924

[illegible] రామానుజాయనమః
[illegible]
శ్రీ [illegible]
తిరువారాధన కైంకర్యం,
పెంగిపురం • రంగరాచార్యు

శ్రీరస్తు

శ్రీశ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీదేవకీనన్దనాయ నమః.

శ్రీమదనన్తనిగమాన్తసిద్ధాన్తతత్త్వార్థప్రకాశననిదానమ్
శ్రవణపఠనసమనన్తరమేవ నిఖిలభాగవతశిరోమణీనాం పరబ్రహ్మానన్దమమన్దం సందధానమ్
సకలకలికలుషవిధూననదత్తావధానమ్ శ్రీమత్కృష్ణద్వైపాయనమహర్షివిరచితమ్
సకలపురాణాభ్యర్హితం ద్వాదశస్కన్ధపరిమితమ్

శ్రీమద్భాగవతమ్

శ్రీమద్విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తనిర్ధారణధురంధరసర్వతన్త్రస్వతన్త్రశ్రీమద్వాత్స్యవీరరాఘవాచార్యవర్యప్రణీతయా శ్రీమద్భాగవతతత్త్వార్థసందేహగాఢాన్ధతమసనిర్ధూననధురంధరయా శ్రీమద్విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తబద్ధాన్తఃకరణవిపశ్చిదపశ్చిమమనశ్చకోరపరమానన్దసందానధురీణయా - ప్రచారభూయస్త్వాభావేన లేఖకప్రమాదాదిభిశ్చ బహుషు ప్రదేశేషు స్థితం నానావిధం వ్యత్యయం నానాదేశకృచ్ఛ్రసమానీతశ్రీకోశశ్రీభాష్యాదిపరిశీలనేన సమీకృత్య సంశోధ్య శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యసర్వతన్త్రస్వతన్త్రోభయవేదాన్తాచార్యేత్యాది
బిరుదాఙ్కితైః.

శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైరనుగృహీతయా శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి
కాఖ్యయా వ్యాఖ్యయా సహ తేషామాశ్రమాన్తరానుజేన
తత్కటాక్షసమాసాదితబ్రహ్మవిద్యావైశద్యేన శ్రీమచ్ఛ్రీశైలఘనగిరికులతిలక
తాతార్యవర్యకృష్ణామ్బానన్దనేన ప్రత్యగ్రదుర్గాభిజనేన

వేదాన్తాచార్యవిదుషా.

శ్రీమత్కృష్ణాగోదావరీమధ్యభూమణ్డలమణ్డనాయమాన వనపర్తిరాజధానీమహారాజస్య
బహిరీబలవన్తబహాదురుబిరుదాఙ్కితస్య శ్రీమన్మహారాజరాజశ్రీవిరాజమానస్య

శ్రీమత్సవైశంకరాంబాయాః పౌత్రస్య

శ్రీమత్సవైరాజారామేశ్వరరాయప్రభువరస్య

ఆజ్ఞయా ముద్రణావసరవ్యత్యయప్రమాదాదిదోషనిరాసాయ యావద్బుద్ధిబలోదయం విశోధ్య
తత్రతత్రార్షప్రయోగపాఠాన్తరాదివ్యఞ్జకనక్షత్రపుష్పకుణ్డల్యాద్యాకారరేఖాభిః పరిష్కృత్య
అఖిలవిద్వద్భాగవతముఖోల్లాసాయ తదాస్థానస్థాపితాయామ్

బ్రహ్మవిద్యావిలాసముద్రాక్షరశాలాయామ్

శాలివాహనశకే ౧౮౦౭ సప్తోత్తరాష్టశతాధికైకసహస్రసంఖ్యాపరిమితేషు వత్సరేషు గతేషు
పార్థివవత్సరే ఆశ్వినశుక్లదశమ్యాం ముద్రాక్షరైర్ముద్రాపితం విజయతాంతరామ్

కాపీరైటు రిజిష్టర్డు.

శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

రాజోవాచ ॥ ప్రియవ్రతోభాగవతఆత్మారామఃకథంమునే । గృహేఽరమతయన్మూలఃకర్మబన్ధఃపరాభవః॥
ననూనంముక్తసఙ్గానాంతాదృశానాంద్విజర్షభ । గృహేష్వభినివేశోఽయంపుంసాంభవితుమర్హతి॥ ౨ ॥మహ
తాంఖలువిప్రర్షేహ్యుత్తమశ్లోకపాదయోః ।ఛాయానిర్వృతచిత్తానాంనకుటుమ్బేస్పృహామతిః॥ ౩ ॥సంశయో
ఽయంమహాన్బ్రహ్మన్దారాగారసుతాదిషు। సక్తస్యయత్సిద్ధిరభూత్కృష్ణేచమతిరచ్యుతా॥౪॥శ్రీశుకఉవాచ॥
గద్యం ॥ బాఢముక్తం -కిన్తు- భగవతఉత్తమశ్లోకస్యశ్రీమచ్చరణారవిన్దమకరన్దరసావేశితచేతసోభాగవతపర

తృతీయే “ స్వాయంభువస్య చమనోర్వంశఃపరమసమ్మతః । కథ్యతాంభగవన్యత్రమిథునేనైధిరేప్రజాః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌసుతౌస్వాయంభువస్యవై । యథాధర్మంజుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీంమహీమితి ” పృష్టంస్వాయంభువవంశముపక్రమ్య - తద్దుహితృవంశః , జ్యేష్ఠపుత్రోత్తానపాదవంశశ్చకథితః-ప్రజాస్సృజేత్యాదినాచతుర్థస్కన్ధాన్తేనగ్రన్థేనతావతైవశుశ్రూషితంసర్వంశ్రుతప్రాయమితిమన్వానేనశుకేనాత్రప్రియవ్రతచరిత్రంవిశిష్యనపృష్టం , తత్రచతుర్థస్కన్ధాన్తే “ యోనారదాదాత్మవిద్యామధిగమ్యపునర్మహీంభుక్త్వ ” ఇత్యధిగతాత్మవిద్యస్యాపిప్రియవ్రతస్యపునర్భోగానుభవఉక్తః- తదిదమఘటమానంపృచ్ఛతిరాజా ॥ ప్రియవ్రతఇత్యాదినాచతుర్భిః ॥ హేమునే, ప్రియవ్రతో-భాగవతఃభగవద్ధర్మనిష్ఠః-ముముక్షు-రాత్మారామఃప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠః - కథం - గృహే- అరమత -గృహశబ్దోదేహాపత్యకళత్రాదీనాముపలక్షణః - ఏవంభూతఃకథంగృహాసక్తోభూత్ - భాగవతఆత్మారామోఽపిరమతాంగృహే. కోవిరోధఇతిచే- త్తత్రాహ - కర్మబన్ధఃకర్మరూపోబన్ధస్తేన-పరాభవస్తిరస్కారః జ్ఞానసంకోచశ్చ - యన్మూలః - యాగృహాసక్తిర్మూలం -యస్యసః-కర్మబన్ధాన్ముముక్షోఃకర్మబన్ధహేతుభూతగృహాసక్తిర్విరుద్ధా-తథాఽసంకుచితజ్ఞానాత్మయాథాత్మ్యనిష్ఠస్యజ్ఞానసంకోచకకర్మబన్ధనిమిత్తాచగృహాసక్తిర్నఘటతఇతిభావః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ గృహాదిష్వాసక్తిర్హి తేషాంప్రీతివిషయతయా-దోషదర్శనేనతత్త్యాగపూర్వకం నిరతిశయప్రియస్వాత్మపరమాత్మస్వరూపమనుభవతాం తేషునపునఃప్రీతిరిత్యాహ ॥ నేతి॥ హేద్విజర్షభ - తాదృశానాంభాగవతానా - మాత్మారామాణాం-ముక్తసఙ్గానాందుఃఖహేతుత్వానుసంధానేనత్యక్తదేహాపత్యకళత్రాద్యభినివేశానాం - పుంసాం - పున-ర్గృహేషు- అభినివేశః - పూర్వందోషదర్శనేనత్యక్తోఽభినివేశః, భవితుంనార్హతి-నూనంనిశ్చయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దోషవత్త్వేపితాదాత్వికసుఖహేతుత్వాదస్త్వభినివేశఇతిచే- త్తత్రాహ ॥ మహతామితి ॥ హేవిప్రర్షే, ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః- పాదయోః-ఛాయయాఛాయావత్తాపత్రయనిరసనద్వారానన్దహేతుత్వాదనుభూతిశ్ఛాయాశబ్దేనవివక్షితా - భగవత్పాదారవిన్దానుభూత్యానిర్వృతంసుఖితంచిత్తంయేషాం - తేషాంమహతాం- కుటుమ్బే-స్పృహారూపామతిర్నసంభవతి - నిరతిశయానన్దరూపభగవచ్చరణానుభవసుఖితచిత్తానాందుఃఖనిమిత్తాత్యల్పసుఖహేతుషుబన్ధనిమిత్తేష్వభినివేశోనసంభవతీత్యర్థః ❁ ॥౩॥ ❁ అస్తువాఽఽత్మారామస్యాపిప్రాక్తనప్రబలకర్మబన్ధవశాద్గృహాసక్తి- స్తథాపి - పునర్గృహాసక్తస్యభగవద్భక్తి- స్తతోముక్తిశ్చ - కథంఘటతఇత్యాహ ॥ సంశయఇతి॥ హేబ్రహ్మన్-అయం-మహాన్సంశయః - కోఽసౌతత్రాహ ॥ దారగృహసుతధనాదిషుసక్తస్య - కృష్ణే - మతిర్భక్తి- స్తతోగార్హస్థ్యధర్మైర్విచ్ఛిన్నాయాముక్తిశ్చకథమభూదితియదయంమేమహాన్సంశయఇత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ ఏవమాపృష్టోబాదరాయణి-స్సత్యమాత్మారామస్య గృహాసక్తిర్గృహాసక్తస్యచపునర్భక్తిర్ముక్తిశ్చనఘటతఇతి - ఆత్మారామస్యభాగవతస్యాప్యుపాధివశాద్గృహాసక్తత్వేపిప్రాచీననివృత్తిధర్మానుష్ఠానబలాత్పునర్భక్తియోగోపసంహారస్సంభవత్యేవేత్యాహ ॥ బాఢముక్తమితి ॥ సత్యముక్తమిత్యర్థః - గృహాసక్తస్యపునర్భక్తియోగాసంభవఇత్యత్రానఙ్గీకారః - ఆత్మారామస్యపునర్గృహాద్యనభినివేశఇత్యత్రాఙ్గీకారః - ప్రియవ్రతస్యస్వాయంభువస్వాయంభువాదిప్రార్థనయాగృహాశ్రమపరిగ్రహః - నతుస్వాభినివేశే

నేత్యాత్మారామస్య గృహాద్యభినివేశోనాస్త్యేవేత్యభిప్రాయః - జ్ఞానినోగృహాద్యభినివేశోనాస్తీతితుసమ్యగుక్తం - అపితుగృహాసక్తస్యపునర్భక్త్యుపసంహారోనఘటతఇత్యుక్తమయుక్తమిత్యాహ॥ కింత్వితి ॥ఉత్తమైఃబ్రహ్మాదిభిః - శ్లోక్యతేస్తూయత - ఇత్యుత్తమశ్లోకః - ఉత్తమః - శ్లోకః స్తవోయస్యేతివా - తస్యభగవతః శ్రీమతోశ్శ్రియాసేవ్యమానయో - శ్చరణారవిన్దయోఃఅరవిన్దవత్సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యాదిశోభాయుక్తయోః-చరణయోః-యో-మకరన్దవత్ప్రవాహ- స్సుఖరూపోభక్తిరస - స్తస్మి-న్నావేశితం - చేతో-యైస్తై - కథంచి - దన్తరాయేణవిఘ్నేన-విహతాంవిచ్ఛిన్నామపి, కథంచిదిత్యనేన, భాగవతభక్తేరవిచాల్యత్వంవ్యజ్యతే । భాగవతా - యే-పరమహంసాఃనితరాంవిశుద్ధాన్తఃకరణా - స్తేషాం-దయితస్యాతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతః -కథాంకథాశ్రవణాదిజన్యాంభక్తిం - శివతమాంపదవీంమోక్షమార్గభూతాం - నహిన్వన్తినత్యజన్తి-కిన్తుపూర్వవాసనయాతామేవానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః- తథాచోక్తంభగవతా " పార్థనైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యతే ,, ఇత్యాదినా " తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపౌర్వదైహికమ్ ।యతతేచతతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన॥పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోపిసః,, ఇత్యనేన-అత్రప్రాయశోఽన్తరాయవిహతామిత్యన్వయః - భక్తియోగస్యవిఘ్నబహుళత్వాత్ - నతుప్రాయేణనహిన్వన్తీత్యన్వయః" జిజ్ఞాసురపియోగస్యశబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే।ప్రయత్నాద్యతమానస్తుయోగీసంశుద్ధకిల్బిషః ॥అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతోయాతిపరాంగతిమితి,, బ్రహ్మజిజ్ఞాసావత్త్వమాత్రేణాపిభక్త్యత్యాగాభిధానా- దుపక్రాన్తభక్తియోగానాంక్వచిదపితత్త్యాగాయోగాత్ ❁ ॥౫॥ ❁ యదుక్తంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్య ప్రియవ్రతస్య కథంగృహాద్యభినివేశఇతి - తత్పరిజిహీర్షుస్తస్య ప్రథమంనివృత్తిధర్మనిష్ఠాంస్వాయంభువస్వయంభూప్రార్థనయాగృహాశ్రమపరిగ్రహంచాహ ॥ యర్హీత్యాదినా ॥ వావేతినిపాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - య

మహాంసదయితకథాంకథంచిదన్తరాయవిహతామపిశివతమాంపదవీంనప్రాయేణహిన్వన్తి ॥ ౫ ॥ యర్హివావ రాజన్ సరాజపుత్రః ప్రియవ్రతఃపరమభాగవతోనారదస్యచరణసేవయాఽఞ్జసాఽ ❁ ధిగతపరమపురుషార్థతత్త్వో బ్రహ్మసత్రేణదీక్షిష్యమాణోఽవనితలపరిపాలనాయామ్నాతప్రవరగుణగణైకాన్తభాజనతయాస్వపిత్రోపామన్త్రితోభగవతివాసుదేవ ఏవావ్యవధానసమాధియోగేనసమావేశితసకలకారకక్రియాకలాపోనైవాభ్యనన్దద్యద్యపితదప్రత్యామ్నాతవ్యంతదధికరణఆత్మనోఽన్యస్మాదసతఃపరాభవమన్వీక్షమాణః ॥ ౬ ॥ అథహభగవానాదిదేవఏతస్యగుణవిసర్గస్యపరిబృంహణానుధ్యానవ్యవసితసకలజగదభిప్రాయఆ

దాహి-రాజ్ఞఃమనోః - పుత్రః-సఃప్రియవ్రతః, సర్వోత్కృష్టభాగవతధర్మనిష్ఠః - నారదస్య గురోః-శ్చరణసేవయా -అఞ్జసాసుఖేనైవ-తత్త్వేనసహితఃసతత్త్వః - తత్త్వగ్రహణంహితస్యాప్యుపలక్షణం, అధిగతఃపరమపుషార్థ - స్సతత్త్వఃతత్త్వహితాభ్యాంయుక్తో - యేన-అధిగతతత్త్వహితపురుషార్థ ఇత్యర్థః - అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వఇతిపాఠేఽప్యయమేవార్థః, పురుషార్థతత్త్వగ్రహణస్యోపాయస్యాప్యుపలక్షణత్వాత్ - బ్రహ్మసత్రేణజ్ఞానయజ్ఞేన - దీక్షిష్యమాణః-స్వపరయాథాత్మ్యవిజ్ఞాననిష్ఠోభవేయమితికృతసంకల్పః - భగవతివాసుదేవఏవా - విచ్ఛిన్నధ్యానేన - యోగేనసమాధియోగనేతిహేత్వర్థేతృతీయా - హేతురిహఫల - మధ్యయనేనవసతీతివత్ - అవ్యవధానసమాధియోగార్థం - సమావేశితః " బ్రహ్మార్పణంబ్రహ్మహవి ,, రితిన్యాయేన, భగవతిసమర్పిత, స్సకలానికారకాణికర్త్రాదీనియ, స్తేషాంక్రియా స్తద్వ్యాపారా -స్తాసాంచకలాపస్సముదాయో - యేన-కర్తృకరణత్వాదికంబ్రహ్మణ ఏవానుసందధత్ - కారకవ్యాపారాణాంబ్రహ్మారాధనరూపతాంచానుసందధానః - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమీశ్వరారాధనైకవేషస్స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానపరఇత్యర్థః - స్వపిత్రాస్వాయంభువమనునా - ఉపామన్త్రణకర్త్రా - ఆమ్నాతాఃరాజ్ఞాంగుణత్వేననీతిశాస్త్రేషుకథితాః - యేశ్రేష్ఠాఃగుణా - స్తేషా - మేకాన్తభాజనతయానియతాశ్రయత్వేనహేతునా-మణ్డలపాలనాయ - ఉపామన్త్రితఃఉపచ్ఛన్దితోఽపిప్రార్థితోపి - నైవాభ్యనన్దత్ నైచ్ఛత్ - అవనితలపరిపాలనమితివిభక్తివ్యత్యయేనానుషఙ్గః - నను " ఏతావదేవశుశ్రూషాకార్యాపితరిపుత్రకైః । బాఢమిత్యనుమన్యేతసాదరంయద్గురోర్వచ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రార్థంజానన్ - సద్గుణాశ్రయఃప్రియవ్రతఃకథంనైచ్ఛదిత్యాశఙ్క్య సమాధత్తే॥ యద్యపీతి । త-త్పిత్రోక్తం- యద్యపి-నప్రత్యాఖ్యేయం - తథాపి - తదధికరణేరాజ్యాధికారే - సత్యాత్మనఃఅన్యస్మా, దసతః ప్రకృతిపరిణామరూపాద్దేహా- త్తత్ప్రయుక్తరాగాదేశ్చ - పరాభవంజ్ఞానసంకోచ-మన్వీక్షమాణఃనిరూపయ - న్నాభ్యనన్దదిత్యనుషఙ్గ - స్తేనైవాన్వయో వా ❁ ॥౬॥ ❁ అథపితృప్రార్థితానభినన్దనానన్తరం - హవావేతిపూర్వవత్ప్రసిద్ధిద్యోతకోనిపాతసముదాయః - దేవా

❁ పా ॥ అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వః.

నామాద్యో - భగవా-నాత్మయోనిర్బ్రహ్మా - గుణపరిణామరూపస్యాస్య - తస్యజగతః-పరిబృంహణంజ్ఞానేనపరితోవ్యాప్తిః-అనుధ్యానంఅనుచిన్తనం - తాభ్యాం - వ్యవసితఃసకలజగదభిప్రాయోయేన - సః-స్వధర్మభూతజ్ఞానేనాభితోవ్యాప్యతత్తద్బుద్ధివిషయంసాక్షాత్కృత్యఏవంవిధోఽస్యలోకస్యాభిప్రాయ ఇతికృతనిశ్చయ ఇత్యర్థః - అఖిలైర్నిగమైర్మూర్తిమద్భిర్వేదైర్నిజగణైర్మరీచ్యాదిభిశ్చ -పరివృతః - స్వభవనాత్సత్యలోకా- దవతీర్ణః ❁ ॥౭॥ ❁ అవతరన్తంబ్రహ్మాణంవిశింషన్ ప్రియవ్రతసమీపంజగామేత్యాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రతత్రలోకే-అర్వాచీనే,గగనతలే - ఉడుపతిశ్చంద్రఇవ ప్రకాశమానః - అనుపథంపదేపదే, ప్రతిక్షణమిత్యర్థః - అమరశ్రేష్ఠైః దేవేన్ద్రాదిభి - రభితఃకాన్తైస్సఽయైన,పూజ్యమానః - ప్రతిమార్గం - వరూథశః సంఘీభూతైః - సిద్ధాదీనాంగణైః - ప్రత్యేకంసిద్ధాదిసంఘాభిప్రాయేణగణశబ్దఃప్రయుక్తః - అతోనపౌనరుక్త్యం - ఉపసమీప - మేత్య - గీయమానఃగన్ధమాదనస్యగిరేః- ద్రోణీం, ప్రకాశయన్,ఉపససర్ప-సమీపంగతః ❁ ॥౮॥ ❁ తథాహిదేవర్షిర్నారదః - ఏనమవతరన్తం - హంసవాహనేనోపలక్షితేన - పితరం,భగవన్తంచతుర్ముఖ,ముపలభమానఃహిరణ్యగర్భోఽయమితిజానన్ - సహసైవపితాపుత్రాభ్యాంమనుప్రియవ్రతాభ్యాంసహ - ఉత్థాయ,అర్హణేనపూజయాసహ - అవహితాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలి - రుపతస్థేతుష్టావ - తదామన్దరద్రోణ్యాంప్రియవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశాయనారదఆగత్యస్థితః - మనుశ్చతంనేతుమాగత్యస్థితఇతిబోధ్యమ్ ❁ ॥౯॥ ❁ హేభారత-భగవాన్ హిరణ్యగర్భోఽపి తేననారదేన - ఉపనీతంకృత-మర్హణంపూజనం - యస్య - సమ్యగుక్తేనవాకేనసమీచీన స్తుతిరూపేణవాక్యేన - నితరాం - ఉదితాఃవర్ణితాః గుణగణాః- అవతారస్సత్యలోకాదవరుహ్యపృథివ్యామాగమ - స్తత్సంబన్ధిసువిజయస్సర్వోత్కర్షః - స్వాగతమితియావత్ - చతుర్ముఖరూపేణభగవదావేశావతార - స్తత్సంబన్ధిసువిజయోవా - సచ,యస్య - సదయఃదయయాయుక్తోఽవలోకో - యస్యసః- ప్రియవ్ర

త్మయోనిరఖిలనిగమనిజగణపరివేష్టితస్స్వభవనాదవతతార॥ ౭ ॥ సచతత్రతత్రగగనతలేఽప్యుడుపతిరివవిమానావళిభిరనుపథమమరపరివృఢైరభిపూజ్యమానఃపథిపథిచవరూథశస్సిద్ధగన్ధర్వసాధ్యచారణమునికిన్నరగణైరుపగీయమానోగన్ధమాధనద్రోణీమవభాసయన్నుపససర్ప ॥ ౮ ॥ తత్రహవావైనంసురర్షిర్హంసయానేన పితరంభగవన్తంహిరణ్యగర్భముపలభమానస్సహసైవోత్థాయార్హణేనసహపితాపుత్రాభ్యామవహితాఞ్జలిరుపతస్థే॥ ౯ ॥భగవానపిభారతతదుపనీతార్హణస్సూక్తవాకేనాతితరాముదితగుణగణావతారసువిజయః ప్రియవ్రతమాదిపురుషస్తంసదయావలోకఇతిహోవాచ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నిబోధతాతేదమృతంబ్రవీమిమాఽసూయితుందేవమర్హ ❁ స్యప్రమేయమ్ । వయంభవాంస్తేతతఏషమహర్షిర్వహామసర్వేవివశాయ ❁ స్యదిష్టమ్॥ ౧౧ ॥నతస్యకశ్చిత్తపసావిద్యయావానయోగవీర్యేణమనీషయావా । నైవార్థధర్మైఃపరతస్స్వతోవాకృతంవిహన్తుంతనుభృద్విభూయాత్ ॥ ౧౨ ॥ భవాయనాశాయచకర్మకర్తుంశోకాయమోహాయసదాఽ

త-మితివక్ష్యమాణంవాక్య,మువాచ ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥నిబోధేతినవభిః॥ భగవచ్ఛాసనమేవాహముపదేక్ష్యామి-అతోమదుపదేశ్యరూపంభగవచ్ఛాసనముల్లఙ్ఘ్యత్వయాభగవాన్నాసూయితవ్యఇత్యాహ ॥ హేతాతప్రియవ్రత-ఇదం-ఋతంతథ్యం-వచః-కథయామి- తన్నిబోధసావధానంశృణు-అప్రమేయం ప్రాకృతకరణజన్యప్రమిత్యవిషయం - అతీన్ద్రియమిత్యర్థః-అపరిచ్ఛిన్నమితివా - దేవందీప్యమానం-నిరస్తసమస్తదోషం-భగవన్త - మసూయితుందోషబుద్ధ్యాగ్రహీతుం-నార్హసి - కోఽసావప్రమేయ-స్తత్రాహ ॥ యస్యభగవతో-దిష్టమాదిష్టంశాసనం-వివశా స్తదధీనాస్సన్తోభగవాన్ తవ- తతస్తాతః పితా-మను-రేషమహర్షిర్నారదోఽయం - మత్ప్రభృతయోమరీచ్యాదయఇత్యే- తే-సర్వే - వహామఃకరవామఇత్యర్థః-వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావోనిరస్తనిఖిలదోషోభగవాన్సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానస్త్వయాఽస్మాభిశ్చసర్వైరనుల్లఙ్ఘ్యః- తథాచశ్రూయతే ,, ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గిసూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠత ,, ఇత్యాదికేతిభావః ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ కశ్చి-త్తనుభృద్దేహభృత్ -తనుభృచ్ఛబ్దఃకరణానామప్యుపలక్షణః-యద్వాతత్తత్కరణకళేబరభృ-జ్జీవః,తస్యభగవతః,కృతం,భావేక్తః,కృతింప్రశాసనాత్మికాం, కరణేవాక్తః-తస్యేతికర్తరిషష్ఠీ, తేనకృతంశాసనమిత్యర్థః,తపఆదిభిరుపాయై-ర్విహన్తుంఅన్యథాకర్తుం-నవిభూయాత్ నసమర్థోభవేత్ - తపసాఅనశనాదినా,విద్యయాశాస్త్రీయజ్ఞానేన,యోగవీర్యేణ అణిమాదియోగబలేన, మనీషయావిచారక్షమబుద్ధ్యా, అర్థైర్ధనై, ర్ధర్మైర్యజ్ఞాదిభిః, పరతఃబలవదాశ్రయణేనస్వతఃతపఆదివ్యతిరిక్తేనకేనచిత్సంభావనీయేనస్వీయేనోపాయేనవా - తనుభృదిత్యనేనజీవస్య భగవత్సంకల్పాయత్తం, దేహభృత్త్వముక్తమ్ ❁ ॥౧౨॥ ❁ తదేవవివృణ్వాంస్తదత్తైస్తల్లీలోపకరణైస్తన్వాదిభిస్తచ్ఛాసనానువర్తిత్వమేవస్వరూపానుగుణమన్యథాదణ్డఏవస్యాదితిసదృష్టాన్తమాహ ॥ భవాయేతిద్వాభ్యాం ॥ అఙ్గహే ప్రియవ్రత-జనతాజనసమూహః , అ

వ్యక్తదిష్టం-ప్రాకృతైశ్చక్షురాదిభిర్న వ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తో భగవాన్, తేన-దిష్టం ఆదిష్టం-తత్సంకల్పాయత్తమిత్యర్థః-దేహసంబన్ధం-ధత్తే, కిమర్థమసావీశ్వరో దేహయోగమాదిశతి-తత్రాహ॥ భవాయేతి ॥ భవాద్యర్థం-కర్మకర్తుం ఉత్తరోత్తరజన్మనాశాదేర్నిమిత్తం కర్మకర్తుం-ప్రాక్తనకర్మానుసారేణ దేహయోగమాదిశతీత్యర్థః-యద్వా, భవాద్యర్థం-కర్మ చ కర్తుమవ్యక్తదిష్టం-దేహయోగం-ధత్తే-తత్ర-భవో జన్మ-నాశో మరణం- శోకః ప్రియార్థవిపత్తినిమిత్తం దుఃఖం - మోహో దేహాత్మభ్రమస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-సుఖదుఃఖే ఇష్టానిష్టవిషయకే అనుకూలప్రతికూలాత్మకే జ్ఞానే-ప్రాచీనకర్మానుసారేణ భవాద్యర్థముత్తరభవాదేర్నిమిత్తం కర్మ చ కర్తుం చావ్యక్తదిష్టమిత్యర్థః-సదా-అభయాయేతి చ్ఛేదః-ముక్తయ ఇత్యర్థః-స్వశాసనానువర్తినామనుగ్రహార్థం తదతివర్తినాం నిగ్రహార్థం చ-సత్త్వాదిప్రచురదేహయోగమాదిశతీతి భావః॥ ౧౩ ॥ హే వత్స, యస్య భగవతో, వాచి వేదాత్మికాయాం-తన్త్ర్యాం దామన్యాం రజ్జ్వా-గుణకర్మదామభిః-గుణాస్సత్త్వాదయః-కర్మాణి సాత్త్వికాదిభేదభిన్నాని స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితాని కర్మాణి-తాన్యేవ-దామాని-గళబన్ధనగ్రన్థియుతరజ్జవః-తైర్దృఢతరైః-స్సర్వే వయం-సుయోజితాః నిబద్ధాస్సన్తః-తస్మై ఈశ్వరాయ, భగవతే, బలిం పూజాం-వహామః కరవామః-యథా నసి నాసికాయాం-భిన్నాయాం-ప్రోతాః బద్ధరజ్జవః-చతుష్పదో బలీవర్దాః-ద్విపదే మనుష్యాయ-నామభిరితి పాఠే-వర్ణాశ్రమనామాని-తైః, ॥ ౧౪ ॥ కించ, నవయమిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధకావబోధతదుపసంహారసమర్థా ఇత్యాహ॥ ఈశావసృష్టమితి॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత-నాథ ఈశ్వరో-యద్యదయుఙ్క్త యోజితవాన్, తత్తద్వర్ణాశ్రమాదికం జాత్యాదికం చా-స్థాయ-స్థితాః, వయం-తత్తదీశ్వరాదిష్టం దేవతిర్యగాదిశరీర-మాస్థాయ-స్థితా వయమితి వా, గుణకర్మణాం సాత్త్వికాదిభేదభిన్నానాం కర్మణాం-సఙ్గాత్సంబన్ధనిమిత్తాత్-తత్తత్కర్మానురూపమిత్యర్థః-అనేనేశ్వరస్య వైషమ్యాభావ ఉక్తః, ఈశేన భగవతా, అవసృష్టం దత్తం-సుఖం-దుఃఖం వా, అవరుధ్మహే ప్రాప్నుమః, ఈశ్వరస్య హితాహితజ్ఞత్వే అన్యేషామనభిజ్ఞత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ చక్షుష్మతేతి॥ యథా, చక్షుష్మతా అవిప్లుతచక్షురిన్ద్రియేణ పురుషేణ-ఛాయా, మాతపం వా, నీయమానాః ప్రాప్యమాణాః, అన్ధాః, ప్రాప్నువన్తి, తద్వత్, అతోఽస్మాభిరీశ్వరాదిష్టైః ప్రవృత్తిధర్మ ఏవానురోద్ధవ్య ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥ నను దేహాత్మాభిమానేన సంసారిణో జీవస్య ప్రవృత్తిధర్మానువృత్తిర్యుక్తా, అహం త్వధికృతాత్మవిద్యో ముముక్షుః కథం ప్రవృత్తిధర్మమనురుణధ్మి బన్ధకత్వాదిత్యాశఙ్కాయాం తావన్ముముక్షోరప్యాముక్తేర్దేహధారణమావశ్యకం, తదనుబన్ధితయా ప్రాప్తేషు కేషుచిత్ప్రవృత్తోఽపి న బధ్యత ఇత్యాహ॥ ముక్తోఽపీతి ॥ ప్రతియాతనిద్రః నివృత్తాజ్ఞానః పుమాన్, యథాఽనుభూతం అనుభూతవత్ జ్ఞానోదయాత్పూర్వమనుభూతకర్మవత్, అజ్ఞానదశాయాం కర్మానుభవవదితి యావత్, తథా, జ్ఞానోదయాదనన్తరమప్యారబ్ధం సుఖదుఃఖాదిఫలప్రదానాయ ప్రవృత్తం పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ అశ్నన్ననుభవన్నపి-తత్రాభిమానశూన్యః సుఖదుఃఖాద్యనుభవప్రయుక్తదేహగతస్థౌల్యకార్శ్యాద్యభిమానమాత్మన్యకుర్వాణః, యావన్ముక్తో భవేత్తావ-త్స్వదేహం, బిభృయాదేవ, దేహాత్మాభిమానరహిత ఆరబ్ధమశ్నన్నపి యావన్ముక్తస్తావత్స్వదేహం బిభృయాదితి వాఽన్వయః-ప్రారబ్ధస్య కర్మణోఽధిగతాత్మవిద్యేనాప్యనుభావ్యత్వాత్ప్రారబ్ధాయత్తత్వాచ్ఛరీరస్య తద్ధారణమవర్జనీయమిత్యర్థః, తర్హ్యజ్ఞాజ్జ్ఞానినః కో విశేషస్తత్రాహ ॥ కింత్వితి॥ అయం ప్రతియాతనిద్రః-అస్య దేహాయ దేహాన్తరారమ్భాయ, నిమిత్తభూతాన్, గుణాన్ సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తకర్మాణి-న వృఙ్క్తే న భజతి - ప్రారబ్ధానుభవో దేహధారణం చేత్యుభయం తుల్యం పునర్దేహాన్తరనిమిత్తబన్ధకకర్మాకరణం తు జ్ఞానినో విశేష ఇతి భావః ॥ ౧౬ ॥ అస్తు ముముక్షోరపి దేహధారణం ప్రారబ్ధానుభవశ్చేతి-వనస్థైరపి దేహధారణసంభవాద్వన ఏవ వత్స్యామి-గృహాశ్రమస్య సంసృతిహేతుత్వాత్, తత్రాహ॥ భయమితి॥ ప్రమాదాత్ప్రమాదాదేవేహి భయాభయహేతూ - అతః-ప్రమత్తస్య స్వపరయాథాత్మ్యవిస్మరణేన దేహేన్ద్రియపరవశస్య, వనేష్వపి అపిశబ్దాద్గృహేషు చ-వసతో, భయం సంసార-స్స్యాదేవ-నను వనే వసతో దేహానుబన్ధినాం కళత్రాదీనాం ప్రసహ్యాప్రవర్తయతాం జ్ఞాననిష్ఠావిరోధినామభావాత్సుప్రతిష్ఠితా స్యాత్-గృహే తు విపరీతేత్యత్రాహ॥ యతః యస్మాత్, సః వనవాసీ, సహ షట్సపత్నాః సహైవ-షట్సపత్నాః శత్రవో, మనస్సహితాని జ్ఞానేన్ద్రియాణి, యస్య, తథాభూత ఏవ-వనే, ఆస్తే, వో

భయాయ । సుఖాయ దుఃఖాయ చ దేహయోగమవ్యక్తదిష్టం జనతాఽఙ్గ ధత్తే ॥ ౧౩ ॥ యద్వాచి తన్త్ర్యాం గుణ
కర్మదామభిస్సుదుస్తరైర్వత్స వయం సుయోజితాః । సర్వే వహామో బలిమీశ్వరాయ ప్రోతా నసీవ ద్విపదే చతు
ష్పదః ॥ ౧౪ ॥ ఈశావసృష్టం హ్యవరుధ్మహేఽఙ్గ దుఃఖం సుఖం వా గుణకర్మసఙ్గాత్ । ఆస్థాయ తత్తద్యదయుఙ్క్త
నాథశ్చక్షుష్మతాన్ధా ఇవ నీయమానాః ॥ ౧౫ ॥ ముక్తోఽపి తావద్బిభృయాత్స్వదేహమారబ్ధమశ్నన్నభిమాన
శూన్యః । యథాఽనుభూతం ప్రతియాతనిద్రః కిం త్వన్యదేహాయ గుణాన్న వృఙ్క్తే ॥ ౧౬ ॥ భయం ప్రమత్తస్య వ

పసర్జనస్యే,,తివాగ్రహణాత్సహస్య సభావాభావః “ ఇన్ద్రియాణాంహిచరతాంయన్మనోఽనువిధీయతే,, ఇతిసమనస్కస్యేన్ద్రియవర్గస్యవిషయప్రవణస్యజ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వాద్వనాశ్రమిణోఽపీన్ద్రియవర్గస్య సహైవవిద్యమానత్వాద్భయంస్యాదేవ,అతఇన్ద్రియవర్గఏవనియన్తవ్యః,యద్యేవంతర్హికిమపరాద్ధంగృహాశ్రమేణేత్యతాహ॥జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేఃప్రకృతివివిక్తాత్మానుభవశీలస్య , బుధస్యబ్రహ్మనిష్ఠస్య పుంసః-గృహాశ్రమః-కింన్వ - వద్యం దోషం , కరోతి-నకమపిదోషంకరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ నను యదీన్ద్రియపారవశ్యరూపప్రమాదఏవభయహేతుస్తర్హీన్ద్రియాణిజ్ఞాననిష్ఠావిరోధీనివనఏవవసన్జేష్యామీత్యతాహ॥యఇతి॥సపత్నాన్ జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వేనశత్రుతుల్యానిషడిన్ద్రియాణి , యో-విజిగీషమాణఃవిజేతుమిచ్ఛన్,సః,పూర్వం ప్రథమం-గృహేషునిర్విశ్యగృహాశ్రమఏవస్థిత్వా,యతేతఇన్ద్రియజయార్థంయతేత , తథాహి, లోకే,యఃకశ్చి,చ్ఛత్రూన్విజిగీషమాణః-ప్రథమం,దుర్గ,మాశ్రితః,ఊర్జితాన్బలిష్ఠాన్,శత్రూ,నత్యేతిజయతి-తతః,క్షీణేషుశత్రుషు, బలహీనేషుసత్సు-కామంయథేష్టం,దుర్గేఽన్యత్రవా, చరేత్,ఏవంవిపశ్చిదపీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ సత్యంప్రథమందుర్గాశ్రితఏవారీనత్యేతీ-తి,అహమపిభగవచ్చరణారవిన్దరూపందుర్గమాశ్రిత్యశత్రూన్జేష్యామి,నత్వతిహేయాన్గృహానిత్యతాహ ॥త్వంత్వితి॥ యద్యపి,త్వ,మబ్జనాభస్యభగవత,శ్చరణకమలకోశదుర్గాశ్రితః - యథాకమలకోశాన్తర్గతంభ్రమరంబాహ్యాతపవర్షాదయోనబాధన్తే-తద్వద్భగవచ్చరణారవిన్దసమావేశితమనసమిన్ద్రియాణినబాధన్త ఇతిజ్ఞాపనాయకోశశబ్దః ప్రయుక్తః-నిర్జితః,జ్ఞానయోగవిరోధిషడిన్ద్రియవర్గో యేన,తథాపి-పురుషేణపరమపురుషేణ,ఆదిష్టా , న్భోగాన్,ఇహలోకే , భుఙ్క్ష్వ,తతో,విముక్తసఙ్గః-భగవద్భక్త్యా-ప్రకృతింస్వభావం,ఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకస్వభావం,భజస్వేతియావత్ ❀॥౧౯॥❀ ఇతీత్థంబ్రహ్మణా,సమ్య,గభిహితఉక్తః,మహాభాగవతఃప్రియవ్రతః-త్రిభువనహితోపదేష్టు- ర్భగవతశ్చతుర్ముఖస్య-నుశా

నేష్వపిస్యాద్భయతస్సఆస్తేసహషట్సపత్నః । జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేర్బుధస్యగృహాశ్రమఃకిన్నుకరోత్యవద్యమ్ ॥
యష్షట్సపత్నాన్విజిగీషమాణోగృహేషునిర్విశ్యయతేతపూర్వమ్ । అత్యేతిదుర్గాశ్రితఊర్జితారీన్క్షీణేషుకా
మంవిచరేద్విపశ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ త్వంత్వబ్జనాభాఙ్ఘ్రిసరోజకోశదుర్గాశ్రితోనిర్జితషట్సపత్నః । భుఙ్క్ష్వేహభో
గాన్పురుషాతిదిష్టాన్విముక్తసఙ్గఃప్రకృతింభజస్వ ॥౧౯॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతిసమభిహితోమహాభాగవతోభగవత
స్త్రిభువనగురోరనుశాసనమాత్మనోలఘుతయాఽవనతశిరోధరోబాఢమితిసబహుమానమువాహ ॥ ౨౦ ॥
భగవానపిమనునాయథావదుపకల్పితాపచితిః ప్రియవ్రతనారదయోరవిషమమభిసమీక్షమాణయోరాత్మన
స్సమవస్థానమవాఙ్మనసక్షయమవ్యవహృతమగమత్॥ ౨౧ ॥ మనురపిపరేణేత్థంప్రతిసన్ధితమనోరథస్సురర్షి

సన,మాత్మనస్స్వస్య-లఘుతయాసుకరతయా హేతునా,భోగా,ననుభవతఏవపునర్ముక్త్యుపాయప్రదర్శనాత్మకత్వాత్తచ్ఛాసనస్యసుకరత్వం,యద్వా,ఆత్మనో,య,దనుశాసనం,త-దలఘుతయాగౌరవేణ, బాఢంకరిష్యామీత్య,వనతకన్ధరస్సన్ , సబహుమానం-జగ్రాహ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తతో , భగవాన్బ్రహ్మాపి-మనునాస్వాయంభువేన-యథావిధి-కృతపూజః-ప్రియవ్రతస్యయోగభ్రంశాన్నారదస్యశిష్యాభావాత్కుటిలమీక్షణంసంభవే-త్తత్తునాస్తీత్యాహ ,అవిషమమకుటిలంయథాభవతితథా, ప్రియవ్రతనారదయో,రభిసమీక్ష్యమాణయోస్సతోః,అవాఙ్మనసక్షయం,వాక్చమనశ్చవాఙ్మనసే“అచతురవిచతురే ,, త్యాదినానిపాతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-తయోః,క్షయంవేద్యం “క్షినివాసగత్యో ,, రితిగత్యర్థత్వాద్గత్యర్థస్యచజ్ఞానార్థత్వాద్వాఙ్మనసవిషయం-తన్నభవతీత్యవాఙ్మనసక్షయం-అనేనార్వాచీనలోకాపేక్షయావైచిత్ర్యం వివక్షితం-విచిత్రతరంహీదమవాఙ్మనసగోచరమిహలోకేప్రయోగాదృశ్యతే ,యుక్తంచైతత్,పరబ్రహ్మస్వరూపగుణానామేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేనవాఙ్మనసయోరవిషయత్వాత్ కార్యవర్గస్యవాఙ్మనసవిషయత్వాత్సత్యలోకస్యాపికార్యత్వాత్ అవ్యవహృతంద్విపరార్ధావసానపర్యన్తంతత్రత్యానాంజన్మజరామరణాద్యభావేననష్టంజీర్ణమిత్యాదివ్యవహారావిషయం-తథాచోక్తంద్వితీయే “తద్వైవఫరార్ధంతదుపారమేష్ఠ్యంనయత్రశోకోనజరానమృత్యుః ॥ నార్తిర్నచోద్వేగ,,ఇతి-ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య, సమవస్థానంసత్యలోక - మగాత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ మనుఃస్వాయంభువోఽపి-పరేణబ్రహ్మణైవ- ప్రతిసన్ధితఃసంపాదితః-మనోరథఃరాజ్యేపుత్రమభిషిచ్యవనంయాస్యామీత్యేవంరూపోమనోరథో-యస్య,తథాభూతస్య,సురర్షివరోనారదః-తస్య , అనుమతేనఅనుమత్యా,భావేక్తః-ఆత్మజంప్రియవ్రతం-నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా,అతివిషమాదుస్తరా-యే- విషయాశ్శబ్దాదయః-తఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయ,స్తద్రూపం,యద్గృహం,తస్మి,న్నాభోగచ్ఛా , తతః,ఉపరతోఽ

భూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతిహవావ ఇత్థంహి, సజగతీపతిః ప్రియవ్రతః-ప్రథమం, ఆత్మనః స్వస్య, ఇచ్ఛయా , అభినివేశితః ప్రాపితః-కర్మాధికారః భగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్యసః-అఖిలస్యజగతః-బన్ధనధ్వంసనః, బన్ధననివర్తకః, అతఏవ - పరః ఉత్కృష్టః, అనుభావః ప్రభావః, యస్య, తస్యభగవతః, కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, య, దఙ్ఘ్రియుగ్మం, తస్యావ్య, దవిచ్ఛిన్నం, ధ్యానం, తస్య, ప్రభావేన, పరిరన్ధితకషాయోదగ్ధరాగాదిమలః, ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్య, అతఏవా , వదాతః నిర్మలోఽపి, మహతాం బ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన- మానవర్ధనః, భూమణ్డల, మనుశిష్టవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అనుశాసనప్రకారమేవవివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యానిచాహ ॥ అథేతి ॥ అథచతుర్ముఖాదేశానన్తరం, నివృత్తినిష్ఠోఽపి ప్రవృత్తోభూదితివిస్మేయతే, హేతి, విశ్వకర్మణః విశ్వకర్మనామ్నః ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో, బర్హిష్మతీంనామ, దుహితరముపయేమే ఉవోఢ-ఉ ఇతివిస్మయే, హవావేతిప్రసిద్ధౌ, తస్యాం బర్హిష్మత్యాం, ఆత్మసమానైః స్వతుల్యైః , శీలాదిభిర్గుణైః , రుదారాన్మహతః-ఔదార్యానితిపాఠే, ఆత్మసమాః శీలాదయో యేషామితిబహువ్రీహిః, తత్ర, శీలం స్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ, గుణాశ్శౌర్యాదయః-కర్మవ్యాపారః - రూపం సౌన్దర్యం - వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం - శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం - ఔదార్యం వదాన్యతా - ఏవంవిధాన్ - దశాత్మజాన్ సంభావయాంబభూవ ఉత్పాదయామాస - తథా- యవీయసీం దశానామాత్మజానామనుజా - మూర్జస్వతీం నామ - కన్యాం భావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్ కన్యాం చ భావయాంబభూ

ర్వరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్య స్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయా ఉపరరామ ॥ ౨౨ ॥ ఇతిహవావసజగతీపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవత ఆదిపురుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేనపరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనో మహతాం మహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥ అథసదుహితరం ప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణ ఉపయేమే బర్హిష్మతీం నామ తస్యాముహవావాత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప ❁ వీర్యోదారాన్దశ సంభావయాంబభూవ కన్యాం చ యవీయసీమూర్జస్వతీం నామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుమహావీరహిరణ్యరేతోఽకృతపృష్ఠసవనమేధాతిథివీతిహోత్రకవయ ఇతిసర్వ ఏవాగ్నినామానః ॥ ౨౫ ॥ ఏతేషాం కవిర్మహావీరస్సవన ఇతి త్రయ ఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్త ఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్య కృతపరిచయాః పారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్నుహవావోపశమశీలాః పరమర్షయస్సకలజీవనికాయావాసస్య భగవతో వాసుదేవస్య భవభీతానాం శరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళితపరమభక్తియోగానుభావేనపరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతే భగవతి సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే ప్రత్యగాత్మన్యేవవర్తమా

వేతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ ఆగ్నీధ్రేతి ॥ ఆగ్నీధ్రాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః - సర్వే-అగ్నినాం నామాని యేషాం తే- తథాభూతాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతేషాం దశానాం పుత్రాణాం మధ్యే - కవి, ర్మహావీర, స్సవన-ఇతి త్రయః పుత్రాః, ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియాః, ఆసన్, తేకవ్యాదయస్త్రయః , బాల్యాదారభ్య, ఆత్మవిద్యాయాం, కృతః పరిచయో యైస్తే, పారమహంస్యం, పరమహంసాః నితరాంపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః, తేషాం సంబన్ధినం, ఆశ్రమ, మభజన్ , కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణా అభూవన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మిన్నుహవా పారమహంస్యాశ్రమేహి , వర్తమానా , స్తే , ఉపశమః ఇన్ద్రియనిగ్రహ ఏవ - శీలం - యేషాం తే - అత ఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాం - నికాయస్సమూహ - స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్య - నికాయస్యా - వాస ఆధార - స్తస్యేతివా - మృత్యుభయం సంసృతిభయం - తేన - భీతానాం - శరణభూతస్య రక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ - భగవతో - వాసుదేవస్య - శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో - ర్నిరవచ్ఛిన్నం - స్మరణం - తేనా - విగళితః అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్షరూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన, ఉపచయేనవా, పరిభావితః నిరస్తరాగాదికం , నిర్వాసితమితి యావత్ , యదన్తర్హృదయం మన - స్తస్మిన్నధిగతే సాక్షాత్కృతే- సర్వేషాం - భూతానామాత్మనా - మాత్మభూతే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే ప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః- ఆత్మా శరీరం-యస్య - తస్మి - న్ప్రతీచః ఆత్మనీతివా - ప్రత్యగాత్మశరీరక ఇతివా-భూతానామాత్మభూత ఇత్యచేతనశరీరకత్వముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతి జీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే - భగవత్యేవవర్తమానస్య భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయా సాక్షాత్కృతస్య - ఆత్మనః స్వస్య - తాదాత్మ్యం తత్స్వభావతాం-సాధర్మ్యమిత్యర్థః-అవిశేషేణ జగద్వ్యాపారవర్జం కార్త్స్న్యే

❁ పా ॥ వీర్యౌదార్యాన్ ;

న-సమీయుః - ముక్తాబభూవురిత్యర్థః- అవశిష్టాస్సప్తపుత్రాఃపిత్రధీనాఃస్థితాఇతిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథాఽన్యస్యామపి భార్యాయాం-త్రయఃపుత్రాఃజాతా-స్తాన్-తదధికారంచనిర్దిశతి ॥ ఉత్తమఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవ-ముపశమాయనేషు-ఉపశమోగుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతిపూర్వముక్తత్వాత్ - సద్గుణాశ్రయేషు-స్వతనయేషు-సత్స్విత్యర్థః- అథ-జగతీపతిఃప్రియవ్రతః - అర్బుదఃకోటిః - అన్యేతుశతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః - వత్సరాణా-మేకాదశార్బుదాని- జగతీం - బుభుజఇత్యన్వయః - రాజ్ఞోధర్మపరిపాలనవిషయభోగప్రభావైర్భావ్యం - తత్రతానాయాసేనైవధర్మపరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః - అఖిలాఃపురుషకారాఃపౌరుషాణి-యస్మా-త్తేన-సారేణబలేన-సంభృతౌపూర్ణౌ-యౌ-దోర్దణ్డౌ- తయో-ర్యుగళం-తేనా - పీడితఆకృష్టో-మౌర్వీగుణ - స్తస్య - స్తనితంటంకార-స్తేనైవ-యుద్ధంవినా-విరమితానిరస్తాః-ధర్మవిరోధినో-యేన - భోగాతిశయమాహ- బర్హిష్మత్యాస్స్వభార్యాయాః - అనుదిన-మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః-పరాభూయమాన వివేకఇవ - అతఏవ-విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమానఇవ-బుభుజే-తత్ర- ప్రమోదఃపతిందృష్ట్వాహర్ష - స్తతః-ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా-తతో-యాషిణ్యాం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం-తతో- వ్రీడయా-ముషితాస్సంకోచితాః-హాసావలోకా-స్తతో-రుచిరక్ష్వేళాదయః-మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని-తైః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రభావాతిశయమాహ॥ యావదితి॥భగవా-నాదిత్యస్సూర్యః - సురగిరిం మేరుం-అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వ-న్వసుధాతలంభూమణ్డలం- యావ-దవభాసయతి -కియదవభాసయతి-అర్ధనైవప్రతపతిఅర్ధమేవప్రకాశయతి-అర్ధమాచ్ఛాదయతిమేరోశ్ఛాయాతస్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోఃపార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపిపార్శ్వాన్తరంన ప్రకాశయతీత్యాలోచ్య తద్వసుధాతలార్ధావభాస

నస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణసమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపిజాయాయాం త్రయఃపుత్రాఆసన్నుత్తమస్తామసోరైవతఇతిమన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషుస్వతనయేష్వథజగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశపరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్దండయుగళాపీడితకోదణ్డమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షోబర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమోదప్రసవణయాషణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళాదిభిఃపరాభూయమానవివేకోఽనవబుధ్యమానఇవమహామనాబుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతిసురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసుధాతలమర్ధేనైవ ప్రతపత్యర్ధేనాచ్ఛాదయతితథాహిభగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభినన్దన్ సమజవేనరథేనజ్యోతిర్మయేనరజనీమపిదినంకరిష్యామీతిసప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయఇవపతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యేవాఉహతద్రథచరణనేమికృతపరిఖాస్తేసప్తసిన్ధవఆసన్ , యతఏవకృతాస్సప్తభువోద్వీపాజమ్బూప్లక్షశాల్మలికుశక్రౌఞ్చశాకపుష్కరసంజ్ఞాః ॥ ౩౧ ॥ తేషాంపరిమాణంపూర్వస్మాదుత్తరోత్తరోయథాసంఖ్యంద్విగుణేనబహిస్సమన్తతఉపక్లృప్తాః ॥ ౩౨ ॥క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోదదధిమణ్డోదశుద్ధోదాస్సప్తజలధయస్సప్తద్వీపపరిఖా

నమనభినన్దన్ అసమీచీనంమన్వానః - రజనీమపి-దివసంకరిష్యామి - యత్సూర్యేణానవభాతంవసుధాతలార్ధం -తదప్యవభాసయామీతి-కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో-పచితోఽతిపురుషప్రభావః-యస్య-సమజవేనసూర్యసమానవేగేన-తద్వత్ప్రకాశబహులేనచ-రథేన-ద్వితీయఃపతఙ్గఃఅపరస్సూర్యఇవ - తరణింసూర్య - మనుసృత్య - యథాతరణిర్గచ్ఛతితథా-మేరోః- పరితః - ఆక్రామత్ -యదామేరోర్దక్షిణస్యాందిశిసూర్యోఽవభాసయతిస్వయముత్తరస్యాం - యదాసఉత్తరస్యాంతదాస్వయందక్షిణస్యా-మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః , అయమప్యన్యఃప్రభావవిశేషఃసూర్యోఽన్తరిక్షేచరన్నవభాసయతి - అయంతు-భూమ్యాంచరన్నపర్యథశ్చాచీచకాసదితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ప్రభావాన్తరమప్యాహ॥యఇతి॥యేహ-సప్త,తస్యప్రియవ్రతస్యయ -రథచక్రం-తస్య , నేమినా కృతాః-పరిఖాఃగర్తాః ,తఏవ-సప్త , సిన్ధవః-సప్తసముద్రా-ఆసన్-యతఃమైరేవసిన్ధుభిః- కృతా-స్సప్తసంఖ్యాకాః భువో-ద్వీపాః- కేఽమీద్వీపాః- కేవాసప్తసిన్ధవఇతివివిత్సాయాంతావద్ద్వీపాన్నిర్దిశతి , జమ్బ్వతి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తేషాంద్వీపానాం-పరిమాణం,శ్రుణ్విత్యికథయామీతివాశేషః-పూర్వస్మాత్ లక్షయోజనాదిపరిమాణవిశిష్టాజ్జమ్బ్వాదిపూర్వపూర్వాద్ద్వీపాత్ ఉత్తరోత్తరఃప్లక్షాదిద్వీపః-యథాసంఖ్యం- ద్విగుణేనద్విలక్షాదిపరిమాణేనే - త్యేవం, బహిఃపూర్వపూర్వద్వీపాద్బహిః- పరితఉపక్లృప్తాఃకల్పితాః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథసిన్ధూన్నిర్దిశం స్తేషాంపరిమాణంచాహ॥క్షారోదేతి॥దధిమణ్డోమథితందధి , ఏతేసప్తసిన్ధవః-సప్తద్వీపానాం-పరిఖాఇవదృశ్యన్తే , అభ్యన్తరద్వీపసమానాశ్చ,అభ్యన్తరదీపాస్తత్తత్సముద్రవేష్టితాద్వీపా , స్తైస్సమానాఃతత్పరిఖావద్వర్తమానాస్సమానపరిమాణా -స్సప్తద్వీపేషుయథానుపూర్వ్య,మేకైకశః- బహి-ర్జాతాః , పృథగసంకీర్ణం , ఉపకల్పితాఇత్యర్థః , అయమర్థః - ప్రథమఃజమ్బూద్వీపోలక్షయోజనవి

స్తార-స్తత్పరిఘాభూతఃక్షారోదోఽపిలక్షయోజనవిస్తారః-తతఃప్లక్షద్వీపోద్విలక్షయోజనవిస్తారః - తత్పరిఘాభూతేక్షురసోదశ్చద్విలక్షయోజనవిస్తారః - తతశ్శాల్మలిశ్చతుర్లక్షయోజనః - సురోదోఽపిచతుర్లక్షఇత్యాది - నన్వల్పపరిమాణోప్యధికపరిమాణేన వేష్ట్యతే - నసమపరిమాణేన-కథమేతదుచ్యతే - విస్తారసామ్యేపిదైర్ఘ్యాధిక్యాదుపపత్తిః, తేషుజమ్బ్వాదిషుద్వీపేషు బర్హిష్మతీపతిఃప్రియవ్రతః - అనువర్తిన,ఆగ్నీధ్రాదిసంజ్ఞకా-న్సప్తా-త్మజాన్ - ఏకస్మిన్నేకస్మిన్ద్వీపేజమ్బ్వాదౌ-యథాసంఖ్యేన-జ్యేష్ఠాదిక్రమేణ- ఏకమేకమేవ - అధిపతిం-విదధేచకార ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఊర్జస్వతీంనామ-దుహితర-ముశనసేశుక్రాయ - ప్రాదాత్ యస్యామూర్జస్వత్యాం - కావ్యస్యోశనస - స్సుతాదుహితా-దేవయానీనామ-కన్యకా - ఆసీత్ ఉత్పన్నాభూత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవమతిమానుషంప్రియవ్రతప్రభావం-శ్రుతవతో రాజ్ఞస్తత్ప్రభావవిషయామసంభావనామాశఙ్క్య నకేవలముక్తఏవతస్యప్రభావః - కిన్త్వన్యేఽపిసన్తీతివదన్ - అనన్తవివిధవిచిత్రశక్తింభగవన్తంసర్వాత్మనోపాసీనానాంవిచిత్రశక్తీనాంప్రభావోనాసంభావనీయఇత్యాహ॥ నైవంవిధ ఇతి॥ ఉరుక్రమస్య -పుంసాం-తదఙ్ఘ్రిరజసా-జితషడ్గుణానాం, పురుషస్య - కారఃకృతిః-పురుషవ్యాపారం - ఏవంవిధఃఉక్తవిధః-చిత్రం - అసంభావనీయఇతిన-కింతూక్తవిధాఅన్యేఽపిప్రభావాస్సంభావ్యన్తఏవేతిభావః - తత్రహేతుః - ఉరుక్రమస్యత్రిలోకీంపదత్రయేణాక్రాన్తవతోవిచిత్రశక్తేర్భగవతః-పుంసాం-భక్తానాం-తస్యోరుక్రమస్య - అఙ్ఘ్రిరజసా-జితాః - షడ్గుణాఃఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో-యై-స్తేషా-మితి - త్రిలోక్యాక్రమణాదిరూపానితరసాధారణప్రభావశీలంభగవచ్చరణారవిన్దముపాసీనానామనితరసాధారణప్రభావాసంభావనానకార్యేతిద్యోతనాయ - ఉరుక్రమస్యతదఙ్ఘ్రిరజసేత్యుక్తం - కింవక్తవ్యంతచ్చరణప్రభావోఽనితరసాధారణఇతి-యత-స్తన్నామప్రభావోనవాఙ్మనసగోచరఇత్యాహ॥విదూరవిగతఃసత్పథాదపేతః-అన్యేతు-విదూరవిగతఃదూ

ఇవాభ్యన్తరద్వీపసమానా ఏకైకస్యయథానుపూర్వం సప్తస్వపిబహిర్ద్వీపేషుపృథక్పృథక్పరిత ఉపకల్పితాః, తేషుజమ్బ్వాదిషుబర్హిష్మతీపతిరనువ్రతానాత్మజానాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వాయజ్ఞబాహుహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠమేధాతిథివీతిహోత్రసంజ్ఞాన్యథాసంఖ్యేనైకైకస్మిన్నేకమేకమేవాధిపతింవిదధే ॥ ౩౩ ॥ దుహితరంచోర్జస్వతీంనామోశనసేప్రాయచ్ఛద్యస్యామాసీద్దేవయానీనామకావ్యసుతా ॥౩౪॥ శ్లో ॥ నైవంవిధఃపురుషకారఉరుక్రమస్యపుంసాంతదఙ్ఘ్రిరజసాజితషడ్గుణానామ్ । చిత్రంవిదూరవిగతస్సకృదాదదీతయన్నామధేయమధునాసజహాతిబన్ధమ్ ॥౩౫॥ గ ॥ సఏవమపరిమితబలపరాక్రమ ఏకదాతుదేవర్షిచరణానుశయనానుపతితగుణవిసర్గసంసర్గేణానిర్వృతమివాత్మానంమన్యమానఆత్మనిర్వేదఇదమాహాహోఅసాధ్వనుష్ఠితంయదభినివేశితోఽహమిన్ద్రియైరవిద్యావిరచితవిషమవిషయాన్ధకూపేతదలమలమముష్యావనితాయావినోదమృగంమాం

రతఃపరిత్యాజ్యోఽన్త్యజఇతివ్యాచక్షతే-యస్యభగవతో-నామధేయం - సకృదపి-ఆదదీతఅభిదధ్యాత్-సదూరవిగతః, అధునాతత్క్షణమేవ, బన్ధంసంసారం,విజహాతి , విముక్తోభవతీత్యర్థః, ఏవంసామాన్యేననామస్మరణస్యముక్తిసాధనత్వప్రతిపాదకమేవంవిధంవచనజాతమన్తిమస్మరణస్యముక్తిసాధనత్వపరంద్రష్టవ్యం “ జన్మలాభఃపరఃపుంసామన్తేనారాయణస్మృతిః - నామానిమేఽసువిగమేవివశోగృణన్తితేనైకజన్మశమలంసహసైవహిత్వా।సుయాన్తీ ” తి-వచనానురోధాత్, అన్యథా “ తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతినాన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యత ” ఇతివేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధకశ్రుతివిరోధాపత్తేః, అన్తిమస్మరణంతువేదనరూపతామాపన్నంతత్సాధనంభవతీతినవిరోధః - నను - వేదనంహినామజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతమహరహరభ్యాసాధేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానమసకృదావృత్తం విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రీతిరూపాత్మకంజ్ఞానం - తత్కథమన్తిమంనామస్మరణమాత్రముక్తవిధవేదనాత్మతామాపన్నంభవతీత్యుచ్యతే-నోక్తాకారాఅపివేదనశబ్దవాచ్యాః, కిన్తు, పరమాత్మవిషయంస్మరణాత్మకంజ్ఞానమేవాన్తిమప్రత్యయరూపం, తచ్చప్రబలప్రతిబన్ధానభ్యాసవిచ్ఛేదవ్యాసఙ్గాన్తరద్వేషోపేక్షాదిభిరన్తకాలేకదాచిన్మాభూదిత్యసంభవపరిహారోపాయతయాజ్ఞానకర్మయోగానుగ్రహాదయ ఆకారా ఉపాసనప్రకరణేషుకీర్తితాః, తత్రభగవత్ప్రసాదవశాజ్జాయమానస్వవిషయస్మరణాత్మకజ్ఞానస్యోక్తాకారా అపేక్షితాః, అతఏవహి, రాగద్వేషభయాద్యాత్మకమపిభగవద్విషయమన్తిమంజ్ఞానంముక్తిసాధనమితివక్ష్యతి“గోప్యఃకామాద్భయాత్కంస ” ఇతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యదుక్తం“కథంచిదన్తరాయవిరహతాస్స్వాంశివతమాంపదవీంనప్రాయేణహిన్వన్తీ ” తి-తత్ప్రియవ్రతదృష్టాన్తేనస్పష్టయితుంతస్యతావన్నిర్వేదంవదతి॥ సఇతి ॥ ఏవ-మపారౌబలపరాక్రమౌ - యస్యసః, ప్రియవ్రతః-దేవర్షేర్నారదస్య, చరణయో-రనుశయఃసేవా-తా-మనుపశ్చా-త్పతితఃప్రాప్తః, గుణవిసర్గసంసర్గఃప్రవృత్తిమార్గసంబన్ధ-స్తేన-స్వాత్మాన-మనిర్వృతమసుఖితమివ-మన్యమానః-ఇవశబ్దేనత

ద్భావమభోగానాం దుర్లభత్వం - తేషు తస్య నిరయౌపమ్యం చ సూచ్యతే - తథాచోక్తం “ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన” ఇతి “వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు। తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల”మితి - అత ఏవాత్మని మనసి - నిర్వేదః పరితాపో - యస్య, ఇదం తత్రాహ ॥ అహో ఇతి ॥ నిర్వేదద్యోతకో నిపాతః - మయా, అసాధ్వసమీచీనమనుష్ఠితమాచరితం - కిం తత్ - య - దసాధ్వనుష్ఠితం - తత్రాహ ॥ అహం ప్రథమం కేవలనివృత్తిధర్మపరోఽహం - ఇన్ద్రియైః ప్రమాథిభిః, అవిద్యారచితాః ప్రకృతిపరిణామరూపాః, అజ్ఞానమూలయా భోగ్యతమబుద్ధ్యా రచితాః సమ్పాదితాః - విషమాః పరిణామవిషోపమాః, హేయా, యే, విషయాశ్శబ్దాదయ, స్త ఏవాన్ధకూప స్తృణావృతకూప - స్తస్మి, న్నభినివేశితః పాతిత, ఇతి యావత్ - తతః, అలమలం - విషయానుభవేన - అముష్యా, వనితాయాః బర్హిష్మత్యాః - వినోదమృగం క్రీడార్థమర్కటతుల్యం, మాం - ధిగ్ధిగితి - గర్హయాం చకార ఆత్మానం నిన్దితవాన్ ❁ ॥ ౩౬॥ ❁ తతః - పరదేవతాయాః భగవతః - ప్రసాదేన “నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యత” ఇత్యాద్యుక్తమహాప్రభావశీలోపక్రాన్తమాత్రనివృత్తిధర్మారాధితభగవత్ప్రసాదేనాధిగతం ప్రాప్తం. ఆత్మనః స్వాత్మనః - పరమాత్మనశ్చ, యః, ప్రత్యవమర్శనం - యథావస్థితస్వరూపచిన్తనం - తేన, పరినిర్వృతః - నిరస్తతాపత్రయం నితరాం సుఖితః - అనుగేభ్యః స్వానువర్తిభ్యః, పుత్రేభ్యః, ఇమాం సప్తద్వీపాత్మికాం, భూమిం, యథాదాయం యథాయోగ్యం భాగం - విభజ్య, యద్వా, దాయం పితృక్రమాదాగతం - యథావద్విభజ్య - ఆగ్నీధ్రాదిప్రతిపుత్రం జమ్బ్వాదిప్రతిద్వీపం విభజ్యేత్యర్థః - భుక్తాః, భోగాః, యస్యాం, తాం - పఞ్చమ్యర్థే బహువ్రీహిః - మహిషీం భార్యాం - మృతకమివ శవమివ - మన్యమాన ఇతి శేషః, మహావిభూతిం - మహదైశ్వర్యం - మపహాయ, మహావిభూత్యా సహ తాం మహిషీం మృతకమివాపహాయేతి వా, స్వయ - ముపదేశమన్తరేణైవ, విహితః కృతః, నిర్వేదః పరితాపో - యస్య, హృదయే - గృహీతాః పరిశీలి

ధిగ్ధిగితి గర్హయాంచకార॥ ౩౬ ॥ పరదేవతాప్రసాదాధిగతాత్మప్రత్యవమర్శేన పరినిర్వృతోఽనుగేభ్యః పుత్రేభ్య స్తేభ్య ఇమాం యథాదాయం విభజ్య భుక్తభోగాం చ మహిషీం మృతకమివ సమహావిభూతిమపహాయ స్వయం విహితనిర్వేదో హృది గృహీతరుచిరహరివిహారానుభావో భగవతో నారదస్య పదవీం పునరేవానుససార ॥౩౭॥ తస్య హ వా ఏతే శ్లోకాః ॥౩౮॥ ప్రియవ్రతకృతం కర్మ కో ను కుర్యాద్వినేశ్వరమ్। యో నేమినిమ్నైరకరోచ్ఛాయాం ఘ్నన్ సప్త వారిధీన్ ॥౩౯॥ భూసంస్థానం కృతం యేన సరిద్గిరివనాదిభిః। సీమా చ భూతనిర్వృత్యై ద్వీపే ద్వీపే విభాగశః ॥ ౪౦ ॥ భౌమం దివ్యం మానుషం చ మహిత్వం యోగకర్మజమ్। యశ్చక్రే నిరయౌపమ్యం పురుషానుజనప్రియః ॥ ౪౧ ॥

* * *

* * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః * * *

శ్రీశుక ఉవాచ॥౧॥ ఏవం పితరి సంనివృత్తే తదనుశాసనే సంవర్తమాన ఆగ్నీధ్రో జమ్బూద్వీపౌకసః ప్రజా ఔరసవ

తాః - హరేర్భగవతః - విహారాణాం - ప్రభావాః - యస్య, సః - భగవతో నారదస్య - పదవీం - పునరప్యనుససార - గన్ధమాదనద్రోణ్యాం శ్రీనారదమేవ సేవమానస్సిద్ధిం గతః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తస్య ప్రియతమస్య ఏతే శ్లోకాః తన్మహిమోపనిబన్ధనే పూర్వప్రసిద్ధా ఏవ శ్లోకాః, కథ్యన్తే, యథా వేదే “తదప్యేష శ్లోకో భవతీ”తి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ శ్లోకానేవాహ॥ ప్రియవ్రతేతి॥ ప్రియవ్రతేన, కృతం - కర్మ - ఈశ్వరం వినా - అన్యః - కో నామ, కుర్యాత్, యః ప్రియవ్రతః - ఛాయాం తమః - ఘ్నన్ - నిరస్యన్ - రథనేమినిమ్నైరేవ, సప్త, వారిధీన్ సముద్రా - నకరోత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యేన ప్రియవ్రతేన, భూసంస్థానం, ద్వీపై - ర్భువ - స్సంస్థానమవయవవిన్యాసః, కృతం, తథా - ద్వీపే ద్వీపే భూతనిర్వృత్యై భూతానాం కృత్యై, సుఖాయ వా, సరిదాదిభి - ర్విభాగశః అసంకరేణ - సీమా చ - కృతా ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యః - భౌమం పాతాళజం - దివ్యం స్వర్గజం - మానుషం మర్త్యలోకజం - సుఖం - యోగరూపకర్మజం - అణిమాదిసిద్ధిరూపం మహిత్వం మాహాత్మ్యం చ యోగస్య మనోవ్యాపారరూపత్వేన కర్మత్వవ్యపదేశః “వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసై రన్త్యజాతితాం। శరీరజైః కర్మదోషై ర్యాతి స్థావరతాం నర” ఇతి మనునాఽపి మానసైః కర్మదోషై రితి మనోవ్యాపారే కర్మశబ్దః ప్రయుక్తః - నిరయౌపమ్యం నరకసదృశం - చక్రే అనుసంహితవాన్ “ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన” ఇత్యాదివచనార్థోఽత్రానుసంధేయః - నిరయౌపమ్యకృతౌ కారణమాహ॥ పురుషస్య పరమపురుషస్య - అనుజనా అనుచరా, స్త ఏవ - ప్రియా, యస్య, తేషాం ప్రియ ఇతి వా ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః

* * *

ఏవం శ్రావితప్రియవ్రతచరిత్రో బాదరాయణిస్తత్పుత్రాణాం చరిత్రం వివక్షుస్తావదాగ్నీధ్రచరిత్రమాహ॥ ఏవమితి॥ ఉక్తవిధజ్ఞానపూర్వకం - పితరి ప్రియవ్రతే - సంవృత్తే ముక్తే సతి, తస్య ప్రియవ్రతస్య - అనుశాసనే - అనుపూర్వ్యా శాస్త్రీయవిచ్యజ్ఞా

వశేవర్తతే - తదుపదిష్టహితాహితవివేకే-వర్తమానః-ఆగ్నీధ్రః-ధర్మమపేక్షమాణః ధర్మసంచయమేవకర్తుముద్యతః - జమ్బూద్వీప-మోకః స్థానం-యాసాంతాః, ప్రజాః- ఔరసవత్ పుత్రవత్ , పరితః-సర్వతః, సర్వేభ్యఉపద్రవేభ్యో ఽరక్షత్ -జమ్బూద్వీపస్యస్వభాగత్వాజ్జమ్బూద్వీపౌకస ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ స ఆగ్నీధ్రః-కదాచి-త్పితృలోకకామస్సన్తానార్థీ-పితృలోకస్యసంతానవతాప్రాప్యత్వాత్పితృలోకకామ ఇత్యుక్తం-పితృలోకప్రాపకసంతానార్థీత్యర్థః పితరో హి॥ ప్రజయాపితృభ్యః,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసంతానాపాకృతఋణైః ప్రాప్యత్వాత్ -సురాణాం-వనితాః- తాసా- మాక్రీడాచలో మన్దరః-ఆక్రీడన్త్యస్మిన్నిత్యాక్రీడ-స్తతో ఽచల పదేన కర్మధారయః. తేనసురవనితాపదేనషష్ఠీసమాస-స్తస్య-ద్రోణ్యాం, మాహృతానిసంపాదితాని-పరిచర్యోపకరణాని పూజాసాధనాని పుష్పాదీని-యేన-కాయకవ్యాపారో ఽనేనోక్తః - చిత్తైకాగ్ర్యరూపేణతపసా-విశ్వసృజాంపతింబ్రహ్మాణ-మారాధయాంబభూవ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదారాధన-ముపలభ్యజ్ఞాత్వా, భగవానాదిపురుషో బ్రహ్మా- స్వసదసి-యుగాన్తీం గానంకుర్వతీంపూర్వచిత్తింనామపూర్వచిత్త్యాఖ్యా-మప్సరస-మభియాపయామాస భోగార్థం ప్రస్థాపితవాన్, సంతానార్థమప్సరసః ప్రేషణం-నతుతపోవిఘ్నార్థమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సాచపూర్వచిత్తి-స్తస్యాగ్నీధ్రస్యాశ్రమే-య-దుపవనం - త - దుపబభ్రామ , సమీపేచచార - ఆశ్రమోపవనంవిశినష్టి ॥ అతిరమణీయం- తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ వివిధాశ్చనిబిడాస్సాన్ద్రాశ్చ-యే-విటపినో వృక్షా- స్తేషాం- విటపాశ్శాఖాః - తేషాం నికరాస్సమూహాః-తై-స్సంశ్లిష్టాః-పురటలతాః స్వర్ణవర్ణవల్ల్యః, స్తాస్వారూఢాః-స్థలవిహఙ్గమయూరాదయః -తేషాం-మిథునైః స్త్రీపుంసద్వంద్వైః-

---

ద్ధర్మాపేక్షమాణః పర్యగోపాయత్ ॥ ౧ ॥ సచకదాచిత్పితృలోకకామస్సురవరవనితాక్రీడాచలద్రోణ్యాంభగవన్తంవిశ్వసృజాంపతిమాభృతపరిచర్యోపకరణ ఆత్మైకాగ్ర్యేణతపసాఽఽరాధయాంబభూవ ॥ ౨ ॥ తదుపలభ్యభగవానాదిపురుషస్సదసిగాయన్తీంపూర్వచిత్తింనామాప్సరసమభియాపయామాస ॥ ౩ ॥ సాచతదాశ్రమోపవనమతిరమణీయంవివిధనిబిడవిటపివిటపనికరసంశ్లిష్టపురటలతారూఢస్థలవిహఙ్గమమిథునప్రోచ్యమానశ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమానసలిలకుక్కుటకారణ్డవబకకలహంసాదిభిర్విచిత్రముపకూజితామలజలాశయకమలాకరముపబభ్రామ ॥ ౪ ॥ తస్యాస్సులలితగమనపదవిన్యాసగతివిలాసాయాశ్చానుపదంఖణఖణాయమానరుచిరచరణాభరణస్వనముపాకర్ణ్యనరదేవకుమారస్సమాధియోగేనామీలితనయననళినముకుళయుగళమీషద్వికచయ్యవ్యచష్ట ॥ ౫ ॥ తామేవావిదూరేమధుకరీమివసుమనసఉపజిఘ్రన్తీందివిజమనుజమనోనయనాహ్లాదదుఘైర్గతివిహారవినయావలోకైస్సుస్వరాక్షరావయవైర్మనసినృణాంకుసుమాయుధస్యవిదధతీంవివరంనిజముఖవిగళితామృతాసవసహాసభాషణామోదమదాన్ధమధుకరనికరోపరోధద్రుతపదన్యాసవల్గుస్పన్దనస్తనకబరభారరశనాందేవీంతదవలోకనేనవివృతావసరస్య భగవతోమకరధ్వజస్య వశముపనీతోజడవదితిహోవాచ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ శ్లో॥ కాత్వంచికీర్షసిచకింమునివర్య శైలే మాయాఽసి కాపిభగవత్పరదేవతాయాః। విజ్యేబిభర్షిధనుషీ

ప్రోచ్యమానాభిరుచ్చార్యమాణాభిః-శ్రుతిభిః షడ్జాదిస్వరైః-కరణభూతైః-ప్రబోధ్యమానాః-యే -సలిలకుక్కుటాదయః-తైర్విచిత్రంయథాభవతితథా-ఉపకూజితానాదితాః-అమలాః-జలాశయా-స్తేషు-కమలానిపఙ్కజాని- తేషా- మాకర-ముపవనమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సులలితేగమనేసున్దరతరగతౌ, యే-పదవిన్యాసాః-తై-ర్గతివిలాసా, యస్యా- స్తస్యాః పూర్వచిత్త్యాః-ఖణఖణేతిధ్వనింకుర్వన్తో-రుచిరస్యచరణాభరణస్య, స్వనంధ్వని-ముపాకర్ణ్య శ్రుత్వా, నరదేవస్యప్రియవ్రతస్య - కుమారః-ఆగ్నీధ్రః, సమాధియోగేన - ఆమీలితే-నయనేఏవ - నలినముకుళే - తయో - ర్యుగళ - మీషద్వికచయ్యకించిదున్మీల్య , వ్యచష్టదదర్శ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తామేవ-దేవీమప్సరసం-తదవలోకనేన-వివృతావసరస్య ప్రసక్తావకాశస్య , భగవతో, మకరధ్వజస్యమన్మథస్య - వశ-ముపనీతః-ప్రాప్తః - జడవత్ స్త్రీణామనభిజ్ఞఇవ - ఇతివక్ష్యమాణశ్లోకా - నువాచే - త్యన్వయః - జాడ్యానుకరణం వైదగ్ధ్యేనతద్వశీకరణార్థం తదభిప్రాయజ్ఞాపనార్థం చ- దేవీం విశినష్టి - అవిదూరేసమీపే - మధుకరీం భ్రమరీమివ-సుమనసంపుష్పం-ఉపజిఘ్రన్తీంగన్ధముపాదదతీం -దివిజానాం దేవానాం- మనుజానాంచ-యాని-మనాంసి-నయనానిచ- తేషా-మాహ్లాదదుఘైస్సుఖకరైః, గత్యాదిభిః-నృణాం-మనసి-కామస్య - వివరంప్రవేశద్వారం-విదధతీం-గతిశ్చ-వ్రీడావిలాసాభ్యాంయుక్తో ఽవలోకశ్చ-సుస్వరాణ్యక్షరాణిచ, అవయవాశ్చనేత్రాదయ- స్తైః-నిజముఖా, ద్విగళిత , మమృతమివ స్వాద్వా , సవమివమాదకం , య - త్సహాసం - భాషణం , తస్మి , న్నామోదో నిశ్వాసగన్ధః, తేన-మదాన్ధాః-యే - మధుకరాణాంనికరా -స్తైః-రుపరోధఆవరణం- తేన-భయా-ద్ద్రుతశ్శీఘ్రో - యః-పదవిన్యాసః- తేన-వల్గుస్పన్దనంకించిచ్చలనం- స్తనయోః-కబరభారే-రశనాయాంచ-యస్యా-స్తామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ కాత్వమితి ॥ హేమునివర్య-పుంస్త్వే

నసమ్బోధనం జాడ్యానుకరణం - కా త్వం కథం జాతీయా - శైలే గిరావస్మిన్ కిం - చికీర్షసి కర్తుమిచ్ఛసి - నూనం - భగవతః - పరదేవతాభూతస్య - మాయా ఽసీతి - కృత్స్నాం వ్యక్తిమాలక్ష్య భగవన్మాయాత్వేన రూపయతి - అథ - భ్రూద్వయవయవావప్యేకమాలక్ష్య ధనురాదిత్వేన రూపయతి - తత్ర భ్రూవివక్షయా ఽఽహ - విజ్యే నిర్గుణే ధనుషీ - బిభర్షి - కిం - సుహృదః మాదృశస్య - ఆత్మనో వా - అర్థే ప్రయోజనాయ - ఆభ్యాం - కిం కార్యమస్తి - కిం వా - ప్రమత్తాన్ అజితేన్ద్రియాన్ మృగతుల్యాన్ అస్మదాదీన్ - మృగయసే - కాన్వి జేతుం కిం ధనుషీ ధారయసీత్యర్థః ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ కటాక్షావాలక్ష్య తద్వివక్షయా ప్రాహ ॥ బాణావితి ॥ బాణావిమౌ - శతపత్రే నేత్రకమలే - తే ఏవ - పత్రాణి పిఞ్ఛాని - యయోః - శాన్తౌ విభ్రమేణ మన్దరౌ - అపుఙ్ఖరుచిరౌ - పుఙ్ఖాభ్యాం వినాపి - రుచిరౌ సున్దరౌ - పత్రతయా కల్పితనేత్రాభ్యాం పరభాగస్య పుఙ్ఖస్థానీయస్యాభావాదపుఙ్ఖరుచిరావిత్యుక్తం - అతితిగ్మౌ తీక్ష్ణౌ - దన్తౌ అగ్రభాగౌ యయోస్తౌ - యద్వా - శతపత్రపత్రావితి నేత్రవివక్షా - అపుఙ్ఖరుచిరావితి కటాక్షవివక్షా - వనే - చరన్ - కస్మై యుయుఙ్క్షసి ప్రయోక్తుమిచ్ఛసీతి - న విద్మః - అతో భయాదేతత్ప్రార్థయామః తవా ఽయం విక్రమో - జడధియాం - అస్మాకం - క్షేమాయ - అస్తు ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ తదఙ్గసౌరభ్యేనానుగచ్ఛతో భ్రమరానాలక్ష్య తద్వివక్షయా ఽఽహ ॥ శిష్యా ఇతి ॥ ఇమే - పరితః - అనుగచ్ఛన్త ఇతి శేషః - భగవతస్తవ శిష్యాః - భ్రమరధ్వనిమాత్రశ్రుత్యా తద్వివక్షయా ఽఽహ ॥ సరహస్యం సోపనిషత్సామ - అజస్రమవిచ్ఛేదేన - పఠన్తి - ఈశే విప్రం స్తువన్తి దేశః పూర్వవత్ - శిఖాతో విలులితపుష్పసంశ్లిష్టభ్రమరానాలక్ష్యాహ ॥ యుష్మచ్ఛిఖాతో - విలులితా విగళితాః - సుమనసామభితో - వృష్టీః - సర్వే తవ శిష్యాః - భజన్తి - తత్ర శుద్ధత్వేనోపమా - ఋషిగణాః - వేదశాఖా ఇవేతి ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ నూపురాదిచరణాభరణాన్తర్గతమణిస్వనమాకర్ణ్య తద్వివక్షయా ఽఽహ ॥ వాచమితి ॥ తుభ్యం తవ - విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - పఞ్జరాధారస్థానీయ

సుహృదాత్మనో ఽర్థే క్షిపవామృగాన్మృగయసే విపినే ప్రమత్తాన్ ॥ ౮ ॥ బాణావిమౌ భగవతశ్శతపత్రపత్రౌ శాన్తావపుఙ్ఖరుచిరావతితిగ్మదన్తౌ । కస్మై యుయుఙ్క్షసి వనే విచరన్న విద్మః క్షేమాయ నో జడధియాం తవ విక్రమో ఽస్తు ॥ ౯ ॥

శిష్యా ఇమే భగవతః పరితః పఠన్తి గాయన్తి సామ సరహస్యమజస్రమీశ । యుష్మచ్ఛిఖావిలులితాస్సుమనో ఽభివృష్టీస్సర్వే భజన్త్యృషిగణా ఇవ వేదశాఖాః ॥ ౧౦ ॥ వాచం పరం చరణపఞ్జరతిత్తిరీణాం బ్రహ్మన్నరూపముఖరీం శృణవామ తుభ్యమ్ । అద్ధా కదమ్బరుచి ✱ రఙ్కవిటఙ్కబిమ్బే యస్యామలాతపరిధిః క్వ చ వల్కలం తే ॥ ౧౧ ॥ కిం సమ్భృతం రుచిరయోర్ద్విజ శృఙ్గయోస్తే మధ్యే కృశో వహసి యత్ర దృశిశ్శ్రితా మే । పఙ్కో ఽరుణస్సురభిరాత్మవిషాణ ఈదృగ్యేనాశ్రమం సుభగ మే సురభీకరోషి ॥ ౧౨ ॥ లోకం ప్రదర్శయ సుహృత్తమ తావకం మే యత్రత్య ఇత్థమురసావయవావపూర్వౌ । అస్మద్విధస్య మన ఉన్నయనౌ బిభర్తి బహ్వద్భుతం సరసరాససుధాది వక్త్రే ॥ ౧౩ ॥

నీయచరణాలఙ్కారాన్తర్గతానాం - తిత్తిరీణామితి చరణాభరణరత్నవివక్షా - తిత్తిరిశబ్దః పక్షిజాత్యాపన్నయజుర్వేదప్రవక్తృఋషివచనః - స చాభేదారోపాన్మణిపరః - తేషాం - వాచం - పరం కేవలం - శృణుమః - కథంభూతాం - అరూపముఖరీం అదృశ్యమానవక్తృకాం - ముఖరీముద్భూతాం - యద్వా - చరణపఞ్జరతిత్తిరీణామితి నూపురాదిచరణాభరణవివక్షైవ - అస్మిన్పక్షే - అరూపముఖరీమిత్యస్యానభివ్యక్తవర్ణాం - ధ్వన్యాత్మనాఽఽమ్రేడితామిత్యర్థః - హే బ్రహ్మన్ - నితమ్బపరిధానవస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన ప్రకల్ప్యాహ ॥ కదమ్బకుసుమస్యేవ - రుచిర్దీప్తిః - అఙ్కవిటఙ్కబిమ్బే - అఙ్కయోశ్చ - విటఙ్కబిమ్బయోస్సున్దరతరనితమ్బమణ్డలయోశ్చ - తేషాం సమాహారః - ప్రాణ్యఙ్గత్వాదేకవద్భావః తస్మిన్ - క్వ లబ్ధా - పాఠాన్తరే - అఙ్గేతి సమ్బోధనం - నితమ్బమణ్డలే - కదమ్బరుచిః - క్వ లబ్ధేత్యర్థః - మేఖలామాలక్ష్యాహ - యస్యాం కదమ్బరుచ్యాం - అలాతపరిధిః - క్వ వర్తతే - అలాతస్యాఙ్గారకాష్ఠం - తద్భ్రమణనిమిత్తేన - వలయాకారరేఖాకృతిమాపన్నో ఽగ్నిః పరిధిః - వస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన ప్రకల్ప్య వస్త్రమదృష్ట్వైవ పృచ్ఛతి ॥ క్వ చ తే వల్కలమితి ॥ జాడ్యానుకరణనిమిత్తం ఋషిత్వవ్యపదేశాభిప్రాయేణ వల్కలశబ్దప్రయోగః ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ స్తనావాలక్ష్యాహ ॥ హే ద్విజ - సున్దరయోః - శృఙ్గయోః - కిం సమ్భృతం - కిం పూర్ణమస్తి - మనోహరం కిఞ్చిదస్తీత్యేతావత్తు జానామి - యతో - మధ్యే మధ్యకాయే - కృశో ఽపి - త్వం - కృచ్ఛ్రేణ - శృఙ్గద్వయం వహసి - యత్ర శృఙ్గయోస్తే - దృశిర్దృష్టిః - రాశ్రితా సంలగ్నా ఽస్తి - అన్యథైవం వహనం మధ్యకృశ్యాసఞ్జనం చ న ఘటత ఇతి భావః - స్తనగతం కుఙ్కుమమాలక్ష్యాహ ॥ పఙ్కః అరుణః - సురభిః - ఆత్మనస్తవ - విషాణే స్తనే - ఈదృగత్యపూర్వః - లిప్త ఇతి శేషః - కుతః - యేన పఙ్కేన - హే సుభగ - మే మమ - ఆశ్రమం - సురభీకరోషి ✱ ॥ ౧౨ ॥ ✱ హే సుహృత్తమ - తావకం త్వదసాధారణం - లోకం స్థానం - మే మహ్యం - ప్రదర్శయ - యత్రత్యః యత్తావకలోకస్థః - జనః - అస్మద్విధస్య మాదృశస్య - మన ఉన్నయనౌ మనః క్షోభకౌ - ఉల్లాసకరౌ వా - ఉరస్యావయవౌ

✱ పా॥ అఙ్గవిటఙ్కబిమ్బే.

పాః-యల్లోపస్యాసిద్ధత్వాన్నగుణః - ఇత్థం ఈదృశావపూర్వావయవాశ్శృఙ్గరూపాస్తనా - వురసాబిభర్తి - వక్త్రేచ-బహ్వద్భుతం-బిభర్షి-కింతత్-సరసరాససుధాది - సరసోమధురాలాపః-రాసోవిలాసః,తాభ్యాంసహితా - సుధాఅధరామృతం-ఆదిశబ్దేనస్మితాదిసంగ్రహః ❁ ॥౧౩॥ ❁తవలోకే,ఆత్మనోదేహస్య-వృత్తిరాహారః,కావా,అఙ్గహేసఖే,అదనాద్బహిః భక్షణవ్యతిరేకేణభక్షణంవినైవ-తవాత్మవృత్తిర్జీవనం,భవతీతిప్రతిభాతి,సాకీదృశీ- అదనాద్ధవిర్వాతీతిపాఠే,హవిశ్శబ్దస్తద్గన్ధే ఉపచారాద్వర్తతే-అదనాచ్చర్వణా-ద్ధవిస్సబన్ధిగన్ధో - వాతిఆయాతీ,తితామ్బూలాభిప్రాయం - పూర్వోక్తపాఠఏవసాధుః-విష్ణోఃకలాసీతిహేతూక్తేః - తథాహి-తస్మిన్పాఠే-తవభోజనాద్బహిర్భూతైవవృత్తిరిత్యవభాతీత్యర్థః,కుతః- యత-స్త్వం విష్ణోః - కలాఅంశోఽసి,విష్ణుర్నాశ్నాతి " అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ " తిశ్రుతేః-విష్ణోఃకలాఽసీత్యత్రహేతుః - తవ-కర్ణౌవిష్ణోరివ, నిమిషోన్మకరౌఅనిమిషౌరత్నశ్రేష్ఠత్వేననిమిషశూన్యౌ - ఉల్లసన్తౌ - మకరౌతదాకారేకుణ్డలే,యయోస్తౌ-కిఞ్చ-తవ-ముఖం-సరవత్ శరత్సరఇవఅదన్తత్వమార్షంతదేవాహ॥ఉద్విగ్నంచఞ్చలం.మీనయుగళమివ-నేత్రద్వయం-యస్మిన్, ద్విజాదన్తాః-తేషాం పఙ్క్త్యాః - శోచిఃశోభా - యస్మిన్-శోచిశ్శబ్దస్సాన్తః- సరసితు-ద్విజాఃహంసాః ,ఆసన్నోభృఙ్గనికరఏవ-కేశస్తోమః - పరిమళలుబ్ధభృఙ్గస్తోమోవా ❁ ॥౧౪॥ ❁త్వయా -కరసరోజేన-హతః-యోఽసౌ-పతఙ్గఃకన్దుకః-దిక్షుభ్రమన్భ్రమచిత్తస్య-మే అక్షిణీ- ఏజయతేచఞ్చలతాంనయతి- వక్త్రకేశసమూహం , ముక్తబన్ధనం-నస్మరసినబధ్నాసికిం - కష్టోధూర్తః - లమ్పటఃలాలసఃఏషఃఅనిలోవాయుః - నీవీం- హరతి-అధరామ్బరగ్రన్థింహరతి-ఏతచ్చనస్మరసికిమ్ ❁ ॥౧౫॥ ❁

కావాఽఽత్మవృత్తి❁రదనాద్బహిరఙ్గభాతివిష్ణోః కలాస్యనిమిషోన్మకరౌచకర్ణౌ । ఉద్విగ్నమీనయుగళంద్విజ
పఙ్క్తిశోచిరాసన్నభృఙ్గనికరంసరవన్ముఖంతే॥ ౧౪ ॥ యోఽసౌత్వయాకరసరోజహతఃపతఙ్గోదిక్షుభ్రమన్భ్ర
మతఏజయతేఽక్షిణీమే । ముక్తంనతేస్మరసివక్త్రజటావరూథంకష్టోఽనిలోహరతిలమ్పటఏషనీవీమ్ ॥ ౧౫ ॥
రూపంతపోధనతపశ్చరతాంతపోఘ్నం హ్యేతన్నుకేనతపసాభవతోపలబ్ధమ్ । చర్తుంతపోఽర్హసిమయాస
హమిత్రమహ్యంకింవాప్రసీదతిసవైభవభావనోమే॥ ౧౬ ॥ నత్వాంత్యజామిదయితంద్విజదేవదత్తంయస్మిన్మ
నోదృగపినోనవియాతిలగ్నమ్ । మాంచారుశృఙ్గ్య❁ర్హసినేతుమనువ్రతంతేచిత్తంతతఃప్రతిసరన్తు †శివాస్స
చివ్యః॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతిలలనానునయాతివిశారదోగ్రామ్యవైదగ్ధ్యపరిభాషయాతాంవిబుధవధూం
విబుధమతిరతిసభాజయామాస ॥ ౧౮ ॥ సాచతతస్తస్యవీరయూథపతేర్బుద్ధిరూపశీలవిద్యావయశ్శ్రియా❁
దార్యేణపరాక్షిప్తమనాస్తేనసహాయుతాయుతపరివత్సరోపలక్షణంకాలంజమ్బూద్వీపపతినాభౌమస్వర్గ
భోగాన్బుభుజే ॥ ౧౯ ॥ తస్యాముహవాఆత్మజాన్సరాజవరఆగ్నీధ్రోనాభికింపురుషహరివర్షేలావృతరమ్యక
హిరణ్మయకురుభద్రాశ్వకేతుమాలసంజ్ఞాన్నవపుత్రానజనయత్ ॥ ౨౦ ॥ సాసూత్వాఽథసుతాన్నవాన

హేతపోధన - తప-శ్చరతాంతపఃకుర్వతాం-తపోవిఘ్నకర - మేత-ద్రూపం- భవతా, కేనతపసా-ఉపలబ్ధంప్రాప్తం, హేమిత్ర,మయాసహ - తప,శ్చర్తు - మర్హసి, భవభావనఃవిశ్వస్రష్టా - సవై, అజః బ్రహ్మ - కింవా-మహ్యాం- ప్రసీదతి- త్వాం భార్యాంకల్పయతీత్యర్థః ❁ ॥౧౬॥ ❁ హేద్విజ,దేవేనబ్రహ్మణా,దత్తం-త్వాం -నత్యజామి-యస్మింస్త్వయి,నోఽస్మాకం-దృ-ఙ్మనశ్చ - లగ్నం - సత్ నవియాతినతతోఽపగచ్ఛతి-హేచారుశృఙ్గి - యత-స్తే-చిత్తం-తతో-మాంత్వదధీనం,నేతుమర్హసి-సచివ్యస్తవసఖ్యోఽపి-శివాఅనుకూలాః - మాంప్రతి - సరన్తు అనువర్తన్తాం - యద్వా - ఏతావత్పర్యన్తం - మే-యాస్సచివ్యః - శివాఃఫేరవః-తాఃప్రతిసరన్తునిర్యాన్తు , యద్వా - వనవాసేనసహవసన్త్యోహరిణ్యశ్శివాఃప్రతిసరన్తుప్రదక్షిణంగచ్ఛన్తు - సరణ్యాఇతిపాఠే - సరన్తీతిసరణ్యోరాత్రయః-శివాఃమఙ్గళరూపాః - సరన్తుగచ్ఛన్తు ❁ ॥౧౭॥ ❁ఇతీత్థం-లలనాఽనునయేస్త్రీణామనునయే - తాఃస్వాధీనాఃకర్తుమిత్యర్థః - అతినిపుణః-గ్రామ్యేషు - వైదగ్ధ్యంకౌశలం-యస్యా - స్తయా-పరిభాషయా - తాం , విబుధవధూం అప్సరసం-మోహితచిత్తోఽ - తిసభాజయామాసబహుమానంతామనుకూలామకరోత్ ❁ ॥౧౮॥ ❁సాచపూర్వచిత్తిః - తస్య - వీరయూథపతేః - వీరాణాంయూథస్య , పతేరాగ్నీధ్రస్య,బుద్ధ్యాదీనాం ద్వన్ద్వైక్యం , తేన-పరాక్షిప్తంఆసక్తం - మనః - యస్యాస్సా - జమ్బూద్వీపపతినా-తేనాగ్నీధ్రేణసహ - బహుకాలం, భౌమస్వర్గాఃనవఖణ్డాః - తేషు-యేభోగా-స్తా-న్బుభుజే ❁ ॥౧౯॥ ❁తత-స్సరాజశ్రేష్ఠఆగ్నీధ్రః, తస్యాంపూర్వచిత్త్యాం-నాభిప్రభృతీన్నవా - త్మజాన్పుత్రా - నజనయత్,పుమాఖ్యాన్నరకాత్త్రాయతఇతిపుత్రఇత్యవయవార్థావగమాయపుత్రశబ్దఃప్రయుక్తః,అతోనపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ సాపూర్వచిత్తిః - ప్రతివత్సర-మేకైకంపుత్ర,మితి-నవ,సుతా-న్సూత్వా-

---

❁ పా ॥ అదనాద్ధవిరఙ్గవాతి.

† పా ॥ శివాస్సరణ్యః.

గృహఏవఆగ్నీధ్రగృహఏవ - అపహాయవిహాయ - పునరజం దేవం బ్రహ్మాణ,ముపతస్థేఽభజత్ ❀ ॥౨౧॥ ❀ నాభ్యాదయ,అగ్నీధ్రసుతా,మాతు,రనుగ్రహా,దౌత్పత్తికేనస్వభావతః,సంహననం దృఢాఙ్గత్వం - బలంచ-తాభ్యా, ముపేతాః-పిత్రాఽఽగ్నీధ్రేణ,విభక్తాని,విభాగమనతిక్రమ్య,ఆత్మతుల్యనామానిఆత్మభిస్సహతుల్య నామాని,జమ్బూద్వీపవర్షాణి , బుభుజుః,భారతవర్షస్యాపిభరతసంబన్ధాత్ పూర్వమజనాభమితివ్యవహారాదాత్మతుల్యనామానీత్యస్యనవిరోధః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఆగ్నీధ్రో రాజా-అతృప్తకామ-స్తామేవా , ప్సరసంపూర్వచిత్తిం-అధిమన్యమానః తత్సఙ్గనిమిత్తానన్తర-మధికం కామయమానః-శ్రుతిభిశ్శ్రుత్యుక్తసాధనైః కర్మభిః,తస్యాః,స్సలోకతా,మవరున్ధే ప్రాప,కోఽసౌలోకస్తత్రాహ ॥ యత్రలోకే, ప్రాప్తం,పితరో మోదయన్తే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ పితర్యాగ్నీధ్రే,సంపరేతేమృతేసత్య,నన్తరం,నవ,భ్రాతరః,నాభిప్రభృతయః-సుమేరో,ర్దుహితౄః,మేరుదేవీప్రభృతీ,ర్నవ,ఉదవహన్ వివాహితవన్తః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం ప్రియవ్రతాగ్నీధ్రచరిత్రమభిధాయాగ్నీధ్రాపత్యచరిత్రమభిధిత్సుస్తావన్నాభిచరిత్రమాహ॥ నాభిరితితృతీయేన॥ అపత్యకామస్సంతానార్థీ,నాభిరాగ్నీధ్రపుత్రః,అప్రజయాఽవిద్యమానసంతానయా-మేరుదేవ్యాభార్యయాసహ, సమాహితచిత్తః,యజ్ఞపురుషం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం,అయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్ శ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయత్వరయా ,శుద్ధాన్తఃకరణేనచ,తస్యనాభేః , యజతస్సతః, ప్రవర్గ్యనామకేషుయాగేషు , ప్రచరత్సు ప్రవర్తమానేషుఅనుష్ఠీయమానేషు ద్రవ్యాదయస్సప్త,యోగాఉపాయాః, తేషా,ముపపత్త్యాసంపత్త్యా,దురధిగమోదుష్ప్రాపోఽపి,భగవాన్ , ద్రవ్యంహవిః - దేశః, సమేయజేతేతివిహితః,కాలోవసన్తాదిరూపః,విధానంవిధిఃఅనుష్ఠాన ప్రకారః , భాగవతేషువాత్సల్యంయస్య,తస్యభావ,స్తత్తయా,వత్సలతమేతిపాఠే,భాగవతేషుదయాలుతయా,నిజజనానాం భక్తజనానామభిప్రేతార్థవిధిత్సయాఅభిమతార్థనిష్పాదనేచ్ఛయా , హేత్వర్థేతృతీయా , అధ్యయనేనవసతీతివత్ , గృహీతహృదయః కృతసంకల్పః , శోభనాః ప్రతీకాఅవయవా , యస్మిన్ , తదేవ ప్రపఞ్చయతి , హృదయంగమం చిత్తాపహారిణం , తత్ర హేతుః , మనసాం , నయనానాంచ , ఆనన్దనాః , ఆనన్దయన్తీత్యానన్దనాః , నన్ద్యాదిత్వాత్ కర్తరిల్యుః , తై , రవయవై , రభిరామం సున్దరం , అపరాజితం అకర్మవశ్యం - ఆత్మానం దివ్యవిగ్రహ, మావిశ్చకార ప్రకటీచకార ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❀ అథానన్తరం,హేతివిస్మయే,తమావిర్భూతంభగవన్తం , కథంభూతం , ఆవిష్కృతం , భుజానాం యుగద్వయంచతుష్టయం - యేన-హిరణ్మయంప్రకాశబహులం-పురుషేషు విశిష్యతఇతిపురుషవిశేష - స్తం పురుషోత్తమమిత్యర్థః-కపిశంపిశఙ్గం కౌశేయంక్రిమికోశోత్థతన్తుజన్య - మమ్బరం-బిభ్రతం-ఉరసి - విలసత్-శ్రీవత్సఏవ-లలామచిహ్నం - యస్య-దరవరశ్శఙ్ఖః వనరుహంపద్మం - స్థూరిచక్రం-అమృతమణిః-కౌస్తుభః-ఏవమాదిభి-రుపలక్షితం - స్ఫురత్కిరణా-యే-ప్రవరా-మణయః-తన్మయాని - యానిమకుటాదీన్య-ఙ్గానాంభూషణాని-తైర్విభూషితం-ఉపలభ్యదృష్ట్వా - ఋత్విజస్సదస్యాః - గృ

నువత్సరంగృహఏవాపహాయపూర్వచిత్తిర్భూయఏవాజందేవముపతస్థే॥ ౨౧ ॥ ఆగ్నీధ్రసుతాస్తేమాతురనుగ్రహాదౌత్పత్తికేనైవసంహననబలోపేతాఃపిత్రావిభక్తాన్యాత్మతుల్యనామానియథాభాగంజమ్బూద్వీపవర్షాణిబుభుజుః ॥ ౨౨ ॥ ఆగ్నీధ్రోరాజాఽతృప్తకామస్తామప్సరసమేవానుదినమధిమన్యమానస్తస్యాస్సలోకతాంశ్రుతిభిరవరున్ధేయత్రపితరోమాదయన్తే ॥౨౩॥సంపరేతేపితరినవభ్రాతరోమేరుదుహితౄర్మేరుదేవీంప్రతిరూపా,ముగ్రదంష్ట్రీం,లతాం,రమ్యాం,శ్యామాం-నారీం-భద్రాం-దేవవీతి-మితిసంజ్ఞానవోదవహన్॥౨౪॥❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ॥౧॥నాభిరపత్యకామోఽప్రజయామేరుదేవ్యాభగవన్తంయజ్ఞపురుషమవహితాత్మాఽయజత్॥౧॥ తస్యహవావశ్రద్ధయాశుద్ధభావేనయజతఃప్రవర్గ్యేషుచరత్సుద్రవ్యదేశకాలమన్త్రర్త్విగ్దక్షిణావిధానయోగోపపత్త్యాదురధిగమోఽపిభగవాన్భాగవతవత్సలతయాసుప్రతీకమాత్మానమపరాజితంనిజజనాభిప్రేతార్థవిధిత్సయాగృహీతహృదయోహృదయంగమంమనోనయనానన్దనావయవాభిరామమావిశ్చకార ॥ ౨ ॥ అథహతమావిష్కృతభుజయుగళద్వయంహిరణ్మయంపురుషవిశేషంకపిశకౌశేయామ్బరధరమురసివిలసచ్ఛ్రీవత్సలలామందరవరవనరుహవనమాలాచ్ఛూర్యమృతమణిగదాభిరుపలక్షితంస్ఫురత్కిరణప్రవరమణిమయమకుటకుణ్డలకటకకటిసూత్రహారకేయూరనూపురాద్యఙ్గభూషణవిభూషితమృత్విక్సదస్యగృహ

హూపతిర్యజమానః- తేషామితరేతరద్వన్ద్వః - తే-నిర్ధనా ఇవోత్తమం ధన-ముపలభ్య - యథా బహుమానయన్తి-తథాఽర్హణేన పూజాపురస్సర - మవనతశీర్షాణః నమ్రశిరసః- కృతప్రణామా ఇత్యర్థః- ఉపతస్థుః సమీపమేత్య స్తుతవన్తః - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్తిష్ఠతిరత్ర స్తుతౌ వర్తతే - మన్త్రకరణకత్వాభావాన్నోపాన్మన్త్రకరణ ఇత్యాత్మనేపదమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ॥ అర్హసీత్యాదినా పరమమఙ్గళాయనగుణకథనోఽసీత్యన్తేన నిగదేన ॥ యుష్మదీయార్హణగ్రహణోత్సుకమపరిపూర్ణం మాం కథం స్తుథేతి శఙ్కామపనుదన్త ఆహుః ॥ హే అర్హత్తమ- పరిపూర్ణోఽపి- త్వ- మనుపథానాం భృత్యానాం - అస్మాకం- అర్హణం- ముహుః- స్వయమేవ - స్వీకర్తుమర్హసి- పరిపూర్ణస్య తవ నాస్మదర్హణగ్రహణేన న్యూనతేతి భావః - న వయం కార్త్స్న్యేన భవదీయగుణకథనే ప్రభవామః - కిన్త్వేకదేశకథన ఏవేతి వదన్తస్స్తువన్తి- నమో నమ ఇత్యాదినా- ఋత ఇత్యన్తేన - నమో నమ ఇత్యేతావదేవాస్మాకం సద్భిరుపశిక్షితం - త్వత్స్వరూపస్వభావయోరానన్త్యాత్- కార్త్స్న్యేన తత్కథనాయోగాత్- వలంన మో నమ ఇత్యేవ కథనీయమితి సద్భిరుపశిక్షితావయమిత్యర్థః- ఏతదేవాహుః- కోఽర్హతీతి- ప్రకృతేర్గుణాస్సత్త్వాదయః- తేషాం- వ్యతికరః పరిణామశ్శబ్దాదిరూపః - తద్విషయా మతిర్యస్య- అత ఏవానీశః, అర్వాక్తనాభి స్త్వత్కార్యభూతాభిర్నామాదిభిరుపలక్షితః, తత్ర, నామ - దేవమనుష్యాదినామధేయం, రూపం సంస్థానం, ఆకృతిస్తద్వ్యఙ్గ్యా జాతి - స్తద్విషయమతి, ర్యస్య- అత ఏవానీశః కర్మపరవశః - ప్రకృతిపురుషయోః, పరస్య విలక్షణస్యే - శ్వరస్య తవ, స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపశబ్దః స్వభావాదేరప్యుపలక్షణః - కర్తుం- కో నామ, పుమానర్హతి- స హ్యేతావన్మాత్రమేవార్హతి- నాధికమిత్యాహ ॥ సకలేతి ॥ సకలజనానాం, నికాయస్సమూహః, తస్య - వృజినం పాపం నిరస్యన్తీతి తథా- శివతమాః, ప్రవరాశ్చ- యే గుణా- స్తేషాం, గణా- స్తేషాం- య ఏకదేశః- తస్య - కథనాద్వినా- గుణలవకథనమాత్రమేవార్హతి నతు స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపస్వభావాదీనామానన్త్యా

పతయోఽధనా ఇవోత్తమం ధనముపలభ్య సబహుమానమర్హణేనావనతశీర్షాణ ఉపతస్థుః ॥ ౩ ॥ అర్హసి ముహురర్హత్తమార్హణమస్మాకమనుపథానాం నమో నమ ఇత్యేతావత్సదుపశిక్షితం కోఽర్హతి ప్రకృతిగుణవ్యతికరమతిరనీశ ఈశ్వరస్య పరస్య ప్రకృతిపురుషయోరర్వాక్తనాభిర్నామరూపాకృతిభిస్స్వరూపనిరూపణం సకలజీవనికాయవృజిననిరసనశివతమప్రవరగుణగణైకదేశకథనాదృతే ॥ ౪ ॥ పరిజనానురాగవిరచితశబలసంశబ్దస్తవసలిల ❀ శిలకిసలయతులసీదూర్వాఙ్కురైరపి సంభృతయా సపర్యయా కిల పరమ పరితుష్యసి ॥ ౫ ॥ అథానయాఽపి న భవత ఇజ్యయోరుభారభరయా సముచితమర్థమిహోపలభామహే ॥ ౬ ॥ ఆత్మన ఏవానుసవనమఞ్జసాబోభూయమానాశేషపురుషార్థస్వరూపస్య కిన్తు నాథాశిష ఆశాసానానామేతదభిసంరాధనమాత్రం భవితుమర్హతి ॥ ౭ ॥ తద్యథా బాలిశానాం స్వయమాత్మనశ్శ్రేయః పరమవిదుషాం పరమపురుష ప్రకృష్టకరుణయా

దితి భావః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ యద్యపి సమస్తపురుషార్థస్వరూపస్య తవ నానేన యోగేనార్థ - స్తథాపి "పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి" ఇతి భక్తిపూర్వకారాధనస్య కిఞ్చిన్మాత్రస్యాపి త్వత్ప్రీతికరత్వం త్వయైవ గీతమితీదం యజనం సూర్యాయ దీప ఇవ కిఞ్చిదారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ పరిజనేత్యాదినా ॥ అర్హతీత్యన్తేన పరిజనై- రనురాగేణ- విరచితాః- శబలసంశబ్దాః గద్గదాక్షరస్తుతయః - సలిలం విశుద్ధం జలం- శిలం వ్రీహ్యాదిమఞ్జరీషణ్డః- సితేతి పాఠే- సితకిసలయాశ్శుద్ధపల్లవాః- ఏవమాదిభి- స్సంభృతయా సంపాదితయా - పూజయా- పరితుష్యసి కిల ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తోషాదన్యోఽర్థో నానయేత్యాహుః- అనయా ఇజ్యయా ఇష్ట్యా - ఉరుభారభరయా అనేకాఙ్గసంభృతయా- భగవతస్తవ- సముచితం సమ్మత - మపేక్షిత- మర్థం ప్రయోజనం- నైవ పశ్యామః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అత్ర హేతుం వదన్తో విశింషన్తి- ఆత్మనః స్వత ఏవ- అనుసవనం సర్వదా- అఞ్జసా సాక్షా- ద్బోభూయమానా అతిశయేన భవన్తో - యే- అశేషాః పురుషార్థా- స్తే స్వరూపం- యస్య- అతో నానయేష్ట్యార్థోఽస్తి కిన్త్వియమారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ కిన్త్వితి ॥ హే నాథ- ఆశిషః పురుషార్థా - నాశాసానానామభీప్సతామస్మాక - మేతద్యజనం- త్వదీయారాధనమాత్రం- భవితుమర్హతి త్వత్సన్తోషజననద్వారాస్మదుపయోగ్యేవేతి భావః - మాత్రచా భగవతోఽననురూపత్వం వివక్షితం- అననురూపారాధనప్రసక్త్యా పరమకారుణికత్వం వ్యఞ్జితమ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తదేవ స్పష్టయన్త ఆహుః ॥ తదితి ॥ హే పరమపురుష- తత్ తదారాధనసమయ ఏవ - నావచిత ఏవ అనురూపమనారాధిత ఏవ - ప్రకృష్టకరుణయా- స్వమహిమమానం అపహతపాప్మత్వాదిరూపం - మోక్షాఖ్యం- ఆవిర్భూతగుణాష్టకసంపత్తిరేవ హి మోక్షః, చకారాదస్మత్సమీహితం చ ఫలం - ఉపకల్పయిష్యన్భవాన్నివర్తయిష్యన్త్వ - మితరవ - త్పరిపూర్ణోఽప్యపరిపూర్ణ ఇవ - నః అస్మాభి- రిహ యాగే, యథా యథావదుపలక్షితః దృష్టోఽసి నః కథంభూతానాం, ఆత్మనః స్వస్య, పరముత్కృష్టం, శ్రేయః పురుషార్థ- మవిదుషా- మత ఏవ- బాలిశానా

❀ పా॥ సితకిసలయ,

మజ్ఞానామ్ ❁ ॥౮॥ ❁ పరమకారుణికాత్సమస్తపురుషార్థస్వరూపాద్భగవతో-రాజ్ఞాప్రార్థనీయస్యపుత్రస్యక్షుద్రపురుషార్థతామావిష్కర్తుమతిదుర్లభస్యభగవద్దర్శనస్యైవకైముత్యనయేననిరతిశయపురుషార్థతామాహుః ॥అథేతి॥ హేఅర్హత్తమ,రాజ్ఞోఽభిమతాన్వరా-న్దాతుం, యద్యప్యా, విఖ్యాతోఽస్య,థాప్యయమేవవరస్సంజాతః,కోసావిత్యత్రాహ-యః స్త్రీవావయదాహి,రాజర్షే, ర్భర్హిషియజ్ఞే, వరదశ్రేష్ఠో,భగవాన్భవాన్నిజానాంపురుషాణాంత్వద్భక్తానామస్మాకం, ఈక్షణవిషయ-ఆసీదితి,యత్ ❁ ॥౯॥ ❁ అసఙ్గేనవైరాగ్యేణ-నిశితం-య,ద్జ్ఞానం,తదేవా-నల-స్తేన-విధూతా-అశేషా-మలా. యేషాంతే ఆత్మారామాణాంప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానపరాణాం-భగవత్స్వభావానాంభగవత్సమారాధనధర్మాణాం-మునీనాం-కర్తరిషష్ఠీ-మునిభిః-అనవరతం సర్వదా-పరిగుణితాఃపరిశీలితాః-గుణగణాః-యస్య-తస్యసంబోధనం-ఈదృశస్యతవ-గుణకథనమేవ-పరమమఙ్గళాయనంనిరతిశయశ్రేయస్సాధనం-కిముతతద్దర్శనమిత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ యతస్త్వద్గుణకథనంపరమఙ్గళాయన-మతస్తదేవాయుక్తాస్వపిదశాసునోభూయాదితిప్రార్థయన్తఆహుః ॥అథేతి॥ అథనను భగవన్-క్షుతాదిష్వయుక్తదశాసు-తత్ర-స్ఖలనంచలనం-పతనస్యోక్తత్వాత్-దురవస్థానం; దుఃఖిత్వేనావస్థానం-ఆదిశబ్దేనాశుచిత్వాద్యవస్థాన్తరసంగ్రహః తథా-జ్వరదశాయాం-మరణదశాయాంచ-పరవశానామస్మాకం-శ్రీమతస్తవ-చరణారవిన్దస్మరణాయ-చరణారవిన్దంస్మర్తుం-సకలానాం-కశ్మలానాం-నిరసనానినివర్తకాని-గుణకృతనామధేయానికల్యాణగుణప్రవృత్తినిమిత్తకానితవనామాని-వచనగోచరాణిఉచ్చారణవిషయాణిభవన్తు ❁ ॥౧౧॥ ❁

స్వమహిమానంచాపవర్గాఖ్యముపకల్పయిష్యన్స్వయంచనాపచితఎవేతరవదిహోపలక్షితః॥ ౮ ॥అథహాయమేవవరోహ్యర్హత్తమయర్హి వావబర్హిషిరాజర్షేర్వరదర్షభోభవాన్నిజపురుషేక్షణవిషయఆసీత్ ॥౯॥ అసఙ్గనిశితజ్ఞానానలవిధూతాశేషమలానాంభవత్స్వభావానామాత్మారామాణాంమునీనామనవరతపరిగుణితగుణగణపరమమఙ్గళాయనగుణగణకథనోఽసి॥ ౧౦ ॥ అథకథంచిత్స్ఖలనక్షుత్పతనజృమ్భణదురవస్థానాదిషువివశానాంశ్రీమచ్చరణారవిన్దస్మరణాయజ్వరమరణదశాయామపిసకలకశ్మలనిరసనానితవగుణకృతనామధేయానివచనగోచరాణిభవన్తు॥ ౧౧ ॥ కిఞ్చాయంరాజర్షిరపత్యకామఃప్రజాంభవాదృశీమాశాసానఈశ్వరమాశిషాంస్వర్గాపవర్గయోరపిభవన్తముపధావతిప్రజాయామేవపురుషార్థప్రత్యయోధనదమివాధనఃఫలీకరణమ్॥ కోవాఇహతేఽపరాజితయాపరాజితోమాయయానవసితపదవ్యానావృతమతిర్విషయవిషరయానావృతమతిరనుపాసితమహచ్చరణః ॥ ౧౩ ॥ యదుహవావపునరదభ్రకర్తరిహసమాహూతస్తత్రార్థధియాంమన్దానాంనస్తద్యద్దేవహేళనందేవదేవతదేవార్హసిసామ్యేనసర్వాత్మన్ప్రతిబోధుమవిదుషామ్॥ ౧౪ ॥ఇతినిగదేనాభిష్టూయమానోభగవాననిమిషఋషభోవర్షధరాభివాదితర్త్విగభివన్దితచరణస్సదయమిదమాహ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభ

ఇదానీంరాజ్ఞాప్రార్థనీయమస్తీత్యావేదయన్తఆహుః ॥ కించేతి ॥ అయంరాజర్షిః నాభిః-పుత్రంకామయమానః-తత్రాపిభవాదృశీంత్వత్సదృశీం-ప్రజా-మాశాసానః-ఆశిషామైహికపురుషార్థానాం-స్వర్గాపవర్గయోశ్చే-శ్వరంప్రదాతారం-భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం-త్వాం-ప్రజాయామేవ-పురుషార్థఇతి ప్రత్యయో-యస్యస-ఉపధావతిఅనువర్తతే-భజతీత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః-యథాఽధనోదరిద్రః-ఫలీకరణంతుషకణాదికే-మాశాసానో-ధనదంకుబేర-ముపధావతి-తథేతి ❁ ॥౧౨॥ ❁ ఇదంచనాతిచిత్రమిత్యాహుః ॥ ఇహసంసారే-అనుపాసితమహచ్చరణోయదిభవేత్-ఉపాసితమహచ్చరణంజనంవినేత్యర్థః-తవా-పరాజితయాకర్మవశ్యైరనభిభూతయాఽనవసితపదవ్యాఅలక్షితమార్గయా-సత్పథతిరోధాయికయా-అలక్షితః-కోవైనకోపి-అత-స్తయాఽనావృతమతిః-కః-అతఏవ-విషయాఏవవిషం-తస్య-రయోవేగః-తేనా-నావృతా-ప్రకృతిర్యస్యసః-కః-అత-స్త్వన్మాయయామోహితస్యైవమాశంసాఘటతఇత్యర్థః ❁ ॥౧౩॥ ❁ అతిదుర్లభసమస్తపురుషార్థమూర్తేస్తవపుత్రాశంసార్థమాహ్వానం హేలనమివాతస్త్వంక్షన్తుమర్హసీతివిజ్ఞాపయన్తఆహుః ॥ యదుహవావేతి ॥ హేఅదభ్రకర్తః-బహుకార్యనిష్పాదక-ఉదారవ్యాపారకారిన్-అవితథకర్తస్సత్యసంకల్పేతివార్థః-హేదేవదేవ-దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపిదేవ-హేసర్వాత్మన్-స్వల్పీయసేప్రయోజనాయ-యద్యస్మా-దేవ-మాహూతోఽసి-తత-స్తదర్థధియాం-తత్రప్రజాయా-మర్థధీః పురుషార్థబుద్ధి-ర్యేషా-మతఏవ-మన్దానామజ్ఞానానాం-నోఽస్మాకం-దేవహేళనందేవస్యతవ-హేళనమాహ్వానరూపమవజ్ఞానం-తవసామ్యేనహేతునా-ప్రతిబోధుంబోధు-మర్హసి ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఇత్యేవం-నిగదేనగద్యాత్మకసూక్తేనా-భిష్టూయమానో-భగవాన్దేవోత్తమః-వర్షధరఃభారతవర్షధారకోనాభి-స్తేనా-భివాదితౌ-ఋత్విగ్భిరభివన్దితౌ-చరణౌ-యస్యసః-సదయందయాసహిత-మిదంవక్ష్యమాణంవాక్య-మాహ ❁ ॥౧౫॥ ❁ అహోఋషయః-అవితథగీర్భిస్సత్యవాగ్భి-ర్భవద్భి-రసు

లభందుర్లభం-వరంప్రత్య - హం-యాచితఃప్రార్థితో-బతేత్యాశ్చర్యే-కోఽసౌదుర్లభోవర - స్తత్రాహ॥మయా-సదృశ-ఆత్మజోభూయాదిత్యయం-కథంతస్యవరస్యదౌర్లభ్యం - తత్రాహ-మమ అహమేవా-భిరూపతః - సదృశః - కుతః కైవల్యాత్ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్వాభావ్యాత్ “ నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే నత్వత్సమోఽస్త్యభ్యధికఃకుతోఽన్య ,, ఇత్యుక్తరీత్యాప్రకృతిపురుషవిలక్షణసమాభ్యధికరహితస్యమమసదృశాన్తరాభావాన్మత్సదృశరూపోవరోఽతిదుర్లభ ఇత్యర్థః॥యద్యప్యయంవరోదుర్లభ-స్తథాపి-హియస్మాత్ - ద్విజదేవకులంద్విజాఎవ-దేవాఃతపోవిద్యాదిభిర్దీప్యమానా - స్తేషాం-కులం-మమైవహిముఖం “ బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీ ,, దిత్యుక్తరీత్యాముఖం-తతః-బ్రహ్మవాదఃబ్రహ్మకులస్యమన్ముఖభూతస్య - వాదోవచః-మృషామిథ్యా - నభవితుమర్హతీ,తి - అహమేవమత్సదృశమన్యమనుపలభమానః-కలయాఅంశేన - ఆగ్నీధ్రీయెనాభిసంబన్ధి-నిక్షేత్రేమేరుదేవ్యాం-అవతరిష్యామి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్యేవం-మేరుదేవ్యాం,నిశామయన్త్యాఃశృణ్వత్యాస్సత్యా - స్తత్పతింనాభింప్రత్య-భిధాయఉక్త్వా-భగవా - నన్తర్దథేఅన్తర్హితవాన్-హేవిష్ణురాతరాజన్-అస్మిన్బర్హిషియజ్ఞే - ఏవం-మహర్షిభిః-ప్రసాదితఆరాధితో-భగవా - న్నాభేః - ప్రియమిష్టం - కర్తుంనిర్వర్తయితు-మిచ్ఛయా-తదవరోధాయనేనాభేర్భార్యాయాంమేరుదేవ్యాం-శుక్లయాసత్త్వప్రధానయా - తనువాతన్వా-అవతతార-కింకర్తుకామః-వాతరశనానాందిగ్వాససాం - పాషణ్డివ్యావృత్త్యర్థమాహ,శ్రమణానాంతపస్వినాం - ఋషీణాంజ్ఞానినా-మూర్ధ్వమన్థినాంనైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం - ధర్మా- న్దర్శయితుకామః-అయమంశావతారఃకపిలవత్తావన్మాత్రకృతఈశ్వరత్వవ్యపదేశః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం

గవానువాచ ॥ అహోబతాహమృషయోభవద్భిరవితథగీర్భిర్వరమసులభమభియాచితోయదముష్యాత్మజోమయాసదృశోభూయాదితిమమాహమేవాభిరూపఃకైవల్యాదథాపి బ్రహ్మవాదోనమృషాభవితుమర్హతిమమైవహిముఖంయద్ద్విజదేవకులమిత్యాగ్నీధ్రీయెక్షేత్రేకలయాఽవతరిష్యామ్యాత్మతుల్యమనుపలభమానః॥ ౧౮ ॥ఇతినిశామయన్త్యామేరుదేవ్యాఃపతిమభిధాయాన్తర్దధేభగవాన్బర్హిషితస్మిన్నేవంవిష్ణురాతభగవాన్పరమఋషిభిః ప్రసాదితోనాభేః ప్రియచికీర్షయాతదవరోధాయనెమేరుదేవ్యాం ధర్మాన్దర్శయితుకామోవాతరశనానాంశ్రమణానామృషీణామూర్ధ్వమన్థినాఃశుక్లయాతనువాఽవతతార ॥ ౧౯ ॥

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ॥౧॥అథహతముత్పత్త్యైవాభివ్యజ్యమానభగవల్లక్షణంసామ్యోపశమవైరాగ్యైశ్వర్యమహావిభూతిభిరనుదినమేధమానానుభావం ప్రకృతయఃప్రజాబ్రాహ్మణదేవతాశ్చావనీతలసమవనాయాతితరాంజగృధుః ॥ ౧ ॥ తస్యహవాఇత్థంవర్ష్మణావరీయసాబృహచ్ఛ్లోకేనౌజసాబలేనశ్రియాయశసావీర్యశౌర్యాభ్యాంచపితాఋషభఇతీదంనామచకార ॥ ౨ ॥ యస్యహీన్ద్రఃస్పర్ధమానోభగవాన్వర్షేనవవర్షతదవధార్య భగవానృషభదేవోయోగేశ్వరఃప్రహస్యాత్మయోగమాయయాస్వవర్షమజనాభంనామాభ్యవర్షత్ ॥ ౩ ॥నాభిస్తుయ

శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవంనాభేశ్చరిత్రముపవర్ణితముపసంహరంస్త్రిభిరధ్యాయైర్నాభేఃపుత్రస్యఋషభస్య చరిత్రముపవర్ణయతి॥అథహేతి॥అథహఅవతరణానన్తర-ముత్పత్త్యైవజన్మనైవ-అభివ్యజ్యమానాని-భగవల్లక్షణానిపాదతలాదిషువజ్రాఙ్కుశాదీని - యస్య-సామ్యంసర్వభూతేషుసమత్వం, ఉపశమోఽన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-వైరాగ్యంవిషయేష్వనాసక్తిః,ఐశ్వర్యంసర్వభూతనియన్తృత్వం,మహావిభూతిస్సర్వసంపత్తిః-సామ్యాదిభిస్సహవర్ధమానః-అనుభావఃప్రభావో , యస్య, తం-నిశామ్యదృష్ట్వా,ప్రకృతయోఽమాత్యాదయః,ప్రజాఃజనాః - బ్రాహ్మణదేవతాశ్చగోబలీవర్దన్యాయేనబ్రాహ్మణదేవతాఇత్యుక్తం,అవనీతలసమవనాయభూమణ్డలపరిపాలనాయ,అతితరాంభృశం-జగృధుఃఐచ్ఛన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్యజాతస్యపుత్రస్య-ఇత్థంసత్త్వప్రధానేన-వరీయసాశ్రేష్ఠేన,వర్ష్మణాదేహేన-బృహచ్ఛ్లోకేనవిపులగుణప్రథయాఓజసాఇన్ద్రియబలేన,బలేనదేహబలేన-శ్రియాసంపదా,యశసావిపులచరిత్రప్రథయా-వీర్యంపరాభిభవనసామర్థ్యం , శౌర్యంరణమధ్యేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం-తాభ్యాంచ-అతిశయితప్రభావత్వేనశ్రేష్ఠత్వా-దృషభఇతినామధేయం-పితానాభి-శ్చకార ✻॥౨॥✻ఋషభశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తంప్రభావాతిశయమేవసంగ్రహేణాహ॥యస్యహీతి॥ యస్యఋషభస్య-వర్షేరాజ్యే-భారతవర్షే -స్పర్ధమానఃఋషభేణవిరోధమాచరన్నిన్ద్రః-నవవర్షవృష్టింనిరుద్ధవాన్,త-దిన్ద్రకర్తృకమవర్షణ-మవధార్యనిశ్చిత్య -ఇన్ద్రకృత్యంప్రహస్య-భగవాన్-ఋషభదేవః-యోగేశ్వరః-ఆత్మీయవిచిత్రశక్త్యాస్వయమేవ- అజనాభంనామవర్షం-భారతవర్షస్యప్రాక్తనంనామాజనాభమితి-అవర్షత్ ✻॥౩॥✻నాభిస్తు-యథాభిలషితంస్వేచ్ఛానుసారం-సుప్రజాస్త్వం,శోభనాఃప్రజాఃయస్యసుప్రజాః “ ని

త్యమసిచ్ఛ ప్రజా మేధయో, రిత్యసిచ్, తస్యాభావస్సుప్రజాస్త్వం దీర్ఘ ఆర్షః-సుపుత్రత్వ-మవరుధ్య ప్రాప్య-నిరతిశయప్రమోదేన-విహ్వలః గద్గదాక్షరయా, గిరా-మాయయా భగవన్మాయయా-స్వపుత్ర ఇతి-విలసితా-మతిర్యస్య సః, హా వత్సేతి-సానురాగం-పుత్ర-ముపలాలయన్, పరాం-నిర్వృతిమానన్ద-ముపగతః-ప్రాప్తః, కథంభూతం పుత్రం-స్వైరం స్వేచ్ఛయా-గృహీతః నరలోకధర్మః మనుష్యాకారో-యేన-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-పురాణపురుషం, పురాపి నవః పురాణః-తం, పురుషం పురుషశబ్దవాచ్యమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో, రాజా, నాభి, రాపౌరప్రకృతిజనపదం-పౌరాన్, ప్రకృతీః, దేశవాసినశ్చ, అభివ్యాప్య, విదితోఽనురాగో యస్మిన్ జనపద ఇతి పాఠే, ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్య ‘‘నావ్యయీభావాదతోఽమిత్యమభావః,, అవ్యయాదాప్సుపః‘‘ ఇతి లుగభావశ్చ,, ఈదృశమాత్మజం, సమయసేతవః వర్ణాశ్రమమర్యాదాస్తేషాం, రక్షాయా, మభిషిచ్య, రాజ్యాభిషిక్తం కృత్వేత్యర్థః, బ్రాహ్మణానాముత్సఙ్గే అఙ్కే-నిధాయ, విశాలాయాం బదరికాశ్రమే, మేరుదేవ్యా సహ, ప్రసన్నేన పరానుద్వేజకేన, నిపుణేన విఘ్నానుపహతేన తపసా సమాధియోగేన, సాఙ్గేన భక్తియోగేన, భగవన్తం, నరనారాయణాఖ్యం, వాసుదేవ, ముపాసీనః, కాలేన ప్రారబ్ధావసానకాలేన, తస్య వాసుదేవస్య, మహిమానం, అవాప, ఆవిర్భూతగుణాష్టకోఽభూత్, ముక్తోఽభవదితి యావత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నాభేశ్చరిత్రం నిగమయన్ తత్ప్రభావప్రతిపాదకౌ శ్లోకావుదాహర్తుం తయోరార్యపరిగృహీతత్వమాహ॥ యస్యహేతి॥ హే, పాణ్డవేయ, యస్య నాభేః, శ్లోకౌ ‘‘ లోపశ్శాకల్యస్య ,, ఇతి వలోపేతస్యాసిద్ధత్వాత్స్వరసంధ్యభావః ఉ

ఘాభిలషితం సుప్రజాస్త్వమవరుధ్యాతి ప్రమోదభరవిహ్వలో గద్గదాక్షరయా గిరా స్వైరగృహీతనరలోకధర్మం భగవన్తం పురాణపురుషం మాయయా విలసితమతిర్వత్స తాతేతి సానునయముపలాలయన్ పరాం నిర్వృతిముపగతః॥ ౪ ॥ విదితానురాగమాపౌరప్రకృతి ❁ జనపదం రాజా నాభిరాత్మజం సమయసేతురక్షాయామభిషిచ్య బ్రాహ్మణోత్సఙ్గే నిధాయ సహ మేరుదేవ్యా విశాలాయాం ప్రసన్ననిపుణేన తపసా సమాధియోగేన నరనారాయణాఖ్యం భగవన్తం వాసుదేవముపాసీనః కాలేన తన్మహిమానమవాప ॥ ౫ ॥ యస్య హ వావ పాణ్డవేయ శ్లోకావుదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ కో ను తత్కర్మ రాజర్షేర్నాభేరన్వాచరేత్పుమాన్ । అపత్యతామగాద్యస్య హరిశ్శుద్ధేన కర్మణా॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽన్యః కుతో నాభేర్విప్రా మఙ్గళపూజితాః। యస్య బర్హిషి యజ్ఞేశం దర్శయామాసురోజసా॥ ౭ ॥ ౮ ॥ అథ భగవానృషభదేవస్స్వవర్షం కర్మక్షేత్రమనుమన్యమానః ప్రదర్శితగురుకులవాసో లబ్ధవరైర్గురుభిరనుజ్ఞాతో గృహమేధినాం ధర్మాననుశిక్షమాణో జయన్త్యామిన్ద్రదత్తాయాముభయలక్షణం కర్మ సమామ్నాతమభియుఞ్జన్నాత్మజానామాత్మసమానానాం శతం జనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషాం ఖలు మహాయోగీ భరతో జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠగుణ ఆసీత్ । యేనేదం వర్షం భారతమితి యత ఆరభ్య వ్యపదిశన్తి ॥ ౯ ॥ తమనుకుశావర్త ఇలావర్తో బ్రహ్మావర్త ఆర్యావర్తో మలయకేతుర్భద్రసేన ఇన్ద్రస్పృగ్విదర్భః కీకట ఇతి నవ నవతి ప్రధానాః॥ ౧౦ ॥ కవిర్హరిరన్తరిక్షః ప్రబుద్ధః పిప్పలాయన ఆవిర్హోత్రో ద్రమిళశ్చమసః కరభాజన ఇతి భాగవతధర్మదర్శనా నవ మహా

దాహరన్తి, ఆర్యా ఇతి శేషః॥ తావాహ॥ కోన్వితి॥ రాజర్షేర్నాభేః, తత్ప్రసిద్ధం-కర్మ-కోనుపుమాన, న్వాచరేత్, కుర్యాత్, నకోఽపీత్యర్థః-యస్య నాభేశ్శుద్ధేన కర్మణా-హరిర్భగవా, నపత్యతాం పుత్రతాం, అగాత్ప్రాప్తః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నాభేరన్యః, కుతో బ్రహ్మణ్యః కో బ్రహ్మణ్య ఇత్యర్థః-ప్రథమార్థే తసిరార్షః-యస్య నాభేర్బర్హిషి యజ్ఞే-మఙ్గళైర్నిర్జార్జితధనాదిభిః-పూజితా విప్రాః, ఓజసా మన్త్రబలేన-యజ్ఞేశం-దర్శయామాసుః, ప్రదర్శితవన్తః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథ రాజ్యాభిషేకానన్తరం-భగవానృషభదేవః-స్వం వర్షమజనాభం వర్షం, కర్మక్షేత్రం స్వర్గాపవర్గసాధనకర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానం-మన్యమానః అన్యేషాం ప్రదర్శనాయ, ప్రదర్శితో గురుకులవాసో యేన-ఉపలబ్ధాః వరా యైస్తై-ర్గురుభి, రనుజ్ఞాతః, గృహమేధినాం గృహాశ్రమిణాం, ధర్మాననుశిక్షమాణః అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః, సమామ్నాతం విహిత, ముభయవిధం ప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణం, శ్రౌతస్మార్తరూపం వా-కర్మ అభియుఞ్జ అనుతిష్ఠన్-ఇన్ద్రేణ దత్తాయాం, జయన్త్యాం భార్యాయాం, ఆత్మజానాం, శతం, జనయామాస ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యేషామాత్మజానాం, మధ్యే, భరతో నామ, జ్యేష్ఠః పుత్రః, శ్రేష్ఠగుణ, ఆసీత్, యేన భరతేన భరతసంబన్ధేన, ఇదం అజనాభం వర్షం, భారతమితి వ్యపదిశన్తి వ్యవహరన్తి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తం భరత, మనుపశ్చా, త్కుశావర్తాదయో, నవసంఖ్యాకాః, నవతి ప్రధానాః, ప్రథమపుత్రదశకే భరతః ప్రధానః, ఇతరేషు నవసు దశకేషు ప్రత్యేకం కుశావర్తాదయః ప్రధానాః-స్వవ్యతిరిక్తనవత్యపేక్షయా ప్రధానా జ్యేష్ఠాః కుశావర్తాదయో, నవ-భరతమనుజాతాః, తమేవానుసృత్యస్థితా ఇతి వాఽర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్ర నవపుత్రాణాం మధ్యే, కవ్యాదయో-నవ-భాగవతధర్మప్రకాశకా-మహాభాగవతా, అభూవన్-తేషాం కవ్యాదీనాం-సుచరి

❁ పా॥ జనపదో.

తం-భగవన్మహిమ్నా ఉపబృంహితంవర్ధితం , భగవన్మహిమ్నాయుక్తమిత్యర్థః;అతఏవోపశమాయనంచిత్తశాన్తిహేతుం ఉపరిష్టాదేకాదశే,వసుదేవనారదసంవాదే-వక్ష్యామః కథయిష్యామఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ కనీయాంసః , ఏకాశీతిసంఖ్యాకాః-జాయన్తేయాః-జయన్తీపుత్రాః-పిత్రాజ్ఞానువర్తినో-మహాశాలీనాః గార్హస్థ్యసంపత్సమృద్ధాః - మహాశ్రోత్రియాః అధీతసాఙ్గవేదాః-యజ్ఞానుష్ఠానశీలాః-కర్మణాసదాచారేణ-విశుద్ధాః-బ్రాహ్మణా - బభూవుః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అథ,ఋషభసంజ్ఞో-భగవాన్-ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః - అతఏవ-నిత్యంనివృత్తా-కర్మాయత్తా - సుఖదుఃఖాద్యనర్థపరంపరాయస్య-కేవలఃదుఃఖాసంభిన్నో-యః-ఆనన్దః స్వరూపానన్ద-స్తస్యానుభవో - యస్యసః , స్వయమీశ్వరఏవసన్-ఇతరవత్ప్రాకృతవత్-కర్మాణ్యారభమాణః వర్ణాశ్రమధర్మరూపాణికర్మాణికుర్వాణః; కింకుర్వన్ - కాలేన-అనుగతం ప్రలీనం-ధర్మ-మాచారేణ-తద్విదాంధర్మ తదనుష్ఠానాదికముపజానతాముపశిక్షయన్-కిమర్థం - ధర్మాద్యవరోధేనధర్మాదిప్రాప్త్యా- హేత్వర్థేతృతీయా-ఫలంచాత్ర హేతుః-ధర్మాదిప్రాప్తిరూపఫలాయేత్యర్థః; ప్రజానన్దః ప్రజార్థోభోగః, అమృతం , ఏవంపురుషార్థచతుష్టయసంగ్రహః,సమస్సర్వభూతసమః- ఉపశాన్తః రాగాద్యకులిషితచిత్తః - మైత్రః అపకృష్టేష్వపిభూతేషుస్వసామ్యబుద్ధిః కారుణికః పరదుఃఖాసహిష్ణుః-గృహేషుగృహాశ్రమేషు-లోకా - న్నియమయత్ నియమయన్న భూదిత్యర్థః -- న్యయమయదితి వాపాఠః- ఆర్షత్వాదడభావోఽవ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఆచారేణోపశిక్షయన్నియమయదిత్యత్ర హేతు-ర్యద్యదితి ॥ శీర్షణ్యాః శ్రేష్ఠాస్తై

భాగవతాస్తేషాం సుచరితం భగవన్మహిమోపబృంహితం వసుదేవనారదసంవాదముపశమాయనముపరిష్టా
ద్వర్ణయిష్యామః ॥ ౧౧ ॥ యవీయాంస ఏకాశీతిర్జాయన్తేయాః పితురాదేశకరా మహాశాలీనా మహాశ్రోత్రి
యా యజ్ఞశీలాః కర్మవిశుద్ధా బ్రాహ్మణా బభూవుః ॥ ౧౨ ॥ భగవానృషభసంజ్ఞ ఆత్మతన్త్రః స్వయం నిత్యనివృ
త్తానర్థపరంపరః కేవలానన్దానుభవ ఈశ్వర ఏవ విపరీతవత్కర్మాణ్యారభమాణః కాలేనానుగతం ధర్మమాచా
రేణోపశిక్షయన్నతద్విదాం సమ ఉపశాన్తో మైత్రః కారుణికో ధర్మార్థయశః ప్రజానన్దామృతావరోధేన గృ
హేషు లోకా ✻ న్నియమయత్ ॥ ౧౩ ॥ యద్యచ్ఛీర్షణ్యాచరితం తత్తదనువర్తతే లోకః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపి స్వ
విదితం సకలధర్మం బ్రాహ్మం గుహ్యం బ్రాహ్మణైర్దర్శితమార్గేణ సామాదిభిరుపాయైర్జనతామనుశశాస ॥ ౧౫ ॥
ద్రవ్యదేశకాలవయశ్శ్రద్ధర్త్విగ్వివిధోద్దేశోపచితైస్సర్వైరపి క్రతుభిర్యథోపదేశం శతకృత్వ ఇయాజ ॥ ౧౬ ॥
భగవతర్షభేణ పరిరక్ష్యమాణ ఏతస్మిన్వర్షే న కశ్చన పురుషో వాఞ్ఛత్యవిద్యమానమాత్మనోఽన్యస్మాత్కథంచన కి
మపి కర్హిచిదపేక్షతే భర్తర్యనుసవనవిజృమ్భితస్నేహాతిశయమన్తరేణ ॥ ౧౭ ॥ స కదాచిదటమానో భగవా
నృషభో బ్రహ్మావర్తగతో బ్రహ్మర్షిప్రవరసభాయాం ప్రజానాం నిశామయన్తీనామాత్మజానవహితాత్మనః
ప్రశ్రయప్రణయభరసుయన్త్రితానప్యుపశిక్షయన్నితి హోవాచ ॥ ౧౮ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే ,, పఞ్చమస్కన్ధే ; చతుర్థోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

వ-యద్యదాచరితం-తత్తదేవహియస్మాల్లోకోఽనువర్తతేఅనుతిష్ఠతి- ॥ తథాచోక్తం "యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరోజనః।సయత్ప్రమాణంకురుతేలోకస్తదనువర్తత" ఇతి- లోకసంగ్రహార్థమాచారేణోపాశిక్షయదిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తథా,సకలఃధర్మోయస్మిన్-తద్బ్రహ్మగుహ్యం వేదరహస్యం,యద్యపి,స్వేనైవ-విదితం , తథాపి,బ్రాహ్మణాన్-పృష్ట్వా,తై-ర్దర్శితమార్గేణ,సామాదిభి,రుపాయై,ర్జనతాంజనసమూహ,మనుశశాస ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ ద్రవ్యాదిభి , రుపచితై,స్సర్వైర్యజ్ఞై,ర్యథావిధి,శతకృత్వ,ఇయాజఇష్టవాన్,తత్ర,ద్రవ్యంహవిః , "దేశస్స" మేయజేతే" ,, త్యుక్తోదేశః,కాలఃవసన్తాదిః,వయః ,జాతపుత్రఃకృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే" ,,త్యుక్తంవయః,శ్రద్ధాకర్తవ్యవిషయాత్వరా,వివిధఉద్దేశః,ఇతికర్తవ్యతా ✻ ॥౧౬॥ ✻ భగవతా,ఋషభేణ,తస్మిన్వర్షేభారతే,పరిరక్ష్యమాణేసతి,కశ్చనపురుషో,భర్తరిఋషభే- అనుసవనంశశ్వత్ , విజృమ్భితో,య,స్స్నేహోఽనురాగ,స్తస్యాతిశయ,మన్తరేణ-వినాఅన్యంపురుషార్థ,మాత్మనస్స్వస్యావిద్యమాన ,, మన్యస్మాత్పురుషాన్తరాత్,కదాచిదపి,కించిదపి, కేనాపినిమిత్తేన,నాపేక్షతే ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ సభగవానృషభదేవః , కదాచి,త్సంచరన్బ్రహ్మావర్తం,గతః,బ్రహ్మర్షిశ్రేష్ఠానాం సభాయాం,ప్రజానాం , నిశామయన్తీనాం శృణ్వతీనాంసతీనాం,ఆత్మజాన్ , అవహితాత్మనస్సమాహితచిత్తాన్,ప్రశ్రయోవినయః,ప్రణయస్స్నేహ,స్తాభ్యాం,యత్సుఖం,తేన,యన్త్రితాన్వశీకృతా , నుపశిక్షయ,న్నితివక్ష్యమాణప్రకారేణో,వాచహ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻ పా ॥ న్యయమయత్,

ఋషభదేవ ఉవాచ॥ నాయం దేహో దేహభాజాం నృలోకే కష్టాన్కామానర్హతి విడ్భుజాం యే। తపో దివ్యం
పుత్రకా యేన చర్తుం శుద్ధ్యేద్యస్మాద్బ్రహ్మసుఖం హ్యనన్తమ్॥ ౧ ॥ మహత్సేవాం ద్వారమాహుర్విముక్తేస్తమో
ద్వారం యోషితాం సఙ్గిసఙ్గమ్। మహాన్తస్తే సమచిత్తాః ప్రశాన్తా విమన్యవస్సుహృదస్సాధవో యే॥ ౨ ॥ యే వా
మయీశే కృతసౌహృదార్థా జనేషు దేహంభరవార్తికేషు। గృహేషు జాయాత్మజరాతిమత్సు న ప్రీతియుక్తా ✻
యావదర్థాశ్చ లోకే॥ ౩ ॥ నూనం ప్రమత్తః కురుతే వికర్మ యదిన్ద్రియప్రీతయ ఆపృణోతి। న సాధు మన్యే యత ఆ
త్మనోఽయమసన్నపి క్లేశద ఆస దేహః॥ ౪ ॥ పరాభవస్తావదబోధజాతో యావన్న జిజ్ఞాసత ఆత్మతత్త్వమ్।
యావత్క్రియాస్తావదిదం మనో వై కర్మాత్మకం యేన శరీరబన్ధః॥ ౫ ॥ ఏవం మనః కర్మవశం ప్రయుఙ్క్తే అవిద్య
యాఽఽత్మన్యుపధీయమానే। ప్రీతిర్న యావన్మయి వాసుదేవే న ముచ్యతే దేహ✻యోగేన తావత్॥ ౬ ॥ యదా
న పశ్యత్యయథా గుణేహాం స్వార్థే ప్రమత్తస్సహసా విపశ్చిత్। గతస్మృతిర్విన్దతి తత్ర తాపానాసాద్య మైథున్యమ

ఉక్తిమేవాహ॥ ఋషభ ఇతి॥ తావన్ముక్త్యుపాయత్వేన భగవదుపాసనముపదేక్ష్యమాణో వైరాగ్యం వినా ఉపదిష్టోఽపి భక్తియోగో న సమ్యక్ప్రతితిష్ఠతీతి తదుత్పత్త్యై కామాన్నిన్దతి॥ నాయమిత్యర్ధేన॥ దేహభృతాం మధ్యే, యో, నృ, లోకః మనుష్యలోకస్తస్మిన్నత్య, యం మనుష్యదేహః, కష్టాన్కృచ్ఛ్రసంపాద్యాన్, అన్తతో దుఃఖరూపాన్, కామాన్ శబ్దాదీన్ప్రతి, నార్హతి, కామాననుభవితుం నార్హతీత్యర్థః కామోపభోగార్థో నాయం నృదేహ ఇత్యర్థః కుతః, యే కామాః, విడ్భుజామపి సూకరాదీనామపి, సన్తి, కిం తు, హే పుత్రకాః, దివ్యం దేవస్య విష్ణోరారాధనరూపం, తపశ్చర్తుమర్హతి కిం తత్తపః, యదర్హతి, తత్రాహ, యస్మాత్తపసః, శుద్ధ్యేత్ నిరస్తసంసారో భవేత్, యేన చ, బ్రహ్మసుఖమపారం భవేత్, కామోపభోగేన సంసృతిః, ఏవం, కామోపభోగస్సంసృతిహేతుర్భగవదుపాసనం మోక్షహేతురిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ఏవం భోగోపాసనయోర్బన్ధమోక్షహేతుత్వమభిధాయ తయోర్నిదానమాహ॥ మహత్సేవామితి॥ మహతాం సేవా మహత్సేవా, తాం, ముక్తేః, ద్వారం మూలకారణమాహుః, తథా, యోషితాం స్త్రీణాం, యే, సఙ్గినస్తేషాం, సఙ్గం, తమసస్సంసారస్య, ద్వారమాహురిత్యనుషఙ్గః, కే తే మహాన్తః, యత్సేవా విముక్తేర్ద్వారం, తత్రాహ సార్ధేన॥ యే, స, మచిత్తత్వాదిగుణయుక్తాస్తే, మహాన్త ఇత్యన్వయః, సమచిత్తాః సుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియమాణచిత్తాః, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానాత్ ప్రశాన్తాః జితబాహ్యాన్తఃకరణాః, విమన్యవః తితిక్షవః, సుహృదః సర్వభూతహితైషిణః, సాధవః పరోపకారనిరతాః, మయీశేఽస్మచ్ఛరీరకే అస్మదన్తరాత్మని సర్వేశ్వరే, శాస్త్రదృష్ట్యా సాత్మనో భగవదాత్మకత్వాదేవ ముక్తిః, యథాహ ప్రహ్లాదః "సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థిత" ఇతి, యద్వా, క్షేత్రజ్ఞశక్త్యభిభవాద్భగవదంశోద్భవాదేవ ముక్తిః, కృతం సౌహృదం ప్రీతిరేవార్థః ప్రయోజనం - యేషాం తే - దేహంభరవార్తికేషు - దేహధారణవార్తైవ - న ధర్మవిషయా వార్తా - యేషు జనేషు తేషు - గృహేషు చ - కథంభూతేషు - జాయా కళత్రం - ఆత్మజాః పుత్రాః - రాతిర్మిత్రం - ధనం వా - తద్వత్సు - ప్రీతియుక్తా న భవన్తి, యే - యే చ - లోకే - యావదర్థాః దేహధారణాపేక్షార్థమాత్రగ్రాహిణః - దేహనిర్వాహకాధికార్థస్పృహాశూన్యా ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ కామానాం నార్హతీతి యదుక్తం తదుపపాదయతి॥ నూనమితి॥ ప్రమత్తః ఆత్మభ్రాన్త్యా దేహపరవశః - అత ఏవ - దీనః - యద్యదిన్ద్రియప్రీతయే - కర్మ - ఆపృణోతి వ్యాప్రియతే. కరోతీతి యావత్ - తత్కర్మ - సాధు సమీచీనం - న మన్యతే. కుతః, యతః యస్మాదిన్ద్రియప్రీత్యర్థాత్కర్మణః - అసన్నప్యస్థిరోఽపి, అయం క్లేశదో దేహః, ఆస బభూవ - ప్రాప్త ఇతి, తస్యైవ పునః కరణం, సాధు, న మన్యత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ నను దేహస్యాస్థిరత్వాత్క్రియానయమనర్థ ఇత్యాశఙ్క్యాహ॥ పరాభవ ఇతి॥ యావదాత్మనః ప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం - యావన్న జిజ్ఞాసతే జ్ఞాతుం నేచ్ఛతి - న జానాతీత్యర్థః, తావదబోధజాతః ఆత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞాననిమిత్తః - పరాభవః, ఆత్మస్వరూపతిరోభావః, యావచ్చ పరాభవస్తావదిన్ద్రియప్రీతయే క్రియాః ప్రవర్తన్తే - యావచ్చ క్రియాస్తావదిదం మనః, కర్మాత్మకం కర్మప్రవణం, న తు జ్ఞానప్రవణం - యేన కర్మాత్మకేన, మనసా, భూయోఽపి శరీరసంబన్ధః శరీరాణాం నశ్వరత్వేఽపి పునః పునస్తత్సంబన్ధోఽవిచ్ఛిన్న ఇతి తన్నిమిత్తానర్థపరంపరావిచ్ఛిన్నేతి భావః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఏతదేవాహ॥ ఏవమితి॥ అవిద్యయా దేవమనుష్యాద్యుపాధికదేహవిశిష్టత్వేనాహంకారమమకారరూపయా - ఉపధీయమానే కర్మవాసనామాలయా సంసృజ్యమానే సత్యాత్మని - మనః కర్మవశం - ప్రయుఙ్క్తే వ్యాపారయతి పురుషమితి శేషః - అతో - యావద్వాసుదేవే మయి ప్రీతిః ప్రీతిరూపా భక్తిర్న స్యాత్తావద్దేహయోగేన న ముచ్యతే ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ న కేవలం దేహయోగమాత్రం - అపిత్వనర్థాన్తరం చేత్యాహ॥ యదేతి॥ స్వార్థే స్వస్య పురుషార్థభూతే స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానే - అప్రమత్తస్సన్ - గుణేహాం శబ్దాదిగుణవిషయామిన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తిం - అయథా - ఆత్మనస్స్వభా

వికేన భవతి. కింతు - దేహసంబన్ధప్రయుక్తేతి - విపశ్చిద్వివేకీ సన్ - యదా - సహసా - న పశ్యతి - తదాఽసౌ పుమాన్ - గతస్మృతిః స్వాత్మపరమాత్మస్మృతిరహితః - అత ఏవ - అజ్ఞః, మైథున్యం మైథునసుఖప్రధానం - గృహం - ప్రాప్య - తత్ర - తాపాన్ - విన్దతి - ప్రాప్నోతి - ఏతదుక్తం భవతి - అనాదికర్మవాసనయా అహంకారమమకారరూపావిద్యా - అవిద్యయా చ దేహసంబన్ధః - దేహసంబన్ధేన పునః కర్మ - కర్మణస్తాపః - తాపానుభవేన కర్మణో వినాశేఽపి తద్వాసనాయా అనివృత్తౌ పునరవిద్యా - తతో దేహసంబన్ధద్వారా తాపానుభవ - ఇత్యేవం చక్రవత్పరివృత్తిః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవంరూపసంసారస్య నిదానం వాసనైవ తన్నివృత్తిరేవ ముక్తేర్నిదానమితి ప్రతిపాదయితుం తావద్వాసనాపి మిథునీభావమూలేత్యాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ పుంసః - స్త్రియా సహ, యోఽయం - మిథునీభావస్తం - ప్రత్యేకం - తయో - ర్హృదయగ్రన్థి - మాహుః, హృన్మనః - తద్గతా కర్మవాసనా దుశ్ఛేదత్వాద్గ్రన్థిరిత్యుచ్యతే - మిథునీభావం - హృదయగ్రన్థి - కారణమాహురిత్యర్థః - కోఽసౌ హృదయగ్రన్థిర్యం మిథునీభావమాహుస్తత్రాహ ॥ యతః హృదయగ్రన్థేర్హేతోర్గృహాదిభిర్విషయభూతై - రహం మమేత్యవిద్యారూపో - మహాన్మోహో - జనస్య - భవేత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ హృదయగ్రన్థిశైథిల్యమేవ ముక్తిహేతురిత్యాహ ॥ యదేతి ॥ అస్య పురుషస్య - దృఢిమా దార్ఢ్యయుక్తః - కర్మానుబన్ధః - కర్మ - అనుసృత్య - బధ్యతే సంబధ్యత ఇతి కర్మానుబన్ధః - కర్మణి క్రియమాణే తత్స్పృష్టభావేన ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యద్వా - కర్మానుబధ్యతే ప్రాప్యతే యేన స కర్మానుబన్ధః - యస్మిన్సతి నాన్తరీయకం కర్మ - స కర్మానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతో మనోహృదయగ్రన్థిః - మనోరూపం - యద్ధృత్ అన్తఃకరణం - హృదయశబ్దస్య హృదయస్థానపరత్వశఙ్కానివృత్త్యై మన ఇత్యుక్తం - తద్గతో గ్రన్థిర్వాసనారూపః - యద్వా - హృదయగ్రన్థిశబ్దో వాసనాయాం రూఢః - మనసో - యో హృదయగ్రన్థిరితి - యదా శ్లథితః శిథిలో భవేత్ - తదా - జనః - అస్మాత్సంపరివర్తతః సంపరివర్తాత్సంసారా - న్ముక్తః - హేతుం కర్మరూపహేతు, మతిహాయ పుణ్యపాపే విధూయేత్యర్థః - పరం

గారమజ్ఞః ॥ ౭ ॥ పుంసః స్త్రియా మిథునీభావమేతం తయోర్మిథో హృదయగ్రన్థిమాహుః ❀ । అతో గృహక్షేత్రసుతాప్తవిత్తైర్జనస్య మోహోఽయమహం మమేతి ॥ ౮ ॥ యదా మనోహృదయగ్రన్థిరస్య కర్మానుబద్ధో దృఢ ఆశ్లథేత । తదా జనస్సంపరివర్తతోఽస్మాన్ముక్తః పరం యాత్యతిహాయ హేతుమ్ ॥ ౯ ॥ హంసే గురౌ మయి భక్త్యాఽనువృత్త్యా ❀ వితృష్ణయా ద్వన్ద్వతితిక్షయా చ । సర్వత్ర జన్తోర్వ్యసనావగత్యా జిజ్ఞాసయా ❀ తపసేహానివృత్త్యా ॥ మత్కర్మభిర్మత్కథయా చ నిత్యం మద్దేవసఙ్గాద్గుణకీర్తనాన్మే । నిర్వైరసామ్యోపశమేన పుత్రా జిహాసయా దేహగేహాత్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన వివిక్తసేవయా ప్రాణేన్ద్రియాత్మాభిజయేన సధ్ర్యక్ । సచ్ఛ్రద్ధయా బ్రహ్మచర్యేణ శశ్వదసంప్రమాదేన యమేన వాచామ్ ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర మద్భావవిచక్షణేన జ్ఞానేన విజ్ఞానవిరాజితేన । యోగేన ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తో లిఙ్గం వ్యపోహేత్కుశలోఽహమాఖ్యమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మాశయం హృదయ

పరమపురుషం, యాతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇదానీం హృదయగ్రన్థిశైథిల్యే సాధనాన్యాహ చతుర్భిః ॥ హంస ఇతి ॥ హంసే అవిద్యాదిదోషగన్ధరహితే, గురౌ హితోపదేష్టరి, మయి, యద్వా, మద్రూపగురౌ, భక్త్యా గురుభక్తేః ప్రథమకారణత్వాత్, అనువృత్త్యా సేవా - తత్పరతయా వితృష్ణయా శబ్దాదివిషయతృష్ణాభావేన - ద్వన్ద్వానాం శీతోష్ణాదీనాం - తితిక్షయా - సర్వత్ర ఇహాముత్ర చ - జన్తోర్వ్యసనావగత్యా దుఃఖానుసంధానేన - జిజ్ఞాసయా హేయోపాదేయయోర్జ్ఞానేచ్ఛయా - తపసా అనాశకేన తపసా - ఈహానివృత్త్యా వృథాకాఙ్క్షానివృత్త్యా ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ మత్కర్మభిర్మదారాధనరూపైర్వర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భగవత్కథయా చ అహమేవ దేవో యేషాం తే - భాగవతా - స్తేషాం - సఙ్గాత్ మద్గుణకీర్తనాత్ - నిర్వైరాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః - నిర్వైరాదిభిః - హే పుత్రాః - దేహగేహయో - రాత్మాత్మీయబుద్ధే - ర్జిహాసయా త్యాగేన ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అధ్యాత్మయోగేన ప్రకృతివిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవయోగేన - వివిక్తసేవయా విశుద్ధాహారేణ - సధ్ర్యక్ సమ్యక్ - ప్రాణేన్ద్రియమనసాం - జయేన సచ్ఛ్రద్ధయా సదుపాయవిషయశ్రద్ధయా - బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శశ్వత్సదా - అసంప్రమాదేన కర్తవ్యస్యాపరిత్యాగేన - వాచాం - యమేన నియమేన ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ సర్వత్ర భూతేషు - మద్భావవిచక్షణేన బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనేన - విజ్ఞానం శాస్త్రం - తేన - విరాజితేనోద్దీపితేన - జ్ఞానధ్యానాత్మకేన - యోగేన సమాధియోగేన చ - ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తః ధైర్యప్రయత్నవ్యవసాయైర్యుక్తః - సత్త్వశబ్దో వ్యవసాయపరః - ఉక్తసాధనకలాపే తత్సాధ్యే చ వ్యవసాయ - స్తతః ప్రయత్నః - తత్ర ధైర్యం - ఏవం - యుక్తేన సాధనజాతేన - కుశలస్సన్ - అహమాఖ్యం దేహాహంకారాఖ్యం - లిఙ్గం బన్ధహేతుం - యద్వా - అహంకారగోచరే దేహేఽహంకారశబ్దో లక్షణయా వర్తతే - అహంబుద్ధివిషయం లిఙ్గం దేహం - వ్యపోహేత్ - అపనుద్యాత్ - ఉక్తసాధనకలాపోపచితయా భగవద్భక్త్యా హృదయగ్రన్థిశైథిల్యాపాదనద్వారా దేహసంబన్ధం వ్యపోహేదితి భావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ కర్మాశయం కర్మవాసనారూపం - హృదయగ్రన్థిబన్ధం - కథంభూతం అవిద్యయా అహంకారాదిరూపావిద్యయా - కర్మద్వా

రా-ఆసాదితం-ప్రమాదరహితః - యథోపదేశం-ఉపదేశప్రకారమనతిక్రమ్య - నుష్ఠితేనా-నేనయోగేన - సమ్య - గ్వ్యపోహ్య-యోగా-దుపరమేతయావత్కర్మాశయవ్యపోహం యోగోనుష్ఠేయఇత్యర్థః ❀ ॥౧౪॥ ❀ ఏవంసంస్కారైకభేషజంయోగముపదిశ్యహితోపదేష్టాఽస్మిన్నేవయోగేలోకోనియోజ్యఇత్యాహ ॥ మల్లోకంమత్సారూప్యం - కామయమానః-మదనుగ్రహోయస్యార్థః-ప్రయోజనతయాభిమతఃసమదనుగ్రహార్థః - పితా-పుత్రా-న్గురు-శ్శిష్యా - న్నృపః-ప్రజాః-విమన్యుఃశిక్షితస్యాకరణేకోపశూన్యః - అతజ్జ్ఞాన్ ఉక్తయోగమజానానాన్, ఇత్థ-మనుశిక్షేత్ - నతు-కర్మమూఢాన్ - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణా-మూఢానజ్ఞాన్ - పునఃకర్మసు నయోజయేత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయతి॥లోకఇతిత్రిభిః॥లోకః-స్వయం-శ్రేయస్తత్సాధనవిషయజ్ఞానశూన్యః - తత్రహేతుః-యోలోకః-నికామమతిశయేన - కామో-యస్య - తథాభూతస్సన్-అర్థాన్ శబ్దాదివిషయానేవ - సమీహతే అనర్థావహాఽర్థసాధనకర్మాణ్యేవకురుతే- అతః - శ్రేయసినష్టదృష్టిరితిభావః-అర్థానామనర్థగర్భత్వేనతత్ప్రసాధనం - శ్రేయోఽనభిజ్ఞతామూలమిత్యాహ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ సుఖలేశానాంశబ్దాదీనామర్థానాం-హేతోః-కర్మణః - అన్యోన్యవైరం-తతః, అనన్తదుఃఖంచ-నవేద-అతో-మూఢఃశ్రేయసిలోకః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవ-మవిద్యాయామన్తరేవర్తమానమజ్ఞానాన్తర్మగ్నం-కర్మమార్గఏవవర్తమానమితివా-తం - శ్రేయసి - నష్టదృష్టింపురుషం - దృష్ట్వా-స్వయం-తదభిజ్ఞఃశ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞః - అతఏవ-విపశ్చిత్ హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞః -సఘృణశ్చేత్-కఃపుమాన్-కుబుద్ధిం-తత్రకర్మణి-ప్రయోజయేత్ - శత్రుశ్చేత్కర్మణిప్రవర్తయేదిత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః. యథాఉత్పథేనగచ్ఛన్తం-అన్ధం-తేనైవగచ్ఛేతికోబ్రూయాదితి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ యస్తూక్తభక్తియోగోపదేశేనసంసారాన్నమోచయేత్తస్యగురుత్వాదికమేవనాస్తీ

గ్రన్థిబన్ధమవిద్యయాసాదితమప్రమత్తః । అనేనయోగేనయథోపదేశంసమ్యగ్వ్యపోహ్యోపరమేతయోగాత్ ॥ పుత్రాంశ్చశిష్యాంశ్చనృపోగురుర్వామల్లోకకామోమదనుగ్రహార్థః । ఇత్థంవిమన్యు❀రనుశిష్యాదతజ్జ్ఞాన్నయోజయేత్కర్మసుకర్మమూఢాన్ ॥ ౧౫ ॥ లోకస్స్వయంశ్రేయసినష్టదృష్టిర్యోఽర్థాన్సమీహేతనికామకామః।అన్యోఽన్యవైరఃసుఖలేశహేతోరనన్తదుఃఖంచనవేదమూఢః॥ ౧౬ ॥కస్తంస్వయంతదభిజ్ఞోవిపశ్చిదవిద్యాయా❀మన్తరేవర్తమానమ్ । దృష్ట్వాపునస్తంసఘృణఃకుబుద్ధింప్రయోజయేదుత్పథగంయథాన్ధమ్॥ ౧౭ ॥గురుర్నసస్యాత్స్వజనోనసస్యాత్పితానసస్యాజ్జననీనసాస్యాత్ । దైవంనతత్స్యాన్నపతిశ్చసస్యాన్నమోచయేద్యస్సముపేతమృత్యుమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇదంశరీరంమమదుర్విభావ్యంసత్త్వంహిమే❀హృదయంయత్రధర్మః। పృష్ఠేకృతోమేయదధర్మఆరాదతోహిమామృషభంప్రాహురార్యాః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్భవన్తోహృదయేనజాతాస్సర్వేమహీయాంసమముంసనాభమ్ । అక్లిష్టబుద్ధ్యా భరతంభజధ్వంశుశ్రూషణంమేభరణంప్రజానామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతేషువీరుద్భ్యఉదుత్తమాయేసరీసృపాస్తేషుసబోధనిష్ఠాః । తతోమనుష్యాఃప్రమథాస్తతోఽపిగన్ధర్వసిద్ధావిబు

త్యాహ ॥గురురితి॥ యఃగుర్వాది-ర్హితాద్యుపదేష్టాఽపి-సముపేతస్సంప్రాప్తో- మృత్యుస్సంసారో - యేన-తంపుమాంసం-యోగోపదేశేన,నమోచయేత్ - సగుర్వాదిరేవనభవతీత్యర్థః ❀ ॥౧౮॥ ❀ ఏవంతావన్మోక్షధర్మానుపదిశ్యభ్రాతృశుశ్రూషాలక్షణంధర్మంస్పర్ధాదినివృత్తయేతేషాంజన్మకథనపూర్వకమాహద్వాభ్యామ్ ॥ మమే-దంశరీరం- దుర్విభావ్యం అనిరూప్యం-ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావయితుమశక్యమిత్యర్థః హియస్మాత్-సత్త్వం-మే-హృదయంహృద్యం-సత్త్వప్రచురంమమేదంశరీరం-ఇతరశరీరంరజస్తమఃప్రచురమితితత్సజాతీయత్వేనదుర్విభావ్యమిత్యర్థః-కింతత్సత్త్వం-యద్ధృదయంమఇత్యుక్తం - తత్రాహ-యత్రసత్త్వే-ధర్మః-అగ్రేకృతః-యత్రచాధర్మ-ఆరాద్దూరా-త్పృష్ఠేకృతః - భాగవతధర్మరోచకం ప్రవృత్తిధర్మారోచకంచయ-త్తత్సత్త్వమిత్యర్థః-యత-స్సత్త్వప్రచురంమచ్ఛరీరం-అతో-మా-మార్యా-ఋషభం శ్రేష్ఠం-ప్రాహుః॥౧౯॥హృదయేనసత్త్వప్రధానహృదయేన - ఉపలక్షితా- త్తస్మాన్మచ్ఛరీరా-జ్జాతా-భవన్త - స్సర్వేసత్త్వప్రచురాః - అత-స్సనాభంసోదరం-మహీయాంసంభవతాంపూజ్యం - అముంభరత-మక్లిష్టబుద్ధ్యా నిష్కపటభావేన-భజధ్వం - ననుత్వత్పుత్రత్వాత్త్వాం వయంభజేమ-రాజపుత్రత్వాచ్చప్రజాశ్చపాలయామేతి-తత్రాహ-తదేవ-మేశుశ్రూషణం-ప్రజాపాలనంచ-భరతభజనేనైవతదుభయంకృతంస్యాదితిభావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇదానీంభాగవతాశ్చసేవ్యాఇతివక్తుం తేషాంసర్వేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యమాహపఞ్చభిః॥ భూతేషుచేతనాచేతనేషు - విరోహన్తీతివీరుధః-వీరుద్భ్యఃస్థావరేభ్యః-యే-ఉత్తమా-స్సరీసృపాఃజఙ్గమా - స్తేషు,సబోధనిష్ఠాః బోధనసహితాస్థితిర్యేషాంపశ్వాదీనాం - తే-కీటాదిభ్యఉత్తమా-స్తేభ్యోమనుష్యా - స్తేభ్యోఽపిప్రమథా- స్తతోగన్ధర్వా-స్తతస్సిద్ధా-స్తతోఽపివిబుధానుగాః - కిన్నరాదయః-తేభ్యోఽసురా - స్తేభ్యోఽపిమఘవత్ప్రధానాఇన్ద్రప్రభృతయోదేవాః-దేవాసురేభ్యఇత్యత్రసన్ధిరార్షః- తేషాంతేభ్యోఽపి - దక్షాదయోబ్రహ్మసుతాః- తేభ్యోఽపి - భవోరుద్రః-వరఃశ్రేష్ఠః- సభ

వః - విరిఞ్చవర్యః - విరిఞ్చిః బ్రహ్మ వర్యః శ్రేష్ఠో - యస్య తథాభూతః - భవస్య జనకో విరిఞ్చిః భవాచ్ఛ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - విరిఞ్చవీర్య ఇతిపాఠే - విరిఞ్చస్య - వీర్యం శక్తిః - కారణం - యస్య - విరిఞ్చవీర్యః - తజ్జనకత్వాద్విరిఞ్చస్తతః పర ఇత్యేవార్థః - సః విరిఞ్చిః - మత్పరః అహం పరో యస్య స తథాభూతః - అహం తు - ద్విజదేవాః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠా ఏవ దేవో యస్య తథాభూతః - ఉత్కర్షకాష్ఠాభూతా ద్విజదేవా ఇతి భావః * ॥౨౧॥౨౨॥ * తదేవాహ । నేతి । హే విప్రా ఇతి తత్రత్యబ్రాహ్మణానాం సంబోధనం - బ్రాహ్మణైః - రన్యద్భూతం - న తుల్యమేవ సమమేవ న పశ్యామి - అతో బ్రాహ్మణేభ్యః పరముత్కృష్టం - భూతం - కిం పశ్యామి న కించిత్ - సమస్యైవాభావాదధికం కుతస్స్యాదిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుమాహ సార్ధేన ॥ యస్మిన్బ్రాహ్మణాగ్నౌ - శ్రద్ధయా - ప్రకర్షేణ హుతమన్నాదికం - కామం యథేచ్ఛం - అహమశ్నామి - యథా బ్రాహ్మణాన్తర్యామిత్వేనాశ్నామి న తథాగ్నిహోత్రేఽశ్నామి అగ్నిహోత్రశబ్దః కర్మనామధేయం - అగ్నిహోత్రః వైదికయాగాదికర్మోపలక్షకః - తత్ర నాశ్నామీత్యర్థః * ॥౨౩॥ * కిం చ ॥ ధృతేతి ॥ తనూః శబ్దశ్శమాదిగుణపరః - వేదపరో వా - పురాణీ చిరంతనీ - మే తనూర్మూర్తిర్వేదాఖ్యా - యేన బ్రాహ్మణేన - ఇహ లోకే - ధృతా - శమాదిగుణపరత్వే తు "శమో దమః" ఇత్యాదిస్తత్ప్రపఞ్చః - యత్ర చ బ్రాహ్మణే - నిరతిశయపవిత్రం - సత్త్వం - ప్రతిష్ఠితమితి శేషః - తథా - యత్ర బ్రాహ్మణే - శమాదయః ప్రతిష్ఠితాః - తత్ర - శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః - బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహో దమః - అనృతరాహిత్యం భూతహితం చ సత్యం - అనుగ్రహః భూతానుగ్రహః - తపః అనశనాదిః - తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా - అనుభవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః * ॥౨౪॥ * తథా నిస్స్పృహా చ యతాస్తేత్యాహ ॥ మత్త ఇతి ॥ పరస్మాద్బ్రహ్మాదేరపి - పరతః పరస్మాత్ - స్వర్గాపవర్గయోరధిపతేః మత్తోఽపి - ప్రార్థనీయం - యేషాం బ్రాహ్మణానాం - న కించిదస్తి - కించ

ధానుగా మే ॥౨౧॥ దేవాసురేభ్యో మఘవత్ప్రధానాదక్షాదయో బ్రహ్మసుతాశ్చ తేషామ్। భవః పరస్సోఽథ
* విరిఞ్చవీర్యస్స మత్పరోఽహం ద్విజదేవదేవః ॥౨౨॥ న బ్రాహ్మణైస్తులయే భూతమన్యత్పశ్యామి విప్రాః కిమ
తః పరం తు। యస్మిన్నృభిః ప్రహుతం శ్రద్ధయాఽహమశ్నామి కామం న తథాఽగ్నిహోత్రే॥౨౩॥ ధృతా తనూ
రుశతీ మే పురాణీ * యేనేహ సత్త్వం పరమం పవిత్రమ్। శమో దమస్సత్యమనుగ్రహశ్చ తపస్తితిక్షాఽనుభవశ్చ
యత్ర ॥౨౪॥ మత్తోఽప్యనన్తాత్పరతః పరస్మాత్స్వర్గాపవర్గాధిపతేర్న కించిత్। యేషాం కిము స్యాదితరేణ తేషా
మకించనానాం మయి భక్తిభాజామ్ ॥౨౫॥ సర్వాణి మద్ధిష్ణ్యతయా భవద్భిశ్చరాణి భూతాని సుతా ధ్రువాణి।
సంభావితవ్యాని పదే పదే వో వివిక్తదృగ్భిస్తదు హార్హణం మే॥౨౬॥ మనోవచోదృక్కరణేహితస్య సాక్షాత్కృ
తం మే పరిబర్హణం హి । వినా పుమాన్యేన మహావిమోహాత్కృతాన్తపాశాన్న విమోక్తుమీశేత్ * ॥౨౭॥ శ్రీశు
క ఉవాచ ॥౧॥ స ఏవమనుశాస్యాత్మజాన్స్వయమనుశిష్టానపి లోకానుశాసనార్థం మహానుభావః పరమసుహృ

న ప్రార్థనీయం యేషాం తేఽకించనాః, తేషాం - మయి - భక్తిం కుర్వతాం - ఇతరేణైహికపురుషార్థేన కిము స్యాత్ న కిమపీత్యర్థః * ॥౨౫॥ * ఏవం భాగవతభక్తిం విధాయేదానీం సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకత్వభావం విధత్తే ॥ సర్వాణీతి ॥ హే సుతాః - చరాణి, ధ్రువాణి స్థావరాణి చ - సర్వాణి భూతాని - మద్ధిష్ణ్యతయా మచ్ఛరీరతయా - ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం పరస్పరవైలక్షణ్యబుద్ధిమద్భిః - భవద్భిః - పదే పదే క్షణే క్షణే - సంభావితవ్యాని సంమాననీయాని - తద్భూతసంభావనమేవ - మమార్హణమారాధనమ్ * ॥౨౬॥ * మదారాధనమేవ చ నిరతిశయఫలసాధనమిత్యాహ ॥ మన ఇత్యాది ॥ మనోవచోదృశామన్యేషాం చ కరణానామీహితస్య వ్యాపారస్య - సాక్షాత్కృతం దృష్టం - ఫలం - మత్పరిబర్హణం మదారాధనమేవ - యేన మత్పరిబర్హణేన వినా పుమాన్ - కాలపాశరూపాన్మహావిమోహాద్విమోక్తుం, నేశేత్ న శక్నుయాత్ - మదారాధనమేవ ముక్తిసాధనం, మదారాధనం చ సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకతయా సంభావనమేవేతి భావః * ॥౨౭॥ * స్వయమనుశిష్టాన్హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞానపి - ఆత్మజాన్ - లోకానుశాసనార్థం - లోకస్య వివిచ్య జ్ఞాపనార్థమేవ - మనుశాస్య - స - మహాప్రభావః - సర్వభూతసుహృద్భగవాన్ ఋషభాపదేశః ఋషభ ఇత్యపదేశో వ్యవహారో యస్య సః - పరమహంసాః బ్రహ్మవిదః - తేషాం ధర్మం - భక్త్యాదిరూపం - ఉపశిక్షయిష్యన్ భరతం భూమణ్డలపాలనాయ అభిషిచ్య - బ్రహ్మావర్తాత్స్వదేశాత్ప్రవవ్రాజేత్యన్వయః - కేషాముపశిక్షయిష్యన్ - మునీనాం శుభాశ్రయమననశీలానాం - కథంభూతానాం - ఉపరతకర్మణాం నివృత్తప్రవృత్తికర్మణాం - ఉపశమశీలానాం బాహ్యాన్తఃకరణనియమనశీలానాం - కథంభూతం భరతం - స్వస్య, తనయానాం పుత్రాణాం - శతే జ్యేష్ఠం - భగవజ్జనా భాగవతా - స్త ఏవ - పరాయణా భజనీయా - యస్య తం, అత ఏవ, పరమభాగవతం భాగవతశ్రేష్ఠం - భగవద్భక్తైర్భాగవతపర్యన్తత్వేన స్పష్టైః - స్వయం కథంభూతః ప్రవవ్రాజ, గృహ ఏవ - ఉర్వరితః అవశిష్టః శరీరమాత్రపరిగ్రహో - యస్య -

---

* పా॥ విరిఞ్చవీర్యః ।

పరిత్యక్తవస్త్రభూషణాదిదేహానుబన్ధ ఇత్యర్థః-ఉన్మత్త ఇవోపలక్షితః-గగనమేవ పరిధానం యస్య, దిగమ్బర ఇత్యర్థః; ప్రకీర్ణా వికీర్ణాః కేశాః యేన-ఆత్మన్యారోపిత-ఆహవనీయో వైదికోఽగ్నిర్యేన, ఉన్మత్త ఇవేత్యాదినా నశాస్త్రోల్లఙ్ఘిత్వముచ్యతే, కింతు "జనేనావమతో యోగీ యోగసిద్ధించ విన్దతీ"తి న్యాయేన యోగవర్ధకావమానాదిఫలకవ్రతవిశేష ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ ❁ అభిభాష్యమాణోఽపి-జనానాం మధ్యే, జడాదివ-ద్వర్తమానః-అవధూతవేషః అవధూతస్యైవ పరిధానాద్యావేషో యస్య సః, గృహీతం మౌనం వ్రతం యేన-తూష్ణీం బభూవ-తైరారభ్య నాభాషతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత్ర తత్ర పురాదిషు, అనుపథం మార్గే మార్గే-అవనిచరాపశదైః దుర్జనైః-తర్జనాదిభిః-పరిభూయమానః-మక్షికాభిః-వనగజ ఇవ, తత్ తదవిగణయన్నేవ-ఏకచరః ఏకాకీ సన్-పృథ్వీం పరితో బభ్రామేత్యన్వయః ॥ తత్ర-పురం పట్టణం-గ్రామోఽట్టరహితః-ఆకరః ఖనిః-ఖేటః కృషీవలగ్రామః-ఖర్వటః నిషాదాదిగ్రామః- వాటః పుష్పాదివాటికా - శిబిరం సేనాయా ఆవాసస్థానం-వ్రజో గవాం స్థానం-ఘోషో గోపాలానామావాసస్థానం-సార్థో యాత్రికజనసంఘాతః-ఆశ్రమః ఋషీణామావాసస్థానం-తర్జనం భయజనకవ్యాపారః-తాడనం ప్రహారః - మేహనముపరి మూత్రణం-నిష్ఠీవనం ఖాట్కృత్య శ్లేష్మప్రక్షేపణం-గ్రావ్ణాం పాషాణానాం-శకృతో మలస్య-రజసశ్చ-ప్రక్షేపః-పూతివాతోఽపానవాయుః-దురుక్తం శాపః-ఏతైః-అవిగణనే దృష్టాన్తః-మక్షికాభిరివ వనగజ ఇతి-తత్రైవ హేతుః-అసత్సంస్థానే-అసతస్సతతపరిణామినోఽచిద్ద్రవ్యస్య-పరిణామరూపే సన్నివేశే - దేహోపలక్షణే దేహాకారే సద

ద్భగవానృషభాపదేశ ఉపశమశీలానాముపరతకర్మణాం మహామునీనాం భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యలక్షణం పారమహంస్యం ధర్మముపశిక్షమాణస్స్వతనయశతజ్యేష్ఠం పరమభాగవతం భగవజ్జనపరాయణం భరతం ధరణిపాలనాయాభిషిచ్య స్వయం భవన ఏవోర్వరితశరీరమాత్రపరిగ్రహ ఉన్మత్త ఇవ గగనపరిధానః ప్రకీర్ణకేశ ఆత్మన్యారోపితాహవనీయో బ్రహ్మావర్తాత్ప్రవవ్రాజ ॥ ౨౮ ॥ జడాన్ధబధిరమూకపిశాచోన్మాదక ఇవావధూతవేషోఽభిభాష్యమాణోఽపి జనానాం గృహీతమౌనవ్రతస్తూష్ణీం బభూవ ॥ ౨౯ ॥ తత్ర తత్ర పురగ్రామాకరఖేటఖర్వటవాటశిబిరవ్రజఘోషసార్థగిరివనాశ్రమాదిష్వనుపథమవనిచరాపశదైః పరిభూయమానో మక్షికాభిరివ వనగజః- తర్జనతాడనమేహనష్ఠీవనగ్రావశకృద్రజఃప్రక్షేపణపూతివాతదురుక్తైస్తదవిగణయన్నేవాసత్సంస్థాన ఏతస్మిన్దేహోపలక్షణే సదపదేశే - ఉభయానుభవస్వరూపేణ స్వమహిమావస్థానేనానారోపితాహంమమాభిమానత్వాదవిఖణ్డితమనాః పృథివీమేకచరః పరిబభ్రామ ॥ ౩౦ ॥ అతిసుకుమారకరచరణోరస్స్థలవిపులబాహ్వంసగళవదనాద్యవయవవిన్యాసః ప్రకృతిసున్దరస్స్వభావహాససున్దరముఖో నవనళినదళాయమానశిశిరతారారుణాయతనయనరుచిరస్సదృశసుభగకపోలకర్ణకణ్ఠనాసో విగూఢస్మితవదనమహోత్సవేన పురవనితానాం మనసి కుసుమశరాసనముపదధానః పరాగవలమ్బమానజటిలకుటిలాలకకపిశకేశభూరిభారోఽవధూతమలినేన నిజశరీరేణ గ్రహగృహీత ఇవాదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥ యర్హి వావ స భగవాన్ లోకమిమం యోగస్యాద్ధా ప్రతీపమివాచక్షాణస్తత్ప్రతిక్రియాకర్మ బీభత్సితమితి వ్రతమాజగరమాస్థితశ్శయాన ఏవాశ్నాతి పిబతి ఖాదత్యవమేహతి హదతి స్మ

పదేశే దేహాత్మభ్రాన్తిమతామాత్మత్వేన వ్యపదేశవిషయే-శరీర ఇత్యర్థః-ఉభయానుభవః-స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః-తత్స్వరూపేణ-స్వమహిమ్నాఽవస్థానేన-స్వస్య స్వాత్మనో, మహిమా స్వభావః-తస్మిన్నవస్థానేన-ఉభయానుభవరూపత్వైవమహ్యాత్మనస్స్వస్వభావేనావస్థితిరిత్యేవముక్తం - స్వమహిమావస్థానేన హేతునా-దేహే తదనుబన్ధిని చ-అనారోపితః అహంమమాభిమానో యేన-తస్య భావస్తత్త్వం-తస్మాత్ -దేహవిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూపస్వభావావస్థిత్యా నిరస్తదేహాత్మాభిమానత్వాదిత్యర్థః-అత ఏవ, అఖణ్డితమనాః, సర్వాత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారైకరూపామతిర్యస్య ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అతిసుకుమారాణాం, కరచరణాద్యవయవానాం, విశిష్టో-న్యాసస్సన్నివేశో, యస్య సః-తథా ప్రకృత్యైవ, సున్దరః-స్వభావసిద్ధో హాసస్తేన, సున్దరం ముఖం యస్య, నవనళినవదాచరన్తీ-శిశిరతా శైత్యాపహారిణీ-కనీనికే-యయోస్తే అరుణే, ఆయతే నయనే-తాభ్యాం, రుచిరః-తథా, సదృశా అన్యూనాధికాః, సుభగాస్సున్దరాశ్చ, కపోలాదయో, యస్య, తథా-విగూఢస్మితం, యద్వదనం-తస్య, మహోత్సవేన విభ్రమేణ, పురాఙ్గనానాం, మనసి, కుసుమశరం కామముపదధానః ఉద్దీపయన్, ఏవంభూతోఽపి-పరాక్పరతః-అవలమ్బమానాశ్చ తే, కుటిలాశ్చ, కపిశాశ్చ, కేశాస్తేషాం, భూరిభారో, యస్య, అవధూతం మలినం-యన్నిజశరీరం, తేన, గ్రహగృహీత ఇవ గ్రహగ్రస్త ఇవ, దృశ్యత-జనైరితి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యర్హి యదా, స భగవాన్ ఋషభః-లోకం జనం, యోగస్యాద్ధా సాక్షాత్ప్రతీపం విరోధమాచరన్తమాచక్షాణః పశ్యన్బభూవ-తస్య-ప్రతికూలం ప్రతిక్రియాకరణం చ-బీభత్సితం నిన్దితమిత్యాచక్షాణః-ప్రతిక్రియాకరణస్య లోకానర్థావహత్వాదితి

భావః-తదా-ఆజగరంవ్రతం-ఏకత్రస్థిత్వాప్రారబ్ధోపభోగరూపంవ్రత-మాశ్రితస్సన్-శయానఏవా-శ్నాతి - ఖాదతి అశనం భోజనం-ధానాదిచర్వణంఖాదనం,అవమేహతిమూత్రయతి,హాదతేపురీషముత్సృజతి-ఉచ్చరితమన్నమలం-ఉచ్చరితేపురీషే- వేష్టమానోవిలుఠన్-తేనైవ-ఆదిగ్ధాఅవలిప్తా-ఉద్దేశాద్దేహప్రదేశా-యస్యసః- ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ బీభత్సితమిత్యాశఙ్క్యాహ॥ తస్యేతి ॥ పురీషస్య,సురభిణాగన్ధేన-సౌగన్ధ్యంయస్య-సవాయుః,సమన్తా-ద్దశయోజనం,సురభీచకార-పురీషస్యసౌగన్ధ్యోక్తిర్యోగప్రభావాతిశయజ్ఞాపనార్థా ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవం-గవాదిచర్యయా- పానాది-కరోతిస్మ,తదేవాహ॥వ్రజన్నిత్యాదినా, కాకమృగగవామివాస్యదపిచరితంవృత్తిర్యస్య ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతిఇత్థం-నానాయోగచర్యా చరణః-యోగిభిరేవంకర్తవ్యమితి ప్రదర్శనాయనానావిధయోగవ్రతానికుర్వాణః,కైవల్యాధిపతిః మోక్షాధిపతిః-పరమాత్మదృష్ట్యే దంవిశేషణం భగవానృషభః-ఆత్మనిస్వాత్మశరీరకే-తథా - సర్వేషాం భూతానా , మాత్మభూతేచ-భగవతివాసుదేవే-పరమాత్మదృష్ట్యా వేదం- వాసుదేవేఆత్మనిస్వస్మిన్నితి-అవ్యవధానానన్తరోదరభావేన - వ్యవధీయతేఽనేనేతివ్యవధానం తిరోధాయకంకర్మ-అవ్యవధానేనతిరోధాయకాభావేననిమిత్తేన-యః-అనన్తరోదరభావః , తేన-అన్తరంభేదః-ఉచ్ఛబ్దోఽప్యర్థః-అరశబ్దోఽల్పే వర్తతే,ఈషదపిభేదఇత్యర్థః-తతోనఞ్ సమాసః - స్వరూపతిరోధాయకాభావాదభ్యన్తరభూతరాగాదిభేదవిరహేణ , అబ్రహ్మాత్మకస్య తన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానస్యకించిన్మాత్రస్యాప్యభావేనేతియావత్ - ఆత్మనఃస్వస్య , సిద్ధాః-సమస్తార్థా- స్తైః-పరిపూర్ణః-అతఏవ-యదృచ్ఛయాఅనిచ్ఛయాఽపి-యోగప్రభావాదేవానుషఙ్గికతయాప్రాప్తాన్యపి-వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణి-హేనృప-హృదయేనమనసా , నాభ్యనన్దత్ , మనోజవోమనసఇవదేహస్యవేగః,దూరదర్శనందూరస్థవస్తుగ్రహణం-వైహాయసాదీనాంసంసృతినిమిత్తత్వేనముక్తివిరోధిత్వాత్తానినపరిగృహీతవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః.****************

వేష్టమానఉచ్చరితఆదిగ్ధోద్దేశః॥ ౩౨ ॥తస్యహయంపురీషసురభిసౌగన్ధ్యవాయుర్దిశోదశయోజనంసమన్తాత్సురభీచకార ॥ ౩౩ ॥ ఏవంగోమృగకాకచర్యయా వ్రజంస్తిష్ఠన్నాసీనశ్శయానఃకాకమృగగోచరితఃపిబత్యవమేహతిస్మ ॥ ౩౪ ॥ ఇతినానాయోగచర్యాచరణోభగవాన్కైవల్యపతిరృషభోఽవిరతపరమానన్దానుభవఆత్మనిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతేభగవతివాసుదేవఆత్మనోఽవ్యవధానానన్తరోదరభావేనసిద్ధసమస్తార్థపరిపూర్ణోయోగైశ్వర్యాణివైహాయసమనోజవాన్తర్ధానపరకాయప్రవేశదూరగ్రహణశ్రవణాదీనియదృచ్ఛయోపగతాన్యపినాఞ్జసానృపహృదయేనాభ్యనన్దత్॥౩౫॥******************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ ॥గ॥ ననూనంభగవన్నాత్మారామాణాంయోగసమీరితజ్ఞానానలావభర్జితకర్మబీజానామైశ్వర్యాణిపునఃక్లేశదానిభవితుమర్హన్తి॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సత్యముక్తంకిన్త్విహవాఏకేమనసోవిస్రమ్భమనవస్థానస్యశఠకిరాతఇవనసంగచ్ఛన్తే॥ ౨ ॥తథాచోక్తం॥నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యంమనసిహ్యనవస్థితే। యద్విస్రమ్భా

యదుక్తంముక్తివిరోధిత్వాద్వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణినాభ్యనన్దదితి-తత్రపృచ్ఛతిరాజా ॥ నేతి॥ హేభగవన్, ఆత్మారామాణాం-యోగేన,సమీరితముద్దీపితం- జ్ఞానం- తేన యోగరూపవాయుసహకృతబ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపజ్ఞానాగ్నినా-భర్జితానిదగ్ధాని-కర్మణాం,బీజానివాసనారూపాణి,యేషాం- హేతుర్గర్భమిదం - జ్ఞానయోగాభ్యాంనిర్దగ్ధాశేషకర్మబీజత్వాదిత్యర్థః॥యదృచ్ఛయోపగతాన్యైశ్వర్యాణివైహాయసాదీనిపునఃక్లేశదానిసంసృతినిమిత్తానిభవితుం నార్హన్తీతికిమితినాభ్యనన్దదితిప్రశ్నార్థః ❀ ॥౧॥ ❀ ఉత్తరయతి॥తస్యముక్తమితి॥యోగైశ్వర్యాసక్తినిమిత్తజ్ఞానయోగక్షరణసంభావనయా , అనభినన్దనేఽఙ్గీకారఃపునస్సంసృతినిమిత్తానిభవన్తీత్యతోనఙ్గీకారః , సౌభర్యాదీనామైశ్వర్యస్యసంసృతినిమిత్తత్వదర్శనాత్ - యదుక్తంపునఃక్లేశదానినభవన్తీతి - తన్న-అపితుయోగరక్షణద్వారాభవన్త్యేవేత్యాహ ॥ కింత్వితి ॥ ఇహహివఏకే , మహామనసఃవశీకృతమనసః , పురుషాఃకిల - అనవస్థానస్య అనవస్థితస్య అతిచఞ్చలస్య , మనసః, అద్ధాసాక్షాద్విస్రమ్భంవిశ్వాసం,నసంగచ్ఛన్తేనప్రాప్నువన్తినకుర్వన్తిమనోనవిశ్వసన్తీతియావత్ , జితమనస్కానామపి భోగాసక్త్యామనఃపారవశ్యేసత్యనవస్థితంమనస్తానపివఞ్చయిత్వాఽఽత్మాధీనంసత్సంసారయేదితిభావః॥తత్రదృష్టాన్తః-శఠకిరాతఇవేతి-యథా , శఠః-కిరాతోవాగురికః , స్వస్మినిశ్వాససపర్యన్తంమృగాధీనఇవస్థిత్వా వఞ్చయంస్తాన్హన్తితద్వత్ ❀॥౨॥❀ అత్రాభియుక్తోక్తిముదాహరతి॥తథాచోక్తమితి॥మనసి,అనవస్థితేసతి,కదాచిదపికస్మింశ్చిదపి,జితమనస్కోఽపి, మమస్వాధీనంమనఃకమనర్థమాపాదయేదితిబుద్ధ్యాసఙ్గం - నకుర్యాత్ -యస్య-మనసివిస్రమ్భాద్విశ్వాసాత్ - చిరకాలసంభృ

తమపి ఐశ్వర్యం-ఈశ్వరస్యవిష్ణోస్సంబన్ధి - తపః-ఉపాసనాత్మకంజ్ఞానమయంతపః-చస్కన్దతు రేతి ✽ ॥౩॥ ✽ సఙ్గాత్కామావసరప్రదానే “ సఙ్గాత్సంజాయతే కామః కామాత్క్రోధో ఽభిజాయత ” ఇత్యుక్తరీత్యా కామపృష్ఠభావేన క్రోధాదయః ప్రాదుష్ష్యురిత్యాహుః ॥ నిత్యమితి ॥ యో-మనసికృతవిశ్వాసో యోగీ-కామస్యచ్ఛిద్రం యోగమూలమైశ్వర్యం-దదాతి ఆదదాతి-తం కామ-మనుసృత్య - జాయమానా-యే-అరయశ్శత్రువదనర్థకారిణః క్రోధాదయ - స్తేషాం-మనసి-కృతమైత్రస్య- తస్య యోగినో-మన-శ్ఛిద్రం దదాతి - యథాకృతవిశ్వాసస్య పత్యుః-పుంశ్చలీ జాయా - జారాణామవకాశం దత్వా పతిం ఘాతయతి తథేతి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ అరీన్ కథయన్నుపసంహరతి ॥ కామ ఇతి ॥ కర్మరూపో బన్ధశ్చ- యన్మూలో యోగైశ్వర్యభోగాసక్తిమూలః- అతః-కో నుపుమాన్-బుధస్సన్ - తత్కామాదిమూలం-స్వీకుర్యాత్ - అజ్ఞశ్చేత్స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ప్రాసఙ్గికం సమాప్య ప్రకృతమాహ ॥ అథేతి ॥ అఖిలానాం లోకపాలానాం-లలామో మణ్డనభూతో ఽపి విలక్షణై రనేకప్రకారైః- జడవదజ్ఞవత్-ఉపలక్షితః-అవధూతవేషాదిభిర్న విలక్షితో భగవత్ప్రభావో యస్మిన్ - యోగినాం-సాంపరాయవిధిం దేహత్యాగప్రకారం-అనుశిక్షయన్ - స్వశరీరం త్యక్తుమిచ్ఛుః - అవ్యవధానం అజ్ఞానాతిరోహిత-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - ఆత్మని పరమాత్మని-అనర్థాన్తరభావేన అర్థాన్తరం స్వతన్త్రం వస్తు - తస్యభావ-స్తతో నఞ్ సమాసః - పరమాత్మాపృథక్సిద్ధత్వేనాన్వీక్షమాణస్సాక్షాత్కుర్వాణః . అతఏవ-ఉపరతానువృత్తిః-ఉపరతా నివృత్తా అనువృత్తిః- దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానానువృత్తిర్యస్య-ఉపరరామ-దేహస్థితేరితి శేషః - దేహస్థితేరుపరతో ఽభూదిత్యర్థః-యద్వా - ఉపరతానువృత్తిః నివృత్తప్రారబ్ధకర్మానువృత్తిః-ఉపరరామ-దేహాదితి శేషః-దేహం త్యక్తవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ త్యాగప్రకారమేవాహ గద్యద్వయేన ॥ ఏవం ముక్తలిఙ్గస్య-మనసాత్యక్తశరీరాభిమానస్య - తస్యభగవతః ఋషభస్య- దేహః-విచచారేత్యన్వయః - దేహో విచచారేత్యుక్తిర్దేహధారణానాదరద్యోతనార్థా - అన్యథా సుషుప్తమూర్ఛితదేహస్యేవ సంచారానుపపత్తేః - కథంభూతో విచచార-యోగమాయాయాః-భగవన్మాయాయాః - వాసనయా-మాయాయా స్తీర్ణత్వే ఽపి తద్వాసనమాత్రానువృత్త్యా యః అభిమానాభాసః దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానాభాస - స్తేన దేహాభిమానాభాసమాత్రమేవాస్య - నతు తత్త్వతో దేహాభిమానో ఽస్తీతి జ్ఞాపనాయాభాసపదం ప్రయుక్తం - ఇమాం జగతీం చ, చఙ్క్రమమాణస్సంచరన్-ఏకదా కస్మింశ్చిత్ - కోఙ్కణదేశా-న్యదృచ్ఛయా-గతః-కుటకాచలస్య సమీపవనే - ఆస్యే వక్త్రే-కృతః నిక్షిప్తః-అశ్మైవ కబలో-యేన- ఉన్మాద ఇవ లక్ష్యమాణః - ముక్తాః విక్షిప్తాః-మూర్ధజాశ్శిరోరుహాః-యస్య - అసంవీత ఏవ నగ్న ఏవ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అథానన్తరం-సమీరవేగేన-విధూతానాం కమ్పితానాం-వేణూనాం-విఘర్షణేన సంఘర్షణేన - జాతో-య-ఉగ్రో-దవాగ్ని - స్స తద్వనం కుటకాచలోపవనం-లేలిహానః దహన్ - తేన సహ ఋషభస్య దేహేన సహ-దదాహ - దాహ్యసాహిత్యమత్ర వివక్షితమ్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తస్య ఋషభస్య-ఆశ్రమాతీతం చతురాశ్రమధర్మానతీత్య వర్తమానం - అనుచరితం చరిత్రం-కుటకాచలోపదేశవాసిభ్య-ఆకర్ణ్య-అర్హన్నితి నామ యస్య - స రాజా-విమోహితః- ఋషభస్య గోమృగాజగరాదివ్రతాచరణస్య శాస్త్రీయత్వమజాన - న్వైదికధర్మాతిలఙ్ఘిత్వే బుద్ధిం కృత్వా - అకుతోభయం- నాస్తి కుతో ఽపి భయం యస్మా త్తమకుతోభయం - స్వధర్మపథ-మపహాయ-స్వయమార్షభం వ్రతను పశిక్షమాణః ఉపశిక్ష్య కుపథశ్చాసౌ పాషణ్డశ్చ - త-మసమఞ్జస-ముపధర్మం ప్రతి-మనుజా-న్నిజమనీషయా - మన్దో ఽజ్ఞస్సన్-అర్హతాఖ్యగ్రన్థనిబన్ధనేన- సంప్రవర్తయిష్యతి - కథమేతస్య ప్రేరణయా మనుజాః ప్రవర్తన్త ఇత్యత్రోక్తం - కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేనేతి- భవితవ్యేన ప్రాణినాం పూర్వసంచితపాపమూలకేనాజ్ఞానేన - కలౌ యుగే-అధర్మే - ఉత్కృష్యమాణే ఉత్కర్షం ప్రాప్తే సతి-

చ్ఛిరాచ్చీర్ణం చస్కన్ద తపఐశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ నిత్యం దదాతి కామస్యచ్ఛిద్రం తమను యే ఽరయః । యోగినః కృతమైత్రస్య పత్యుర్జాయేవ పుంశ్చలీ ॥ ౪ ॥ కామో మన్యుర్మదో లోభశ్శోకమోహభయాదయః । కర్మబన్ధశ్చ యన్మూలస్స్వీకుర్యాత్కో ను తద్బుధః ॥ ౫ ॥ ౫ । అథైనమఖిలలోకపాలలలామో ఽపి విలక్షణైర్జడవదవధూతవేషభాషాచరితై రవిలక్షితభగవత్ప్రభావో యోగినాం సాంపరాయవిధిమనుశిక్షయన్ స్వకళేబరం జిహాసురాత్మన్యాత్మానమవ్యవధానమనర్థాన్తరభావేనాన్వీక్షమాణ ఉపరతానువృత్తిరుపరరామ ॥ ౬ ॥ తస్య హవా ఏవం ముక్తలిఙ్గస్య భగవత ఋషభస్య యోగమాయావాసనయా దేహ ఇమాం జగతీమభిమానాభాసేన చఙ్క్రమమాణ ఏకదా తు కోఙ్కణవఙ్కపటకుటకాన్దక్షిణకర్ణాటకాన్దేశాన్యదృచ్ఛయోపగతః కుటకాచలోపవనే - ఆస్యకృతాశ్మకబళ ఉన్మాద ఇవ ముక్తమూర్ధజో ఽసంవీత ఏవ విచచార ॥ ౭ ॥ అథ సమీరవేగధూతవేణువిఘర్షణజాతోగ్రదావానలస్తద్వనం లేలిహానస్సహ తేన దదాహ ॥ ౮ ॥ తస్య కిలాచరితముపాకర్ణ్య కోఙ్కవఙ్కపటానాం రాజా ఽర్హన్నామోపశిక్షమాణః కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేన విమోహితస్స్వధర్మపథమకుతోభయమ

పహాయ కుపథపాషణ్డమసమఞ్జసం నిజమనీషయా మన్దో మనుజాన్సంప్రవర్తయిష్యతే ॥౯॥ యేన హ వావ కలౌ మనుజాపశదా దేవమాయావిమోహితాః స్వవిధినియోగశౌచచారిత్రవిహీనా దేవహేళనాన్యపవ్రతాని నిజేచ్ఛయా గృహ్ణానా అస్నానానాచమనాశౌచకేశోల్లుఞ్చనాదీని కలినాఽధర్మబహులేనోపహతధియో బ్రహ్మబ్రాహ్మణయజ్ఞపురుషలోకవిదూషకాః ప్రాయేణ భవిష్యన్తి ॥౧౦॥ తే చ హ్యర్వాక్తనయా నిజలోకయాత్రయాఽన్ధపరంపరయాఽఽశ్వస్తాస్తమస్యన్ధే స్వయమేవ ప్రపతిష్యన్తి ॥ ౧౧ ॥ అయమవతారో రజసోపప్లుతకైవల్యోపశిక్షార్థః ॥ తస్యానుగుణాన్ శ్లోకాన్గాయన్తి ॥౧౨॥ అహో భువస్సప్తసముద్రవత్యా ద్వీపేషు వర్షేష్వధిపుణ్యమేతత్ । గాయన్తి యత్రత్యజనా మురారేః కర్మాణి భద్రాణ్యవతారవన్తి ॥౧౩॥ అహో ను వంశో యశసాఽవదాతః ప్రైయవ్రతో యత్ర పుమాన్పురాణః । కృతావతారః పురుషస్స ఆద్యశ్చచార ధర్మం యదకర్మహేతుమ్ ॥ కో న్వస్య కాష్ఠామపరోఽనుగచ్ఛేన్మనోరథేనాప్యభవస్య యోగీ । యో యోగమాయాస్స్పృహయత్యుదస్తా హ్యసత్తయా యేన కృతప్రయత్నాః ॥౧౫॥ ౫ ॥ ఇతి హ స్మ సకలవేదలోకదేవబ్రాహ్మణగవాం పరమగురోర్భ

కలావధర్మప్రచురే సతీత్యర్థః - యుగానుసారేణ మనుజానామధర్మబుద్ధిర్భూయస్త్వాదార్హతే ప్రవృత్తిరితి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ మనుజేష్వపశదానికృష్టాః - పూర్వమేవ - దేవమాయయా - విమోహితాః - యేన ఆర్హతేనోపదేశేన - నితరాం - మోహితాస్సన్తస్స్వవిధినా స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మవిధినా - ప్రాప్తో - యో - నియోగో నియమః - యస్మిన్ శౌచచారిత్రే - తేన - శౌచచారిత్రే తి సమాహారద్వన్ద్వః - ఇతరేతరయోగే తు నియోగో యయోస్తాభ్యాం - విహీనాః - తత్ర శౌచం స్నానాదిజన్యో దేహవిశుద్ధిః, చారిత్రం సన్ధ్యోపాసనాదిః, దేవావజ్ఞారూపాణ్య స్నానాదీని - కువ్రతాని - నిజేచ్ఛయా, గృహ్ణానాః కుర్వాణాః - అధర్మప్రచురేణ కలినా - అపహతాః అభిభూతాః - ధియః వివేకాః - యేషాం తే - బ్రహ్మదివిదూషకాః - ప్రాయశః - భవిష్యన్తి - అస్నానం స్నానాభావః అనాచమనం ఆచమనాభావః - అశౌచం శౌచాభావః - కేశోల్లుఞ్చనం కేశోత్పాటనం - బ్రహ్మ వేదః - యజ్ఞపురుషో భగవాన్ - లోకాః భాగవతాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్ఫలం చాన్ధం తమః ప్రాప్స్యన్తీత్యాహ ॥ తే చేతి ॥ అర్వాక్తనయా అవేదమూలయా, అత ఏవాన్ధపరం పరయానిర్మూలయా, స్మృత్యాచారాణామపి వేదమూలత్వేనైవ ప్రామాణ్యాదితి భావః, నిజదేహయాత్రయా స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్త్యా, నిజలోకయాత్రయేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, లోకశబ్దో దేహపరః, తయైవార్హతస్మృత్యైవ, ఆశ్వస్తాః తదుక్తేషూపధర్మేషు కృతవిశ్వాసాః; అన్ధే తమసి నరకవిశేషే, స్వయమేవ స్వాత్మనైవ రిపుణా, ప్రపతిష్యన్తి పతన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నను తర్హి భగవతర్షభేణ కిమర్థమేవమనుష్ఠితం తత్రాహ ॥ అయమితి ॥ రజసా, ఉపప్లుతానాం వ్యాప్తానాం - రజః ప్రచురాణాం, కైవల్యస్య మోక్షమార్గస్య, యోగచర్యా భేదస్య, శిక్షణార్థోఽయమవతార - స్తదర్థమేవంకృతమితి భావః, ఆర్షభప్రభావప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానుదాహర్తుమాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యర్షభస్య అనుగుణాన్ గుణాననుసృత్య ప్రవృత్తాన్, గుణప్రతిప్రతిపాదకాఞ్ఛ్లోకానుదాహరన్తి పఠన్త్యార్యా ఇతి శేషః ❁ ॥౧౨॥ ❁ కేత ఇత్యత్రాహ ॥ అహో ఇతి ॥ సప్తసముద్రాః - అస్యాం సన్తీతి సప్తసముద్రవతీ, తస్యాః భువః - ద్వీపేషు మధ్యే - యః ఉత్కృష్టో, జమ్బూద్వీప - స్తస్యాపి - వర్షేషు నవసు మధ్యే - ఏతద్భారతం వర్షం - అధి అధికం - పుణ్యం - యస్యాం - తత్తథాభూతం - అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కుతః - యత్రత్యాః భారతవర్షస్థాః జనాః - మురారేర్భగవతః - ఋషభాద్యవతారయుక్తాని కర్మాణి, భద్రాణి నిశ్శ్రేయససాధనాని గాయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అహో, ప్రైయవ్రతః ప్రియవ్రతసమ్బన్ధీ - వంశః - యశసా కీర్త్యా - అవదాతః విశుద్ధః, విశుద్ధవిపులకీర్తిసంపన్నః - యత్ర ప్రైయవ్రతే వంశే - పురాణః పురుషో భగవాన్, ఋషభరూపేణ కృతావతారో, బభూవ - స చావతీర్ణ - ఆద్యః పురుషః, యతః అకర్మహేతుం - న విద్యతే కర్మ సాధనతయా యస్య, తదకర్మ మోక్షస్తస్య, హేతుం - ధర్మం, చచార ❁ ॥౧౪॥ ❁ అస్యర్షభస్య, కాష్ఠాం నిష్ఠాం, దిశమపి వా, అపరో యోగీ, మనోరథేనాపి - నత్వనుష్ఠానేన - కో న్వనుగచ్ఛేత్ అనువర్తేత - న కోఽప్యనువర్తితుం శక్నుయాదిత్యర్థః - కుతః, యో యోగీ, యేన ఋషభేణ, యోగమాయాః మనోజవాదయః, కృతప్రయత్నాస్సేవితుముద్యతా అపి, అసత్తయా హేయతయా, అనాదృతా, స్తాం స్పృహయతీహ ❁ ॥౧౫॥ ❁ ఋషభచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం, హ స్మ ప్రసిద్ధ్యాశ్చర్యద్యోతకౌ నిపాతౌ, సకలలోకాదీనాం పరమగురోః, లోకదేవబ్రాహ్మణానాం హితోపదేష్టృత్వాద్గురుః, వేదవైదికమార్గప్రవర్తకత్వాత్ వేదస్య గురుః, గవామపి పూజ్యత్వోపదేష్టృత్వాద్గురుః, ఋషభాఖ్యస్య, భగవతః, విశుద్ధాచరితే, యదీరితం కథితం, సమస్తదుశ్చరితమభిహరతీతి తథా, పరమమఙ్గళానామాయతనం ఆశ్రయం, ఇదం, మనుయథాక్రమ, ముపచితయా ప్రవృద్ధయా, శ్రద్ధయా, అ

నుసవనంసర్వదా, యఃపుమా - ననుశ్రుణోత్యా, శ్రావయత్య, నుస్మరతి, అనయోః శ్రోతృశ్రావయిత్రోః, భగవతివాసుదేవే; ఏకాన్తతః, ఏకాన్తా అవ్యభిచరితా భక్తిః, సమనువర్తతేభవతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ కింభక్త్యాసాధ్యమిత్యత్రభగవదనుభవరూపాయాఃభక్తేర్నిరతిశయపురుషార్థతామాహ ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాంభగవదనుభవసుధారసరూపాయాంభక్త్యాం, కవయఃవివేకినః, వివిధాని, వృజనానిపాపాని, యస్మిన్, తస్మిన్సంసారే, యే-పరితాపాః క్లేశాః - తైః, రుపతప్యమానం క్లిశ్యమాన-మాత్మానం, అనుసవనం - స్నాపయన్తః - భగవదనుభవేనవృజినమూలానిదుఃఖాన్యపనుదన్త ఇత్యర్థః - తయైవభగవదనుభవజనితయా, నిర్వృత్త్యాఆనన్దేన-పరమపురుషార్థలక్షణమపి - స్వయంప్రాప్తమపిఆపవర్గికం అపవర్గరూపం-ఫల-మాత్యన్తికమత్యన్తం నైవాద్రియన్తే, అనాదరహేతుః-భగవదీయత్వేన-పరిత, స్సమాప్తాఃసమ్యక్ప్రాప్తాః-సర్వేపురుషార్థా-యైస్తైః ॥ ౧౭ ॥ భక్తేరతిదౌర్లభ్యం సనిదర్శనమాహ ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్-భవతాంపాణ్డవానాంయదూనాంచ-ముకున్దోభగవాన్ - పతిఃపాలకః - గురుర్హితోపదేష్టా - దైవముపాస్యః - ప్రియస్సుహృత్కులస్యపతిర్నియన్తా, కిం, బహునా - క్వచనకదాచిద్దూత్యాదిషు - వఃపాణ్డవానాం-కింకరోఽప్యాజ్ఞానువర్తీ, అస్తునామైవం, తథాపి, అఙ్గహేరాజన్-అన్యేషాంనిత్యంభజతామపి, ముక్తిందదాతినతుభక్తియోగమితిభక్తేర్దుర్లభత్వోక్తిః ॥ ౧౮ ॥ ఋషభచరితముప

గవత ఋషభాఖ్యస్య విశుద్ధాచరితైరితంపుంసాంసమస్తదుశ్చరితాభిహరణంపరమమఙ్గళాయతనమిదమనుంశ్రద్ధయోపచితయాఽనుశృణోత్యాశ్రావయత్యవహితోభగవతితస్మిన్వాసుదేవ ఏకాన్తతోభక్తిరనయోరపి సమనువర్తతే ॥ ౧౬ ॥ యస్యామేవకవయఆత్మానమవిరతంవివిధవృజినసంసారపరితాపోపతప్యమానమనుసవనంస్నాపయన్తస్తయైవనిర్వృత్త్యాపరయాహ్యపవర్గికమాత్యన్తికంపరమపురుషార్థమపిస్వయమాసాదితంనోఏవాద్రియన్తే, భగవదీయత్వేనైవపరితస్సమాప్తసర్వార్థాః ॥ ౧౭ ॥ శ్లో ॥ రాజన్పతిర్గురురలంభవతాంయదూనాం దైవంప్రియఃకులపతిఃక్వచకింకరోవః । అస్త్వేవమఙ్గభగవాన్భజతాంముకున్దోముక్తిం దదాతికర్హిచిన్నతుభక్తియోగమ్ ॥ ౧౮ ॥ నిత్యానుభూతనిజలాభనివృత్తతృష్ణశ్శ్రేయస్యతద్రచనయాచిరసుప్తబుద్ధేః । లోకస్యయఃకరుణయాఽభయమాత్మలోకమాఖ్యాన్నమోభగవతే ఋషభాయతస్మై ॥ ౧౯ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీశుకఉవాచ ॥ భరతస్తుమహాభాగవతోయదాభగవతాఽవనీతలపరిపాలనాయసంచిన్తితస్తదనుశాసనపరః పఞ్చజనీంవిశ్వరూపదుహితరముపయేమే ॥ ౧ ॥ తస్యాముహవాఆత్మజాన్కార్త్స్న్యేనానురూపానాత్మనః పఞ్చజనయామాసభూతాదిరివభూతసూక్ష్మాణిసుమతింరాష్ట్రభృతంసుదర్శనమావరణంధూమ్రకేతుమితి ॥ అజనాభంనామైతద్వర్షం భారతమితియతఆరభ్యవ్యపదిశన్తి ॥ ౩ ॥ సబహువిన్మహీపతిఃపితృపితామహవదురువత్సలతయాస్వేస్వే కర్మణివర్తమానాః ప్రజాస్స్వధర్మమనువర్తమానఃపర్యపాలయత్ ॥ ౪ ॥ ఈజేచభగవన్తంయజ్ఞక్రతుభిరుచ్చావచైశ్శ్రద్ధయాఽగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసచాతుర్మాస్యపశుసోమానాం

సంహారంస్తంనమస్కరోతి ॥ నిత్యేతి ॥ నిత్యమనుభూతం, యన్నిజంబ్రహ్మాత్మకంస్వస్వరూపం - సఏవలాభ - స్తేన-నివృత్తాతృష్ణాపురుషార్థాన్తరేషుయస్య - ఏవంభూతో-యః - అతద్రచనయా అశ్రేయసాంపాపకర్మణాంరచనయా - శ్రేయసివిషయే, చిరంసుప్తాబుద్ధిర్యస్య, తస్య, లోకస్యకరుణయా - అభయమాత్మస్వరూప, మాఖ్యాత్ వ్యాఖ్యాతవాన్-తస్మై ఋషభరూపాయపరమపురుషాయనమః ॥ ౧౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః.

* * *

ఏవ, మృషభచరితముపవర్ణితం-ఇదానీంతత్పుత్రస్యభరతస్యచరిత్రముపవర్ణయతీతష్షడ్భిరధ్యాయైః ॥ మహాభాగవతో, భరతో - యదా - భగవతాఋషభేణా-వనీతలపరిపాలనాయ, సంచిన్తితఃసన్నియుక్తస్తదా - తదనుశాసనపరఃభూతలానుశాసనపరః - విశ్వరూపస్యదుహితరం - పఞ్చజనీంనామ - ఉపయేమేవివాహితవాన్ ॥ ౧ ॥ తస్యాముహవాపఞ్చజన్యాంహి-ఆత్మనఃస్వస్య, కార్త్స్న్యేనానురూపాన్, పఞ్చాత్మజాన్-సుమత్యాదీన్, ఉత్పాదయామాస ॥ యథా-భూతాదిస్తామసాహంకారో, భూతసూక్ష్మాణిశబ్దస్పర్శాదీనీతిసారూప్యేసంతతివృద్ధౌచదృష్టాన్తః ॥ ౨ ॥ పూర్వమజనాభాఖ్యమేతద్వర్షం యతోయద్భరతాధిపత్యాదారభ్యభారతంసముదాహరన్తివ్యపదిశన్తి ॥ ౩ ॥ సభరతో, బహువిత్ బహుజ్ఞః - మహీపతిః - పితృపితామహాదివత్-అతితరాంవాత్సల్యేన - స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేకర్మణి, వర్తమానాః, ప్రజాః స్వయమపి, స్వధర్మమనువర్తమానః, పర్యపాలయత్ ॥ ౪ ॥ ఈజేచేత్యాదిప్రకృతివికృతిభిరిత్యన్తమేకంవాక్యం ఉచ్చా

వచైర్నానారూపైః,యజ్ఞక్రతుభిః - యజ్ఞో యజనం, దేవతాం ప్రతి ద్రవ్యత్యాగాత్మకైః క్రతుభి,ర్యజ్ఞపురుషం భగవన్తమీజే ఇష్టవాన్-క్రతూనేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అగ్నిహోత్రాదీనాం ప్రకృతివికృతిభిరితి - యత్ర పూర్ణమఙ్గజాతముపదిష్టం సేష్టిః ప్రకృతిః, యథా ఆగ్నేయేష్టిః । యయాఽన్యత్రోక్తమఙ్గజాతముపజీవ్యతే సా వికృతిః - యథా సౌర్యేష్టిః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ యజనప్రకారమేవాహ ॥ అనుసవనం ప్రాతరాదిసవనత్రయే,చాతుర్హోత్రవిధినా - చాతుర్హోత్రం చతుర్భిర్హోతృభిః క్రియమాణం యజ్ఞాదికర్మ, తద్విధ్యనుగుణమిత్యర్థః - విరచితాః అఙ్గక్రియా యేషు తేషు - నానాయోగేషు, సంప్రచరత్సు ప్రవర్తమానేషు సత్సు,యత్తత్,యాగేషు ధర్మాఖ్యం యాగసాధ్యం ధర్మ ఇతి వ్యపదిశ్యమానం, అపూర్వాపరపర్యాయం, క్రియాఫలం,త,ద్భగవతి వాసుదేవ ఏవ - భావయమానః భగవదనుగ్రహరూపమితి మన్వానః,క్షణధ్వంసినో యాగాదేః కాలాన్తరభావిస్వర్గాదఫలసాధనత్వానుపపత్త్యా తాన్త్రికైర్యదభ్యుపేతం యాగశక్త్యాత్మకమపూర్వం యాగజన్యం ఫలసాధనమితి తదపోద్య “ ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః । తదేవాగ్నిస్తద్వాయు ” రిత్యాద్యుక్తరీత్యా ఇన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామితయాఽవస్థితస్య భగవతోఽనుగ్రహ ఏవాపూర్వస్థానీయ ఇతి భావయమాన ఇత్యర్థః - తదేవ విశదయన్ భగవన్తం విశినష్టి - స్వదేవతాలిఙ్గానాం - సర్వాసాముద్దేశ్యత్వేన శ్రుతానాం దేవతానాం, లిఙ్గాని స్మారకాణి చిహ్నాని యేషు, తేషాం మన్త్రాణా,మర్థనియామకతయా - అర్థోఽభిధేయ ఇన్ద్రాది, స్తస్య - నియామకతయా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తృతయా ప్రయోజననిర్వాహకతయా - సాక్షాత్కర్తరి ద్రష్టరి “మన్త్రకృతో వృణీత” ఇతివదయం నిర్దేశః - యద్వా,కర్తరి ఫలోత్పాదయితరి - కర్మణః ఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాఽపి నాపూర్వం కల్ప్యం । కింతు,రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాఫలవత్ “ తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతీ ” తి “వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతే ” త్యాద్యర్థవాదైః ఫలప్రదతయా అవగతాగ్ని

ప్రకృతివికృతిభిః ॥ ౫ ॥ అనుసవనం చాతుర్హోత్రవిధినా సంప్రచరత్సు నానాయోగేషు విరచితాఙ్గక్రియేష్వపూర్వం యత్తత్క్రియాఫలం ధర్మాఖ్యం పరే బ్రహ్మణి యజ్ఞపురుషే సర్వదేవతాలిఙ్గానాం మన్త్రాణామర్థనియామకతయా సాక్షాత్కర్తరి పరదేవతాయాం భగవతి వాసుదేవ ఏవ భావయమాన ఆత్మనైపుణ్యమృదితకషాయో హవిస్స్వధ్వర్యుభిర్గృహ్యమాణేషు స యజమానో యజ్ఞభాజో దేవాంస్తాన్ పురుషావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ॥ ౬ ॥ ఏవం కర్మవిశుద్ధ్యా విశుద్ధసత్వస్యాన్తర్హృదయఆకాశశరీరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవే మహాపురుషోపలక్షణైః శ్రీవత్సకౌస్తుభవనమాలారిదరగదాసిభిరుపలక్షితే నిజపురుషహృల్లిఖితే తేన స్వాత్మని పురుషరూపేణ విరోచమాన ఉచ్చైస్తరాం భక్తిరనుదినమేధమానరయాఽజాయత ॥ ౭ ॥ ఏవం వర్షాయుతసహస్రపర్యన్తావసితకర్మనిర్వాణావసరోఽధిభుజ్యమానం స్వతనయేభ్యో రిక్థం పితృపైతామహం యథాదాయం విభజ్య

న్ద్రాదిదేవతాయాః “ తదేవాగ్నిస్తద్వాయు ” రిత్యుక్తరీత్యాఽన్తర్యామితయాఽవగతబ్రహ్మణ ఏవ ఫలప్రదత్వమిత్యాస్థేయం । ఏతదేవాహ యజ్ఞపురుషే యజ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాదిపురుషరూపే-పరబ్రహ్మణి - పరదేవతాయా-మితి । ఏవం భావనమేనా,త్మనో,నైపుణ్యం కౌశలం, తేన-మృదితాః నిరస్తాః - కషాయాః కర్మవాసనాః - రాగాదయో వా - యస్య, అధ్వర్యుభిరితి బహువచనం నానాకర్మాభిప్రాయేణ - హవిస్సు చరుపురోడాశాజ్యాదిషు - గృహ్యమాణేషు, హోమార్థమితి శేషః, యజమానః, స్వయం-యజ్ఞైర్భాజ్యన్తే ఆరాధ్యన్త ఇతి యజ్ఞభాజో-యే, దేవా ఇన్ద్రాదయ, స్తాన్-పురుషస్య పరమపురుషస్యా,వయవేషు, అభ్యధ్యాయత్ “ యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః । సూర్యశ్చక్షుర్దిశశ్శ్రోత్రం లోకపాలా భుజేష్వాస ” న్నిత్యాదిభగవదైశ్వర్యప్రతిపాదకశాస్త్రానుసారేణానుసంహితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవం భగవదారాధనరూపకర్మయోగాద్యనుగృహీతో భక్తియోగో వ్యజాయతేత్యాహ ॥ ఏవముక్తవిధకర్మవిశుద్ధ్యా - శుద్ధాన్తఃకరణస్య,తస్య భరతస్య, భగవత్యు,చ్చైస్తరామతితరా,మేధమానో వర్ధమానో- రయ ఉత్కర్షో-యస్యాస్సా, భక్తి - రజాయతేత్యన్వయః- భగవన్తం విశినష్టి - అన్తశ్శరీరాన్తః - స్థితం, య-ద్ధృదయం పుణ్డరీకాకారం, తస్మిన్,య ఆకాశః దహరః-స శరీరం రూపం- యస్య - హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్తిదహరాకాశరూపే, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వాత్, యద్వా,హృదయాకాశస్య శరీరే-శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివదయం నిర్దేశః, యద్వా, ఽత్ర హృదయాకాశశబ్దో హృదయాన్తర్వర్తిభూతాకాశపరః-స, శరీరం, యస్య,తస్మిన్నితి-హృదయ ఏవ ఆకాశతే ప్రకాశత ఇతి హృదయాకాశో జీవః, స-శరీరం యస్యేతి వా, బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతి - భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే సర్వాన్తరాత్మతయా దీప్యమానే, మహాపురుషరూప-ముపలక్షణమాకారో, యస్య,తస్మిన్-శ్రీవత్సాదిభిరుపలక్షితే - అరిశ్చక్రం-దరశ్శఙ్ఖః, అసిః ఖడ్గః, నిజపురుషాణాం భక్తానాం, హృది లిఖితే లిఖితవత్ నిశ్చలతమ ఇత్యర్థః, స్థితే తేనోక్తపురుషరూపేణ, స్వాత్మని స్వమనసి-విరోచమానే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవము

క్తియావృత్త్యా, వర్షాణాం, మయుతాని-తేషాంసహస్రాణి-తేషామన్తేతత్పర్యన్తేకాలే, అవసితోనిశ్చితః-కర్మనిర్వాణావసరః రాజ్యభోగాదృష్టసమాప్తిసమయోయేనసః - అధికృత్యభుజ్యమానం, పితాదిపరంపరయాఆగతం-రిక్థంధనం,స్వతనయేభ్యో, యథావిభాగం, విభజ్య, స్వయం, సకలానాంసంపదాం-నికేతాదాశ్రయాత్, స్వనికేతాత్స్వగృహాత్-పులహాశ్రమంసాలగ్రామక్షేత్రంప్రతి-ప్రవవ్రాజజగామ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కోసౌపులహాశ్రమఃయంప్రవవ్రాజేత్యత్రాహ ॥గద్యద్వయేన ॥ యత్రహపులహాశ్రమే - భగవాన్హరిః-అధునాఽపి,నిజజనానాంవాత్సల్యేననిజజనవిషయకవాత్సల్యేన , స్వేచ్ఛాపరిగృహీతరూపేణ , సన్నిధాప్యతేసన్నిహితోభవతీత్యర్థః ❁ ॥౯॥ ❁ యత్ర,ఆశ్రమస్థానాని , ఉభయతఃఉపర్యధశ్చ , నాభిశ్యైషాం తైర్దృషశ్చక్రైః శిలామధ్యగైశ్చక్రైః నిమిత్తభూతైశ్చక్రనద్యాఖ్యా - సరితాం-ప్రవరా శ్రేష్ఠా,సర్వతః - పవిత్రీకరోతి ❁ ॥౧౦॥ ❁ తస్మిన్పులహాశ్రమోపవనే - ఏకలఃఅసహాయః , నానావిధైః , కుసుమాదిభిః-కన్దాదిరూపైరుపహారైః నైవేద్యైశ్చ - భగవత- ఆరాధనం,సమీహమానఃకుర్వాణః ,వివిక్తఃవిశుద్ధాహారః , ఉపరతోనివృత్తోవిషయేష్వభిలాషోయస్యసః , అతఏవ,ఉపభృతఃసమృద్ధ,ఉపశమఃబాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహో - యస్యసః , నిర్వృతింప్రీతిరూపాం- పరాంభక్తి-మవాప ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥గద్యద్వయేన॥ ఏవం-తయోక్తవిధయా, అవిచ్ఛిన్నపరమపురుషపరిచర్యయా,సర్వాన్తరాత్మని - భగవతి , నిరతిశయకీర్తౌ - ప్రవర్ధమానో,యోఽనురాగఃప్రేమా-తస్య , భరేణఉత్కర్షేణ,య , ద్రుతం ద్రవీభూతం-హృదయం , తేన,శైథిల్యమనుద్యమో , యస్య , ప్రహర్షవేగేనానన్దాతిశయేనా, త్మనిదేహే,ఉద్భిద్యమానం-

స్వయంసకలసంపన్నికేతాత్స్వనికేతాత్పులహాశ్రమంప్రవవ్రాజ ॥ ౮ ॥ యత్రహవావ-భగవాన్హరిరద్యాపి తత్రత్యానాంనిజజనానాంవాత్సల్యేనసన్నిధాప్యతఇచ్ఛారూపేణ ॥ ౯ ॥ యత్రాశ్రమపదాన్యుభయతోనాభిభిర్దృషచ్చక్రైశ్చక్రనదీనామసరిత్ప్రవరాసర్వతఃపవిత్రీకరోతి॥౧౦తస్మిన్హవావకిలసఏకలఃపులహాశ్రమోపవనేవివిధకుసుమకిసలయతులసికామ్బుభిఃకన్దమూలఫలోపహారైశ్చసమీహమానోభగవతఆరాధనంవివిక్త ఉపరతవిషయాభిలాషఉపభృతోపశమఃపరాంనిర్వృతిమవాప ॥ ౧౧ ॥ తయేత్థమవిరతపురుషపరిచర్యయాభగవతిప్రవర్ధమానానురాగభరద్రుతహృదయశైథిల్యఃప్రహర్షవేగేనాత్మన్యుద్భిద్యమానరోమపులకకులకఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తప్రణయబాష్పనిరుద్ధావలోకనయన ఏవంనిజరమణారుణచరణారవిన్దానుధ్యానపరిచితభక్తియోగపరిప్లుతపరమాహ్లాదగమ్భీరహృదయహ్రదావగాఢధిషణస్తామపిక్రియమాణాంభగవత్సపర్యాంనసస్మార ॥ ౧౨ ॥ ఏవంధృతభగవద్వ్రతఐణేయవాససాఽనుసవనాభిషేకార్ద్రకపిశకుటిలజటాకలాపేనచవిరోచమానస్సూర్యర్చా ❁ భగవన్తంహిరణ్మయంపురుషముజ్జిహానేసూర్యమణ్డలేఽభ్యుపతిష్ఠన్నేతదుహోవాచ ॥౧౩॥ప॥“పరోరజస్సవితుర్జాతవేదోదేవస్యభర్గోమనసేదంజజాన। స్వరేతసాఽదఃపునరావిశ్యచష్టే

రోమపులకకులంరోమాఞ్చబృన్దం - యస్యసమాసాన్తఃకకారః- ఔత్కణ్ఠ్యా , తృప్తివృత్తేన,ప్రణయానన్దబాష్పేణ,నిరుద్ధోఽవలోకో - యయోస్తే - నయనే ,యస్యసః,అభిరేమే-ఏవంవర్తమానస్తామపిక్రియమాణాంభగవత్సపర్యాంనసస్మార-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి, నిజరమణస్యనిరతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతో-యే, అరుణచరణారవిన్దే - తయోః-రనుధ్యానేనో-పచితస్సమృద్ధః - యో భక్తియోగఃకృత్స్నశుభాశ్రయవిషయః - తేన,పరిప్లుతస్సర్వతోవ్యాప్తః, పరమాహ్లాదఃపరమానన్దో, యస్మిన్స-గమ్భీరోహృదయహ్రద-స్తస్మిన్నవగాఢానిమగ్నా , ధిషణాబుద్ధిః,యస్యసః ❁ ॥౧౨॥ ❁ ఏవంధృతానిభగవద్వ్రతాని, యేనసః , ఏణ్యాహరిణ్యాశ్చర్మఐణేయం-తదేవవాసః , తేన-అనువసనంకాలత్రయే , అభిషేకేణస్నానేన-ఆర్ద్రాః , కపిశాశ్చ , కుటిలాశ్చ, యా-జటా , స్తాసాం-సమూహేన , విరోచమానః , సూర్యమణ్డలే-ఉజ్జిహానేఉద్గచ్ఛతిసతి-స్వయముపతిష్ఠన్ , సూర్యమణ్డలస్థం - హిరణ్మయం “యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతేహిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశఆప్రణఖాత్సర్వఏవసువర్ణస్తస్యయథాకప్యాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ,, ఇత్యన్తరాదిత్యవిద్యోక్తంభగవన్తం , సూర్యర్చాసూర్యాన్తర్వర్తిభగవత్ప్రకాశికయాఋచా , వక్ష్యమాణయా , యజన్భజన్ , ఋగుక్తప్రకారంధ్యాయన్నిత్యర్థః, ఏతదృగాత్మకంవాక్యమువాచహ ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఋచముదాహరతి॥పరోరజఇతి ॥సవితుఃసర్వలోకస్యప్రసవనాదుత్పాదనాత్సవితా“ సర్వలోకప్రసవనాత్సవితాసతుకీర్తిత ,, ఇతిస్మృతేః ॥ యద్వా “ షూప్రేరణే,,ప్రచోదయితా-సవితాచాత్రవిష్ణురేవ “ విష్ణోర్నామసహస్రంమే-ఇత్యుపక్రమ్యసవితారవిలోచన,, ఇతిసవితృశబ్దస్యభగవన్నామతయాపఠితత్వాత్-తస్యసవితుః,దేవస్యవిష్ణోర్భర్గస్తేజోమయంరూపం,ఇమఃపాప్మనః“ఇణ్గతౌ,,ఇత్యస్మాల్లటఉత్తమపురుషబహువ

చనైరూపమేతత్, శరణంగచ్ఛామ ఇత్యర్థః, ధ్యాయామ ఇతివా - భర్గో విశినష్టి - పరోరజః రజసః పరం, లోకవిలక్షణం - లోకపరోఽత్ర రజశ్శబ్దః "లోకా రజాంస్యుచ్యన్తే" ఇతియాస్కోక్తేః, యద్వా, రజః ప్రకృతిమణ్డలం - తతః పరం "క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే, ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా" దితిశ్రుతేః ॥ రజసః ప్రకృతిమణ్డలాత్పరాకేతరస్తాత్ - క్షయన్తం నివాసవన్తమిత్యర్థః, జాతవేదః - జాతం సతతమావిర్భూతం, వేదం జ్ఞానం - యస్య తత్, నిత్యాసంకుచితజ్ఞానమిత్యర్థః, అత్ర సవితృదేవభర్గపదైర్గాయత్రీ ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి, తత్రాపి, యథోక్త ఏవార్థః, దేవస్య భర్గ ఇమ ఇతి నిర్దేశశ్శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివద్ద్రష్టవ్యః, కీదృశోఽసౌ దేవః యస్య భర్గ ఇమస్తత్రాహ ॥ మనసా సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ - య, ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ, జ్జజ్ఞాన ససర్జ, యశ్చ, అదః స్వసృష్టం అచిదాత్మకం జగత్, స్వరేతసా, స్వస్య రేతశ్శక్తిః స్వరేతః, స్వశరీరభూతేన జీవేన, ఆవిశ్య అనుప్రవిశ్య, యద్వా, ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ, త్స్వతేజసా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన, ప్రవిశ్య, పూర్వం జీవాన్తః ప్రవిష్టోఽపి పునః కరణకళేబరప్రేరణానుకూలవ్యాపారాయాత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవిశ్యేత్యర్థః, హంసం జీవం, చష్టే పశ్యతి, హంసం విశినష్టి, గృధ్రాణం శబ్దాదివిషయాన్కాఙ్క్షన్తం, నృపద్రిఙ్గిరాం - నౄన్ సీదతి అవసాదయతి క్లేశయతి సంసారయతీతి నృపత్ బుద్ధిస్తస్యాః - రిఙ్గిః రిఙ్గణం వృత్తిః "రిగి గతౌ" ఇతి ధాతుః - బుద్ధివృత్తిరిత్యర్థః, తయా - రాతి ఆదదాతి కర్మఫలాని భుఙ్క్త ఇతి నృపద్రిఙ్గిరాః - ఛాన్దసత్వాచ్ఛందసీతి పూర్వరూపత్వాభావే సవర్ణదీర్ఘః - నృపద్రిఙ్గిరం హంసమాచష్ట ఇతి పదైః "తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి" ఇతిశ్రుతిః ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి - తత్రాపి యథోక్త ఏవార్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ✻✻

హంసం గృధ్రాణం నృపద్రిఙ్గిరామిమ" ఇతి ॥ ౧౪ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ క ॥ ఏకదా తు మహానద్యాం కృతాభిషేకనైయమికావశ్యకో బ్రహ్మాక్షరమభిగృణానో ముహూర్తత్రయముదకాన్త ఉపవివేశ ॥ ౧ ॥ తత్ర తదా రాజన్ హరిణీ పిపాసయా జలాశయాభ్యాశమేకైవోపజగామ తయా పేపీయమాన ఉదకే తావదేవావిదూరేణ నదతో మృగపతేరున్నాదో లోకభయంకర ఉదపద్యత ॥ ౨ ॥ తముపశ్రుత్య సా మృగవధూః ప్రకృతివిక్లవా చకితనిరీక్షణా సుతరామపి హరిభయాభినివేశవ్యగ్రహృదయా పారిప్లవదృష్టిరగతతృష్ణా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యా ఉరుభయావగళితో యోనినిర్గతో గర్భః స్రోతసి నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవోత్సర్పణభయఖేదాతురా స్వగణేన వియుజ్యమానా కస్యాంచిద్దర్యాం కృష్ణసారసతీ నిపపాతాథ చ మమార ॥ ౫ ॥ తం త్వేణకుణకం కృపణం స్రోతసోహ్యమానమభివీక్ష్యాపవిద్ధం బన్ధుమివానుకమ్పయా రాజర్షిర్భరత ఆదాయ మృతమాతరం ✻ నిజమాశ్రమపదమనయత్ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏణకుణక ఉచ్చైస్తరాం తస్మిన్కృతనిజాభిమానస్యాహరహస్తత్పోషణపాలనప్రీణనలాలనానుధ్యానే

సభరత - ఏకదా కర్హిచిత్ - మహానద్యాం చక్రనద్యాం - కృతః - అభిషేకః స్నానం - నైయమికం నియతం - అవశ్యం ఆవశ్యకం - నిత్యనైమిత్తికంచ - యేనసః - బ్రహ్మాక్షరం ప్రణవం - జపన్ - ఉదకాన్తే నద్యాస్తీరే - ముహూర్తత్రయం - ఉపవిష్టవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హే రాజన్ - తత్ర తీరే తదా భరతావస్థానసమయే - హరిణీ ఏణీ - పిపాసయా - జలాభ్యాశం జలసమీపం ప్రత్యేకైవాసహాయైవ - జగామ - తయా హరిణ్యా - ఉదకే - నితరాం పీయమానే సతి - అవిదూరే సమీప ఏవ - నదతో ధ్వనిం కుర్వతో - మృగపతేస్సింహస్య - లోకభయంకర - ఉన్నాదో ధ్వని - రుదపద్యత హరిణ్యాః శ్రుతోఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తమున్నాద - ముపశ్రుత్యాకర్ణ్య - సా - మృగస్య వధూర్హరిణీ ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ - విక్లబా వ్యాకులా - సుతరాం - హరిభయస్య సింహభయస్య - అభినివేశేన - వ్యగ్రం వ్యాకులం - హృదయం - యస్యాస్సా - అతఏవ - పారిప్లవదృష్టిశ్చఞ్చలదృష్టిః - అతఏవ - చకితనిరీక్షణా ప్రతిహతనిరీక్షణా - అగతా అనపగతా - తృష్ణా పిపాసా - యస్యాస్సా తథాభూతైవ - సహసా ఆశు, ఉచ్చక్రామ నదీముల్లఙ్ఘితవతీ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యాః పూర్ణగర్భిణ్యా - స్తస్యాః హరిణ్యాః - గర్భః - ఉరుభయేన సింహభయేన - అపగళితః స్వస్థానాత్ప్రచ్యుతో - యోనే - ర్నిర్గతః - స్రోతసి ప్రవాహే - నిపపాత ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్ప్రసవో గర్భపాతః - ఉత్సర్పణముల్లఙ్ఘనం - భయం చే - త్యేతైః - ఖేద - స్తేన ఆతురా పీడితా - స్వయూథేన వియుక్తా - కృష్ణసారసతీ కృష్ణమృగవధూః - కస్యాంచి - ద్దర్యాం గిరిగుహాయాం - నిపపాత - అథ నిపతనానన్తరం - మమార మృతవతీ చ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తం స్రోతసా ప్రవాహేణో - హ్యమాన - మేణకుణకం ఏణస్యాపత్యం - అభివీక్ష్య - రాజర్షిర్భరతః - మృతా మాతా యస్య తం - మృతమాతరం బన్ధుభిః - పిత్రాదిభి - రపవిద్ధం పరిత్యక్త - మిత్యనుకమ్పయా - ఆదాయ హస్తే గృహీత్వా - స్వాశ్రమస్థాన - మనయత్ ప్రాపితవాన్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్మిన్నేణశిశౌ - కృతః నిజాభిమానః ఆత్మీ

యత్త్వాభిమానో-యేన-తస్యభరతస్య-అహరహ- స్తస్యైణశిశోః-పోషణాద్యనుధ్యానేన-తత్రపోషణమాహారేణ- పాలనం, వ్యాఘ్రాదిభ్యోరక్షణం-ప్రీణనంకణ్డూయనాదినా - లాలనంకరస్పర్శచుమ్బనాదినా-ఎతైర్య దనుధ్యానమాశక్తి-స్తేనాన్తరాయేణ-భగవత్పరిచర్యాదయః,ఆత్మనియమాశ్శౌచాచారాదయ-స్సహయమాఃఅహింసాదిభిస్సహితా-స్సర్వఎవధర్మాః, ప్రత్యహమేకైకశో-వియుజ్యమానాస్సన్తః-కతిపయేనాహర్గణేన-ఉదవసన్ ఉత్సన్నాబభూవుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదాస్తాంకింప్రపఞ్చయతి॥అహోబా ఇత్యాదినా॥ఇతికృతానుషఙ్గఇత్యేతత్పర్యన్తేన॥ అయంహరిణకుణకః,ఈశ్వరరథచరణఃకాలచక్రం-తస్య పరిభ్రమణవేగేన-స్వగణాదిభ్యోవివర్జితః-అతఎవ-కృపణోదీనో-మాంశరణ - మాసాదితఃప్రాప్తశ్చ - మామేవ - మాతాపిత్రాదిబుద్ధ్యా-ఉపేయాయప్రాప్తః,యాధికాన్సంఘాతినః-నోపేయాయ-మామేవ-గోపయానంగోప్తార- మధికంమన్వానః-మత్తోఽన్యం,కంచనగోప్తారం-నవేద-మయ్యేవా-తివిస్రబ్ధాఅతితరాంవిశ్వాసయుక్తా-మతి-ర్యస్యసః- అతఃకారణాదేవం, మత్పరాయణస్యమదేకశరణస్య-హరిణకుణకస్య,పోషణాదికం - ఎతన్నిమిత్తంమమస్వార్థోనశ్యతీత్యసూయారహితేన - మయాఽవశ్యమనుష్ఠేయం-హియస్మాత్,శరణ్యోపేక్షాశరణాగతానాదరః,విదుషాం,దోషఃప్రత్యవాయకరః,యద్వాశరణం, గన్తవ్యాఃశరణ్యాఃరక్షకత్వేనవిశ్వసనీయా,స్తేషా-ముపేక్షాశరణాగతవిషయేఅనాదరః , విదుషాందోషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అతఎవహ్యా-ర్యాస్సాధవః-పరోపకారశీలాః-ఉపశమస్వభావాః-కృపణేషు, సుహృదఃసౌహార్దవన్తః , ఎవంవిధాఽర్థేశరణాగతరక్షణార్థం,స్వార్థాన్స్వప్రయోజనాని,గురుతరానపి;ఉపేక్షన్తే,గురుతరాణ్యపిస్వప్రయోజనాన్యనాదృత్యైవంవిధశ

నాత్మనియమాస్సహయమాఃపురుషపరిచర్యాదయ ఎకైకశఃకతిపయేనాహర్గణేనవియుజ్యమానాఃకిలసర్వఎవోదవసన్॥ ౭ ॥ అహోబతాయంహరిణకుణకఃకృపణఈశ్వరరథచరణపరిభ్రమణరయేణస్వగణసుహృద్బన్ధుభ్యఃపరివర్జితశ్శరణంచమోపసాదితోమామేవమాతాపితరౌ భ్రాతృబన్ధూన్జ్ఞాతీన్యాథికాంశ్చోపేయాయమామేవగోపయానమధిమన్వానోనాన్యం కంచనవేదమయ్యతివిస్రబ్ధశ్చాత ఎవమయామత్పరాయణస్యపోషణపాలనప్రీణనలాలనమనసూయునాఽనుష్ఠేయంశరణ్యోపేక్షాహిదోషోవిదుషామ్॥ ౮ ॥ నూనంహ్యార్యాస్సాధవఉపశమశీలాఃకృపణసుహృదఎవంవిధార్థేస్వార్థానపిగురుతరానుపేక్షన్తే ॥ ౯ ॥ ఇతికృతానుషఙ్గఆసనశయనాటనస్నానాదిషుసహమృగజహునాస్నేహానుబద్ధహృదయ ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ కుశకుసుమసమిత్పలాశఫలమూలోదకాన్యాహరిష్యమాణోవృకసాలావృకాదిభ్యోభయమాశంసమానస్సహహరిణకుణకేనవనంసమావిశతిపథిపథిచముగ్ధభావేనయత్రతత్రవిషక్తమతిరతిశయప్రణయభరహృదయఃకార్పణ్యాత్స్కన్ధేనోద్వహత్యేవమురస్యుత్సఙ్గేచాధాయోపలాలయన్ముదంపరమామవాప ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాంనిర్వర్త్యమానాయామన్తరాళేఽప్యుత్థాయోత్థాయయదైనమభిచక్షీతతర్హివావవర్షపతిః ప్రకృతిస్థేనమనసాతస్మా ఆశిషఆశాస్తేస్వస్తిస్యాద్వత్సతేసర్వతఇతి॥ ౧౨ ॥ అన్యదాతుభృశముద్విగ్నమనానష్టద్రవిణఇవకృపణస్సకరుణమతితర్షేణహరి

రణాగతరక్షణంకుర్వన్తినూనమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇత్యేవం-కృతానుషఙ్గః,కృతఃఅనుషఙ్గఃఆసక్తి,ర్యేనసః,భరతః,ఆసనాద్యవస్థాసు తత్రాప్తి,సనముపవేశనం,అటనంసంచరణం,అశనంభోజనంకన్దమూలాదీనాం,మృగాపత్యేనసహ, యఃస్నేహ,స్తేన,అనుబద్ధంహృదయంయేన-తథాభూతఆసీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్నేహానుబద్ధమేవాహ॥ కుశకుసుమేత్యాదినా॥స్వదయతీత్యన్తేన ॥ కుశాదీన్యా,హరిష్యమాణః-యదిమృగేణవినాగమిష్యామితర్హ్యేనంవృకాదయోభక్షయేయురితిబుద్ధ్యా -వృకాదిభ్యోభయమాశఙ్కమానః-సాలావృకాఅరణ్యశ్వానః-హరిణకుణకేనసహైవ-వనంప్రవిశతి- పథిపథిచ-ముగ్ధభావేనసౌకుమార్యేణ - మాఢ్యేనవా,యత్రయస్థానేవిషక్తమతిఃఆశక్తమతిర్విషణ్ణమతిర్వా,గన్తుమసమర్థోభవతి-నేచ్ఛతివా- మృగ,స్తదా- తంప్రణయభరఃస్నేహస్యోత్కర్షో-యస్మిన్,తద్ధృదయం-యస్య- తథాభూతోభరతః-కార్పణ్యాన్మృగవిశ్లేషజదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూపాద్దైన్యా-త్స్కన్ధేన-ఉద్వహతిస్కన్ధయోరారోప్యగచ్ఛతి,ఎవమాసనసమయేఉత్సఙ్గేశయనసమయేఉరసిచా-ధాయ- పరమాంముదం-అవాపప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ క్రియాయాంనిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయాం - నిర్వర్త్యమానాయాంక్రియమాణాయాంసత్యాం-అన్తరాళేమధ్యే-క్షణేక్షణే-ఉత్థాయోత్థాయ-యదై-నంమృగ-మభిచక్షీతపశ్యతి-తర్హివావతదాహి, సవర్షపతిర్భరతః-ప్రకృతిస్థేనస్వస్థేనమనసా-తస్మైమృగాయ-ఆశిషః ఆశాస్తే-ఆశీరాశాసనమేవాహ॥ స్వస్తీతి ॥ హేవత్స తేతుభ్యం - సర్వతస్సర్వత్రదేశకాలేచ-స్వస్తిస్యాదిత్యాశాస్తే-❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అస్యధాతుమృగస్యాదర్శనేతు-సకరుణం యథాభవతితథా-ఎవమనుశోచ-న్నితివక్ష్యమాణప్రకారేణ-హోబావాచేత్యన్వయః-కథంభూతోఽనుశోచన్-నష్టధనఇవ - నితరాంభీతమనాః-అతితర్షేణౌత్సుక్యేన-హరిణకుణకసేవావిరహేణ-విహ్వలే-హృదయే-సన్తాపోయస్య సః-మహా-త్కశ్మలం;

మోహం-అఖిలమ్బితః ప్లాపితస్సన్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ అపీతిసంభావనాయాం-బతేత్యనుకమ్పాయాం- అహోఇతిఖేదే- మృతా యాఃహరిణ్యా-స్సుతః-అతఏవ-కృపణః-ఏణబాలకః-శఠకిరాతయోరివ-వఞ్చనపరా క్రూరా - మతి-ర్యస్య- అకృతసుకృతస్య నిర్భాగ్యస్య-అనార్యస్య-మమ-తచ్ఛాఠ్యాదిక-మవిగణయన్ - కృతఃవిస్రమ్భో యేన-తథాభూతఏవ-ఆత్మప్రత్యయేనస్వ బుద్ధ్యైవ-సుజనఇవా - గమిష్యత్యపీఆగచ్ఛేత్కిమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ క్షేమేణ - వృకాదిభిరనుపహతంతత్రహేతుః, దేవేనభగవతా-గుప్తంరక్షితం,మదాశ్రమస్య-సమీపవనే-శష్పాణికోమలతృణానిచరన్తంభక్షయన్తం- మపిద్రక్ష్యామి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ వృక-స్సాలావృకోవా-నైకచరో యూథచరో వరాహాదిః ఏకచరఃఅసహాయచరో వ్యాఘ్రాదిర్వా- అపినభక్షయతి ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ సకలలోకానాంక్షేమోయస్మా-త్సఉదయో-యస్య-త్రయీవేద-ఆత్మాస్వరూపం-యస్య,ససూర్యో-భగవాన్-నిమ్లోచతిఅస్తంగచ్ఛతికిల-అద్యాపి-మమ - మృగవధ్వా-న్యాసఃనిక్షేపభూతఃనాగచ్ఛతి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ హరిణఏవరాజకుమారః-హరిణరాజస్యకుమారోవా-ఆగత్య-మమా-పిస్వి-త్సుఖయిష్యతీ-త్యన్వయః॥కింకుర్వ,న్స్వవిధై రుపచారైః - దర్శనీయై-ర్మృగదారకవినోదైః-స్వీయానాం-నః-అసంతోషంఖేద-మపనుదన్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ సంభవతిచైతదిత్యాహ ॥ క్ష్వేళికాయాంస్వేనసహక్రీడాయాం - మృషా-యస్సమాధి,స్తేనా-మీలితేదృశౌ యేనతం - మాం-ప్రేమసంరమ్భేణప్రణయకోపేన-పృషత్ జలబిన్దు-స్తద్వ,దపరుషేణమృదునా - విషాణాగ్రేణ-చకితచకితంపునఃపునః ప్రతిహతంయథాతథా- లుఠతిసంఘట్టయతి ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽

ణకుణకవిరహవిహ్వలహృదయసన్తాపస్తమేవానుశోచన్కిలకశ్మలంమహదభిలమ్భిత ఇతిహోవాచ ॥ ౧౩ ॥
అపిబతవై కృపణఏణబాలకోమృతహరిణీసుతోఽహోమమానార్యస్య శఠకిరాతమతేరకృతసుకృతస్యకృత
విస్రమ్భ ఆత్మప్రత్యయేనతదవిగణయన్సుజనఇవకిమాగమిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ అపిక్షేమేణాస్మిన్నాశ్రమోపవనేశ
ష్పాణిచరన్తం దేవగుప్తంద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ అపినవృకస్సాలావృకోఽన్యతమోవానైకచర ఏకచరోవాభక్ష
యతి ॥ ౧౬ ॥ నిమ్లోచతిహభగవాన్సకలజగత్క్షేమోదయస్త్రయ్యాత్మాఽద్యాపిమమమృగవధూన్యాసఆగ
చ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ అపిస్విదకృతసుకృతమాగత్య మాంసుఖయిష్యతిహరిణరాజకుమారోవివిధరుచిరదర్శనీయనిజ
మృగదారకవినోదైరసంతోషంస్వానామపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ క్ష్వేళికాయాంమాంమృషాసమాధ్యామీలితదృ
శంప్రేమసంరమ్భేణచకితచకితఆగత్యపృషదపరుషవిషాణాగ్రేలుఠతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితహవిషిబర్హిషిదూషితేమ
యోపాలబ్ధోభీతభీతస్సపద్యుపరతరాస ఋషికుమారవదవహితకరణకలాపఆస్తే ॥ ౨౦ ॥ కింవా అరే ఆచరి
తంతపస్తపస్విన్యాఽనయాయదియమవనిస్స వినయకృష్ణసారతనయతనుతరసుభగశివతమఖరఖురపదపఙ్క్తిభి
ర్ద్రవిణవిరహాతురస్య కృపణస్యమమద్రవిణపదవీంసూచయన్త్యాత్మానంసర్వతఃకృతకౌతుకంద్విజానాంస్వ
ర్గాపవర్గకామానాందేవయజనంకరోతి ॥ ౨౧ ॥ అపిస్విదసౌభగవానుడుపతిరేవంమృగపతిభయాన్మృతమా
తరంమృగబాలకంస్వాశ్రమపరిభ్రష్టమనుకమ్పయాకృపణజనవత్సలఃపరిపాతి॥ ౨౨ ॥ కింవాఽఽత్మజవిశ్లేషణ
జ్వరదవదహనశిఖాభిరుపతప్యమానహృదయస్థలనళినీకంమాముపసృతమృగీతనయంశిశిరశాన్తానురాగగుణి

ఆసాదితంహవిర్యస్మి - న్బర్హిషిదర్భే - దూషితేదన్తాకర్షణాదినాచాపలేనదూషితేసతి - మయా ఽధిక్షిప్తస్సన్-భీత-స్తత్క్షణమేవ-ఉపరతరాసః నివృత్తక్రీడః - అవహితః నిశ్చలీకృతః కరణానామిన్ద్రియాణాంకలాపో - యేన- ఏవంభూతః-ఋషికుమారవ-దాస్తే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఇతిబహుధాప్రలప్యోత్థాయబహిర్నిర్గతస్సన్ ఖురాఘాతభూభాగోపలమ్భసంభ్రాన్తహృదయ ఆహ ॥కింవేతి॥ అరేఅహో-తపస్విన్యాసంభావ్యమానయా - అనయాక్షిత్యా - కింతప-ఆచరితం-యద్యస్మా - దియంక్షితిః, సవినయస్య,కృష్ణసారతనయస్య-తనుతరా - స్సుభగాశ్చ - శివతరాశ్చ,ఖరాశ్చకఠినాశ్చ-ఖురా-యేషు-తేషాంపాదానాం తత్రతత్రాఙ్కితానాం - పఙ్క్తిభి-ర్ద్రవిణంమృగ-స్తేన- రహితస్యా -తఏవా-తురస్యదుఃఖితస్య,మమ-ద్రవిణమార్గం,సూచయన్తీసతీ,స్వాత్మానంచ, తాభిఃపఙ్క్తిభిః,కృతకౌతుకంకృతమణ్డనం,స్వర్గాపవర్గకామానాం , ద్విజానాం,యజ్ఞభూమిం,కరోతి॥యస్మిన్దేశేమృగఃకృష్ణఃతస్మిన్ధర్మాన్నిబోధతే,,తిస్మృతేః ✽॥ ౨౧ ॥✽ ఉదితేచన్ద్రే,తస్మిన్మృగందృష్ట్వాస్వమృగత్వంసంభావయన్నాహ ॥అపిస్విదితి॥ సింహభయా,న్మృతామాతాయస్యతం , మదీయంమదాశ్రమాద్భ్రష్ట , మేనం, మృగశాబకం,కృపణజనవత్సలోఽ,సౌభగవాన్,ఉడుపతిశ్చన్ద్రః,కృపయా,అపిస్విత్,పరిపాతిరక్షతి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ చన్ద్రరశ్మిస్పర్శసుఖంప్రాప్యాహ॥ కింవేతిసంభావనాయాం,ఆత్మజవిశ్లేషేణమృగవిశ్లేషేణ, యో,జ్వరస్తాపః-సఏవదవదహన- స్తస్య,జ్వాలాభి,రుపతప్యమానా, హృదయరూపాస్థలనళినీ-యస్య,జలస్థంపద్మంతాపంసోఢుమలమితిస్థలగ్రహణం-ఉపసృతో అనుగతోమృగీతనయోయేన -తం మాం-చన్ద్రః-స్వధయతివిశ్రాన్తింగమయతి - కైః-శిశిరంచత-చ్ఛాన్తంచ-మయ్యనురాగేణగుణితంచావర్తితంచ-పునఃపునః

స్రవ-ద్వదనసలిలం- తదేవామృతమయగభస్తయ-స్తైర్లోకేహి మన్త్రవాదినో వదనసలిలైస్తాపం శమయన్తీతి ప్రసిద్ధం-ఉపసృత మృగీతనయ ఇతి పాఠే-మనోరథాన్తరమేతత్-ఉపసృతః ప్రాప్తో-మృగీతనయః-కింవా స్వదయిష్యతీతి- శేషం సమానమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇతిఉక్తరీత్యా - ఏవంశబ్దోఽనుక్తమనోరథాన్తరద్యోతకః- ఉక్తాఅనుక్తాశ్చ-అఘటమానా - యేమనోరథా-స్తైరాకులం హృదయంయస్య - సభరతః-మృగదారకాభాసేనమృగదారకవ్యాజేన-ప్రారబ్ధకర్మణా-అన్తరాయభూతేన-యోగారమ్భణతఃజ్ఞానయోగారమ్భాత్ - స్వయోగతపసః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మయోగరూపాత్తపసః - భగవదారాధనలక్షణాత్-భగవద్భక్తిరూపాచ్చతపసః -విభ్రంశితః విభ్రష్టోఽభూత్-ప్రారబ్ధకర్మత్వే హేతుః-కథమితరథేతి-ఇతరథా ప్రారబ్ధకర్మమూలత్వాభావే-మృగదారకాసక్తిఃజాత్యన్తరే - ఏణకుణకే-సాక్షాత్స్వపుత్ర ఇవ కథమాసఙ్గస్స్యాత్ - నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయా ముక్తివిరోధితయా-పూర్వం - పరిత్యక్తాః-దుస్త్యజాః-హృదయాభిజాతా ఔరసా-యేన - తస్యైవ-పునరేవంవిధేనాన్తరాయేణ విహతో యోగారమ్భో యస్య - తస్య రాజర్షేర్భరతస్య- మృగార్భకస్య- పోషణాదినిమిత్తేనానుషఙ్గేణ-ఆత్మాన-మవిగణయతః-ప్రమత్తస్య - తావదేవ-కరాళరభసః తీవ్రవేగః-కాలః మృత్యుకాలః-దురతిక్రమః అవర్జనీయః - మూషకబిలం ప్రత్యహిస్సర్ప ఇవా-పద్యత ప్రాప్తః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సభరత-స్తదానీమపిమరణసమయేఽపి-స్వపార్శ్వవర్తినం-మృగ-మాత్మజమివ-అనుశోచన్త - మభివీక్షమాణః ఆత్మీయాభిమానేనపశ్యన్-మృగ ఏవా-సక్తమనాః-ఇమం దేహం - మృగేణసహ-విసృజ్య - కళే

తనిజవదనసలిలామృతమయగభస్తిభిస్స్వదయతీతి వా ॥ ౨౩ ॥ ఏవమఘటమానమనోరథాకులహృదయో మృగదారకాభాసేనస్వారబ్ధకర్మణా యోగారమ్భణతోవిభ్రంశితస్స యోగతాపసో భగవదారాధనలక్షణాచ్చ కథమితరథా జాత్యన్తర ఏణకుణక ఆసఙ్గస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయా ప్రాక్పరిత్యక్తదుస్త్యజహృదయాభిజాతస్య తస్యైవమన్తరాయవిహతయోగారమ్భణస్య రాజర్షేర్భరతస్య తావన్మృగార్భకపోషణపాలనప్రీణనలాలనానుషఙ్గేణావిగణయత ఆత్మానమహిరివాఖుబిలం దురతిక్రమః కాలః కరాళరభస ఆపద్యత ॥ ౨౪ ॥ తదానీమపి పార్శ్వవర్తినమాత్మజమివానుశోచన్తం తమభివీక్షమాణో మృగ ఏవాభినివేశితమనా విసృజ్య లోకమిమం సహ మృగేణ కళేబరం మృతమన్వమృతపూర్వజన్మానుస్మృతిరితరవన్మృగశరీరమవాప ॥ ౨౫ ॥ తత్రాపి హ వా ఆత్మనో మృగత్వకారణం భగవదారాధనసమీహానుభావేనానుస్మృత్యాభృశమనుతప్యమాన ఆహ ॥ అహోకష్టం భ్రష్టోఽహమాత్మవతామనుపథాద్యద్విముక్తసమస్తసఙ్గస్య వివిక్తపుణ్యారణ్యశరణస్యాత్మవత ఆత్మని సర్వేషామాత్మనాం భగవతి వాసుదేవే తదనుశ్రవణమననసంకీర్తనారాధనానుస్మరణాభియోగేనాశూన్య సకలయామేన కాలేన సమావేశితం సమాహితం కార్త్స్న్యేన మనస్తత్తు పునర్మమాబుధస్యారాన్మృగసుతమనుపరిసుస్రావ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేవం నిగూఢనిర్వేదో విసృజ్య మృగీం మాతరం పునర్భగవతః క్షేత్రముపశమశీలమునిగణదయితం సాలగ్రామం పులస్త్యపులహాశ్రమం కాలఞ్జరాత్ప్రత్యాజగామ ॥ ౨౮ ॥ తస్మిన్నపి కాలం ప్రతీక్షమాణస్సఙ్గాచ్చ భృశముద్విగ్న ఆత్మసహచరశ్శుష్కపర్ణతృణవీరుధా ❁ వర్తమానో మృగత్వనిమి

బర-మను అనుసృత్య - అమృతా అవినష్టా-పూర్వజన్మానుస్మృతి-ర్యస్య తథాభూతః- ఇతరవత్ప్రాకృత ఇవ-మృగశరీర-మవాప-యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరమ్ । తత్తదేవేతికౌన్తేయసదాతద్భావభావితః, ఇత్యుక్తరీత్యామృగమనుస్మరన్మృగత్వమేవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్రమృగజన్మన్యపి-ఆత్మనః-మృగత్వనిమిత్తం-పౌర్వభవభగవదారాధనానుష్ఠానప్రభావేన-మృగాసఙ్గ ఏవే - త్యనుస్మృత్య-నితరామనుతప్యమాన-ఆహ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అహో ఇతి। ఆత్మవతాం జ్ఞానినాం-మనుపథాత్ మార్గానుసరణా - దహం-భ్రష్టః-అహో కష్టం-అతిఖేదః ప్రాప్తః । భ్రంశమేవాహ ॥ యద్యస్మా-త్త్యక్తాస్సమస్తాదేహాతదనుబన్ధి-సఙ్గా యేన - వివిక్తంనిర్జనం-పుణ్యారణ్యం-తదేవ-శరణం గృహం-యస్య - ఆత్మవతః జితేన్ద్రియస్య-మమ-సర్వేషాం భూతానాం- అన్తరాత్మభూతే - భగవతి వాసుదేవే-తస్యభగవతః-అనుశ్రవణాద్యభినివేశేన - అశూన్యా - స్సకలాః, యామాః-యస్మిన్- తేనకాలేన - సమ్యగావేశితం-కార్త్స్న్యేనసర్వవిషయేభ్యస్సమాహితం ప్రత్యాహృతం - యన్మన-స్తదేవ-పునరధునా-రాగాన్మృగాసక్తా - దబుధస్యమమ-మృగసుతమనుసృత్య-పరితః కార్త్స్న్యేన - యోగా, త్సుస్రావ భ్రంశితమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్యేవం-నిగూఢః అనావిష్కృతో నిర్వేదో యేన సః-మాతరం-మృగీం హారిణీం-విసృజ్య - ఉపశమశీలానాం-మునిగణానాం - దయితం ప్రియం-భగవదభివ్యక్తిస్థానం-సాలగ్రామాఖ్యం - పులహాశ్రమం ప్రతి-కాలఞ్జరాఖ్యాత్స్వోత్పత్తిస్థానాత్పర్వతా-దాజగామ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తస్మిన్పులహాశ్రమే- ఆత్మైవసహచరస్సహాయో యస్య సః - ఏకాకీసన్-అల్పం కాలం మృగదేహావసానకాలం - ప్రతీక్షమాణః-సఙ్గాత్ కస్మింశ్చిదపిసఙ్గా - న్నితరాంభీతః శుష్కపర్ణాదినాఆహారేణ-వర్త

త్త్వావసానమేవ గణయన్మృగశరీరం తీర్థోదకక్లిన్నముత్ససర్జ ॥ ౨౯ ॥

✻ ✻ ✻

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః.

✻ ✻ ✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కస్యచిద్ద్విజవరస్యాఙ్గిరసప్రవరస్య శమదమతపస్స్వాధ్యాయాధ్యయనాధ్యాపనసన్తోషతితిక్షాప్రశ్రయత్యాగవిద్యాఽనసూయాత్మజ్ఞానానన్దయుక్తస్యాత్మసదృశశ్రుతశీలాచారరూపౌదార్యగుణా నవ సోదర్యా అఙ్గజా బభూవుర్మిథునం చ యవీయస్యాం భార్యాయామ్ ॥ ౧ ॥ యస్తు తత్ర పుమాంస్తం పరమభాగవతం రాజర్షిప్రవరం భరతముత్సృష్టమృగశరీరం చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహుః ॥ ౨ ॥ తత్రాపి స్వజనసఙ్గాచ్చ భృశముద్విజమానో భగవతః కర్మబన్ధవిధ్వంసనశ్రవణస్మరణగుణవివరణచరణారవిన్దయుగళం మనసా విదధాన ఆత్మనః ప్రతిఘాతమాశఙ్కమానో భగవదనుగ్రహేణానుస్మృతస్వపూర్వజన్మావళిగాత్మానమున్మత్తజడాన్ధబధిరస్వరూపేణ దర్శయామాస లోకస్య ॥ ౩ ॥ తస్యాపి హ వా ఆత్మజస్య విప్రః పుత్రస్నేహానుబద్ధమనా ఆసమావర్తనాత్సంస్కారాన్యథోపదేశం విదధాన ఉపనీతస్య చ పునశ్శౌచాచమనాదీన్కర్మనియమాననభిప్రేతానపి సమశిక్షయదనుశిష్టేన హి భావ్యం పితుః పుత్రేణేతి ॥ ౪ ॥ స చాపి తదు హ పితృసన్నిధావేవాసధ్రీచీనమివ స్మ కరోతి ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ సహ వ్యాహృతిభిస్సప్రణవశిరస్త్రిపదీం సావిత్రీం గ్రై

మానః కాలం నయన్ - ఆత్మనో-మృగత్వనిమిత్తస్య ప్రారబ్ధస్యా-వసానమేవ-గణయన్ - తీర్థోదకే-క్లిన్నం ఆర్ద్రం - అర్ధోదకస్థితం-మృగశరీర-ముత్ససర్జ త్యాజ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః.

✻ ✻ ✻

ఏవమారబ్ధభగవద్భక్తియోగస్యాపి భరతస్య ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమృగాసక్త్యా మృగత్వాపత్తిం ప్రారబ్ధకర్మావసానం మృగత్వనివృత్తిం చాభిధాయ ఇదానీం “ నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే । స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయా ” దితి “ న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి । ప్రాప్య పుణ్యకృతాన్ లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే । అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతా ” మితి చోక్తరీత్యా తస్య విశిష్టకులప్రసూతిం దేహాదిష్వనాదరం తతో ముక్తిం చాభిధత్తే ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ మృగశరీరత్యాగానన్తరం ఆఙ్గిరసస్య-యవీయస్యాం కనిష్ఠాయాం-భార్యాయాం - యన్మిథునం స్త్రీపుంసయుగ్మం-సమజాయత-తత్ర మిథునే-యస్తు పుమాన్-తం-పరమభాగవతం-రాజర్షిప్రవరం - ఉత్సృష్టం మృగశరీరం యేన తం-భరతం-చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహురిత్యన్వయః - అఙ్గిరసం విశినష్టి ॥ ద్విజశ్రేష్ఠస్య ఆఙ్గిరసగోత్రోద్భవానాం ముఖ్యప్రవరస్య-శమాదియుక్తస్య - తత్ర శమదమావన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహౌ-తపోఽనశనాదిః - స్వాధ్యాయాధ్యాపనం వేదాధ్యాపనం-త్యాగో దానం-సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేన - తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-ప్రశ్రయో వినయః - విద్యా శాస్త్రజన్యజ్ఞానం-అనసూయా పరేషు దోషానావిష్కరణం - ఆత్మజ్ఞానం జ్ఞానయోగః - ఆనన్దో బ్రహ్మానన్దానుభవరూపో భక్తియోగః - ఆత్మనా స్వేన సదృశాః శ్రుతాదయో గుణా యేషాం తే - శ్రుతం వేదార్థశ్రవణం - నవ-సోదర్యాః సమానోదరాః - అఙ్గజా ఆత్మజాః బభూవుః జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయామితి శేషః ✻ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ✻ తత్రాపి విప్రజన్మన్యపి-స్వజనసఙ్గా - దాత్మనః ప్రతిఘాతం భ్రంశ-మాశఙ్కమానః-తత్ర హేతుః-భగవదనుగ్రహేణైవ - అనుస్మృతా-స్వీయా - పూర్వజన్మనా - మావళిః పరమ్పరా-యేన సః - ఆత్మాన - మున్మత్తాదిరూపేణ - లోకస్య - దర్శయామాస-కిం కుర్వన్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనం శ్రవణం స్మరణం గుణానాం వివరణం కథనం చ యస్య తత్ - కర్మబన్ధవిధ్వంసనసమర్థశ్రవణాదియుక్తమిత్యర్థః-ఏవంవిధం-భగవత-శ్చరణారవిన్దం-మనసా-విదధానః విశేషేణ ధారయన్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ స విప్ర ఆఙ్గిరస-స్తస్య జడాదివేషస్య పుత్రస్య-పుత్రస్నేహేనా-నుబద్ధమాసక్తం మనః యస్య-తథాభూతస్సన్-సమావర్తనం స్నాతకం-తత్పర్యన్తాన్ సంస్కారాన్ గర్భాధానాదీ-న్యథావిధి-కుర్వాణః-ఉపనీతస్య తస్య - అనభిప్రేతాన్ పూర్వవాసనయాఽవగతత్వాచ్ఛిక్షణీయత్వేనానభిప్రేతానపి శౌచాచమనాదీన్-కర్మనియమాన్-నిత్యనైమిత్తికాదిభేదేన నియతా-న్సమశిక్షయత్-శిక్షాయాం హేతుమాహ ॥ అనుశిష్టేనేతి-పితుస్సకాశా-దనుశిష్టేన వివిచ్య జ్ఞాపితేనైవ, పుత్రేణ-భవితవ్యమితి బుద్ధ్యేత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ సోఽపి చ-పితుశ్శిక్షానిర్బన్ధనివృత్తయే-తత్సన్నిధావేవా-సధ్రీచీనమసమీచీనమివ-కరోతి, ఛన్దాంస్య-ధ్యాపయిష్యన్ “ శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య యథావిధి । యుక్తశ్ఛన్దాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోఽర్ధపఞ్చమా ” నిత్యుక్తరీత్యా వేదానధ్యాపయిష్యన్ - తావదాదౌ-వ్యాహృతిభిస్సహ-ప్రణవశిరస్సహితాం-త్రిపదీం సావిత్రీం గాయత్రీం, వ్యాహృతయో భూరాదయః - ప్రణవ ఓఙ్కారః-శిరః ఓమాపో జ్యోతిరిత్యాది ॥ ఏవంభూతాం సావిత్రీం-గ్రైష్మవాసన్తికాంశ్చతురో మాసానధీయానమపి అధ్యయనంతు

ర్వాణమపి-పుత్రం-అసమవేతరూపంస్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తంనభవతియథాతథా, గ్రాహయామాస-తావతాకాలేనాపి-స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తవ్యాహృత్యాదిసహితాంగాయత్రీంతస్యదృఢాంనాభూదిత్యర్థః ✻॥౫॥✻ ఏవంస్వాత్మజే ఆత్మని॥ ఆత్మా వైపుత్రనామాసీ, తిశ్రుత్యుక్తరీత్యా -పుత్రరూపేఆత్మని-అనురాగేణ, వేశితంఆసక్తం-చిత్తం-మనసః-శౌచాదీని-ఉపకుర్వాణస్యసావధిబ్రహ్మచర్యవతః-యానికర్మాణి - ఉపకుర్వాణోగురుశుశ్రూషాదినావేదాధ్యయనాదికుర్వాణోబ్రహ్మచారీ-శౌచంస్నానాదిజన్యాశుద్ధిః- వ్రతానికాణ్డవ్రతాదీని-తాన్యనభియుక్తాన్యపి , అవిస్మృతవేదస్యతస్యాధ్యయనాపేతత్వాదధ్యయనాఙ్గానికర్మాణ్యనుపయుక్తానీత్యర్థః-సమ్యగనుశిష్టేనపుత్రేణ-భావ్యమిత్యసదాగ్రహః దురభిమానవాన్ -పుత్రమనుశాస్యాఽపిశిక్షిత్వాఽపి-అనధిగతఃమనోరథఃపుత్రవైదుష్యరూపో మనసః-తావదేవ-అప్రమత్తేన-కాలేనమృత్యునా- స్వయం-గృహే-ప్రమత్తస్స-న్నుపసంహృతఃమృతఇత్యర్థః ✻॥౬॥✻ అథ-ఉపసంహృత్యనంతరం-యవీయసీకనిష్ఠా-ద్విజసతీద్విజభార్యా -స్వగర్భజాతం-మిథునం-సపత్న్యై-ఉపసమీపే-నిధాయసపత్న్యధీనంకృత్వా-స్వయ -మనుసంస్థయా-అనుమరణప్రక్రియయా-పతిలోక-మగాత్ప్రాప్తవతీ ✻॥౭॥✻ పితర్యు-పరతేమృతేసతి-భ్రాతరోనవ-ఏనం-విప్రం-జడమతిరితిబుద్ధ్యా-అనుశాసనరూపాన్నిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్తనివర్తితుమైచ్ఛన్-శిక్షాంనాకుర్వన్నిత్యర్థః॥ జడమతిరితీత్యత్రహేతుంవదన్ విశినష్టి ॥ అతత్ప్రభావవిదః తస్య భ్రాతుః ప్రభావమజానన్తః - తత్రాపి హేతుః , త్రయ్యామేవవిద్యాయాంకర్మావబోధకకేవలవేదవిద్యాయామేవ-పర్యవసితమతయః - న-బ్రహ్మవిద్యాయాంవేదాన్తవిద్యాయాం -పర్యవసితమతయః ✻॥౮॥✻ యదా-సజడవిప్రో-ద్వి

ష్మవాసన్తికాన్మాసానధీయానమప్యసమవేతరూపంగ్రాహయామాస ॥౫॥ ఏవంస్వాత్మజఆత్మన్యనురాగావేశితచిత్తశ్శౌచాచమనాధ్యయనవ్రతనియమగుర్వనలశుశ్రూషణాద్యౌపకుర్వాణకకర్మాణ్యనభియుక్తాన్యపిసమనుశిష్టేనభావ్యమిత్యసదాగ్రహః పుత్రమనుశాస్య పితాస్వయంతావదనధిగతమనోరథఃకాలేనాప్రమత్తేనస్వయంగృహఏవప్రమత్తఉపసంహృతః॥౬॥ అథయవీయసీద్విజసతీస్వగర్భజాతంమిథునంసపత్న్యా ఉపనిధాయస్వయమనుసంస్థయాపతిలోకమగాత్॥౭॥ పితర్యుపరతేభ్రాతరఏనమతత్ప్రభావవిదస్త్రయ్యాం విద్యాయామేవపర్యవసితమతయోనపరవిద్యాయాంజడమతిరితిభ్రాతురనుశాసననిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్త ॥౮॥ సచప్రాకృతైర్ద్విపదపశుభిరున్మత్తజడబధిరేత్యభిభాష్యమాణోయదాతదనురూపాణి ప్రభాషతేకర్మాణిచ కార్యమాణఃపరేచ్ఛయాకరోతివిష్టితోవేతనతోవాయాచ్ఞయాయదృచ్ఛయావోపసాదితమల్పం బహు మృష్టంకదన్నంవాఽభ్యవహరతిపరంనేన్ద్రియప్రీతినిమిత్తం నిత్యనివృత్తనిమిత్తస్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్వాత్మలాభాధిగమస్సుఖదుఃఖయోర్ద్వన్ద్వనిమిత్తయోరసంభావితదేహాభిమానః॥౯॥ శీతోష్ణవాతవర్షేషువృష ఇవానావృతాఙ్గః పీనస్సంహననాఙ్గఃస్థణ్డిలసంవేశనానున్మర్దనామజ్జనరజసామహామణిరివానభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః కుపటావృతకటిరుపవీతేనోరుమషిణాద్విజాతిరితిబ్రహ్మబన్ధురితిసంజ్ఞయాతదజ్ఞజనావమతోవిచచార॥౧౦॥ య

పాత్పశుభిః-హే ఉన్మత్త-జడ-బధిరే- త్యభిభాష్యమాణః - తదా-తదనురూపాణి ఉన్మత్తాద్యనురూపాణి - ఉన్మాదజాడ్యబాధిర్యాదిసూచకాని -వచాంస్యా - భాషతే - స్వయంనిర్వ్యాపారోఽపిపరేచ్ఛయా - కార్యమాణః-కర్మాణి-కరోతి-మూల్యమన్తరేణబలాద్యత్కర్మకార్యతేసావిష్టిః - వేతనంభృతిః-ఇష్ట్యాదిభి - ర్యదృచ్ఛయాదైవాద్వో - పసాదితంప్రాప్తం-తదప్య - ల్పం - బహువా-మృష్టం-కదన్నంవా-అభ్యవహరతిభక్షయతి - పరంకేవలం - ప్రారబ్ధోపభోగోపయుక్తదేహధారణార్థం - భుక్తే-నత్విన్ద్రియప్రీతయే- తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ నిత్యేతి॥ నివృత్తాని-నిమిత్తానిసుఖదుఃఖనిమిత్తానిపుణ్యాపుణ్యకర్మాణ్యాత్మస్వరూపతిరోధాయకాని - యస్మా - త్స - ఏవంవిధో-య - స్స్వసిద్ధ విశుద్ధానుభవానన్ద స్స్వాత్మానిత్యసిద్ధరాగాదిరహితజ్ఞానానన్ద స్వరూపఆత్మా- తస్య - అధిగమః యాథాత్మ్యజ్ఞానంస నిత్యో, యస్య - ద్వంద్వాః శీతోష్ణాదీని-నిమిత్తానికారణాని, యయో- స్తయోస్సుఖదుఃఖయో , రసంభావితదేహాభిమానః ద్వంద్వనిమిత్తసుఖదుఃఖాదిప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానసంభావనామాత్రరహితఇత్యర్థః ✻॥౯॥✻ అతఏవ-శీతాతపాదిషు , వృషభ ఇవబలీవర్ద ఇవా - నావృతంఅనాచ్ఛాన్నం , అఙ్గం , యస్యసః-పీనః పరిపుష్టసర్వావయవః , సంహననానికఠినాన్య , ఙ్గాని-యస్య , స్థణ్డిలసంవేశనంభూశయనం, అనున్మర్దనంతైలేనాఙ్గమర్దనాభావః , అమజ్జనంమలాపనయనార్థస్నానాభావః, ఏభి-ర్య-ద్రజశ్శరీరమాలిన్యం-తేన-అనభివ్యక్తమప్రకటం - బ్రహ్మవర్చసంబ్రహ్మతేజో - యస్య - యథా-మహామణి-ర్బాహ్యమలేనా - నభివ్యక్తతేజాభవతి-కుత్సితేనపటేనావృతాకటిర్యస్య-ఉరుమషిణాప్రభూతమలేన-ఉపవీతేనోపలక్షణేన-ద్విజాతి- రిత్యాదిసంజ్ఞయావాచకశబ్దేన-వ్యవహ్రియమాణః, అతదజ్ఞజనైర్యోగీశ్వరచర్యానభిజ్ఞైర్జనై-రవమతః నిన్దితస్సన్ , విచచార ✻॥౧౦॥✻ యదాతు , వేతనాద్భృతేష్టి

పరేభ్యః,ఆహార-మీహమానఃఇచ్ఛన్నపతి-వేతనమితిపాఠే , ఆహారమిత్యస్యానన్తరం-లబ్ధుమితి శేషః-ఆహారమన్నాదికం, లబ్ధుం-వేతనం,ఈహమానఃకుర్వాణోభవతి తదా , ఆహారప్రలోభనేన-స్వభ్రాతృభిః-కేదారకర్మణి శాలిక్షేత్రకర్దమవిలోడనాదౌ,నియుక్త- స్తదపి కేదారకర్మాపి-కరోతి,కింత్వత్రకర్దమస్యప్రక్షేపే క్షేత్రంసమంభవేత్ - ఇతఉద్ధరణే విషమంస్యా-దితి-నవేద-వైషమ్యమేవదర్శయతి-న్యూనమధికమితి-భ్రాతృభి-ర్దత్తా, న్కణాదీ-నప్యమృతవ , ద్భక్షయతి-కణాశ్చూర్ణతణ్డులాః, పిణ్యాక స్తైలయన్త్రోద్ధృతతిలపిష్టం-ఫలీకరణంతుషః-కుల్మాషాఃకులుత్థాః - దుష్టామాషావా -స్థాలీపురీషంపాత్రలగ్నందగ్ధాన్నమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంతస్యదేహానాదరమభిధాయాథ«కృతకృత్యాఃప్రతీక్షన్తేమృత్యుంప్రియమివాతిథి,, మిత్యుక్తరీత్యామరణోద్యోగేప్యసంభ్రమంవక్తుంతస్యాశ్చర్యతమత్వమావిష్కుర్వన్నాహ॥అథేతి॥ హేవిష్ణురాత-భరతస్య - దంవక్ష్యమాణమద్భుతంకర్మ-శృణు,కశ్చి-ద్వృషల్యాశ్శూద్ర్యాఃపతిః-వృషలపతిరితిపాఠే - వృషలానాంచోరాణాం-పతిః -పుత్రకామః-భద్రకాళ్యై,పశుంపురుషపశు , మాలభత - పుత్రశ్చేన్మమభవితాభవత్యైపురుషపశుమాలప్స్య ఇతికృతసంకల్పోఽభూత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్యై-వంకృతసంకల్పస్యే-ష్టసిద్ధ్యనన్తరం, దైవాల్లబ్ధంపశుమానయతేత్యుక్తా, స్తదనుచరాశ్శూద్రాః-దైవాద్విముక్తస్యాలభ్యస్య-పశోః-పదవీంప్రతి,పరితోధావన్తఃఅన్వేషమాణాః , తమసా,వ్యాప్తాయాం - నిశిరాత్రౌ,అర్ధరాత్రసమయే,అనధిగతఃఅలబ్ధఃపశుర్యైస్తే-ఆకస్మికోదైవనిర్మితో , విధిఃప్రకార-స్తేన-వీరాసనేనఊర్ధ్వావస్థానేన-

దాతుపరత ఆహారంకర్మ వేతనత ఈహమానస్స్వభ్రాతృభిరపి కేదారకర్మణినిరూపిత స్తదపికరోతికింతు నసమంవిషమంన్యూనమధికమితి వేదకణపిణ్యాకఫలీకరణకుల్మాషస్థాలీపురీషాదీన్యప్యమృతవదభ్యవహరతి॥౧౧॥ అథేదంశృణువిష్ణురాత కశ్చిద్వృషలీపతి†ర్భద్రకాళ్యై పురుషపశుమాలభతాపత్యకామః ॥ ౧౨ ॥ తస్యహదైవముక్తస్య పశోఃపదవీంతదనుచరాఃపరిధావన్తో నిశినిశీథసమయేతమసావృతాయామనధిగతపశవ ఆకస్మికేనవిధినా కేదారాన్వీరాసనేనమృగవరాహాదిభ్యోఽభిరక్షమాణ*మాఙ్గిరసప్రవరసుతమపశ్యన్ ॥ ౧౩ ॥ అథత ఏనమనవద్యలక్షణమవమృశ్యభర్తుఃకర్మనిష్పత్తిం మన్యమానాబద్ధ్వారశనయాచణ్డికాగృహముపనిన్యుర్ముదా వికసితవదనాః॥ ౧౪ ॥ అథఫణయస్తంస్వవిధినాఽభిషిచ్యాహతేనవాససాఽఽచ్ఛాద్యభూషణాలేపనస్రక్తిలకాదిభిరుపస్కృతంభుక్తవన్తం ధూపదీపమాల్య లాజకిసలయాఙ్కురఫలోపహారోపేతయావైశససంస్థయామహతాగీతస్తుతిమృదఙ్గపణవఘోషేణచతంపురుషపశుంభద్రకాళ్యాఃపురతఉపవేశయామాసుః ॥౧౫॥ అథవృషలరాజఫణిఃపురుషపశోరసృగాసవేనదేవీంభద్రకాళీంయక్ష్యమాణస్తదభిమన్త్రితమసిమతికరాళంనిశితముపాదదే॥ ౧౬ ॥ ఇతి తేషాంవృషలానాంరజస్తమఃప్రకృతీనాంధనమదరజఉత్సిక్తమనసాంభగవత్కలాయుక్తంవీరకులంకదర్థీకృత్యోత్పథేనస్వైరంవిహరతాంహింసావిహారాణాంకర్మాతిదారుణంయద్బ్రహ్మభూతస్యసాక్షాద్బ్రహ్మర్షిసుతస్యనిర్వైరస్యసర్వభూతసుహృదస్సూనాయామప్యననుమతస్యాలమ్భనంత

కేదారాన్మృగాదిభ్యః,సంరక్షమాణం-గోబలీవర్దన్యాయేనవరాహశబ్దప్రయోగః-ఆఙ్గిరసప్రవరస్య , సుతం-అపశ్యన్దృష్టవన్తః ❁ ॥౧౩॥ ❁ అథ-ఏవమాఙ్గిరససుత-మనవద్యానినిర్దుష్టానిలక్షణానిఅఙ్గానియస్య , సఙ్గిత్వకారణత్వాదిరహితం అవమృశ్యజ్ఞాత్వా , భర్తుః , కర్మణః పురుషపశ్వాలమ్భకర్మణః , నిష్పత్తిం , మన్యమానాః , రశనయారజ్జ్వా బద్ధ్వా , ముదావికసితానివదనానియేషాం తే , చణ్డికాయాఃభద్రకాళ్యాః , మన్దిరం ప్రత్యు , పనిన్యుఃనీతవన్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ , ఫణయశ్చోరా , స్తమాఙ్గిరససుతం , స్వవిధినా విశసనవిధినా - అభిషిచ్య స్నాపయిత్వా , ఆహతేననూతనేన , వాససా వస్త్రేణా - చ్ఛాద్య , భూషణాదిభి , రుపస్కృతంఅలం , కృతం , భుక్తవన్తం , ధూపాదిభిరుపేతయాయుక్తయా-వైశససంస్థయాహింసావిధానేన-మహతా - స్తుత్యాదిఘోషేణచ - పురుషఏవపశు - స్తం-భద్రకాళ్యాః,అగ్రే,ఉపవేశయామాసుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథ-వృషలరాజస్య, ఫణిఃపురోహితత్వేనవర్తమానశ్చోరః-పురుషపశోరసృక్రక్తమేవా , సవంమద్యం - తేన-భద్రకాళీం-యక్ష్యమాణస్తర్పయిష్యమాణః-తదభిమన్త్రితంభద్రకాళీమన్త్రాభిమన్త్రిత-మతిభయంకరం-తీక్ష్ణధార, మసింఖడ్గ , ముపాదదేగృహీతవాన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తేషాంవృషలానాంరజస్తమఃప్రచురాణాం-ధనమదఏవరజ-స్తేనోత్సిక్తమమర్యాదం-మనో,యేషాం,భగవత్కలయాయుక్తం , వీరాణాంబ్రాహ్మణానాం,కులం,కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య-ఉత్పథేదుర్మార్గే-యథేచ్ఛం-విహరతాం,హింసైవవిహారోయేషాం,య - దతిదారుణంఆలమ్భనరూపం-కర్మ-త-దుపలభ్య , సైవభద్రకాళీ-బ్రహ్మభూతస్య బ్రహ్మసామ్యమాపత్స్యమానస్య,బ్రహ్మర్షేరాఙ్గిర

---

† పా ॥ వృషలపతిః.

సస్య,సుత,స్తస్య,సూనాయాంహింసాయామప్యననుమతస్య,దుర్విషహేణసోఢుమశక్యేన-బ్రహ్మతేజసాయ , దతితరాం-దహ్యమానం-వపు-స్తేనహేతునా,సహసా,ఆశు,ఉచ్చచాలప్రతిమాంత్యక్త్వాబహిర్నిర్గతాఽభూత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అమర్షో-ఽపరాధాసహనం - రోషశ్చవపుషోదాహ- స్తయో-రావేశస్య - రభసేనవేగేన - విలసితోవిజృమ్భితో-భ్రుకుటీలక్షణో-విటపశ్శాఖా-కుటిలా-దంష్ట్రాశ్చ - అరుణేక్షణేచ-తేషా-మాటోపస్సంభ్రమ-స్తేనా-తిభయంకరం - వదనం-యస్యాః- ఇదంజగ-ద్ధన్తుకామేవహ- న్తుముద్యతేవ - అట్టహాసంసనాదంహాసం-విముఞ్చతీ-తతఃస్థానా-దుత్పత్య - వృక్ణానిచ్ఛిన్నాని- శీర్ష్ణాణిశిరాంసి-యేషాం- తేషా - మతిగర్వితానాం-పాపిష్ఠానాం కణ్ఠాత్ప్రసృత-మత్యుష్ణ-మసృగాసవంరుధిరరూపంమద్యం - పరివారేణసహ-నిపీయ్య - అత్య- న్తరుధిరపానజమదేన-విహ్వలాపరవశా- స్వపార్షదగణైస్సహో - చ్చైస్తరాం-జగౌగానం కృతవతీ-ననర్తచ-శిరాంస్యేవకన్దుని - తేషాం-క్రీడయా-విజహారవిహారంకృతవతీచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ననుభద్రకాళ్యారాధనమేవకథంవిపరీతఫలం-తత్రాహ ॥ ఏవమేవేతి ॥మహత్స్వ-భిచారరూపఃహింసారూపో-ఽతిక్రమో-ఽపరాధఃకార్త్స్న్యేనా-త్మనేఽభిచరితౄణామేవ-ఫలతిఖలు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నన్వసంభావితమేవేదం-యన్మరణావ్యాకులత్వంమారకేషుక్రోధాభావశ్చతత్రాహ ॥నవేతి॥ హేవిష్ణుదత్త-భాగవతపరమహంసానాం-భాగవతాశ్చతేపరమహంసా- స్తేషా-మేవంవిధానాం-స్వశిరశ్ఛేదే-అపతితేప్రాప్తేఽపి - య-దసంభ్రమఃయోఽసంభ్రమ ఇత్యేత-న్నమహదద్భుతమతీవాశ్చర్యంనభవతి - పరమహం

దుపలభ్య బ్రహ్మతేజసాదుర్విషహేణదందహ్యమానేనవపుషాసహసోచ్చచాలసైవదేవీభద్రకాళీ॥ ౧౭ ॥భృశమమర్షరోషావేశరభసవిలసితభ్రుకుటీవిటపకుటిలదంష్ట్రారుణేక్షణాటోపాతిభయానకవదనాహన్తుకామేవేదంమహాట్టహాసమతిసంరమ్భేణవిముఞ్చన్తీతతఉత్పత్య పాపీయసామతిదుష్టానాంతేనైవాసినావివృక్ణశీర్ష్ణాంగళాత్స్రవన్తమసృగాసవమత్యుష్ణంసహగణేననిపీయాతిపానమదవిహ్వలోచ్చైస్తరాంస్వపార్షదైస్సహజగౌననర్తవిజహారచశిరఃకన్దుకలీలయా॥ ౧౮ ॥ఏవమేవఖలుమహదభిచారాతిక్రమఃకార్త్స్న్యేనాత్మనేఫలతి ॥ ౧౯ ॥ నవాఏతద్విష్ణుదత్తమహదద్భుతంయదసంభ్రమస్స్వశిరశ్ఛేదఆపతితేఽపివిముక్తదేహాద్యాత్మభావసుదృఢహృదయగ్రన్థీనాంసర్వసత్వసుహృదాత్మనాంనిర్వైరాణాంసాక్షాద్భగవతాఽనిమిషారివరాయుధేనాప్రమత్తేనతైస్తైర్భావైరభిరక్ష్యమాణానాంతత్పాదమూలమకుతశ్చిద్భయముపసృతానాంభాగవతపరమహంసానామ్ ॥ ౨౦ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥౧॥అథసిన్ధుసౌవీరపతేరహూగణస్యవ్రజత ఇక్షుమత్యాస్తటేతత్కులపతినాశిబికావాహపురుషాన్వేషణసమయేదైవేనోపసాదితస్సద్విజఉపలబ్ధఏషపీవాయువాసంహననాఙ్గోగోఖరవద్ధురంవోఢుమలమితిపూర్వవిష్టిగృహీతైస్సహగృహీతఃప్రసభమతదర్హఉవాహశిబికాంసమహానుభావః॥౧॥యదాహిద్విజవర

సశబ్దోవిరక్తపరః - ఆఙ్గిరససుతస్యచతుర్థాశ్రమప్రవేశాభావాత్ ॥ సంభ్రమహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ముక్తస్త్యక్తః - దేహాదిష్వాత్మభావఆత్మాభిమానరూపస్సుదృఢోహృదయగ్రన్థిర్యై - స్సర్వేషు - సత్వేషుభూతేషు - సుహృత్సౌహార్దయుక్త-ఆత్మామనః - యేషాం - అతఏవ - నిర్వైరాణాందేహాత్మాభిమానాభావాద్వైరాభావాచ్చవ్యాకులత్వాద్యభావఇతిభావః- దేహాత్మాభిమానాదిమత్త్వేఽపినతేషాంమరణభయమస్తీత్యాహ ॥ సాక్షాద్భగవతాఽభిరక్ష్యమాణానాం - కేన-అనిమిషఃకాలః-సఏవారిచక్రం - తేన,వరాయుధేన-అప్రమత్తేన- తైస్తైర్భావైశ్చ- భద్రకాళీమారకప్రభృతిష్వపీశ్వరాత్మకత్వభావైశ్చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః. ❁❁

ఏవంమృత్యుభయేప్యసంభ్రమమభిధాయాథపరావరజ్ఞానవత్తాం ప్రపఞ్చయితుమాహ ॥ అథేతి ॥ సిన్ధుసౌవీరదేశయో-రాజ్ఞః - రహూగణాఖ్యస్య - కపిలమునింప్రష్టుంతత్త్వమితి శేషః-తత్త్వజిజ్ఞాసోః-వ్రజతోగచ్ఛతస్సతః - ఇక్షుమత్యానద్యా- స్తీరే-శిబికాయాఆన్దోళికాయాః - యే-వాహకావోఢార-స్తేషా-మన్వేషణసమయే - తేషాంవాహకానాం-కులస్యా-పత్యానాథేన-సఆఙ్గిరససుతో - ద్విజశ్రేష్ఠో-దైవా-దుపసాదితోలబ్ధః-పీవాపుష్టావయవః - యువా-సంహననాఙ్గః సుదృఢాఙ్గప్రత్యఙ్గసన్ధి-రేష-గౌరివ - ఖరఇవచ-ధురంభారం-వోఢు-మలంసమర్థఇతి-ధియా-పూర్వంమేవిష్ట్యాబలా-ద్గృహీతా-స్తైః-ప్రసభం,గృహీతస్సన్ - అతదర్హో-ఽపి-సమహానుభావః-శిబికా-మువాహఉఢవాన్ ❁ ॥౧॥ ❁ యదాహీతిశిబికావహనసమయేద్విజవరస్య-ఇషుమాత్రప్రదేశావలోకస్యా- ను-పశ్చా-ద్యా-గతిః-కుటిలా తస్యాః - హేతుభూతాయాః-పురుషాణాంగతి-

ర్ణసమ్యగాహితా ఏకరూపా నాభూత్ - ఇషుమాత్రప్రదేశగత్యవలోకనానన్తరం ద్విజసమ్బన్ధిప్రతికూలగతినిమిత్తవైషమ్యాయుక్తా పురుషగతిరభూదిత్యర్థః-తదా - విషమగతాం-విషమముహ్యమానాం-స్వశిబికా - ముపధార్య దృష్ట్వా - రహూగణః-అధివహతః వాహకాన్పురుషా-నాహ ఉవాచ॥ ఉక్తిమేవాహ ।అహో ఇతి॥ అహో వోఢారః హే వాహకాః-సాధుసమ్యగభిక్రమత పాదవిక్షేపాన్కురుత -కిమితి కిమర్థం-యానం శిబికాం-విషమం యథా తథా-ఉహ్యత ఇతి ❀ ॥౨॥ ❀ అథ ఏవముక్త్యనన్తరం-తే వోఢారః - సోపాలమ్భం సాక్షేపం-ఈశ్వరస్య భర్తుః రహూగణస్య-వచ-ఆకర్ణ్య -ఉపాయేషు సామభేదాదిషు-య-స్తురీయశ్చతుర్థ ఉపాయో దణ్డ - స్తస్మా-చ్ఛఙ్కితమనసః అస్మాకం దణ్డమేదితి బుద్ధ్యేత్యర్థః-తం యానస్య విషమగతిహేతుం, ద్విజం-విజ్ఞాపయాంబభూవుః - విజ్ఞప్తిమేవాహ॥ నేత్యాదినా పారయామ ఇత్యన్తేన ॥ హే నరదేవ-వయం-న ప్రమత్తాః-కిం తు-భవన్నియమానువర్తిన - స్సాధ్వేవ సమ్యగేవ-వహామః-అయం పురుషో-ఽధునైవ-నియుక్తోఽపి - అస్మాభిస్సహ-ద్రుతం-నైవ గచ్ఛతి-అతో-వయ-మనేన సహ - వోఢుం-న పారయామః న సమర్థా ఇతి ❀ ॥౩॥ ❀ ఇతి,కృపణానాం-వచో-నిశమ్య-సంసర్గనిమిత్త-ఏకస్యాపి దోష-స్సర్వేషామపి భవితుమర్హతి నూనమితి - నిశ్చిత్య-రహూగణ ఆహేత్యన్వయః - కథంభూతః-ఉపాసితా వృద్ధా యేన-సోఽపి-స్వభావేన - బలా-త్పరవశః కృతః-రజోగుణవ్యాప్తచిత్తః - అత ఏవ-ఈషత్కుపితమనాస్సన్-కథంభూతం ప్రత్యాహ-న-స్పష్టం బ్రహ్మతేజో యస్మిన్ - రజసా భస్మనా-ఆవృతం ఛన్నం-జాతవేదసమగ్నిమివ స్థితమ్ ❀ ॥౪॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా సంఘట్టిన ఇత్యన్తేన ॥ అహో భ్రాతరితి సంబోధనమాక్షేపాభిప్రాయం - వ్యక్తం నిశ్చితం-ఉరు

స్యేషుమాత్రావలోకనానుగతైర్న సమాహితా పురుషగతిస్తదా విషమగతాం శిబికాం రహూగణ ఉపధార్య పురుషానధివహత ఆహ హే వోఢారస్సాధ్వభిక్రమత కిమితి విషమముహ్యతే యానమితి ॥ ౨ ॥ అథత ఈశ్వరవచస్సోపాలమ్భముపాకర్ణ్యోపాయాత్తురీయాచ్ఛఙ్కితమనసస్తం విజ్ఞాపయాంబభూవుర్న వయం నరదేవ ప్రమత్తా భవన్నియమానుపథాస్సాధ్వేవ వహామః కిం త్వయమధునైవ ప్రయుక్తోఽపి న ద్రుతం వ్రజతి నానేన సహ వోఢుమిహ వయం పారయామ ఇతి ॥ ౩ ॥ సాంసర్గికో దోష ఏవ నూనమేకస్యాపి సర్వేషాం సంసర్గిణాం భవితుమర్హతీతి నిశమ్య కృపణవచో రాజా రహూగణ ఉపాసితవృద్ధోఽపి నిసర్గేణ బలాత్కృత ఈషదుత్థితమన్యురవిస్పష్టబ్రహ్మతేజసం జాతవేదసమివ రజసాఽఽవృతం తవసాఽఽవృతమతిరాహ ॥ ౪ ॥ అహో కష్టం భ్రాతర్వ్యక్తమురుపరిశ్రాన్తోఽసి దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవ సుచిరముహ్వా నాతిపీవా నాతిసంహననాఙ్గో జరసా చోపద్రుతో భవాన్ సఖే నో ఏవాపర ఏతే సంఘట్టిన ఇతి బహు విప్రలబ్ధోఽప్యవిద్యావిహితద్రవ్యగుణకర్మాశయస్వచరమకళేబరేఽవస్తుని సంస్థానవిశేషేఽహం మమేత్యనారోపితమిథ్యాప్రత్యయో బ్రహ్మభూతస్తూష్ణీం పూర్వవచ్ఛిబికామువాహ ॥ ౫ ॥ అథ పునస్స్వశిబికాయాం విషమగతాయాం ప్రకుపిత ఉవాచ రహూగణః కిమిదమరే త్వం జీవన్మృతో మాం కదర్థీకృత్య భర్తృశాసనమతిచరసి ప్రమత్తస్య చ తే కరోమి చికిత్సాం దణ్డపాణిరివ జనతాయా యథా

అధికం,పరిశ్రాన్తోఽసీత్యాదీని విపరీతార్థకాని షడ్వాక్యాని-ఏక ఏవోహ్వవాన్ ప్రాపితవాన్-తత్రాపి,సుచిరం,జరసా వృద్ధత్వేన చ,ఉపద్రుతః దౌర్బల్యం ప్రాప్తో - భవాన్,అపరే త్వద్వ్యతిరిక్తా-ఏతే సంఘట్టినస్సహవాహకాః-నో ఏవ,దీర్ఘాధ్వగమనాదికమకృత్వైవ సుఖిన స్తిష్ఠన్తి - ఇత్యేవం,బహు,విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తోఽపి,బ్రాహ్మణః,తూష్ణీం -పూర్వవ,దువాహ,తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - అవిద్యయా అహంకారమమకారరూపయా,కర్మ సంజ్ఞయా వా - హేతుభూతయా - విరచితాని పరిణతాని,ద్రవ్యాణి పఞ్చభూతాని - గుణాః శబ్దాదయః-జ్ఞానేన్ద్రియవిషయాః,కర్మ వాగాదికర్మేన్ద్రియవిషయా అభిజల్పాదయః- గుణకర్మశబ్దాతదిన్ద్రియాణామప్యుపలక్షణే - ఆశయోఽన్తఃకరణం,వాసనా వా,యస్మిన్,అవస్తుని - వసత్యేకరూపేణేతి వస్తు-తతోఽన్యస్మిన్,సతతవికారిణీత్యర్థః - అవయవవిన్యాసవిశేషరూపే,స్వచరమకళేబరే,తదనుబన్ధిని చ - అనారోపితః - అహం మమేత్యేవంరూపో,మిథ్యాప్రత్యయో జ్ఞానం - యేన,అనహమర్థే శరీరే అహంప్రత్యయః రజతాదిప్రత్యయవన్మిథ్యేతి మిథ్యాప్రత్యయ ఇత్యుక్తం-బ్రహ్మభూతః బ్రహ్మసాధర్మ్యమాపత్స్యమానః,తస్య బ్రహ్మభావస్య సాంనిధ్యాత్సిద్ధవన్నిర్దేశః ❀ ॥౫॥ ❀ అథపునః,స్వశిబికాయాం - విషమం,నీయమానాయాం సత్యాం-రహూగణః- ప్రకుపితః పూర్వమీషత్కుపిత ఆహ - ఇదానీం తు ప్రకుపిత ఆహ । ప్రకుపితస్యైవోక్తిమాహ । కిమిత్యాదినా భజిష్యసీత్యన్తేన,ఇదం కిమిత్యాజ్ఞాతిలఙ్ఘిత్వం దర్శయతి॥ అరే,త్వం భవాన్,జీవన్నపి మృతప్రాయః- మాం,కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య-భర్తుర్మమ,శాసన,మతిచరసి అతిక్రమ్య వర్తసే-అతః,ప్రమత్తస్య-తే,చికిత్సాం దణ్డం - కరోమి-దణ్డపాణిర్యమ ఇవ,జనసమూహస్య-యథా,త్వం - స్వాం ప్రకృతిం భజిష్యసి సమీచీనం కరిష్యసి

తథా, చికిత్సాం కరోమీతి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవం, బహ్వధికం, అబద్ధమనన్వితం, మభిభాషమాణం-నరాణాం దేవోఽహమిత్యభిమానవన్తం-తమసా, అనువిద్ధేన సంగుణితేన - రజసా రజోగుణకార్యేణ క్రోధేన, తన్మూలేన, మదేన సమ్మోహేన - తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం - భగవత్ప్రియనికేతశబ్దో భాగవతపరః, భగవతః ప్రియనికేతనత్వాత్ - తిరస్కృతా అశేషా భగవత్ప్రియనికేతా యేన - ఏతత్తిరస్కారేణ సర్వేఽపి భాగవతాస్తిరస్కృతప్రాయా ఏవేత్యభిప్రాయేణాశేషపదం ప్రయుక్తం. యద్వా-తిరస్కృతః అశేషః సంపూర్ణః-భగవతః ప్రియ ఆశ్రయో యేనేతి వా-పణ్డితమాత్మానం మన్యమానం-యోగేశ్వరాణాం చర్యా జడాదివదాచరణం - తస్యాం - నాత్యన్తం - వ్యుత్పన్నా పరిచితా - మతిర్యస్య తం - రహూగణం - సర్వభూతసుహృదాత్మా కృతాగస్యపి సౌహార్దయుక్తమనాః - బ్రహ్మభూతో - భగవాన్ జగదుత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్ " ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్ । వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి " ఉక్తేః- స బ్రాహ్మణః-విగతస్మయోఽపి విగతాశ్చర్యోఽపి స్మయమానో హసన్నివ-అనేన సుప్రసన్నతా ద్యోత్యతే - ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తత్ర యదుక్తం వక్రోక్త్యా త్వమురుపరిశ్రాన్తో దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవోఢవానిత్యాది ॥ తత్రోత్తరమాహ ॥ త్వయేతి ॥ యత్త్వయోక్తం-తద్వ్యక్తం స్పష్టం-అవిప్రలబ్ధం లోకదృష్ట్యా సత్యం, త్వద్వచసాం విపరీతార్థపరత్వేన దీర్ఘమార్గాగమనపరిశ్రమస్థౌల్యాద్యభిప్రాయకత్వేన త్వద్వచో లోకదృష్ట్యా సత్యమేవ-తథాప్యన్యగతానాం తేషామన్యత్రారోపేణ ప్రవృత్తత్వాత్పరమార్థదృష్ట్యా అసత్యమేవేతి భావః-తదేతద్వ్యనక్తి ॥ భర్తురితి ॥ భర్తురిత్యాదిషు నఞోఽనుషఙ్గేణాన్వయః-యది యదా-భర్తుర్వోఢుర్భారః-తత్ప్రయుక్తశ్రమశ్చ, స్యాత్, స-న-మే-స్యాత్ - మమ భరణాభావాత్-యది గన్తురధిగమ్యం గన్తవ్యా భూమిః-స్యాత్-స-న-మే-అద్ధా సాక్షాత్-స్యాత్ సాక్షాద్గమనస్య మయ్యభావాత్ - పీవా పీన ఇతి-వాదో - రాశౌ భూతసంఘాతే దేహే-స్యాత్-న మే స్యాదితి-విదుషాం ఆత్మయాథాత్మ్యవిదాం ప్రవాద ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ న మే ఇత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ స్థౌల్యమితి ॥ వ్యాధయః శరీరోద్భవా రోగాః- ఆధయః మనః పీడాః, భయం ఆగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-కలిః కలహః, ఇచ్ఛా కామః-దమ్భో వఞ్చనం -రతిర్విషయాసక్తిః - మన్యుః క్రోధః-అహమహంకారః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః-మదః మోహః-ఏతే బాహ్యాకారాః, అన్తరాకారాశ్చ-సర్వే-దేహేన సహ- జాతస్యాపి-మమ, స్వతో న సన్తీత్యర్థః-ఏతే దేహ ఏవ-న జాతస్య అజాతస్యోత్పత్త్యాదిరహితస్య-మే-న సన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ యదుక్తం జీవన్మృత ఇతి తత్రాహ ॥ జీవన్మృతత్వమితి ॥ జీవత్త్వం శ్వాసవత్త్వం-మృతత్వం త్యక్తపూర్వావస్థత్వం-చైతన్యశూన్యత్వం వా, ఏతదుభయం - హే రాజన్- య-దాద్యన్తవ-దుత్పత్తివినాశవ-త్తస్య-వికృతస్య దేహస్య-దృష్టం-న త్వాత్మన ఇత్యర్థః-యదుక్తం భర్తృశాసనమతిచరసీతి తత్ర స్వస్వామిభావం ప్రతిక్షిపతి-స్వస్వామిభావో-యత్ర, ధ్రువః నియతః-ఈడ్య హే రాజన్, తత్ర- నియతస్వస్వామిభావవత్సు పురుషేషు- విధికృత్యయోగః, విధిర్నియోగః శాసనమితి యావత్, కృత్యం కర్మ-చ-తయోర్యోగో-ధ్రువ-ఉచ్యతే ఉచితో భవతి - ఉచ సమవాయ ఇతి ధాతుః-యయోః జీవేశయోః స్వస్వామిభావసంబన్ధో నియత-స్తయోరేవ నియమేన ప్రయోజ్యప్రయోజకభావః-త్వం చ న నియమేన భర్తా-కాలభేదేన యది తవ రాజ్యభ్రంశో మమ రాజ్యం స్యాత్తదా విపర్యయసంభవాత్- అతో న తవ ప్రశాసితృత్వం స్వతోఽస్తి-అత-స్స్వస్య స్వామిత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ త్వం భృత్యః అహం స్వామీతి జాతివైషమ్యబుద్ధేః-వివరమవకాశం-మనాగీషదపి-వ్యవహారతః ఉక్తిమాత్రాదన్యత్- యత్ర-న పశ్యామి - తదేవం సతి-కః-ఈశ్వరః-కిం-ఈశితవ్యం-న త్వమీశ్వరో నాహమీశితవ్యః - యద్యప్యయమర్థస్తవానిష్టః-అథాఽపి-కిం కుర్మః-వస్తుస్థితిరన్యథాకర్తుమశక్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ యదుక్తం ప్రమత్తస్య చ తే చికిత్సాం కరోమీతి తస్యోత్తరమాహ ॥ ఉన్మత్తేతి ॥ తస్మిన్ బ్రహ్మాత్మకే స్వాత్మ

ప్రకృతిం స్వాం భజిష్యస ఇతి ॥ ౬ ॥ ఏవం బహ్వబద్ధమభిభాషమాణం నరదేవాభిమానినం రజసా తమసాఽనువిద్ధేన మదేన తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం పణ్డితమానినం స భగవాన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మభూతః సర్వభూతసుహృదాత్మా యోగేశ్వరచర్యాయాం నాతివ్యుత్పన్నమతిం స్మయమాన ఇవ విగతస్మయ ఇదమాహ ॥ ౭ ॥ శ్లో ॥ త్వయేరితం వ్యక్తమవిప్రలబ్ధం భర్తుః స మే స్యాద్యది వీర భారః । గన్తుర్యది స్యాదధిగమ్యమధ్వా పీవేతి రాశౌ న విదాం ప్రవాదః ॥ ౮ ॥ స్థౌల్యం కార్శ్యం వ్యాధయ ఆధయశ్చ క్షుత్తృడ్భయం కలిరిచ్ఛా జరా చ । నిద్రా రతిర్మన్యురహం మదశ్చ దేహేన జాతస్య హి మే న సన్తి ॥ ౯ ॥ జీవన్మృతత్వం నియమేన రాజన్నాద్యన్తవద్యద్వికృతస్య దృష్టమ్ । స్వస్వామిభావో ధ్రువ ఈడ్య యత్ర తర్హ్యుచ్యతేఽసౌ విధికృత్యయోగః ॥ ౧౦ ॥ విశేషబుద్ధేర్వివరం మనాక్చ పశ్యామి యన్న వ్యవహారతోఽన్యత్ । క ఈశ్వరస్తత్ర కిమీశితవ్యం తథాపి రాజన్ కరవామ కిం తే ॥ ౧౧ ॥ ఉన్మత్తమత్తజడవత్స్వసంస్థాం గతస్య మే వీర చికిత్సితేన । అర్థః కియాన్ భవతా శిక్షితేన స్తబ్ధప్రమత్తస్య చ పిష్టపే

ని-సంస్థానిష్ఠా-బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతి, శ్రుతౌ-సంస్థాశబ్దస్య నిష్ఠాపరత్వ ప్రయోగాత్-నిష్ఠాచోపాసనాయా అవిచ్ఛేదః-స్వసంస్థాం-ప్రాప్తస్య, ఉన్మత్తాదీననుకుర్వతః తర్జనతాడనాదిపరిభవార్హిణో మమ, హే వీర-చికిత్సితేన దణ్డేన-శిక్షితేన వా, క్రియా, నర్థః-త్వత్కృతం ప్రహరణాదికం నానిష్టం స్యాదిత్యర్థః-యదిపునః హంనస్వసంస్థాంగతః-కింతు ప్రమత్తస్సం సాక్ష్యేవ. తథాఽపి- స్తబ్ధస్య, ప్రమత్తస్య చ - మమ శిక్షాదికం-పిష్టపేషవత్ వ్యర్థమేవ-జ్ఞానరహితైర్మాదృశైస్సంసారిజనైర్యత్స్వయం చికిత్సితం దణ్డనప్రధానం-తత్ - పిష్టపేషో నిష్ఫలః-పూర్వమేవ సంసారవ్యసనాతురత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అనువాదపరిభాషయా అనువాదరూపభాషణపూర్వకం, ఏతావత్-ప్రత్యుదీర్య ప్రతివచనం కృత్వా , ఉపశమః అక్రోధాదిరేవ-శీలం-యస్య-ఉపరతం నిరస్తం-అనాత్మనో దేహాన్తరస్య నిమిత్తం యేన-విద్యయా నిరస్తదేహాన్తరసంబన్ధాపాదకపూర్వోత్తరసంచితానభ్యుపగతప్రామాదిక బుద్ధిపూర్వకభేదభిన్నపుణ్యాపుణ్యరూపపాపః-ఆరబ్ధం అభ్యుపగతప్రారబ్ధరూపమపి-కర్మ పుణ్యాపుణ్యరూపం-ఉపభోగేనానుభవేన-అపనయన్-స-మునివరః-తథైవ పూర్వవ-ద్రాజయానమప్యూఢవాన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హే పాణ్డవేయ, స చాపి సిన్ధుసౌవీరపతిః-రహూగణోఽపి సమ్య, గ్యా, శ్రద్ధా-తయైవ-తత్త్వజిజ్ఞాసాయా, మధికృతః ప్రాప్తోఽధికారిభావో యేన, అధికారః ప్రస్తావః ప్రారబ్ధ ఇతి యావత్-తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం కృతారంభ ఇత్యర్థః- అజ్ఞానవిమోచనం-బహుయోగగ్రన్థసంమతం-బహువిధాధ్యాత్మశాస్త్రసమ్మతం చ-ద్విజవచ-శ్శ్రుత్వా-విగతో, నరాణాం దేవోఽధిరాజ ఇతి, స్మయో గర్వో, యస్య సః, శిబికాయా-స్త్వరయాఽవరుహ్య , తత్పాదమూలముపగతః ద్విజపాదమూలం ప్రతి ప్రణతః-క్షమాపయ, న్వక్ష్యమాణ, మువాచ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ద్విజానాం మధ్యే, కతమః-నిగూఢః అనభివ్యక్త బ్రహ్మవర్చస, శ్చరసి , నాహం ద్విజ ఇతి చే

షః॥ ౧౨॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ గ ॥ ఏతావదనువాదపరిభాషయా ప్రత్యుదీర్య సమునివర్య ఉపశమశీల ఉపరతానాత్మ
నిమిత్త ఉపభోగేన కర్మారబ్ధం వ్యపనయన్ రాజయానమపి తథోవాహ ॥ ౧౩ ॥ స చ పాణ్డవేయ సిన్ధుసౌవీరపతి
స్తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం సమ్యక్ఛ్రద్ధయాఽధికృతాధికారస్తద్ధృదయగ్రన్థివిమోచనం ద్విజవచ ఉపశ్రుత్య బహు
యోగగ్రన్థసంమతం త్వరయాఽవరుహ్య శిరసా తత్పాదమూలముపసృతః క్షమాపయన్ విగతనృదేవస్మయ
ఉవాచ ॥౧౪॥ రహూగణ ఉవాచ॥ శ్లో ॥ కస్త్వం నిగూఢశ్చరసి ద్విజానాం బిభర్షి సూత్రం కతమోఽవధూతః ।క
స్యాసి కుత్రత్య ఇహాపి కస్మాత్ క్షేమాయ నశ్చేతసి నోత శుక్లః ॥ ౧౫ ॥ నాహం విశఙ్కే సురరాజవజ్రాన్న త్ర్యక్ష
శూలాన్న యమస్య దణ్డాత్ । నాగ్న్యర్కసోమానిలవిత్తపాస్త్రాచ్ఛఙ్కే భృశం బ్రహ్మకులావమానాత్ ॥౧౬॥
తద్బ్రూహ్యసఙ్గో జడవన్నిగూఢవిజ్ఞానవీర్యో విచరస్యపారః । వచాంసి యోగగ్రథితాని సాధో న నః క్షమన్తే మన
సాఽపి భేత్తుమ్ ॥౧౭॥ అహం చ యోగేశ్వరమాత్మతత్త్వవిదాం మునీనాం కపిలం గురుం వై । ప్రష్టుం ప్రవృత్తః
కిమిహారణం యత్సాక్షాద్ధరిం జ్ఞానకలావతీర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ స వై భవాన్ లోకనిరీక్షణార్థమవ్యక్తలిఙ్గో విచరస్యపి
స్విత్ ।యోగేశ్వరాణాం గతిమన్ధబుద్ధిః కథం విచక్షీత గృహానుబద్ధః ॥౧౯॥ దృష్టశ్శ్రమః కర్మత ఆత్మనో వై భర్తుర్గ

న్న, యత, స్సూత్రముచితం, బిభర్షి-అత, స్త్వ, మవధూతః సర్వైః పరిభావ్య వేషో-జ్ఞాననిష్ఠః కస్య పితుర్గురోర్వా , అసి, పుత్రశ్శిష్యో వా-అసి-కుత్రత్యః కుత్ర భవః-ఇహాపి-కస్మాద్ధేతోః, ప్రాప్తః - నోఽస్మాకం-క్షేమాయ చేత్ప్రాప్తః , కిముత శుక్లః-కపిలో మునిరసి భవసి కిం, ఉతేతి వితర్కే- ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కిమనయా చిన్తయా శిబికాం తావద్వహామీతి వదత ఆహ॥ నాహమితి ॥ సురరాజవజ్రాదహం, న విశఙ్కే-న బిభేమి, తథా, రుద్రస్య, త్రిశూలా, ద్యమస్య దణ్డాదపి-తథా, గ్న్యాదీనామస్త్రాదపి-తత్ర విత్తపః-కుబేరః-కింతు-బ్రహ్మకులావమానాన్నితరాం శఙ్కే ❁॥౧౬॥❁ తత స్తస్మా-త్ప్రశ్నానాముత్తరం-బ్రూహి-అసఙ్గో నిష్పరిగ్రహః-నిగూఢం పిహితం, విజ్ఞానరూపం, వీర్యం ప్రభావో-యేన-అపారః దుర్విభావ్యాభిప్రాయః-జడవ-ద్విచరసి-తవ, వచాంసి తు-యోగగ్రథితాని యోగశాస్త్రైసందర్భితాని-తత్ర హేతుః-హే సాధో- నోఽస్మాకం - మనసా సూక్ష్మదృష్ట్యా-త్వద్వచో, భేత్తుమభిప్రాయతోఽవగన్తుం-న క్షమం న శక్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ స్వస్య జ్ఞానార్థితాం దర్శయతి॥ అహం చేతి ॥ తత్త్వవిదాం చిదచిదీశ్వరతత్త్వవిదాం-మునీనాం మధ్యే-ప్రవరం-గురుం హితోపదేష్టారం-జ్ఞానకలయా నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్త్యంశేన - అవతీర్ణం-సాక్షాద్ధరిం-యోగేశ్వరం, కపిలం మునిం ప్రతి, ఇహ సంసారే, య , చ్ఛరణం రక్షకం , త , త్కిమితి, ప్రష్టు , మహం , ప్రవృత్తః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ లోకనిరీక్షణార్థం-స ఏవ కపిలో, భవా, న్విచరతి కింస్విదేవం , కథంభూతః, అవ్యక్తలిఙ్గః అస్పష్టవేషః, గృహాసక్తో, మాదృశో, ఽన్ధబుద్ధి, ర్యోగీశ్వరాణాం, గతిం కథం-విచక్షీత పశ్యేత్, విద్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం తత్స్వరూపం పృష్ట్వా తదుక్తోత్తరాణ్యాక్షిపతి॥ తత్ర యదుక్తం మమ శ్రమో నాస్తీతి - తత్రాహ ॥ దేహాన్యత్వేఽపి దేహయోగాదాత్మనో మమ కర్మతః యుద్ధాదికర్మణా, శ్రమో దృష్టః, అతో, మద్దృష్టాన్తేన, భర్తుః భారస్య భర్తుః అధ్వనశ్చ గన్తుర్భవతోఽపి , శ్రమ,

మనుమన్యే అనుమినోమి, భవతాశాన్త్రా నైన భవితవ్యం భర్తృత్వాద్గన్తృత్వాచ్చ, యథా యుద్ధాదికర్తాఽహమిత్యనుమినోమీత్యర్థః॥ నన్విదం లౌకికవ్యవహారమాత్రం నతు సత్యం తత్రాహ॥ యథేతి॥ అసతా ఘటాదినా- ఉదకాహరణాద్యభావదర్శనాత్, సతా తు తద్దర్శనాచ్చ- వ్యవహారమార్గః ప్రపఞ్చః - సమూలః ప్రమాణమూలక ఏవేష్టః- అత్రాయం ప్రయోగః- ప్రపఞ్చస్సత్యః- అర్థక్రియాకారిత్వాత్- యః పునరసత్యః - నాసావర్థక్రియాకారీ- యథా శుక్తిరజతాదీతి * ॥ ౨౦ ॥ * ఆత్మనః స్వతో దుఃఖాద్యభావేఽపి దేహసంసర్గాత్తత్సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ స్థాలీత్యాది ॥ స్థాల్యాదిగతాదగ్నితాపాత్తన్మధ్యవర్తినశ్శిశిరస్య పయసోఽభితాపస్తస్య తాపాత్తణ్డులగర్భవిక్లిత్తిర్భవతి ॥ తత్తస్మాద్దృష్టాన్తదర్శనాద్దేహాదీనాం- సన్నికర్షాదనురోధాత్సన్నికృష్టస్యావర్జనీయత్వాత్ - తన్నిమిత్తాత్పురుషస్య- సంసృతిస్సుఖదుఃఖాద్యనుభూతిర్భవతీత్యర్థః॥ అసవః ప్రాణాః- ఆశయో వాసనా- అన్తఃకరణం వా- తథాహి- నిదాఘాదినా దేహే తప్తే ఇన్ద్రియాణాం తాపః- తతః ప్రాణస్య- తతో మనసస్తత ఆత్మన ఇతి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవంచ సతి దణ్డపతనాదికమపి సఫలమిత్యాహ॥ శాస్తేతి ॥ యదాఽహం కర్మవశాన్నృపతిస్తదా- ప్రజానాముత్పథవర్తినీనాం- శాస్తా, సన్మార్గవర్తినీనాం తు గోప్తా - నను పూర్వమేవ వ్యసనాతురం దణ్డయన్ పిష్టం పినష్టీత్యుక్తమితి చేత్తత్రాహ ॥ యః అచ్యుతస్య భగవతః- స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణ కింకర ఆరాధకః- భగవదారాధనరూపం- స్వస్వవర్ణాశ్రమప్రయుక్తం నిగ్రహానుగ్రహాదికం- కుర్వన్ - పిష్టం- న పినష్టి నైష్ఫల్యం న ప్రాప్నోతి- యత్స్వవర్ణాశ్రమోచితం- కర్మ, ఈహమానః కుర్వాణః- అఘౌఘం పాపరాశిం విజహాతి విధునోతి * ॥ ౨౨ ॥ * తస్మాదేవం మమ జిజ్ఞాసుత్వాత్- హే ఆర్తబన్ధో- నరదేవోఽహమిత్యభిమానజమదేన - అనాదృతసజ్జనస్య- మే మహ్యం- మైత్రీం దృశం స్నేహప్రయుక్తాం దృష్టిం- కృషీష్ట కురు- యయా దృశా - సదవధ్యానం సతామవజ్ఞానరూపం- మంహః పాపం- తరేతరిష్యామి * ॥ ౨౩ ॥ * నను మమావజ్ఞాకృతవికారాభావాత్కుతః పాపం తత్రాహ॥ నేతి॥ విశ్వసుహృదీశ్వరస్తస్య సఖా విశ్వసుహృత్సఖః॥ “ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖా

* స్తుర్భవతశ్చానుమన్యే । యథాఽసతోదానయనాద్యభావాత్సమూల ఇష్టో వ్యవహారమార్గః ॥ ౨౦ ॥ స్థాల్యగ్నితాపాత్పయసోఽభితాపస్తత్తాపతస్తణ్డులగర్భరన్ధిః । దేహేన్ద్రియాస్వాశయసన్నికర్షాత్తత్సంసృతిః పురుషస్యానురోధాత్ ॥ ౨౧ ॥ శాస్తాఽభిగోప్తా నృపతిః ప్రజానాం యః కింకరో నైవ పినష్టి పిష్టమ్ । స్వధర్మమారాధనమచ్యుతస్య యదీహమానో విజహాత్యఘౌఘమ్ ॥ ౨౨ ॥ తస్మై భవాన్నరదేవాభిమానమదేన తుచ్ఛీకృతసత్తమస్య । కృషీష్ట మైత్రీం దృశమార్తబన్ధో యయా తరే సదవధ్యానమంహః ॥ ౨౩ ॥ న విక్రియా విశ్వసుహృత్సఖస్య సామ్యేన వీతాభిమతేస్తవాస్తి । మహద్విమానాత్స్వకృతాద్ధి మాదృఙ్నఙ్క్ష్యత్యదూరాదపి శూలపాణిః ॥ ౨౪ ॥ **

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. ************

బ్రాహ్మణ ఉవాచ॥ అకోవిదః కోవిదవాదవాదాన్ వదస్యథో నాతివిదాం వరిష్ఠః । న సూరయో హి వ్యవహారమే

యాం,, ఇతి శ్రుతేః- తస్య- సామ్యేన సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వభావేన- వీతా నిరస్తా - అభిమతిః దేహాత్మాభిమతిః- స్వతన్త్రత్వాభిమతిశ్చ యస్య- తవ- యద్యపి మత్కృతాదవజ్ఞానాద్వికారో నాస్తి॥ తథాపి- మహతాం- విమానాత్- స్వకృతాన్మాదృశో జన్తుః- శూలపాణిరివాతిసమర్థోఽపి- అదూరాత్ క్షిప్రం- నఙ్క్ష్యతి స్థావరతామేష్యతి- స్థావరత్వప్రాప్తిరేవ హి జీవస్య వినాశో నామ- తత్ర నితరాం చైతన్యానభివ్యక్తేః * ॥ ౨౪ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః. ***************** ఇ *****************

ఏవం దేహగతానాం పరిశ్రమగమనస్థాల్యాదీనాం సత్యానామేవ దేహాత్మభ్రాన్త్యా ఆత్మని ప్రతీయమానానామపి వస్తుత ఆత్మన్యభావే నిరాక్షేపం మయాఽభిహితే సత్యయం ప్రపఞ్చమిథ్యాత్వం మయాభిహితమితి భ్రామ్యన్ ఘటాదీనామివ తేషాం సుఖదుఃఖాద్యర్థక్రియాకారిత్వేన సత్యతాముపపాదయన్నకుశలః- అసత్యత్వేఽభిహితే సత్యత్వోపపాదనం యుక్తిమత్- అన్యగతానామన్యత్ర ప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వే కథితే తేషాం సత్యత్వోపపాదనవైయర్థ్యాత్- తథా దేహసంబన్ధాదాత్మని తేషాం ప్రతీతిర్న వస్తుత ఇత్యుక్తే- పునర్దేహాదిసంబన్ధాదాత్మని పరిశ్రమాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖాది ప్రతీతిరితి వదన్నయం న నిపుణః- ఉక్తస్యైవ పునరాక్షేపత్వేనోక్తేః- తథా జీవానాం మిథః స్వస్వామిభావస్యౌపాధికత్వే కథితే పునస్తస్య స్వాభావికత్వాభిమానేన స్వస్య దణ్డనేతృత్వం సాధయన్నప్రవీణ ఇత్యభిప్రయన్నాహ బ్రాహ్మణః॥ అకోవిద ఇతి॥ అకోవిదః ప్రకృతివివిక్తాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహిత ఏవ త్వం- కోవిదవాదవాదాన్ కోవిదవాక్యతుల్యాన్ వాదాన్ - వాక్యాని వదసి- అథోఽతోఽత్యన్తం శ్రేష్ఠో న భవసి- కుతః- హి యస్మాత్ - ఏతం వ్యవహారం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తం పీనత్వయువత్వదూరగన్తృత్వాదివ్యవహారమాత్మవిషయం దేహినాం పరస్పరం స్వస్వామిభావాదివ్యవహారం- అన్యచ్చ సర్వం,

సూరయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-తత్త్వావమర్శేనతత్త్వవిచారమూలకం-నసమామనన్తినసమ్యగ్వదన్తి- నపరమార్థత్వేనస్పృశన్తీత్యర్థః-సహామనన్తీతిపాఠే-తత్త్వవిచారేణసహనవదన్తికింత్వవిచారితసున్దరంవదన్తిసూరయోనసమామనన్తీత్యనేననిరన్తరమధ్యాత్మశాస్త్రపరిశీలనవతామాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠానామస్మిన్ దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిమూలేవ్యవహారేఅపారమార్థ్యజ్ఞానం-తద్విపరీతానాంతస్మిన్పారమార్థ్యాభిమానశ్చేతిసూచితమ్ ❁ ॥౧॥ ❁ తత్ర తేషాం తదభిమానేహేతుస్తత్త్వత్రయస్వరూపస్వభావప్రతిపాదకవేదాన్తశాస్త్రార్థాపరిశీలనమేవేతివక్తుంతావద్వేదాన్తశాస్త్రస్తుతమపూర్వభాగస్యాతత్త్వవేదకత్వమాహ॥తథైవేతి॥ హేరాజన్ - ఉరవోబహవః-గార్హమేధాఃగృహమేధసంబన్ధినో,వితానాఃయజ్ఞాదికర్మవిస్తారాః-తద్విషయయావిద్యయా-ఉరుభృశం-విజృమ్భితేషువిలసితేషు- వేదవాదేషు-ప్రాయేణేత్యనేన-ఈశ్వరారాధనత్వేనకర్మకుర్వతాంరోచతఏవేత్యుక్తం - వేదపూర్వభాగేషు - తత్త్వవాదః-శుద్ధోనిర్ణయాత్మకః అతఏవ-సాధుః-ప్రాయేణ-నచకాస్తినప్రకాశతే-వేదరూపేషు- వాదేషుఉక్తేషు - దేహాతిరిక్తస్య ఫలభోక్తృత్వమాత్రంజ్ఞాయతే.నతుస్వరూపంశోధ్యత ఇత్యర్థః-యద్వా - తత్త్వస్యవాదఉక్తిర్యస్మిన్ససతత్త్వవాదస్తత్త్వవాదీత్యర్థః,ఏవం వేదవాదేష్విత్యత్రాపి వేదశబ్దస్తత్పూర్వభాగపరః - పూర్వభాగతదర్థవాదిషు ఉత్తరభాగతదర్థవాదీనసమ్యక్ప్రకాశత ఇత్యర్థః,కర్మస్వేవరుచిమతాంజ్ఞానేరుచింనోత్పాదయితుంశక్నుయాదితిభావః ❁ ॥౨॥ ❁ శ్రుతవేదాన్తస్యాప్యవిరక్తస్యనతైస్తత్త్వావబోధఇత్యాహ॥నేతి॥స్వప్నే స్వాప్నపదార్థే-నిరుక్త్యా వ్యాఖ్యానేన-స్వప్నసుఖస్యఅల్పాస్థిరత్వావగమేన - అన్యదపిగృహమేధిన ఐహికాముష్మికాదిసుఖం-యస్య,హేయత్వేనానుమితం , నస్యాత్తస్యసాంసారికదుఃఖవిరక్తివిరహాత్తత్రసంసక్తస్య-సాక్షాద్యథావత్,తత్త్వజ్ఞానాయ-వరీయసీఃవరీయస్యఃగరీయస్యః,వాచః వేదాన్తవాచః-సమ్యజ్జ్ఞానసక్ వేదాన్తైర్నతత్త్వావబోధఇత్యర్థః-స్వప్నదృష్టాన్తేనగృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వానుమానంతత్త్వావబోధకారణం,క్షుద్రసుఖాసక్తిమూలకమిత్యుక్తం-అనేన-గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వాధ్యవసాయేతత్త్వజ్ఞానోదయఇతిఫలితమ్ ❁ ॥౩॥ ❁ తత్రగుణత్రయోపరాగేణకుశలాకుశలకర్మోపాదనద్వారోచ్చావచదేహసంబన్ధమాపాదయన్మన ఏవాల్పాస్థిరసుఖాసక్తిజననద్వారాతత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకంసత్సంసృతికారణం - తదేవచగుణత్రయాకలుషితంసత్ జ్ఞానజననద్వారాముక్తిహేతుశ్చేత్యాహ॥

తంతత్త్వావమర్శేన † సమామనన్తి ॥౧॥ తథైవ రాజన్నురుగార్హమేధవితానవిద్యోరువిజృమ్భితేషు।న వేద
వాదేషుహితత్త్వవాదఃప్రాయేణశుద్ధోనచకాస్తిసాధుః ॥౨॥ నతస్యతత్త్వగ్రహణాయసాక్షాద్వరీయసీ
*రపివాచస్సమాసన్ । స్వప్నేనిరుక్త్యాగృహమేధిసౌఖ్యంనయస్యహేయానుమితంస్వయంస్యాత్॥ ౩ ॥యా
వన్మనోరజసాపూరుషస్యసత్త్వేనవాతమసావానురుద్ధమ్ । చేతోభిరాకూతిభిరాతనోతినిరఙ్కుశంకుశలంచే
తరంవా ॥ ౪ ॥ సవాసనాత్మావిషయోపరక్తోగుణప్రవాహోవికృతః*షోడశాత్మా । బిభ్రత్పృథఙ్నామభిరూ

యావదితి॥సార్ధైఃపఞ్చభిః॥యావద్యస్యపూరుషస్య-మనః,రజఆదిభిరనువిద్ధంఉపరక్తం-భవతి-తావన్నిరఙ్కుశంసత్ -తత్తద్గుణానుసారేణ-చేతోభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవ్యాపారైఃఆకూతిభిఃకర్మేన్ద్రియవ్యాపారైశ్చ-హేతుభూతైః,రుభయేన్ద్రియకర్మభిఃపుణ్యాపుణ్యరూపైః,కుశలమ్,ఉత్కృష్టమితరంనహీనంవా-దేహ - మాతనోతిసంపాదయతి ❁ ॥౪॥ ❁ ఏతదేవప్రతిపాదయతి॥సఇతి॥ పుంస్త్వమాత్మశబ్దవిశేషణత్వేన , తన్మన ఇత్యర్థః, సవాసనాత్మావాసనాధీనస్వరూపః - విషయోపరక్తః , గుణైస్సత్త్వాదిభిః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్యసగుణప్రవాహః అతఏవవికృతః , షోడశాత్మా పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశద్రవ్యప్వా - త్మప్రధానః అతఏవవికృతః - నామభిర్వాచకశబ్దైస్సహ - రూపభేదం దేవమనుష్యత్వాద్యవయవసంస్థానరూపాకారభేదం - బిభ్రత్ - దేవమనుష్యాదికమాత్మనోబహిష్ఠం అన్తర్గతం రాగాదికంచ-వయునైఃసంకల్పవికల్పాత్మకైః జ్ఞానైః- ఆతనోతి-ఆత్మానం దేవోఽహంమనుష్యోఽహమిచ్ఛామిద్వేష్మీత్యేవంరూపబుద్ధిభిశ్చోపాధ్యాకారయుక్తంకరోతీత్యర్థః, యద్వా - వయునైఃసంకల్పవికల్పాత్మకప్రవృత్తిభేదైః - రూపభేదంఅనేకరూపతాం - బిభ్రత్సవాసనాత్మా - అన్తర్గతంరాగాదికం-బహిర్గతందేవాదిరూపంచ- నామభిస్సహ - తనోతి - అత్రపురైస్తనోతీత్యపిపాఠోదృశ్యతే - తదాఽయమర్థః - పురుషస్య - మనో-యావద్రజఆదిభి - రనువిద్ధంసన్నిరఙ్కుశంయథాభవతితథా - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియైర్గుణానుసారేణ-పుణ్యాపుణ్యరూపవ్యాపారమాపాదయతి - తావదయంస్వతోఽవికృతోఽపిపురుషః. సవాసనాత్మావాసనాధీనస్వరూపాన్తఃకరణయుక్తః - అతఏవ - వాసనావశాద్విషయైరుపరక్తఃవి

---

† పా॥ సహామనన్తి.

షయాసక్తః - గుణప్రవాహః గుణైః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య - గుణానురూపప్రవృత్తిమాన్ - వికృతః - పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశపదార్థానామాత్మాధారకస్సన్నవిశ్లిష్టసూక్ష్మదేహ ఇత్యర్థః - నామభిస్సహ - దేవమనుష్యాదిరూపభేదం బిభ్రత్, తైః పురైశ్శరీరైః - పునరన్తర్గతం రాగద్వేషాదికం - బహిష్ఠంచాహ్యంచకర్మ - గుణానుసారేణ - పుణ్యాపుణ్యరూపం - కరోతి నామభిరిత్యత్ర రేఫలోపే దీర్ఘాభావ ఆర్షః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తదనురూప - మీశ్వరాదిష్టం ఫలం చ ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ దుఃఖమితి॥ ఏవంవిధం యత్ సంసృతిచక్రం - తస్మి - న్కూటవత్పర్వతశృఙ్గవ - దవిచాల్యతయా - వర్తమానః - మాయారచితాన్తరాత్మా ప్రకృతిపరిణామరూపాన్తఃకరణవాన్ - స్వదేహినం స్వశరీరిణం - పరమాత్మాన - మాలిఙ్గ్య - తమవినాభూతమేవ - అన్తఃకరణపారవశ్యా - త్స్వదేహినం పరమాత్మానమజానన్నపి తచ్ఛరీరతయా వర్తమాన ఏవేత్యర్థః - యద్వా స్వదేహోఽస్యాస్తీతి స్వదేహీ - తం దేహస్థమాలిఙ్గ్యేత్యర్థః - కాలేన - దైవా - దుపపన్నం ప్రాప్తం - దుఃఖాదికం - ఫలం కర్మఫల - మావ్యనక్తి ఆప్నోతి - వ్యతిరిక్తం సుఖదుఃఖవ్యతిరిక్తం - మోహం - తీవ్రం దుర్నివారమిత్యర్థః - అఙ్గిరత్రగత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ యావదేవం - తావాన్ - తత్పర్యన్తవాన్ - నయం - స్థూలసూక్ష్మో - వ్యవహారః - వ్యవహారస్య స్థూలత్వం సూక్ష్మత్వం చ వ్యవహ్రియమాణాకారస్థూలత్వసూక్ష్మత్వకృతం - దేవోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిబాహ్యాకారవిషయః స్థూలః - ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమిత్యాద్యన్తరాకారవిషయస్సూక్ష్మః - సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి సర్వదా స్వరూపేణాతిరోహితో జీవస్సాక్ష్యో విషయో యస్య - తథాభూతో - భవతి - కర్మణా స్వభావసఙ్కోచరూపతిరోధానేఽప్యస్య స్వరూపస్యాతిరోధానాత్సదావిరిత్యుక్తం - సదా - ఆవిః స్వరూపేణ భాసమానో - యః - క్షేత్రజ్ఞో జీవః - తద్విషయ ఏవాయం వ్యవహారో దేహాత్మాభిమానాత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఉక్తమర్థముపసంహరన్మనస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వం సదృష్టాన్తమాహ - తస్మాదితి ద్వాభ్యాం ॥ తస్మాన్మనసో - గుణానురక్తాదుక్తవిధసంసృతిచక్రప్రవృత్తే - రననురక్తాచ్చ తత్త్వజ్ఞానోదయా - ద్గుణా

పభేదమన్తర్బహిష్ఠం చ ×పురైస్తనోతి॥ ౫ ॥ దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం చ తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలమావ్యనక్తి।
ఆలిఙ్గ్య మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం సంసృతిచక్రకూటః ॥ ౬ ॥ తావానయం వ్యవహారస్సదాఽఽవిః
క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి ❀ స్థూలసూక్ష్మః ॥ ౭ ॥ తస్మాన్మనో లిఙ్గమదో వదన్తి గుణాగుణత్వస్య పరావరస్య। గుణా
నురక్తం వ్యసనాయ జన్తోః క్షేమాయ నైర్గుణ్యమథో మనస్స్యాత్ ॥ ౮ ॥ యథా ప్రదీపో ఘృతవర్తి ❀ మశ్నన్ శి
ఖాస్సధూమా భజతి ❀ హ్యన్యథా స్వమ్ । ❀ పదం తథా గుణకర్మానుబద్ధం వృత్తీర్మనశ్శ్రయతేఽన్యత్ర తత
త్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాదశాసన్మనసస్తు వృత్తీ రాకూతయః పఞ్చ ధియోఽభిమానః। మాత్రాణి కర్మాణి పురం చ తా

గుణత్వస్య గుణాగుణత్వయోః - గుణత్రయసహితత్వతద్రహితత్వయోః - సంసారమోక్షయోరిత్యర్థః “ గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగిష్ట ” ఇతి గుణశబ్దో గుణిపరః - లిఙ్గం హేతుం - అదః ఏతన్మనః - వదన్తి - తథా - పరావరస్య దేవాదిస్థావరాన్తపరావరభావస్య చ - మన ఏవ - లిఙ్గం - వదన్తి - యద్వా, పరావరశబ్దో వ్యుత్క్రమేణ గుణాగుణత్వవిశేషణం - అవరం నికృష్టం, య - ద్గుణసహితత్వం - పరముత్కృష్టం - య - ద్గుణరాహిత్యం - తయోర్లిఙ్గం - మన ఇత్యన్వయః ॥ తద్వివృణోతి ॥ గుణానురక్తమితి॥ గుణశబ్దస్త్రిగుణపరః త్రిగుణానురక్తం - మనః - జన్తోర్వ్యసనాయ సంసారాయ - నైర్గుణ్యం తు - అథ మనః - క్షేమాయ సుఖాయ - ముక్తయే స్యాదిత్యర్థః - నిర్గతం గుణాన్నిర్గుణం - తదేవ నైర్గుణ్యం - చతుర్వర్ణాదేరాకృతిగణత్వాత్స్వార్థే ష్యఞ్ - మనసో మలినత్వే విమలత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ఘృతవర్తిం ఘృతావసిక్తాం వర్తిం - అశ్నన్ వ్యాప్నువన్ - సధూమాః; శిఖాః - భజతే - అన్యథా ఘృతానవసిక్తవర్తిగతః - స్వం, పదం రూపం ధూమానావిలం - భజతే - తథా - గుణకర్మానుబద్ధం గుణానుసారిభిః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిః - కలుషితం - మనః ప్రదీపస్థానీయం - శిఖాస్థానీయాః ధూమతుల్యా రాగద్వేషాద్యా వృత్తీ - ర్భజతే - అన్యత్ర గుణత్రయేణాకాలుష్యే సతి - తత్త్వం స్వస్వభావం సత్త్వప్రచురతాం - శ్రయతే ప్రాప్నోతి ॥ యద్వా తత్త్వం శ్రయతే తత్త్వావభాసస్తదా స్యాదిత్యర్థః ❀ ॥౮॥౯॥ ❀ గుణకలుషస్య మనసో వృత్తీః ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకాదశేత్యాదినా ॥ మనస - ఏకాదశ - వృత్తీర్వృత్తయ - ఆసన్, తాః కా ఇత్యత్రాహ ॥ ఆకూతయః కర్మేన్ద్రియాణాం వ్యాపారవిషయాః పఞ్చ క్రియాకారాః - ధియః జ్ఞానేన్ద్రియద్వారేణ పఞ్చ వృత్తయో జ్ఞానాకారాః - ఏతా దశ సద్వారకాః - అహం మమాద్యభిమానరూపా త్వద్వారికైకా సంభూయైకాదశ - హే వీర - తాసాం వృత్తీనాం - భూమీర్విషయాః - మాత్రాణి పఞ్చ కర్మాణి పఞ్చ పురమిత్యేక - మితి సంభూయైకాదశే - తి వదన్తి తత్త్వవిదః తత్ర మాత్రాణి గన్ధాదీని - జ్ఞానాకారాణాం వృత్తీనాం విషయాః కర్మాణి తు విసర్గాదీని క్రియారూపాణాం - పురం త్వభిమానరూపాయాః - ఇతి వివేకః - పురమత్ర శరీరం - తస్యాహం మమాభిమా

× పా॥ సహితనోతి

నవిషయత్వాత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవ్యాపారవిషయమాత్రాణికర్మాణిచప్రపఞ్చయతి ॥ గన్ధేతి ॥ గన్ధః ఘ్రాణేన్ద్రియవృత్తివిషయః, రూపంచక్షురిన్ద్రియవృత్తివిషయః, స్పర్శస్త్వగిన్ద్రియవిషయః, రసోరసనేన్ద్రియవిషయః, శ్రవశ్శబ్దః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయః, ఏవం పాయూపస్థపాదవాక్పాణివృత్తీనాం క్రమేణ విసర్గాదయః పఞ్చ విషయాః, తత్ర విసర్గః పురీషోత్సర్గః, రతిస్సంభోగః - ఆర్తిర్గమనం - అభిజల్పో భాషణం - శిల్పః ఆదానాదిః - గన్ధాదయః పఞ్చ జ్ఞానేన్ద్రియద్వారా మనోవృత్తీనామేవ విషయాః - తథా విసర్గాదయః కర్మేన్ద్రియద్వారా మనోవృత్తీనామేవ పఞ్చానాం పఞ్చ విషయా ఇతివివేకః - పురస్యాభిమానవిషయత్వప్రకారమాహ ॥ ఏకాదశమితి ॥ స్వీకరణం - మమేదంశిరః మమాయంహస్త ఇత్యాద్యభిమానేనస్వీకరణం - స్వీకార్యం శరీరమభిమానస్య విషయః - తమేకాదశంవదన్తి - అయమర్థః - శరీరమభిమానస్యనజ్ఞేయతయాగన్ధాదివద్విషయః - నాపికార్యతయావిసర్గాదివత్ - కింతుమమేతిస్వశేషతయాస్వీకార్యత్వేనవిషయఇతివివేకినామేవశరీరమభిమానవిషయ ఇతితదభిప్రాయేణస్వీకరణంమమాభిమానస్యవిషయత్వేనోక్తం - అవివేకినాంతుశరీరమహదభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణాహ ॥ శయ్యామహంద్వాదశమేకమాహురితి - యే కేచిత్ - అహం అహంకారః - అనాత్మన్యాత్మతాదాత్మ్యాభిమానరూపస్తం - ద్వాదశీంవృత్తిం - తస్యాంవిషయభూతాం - శయ్యాంశరీరం - ద్వాదశంవిషయంచాహురిత్యర్థః - జీవోయతఃస్వస్వరూపవ్యామోహేనశరీరేశేతేవసతీతిశరీరం - శయ్యాశబ్దేనోచ్యతే - నను - గన్ధాదీనాంతద్విషయజ్ఞానానాంచవృత్తిరూపాణాంభేదాద్విషయవిషయిభావఉపపన్నః - విసర్గాదీనామేవకర్మేన్ద్రియవృత్తిత్వాత్తేషామేవపునస్తద్విషయత్వమనుపపన్నమితిచేన్న - విసర్గాదీనాంక్రియాత్మకత్వాత్క్రియాయాశ్చఫలవ్యాపారభేదేనద్వైవిధ్యాత్ - తత్రవ్యాపారాంశస్యవృత్తిత్వంఫలాంశస్యవిషయత్వమితిభేదాత్ - తథాహ్యుత్సర్గోహిత్యాగో - విశ్లేషస్తద్విషయ - స్తదనుకూలోవ్యాపారోవృత్తిః - ఏవంరత్యాదిష్వపిబోధ్యమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఉక్తానామేకాదశానాంవృత్తీనామవాన్తరభేదైరానన్త్యమాహ ॥ ద్రవ్యేతి ॥ ద్రవ్యంపృధివ్యాదిభూతపఞ్చకం - తేషామసాధారణోగుణఃస్వభావః - తేషాంపరిణామస్వభావో

సాంవదన్తిచైకాదశవీరభూమీః ॥ ౧౦ ॥ గన్ధాకృతిస్పర్శరసశ్రవాంసివిసర్గరత్యార్త్యభిజల్పశిల్పాః । ఏకాదశం
స్వీకరణంమమేతిశయ్యామహంద్వాదశమేకఆహుః ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యస్వభావాశయకర్మకాలైరేకాదశామీమన
సోవికారాః । ❀ సహస్రశశ్శతశఃకోటిశశ్చక్షేత్రజ్ఞతోనమిథోనస్వతస్స్యుః ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞఏతామనసోవిభూ
తీర్జీవస్య ❀ మాయారచితాశ్చనిత్యాః । ఆవిర్హితాఃక్వాపితిరోహితాశ్చశుద్ధోవిచష్టేహ్యవిశుద్ధకర్తుః ॥ ౧౩ ॥

వా - తేషాంవిచిత్రపరిణామహేతుర్వా - ఆశయోవాసనా - కర్మాణిపుణ్యపాపాని - ఏతైః - పూర్వోక్తాఏకాదశవృత్తిరూపా - మనసో - వికారాః - ప్రథమంశతశ - స్తతస్సహస్రశః - తతఃకోటిశశ్చ - స్యుః - నైతేవికారాఃకేవలస్యమనసః - కింతుక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యైవభవన్తీత్యాహ ॥ క్షేత్రజ్ఞతఇతి ॥ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యమనసోభవన్తీత్యర్థః - క్షేత్రజ్ఞమనసోరపిపరస్పరాధిష్ఠితయోర్నభవన్తి - కింతు - క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితమనసఏవేత్యాహ ॥ నమిథఇతి ॥ తత్రాపినస్వతోభవన్తి - కింతు - కర్మతఇత్యాహ ॥ నస్వతఇతి ॥ కర్మాధీనాఇతిభావః - క్షేత్రజ్ఞశబ్దోఽత్రజీవపరః - తస్యైవమనోఽధిష్ఠాతృత్వాత్ - సంకోచవికాసవద్ధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయత్వాచ్చ - యద్యప్యత్రప్రకరణేక్షేత్రజ్ఞశబ్దోనారాయణవాసుదేవభగవదాదిపదసామానాధికరణ్యేనప్రయుజ్యమానఃపరమాత్మపరోఽవగమ్యతే - క్షేత్రంజానాతీత్యవయవార్థపౌష్కల్యంచతత్రైవ - తథాప్యత్రజీవపరఆశ్రయణీయఃఉక్తయుక్తైః “క్షేత్రజ్ఞఏతామనసోవిభూతీః క్షేత్రజ్ఞఆత్మాపురుషఃపురాణ” ఇత్యత్రతుపరమాత్మపరః, యద్వా, అత్రాపిక్షేత్రజ్ఞశబ్దఃపరమాత్మపరఏవ - తస్యసర్వోపాదానతయాచిదుపాదానత్వాచ్చేతనద్వారాతద్ధర్మభూతజ్ఞానసంకోచవికాసాశ్రయత్వాజ్జీవద్వారామనోఽధిష్ఠాతృత్వసంభవాచ్చ “అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్ । వివిధాశ్చపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ”మితి, ప్రయోజకతయాదైవస్యపరమాత్మనోఽపిసర్వత్రాన్వయస్మరణాచ్చ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తదేవంమనసోగుణత్రయానురాగాననురాగాభ్యాంబన్ధకత్వమోచకత్వే - గుణోపరక్తస్యమనసఃక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యవృత్తయశ్చాభిహితాః - ఏవమచిత్తత్త్వంనిరూపితం ॥ ఇదానీంచేతనతత్త్వంనిరూపయిష్యన్ తావత్ప్రధానభూతంపరమాత్మతత్త్వంశోధయతి ॥ క్షేత్రజ్ఞఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ అత్రక్షేత్రజ్ఞశబ్దోనజీవపరః - కింతుపరమాత్మపరః - జీవస్యేతిపృథఙ్నిర్దేశాత్ - అశుద్ధకర్మకర్తుః - తత్ఫలభోక్తుశ్చ - జీవస్య - మనసః - జీవాధిష్ఠితస్యమనసః - మాయారచితాఃప్రకృతిమూలాః - ఏతాఃఉక్తాః - విభూతీర్వృత్తివిస్తారాన్ - నిత్యాఃప్రవాహతోనిత్యాః - క్వచిజ్జాగ్రదవస్థాయామావిర్భూతాః - క్వాపిసుషుప్తౌ - తిరోభూతాశ్చ - క్షేత్రజ్ఞఃపరమాత్మా - శుద్ధఃప్రకృత్యాయత్తసుఖదుఃఖాదిరూపమాలిన్యరహితఏవ - విచష్టేపశ్యతి - తథాచశ్రుతిః “తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాక

❀ పా ॥ మాయారచితస్యనిత్యాః.

శీతి „ తిమాయారచితస్యేతిపాఠే-మనసోవిశేషణం-ప్రకృతిపరిణామరూపస్యమనసఇతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఏవంకర్మకర్తృత్వఫలభోక్తృజీవసాక్షితయాతద్భోగేనస్వయంప్రకాశమానతయాచవర్తమానఃపరమాత్మేత్యుక్తంభవతి - పునఃప్రకృతిపురుషయోరసంభావితధర్మవిశేషైస్తంవిశినష్టి ॥ క్షేత్రజ్ఞఇతి ॥ అనేనాచేతనవ్యావృత్తిఃజీవవ్యావృత్తిశ్చ - నహిజీవఃక్షేత్రంయాదృగ్యత్స్వరూపంతథాజానాతి - కింతుమమేదమితిసామాన్యాకారేణ- ఆత్మాప్రకృతిపురుషయోరన్తఃప్రవిశ్యనియన్తృత్వేనధారకః-పురాణఃపురుషఃజగదాదికారణతయావర్తమానఃపురుషః - సాక్షాత్స్వప్రకాశస్వరూపః - స్వయంజ్యోతిష్ట్వంజీవేఽతిప్రసక్తమితితద్వ్యుదాసాయసాక్షాదిత్యుక్తం - సాక్షాదపరోక్షం-స్వయంజ్యోతిః - నహిజీవస్వరూపంమన ఆదిభ్యోవివిక్తంబద్ధావస్థాయామపరోక్షత్వేనావభాసతే-ముక్తావస్థాయామపితదవభాసస్యపరమాత్మప్రసాదాయత్తత్వాన్నిరుపాధికసాక్షాత్స్వయంజ్యోతిష్ట్వస్యైవాత్రాభిప్రేతత్వాత్ - నిత్యసిద్ధానామపితథాత్వస్యపరమాత్మనోనిత్యేచ్ఛాయత్తత్వేననిరుపాధికత్వాభావాత్ - అజఃస్వరూపతఃస్వభావతోవాఉత్పత్త్యాదివికారరహితః - అనేనస్వరూపస్వభావాభ్యాముత్పత్తిమతోఃప్రకృతిపురుషయోర్వ్యావృత్తిః - జీవస్యాపిజ్ఞానవికాసరూపస్వభావోత్పత్తేస్సత్త్వాత్ - పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపి-ఈశ్వరః-దేవతావిశేషనిశ్చయాయోక్తంనారాయణోభగవాన్వాసుదేవఇతి - నారంజీవసమూహ - స్తస్యా - యనంప్రాప్యంప్రాపకఆధారశ్చేత్య - యంనారాయణశబ్దోయోగరూఢిభ్యాంవిష్ణావేవాసాధారణః - అత్రనిర్వచనానిపూర్వమేవోపన్యస్తాని-ఏవంవాసుదేవశబ్దోపి “ వసన్తియత్రభూతానిభూతాత్మన్యఖిలాత్మనీ „ తితత్రైవనియతస్సర్వత్రభగవచ్ఛబ్దోఽపి-భగవత్పరాశరాదిభిః“ సంభర్తాచతథాభర్తా „ త్యాదిభిరక్షరశస్సముదాయరూపేణచతత్రైవనియతస్సర్వతః- నన్వాత్మతయాసర్వవ్యాపకశ్చేత్కథమదర్శనమత ఆహ ॥ స్వమాయయాస్వాధీనమాయయా - ఆత్మనిజీవే-ఆర్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్ “ పరమేవ్యోమన్ „ తివత్ వ్యవధీయమానఃతిరోధీయమానః-ప్రకృతివశైర్ద్రష్టుమశక్యఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ నప్రకృతిపరవ

క్షేత్రజ్ఞఆత్మా పురుషఃపురాణస్సాక్షాత్స్వయంజ్యోతిరజఃపరేశః । నారాయణో ❋ భగవాన్వాసుదేవస్స్వ
మాయయాఽఽత్మన్యవధీయమానః ॥ ౧౪ ॥ యథాఽనిలస్థావరజఙ్గమానామాత్మస్వరూపేణనివిష్టఈష్టే ।
ఏవంపరో ❋ భగవాన్వాసుదేవః క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మేదమనుప్రవిష్టః ॥ ౧౫ ॥ నయావదేతాంతనుభృన్నరేన్ద్రవిధూయ
మాయాంవయునోదయేన । విముక్తసఙ్గోజితషట్సపత్నో వేదాత్మతత్త్వంభ్రమతీహతావత్ ॥ ౧౬ ॥ నయావ
దేతన్మనఆత్మలిఙ్గం సంసారతాపావపనంజనస్య । యచ్ఛోకమోహామయరాగలోభవైరానుబన్ధం మమ
తాంవిధత్తే ॥ ౧౭ ॥ భ్రాతృవ్యమేనంత్వమదభ్రవీర్యముపేక్షయాఽధ్యేధితమప్రమత్తః । గురోర్హరే ❋ శ్చర

శైర్దుర్దర్శత్వమాత్రేణసర్వవ్యాపకత్వభఙ్గః-కింతువాయువదదృశ్యఏవసర్వవ్యాపకతయానియమయతీత్యాహ ॥ యథేతి ॥ యథా -అనిలోవాయు-రాత్మస్వరూపేణస్వేనరూపేణ-చరాచరభూతానా-మన్తఃప్రవిష్టఃఈష్టేప్రేరయతి-ఏవం-క్షేత్రజ్ఞఃపరమాత్మా-భగవాన్వాసుదేవోఽపి - ఇదంజగచ్చేతనాచేతనాత్మకమన్తర్నియన్తృతయాప్రవిష్టః - భగవతోనియమనంవ్యాప్తిద్వారాప్రేరకతయాచేత్యనిలదృష్టాన్తతస్సిద్ధమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మరూపముపదిశ్యతదుపాసనయాతత్సాక్షాత్కారాపన్నజ్ఞానపర్యన్తంసంసారోననివర్తతఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేనరేన్ద్ర- తనుభృద్దేహీ-వయునోదయేనజ్ఞానోదయేన-యావ - దేతాం-మాయామహంమమాభిమానరూపాం-విధూయనిరస్య - విముక్తస్సఙ్గో దేహగేహాదిషుయేన-జితాఃషట్సపత్నాఃశత్రవోమనసాసహషడిన్ద్రియరూపాఃయేన - తథాభూతస్స - న్నాత్మనఃపరమాత్మన -స్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-నవేద-తావ - దిహసంసారే-భ్రమతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కదాఽయంతనుభృదాత్మతత్త్వంవేదేత్యత్రాహ ॥ నేతి॥ య,దిదం-జనస్య - సంసారతాపానామాధ్యాత్మికాదీనా-మావపనంక్షేత్రం- ఆత్మనోజీవస్య - లిఙ్గం-పూర్వోక్తరీత్యాసంసృతిముక్త్యోఃకారణం - మనో-యావ-చ్ఛోకాదికం-మమతాంచ-నవిధత్తే-తదా-వేద-యద్వా -యావచ్ఛోకాదికంవిధత్తేతావన్నవేదేత్యన్వయః-తత్ర - మోహః-ప్రమాదః-ఆమయోరోగః- వైరానుబన్ధఃవైరపూర్వకానుస్మరణం - శోకాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః;యద్వా , శోకాదిరూపమనుబన్ధం - అనుబధ్యతేపృష్ఠతస్సంబధ్యత ఇత్యనుబన్ధః - అగ్రతోమమతాం-తత్పృష్ఠభాగేనశోకాదికంచ - యావన్నవిధత్తఇత్యర్థః-కదేదంమనశ్శోకాద్యవిధాయకమితిచేత్ - యదాగుణానుపరక్తం-కదాచగుణానుపరక్తమితిచే“దాహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధి„రిత్యాద్యుక్తసాత్త్వికాహారసత్క్రియాదిభిస్సత్త్వప్రచురమిత్యన్యదేతత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తస్మా-దేనమన్తఃకరణరూపం - భ్రాతృవ్యంసహజశత్రుం-ఉపేక్షయాఽనిగ్రహేణ-అత్యన్త - మేధితంసంవృద్ధం- అతఏవ-అదభ్రంఅనల్పంవీర్యంసంసారయితృత్వరూపంయస్య-అవ్యళీకమప్రియకారిణం-తత్రహేతుః-ఆత్మమోషంఆత్మాపహారిణం-త్వ-మప్రమత్తః - గురోర్హరేఃగురురేవహరిస్తస్య-చరణోపాసనమేవాస్త్రంయస్య - తథాభూతస్సన్-జహిఘాతయ-సదా

చార్యసేవాదిప్రణాడ్యాస్వవశీకుర్విత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంబన్ధమోక్షకారణేపరమాత్మస్వరూపేచోపదిష్టేదేహాత్మనోరన్యోన్యభేదంజిజ్ఞాసుఃప్రణత్యాతదుక్త్యభినన్దనేన చతంప్రసాదయన్పృచ్ఛతిరహూగణః ॥ కారణవిగ్రహాయ - కారణస్యపరమాత్మనో - విగ్రహాయశరీరభూతాయ - యద్వా - మాదృశలోకరక్షణకారణేనవిగ్రహోదేహోయస్యతస్మై " ఆచార్యదేవోభవ - దేవమివాచార్యముపాసీత - ఆచార్యంమాం విజానీయాత్ " ఇతిశాస్త్రార్థానుసన్ధానకృతేశ్వరభావేనైవముక్తం - స్వరూపానుసన్ధానేన - తుచ్ఛీకృతోనిరస్తో - విగ్రహోవిరోధఃకృతాపరాధేష్వపిమాదృశేషు - యస్య - అవధూతఃసర్వైఃపరిభావ్యవేషః - ద్విజబన్ధో - ర్లిఙ్గేనవేషేణ - నిగూఢో - నిత్యానుభవః నిత్యస్యపరమాత్మనోఽనుభవో - యేన - తతోఽవధూతశబ్దేనకర్మధారయః - ఏవంభూతాయ - తుభ్యంనమః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ జ్వర రూప - ఆమయోరోగ - స్తేనా - ర్తస్యపీడితస్య - యథా - సత్ విశుద్ధ - మగదమౌషధం - యథావా - నిదాఘేనగ్రీష్మతాపేన - తప్తస్య - హిమామ్భః - పీడానివర్తకంతాపనివర్తకంచ - తథా - హేబ్రహ్మన్ - కుత్సితో - యో - దేహః - తస్మి - న్మానఆత్మాభిమానః సఏవాహిస్సర్ప - స్తేన - విశేషేణదష్టా - దృష్టిఃవివేకలక్షణా - యస్య - తస్యమమ - తేతవ - వచః - అమృతతుల్య - మౌషధమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తస్మాద్భవన్తంప్రతి - మమ - సంశయార్థంసంశయనివృత్త్యర్థం అర్థశబ్దోఽత్రనివృత్తివాచీమశకార్థోధూమఇతివత్ - పశ్చాత్ప్రక్ష్యామి అధునాతు - యత్ - త్వయా - ఉక్తం - తథా - అధ్యాత్మయోగగ్రథిత - ముక్తో - దుర్బోధం - సుబోధంయథాస్యాత్తథా - కౌతూహలచేతసః - కౌతూహలశబ్దస్తద్యుక్తపరః - కౌతూహలయుక్తంచేతోయస్య - తస్య - మేమహ్య - మాఖ్యాహి

ణోపాసనాస్త్రోజ్జహివ్యలీకంస్వయమాత్మమోషమ్ ॥ ౧౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేపఞ్చమస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
రహూగణఉవాచ ॥ నమోనమఃకారణవిగ్రహాయస్వరూపతుచ్ఛీకృతవిగ్రహాయ । నమోఽవధూతద్విజబన్ధులిఙ్గ
నిగూఢనిత్యానుభవాయతుభ్యమ్ ॥ ౧ ॥ జ్వరామయార్తస్యయథాఽగదంసన్నిదాఘతప్తస్యయథాహిమా
మ్భః । కుదేహమానాహివిదష్టదృష్టేర్బ్రహ్మన్వచస్తేఽమృతమౌషధంమే ॥ ౨ ॥ తస్మాద్భవన్తంమమసంశ
యార్థంప్రక్ష్యామిపశ్చాదధునాసుబోధమ్ । అధ్యాత్మయోగగ్రథితంత్వయోక్తమాఖ్యాహికౌతూహలచేత
సో మే ॥ ౩ ॥ యదాహయోగేశ్వరదృశ్యమానంక్రియాఫలంసద్వ్యవహారమూలమ్ । నహ్యఞ్జసాతత్త్వవిమర్శ
నాయభవానముష్మిన్భ్రమతే ❋ మనోమే ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ అయంజనోనామచలన్పృథివ్యాంయఃపా
ర్థివఃపార్థివకస్యహేతోః । తస్యాపిచాఙ్ఘ్ర్యోరధిగుల్ఫజఙ్ఘాజానూరుమధ్యోరశిరోధరాంసాః ॥ ౫ ॥ అంసేచదా
ర్వీ ❋ శిబికాచయస్యాంసౌవీరరాజే ❋ త్యపదేశఆస్తే । యస్మిన్భవాన్రూఢనిజాభిమానోరాజాఽస్మిసిన్ధుష్వితిదు

కథయ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తత్రదుర్బోధమర్థమనువదతి ॥ యదాహేతి ॥ హేయోగేశ్వర - భవాన్ - ప్రత్యక్షాదిభి - ర్దృశ్యమానం - య - త్క్రియాఫలంస్వేదశ్రమాదికం - సద్వ్యవహారమూలంఅబాధితవ్యవహారహేతుకంఉక్తంపరిశ్రాన్తోఽసీత్యబాధితవ్యవహారస్యమూలంనహిభవతీతి - యద్భవా - నాహ - అముష్మిన్ అత్ర - మే - మనః అఞ్జసాసుఖేన - తత్త్వవిమర్శనాయ - భ్రమతేభ్రామ్యతిక్లిశ్యతి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తత్రక్రియాఫలస్యాబాధితవ్యవహారమూలత్వంభవతు - నహిస్థౌల్యకార్శ్యాదివ్యవహారస్యస్వరూపేణాసత్త్వముక్తం - దేహవిషయస్యతస్యాబాధితత్వా - త్ - కింత్వాత్మనియద్భవతాపరిశ్రాన్తోఽసినాతిపీవాశాస్త్రాఽధిగోప్తానృపతిరితివ్యవహృతం - తద్బాధితమిత్యుచ్యతే - నచమదీయోఽపివ్యవహారశ్శరీరవిషయఏవేతినబాధితత్వం - అహంత్వంశబ్దయోరాత్మవిషయత్వాత్ - అభిముఖేతత్ప్రతిసమ్బన్ధినిప్రత్యగ్వస్తునిచచేతనఏవతయోర్వృత్తేః - అచేతనవిశిష్టాభిముఖాదిచేతనవిషయత్వేఽపివిశేష్యాంశేస్థౌల్యాదేర్బాధితత్వా - దితివదన్దేహాత్మనోరత్యన్తభేదమాహబ్రాహ్మణః ॥ అయమితి ॥ హేపార్థివ - యః - పార్థివఃపృథివ్యావికారః - సఏవ - కస్య - హేతోః కస్మాచ్చిత్కారణా - త్పృథివ్యాం - చలన్ - అయంభారవాహకాదిః - జనో - నామప్రసిద్ధః - యస్తునచలతి - సపాషాణాది - రిత్యేతావానేవభేదః - కస్యహేతోరిత్యనేనకశ్చిజ్జీవస్యకర్మవిశేషఏవతచ్ఛరీరస్యచరాచరత్వయోర్హేతురిత్యభిప్రేతం - తస్యాపిపృథివీవికారస్యాపి - అఙ్ఘ్ర్యోఃపాదయోః - ఉపర్యుపరి - గుల్ఫాదయః - ఉరసస్సలోపఆర్షః - శిరోధరాగ్రీవా - అంసౌస్కన్ధౌ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అంసేచ - దారుమయీ - శిబికా - తస్యాంచ, సౌవీరాణాం - రాజేత్య - పదేశఃఅపదిశ్యతఇత్యపదేశఃవ్యవహర్తృభిః - అస్తి - సౌవీరరాజేతివ్యపదేశోవ్యవహారోయస్యసమాంసపిణ్డఆస్తఇతివా - యస్మిన్సౌవీరరాజఇతివ్యపదిష్టే - భవాన్స్వరూపతస్స్వభావతశ్చతతోఽత్యన్తవిలక్షణోఽపిభవాన్ - నిరూఢతాదాత్మ్యాభిమానః - సిన్ధు

షు దేశేషు రాజాఽస్మీతి దుర్మదేనాన్ధస్య, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తమ్ ॥ ౬ ॥ అత్యన్తం కష్టేన వా హానాదిజనితదుఃఖేన దీనాన్ అత ఏవ శోచ్యాన్ ఇమాన్ విష్ట్యా బలాన్నిగృహ్ణన్ నిరనుగ్రహః నిష్కృపో వర్తసే, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిప్రయుక్తనిగ్రహాదికర్తృత్వస్య చ స్వరూపప్రయుక్తత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తం జనస్య గోప్తా రక్షకోఽస్మీతి వికత్థమానస్త్వం వృద్ధసభాసు దేహాత్మవివేకిషు న శోభసే, యతో ధృష్టో దేహాత్మభ్రాన్త్యా ఉద్వృత్తః ॥ ౭ ॥ అస్థిరేషు స్థిరత్వబుద్ధిశ్చ భ్రాన్తిరితి దర్శయితుమస్థిరత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ చరాచరాత్మకస్య దేహజాతస్య ప్రభవముత్పత్తిం నిష్ఠాం నాశం చ క్షితావేవ భూమావేవ విదామ, క్షితిశబ్దో బ్రహ్మాణ్డపరః ‘‘సభూమిం విశ్వతో వృత్వా,, ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్, ఉత్పత్తివినాశౌ క్షితావేవ పశ్యామః, అస్థిరత్వం పశ్యామ ఇతి భావః ॥ తత్తస్మాదస్థిరత్వాత్ నామతః దేహాత్మభ్రాన్తిమూలాత్ వ్యవహృతిమాత్రాత్ అన్యత్ సత్క్రియయా అబాధితవ్యవహారేణ అనుమేయం, వ్యవహారస్యాత్మని రాజత్వాదివ్యవహారస్య, స్థౌల్యాదివ్యవహారస్య చ మూలం నిరూప్యతాం, తన్న కిఞ్చిదప్యస్తి ఉక్తత్రివిధభ్రాన్తిమూలత్వాదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ క్షితావేవోత్పత్తివినాశౌ చరాచరస్య విదామ ఇత్యనేన క్షితేస్తు నిత్యత్వం ప్రతీతం, తన్నిరాసయన్నాహ ॥ ఏవమితి ॥ అసన్నిధానం అసతాం అనిత్యానాం కార్యాణాం నిధానం లయస్థానం, యత్ క్షితిశబ్దవృత్తం క్షితిశబ్దస్య వృత్తిర్వృత్తిర్యస్మిన్ క్షితిశబ్దవాచ్యం తదప్యేవం అనిత్యం నిరుక్తం దర్శితం, యత్ర దేహాద్యుత్పత్తిస్సా క్షితిరప్యనిత్యేత్యర్థః ॥ భూమేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాయ తదారమ్భకావయవవిభాగమవయవానాం చానిత్యత్వమాహ ॥ పరమాణవ ఇతి ॥ యే పరమాణవః భూతసూక్ష్మాణి, యేషాం పరమాణూనాం సమూహేన విశేషః కృతః భూమణ్డలం కృతం తే పరమాణవః మనసా అధిష్ఠాతురీశ్వరస్య సఙ్కల్పేన అవిద్యయా ప్రకృత్యా కల్పితాః ఈశ్వరాధిష్ఠితప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదనిత్యా ఏవేతి భావః ॥ యద్వా యే పరమాణవోఽనిత్యాస్తే మనసా అవిద్యయా కల్పితాశ్శరీరాకారేణ సంహతాస్తే వ్యాహారం యేష్వవిద్యయా ఆత్మ

ర్మదాన్ధః ॥ ౬ ॥ శోచ్యానిమాంస్త్వమతికష్టదీనాన్విష్ట్యా నిగృహ్ణన్నిరనుగ్రహోఽసి । జనస్య గోప్తాఽస్మి వికత్థమా
నో న శోభసే వృద్ధసభాసు ధృష్టః ॥ ౭ ॥ యదా క్షితావేవ చరాచరస్య విదామ నిష్ఠాం ప్రభవం చ నిత్యమ్ । తన్నామ
తోఽన్యద్వ్యవహారమూలం నిరూప్యతాం సత్క్రియయాఽనుమేయమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం నిరుక్తం క్షితిశబ్దవృత్త
మసన్నిధానం పరమాణవో యే । అవిద్యయా మనసా కల్పితాస్తే యేషాం సమూహేన కృతో విశేషః ॥ ౯ ॥
ఏవం కృశం స్థూలమణుర్బృహద్యదసచ్చ సజ్జీవమజీవమన్యత్ । ద్రవ్యస్వభావాశయకాలనామ్నా బుద్ధ్యాఽజ
యాఽవేహి కృతం ద్వితీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థమేకమనన్తరం త్వబహిర్బ్రహ్మ సత్యమ్ । ప్రత్య

త్వేన కల్పితా ఇత్యర్థః ॥ వేదాన్తోపబృంహణపరేఽస్మిన్ప్రబన్ధే పరమాణుకారణవాదాయోగాద్వైశేషికాదిభిస్తేషామవిద్యాకల్పితత్వానభ్యుపగమాచ్చ యథోక్త ఏవార్థః ॥ అసన్నిధానాదిత్యపి పాఠో దృశ్యతే, తత్ర అసత్సు అనిత్యేషు స్వకారణభూతేషు భూతసూక్ష్మేషు నిధానాల్లయాత్ క్షితిశబ్దవృత్తమప్యనిత్యమిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ శరీరస్యాత్మనోఽన్యత్వం నిగమయన్ స్థౌల్యాదికం తద్గతమేవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం కార్శ్యాదిగుణయుక్తం సదసదాత్మకం కార్యకారణాత్మకం ఉత్కృష్టాపకృష్టాత్మకం వా సజీవనిర్జీవభేదభిన్నం చరాచరాత్మకం, ద్వితీయం ఆత్మనో భిన్నం శరీరం ద్రవ్యాదినామ్నా ఆజయా ప్రకృత్యా కృతమితి బుద్ధ్యా నిపుణయా అవేహి ॥ తత్ర ద్రవ్యం పృథివ్యాదిపఞ్చభూతజాతం, స్వభావః తేషాం పరిణామస్వభావః, ఆశయోఽన్తఃకరణం వాసనా వా, కాలస్సత్త్వాదిగుణక్షోభకః ॥ ద్రవ్యాదీనాం ప్రకృతిప్రపఞ్చత్వాద్ద్రవ్యాదినామ్నేత్యుక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం దేహస్యానాత్మత్వముక్తం, అథాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమితి జడాత్మవాదవ్యావృత్తిః, విశుద్ధం స్వతః కర్మసమ్బన్ధరహితం, రాగాదిదోషరహితం వా, పరమార్థం పురుషార్థభూతం, ఏకం సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారం, అనన్తరం అబహిః అన్తర్బహిః ప్రదేశభేదరహితం నిరవయవత్వాత్, బ్రహ్మ గుణతో వ్యాపకం, సత్యం నిత్యం, ప్రత్యక్ స్వస్మై భాసమానం, ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూర్మిషట్కరహితం, సాఙ్ఖ్యమతవ్యావృత్త్యర్థం బ్రహ్మాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ ॥ భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం వాసుదేవమితి, భగవచ్ఛబ్దస్సంజ్ఞా యస్య సః భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞః, ‘‘తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతః,, ఇత్యుక్తరీత్యా భగవచ్ఛబ్దో యత్ర వాసుదేవే ముఖ్యవృత్తస్తం వాసుదేవం వాసుదేవాత్మకం వదన్తి కవయః ఆత్మయాథాత్మ్యవిదో వదన్తి ॥ అత్ర విశుద్ధం పరమార్థమిత్యాదివిశేషణైరచేతనశరీరవ్యావృత్తిః, వాసుదేవాత్మకత్వకథనేన తత్స్వరూపత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వధార్యత్వశేషత్వాదిధర్మైస్తదాక్షిప్తైస్తతో వైలక్షణ్యం సూచితమ్ ॥ ౧౧ ॥

పా ॥ అసన్నిధానాత్పరమాణవో యే॥

ఏవంభూతప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం కథం లభ్యేతేత్యపేక్షాయాం - నోపాయాన్తరైః - కింతు మహత్సేవాభగవద్గుణానుశ్రవణాదిప్రణాడ్యైవేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ హేరహూగణ - ఏత - త్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం, మహతాం భాగవతానాం, పాదరజస్సేవాం వినా, తపఆదిభిః, స్వమనీషాపూర్వకైః, నయాతి న ప్రాప్నోతి। తత్ర, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః - అనశనాదిర్వా - ఇజ్యా వైదికం కర్మ - నిర్వపణం సత్పాత్రనిక్షేపరూపం దానం, గృహం గృహస్థధర్మః - ఛన్దో వేదాభ్యాసః - ఏభిస్తపఆదిభిః - తథోపాసితైః జలాదిభిశ్చ నయాతీత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * కథం మహత్సేవయా తద్యాతీత్యత్రాహ ॥ యత్ర యేషు మహత్సు - గ్రామ్యకథానాం విఘాతో యస్మాత్సః - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానువాదః - ప్రస్తూయతే - ప్రస్తూయతాం గుణానువాదః - ప్రకృతే మాయాతం - తత్రాహ - అనుదినం - నిషేవ్యమాణో - గుణానువాదః - వాసుదేవే - సతీం - మతిం - ముముక్షో - ర్యచ్ఛతి - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయం జ్ఞానం సంపాదయతీత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * ఏవం గృహమేధిసౌఖ్యవైరాగ్యస్య జ్ఞానహేతుత్వమభిధాయ విషయసఙ్గస్య జ్ఞానభ్రంశకరత్వం స్వదృష్టాన్తేన వదన్ "కస్త్వం నిగూఢ" ఇత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ అహమితి ద్వాభ్యాం ॥ పురా పూర్వస్మిన్జన్మన్యహం - భరతో, నామ ప్రసిద్ధః - రాజా - అభూవం - తత్ర, విశేషేణ త్యక్తః దృష్టేష్వైహికసుఖేషు శ్రుతేషు ఆముష్మికేషు స్వర్గాదిషు చ సఙ్గరూపో బన్ధో యేన - తథాభూతస్సన్ - భగవతః ఆరాధనం - కుర్వాణః - తత్ర - మృగసఙ్గా, ద్ధతః విహతః ఆరాధనలక్షణోఽర్థో యస్య - తథాభూతః - మృగోఽభవం మృగజన్మ ప్రాప్తోఽభూవమ్ * ॥ ౧౪ ॥ * హే వీర కృష్ణార్చనప్రభవా భగవదారాధనజా - సా భగవద్విషయా - స్మృతి - ర్మృగదేహేఽపి - మాం - నజహాతి నాత్యాక్షీత్ - కృష్ణార్చనప్రభావవిషయకో విస్మయః అ

ప్రశాన్తం భగవ * చ్ఛబ్దసంజ్ఞం యద్వాసుదేవం కవయో వదన్తి ॥ ౧౧ ॥ రహూగణైతత్తపసా న యాతి న చేజ్యయా నిర్వపణాద్గృహాద్వా । నచ్ఛన్దసా నోత జలాగ్నిసూర్యైర్వినా మహత్పాదరజోఽభిషేకమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్రోత్తమశ్లోకగుణానువాదః ప్రస్తూయతే గ్రామ్యకథావిఘాతః । నిషేవ్యమాణోఽనుదినం ముముక్షోర్మతిం సతీం యచ్ఛతి వాసుదేవే ॥ ౧౩ ॥ అహం పురా భరతో నామ రాజా * విముక్తదృష్టశ్రుతసఙ్గబన్ధః । * ఆరాధనం భగవత ఈహమానో * మృగోఽభవం మృగసఙ్గాద్ధతార్థః ॥ ౧౪ ॥ సా మాం స్మృతిం మృగదేహేఽపి వీర కృష్ణార్చనప్రభవా నో జహాతి । అథో అహం జనసఙ్గాద్విముక్తో విశఙ్కమానో వివృతశ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాన్నరోఽసఙ్గసుసఙ్గజాతజ్ఞానాసినైవేహ వివృక్ణమోహః । హరిం తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాం లబ్ధస్మృతిర్యాత్యతిపారమధ్వనః ॥ ౧౬ ॥ ***

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. **********

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ దురత్యయేఽధ్వన్యజయా నివేశితో రజస్తమస్సత్త్వవిభక్తకర్మదృక్ । స ఏవ సార్థోఽర్థపరః పరిభ్రమన్ భవాటవీం యాతి న శర్మ విన్దతి ॥ ౧ ॥ యస్యామిమే షణ్ణరదేవ దస్యవస్సార్థం విలుమ్పన్తి కునాయకం బ

హో ఇతి - అధునా - జనసఙ్గాద్విశఙ్కమానః - అత ఏవాసఙ్గః వివృతః అప్రకటః - గృహాద్యప్రవిష్ట - శ్చరామి * ॥ ౧౫ ॥ * తస్మాత్సఙ్గస్య బన్ధకత్వా - న్నరః - అసఙ్గేషు జ్ఞానిషు - సఙ్గేన - జాతో - యః - జ్ఞానరూపోఽసిః ఖడ్గః - తేన - విశేషేణ వృక్ణః ఛిన్న - స్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషు యేన - తథాభూతస్సన్ - అధ్వనః సంసారాటవ్యధ్వనః - అతి అత్యన్తం - పారం అవధిం, హరిం భగవన్తం, తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాం భగవచ్చేష్టితకథనశ్రవణాభ్యాం - కథనశ్రవణప్రణాడ్యేత్యర్థః - లబ్ధా, స్మృతిః భగవద్విషయా - యస్య సః - యాతి ప్రాప్నోతి * ॥ ౧౬ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః . **

ఏవం తత్త్వం నిరూపితమప్యవిరక్తస్య న ప్రతిష్ఠితం భవతీతి వైరాగ్యోదయాయ సంసారాధ్వానం లోకప్రసిద్ధదుర్గాధ్వత్వేన సంసారమటవీత్వేన చ రూపయతి ॥ దురత్యయేతి త్రయోదశేనాధ్యాయేన బ్రాహ్మణః ॥ దురత్యయే దురతిక్రమే - అధ్వని కర్మమార్గే, అజయా ప్రకృత్యా, నివేశితః - రజస్తమస్సత్త్వై, ర్విభక్తాని - కర్మాణి కార్యతయా పశ్యతీతి తథా - శుభాశుభమిశ్రరూపకర్మణి దృష్టిమానిత్యర్థః ; స ఏవ సార్థో జీవసమూహః , అర్థపరః ధర్మాదిపురుషార్థత్రయాసక్తః , భవాటవీం యాతి కర్మఫలం జన్మ ప్రాప్నోతీత్యర్థః , ధర్మ సుఖం ; న విన్దతి న లభతే - యథా వణిక్సార్థోఽర్థార్జనాయ గచ్ఛన్నటవీం యాతి తద్వత్ * ॥ ౧ ॥ * యద్యప్యస్యాధ్యాయస్య వ్యాఖ్యానరూప ఉత్తరాధ్యాయః ప్రవృత్తస్తథాపి సుఖప్రతిపత్త్యై కించిద్వ్యాఖ్యాయతే - హే నరదేవ - యస్యాం భవాటవ్యాం - షడిన్ద్రియనామానః - దస్యవః దుష్టజన్తవశ్చోరాః, కుత్సితస్సన్మార్గానభిజ్ఞః, నాయకః బుద్ధిరూపో నేతా, యస్య తం, సార్థం జీవసమూహం - విలుమ్పన్తి జీవస్య భగవదారాధనరూపం ధనం ముష్ణన్తీత్యర్థః - యత్ర భవాటవ్యాం - గోమాయవః సృగాలతుల్యాః దారాపత్యాదయః - ప్రమత్తమనవహితం - సార్థకం - స్వార్థికః కః - త్వం మే భర్తాఽసి

పితాఽసీత్యేవంప్రవిశ్యహరన్తి - యథా - ఉరణంమేషం, వృకాః - హరన్తి-తద్వత్ ''యోన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యతే,, ఇత్యుక్తరీత్యాఆత్మస్వరూపవిస్మారకాహంమమాభిమానజననద్వారా ఆత్మానమపహరన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ వీరుధోలతాః, తృణానిగుల్మానిచతై, ర్గహ్వరే, అదభ్రకర్మబీజవత్ఫలప్రరోహక్షేత్రభూతేగృహాశ్రమఇత్యర్థః-కఠోరైస్తీవ్రైః, ర్దంశైర్మక్షికావిశేషైః, ర్మశకైశ్చ, యథాకశ్చిద్వనేఉపద్రుతోభవతి, తథా-దంశాదిసదృశైః, రాజభటాదిభిరుపద్రుతోభవతీత్యర్థః ॥ క్వచిద్గన్ధర్వపురవదస్థిరం-మనుష్యశరీరం - స్థిరవత్పశ్యతి-గన్ధర్వాణాంహిపురంనవిద్యతే-తద్వదిహాస్యాపినిత్యత్వమవిద్యమానమపిపశ్యతీత్యర్థః-క్వాపిక్వాపి - ఆశురయఃఅతివేగో-య - ఉల్ముకాకారో - గ్రహఃపిశాచ - స్తత్తుల్యంసువర్ణం, ముపాదేయత్వేనప్రపశ్యతీత్యర్థః, అసుహరోల్ముకగ్రహమిత్యపిపాఠోదృశ్యతే, తత్రప్రాణహరోల్కాముఖపిశాచతుల్యంపరకీయంసువర్ణముపాదేయత్వేనపశ్యతీత్యర్థః, పిశాచగతోల్కాజ్వలనంప్రకాశార్థంజిఘృక్షన్యథాపిశాచహతోభవతి, ఏవందుర్జనసంబన్ధిసువర్ణంస్వోపకారకత్వబుద్ధ్యాజిఘృక్షన్దుర్జనైరుపహతోభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ పిపాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధిఃపిపాసావిషయంతోయంపిపాసతోయం-మృగతృష్ణికా-పిపాసాశబ్దస్య'' ఙ్యాపోస్సంజ్ఞాచ్ఛన్దసో,,రిత్యాప్హ్రస్వః, పిపాసావిషయతోయతుల్యం - ద్రవిణంవిత్తం, తస్మిన్నాత్మబుద్ధిఃస్వబుద్ధి-ర్యస్యతథాభూతః-క్వచిత్ '' నివాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధి,, రితిపాఠః-తత్రనివాసాదిష్వాత్మాస్వభావోయస్యాస్సాబుద్ధిర్యస్యేత్యర్థః-అటవ్యాం-ఇతస్తతో-ధావతిభ్రమతి-భోహేరాజన్ - వాత్యాచక్రవాతః-తత్తుల్యానారీవాత్యా -వాత్యాయాంప్రమదాయాం - ఉత్థితో-రాగాదిదోషఃపాంసు-స్తేన-ధూమ్రాఃఆవిలాః - దిశఃధర్మమర్యాదాః -రజస్వలేరజోవ్యాప్తేఅక్షిణీ-యస్యసః-రజోగుణోపహతజ్ఞానస్సన్ -నజానాతి-యథాచక్రవాతోత్థితధూళివ్యాప్తనేత్రఃప్రాచ్యాదిదిగ్భాగాన్నజానాతితద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ క్వచి-ద

లాత్ ।గోమాయవోయత్రహరన్తిసార్థికంప్రమత్తమావిశ్యయథోరణంవృకాః ॥ ౨ ॥ ప్రభూతవిరుత్తృణగుల్మగహ్వరేకఠోరదంశైర్మశకైరుపద్రుతః । క్వచిత్తుగన్ధర్వపురంప్రపశ్యతిక్వచిత్క్వచిచ్చాశురయోల్ముకగ్రహమ్ ॥ ౩ ॥ పిపాసతో †యద్రవిణాత్మబుద్ధిరితస్తతోధావతిభోఅటవ్యామ్ । క్వచిచ్చవాత్యోత్థితపాంసుధూమ్రాదిశోనజానాతిరజస్వలాక్షః ॥ ౪ ॥ అదృశ్యఝిల్లీస్వనకర్ణశూలఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితాన్తరాత్మా । ❋ అపుణ్యవృక్షాన్ శ్రయతేక్షుధాఽర్దితోమరీచితోయాన్యభిధావతిక్వచిత్ ॥ ౫ ॥ క్వచిద్వితోయాస్సరితోఽభియాతిపరస్పరంచాలషతే❋నిరన్నః । ఆసాద్యదావంక్వచిదగ్నితప్తోనిర్విద్యతేక్వచ❋యక్షైర్హృతాసుః ॥ ౬ ॥ శూరైర్హృతస్వఃక్వచ ❋ నిర్విణ్ణచేతాశ్శోచన్విముహ్యన్నుపయాతికశ్మలమ్ । క్వచిచ్చగన్ధర్వపురంప్రవిష్టఃప్రమోదతేనిర్వృతవన్ముహూర్తమ్ ॥ ౭ ॥ చరన్క్వచిత్కణ్టకశర్కరాఙ్ఘ్రిర్నగారురుక్షుర్విమనాఇవాస్తే।పదేపదేఽభ్య

దృశ్యానాం - ఝిల్లీనాంభృఙ్గారికాసంజ్ఞానాంకీటకవిశేషాణాం - స్వనేనధ్వనినా-కర్ణయోఃశూలావ్యథా-యస్యసః, పరోక్షమప్రియభాషిరిపువాక్యశ్రవణజనితకర్ణవ్యథాయుక్తోభవతి, యథాఽటవ్యాంప్రవిష్టోఽదృశ్యఝిల్లీస్వనవ్యథితకర్ణ ఇత్యర్థః, తథా - ఉలూకానాంప్రత్యక్షమప్రియభాషిణాంఘూకసదృశానాంరాజభటాదీనాం-వాగ్భి,ర్వ్యథితః, అన్తరాత్మామనో-యస్యతథాభూతః - క్వచిద్భవతి-యథాఽరణ్యేఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితహృదయోభీతహృదయోభవతీత్యర్థః, క్వచిత్-క్షుధాఅశనాయయా - అర్దితఃపీడితః - అపుణ్యావృక్షాన్విషవృక్షసదృశాన్- అనుపకారకానప్రతిగ్రాహ్యధనాన్పాపిష్ఠాన్జనాన్ - శ్రయతేఆశ్రయతి - క్వచి-న్మరీచితోయానిమరీచికాజలవత్సుఖాభాసాన్విషయా - ననుధావతిభోగ్యబుద్ధ్యాఅన్వేషయతి - అభోగ్యం హేయంవిషయమనుధావతీత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ క్వచి-ద్వితోయాఃజలరహితాః-స్సరితఃనదీః -అభియాతి-యథావితోయాసుసరిత్సుపతితస్యగాత్రభఙ్గాత్సద్యోదుఃఖంభవతినచోదకలాభః - తద్వదిహచపరత్రచదుఃఖదాన్నిష్ఫలాన్పాషణ్డాశ్రమా - నభియాతిఆశ్రయతే-క్వచి - న్నిరన్నః-పరస్పరం-దాయాదేభ్యోఽన్నాదికం-లషతేవాఞ్ఛతి-పుత్రఃపితృధనమిచ్ఛతిపుత్రార్థమిచ్ఛతిపితాసిరన్నకతమేత్యర్థః, క్వచి - ద్దావంచావాగ్నితుల్యంగృహం - అభిమతవిషయశూన్యందుఃఖదంఆసాద్యప్రాప్య, ప్రవిష్టః - అగ్నితప్తః, శోకాతురో-భవతి-క్వచ, యక్షైఃయక్షవత్ప్రతిహర్తుమశక్యైః రాజభిః-హృతాసురపహృతప్రాణతుల్యధనః, నిర్విద్యతేఖిద్యతి ❋ ॥ ౬ ॥ తథా-శూరైఃరాజభటాదిభిః-హృతం-స్వం ధనం-యస్యసః-క్వచిద్దుఃఖితచిత్తోభవతి, హేనృప, క్వచ-శోచన్విముహ్యన్, కశ్మలంమూర్ఛాం, యాతి-క్వచిచ్చ, గన్ధర్వపురమివాస్థిరంబన్ధువర్గం-ప్రవిష్టః, నిర్వృతవత్సుఖితవత్-ముహూర్తం, మోదతే ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ క్వచి-న్నగారురుక్షుఃపర్వతవద్దురారోహయజ్ఞాదికలాపంవిధిత్సుః, కణ్టకైః, శర్కరాభిఃసూక్ష్మపాషాణైశ్చ, దుఃఖితచరణోయథాపర్వతమారోఢుంనశక్తస్తథాకణ్టకాదితుల్యైర్విఘ్నైరభిభూతస్సన్-మహత్కర్మా, గోఢుంకర్తుం, మశక్తస్సన్-విమనాఇవాస్తేఆభాస్వరత్వేనావతిష్ఠతే క్వచిచ్చ-

---

† పా ॥ నివాసతోయ,

క్షణేక్షణే, అభ్యన్తరవహ్నినా జాఠరాగ్నినా, అర్దితః పీడితః జనాయ కళత్రాదీన్ప్రతి, క్రుధ్యతి యతోఽయం కౌటుమ్బికః ॥౮॥ క్వచిదయం జనః, అజగరాహినా అజగరాఖ్యసర్పతుల్యయా నిద్రయా నిగీర్ణో గ్రస్తః, కించిదపి నావైతి న వేత్తి, యథా విపినే అరణ్యే, అపవిద్ధస్త్యక్తశ్శవ ఇవ, క్వచిద్దన్దశూకైః సర్పతుల్యైః హింస్రైర్దుర్జనైః దష్టః పీడితః, అన్ధో లుప్తవివేకః, అన్ధకూపే మోహే శరీరదుఃఖే వా పతితః తమస్రే దుఃఖే శేతే ॥౯॥ కదాచిత్ క్షుద్రరసాన్ అల్పసుఖజనకాన్, పరదారధనాదిరూపాన్, విచిన్వన్ అన్వేషయన్, తన్మక్షికాభిస్తత్తద్విషయాభిమానిభిః యోషాస్వామ్యాదిభిః, వ్యథితస్తాడితః విమానోఽవజ్ఞాతో భవతి. కథంచిత్తత్రాతిక్లేశేన ప్రతిలబ్ధమానః ప్రాప్తపరదారాదిర్భవతి తదా తం వఞ్చయిత్వా, బలాదన్యే తాన్ క్షుద్రరసాన్ అపహరన్తి, ఏవం తేభ్యోఽప్యన్యేఽపహరన్తీత్యర్థః ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ, శీతాదీనాం, ప్రతిక్రియాం కర్తుం శీతాదినివారకవస్త్రగృహాదికం సంపాదయితుమ్, అసమర్థః, తైర్దుఃఖిత ఆస్తే, క్వచిన్మిథః యత్కించిదత్యల్పమపి విపణన్ క్రయవిక్రయాదిభిర్వ్యవహరన్, వాణిజ్యం కుర్వన్నిత్యర్థః. విత్తశాఠ్యాద్ధనవాఞ్ఛయా, విద్వేషం ప్రాప్నోతి ॥౧౧॥ తస్మిన్ సంసారాధ్వని, క్వచిత్క్వచిత్, క్షీణం ధనం యస్య సః, అత ఏవ, శయ్యాదిభిర్విహీనః రహితో భవతి, శేతేఽస్యామితి శయ్యా పర్యఙ్కాది. ఆస్యతేఽస్మిన్నిత్యాసనం కమ్బలాది. స్థీయతేఽస్మిన్నితి స్థానం గృహాది. విహరన్త్యనేనేతి విహారో యానాది. యాచన్ యదా పరస్మాదప్రాప్తకామః తదా పరకీయవస్తుని దృష్టిరభిలాషో యస్య సః. అవమానమవజ్ఞాం లభతే ॥౧౨॥ ఏవమన్యోన్యం విత్తవ్యతిషఙ్గేణ విత్తవ్యత్యాసేన వృద్ధః వైరానుబన్ధో యస్య సః. మిథః వివదన్ వి

న్తరవహ్నినాఽర్దితః *కౌటుమ్బికః క్రుధ్యతి వై జనాయ ॥౮॥ క్వచిన్నిగీర్ణోఽజగరాహినా జనో *నావైతి
కించిద్విపినేఽపవిద్ధః । దష్టస్స్మ శేతే క్వ చ దన్దశూకైరన్ధోఽన్ధకూపే పతితస్తమిస్రే ॥౯॥ కర్హిస్మచిత్ క్షుద్రరసా
న్విచిన్వంస్తన్మక్షికాభిర్వ్యథితో విమానః । తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానో బలాద్విలుమ్పన్త్యథ తం త
తోఽన్యే ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవర్షవాతప్రతిక్రియాం కర్తుమనీశ ఆస్తే । క్వచిన్మిథో* విపణన్యచ్చ కిఞ్చిద్వి
ద్వేషమృచ్ఛత్యథ విత్తశాఠ్యాత్ ॥౧౧॥ క్వచిత్క్వచిత్ క్షీణధనస్తు తస్మిఞ్ఛయ్యాసనస్థానవిహారహీనః । యాచ
న్పరాదప్రతిలబ్ధకామః పారక్యదృష్టిర్లభతేఽవమానమ్ ॥౧౨॥ అన్యోన్యవిత్తవ్యతిషఙ్గవృద్ధవైరాను
బన్ధో వివద*న్మిథశ్చ । అధ్వన్యముష్మిన్నురుకృచ్ఛ్రవిత్తబాధోపసర్గైర్విహరన్విపన్నః ॥౧౩॥ తాంస్తాన్విప
న్నాన్స హి తత్ర తత్ర విహాయ జాతం పరిగృహ్య సార్థః । ఆవర్తతేఽద్యాపి న కశ్చిదత్ర వీరాధ్వనః పారముపైతి
యోగమ్ ॥౧౪॥ మనస్వినో నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా మమేతి సర్వే భువి బద్ధవైరాః । మృధే శయీరన్న తు తద్వ్రజన్తి య
న్న్యస్తదణ్డో గతవైరోఽభియాతి ॥౧౫॥ ప్రసజ్జతి క్వాపి లతాభుజాశ్రయస్తదాశ్రయావ్యక్తపదద్విజస్పృహః ।
క్వచిత్కదాచిద్ధరిచక్రతస్త్రసన్ సఖ్యం విధత్తే బకకఙ్కగృధ్రైః ॥౧౬॥ తైర్వఞ్చితో హంసకులం సమావిశ

వాదం కుర్వన్. వివహన్మిథశ్చేత్యపి పాఠః. తదా భాషాబద్ధవిత్తనియమవ్యత్యాసేన. వివృద్ధవైరానుబన్ధః వైరావిష్టచిత్తః. పరస్పరం వివాహం కుర్వన్ అస్మిన్ దురత్యయేఽధ్వని ఉరుభిః కృచ్ఛ్రైః క్లేశైః విత్తబాధైః ఉపసర్గైశ్చ ద్వేషాదిభిర్విపన్నః మృతప్రాయో భవతి ॥౧౩॥ దురత్యయత్వమధ్వనో దర్శయతి ॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్ మృతాన్ పుత్రాదీన్ తత్ర తత్ర విహాయ జాతం సార్థం పుత్రాదికం పరిగృహ్య అద్యాప్యావర్తతే భ్రామ్యతి. హే వీర అధ్వనః పారం నిస్తరణోపాయభూతం యోగం కశ్చిదపి నోపైతి. అత్ర సార్థే కశ్చిదతిసమర్థోఽపి ॥౧౪॥ తదేవాహ, మనస్వినః శూరాః నిర్జితా దిగ్గజేన్ద్రా యైస్తే మమేయం భూర్మమేయం భూరిత్యభిమాననిమిత్తభూతాయాం భువి బద్ధం వైరం యైస్తే మృధే యుద్ధే కేవలం శయీరన్ ప్రాణాంస్త్యక్తవన్తః. న తు తద్వ్రజన్తి ప్రాప్నువన్తి. కిం తత్ యన్న వ్రజన్తి మనస్విన స్తత్రాహ ॥ న్యస్తదణ్డః త్యక్తభూతదణ్డః త్యక్తభూతవైరశ్చ. యోగీ యద్విష్ణోః పదం యాతి, తన్న వ్రజన్తి ॥౧౫॥ సింహావలోకనన్యాయేన పునర్భవాటవీమేవానువర్ణయతి ॥ ప్రసజ్జతీతి ॥ ప్రసజ్జతి ఆసక్తిం కరోతి కీదృశః లతానాం భుజాః శాఖాః, తాన్ ఆశ్రితః, లతాతుల్యకామినీభుజోపధాన ఇత్యర్థః, తదాశ్రయాః కామినీలతాశ్రయాః. యే అవ్యక్తపదాః అనభివ్యక్తవర్ణమధురవచోభాషిణః ద్విజాః పక్షిసదృశాః బాలాః తేషు స్పృహా యస్య, స తాదృశో భూత్వా ప్రసజ్జతీత్యర్థః, క్వచిత్ హరిచక్రం సింహసమూహః, తత్తుల్యాద్ధరిచక్రాద్భగవత్సంబన్ధినః కాలచక్రాత్, త్రసన్ బిభ్యత్, కాలచక్రనిమిత్తజన్మజరామరణాదేస్త్రసన్, తత్పరిహారాయ, కైశ్చిత్ప్రలోభితః బకాదితుల్యైః పాషణ్డైరేవ తైస్సహ సఖ్యం విధత్తే. తేషు భక్తిం కరోతీత్యర్థః ॥౧౬॥ తై

గ్ర పా॥ వివహన్మిథశ్చ,

ర్వఞ్చితః-స్వయంతానివఞ్చయన్ - తై ర్వఞ్చిత-స్తత్రఫలాభావం జ్ఞాత్వా, హంసకులం-పున,ర్విశుద్ధం బ్రాహ్మణకులం, సమావిశన్ ప్రవిశన్, తేషాంశీలంప్రాయశ్చిత్తపూర్వకంపునరుపనయనాద్యాచారరూపం, అరోచయన్ పూర్వ దుర్వాసనయాఅప్రియంపశ్యన్, వానరతుల్యాన్ భ్రష్టసదాచారాన్, శూద్రప్రాయా,నుపైతి, తజ్జాతిరాసేన-వానరజాతిక్రీడయా,స్త్రియామిథునీభూయరహోభాషణపూర్వకపరస్పరముఖనిరీక్షణేన,సునిర్వృతానీన్ద్రియాణియస్యసః, అతఏవవిస్మృతః-అవధిఃజీవితావధిర్మరణకాలో, యేనసః ❀ ॥౧౭॥ ❀ ద్రుమతుల్యేషు కేవలదృష్టార్థేషుగృహేషు, రంస్యన్ క్రీడిష్యన్-వ్యవాయేనమైథునే-చ్ఛయా-దీనఃకృపణః, సుతేషు-దారేషుచ, వత్సలః- ఏవం,స్వస్య, యద్బన్ధనం-ప్రాప్తం, తస్మిన్వివశఃపరిహర్తుమశక్తో-భవతి,క్వచి-త్ప్రమాదాన్మృత్యు భయా, ద్గిరికన్దరవత్ భయానకేరోగాదిదుఃఖే, పతన్వర్తమానః,దూరస్థగజతుల్యామృత్యోర్భీతసన్,వల్లీ తుల్యాం ప్రాచీనకర్మ వాసనా - మవలమ్బ్యఅవస్థితోభవతి ❀ ॥౧౮॥ ❀ తతః-ఆపదఃదుఃఖా,త్కథంచిదతిప్రయాసేన - విముక్తః, పునశ్చ, సార్థం వర్ణాశ్రమనిష్ఠంజనం - ప్రవిశతి-యథాపూర్వం ప్రవృత్తిమార్గేరమతే, హేఅరిన్దమ, అస్మిన్సంసారాధ్వని,అజయాభగవన్మాయయా, నివేశితో, జనః-భ్రమ,న్నద్యాపి, పారంనయాతి ❀ ॥౧౯॥ ❀ తస్మాత్ హేరహూగణ, త్వమపి,పరిత్యక్తఃభూతదణ్డః యేన, కృతంభూతేషుమైత్రం యేన,అసజ్జితఃవిషయేష్వనభినివేశితఃఆత్మాచిత్తం యేన, తథాభూతస్సన్, హరిసేవయానిశితం, సేవాత్రవర్ణాశ్రమధర్మైర్భగవదారాధనరూపా-తయా, నిశితం, జ్ఞానంభగవదుపాసనాత్మకం,తదేవా, సిఃఖడ్గ, స్త,మాదాయ, ప్రకృతిసంబన్ధతరుశ్ఛేద

న్నరోచయఞ్ఛీలముపైతివానరాన్ । తజ్జాతిరాసేనసునిర్వృతేన్ద్రియః పరస్పరోద్వీక్షణవిస్మృతావధిః ॥౧౭॥
ద్రుమేషురంస్యన్సుతదారవత్సలోవ్యవాయదీనోవివశస్స్వబన్ధనే । క్వచిత్ప్రమాదాద్గిరికన్దరేపతన్వల్లీంగృహీత్వాగజభీతఆస్థితః ॥ ౧౮ ॥ తతఃకథంచిత్సవిముక్తఆపదఃపునశ్చసార్థంప్రవిశత్యరిన్దమ।అధ్వన్యముష్మిన్నజయానివేశితోభ్రమఞ్జనోఽద్యాపినయాతిపారమ్ ॥ ౧౯ ॥ రహూగణత్వమపిహ్యధ్వనోఽస్య ❀ సంన్యస్తదణ్డఃకృతభూతమైత్రః। ❀ అసజ్జితాత్మాహరిసేవయాఽఽహితం ❀ జ్ఞానాసిమాదాయతరాతిపారమ్ ॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ॥
అహోనృజన్మాఖిలజన్మశోభనంకింజన్మభి ❀ స్త్వపరైరప్యముష్మిన్ । నయద్ధృషీకేశయశఃకృతాత్మనాంమహాత్మనాంవఃప్రచురస్సమాగమః ॥ ౨౧ ॥ నహ్యద్భుతంత్వచ్చరణాబ్జరేణుభిర్హతాంహసోభక్తిరధోక్షజేఽమలా।మౌహూర్తికాద్యస్యసమాగమాచ్చమేదుస్తర్కమూలోఽపహతోఽవివేకః ❀ ॥ ౨౨ ॥ నమోమహద్భ్యోఽస్తునమశ్శిశుభ్యోనమోయువభ్యోనమఆవటుభ్యః। యేబ్రాహ్మణాగామవధూతలిఙ్గాశ్చరన్తితేభ్యశ్శివమస్తురాజ్ఞామ్॥ ౨౩ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ❀ ॥ఇత్యేవముత్తరామాతస్సవైబ్రహ్మర్షిసుతస్సిన్ధుపతయఆత్మతత్త్వ

నామేతిభావః, యథా " అశ్వత్థమేనంసువిరూఢమూలమసఙ్గశస్త్రేణదృఢేన ❀ ఛిత్త్వా,, తి-అస్యాధ్వనః-పారం, వైష్ణవంపదం-అతితర,అధ్వనఃపారమితిజ్ఞానాసేర్విశేషణంవా-సంసారాధ్వనోనిస్తారణోపాయభూతంజ్ఞానాసిమాదాయసంసారాన్ముక్తోభవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఏవముపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యబన్ధమోక్షహేతుస్సంసారాసారత్వోపదేశేనోత్పన్నవైరాగ్యోరహూగణస్స్వాత్మనఃకృతార్థతామావిష్కుర్వన్ తత్సంగతింతదుక్తీశ్చాభినన్దన్నమస్కరోతి ॥ అహోఇతి త్రిభిః ॥ అహో-నృజన్మమనుష్యజన్మఅఖిలజన్మసు - శోభనంశ్రేష్ఠం - అముష్మిన్పరలోకే-అపరైర్దేవాదిజన్మభిరపి,కింప్రయోజనం,యత్ యేషు దేవాదిషుజన్మసు - హృషీకేశస్య భగవతో,యశసా-కృతశోధితఆత్మాచిత్తంయేషాం - తేషాం-మహాత్మనాంత్వాదృశాం-సమాగమః-ప్రచురో-నభవతి-భాగవతసఙ్గవిరహితైర్దేవాదిజన్మభిరపికిం-వ్యర్థాన్యేవతానీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నిరన్తరం-త్వాదృశానా - ముపాసితయో - శ్చరణాబ్జయోః - రేణుభి-ర్హతం-అంహః పాపం - యస్య,తస్యాధోఽక్షజే-అమలా-భక్తిర్భవతీతి - నైవాద్భుతం - కుతః యస్యతవ-మౌహూర్తికాత్ముహూర్తమాత్రభవాత్-సమాగమమాత్రాత్-మే-దుస్తర్కేణబద్ధమూలో-ఽవివేకః - అపహతఃవినష్టోఽభవత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ జ్ఞానినః కేనరూపేణచరన్తీత్యజ్ఞానాత్సర్వాన్నమస్కరోతి ॥నమఇతి॥ మహద్భ్యోనమః - తత్రాపి-శిశురూపేభ్యస్తేభ్యోనమః - కేచిద్యువానస్త్వాదృశా - స్తేభ్యోఽపినమః - ఆవటుభ్యఃవటుపర్యన్తేభ్యః - వటుర్మాణవకః-వటువత్స్వమాహాత్మ్యానావిష్కరణశీలపర్యన్తేభ్యఇత్యర్థః - జ్ఞానినోహిస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారేణతిష్ఠన్తి " తస్మాద్బ్రాహ్మణఃపాణ్డిత్యంనిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే " దితిశ్రుతేః-పాణ్డిత్యంజ్ఞాననిష్ఠాం - నిర్విద్యలబ్ధ్వా,బాల్యేనతిష్ఠేదిత్యర్థః - యే-త్వాదృశాబ్రాహ్మణా- అవధూతవేషాః-గాంభూమిం,-చరన్తి - తేభ్యస్సకాశాత్ -రాజ్ఞాంమాదృశానాంకృతాగసాం-శివమస్తుమహతాంనిగ్రహోమాభూత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సంవా-

దముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఉత్తరామాతః ఉత్తరా మాతా యస్య సః ఉత్తరా మాతా పరీక్షిత్తస్యేదం సంబోధనముత్తరామాతరితి - అవిగణయతే - నవిగణయతీత్యవిగణయన్ - తస్మై అవిగణయతే అవమానంకుర్వాణాయాపి - సిన్ధుసౌవీరపతయేరహూగణాయ - అవిగణితః పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః పరమానుభావః ప్రభావో యస్య - సవై - బ్రహ్మర్షిసుతః - పరమకారుణికత్వేన హేతునా - ఆత్మన - స్తత్త్వం ప్రకృతివిలక్షణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వవిశుద్ధజ్ఞానానన్దత్వప్రత్యక్త్వప్రశాస్తత్వాదియాథాత్మ్యం, ముపదిశ్య - సకరుణం సస్నేహం యథాతథా - రహూగణేనా - భివన్దితౌ చరణౌ పాదౌ యస్య, పూర్ణసముద్ర ఇవ - నిభృతాశ్శాన్తాః - కరణానీన్ద్రియాణి - ఊర్మయః అశనాయాదయః - ఆశయోఽన్తఃకరణం - వాసనా వా - యస్య సః - ఇమాం - ధరణీం భూమిం - విచచార * ॥ ౨౦ ॥ * సౌవీరపతిః రహూగణోఽపి - సుజనాద్బ్రహ్మర్షిసుతాత్, త్సమ్యగవగతం - పరమాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం - యేన - తథాభూతస్సన్ - తదానీమేవా - త్మని - అవిద్యయా అజ్ఞానేనా - రోపితాం, దేహాత్మాభిమతిం - విససర్జ - హే నృప - భగవదాశ్రితాశ్రితా భాగవతా - స్తానాశ్రితాః భగవద్దాసానుదాసా - స్తేషాం - ప్రభావః - ఏవంవిధో హి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవం తత్సంవాదే ఉపవర్ణితే - వణిక్సార్థాధ్వాదిరూపేణ ప్రవృత్తానాం పరోక్షరూపాణాముక్తీనామాశయజిజ్ఞాసయాఽఽహ రాజా ॥ య ఇతి ॥ హే మహాభాగవత, బహువిజ్ఞేన త్వయా - యో - జీవలోకస్య, భవాధ్వా, పారోక్ష్యరూపేణా - భిహిత - స్సః - హి యస్మాత్ - ఆర్యాణాం వివేకినాం - మనీషయైవ - దస్యుస్థానీయానీన్ద్రియాణి - గోమాయుస్థానీయాన్యపత్యాదీని - త్యేవం కల్పితపదార్థవాన్ - అతోఽఞ్జసా సుఖేన - వ్యుత్పన్నాః వివేకినో లోకా - స్తైస్సమధిగమ్యః - నత్వవ్యుత్పన్నమాదృశసమధిగమ్యః - అథ తస్మా - ద్దురధిగమం దుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం - ఏతత్పారోక్ష్యరూపముక్తిజాతం - సమవేతానుకల్పేన ప్రకృతోపయుక్తార్థసమవేతశబ్దప్రయోగేణ - నిర్దిశ్యతాం వ్యాఖ్యాయతాం - శబ్దార్థయోరపృథక్సిద్ధత్వాభిప్రాయేణ సమవేతశబ్దః ప్రయుక్తః * ॥ ౨ ॥ * ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః . ****************************

మవిగణయతేఽవిగణితపరమానుభావః పరమకారుణికతయోపదిశ్య రహూగణేన సకరుణమభివన్దితచరణః పూర్ణార్ణవ ఇవ నిభృతకరణోర్మ్యాశయో ధరణీమిమాం విచచార ॥ ౨౦ ॥ సౌవీరపతిరపి సుజనసమవగతపరమాత్మతత్త్వ ఆత్మన్యవిద్యాధ్యారోపితాం దేహాత్మాభిమతిం విససర్జ - ఏవం హి నృప భగవదాశ్రితాశ్రితానుభావః ॥ ౨౧ ॥ విష్ణురాత ఉవాచ ॥ ౧ ॥ యో హ వా ఇహ బహువిదా మహాభాగవత త్వయాఽభిహితః పారోక్ష్యేణ వచసా జీవలోకస్య భవాధ్వా స హ్యార్యమనీషయా కల్పితవిషయో నాఞ్జసాఽవ్యుత్పన్నలోకసమధిగమ్యః అథ తదేవైతద్దురవగమం సమవేతానుకల్పేన నిర్దిశ్యతామితి ॥ ౨ ॥ ****ఇ**************************

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః**********

స హోవాచ ॥ య ఏష దేహాత్మమానినాం సత్త్వాదిగుణవిశేషవికల్పితకుశలాకుశలమిశ్రవినిర్మితవివిధదేహావళిభిర్వియోగసంయోగాద్యనాదిసంసారానుభవస్య ద్వారభూతేన షడిన్ద్రియవర్గేణ తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేఽధ్వన్యాపతిత ఈశ్వరస్య భగవతో విష్ణోర్వశవర్తిన్యా మాయయా జీవలోకోఽయం యథా వణిక్సార్థోఽర్థపరస్స్వదేహనిష్పాదితకర్మానుభవశ్శ్మశానవదశివతమాయాం సంసారాటవ్యాం గతో నాద్యాపి విఫలబహుల

ఏవముక్తో బాదరాయణిస్సమవేతానుకల్పేన నిర్దిశన్ తావద్దురత్యయ ఇతి శ్లోకం వ్యాచష్టే ॥ య ఇతి ॥ య ఏష జీవలోకః - ఈశ్వరస్య భగవతో విష్ణో - ర్వశవర్తిన్యా అధీనయా - మాయయా - దుర్గాధ్వవత్ - అసుగమే - సంసారాధ్వని కర్మమార్గే - ఆపతితః - మాయాయాః స్వకార్యద్వారేణ సంసారమార్గపాతహేతుత్వమాహ ॥ దేహాత్మాభిమానినాం, సత్త్వరజస్తమోభిర్గుణైః, కల్పితాని కారితాని - విభక్తాని సాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాని - యాని - కుశలాని సుఖసాధనాని సాత్త్వికాని, అకుశలాని దుఃఖసాధనాని రాజసాని, మిశ్రాణి ప్రమాదాలస్యసాధనాని రజస్తమోమూలాని కర్మాణి - తై - ర్వినిర్మితాభిః ఆపాదితాభిః - వివిధదేహావళిభిః "ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః । జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసాః" ॥ "ఆత్యన్తికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే । ధరాం రజస్స్వభావేన" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నియతదేశవృత్తిదేవమనుష్యాసురాదిదేహపఙ్క్తిభిః - యా - వియోగసంయోగౌ దేహవియోగతత్సంయోగౌ - ఆదిశబ్దేన బాల్యయౌవనస్థావిరాదిభావసంగ్రహః - ఏతద్రూపోఽనాదిసంసార - స్తదనుభవస్య - ద్వారభూతేన - షడిన్ద్రియవర్గేణ స - తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమే సంసారాధ్వని కర్మమార్గే - ఆపతితః - యథా - వణిజాం, సార్థః సమూహోఽర్థార్జనపరః - తథా - స్వదేహనిష్పాదితానాం - పూర్వోక్తానాం కర్మణాం - ఫలద్వారేణానుభవో - యస్య - విఫలాశ్చ - బహుళ ప్రతియోగాః బహువిఘ్నోపహతా - ఈ

హాచ్చేష్టా-యస్య సః - శ్మశానవ-దమఙ్గళరూపాయాం -సంసారాటవ్యాం గతోఽద్యాపి తస్యాం సంసారాటవ్యాం, యే-తాపాః- తేషాం - శమనీం-నాశనీం - హరిరేవ గురుః తస్య, హరిగుర్వోర్వా, చరణారవిన్దే, యే-మధుకరాః భ్రమరతుల్యా భక్తా,_స్తేషా-మనుపదవీం తైరనుష్ఠితం భక్తిమార్గం, నావరున్ధే నాప్నోతి * ॥ ౧ ॥ * యస్యామిత్యాదిశ్లోకం వ్యాచష్టే । యస్యాము హ వేతి ॥ యస్యాం సంసారాటవ్యాం, యే, షడిన్ద్రియనామానః, ఏతే, కర్మణా, దస్యవ ఏవ, దస్యువ్యాపారేణ దస్యుత్వేన పూర్వం రూపితా ఇత్యర్థః, ఇన్ద్రియనామాన ఇత్యనేన కేవలం నామభేద ఏవ, కర్మణా తు దస్యవ ఏవేత్యుక్తం, దస్యూనామిన్ద్రియాణాం చ ధనాపహారిత్వరూపం కర్మ తుల్యమితి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేన దర్శయతి ॥ యథేతి । అస్య పురుషస్య, అనవహితాత్మనః-సార్థస్య వణిగాదేర్ధనం-బహుకృచ్ఛ్రేణ అతిదుఃఖేనార్జితం -ధర్మౌపయికం ధర్మోపయోగార్హం-ధనస్య ధర్మ ఏవోపయోగస్సఫలో న తు కామ ఇత్యభిప్రాయేణ ధర్మౌపయికమిత్యుక్తం-తథా చోక్తం ప్రథమే "ధర్మస్య హ్యాపవర్గ్యస్య నార్థోఽర్థాయోపకల్పతే। అర్థస్య ధర్మైకాన్తస్య కామో లాభాయ హి స్మృతః" ఇతి॥ ఏవంవిధం, యత్కిఞ్చిద్ధనం, యథా, దస్యవః చోరాః, అపహరన్తి - ఏవ-మస్య పురుషస్య - భగవదారాధనరూపో - యో-ధర్మః - తం సామ్పరాయికం పరలోకహితం ధనమిత్యు-దాహరన్తి, త-ద్ధర్మ్యం - ధర్మాత్ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాదనపేతం ధర్మ్యం - వర్ణాశ్రమధర్మయుక్తమిత్యర్థః -ధనం భగవదారాధనాత్మకం ధనమిన్ద్రియాణ్యపి దర్శనాదిభిః పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియవృత్తిభిః - సఙ్కల్పవ్యవసాయాభ్యామన్తఃకరణవృత్తిభ్యాం చే-త్యేతై-ర్గృహేషు - గ్రామ్యస్సాంసారిక - ఉపభోగ- స్తేన-కునాథస్య కుబుద్ధేః, రత ఏవాజితాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య, స్వపురు

ప్రతియోగేహస్తత్తాపోపశమనీం హరిగురుచరణారవిన్దమధుకరానుపదవీమవరున్ధే ॥ ౧ ॥ యస్యాము హ వా ఏతే షడిన్ద్రియనామానః కర్మణా దస్యవ ఏవ తే యథా పురుషస్య ధనం యత్కిఞ్చిద్ధర్మౌపయికం బహుకృచ్ఛ్రాధిగతం యత్సాక్షాత్పరమపురుషారాధనలక్షణో యోఽసౌ ధర్మస్తం తు సామ్పరాయికముదాహరన్తి తద్ధర్మ్యం ధనం దర్శనస్పర్శనశ్రవణాస్వాదనావఘ్రాణసఙ్కల్పవ్యవసాయగృహగ్రామ్యోపభోగేన కునాథస్యాజితాత్మనో యథా సార్థస్య విలుమ్పన్తి ॥ ౨ ॥ అథ చ యత్ర కౌటుమ్బికస్య దారాపత్యాదయో నామ్నా కర్మణా వృకసృగాలా ఏవానిచ్ఛతః కదర్యస్య కుటుమ్బిన ఉరణవత్సంరక్ష్యమాణం మిషతోఽపహరన్తి ॥ ౩ ॥ యథా హ్యనువత్సరం కృష్యమాణమప్యదగ్ధబీజం క్షేత్రం పునరేవావపనకాలే గుల్మతృణవీరుద్భిర్గహ్వరమివ భవత్యేవమేవ గృహాశ్రమః కర్మక్షేత్రం యస్మిన్న హి కర్మాణ్యుత్సీదన్తి యదయం కామకరణ్డ ఏష ఆవసథః-తత్ర గతో దంశమశకసమాపశదైర్మనుజైః శలభశకున్తతస్కరమూషకాదిభిరుపరుధ్యమానబహిఃప్రాణః క్వచిత్పరివర్తమానోఽస్మిన్నధ్వన్యవిద్యాకామకర్మభిరుపరక్తమనసాఽనుపపన్నార్థం నరలోకం గన్ధర్వనగరోపమముపపన్నమితి మిథ్యాదృష్టిరనుపశ్యతి క్వచిదాతపోదకనిభాన్విషయానుపధావతి - పానభోజనవ్యవాయాదివ్యసనలోలుపః క్వచిచ్చాశేషదోషనిషదనం పురీషవిశేషం తద్వర్ణగుణనిర్మితమతిః సువర్ణముపాదిత్సత్యగ్నికామకాతర ఇవోల్ముకపి

షస్య సంబన్ధి - విలుమ్పన్తి అపహరన్తి * ॥ ౨ ॥ * గోమాయవో యత్రేత్యేతద్వ్యాచష్టే । అథ చేత్యర్థాన్తరన్యాసే-నామ్నా-దారాపత్యాదయః-కర్మణా తు వృకాః సృగాలాశ్చ ఇత్యర్థః - వృకసృగాలసాధర్మ్యమేవాహ । అనిచ్ఛత ఇతి ॥ కుటుమ్బినః గృహాశ్రమిణః - కదర్యస్యాతిలుబ్ధస్య - అనిచ్ఛతోఽపి - ఆత్మాపహారమితి శేషః-బలాదితి భావః-మిషతః పశ్యతస్సతః-సంరక్ష్యమాణ-మరణమివ-హరన్తి - తం స్వశేషత్వేన కుర్వన్తస్తత్స్వరూపం భగవచ్ఛేషతైకరూపమపహరన్తీత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ * ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వర ఇత్యేతద్వ్యాఖ్యాతుం తావద్గృహాశ్రమస్య ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యతామాహ । యథాహీతి ॥ అనువత్సరం ప్రతివర్షం - కృష్యమాణం వృక్షచ్ఛేదదాహపూర్వకం కర్షణేన సంస్కృతమపి- క్షేత్రం - అదగ్ధబీజం న దగ్ధాని బీజాని ద్రుమమూలాని యస్మింస్తత్తథాభూతం సత్ -పున - రావపనకాలే బీజావాపకాలే - యథా-గుల్మాదిభి-ర్గహ్వరమేవ భవతి, ఏవం గృహాశ్రమరూపం కర్మక్షేత్రమపి - ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యం - కుతః-హి యస్మాత్ -యస్మిన్గృహాశ్రమే - కర్మాణి నోత్సీదన్తి న మూలతో నశ్యన్తి-కుతః యద్యస్మా - దయమావసథం గృహం - కామకరణ్డః కామానాం కరణ్డః - యథా, కర్పూరభాజనే కర్పూరక్షయేఽపి పరిమళో న హీయతే - ఏవమత్ర కర్మనాశేఽపి తద్వాసనానామక్షీణత్వాత్కామానాం పేటికేత్యర్థః - తత్రైవంభూతే కర్మక్షేత్రే గృహాశ్రమే - పతితః దంశమశకతుల్యై - రపశదైర్నీచై - రుపద్రుత ఇతి శేషః-శలభాదిభి-రుపరుధ్యమానః-పీడ్యమానః - బహిఃప్రాణః ధనధాన్యాదిరూపో-యస్య - శలభాదిభిరపహృతసస్యధాన్యధనవాన్భవతీత్యర్థః-ప్రాణప్రియత్వాద్బాహ్యత్వాచ్చ ధనస్య బహిఃప్రాణ ఇత్యుక్తం "క్వచిచ్చ గన్ధర్వపుర" మిత్యుత్తరార్ధం వ్యాచష్టే - క్వచిదస్మిన్సంసారాధ్వని-పరివర్తమానః భ్రామ్య-న్నవిద్యాదిభి-ర్య-దుపరక్తం - తేన మనసా తత్ర-అవిద్యా అహంమమాభిమానః, కా

మః-విషయాభిలాషః-కర్మ పుణ్యాపుణ్యకర్మ వాసనా-నరలోకం స్వశరీరం పుత్రాదిశరీరంచ - గన్ధర్వనగరవ-దనుపపన్నార్థం-అనుపపన్నః అర్థః నిత్యత్వరూపం వస్తు యస్య తం-మిథ్యాదృష్టిః అనిత్యే నిత్యత్వజ్ఞానరూపభ్రమయుక్తః - ఉపపన్నార్థం నిత్యం పశ్యతీత్యర్థః-ప్రపశ్యతీతి ప్రశబ్దసూచితమర్థాన్తరమాహ-తత్ర చేతి-తత్ర చ గన్ధర్వపురే-క్వచి-దాతపోదకం మృగతృష్ణాజలం -తత్తుల్యాన్విషయాన్-పానాదిషు-లోలుపః ఆసక్తస్సన్నుపధావతి అన్వేషయతి , చతుర్థపాదం వ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి-క్వచిచ్చ, శేషాణాం దోషాణాం , నిషదనం స్థానం , పురీషవిశేషమగ్నేర్విష్ఠాం ,తస్య పురుషస్యేవ లోహితో వర్ణో యస్య రజోగుణస్య, తేన-నిర్మితా-పురుషవిషయా-మతి-ర్యస్యసః ,సువర్ణ ,ముపాదాతుమిచ్ఛతి-సువర్ణస్యాగ్నేః పురీషత్వంచ వితలవర్ణనగద్యే " చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనాసమిధ్యమానఓజసా పిబతి తన్నిష్ఠ్యూతం హాటకాఖ్యం సువర్ణ" మితి వక్ష్యతి ,తత్ర దృష్టాన్తః ,అగ్నికామేన-కాతరః పరవశః, ఉల్ముకసదృశంపిశాచమివేతి , శీతాతురో హ్యారణ్యే ఽ గ్నిమివ జాజ్వల్యమానం తత స్తతో ధావ న్నముల్ముకపిశాచమగ్నిబుద్ధ్యా ఽ నుధావతి-నతు తం ప్రాప్నోతి-కథంచిత్ప్రాప్తశ్చే త్తర్హి తేన భర్జితస్సన్ మ్రియతే , ఏవం సువర్ణమనుధావన్నపీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నివాసతోయేత్యాదివ్యాచష్టే ॥ అథేతి ॥ నివాసాదిష్వనేకేష్వాత్మన ఉపజీవ్యేష్వభినివేశో యస్య తథాభూతః, ఇతస్తతో ఽ స్యాం సంసారటవ్యాం, పరిధావతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ క్వచిచ్చ, వాత్యౌపమ్యేత్యాదివ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి ॥ వాత్యౌపమయా చ క్రవాతతుల్యయా , ప్రమదయా స్త్రియా , యథా వాత్యాం రజః ప్రక్షేపేణాన్ధీకరోత్యే , వం రజోగుణోత్కర్షకత్వేనాజ్ఞతామాపాదయస్త్రీ, తత్తుల్యా ప్రమదేతి భావః - ఆరోహమఙ్క - మారోపితః - తస్మిన్నాత్కాలే - య - ద్రజో రాగః- తేన, కథం భూతేన - రజని భూతే న రాత్రివద ప్రకాశకేన - జ్ఞానావరణే నేత్యర్థః। రజనిభూతఇవేత్యపి పాఠః- తత్ర- తమోమయఇవేత్యర్థః - దీర్ఘపాఠే-రజన్యాం రాత్రౌ, భూతా ఇవేత్యర్థః-అతిరజస్వలమతిః అతీవ రజసాచ్ఛన్నమతిః-అతఏవాసాధుమర్యాదః, అతో , రజోవ్యాప్తచక్షురివ , దిక్షుస్థితాః , మర్యాదాతిక్రమసాక్షిభూతా-దేవతా - నజానాతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అనుపాదేయమేవోపాదేయతయా గృహ్ణాతీతి ప్రక్రమసాజాత్యా దుత్తరశ్లోకచతుర్థపాదం వ్యాచష్టే క్వచిత్సకృదితి ॥ కదాచి-త్సకృదవగతం-విషయేషుశబ్దాదిషు, వైతథ్యం వైయర్థ్యం పురుషార్థశూన్యత్వం - యేన తథాభూతో ఽపి - పరాభిధ్యానేన దేహచిన్తయా-విభ్రంశితస్మృతిః - విభ్రంశితాస్మృతీరాత్మవిషయా-యస్య-తయైవవిభ్రంశితస్మృత్యా - మరీచితోయప్రాయాన్మరీచితోయతుల్యాన్ - స్వయమపురుషార్థరూపత్వే ఽపితత్త్వేనావభాసమానాం స్తానేవ విషయా-నభిధావతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదులూకేతి ॥ ఉలూకఝిల్ల్యోః ఘూకకీటకవిశేషయో-ర్ధ్వనివ-దతిపరుషో - రభసఉత్సాహ-స్తేన- ఆటోపస్సంభ్రమో-యథాభవత్యే - వం-రిపూణాం-రాజకులస్యచ-నిర్భర్త్సితేనా-త్యన్తం వ్యథితం - కర్ణమూలం-హృదయంచ-యస్యతథాభూతః-ఆస్తే - తత్ర ప్రత్యక్షాప్రియవాక్యములూకస్థానీయం రాజకులం-పరోక్షాప్రియకృజ్ఝిల్లీస్థానీయం రిపుకులం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తృతీయపాదం వ్యాచష్టే ॥ స ఇతి ॥ యదా-అదుగ్ధపూర్వసుకృతః అపూర్ణపూర్వసుకృతః - సుకృతహీనఇత్యర్థః-తదా-కారస్కరో విషతిన్దుకః - తత్ప్రముఖా, యే- అపుణ్యాద్రుమా-స్తథావిధాలతాశ్చ - విషోదపానావిషకూపాశ్చ-తత్తుల్యాన్- ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాన్ - దృష్టాదృష్టప్రయోజనశూన్యానిద్రవిణానిధనాని యేషాం తాన్ - యేషాం ద్రవిణం కీర్త్యర్థమదృష్టార్థంచ నభవతి తే ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాః- అతఏవ-జీవన్మృతాన్ - స్వయంజీవన్నపి మ్రియమాణో మృతప్రాయః జీవన్మృతః-ఉపధావతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ క్వచిద్వితోయాస్సరిత ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఏకదేతి ॥ కదాచి దసతాం వేదదేవబ్రాహ్మణవిదూషకానాం- ప్రసఙ్గాత్సఙ్గా-న్నికృతావఞ్చితామతిర్యస్యసః-వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవత్ నిరుదకనదీగర్తపతనవత్- యథానిర్జలనదీగర్తే పతితస్యనపిపాసాశామకజలలాభః ప్రత్యుత శి

శౌచమ్ ॥ ౪ ॥ అథ కదాచిన్నివాసపానీయద్రవిణాద్యనేకాత్మోపజీవ్యాభినివేశ ఏతస్యాం సంసారాటవ్యామిత స్తతః పరిధావతి ॥ ౫ ॥ క్వచిచ్చ వాత్యౌపమయా ప్రమదయా ఽఽరోహమారోపిత స్తత్కాలరజసా ❁ రజన్యాంభూతా ఇవసాధుమర్యాదారజస్వలాక్షోదిగ్దేవతా అతిరజస్వలమతిర్న విజానాతి ॥ ౬ ॥ క్వచిత్సకృదవగతవిషయవైతథ్యః స్వయం పరాభిధ్యానేన విభ్రంశితస్మృతి స్తయైవ మరీచితోయప్రాయాంస్తానేవాభిధావతి ॥ ౭ ॥ క్వచిదులూకఝిల్లీస్వనవదతిపరుషరభసాటోపం ప్రత్యక్షం పరోక్షం వా రిపురాజకులనిర్భర్త్సితేనాతివ్యథితకర్ణమూలహృదయః ॥ ౮ ॥ స యదా ఽ దుగ్ధపూర్వసుకృత స్తదా కారస్కరకాకతుణ్డాద్యపుణ్యద్రుమలతావిషోదపానవదుభయార్థశూన్యద్రవిణాన్ జీవన్మృతాన్స్వయం జీవన్మ్రియమాణ ఉపధావతి ॥ ౯ ॥ ఏకదా ఽ సత్ప్రసఙ్గాన్నికృతమతిర్వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవదుభయతో ఽపి దుఃఖదం పాషణ్డ

❁ ॥ పా ॥ రజనిభూతేన ॥ పా॥ రజనిభూతఇవ,

రస్స్ఫుటనంచసద్యోభవతిపశ్చాదపితద్వేదనాఽనువర్తతే - ఏవం-ఉభయతఇహపరలోకేచ-దుఃఖదం-పాషణ్డంపాషణ్డాచారం-అభిధావతిప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి-యద్వా-పాషణ్డకులంప్రాప్నోతితత్రజాయతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ పరస్పరంచాలభతేనిరన్న ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ యదాత్వితి ॥ యదాతు-పరపీడయా-అన్ధః అన్నం-ఆత్మనేస్వస్మై - నోపనమతినోపతిష్ఠతే-పరపీడయాప్యన్నంనలభతఇత్యర్థః-తదా-పితృపుత్రబర్హిష్మాన్ పితృపుత్రాదీనాంబర్హిఃకుశః - తద్వతఃపితృపుత్రాణాంకుశాదితృణమాత్రమపియేషుపశ్యతితాన్ భక్షయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఆసాద్యదావమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి-ద్దావాగ్నితుల్యం - ప్రియార్థవిధురంభోగ్యపదార్థరహితం-అసుఖోదర్కం-దుఃఖపరంపరాయుక్తం -గృహం-ప్రాప్య, శోకాగ్నినా-ఇష్టాలాభానిష్టానివృత్తిజనితదుఃఖేన - భృశం-దహ్యమానః పీడ్యమానో-నిర్వేదం -అహోమయాసుకృతమకృతమతోదుర్భగోమన్దభాగ్యోఽహమిత్యేవంరూప-ముపగచ్ఛతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్వచయక్షైర్హృతాసురిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచి-త్కాలేన-విషమితంప్రతికూలతాంప్రాప్తం - యద్రాజకులం,తదేవరక్షః - స్తేనా,పహృతాః - ప్రియతమధనరూపాః, అసవఃప్రాణాః,యస్య-విగతానిజీవలక్షణానిహస్తాదీనియస్య - అతఏవ-మృతకశ్శవ ఇవాస్తేఅవతిష్ఠతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అసన్నైవశూరైర్హృతస్వ ఇత్యుత్తరశ్లోకపూర్వార్థంవ్యాఖ్యాతప్రాయమిత్యభిప్రేత్యతదుత్తరార్థంవ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి ॥ క్వచి-దసత్ కాలాన్తరానవస్థాయిత్వేనపురుషాన్తరాననుభావ్యత్వేనచాసత్ - స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యంతత్కాలమాత్రావస్థాయిచేతియావత్-మనోరథేనమనోవ్యాపారేణసంకల్పవికల్పాత్మకేన - ఉపగతంప్రాప్తం - స్వప్నద్రష్టృకర్మానుసారి-సంకల్పవికల్పాత్మకమనోరథానుసారి- భగవతస్సృష్ట్యాప్రాప్తమిత్యర్థః-ఈదృశం-పితృపుత్రాది-సదితి - మన్వాన ఇతి శేషః-కాలాన్తరావస్థాయిపురుషాన్తరానుభావ్యజాగ్రద్వస్తుతుల్యమిత్యర్థః - స్వప్ననిర్వృతింస్వాప్నపితృపుత్రాదిసుఖం -క్షణమాత్ర-మనుభవతి-స్వాప్నస్యగన్ధర్వనగరతుల్యత్వం చతద్వత్తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వేనాన్యాననుభావ్యత్వేనచాత్రవివక్షితం-గన్ధర్వాహిక్వచిన్నియతంచిరంనవసన్తి - క్వచిత్క్షణమవస్థితవన్తోఽపినపరైర్జ్ఞాయన్తే-తతస్తేషాంనివాసస్థానాపరపర్యాయంనగరం, నకాలాన్తరావస్థాయ్యుత్తరపురుషానుభావ్యంచేతివదన్తి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ చలంక్వచిదిత్యస్యపూర్వార్ధంవ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి-ద్గృహాశ్రమే - యాః-కర్మణాం-చోదనాఃవిధయ - స్తాసా-మతిభరోవిస్తారః-స్స ఏవ గిరి - స్త-మారురుక్షమాణ ఆరోఢుమిచ్ఛన్ తదన్తంగన్తుమిచ్ఛన్ - బహువిత్తశరీరాయాససాధ్యయజ్ఞాదికర్మణ్యారభ్యయావత్సమాప్తికర్తుకామ-స్తదన్తరా-లౌకికైర్లోకభవై - ర్వ్యసనైర్దుఃఖై - రన్తరాయభూతైఃపుత్రవిత్తపశ్వాదిభిః - కర్శితమనాః పీడితచిత్తః-కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం-ప్రవిశన్నివ - పర్వతమారురుక్షున్మధ్యేమధ్యేకణ్టకైశ్శర్కరాభిస్సూక్ష్మపాషాణైశ్చాకీర్ణంక్షేత్రంప్రవిష్టఇవసీదతిఖిద్యతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఉత్తరార్ధంవ్యాచష్టే ॥ క్వచిచ్చేతి ॥ కదాచి,ద్దుస్సహేనసోఢుమశక్యేన-కాయాభ్యన్తరవహ్నినా-శరీరమధ్యవర్తిజాఠరాగ్నినా - గృహీతసారః గృహీతబలః-కార్శ్యంప్రాప్తః-స్వకుటుమ్బాయభార్యాయై - క్రుధ్యతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ క్వచిన్నిగీర్ణ ఇత్యస్యపూర్వార్ధంవ్యాచష్టే ॥ స ఏవేతి ॥ స ఏవ ఏవంసంసారాధ్వని భ్రామ్యమాణ ఏవ-యద్వా- కుటుమ్బాయక్రుధ్యన్నేవ-నిద్రైవాజగర - స్తేన-గృహీతః-అన్ధేతమసి-అన్ధయతీత్యన్ధంస్వపరాప్రకాశకం - య-త్తమఃఅజ్ఞానం-తస్మి-న్మగ్నః-శూన్యారణ్యేనిర్జనేఽరణ్యఇవ, శేతే - అన్య - త్కిఞ్చిదపి,నవేద - కింత్వహమిత్యేతావన్మాత్రమవభాసతే - నతుబ్రాహ్మణత్వాదిబాహ్యాకారంజానాతి - తత్కాలికమస్యదేహంలక్షయతి - అపవిద్ధశ్శవః దూరతఃపరిహృతశ్శవ ఇవేతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తస్యైవోత్తరార్ధంవ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి ॥ క్వచి,ద్దుర్జనా ఏవ దన్దశూకాస్సర్పా దయోదంశనస్వభావా, స్తైర్భగ్నే, మానోగర్వ- స్స ఏవ,దంష్ట్రా -పరపీడాకరత్వాత్,భగ్నామానదంష్ట్రా యస్య, అతఏవ,లబ్ధోనిద్రాయాఃక్షణోయేన-వ్యథితం, దుఃఖితం-య-ద్హృదయం, తేన క్షీయమాణంసంకోచ్యమానంవిజ్ఞానంయస్యసః, అన్ధవ, దన్ధకూపేమహతిదుఃఖే-పతతీత్య

మభిధావతి ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరబాధయాన్ధ ఆత్మనేనోపనమతితదాహిపితృపుత్రబర్హిష్మాన్ (పిత్రాన్సుతా)న్వా ఖలుభక్షయతి ॥ ౧౧ ॥ క్వచిదాసాద్యగృహందావవత్ప్రియార్థవిధురమసుఖోదర్కంశోకాగ్నినా దహ్యమానోభృశంనిర్వేదముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచిత్కాలవిషమితరాజకులరక్షసాఽపహృతప్రియతమధనాసుర్మృతఇవవిగతజీవలక్షణఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ కదాచిన్మనోరథోపగతపితృపితామహాద్యసత్సదితిస్వప్ననిర్వృతింక్షణమనుభవతి ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్గృహాశ్రమకర్మచోదనాతిభరగిరిమారురుక్షమాణో * లౌకికవ్యసనకర్శితమనాః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రంప్రవిశన్నివసీదతి ॥ ౧౫ ॥ క్వచిచ్చదుస్సహేనకాయాభ్యన్తరవహ్నినాగృహీతసారస్స్వకుటుమ్బాయక్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ స ఏవ పునర్నిద్రాజగరగృహీతోఽన్ధేతమసిమగ్నశ్శూన్యారణ్యఇవశేతేనాన్యత్కిఞ్చనవేదశవఇవాపవిద్ధః ॥ ౧౭ ॥ కదాచిద్భగ్నమానదంష్ట్రోదుర్జనదన్దశూకైరలబ్ధనిద్రాక్షణోవ్యథిత

ర్థః ❀ ॥౧౮॥ ❀ కర్హిస్మచిత్క్షుద్రరసానితిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥కర్హిచిత్స్మేతి॥కామోవిషయోపభోగ,స్తేన-యే-మధులవాస్సుఖలవాస్తాన్విచిన్వన్ అన్వేషయ - న్యదా,పరదారా - న్పరద్రవిణానిచ - అవరున్ధానఃస్వీకర్తుమారభమాణః-రాజ్ఞా,స్వామిభిఃపరైర్వా,నిహతోభవతి-తదా , అపారే-నిరయేనరకప్రాయేకారాగృహే-నిపతతి-రాజాదిభిర్నిహతఃకారాగృహాదిబద్ధోభవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ముక్తస్తతోబన్ధాదిత్యుక్తేఃప్రసఙ్గాత్ప్రవృత్తస్యకర్మణస్సంసారహేతుత్వంస్ఫుటయతి॥అథచేతి॥యస్మాదేవం-తస్మా,దథానన్తరమేవ,ఉభయథాఇహచపరత్రచ , అస్మిన్ప్రవృత్తిమార్గే , సంసారస్యా,వపనంజన్మక్షేత్రం-కర్మోదాహరన్తి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానఇత్యేతావద్వ్యాచష్టే॥యదిబన్ధాన్ముక్తోభవతి-తర్హి,తతస్సకాశా,ద్దేవదత్తఃఅన్యః-ఉపాచ్ఛినత్తిహరతి , తస్మాదపి ,విష్ణుమిత్రో , ఽన్యో , హరతీత్యనవస్థితిః , నత్వసౌభోక్తుం లభతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ క్వచిచ్ఛీతాతపేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥క్వచిచ్చేతి॥శీతాదయో, ఽనేకా-యా,దైవికానాంభౌతికానాంఆత్మనాంచ , దశాదుఃఖావస్థాః - ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికాస్తాపాఇత్యర్థః-తాసాందశానాం , ప్రతినివారణాయప్రతిక్రియాయై - అకల్పోఽసమర్థః , ప్రతిక్రియాంకర్తుమసమర్థః,అతఏవ-విషణ్ణఃదుఃఖితః,అపారచిన్తాయుక్తఆస్తే ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ క్వచిన్మిథఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ కదాచి, త్పరస్పరం-యత్కించిద్ధనం-వ్యవహరన్ - అన్యేభ్యస్సకాశా - త్కాకణికామాత్రంవింశతికపర్దమాత్రం-తతోఽపిన్యూనంవా - యత్కించి-దపహరన్ - విత్తశాఠ్యేనధనలోభేన-విద్వేషం , ప్రాప్నోతి ❀ ॥౨౩॥ ❀ క్వచిక్క్వచిత్క్షీణధనఇత్యేతద్వ్యాచష్టే। క్వచి-త్క్షీణంధనంయస్య- అతఏవ-శయ్యాసనంనివాసాదిభిరుపభో

హృదయేనానుక్షీయమాణవిజ్ఞానో ఽన్ధకూపేఽన్ధవత్పతతి ॥ ౧౮ ॥ కర్హిచిత్స్మ కామమధులవాన్విచిన్వన్యదా పరదారపరద్రవ్యాణ్యవరున్ధానో రాజ్ఞా స్వామిభిర్వా నిహతః పతత్యపారే నిరయే ॥ ౧౯ ॥ అథచతస్మాదుభయథాపిహికర్మాఽస్మిన్నాత్మనస్సంసారావపనముదాహరన్తి॥౨౦॥ ముక్తస్తతోయదిబన్ధాద్దేవదత్తఉపాచ్ఛినత్తితస్మాదపివిష్ణుమిత్రఇత్యనవస్థితిః ॥౨౧॥క్వచిచ్చశీతాతపవాతాద్యనేకాధిదైవికభౌతికాత్మీయానాందశానాంప్రతినివారణాయాకల్పోదురన్తచిన్తయావిషణ్ణఆస్తే॥౨౨॥క్వచిన్మిథోఽన్యేభ్యోవాకాకణికామాత్రమప్యపహరన్యత్కించిద్వావిద్వేషమేతివిత్తశాఠ్యాత్॥౨౩॥క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనశ్శయ్యాసనాద్యుపభోగవిహీనోయావదప్రతిలబ్ధమనోరథస్తావత్పరస్వాదానేవ్యవసితమతిస్తతోఽవమానాదీనిలభతే॥౨౪॥ఏవంవిత్తవ్యతిషఙ్గవివృద్ధవైరానుబన్ధోఽపిపూర్వవాసనయామిథఉద్వహతఉద్వహతి॥౨౫॥ ఏతస్మిన్సంసారాధ్వనినానాక్లేశోపసర్గవితతఆపన్నోవిపన్నోయస్తముహవావేతరస్తత్రవిసృజ్యజాతంజాతముపాదాయశోచన్ముహ్యన్ఖిద్యన్వినదన్సంహృష్యన్బిభ్య*న్గాయ†న్నహ్యమానస్సాధువర్జితో నైవావర్తతేఽద్యాపియతఆరబ్ధఏషనరలోకసార్థస్తమధ్వ

గోపకరణై,ర్విహీనఃరహితః - ఉపభోగశబ్దోభోగ్యోపలక్షకః-క్వచిత్ - యద్యేవంవిధోభవతి-తదా - యావత్,అప్రతిలబ్ధమనోరథఃఅప్రాప్తసమీహితః - తావ-త్పరస్వాదానేఅన్యదీయధనగ్రహణే-వ్యవసితమతిః - కేనాపిపరవఞ్చనోపాయేనతదీయంధనంగ్రహీతవ్యమితినిశ్చయయుక్తః - తతః-పరధనాదిగ్రహణోద్యోగాత్ - అవమానాదీని-ప్రాప్నోతి ❀ ॥౨౪॥ ❀ అన్యోన్యవిత్తేతివ్యాచష్టే ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం, పరస్పరంవిత్తస్యభాషాబద్ధస్యధనస్య - వ్యతిషఙ్గేణవ్యత్యాసేన-నిబద్ధంరూఢమూలం-య - ద్వైరం-తదనుబన్ధోఽప్రియకారిత్వాదిరూపశ్చ - యస్య ఏవంభూతోఽపి - పూర్వవాసనయాసాజాత్యాభిమానప్రయుక్తయాపూర్వవాసనయా - మిథః - ఉద్వహతఃవివాహంకుర్వాణా,న్తానేవవైరవిషయా,నేవో - ద్వహతివైరవిషయైరేవసహసాజాత్యాభిమానేనవివాహాదిక్రియయాసంబధ్నాతీత్యర్థః ❀ ॥౨౫॥ ❀ ఏతస్మిన్సంసారాధ్వన్యేవముక్తవిధైర్నానావిధైః - క్లేశైః ఉపసర్గై,ర్వక్ష్యమాణైస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషాదిభిశ్చ - వితతేవిస్తృతే,అనన్తక్లేశోపసర్గయుక్తఇత్యర్థః - ఆపన్నః ఆపదంప్రాప్తః , తత్ర , యోయో , విపన్నః విపత్తింప్రాప్తః , మృతఇతియావత్ , తంతంవిపన్నంపిత్రాదిరూపం - విసృజ్య - జాతంజాతంపుత్రాదిరూపముపాదాయ ఆత్మీయాభిమతింకృత్వా - పునర్జాతవిపత్తౌ - శోచన్ - తేన - ముహ్యన్ - ఖిద్యన్ - ప్రరుదన్ - తత్ర - శోకోమానసీవ్యథా - ఖేదోవాచికదైన్యోక్తిరూపా,ప్రరోదః కాయికీ అశ్రువిమోచనాదిరూపా - జాతాత్పునరన్యస్య జననేతు - సంహృష్యన్ - హాసాదిభిరుచ్చైర్ధ్వనింకుర్వన్ - బిభ్యన్ జాతాదీనామాగామిదుఃఖసంభావనానిమిత్తప్రతికూలజ్ఞానయుక్తః - కదాచి- జ్జాతాదీనాంగుణా - న్గాయన్ - ముహ్యమానః ఖేదమోదాభ్యాంమోహంప్రాప్తః -ఏషజీవసమూహఃఆరబ్ధఃఉపక్రాన్తయోగః - సా

---

† పా। గాయన్నహ్యమానః.

ధునాకర్మణా-వర్జితః - నహ్యమాన ఇతిపాఠేబధ్యమానః - అద్యాపి - ఇతఃఅస్మాత్సంసారాధ్వనస్సకాశాత్ - తదధ్వనః పారంసంసారాధ్వనఃపారంప్రతి - నైవావర్తతేనాయాతినప్రాప్నోతీత్యర్థః - కింతదధ్వనఃపారం -యత్ప్రతినావర్తతే, తత్రాహ ॥ యదిదంయోగానుశాసనంనామయోగానుశాసనమితిప్రసిద్ధం - తత్సంసారాధ్వనఃపార - ముపదిశన్తి-తత్త్వవిదఇతి శేషః - యోగస్యాధ్యాత్మయోగకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగస్య - నుశాసనంవివిచ్యజ్ఞానం -శిక్షణంవా-తదనుష్ఠానమితియావత్ ,తదేవసంసారాధ్వనఃపారమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁మనస్వినోనిర్జితేతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥ నవాఇతి ॥ఉపశమఏవశీలంయేషాం , ఉపరతఃనిగృహీతఃఆత్మా మనఃయైస్తే, మునయోమననశీలాః , న్యస్తదణ్డాఃనివృత్తభూతద్రోహాః,సర్వభూతసుహృదస్సన్తఇత్యర్థః , యచ్ఛంతమంనిరతిశయసుఖరూపపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయం - యోగానుశాసన- ముపతిష్ఠన్తిప్రాప్నువన్తి - తచ్ఛంతమం-నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రాఅపి - మనస్వినఃఅనిర్జితాన్తఃకరణాఃరాజర్షయో-నైవావరున్ధతేనప్రాప్నువన్తినైవచవ్రజన్తి - ఉపాయానుష్ఠానపూర్వకముపేయంనయాన్తి - కింతుఇయంపృథివీమమేత్యభిమానేన-కృతవైరానుబన్ధాఃమృధేయుద్ధే - శయీరన్-కేయంమమాభిమానవిషయభూతా - తత్రాహ-యాంపృథివీం -విసృజ్య,స్వయముపసంహృతాఃమృతాః-సేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁సింహావలోకితన్యాయేనబాధోపసర్గైరిత్యత్రాభిప్రేతముపసర్గశబ్దార్థమాహ ॥అధ్వనీతి ॥ అస్మిన్నధ్వనిసంసారాధ్వని,ఇమేసుఖాదయఃఉపసర్గా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ప్రసజ్జతీత్యేతద్వ్యాచష్టే॥క్వాపీతి॥స్త్రీవె

నఃపారముపవిశతియదిదంయోగానుశాసనంనామ॥౨౬॥నవాఏతదవరున్ధతేయచ్ఛంతమంన్యస్తదణ్డామునయఉపరతాత్మానస్సమవగచ్ఛన్త్యపిదిగిభజయినోరాజర్షయోనైవతద్వ్రజన్తికింతుపరంమృధేశయీరన్నమైవేయమిత్యస్యామేవకృతవైరానుబన్ధాయాంవిసృజ్యస్వయముపసంహృతాః ॥ ౨౭ ॥ అధ్వన్యముష్మిన్నిమఉపసర్గాస్తథాసుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదమోదశోకమోహమాత్సర్యేర్ష్యావమానక్షుత్పిపాసాఽఽధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః ॥ ౨౮ ॥ క్వాపిదేవమాయయాస్త్రియాభుజలతోపగూఢః ప్రస్కన్నవివేకవిజ్ఞానస్తద్విహారగృహారమ్భాకులహృదయస్తదాశ్రయావసక్తసుతదుహితృకళత్రాభాషితావలోకవిచేష్టితాపహృతహృదయఆత్మానమజితాత్మాఽపారేన్ధేతమసిప్రహిణోతి ॥ ౨౯ ॥ కదాచిదీశ్వరస్యభగవతోవిష్ణోశ్చక్రాత్పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాపవర్గకాలోపలక్షణాత్పరివర్తితేనవయసారంహసాహరతఆబ్రహ్మతృణస్తమ్బాదీనాంభూతానాంకాల్యమానానామనిమిషతోమిషతాంవిత్రస్తహృదయస్తమేవేశ్వరంకాలచక్రంనిజాయుధంసాక్షాద్భగవన్తంయజ్ఞపురుషమనాదృత్యపాషణ్డదేవతాఃకఙ్కగృధ్రబకప్రాయా ఆర్యసమయపరిహృతాఃసాంకేత్యేనాభిధత్తే ॥ ౩౦ ॥ యదాతుపాషణ్డైరాత్మవఞ్చితైరుపవఞ్చితోబ్రహ్మకులంసమావిశంస్తేషాంశీలముపనయనాదిశ్రౌతస్మార్తనిత్యకర్మానుష్ఠానేనభగవతోయజ్ఞపురుషస్యారాధనమేవతదరోచయన్శూద్రకులంభజతినిగమాచారేఽశుద్ధితోయస్యమిథునీభావఃకుటుమ్బభరణంచయ

షయా-దేవమాయయాభగవన్మాయయా-కర్త్ర్యా , భుజలతాభ్యా , ముపగూఢఃఆలిఙ్గితః-ప్రస్కన్నమపగతం-వివేకాత్మకవిజ్ఞానం - యస్య , యద్వా -వివేకోదేహవిలక్షణాత్మవివేకః,విజ్ఞానంభగవదుపాసనాత్మకం,తద్రహితః-తస్యాఃస్త్రియాః, విహారగృహం క్రీడాగృహం-తదారమ్భే - ఆకులంహృదయంయస్య - తస్మి - న్నాశ్రమేవనితావిహారగృహే,ఆసక్తాఃప్రసక్తాః-సుతాదయ- స్తేషాం-భాషితాదిభి-రపహృతంహృదయంయస్య - అతఏవాజితేన్ద్రియః - అన్ధేతమసిదుఃఖేనరకే, ఆత్మానం,ప్రహిణోతిప్రక్షిపతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఏవంపూర్వార్ధంవ్యాఖ్యాతం॥ఉత్తరార్ధంవ్యాచష్టే॥కదాచిదితి ॥పరమాణురాదిః, ద్విపరార్ధోఽపవర్గోఽన్తస్సఏవఉపలక్షణంయస్య , కాలోపలక్షణాదతిపాఠేతు-పరమాణ్వాదిపరార్ధాపవర్గరూపం,యత్కాలస్యోపలక్షణం - ఉపలక్ష్యతఇత్యుపలక్షణంస్వరూపం , తస్మాదిత్యర్థః ,రంహసాశీఘ్రేణ-పరివర్తితేనపరిభ్రమణేన-వయసాబాల్యాదిక్రమేణ , బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య , తృణస్తమ్బాదిభూతానాం , కాల్యమానానాంలవాదిరూపేణగణ్యమానాయుషామిత్యర్థః - మిషతాంప్రమత్తానాం - అనిమిషతఃఅప్రమత్తాదివా-హరతః - ఆయురితిద్వితీయాన్తస్య శేషః, అనిమిషతఃఅకాల్యమానా-ద్విష్ణో - శ్చక్రాత్ - విత్రస్తహృదయఃమరణమాశఙ్కమానఇతియావత్ - అమరత్వాయ-పాషణ్డదేవతాసాంకేత్యేన - ఆభిముఖ్యేనధత్తే - కింకృత్వా - కాలచక్రం-నిజంస్వీయమాయుధంయస్య,తమేవ-సాక్షాద్భగవన్తం ,యజ్ఞపురుష-మనాదృత్య - పాషణ్డదేవతాఃకథంభూతాః - కఙ్కగృధ్రబకప్రాయాః-విశ్వసతోపివఞ్చయన్తీః- ఆర్యాణాంవైదికానాంసమయాత్సిద్ధాన్తా - త్పరిహృతాఃబహిష్కృతాః - సాంకేత్యేనేత్యనేనపాషణ్డదేవతారాధనంపాషణ్డసఙ్కేతనిబన్ధనం-నతువైధమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తైర్వఞ్చితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥యదాత్వితి॥ఆత్మా వఞ్చితోయైస్తై, రుపవఞ్చిత

స్రక్ - బ్రహ్మకులం - ప్రవిష్ట-స్తేషాం బ్రాహ్మణానాం-శీలమితి ప్రతీకోపాదానం-తద్వ్యాచష్టే ॥ ఉపనయనాదీత్యారాధనమేవేత్యన్తేన - అరోచయన్ అనభిమన్యమానః - ఉపైతి,వానరానిత్యస్య వ్యాఖ్యానం శూద్రకులం భజత ఇతి-తదుపపాదయతి-నిగమోక్తే - ఆచారే, అపరిశుద్ధితః స్వస్య శుద్ధ్యభావాత్ -యస్య శూద్రస్య - కేవలం మిథునీభావః-కుటుమ్బభరణం చే, త్యేవం కేవలం గ్రామ్యసుఖమేవ, నాదృష్టం - యథా వానరజాతేరితి తత్ర దృష్టాన్తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తజ్జాతినిరాసేనేత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ తత్రాపీతి ॥ శూద్రకులేఽపి-నిరవరోధః ప్రతిబన్ధరహితః - స్వైరేణ స్వేచ్ఛయా యుక్తదేశకాలప్రతీక్షామన్తరేణ - క్రీడన్ - అతికృపణా అత్యన్తం విషయాతురా బుద్ధిర్యస్య - యోషిత్పురుషయోః - పరస్పరముఖనిరీక్షణాదిరూపేణ గ్రామ్యకర్మణైవ-విస్మృతః-కాలావధిః ఆయుషోఽవసానం-యస్య సః-ఆస్తే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ద్రుమేషు రంస్యన్నిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ వృక్షవత్కేవలమైహికసుఖప్రయోజనకేషు గృహేషు - ద్రుమాః హి కేవలమిహైవోపయుజ్యన్తే న పరత్రేతి భావః - యద్వా- ద్రుమవత్ ద్రుమ ఇవ-యథా-వానర - స్సుతదారవత్సలో, మైథునమేవ-క్షణ ఉత్సవో, యస్య. తథాభూతో భవతి - ఏవమయమపి కేవలమైహికార్థేషు గృహేషు - రంస్యన్ -సుతాదివత్సలో-వ్యవాయక్షణః స్వబన్ధనే వివశో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ క్వచిత్ప్రమాదావిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఏవమితి ॥ సంసారాధ్వని, సుఖదుఃఖాద్యవరున్ధానః అనుభవన్ మృత్యురేవ గజ-స్తస్మాత్ -భయాద్గిరికన్దరతుల్యే - తమసి రోగాద్యాపది-పతన్ -తతః పునః-జీవనహేతుభూతాం-కర్మరూపాం వల్లీం-అవలమ్బ్య-తత ఆపదః రోగాద్యుపద్రవరూపాన్నరకా-త్కేనాపి ప్రయాసేన-విముక్తః - పునరప్యేవముక్తరీత్యా - సంసారాధ్వని-వర్తమానో-నరలోకసార్థం నరశరీరజీవసమూహ - ముపయాతీతి-ఏవముపరిగతోఽపి లోకాన్తరేషు విద్యమానో దేవాదిజీవసమూహోఽపి సంసారాధ్వని-అటతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం ప్రాగుక్తరూపమవధూతవచో వ్యాఖ్యాయ తన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానవతారయతి ॥ తస్యేతి ॥ తస్య - ఇదం మాహాత్మ్యం -ఆర్షభస్య ఋషభపుత్రస్య -మహాత్మనో మహానుభావస్య రాజర్షేర్వర్త్మ మార్గం, మనసాఽప్య,ను అనుసర్తుం, నృపో, నార్హతి, యథా గరుడస్య గతిం, మక్షికేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తత్రైవ హేతుమాహ ॥ య ఇతి ॥ ఆర్షభో రాజర్షిః, హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాన్ , అత ఏవ-దుస్త్యజాన్ దుఃఖేనాపి త్యక్తుమశక్యాన్ , పుత్రాన్-సుహృద్రాజ్యయోర్ద్వన్ద్వైక్యం - యువైవ సన్ ,మలవత్ విష్ఠామివ - జహౌ అత్యాక్షీత్, త్యాగహేతుః -ఉత్తమశ్లోకలాలసః ఉత్తమశ్లోకే భగవతి,లాలసః-లమ్పటః,ఆసక్తచిత్త ఇతి యావత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ న కేవలమత్యాక్షీదేవ , అపితు నైచ్ఛదపీత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యో నృపః ఆర్షభః - దుస్త్యజాన్ , క్షిత్యాదీన్ ,తత్ర, క్షితిర్భారతం వర్షం -సుతాః పుత్రాః - అర్థః ధనం, దారాః స్త్రియః - ఇమాన్ -సురవరైరగ్న్యాదిభిశ్చ - ప్రార్థ్యాం- శ్రియం సంపదం, కథంభూతాం, సదయావలోకాం సదయః దయాయుక్తోఽవలోకో రాజ్ఞో యస్యాం తాం - రాజ్ఞో దయాయుక్తోఽవలోకో మయి ప్రసరత్వితి ప్రార్థయమానామితి భావః నైచ్ఛత్ క్షిత్యాదిషు రాగమపి నాకరోదిత్యర్థః-నైతచ్చిత్రం,కింతు యుక్తం చైతదిత్యాహ ॥ తదుచితమితి ॥ కుతః, యతో-మధుద్విషః, సేవాయాం-అనురక్తమనసాం - మహతాం , అభవో మోక్షోఽపి-ఫల్గురల్పః - భగవత్సేవాపేక్షయా మోక్షోఽప్యల్ప ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తస్య మధుద్విట్సేవానురాగాతిశయమేవాహ ॥ యజ్ఞాయేతి ॥ యజ్ఞాయ సర్వయజ్ఞానాం భోక్త్రే, ప్రభవే చ, ధర్మపతయే అవతారైర్వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్త్రే - విధినైపుణాయ ధర్మానువర్తినాం రక్షావిధానే నైపుణాయ నైపుణ్యయుక్తాయ - సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకాత్మకోఽధ్యాత్మయోగః-స ఏవ-శిరః శిరోవత్ప్రధానాఙ్గం - యస్య తస్మై , యోగాయ వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభక్తియోగగమ్యాయ - యోగశబ్దస్తద్గమ్యే ఔపచారికః - ప్రకృతీశ్వరాయ మాయానియన్త్రే - నారం జీవసమూహః - అయనం ఆశ్రయో-యస్య తస్మై అనేన చిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, హార మే ఆశ్రితబన్ధహరాయ-న

థా వానరజాతేః ॥ ౩౧ ॥ తత్రాపి నిరవరోధః స్వైరేణ విహరన్నతికృపణబుద్ధిరన్యోన్యముఖనిరీక్షణాదినా గ్రామ్యకర్మణైవ విస్మృతకాలావధిః ॥ ౩౨ ॥ క్వచిద్ద్రుమవదైహికార్థేషు గృహేషు రంస్యన్ యథా వానరస్సుతదారవత్సలో వ్యవాయక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమధ్వన్యవరున్ధానో మృత్యుగజభయాత్తమసి గిరికన్దరప్రాయే పతన్ కర్మవల్లీమవలమ్బ్య తత ఆపదః కథంచిన్నరకాద్విముక్తః పునరప్యేవం సంసారాధ్వని వర్తమానో నరలోకసార్థమేవోపయాత్యేవముపరిగతోఽపి ॥ ౩౪ ॥ తస్యేదముపగాయన్తి ॥ శ్లో ॥ ఆర్షభస్యేహ రాజర్షేర్మనసాఽపి మహాత్మనః । నానువర్త్మార్హతి నృపో మక్షికేవ గరుత్మతః ॥ ౩౫ ॥ యో దుస్త్యజాన్దారసుతాన్సుహృద్రాజ్యం హృదిస్పృశః । జహౌ యువైవ మలవదుత్తమశ్లోకలాలసః ॥ ౩౬ ॥ యో దుస్త్యజాన్ క్షితిసుతస్వజనార్థదారాన్ ప్రార్థ్యాం శ్రియం సురవరైస్సదయావలోకామ్ । నైచ్ఛన్నృపస్తదుచితం మహతాం మధుద్విట్సేవానురక్తమనసామభవోఽపి ఫల్గుః ॥ ౩౭ ॥ యజ్ఞాయ ధర్మపతయే విధినైపుణాయ యోగాయ సాంఖ్యశిరసే ప్రకృతీశ్వ

మ ఇత్యుదారం భృశముదాజహారేతి ఉదాహృతవాన్ - కిం కర్తుమిచ్ఛన్ మృగత్వం హరిణశరీరమపి - హాస్యన్ హాతుమిచ్ఛన్, అత్ర మృగత్వం హాస్యన్ సముదాజహారేతి హానోదాహరణయోర్యౌగపద్యం ప్రతీయతే - తథాపి మృగజన్మనో వైకల్యదశాయాం సముదాహరణమత్ర వివక్షితం - అన్యథా చరమదశాయాముక్తనామగ్రహణే తద్దేహావసానే ముక్తేరస్మిన్ప్రబన్ధే బహుషుస్థలేషూక్తత్వేన పూర్వాపరగ్రన్థవిరోధాపత్తేః - ఉదాహరణం చాత్ర అవ్యక్తోచ్చారణం వివక్షితం మృగజన్మనస్తస్య వ్యక్తోచ్చారణాసంభవాత్ అన్యథా సాఙ్గభక్తియోగోపసంహారాపత్త్యా జన్మాన్తరవిలమ్బాయోగాపత్తేః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏతద్భరతచరిత్రశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ య ఇదమితి ॥ భాగవతైః, సభాజితాః సంస్తుతాః, అవదాతాః విశుద్ధాః, గుణాః అక్రోధాదయః - కర్మాణి భూతహితాచరణాదిరూపాణి చ - యస్య, తస్య రాజర్షేర్భరతస్య, సుచరితం, యశస్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం, ఆయుష్కరం - ధన్యం ధనప్రాపకం, స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం, ఆపవర్గ్యం ముక్తిసాధనం చ - యోఽనుశృణోతి, ఆఖ్యాస్యతి కథయతి, అభినన్దయతి అనుమోదయతే చ - స, ఆత్మనః, స్వత ఏవ - సర్వా హ్యాశిషః సమీహితాని, ఆశాస్తే ప్రాప్నోతి - న తు కాంచిదప్యాశిషః పరస్మాదపేక్షత ఇత్యర్థః, చరిత్రస్య స్వస్త్యయనకరత్వాదికం చ న స్వరూపేణ, అపి తు శ్రవణాదివిషయత్వేనేతి ఖ్యాపనాయానుశృణోత్యాఖ్యాస్యతీత్యుక్తం, న కేవలం స్వస్త్యయనాదికమేవాస్య ఫలం, అపి త్వనుక్తమన్యత్సర్వమపీత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వా హ్యేవాశిష ఆత్మన ఆశాస్త ఇత్యాదీతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః. * * * * * * * * * *

రాయ । నారాయణాయ హరయే నమ ఇత్యుదారం హాస్యన్మృగత్వమపి యస్సముదాజహార ॥ ౩౮ ॥ ౧ ॥ ఇదం భాగవతసభాజితావదాతగుణకర్మణో రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం స్వస్త్యయనమాయుష్యం ధన్యం యశస్యం స్వర్గ్యమాపవర్గ్యం చానుశృణోత్యాఖ్యాస్యత్యభినన్దతి చ సర్వా హ్యేవాత్మన ఆశిష ఆశాస్తే న కాంచన పరత ఇతి ॥ ౩౯ ॥ * * * * * * * * * *

* * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ భరతస్యాత్మజస్సుమతిర్నామాభిహితో యము హా వావ కేచిత్పాషణ్డిన ఋషభపదవీమనువర్తమానమనార్యా అవేదసమామ్నాతాం దేవతాం స్వమనీషయా పాపీయస్యా కలౌ కల్పయిష్యన్తి ॥ ౧ ॥ తస్మాద్గృధ్రసేనాయాం దేవతాజిన్నామ పుత్రోఽభవదథాసుర్యాం తత్తనయో దేవద్యుమ్నస్తతో ధేనుమత్యాం సుతః పరమేష్ఠీ తస్య సువర్చలాయాం ప్రతీహ ఉపజాతో య ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ స్వయం సంశుద్ధో మహాపురుషమనుసస్మార ॥ ౨ ॥ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం ప్రతిహర్త్రాదయస్త్రయ ఆసన్నిజ్యాకోవిదాస్సూనవః ప్రతిహర్తుస్స్తుత్యామజభూమానావజనిషాతామ్ ॥ ౩ ॥ భూమ్న ఋషికుల్యాయాముద్గీథస్తతః ప్రస్తారో దేవకుల్యాయాం ప్రస్తారాద్వకుత్స్నాయాం హృదయజ ఆసీద్విభుః ॥ ౪ ॥ విభో రత్యాం చ పృథుషేణస్తస్మాన్నక్త ఆకూత్యాం జజ్ఞే ॥ ౫ ॥ నక్తాత్కృతీపుత్రో గయో నామ రాజర్షిప్రవర ఉదారశ్రవా అజాయత సాక్షాద్భగవ

ఏవం భరతచరిత్రముపవర్ణ్య తత్సంతతిముపవర్ణయతి శ్రీశుకః ॥ భరతస్య - సుమతిర్నామా - భిహితః వ్యవహృతః - యం సుమతిం - ఋషభస్య - పదవీం యోగచర్యారూపాం - అనువర్తమాన - మవలోక్య, కేచిత్, పాషణ్డినోఽనార్యాః, పాపీయస్యా స్వమనీషయా, అవేదసమామ్నాతాం అవేదోక్తాం, బౌద్ధదేవతామితి యావత్, కల్పయిష్యన్తి బుద్ధ ఏవ సాక్షాత్సుమతిరూపేణావతీర్ణ ఇతి కుమనీషయా పశ్యన్తీత్యర్థః - తస్మాత్సుమతే - ర్గృధ్రసేనాఖ్యాయాం భార్యాయాం - దేవతాజిన్నామ, పుత్రః - ఉత్పన్నః - ఆసుర్యాం దేవతాజిద్భార్యాయాం - తత్తనయః దేవతాజిత్పుత్రః - దేవద్యుమ్నో నామ - ఉద్బభూవ - తతో దేవద్యుమ్నా - త్తద్భార్యాయాం ధేనుమత్యాం - పరమేష్ఠీ నామ - సుతో - జాతః - తస్య పరమేష్ఠిన - స్తద్భార్యాయాం సువర్చలాయాం - ప్రతీహాఖ్యః - పుత్ర - ఉపజాతః - యః ప్రతీహః బహుభ్య - ఆత్మవిద్యా - మాఖ్యాయ ఉపదిశ్య - ఆఖ్యానేనైవ స్వయం సంశుద్ధః నిర్మలాన్తఃకరణః - పరమపురుష - మనుసస్మార ఉపాసాంచక్రే - అనుస్మృతిరత్ర ప్రత్యక్షతాపన్నముపాసనం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం జాతా - ప్రతిహర్త్రాదయః - ప్రతిహర్తా ప్రస్తోతా ఉద్గాతా చేతి - త్రయోఽపీజ్యాకోవిదాః యజ్ఞనిపుణా - స్సూనవః పుత్రా, ఆసన్ తత్ర, ప్రతిహర్తుః - స్తుత్యాం భార్యాయాం - అజభూమానా అజో భూమా చేతి ద్వౌ పుత్రా - వజనిషాతాం ఉదభూతామ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ భూమ్నః అజానుజాత్, ఋషికుల్యాయాం భార్యాయాం, ఉద్గీథాఖ్యః పుత్రః, తత ఉద్గీథా - ద్దేవకుల్యాయాం భార్యాయాం, ప్రస్తారాఖ్యః పుత్రః, ప్రస్తారా - ద్వికుత్స్నాయాం భార్యాయాం, విభుర్నామ, హృదయజః పుత్ర - ఆసీత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ విభోః, రత్యాం భార్యాయాం, పృథుషేణాఖ్యః పుత్రః - తస్మాత్పృథుషేణా - దాకూత్యాం భార్యాయాం - నక్తో నామ, జజ్ఞే జాతః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నక్తా - ద్గయో నామ - కృతిపుత్రః కృతౌ నక్తస్య భార్యాయాం పు

తో విష్ణోర్జగద్రిరక్ష*యా గృహీతసత్త్వస్య కలాఽఽత్మవత్త్వాదిలక్షణేన మహాపురుషతాం ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ స
వై స్వధర్మేణ ప్రజాపాలనప్రీణనోపలాలనానుశాసనలక్షణేనేజ్యాదినా చ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే
సర్వాత్మనాఽ సమర్పితపరమార్థలక్షణేన బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయోపసాదితభగవద్భక్తియోగేన చాభీక్ష్ణ
శః పరిభావితవిశుద్ధమతిరుపరతానాత్మ్యే స్వాత్మని స్వయముపలభ్యమాన బ్రహ్మాత్మానుభవోఽపి నిరభిమాన
ఏవావనిమజూగుపత్ ॥ ౭ ॥ తస్యేమాం గాథాం పాణ్డవేయ పురావిద ఉపగాయన్తి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గయం నృపః
కః ప్రతియాతి కర్మభిర్యజ్వాఽభిమానీ బహువి* ద్ధర్మగోప్తా । సమాగతశ్రీస్సదసస్పతిస్సతాం సత్సేవకోఽ

త్రః, ఆసీదిత్యర్థః, గయం విశినష్టి - రాజర్షీణాం మధ్యే - శ్రేష్ఠః - ఉదారశ్రవాః విపులకీర్తిః - జగతో - రిరక్ష*యా రక్షితుమిచ్ఛయా - గృహీతసత్త్వస్య ఉపాత్తశుద్ధసత్త్వమూర్తేః - భగవతో విష్ణోః, కలా అంశభూతస్సన్ - ఆత్మవత్త్వం ప్రశస్తమనస్కత్వం - తత్ప్రభృతినా, లక్షణేన గుణేన, లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం ధర్మః - మహాపురుషత్వం ప్రాప్తః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ మహాపురుషత్వమేవాహ ॥ సవా ఇతి ॥ స వై, గయః, ప్రజాపరిపాలనాదిరూపేణ - స్వధర్మేణ స్వవర్ణధర్మేణ, తత్ర - పాలనం భయాత్ - పోషణమన్నపానాదినా - ప్రీణనమర్థితప్రదానేన - ఉపలాలనం సుతవత్ శ్లాఘనం - అనుశాసనం దుర్మార్గాన్నివారణం - తథా, ఇజ్యాదినా చ పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా - స్వాశ్రమధర్మేణ చ, ఇజ్యాశబ్దః పఞ్చమహాయజ్ఞపరః - ఆదిశబ్దో వివేకవిమోకాదీనామపి సంగ్రాహకః - చశబ్ద ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగసముచ్చాయకః - ఇజ్యాదికం స్వాశ్రమధర్మం విశినష్టి ॥ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనా - సమర్పితపరమార్థలక్షణేనేతి - భగవతి బ్రహ్మణీతి భగవద్బ్రహ్మశబ్దయోరేకవిషయత్వముక్తం - భగవత్త్వం పరావరే హేతుః - పరే బ్రహ్మాదయోఽవరే అవమా యస్మాత్సః - పరావర - స్తస్మిన్ “యథా క్రతురస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి” ఇతి తత్క్రతున్యాయేనోపాసితుర్మహాపురుషత్వాపాదకం భగవదసాధారణముపాస్యం మహాపురుషత్వముక్తం మహాపురుష ఇతి, సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కరణత్రయేణ - అర్పితం సమర్పితం - పరమార్థలక్షణం యజ్ఞఫలస్వరూపం - యస్మింస్తేన - అనభిసంహితఫలేనేత్యర్థః - పరమార్థోఽభిలషితోఽర్థః - ఫలమితి యావత్ - తల్లక్ష్యతే యేన సఙ్గేన - అర్పితః పరమార్థలక్షణస్సఙ్గో యస్యేతి మమేదం కర్మ న భవతీతి పరిత్యక్తసఙ్గేనేతి వాఽర్థః - యద్వా, పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం - అర్పితం పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం కర్తృ యస్యేతి పరిత్యక్తకర్త్రేత్యర్థః - అథ వేదం నేజ్యాదినేత్యస్య విశేషణ - మపి తు బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాఽఽపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యస్య - తత్రాయమర్థః - అర్పితపరమార్థలక్షణేన “ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత” ఇత్యుక్తవిధాత్మసమర్పణరూపశరణాగతియోగాఙ్గవిశిష్టేనేతి “తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత । మామేకం శరణం వ్రజ” ఇతి భక్త్యఙ్గతయా శరణాగతేః కర్తవ్యతాభిధానాత్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యనేన భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిస్సత్సేవాయత్తేత్యుక్తం, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయేత్యనేన “దేవమివాచార్యముపాసీత - ఆచార్యవాన్పురుషో వేద, తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్” ఇత్యాది శ్రుతివిహితాచార్యసమ్బన్ధోఽస్యాభిహితః, బ్రహ్మవిదిత్యనేన ఆచార్యలక్షణయుక్తగురుసమాశ్రయణమస్య సూచ్యతే, స్వధర్మేణేత్యాదినా జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతేన న్యాసయోగాఙ్గకేన భక్తియోగేనేత్యుక్తం భవతి - ఉక్తవిధేన భగవద్భక్తియోగేన, అభీక్ష్ణశః పునః పునః, పరిభావితా విశోధితా - అత ఏవ, విశుద్ధా, మతి - ర్యస్య, అత ఏవ, ఉపరతం ఆనాత్మ్యం దేహాత్మభ్రమో, యస్య, నివృత్తదేహాత్మభ్రమ ఇత్యర్థః, ఆనాత్మ్యమాత్మేతరచ్ఛరీరమనాత్మా - ఏవంభూతే స్వాత్మని - ఉపలభ్యమాన, మన్తరాత్మతయా - య - త్సాక్షాత్క్రియమాణం, బ్రహ్మ, తదేవా, త్మా పరమాత్మా - తస్యానుభవో యస్య, యద్వా, స్వాన్తరాత్మభూతం బ్రహ్మైవ పరమాత్మా, తస్యానుభవ ఉపలభ్యతే యేన, స తథోక్తః “య ఆత్మని తిష్ఠన్” ఇతి ప్రకారేణ జీవాత్మన్యవస్థితం పరమాత్మానముపలబ్ధవానిత్యర్థః, ఏవంభూతోఽపి - నిరభిమాన ఏవ దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమరహిత ఏవ - ఇమాం భూమిం - అజూగుపత్ అరక్షత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ గయస్య మాహాత్మ్యప్రతిపాదికాం గాథామవతారయతి ॥ తస్యేతి ॥ హే పాణ్డవేయ - పురావిదః పూర్వకాలికవృత్తాన్తాభిజ్ఞాః - తస్య గయస్యే, మాం, మాహాత్మ్యసూచికాం, గాథా - ముపగాయన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ గాథామేవాహ గయమితి పఞ్చభిః ॥ గయం నృపం - కః పుమాన్ - కర్మభిః - ప్రయాతి - తత్సజాతీయకర్మభిః కోపి పుమాన్నానుకర్తుం శక్నోతీత్యర్థః, తత్కృతం కర్మ పునరన్యః కర్తుం న ప్రభవతీతి యావత్ - తత్ర హేతుం వదన్ ప్రతియానాశక్యధర్మవత్త్వమాహ ॥ యజ్వా యాచ్ఛ్రుతివిహితయజ్ఞానుష్ఠాతా, అభిమానీ సమ్మానాస్పదః, బహుజ్ఞః, వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్తా, సమాగతా సంప్రాప్తా, శ్రీస్సంపత్, యేన, యమితి వా - సతాం - సదసస్సభాయాః, పతిః, సతాం సేవకశ్చాన్యో, భగవత్కలాః గయ - మృతే వినా, కః - గయమృతే యజ్వత్వాదిగుణాశ్రయః కోపి నాస్తీత్యర్థః - యద్వా, యజ్వత్వా

దిగుణవిశిష్టోఽపి-భగవత్కలామ్నాతే, గయం - కోఽన్యః ప్రతియాతీత్యన్వయః, అస్మిన్పక్షే-భగవత్కలాత్వమేవ ప్రతియానాశకో ధర్మః ❀ ॥౯॥ ❀ సతీస్సత్యః, సత్యాః ఆశిషో, యాసాం తాః, దక్షకన్యాః శ్రద్ధామైత్రీదయాకీర్తిశ్రీస్మృతిమేధాధృతితితిక్షాక్షమాద్యాః - స్వరుగ్భిః స్వతేజోభిః, యమభ్యషిఞ్చన్, శ్రేష్ఠమకుర్వన్, యస్య గయస్య, నిరాశిషః నిష్కామస్య, ప్రజానామాశిషః కామాన్ - ధరా భూమి, ర్దుదుహే దుగ్ధవతీ - కథంభూతా సతీ - తస్య, గుణా ఏవ వత్సస్తేన, స్నుతం ప్రస్రవదూధో-యస్యాః, యచ్ఛబ్దేన తం గయం కః ప్రతియాతీతి సంబన్ధః ❀ ॥౧౦॥ ❀ ఛన్దాంసి వేదాః, ఛన్దః ప్రోక్తకర్మాణి చ, అకామస్య, యస్య గయస్య - కామాన్ - దుదుహుః, నృపాః యుధి యుద్ధే, ప్రత్యఞ్చితాః బాణైః ప్రతిపూజితాః, బలి, మాజహ్రురర్పయామాసుః ॥ తథా, ధర్మేణ ధర్మపరిపాలనేన, దక్షిణాదిభిశ్చ, ప్రత్యఞ్చితాః విప్రాః - పరేత్య లోకాన్తరే, ఆశిషాం ధర్మఫలానాం - షష్ఠ, మంశ, మాజహ్రుః “పుణ్యాత్షడ్భాగమాదత్తే రాజా న్యాయేన పాలయ” న్నితి స్మృతేః ❀ ॥౧౧॥ ❀ యస్య గయస్యాధ్వరే యజ్ఞే - గయకర్తృకే యజ్ఞ ఇత్యర్థః - మఘోని ఇన్ద్రే - ఉరుః సోమపీథః యస్య - తస్మిన్ బహుసోమపానే, అత ఏవ-మాద్యతి మదం ప్రాప్నువతి సతి - ఉరుసోమపీథ ఇత్యధ్వరస్య విశేషణం వా - అధ్వరాత్మా యజ్ఞశరీరకః భగవాన్, శ్రద్ధయా-విశుద్ధో నిష్కపటో - యోఽచలోఽన్తరాయానుపహతో, భక్తియోగస్తేన - సమర్పితం, విద్యాఫలం - ఆజహార భక్తియోగాపాదితం ప్రీతిరూపమిజ్యాఫలం అర్హణమివ ప్రత్యక్షతస్స్వీకృతవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ బర్హిషి యజ్ఞే - యస్య భగవతః - ప్రీణనాత్ - ఆచతుర్ముఖం - దేవాది - సద్యః - ప్రీయేత ప్రీతం భవేత్ - దేవాదీనాం ద్వన్ద్వైక్యం - కుతః - హి యస్మాత్ - స - విశ్వజీవః విశ్వం జీవయతీతి విశ్వజీవః విశ్వస్య ప్రాణభూతః - ఏవం

న్యో భగవత్కలామృతే ॥ ౯ ॥ యమభ్యషిఞ్చన్పరయా ముదా సతీస్సత్యాశిషో దక్షకన్యాస్స్వరుగ్భిః । యస్య ప్రజానాం దుదుహే ధరాఽఽశిషో నిరాశిషో గుణవత్సస్నుతోధాః ॥ ౧౦ ॥ ఛన్దాంస్యకామస్య చ యస్య కామాన్ దుదుహురాజహ్రురథో బలిం నృపాః । ప్రత్యఞ్చితా యుధి ధర్మేణ విప్రా యదాఽఽశిషాం షష్ఠమంశం పరేత్య ॥ ౧౧ ॥ యస్యాధ్వరే భగవానధ్వరాత్మా మఘోని మాద్యత్యురుసోమపీథే । శ్రద్ధావిశుద్ధాచలభక్తియోగసమర్పితేజ్యాఫలమాజహార ॥ ౧౨ ॥ యత్ప్రీణనాద్బర్హిషి దేవతిర్యఙ్మనుష్యవీరుత్తృణమావిరిఞ్చాత్ । ప్రీయేత సద్యస్స హ విశ్వజీవః ప్రీతస్స్వయం † ప్రీతిమగాద్గయస్య ॥ ౧౩ ॥ గ ॥ గయాజ్జయన్త్యాం చిత్రరథస్సువ్రతిరవరోధన ఇతి త్రయః పుత్రా బభూవుః ॥ ౧౪ ॥ చిత్రరథాదూర్ణాయాం సమ్రాడజనిష్ట తత ఉత్కలాయాం మరీచిర్మరీచేర్బిన్దుమత్యాం బిన్దుమానుదజాయత ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సుషేణాయాం మధుర్నామాభవన్మధోస్సుమనసి వీరవ్రతః ॥ ౧౬ ॥ తతః ప్రబోధాయాం మధుప్రమధూ జజ్ఞాతే మధోస్సత్యాయాం భౌమనః ॥ ౧౭ ॥ తతో దూషణాయాం త్వష్టాఽజనిష్ట త్వష్టుర్విరోచనాయాం విరజః ॥ ౧౮ ॥ తస్య శతజిత్ప్రవరం పుత్రశతం కన్యా చ విషూచ్యాం కిల జాతమ్ ॥ ౧౯ ॥ తత్రాయం శ్లోకః ॥ ప్రైయవ్రతం వంశమిమం విరజశ్చరమోద్భవః । అకరోదత్య

భూతో భగవాన్-స్వయం ప్రీతః తస్మిన్నిరతిశయప్రీతివిశిష్టః-గయస్య-ప్రీతి-మగాత్ ప్రాప్తః-గయస్య ప్రీతివిషయోఽభూదిత్యర్థః, అదాదితి పాఠే, స్వవిషయం గయవిషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తో భగవాంస్తస్యాపి స్వవిషయాం ప్రీతిం ప్రీత్యాత్మికాం బుద్ధి-మదాదిత్యర్థః “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే ॥ అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్భావం చ కేశవ” ఇత్యాదివచనజాతార్థోఽత్రానుసంధేయః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఏవం గయస్య మహాపురుషతాముపపాద్య ప్రస్తుతాం సంతతిమాహ ॥ గయాదితి ॥ గయాజ్జయన్త్యాం భార్యాయాం-చిత్రరథాదయస్త్రయః పుత్రా-ఉద్బభూవుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తేషాం మధ్యే-చిత్రరథః-ఊర్ణాయాం భార్యాయాం-సమ్రాడాఖ్యః పుత్రోఽజనిష్ట ఉత్పన్నః-తతస్సమ్రాజః-ఉత్కలాయాం భార్యాయాం - మరీచిః-మరీచే-ర్బిన్దుమత్యాం-బిన్దుమాన్నామ పుత్ర- ఉత్పన్నః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తస్మాద్బిన్దుమత - స్సుషేణాయాం భార్యాయాం-మధుర్నామాత్మజోఽభవత్-మధోః-సుమనసి భార్యాయాం - వీరవ్రతః పుత్రో జాతః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తతో వీరవ్రతా-త్ప్రబోధాయాం భార్యాయాం-మధుప్రమధునామానౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ-తత్ర-మధో-స్సత్యాయాం భార్యాయాం - భౌమనః పుత్రోఽభూత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతో భౌమనా-ద్దూషణాయాం భార్యాయాం-త్వష్టా నామ పుత్రో జాతః-తతః త్వష్టు-ర్విరోచనాయాం భార్యాయాం-విరజోఽజాయత ❀ ॥౧౮॥ ❀ విరజస్య విరజాత్-విషూచ్యాం భార్యాయాం-శతజి-త్ప్రవరో ముఖ్యో-యస్య, త, త్పుత్రాణాం శతం-జాతం-కన్యా చ జాతా-కిలే ప్రసిద్ధౌ ❀ ॥౧౯॥ ❀ ప్రియవ్రతసంతానముపసంహరతి ॥ తత్రేతి ॥ ప్రైయవ్రతసంతానవిషయోఽయం శ్లోకః పఠ్యత ఇతి శేషః ॥ చరమోద్భవః చరమస్య పుత్రశతస్య శతజిదాదేః - ఉద్భవః ఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః-జనకః-విరజః-ఇమముక్తం ప్రైయవ్రతం-వంశ-కీర్త్యా - అలమక

---

† పా ॥ (ప్రీతిమదాద్గయస్య.)

శ్లోక్ అలఙ్కృతవాక్-యథా-విష్ణురుపేన్ద్రః-సురగణమిన్ద్రాదిదేవతావర్గమితి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశో ఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంశ్రుతప్రియవ్రతసంతానతచ్చరిత్రో రాజా ప్రియవ్రతస్య చరిత్రే సంగ్రహేణాభిహితాయా ద్వీపాదికల్పనాయా విశేషంకథాన్తే ఉక్తానువాదపూర్వకంపరిపృచ్ఛతి॥ ఉక్త ఇతి ॥ భూమణ్డలస్యాయామవిశేషః దైర్ఘ్యవిశేషః విశాలతేతి యావత్-ఉక్తః-కింపర్యన్త ఉక్తస్తదాహ ॥ యావదాదిత్యస్తపతి-యత్ర చాసౌ శుక్లకృష్ణపక్షయోర్నక్షత్రగణైస్సహ చన్ద్రమా వా దృశ్యతే-కియత్పర్యన్తమాదిత్యస్తపతి చన్ద్రమా వా దృశ్యతే - తత్రాహ॥ యత్ర భూమణ్డలవిస్తారే - ఏతస్యా భువ-స్సప్తద్వీపానాం జమ్బ్వాదీనాం-యే విశేషాః నామమానలక్షణాదయ - స్తేషాం-వికల్పః భేదః- హే భగవన్ - త్వయా- సూచితః సంగ్రహేణోక్తః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఏతదేవ భూమణ్డలమఖిలం-మానతో-లక్షణత-శ్చ కారాన్నామతశ్చా-హం, సర్వం -విస్తరతో జిజ్ఞాసామి జిజ్ఞాతుమిచ్ఛామి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కింతజ్జిజ్ఞాసయేత్యత్రాహ॥ భగవత ఇతి॥ గుణమయే సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే-భగవత-స్స్థూలరూపే ఆవేశితం-మనః - హి యస్మాత్-అగుణే సత్త్వాదిగుణరహితే అప్రాకృత ఇతి యావత్ - సూక్ష్మతమే అఙ్గుష్ఠప్రమితే-శుద్ధసత్త్వమయే రూపే-తథా ఽఽత్మజ్యోతిషి స్వయంప్రకాశే - పరమాత్మస్వరూపే-బ్రహ్మ భగవద్వాసుదేవాదిశబ్దవాచ్యే చ-ఆవేశితుం ఆసక్తుం - క్షమమలం-భవేత్-అతో జిజ్ఞాసామి తతో మమ జిజ్ఞాసుత్వాత్- హే గురో- ఏతద్భూమణ్డలం -మానలక్షణాదిభి-రనువర్ణయితు-మర్హసి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్యాపృష్టో బాదరాయణిస్తావద్భగవద్విభూతేరనన్తత్వాత్కార్త్స్న్యేన వాఙ్మనసావిష

లఙ్కీర్త్యా విష్ణుస్సురగణంయథా ॥ ౨౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశో ఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

రాజోవాచ ॥ ౧ ॥ ఉక్తస్త్వయా భూమణ్డలాయామవిశేషో యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ జ్యోతిషాం గణైశ్చన్ద్రమా వా సహ దృశ్యతే యత్రై తస్యాస్సప్తద్వీపవిశేషవికల్పస్త్వయా భగవన్ఖలు సూచితః ॥ ౧ ॥ ఏతదేవాఖిలమహం మానతో లక్షణతశ్చ సర్వం జిజ్ఞాసామి ॥ ౨ ॥ భగవతో గుణమయే స్థూలరూప ఆవేశితం మనో హ్యగుణే ఽపి సూక్ష్మతమ ఆత్మజ్యోతిషి పరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవాఖ్యే క్షమమావేశితుం-తదు హైతద్గురో ఽర్హస్యనువర్ణయితుమితి ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ న వై మహారాజ భగవతో మాయాగుణవిభూతేః స్థానవిశేషాణాం నామరూపతః కాష్ఠాం మనసా వచసా వా ఽధిగన్తుమలం విబుధాయుషా ఽపి పురుషస్తస్మాత్ప్రాధాన్యేనైవ భూగోళవిశేషం నామరూపలక్షణతో వ్యాఖ్యాస్యామః ॥ ౪ ॥ యో వా అయం ద్వీపః కువలయకమలకోశాభ్యన్తరః కోశో నియుతయోజనవిశాలస్సమవర్తులో యథా పుష్కరపత్రం యస్మిన్నవ వర్షాణి నవయోజనసహస్రాయామాన్యష్టభిర్మర్యాదాగిరిభిస్సువిభక్తాని భవన్తి ॥ ౫ ॥ తేషాం మధ్యే ఇలావృతం నామాభ్యన్తరం వర్షం యస్య నాభ్యామవస్థితస్సర్వతస్సౌవర్ణః కులగిరిరాజో మేరుర్ద్వీపాయామసమున్నాహః కర్ణికాభూతః కువలయకమలస్య మూర్ధని ద్వాత్రింశత్సహస్రయోజనవితతో మూలే ❀ షోడశసహస్రయోజనస్తావతా

యతాంవదన్ మానాదిభిర్భూమణ్డలవర్ణనంప్రతిజానీతే ॥ నవా ఇతి ॥ హే మహారాజ భగవతో-యా మాయా గుణానాం విభూతిః-సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మానన్తబ్రహ్మాణ్డాత్మికా లీలావిభూతి - స్తస్యాః - స్థానవిశేషాణాం-విభూత్యన్తర్గతలోకానామిత్యర్థః- కాష్ఠాం అన్తం - నామరూపతః నామరూపాభ్యాం- మనసా - వచసా వా - అధిగన్తుం జ్ఞాతుం - వక్తుం చ-విబుధాయుషేణాపి పురుషః - నాలం న ప్రభుః-విభూతేః స్థానవిశేషాణాం చానన్త్యాదితి భావః - తస్మాత్కార్త్స్న్యేన వాఙ్మనసావిషయత్వాత్- ప్రాధాన్యేన - భూగోళస్య విశేష - మవాన్తరభేదం - నామమానలక్షణై - ర్వ్యాఖ్యాస్యామః ప్రకథయిష్యామః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ యో వా ఇతి ॥ ప్రసిద్ధో ఽయం ద్వీపో జమ్బూద్వీపః- కువలయం భూవలయం-తదేవ కమలం-తస్య-కోశాస్సప్తద్వీపాః - తేభ్య - భ్యన్తరః అన్తర్వర్తీ - కోశః ప్రథమో జమ్బూద్వీప ఇత్యర్థః - నియుతయోజనవిశాలః లక్షయోజనవిస్తీర్ణః - సమవర్తులః సమో వర్తులశ్చ - వర్తులత్వే నకోణాభావాత్సర్వతస్సమపరిమాణ ఇత్యర్థః , యథా పుష్కరస్య - పత్రం పలాశం - సమవర్తులం-తథేతి-యస్మిన్ జమ్బూద్వీపే-నవ-వర్షాణి-ప్రత్యేకం-నవయోజనసహస్రమాయామం యేషాం తాని-ఆయామో ఽత్ర విస్తారః- తత్సన్నివేశశ్చాన్యత్రోక్తః “ ధనుర్వత్సంస్థితే జ్ఞేయే ద్వే వర్షే దక్షిణోత్తరే। దీర్ఘాణి తత్ర చత్వారి చతురశ్రమిలావృత ” మిత్యాదినా , అష్టభి-స్సీమపర్వతైర్నీలశ్వేతశృఙ్గవన్నిషధహేమకూటహిమాలయమాల్యవద్గన్ధమాదనాఖ్యై - స్సుష్ఠు విభక్తాని అసంకీర్ణాని-భవన్తి వర్తన్తే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తేషాం నవానాం వర్షాణాం - మధ్యే-

---

❀ పా ॥ షోడశసహస్రయోజనం తావతా!

ఇలావృతంనామ-వర్షం,మధ్యే అన్తరం అన్తర్విద్యత ఇత్యర్థః - యస్యజమ్బూద్వీపస్య - ఇలావృతవర్షస్యవా-నాభ్యాంమధ్యే- అవస్థిత-స్సౌవర్ణః సువర్ణమయః,కులగిరీణాంరాజా మేరుః - ద్వీపస్యజమ్బూద్వీపస్య - ఆయామోలక్షయోజనప్రమాణ - స్తావత్సమున్నాహః ఉచ్ఛ్రాయోయస్యతథాభూతః - కువలయంభూమణ్డలమేవ-కమలం-తస్య - కర్ణికాభూతఇవస్థితః తస్యమేరోః- మూర్ధాఇపరిభాగః - ద్వాత్రింశద్యోజనసహస్రవిస్తీర్ణః - మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానియస్యాసః, సుమేరురితివిశేష్యానుషఙ్గః, యోజనమితినపుంసకపాఠే - తస్యమేరోర్మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానాంసమాహారఃషోడశసహస్రయోజనం - పరిమాణంవేదితవ్యమిత్యర్థః - పాత్రాదిత్వాత్ స్త్రీత్వాభావః-తావతాషోడశసహస్రమానేన, భూమ్యామన్తఃప్రవిష్టః- ఏవంలక్షయోజనోన్నాహస్సుమేరురితిఫలితమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఉత్తరోత్తరేణేలావృత-మిలావృతవర్షస్యోత్తరోత్తరం - క్రమేణ -నీలశ్వేతశృఙ్గవత్సంజ్ఞకాః, రమ్యకాదీనాంత్రయాణాంవర్షాణాం మర్యాదాగిరయస్సీమపర్వతాః, ప్రాగాయతాఃపూర్వతోదీర్ఘాః - ఉభయతఃపూర్వపశ్చిమయోః - క్షారోదఃలవణసముద్రఏవావధిర్యేషాం తే- లవణోదధిపర్యన్తా ఇత్యర్థః-ద్విసహస్రయోజనవిస్తీర్ణాః - దశాంశాదధికోయోఽంశ, స్తేన-దైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి, నతూచ్చత్వపృథుత్వయోః- నీలాదిషుత్రిషుపూర్వపూర్వాపేక్షయాఉత్తరోత్తరస్యదైర్ఘ్యందశాంశాదధికాంశేనన్యూనమిత్యర్థః - ద్వీపస్యమణ్డలాకారత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ఏవందక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్యదక్షిణతః-నిషధాదయస్త్రయఃపర్వతాః,క్రమేణ నీలాదిభిస్సమపరిమాణాః, అయుతయోజన-ముత్సేధఉచ్ఛ్రాయో-యేషాంతే - అయుతోత్సేధోనీలాదీనామపిద్రష్టవ్యః, నీలాదిపృథుత్వంచైషామపిద్రష్టవ్యం, హరివర్షాదీనాంత్రయాణాం-యథాసంఖ్యం,మర్యాదాగిరయః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తథై-లావృతమపరేణఇలావృతస్య, పరేణపశ్చాత్, పూర్వేణపురస్తాచ్చ -మాల్యవద్గన్ధమాదనం,అపరేణమాల్యవాన్- పూర్వేణగన్ధమాదన-

స్తూర్భూమ్యాంప్రవిష్టః ॥ ౬ ॥ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతంనీలశ్శ్వేతశ్శృఙ్గవానితి త్రయోరమ్యకహిరణ్మయకురూణాం త్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయఃప్రాగాయతాఉభయతఃక్షారోదావధయోద్విసహస్రపృథవఏకైకశఃపూర్వస్మాత్పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరోదశాంశాదధికాంశేనదైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవందక్షిణేనేలావృతంనిషధోహేమకూటోహిమాలయఇతిప్రాగాయతాః, యథానీలాదయోఽయుతయోజనోత్సేధాహరివర్షకింపురుషవర్షభారతవర్షాణాంయథాసంఖ్యమ్ ॥ ౮ ॥ తథైవేలావృతమపరేణపూర్వేణచమాల్యవద్గన్ధమాదనావానీలనిషధాయతౌద్విసహస్రపృథోకేతుమాలభద్రాశ్వయోస్సీమానంవిదధాతే ॥ ౯ ॥ మన్దరోమేరుమన్దరస్సుపార్శ్వఃకుముదఇత్యయుతయోజనవిస్తారోన్నాహామేరోశ్చతుర్దిశమవష్టమ్భగిరయఉపక్లృప్తాః ॥ ౧౦ ॥ చతుర్ష్వపితేషుచూతజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారఃపాదపప్రవరాఃపర్వతకేతవఇవాధిసహస్రయోజనోన్నాహాస్తావద్విటపవితతయః ॥ ౧౧ ॥ శతయోజనపరిణాహాహ్రదాశ్చత్వారఃపయోమధ్విక్షురసమృష్టజలాయదుపస్పర్శిన ఉపదేవగణాయోగైశ్వర్యాణిస్వాభావికానిభరతర్షభధార

ఇత్యౌ, తౌపర్వతౌ, క్రమేణానీలనిషధాయతౌ, ఉత్తరతోనీలపర్యన్తం,దక్షిణతోనిషధపర్యన్తంచ దీర్ఘౌ,నీలనిషధపర్యన్తోత్తరదక్షిణాగ్రావిత్యర్థః- తావేవ - ద్విసహస్రపృథూ - కేతుమాలభద్రాశ్వయోర్వర్షయో - స్సీమానంమర్యాదాం - విదధతః కురుతః- నన్వేవంసతిపూర్వాపరరేఖాయాం ఇలావృతవేష్టితోమేరుర్మధ్యేతతః, పూర్వాపరతోగిరిద్వయంవర్షద్వయంచ-నాతఃకించిదస్తి - దక్షిణోత్తరరేఖాయాంచతథైవేలావృతవేష్టితోమేరుర్మధ్యే-ఉభయతస్త్రీణిత్రీణివర్షాణి,గిరయశ్చషట్,తత్కథంసర్వతోలక్షప్రమాణత్వంజమ్బూద్వీపస్య - ఉచ్యతే - మేరోఃషోడశసహస్రాణిసర్వతఃస్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-అన్యేషాంషణ్ణాంవర్షాణాంచతుఃపఞ్చాశత్, గిరీణాంద్వాదశే- త్యేవందక్షిణోత్తరరేఖాయాంతావల్లక్షం, పూర్వాపరరేఖాయామపిసమేరోరిలావృతస్యచతుస్త్రింశత్, గిర్యోశ్చత్వారి- శేషాణిద్విషష్టిసహస్రాణీత్యేవంలక్షం,సర్వతస్స్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-పూర్వాపరవర్షయోరాసముద్రందైర్ఘ్యంద్రష్టవ్యమతోనవిరోధః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ మన్దరాదయశ్చత్వారోగిరయః - ప్రాగాదిక్రమేణ- మేరోశ్చతుర్దిశ, మవష్టమ్భగిరయఃమేఖలాఇవ, అవష్టభ్నన్తిప్రతిబధ్నన్తీత్యవష్టమ్భాస్తేచతేగిరయశ్చ, తే,ఉపక్లృప్తాఃనిర్మితాః-కథంభూతాః, అయుతయోజనప్రమాణౌవిస్తారోచ్ఛ్రాయౌయేషాంతథాభూతాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ చతుర్ష్వపితేషుమన్దరాదిషు,క్రమేణ,ఆమ్రజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారః-పాదపశ్రేష్ఠాః, పర్వతానాం,కేతవఇవధ్వజాఇవ - అధిసహస్రమేకాదశశతాన్యు - న్నాహోయేషాంతావత్ప్రమాణానాం - విటపానాంశాఖానాం-వితతిర్యేషాం,శతయోజనం,పరిణాహోవిస్తారో-యేషాంతే- ఉపక్లృప్తాఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ శతథా,చత్వారోహ్రదాశ్చ, క్రమేణ-క్షీరమధ్విక్షురసశుద్ధజలాత్మకాస్సన్తి॥ తానేవవిశినష్టి॥యదుపస్పర్శినో-యేషాంహ్రదానాముపస్పర్శి

నః స్నానపానాదిభిస్సేవినః-ఉపదేవగణాః గన్ధర్వగణాః -స్వాభావికాని జన్మతస్సిద్ధాని-యోగైశ్వర్యాణి అణిమాదీని, హే భరతర్షభ రాజన్-ధారయన్తి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తథా దేవోద్యానాని చ చత్వారి భవన్తి సన్తి, తాన్యాహ, నన్దనమిత్యాదినా॥ తాన్విశినష్టి। యేష్వితి ॥ యేషు దేవోద్యానేషు ॥ సురలలనానాం సురస్త్రీణాం, లలామభూషణం - తద్వత్ స్థితాః, సురవనితాశ్రేష్ఠా ఇత్యర్థః-తాసాం యూథస్య పతయః అమరశ్రేష్ఠాః-సహసంభూయ - ఉపదేవగణైః - ఉపగీయమానః మహిమా యేషాం తే - విహరన్తి దేవానాం క్రీడాస్థానానీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మన్దరేతి ॥ మన్దరశిఖరస్య, అధస్తాత్ప్రదేశే, ఏకాదశశతయోజన ముత్తుఙ్గ ఉన్నతో-యో-దేవచూత - స్తస్య - శిరసస్సకాశాద్గిరిశిఖరవత్ - స్థూలాని ఫలాని ॥ ఫలప్రమాణముక్తం వాయుపురాణే,, అరత్నీనాం శతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికాని చ। ఫలప్రమాణమాఖ్యాతమృషిభిస్తత్వదర్శిభి,, రితి, అమృతకల్పాని అమృతతుల్యాని-ఫలన్తి ఫలానిఫలన్తీతి గౌర్గచ్ఛతీతివత్ కృదర్థవిశేషణత్వాత్ ధాత్వర్థస్యావివక్షా బోధ్యా ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తేషాంఫలానాం, విశీర్యమాణానాం -అధఃపాతేన విభిద్యమానానాం-అతిమధురశ్చాసౌ స్వతస్సురభి-స్సుగన్ధశ్చ అన్యేషాం-గన్ధైరధివాసితః- బహుశశ్చారుణశ్చ - రసః స ఏవోదకం- తేన - అరుణోదా నామ అరుణోదేతి ప్రసిద్ధా - నదీ-మన్దరశిఖరా-న్నిపతన్తీ, అధోఽధఃస్యన్దమానా-పూర్వేణైలావృతం ఇలావృతవర్షస్య పూర్వప్రదేశం - ఉపప్లావయతి సిఞ్చతి - ఆత్మానముపస్యన్దతీత్యర్థః ॥ అరుణోదాం నదీం విశినష్టి ॥ యదుపజోషణాదితి - యస్యా అరుణోదాయాః - ఉపజోషణాత్ రసపానాత్-భవాన్యా-అనుచరీణాం-పుణ్యజనానాం యాతుధానానాం-యా-వధ్వ - స్తాసాం- అవయవసంస్పర్శనేన-య స్సుగన్ధిస్సురభి-ర్వాయుః స సమన్తాత్ సర్వతోదిశం-దశయోజన-మనువాసయతె సురభీకరోతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏవంజమ్బూఫలానాం మేరుమన్దరోత్సఙ్గనిరూఢజమ్బూఫలానాం - అత్యుచ్చాన్నైరుమన్దరా-ద్యో - నిపాతః- తేన-విశీర్ణానాం భిన్నానాం -అనస్థిప్రాయాణాం అతిసూక్ష్మబీజానాం-ఇభకాయనిభానాం గజశరీరసభానాం, రసేన-జమ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, మేరుమన్దరస్య, శిఖరా-దయుతయోజనోచ్ఛ్రాయా-ద్భూతలే-నిపతతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం-యావదిలావృతం, ఆత్మాన-ముపస్యన్దయతి॥ ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం వ్యాప్య వహతీత్యర్థః-యావదిలావృతముపస్యన్దయతి, తావత్పర్యన్తముభయోరపి, రోధసో స్తటయో-ర్యా, మృత్తికా-సా-తద్రసేన తస్యాః రసేన, అనువిధ్యమానా సంయుజ్యమానా, వాయ్వగ్నిసంయోగకృతో-యో విపాకః పరిణామ,స్తేన-జామ్బూనదం నామ సువర్ణం - అమరలోకానా-మాభరణోపయోగి భవతి॥ ఏతదేవాహ ॥ యద్యత్సువర్ణం, విబుధాదయో- యువతిభి స్స్త్రీభిస్సహ-ముకుటాద్యాభరణరూపేణ-ధారయన్తి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ యస్త్వితి ॥ సుపార్శ్వస్య పర్వతస్య, యః పార్శ్వః పశ్చిమో భాగః-తత్ర-నిరూఢో-మహాకదమ్బః-తస్య, కోటరేభ్యో, వినిస్సృతాః-పఞ్చాయామపరిణాహాః - సకరయోర్బాహ్వోర్వ్యత్తిర్యగన్తరం తదత్రాయామః-పఞ్చాయామః పరిణాహః స్థౌల్యం, యాసాం తాః, పఞ్చ - మధుధారాః, సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యః - అపరేణైలావృతమిలావృతస్య పశ్చిమం భాగం ప్రతి - ఆత్మానమనుమోదయన్తి సురభీకుర్వన్తి - స్యన్దన్త ఇత్యర్థః ॥ ధారా విశినష్టి ॥ యాస్త్వితి ॥ ఉపయుఞ్జానానాం ధారా ఉపభుఞ్జానానాం జనానాం, యో, ముఖనిర్వాసితో ముఖగన్ధేన, నిర్వాసితః నితరాం సురభీకృతః, వాయు,స్సమన్తా, చ్ఛతయోజనం, సురభీకరోతి ‹ నిరతిశయసౌరభ్యయుక్తా ధారా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ॥ ఏవం కుముదపర్వతే, నిరూఢో, య, శ్శతవల్శ ఇతి ప్రసిద్ధో వట, స్తస్య, స్కన్ధేభ్యో-

యన్తి। ౧౨ ॥ దేవోద్యానాని భవన్తి చ చత్వారి నన్దనం చైత్రరథం వైభ్రాజకం సర్వతోభద్రమితి యేష్వమరపరివృఢాస్సహ సురలలనాలలామయూథపతయ ఉపదేవగణైరుపగీయమానమహిమానః కిల విహరన్తి॥ ౧౩॥ మన్దరోత్సఙ్గ ఏకాదశశతయోజనోత్తుఙ్గదేవచూతశిరసో గిరిశిఖరస్థూలాని ఫలాన్యమృతకల్పాని ఫలన్తి ॥ ౧౪ ॥ తేషాం విశీర్యమాణానామతిమధురసురభిసుగన్ధబహులారుణరసోదేనారుణోదా నామ నదీ మన్దరగిరివరశిఖరాన్నిపతన్తీ పూర్వేణైలావృతముపప్లావయతి - యదుపజోషణాద్భవాన్యా అనుచరీణాం పుణ్యజనవధూనామవయవస్పర్శసుగన్ధిర్వాతో దశయోజనం సమన్తాదనువాసయతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం జమ్బూఫలానామత్యుచ్చనిపాతవిశీర్ణానామనస్థిప్రాయాణామిభకాయనిభానాం రసేన జమ్బూ నదీ మెరుమన్దరశిఖరాదయుతయోజనాదవనితలే నిపతతి ॥ ౧౬ ॥ దక్షిణేనాత్మానం యావదిలావృతముపస్యన్దయతి తావదుభయోరపి రోధసోర్యా మృత్తికా తద్రసేనానువిధ్యమానా చ వాయ్వర్కసంయోగవిపాకేన సదాఽమరలోకాభరణం జామ్బూనదం నామ సువర్ణం భవతి. యదు హ వావ విబుధాదయస్సహ యువతిభిర్ముకుటకటకకటిసూత్రాద్యాభరణరూపేణ ఖలు ధారయన్తి॥ ౧౭ ॥ యస్తు మహాకదమ్బస్సుపార్శ్వనిరూఢ స్తస్య కోటరేభ్యో వినిస్సృతాః పఞ్చాయామపరిణాహాః పఞ్చ మధుధారాస్సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యోఽపరేణాత్మానమిలావృతమనుమోదయన్తి, యాస్తూపయుఞ్జానానాం ముఖనిర్వాసితో వాయుస్సమన్తాచ్ఛతయోజనమనువాసయతి ॥ ౧౮ ॥ ఏవం కుముదనిరూఢో యశ్శతవల్శో నామ వ

వినిర్గతాః, పయోదధిమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణానిఆదీనియేషాం తే, పయఆదీనిపేయాని, గుడాన్నాదీనిభక్ష్యాణి - అమ్బరాణిధార్యాణి, శయ్యాసనాదీనిభోగస్థానాని, ఆభరణానిచదుహన్తీతికామదుఘాః, సర్వ్వేనదాః, కుముదస్యపర్వతస్యా, గ్రా - త్పతన్తః, త-ముత్తరేణేలావృతమిలావృతస్యోత్తరంభాగం - ఉపజోషయన్తిప్రీణన్తి - ఇలావృతస్యోత్తరభాగస్థాన్‌లోకాన్సుఖయన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏతదేవాహ ॥ యాన్నదా, నుపజోషమాణానాంసేవమానానాం,ప్రజానాం ,వళ్యాదయస్తాపవిశేషానభవన్తి, కింతు - యావజ్జీవం,నిరతిశయసుఖమేవభవతి-వళిస్త్వగ్గతోవికారః-పలితంకేశగతః-క్లమఃశ్రమః, ఆమయోరోగః- ఉపసర్గాస్సుదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభమదమాత్సర్యేర్ష్యాదయః ప్రాగుక్తాః ॥ కురఙ్గేతి ॥ కురఙ్గాదయఃపర్వతాః - కువలయకమలకర్ణికాభూతస్యమేరోర్మూలదేశే,కేసరభూతాఇవ,పరిత,ఉపక్లృప్తాఃవిన్యస్తాః-ధాత్రేతిశేషః-తథా - మేరుంపూర్వేణమేరోఃపురస్తాత్-మేరుమూలాద్యోజనసహస్రంత్యక్త్వా - జఠరదేవకూటౌపర్వతౌ - అష్టాదశయోజనసహస్రదీర్ఘౌ - ద్విసహస్రయోజనం-పృథూత్తుఙ్గౌచ-భవతః - ఏవంమేరోరపరభాగే-పవనపారియాత్రౌ - జఠరదేవకూటాభ్యాంతుల్యాయామపృథుతుఙ్గౌ - భవతః-తథా-మేరోర్దక్షిణతః - కైలాసకరవీరౌ-ప్రాగాయతౌ-పూర్వతోదీర్ఘౌ- ఏవ-ముత్తరత - స్త్రిశృఙ్గమకరౌ-భవతః-దర్భైఃపరి

టస్తస్యస్కన్ధేభ్యోనీచీనాఃపయోదధిఘృతమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాదయస్సర్వఏవకామదుఘానదాఃకుముదాగ్రాత్పతన్తస్తముత్తరేణేలావృతముపజోషయన్తి ॥ ౧౯ ॥ యానుపజోషమాణానాంకదాచిదపిప్రజానాంవలిపలితక్లమస్వేదదౌర్గన్ధ్యజరామరణామయాపమృత్యుశీతోష్ణవైవర్ణ్యోపసర్గాదయస్తాపవిశేషానభవన్తియావజ్జీవంసుఖంనిరతిశయమేవకురఙ్గకురరకుసుమ్భవైకఙ్కత్రికూటశిశిరపతఙ్గరుచకనిషధసితివాసకపిలశఙ్ఖవైదూర్యచారువిహఙ్గఋషభనాగకాలాఞ్జననారదాదయోమేరోఃకర్ణికాయాఇవకేసరభూతామూలదేశేపరితఉపక్లృప్తాః ఽజఠరదేవకూటౌమేరుంపూర్వేణాష్టాదశయోజనసహస్రముదగాయతౌద్విసహస్రపృథూత్తుఙ్గౌభవతఃఏవమపరేణపవనపారియాత్రౌదక్షిణేనకైలాసకరవీరౌప్రాగాయతౌ-ఏవముత్తరతస్త్రిశృఙ్గమకరావిత్యష్టభిరేతైఃపరిస్తృతోఽగ్నిరివపరితశ్చకాస్తికాఞ్చనగిరిః ॥ ౨౦ ॥ మేరోర్మూర్ధనిభగవతఆత్మయోనేర్మధ్యతఉపక్లృప్తాంపురీమయుతయోజనసాహస్రీంసమచతురశ్రాంశాతకౌమ్భీంవదన్తితామనుపరితోఽష్టలోకపాలానాంయథాదిశంయథారూపంతురీయమానేనపురోఽష్టావుపక్లృప్తాః ॥ ౨౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే,షోడశోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తత్రహభగవతస్సాక్షాద్యజ్ఞలిఙ్గస్యవిష్ణోర్విక్రమతోవామపాదాఙ్గుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాణ్డకటాహవివరేణాన్తఃప్రవిష్టాయాబాహ్యజలధారాతచ్చరణపఙ్కజావనేజనారుణకిఞ్జల్కకుఙ్కుమోపరజితాఖిలజగదఖిలమలాపహోపస్పర్శనామలాసాక్షాద్భగవత్పదీత్యనుపలక్షితవచోఽభిధీయమానాఽతిమ

స్తృతోఽగ్నిరివ-అష్టభిరేతైర్జఠరాదిభిః - కాఞ్చనగిరిర్మేరుః-పరిత-శ్చకాస్తిద్యోతతే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ మేరో-ర్మూర్ధని ఉపరిభాగే-మధ్యతఃమధ్యప్రదేశే - ఉపక్లృప్తాం-భగవత-ఆత్మయోనేశ్చతుర్ముఖస్య-పురీ-మయుతయోజనవిస్తారాం -సమచతురశ్రాం-శాతకౌమ్భీతిప్రసిద్ధాం - వదన్తి-తాంశాతకౌమ్భీంపురీ-మనుసృత్య-మేరౌ-పరితోఽష్టసుదిక్షు - యథాదిశంపూర్వాదిదిశమనతిక్రమ్య-ష్టానామిన్ద్రాదీనాం - లోకపాలానా-మష్టౌ-పురః- అమరావతీతేజోవతీసంయమనీకృష్ణాఙ్గనాశ్రద్ధావతీగన్ధవతీమహోదయాయశోవతీసంజ్ఞాః - తురీయమానేనఅయుతస్యతురీయభాగేన - సార్ధద్విసహస్రప్రమాణేనఉపక్లృప్తాఃసార్ధద్విసహస్రవిశాలాఉపక్లృప్తాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంజమ్బూద్వీపపర్వతవర్షతత్పరిమాణాదికమభిధాయాథగఙ్గాగమనకథనపూర్వకమిలావృతాదివర్షేషురుద్రాదీనాంసంకర్షణాదిభగవన్మూర్త్యుపాసనాప్రకారముపద్వీపవిన్యాసంచాహ త్రిభిరధ్యాయైః ॥తత్రభగవతఇతి॥ యజ్ఞలిఙ్గస్యయజ్ఞమూర్తే-స్తత్ర,భగవతోవిష్ణోర్వామనరూపస్య - విక్రమత,స్త్రీలోకీం,పాదత్రయేణక్రమమాణస్యసతః -తస్య-వామపాదాంగుష్ఠనఖేన,నిర్భిన్న- మూర్ధ్వముపరిభాగో,యస్య-తస్యాణ్డకటాహస్య-వివరేణరన్ధ్రేణా - న్తఃప్రవిష్టా,యా,బాహ్యాజలధారా,సా,అతిమహతాకాలేన - దివోమూర్ధన్య-వతతారేత్యన్వయః ॥జలధారాంవిశినష్టి॥ తస్యత్రివిక్రమస్య-య,చ్చరణపఙ్క-

జం, తస్యావనేజనేన క్షాళనేన - అరుణం, కుఙ్కుమం, తదేవ కిఞ్జల్కా - స్తైరుపరఞ్జితా - అతఏవా - ఖిలస్య జగతోఽఘం పాపమేవ మలం, తదపహం తన్నివర్తకం - ఉపస్పర్శం ఆచమనీయం - జలం - యస్యాస్సా - తత్ర హేతు - రమలా స్వభావతో దురితనిరసనక్షమా యద్వా - అఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనాప్య - మలా తన్మలసఙ్గశూన్యా - సాక్షాద్భగవత్పదీయ - దనుపలక్షితం - జాహ్నవీ భాగీరథీత్యాద్యుపలక్షణాన్తరరహితం - వచో నామధేయం - తేనా - భిధీయమానా - భూస్పర్శనాత్పూర్వం జాహ్నవీత్యాదినామాన్తరరహితా - తదా కేవలం భగవత్పదీతి నామధేయేనాభిధేయమానేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కోఽసౌ దివో మూర్ధా - యత్రావతీర్ణా - తత్రాహ ॥ యత్తదితి ॥ య - ద్విష్ణుపద - మాహుః - స్తత్రేత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కిం తద్విష్ణుపదం తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ ధ్రువమణ్డల ఇత్యర్థః - యత్ర దివో మూర్ధని - వీరవ్రతః దృఢసఙ్కల్పః - భాగవతశ్రేష్ఠ - ఔత్తానపాదిర్ధ్రువః - అస్మత్కులదేవతాయా భగవత - శ్చరణారవిన్దోదకమితి హేతోః - పరమాదరేణ - యాం ధారాం - అనుసన్ధ్యం - శిరసా - అద్యాపి బిభ - ర్తీత్యన్వయః - యద్వా - అనుసవనం ప్రతిక్షణం - వర్ధమానో - యో - భగవద్భక్తియోగః - తేన - దృఢమత్యన్తం క్లిద్యమానం ప్రీయమాణం - అన్తఃకరణం - యస్య - అతఏవ - ఔత్కణ్ఠ్యేన - వివశ - మామీలితం చ - యల్లోచనయుగళం - తదేవ - కుట్మలేతాభ్యాం - విగళిత - మమలం - బాష్పం - తస్య - కలయా సహ - అభివ్యజ్యమానం - రోమపులకానాం - కులం - యస్య - తథాభూతస్సన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ అత - స్సప్తఋషయ - స్తస్యాః గఙ్గాయాః - ప్రభావాభిజ్ఞాస్సన్తో - నోఽస్మాకం - తపస - స్సిద్ధిఫలం ఇయం విష్ణుపదీ సైవైవ - ఏతావతీ - ఇతోఽధికా నాస్తీత్యేవం - మన్వానా - అద్యాపి - సబహుమానం - జటా ఏవ ముకుటాని - తై - రుద్వహన్తి

హతా కాలేన యుగసహస్రోపలక్షణేన దివో మూర్ధన్యవతతార ॥ ౧ ॥ యత్తద్విష్ణుపదమాహుః ॥ ౨ ॥ యత్ర హ వావ వీరవ్రత ఔత్తానపాదిః పరమభాగవతోఽస్మత్కులదేవతాచరణారవిన్దోదకమితి యామనుసవనం వర్ధమానభగవద్భక్తియోగేన దృఢం క్లిద్యమానాన్తర్హృదయ ఔత్కణ్ఠ్యవివశామీలితలోచనయుగళకుట్మలవిగళితామలబాష్పకలయాఽభివ్యజ్యమానరోమపులకకులకోఽధునాపి పరమాదరేణ శిరసా బిభర్తి ॥ ౩ ॥ అతస్సప్తర్షయస్తత్ప్రభావాభిజ్ఞా ఇయం ననుతపస ఆత్యన్తికీ సిద్ధిరేతావతీ భగవతి సర్వాత్మని వాసుదేవేఽనవరతభక్తియోగలాభేనైవోపేక్షితాఽన్యపురుషార్థాత్మగతయో ముక్తిమివాగతాం ముముక్షవ ఇవ సబహుమానమద్యాపి జటాజూటైరుద్వహన్తి ॥ ౪ ॥ తతోఽనేకసహస్రకోటివిమానానీకసఙ్కులదేవయానేనావతరన్తీన్దుమణ్డలమావార్య బ్రహ్మసదనే నిపతతి ॥ ౫ ॥ తత్ర చతుర్ధా భిద్యమానా చతుర్భిర్నామభిశ్చతుర్దిశమభిస్యన్దన్తీ నదనదీపతిమేవాభినివిశతి ❁ సీతాలకనన్దా చక్షుర్భద్రేతి ॥ ౬ ॥ సీతా తు బ్రహ్మసదనాత్కేసరావష్టమ్భాదిగిరిశిఖరేభ్యః కుముదకురరాదిశిఖరాణ్యతీత్యాధోఽధః ప్రస్రవన్తీ గన్ధమాదనమూర్ధసు పతిత్వాఽన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం ప్రాచ్యాం దిశి క్షారసముద్రమభిప్రవిశతి ॥ ౭ ॥ ఏవం మాల్యవచ్ఛిఖరాన్నిష్పతన్తీ తత ఉపరతవేగా కేతుమాలమభితశ్చక్షుః ప్రతీచ్యాం దిశి సరిత్పతిమభిప్రవిశతి ॥ ౮ ॥ భద్రా చోత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ సా గిరిశిఖరాద్గిరిశిఖరమతిహాయ శృఙ్గవతః శృఙ్గాదవస్యన్దమానామాసనోత్తరాంస్తు కురూనభిత ఉదీచ్యాం దిశి లవణా

త్యన్వయః - తత్ర దృష్టాన్తః - ముముక్షవో ముక్తిమివాగతామితి - తత్ర హేతుః - సర్వాన్తరాత్మని - భగవతి వాసుదేవే - అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగలాభేనైవ - ఉపేక్షితాః అనాదృతాః - అన్యే - పురుషార్థా అర్థకామాదయః - ఆత్మగతిః కైవల్యం చ - యైస్త ఇతి సప్తర్షివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతోఽనేకసహస్రకోటీనాం - విమానానా - మనీకైస్సంఘై - స్సఙ్కులేన - దేవయానేన ఆకాశమార్గేణా - వతర - న్తీ అధః ప్రస్రవన్తీ - ఇన్దుమణ్డలం - ఆవార్యాప్లావ్య - మేరుమూర్ధస్థే బ్రహ్మసదనే - నిపతతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్ర - చతుర్ధా - విభజ్యమానా - సీతాదిసంజ్ఞా - శ్చతస్రో ధారా - భూత్వా - సీతాదినామభి - రభిధీయమానా - చతుర్దిశం - నదనదీపతిం సముద్రమేవా - భినివిశతి సముద్రే ప్రవిశతి - అభినివిశశ్చేత్యాధారస్య కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నామాన్యాహ ॥ సీతేతి ॥ తత్ర - చతసృణాం ధారాణాం మధ్యే - సీతా ప్రాచీనా ధారా - బ్రహ్మసదనా - త్కేసరాదిశిఖరేభ్యః - కేసరాచలానాం మేరుసమానోచ్ఛ్రాయత్వాత్ప్రథమం తేషామాదిశిఖరేషు ముఖ్యశృఙ్గేషు పతతి - తత - స్తేభ్యోఽధోఽధః ప్రస్రవన్తీ - గన్ధమాదనస్య - మూర్ధ్ని ఉపరిభాగే - పతిత్వా - అన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం భద్రాశ్వవర్షస్య మధ్యే చ - స్యన్దమానా - ప్రాచ్యాం దిశి - క్షారసముద్రే - ప్రవిశతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తథా - చక్షుస్సంజ్ఞా ప్రతీచీ ధారా, మాల్యవచ్ఛిఖరే - నిపత్య - తతోఽధః స్రవన్తీ - అనుపహతః అప్రతిహతో వేగో యస్యాస్సా - కేతుమాలం వర్షం - అభితో - వ్యాప్య కేతుమాలస్య మధ్యే స్రవన్తీత్యర్థః - ప్రతీచ్యాం దిశి - సరితాం పతిం సముద్రం - ప్రవిశతి - ఆధారస్యైవ కర్మత్వవివక్షయాఽత్ర ద్వితీయా, ఏవముత్తరత్రాపి, అభినివిశశ్చేత్యత్రోపసర్గసంఘాతపూర్వత్వస్యైవ వివక్షితత్వాత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తథా చ, భద్రాసంజ్ఞా ధారా - ఉత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ - గిరిశిఖరాత్కుముద

శిఖరా-దుచ్చలితాదూర్ధ్వంగచ్ఛన్తీ - నీలశిఖరం తత్రఉచ్చలితా- శ్వేతపర్వతస్యశిఖర - మపహాయఅస్పృష్ట్వైవ-శృఙ్గవతఃపర్వతస్య-శృఙ్గే-పతిత్వా - తతోఽధస్స్యన్దమానా-ఉత్తరాన్కురూ-నభితో-వ్యాప్య ఉదీచ్యాందిశి - లవణార్ణవంప్రవిశతి❋॥౯॥❋ తథైవాలకనన్దాసంజ్ఞాధారా - మేరో-బ్రహ్మసదనాత్ దక్షిణతః-స్రవన్తీ - బహూనిశిఖరాణ్య - తిక్రమ్యమధ్యస్థపర్వతశిఖరాణ్యస్పృష్ట్వైవ - హేమకూటహిమకూటాని హేమకూటహిమవత్పర్వతయోఃశృఙ్గాణి - అతిరభసతరరంహసాఅస్ఖలితవేగేన-ఉరన్తీభిన్దన్తీ - భారతంవర్ష-మభివ్యాప్య-దక్షిణస్యాం దిశి-సముద్ర-మనుప్రవిశతి ❋ ॥౧౦॥ ❋ అన్యేచ-నదా-నద్యశ్చ-అన్యేచఅన్యాశ్చఅన్యే "పుమాన్స్త్రియా,, త్యేకశేషః-మేర్వాదిగిరీణాం-దుహితర - స్తత్ప్రసూతాః - వర్షేవర్షే - శతశస్సన్తి ❋ ॥౧౧॥ ❋ అత్రజమ్బూద్వీపేఽపి-భారతంవర్షమేవ-కర్మక్షేత్రం-కర్మణాంసుఖదుఃఖనిమిత్తానాంపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణాం-క్షేత్రమనుష్ఠానస్థానం - వ్యపదిశన్తీత్యుత్తరేణాన్వయః-అన్యానితు-అష్టావర్షాణితు -స్వర్గిణాంపుణ్యకర్మణాం-పుణ్యశేషస్యభుక్తావశిష్టస్య - పుణ్యకర్మణాం-ఉపభోగస్థానాని-అతఏవ-భౌమస్వర్గాణీతి - వ్యపదిశన్తి - నతుతానిపుణ్యాపుణ్యకర్మక్షేత్రాణీత్యర్థః - నన్వత్రకేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాంధూమాదినాపిత్రుయానేనపథాచన్ద్రమసంగతానాంతత్రసుఖానుభవక్షీణపుణ్యకర్మణాంపునరత్రాగమనంశ్రుతం "యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానంపునర్నివర్తన్తే,, ఇతి,సంపతన్త్యనేనస్వర్గంలోకమితిసమ్పాతఃకర్మోచ్యతే. శ్రుత్యన్తరంచ "ప్రాప్యాన్తంకర్మణస్తస్య యత్కించేహకరోత్యయమ్। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణ,, ఇతి,పునఃపుణ్యాపుణ్యకర్మానుష్ఠానామేత్యర్థః - తత్కథంపుణ్యాశేషావస్థానం-కథంతరాం తేషాంతద్భోగస్థానత్వం,ఉచ్యతే - తావదవశ్యంభోగావశిష్టానామభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాంకర్మణాంసద్భావోవక్తవ్యః - అన్యథేహకర్మనిమిత్తస్యజన్మనోఽసంభవాత్పునరవరోహణానుపపత్తేః॥ తథాచశ్రూయతే "రమణీయచరణారమణీయాంయోనిమాపద్యేరన్బ్రాహ్మణయోనింక్షత్రియయోనింవైశ్యయోనింవా,, ఇతి,స్మృతిరపి "వర్ణాఆశ్రమాశ్చస్వకర్మనిష్ఠాఃప్రేత్యకర్మఫలమనుభూయతతోఽతిశేషేణవిశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తసుఖమేధసోజన్మప్రతిపద్యన్తే,, ఇతి,ఏవంచభుక్తావశిష్టేనపుణ్యేనకర్మణాఽతిశయితవిశిష్టభోగార్థంతద్దేశేష్వుత్పత్తిస్సంభవతీతి ❋ ॥౧౨॥ ❋ తాన్యష్టౌవర్షాణివర్ణయతి॥యేష్వితి॥అత్ర హేతిచగద్యద్వయేన॥యేష్వష్టసువర్షేషు-పురుషాణాం-త్రేతాయుగసమఃకాలోవర్తతే- సుఖోత్కర్షాత్త్రేతాయుగసామ్యముక్తం-కృతయుగేహిసర్వేధ్యాననిష్ఠాః -ద్వాపరాదౌతుదుఃఖబహుళాః - కథంభూతానాం దేవతుల్యానాం - నాగాయుతబలానాం-పురుషాణాం - అయుతంపురుషమానేనఆయుర్వర్షాణియేషాం-వజ్రదృఢం - సంహననంశరీరం-యస్మిన్-బలవయోమోదాః -తైః- ప్రముదితాని - యానిమహాన్తిసౌరతాని-యేషాంతానిమిథునాని- తేషాంవ్యవాయాపవర్గేసంభోగావసానే - ఏకవర్షావశిష్టేఆయుషి-ధృతఏకోగర్భోయైః-స్తాదృశానికళత్రాణియేషాం- తేషామ్ ❋ ॥౧౩॥ ❋ యత్రవర్షేషు-దేవపతయఃదేవశ్రేష్ఠాః-స్వైస్స్వైః-సేవకగణానాంనాయకైః విహితమహార్హణాఃకృతమహోపచారాస్సన్తః-స్వైరంవిహరన్తీత్యన్వయః-ఏతేషుస్థానేషు -సర్వేషుఋతుషు-కుసుమస్తబకాదీనాం-శ్రియాసమృద్ధ్యా-అత్యన్తంనమ్యమానాఃప్రహ్వీభూతాః-విటపాఃశాఖా-లతాశ్చ-యేషాం తైః- విటపిభిర్వృక్షైః-ఉపశోభమానాని - రుచిరాణి-కాననాని-యేషు, తేష్వాశ్రమాయతనేషుగిరిద్రోణీషుచగిర్యన్తరాళభూమిషుచ - తథా, ఽమ

ర్ణవమభిప్రవిశతి ॥౯॥ తథైవాలకనన్దా దక్షిణేన బ్రహ్మసదనాద్బహూని గిరికూటాన్యతిక్రమ్య హేమకూటహిమకూటాన్యతిరభసతరరంహసాలుఠన్తీ భారతమభివర్షం కర్మక్షేత్రం దక్షిణస్యాం దిశి జలధిమనుప్రవిశతి ॥౧౦॥ అన్యేచ నదా నద్యశ్చ వర్షే వర్షే సన్తి బహుశో మేర్వాదిగిరిదుహితరశ్శతసహస్రశః ॥౧౧॥ అత్రాపి జమ్బూద్వీపే-భారతమేవ వర్షం కర్మక్షేత్రమన్యాన్యష్టవర్షాణి స్వర్గిణాం పుణ్యశేషోపభోగస్థానాని భౌమస్వర్గపదాని వ్యపదిశన్తి ॥౧౨॥ యేషు పురుషాణామయుత పురుషాయుర్వర్షాణాం దేవకల్పానాం నాగాయుతబలానాం వజ్రసంహననబలవయోమోద ప్రముదితమహాసౌరతమిథునవ్యవాయాపవర్గైకవర్షాయుర్ధృతైకగర్భకళత్రాణాం త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే ॥౧౩॥ యత్ర హ దేవపతయస్స్వైస్స్వైర్గణనాయకైర్విహితమహార్హణాస్సర్వర్తుకుసుమస్తబకఫలకిసలయశ్రియానామ్యమానవిటపలతావిటపిభిరుపశుమ్భమానరుచిరకాననాశ్రమాయతనవరగిరిద్రోణీషు తథా చామలజలాశయేషు వికచవివిధనవవనరుహామోదముదితరాజహంసజలకుక్కుటకారణ్డవసారసచక్రవాకాదిభిర్మధుకరనికరాకృతిభిరుపకూజితేషు జలక్రీడాదిభిర్విచిత్రవినోదైస్సులలితసురసున్దరీణాం కామకలిలవిలాసహాసావలోకాకృష్టమనోదృష్టయస్స్వైరంకిలవి

హర్షైః ॥ ౧౪ ॥ నవస్వపివర్షేషుభగవాన్నారాయణోమహాపురుషేణసేవ్యమానఃపురుషాణాంతదనుగ్రహాయాత్మతత్త్వవ్యూహేనాత్మనాఽద్యాపిసన్నిధీయతే ॥ ౧౫ ॥ ఇలావృతేతుభగవాన్భవఏకఏవపుమాన్నహ్యన్యస్తత్రాపరఃప్రవిశతిభవాన్యాశ్శాపనిమిత్తాఽనభిజ్ఞోయత్రప్రవిశ్యకశ్చనసానుచరస్త్రీస్వభావంగతస్తత్పశ్చాద్వక్ష్యామః ॥ ౧౬ ॥ భవానీనాథస్త్రీగణార్బుదసహస్రైరవరుధ్యమానోభగవతశ్చతుర్మూర్తేర్మహాపురుషస్యతురీయాంతామసీంమూర్తింప్రకృతిమాత్మనస్సంకర్షణసంజ్ఞామాత్మసమాధిరూపేణసంనిధాప్యైతదభిగృణన్భవ ఉపధావతి ॥ ౧౭ ॥ శఙ్కరఉవాచ ॥ ఓంనమోభగవతేమహాపురుషాయవాసుదేవాయస

లేషు-జలాశయేషుచ - వికచాని-వివిధాని - నవాని-వనరుహాణినీరజాని - తేషా-మామోదేన - ప్రముదితైః, రాజహంసాదిభిః-మధుకరనికరాణాంచా - కృతిభిఃజాతివిశేషైః - ఉపకూజితేషుసత్సు - తేషు జలక్రీడాయాం-యే-వివిధా-వినోదాః-తైస్సులలితానాం - సురసుందరీణాంసురస్త్రీణాం-కామేన - కలితైఃక్షుభితైః - విలాసాదిభిః-ఆకృష్టం,మనో-దృష్టిశ్చ-యేషాం తే, ఏవంభూతావిహార స్తైరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ ఇలావృతాదిషునవస్వపివర్షేషు-భగవాన్నారాయణః-మహాపురుషేణతత్తద్వర్షపతినా - సేవ్యమానః. పురుషాణాంత త్తద్వర్షస్థపురుషాణాం -తదనుగ్రహాయవక్ష్యమాణానుగ్రహాయ-పురుషాననుగ్రహీతుం - ఆత్మతత్త్వవ్యూహేన - ఆత్మనా-విగతఃఊహ స్తర్కః-వ్యూహః-ఆత్మతత్త్వస్యజీవతత్త్వస్య-వ్యూహో-యస్మిన్, తేన-జీవైర్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వేనచిన్తయితుమశక్యేనాత్మనేత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మనఃస్వాత్మనః, తత్త్వం-తస్యభావస్తత్త్వంకల్యాణగుణాః - తేషాం-వ్యూహఃసమూహో-యస్య - తేనాత్మనాసమగ్రకల్యాణగుణవిశిష్టేనాత్మనేత్యర్థః-నత్వాత్మతత్త్వవ్యూహేనసంకర్షణాదిరూపేణేత్యర్థః - హరివర్షాదిషూపాస్యానాంనరహర్యాదిరూపాణాంవిభవత్వేనవ్యూహత్వాభావాన్నవస్వపివర్షేష్విత్యనేనసహవిరోధాపత్తేః-సంనిధీయతే-సంన్నిహితోభవతీత్యర్థః ✻ ॥౧౫॥ ✻ తత్రఇలావృతాదిషుక్రమేణోపాస్యమానంరూపంతదుపాసకంచాహ ॥ ఇలావృతేత్విత్యాదినా ॥ ఇలావృతేవర్షే, భగవాన్-భవోరుద్రః-ఏక ఏవ-పురుషో-వసతి - నాపరఃపురుష స్తత్రనివసతి - తత్ర హేతు-ర్భవాన్యాః -శాపరూపం-యన్నిమిత్తం స్త్రీత్వనిమిత్తం-తజ్ఞానాతీతితథా-భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞో - పరఃపురుష - స్తత్రప్రవిశతియదిశాపమజానన్నపితత్రప్రవిశతి- తర్హిస్త్రీత్వమాప్నోతీత్యాహ ॥ యత్ప్రవిష్టస్యయత్రేలావృతేప్రవిష్టస్య - స్త్రీభావ - ఆపద్యతే-త- త్తత్రప్రవిష్టస్య స్త్రీత్వనిమిత్తం శాపరూపం-పశ్చాన్నవమేస్కన్ధే-వక్ష్యామఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ తత్ర-భవానీరుద్రాణీ - నాథాస్వామినీఈశ్వరీ-యేషాం-తైఃస్త్రీణా-మర్బుదసహస్రైః - ఉపరుధ్యమానఃసేవ్యమానః-భవోరుద్రః - భవానీనాథ ఇతిపృథక్పదంభవవిశేషణంవా - అనేనభవానీసాహిత్యంవివక్షితం- ఆత్మనఃస్వస్య - ప్రకృతింకారణభూతాం - చతుర్మూర్తైర్వాసుదేవాదిరూపేణావస్థితస్య-భగవతో-మహాపురుషస్యపరమపురుషస్య, సంకర్షణసంజ్ఞాం - తురీయాంచతుర్థీం -మూర్తింరూపమిత్యర్థః-వాసుదేవప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసఙ్కర్షణ క్రమవివక్షయాతురీయామిత్యుక్తం - క్రమానాదరణాత్ - తామసీంతమసోఽధిష్ఠాత్రీం - తమశ్శబ్దేనాత్ర ప్రధానంవివక్షితం “ తమఆసీత్తమసాగూఢమగ్రేప్రకేతం, అవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయత ” ఇతిశ్రుతిప్రయోగాత్ - జ్ఞానావరణత్వాచ్చతమసోనియన్త్రీమిత్యర్థః- ఆత్మనిచిత్తే - సమాధిరేవ-రూపమాకారో-యస్య- తేన,ఉపాయేనేతిశేషః - సన్నిధాప్యసాక్షాత్కృత్య - ఏతద్వక్ష్యమాణం-మన్త్రాత్మకంవాక్య.మనుగృణన్జపన్ ,ఉపధావతిస్తౌతి-భజ ఇత్యాదిభిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ జప్యంమన్త్రమాహ॥ఓంనమఇతి॥ ఓమితిబ్రహ్మణోనిర్దేశః “ ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ” ఇతివచనాత్ ॥ స్వవ్యతిరిక్తంచిదచిదాత్మకంసర్వంజగత్ - నిత్యవిభూతించ-స్వశేషతయాస్వభావేనైవస్వీకృతవతేఇత్యర్థః ॥ భగవతఇత్యనేనపూర్ణషాడ్గుణ్యంవివక్షితం - మహాపురుషాయేత్యనేననిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలత్వమభిప్రేతం - మహాపురుషశబ్దస్య “ వేదాహమేతంపురుషంమహాన్త ” మితిపురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్-తత్రచ “ తస్మాద్విరాడజాయతే ” త్యాదినాకృత్స్నజగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్ “అద్భ్యస్సంభూతఇత్యనువాకోప్యత్రప్రత్యభిజ్ఞాయతే ”, తత్రాపిమహాపురుషశబ్దశ్రవణాత్ “ అద్భ్యస్సంభూత ” ఇత్యనువాకస్య “ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ” ఇత్యనేనాష్టర్చేన సహ “ ద్భ్యస్సంభూతోహిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టా ” విత్యేకవాక్యత్వప్రతిపాదనాత్ హిరణ్యగర్భాదికారణత్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుకారిణామపివైదికవాక్యానాంమహాపురుషపరత్వమవగతం , సర్వగుణానాం , చేతనాచేతనయోరసంభావితానాం జగత్కారణత్వోపయుక్తానాం ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాం ఆశ్రితకార్యాపాదకానాంసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యజ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదీనాం - సంఖ్యానంకథనం , శ్రుతిగణేన-యస్మిన్-తస్మై - అనేన “ సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తీ ” తి - శ్రుత్యర్థోవివక్షితః , సర్వగుణసంఖ్యానంచనపరిచ్ఛిన్నత్వేనక్రియతే , అపిత్వానన్త్యేన , స్వ

రూపతో గుణతశ్చానన్త్య, దిత్యభిప్రాయేణానన్తాయేత్యుక్తం, అనేన ఉపాస్యత్వ ప్రాప్యత్వాదికం వివక్షితం, ఏవంభూత స్తత్ప్రాప్త్యుపాయ స్తదుపాసనం తచ్చరణవరణం వా, నాన్య ఇతి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాదేవ స్మారితః, తత్ర, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా ,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్, తదేవశబ్దతో వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ అవ్యక్తాయేతి ॥ వ్యక్తై రిన్ద్రియాదిభిర్న వ్యజ్యతే నగృహ్యత ఇత్యవ్యక్తః " నచక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా ,, ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః ॥ ఏవంభూతాయ - నమః నతిః - నమస్కారోఽత్ర తత్పూర్వకోపాసనోపలక్షకః - తదేవ నమః మద్రక్షణోపాయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తత్స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ భజ ఇత్యాదినా ॥ ఈశ్వరం త్వాం భజ ఇత్యన్వయః ॥ తం విశినష్టి ॥ భజన్యారణపాదపఙ్కజం - భజన్యం భజనీయ ముపాస్యం - అరణం ప్రాప్యం - పాదపఙ్కజం - యస్య - అనీయర ఈకారలోప ఆర్షః - భజన్యేతి పృథక్పదం సంబుధ్యన్తం వా ॥ యద్వా ॥ భజనం కుర్వాణా భజనః - భజనశబ్దాద్భావసాధనాత్తత్కరోతీతి ణ్యన్తాత్కృత టిలోపాత్కర్తరి క్విప్, తాన్యాతీతి ప్రాప్నోతి తేషాం సన్నిహితం భవతీతి భజన్యమితి వ్యుత్పాద్యతే - భజన్శబ్దేనాత్రైకర్మణ్యుపపదే అతోఽనుపసర్గే కః - టిలోపస్య స్థానివత్త్వాన్న నలోపః - కృత్స్నస్య సమగ్రస్య ఐశ్వర్యాది షట్కస్య, పరం కేవలం, పరాయణమాశ్రయం - భక్తేషు, అలం అత్యర్థం - భావితం ప్రకటితం, భూతభావనం, భూతాని భావ్యన్తే ఉత్పాద్యన్తే యేన - తద్భూతభావనం, నిఖిలభూతకారణం - స్వస్వరూపం, యేనేత్యర్థః - యద్వా - భూతభావనం భూతానాం అభ్యుదయహేతుం. భక్తేషు భవాపహం, భక్తానాం భవనాశనమిత్యర్థః - భవభావనం సంసారస్య ప్రవర్తకం - స్వసంకల్పాయత్తజీవసంబన్ధిబన్ధమోక్షమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవముపాస్యత్వ ప్రాప్యత్వ షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభ్యుదయహేతుత్వ బన్ధమోక్షకారణత్వాదిభిర్ధర్మైశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం - తదేవ వైధర్మ్యదృష్టాన్తేన విశదయతి ॥ నయస్యేతి ॥ యస్య, నిరీక్షతః స

ర్వ గుణసంఖ్యానాయానన్తాయావ్యక్తాయనమ ఇతి ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ భజేభజన్యారణపాదపఙ్కజం
భగస్యకృత్స్నస్య పరం పరాయణమ్ । భక్తేష్వలం భావితభూతభావనం భవాపహం త్వాం భవభావమీశ్వ
రమ్ ॥ ౧౯ ॥ నయస్యమాయాగుణచిత్తవృత్తిభిర్నిరీక్షతో ❁ హ్యణ్వపిదృష్టిరజ్యతే। ❁ ఈశో యథానోఽజితమ
న్యురంహసాం కస్తం నమన్యేత జిగీషురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ అసద్దృశో యః ప్రతిభాతి మాయయా క్షీబేవ మధ్వాసవ
తామ్రలోచనః। ననాగవధ్వోఽర్హణమీశిరే ❁ హ్రియా యత్పాదయోస్స్పర్శనధర్షితేన్ద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ యమా
హురస్యస్థితిజన్మసంయమం త్రిభిర్విహీనం యమనన్తమృషయః । నవేదసిద్ధార్థమివక్వచిత్ స్థితం భూమణ్డలం

ర్వం స్వతః పశ్యతః - ఈశ ఇతి షష్ఠ్యన్తం - ఈశ్వరస్యేత్యర్థః - దృష్టిః జ్ఞానం, మాయాగుణచిత్తవృత్తిభిః ప్రకృతిగుణకార్యరాగద్వేషాదిచిత్తవృత్తిభిః - అణ్వప్యల్పమపి - నాజ్యతే నానువిధ్యతే - అజితమన్యురంహసాం అజితక్రోధవేగానాం - నః అస్మాకం, యథేతి వైధర్మ్యదృష్టాన్తః - ఈశే ఇతి పాఠే - ఈశ్ ఈశనం నియమనం - తస్మై నిరీక్షత ఇత్యన్వయః - తమేవంభూతం - భగవన్తం ఆత్మనః ఇన్ద్రియాణి దేహాన్వా - తదుపలక్షితసంసారం, జిగీషుః జేతుమిచ్ఛుః - కో నామ పుమాన్, నానుమన్యేత నాద్రియేత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రాగద్వేషాదిభిశ్చిత్తవృత్తిభిర్దృష్టిర్నాజ్యత ఇత్యుక్తం - తత్కథం తామసత్వేన ప్రతీయమానస్య రాగాద్యననురాగ ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ అసద్దృశ ఇతి ॥ అసద్దృశః అపరమార్థదృష్టేః, అసతి దేహే దృష్టిరాత్మాభిమానో యస్యేతి వా, తస్య జనస్య, మాయయా అవిద్యయా అజ్ఞానేన - మధ్వాసవః మాదక ఆసవో మద్యం - తేన, మధ్వాసవాభ్యాం వా - తామ్రే రక్తలోచనే - యస్య - తథాభూతో - యః - క్షీబః మత్తః - స ఇవ - ప్రతిభాతి - యో భవాన్ - క్షీబేవేత్యత్ర సన్ధిరార్షః - పరమార్థతస్తు - శుద్ధసత్వతయా అప్రాకృత స్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మవశ్యకల్యాణవిగ్రహ ఇత్యర్థః - అత ఏవ - నాగవధ్వః నాగానాం స్త్రియః నాగకన్యకాః - యస్య తవ - పాదయోః - స్పర్శనేన - ధర్షితం వ్యాకులితం - ఇన్ద్రియం మనో - యాసాం తాః - కామపరవశా వయం రాగాదిప్రతిభటశుద్ధసత్వమూర్తేః పాదౌ కథం స్ప్రష్టుం ప్రభవామ ఇతి ధర్షితేన్ద్రియాస్సత్యః - అర్హణం పూజాం. నేశిరే న సమర్థా బభూవుః - నిశ్శఙ్కం కర్తుమితి శేషః - ఏవంభూతం కో న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పునరైశ్వర్యమేవ వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ యమితి ॥ అస్య చిదచిన్మిశ్రస్య జగతః - స్థితిజన్మసంయమం స్థిత్యుత్పత్తిసంహారకారణం - ఋషయో వేదాన్తాః - య - మాహుః - ఋషయ ఇతి దీర్ఘ ఆర్షః - కారణత్వేపి - త్రిభిర్గుణైస్సత్వాదిభిర్విహీనం త్రైగుణ్యాపరవశం - అనన్తం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ దేశకాలవస్త్వపరిచ్ఛిన్నం - మాహుః " సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం - అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యం జ్ఞానమనన్తం ,, మిత్యాదయశ్శ్రుతయోఽత్ర ఋషిశబ్దవివక్షితాః - అనన్తత్వమేవాహ ॥ యో - మూర్ధభూతా

❁ ॥ పా ॥ ఈశే.

వి, సహస్రసంఖ్యాకాని-ధామాని ఫణరూపాణి, తేషు మధ్యే - క్వచిత్-సిద్ధార్థమివ సర్షపమివ స్థితం-భూమణ్డలం-న వేద విజానాతి భారత్వేనానుసంధత్తే - యచ్ఛబ్దానాం కస్త్వం నమస్యే తేతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥౨౨॥ ❁ యస్యేతి॥ అపాదానస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ యస్మాత్ - మహాన్ శరీరేషు మహత్తత్త్వాభిమానీ, విజ్ఞానధిష్ణ్యః జగన్నిర్మాణాద్యుపయుక్తజ్ఞానాశ్రయః, గుణవిగ్రహః రజఃప్రచురవిగ్రహః - ఆద్యః రుద్రాద్యపేక్షయా ఆదౌ భవః - భగవాన్-అజో బ్రహ్మా - ఆసీత్ యత్సంభవః యస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్సంభవోఽహం రుద్రః, కిమర్థం - త్రివృతా త్రివిధాహంకారేణ, అధ్యయనేన వసతీతివత్ ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారప్రవృత్త్యర్థం, జాతోఽహమిత్యర్థః, స్వతేజసా స్వస్య సంకర్షణమూర్తేస్తేజసా - స్వదత్తేనాహఙ్కారప్రవర్తనోపయుక్తేన జ్ఞానేన - వైకారికం సాత్త్వికం తామసం భూతాదిం - ఐన్ద్రియం, రాజసం-సృజే దేవాదిదేహేషు త్రివిధాఽహఙ్కారం ప్రవర్తయామీత్యర్థః ❁ ॥౨౩॥ ❁ ఏత ఇతి॥ మహాన్ మహత్తత్త్వం - అహమహఙ్కారః తద్ద్వివిధాభేదమాహ॥ వైకృతతామసైన్ద్రియాః - సాత్త్వికోఽహఙ్కారో వైకృతః తామసో భూతాదిః, ఐన్ద్రియో రాజసః - సర్వే బ్రహ్మాదయో వయం, యస్య మహాత్మనో భగవతః, వశే, సూత్రే రజ్జ్వాం, యన్త్రితాః బద్ధాః, శకున్తాః పక్షిణ ఇవ స్థితాస్సన్తః - యస్య భగవతోఽనుగ్రహాత్, ఇదం బ్రహ్మాణ్డం, తదన్తర్వర్తి వస్తుజాతం చ సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం - యథాయథం, సృజామః ❁ ॥౨౪॥ ❁ ఏవం సర్వజగత్కారణత్వ సత్యజ్ఞానానన్తత్వ సర్వాన్తరాత్మత్వానన్యాధిపతిత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తుత్వా "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః - సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతు" రితి సంసారమోక్షహేతుత్వేన స్తువన్నమస్కరోతి ॥యన్నిర్మితామితి॥ యేన భగవతా -నిర్మితాం, కర్మపర్వణీం కర్మాఖ్యగ్రన్థిమతీం, మాయాం ప్రకృతిం, అయం, గుణసర్గేణ గుణపరిణామాత్మకదేహేన్ద్రియాదిసమ్బన్ధేన, మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథా

మూర్ధసహస్రధామసు ॥ ౨౨ ॥ యస్యాద్య ఆసీద్గుణవిగ్రహో మహాన్విజ్ఞానధిష్ణ్యో భగవానజః కిల । యత్సంభవోఽహం త్రివృతా స్వతేజసా వైకారికం తామసమైన్ద్రియం సృజే ॥ ౨౩ ॥ ఏతే వయం యస్య వశే మహాత్మనః స్థితాః శకున్తా ఇవ సూత్రయన్త్రితాః । మహానహం వైకృతతామసైన్ద్రియాః సృజామ సర్వే యదనుగ్రహాదిదమ్ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిర్మితాం కర్హ్యపి కర్మపర్వణీం మాయాం జనోఽయం గుణసర్గమోహితః । న వేద నిస్తారణయోగమఞ్జసా తస్మై నమస్తద్విలయోదయాత్మనే ॥ ౨౫ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తథా చ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతస్తత్కులపతయః పురుషా భద్రాశ్వవర్షే సాక్షాద్భగవతో వాసుదేవస్య ప్రియాం తనుం ధర్మమయీం హయశీర్షాభిధానాం పరమేణ సమాధినా సన్నిధాప్యేదమభిగృణన్త ఉ

త్మ్యజ్ఞానరహితోఽబ్రహ్మాత్మకస్వస్వతన్త్రాత్మత్వాది భ్రమయుక్తో - జనో జననమరణాదిసాంసారికధర్మభాగ్జీవః-న వేద మాయాస్వరూపమేవ న వేద, కింతన్నిస్తరణోపాయం న వేదేతి వక్తవ్యమిత్యాహ, నిస్తారణయోగం మాయానిస్తరణోపాయం, అఞ్జసా సుఖేన-న వేద - తస్మై, తద్విలయోదయాత్మనే, తద్విలయః ప్రకృతిసంబన్ధవిలయః - తదుదయః ప్రకృతిసంబన్ధః తదుభయాపాదనోపయుక్త ఆత్మజ్ఞానం, యస్య, తస్మై నమ ఇతి ❁ ॥౨౫॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవమిలావృతే ఉపాస్యం రూపముపాసకముపాసనాప్రకారం చాభిధాయ-అథ భద్రాశ్వవర్షాదిషు తానాహాధ్యాయద్వయేన॥ తథా చేతి ॥ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతో- భద్రాశ్వవర్షాధిపతిః- తస్య-కులపతయః కులశ్రేష్ఠాః సేవకముఖ్యాః ఉపాసకముఖ్యాశ్చ - భద్రశ్రవసః పురుషాః - భద్రాశ్వవర్షే మేరోః పూర్వస్మిన్ -సాక్షాద్భగవతో-వాసుదేవస్య సాక్షాచ్ఛబ్దః "యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మే" త్యాదౌ బ్రహ్మశబ్దస్యేవ భగవచ్ఛబ్దస్య పౌష్కల్యేన ప్రవృత్తినిమిత్తవత్త్వసూచనార్థః - ప్రియామితి వాస్తవకథనం, న తు రామకృష్ణాదితనుభ్యోఽస్యాం హయశీర్షాభిధానాయాం ప్రీత్యతిశయద్యోతనార్థం -ధర్మమయీం యజ్ఞోపాసనాదిధర్మావేదకవేదప్రచురామిత్యర్థః, ఈదృశం ధర్మమయత్వం రామాదిష్వప్యవశిష్టం -తథాపి ప్రాధాన్యేన విస్రస్తవేదాహరణతదుపదేశార్థత్వాదస్యాస్తన్వాః ధర్మమయీమిత్యుక్తం - హయగ్రీవాఖ్యాం తనుం, పరమేణ సాక్షాత్కారపర్యన్తకాష్ఠాంగతేన - సమాధినా - సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఇదం వక్ష్యమాణమన్త్రవచః, అభిగృణన్తో జపన్తః ఉపధావన్తి వక్ష్యమాణశ్లోకైస్స్తువన్తి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఓంకారార్థః పూర్వవద్భగవచ్ఛబ్దార్థశ్చ-ధర్మాయ పూర్వోత్తరభాగాత్మకవేదాదిప్రమేయో ధర్మః, తత్ర పూర్వభాగస్యారాధ్యస్వరూపారాధనప్రకారావేదకత్వేన ఆరాధ్యతాత్పర్యకత్వాత్ "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః । తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతన" మిత్యుక్తరీత్యా భగవతో

పధావన్తి॥౧॥భద్రశ్రవసఊచుః॥ఓంనమోభగవతేధర్మాయాత్మవిశోధనాయనమఇతి॥౨॥శ్లో॥అహోవిచిత్రం
భగవద్విచేష్టితంఘ్నన్తంజనోయంహిమిషన్నపశ్యతి । ధ్యాయన్నసద్యర్హివికర్మసేవితుంనిర్హృత్యపుత్రంపిత
రంజిజీవిషుః॥ ౩ ॥వదన్తివిశ్వంకవయస్స్మనశ్వరంపశ్యన్తిచాధ్యాత్మవిదోవిపశ్చితః । అథాపిముహ్యన్తిత
వాజమాయయాసువిస్మయంకృత్యమజంనతోఽస్మితమ్ ॥ ౪ ॥ విశ్వోద్భవస్థాననిరోధకర్మతేహ్యకర్తురఙ్గీకృత

వపూర్వభాగప్రమేయత్వం - ఉత్తరభాగప్రమేయత్వంతుస్పష్టమేవేతిధర్మామేత్యస్య పూర్వోత్తరభాగప్రమేయామేత్యర్థః - ఆత్మవిశోధనాయ - ఆత్మా అన్తఃకరణం-జీవోవావిశోధ్యతేయేనసఆత్మవిశోధనస్తస్మై-యత్ప్రసాదా-దన్తఃకరణంజీవోవా-విశుద్ధింరజస్తమోభ్యామనభిభవరూపాం, ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యద్వారాబ్రహ్మప్రాప్తిరూపాంముక్తించ - ప్రాప్నోతి - సతథోచ్యతే-అత్రధర్మామేత్యనేనప్రాపకత్వాపరపర్యాయముపాయత్వముచ్యతే - ఆత్మవిశోధనామేత్యనేనప్రాప్యత్వముక్తం,భగవచ్ఛబ్దేనతదుభయోపయుక్తగుణవత్త్వంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ॥అహోఇతి॥ తావద్భగవన్మాయయాదురత్యయత్వద్యోతనాయవిస్మయమానాఆహుః - ఘ్నన్తంమృత్యుం - పిత్రాదిదృష్టాన్తేనా-యంజనో,మిషన్ ఉన్మిషన్ పశ్యన్నపి-నపశ్యతి - నాత్మనోనుసన్ధత్తే- ఇత్యేత - ద్భగవద్విచేష్టితంభగవన్మాయావైభవరూప-మేతచ్చ - అహోవిచిత్రంవిస్మయనీయం - అహోవిచిత్రమితినిపాతసంఘాతఆశ్చర్యద్యోతకః - కథంభూతోనపశ్యతి-పుత్రం-పితరంచ-మృతం - నిర్హృత్యదగ్ధ్వా-స్వయంతదుపార్జితై- ర్జిజీవిషుఃజీవితుమిచ్ఛుః,కిమర్థం,అసత్ శబ్దాదివిషయసుఖం సేవితుం, కింకుర్వన్ ;యర్హి-యదా-వికర్మవిరుద్ధంకర్మపాపం-ధ్యాయన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నన్వవిద్వాన్నపశ్యతికిమత్రచిత్రమత్రాహ॥వదన్తీతి॥ కవయఃఅధీతవేదాన్తవిద్యాః - విశ్వంజగత్-నశ్వరం-కేవలం-వదన్తి - నత్వనుసన్దధతే-నన్వాత్మయాథాత్మ్యవిదోఽనుసన్దధతఏవతత్రాహుః ॥ ఆధ్యాత్మవిదఃఅధీతవేదాన్తవిద్యాః , విపశ్చితః ఉపాసితస్వాత్మపరమాత్మానః , యద్యపీదంవిశ్వంనశ్వరంపశ్యన్తి - తథాపిహేఅజతవ - మాయయా-ముహ్యన్తిమోహంప్రాప్నువన్తి- విపశ్చితామపిపుత్రమరణాదినిమిత్తశోకదర్శనాదితిభావః - అత - ఇదంకృత్యంభగవద్విచేష్టితం,సువిస్మయంవిస్మయనీయం-ఈదృశమోహనివృత్తమేకేవలంత్వాంప్రపత్స్యామఇత్యాహుః - అజంజన్మమరణాదిసాంసారికధర్మప్రతిభటం-త్వాం - నతోస్మి , కర్తరిక్తః , నమస్కృతవానస్మి,ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁నను-కియదేతచ్చిత్రంయజ్జీవమోహనానుకూలమాయాప్రేరణమితితతోప్యేతద్విచిత్రతరమకర్తుర్మమవిశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వమస్తితచ్చాబన్ధకంచేత్యత్రాహుః ॥ విశ్వోద్భవేతి ॥ అకర్తుః “ చాతుర్వర్ణ్యంమయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః । తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయ ” , మిత్యుక్తరీత్యా చాతుర్వర్ణ్య చాతురాశ్రమ్యాదివ్యవస్థయాఽవస్థితవిచిత్రజగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వేఽపితత్తత్కర్మాయత్తదేవాదివైచిత్ర్యకర్తు - స్తేతవ-కర్తరిషష్ఠీయం-త్వయేత్యర్థః -విశ్వస్యజగతః - ఉద్భవస్థాననిరోధకర్మ,సృష్టిస్థితిప్రళయరూపంకర్మ,అఙ్గీకృతంస్వీకృతమితి-యత్త, ద్యుక్తమేవ-నతుత్వయివిచిత్రం-జీవస్యైవనబన్ధకమిత్యభిప్రాయః కుతః-యత , స్త్వ , మపావృతః-కదాచిదపిపుణ్యపాపాఖ్యకర్మణాజ్ఞానసంకోచరహితః -జీవానాంతు “ అనృతేనహిప్రత్యూఢాః - తేషాంసత్యానాంసతామనృతమపిధాన ” మితి-కర్మాఖ్యావిద్యయాజ్ఞానసంకోచరూపావరణసద్భావాదవిద్యావృత్తైర్జ్ఞానైరనుష్ఠితానాంపూర్వపూర్వవాసనానురూపాణాంకర్మణాంసుఖదుఃఖాదిజననద్వారాబన్ధకత్వం యుక్తం - తవతునిరస్తనిఖిలదోషస్య సార్వజ్ఞ్యాదిగుణవిశిష్టస్యజగదుదయవిభవలయలీలస్యనవిశ్వసృష్ట్యాదికర్మబన్ధకమిత్యభిప్రాయః - అపావృత్ అపగతావరణః - అవిద్యాకృతావరణప్రతిభట - స్తస్యఅపావృతస్తవేతిషష్ఠ్యన్తత్వేనవావ్యాఖ్యేయం - అపావృతమితిపాఠే- విశ్వోద్భవాదికర్మాఙ్గీకృతమప్యపావృతం - అనావారకం - తిరోధానద్వారానబన్ధకమితియుక్తంజీవస్యేవేత్యర్థః - ఆవరణద్వారావైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయాపాదకంనేతివేత్యర్థః , కుతోమమవిశ్వోద్భవాదికర్మానావారకం - తత్రాహ ॥ కార్యకారణేకార్యకారణరూపే-స్థూలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వేనతద్రూపఇత్యర్థః- కార్యకారణరూపత్వంచనతాదాత్మ్యనిబన్ధనంకింతు - ఆత్మాదేవోజాతఇత్యాదివత్తదన్తరాత్మత్వప్రయుక్తమిత్యాశయేనసరాత్మనీత్యుక్తం - ఏవంభూతేఽపి-వస్తుతః-నహికర్తృత్వమాత్రేణకర్మణోబన్ధకత్వం - అపితుకర్మాయత్తకర్తృత్వేన - అన్యథాముక్తానామపిజక్షణాదికర్తృత్వస్యబన్ధకత్వాపత్తేః,వ్యతిరిక్తేసాక్షాత్కార్యత్వకారణత్వోభయావస్థాన్వయరహితే - త్వయి - వస్తుతఃప్రకృతిపురుషాభ్యాంవివిక్తస్వరూపతః , అయంభావః - యద్యపివిశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వేనవిశ్వోపాదానత్వే నచవిశ్వగతవికారాశ్రయత్వాద్విశ్వోద్భవాదికర్మతవబన్ధకమితిసంభావ్యతే - తథాపి- విశ్వోద్భవాదికర్మణోలీలారూపత్వేనకర్మాయత్తత్వాభావాత్స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారాశ్రయప్రకృతిపురుషశరీరస్యైవకార్యకారణోభయావస్థాశ్రయత్వాత్తద్ద్వారకావస్థాశ్రయత్వేఽ

పిపాసాద్యవస్థాశ్రయత్వాభావాచ్చనవిశ్వోద్భవాదికర్మ బన్ధకం , యథాజీవస్యశరీరాధిష్ఠాతృత్వమాత్రేణశరీరగతకౌమార
యౌవనాద్యనాశ్రయత్వమితి* ॥౫॥ *ఏవంవివిధవిచిత్రశక్తిమత్త్వేనభగవన్తంస్తుత్వా,అథైతదవతారప్రయోజనమావిష్కుర్వ
న్తోనమస్కుర్వన్తి । వేదానితి ॥ యుగాన్తే - కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయే-తమసాదైత్యరూపేణ-తిరస్కృతాన్ అపనీతా-న్వే
దాన్-నృతురఙ్గవిగ్రహః, నాచతురఙ్గశ్చనృతురఙ్గౌ-విగ్రహౌయస్యసః -నృతురఙ్గవిగ్రహః-హయశిరోమూర్తిర్యోభవాన్-
అభియాచతే - కవయేచతుర్ముఖాయ - ప్రత్యాదదే ప్రత్యర్పితవాన్-తస్మై - తే-అవితథేహితాయ అమోఘచేష్టాయ - న
మః ❁ ॥౬॥ ❁ అథహరివర్షేమేరోర్దక్షిణేఉపాస్యోపాసకోపాసనాప్రకారానాహ॥హరివర్షేచేతి॥నరహరిరూపేణనృసిం
హరూపేణ-స్తైసన్నిహితోభవతి -తన్నృసింహరూపపరిగ్రహే-నిమిత్తం - ముత్తరత్రసప్తమస్కన్ధే-వక్ష్యామః ❁ ॥౭॥ ❁
తత్ప్రియతమం - రూపం-ప్రహ్లాద - స్తద్వర్షపురుషైస్సహ-అవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన - అవ్యవధానఃఅవిచ్ఛిన్నఃవిఘ్నా
నుపహతః-అనన్యః - నవిద్యతేఅన్యత్ఫలంయస్యసోఽనన్యః-ప్రయోజనాన్తరరహితః- తేన -భక్తియోగేన-ఉపాస్తేఆరాధయ
తీత్యర్థః॥ప్రహ్లాదంవిశినష్టి - మహాపురుషోభగవాన్-తస్య - యేగుణా-స్తేషాం-భాజనంఆశ్రయః - భగవద్గుణసమానగుణకఇ
త్యర్థః-మహాభాగవతోభాగవతశ్రేష్ఠః - దైత్యానాందానవానాంచ- యత్కులం-తత్పవిత్రీక్రియతేఅనేనేతి - దైత్యదానవ
కులతీర్థీకరణం - ఏవంభూతం-శీలం - ఆచరితం,శీలరూపఆచారోయస్య - యద్వా,ఉక్తవిధంశీలంసద్వృత్తిఃశౌచాచమనసం
ధ్యాదిరూపా - ఆచరితంఆచారోయజ్ఞదానహోమాదిరూపశ్చ , యస్యఇదంవక్ష్యమాణం-ఉదాహరన్తిజపన్తి ❁ ॥౮॥ ❁
ఇదమానిర్దిష్టమేవాహ॥ఓమితి॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థౌపూర్వవత్ - తేజసామపితేజసేతేజోన్తరైరప్రకాశ్యాయ -సర్వతేజసాం

మప్య ❁ పావృతః। యుక్తంనచిత్రంత్వయికార్యకారణేసర్వాత్మని*వ్యతిరిక్తేచవస్తుతః ॥౫॥ వేదాన్యుగా
న్తేతమసాతిరస్కృతాన్రసాతలాద్యోనృతురఙ్గవిగ్రహః । ప్రత్యాదదేవైకవయేఽభియాచతేతస్మైనమస్తే
ఽవితథేహితాయ* ॥౬॥ హరివర్షేచాపిభగవాన్నరహరిరూపేణాస్తే।తద్రూపగ్రహణనిమిత్తముత్తరత్రా
భిధాస్యామః॥౭॥౫॥ తద్దయితంరూపంమహాపురుషగుణభాజనంమహాభాగవతోదైత్యదానవకులతీర్థీకర
ణశీలాచరితఃప్రహ్లాదోఽవ్యవధానానన్యభక్తియోగేనసహతద్వర్షపురుషైరుపాస్తే॥౮॥ఇదంచోదాహరన్తి॥
ఓంనమోభగవతేనరసింహాయనమస్తేజస్తేజసేఆవిరావిర్భవ,వక్రనఖ- వజ్రదంష్ట్ర-కర్మాశయాన్రన్ధయర
న్ధయాభయమాత్మనిభూయిష్ఠాఇతి॥౯॥ శ్లో ॥ స్వస్త్యస్తువిశ్వస్యఖలఃప్రసీదతాం* ధ్యాయన్తుభూతానిశి
వంమిథోధియా । మనశ్చభద్రంభజతాదధోక్షజేఆవేశ్యతాంనోమతిరప్యహైతుకీ ॥౧౦॥ మాఽగార
దారాత్మజవిత్తబన్ధుషు*సఙ్గోయదిస్యాద్భగవత్ప్రియేషునః।యఃప్రాణవృత్త్యాపరితుష్టఆత్మవాన్సిధ్యత్యదూ

ప్రకాశకాయచేత్యర్థః ॥ తథాచశ్రుతిః “నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకంనేమావిద్యుతోభాన్తికుతోఽయమగ్నిః । తమేవ
భాన్తమనుభాతిసర్వంతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీ”తి-కఠవల్లీష్వామ్నాయతే, ఇయమేవచాథర్వణేపరం బ్రహ్మాధికృత్య
శ్రూయతే - అతోఽత్రపరబ్రహ్మత్వంవివక్షితం - ఆవిరావిర్భవ - ఆవిశ్శబ్దోనిపాతః ప్రాకట్యద్యోతకః-తస్యఆభీక్ష్ణ్యేద్వి
ర్వచనం - పునఃపునఃప్రకటీభవేత్యర్థః ॥ వజ్రవదప్రతిహతనఖదంష్ట్రేతిసంబోధనం -కర్మాశయాన్కర్మవాసనాః-రన్ధయరన్ధ
య-నిర్దహ-నిత్యేద్విర్వచనం - యే,భూయిష్ఠాఃబహులా - స్తాన్కర్మాశయానిత్యాశయవిశేషణంయత్తదధ్యాహారేణేతిబో
ధ్యం - ఆత్మనేమహ్యం - అభయంభయప్రతిభటంయథాతథా - ఆవిర్భవేతిశేషః-యద్వా - భూయిష్ఠాఇతివిభక్తిప్రతిరూ
పకమవ్యయంభూయోఽర్థకం - భూయఃఅభయమావిర్భవేత్యర్థః-అథవా - అభయంయథాతథా-భూయిష్ఠాఃభూయాం
సోభయబహులావయంభవేమేత్యర్థః ❁ ॥౯॥ ❁ శ్లోకానాహ ॥ స్వస్తీతి ॥విశ్వస్యజగతః-స్వస్తిమఙ్గళం-భూయాత్,నను వి
శ్వస్యస్వస్తిప్రార్థనేఖలస్యాపిభవేత్ తస్యసాధుపీడాంవినానస్యాత్ - అన్యోన్యంమఙ్గళంధ్యాయతాంభూతానామన్యోన్య
ఘాతంవినానభవేదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ ఖలఃప్రసీదతాం-ఖలోదుర్మతిః - ప్రసన్నోభవతు-క్రోధంపరిత్యజ్యసుమతిర్భవత్విత్య
ర్థః,భూతాని,మిథఃపరస్పరం - కేవలంశివమేవ-ధ్యాయన్తు - తేషాంభూతానాం,మనశ్చ -భద్రముపశమాదికం,భజతు,నః
అస్మాకం,మతిః - అపిశబ్దాద్భూతానాంచమతిః - అహైతుకీఫలాభిసంధిరహితాసతీ,అధోక్షజేభగవతి, ఆవేశ్యతాంఆవే
శితాభవతు,భగవత్ప్రవణీభవత్విత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ మేతి ॥నఃఅస్మాకం,సఙ్గఃఆసక్తిఃక్వాపి,మా,నస్యాత్ -యదిక్వాపిక
థంచిత్స్యాత్ - తర్హి - అగారాదిషునస్యాత్-కింతు-భగవత్ప్రియేషుభాగవతేష్వేవ-స్యాత్ -తత్రాగారాణిగృహాః,భవత్స్వ

❁ ॥ పా ॥ అపావృతమ్

గారాదిష్వపి సఙ్గస్తత్ర కో దోష ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవత్ప్రియసఙ్గాగారాదిసఙ్గయోర్గుణదోషావాహ ॥ యః పుమాన్ - ఆత్మవాన్-భగవత్ప్రియసఙ్గేన - సమాహితమనాః - ప్రాణవృత్త్యా ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తవస్తుపరిగ్రహేణ-పరితుష్టః-యథాసిస్యతి భగవత్కథాశ్రవణాచార్యోపసత్త్యాదిప్రణాడ్యా-అదూరాదాశు-ముక్తో భవతి-న తథా-ఇన్ద్రియప్రియః ఇన్ద్రియపోషణప్రియః శబ్దాదివిషయప్రవణచిత్తస్సిధ్యతీత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * పునస్సత్సఙ్గతేస్సిద్ధిహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్సఙ్గేతి ॥ యేషాం భగవత్ప్రియాణాం జ్ఞానినాం-సఙ్గేనైవ, లబ్ధం ప్రాప్తం-నిజవీర్యవైభవం మచ్చిత్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, భగవత్ప్రియసఙ్గేనైవ మయా లబ్ధమిత్యర్థః-తథా హి - తీర్థం గఙ్గాః తీర్థవత్పవిత్రరూపం భగవద్యశః - ముహుః -స్పృశతాం సేవమానానాం-మానసం - శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియైః - అన్తః ప్రవిష్టః, అజో భగవాన్, అఙ్గజం ఆన్తరజం-మలం-హరతి ॥ నిర్మలం చ మనస్తద్ధ్యానసమర్థమితి భావః, అతః - ఈదృశం-ముకున్దస్య విక్రమం యశః-కో వై పుమాన్-న సేవేత -ముకున్దవిక్రమసేవా చ భగవత్ప్రియసఙ్గాయత్తేతి తత్సఙ్గతిరేవ ప్రార్థ్యత ఇతి భావః, యద్వా - యేషాం భగవత్ప్రియాణాం-సఙ్గాల్లబ్ధం ప్రాప్తం-నిజవీర్యవైభవం-నిజశబ్దో భగవత్పరః - భగవద్వీర్యవైభవం-ముహుః-సంస్పృశతాం - పుంసాం - శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియవ్యాపారైః శ్రవణాదిభిః - అన్తః ప్రవిష్టః - అజో భగవాన్-మానసం మనస్సమ్బన్ధి-మలం-హరతి-తత్ర దృష్టాన్తః, యథా భగవచ్చరణామ్బుజజాతం గఙ్గాతీర్థం - సంస్పృశతాం - అఙ్గజం శారీరం మలం-హరతీతి- శేషం పూర్వవత్ ॥ అథవా ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం,నిజవీర్యవైభవం-నిజోఽసాధారణః - వీర్యవైభవః ప్రభావాతిశయో-యస్య, తథాభూతం-ముకున్దస్య విక్రమం-ముహుస్స్పృశతాం శ్రుతిభిః, అన్తర్గతోఽజో-మానసం మలం-హరతి - యథా తత్పాదామ్బుజజం తీర్థం అఙ్గజమ్మలమితి వా యోజనా - అత్ర న సేవేతేత్యత్ర తం ముకున్దవిక్రమమిత్యధ్యాహారః - తస్య సంస్పృశతామిత్యనేనాన్వితత్వాత్ -ఆవృత్తిర్వా, ముకున్దవిక్రమమిత్యస్యాద్యయోజనాయాం తు తీర్థపదస్య గౌణ్యా వృత్త్యా భగవద్యశసి వృత్తిః - అఙ్గశబ్దస్య మనఃపరత్వం చ - ద్వితీయయోజనాయాం తు

రాన్నతథేన్ద్రియప్రియః ॥ ౧౧ ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం నిజవీర్యవైభవం తీర్థం ముహుస్సంస్పృశతాం హి మానసమ్।
హరత్యజోఽన్తశ్శ్రుతిభిర్గతోఽఙ్గజం కో వై న సేవేత ముకున్దవిక్రమమ్ ॥ ౧౨ ॥ యస్యాస్తి భక్తిర్భగవత్యకిఞ్చనా స
ర్వైర్గుణైస్తత్ర సమాసతే సురాః । హరావభక్తస్య కుతో మహద్గుణా మనోరథేనాసతి ధావతో బహిః ॥ ౧౩ ॥
హరిర్హి సాక్షాద్భగవాన్ శరీరిణామాత్మా ఝషాణామివ తోయమీప్సితమ్ । హిత్వా * మహాంస్తం యది సజ్జతే గృ
హే తదా మహత్త్వం వయసా * దంపతీనామ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్రజోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహా * భయదై

న కోఽపి దోషః - ఏవం సత్సఙ్గతేర్భగవద్యశశ్శ్రవణం తతో మనోనైర్మల్యం తతస్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, తతశ్చ భగవదుపాసనా-తతోఽపి చ సిద్ధిరితి ప్రణాడీ దర్శితా భవతి * ॥ ౧౨ ॥ * ఇదానీం భగవద్భక్తిం ప్రస్తౌతి ॥ యస్యేతి ॥ అకిఞ్చనా-నాస్తి కిఞ్చన యస్యాస్సా అకిఞ్చనా, కిఞ్చిదప్యైహికమాముష్మికం చ ఫలమనవలమ్బమానా-భగవతి-భక్తిః, యస్య పుంసః, అస్తి, తత్ర భగవద్భక్తే సత్యాం, సురాః ఇన్ద్రాదయః, సర్వైర్గుణైర్ధర్మాదిభిశ్శమదమాదిభిశ్చ సహ-సమ్యగాసతే తమేవానువర్తన్త ఇత్యర్థః-ఏవం భక్తస్య సద్గుణాశ్రయత్వముక్త్వాఽభక్తస్య తదభావమాహ ॥ హరావితి ॥ హరౌ భగవతి-అభక్తస్య, తత ఏవ, అసతి శబ్దాదౌ-మనోరథేన-బహిర్ధావతః, విచిన్వతః-మహద్గుణాః-మహతాం భగవద్భక్తానాం, యే, గుణా ఉక్తాః, తే, కుతః కస్మాద్ధేతోః, భవేయుః, అతోఽభక్తస్య న మహద్గుణాశ్రయత్వమిత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * నను విషయాసక్తోఽపి కశ్చిల్లోకే మహానేవ దృశ్యతే-అత ఆహ ॥ హరిరితి ॥ యథా-ఝషాణాం మీనానాం, ఈప్సితం-తోయం జలమేవా-త్మా ధారకం, తేన వినా జీవనాభావాత్-తథా - శరీరిణాం జీవానాం - సాక్షాద్భగవానేవా - త్మా ధారకః-తథా చ శ్రుతిః “ కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ ” ఇతి-నిరతిశయానన్దరూప ఆకాశః సర్వప్రకాశకః పరమాత్మా యది న స్యాత్ నోపాసితః స్యాత్, తదా కో హి అన్యాత్ ఐహికాముష్మికసుఖసమ్పాదనేన జీవేత్ - కో వా ప్రాణ్యాత్ ఆపవర్గికసుఖసమ్పాదనేనోజ్జీవేదితి శ్రుత్యర్థః - తథా చ స్మరతి భగవాన్వాల్మీకిః “ న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ । ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతా ” ఇతి, హి యస్మాదేవం - తస్మాత్ -తం భగవన్తం, మహాన్ అపి వయోరూపపశ్వన్నపుత్రధనాదిసమృద్ధోఽపి హిత్వా, యది-గృహే - సజ్జతే ఆసక్తో భవతి - మహాన్తమితి పాఠే మహాపురుషం భగవన్తం విహాయేత్యర్థః తదా దంపతీనాం -వయసా-మహత్త్వం - న తు జ్ఞానాదిభిరిత్యర్థః - మిథునీభూతానాం యో వయ ఆదిభిర్నిర్వృత్తః క్షణికోఽన్తతో నిరతిశయదుఃఖహేతుస్సుఖలేశస్తత్కృతమేవ తేషాం మాహాత్మ్యం - న తు నిత్యనిరతిశయానన్దాపాదకస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవకృతమితి భావః * ॥ ౧౪ ॥ * తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ భగవద్భక్తేర్నిరతిశయసుఖహేతుత్వాత్-విషయాసక్తేర్నిరతిశయదుఃఖహేతుత్వా

---

* పా ॥ హిత్వా మహాన్తమ్.

చ్ఛ - రజఆదీనాంమూలం - సంసృతిచక్రవాళంసంసారపరివృత్తిహేతుంగృహం-సంసృతిర్జన్మమరణాదిరూపా-తస్యా , శ్చక్రవాళంమణ్డలమవిచ్ఛేదోయస్మా - త్తద్గృహం - హిత్వేత్యర్థః-నృసింహస్య ,పాదం-భజతాం-కుతో-భయందుఃఖం-నకుతోఽపిభయమిత్యర్థః , తత్ర , రజఃకామఃవిషయాభిలాషరూపః-రాగః క్రోధఃవిషయానుభవవిరోధివిషయః , విషాదఃవిషయవిహతినిమిత్తశ్శోకః , మానఃఅహఙ్కారఃమహాజనావమానహేతుః , మన్యుస్తజ్జన్యః క్రోధః , స్పృహాపరదారధనాదిష్వీప్సా-భయంఆగామిదుఃఖహేతుదర్శనజంజ్ఞానం-తజ్జందైన్యంమనసోఽవసాదః , ఆధిస్తత్కృతామనఃపీడా ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథకేతుమాలేవర్షేఉపాస్యోపాసకాదీనాహ ॥ కేతుమాలేఽపీతి ॥ భగవాన్కామదేవరూపేణప్రద్యుమ్నరూపేణా,స్తఇతిశేషః , కిమర్థం-లక్ష్మ్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-కించ - ప్రజాపతేస్సంవత్సరస్య “ సంవత్సరోవైప్రజాపతి ,, ఇతిశ్రుతేః - తస్య - దుహితరోరాత్ర్యభిమానిన్యోదేవతాః - పుత్రాః అహరభిమానినోదేవాః కేతుమాలవర్షాధిపతయః , తాసాంతేషాంచ-పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాం -పురుషస్యాయుఃపురుషాయుషం “ అచతురవిచతుర ,, త్యాదినానిపతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-పురుషాయుషంవర్షశతం - అహోరాత్రంఅహోరాత్రస్థానీయం-పరిసంఖ్యాసంగణనం-యేషాం , తేతథోక్తాః - అహశ్చరాత్రిశ్చాహోరాత్రం “ అహస్సర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాశ్చరాత్రే ,, ఇతిసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః - షట్త్రింశత్సహస్రాణామిత్యర్థః- తేషాం - ప్రియచికీర్షయాచ-యాసాంప్రజాపతేర్దుహితౄణాం రాత్ర్యభిమానిదేవతానాం - కథంభూతానాం-మహాపురుషస్యభగవతః-మహాస్త్రస్యచక్రరాజస్య - తేజసా- ఉద్వేజితంభీతం-మనో-యాసాం-తాసాం - గర్భాః-సంవత్సరాన్తేగర్భాధానాదారభ్యసంవత్సరాన్తేధ్వస్తాఃవిస్రస్తాః - అతఏవ-వ్యసవఃవిగతప్రాణాస్సన్తః-నిపతన్తి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత్రచ-రమాంలక్ష్మీం- రమయన్-స్వీయానీన్ద్రియాణి రమయతే- కేనసాధనేనరమయన్-తదాహ - అతీవసులలితయాసున్దర్యా-గత్యా-యోవిలాస-స్తేన-విలసితో-రుచిరో - హాసలేశోమన్దస్మితం-తత్సహితోఽవలోకఏవలీలా - తయా-కించిదుత్తమ్భితం ఉత్తుఙ్గితం-సున్దరం-యద్భ్రూమణ్డలం- తేన - సుభగం-వదనారవిన్దం - తస్య-శ్రియా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ భగవత-స్తన్మాయామయంమాయాప్రచురం- ఆత్మీయసంకల్పేనపరిగృహీతమిత్యర్థః - జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః - రమాలక్ష్మీః-దేవీ-దేవస్యభగవతస్సంబన్ధినీ “ పుంయోగాదాఖ్యాయాం ,,మితిఙీష్-సంవత్సరస్య-రాత్రిషు-ప్రజాపతేర్దుహితృభిః రాత్ర్యభిమానినీభిర్దేవతాభి - రుపేతాసతీ-సంవత్సరస్యాహస్సుతు -తద్భర్తృభిః రాత్ర్యభిమానిదేవతాభర్తృభిఃదివాభిమానిభిర్దేవైః - ఉపేతా-పరమేణ-సమాధియోగేన-ఉపాస్తే॥ ఇదంవక్ష్యమాణంమన్త్రవాక్యంచోదాహరన్తిజపన్తి - బహువచనంసంవత్సరదుహితృతద్భర్తృభిప్రాయకమ్ ❁ ॥౧౮॥ ❁ జప్యంమన్త్రమాహ ॥ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాఃపూర్వవత్ - హృషీకాణాం ఇన్ద్రియాణాం-ఈశాయనియన్త్రే - సర్వైఃప్రకృతిపురుషయోరసంభావనీయైః-గుణవిశేషైఃసత్యజ్ఞానాదిభిఃగాంభీర్యాదిభిః “ సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస ,, ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధైర్వివక్షితఃఆశ్రయత్వేన-వక్తుంప్రతిపాదయితు - మిష్టః-ఆత్మాస్వరూపం-యస్య-తస్మై-సర్వకల్యాణగుణాశ్రయత్వేనవేదాన్తైఃప్రతిపాద్యమానాయేత్యర్థః సర్వత్రాధికరణార్థోఽత్రానుసంధేయః - ఆకూతీనాంక్రియాణాం-చిత్తీనాంజ్ఞానానాం - చేతసాంసంకల్పాధ్యవసాయాదీనాం - కర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనోవ్యాపారాణాంవిశేషఃపృథివీ - బహువచనమాకాశాద్యభిప్రాయకం-పృథివీప్రభృతిపఞ్చమహాభూతానాంచా - ధిపతయేనియన్త్రే-ఇదంచాధిపత్యంనసత్యపిపృథగ్భావేభృత్య నిరూపితనియన్తృభావస్యరాజ్ఞఇవ-అపితు - ఆత్మత్వప్రయుక్తమితిద్యోతయితుంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం - సామానాధికరణ్యమాహ॥షోడశకలాయేతి॥షోడశకలాఃపఞ్చభూతానిమనస్సహితాన్యేకాదశేన్ద్రియాణిచ - తత్స్వరూపాయతచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితాయేత్యర్థః

న్యాధిమూలమ్ । హిత్వాగృహంసంసృతిచక్రవాళంనృసింహపాదంభజతాంకుతోభయమ్ ❁॥ ౧౫ ॥గ॥ కేతుమాలేభగవాన్కామదేవస్వరూపేణలక్ష్మ్యాఃప్రియచికీర్షయా ప్రజాపతేర్దుహితౄణాంపుత్రాణాంచతద్వర్షపతీనాంపురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాంయాసాంగర్భా మహాపురుషమహాస్త్రతేజసోద్వేజితమనసాంవిధ్వస్తావ్యసవస్సంవత్సరాన్తేనిపతన్తి । ౧౬ ॥ అతీవసులలితగతివిలాసలసితరుచిరహాసలేశావలోకలీలయాకించిదుత్తమ్భితసున్దరభ్రూమణ్డలసుభగవదనారవిన్దశ్రియారమాంరమయన్నాత్మేన్ద్రియాణిరమయతే । ౧౭ ॥ తస్యభగవతోమాయామయంరూపంపరమసమాధియోగేనరమాదేవీసంవత్సరస్యరాత్రిషుప్రజాపతేర్దుహితృభిరుపేతాఽహస్సుచతద్భర్తృభిరుపాస్తేఇదంచోదాహరన్తి॥౧౮॥ఓంహ్రాం-హ్రీం-హ్రూం-ఓన్నమోభగవతేహృషీకేశాయసర్వగుణవిశేషవిశేషితాత్మనఆకూతీనాంచిత్తీనాంచేతసావిశేషాణాంచాధిపతయేషోడశకలాయచ్ఛన్దోమయాయాన్నమయాయామృతమయాయ-సర్వమయాయ - సహసఓజసేబలా

షోడశ-పఞ్చభూతాన్యేకాదశేన్ద్రియాణిచ - కలాః అంశాః మూర్తయో-యస్యేతిబహువ్రీహిర్వా-జగత్కారణత్వమాహ॥ ఛన్దోమయాయ-ఛన్దః ప్రచురాయ "తస్యహవా ఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద" ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః-ఏవంసమష్టితత్త్వశరీరకమభిధాయవ్యష్టితత్త్వాత్మకత్వమాహ॥ అన్నమయాయ-అన్నమయశబ్దోఽత్రవ్యష్ట్యవస్థతత్త్వసంఘాతాత్మకదేహపరః - తద్రూపాయవ్యష్టిశరీరకాయేత్యర్థః- ఏవంవ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకతత్త్వాన్తరాత్మత్వమభిధాయజీవాన్తరాత్మత్వమపిసామానాధికరణ్యేనాభిధత్తే॥ అమృతమయాయేతి,అమృతశబ్దోఽత్రజీవవాచీపరమాత్మపర్యన్తః - అమృతశరీరకాయేత్యర్థః- ఉక్తానుక్తకాలాద్యన్తరాత్మత్వాభిప్రాయేణాహ॥ సర్వమయాయేతి॥ సర్వాత్మకాయేత్యర్థః-కిం బహునా-తత్తద్వస్తుగతశక్తిరూపత్వమేవేత్యాహ॥ సహసే-మనస్సామర్థ్యరూపాయ - ఓజసేఇన్ద్రియశక్తిరూపాయ-బలాయదేహశక్తిరూపాయ - సహఆదేర్హేతుత్వాత్తత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశః-కాన్తాయనిరతిశయప్రీతివిషయాయ - కామాయస్వేయేషునిరతిశయప్రీతివిశిష్టాయ - తేతుభ్యం-ఉభయత్రపురస్తాత్పృష్ఠతశ్చ - నమః-భూయాత్ ✽ ॥౧౯॥ ✽ ఏవమిమంమన్త్రముదాహరన్తీపత్నీలక్ష్మీః పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యవిశిష్టత్వమేవేత్యాహ॥ స్త్రియ ఇతి॥ స్వతః-హృషీకాణాం ఇన్ద్రియాణాం-అధీశ్వరంఅధిపతిం - స్వతశ్శబ్దేనాధిపత్యస్యనిరుపాధికత్వంవ్యజ్యతే-ఏవంభూతం-త్వాం-వ్రతైః,రారాధ్య-లోకే-స్త్రియః-అన్యం- పతిం-ఆశాసతేకామయన్తే- తేచాశాస్యమానాః పతయః - తాసాంకామయమానానాంస్త్రీణాం-ప్రియంప్రీతివిషయం - అపత్యంఆత్మజం-ధనాన్యా- యూంషిచ నపరిపాన్తినరక్షన్తి - పాతుమసమర్థత్వాదితిభావః-తత్కుతః-యతః-అస్వతన్త్రాః కర్మవశ్యాః - తేషాంపతిత్వంహికర్మాయత్తం - నహికర్మపరవశాః కర్మనిర్హరణేసమర్థాఇతిభావః-ఏవంచ-నిరుపాధికరక్షకత్వస్యైవపతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తేపతయఏవనభవన్తీత్యభిప్రాయః ✽ ॥౨౦॥ ✽ ఏవమన్యత్ర పతిశబ్దోఽముఖ్యవృత్తఇత్యుక్తం - భగవతితుముఖ్యవృత్తఇత్యాహ॥సవాఇతి॥సఃమన్త్రోక్తగుణసంపన్నః-భవాన్-పతిర్వై-

య-కాన్తాయ-కామాయనమస్తఉభయత్రభూయాదితి॥౧౯॥శ్లో॥స్త్రియోవ్రతైస్త్వాంహృషీ✽కేశ్వరంస్వతో
✽హ్యారాధ్యలోకపతిమాశాసతేన్యమ్ । తాసాంనతేవైపరిపాన్త్యపత్యంప్రియంధనాయూంషియతోఽస్వ
తన్త్రాః ॥ ౨౦ ॥ సవై పతిస్స్యాదకుతోభయస్స్వయంసమన్తతఃపాతిభయాతురంజనమ్ । సఏకఏవేతరథామి
థోభయంనైవాత్మలాభాదధిమన్యతేపరమ్ ॥ ౨౧ ॥ యాతస్యతేపాదసరోరుహార్హణంనకామయేత్సాఽఖిల
కామలమ్పటా । తదేవరాసీప్సిత✽మీప్సితోఽర్చితోయద్భగ్నయాచ్ఞాభగవన్ప్రతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ మత్ప్రాప్త
యేఽజేశసురాదయః ప్రభోతప్యన్తఉగ్రంతపఐన్ద్రియేధియః । ఋతేభవత్పాదపరాయణాన్నమాంవిన్దన్త్య

వైశబ్దోఽవధారణే - భవానేవపతిరిత్యర్థః॥తథాచశ్రుతిః "ఏషసర్వేశ్వరఏషభూతాధిపతిరేషభూతపాలః॥నతస్యకశ్చిత్పతిరస్తిలోక" ఇతిచసూత్రంచైతద్విషయకం "అనన్యాధిపతి" రితి,కుతోమమనిరుపాధికంపతిత్వంతత్రాహ॥అకుతోభయఇ నాస్తికుతోభయంయస్యసః - అకుతోభయః - అకర్మవశ్యత్వేనకర్మకృతపారతన్త్ర్యభావాన్నిరుపాధికంరక్షకత్వం త్వయ్యేవేతిభావః - అతఏవ - భయాతురంజనం - సమన్తతః - పాతి - సర్వేభ్యోపిభయేభ్యస్త్రాయతే - సచనిరుపాధికఃపతిర్భవానేకఏవ - ఇతరథా ఈశ్వరద్విత్వేమణ్డలేశ్వరాణామివ - మిథః అన్యోన్యం - భయం - స్యాత్ - యతోభవానేకఏవపతి - రతఏవ - భవా - నాత్మలాభా - త్పరమన్య - దధి అధికం - నైవమన్యతే - ఆత్మనోలాభః పరమాత్మైకశేషత్వజ్ఞానం-తస్మిన్నేవహిసత్యాత్మనఃసత్తా - ఇతరథాఽసత్ప్రాయతైవ - తన్మాత్రమేవచేతనసంరక్షణేభవానపేక్షతే- నతుతతోఽన్యదిత్యర్థః ✽ ॥౨౧॥ ✽ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥ యేతి॥ అఖిలేషుకామేషుపత్యపత్యధనాయురాదిషు.లమ్పటాఆసక్తాసతీ - యాస్త్రీ, తస్యఉక్తవిధస్య, తేతవ, పాదసరోరుహయో - రర్హణంఆరాధనం-నకామయేత్ నకుర్యాత్ -తస్యా, స్తదేవేప్సితంపత్యపత్యాదికం - క్షుద్రంఫల-మర్చిత, స్త్వం - రాసిదదాసి "రా ఆదానే" ఇతిధాతుః-కథంభూత స్త్వం, ఈప్సితః ప్రీతివిషయః - పురుషార్థరూపః - సర్వవిధపురుషార్థరూపంత్వాం అపురుషార్థరూపంమత్వా త్వత్తోఽన్యంయంకంచిత్పురుషార్థంత్వత్తః ప్రార్థయతే - తస్యాస్తమేవపురుషార్థాభాసందదాసి - నతుస్వాత్మానమిత్యభిప్రాయః - యాతస్త్వత్తోన్యదపురుషార్థరూపం - అతఏవ-భగ్నాయాచ్ఞాయాచితార్థోయస్యా - స్తథాభూతాసతీ-హేభగవన్, ప్రతప్యతేదుఃఖినీభవతి -నతులబ్ధాత్మాఽహమివనితరాంసుఖ్యతీత్యభిప్రాయః-ఈప్సితార్చితమితిపాఠాన్తరం- ఇష్టత్వేనపూజితంప్రకృష్టమీప్సితమితియావత్ - తుచ్ఛపురుషార్థరూపమపినిరతిశయపురుషార్థత్వేనమన్యమానంపత్యపత్యాద్యన్యతమసాంసారికమేవఫలంరాసీత్యభిప్రాయః ✽ ॥౨౨॥ ✽ ననులక్ష్మీర్హిలోకేపురుషార్థత్వేనప్రసిద్ధా-నత్వహమతః కథమేతదుచ్యతే॥తత్రాహ॥

✽ పా॥ ఈప్సితార్చితమ్.

మత్ప్రాప్తయ ఇతి ॥ ఐన్ద్రియే శబ్దాదౌ ధీ, ర్యేషాం - తే తథాభూతాః - కణ్ఠేకాలవదలుక్సమాసః - అజో బ్రహ్మా, ఈశో రుద్రః, సురా ఇన్ద్రాదయసురాశ్చ, తే - యద్యపి, మత్ప్రాప్తయే మాం ప్రాప్తుం - భవత్పాదపరాయణాదృతే భవత్పాదారవిన్దశరణవరణం వినా - అన్య - దుగ్రం తప - స్తప్యన్తే - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - తపః కుర్వన్తీత్యర్థః - తథాపి - మాం - న విన్దన్తి న ప్రాప్నువన్తి, కుతః - హే అజిత, యతోఽహం త్వద్ధృదయా - తవ - హృత్ హృదయం - అయా ప్రాప్తా - త్వద్ధృద్గతాఽహం, త్వదపృథక్సిద్ధత్వేన మమ త్వదన్తర్గతత్వేనైవ పురుషార్థరూపత్వం - న తు పృథగిత్యర్థః, యద్వా, నిరతిశయపురుషార్థరూపస్త్వం హృదయః హృద్గతో యస్యా, స్తథాభూతాఽహం - త్వమేవ హృదయం యస్యాస్సేతి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య తవ నిత్యం మద్ధృద్గతత్వేనాహమపి పురుషార్థరూపా భవాని - న తు స్వత ఇత్యర్థః, అతో - మే భవత్పాదారవిన్దపరాయణాస్తానేవాహమనువర్త ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇదానీం తత్కృపాం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ యః సర్వపురుషార్థరూపస్స, త్వం - హే అచ్యుత - వన్దితం సర్వపురుషార్థదత్వేన స్తుతం, తత్, కరామ్బుజం - మమాపి శిరసి - నిధేహి - కథంభూతం, య - త్సాత్వతాం ఏకాన్తినాం - శీర్ష్ణి త్వత్ త్వయా - అధాయి కృపయా నిహితం - మత్పూర్ణకృపావిషయా త్వమపూర్వం కిమిదం ప్రార్థయసే - తత్రాహ ॥ హే వరేణ్య - మాయయా, మాయా - ప్రధానం, మాయారూపేణ శ్రీవత్సేన సహ, మాం - లక్ష్మ చిహ్నం వక్షసి - బిభర్షి చిహ్నరూపేణ బిభర్షి, శ్రీవత్సస్య ప్రధానాత్మకత్వం "శ్రీవత్సస్థానమపరమనన్తేన సమాశ్రితమ్ ॥ ప్రధానం బుద్ధిరప్యాస్తే గదారూపేణ మాధవ" మితి భగవతా పరాశరేణోక్తం, మాయయేతి దృష్టాన్తార్థం, యథా శ్రీవత్సం తవ లక్ష్మ - తథాఽహమపి లక్ష్మ - అతస్సాత్త్వత్స్వివ మయి కృపాఽస్తిత వేత్యభిప్రాయః "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత" మిత్యుక్తం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య శీర్ష్ణి సాత్వతాం యదధాయీత్యుక్తం, అత్ర కార

హం త్వద్ధృదయా యతోఽజిత ॥ ౨౩ ॥ స త్వం మమాప్యచ్యుత శీర్ష్ణి వన్దితం కరామ్బుజం యత్త్వదధాయి సాత్వతామ్ । బిభర్షి మాం లక్ష్మ వరేణ్య మాయయా క ఈశ్వరస్యేహితమూహితుం విభుః ॥ ౨౪ ॥ గ ॥ రమ్యకేఽపి భగవతః ప్రియతమం మాత్స్యమవతారరూపం తద్వర్షపురుషస్య మనోః ప్రాక్ప్రదర్శితం స ఇదానీమపి మహతా భక్తియోగేనారాధయతీదం చోదాహరతి, ఓం నమో భగవతే ముఖ్యతమాయ నమస్సత్త్వాయ ప్రాణాయౌజసే సహసే బలాయ మహామత్స్యాయ నమ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ప ॥ అన్తర్బహిశ్చాఖిలలోకపాలకైరదృష్టరూపో విచరస్యురుస్వనః । స ఈశ్వరస్త్వం య ఇదం వశేఽనయన్నామ్నా యథా దారుమయీం నరః స్త్రియమ్ ॥ ౨౬ ॥ యం లోకపాలాః కిల మత్సరజ్వరం హిత్వా యతన్తోఽపి పృథక్సమేత్య చ । పాతుం న శేకుర్ద్విపదశ్చతుష్పదస్సరీసృపం స్థా

ణం న కోఽపి వేత్తుం ప్రభురిత్యాహ ॥ ఈశ్వరస్య తవ - ఈహితం చేష్టితం అభిప్రేతం వా - ఊహితుం తర్కయితుం కో వా - ప్రభుస్సమర్థః, న కోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం కేతుమాలే ఉపాస్యోపాసకాదికముక్తం, అథ రమ్యకే తదాహ ॥ రమ్యక ఇతి ॥ ప్రాక్ యుగాన్తసమయే - మనోః - రమ్యకవర్షాధిపతేః - ప్రదర్శితం య - న్మాత్స్యం రూపం - భగవతః ప్రియతమం - తదేవ రూపం - స ఏవ మనుః - రమ్యకవర్షే - ఇదానీమపి - మహతా అవిచ్ఛిన్నేన - భక్తియోగేన - ఆరాధయ - న్నాస్తే, సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే - ముఖే భవః ముఖ్యః - తస్మై ప్రథమావతారాయేత్యర్థః. ప్రాణాయ జీవయిత్రే ప్రాణవ్యష్ట్యన్తరాత్మనే వా, ఓజసే - ఇన్ద్రియశక్త్యధిష్ఠాత్రే - సహసే మనశ్శక్త్యధిష్ఠాత్రే - బలాయ శరీరశక్త్యధిష్ఠాత్రే - తత్తదవతారాసాధారణా గుణాః సర్వత్రోపాసనార్థమన్త్రోపాత్తాః, ఏవంభూతాయ - మహతే దృష్టవిసజాతీయాయ, మత్స్యాయ - నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కృత్స్నచిదచిదాత్మకజగన్నియన్తృత్వరక్షకత్వవిశిష్టం స్తువన్తి ॥ అన్తర్బహిరితి ॥ లోకపాలై, రన్తర్బహిశ్చ, అదృష్టం రూపం యస్య, ఉరుః అధికం స్వనో వేదాత్మకో నాదో - యస్య తథాభూతః - త్వం, ఈశ్వర ఏవ, కోఽసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ ॥ యః - ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగత్ విధినిషేధాలమ్బనభూతేన బ్రాహ్మణాదినామ్నా వశే - అనయత్ నీతవాన్ - నయనం చాత్ర నియమనపూర్వకం రక్షణం, యథా, దారుమయీం దారుణో వికారరూపాం, స్త్రియం స్త్రీప్రతికృతిం - నరః, స్వవశీకృత్య నాటయతి, తద్వదితి, అనేన కృత్స్నజగన్నేతృత్వకథనేన కారణత్వమప్యుక్తం కారణత్వనియన్తృత్వయోరేకగతత్వాత్ "ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ" ఇతి శ్రవణాత్ - సర్వభూతాన్తరాత్మేత్యనేన నేతృత్వం - ఏక ఇత్యనేన కారణత్వం చోక్తం "ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీ" దిత్యనేన సంవాదాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇదం చ జగన్నేతృత్వాదికమనితరసాధారణమిత్యాహ ॥ యమితి ॥ మత్సరజ్వరం మత్సరః ఐశ్వర్యాసహిష్ణుత్వం - స ఏవ జ్వరః - తం - హిత్వాఽపి - పృథక్ - సమేత్య సంఘీభూయాపి వా, యతన్తోఽపి, లోకపాలాః, యం ప్రపఞ్చం, పాతుం రక్షితుం, న శేకుః న ప్రభవః - ప్ర

పఞ్చంవిశినష్టి ॥ యత్ ,ద్విపదాదిరూపంచరిష్ణు,స్థాస్నుపర్వతాదిరూపంస్థావరజాతంచ అత్రప్రపఞ్చేదృశ్యతే ❀ ॥౨౭॥ ❀ త్వంతురక్షితవానిత్యాహ ॥భవానితి॥ ఊర్మిమాలినిఉచ్చతరతరఙ్గవత్తియుక్తియుగాన్తార్ణవేకస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయార్ణవే ఓషధీనాంవీరుధాం - గుల్మానాంచ-నిధింఆశ్రయభూతా - ఇమాంక్షోణీం , మయామనునాసహ,ధృత్వేతిశేషః-యోభవాన్-ఓజసావిక్రమతేవిరచతి , యద్వాపాతుమిత్యస్యానుషఙ్గః - క్షోణీం-పాతుం-క్రమతేఉత్సహత ఇత్యర్థః.యతః-అజస్త్వం, యద్వా, హేఉరుక్రమ, తేజఓజసా - తేజోరూపేణసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకేనఓజసాబలేన, నతుసాధనాన్తరేణ-ఇమాంక్షోణీం,రక్షితవానిత్యధ్యాహారః , క్షోణీమువాహశాషధివీరుధామితిపాఠేతు , నాస్తిక్రియాపదాధ్యాహారః , ఉవాహధృతవానిత్యర్థః , తస్మై,జగత్ప్రాణగణాత్మనే - తుభ్యం , నమః-జగత్ప్రాణగణఃప్రతిశరీరంప్రాణవ్యష్టిగణః , తదన్తరాత్మనఇత్యర్థః , జగత్ప్రాణగుణాత్మనఇతిపాఠేతు - జగత్ప్రాణనిరూపణస్వభావాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అథహిరణ్మయవర్షేఉపాస్యాదికమాహ॥హిరణ్మయఇతి॥భగవాన్,కూర్మరూపంబిభ్రాణో , హిరణ్మయేవర్షే, నివసతి । తస్యభగవతః-తాం ప్రియతమాం-కూర్మతనుం - పితృగణానామధిపతిః - అర్యమా-తద్వర్షస్థైఃపురుషైస్సహ-ఉపధావతి-అనువర్తతే -ఉపాస్తఇత్యర్థః. శేషంపూర్వవత్- అకూపారాయకూర్మరూపాయ,కుత్సితాఃస్వల్పాఃఆపోయస్మిన్తత్కూపం " ఊదనో" రిత్యత్రఊదితియోగవిభాగాదపఊత్వం - త-దారాతిస్వీకరోతీతికూపారః , సనభవతీత్య కూపారః-సర్వేసత్త్వాఃజన్తవః-గుణాస్తద్గతాహేయాఃకల్యాణాశ్చ - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదయః-తే. విశేషణానిసద్వారకాణ్యద్వారకాణిచ ప్రకారభూతాని - యస్యతస్మై - తత్ర-సర్వసత్త్వానాంకల్యాణగుణానాంచసాక్షాద్విశేషణత్వం- సత్త్వగతగుణానాంతుసత్త్వద్వారా విశేషణత్వమితివివేకః - అనుపలక్షితస్థానాయఅన్తస్సముద్రేమన్దరమూలేస్థితాయేత్యర్థః - అవర్ష్మణేప్రాకృతదేహరహితాయ - వర్ష్మణఇతిచ్ఛేదః- అప్రాకృతదివ్యదేహాయ-వర్ష్మశబ్దోదేహపర్యన్తవృత్తిః - వర్ష్మణేశ్రేష్ఠాయేతివా-గరీయసేవా - గరియస్త్వంచకాలానవచ్ఛిన్నత్వం - భూమ్నేమహిమవతే - అవస్థానాయఆధారభూతాయ - అధికరణేల్యుట్-గుణభేదాభిప్రాయానమఃపదావృత్తిః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ విశ్వరూపత్వానన్తత్వాదిగుణవిశిష్టంస్తౌతి॥ యద్రూపమితి॥ఏతజ్జగత్ ,యస్య,రూపంశరీరం,తస్మై, తే,వ్యవసాయరూపిణే,నమఇత్యన్వయః - వ్యవసాయరూపిణేసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తకాయేత్యర్థః - యద్వా,వ్యవసాయో ఽత్రనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నంజ్ఞానం -తదేవ-రూపంఆకారః -తదస్యాస్తీతితథా,తస్మై , నమస్తేవ్యపదేశరూపిణఇతిపాఠాన్తరం-తత్రవ్యపదిశ్యతఇతివ్యపదేశః.వాగ్వ్యవహారార్హాఃదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకఃప్రపఞ్చ -స ఏవరూపం-తదస్యాస్తీతితథా , నచయద్రూపమేతదిత్యనేనపౌనరుక్త్యం , వ్యపదేశరూపిణఇత్యస్యైవోపపాదకత్వాచ్ఛ్లోకశేషస్య, అవ్యపదేశరూపిణఇతివాచ్ఛేదః , అవ్యపదేశం-చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనవ్యపదేష్టుమశక్యం , రూపం-తదస్యాస్తీతితథా-తస్మై , ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టంజగద్విశినష్టి ॥ నిజమాయయాఽర్పితంప్రకృత్యానిర్వర్తితం-అర్థస్వరూపంభోగ్యత్వేనప్రతీయమానం , బహురూపరూపితంజాతిగుణాదినిరూప్యం.ఏవంవిధంజగ-ద్యస్యరూపం-యస్యచ-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో , నాస్తికుతఃఅయథోపలమ్భనాత్ యథావత్సాకల్యేనఉపలమ్భాభావాత్-యస్యేత్యనేనజగద్వాపరామృశ్యతే , యస్యజగతః-సంఖ్యాప్రకాశో,నాస్తి-కుతః. అయథోపలమ్భనాత్,అయథావదుపలమ్భనాత్ , అబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపలమ్భనాత్ , యద్యపి , జగత్ప్రతీయతఏవ-తథాప్యవిదుషామబ్రహ్మాత్మకత్వేనతత్ప్రతీతిరసతీత్యభిప్రాయేసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యుక్తం, యద్వా , యస్యజగతః-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో,నాస్తి,కుతః,అయథోపలమ్భనాత్,సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్ " కోటిశోహ్యణ్డరాశయ,, ఇతి-జగతోప్యానన్త్యాది

స్నుయదత్రదృశ్యతే । ౨౭ । భవాన్యుగాన్తార్ణవఊర్మిమాలిని ❀ క్షోణీమిమామోషధివీరుధాంనిధిమ్।మయాసహోరుక్రమతేఽజఓజసాతస్మైజగత్ప్రాణ×గణాత్మనేనమః ॥ ౨౮ ॥గ।హిరణ్మయేతుభగవాన్నివసతికూర్మతనుంబిభ్రాణస్తస్యతత్ప్రియతమాంతనుమర్యమాసహతద్వర్షపురుషైఃపితృగణాధిపతిరుపధావతి . మన్త్రమిమంచానుజపతి॥ఓంనమోభగవతే-అకూపారాయ- సర్వసత్త్వగుణవిశేషణాయ-నోపలక్షితస్థానాయ నమోవర్ష్మణేనమోభూమ్నేనమోఽవస్థానాయనమస్తఇతి ॥ ౨౯ ॥ శ్లో॥యద్రూపమేతన్నిజమాయయాఽర్పిత ❀ మర్థస్వరూపంబహురూపరూపితమ్। సంఖ్యానయస్యాస్త్యయథోపలమ్భనాత్తస్మైనమస్తేవ్యపదేశ

❀ ॥ పా ॥ క్షోణీమువాహశాషధివీరుధామ్ ;× ॥ పా ॥ గుణాత్మనేనమః.

తిభావః-యద్వా-యస్యజగతః - అయథోపలమ్భనాత్ - అయథార్థత్వేనోపలమ్భనాత్ - మయ్యర్పితత్వార్థస్వరూపత్వబహురూపరూపితత్వభగవచ్ఛరీరత్వాదివ్యతిరేకేణోపలమ్భాత్-సంఖ్యాప్రకాశో - నాస్తి-జగతఉక్తాకారవిపరీతాకారోపలమ్భో భ్రమరూపఇత్యర్థః * ॥ ౩౦ ॥ * ఏవంవిశ్వరూపత్వమనన్తత్వం చోక్తం-యతోవిశ్వరూపస్త్వం, అతఏవద్యౌఃఖమాదిశబ్దైర్భవానేవాభిధీయతఇత్యాహ ॥ జరాయుజమితి ॥ హే దేవ-చరాచరభేదేనద్వివిధం-పునర్జరాయుజాదివదవాన్తరభేదేనచతుర్విధ-మేతజ్జగత్-తవ-విభూతిః భేదంవిభూతివిశేషరూపం-శరీరవిశేషరూపమిత్యర్థః-అతఏవ . ద్యౌఃఖమిత్యాద్యేవమభిధేయ-స్త్వం-ఏకఏవ-ద్యౌరాదిశబ్దైరభిధీయమానస్త్వమేవేత్యర్థః„ అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణి-తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్-సచ్చత్యచ్చాభవ„ దితిశ్రుత్యుక్తవిధయా నామరూపతద్బుద్ధీనాంపరమాత్మపర్యన్తత్వసిద్ధేః - ద్యౌరాదీనాంపరమాత్మశరీరత్వాచ్ఛరీరవాచినాంశబ్దానాంశరీరిపర్యన్తాభిధానస్య గవాదిశుక్లాదిజాతిగుణాదిశబ్దానాంవ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తాభిధానవదాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధత్వాచ్చద్యౌఃఖమిత్యేవంరూపేణత్వమేవవాచ్యో బోధ్యశ్చేత్యభిప్రాయః- ఏవమనన్తవివిధవిచిత్రవిభూతిత్వముక్తమ్ * ॥ ౩౧ ॥ * ననుసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యానన్త్యముక్తంతదయుక్తం-పృథివ్యాదితత్త్వానాంచతుర్విం శత్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నత్వాదతఆహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ అసంఖ్యేయాని అనన్తత్వాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్యాని, విశేషాణివిలక్షణాని, దేవాదినామాని-రూపాణిచఆకృతయశ్చ, యస్య రూపశబ్దేనపృథివ్యాదిద్రవ్యం వివక్షితం - తత్సంఘాతగతసంస్థానమాకృతిశబ్దేన - తద్వాచకశబ్దోనామశబ్దేనవివక్షితః-అసంఖ్యేయావిశేషా ఏషామితిపూర్వత్ర బహువ్రీహిః, స్తానినామానిరూపాణ్యాకృతయశ్చయస్యేతివా, ఏతాదృశే ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే - అసంఖ్యేయవైభవే-త్వయి, ఇయం చతుర్వింశతిఃపఞ్చవింశతిరిత్యాదిరూపా-సంఖ్యా - కవిభిః కపిలాదిభిః-పృథివ్యాదితత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః - కల్పితామన్దబుద్ధీనాంసుఖగ్రహణాయ సంకలయ్య సంగృహ్య ప్రదర్శితా - వస్తుతఃపృథివ్యాదీనామచేతనతత్త్వానామనన్తావాన్తరభేదానాంచేతనానాంచపరమాత్మనశ్చానన్త్యాదసంఖ్యేయత్వమేవే

రూపిణే ॥ ౩౦ ॥ జరాయుజంస్వేదజమణ్డజోద్భిజ్జంచరాచరందేవవిభూతిభూతమ్ * । ద్యౌఃఖంక్షితిశ్శైలస
రిత్సముద్రద్వీపగ్రహర్క్షేత్యభిధేయఏకః ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్నసంఖ్యేయవిశేషనామరూపాకృతౌ కవిభిః * కల్పితే
యమ్ । సంఖ్యాయయాతత్త్వదృశాఽపనీయతే * తస్మైనమస్సాంఖ్యనిదర్శనాయ ॥ ౩౨ ॥ చూ॥ ఉత్తరేషుకురు
షుభగవాన్యజ్ఞపురుషఃకృతవరాహరూపఆస్తే. తంతుదేవీహ్యేషాభూస్సహకురుభిరస్ఖలితభక్తియోగేనోప

తిభావః ॥ ఏవంపరకల్పితాసంఖ్యా-యయా-తత్త్వదృశా యద్విషయయా తాత్త్వికయాబుద్ధ్యా- అనన్తవైభవత్వయాథాత్మ్యబుద్ధ్యా, ఆపనీయతేఅపనుద్యతే - అసంఖ్యాతవిభూతిత్వాత్-తస్మై, సాంఖ్యనిదర్శనాయ- సంఖ్యాబుద్ధిర్వ్యవసాయాత్మికాప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిషయా, సైవసాంఖ్యం - నితరాందృశ్యతేఽనేనేతినిదర్శనం - సాంఖ్యంనిదర్శనంయస్య, సాంఖ్యజ్ఞానగమ్యాయేత్యర్థః - ననుభగవద్విభూతిభూతస్య జగతఆనన్త్యేకథంభగవత్స్వరూపస్యానన్త్యం, ప్రకృతిపురుషాదినిరూప్యం హి తస్యానన్త్యంప్రకృతిపురుషయోరనన్తత్వఏవతద్ఘటతేనాన్యథా, అత్రోచ్యతే, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపంహితావదానన్త్యం - తదేతత్త్రివిధమానన్త్యంపరమాత్మనిసుస్థం - ఇదమత్రాస్తి అత్రనాస్తీదమిదానీమస్తినాస్తీతి దేశకాలపరిచ్ఛేదయోరభావాత్ - ఇదమిదంభవతినభవతీతివస్తుపరిచ్ఛేదస్యాపిసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావరూపస్యాభావాత్ - బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేనసర్వవస్తుసమానాధికృతత్వవ్యపదేశవిషయత్వాత్ -జీవానాంత్వణుపరిమాణత్వేఽపితేషామానన్త్యాత్ ధర్మభూతజ్ఞానస్య సంసారదశాయాంకర్మణాసంకుచితత్వేఽపి-వస్తుతస్తదభావాన్ముక్తిదశాయాం„ సచానన్త్యాయకల్పత„ ఇత్యానన్త్యశ్రవణాత్ - బ్రహ్మణోఽచేతనాన్తరాత్మత్వస్యజీవద్వారకతయా„ అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య„ ఇతిశ్రవణాత్, జీవస్వరూపస్యనిత్యత్వాచ్చ-తేషామప్యానన్త్యం దేశతఃకాలతశ్చాస్త్యేవ- అచేతనస్యాపికారణావస్థాయాంనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వేఽపికార్యావస్థాయామానన్త్యమస్త్యేవ - తర్హిప్రకృతిపురుషాపేక్షయాపరమాత్మనఆనన్త్యేకోవిశేషఇతిచేత్ - ఇయాంస్తువిశేషః -యత్కార్యావస్థాయాంకారణావస్థాయాంచస్వరూపేణగుణైశ్చానన్త్యం - ఇతరయోస్తుదేశతఃకాలతశ్చధర్మకృతంకార్యకృతంముక్త్యవస్థకార్యావస్థయోరితి - నను, బ్రహ్మణస్స్వరూపస్యసర్వాత్మకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్మకవస్తుపరిచ్ఛేదసత్త్వేఽపికథంతద్గుణానాంవస్తుపరిచ్ఛేదఇతిచేత్, ఏవంతర్హ్యేవంవస్తుపరిచ్ఛేదః - యద్గుణైరనికర్షః - తద్యథా-దశవర్ణస్వర్ణాపేక్షయానవవర్ణస్వర్ణస్యపవిత్రత్వేజ్వాలత్వగురుత్వాదిభిర్గుణైర్నికర్షస్తదపేక్షయాచకలధౌతస్య - ఏవంగుణైర్నికర్షాభావోవస్తుపరిచ్ఛేదోబోధ్యః * ॥ ౩౨ ॥ * అథోత్తరేషుకురుషూపాస్త్యాదికమాహ ! ఉత్తరేష్వితి ॥ కృతంధృతం-వరాహరూపం-యేన-తాదృశో-భగవాన్ -షాడ్గుణ్యపూ

ర్ణః-యజ్ఞపురుషః యజ్ఞశరీరకస్తదారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ - ఆస్తే - తంతువరాహరూపంభగవన్తం - ఏషాభూదేవీ-కురుభిఃకురువర్షస్థైఃపురుషైస్సహ - స్ఖలితభక్తియోగేనఅవిచ్ఛిన్నభక్తియోగేన - ఉపధావతిఅనువర్తతే - భక్తియోగేనారాధయతీత్యర్థః-ఇమాంవక్ష్యమాణాం - పరమాంశ్రేష్ఠా-ముపనిషదం - ఆవర్తయతిజపతి ॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థఃపూర్వవత్-మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయమన్త్రతత్త్వంమన్త్రప్రతిపాద్యంవస్తు - తదేవ-లిఙ్గంశరీరం-యద్వా - మన్త్రతత్త్వంస్వస్వరూపస్య-లిఙ్గంజ్ఞాపకం యస్య - మన్త్రతత్త్వైర్మన్త్రతత్ప్రతిపాద్యైః- తైః-లిఙ్గైఃశరీరైర్జ్ఞాపకైః యస్యేతివా-యద్వా-మన్త్రగతానితత్వానిఇన్ద్రాద్యర్థస్వరూపాణి-తానిలిఙ్గానిశరీరాణియస్య - తస్మై - యజ్ఞక్రతవే,అసోమకాయాగాయజ్ఞాః - ససోమాస్తుక్రతవః-తదుభయాయ-తదన్తరాత్మత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలదత్వాచ్చతత్తాదాత్మ్యంవివక్షితం - మహాన్తోఽధ్వరాఃఅవయవభూతాయస్య-యద్వా - అధ్వరస్యఅవయవాః స్రుక్స్రువేడాదయః-మహాన్తః - అధ్వరావయవాః-యస్య - స్రుగాదయఃతుణ్డాదిరూపేణ ప్తృభిరనుసంధేయా-యస్య-తస్మా ఇత్యర్థః-తథాచోక్తంస్మృతౌ ''స్రుక్తుణ్డఆసీత్స్రువఈశనాసయోః,,రిత్యాదినా-మహాపురుషాయ ''వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం - ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితి-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వావ్యనన్తకల్యాణమహాగుణవిశిష్టాయ - పురుషాయసర్వాన్తరాత్మనే- కర్మశుక్లాయకర్మణాశుక్లాయ-విశుద్ధాయవిశుద్ధకర్మణే-సంసృతిప్రతిభటకర్మణఇతియావత్ ,నతుకర్మరహితాయేత్యర్థః ''సర్వకర్మాసర్వకామఃసర్వగన్ధస్సర్వరస,, ఇతిదేవమనుష్యాదిసజాతీయవిజాతీయాబన్ధకసర్వకర్మాశ్రయత్వశ్రవణాత్ '' నిష్క్రియంనిష్కల ,,మిత్యనేనతుబన్ధకకర్మానాశ్రయత్వముచ్యతే - త్రియుగాయ-కర్మశుక్లాయాపిత్రియుగాయషాడ్గుణ్యపూర్ణాయ - త్రీణియుగానిజ్ఞానశక్త్యాదీనాంయస్యతస్మై -యద్యపిభగవతఇత్యనేనాపిషాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్తా - తథాపికర్మశుక్లాయేత్యనేన క్రియాశ్రయత్వకథనప్రసక్తం జీవస్యేవాజ్ఞతాదికం వారయితుంత్రియుగాయేత్యుక్తమతోపౌనరుక్త్యంఅరుణాయఅరుణవర్ణాయ - శ్వేతవరాహరూపత్వేఽపిచక్షుషోరరుణవర్ణత్వాత్తదభిప్రాయేణారుణాయేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁సర్వాన్తరాత్మత్వముముక్షూపాస్యత్వాదికమనుసందధానోనమస్కరోతి॥ యస్యేతి॥ కవయఃప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదః - యస్య-విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్యైవ -వివిధంపశ్యచ్చిత్ విపశ్చిత్ - పృషోదరాదిత్వాద్యచ్ఛబ్దస్యస్థానేచకారాదేశః ''సోఽశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహబ్రహ్మణావిపశ్చితే,,తివిపశ్చిచ్ఛబ్దోబ్రహ్మణిప్రయుక్తః - రూపం ''సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మే,,తి-లక్షణలక్షితం,గుణేషు,గుణపరిణామరూపేషుదేవాదిశరీరేన్ద్రియసంసృష్టేషుభూతేషు - క్రియార్థైర్గూఢంక్రియార్థైఃకర్మఫలైః- గూఢంజీవసంబన్ధిక్రియాఫలైస్తేషాంగూఢం ''తం దుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణ,, మితిజీవానాంకర్మభిఃపరమాత్మస్వరూపస్య తిరోహితత్వశ్రవణాత్-దిదృక్షవః ద్రష్టుంసాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-దారుషు-జాతవేదసమగ్నిమివ-మథ్నా వివేకసాధనేనమనసా-మథ్నన్తివివిఞ్చన్తి-పంచవింశతితత్త్వేభ్యఃపృథక్కృత్యపశ్యన్తీత్యర్థః, దారుష్వివజాతవేదసమిత్యనేనదృష్టాన్తేనసర్వాన్తరాత్మత్వముక్తం, దిదృక్షవఃకవయఇత్యనేనోపాస్యత్వముక్తం - తస్మైఈశితాత్మనే-కర్తరిక్తః-ఈశ్వరాయ - పరమాత్మనే-నమః-ఈరితాత్మనేఇతిపాఠే-ఈరితాఃప్రేరితాఃనియమితాః - ఆత్మానోజీవాఃయేనతస్మా ఇత్యర్థః ❁ । ౩౪ । ❁ గుణశబ్దోపలక్షితచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేనతద్వైలక్షణ్యముక్తం - తదేవవిశదయన్నమస్కరోతి ॥ ద్రవ్యేతి ॥ అఙ్గేత్యభిముఖీకరణం- హేభగవన్ - అతిశయాత్మబుద్ధిభిఃఅతిశయితాత్మపరమాత్మవిషయబుద్ధిమద్భిఃపురుషైః - అన్వీక్షయానిపుణనిరూపణేన-వస్తు - వస్తుతః-పరమార్థతః - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనేతియావత్-నిరీక్షితః - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య - నిరస్తమాయాకృతయే-నిరస్తా-మాయాకృతిఃప్రకృతికార్యం - యస్మా-త్తస్మై-తేనమోనమఇత్యన్వయః- కైస్సహకుత్రనిరీక్షణంతత్రాహ॥ ద్రవ్యంభూతపఞ్చకం-క్రియాహేతుర్వాగాదికర్మేన్ద్రియం - అయనంజ్ఞానేన్ద్రియం-ఈయతేజ్ఞాయతేఅనేనేతిజ్ఞానసాధనత్వాచ్చక్షురాదిజ్ఞానేన్ద్రియస్య - ఏషాంసమాహారద్వన్ద్వః , ఏతత్సంఘాతరూపేశరీరే-సకర్తృభిస్సహితైర్వ్యఞ్జకైః - మాయాగుణైఃప్రకృతి

ధావతీమాంచపరమాముపనిషదమావర్తయతి ॥ ఓంనమోభగవతేమన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయయజ్ఞక్రతవేమహాధ్వరావయవాయమహాపురుషాయనమః- కర్మశుక్లాయ,త్రియుగాయారుణాయనమస్తఇతి॥ ౩౩ ॥ శ్లో॥ యస్యస్వరూపంకవయోవిపశ్చితోగుణేషుదారుష్వివజాతవేదసమ్ । మథ్నన్తిమథ్నా మనసాదిదృక్షవోగూఢంక్రియార్థైర్నమ ❁ ఈశితాత్మనే । ౩౪ ॥ ద్రవ్యక్రియాహేత్వయనేశకర్తృభిర్మాయాగుణైర్వస్తునిరీక్షితాత్మనే । అ

❁ । పా ॥ ఈరితాత్మనే

గుణైస్సహ-నిరీక్షితాత్మనే- నమః- దేహభూతేన్ద్రియగుణత్రయజీవాత్మభిస్సహవివిచ్య నిరీక్షితాయేత్యర్థః- అనేనపూర్వశ్లోకగుణపదం దేవాద్యవస్థజీవోపలక్షకమిత్యావేదితం - అన్యథాఽస్మిన్- శ్లోకే జీవోపస్థాపకకర్తృపదాసఙ్గతిఃస్పష్టైవ-ఏవంచ గుణపదేన దేహమాత్రమభిప్రేత్య తేషుజీవతాదాత్మ్యేనమత్వాస్తీతినభ్రమితవ్యమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ నిరస్తమాయాకృతయ ఇత్యనేనమాయాకార్యదోషప్రతిభటత్వముక్తం॥ తదుపపత్తయే మాయాయా ఈశ్వరవశ్యతామాహ ॥ కరోతీతి ॥ యోభవాన్ యస్యప్రధానస్య - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - ప్రధానాభిప్రాయేణయస్యేతినపుంసకనిర్దేశః - విశ్వస్య స్థితిసంయమోదయం స్థితిలయసర్గం-కరోతి-కథంభూతం - ఈప్సితం-ధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయసాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనజీవానుగ్రహార్థత్వాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తస్యేప్సితత్వం - జీవార్థత్వేనేప్సితమితియావత్ - నేప్సితంస్వార్థత్వే నానీప్సితమిత్యర్థః-తస్మాత్ - ఈక్షితుస్సంకల్పరూపజ్ఞానవతఃత్వత్తః-మాయాసత్త్వాదిగుణాత్మికాత్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యథా-గ్రావ్ణోఽయస్కాన్తాత్ - తదాశ్రయంతదభిముఖంసత్- అయోలోహం-భ్రమతి-తథాభ్రమతి - త్వదాయత్తాత్వత్సంకల్పానుగుణకార్యకారిణీభవతీతిభావః ॥ యద్వా- ఈక్షితుః « తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయ ,, ఇత్యుక్తవీక్షణవతః-యస్యతవ-మాయా-యస్యేతిషష్ఠీశరీరశరీరిభావసంబన్ధే-త్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యద్వా-తాదర్థ్యేషష్ఠీ - దృష్టాన్తసామర్థ్యాత్-త్వదధీనామాయాత్వదాహితశక్తిరితియావత్ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః-విశ్వస్య-స్థిత్యాదికం-కరోతి - స్వతోఽశక్తాపిత్వదనుప్రవేశేనాహితశక్తిర్విశ్వస్యస్థిత్యాదికంకరోతీత్యర్థః - స్వతోఽశక్తాకథంత్వదనుప్రవేశమాత్రేణశక్తిమతీస్యాదిత్యత్రాహ॥ యథాయోభ్రమతే॥ తదాశ్రయంగ్రావ్ణ ఇతి - విశ్వస్థిత్యాదికర్తృత్వస్యపరమాత్మధర్మత్వేనమాయాకరోతీత్యయుక్తమితిచేత్ - ఉచ్యతే-భగవదవతారరూపాణాంబ్రహ్మాదీనాంసృష్ట్యాదికర్తృత్వస్యరజ ఆదిమాయాగుణప్రాచుర్యప్రయుక్తత్వాన్మాయా

స్వీక్షయాఽఙ్గాతిశయాత్మబుద్ధిభిర్నిరస్తమాయాకృతయేనమోనమః ॥ ౩౫॥ కరోతివిశ్వస్థితిసంయమోదయం
యస్యేప్సితంనేప్సితమీక్షితుర్గుణైః।మాయాయథాఽయోభ్రమతే ❀ తదాశ్రయంగ్రావ్ణోనమస్తేగుణకర్మ
సాక్షిణే ॥ ౩౬॥ ప్రమథ్యదైత్యంప్రతివారణంమృధేయోమాంరసాయాజగదాదిసూకరః।కృత్వాగ్రదంష్ట్రే
నిరగాదుదన్వతఃక్రీడన్నివేభఃప్రణతాస్మితంవిభుమ్ ॥ ౩౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుక ఉవాచ॥౧ ॥ కింపురుషేవర్షేభగవన్తమాదిపురుషంలక్ష్మణాగ్రజంసీతాభిరామంరామంతచ్చరణసన్నిక
ర్షాభిరతఃపరమభాగవతోహనుమాన్సహకింపురుషైరవిరతభక్తిరుపాస్తే-ఆర్ష్టిషేణేనసహగన్ధర్వైరుపగీయ
మానాంపరమకల్యాణీంభగవద్భర్తృకశృణోతిస్వయంచేదముపగాయతి॥ ఓంనమోభగవత ఉత్తమశ్లోకాయ

విశ్వస్థిత్యాదికంకరోతీత్యుక్తమితి - నేప్సితమిత్యనేనవిశ్వస్థిత్యాదికంనభగవతోభోగార్థమిత్యుక్తం - ఈప్సితమిత్యనేనజీవానుగ్రహార్థంలీలార్థంచేతిసూచితం - ననువిశ్వస్థిత్యాదికంనజీవానుగ్రహార్థంభవతి - కింతుగర్భజన్మజరామరణాదిదుఃఖహేతుత్వేనజీవనిగ్రహార్థమేవస్యాత్ - కించాహితకరణహితాకరణాదిప్రయుక్తంవైషమ్యం నైర్ఘృణ్యంచభగవతఃప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ ॥ నమస్తేగుణకర్మసాక్షిణఇతి ॥ గుణానాంమాయాగుణానాంసత్త్వాదీనాం-కర్మణాంపుణ్యపాపరూపాణాంచఅనాదీనాం-సాక్షిణేసాక్షాద్ద్రష్ట్రే - తే-నమః-జీవగుణకర్మానుసారిత్వాద్ధితాకరణాదేర్నవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషప్రసక్తిరితిభావః-తథాచసూత్రం « వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి-నకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతేచే ,, తి,అయంభావః-భగవాన్జగదాదౌస్వస్మిన్నుపసంహృతచిదచిత్తత్త్వస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిఃపరమకారుణికోఽవాప్తసమస్తకామస్స్వస్మిన్ప్రలీనమసత్కల్పంచేతనవర్గమాలోక్య సర్వేషాంసామాన్యేనధర్మాదిపురుషార్థసాధనస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాణిప్రదాయారాధనప్రకారావబోధివేదాఖ్యంశాస్త్రంచప్రదర్శ్యస్వయంజగత్సృష్ట్యాదిలీలయాస్తే-తతస్తేజీవాఃకరణకళేబరాణిపరిగృహ్యప్రాచీనకర్మవాసనానుసారేణసాధ్వసాధుకర్మాణికుర్వన్తస్స్వస్వకర్మానుసారేణేశ్వరాదిష్టంఫలంభుఞ్జతఇతినేశ్వరస్యవైషమ్యాదిప్రసక్తిరితి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ప్రకృతావతారచరితంవదన్నమస్కరోతి ॥ ప్రమథ్యేతి ॥ యో-జగతాం-ఆదిఃకారణభూత-స్సూకరః-మాంపృథ్వీం-దంష్ట్రాగ్రే-కృత్వానిధాయ-రసాయారసాతలాదారభ్య - ఉదన్వతఃప్రళయార్ణవాత్-ఇభోగజఇవ-నిరగాత్-తతశ్చ - ప్రతివారణంప్రతిగజతుల్యం - దైత్యంహిరణ్యాక్షం-ప్రమథ్యహత్వా-యః-క్రీడన్స్థితః-తంవిభుం-ప్రణతాఽస్మి ❀॥౩౭॥❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమిలావృతాదిషుసప్తసువర్షేషూపాస్యాదికముక్తం - అథేదానీంకింపురుషభారతేచవర్షే ఉపాస్యాదికంవదన్

షాంమధ్యేభారతవర్షస్త్రైవిధ్యంచాహైకోనవింశేన ॥ తత్రాదౌకింపురుషేడుపాస్యంభగవత్తనుంతదుపాసకంజప్యమానం మన్త్రంస్తోత్రంచాహ ॥ కింపురుష ఇతి ॥ ఆదిపురుషంజగత్కారణభూతంపరమపురుషం-లక్ష్మణస్యసౌమిత్రేః-అగ్రజం-సీతాయాఃమైథిల్యాః-అభిరామంఅనురూపం - రామందాశరథింరామం " రమన్తేయోగినోఽనన్తేసత్యానన్దేచిదాత్మని। ఇతిరామపదేనాదౌపరబ్రహ్మాభిధీయత „ ఇతినిరుక్తరామశబ్దపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయం-తస్యశ్రీరామస్య - యౌచరణౌ-తయోస్సన్నికర్షస్సాన్నిధ్యం - భజనమితియావత్-తస్మిన్నభిరతఆసక్తః- పరః భాగవతో - హనూమానాఞ్జనేయః-కింపురుషవర్షస్థైస్సహ-అవిరతా అవిచ్ఛిన్నా - భక్తిర్యస్య-తాదృశ-ఉపాస్తే-భగవతః-భర్తుః-శ్రీరామస్య - కథాం-గన్ధర్వైః-రుపసమీపే-గీయమానాం-ఆర్షిషేణేనకింపురుషవర్షస్థపురుషశ్రేష్ఠేనసహ - సమ్యగుపశ్రుణోతి-స్వయ - మిదంవక్ష్యమాణ-ముపాంశు-గాయతిజపతి ॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-ఉత్తమైఃబ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతేస్తూయతే - ఉత్తమఃసరతిశయఃశ్లోకఃయశోయస్యేతివా-తస్మై - ఆర్యాణాం-లక్షణాని-శీలాని-వ్రతానిచ-యస్మిన్-ఉపశిక్షితఃసంయతః - ఆత్మాచిత్తం-యేన-ఉపాశ్రితోఽనుసృతో-లోకో - యేన-సాధువాదఃసాధుత్వప్రసిద్ధిః-తస్య-నికషాయనికషాశ్మవన్నిర్ధారణస్థానాయ - బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులే-సాధుః-బ్రహ్మణ్యః - తత్రసాధురితియత్ప్రత్యయః " మేచాభావకర్మణో „ రితి,ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావః॥ అప్యహంజీవితంజహ్యాంత్వాంవాసీతేసలక్ష్మణామ్ । నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషత „ ఇత్యుక్తరీత్యాబ్రాహ్మణసంరక్షణబద్ధైకదీక్షత్వమేవాత్రబ్రహ్మణ్యత్వం - సచాసౌ-దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః - అస్పృష్టప్రాకృతదోష-స్తస్మై-యద్వా-బ్రహ్మవేదః-తత్రసాధుస్సమ్యక్ప్రతిపాద్యః - వేదాన్తవేద్యః,సచాసౌదేవః-తస్మై - మహాపురుషాయపుంసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణవిశిష్టాయ - పరమపురుషాయ-మహారాజాయ " రాజాధిరాజస్సర్వేషాంవిష్ణుర్బ్రహ్మమయోమహాన్ । ఈశ్వరన్తం విజానీమస్సపితాసప్రజాపతి „ రిత్యుక్తమహారాజాయ - నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ※ ॥ ౧ ॥ ※ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్యతచ్ఛ్రీరామరూపేణావస్థితంనమస్కరోతి । విశుద్ధం,

> నమఆర్యలక్షణశీలవ్రతాయ-నమఉపశిక్షితాత్మనే - నమఉపాసితలోకాయనమస్సాధువాదనికషాయనమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ-మహాపురుషాయ-మహారాజాయనమఇతి । ౧ ॥ శ్లో ॥ యత్తద్విశుద్ధానుభవైకమాత్రంస్వతేజసాధ్వస్తగుణత్రయవస్థమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తంసుధియోపలమ్భనంహ్యనామరూపం ※ నృహారింప్రపద్యే । ౨ ॥

రాగాద్యకలుషితం - తదనుభవైకమాత్రంజ్ఞానైకస్వరూపం-మాత్రశబ్దేనక్వచిదప్యజడస్వరూపత్వంవివక్షితం - విశుద్ధానుభవైకమేవవిశుద్ధానుభవైకమాత్రం - అనేనస్వరూపంనిర్దిశ్యతేస్వతేజసాస్వప్రకాశేన - నిత్యాసంకుచితానన్తస్వరూపవిషయకధర్మభూతజ్ఞానేన - ధ్వస్తాః-నిత్యంనిరస్తాః గుణాఃరజఆదయః-తత్కృతాస్త్రిస్రః ఉత్పత్తిస్థితిమరణరూపాఃఅవస్థాః-యస్య-స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్రయవస్థమిత్యనేనప్రకృతిసంసృష్టచేతనవ్యావృత్తిః - సహ్యధ్వస్తగుణత్రయవస్థః - ప్రశాన్తం-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితానన్దస్వరూపం , యద్వా , విశుద్ధశబ్దేనేన్ద్రియికానుభవవ్యావృత్తిః - ప్రశాన్తశబ్దేననిత్యంరాగాద్యకలుషితత్వముచ్యతే - అనేనముక్తచేతనవ్యావృత్తిః - సహిబద్ధావస్థాయాంరాగాదిభిఃకలుషితః-ప్రత్యక్స్వస్మై - భాసమానం-అనేన-పరాచోఽచేతనస్యవ్యావృత్తిః - నహ్యచేతనంస్వస్మైఅవభాసతే-కింతు-పరస్మైఏవ-సుధియాసమ్యగ్జ్ఞానేన - ఉపలమ్భనం ఉపలభ్యతఇత్యుపలమ్భనం " దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః। హృదామనీషామనసాఽభిక్లృప్త „ ఇతిశ్రుత్యుక్తయోగపరిశుద్ధబుద్ధ్యోపలభ్యమాన ఇత్యర్థః - అనేనోపాస్యత్వముక్తం- అనేనైవజగత్కారణత్వమప్యుపలక్షితం " కశ్చధ్యేయఃకారణంతుధ్యేయ „ ఇతిధ్యేయత్వకారణత్వయోరేకనిష్ఠత్వశ్రవణాత్-యదికారణం - తర్హికారణత్వస్యభావ్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాద్దేవాదినామరూపాశ్రయత్వంస్యాత్-తతశ్చ " సత్యంజ్ఞానమనన్తం-నిష్క్రియంనిష్కల „ మిత్యాదినిర్వికారత్వశ్రవణవిరోధ-స్తత్రాహ॥ అనామరూపమితి॥ నవిద్యేతేస్వమాత్రనిష్ఠేదేవాదినామరూపే - యస్య- ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యైవకారణత్వాద్దేవాది నామరూపయోస్స్వవిశేషణీభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాత్తద్ద్వారాసనామరూపత్వేపిసాక్షాదనామరూపమిత్యర్థః - ఏవంభూతం,య,ద్వేదాన్తేషుప్రసిద్ధం,తత్,పరబ్రహ్మస్వరూపం , నృహరింపురుషశ్రేష్ఠం , పురుషోత్తమమితియావత్ - ఏవంచ " ద్వావిమౌపురుషౌలోకేక్షరశ్చ „ త్యారభ్య " ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత „ ఇతిభగవద్గీతోక్తనిత్యముక్తబద్ధత్రివిధ

※ ॥ పా ॥ నిరహంప్రపద్యే

చేతనవ్యావృత్తస్వరూపంవివక్షితం - తత్రహికూటస్థశబ్దేనముక్తోనిత్యసిద్ధశ్చచేతన ఉచ్యతే - ఉభయోరపిప్రాకృతవికారరా
హిత్యేనాక్షరకూటస్థశబ్దవాచ్యత్వాత్ - యద్యపిప్రశాన్తశబ్దేనముక్తవ్యావృత్తిః - తథాపినిత్యసిద్ధవ్యావృత్తయేన్నహరిమి
త్యుక్తంనిరహమితిపాఠేతు - అనామరూపత్వేనిరహంత్వం హేతుః-అహమహమర్థాన్నిర్గతంనిరహం - అహంశబ్దేనాహం
కారఃప్రకృతిపరిణామవిశేషోజీవశ్చోచ్యతే - ఆత్మనోఽప్యహమర్థత్వాత్-తతశ్చ - నిరహంప్రకృతిపురుషగతవికారాతీతం-
హీయత-స్తస్మాదనామరూపమితియోజనాబోధ్యా-ఏవంభూతం-ప్రపద్యేఉపాయోపేయభావేనాధ్యవస్యామీత్యర్థః*॥౨॥*
నన్వస్తుపరస్యబ్రహ్మణోఽనామరూపత్వం - శ్రీరామస్యత్వనామరూపత్వమిత్యయుక్తం - తస్యమనుష్యనామరూపభాక్త్వా-
త్త్రాహ ॥ మర్త్యావతారస్త్వితి ॥ విభోఃపరస్యైవబ్రహ్మణః- ఇహలోకే - శ్రీరామరూపేణ-మర్త్యావతారఃమనుష్యావ
తారః-అవతారోనామాజహత్స్వస్వభావస్యైవరూపాన్తరపరిగ్రహః- ఏవంచపరబ్రహ్మైవాజహత్స్వస్వభావంమనుష్య
సజాతీయంరూపంపరిగృహీతవదితిభావః - కిమవతారప్రయోజనం-తత్రాహ ॥ మర్త్యశిక్షణం-మర్త్యానాంసంసారదోషజ్ఞా
పనేనధర్మసంస్థాపనంసాధుపరిత్రాణంచప్రయోజనమితిభావః - నను-మర్త్యశిక్షణంనావతారప్రయోజనం- కింతు-రావణా
దిరక్షోవధఏవేత్యత్రాహ॥రక్షోవధాయైవనకేవలమితి-విభోర్మర్త్యావతారోనకేవలంరక్షోవధార్థమేవ-అపితు-మర్త్యశిక్షణ
మేవతస్యప్రధానంప్రయోజనమిత్యర్థః-తథాచోక్తంభగవతా“పరిత్రాణాయసాధూనాంవినాశాయచదుష్కృతాం।ధర్మసం
స్థాపనార్థాయసంభవామియుగేయుగే,,ఇతి-వినాశాయచేత్యత్రచశబ్దోఽన్వాచయపరః భిక్షామటగాంచానయేతివత్-దుష్కృ
ద్వినాశనమానుషఙ్గికం ప్రయోజనమిత్యర్థః - ధర్మోనామచాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితఈశ్వరారాధన
రూపఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదిః - తస్య - సంస్థాపనంసంసారదోషజ్ఞాపనేనశిక్షణం - దుష్కృద్వినాశనంతుసఙ్కల్పమాత్రేణా
ప్యుపపద్యతే, సాధూనాంశయ్యాసనాటనభోజనాదిషుభగవతాసహవర్తమానానాం - తంవినాక్షణమాత్రమపికల్పసహ
స్రంమన్వానానాం - దర్శనస్పర్శనసంభాషణాదిభిఃపరిత్రాణంసుఖీకరణం-ధర్మసంస్థాపనంచసఙ్కల్పమాత్రేణోపపద్యతఇ
తిభావః-యదుక్తం - మర్త్యశిక్షణార్థమేవావతారఇతి-తదస్మిన్నేవావతారేనిదర్శయతి ॥కుతఇత్యాదినా ॥ అన్యథాఅవతా

మర్త్యావతారస్త్విహమర్త్యశిక్షణంరక్షోవధాయైవనకేవలంవిభోః । కుతోఽన్యథాస్యాద్రమతస్స్వఆ
త్మన్*సీతాకృతానివ్యసనానీ*శ్వరస్య ॥ 3 ॥ నవైసఆత్మాఽఽత్మవతాంసుహృత్తమస్సక్తస్త్రిలోక్యాంభ

రస్యమర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే - ఈశ్వరస్య “ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి।భ్రామయన్సర్వభూతానియ
న్త్రారూఢానిమాయయా,,ఇత్యుక్తసర్వనియన్తుః - దారాపహర్తృరావణాద్యన్తరాత్మతయాదారాపహరణాదికమపికారయి
తుః-స్వస్వస్మిన్నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే - ఆత్మని-రమతఃఉక్తవిధస్వస్వరూపానుభవేననిత్యసంతుష్టస్య , విష
యాసక్తివిరహితస్య - సీతాకృతానిసీతావిశ్లేషాదికృతాని - వ్యసనానిదుఃఖాని-కుతఃకస్మాద్ధేతోః-స్స్యాత్ - ప్రత్యేకాభిప్రా
యంస్యాదిత్యేకవచనం - కుతోఽన్యథాస్యూరమతఇతిపాఠస్తుసుగమః - సర్వనియన్తుఃసర్వాన్తరాత్మనః-స్వానుభవసంతు
ష్టస్య - శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య - బ్రహ్మణః సీతావిశ్లేషాదికృతవ్యసనానుకరణం-నిరతిశయదుఃఖావహస్సంసారఇతిలో
కస్యప్రదర్శయితుమేవ-అన్యథోక్తస్యపరమాత్మనస్తస్యసీతాకృతవ్యసనానినఘటన్త ఇతిభావః ※॥ 3 ॥ ※ఏతదేవోపపా
దయతి ॥ నవాఇతి ॥ సఃశ్రీరామరూపేణావస్థితఃపరమాత్మా - ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం,నిర్ధూతనిఖిలసాంసారికధర్మా
ణాంసనకాదీనామప్యాత్మా -సుహృత్తమఃస్వాశ్రితేషునిరతిశయసౌహార్దవిశిష్టః - ఆశ్రితానాంనిరతిశయప్రీతివిషయశ్చ-భ
గవాన్జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః - వాసుదేవః “సర్వత్రాసౌసమస్తంచవసత్యత్రేతివైయతః । తతస్సవాసు
దేవేతివిద్వద్భిః పరికీర్త్యతే,, ఇత్యుక్తరీత్యాసర్వత్రావస్థితోఽపితద్గతదోషైరసంస్పృష్టః,సర్వంస్వధార్యత్వేనస్వశేషత్వే
నచపరిగృహీతవాంశ్చ - త్రిలోక్యాంకృత్స్నజగదన్తర్భూతేకస్మింశ్చిదపిశబ్దాదివిషయరూపేవస్తుని -నసక్తః - వైశబ్దోఽవ
ధారణే,నసక్తఏవేత్యర్థః-యతోనాసక్తః - అతఏవ - స్త్రీకృతంస్త్రీవిశ్లేషాదికృతం-కశ్మలందుఃఖం-నాశ్నువీత - అవతార
స్యమర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావేస్త్రీకృతంకశ్మలమేవంభూతోనప్రాప్నుయాదేవ - అన్యథేత్యస్యసర్వత్రానుషఙ్గః - తథా-ల
క్ష్మణం-చశబ్దాత్సీతాంచ-విహాతుంత్యక్తుం - నార్హతి “నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్షాతపవారణాద్యు ప,,
యుక్తశరీరభేదైశ్శేషత్వంగతస్యభగవతోనిత్యానపాయినోఽనన్తస్యావతారరూపం “భవాంస్తుసహవైదేహ్యా గిరిసా
నుషురంస్యతే । అహంసర్వంకరిష్యామిజాగ్రతస్స్వపతశ్చతే ॥ కురుష్వమామనుచరంవైధర్మ్యంనేహవిద్యతే। కృతార్థోఽ
హంభవిష్యామితవచార్థఃప్రకల్ప్యతా,, ఇతిసర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతికృతనిత్యకింకరతాం ప్రార్థయమానంశ్రీలక్ష్మ
ణం,“నిత్యైవైషాజగన్మాతా,లక్ష్మీర్నిత్యానపాయినీ । మమనిత్యానపాయినీ-రాఘవత్వేఽభవత్సీతారుక్మిణీకృష్ణజన్మని।అ

న్యేష్వప్యవతారేషువిష్ణోరేషానపాయినీ ,, త్యుక్తవిధాంనిత్యానపాయినీంలక్ష్మ్యవతారరూపాంభగవతీంసీతాంచమర్త్యశిక్షణమన్తరేణ ౹౹ ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః౹ మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజేయంకథంచన౹౹ అభయంసర్వభూతేభ్యోదదామ్యేతద్వ్రతంమమ ,, ఇతి-వదన్భగవాన్కథంత్యక్తుమర్హతి - అతఃకేవలంమర్త్యశిక్షణార్థంసాంసారికపురుషచేష్టామనుసృతవానిత్యర్థః - సీతాలక్ష్మణత్యాగస్తు శ్రీరామాయణోత్తరకాణ్డే ప్రసిద్ధఃతత్రాత్మవతామిత్యనేన ౹౹ అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తేన-ఆత్మా వాఅరేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య ,, ఇతివీతరాగోపాస్యత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్తస్యరాగాదిభిరకాలుష్యంసూచితం-అతఏవ, స్త్రీసంయోగవియోగకృతసుఖదుఃఖాద్యభావశ్చావేదితః-భగవానిత్యనేనషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వోక్త్యాఽవాప్తసమస్తకామత్వోక్తిలాభాత్స్త్రీసఙ్గాదినిమిత్తసుఖానాదరశ్చోక్తః,సుహృత్తమఇత్యనేన౹౹నస్మరత్యపకారాణాంశతమప్యాత్మవత్తయా ౹ కథంచిదుపకారేణకృతేనైకేనతుష్యతీ,,త్యుక్తరీత్యాదోషాననవేక్ష్య తారతమ్యమనాలోచ్యస్వాశ్రితత్వమాత్రేణాపరిత్యజతోనిరతిశయసుహృత్తమస్య మర్త్యశిక్షణమన్తరేణనిత్యానపాయినోస్సీతాలక్ష్మణయోస్త్యాగోనఘటతఇత్యుక్తంభవతి ❁ ౹౹ ౪ ౹౹ ❁ తారతమ్యమనాదృత్యాశ్రితాన్స్వాశ్రితత్వమాత్రేణనిరతిశయప్రీతివిశిష్టత్వరూపంసుహృత్తమత్వంతదస్మిన్నేవావతారేనిదర్శయతి౹ నేతి ౹౹ మహతఃశరణాగతశబ్దభాజంహీనజన్మాదివిశిష్టంపాపీయాంసమపిరక్షితుంబద్ధదీక్షస్య శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య పరస్య బ్రహ్మణః జన్మ-విప్రాదిజన్మ-నతోషహేతుఃనప్రీతిహేతుః,తథాసౌన్దర్యాద్య యనసుబుద్ధిజాతయోనతోషహేతవః , తిర్యక్ష్వపితస్యానుగ్రహదర్శనాదితిభావః,తథాహ,తైర్యఞ్చ్యంతిర్యఞ్చోభావస్తైర్యఞ్చ్యం, తిర్యక్త్వం , తేన-సృష్టా ,,స్వనౌకసోవనస్థా-నస్మాన్కపీన్ప్రతి-లక్ష్మణాగ్రజఃపూర్వోక్తవిధానస్తావతారరూపలక్ష్మణాగ్రజో,నిత్యంతత్సహచరఃశ్రీరామః, సఖ్యంచకార-బతేత్యాశ్చర్యే-సఖ్యఇతిపాఠే,సఖ్యేవిషయే- నశ్చకారేత్యర్థః, తైర్యద్విశిష్టానితిపాఠాన్తరం-తత్ర - యద్యస్మాత్-తైఃజన్మసౌభగా

గవా*న్వాసుదేవః౹నస్త్రీకృతంకశ్మలమశ్నువీతనలక్ష్మణంచాపివిహాతుమర్హతి*౹ ౪ ౹నజన్మనూనంమహతోన
సౌభగంనచాపిబుద్ధి*ర్నాకృతిస్తోషహేతుః౹ ❁ తైర్యఞ్చ్యసృష్టానపినోవనౌకసశ్చకారసఖ్యంబతలక్ష్మణా
గ్రజః ౹౹ ౫ ౹౹ సురోఽసురోవాఽథనరోఽథవానరఃసర్వాత్మనాయస్సుకృతజ్ఞముత్తమమ్౹ భజేతరామం మను
జాకృతింహరింయఉత్తరాననయ*త్కోసలాన్దివమ్౹౹౬౹౹భారతేఽపివర్షేభగవాన్నారాయణాఖ్యఆకల్పా
న్తముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపరమాత్మోపలమ్భనమనుగ్రహాయాత్మవతామనుకమ్పయాతపో

దిభిః-విసృష్టాన్పరిత్యక్తానప్యస్మాన్-స్వనౌకసఃకపీన్ - సఖ్యేచకార - జన్మాదికృతతారతమ్యమనవేక్ష్య సంశ్రయణమాత్రేణాస్మాభిస్సహసఖ్యంకృతవాన్ - బత - అహోఅస్య సుహృత్తమత్వమేవంవిధమితిసర్వక్తుమశక్యమిత్యర్థః ❁ ౹౹౫౹౹ ❁ యతఏవాయంనిరతిశయసుహృత్తమస్తతః - తం - మనుజాకృతింమనుష్యాకారం - శ్రీహరిం - సుకృతజ్ఞంఉపకారాభిజ్ఞం ౹౹ మయ్యేవజీర్ణతాం యాతుయత్త్వయోపకృతంకపే౹ నరః ప్రత్యుపకారార్థీవిపత్తిమభికాఙ్క్షతీ,,తి,మాంప్రత్యుక్తవిధోపకారాభిజ్ఞం-పురుషోత్తమం- శ్రీరామం - సురాసురనరవానరాణాంమధ్యే-యఃకశ్చి - త్సర్వాత్మనాసర్వప్రకారేణ-కేనాపితదీయతాసమ్పాదనప్రకారేణేతియావత్-భజేతసేవేత-కథంతన్మాత్రేణైవతమనుగృహ్ణాతీత్యత్రాహ౹౹యఃశ్రీరామః-ఉత్తరాన్కోసలాన్ఉత్తరకోసలస్థాన్లోకాన్,తరుగుల్మలతాదీంశ్చస్వదేశవాసిత్వమాత్రమవలమ్బ్య-దివం-అనయత్ప్రాపితవాన్-నకేవలంజ్ఞానక్రియాభక్తియోగానేవాపేక్ష్యానుగృహ్ణాతి- అపితు - యత్కిఞ్చిద్వ్యాజమాత్రమవలమ్బ్యానుగృహ్ణాత్యయంశ్రీరామఇతిభావఃతథాచోక్తంశ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రైః ౹౹ త్వామామనన్తికవయఃకరుణామృతాబ్ధేజ్ఞానక్రియాభజనలభ్యమలభ్యమన్యైః ౹ ఏతేషుకేనవరదోత్తరకోసలస్థాఃపూర్వంసదూర్వమభజన్తహిజన్తవస్త్వా,,మితి ❁ ౹౹ ౬ ౹౹ ❁ అథభారతవర్షేఉపాస్యంభగవద్రూపం-ఉపాసకం-జప్యమానంమన్త్రం-స్తోత్రంచాహ ౹౹ భారతేఽపీతి భారతేఽపివర్షే-నారాయణాఖ్యోభగవాన్-బదరికాశ్రమే - ఆకల్పాన్తంకల్పపర్యన్తం- అవ్యక్తగతిఃఏతదర్థమేవంకరోతీతరైరవిజ్ఞాతచేష్టః-తపశ్చరతి-కథంభూతం-ఉపచితాఃప్రవృద్ధాః-ధర్మాదయో - యేన - త-దుపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యయోగోపరమం-ఆత్మోపలమ్భనం - ఆత్మాఉపలభ్యతేసాక్షాత్క్రియతే-యేనతదాత్మోపలమ్భనం-తతఃకర్మధారయః-తత్ర-ధర్మఃకర్మయోగః-జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః-వైరాగ్యంమనోనిగ్రహః - ఐశ్వర్యాణ్యణిమాదయః-యోగఃప్రాణజయః- ఉపరమోబాహ్యేన్ద్రియజయః-కిమర్థమేవమసీశ్వరవత్తపశ్చరతీత్యత్రాహ ౹౹ ఆత్మవతామనుగ్రహ

❁ ౹౹ పా ౹౹ తైర్యద్విసృష్టానపినోవనౌకసశ్చకారసఖ్యేబత

య, ఆత్మవతోఽనుగ్రహీతుం-ముముక్షవ ఏవంవిధం తపః కుర్యురిత్యేవం శిక్షయా తాననుగ్రహీతుమితి యావత్-ఆత్మవతస్స్వానుగ్రహీతస్య కృపైవ కారణమిత్యాశయేనాహ ॥ అనుకమ్పయేతి ❁ ॥ ౭ ॥, ❁ తం నారాయణం-భగవాన్నారదః-వర్ణాశ్రమవతీభిః వర్ణాశ్రమధర్మానువర్తినీభిః-భారతీభిః భరతవర్షవాసినీభిః ప్రజాభిస్సహ - సాంఖ్యమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః-యోగోఽసఙ్గవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపః కర్మయోగః-ఆభ్యాం, భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం భగవతా గీతాచార్యేణ ప్రోక్తాభ్యాం "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ" మిత్యారభ్య "ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు" ఇత్యారభ్య ప్రోక్తాభ్యాం, గీతాయా వేదవదనాదిత్వాదేవముక్తం-పరమభక్తిభావేన-పరమభక్తిరూపేణ - భావేన అభిప్రాయేణ, ఉపసరతి అనువర్తతే-కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతనిరతిశయభక్తియోగేనానువర్తత ఇత్యర్థః-కథంభూతః - భగవతోఽనుభవ ఉపవర్ణ్యతే యేన పఞ్చరాత్రేణ-తద్భగవదనుభవోపవర్ణనం-తత్పఞ్చరాత్రం-సావర్ణేర్మనో,రుపదేక్ష్యమాణః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థౌ పూర్వవత్ - పరమం నిరతిశయం-శీలం స్వభావో, యస్య-సౌశీల్యవిశిష్టాయేత్యర్థః-మహతో మన్దైస్సహ నీరన్ధ్రేణ సంశ్లేషస్వభావత్వం సౌశీల్యం, అయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకో గుణః - ఇదం వాత్సల్యసౌలభ్యస్వామిత్వానామప్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాముపలక్షణం ॥ ఉపరతానాత్మ్యాయ - అనాత్మా దేహేన్ద్రియాదిః తస్య-భావః ప్రకారః ధర్మః-అశనాయాదిషడూర్మివర్గ ఆనాత్మ్యం- ఉపరతం నిరస్తం-ఆనాత్మ్యం యస్మాద్యేన వా-తస్మై, అకిఞ్చనవిత్తాయ నాస్తి కిఞ్చన ప్రార్థనీయం యేషాం తే-అకిఞ్చనాః, నిష్కామా ముముక్షవ-స్త ఏషాం-విత్తాయ నిధయే - నరనారాయణరూపేణావతీర్ణాయ-పరమహంసాయ-పర ఉత్కృష్టో-మానభవతి-హంసో జీవో - యస్మాత్-పృషోదరాదిత్వాన్నాశబ్దస్య హ్రస్వః-యద్వా, హన్తి నిరస్యతి నిఖిలాన్దోషానితి హంసః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః "భవేద్వర్ణాగమాద్ధంస" ఇత్యానుశాసనికస్మరణాత్-పరమశ్చాసౌ హంసశ్చేతి కర్మధారయః - పరమః నిరతిశయకల్యాణగుణగణః-హంసో నిరస్తనిఖిలదోషః

వ్యక్తగతిశ్చరతి ॥ ౭ ॥ తం భగవాన్నారదో వర్ణాశ్రమవతీభిర్భారతీభిః ప్రజాభిర్భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం సాంఖ్యయోగాభ్యాం భగవదనుభవోపవర్ణనం సావర్ణేరుపదేక్ష్యమాణః ❁ పరమభక్తిభావేనోపసరతీదం చాభిగృణాతి ॥ ౮ ॥ ఓం నమో భగవత ఉపశమశీలాయోపరతానాత్మ్యాయ-నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయ పరమహంసాయ పరమగురవ ఆత్మారామాయాధిపతయే నమో నమ ఇతి ॥ ౯ ॥ గాయతి చేదమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ కర్తాఽస్య సర్గాదిషు ❁ యో న బధ్యతే న హన్యతే దేహగతోఽపి దైహికైః ద్రష్టుర్న దృశ్యస్య గుణైర్విదూష్యతే తస్మై నమోఽసక్తవివిక్త

తస్మై-పరమగురవే నిరతిశయహితోపదేష్ట్రే - ఆత్మారామాయ నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వాత్మానుభవపరాయ, అధిపతయే సర్వభూతానామధిపతయే "ఏష భూతాధిపతి" రితి శ్రవణాత్ - నమస్కారాభ్యాసో గుణభేదాభిప్రాయకః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇదం వక్ష్యమాణశ్లోకచతుష్టయం స్తుతిరూపం-గాయతి పఠతీత్యర్థః-యద్వా-ఇదం వక్ష్యమాణగుణజాతం, గాయతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తావజ్జగత్కారణం చిదచిద్విలక్షణం నిరస్తనిఖిలదోషం నిస్సమాభ్యధికం సర్వజ్ఞం నమస్కరోతి ॥ కర్తేతి ॥ అస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకస్య జగతః-సృష్ట్యాదౌ, కర్తాఽపి-యో, న బధ్యతే నాభిమన్యతే "చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః ॥ తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తారమవ్యయ" మితి భగవదుక్తేరిత్యాకృత్స్నజగత్స్రష్టారమాత్మానం తత్తద్గుణకర్మాయత్తదేవమనుజపశుపాదపతారతమ్యేన కర్తారం నానుమన్యతే - సృజ్యాదీనాం దేవాదిపదార్థానాం దేవత్వమనుష్యత్వాదినానావిధసర్గకర్మణి సృజ్యశక్తీనామేవ గుణకర్మణాం ప్రధానకారణత్వాత్ . ఆత్మానం, గుణకర్మానుగుణకర్తారం మన్యతే. న తు సాక్షాద్వైచిత్ర్యం ప్రతి హేతుం మన్యత ఇత్యర్థః-తథా - దేహగతోఽపి అన్తరాత్మతయా దేవాదిదేహస్థోఽపి-దైహికైర్దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్యో- న హన్యతే నాభిభూయతే - ఏవం-ద్రష్టుర్జీవస్య-య-ద్దృశ్యమచేతనం ప్రధానం-తస్య-గుణైః రజ ఆదిభి-ర్యో-న-దూష్యతే న సంకుచితజ్ఞానో భవతి-కర్తృత్వేఽపి మోహాభావాత్ - దేహస్థత్వేఽపి దుఃఖాద్యభావాత్-త్రిగుణాత్మకప్రధానశరీరకత్వేఽపి గుణకృతజ్ఞానసఙ్కోచాభావాచ్చ జీవాద్వైలక్షణ్యముక్తం-ద్రష్టుః జీవస్య-గుణైస్సంసారిత్వాదిభిః దృశ్యస్య ప్రధానస్య చ-గుణైర్జాడ్యాదిభిశ్చ - న దూష్యత ఇతి వా యోజనా-ఏవం చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం-అత ఏవాసక్తో రాగాదిరహితో-వివిక్తోఽసహాయః-స్వతుల్యాధికద్వితీయవస్తురహితః - సాక్షీ సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకస్య జగతో ద్రష్టా చేత్యసక్తవివిక్తసాక్షీ-తస్మై-తే నమః - కర్తాఽస్య సర్గాదిషు యో న బధ్యత ఇత్యపి పాఠః-

---

❁ ॥ పా ॥ యో న బధ్యతే

తత్ర-అస్యజగతస్సర్గాదౌసృష్టిస్థితిలయేషుకర్తాపి నబధ్యతే-అసక్తత్వాత్ - జీవస్తుశుభాశుభకర్మసుస్వగుణానుగుణపరమాత్మాయత్తకర్తాఽపిస్యాత్తత్రైగుణ్యకర్తాఽస్మీత్యభిమానేనబధ్యతేసంసారీభవతి పరమాత్మాతు-జగత్సర్గాదౌనిరపేక్షకర్తాఽపినబధ్యతే - జగద్వ్యాపారస్యలీలారూపత్వేనసుఖదుఃఖాదిఫలభోగార్థత్వాభావాత్తత్రాసక్త్యభావాదితిభావః- తథా-దేహగతోఽపిదైహికైః దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి - ర్నహన్యతేనాభిహతోభవతి - కుతః-వివిక్తత్వాత్-నిరస్తనిఖిలదోషతయాసమస్తకల్యాణగుణాకరతయాచజీవపర్యన్తేభ్యోదేహేన్ద్రియాదిభ్యోఽపివిలక్షణత్వాత్ విలక్షణస్వరూపావలోకనశీలత్వాదితిభావః,తథాచశారీరకంసూత్రం “ నస్థానతోఽపిపరస్యోభయలిఙ్గంసర్వత్రహి ,, ఇతి,సర్వత్రావస్థానతోఽపినపరస్యబ్రహ్మణోఽపురుషార్థగన్ధస్సంభవతి కుతః-యతః- సర్వత్రశ్రుతిస్మృతిషు-పరంబ్రహ్మోభయలిఙ్గంఉభయలక్షణం-నిరస్తనిఖిలదోషమనన్తకల్యాణగుణాకరమభిధీయతఇతితదర్థః“ అపహతపాప్మావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాదయశ్శ్రుతయః “ సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌస్వశక్తిలేశాద్ధృతభూతసర్గః పరఃపరాణాంసకలానయత్రక్లేశాదయస్సన్తిపరావరేశే ,, ఇత్యాదయఃస్మృతయః - అయంభావః - జీవస్యకర్మవశ్యత్వాత్తత్కర్మానుగుణ్యేనతత్తద్వస్తుసమ్బన్ధోఽపురుషార్థఏవస్యాత్ - పరస్య తుబ్రహ్మణస్స్వాధీనస్యసఏవబన్ధస్తద్విచిత్రనియమనరూపలీలారసాయైవస్యాదితిదిక్-తథాచశ్రుతిః “ తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి-తథాద్రష్టుఃస్వస్వకర్మానుగుణజ్ఞానాశ్రయస్య“అనృతేనహిప్రత్యూఢాస్తేషాంసత్యానాంసతామనృతమపిధాన ,, మితిశ్రుత్యుక్తరీత్యాకర్మణాతిరోహితజ్ఞానస్యజీవస్య-దృశ్యంకర్మాయత్తదర్శనవిషయం - యత్ప్రధానం-తస్య - గుణైఃరజఆదిభిర్నదూష్యతేచగుణపరవశోనభవతి - కుతః - సాక్షిత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టరిసంజ్ఞాయా ,, మితిసాక్షిశబ్దోవ్యుత్పాదితః-సాక్షిశబ్దోఽవయవవృత్త్యాసముదాయరూఢ్యాచభగవత్యేవముఖ్యవృత్తిః “ అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ ,, ఇతి,భగవన్నా

సాక్షిణే ॥ ౧౧ ॥ ఇదంహియోగేశ్వరయోగనైపుణంహిరణ్యగర్భోభగవాఞ్జగాదయత్ । యదన్తకాలేత్వ
యినిర్గుణేమనోభక్త్యాదధీతోజ్ఝితదుష్కళేబరః ॥౧౨ ॥ యదైహికాముష్మికకామలమ్పటస్సుతేషుదారేషు
ధనేషుచిన్తయన్ । శఙ్కేతవిద్వాన్కుకళేబరాత్యయాద్యస్తస్యయత్నశ్శ్రమ ఏవ కేవలమ్ ॥ ౧౩ ॥ తన్నః
ప్రభోత్వంకుకళేబరార్పితాంత్వన్మాయయాఽహంమమతామధోక్షజ ।భిన్ద్యామయేనాశువయంసుదుర్భి
దాంవిధేహియోగంత్వయినస్స్వభావజమ్ ॥ ౧౪ ॥ ౫ ॥ భారతేఽప్యస్మిన్వర్షేసరిచ్ఛైలాస్సన్తిబహవో
మలయోమఙ్గళప్రస్థోమైనాకస్త్రికూటఋషభఃకూటకఃకోల్లకస్సహ్యోవేదగిరిరృశ్యమూకశ్శ్రీశైలోవేంక

మసహస్రాత్ - అతస్సంజ్ఞాయామిత్యస్య నవిరోధః - ద్రష్టరితిదృష్టాన్తార్థం - యథా ద్రష్టాదృశ్యస్య గుణైర్దూష్యతే - తథాసాక్షీపరమాత్మానదూష్యఇతి - అయంభావః - జీవస్య స్వకర్మానుగుణమేవదృశ్యదర్శనం-నతుసాక్షాత్సాకల్యేనేతిగుణైర్దూషణం-పరమాత్మనస్తునిరుపాధికంసాక్షాద్దృశ్యయాథాత్మ్యదర్శనమితినగుణవశ్యతా - కింతు - గుణానామేవపరమాత్మవశ్యతేతి ఏవంభూతాయ,అసక్తవివిక్తసాక్షిణేనమఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ఏవంజీవపరయోర్హేయాస్వదత్వతత్ప్రత్యనీకత్వేఉక్తేఇదానీంజీవస్య హేయనిరసనోపాయోదేహాద్యనాసక్త్యాపరమాత్మనస్తవభక్తిరేవ-సైవపురాచతుర్ముఖేనమహ్యామభిహితేత్యాహ॥ఇదంహీతి॥ హేయోగేశ్వర-హిరణ్యగర్భ-యోగే - యన్నైపుణంకౌశలం-జగాదతదిదమేవ-కింతదిత్యత్రాహ ॥ ఉజ్ఝితదుష్కళేబరఃఉపేక్షితశరీరఃకళేబరశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షకః-ఉపేక్షితదేహాదేహానుబన్ధీ-పుమాన్-భవాత్ప్రభృతి-అన్తకాలేఽవసానకాలపర్యన్తం-భక్త్యాధ్యానయోగేన-త్వయి-మనోదధీతధారయేత్, స్థిరంకుర్యాదితియత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥❀ఏవందేహాద్యుపేక్షయాపరమాత్మభక్తిరేవజీవస్యానర్థపరిహారిణీత్యుక్తం-ఇదానీముక్తవిధభక్తిరహితస్యకేవలశాస్త్రాధ్యయనాదిప్రయాసోనిష్ఫలఇత్యాహ । యదేతి । ఐహికేషుపశుపుత్రాన్నాదిషు ఆముష్మికేషుస్వర్గాదిషు-కామేషులమ్పటఃఆసక్తః,సుతాదిషువిషయే,చిన్తయన్ - తేషామపాయోపాయచిన్తయన్నిత్యర్థః-విద్వాన్, అధీతశాస్త్రోఽపి-కుత్సితస్య,కళేబరస్య-అత్యయాన్మృత్యోః , శఙ్కేతబిభియాత్ , తస్యలమ్పటస్య , యత్నఃశాస్త్రాధ్యయనాదిరూపః,స-కేవలంశ్రమఏవనిష్ఫలఏవ-మరణభీతస్యశాస్త్రశ్రమోనిష్ఫలఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀యతోవిదుషోపీయమేవదశా,తత్తస్మాత్, హేప్రభో,అధోక్షజ-త్వమేవ,నః, యోగం,విధేహిసంపాదయ , త్వత్ప్రసాదాదేవనోయోగసిద్ధిరితి భావః,కీదృశంయోగం-త్వయి,స్వభావజంనిరుపాధికం-కామానుపహతమితియావత్-యేనయోగేన-వయం, త్వన్మాయయా కుత్సితేకళేబరే,అర్పితాంఆహితాం,సుదుర్భిదాంఉపాయాన్తరైస్సర్వథాత్యక్తుమశక్యాం , అహంమమతాంఅహంకారమమకారరూపా-మవిద్యాం-ఆశు,భిన్ద్యామత్యజేమ, త్వత్ప్రసాదాయత్తత్వద్భక్తియోగఏవానర్థనివర్తకఇతిభావః❀ ॥౧౪॥ ❀

వంభారతవర్షేఉపాస్యభగవద్రూపాదికముక్తం-అథాస్మిన్నేవవర్షేప్రాధాన్యేనపుణ్యతమాన్పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ భారతేపీతి॥ అపిశబ్దాద్వర్షాన్తరేష్వప్యనుక్తాఃపర్వతానద్యశ్చసన్తీతిసూచితం॥ సరితశ్శైలాశ్చసరిచ్ఛైలాః-బహవ-సన్తి-తావచ్ఛైలానుద్దిశతి॥ మలయఇత్యాదినారామగిరిరిత్యన్తేన-అన్యే చశతశస్సహస్రశశ్శైలాఇతి-సన్తీత్యనుషఙ్గః-నదీర్వ్యాఖ్యమాణాస్తాసాముత్పత్తిస్థానంప్రభావంచాహ। తేషామితి॥ తేషాం శైలానాం-నితమ్బేభ్యస్తటేభ్యః-ప్రభవాస్సమ్భూతాః-నదాః ప్రాయేణపశ్చిమాభిముఖాః-నద్యఃపూర్వాభిముఖాః-అసంఖ్యాతాస్సన్తి* ॥౧౫॥ *ఏతాసాంనదనదీనామాపోజలానిభారత్యఃభరతవర్షస్థాః-ప్రజాః-కర్మ-పూర్వ్వసవర్ణదీర్ఘాభావఆర్షః-నామభిరేవ-పునన్తినామ-పవిత్రయన్తిహి“గఙ్గాగఙ్గేతియోబ్రూయాద్యోజనానాంశతైరపి।ముచ్యతేసర్వపాపేభ్యోవిష్ణులోకంసగచ్ఛతీ”,త్యాద్యభియుక్తస్మరణమత్రానుసన్ధేయం-యాఆపోనామభిరేవపునన్తిప్రజాస్తాఅపః-ప్రజా-ఆత్మనాశరీరేణాపి-స్పృశన్తి-యద్వా-భారత్యఃభరతవర్షస్థపుణ్యనద్యాపః-నామభిరేవప్రజాఃపునన్తినామ-తాఅపఃప్రజాఆత్మనాస్పృశన్తీత్యన్వయః॥ నదీరుద్దిశతి॥ చన్ద్రవసేత్యాదినావిశ్వేత్యన్తేన-సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావిత్యాహ॥ సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావితి॥ కావేర్యాఃపృథగుక్తత్వాన్మరుద్వృధాశబ్దోనద్యన్తరపరః-గోబలీవర్దన్యాయాత్॥ గఙ్గాతుపూర్వంప్రపఞ్చితేత్యత్రానుక్తతిబోధ్యమ్* ॥౧౬॥ *అస్యభారతవర్షస్యప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరానభియుక్తైర్గీతాన్-శ్లోకాన్వ్యక్ష్యన్నస్యప్రాశస్త్యేకారణమాహ॥ అస్మిన్నేవేత్యాదినా-ప్రసఙ్గఇత్యన్తేనగద్యేన-అస్మిన్నేవభారతేవర్షే-లబ్ధం-జన్మవిప్రాదిజన్మ-యైస్తైఃపురుషైః-శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనసత్వరజస్తమోగుణకల్పితకుశలాకుశలమిశ్రరూపేణ-స్వారబ్ధేనస్వకృతేన-కర్మణా-బహ్వ్యః-దివ్యాదిగతయః-తత్రశుక్లకర్మణాదివ్యగతిః-రజఃకర్మణామనుష్యలోకగతిః-తామసకర్మణానారకగతిః-తథాచగీతం“ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః। జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసా” ఇతి,అత్రాపితృతీయఉక్తం“ఆత్యన్తికేనసత్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే।ధరాంరజస్స్వభావేన”త్యాదినా ఏవందివ్యాదిగతయః-ఆత్మనఃస్వస్య-విధీయన్తే-సంపాద్యన్తే-హియస్మాత్సర్వాఏవగతయః,కర్మానుసారేణసర్వేషాంభవన్తి-సర్వేషామవిశేషేణత్రైగుణ్యావశ్యత్వాద్గుణానాంహ్రాసోల్లాసాదిభిఃకృతానికర్మాణిదివ్యాదిగతీస్సర్వాస్సర్వేషామాపాదయన్తీత్యర్థః-ఏవమస్మిన్నేవవర్షే-యథావర్ణవిధానంయస్యవర్ణస్యబ్రహ్మక్షత్రియాదేః-యద్విధానం“శమోదమస్తపశ్శౌచంశాన్తిరార్జవమేవచ। జ్ఞానంవిజ్ఞానమాస్తిక్యంబ్రాహ్మంకర్మస్వభావజమ్॥ శౌర్యంతేజోధృతిర్దాక్ష్యం యుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చక్షాత్రంకర్మస్వభావజ”మిత్యాది-విధానం-గుర్వనలశుశ్రూషాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపవిధానంచ-త-దనతిక్రమ్యయథావర్ణవిధానం-అనభిసంహితఫలస్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మోచితానుష్ఠానానుగృహీతభక్తియోగనేత్యర్థః-అపవర్గోమోక్షశ్చ-భవతి-ఏతచ్చాత్రవర్షేమోక్షసాధనబహుధర్మానుష్ఠానసంభవాభిప్రాయేణోక్తం-నత్వన్యత్రాపవర్గసాధనధర్మానుష్ఠానాసంభవాభిప్రాయేణ“తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవా”దిత్యుపరితనలోకేష్వపిబ్రహ్మవిద్యాధికారస్యభగవతాబాదరాయణేనైవసూత్రితత్వాత్-సూత్రేతదుపర్యపీతిరమ్యకాదివర్షాణామప్యుపలక్షణమ్* ॥౧౭॥ *ననుయథావర్ణవిధానంకదాఽపవర్గోభవతి-కింవాస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మస్సాక్షాదపవర్గసాధనం-ఉతకస్యచిదనుగ్రాహకః-అనుగ్రాహకశ్చేత్కోఽసావనుగ్రాహ్యాఃకథంవాఽనుగ్రాహకఃఅనుగ్రాహ్యాశ్చకీదృశః-అనుగ్రాహ్యవిషయశ్చకీదృశఇత్యత్రాహ॥ యోఽసావితి॥ యదాహ్యవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ-అవిద్యాపుణ్యాపాపాత్మకంభక్తియోగోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మతద్రన్ధనద్వారేణతన్నిరసనద్వారేణ-మహాపురుషోభగవాన్-తస్మిన్ప్రసఙ్గోభవతి-తదా-యథావిధానమపవర్గశ్చభవతీత్యన్వయః“ధర్మేణపాపమపనుదతి-కషాయేకర్మభిఃపక్వేతతోజ్ఞానంప్రవర్తత” ఇతిశ్రుతి

టోమహేన్ద్రోవారిధరోవిన్ధ్యశ్శుక్తిమానృక్షగిరిఃపారియాత్రోద్రోణశ్చిత్రకూటోగోవర్ధనోరైవతకఃకకుభోనీలఃకాకముఖఇన్ద్రకీలోరామగిరిరితిచాన్యేశతశస్సహస్రశశ్శైలాస్తేషాంనితమ్బప్రభవానదానద్యశ్చసన్త్యసంఖ్యాతాః ॥౧౫॥ ఏతాసామాపోభారత్యఃప్రజానామభిరేవపునన్తినామాత్మనాచోపస్పృశన్తిచన్ద్రవసాతామ్రపర్ణ్యవటోదాకృతమాలావైహాయసీకావేరీవేణీపయస్వినీపయోదాశర్కావర్తాతుఙ్గభద్రాకృష్ణవేణీభీమరథీగోదావరీనిర్విన్ధ్యాపయోష్ణీతాపీరేవాశిలాసురసానర్మదాచర్మణ్వతీసిన్ధుశ్శోణశ్చనదా-మహానదీవేదస్మృతిరృషికుల్యాత్రిసామాకౌశికీమన్దాకినీయమునాసరస్వతీదృషద్వతీగోమతీసరయూరోఘవతీసుషమాశతద్రుశ్చన్ద్రభాగామరుద్వృధావితస్తావిశ్వేతిమహానద్యః ॥౧౬॥ అస్మిన్నేవవర్షేపురుషైర్లబ్ధజన్మభిశ్శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనస్వారబ్ధేనకర్మణాదివ్యమానుషనారకగతయోబహ్వ్యఆత్మనఆనుపూర్వ్యేణసర్వాహ్యేవసర్వేషాంవిధీయన్తే-యథావర్ణవిధానమపవర్గశ్చాపిభవతి ॥౧౭॥ యోఽసౌభగవతిసర్వభూ

స్మృత్యుక్తరీత్యా స్వస్వవర్ణోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానేనావిద్యాగ్రన్థినిరసనం - తద్ద్వారేణ మహాపురుషప్రసఙ్గః - ప్రకృష్టస్సఙ్గః ప్రసఙ్గః - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితో ధ్యానరూపో మనోవ్యాపారో - భవతి తదాఽపవర్గో భవతీత్యర్థః - అవిద్యాశబ్దోఽత్ర పుణ్యపాపాత్మకకర్మపరః - తదేవ కర్మ "అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుతే - ఇయాజసోఽపి సుబహూన్యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమవిద్యయే" త్యాదిషు మృత్యుశబ్దేనాభిధీయతే - అవిద్యయా మృత్యుమిత్యాదావవిద్యాశబ్దేనానభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం కర్మోచ్యతే - అన్యథా మృత్యుతరణోపాయత్వశ్రవణవిరోధాత్ - తత్రావిద్యాశబ్దస్థానీయోఽత్ర యథావర్ణవిధానశబ్దః - తత్రత్యమృత్యుశబ్దస్థానీయోఽత్రావిద్యాశబ్దః - అవిద్యాశబ్దో హి విద్యేతరదవిద్యా కర్మేత్యేవం కర్మమాత్రే వర్తమానో యథోచితం క్వచిదనభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం విహితం కర్మాభిధత్తే - క్వచిద్బన్ధకం కర్మేతి వివేకః ॥ మహాపురుషప్రసఙ్గం విశినష్టి ॥ అనానాగతినిమిత్తః నానాగతిః స్వర్గనరకాదిగతిః తన్నిమిత్తో న భవతీత్యనానాగతినిమిత్తః - స్వర్గాదిగతినివారకః - మోక్షసాధనమితి భావః - నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థీతి పాఠే - నానాగతినిమిత్తేతి చ్ఛేదః - స్వర్గనరకాదినానాగతినిమిత్తభూతా యాఽవిద్యా - తద్రూపో యో గ్రన్థిః - తస్య రన్ధనద్వారేణేత్యర్థః - గ్రన్థిశబ్దేనావిద్యాయా దుర్మోచనీయత్వమభిప్రేతం - న విద్యతే అన్యదైహికాముష్మికరూపం నిమిత్తం ఫలం యస్య - అనన్యనిమిత్తం - నిష్కామ ఇత్యర్థః - స చాసౌ భక్తియోగలక్షణో భక్తియోగరూపశ్చేతి కర్మధారయః - ఏవం యదా హీత్యస్యోత్తరముక్తం - వర్ణాశ్రమధర్మస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం తత్ప్రకారశ్చోక్తః - అవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణేత్యనేన మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యశ్చోక్తః - అనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యాకారశ్చోక్తః - మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇతి పాఠే - మహాపురుషాణాం ప్రకృష్టసఙ్గో యస్య - స భక్తియోగలక్షణ ఇత్యర్థః, అథానుగ్రాహ్యవిషయం మహాపురుష ఇత్యనేనాభిప్రేతం దర్శయతి - సర్వభూతాత్మనీత్యాదినా ॥ యద్యపి సర్వభూతాత్మవాసుదేవశబ్దయోస్తుల్యార్థతా - తథాపి - దేవతావిశేషనిర్ధారణవిషయా వాసుదేవ ఇత్యుక్తం - వాసుదేవశబ్దావయవార్థప్రదర్శనాయ సర్వాత్మనీత్యుక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం

తాత్మన్యనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనే పరమాత్మని వాసుదేవేఽనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణో నానాగతి❁
నిమిత్తాఽవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషప్రసఙ్గః ॥ ౧౯ ॥ ఏతదేవ హి దేవా గాయన్తి
శ్లో ॥ అహో అమీషాం కిమకారి శోభనం ప్రసన్న ఏషాం స్విదుత స్వయం హరిః ॥ యైర్జన్మ లబ్ధం నృషు భారతాజిరే
ముకున్దసేవౌపయికం స్పృహా హి నః ॥ ౨౦ ॥ కిం దుష్కరైర్నః క్రతుభిస్తపోవ్రతైర్దానాదిభిర్వా ద్యుజయేన ఫల్గు

భక్తియోగవిషయం చిదచిద్విలక్షణత్వేన విశినష్టి ॥ అనాత్మ్య ఇతి ॥ ఆత్మనో భావః ప్రకారః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం శరీరమాత్మ్యం - తతోఽన్యస్తస్మిన్ - స కిం జీవః - నేత్యాహ - అనిరుక్తే దేవమనుష్యాదినామరూపాభ్యామనిరుక్తే - అనాత్మ్య ఇత్యచేతనవ్యావృత్తిః - అనిరుక్త ఇతి బద్ధజీవవ్యావృత్తిః, స తర్హి కిం ముక్తజీవః - నేత్యాహ ॥ అనిలయనే అధారాన్తరానపేక్షే - అనేన ముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాం హి భగవానాధారః "బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే - బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ" మిత్యుక్తత్వాత్ అత్ర బ్రహ్మశబ్దో ముక్తజీవపరః - ఔచిత్యాత్ - స తర్హి నిత్యసిద్ధః - నేత్యాహ ॥ పరమాత్మనీతి ॥ అక్షరశబ్దవాచ్యాభ్యాం ముక్తనిత్యసిద్ధాభ్యాం క్షరశబ్దవాచ్యాద్బద్ధచేతనాచ్చ యోఽన్యత్వేన గీతః పరమాత్మా "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ । క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత" ఇతి - తస్మిన్నిత్యర్థః - ఏవంవిధే - భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే, నిరస్తనిఖిలదోషే యోఽసావనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం స్వర్గాపవర్గసాధనభూతబహువిధధర్మానుష్ఠానోపయుక్తప్రదేశత్వాదస్య వర్షస్య ప్రాశస్త్యముక్తం - అథైతత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరాన్ శ్లోకాన్వక్తుం తేషామవిగీతతాం దర్శయతి ॥ ఏతదేవ హీతి ॥ ఏతత్ ఏతద్వర్షప్రాశస్త్యం, గాయన్తి, ఉపరితనలోకస్థా అభియుక్తా ఇతి శేషః ॥ శ్లోకానాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ అమీషామేభిః, కర్తుస్సమ్బన్ధవివక్షయా షష్ఠీ - కిం - శోభనం - సుకృతమకారి అహో - అపిస్విత్ కిం - స్వయం సాధనం వినైవ - హరిః భగవాన్ - ప్రసన్నః, కిం నిరతిశయం సుకృతమేభిః కృతం - కిం వా స్వయమేవైషాం భగవాన్ప్రసన్నః - ఏవంరూపస్య ధర్మస్య దుష్కరత్వాదితి తర్క్యతే - క ఇమే ఇత్యత్రాహ ॥ యైర్జన్మ, భారతాజిరే భారతాఙ్గణే - భారతప్రదేశ ఇత్యర్థః - నృషు మనుష్యేషు - జన్మ - లబ్ధం, కథంభూతం జన్మ, ముకున్దసేవౌపయికం ముకున్దసేవోపయుక్తం - యత్ర ముకున్దసేవౌపయికే - నృజన్మని - నోఽస్మాకం - కేవలం స్పృహైవ - న త్వస్మాభిరత్ర ముకున్దసేవోపయుక్తం నృజన్మ లబ్ధమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం భారతాజిరస్య తత్రాపి నృజన్మనశ్చ ప్రాశస్త్యముక్తం - తత్ర కారణం ముకున్దసేవోపయుక్తమిత్యుక్తం - వర్షాన్తరస్థానాం లోకాన్తరస్థానామమనుష్యాణాం చ భగవత్సేవానుపయుక్తిం వదంస్తాన్నిన్దతి ॥ కిమి

❁ ॥ పా ॥ నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషపురుషప్రసఙ్గః

త్యాదినా శ్లోకత్రయేణ ॥ దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యైః - క్రతుభిః - తపోరూపైర్వ్రతైః తపస్సహితైర్వా వ్రతైః, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం - వ్రతం ప్రాజాపత్యాదికం - దానం పాత్రేషు ద్రవ్యత్యాగాత్మకం - క్రత్వాదిభి - స్తత్సాధ్యేన ఫల్గునా అల్పాస్థిరఫలేన - ద్యుజయేన స్వర్గప్రాప్త్యా వా - కిం - న కించిత్ఫలం - కుతః - యత్ర స్వర్గాదౌ - శ్రీమన్నారాయణస్య - పాదపఙ్కజస్మృతి - ర్నాస్తి - ప్రత్యుతాతిశయతా - దిన్ద్రియాణా - ముత్సవాత్సుఖాత్, స్మృతిః ప్రముష్టాఽభూత్ - అతిశయేన్ద్రియోత్సవ ఏవ భగవత్సేవావిరోధీతి భావః * ॥ ౨౦ ॥ * కల్పమాయుర్యేషాం - తేషాం పునర్భవాజ్జన్మ యస్య - తస్మాత్ - స్థానజయాత్ ఉపరితనలోకప్రాప్తేః - ఆకల్పానుభావ్యసుఖోపరితనలోకాపేక్షయేత్యర్థః - క్షణమల్పమాయుర్యేషాం - తేషాం, భారతభూజయః భారతవర్షే ఉత్కర్షప్రాప్తిః "జి జయే", జయ ఉత్కర్షప్రాప్తిః, ఊర్ధ్వస్థానేషు సుఖోత్కర్షప్రాప్త్యపేక్షయా భారతవర్షే నృజన్మలాభరూపోత్కర్షప్రాప్తిరూపో - జయః - వరః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - భారతభూజయస్య శ్రైష్ఠ్యే హేతుమాహ, అస్థిరేణ - మర్త్యేన మరణశీలేన - శరీరేణ - కృతం - క్రియాజాతం - సంన్యస్య భగవతి సమర్ప్య, మనస్వినః ప్రశస్తమనసః, భగవదుపాసకాస్సన్తః - హరేః, అభయం - న విద్యతే భయం కాలకృతం జన్మజరామరణాదినిమిత్తం, యస్మిన్ - తత్పదం స్థానం శ్రీవైకుణ్ఠరూపం - సంయాన్తి, కల్పాయుషస్తు కల్పాన్తరం పునర్భవమేవ యాన్తీత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * అతో యత్ర - వైకుణ్ఠస్య భగవతః - కథారూపాః, సుధాపగాః అమృతనద్యో - న సన్తి - తదాశ్రయాః భగవత్కథామృతనదీసేవనపరాః - సాధవః సాధూనాం లక్షణైర్లక్షితాః - భాగవతాశ్చ - న సన్తి - యత్ర చ - మహోత్సవాః - నిత్యపక్షమాససంవత్సరాయనాద్యుత్సవా - యేషాం తే - యజ్ఞేశమఖాః యజ్ఞేశస్య భగవతః "అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ" ఇతి భగవదుక్తేః "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభి" రితి శ్రుతేశ్చ - తస్య - మఖాః ఆరాధనరూపా యజ్ఞాః, న సన్తి, సః - సురేశస్య బ్రహ్మణో లోకోఽపి - సేవ్యతాం ప్రాప్యతాం న యాతి ప్రాప్యో న భవతీత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * ఏవమభారతవర్షతత్స్థానాని నిన్ద్యా

నా యత్ర నారాయణపాదపఙ్కజస్మృతిః ప్రముష్టాఽతిశయేన్ద్రియోత్సవాత్ ॥ ౨౦ ॥ కల్పాయుషాం స్థానజయాత్పునర్భవాత్ క్షణాయుషాం భారతభూజయో వరః । క్షణేన మర్త్యేన కృతం మనస్వినస్సంన్యస్య సంయాన్త్యభయం పదం హరేః ॥ ౨౧ ॥ న యత్ర వైకుణ్ఠకథాసుధాపగా న సాధవో భాగవతాస్తదాశ్రయాః । న యత్ర యజ్ఞేశమఖా మహోత్సవాస్సురేశలోకోఽపి న యాతి సేవ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాప్తా నృజాతిం త్విహ యే చ జన్తవో జ్ఞానక్రియాద్రవ్యకలాపసంభృతామ్ । న చేద్యతేరన్నపునర్భవాయ తే భూయో వనౌకా ఇవ యాన్తి బన్ధనమ్ ॥ ౨౩ ॥ యైః శ్రద్ధయా బర్హిషి భాగశో హవిర్నిరుప్తమిష్టం విధిమన్త్రవస్తుతః । ఏకః పృథఙ్నామభిరాహు

ఽధునా భారతవర్షస్థానపి నరానముముక్షూన్నిన్దతి ॥ ప్రాప్తా ఇతి ॥ ఇహాస్మిన్భారతే వర్షే, యే చ - జన్తవో జీవాః - నృజాతిం నృజన్మ, ప్రాప్తాః, కథంభూతాం, ద్రవ్యక్రియాజ్ఞానకలాపసంభృతాం, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం, క్రియా కర్మేన్ద్రియాణి, జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ, ఏతేషాం - కలాపేన సఙ్ఘాతేన - సంభృతాం పూర్ణాం, భగవద్గుణకీర్తనార్చనపదప్రక్రమణగుణశ్రవణవిగ్రహావలోకనసమర్పితతులస్యాఘ్రాణనోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలఙ్కారచర్వణోచ్ఛిష్టభోజనాదిరూపసర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తజ్ఞానకర్మేన్ద్రియతదాశ్రయభూతసంఘాతపూర్ణామిత్యర్థః - ఏవంవిధాం నృజాతిం ప్రాప్తా అపి - యది - అపునర్భవాయ ముక్తయే - న చేద్యతేరన్ యత్నం న కుర్యుశ్చేత్ - తర్హి - భూయః పునః - వనౌకా ఇవ వనే స్థితా, ఓకాః శకున్తా ఇవ "ఓకశ్శకున్తవృషలా" వితి కోశః "ఉచ సమవాయే" ఇత్యస్య ధాతోః కప్రత్యయే గుణః కుత్వం చ, ఓకః "ఉచః క" ఇతి సూత్రేణ నిపాత్యతే - కప్రత్యయస్తు "ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరః క" ఇత్యధికారే "ఘఞర్థే కవిధాన" మితి వచనేన - యద్యపి ఘఞ్యప్యేతద్రూపసిద్ధిః - తథాప్యన్తోదాత్తార్థమిదం నిపాతనం, ఘఞి సతి ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తస్స్యాత్ - దివౌకసః జలౌకస ఇత్యేవమాదౌ తు - అసున్ప్రత్యయే "ఉణాదయో బహుల" మితి వచనాత్కుత్వం ద్రష్టవ్యం - యథా శకున్తాః లుబ్ధకాన్ముక్తా అపి - పునర్యది తత్రైవ ప్రమత్తా విహరన్తి - తర్హి పునర్యథా బధ్యన్తే - తద్వత్ * ॥ ౨౩ ॥ * అహో భారతవాసినాం భాగ్యమిత్యాహుః ॥ యైరితి ॥ యైర్భారతవాసిభిర్నరైః, బర్హిషి యజ్ఞే శ్రద్ధయా - విధినా ప్రకారేణ - మన్త్రేణ - వస్తుతశ్చరుపురోడాశాదిభిః జనచేష్టం దేవతోద్దేశేన త్యక్తం, తథా - భాగశః "అగ్నయే త్వా జుష్టం నిర్వపామీ" త్యేవం భాగశో - నిరుప్తం చ - హవిః - అగ్నీన్ద్రాదిరూపేణైక ఏవావస్థితః - పృథఙ్నామభిః అగ్నీన్ద్రాదినామభి - రాహూతః, హుత ఇతి దీర్ఘాభావ ఆర్షః - పూర్ణః స్వతోఽవాప్తసమస్తకామోఽపి - అవిజిఘత్సోఽపీతి యావత్ - హవిర్గృహ్ణాతి అశ్నాతీత్యపూర్ణః కిమర్థం గృహ్ణాతి - తత్రాహ ॥ ఆశిషాం ప్రభురితి ॥ యత - ఆశిషాం పురుషార్థానాం - ప్రభుర్దాతా - అతో యష్టౄణామాశిషః - ప్రదాతుం తత్కృతారాధనం పరిగృహ్ణాతీత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * ఆశిషాం ప్రభురిత్యనేన ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థేప్సుభిర్భగవాన్భారతే ఆరాధ్యత ఇత్యుక్తం - తత్రాపి కేవలముముక్షూన్ స్తువన్తి ॥ సత్యమితి ॥ అర్థితః

తత్తత్పురుషార్థేప్సుభిః ప్రార్థితస్సన్-భగవా - నర్థితం యాచితం-తంతంపురుషార్థం - దిశతిదదాతీ-తిసత్యం - తథాపి, నైవార్థదః నపరమపురుషార్థదః - అస్థిరాల్పపురుషార్థదో నతునిత్యనిరతిశయమోక్షరూపపురుషార్థప్రదోఽభూదిత్యర్థః-అర్వాచీనపురుషార్థదానానన్తరమప్యర్థితుర్యాచ్ఞాయాఅనివృత్తేరర్థితందిశన్నపినదత్తవానితిభావః - ఏతదేవాహ - జనః అవాప్తార్థితపురుషార్థోఽపి-యతః- పురుషార్థాన్తరం-పున-రీశ్వరంప్రత్య, ర్థితా యాచితా - ఏవమితరపురుషార్థేప్సూనాంనిత్యయాచకత్వాన్నిత్యదరిద్రత్వముక్తం - తథాచవక్ష్యత్యేకాదశే " దరిద్రోయస్త్వసంతుష్ట " అథానిచ్ఛతాంముముక్షూణాంస్వపురుషార్థానాం మోక్షాన్తర్భావాదర్థనీయాభావాదాఢ్యత్వమాహుః - అనిచ్ఛతామకామయమానానాం, భజతాంజనానాం-ఇచ్ఛాపిధానం- ఇచ్ఛానాంపిధానమాచ్ఛాదకం - స్వకీయం-పాదపలవం-స్వయమేవ-విధత్తే - సమస్తపురుషార్థరూపంస్వాత్మానమేవదదాతీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఏవంభారతేముముక్షూన్ప్రస్తూయాథస్వమనీషితమావిష్కుర్వన్తస్తమేవభారతంస్తువన్తి ॥ యదీతి ॥ నఃఅస్మాకం-కృతస్య - స్విష్టస్యసమ్యగ్యజనస్య-సూక్తస్యప్రవచనస్య, స్వర్గసుఖావశేషితంస్వర్గసుఖేనావశేషితంఅస్మాభిఃకృతంయాగాదిరూపంకర్మస్వర్గాదిసుఖంసంపాద్య కించిచ్ఛోభనంసుకృతముపభుక్తావశిష్టమస్తిచేదిత్యర్థః-తేనోర్వ్వరితేన-శుభేనకర్మణా-నోఽస్మాకం - అజనాభేభారతేవర్షే - భగవద్విషయకస్మృతిమజ్జన్మ- నృజన్మ, స్యాత్ -నృజన్మన్యేవభగవద్విషయకస్మృతిసంభవాత్ - సంభావితస్మృతిమాత్రవజ్జన్మనాకింస్యాదిత్యత్రాహ - యతఃస్మృతిః శాత్ , భజతాం-హరిః , శంసుఖం మోక్షరూపంసుఖం - తనోతిదదాతీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ ఏవంనవఖణ్డాత్మకంజమ్బూద్వీపసంస్థానం సపర్వతనదీకంసవర్ణాశ్రమధర్మవన్మనుజముపవర్ణ్యాథజమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానష్టావాహ ॥ జమ్బూద్వీపస్యేతి ॥ హేరాజన్ - ఏకేఅభియుక్తాః - అష్టౌ- జమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానుపదిశన్తి॥ తేతూ-పద్వీపాఃనప్రియవ్రతరథచరణనేమిపరిక్లృప్తాః కింత్వర్వాచీనాఇత్యాహ - సగరాత్మజై-ర్యాగీయాశ్వాన్వేషణసమయే - ఇమాంజమ్బూద్వీపాత్మికాం -పృథ్వీం, తత్రతత్ర నిఖనద్భిరవదారయద్భిః-ఉపకల్పితాః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తేషాముద్దేశంప్రతిజానీతే ॥ తద్యథేతి॥ స్వర్ణప్రస్థఇత్యాదినా ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ ఏవంసోపద్వీపంజమ్బూద్వీపముపవర్ణ్యోపసంహరతి ॥ హేభరతోత్తమ జమ్బూద్వీపస్య - యే-వర్షాఇలావృతాదయ , స్తేషాం - విభాగో-యథోద్దేశంయథాక్రమ-మనువర్ణితః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻తో ముదాగృణ్ణోతిపూర్ణస్స్వయమాశిషాం ప్రభుః ॥ ౨౪ ॥ సత్యందిశత్యర్థితమర్థితోనృణాంనైవార్థదోయత్పునరర్థితాయతః।స్వయంవిధత్తేభజతామనిచ్ఛతామిచ్ఛాపిధానంనిజపాదపల్లవమ్ ॥ ౨౫ ॥ యద్యత్రనస్స్వర్గసుఖావశేషితంస్విష్టస్యసూక్తస్యకృతస్య శోభనమ్ । ✻ తేనాజనాభేస్మృతిమజ్జన్మనస్స్యాద్వర్షేహరిర్యద్భజతాంశంతనోతి ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ జమ్బూద్వీపస్యరాజన్నుపద్వీపానష్టావిహైకఉపదిశన్తిసగరాత్మజైరశ్వాన్వేషణఇమాంమహీంపరితోనిఖనద్భిరుపకల్పితాన్ ॥ ౨౭ ॥ తద్యథాస్వర్ణప్రస్థశ్చన్ద్రశుక్లఆవర్తనోరమణకోమన్దరహరిణఃపాఞ్చజన్యస్సింహళోలఙ్కేతి ॥ ౨౮ ॥ ఏవంభారతోత్తమజమ్బూద్వీపవర్షవిభాగోయథోద్దేశముపవర్ణితః ॥ ౨౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ౫ ॥ అతఃపరంప్లక్షాదీనాంప్రమాణలక్షణసంస్థానతోవర్షవిభాగోయథోద్దేశముపవర్ణ్యతేజమ్బూద్వీపోఽయంయావత్ప్రమాణవిస్తారస్తావతాక్షారోదధినాపరివేష్టితోయథామేరుర్జమ్బ్వాఖ్యేనలవణోదధిరపితతోద్విగుణవిశాలేనప్లక్షాఖ్యేనపరిక్షిప్తోయథాపరిఖాబాహ్యోపవనేన ॥ ౧ ॥ ప్లక్షోజమ్బూప్రమాణోద్వీ

ఏవంజమ్బూద్వీపస్యప్రపఞ్చముపవర్ణితః-అథప్లక్షాదీనాంద్వీపానాముపవర్ణనంప్రతిజానీతేబాదరాయణిః , అతఃపరమితి-ప్లక్షాదీనాం-యే-వర్షాస్తేషాం, విభాగః,ప్రమాణంపరిమాణం-లక్షణం-స్వేషువసతామాయురిన్ద్రియౌజస్సహోబలబుద్ధివిక్రమాదీనాంస్వభావతోవర్ధకత్వరూపంసంస్థానమనితరసాధారణాకారః - ఏభిః-ఉపవర్ణ్యతే-తావత్ప్లక్షద్వీపముపవర్ణయతిజమ్బూద్వీపఇత్యాదినా॥జమ్బూద్వీపఇత్యాదిర్జమ్బ్వాఖ్యేనేత్యన్తందృష్టాన్తార్థం-యథాజమ్బూద్వీపో,యావద్విస్తారఃలక్షయోజనవిశాల-స్తావతాలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన-క్షారోదధినాలవణసముద్రేణ-పరితో , వేష్టిత ఆవృతః - యథాచమేరుర్ద్వీపమధ్యస్థోజమ్బ్వాఖ్యేనద్వీపేన-పరివేష్టితఇత్యనుషఙ్గః-తథా, లవణోదధిరపి-తతః-లవణోదధేః - ద్విగుణవిశాలేనద్విలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన-ప్లక్షాఖ్యేనద్వీపేన-పరితఃఅభితః-క్షిప్తఃఆవృతో-జమ్బూద్వీపస్యాత్రత్యైస్సాకల్యేనాదృష్టత్వాదప్రసిద్ధత్వాచ్చదృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ యథా,పరిఖా- బాహ్యోపవనేన-పరిక్షిప్తేతిలిఙ్గవిపరిణామేనానుషఙ్గః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ద్వీప

మధ్యస్థః-ప్లక్షో వృక్షః-జమ్బూప్రమాణః జమ్బూవృక్షతుల్యోచ్ఛ్రాయః-ద్వీపస్య-ఆఖ్యాతిరాఖ్యానం-యత్ - ప్లక్షద్వీప ఇతి నామధేయం-తత్కారః-ఆపాదకః-హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః-ఉత్థితః ఊర్ధ్వం స్థితః-యత్ర యస్మిన్ ప్లక్షవృక్షమూలే - సప్త-జిహ్వాః జ్వాలాః-యస్య-తాదృశోఽగ్నిః- రుపాస్తే తిష్ఠతి-తస్యైవ తస్య ద్వీపస్యాధిపతిః-అధిపతిరిత్యనేన చిరం తద్ద్వీపాధిపత్యం కృతవానితి గమ్యతే - ప్రియవ్రతస్యాత్మజ-ఆగ్నీధ్రానుజ, ఇధ్మజిహ్వః , తం ప్లక్షద్వీపం-సీమబన్ధనేన సప్తవర్షాత్మకం, విభజ్య-సప్తానాం వర్షాణాం-యాని నామాని-తాన్యేవ నామాని యేషాం - తేభ్యః , పుత్రేభ్యః-సప్తవర్షాణి-ఆకలయ్య సమర్ప్య-స్వయ-మాత్మయోగేన భగవదుపాసనాత్మక యోగేన-ఉపరరామ ఉపరతః - సంసారాన్ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ పుత్రనామాని వర్షాణి నిర్దిశతి॥ శివమిత్యాదినా॥ తేషు వర్షేషు, గిరయో-నద్యశ్చ-సప్త సప్తైవ , అభిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః-ఆసన్నిత్యర్థః-తావత్పర్వతాన్నామభిర్నిర్దిశతి ॥ మణికూట ఇతి మేఘమాల ఇత్యన్తేన ॥ ఏత ఏవ వర్షాణాం మర్యాదాగిరయ ఇత్యాహ ॥ సేతుశైలా ఇతి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ నదీర్నిర్దిశతి నామభిః॥ అరుణేత్యాదినా విశ్వంభరేత్యన్తేన , ఇతిశబ్దేన ఏతైరేవ నామభిస్తత్ర తత్ర శివాదివర్షేష్వవహీయన్త ఇతి సూచ్యతే-నదీర్విశినష్టి-మహానద్య ఇతి ॥ స్వచ్ఛత్వపవిత్రత్వవిస్తృతత్వాదిమహాగుణాశ్రయా ఇత్యర్థః. పునస్తా ఏవ నదీర్విశింషన్ తేషు ప్లక్షద్వీపవర్షేషు చతురో వర్ణాన్నామభిర్నిర్దిశన్ తేషామాయుః పరిమాణాదికం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామరుణాదినదీనాం, జలస్యోపస్పర్శనేన స్నానపానాదినా , విధూతం-రజస్తమశ్చ, యేషాం-తే, చత్వారో వర్ణాః, హంసాదిసంజ్ఞాః బ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞాస్థానీయా హంసాదిసంజ్ఞాః , సహస్రం వర్షాణి ఆయుర్యేషాం తే, తాదృశాః, విబుధోపమం సందర్శనం సౌన్దర్యం, యేషాం , తాని, ప్రజననాన్యపత్యాని-యేషాం తే ,ఏవంభూతాస్సన్తః , త్రయ్యా విద్య

పాఖ్యాకరో హిరణ్మయ ఉత్థితో యత్రాగ్నిరుపాస్తే సప్తజిహ్వస్తస్యాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజ ఇధ్మజిహ్వస్తం ద్వీపం సప్తవర్షాణి విభజ్య సప్తవర్షనామభ్య ఆత్మజేభ్య ఆకలయ్య స్వయమాత్మయోగేనోపరరామ ॥ ౨ ॥ శివం యశస్యం సుభద్రం శాన్తం క్షేమమభయమమృతమితి వర్షాణి, తేషు గిరయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతా మణికూటో వజ్రకూట ఇన్ద్రసేనో జ్యోతిష్మాన్ ధూమ్రవర్ణో హిరణ్యగ్రీవో మేఘమాల ఇతి సప్త సేతుశైలాః ॥ ౩ ॥ అరుణా నృమ్ణాఽఽఙ్గిరసీ సావిత్రీ సుప్రభాతా ఋతంభరా సత్యంభరేతి మహానద్యః - యాసాం జలోపస్పర్శనవిధూతరజస్తమసో హంసపతఙ్గోర్ధ్వాయనసత్యాఙ్గసంజ్ఞాశ్చత్వారో వర్ణాస్సహస్రాయుషో విబుధోపమసందర్శనప్రజననాస్స్వర్గద్వారం త్రయ్యా విద్యయా భగవన్తం త్రయీమయం సూర్యమాత్మానం యజన్తే ॥ ౪ ॥ ప్రత్నస్య విష్ణోరూపం యత్సత్యస్యర్తస్య బ్రహ్మణః। అమృతస్య చ మృత్యోశ్చ సూర్యమాత్మానమీమహీతి ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు పురుషాణామాయురిన్ద్రియమోజస్సహోబలం బుద్ధిర్విక్రమ ఇతి చ సర్వేషా

యా వేదవిద్యయా, వేదోక్తకర్మయోగాదిభిః-తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తమార్గైశ్చ, యథాయోగ్యం , త్రయీమయం ఋగ్యజురాది వేదప్రచురం-తద్ధారకత్వాత్తదధ్యాపయితృత్వాత్తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ తత్ప్రాచుర్యం బోధ్యం , సూర్యం సూర్యశరీరకమాత్మానం పరమాత్మానం, యజన్తే ఆరాధయన్తి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తేషాం జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ప్రత్నస్యేతి ॥ ప్రత్నస్య పురాతనస్య, అనాదేర్జగత్కారణస్యేతి యావత్ - సత్యస్య నిర్వికారస్య , ప్రత్నస్యేత్యనేన సమష్టిజీవవ్యావృత్తిః, తస్య సాదిత్వాత్-సత్యస్యేత్యనేన వ్యష్ట్యవస్థచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః., తయోర్వికారిత్వాత్, ఋతస్య నిరతిశయసుకృతఫలస్య, ధర్మాద్యర్వాచీనసుకృతఫలప్రదస్యేత్యర్థః-ఋతస్య తదధీనత్వాదుపచారాత్తదభేదేన నిర్దేశః-ఋతశబ్దో హి సుకృతఫలపరః “ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే” ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్ - యద్వా-ఋతశబ్దః పుణ్యస్య కర్మణో వాచక ఉపచారాదన్తరాత్మతయా తత్కారయితరి ప్రయుజ్యతే, పుణ్యస్య కర్మణః కారయితురిత్యర్థః-తత్కారయితృత్వం చ శ్రుతం “ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి” ఇతి, ఋతశబ్దో హి పుణ్యస్య కర్మణోఽపి వాచకః , యథా “పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గన్ధో వాతి” ఇతి పుణ్యం కర్మ ప్రస్తుత్య తత్ప్రతిసంబన్ధినోఽపుణ్యస్య కర్మణః “ఏవమనృతాదాత్మానం జుగుప్సేదిత్యనృతశబ్దేన నిర్దేశాత్ , పుణ్యస్య కర్మణ ఋతశబ్దో వాచక ఇత్యవగమ్యతే - తథా “అమృతస్య చ మృత్యోశ్చేత్య” మృతమృత్యుశబ్దావపి బన్ధమోక్షవాచకావుపచారాత్తద్ధేతౌ ప్రయుక్తౌ - భగవతశ్చ బన్ధమోక్ష హేతుత్వం చ శ్రుతం “సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః” ఇతి , “ఉతామృతత్వస్యేశానః, యదన్నేనాతిరోహతి” ఇతి చ , ఏవంభూతస్య, బ్రహ్మణో విష్ణోః-రూపం శరీరభూతం, తత్, సూర్యం సూర్యాఖ్యం, ఆత్మానం జీవవిశేషం, మీమహి శరణం వ్రజేమహి, ప్రతర్దనవిద్యాన్యాయేనాత్ర సూర్యాఖ్య జీవశరీరకపరమాత్మోపాసనముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు వర్షేషు - అవిశేషేణ సామా

న్యేన, సర్వ్వేషాంపురుషాణాం, ఆయురాదిరూపా, సిద్ధి, రౌత్పత్తికీజన్మసిద్ధా,వర్తతే, అత్రేదమవగన్తవ్యం , మానసో త్తరగిరేర్మణ్డలాకారత్వోక్తైరేతేషుప్లక్షాదిషుపఞ్చసుద్వీపేషువర్షాద్రయస్తిర్యగ్రేఖాకారఉభయతో౽బ్ధిస్పృశః అన్యథా సప్తభిస్సప్తవర్షాణాంవిభాగాసంభవాచ్చ - శ్రీవైష్ణవేపురాణేవర్షాణాంపూర్వాదిక్రమేణోక్తేశ్చేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంప్లక్ష ద్వీపస్సవర్షపర్వతనదీకస్సవర్ణాశ్రమవత్పురుషఉపవర్ణితః - అథతద్దృష్టాన్తేనశాల్మలద్వీపముపవర్ణయతి ॥ ప్లక్షస్త్వితి ॥ యథా-ప్లక్షద్వీప-స్సమానేనస్వతుల్యవిశాలేన - ఇక్షురసోదకేన-ద్విలక్షయోజనవిశాలేనా - వృతః-తథా-శాల్మలద్వీపో౽పిద్విగుణవిశాలఃప్లక్షద్వీపాపేక్షయాద్విగుణవిశాలః - చతుర్లక్షయోజనవిశాలఇత్యర్థః-సమానేనచతుర్లక్షయోజనవిశాలేన - సురోదధినా-అభితో-వృత్తేనవృత్తాకారేణ - పరివేష్టితఃఆవృతః-యత్రయస్మిన్-శాల్మలద్వీపే-శాల్మలిః - ప్లక్షాయామా ప్లక్షసమానోచ్ఛ్రాయా-తాంవిశినష్టి - యస్యాంశాల్మల్యాం-వావకిలశబ్దోనిపాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - ఛన్దస్తుతఃఛన్దోభిః “ సుపర్ణో౽సిగరుత్మాన్ త్రివృత్తేశిరోగాయత్రంచక్షుస్స్తోమ ఆత్మా సామతేతనూర్వామదేవ్యం బృహద్రథంతరేపక్షౌయజ్ఞాయజ్ఞియంపుచ్ఛంఛన్దాగ్ స్యఙ్గానిధిష్ణ్యాశ్శఫాయజూగ్ షినామే,, త్యాదిభిర్మన్త్రైశ్ఛన్దో౽వయవత్వేనస్తూయతఇతిఛన్దస్స్తుత్-అర్షత్వాత్కర్మణిక్విప్ - తస్యఛన్దసామక్షరైయత్తారూపపరిమాణాత్మకానాంగాయత్ర్యాదీనాంతచ్చక్షురాద్యవయవత్వం తేషాంతచ్చక్షురాద్యవయవదృష్ట్యోపాసననిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం , యద్వా , ఛన్దఃసుపర్ణో౽సీత్యాదిరూపం - స్తుత్ గాయత్ర్యాద్యవయవకత్వేనస్తావకంయస్యేత్యర్థః - ఏవంభూతస్య-పతత్రిరాజస్యగరుత్మతః-నిలయంనీడం - ఆహుః-సాశాల్మలిః-ద్వీపహూతయే - హూతిర్వ్యవహారః - శాల్మలోద్వీప ఇతివ్యవహారాయేత్యర్థః- ఉపలభ్యతే ఉపలక్ష్యతే - దృశ్యత ఇత్య

మౌత్పత్తికీసిద్ధిరవిశేషేణవర్తతే। ౬ । ప్లక్షస్తుస్వమానేనేక్షురసోదేనావృతోయథాతథాసద్వీపో౽పిశాల్మ లోద్విగుణవిశాలస్సమానేనసురోదేనపరివేష్టితో౽భివృత్తేనయత్రహవై శాల్మలిః ప్లక్షాయామాయస్యాం వావకిలనిలయనమాహుర్భగవతశ్ఛన్దస్స్తుతఃపతత్రిరాజస్యసాద్వీపస్య హూతయఉపలభ్యతే ॥ ౭ ॥ తద్ద్వీపాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజో యజ్ఞబాహుస్స్వసుతేభ్యస్సప్తభ్యస్తన్నామానిసప్తవర్షాణివ్యభజత్ - సురోచనంసౌమనస్యంరమణకందేవబర్హంపారిబర్హమాప్యాయనమభిజ్ఞాతమితి ॥ ౮ ॥ తేషువర్షాద్రయోనద్యశ్చసప్తైవాభిజ్ఞాతాస్స్వరసశ్శతశృఙ్గోవామదేవఃకుముదోముకున్దః పుష్పవర్షశ్శతశ్రుతిరితి , అనుమతిస్సినీవాలీసరస్వతీకుహూరజనీనన్దారాకేతి ॥ ౯ ॥ తద్వర్షపురుషాశ్శ్రుతధరవీర్యధరవసుంధరేషంధరసంజ్ఞాభగవన్తం వేదమయంసోమమాత్మానంవేదేనయజన్తే। ౧౦ । శ్లో ।స్వగోభిఃపితృదేవేభ్యోవిభజన్ శుక్లకృష్ణయోః।అన్ధఃప్రజానాంసర్వాసాంరాజానస్సోన ❁ అస్త్వితి। ౧౧ ।గ॥ఏవంసురోదాద్బహిస్తద్ద్విగుణఃసమానేనావృతోఘృతోదేనయథాపూర్వం కుశద్వీపోయస్మిన్కుశస్తమ్బో దేవకృతస్తద్ద్వీపాఖ్యాకరోజ్వలన ఇవాపరస్స్వశష్పరో

ర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తస్యద్వీపస్యశాల్మలస్యా-ధిపతిఃచిరంకృతాధిపత్యో-యజ్ఞబాహుఃప్రియవ్రతస్యాత్మజః - సప్తభ్యఃస్వసుతేభ్యః-తన్నామానిస్వపుత్రతుల్యనామాని - సప్త - వర్షాణి-వ్యభజత్ విభజ్య దావిత్యర్థః-పుత్రాణాంవర్షాణాంచసాధారణైర్నామభిర్వర్షాణినిర్దిశతి - సురోచనమిత్యాదినా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తేషుసురోచనాదిషువర్షేషుశైలాఃసప్త - నద్యశ్చసప్తైవా-భిజ్ఞాతాఃప్రసిద్ధాః-అన్యేచశైలానద్యశ్చసన్తీత్యర్థః - తావత్సప్తశైలానాహ॥స్వరసఇత్యాదినా॥ సేతుశైలామర్యాదాగిరయః-నదీరాహ- అనుమతిరిత్యాదినా - తద్వర్షపురుషాణాంచతుర్ధావర్ణవిభాగంవదన్ తేషామారాధ్యం భగవద్రూపంజప్యంమన్త్రంచాహ।తద్వర్షపురుషాఇత్యాదినా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్రుతధరాదిశబ్దా-స్సంజ్ఞాఃనామాని - యేషాం తే-వేదమయంవేదప్రచురం-భగవదాత్మకం సోమాఖ్య - మాత్మానంజీవవిశేషం- వేదేనవేదోక్తేన-తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తేన - స్వస్వవర్ణోచితధర్మైః-యజన్తేఆరాధయన్తి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వగోభిఃస్వకిరణైః-శుక్లకృష్ణయోఃపక్షయోః-పితృదేవేభ్యః-అన్ధమన్నం-శుక్లపక్షేదేవేభ్యఃకృష్ణేపితృభ్యశ్చా - న్నం-విభజన్-స్వగోభిశ్చన్ద్రస్యశుక్లకృష్ణపక్షవిభాజకత్వాభావేఉచితకాలేపిత్రాదీనాంస్వధాస్వాహాపూర్వకంహవిర్దానమేవనస్యాదితిభావః - యతఏవ-పిత్రాదీనామప్యసాంకార్యేణాన్నస్యవిభాగేనప్రదాపయితా - అతో-నో౽స్మాకం-సర్వాసాంప్రజానాం - రాజాచన్ద్రః-సోమఃఅమృత-మస్తుసుఖకరో౽స్త్వితియావత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంశాల్మలోద్వీపఉపవర్ణితః - అథైతద్దృష్టాన్తేనకుశద్వీపమనువర్ణయతి ॥ఏవమితి ॥ యథాపూర్వశ్శాల్మల - స్తథాకుశద్వీపో౽పి-సురోదధేర్బహిః-ద్విగుణః - సమానేనఅష్టలక్షయోజనవిశాలేన-ఘృతోదధినా-పరివేష్టితః -స్వయమప్యష్టలక్షయోజనవిశాలః; యస్మిన్కుశద్వీపే-ద్వీపస్యకుశద్వీపస్య - వ్యపదేశకరః-అపరో౽గ్నిరివ-ప్రకాశబహులః - దేవేనభగవతాబ్రహ్మణా-నిర్మి

తః-స్వశష్పాణాంస్వావయవానాంకోమలతృణానాం - రోచిషా-దిశో-దశ-విరాజయతిప్రకాశయతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్యకుశద్వీపస్యా-ధిపతిః-హిరణ్యరేతానామ - ప్రియవ్రతస్యపుత్రః-స్వీయంద్వీపం-సప్తభ్యః-స్స్వపుత్రేభ్యో-వస్వాదివర్షనామభ్యో-యథాభాగం-విభజ్య - స్వయం-తప-ఆతిష్ఠత-తపసాయుక్తోఽభూదిత్యర్థః-వర్షనామ్నస్సప్తపుత్రాన్నిర్దిశతి॥వస్విత్యాదినా॥ వస్వాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తేషాంవర్షేషు-తత్తుల్యనామసు సీమాగిరయః-సప్త-తథా-నద్యశ్చసప్తైవ-బభూవుః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ శైలాన్నిర్దిశతి॥చక్ర ఇత్యాదినా॥ సేతుశైలాఃసీమాపర్వతాః-నదీరాహ॥రసకుల్యేత్యాదినా॥నదీర్విశిష్టి ॥మహానద్యఇతి॥ పునర్నదీరేవవిశింషన్ తద్వీపస్థానాం-పురుషాణాంచతుర్ధావర్ణవిభాగం తేషాముపాస్యం భగవద్రూపం జప్యంమన్త్రంచాహ ॥యాసామితి॥ యాసాంరసకుల్యాదికనదీనాం-పయోభిర్జలై-ర్విధూతమలాః - కుశద్వీపః-ఓకః స్థానం-యేషాంతే-కుశలకోవిదాదిసంజ్ఞాః - జాతవేదసరూపీజాతవేదాఏవజాతవేదసః-ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థికోఽణ్ -సః అగ్నిరేవ-రూపంశరీరం-జాతవేదసరూపం - తదస్యాస్తీతితథా-తంభగవన్తం-కర్మనైపుణ్యేన-యజన్తైఆరాధయన్తి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ హే జాతవేదః-త్వం - సాక్షాత్-పరస్యబ్రహ్మణో- ఽసితదీయోఽసి-తచ్ఛరీరభూతోఽసీత్యర్థః-తథాహవ్యవా-డసిహవ్యంఇన్ద్రాదీనాంభగవదాత్మకానాంభోజ్యం - యజ్ఞీయంహవ్యం - వహతిప్రాపయతి-ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామిణంభగవన్తంప్రతీతి - తథాభూతోఽసీత్యర్థః - అతోదేవానాం-పురుషస్యపరమపురుషస్య -ఙ్గానాంశరీరభూతానాం॥సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా, ఇతిశ్రుతేరాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యఙ్గంశరీరమేవఏవంభూతానామిన్ద్రాదీనాం - సంబన్ధినా-యజ్ఞేన -భగవదాత్మకేన్ద్రాద్యారాధనభూతేనయజ్ఞేన-తదన్తరాత్మానంపరమపురుషం - యజఆరాధయతత్ప్రీతింజనయ- అగ్నిభ్యస్సమర్పితంహవిరగ్నిసమర్పయేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏతద్బహిష్టాస్తేనక్రౌఞ్చద్వీపమనువర్ణయతి॥తథేతి ॥యథాకుశద్వీపఃఘృతోదేనస్వసమవిశాలేన-వేష్టితః, తథాకుశద్వీపాద్బహిః - క్రౌఞ్చద్వీపోఽపిద్విగుణఃకుశద్వీపాద్విగుణః - షోడశలక్షయోజనవిశాలః - స్వసమానేనషోడశలక్షయోజనవిశాలేన - దధిమణ్డోదేనమథితదధితుల్యసమానోదకేనసముద్రేణ - అభితఉపక్లృప్తఃపరివృతః-యస్మిన్క్రౌఞ్చద్వీపే-ద్వీపస్యనామ, క్రౌఞ్చఇతిసంజ్ఞా,తన్నిర్వర్తకః,క్రౌఞ్చోనామపర్వతశ్రేష్ఠః,ఆస్తే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ క్రౌఞ్చంపర్వతంవిశినష్టి॥యోఽసావితి॥యోఽసౌక్రౌఞ్చగిరిః-పూర్వం - గుహస్యకార్తికేయస్య , ప్రహరణేనాయుధేనో-న్మథితనితమ్బః కుఞ్జాశ్చయస్య - తథాభూతః-పశ్చా - ద్దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానఃదధిమణ్డోదేసలీనః-పశ్చా-ద్భగవతా-వరుణేన,అభిగుప్తఃఅభయప్రదానేనాభిరక్షితః-నిరస్తభయో-బభూవ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తస్మిన్నపిక్రౌఞ్చద్వీపేఽపిప్రియవ్రతాత్మజో-ఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిః-సప్తధా - వర్షాణి-విభజ్య - తేషుపుత్రతుల్యనామసు-సప్తసువర్షేషు-రిక్థాదాన్ దాయాదాన్-సప్త- పుత్రాన్వర్షాణామధిపతీన్-నివేశ్యప్రతిష్ఠాప్య - స్వయం-పరమకల్యాణంనిరతిశయమఙ్గళరూపంయశోయస్య - తస్యా -త్మభూతస్యసాన్తరాత్మనోభగవతః-హరేర్బన్ధహారిణ-శ్చరణారవిన్దం ,జగామభక్త్యాప్రాప్తః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఘృతపృష్ఠసుతాన్సప్తాహ ॥ ఆమోదఇతి ॥తేషాం , ఆమోదాదీనాం-యానివర్షాణి, ఆమోదాదీని తేషాం-గిరయఃమర్యాదాగిరయః-సప్త-తథా-నద్యశ్చ,సప్తైవాభిజ్ఞాతాః - అస్యైచతేతాశ్చసన్తీతిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ గిరీనాహ॥శుక్ల ఇతి॥నదీరాహ ॥ అమృతేతి॥తావిశింషన్ తద్వర్షస్థా

చిషాదిశోదశవిరాజయతి॥ ౧౨ ॥ తద్ద్వీపపతిఃప్రైయవ్రతోరాజాహిరణ్యరేతానామస్వంద్వీపంసప్తభ్యస్స్వసుతేభ్యోయథాభాగంవిభజ్యస్వయంతుతప ఆతిష్ఠత ॥ ౧౩ ॥ వసుదానదృఢరుచినాభిగుప్తసత్యవ్రతవిప్రవామదేవనామభ్యఃపుత్రేభ్యః, తేషాంవర్షేషుసీమాగిరయోనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాస్సప్తసప్తైవ ॥౧౪॥బభ్రుశ్చతుశ్శృఙ్గఃకపిలశ్చిత్రకూటోదేవానీకఊర్ధ్వరోమాద్రవిణఇతిసేతుశైలాః, రసకుల్యామధుకుల్యాశ్రుతవిన్దామిత్రవిన్దాదేవగర్భాఘృతచ్యుతామన్త్రమాలేతిమహానద్యో యాసాంపయోభిఃకుశద్వీపౌకసఃకుశలకోవిదాభియుక్తకులకసంజ్ఞాభగవన్తంజాతవేదస్స్వరూపిణంకర్మకౌశలేనయజన్తే॥ ౧౫ ॥ శ్లో ॥పరస్యబ్రహ్మణస్సాక్షాజ్జాతవేదోఽసిహవ్యవాట్। దేవానాంపురుషాఙ్గానాంయజ్ఞేనపురుషంయజేతి॥ ౧౬ ॥ గ ॥తథాబహిఃక్రౌఞ్చద్వీపోద్విగుణస్సమానేనదధిమణ్డోదేనపరితఉపక్లృప్తోయథాకుశద్వీపోఘృతోదేనయస్మిన్క్రౌఞ్చోనామపర్వతరాజోద్వీపనామనిర్వర్తకఆస్తే ॥ ౧౭ ॥యోఽసౌగుహప్రహరణోన్మథితనితమ్బకుఞ్జోదధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానోభగవతావరుణేనాభిగుప్తోవిభయోబభూవ ॥ ౧౮ ॥తస్మిన్నపిప్రైయవ్రతోఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిస్స్వేద్వీపేవర్షాణిసప్తధావిభజ్యతేషుపుత్రనామసుసప్తరిక్థాదాన్వర్షపాన్నివేశ్యస్వయంభగవతఃపరమకల్యాణయశసఆత్మభూతస్యహరేశ్చరణారవిన్దముపజగామ॥ ౧౯ ॥ ఆమోదోమధువహోమేఘపృష్ఠస్సుదామాఋషిజ్యోలోహితార్ణోవనస్పతిరితిఘృతపృష్ఠసుతాస్తేషాంవర్షగిరయస్సప్తసప్తైవనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాః ॥ ౨౦ ॥ శుక్లోవర్ధమానో

నాంచతుర్ణాం వర్ణవిభాగం భజనీయం భగవద్రూపం మన్త్రం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామభయాదీనాం-నిర్మలం పవిత్రం-మమ్భః అమ్బు-ఉపయుఞ్జానాః స్నానాద్యుపయుక్తం కుర్వాణాః-గుర్వాదిచతుర్వర్ణనామానః పురుషాః - ఆపోమయం అప్ఛరీరకం దేవం భగవన్తం, పూర్ణేనా-పామఞ్జలినా జలాఞ్జలినా, ఆరాధయన్తి అర్ఘ్యాదిప్రదానేనేతిభావః * ॥ ౨౧ ॥ * హే ఆపః-యూయం పురుషస్య భగవతో - వీర్యాశ్శక్తిరూపాః-తదపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతాస్తచ్ఛరీరభూతా ఇతి యావత్-స్థ భవథ-తథా-భూర్భువస్స్వః భూరాదిలోకత్రయం - పునన్త్యః పవిత్రయన్త్యః - స్థేత్యనుషఙ్గః, యత ఏవ-మతః-స్పృశతాం, అమీవఘ్నీః పాపహరాః - ఆత్మనో భువః-పరమాత్మన ఉత్పన్నాః - తాః-యుష్మాన్ స్పృశత ఇతి శేషః-నః అస్మాన్-పునన్తు భవత్య ఇత్యర్థః, ఆత్మనాభవమితి పాఠే - ఆత్మనా దేహేన-స్పృశతాం - అమీవఘ్నీః - యుష్మాన్-స్పృశతాం-నః అస్మాకం-భవం జన్మ, పునన్త్విత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * ఏతద్దృష్టాన్తేన శాకద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం, యథా క్రౌఞ్చస్తథేత్యర్థః-దధిమణ్డోదాత్పరస్తాద్బహిః - ఉపవేశితః విన్యస్తః - శాకద్వీపః-ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలః - సమానేన ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలేన- క్షీరోదధినా-పరివేష్టితః, యస్మిన్, శాకద్వీపే, శాకాఖ్యో మహీరుహః - స్వద్వీపస్య - నామ్నో నిర్వర్తకః - ఆస్త ఇతి శేషః-తం విశినష్టి, యస్య శాకస్య వృక్షస్య, మహాసురభిగన్ధః నిరతిశయసుగన్ధః, తం-కృత్స్నం, శాకద్వీపం - అనువాసయతి సురభీకరో

భోజన ఉపబర్హణ ఆనన్దో నన్దనస్సర్వతోభద్ర ఇతి అభయా-అమృతౌఘా-ఆర్యకా-తీర్థవతీ - తృప్తిరూపా-పవిత్రవతీ - శుక్లేతి - యాసామమ్భః పవిత్రమమలముపయుఞ్జానా గురు-ఋషభ-ద్రవిణక - దేవకసంజ్ఞా వర్షపురుషా ఆపో * మయం దేవమపాం పూర్ణేనాఞ్జలినా యజన్తి ॥ ౨౧ ॥ ప ॥ ఆపః పురుషవీర్యాః స్థ పునన్తీర్భూర్భువస్సువః । తా నః పునన్త్వమీవఘ్నీః స్పృశతా * మాత్మనో భువ ఇతి ॥ ౨౨ ॥ గ ॥ ఏవం పురస్తాద్దధిమణ్డోదాత్పరిత ఉపవేశితః శాకద్వీపో ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనాయామః సమానేన క్షీరోదేన పరివేష్టితో యస్మిన్ శాకో నామ మహీరుహః - స్వక్షేత్రవ్యపదేశకో యస్య హ మహాన్ సురభిగన్ధస్తం ద్వీపమనువాసయతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపి ప్రైయవ్రత ఏవాధిపతిర్నామ్నా మేధాతిథిః సోఽపి విభజ్య సప్తవర్షాణి పుత్రనామాని తేషు స్వాత్మజాన్ - పురోజవ మనోజవ వేపమాన ధూమ్రానీక చిత్రరథ బహురూప విశ్వధార సంజ్ఞాన్నిధాప్యాధిపతీన్ స్వయం భగవత్యనన్త ఆవేశితమతిస్తపోవనం ప్రవివేశ - తేషు వర్షమర్యాదాగిరయో నద్యశ్చ సప్త సప్తైవ ॥ ౨౪ ॥ ఈశాన ఉరుశృఙ్గో బలభద్రశ్శతకేసరస్సహస్రస్రోతో దేవపాలో మహానస ఇతి ॥ ౨౫ ॥ అనఘాఽఽయుర్దా ఉభయస్పృష్టిరపరాజితా-పఞ్చపదీ సహస్రస్రుతిర్నిజధృతిరితి ॥ ౨౬ ॥ తద్వర్షపురుషా ఋతవ్రత సత్యవ్రత దానవ్రత సువ్రత నామానో భగవన్తం వాయ్వాత్మకం ప్రాణాయామవిధూతరజస్తమసః పరమసమాధినా యజన్తే ॥ ౨౭ ॥ శ్లో ॥ అన్తః ప్రవిశ్య భూతాని యో బిభర్త్యాత్మకేతుభిః । అన్తర్యామీశ్వరస్సాక్షాత్పాతు నో యద్వశే * ఇదమ్ ॥ ౨౮ ॥ గ ॥ ఏవమేవ క్షీరోదాత్పరతః పుష్కరద్వీపస్తతో ద్విగుణాయామస్సమన్తత ఉపకల్పితస్సమానేన స్వాదూదకసముద్రేణ బహిరావృతో యస్మిన్ బృహత్పుష్క-

తి * ॥ ౨౩ ॥ * తస్యాపి శాకద్వీపస్యాప్య, ధిపతిః, మేధాతిథిర్నామ, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ సోఽపి-పుత్రతుల్యనామాని-వర్షాణి విభజ్య, తేషు వర్షేషు స్వాత్మజాన్, పురోజవాదిసంజ్ఞాన్, అధిపతీన్, నిధాప్య ప్రతిష్ఠాప్య, స్వయం, మనన్తే అపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే, భగవత్యావేశితా నిహితా, మతిర్యేన, తాదృశ, స్తపోవనం తపసో యోగ్యం వనం, ప్రవివేశ, తపసా శుద్ధోభూదిత్యర్థః ॥ తేషు పురోజవాదిషు వర్షేషు సప్తసు - సీమాపర్వతాః- సప్త - తథా-నద్యశ్చ, సప్తైవాసన్ * ॥ ౨౪ ॥ * పర్వతాన్నదీశ్చాహ ॥ ఈశాన ఉరుశృఙ్గః అనఘేత్యాభ్యాం గద్యాభ్యామ్ * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ * తద్వర్షస్థాః పురుషాః, ఋతవ్రతాదిచతుర్వర్ణాత్మకాః-వాయ్వాత్మకం వాయుశరీరకం - భగవన్తం- పరమసమాధినా నిరతిశయధ్యానయోగేన యజన్తే ఆరాధయన్తి- కథంభూతాస్సన్తః - ప్రాణాయామైః, ఆ - సమన్తాత్ - విధూతం నిరస్తం-రజస్తమశ్చ, యేషాం-తాదృశాస్సన్తః * ॥ ౨౭ ॥ * యో వాయుశరీరకః పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య ముఖ్యప్రాణరూపేణాన్తః ప్రవిష్టస్సన్ - ఆత్మ * స్స్వస్య - చిహ్నభూతాభిః, పఞ్చభిః ప్రాణాపానాదిభిర్వృత్తిభిః "యః ప్రాణేన ప్రాణితి యోఽపానేనాపానితీ" త్యాదిశ్రుతేః, భూతాని-బిభర్తి-స-సాక్షాదీశ్వరో, ఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా - నః అస్మాన్, పాతు - యస్య ప్రాణశరీరకస్య భగవతః - వశే ఇదం జగద్వర్తతే-భగవతో వాయుశరీరకత్వాదన్తర్యామీశ్వరసామానాధికరణ్యమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * అథ పుష్కరద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి ॥ క్షీరో

---

* పా ॥ ఆత్మనాభవమితి.

దధేః-పరస్తా. త్పుష్కరద్వీపః - తతశ్శాకద్వీపాత్ - ద్విగుణాయామః ద్విగుణవిశాలః-చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః-సమన్తాదుపకల్పితః-ఈశ్వరేణేతి శేషః - యద్వా- ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః, స్వమానవిశాలేనచతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలేన-శుద్ధోదకసముద్రేణ-సమన్తతః-బహి-రుపకల్పితః - పరివృతః-తస్మిన్పుష్కరద్వీపే-బృహద్విపులం -పుష్కరంకమలం, జ్వలనశిఖావదమలానాం - కనకపత్రాణాం - అయుతానాం- అయుతాని, యస్యతత్ - భగవతః-కమలాసనస్యచతుర్ముఖస్యాధ్యాసనం-పరికల్పితం - తత్కర్ణికామధ్యగతత్వేనతద్వర్షస్థాశ్చచతుర్ముఖముపాసతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అస్మిన్ద్వీపే-మర్యాదాగిరిర్మానసోత్తరఏకఏవేత్యాహ ॥తద్ద్వీపమధ్యఇతి॥ పుష్కరద్వీపమధ్యే - ఏకఏవ-మానసోత్తరాఖ్యోఽయుతయోజనాన్యుచ్ఛ్రయఔన్నత్యే - మాయామోవిస్తారో - యస్యసః-అర్వాచీనపరాచీనయోరన్తర్వర్తిబహిర్వర్తినో -ర్వర్షయోర్మర్యాదాగిరిః-యత్రమానసోత్తరేగిరౌ - చతస్సృషుదిక్షు, ఇన్ద్రఆదర్యేషాం తేషాం - ఇన్ద్రాగ్నియమవరుణకుబేరాణాం-లోకపాలానాం - పురాణి-సన్తి, యస్యమానసోత్తరగిరే - రుపరిష్టాదిన్ద్రాదిలోకపాలపురీణాముపరి - మేరుం-పరిక్రమతః-పరితో భ్రమతః సూర్యరథస్య - యచ్చక్రంసంవత్సరాత్మకం-త-ద్దేవానా - మహోరాత్రాభ్యాం ఉత్తరాయణదక్షిణాయనాభ్యాం స్వావయవాభ్యాం - చక్రవల్లౌకికరథచక్రవ-త్పరిభ్రమతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తస్య పుష్కరద్వీపస్యా, ధిపతిః-వీతిహోత్రాఖ్యః - ప్రియవ్రతాత్మజఏవ, తస్య వీతిహోత్రస్యా-త్మజౌపుత్రౌ, రమణకధాతకాఖ్యౌ రమణకధాతకయోర్వర్షయోః పతీ - నియుజ్య అధిపతీకృత్వేత్యర్థః - అయంవీతిహోత్రః - పూర్వజవన్మేధాతిథివ - ద్భగవదారాధనరూపకర్మశీల ఏవా - స్తే ఆసీదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తత్పుష్కరద్వీపవర్షపురుషాః - బ్రహ్మరూపిణం చతుర్ముఖశరీరకం - భగవన్తం - సకర్మకేణకర్మయోగవిశిష్టేన - కర్మణామనోవ్యాపారరూపేణ భగవదుపాసనయోగేన - కర్మశబ్దోపి మనోవ్యాపారరూపోపాసనయోగే ఉపివర్తతే « ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యంప్రకాశశ్చకర్మణ్యభ్యాసా » దితిసూత్రప్రయోగాత్ - ప్రకాశాదివత్ జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపవ - న్మూర్తామూర్తప్రపఞ్చవిశిష్టతాయాఅపిబ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యంప్రతీయతే « తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవఃప్రతిపేదేఽహంమనురభవంసూర్యశ్చే » త్యాది-బ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానన్దాదివచ్చ తేషాంవామదేవాదీనాం-సంరాధనాత్మకేకర్మణి-అభ్యాసాదుపలభ్యతే - తద్వచ్చాభ్యస్తసంరాధనానాం తేషాం-మూర్తామూర్తాదినావిశిష్టత్వమప్యవిశేషేణప్రతీయతఇతితదర్థః-తథా « వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితాం। శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతిస్థావరతాంనర » ఇతిభగవతామనునాఽపిమానసైః కర్మదోషైరితిమనోవ్యాపారేకర్మశబ్దః ప్రయుక్తః అకర్మణేకర్మణేతిపాఠే - అకర్మణేకర్మబన్ధనిరాసాయ-కర్మణాస్వస్వవర్ణోచితకర్మణేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ భేదేన వర్ణాశ్రమాదిభేదేన - ఉపలక్షితో-జనః-య-ద్బ్రహ్మణఃపరస్య - లిఙ్గంశరీరభూతం-యద్వా - బ్రహ్మవేదః-త దేవ-లిఙ్గంజ్ఞాపకం-యస్య-త-ద్బ్రహ్మలిఙ్గం వేదావబోధ్యం - కర్మమయంజగత్సృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం - ఆదిక్షేత్రజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మపరమాత్మనోలిఙ్గంశరీరం-అర్చయేత్ ఆరాధయేత్ - కథంఅద్వైతమితిక్రియావిశేషణం - దేవమనుష్యాదికార్యవర్గంప్రతి బ్రహ్మణస్సమష్టిరూపత్వాత్కార్యకారణయోరభేదాధ్యవసాయాదద్వైతంయథాభవతితథా - అర్చయేదిత్యర్థః-యచ్చతుర్ముఖరూపంకేవలవేదావబోధ్యంవ్యష్టిసృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురంబ్రహ్మణఃపరస్య శరీరభూతమద్వైతంయథాతథార్చయేదితియావత్-తథైకాన్తమిత్యపిక్రియావిశేషణం - ఏకాన్తమవ్యభిచరితంయథాతథాఅర్చయేదితి- తస్మైభగవతేహిరణ్యగర్భాయ-తే-నమః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవంశుద్ధోదధిపర్యన్తంసప్తద్వీపాత్మకంభూమణ్డలమనువర్ణ్యాథతతఃపరమనువర్ణయతి ॥ తతః ప

రంజ్వలనశిఖామలకనకపత్రాయుతాయుతంభగవతఃకమలాసనస్యాధ్యాసనంపరికల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తద్ద్వీపమధ్యేమానసోత్తరనామైకఏవార్వాచీనపరాచీనయోర్వర్షయోర్మర్యాదాచలోఽయుతయోజనోచ్ఛ్రాయాయామో యత్రతుచతసృషుదిక్షుచత్వారిపురాణిలోకపాలానామిన్ద్రాదీనాంయదుపరిష్టాత్సూర్యరథస్యమేరుంపరిక్రమతస్సంవత్సరాత్మకంచక్రందేవానామహోరాత్రాభ్యాంచక్రవత్పరిభ్రమతి ॥ ౩౦ ॥ తద్ద్వీపస్యాప్యధిపతిః ప్రైయవ్రతోవీతిహోత్రోనామైతస్యాత్మజౌరమణకధాతకనామానౌవర్షపతీనియుజ్యస్వయం ❀ పూర్వజవద్భగవత్కర్మశీలఆస్తే ॥ ౩౧ ॥ తద్వర్షపురుషాభగవన్తం బ్రహ్మరూపిణంసకర్మకేణకర్మణాఽఽరాధయన్తి ॥ ౩౨ ॥ ఇదంచోదాహరన్తి ॥ ష ॥ యత్తత్కర్మమయంలిఙ్గంబ్రహ్మలిఙ్గంజనోఽర్చతి । భేదేనైకాన్తమద్వైతంతస్మైభగవతేనమఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ౧ ॥ తతఃపరస్తాల్లోకాలోకనామాఽచలోలోకాలో

❀ ॥ పా ॥ పూర్వజవదకర్మణేకర్మణాస్తే

రస్తాదిత్యాదినా । తతః శుద్ధోదా - త్పరస్తాద్బహిః - లోకాలోకాఖ్యః - పర్వతః- అస్తీతి శేషః తస్య లోకాలోక ఇతి నామ్నో నిమిత్తమాహ । యతః- లోకాలోకయోః- అన్తరాళే మధ్యే- ఉపకల్పితః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను, కోఽసావలోకః- యదన్తరాళస్థత్వమేతస్మిన్నామ్ని నిమిత్తం తతః పరస్తాదిత్యుక్తం - తదేవ కియతాఽన్తరేణేత్యపేక్షాయాం తదన్తర్వర్తినీం భూమిమాహ । యావదితి । మానసోత్తరమేర్వోరన్తరా మధ్యే - యావతీ- భూమి- రాస్తే - మేరోర్మధ్యాదారభ్య మానసోత్తరపర్యన్తం సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా భూమిరాస్తే - తావతీ భూమిశ్శుద్ధోదాత్పరతోఽస్తీత్యర్థః - తతోఽన్యామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితాం భూమిమాహ ॥ కాఞ్చనీతి ॥ కాఞ్చనీ స్వర్ణమయీ- ఆదర్శతలోపమా దర్పణోదరతుల్యా- నిర్జనా భూమి- ర్లోకాలోకశుద్ధోదధ్యోరన్తరాళే వర్తత ఇత్యర్థః- తామేవ విశినష్టి ।యస్యామితి । యస్యాం లోకాలోకాన్తర్వర్తిన్యాం - సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మికాయాః శుద్ధోదాద్బాహ్యాయా భూమేః పరస్తాద్విద్యమానాయామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటిపరిమితాయాం భూమ్యాం - నిహితః- కశ్చిత్పదార్థః - పున- ర్నోపలభ్యతే- దర్పణోదరతుల్యత్వాత్తస్యా ఇతి భావః। నహి దర్పణోదరే నిహితో మాషాదిస్తిష్ఠతి, అథ లోకాలోకాద్బాహ్యామాహ।తస్మాదితి॥ తస్మాత్ లోకాలోకపర్వతా - ద్బహి- స్సర్వై- స్సత్త్వైర్జన్తుభిః- పరిహృతా రహితా - ఆసీత్ - భూమిరిత్యనుషఙ్గః- అతోఽలోకా భూమి- రాస్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇదమేవ హి పర్వతస్య లోకాలోకసమాఖ్యాయాం నిమిత్తమిత్యాహ॥లోకేత్యాదినా॥ స్వపర్యన్తాయా అన్తర్భూమ్యా లోకశబ్దవాచ్యత్వాత్స్వస్మాద్బాహ్యయా అలోకశబ్దవాచ్యత్వాచ్చోభయోరన్తరాళవర్తినాఽనేన పర్వతేన స్వనిష్ఠాన్తరాళవర్తిత్వేన ధర్మేణ హేతునా స్వస్మిన్ లోకాలోక ఇతి సమాఖ్యా వ్యవస్థాప్యతే - వ్యవస్థితసమాఖ్యోఽయం పర్వతో భవతీత్యర్థః - పర్వతం విశినష్టి । స ఇతి । సః లోకాలోకః- భూరాదిలోకత్రయ - మన్తరం అన్తర్గతం- య

కయోరన్తరాళే పరిత ఉపక్లృప్తః ॥ ౩౪ । యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరం తావతీ భూమిః- కాఞ్చన్యాదర్శతలోపమా - యస్యాం నిహితః- పదార్థో న కథంచిత్పునః ప్రత్యుపలభ్యతే - తస్మాత్సర్వసత్త్వపరిహృతాఽఽసీత్ ॥ ౩౫ ॥ లోకాలోక ఇతి సమాఖ్యా యదనేనాచలేన లోకాలోకయోరన్తర్వర్తినా వ్యవస్థాప్యత ఇతి స లోకత్రయాన్తే పరిత ఈశ్వరేణ విహితః- యస్మాత్సూర్యాదీనాం ధ్రువాపవర్గాణాం జ్యోతిర్గణానాం గభస్తయోఽర్వాచీనాంస్త్రీన్ లోకానావితన్వానా న కదాచిత్పరాచీనా భవితుముత్సహన్తే । ౩౬ ॥ తావదున్నహనాయామః- ఏతావానేవ లోకవిన్యాసో మానలక్షణసంస్థాభిర్విచిన్తితః కవిభిః । ౩౭ ॥ స తు పఞ్చాశత్కోటిగణితస్య భూగోళస్య తురీయభాగోఽయం లోకాలోకాచలః- తదుపరిష్టాచ్చతసృష్వాశాస్వాత్మయోనినాఽఖిలజగద్గురుణాధినివేశితా యే ద్విరదపతయ ఋషభః పుష్కరచూడో వామనోఽపరాజిత ఇతి సకలలోకస్థితిహేతవః ॥ ౩౮ ॥ తేషాం స్వవిభూతీనాం మహేన్ద్రాదీనాం లోకపాలానాం వివిధవీర్యోపబృంహణాయ భగవాన్ పరమపురు

స్య- తస్మిన్నేవమే - ఈశ్వరేణ పరితో వృత్తాకారేణ విహిత ఇత్యర్థః- గర్భస్థలోకత్రయత్వేన లోకాలోకయోర్మర్యాదాత్వేన చేశ్వరేణాయమచలో విహిత ఇత్యర్థః- ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్మాదితి ॥ సూర్యప్రభృతీనాం, ధ్రువపర్యన్తానాం- జ్యోతిర్గణానాం- గభస్తయో మరీచయః - త్రీన్లోకాన్ భూరాదీన్ - అర్వాచీనానధస్తాన్ - ఆవితన్వానాః సమన్తాత్ప్రకాశయన్తో- యస్మాల్లోకాలోకపర్వతరూపాత్ప్రతిబన్ధా- త్కదాచిదపి- పరాచీనాః పరతో వ్యాప్తాః పర్వతాద్బహిః ప్రకాశమానా - భవితుం- నోత్సహన్తే న శక్నువన్తి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తావ- దున్నహనమౌన్నత్యం- తదనురూప- ఆయామో విస్తారశ్చ - యస్య సః- ధ్రువాదవ్యున్నతత్వాత్ గర్భస్థత్రిలోకీకత్వాచ్చ లోకాలోకయోర్మర్యాదారూప ఇత్యర్థః - పర్వతాద్బహిస్సూర్యాదిప్రకాశావ్యాప్త్యుక్త్యా- లోక ఆలోక - స్తద్వాన్లోకః- ఆలోకరహితోఽలోక ఇతి చ లోకాలోకశబ్దయోః ప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం భవతి- తావదున్నహనాయామ ఇత్యుక్తమౌన్నత్యం కియద్యోజనపరిమితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుం తస్య కృత్స్నభూమణ్డలపరిమితికథనాపేక్షత్వాత్తావత్తత్పరిమాణమాహ ॥ ఏతావానేతి ॥ లోకస్య కృత్స్నభూమణ్డలస్య- విన్యాసః సంస్థానం- మానాదిభి- రేతావానితి పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమిత ఇతి- కవిభిర్భూమణ్డలయాథాత్మ్యవిద్భి- శ్చిన్తితః సమ్యక్ జ్ఞాతః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పర్వతస్యౌన్నత్యపరిమితిమాహ ॥ సత్వితి ॥ పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతస్య భూగోళస్య- య - స్తురీయో భాగస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనాత్మకః- తత్పరిమితౌన్నత్యవాన్- తదనుగుణాయామశ్చేత్యర్థః- తస్య లోకాలోకస్య గిరే- రుపరిష్టాత్ - చతసృష్వాశాసు పూర్వాదిషు దిక్షు- అఖిలజగద్గురుణా- ఆత్మయోనినా బ్రహ్మణా- ఋషభాదిసంజ్ఞా- శ్చత్వారో- ద్విరదపతయః గజశ్రేష్ఠాః- యే- నివేశితా- స్తే సకలలోకానాం, స్థితిహేతవః క్షేమహేతవః, ఆసతే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తేషాం ద్విరదపతీనాం- స్వాంశభూతానామిన్ద్రాదిలోకపాలానాం చ- నానావిధసామర్థ్యాభివృద్ధయే- సకలలోకస్వస్తయే చ- భగవాం- స్తస్మిన్పర్వతే- ఆస్త ఇత్యన్వయః- కథంభూతః- పరమపు

సర్వోత్కృష్టః- నిరతిశయకల్యాణగుణాశ్రయః-పురుషః-విభూతిద్వయాధిపతిః-సర్వాన్తరాత్మా-ఆత్మనః స్వస్య,య-ద్విశుద్ధసత్త్వం - తం-ధారయమాణః శుద్ధసత్త్వమయకర్మవశ్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం బిభ్రాణ ఇత్యర్థః - కథంభూతం శుద్ధసత్త్వం - ధర్మాద్యుపలక్షణాని దర్శనసాధనాని యస్య తత్-ధర్మాద్యుపలక్షణం , తత్ర ధర్మో వర్ణాశ్రమోచితః, జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః-వైరాగ్యమన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-ఐశ్వర్యాదయః అష్టౌ సిద్ధయః అణిమాదయో యోగసిద్ధయః-ఏభిరుపలక్ష్యతే- కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతేనాణిమాద్యష్టైశ్వర్యసిద్ధిపర్యన్తేనోపాసనేనోపలక్ష్యమిత్యర్థః-స్వపార్షదశ్రేష్ఠైర్విష్వక్సేనప్రభృతిభిః-పరివృతః స్వకీయై - శ్రేష్ఠై - శ్చక్రాదిభిరాయుధై - రుపశోభితాః-దోషః-భుజాః దణ్డాకారా-స్తైరుపలక్షిత - స్తస్మిన్ లోకాలోకే-గిరివరే-సర్వత్ర-సకలజగతాం - స్వస్తయే,ఆస్త ఇత్యర్థః ॥ కియన్తం కాలమాస్త ఇత్యత్రాహ॥ ఆకల్పమితి॥ ఏష భగవా-నాత్మ మాయయా-విరచితో-వివిధో లోక, స్తస్య యాత్రా జీవనం-తస్యా-గోపీథాయ రక్షణాయ చా,కల్ప - మేవంభూతం వేషం లీలయా ప్రాప్త ఆస్త ఇత్యర్థః - ఏవం జమ్బూద్వీపాదీనాం పరిమాణకథనేన శుద్ధోదధిపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య మేరోర్మూలస్య మధ్యాదారభ్యాభితశ్శుద్ధోదధిపర్యన్తమ్యుగమనే పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకం పరిమాణముక్తం భవతి ॥ తథా చోక్తమన్యత్రాపి « కోటిద్వయం త్రిపఞ్చాశల్లక్షాణి చ తతః పరమ్। పఞ్చాశచ్చ సహస్రాణి సప్తద్వీపాస్ససాగరాః ॥ తతో హేమమయీ భూమిర్దశకోట్యో వరాననే । దేవానాం క్రీడనార్థాయ లోకాలోకస్తతః పర ,, ఇతి - ఏవం శుద్ధోదధేర్బాహ్యాయాః కాఞ్చనభూమిగర్భభూతాయాః పరిమాణమపి యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరా తావతీ భూమిరిత్యనేన సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మకముక్తం « యద్యప్యాదర్శభూమేర్విశిష్య పరిమాణం నోక్తం , తథాఽపి కృత్స్నభూమణ్డలస్య పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితత్వోక్తేస్తత్ర సప్తద్వీపసప్తసాగరాత్మకస్య పరిమాణోక్తేరలోకస్య లోకసమానపరిమాణస్య వక్ష్యమాణత్వాచ్చ « తతో హేమమయీ భూమిర్దశకోట్య,, ఇతి-వచనాన్తరానురోధాచ్చ పరిశేషాదేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనాత్మకం పరిమాణం వేదితవ్యం- హేమభూమేర్దశ

షోమహావిభూతిపతిరన్తర్యామ్యాత్మనో విశుద్ధసత్త్వధర్మజ్ఞానమహావైరాగ్యైశ్వర్యాద్యష్టమహాసిద్ధ్యుపలక్షణం విష్వక్సేనాదిభిస్స్వపార్షదప్రవరైః పరివారితో నిజవరాయుధోపశోభితైర్దోర్దణ్డైస్సం ధారయమాణస్తస్మిన్గిరివరే సమన్తాత్సకలలోకస్వస్తయ ఆస్త ఆకల్పమేష భగవానాత్మమాయావిరచితవివిధలోకయాత్రాగోపీథాయ ॥ ౩౯ ॥ అథ యోఽన్తర్విస్తార ఏతేన హ్యలోకపరిమాణం చ వ్యాఖ్యాతం, యద్బహిర్లోకాలోకాచలా

కోటియోజనపరిమితత్వకథనం పూర్వోక్తసార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనసంఖ్యయా పూర్వోక్తభూమ్యా సహ కించిదూనమస్తీత్యభిప్రాయేణేతి ద్రష్టవ్యమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఏవం లోకాలోకపర్యన్తస్య లోకస్య మేరోరారభ్య సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణముక్తం - అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి- అథ ననుహే రాజన్,ఏతేన-లోకాలోకాన్తర్వర్తినః పరిమాణకథనేన లోకాలోకా - ద్య, ద్బహిః బాహ్యో దేశ, స్తస్యాలోకస్య,పరిమాణమపి-వ్యాఖ్యాతం , ఆలోకోఽపి లోకేన తుల్యపరిమాణః-సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణ ఇత్యర్థః , అత్రేదమవగన్తవ్యం ,పఞ్చాశత్కోటియోజనాత్మకే భూమణ్డలే, మేరుర్మధ్యే వర్తతే- తస్మాదారభ్య చతుర్షు దిక్ష్వాణ్డభిత్తిపర్యన్తమ్యుగమనే పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తి - దక్షిణతోఽణ్డభిత్తిమారభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమ్యుగమనే తు పఞ్చాశత్కోటియోజనాని భవన్తి , ఏవం పశ్చిమత ఆరభ్య పూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేఽపీతి ద్రష్టవ్యం , తత్ర మేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తే పఞ్చవింశతికోటియోజనాత్మకే భూభాగే జమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనాత్మకః - తతో లవణోదధ్యాదయస్సముద్రాః ప్లక్షాదయో ద్వీపాశ్చ యథోక్తయోజనపరిమాణా ఏవ - ఏవం పఞ్చాశత్సహస్రోత్తరత్రిపఞ్చాశల్లక్షాధికకోటిద్వయయోజనపరిమితా సప్తసాగరసప్తద్వీపాత్మికా భూమిః - శుద్ధోదధేర్బాహ్యా భూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా .. తతో బాహ్యా ఆదర్శభూమిరేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజన పరిమితా - సంకలయ్య గణనాయాం సార్ధద్వాదశకోటి యోజనాని భవన్తి - తతో లోకాలోకాత్పరా ఆలోకభూమిస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమితేతి ॥ తత్ర న లౌకికానాం సంచార ఇత్యాహ ॥ తతః పరస్తాదితి ॥ తతో లోకాలోకాద్బహిః - విశుద్ధాం యోగప్రభావసిద్ధాం - యోగీశ్వరాణామేవ-గతిం సంచారం-ఉదాహరన్తి-కథయన్తీత్యర్థః , వస్తుతస్త్వత్ర శుద్ధోదధేః పరస్తాత్కాఞ్చనభూమ్యతిరిక్తా భూమిర్న ప్రతీయత ఏవ-కింతు కాఞ్చన్యా ఏవ భూమేర్మేరుమానసోత్తరమధ్యస్థభూపరిమాణం గమ్యతే- అత ఏవ హి వైష్ణవే పురాణే « స్వాదూదకస్య పరతో దృశ్యతే లోకసంస్థితిః ॥ ద్విగుణా కాఞ్చనీ భూమిస్సర్వజన్తువివర్జితే ,, తి కాఞ్చనభూమిరేవోక్తా - అత ఏవ హి « తతః కాఞ్చనభూమిస్తు దశకోట్యో వరాననే ,, ఇతి వచనాన్తరమప్యుపపన్నం ॥ తత్రాయమర్థః ॥ అథాలోకపరిమాణమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ ననుహే రాజన్,

న్తర్విస్తారః లోకాలోకపర్వతాన్తర్వర్తినో భూమణ్డలస్య విస్తారః - కథిత ఇతి శేషః - ఏతేన అన్తర్వర్తినః పరిమాణకథనేన - లోకస్య లోకాలోకపర్వతాద్బహిర్వర్తినోఽపి - పరిమాణం - వ్యాఖ్యాతం కథితప్రాయం - పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితే భూమణ్డలే లోకాలోకాన్తర్వర్తినో విస్తారే కథితే అవశిష్టమలోకస్య పరిమాణమితి కథితప్రాయమేవేత్యర్థః ॥ అత్రేదమవగన్తవ్యం ॥ పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితం భూమణ్డలం మేరోర్మూలస్య మధ్యాదారభ్యాభితశ్చతుర్ధాఽణ్డగోళపర్యన్తం విభజనీయం - ఏవం విభక్తాశ్చత్వారో భాగా అల్పమూలా విపులాగ్రభాగాస్త్రికోణాకారం యథా మేరోరారభ్య లవణోదధివిభక్తా భాగాః - తత్రైకైకస్మిన్భాగే మేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తి తేషామేవ భాగానామాద్యన్తభాగయోస్సమీకరణేన గణనాయాం సార్ధద్వాదశకోటియోజనాని భవన్తి - యథా చ మేరోరారభ్య లవణోదధిపర్యన్తేషు చతుర్షు భాగేషు మేరోరారభ్య ఋజుగమనే పఞ్చాశత్సహస్రయోజనాని - సమీకారేణ గణనాయాం తు పఞ్చవింశతిసహస్రయోజనాని - ఏవంవిధేషు చతుర్షు భాగేష్వేకైకస్మిన్భాగే మేరోర్మూలాదారభ్య ఋజుగమనేన శుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకః - శుద్ధోదాదారభ్య లోకాలోకపర్యన్తస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితః - లోకాలోకాదారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తోఽలోకభాగ ఏకోనచత్వారింశల్లక్షాధికాష్టకోటియోజనపరిమితః - మిలిత్వా సార్ధద్వాదశకోటియోజన ఏకైకో భాగో భవతి - చతుర్ణాం భాగానాం మేలనేనాణ్డభిత్తేర్దక్షిణత ఆరభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చాశత్కోటియోజనాని భవన్తి - ఏవం పాశ్చాత్యామణ్డభిత్తిమారభ్య పూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేఽపీతి బోధ్యం - భాగానాం సమీకారేణ గణనాయాం త్వన్యదేవ పరిమాణం భవతి ॥ అయమప్యపరో విశేషః ॥ సార్ధద్వాదశకోట్యాత్మకే ఏకైకస్మిన్భాగే యోఽయం శుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనపరిమిత ఏకైకో భాగస్తస్మిన్నపి భాగే మేరోర్మూలాదారభ్య ఋజుగమనేన లవణోదధిపర్యన్తో జమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనపరిమితః - తతో లవణోదధిభాగోఽపి ఋజుగమనేన లక్షయోజనపరిమితః - తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయో-

త్తతః పరస్తాద్యోగేశ్వరగతిం విశుద్ధాముదాహరన్తి ॥ ౪౦ ॥ శ్లో ॥ అణ్డమధ్యగతస్సూర్యో ద్యావాభూమ్యో
ర్యదన్తరమ్ । సూర్యాణ్డగోళయోర్మధ్యే కోట్యస్స్యుః పఞ్చవింశతిః ॥ ౪౧ ॥ మృతేఽణ్డ ఏష ఏతస్మిన్యత్తో మార్త
ణ్డ ఉచ్యతే । హిరణ్యగర్భ ఇతి యద్ధిరణ్యాణ్డసముద్భవః ॥ ౪౨ ॥ సూర్యేణ హి విభజ్యన్తే దిశః ఖం ద్యౌర్మహీ భిదా

జనాత్మకః - తత ఇక్షురససముద్రోఽపి ద్విలక్షయోజనాత్మకః - ఏవం తతశ్శాల్మలాదయో ద్వీపాస్సురోదాదయశ్చ సముద్రాశ్చతుర్లక్షాదిరూపా యథోక్తపరిమాణా ఏవ వేదితవ్యాః - ఏవం శుద్ధోదధిపర్యన్తం సంకలయ్య గణనాయాం పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మికోక్తసంఖ్యా సంపన్నా భవతి ॥ తతః కాఞ్చనీభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా "ద్విగుణా కాఞ్చనీ భూమి" రితి తు విష్ణుపురాణవచనం - పూర్వోక్తశుద్ధోదధిపర్యన్తయా భూమ్యా సహ మిలితా సతీ షణ్ణవతిలక్షన్యూనద్విగుణేత్యేతత్తాత్పర్యకం "దశకోట్య" ఇతి వచనాన్తరం తు లోకాలోకాదారభ్య పునర్లోకాలోకపర్యన్తమృజుగమనే చ చతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటియోజనపరిమితా భూమిర్భవతీత్యేతదభిప్రాయకం ॥ ద్విగుణత్వదశకోటిత్వకథనం న్యూనాధిక్యభాగావసాదృత్యేత్యతో న విరోధ ఇతి ॥ తతో లోకాలోకాచలస్తతోఽన్ధకారభూమిస్సా చ పారిశేష్యాదవశిష్టకోటియోజనపరిమితా - ఏవం చ మేరోరారభ్య పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీతి ద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥౪౦॥ ❋ ఏవం మేరుం మధ్యస్థమవధీకృత్య భూమణ్డలస్య పరిమాణముక్తం - అథ బ్రహ్మాణ్డస్య కియత్పరిమాణం - కం వావధీకృత్య పరిమాతవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ ॥ అణ్డమధ్యగత ఇతి ॥ అణ్డమధ్యగతః అణ్డమధ్యే స్థితః - సూర్యః, యథా, భూమణ్డలస్య మధ్యే మేరుః స్థిత ఇత్యర్థః - కిం తన్మధ్యం - యత్ర స్థితస్సూర్యస్తత్రాహ ॥ ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమితి ॥ ద్యావాభూమ్యోరూర్ధ్వాధఃకపాలయోః - ర్యదన్తరం మధ్యస్థానమిత్యర్థః - అనేన సూర్యమవధీకృత్యాణ్డస్య పరిమాణం కార్యమిత్యుక్తం భవతి - సూర్యాణ్డగోళయోస్సూర్యాణ్డభిత్త్యోః - ర్మధ్యే, పఞ్చవింశతిః కోట్యస్స్యురిత్యర్థః - సూర్యమవధీకృత్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమూర్ధ్వమధస్తాత్పార్శ్వతశ్చ పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీత్యర్థః ❋ ॥౪౧॥ ❋ అణ్డప్రసఙ్గాత్సూర్యచతుర్ముఖాదీనామణ్డసంబన్ధాదేవ మార్తణ్డహిరణ్యగర్భాదినామవత్త్వమిత్యాహ ॥ మృతేఽణ్డ ఇతి ॥ మృతే నశ్వరే - ఏతస్మిన్నణ్డే యః స్థితః - తత స్సూర్యో - మార్తణ్డ ఉచ్యతే - మృతం చ తదణ్డం మృతాణ్డం - మృతాణ్డే భవో మార్తణ్డః - శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపే మార్తణ్డ ఇతి సాధుః - యద్యస్మా - ద్ధిరణ్యే హిరణ్మయే - సముద్భవో యస్య, స బ్రహ్మా, హిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యతే. హిరణ్యస్యాణ్డస్య గర్భభూతత్వాద్ధిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా ॥ హిరణ్యగర్భ ఇతి సూర్యస్యైవ కస్యచిద్వ్యపదేశనిర్వాహార్థమేవముక్తమ్ ❋ ॥౪౨॥ ❋ యదుక్తమణ్డపరిమాణే సూర్యస్యావధిత్వం తదేవ న కేవలం - కింతు దిగాదివిభాగేఽప్యవధిత్వం సూ-

శ్యస్యాస్తీత్యాహ ॥సూర్యేణేతి॥ దిశఃపూర్వాదయః - ఖంఅన్తరిక్షం - ద్యౌఃస్వర్లోకః-మహీభూమిః-భిదా అన్యోఽన్యవిభాగః-స్వర్గాపవర్గౌభోగమోక్షదేశౌ - నరకాః - రసౌకాంసి అతలాదీనిచ , సర్వశఃకృత్స్నశః - సూర్యేణైవవిభజ్యన్తఇత్యర్థః ❀ ॥౪౩॥ ❀ నకేవలందిగాదివిభాజకఏవసూర్యః - కింతు-దేవాదీనాంచక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతాచేత్యాహ ॥దేవేతి॥ ఆత్మా భగవదాత్మకస్సూర్యః - దేవాదీనాం - సర్వేషాం-జీవనికాయానాంజీవసమూహానాం-దృగీశ్వరఃదృగధిష్ఠాతా-అగానాం స్థావరాణాం - వీరుధాంచచక్షురిన్ద్రియస్యానభివ్యక్తస్యసద్భావాత్తచ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వమప్యుక్తమ్ ❀ ॥౪౪॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవంకృత్స్నస్యభూమణ్డలస్య సన్నివేశంతత్పరిమాణంచాభిధాయాథదివోమణ్డలపరిమాణంసూర్యగతించవివక్షుర్వక్ష్యమాణస్యోక్తసాపేక్షత్వాదుక్తమనువదతి ॥ ఏతావానేవేతి ॥ భూమణ్డలస్య-సన్నివేశస్సంస్థానం-ప్రమాణాదిభి-రేతావానేవపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమిత ఏవ-వ్యాఖ్యాతః - ఏవకారేణోక్తాధికపరిమాణవ్యావృత్తిః-వక్ష్యమాణమవతారయతి॥ ఏతేనేతి॥ ఏతేనభూమణ్డలపరిమాణేన - దివోమణ్డలస్యాపి-మానంపరిమాణం-తద్విదఃదివోమణ్డలమానవిదః - ఉపదిశన్తిభూమణ్డలేనతుల్యపరిమాణమేవదివోమణ్డలమపిపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితమిత్యేవోపదిశన్తీత్యర్థః - కథమన్యస్యపరిమాణకథనేనాన్యస్యాపిపరిమాణంజ్ఞాతుంశక్యమిత్యపేక్షాయాందృష్టాన్తమాహ ॥ యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనామితి-నిష్పావో గోధూమాదిధాన్యానిచూర్ణయితుంశిల్పిభిర్నిర్మితోద్విదళాత్మకఃపాషాణవిశేషః - బాహ్యదళద్వయవిశిష్టోధాన్యవిశేషో వా-నిష్పూయతేశూర్పాదిభిరితినిష్పావః “ నిరభ్యోఃపూల్వోః ,, రితిఘఞ్ ,నిష్పావప్రభృతీనాంద్వయోర్దళయోర్మధ్యేఅధస్థితస్యదళస్యపరిమాణేకథితే ఉపరితనదళమపితత్తుల్యపరిమాణమితికథితంభవతి - తథేత్యర్థః- అస్తుదివోమణ్డలమపిభువోమణ్డలేన తుల్యపరిమాణం - కింతద్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోర్మధ్యం-యత్రస్థితంసూర్యమవధీకృత్యపరిచ్ఛేదఃకార్యఇత్యుక్తం - తత్రా

స్వర్గాపవర్గనరకరసౌకాంసిచసర్వశః ॥ ౪౩ ॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాణాంసరీసృపసవీరుధామ్ । సర్వజీవనికాయానాంసూర్యఆత్మాదృగీశ్వరః ॥ ౪౪ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే , పఞ్చమస్కన్ధే , వింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ౧ ॥ ఏతావానేవభూవలయస్యసన్నివేశః-ప్రమాణలక్షణతోవ్యాఖ్యాతః- ఏతేనహిదివోమణ్డలమానంతద్విదఉపదిశన్తి-యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాంతదన్తరేణాన్తరిక్షంతదుభయసంధితంయన్మధ్యగతోభగవాంస్తపతాంపతిస్తపనఆతపేనత్రిలోకీంప్రతపత్యవభాసయత్యాత్మభాసా ॥ ౨ ॥ సఏషఉదగయనదక్షిణాయనవైషువతసంజ్ఞాభిరారోహణావరోహణాభ్యాంమన్దశీఘ్రసమానాభిర్గతిభిరారోహణావరోహణసమవస్థానేషుయథాసవనమభిపద్యమానోమకరాదిషురాశిష్వహోరాత్రాణిదీర్ఘహ్రస్వసమానా

హ ॥తయోరితి॥ తయోర్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోరన్తరేణమధ్యే-అన్తరిక్షంఅన్తరిక్షలోక - ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః కథంభూతం-తదుభయసన్ధితం - తాభ్యాంభూమణ్డలద్యుమణ్డలాభ్యాం-ఉభయతఃఅధఃఊర్ధ్వంచ - సన్ధితంసంలగ్నం.సందష్టమిత్యర్థః యస్యాన్తరిక్షస్య-మధ్యగతఃమధ్యేస్థితో . భగవాన్-తపతాంపతిః తాపంకుర్వతామగ్న్యాదీనాంమధ్యే - పతిఃశ్రేష్ఠః- తపనస్సూర్యః-ఆతపేన - త్రిలోకీంభూర్భువస్స్వరాత్మికాం-ప్రతపతి ఆత్మనస్స్వస్య - భాసా-త్రిలోకీ-మవభాసయతిప్రకాశయతిచ ❀ ॥౨॥ ❀ కిమయంసూర్యఏకత్రస్థితఏవత్రిలోకీంప్రతపత్యవభాసయతిచ- ఉతాటన్నేవ-యద్యటన్నేవ-తర్హిసదైకరూపేణాటతి- ఉతకదాచిత్త్వరయాకదాచిచ్ఛనైఃకదాచిత్సమం - కింవోర్ధ్వమేవాటతి- ఉతాధః - ఆహోస్విదుభయతః- కేషుస్థానేష్వటతి-కథంవాతద్గతికృతోభవత్యహోరాత్రపరిమాణవిభాగ - ఇత్యాద్యపేక్షాయామాహ ॥ సఏషఇతి ॥ సఏషఃఅన్తరిక్షమధ్యగతస్సూర్యః - ఉదగయనాదిసంజ్ఞాభి-ర్మాన్ద్యాదిగతిభిః-ఆరోహణాదిస్థానేషు - యథాకాలమారోహణాదికమభిపద్యమానః-మకరాదిరాశిషువర్తమానః- అహాని-రాత్రీశ్చ-హ్రస్వదీర్ఘసమానాని -విధత్తేకురుతే “ త్ర్యశీతిమణ్డలశతంకాష్ఠయోరన్తరంద్వయోః । ఆరోహణావరోహాభ్యాంభానోరబ్దేనయాగతి ,, రితి,శ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాఽశేషగ్రహర్క్షతారాశ్రమేఽన్తర్మధ్యబహిర్వలయత్రయాకారేత్ర్యశీతిశతమణ్డలాకారరేఖామయే అర్వాక్శిరస్కదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతస్యాకారే భగవదాత్మకశింశుమారాఖ్యేకాలచక్రే, ఉధిశ్రిత్యారోహణావరోహణసమవస్థానేష్వన్తర్వలయబాహ్యవలయమధ్యవలయేషూదగయనాదిసంజ్ఞాభిర్మాన్ద్యాదిగతిభిః - యథాసవనమీశ్వరాదిష్టంకాల-మనతిక్రమ్యా - భిపద్యమానఃప్రాప్నువన్-మకరాదిషుశింశుమారస్థమకరాద్యాకారరేఖామయమణ్డలేషు - నక్షత్రాభిముఖతయా-చర - న్నహరాదీని-హ్రస్వాని-దీర్ఘాణి-సమానానిచ-కురుతే;తత్రబహిర్వలయాదన్తర్వలయగమనమారోహణం-తదేవోదగయనం-ఆరోహేచచిరగతిః-మార్గస్యరాశీకృతభూయస్త్వాత్-అన్తర్వలయాద్బహిర్వలయగమనమవరోహణం - తదేవదక్షిణాయనం - అవరోహేచద్రుత

గతిః - మార్గస్య రాశీకృతాల్పీయస్త్వాత్ - సమవస్థానశబ్దనిర్దిష్టే మధ్యమవలయే గమనం సమవస్థితిః - తదేవ వైషువతం - తత్ర సమగతిః - మార్గస్య రాశీకృతసామ్యాత్ - ఆరోహణాదికం చ ధ్రువేణ రథయుగాక్షకోటినిబద్ధవాయుపాశద్వయస్యాకర్షణప్రసారణసమగ్రహణైర్భవతి ॥ తథా చోక్తం " ఆకృష్యేతే యదా హ్యేతౌ ధ్రువేణ సమధిష్ఠితౌ - తదాఽభ్యన్తరతస్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలాని తు ॥ ధ్రువేణ ముచ్యమానేన పునా రశ్మియుగేన తు । తథైవ బాహ్యతస్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలాని చే,, తి - ఆరోహణే చిరగత్యైవ దినవృద్ధీ రాత్రిహ్రాసశ్చ భవతి - అవరోహే ద్రుతగతేరహ్నాం హ్రాసో రాత్రివృద్ధిశ్చ - సమవస్థితావహోరాత్రస్య సామ్యమితి భేదః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్కాసు రాశిషు చరన్నహోరాత్రస్య సామ్యాధిక్యం విధత్త ఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదా వృషభాదిష్వితి ॥ వృషభ ఆదిర్యాసాం - తాసు - వృషభమిథునకర్కటకసింహకన్యాసు రాశిషు పఞ్చసు - యదా - చరతి - తదా, అహాన్యేవ - వర్ధన్తే - న తు రాత్రయ ఇత్యర్థః, యద్యపి వృషభమిథునయోరేవాహ్నాం వృద్ధిః కర్కటకాదిషు హ్రాసః - తథాపి రాత్ర్యపేక్షయాఽధికత్వాద్వర్ధన్త ఇత్యుక్తం ॥ హ్రసతి చేతి ॥ మాసి మాసి - రాత్రిష్వేకైకా ఘటికా, హ్రసతి, అహస్సు, ఏకైకా ఘటికా - వర్ధతే చేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యదా వృశ్చికధనుర్మకరకుమ్భమీనరాశిషు పఞ్చసు - వర్తతే చరతి తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి - రాత్రయో వర్ధన్తే - అహాని హ్రసన్తీత్యర్థః ॥ పూర్వవద్దినాపేక్షయాఽత్ర హ్రాసో బోధ్యః ॥ అత్రాప్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు వర్ధతే - అహస్సు హ్రసతీత్యవగన్తవ్యం - ఇదం చ స్థూలదృష్ట్యోక్తం, వృద్ధిహ్రాసయోః ప్రతిమాసం వైషమ్యాత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ తాత్త్వికం వృద్ధిహ్రాసకాలమాహ ॥ యావదితి ॥ దక్షిణాయనపర్యన్తమహాని వర్ధన్తే, రాత్రయో హ్రసన్తి, తతః - ఉత్తరాయణపర్యన్తం త్వహాని హ్రసన్తి, రాత్రయో వర్ధన్త ఇత్యర్థః, ఏతదేవ ప్రపఞ్చితం శ్రీవైష్ణవే పురాణే " అయనస్యోత్తరస్యాదౌ మకరం యాతి భాస్కరః । తతః కుమ్భం చ మీనం చ రాశే రాశ్యన్తరం ద్విజ ॥ త్రిష్వేతేష్వథ భుక్తేషు తతో వైషువతీం గతిమ్ । ప్రయాతి సవితా కుర్వన్నహోరాత్రం తతస్సమమ్ ॥ తతో రాత్రిః క్షయం యాతి వర్ధతేఽనుదినం దినమ్ । తతశ్చ మిథునస్యాన్తే పరాం కాష్ఠాముపాగతః ॥ రాశిం కర్కటకం ప్రాప్య కురుతే దక్షిణాయనమ్ । కులాలచక్రపర్యన్తో యథా శీఘ్రం ప్రవర్తతే । అతివేగితయా కాలం వాయువేగగతిశ్చరన్ ॥ తస్మాత్ప్రకృష్టాం భూమిం తు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి । సూర్యో ద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే ॥ త్రయోదశార్ధమృక్షాణామహ్నా యచ్చరతే ❁ ద్విజ । ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశై ❁ శ్చరన్ ॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి । తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే ❁ మన్దవిక్రమః ॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి । అష్టాదశముహూర్తం తు ❁ ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్ ॥ అహో భవతి తత్రాపి చరతే ❁ మన్దవిక్రమః । త్రయోదశార్ధమహ్నా వై ఋక్షాణాం చరతే ❁ రవిః ॥ ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్ । అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా ॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే । ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే ॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతే మణ్డలాని తు । దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః ॥ ఏకప్రమాణమేవైష మార్గం యాతి దివాకరః । అహోరాత్రేణ యో భుఙ్క్తే సమస్తా రాశయో ద్విజ ॥ షడేవ రాశీన్యో భుఙ్క్తే రాత్రావన్యాంశ్చ షడ్దివా । రాశిప్రమాణజనితా దీర్ఘహ్రస్వాత్మతా తతః ॥ తథా నిశాయాం రాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా । దినాన్తే దీర్ఘహ్రస్వత్వం తద్భాగనైవ జాయతే ॥ ఉత్తరే ప్రక్రమే శీఘ్రా నిశి మన్దా గతిర్దివా । దక్షిణే త్వయనే సైవ విపరీతా వివస్వత ,, ఇతి, యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమాని భవన్తీత్యనేనోత్తరాయణే మేషమాసే సామ్యమహోరాత్రస్య, దక్షిణాయనే తులామాసే సామ్యమిత్యుక్తం తదేవ వైష్ణవేప్యుక్తం " తులామేషగతే భానౌ సమం రాత్రిదినం తు త,, దితి, ఏవం సూర్యస్య మన్దాదిగతిభిరహోరాత్రపరిమాణవిభాగ ఉక్తః - అథాఽహోరాత్రవిభాగతత్పరిమాణవిభాగాద్యర్థం - మానసోత్తరే మేరుం పరిభ్రమతా సూర్యేణ కతి యోజనాని పరిభ్రాన్తాని భవన్తీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం మన్దాదిగతిభిర్మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్య మానసోత్తరే మేరుం పరివర్తమానస్య, యోజనానాం తేన పరిభ్రామ్యమాణానాం యోజనానాం నవకోటయ, ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చేత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథోదయాస్తమయాదిస్వరూపం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ విభావరీం నామేత్యన్తేన - తస్మిన్మానసోత్తరే - మేరోః పూర్వతః ఐన్ద్రీం దేవధాన్యాఖ్యాం,

స విధత్తే ॥ ౨ ॥ యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమాని భవన్తి । ౩ ॥ యదా వృషభాదిషు పఞ్చసు రాశిషు చరతి తదాఽహాన్యేవ వర్ధన్తే హ్రసతి చ మాసి మాస్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు యదా వృశ్చికాదిషు పఞ్చసు వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి భవన్తి । ౪ । యావద్దక్షిణాయనమహాని వర్ధన్తే యావదుదగయనం రాత్రయః ॥ ఏవం నవ కోటయ ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చ యోజనానాం మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్యోపదిశన్తి ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రీం పురీం పూర్వస్మాన్మేరోర్దేవధానీం నామ దక్షిణతో యామ్యాం సంయమ

పురీ-ముపవిశన్తీత్యనుషఙ్గః, ఏవముత్తరత్రాపియోజ్యమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథోదయాదికమాహ ॥ తాస్విత్యాదినా ॥ తాసుదేవధాన్యాదిషుచతసృషుపురీషు, మేరోశ్చతుర్దిశం, కాలవిశేషైరేవ - భూతానాం భూమణ్డలస్థానాం - ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తానివ్యాపారతదభావనిమిత్తాని - ఉదయాదీని - భవన్తి - తత్రాస్తమయాన్తాని ప్రవృత్తినిమిత్తాని - నిశీథాదీనినివృత్తినిమిత్తాని - తదా భూతానాం సుప్తత్వాదితివివేకః - ఆదిశబ్దేన పూర్వోత్తరారాత్రేర్భాగావివక్షితౌ - మేరోశ్చతుర్దిశమిత్యస్యాయం భావః - యానిమేరోర్దక్షిణభూతాని - తేషామైన్ద్రీమారభ్య పూర్వాదయోదిశః తత్క్రమేణోదయాదయశ్చత్వారోభవన్తి - యానిపశ్చిమతః తేషాం యామ్యామారభ్య - యాన్యుత్తరతః తేషాంవారుణీమారభ్య - యేపూర్వతః తేషాంసౌమ్యామారభ్యేతి ॥ మేరౌస్థితానాంతునోదయాదికమస్తీత్యాహ ॥ తత్రత్యానామితి ॥ తత్రత్యానాంమేరౌస్థితానాం - ఆదిత్యః - దివసమధ్యగతఏవ - సదా-విదధానఃవ్యాపారయం,స్తపతిప్రకాశతే-కించ,సర్వేషాంద్వీపవర్షాణాంమేరుముత్తరంకరోతీత్యాహ ॥ సవ్యేనేతి ॥ ఆదిత్యంపశ్యతాంసవ్యేనస్థితం - మహామేరు-మాదిత్యః-స్వదక్షిణభాగస్థితంకరోతీత్యర్థః । యత్రయఃపశ్యత్యాదిత్యంసైవతత్రప్రాచీ - తస్యచవామతోమేరుస్తిష్ఠతీతిభావః - సమయవిశేషైరిత్యస్యాయమభిప్రాయః “ ఉదయాస్తమనేచైవసర్వకాలంతుసంముఖే । దిశాస్వశేషాసుతథామైత్రేయవిదిశాసుచ ॥ యైర్యత్రదృశ్యతేభాస్వాన్సతేషాముదయస్మృతః ॥ తిరోభావంచయత్రైవతత్రైవాస్తమనంరవేః ॥ నైవాస్తమనమర్కస్యనోదయస్సర్వదాసతః ॥ ఉదయాస్తమనాఖ్యంహిదర్శనాదర్శనంరవేః ॥ శక్రాదీనాంపురేతిష్ఠన్స్పృశత్యేషపురత్రయం,, మితిశ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాదక్షిణావర్తప్రవాహాఖ్యవాయునాభ్రమమాణజ్యోతిశ్చక్రగతివశాదతిదూరతోభూసంలగ్నస్యేవకాలవిశేషేదర్శనముదయః - ఆకాశమారూఢస్యేవదర్శనంమధ్యాహ్నః -భూమింప్రవిష్టస్యేవాదర్శనమస్త

నీంనామ-పశ్చాద్వారుణీంనిమ్లోచనీంనామోత్తరతస్సౌమ్యాంవిభావరీంనామ॥ ౬ ॥ తాసూదయమధ్యాహ్నాస్తమయనిశీథానీతిభూతానాంప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తాని-సమయవిశేషేణమేరోశ్చతుర్దిశంతత్రత్యానాందివసమధ్యగతఏవసదావిదధానఆదిత్యస్తపతి- సవ్యేనాచలంచలన్దక్షిణేనకరోతి ॥ ౭ ॥ యత్రోదేతితస్యహిసమానసూత్రనిపాతేనిమ్లోచతి-యత్రక్వచనస్యన్దేనాభితపతితస్యహ్యేషసమానసూత్రనిపాతేప్రస్వాపయతి - తత్రగతంనపశ్యన్తియేతమనుపశ్యేరన్ ❁ ॥ ౮ ॥ యదాహ్యైన్ద్ర్యాఃపుర్యాః ప్రచలతిపఞ్చదశభిర్ఘటికాభిర్యామ్యాంసపాదకోటిద్వయంయోజనానాంసార్ధద్వాదశలక్షాణిసాధికానిచోపయాతి-ఏవంతతోవారుణీంసౌమ్యామైన్ద్రీంచపునః ॥ ౯ ॥ తథాఽన్యేచగ్రహాస్సోమాదయోనక్షత్రైస్సహజ్యోతిశ్చక్రేసమభ్యుద్యన్తి

మయః-తతోఽతిదూరగమనేనిశీథ - ఇతికాలవిశేషకృతావిర్భావాదికమేవోదయాదికమితివం “ అద్భ్యోవా ఏషప్రాతరుదేతిఆపస్సాయంప్రవిశతీ,, తిశ్రౌతవ్యవహారోఽపిసముద్రతీరస్థదృష్టికృతః, మానసోత్తరేభ్రమతస్సూర్యస్యాప్సుప్రవేశాసంభవాత్ ❁ ॥౭॥ ❁ యథోక్తస్యోదయాస్తమయాదేర్దేశనియమందర్శయతి ॥ యత్రోదేతీత్యాదినా ॥ యత్రఐన్ద్ర్యాదౌపురే ఉదేతిఉదయంప్రాప్నోతి - దృష్టోభవతీతియావత్ - తస్యఉదయస్థానస్య -సమానసూత్రనిపాతే వారుణ్యాం - నిమ్లోచతిఅస్తమేతి - అదర్శనంప్రాప్నోతీత్యర్థః - యత్రహియామ్యాదౌపురే - స్యన్దేనాభితపతిస్వేదోద్గమేనాభితపతిమధ్యాహ్నస్థితోభవతీతియావత్ - ఏషభగవాన్సూర్యః - తస్య - సమానసూత్రనిపాతేఅన్యూనాధిక - దేశే-సౌమ్యాదౌపురే,స్థితః ప్రస్వాపయతి - యామ్యదిక్స్థితానామర్ధరాత్రంకరోతీత్యర్థః - యేయామ్యాదిశిస్థితాః - అస్తంగతంసూర్య-మనుపశ్యేరన్, తే-తత్రగతంసౌమ్యదిగ్గతం - నపశ్యన్తి - ఏవంయామ్యాదిపురీషూదయాదినియమోద్రష్టవ్యః ❁ ॥౮॥ ❁ ఏవముదయాదిదేశనియమఉక్తః - అథైన్ద్ర్యాదిపుర్యాయామ్యాదిపురీంప్రతికియతాకాలేనకతియోజనానిగచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥యదేతి॥ యదా-ఐన్ద్ర్యాఃపుర్యాః - ప్రచలతీనిష్క్రాన్తోభవతి - తదా-పఞ్చఘటికాత్మకేనకాలేన - యోజనానాం-సార్ధద్వాదశలక్షాణిసాధికానిపఞ్చవింశసహస్రాధికాని - సపాదకోటిద్వయం-పఞ్చవింశతిలక్షాధిక - కోటిద్వయంచ - అతిక్రమ్యేతిశేషః । యామ్యాంపురీ-ముపయాతి-ఏవం - తతో-యామ్యాయాఃప్రచలతి-ఏవముక్తకాలేనోక్తయోజనానివారుణీంపురీంగచ్ఛతిఏవముత్తరత్రాపియోజ్యమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవంసూర్యస్యోదయాస్తమయాదిస్వరూపంతద్దేశనియమంకాలపరిమాణంయోజనపరిమాణంచాభిధాయాథసోమాదీనాంగ్రహాణామప్యుదయాదికమాహ॥ తథేతి ॥ జ్యోతిశ్చక్రేణ తారాగణేనసహ-వర్తమానాః అన్యే, సోమాదయోగ్రహాఅపి, నక్షత్రైఃఅశ్విన్యాదిభిస్సహ-తథాసూర్యవ-దిన్ద్రాదిపురీషు-గగనంప్రత్యభ్యుద్యన్తిఉద్గచ్ఛన్తిఉదయంప్రాప్నువన్తి, అభినిమ్లోచన్తిఅస్తంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః, యద్యపివస్తుతస్సూర్యస్యాపినక్షత్రైస్సహైవోదయాస్తమ

ఖ్యా-తథాఽపితత్సాహిత్యాదర్శనాత్సోమాదీనామేవతత్సాహిత్యముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ పఞ్చదశఘటికాభిస్స పాదకోటిద్వయంసాధికానిసార్ధద్వాదశలక్షాణిచయోజనానిగచ్ఛతీత్యుక్తం, తత్రైకేనముహూర్తేనకతియోజనానిగచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ త్రయీమయ ఇత్యుపాసనార్థముక్తం - వేదరూపేణోపాస్యస్సౌరోరథః - ఏకేనముహూర్తేన, అష్టశతాధికచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాని - చతసృషు దేవధాన్యాదిషు- పరిభ్రమతే - కోఽసౌసౌరోరథస్తత్రాహ॥యస్యేతి॥ యస్యసౌరస్యరథస్య- ఏకం-చక్రం-సంవత్సరాత్మకం-సమామనన్తిఉపాసంతే-చక్రంవిశినష్టి-ద్వాదశారం - ద్వాదశమాసాఅరాయస్య - షడృతవోనేమయోయస్య - త్రీణిచాతుర్మాస్యానినాభయోయస్య - ఇదమప్యుపాసనార్థమేవోక్తం - మాసాద్యరాదిరూపేణ సంవత్సరరూపేణ చోపాస్యమానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సౌరోరథఃపరివర్తతఇత్యుక్తం - స కింనిరవలమ్బ ఎవ భ్రమతీత్యత్రరథంవిశినష్టి ॥ యస్యేతి ॥ అక్షశబ్దోత్ర - ఉపచారాత్తత్స్థాయాంధురివర్తతే - ఏవం ద్వితీయోఽక్ష ఇత్యత్రాపి - యస్య రథస్యాక్షో - మేరోర్మూర్ధ్ని - కృతమూలః వాయునాబద్ధమూలః - యశ్చ రథో మానసోత్తరే - కృతేతరభాగః మానసోత్తరగిరౌ లక్షార్ధోపరి- వాయుబద్ధభూమా- కృతేతర భాగః - వాయునానిబద్ధేతరభాగః - అన్యథానియుతార్ధమాత్రోచ్ఛ్రాయత్వాన్మానసోత్తరగిరేర్మేరోశ్చతురశీతిసహస్రోచ్ఛ్రాయత్వాదక్షస్యసామ్యానుపపత్తేః, కోసావితరభాగఃయోమానసోత్తరేకృతస్తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్రఇతరభాగే- ప్రోతం సత్-రవిరథస్యచక్రం - తైలయన్త్రవత్, మానసోత్తరగిరౌ-పరితోభ్రమతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్మిన్నక్షేచక్రప్రాన్తే, కృతమూలఃనిబద్ధపూర్వభాగః-ద్వితీయోఽక్షః-ప్రథమోఽక్షో మేరుమానసోత్తరాయతస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనప్రమాణః,తస్య, తురీయమానేనసార్ధసప్తత్రింశత్సహస్రాధికైకోనచత్వారింశల్లక్షయోజనమానేన -సమ్మితఃపరిమితః-ధ్రు

సహవాఽభినిమ్లోచన్తి ॥ ౧౦ ॥ ఏవంముహూర్తేనచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానిసౌరోరథస్త్రయీమయశ్చతసృషుపరివర్తతేపురీషు,యస్యైకంచక్రంద్వాదశారంషణ్నేమిత్రిణాభిసంవత్సరాత్మకంసమామనన్తి ॥ ౧౧ ॥ యస్యాక్షో మేరోర్మూర్ధనికృతోమానసోత్తరేకృతేతరభాగోయత్రప్రోతంరవిరథచక్రంతైలయన్త్రచక్రవన్మానసోత్తరగిరౌపరిభ్రమతి॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్నక్షేకృతమూలోద్వితీయోఽక్షస్తురీయమానేనసంమితస్తైలయన్త్రాక్షవద్ధ్రువేకృతోపరిభాగః ॥ ౧౩ ॥ రథనీడస్తుషట్త్రింశల్లక్షయోజనాయతస్తురీయభాగవిశాలస్తావాన్రవిరథయుగోయత్రహయాశ్ఛన్దోనామానస్సప్తారుణయోజితావహన్తిదేవమాదిత్యం పురస్తాత్సవితురరుణఃపశ్చాచ్చనియుక్తస్సౌత్యేకర్మణికిలాస్తే ॥ ౧౪ ॥తథావాలఖిల్యాఋషయోఽఙ్గుష్ఠపర్వమాత్రాష్షష్టిసహస్రాణిపురతస్సూర్యంసూక్తవాకాయనియుక్తాస్సంస్తువన్తి ॥ ౧౫ ॥ తథాఽన్యేచఋషయోగన్ధర్వా

వేకృతఃవాయుపాశేనబద్ధఉపరిభాగోయస్యతథాభూతః-తంనిదర్శయతి-తైలయన్త్రాక్షవదితి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ రథనీడాదేఃపరిమాణమాహ ॥ నీడోరథినఉపవేశస్థానం,సః - షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః -తురీయభాగవిశాలఃనవలక్షయోజనవిశాలః- రవిరథయుగోఽపి-తావాన్షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామ - స్తురీయభాగవిశాలః-యుగంవిశినష్టి-యత్రయుగే-అరుణేనసూతేన-యోజితా-స్సప్త - హయాఃఅశ్వాః - గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోనామానః-దేవమాదిత్యం - వహన్తిగన్తవ్యదేశంప్రాపయన్తి - అశ్వానాంనామానిశ్రీవైష్ణవేపురాణేఉక్తాని॥ హయాశ్చసప్తచ్ఛన్దాంసి తేషాంనామానిమేశృణు॥ గాయత్రీచబృహత్యుష్ణిగ్జగతీత్రిష్టుబేవచ ‘‘ అనుష్టుప్పఙ్క్తిరిత్యుక్తాశ్ఛన్దాంసిహరయోరవే,,రితినన్వే ‘‘కోఅశ్వోవహతిసప్తనామా,,ఇతి-శ్రుతివిరోధఇతిచేదుచ్యతే - ఏకఇత్యనేనైకరూప్యముచ్యతే - అశ్వఇతిజాత్యభిప్రాయఏకత్వనిర్దేశః ‘‘ఏకోవ్రీహిస్సుసంపన్న,,ఇత్యాదివత్-సప్తనామేత్యనేనగాయత్ర్యాదిసప్తనామానఇత్యుచ్యతే - తథాచైకరూపాగాయత్ర్యాదిసప్తనామానోఽశ్వావహన్తీతిశ్రుత్యర్థః-ఉపబృంహణానుసారాదేవహిశ్రుత్యర్థనిర్ణయఇతి- తేషాంగాయత్ర్యాదినామకత్వంతద్దృష్ట్యోపాసనార్థముక్తం-అరుణయోజితాదేవంవహన్తీత్యుక్తం-కుత్రస్థితోఽశ్వాన్యోజయతీత్యత్రాహ॥పురస్తాదితి-సవితుః-పురస్తాత్ పురతః,స్థితోఽరుణః-సౌత్యేఅశ్వయోజనాదిరూపే-కర్మణ్యాస్తఇత్యర్థః-పురస్తాత్స్థితోఽపికింసవితురభిముఖతోవర్తతే। నేత్యాహ॥పశ్చాచ్చనియుక్తఇతి ॥ పురస్తాత్స్థితోఽపిప్రత్యఙ్ముఖఆస్తే - యద్వా యతస్సూర్యస్య పురస్తాత్తస్యైవపశ్చిమత్వాత్పశ్చాదిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవంవాలఖిల్యాఖ్యాఋషయోఽపి-షష్టిసహస్రసంఖ్యాకాః - అఙ్గుష్ఠపర్వప్రమితాః-సూర్యస్య,పురతో,రథేస్థితాః-సూక్తవాకాయ-వాకఉక్తిః - సూక్తరూపోవాకస్సూక్తవాకః - సుభాషితరూపోక్తయె - సంస్తుతయఇతియావత్ -నియుక్తాఃఆదిష్టాస్సన్తః -సూర్యం-సంస్తువన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథా,అన్యేఋష్యాదయ,స్సప్తగణాఏకైకశశ్చతుర్దశచతుర్దశద్వంద్వశో-మాసిమాసి - పృథక్కర్మభిః - ఆదిత్యముపాసతఇత్యన్వయః - తత్రగ్రామణ్యో యక్షాః-కథంభూతవా

త్మానం - సర్వేషాం దృగధిష్ఠాతృత్వాదాత్మానం - భగవదాత్మకత్వాద్వా ఆత్మానం - నానానామానం మాసభేదభిన్ననామానం - కథంభూతాః పృథఙ్నామానః పరస్పరవిలక్షణనామానః - పృథక్కర్మాణి శ్రీమతి వైష్ణవే ప్రపఞ్చితాని “ స్తువన్తి తం వై మునయో గన్ధర్వైర్గీయతే పురః । నృత్యన్త్యప్సరసో యాన్తి తస్య చానునిశాచరాః ॥ వహన్తి పన్నగా యక్షైః క్రియతేఽభీషుసంగ్రహః । వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సమాసతే ,, ఇత్యాదినా - యద్యప్యత్ర మాసి మాసి చతుర్దశ చతుర్దశోపాసత ఇతి ప్రతీయతే - శ్రీమతి వైష్ణవే తు సప్త సప్తేతి - తథా హి “ సతతాఽధిష్ఠితో దేవై రాదిత్యో మునిభిస్తదా । గన్ధర్వాప్సరసోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః ॥ ధాతా క్రతుస్థలీ చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా । రథకృద్గ్రామణీశ్చేతి తుమ్బురుశ్చైవ సప్తమః ॥ ఏతే వసన్తి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి । మైత్రేయస్యన్దనే భానోస్సప్తమాసాధికారిణః ॥ ఆర్యమా పులహశ్చైవ రథౌజాః పుఞ్జికస్థలా । ప్రహేతిః కచ్ఛనీరశ్చ నారదశ్చ రథే రవేః ॥ మాధవే నివసన్త్యేతే శుక్రసంజ్ఞే నిబోధ మే । మిత్రోఽత్రిస్తక్షకశ్చైవ పౌరుషేయోఽథ మేనకా ॥ హాహా రథః స్తనశ్చైవ మైత్రే మైతే వసన్తి వై ,, ఇత్యాది తథాప్యేకైకస్మిన్మాసాధికారిణి గణే ప్రధానభూతాస్సప్త వైష్ణవే కథితా ఇత్యతో న విరోధః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ పూర్వం మానసోత్తరం పరివర్తమానస్య లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనాని భవన్తీత్యుక్తం - తత్ర కియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రోక్తమేవ ముహూర్తే న చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానీతి - ఇదానీం తు క్షణేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రాహ ॥ లక్షేతి ॥ నవకోట్యైకపఞ్చాశల్లక్షయోజనపరిమితం సూర్యేణ పరిభ్రామ్యమాణం భూమణ్డలం , తస్య భూవలయస్య క్రోశద్వయాధికద్విసహస్రయోజనాని , స సూర్యః క్షణేన కాలేన , భుఙ్క్తే గచ్ఛతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ప్సరసో నాగగ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానః పృథఙ్నామానః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసతే ॥ ౧౮ ॥ లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనపరిమణ్డలం భూవలయం యస్య క్షణేన గవ్యూత్యుత్తరద్విసాహస్రయోజనాని స భుఙ్క్తే ॥ ౧౯ ॥ ✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

రాజోవాచ ॥ క ॥ యదేతద్భగవత ఆదిత్యస్య మేరుం ధ్రువం చ ప్రదక్షిణేన పరిభ్రమతో రాశీనామభిముఖం ప్రచలితం భవతోపవర్ణితమముష్య వయం కథమనుమిమీమహీతి ॥ ౧ ॥ స హోవాచ యథా కులాలచక్రేణ పరిభ్రమతా సహ భ్రమతాం తదాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం గతిరన్యైవ ప్రదేశాన్తరేష్వప్యుపలభ్యమానత్వాదేవం నక్షత్రరాశిభిరుపలక్షితేన కాలచక్రేణ ధ్రువం మేరుం చ ప్రదక్షిణేన పరిధావతా సహ పరిధావమానానాం తదాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం గ్రహాణాం గతిరన్యైవ నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౨ ॥ స ఏష

పూర్వం సూర్యో నక్షత్రాభిముఖం మకరాదిషు రాశిషు చరతీత్యుక్తం - తథా మేరుం ధ్రువం చ పరివర్తత ఇతి చోక్తం తదిదం గతిద్వయం యుగపదేకస్యాఘటమానముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ యదేతదితి ॥ యదేతదిత్యాదినా ఉపవర్ణితమిత్యన్తేనోక్తస్యానువాదః - అముష్యేత్యాదినా ప్రశ్నః , భగవతా త్వయా, యదేత - దుపవర్ణితం - కిం తత్, మేరుం ధ్రువం చ, ప్రదక్షిణేన - పరిభ్రమతో - భగవత ఆదిత్యస్య, పునః, రాశీనామభిముఖం నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు ప్రచలనమిత్యేతద్ద్వయం విరుద్ధ - మముష్య సూర్యస్య - కథమనుమిమీమహే కథముపపన్నం భవతీతి వివిత్సామాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిరాహేత్యాహ సూతః ॥ స హోవాచేతి ॥ శుకోక్తిమాహ ॥ యథేత్యాది - రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్తేన, విరుద్ధమప్యేకస్య గతిద్వయముపపన్నమితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ భ్రమతా - కులాలచక్రేణ సహ - భ్రమతాం - కులాలచక్రాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం - యథా - గతిః - అన్యైవ - దృశ్యతే - దృష్టాన్తేఽపి కథం - తత్రాహ - ప్రదేశాన్తరే చక్రస్యైవ ప్రదేశాన్తరే - ఉపలభ్యమానత్వాత్ - పిపీలికాదీనామిత్యనుషఙ్గః - యది గతిరనన్యా, తర్హి ప్రదేశాన్తరే నోపలభ్యేరన్, అత ఉపలమ్భాద్గతిరన్యైవేత్యర్థః - ఏవం దృష్టాన్తప్రదర్శితం గతిద్వయం దార్ష్టాన్తికే సాధయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం తథా, నక్షత్రైః రాశిభిశ్చ - ఉపలక్షితేన - నిరాశ్రయాణాం నక్షత్రాదీనామవస్థానాసమ్భవాత్తదాశ్రయం కాలచక్రమనుమీయత ఇత్యభిప్రాయేణ ఉపలక్షితేనేత్యుక్తం, మేరుం ధ్రువం చ - ప్రదక్షిణేన, పరిభ్రమతా - కాలచక్రేణ శింశుమారేణ సహ, పరిభ్రమతాం - తదాశ్రయాణాం కాలచక్రాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం, గ్రహాణాం - నక్షత్రాభిముఖతయా - రాశిషు, గతిః, అన్యా - ఉపపద్యత ఏవ కుతః - నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్వయః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఏవం ప్రశ్నస్యోత్తరమభిధాయాథ సూర్యరూపేణావస్థితస్య భగవతస్తత్తద్వర్ణాశ్రమధర్మారాధ్యత్వం స్వగత్యా సంవత్సరాయనఋతుమాసపక్షదివానక్తాదిరూపేణ కాలని

భాజకత్వంచాహ ॥ సఇతి ॥ భగవానాదిపురుషఃజగత్కారణభూతోనారాయణఏవ-ససూర్యస్తద్రూపస్సంస్థితః ॥ అథయఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత ,, ఇతి-సూర్యస్యభగవదాత్మకత్వశ్రవణాచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంసఏషనారాయణఇతిసామానాధికరణ్యం-ఏవ-మాదిత్యరూపోభగవాన్నారాయణో-లోకానాం - స్వస్తయే- త్రయీమయం-తత్కాలనియమేన-కర్మణాం - విశుద్ధేస్సాద్గుణ్యస్య -నిమిత్తంసాద్గుణ్యార్థ-మాత్మానం-ద్వాదశధా-విభజ్య-వసన్తాదిషు-షట్సుఋతుషు-యథోపజోషంయథాకర్మభోగ - మృతుగణాన్ శీతాతపవాతవర్షాదీ - న్విదధాతికరోతీత్యన్వయః - తత్రద్వాదశధావిభాగోనామాదిత్యాఖ్య క్షేత్రజ్ఞేప్రతిమాసమృతుగణవిధానోపయుక్త సంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవేశః ॥ మాసిమాసిరవిర్యోయస్తత్రతత్రభిదాపరా।త్రయీమయీవిష్ణుశక్తిరవస్థానంకరోతివై ॥ విష్ణుశక్తిరవస్థానంసదాఽఽదిత్యేకరోతిసా। నకేవలంరవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీసాత్రయీమయీ ॥ ఏవంసాసాత్వికీశక్తిర్వైష్ణవీయాత్రయీమయీ । అతస్సప్తగణోపేతంభాస్వన్తమధితిష్ఠతి ॥ తయాచాధిష్ఠితస్సోఽతిజాజ్వలీతిస్వరశ్మిభిః।తమస్సమస్తజగతాంనాశంనయతిచాఖిల ,, మితివైష్ణవపురాణోక్తేః, త్రయీమయత్వంనామప్రాచుర్యేణత్రయ్యాస్తుత్యత్వం - తదపిచోక్తంతత్రైవ ॥ ఋచస్తపన్తిపూర్వాహ్ణేమధ్యాహ్నేచయజూంషిచ -బృహద్రథన్తరాదీనిసామాన్యహ్నఃక్షయేరవేః॥అఙ్గమేషాత్రయీవిష్ణోరృగ్యజుస్సామసంజ్ఞితా,,ఇతి-కథంభూతోవిదధాతి-వేదేన-తద్‌జ్ఞైః-కవిభిశ్చ-జిజ్ఞాస్యమానః,వేదైర్బోధ్యమానః-కవిభిరుపాస్యమానఇత్యర్థః ❋॥౩॥❋ఏతదేవోపపాదయతి-తమేతమాదిత్యరూపేణావస్థితంభగవన్త - మిహలోకే-పురుషాః - వర్ణాశ్రమాచారానువర్తినః -త్రయ్యావిద్యయా-శ్రద్ధయా-యజన్తః-త్రయ్యాయజనమేవప్రపఞ్చయతి ॥ ఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చేతి ॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధైః,ఆమ్నాతై - ర్వైదికైఃకర్మభిఃయజ్ఞాదిభి,ర్యోగవితానైఃఉపాసనవిస్తరైశ్చ - ఆమ్నాతైరితిపూర్వోత్తరాభ్యాం

భగవానాదిపురుషఏవసాక్షాన్నారాయణోలోకానాంస్వస్తయఆత్మానంత్రయీమయంకర్మవిశుద్ధినిమిత్తం కవిభిరపివేదేనజిజ్ఞాస్యమానోద్వాదశధావిభజ్యషట్సువసన్తాదిషుఋతుషుయథోపజోషమృతుగణాన్విదధాతి ॥ ౩ ॥ తమేనమిహపురుషాస్త్రయ్యావిద్యయావర్ణాశ్రమాచారానుపథాఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చశ్రద్ధయాయజన్తోఽఞ్జసాశ్రేయస్సమధిగచ్ఛన్తి ॥ ౪ ॥ అథసఏషఆత్మాలోకానాంద్యావాపృథివ్యోరన్తరేణనభోవలయస్యకాలచక్రగతోద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తేరాశిసంజ్ఞాన్సంవత్సరావయవాన్మాసంపక్షద్వయందివానక్తంచేతివదన్తి ॥ ౫ ॥ యావతాకాలేనషష్ఠమంశంభుఞ్జీత-సవాఋతురిత్యుపదిశన్తిసవత్సరావయవః - అథయావతాఽర్ధేననభోవీథ్యాంప్రచరతితంకాలమయనమాచక్షతే ॥ ౬ ॥ అథచయావన్నభోమణ్డలంసహద్యావాపృథివ్యోర్మణ్డలాభ్యాంకార్త్స్న్యేనసహభుఞ్జీతతంకా

సంబధ్యతే - వైదికైరుపాసనైశ్చేత్యర్థః - యజన్తఃఆరాధయన్తః - అఞ్జసాసుఖేన,ఆశువా, శ్రేయఃస్వర్గమోక్షాదిరూపం, సమ్యక్ప్రాప్నువన్తి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋అథసను-లోకానామన్తరాత్మా- ఏషభగవాన్-ఆదిత్యరూపేణావస్థితో-ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే , యన్నభోవలయమన్తరిక్షం,తస్యమధ్యే - య-త్కాలచక్రంశింశుమారం,తద్గతః-కాలచక్రస్థమేషాదిరాశిషు,నక్షత్రాభిముఖంచరన్నిత్యర్థః-ద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తే - సంవత్సరావయవాన్మాసాఖ్యాన్ద్వాదశ - భుఙ్క్తేఅనుభవతి-మకరాదిషురాశిషుద్వాదశస్వాదిత్యచరితేషుసత్సుద్వాదశమాసాభవన్తీత్యర్థః - యానేవాదిత్యోద్వాదశసంవత్సరావయవాన్భుఙ్క్తేతానేవరాశిసంజ్ఞాన్మేషాదిరాశిసంచారనిమిత్తామాసాదిసంజ్ఞాఃయేషాంతాన్, సంవత్సరావయవాన్మాసాదీన్నామభేదేనవదన్తి - తత్రచాన్ద్రేణమానేనమాసఃపక్షద్వయమితివదన్తి , తేషామేవచిత్రానక్షత్రయుక్తపౌర్ణమాసీయుక్తత్వాచ్చైత్రాదిసంజ్ఞాభవన్తి - సౌరేణమానేనసపాదమహానక్షత్రద్వయమితివదన్తి - పిత్ర్యేణమానేనదివానక్తమహోరాత్రమితివదన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ఏతద్ద్వాదశభాగాత్మకస్యసంవత్సరస్య ,యావతాభాగేనమాసద్వయాత్మకేన-షష్ఠమంశంరాశిద్వయం, భుఞ్జీతచరేత్ , ఆదిత్యఇతికర్తృపదమధ్యాహార్యం,సవై తావాన్కాలః,ఋతురిత్యుచ్యతే-సచసంవత్సరస్యషష్ఠోఽంశఇత్యర్థః-అథసంవత్సరస్య , యావతాషణ్మాసాత్మకేనార్ధేనకాలేన , నభోవీథ్యాంకాలచక్రస్థరాశిషట్కే , ప్రచలతి-తంకాల-మయన-మాచక్షతే-యావతాకాలేనమకరాదిరాశిషట్కంసంచరితంభవతి-తావన్తంకాలమయనమాచక్షత ఇత్యర్థః ❋॥౬॥❋ అథ-ద్యావాపృథివ్యో - ర్మణ్డలాభ్యాంసహ - సంధితమితి శేషః-యావన్నభోమణ్డలంద్వాదశరాశ్యాత్మకం , కార్త్స్న్యేన-యావతాకాలేనఅయనద్వయాత్మకేన - భుఞ్జీత-ద్వాదశరాశ్యాత్మకంకృత్స్నంనభోమణ్డలం ,భానోర్మాన్ద్యాదిగతిభిః,యావతాకాలేన-సంచరితంభవతి-తంకాలం , సంవత్సరం-పరివత్సరం , ఇడావత్సర-మిద్వత్సర-మనువత్సర,మితిసమామనన్తీత్యర్థః ॥ అత్రేదమవగేయం ॥ యదాశుక్లప్రతిపదిసంక్రాన్తిర్భవతితదాసౌరచాన్ద్రమానయోర్యుగపదుపక్రమోభవతిససంవత్స

రః, సౌరమానవర్షషడ్దినానివర్ధన్తేచాన్ద్రమానేనషట్హ్రసన్తీతిద్వాదశదినవ్యవధానాదుభయోరగ్రపశ్చాద్భావోభవతి. ఏవంపఞ్చవర్షాణిగచ్ఛన్తి, తన్మధ్యేద్వౌమలమాసౌభవతః, తతఃపునష్షష్ఠస్సంవత్సరోభవతి, తదేవమవాన్తరభేదేనసంవత్సరాదిపఞ్చకంక్రమేణసమామనన్తీతి * ॥ ౭ ॥ * ఏవంసూర్యగతిభేదస్తత్కృతఃకాలవిభాగశ్చోక్తః, అథసోమర్క్షశుక్రాదీనాంస్థానితద్గతిభేదాన్తత్కృతశుభాశుభాదికార్యంచాహ॥ ఏవమిత్యాదినాయావదధ్యాయం॥ అర్కగభస్తిభ్యోమణ్డలరూపేభ్యః, లక్షయోజనత, ఉపరిష్టాత్, ఉపలభ్యమానః, ద్రుతతరగమనః, అతఏవాగ్రంచరతీత్యగ్రచారీసన్, అర్కస్య, యా, సంవత్సరభుక్తిః, సంవత్సరేణద్వాదశరాశిసంచారాత్మికాభుక్తిః, తాం-పక్షాభ్యామేవ-భుఙ్క్తేకరోతి, ఏవమర్కస్య, యా-మాసభుక్తి, స్తాం-సపాదర్క్షాభ్యాంపాదాధికాభ్యాంద్వాభ్యాంనక్షత్రాభ్యాం, సపాదనక్షత్రద్వయాభిముఖగమనేనైవసార్ధసప్తోత్తరషష్టిముహూర్తాత్మకకాలేనేతియావత్-పక్షభుక్తిం, దినేనైవత్రింశన్ముహూర్తాత్మకకాలేనైవ-కరోతీత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * అథహేరాజన్, ఆపూర్యమాణాభిఃశుక్లపక్షే, అపక్షీయమాణాభిఃకృష్ణపక్షే-కలాభిః, విభక్తాభ్యాం, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాంశుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాం పితౄణా, మహోరాత్రాణిఅహోరాత్రాత్మకమేకందినం, కుర్వాణః, సర్వేషాంజీవసమూహానాం, ప్రాణఃప్రాణాప్యాయనకరః, అతఏవ-జీవఃజీవయతీతిజీవఃజీవనహేతుః, ఏవంభూత, ఏకమేకంనక్షత్రం, త్రింశతా-ముహూర్తేన, భుఙ్క్తే * ॥ ౯ ॥ * షోడశకలాఃయస్యసః, ఏషపురుషశ్చన్ద్రశరీరకోభగవాన్మనోమయః-మానసాధిదేవతాత్వాత్ - అన్నమయఃఓషధీశత్వాత్-అమృతమయఃసర్వప్రాణిజీవనహేతుత్వాత్-దేవానాం - యేప్రాణా, స్తేషా-మాప్యాయనస్వభావత్వాత్సర్వమయఇతివర్ణయన్తి, తత్స్వరూపజ్ఞా ఇతిశేషః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తతశ్చన్ద్రమణ్డలస్యోపరిష్టా-త్త్రిలక్షయోజనతః-అభిజితాసహా-ష్టావింశతి, ర్నక్షత్రాణి-కాలాయనేకాలచక్రే, ఈశ్వరేణాన్తరాత్మభూతేన-చోదితాని, ప్రేరితాని - మేరుం - ప్రదక్షిణేనైవ -నతుతేషాం సూర్యాదివత్పృథగన్యా గతిరస్తీత్యర్థః-ఉత్తరాషాఢాశ్రవణసన్ధావభిజన్నక్షత్రంఫలవిశేషేణపృథక్కల్పితం- తేనసహాష్టావింశతిర్నక్షత్రాణిభవన్తి॥ తథాచశ్రుతిః "అభిజిన్నామనక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానా" మితి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తతోనక్షత్రమణ్డలా, ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపర్యుశనాశుక్రః-ఉపలభ్యతే-సచా-ర్కస్య-పురతఃపశ్చాత్-పురతస్సూర్యేణభోక్ష్యమాణంనక్షత్రం-పశ్చాద్భుఙ్క్తే-సహైవభుజ్యమానేతునక్షత్రే-శైఘ్ర్యాదిగతిభి-రర్కవ-చ్చరతి-సచలోకానాం, సదాఽనుకూలఏవవర్తతే-యస్యశుక్రస్య-చారేణక్రమస్థనక్షత్రాద్వ్యతిక్రమేణ, ప్రాయశో, వర్షంవృష్టి, రనుమీయతేఅత-స్స, వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః, వృష్టేర్విష్టమ్భఃస్తమ్భనం, యస్మాద్గ్రహా, త్తముపశమయతీతితథా-ఉశనసాశుక్రగతప్రకారకథనేన-బుధోఽపిబుధగతిరపి-వ్యాఖ్యాతేత్యర్థః-సూర్యస్యపురతఃపశ్చాత్సహైవచారఇతివ్యాఖ్యాతఇతిభావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కించిద్విశేషమాహ॥ తతఇత్యాదినా॥ తతశ్శుక్రమణ్డలా-ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి-సోమస్యసుతోబుధః-ఉపలభ్యమానః-లోకానాం . ప్రాయేణ శుభకృత్ దుఃఖకృత్-అశుభకృత్త్వమేవాహ॥ యదాఽర్కాద్వ్యతిరిచ్యేతఅర్కేణసహనచరతి-తత్రతదా - అతివాతః-అభ్రప్రాయంమేఘప్రాచుర్యం-అనావృష్టి-రిత్యాదిరూపం-భయ-మాశంసతేసూచయతి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తతోబుధమణ్డలాత్-ద్విలక్షయోజనత-ఉపరిష్టా-దఙ్గారక- ఉపలభ్యమానః-ఏకైకంరాశిం-పక్షత్రయేణసార్ధమాసేన-భుఙ్క్తేయదివక్రేణాభివర్త

లంసంవత్సరంపరివత్సరమిడావత్సరమనువత్సరమిద్వత్సరమితిభానోర్మాన్ద్యశైఘ్ర్యసామ్యగతిభిస్సమామనన్తి॥ ౭ ॥ ఏవంచన్ద్రమాఅర్కగభస్తిభ్యఉపరిష్టాల్లక్షయోజనాదుపలభ్యమానోఽర్కస్యసంవత్సరభుక్తింపక్షాభ్యాంమాసభుక్తింసపాదర్క్షాభ్యాందినేనైవపక్షభుక్తిమగ్రచారీద్రుతతరగమనోభుఙ్క్తే ॥ ౮ ॥ అథచాపూర్యమాణాభిరపక్షీయమాణాభిశ్చకలాభిఃపితౄణామహోరాత్రాణిపూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాంవిదధానస్సర్వజీవనివహప్రాణోజీవశ్చైకమేకంనక్షత్రంత్రింశతాముహూర్తైర్భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ యఏషషోడశకలఃపురుషో భగవాన్మనోమయోఽన్నమయోఽమృతమయోదేవపితృమనుష్యభూతపశుపక్షిసరీసృపవీరుధాంప్రాణాప్యాయనశీలత్వాత్సర్వమయఇతివర్ణయన్తి ॥ ౧౦ ॥ తతఉపరిష్టాత్త్రిలక్షయోజనతోనక్షత్రాణిమేరుందక్షిణేనైవకాలాయనఈశ్వరచోదితానిసహాభిజితాఽష్టావింశతిః ॥ ౧౧ ॥ తతఉపరిష్టాదుశనాద్విలక్షయోజనతఉపలభ్యతేపురతఃపశ్చాత్సహైవార్కస్యశైఘ్ర్యమాన్ద్యసామ్యాభిర్గతిభిరర్కవచ్చరతిలోకానాంనిత్యదాఽనుకూలఏవప్రాయేణవర్షంయచ్చారేణానుమీయతే, సవృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః-ఉశనసాబుధోఽపివ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౨ ॥ తతఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనతోబుధస్సౌమ్యఉపలభ్యమానఃప్రాయేణశుభకృద్యదాఽర్కమతిరిచ్యేతతదాతివాతాభ్రప్రాయానావృష్ట్యాదిభయమాశంసతే ॥ ౧౩ ॥ తతఊర్ధ్వమఙ్గారకోఽపియోజనలక్షద్వితయఉపలభ్యమానస్త్రిభిస్త్రిభిఃపక్షైరేకైకశోరాశీన్ద్వాదశచానుభుఙ్క్తే- యదివక్రేణాభివర్త

తే ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసః ॥ ౧౪ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనాన్తరతో బృహస్పతిరేకైకస్మిన్రాశౌ పరివత్సరం ప్రచరతి-యదినవక్రస్స్యాత్ప్రాయశ్నో భనో బ్రాహ్మణకులస్య ॥ ౧౫ ॥ తత ఉపరిష్టాద్యోజనలక్షద్వయాత్ప్రతీయమానశ్శనైశ్చర ఏకైకస్మిన్రాశౌ త్రింశన్మాసాన్విలమ్బమానస్సర్వానేవానుపర్యేతి తావద్భిరనువత్సరైః ప్రాయేణ హి సర్వేషామశాన్తికరః ॥ ౧౬ ॥ తత ఉత్తరస్మాదృషయ ఏకాదశలక్షయోజనాన్తర ఉపలభ్యన్తే-య ఏవ లోకానాం శమనుభావయన్తో భగవతో విష్ణోర్యత్పరమం పదం ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౦ ॥ అథ తస్మాత్పరతస్త్రయోదశలక్షయోజనాన్తరతో యత్తద్విష్ణోః పరమం పదమభివదన్తి-యత్ర మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిరగ్నినేన్ద్రేణ ప్రజాపతినా కశ్యపేన ధర్మేణ చ సమకాలయుగ్భిస్సబహుమానం దక్షిణతః క్రియమాణ ఇదానీమపి కల్పజీవినామాజీవ్య ఉపాస్తే తస్యేహావా అనుభావ ఉపవర్ణితః ॥ ౧ ॥ స హి సర్వేషాం జ్యోతిర్గణానాం గ్రహనక్షత్రాదీనామనిమిషేణావ్యక్తరంహసా భగవతా కాలేన భ్రామ్యమాణానాం స్థాణురివావష్టమ్భ ఈశ్వరేణ విహితశ్శశ్వదవభాసతే-యథా మేఢిస్తమ్భే ధాన్యాక్రమణపశవస్సంయోజితాస్త్రిభిస్సవనైర్యథాస్థానం మణ్డలమాచరన్త్యేవం భగణ-గ్రహాదయ ఏతస్మిన్నన్తర్బహిర్యోగేన కాలచక్ర ఆయోజితా ధ్రువమేవావలమ్బ్య వాయునోదీర్యమాణా ఆకల్పాన్తం పరిక్రమన్తి ॥ ౨ ॥ నభసి యథా

తే-త్రిభిస్త్రిభిః పక్షై ర్యదినవక్రస్థస్స్యాత్తర్హి-ద్వాదశరాశీన్-క్రమేణోపభుఙ్క్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః-అయం ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసో దుఃఖసూచకోఽపీత్యర్థః-యద్వా-ప్రాయేణాఽశుభగ్రహోఽపి-యదినవక్రేణాభివర్తతే త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః - తదాఽనుకూల ఇతి శేషః-యదివక్రేణవర్తతే-తదాఽఘశంసోఽపీత్యన్వయః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తతోఽఙ్గారకమణ్డలాత్-ద్విలక్షయోజనానామనన్తరం ఉపరిభాగం గతో, భగవాన్బృహస్పతిః-ఏకైకస్మిన్రాశౌ-పరివత్సరం-ప్రచరతి- సోఽపి-యది-నవక్రస్స్యాత్, తర్హి, బ్రాహ్మణకులస్య-ప్రాయశోఽనుకూలః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తతో బృహస్పతిమణ్డలా-ద్యోజనానాం-లక్షద్వయా-దుపరి-శనైశ్చరః - ప్రతీయమాన ఉపలభ్యమానః - ఏకైకస్మిన్రాశౌ- త్రింశత్త్రింశన్మాసాన్-విలమ్బమానశ్శనైశ్శనైర్గచ్ఛన్ సర్వానేవ ద్వాదశరాశీన్ - అనుపర్యేతి క్రమేణ సంచరతి- తావద్భిరనువత్సరైః ద్వాదశజన్మాదిరాశ్యవస్థానసహచరిత త్రింశత్త్రింశన్మాసానాం గణనావశాత్సంపన్నైరనువత్సరైః - ప్రాయశ-స్సర్వేషా -మశుభకారక ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తతశ్శనైశ్చరమణ్డలా, దుత్తరస్మాదుపరిష్టాత్ - ఏకాదశలక్షయోజనానా -మన్తరే అన్తరదేశే-సప్తఋషయ- ఉపలభ్యన్తే- కేతే, ఋషయః - లోకానాం, శం సుఖమేవా, నుభావయన్తః సంపాదయన్తో, విష్ణో, ర్యత్పదం స్థానం, పరమముత్కృష్టం, ధ్రువమణ్డలం, త, త్ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరిక్రమన్తి పరిభ్రమన్తి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం సూర్యాదీనాం గతివిశేషాస్తత్స్థానవిశేషాః కార్యవిశేషాశ్చోక్తాః - అథ ధ్రువస్య స్థానం వ్యాపారం చాహ ॥ అథేతి ॥ తస్మాదృషిమణ్డలా-త్పరత - స్త్రయోదశలక్షయోజనానాం-పరస్తా -ద్యత్తత్ప్రసిద్ధం, విష్ణోః పదం-పరమం, ఆమనన్తి, విష్ణోరభివ్యక్తిస్థానత్వాత్పరమం పదమిత్యుక్తం - కిం తత్పరమం పదం-తత్రాహ ॥ యత్రేతి॥ యత్ర పరమే పదే-మహాభాగవతో, ధ్రువ ఔత్తానపాదిః- అగ్న్యాదిభి-స్సబహుమానం, ప్రదక్షిణతః క్రియమాణ-ఉపాస్తే తిష్ఠతి ॥ తస్య ధ్రువస్యా-నుభావః ప్రభావ-ఉపవర్ణితః-చతుర్థ ఇతి శేషః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ స హి ధ్రువః-భగవదాత్మకేనా-నభివ్యక్తవేగేన - కాలచక్రేణ-భ్రామ్యమాణానాం, తారాగణానాం - గ్రహాణాం సూర్యాదీనాం - అశ్విన్యాదినక్షత్రాణాం చ-సర్వేషాం- స్థాణురివ నిశ్చలోఽవష్టమ్భః అవలమ్బః - ఈశ్వరేణావష్టమ్భత్వేన-విహితః స్థాపితః-శశ్వత్సదా ఏకత్రైవా - వభాసతే -స్థాణురివావష్టమ్భ ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యథా మేఢిస్తమ్భే త్రిభిస్త్రిగుణితైః - స్సవనైస్సూత్రైః- స్సంయోజితాః బద్ధాః- ధాన్యాక్రమణపశవో బలీవర్దాః-మేఢిస్తమ్భమవలమ్బ్యైవ-యథాస్థానం స్వస్వస్థానమనతిక్రమ్య - మణ్డలాని పాదవిక్షేపస్థానాని-చరన్తి- ఏవం-నక్షత్రగణాః-సూర్యాదయో గ్రహాశ్చ, ఏతస్మిన్ కాలచక్రే - అన్తర్బహిర్యోగేన ఆయోజితాః - కేచిదన్తర్యోజితాః- కేచిద్బహిర్యోజితాస్సన్తః - ధ్రువమవలమ్బ్యైవ-వాయునా వాయుపాశేన, ఉదీర్యమాణాః ధార్యమాణాః - ఆకల్పాన్తం -పరితః భ్రమన్తి కర్మవశాద్వాయుపాశవశ్యత్వాద్ధ్రువావలమ్బత్వాచ్చ భువి న పతన్తీతి భావః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఏతదేవ దృష్టాన్తేన స్పష్టయతి॥ నభసీతి ॥ యథా-మేఘా-శ్శ్యేనాదయః పక్షిణశ్చ - వాయుపాశవశాః - కర్మసారథయః కర్మావలమ్బాః - నభసి, పరివర్తన్తే, న తు భువి పతన్తి - ఏవం-జ్యోతిర్గణా అపి - ప్రకృతిపురుషయో-ర్య - స్సంయోగస్సంబన్ధః కర్మాయత్తః- తేనా-నుగృహీతాః-నక్షత్రాది

రూపతాం ప్రాప్తాః - జీవా ఏవ - కర్మాయత్తప్రకృతిసంబన్ధవశాన్నక్షత్రాదిశరీరభాజ ఇత్యర్థః - అత ఏవ - కర్మ - నిమిత్తం, యాసాం తా - గతయో, యేషామితి తథా - కేవలనభస్సంచారాపాదకకర్మాయత్తనభోమాత్రగతయో భువి న పతన్తి - కర్మణాం తత్పరిణామానాం చ వైచిత్ర్యాదగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనవద్వాయోస్తిర్యగ్గతివన్నభసి భ్రమణం భువ్యపతనం చోపపద్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవం జ్యోతిర్గణానాం కర్మాయత్తో నభస్సంచార ఉక్తః, అథ సర్వాధారస్య భగవత ఏవ శింశుమారాకారేణావస్థితత్వాత్తదాశ్రయాణాం పతనశఙ్కైవ నాస్తీత్యభిప్రయన్ - జ్యోతిర్గణస్య శింశుమారాశ్రయత్వం యోగినాముపాసనేన సంవాదయతి ॥ కేచిదితి ॥ శింశుమారసంస్థానస్య శింశుమారశరీరకస్య - భగవతో వాసుదేవస్య కృత్స్నచిదచిదాత్మకజగద్ధారకస్య - యోగధారణాయాం వాసుదేవవిషయకమనస్సమాధిరూపధారణాయాం - మేతజ్జ్యోతిరనీకం జ్యోతిర్జాలం - కేచిద్వేదభాగాః - యోగినో వా - అనువర్ణయన్తి - జ్యోతిరనీకాశ్రయం శింశుమారం భగవదాత్మకముపాస్యం బోధయన్తి - జ్యోతిరనీకాశ్రయం శింశుమారయోగధారణాయాం విషయీకుర్వన్తీతి వాఽర్థః - ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్యేత్యాదినా ॥ యస్య భగవదాత్మకస్య, కుణ్డలీభూతదేహస్య సర్పవత్కుణ్డలీభూతో వలయీభూతో దేహో యస్య, అర్వాగధస్తాచ్ఛిరో యస్య, అనేనోర్ధ్వపుచ్ఛస్యేత్యవగమ్యతే, తస్య శింశుమారస్య, పుచ్ఛాగ్రే ధ్రువ ఉపకల్పితః ఉపాసితః - యోగిభిరితి శేషః - శింశుమారావయవేషు యత్ర యస్య యస్యావస్థానం తదాశ్రయత్వేన తస్య తస్యావయవస్యోపాసనం కృతం కైశ్చిత్తథైవాధునాఽపి కర్తవ్యం తేషామవస్థితిస్తత్ర తత్రైవ జ్ఞేయేత్యత్ర ప్రతిపాద్యతే, పుచ్ఛాగ్రే హి ధ్రువో వ్యవస్థితః, తథా చ శ్రీమతి వైష్ణవే పురాణే ॥ ఉత్తానపాదపుత్రస్తు తమారాధ్య జగత్పతిమ్ । స తారశింశుమారస్య ధ్రువః పుచ్ఛే వ్యవస్థిత ॥ ఇతి, తస్య శింశుమారస్య, లాఙ్గూలే పుచ్ఛాగ్రాదధోభాగే - ప్రాజాపత్యాదయశ్చత్వారో వ్యవస్థితాః, అతః ప్రజాపత్యాద్యాశ్రయత్వేన లాఙ్గూలోపాసనం

మేఘాశ్శ్యేనాదయో వాయువశాత్కర్మసారథయః పరివర్తన్త ఏవం జ్యోతిర్గణాః ప్రకృతిపురుషసంయోగానుగృహీతాః కర్మనిర్మితగతయో భువి న పతన్తి ॥ ౩ ॥ కేచనైతజ్జ్యోతిరనీకం శింశుమారసంస్థానస్య భగవతో వాసుదేవస్య యోగధారణాయామనువర్ణయన్తి - యస్య పుచ్ఛాగ్రేఽవాక్ఛిరసః కుణ్డలీభూతదేహస్య ధ్రువ ఉపకల్పితస్తస్య లాఙ్గూలే ప్రజాపతిరగ్నిరిన్ద్రో ధర్మ ఇతి - పుచ్ఛమూలే ధాతా విధాతా చ - కట్యాం సప్తర్షయః ॥ ౪ ॥ తస్య దక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్య యాన్యుదగయనాని దక్షిణపార్శ్వే నక్షత్రాణ్యుపకల్పయన్తి - దక్షిణాయనాని తు సవ్యే - యథా శింశుమారస్య కుణ్డలాభోగసన్నివేశస్య పార్శ్వయోరుభయోరప్యవయవాస్సమసంఖ్యా భవన్తి - పృష్ఠే త్వజవీథిరాకాశగఙ్గా చోదరతః ॥ ౫ ॥ పునర్వసుపుష్యౌ దక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరార్ద్రాశ్లేషే చ దక్షిణవామయోః పాదయోరభిజిదుత్తరాషాఢే దక్షిణవామయోర్నాసికయోర్యథాసంఖ్యం శ్రవణపూర్వాషాఢే దక్షిణవామయోర్లోచనయోర్ధనిష్ఠామూలం చ దక్షిణవామయోః కర్ణయోర్మఘాదీన్యష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణాయనాని వామపార్శ్వవఙ్క్రిషు యుఞ్జీత తథైవ మృగశీర్షాదీన్యుదగయనాని దక్షిణపార్శ్వేషు

కర్తవ్యమిత్యర్థః, ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం, పుచ్ఛస్య మూలే - ధాతా విధాతా చో - పకల్పిత ఇత్యనుషఙ్గః - కట్యాం, సప్తర్షయ ఇత్యత్రాపి, ప్రజాపత్యాదయస్త్వేవం వ్యవస్థితాః, లాఙ్గూలే ప్రజాపతిః, ప్రజాపతేరధస్తాదగ్నిః, తతోఽధస్తాదిన్ద్రస్తతోఽప్యధో ధర్మ ఇతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్య దక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్య, శింశుమారస్య - దక్షిణపార్శ్వే - యాన్యుదయనక్షత్రాణి అభిజిదాదీని పునర్వస్వన్తాని - తాని చతుర్దశ - ఉపకల్పయన్తి ఉపాసతే యాని దక్షిణాయననక్షత్రాణి పుష్యాదీన్యుత్తరాషాఢాన్తాని చతుర్దశ, తాని, వామపార్శ్వే, ఉపకల్పయన్తి - తదేవ స్థానవిశేషేణ విభజ్య దర్శయితుం దక్షిణేతరపార్శ్వయోరవయవసామ్యం తావదాహ ॥ యథేతి ॥ కుణ్డలాకారసర్పాకారసన్నివేశస్య శింశుమారస్యోభయోరపి పార్శ్వయోః, అవయవాస్సమసంఖ్యా భవన్తి - తస్య పృష్ఠే త్వజవీథిః - అజవీథిర్నామ సూర్యస్య దక్షిణాయనాఖ్యశీఘ్రగతిమార్గవిశేషః, ఉదరే - ఆకాశగఙ్గా - ఉపకల్పితా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స్థానవిశేషేణోభయనక్షత్రాణాం విభాగమాహ ॥ పునర్వస్విత్యాదినా ॥ పునర్వసురుదగయనాన్తం నక్షత్రం - పుష్యో దక్షిణాయనస్యాద్యః - తావుభౌ - క్రమేణ దక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరుపకల్ప్యౌ, ఆర్ద్రేత్యాది ॥ యుఞ్జీతేత్యనుసంధధీత ॥ అత్ర - ఉత్తరాయణనక్షత్రేష్వభిజిదాదిషు పునర్వస్వన్తేషు పునర్వస్వార్ద్రాభిజిచ్ఛ్రవణధనిష్ఠాః దక్షిణశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు జ్ఞేయాః - మృగశీర్షారోహిణీకృత్తికాభరణ్యశ్వినీరేవత్యుత్తరాభాద్రపూర్వాభాద్రాఖ్యా అష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణపార్శ్వేఽవగన్తవ్యాః - శతభిషగ్దక్షిణస్కన్ధే - దక్షిణాయననక్షత్రేషు పుష్యప్రభృత్యుత్తరాషాఢాన్తేషు పుష్యాశ్లేషోత్తరాషాఢాపూర్వాషాఢామూలాఖ్యాని పఞ్చ నక్షత్రాణి వామశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు యోజ్యాని, మఘాదీన్యనూరాధాన్తాని క్రమేణాష్టౌ నక్షత్రాణి వామపార్శ్వే యోజ్యాని, జ్యేష్ఠాఖ్యం వా

మస్కన్ధేయోజ్యమ్ * ॥ ౬ ॥ * హనుః కపోలప్రాన్తదేశః-అగస్త్యయమావపి నక్షత్రరూపేణ వర్తేతే ఇత్యభిప్రాయః-బృహస్పతిః, కకుది గళపృష్ఠే, కేతవ ఇతి బహువచనం కేత్వాకారనక్షత్రాన్తరాణాం సద్భావాభిప్రాయేణ ప్రయుక్తం - అవశిష్టం స్పష్టమ్ * ॥ ౭ ॥ * ఏవం ప్రతినియతస్థానగ్రహనక్షత్రతారామయం శింశుమారచక్రముపాసితవ్యమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతదు హైవ ఏతద్ధి, సర్వదేవతామయం-భగవతో విష్ణోః, రూపం శరీరం-శింశుమారచక్రం - అహరహః-సన్ధ్యాయాం, ప్రయతస్సమాహితచిత్తో, వాగ్యతో మౌనీసన్-నిరీక్షమాణః - ఉపతిష్ఠేత-వక్ష్యమాణమన్త్రేణ స్తువీత-మన్త్రమాహ ॥ నమ ఇతి ॥ జ్యోతిషాం లోకాయ - కాలాయ నాయ కాలస్యాశ్రయభూతాయ - కాలచక్రస్వరూపాయ వా - అనిమిషాం బ్రహ్మాదీనామపి-పతయే, తేషామపి కాలవశ్యత్వాత్, మహాపురుషాయ పరమపురుషాత్మకాయ-నమః, అభిధీమహి, ఉక్తరూపం మహాపురుషం ధ్యాయమ ఇత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * ఏతచ్ఛింశుమారాకృతేర్భగవతోఽనుసన్ధాననమస్కారాదౌ ఫలమాహ ॥ గ్రహర్క్షేతి ॥ గ్రహనక్షత్రతారామయం, ఆధిదైవికం అధిదైవం వర్తమానం, దేవేభ్య ఉత్కృష్టమిత్యర్థః-హరేః రూపం శిశుమారం, త్రికాలం, నమస్యతః నమస్కుర్వతః, స్మరతో వా-తథా, త్రికాలం, మన్త్రకృతాం ఉక్తమన్త్రం జపతాం వా-తత్కాలజం, పాపమాశు శీఘ్రం, నశ్యేత నష్టం భవేదిత్యర్థః-తత్కాలజమిత్యనేన తత్తద్భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలజం వివక్షితమ్ * ॥ ౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః. * * * * * * * * * * * *

ప్రాతిలోమ్యేన ప్రయుఞ్జీత శతభిషజ్జ్యేష్ఠే స్కన్ధయోర్దక్షిణవామయోర్న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఉత్తరహనావగస్త్యోఽధరహనాయమో ముఖేచాఽఙ్గారకశ్శనైశ్చర ఉరస్థలే-బృహస్పతిః కకుది - వక్షస్యాదిత్యో హృదయే నారాయణో మనసి చన్ద్రో నాభ్యాముశనా స్తనయోరశ్వినౌ బుధః ప్రాణాపానయోరాహుర్గళే - కేతవస్సర్వాఙ్గేషు రోమసు సర్వే తారాగణాః ॥ ౭ ॥ ఏతదు హైవ భగవతో విష్ణోస్సర్వదేవతామయం రూపమహరహస్సన్ధ్యాయాం ప్రయతో వాగ్యతో నిరీక్షమాణ ఉపతిష్ఠేత-నమో జ్యోతిర్లోకాయ కాలాయనాయానిమిషాం పతయే - మహాపురుషాయాభిధీమహీతి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గ్రహర్క్షతారామయమాధిదైవతం పాపాపహం మన్త్రకృతాం త్రికాలమ్ । నమస్యతస్స్మరతో వా త్రికాలే నశ్యేత * తత్కాలజమాశు పాపమ్ ॥ ౯ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. * * * * * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ [illegible] ॥ అధస్తాత్సవితుర్యోజనాయుతే స్వర్భానుర్నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - యోఽసావమరత్వం గ్రహత్వం చాలభత-భగవదనుకమ్పయా స్వయమసురాపసదస్సైంహికేయో హ్యతదర్హస్తస్య తాతజన్మకర్మాణి చోపరిష్టాద్వక్ష్యామః ॥ ౧ ॥ యదదస్తరణేర్మణ్డలం ప్రతపతస్తద్విస్తరతో యోజనాయుతమాచక్షతే - ద్వాదశసహస్రం సోమస్య త్రయోదశసహస్రం రాహోః - యః పర్వణి తద్వ్యవధానకృద్వైరానుబన్ధస్సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి- తన్నిశమ్యోభయత్రాపి భగవతా రక్షణాయ ప్రయుక్తం సుదర్శనం నామ భాగవతం తత్తేజసా దుర్విషహం చక్రం ముహుః పరివర్తమానమభ్యవస్థితో ముహూర్తముద్విజమాన*శ్చలి

ఏవం సూర్యాద్యారభ్య ధ్రువపర్యన్తం దివో మణ్డలసన్నివేశమనువర్ణ్యాథ సూర్యాదధస్తాత్స్వర్భానుమణ్డలమనువర్ణయతి ॥ అధస్తాదిత్యాదినా ॥ సూర్యస్యాధస్తాద్యోజనానామయుతే స్వర్భానుః రాహుః-నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే-వదన్తి- తం విశినష్టి, యోఽసావితి, యోఽసౌ స్వర్భానుః-భగవత్కృపయా-అమరత్వం-గ్రహత్వం చ - లభత లేభే- కేవలం భగవత్కృపైవ తస్యామరత్వాదౌ హేతుః - నతు తస్య తద్యోగ్యతాఽస్తీత్యాహ ॥ హ్యతః-సైంహికేయః సింహికాయాః పుత్రో రాహుః- అసురాధమః- అత ఏవామరత్వాద్యనర్హః - కిం తస్య భగవత్కృపావిషయత్వాపాదకం కర్మేత్యత్రాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య రాహోర్జన్మకర్మాణి చ - ఉపరిష్టాదష్టమస్కన్ధే వక్ష్యామ ఇత్యర్థః-తత్రైవ తత్స్ఫుటీభవిష్యతీతి నాత్రావసర ఇతి భావః * ॥ ౧ ॥ * రాహుప్రసఙ్గాదుపరాగస్వరూపం వక్తుమాహ ॥ యదద ఇతి ॥ ప్రతపతః- తరణేస్సూర్యస్య - యదదః-యత్ప్రసిద్ధం మణ్డలం-తద్విస్తారతో - యోజనాయుతం అయుతయోజనవిస్తృతమాచక్షతే-తతస్సూర్యమణ్డలాదుపరితనం-సోమమణ్డలం-ద్వాదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - సూర్యమణ్డలాదధస్తనం-రాహోర్మణ్డలంతు - త్రయోదశసహస్రయోజనవిస్తృతం-అతస్సూర్యసోమమణ్డలాభ్యాం స్వర్భానోర్మణ్డలస్య విపులత్వాత్కదాచిత్సూర్యసోమమణ్డలాచ్ఛాదకత్వం సంభవతీతి భావః-యస్స్వర్భానుః - తద్వ్యవధానకృత్- అమృతపానదశాయాం తయోస్సూర్యాచన్ద్రమసోర్మధ్యప్రవేశేన వ్యవధానం కరోతీతి తథా-అత ఏవ - తాభ్యాం సూచితత్వాద్వైర-మనుబధ్నాతి బిభర్తీతి-తథా - కదాచిత్పర్వణి-సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి తాభ్యాం కలహాయాభిముఖం గచ్ఛతీత్యర్థః - తదభిధావనం-నిశమ్య దృష్ట్వా - ఉభయత్రాపి ఉభయోరపి-రక్షణాయ-

భగవతాపరమపురుషేణ - భాగవతంభగవత్సంబన్ధి-సుదర్శనాఖ్యమస్త్రం-ప్రయుక్తంభవతి - తత్సుదర్శనమస్త్రం-తేజసా దుర్విషహందుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యం - ముహుర్ముహుఃపరిభ్రమమాణం * ప్రతి,ముహూర్త - మభిముఖతయాఽవస్థితో-రాహు-రుద్వేజమానఃభయమాపన్న - శ్చకితహృదయశ్చఞ్చలచిత్తః. ఆరాదేవదూరాదేవ - నివర్తతే-తదేవో పరాగంగ్రహణ-మితి-జనా-వదన్తి - అభిధావనదశాయాంయత్స్వమణ్డలేనసూర్యాచన్ద్రమసోర్మణ్డలాచ్ఛాదనం - తదేవగ్రహణమితిఉపరాగస్వరూపాభిజ్ఞాజనావదన్తీత్యర్థః - తత్రఋజువక్రస్థితిభ్యామర్ధగ్రాససర్వగ్రాసౌనతువస్తుతోగ్రాసోఽస్తిదూరాన్తరత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత-స్స్వర్భానో-రధస్తాత్ - తావన్మాత్రఎవాయుతయోజనాన్తరతఎవ - సిద్ధాదీనాం - సదనానిస్థానాని - తతోఽధస్తాత్ సిద్ధాదిసదనేభ్యోఽధస్తాత్ - యక్షాదీనాం-విహారాజిరంవిహారస్థానం - అన్తరిక్షం -గ్రహహీనం-వర్తతే-తస్యావధిమాహ॥ యావ-ద్వాయుః -ప్రధావతిభృశంధావతి-తస్యాప్యవధిమాహ-యావ-న్మేఘాఉపలభ్యన్తఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతోయక్షాదీనాంవిహారాజిరాదన్తరిక్షా-దధస్తా-చ్ఛతయోజనాన్తరేణే-యం - పృథివీభూలోకో .వర్తతే-పృథివ్యాఉపరిభూలోకస్యావధిమాహ ॥ యావదితి ॥ యావ-ద్ధంసాదయఃపక్షిశ్రేష్ఠాఃబలిన- ఉత్పతన్తిఉద్గచ్ఛన్తి- తావద్భూలోక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ భూమణ్డలంతుసప్రపఞ్చముపవర్ణితంపురస్తాదిత్యాహ ॥ ఉపవర్ణితమితి ॥ య-ద్భూమే - స్సంనివేశనేనఅవయవవిన్యాసేనావస్థానం - త-ద్యథావ-దుపవర్ణితం-ఎవంధ్రువమణ్డలాదారభ్యభూపర్యన్తోలోకసన్నివేశఉక్తః.అథభూమేరధస్తనానాంలోకానాంసంనివేశమాహ ॥ అవనేరపీత్యాదినా-ఉత్తరాధ్యాయాన్తేన ॥ అవనేర్భూలోకా-దధస్తా-త్సప్త-భూవివరాఃభూమ్యామేవవివరా - స్సన్తి- తేచైకైకశః-యోజనానా-మయుతం- తేనా - న్తరామధ్యే - ప్రత్యేక-ముచ్ఛ్రితం-

తహృదయఆరాదేవనివర్తతే-తదుపరాగఇతివదతిలోకః॥ ౨ ॥తతోఽధస్తాత్సిద్ధచారణవిద్యాధరాణాంసదనాని తన్మాత్రఎవ-తతోఽధస్తాద్యక్షపిశాచప్రేతభూతగణానాంవిహారాజిరమన్తరిక్షంయావద్వాయుఃప్రవాతి-యావన్మేఘాఉపలభ్యన్తే ॥ ౩ ॥ తతోఽధస్తాచ్ఛతయోజనాన్తరేణేయంపృథివీ - యావద్ధంసభాసశ్యేనసుపర్ణాదయఃపతత్రిప్రవరాఉత్పతన్తి ॥ ౪ ॥ ఉపవర్ణితంభూమేర్యథాసన్నివేశావస్థానం-అవనేరప్యధస్తాత్సప్తభూవివరాః - ఎకైకశోయోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణతారతమ్యేనచోపక్లృప్తాః-అతలంవితలంసుతలం-రసాతలం-తలాతలంమహాతలంపాతాలమితి ॥ ౫ ॥ ఎతేషుహిబిలస్వర్గేషుస్వర్గాదప్యధికకామభోగైశ్వర్యానన్దభూతివిభూతిసుసమృద్ధభవనోద్యానక్రీడావిహారేషుదైత్యదానవకాద్రవేయానిత్యప్రముదితానురక్తకళత్రాపత్యబన్ధుసుహృదనుచరాగృహపతయఈశ్వరాదప్యప్రతిహతకామామాయావినోదానివసన్తి ॥ ౬ ॥ యేషుమహారాజమయేనమాయావినాఽభినిర్మితాఃపురోనానామణిప్రవరప్రవేకవిరచితవిచిత్రభవనప్రాకారగోపురసభాచైత్యచత్వరాదిభిర్నాగాసురమిథునపారావతశుకశారికాకీర్ణకృత్రిమభూమిభిర్వివరేశ్వరగృహోత్తమైస్సమలంకృతాశ్చకాస*న్తి ॥ ౭ ॥ఉద్యానానిచాతితరాంమనఇన్ద్రియానన్దిభిఃకుసుమ

భావేక్తః-ఉచ్ఛ్రాయఃఔన్నత్యం - యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితం-ఆయామోదైర్ఘ్యం-విస్తారశ్చ -అయుతయోజనపరిమితః-తేషాంసమాహారద్వంద్వః - తేన-యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ- ఉపకల్పితాః - వివరాణా-మూర్ధ్వభూమయోయోజనాయుతోచ్ఛ్రితాఃతథాబిలానామాయామోవిస్తారశ్చాయుతయోజనపరిమితఇత్యర్థః -తారతమ్యేనభోగతారతమ్యేనచో-పక్లృప్తాః-భూలోకాద్యపేక్షయావివరేషుభోగాధిక్యమస్తీత్యర్థః-వివరాణిసప్తనిర్దిశతి-అతలమిత్యాదినా ❁॥ ౫ ॥❁ తారతమ్యేనేత్యేతదేవసప్తవివసాధారణ్యేనదర్శయతి ॥ ఎతేష్విత్యాదినా ॥ అథాతలఇత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన॥ ఎతేషుహిబిలస్వర్గేషుదైత్యాదయోనివసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతేషు-స్వర్గాదప్యధికః-కామభోగశ్చ - ఐశ్వర్యానన్దఃఐశ్వర్యప్రయుక్తసన్తోషశ్చ-భూతిస్సమ్పత్తిశ్చ - విభూతిరీశితవ్యవర్గశ్చ.అధికశబ్దస్యనిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః - ఆభిస్సుసమృద్ధాని-భవనానిఅగారాణి-ఉద్యానాదీనిక్రీడాస్థానాని - విహారస్థానానిచ-యేషు-తత్ర-క్రీడాఖేలనం -విహారఃస్త్రీసమ్భోగః-కథంభూతాః-నిత్యప్రముదితాః-అనురక్తాః - కళత్రాదయో-యేషాం-తత్రానుచరాఃభృత్యాః - గృహపతయఃగృహపాలకాః-ఈశ్వరాదపి-నప్రతిహతఃకామోయేషాం-మాయయావినోదోయేషాం-తథాభూతాః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కించ, హేమహారాజ-ఎషుబిలస్వర్గేషు-మాయావినాఅసురేణ - మయేన-నిర్మితాః-పురఃపురాణి-చకాసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతాః-నానావిధా-యే-మణిప్రవరా-స్తేషాం-ప్రవేకాముఖ్యా - స్తై-ర్విరచితైః-విచిత్రైః-భవనాదిభి-స్తథా,వివరేశ్వరాణాం - గృహోత్తమైశ్చ - సమలంకృతాః-కథంభూతైఃగృహోత్తమైః - నాగాశ్చాసురాశ్చ-మిథునీభూతాః-పారావతాదయశ్చ-తై-రాకీర్ణాస్సంకులాః-కృత్రిమావేదికాదిరూపా - భూమయో-యేషుతైః-నానాస్వనమిథునేతిపాఠే-నానాస్వనత్వం మిథునీభూతపారావతాదివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తథా. - కనకలతాభి - రాలిఙ్గితానాంసంశ్లిష్టానాం - కుసుమస్తబకైః - ఫలస్తబకై - స్సన్ద

రకిసలయైశ్చ - వనతానమ్రాః - రుచిరాః-విటపాః శాఖా-యేషాం-తేషాం-విటపినాంవృక్షాణాం-ఉద్యానాని క్రీడావనాని-మనస ఇన్ద్రియాణాం చ - నన్దనీభిరానన్దకారిణీభిః - స్త్రీభిః వివరేశ్వరస్త్రీభి - రమరలోకశ్రియ - మతిశయితాన్యతిక్రాన్తాని - యేషు వివరేషు చకాసతీ * త్యన్వయః - పునః కైరమరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానానిచకాసన్తి - అమలైః స్వచ్ఛైర్జలైః - పూర్ణానాం - సమిథునాశ్చక్రవాకాదిమిథునసహితా-యే-వివిధా -విహఙ్గా-స్తేషాం-కులంసమూహ-స్తస్య,కోలాహలో - యేషు - తేషాం - జలాశయానాం ,సంబన్ధిషు-ఝషసమూహస్యో - ల్లఙ్ఘనేన - తోయవిహారేణ, క్షుభితంసంచలితం- యన్నీరంజలం-తస్మిన్,యాని-నీరజాదీని - తేషాం-వనేషు - కృతం-నికేతనంస్థానం- యైస్తేషాం-పక్షిణామితిశేషస్సామర్థ్యాత్ - నానావిధై, ర్విహారై ,రాకులావ్యాకులా - మధురా-యే-వివిధాః-స్వరాదయః - ఆదిశబ్దేనగఘనేక్షణాదయోవివక్షితాః - తైఃకథంభూతైః - ఇన్ద్రియోత్సవైః ఇన్ద్రియాణామానన్దజనకైః శ్రీభిరితిపాఠస్తూచితః-తదా-ఉక్తవిధవిటపినాం-ముక్తవిధానాంజలాశయానాంచమన ఇన్ద్రియానన్దినీభిః, శ్రీభిః-ఇన్ద్రియోత్సవై-రుక్తవిధానాంపక్షిణాంచోక్తవిధైః స్వరాదిభిశ్చ, మరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానాని-యేషువివరేషు చకాసన్తీత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ యత్రహవావ యేషుహి-వివరేషు - కాలవిభాగైః కాలావయవైరహోరాత్రాదిభి-ర్భయం - నోపలక్ష్యతే-తత్రత్యానామాయుషాం క్షయస్త్వాదితిభావః - యత్ర యేషువివరేషు-యే-మహాన్తోఽహిప్రవరాః సర్పశ్రేష్ఠా - స్తేషాం - యే-శిరోమణయఃఫణామణయ-స్తే - సర్వంకృత్స్నం - తమః అన్ధకారం-ప్రబాధన్తే నిరస్యన్తి ❁ ॥౯॥ ❁ న తేషువివరేషు-వసతాం -ఆధయో మనః పీ

ఫలస్తబకసుభగకిసలయావనతరుచిరవిటపినాంకనకలతాలిఙ్గితానాం ❁ స్త్రీభిస్సమిథునవివిధవిహఙ్గకులకోలాహలజలాశయానామమలజలపూర్ణానాంఝషకులోల్లఙ్ఘనక్షుభితనీరనీరజ కుముద కువలయ కహ్లారనీలోత్పలలోహితశతపత్రాదివనేషుకృతనికేతనానామనేకవిహారాకులమధుకరనికరాణాం - మధురవివిధస్వరాదిభిరిన్ద్రియోత్సవై రమరలోక-శ్రియమతిశయితాని ॥ ౮ ॥ యత్రహవావనభయమహోరాత్రాదిభిః కాలవిభాగైరుపలక్ష్యతే-యత్రమహాహిప్రవరశిరోమణయస్సర్వంతమః ప్రబాధన్తే॥ ౯ ॥ నవా ఏతేషువసతాందివ్యౌషధరసాయనాశనపానస్నానాదిభిరాధయోవ్యాధయోవలిపలితజరాదయశ్చ - దేహవైవర్ణ్యదౌర్గన్ధ్యస్వేదక్లమగ్లానిరితివయోవస్థాశ్చభవన్తి ॥ ౧౦ ॥ నహితేషాంకల్యాణానాంప్రభవతికుతశ్చనమృత్యుర్వినాభగవత్తేజసశ్చక్రాపదేశాత్- యస్మిన్ప్రవిష్టేసురవధూనాంప్రాయః పుంసవనానిభయాదేవస్రవన్తిపతన్తి చ॥ ౧౧ ॥ అథాతలేమయపుత్రో బలో నామాసురోనివసతి-యేనహవాఇహసృష్టాష్షణ్ణవతిర్మాయాః కాశ్చనాద్యాపిమాయావినోధారయన్తి-యస్యచజృమ్భమాణస్యముఖతస్త్రయస్స్త్రీగణాఉదపద్యన్త-తాస్స్వైరిణ్యః కామిన్యః పుంశ్చల్య ఇతి-యావై † బిలాయనంప్రవిష్టంపురుషంరసేనహాటకాఖ్యేనసాధయిత్వాస్వవిలా

డాః-వ్యాధయోరోగాః - వలిఃత్వగ్గతోవికారః - పలితంకేశేషుశౌక్ల్యం - ఏతదుభయమూలభూతాజరా - ఆదిశబ్దేనదన్తభ్రంశాదిర్గృహ్యతే-తథాదేహస్య -వైవర్ణ్యంరూపాన్తరం-దుర్గన్ధః పూతిగన్ధః-స్వేదఃప్రస్వేదః,క్లమఃశ్రమః,గ్లానిరనుత్సాహ-ఇత్యేతే, వయోఽవస్థాశ్చ - దివ్యైరౌషధైః రసాయనపానై - ర్దివ్యైరశనస్నానాదిభిశ్చ-నభవన్తి ❁ ॥౧౦॥ ❁ తథా, తేషాంబిలస్థానాం - కల్యాణానాంనిర్దుఃఖానాం - కస్మాదపి-మృత్యుర్నహిప్రభవతినసమర్థో భవతి - తాన్మారయితుంనసమర్థో భవతీత్యర్థః - భవతీతిపాఠే మృత్యుర్మరణం-కుతశ్చిదపి- తేషాంనాస్తీత్యర్థః- తర్హ్యమరాస్తైకిం, తత్రాహ॥ వినేతి ॥చక్రాపదేశాచ్చక్రసంజ్ఞాద్భగవత్తేజసః అస్త్రరూపా-ద్వినా - సుదర్శనాస్త్రాద్వినా - అన్యస్మా-న్నమృత్యు,స్తస్మాత్తువస్త్యేవేత్యర్థః - తదేవాహ ॥ యస్మిన్నితి సుదర్శనాస్త్రే - వివరేషు-ప్రవిష్టేసతి - అసురవధూనాం-పుంసవనానిగర్భాః - ప్రాయేణ, చక్రభయాత్ స్రవన్తి - పూర్ణాశ్చేత్పతన్తి చేత్యర్థః ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఏవంసామాన్యతోవివరాననువర్ణ్యాథవిశేషేణవివర్ణయిషుస్తావదతలంవివరమనువర్ణయతి ॥అథేతి॥ అతలాఖ్యేవివరే - మయస్యపుత్రో - బలోనామ-నివసతి-తంవిశినష్టి,యేనేతి- యేనబలేనైవహి - సృష్టాః,షణ్ణవతిసంఖ్యాకామాయా - స్తాసాంమాయానాంమధ్యే -కాశ్చనమాయాః-అద్యాపి- కేచిన్మాయావినో-ధారయన్తి - యస్యబలస్య - జృమ్భమాణస్యసతః - ముఖాత్ త్రయః - స్త్రీణాంగణాః,ఉద్బభూవుః-గణానేవాహ॥ స్వైరిణ్యః - కామిన్యః,పుంశ్చల్య ఇతి-సవర్ణరతాః స్వైరిణ్యః ,కామిన్యస్త్వసవర్ణేపిరతాః-తత్రాప్యతిచఞ్చలాః పుంశ్చల్యః-త్రివిధాస్తావిశినష్టి ॥యావై ఇతి॥ యా-వై -స్వైరిణ్యాదయః స్త్రియః , బిలాయనంవివరస్థానం , ప్రవిష్టం - పురుషం, హాటకాఖ్యేన-రసేనరసాయనేన , సాధయిత్వాస్వవశీకృత్య-బలాయనమితిపాఠే - తత్రప్రవిష్టంపురుషం,రసేన బలాయనంసాధయి

❁ ॥ పా ॥ శ్రీభిః.   † ॥ పా ॥ బలాయనంప్రవిష్టం -

త్వాసంభోగసమర్థంకృత్వా స్వైఃఅసాధారణై - విలాసై - స్తత్పూర్వకోయోఽవలోకః - అనురాగయుక్తం, యత్స్మితం - సల్లాపోరహోభాషణం - ఉపగూహనమాలిఙ్గనం - ఏవమాదిభిః - స్స్వైరంయథేచ్ఛం, రమయన్తికిల * ॥ ౧౨ ॥ * హాటకాఖ్యంరసంవిశినష్టి ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్రసే - ఉపయుక్తేసేవితేసతి - ఉపయోక్తా - పురుష - ఆత్మాన - మయుతమహాదిగ్గజబలం - మన్యమానః - మదాన్ధ ఇవా - హమీశ్వర - స్సిద్ధోఽహ, మితి కత్థతేశ్లాఘతే * ॥౧౩॥ * ఏవమతలాఖ్యోవివరఉపవర్ణితః ॥ అథవితలంవర్ణయతి ॥ తతఇతి ॥ తతోఽతలాధస్తా - ద్వితలేవివరే - భగవాన్ - హారోరుద్రః - హాటకేశ్వరః - స్వపార్షదైః - భూతగణైః ప్రమథగణైః - పరివృతః - ప్రజాపతిసర్గః బ్రహ్మణా ఆదిష్టస్సర్గ, స్తస్య - ఉపబృంహణాయవర్ధనాయ - భవాన్యాసహ - మిథునీభూయ, ఆస్తే - యదుక్తంహాటకేశ్వరఇతినామతస్మిన్నిమిత్తం స్పష్టయతి ॥ యతఇతి ॥ భవానీభవయో - ర్మిథునీభూతయో - ర్వీర్యేణ - హాటకిన్యాఖ్యా - సరిత్ప్రవరా - యతః - ప్రవృత్తా - తస్మాద్భవో హాటకస్యసువర్ణస్య - ఈశ్వర - ఉత్పాదకత్వాదితి, హాటకేశ్వరఇత్యుచ్యతఇతిభావః - ననుహాటకిన్యాఖ్యసరిత్ప్రవరాయాస్తత్ప్రభవత్వేపినహాటకస్య తత్ప్రభవత్వం - తత్రాహ - యత్రేతి - యత్రహాటకిన్యాం - సరిత్ప్రవరాయాం - చిత్రభానురగ్ని - ర్మాతరిశ్వనావాయునా - సమిధ్యమానః సమ్యగ్దీప్యమానః - ఓజసాస్వబలేన - అపిబత, హాటకీసంపీతవాన్ - తేనాగ్నినా - నిష్ఠ్యూతంపూత్కృత్యత్యక్తం - హాటకాఖ్యంసువర్ణ, మభవత్ - తత్సువర్ణం - అసురేన్ద్రాణాంవివరవాసినా - మవరోధేషు - అన్తఃపురేషు - పురుషాః - పురుషీభిస్స్త్రీభిస్సహ - భూష

సావలోకనానురాగస్మితసల్లాపోపగూహనాదిభిస్స్వైరంకిలరమయన్తి ॥ ౧౨ ॥ యస్మిన్నుపయుక్తేపురుష ఈశ్వరోఽహంసిద్ధోఽహమిత్యయుతమహాగజబలమాత్మానమభిమన్యమానః కత్థతేమదాన్ధఇవ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽధస్తాద్వితలేహరోభగవాన్హాటకేశ్వరస్స్వపార్షదభూతగణావృతః ప్రజాపతిసర్గోపబృంహణాయభవాన్యాసహమిథునీభూయాస్తే, యతఃప్రవృత్తాసరిత్ప్రవరాహాటకీనామభవయోర్వీర్యేణ, యత్రచిత్రభానుర్మాతరిశ్వనాసమిధ్యమానఓజసాఽపిబత *తన్నిష్ఠ్యూతంహాటకాఖ్యంసువర్ణంభూషణేనాసురేన్ద్రావరోధేషుపురుషాస్సహపురుషీభిర్ధారయన్తి ॥ ౧౪ ॥ తతోఽధస్తాత్సుతలే - పురుశ్రవాఃపుణ్యశ్లోకోమహాభాగవతో విరోచనాత్మజోబలిర్భగవతామహేన్ద్రస్య ప్రియంచికీర్షమాణేనాదితేర్లబ్ధకాయోభూత్వావటువామనరూపేణపరాక్షిప్తలోకత్రయోభగవదనుకమ్పయైవపునః ప్రవేశితః - ఇన్ద్రాదిష్వవిద్యమానయాసుసమృద్ధయా శ్రియాఽభిజుష్టస్స్వధర్మేణారాధయంస్తమేవభగవన్తమపగతసాధ్వసఆస్తేఽధునాఽపి ॥౧౫ ॥ నోఏవైతత్సాక్షాత్కారోభూమిదానస్య - యత్తద్భగవత్యధోఽక్షజేఽశేషజీవనికాయానాంజీవభూతాత్మభూతేపరమాత్మనివాసుదేవేతీర్థతమేపాత్రఉపపన్నే పరయాశ్రద్ధయాసమాహితమనసాసంప్రతిపాదితస్య సాక్షాదపవర్గద్వారస్యయద్బిలనిలయైశ్వర్యమ్ ॥౧౬ ॥ యస్యహవావక్షుతపతనప్రస్ఖలనాదిషువివశస్సకృన్నామాభిగృణన్పురుషః కర్మబన్ధనమఞ్జసావిధునోతి - యస్యహవై *ప్రతిబాధనంత్విహాముముక్షవోఽన్యథైవోపలభన్తే -

ణేనఆభరణేన - ధారయన్తిభూషణానికారయిత్వా ధారయన్తీత్యర్థః - హాటకిన్యాఅన్తతోహాటకాఖ్యసువర్ణరూపేణపరిణామాత్తత్ప్రభవః - భవోపిహాటకేశ్వరఇతిభావః * ॥౧౪॥ * అథసుతలంవర్ణయతి ॥ తతఇతి ॥ తతోవితలాదధస్తాత్సుతలేవివరే, పురుశ్రవాః విపులకీర్తిః - పుణ్యశ్లోకస్స్మరతాంపుణ్యసాధకయశస్సంపన్నః - మహాభాగవతోభాగవతాగ్రగణ్యః - విరోచనస్యాత్మజోబలి - రధునాఽప్యాస్తఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః - మహేన్ద్రస్యప్రియం - కర్తుమిచ్ఛతా - ప్రథమమదితేస్సకాశా - ద్భూత్వా - వటువామనరూపేణ - లబ్ధః కాయోదేహోయేన - తేనభగవతా - ప్రథమం - పరాక్షిప్తమపహృతంలోకత్రయంయస్య - తథాభూతః - పున - ర్భగవతోఽనుకమ్పయైవ - సుతలేవివరే - ప్రవేశితః ఇన్ద్రాదీనామపి - దుర్లభయా - సుసమృద్ధయాశ్రియాసంపదా, జుష్టస్సేవితః - భయరహిత - స్తమేవభగవన్తంస్వధర్మేణస్వోచితధర్మేణ - ఆరాధయన్ * ॥౧౫॥ * ఏతత్సర్వసంపత్సమృద్ధంబిలాధిపత్యంభూదానఫలమితినమన్తవ్య మిత్యాహ ॥ నోఏవైతదితి ॥ య - ద్బిలనిలయేవివరస్థానే - ఐశ్వర్యం - తదేత - ద్భూమిదానస్య - సాక్షాత్కారః ఫలం - నభవత్యేవ - కుతఇత్యపేక్షాయామేవంభూతస్యదానస్యసాక్షాదపవర్గహేతుత్వాదిత్యాశయేనభూమిదానంవిశినష్టి - భగవతిషాడ్గుణ్యపూర్ణే - అశేషభూతజాతానాం - యే - జీవభూతాః ప్రత్యగాత్మాన - స్తేషామప్యా - త్మభూతేపరమాత్మని - అన్తఃప్రవిశ్యధారకే - వాసుదేవే - తీర్థతమే పావనతమే, పాత్రే, ఉపపన్నే సమీపంప్రాప్తేసతి - తస్మిన్ - పరయానిరవధికయాశ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయయాత్వరయా - సమాహితం - మనశ్చిత్తం - యేన - తేనబలినా - సంప్రతిపాదితస్యకృతస్య - సాక్షాదపవర్గసాధనభూతస్య * ॥౧౬॥ * భగవతస్తీర్థతమత్వమేవోప

---

* । పా ॥ ప్రతిసాధనం.

పాదయతి ॥యస్యేతి॥ యస్యహిభగవతో-నామ - సకృదపి-వివశోఽపి-క్షుతపతనస్ఖలనాదిదశాస్వ - భిగృణ-న్పురుషః , కర్మరూపంబన్ధ , మఞ్జసాసుఖేన-విధునోతినిరస్యతి - సకృత్స్మరణమాత్రేణాపిసమస్తవృజిననిరసనక్షమనామవతోభగవతస్తీర్థతమత్వం కైముత్యనయసిద్ధమితిభావః ॥కర్మబన్ధంవిశినష్టి॥యస్యహవా ఇతి॥యస్యహికర్మబన్ధస్య,ప్రతిబాధనంనిరసనోపాయ-మిహ-ముముక్షవో,ఽన్యథాకర్మయోగజ్ఞానయోగాదిరూపేణ - ఉపలభన్తేజానన్తి - తత్కర్మబన్ధనం- ధునోతీతిపూర్వేణాన్వయః॥ప్రతిసాధనమితిపాఠే॥ప్రతిక్షేపసాధనంనిరసనోపాయమిత్యేవార్థః ॥యథాకర్మయోగాదికంభగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకప్రాచీనకర్మబన్ధనిరసనద్వారాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనభక్తియోగద్వారాకృత్స్నపూర్వోత్తరాఘనివర్తక-మేవంనామస్మరణమపీత్యభిప్రేతోర్థః॥ అన్యథాభక్తియోగానర్థక్యాపత్తేరిత్యవగన్తవ్యం - ఏవంతీర్థతమే-సర్వేషామాత్మని,భాగవతానామాత్మదే ఆత్మపర్యన్తవదాన్యే,ఆత్మతమేనిరతిశయప్రియతమే, భగవతి,వినియుక్తస్య,లోకత్రయస్యా-నబిలనిలయనైశ్వర్యంఫల - మితిపూర్వేణైవాన్వయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ నను - యద్యేతద్దానమపవర్గద్వారం - యదివాబలిర్మహాభాగవతః - యదివాభగవానాత్మద - స్తర్హ్యస్యాపవర్గమేవప్రదాయకింనానుజగ్రాహేత్యపేక్షాయామభ్యుపగతప్రారబ్ధస్యవిద్యయాఽవినాశ్యస్యావశ్యానుభావ్యత్వాదేనమపవర్గదానేన - నతదైవానుజగ్రాహ-కింత్వభ్యుపగతప్రారబ్ధఫలతయాబిలనిలయనైశ్వర్యమేవాదాదిత్యాహ ॥నవా ఇతి॥ భగవాన్,నమస్యబలేర్నానుజగ్రాహ,తదైవానుగ్రహంనకృతవాన్,ఉతఅపితు,యద్దాత్మానుస్మృతిమోషణంస్వవిషయస్మృతివిఘాతుకం,స్వమాయయా, విలసితం,భోగరూపమైశ్వర్యం,భోగనిమిత్తంవా,ఐశ్వర్యంబిలనిలయనైశ్వర్యం,తదేవా,తనుతతేనేదత్తవానిత్యర్థః ❀ ॥౧౮॥ ❀ మహాభాగవతఇత్యనేనభగవద్దాస్యేతరానభిలాషిత్వంవివక్షితం,తత్తస్యతదుక్త్యైవస్పష్టయితుమాహ ॥ యత్తదితి ॥ యత్తత్ప్రసిద్ధ, మితివక్ష్యమాణ,మువాచేత్యన్వయః కథంభూతః - అనధిగతఃఅలబ్ధః-అన్యఃయాచ్ఞేతరః - ఉపాయో-యేన-తేన - భగవతా-బలేర్భాగవతత్వా

తద్భాగవతానాంసర్వేషామాత్మన్యాత్మదఆత్మన ఏవ ॥ ౧౭ ॥ నైవభగవాన్నమముష్యానుజగ్రాహ-యదుతపునరాత్మానుస్మృతిమోషణంమాయామయంభోగైశ్వర్యమేవాతనుతేతి॥౧౮॥యత్తద్భగవతాఽనధిగతాన్యోపాయేనయాచ్ఞాచ్ఛలేనాపహృతస్వశరీరావశేషితలోకత్రయోవరుణపాశైశ్చసంప్రతిముక్తోగిరిదర్యాంచాపవిద్ధఇతిహోవాచ ॥ ౧౯ ॥ ననూనంబతాయంభగవానర్థేషునిష్ణాతో యోఽసావిన్ద్రోయస్య సచివోమన్త్రాయవృతఏకాన్తతోబృహస్పతిస్తమతిహాయస్వయముపేన్ద్రేణాత్మానమయాచతాత్మన ఆశిషోనో ఏవైతద్దాస్యమతిగభీరరయస్యకాలస్యమన్వన్తరపరివృత్తం కియల్లోకత్రయమిదమ్ ॥ ౨౦ ॥యస్యానుదాస్యమేవాస్మ

ద్దణ్డనానర్హత్వాదుపాయాన్తరాభావాదనధిగతాన్యోపాయేనేత్యుక్తం - ఏవంభూతేన-భగవతా - యాచ్ఞావ్యాజేనా-పహృతం-స్వశరీరమాత్రావశేషితం - ఉర్వరితస్వశరీరమాత్రం-యల్లోకత్రయం-తద్యస్య -తథాభూతః-స్వవ్యతిరిక్తభగవదపహృతలోకత్రయఇత్యర్థః - వరుణపాశైశ్చ-ప్రతిబద్ధః-ప్రతిశ్రుతార్థన్యూనతాయాంవరుణపాశైః ప్రబద్ధఇత్యర్థః-గిరిదర్యా-మపవిద్ధః ప్రక్షిప్తోఽపిసన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఉక్తిమేవాహ॥నేతి॥బతేతిఖేదే భగవా-న్విద్వానప్య-సావిన్ద్రః పురుషార్థేషు-నూనం-ననిష్ణాతః నకుశలః - పురుషార్థేషు తారతమ్యానభిజ్ఞఇత్యర్థః-యస్యైకాన్తైర్బృహస్పతి - స్సచివస్సహాయో-మన్త్రాయ ఆలోచనాయ-వృత-స్సోఽపిపురుషార్థేషు - నూనం-ననిష్ణాతః అనిష్ణాతత్వమేవాహ ॥తమితి॥ యత-స్తం పురుషార్థరూపం-భగవన్తం-మతిహాయవిహాయ-తద్దాస్యమయాచిత్వేత్యర్థః -తంమన్త్రప్రదంబృహస్పతిమతిహాయేతివా - ఉపేన్ద్రేణఇన్ద్రానుజరూపేణశ్రీవామనేన-ద్వారభూతేనేన్ద్రఏవా - త్మానంమా-మాత్మనస్స్వస్య-ఆశిషః లోకత్రయరూపాఆశిషః - అయాచతయాచితవాన్-నత్వేతస్యభగవతో-దాస్యం - మయాచత-తస్మిన్ప్రసన్నేతద్దాస్యమేవయాచితవ్యంనత్వితరదల్పమిత్యాహ ॥ అతిగభీరరయస్యనిరతిశయగభీరవేగస్య - కాలస్య-వశ్య-మిదం-మన్వన్తరపరివృతంమన్వన్తరపర్యన్తవర్తి -లోకత్రయంలోకత్రయాధిపత్యం-కియత్-అత్యల్పమేతదిత్యర్థః-అత-స్తన్నయాచితవ్యమితిభావః-అతఇన్ద్రః పురుషార్థేషునిష్ణాతః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀అస్మత్పితామహస్తుప్రహ్లాదఏకఏవపురుషార్థేషునిష్ణాతఇత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥అస్మత్పితామహః-ప్రహ్లాదో - యస్యభగవతోఽనుదాస్యందాసానుదాసత్వమేవ - వవ్రేవృతవాన్కిల-నతు-స్వపిత్ర్యంస్వపితుర్హిరణ్యకశిపోస్సంబన్ధ్యైశ్వర్యం-అవరణహేతుంతస్యాభిప్రాయంప్రకాశయతి ॥ యదుతేతి ॥ భగవతాన్నృహరిణా-స్వపితరిహిరణ్యకశిపా-వుపరతేహతేసతి-భగవతా-దీయమానమపి-స్వపిత్ర్యం-నవవ్రే-కుతః - యద్యస్మా-త్త-త్పరిమితమితిపరిమితత్వా-త్పిత్ర్యం-నవవ్రే - ఉతఅపితు-అకుతోభయంపదం-వవ్రే - స్వయందేహావసానేముక్తింయాచితవానిత్యర్థః - భగవతఃపరమితిపాఠే - భగవతోఽన్యదితి-పిత్ర్యం - నవవ్రఇత్య

ర్థిః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ మన్మకేవగరుత్మతోగతింకో వాతస్యప్రహ్లాదస్యపన్థానమనుసర్తుంశక్నోతీత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ కో వా- అమృదితః-అనుపహతః-కషాయః కర్మబన్ధో - యేన-పరిక్షీణ అప్రసృతః-భగవదనుగ్రహో-యస్య - తథావిధోఽస్మద్విధోఽస్మద్దృశః పుమాన్-తస్యమహానుభావస్యప్రహ్లాదస్యానుపథం పన్థానం-ఉపజిగమిషతి ఉపగన్తుమిచ్ఛతి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ నన్వేవంభూతశ్చేద్బలిస్తర్హి తస్యైవచరితంవిస్తరేణకథ్యతాం-తత్రాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యబలేరనుచరితం ఉపరిష్టాదష్టమే విస్తరిష్యతే విస్తరేణకథయిష్యత ఇత్యర్థః-కాత్స్న్యేన తత్ప్రభావః కేనాపివర్ణయితుం నశక్య ఇత్యభిప్రాయేణపునస్తమేవ విశినష్టి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యబలేర్ద్వారి-భగవాన్ - అవతిష్ఠతే-కథంభూతః-స్వయ - మఖిలజగతాం-గురుః - అనేనద్వారపాలకత్వానర్హతాసూచ్యతే-నారాయణః సర్వశేషీ - అనేనాపితదేవసూచ్యతే-ఏవంభూతోఽప్యా, శ్రితవాత్సల్యవివశో - గదాపాణిస్సన్-గదాపాణిం తం భగవన్తం విశినష్టి ॥ యేనేతి ॥ యేనగదాపాణినా-బలేర్ద్వారక్షేన-భగవతాకర్త్రా - అఙ్గుష్ఠేనపదాపాదావయవేనాఙ్గుష్ఠేన-దిగ్విజయసమయే - స్వసమీపమాగతో-దశకన్ధరో రావణాసురః-యోజనాయుతానామయుతం - ఉచ్చాటితః ఉచ్చాటనం ప్రాపితః - దిగ్విజయంకుర్వన్రావణః కదాచిద్బలేర్ద్వారివిశన్ - ద్వారస్థేనగదాభృతాభగవతా బహుదూరతః క్షిప్త ఇతిశ్రీరామాయణాదౌప్రసిద్ధమ్ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏవం సుతలమనువర్ణ్యాథ తలాతలంవర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్సుతలాదధస్తాత్తలాతలేవివరే-మయాఖ్యో-దానవేన్ద్రః మహీయతే-తలాతలస్థైర్బహుమాన్యత ఇత్యర్థః-కథంభూతః - ప్రథమం-త్రిపురాధిపతిర్భూత్వా-త్రిలోక్యాశ్శంసుఖంకర్తుమిచ్ఛనా-భగవతా-పురారిణా రుద్రేణ-నిర్దగ్ధం, పురత్రయం, యస్యసః, తస్యపురారేః, ప్రసాదా-

---

త్పితామహః కిలవవ్రేనతు స్వపిత్ర్యం యదుతాకుతోభయం పదం దీయమానం ※ భగవతోపరతే స్వపితరి ॥ ౨౧॥ తస్యమహానుభావస్యానుపథమమృదితకషాయః కో వా ఽస్మద్విధః పరిక్షీణభగవదనుగ్రహ ఉపజిగమిషతీతి ॥ ౨౨ ॥ తస్యానుచరితముపరిష్టాద్విస్తరిష్యతే యస్యభగవాన్ స్వయమఖిలజగద్గురుర్నారాయణో ద్వారిగదాపాణిరవతిష్ఠతే నిజజనానుకమ్పితహృదయో యేనాఙ్గుష్ఠేనపదా దశకన్ధరో యోజనాయుతాయుతం దిగ్విజయ ఉచ్చాటితః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽధస్తాత్తలాతలే మయో నామ దానవేన్ద్రస్త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిపురారిణా త్రిలోక్యాశ్శం చికీర్షుణా నిర్దగ్ధపురత్రయస్తత్ప్రసాదాల్లబ్ధపదో మాయావినామాచార్యో మహాదేవేన పరిరక్షితో విగతసుదర్శనభయో మహీయతే ॥ ౨౪ ॥ తతోఽధస్తాన్మహాతలే కాద్రవేయాణాం సైకశిరసాం క్రోధవశానాం గణః కుహక-తక్షక-కాళియ-సుషేణాది ప్రధానా మహాభోగవన్తః పతత్త్రిరాజాధిపతేః పురుషోత్తమవాహాదనవరతముద్విజమానాః స్వకళత్రాపత్యసుహృత్కుటుమ్బసఙ్గేన క్వచిత్ప్రమత్తా విహరన్తి ॥ ౨౫ ॥ తతోఽధస్తాద్రసాతలే దైతేయా దానవాః పణయో నామ నివాతకవచాః కాలకేయా హిరణ్యపురనివాసిన ఇతి విబుధప్రత్యనీకా ఉత్పత్త్యా మహౌజసో మహాసాహసినో భగవతస్సకలలోకానుభావస్య హరేరేవ తేజసా ప్రతిహత

ల్లబ్ధం-పదం తత్తలాతలాఖ్యం వివరం-యస్యసః -మాయావినామాచార్యో మాయాతన్త్రోపదేష్టా, మహాదేవేనరుద్రేణ, పరిరక్షితః-విగతం-సుదర్శనాద్భయం - యస్య-తథాభూతస్సన్-సుదర్శనభక్తిమతా మహాదేవేన పరిరక్షితత్వాద్విగతసుదర్శనభయ ఇత్యుక్తమ్ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ అథమహాతలమనువర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్తలాతలా-దధస్తాన్మహాతలే వివరే-సైకశిరసాం-న ఏకమేవ-శిరో-యేషాం తేషా - మనేకశిరసామిత్యర్థః - కాద్రవేయాణాం కద్ర్వా అపత్యభూతానాం సర్పాణాం-గణః - క్రోధవశసంజ్ఞికోఽస్తి-గణే కాంశ్చిత్ ప్రధానాన్నిర్దిశన్ తాన్విశినష్టి - కుహకేత్యాదినా - కుహకాదయః ప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే-మహాభోగవన్తః దీర్ఘకాయాః - మహాపురుషస్య భగవతో - వాహనభూతా-త్పక్షిరాజానామప్యధిపతే-ర్గరుత్మతో, ఽనవరతంనిరన్తర-ముద్విజమానాః బిభ్యతః - స్వకళత్రాదిరూపకుటుమ్బాసక్త్యా, ప్రమత్తాస్సన్తః, క్వచి-ద్విహరన్తి ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ అథరసాతలమనువర్ణయతి ॥ తతో మహాతలా-దధస్తా-ద్రసాతలే వివరే-దైతేయదానవాః దైతేయా దానవాశ్చ - దితిపుత్రా దనోః పుత్రాశ్చ, పణయ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తేచ-నివాతకవచాః-కాలకేయాః-హిరణ్యపురవాసినా-ఇతిత్రివిధాః-విబుధానాం దేవానాం, ప్రత్యనీకాః ప్రతిపక్షిణః, ఉత్పత్త్యైవ మహాబలశాలినః-మహౌజసశ్చతే - సాహసికాస్సహసా దర్పేణ చరన్తీతి సాహసికాస్తథాభూతాస్సన్తః, సర్వేషు లోకేషు, అనుభావః ప్రభావో యస్య-తస్య - భగవతో హరే-స్తేజసైవ సుదర్శనాస్త్రేణ, ప్రతిహతః-బలావలేపః బలనిమిత్తో గర్వో - యేషాం-తాదృశాః - బిలేశయా ఇవ సర్పా ఇవ-వసన్తి-య ఇతి, యే, వై -పణయః- ఇన్ద్రదూత్యా సరమయా, దేవశున్యా - ప్రయుక్తాభి, ర్మన్త్రవర్ణరూపాభి, ర్వాగ్భి- రిన్ద్రా -ద్బిభ్యతి భయం ప్రాప్నువన్తి ॥ ఏవం

※ ॥ పా ॥ భగవతః పరమితి భగవతోపరతే.

హావైదికమాఖ్యానం ॥ పణిభిరసురైర్నిగూఢా గా అన్వేష్టుం సరమాం దేవశునీమిన్ద్రేణప్రహితాంసన్ధిమిచ్ఛవః - పణయఃప్రాహుః కిమిచ్ఛన్తీం సరమ ఇత్యాదిసాచసన్ధిమనిచ్ఛన్తీన్ద్రస్తుతిపూర్వకం తాన్ప్రతిధర్షణమాహ "హతాఇన్ద్రేణపణయశ్శయధ్వ" మిత్యాది, తేచతచ్ఛ్రుత్వాబిభ్యతీతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథపాతాళమనువర్ణయతి ॥ తతోరసాతలా-దధస్తా-త్పాతాళే వివరే-నాగలోకానాంసర్పరూపాణాంజనానాం- పతయో-వాసుకిః - ప్రముఖః ప్రధానం - యేషాం- తే-శఙ్ఖాదయో - మహాభోగినః మహాఫణినః-మహా-నమర్షః క్రోధో-యేషాం-తథాభూతా-నివసన్తి- యేషాముహవై యేషాంహి - పఞ్చాదిసంఖ్యాని - శీర్షాణి, యేషాం - శీర్షామితివక్తవ్యే శీర్షామిత్యార్షం, తేషాంసర్వాణాం - ఫణానాంఫణాసు, ఆధారస్యసంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ, విరచితాధృతాః-యే-మహామణయో-రోచిష్ణవస్సదాప్రకాశనశీలా- స్తే - స్వరోచిషా, పాతాళవివరసంబన్ధి, తమోజాలం, విధమన్తి అపనుదన్తి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

* * *

ఏవంపాతాళాన్తాన్భూవివరాననువర్ణ్యాథపాతాళపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య ధారకం రసాయాం మూర్ధ్నిస్థితమనన్తమనువర్ణయతి పఞ్చవింశేన ॥ తస్యపాతాళస్య- మూలదేశే అధస్తా- త్త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరే-ఆస్తే, కాసౌ-యాచాస్తే-తత్రాహ ॥ యావాఇతి ॥ అనన్తఇతి-సమాఖ్యాతా ప్రసిద్ధా - అనన్తసంజ్ఞికేత్యర్థః, తామసీ తామసాహంకారాధిష్ఠాత్రీ-యా భగవతః-కలా అంశరూపా-సా - ఆస్త ఇత్యర్థః, సైవసఙ్కర్షణ ఇత్యుచ్యత ఇత్యాహ ॥ ప్రమాతార ఇతి ॥ సాత్వతీయాస్సంకర్షణప్రోక్తసాత్వతాఖ్యపఞ్చరాత్రనిష్ఠాః - ప్రమాతారః ఉక్తభగవత్కలాయాథాత్మ్యవిద-స్త, మనన్తం, సఙ్కర్షణ ఇత్యా

బలావలేపాబిలేశయా ఇవనివసన్తి యేవై సరమయేన్ద్రదూత్యావాగ్భిర్మన్త్రవర్ణాభిరిన్ద్రాద్బిభ్యతి ॥ ౨౮ ॥ తతోఽధస్తాత్పాతాళే నాగలోకపతయో వాసుకిప్రముఖాశ్శఙ్ఖకుళిక-మహాశఙ్ఖ, శ్వేత - ధనంజయధృతరాష్ట్రశఙ్ఖచూడకమ్బళాశ్వతర- దేవదత్తాదయో మహాభోగినో మహామర్షా నివసన్తి యేషాముహవై పఞ్చ షట్సప్తదశశతసహస్రశీర్షాణాం ఫణాసు విరచితా మహామణయో రోచిష్ణవః పాతాళ వివరతిమిరనికరం స్వతేజసా విధమన్తి ॥ ౨౯ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తస్యమూలదేశే త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తర ఆస్తే- యావై కలాభగవతస్తామసీసమాఖ్యాతాఽనన్త ఇతి ప్రమాతారస్సాత్వతీయాస్తం ద్రష్టృదృశ్యయోస్సంనికర్షణాదహమితిచాభిమానలక్షణాత్సంకర్షణ ఇత్యాచక్షతే ॥ ౧ ॥ యస్యేదం క్షితిమణ్డలం భగవతోఽనన్తమూర్తేస్సహస్రశిరస ఏకస్మిన్నేవశీర్షణి ధ్రియమాణం సిద్ధార్థ ఇవలక్ష్యతే ॥ ౨ ॥ యస్యహవా ఇదం కాలేనోపసంజిహీర్షతోఽమర్షవిరచితరుచిరభ్రమద్భ్రువోరన్తరేణ సాంకర్షణో నామరుద్ర ఏకాదశవ్యూహస్త్ర్యక్షస్త్రిశిఖం శూలముత్తంభయన్నుదతిష్ఠత్ ॥ ౩ ॥

చక్షతే, కిమిదం సఙ్కర్షణనామాశ్వకర్ణాదివత్కేవలరూఢం, కింవాపఙ్కజాదివద్యోగరూఢ, మిత్యపేక్షాయాం యోగరూఢమిత్యాహ ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోరితి ॥ యతోఽయ-మనన్తః-ద్రష్టృదృశ్యయోః జ్ఞాతృజ్ఞేయయో-స్సన్నికర్షణం- సన్నికృష్యతే విషయాః క్రియతేఽతీన్ద్రియార్థోఽనేనేతి సన్నికర్షణం అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానసాధనం, స్వయం యథా అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానవా-నేవ - మితరేషామప్యతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానాపాదక ఇత్యర్థః, యత ఏవ-మనన్త, స్తతస్తమనన్తమిత్యాచక్షత ఇత్యన్వయః, సఙ్కర్షణత్వమేవస్పష్టయతి ॥ అహమిత్యభిమానలక్షణ ఇతి ॥ అహమితి ప్రతీయమానోఽతీన్ద్రియో జీవ, స్తద్విషయకో-యోఽభిమానః అహమితి ప్రతీత, స్తస్యలక్షణః-లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణః కారణం, హేతురితి యావత్, జీవవర్గాభిమాని దేవతాత్వాత్తేషామహమితిబుద్ధివృత్తిహేతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమనన్తశబ్దోఽపితస్మిన్యోగరూఢ ఇత్యాహ ॥ యస్యేదమితి ॥ యచ్ఛబ్దానాం స ఏష భగవాననన్త ఇత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్యభగవత, స్సహస్రశిరసః అనన్తమూర్తే, రేకస్మిన్నేవ-శిరసి ధ్రియమాణం ధార్యమాణం, ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం, సిద్ధార్థ ఇవ శ్వేతసర్షప ఇవ-లక్ష్యతే దృశ్యతే - అతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వాదనన్త ఇత్యుచ్యత ఇతిభావః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యదుక్తం తామసీతి తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వం, తద్విశదయతి ॥ యస్యహవేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపకాలేన, ఇదం కృత్స్నం జగ-త్సంజిహీర్షతస్సంహర్తుమిచ్ఛతః - యస్యసంకర్షణస్య, అమర్షేణ క్రోధేన-విరచితే కుటిలీకృతే, భ్రమన్త్యౌ భ్రువౌ, తయో-రన్తరేణ మధ్యే, సంకర్షణాఖ్యః, ఏకాదశానాం, వ్యూహః గణః, ఏకాదశరుద్రసముదాయరూపః, రుద్రః రుద్రగణః-కథంభూతః-త్ర్యక్షః త్రీణి అక్షీణి యస్యతత్ర్యక్షః-త్రిస్రః శిఖాయస్య, తాదృశం శూలం, ఉత్తమ్భయన్ ఊర్ధ్వందధ, దుదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ, తామసాహఙ్కారాధిష్ఠాతృత్వాజ్జగత్సంహర్తృతామసరుద్రగణోత్పాదక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సుభగత్వమాహ ॥ యస్యేతి ॥ అహీనాం పతయః, సాత్వతశ్శ్రేష్ఠైస్సహ, యస్యస

ఙ్కర్షణస్యా, ఙ్ఘ్రికమలయుగళే, అరుణాః, విశదాః, నఖా ఏవ, మణయ, స్తేషాం, షణ్డ, స్తస్యమణ్డలేషు, ఏకాన్తభక్తియోగేన అవ్యభిచరితభక్తియోగేన, అవనమన్తః ప్రణమన్తః, ఉక్తవిధేషు నఖమణిషణ్డమణ్డలేషు, ప్రతిబిమ్బితాని, అతిమనోహరాణి-పరితః-స్ఫురతాం-కుణ్డలానాం, ప్రభయా, మణ్డితాని, గణ్డస్థలాని-యేషు, తాని, స్వవదనాని, ప్రముదితంమనో యేషాం, తాదృశాస్సన్తః, సుఖంవిలోకయన్తిఖలు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తథా, నాగరాజానాం-కుమార్యః, ఆశిషః పురుషార్థా-నాశాసానాః కామయమానాః, యస్యసఙ్కర్షణస్య, చారుభిస్సున్దరై, రఙ్గదై, ర్వలయైశ్చ, విలసితాః ప్రకాశితాశ్చ, తే, విశదానిర్మలాశ్చ-విపులాదీర్ఘాశ్చ, సుభగాః కోమలాశ్చ, రుచిరాసున్దరాశ్చ, భుజాః, తఏవ-రజతస్తమ్భా, స్తేషుఅగరుకుఙ్కుమచన్దనానాం-పఙ్కఏవ, అనులేప, స్తేనావలిమ్పమానాః లేపనంకుర్వాణాః, తేషాంభుజానా-మభిమర్శనేనస్పర్శనేన, ఉన్మథితే, హృదయే, మకరధ్వజస్యా, వేశేన-రుచిరంచ, లలితంచ-యత్స్మితం-త-ద్యాసాం-తాదృశ్యస్సత్యః, తస్యసఙ్కర్షణస్య, అనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దం, సవ్రీడంయథాతథా-విలోకయన్తి, స్వాశ్రితేషు, అనురాగేణ-మదేనస్వానుభవజనితేనచ-ముదితంచతత్-మదేనఘూర్ణితే ప్రచలితేచ - ఈషదరుణే - కరుణావలోకనయనే, యస్మిన్-త, ద్వదనారవిన్దమితితస్యార్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సఉక్తవిధ, ఏషసఙ్కర్షణాఖ్యో, ఽనన్తస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః, అనన్తకల్యాణగుణార్ణవః, జగత్కారణభూతో-దేవః-స్వతేజసా-దీప్యమానః, ఉపసంహృతః, అమర్షరోషయోర్జగత్సంహారవిషయయోరసహనక్రోధయోర్వేగో, యేనతథాభూతః, లోకానాం, స్వస్తయేసుఖాయ, ఆస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ పునః కథంభూతః సురాదీనాం, గణై,

---

యస్యాఙ్ఘ్రికమలయుగళారుణవిశదనఖమణిషణ్డమణ్డలేష్వహిపతయస్సహసాత్వతఋషభై రేకాన్తభక్తియోగేనావనమన్తస్స్వవదనానిపరిస్ఫురత్కుణ్డలప్రభామణ్డితగణ్డస్థలాన్యతిమనోహరాణిప్రముదితమనసః ఖలువిలోకయన్తి ॥ ౪ ॥ యస్యైవహినాగరాజకుమార్యఆశిషఆశాసానాశ్చార్వఙ్గదవలయవిలసితవిశదవిపులధవళసుభగరుచిరభుజరాజితస్తమ్భేష్వగరుచన్దనకుఙ్కుమపఙ్కానులేపేనావలిమ్పమానాస్తదభిమర్శనోన్మథితహృదయమకరధ్వజావేశరుచిరలలితస్మితాస్తదనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దంసవ్రీడంకిలవిలోకయన్తి ॥ ౫ ॥ సఏషభగవాననన్తోఽనన్తగుణార్ణవ ఆదిదేవఉపసంహృతామర్షరోషవేగోలోకానాంస్వస్తయఆస్తే ॥ ౬ ॥ ధ్యాయమానస్సురాసురోరగసిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమునిగణై రనవరతమదముదితవికృతవిహ్వలలోచనస్సులలితభావస్మితముఖరితామృతేనాప్యా * యమానస్స్వపార్షదవిబుధయూథపతీనపరిమ్లానరాగనవ తులసికామోద మధ్వాసవేనమాద్యన్మధుకర వ్రాతమధురగీతశ్రియంవైజయన్తీంస్వాం వనమాలాంనీలవాసాఏకకుణ్డలోహలకకుదికృతసుభగసున్దరభుజోభగవాన్మాహేన్ద్రోవారణేన్ద్రఇవకాఞ్చనీంకక్ష్యా ముదారలీలోబిభర్తి ॥ ౭ ॥ యఏషఏవమనుశ్రుతోఽభిధ్యాయమానోము

ర్ధ్యాయమానః, అనవరతం, మదేనస్వానుభవజనితేనమదేన-ముదిత, స్సచాసౌ, వికృతవిహ్వలలోచనః, వికృతేఘూర్ణితే, విహ్వలేపరవశేఇవస్థితే, లోచనే, యస్యసః, సులలితేనసున్దరేణభావగర్భేణ-స్మితేన, ముఖరితామృతేనవచనామృతేన, స్వపార్షదాన్ విబుధయూథానాం పతీంశ్చా - ప్యాయమానః హర్షయన్ - అపరిమ్లానః అక్షీణః - రాగోరక్తిమా, యస్యా - స్తస్యాః - నవతులసికాయాః నూతనకృష్ణతులస్యాః - ఆమోదః - మధురూపఆసవశ్చ - తయోస్సమాహార - స్తేన - మాద్యతాం - మధుకరాణాం - వ్రాతా - స్తేషాం - మధురగీతేన - శ్రీ, ర్యస్యాస్తాం - స్వామసాధారణీం - వైజయన్త్యాఖ్యాం వనమాలాం - దధదితిశేషః - బిభర్తీత్య నేనాన్వయః - నీలేవాససీ యస్య - ఏకమేవకుణ్డలం యస్య-హలస్య-కకుదిపృష్ఠే - కృతః న్యస్తః - సుభగస్సుకుమారశ్చ - సున్దరశ్చ - భుజో-యేన-ఏవంభూతో - భగవాన్సఙ్కర్షణః-మాహేన్ద్రః మహేన్ద్రసంబన్ధీ - వారణేన్ద్రఇవఐరావతఇవ - శుభ్రః-ఉదారాః-లీలాః విలాసాః - యస్యసః-కాఞ్చనీంస్వర్ణమయీం-కక్ష్యాంవరత్రాం - బిభర్తి-కక్షేభవాకక్ష్యా - వరత్రాఖ్యాచర్మమయీపట్టికా - వధ్రీవధ్రీవరత్రాస్యాదిత్యమరకోశోక్తామధ్యస్యజాన్వోశ్చావష్టమ్భార్థాయోగపట్టికాఖ్యా - తాంస్వర్ణమయీంబిభర్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంసఙ్కర్షణఉపవర్ణితః-ఇదానీముక్తవిధఉపాస్యమానఉపాసకానామన్తర్హృదయగతః ప్రకృతిసంబన్ధంనిరస్యతీత్యాహ ॥ యఏషఇతి ॥ యఏషభగవాననన్త-ఏవ - మనుశ్రుతః ఉక్తవిధత్వేనగురుముఖాచ్ఛ్రుతః- అభిధ్యాయమానః “శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అతః-సామర్థ్యాచ్ఛ్రవణానన్తరంమతఇతిలభ్యతే - ముముక్షూణా - మనాదికాలప్రవృత్తాభిః-కర్మవాసనాభి - ర్గ్రథితంసందర్భితం-అవిద్యామయం-దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాత్మజ్ఞానమయం - గ్రన్థిం-గ్రన్థివద్దుర్మోచం - సత్వరజస్తమోమయంసత్వాదిగుణప్రచురం - గుణత్రయసంబన్ధప్రయుక్తానాదికాలప్రవృత్తకర్మవా

ముక్షూణామనాదికాలకర్మవాసనాగ్రథితమవిద్యామయం హృదయగ్రన్థిం సత్వరజస్తమోమయమన్తర్హృదయంగత ఆశువినిర్భినత్తి తస్యానుభావమిమం భగవాన్స్వాయమ్భువో నారదస్సహ తుమ్బురుణా సభాయాం బ్రహ్మణస్సంశ్లోకయామాస ॥ ౮ ॥ శ్లో॥ ఉత్పత్తిస్థితిలయహేతవోఽస్య కల్యాస్సత్వాద్యాః ప్రకృతిగుణా యదీక్షయాఽఽసన్। యద్రూపం * ధ్రువముకృతం యదేకమాత్మన్నానాఽధాత్కథము హ వేద తస్య వర్త్మ ॥ ౯ ॥ మూర్తిం నః పురుకృపయా బభార సత్వం సంశుద్ధం సదసదిదం విభాతి యత్ర। యల్లీలాం మృగపతిరాదదేఽనవద్యామాదాతుం స్వజనమనాంస్యుదారవీర్యః ॥ ౧౦ ॥ యన్నామ శ్రుతమనుకీర్తయేదకస్మాదార్తో వా యది పతితః ప్రలమ్భ

సనావిద్యాగ్రన్థిరూపం సంసారమిత్యర్థః - ధ్యానేన-ముముక్షూణా-మన్తర్హృదయే-సంనిహిత - ఆశు-నిర్భినత్తి నితరాం నిరస్యతీత్యర్థః-తస్య భగవతస్సఙ్కర్షణస్య - ఇమముక్త-మనుభావం ప్రభావం-తుమ్బురుణా సహ - స్వాయమ్భువః పుత్రో-నారదో-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సభాయాం-సంశ్లోకయామాస వర్ణయామాస * ॥ ౮ ॥ * ప్రథమం తద్వర్ణనే స్వస్యానధికారద్యోతనాయ తత్స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వమభిప్రయన్ కారణత్వేన తదుపలక్షయతి ॥ ఉత్పత్తీతి ॥ అస్య జగతః- ఉత్పత్త్యాదిహేతుభూతాస్సత్వాద్యాః ప్రకృతిగుణాః సత్వరజస్తమోగుణాః - క్రమోఽత్రావివక్షితః-రజస్సత్వతమోగుణాః - క్రమేణ-జగదుత్పత్త్యాదిహేతుభూతాః - యస్య భగవత- ఈక్షయా సిసృక్షయా-కల్యాః సృష్ట్యాదిసమర్థాః - ఆసన్ బభూవుః-గుణత్రయాత్మికా ప్రకృతిః స్వయం మహదాదికార్యవర్గహేతుభూతాఽపి స్వయమసమర్థా సతీ - యస్య సిసృక్షారూపేక్షయా-సృష్ట్యాదిసమర్థాఽభూదిత్యర్థః-అనేన జగన్నిమిత్తకారణత్వముక్తం “తదైక్షత బహు స్యాం” ఇతి శ్రౌతస్య కర్తృత్వస్యాఽత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్-నిమిత్తకారణత్వం నామ - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలానాం స్వకార్యాకారేణ పరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం యథా కులాలాదేస్స్వాధిష్ఠితమృత్పిణ్డాదేః ఘటాదిరూపపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం - అథోపాదానకారణత్వేన లక్షయతి ॥ యద్రూపమితి ॥ ఆత్మన్-ఆత్మని స్వస్మి-న్నేకం దేవాదినామరూపాద్యభావాదవిభాగేన స్థితం-ధ్రువం నిత్యం “ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపీ” తి,గీతేః-కారణావస్థాయామేవంభూతం - యద్రూపం ప్రకృతిపురుషాత్మకం శరీరం-తత్సిసృక్షానన్తరం - ఆత్మని-నానాకృతం దేవాదినామరూపవిభాగవిభక్తం కృతం - అధాత్ధృతవాన్-తస్య భగవతో-వర్త్మ స్వరూపం - లోకవిలక్షణం-కథము హ-కథం హి- వేద-మాదృశ ఇతి శేషః - పూర్వమాత్మన్యవిభాగేన స్థితమాత్మని నానాకృతం రూపమధాదిత్యనేన - ఏకత్వనానాత్వే ఆత్మపర్యన్తే ఇతి విజ్ఞాయతే- ఇదమేవ హి తస్యోపాదానత్వం-యత్ప్రకృతిపురుషగతదేవాదివిభాగస్య స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారా ఆత్మపర్యన్తత్వమితి , యద్వా , పూర్వమేకత్వేనాత్మని స్థితం పశ్చాన్నానాకృతమాత్మన్యధాదిత్యన్వయః - ధారణం చాత్రాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన - ఇయమేవ హి పరమాత్మనః కారణతా కార్యతా చ - యదవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషనియమనం విభక్తనామరూపావస్థప్రకృతిపురుషనియమనం చేతి * ॥ ౯ ॥ * యద్యప్యేవం దుర్జ్ఞేయం స్వరూపం-తథాపి-భక్తానుజిఘృక్షయైవం-సఙ్కర్షణరూపం ధృతవానితి కతిపయధర్మైర్వర్ణయితుం శక్య ఇత్యాహ ॥ మూర్తిమితి ॥ యత్ర యస్మిన్ భగవతీ-దం పరిదృశ్యమానం-సదసచ్చిదచిదాత్మకం-జగ-ద్విభాతి-స భగవా-న్నః అస్మాకం-కృపయా అస్మాసు కృపయేత్యర్థః-సంశుద్ధం రజస్తమోభ్యామమిశ్రితం- యచ్ఛుద్ధం సత్వం - తన్మూర్తిం-బభార-దివ్యమఙ్గళవిగ్రహరూపేణ ధృతవానిత్యర్థః-భక్తానాం నోఽనుగ్రహాయైవ నిరతిశయకృపయా-మూర్తిమిమాం-బభారేతి భావః-కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్యత ఆహ॥ యదితి॥ యద్యస్మాత్ -మృగపతిః సింహ ఇవో-దారవీర్యః, యద్వా , మృగ్యన్తే అన్విష్యన్త ఇతి మృగాః బ్రహ్మాదయో దేవాః- తేషామపి-పతిః “తం దైవతానాం పరమం చ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తా” దితి శ్రుతేః, బ్రహ్మాదీనామప్యన్వేషణీయ ఇతి భావః - అనేన పరత్వం సూచ్యతే-ఉదారవీర్యః జగత్కర్తృత్వాదిమహాసామర్థ్యముక్తం-ఏవంభూతోఽపి - స్వజనానామస్మాకం-మనాంస్యా-దాతుం గ్రహీతుం-స్వవశీకర్తుమితి యావత్ - అనవద్యామకర్మనిమిత్తాం-లీలాం-అహిపతిః సాత్వతర్షభ నాగరాజకుమార్యాదిసుఖారాధ్యత్వసాత్వతతన్త్రప్రణయనభూమణ్డలభరణాదిరూపాం లీలా - మాదదే పరిగృహీతవాన్ - తస్మాల్లోకానామనుగ్రహాయైవ మూర్తిం బభారేతి జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - సాత్వతతన్త్రప్రణేతృత్వం శ్రీమన్మహాభారతేఽభిహితం “సాత్వతం విధిమాస్థాయ గీతస్సఙ్కర్షణేన యః। అస్మాత్ప్రవక్ష్యతే ధర్మాన్మనుస్స్వాయమ్భువ” స్తథేతి-లీలామాదదత ఇత్యనేన సౌలభ్యం సూచ్యతే-అనేనైవ తద్వర్ణనే మాదృశానామధికార ఇతి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవం పరత్వసౌలభ్యయోస్సమాశ్రయణీయతాహేతురుక్తః - అథ నామప్రభావపర్యాలోచనయాఽపి స ఏవ సమాశ్రయణీయ ఇత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ ఆర్తః రోగాదిపీడితః - పతితః మహాపాతక్యపి - యస్య భగవతో-

---

* ॥ పా॥ యద్రూపం-ధ్రువం-ఉ-కృతం-ఇతిచ్ఛేదః.

నన్తస్య - నామ-యద్యనుకీర్తయేత్ , అకస్మాద్వా - ప్రలమ్భనాద్వాపరిహాసాద్వా,యస్య,నామ యదిశ్రుతంవాస్యాత్,ఆర్తేన-పతితేనవా - తత్స్వపి సఏవపతితాదిః - స్వపాతిత్యాదిభిర్విముక్తః - ఇతరేషామపి - పరమాత్మానంస్మరతాం-నృణామశేష-మంహో-దురితం - హన్తి - అతః,ముముక్షుః - పరంపరయాప్యశేషదురితనిరసనక్షమనామధేయాచ్ఛేషాదన్యం,కమాశ్రయేత్-తమేవాశ్రయేదిత్యర్థః - శేషయతిదురితేభ్యోఽవశేషయతిస్వాశ్రితమితి శేష ఇతినామనిర్వచనమత్రాభిప్రేతమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ “ ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తేనాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మతిక్షయాన్నివర్తన్తేనగోవిన్దగుణక్షయాత్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - అనన్తకల్యాణగుణరాశేరనన్తస్యసాకల్యేనకల్యాణగుణాన్వర్ణయితుంకఃప్రభురిత్యాహ ॥ మూర్ధనీతి ॥ గిరిభిఃపర్వతైస్సహితా - స్సరితః-సముద్రాః - సత్త్వాఃజన్తవః,యస్మిన్-తత్-భూమణ్డలం - యస్యసహస్రశిరసోఽనన్తస్య, మూర్ధన్యణువత్-అర్పితం - తస్య , భూమ్నోఽపరిచ్ఛిన్నస్య,ఆనన్త్యాదేవ-తరైరియత్తయాఽవిదితః-విక్రమఃప్రభావో-యస్య , తస్యానన్తస్య - వీర్యాణికల్యాణగుణరూపాణి - సహస్రజిహ్వోఽపి-కోవా , గణయేత్ - ఏతావన్తీతిగణయేత్-నకోఽపీతిభావః ❁ ॥౧౨॥ ❁ కిమిదంభూమణ్డలంకర్మవశాద్బిభర్తి , నేత్యాహ ॥ఏవమితి॥ ఏవంప్రభావః ఉక్తవిధాపరిచ్ఛిన్నప్రభావః-, అతఏవా-నన్తః అనన్తపదపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - దురన్తం అపారం - వీర్యంబలం,యస్య,ఉరవో-గుణాః, తేషామనుభవాఃప్రభావాశ్చ - యస్య - సభగవాన్-సఙ్కర్షణః-ఆత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః - అకర్మవశ్యః - ఏకఏవసన్,లీలయా,స్థితయేఅవస్థానాయపాలనాయేతియావత్ - క్ష్మాంపృథ్వీం-బిభర్తి ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ఏతా ఇతి॥ కామాన్,కామయమానైర్నృభిః-రుపగన్తవ్యాఃప్రాప్యాః , తత్తత్కర్మానుసారేణేశ్వరేణసృష్టాః-గతయఃఫలరూపాలోకాః - ఇహబ్రహ్మన్ - ఏతావ ఏతావత్యఏవ - తాశ్చ , యథోపదేశంసంప్రదాయాగతోపదేశమనతిక్రమ్య,అనువర్ణితాః॥ ఏవముక్తిముపసంహృత్యరాజ్ఞఃప్రశ్నావసరప్రదానాయోక్తాగతయోనృభిర్ధర్మై , ప్రాప్యా ఇతివదన్నుక్తిం పునరుపసంహరతి ॥ ఏతావత్య ఇతి- హేరాజన్ - పుంసఃసంసారిణః - ప్రవృత్తిరూపస్య సకామస్య - ధర్మస్య - విపాకగతయఃఫలరూపాగతయః-నానావిధాః-విసదృశాఃసుఖదుఃఖతారతమ్యేనవ్యవస్థితాఃఏతావత్యఏవ - తాశ్చయథాప్రశ్నం-వ్యాఖ్యాతాఃవర్ణితాః-మయేతి శేషః❁॥౧౪॥❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః ❁

నాద్వా।హన్త్యంహస్సపదినృణామశేషమన్యంకంశేషాద్భగవతఆశ్రయేన్ముముక్షుః ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధన్యర్పిత
మణువత్సహస్రమూర్ధ్నోఽభూగోళంసగిరిసరిత్సముద్రసత్త్వమ్ । ఆనన్త్యాదవిదితవిక్రమస్యభూమ్నఃకోవీర్యా
ణ్యపిగణయేత్సహస్రజిహ్వః ॥ ౧౨ ॥ ఏవంప్రభావోభగవాననన్తోదురన్తవీర్యోరుగుణానుభావః । మూలేర
సాయాంస్థితఆత్మతన్త్రోయోలీలయాక్ష్మాంస్థితయేబిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥గ॥ఏతాహ్యేవేహనృభి
రుపగన్తవ్యాగతయోయథాకర్మవినిర్మితాయథోపదేశమనువర్ణితాఃకామాన్కామయమానైరేతావతీర్హి
రాజన్పుంసఃప్రవృత్తిలక్షణస్యధర్మస్యవిపాకగతయఉచ్చావచావిసదృశాయథాప్రశ్నంవ్యాఖ్యాతాఃకిమన్య
త్కథయామీతి ॥౧౪॥ ********************************

**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , పఞ్చమస్కన్ధే,పఞ్చవింశోఽధ్యాయః.********

రాజోవాచ॥ మహర్ష ఏతద్వైచిత్ర్యంలోకస్యకథంవయమనుమీమహీతి॥ ౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥గ॥త్రిగుణత్వాత్క

ప్రవృత్తిలక్షణస్యధర్మస్యవిపాకగతయ ఇత్యనేనాసాంగతీనాంపుణ్యైనప్రాప్యత్వోక్తేః కేవలాపుణ్యగమ్యా అన్యేలోకాస్సన్తినరకా ఇతిసూచితం తానేవపిపృచ్ఛిషుస్తావద్యదుక్తమేష్వపిలోకేషుసుఖదుఃఖయోర్న్యూనాధికభావలక్షణంవైచిత్ర్యం “ ముచ్చావచావిసదృశా ,, ఇతితత్రకారణంపృచ్ఛతిరాజా ॥మహర్ష ఇతి॥ హేమహర్షేత్వయా-య,ద్వైచిత్ర్యం .సుఖదుఃఖయోర్న్యూనాధికభావలక్షణ - మేషులోకేషు , జీవలోకస్య, వ్యవస్థిత-ముక్తం , తద్వైచిత్ర్యం ,కథముపపద్యతే, కోవాతత్రవైచిత్ర్యేహేతుః , ఏకరూపేణానుష్ఠితేనప్రవృత్త్యాఖ్యేనధర్మేణభూరాదిలోకాన్ప్రాప్తేషుకేషాంచిత్సుఖమేవ- కేషాంచిద్దుఃఖమేవ - అన్యేషాంతుమిశ్ర-మిత్యేతద్వైచిత్ర్యే - కింకారణమితిప్రశ్నాశయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సర్వేషాంభూరాదిలోకప్రాపకధర్మస్యసమానత్వేఽపికర్తృవైచిత్ర్యాచ్ఛ్రద్ధావైచిత్ర్యాచ్చ సుఖాదిఫలవైచిత్ర్యమిత్యుత్తరమాహ॥ త్రిగుణత్వాదితి ॥ కర్తుర్జీవస్య , త్రిగుణత్వాత్సత్త్వాదిగుణత్రయయుక్తత్వాత్ - శ్రద్ధయాసత్త్వాదిగుణభేదభిన్నయాత్రివిధయా శ్రద్ధయా , కర్మణాంధర్మాణాం , గతయఃఫలాని-పృథగ్విధాః -సర్వాః,శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తతారతమ్యేనైవభవన్తి-అత్రేదమవగన్తవ్యమ్ “ నతదస్తిపృథివ్యాంవాదివిదేవేషువాపునః।సత్త్వంప్రకృతిజైర్ముక్తంయదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః ,, రిత్యుక్తరీత్యాసర్వేషాంగుణత్రయయోగేగుణానాంహ్రాసోల్లాసాదిరూపేణపరిణామేచావిశిష్టేసతిప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణ

గుణత్రయపరిణామవశాత్సాత్త్వికాదిభేదేన - ధర్మస్యకర్తారో - బుద్ధయః-శ్రద్ధా- స్తన్నిమిత్తానికర్మాణిచ-త్రిధాభిద్యన్తే-తథాచగీతంభగవతా ॥ ముక్తసఙ్గోఽనహంవాదీధృత్యుత్సాహసమన్వితః । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారఃకర్తాసాత్త్వికఉచ్యతే॥ రాగీకర్మఫలప్రేప్సుర్లుబ్ధోహింసాత్మకోఽశుచిః।హర్షశోకాన్వితఃకర్తారాజసఃపరికీర్తితః॥అయుక్తఃప్రాకృతస్స్తబ్ధశ్శఠోనైకృతికోఽలసః । విషాదీదీర్ఘసూత్రీచకర్తాతామసఉచ్యతే ॥ ప్రవృత్తించనివృత్తించకార్యాకార్యేభయాభయే । బన్ధంమోక్షంచయోవేత్తిబుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ ॥ యయాధర్మమధర్మంచకార్యంచాకార్యమేవచ ।అయథావత్ప్రజానాతిబుద్ధిస్సాపార్థరాజసీ ॥ అధర్మంధర్మమితియామన్యతేతమసావృతా । సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చబుద్ధిస్సాపార్థతామసీ ॥త్రివిధాభవతిశ్రద్ధాదేహినాంసాస్వభావజా। సాత్త్వికీరాజసీచైవతామసీచేతితాంశృణ్వి,,త్యారభ్య " యజన్తేసాత్త్వికాదేవాన్యక్షరక్షాంసిరాజసాః । ప్రేతాన్భూతగణాంశ్చాన్యేయజన్తేతామసాజనా ,, ఇతిశ్రద్ధయాస్త్రైవిధ్యముక్తం - సాత్త్వికాఃసాత్త్విక్యాశ్రద్ధయాయుక్తాః " నియతంసఙ్గరహితమరాగద్వేషతఃకృతమ్ । అఫలప్రేప్సునాకర్మయత్తత్సాత్త్వికముచ్యతే । యత్తుకామేప్సునాకర్మసాహంకారేణవాపునః।క్రియతేబహులాయాసంతద్రాజసముదాహృతమ్ ॥అనుబన్ధంక్షయంహింసామనపేక్ష్యచపౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతేకర్మయత్తత్తామసముచ్యత ,, ఇతి ॥ ఏవంస్థితేయస్సాత్త్వికఃకర్తాసాత్త్వికీభ్యాంబుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాంధర్మాననుతిష్ఠతి - సోఽనన్తసుఖంమోక్షాఖ్యంతారతమ్యరహితంప్రాప్నోతి । యశ్చ రాజసోరాజసీభ్యాంబుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాంధర్మాననుతిష్ఠతే , సభూరాదిలోకాననుప్రాప్యపరిమితంసుఖంప్రాప్నోతి , తత్రాపిశ్రద్ధాతారతమ్యకృతంసుఖతారతమ్యమేవభవతి - యస్తుతామసస్సఇమాన్లోకాన్ప్రాప్యాపికేవలదుఃఖమేవప్రాప్నోతి-భూరాదిలోకప్రాపకఃప్రవృత్తాఖ్యోధర్మస్తురాజసతామసయోఃకర్త్రోస్సమానఇతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవంధర్మస్యకర్త్రాదితారతమ్యనిమిత్తంఫలతారతమ్యముక్తం - అథాధర్మస్యాపిదుఃఖరూపఫలతారతమ్యంధర్మదృష్టాన్తేనాహ ॥ తథేతి ॥ యథా-ధర్మస్య శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తంసుఖరూపఫలతారతమ్యం - తథా-ప్రతిషిద్ధలక్షణస్య ప్రతిషిద్ధరూపస్యా - ధర్మస్య,కర్తుః - శ్రద్ధాయాః అధర్మనిమిత్త

ర్తుశ్శ్రద్ధాయాఃకర్మగతయఃపృథగ్విధాస్సర్వాఏవసర్వస్యతారతమ్యేనభవన్తి ॥ ౨ ॥ తథేదానీంప్రతిషిద్ధలక్షణస్యాధర్మస్యకర్తుశ్శ్రద్ధాయావైసాదృశ్యాత్కర్మఫలంవిసదృశంభవతి-అనాద్యవిద్యా కామానాంతత్పరిణామలక్షణాస్సృతయస్సహస్రశఃప్రవృత్తాస్తాఃప్రాచుర్యేణానువర్ణయిష్యామః ॥ ౩ ॥ రాజోవాచ ॥నరకా నామభగవన్కిందేశవిశేషాఅథవాబహిస్త్రిలోక్యాఆహోస్విదన్తరాళఇతి ॥ ౪ ॥ ఋషిరువాచ॥అన్తరాళఏవత్రిజగత్యాస్తుదిశిదక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాదణ్డజలాశయస్య॥౫ ॥యస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః

భూతాయాఃకేవలతామస్యాశ్శ్రద్ధాయాః - వైసాదృశ్యాత్తారతమ్యా - త్కర్మఫలందుఃఖం - విసదృశంతరతమంభవతి-శ్రద్ధావైసాదృశ్యేకారణంవదన్కర్మఫలవైసాదృశ్యమేవోపపాదయతి ॥ అనాద్యవిద్యేతి॥ అవిద్యాకామశబ్దఃఫలకామనాపరః, కర్మశబ్దస్తద్వాసనాపరః - ఫలకామనాయా,అజ్ఞానఫలత్వాత్, యద్వా,యాగాదిరవిద్యా,తత్ప్రయుక్తాని-యానికామకర్మాణిఫలకామనాపూర్వకమనుష్ఠితానిపాపాని - వాసనారూపేణావస్థితాని - తేషాంవైసాదృశ్యాదిత్యనుషఙ్గః - తేషాంనానాత్వేనావస్థితత్వాచ్ఛ్రద్ధావైసాదృశ్యం - తతః - స్వతయోగతయః -ఫలరూపాణిదుఃఖానీతియావత్-తత్పరిణామలక్షణాః అవిద్యాకామకర్మపరిపాకస్వరూపాః - సహస్రశఃఆనన్త్యేన-అవాన్తరతారతమ్యేనచ - ప్రవృత్తాః- అనన్తాస్సన్తీత్యర్థః-ఏవముక్తేఽపి-తస్యానన్త్యేనప్రవృత్తాస్సృతయ -స్తదనుభవస్థానానిచ-సాకల్యేనవర్ణనీయానీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోద్యోగమాలోచ్యకేవలతమోగుణమూలకానాద్యజ్ఞానప్రయుక్తకామకర్మరూపాణాంపాపానామవాన్తరభేదేనానన్త్యాత్ఫలరూపాణాందుఃఖాత్మకానాంగతీనామానన్త్యాత్తదనుభవస్థానాన్యపిబహూనిసన్తీతితేషాంసాకల్యేనవర్ణయితుమశక్యత్వాత్తత్రప్రభూతదుఃఖరూపాగతీస్స్థానానిచకానిచిద్వర్ణయిష్యామీత్యాహ ॥ తాస్తాఃప్రాచుర్యేణవర్ణయిష్యామఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవముక్తేరాజాకార్త్స్న్యేనతద్వర్ణనప్రశ్నంవిహాయాధర్మఫలభూతదుఃఖానుభవస్థానానినరకాఖ్యానికింభూమేరేవదేశవిశేషాః - ఉత-త్రిలోక్యాబహిర్వర్తన్తే, ఉతాన్తరాళే-కయోశ్చిల్లోకయోరన్తరాళే-వర్తన్తఇతిపృచ్ఛతి॥నరకాఇతి॥ హేభగవన్-త్రిలోక్యాబహిః-బ్రహ్మాణ్డాద్బహిరావరణేషువేత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ బ్రహ్మాణ్డఏవవర్తన్తఇత్యాహ॥అన్తరాళఏవేతి॥ త్రిజగత్యాఃబ్రహ్మాణ్డస్యా - న్తరాళఏవగర్భఏవ -తత్రాపికస్యాందిశి దక్షిణస్యాం - తత్రాపిక్వ,భూమేరధస్తాత్ -అణ్డజలాదుపరి-వర్తన్తఇత్యర్థః ❁ ॥౫॥ ❁ తాందక్షిణాందిశంవిశినష్టి ॥ యస్యామిత్యాదినాగద్యద్వయేన ॥ యస్యాందిశిదక్షిణస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః-పితౄణాంగణాః- పరమేణ - సమాధినాధ్యానయోగేన -స్వానాంగోత్రాణాం - సత్యా,ఆశిషః,ఆశా

సానాః కుర్వాణాః - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః నివసన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యత్ర హ వా యస్యాం హి దిశి - పితృరాజః పితౄణామధిపతిః, వైవస్వతో యమః - సంపరేతేషు మృతేషు స్వపురుషైర్దూతైః - స్వవిషయం స్వస్య దేశం - ప్రాపితేషు - జన్తుషు జీవేషు - అనుల్లఙ్ఘితమనతిక్రాన్తం - భగవతో నారాయణస్య - శాసనం - యేన - తథాభూతస్సన్ - సగణః స్వకీయదూతగణసహితః - యథాకర్మావద్యం - అవద్యం జుగుప్సితం కర్మైవ కర్మావద్యం - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్య పూర్వనిపాతః - యథా - కర్మావద్య - మితిపదత్రయం వా - అవద్యం వేదశాస్త్రజుగుప్సితం - కర్మ ప్రతిషిద్ధం హింసాదికర్మ యథా - జన్తుభిర్నిర్బన్ధాదినా యథాకృతం - తదనుసారేణైవ - దోషం ప్రతి - దమం దణ్డం - ధారయతి కారయతి - జుగుప్సితకర్మరూపదోషానుసారేణైవ దణ్డయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత్ర నరకాః కతీత్యపేక్షాయామేకేన నరకానేకవింశతిం గణయన్తీత్యాహ ॥ తత్రేతి ॥ కేత ఇత్యపేక్షాయాం - తాన్నామరూపలక్షణైః క్రమేణ గణయామీత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్ - తాన్నరకాన్ - నామాదిభిః - అనుక్రమిష్యామపి తత్ర నామాని వాచకాశ్శబ్దాః - రూపాణి పరస్పరవిలక్షణదుఃఖజనకత్వాకారాః - లక్షణాని చిహ్నాని - తత్తద్ధింసాదికర్మాణి యాని ప్రాణినిర్బన్ధాదీని - తాదృశనిర్బన్ధాదిరూపచిహ్నాని - ఏభిరనుక్రమిష్యామః ఏభిస్సహ క్రమేణ తుభ్యం వర్ణయిష్యామ ఇత్యర్థః - తాన్క్రమేణ గణనయా దర్శయతి ॥ తామిస్రమిత్యాదినా ॥ తత్ర వజ్రకణ్టకశాల్మలిరేకో నరకః - తథా - అవీచిరిత్యేకః - ఏవమేకవింశతిర్భవన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కేచిదిత్యత్రతా

పితృగణాస్స్వానాం * గోత్రాణాం పరమేణ సమాధినా సత్యా ఏవాశిష ఆశాసానా నివసన్తి ॥ ౬ ॥ యత్ర హ భగవాన్ పితృరాజో వైవస్వతస్స్వవిషయం ప్రాపితేషు స్వపురుషైర్జన్తుషు సంపరేతేషు యథాకర్మావద్యమేవానుల్లఙ్ఘితభగవచ్ఛాసనస్సగణో దమం ధారయతి ॥ ౭ ॥ తత్ర హైకే నరకానేకవింశతిం ప్రాహురథ తాంస్తే రాజన్నామరూపలక్షణతోఽనుక్రమిష్యామస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రో రౌరవో మహారౌరవః కుమ్భీపాకః కాలసూత్రమసిపత్రవనం సూకరముఖమన్ధకూపః క్రిమిభోజనస్సందంశస్తప్తోర్మిర్వజ్రకణ్టకశాల్మలిర్వైతరణీపూయోదః ప్రాణరోధో విశసనం లాలాభక్షస్సారమేయాదనమవీచిమానయఃపానమితి ॥ ౮ ॥ కించ క్షారకర్దమో రక్షోగణభోజనశ్శూలప్రోతో దన్దశూకోఽవటనిరోధనః పర్యావర్తనస్సూచీముఖమిత్యష్టావింశతినరకావివిధయాతనాభూమయః ॥ ౯ ॥ యస్త్విహ పరవిత్తాపత్యకళత్రాణ్యపహరతి స హి కాలపాశబద్ధో యమపురుషైరతిభయానకైస్తామిస్రే నరకే బలాన్నిపాత్యతేఽనశనాద్రిపాతనలగుడతాడనసంతర్జనాదిభిర్యాతనాభిర్యాత్యమానో జన్తుర్యత్ర కశ్మలమాసాదిత ఏకదైవ మూర్ఛాముపయాతి తమిస్రప్రాయే ॥ ౧౦ ॥ ఏవమేవాన్ధతామిస్రే యస్తు వఞ్చయిత్వా పురుషం దారానుపయుఙ్క్తే యత్ర శరీరీ వినిపాత్యమానో యాతనావస్థో వేదనయా నష్టస్మృతిర్నష్టదృష్టిశ్చ భవతి యథా హి వనస్పతిర్వృశ్చ్యమానమూలస్తస్మాదన్ధతామిస్రం తముపదిశన్తి ॥ ౧౧ ॥ యస్త్విహ వా ఏతదహమితి మమేదమితి భూతద్రోహేణ కేవలం స్వకుటుమ్బమేవానుదినం పుష్ణాతి,

---

రుచిబీజన్త్వన్యేషాం సద్భావస్తానేవ నిర్దిశతి ॥ కించేత్యాదినా ॥ ఏతే సప్త-పూర్వోక్తైస్తామిస్రాదిభిస్సహా-ష్టావింశతిర్భవన్తి-ఏతే నరకాః-వివిధయాతనాభూమయః దుఃఖానుభవభూమయః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తానేవైకైకశస్తదనుభవనిమిత్తాని పాపాని చ వర్ణయతి-యస్త్విహేత్యాదినా - యో జన్తుః-ఇహ లోకే, పరస్య-విత్తాదీన్య-పహరతి-స హి - యమదూతైః-అతిభయానకైః, కాలపాశేన యమపాశేన - బద్ధో, బలాత్తామిస్రాఖ్యే, నరకే, నిపాత్యతే, తామిస్రం విశినష్టి, అనశనేతి, తమిస్రప్రాయే తమః ప్రచురే, యత్ర తామిస్రే - నిపాత్యమానః, జన్తుః అనశనాపానయష్టిప్రహరణభర్త్సనాదిభిః - యాతనాభిః, యాత్యమానః పీడ్యమానః, కశ్మలం దుఃఖ - మాసాదితః ప్రాప్తః, ఏకదైవ తదైవ, మూర్ఛాం, ప్రాప్నోతి, తమిస్రప్రాయ ఇత్యనేనైషాం తామిస్రాదినామాని యోగరూఢానీతి జ్ఞాపితమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ యథా తామిస్రే దుఃఖానుభవః, ఏవమన్ధతామిస్రేఽపీత్యర్థః, తదనుభవనిమిత్తం పాపమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్తు జన్తుః, పురుషం పతిం, వఞ్చయిత్వా, తద్దారాదీన్ ఆదిశబ్దాద్విత్తాపత్యాదీని చ, ఉపయుఙ్క్తేఽస్వోపయుక్తాన్కురుతే, తస్యైవమేవేతి పూర్వేణాన్వయః, తర్హి తామిస్రాదన్ధతామిస్రే కోవిశేష ఇత్యపేక్షాయాం తామిస్రాత్తం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రాన్ధతామిస్రే, శరీరీ దేహీ, వినిపాత్యమానః, యాతనాభిస్తీవ్రాభిః, పీడ్యమానః-తీవ్రవేదనయా - నష్టామతిర్యస్య-నష్టాదృష్టిశ్చ యస్య - తాదృశో-భవతి - వృశ్చ్యమానం ఛిద్యమానం మూలం యస్య-తాదృశో-వనస్పతి-ర్యథా భవతి - తథా పతతీతి దృష్టాన్తః-అస్మాత్కారణాత్తమన్ధతామిస్రమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ రౌరవానుభవనిమిత్తం పాపం తం చ వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వేతి ॥ యస్తు శరీరీ-ఇహ లోకే-ఏతచ్ఛరీర-మహ-మేతదపత్యకళత్రా

దికం-మమే-త్యేవంరూపాభ్యా - మహంకారమమకారాభ్యాం-కేవలం-భూతద్రోహేణైవ - స్వకుటుమ్బమేవా-నుదినం-పుష్ణాతి-సః ఇహలోకే-త-త్స్వకుటుమ్బం - విహాయ-స్వయమేక ఏవ- తేనపూర్వాచరితేన- అశుభేనపాపేన - రౌరవాఖ్యేనరకే-నిపతతి-అమునా తేననిపతితేన - పూర్వ-మిహలోకే-యేచజన్తవో-యథాయే నైవప్రకారేణ - విహింసితా-స్తఏవజన్తవః-రురవః రురుసంజ్ఞకాజన్తవో - భూత్వా-తేనైవప్రకారేణ-పరత్ర రౌరవేనరకే-యాతనాముపగతం - తమేవ-హింసన్తియత స్తత్రగతంరురవోహింసన్తి - అత-స్తంనరకం-రౌరవమిత్యాహురిత్యర్థః-కేతేరురవః - యత్రగతంహింసన్తీత్యత్రాహ ॥ రురురితి ॥ సర్పాదప్య-తిక్రూరస్య-భూరిశృఙ్గాఖ్యస్య-సత్వస్యజన్తోః-రురురితి-వ్యపదేశో వ్యవహార ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ మహారౌరవమనువర్ణయతి ॥ ఏవమేవేతి ॥ యథారౌరవేనిపతితం-రురవోహింసన్తి-తథా-మహారౌరవేఽపీత్యర్థః-ప్రథమాన్తపాఠేతు-రౌరవసదృశ ఏవమహారౌరవ ఇత్యర్థః - సాదృశ్యంచ-రురుభిర్హింసనేన-ఇయాంస్తుతతోవిశేష ఇత్యాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్రమహారౌరవే-నిపతితం-పురుషందేహినం-క్రవ్యంనిపతితస్యమాంసమదన్తీతి క్రవ్యాదా-స్తథాభూతాస్సన్తో-రురవః-క్రవ్యేణ-ఖాదయన్తినిపతితపురుషేణతదీయంమాంసంభక్షయన్తీత్యర్థః-తంక్రవ్యేణేతి విభక్త్యోర్వ్యత్యయ ఆర్షః-అన్యథా "ఆదిఖాద్యోర్నే" త్యణౌకర్తుర్ణౌకర్మత్వనిషేధాత్తేనేతి తృతీయా క్రవ్యమితిద్వితీయాచస్యాత్, క్రవ్యేణ-నిమిత్తేనతంఖాదయన్తీత్యర్థస్త్వసఙ్గతః-క్రవ్యాదాఇత్యనేనపౌనరుక్త్యాత్-యద్వా-క్రవ్యాదాః క్రవ్యాదనస్వభావాః, అతఏవ-క్రవ్యేణ-ఫలస్యైవహేతుత్వవివక్షయా-తృతీయా-క్రవ్యార్థం, తం, ఖాదయన్తి, ఖదేర్ణివృత్తప్రేరణాణ్ణిచ్, ఖాదిరత్రదంశనపరః, ఖాదయన్తితందంశన్తీత్యర్థః, పూర్వోక్త

సతదిహవిహాయస్వయమేవతదశుభేనరౌరవేనిపతతి- యేచేహయథైవామునావిహింసితాజన్తవః పరత్రయమయాతనాముపగతవన్తఏవరురవోభూత్వాతథాతమేవవిహింసన్తితస్మాద్రౌరవమిత్యాహుః-రురురితిసర్పాదప్యతిక్రూరసత్వాపదేశః ॥౧౨॥ ఏవమేవమహారౌరవోయత్రనిపతితంపురుషంక్రవ్యాదారురవస్తంక్రవ్యేణఖాదయన్తి ॥ ౧౩ ॥ యః కేవలందేహం❋భరోయస్త్విహవా ఉగ్రః పశూన్పక్షిణోవాప్రాణభృత ఉపరన్ధయతితమపకరుణంపురుషాదైరపిగర్హితమముత్రయమానుచరాః కుమ్భీపాకేతప్తతైల ఉపరన్ధయన్తి ॥ ౧౪ ॥ యస్త్విహమాతృపితృబ్రహ్మధ్రుక్సకాలసూత్రసంజ్ఞకేనరకేఽయుతయోజనపరిమణ్డలేతామ్రమయేఖల ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యామభితప్యమానేఽభినివేశితః క్షుత్పిపాసాభ్యాందహ్యమానాన్తర్బహిశ్శరీర ఆస్తే శేతేఽవతిష్ఠతేపరిధావతియాచతేచయావన్తిపశురోమాణితావద్వర్షసహస్రాణి ॥ ౧౫ ॥ యస్త్విహవైనిజవేదపథాదనాపద్యపగతః పాషణ్డంచోపగతస్తమసిపత్రవనంప్రవేశ్యకశయాప్రహరన్తి-తత్రహాసావితస్తతస్తతోధావమానఉభయతోధారైస్తాళీవనాసిపత్రైశ్ఛిద్యమానసర్వాఙ్గోహాహతోస్మీతిపరమయావేదన

నిర్వ్యాహస్తూచితః ❋॥౧౩॥❋ అథకుమ్భీపాకంతదనుభవనిమిత్తంపాపంచవర్ణయతి ॥ యః కేవలమితి, యః కేవలం, దేహంభరః శరీరపోషమాత్రపరః-యస్త్విహలోకే, ఉగ్రః క్రూరః, పశూ-న్పక్షిణో ప్రాణభృతః సజీవాన్, ఉపరన్ధయతి పచతి, త, మపకరణం విష్కృపం-పురుషాదైః రాక్షసైరపి - విగర్హితం - అముత్ర-కుమ్భీపాకేనరకే-యమానుచరా, స్తప్తతైలే, ఉపరన్ధయన్తిపచన్తి-తప్తతైలకుమ్భ్యాంపచ్యన్తేయత్రసకుమ్భీపాకఇత్యవయవార్థోఽత్రవివక్షితః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ అథకాలసూత్రాఖ్యనరకానుభవనిమిత్తందురితం-తంచ-వర్ణయతి ॥ యస్త్విహేతి ॥ యస్త్విహలోకే పితృహన్తా-బ్రాహ్మణహన్తాచ-స-కాలసూత్రాఖ్యనరకే - అయుతం-యోజనాని-పరితో మణ్డలం-యస్య - తస్మిన్-తామ్రవికారే-ఖలేఖలవత్సమదేశే, ఖలోనామధాన్యానివితుషీకర్తుంకృతః కృత్రిమోభూవిశేషః - ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యాం అధస్తాదగ్నినా - ఉపర్యర్కేణచా, భిత, స్తప్యమానే అభినివేశితః పరితః పాతితః, క్షుత్పిపాసాభ్యా, మన్తర్బహిశ్చ-దహ్యమానంశరీరంయస్య, దహ్యమానశబ్దస్యార్షః పూర్వనిపాతః, యద్వా, శరీరాద్బహిః బహిశ్శరీరం "అపపరిబహిరఞ్చవః పఞ్చమ్యా" తి, సమాసే బహిశ్శబ్దస్యోపసర్జనత్వాత్పూర్వనిపాతః, అతఏవసమాసవిధానాత్ జ్ఞాపకాద్బహిశ్శబ్దయోగేసంబన్ధసామాన్యేపఞ్చమీభవతి- శరీరసంబన్ధీబహిః ప్రదేశ ఇత్యర్థః - అన్తశ్శబ్దేనసన్నిధానాచ్ఛరీరాన్తః ప్రదేశ ఏవోచ్యతే; దహ్యమానం అన్తః శ్శరీరాన్తః ప్రదేశః బహిశ్శరీరంచ - యస్యేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత-స్తామ్రమయే-ఖలకే, ఉపవేశనాదీని-కరోతి, యాచ్ఞాచాత్రహాహతోఽహంమాంపాహయతేతిప్రార్థనా, ఏవం-యావన్తి - పశోః రోమాణి-తావత్సంఖ్యాని-వర్షాణాంసహస్రాణి, ఆస్తే ॥ ఏవంభూయాన్దుఃఖానుభవకాలస్సూత్రవతేజ్ఞాయతేయస్మిన్సకాలసూత్రః, ఇత్యవయవార్థోఽత్రాభిప్రేతః ❋॥౧౫॥❋ అథాసిపత్రవనాఖ్యంనరకం-తత్ప్రాప్తినిమిత్తఞ్చ

దురితంచ,వర్ణయతి॥యస్త్విహవా ఇతి॥యస్తు దేహీ,నిజవేదపథాత్ స్వవర్ణాశ్రమోచితాద్వేదవిహితాద్ధర్మాదనాపద్య,పగతఃఅతిక్రాన్తః - ఆపదత్ర దేశకాలవైపరీత్యప్రయుక్తారోగాదినిమిత్తాచాశక్తిః - అనాపద్యపగత ఇత్యనేనాపదిస్వధర్మత్యాగోనదోషావహఇతిసూచితం - పాషణ్డంఅవైదికమస్మార్తంచ-కేవలంస్వమనీషయాకల్పితం . అతఏవ - కుపథంకుత్సితంమార్గం - ఆభాసధర్మ - ముపగత - స్తం దేహినమసిపత్రవనాఖ్యంనరకం,ప్రవేశ్యప్రవిష్టంకృత్వా,కశయా ,ప్రహరన్తి-యమభటాఇతి శేషః - కశాహినామాశ్వాదీంస్తాడయితుంనిర్మితోదణ్డాకారోరజ్జువిశేషః - ఏవం - కశయా-తాడితః-తత్రతత్రాఽసిపత్రవనే - ఆసాదితః-తతో - ధావమానఃతీవ్రదణ్డనమసహమానోద్రుతతరంగచ్ఛన్ - ఉభయతోధారైఃపార్శ్వద్వయేపిధారాయుక్తైః - ఖడ్గస్యత్వేకస్మిన్నేవపార్శ్వేధారా-ఏభిస్తూభయతోధారైరిత్యర్థః - తాళీవనస్యా,సిపత్రైఃఖడ్గసదృశైఃపత్రైః - ఛిద్యమానాని-సర్వాణ్యఙ్గానియస్య - తాదృశః-హాహాకారపూర్వకం - హతోఽస్మీతివదన్-పరమయాతీవ్రయా--వేదనయా-పదేపదే-మూర్ఛాం-సంప్రాప్తో-నిపతతి-ఏవంస్వధర్మహాస్వధర్మత్యాగీ - పాషణ్డానుగతంపాషణ్డధర్మాభాసానుగుణం-ఫలందుఃఖ-మనుభవతి-అసిసదృశానిపత్రాణియేషాం-తేషాంవృక్షాణాం-వనమసిపత్రవన-మిత్యవయవార్థః ❁॥౧౬॥❁ అథసూకరముఖాఖ్యంనరకంతత్ప్రాప్తినిమిత్తంపాపంచానువర్ణయతి ॥యస్త్విహరాజేతి ॥ ఇహలోకే-రాజావా -రాజపురుషోవా-యఃకశ్చి - దదణ్డ్యేదణ్డనార్హే - దణ్డనందణ్డం,ప్రణయతికారయతి-దణ్డ్యేఽపిబ్రాహ్మణే-శరీరదణ్డనంవా-కారయతి॥ వపనంద్రవిణాదానంగృహాన్నిర్యాపణంతథా । ఏషహిబ్రహ్మబన్ధూనాంవధోనాన్యస్తుదైహిక ,, ఇత్యుక్తరీత్యా,ఽవధ్యేఽపిబ్రాహ్మణే-దేహదణ్డనానర్హే - యః-శ్శారీరందణ్డం - కారయతీత్యర్థః-సపాపీయాన్,సూకరముఖేనరకే - నిపతతి,తత్రసరకే,

---

యామూర్ఛితఃపదేపదేనిపతతి-స్వధర్మహాపాషణ్డానుగతంఫలంభుఙ్క్తే ॥ ౧౬ ॥ యస్త్విహ ఽ రాజారాజపురుషోవాఽదణ్డ్యేదణ్డంప్రణయతి - బ్రాహ్మణేవాశరీరదణ్డంసపాపీయాన్నరకేఽముత్రసూకరముఖేనిపతతి-తత్రాతిబలైర్వినిష్పిష్యమాణావయవోయథైవేహాత్తుదణ్డఆర్తస్వరేణస్వనయన్క్వచిన్మూర్ఛితఃకశ్మలముపగతోయథైవేహాదృష్టదోషాఉపరుద్ధాః ॥ ౧౭ ॥ యస్త్విహవాసర్వభూతానామీశ్వరోపకల్పితవృత్తీనామవివిక్తపరవ్యథానాంస్వయంపురుషోపకల్పితవృత్తిర్వివిక్తపరవ్యథోవ్యథామాచరతి- సచాముత్రాన్ధకూపేతదభిద్రోహేణనిపతతితత్రహాసౌతైస్తైర్జన్తుభిఃపశుపక్షిభిస్సరీసృపైర్మశకయూకమత్కుణమక్షికాదిభిర్యేకేచాద్రుగ్ధాస్తైస్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణస్తమసివిహితనిద్రానిర్వృతిరలబ్ధావస్థానఃపరిక్రామతియథాకుశరీరేజీవః ॥ ౧౮ ॥ యస్త్విహవాఅసంవిభజ్యాశ్నాతియత్కించనోపనతమనిర్మితపఞ్చయజ్ఞోవాయసైస్సంస్తుతస్సపరత్రక్రిమిభోజనేనరకాధమేనిపతతి-తత్రశతసహస్రయోజనేక్రిమికుణ్డేక్రిమిభూతస్స్వయంక్రిమిభిరేవభ

అతిశితైః - సూకరస్యేవముఖంయేషాంతై - ర్జన్తుభిః,నితరాం,పీడ్యమానాఅవయవాయస్య - తాదృశః,యథా,ఇభేనగజేన,ఇక్షుదణ్డాః - పీడ్యన్తే-తద్వత్ - ఆర్తస్వరేణస్వనయన్,రుదన్మూర్ఛితః,కశ్మలంమోహ,ముపగతోభవతి,యథాపూర్వమిహాదృష్టదోషాఃదోషరహితా-స్తేనో,పరుద్ధాఃపీడితాస్సన్తః-కశ్మల-ముపాగతా,స్తద్వత్,అవయవార్థస్తుసువ్యక్తః ❁॥౧౭॥❁ అథాన్ధకూపంతత్ప్రాప్తినిమిత్తంపాపంచవర్ణయతి - యస్త్విహవా ఇతి-యస్తుదేహీ - ఇహలోకే - ఈశ్వరేణో-పకల్పితా,మనుష్యైరక్తపానాదిరూపా-వృత్తి,ర్యేషాం - అవిదితా,పరస్యవ్యథా,యైః -అవివేకిభి,స్తేషాం అజ్ఞాతపరకృతదుఃఖానాంవా-భూతానాంమత్కుణమశకాదీనాం - వ్యథా-మాచరతికరోతి-కథంభూతః-స్వయం - పురుషోపకల్పితవృత్తిః-పురుషేణపరమపురుషేణ- ఉపకల్పితా-వర్ణాశ్రమాదివిభాగేన-విధినిషేధపూర్వకంకల్పితా-వృత్తి - ర్యస్య - వివిక్తావివిచ్యజ్ఞాతా-పరస్యవ్యథా,యేన-వివేకీసన్నిత్యర్థః - స,ఏవంవిధో,భూతధ్రుక్-తదభిద్రోహేణభూతద్రోహేణనిమిత్తేన - అన్ధకూపాఖ్యేనరకే-నిపతతి , తత్రాన్ధకూపే - హేతిఖేదే-అసౌ,పతితః , తైస్తైఃపూర్వంహింసితైఃజన్తుభిః-కాంశ్చిత్తాన్దర్శయతి-పశ్విత్యాదినా॥ తేషామానన్త్యాత్సంగృహ్యాహ ॥ యేకేచాభిద్రుగ్ధాస్తైరితి-యేయేజన్తవో,ఽభిద్రుగ్ధాఃహింసితాః-తైస్సర్వైః-పశ్వాదిరూపతామాపన్నైః - స్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణః-అతఏవ-విహతావిగతా-నిద్రానిర్వృతిఃనిద్రాసుఖం-యస్య-నలబ్ధం- అవస్థానం-యేన-తథాభూత - స్తమస్యన్ధకారే-పరిక్రామతిపరిభ్రమతి-తత్రదృష్టాన్తః॥అథేతి॥కుశరీరేవ్యాధ్యాద్యుపహతే-సంచారాసమర్థేశరీరే-జీవో -యథాఅలబ్ధనిద్రఃఖిద్యతి-తథేత్యర్థః-అన్ధకారావృతఃకూపోఽన్ధకూపఇత్యవయవార్థః ❁॥౧౮॥❁ అథక్రిమిభోజనంతత్ప్రాప్తిహేతుపాపఞ్చవర్ణయతి ॥ యస్త్విహవాఅసంవిభజ్యేతి - యస్తుదేహీ , ఇహలోకే-యత్కించి

ద్భిక్షాదికం - దైవా-దుపనతంప్రాప్తమప్యన్న - మసంవిభజ్యాతిథిభ్యోఽప్రదాయేత్యర్థః - అశ్నాతిస్వయంభుఙ్క్తే-యశ్చానిర్మితపఞ్చయజ్ఞఃఅననుష్ఠితపఞ్చమహాయజ్ఞః - సవాయసససంస్తుతఃవాయసైస్సమత్వేనవర్ణితః-పరత్రపరలోకే - క్రిమిభోజనాఖ్యేనరకాధమే, నిపతతి-తత్రశతసహస్రయోజనపరిమితేక్రిమికుణ్డే,స్వయమపి - క్రిమిభూతః,క్రిమిభిరేవభక్ష్యమాణః-క్రిమిభోజనఃక్రిమీనేవభుఞ్జానః - యావత్ యావన్తియోజనాని తత్క్రిమికుణ్డం - తావన్తివర్షాణి -ఆత్మానం యాతయతేదుఃఖయతి-కథంభూతం - అప్రత్తాప్రహుతాదః,ప్రత్తందత్తావశిష్టం- ప్రహుతంయజ్ఞావశిష్టం,ప్రత్తంచప్రహుతంచప్రత్తప్రహుతే-నప్రత్తప్రహుతేఅప్రత్తప్రహుతే- తేఅత్తీత్యప్రత్తప్రహుతాదః - ఏవంభూతోఽహమిత్య , కృతఃనిర్వేశతఃపరితాపోయేన,తమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథసందంశాఖ్యంనరకంపాపంచవర్ణయతి॥ యస్త్విహవైస్తేయేనేతి ॥ఇహ-యో-దేహీ - స్తేయేనచౌర్యేణ,బలాద్వా - అనాపది,బ్రాహ్మణస్యా - న్యస్యవా-హిరణ్యరత్నాదీన్య ,పహరతి-తందేహినం-పరత్ర-సందంశాఖ్యేనరకే - హేరాజన్-యమభటాః-అగ్నివర్ణైస్సంతాపేనాగ్నివర్ణతామాపన్నైః-అయస్మయైర్లోహమయైః-స్సందంశైఃసందంశన్త్యేభిరితిసందంశా - స్తైః - ఛేదనసాధనైశ్శ్యాలై-ర్నిష్కుషన్తిఛిన్దన్తి , సందంశైస్సందంశన్తియత్రససందంశఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథతప్తసూర్మింతత్ప్రాప్తిహేతుందురితంచానువర్ణయతి ॥ యస్త్విహవాఅగమ్యామితి ॥ యస్తుదేహీ-స్వయం,పురుషస్స - న్నగమ్యామనుపేయాం - స్త్రియ-మభిగచ్ఛతి-స్వయం,యోషిత్ స్త్రీసతీ- అగమ్యముపేతుమయోగ్యం - పురుషంవో-పగచ్ఛతి,తందేహిన-మముత్ర-తప్తసూర్మ్యాఖ్యేనరకే-కశయా - తాడయన్తః ,లోహమయ్యా-తిగ్మయాతప్తయా-సూర్మీస్థూణా , సైవస్త్రీరూపేణపురుషరూపేణచోత్కీర్ణా ,సూర్మ్యాప్రతిమయా , పురుషంపాపినం ,ఆ

త్స్యమానఃక్రిమిభోజనోయావత్తదప్రత్తాప్రహుతాదోఽకృతనిర్వేశమాత్మానంయాతయతే॥౧౯॥ యస్త్విహవైస్తేయేనబలాద్వాహిరణ్యరత్నాదీనిబ్రాహ్మణస్యవాపహరత్యన్యస్యవాఽనాపదిపురుషస్తమముత్రరాజన్యమపురుషాఅయస్మయైరగ్నిపిణ్డైస్సందంశైస్త్వచినిష్కుషన్తి ॥ ౨౦ ॥ యస్త్విహవాఅగమ్యాంస్త్రియమగమ్యంపురుషంవాయోషిదభిగచ్ఛతి తావముత్రకశయాతాడయన్తస్తర్జయన్తస్తిగ్మయాసూర్మ్యాలోహమయ్యాపురుషమాలిఙ్గయన్తిస్త్రియంచపురుషరూపయాసూర్మ్యా ॥ ౨౧ ॥ యస్త్విహవైసర్వాభిగమస్తమముత్రనిరయేవర్తమానంవజ్రకణ్టకశాల్మలిమారోప్యనిష్కుషన్తి ॥ ౨౨ ॥ యేత్విహవారాజన్యారాజపురుషావాఅపాషణ్డాన్ధర్మసేతూన్భిన్దన్తి-తేసంపరేత్యవైతరణ్యాంనిపతన్తిభిన్నమర్యాదాస్తస్యాంనిరయపరిఖాభూతాయాంనద్యాంయాదోగణైరితస్తతోభక్ష్యమాణాఆత్మనానవియుజ్యమానాశ్చాసుభిరుహ్యమానాస్స్వాఘేనకర్మవిపాకమనుస్మరన్తోవిణ్మూత్రపూయశోణితకేశనఖాస్థిమేదోమాంసవసావాహిన్యాముపతప్యన్తే ॥ ౨౩ ॥ యేత్విహవైవృషలీపతయోనష్టశౌచాచారనియమాస్త్యక్తలజ్జాఃపశుచర్యాంచరన్తి-తేచాపిప్రే

లిఙ్గయన్తి , స్త్రియంపాపినీం-పురుషరూపయాసూర్మ్యా , ఆలిఙ్గయన్తి , తప్తాసూర్మిర్యస్మిన్సతప్తసూర్మిరిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథవజ్రకణ్టకశాల్మలిమాహ॥ యస్త్విహవైసర్వాభిగమఇతి ॥సర్వాభిగమఃలోభాదసేవ్యసేవీ-పశ్వాద్యుపగన్తేతికేచిద్వ్యాచక్షతే, తంసర్వాభిగమ-మముత్ర , నిరయేవజ్రకణ్టకశాల్మలిసంజ్ఞికే , వర్తమానంపతితం-వజ్రమయానికణ్టకానియస్యతం , శాల్మలింవృక్షం-మారోప్యఆరోహ్య ,నిష్కుషన్తిఃష్కుషన్తీత్యర్థః , వజ్రకణ్టకశ్శాల్మలిర్యస్మిన్సఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వైతరణీంవర్ణయతి॥ యేత్విహరాజన్యాఇతి ॥రాజన్యాఃక్షత్రియాః- తేషాంపురుషావా,అపాషణ్డానైవదికాన్-ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాః-భిన్దన్తినాశయన్తి -కథంభూతాః - భిన్నమర్యాదాఃఅతిక్రాన్తధర్మమర్యాదాః. తే-రాజన్యాదయః,యస్యాంవైతరణ్యాం - నిరయస్య నరకస్య - పరిఖాయాం,నద్యాం -యాదసాం,గణైః,ఇతస్తతోభక్ష్యమాణాఅపి - ఆత్మనాదేహేన,నవియుజ్యమానాఃఅవిముచ్యమానాః - అత్యక్తదేహాఇత్యర్థః తత్రహేతుః - అసుభిఃప్రాణైః, రుహ్యమానాః,కర్మణఃకర్తృత్వవివక్షాయాంతత్రతృతీయా - ధృతప్రాణాఇత్యర్థః - తత్రాపిహేతుః,స్వాఘేనేతి - స్వకీయదురితేనేత్యర్థః-కర్మపాకంస్వకీయపాపకర్మఫలమిద-మిత్యేవం,స్మరన్త - ఉపతప్యన్తేక్లిశ్యన్తినదీంవిశినష్టి॥ విణ్మూత్రేతి ॥పూయందుర్గన్ధి - విణ్మూత్రరూపంపూయం-విడాదీనాంవాహఃప్రవాహః , సోఽస్యామస్తీతితథా,తస్యాంనదీరూపఏవాయంనరకఇత్యవయవార్థభేదః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథపూయోదమనువర్ణయతి॥ యేత్విహేతి ॥యేదేహినోఽత్రవృషలీపతయః,బ్రాహ్మణాదయస్సన్తశ్శూద్రాయాఃపతయో-నష్టాఃత్యక్తాశ్శౌచాదయోయైస్తే, తత్రశౌచంస్నానపర్యన్తంసత్కర్మ , ఆచారస్సంధ్యోపాసనాదినియమః భక్ష్యాభక్ష్యాదినియమః , అతఏవ-త్యక్తాలజ్జాయైస్తే, పశుచర్యాం స్వేచ్ఛాచారం-చరన్తికుర్వన్తి , పాకంపచతీతిపక్వన్నిర్దేశః- తేఽపి , ప్రేత్యమృత్వా , విడాదిభిఃపూర్ణే- అర్ణవవద్విస్తీర్ణేహ్రదే-నిపతన్తితదేవవిడాదికమేవా తిహేయ

మశ్నన్తి అదన్తి, పూయముదకం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథ ప్రాణనిరోధం సపాపం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయ ఇతి ॥ శునాం గర్దభానాం చ - పతయః పాలకాః, బ్రాహ్మణాః - మృగయైవ విహారో యేషాం తే, అతీర్థే, మృగాన్నిఘ్నన్తి అతీర్థేషు లోకరక్షార్థత్వాభావాత్ప్రాణివధో దోషావహః, తీర్థేషు తు ప్రాణిసంచారాయ కృతో దుష్టసత్త్వవధో న దోషాయ భవతి - యత, స్తస్మా, దతీర్థ ఇత్యుక్తం, తానపి శ్వగర్దభపతీనపి, సంపరేతాన్ మృతాన్ వైశసనే ప్రాప్తాన్ లక్ష్యభూతాన్ లక్షీకృత్యేత్యర్థః, ఇషుభిర్బాణైః, యమభటాః - విధ్యన్తి తాడయన్తి, విధ్యన్తీత్యనేన ప్రాణనిరోధనిమిత్తా వ్యథాఽభిప్రేతా, అతోఽస్య నరకస్య ప్రాణనిరోధ ఇతి సంజ్ఞా, ప్రాణానాం నిరోధో యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ సపాపం విశసనం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా ఇతి ॥ ఇహ లోకే - యే వై దేహినః - దామ్భికాః లోకవఞ్చకాః, దమ్భయజ్ఞేషు వయమపి యజ్ఞానుష్ఠానపరా ఇతి లోకాన్ప్రలోభయితుమారబ్ధేషు దమ్భార్థయజ్ఞేషు, పశూన్ - విశసన్తి, హింసన్తి, తాన్ దామ్భికాన్, అముష్మిన్, వైశసనాఖ్యే నరకే, నిపతితాన్, నిరయపతయః - యమపురుషాః, యాతయిత్వా, దుఃఖయిత్వా విశసన్తి హింసన్తి, విశన్తి యస్మిన్ స విశసః - విశస ఏవ వైశస, ఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సపాపం లాలాభక్షమనువర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణామితి ॥ ఇహ లోకే - యో వై ద్విజః, కామేన మోహిత - స్సవర్ణాం, భార్యాం, రేతః స్వరేతః - పాయయతి పానం కారయతి - తం ద్విజం, పాపకృతం పాపకారిణం - రేతః కుల్యాయాం - పాతయిత్వా, రేతః - పాయయన్తి - యమపురుషాః లాలా రేత, స్తస్య భక్షణం యస్మిన్ స లాలాభక్ష, ఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ సపాపం సారమేయాదనం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ దస్యవ ఇతి ॥ ఇహ - యే దస్యవో దుష్టసత్త్వాః, కే తే, అగ్నిదాః గృహాణాం దాహకాః - యే చ - గరదాః - గరళదాః, యే వా రాజభటాః, పురాకరగ్రా

త్యనుపాయవిణ్మూత్రశ్లేష్మలాలాపూర్ణార్ణవే నిపతన్తి తదేవాతిబీభత్సితమశ్నన్తి ॥ ౨౩ ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయో బ్రాహ్మణాదయో మృగయావిహారా అతీర్థే చ మృగాన్నిఘ్నన్తి తానపి సంపరేతాన్ లక్ష్యభూతాన్ యమపురుషా ఇషుభిర్విధ్యన్తి ॥ ౨౪ ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా దమ్భయజ్ఞేషు పశూన్విశసన్తి - తానముష్మిన్ లోకే వైశసే నరకే నిపతితాన్నిరయపతయో యాతయిత్వా విశసన్తి ॥ ౨౫ ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణాం భార్యాం రేతః పాయయతి కామమోహితః తమముత్ర రేతః కుల్యాయాం పాతయిత్వా రేతః పాయయన్తి ॥ ౨౬ ॥ యే త్విహ వై దస్యవోఽగ్నిదా గరదా గ్రామాన్ సార్థాన్ వా విలుమ్పన్తి రాజభటా వా తాంశ్చాపి హి పరేతాన్ యమదూతా వజ్రదంష్ట్రాశ్శ్వానస్సప్తశతాని విశసన్తి - సరభసం ఖాదయన్తి ॥ ౨౭ ॥ యస్త్విహ వా అనృతం వదతి సాక్ష్యే ద్రవ్యవినిమయే వా కథంచిత్స వై ప్రేత్య నరకేఽవీచిమత్యధశ్శిరా నిరవకాశే యోజనశతోచ్ఛ్రాయాద్గిరిమూర్ధ్నస్సంపాత్యతే - యత్ర జలమివ స్థలమశ్మపృష్ఠమవభాసతే - తదవీచిమత్తత్ర తిలశో విశీర్యమాణశరీరో న మ్రియమాణః పునరారోపితో నిపతతి ॥ ౨౮ ॥ యస్త్విహ వై విప్రో రాజన్యో వైశ్యో వా సోమపీథస్తత్కళత్రం వా సురాం వ్రతస్థో వాపి బతి ప్రమాదతస్తేషాం నిరయం నీతానామురసి పదాక్రమ్యాస్యే వహ్నినా ద్రవమాణం కాలాయసం నిషిఞ్చ

మాన్ పురాకరగ్రామస్థాన్, ఆకరం ఖనిః - సార్థాన్ జీవసమూహాన్ వా విలుమ్పన్తి, ఛిదన్తి, హింసన్తీత్యర్థః - తాన్ - సంపరేతాన్ వజ్రవన్నిష్ఠురా దంష్ట్రా యేషాం తే - యమదూతాః శ్వానః - వింశత్యధికసప్తశతసంఖ్యాకా, స్తే, సరభసం ససంభ్రమం - ఖాదయన్తి ఖాదన్తీత్యర్థః - నివృత్తప్రేరణార్థాదేర్ణిచ్ - సారమేయాణాం శునామదనం సారమేయకర్తృకమదనం, యస్మి, న్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథావీచిమన్తం సపాపం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా అనృతమితి ॥ యస్త్విహ లోకే - జనః - సాక్షిణః - కర్మ, సాక్ష్యం, తస్మిన్, ద్రవ్యవినిమయే వా క్రయవిక్రయాదిరూపే వాణిజ్యే వా, అనృతం అసత్యం, వదతి - స వై, ప్రేత్య, కథంచిదత్యన్తదుఃఖేన, అవీచిమతి నరకే - నిరవకాశే నిరాలమ్బే, యోజనశతపరిమితౌన్నత్యాదున్నతదేశా, ద్గిరిమూర్ధసు పర్వతశిఖరేష్వ, ధశ్శిరాః నిపాత్యతే అవీచిమచ్ఛబ్దస్యావయవార్థమాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర నరకే, అశ్మపృష్ఠరూపం స్థలం, జలమివా, వభాసతే, తదవీచిమత్, వీచిస్తరఙ్గః, తదస్యాస్తీతి వీచీమత్ జలం, న విద్యతే వీచిమద్యస్మిన్ సోఽవీచిమత్, జలరహితమప్యశ్మపృష్ఠం జలమివావభాసతే యత్ర సోఽవీచిమదిత్యర్థః, ఏవం, నిపాత్యమానః పాపీ, తిలప్రమాణశః - విశీర్యమాణం శరీరం యస్య - తథాభూతోఽపి - న మ్రియమాణః మరణమప్రాప్తః - పునరపి తథైవారోపితో నిపతతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథ సదురితమయః పానం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై విప్ర ఇతి ॥ యః విప్రః, తత్కళత్రం వా - సురాం - పిబతి - అన్యోఽపి వా - వ్రతస్థః - రాజన్యో, వైశ్యో వా - ప్రమాదాత్ - సోమపీథః కృతసోమపాన ఇత్యన్వయః - తయోస్సోమస్థానే, ఫలచమసవిధానా - త్సోమపాననిషేధాచ్చ - తథా చ శ్రుతిః "న్యగ్రోధస్తిభినీరాహృత్య తాస్సంపిష్య దధన్యున్మృజ్య తమస్మై భక్షం ప్రయచ్ఛేన్న సోమ" మితి - స్తిభినీః ఫలాని - దధని దధ్ని - తేషాం విప్రాదీనాం - నిర

యం ప్రాపితానాం - ఉరసి - పదా పాదేన - ఆక్రమ్య ద్రవమాణం అత్యన్తతాపేన ద్రవీభూతం - కార్ష్ణాయసం అయోవిశేషం, తేషాం - ఆస్యే ముఖే - నిషిఞ్చన్తి - అయసః పానం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౦॥ ❁ అథ క్షారకర్దమం సపాపమాహ ॥ యస్త్విహ వా ఆత్మసంభావనేనేతి ॥ యో, వై, దేహీ, ఇహ లోకే - స్వయం - జన్మాదిభిః - అధమః నికృష్టః, ఆత్మనః స్వస్య, సంభావనేన - జన్మాదిమత్తః - అత ఏవ, వరీయసః శ్రేష్ఠాన్ - న బహు మన్యేత - కిన్త్వవమన్యేతేత్యర్థః - స - పూర్వం మృతప్రాయ ఏవ - మృత్వా, క్షారకర్దమే నరకే, అవాక్శిరాః అధశ్శిరాః - నిపతితః - అపారయాతనాః - అశ్నుతే - అనుభవతి, క్షారః కర్దమో యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౧॥ ❁ అథ రక్షోగణభోజనమాహ ॥ యే త్విహ వై పురుషా ఇతి ॥ యే చేహ పురుషాః - పురుషస్య మేధేన హింసయా - భద్రకాళ్యాది దేవతాః - యజేరన్, యాశ్చ స్త్రియః అశాస్త్రీయాన్ అశాస్త్రవిహితాన్ నృపశూన్ నరరూపాన్ పశూన్ - ఘాతయన్తి - తాంశ్చ తాశ్చ తాంశ్చ తాన్ - పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః - తాంశ్చ పురుషాన్ - తాశ్చ స్త్రీరిత్యర్థః, యే - నృపశవః, తైః, నిహతాః, తే ఏవ సర్వే, యమసదనే రక్షోగణా భూత్వా, యాతయన్తో దుఃఖయన్తః - సౌనికా ఇవ - సూనానామ పశూనాం వధస్థానం - తత్ర భవాస్సౌనికాః ‘‘ద్వ్యజ్వద్బ్రాహ్మణఋక్ప్రథమాధ్వరపురశ్చరణనామాఖ్యాతాట్ఠక్,, ఇతి ద్వ్యచ్త్వాట్ఠక్ - స్వధితినా శస్త్రేణ - విదార్య, అసృక్ రక్తం - పిబన్తి - యథేహ తే పురుషా హృష్యమాణా * స్సన్తః పూర్వమనృత్యన్, జగుశ్చ, తద్వన్నృత్యన్తి - గాయన్తి - రక్షోగణానామసృగ్భోజనం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౨॥ ❁ అథ శూలప్రోతం తత్ప్రాప్తిహేతుం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వా అనాగస ఇతి ॥ ఇహ గ్రామే - అరణ్యే వా, అనాగసో - నిరపరాధా

న్తి ॥ ౩౦ ॥ యస్త్విహ వా ఆత్మసంభావనేన స్వయమధమో జన్మవిద్యాచారవర్ణాశ్రమతో వరీయసో న బహు మన్యేత స మృత ఏవ మృత్వా క్షారకర్దమే నిరయేఽవాక్శిరా నిపతితో దురన్తా యాతనా హ్యశ్నుతే ॥ ౩౧ ॥ యే త్విహ వై పురుషమేధేన యజన్తే యాశ్చ స్త్రియో నృపశూన్ ఖాదన్తి తాంశ్చ తే పశవ ఇహ నిహతా యమసదనే పాతయన్తో రక్షోగణాః సౌనికా ఇవ స్వధితినా విదార్యాసృక్పిబన్తి నృత్యన్తి హసన్తి గాయన్తి చ - హృష్యమాణా * యథాహి పురుషాదాః ॥ ౩౨ ॥ యే త్విహ వా అనాగసోఽరణ్యే గ్రామే వా వైశ్రమ్భకైరుపవిశ్రమ్భయ్య జిజీవిషూఞ్ శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాన్ క్రీడనయా యాతయన్తి - తేఽపి చ ప్రేత్య యమయాతనాసు శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాత్మానః క్షుత్తృడ్భ్యాం చాభిహతాః కాకకఙ్కబకాదిభిశ్చేతస్తతస్తిగ్మతుణ్డైరాహన్యమానా ఆత్మశమలం స్మరన్తి ॥ ౩౩ ॥ యే త్విహ వై భూతాన్యుద్వేజయన్తి నరా ఉల్బణస్వభావా యథా దన్దశూకాస్తేఽపి ప్రేత్య నరకే దన్దశూకాఖ్యే నిపతన్తి - యత్ర నృప దన్దశూకాః పఞ్చముఖాః సప్తముఖా ఉపసృత్య గ్రసన్తి - యథా బిలేశయాన్ ॥ యే త్విహ వై బాలానన్ధాన్కాణాన్బలహీనాన్యన్యాని వాఽవటకుసూలగుల్మాదిషు భూతాని నిరున్ధన్తి - తథాముత్ర తేష్వేవోపవేశ్య సగరేణ వహ్నినా ధూమేన నిరున్ధన్తి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్విహ వా అతిథీనభ్యాగతాన్ గృహమాగతా

న్, జీవితుమిచ్ఛూన్ - జన్తూన్ - యే వై, దేహినో, వైశ్రమ్భకైర్విశ్వాసోపాయైః, ఉపవిశ్రమ్భయ్య, విశ్వాస్య, శూలసూత్రాదిషు - ప్రోతాన్ సంలగ్నాన్ కృత్వేత్యర్థః - క్రీడనయా క్రీడార్థం - యాతయన్తి - దుఃఖయన్తి - తేఽపి చ - యమయాతనాః, ప్రేత్య, సూత్రశూలాదిషు - ప్రోతాస్సంలగ్నాః - ఆత్మానో దేహాః యేషాం తే - క్షుత్పిపాసాభ్యాం పీడితాశ్చ - తిగ్మతుణ్డైః సూచీముఖవత్తీక్ష్ణాని తుణ్డాని ముఖాని యేషాం తైః - కాకాదిభి - రితస్తతో - హన్యమానాః - ఆత్మశమలం స్వీయం పాపం - అహో ఏవంవిధమిత్యేవం - స్మరన్తి - శూలే శూలాదౌ ప్రోతా యస్మిన్నితి శూలప్రోతమిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అథ దన్దశూకం సపాపమాహ ॥ యే త్విహ వై భూతానీతి ॥ యే చేహ నరాః - అత్యుల్బణస్వభావాః అత్యుగ్రస్వభావాః - యథా దన్దశూకాః సర్పాః - తద్వత్ - భూతాని - ఉద్వేజయన్తి భీషయన్తి - తేఽపి, ప్రేత్య, దన్దశూకాఖ్యే నరకే - నిపతన్తి - తమేవ దన్దశూకం విశినష్టి - యత్రేతి - హే నృప - యత్ర దన్దశూకే - దన్దశూకాస్సర్పాః, పఞ్చముఖాని - సప్తముఖాని - యేషాం తే తాదృశాః - ఉపసృత్య సమాగత్య, గ్రసన్తి - యథా - బిలేశయాన్మూషకాన్ - గ్రసన్తి, తద్వత్ - దన్దశూకా అస్మిన్సన్తీతి దన్దశూక ఇత్యవయవార్థః, అర్శ ఆదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః ❁ ॥౩౪॥ ❁ అథ సపాపమవటం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వా బాలానితి ॥ ఇహ - యే దేహినో - బాలాన్, అన్ధాన్, కాణాన్ అన్యాని వా, బలహీనాని, భూతాని, అవటాదిషు, అవటో గర్తః, యథా నిరున్ధన్తి, తథా, సంపరేతాన్, తాన్, అన్యత్ర అవటనిరోధాఖ్యే నరకే, తేష్వేవావటాదిష్వేవ, ఉపవేశ్య, సగరేణ విషయుక్తేన, వహ్నినా, ధూమేన వహ్నిసంబన్ధినా ధూమేన, నిరున్ధన్తి, అవటే నిరోధో యస్మిన్నిత్యవటనిరోధః, నిరుధ్యతేఽస్మిన్నితి నిరోధః, అవటో నిరోధో యస్మిన్నితి వాఽవయవార్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అథ పర్యావర్తమాహ ॥ యస్త్విహ వా అతిథీనితి ॥ యశ్చేహ లోకే,

దేహీ-స్వయంగృహస్వామీసన్-అతిథీన్ జ్ఞాతపూర్వాన్-అభ్యాగతాన్ అజ్ఞాతపూర్వాన్-అసకృత్-ఉపగతమన్యుఃసంజాతక్రోధః-దగ్ధుమిచ్ఛురివ-పాపేన-తిరశ్చీనేన-చక్షుషా-నిరీక్షతే-తస్యచపాపదృష్టేః-ప్రేతస్య-నిరయేఅక్షిపర్యావర్తనాఖ్యే,అక్షిణీనేత్రే-వజ్రతుణ్డాయేషాంతే-కాకాదయః-ప్రసహ్యబలాత్-ఉత్పాటయన్తి-అక్ష్ణోఃపర్యావర్తనముత్పాటనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథసూచీముఖంసపాపమాహ ॥యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరితి॥ యశ్చేహలోకే ఆఢ్యాభిమతిః ఆఢ్యోఽహమిత్య-భిమతిరభిమానోయస్య ధనగర్వవానిత్యర్థః అహంకృతః శ్రేష్ఠోఽహమితి ✻ మానీ-తిర్యక్ప్రేక్షణం యస్య-సర్వతఃగుర్వాకరపి-శఙ్కీ-ధనంచోరయిష్యతీతిశఙ్కమానః-వ్యయఃవినియోగేనార్థక్షయః-వినాశస్సమూలతఃక్షయః-తద్విషయయా-చిన్తయా-పరిశుష్యమాణం-హృదయం-వదనంచ-యస్య-అతఏవ-నిర్వృతింసుఖం-అనవగతఃఅప్రాప్తః-గ్రహఃపిశాచఇవ-అర్థంవిత్తమభితోరక్షతి-సచాపి-ప్రేత్య-తస్యార్థస్య-ఉత్పాదనాదిభి-శ్శమలంపాపం-గృహ్ణాతీతి-తథా-ఉత్పాదనంప్రథమతోమూలద్రవ్యసంపాదనం-ఉత్కర్షణంతస్యపశ్చాద్వృద్ధ్యాదినావర్ధనం-రక్షణంపాలనం ఏతత్ప్రయుక్తశమలగ్రహఇత్యర్థః॥సూచీముఖాఖ్యేనరకే-నిపతతి-సూచీముఖంవిశినష్టి ॥యత్రహవేతి॥ తం-విత్తగ్రహంధనపిశాచం-అతఏవ-పురుషాకృతింపాపం-ధర్మరాజస్యయమస్య-పురుషాః-తన్తువాయకాఇవసూత్రయుక్తయాసూచ్యావస్త్రాదివేధకారిణాఇవ-సర్వేష్వఙ్గేషు-సూత్రైః-పరివయన్తి-సూత్రప్రోతాంస్తస్యావయవాన్కుర్వన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇదంనరకవర్ణనంపాపవర్ణనంచదిఙ్మాత్రమిత్యాహ ॥ ఏవంవిధాఇతి ॥ ఏవంవిధాఉక్తవిధాః-నరకాః-శ్శతశః-స్సహస్రశో-యమాలయే-సన్తి-తేషునరకేషు-సర్వఏవాధర్మవర్తినః-అత్రానుక్త-బహువిధాధర్మపరాః-యేచేహ-ఉదితాఃఉక్తాః-అధర్మవర్తినః-

న్వాగృహపతిరసకృదుపగతమన్యుర్దిధక్షురివపాపేనచక్షుషానిరీక్షతే-తస్యచాపినిరయేపాపదృష్టేరక్షిణీవ
జ్రతుణ్డాగృధ్రకఙ్కకాకబకాదయఃప్రసహ్యోరుబలాదుత్పాటయన్తి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమ
తిరహంకృతస్తిర్యక్ప్రేక్షణస్సర్వతోఽభిశఙ్కీఅర్థవ్యయనాశచిన్తయాపరిశుష్యమాణహృదయవదనో
నిర్వృతిమనవగతోగ్రహఇవార్థమభిరక్షతిసచాపిప్రేత్యతదుత్పాదనోత్కర్షణసంరక్షణశమలగ్రహస్సూచీముఖే
నరకేనిపతతి-యత్రహవిత్తగ్రహంపాపపురుషంధర్మరాజపురుషాస్తన్తువాయాఇవసర్వతోఽఙ్గేషుసూత్రైః
పరివయన్తి ॥ ౩౭ ॥ ఏవంవిధానరకాయమాలయేసన్తిశతశస్సహస్రశస్తేషుసర్వేషుచసర్వఏవాధర్మవర్తినోయేకే
చిదిహోదితాఅనుదితాశ్చావనీపతేపర్యాయేణవిశన్తితథైవధర్మానువర్తినఇతరత్రేహతుపునర్భవఉభయశేషా
భ్యాంనివిశన్తి ✻ ॥ ౩౮ ॥ నివృత్తిలక్షణమార్గఆదావేవవ్యాఖ్యాతః, ఏతావానేవాణ్డకోశోయశ్చతుర్దశధాపు
రాణేషువికల్పితఉద్గీయతే ॥ ౩౯ ॥ యత్తద్భగవతోనారాయణస్యసాక్షాన్మహాపురుషస్యస్థవిష్ఠంరూపమాత్మ
మాయాగుణమయమనువర్ణితమాదృతఃపఠతిశృణోతిశ్రావయతిసఏవాయంభగవతఃపరమాత్మనఉపగేయం

ఉక్తేషునరకేషు-నిపతేయు-స్తేఽపి-పర్యాయేణ-తథైవ-విశన్తి-యథోక్తేషునరకేషువిశన్తి-తథా-తేష్వపివిశన్తీత్యర్థః-యద్వా-తథైవేత్యుత్తరాన్వయి-యథా-అధర్మానువర్తినోనరకేషువిశన్తి-ఏవంధర్మానువర్తినస్స్వర్గాదౌవిశన్తీత్యాహ ॥తథైవేతి ॥ ఇతరత్రస్వర్గాదౌ ॥ఇహకేవిశన్తీత్యత్రాహ ॥ఇహత్వితి॥ పునర్భవే-పునఃపున-ర్భవోజన్మ-యస్మిన్-తస్మిన్నిహమర్త్యలోకాదౌ-ఉభయశేషాభ్యాంధర్మాధర్మశేషాభ్యాం, భుక్తావశిష్టాభ్యామిత్యర్థః నివిశన్తి ✻ జాయన్తఇత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥ ❁ ఏవంప్రవృత్తిధర్మవర్తినాంమార్గఃకథితః-అథనివృత్తిధర్మవర్తినఃక్వవిశన్తీత్యత్రాహ ॥నివృత్తిలక్షణఇతి॥ నివృత్తిధర్మప్రాప్యోమార్గః-ఆదావేవద్వితీయస్కన్ధఏవ "వైశ్వానరంయాతి" త్యారభ్యకథితఇత్యర్థః- ఏవంనరకేష్వణ్డకోశాత్మకత్రైలోక్యాన్తర్భూతత్వేనైవోపవర్ణితేషు-తర్హి-మహర్జనాదిభువనానిక్వసన్తీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోద్యోగమన్వీక్ష్యాహ ॥ఏతావానితి॥అణ్డకోశఏతావానేవఉక్తవిధత్రైలోక్యాత్మకఏవేత్యర్థః-తర్హి-చతుర్దశభువనాత్మకత్వేనవ్యవహారఃపౌరాణికైఃకథమితిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నణ్డకోశంవిశినష్టి-ఇతి,యోఽణ్డకోశఃత్రైలోక్యాత్మకః-పురాణేషు,చతుర్దశధాచతుర్దశభువనాత్మకత్వేన-వికల్పితఃవిభేదితః-ఉద్గీయతే-అతలాదీనిభువనానిభూలోకే-మహరాదీనిదివోమణ్డలేఽన్తర్భావ్యాన్తరిక్షమణ్డలేనసహత్రైలోక్యాత్మకోఽణ్డకోశోఽత్రానువర్ణితః-అవాన్తరభిదామాశ్రిత్యపురాణాన్తరేషుచతుర్దశధోపవర్ణ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥౩౯॥ ❁ ఏతదణ్డకోశవర్ణనశ్రవణపఠనాదిఫలమాహ ॥ యత్తదితి ॥ మహాపురుషస్య-భగవతో-నారాయణస్య-యత్స్థవిష్ఠం-స్థూలతమం-రూపం-ఆత్మమాయాగుణమయంప్రకృతిగుణప్రచురం-అనువర్ణితం-తత్-ఆదృతో-యః-తద్వర్ణనరూపమిమం ప్రబన్ధం-ఆదరణపూర్వకం-యః-పఠతి-యశ్చ-శృణోతి-శ్రావయతివా,సోఽయమేవ-పరమాత్మనః-ఉపగేయంఉపనిషద్గమ్యం-అణిష్ఠంసూక్ష్మంసర్వత్రవ్యాపనస్వభావం-దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టందివ్యాత్మస్వరూపమపి-శ్రద్ధాభక్తిభ్యాం-విశుద్ధా-బుద్ధి-ర్య

స్య - తథాభూతస్సన్-వేద - స్థూలరూపజ్ఞానం సూక్ష్మరూపజ్ఞానఫలకమితి స్థూలరూపజ్ఞానసంపాదకమేతత్ప్రబన్ధపఠనాదికం పరంపరయా సూక్ష్మరూపవిషయకజ్ఞానఫలకమిత్యర్థః * ॥ ౪౦ ॥ * స్థూలరూపజ్ఞానస్య సూక్ష్మరూపజ్ఞానసాధనత్వమేవాహ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ భగవత-స్స్థూలసూక్ష్మే-ఉభే అపి రూపే-యథావ-చ్ఛ్రుత్వా, గురుముఖాత్ ప్రథమం స్థూలరూపేన నిర్జితమాత్మానం చిత్తం, శనైః, సూక్ష్మే-ధియా-ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపవిషయకజ్ఞానాత్మకధియా, ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపేన యేదిత్యర్థః॥ ఏవం సతి ప్రపఞ్చస్యాపి భగవద్రూపేణానుసంహితత్వాత్ క్వచిదపి వ్యాప్రియమాణం చిత్తం భగవత్యేవ నిశ్శేష్యభూతే వ్యవస్థితం భవతీతి - తస్య తత్సాధనత్వమితి భావః * ॥ ౪౧ ॥ * కింతద్భగవతస్స్థూలం రూపం యత్ జ్ఞేయత్వేనోచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం తద్వదన్నుక్తముపసంహరతి ॥ భూద్వీపేతి ॥ భువ, స్తదవాన్తరభేదానాం ద్వీపవర్షాణాం, భూమిష్ఠానాం సరితాం నదనదీనాం, మద్రీణాం-తథా-నభసోఽన్తరిక్షస్య, సముద్రాణాం-పాతాళపర్యన్తానాం భూవివరాణాం-దిశాం-నరకాణాం, భాగణలోకస్య నక్షత్రగణలోకస్య, ద్యుమణ్డలస్య చ-భశబ్దస్య దీర్ఘ ఆర్షః, సంస్థాః విన్యాసవిశేషాః-హే

హ్యాణిష్ఠమపి శ్రద్ధాభక్తివిశుద్ధబుద్ధిర్వేద ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వా యథా స్థూలసూక్ష్మరూపే భగవతో హ్యతిస్థూలే నిర్జి
తమాత్మానం శనైస్సూక్ష్మే ధియా నయేత్॥ ౪౧ ॥ శ్లో॥ భూద్వీపవర్షసరిదద్రినభస్సముద్రపాతాళదిఙ్నరకభా *
గణలోకసంస్థా। గీతా మయా తవ నృపాద్భుతమీశ్వరస్య స్థూలం వపుస్సకలజీవనికాయధామ ॥ ౪౨ ॥ *****
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, **********
************ పఞ్చమస్కన్ధే, షడ్వింశోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః ***********

నృప-మయా-తవ తుభ్యం, గీతాః కథితాః-ఏతదేవ భ్వాదిభగణలోకపర్యన్తం జగత్సకలజీవసమూహస్య, ధామ్న ఆశ్రయభూతస్య, భగవతః, అద్భుతం విచిత్రం, స్థూలం, వపుశ్శరీరమ్ * ॥ ౪౨ ॥ **************************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సూతేన తచ్చరణకమ
లపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్య విదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభా
గవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. * పఞ్చమస్కన్ధ
వ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమః
సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.
********హరిః ఓం తత్సత్.********

* * *

ఓం శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

రాజోవాచ ॥ నివృత్తిమార్గః కథిత ఆదౌ భగవతా యథా। క్రమయోగోపలబ్ధేన బ్రహ్మణా యదసంసృతిః ॥ ౧ ॥
ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవ త్రైగుణ్యవిషయో మునే। యోఽసావలీనప్రకృతేర్గుణసర్గః పునః పునః ॥ ౨ ॥ అధర్మలక్ష
ణా నానానరకాశ్చానువర్ణితాః। మన్వన్తర❁శ్చ వ్యాఖ్యాత ఆద్యస్స్వాయంభువో ॥ ౩ ॥ యతః ❁ ప్రియవ్రతో

ఏవంనానావిధనరకేషు తత్ప్రాప్తిహేతుషూచ్చావచేషు పాపేషు చోపవర్ణితేషు తన్నిస్తారోపాయం పిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమనువదతి ॥ నివృత్తిమార్గ ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ భగవతా త్వయా - ఆదౌ ద్వితీయే-నివృత్తిమార్గః -యథావ-త్కథితః-నివృత్తిర్నివృత్తిధర్మః - మోక్షధర్మ ఇతియావత్ - తస్య కామాదినివృత్తిపూర్వకత్వాత్తేన ప్రాప్యో మార్గః నివృత్తిమార్గః ముక్తిః - ముక్తిస్వరూపతదుపాయాదికం సర్వం "గృహాత్ప్రవ్రజితో ధీరః పుణ్యతీర్థజలాప్లుత" ఇత్యాదినా కథితమిత్యర్థః। కోసౌ నివృత్తిమార్గ ఇత్యత్రాహ ॥ క్రమయోగేతి ॥ క్రమః స్వవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపకర్మయోగానుష్ఠానక్రమః-ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగో భగవద్భక్తియోగశ్చ తత్త్రిణయోగశబ్దేన వివక్షితా - క్రమయోగాభ్యాముపలబ్ధేన జ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతేన భక్తియోగేనో - పలబ్ధేన ప్రాప్తేన-బ్రహ్మణా హేతునా - అసంసృతిర్ముక్తిరితి-యత్- ఏష నివృత్తిమార్గ ఇత్యర్థః - బ్రహ్మణ ఇతి షష్ఠ్యన్తపాఠే తు-బ్రహ్మణః-క్రమయోగోపలబ్ధేన జ్ఞానకర్మయోగాభ్యాముపలబ్ధేన-భక్తియోగేనేతి శేషః - కేచిదత్ర-క్రమయోగోఽర్చిరాదిప్రాప్తి- స్తేన - ఉపలబ్ధో-బ్రహ్మచతుర్ముఖ - స్తేనసహ-అసంసృతిర్మోక్షో భవతి "బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే। పరస్యాన్తే కృతాత్మానః ప్రవిశన్తి పరం పద" మితి వచనాదిత్యాచక్షతే॥ తన్న "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యేఽథ సంపత్స్య" ఇతి శరీరపాతావధిమాత్రవిలమ్బశ్రవణవిరోధాపత్తేః "బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే" ఇతి వచనస్య "తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తి సర్వే" ఇతి శ్రుతేశ్చ-పుణ్యవిశేషవశాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తజీవవిషయత్వాత్ - పుణ్యవశాచ్చతుర్ముఖలోకం ప్రాప్య తత్ర నిర్వృత్తోపాసనాః బ్రహ్మణా సహ ముచ్యన్త ఇతి తదర్థః ❁ ॥౧॥ ❁ తథా- హే మునే-త్రైగుణ్యవిషయః-ప్రవృత్తిలక్షణశ్చ - మార్గః, కథితః-కాపిలే, త్రైగుణ్యవిషయః త్రైగుణ్యయుక్తపురుషాధికారః - ప్రవృత్త్యా సుఖదుఃఖాదిసాధనధర్మేణ లక్ష్యతే ప్రాప్యత ఇతి ప్రవృత్తిలక్షణః-లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం - ప్రవృత్తిర్లక్షణం యస్యేతి వా - కోసౌ ప్రవృత్తిలక్షణో మార్గ - స్తత్రాహ॥ అలీనప్రకృతేరవినష్టప్రకృతిసంబన్ధస్య - యోఽసౌ పునః పున-ర్గుణసర్గః - సృజ్యతేఽనేనేతి సర్గః - గుణః గుణత్రయం-సర్గో, యస్య ,సగుణసర్గః, పునః పునస్సుఖదుఃఖభోగార్థగుణకార్యరూపదేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః, దేహో హి కర్మఫలభూతసుఖదుఃఖాదిభోగాయ పుణ్యాపుణ్యాత్మకప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణా ప్రాప్యతే - కర్మ హి దేహసంబన్ధోపాదానద్వారా సుఖదుఃఖాదిసాధనం - న సాక్షాత్- అతో గుణసర్గః ప్రవృత్తిలక్షణో మార్గో భవతి ❁ ॥౨॥ ❁ అధర్మః, కారణతయా లక్షణం- యేషాం, తే-నానావిధాః, నరకాశ్చా-నువర్ణితాః, తథా-స్వాయంభువః స్వాయంభువసంబన్ధీ , ఆద్యో, మన్వన్తరశ్చ వ్యాఖ్యాతః ❁ ॥౩॥ ❁ కోఽసౌ స్వాయంభువః-యత్సంబన్ధి మన్వన్తరో వ్యాఖ్యాత, స్తత్రాహ ॥ యతః , ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ - యతః స్వాయంభువమనోః-ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-వంశస్సంతతిః- అపత్యభూతావితి యావత్ - తథా-తచ్చరితాని ప్రియవ్రతోత్తానపాదయోశ్చరితాని చ-వ్యాఖ్యాతానీత్యర్థః - తథా-ద్వీపాదీన్-భూమణ్డలస్య సంస్థానం - జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం - వివరాణామతలాదీనాం-సంస్థానం చ. భాగాదిభిర్వ్యాఖ్యాతవానసీతి శేషః - భాగోఽవాన్తరవిభాగః - లక్షణమసాధారణాకారః-మానం పరిమాణం-కింబహునా-యథేదం భగవానసృజత్ యాదృగ్విధమిదం జగద్భగవానసృజ - త్తథైవ వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః - ఏవముక్తానువాదః క్రమానాదరేణ కృత- స్తత్రాయం క్రమ ఆర్థో వివక్షితః - ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మః "మన్వన్తరశ్చ వ్యాఖ్యాత ఆద్యస్స్వాయంభువో యత" ఇతి చ తృతీయస్కన్ధార్థానువాదకం అధర్మలక్షణా ఇతి పూర్వార్ధం - ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాది చ చతుర్థస్కన్ధప

ప్సుమస్థనార్థానువాదకమితి॥౪॥౫॥ఏవముక్తమనూద్యాథపూర్వస్కన్ధాన్తేఽనువర్ణితంనరకనిస్తరణోపాయంపృచ్ఛతి॥అధునైవే
తి॥ హేమహాభాగ-భాగోవివేకాత్మకోబుద్ధివిశేషః-వివేకేనహేయముపాదేయంచవిభజ్యతే- భజ్యతేవిభజ్యతేనేనేతిభా
గః-కరణేఘఞ్-మహాన్భాగోయస్యసఃమహాభాగః,నానావిధాః,ఉగ్రాః,తీవ్రాః,యాతనాః, యేషుతాన్,నరకాన్,నరః,అధు
నైవ,ఆశు, యథైవనేయాత్ యేనసాధనేననప్రాప్నుయాత్,తత్సాధనం, మేమహ్యాం, వ్యాఖ్యాతు,మర్హసి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁
ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిస్తావదకృతనిష్కృతిభిరవశ్యం స్వదురితానుసారేణ నరకాఃప్రాప్యన్త ఏవేతివద
న్నవశ్యం దురితప్రతీకారే యతితవ్యమిత్యాహ ॥ నచేదితిద్వాభ్యాం ॥ మన ఉక్తిపాణిభిః మనోవాక్కాయైః, కృత
స్య - అంహసః పాపస్య - అపచితిం ప్రాయశ్చిత్తాదిభిః క్షయం - యదా - ఇహైవలోకే - యదినకుర్యాత్ - తదా-స
వై అకృతనిష్కృతిః-దేహీ - ప్రేత్యమృత్వా-ధ్రువంనూనం-నరకా-నుపైతిప్రాప్నోతి - నరకాన్విశినష్టి ॥ భవతఃతుభ్యం- మేమ
యా-యేనరకాస్తిగ్మాస్తీవ్రా -యాతనా-యేషు-తాదృశాః కీర్తితాఃకథితాః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁తస్మాదకృతనిష్కృతేర్నరకప్రా
ప్తేర్దుర్నివారత్వా - త్పురైవమృత్యోర్మరణాత్పూర్వమేవ-మవిపద్యతావిపత్తిమగచ్ఛతా -పటుతరేణేత్యర్థః-ఆత్మనాదేహే
న-ఇహైవలోకే-పాపస్య - నిష్కృతా-వాశు-యతేత-కింకృత్వా-దోషస్యపాపస్య -గురులాఘవంభావప్రధానోనిర్దేశః-గౌ
రవలాఘవే-దృష్ట్వా - యథాయోగ్యం-ప్రాయశ్చిత్తా-యతేతేత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః- యథా-రుజాంరోగాణాం-నిదానజ్ఞో-భి
షక్-రోగానుసారేణ-చికిత్సితంప్రతీకారం-కుర్యాత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ఏవంప్రతిపదోక్తంప్రాయశ్చిత్తమేవోపాయఇత్యుక్తం-
విషయపరవశస్యనరస్య పునఃపునఃపాపాచరణశీలత్వాత్తేషామానన్త్యాత్ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానాసంభవాత్తత్సంభవేపిపున
ర్దురితసంభావనయాఽకృతప్రాయత్వాన్నేదంప్రశ్నస్యోత్తరమితివదన్నుపాయాన్తరంపృచ్ఛతిరాజా ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యామి

త్తానపాదౌవంశస్తచ్చరితానిచ । ద్వీపవర్షసముద్రాద్రినద్యుద్యానవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ ధరామణ్డలసంస్థానంభా
గలక్షణమానతః।జ్యోతిషాంవివరాణాంచయథేదమసృజద్విభుః ॥ ౫ ॥ అధునైవమహాభాగయథైవనరకా
న్నరః।నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౬॥శ్రీశుకఉవాచ॥నచేదిహైవాపచితింయథాఽం
హసఃకృతస్యకుర్యాన్మనఉక్తిపాణిభిః । ధ్రువంసవైప్రేత్య* నరకానుపైతియేకీర్తితామేభవత*స్తిగ్మయాత
నాః॥ ౭ ॥తస్మాత్పురైవాశ్విహపాపనిష్కృతౌయతేతమృత్యోరవిపద్యతా*ఽఽత్మనా। దోషస్యదృష్ట్వాగురు
*లాఘవంయథాభిషక్చికిత్సేతరుజాంనిదానవిత్ ॥ ౮ ॥ రాజోవాచ ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యాం యత్పాపంజానన్న
ప్యాత్మనోహితమ్ । కరోతిభూయోవివశఃప్రాయశ్చిత్తమథోకథమ్ ॥ ౯ ॥ క్వచిన్నివర్తతేఽభద్రాత్క్వ
చిచ్చరతితత్పునః । ప్రాయశ్చిత్తమథోఽ*పార్థంమన్యేకుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ క
ర్మణాకర్మనిర్హారోనహ్యాత్యన్తికఇష్యతే । అవిద్వదధికారిత్వాత్ప్రాయశ్చిత్తవిమర్శనమ్ ॥ ౧౧ ॥ నాశ్నతఃప

తిద్వాభ్యామ్ ॥ యద్యస్మాత్-దృష్టశ్రుతాభ్యాంప్రత్యక్షేణశిష్టగర్హాదినా-శాస్త్రశ్రవణేనచా - త్మనఃస్వస్య- అహితంఅనిష్ట
సాధన-మితి-జానన్నపి-పునః - వివశఃవిషయపరవశః-పాపం-కరోతి అథోఅతః-ప్రాయశ్చిత్తం - కథంకథంవ్యవస్థితం-తద్దు
రితశోధకంకథంభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁అభద్రాత్ పాపాత్ క్వచి-న్నివర్తతే-విషయపరవశః-క్వచిదభద్రం-పునశ్చరతిక
రోతి-అథోఅతః-కృతమపిప్రాయశ్చిత్త - మపార్థంవ్యర్థం-కుఞ్జరశౌచవత్-యథాకుఞ్జరోగజః- స్నాతః-పునః-స్వశిరసి-ధూ
ళిం-ప్రక్షిపతీతి-తస్య - శౌచంస్నానం-వ్యర్థం-తద్వత్ -కృతమపి-ప్రాయశ్చిత్తం-వ్యర్థంమన్యే -అతః-ఉపాయాన్తరమేవకథయి
తవ్యమితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఏవముక్తేనిరవశేషతయాదురితనివర్తకంవివక్షుస్తావత్ప్రాయశ్చిత్తమపి కతిపయదురితనివర్త
కత్వేనాధికారిభేదేనవ్యవస్థితమన్యథా ప్రాయశ్చిత్తవిధాయకమన్వాదిస్మృతివైయర్థ్యం స్యాదిత్యాహభగవాన్ శ్రీశుకః ॥
కర్మణేతి ॥ కర్మణాప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాఖ్యేనకర్మణా-కర్మణఃపాపకర్మణో-నిర్హారఃఅపనోదః- ఆత్యన్తికఃపునఃపాప
సంబన్ధరహితో-నేష్యతే - యథోద్దేశమేవదురితనివర్తకంప్రాయశ్చిత్తం - నతుజ్ఞానవదుత్తరాఘస్యాప్యసంశ్లేషకరం-నవా
పూర్వాఘస్యాపిసాకల్యేనవినాశకమితిభావః - తర్హి ప్రాయశ్చిత్తవిధివైయర్థ్య-మతఆహ ॥ అవిద్వదధికారిత్వాత్ అవిదుషః
అపరమాత్మోపాసకస్య - అహంకారమమకారరాగద్వేషాదిమతః- ప్రాయశ్చిత్తేఅధికారిత్వాత్ - విదుషఉత్తరపూర్వాఘ
యోరశ్లేషవినాశకరస్యవేదనస్యైవసత్త్వాన్నతత్పాపనివృత్తయేప్రాయశ్చిత్తాపేక్షేతియద్యపితద్విధివైయర్థ్యం- తథాప్య
విదుషస్తాత్కాలికరోగోపశామకౌషధాదివత్కతిపయదురితనిరసనాయ ప్రాయశ్చిత్తమపేక్షితమితినతద్విధివైయర్థ్యమితి
భావః॥ఏతదేవోచ్యతే।ప్రాయశ్చిత్తవిమర్శనమితి॥విమృశ్యతఇతివిమర్శనం “ కృత్యల్యుటోబహుళ ,, మితిబహుళవచనాత్క
ర్మణిల్యుట్, పాపవిశేషనివర్తకత్వేనప్రాయశ్చిత్తవిశేషోవిమృశ్యతే- నకార్త్స్న్యేనేత్యర్థః-యద్వా - విమృశ్యతేవివిచ్య
తేపృథక్క్రియతేనివర్త్యతేఽనేనపాపమితికరణేల్యుట్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాన్యధికారిభేదేనకతిప

యదురితనిరసనక్షమాణి - వేదనంతునిశ్శేషతోదురితనివర్తనద్వారానరకపరిహారకమిత్యుక్తం - తర్హితాదృశంవేదనంకైరుపాయైర్నిష్పద్యతఇత్యపేక్షాయాంతన్నిష్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపాయైర్నియమైస్తన్నిష్పద్యతఏవేతిసదృష్టాన్తమాహ॥నాశ్నతఇతి ॥ పథ్యమేవాన్న - మశ్నతః-పురుషాన్-వ్యాధయోరోగా-నాభిభవన్తినబాధన్తేహి-హేరాజన్ - ఏవంతథా-నియమకృత్ వక్ష్యమాణతథావిధనియమకారీ - పుమాన్-శనైః-క్షేమాయదుఃఖాసంభిన్ననిరతిశయసుఖాయ - కల్పతేక్షేమతేముక్తోభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ శనైరిత్యనేనేయంప్రణాడ్యత్రాభిప్రేతా - తావత్తపఆదిభిర్నియమైర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివృత్తిః - తతోవేదనస్య నిష్పత్తి - స్తతో బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపూర్వోత్తరాఘవినాశాశ్లేషౌ - తతోబ్రహ్మప్రాప్తి - స్తతః క్షేమ ఇతి ॥ నియమాన్దర్శయం స్తేషాం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివర్తకత్వమాహ ॥ తపసేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తపసా అనశనాదినా “ తపసాఽనాశకేనే ” తి, శ్రుతేః - అనాశకేనేత్యత్యశననిషేధః - నతుసుతరామశననిషేధః - తథాసతి దేహధారణాసంభవే నోపాసనాఽనిష్పాదాత్ - తథాచోక్తం భగవతా “ యుక్తాహారవిహారస్యే ” తి, బ్రహ్మచర్యేణ ఋుత్వితరకాలికస్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శమేనాన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణ - దమేనబాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ - త్యాగేనసత్పాత్రదానేన - సత్యశౌచాభ్యాం - సత్యం భూతహితకారిత్వ - మనృతావదనంచ-శౌచంసదాచారః - యమఃకామానభిష్వఙ్గః నియమఃవర్ణాశ్రమధర్మః- పఞ్చమహాయజ్ఞాదిః - ఏభిర్ధీరాఃశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వసహనశీలాః - ధర్మజ్ఞాఃనిరతిశయసుఖసాధనోపాసనాత్మకధర్మప్రతిపాదకశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః - శ్రద్ధయాస్వచికీర్షితవిషయకత్వరయా - యుక్తాస్సన్తః - దేహవాగ్బుద్ధిజంకరణత్రయజం-మహదప్య - ఘంవేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకం,అనలోవహ్నిః,వేణుగుల్మమివ,క్షిపన్తిఅపనుదన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవంతపఆదిభిర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకేఽఘేనిరస్తేతతఉత్పన్నయావేదనయాబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకమఘంనిరస్యన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి “ మనుష్యాణాంసహస్రేషుకశ్చిద్యతతిసిద్ధయే ” ఇత్యుక్తరీత్యోక్తవిధాధికారిణాందుర్లభత్వాభిప్రాయేణకేచిదిత్యుక్తం , యేకేచి-ద్వాసుదేవః-పరమయనంప్రాప్యంప్రాప్తిసాధనమాధారశ్చయేషాం , తాదృశాస్సన్తః - తపఆదిభి-ర్నిష్పన్నయా-కేవలయాభక్త్యోపాసనాత్మకవేదనయా-కార్త్స్న్యేనా , ఘంవాసుదేవప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం - భాస్కరస్సూర్యో - నీహారంతుహినమివ-ధున్వన్తినిరస్యన్తి; కేవలయేత్యనేనభక్తేరుత్పత్తావేవతపఆద్యపేక్షా-తపఆదిభిరుత్పన్నాభక్తిఃకేవలైవపాపంక్షపయతీత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కార్త్స్న్యేనధున్వన్తీత్యేతదేవప్రతిపాదయతి ॥ నేతి ॥ హేరాజన్,అఘవాన్పాపీ , తపఆదిభిఃకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిః ప్రాయశ్చిత్తై-స్తథా-నపూయేతనశుధ్యేత్,కథం,యథా,కృష్ణేభగవత్య - ర్పితఃసమర్పితః- ప్రాణఃజీవాత్మా,యేన,తాదృశః“ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే ” తి , శ్రుత్యుక్తరీత్యాభగవచ్చరణారవిన్దయోస్సంన్యస్తాత్మస్వరూపస్సన్నిత్యర్థః - తత్పూరుషాణాంభాగవతానాం,నిషేవయా - యథాపూయేత-తథా ॥కృష్ణార్పితప్రాణఃకార్త్స్న్యేనాఘంధున్వన్పూయేత-అఘవాన్తపఆదిభిస్తునకార్త్స్న్యేనపూయేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఉక్తంనిశ్శేషదురితక్షపణమథభగవద్భక్తియోగంవిశినష్టి॥సధ్రీచీనఇతి ॥ లోకేశ్రేయస్సాధనత్వేనవిచార్యమాణేషూపాయసముదాయే - అయంభగవద్భక్తిరూపః,పన్థాఃఉపాయ-స్సధ్రీచీనఃసమీచీనః,కృతః-హియతః - అకుతోభయఃకుతశ్చిదపిభయరహితః - క్షేమఃఆనన్దఃమోక్షాత్మకో-భవతి - అతఏవ-శోభనాచారాః-సాధవో,నారాయణపరాయణాస్సన్తో - యత్రభగవద్భక్త్యాత్మకే-పథి- వర్తన్తఇతి శేషః - అత్ర “ వాసుదేవపరాయణాః,నారాయణపరాయణా ” ఇత్యనయోర్మధ్యపఠితేన“కృష్ణార్పితప్రాణ ” ఇత్యనేనాత్మభరసమర్పణపూర్వకంభగవత్యేవోపాయోపేయభావానుసంధానమేవవాసుదేవనారాయణపరాయణత్వమితిసూచ్యతే-ఏవంచన్యాసయోగోఽపినిరతిశయక్షేమంకరఇతిసూచితం,సచస్వతోవాభక్త్యఙ్గతయావేత్యన్యత్ * ॥ ౧౭ ॥ * ఏవంనానావిధానన్తదుస్సహనరకప్రాప్తినిమిత్తదురితనిస్తరణోపాయోభగవద్భక్తియోగఏవేత్యభిధాయ-ప్రాయశ్చిత్తాన్యపిభగవత్పరాఙ్ముఖంననిష్పునన్తీత్యాహ॥ప్రాయశ్చిత్తాన్యపీతి॥ చీర్ణాన్యనుష్ఠితాని - ప్రాయశ్చిత్తానినారాయణపరాఙ్ముఖం-కదాచిదపినారాయణమస్మరన్తంననిష్పునన్తినపవిత్రయన్తి

థ్యమేవాన్నంవ్యాధయోఽభిభవన్తిహి । ఏవంనియమకృద్రాజన్ శనైఃక్షేమాయకల్పతే ॥ ౧౨ ॥ తపసా
బ్రహ్మచర్యేణశమేనచదమేనచ । త్యాగేనసత్యశౌచాభ్యాంయమేననియమేనచ ॥ ౧౩ ॥ దేహవాగ్బుద్ధిజం ధీరా
ధర్మజ్ఞాశ్శ్రద్ధయాన్వితాః।క్షిపన్త్యఘంమహదపివేణుగుల్మమివానలః ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్కేవలయాభక్త్యా వా
సుదేవపరాయణాః।అఘంధున్వన్తికార్త్స్న్యేననీహారమివభాస్కరః ॥ ౧౫ ॥ నతథాహ్యఘవాన్రాజన్ పూ
యేతతపఆదిభిః । యథాకృష్ణార్పితప్రాణస్తత్పూరుషనిషేవయా ॥ ౧౬ ॥ సధ్రీచీనోహ్యయంలోకేపన్థాః
క్షేమోఽకుతోభయః। సుశీలాస్సాధవోయత్రనారాయణపరాయణాః ॥ ౧౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తానిచీర్ణానినా

యథా-సురయాపూర్ణం - భాణ్డం - ఆపగాః గఙ్గాద్యాః - తద్వత్, నారాయణస్మరణగర్భాణ్యేవ ప్రాయశ్చిత్తాని చీర్ణాని పునన్తి న కేవలానీతి భావః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం మధునైవమహాభాగయథైవ నరకాన్నర,, ఇతి ప్రశ్నస్య పరిహార ఉక్తో భవతీత్యాహ॥ సకృదితి ॥ యైర్నరై - రిహ లోకే - తస్య భగవతో - గుణేషు, రాగి ఆసక్తం - మనః, కృష్ణపదారవిన్దయోః, సకృన్నివేశితం - తే నరాః, యమం - పాశధారిణో యమభటాంశ్చ - స్వప్నేఽపి, న పశ్యన్తి - కుతః - హి యస్మాత్ - తే - చీర్ణనిష్కృతాః - నిష్కృతిర్నిష్కృతం - భావే క్తః - చీర్ణం కృతం - నిష్కృతం - సకృత్కృష్ణపదారవిన్దయోర్మనోనివేశనరూపం, యైస్తాదృశాః - సకృన్నివేశితమిత్యనేనాయమర్థోఽభిప్రేతః - నిష్పన్నభగవద్భక్తియోగానాం నిరయప్రాప్తినిమిత్తసమస్తవృజినవిధూననేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపభగవత్ప్రాప్తిరితి కిము వక్తవ్యం, యత - స్తద్గుణశ్రవణనామస్మరణాద్యన్యతమేనాపి మనసస్తచ్చరణనివేశరూపో భక్తియోగారమ్భ ఏవ సుతరాం యమవశ్యతాపరిహారక ఇతి ॥ తథా చోక్తం భగవతా " నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే। స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి,, ఇత్యాది చ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథ భక్తియోగారమ్భస్యాపి కైముత్యన్యాయేన దురితనివర్తకతాం శనైర్ముక్త్యుపాయతాం చ వక్తుమన్యాపదేశేనాపి స్మృతస్య భగవన్నామ్నో భక్తియోగారమ్భవిరోధిదురితనివర్తకత్వే దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తోష్యన్ ప్రతిజానీతే ॥ అత్రైవేతి ॥ ఆస్తాం తావన్నిష్పన్నభక్తియోగస్యారబ్ధభక్తియోగస్య వా, న, యమవశ్యతేతి - అన్యాపదేశేనాపి నామోచ్చారణస్య యమవశ్యతాపరిహారకత్వం భక్తియోగారమ్భకారణత్వం చేత్య, త్రైవ - పురాతనమితిహాస - ముదాహరన్తి దృష్టాన్తత్వేన కథయన్తి॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ దూతానామితి ॥ విష్ణుయమయోర్దూతా, స్తేషాం సంవాదరూపమితిహాసం - మే - కథయతో - మత్తో,

రాయణపరాఙ్ముఖైః । న నిష్పునన్తి రాజేన్ద్ర సురాభాణ్డమివాపగాః ॥ ౧౮ ॥ సకృన్మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్నివేశితం తద్గుణరాగి యైరిహ। న తే యమం పాశభృతశ్చ తద్భటాన్ స్వప్నేఽపి పశ్యన్తి హి చీర్ణనిష్కృతాః ॥ ౧౯ ॥

అజామిళోపాఖ్యానమ్.

అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । దూతానాం విష్ణుయమయోస్సంవాదం తం నిబోధ మే ॥ ౨౦ ॥ కన్యాకుబ్జే ద్విజః కశ్చిద్దాసీపతిరజామిళః। నామ్నా నష్టసదాచారో దాస్యాస్సంసర్గదూషితః ॥ ౨౧ ॥ బన్ధ్యక్షైః కైతవైశ్చౌరైర్గర్హితాం వృత్తిమాశ్రితః। బిభ్రత్కుటుమ్బమశుచిర్యాతయామాస దేహినః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం నివసతస్తస్య లాలయా❋నస్య తత్సుతాన్। కాలోఽభ్యయాన్మహారాజ❋న్నష్టాశీత్యాఽఽయుషస్సమాః॥ ౨౩॥ తస్య ప్రవయసః పుత్రా దశ తేషాం తు యోఽవమః । బాలో నారాయణో నామ్నా పిత్రోశ్చ దయితో భృశమ్॥ ౨౪॥ స బద్ధహృదయస్తస్మిన్నర్భకే కలభాషిణి ।నిరీక్షమాణస్తల్లీలాం ముముదే జరఠో భృశమ్॥ ౨౫ ॥ భుఞ్జానః ప్రపిబన్ ఖాదన్ బాలకం స్నేహయన్త్రితః । భోజయన్ పాయయన్ మూఢో న వేదాగతమన్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥ స ఏ

నిబోధ శృణు ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ప్రతిజ్ఞాతమితిహాసమాహ॥ కన్యాకుబ్జ ఇత్యాదినా॥ కన్యాకుబ్జాఖ్యే, జనపదే, కశ్చి, న్నామ్నా, అజామిళ ఇతి, ప్రసిద్ధో, ద్విజః - దాస్యాశ్శూద్రాయాః, పతి, రాసీదితి శేషః, స చ, నష్ట, స్సమాచారః స్వవర్ణాశ్రమధర్మో - యస్య - తాదృశః - తత్ర హేతుః - దాస్యా, స్సంసర్గేణ, దూషితః పతితః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ గర్హితామార్యైర్గర్హితాం - వృత్తి, మాశ్రితో, బన్ధ్యక్షైః భాషాబన్ధనపూర్వకాణి ద్యూతాని బన్ధ్యక్షాః, తైః, కైతవైశ్శాఠ్యై, శ్చౌర్యైశ్చ, కుటుమ్బం - బిభ్రత్ - నిత్యమశుచిః, యదా బన్ధ్యక్షాదిభిః - కుటుమ్బస్యానిర్వాహః - తదా - దేహినః ప్రాణినో - యాతయామాస పశుపక్షిమృగాదీన్ హింసితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం - నివసతో జీవత - స్తస్యాః దాస్యాః - సుతాన్ స్వోత్పాదితాన్ - లాలయా❋నస్య లాలనం - కుర్వతః - హే మహారాజన్ - సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా" ద్రాజాహ,, రితి టజభావః, కాలః - అభ్యయాత్ అతిక్రాన్తః - కియాన్కాలోఽతిక్రాన్త స్తత్రాహ॥ అష్టాశీతిపరిమితాః - ఆయుషస్సంబన్ధిన్య - స్సమాస్సంవత్సరాః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్య - ప్రవయసః వార్ధకయుక్తస్య, దశ, పుత్రాః - స్థితా, స్తేషాం మధ్యే - యోఽవమః కనీయాన్ - బాల ఏవ స్థిత - స్స చ - నామ్నా, నారాయణ ఇతి ప్రసిద్ధః - ప్రవయసః పుత్రోత్పత్తికథనమపి పాపాతిశయజ్ఞాపనార్థం "తస్యాం చైవ ప్రసూతస్య నిష్కృతిర్న విధీయత,, ఇతి స్మరణాత్ - స నారాయణాఖ్యః - పిత్రోః మాతాపిత్రోః, భృశం నితరాం, దయితః ప్రియః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స ద్విజః, తస్మిన్ - అర్భకే నారాయణనామ్ని, కలభాషిణి అవ్యక్తమధురభాషిణి, బద్ధహృదయః ఆసక్తచిత్తః, తస్యార్భకస్య, లీలాం చేష్టాం, నిరీక్షమాణః, జరఠః జీర్ణః, భృశం, ముముదే హృష్టవాన్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ స్వయం భుఞ్జానో - బాలకమపి - తత్స్నేహపరవశో - భోజయన్ - స్వయం పిబన్, తమపి - పాయయన్, మూఢోఽజ్ఞస్స - న్నాగతం ప్రాప్తం - మృత్యుం - న వేద ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవం - వర్తమాన - స్స ద్విజః - మృత్యుకాలే - ఉపస్థితే సత్య - జ్ఞో -

నారాయణాఖ్యే-పుత్రఏవ-మతించకారమతిమాసక్తామకరోదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సోఽజామిళః-త్రీన్ పురుషాన్-దృష్ట్వా-ఆకులేన్ద్రియఃవ్యాకులచిత్తః-దూరేక్రీడాసక్తం-నారాయణాహ్వయం,పుత్రం-ప్లావితేనప్లుతత్వంనీతేన-ప్లుతీకృతేనేతియావత్-స్వరేణో-చ్చైః-రాజుహావనారాయణేత్యాహూతవాన్-కథంభూతాన్ పురుషాన్-పాశాహస్తేషుయేషాం-భృశదారుణాన్ అత్యుగ్రరూపాన్-వక్రాణికుటిలాని-తుణ్డానిముఖాని-యేషాం-ఊర్ధ్వముఖానిరోమాణియేషాం-తాన్-ఆత్మానం-యమాలయంప్రతి-నేతు-మాగతాన్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-ముఖేన-యద్ధరేఃకీర్తనం,నామ,హరిఃకీర్త్యతేయేనేత-ద్ధరికీర్తనమితినామవిశేషణం-త-న్నిశమ్యశ్రుత్వా-హేమహారాజ-భర్తుఃభగవతః-పార్షదాః-సహసాత్వరయా-అభ్యపతన్ఆజగ్ముః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తేఽభిపతితావిష్ణుదూతాః-ఓజసాబలాత్కారేణ-దాసీపతి-మజామిళం-అన్తర్హృదయా-ద్వికర్షతఃయమప్రేష్యాన్-వారయామాసుః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఏవంనిషేధితాస్తేవైవస్వతస్యయమస్యపురస్సరాభృత్యాఊచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కఇతి ॥ ధర్మరాజస్యయమస్య,శాసనంఆజ్ఞాం-ప్రతిషేద్ధారో-యూయం-కే,కస్యవాసమ్బన్ధినః,కస్మాల్లోకాదాగతాః-అస్య-కస్మాద్గుణలేశాద్ధేతోః-ధర్మరాజస్య-శాసనం,నిషేధథ-యూయం-కిం-దేవాః,ఉత-ఉపదేవాఃగన్ధర్వాః,అథవా-సిద్ధశ్రేష్ఠాః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఏవంపృష్ట్వాపునస్తాన్ వర్ణయన్తోయమశాసనప్రతిషేధప్రయోజనంపృచ్ఛన్తి ॥ సర్వఇతిత్రిభిః ॥ సర్వే, యూయం-పద్మపలాశేఇవాఅక్షీణియేషాం-పీతం,కౌశేయం క్రిమికోశోత్థం,

వంవర్తమానోఽజ్ఞోమృత్యుకాలఉపస్థితే । మతించకారతనయేబాలేనారాయణాహ్వయే ॥ ౨౭ ॥ సపాశహస్తాంస్త్రీన్దృష్ట్వాపురుషానతిదారుణాన్ । వక్రతుణ్డానూర్ధ్వరోమ్ణఆత్మానంనేతుమాగతాన్ ॥ ౨౮ ॥ దూరేక్రీడనకాసక్తంపుత్రంనారాయణాహ్వయమ్ । ప్లావితేనస్వరేణోచ్చైరాజుహావాకులేన్ద్రియః ॥ ౨౯ ॥ నిశమ్యమ్రియమాణస్యముఖతోహరికీర్తనమ్ । భర్తుర్నామమహారాజపార్షదాస్సహసాఽపతన్ ॥ ౩౦ ॥ వికర్షతోఽన్తర్హృదయాద్దాసీపతిమజామిళమ్ । యమదూతాన్విష్ణుదూతావారయామాసురోజసా ॥ ౩౧ ॥ ఊచుర్నిషేధితాస్తాంస్తేవైవస్వతపురస్సరాః । కేయూయంప్రతిషేద్ధారోధర్మరాజస్యశాసనమ్ ॥ ౩౨ ॥ కస్యవాకుతఆయాతాఃకస్మాదస్యనిషేధథ । కిందేవాఉపదేవావాయూయంకింసిద్ధసత్తమాః ॥ ౩౩ ॥ సర్వేపద్మపలాశాక్షాః పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినఃకుణ్డలినోలసత్పుష్కరమాలినః ॥ ౩౪ ॥ సర్వేచనూత్నవయసస్సర్వేచారుచతుర్భుజాః । ధనుర్నిషఙ్గాసిగదాశఙ్ఖచక్రామ్బుజశ్రియః ॥ ౩౫ ॥ దిశోవితిమిరాలోకాఃకుర్వన్తస్స్వేనరోచిషా । కిమర్థంధర్మరాజస్యకింకరాన్నోనిషేధథ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తాయమదూతైస్తైర్వాసుదేవోక్తకారిణః । తాన్ప్రత్యూచుఃప్రహస్యేదంమేఘనిర్హ్రాదయాగిరా ॥ ౩౭ ॥ విష్ణుదూతాఊచుః ॥ యూయంవైధర్మరాజస్యయదినిర్దేశకారిణః । బ్రూతధర్మస్యనస్తత్త్వం యచ్చాధర్మస్యలక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ కథంస్విద్ధ్రియతేదణ్డఃకించాస్యస్థానమీప్సితమ్ । దణ్డ్యాఃకింకారిణస్సర్వేఆహోస్విత్కతిచిన్నృణామ్ ॥ ౩౯ ॥ యమదూతాఊచుః ॥

శ్రీవిష్ణుదూతయమదూతయోస్సంవాదఘట్టః

వాసోవస్త్రం-యేషాం-కిరీటాన్యేషాంసన్తీతితథా-కుణ్డలేయేషాంస్తఇతితథా, లసన్త్యఃపుష్కరమాలాఃకమలమాలాఏషాంసన్తీతితథాసర్వే-యూయం-నూత్నం నవం-వయః-యేషాంతే-చారవస్సున్దరాః-శ్చత్వారో-భుజా-యేషాం-ధనురాదీనాం-శ్రీశ్శోభా-యేషాం-ధనురాదిధరాఇత్యర్థః-తత్రనిషఙ్గఇషుధిః-అసిఃఖడ్గః-అమ్బుజంకమలం-స్వేన,రోచిషా,దిశో-వితిమిరాలోకాః-విగతం-తిమిరంతమః-యస్మా-త్సవితిమిర,స్స-ఆలోకఃప్రకాశో-యాసాం-తాదృశీఃకుర్వన్తఇత్యర్థః-ధర్మరాజస్య-కింకరాన్-నోఽస్మాన్-కిమర్థంనిషేధథకస్మైప్రయోజనాయనిషేధథేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవముక్తావిష్ణుపార్షదాఆహురిత్యాహమునిః ॥ ఇత్యుక్తాఇతి ॥ ఇతీత్థం-యమదూతైః-ఉక్తాః,స్తే-వాసుదేవోక్తకారిణఃవాసుదేవాజ్ఞాకారిణఃపార్షదాః-ప్రహస్య, తాన్యమదూతాన్ప్రతి-ఇదంవక్ష్యమాణం-గర్జితవద్గమ్భీరయా-గిరావాణ్యా-ఊచుః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ యూయమితి ॥ ధర్మరాజస్యేతిహేతుగర్భం-ధర్మఏవయమరూపేణావస్థితఇత్యర్థః-తస్య,యది-యూయం-నిర్దేశకారిణశ్శాసనకారిణః-తర్హి, యూయమపి-ధర్మాధర్మస్వరూపజ్ఞాభవేయుః-అతో-ధర్మస్య-తత్త్వంయాథాత్మ్యం-య-దధర్మస్య-లక్షణంస్వరూపం,తచ్చ,నోఽస్మభ్యం,బ్రూత,యద్వా-ధర్మస్యా-ధర్మస్యచ-తత్త్వంలక్షణంప్రమాణంచేత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తత్రదణ్డనస్యప్రకారవిషయాదికంపృచ్ఛన్తి ॥ కథంస్విదితి ॥ దణ్డః,కథంస్విత్ ధ్రియతేకేనప్రకారేణక్రియతేఅస్యదణ్డస్య-స్థానంవిషయః-కిం,స్థానమేవవికల్పయన్తి ॥ దణ్డ్యాఇతి ॥ కారిణఃకర్మిణ-స్సర్వేనరాః-దణ్డ్యాః,ఆహోస్విత్,కారిణాంనృణాంమధ్యే-కతిచిదేవ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఏవముక్తా

యమదూతా ఊచుః॥ వేదప్రణిహిత ఇతి ॥ వేదేన-ప్రణిహితః కర్తవ్యత్వేన బోధితో, ధర్మః, అధర్మస్తు, తద్విపర్యయః అకర్తవ్యత్వేన బోధితః, అనేన-వేద ఏవాయం ధర్మోఽయమధర్మ ఇత్యత్ర ప్రమాణమితి లక్షణముక్తం-వేదప్రణిహితతద్విపర్యయావేవ ధర్మాధర్మయోః స్వరూపమితి చోక్తం-నను-వేదస్యాపి పౌరుషేయత్వాత్పురుషస్య చ భ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషసంభవాత్కథం వేదస్య ధర్మప్రమాపకత్వమిత్యత ఆహ॥ వేదో నారాయణ ఇతి ॥ సాక్షాన్నారాయణాదేవ వేదః ప్రసూతః న పౌరుషేయత్వాశఙ్కేతి భావః, కారణవాచినో నారాయణశబ్దస్య కార్యకారణయోరభేదాత్కార్యభూతే వేదే వృత్తిః, నారాయణాద్వేదస్యావిర్భావో లక్ష్యతే॥ "తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద" ఇతి "ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే। ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజుస్తస్మాదజాయత" ఇతి చ-కార్యత్వప్రయుక్తానిత్యత్వశఙ్కాం వారయతి॥ స్వయంభూరితి ॥ స్వయమిత్యాత్మనేత్యర్థః॥ అవ్యయం, స్వయమాత్మనైవావికృతరూపేణైవావిప్లుతపూర్వానుపూర్వ్యైవ ప్రాదుర్భవతీతి స్వయంభూః, ఇతి, శుశ్రుమ యమాదిభ్య ఇతి శేషః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కోఽసౌ నారాయణః-యతః ప్రాదుర్భూతో వేద, స్తత్రాహ॥ యేనేతి ॥ యేన స్వధామ్ని స్వస్వరూపే, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అమీ, భావాః వేద దేవతా మనుష్యాదయః-పదార్థాః, రజఆదిగుణత్రయప్రచురాః, గుణనామక్రియారూపైః, యథాయథం యథాకర్మ-విభావ్యన్తే వ్యజ్యన్తే, స నారాయణ ఇత్యర్థః-తత్ర-గుణాః శాన్తిక్షమాశౌర్యాదయః-నామాని వేదో దేవో మనుష్యః బ్రాహ్మణ ఇత్యాది-క్రియా అర్థప్రత్యాయనాదయః-రూపాణి శబ్దాత్మకతార్థాత్మకత్వాదీని ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ భవతు ధర్మే వేదః ప్రమాణం-వేదప్రణిహితో ధర్మః వేదశ్చ నారాయణాదుద్భూతో నారాయణస్త్వీదృశ-స్తథాపి ప్రతిక్షణం సంసారిభిరనుష్ఠితౌ ధర్మాధర్మావనన్తౌ కథం జ్ఞాయేతే ఇత్యత్రాహ ॥ సూర్య ఇతి ॥ ఖమాకాశః-అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహనీ-ద్వివచననిర్దేశసామర్థ్యాద్రాత్రిర్వివక్షితా-కముదకం, కుః పృథ్వీ-స్వయం సాక్షాద్ధర్మశ్చ-ఖాదయస్తదధిదేవతాః-సూర్యాగ్నిసోమాశ్చ-తే చతుర్దశ-దైహ్యస్య, దేహస్య కర్మ దైహ్యం-బ్రాహ్మణాదిత్వాత్కర్మణి ష్యఞ్-బు

వేదప్రణిహితో ధర్మో హ్యధర్మస్తద్విపర్యయః । వేదో నాగాయణస్సాక్షాత్స్వయంభూరితి శుశ్రుమ ॥ ౪౦ ॥
యేన స్వధామ్న్యమీ భావా రజస్సత్త్వతమోమయాః । గుణనామక్రియారూపైర్విభావ్యన్తే యథాతథమ్ ॥ ౪౧ ॥
సూర్యోఽగ్నిః ఖం మరుద్గావస్సోమస్సంధ్యాఽహనీ దిశః । కం కుః కాలస్స్వయం ధర్మ ఇతి దైహ్యస్య సాక్షిణః ॥ ౪౨ ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాతః స్థానం దణ్డస్య యుజ్యతే । సర్వే కర్మానురోధేన దణ్డమర్హన్తి కారిణః ॥ ౪౩ ॥ సం
భవన్తి హి భద్రాణి విపరీతాని చానఘ। కారిణాం గుణసఙ్గోఽస్తి దేహవాన్న హ్యకర్మకృత్ ॥ ౪౪ ॥ యేన యావా
న్యథాధర్మో హ్యధర్మో వా సమీహితః। స ఏవ తత్ఫలం భుఙ్క్తే తథా తావదముత్ర వై ॥ ౪౫ ॥ యథేహ దేవప్రవరా

ద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాత్మకేన దేహేన క్రియమాణస్య-కర్మణః, సాక్షిణః సాక్షాద్ద్రష్టారః, సూర్యాదిముఖేన దైహ్యో ధర్మో జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతైరేవాధర్మోఽపి జ్ఞాప్యత ఇత్యాహుః ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాత ఇతి ॥ ఏతైః, జ్ఞాపితోఽధార్మికో దణ్డస్య విషయ ఇత్యాహుః, స్థానం దణ్డస్య యుజ్యత ఇతి-దణ్డ్యాః కిం కారిణస్సర్వే ఇత్యస్యోత్తరమాహుః ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వే-కారిణః కర్మిణ ఏవ, అత-స్తే సర్వే, క్రమానురోధేన, దణ్డం ప్రత్యర్హన్తి, ధర్మమనుతిష్ఠతామపి విషయపరవశత్వాదధర్మోఽవర్జనీయః అధర్మఫలానుభవదశాయాం చ తే దణ్డమర్హన్తీత్యభిప్రాయేణ సర్వే క్రమానురోధేన దణ్డమర్హన్తీత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్తి॥ సంభవన్తి హీతి ॥ హే అనఘాః, భద్రాణి పుణ్యాని-విపరీతాన్యపుణ్యాని చ-సంభవన్తి, భద్రాణి కుర్వతామభద్రాణ్యప్యవర్జనీయతయాఽఽపతన్తీత్యర్థః, కుతః-యత-స్తేషాం కారిణాం-గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు-సఙ్గ ఆసక్తిరస్తి, విషయపరవశత్వాత్తేషామభద్రాణ్యపి సంభవన్తీత్యభిప్రాయః, ధర్మాధర్మపరిహారేణ తూష్ణీం వర్తమానా-నదణ్డమర్హేయు-స్తత్రాహుః "దేహవాన్న హ్యకర్మకృత్" న హి దేహవానకర్మకృదస్తీత్యర్థః-స్వరూపతః కర్మపరిహారేణావస్థాతుం వకోఽపి దేహీ ప్రభురితి సర్వోఽపి దేహినః కారిత్వాత్పర్యాయేణ దణ్డమర్హన్తీతి భావః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కథం స్విద్ధ్రియతే దణ్డ ఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥ యేనేతి॥ యేన గుణత్రయసంస్పృష్టేన జీవేన కర్త్రా, స్వస్వగుణోన్మేషానుసారేణ, ధర్మోఽధర్మో వా, యావాన్-దేహసమీహితః, దేహేన బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణసంఘాతరూపేణ దేహేన కరణేన, సమీహితః-సః కర్తా-తావదేవ-తత్ఫలం స్వర్గనరకాదిరూపం ధర్మాధర్మఫల, మముత్ర-భుఙ్క్తే, న ధార్మికో నరకం-న వా అధార్మికః స్వర్గం, నాప్యల్పపాపాన్మహద్దుఃఖం-నాప్యల్పధర్మాన్మహత్సుఖం భుఙ్క్త ఇత్యర్థః-ధర్మో యథేతి దృష్టాన్తో వా తత్రాయమర్థః-యథా ధర్మో యావాన్ దేహసమీహితః తావదేవ తత్ఫలం సుఖమముత్ర భుఙ్క్తే ఏవమధర్మోఽపి యావాన్ తావదేవ తత్ఫలం దణ్డరూపం భుఙ్క్త ఇతి ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ న కేవలం పరత్రైవ కర్మానుసారేణ తత్తత్ఫలభోగః, అపి త్విహాపి లోకే ప్రాచీనకర్మానుసారేణైవ ఫలభోగ ఉపలబ్ధ-స్తద్వత్పరలోకేఽప్యనుమీయత ఇత్యాహుః ॥ యథేతి ॥ హే దేవప్రవరాః-ఇహ లోకే-భూతేషు-గుణవైచిత్ర్యాత్ సత్త్వాదిగుణోన్మేషసి

మిత్తప్రాచీనసాత్త్వికాదికర్మవైచిత్ర్యాత్ - త్రైవిధ్యంసుఖిత్వదుఃఖిత్వమూఢత్వరూపంత్రైవిధ్యం - ఉపలభ్యతే గుణవైచిత్ర్యనిమిత్తమిదంత్రైవిధ్యమితిసర్వజనీనంజ్ఞాయతే - తథా-న్యత్రపరలోకేఽపిగుణవైచిత్ర్యాత్ - త్రైవిధ్య-మనుమీయతఇత్యర్థః- ఏవంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయగోచరేషుకర్మానుసారేణైవఫలభోగః - కర్మచధర్మాధర్మమిశ్రరూపం,తచ్చసత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితిచోక్తమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇదానీంధర్మాదిరూపంకర్మ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితికథంజ్ఞాయతఇత్యపేక్షాయాంకార్యేణకారణమనుమీయతఇతిసదృష్టాన్తమాహుః ॥ వర్తమానఇతి ॥ యథా-వర్తమానఃకాలఃసుఖదుఃఖాద్యనుభవసహచరితఃకాలః - అనయోర్ధర్మాధర్మయోః-గుణానిమిత్తభూతాస్సత్త్వాదయ - స్తేషాం-సుఖదుఃఖమోహరూపైఃకార్యై - రభిజ్ఞాపకః-యథావర్తమానకాలికాఃధర్మాదినిమిత్తాఃస్సుఖదుఃఖమోహాఃస్వనిమిత్తభూతానాంధర్మాదీనాంసత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వంజ్ఞాపయన్తీత్యర్థః-ఏవం- ఏతద్వర్తమానకాలికందుఃఖాదిత్రయం - జన్మాన్యయోరన్యజన్మనోః-బహుళవచనాద్విశేషణస్యపరనిపాతః - పూర్వాపరజన్మనోర్ధర్మాధర్మయోర్నిదర్శనం - తయోస్సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వాభిజ్ఞాపకమిత్యర్థః-సత్త్వాదయోహిధర్మాదిరూపకర్మోపాదానద్వారాతత్తత్ఫలత్వేనసుఖదుఃఖాదీన్జనయన్తి న సాక్షాత్-అతః - సుఖాదీనాంసత్త్వాదికార్యత్వాత్కార్యభూతైస్తైఃస్వనిమిత్తభూతధర్మాదీనాంసత్త్వాదిమూలత్వమనుమీయతేకార్యేణకారణానుమానాదితిభావః “ యేనయావాన్యథాధర్మ ” ఇతికర్త్రైవస్వానురూపసుఖదుఃఖాదికారణమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తస్యక్షణికత్వాత్కథంకాలాన్తరేసుఖాదినిమిత్తత్వమిత్యతఆహుః।మనసైవేతి।పురేదేహే-దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః-నతుజీవవత్కర్మణాసంకుచితజ్ఞానఇత్యర్థః-జీవాన్తరాత్మతయాఽవస్థితఃపరమాత్మా - మనసైవనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనైవ - పూర్వరూపంప్రాక్తనజన్మసంబన్ధిపుణ్యపాపాదిరూపం - విపశ్యతి-పుణ్యపాపాదిరూపదర్శనేనచికీర్షితానుగ్రహనిగ్రహవాన్భవతీతిభావః - తథా-అజోభగవాన్మనసా - పూర్వమను ప్రాచీనంకర్మానుస్మృత్యైవ-మీమాంసతేతత్ఫలదానాదిప్రకారంచిన్తయతి - కర్మణఃక్షణికత్వేఽపినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహవాన్పరమాత్మాత

స్త్రైవిధ్యముపలభ్యతే। భూతేషుగుణవైచిత్ర్యాత్తథాఽన్యత్రానుమీయతే ॥ ౪౬ ॥ వర్తమానోఽన్యయోః కాలోగుణాభిజ్ఞాపకోయథా। ఏవంజన్మాన్యయోరేతద్ధర్మాధర్మనిదర్శనమ్ ॥ ౪౭ ॥ మనసైవపురేదేవఃపూర్వరూపంవిపశ్యతి।అనుమీమాంసతేపూర్వం మనసాభగవానజః ॥ ౪౮ ॥ యథాజ్ఞస్తమసాయుక్తఉపాస్తేవ్యక్తమేవహి। నవేదపూర్వమపరంనష్టజన్మస్మృతిస్తథా ॥ ౪౯ ॥ పఞ్చభిఃకురుతేస్వార్థాన్పఞ్చవేదాథపఞ్చభిః। ఏకస్తుషోడశేనత్రీన్భుఙ్క్తేసప్తదశస్స్వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్షోడశకలంలిఙ్గంశక్తిత్రయంమహత్ । ధత్తేఽను

దనుసారేణసుఖదుఃఖాదిఫలదోభవతీతిభావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ యదికర్మనిమిత్తనిగ్రహానుగ్రహ - స్తదనురోధీఫలదఃపరమాత్మా,తర్హ్యయంజీవఃపరమాత్మానుగ్రహోపాదకంశుభమేవకర్మాచరన్సుఖమేవకింనాశ్నుతఇత్యత్రాహుః। యథేతి ।తమసాయుక్తఃఅన్ధకారేణాభిభూతః, అతఏవా-జ్ఞః-యథావ్యక్తంశరీరమేవ-ఉపాస్తేచిన్తయతి-నతు - పూర్వంపురఃస్థితం-అపరంపృష్ఠతఃస్థితంచ నవేద - నిద్రయాయుక్తఃస్వప్నేఽభివ్యక్తం-దేహాద్యుపాస్తే,నతుజాగ్రద్దేహాదివేదేతివాఽర్థః-తథా-జీవోఽపి-తమసాఅజ్ఞానేన-యుక్తః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః-అతఏవా-జ్ఞః - కర్మణాసంకుచితజ్ఞానః-వ్యక్తం - వర్తమానందేహం-ఉపాస్తేఅనుసంధత్తే-నతు - పూర్వంప్రాక్తనం-అపరంభవిష్యచ్చ-శరీరంనవేద-తత్రహేతుః-నష్టజన్మస్మృతిః -నష్టా-జన్మస్మృతిఃపూర్వాపరజన్మస్మృతి-ర్యస్య - పూర్వాపరజన్మవిషయకస్మృత్యభావాత్కేవలవర్తమానదేహాత్మాభిమానశీలత్వాచ్చ తత్పరవశోఽజ్ఞోజీవః ప్రకృతిదేహసుఖోచితమేవకర్మ కరోతి - నతుపరమాత్మప్రసాదాపాదకంశుభంకర్మేతిభావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవంజీవానామనాద్యవిద్యాకర్మవాసవాదిభిస్తిరోహితస్వస్వరూపాణాంసత్త్వాదిగుణత్రయసంసృష్టానాంస్వస్వగుణోన్మేషనిమిత్తధర్మాధర్మమిశ్రరూపేణకర్మణాసుఖదుఃఖమిశ్రరూపఫలానుభవాయదేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపేణసంసరతాంధర్మాదినిమిత్తేశ్వరానుగ్రహహేతుకస్సుఖాద్యనుభవఉక్తః - అథైషాంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచప్రపఞ్చయన్తస్తన్నిస్తరణోపాయమాహుఃపఞ్చభిఃకురుతఇత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ పఞ్చభిఃకర్మేన్ద్రియైఃపాణ్యాదిభిః-స్వార్థాన్ఉపాదానగత్యాదీన్పఞ్చ - కురుతే-అథనను-పఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియైఃశ్రోత్రాదిభిః -పఞ్చశబ్దాదీన్-వేద-కేనకరోతివేదచ - షోడశేన-భూతపఞ్చకదశేన్ద్రియాపేక్షయాషోడశంమన - స్తేన-మనస్సంయుక్తైఃపఞ్చభిఃకురుతేపఞ్చభిర్వేదచేత్యర్థః-కథంభూతః-స్వయంజీవఏకఏవ - శరీరవదనేకద్రవ్యసంఘాతరూపత్వాభావాత్ -ఏకఇత్యుక్తమితిజీవనానాత్వమత్రనిషిధ్యతఇతినభ్రమితవ్యం - సప్తదశఃఉక్తషోడశతత్త్వాపేక్షయాసప్తదశః - త్రీన్సుఖదుఃఖమోహాన్ - భుఙ్క్తే అనుభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తదేత - త్షోడశకలం - షోడశకలాః అవయవాః - యస్య - త - త్షోడశకలం - షోడశతత్త్వాత్మ

కం - శక్తిత్రయంశక్తీనాం త్రయం యస్మిన్నితి వ్యధికరణపదో బహువ్రీహిః - ప్రకాశక్రియావరణశక్తిమ - త్సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకం - అవిద్యాకర్మవాసనారూపశక్తిత్రయాశ్రయం వా - మహత్ - కార్యదశాయా స్థూలాకారం - లిఙ్గం. సూక్ష్మశరీరం - పుంసి జీవే - హర్షశోకభయార్తిదా - మనుసంసృతిం గర్భజన్మాద్యవస్థా పరివృత్తిరూపాం - ధత్తే ఆపాదయతి - షోడశకలాత్మకలిఙ్గసంబన్ధనిమిత్తో జీవస్యసంసార ఇతిభావః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏవంలిఙ్గేనసంసృతింపుంస్యాదధాతిసత్య - యం దేహీ - అజ్ఞః దేహాత్మాభిమానవాన్ - అతఏవాజితషడ్వర్గః అజితషడిన్ద్రియకార్యః - నేచ్ఛన్నిచ్ఛన్నపి, బలాదిత్యర్థః - కర్మాణిధర్మాధర్మమిశ్రరూపాణి - కార్యతే. శక్తిత్రయాత్మకేనలిఙ్గేనేతి శేషః , ఏవంకృతేన - కర్మణా - కోశకార ఇవా , త్మానంస్వస్వరూప - మాచ్ఛాద్యతిరోధాప్య - ముహ్యతి - దేహ ఏవాహమితి మోహం ప్రాప్నోతి - కోశకారః కీటవిశేషః - సయథాతన్తూన్ స్వాఙ్గరూపేణసృష్ట్వాస్వనిర్గమోపాయంనజానాతి - తద్వదితిదృష్టాన్తార్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ నేచ్ఛన్కర్మాణికార్యత ఇత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥ నహీతి ॥ కశ్చిద్దేహీ - జాతుకదాచిదప్య, కర్మకృత్ - తిష్ఠతి, అన్తతస్తృణచ్ఛేదాదికంవాకుర్వన్నేవతిష్ఠతీతిభావః - స్వాభావికైరనాదిసిద్ధైః గుణైస్సత్త్వాదిభి - ర్బలాత్కర్మాణి - కార్యత ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఏవ, మవ్యక్తం , సంసరతా జీవేనావ్యక్తం అనభిజ్ఞాతం - నిమిత్తం సంసృతినిమిత్తమవర్జనీయతయాకృతంకర్మ ,లబ్ధ్వా, కర్మవాసనాశ్రయంసదిత్యర్థః - లిఙ్గమితికర్తృపదమధ్యాహార్యం , వ్యక్తావ్యక్తంస్థూలసూక్ష్మరూపం,భవతి - ఉత్పత్తిదశాయాందేహరూపేణస్థూలాకారంమరణదశాయాంసూక్ష్మాకారంచభవతీత్యర్థః - యద్వా - అవ్యక్తం - మూలప్రకృతిరూపంప్రధానం - కర్తృ, తత్ - నిమిత్తంజన్మమరణనిమిత్తం - కర్మ - లబ్ధ్వా అవలమ్బ్య ,వ్యక్తావ్యక్తంభవతి - కదాచిత్షోడశకలాత్మకత్వేనావ్యక్తం - కదాచిద్దేవాదిదేహాకారేణవ్యక్తంచభవతి - ఏకస్యప్రధానస్యస్థూలావస్థా ఉత్పత్తి, స్తస్యై

సంసృతింపుంసిహర్షశోకభయార్తిదామ్ ॥ ౫౧ ॥ దేహ్యజ్ఞోఽజితషడ్వర్గో నేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతే। కోశకార
ఇవాత్మానంకర్మణాఽఽచ్ఛాద్యముహ్యతి ॥ ౫౨ ॥ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్।కార్యతేహ్యవశః
కర్మగుణైస్స్వాభావికైర్బలాత్ ॥ ౫౩ ॥లబ్ధ్వానిమిత్తమవ్యక్తంవ్యక్తావ్యక్తంభవత్యుత।యథాయోనియథా
బీజంస్వభావేనబలీయసా ॥ ౫౪ ॥ ఏషప్రకృతిసఙ్గేనపురుషస్యవిపర్యయః । అసత్సఏవనచిరాదీశసఙ్గాద్విలీయ
తే ॥ ౫౫ ॥ అయంహిశ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాశ్రయః । ధృతవ్రతోమృదుర్దాన్తస్సత్యవాన్మన్త్రవిచ్ఛు
చిః ॥ ౫౬ ॥ గుర్వగ్న్యతిథివృద్ధానాంశుశ్రూషురనహంకృతిః। సర్వభూతసుహృత్సాధుర్మితవాగనసూయ
కః ॥ ౫౭ ॥ ఏకదాఽసౌవనంయాతఃపితృనిర్దేశకృద్ద్విజః।ఆదాయతతఆవృత్తఃఫలపుష్పసమిత్కుశాన్॥౫౮॥

పునస్సూక్ష్మావస్థామరణ - మితిహిజన్మమరణయాథాత్మ్యవిద ఆచక్షతే - తథాచోక్తంభగవతా“ అవ్యక్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవ ” ఇతి - యద్వా - కర్మానుసారేణైవపిపీలికాదిరూపాస్సూక్ష్మాః గజాదిరూపాః స్థూలాశ్చ దేహాభవన్తీత్యర్థః - తద్వ్యక్తమపియథాయోనియథాబీజమేవేత్యాహుః ॥ యథాయోనీతి ॥ యథాయోనిపశ్వాదియోన్యనతిక్రమేణ - యథాబీజంకర్మానుసారేణ - యద్వా - యథాయోనిమాతృసదృశం , యథాబీజంపితృసదృశంచ - బలీయసా - స్వభావేనసాత్త్వికాదికర్మవాసనారూపస్వభావేన - భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ప్రపఞ్చితంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచోపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి ॥ పురుషస్యజీవస్య - ప్రకృతిసఙ్గేన - యో - విపర్యయస్సంసార - స్స ఏషః - ఏవంవిధః - అథసంసరణనిస్తరణోపాయమాహుః ॥ అసదితి ॥ అసదసమీచీనః - సఏవవిపర్యయ ఏవ - యద్వా , అస - దపురుషార్థరూపః - ప్రకృతికార్యరూపో వా - పరమార్థతోజీవేఽవిద్యమానో వా , విపర్యయస్యప్రకృతిసఙ్గప్రయుక్తత్వస్యానుపదమేవోక్తత్వాత్ - ఈశసఙ్గాదీశ్వరభక్త్యా, నచిరాదాశు - విలీయతే విలీనో భవతి - నివర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవంప్రశ్నాన్పరిహృత్యప్రకృతస్యాజామిళస్య - దణ్డ్యత్వజ్ఞాపనాయ తద్వృత్తింప్రపఞ్చయతి ॥ అయంత్విత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ అయమజామిళస్తావ - చ్ఛ్రుతసంపన్నః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నః శీలంసుస్వభావః - వృత్తం సదాచారః - గుణాః శాన్త్యాదయః - ఏషా - మాశ్రయః - ధృతం. వ్రతంస్త్రీసఙ్గరాహిత్యాత్మకబ్రహ్మచర్యరూపం - యేన - మృదుః కోమలహృదయః - దాన్తః జితబాహ్యేన్ద్రియః - సత్యవాగ్ఘితవాదీ - మన్త్రవిత్సావిత్ర్యాదిమన్త్రోపాసకః - శుచిస్సదాపవిత్రః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ గుర్వాదీనాంశుశ్రూషుస్సేవకః, అనహంకృతః ఉక్తగుణకృతాహంకారరహితః - సర్వభూతానాం - సుహృత్ప్రియకారీ - సాధుః పరకార్యసాధకః - మితవాక్ - యథోచితవాక్ , అనసూయకః గుణేషుదోషానావిష్కారకః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవంభూతోఽసౌద్విజః - కదాచి - త్పితుర్నిర్దేశంపిత్రాఆదిష్టంప్రయోజనంకరోతీతి తథా - వనంప్రతి - గతః - తతోవనా - త్ఫలాదీ - నాదాయావృత్తః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ పున , ర్గచ్ఛన్ - తత్రవనే భుజిష్యయా, దాస్యాసహ - వర్తమానం - కంచి - త్కామినం - శూద్రం - దృష్టవాన్ , కథంభూతయా దాస్యా - మైరేయంమధు -

పైష్టీంసురాం పీత్వా,మదేనమైరేయమధుమదేన, ఆఘూర్ణితేభ్రమన్తీనేత్రే-యస్యాః-తయా ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ మత్తయాఅత ఏవ-విశ్లథన్నీవ్యావిశ్లథన్తీస్రంసమానా,నీవీధృతవస్త్రగ్రంథిర్యస్యాః-తయా-కథంభూతంశూద్రం -వ్యపేతంసత్పథాదపేతం-బాహీకమిత్యర్థః - అత ఏవ-నిరపత్రపంనిర్లజ్జం - ఏవంభూత-మనయోక్తవిధయా - భుజిష్యయాసహ , న్తికేసమీపఏవ , క్రీడాదికం-కుర్వన్తం-శూద్రమ్ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ కామేన-గర్వితేన- తేనశూద్రేణకర్త్రా , బాహునాభుజేన-పరిరమ్భితామాలిఙ్గితాం-తాందాసీంచ దృష్ట్వా - హృచ్ఛయః-మనసిజస్య - వశం-జగామప్రాప-కథంభూతః - సహసాబలాత్-దైవేనస్వకీయదురదృష్టేన-విమోహితః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ యావత్సత్త్వంయావద్బలం-యథాశ్రుతంగురుముఖాచ్ఛ్రుతంమనోనిగ్రహప్రకారమనతిక్రమ్య-ఆత్మనావివేకేన-ఆత్మానంమనః-స్తమ్భయన్నియమయన్నపి-మదనవేపితం మన - స్సమాధాతుంనియన్తుం-నశశాకనాశక్నోత్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ సాదాసీ-నిమిత్తం-యస్య-సః-స్మరఏవ - వ్యాజగ్రహఃకపటపిశాచః-తేన-గ్రస్తఃగృహీతః-అత ఏవ-విచేతనఃవిగతపూర్వస్మృతిః-తాందాసీమేవ-మనసా-చిన్తయన్-స్వధర్మాత్సం-ధ్యోపాసనాదే - ర్విరరామ-ధర్మంతత్యాజ-హేతిఖేదే-అహోఏవంభూతస్యేదృశీదశాప్రాప్తేతి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ యావతాకృత్స్నేన-పిత్ర్యేణపితృసంబన్ధినా-అర్థేనవిత్తేన-తాందాసీమేవ-తోషయామాస-తథా-గ్రామ్యైఃగ్రామ్యేషుసాధుభిః - అభిలషితైః-కామైర్వస్త్రాభరణాదిభి-ర్యథా-ప్రీయేత-సా-తథా-తాం-తోషయామాస ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ అప్రౌఢాంఅరజఃప్రాప్తాం దుర్భావాం,ప్రియాంసున్దరీం-మహా

దదర్శకామినంకంచిచ్ఛూద్రంసహభుజిష్యయా।పీత్వాతుమధుమైరేయంమదాఘూర్ణితనేత్రయా ॥ ౫౯॥ మత్తయావిశ్లథన్నీవ్యావ్యపేతంనిరపత్రపమ్। క్రీడన్తమనుగాయన్తంహసన్తమనయాఽన్తికే ॥ ౬౦ ॥దృష్ట్వాతాంకామలిప్తేనబాహునాపరిరమ్భితామ్।జగామహృచ్ఛయవశంసహసైవవిమోహితః ॥ ౬౧॥ స్తమ్భయన్నాత్మనాఽఽత్మానంయావత్సత్త్వం యథాశ్రుతమ్। నశశాకసమాధాతుంమనోమదనవేపితమ్ ॥ ౬౨॥ తన్నిమిత్తస్మరవ్యాజగ్రహగ్రస్తోవిచేతనః। తామేవమనసాధ్యాయన్స్వధర్మాద్విరరామహ॥ ౬౩ ॥తామేవతోషయామాసపిత్ర్యేణార్థేనయావతా।గ్రామ్యైర్మనోరమైఃకామైఃప్రసీదేత ❁ యథాతథా ॥౬౪॥ విప్రాంస్వభార్యామప్రౌఢాంకులేమహతిలమ్భితామ్। విససర్జాచిరాత్పాపస్స్వైరిణ్యాపాఙ్గవిద్ధధీః ॥ ౬౫ ॥ యతస్తతశ్చోపనిన్యేన్యాయతోఽన్యాయతోధనమ్। బభారాస్యాఃకుటుమ్బిన్యాఃకుటుమ్బంమన్దధీరయమ్ ॥౬౬ ॥యదసౌశాస్త్రముత్సృజ్యస్వైరచార్యార్యగర్హితః।అవర్తతచిరంకాలమఘాయురశుచిర్మలాత్ ॥ ౬౭ ॥తత ఏనందణ్డపాణేస్సకాశంకృతకిల్బిషమ్। నేష్యామోఽకృతనిర్వేశంయత్రదణ్డేనశుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , షష్ఠస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంతేభగవద్దూతాయమదూతాభిభాషితమ్। ఉపధార్యాథతాన్రాజన్ప్రత్యాహుర్నయకోవిదాః ॥ ౧ ॥ అహోకష్టంధర్మదృశామధర్మస్స్పృశతే ❁ సభామ్। యత్రాదణ్డ్యేష్వపాపేషుదణ్డోయైర్ధ్రియతేవృథా ॥ ౨ ॥ప్రజానాంపితరోయేచశాస్తారస్సాధవస్సమాః। యదిస్యాత్తేషువైషమ్యంకంయాన్తిశ

తికులేసత్కులే-లమ్భితాంలబ్ధాం-భార్యా,మచిరాదాశు- విససర్జ-పాపఃపాపాచారః - స్వైరిణ్యాకర్త్ర్యా-అపాఙ్గేనకరణేన-విద్ధావినాశితా-ధీర్వివేకో-యస్య ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ న్యాయతోఽన్యాయతోవా - యతస్తతో -ధన-ముపనిన్యే ఆనీతవాన్-మన్దధీ-రయమజామిళః-కుటుమ్బిన్యాఃపుత్రవత్యాః-కుటుమ్బంపుత్రాదిరూపం - బభారపుపోష ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ ఏవంతస్యవృత్తిమభిధాయావశ్యమస్యదణ్డంప్రత్యర్హతాఽస్తీత్యాహుః ॥యదసౌ - దసావజామిళః-శాస్త్రపథ-మతిక్రమ్య-స్వేచ్ఛాచారీ-ఆర్యైశ్శిష్టై-ర్గర్హితః-అఘాయుఃపాపాభివృద్ధాయుష్కః-దాసీసఙ్గరూపాన్మలాన్నిత్య-మశుచిస్సన్ - చిరంకాల- మవర్తత ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ తతః-కృతం,కిల్బిషంపాపం-యేన-అకృతః-నిర్వేశఃనిష్కృతి,ర్యేన,తమేనం , దణ్డపాణేర్యమస్య,సకాశంప్రతి, నేష్యామఃప్రాపయిష్యామః॥సకాశంవిశినష్టి॥యత్ర,దణ్డపాణేస్సకాశే,దణ్డేననరకానుభవరూపేణ,శుద్ధ్యతి ❁ ॥౬౮॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంయమదూతైరుక్తావిష్ణుదూతాఆహురిత్యాహమునిః ॥ఏవమితి॥ హేరాజన్ - ఏవం యమదూతై-ర్విశేషేణభాషిత-ముపధార్యశ్రవణేనమనసిధృత్వా - న్యాయనిపుణాః-భగవద్దూతా - స్తాన్యమదూతాన్ప్రత్యాహుః ❁ ॥౧॥ ❁ ఉక్తమేవాహఅహోఇత్యాదినా “ సవేదపరమంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యమః „ ఇత్యుక్తేన-అహో-కష్టంప్రాప్తం,కింతత్ -ధర్మదృశాం,సభా- మధర్మః,స్పృశతే॥కోఽధర్మస్తత్రాహుః - యత్రయమస్యసభాయాం-అపాపేష్వ,తఏవాదణ్డ్యేషుదణ్డః-యైర్భవాదృశై , ర్ధ్రియతేకార్యతే - అయమేవాధర్మఇతిభావః ❁ ॥౨॥ ❁ ధర్మాధర్మవిభాగేనశాస్తౄణాంవైషమ్యమను

రణం ప్రజాః ॥ ౩ ॥ యద్యదాచరతి శ్రేయానితర స్తత్తదీహతే। సయత్ప్రమాణంకురుతేలోక స్తదనువర్తతే॥౪॥
యస్యాఙ్కే శిరఆధాయలోకస్స్వపితినిర్వృతః। స్వయంధర్మమధర్మంవానహివేదయథాపశుః॥ ౫ ॥సకథం
న్యర్పితాత్మానంకృతమైత్ర ❁ మచేతసమ్।విస్రమ్భణీయోభూతానాంసఘృణోద్రోగ్ధుమర్హతి॥ ౬ ॥అయంహి
కృతనిర్వేశోజన్మకోట్యంహసామపి।యద్వ్యాజహారవివశోనామస్వస్త్యయనంహరేః॥౭॥ ఏతేనైవహ్యఘో
నోఽస్యకృతంస్యాదఘనిష్కృతమ్।యదానారాయణేత్యేతజ్జగాదచతురక్షరమ్ ॥ ౮ ॥ స్తేనస్సురాపోమిత్రధ్రు

చితమిత్యాహుః॥ప్రజానామితి॥ యే-శాస్తారో , భవాదృశాః,తే - సమాః వైషమ్యరహితాః-సాధవఃదోషాపాకరణరూపపరకార్యసాధకాః, అతఏవ ; ప్రజానాం , వితరఃహితకారిణః,యదీదృశేషు,భవత్స్వేవ-వైషమ్యం-స్యాత్తర్హి , ప్రజాః-కం,శరణం ,యాన్తుప్రాప్నువన్తు ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ త్వాదృశశ్శ్రేష్ఠః,కృత్స్నవిత్,యద్యత్కర్మాచరతి,తత్తదేవకర్మ,ఇతరోఽకృత్స్నవిదపి,ఈహతేచేష్టతే,సః,శ్రేయా - న్యదేవశాస్త్రం - ప్రమాణంకురుతేప్రమాణమితిమన్యతే , తదేవ , తరో లోకో-ఽనువర్తతే , అతః - శ్రేయసాంస్వానుష్ఠానేనధర్మప్రవర్తకానాం - వేదానువర్తినామిదమదణ్డ్యదణ్డనమనుచితమిత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ కించ,సాపరాధలోకస్యదణ్డయితాయమః - సత్వపాపినామితివిశ్వాసవిషయఏవ, ప్రాకృతవద్వైషమ్యేఽనానపరాధినో-ఽపిదణ్డయితాస్యా - త్తర్హి,విశ్వస్తఘాతుకతాదోషః ప్రసజ్యతే , తల్లోకపరిపాటీముఖేనాహుః ॥యస్యేతి॥ యస్యవిశ్వసనీయస్యా - ఙ్కే-ఉత్సఙ్గే,శిరః,ఆధాయవిన్యస్య-యో-లోకోజనః,నిర్వృతస్సుఖితః , స్వపితి , తమేవలోకం,సఏవ,భూతానాం - విస్రమ్భణీయః-కృపావాంశ్చ,కథం- ద్రోగ్ధుమర్హతీత్యన్వయః , నిర్వృతో లోకఃకథంభూతః-యథా,పశుస్తద్వ,త్స్వయం-ధర్మమధర్మంవా,నవేద,కింతు , కేవలంమమాయంహితకారీత్యేవంవేదేతిభావః,లోకంకథంభూతం,న్యర్పితాత్మానం-నితరాం - అర్పితస్సమర్పిత,ఆత్మాదేహో, యేన,కృతం,మైత్రంవిశ్వాసో,యేన,అచేతసం ,నవిద్యతే , చేతఃవివేకో-యస్య,అకేతనమితిపాఠే - నవిద్యతేకేతనంశరణమన్యద్యస్యతమ్॥ ❁ ॥౫.౬॥ ❁ నన్వస్యపాపినోదణ్డకిమర్థమాక్రోశఃక్రియతే,తత్రాహుః ॥ అయంహీతి ॥ జన్మనాంకోటిభి,రార్జితానాం-అంహసాంపాపానాం,కృతః-నిర్వేశః-ప్రాయశ్చిత్తం-యేన-తథాభూతోఽయం - కోసానిర్వేశ- స్తత్రాహుః - వివశఃపరవశోఽపి,హరేః - స్వస్త్యయనంశుభావహం - నామ,వ్యాజహారజగాదేతి , యత్ , అసావేవనిర్వేశఇత్యర్థః ❁ ॥౭॥ ❁ నను“నాన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యత,, ఇతిన్యాసోపాసనవ్యతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్కథంపారవశ్యకృతస్యసంకీర్తనామోచ్చారణస్యాఖిలాంహోనిరసనద్వారేణముక్తిసాధనత్వమిత్యత్రాహుః॥ఏతేనైవేత్యాదినాయతస్తద్విషయామతిరిత్యన్తేన॥ యదా ప్రయాణసమయే , నారాయణేత్యేతచ్చతురక్షరం,నామ,జగాదేతి,యత్,ఏతేనైవా,స్యా,ఘోనఃఅఘవతఃఅఘానాం , నిష్కృతం-కృతంస్యాత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ నకేవలంప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదివదన్తిమంనామస్మరణంకతిపయపాపానాంనిష్కృతం,కింతు , మహాపాతకోపపాతకసంకీర్ణాదిరూపేణబహువిధానాంసర్వేషామపీత్యాహుః॥స్తేనఇత్యాదినా॥ స్తేనఃస్వర్ణచోరః,స్తేనాదయో , యే , మహాపాతకినః,యేచ,మిత్రస్త్ర్యాదిహన్తారఉపపాతకినః,అపరేచ,యే , నానావిధాఃపాపిన- స్తేషాంసర్వేషామప్య - ఘవతా - మిదం,అన్తిమంవిష్ణోర్నామవ్యాహరణ,మేకమేవ,సునిష్కృతంఉత్కృష్టంప్రాయశ్చిత్తం, యతఃవిష్ణోర్నామవ్యాహరణా,త్తద్విషయావిష్ణువిషయా , మతి , ర్భవతి,భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధిసకలవృజిననిరసనద్వారేణమత్యుత్పాదకంస్మరణం-తతఉక్తన్నామమతిర్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనిరసనద్వారాముక్తిహేతురితి “ నాన్యఃపన్థాఇత్యస్యనవిరోధఇతిభావః - నన్వేవంనామోచ్చారణేనైవముక్తిసిద్ధేరుపాసనశాస్త్రవైయర్థ్యం ॥ మైవం “ యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబర,,మిత్యుక్తన్యాయేనతత్తదన్తిమస్మరణస్యతత్తద్భావాపత్త్యుత్పాదకత్వాద్భగవత్స్మరణస్యభగవద్భావాపత్త్యుత్పాదకత్వేఽపితేభగవదన్తిమస్మరణోపాయతయాప్రయాణపర్యన్తముపాసనంతత్తచ్ఛాస్త్రేణవిధీయతే, తదేవస్మరణంప్రాచీనసంస్కారవశాదకస్మాత్పఙ్గూపరిగఙ్గానిపతనన్యాయేనపతితంచే , త్తేనైవముక్తిః , సతిజీవనహేతావన్తిమస్మరణపర్యన్తాయాభక్తేర్నామోచ్చారణమభ్యస్తంసత్కర్మజ్ఞానయోగాదివదనుగ్రాహకం,అసతితుతాదాత్వికస్మరణస్యసాక్షాన్ముక్తిసాధనస్యానుగ్రాహకమితినకోఽపివిరోధః - ననుజీవద్భిరసకృదావృత్తమపినామనభక్తినిర్వర్తకత్వేనదృష్టమితిచే - త్తర్హి-తైరనుష్ఠితాఃకర్మయోగాదయోఽపితన్నిష్పాదకత్వేననదృష్టాః , అథప్రబలప్రతిబన్ధవశాద్భక్తియోగానధికారాద్వావిచ్ఛిన్నస్యతద్వదేవనరకపరిహారకత్వం - పునర్జన్మాన్తరేభక్తియోగారమ్భోపాదకత్వంచ , తదాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వాభావేఽపిజన్మాన్తరేషుప్రాచీనసంస్కారవశాదారభ్యమాణభక్తియోగనిష్పాదకాఃకర్మయోగాదయఇతిచే-త్తర్హినామోచ్చారణమ

౬-శ్లో॥ ❁ పా॥ మైత్రమకేతనమ్,

స్యైవమేవేత్యవధేయం - కర్మయోగాదీనామభిసంహితఫలానామైశ్వర్యకైవల్యాదిసాధనత్వమనభిసంహితఫలానాంతుభక్తియోగనిర్వర్తకత్వంసంయోగపృథక్త్వన్యాయేన - నామోచ్చారణస్య తుసతిజీవనహేతావసకృదావృత్తస్యభక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనేనానభిసంహితఫలకర్మాదియోగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం - ఇయాంస్తువిశేషః - అసతిత్వన్తిమప్రత్యయజననేనస్వతన్త్రన్యాసయోగవత్సాక్షాన్ముక్తిసాధనత్వమితి - సర్వేషామప్యఘవతామిదమేకంసునిష్కృతమిత్యనేనకతిపయ-దురితనివర్తకాత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాత్సకలదురితనివర్తకత్వేననామోచ్చారణస్యోత్కృష్టత్వంసూచితమ్ ❁ ॥౯॥౧౦॥ ❁ తదేవప్రతిపాదయన్తి। నేతిద్వాభ్యాం॥బ్రహ్మవాదిభిర్మన్వాదిభిః - ఉదితైరుక్తైః ర్వ్రతాదిభిఃప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదివ్రతాదిభిః - ప్రాయశ్చిత్తైః, రఘవాన్పురుష - స్తథా-నశుధ్యేత-కథం - యథా- ఉదాహృతైః హరేర్భగవతో - నామపదైఃనామరూపైఃపదైః - శుధ్యేత-తత్రహేతు - స్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమితి-త-ద్ధరేర్నామపదోదాహరణం - ఉత్తమశ్లోకస్యభగవత-స్తద్గుణానాంచో- పలమ్భకంజ్ఞాపకం-ఉత్తమశ్లోకతద్గుణవిషయకమత్యుత్పాదకమిత్యర్థః - జీవద్దశాయామనభిసంహితఫలకర్మయోగాది - భక్తిరూపమత్యుత్పాదకం- అన్తిమదశాయాంతుసాక్షాన్ముక్తిసాధనాన్తిమస్మరణరూపమత్యుత్పాదకమితివివేకః ❁ ॥౧౧॥ ❁ తద్బ్రహ్మవాదిభిరుక్తం-నిష్కృతం,నైకాన్తికంనాత్యన్తం,శోధకం-కుతః - హియతః - నిష్కృతే-తస్మిన్-కృతేఽపి - అసత్పథేపాపమార్గే,పున-ర్మనో-ధావతి-చేదిత్యేవకారార్థః-నిపాతానామనేకార్థత్వాత్ - ధావత్యేవేత్యర్థః - తత్తస్మా,త్కర్మణాంపాపానాం- నిర్హారంఆత్యన్తికంనాశ-మభీప్సతాం,అభిలషతాం-హరేర్గుణానువాదఏవ - ప్రాయశ్చిత్తం -గుణాఃఅనూద్యన్తేయేన-స,గుణానువాదః- నామవ్యాహారః-సహి,

గ్బ్రహ్మహాగురుతల్పగః। స్త్రీరాజపితృహన్తారోయేచపాతకినోఽపరే॥౯॥సర్వేషామప్యఘవతామిదమేవసునిష్కృతమ్। నామవ్యాహరణంవిష్ణోర్యతస్తద్విషయామతిః॥౧౦॥ననిష్కృతై❁రుదితైర్బ్రహ్మవాదిభిస్తథావిశుధ్యత్యఘవాన్వ్రతాదిభిః। యథాహరేర్నామపదైరుదాహృతైస్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమ్॥౧౧॥నైకాన్తికంతద్ధికృతేఽఘనిష్కృతేమనఃపునర్ధావతిచేదసత్పథే। తత్కర్మనిర్హారమభీప్సతాంహరేర్గుణానువాదఃఖలుసత్వభావనః॥ ౧౨ ॥అథైనంమాపనయతకృతాశేషాఘనిష్కృతమ్। యదసౌభగవన్నామ మ్రియమాణస్సమగ్రహీత్ ॥౧౩॥ సాంకేత్యంపారిహాస్యంవాస్తోభంహేళనమేవవా। వైకుణ్ఠనామగ్రహణమశేషాఘహరంవిదుః ॥ ౧౪ ॥ పతితస్స్ఖలితోభగ్నస్సందష్టస్తప్తఆహతః। హరిరిత్యవశేనాహపుమాన్నార్హతియాతనామ్ ॥ ౧౫ ॥ గురూణాంచలఘూనాంచగురూణిచలఘూనిచ। ప్రాయశ్చిత్తానిపాపానాంజ్ఞాత్వోక్తానిమహ

సత్వభావనఃసమ్యగ్జ్ఞానహేతుభూతసత్వవర్ధకః ❁ ॥౧౨॥ ❁ అథహేయమదూతాః - కృతం-అశేషాఘనిష్కృతం-యేన-తమేనం-మాఽపనయతమాప్రాపయత - యమాలయమితిశేషః-కుతః - యద్యస్మా - దసావజామిళః, మ్రియమాణో, భగవతో - నామ,సమ్యగగ్రహీత్ఉచ్చచార ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నన్వయంపుత్రేసంకేతంనారాయణేతివదముచ్చారితవాన్,అతస్తత్పుత్రవిషయకమత్యుత్పాదనద్వారా - ఏనంసంసారఏవ - నతుభగవద్విషయకమత్యుత్పాదనద్వారామోచయే - దిత్యపేక్షాయాంయదృచ్ఛయాభస్మాదిబుద్ధ్యావాస్పృష్టస్యాగ్నేర్యదృచ్ఛయాపీతస్యౌషధస్యదాహకత్వారోగ్యజనకత్వవద్వస్తూనాంవిలక్షణస్వభావత్వాత్సంకేతితస్యాసంకేతితస్యవాఽన్యాదృశోభగవన్నామ్నస్సర్వాఘనివర్తకత్వంభగవద్విషయకమత్యుత్పాదకత్వంచస్వాభావికోధర్మఇత్యాహుస్సాంకేత్యమిత్యాదినా॥ మన్త్రోఖ్యదాహృతఇత్యన్తేన - సాంకేత్యంపుత్రాదౌసంకేతకృతం - పారిహాస్యంఉచ్చారణాసమర్థజనపరిహాసకృతం,స్తోభం ❁ నిరాలాపకృతం ❁ యద్వా భూతావిష్టస్యమన్త్రశక్త్యాదిభిరాలాపనంస్తోభ - స్తత్కృతమిత్యర్థః - హేళనంస్వవిరోధిజననిన్దాద్యన్తర్భూతం-యద్వా - కింవిష్ణునేతిసావజ్ఞంహేళనరూపంవా - అస్యదపిప్రకారాన్తరమాపన్నం-వైకుణ్ఠస్యభగవతో-నామగ్రహణం-నిశ్శేషపాపహరం-విదుః,నామసామర్థ్యయాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ❁ ॥౧౪॥ ❁ తథా-పతితఃప్రాసాదాదేః,మార్గే-భగవదాజ్ఞారూపవర్ణాశ్రమధర్మాద్వాస్ఖలితః - భగ్నఃభగ్నపాదాద్యవయవః - సందష్టఃసర్పాదిభిః-తప్తోజ్వరాదినా,ఆహతోదణ్డాదినా-ఏతదన్యతమావస్థాంప్రాప్తః-పుమాన్-యద్యవశేనాపి- హరిరిత్యాహ - హ-తర్హి-యాతనాఃప్రతి-నార్హతి ❁ ॥౧౫॥ ❁ ననుమహతఃపాపస్యమహదేవప్రాయశ్చిత్తంనత్వల్పంనామగ్రహణం- పాపతారతమ్యేనప్రా

❁ నిరాలాపకృతమితి ❁ నిరాలాపైఃయథావద్వర్ణోచ్చారణాసమర్థైఃకృతం- ఉచ్చారితమిత్యర్థః-యథానారాయణేతివక్తవ్యేనానానానేత్యుక్తిః - ఏతచ్చశ్రీరహస్యత్రయసారప్రభావవ్యవస్థాధికారవ్యాఖ్యాసుస్పష్టమ్.

షిభిః ॥౧౬॥ తైస్తాన్యఘానిపూయన్తేతపోదానవ్రతాదిభిః । నాధర్మజంతద్ధృదయంతదపీశాఙ్ఘ్రిసేవయా॥౧౭॥
అజ్ఞానాదథవాజ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామతత్ । సంకీర్తితమఘంపుంసోదహత్యేధోయథాఽనలః ॥౧౮॥ యథా
ఽగదంవీర్యతమముపయుక్తంయదృచ్ఛయా । అజానతోఽప్యాత్మగుణంకుర్యాన్మన్త్రోఽప్యుదాహృతః॥౧౯॥
పతింవఃపృచ్ఛతభటాధర్మేఽస్మిన్యదిసంశయః । సవేదపరమంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యమః ॥౨౦॥ శ్రీశుక
ఉవాచ॥ తఏవంసువినిర్ణీయధర్మంభాగవతంనృప । తంయామ్యపాశాన్నిర్మోచ్యవిప్రంమృత్యోరమూముచన్॥
ఇతిప్రత్యుదితాయామ్యా దూతాయాత్వాయమాన్తికమ్ । యమరాజ్ఞే * యథాసర్వం సమాచఖ్యు రరిన్ద
మ ॥౨౨॥ ద్విజఃపాశాద్వినిర్ముక్తోగతభీఃప్రకృతింగతః।వవన్దేశిరసావిష్ణోఃకింకరాన్దర్శనోత్సవః ॥౨౩॥ తంవివ
క్షుమభిప్రేత్యమహాపురుషకింకరాః । సహసాపశ్యతస్తస్యతత్రాన్తర్దధిరేఽనఘ ॥౨౪॥ అథాజామిళఆకర్ణ్య

యశ్చిత్తతారతమ్యస్యమన్వాదిభిరుక్తత్వా - దన్యథాప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రవైయర్థ్యంస్యా - దిత్యన్తరాకస్యచిన్మన్దాంశజ్ఞాంనిరాకుర్వన్తి॥ గురూణామితి ॥ గురూణాంపాపానాం-గురూణి-ప్రాయశ్చిత్తాని,లఘూనాంలఘూని. మహాన్తై-యథావత్-జ్ఞాత్వా-యద్యప్యుక్తాని-తథాపి-తైస్తైస్తపఆదిభిఃప్రాయశ్చిత్తైరఘాని - ప్రతినియతనివర్త్యాని - పూయన్తేనివర్త్యన్తే.నతు- అధర్మజంఅధర్మంజనయతీత్యధర్మజం - హృదయంమనః-చిత్తశుద్ధిర్నజాయత ఇత్యర్థః-తర్హ్యధర్మస్యనిమిత్తంహృదయంకేనశుధ్యతీత్యత్రాహుః ॥ తదపీతి ॥ తద్ధృదయమపి - ఈశాఙ్ఘ్రిసేవయానామస్మరణాదిరూపయాభగవత్సేవయా, శుధ్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత్తస్మా-జ్జ్ఞానా-దిదంభగవన్నామాశేషాఘనివర్తకమితిజ్ఞాపనాత్- అథవా - అజ్ఞానాత్సంకేతపరిహాసాదినిమిత్తాద్వా-సంకీర్తిత-ముత్తమశ్లోకస్యనామ-పుంసఃపాపినో-ఽఘం - దహత్యేవనివర్తయత్యేవ - యథా-ఽనలోఽగ్నిః-జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వాస్పృష్టోదహతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యథాచ-వీర్యవతమంవీర్యవత్తమ - మగదమౌషధం-యదృచ్ఛయాజ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా-ఉపయుక్తంభక్షితంస-దారోగ్యంజనయతీతి శేషః- తథా - భగవన్నామాత్మకో మన్త్రోఽపి, ఆత్మగుణంనామ్నస్సామర్థ్య-మజానతాఽపి-పురుషేణో-దాహృతఉచ్చారితః - అఘం,దహత్యేవ - ఇతిపూర్వేణాన్వయః-వస్తూనాంవిలక్షణస్వభావత్వా దితిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యద్యస్మదుక్తార్థేయుష్మాకంసందేహ - స్తర్హియమంపృచ్ఛతేత్యాహుః ॥ పతిమితి॥ హేభటాః-యద్యస్మిన్నస్మదుక్తేధర్మే-యది- సంశయ, స్తర్హి,వోయుష్మాకంపతింయమం।పృచ్ఛత -సతుధర్మసూక్ష్మంజానాతీత్యాహు ॥ సఇతి ॥ సభగవాన్ “ ఉత్పత్తింప్రలయంచైవభూతానామాగతింగతిమ్ । వేత్తివిద్యామవిద్యాంచసవాచ్యోభగవానితీ ” త్యుక్తవిధః-యమః , ధర్మస్య,గుహ్యంరహస్యం,అతఏవ-పరమం, వేదజానాతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవముక్త్వాయమదూతావిప్రంముముచురిత్యాహమునిః ॥ తఇతి॥ హేనృప- తేయమభటాః-ఏవముక్తవిధం-భాగవతంభగవన్నామోచ్చారణరూపం - ధర్మం,వినిర్ణీయనిశ్శేషదురితక్షపణసమర్థంవినిశ్చిత్య - తంవిప్రం యామ్యపాశా-న్నిర్మోచ్యవిముక్తంకృత్వా,మృత్యో , రమూముచన్ మోచితవన్తః - మృత్యోరమూముచన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః- ఆయుఃక్ష[illegible]త్వాపాధిక్యాత్తస్యమృత్యుఃప్రసక్త - స్తత్సమయేచతమానేతుంయామ్యాఃపురుషాఆజగ్ము , స్తస్మింశ్చాధికేపాపేఅస్తిమనామోచ్చారణేనాకస్మాదపతితేనసమూలంవినష్టేసతిమృత్యోరపినివృత్తిరితి - అతఏవ“ సఏవంవర్తమానోఽజ్ఞోమృత్యుకాలఉపస్థితే।మతించకారతనయ ” ఇతిపూర్వగ్రన్థస్య “ ద్విజఃపాశాద్వినిర్ముక్తోగతభీః ప్రకృతింగత ” ఇత్యుత్తరగ్రన్థేనసహనవిరోధః - అన్యథాప్రసక్తస్యమృత్యోర్నివారణాసంభవాత్పునర్జీవనకథనంభక్తియోగోపసంహారకథనంచవిరుధ్యేత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతోయమదూతాద్విజోవిష్ణుదూతాశ్చకిమకార్షుస్తత్రాహ ॥ఇతీతి॥ ఇత్థం,ప్రత్యుదితాః ప్రత్యాఖ్యాతాః - యామ్యాదూతా-యమసమీపం - యాత్వాగత్వా -యమరాజ్ఞే*యమరాజాయసమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్నటచ్ - ఆర్షత్వాద్వా, హే అరిన్దమ,యథాసర్వం - ఉక్తంసర్వమనతిక్రమ్య - ఆచఖ్యుఃకథితవన్తః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ద్విజో-యమపాశా-ద్వినిర్ముక్తః,గతభీఃనిర్భయః-ప్రకృతింపూర్వావస్థాం - గతఃప్రాప్తః - పునర్జీవితవానిత్యర్థః, విష్ణోఃకింకరాన్,దర్శనేనోత్సవోహర్షోయస్య తాదృక్,శిరసా,వవన్దేనమస్కృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ హేఅనఘ,తంద్విజం , వివక్షుంకించిద్వక్తుమిచ్ఛు, మభిప్రేత్య ఆలక్ష్య మహాపురుషస్యభగవతః , కింకరా , స్సహసాఆశు , తస్యద్విజస్య , పశ్యతస్సతః , అన్తర్దధిరేఅన్తర్హితవన్తః , అస్యభగవత్ప్రాప్త్య పేక్షాజననాయాన్తర్ధానం “ సర్వజ్ఞో ఽపిహిసర్వేశస్సదాకారుణికో ఽపిసన్ । సంసారతన్త్రవాహిత్వాద్రక్షాపేక్షాం ప్రతీక్షత ” ఇతిహ్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథతదన్తర్ధానానన్తరం - అజామిళః - యమకృష్ణయో , ర్దూతానాం , ధర్మ్యాదిక , మాకర్ణ్య , భగవన్మాహాత్మ్యశ్రవణా , ద్భగవతి , భక్తిమానా , సీ , దిత్యుత్తరేణాన్వయః,తత్ర , యమదూతానాంత్రైవిధ్యంగుణాశ్రయంధర్మమాకర్ణ్య,కృష్ణదూతానాంశుద్ధంభాగవతంధర్మమాక

దూతానాంయమకృష్ణయోః । ధర్మంభాగవతంశుద్ధంత్రైవిద్యంచగుణాశ్రయమ్॥ ౨౫ ॥ భక్తిమాన్భగవత్యా
* శుమాహాత్మ్యశ్రవణాద్ధరేః । అనుతాపోమహానాసీత్స్మరతోఽశుభమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ అహోమేపరమం
కష్టమభూదవిదితాత్మనః । యేనవిప్లావితంబ్రహ్మవృషల్యాంజాయతా * ఽఽత్మనా ॥ ౨౭ ॥ ధిక్మాంవిగర్హితం
సద్భిర్దుష్కృతంకులకజ్జలమ్ । హిత్వాబాలాంసతీంయోషాంసురాపామసతీమగామ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధావనాథౌపి
తరౌనాన్యబన్ధూతపస్వినౌ । అహోమయాఽధునాత్యక్తావకృతజ్ఞేననీచవత్ ॥ ౨౯ ॥ సోఽహంవ్యక్తంపతిష్యా
మినరకేభృశదారుణే । ధర్మఘ్నాఃకామినోయత్రవిన్దన్తియమయాతనాః ॥ ౩౦ ॥ కిమిదంస్వప్నఆహోస్విత్సాక్షా
ద్దృష్టంమహాద్భుతమ్ । క్వయాతాఅద్యతేయేమాంవ్యకర్షన్పాశపాణయః ॥ ౩౧ ॥ అథతేక్వగతాస్సిద్ధాశ్చ
త్వారశ్చారుదర్శనాః । వ్యమోచయన్నీయమానంబధ్వాపాశైరధోభువః ॥ ౩౨ ॥ అథాపిమేదుర్భగస్యవిబు
ధోత్తమదర్శనే । భవితవ్యంమఙ్గళేనయేనాత్మామేప్రసీదతి ॥ ౩౩ ॥ అన్యథామ్రియమాణస్యనాశుచేర్వృషలీ
పతేః । వైకుణ్ఠనామగ్రహణంజిహ్వావక్తుమిహార్హతి ॥ ౩౪ ॥ క్వచాహంకితవఃపాపోబ్రహ్మఘ్నోనిరపత్రపః । క్వ
చనారాయణేత్యేతద్భగవన్నామమఙ్గళమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహంతథాయతిష్యామి * యతచిత్తేన్ద్రియానిలః । యథా
నభూయఆత్మానమన్ధేతమసిమజ్జయే ॥ ౩౬ ॥ విముచ్యతమిమంబన్ధమవిద్యాకామకర్మజమ్ । సర్వభూతసుహృచ్ఛా

ణ్యే,త్యన్వయః,త్రివిద్యావేదః,ఋగ్యజుస్సామాత్మకత్వాత్,తద్విహితంత్రైవిద్యం,పూర్వభాగవిహితంకర్మ,గుణాశ్రయంగుణత్రయవశ్యజనాధికారం,శుద్ధంసత్త్వగుణప్రధానజనాధికారం,భాగవతంభగవత్సంబద్ధినం, భగవత్యాశ్వితిపాఠే,ఆసీదితిక్రియాపదాధ్యాహారః- ఆకర్ణ్యేత్యస్యాకర్ణితమనస్యవధార్యేత్యర్థః-అన్యథాతిరోధానాత్పూర్వమేవాకర్ణితత్వాదథేత్యనేన సహవిరోధాపత్తేః-అథేత్యస్యానన్వితివాఽర్థః-ఆత్మనస్స్వస్య-అశుభంపాపం-స్మరత-స్తస్య - మహా-ననుతాపః పరితాప-ఆసీత్ * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ * తస్యతాపప్రకారమేవప్రపఞ్చయతి॥అహో ఇతి॥అవిజితాత్మనః-అవిజితః-ఆత్మామనో-యేన-తస్య,మేమమ-మహత్కష్టం,మహో - అభూత్ కింతత్ -వృషల్యాంశూద్రాయాం-జాయతాజాయమానేన - యేన-ఆత్మనామయా,బ్రహ్మబ్రహ్మత్వం - విప్లావితంవినాశిత-మితియత్ "తజ్జాయాజాయాభవతియదస్యాంజాయతేపున"రితిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యజాయతాఽఽత్మనేత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౭ ॥ * సద్భిరార్యై-ర్విశేషేణగర్హితం-మాం-ధిక్ "ఉభసర్వతసోః కార్యాధిగుపర్యాదిష్వి"తి,సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠ్యపవాదికాద్వితీయా - ధిగితినిన్దాద్యోతకమవ్యయం - మాంమమ-ధిక్ నిన్దానిన్ద్యోఽహమిత్యర్థః-కథంభూతంమాం - దుష్కృతందుష్టంకృతవాన్ దుష్కృత్-తం-కులకజ్జలంకులకలఙ్కం -కించ-సతీంవిశుద్ధాం-బాలాం-యోషాంస్త్రియం-హిత్వా - సురాపాం-సురాంపిబతీతిసురాపా-తాం-అతఏవా-సతీం - అగాంఅగచ్ఛమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * వృద్ధౌప్రవయసౌ-అనాథౌరక్షకరహితౌ - నవిద్యతేఅన్యోబన్ధుఃపుత్రాదిర్యయోస్తౌ- తపస్వినౌతపస్సంపన్నౌ - పితరౌమాతాపితరౌ- అజ్ఞేనకృతఘ్నేన - మయా-అధునాతత్క్షణమేవ-నీచేనేవ-అహో-త్యక్తౌ-సఏవంవిధోఽహం - వ్యక్తంనూనం-నితరాం దారుణే-నరకే-పతిష్యామి - యత్రనరకే ధర్మఘ్నాఃయమాదయ-స్సన్తియత్ర-కామినోమాదృశాః - యమయాతనాః-విన్దన్తిలభన్తే * ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ * ఏవంతస్యపరితాపమనువర్ణ్యేదానీంతస్యవిమర్శపూర్వకంముక్తిసాధనధర్మానుష్ఠానక్రమమాహ॥ కిమిత్యాదినా "బ్రహ్మణ్యనుభవాత్మనీ"త్యన్తేన-కి-మిదంయమకృష్ణదూతాగమనతత్సంభాషణాదిదర్శనం-స్వప్నః-ఆహోస్విదుత-సాక్షాజ్జాగ్రతామయా - మహాద్భుతం-దృష్టం - అద్యఅధునా, తేదూతాః-క్వ - యాతాఃగతాః-కే-యే-పాశపాణయస్సన్తో-మాం-వ్యకర్షన్నాకృష్టవన్తః * ॥ ౩౧ ॥ * అథ-తే-చత్వార,శ్చారుదర్శనాస్సున్దరా-స్సిద్ధాః-క్వ- గతాః-కే-యే-పాశై-ర్బధ్వా- అధోభువఃనరకాన్ప్రతి-నీయమానం-మాం-వ్యమోచయన్ మోచితవన్తః * ॥ ౩౨ ॥ * యద్యప్యహంమన్దభాగ్య-స్తథాపి-మేదుర్భగస్యాపి - విబుధోత్తమానాం-దర్శనే-నిమిత్తేసప్తమీ దర్శనేననిమిత్తేనేత్యర్థః-మఙ్గళేనభవితవ్యం-కింతన్మఙ్గళం-యేనమఙ్గళేనశుభకర్మణా-మమ-ఆత్మామనః,పరమాత్మావా-ప్రసీదతి * ॥ ౩౩ ॥ * అన్యథా యది మఙ్గళేనన భవితవ్యం - పుణ్యేనవినేత్యర్థః-వృషలీపతే-రతఏవా-శుచేః-మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య - మమ-జిహ్వా-వైకుణ్ఠస్య- నామగ్రహణం-గృహ్యతేవశీక్రియతేచిత్తమనేనేతిగ్రహణం-నామరూపంగ్రహణంవక్తుం-నార్హతి * ॥ ౩౪ ॥ * కితవోమూర్ఖో-బ్రహ్మఘ్నఃవిప్రత్వనాశకః - బ్రహ్మోజ్ఝ ఇతిపాఠేత్యక్తవేదః-నిర్లజ్జోఽహం-క్వ-మఙ్గళావహం - నారాయణేత్యేత-ద్భగవన్నామ-క్వ-ఈదృశస్యమమా-న్తకాలేతన్నామోచ్చారణంపుణ్యేనవినాకథంసంభవేదిత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * సోఽహంసిద్ధదర్శనవైకుణ్ఠనామగ్రహణాదిసూచితధర్మయుక్తోఽహం -యతాఃనియమితా-శ్చిత్తాదయో-యేన-తథాభూతస్సన్-తథా-యతిష్యామియత్నంకరిష్యామి-కథం,యథా-భూయఃపున-రాత్మాన-మన్ధేతమసినరకే-నమజ్జయేనకుర్యామ్ * ॥ ౩౬ ॥ * కింకృత్వా-

---

౨౬ శ్లో * పా॥ భగవత్యాసీన్మాహాత్మ్య.

అవిద్యా-దేహాత్మాభిమానాదిమూలమజ్ఞానం, కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః-కర్మ -ఏభి- ర్జాతం - తమిమం-బన్ధం గర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపం సంసారం - విముచ్య అపోహ్య - కథంభూతః-సర్వేషు భూతేషు-సుహృత్ - శాన్తః నిగృహీతాన్తరిన్ద్రియః-కరుణః సర్వభూతేషు కృపావాన్ - ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కః-యోషిన్మయ్యా యోషిద్వ్యాజయా-భగవన్మాయయా-గ్రస్త,మాత్మానం, మోచయే-తాం విశినష్టి॥ యయైవా-హ- మధమః జ్ఞానశూన్యో ఽహం-క్రీడామృగ ఇవ- విక్రీడితః ❁॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ❁ దేహే, ఆదిశబ్దాత్తదనుబన్ధిని-అహం-మమేతి-యా-మిథ్యార్థధీర్మతిః-మిథ్యా అయథార్థా-అర్థధీః దేహాద్యర్థవిషయా ధీ-స్తద్రూపా మతి,స్తాం-అనహమర్థదేహాద్యర్థవిషయకాహంధియో విపరీతరూపత్వాన్మిథ్యార్థధీరిత్యుక్తం-మోహార్థధీరితి పాఠాన్తరం-తత్రాపి. మోహాత్మికాం అహంత్వేన దేహాదిరూపార్థధీరూపామిత్యేవార్థః, హిత్వా త్యక్త్వా, భగవతి, తత్కీర్తనాదిభి, శ్శుద్ధం-మనో ధాస్యే ఆధాస్యే ❁॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం-జాతః ఉత్పన్నః, సునితరాం, నిర్వేదో, యస్య, తాదృశః సాధుషు, క్షణమాత్రసఙ్గేన, ముక్తం, సర్వానుబన్ధనం పుత్రాదిస్నేహో, యేన సః-గఙ్గాద్వారం-ఉపేయాయ ఉపగతవాన్ ❁॥ ౪౦ ॥ ❁ సో ఽజామిళః-తస్మిన్-దేవసదనే-దేవో భగవాన్ సీదతి నివసతి సన్నిహితో భవత్యస్మిన్నితి దేవసదనం-తస్మిన్ గఙ్గాద్వారే-ఉపవిష్టః, యోగం భగవద్భక్తియోగం, ఆశ్రితః అవలమ్బ్యేత్యర్థః-ప్రత్యాహృతః-విషయేభ్యః ఇన్ద్రియగ్రామః అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియసంఘో-యేన- తాదృశః - ప్రథమ - మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-గుణేభ్యః గుణపరిణామేభ్యో దేహాదిభ్యః-వివిచ్య పృథక్త్వేనానుసంధాయ- తస్మి - న్నాత్మని ప్రత్యగాత్మని. మనో-యుయుజే ❁॥ ౪౧ ॥ ❁ తత-ఆత్మనః జీవాన్తర్యామిణః పరమాత్మన - స్సమాధినాధ్యానేన-తస్మిన్బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్యే - నుభవాత్మని జ్ఞానస్వరూపే - భగవద్ధామ్ని భగవచ్ఛబ్దవాచ్యతేజసి - యుయుజే స్థిరమక

న్తో మైత్రః కరుణ ఆత్మవాన్ ॥ ౩౭ ॥ మోచయే గ్రస్తమాత్మానం యోషిన్మయ్యాఽఽత్మమాయయా । విక్రీడితో య
యైవాహం క్రీడామృగ ఇవాధమః ॥ ౩౮ ॥ మమాహమితి దేహాదౌ హిత్వా ❁ మిథ్యార్థధీర్మతిమ్ । ధాస్యే మనో
భగవతి శుద్ధం తత్కీర్తనాదిభిః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి జాతసునిర్వేదః క్షణసఙ్గేన సాధుషు । గఙ్గాద్వారముపేయాయ ముక్తస
ర్వానుబన్ధనః ॥ ౪౦ ॥ స తస్మిన్ దేవసదన ఆసీనో యోగమాశ్రితః । ప్రత్యాహృతేన్ద్రియగ్రామో యుయోజ మన
ఆత్మని ॥ ౪౧ ॥ తతో గుణేభ్య ఆత్మానం వియుజ్యాత్మసమాధినా । యుయుజే భగవద్ధామ్ని బ్రహ్మణ్యనుభవాత్మ
ని ॥ ౪౨ ॥ యర్హ్యుపారతధీస్తస్మిన్నద్రాక్షీత్పురుషాన్పునః । ఉపలభ్యోపలబ్ధాన్ప్రాగ్వవన్దే శిరసా ద్విజః ॥ ౪౩ ॥
హిత్వా కళేబరం తీర్థే గఙ్గాయాం దర్శనాదను । సద్యస్స్వరూపం జగృహే భగవత్పార్శ్వవర్తినామ్ ॥ ౪౪ ॥ సా
కం విహాయసా విప్రో మహాపురుషకింకరైః । హైమం విమానమారుహ్య యయౌ యత్ర శ్రియః పతిః ॥ ౪౫ ॥ ఏవం
స విప్లావితసర్వధర్మా దాస్యాః పతిః ❁ పతితో గర్హ్యకర్మా । నిపాత్యమానో నిరయే హతవ్రత ❁ స్సద్యో విముక్తో
భగవన్నామ గృహ్ణన్ ॥ ౪౬ ॥ నాతః పరం కర్మనిబన్ధకృన్తనం ముముక్షతాం తీర్థపదానుకీర్తనాత్ । న యత్పునః

రోత్ ❁॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవం భగవతి స్థిరీకృతచిత్తస్సన్, యర్హి యదా, ఉపారతా శబ్దాదిభ్యో నివృత్తా, ధీ-ర్యస్య-తాదృశ- స్తస్మిన్కాలే-అగ్రే-పురుషాన్ పూర్వదృష్టాన్-భగవత్పార్షదాన్-అద్రాక్షీత్-తతః-ప్రాగుపలబ్ధాన్ ప్రాప్తాన్ - పున-రుపలభ్య అభిజ్ఞాయ-ద్విజ-శ్శిరసా-వవన్దే ❁॥ ౪౩ ॥ ❁ దర్శనానన్తరం-గఙ్గాయాం తీర్థే-కళేబరం-త్యక్త్వా - గంగాయామితి పాఠే, తీర్థే గఙ్గాద్వారే క్షేత్రే, గఙ్గాయాం, త్యక్త్వేత్యర్థః, సద్యః-భగవతః-పార్శ్వవర్తినాం పార్షదానాం, స్వరూపం, తత్సమానం రూపం-జగృహే గృహీతవాన్ ❁॥ ౪౪ ॥ ❁ స విప్రో-మహాపురుషకింకరై స్సాకం- హైమం-విమాన - మారుహ్య- విహాయసా ఆకాశమార్గేణ-అర్చిరాదినేత్యర్థః-గతః-క్వ, యత్ర - శ్రియః పతి-రాస్తే వైకుణ్ఠ ఇత్యర్థః-భగవత్పార్శ్వవర్తిరూపగ్రహణం మార్గక్రమేణ వైకుణ్ఠగమనానన్తరం వేదితవ్యం, తత్రగమనస్య తత్సాయుజ్యార్థత్వాత్ ❁॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తమితిహాసముపసంహరన్ భగవన్నామకీర్తనాత్తద్విషయమత్యాపాదకముపాయాన్తరముత్కృష్టం నాస్తీత్యాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం - సద్విజః-విప్లావితః వినాశిత-స్సర్వః స్వవర్ణాశ్రమోచితః, ధర్మో, యేన, దాస్యాః పతిః-అత ఏవ-పతితః స్వధర్మాత్ప్రచ్యుతః, గర్హ్యం నిన్దితం-కర్మ-యస్య, తం, హతం-వ్రతం "అయం హి శ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాలయః" ఇత్యాదినోక్తం, యస్య- అత ఏవ-నరకే-నిపాత్యమానో ఽపి, భగవన్నామ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్-సద్యః, విముక్తో భూత్ ❁॥ ౪౬ ॥ ❁ ముముక్షతాం సంసారబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛతాం, తన్మూలకర్మరూపబన్ధస్య, నికృన్తనం-కృత్యతే ఛిద్యతే ఽనేనేతి కృన్తనం-అత తీర్థపదస్య భగవతో ఽనుకీర్తనాత్, పరమన్య, న్నాస్తి-యద్యస్మాదనుకీర్తనా, ద్రజస్తమోభ్యాం-కలిలం కశ్మలం-మనః, కర్మసు సంసృతి హేతుషు, పు

---

౩౯ శ్లో ❁ పా ॥ మోహార్థధీ.

నర్మసజ్జతేనసక్తంభవతి, అన్యథాఽపాయాన్తరేణ, నచనసజ్జతే కింతుసజ్జత ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ అస్యేతిహాసస్య శ్రవణాదిఫలమాహ॥ య ఇతి ॥ పరమమతీవ-గుహ్యంగోప్యం, అఘాపహంపాపహర, మితిహాసం., యః పుమాన్, శ్రద్ధయాయుక్తః-శృణుయాత్, యశ్చ, భక్త్యా, అనుకీర్తయేత్ కథయేత్ ❀ ॥ ౪౮॥ ❀ సపుమాన్, నరకం, నయాతి వైనప్రాప్నోత్యేవ-యమకింకరైః ఈక్షితోఽపినభవతి, యద్యపి అమఙ్గళః పాపీయానపి-మర్త్యః, శ్రవణాదికం-కుర్వన్, విష్ణులోకే శ్రీవైకుణ్ఠే-మహీయతే పూజ్యతే, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిద్వారా భగవల్లోకంప్రాప్య తత్ర తైశ్వర్యభాగ్భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవం శ్రవణకీర్తనాదిభక్తియోగారమ్భస్య కైముతికన్యాయేన యమవశ్యతాపరిహారకత్వం వ్యక్తంకథితమితిహాసమజామిళదృష్టాన్తేన, తన్న్యాయేనతద్వదన్నుపసంహరతి ॥ మ్రియమాణ ఇతి ॥ అజామిళః, మ్రియమాణః-పుత్రోపచారితం పుత్రోపచారేణ ముఖ్యయావృత్త్యాప్రయుక్తముపచారితమేవ-హరేః, నామ, గృణన్, ధామహరేః స్థానమగాత్ ప్రాప్తః, కిముత, శ్రద్ధయా-హరేర్గుణాన్ గుణప్రతిపాదకాన్ నారాయణాదిశబ్దాన్-కీర్తయన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమితిహాసముఖేనాకర్ణితభగవన్నామమాహాత్మ్యో రాజా॥ పతింవః పృచ్ఛతభటా ధర్మేస్మిన్యది సంశయః॥ సవేదపరమంగుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమ,, ఇతి భగవత్పార్షదై రాప్తతమత్వేనాభిహితయమముఖేన నామమాహాత్మ్యం ప్రథయితుం పృచ్ఛతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం-దేవో ధర్మరాజః-స్వభటైః-రుపవర్ణితం-నిశమ్యాకర్ణ్య - మురారేర్భగవతః - నైదేశికైరా

కర్మసుసజ్జతేమనోరజస్తమోభ్యాం కలిలం నచాన్యథా ॥౪౭॥ య ఏతం పరమంగుహ్యమితిహాసమఘాపహమ్ ।
శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయాయుక్తోయశ్చభక్త్యాఽనుకీర్తయేత్ ॥ ౪౮ ॥ నవై సనరకంయాతి నేక్ష్యతే యమకింకరైః ।
యద్యప్యమఙ్గళోమర్త్యోవిష్ణులోకేమహీయతే॥ ౪౯ ॥ మ్రియమాణోహరేర్నామగృణన్పుత్రోపచారితమ్ । అ
జామిళోఽప్యగాన్ముక్తింకిముతశ్రద్ధయాగృణన్ ॥ ౫౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

రాజోవాచ॥ నిశమ్యదేవస్స్వభటోపవర్ణితం ❀ ప్రత్యాహకింతానపిధర్మరాజః । ఏవంహతాజ్ఞోవిహతాన్ము
రారేర్నైదేశికైర్యస్యవశేజనోఽయమ్॥ ౧ ॥ యమస్యదేవస్యనదణ్డభఙ్గః కుతశ్చనర్షే శ్రుతపూర్వ ఆసీత్ । ఏత
న్మునే వృశ్చతిలోకసంశయం నహిత్వదన్యస్త్వితిమేవినిశ్చితమ్॥ ౨ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ భగవత్పురుషై రా
జన్యామ్యాః ప్రతిహతోద్యమాః । పతింవిజ్ఞాపయామాసుర్యమంసంయమనీపతిమ్॥ ౩ ॥ యమదూతా ఊచుః॥
కతిసన్తీహశాస్తారో జీవలోకస్యవైప్రభో । త్రైవిధ్యంకుర్వతః కర్మఫలాభివ్యక్తిహేతవః॥ ౪ ॥ యదిస్యుర్బహ
వోలోకే శాస్తారో దణ్డధారిణః । కస్యస్యాతాం నవాకస్య మృత్యుశ్చామృతమేవవా॥ ౫ ॥ కింతుశాస్తృబహుత్వే
స్యాద్బహూనామిహధర్మిణామ్ । శాస్తృత్వముపచారో హియథామణ్డలవర్తినామ్॥ ౬ ॥ అతస్త్వమేకోభూ

జ్ఞాకారిభిః కింకరైః-ర్విహతాన్నిరాకృతాన్- కింకరాన్ప్రతి-స్వయం - విహతా నిరాకృతా - ఆజ్ఞా, యస్య-తాదృశః-కిముక్తవాన్॥ ధర్మరాజం విశినష్టి॥ యస్య ధర్మరాజస్య-వశే-అయంజనః-యద్వశవర్తీ అయం సంసారిజనసమూహ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ హేఋషే- దేవస్య యమస్య- తాదృశో దణ్డస్య భఙ్గః - కుతశ్చిదాసీదితి-న శ్రుతపూర్వః పూర్వం న శ్రుత ఇత్యర్థః - ఏతత్ ఏతస్మిన్నర్థే-సర్వస్యాపి సంశయో వర్తత ఇతి శేషః- హేమునే-తమిమం-లోకస్య మాదృశస్య-సందేహం-త్వదన్యః-నహి వృశ్చతి నచ్ఛినత్తీతి-మేమయా-సునిశ్చితమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఉత్తరమాహ మునిః॥ భగవత్పురుషైరితి॥ హే రాజన్ - భగవతః-పురుషైః కింకరైః-ప్రతిహతః-ఉద్యమో-యేషాం తే-యామ్యాః యమభటాః- పతిమధిపతిం, సంయమిన్యాః పుర్యాః-పతిం - యమం ప్రతి-విజ్ఞాపయామాసుః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ విజ్ఞప్తిప్రకారమేవాహ కతీత్యాదినా ఆయయుర్ద్రుతమిత్యన్తేన॥ హేప్రభో యమ ఇహలోకే-త్రైవిధ్యం త్రివిధమేవ త్రైవిధ్యం-స్వార్థేష్యఞ్-పుణ్యపాపతదుభయమిశ్రరూపేణ త్రివిధం- కర్మ-కుర్వతో-జీవలోకస్య-శాస్తారః- ఫలస్య సుఖాదిరూపస్య-యా- అభివ్యక్తిః ప్రాదుర్భావ-స్తస్యా-హేతవః - కతిసన్తీత్యాపేతుః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ సన్తు బహవః కో బాధస్తత్రాహుః॥ యదీతి॥ యది బహవః - దణ్డధారిణశ్శాస్తారః దణ్డరూపశాసనకారిణః - దణ్డనపూర్వకశిక్షాకారిణో వా-బహవస్స్యుస్తర్హి మృత్యుర్దుఃఖ-మమృతం సుఖం చ-కస్య-స్యాతాం-కస్య వా - నస్యాతాం - నకస్యాప్యుభే స్యాతామిత్యర్థః-అయం భావః -అన్యోన్యవిరోధిశాస్తృబహుత్వే సతి శాస్త్రాన్తరాపాదితస్య సుఖదుఃఖాదేశ్శాస్త్రన్తరేణ నివారణసంభావనయా కస్యాప్యుభే న స్యాతాం-కింతూభయపరిహారేణోదాసీనో లోకః స్యాదితి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ పరస్పరావిరోధిశాస్తృబహుత్వే యద్యప్యుభే స్యాతాం, తథాపి-శాస్తృత్వమముఖ్యం స్యాదిత్యాహుః ॥కింత్వితి॥ ధర్మిణాం కర్మిణాం-యే-శాస్తారః - తేషాం-

బహుత్వే-స్యాత్ సుఖాదికం స్యాత్-యద్వా, అవిరోధిశాస్తృబహుత్వే సతి-కర్మణాం బహూనాం-కర్మానుసారేణ శాస్తృభిరాపాద్యమానం సుఖాది-స్యాదేవ-కింతు-శాస్తృత్వముపచారః తేషాం శాస్తృత్వమముఖ్యం హి స్యా-ద్యథా-మణ్డలవర్తినాం అల్పజనపదాధిపతీనాం శాస్తృత్వం యథా న ముఖ్యం నిరఙ్కుశత్వాభావా-త్తద్వత్ * ॥ ౬ ॥ * త్వచ్ఛాసనం తు నిరఙ్కుశం దృష్టం అతశ్శాస్తృబహుత్వం న ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య త్వమేక ఏవ శాస్తా త్వచ్ఛాసనం చేదానీం హతమిత్యాహుః॥ శాస్తేతి ॥ దణ్డధరః-పాపినాం నృణాం దణ్డం ధారయతి కారయతీతి దణ్డధరః-శాస్తా హితాహితయోర్వివిచ్య జ్ఞాపయితా శుభాశుభపుణ్యాపుణ్యే వివిక్తి విభజతీతి శుభాశుభవివేచనః-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః * ॥ ౭ ॥ * తస్యైవంభూతస్య-తే తవ దణ్డశాసనం-లోకస్యాస్య-తత్పర్యన్తం-విహతో-న వర్తతే-కింత్వవిహత ఏవ-అధునా తు-అద్భుతరూపై-శ్చతుర్భి-స్సిద్ధై-స్తైః తవాజ్ఞా-విప్రలమ్భితా వితథీకృతా * ॥ ౮ ॥ * కథం విప్రలమ్భితేత్యత్రాహుః॥ నీయమానమితి॥ తవా-దేశాత్-అస్మాభి-ర్యాతనాగృహం నరకం ప్రతి-నీయమానం-పాతకినం-తే సిద్ధాః-వ్యమోచయన్, కింకృత్వా, ప్రసహ్య బలాత్, తే-పాశాన్, ఛిత్వా * ॥ ౯ ॥ * తే త్వత్త, స్తాన్ సిద్ధా-న్వేదితుం తద్బలతదధిపతినామాదిప్రభావాదికం సర్వం వేదితు-మిచ్ఛామ ఇత్యర్థః-నోఽస్మాకం-క్షమం హితం, యది మన్యసే-తర్హి కథయేతి శేషః-తాన్విశంషన్తి-నారాయణేత్యేతస్మిన్ శబ్దే-అభిహితే ఉచ్చారితే సతి-ద్రుతమాశు-ఆయయురాజగ్ముః * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవమాపృష్టో యమస్తాన్ప్రీత్యా హేత్యాహ మునిః॥ ఇతీత్థ-మాపృష్టః-ప్రజానాం-సంయమనః సంయమయతి శాస్తీతి సంయమనః-కర్తరి ల్యుః-యమో దేవః, ప్రీతః సుప్రశ్నేన హృష్టః-హరేః, పదామ్బుజం-స్మరన్ స్వదూతాన్ప్రత్యాహ * ॥ ౧౧॥ * ఉక్తిమేవాహ పర ఇత్యాదినా-“నమః పురుషాయ భూమ్నే” ఇత్యన్తేన॥ మత్ మత్తః, పర ఉత్కృష్టః,

తానాం సేశ్వరాణామధీశ్వరః। శాస్తా దణ్డధరో నృణాం శుభాశుభవివేచనః॥ ౭ ॥ తస్య తే విహతో దణ్డో న లోకే వర్తతేఽధునా। చతుర్భిరద్భుతైస్సిద్ధైరాజ్ఞా తే విప్రలమ్భితా॥ ౮ ॥ నీయమానం త్వదాదేశాదస్మాభిర్యాతనాగృహాన్। వ్యమోచయన్పాతకినం ఛిత్వా పాశాన్ప్రసహ్య తే॥ ౯ ॥ తాంస్తే వేదితుమిచ్ఛామో యది నో మన్యసే క్షమమ్। నారాయణేత్యభిహితే మా భైరిత్యాయయుర్ద్రుతమ్ ॥౧౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి దేవస్స ఆపృష్టః ప్రజాసంయమనో యమః। ప్రీతస్స్వదూతాన్ప్రత్యాహ స్మరన్పాదామ్బుజం హరేః ॥౧౧॥ యమ ఉవాచ॥ పరో మదన్యో జగతస్తస్థుషశ్చ హ్యోతం ప్రోతం పటవద్యత్ర విశ్వమ్। * యదంశతోఽస్య స్థితిజన్మనాశా నస్యోతవద్యస్య వశే చ లోకః ॥౧౨॥ యో నామభిర్వాచి జనం నిజాయాం బధ్నాతి తన్త్ర్యామివ దామభిర్గాః। యస్మై బలిం * త ఇమే నామకర్మనిబద్ధబద్ధాశ్చకితా వహన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహం మహేన్ద్రో నిరృతిః ప్రచేతాస్సోమోఽగ్నిరీశః పవనోఽ*ర్కో విరిఞ్చిః। ఆదిత్యవిశ్వే వసవోఽథ సాధ్యా మరుద్గణా రుద్రగణాశ్చ సిద్ధాః ॥౧౪॥ అన్యే చ యే విశ్వసృజః ప్రజేశా భృగ్వాదయోఽస్పృష్టరజస్తమస్కాః। యస్యేహితం న విదుః* స్పృష్టమాయాస్సత్త్వప్రధానా అపి కిం తతోఽన్యే॥ ౧౫ ॥ యం వై న గోభిర్మనసాఽసుభిర్వా * హృదా గిరా వాఽసుభృతో విచక్షతే। ఆత్మానమన్త

అన్యోఽస్తి-స కేవలం మత్తః పరః-కింతు జగతః జఙ్గమాత్-తస్థుషః స్థావరాచ్చ, చరాచరాత్మకాదాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా-జ్జగత, ఉత్కృష్టోఽన్యోఽస్తీత్యర్థః-అతో భవన్త ఇవ తచ్ఛాసనకారిత్వాన్నాస్మాకం ముఖ్యం ప్రశాస్తృత్వమితి భావః, కోఽసా-యత్ర యస్మి-న్నిదం-విశ్వం-తన్తవః పట ఇవ-ఓతం ప్రోతం-అయామతో విస్తరతశ్చ స్యూతం-సర్వతో వ్యాప్తమిత్యర్థః-యస్య చాంశతః అంశాదేవ-అస్య జగతః-జన్మాదయో-భవన్తి నస్యోతవత్ నాసికాయాం ఓతవత్ ప్రోతబలీవర్దవత్-యస్య-వశే-అయం లోకః, యద్వశవర్త్యయం లోక ఇత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * ఏవం సర్వాభ్యధికత్వ సర్వవ్యాపకత్వ సర్వజన్మాదికారణత్వ సర్వప్రశాస్తృత్వధర్మయుక్తో భగవానన్యోఽస్తీత్యుక్తం-అథాన్యాంశ్చ భగవతో ధర్మాన్ ప్రపఞ్చయతి॥ య ఇతి॥ యో భగవాన్-నిజాయాం వాచి వేదాత్మికాయాం-తన్త్ర్యాం దామన్యాం, నామభిః-జనం, దామభిర్గ్రన్థిమద్రజ్జుభిః-స్థూలతన్త్ర్యాం, గాః బలీవర్దానివ, బధ్నాతి, నామభిరిత్యనేన బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచర్యాదివర్ణాశ్రమనామనిర్దేశపూర్వకం వేదోక్తవర్ణాశ్రమధర్మా వివక్షితాః, తైరీశ్వరాజ్ఞారూపాయాం తదుల్లఙ్ఘనే దణ్డనాపాదికాయాం వాచి బధ్నాతి-వాగధీనాన్కరోతీతి యావత్, యస్మై చ, త ఇమే, నామకర్మభి-ర్నిబద్ధః కృతః-బన్ధో, యేషాం-తాదృశాః, ప్రతినియతనామకర్మాణః, చకితాః బిభ్యతః, బలిం పూజాం, వహన్తి కుర్వన్తీత్యర్థః *॥౧౩॥ * అహం యమః, ప్రచేతా వరుణః, ఈశో రుద్రః, అర్కస్సూర్యః, అబ్జయోనిర్బ్రహ్మా, ఆదిత్యాః అదితేః పుత్రాః, విశ్వావసుప్రభృతయ ఉపదేవతాః విశ్వసృజః దక్షాదయః, అస్పృష్టం, రజస్తమశ్చ, యైః-స్సత్త్వప్రధానా అపి, యస్య, ఈహితమభిప్రాయం, న విదుః, తతః ఉక్తేభ్యోఽన్యే న విదురితి కిం వక్తవ్యం, అవేదనే హేతుః, స్పృష్టా మాయా, యైస్తే-మాయామోహితత్వాదిత్యర్థః * ॥౧౪ ॥ ౧౫॥ * అసుభృతః ప్రాణభృతః, యం, గోభిరిన్ద్రియైః, మనసా, అసుభిః ప్రాణాయామైః,

హృదా చిత్తేన, గిరా వాక్ప్రకాశలేన, యం న విచక్షతే న పశ్యతి, న జానాతీత్యర్థః, కథంభూతం, ఆత్మనాం జీవానా,మాత్మానమన్తరాత్మానం అన్తర్హృది-సన్తం వసన్తం, అవిచక్షణే దృష్టాన్తః-చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమితి-యథా-ఆకృతయః రూపాణి-తతః పరం ఆకృతిభ్యో విలక్షణ-మాకృతీనాం ప్రకాశకం-చక్షురిన్ద్రియం-న విచక్షతే తద్వత్ ✽ ॥౧౬॥ ✽ ఏవం సర్వవశిత్వ సర్వారాధ్యత్వ సర్వావిజ్ఞాతాభిప్రాయత్వ వాఙ్మనసాద్యగోచరాఽపరిచ్ఛిన్న-స్వరూపస్వభావత్వ సర్వాన్తరాత్మాదయో ధర్మా ఉక్తాః-ఏభిరన్యైశ్చ కల్యాణగుణైశ్చిదచిదాత్మకజగతో విలక్షణస్య-స్వతన్త్రస్య-మాయాధిపతే- రధీశితుస్సర్వేశ్వరస్య-పరస్య-మహాత్మనో నిరతిశయప్రభావస్య-హరేర్మనోహరాస్సన్దగాః-దూతాః-భగవత ఇవ గుణరూపస్వభావా మేషాం తాదృశాః-ఇహలోకే-చరన్తి ✽ ॥౧౭॥ ✽ విష్ణోర్భూతా నికింకరాత్మకాని భూతాని-సురైర్బ్రహ్మాదిభిః-పూజితాని-దుర్దర్శాని ఉజ్వలాని. లిఙ్గాని రూపాణి-యేషాం-తాని-మహాద్భుతాని దృష్టవిసజాతీయాని-భగవద్భక్తిమతో-జనాన్-మర్త్యేమృత్యోశ్చ-న్యేభ్యశ్చ సర్వేభ్యః, రక్షన్తి ✽ ॥౧౮॥ ✽ తద్భక్తిమతో రక్షన్తు నామ-అయన్త్వజామిళో నిరతిశయదుష్కృద్భగవద్భక్తియోగశూన్యశ్చేతి కథమేనం రక్షితవన్తస్తత్రాహ ॥ధర్మమితి॥ సాక్షా-ద్భగవతా-ప్రణీతమభిహితం ధర్మం-ఋషిప్రభృతయో-న విదుః-భాగవతో ధర్మ ఈదృశ ఇతి భావః ✽ ॥౧౯॥ ✽ యది కేఽపి న విదుస్తర్హి తద్ధర్మశ్శశవిషాణవదసత్కల్పస్స్యాత్తత్రాహ॥ స్వయంభూరితి ॥ వయమహం "అస్మదోద్వయోశ్చే" తి బహువచనమేకత్వే వేదితవ్యం, స్వయంభూర్బ్రహ్మా-శంభూరుద్రః-కుమారస్సనత్కుమారః-మనుస్స్వాయంభువః-వైయ్యాసకిః శ్రీశుకః-ఏతే-వయం ద్వాదశ-హే భటాః-భాగవతం-ధర్మం-జానీమః-తత్ప్రభావం జానీమ ఇత్యర్థః-కథంభూతం-గుహ్యం గోప్యం-విశుద్ధం

హృది సన్తమాత్మనాం చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమ్ ॥౧౬॥ తస్యాత్మతన్త్రస్య హరేరధీశితుః పరస్య మాయాధిపతేర్మహాత్మనః। ప్రాయేణ దూతా ఇహ వై మనోహరాశ్చరన్తి తద్రూపగుణస్వభావాః ✽॥౧౭॥ భూతాని విష్ణోస్సురపూజితాని దుర్దర్శలిఙ్గాని మహాద్భుతాని। రక్షన్తి తద్భక్తిమతః పరేభ్యో మత్త్యోఽపి మర్త్యానథ సర్వతశ్చ ॥౧౮॥ ధర్మం తు సాక్షాద్భగవత్ప్రణీతం న వై విదుః ✽ ఋషయో యేచ దేవాః। న సిద్ధముఖ్యా అసురా మనుష్యాః కుతోఽను విద్యాధరచారణాదయః ✽ ॥౧౯॥ స్వయంభూర్నారదశ్శంభుః కుమారః కపిలో మనుః। ప్రహ్లాదో జనకో భీష్మో బలిర్వైయాసకిర్వయమ్ ॥౨౦॥ ద్వాదశైతే విజానీమో ధర్మం భాగవతం భటాః। గుహ్యం విశుద్ధం దుర్బోధం యజ్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే ॥౨౧॥ ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్ పుంసాం ధర్మః పరస్స్మృతః। భక్తియోగో భగవతి తన్నామగ్రహణాదిభిః ॥౨౨॥ నామోచ్చారణమాహాత్మ్యం హరేః పశ్యత పుత్రకాః। అజామిళోఽపి యేనైవ మృత్యుపాశాదముచ్యత ॥౨౩॥ ఏతావతాఽలమఘనిర్హరణాయ పుంసాం సంకీర్తనం భగవతో గుణకర్మనామ్నామ్। విక్రుశ్య పుత్రమఘవాన్యదజామిళోఽపి నారాయణేతి ✽ మ్రియమాణ ఉపైతి ముక్తిమ్ ॥౨౪॥ ప్రాయే

కేవలసత్వప్రధానాధికారం-దుర్బోధం ఇతరైర్దుర్విజ్ఞేయం-యం ధర్మం-జ్ఞాత్వా, అమృతం ముక్తిం, మశ్నుతే ప్రాప్నోతి ✽ ॥౨౦॥౨౧॥ ✽ కోఽసావీదృశో ధర్మః కియాన్వా-తత్రాహ॥ ఏతావానేవేతి॥ భగవతి-తన్నామగ్రహణాదిభిః-అనుగృహీతో-యో-భక్తియోగః-స ఏవ-పుంసాం-లోకే-పరః ఉత్కృష్టో-ధర్మః-లోకే పురుషైస్సాధ్య ఉత్కృష్టో ధర్మో భగవద్భక్తియోగ ఏవ-స చ-ఏతావానేవ అవిచ్ఛిన్నప్రేమపూర్వానుధ్యానపర్యన్త ఏవ "ప్రేమపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత" ఇతి వచనార్థమభిప్రేత్య తస్య భక్తిశబ్దేనైవ లాభాదేతావానేవేత్యుక్తమ్ ✽ ॥౨౨॥ ✽ ఆస్తాం భక్తియోగప్రభావస్తావన్నామోచ్చారణప్రభావమేవ పశ్యతేత్యాహ ॥ నామేతి ॥ హే పుత్రకాః-హరేర్నామోచ్చారణమాహాత్మ్యం-పశ్యత-యేన నామోచ్చారణమాహాత్మ్యేన- అజామిళోఽపి, అపిశబ్దస్తస్య సుతరాం ముక్త్యనర్హతాం సూచయతి- మృత్యుపాశాత్సంసారపాశా-దముచ్యత ముక్తోఽభూత్ ✽ ॥౨౩॥ ✽ అతః-పుంసాం-అఘస్య నిర్హరణాయ నిశ్శేషక్షపణాయ-ఏతావతైవ-అలం, కియతా-భగవతో-గుణకర్మప్రతిపాదకనామ్నాం-సంకీర్తన,మితీయతా- కుతః, యద్యస్మా-దఘవానప్యజామిళో, మ్రియమాణః, పుత్రం-నారాయణేతి-విక్రుశ్యాహూయ-ముక్తిం-ముపైతి ఉపైత్, అగాదిత్యర్థః ✽ ॥౨౪॥ ✽ నన్వేవంవిధం నామమాహాత్మ్యాదికం స్వయంభ్వాదివదన్యేఽప్యధీతశాస్త్రా అపి కిం న జానీయుస్తత్రాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ మహాజనః శాస్త్రజ్ఞోఽప్య-యం జనః-తదిదం నామమాహాత్మ్యాదికం, ప్రాయశో న వేద, తత్ర హేతుః, దేవస్య భగవతస్సంబన్ధిన్యా, మాయయా, అలమత్యర్థం-విమోహితా మతిర్యస్య-తాదృశః, తం ప్రతిఖిద్యతి, బతేతి-కించ, మధుపుష్పితాయాం, మధువన్మధురం యథా భవతి తథా-పుష్పితాయాం పుష్పస్థానీయ క్షుద్రస్వర్గాదిఫలప్రకాశకార్థవాదైర్మనోహరాయామిత్యర్థః-ఏవంభూతాయాం-త్రయ్యాం-జడీకృతా అభినివిష్టా-మతి,ర్యస్య, అత ఏవ-వైతానికే, మహత్యేవ కర్మణి, యుజ్యమానః, ✽

గవన్మాయామోహితత్వాదర్థవాదశ్రవణేనకర్మాసక్తచిత్తత్వాచ్చ - నవేదేత్యర్థః ❀ ॥౨౫॥ ❀ ఏవంవిదిత్వాయేభగవన్తంభజన్తి-నతేషామస్మద్వశ్యతేత్యాహ ॥ఏవమితి॥ సుధియఃకుశలాః - యేజనాః,ఏవంనామమాహాత్మ్యాదికం,విమృశ్య,అనన్తేత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే - షాడ్గుణ్యపూర్ణేభగవతి,భావయోగంభక్తియోగం - విదధతేకుర్వతేఖలు, తే,మమ-దణ్డంనార్హన్తి-తేషాంపాతకాభావాదిత్యర్థః - యదికించిత్తేషాంస్యాత్పాతకం,తర్హి,తదపిపాతకం - ఉరుగాయస్యభగవతో,వాదఃగుణానువాదాత్మకనామగ్రహణాదిరూపో - హన్తినాశయతి ❀ ॥౨౬॥ ❀ ఏవమాక్షేపస్యోత్తరమభిధాయాధునాస్వదూతాననుశాస్తి । తఇతిత్రిభిః । యేజనా,స్సాధవస్సాధుగుణయుక్తాః - సమదృశః,సమంభగవదాత్మకత్వేనసమంసర్వంపశ్యన్తీతితథా-భగవత్ప్రపన్నాః ఉపాయోపేయభావేనభగవన్తంశరణంగతాః - తే,దేవైస్సిద్ధైశ్చ-పరితో-గీతాః,పవిత్రా,గాథా-యేషాం - తాదృశాస్తాన్నోపసీదతనతత్సమీపంగచ్ఛతేత్యర్థః - తత్రహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ హరేర్గదయా-అభితో-గుప్తాన్ రక్షితాన్ - అతఏవైషాం - భయంసంసృతిభయం - నాస్తినచ-తేషాం-దణ్డే-వయం,ప్రభవామసమర్థాభవేమ ❀ ॥౨౭॥ ❀ తర్హికఆనేయాస్తత్రాహ ॥ తానితి ॥ తాన్-ఆనయధ్వం - కాన్-అజస్రంసతతం - నిష్కామైః-పరమహంసానాంజ్ఞానినాం-కులైస్సంఘైః-రసజ్ఞైః -జుష్టాత్సేవితాత్ - ముకున్దస్యపాదారవిన్దయోర్మకరన్దతుల్యో,రసస్తస్మా,ద్విముఖాన్- అతఏవ-అసతఃపాపిష్ఠాన్ - నరకద్వారేగృహే-బద్ధతృష్ణాన్ కృతాభిలాషాన్ ❀ ॥౨౮॥ ❀ కించ-యేషాం-జిహ్వాచేతశ్శిరాంసి - భగవన్నామధేయచరణారవిన్దవచనస్మరణనమస్కారాన్-నకుర్వన్తి - తానానయధ్వమిత్యాహ ॥జిహ్వేతి॥భ

ణ వేదతదిదంనమహాజనోఽయం దేవ్యావిమోహితమతిర్బతమాయయాఽలమ్ । త్రయ్యాంజడీకృతమతిర్మధుపుష్పితాయాంవైతానికేమహతికర్మణియుజ్యమానః ॥౨౫॥ ఏవంవిమృశ్యసుధియోభగవత్యనన్తేసర్వాత్మనావిదధతేఖలుభావయోగమ్ । తేమేనదణ్డ❀మర్హన్త్యథయద్యమీషాంస్యాత్పాతకంతదపిహన్త్యురుగాయవాదః ॥౨౬॥ తేదేవసిద్ధపరిగీతపవిత్రగాథాయేసాధవస్సమదృశోభగవత్ప్రపన్నాః । తాన్నోపసీదతహరేర్గదయాఽభిగుప్తాన్నైషాంభయంనచవయంప్రభవామదణ్డే ॥౨౭॥ తానానయధ్వమసతోవిముఖాన్ముకున్దపాదారవిన్దమకరన్దరసాదజస్రమ్ । నిష్కిఞ్చనైఃపరమహంసకులైరసఙ్గైర్జుష్టాద్గృహేనిరయవర్త్మనిబద్ధతృష్ణాన్ ॥ జిహ్వానవక్తిభగవద్గుణనామధేయంచేతశ్చనస్మరతితచ్చరణారవిన్దమ్ । కృష్ణాయనోనమతియచ్ఛిరఏకదాపితానానయధ్వమసతోఽకృతవిష్ణుకృత్యాన్ ॥ ౨౯ ॥ తత్క్షామ్యతాంసభగవాన్పురుషఃపురాణోనారాయణస్స్వపురుషైర్యదసత్కృతంనః । స్వానా ❀ మహోనవిదుషాంరచితాఞ్జలీనాంక్షాన్తిర్గరీయసినమఃపురుషాయభూమ్నే ॥౩౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్మాత్సంకీర్తనంవిష్ణోర్జగన్మఙ్గళమంహసామ్ । మహతామపికౌరవ్యవిద్ధ్యైకాన్తికనిష్కృతమ్ ॥౩౧॥ శృణ్వతాంగృణతాంవీర్యాణ్యుద్దామానిహరేర్ముహుః । యథాసుజాతయాభక్త్యాశుద్ధ్యేన్నాత్మావ్రతాదిభిః ॥౩౨॥ కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధులిణ్ణపునర్విసృష్టమాయాగుణేషురమతేవృజినావహేషు । అ

గవతో-గుణప్రతిపాదకం-నామధేయం - యస్య,జిహ్వా - నవక్తి,యస్య,చేతః-భగవతశ్చరణారవిన్దం, నస్మరతి-యస్యచశిర,స్సకృదపి , శ్రీకృష్ణాయ- నోనమతిననమతి తాన్ - అకృతం-విష్ణోః - కృత్యంఆరాధనం, యైస్తా , నతఏవా - సతః- ఆనయధ్వమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఏవంస్వదూతానాదిశ్యదూతకృతాపరాధభియాభగవన్తంక్షమాపయతి ॥తత్క్షమ్యతామితి॥ స్వపురుషైరస్మద్భృత్యైః - య-దసత్కృతంఅపరాధం-త-త్పురాణఃపురుషోభగవాన్నారాయణః-క్షామ్యతాత్-దివాదిత్వాత్కర్త్రర్థేసార్వధాతుకేశ్యన్ - స్వానాంస్వభక్తానా- మజ్ఞానాంకృతాఞ్జలీనాం - నోఽస్మాకం-క్షాన్తిఃఅస్మద్విషయాక్షాన్తిరిత్యర్థః అహో,గరీయసీగురుతరా -బహులా,భగవతివర్తతఇతిభావః - అస్మై,భూమ్నేసర్వాన్తర్యామిణే- నమః ''అఞ్జలిఃపరమాముద్రాక్షిప్రందేవప్రసాదినీ ,, త్యుక్తతత్ప్రసాదనిమిత్తాఞ్జలిబన్ధనేననమస్కరోమీతిభావః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం ''ప్రత్యాహకింతానపిధర్మరాజ ,, ఇతిపృష్టాంయమోక్తిమభిధాయతాముపసంహరిష్యమాణోఽన్తరారాజ్ఞఃప్రశ్నస్య ''యథైవనరకాన్నరః । నానోగ్రయాతనాన్నేయా,, దిత్యస్యోత్తరంసంగమయతిమునిః ॥తస్మాదితిత్రిభిః॥ తస్మాదితి । హేకౌరవ్య,తస్మాదితిహాసముఖేననామమాహాత్మ్యస్యశ్రుతత్వా - ద్యమోక్త్యాసంవాదితత్వాచ్చ - విష్ణోస్సంకీర్తనం-జగతో -మఙ్గళావహం-మహతాంవిపులానామప్యం - హసాంపాపానా - మైకాన్తికనిష్కృతంముఖ్యంప్రాయశ్చిత్తం ,విద్ధిజానీహి ❀ ॥౩౧॥ ❀ వ్రతాదికంతునముఖ్యమిత్యాహ । శృణ్వతామితి ॥ హరే-రుద్దామానివిపులాని - వీర్యాణియశాంసి - ముహుర్ముహుః-శృణ్వతాం-గృణతాంకథయతాంచ- ఆత్మాచిత్తం - భగవతి-శ్రవణాదినాసుజాతయా-భక్త్యా -యథా-శుద్ధ్యతి వ్రతాదిభి,స్తథా,నశుద్ధ్యతి ❀ ॥౩౨॥ ❀ కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రిపద్మయోర్యో మధురసస్తం , లేఢిఆస్వాదతఇతితథా-పున-ర్వృజినావహేషుదురి

తాపాదకేషు-విసృష్టేషు - ప్రకృతికార్యగతశబ్దాదిషు-నరమతే నసజ్జతే - అన్యస్తుకృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధ్వనభిజ్ఞస్తు- కామైశ్శబ్దాదిభి-ర్హతో ఽభిభూతః - ఆత్మనః స్వస్య,రజః పాపం - ప్రమార్ష్టుమపనేతుం-కర్మ ప్రాయశ్చిత్తరూపం - ఈహేత కుర్యాత్॥ కర్మ విశినష్టి ॥ యతః కర్మణో,ఽనన్తరం - పునః-రజః పాపం - స్యాత్ సంభావ్యేత ❁ ॥౩౩॥ ❁ యమోక్తిముపసంహరతి॥ ఇత్థమితి ॥ హే రాజన్-ఇత్థం - భర్త్రా యమేన-గదితం “ కర్తృకరణే „ తిసమాసః-భగవతో,మహత్త్వం మాహాత్మ్యం,సంస్మృత్యప్రత్యభిజ్ఞాయ - విష్ణుదూతోక్తిరీత్యైవజ్ఞాత్వా - విస్మితాధీర్యేషాం- తే,యమకింకరాః - తేనయమశాసనేన, అచ్యుతాశ్రయజనంభగవత్ప్రపన్నజనంప్రతి - శఙ్కమానాః తత్సమీపగమనేనాస్మాకంభర్తృదణ్డనంస్యాదితి శఙ్కమానా - స్తత ఆరభ్య,తంద్రష్టుంచ-బిభ్యతి ❁ ॥౩౪॥ ❁ ఉక్తస్యేతిహాసస్య ప్రామాణ్యజ్ఞాపనాయతస్యాప్తప్రణీతత్వమాహ॥ ఇతిహాసమితి॥ మలయేపర్వతే,ఆసీనో,భగవాన్ - కుమ్భసంభవో ఽగస్త్యః,హరి,మారాధయ,న్నిమం - గుహ్య,మితిహాసం,కథయామాసకథితవాన్ ❁ ॥౩౫॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే తృతీయో ఽధ్యాయః ❁

ఎవమాకర్ణితస్వాయంభువతత్పుత్రోత్తానపాద ప్రియవ్రతతత్సంతతిచరిత్ర స్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టభూగోళః శ్రుతసంస్థానస్తత్ప్రసఙ్గాత్ పృష్టనరకనిస్తరణోపాయః శ్రుతపరిహారశ్చ పూర్వం సంక్షేపేణ శ్రుతమనుసర్గం విస్తరేణబుభుత్సుః పృచ్ఛతిరాజా॥ దేవాసురేతిద్వాభ్యామ్॥ స్వాయంభువే-మన్వన్తరే- యస్తు,దేవాదీనాం-సర్గ -స్ససామాసికః సంక్షిప్త- స్త్వయా-

---

న్యస్తుకామహత ఆత్మరజః ప్రమార్ష్టుమీహేతకర్మయత ఏవరజః పునస్స్యాత్ ॥౩౩॥ ఇత్థంస్వభర్తృగదితంభగ
వన్మహత్త్వంసంస్మృత్యవిస్మితధియోయమకింకరాస్తే। తేచాచ్యుతాశ్రయజనంప్రతిశఙ్కమానాద్రష్టుంచ
బిభ్యతితతః ప్రభృతిస్మ రాజన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసమిమంగుహ్యంభగవాన్కుమ్భసంభవః। కథయామాసమలయ
ఆసీనోహరిమర్చయన్ ॥ ౩౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే, తృతీయో ఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
రాజోవాచ ॥ దేవాసురనృణాంసర్గోనాగానాంమృగపక్షిణామ్ । సామాసికస్త్వయాప్రోక్తోయస్తుస్వాయం
భువాన్తరే॥ ౧ ॥ తస్యైవవ్యాసమిచ్ఛామిజ్ఞాతుంతే భగవన్యథా। అనుసర్గంయయాశక్త్యాససర్జభగవాన్పరః॥
శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇతిసంప్రశ్నమాకర్ణ్య భగవాన్బాదరాయణిః। ప్రతినన్ద్య మహాయోగీజగాదమునిసత్త
మాః ॥౩॥ శ్రీశుక ఉవాచ। యదా ప్రచేతసః పుత్రా దశప్రాచీనబర్హిషః। అన్తస్సముద్రాదున్మగ్నాదదృశు
ర్గాంద్రుమైర్వృతామ్ ॥౪॥ ద్రుమేభ్యః క్రుధ్యమానాస్తే తపోదీపితమన్యవః। ముఖతోవాయుమగ్నించససృ
జుస్తద్దిధక్షయా॥౫॥ తాభ్యాంనిర్దహ్యమానాంస్తానుపలభ్యకురూద్వహ। రాజోవాచమహాన్సోమోమన్యుం
ప్రశమయన్నివ ॥ ౬ ॥ మాద్రుమేభ్యో మహాభాగాదీనేభ్యో ద్రోగ్ధుమర్హథ। వివర్ధయిషవోయూయంప్రజా
నాంపతయస్స్మృతాః ॥ ౭ ॥ ఆదౌప్రజాపతిపతిర్భగవాన్హరిరవ్యయః। వనస్పతీనోషధీశ్చససర్జోర్జమిషంవి

ప్రోక్తః- హే భగవ-న్మునే-తస్యైవసర్గస్య-ధునా-వ్యాసంవిస్తరం- తేత్వత్తో - జ్ఞాతుమిచ్ఛామి- కో ఽసావిస్తర-స్తత్రాహ॥ భగవా,న్పరః సృజ్యమానప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - యయాశక్త్యా , యథా ఽనుసర్గం-యంయంవ్యష్టిసర్గం-ససర్జ అకరోత్ ❁ ॥౧॥౨॥ ❁ ఏవమాపృష్టోమునిరాహేత్యాహసూతః॥ ఇతీతి॥ హే మునిసత్తమాః-ఇతీత్థం-రాజర్షేః పరీక్షిత- స్తంప్రశ్న,మాకర్ణ్య,ప్రతినన్ద్య సాధుపృష్టమితి ప్రతినన్ద్య-బాదరాయణి,ర్మహాయోగీ-జగాద ❁ ॥౩॥ ❁ గదితమేవాహ॥ యదేత్యాదినా ॥ తత్ర భగవాన్బాదరాయణిర్విస్తరేణపృష్టమనుసర్గంవివక్షుస్తావచ్చతుర్థస్కన్ధాన్తోక్తం ప్రాచీనబర్హిషః పుత్రాణాంచరిత్రముపోద్ఘాతత్వేనప్రస్తౌతి॥ యత ఆపూరితాప్రశ్రయ ఇత్యన్తేన ॥ ప్రచేతసః-ప్రాచీనబర్హిషో,దశ,పుత్రాః-యదా-అన్తస్సముద్రాత్సముద్రమధ్యా,దున్మగ్నా,స్తదా-గాంభూమిం-దదృశుః-కథంభూతాం - ద్రుమై,ర్వృతాం,నారదోపదేశాత్ప్రాచీనబర్హిషోనివృత్త్యా,అరాజకేసతికృష్యాద్యభావాద్ద్రుమైర్వృతామితిభావః ❁ ॥౪॥ ❁ తత- స్తేప్రచేతసః పుత్రాః - ద్రుమేభ్యః,క్రుధ్యమానా- స్తపసా-దీపితః-మన్యు,ర్యై-స్తాదృశా- స్తేషాంవృక్షాణాం-దిధక్షయాదగ్ధుమిచ్ఛయా - ముఖా - ద్వాయు-మగ్నించ-ససృజుః ❁ ॥౫॥ ❁ తాభ్యాంవాయ్వగ్నిభ్యాం-నితరాందహ్యమానాన్-తాన్ద్రుమా,నుపలభ్యదృష్ట్వా- హే కురూద్వహ,మహాన్,సోమోరాజాచన్ద్రః-మన్యుంక్రోధం,ప్రశమయన్నివప్రశమయితుమిత్యర్థః,ఉవాచ ❁ ॥౬॥ ❁ హే మహాభాగాః-దీనేభ్యో-ద్రుమేభ్యో-ద్రోగ్ధుం-మార్హథ-కుతః-యతో, యూయం - వివర్ధయిషవః లోకాన్వర్ధయితుమిచ్ఛవః-ప్రజానాంపతయశ్చ-స్మృతాః మతాః-వివర్ధయిషూణాం ప్రజాపతీనామిదం వనస్పతిదాహనమనుచితమితిభావః ❁ ॥౭॥ ❁ సత్యంవయంవివివర్ధయిషవః ప్రజాపతయశ్చ-కిం ద్రుమైః ప్రయోజనమిత్యత్రాహ॥ ఆదావితి ॥ ప్రజాపతీనాం బ్రహ్మాదీనామపి

పతిర్విభుః-దహ్యమానద్రుమేష్వప్యన్తరాత్మతయావ్యాప్యస్థిత-స్తథాప్య-వ్యయః-అసంస్పృష్టతద్గతవికారః - భగవాన్-హరిరాదౌ జగదాదికాలే-వనస్పతీనోషధీశ్చ-ససర్జ- తాన్ తాశ్చ పశినష్టి॥ఇషమూర్జమితి ॥ ఊర్జంపితౄనుద్దిశ్యదీయమానమన్నం, ఇషందేవానుద్దిశ్య,ఇషోర్జరూపావనస్పత్యాదయఇత్యర్థః-అయంభావః- దేవపితృయజ్ఞావశిష్టాన్నేనప్రజానాంజీవనంవిహితం«యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తోముచ్యన్తేసర్వకిల్బిషై„రితిస్మరణాత్ «తేత్వఘంభుఞ్జతేపాపాయేపచన్త్యాత్మకారణా„ దితియజ్ఞావశిష్టాన్నభక్షణనిన్దనాచ్చ-ఏవంచదేవాద్యుపజీవ్యాన్నరూపేణపరిణమమానాన్వనస్పత్యాదీన్నద్రోగ్ధుమర్హథేతి * ॥౮॥ * ఏతదేవోపపాదయతి॥అన్నమితి॥ తావ, త్పాదచారిణాంచరాణాంభూతానాం- అపాదచారిణోఽచరాః - అన్నంఅద్యాః-అచరేషుతుభూతేష్వద్యాత్త్వభావోనాస్తి-కింతు తేషాముపభోగ్యత్వాకారఏకఏవేతిభావః ॥ చరేషుతుఆకారద్వయమస్తీత్యాహ॥అహస్తేతి॥హస్తయుక్తానాంద్విపదాం-అహస్తాశ్చతుష్పదః-అన్నంఅదనీయాః, సామాన్యాభిప్రాయకమేకత్వంక్లీబత్వంచ - చరేషూభయాకారకథనంవ్యతిరేకదృష్టాన్తార్థం-యథాచరేషు కేషాంచిదత్తృత్వమన్యేషామదనీయత్వం- నతథాఽచరేషు,కింత్వదనీయత్వమేవే-తిసర్వోపభోగ్యత్వాన్నిరపరాధత్వాచ్చనతద్ద్రోహఃకార్యఇతి తాత్పర్యమ్ * ॥౯॥ * కించ-హే అనఘాః,యూయం , పిత్రాప్రాచీనబర్హిషా, దేవదేవేనతపసాతోషితేనభగవతాచ , ప్రజాసర్గాయ,నిర్దిష్టాః-హి,యతఏవ-మతః-కథం-వృక్షా, న్నిర్దగ్ధు - మర్హథ * ॥౧౦॥ * అత-స్సతాంమార్గ,మాతిష్ఠత ఆశ్రయత,కథంభూతం-వఃయుష్మాకం-పిత్రాప్రచేతసా,తత్పిత్రా,మేచ,వః , ప్రపితామహాదయ, స్తైశ్చ, జుష్టం సేవితం-పిత్రాద్యాచరితమేవసన్మార్గమాశ్రయతేత్యర్థః-దీపితంకోపం , యచ్ఛతఉపసంహరత * ॥౧౧॥ * కించ భగవతస్సర్వరక్షకస్యశరీరత్వాద్వనస్పతిషుద్రోహోఽయుక్తఇత్యాహ॥తోకానామితి॥తోకానాంబాలానాం-పితరౌమాతాపితరౌ,యథా,బన్ధూరక్షకౌ,యథా,దృశః-పక్ష్మ-బన్ధుః-యథావా,స్త్రియాః,పతి-ర్బన్ధుః-యథా,ప్రజానాం,నృపః-యథాచ , భిక్షూణాం , భిక్షైత్యధ్యాహారః-యథావా-గుహ్యజ్ఞానాంప్రయోగకుశలానాం , బుధఃమీమాంసాభిజ్ఞ-స్తథా,భగవాన్రక్షకస్సుహృచ్చ,భూతానా,మన్తర్దేహేషుహృదయేషు,ఆత్మా, ఈశ్వరః,అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా, హరి-రాస్తే-అత-స్సర్వంజగ-త్తస్య భగవతో, ధిష్ణ్యంస్థానం,శరీరమిత్యర్థః, ఈక్షధ్వంపశ్యత,ఏవమీక్షణే,అసౌభగవాన్,వఃయుష్మాకం, తోషితో , భవతి-యద్వా , ప్రతినియతరక్షకత్వవ్యవస్థాముల్లఙ్ఘ్యకథంవాద్రోగ్ధుమర్హన్తీత్యాహ ॥ తోకానామితి॥తోకాదీనాంపిత్రాదయఇవ- ప్రజానాంచరాచరాత్మకానాం,నృపః,బన్ధుఃరక్షకస్సుహృచ్చకించ,భగవచ్ఛరీరత్వాచ్చనద్రోహఃకార్యఇత్యాహ ॥ అన్తర్దేహేష్వితి॥ ఉక్తఏవార్థః॥గుహ్యజ్ఞానామితిభిక్షువిశేషణంవా,గుహ్యంపరమాత్మస్వరూపాదికం-జ్ఞాతుమిచ్ఛూనాం , భిక్షూణాంసన్న్యాసినాం-బుధఇవతదుపదేష్టావిద్వానివేత్యర్థః-రక్షణంచసర్వత్రానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకమేవ * ॥౧౨॥౧౩॥ * కించ , క్రోధోపశమస్యాభ్యుదయహేతుత్వాచ్చతముపసంహరతేత్యాహ॥యఇతి॥ దేహే,ఆకాశాత్,సముత్పతితం,యదృచ్ఛయోత్పన్నమిత్యర్థః-యద్వా, దేహే,ఆకాశాద్ధృదయవివరా , త్సముత్పతిత,ముల్బణందుస్సహం,మన్యుంక్రోధ-మాత్మజిజ్ఞాసయాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిచారేణ , యచ్ఛేదుపసంహరేత్ , సపుమాన్ , గుణాన్సత్త్వాదీ , నతివర్తతే క్రమేణసంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః * ॥౧౪॥ * అలం,దగ్ధై , రతఏవ,దీనై,ర్ద్రుమై , రలం , దీనద్రుమదాహనేనాలమిత్య ర్థః , ఖిలానామవశిష్టానాం,ద్రుమాణాం-వఃయుష్మాకం,శివం,అస్తు,వార్క్షీవృక్షైఃపాలితా , ఏషా, వరాసులక్షణా ,కన్యా మారిషాఖ్యా ,పత్నీత్వేపత్నీత్వేనేత్యర్థః,ప్రతిగృహ్యతాం,యుష్మాభిరితి శేషః * ॥౧౫॥ * ఇతీత్థ-మామన్త్ర్యసాన్త్వయిత్వా,ఆప్సరసీంఅప్సరోదేహాదావిర్భూతాం,ఋషివీర్యసంభూతాం,వరారోహాంవరైరారోఢుముద్వోఢుంయోగ్యాం,కన్యాం, తేభ్యో,దత్వా- సోమోరాజా,యయాగతః,తత,స్తేప్రాచేతసా,స్స్వే,ధర్మేణ,తా,ముపయేమిరేవివాహితవన్తః,ధర్మేణేత్యనేన«అపృథగ్ధర్మశీలానాం

ఘః ॥౮॥ అన్నంచరాణామచరాహ్యపాదః పాదచారిణామ్। అహస్తాహస్తయుక్తానాంద్విపదాంచచతుష్ప
దః ॥౯॥ యూయంచపిత్రానిర్దిష్టా దేవదేవేనచానఘాః। ప్రజాసర్గాయహి కథంవృక్షాన్నిర్దగ్ధుమిచ్ఛథ॥౧౦॥
ఆతిష్ఠతసతాంమార్గంకోపంయచ్ఛతదీపితమ్। పిత్రాపితామహేనాపిజుష్టంవఃప్రపితామహైః ॥౧౧॥ తోకా
నాంపితరౌబన్ధూదృశఃపక్ష్మస్త్రియాఃపతిః। నృపఃప్రజానాంభిక్షూణాంగుహ్యజ్ఞానాంబుధస్సుహృత్ ॥౧౨॥ అన్త
ర్దేహేషుభూతానామాత్మాఽఽస్తేహరిరీశ్వరః। సర్వంతద్ధిష్ణ్యమీక్షధ్వమేవంవస్తోషితోహ్యసౌ॥౧౩॥ యస్సము
త్పతితందేహఆకాశాన్మన్యుముల్బణమ్। ఆత్మజిజ్ఞాసయాయచ్ఛేత్సగుణానతిరిచ్యతే॥౧౪॥ అలందగ్ధైర్ద్రుమైర్దీనైః
ఖిలానాంశివమస్తువః। వార్క్షీహ్యేషావరాకన్యాపత్నీత్వేప్రతిగృహ్యతామ్॥౧౫॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యామన్త్ర్య

సర్వేషాంవస్సుమధ్యమా ।అపృథగ్ధర్మశీలేయంభూయాత్పత్న్యర్పితాశయే,,తి,భగవతోక్తత్వాద్బహుభిరేకస్యాఃపాణిగ్రహోదోషావహఇతిశఙ్కానకార్యేతిసూచితమ్ ❁ ॥౧౬॥ ❁ తేభ్యఃప్రాచేతసేభ్యః-తస్యామాప్సరస్యాం-హేరాజన్-దక్షః ప్రజాపతిః-ప్రాచేతసో,ఽభూత్ ఉత్పన్నః-పూర్వంబ్రహ్మణోఽఙ్గుష్ఠాజ్జాతోదక్షోఽధ్వరేరుద్రాపరాధవశాత్తం దేహంవిహాయాస్యాంమారిషాయాం - ప్రాచేతసనామ్నాఽజాయతేత్యర్థః-తథాచోక్తంచతుర్థే ,,యస్యాంమహదవజ్ఞానాదజన్యజనయోనిజ,,ఇతి,ప్రాచేతసంవిశినష్టి ॥ యస్యేతి॥ యస్యప్రాచేతసస్య-దక్షస్య-ప్రజాసర్గేణ-త్రయోలోకా-ఆపూరితాః- ప్రాయశోలోకత్రయస్థాఃప్రజాస్తత్సంతానరూపాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దక్షఃప్రాచేతసః-దుహితృషు-వాత్సల్యాయుక్తః-రేతసా వీర్యేణ- మనసాసంకల్పేనచ- యథా-భూతాని-ససర్జ-తథాతత్సర్జనం-వదతో-మమత్తః-అవహితమనా-శ్శృణు ❁ ॥౧౮॥ ❁ పూర్వంప్రథమం-ప్రజాపతిఃప్రాచేతసః- మనసైవసంకల్పేనైవ-ఇమాఃప్రజా-స్ససర్జ-కాః-దేవాదీన్ - తథా-నభఏవస్థలంయేషాం,జలమేవఓకఃస్థానంయేషాం,తాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త,మేవంమనసాక్రియమాణం,ప్రజాసర్గం- అబృంహితమప్రవృద్ధ,మాలోక్య-సప్రజాపతిఃప్రాచేతసః - విన్ధ్యస్య-పాదాన్,ప్రత్యన్తపర్వతాన్,ఉపవ్రజ్యఉపగత్య - దుశ్చరమితరైఃకర్తుమశక్యం-తపః,అచరత్ కృతవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్రవిన్ధ్యపాదేషు,త్రికాల-మఘమర్షణాఖ్యం - పాపహరం,పుణ్యాం, తీర్థ,ముపస్పృశ్య,తత్రస్నాత్వేత్యర్థః,తపసా,హరి,మతోషయ,దారాధితవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథాభగవన్తమధోక్షజంహంసగుహ్యాఖ్యేనస్తోత్రేణాస్తౌషీత్ - తమేవస్తోత్రంతుభ్యమభిధాస్యామి।స్తోత్రంవిశినష్టి ॥ యతఃయేనస్తోత్రేణ,హరిః,తస్యప్రాచేతసస్యప్రజాపతే,రతుష్యత్ తుష్టోఽభూత్ ,ప్రసన్నోఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ హంసగుహ్యాఖ్యంస్తోత్రముపదిశతి,నమఃపరాయేత్యాదినా,స-ఈశ్వరోయేకురుతాంమనోరథ , మిత్యన్తేనప్రథమంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంసత్యసంకల్పంప్రకృతేర్నియన్తా

వరారోహాంకన్యామాప్సరసీంనృప।సోమోరాజాయయాదత్తా తేధర్మేణోపయేమిరే ॥ ౧౬ ॥ తేభ్యస్తస్యామభూద్రాజన్దక్షఃప్రాచేతసఃకిల।యస్యప్రజావిసర్గేణలోకాఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౧౭ ॥ యథాససర్జభూతానిదక్షోదుహితృవత్సలః। రేతసామనసాచైవతన్మమావహితశ్శృణు ॥ ౧౮ ॥ మనసైవాసృజత్పూర్వంప్రజాపతిరిమాఃప్రజాః।దేవాసురమనుష్యాదీన్నభస్థలజలౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తమబృంహితమాలోక్యప్రజాసర్గంప్రజాపతిః।విన్ధ్యపాదానుపవ్రజ్యసోఽచరద్దుశ్చరంతపః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాఘమర్షణంనామతీర్థంపాపహరంపరమ్ । ఉపస్పృశ్యానుసవనంతపసాతోషయద్ధరిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అస్తౌషీద్ధంసగుహ్యేన భగవన్తమధోక్షజమ్।తుభ్యంతదభిధాస్యామితస్యాతుష్యద్యతోహరిః ॥ ౨౨ ॥ దక్షఉవాచ ॥ నమఃపరాయావితథానుభూతయేగుణ

❁ దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రమ్ ❁

త్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే । అదృష్టధామ్నేగుణతత్త్వబుద్ధిభిర్నివృత్తమానాయదధేస్వయంభువే ॥ ౨౩॥నయ

రమపరిచ్ఛిన్నంప్రమాణశూన్యావధింసర్వకారణంనమస్కరోతి , పరాయచిదచిద్విలక్షణాయ , తావచ్ఛిద్వ్యావర్తకధర్మయోగమాహ॥ అవితథానుభూతయఇతి॥అవితథాఅమోఘా-అనుభూతిస్సంకల్పరూపాత్మకంజ్ఞానం-యస్య-సత్యసంకల్పాయేత్యర్థః-జీవస్త్వసత్యసంకల్పఇతితతోఽనేనాస్యవ్యావృత్తిః - అచిద్వ్యావర్తకంధర్మమాహ ॥ గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవేగుణత్రయాభాసస్సత్త్వాదిగుణత్రయోన్మేష - స్తస్య-నిమిత్తంకారణంప్రకృతి - స్తస్యాః-బన్ధవేఆశ్రయభూతాయ-ప్రకృతిశరీరకాయతన్నియన్త్రఇత్యర్థః , అనేనాచితోఽస్యవ్యావృత్తిః- ఏవంపదద్వయేనచిదచిద్వ్యావృత్తిః - నన్వయంప్రజాపతివాక్యోదితఆవిర్భూతసత్యసంకల్పఃప్రకృతివియుక్తఃకింముక్తోజీవః - నేత్యాహ । గుణతత్త్వబుద్ధిభిరదృష్టధామ్నేగుణతత్త్వబుద్ధిభిఃగుణత్రయకార్యభూతపృథివ్యాదితత్త్వవిషయబుద్ధిభిః - అదృష్టమనుపలక్షితం-ధామస్వరూపం-యస్య-ముక్తస్తుసంసారదశాయాంపృథివ్యాదిసఙ్ఘాతపరిణామభూతశరీరవిషయకబుద్ధిభిర్దేవోఽయంమనుష్యోఽయమిత్యుపలక్షితఇతితతోఽస్యానేనవ్యావృత్తిః - తర్హి కింనిత్యసిద్ధః-నేత్యాహ,నివృత్తమానావధయే-నివృత్తం , మానం-యస్మా-న్నివృత్తమాన,స్తాదృశోఽవధిరియత్తా - యస్య-సతథోక్తః-ప్రమాణశూన్యావధయేత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయేత్యర్థః-నిత్యసిద్ధస్తుజీవఃస్వరూపతఃపరిచ్ఛిన్న ఇతితతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః - స్వయంభువేస్వయంకారణాన్తరశూన్యాయ - సర్వకారణాయేతిభావః - గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవఇత్యనేనఅచిదాశ్రయత్వముక్తమ్ ❁ ॥౨౩॥ ❁ అథచేతనబన్ధుత్వమాహ ॥నయస్యేతి ॥ పురేదేహే-సంవసతఃజీవాన్తరాత్మతయావసతః -సఖ్యుర్హితైకకారిణః-యస్యపరమాత్మనః-సఖ్యంతచ్ఛేషభావం,నావైతి-గుణినోరత్నాదేర్గుణఇవప్రభాదివత్ - అపృథక్సిద్ధప్రకారభూతో - వసన్-తద్ధార్యత్వేనవసన్-సఖాతద్గతాతిశయాధానైకస్వరూపతయామిత్రం - అయంపురుషః - నావైతినానుసంధత్తఇత్యర్థః - తత్రహేతు-రవ్యక్తదృష్టిఃదేహాగోచ

రజ్ఞానః-తస్మైసఖ్యే - పరమపురుషాయ- నమస్కరోమి„ద్వాసుపర్ణా,,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః ❁ ||౨౪|| ❁ నావైతీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి || దేహాఇతి || దేహాశ్చ,అసవః-ఇన్ద్రియాణి- ప్రాణావా-మనసః మనోవృత్తయః - జ్ఞానేన్ద్రియాణివా-భూతానిపృథివ్యాదీని - మాత్రాః,గన్ధాదీని-తద్గ్రాహకాణికర్మేన్ద్రియాణివా-ఏతాని - ఆత్మానంస్వస్వరూపం-పరంస్వేభ్యఃవిలక్షణం-అన్యంజీవాత్మానం - నవిదుః-పుమాన్జీవస్తు, య-త్సర్వం దేహాదికం - త-ద్వేద-దేహాదికంజానాతీత్యర్థః - ఏవంతజ్జ్ఞోదేహాద్యభిజ్ఞోఽపి-జీవః-యంసర్వజ్ఞం - దేహాదికంజీవంస్వగుణాన్స్వాత్మానంచజానానం - భగవన్తం,తద్గుణాంశ్చ, నవేద-త-మనన్తమపరిచ్ఛిన్నం- మీడేస్తౌమి - దేహాదయోదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాః - యథాదేహాదయఃస్వస్వరూపంతస్మాద్విలక్షణంజీవాత్మానంచనవిదు - రేవంపుమాన్ దేహాద్యభిజ్ఞోఽపిసర్వజ్ఞంతద్గుణాంశ్చనవేదేత్యర్థః ❁ ||౨౫|| ❁ సర్వజ్ఞమిత్యనేనాభిప్రేతంపరమాత్మనస్సర్వజ్ఞత్వం - జీవస్యపరమాత్మనాసంశ్లేషదశాయామపితదనభిజ్ఞతాంచో-పపాదయతి || యదేతి|| నామరూపరూపస్యదేవమనుష్యబ్రాహ్మణాదినామరూపకస్య - మనసో-యదా - దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ - దృష్టస్య-స్మృతిఃస్మరణం-దృష్టస్మృతిఃస్వప్నావస్థోచ్యతే - తస్యా - సంప్రమోషాత్నివృత్త్యా - ఉపరామస్సుషుప్తిః - తదా-యఃపరమాత్మా,ఈయతేప్రాప్యతే - జీవేనసమన్వితోభవతి „ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకించనవేదనాన్తరం,,„ఏషసుప్తేషుజాగర్తి,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - జీవస్యాప్రబోధేపిపరమాత్మాప్రబుద్ధ ఇత్యర్థః - సర్వథాదుర్జ్ఞేయత్వేఽనుపాస్యత్వంస్యాదితిశఙ్కాంవారయతి-కేవలయేతి || యఇత్యనుషజ్యతే || యశ్చ, కేవలయారాగాదికాలుష్యరహితయా - స్వసంజ్ఞయాస్వాభావికజ్ఞానేనఉపాసనాత్మకజ్ఞానేన - ఈయతేఅవగమ్యతే-ప్రాప్యతేవా - తస్మై,హంసాయశుద్ధాయ-శుచిపద్మనేశుద్ధాన్తఃకరణసద్మనే - ఉపాసనవిశుద్ధాన్తఃకరణేసన్నిహితాయేత్యర్థః - యద్వా, కేవలయాస్వసంజ్ఞయా - హంసాయవిశుద్ధాయ-రాగాద్యకలుషితేనాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వస్వరూపవిషయకనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనవిశుద్ధాయ . అస్పృష్టచిదచిద్ధర్మాయ - శుచిపద్మనే-ఉపాసనయాపరిశుద్ధమన్తఃకరణం-సద్మఅభివ్యక్తిస్థానం - యస్య,తస్మైఇత్యర్థః „హగ్ంసశ్శుచిష,,దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః ❁ ||౨౬|| ❁ శుచిపద్మనఇత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి||మనీషిణఇతి||త్రివృద్భిఃత్రయాణాం - వృత్ వర్తనం-యత్ర-తత్త్రివృత్-త్రికమిత్యర్థః - తద్రూపాభిః - త్రికత్రయమాపన్నాభిరితియావత్ -నవభి-శ్శక్తిభిః „శ్రియాపుష్ట్యాగిరాకాన్త్యాకీర్త్యాతుష్ట్యేలయోర్జయా। విద్యయాఽవిద్యయాశక్త్యామాయయాచనిషేవిత,,మితివక్ష్యమాణాభిశ్శక్తిభిఃకార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణరూపాభిశ్శక్తిభిస్సహ-న్తర్హృదిసంనివేశితంస్వేచ్ఛయాసంనివిష్టం - గూఢంబాహ్యైఃకరణైరగ్రాహ్యం,అనేన „తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణమ్।అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వా,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - దుర్దర్శంమనసాగ్రహీతుమశక్యం - గుహాయాంహృదయేనిహితం-గహ్వరేజీవేతిష్ఠత్యన్తరాత్మతయేతితథా - యం-మనీషిణఃపరమాత్మయాథాత్మ్యవివేచనకుశలాః - మనీషయాయోగపరిశుద్ధయా - ధియా - నిష్కర్షన్తిప్రకృతిపురుషాభ్యాంవివిచ్య పశ్యన్తీత్యర్థః -యథా- మథ్నామన్థనసాధనేనోత్తరారణినా-దారుణిఅధస్తనారణౌ - పాఞ్చదశ్యమగ్నిం - నిష్కర్షన్తి - తద్వత్-పాఞ్చదశ్యంపఞ్చదశీయకర్మసంబన్ధినం-దర్శపూర్ణమాసానుష్ఠానంహిపఞ్చదశ్యుపక్రమమగ్న్యాధానమపీతివైదికోఽగ్నిఃపాఞ్చదశ్యఇత్యుచ్యతే - యం-నిష్కర్షన్తి - సవాఇత్యుత్తరేణాన్వయః ❁ ||౨౭|| ❁ ఏవముక్తవిధంపరమాత్మాన-మన్యైశ్చతదసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషంస్తదనుగ్రహంప్రార్థయతే ||సవాఇతి|| సవై,ఉక్తవిధోభగవాన్-అశేషాస్సర్వే - విశేషావికారాః- యస్యా-స్తస్యా- మాయాయాః-నివృత్త్యా,య-న్నిర్వాణసుఖందుఃఖాసంభిన్నంమోక్షసుఖం - తస్మి-న్ననుభూతిరనుభవో- యస్య,ముక్తానామనుభవవిషయఇత్యర్థః - యఈదృశ-స్సఏవ - సర్వనామాసర్వైశ్శబ్దైర్వాచ్యఇత్యర్థః - సర్వస్సర్వశబ్దః - నామ-యస్యేతివా „సర్వశ్శర్వశ్శివ

స్యసఖ్యంపురుషో✱వైతిసఖ్యుస్సఖావసన్సంవసతఃపురేఽస్మిన్। గుణోయథా✱గుణినోఽవ్యక్తదృష్టేస్తస్మై
మహేశాయనమస్కరోమి || ౨౪ || దేహోఽసవోఽక్షామనసో✱భూతమాత్రా నాత్మానమన్యంచవిదుఃపరం
యత్।సర్వంపుమాన్వేదగుణాంశ్చతద్జ్ఞోనవేదసర్వజ్ఞమనన్తమీడే || ౨౫ ||యదోపరామోమనసో✱నామరూ
పరూపస్యదృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్। ✱యఈయతేకేవలయాస్వసంస్థయాహంసాయతస్మైశుచిపద్మనేన
మః || ౨౬ || మనీషిణోఽన్తర్హృదిసంనివేశితంస్వశక్తిభి✱ర్నవభిశ్చత్రివృద్భిః। వహ్నింయథాదారుణిపాం
ఞ్చదశ్యంమనీషయాని✱ష్కర్షన్తీహగూఢమ్ || ౨౭ || సవైమమాశేషవిశేషమాయానిషేధనిర్వాణసుఖాను

స్థాణు,, రితినామపాఠాత్ - సర్వశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయఇత్యర్థః - సర్వనామత్వేహేతుః-సచవిశ్వరూపఇతి, విశ్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్యఇతిభావః - విశ్వాన్తర్గతవస్తువాచినశ్శబ్దాస్తచ్ఛరీరంతమేవాభిదధతి - శరీరవాచినాంశబ్దానాంశరీరిపర్యన్తబోధనశక్తేః - యద్వా,సర్వశబ్దస్యకృత్స్నజగద్వాచిత్వాత్తస్య చతచ్ఛరీరత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యేనతమేవాభిధత్తఇతిభావః - నను-విశ్వరూపత్వంపరగతధర్మాసంస్పర్శనంచేతికథమేతదుభయం-తత్రాహ - అనిరుక్తాత్మశక్తిః,వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యా - స్వాభావిక్య-శ్శక్తయో-యస్య,విచిత్రశక్తిత్వాత్తదుభయోపపత్తిరితిభావః -ఏవంభూతో-మమ-ప్రసీదతాం-మామనుగృహ్ణాత్విత్యర్థః ❁ ॥౨౮॥ ❁ నను-యదివిశ్వంతస్యశరీరంనతుస్వరూపంతర్హితస్యస్వరూపంకేనలక్ష్యతఇత్యత్రాహ ॥ యద్యదితి ॥ యద్య,ద్వచసానిరుక్తంశబ్దేనాభిహితం - జాతిగుణాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యశబ్దేనబోధితం,తథా - ధియా-నిరూపితంవ్యవసితం - అక్షభిరిన్ద్రియై-ర్గృహీతం - ఉతఅపి-మనసా-నిరూపితంసంకల్పితం - యద్యపి-యస్య,స్వరూపం - మాభూత్నభవతి - కింతుశరీరమేవేతిభావః-వచఆదిభిర్నిరుక్తాదేస్తత్స్వరూపత్వాభావేహేతుః-గుణరూపహేత్వితి-గుణరూపాఃసత్త్వాదిగుణాత్మకా - హేతవో-యస్య - త-ద్గుణరూపహేతు - సత్త్వాదిగుణత్రయకార్యంసత్త్వాదిగుణగతమేవ - నతుతత్స్వరూపగతోఽసాధారణాకారః - యేనతదుపలక్ష్యంపరమాత్మస్వరూపంస్యాత్ - గుణరూపంహితదితిపాఠే - హియస్మా - త్తద్గుణరూపంగుణానామేవరూపం- గుణరూపవర్ధితమితిపాఠాన్తరేగుణరూపైస్సత్త్వాదిగుణగతైరసాధారణాకారై - ర్వర్ధితమారబ్ధమిత్యర్థః - తథాప్య,సౌపరమాత్మా - గుణాపాయవిసర్గలక్షణః-గుణాపాయవిసర్గౌగుణకార్యభూతప్రపఞ్చస్యసంహారసర్గౌ - లక్షణం- యస్య,సతథోక్తః - అపాయవిసర్గశబ్దాభ్యాంస్థితిరపివివక్ష్యతే-యద్యపికార్యాత్మకంజగన్నపరమాత్మనోలక్షణం-తథాపికార్యప్రపఞ్చగతోత్పత్తిస్థితిప్రలయకారణత్వంపరమాత్మనోఽసాధారణోధర్మఇతి-తేనతత్స్వరూపముపలక్ష్యత ఇత్యర్థః - ప్రపఞ్చజన్మాదికారణత్వమపినపరమాత్మస్వరూపస్యవిశేషణతయాలక్షణం - కారణత్వస్యచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మనిష్ఠత్వేనవిశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపనిష్ఠత్వాభావాత్ - కింతు-చన్ద్రాదేశ్శాఖాగ్రాదివదుపలక్షణతయాలక్షణమితిబోధ్యమ్ ❁ ॥౨౯॥ ❁ నను-దేవమనుష్యాదిశరీరనిర్వర్త్యంకర్మ-త-దాత్మభూతజీ

భూతిః।ససర్వనామాసచవిశ్వరూపఃప్రసీదతా * మనిరుక్తాత్మశక్తిః ॥ ౨౮ ॥ యద్యన్నిరుక్తంవచసానిరూ
పితంధియాఽక్షభిర్వామనసోఽతయస్య।మాభూత్స్వరూపం ❁ *గుణరూపహేతుస్సవైగుణాపాయవిస
ర్గలక్షణః ॥ ౨౯ ॥ యస్మిన్యతోయేనచయస్యయస్మైయద్యోయథా *కురుతేకార్యతేచ।పరావరేషాంపరమం

వకర్తృకం - తద్బన్ధకంచదృష్టం -యత్నస్యసుఖదుఃఖేచ్ఛాదివచ్చేతనధర్మత్వాత్ -ఏవంకృత్స్నంచిదచిదాత్మకంజగత్పరమాత్మనశ్శరీరంచేత్తద్వ్యాపారోప్యనేకకారకనిర్వర్త్యఃపరమాత్మాశ్రయఏవస్యాదిత్థంసతిసబధ్యేత- తథాచ,, నిష్క్రియంనిష్కల,,మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః-కించైకస్యచేతనస్యైకదైకమేవశరీరందృష్టం - అతఃకథమేకస్యపరమాత్మనోదేవమనుష్యాదీన్యనేకానిశరీరాణీతినవిశ్వరూపత్వం పరమాత్మనస్సంభవతి , యద్యసౌకారణత్వాత్కార్యభూతవిశ్వరూపః కార్యకారణయోరభేదాదిత్యుచ్యతే - తర్హివచఆదిభిర్నిరుక్తాదికం తస్య స్వరూపమేవస్యాత్ - పరిణామి కారణస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వదర్శనాత్తస్యాప్యధిష్ఠాత్రపేక్షేతి,పూర్వోక్తపరత్వవిరోధ ఇత్యాద్యాశఙ్కాంనిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ తావదనేకకారకనిర్వర్త్యస్యవ్యాపారస్యపరమాత్మాయత్తత్వమభ్యుపగమ్యతఏవేతినతచ్చోద్యనీయమిత్యాహ,యస్మిన్నితిపూర్వార్ధేన-తత్రయస్మిన్నిత్యాదిభిర్విభక్తిభిరధికరణాపాదానకరణసంప్రదానకర్మకర్తృశక్తయోవివక్షితాః-యస్యేతిషష్ఠ్యాతుసంబన్ధసామాన్యం-కురుతఇతిప్రయోజకకర్తృశక్తిః-కార్యతఇతిప్రయోజ్యకర్తృశక్తిః , యదేత్యనేనకాలః-ఉక్తశక్తీనాంకాలోపాధికత్వాత్-యథేతిపాఠేతు , ఉక్తకారకశక్తిగతాఃప్రకారవిశేషావివక్షితాః , క్రియతేకార్యతేచేతికృఞ్ధాతునాతత్తత్కారకనిష్పాద్యాక్రియావివక్షితేతితత్తత్కారకాశ్రయత్వాకృతాఃక్రియాగతవిశేషానిర్దిశ్యన్తే, యస్మిన్నిత్యాదీనాంతదిత్యుత్తరేణాన్వయః , సప్తమ్యాదివిభక్తిప్రకృతిభూతైర్యచ్ఛబ్దైస్త్వధికరణాదికారకశక్త్యాశ్రయాణివస్తూనివివక్షితాని , కురుతేకార్యతేచేత్యత్రలకారేణప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తృశక్త్యాశ్రయంద్రవ్యమపివివక్షితం, లకారాణాంకృతిమత్త్యేవశక్తిరిత్యన్యత్రవిస్తరః , సుప్తిఙన్తస్థలేచప్రకృత్యర్థవిశేష్యకశ్శాబ్దబోధః - ఏవంచతత్తద్వ్యాపారనిర్వర్తకాధికరణాదిశక్త్యాశ్రయాణిద్రవ్యాణిసంబన్ధసామాన్యాశ్రయంచతద్బ్రహ్మేత్యర్థః-శక్త్యాశ్రయవస్తూనాంపరమాత్మశరీరత్వేనవిశేషణత్వాత్తస్యైవముఖ్యత్వేనాధారశక్త్యాశ్రయత్వాత్సర్వస్య వ్యాపారస్య తదాయత్తత్వముపపన్నమితిభావః ॥ నన్వేవంకారకశక్త్యాశ్రయత్వప్రయుక్తంపరమాత్మనస్సక్రియత్వంతత్ప్రయుక్తంకార్యత్వంతత్ప్రయుక్త

---

౨౯ శ్లో ❁ పా ॥ ౧ గుణరూపంహితత్ * ౨ గుణరూపవర్ధితమ్

మనిత్యత్వం చ ప్రసజ్యేత, తథా చ «నిష్క్రియం నిష్కలం, నిత్యం విభు ,, మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - అత ఆహ, ప్రాక్ప్రసిద్ధమితి - హేతురితి చ - హేతుః ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యనేన కార్యావస్థాయాః పూర్వం కారణత్వేనావస్థితత్వముచ్యతే - అయం భావః «తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్, అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాగ్ం సర్వాత్మా ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి ,, త్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణవశాత్కార్యస్య జగతశ్చిదచిదీశ్వరాత్మకత్వమభ్యుపెత్యం, కార్యసజాతీయత్వాచ్చ కారణస్య, తదపి తత్త్రయాత్మకమేవ యుక్తిబలాత్ « సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపీ ,, త్యాదిప్రమాణబలాచ్చాభ్యుపగన్తవ్యం, తత్ర కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ « య ఆత్మని తిష్ఠన్ యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీర ,, మిత్యాదిప్రమాణబలాదాత్మత్వేన పరమాత్మనోఽపి శేష్యత్వం, చిదచితోశ్శరీరత్వేన విశేషణత్వం చైషితవ్యం - ఏవం చ కారణత్వేనావస్థితం బ్రహ్మ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టత్వేనావస్థితమితి కారకశక్త్యాశ్రయత్వస్య తస్మిన్ శరీరభూతచిదచిద్వారకత్వాత్ తత్ప్రయుక్తసక్రియత్వాదికమపి సద్వారకమేవేతి విశేష్యభూతే తస్మిన్న తస్య సాక్షాత్ప్రసక్తః నిష్క్రియత్వాదిశ్రవణం తు విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపాభిప్రాయమితి న తద్విరోధః - కార్యావస్థకారణావస్థయోస్తస్య చిదచిచ్ఛరీరకత్వాదేవ విశ్వరూపమప్యుపపన్నం « ఏషోఽణురాత్మే ,, త్యాదిశ్రుతివశాజ్జీవస్యాణుపరిమాణత్వావగమాత్తస్యైకదాఽనేకశరీరాన్తఃప్రవేశాసంభవేఽపి «సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే ,, త్యాదిశ్రుత్యా తత్స్వరూపస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్తస్యానేకశరీరేషు జీవాన్తఃప్రవేశేన నియమనం సంభవతీత్యనేకశరీరకత్వోపపత్తిః - కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ చిదచిచ్ఛరీరకత్వాద్విశ్వరూపత్వమపి తస్యోపపన్నం , నను - విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తస్య భావస్తత్త్వమితి న వివక్షితం - తథా సతి «సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ - ఐతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం - అయమాత్మా బ్రహ్మ - తత్త్వమసీ ,, త్యాదిజగద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యశ్రవణవిరోధాపత్తేః - కిం తు - విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వానన్యత్వమేవ , ఏవం చ - నమః పరాయేత్యుపక్రాన్తపరత్వవిరోధస్తత్రాహ ॥ అనన్యదితి ॥ విశ్వానన్యదిత్యర్థః - విశ్వరూపత్వస్య విశ్వానన్యాత్మకత్వేఽపి న విరోధః - యత్ప్రాక్ప్రసిద్ధం కారణం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం - తదేవ కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టమిత్యేకస్యైవావస్థాద్వయయోగిత్వేన కార్యావస్థకారణావస్థయోరేకద్రవ్యగతత్వేన విశ్వానన్యత్వోపపత్తేః - అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసః - తథా చ శారీరకంసూత్రం «తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య ,, ఇతి ఉపక్రాన్తం పరత్వం తత్ప్రయుక్తం నిస్సమాభ్యధికత్వం చ విశేష్యనిష్ఠమిత్యభిప్రాయేణ పరమం పరావరేషామితి చోక్తం, పరావరేషాం బ్రహ్మాదిజీవానామపి - పరం - కారణమాత్రస్యాధిష్ఠాత్రపెక్షత్వశఙ్కాం వారయతి । ఏకమితి । నిస్సమాభ్యధికమేకమేవ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - ఇదం చైకత్వం స్వరూపనిష్ఠమితి విశేష్యాకారేణ నిమిత్తత్వం విశిష్టాకారేణోపాదానత్వమిత్యుక్తం భవతి - లోకే మృత్కులాలయోర్జడత్వాదసర్వశక్తిత్వాచ్చ తయోర్నిమిత్తోపాదానయోర్భేదః , పరమాత్మనస్తు చిదచిద్విశిష్టస్య సర్వశక్తిత్వాజ్జగదాకారేణ పరిణామస్య సర్వజ్ఞత్వాన్నిమిత్తత్వస్య చోపపత్తిరిత్యభిప్రాయః, యద్వా - తద్ధేతురిత్యనేన నిమిత్తకారణత్వముచ్యతే , ఏకమిత్యనేన «ఏకమేవాద్వితీయ ,, మిత్యాదావివాఽవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వముచ్యతే - ప్రపఞ్చస్యానేకకారకాత్మత్వేన బహుత్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్తస్య చ నామరూపవిభాగనిబన్ధనత్వాత్తత్ప్రతిసంబన్ధినామరూపవిభాగాభావనిబన్ధనైకత్వస్యైకపదగ్రాహ్యత్వౌచిత్యాత్ , తథా చైకమవిభక్తనామరూపత్వే సతి సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - బ్రహ్మేత్యనేన నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వాదిగుణానన్త్యరూపనిరతిశయబృహత్త్వముచ్యతే ❀ ॥ ౩౦ ॥

* ప్రాక్ప్రసిద్ధం తద్బ్రహ్మ తద్ధేతురనన్యదేకమ్ ॥ ౩౦ ॥ యచ్ఛక్తయో * వదతాం వాదినాం వై వివాదసంవాద

❀ నను - విశ్వం పరమాణుకారణక - మీశ్వరస్తు నిమిత్త - మితి వైశేషికాదయః - ప్రధానకారణకం పురుషాతిరేకేణేశ్వరస్యాస్య - న్నవా - పురుషస్తు నిమిత్తమాత్రమితి సాంఖ్యాదయో వదన్తి, కించ - సర్వమపి వస్తు నిత్యమనిత్యం చ భిన్నమభిన్నం చేతి తథా సదసత్సదసదాత్మకం చేతి వదన్తి - అతః - కథం కృత్స్నజగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం తదనన్యత్వం చోచ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యచ్ఛక్తయ ఇతి ॥ వదతాం గ్రన్థనిబన్ధనేన స్వశాస్త్రముపదిశతామిత్యర్థః - వాదినాం వివాదం కుర్వతాం వైశేషికాదీనాం, యస్య పరమాత్మనః - శక్తయః పృథివ్యాదయః - వివాదసంవాదయోః పరస్పరవిరుద్ధావిరుద్ధయోర్వాదయో - ర్భువః విషయభూతాః - భవన్తి శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదయ ఉచ్యన్తే - తేషాం భగవతః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్ - తథా చ భగవాన్ పరాశరః «ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా । పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగ ,, దితి జగదాత్మకాన్ పృథివ్యాదీన్ శక్తిశబ్దేన వ్యపదిష్టవాన్ - నను - సర్వైరపి పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమాన్న తే వివాదసంవాదభువస్తత్రాహ ॥ కుర్వన్తీతి ॥ యస్య - శక్తయః పృథివ్యాదయః, ఆత్మమోహం స్వవిషయకమోహం - తేషాం వాదినాం - కుర్వన్తి - పృ

థివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి పరమాణుకారణకత్వప్రధానకారణకత్వనిత్యానిత్యత్వభిన్నాభిన్నత్వసదసత్త్వాది ప్రకారవిప్రతిపత్తిం కుర్వన్తి విప్రతిపత్తివిషయ ప్రకారవత్యశ్శక్తయో భవన్తీత్యర్థః - తస్మై అనన్తగుణాయ అసంఖ్యేయకల్యాణగుణాయ - భూమ్నే స్వరూపతోఽపి బృహతే - నమః - యద్యప్యేవం వాదినామపి వాదాస్తథాపి పృథివ్యాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వతత్కారణకత్వయోః పృథివ్యాద్యవస్థాయా అనిత్యత్వేఽపి ద్రవ్యస్య నిత్యతాయాస్తస్య సతతపరిణామిత్వేనాసదాత్మకత్వాదేశ్చ శ్రుతిస్మృత్యాదిబహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వేనావైదికానాం కేవలం విప్రతిపత్తిరేవేతి భావః - శ్రుతయస్తు "యస్యాత్మా శరీరం - యస్య పృథివీ శరీరం - యస్యాక్షరం శరీరం - యస్యావ్యక్తం శరీరం - ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః - తో యేన జీవాన్ వ్యససర్జ భూమ్యాం - నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీ" దిత్యాదయః - స్మృతయశ్చ, "విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం" "అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా । యదమ్బు వైష్ణవః కాయస్తతో విప్ర వసుంధరా ॥ పద్మాకారా సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాదిసంయుతా । తదేతదక్షయం నిత్యం జగత్స్థావరజఙ్గమమ్ ॥ ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి । సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్యమసత్యమన్య" దిత్యాదయోఽనుసంధేయాః - అనన్తగుణాయేత్యనేన నిర్గుణత్వవాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితమ్ "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి" దిత్యాదిభిర్బహుశ్రుతిభిః కల్యాణగుణాకరత్వస్య సంప్రతిపన్నత్వాత్ - భూమ్న ఇత్యనేన జీవానామభూమత్వం జ్ఞాపితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి తత్ప్రకారవిప్రతిపత్తిరుక్తా - ఇదానీం పరమాత్మస్వరూపవిప్రతిపత్తిం వదన్ వాదివిప్రతిపత్తీనాం శాస్త్రానుసారేణ పరిహార్యత్వమాహ ॥ అస్తీతి ॥ ఘటపటాదివస్తునిష్ఠావస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మౌ దృష్టౌ - యోగసాంఖ్యయోర్మతయోః తావేకస్థౌ ఈశ్వరవిషయౌ చేద్విరుద్ధౌ స్యాతాం - ఏవమస్తిత్వనాస్తిత్వయోర్భిన్నయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోః వ్యవహ్రియమాణయోస్సతోరపి కించనాపేక్షితం - వేదాన్తవాక్యమపేక్షితం - అతీన్ద్రియేశ్వరవిషయకాస్తిత్వనాస్తిత్వయోః ప్రమాణజిజ్ఞాసాయామనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధం వేదాన్తవాక్యమేవ ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః - తచ్చ వేదాన్తవాక్యం "సత్యం జ్ఞాన" మిత్యా

భువో భవన్తి । కుర్వన్తి తేషాం ముహురాత్మమోహం తస్మై నమోఽనన్తగుణాయ భూమ్నే ॥ ౩౧ ॥ అస్తీతి నాస్తీతి చ వస్తునిష్ఠయోరేకస్థయోర్భిన్నవిరుద్ధధర్మయోః । అపేక్షితం కించన యోగసాంఖ్యయోస్సమం పరం * హ్యనుకూలం బృహత్తత్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽనుగ్రహార్థం భజతాం * పాదమూలం హ్యనామరూపో భగవాననన్తః । నామాని రూపాణి చ జన్మకర్మభిర్భేజే స మహ్యం పరమః ప్రసీదతు ॥ ౩౩ ॥ యః ప్రాకృతైర్జ్ఞానపథైర్జనానాం యథా

ది తద్గమ్యం చ - సమమేకరూపమనుకూలమానన్దరూపం - పరం సర్వవిలక్షణం - బృహదపరిచ్ఛిన్నం, అతో వేదాన్తవాక్యరూపం ప్రమాణం విహాయ కేవలాస్తిత్వనాస్తిత్వవివాదో భ్రమమూలో వ్యర్థ ఇతి భావః - యద్వా - అనన్తగుణాయేత్యనేన గుణా నస్తీతివాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ అస్తీతి ॥ "యస్సర్వజ్ఞ" ఇత్యాదిభిర్గుణజాతమస్తీత్యవగమ్యతే "నిష్క్రియం నిష్కల" మిత్యాదిభిర్నైర్గుణ్యం - తౌ చాస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మావుభావప్యేకవస్తునిష్ఠౌ చేద్విరుద్ధౌ - తయోశ్చ భిన్నాధికరణయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోర్వస్తునిష్ఠయోరేకస్థయోస్సతోరేకస్మిన్వస్తుని తయోర్విరోధే సతీత్యర్థః - తత్రాన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిద్బ్రహ్మస్వరూపశోధకం వేదాన్తవాక్యం ప్రమాణమపేక్షితం - ఏవం యోగసాంఖ్యయోరపి - సమం తుల్యం. తయోరపీశ్వరస్వరూపసద్భావాభావవాదయోర్విరోధే సత్యన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిత్ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః - తచ్చ వాక్యం "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే" త్యాదికం - తద్వాక్యప్రతిపన్నం చ వస్తు - పరమనుకూలం బృహచ్చ - పరత్వానుకూలత్వబృహత్త్వాదిగుణయుక్తమితి నిర్గుణవాదో నిరీశ్వరవాదశ్చ భ్రమమూలక ఇతి భావః - యోగసాంఖ్యయోరితి దృష్టాన్తార్థం, తయోర్మధ్యే యథా నిరీశ్వరవాదస్తథా గుణాసత్త్వవాదోఽపీతి - అత్ర పరశబ్దేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణవాచినా సత్యశబ్దార్థో వివక్షితః - అనుకూలశబ్దేన జ్ఞానశబ్దార్థో వ్యాఖ్యాతః - ఆనన్దరూపజ్ఞానస్యైవానుకూలత్వాత్ - బృహత్పదేనానన్తశబ్దార్థః - స్వరూపేణ గుణైశ్చాపరిచ్ఛిన్నం హి బృహచ్ఛబ్దార్థః - సంకోచకప్రమాణాభావాత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం వాదినాం విప్రతిపత్తివిషయత్వేన బ్రహ్మస్వరూపతద్గుణతచ్ఛక్తీనాం దుర్జ్ఞేయత్వముక్తం - అథైవం దుర్జ్ఞేయస్వరూపగుణశక్తిరప్యాశ్రితసులభ ఇతి వదన్ తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్ - స్వపాదమూలం - భజతామనుగ్రహార్థం - స్వయమనామరూపః - కర్మకృతనామరూపరహితోఽపి - జన్మకర్మభిరవతారచేష్టితైస్సహ - నామాని దురితక్షపణక్షమాణి రామకృష్ణాదినామాని - రూపాణి స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని శరీరాణి చ - భేజే ఆత్మానం దర్శయితుం పరిగృహీతవాన్ - స పరమః నిస్సమాభ్యధికో, మహ్యం - ప్రసీదతు ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టో భక్తానుగ్రహార్థమవతీర్ణస్తైరుపలభ్య

త ఇత్యుక్తమ్ - విశ్వరూపేణాపి తైరుపలభ్యత ఇత్యాహ ॥ యః ప్రాకృతైరితి ॥ ప్రాకృతార్థగోచరైః, జ్ఞానపథైరిన్ద్రియై-ర్యథాశయం మనోవృత్త్యనుగుణం - ఇన్ద్రియాణాం మనోవృత్త్యనుగుణప్రవృత్తేః - దేహగతస్స్వదేహభూతచిదచిద్వస్తుగతో విభాతి ప్రకాశతే-అయమర్థః - యథా రాజశరీరే దృష్టే రాజా దృష్టో భవతి - ఏవం జగతః పరమాత్మశరీరత్వాజ్జగద్యాథాత్మ్యవిద్భిర్జగద్దర్శనే సతి పరమాత్మా దృష్టో భవతీతి - జగద్విలక్షణస్యాప్యస్య విశిష్టతయా ప్రకాశే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽనిల ఇతి ॥ స్వయం పృథివీవిలక్షణో వాయుః - పార్థివం గుణ-మాశ్రితః-పార్థివపుష్పపరాగసంస్పృష్టో గన్ధవహ ఇతి ప్రకాశతే-తద్వ-జ్జగద్విలక్షణోఽపి జగచ్ఛరీరకత్వాత్తన్నామరూపభాక్తయా పరమాత్మాఽవభాసత ఇత్యర్థః “ కారిన్యవాన్యోబిభర్తి తస్మై భూమ్యాత్మనే నమః „ ఇతి హ్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏవం తుభ్యముపదిష్టేనానేన హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణా-భిష్టుతో - భగవాన్ ప్రాచేతసస్య ప్రసన్నోఽభూదిత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ హే కురుశ్రేష్ఠ, ఇతీత్థం-స్తుతో-భగవాన్-తస్మిన్నఘమర్షణతీర్థే, సంస్తువతో-దక్షస్య, ప్రాదురాసీత్ ప్రత్యక్షోఽభూత్-తత్ర హేతుర్భక్తవత్సలః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ప్రాదుర్భూతం భగవన్తం, వర్ణయతి ॥ కృతపాద ఇతి ॥ సుపర్ణస్య గరుత్మతోంఽసే -కృతౌ విన్యస్తౌ, పాదౌ-యేన-ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః - అష్టౌ మహాభుజా యస్య - శఙ్ఖాద్యాయుధధర-స్తత్రా-సిః ఖడ్గః-చర్మ ఖేటః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ పీతే వాససీ యస్య-ఘన ఇవ శ్యామః, ప్రసన్నం వదనమీక్షణే చ యస్య-వనమాలయా నివీతమఙ్గం యస్య-లసచ్ఛ్రీవత్సః -కౌస్తుభశ్చ యస్య ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ మహాన్తి కిరీటం కటకే -యస్య-స్ఫురన్తి మకరాకారే కుణ్డలే యస్య-కాఞ్చ్యాదిభి-ర్భూషితః అలఙ్కృతః-వలయమత్ర పాదభూషణం-కటకస్యోక్తత్వాత్ -కాఞ్చీ

ఽశయం దేహగతో విభాతి ❋ । యథాఽనిలః పార్థివమాశ్రితో గుణం స ఈశ్వరో మే కురుతాన్మనోరథమ్ ॥ ౩౪ ॥
ఇతి స్తవైస్సంస్తువతస్స తస్మిన్నఘమర్షణే । ప్రాదురాసీత్కురుశ్రేష్ఠ భగవాన్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ కృతపాదస్సుపర్ణాంసే ప్రలమ్బాష్టమహాభుజః । శఙ్ఖచక్రాసిచర్మేషుధనుః పాశగదాధరః ॥ ౩౬ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామః ప్రసన్నవదనేక్షణః । వనమాలానివీతాఙ్గో లసచ్ఛ్రీవత్సకౌస్తుభః ॥ ౩౭ ॥ మహాకిరీటకటకస్ఫురన్మకరకుణ్డలః । కాఞ్చ్యఙ్గులీయవలయనూపురాఙ్గదభూషితః ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యమోహనం రూపం బిభ్రత్త్రిభువనేశ్వరః । వృతో నారదనన్దాద్యైః పార్షదైస్సురయూథపైః ॥ స్తూయమానోఽనుగాయద్భిస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౩౯ ॥ రూపం తన్మహదాశ్చర్యం విలక్ష్య గతసాధ్వసః । ననామ దణ్డవద్భూమౌ ప్రహృష్టాత్మా ప్రజాపతిః ॥ ౪౦ ॥ న కిఞ్చనోదీరయితుమశకత్తీవ్రయా ముదా । ఆపూరితమనోద్వారైర్హ్రదిన్య ఇవ నిర్ఝరైః ॥ ౪౧ ॥ తం తథాఽవనతం భక్తం ప్రజాకామం ప్రజాపతిమ్ । చిత్తజ్ఞస్సర్వసత్త్వానామిదమాహ జనార్దనః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రాచేతస మహాభాగ సంసిద్ధస్తపసా భవాన్ । యచ్ఛ్రద్ధయా మత్పరయా మయి భావం పరం గతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రీతోఽహం తే ప్రజానాథ యత్తేఽస్యోద్బృంహణం తపః । మమైష కామో భూతానాం యద్భూయాసుర్విభూతయః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మా

మేఖలా ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ త్రైలోక్యం మోహయతీతి త్రైలోక్యమోహనం-నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః-శ్రీపురుషోత్తమమన్త్రోపాస్యం శ్రీపురుషోత్తమాఖ్యం తద్రూపం - బిభ్రత్ - త్రిభువనస్యేశ్వరః-నారదాదిభిః-పార్షదైః-సురశ్రేష్ఠైశ్చ-పరివృతః-అనుపృష్ఠతో-గాయద్భిః-సిద్ధాదిభిరనువ్రతః అనుసృతః - ఏవంవిధః-ప్రాదురాసీదితి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తన్మహ-దాశ్చర్యం- భగవతో రూపం-విలోక్య-గతసాధ్వసః వీతభయః-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః-ప్రహృష్టచిత్తో-భూమౌ దణ్డవ-న్నమస్కృతవాన్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తీవ్రయా నిరతిశయయా - ముదా-ఆపూరితాని-మనోద్వారాణీన్ద్రియాణి - తైర్యథా-హ్రదిన్యో నద్యో-నిర్ఝరై-రాపూర్యన్తే తథా-మహానన్దాపూర్ణత్వాన్మనోద్వారాణాం-తైర్వ్యక్తో-న కిఞ్చిదపి-మనీషితం-వక్తు-మశక్నోదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తథా-నిరతిశయయా-ముదా - స్వమనీషితవిజ్ఞాపనేఽప్యశక్తం-అవనతం నమ్రీభూతం-ప్రజాః కామయమానం - భక్తం-ప్రజాపతిం ప్రాచేతసం ప్రతి-సర్వేషాం - భూతానాం సత్త్వానాం-చిత్తజ్ఞః అభిప్రాయజ్ఞో - భగవాన్ జనార్దన - ఇదం వక్ష్యమాణం-జగాద ఉవాచ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాచేతసేతి ॥ హే మహాబుద్ధిమన్-ప్రాచేస-భవాన్-తపసా-సంసిద్ధః-యద్యస్మా-త్పరయా-శ్రద్ధయా-మయి-పరముత్కృష్టం - భావం భక్తిం-గతః ప్రాప్తవాన్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ హే ప్రజానాథ- తే తుభ్యం-అహం-ప్రీతః-కుతః యద్యస్మా-త్తేతవ - తపః- అస్య జగతో-బృంహణం వర్ధకం-జగద్వర్ధకత్వాత్తపస-స్తేనాహం ప్రీత ఇతి భావః ॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ మమేతి ॥ మమ-అయమేవ-కామః-కోఽసౌ-య-ద్భూతానాం-భూతయస్సమృద్ధయో-భూయాసు-రితి-మన్మనీషితజగద్వర్ధకత్వాత్త్వత్తపస-స్తేనాహం ప్రీత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ భూతివిస్తారప్రయత్నశ్చ తవోచిత ఏవేత్యాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - భవో రుద్రః-భవన్తః ప్రజాపతయః-మనవః స్వాయమ్భువాదయః-విబుధేశ్వరా ఇన్ద్రాదయశ్చ- తే సర్వే-మమ-విభూతయః - అంశాః-భూతానాం-భూతిహేతవః సమృద్ధిహేతవః-పతిహేతవ ఇతి పాఠే - పతయశ్చ హేతవశ్చ పతి

హేతవ ఇత్యర్థః ✻ ॥౪౫॥ ✻ విశ్వవృద్ధికరత్వాత్త్వత్తపసాఽహం ప్రీత ఇత్యుక్తం - తదేవస్తువన్ స్వసజ్ఞాదన్యాన్యపిలోకవృద్ధికరాణి స్తౌతి ॥ హే బ్రహ్మన్-తపః ధ్యానం-మమ-హృదయం-విద్యామన్త్రజపః-తనుః శరీరం - క్రియాః స్మార్తక్రియాః-ఆకృతిస్సంస్థానం-క్రతవో యజ్ఞాశ్చ - మమాజ్గాః అవయవాః-సోమసాధ్యాయాగాః క్రతవ-శ్చరుపురోడాశాదిసాధ్యాస్తుయజ్ఞా ఇతి భేదః-క్రతవో జ్ఞాతా ఇతి పాఠే - క్రతవో మమాజ్గాని జ్ఞాతా ఇత్యర్థః-ధర్మః స్మార్తో దానాదిరూపః - ఆత్మా మనః-సురాః-అసవః ప్రాణాః-తపఆదీనాం స్వహృదయాదిత్వేనరూపణం తత్స్తుత్యర్థం-స్వస్యజగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుత్వా - జ్జగత్కారణస్వావయవత్వేనరూపణే హి - తపఆదీనాం స్తుతిస్సంపన్నా భవతి, యద్వా, హృదయతన్వాకృత్యజ్గాత్మాసూనాంలోకే ప్రీతివిషయత్వదర్శనాత్స్వస్య తపఆదయోనితరాం ప్రీతివిషయా ఇతి జ్ఞాపనాయ హృదయాదిభావేన రూప్యన్తే ✻ ॥౪౬॥ ✻ జగతస్తపసోపబృంహితత్వమేవవక్తుం తావజ్జగదుత్పత్తేః ప్రాక్కారణస్య వస్తునోఽవస్థానప్రకారమాహ ॥ అహమేవేతి ॥ అగ్రేస్సృష్టేః ప్రాక్-అహమేవా-సం - అహమేక ఏవావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకోఽవస్థిత ఇత్యర్థః॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్యదాన్తరం చిద్రూపం-బహిరచిద్రూపంచ- కించి-న్నాసీత్-కార్యావస్థచిదచిత్తత్త్వంకించిన్నాసీదిత్యర్థః-తదాజీవప్రకృతిస్వరూపసాశశజ్కావ్యావృత్త్యర్థమాహ॥ సంజ్ఞానమాత్రమితి॥ సంజానాతీతి సంజ్ఞానం- నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః-తదేవతన్మాత్రం-మాత్రశబ్దేనదేవమనుష్యాదినామరూపవిభాగవ్యావృత్తిః - నామరూపవిభాగరహితం జ్ఞాతృజాతం - తథా-విశ్వతః కార్త్స్న్యేనలీన-ప్రసుప్తం ప్రలీనం - సూక్ష్మ-మవ్యక్తం ప్రధానంచ- ప్రసుప్తమివేతీవశబ్దేన తస్యలీనత్వేఽపి జగదాత్మనాపరిణామశక్తిస్తస్యానపగతేతి సూచ్యతే - అనన్తకల్యాణగుణాకరేస్వరూపతోఽప్యనన్తే మయి-ఆసీదితి క్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః- మయి శరీరత్వేనావస్థితమాసీదిత్యర్థః - ఏవంసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య మమ శరీరభూతా - ద్గుణతః త్రిగుణాత్మకప్రధా

భవోభవన్తశ్చమనవోవిబుధేశ్వరాః । విభూతయోమమహ్యేతే భూతానాం ✻ భూతిహేతవః॥ ౪౫ ॥ తపో
మేహృదయం బ్రహ్మంస్తనుర్విద్యాక్రియాఽఽకృతిః। అజ్గాని ✻ క్రతవో యజ్ఞా ధర్మ ఆత్మాఽసవస్సురాః ॥౪౬॥ అ
హమేవాసమేవాగ్రే నాన్యత్కించాన్తరం బహిః । సంజ్ఞానమాత్రమవ్యక్తం ప్రసుప్తమివవిశ్వతః॥౪౭॥ మయ్య
నన్తగుణేనన్తే గుణతో గుణవిగ్రహః । యదాఽఽసీత్తత ఏవాద్యస్స్వయంభూస్సమభూదజః॥ ౪౮ ॥ సవై య
దా మహాదేవో మమవీర్యోపబృంహితః । మేనేఖిలమివాత్మానముద్యతస్సర్గకర్మణి ॥ ౪౯ ॥ అథ మేఽభిహితో దే
వస్తపోఽతప్యత దారుణమ్ ।సచవిశ్వసృజో యుష్మాన్ యేనాదావసృజత్ప్రభుః॥ ౫౦ ॥ ఏషా పఞ్చజనస్యాఙ్గదు
హితా వై ప్రజాపతేః। అసిక్నీ నామపత్నీత్వే ప్రజేశ ప్రతిగృహ్యతామ్॥ ౫౧ ॥మిథునవ్యవా ✻ యధర్మస్త్వం ప్ర
జాసర్గమిమం పునః । మిథునవ్య ✻ వాయధర్మిణ్యాం భూరిశో భావయిష్యసి॥ ౫౨ ॥ త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాస్సర్వా
మిథునీభూయమాయయా। మదీయయా భవిష్యన్తి హరిష్యన్తి చ మే బలిమ్॥ ౫౩ ॥ఇత్యుక్త్వామిషతస్తస్య భగవా

నాన్మహదాదిక్రమేణ - గుణవిగ్రహః త్రిగుణపరిణామరూపో బ్రహ్మాణ్డాత్మకో విగ్రహో మమ దేహః - యదాఽఽసీ-త్తదా-తతో గుణవిగ్రహాదేవ - ఆద్యస్సమష్టిపురుషః-స్వయంభూరయోనిజః-అజో బ్రహ్మా-ఆసీత్ ✻ ॥౪౭ ॥ ౪౮॥ ✻ సవై-మహాదేవో బ్రహ్మా-మమ-వీర్యేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన- ఉపబృంహితః వ్యాప్తః " అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య " త్యుక్తరీత్యా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-మయా-వ్యాప్త ఇత్యర్థః-తదా - సర్గకర్మణి జగత్సృష్టికర్మణ్యు-ద్యుక్తోఽపి-ఖిలమసమర్థమివా - త్మానం స్వాత్మానం-మేనే, అమన్యత ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ అథాసమర్థత్వేనాత్మనో మననానన్తరం- మేమయా- అభిహితః-తపతపేత్యభిహితః-దారుణందుష్కరం-తపో,ఽతప్యత అకరోత్ - సచ-తప్తతపాః విభుః బ్రహ్మా-యేన తపోబలేన-విశ్వసృజః ప్రజాపతీన్ - యుష్మాన్ దక్షాదీ-నసృజత్-అతస్తప ఏవ విశ్వస్యోపబృంహణమిత్యభిప్రాయః ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ సంతతివృద్ధ్యుపాయమాహ॥ ఏషేతి॥ అఙ్గ హే దక్ష, పఞ్చజనస్య ప్రజాపతే - ర్యా-అసిక్నీనామ-దుహితా - సైషా- హే ప్రజేశ-పత్నీత్వే భార్యాత్వే - తత్త్వేనేత్యర్థః-పరిగృహ్యతాం-త్వమేతి శేషః ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻ మిథునస్య-యో- వ్యవాయో రతిః-స ఏవ-ధర్మో-యస్యసః-త్వం-మిథునవ్యవాయధర్మిణ్యాం-అసిక్న్యాం-ఇమం ప్రజాసర్గం - భూరిశో-భావయిష్యసి వర్ధయిష్యసీత్యర్థః- ఉభయోరపిమిథునవ్యవాయధర్మవిశేషణం పరస్పరానుకూల్యసూచనార్థమ్ ✻ ॥ ౫౨ ॥ ✻ త్వత్తః- అధస్తాత్ప్రజాః ఆర్వాచీనాః ప్రజా-స్సర్వాః - మదీయయా మాయయా మత్సంకల్పేన-మిథునీభూయ - భవిష్యన్తి మిథునీభూతా భవిష్యన్తి మిథునకర్మణా ఉత్పత్స్యన్త ఇత్యర్థః - త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజా ఇత్యనేన ప్రాచేతసాత్పూర్వం కేవలసంకల్పాదిభిరపి ప్రజానాముత్పత్తిరితి సూచితం - తథా- మేమహ్యం - బలిం-హరిష్యన్తి మదారాధనరూపం యజ్ఞాదికర్మ కరిష్యన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౫౩ ॥ ✻ ఇతీత్థ-ముక్త్వా-విశ్వస్య- భావనః ఉత్పాదకో-భగవాన్-హరిః-త

---

౪౫ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ పతిహేతవః. ౪౬ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ క్రతవో జాతాః.

స్య ప్రాచేతసస్య - మిషతః పశ్యతస్సతః - స్వాప్నోపలబ్ధార్థ ఇవ - తత్రైవాన్తర్హితవాన్ - స్వాప్నోపలబ్ధార్థ ఇవేత్యతివిస్మయనీయత్వే నికటదృష్టత్వే చ దృష్టాన్తః - యథా "రుక్మాభం స్వప్నధీగమ్యం విద్యాత్తు పురుషం పర" మితి ❁ ॥౫౪॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తతః ప్రాచేతసః కిమకరోదిత్యాహ మునిః ॥ స ఇతి ॥ విష్ణుమాయోపబృంహితః భగవత్సంకల్పేన వ్యాప్తః - సః - విభుర్దక్షః - తస్యాం పాఞ్చజన్యాం పఞ్చజనస్య దుహితరి - హర్యశ్వసంజ్ఞా - నయుతం - పుత్రాన్ - అజనయత్ ❁ ॥౧॥ ❁ తాన్విశినష్టి ॥ హే నృప - సర్వే - దాక్షాయణాః దక్షస్య పుత్రాః - అనన్తరాపత్యే ఫగార్షః - అపృథగ్ధర్మశీలాః - సమానధర్మాచరణశీలాః - ప్రజాసర్గనిమిత్తే, పిత్రా ప్రాచేతసేన, ప్రోక్తాః ఆదిష్టాః, ప్రతీచీం దిశం, ప్రయయుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ క్వ, సిన్ధుసముద్రయోర్యత్ర సంగమః, తత్ర, నారాయణసర ఆఖ్యం, సుమహత్ పుణ్యం, అత ఏవ - మునిభిస్సిద్ధైశ్చ - నిషేవితం - తీర్థం - వర్తతే - తత్ర - యయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్య తీర్థస్యో, పస్పర్శనాదేవ - వినిర్ధూతమలః నిరస్తమలః - ఆశయోఽన్తఃకరణం - యేషాం - తాదృశాః - తే, పారమహంస్యే ధర్మే, పరమహంసానాం జ్ఞానినాం కర్మ పారమహంస్యం, తస్మిన్ధర్మే నివృత్తిధర్మే, ప్రోత్పన్నా మతిర్యేషాం - తాదృశాశ్చాభవన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవంభూతా అపి - పిత్రాదేశేన ప్రాచేతసస్యాజ్ఞయా - యన్త్రితాః వశీకృతాః - ఉగ్రం - తప ఏవ, తేపిరే చక్రుః పారమహంస్యధర్మపరా అపి పిత్రాదిష్టప్రజావృద్ధివిధానోపయుక్తం తప ఏవ చక్రురిత్యర్థః, ఏవం ప్రజాభివృద్ధయే - యత్తానాయత్తాన్, ప్రజాభివృద్ధ్యుపయుక్తయత్నం కుర్వాణానిత్యర్థః - తాన్ హర్యశ్వాన్ - దేవర్షిః నారదో - దదర్శ హేతి దేవర్షిదర్శ

స్వీశ్వభావనః । స్వాప్నోపలబ్ధార్థ ఇవ తత్రైవాన్తర్దధే హరిః ॥ ౫౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యాం స పాఞ్చజన్యాం వై విష్ణుమాయోపబృంహితః । హర్యశ్వసంజ్ఞానయుతం పుత్రానజనయద్విభుః ॥ ౧ ॥ అపృథగ్ధర్మశీలాస్తే సర్వే దాక్షాయణా నృప । పిత్రా ప్రోక్తాః ప్రజాసర్గే ప్రతీచీం ప్రయయుర్దిశమ్ ॥ ౨ ॥ తత్ర నారాయణసరస్తీర్థం సిన్ధుసముద్రయోః । సంగమో యత్ర సుమహన్మునిసిద్ధనిషేవితమ్ ॥ ౩ ॥ తదుపస్పర్శనాదేవ వినిర్ధూతమలాశయాః । ధర్మే పారమహంస్యే చ ప్రోత్పన్నమతయోఽభవన్ ॥ ౪ ॥ తేఽపిరే తప ఏవోగ్రం పిత్రాదేశేన యన్త్రితాః । ప్రజావివృద్ధయే యత్తాన్దేవర్షిస్తాన్దదర్శ హ ॥ ౫ ॥ ఉవాచ చాథ హర్యశ్వాః కథం స్రక్ష్యథ వై ప్రజాః । అదృష్ట్వాఽన్తం భువో యూయం బాలిశా బత బాలకాః ॥ ౬ ॥ తథైకపురుషం రాష్ట్రం బిలం చాదృష్టనిర్గమమ్ । బహురూపాం స్త్రియం చాపి పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమ్ ॥ ౭ ॥ నదీముభయతో వాహాం పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమ్ । క్వచిద్ధంసం చిత్రకథం క్షౌరపవ్యం స్వయంభ్రమిమ్ ॥ ౮ ॥ కథం స్వపితురాదేశాదవిద్వాంసో విపశ్చితః । అనుకూలమవిజ్ఞాయ హ్యహో సర్గం కరిష్యథ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తన్నిశమ్యాథ హర్యశ్వా ఔత్పత్తి

నస్య దౌర్లభ్యం ద్యోతయతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హర్యశ్వాన్ప్రతి ఉవాచ చ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కథమిత్యాదినా కథం సర్గం కరిష్యథేత్యన్తేన ॥ హే బాలకాః - యూయం - బాలిశా అజ్ఞాస్సన్తః - ప్రజాః - కథం - స్రక్ష్యథ - అజ్ఞతామేవాహ ॥ అదృష్ట్వాన్తం భువ ఇతి ॥ భువోఽన్తమదృష్ట్వా - కథం స్రక్ష్యథేత్యన్వయః - యద్యపి భువో జ్ఞానాదికం సృష్ట్యుపయోగీవ ప్రతిభాతి - తథాపి న తత్సృష్ట్యుపయోగిత్వేనోచ్యతే తస్య "భూః క్షేత్ర" మిత్యాదిభిస్సృష్టిప్రతిక్షేపకత్వావగమాత్ - కింత్వ - దృష్ట్వా సర్గం కర్తుముద్యతాః - దృష్ట్వా తు భవన్తస్సర్గోద్యోగాన్నివృత్తా ఏవ భవేయురిత్యత్రోచ్యతే - కథంశబ్దేన భువోఽన్తజ్ఞానాద్యభావే సర్గోద్యోగస్యాసంభావనా ద్యోత్యతే - అవిజ్ఞాయ కథంచిత్సర్గం కర్తుముద్యతాః - విజ్ఞాయ తు సుతరాం తదుద్యోగాన్నివృత్తా భవన్తో భవేయురిత్యర్థః - భువః పార్థివస్య దేహస్యాన్తమవసానమదృష్ట్వా అనాలోచ్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏకః పురుష ఈశ్వరో యస్మిన్ - తత్ - రాష్ట్రం - ఈశ్వరనియామ్యం జగత్ - రాష్ట్రాదీనాం ద్వితీయాన్తానామవిజ్ఞాయేత్యనేనాన్వయః - అదృష్టనిర్గమం అవిజ్ఞాతనిర్గమోపాయం - జీవాత్మస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయబిలం - బహురూపామనేకరూపాం, స్త్రియం బుద్ధిరూపాం - పుంశ్చల్యా వ్యభిచారిణ్యాశ్చ, పలాయాః బుద్ధేః, పతిం తత్సంసృష్టజీవస్వరూపమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉభయతో వాహాం సృష్ట్యప్యయకరీం నదీం మాయారూపాం - పఞ్చపఞ్చాద్భుతం పంచవింశతితత్త్వాత్మకం - గృహం సజీవశరీరరూపం, చిత్రకథం చిత్రపక్షం - హంసం - బన్ధమోక్షహేత్వాపాదనాత్మకకథారూపాభ్యాం విచిత్రపక్షాభ్యాం యుక్తమీశ్వరమితి భావః - క్షౌరపవ్యం - క్షురైః, పవిభిః - వజ్రైశ్చ, నిర్మితం - తీక్ష్ణం దృఢం చేత్యర్థః, ఏవంవిధం - స్వయంభ్రమణశీలం కాలచక్రమితి భావః ❁ ॥౮॥ ❁ విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య, స్వపితురనన్తజన్మసు హితోపదేశేన రక్షకస్య శాస్త్రస్య, ఆదేశమనుశాసనం - అనుకూలమవిజ్ఞాయ - అవిద్వాంసో యూయం - కథంచిత్సర్గం కరిష్యథ - విజ్ఞాయ తు న యతిష్యధ్వే, ఇతి భావః ❁ ॥౯॥ ❁ ఏవమన్యాపదేశరూపాణి దేవర్షేర్వచాంస్యాకర్ణ్య తాని హర్యశ్వాః

స్వయ-విమమృశురిత్యాహముసః ॥ తదితి ॥ త-ద్దేవర్షే-ర్వచో నిశమ్య ఆకర్ణ్య - హర్యశ్వాః,ఔత్పత్తికమనీషయా - స్వభావసిద్ధా-మనీషా విచారశక్తి-ర్యస్యాః - స్తయా-బుద్ధ్యా-దేవర్షే- ర్వాచఃకూటం.కూటమయోఘన - స్తద్వద్దుర్భేదం-వాచఃకూటం ప్రచ్ఛన్నాభిప్రాయంవాక్యమిత్యర్థః-విమమృశుః విచారపూర్వకమభిప్రాయానిశ్చితవన్తః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కథంవిమమృశురిత్యపేక్షాయాం తైర్విమృశ్యనిర్ణీతార్థానాహ ॥ భూః క్షేత్రమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావద్భూశబ్దార్థమాహ ॥ భూః క్షేత్రమితి॥ జీవతి ప్రాణాన్ధారయతీతిజీవః,స ప్రాణ,స ఏవ సంజ్ఞాయస్యతత్ , సప్రాణశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః-యద్వా,జీవః ప్రత్యగాత్మైవ-తేనసమ్యజ్జ్ఞాయత ఇతి త , జీవసంజ్ఞం-బాహులకాత్కర్మణికః-జీవేనజ్ఞేయమిత్యర్థః " ఎతద్యోవేత్తి త,,మితి శరీరస్య జీవేనజ్ఞేయత్వగానాత్,అనాదిః బన్ధనం అనాదిపుణ్యపాపరూపకర్మనిబన్ధనం,యత్క్షేత్రం-తద్భూశబ్దార్థ ఇతి విమమృశురిత్యర్థః-అన్తశబ్దార్థం-తైర్నిర్ణీతంవదన్ సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥అదృష్ట్వేతి॥తస్య భూశబ్దవివక్షితస్య క్షేత్రస్య,నిర్వాణం అన్తశబ్దవివక్షితం-ప్రకృతౌ దేహస్య ప్రలయ-మదృష్ట్వా అనాలోచ్య -అసత్కర్మభిః-కింభవేత్ -జన్మజరామరణాదిమద్దేహోత్పాదకానాదికర్మబన్ధమనివర్తయద్భిః ప్రత్యుత సంసృత్యాపాదకైః కర్మభిర్నకోఽపి పురుషార్థోఽస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తథైకపురుషం రాష్ట్రమిత్యస్య తైర్నిశ్చితమర్థమాహ ॥ఏకఏవేశ్వర ఇతి॥ తుర్యః జాగరాద్యవస్థాత్రయాతీతః , స్వాశ్రయః అనన్యాధారః-పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః,భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణో నిరస్తనిఖిలదోష - ఏకఏవే-శ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య ధారణేననియన్తా , త-మేవం భూత-మభవంభవప్రతిభట , మదృష్ట్వా అవిదిత్వా అనుపాస్య , ఏకఏవేశ్వర ఇత్యనేనపురుషశబ్దార్థ ఉక్తః - అనేనైవేశ్వరప్రతిసంబన్ధీ శితవ్యం జగద్రాష్ట్రమితి ఫలితం , ఈశితవ్యానామీశ్వరానువర్తనస్యైవోచితత్వాత్ , ఆరాధ్యేశ్వరాననువృత్తిరూపైరీశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః కిమిత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ బిలంచాదృష్టనిర్గమమిత్యస్యార్థమాహ ॥ పుమానితి ॥ బిలస్వర్గం పాతాళం-గత ఇవ,పుమాన్ జీవః-యద్గత్వా యద్ధృదయబిలం ప్రాప్య " హృదిహ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతి వచనాత్,

కమసీషయా । వాచఃకూటంతు దేవర్షేస్స్వయం విమమృశుర్ధియా ॥ ౧౦ ॥ భూః క్షేత్రంజీవసంజ్ఞంచ యదనాది
నిబన్ధనమ్।అదృష్ట్వా తస్య నిర్వాణం కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏకఏవేశ్వరస్తుర్యో భగవాన్స్వాశ్రయః ప
రః।తమదృష్ట్వాఽభవంపుంసః కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౨॥ పుమాన్నైవైతి యద్గత్వా బిలస్వర్గం గతో యథా।
ప్రత్యగ్ధామావిద ఇహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్॥ ౧౩ ॥నానారూపాత్మనో బుద్ధిస్స్వైరిణీవ గుణాన్వితా। తన్ని
ష్ఠామగతస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్॥ ౧౪ ॥తత్సఙ్గభ్రంశితైశ్వర్యం సంసరన్తం కుభార్యవత్ । తద్గతీరబుధ
స్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్॥ ౧౫॥సృష్ట్యప్యయకరీం మాయాం వేలాకూలాన్తవేగితామ్।మత్తస్య తదవిజ్ఞస్య కి

నావైతి నావగచ్ఛతి - యథాబిలస్వర్గగతోఽసితరాంభోగాసక్తో మదాన్ధస్స్వస్వరూపాదికం నవివినక్తి తతో ననిర్గచ్ఛతి చ-తథా ప్రత్యగాత్మస్వరూపం ప్రకృతివియుక్తం యత్రహృదయదేశే స్థితం నావగచ్ఛతి - తజ్జీవస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయం బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యనేన వివక్షితమిత్యర్థః - సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ ప్రత్యగ్ధామ-హృదయబిలస్థం,ప్రత్యక్ స్వప్రకాశం-ధామజ్యోతిః జీవాత్మస్వరూప - మవిదుషః అజానతః పుంసః - అసత్కర్మభిః దేవమనుష్యాదిశరీరహృదయబిలావస్థానాపాదకైః కర్మభిః కింభవేత్ కిమపి శ్రేయో నాస్తి - ప్రత్యుతానర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ బహురూపామిత్యస్యార్థమాహ ॥ నానేతి॥ ఆత్మనో జీవస్య , యా-నానారూపా బహువృత్తిమతీ - స్వైరిణీవ పుంశ్చలీవ-రాగాదిభిర్గుణైః,రన్వితా -బుద్ధిస్సైవ బహురూపాం స్త్రియమిత్యనేనాభిప్రేతేత్యర్థః - తస్యాః - నిష్ఠామవసానం వివేకం , అగతస్యాప్రాప్తస్య - ఇహలోకే-అసత్కర్మభిః వివేకానాపాదకైః కర్మభిః - కింభవేత్,ప్రత్యుత సంసారరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥౧౪॥ ❁ పుమాంసంపుంశ్చలీపతిమిత్యస్యార్థమాహ ॥ తత్సఙ్గ ఇతి ॥ తస్యాః,సఙ్గేన బుద్ధిపారవశ్యేన ,భ్రంశిత-మైశ్వర్యం అకర్మవశ్యత్వం,యస్య,అత ఏవ-కుభార్యవ-త్సంసరన్తం - కుత్సితాభార్యా యస్య - తేనతుల్యం కుభార్యవత్ - భార్యాభిలషితవస్త్రాభరణాద్యార్జనాయాసదుఃఖినమివ , సంసరన్తం జన్మజరామరణాదిపరివృత్తిరూపసంసారమనుభవన్తం - సంసృష్ట,జీవస్వరూపం , తద్గతీః బుద్ధ్యాయత్తస్వర్గనరకాదిగతీశ్చ - అబుధస్యాజానతః-అసత్కర్మభిస్స్వర్గనరకాదిగత్యాపాదకైః కర్మభిః , కింభవేత్,నకిమపి శ్రేయః , ప్రత్యుతదుఃఖమేవేతి భావః ❁ ॥౧౫॥ ❁ నదీముభయతోవాహామిత్యేతద్వివృణోతి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీమితి॥ సృష్ట్యప్యయకరీం జన్మమరణకరీం - అనేనోభయతః ప్రవాహో దర్శితః-వేలాకూలశబ్దౌ తీరద్వయపరౌ - తయోరన్తేఽవసానే-వేగితాం సంజాతవేగాం - ఇహలోకపరలోకౌ వేలాకూలత్వేన రూపితౌ - వేగేనేహలోకపరలోకప్రాప్తికరీమిత్యర్థః - ఏవంవిధాం-మాయాం - తదవిజ్ఞస్య తత్త్వేనాఽజ్ఞస్య - తథాభూతా-మవిజ్ఞస్యావిచారయతః - అత్ర హేతుః-మత్తస్య మాయాపరవశస్య - అసత్కర్మభిః ఇహపరలోకప్రాప్తిహేతుభిః కర్మభిః - కింభవేత్-నకిమపి - ప్రత్యుతాన్తతః స్థావరత్వాది

ప్రాప్తిరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమిత్యేతద్వివృణోతి ॥ పఞ్చవింశతీతి ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాంజీవపర్యన్తానాం-సంఘాతరూపం-యత్పురుషస్య పరమ పురుషస్యా - ద్భుతం- వర్షణంశరీరం - ఆత్మనిఅధ్యాత్మం - పరమపురుషే ధార్యత్వేనావస్థితం - అబుధస్యావిచారయతః - అసత్కర్మభిఃదేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాపాదకైఃకర్మభిః - కింభవేత్ -నకిమపి - ప్రత్యుత దేహాత్మాదిభ్రమప్రయుక్తోఽనర్థఏవేతిభావః ❁ ॥౧౭॥ ❁ క్వచిద్ధంసంచిత్రకథమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ఈశ్వరమితి॥ ఈశ్వరమిత్యనేనహంసశబ్దార్థఉక్తః- హన్తిదోషానితిహంసః-నిరస్తనిఖిలదోష - స్తమీశ్వరం-శాస్త్రంశాస్త్రైకవేద్యం - బన్ధ మోక్షానుదర్శనంబన్ధ మోక్షావనుదర్శ యతి - బన్ధ మోక్షహేతు ప్రవృత్తినివృత్తిధర్మానుష్ఠాపనేనతాదర్శ యతీతితథా , కర్తరిల్యుః - అనేనచిత్రకథశబ్దార్థఉక్తః , వివిక్తంపదంయస్యతం-వివిక్తస్థానవర్తినం హృదయకుహరేస్థితమిత్యర్థః - అనేనక్వచిచ్ఛబ్దార్థఉక్తః - ఉత్సృజ్యత్యక్త్వా -అజ్ఞాయఉక్తవిధంతమనాలోచ్య “ఐశ్వరంశాస్త్ర„ మితిపాఠాన్తరం-తత్ర-ఐశ్వరంఈశ్వరప్రతిపాదక , మధ్యాత్మశాస్త్ర , ముత్సృజ్యానధీత్య,బన్ధ మోక్షానుదర్శనం వివిక్తపద , మీశ్వర,మజ్ఞాయానుపాస్యేత్యర్థః - ఐశ్వర్యమితిపాఠేతు - ఈశ్వరస్యసంబన్ధిఐశ్వరం , ఈశ్వరావేదకం-తదేవైశ్వర్యం - స్వార్థేష్యఞ్-ఈశ్వరస్వరూపరూపగుణ ప్రతిపాదకమిత్యర్థః - అత్రాపీశ్వరశబ్దేనహంసశబ్దార్థఉక్తః - అసత్కర్మభిఃఈశ్వరవైముఖ్యాపాదకైఃకర్మభిః - కిమపిన,అపితుఆత్మనాశరూపోఽనర్థఏవేతిభావః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ క్షౌరపవ్యంస్వయంభ్రమిమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥కాలచక్రమితి॥యత్సర్వ-మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం,జగ,న్నిష్కర్షయత్ నిష్పాషయత్ త్రోటయదిత్యర్థః-అనేనపవ్యశబ్దార్థఉక్తః-తీక్ష్ణంగర్భజన్మజరామరణాదినిమిత్తత్వేనదుస్సహం, అనేనక్షౌరశబ్దార్థఉక్తః-

మసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాంపురుషాద్భుతవర్షణమ్ । అధ్యాత్మమబుధస్యేహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఈశ్వరంశాస్త్రముత్సృజ్యబన్ధమోక్షానుదర్శనమ్ । వివిక్తంపదమజ్ఞాయకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ కాలచక్రంభ్రమితీక్ష్ణందృఢంనిష్కర్షయజ్జగత్ । స్వతన్త్రమబుధస్యేహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ శాస్త్రస్యపితురాదేశంయోనవేదనివర్తకమ్ । కథంతదనురూపాయగుణవిస్రమ్భ్యుపక్రమేత్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతివ్యవసితారాజన్హర్యశ్వాఏకచేతసః । ప్రయయుస్తంపరిక్రమ్యపన్థానమనివర్తనమ్ ॥౨౧॥ స్వరబ్రహ్మణినిర్భాతహృషీకేశపదామ్బుజే । అఖణ్డంచిత్తమావేశ్యలోకానను❁చరన్మునిః ॥౨౨॥ నాశంనిశమ్యపుత్రాణాంనారదాచ్ఛీలశాలినామ్ । అన్వతప్యతకశ్శోచన్సుప్రజా ❁ స్త్వంశుచాంపదమ్ ॥౨౩॥ సభూయఃపాఞ్చజన్యాయామజేనపరిసాన్త్వితః । పుత్రానజనయద్దక్షశ్శబలాశ్వాన్సహస్రిణః ॥౨౪॥ తేఽపిపిత్రాసమాది

భ్రమత్పరివర్తమానం - స్వతన్త్రమపరవశం - కాలచక్రం-త-దబుధస్యావిచారయతః- అసత్కర్మభిఃకాలవశ్యతాపాదకైర్నకిమపి-ప్రత్యుత తాపత్రయాభిహతిరేవేతిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్వపితురాదేశంవివృణోతి॥శాస్త్రస్యేతి॥ శాస్త్రస్యపితుః-శాస్త్రమేవహిసర్వస్యపితాహితోపదేష్టృత్వా - త్తస్యాదేశంవివిచ్యజ్ఞాపనరూపమనుశాసనం - నివర్తకంప్రవృత్తిధర్మానుష్ఠాననివృత్తిజ్ఞాపకం - యఃపుమాన్-నవేద-స-గుణవిస్రమ్భీగుణమయశబ్దాదివిషయవిశ్వాసవాన్ - తదనురూపాయఉక్తాదేశానుకూల్యాయ - కథం-సృష్ట్యాదావుపక్రమేత్సృష్ట్యాద్యుపక్రమస్య పిత్రాదేశ ప్రతికూలత్వాత్తదుపరమఏవతదాదేశానుకూలః-పిత్రాదేశానువర్తీనసృష్ట్యాదౌయతేతేతిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవంవాచఃకూటంవిమృశ్యకిమకుర్వన్నిత్యత్రాహ॥ ఇతీతి ॥ హేరాజన్-ఇతీత్థం,వ్యవసితాఃనిశ్చయవన్తః - వ్యవసాయోవ్యవసితం-భావేక్తః - తదస్త్యేషామితివ్యవసితాః-అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ - హర్యశ్వాః,సర్వే,ఏకచేతసఃఏకమతయః-తంనారదం-పరిక్రమ్య , అనివర్తనంనవిద్యతేనివర్తనంనివృత్తిర్యస్మాత్తం,పన్థానం - ప్రయయుఃగతవన్తః-బ్రహ్మోపాసనేనముక్తింప్రాపురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ మునిర్నారదస్తుస్వరబ్రహ్మణిబ్రహ్మసాన్నిధ్యాపాదకవల్లకీస్వరే - నిర్భాతఃసాక్షాత్కృతోయోహృషీకేశ - స్తస్యపదామ్బుజే-చిత్తం, మఖణ్డమవిచ్ఛిన్నంయథాతథా - ఆవేశ్య,లోకా-ననుచరత్ అన్వచరత్ -అడభావఆర్షః ❁ ॥౨౨॥ ❁ తతః-కోదక్షః-శీలశాలినాంసుశీలానాం-పుత్రాణాం , నారదా-న్నాశం-నిశమ్యసృష్ట్యుద్యోగనివృత్తిపూర్వకముక్తిమాకర్ణ్య -శోచన్-అన్వతప్యతఅదుఃఖ్యత్-సుప్రజాస్త్వంశుచాంపదమితిలోకోక్తిప్రకారః- సుప్రజాస్త్వంసత్పుత్రవత్త్వం-శోకానాంస్థానమితిహికింవదన్తీత్యర్థః- అత్రప్రజాశబ్దేనప్రజావిపత్తిరుపలక్ష్యతే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సదక్షో-ఽజేనబ్రహ్మణా-పరిసాన్త్వితఃసమాహితః-పునఃపాఞ్చజన్యాయాం-శబలాశ్వసంజ్ఞా - న్సహస్రసంఖ్యాకా-న్పుత్రా-నజనయత్ ❁ ॥౨౪॥ ❁ తేఽపిశబలాశ్వాః,పిత్రాదక్షేణ-ప్రజాసర్గని

---

౧౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఐశ్వరంశాస్త్రం ॥ ఐశ్వర్యంశాస్త్రం,

మిత్తే-సమ్య-గాదిష్టాః - ధృతం-వ్రతంపిత్రాదేశకరణరూపం-యైస్తే- నారాయణసర ఆఖ్యంతీర్థం - యయుః-యత్ర నారాయణసరసి-స్వపూర్వజాఃహర్యశ్వాః - సిద్ధాబభూవుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్యనారాయణసరస్తీర్థస్య- ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతంనిరస్తం-మలం-యస్య -తాదృశఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాంతే-పరమముత్కృష్టం-బ్రహ్మప్రణవం-జపన్త-స్తత్ర-మహత్తప-స్తేపుఃచక్రుః,బ్రహ్మశబ్దోవక్ష్యమాణమన్త్రస్యాప్యుపలక్షకః - తస్యప్రణవఘటితత్వాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మహత్తపఏవప్రపఞ్చయతి ॥ అబ్భక్షా ఇతి ॥ అపఏవభక్షయన్తీత్యబ్భక్షా-స్తాదృశాః,కతిచి-న్మాసాన్,కతిచిచ్చ - మాసాన్,వాయుంభుఞ్జన్తీతివాయుభోజనాః,కర్తరిల్యుః - ఇమంవక్ష్యమాణం,మన్త్రమభ్యసన్తః-ఇడస్పతిం,ఈడ్యతేస్తూయతేఽనేనేతిఇడోమన్త్రః - ఆర్షత్వాద్ధ్రస్వః-పారస్కరాదిత్వాత్సుట్ - తస్య-పతింఅధిదైవతం,భగవన్తంఅరాధయన్ ఆరాధయామాసుః - ఆఙ్పూర్వాద్రాధయతేర్లఙ్-ఆటోస్సవర్ణదీర్ఘః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి ॥ నారస్యజీవసమూహస్య , అయనాయప్రాప్యాయప్రాపకాయాధారాయచ - పురుషాయహృదయకమలస్థాయపరమాత్మనేఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే , విశుద్ధంఉపాసనేననిర్మలం , సత్త్వమన్తఃకరణం - ధిష్ణ్యమభివ్యక్తిస్థానం,యస్య-యద్వా-విశుద్ధంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధం ,సత్త్వం,ధిష్ణ్యంస్థానం,యస్య-తస్మై,పరమవ్యోమనిలయాయేతిభావః - మహాంశ్చాసౌహంస , స్తస్మై, మహాన్కల్యాణగుణైర్మహాన్ - హంసోనిరస్తనిఖిలదోషః,ఏవంభూతాయనమఃఉక్తవిధం,ధీమహిధ్యాయేమ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతి,ఇత్థం,మన్త్రం.జపతః,ప్రజాసర్గధీర్యేషాం,తాన్ శబలాశ్వానపి, హేరాజేన్ద్ర - మునిర్నారదః,ఉపేత్యసమీపమేత్య,పూర్వవ,ద్వాచఃకూటాని « అదృష్ట్వాఽన్తంభువోయూ

ష్టాఃప్రజాసర్గధృతవ్రతాః । నారాయణసరోజగ్ముర్యత్రసిద్ధాస్స్వపూర్వజాః ॥ ౨౫ ॥ తదుపస్పర్శనాదేవవిని
ర్ధూతమలాశయాః । జపన్తోబ్రహ్మపరమం తేపు*స్తత్రమహత్తపః ॥ ౨౬ ॥ అబ్భక్షాఃకతిచిన్మాసాన్కతిచిద్వా
యుభోజనాః । ఆరాధయన్మన్త్రమిమమభ్యసన్త ఇడస్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఓంనమోనారాయణాయపురుషాయమ
హాత్మనే । విశుద్ధసత్త్వధిష్ణ్యాయమహాహంసాయధీమహి ॥ ౨౮ ॥ ఇతితానపిరాజేన్ద్రప్రజాసర్గధియోమునిః ఉపే
త్యనారదఃప్రాహవాచఃకూటానిపూర్వవత్ ॥ ౨౯ ॥ దాక్షాయణాస్సంశృణుతగదతోనిగమంమమ । అన్విచ్ఛ
తాఽనుపదవీంభ్రాతౄణాంభ్రాతృవత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ భ్రాతౄణాంప్రాయణంభ్రాతాయోఽనుతిష్ఠతిధర్మ
విత్ । సపుణ్యబన్ధుఃపురుషోమరుద్భిస్సహమోదతే ॥ ౩౧ ॥ ఏతావదుక్త్వాప్రయయౌనారదోఽమోఘదర్శనః ।
తేఽపిచాన్వగమన్మార్గంభ్రాతౄణామేవ ❁ మారిషాః ॥ ౩౨ ॥ సధ్రీచీనంప్రతీచీనంపరస్యానుపథంగతాః । నా
ద్యాపితేనివర్తన్తేపశ్చిమాయామినీ*రివ ॥ ౩౩ ॥ ఏతస్మిన్కాలఉత్పాతాన్బహూన్పశ్యన్ప్రజాపతిః । పూర్వవ
న్నారదకృతంపుత్రనాశముపాశృణోత్ ॥ ౩౪ ॥ చుక్రోధనారదాయాథపుత్రశోకవిమూర్ఛితః । దేవర్షిముపలభ్యా

య ,, మిత్యాదీని,ప్రాహఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ పూర్వోక్తాత్కించిద్విశేషమాహేత్యాహ ॥ దాక్షాయణా ఇతి ॥ హేదాక్షాయణాః,గదతోబ్రువతో - మమ,నిగమముపదేశం,సంశృణుత,భ్రాతౄణామగ్రజానా -మనుపదవీంమార్గానుసరణ,మన్విచ్ఛత,అనుగతాపదవీఅనుపదవీ-తామనుపదవీం«కుగతిప్రాదయః»ఇతిసమాసః,యతో,యూయం,భ్రాతృషు,వత్సలాః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ భ్రాతౄణాం , ప్రాయణంప్రకృష్టమయనమనువర్తనం,యో,భ్రాతా,ధర్మవి - దనుతిష్ఠతికరోతి,స,పుణ్యామేవబన్ధుర్యస్యతాదృశో,మరుద్భిర్దేవైస్సహ, మోదతే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అమోఘందర్శనంయస్య-పరమార్థదర్శీ-నారదః, ఏతావదియ,దుక్త్వా-ప్రయయౌ గతః తేఽపిమారిషాఃదాక్షాః - మారిషేతిపాఠేరాజ్ఞస్సంబోధనం,మారిషేతితస్యనామాన్తరం - భ్రాతౄణామగ్రజానామేవ,మార్గంపరబ్రహ్మోపాసనరూపం - అన్వగమన్ అనుసృతవన్తః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత - స్తే-సధ్రీచీనం,సహాఞ్చతిగచ్ఛతీతిసధ్ర్యఙ్ ,ఆతివాహికైస్సహగన్తాజీవ - స్తేనగమ్యంసధ్రీచీనం,ప్రతీచీనం, ప్రతీచాస్వస్మై భాసమానేన బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారవతాగమ్యం ప్రతీచీనం - పరస్యపరమపురుషస్యానుపథం అనుకూలంఅర్చిరాదిమార్గం-గతాః- అద్యాపి - ననివర్తన్తేనపునరావర్తన్తే ।ఏతం దేవయానంపన్థానమాపద్యనచపునరావర్తన్తఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః ।పునరనావృత్తౌదృష్టాన్తః-పశ్చిమాయామినీరివేతి-పశ్చిమాఃఅతీతాః- యామినీఃయామిన్యోరాత్రయో- యథాపునర్నావర్తన్తేతథేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏతస్మిన్కాలేనారదోపదేశేనశబలాశ్వానాంముక్తిప్రాప్తికాలే-ప్రజాపతిర్దక్షః -బహూ-నుత్పాతాన్ పుత్రనాశప్రయుక్తా-నపశ్యత్ -తతః-పూర్వవత్ - నారదోపదేశకృతం-పుత్రాణాంనాశ-ముపాశృణోత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ పుత్రాణాం నివృత్తిధర్మనిష్ఠయాముక్తిముపశ్రుత్య దక్షోఽపిప్రాయశోవిరక్తస్స్యాదితితదనుగ్రహార్థందేవర్షిస్తత్పార్శ్వంగత, స్తదా

---

౩౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మారిష.

ఽసౌదక్షో - దేవర్షి - ముపలభ్య - పుత్రనాశాన్నిమిత్తా - ద్విమూర్ఛిత - ఉత్థాయ - నారదాయ - చుక్రోధ క్రుద్ధవాన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ క్రోధకమేవాహ ॥ సాధోరివలిఙ్గం వేషో యస్య - తేనత్వయా - నోఽస్మదీయానామర్భకాణాం, అసాధు, అకారి కృతం ॥ తదేవాహ ॥ స్వకర్మే ప్రవృత్తానాం - యస్సంన్యాసినో మార్గ - స్సప్రదర్శితః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ నను సంన్యాసినో మార్గస్సాధురేవ మోక్షహేతుత్వా - త్సత్యం - ఋణత్రయాపనోదనంపితుష్మహాననర్థ ఏవేత్యాహ । ఋణై రితి ॥ ఋణై - రముక్తానాం - నమీమాంసితాని విచారితానికర్మాణి యై - స్తేషాం - ఋణవిమోచనం - నాస్తి - తదుత్తరకాలభావిత్వాచ్చ పుత్రోత్పాదనయజ్ఞానుష్ఠానయోరభావేనపితృదేవఋణముక్తిశ్చ నాస్తి - అతః - హే పాప, విషయభోగత్యాగాదిహలోకే శ్రేయసో విఘాతః విషయభోగపూర్వకస్య భోగస్యాభావాన్మోక్షానధికారిత్వాత్పరలోకేఽపి శ్రేయసో విఘాతః కృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ బాలానాం - మతిభిద్బుద్ధిచాలకః ఏవం - నిరనుక్రోశో నిర్ఘృణః - హరేర్యశో నాశకస్సన్ - తత్పార్షదానాంమధ్యే - నిర్లజ్జః - కథంచరసి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నిర్లజ్జత్వమాహ ॥ నన్వితి ॥ నను హే నారద - అవైరిణాం - వైరంకరం - సౌహృదఘ్నం - త్వాం వినా - భాగవతా - స్సర్వే, భూతానుగ్రహపరవశాః, త్వంతుభూతవిప్రియంకుర్వన్ కథంనలజ్జస ఇతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ నను న విషయభోగాద్విరాగ ఉత్పద్యతే - కింతు విషయభోగస్య హేయత్వోపదేశేనైవేత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ యద్యపి - త్వం - విషయభోగస్య హేయత్వోపదేశేన - స్నేహపాశనికృన్తనం - విషయాసక్తిరూపస్నేహ ఏవ పాశ - స్తస్య నికృన్తనం ఛేదకం - ఉపశమం విరాగం - మన్యసే - తథాపి - ముధామృషా - కేవలి

సౌరోషాత్ప్రస్ఫురితాధరః ॥౩౫॥ దక్ష ఉవాచ ॥ అహో అసాధో సాధూనాం సాధులిఙ్గేన యస్త్వయా । అసా
ధ్వకార్యర్భకాణాం భిక్షోర్మార్గః ప్రదర్శితః ॥౩౬॥ ఋణైస్త్రిభిరముక్తానామమీమాంసితకర్మణామ్ । విఘాత
శ్శ్రేయసః పాపలోకయోరుభయోః కృతః ॥౩౭॥ ఏవంత్వం నిరనుక్రోశో బాలానాం మతిభిద్ధరేః । పార్షద ❁ మ
ధ్యేచరసి యశోహా నిరపత్రపః ॥౩౮॥ నను భాగవతా నిత్యం భూతానుగ్రహకాతరాః । ఋతే త్వాం సౌహృద
ఘ్నం వై వైరం❁కరమవైరిణామ్ ॥౩౯॥ నేత్థం పుంసో విరాగస్స్యాత్త్వయా కేవలినా ముధా । మన్యసే యద్యు
పశమం స్నేహపాశనికృన్తనమ్ ॥౪౦॥ నానుభూయ న జానాతి పుమాన్విషయతీక్ష్ణతామ్ । నిర్విద్యేత స్వయం త
స్మాన్న తథా భిన్నధీః పరైః ॥౪౧॥ యన్నస్త్వం ❁ కర్మసంధానాం సాధూనాం గృహమేధినామ్ । కృతవానసి
దుర్మర్షం విప్రియం తదమర్షితమ్ ॥౪౨॥ తన్తుకృన్తన యన్నస్త్వమభద్రమచరః పునః । తస్మాల్లోకేషు తే మూఢ న
భవేద్భ్రమతః పదమ్ ॥౪౩॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రతిజగ్రాహ తం బాఢం నారదస్సాధుసంమతః । ఏతావాన్సాధు
వాదో యత్తితిక్షేతేశ్వరస్స్వయమ్ ॥ ౪౪ ॥

❁ ❁ ❁

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః.

❁ ❁ ❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతః ప్రాచేతసోఽసిక్న్యామనునీతస్స్వయంభువా । షష్టిం సంజనయామాస దుహితౄః పి

నాజ్ఞానం వినా సాధువేషేణ - త్వయే - త్థం మతిచాలనే కృతేఽపి - పుంసాం - విరాగో - నైవస్యాత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కుతః - యతః పుమాన్, నానుభూయ అననుభూయ, విషయాణాం, తీక్ష్ణతాం అన్తతో దుఃఖరూపతాం - నజానాతి - యథా - విషయాననుభూయ స్వయమేవ - తస్మాద్విషయాన్నిర్విద్యేత విరజ్యేత తథా - పరైర్భిన్నధీశ్చాలితధీర్న నిర్విద్యేత ❁ ॥ ౪౧ ॥ యత్ - త్వం , కర్మసంధానాం కర్మణ్యాసక్తచిత్తానాం - కర్తుమన్ధానామితి పాఠే - ప్రతివిప్రియం కర్తుమజానతాం , గృహస్థానాం , సాధూనా,మస్మాకం - దుర్మర్షం సోఢుమశక్యం , విప్రియం - కృతవాన్ , నసి - తదప్రియం అమర్షితం , అస్మాభిరితి శేషః - నమృష్యతేస్మాభిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవం నారదాయ క్రుద్ధవాన్ దక్షః శశాప ॥ తన్త్వితి ॥ హే తన్తుకృన్తన సంతానచ్ఛేదక - యస్మా - త్త్వ, మభద్రం పుత్రవినాశ - మచరః కృతవానసి ॥ చరతేర్లఙ్మధ్యమైకవచనం - హే మూఢ - తస్మాత్సర్వేషు లోకేషు - భ్రమత - స్తవ - పదం స్థానం, నభవేత్, క్వచిదపి భవాన్న చిరమవతిష్ఠేత్ - కిం - తు భ్రామ్యత్వితి శాపః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తం చ శాపం - సాధూనాం, సమ్మతో, నారదః, బాఢం తథైవాస్త్వితి - ప్రతిజగ్రాహ స్వీకృతవాన్ , కుతః , హి యస్మా - దీశ్వరోఽపి స్వయం ప్రతికర్తుం సమర్థోఽపి - తితిక్షేత సహేతేతి - య, దేతావానేవ - సాధూనాం వాదః ,న తు ప్రతిశాపప్రదానవాద ఇతిభావః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః

❁ ❁ ❁

ఏవం నారదాత్పుత్రనాశమాశఙ్కమానో దక్షః పుత్రోత్పాదనయత్నాద్విరమ్య తూష్ణీమవస్థితో బ్రహ్మణా పరిసాన్త్వితస్తతో దుహితౄరజనయదిత్యాహ మునిః ॥ తత ఇతి । ప్రాచేతసో దక్షః - స్వయంభువా, అనునీతః అనుసాన్త్వితో, ఽసిక్న్యాం

---

౪౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కర్తుమన్ధానామ్.

భార్యాయాం,దుహితౄః,పితృవత్సలాః,షష్టిసంఖ్యాకాః,సంజనయామాస ❁ ॥౧॥ ❁ తాసాంమధ్యే, దశ,కన్యకాఃభానులమ్బాద్యాఖ్యాః,ధర్మాయ,అదాత్, కాయకశ్యపాయ, ద్విషడేకాంచత్రయోదశేత్యర్థః అదితిదితిదనుకాష్ఠారిష్టాసురసేలా మునిక్రోధవశాతామ్రాసురభిసరమాతిరమ్యాఖ్యాః,అదాత్, ఇన్దవేసోమాయ - త్రిణవంత్రయాణాన్నవానాంసమాహారస్త్రిణవం-సప్తవింశతిసంఖ్యాకాఃకృత్తికారోహిణ్యాద్యాఖ్యాఃనక్షత్రరూపాఃఅదాత్, భూతోరుద్రఃభూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యస్త్రిభ్యః,ద్వేద్వేకన్యే, అదాత్, తత్రతురుద్రస్యసరూపాఅన్యాచప్రసిద్ధేతిద్వేభార్యే,అఙ్గిరసస్తుస్వధాసతీచేతిద్వే, కృశాశ్వస్యతుఅర్చిర్ధిషణాచేతిద్వే,ఇతివివేకః, అపరాఅవశిష్టాశ్చతస్రోదుహితౄ,స్తార్క్ష్యాయ - తార్క్ష్యోనామకశ్చిద్దేవ,స్తస్మై,అదాదిత్యర్థః ❁ ॥౨॥ ❁ అమూషాందక్షస్యదుహితౄణాం, సాపత్యానాంపుత్రపౌత్రాదిసహితానాం,నామధేయాని-మేమత్తః-శృణు॥ తాన్విశినష్టి ॥ యాసాందక్షస్యకన్యకానాం, ప్రసూతిప్రసవైఃపుత్రపౌత్రాదిభిః, త్రయోలోకాః,ఆపూరితాః ❁ ॥౩॥ ❁ తావద్ధర్మస్యదశభార్యానిర్దిశతి॥భానురితి॥భాన్వాదయస్సంకల్పాన్తా-దశ-ధర్మస్యభార్యాః,స్తాసాం,సుతాన్,క్రమేణ-శృణ్విత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ తత్రైకైకస్యాస్సంతానంక్రమేణాహ ॥ భానోస్త్వితి ॥ భానోర్ధర్మభార్యాయాం, వేదః,ఋషభ,ఇతి,ద్వౌపుత్రౌ,తతోఋషభా,దిన్ద్రసేనః, హేనృప, లమ్బాయాంభార్యాయాం, విద్యోతఃపుత్రఆసీత్-తతోవిద్యోతాత్, స్తనయిత్నవః,విద్యుత్స్తనయిత్నుశబ్దాతదభిమానిదేవతాపరా ❁ ॥౫॥ ❁ కకుభఃభార్యాయాః,

తృవత్సలాః॥ ౧ ॥దశధర్మాయకాయాదాద్ద్విషట్త్రిణవచేన్దవే।భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యోద్వేద్వేతార్క్ష్యాయ
చాపరాః ॥ ౨ ॥నామధేయాన్యమూషాంత్వంసాపత్యానాంచమేశృణు । యాసాంప్రసూతిప్రసవైర్లోకాఆ
పూరితాస్త్రయః॥ ౩ ॥భానుర్లమ్బాకకుబ్జామిర్విశ్వాసాధ్యామరుత్వతీ।వసుర్ముహూర్తాసంకల్పాధర్మపత్న్యః
సుతాఞ్శృణు॥ ౪ ॥భానోస్తువేదఋషభఇన్ద్రసేనస్తతోనృప।విద్యోతఆసీల్లమ్బాయాంతతశ్చస్తనయిత్నవః॥
కకుభస్సంకటశ్చాసీత్కీకటస్తనయోయతః। భువోదుర్గాణిజామేయాస్స్వర్గోనన్దిస్తతోఽభవత్॥ ౬ ॥విశ్వేదే
వాస్తువిశ్వాయాఅప్రజాం*స్తాన్ప్రచక్షతే। సాధ్యాగణాస్తుసాధ్యాయాఅర్థసిద్ధిస్తుతత్సుతః॥ ౭ ॥మరుత్వాం
శ్చజయన్తశ్చమరుత్వత్యాబభూవతుః । జయన్తోవాసుదేవాంశఉపేన్ద్రఇతియంవిదుః॥ ౮ ॥మౌహూర్తికాదే
వగణాముహూర్తాయాంచజజ్ఞిరే। యేవైఫలంప్రయచ్ఛన్తిభూతానాంస్వస్వకాలజమ్॥ ౯ ॥సంకల్పాయాస్తు
సంకల్పఃకామస్సంకల్పజస్స్మృతః । వసవోఽష్టౌవసోఃపుత్రాస్తేషాంనామానిమేశృణు॥ ౧౦ ॥ద్రోణఃప్రా
ణోధ్రువోఽర్కోఽగ్నిర్దోషోవసువిభావసూ । ద్రోణస్యాభిమతేఃపత్న్యాహర్షశోకభయాదయః ॥ ౧౧ ॥
ప్రాణస్యోర్జస్వతీభార్యాసహఆయుఃపురోజవః । ధ్రువస్యభార్యాధరణీహ్యసూతవివిధాఃపురః॥౧౨॥ అర్క
స్యత్వాశనాభార్యాపుత్రాస్తర్షాదయస్స్మృతాః । అగ్నేర్భార్యావసోర్ధారాపుత్రాద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥

కీకటస్తనయః-యతః, కీకటాత్, సంకట, స్తనయోఽభవదిత్యన్వయః-జామేయాఃజామ్యాఃపుత్రాః, భూమేర్దుర్గాణిదుర్గాభిమానినోదేవాః,తతఃజామేయేభ్య,స్స్వర్గోనన్దిశ్చాభవత్ ❁ ॥౬॥ ❁ విశ్వాయాంధర్మస్యభార్యాయాం-విశ్వేదేవాఖ్యాఃపుత్రాః, బభూవుః-తాన్విశ్వేదేవాన్, అప్రజాన్అపుత్రాన్, ప్రచక్షతేకథయన్తి, సాధ్యాయాంసాధ్యగణాబభూవుః-తత్సుతఃసాధ్యగణసుతస్త్వ,ర్థసిద్ధిః ❁ ॥౭॥ ❁ మరుత్వత్యాం, మరుత్వాన్జయన్తశ్చేతి-ద్వౌతనయౌ బభూవతుః,తత్ర-జయన్తో, వాసుదేవస్యభగవతో, ఽంశభూతః, యంజయన్తముపేన్ద్రఇతి-విదుః, వసోర్వంశస్యభూయస్త్వాదన్తేనిర్దేశః ❁ ॥౮॥ ❁ ముహూర్తాయాం, మౌహూర్తికాముహూర్తాభిమానినోదేవగణా, ఉద్బభూవుః-తాన్విశినష్టి॥యేవైమౌహూర్తికాః, స్వస్వముహూర్తకాలజం-సుఖదుఃఖాదిరూపంఫలం, భూతానాందేహినాం,ప్రయచ్ఛన్తి ❁ ॥౯॥ ❁ సంకల్పాయా-స్సంకల్ప, స్తనయోఽభూత్, కామస్తు, సంకల్పాజ్జాత,ఇతిస్మృతః-వసోఃపుత్రా,స్త్వ,ష్టౌవసవః-తేషాం-నామాని-మేమత్తః,శృణు ❁ ॥౧౦॥ ❁ ద్రోణాదయోవిభావస్వన్తాఅష్టౌవసవ, స్తత్ర-ద్రోణాదీనాంసంతానమాహక్రమేణ॥ ద్రోణస్యేతి ॥ ద్రోణస్య, భిమతిఃపత్నీ-తస్యాః,హర్షాదయస్తనయాః ❁ ॥౧౧॥ ❁ ప్రాణస్యతు-ఊర్జస్వతీభార్యా,అభూత్తస్యాః, సహశ్చ, ఆయుశ్చ, పురోజవశ్చ,పుత్రాః,ధ్రువస్యధరణిర్భార్యా, సాచ-వివిధాః, పురఃపురాభిమానినోదేవాన్-అసూత ❁ ॥౧౨॥ ❁ అర్కస్యతు,భార్యా, అశనా,తస్యాఃపుత్రాస్తుతర్షాదయః,అగ్నేస్తుభార్యా,వసోర్ధారా,తస్యాస్తనయాస్తు-ద్రవిణకాదయః ❁ ॥౧౩॥ ❁ స్కన్దఃకుమారస్తు,అగ్నేరేవకృత్తికాసుజాతః, షాణ్మాతురః-అగ్నిభూరితిచప్రసిద్ధః-మేవిశాఖాదయ,స్తే-తతఃస్కన్దాజ్జాతాః, దోషస్యతు-భార్యాశర్వరీ-తస్యాః,పుత్రః-శింశుమారః-సచహరేః,క

లాంశభూతః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ వసోర్భార్యా ఆఙ్గిరసీ - తస్యాః పుత్రో విశ్వకర్మా - స చ కృతీపతిః శిల్పాచార్యః, తతో విశ్వకర్మణః, చాక్షుషాఖ్యో మనురభూత్, మనోశ్చాక్షుషస్య, విశ్వే సాధ్యాస్సుతా, బభూవుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విభావసోర్భార్యా ఉషా, సా చ - వ్యుష్టం చ రోచిషం చాతపం చ - పుత్రాన్, అసూత ప్రసూతవతీ - అథ ఆతపాత్, పఞ్చ - యామః దివసః - అత ఏవ రాత్రిస్త్రియామా, ప్రదోషప్రత్యూషయోః పూర్వోత్తరదివసావయవత్వాత్, పఞ్చయామశబ్దస్తదభిమానిదేవపరః, తం విశినష్టి ॥ యేన పఞ్చయామేన, భూతాని ప్రాణినః, కర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు, జాగ్రతి జాగరూకాణి భవన్తి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం ధర్మభార్యాసంతానమభిధాయాథ కశ్యపసోమయోస్సంతానం భూయస్త్వాత్ పశ్చాద్వక్ష్యమాణో భూతస్య తావత్సంతానమాహ ॥ సరూపేతి ॥ భూతస్య శంభోః, భార్యా, సరూపా, సా చ - రుద్రాన్, కోటిశః, అసూత తత్ర ప్రధానానేకాదశరుద్రాన్ గణనాయకానాహ ॥ రైవత ఇతి ॥ యద్వా, రైవతాదిరూపైః ఏకాదశధా భిన్నస్య రుద్రస్య, పారిషదాః, ఘోరరూపాః, ప్రేతాదిరూపేణానేకవిధాః, అస్యై - అన్యస్యాం భార్యాయాం బభూవురిత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౭-౧౮ ॥ ❁ అథాఙ్గిరసస్సంతానమాహ ॥ ప్రజాపతేరితి ॥ అఙ్గిరసః ప్రజాపతేః, పత్నీ స్వధా సతీ చ తత్ర - స్వధా, పితౄన్ - సతీ తు, అథర్వాఙ్గిరసం నామ, వేదం వేదాభిమానినం పురుషం - పుత్రత్వేనాకరోత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథ కృశాశ్వస్య సంతానమాహ - కృశాశ్వః, అర్చిషి భార్యాయాం - ధూమ్రకేశం పుత్రమజీజనత్, ధిషణాయాం పత్న్యాం తు వేదశిరసం చ దేవలం చ వయునం చ మనుం చేతి పుత్రాన్, అజీజనత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తా

స్కన్దశ్చ కృత్తికాపుత్రో యే విశాఖాదయస్తతః। దోషస్య శర్వరీపుత్రశ్శింశుమారో హరేః కలా ॥౧౪॥ వసోరాఙ్గిరసీపుత్రో విశ్వకర్మా కృతీపతిః। తతో మనుశ్చాక్షుషోఽభూద్విశ్వే సాధ్యా మనోస్సుతాః ॥౧౫॥ విభావసోరసూతోషా వ్యుష్టం రోచిషమాతపమ్। పఞ్చయామోఽథ భూతాని యేన జాగ్రతి కర్మసు ॥౧౬॥ సరూపాఽసూత భూతస్య భార్యా రుద్రాంశ్చ కోటిశః। రైవతోఽజో భవో భీమో వామ ఉగ్రో వృషాకపిః ॥౧౭॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యో బహురూపో మహానితి। రుద్రస్య పార్షదాశ్చాన్యే ఘోరాః ప్రేతవినాయకాః ॥౧౮॥ ప్రజాపతేరఙ్గిరసస్స్వధా పత్నీ పితౄనథ। అథర్వాఙ్గిరసం వేదం పుత్రత్వే చాకరోత్సతీ ॥ ౧౯ ॥ కృశాశ్వోఽర్చిషి భార్యాయాం ధూమ్రకేశమజీజనత్। ధిషణాయాం వేదశిరం దేవలం వయునం మనుమ్॥ ౨౦ ॥ తార్క్ష్యస్య వినతా కద్రూః పతఙ్గీ యామినీతి చ। పతఙ్గ్యసూత పతగాన్యామినీ శలభానథ॥౨౧॥ సుపర్ణాఽసూత గరుడం సాక్షాద్యజ్ఞేశవాహనమ్। సూర్యసూతమనూరుం చ కద్రూర్నాగాననేకశః॥ ౨౨ ॥ కృత్తికాదీని నక్షత్రాణీన్దోః పత్న్యశ్చ భారత। దక్షశాపాత్సోఽనపత్యస్తాసు యక్ష్మగ్రహార్దితః॥ పునః ప్రసాద్య తం సోమః కళా లేభే క్షయార్దితాః॥ ౨౩ ॥ శృణు నామాని మాతౄణాం లోకానాం శంకరాణి చ। అథ కాశ్యపపత్నీనాం యత్ప్రసూతమిదం జగత్॥౨౪॥ అదితిర్దితిర్దనుః కాష్ఠా అరిష్టా సురసా ఇళా। మునిః క్రోధవశా తామ్రా సురభిస్సరమా తిమిః॥ ౨౫ ॥ తిమేర్యాదోగణా ఆసన్ శ్వాపదాస్సరమాసుతాః। సురభేర్మహిషా గావో యే చాన్యే ద్విశఫా నృప॥ ౨౬ ॥ తామ్రాయాశ్శ్యేనగృ

ర్క్ష్యస్య సంతానమాహ ॥ తార్క్ష్యస్య, వినతాద్యాశ్చతస్రో భార్యాః, తత్ర పతఙ్గీ - పతగాన్ పక్షిణః - అసూత, యామినీ తు, శలభాన్, అసూత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సుపర్ణేతి వినతాయా ఏవ నామాన్తరం - సా తు, సాక్షాద్యజ్ఞేశస్య విష్ణోః - వాహభూతం గరుడం, సూర్యస్య సూతమనూరుమరుణం చ - అసూత - కద్రూస్త్వనేకశో - నాగాన్ సర్పానసూత ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అథ సోమస్య పత్నీరాహ ॥ ఇన్దోస్సోమస్య, పత్న్యస్తు, కృత్తికాదీని నక్షత్రాణి సప్తవింశతిః - హే భారత - స చ ఇన్దుః, దక్షశాపాత్, రోహిణ్యామేవ ప్రేమాతిశయేనాన్యాసూపేక్షారూపాన్నిమిత్తాద్దక్షస్య శాపాద్యక్ష్మగ్రహేణ రాజయక్ష్మరోగేణ - పీడితస్సన్, తాసు కృత్తికాదిష్వనపత్యోఽభూత్ తం దక్షం, పునః, ప్రసాద్య ప్రసన్నం కృత్వా, కేవలం కలా ఏవ లేభే, న త్వపత్యాని - కథంభూతాః, క్షయే కృష్ణపక్షే, అర్దితాః ఖణ్డితాః, క్షయైధితా ఇతి పాఠే, క్షయే సతి పునరేధితాః వర్ధితాః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథ లోకమాతౄణాం కశ్యపపత్నీనాం, లోకస్య శం సుఖం కరోతీతి తథా, తాని నామాని - శృణు, లోకానాం మాతృత్వే హేతుః - ఇదం జగత్, యత్ప్రసూతం యాభిః కశ్యపపత్నీభిః ప్రసూతమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తా నిర్దిశతి - అదితిరితి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అల్పత్వే సుగమత్వాద్వ్యుత్క్రమేణ తాసాం వంశానాహ ॥ తిమేరితి ॥ తిమేః కశ్యపస్య భార్యాయాః - యాదోగణాః, ఆసన్ - సరమాయాస్సుతాః - శ్వాపదాః - శ్వానః వ్యాఘ్రమార్జారాదయశ్చాసన్ సురభేః పుత్రాస్తు - మహిషాశ్చ గావశ్చ - అన్యే ద్విశఫాశ్చ - సన్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ హే నృప - తామ్రాయాస్తు పుత్రాః - శ్యేనాః - గృధ్రాః - ఆదిశబ్దేన శ్యేనాదిసదృశా బలినః పక్షిణో వివక్షితాః మునేస్సుతాస్త్వప్సరసాం గణాః - హే రాజన్ - క్రోధవశాయాః ఆత్మజాస్తు - దన్దశూకాదయః దంశనస్వభావాదయః సర్పా ఆ

ధాన్విద్యామునేరప్సరసాంగణాః। దన్దశూకాదయస్సర్పా రాజన్ క్రోధవశాత్మజాః॥ ౨౭॥ ఇలాయాభూరుహాస్సర్వేయాతుధానాశ్చసౌరసాః। అరిష్టాయాంచగన్ధర్వాః కాష్ఠాయాంద్విశఫేతరాః॥ ౨౮॥ సుతాదనోరేకషష్టిస్తేషాంప్రాధానికాఞ్ శృణు॥ ౨౯॥ ద్విమూర్ధాశమ్బరోఽరిష్టోహయగ్రీవోవిభావసుః। అయోముఖశ్శఙ్కుశిరాస్స్వర్భానుఃకపిలోఽరుణః॥ ౩౦ ॥ పులోమావృషపర్వాచ హ్యేకచక్రస్సుతాపనః। ధూమ్రకేశోవిరూపాక్షోవిప్రచిత్తిశ్చదుర్జయః॥ ౩౧ ॥స్వర్భానోస్సుప్రభాంకన్యాముపాహనముచిఃకిల। వృషపర్వణస్తుశర్మిష్ఠాం యయాతిర్నాహుషోబలీ॥ ౩౨ ॥వైశ్వానరసుతాయాశ్చచతస్రశ్చారుదర్శనాః। ఉపదానవీహయశిరాపులోమాకాలకా తథా॥ ౩౩ ॥ఉప❁దానవీంహిరణ్యాక్షఃక్రతుర్హయశిరాంనృప। పులోమాంకాలకాంచైవ వైశ్వానరసుతేతుకః॥ఉపయెమేస్మభగవాన్ కాశ్యపోబ్రహ్మచోదితః॥ ౩౪ ॥ పౌలోమాఃకాలకేయాశ్చ దానవాయుద్ధశాలినః। తయోఃషష్టిసహస్రాణియజ్ఞఘ్నాంస్తేపితుఃపితా॥జఘానస్వర్గతోరాజన్నేకఇన్ద్రస్యకింకరః॥ ౩౫ ॥విప్రచిత్తిస్సింహికాయాంశతంచైకమజీజనత్। రాహుజ్యేష్ఠంకేతుశతంగ్రహత్వంయఉపాగతః॥౩౬॥ అథాతశ్శ్రూయతాంవంశోహ్యాదితేరనుపూర్వశః। యత్రనారాయణోదేవస్స్వాంశేనావతరద్విభుః॥౩౭॥వివస్వానర్యమాపూషాత్వష్టాఽథసవితాభగః। ధాతావిధాతావరుణోమిత్రశ్శక్రఉరుక్రమః॥ ౩౮ ॥వివస్వతశ్శ్రాద్ధదేవంసంజ్ఞాఽసూయతవై మనుమ్। మిథునంచమహాభాగయమందేవంయమీంతథా॥ ౩౯ ॥సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువి। ఛాయాశనైశ్చరంలేభేసావర్ణ్యంచమనుంతతః॥కన్యాంచతపతీంయావై వవ్రేసంవరణంపతిమ్॥ ౪౦ ॥అర్యమ్ణోమాతృకాపత్నీతయోశ్చర్షణయస్సుతాః। యత్రవై మానుషీజాతిర్బ్రహ్మణాచోప

సన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇలాయాః, సర్వ్వేభూరుహాఆత్మజాః - సౌరసాఃసురసాయాఅపత్యాని-సర్వే యాతుధానాః-అరిష్టాయాస్త్వాత్మజాఃగన్ధర్వాః-కాష్ఠాయా_స్తుద్విశఫేతరా ఏకశఫాఅశ్వ గర్దభాదయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దనోస్సుతా_స్త్వే-కషష్టి_స్తేషాంమధ్యే-ప్రాధానికానష్టాదశపుత్రాన్-శృణు ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ద్విమూర్ధాచ-శమ్బరశ్చ-అరిష్టశ్చ-హయగ్రీవశ్చ-విభావసుశ్చ-అయోముఖశ్చ-శఙ్కుశిరాశ్చ-స్వర్భానుశ్చ-కపిలశ్చా-రుణశ్చ- పులోమాచ-వృషపర్వాచ-ఏకచక్రశ్చ - సుతాపనశ్చ-ధూమ్రకేశశ్చ-విరూపాక్షశ్చ- విప్రచిత్తిశ్చ - దుర్జయశ్చైతే అష్టాదశ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏషాంమధ్యే-స్వర్భానుః-నముచేః-కన్యాందుహితరం-సుప్రభా - మువాహఉపయేమే-స్వర్భా నురత్రాన్యోదనుజః-నతురాహు స్తస్యోత్పత్తేఃవక్ష్యమాణత్వాత్-వృషపర్వణ స్తుకన్యాం.శర్మిష్ఠాం-నాహుషోనహుషాత్మజో-బలవా_న్యయాతీరాజా_ఉవాహ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ వైశ్వానరోవసోఃపుత్ర- స్తస్య సుతా - శ్చతస్ర - శ్చారుదర్శ నాస్సౌన్దర్య శాలిన్యః -ఉపదానవీహయశిరాపులోమా,కాలకాఖ్యాః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తాసాంమధ్యే-ఉపదానవీం,హిరణ్యాక్షః - ఉదవహత్-హయశిరాంతు-క్రతుఃప్రజాపతిః-ద్వే.వైశ్వానరస్యసుతేపులోమాకాలకాఖ్యేతు కః కశ్యపః- ఉపయేమే, దానవీపరిణయనే హేతుర్బ్రహ్మణాచోదితఇతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తయోఃపులోమాకాలకయోః,షష్టిసహస్రాణిపౌలోమా - స్తేషామేవనివాతకవచాఇతినామా_న్తరం-తథాకాలకేయాఖ్యాశ్చ-యుద్ధశాలినో-దానవాజాతాః- తాంశ్చ దానవాన్యజ్ఞఘ్నాన్ - తేతవ-పితుఃపితాఅర్జునః-కదాచి-దేకస్స్వర్లోకంగత-ఇన్ద్రస్యకింకరోభూత్వా,జఘానహతవాన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాంభార్యాయాం - శతంచైకం,ఏకశతం. దానవా_నజీజనత్-తత్రైకశతమధ్యే- రాహుర్జ్యేష్ఠః- ఇతరేశతంతు,కేతవః - రాహుజ్యేష్ఠమితిపాఠే రాహుర్జ్యేష్ఠోయస్య తత్- కేతుశతమిత్యర్థః-కోఽసౌ రాహుర్యం జ్యేష్ఠమజీజన త్తత్రాహ॥యో-గ్రహత్వ-ముపాగతఃప్రాప్తః స్స్వయందానవోఽపిభగవదనుగ్రహావశాద్గ్రహత్వ ముపాగత ఇత్యు_క్తంపఞ్చమే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథదిత్యాదీనాం వంశశ్రవణాన న్తరం- అతస్తాసాంవంశస్యాశ్రుతత్వాత్-అదితేర్వంశ-శ్శ్రూయతాం- మయాకథ్యమానమితి శేషః-దితేర్వంశ స్త్వష్టాదశే_ధ్యాయేవక్ష్యతే-అదితేర్వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే, విభు-ర్నారాయణోదేవ-స్స్వాంశేనా_వతరత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ వివస్వదాదయో- ద్వాదశా-దితేఃపుత్రాః-తత్ర-ఉరుక్రమోభగవాన్,సాక్షాదవతీర్ణః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్ర-వివస్వతః, భార్యా,సంజ్ఞాఖ్యా-శ్రాద్ధదేవం-యమం-యమీంచేతి-మిథునంచ-యమయమీరూపంచమిథున - మసూయత అసూత ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ హేమహాభాగ-సైవసంజ్ఞైవ-బడబా_భూత్వా-భువివ ర్తమానా,నాసత్యావశ్వినా-సుషువే-తథా-ఛాయా-భూత్వా - శనైశ్చరంసావర్ణ్యాఖ్యం,మనుశ్రేష్ఠంచ-లేభేసుషువఇత్యర్థః-తథా - తపతీంతపత్యాఖ్యాంకన్యాంచ,లేభే-యాకన్యా-సంవరణం - పతిం-లేభే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అథార్యమ్ణోవంశమాహ॥అర్యమ్ణఃపత్నీ,మాతృకాఖ్యా-తయోరర్యమమాతృకయోః-కర్తరిషష్ఠీ-తాభ్యామిత్యర్థః-చర్షణయఃకర్మశీలాః,జనాః-కృతాధత్వాదితాః॥ కేతేచర్షణయ-స్తత్రాహ॥ యత్రేతి।యత్రయేషు-మానుషీజాతిర్బ్ర

ష్మాణ్ణా,ఉపకల్పితా, మానుషజాత్యాశ్రయా హిసదా వ్యాపారిణోభవన్తీతి- అతస్తైచతుర్ణయః -కృషేర్ధాన్యాదిక ఇన్ద్రప్రత్యయః ❁ ॥౪౧॥ ❁ పూషాత్వనపత్యః అపుత్రః-పూర్వం,భగ్నదన్తః-పిష్టాదఃపిష్టభు-గభవత్ -భగ్నదన్తత్వే హేతుంవదం స్తం విశినష్టి-యోఽసౌపూషా-దక్షాయ-కుపితం-రుద్రం,వివృతద్విజఃప్రకటితదన్తస్సన్ ,జహాసప్రహసితవాన్-చతుర్థైతద్వృత్తాన్తోభివ్యక్తః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ త్వష్టుర్దైత్యానా - మనుజా-రచనానామ-కన్యకా-భార్యా-తయోస్త్వష్టృరచనయోః,సన్నివేశాత్సమావేశా-ద్విశ్వరూపో - వీర్యవాన్జజ్ఞేజాతః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తంవిశ్వరూపం-ద్విషతాందైత్యానాంస్వస్రీయం భాగినేయమపి-దేవాః-యద్యదా - విమతేనావజ్ఞాతేన అఙ్గిరసఃపుత్రేణ - గురుణాబృహస్పతినా - పరిత్యక్తాః-తదా-వవ్రిరేవృతవన్తఃపురోహితంకృతవన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁

దేవావిమతేనగురుణాపరిత్యక్తావిశ్వరూపంవవ్రిరేఇత్యుక్తం - తదేవసప్రపఞ్చం బుభుత్సుః పృచ్ఛతిరాజా॥కస్యేతి॥ కస్మాద్ధేతో, రాచార్యేణగురుణా - ఆత్మనశ్శిష్యా - స్సురాః-పరిత్యక్తాః హేభగవన్మునే-ఏత-దాచక్ష్వకథయ - తథాశిష్యాణాం - గురౌవిషయే,అక్రమమపరాధంచ-ఆచక్ష్వ ❁ ॥౧॥ ❁ ఏవమాపృష్టోమునిర్వక్తుముపచక్రమతే ॥ఇన్ద్రఇతి॥ ఇన్ద్రోఽయ

కల్పితా॥ ౪౧॥పూషాఽనపత్యఃపిష్టాదోభగ్నదన్తోఽభవత్పురా।యోసౌదక్షాయకుపితంజహాసవివృతద్విజః॥ త్వష్టుర్దైత్యానుజాభార్యారచనానామకన్యకా।సంనివేశస్తయోర్జజ్ఞేవిశ్వరూపశ్చవీర్యవాన్॥౪౩॥ తంవవ్రిరేసురగణాస్స్వస్రీయంద్విషతామపి।విమతేనపరిత్యక్తాగురుణాఽఙ్గిరసేనయత్॥ ౪౪ ॥❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః .❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ॥కస్యహేతోఃపరిత్యక్తాఆచార్యేణాత్మనస్సురాః । ఏతదాచక్ష్వభగవన్శిష్యాణామక్రమంగురౌ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్త్రిభువనైశ్వర్యమదోల్లఙ్ఘితసత్పథః।మరుద్భిర్వసుభీరుద్రైరాదిత్యైరృషిభిర్నృప॥ ౨ ॥ విశ్వేదేవైశ్చసాధ్యైశ్చనాసత్యాభ్యాం పరిశ్రితః । సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః॥ ౩ ॥విద్యాధరాప్సరోభిశ్చకిన్నరైఃపతగోరగైః । నిషేవ్యమాణోభగవాన్స్తూయమానశ్చభారత॥ ౪ ॥ఉపగీయమానోలలితమాస్థానాధ్యాసనాశ్రితః । పాణ్డురేణాతపత్రేణచన్ద్రమణ్డలచారుణా॥ ౫ ॥ యుక్తశ్చాన్యైఃపారమేష్ఠ్యైశ్చామరవ్యజనాదిభిః । విరాజమానఃపౌలోమ్యాసహార్ధాసనయాభృశమ్॥ ౬ ॥సయదాపరమాచార్యం దేవానామాత్మనశ్చహ । నాభ్యనన్దత*సంప్రాప్తంప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః॥ ౭ ॥ వాచస్పతింమునివరంసురాసురనమస్కృతమ్ । నోచ్చచాలాసనాదిన్ద్రఃపశ్యన్నపిసభాగతమ్॥ ౮ ॥తతోనిర్గత్యసహసాకవిరాఙ్గిరసఃప్రభుః । ఆయయౌస్వగృహంతూష్ణీంవిద్వాన్శ్రీమదవిక్రియామ్॥ ౯ ॥తర్హ్యేవప్రతిబుధ్యేన్ద్రోగురుహేళనమాత్మనః । గర్హయామాససదసిస్వయమాత్మానమాత్మనా ॥౧౦॥ అహోబతమయాసాధుకృతంవైదభ్రబుద్ధినా । యన్మయైశ్వర్యమత్తేనగురుస్సదసికాత్కృతః॥ ౧౧ ॥కోగృధ్యేత్పణ్డితోలక్ష్మీంత్రివిష్టపపతేరపి । యయాఽహమాసు

దా-సంప్రాప్తం - వాచస్పతిం-నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్-తదా - ఆఙ్గిరసస్తతోనిర్గత్య - తూష్ణీం -స్వగృహ-మాయయౌ,విత్యన్వయః ॥ అనాదరహేతుంమదందర్శయితుమిన్ద్రంవిశినష్టి॥త్రిభువనైశ్వర్యమదేనో - ల్లఙ్ఘితః-సతాంపన్థా,యేన- హేనృప,మరుద్గణాదిభిః - పరిశ్రితఃపరివృతః బ్రహ్మవాదిభిఃవేదాన్వదద్భిః - మునిభిస్సిద్ధాదిభిశ్చ - యథాయథం-నిషేవ్యమాణఃస్తూయమానః - లలితంయథాతథా - ఉపగీయమానశ్చ , భగవానిన్ద్రః - ఆస్థానంసభా-తస్మిన్,అధ్యాసనంసింహాసనం-త,దాస్థితఃఅధిష్ఠితః - హేభారత - చన్ద్రమణ్డలవ-చ్చారుణాసున్దరేణపాణ్డురేణశ్వేతేనా-తపత్రేణఛత్రేణ - తథా,పారమేష్ఠ్యైర్మహారాజలిఙ్గైశ్చామరాదిభిర్యుక్తః - అర్ధాసనయాఆసనస్యార్ధస్థితయా - పౌలోమ్యాశచ్యాసహ - నితరాంవిరోచమానస్సఇన్ద్రోయదా - దేవానా,మాత్మనస్స్వస్యచ,పరమంపూజ్యమాచార్యం - సురాసురవన్దితం,మునిశ్రేష్ఠంబృహస్పతిం,సంప్రాప్తం - ప్రత్యుత్థానాదిభి,ర్నాభ్యనన్దత*నాదృతవాన్నచచాలచ -కింతు-సభాగతంపశ్యన్నపి,ఆసనఏవస్థితస్తూష్ణీమ్ ❁ ॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ ❁ తదా-కవిర్విద్వాన్ప్రభుస్సమర్థః - ఆఙ్గిరసోబృహస్పతిః - శ్రీమదేన-యావిక్రియా-తాం, విద్వాన్జానన్ - తూష్ణీం - స్వగృహంప్రతి,యయౌ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తర్హ్యేవ-ఇన్ద్రఃఆత్మనఃస్వస్యగురుహేళనంప్రతిబుధ్యాఽనుస్మృత్య - ఆత్మనాస్వేనైవ-ఆత్మానంస్వాత్మానం - సదసి,గర్హయామాస ❁ ॥౧౦॥ ❁ గర్హాప్రకారమాహ ॥అహోఇతి॥అహోబతఅహోమమకష్టంప్రాప్తం - అసాధు-కర్మ - మయాకృతంవై,యస్మా, దల్పబుద్ధినాఅల్పమతినా , ఐశ్వర్యమత్తేనమయా - సదసి గురుః - కాత్కృతఃతిరస్కృతః ❁ ॥౧౧॥ ❁ పణ్డితోవిద్వాన్నిత్యానిత్యవివేకసంపన్నశ్చేదిత్యర్థః -కో

రంభావంనీతోఽద్యవిబుధేశ్వరః॥ ౧౨ ॥ యేపారమేష్ఠ్యంధిషణమధితిష్ఠన్నకంచన। ప్రత్యుత్తిష్ఠేదితిబ్రూయుర్ధర్మంతేనవిదుఃపరమ్॥ ౧౩॥ తేషాంకుపథదేష్టౄణాంపతతాంతమసిహ్యధః। యేశ్రద్దధ్యుర్వచస్తేవైమజ్జన్త్యశ్మప్లవాఇవః ౧౪ ॥అథాహమమరాచార్యమగాధధిషణంద్విజమ్। ప్రసాదయిష్యేనిశ్శాఠ్యశ్శీర్ష్ణా ❀ తచ్చరణం స్పృశన్॥ ౧౫ ॥ఏవంచిన్తయతస్తస్యమఘోనోభగవాన్గృహాత్।బృహస్పతిర్గతోఽదృష్టాంగతిమధ్యాత్మమాయయా॥ ౧౬ ॥గురోర్నాధిగతస్సంజ్ఞాంపరీక్ష్యభగవాన్స్వరాట్ । ధ్యాయన్ధియాశుచాయుక్తశ్శర్మనాలభతాత్మనః॥ ౧౭ ॥తచ్ఛ్రుత్వైవాసురాస్సర్వేహ్యాశ్రిత్యౌశనసంమతమ్ । దేవాన్ప్రత్యుద్యమంచక్రుర్దుర్మదాఆతతాయినః॥ ౧౮ ।తైర్విసృష్టేషుభిస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిన్నాఙ్గోరుబాహవః। బ్రహ్మాణంశరణంజగ్ముస్సహేన్ద్రానతకంధరాః॥ ౧౯ ॥తాంస్తథాభ్యర్దితాన్వీక్ష్యభగవానాత్మభూరజః।కృపయాపరయాదేవానువాచపరిసాన్త్వయన్॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ అహోబతసురశ్రేష్ఠాహ్యభద్రంవఃకృతంమహత్ । బ్రహ్మిష్ఠంబ్రాహ్మణందాన్తమైశ్వర్యాన్నాభ్యనన్దత॥ ౨౧ ॥తస్యాయమనయస్యాసీత్పరేభ్యోవఃపరాభవః।ప్రక్షీణేభ్యస్స్వవైరిభ్యస్సమృద్ధానాంచ యత్సురాః॥౨౨॥మఘవన్ద్విషతఃపశ్యప్రక్షీణాన్గుర్వతిక్రమాత్। సంప్రత్యుపచితాన్భూయఃకావ్యమారాధ్యభక్తితః॥ ౨౩ ॥అద్యశ్వోవాపరశ్వోవాదృష్ట్వాతేబలశాలినః।ఆదదీరన్నిలయనంమమాపిభృగుదేవతాః॥౨౪॥

వాఘమాన్ - త్రివిష్టపపతేః, త్రీన్ లోకాన్పాతీతి త్రివిష్టపం - తస్య, పతేస్సత్యలోకాధిపతేరపి - లక్ష్మీం, గృధ్యేత్ అభికాఙ్క్షేత్, కింతు-తుచ్ఛం మన్యేతేత్యర్థః - విబుధానాంసాత్వికానాం దేవానా - మీశ్వరోఽప్య - హం-ఆసురంభావం తమోభావం, మోహమితియావత్, నీతః ప్రాపితః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ననుసింహాసనస్థో రాజా ప్రత్యుత్థానాదికం నకుర్యాదితి వదన్తివృద్ధా, స్తత్రాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ పారమేష్ఠ్యంధిషణం, పరమేష్ఠీ మహారాజ - స్తత్సంబన్ధ్యా -సనంధిషణం-త-దధితిష్ఠన్, కంచన ప్రతి నోత్తిష్ఠేదితి-యే, బ్రూయు - స్తే, పరం కేవలం-ధర్మం, నవిదుః ❀ ॥౧౩॥ ❀ కించ- తేషాం, కుపథదేష్టౄణాంకుమార్గోపదేష్టౄణాం, అతఏవా-ధస్తమసినరకే - పతతాం - వచః-యేజనాః - శ్రద్దధు, స్తే, అశ్మప్లవాః బృహత్పాషాణయుక్తప్లవారూఢా ఇవ-మజ్జన్తిఅధోయాన్తి ❀ ॥౧౪॥ ❀ అథఅతః-అహం - అమరాణామాచార్యం - అగాధాధిషణాబుద్ధిర్యస్య తం-మత్కృతాపరాధమగణయన్తం - ద్విజంవాక్పతిం, ప్రసాదయిష్యే ప్రార్థయే, కథంభూతః - నిర్గతశాఠ్యస్సన్-తస్యగురో- శ్చరణౌ, శీర్ష్ణా శిరసా, స్పృశన్ ❀ ॥౧౫॥ ❀ ఏవం-తస్య, మఘోనః ఇన్ద్రస్య - చిన్తయతస్సతః, భగవాన్ బృహస్పతిః-అధ్యాత్మమాయయా యోగప్రభావేన-గృహా - దదృష్టాంగతింగతః అదృశ్యోఽభూదిత్యర్థః ❀ ॥౧౬॥ ❀ తతో-భగవాన్, స్వరాడిన్ద్రః -గురో-స్సంజ్ఞాందర్శనోపాయం-పరీక్ష్యవిచార్యాపి-నాధిగతః నప్రాప్తః - ధియా, ధ్యాయన్ దర్శనోపాయంచిన్తయన్ - శుచా శోకేన, యుక్తః - ఆత్మనః స్వస్య, శర్మ సుఖం-నాలభత నప్రాప ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ త,దిన్ద్రస్యగుర్వపరాధప్రయుక్తక్లేశచిన్తాదికం-శ్రుత్వా, తత్రైవ - ఔశనసంమతం ఉశనసా ఆమన్త్రిత - మాశ్రుత్య, సర్వే, అసురా - దుర్మదా అనివార్యమదాః, ఆతతాయినః జిఘాంసవః-దేవాన్ ప్రతి, ఉద్యమంయుద్ధోద్యోగం-చక్రుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తైరసురైః, ర్విసృష్టైః ప్రయుక్తైః, స్తీక్ష్ణైః, రిషుభిః-నిర్భిన్నాన్య - ఙ్గాని ఉత్తమాఙ్గాని శిరాంసి - ఊరవో, బాహవశ్చ - యేషాం తే-ఇన్ద్రసహితా - దేవాః-నమ్రశిరసో - బ్రహ్మాణం-శరణంయయుః ❀ ॥౧౯॥ ❀ అభ్యర్దితాన్ పీడితాన్-దేవాన్ - తదా-వీక్ష్య - భగవా-నాత్మభూః పరమాత్మజః -అజో బ్రహ్మా, పరయా అధికయా-కృపయా-యుక్త - స్తాన్-సాంత్వయ - న్నువాచ ❀ ॥౨౦॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా-క్షమిష్యధ్వమితాస్యకర్మేత్యన్తేన । హేసురశ్రేష్ఠాః-అహోబతమహత్కష్టం వః ప్రాప్తం - మహ- దభద్రం- అసాధు-యుష్మాభిః-కృతం-కింతత్, య-ద్బ్రహ్మిష్ఠం అతిశయేన బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నో బ్రహ్మిష్ఠ - స్తం, బ్రాహ్మణం-దాన్తంజితేన్ద్రియం, ఐశ్వర్యాన్మదాత్ -నాభ్యనన్దత నాభినన్దితవన్తః ❀ ॥౨౧॥ ❀ హేసురాః-పరేభ్యః శత్రుభ్యః-వః-పరాభవ ఇతియత్ -అయం, తస్యానయస్యాన్యాయ్యస్య - సంబన్ధీ-ఫలరూప - ఆసీత్ -కథంభూతానాం వః, ప్రక్షీణేభ్యః ఐశ్వర్యరహితేభ్యః, సపత్నేభ్య-స్సమృద్ధానాంసంపన్నానామ్ ❀ ॥౨౨॥ ❀ గురుతిరస్కారసత్కారావేవాపచయోపచయకారణమిత్యసురదృష్టాన్తేనాహ ॥ మఘవన్నితి ॥ హేమఘవన్-ద్విషతశ్శత్రూ - నసురాన్ -గుర్వతిక్రమాద్ధేతోః - ప్రక్షీణాన్, సం ప్రతితు-కావ్యం శుక్రం, భక్తితః - ఆరాధ్య, ఉపచితాన్ సమృద్ధాన్-పశ్య ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ గుర్వారాధనాద్యస్మాన్ బాధన్తఇతికింవక్తవ్యం - యతో మత్స్థానమపిగృహ్ణీయురితిసంభావయతి ॥ అద్యేతి ॥ అద్య అస్మిన్నహనిశ్వః పరస్మిన్నహని-పరశ్వస్తతః పరస్మిన్నహనివా, బలశాలినః - అతఏవ-దృప్తాగర్వితా, స్తే మమనిలయనంమమస్థానమపి- ఆదదీరన్ గృహ్ణీయుః-యత-స్తే- భృగుశ్శుక్రః కావ్య ఏవ-

దేవతా-మేషాం-తాదృశాః ❁ । ౨౪ । ❁ అభేద్యమన్త్రా యేషాం తే - భృగూణాం భృగుకులప్రభవానాం-అనుశిక్షితార్థాః శిష్యాః - త్రివిష్టపమపి కిం గణయన్తి న గణయన్త్యేవేత్యర్థః, విప్రాః-గోవిన్దో భగవాంశ్చ - గావశ్చ, ఈశ్వరాః అనుగ్రాహకాః పూజ్యా వా-యేషాం. తేషామేవ - అభద్రాణి-న భవన్తి - ఇతరేషామీశ్వరాణామపి న భవన్తీతి న-కిం త్వభద్రాణి భవన్త్యేవేత్యర్థః ❁ । ౨౫ ॥ ❁ తత్తస్మాత్-అథ అనన్తరమేవా-శు-త్వష్టుః పుత్రం, ఆత్మవన్తం జితేన్ద్రియం-తపస్వినం, విశ్వరూపాఖ్యం విప్రం ద్విజం-భజత యూయమనువర్తత-తం పౌరోహిత్యే వృణుధ్వమిత్యర్థః - స విశ్వరూపో, వః యుష్మాన్-భావితార్థాన్, భావితః నిష్పాదితః, అర్థః అభిలషితం ప్రయోజనం, యేషాం - తాదృశాన్-విధాస్యతే కరిష్యతి-అస్య విశ్వరూపస్య - కర్మ అసురపక్షపాతాదిరూపం-యూయం - ఉత క్షమిష్యధ్వం - యది క్షమిష్యధ్వే, యద్వా, ఉత అపి తు-తస్య - కర్మ - క్షమిష్యధ్వం, తస్య కర్మ యుష్మాభిః క్షన్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ । ❁ ఏవముక్తా విశ్వరూపం ప్రార్థయితుం దేవా యయురిత్యాహ మునిః ॥ త ఇతి ॥ హే రాజన్-తే దేవాః, బ్రహ్మణా, ఏవముదితాః-ముదితాః, ఉక్తాః, విగతః- జ్వరః ఆధి-ర్యేషాం తే, త్వాష్ట్రం, ఋషిం విశ్వరూపముపవ్రజ్య ఉపేత్య - పరిష్వజ్య ఆలిఙ్గ్య - తస్య పుత్రత్వాత్పరిష్వజ్యేత్యుక్తం - న తు నమస్కృత్యేతి- ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రువన్ ఊచుః ❁ । ౨౭ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ వయమితి ॥ వయం- తే తవ, అతిథయః-ప్రాప్తాః- తే తవ, ఆశ్రమం-భద్రమాశూన్యమస్తు, అతిథ్యాభావే ఆశ్రమశ్శూన్య ఇతి వ్యపదిశ్యత ఇతి భావః - తథా-తవ, పితౄణామస్మాకం-సమయోచితః తత్కాలోచితః, కామః ఇచ్ఛావిషయోఽర్థః-సమ్పద్యతాం త్వత్తస్సమ్పన్నో భవతు ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ హే బ్రహ్మన్ పుత్రవతామపి సతాం, పుత్రాణాం పితృశుశ్రూషణం-పరో ధర్మః, బ్రహ్మచారిణాం సతాం-పుత్రాణాం-పితృశుశ్రూషణం-పరో ధర్మ ఇతి-కిముతకిమువక్తవ్యం-త్వం తు బ్రహ్మచారీ పుత్రశ్చేత్యస్మచ్ఛుశ్రూషణమత్యన్తోచితమితి భావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కిఞ్చ, ఆచార్యః, బ్రహ్మణః పరబ్రహ్మణో, మూర్తిః-ఈశ్వరదృష్ట్యా ఆచార్య ఆరాధనీయ ఇతి భావః - పితా తు, ప్రజాపతేర్విరిఞ్చస్య, మూర్తిః, భ్రాతా తు, మరుత్పతేరిన్ద్రస్య, మూర్తిః, మాతా తు, సాక్షాత్క్షితేర్భూమేః, తనుః మూర్తిః భగినీ తు-దయాయాః, మూర్తిః ఆత్మా-స్వయం తు-ధర్మస్య మూర్తిః, అతిథిస్తు, స్వయమేవ, స్వాత్మనో మూర్తిత్వేన ద్రష్టవ్యః స్వశరీరత్వేన ద్రష్టవ్య ఇతి యావత్, అభ్యాగతస్త్వగ్నేరాహవనీయాదేర్మూర్తిః, సర్వభూతాని చ, ఆత్మనో మూర్తిః ఆత్మతుల్యత్వేన ద్రష్టవ్యానీత్యర్థః-యద్వా, పరమూర్తిః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తస్మా-ద్ధే తాత-త్వం పితౄణాం, ఆర్తానాం పీడితానా, మస్మాకం-శత్రుభ్యః పరాభవరూపామార్తిం, తపసా తపఃప్రభావేన-అపనయన్, అస్మాకం-సన్దేశం, కర్తు-మర్హసి యోగ్యో భవసి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సన్దేశమేవాహుః ॥ వృణీమహ ఇతి ॥ బ్రహ్మిష్ఠం జ్ఞానినం-తత్రాపి-బ్రాహ్మణం, అత ఏవ-సర్వవర్ణానాం గురుం-త్వాముపాధ్యాయం-వృణీమహే-యథా యేన ప్రకారేణ-అఞ్జసా సుఖేనైవ-తవ-తేజసా-సపత్నాన్ శత్రూన్-విజేష్యామః తథాఽనుగృహాణేతి శేషః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ నను ఉపాధ్యాయత్వే కనిష్ఠస్య మమాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం కథం కరిష్యథ, తత్తు గర్హితం, తత్రాహుః ॥ న గర్హయన్తీతి ॥ స్వార్థేషు స్వప్రయోజననిమిత్తం, యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం, న గర్హయన్తి- హే బ్రహ్మన్, ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రైవ వేదాధ్యయనాదేరన్యత్రైవ కర్మణి, వయః-జ్యేష్ఠత్వకారణం ఛన్దోభ్యో మన్త్రేభ్యోఽన్యత్ర, వయో, జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం, న తు మన్త్రేషు-అతోఽస్మభ్యం మన్త్రదాతృత్వే సత్యేవ జ్యేష్ఠో భవసీతి వాఽర్థః, యద్వా, ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర వేదాన్విహాయ, వయ ఏవ, జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం న భవతి, కిన్తు, వేదా ఏవ ముఖ్యం కారణం, తత్సామ్యే తు వయః, అతో వేదజ్ఞత్వాత్త్వమేవ జ్యేష్ఠ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవ

త్రివిష్టపం కిం గణయన్త్యభేద్యమన్త్రా భృగూణామనుశిక్షితార్థాః । న విప్రగోవిన్దగవేశ్వరాణాం భవన్త్యభద్రాణి నరేశ్వరాణామ్॥ ౨౫ ॥ తద్విశ్వరూపం భజతాశు విప్రం తపస్వినం త్వాష్ట్రమథాత్మవన్తమ్। సభాజితోఽర్థాన్ స విధాస్యతే వో యది క్షమిష్యధ్వముతాస్య కర్మ॥ ౨౬ ॥ త ఏవముదితా రాజన్ బ్రహ్మణా విగతజ్వరాః। ఋషిం త్వాష్ట్రముపవ్రజ్య పరిష్వజ్యేదమబ్రువన్॥ ౨౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ వయం తేఽతిథయః ప్రాప్తా ఆశ్రమం భద్రమస్తు తే। కామస్సమ్పద్యతాం తాత పితౄణాం సమయోచితః॥ ౨౮ ॥ పుత్రాణాం చ పరో ధర్మః పితృశుశ్రూషణం సతామ్ । అపి పుత్రవతాం బ్రహ్మన్ కిముత బ్రహ్మచారిణామ్॥ ౨౯ ॥ ఆచార్యో బ్రహ్మణో మూర్తిః పితా మూర్తిః ప్రజాపతేః। భ్రాతా మరుత్పతేర్మూర్తిర్మాతా సాక్షాత్క్షితేస్తనుః॥ ౩౦ ॥ దయాయా భగినీ మూర్తిర్ధర్మస్యాత్మాఽతిథిస్స్వయమ్। అగ్నేరభ్యాగతో మూర్తిస్సర్వభూతాని చాత్మనః॥ ౩౧ ॥ తస్మాత్పితౄణామార్తానామార్తిం పరపరాభవమ్। తపసాఽపనయంస్తాత సన్దేశం కర్తుమర్హసి ॥ ౩౨ ॥ వృణీమహే త్వోపాధ్యాయం బ్రహ్మిష్ఠం బ్రాహ్మణం గురుమ్। యథాఽఞ్జసా విజేష్యామస్సపత్నాంస్తవ తేజసా। ౩౩ ॥ న గర్హయన్తి హ్యర్థేషు యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనమ్। ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర న బ్రహ్మన్ వయో జ్యైష్ఠ్యస్య కారణమ్॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। అభ్యర్థితస్సురగణైః

ముక్తో విశ్వరూపో దేవానువాచేత్యాహ మునిః॥ అభ్యర్థిత ఇతి॥ ఏవం, సురగణైః-పౌరోహిత్యం పురోహితస్య కర్మ ప్రతి, ప్రార్థితః-స-మహాతపాః - విశ్వరూపః-ప్రహసన్-శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా-గిరా-తాన్-దేవాన్-ఆహ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ విగర్హితమితి॥ ధర్మశీలై-ర్విగర్హితం తావత్ ధర్మశీలాః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్తీత్యర్థః-కించ-తత్పౌరోహిత్యం - బ్రహ్మవర్చసస్య- వ్యయకరం-ఆర్షత్వా "బ్రహ్మహస్తిభ్యాం వర్చస,, ఇతి సమాసాన్తాభావః-ఏవం పౌరోహిత్యస్య నిన్దితత్వం స్వధర్మనాశకత్వం చాభిధాయాధునా తదప్రత్యాఖ్యేయం చేత్యాహ ॥ కథమితి ॥ లోకేశైర్యుష్మాభి-రభియాచితో-మద్విధః పితృసేవకః-కథం ను-తత్ప్రత్యాఖ్యాస్యతి నామ-న ప్రత్యాఖ్యాస్యత్యేవేత్యర్థః-మద్విధ ఇత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి ॥ తచ్ఛిష్య ఇతి ॥ తేషాం-శిష్యశ్శిక్షణాగ్రహః-శిష్యోఽపి ప్రత్యాచష్టాం-తత్రాహ। స ఏవ ప్రత్యాఖ్యానాభావ ఏవ హి-శిష్యస్య -స్వార్థ, ఉచ్యతే-మద్విధో నాథ ఇత్యపి పాఠః, అత్ర-నాథోఽయాచితః - నాథత్వేన రక్షకత్వేన యాచితః-స ఏవ స్వార్థ ఇతి-లోకేశైశ్శిష్యైర్నియోజ్య ఇతి యత్ - స ఏవ-స్వార్థః పరమో లాభ ఇత్యర్థః ❁ । ౩౬ । ❁ నను పౌరోహిత్యే ధనలాభాత్స్వధర్మస్సిధ్యేత్-అన్యథా నిర్ధనస్య కుతో ధర్మః-అత ఏవ- తేన లోకోఽప్యృప్యతీత్యత్రాహ। అకించనానామితి। అకించనానాం నిష్కామానాం-శిలోఞ్ఛనం "ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యార్జనం శిలం ,, ఏతదన్యతరవృత్తిసంపాద్యమేవ హి ధనం- తేనైవ ఉక్తాన్యతరేణైవ-నిర్వర్తితా నిష్పాదితా- సత్క్రియాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపాః క్రియా - యై-స్తాదృశా భవన్తి-అతో- హే అధీశ్వరాః-విగర్హితం - పౌరోహిత్య- మహం-కథం ను కరోమి-యేన పౌరోహిత్యేన - దుర్మతిర్గర్హ్య- స్తుష్యతి-పౌరోహిత్యం దుర్మతేస్తోషహేతుః - అకించనస్య శిలోఞ్ఛనమేవేలిభా,

పౌరోహిత్యే మహాతపాః। స విశ్వరూపస్తానాహ ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా। ౩౫ । విశ్వరూప ఉవాచ॥ విగర్హితం
ధర్మశీలైర్బ్రహ్మవర్చ ఉపవ్యయమ్। కథం ను ❁ మద్విధో నాథ లోకేశైరభియాచితః। ప్రత్యాఖ్యాస్యతి తచ్ఛిష్య
స్స ఏవ స్వార్థ ఉచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ అకించనానాం హి ధనం శిలోఞ్ఛనం తేనేహ నిర్వర్తితసాధుసత్క్రియః। కథం విగ
ర్హ్యం ను కరోమ్యధీశ్వరాః పౌరోధసం హృష్యతి యేన దుర్మతిః॥ ౩౭। అథాపి న ప్రతిబ్రూయాం గురుభిః ❁ ప్రా
ర్థితం తు యత్। భవతాం ప్రార్థితం సర్వం ధర్మైః ప్రాణైశ్చ సాధయే। ౩౮ । శ్రీశుక ఉవాచ। తేభ్య ఏవం ప్రతిశ్రు
త్య విశ్వరూపో మహాతపాః। పౌరోహిత్యం వృతం చక్రే పరమేణ సమాధినా ॥ ౩౯ ॥ సురద్విషాం శ్రియం గుప్తా
మౌశనస్యాఽపి విద్యయా। ఆచ్ఛిద్యాదాన్మహేన్ద్రాయ వైష్ణవ్యా విద్యయా విభుః॥ ౪౦ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రా
క్షో జిగ్యేఽసురచమూర్విభుః। తాం ప్రాహ స మహేన్ద్రాయ విశ్వరూప ఉదారధీః॥ ౪౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

రాజోవాచ। యయా గుప్తస్సహస్రాక్షస్సవాహాన్ రిపుసైనికాన్। క్రీడన్నివ వినిర్జిత్య త్రిలోక్యా బుభుజే శ్రియమ్॥౧॥
భగవంస్తన్మమాచక్ష్వ వర్మ నారాయణాత్మకమ్। యథాఽఽతతాయినశ్శత్రూన్యేన గుప్తోఽజయన్మృధే।౨।

వః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తథాపి పౌరోహిత్యస్య గర్హితత్వేఽపి-న ప్రతిబ్రూయాం న ప్రత్యాచక్షే-యద్యస్మా - ద్గురుభిః పితృభిర్యుష్మాభిః ప్రార్థితం కిం యదితి పాఠే - కియదేతత్ప్రార్థితం-ఇతోఽధికమపి కరిష్యామీతి భావః - అతో-భవతాం-సర్వం-ప్రార్థితం-ధర్మైస్తప ఆదిభిః-ప్రాణైశ్చ - సాధయే ప్రాణపర్యన్తం యథాసామర్థ్యం సాధయే ఇత్యర్థః ❁ ॥౩౮ ॥ ❁ ఏవముక్తైర్దేవైర్వృతః-పౌరోహిత్యమకరోద్విశ్వరూప ఇత్యాహ మునిః ॥ తేభ్య ఇతి ॥ ఇత్థం-తేభ్యో దేవేభ్యః-ప్రతిశ్రుత్య ప్రతిజ్ఞాయ-మహాతపా విశ్వరూపః-దేవై - ర్వృతః-పౌరోహిత్యం-సావధానేన చిత్తేన-చక్రే కృతవాన్ ❁ ॥౩౯॥ ❁ పౌరోహిత్యకరణమేవాహ॥ సురద్విషామితి ॥ ఔశనస్య ఉశనసస్సంబన్ధిన్యా-విద్యయా-గుప్తాం రక్షితామపి-సురద్విషాం- శ్రియం - వైష్ణవ్యా నారాయణవర్మాత్మికయా-మన్త్రవిద్యయా - ఆచ్ఛిద్య తేభ్య ఆకృష్య-విభుర్విశ్వరూపః-మహేన్ద్రాయ-ప్రాదాత్ ❁ ॥౪౦॥ ❁ వైష్ణవ్యా విద్యయా ఆచ్ఛిద్యాదాదిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్ష ఇన్ద్రః-యయా-వైష్ణవ్యా విద్యయా-గుప్తో రక్షితః అత ఏవ-విభుస్సమర్థో - భూత్వా - అసురచమూః రాక్షససేనాః-జఘ్నే హతవాన్ - తాం విద్యా - ముదారధీర్విపులమతి-ర్విశ్వరూపో-మహేన్ద్రాయ ప్రాహ ॥ విశ్వరూపోపదిష్టవైష్ణవవిద్యాభిరక్షితశ్శక్రశ్శత్రూన్నిహత్య శ్రియం లబ్ధవానిత్యర్థః ❁ ॥౪౧॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

వైష్ణవీం విద్యాం జిఘృక్షుః పృచ్ఛతి రాజా । యయేతి । సహస్రాక్షో-యయా వైష్ణవ్యా విద్యయా-గుప్తః - వాహైస్సహితాన్-రిపూణాం సైనికాన్ -క్రీడన్నివ-వినిర్జిత్య-త్రిలోక్యాస్సంబన్ధినీం-శ్రియం-బుభుజే అనుబభూవ ❁ ॥౧॥ ❁ తన్నారా

---

౩౬ ॥ శ్లో ❁ పా॥ మద్విధో నాథః   ౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా॥ ప్రార్థితం కియత్

యణాత్మకం నారాయణరూపం - మన్త్రదేవతయోరభేదాధ్యవసాయేన నారాయణాత్మకమిత్యుక్తం - యద్వా - నారాయణః ఆత్మా ప్రతిపాద్యో యస్య - అర్థో హి మన్త్రస్యాత్మా - మమ మహ్యం - హే భగవన్నాఖ్యాహి ఉపదిశ - యథా యేన వర్మణా సైన - ఆతతాయినో జిఘాంసూన్ శత్రూన్ - మృధే యుద్ధే - అజయదిన్ద్రః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవముక్తో మునిర్వర్మోపదేష్టుముపచక్రమే ॥ వృత ఇతి ॥ త్వాష్ట్రో విశ్వరూపః - పురోహితత్వేన దేవైః వృతః - అనుపృచ్ఛతే - ఇన్ద్రాయ - య - న్నారాయణాఖ్యం వర్మ నారాయణవర్మాఖ్యం మన్త్రం - ఆహ ఉపదిదేశ - తద్వర్మైకమనాః సమాహితచిత్త - స్త్వం - శృణు - ఉపదిశామీతి శేషః ❁ ॥౩॥ ❁ ఉపదేక్ష్యమాణమన్త్రజపస్యాఙ్గభూతశౌచన్యాసకథనపూర్వకం - విశ్వరూపోపదిష్టక్రమేణ మన్త్రముపదిశతి ॥ ధౌతేతి ॥ శుచిః కృతస్నానాదికః ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిః ప్రక్షాళితపాదపాణిః - పుమాన్ - సదర్భపవిత్రకర - ఉదఙ్ముఖ - ఉపవిశ్య, ఆచమ్య, వాగ్యతః నియమితవాక్ - మన్త్రాభ్యాం నారాయణాష్టాక్షరవాసుదేవద్వాదశాక్షరాభ్యాం మన్త్రాభ్యాం - కృతః స్వస్యాఙ్గన్యాసః కరన్యాసశ్చ యేన తాదృశః - మన్త్రాభ్యామితి విష్ణుషడక్షరస్యాప్యుపలక్షణం - తన్న్యాసస్యాపి వక్ష్యమాణత్వాత్ - దైవభూతాత్మనాం - కర్మభ్యః - ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికేభ్యో, భయే - ఆగతే సతి, స్వయం, నారాయణధ్యానప్రచురః, నారాయణమయం నారాయణప్రతిపాదనప్రచురం, యద్వా, నారాయణాదుపదేశక్రమేణాగతం నారాయణమయం "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చ" ఇతి మయట్ - వర్మ కవచం, వర్మవద్రక్షకత్వాద్వర్మేత్యుక్తం, సంనహ్యేత్ బధ్నీయాత్, జపేదిత్యర్థః ❁ ॥౪॥౫॥ ❁ కృతస్వాఙ్గకరన్యాస ఇత్యుక్తావఙ్గన్యాసకరన్యాసావాహ ॥ పాదయోరితి ॥ యద్యప్యత్ర ఋషిచ్ఛన్దోదైవతబీజానినోక్తాని - తథాప్యస్య వర్మణో నారాయణమన్త్రత్వాదష్టాక్షరసంబన్ధీన్యేవ తాన్యూహ్యానీతి సంప్రదాయః - ఓమిత్యాదిరో ఽయం నారాయణాష్టాక్షరమన్త్ర - స్తస్యోం, కారాదీన్యష్టాక్షరాణి, క్రమేణ - పాదద్వయజానుద్వయోరుద్వయోదరహృదయోరోముఖశిరస్సు - అష్టసుస్థానేషు సబిన్దుకాని

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృతః పురోహితస్త్వాష్ట్రో మహేన్ద్రాయానుపృచ్ఛతే। నారాయణాఖ్యం వర్మాహ తదిహైకమ
నాశ్శృణు ॥ ౩ ॥ విశరూప ఉవాచ ॥ ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిరాచమ్య సపవిత్ర ఉదఙ్ముఖః । కృతస్వాఙ్గకరన్యాసో మన్త్రా
భ్యాం వాగ్యతశ్శుచిః ॥ నారాయణమయం వర్మ సంనహ్యేద్భయ ఆగతే। దైవభూతాత్మకర్మభ్యో నారాయణ
మయః పుమాన్ ॥ ౫ ॥ పాదయోర్జానునోరూర్వోరుదరే హృద్యథోరసి। ముఖే శిరస్యానుపూర్వ్యాదోఙ్కారాదీ
ని విన్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఓం నమో * నారాయణాయేతి విపర్యయమథాపి వా । కరన్యాసం తతః కుర్యాద్ద్వాదశాక్షర
విద్యయా ॥ ౭ ॥ ప్రణవాదియకారాన్తమఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠపర్వసు । న్యసేద్ధృదయ ఓంకారం వికారమను మూర్ధని ॥ ౮ ॥ ష
కారం తు భ్రువోర్మధ్యే ణకారం శిఖయా * న్యసేత్। వేకారం నేత్రయోర్యుఞ్జ్యాన్నకారం సర్వసంధిషు ॥ ౯ ॥ మకార
మస్త్రముద్దిశ్య మన్త్రమూర్తిర్భవేద్బుధః । సవిసర్గం ఫడన్తం తు సర్వదిక్షు వినిర్దిశేత్। ౧౦ ॥ ఇత్యాత్మానం పరం

ప్రణవసంపుటితాని - నమో ఽన్తాని - విన్యసేత్ - అథాపి వా యద్వా, విపర్యయం - న్యసేత్ - శిరః ప్రభృతిపాదాన్తేష్వష్టసుస్థానేషు - క్రమేణ ఓంకారాదీన్యష్టౌ న్యసేదిత్యర్థః - యద్వా - అథాపి వేతి నిపాతసముదాయః పునరర్థకః - ప్రథమం యకారాదీన్యష్టావక్షరాణి పాదాదిశిరఃపర్యన్తేషు స్థానేషు సంహారక్రమేణ విన్యస్య - పునశ్శిరఃప్రభృతిషు పాదాన్తేష్వోంకారాదీని సృష్టిక్రమేణ విన్యసేదిత్యర్థః ॥ ఏవమఙ్గన్యాసం విధాయ తతః కరన్యాసం ద్వాదశాక్షరవిద్యయా కుర్యాత్ ॥ ద్వాదశాక్షరస్య చతుర్థస్కన్ధే ఉక్తత్వాదత్రాష్టాక్షరవత్స్వరూపానుక్తిః ❁ ॥౬॥౭॥ ❁ కథం కుర్యాత్కరన్యాసమిత్యత్రాహ ॥ ప్రణవాదీతి ॥ ప్రణవాదియకారాన్తాని ద్వాదశాక్షరాణి - హస్తయో - రఙ్గుళీషు తర్జన్యాదిషు చతుర్షు చతుర్షు - అఙ్గుష్ఠయోర్ద్వయోః పర్వణోశ్చ, న్యసేదిత్యర్థః - తదిత్థం, ఓం ఓం నమః తర్జన్యా దక్షిణాఙ్గుష్ఠప్రథమపర్వణి - ఓం నం నమః తదఙ్గుష్ఠాన్త్యపర్వణి - ఓం మోం నమః తదఙ్గుష్ఠేన - తత్తర్జనీమధ్యమపర్వణి మన్త్రాక్షరమాద్యం - తయోః పర్వణోస్తు ప్రణవనమః - పదే. ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం - ఓం భం నమః మధ్యమాఙ్గుళౌ - ఓం గం నమః - అనామికాఙ్గుళౌ - ఓం వం నమః కనిష్ఠికాఙ్గుళౌ - ఓం తేం నమః వామాఙ్గుష్ఠాద్యపర్వణి తత్తర్జన్యా, ఓం వాం తదన్త్యపర్వణి - ఓం సుం నమః తత్తర్జన్యాం తదఙ్గుష్ఠేన - ఓం దేం నమః తన్మధ్యమాయాం - ఓం వాం నమః తదనామికాయాం - ఓం యం నమః తత్కనిష్ఠికాయామితి ❁ ॥౮॥ ❁ అథ విష్ణుషడక్షరన్యాసమాహ ॥ న్యసేదితి ॥ ప్రత్యేకం వర్ణన్యాసకథనే నైవమన్త్రస్వరూపమప్యుక్తప్రాయమితి పృథక్తదనుక్తం షకారణకారయోర్విశ్లేషేణ షడక్షరాణి - ప్రణవాదీని నకారాన్తాని తాని హృన్మూర్ధభ్రూమధ్యశిఖానేత్రసర్వసంధిస్థానేషు షట్సు విన్యస్యేత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో ఽవశిష్టం మకారం సవిసర్గం ఫడన్తం ఓం నమః ఫడితి కృత్వా - సర్వదిక్షు ప్రాగాద్యష్టసు దిక్షు - ఊర్ధ్వాధరయోశ్చ వినిర్దిశేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోశ్ఛోటికయా దిక్షు న్యసేదిత్యర్థః, ఏవం విధన్యాసే కృతే సతి - బుధో మన్త్రజాపకః - మన్త్రమూర్తిర్మన్త్రావృత్తియోగ్యదేహో భవతీత్యర్థః - యద్వా మన్త్రాశ్రయమూర్తిర్భవేత్ - ఉక్తమన్త్రత్రయభావితాన్యాదృశమూర్తిర్భవేదితి వార్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం కృతస్వాఙ్గకరన్యాసః పర

మాత్మానం ధ్యాయన్మన్త్రమావర్తయేదిత్యాహ ॥ ఇత్యాత్మానమితి॥ పరమాత్మానం ధ్యాయేత్-కథం-భూతం-ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం - యాదృశవిగ్రహవిశిష్టస్య ధ్యానేన మనః ప్రసన్నం భవేత్తాదృశమిత్యర్థః-షట్చ్ఛక్తిభిః జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజ ఆత్మికాభిః-శక్తిభిరపృథక్సిద్ధప్రకారభూతాభిః కార్యోపయోగినీభి-ర్యుతం- యావత్స్వసత్తం యుక్తం- ఏవంవిధం పరమాత్మానం-ధ్యాత్వా-ఇమం వక్ష్యమాణం-నారాయణవర్మాఖ్యం - మన్త్రముదాహరేత్ పఠేత్ -మన్త్రం విశినష్టి॥ విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమితి ॥ విద్యా జ్ఞానం- తేజః ప్రభావః-తపస్సత్కర్మ-విద్యాదీనాం-మూర్తిరాశ్రయః-విద్యాదయో-మూర్తిశ్శరీరం-యస్యేతి వాఽర్థః - సర్వజ్ఞానానాం తేజసాం తపసాం చైతన్మన్త్రాయత్తత్వాత్సర్వజ్ఞానాదిసంతతిరూపోఽయం మన్త్ర ఇత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * వర్మాహ॥ ఓమితి॥ "స్రవత్యనోంకృతం" ఇతి న్యాయేన మన్త్రాదావోంకారః ప్రథమం శరణాగతగజేన్ద్రరక్షణాయావతీర్ణం హర్యవతారరూపం నారాయణం గజేన్ద్రవత్పీడితస్స్వరక్షణాయ ప్రార్థయతే ॥ హరిరితి ॥ హరత్యాశ్రితానామార్తిమితి హరిః - మమ-సర్వతో-రక్షాం-విదధ్యాత్ కుర్యాత్ -మన్త్ర ఏవ స్వజాపకపురుషగతం ప్రార్థయితృత్వం స్వస్మిన్నారోప్య ప్రార్థయతే - కథంభూతః-పతగేన్ద్రస్య గరుత్మతః-పృష్ఠే-న్యస్తే - అఙ్ఘ్రిపద్మే అఙ్ఘ్రీ పద్మే ఇవ అఙ్ఘ్రిపద్మే, యేన సః-దరః శంఖః - అరిశ్చక్రం-చర్మ ఖేటః-అసిః ఖడ్గః-దరాదీన్ దధానః బిభ్రత్ - అష్టౌ బాహవో యస్య అష్టబాహుః - అష్టౌ గుణా అణిమాదయో యస్య - నిత్యావిర్భూతనిరుపాధికాపహతపాప్మత్వాద్యష్టగుణకో వా * ॥ ౧౨ ॥ * ఏవం సామాన్యతో రక్షావిధానం ప్రార్థ్యాథ జలస్థలాదిప్రదేశభేదేన రక్షణోపయుక్తమత్స్యాదిమూర్తిధరం శ్రీమన్నారాయణం ప్రార్థయతే॥ జలేష్వితి ॥ యాదసాం గణా ఏవ వరుణస్య పాశా-స్తస్మా-జ్జలచరదుష్కృత్ప్రతిభటః మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ - జలే-మాం-రక్షతు-స్థలేషు నిర్జలప్రదేశేషు - మాయావటువామనః-స్వసంకల్పోపాత్తవటువామనరూపః - స్థలజదుష్కృతాం-శాస్తా-మా-

ధ్యాయేద్ధ్యేయం షట్చ్ఛక్తిభిర్యుతమ్। విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమిమం మన్త్రముదాహరేత్॥ ౧౧ ॥ ఓం ॥ హరిర్విద
ధ్యాన్మమ సర్వరక్షాం న్యస్తాఙ్ఘ్రిపద్మః పతగేన్ద్రపృష్ఠే। దరారిచర్మాసిగదేషుచాపపాశాన్ దధానోఽష్టగుణో
ఽష్టబాహుః॥ ౧౨ ॥ జలేషు మాం రక్షతు మత్స్యమూర్తిర్యాదోగణేభ్యో వరుణస్య పాశాత్। స్థలేషు మాయా
వటువామనోఽవ్యాత్త్రివిక్రమః ఖేఽవతు విశ్వరూపః॥ ౧౩ ॥ దుర్గేష్వటవ్యాజిముఖాదిషు ప్రభుః పాయాన్నృ
సింహోఽసురయూథపారిః। విముఞ్చతో యస్య మహాట్టహాసం దిశో వినేదుర్న్యపతంశ్చ గర్భాః॥ ౧౪ ॥ రక్ష
త్వసౌ మాఽధ్వని యజ్ఞకల్పస్స్వదంష్ట్రయోన్నీతధరో వరాహః। రామోఽద్రికూటేష్వథ విప్రవాసే సలక్ష్మణో
ఽవ్యాద్భరతాగ్రజో మామ్॥ ౧౫ ॥ మాముగ్రధర్మాదఖిలాత్ప్రమాదాన్నారాయణః పాతు నరశ్చ హాసాత్। ద
త్తస్త్వయోగాదథ యోగనాథః పాయాద్గణేశః కపిలః కర్మబన్ధాత్॥ ౧౬ ॥ సనత్కుమారోఽవతు కామదేవాద్ధ

మవ్యాత్ రక్షతు - ఖేఽన్తరిక్షే-త్రివిక్రమః- త్రయో విక్రమాః పాదవిన్యాసాః లోకత్రయసంగ్రాహకా యస్య - అత ఏవ-విశ్వరూపః కృత్స్నవిశ్వవ్యాప్తరూపః - ఖసంచరిష్ణుదుష్కృతాం శాస్తా- అవతు రక్షతు * ॥ ౧౩ ॥ * అటవీ అరణ్యం-ఆజిముఖం యుద్ధోపక్రమశ్చ - ఆది-ర్యేషాం- తేషు-దుర్గేషు సంకటస్థానేషు-ప్రభుస్సమర్థో, ఽసురసేనానాయకానామరి-ర్నృసింహః, స్వభటప్రతిభటనిరసనశీలః - పాయాత్ రక్షతు నృసింహం విశినష్టి-యస్య నృసింహస్య - మహాన్తమట్టహాసం విముఞ్చతస్సతః-దిశో-వినేదుః ప్రతిదధ్వనుః - గర్భాశ్చ-న్యపతన్ సస్రంసుః * ॥ ౧౪ ॥ * అసౌ ప్రసిద్ధో-వరాహమూర్తి-ర్మార్గే- అభిముఖాగతదుష్కృద్ధిరణ్యాక్షస్య హన్తా - మా-మధ్వని-రక్షతు-కథంభూతః-యజ్ఞకల్పః యజ్ఞైః కల్ప్యత ఇతి తథా-యజ్ఞావయవత్వేనోపాస్యః-స్వదంష్ట్రయాకరణేన - ఉన్నీతధరః-ఉన్నీతా ఉద్ధృతా-ధరా భూమి-ర్యేన-అద్రికూటేషు పర్వతశిఖరేషు- రామో జామదగ్న్యః-అద్రికూటస్థదుష్కృతాం హన్తా రక్షత్విత్యనుషఙ్గః - విప్రవాసే పరదేశగమనదశాయాం - సలక్ష్మణో-భరతాగ్రజో దాశరథీ-రామః-దేశాన్తరస్థరావణాదీనాం హన్తా అవ్యాత్ * ॥ ౧౫ ॥ * ఉగ్రధర్మాదభిచారాదే-రఖిలాత్ప్రమాదా-న్నారాయణః- అభిచారాదినిరసనక్షమనామవాన్ - మూర్తిపుత్రః-పాతు-హాసాద్గర్వా - న్నరః గర్వప్రతిభటః - మూర్తిపుత్రః-పాతు-దత్తో దత్తాత్రేయః -యోగవిరోధినిరసనక్షమః - అయోగాద్యోగవిరోధివర్గాత్ - పాతు-అథేతి-ప్రార్థనాన్తరారమ్భద్యోతకం - యోగనాథః యోగేశ్వరో - గణానాం సిద్ధగణానాం - ఈశః - కపిలః - జ్ఞానప్రదానేన కర్మబన్ధనిరాసకః - కర్మబన్ధాద్దురితకర్మబన్ధా - త్పాయాత్ అవ్యాత్ - గణయన్తీతి గణాః - ప్రకృతిమహదాదితత్త్వానాం యాథాత్మ్యవివేచనే నగణయితార-స్తే సాంఖ్యా- స్తేషాం-ఈశ-ఇతి వార్థః * ॥ ౧౬ ॥ * కామదేవాత్ మదనాత్ - సనత్కుమారోఽస్పృష్టకామః-అవతు-పథి- దేవహేళనాత్-దేవానాం - హేళనం పరిహాస-స్తస్మాత్ -హయశీర్షః హయశిరాః -వేదాపహరణాదినా చతుర్ముఖాదిదేవహేళనం కుర్వతాం మధుకైటభాదీనాం హన్తా మా - మవతు-పురుషస్య భగవతో-ఽర్చనమారాధనం-తస్యా-

న్తరాద్విక్షేపా-ద్దేవర్షివర్యః నారదః - అవిచ్ఛిన్నభగవదారాధనపరః-పాతు-అశేషాన్నిరయాన్నరకాత్-కూర్మో-హరిః-ఆశ్రితార్తిహః-అధస్తాన్మగ్నానాముద్ధారకః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అపథ్యాత్ - ధన్వంతరిః భిషక్ఛ్రేష్ఠః-పాతు-ద్వంద్వాచ్ఛీతోష్ణాదేః ఋషభః-నిర్జితః-ఆత్మా మనః యేన-జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వనావృత-స్తత్సహిష్ణుః-పాతు - లోకాజ్జనాపవాదాత్ - యజ్ఞః విష్ణుః "యజ్ఞో వై విష్ణుః" ఇతి శ్రుతేః సర్వజనాన్తరాత్మా-పాతు-ఉత అపిచ-తత్కృతాన్తాత్ ఽ తేన జనేనకృతో ఽన్త ఉపఘాత-స్తస్మా-ద్బలో బలభద్రః-దుర్జనకృతోపఘాతహా-పాతు నః కృతాన్తాదితి పాఠే తు కృతాన్తాన్మృత్యో-ర్బలభద్రో మృత్యుహా నః పాత్విత్యర్థః-క్రోధవశాత్సర్పాణాం గణాత్-అహీన్ద్రః శేషః-పాతు ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అప్రబోధాదజ్ఞానా-ద్భగవాన్ ద్వైపాయనో- జ్ఞానదః-పాతు- అత్ర సనత్కుమార దేవర్షి బలాహీన్ద్ర ద్వైపాయనా అంశావతారాః-జామదగ్న్య కపిల ధన్వన్తరి ఋషభాస్త్వావేశావతారాః -ఇతరే పూర్ణాః-జీవవిశేషే ఆవిర్భావ ఆవేశః-క్వచిద్దృష్టే స్త్వాత్మాదావిర్భావో ఽంశః-ప్రమాదాన్మోహజనకాత్పాషణ్డానాం గణాద్బుద్ధః-జగన్మోహపాషణ్డగణహా - కాలమలభూతాత్-కలేః-కల్కిః కాలమలకలిహా - ప్రపాతు-కల్కిం విశినష్టి-ధర్మావనాయ ధర్మరక్షణాయ-ఉరుః మహాన్-కృతః-అవతారో-యేన ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ అథ ప్రాతరాదికాలేషు కేశవాదిమూర్తిభ్యో రక్షాం ప్రార్థయతే॥ మామితి॥ కేశవః-గదయాయుక్తః-ప్రాతః-ర్మా-మవ్యాత్- ఆత్తః ధృతః-వేణుర్యేన సః-గోవిన్దః ఆసఙ్గవం సఙ్గవకాలమభివ్యాప్య - సఙ్గవ ఉదయానన్తరకాలః-ఉదాత్తా ఉద్ధృతా-శక్తిరాయుధవిశేషో- యేన-సః నారాయణః-ప్రాహ్ణే పూర్వాహ్ణే-అరీన్ద్రశ్చక్రరాజ-స్స -పాణౌ య

య❋శీర్షో మాం పథి దేవహేళనాత్। దేవర్షివర్యః పురుషార్చనాన్తరాత్కూర్మో హరిర్మాం నిరయాదశేషాత్॥
ధన్వన్తరిర్భగవాన్పాత్వపథ్యాద్ద్వంద్వాద్భయాదృషభో నిర్జితాత్మా । యజ్ఞశ్చ లోకాదుత ❋ తత్కృతాన్తా
ద్బలో గణాత్క్రోధవశాదహీన్ద్రః ॥ ౧౮ ॥ ద్వైపాయనో భగవానప్రబోధాద్బుద్ధశ్చ పాషణ్డగణాత్ప్రమా
దాత్ । కల్కిః కలేః కాలమలాత్ప్రపాతు ధర్మావనాయోరుకృతావతారః॥ ౧౯ ॥ మాం కేశవో గదయా ప్రాత
రవ్యాద్గోవిన్ద ఆసఙ్గవమాత్తవేణుః । నారాయణః ప్రాహ్ణ ఉదాత్తశక్తిర్మధ్యందినే విష్ణురరీన్ద్రపాణిః॥ ౨౦ ॥ దే
వో ఽపరాహ్ణే మధుహోగ్రధన్వా సాయం త్రిధామా ఽవతు మాధవో మామ్। దోషే హృషీకేశ ఉతార్ధరాత్రే
నిశీథ ఏకో ఽవతు పద్మనాభః॥ ౨౧ ॥ శ్రీవత్సధామా ఽపరరాత్ర ఈశః ప్రత్యూష ఈశో ఽసిధరో జనార్దనః । దా
మోదరో ఽవ్యాదనుసంధ్యం ప్రభాతే విశ్వేశ్వరో భగవాన్కాలమూర్తిః॥ ౨౨ ॥ చక్రం యుగాన్తానలతిగ్మనేమి
భ్రమత్సమన్తాద్భగవత్ప్రయుక్తమ్ । దన్దగ్ధి దన్దగ్ధ్యరిసైన్యమాశు కక్షం యథా వాయుసఖో హుతాశః॥ ౨౩ ॥ గ
దేశనిస్పర్శనవిస్ఫులిఙ్గే నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢ్యజితప్రియా ఽసి । కూశ్మాణ్డవైనాయకయక్షరక్షోభూతగ్రహాంశ్చూర్ణ

స్య సః-విష్ణుః-ర్మధ్యందినే-పాతు ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఉగ్రం ధనుర్యస్య స-మధుహా మధుసూదనః-స్వతేజసా దీప్యమానః, అపరాహ్ణే-త్రీణి-ధామాని తేజాంసి అభివ్యక్తిస్థానాని-యస్య "గామగ్నిం చాప్యహ్మాణం త్రైవ త్రీణి తేజాంసి తేన స్పృశే" దిత్యుక్త త్రీణి తేజాంస్యత్ర వివక్షితాని-యద్వా-యోగిహృదయక్షీరాబ్ధిరూపాణి త్రీణి-ధామాని స్థానాని-యస్య- స మాధవః-సాయంకాలే-మా-మవతు, దోషే ప్రదోషే-హృషీకేశః-అర్ధరాత్రపర్యన్తకాలే-నిశీథే చ ఏకః-పద్మనాభః అవతు ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అపరరాత్రే-శ్రీవత్సచిహ్నః-ఈశః లక్ష్మీః, తస్యా ఈశః, శ్రీధరః-పాతు-ప్రత్యూషే, అసిధరః ఖడ్గధరో-జనార్దనః-పాతు-అనుసంధ్యం ప్రతిసంధ్యం-దామోదరః-పాతు-ప్రభాతే, భగవాన్ కాలశరీరకో - విశ్వనియన్తా పాతు - అత్ర కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాం మధ్యే-వామనత్రివిక్రమయో, ర్మా యావతు వామనో ఽవ్యాత్ త్రివిక్రమః ఖేవ త్త్వి-తి రక్షకత్వేన ప్రార్థితత్వాత్తయోరత్రానుక్తిః-నారాయణమూర్తేరుక్తత్వే ఽప్యాయుధవిశేషవిశిష్టస్యాత్ర రక్షితృత్వం ప్రార్థ్యత ఇతి న పౌనరుక్త్యం - క్రమస్త్వవివక్షితః-ప్రాతః ప్రత్యూష ప్రభాత శబ్దా భూతభవిష్యద్వర్తమానదినావయవపరాః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అథ భగవతో ఽస్త్రాణ్యరిష్టనిరాసకత్వేన ప్రార్థయతే॥ చక్రమిత్యాదినా॥ యుగాన్తానలవ-త్తిగ్మా తీక్ష్ణా, నేమి-ర్యస్య -త-చ్చక్రం- భగవతా- ప్రయుక్తం స-దరీణాం సైన్యం-దందగ్ధి-అతిశయేన దహతి - అరిసైన్యదాహకత్వం తస్య స్వభావ ఏవేతి న తత్ప్రార్థనీయమితి ప్రథమపురుషనిర్దేశః-దహనే దృష్టాన్తః-వాయుసఖో హుతాశో ఽగ్నిః-కక్షం శుష్కం-తృణం యథేతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అశనివత్ స్పర్శో యేషాం, తే-విస్ఫులిఙ్గాః-యస్యా,స్తస్యాస్సంబోధనం- హే గదే-త్వ-మజితస్య భగవతః-ప్రియా ఽసి- అహం చ తస్య దాసః, అతః కూశ్మాణ్డాదీన్ నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢి-ఆభీక్ష్ణ్యే ద్విర్వచనమతిశీఘ్రత్వద్యోతనాయ-వీప్సాయాం వా - పునః-పునః నితరాం.

---

౧౮ శ్లో ॥ ❋ పా ॥ నఃకృతాన్తాత్

ప్రేషయేత్యర్థః-తథా-అరీన్‌శత్రూన్-పునఃపునశ్చూర్ణయ * ॥ ౨౪ ॥ * హేదరేన్ద్ర!శఙ్ఖశ్రేష్ఠ పాఞ్చజన్య-త్వం -కృష్ణేనభగవతా-పూరితః-భీమఃభయంకరః-స్వనోధ్వని-ర్యస్య -తాదృశఃఅరేః - హృదయాని-కమ్పయన్‌యాతుధానాన్‌యాతుధానాదయోగ్రహవిశేషాః-యేఽన్యేచఘోరదర్శనాః,తాన్,విద్రావయపలాయితాన్‌కురు * ॥ ౨౫ ॥ * తీక్ష్ణాధారాయస్య, హే తిగ్మధార-హేఅసివరఖడ్గశ్రేష్ఠ-త్వ , మీశేనభగవతా,ప్రయుక్తః-మమా,రిసైన్యం,ఛిన్ధిఛిన్ధిశతంచన్ద్రాఃచన్ద్రాకారామణ్డలా,యస్మిన్, హేశతచన్ద్ర-చర్మన్-ఖేటఅఘవతాంద్విషాం-చక్షూంషి,ఛాదయ , పాపంచక్షుషాముగ్రదృష్టీనాం-చక్షూంషి-హర * ॥ ౨౬ ॥ * గ్రహాదిభ్యో,యద్భయం-నోఽస్మాక-మభూత్, తానిసర్వాణిభయాని-భగవతో,నామాన్యేవ నామరూపాణ్యా,స్త్రాణి, తేషాం,కీర్తనాత్, యద్వా,కీర్తనంస్మరణస్యాప్యుపలక్షణం-భగవతో,నామ్నాంకీర్తనాత్,రూపాణాందివ్యమూర్తీనామస్త్రాణాంచస్మరణాత్ , సంక్షయంనాశం , సద్యఏవ-యాన్తుప్రాప్నువన్తు-తత్రకే,తవోధూమకేత్వాదయః,నరశ్చోరాదయః-సరీసృపాస్సర్పణస్వభావాదంష్ట్రిణఃసశ్వాదయః , అఘానిపాపస్వభావానిభూతాని,తథా, యేఽన్యే,శ్రేయసఃఇష్టస్య,ప్రతీపకాఃవిఘాతకా,స్తేఽపి-సంక్షయం,యాన్తు * ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ * స్తోత్రాణిబృహద్రథంతరసామాదీని-తైః స్తుభ్యతేస్తోత్రావయవకత్వేనస్తూయతఇతితథా - ఛన్దోమయఃఛన్దఃప్రచురః-ప్రభుస్సమర్థో, భగవాన్,గరుడః-స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయఇతిపాఠే , స్తోభానిగీతిపూరకాక్షరాణి , తద్యుక్తానియాని స్తోత్రాణి-ఛన్దాంసిబృహదాదీనిగీత్యాధా-

యచ్చూర్ణయారీన్॥ ౨౪ ॥త్వంయాతుధానప్రమథప్రేతమాతృపిశాచవిప్రగ్రహఘోరదృష్టీన్ । దరేన్ద్రవిద్రావయకృష్ణపూరితోభీమస్వనారేర్హృదయానికమ్పయన్ ॥ ౨౫ ॥ త్వంతిగ్మధారాసివరారిసైన్యమీశప్రయుక్తోమమఛిన్ధిఛిన్ధి । చక్షూంసిచర్మన్‌శతచన్ద్ర * ఛాదయద్విషామఘోనాంహరపాపచక్షుషామ్॥ ౨౬ ॥యన్నోభయంగ్రహేభ్యోఽభూత్కేతుభ్యోనృభ్యఏవచ । సరీసృపేభ్యోదంష్ట్రిభ్యోభూతేభ్యోఽఘేభ్యఏవచ॥ ౨౭॥ సర్వాణ్యేతాని భగవన్నామరూపాస్త్రకీర్తనాత్ । ప్రయాన్తుసంక్షయంసద్యోయేఽన్యేశ్రేయఃప్రతీపకాః॥ ౨౮ ॥గరుడో * భగవాన్‌స్తోత్రస్తోభచ్ఛన్దోమయఃప్రభుః । రక్షత్వశేషకృచ్ఛ్రేభ్యోవిష్వక్సేనస్స్వనామభిః ॥ ౨౯ ॥ సర్వాపద్భ్యోహరేర్నామరూపయానాయుధానినః । బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్పాన్తుపార్షదభూషణాః ॥ ౩౦ ॥ యథాహిభగవానేవవస్తుతస్సదసచ్చయత్ । సత్యేనానేననస్సర్వేయాన్తునాశముపద్రవాః॥ ౩౧ ॥యథైకాత్మ్యానుభావానాంవికల్పరహితస్స్వయమ్ । భూషణాయుధలిఙ్గాఖ్యాధత్తేశక్తీస్స్వమాయయా॥ ౩౨ । తేనైవసత్యమానేనసర్వజ్ఞోభగవాన్హరిః । పాతుసర్వస్స్వరూపేణసదాసర్వత్రసర్వగః॥ విదిక్షుదిక్షూర్ధ్వమధస్సమన్తాదన్తర్బహిర్భగవాన్నారసింహః । ప్రహాపయన్లోకభయంస్వనేనస్వతేజసాగ్ర

రభూతానిచ్ఛన్దాంసి , తత్ప్రచురస్తదవయవకత్వప్రాచుర్యేణానుసంధేయఇత్యర్థః , అశేషకృచ్ఛ్రేభ్యః అశేషాపద్భ్య,రక్షతు,స్వనామభి , ర్విష్వక్సేనో , రక్షతు * ॥ ౨౯ ॥ * హరే , ర్నామాని , రూపాణిచ,యానానివాహనానిచ,ఆయుధానిచ-తథా,పార్షదప్రవరా,భూషణానిచ,మమ,బుద్ధ్యాదీ-న్పాన్తు * ॥ ౩౦ ॥ * ఏవంభగవన్నామరూపాస్త్రభూషణపార్షదాదీనిష్టప్రాపకత్వేనానిష్టనివర్తకత్వేనచసంప్రార్థ్యతన్నామరూపాదివత్తద్విభూత్యాదివచ్చతద్విషయకప్రార్థనాయాస్సత్యత్వంప్రతిజానీతే-యథాహీతిత్రిభిః ॥ యథాచ, యత్,సదసత్ చిదచిదాత్మకం,జగత్,వస్తుతో-భగవానేవభగవదాత్మకమేవ - అత్రతునవిప్రపత్తిః,,యస్యపృథివీశరీరంయస్యాత్మాశరీరం తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్చాభవ ,, దితిశ్రుతేరితిభావః-తథా - అనేనసత్యేనసత్యభూతేనఅబాధితేనదృష్టాన్తేన-తద్విషయకప్రార్థనయా - నోఽస్మాకం- ఉపద్రవాఆపదః-నాశం-యాన్తు - తస్యతదాత్మకత్వవత్తద్విషయకప్రార్థనాపినమిథ్యాభవితుమర్హతీతిభావః * ॥ ౩౧ ॥ * యథాచ-భగవా-నైకాత్మ్యభావేనకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదేకాన్తరాత్మత్వకృతప్రభావేన - వికల్పరహితఃప్రాకృతదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకభేదరహితః - స్వమాయయాస్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన-స్వయమాత్మనైవస్వేచ్ఛయా - నతుజీవవత్కర్మణేత్యర్థః భూషణాదీన్ - ధత్తేబిభర్తి-అత్రలిఙ్గానిదివ్యవిగ్రహాః-ఆఖ్యాఃరామకృష్ణాదీనినామాని - యథా-భూషణాదీనిసత్యాన్యేవబిభర్తి-తథా - స్వవిషయామపిప్రార్థనాంసత్యాంకృత్వా- తేనైవసత్యమానేన-సత్యభూతేన - మీయతేప్రమీయతేఅనేనేతిమానందృష్టాన్త - స్తేన-సర్వస్వరూపేణఅస్త్రపార్షదాదిస్వరూపేణ-సర్వదాసర్వేషుకాలేషు-సర్వత్రసర్వేషుదేశేషు-సదాసర్వావస్థాసుచ-పాతు * ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * ఏవంప్రార్థనాయాస్సత్యతాంప్రతిజ్ఞాయపునస్సింహావలోకనన్యాయేనశ్రీ

---

౩౪ ॥ శ్లో * పా ॥ భగవాన్‌స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయః

నృసింహం త్రాతారం ప్రార్థయతే ॥ విదిక్ష్వితి ॥ విదిక్షు ఆగ్నేయాదిషు- దిక్షు ఐన్ద్ర్యాదిషు- ఊర్ధ్వాయా-మధశ్చ దిశి- శరీరస్యా-న్తర్బహిశ్చ- భగవా - న్నారసింహః పాత్విత్యనుషఙ్గః- తం విశినష్టి ॥ స్వనేన మహాట్టహాసేన ధ్వనినా - లోకస్య స్వభక్తలోకస్య- భయం- ప్రహాపయన్ అపనుదన్ - స్వతేజసా- గ్రస్తాని ఆచ్ఛాదితాని- సమస్తాని- తేజాంసి సూర్యాది తేజాంసి- యేన సః “ న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారక,, మితి శ్రుత్యర్థో ఽనేనాభిప్రేతః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవమిన్ద్రాయేదం నారాయణవర్మోపదిశ్య - ఏతన్మన్త్రప్రభావేన శత్రూన్ విజేష్యసీతి వదన్నస్యమపి తత్ప్రభావమాహ విశ్వరూప ఇత్యాహ ॥ మఘవన్నితి ॥ హే మఘవన్- ఇదం- నారాయణాత్మకం- వర్మ - తుభ్య- మాఖ్యాతం- యేన నారాయణవర్మణా- దంశితః కవచితః - సుఖేనైవ- అసురయూధపా- న్విజేష్యసి విజేష్యసే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏతద్వర్మ- ధారయమాణః అనుసన్దధత్ పుమాన్- యంయం భీతం - చక్షుషా- పశ్యతి- పదా వా- సంస్పృశేత్- సభీత- స్సాధ్వసాద్భయా- ద్విముచ్యతే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ విద్యాం నారాయణవర్మరూపమన్త్రవిద్యాం- ధారయతః పుంసః- కుతశ్చిదపి కర్హిచిదపి - రాజాదిభ్యో- వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ- భయం- న విద్యతే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏతద్విద్యాప్రభావసూచకం కంచిదితిహాసమాహ ॥ ఇమామితి ॥ పూర్వస్మిన్ కాలే- కశ్చి- త్కౌశికః కౌశికగోత్రజో- ద్విజః- ఇమాం విద్యా - మధారయత్- స చ- యోగధారణయా “ స్వపార్ష్ణినాపీడ్య గుద,, మిత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తయా- స్వశరీరం- మరుధన్వని నిరుదకే దేశే జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తస్య త్యక్తస్య దేహస్య- ఉపరిష్టా- చ్చిత్రరథాఖ్యః- కశ్చి- ద్గన్ధర్వాణాం పతిః- వృతః పరివృతః- విమానేన, కదాచి- ద్యయౌ- యత్ర - ద్విజస్య- క్షయో దేహత్యాగః, తత్ర- చిత్రరథో- విమానసహితో- గగనా - దవాక్ఛిరా- స్సద్యో- న్యపతత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥

స్తసమస్తతేజాః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవిశ్వరూప ఉవాచ ॥ మఘవన్నిదమాఖ్యాతం వర్మ నారాయణాత్మకమ్ । విజేష్యస్యఞ్జసా యేన దంశితో ఽసురయూథపాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్ధారయమాణస్తు యం యం పశ్యతి చక్షుషా । పదా వా సంస్పృశేత్సద్యస్సాధ్వసాత్స విముచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ న కుతశ్చిద్భయం తస్య విద్యాం ధారయతో భవేత్ । రాజదస్యుగ్రహాదిభ్యో వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ కర్హిచిత్ ॥ ౩౭ ॥ ఇమాం విద్యాం పురా కశ్చిత్కౌశికో ఽధారయద్ద్విజః । యోగధారణయా స్వాఙ్గం జహౌ స మరుధన్వని ॥ ౩౮ ॥ తస్యోపరి విమానేన గన్ధర్వపతిరేకదా । యయౌ చిత్రరథః స్త్రీభిర్వృతో యత్ర ద్విజక్షయః ॥ గగనాన్న్యపతత్సద్యస్సవిమానో హ్యవాక్ఛిరాః ॥ ౩౯ ॥ స వాలఖిల్యవచనాదస్థీన్యాదాయ విస్మితః । ప్రాస్య ప్రాచీసరస్వత్యాం స్నాత్వా ధామ స్వమన్వగాత్ ॥ ౪౦ ॥ య ఇదం శృణుయాత్కాలే యో ధారయతి చాదృతః । తం న పశ్యన్తి భూతాని ముచ్యతే సర్వతో భయాత్ ॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతాం విద్యామధిగతో విశ్వరూపాచ్ఛతక్రతుః । త్రైలోక్యలక్ష్మీం బుభుజే వినిర్జిత్య మృధే ఽసురాన్ ॥ ౪౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే నారాయణవర్మోపదేశో నామాష్టమో ఽధ్యాయః ❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యాసన్విశ్వరూపస్య త్రీణిశీర్షాణి భారత । సోమపీథం సురాపీథమన్నాదమితి శుశ్రుమ ॥ ౧ ॥ స వై బర్హిషి దేవేభ్యో భాగం ప్రత్యక్షముచ్చకైః । అవదద్యస్య పితరో దేవాస్సప్రశ్రయం నృప ॥ ౨ ॥ స ఏవ హి దదౌ

❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ స,పున- రుత్థాయ- వాలఖిల్యస్య ఋషే ర్వచనా- త్కౌశికస్యా- స్థీన్యాదాయ శల్యాని గృహీత్వా- ప్రాచీసరస్వత్యాం నద్యాం ప్రాస్య ప్రక్షిప్య - స్నాత్వా- విస్మితః అహో ఏతద్విద్యాప్రభావ ఈదృశ ఇతి విస్మితః - స్వం- ధామ స్థాన- మన్వగాదితి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవంవిధానేకప్రభావశాలినో వర్మణశ్శ్రవణధారణాభ్యాం న కుతశ్చిద్భయం భవతి- ఇష్టప్రాప్తిశ్చ భవతీత్యాహ ద్వాభ్యాం మునిః ॥ యః పుమా- నిదం వర్మ- కాలే భయాగమనకాలే- శృణుయా- ద్యశ్చ - ఆదృతః- కర్తరి క్తః - ఆదరయుక్తో - ధారయతి వా- తం- సర్వాణి- భూతాని కూశ్మాణ్డాదీని న పశ్యన్తి- స- సర్వతో- భయా- న్ముచ్యతే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ శతక్రతురిన్ద్రో- విశ్వరూపా - దేతాం విద్యా- మధిగతః ప్రాప్తస్సన్- మృధే యుద్ధే- అసురాన్ దానవా - న్విజిత్య నిర్జిత్య- త్రైలోక్యలక్ష్మీం - బుభుజే అనుబభూవ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే అష్టమో ఽధ్యాయః.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం దేవైః పురోహితత్వేన వృతస్తత్ప్రియం కుర్వన్నపి విశ్వరూపో ఽసురపక్షపాతం “ యదితుమిష్యధ్వముతాస్య కర్మే ,, తి బ్రహ్మణా సూచితమకరోదితి వక్తుముపక్రమతే మునిః ॥ తస్యేతి ॥ తస్య విశ్వరూపస్య- హే భారత- త్రీణి శిరాంస్యా- సన్ బభూవుః- తత్రైకం శిరః- స్సోమపీథం సోమపీథాఖ్యం- సోమస్య పీథః పానం యస్య- సోమం పిబతి వా - సోమపీథమిత్యన్వర్థం నామ, తథా - సురాపీథ- మన్యచ్ఛిరః- అన్నమత్తీత్యన్నాద- మితి తృతీయం శిర- ఇతి శుశ్రుమ- వేద ఇతి శేషః - తథా చ శ్రుతిః “ విశ్వరూపో వై త్వాష్ట్రః పురోహితో దేవానామాసీత్స్వస్రీయో ఽసురాణాం - తస్య త్రీణి శీర్షాణ్యాసన్ సోమపానగ్ం సురాపానమన్నాద,, మితి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ స విశ్వరూపో- బర్హిషి- యజ్ఞే - ప్రత్యక్షం ప్రకటం యథా భవతి తథా- సవినయం- దేవేభ్యో - హవిర్భాగ- మిన్ద్రాయేదమగ్నయ ఇద,మితి - ఉచ్చై- రవదత్- తస్య హేతుః- యస్య విశ్వరూపస్య- పితరో- దేవాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సవిశ్వరూ

పఏవ-అసురాన్ప్రతి - పరోక్షంయథాభవతితథా-భాగం-దదౌ-తదేవాహ ॥ దేవా-న్యజమానోఽసౌవిశ్వరూపః-మాతృప్రయుక్తో-యః-స్నేహో-మాతులేషు - తద్వశంగతః-అసురాన్ప్రతి-భాగం-అవహత్ప్రాపయత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తద్విశ్వరూపస్య దేవవఞ్చనాత్మకం - అళీకంకపటంకర్మ-ఆలక్ష్యజ్ఞాత్వా - సురేశ్వర ఇన్ద్రః - స్తరసాఆశు - భీతః- తస్యవిశ్వరూపస్య-శీర్షాణిశిరాంసి-అచ్ఛినత్-చిచ్ఛేద ❁ ॥౪॥ ❁ తస్యయ-త్సోమపీథాఖ్యం-ఛిన్నం-శిర-స్తత్కపింజలఃపక్షివిశేష-ఆసీత్-సురాపీథాఖ్యంతు-కలవిఙ్కాఖ్యఃపక్షీ-ఆసీత్ , య-దన్నాదాఖ్యంశిరః, త-త్తిత్తిరిఃపక్షీ-ఆసీత్ ❁ ॥౫॥ ❁ యదపియద్యపీ-శ్వరః, బ్రహ్మహత్యాంవారయితుంసమర్థోఽపి- బ్రహత్యాంతద్రూపంమూర్తీభూతంచాప , మఞ్జలినా, జగ్రాహ- సహరిఃఇన్ద్రః, వత్సరపర్యన్తం , హే బ్రహ్మహన్నితిసంబోధయతాంభూతానాంజనానాంమధ్యే ఆత్మనోవిశుద్ధయెభూతాక్రోశనివృత్తయె-భూతాశంసావిశుద్ధయఇతి , పాఠాన్తరం-తత్రాప్యయమెవార్థః, భూమ్యాదిభ్య - స్తత్పాపం-చతుర్ధా,వ్యభజత్-చతుర్ధావిభజ్యభూమ్యాదిషుచతుష్వేకంభాగంనిహితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్ర-బ్రహ్మహత్యాయా , స్తురీయం భాగంచతుర్థంభాగం , భూమిఃఖాతపూరవరేణజగ్రాహ , ఖాతస్యగర్తస్య ,పూరఃపూరణం తేనవరేణ-యదమెఖాతస్స్యాత్తర్హిస్వతఏవతస్యపూరణంభవత్విత్యేవంరూపెణ , వరగ్రహణపూర్వకంజగ్రాహేత్యర్థః , భూమ్యా,య-ద్బ్రహ్మహత్యాయారూపం-త-దిరిణంఊషరం,ఊషరరూపెణదృశ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥౭॥ ❁ తథా-బ్రహ్మహత్యాయాశ్చతుర్థమంశం,ద్రుమాశ్ఛేదరోహేణవరేణ-జగృహుః , ఛిన్నప్రదేశస్యపునఃప్రరోహరూపెణవరెణేత్యర్థః , తేషుద్రుమెషు-నిర్యాసరూపెణ,ద్యా

భాగంపరోక్షమసురాన్ప్రతి । యజమానోఽవహద్భాగంమాతృస్నేహవశానుగః ॥ ౩ ॥ తద్దేవహేళనంతస్య
కర్మాళీకంసురేశ్వరః । ఆలక్ష్యతరసాభీత స్తచ్ఛీర్షాణ్యచ్ఛినద్రుషా ॥ ౪ ॥సోమపీథంతుయత్తస్యశిరఆసీత్కపిం
జలః ।కలవిఙ్కస్సురాపీథమన్నాదంయత్సతిత్తిరిః ॥ ౫ ॥బ్రహ్మహత్యామఞ్జలినాజగ్రాహయదపీశ్వరః ।సంవత్స
రాన్తేతదఘం+భూతానాంసవిశుద్ధయె ॥భూమ్యమ్బుద్రుమయోషిద్భ్యశ్చతుర్ధావ్యభజద్ధరిః ॥ ౬ ॥భూమి స్తురీ
యంజగ్రాహఖాతపూరవరేణవై । ఇరిణంబ్రహ్మహత్యాయారూపంభూమౌప్రదృశ్యతే ॥ ౭ ॥ తుర్యం ఛేదవి
రోహేణవరేణజగృహుర్ద్రుమాః । తేషాంనిర్యాసరూపేణబ్రహ్మహత్యాప్రదృశ్యతే ॥ ౮ ॥శశ్వత్కామవరే
ణాంహస్తురీయంజగృహుః స్త్రియః ।రజోరూపేణతాస్వంహోమాసిమాసిప్రదృశ్యతే ॥ ౯ ॥ద్రవ్యభూయో
వరేణాపస్తురీయంజగృహుర్మలమ్ । తాసుబుద్బుదఫేనాభ్యాందృష్టంతద్ధరికిల్బిషమ్ ॥ ౧౦ ॥హతపుత్ర స్తత స్త్వ
ష్టాజుహావేన్ద్రాయశత్రవె । ఇన్ద్రశత్రోవివర్ధస్వమాచిరంజహివిద్విషమ్ ॥ ౧౧ ॥అథాన్వాహార్యపచనాదుత్థితో
ఘోరదర్శనః । కృతాన్తఇవలోకానాంయుగాన్తసమయెయథా ॥ ౧౨ ॥విష్వగ్వివర్ధమానంతమిషుమాత్రందిని
నేదినే । దగ్ధశైలప్రతీకాశంసన్ధ్యాభ్రానీకవర్చసమ్ ॥ ౧౩ ॥ తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుంమధ్యాహ్నార్కోగ్రలో

పి-బ్రహ్మహత్యాప్రదృశ్యతే ❁ ॥౮॥ ❁ స్త్రియోయోషితః-శశ్వత్కామవరేణఆప్రసవాద్భోగయోగ్యత్వవరెణ - అంహసఃబ్రహ్మహత్యాయా - స్తురీయంభాగం-జగృహుః - తాసుస్త్రీషు- అంహఃపాపం -మాసిమాసి-రజోరూపెణ-ప్రదృశ్యతె ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అతః-అమ్బ్వాని-ద్రవభూయోవరేణద్రవాధిక్యరూపెణవరెణ-హత్యాయాః-తురీయం-మలంపాపం-జగృహుః, తాస్వప్సు-త-ద్ధరేరిన్ద్రస్య - కిల్బిషం-బుద్బుదఫేనాభ్యాంబుద్బుదఫేనరూపెణ-దృష్టందృశ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత-స్త్వష్టా-ఇన్ద్రేణ-హతఃపుత్రోయస్య - తాదృశ-ఇన్ద్రాయ-శత్రవె-జుహావ-ఇన్ద్రాయేతితాదర్థ్యేచతుర్థీ - తదర్థశ్చాత్రతన్నివృత్తిః-అర్థశబ్దస్యనివృత్తేరపివాచకత్వాత్ - యథామశకార్థోధూమఃమశకేభ్యో ధూమఇతి ॥ ఇన్ద్రనాశార్థమజుహోదిత్యర్థః-హుత్వైవంప్రార్థితవానిత్యాహ ॥ ఇన్ద్రశత్రోఇతి ॥ హేఇన్ద్రస్యశత్రో-మాచిరమాశు-వివర్ధస్వ-విద్విషమిన్ద్రం - జహివినాశయెతి ❁ ॥౧౧॥ ❁ అథహోమానన్తరం-అన్వాహార్యపచనాద్దక్షిణాగ్నే-ర్ఘోరదర్శనో, ఽసుర-ఉత్థితఃఉదితః-తంవిశినష్టి-యం-లోకానాం-యుగాన్తసమయెప్రళయసమయే-కృతాన్తోమృత్యురివ,స్థితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ త-మసురం-దినెదినెప్రతిదిన-మిషుమాత్రమిషుప్రమాణం , విష్వక్సర్వతో-వివర్ధమానం-దగ్ధస్సాఙ్గారో , యః, శైలఃపర్వతః,తత్ప్రతీకాశంతదుపమం-సంధ్యాభ్రాణా-మనీకస్యసమూహస్యేవ-వర్చోయస్య ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తప్తతామ్రవ-చ్ఛిఖాఅగ్రభాగా-యెషాం , తాదృశానిశ్మశ్రూణియస్య , మధ్యాహ్నె-యో,ఽర్క-స్సూర్య,స్తద్వ , దుగ్రె-లోచనె-యస్య , దేదీప్యమానా , స్త్రిస్రశ్శిఖా-యస్మిన్-తస్మిన్ శూలె-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ,తదన్తర్వర్తిపదార్థజాతమిత్యర్థః , ఆరోప్య,నృత్యన్తంఉన్నదన్తంఉచ్చైర్ధ్వనన్తం ,పదాపాతెన-మహీం-చాలయన్తంకమ్పయన్తం ,దరీవత్ పర్వతద్రోణీవ,ద్గమ్భీరెణవక్త్రేణ-కథంభూతేననభస్థలంపిబతేవస్థితేనకించ॥

---

౬ ॥ శ్లో + పా ॥ భూతాశంసావిశుద్ధయె.

జిహ్వయా, ఋక్షాణి నక్షత్రాణి - లిహతా ఆస్వాదనం కుర్వతా - భువనత్రయం, గ్రసతా - రౌద్రా భయంకరా దంష్ట్రా యస్మిన్, మహతా విపులేన, ఏవంభూతేన వక్త్రేణ - ముహుర్ముహుః జృమ్భమాణం - వీక్ష్య - విశేషేణ త్రస్తా భీతాః - సర్వే లోకాః - దశదిశః - ప్రదుద్రువుః ❁ ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ❁ త్వాష్ట్రీ మూర్తిర్యస్య - తేన త్వాష్ట్రరూపేణ - మూర్తిభూతేన, తపసా త్వష్టుస్తపసా, యేన - ఇమే లోకాః - వృతాః ఆవృతాః తేన - లోకావరణరూపప్రవృత్తినిమిత్తేన, వృత్ర ఇతి - ప్రోక్తః - వృత్రశబ్దవాచ్యో ఽభూదిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః “స ఇమాన్లోకానవృణోత్ తద్వృత్రస్య వృత్రత్వ” మితి, వృత్రస్య వృత్రశబ్దాభిధేయస్య వృత్రత్వం వృత్రశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం తల్లోకావరణమేవేత్యర్థః - స చ - పాపః ధర్మప్రతిపక్షః - లోకపాలవిరోధిత్వాత్ - పరమదారుణః సుస్సహః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తం వృత్రం, అభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య, సగణాః ససైన్యాః, విబుధర్షభా ఇన్ద్రాదయః - స్వైః స్వైః దివ్యానామస్త్రాణాం - శస్త్రాణాం చ - ఓఘైః సంఘైః, నిజఘ్నుః ప్రజఘ్నుః, తాని దివ్యాస్త్రాదీని, స వృత్రో ఽగ్రసీత్ ❁ ॥౧౮॥ ❁ తతస్తే దేవాః, విస్మితాః అహో ఏతస్య దుర్జయత్వమితి విస్మితాః, గ్రస్తం వృత్రేణాపహృతం, తేజో, యేషాం తే - అత ఏవ, విషణ్ణాః ఖిన్నాః - ప్రత్యఞ్చం ప్రత్యగాత్మశరీరకం - ప్రత్యగ్దిగ్గతం వా “ప్రతీచ్యాం దిశ్యావిరభూ” దితి తత్రైవావిర్భావస్య వక్ష్యమాణత్వాత్, ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమాత్మానం, సమాహితచిత్తాః సన్తః, ఉపతస్థుః తుష్టువుః, త్రిభువనస్య తేన వ్యాప్తత్వాదన్యత్ర గమనాభావాత్ తత్రైవ స్థిత్వా స్వాన్తరాత్మానం తుష్టువురితి భావః ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఉపస్థితిమేవాహ ॥ వాయ్విత్యాదినా ॥ తావ “భీషాస్మాద్వాతః పవతే, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ద్యావాపృథివ్యౌ విధృతే తిష్ఠతః - ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ప్రాచ్యో నద్యః స్యన్దన్తే” ఇత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వస్య ప్రశాసితుః పరమాత్మనః శాసనానువర్తి

చనమ్। దేదీప్యమానే త్రిశిఖే శూలే ఆరోప్య రోదసీ॥ ౧౪ ॥ నృత్యన్తమున్నదన్తం చ చాలయన్తం పదా మహీమ్। ద
రీగమ్భీరవక్త్రేణ పిబతా చ నభస్తలమ్ ॥౧౫॥ లిహతా జిహ్వయర్క్షాణి గ్రసతా భువనత్రయమ్। మహతా రౌద్ర
దంష్ట్రేణ జృమ్భమాణం ముహుర్ముహుః ॥ విత్రస్తా దుద్రువుర్లోకా వీక్ష్య సర్వే దిశో దశ ॥ ౧౬ ॥ యేనావృతా ఇమే
లోకాస్తపసా త్వాష్ట్రమూర్తినా। స వై వృత్ర ఇతి ప్రోక్తః పాపః పరమదారుణః॥ ౧౭ ॥ తం నిజఘ్నురభిద్రుత్య
సగణా విబుధర్షభాః। స్వైః స్వైర్దివ్యాస్త్రశస్త్రౌఘైః సో ఽగ్రసత్తాని కృత్స్నశః॥ ౧౮ ॥ తతస్తే విస్మితాః సర్వే
విషణ్ణా గ్రస్తతేజసః। ప్రత్యఞ్చమాదిపురుషముపతస్థుః సమాహితాః॥ ౧౯ ॥ దేవా ఊచుః ॥ వాయ్వమ్బరా
గ్న్యప్క్షితయస్త్రిలోకా బ్రహ్మాదయో యే వయముద్విజన్తః। వహామ యస్మై బలిమన్తకో ఽసౌ బిభేతి య
స్మాదరణం తతో నః॥ ౨౦ ॥ అవిస్మితం తం పరిపూర్ణకామం స్వేనైవ లాభేన సమం ప్రశాన్తమ్। వినోపసర్పత్యప
రం హి బాలిశః శ్వలాఙ్గులేనాతితితర్తి సిన్ధుమ్ ॥ ౨౧ ॥ యస్యోరుశృఙ్గే జగతీం స్వనావం మనుర్యథా ఽఽబధ్య

నాత్మనాం తదనన్యశరణత్వం వదన్తః స్తువన్తి॥ వాయ్వితి॥ వాయుశ్చామ్బరం చాగ్నిశ్చాపశ్చ క్షితిశ్చ తాః, తథా, త్రిలోకాః లోకత్రయాన్తర్గతాః, బ్రహ్మాదయః చతుర్ముఖప్రభృతయః, యే చ, తే సర్వే, వయం, ఉద్విజన్తః బిభ్యతః సన్తః, యస్మై పరమపురుషాయ - బలిం తచ్ఛాసనానురూపమారాధనం - వహామ ఉపాహరామ కుర్మః - అసౌ ప్రసిద్ధో ఽన్తకో మృత్యురపి - యస్మాద్బిభేతి - తస్మాత్పరమపురుషాత్ - దన్యః - కః - అరణం శరణం రక్షకో - ఽస్మాకమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ శరణ్యత్వోపయికగుణపూర్ణత్వాత్తస్యైవ శరణ్యత్వం - తదితరస్యాశరణ్యత్వం చ వదన్తః శరణం యయుః ॥ అవిస్మితమితి ॥ అవిస్మితం - స్వమహిమ్నః స్వాభావికత్వాద్విస్మయరహితం - పరిపూర్ణకామం అవాప్తసమస్తకామం - లభ్యత ఇతి లాభః స్వాభావికేనైవ లాభేన స్వానుభవానన్దేన - ఉపలక్షితం - సమం రాగాదిరహితం - ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ఏతే హి శరణ్యత్వోపయుక్తా గుణాః, ఏతేన సోపాధికమహిమ్నో ఽపరిపూర్ణసమస్తకామస్యోపాధికానన్దయుక్తస్య రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్యోర్మిషట్కపీడితస్య శరణాగతతుల్యత్వేనాశరణ్యత్వం సూచితం - న హి శృఙ్ఖలితస్తాదృశమన్యం శరణం వ్రజతి - ఏవం - మీశ్వరం - శరణ్యం - త్వాం - వినా, పరమన్యం - క్షుద్రం దేవం - యో బాలిశో ఽజ్ఞః స - న్నుపసర్పతి అనువర్తతే - సః - శ్వలాఙ్గూలేన ప్లవమానస్య శునః పుచ్ఛేన సాధనేన - సిన్ధుం - అతితితర్తి అతీవ తరితుమిచ్ఛతి - శ్వలాఙ్గూలేన సిన్ధుం తితీర్షురివ నేష్టం ప్రాప్నోతి - ప్రత్యుత నిహతో భవతీత్యర్థః ❁ ॥౨౧॥ ❁ యథా మనుచతుర్ముఖాదయః శరణ్యమాపద్భ్యస్త్రాతారం భక్తవత్సలం భగవన్తమాశ్రిత్యైవాపదో ఽత్యవర్తన్త తథా వయమపి తమేవాపన్నివృత్త్యై శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః ॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ యస్య మహామత్స్యస్య - ఉరుశృఙ్గే మహాశృఙ్గే - జగతీం పృథ్వీమేవ - స్వాం నావ - మాబధ్య బధ్వా - మనుః సత్యవ్రతాఖ్యో - దుర్గం సంకటం - తతార - అష్టమస్కన్ధే ఽయమితిహాసః స్ఫుటీభవిష్యతి - స ఏవ - వారిచరో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ - ఆశ్రితాన్ శరణం గతానస్మానపి, దురన్తాదపారాత్ - త్వాష్ట

స్యవృత్రస్య-భయా-న్నూనం-త్రాతా రక్షితా-భవిష్యతి.అత-స్త్వమేవశరణంవ్రజామ ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తథా,పురాజగదాదౌ-స్వాయంభువ్యస్మిన్నపి-సంయమామ్భసిప్రళయసమ్బన్ధినిజలే·కథంభూతే.ఉదీర్ణఃప్రచణ్డః-యో, వాతఃపవన-స్తేన-యే-ఊర్మయఃతరఙ్గా-స్తైస్తేషాం,రవైః-కరాళైర్భయంకరే.అరవిన్దనాభకమలా-త్పతితఃపతితప్రాయః,ఏకఃఅసహాయో-యేనభగవతాసాధనభూతేన - తస్మాద్భయా-త్తతార - సఏవ - నోఽస్మాకం-పారః - పారయతీతిపారఃపాలకో - ఽస్తు ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కించ-వయంభగవతాసృష్టాఃపాలితాశ్చ- సఇదానీమప్యస్మాన్నోపేక్షిష్యతేఽత స్తమేవశరణంవ్రజామ ఇత్యాహుః॥యఏక ఇతిత్రిభిః॥ఏకోఽద్వితీయః-స్వసమాభ్యధికకారణాన్తరానపేక్షో - నిజమాయయా-ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన-యఃపరమపురుషో-నోఽస్మాన్-ససర్జ-యేనభగవతాఽనుగృహీతాస్సన్తో , వయం-విశ్వంవ్యష్టివర్గం-సృజామ-యచ్ఛాబ్దానాం-తమేవేతితృతీయేనాన్వయఃయస్యచ-పురఃహృదయకుహరే-సమీహతఃఅన్తరాత్మతయానియమయతో-లిఙ్గం దివ్యవిగ్రహం,నపశ్యామః-తత్ర హేతుః-పృథగీశమానినః,యతఃపృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానినో,వయమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యశ్చ, సపత్నైశ్శత్రుభిః,భృశంనితరా-మభ్యర్ద్యమానాన్ పీడితాన్-నోఽస్మాన్ - పాతిఅరక్షత్ కథంభూతః - నిత్య ఏవసదా-అస్మా-నాత్మసాత్కృత్వాస్వకీయత్వేనమన్యమానోఽస్మద్రక్షణాయ - యుగేయుగేప్రతియుగం-స్వమాయయాస్వకీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-నతుకర్మణేతిభావః- తనుభిః-ఉపేన్ద్రపరశురామమత్స్యకూర్మవరాహరామకృష్ణాదితనుభి, ర్దేవాదిషు కృతావతారఃధృతావతారస్సన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తమేవభక్తవత్సలం - ఆత్మనామస్మాకం-దైవతం-ప్రధానంపురుషంకారణావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం విశ్వంకార్యావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం-అన్యంచిదచిద్విలక్షణం-పరముత్కృష్టం-అతఏవ-శరణ్యంశరణమర్హతీతిశరణ్య-స్తం-సర్వే -వయందేవాశ్శరణం వ్రజామ - రక్షకత్వేనాధ్యవస్యామః - ఏతావదేవాస్మత్కృత్యమితిభావః

తతార దుర్గమ్। సఏవనస్త్వాష్ట్రభయాద్దురన్తాత్త్రాతాశ్రితాన్వారిచరోఽపినూనమ్॥ ౨౨ ॥పురాస్వయంభూరపిసంయమామ్భస్యుదీర్ణవాతోర్మిరవైఃకరాళే। ఏకోఽరవిన్దాత్పతిత స్తతారతస్మాద్భయాద్యేనసనోఽస్తు పారః॥ ౨౩ ॥యఏకఈశోనిజమాయయానస్ససర్జ యేనానుసృజామవిశ్వమ్। ✽ వయంనయస్యాపిపురస్సమీహతఃపశ్యామలిఙ్గంపృథగీశమానినః॥ ౨౪ ॥యోనస్సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాన్దేవర్షితిర్యఙ్నృషునిత్యఏవ। కృతావతార స్తనుభిస్స్వమాయయాకృత్వాఽఽత్మసాత్పాతియుగేయుగేచ॥ ౨౫ ॥ తమేవ దేవావయమాత్మదైవతంపరంప్రధానంపురుషం✽విశ్వమన్యమ్। వ్రజామసర్వేశరణంశరణ్యంస్వానాం✽సనోధాస్యతిశంమహాత్మా॥ ౨౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతితేషాంమహారాజసురాణాముపతిష్ఠతామ్ ✽ । ప్రతీచ్యాందిశ్యభూదావిశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౨౭ ॥ ఆత్మతుల్యైష్షోడశభిర్వినాశ్రీవత్సకౌస్తుభౌ । పర్యుపాసితమున్నిద్రశరదమ్బురుహే-

తత్రశరణ్యకృత్యం ప్రకాశయన్తఃశరణాగత్యఙ్గమాత్మనాంమహావిశ్వాసం దర్శయన్తి ॥ స్వానామితి ॥ స్వీయత్వేనపరిగృహీతానాం-నోఽస్మాకం-శంసుఖం-శత్రునిరసనద్వారకం- నూనం-ధాస్యతి - సతుమహాత్మాకృతస్వభక్తరక్షాదీక్షః-ఏవం రక్షిష్యతీతివిశ్వాసఃప్రపత్త్యఙ్గభూతోదర్శితః - సనోఽస్తుపారఇత్యనేనగోప్తృత్వవరణం-ఆత్మదైవతంప్రధానంపురుషం-విశ్వంశరణంవ్రజామేత్యనేనచిదచిచ్ఛరీరత్వకథనాచ్ఛరీరస్యశరీరిశేషితైకస్వరూపత్వాదాత్మనఃపరమాత్మైకశేషత్వానుసంధానరూపాత్మనిక్షేపః - నపశ్యామలిఙ్గం-సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానానిత్యనేనచజ్ఞానశక్తిబలాద్యభావరూపమాత్మనాంకార్పణ్యమపిప్రదర్శితం-తంవినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశఇత్యనేనోపాయాన్తరనిష్ఠత్వాదిరూపప్రాతికూల్యవర్జనంప్రదర్శితం-కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకత్వకథనేనైవ,,చరాచరాణిభూతానిసర్వాణిభగవద్వపుః - అత స్తదానుకూల్యం మే,,ఇత్యుక్తరీత్యాభగవచ్ఛరీరభూతసర్వభూతానుకూల్యమప్యాత్మనాంప్రదర్శితం-నచసర్వభూతానుకూల్యస్యాభిప్రేతత్వేశత్రునిరసనప్రార్థనానుపపత్తిః-అస్యాః ప్రపత్తేర్మోక్షార్థత్వాభావాత్- తస్యాఏవహిసర్వభూతానుకూల్యరూపమఙ్గమపేక్షితం-అస్యాస్తుశత్రునిరసనార్థత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తభూతానుకూల్యసంకల్పమాత్రమేవాపేక్షితమిత్యుత్పశ్యన్తువిచక్షణాః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవంసురైఃప్రపద్యమానోభగవానావిరభూదిత్యాహమునిః॥ఇతీతి॥ హేమహారాజ-ఇతీత్థం-సురాణా - ముపతిష్ఠతాంప్రపదనపూర్వకం స్తువతాంసతాం-శఙ్ఖచక్రగదాధరోభగవాన్ - ప్రతీచ్యాం ప్రత్యగాత్మసంబన్ధిన్యాం-దిశిహృదయే,,హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠితః,,ఇతిశ్రుతేః- ప్రథమంహృద్యావిరభూత్-తతఃపురతఆవిరభూదిత్యర్థః-యద్వాప్రతీచ్యాంపశ్చిమాయాం దిశ్యగ్రతః దేవానాంపృష్ఠతఇతియావత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తంఆవిర్భూతంభగవన్తం- శ్రీవత్సకౌస్తుభౌవినాఆత్మనాసహతుల్యైః శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరిత్యర్థః తయోః ప్రధానపురుషతత్త్వాభిమానిత్వాజ్జీవేనాధార్యత్వాదితిభావః॥షోడశభిస్సునన్దాదిభిః-పర్యుపాసితం-యద్వాభగవానావిరభూచ్ఛఙ్ఖచక్రగదాధర-స్తమావిర్భూతం

ప్రతీచ్యాందిశిపృష్ఠతః, శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైః, రాత్మతుల్యైః, షోడశభిః, పర్యుపాసిత-మిత్యన్వయః, ఉన్నిద్రేవికసితే, శరదమ్బురుహే ఇవ-ఈక్షణే నేత్రే-యస్యతం దృష్ట్వా-ఈక్షణేనయ ఆహ్లాదః-తేనవిక్లబాః ఈషత్పరవశాః-సర్వేదేవా-అవనౌభూమౌ-దణ్డవత్పతితాః ప్రణేముః- హే రాజన్-శనైః, రుత్థాయ-తుష్టువుః * ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ * స్తుతిమేవాహ। నమస్తఇత్యాదినా॥ తావత్సర్వస్యస్రష్టారమాయుఃప్రదంత్రాతారం ప్రణతరక్షౌవిలమ్బాసహిష్ణుంనామమాత్రస్మరణనిరస్తమహాభయం స్వర్గాపవర్గాదిప్రదం వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం నమస్కుర్వన్తః స్తువన్తి॥ నమస్తఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యజ్ఞః-వీర్యం సృష్టిహేతుస్సామర్థ్యం యస్య„యజ్ఞాద్భవతిపర్జన్య ,, ఇత్యుక్తప్రకారేణయజ్ఞముఖేనప్రజాఃసృజత ఇత్యర్థః-యద్వా-వీర్యశబ్దోఽర్శఆద్యజన్తః, యజ్ఞో వీర్యవాన్ యస్మాత్, యదారాధనరూపత్వేయజ్ఞస్య సారవత్తా అనన్తస్థిరఫలసాధనతాభవతీత్యర్థః-అన్యథా అల్పాఽస్థిరఫలసాధనతేతిభావః - వయసేస్వారాధనభూతయజ్ఞాద్యనుష్ఠానోపయుక్తాయుఃప్రదాయ-ఊతయేయజ్ఞాదిఫలదానేనానిష్టనివారణేనచరక్షాకరాయ-ఆత్తచక్రాయప్రణతరక్షణవిలమ్బాసహనేనసదాధృతసుదర్శనాయ - పురుహూతయేస్మరణమాత్రనిరస్తమహాభయోదారనామ్నే - నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా * ॥ ౩౦ ॥ * తిసృణాంస్వర్గాపవర్గనరకాణాం-మీశితుర్నిర్వాహకస్యదాతు-స్తేతవ-పరమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణముత్కృష్టం-పదంస్వరూపం-విసర్గస్యార్వాచీనః సృష్టేఃపాశ్చాత్యః-కార్యభూతః-త్వత్సృష్టస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తి-ర్మాదృశఃపుమాన్- హేధాతః-వేదితుంజ్ఞాతుం-నార్హతి * ॥ ౩౧ ॥ * అథపురుహూతయఇత్యనేనాభిప్రేతైర్భగవదసాధారణైర్నామభిస్తం - సంబోధయన్తో-నార్వాచీనోఽర్హతివేదితుమిత్యుక్తదుర్జ్ఞేయత్వనిమిత్తానాశ్రయణీయత్వశఙ్కాం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వకథనేననిరాకుర్వన్తో యజ్ఞవీర్యాయేత్యనేనోక్తజగద్వ్యాపారస్య మృత్కులాలాదివ్యాపారవైజాత్యంలీలారూపతాంచాభిదధతఃకారణాన్తరానపేక్షసృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణయోగిత్వంచవదన్తస్తువన్తి ॥ ఓంనమఇత్యాదినా - పాసిహరసిచేత్యన్తేనగద్యేన॥ ఓమిత్యసాధారణంభగవతోబ్రహ్మణోనామ„ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధఃస్మృత,, ఇతిభగవద్గీతేః-తథాభగవన్నారాయణాదయశ్శబ్దాఅపి-భగవన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణ-నారాయణ-నారంజీవసమూహః-స్తేషా-మయనం-ప్రాప్యఃప్రాపకఆధారశ్చ-తస్యసంబోధనం-నారాయణశబ్దశ్చయోగరూఢిభ్యాం విష్ణ్వసాధారణః-నచకేవలయోగేనరుద్రాదిపరత్వమపిశఙ్కితుం యుక్తం-రూఢ్యభావేన„పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ ,, ఇతి-ణత్వాభావప్రసఙ్గాత్ - నచవిష్ణుపరత్వాఙ్గీకారేణసంజ్ఞాపరత్వాభావాత్త్వన్మతేపిణత్వమితివాచ్యం - భృశోస్సంజ్ఞాయామితిసూత్రభాష్యే„యదేతత్సంజ్ఞయావిధీయతే-తత్రనసంజ్ఞాయామభిధేయాయామిత్యర్థః-కింతర్హి-తత్తత్కార్యవిశిష్టేనచేత్సంజ్ఞాగమ్యతఇత్యర్థ,, ఇత్యుక్తం-అతఏవహి - రఘునాథరామానుజాదిశబ్దేషునణత్వం - నహితత్రకృతణత్వేనసంజ్ఞావగతిః-కింతర్హ్యకృతణత్వేన„కించానాదివినియుక్తసంజ్ఞాస్థలేతుయథావినియుక్తానామేవసాధుత్వ,, మితిరఘునాథాదౌణత్వాభావః - అధ్వపరిమాణసంజ్ఞాభూతగవ్యూతిశబ్దేచనవలోపః-అన్యథాసంజ్ఞాత్వభఙ్గాపత్తేరిత్యన్యత్రవిస్తరః-వాసుదేవసర్వభూతాధార-ఆదిపురుషజగత్కారణపురుష - మహాపురుషపురుషోత్తమ-మహానుభావఅచిన్త్యప్రభావ, పరమమఙ్గళస్వయంమఙ్గళరూప- పరమకల్యాణఅన్యేషాంమఙ్గళావహ-పరమకారుణికస్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణో- కేవలజగదాధారఇతరానపేక్షజగదాధార - స్వసమానరహితలోకనాథ - సర్వేషాంబ్రహ్మాదీనామపీశ్వరనియన్తః-లక్ష్మీనాథశ్రియఃపతే - పరమహంసాః-జ్ఞానినః, పరివ్రాజకాఃసంన్యాసధర్మనిష్ఠాః-జ్ఞానయోగకర్మయోగనిష్ఠాఇత్యర్థః-తైః, పరమేణఉత్కృష్టేన-ఆత్మసమాధియోగేనపరమాత్మవిషయకధ్యానయోగేన, పరిభావితసందీపిత, అతఏవ, పరిస్ఫుటఃప్రత్యక్షతాపన్నో, యః, పారమహంస్యధర్మోభగవద్భక్తియోగరూపోధర్మః, తేన-ఉద్ఘాటితంనిర్మూలితం-తమఃకవాటం , తమఃఅనాద్యవిద్యాత్మకమజ్ఞానం-తదేవకవాటంపరమాత్మదర్శనవిరోధి-యస్య, త, ద్వారం.

క్షణమ్॥ ౨౮ ॥ దృష్ట్వాతమవనౌసర్వ-ఈక్షణాహ్లాదవిక్లబాః । దణ్డవత్పతితారాజఞ్ఛనైరుత్థాయతుష్టువుః॥ ౨౯॥
దేవాఊచుః॥ నమస్తేయజ్ఞవీర్యాయవయసే * ఊతయేనమః। నమస్తఆత్తచక్రాయనమస్తేపురుహూతయే॥ ౩౦॥
యత్తేగతీనాంతిసృణామీశితుఃపరమంపదమ్। నార్వాచీనోవిసర్గస్యధాతర్వేదితుమర్హతి॥ ౩౧ ॥ ౪ ॥ ఓంనమ
స్తే * అస్తుభగవన్నారాయణవాసుదేవాదిపురుషమహాపురుషమహానుభావపరమమఙ్గళపరమకల్యాణపరమకా
రుణికకేవలజగదాధారలోకైకనాథసర్వేశ్వరలక్ష్మీనాథపరమహంసపరివ్రాజకైఃపరమేణాత్మసమాధి
యోగేనపరిభావితపరిస్ఫుటపారమహంస్యధర్మేణోద్ఘాటితతమఃకవాటద్వారేచిత్తేఽపావృతఆత్మలోకే
స్వయముత్థనిజసుఖానుభవోభవాన్దురవబోధఎవతవవిహారయోగోయదశరణమిదంజగదనపేక్షితాస్మత్స

పరమాత్మదర్శనసాధనం-చిత్తం - యస్మిన్ - తస్మిన్నాత్మలోకే, ఆత్మైవలోకః లోకనీయ ఇతిలోకః-పరమాత్మా పృథక్సిద్ధత్వేనజీవస్యాపిలోకనీయత్వాత్ - తస్మిన్నాత్మలోకే-అపావృతః ఆవరణరహితః-ఉపలబ్ధ ఇత్యర్థః-కథమపావృతః - స్వయముత్థః స్వయమాత్మనైవోత్థః నిత్యోదితోయో నిజసుఖానుభవః నిజానన్దరూపో - ఽనుభవో జ్ఞానం-తద్రూపః నిత్యనిరుపాధికావిర్భూతాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దానుభవరూపత్వేనాపావృత ఇత్యర్థః ॥ ఏవంభూతోఽసి భవాన్-ఏవంభూతస్య తవ, విహారయోగః లీలారూపో యోగః-జగద్వ్యాపారరూపో యోగః జగతస్తత్సంకల్పమాత్రనిష్పాద్యత్వజ్ఞాపనాయసమాధిరూపసంకల్పపర్యాయయోగపదంప్రయుక్తం, జగద్వ్యాపారస్యాకర్మాయత్తకేవలలీలారూపత్వఖ్యాపనాయవిహారపదం-స్వషవిహారయోగో - దురవబోధ ఇవ లోకదృష్టమృత్కులాలాదివ్యాపారజాతీయత్వేనబోద్ధుమశక్య ఇవ- వర్తతే-ఇవశబ్దేనసర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేస్తవోపపన్న ఏవేతిసూచ్యతే-దురవబోధత్వమేవవిశదయన్తి॥ యస్త్వం - ఇదంవిశ్వ,మశరణంఅనపేక్షితస్వవ్యతిరిక్తాశ్రయం-సృజసి కులాలాదయస్తు ఘటాదీన్ సృజన్తస్తుభూతలాదిరూపః కశ్చిదాధారోఽపేక్షిత ఇతిభావః-త్వంతు-స్వస్మిన్నేవాధారభూతే సృజసీతిభావః- కించ-స్రష్టా త్వం - అనపేక్షితాస్మత్సమవాయసహాయః అస్మదాదిసహకారిసముదాయనిరపేక్షః-కులాలాదిస్తు సహకారిసమవాయసాపేక్ష ఇతిభావః - కించాగుణః గుణత్రయరహితః-కులాలాదిస్తుసత్త్వాదిగుణయుక్త ఇతిభావః॥ నను-విశిష్టస్యకారణత్వాఙ్గీకారాత్కథంకులాలాదివైలక్షణ్యాపాదకమగుణత్వముచ్యత ఇతిచేన్న, విశిష్టస్యోపాదానత్వాభ్యుపగమేఽపి ప్రకృతిపురుషాభ్యాముత్కృష్టస్యవిశేష్యస్యబ్రహ్మణోనిమిత్తత్వాభ్యుపగమాద్విశేష్యాంశే చ సత్త్వాదిగుణత్రయాభావాన్నైర్గుణ్యం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదనమేవ-ఏవంకులాలాదినిమిత్తకారణవైలక్షణ్యముక్తం. అథమృదాద్యుపాదానవైలక్షణ్యమాహుః ॥ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమితి॥ తదాత్మానం స్వయమకురుతే,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః-ఆత్మనేత్యనేనస్వయంశబ్దార్థ ఉక్తః - సగుణమిత్యనేనాత్మానమిత్యస్యార్థః గుణశబ్దశ్చాత్రాపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ - తథాచాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతచిదచిద్విశిష్టమాత్మానం-స్వేనైవ - సృజసి-పాసిరక్షసి-హరసిచసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమాత్మానమేవస్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థవిశ్వాకారేణపరిణమయసీత్యర్థః ॥నిర్వికారశ్రుతివిరోధపరిహారా

మవాయసహాయ ❋ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమగుణస్స్వయంసృజసిపాసిహరసి ॥ ౩౨ ॥ అథతత్రభ

యాత్మానంవిశన్తి ॥ అవిక్రియమాణేనేతి । వికారాణాంవిశేషణభూతచిదచిద్గతత్వాదవిక్రియమాణేనైవాత్మనాసృజసీత్యర్థః-మృత్పిణ్డాదికంతుస్వభిన్నేనకులాలాదినాఘటాదిరూపేణసృజ్యత ఇతితతోఽస్యవైలక్షణ్యసిద్ధిః-ఆత్మనైవాత్మానంసృజసీత్యనేనవిశిష్టత్వవిశేష్యత్వాకారాభ్యాముపాదానత్వంనిమిత్తత్వంచైకస్యైవోక్తంభవతి - అవిక్రియమాణ ఇతిసప్తమ్యన్తపాఠే స్వస్మిన్విశేష్యభూతే అవిక్రియమాణే స్వరూపస్వభావాభ్యాం అవి-క్రియమాణే సత్యేవ విశిష్టమాత్మానం స్వేనైవసృజసీత్యర్థః-నన్వేకస్యైవపదార్థస్యనిమిత్తత్వముపాదానత్వం చపరస్పరవిరుద్ధమితిచేన్న - ఏకస్యోభయవిధకారణత్వప్రతీతేః వకైరపి క్వచిత్క్వచిదేకస్మిన్నేవతదుభయవిధకారణత్వాభ్యుపగమాత్ - యథాస్వజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నాదికం శాస్త్రాభ్యాసాదిభిః స్వయమేవకరోతి జీవ- స్తేనతత్రకర్తృత్వాన్నిమిత్తకారణంభవతి-తథాపిచ, స్వయమేవసమవాయికారణంభవతి స్వజ్ఞానాదీన్ప్రతి-కార్యంయత్రసమవైతితత్సమవాయికారణమితిసమవాయికారణలక్షణస్యస్ఫుటోపలమ్భాత్, కించేశ్వరోఽపిసర్వవ్యాప్తస్య స్వస్యసర్వైరపిపరమాణ్వాదిభిస్సంయోగంస్వయమేవసృజతిసర్వకార్యహేతుత్వాత్-తథాచతత్రకర్తృత్వేననిమిత్తకారణంభవతి-సమవాయికారణత్వమపితత్ప్రతీతస్యదృశ్యతే-పరమాణ్వాదిసంయోగస్యేశ్వరసంయోగాపేక్షత్వాత్, తేనయథాకర్తృత్వంసమవాయికారణత్వం చేశ్వరనిష్ఠమేవభవన్మతేభవతి-తథాఽస్మత్సిద్ధాన్తేనిమిత్తత్వముపాదానత్వంచైకవస్తునిష్ఠమితి-నన్వేవమపినవిశిష్టస్యోపాదానత్వంక్వాపిదృష్టమితిచేన్న, ఊర్ణనాభిప్రభృతీనామేవదృష్టాన్తత్వాత్-నహ్యూర్ణనాభేర్దేహస్యైవావస్థాప్రాప్తిః నాపికేవలాత్మని, అపితుదేహవిశిష్టాత్మనీతిలోకోఽపలమ్భః. శ్రుతిశ్చ « యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చే » త్యూర్ణనాభిందృష్టాన్తత్వేనదర్శయతి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ నను సత్యమీశ్వరస్స్రష్ట్రాదికర్తేత్యుక్తం - సకింకర్మనిష్ఠచేతనోయథాకుశలాకుశలమిశ్రకర్మాణికృత్వాతత్ఫలానిసుఖదుఃఖమోహాత్మకానిభుఙ్క్తే - తథాస్రష్ట్రాదికర్మాణిగుణత్రయప్రయుక్తానికృత్వాతత్ఫలానిభుఙ్క్తే - కింవా జ్ఞాననిష్ఠచేతనవదుదాసీన ఏవాస్తే-నాద్యః - భోక్తృత్వేనసంసారిత్వాపాతాత్ - నద్వితీయః- ఉదాసీనస్యకర్తృత్వానుపపత్తేః. అథోదాసీనత్వంకర్తృత్వంచోచ్యత ఇతిచేన్న ॥ పరస్పరవిరుద్ధత్వాదనయోరిత్యాశఙ్కతే ॥ అథతత్రేత్యాదినా-ఉదాస్తఇత్యన్తేనగద్యేన। అథనను-తత్రజగత్స్రష్ట్రాదికర్తృత్వేసతి - హేభగవన్- కింశబ్ద ఆక్షేపద్యోతకః-ఆహోస్విచ్ఛబ్దశ్చ-ప్ర

శ్చస్వాహపరమపివాక్యద్వయమాక్షేపగర్భం-కిం-భవాన్ -దేవదత్తవత్కర్మనిష్ఠసంసారిజీవవత్-ఇహగుణవిసర్గే।త్రిగుణకార్యరూపేప్రపఞ్చే-పతితః-స్వాతన్త్ర్యేణకర్తృత్వేన హేతునా- స్వేనకృతాని-కుశలాకుశలానిసాత్త్వికరాజసాదీనికర్మాణి-తేషాం-ఫలం-ఉపాదదాతిస్వీకరోతి-భుఙ్క్తఇతియావత్ - ఆహోస్విత్కిం వా-ఆత్మారామఇవఆత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠఇవ- ఉపశమస్వభావఃనివృత్తాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారః-అతఏవ -సమఞ్జసదర్శనః ఆచాధితతత్తద్వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానఉదాస్తఇతి-పరిహారప్రతిజానీతే- ఇతిహవావనవిదామఇతి॥ ఇతీత్థం-ఇహత్వయీశ్వరే-నవిదామఃనజానీమః-కర్మనిష్ఠచేతనతుల్యతాంజ్ఞాననిష్ఠచేతనతుల్యతాంచనవిదామఇత్యర్థః కింతూదాసీతృత్వంకర్తృత్వంచోభయమపిత్వయివిదామఇతిభావః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ననుపరస్పరవిరుద్ధముభయమేకస్మిన్ కథముపపద్యత ఇత్యత్రాహుః॥ నహివిరోధఇతి॥ నహివిరోధః- అపితూ- భయంభవతిసంభవతి- కర్మభావనయాబ్రహ్మభావనయాచాన్వితానాం సర్వేషాం చేతనానామన్తరాత్మభూతేతద్విలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తిమతిత్వయిసర్వమవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః - అవిరోధాపాదకగుణజాతేన తంవిశింషన్తోవాదివిప్రతిపత్త్యవిషయతాంచవదన్తో ఽ విరోధముపపాదయన్తి । భగవతీత్యాదినా । భగవతీత్యాదిభిస్సప్తమ్యన్తైః పదైః కర్మబ్రహ్మోభయభావనాన్వితచేతనేభ్యో వైలక్షణ్యముచ్యతే - భగవతిపూర్ణషాడ్గుణ్యే-అపరిగణితాఅసంఖ్యాతా -గుణానాంకల్యాణగుణానాంగణా - యస్య - ఈశ్వరేభావనాద్వయాన్వితచేతనానామన్తరాత్మనిఅనవగాహ్యంకర్మాదిభావనాన్వితచేతనసజాతీయత్వేనదుర్బోధంమాహాత్మ్యం-యస్య- అర్వాచీనాఃఇదానీన్తనాః-వికల్పస్సంశయః-తన్మూలకోవితర్కః-ఏవంవాఏవం వేతివితర్కః-తత్ర-యో - విచారఃకింయుక్తమితివిచారః - తదన్యతరపక్షసాధకా-యే-ప్రమాణాభాసాఃప్రమాణవదాభాసమానా- స్తన్మూలకం - యచ్ఛాధితతర్కాత్మకంశాస్త్రం-తదభ్యాసేన-కలిలందూషిత-మన్తఃకరణం-తేనాధికరోతీత్యధికరణః-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః. ప్రారభమాణఃఉత్పన్నఇతియావత్ -స-దురవగ్రహోదురాగ్రహో-యేషాం-తేషాంవాదినాం-వివాదానవసరేవివాదావిషయభూతే-ఉపరతానిరస్తాః-సమస్తాః-

వాన్కిందేవదత్తవదిహగుణవిసర్గపతితఃపారతన్త్ర్యేణస్వకృతకుశలాకుశలఫలముపాదదాతి - ఆహోస్విదాత్మారామ ఉపశమశీలస్సమఞ్జసదర్శనఉదాస్తఇతిహవావనవిదామః ॥ ౩౩ ॥ నహివిరోధఉభయంభవతిభగవత్యపరిగణితగుణగణఈశ్వరే ఽ నవగాహ్యమాహాత్మ్యే ఽ ర్వాచీనవికల్పవితర్కవిచారప్రమాణాభాసకుతర్కశాస్త్రకలిలాన్తఃకరణాధికరణదురవగ్రహవాదినాంవివాదానవసరఉపరతసమస్తమాయామయేకేవలఏవాత్మమాయామన్తర్ధాయకోన్వర్థోదుర్ఘటఇవభవతి - స్వరూపద్వయాభావాత్సమవిషమమతీనాంమతమ

మాయామయ్యాః ప్రాకృతదోషాః యస్మిన్ప్రళయదశాయాముపసంహృతకార్యవర్గే-అతఏవ-కేవలే ఏకరూపే-మాయాం-ప్రకృతి-స్వయమన్తర్ధాయతిరోభూయస్థితేకోన్వర్థో - దుర్ఘట ఇవభవతి - కర్తృత్వకారయితృత్వసాక్షిత్వానుమన్తృత్వఫలిత్వఫలప్రదత్వోదాసీతృత్వాదిరూపః కో ఽ ప్యర్థోనదుర్ఘటఇత్యర్థః - కుతః - స్వరూపద్వయాభావాత్ - స్వరూపే - ద్వయస్య విరుద్ధాకారద్వయస్యా - భావాత్ - కర్తృత్వోదాసితృత్వయోః పరమాత్మస్వరూపేవిరోధాభావాదిత్యర్థః - అయం భావః - తావజ్జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారేషు స్వాతన్త్ర్యరూపం కర్తృత్వం - ప్రయోజ్యకర్తుర్జీవస్య కారయితృత్వాత్ప్రేరకత్వరూపం ప్రయోజకకర్తృత్వం చేశ్వరస్యోపపన్నం , నచకర్తృత్వసమనియతభోక్తృత్వాపత్తిః, తాదృశకర్తృత్వస్య కర్మాయత్తత్వా , ప్రశాసిత్రన్తరాభావాచ్చ, సర్వస్య శాసితురీశ్వరస్యేశ్వరాన్తరాభావేనానిష్టకర్తురభావాత్ - నచస్వానిష్టాపాదకంకర్మస్వయమేవకరోతీతివక్తుంయుక్తం-ఉద్భ్రాన్తత్వాపాతాత్ -తథాలోకేయథాసర్వాఙ్కురాణాంసాధారణకారణంసలిలం, విశేషకారణంబీజం-దృష్ట, మేవంసర్వేష్వపికార్యేషుసమానత్వాదుదాసీనః ,నన్వౌదాసీతృత్వంనామనసాధారణకారణత్వం , అపితుకర్తృత్వాకర్తృత్వోభయపరిహారేణావస్థాతృత్వ - మితిచేన్న , జగద్విషయకౌదాసీతృత్వానభ్యుపగమాత్ , తత్రకర్తృత్వమేవహిసాక్షాదభ్యుపగతమస్మాభిః , తర్హి యద్విషయకముదాసీతృత్వమీశ్వరే ఽ భ్యుపగతమితిచే , దుచ్యతే-సాక్షాత్సుఖదుఃఖాదిసాధనభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మస్వకర్తృత్వేనతత్కర్తృత్వపరిహారాత్తేష్వేవకర్మసుప్రాచీనవాసనానుసారేణజీవప్రేరకత్వేనాకర్తృత్వపరిహారాచ్చ తద్విషయకముదాసీతృత్వమితి , ఏవంసర్వావస్థాయాంసర్వస్యద్రష్టృత్వాత్సాక్షీ-కర్మసుప్రవృత్తస్యజీవస్యోత్తరోత్తరప్రవర్తకత్వాదనుమన్తా - సర్వస్వామిత్వేనసమాశ్రితసంరక్షణరూపఫలస్యాపిస్వఫలత్వాత్ఫలీ “ ఫలమతఉపపత్తే ”రితిన్యాయేనఫలప్రదఇతి-జీవస్తుక్లేశకర్మాదిహేయాకరత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మాయామోహితత్వాదవిద్యయాతిరోహితస్వభావత్వాచ్చకుశలాకుశలఫలముపాదత్తఇతి ॥ నను , వివాదానవసరశ్చేదహమీశ్వర , స్తర్హి కథంవివాదానాముదయస్తత్రాహుః ॥ సమేతి ॥ సమా-విషమాచ , మతి-ర్యేషాం తేషాం-మతమభిప్రాయ- మనుసరన్

వాదివిప్రతిపత్తీరప్రతిషిధ్యతూష్ణీంభవసీత్యర్థః , అప్రతిషేధే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి॥ యథా-సర్పాదిధియాంసర్పాదిభ్రాన్తిమతాం , మతం రజ్జుఖణ్డో , ఽనుసరతి-నప్రతిషేధతే-ఏవం , త్వంచాపి-నానావిధవాదివిప్రతిపత్తిసాక్షీతూష్ణీమాస్స ఇత్యర్థః ✽ ॥౩౪॥ ✽ ఏవంజగత్సృష్ట్యాదిరూపనిమిత్తకారణత్వేజీవవత్సంసారిత్వాదిశఙ్కా పరిహృతా - అథోపాదానకారణత్వేస్వరూపవికారాశ్రయత్వశఙ్కాం పరిహరన్తి ॥ సఏవేతి ॥ యోఽయంనిమిత్తకారణభూత , స్స ఏవ త్వం , సకలజగదుపాదానకారణభూతోఽపి , సర్వవస్తుషు దేవాదిపదార్థేషు , స్థితోఽపి-వస్తుస్వరూపః నిర్వికారస్వరూపః ॥ యథోక్తం “యత్తుకాలాన్తరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముపైతివై ।పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తునృపతచ్చకిం,, ఇతి-కుతః-సర్వప్రత్యగాత్మత్వాత్ , సర్వేప్రత్యగాత్మానశ్శరీరంయస్య , తస్యభావస్తత్త్వం , తస్మాత్ - అచేతనవిశిష్టసర్వజీవశరీరకత్వాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతత్వాద్వికారాణాంనస్వరూపేప్రసఙ్గ ఇతిభావః॥ అతఏవ-సర్వగుణాభాసః , సర్వైశ్చిదచిత్కాలాదిభిరపృథక్సిద్ధవిశేషణై , రవభాసతఇతిసర్వగుణావభాసః , సాక్షాదవస్థాశ్రయచేతనాచేతనవిశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇతిభావః , సమస్తపాఠే-గుణైస్సత్త్వాదిభి , రవభాసన్త ఇతిగుణావభాసాః గుణకార్యదేహేన్ద్రియాదయః , తై ,రుపలక్షితః తద్విశిష్టత్వేనోపలక్షితఇత్యర్థః , అత-స్త్వమేకఏవ , పర్యవశేషితః , ఏకఏవసమాభ్యధికరహితః పర్యవశేషితః , ఏవంవిధోనాన్యఇతినిర్ణీతఇతిభావః ✽ ॥౩౫॥ ✽ యతఏవభవాననితరసాధారణోదారమహాతిశయోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యోనిత్యానిరుపాధికాపరిచ్ఛిన్ననిజానన్దానుభవరూపోజగత్సృష్టిస్థితిసంహృతిలీలసార్వజ్ఞసత్యసఙ్కల్పత్వాద్యపరిమితగుణసాగరోఽనితరసాధారణవివిధవిచిత్రశక్తిరశేషచిదచిచ్ఛరీరకస్సర్వేశ్వరస్సర్వసమోఽతఏవ , త్వచ్చరణారవిన్దమధురసాస్వాదనశీలాస్త్వామవిస్మరన్తోఽనన్తస్థిరఫలరూపముక్తింప్రాప్నువన్తీత్యాహుః - అథేత్యాదినాపర్యావర్తతఇత్యన్తేన ॥

నుసరసి-యథారజ్జుఖణ్డస్సర్పాదిధియామ్ ॥ ౩౪ ॥ సఏవహిపునస్సర్వవస్తుషువస్తుస్వరూపస్సర్వేశ్వరస్సకలజగత్కారణకారణభూతస్సర్వప్రత్యగాత్మత్వా ✽ త్సర్వగుణావభాసఉపలక్షితఏకఏవపర్యవశేషితః ॥ ౩౫ ॥ అథహవావ - తవమహిమామృతరససముద్రవిప్రుషాసకృల్లీఢయాస్వమనసినిష్యన్దమానానిరన్తరసుఖేనవిస్మారితదృష్టశ్రుతవిషయసుఖలేశాభాసాఃపరమభాగవతా ఏకాన్తినోభగవతిసర్వభూతప్రియసుహృదిసర్వాత్మనినితరాంనిర్వృతమనసః - కథముహవా ఏతేమధుమథనపునస్స్వార్థకుశలాహ్యాత్మప్రియసుహృదస్సాధవస్త్వచ్చరణామ్బుజానుసేవాంవిసృజన్తి - నయత్రపునరయంసంసారఃపర్యావర్తతే॥ ౩౬ ॥ త్రిభువనాత్మభవనత్రివిక్రమత్రినయనత్రిలోకమనోహరానుభావ - తవైవవిభూతయోదితిజదనుజమనుజాదయశ్చాపి - తేషామనుపక్రమసమయోఽయమితిస్వాత్మమాయయాసురనరమృగమిశ్రితజలచరాకృతిభిర్యథాపరాధందణ్డందణ్డధరదధర్థ

అథహవావననుభగవన్ - అతఏవహీతివాఽర్థః- హేమధుమథన,పరమభాగవతా ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః త్వచ్చరణామ్బుజసేవాం కథముహవా-విసృజన్తి - త్యజన్తి యతః-హియస్మాత్ - తే-స్వార్థకుశలాః పురుషార్థనిష్కర్షకుశలాః-అతః-కథంభూతాః - ఆత్మాత్వమేవ , ప్రియ-స్సుహృచ్చ , యేషాం-సాధవః-సాధ్నువన్తిపరేషామిష్టమితిసాధవః-రాగాదిరహితాః ,తత్ర హేతుః - తవ-మహిమైవ - అమృతరససముద్ర, స్తస్య,విప్రుషా-బిన్దుమాత్రేణకథంభూతయాసకృదవలీఢయాఆస్వాదితయా-స్వమనసి , నిష్యన్దమానమతిశయేనస్రవత్,నిరన్తరంసన్తతం,సుఖం, తేన విస్మారితాః -దృష్టాఃఐహికాః , శ్రుతాశ్చాముష్మికాశ్చ- విషయాస్సుఖలేశాభాసా-యేషాం తే-సర్వభూతానాం - ప్రియే సుహృదిచ-సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి ,త్వయి-నిర్వృతంసుఖితం -మనో-యేషాం తే-చరణామ్బుజసేవాంవిశింషన్తి - యత్రత్వచ్చరణామ్బుజసేవాయాం -ముక్తిపర్యన్తాయాంసత్యాం-పున-రయం-సంసారో-నపర్యావర్తతేనపరివృత్తింప్రాప్నోతి-నివర్తతఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఏవమభిష్టూయాథప్రస్తుతంవిజ్ఞాపయన్తి ॥ త్రిభువనేత్యాదినా ॥ హేత్రిభువనాత్మభవన,త్రిభువనస్యాత్మా అన్తః - ప్రవిశ్యనియన్తా భవనమాశ్రయశ్చ -తస్య సంబోధనం - ఏవమగ్రేఽపి -త్రయోవిక్రమాయస్య - సర్వాన్తరాత్మనస్తవాఽవిదితమన్తరం నాస్తి-త్రివిక్రమస్యతవాసాధ్యమపినాస్తీతిభావః- హేత్రినయన-త్రయశ్చన్ద్రసూర్యాగ్నయోనయనానియస్య-బాహ్యమప్యవిదితం నాస్తీతిభావః - త్రయాణాం లోకానాం - మనోహరోఽనుభావో యస్య - అస్మదభిలషితమపిత్వత్కర్తవ్యమేవేతి భావః - ఏవం సంబోధ్య విజ్ఞాపయన్తి ॥ యద్యపి-దితిజా - దనుజాశ్చ - తవైవ - విభూతయోఽత - స్తేషాం - వధోపాయచిన్తనమనుచితం - తథాపి - తేషా - మనుపక్రమోఽయమితిఅభ్యుదయః కాలోఽయంనభవతీతి-మత్వా - పూర్వం - యథాస్వాత్మమాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేనైవ - ఉపాత్తాభిః - సురాదిసంమిశ్ర

---

౩౫ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షితః

త్తైః. జలచరాకృతిభిః - స్సురాద్యవతారైర్మత్స్యకూర్మాద్యవతారైః శ్చేత్యర్థః, తత్ర సురాకృతిషూపేన్ద్రావతారః. నరాకృతీ రామకృష్ణాదిః, మృగాకృతిర్వరాహాదిః - యథాపరాధమపరాధానుసారేణ - దణ్డం విరోధిసిరసనరూపం - దధర్థ - కృతవానసి, ఏవం, హే భగవన్ - ఏనం, త్వాష్ట్రం వృత్రమపి, జహి, యద్యుపమన్యసే హన్తుం యదీచ్ఛసి * ॥ ౩౭ ॥ * ఏవం ప్రస్తుతం విజ్ఞాప్యస్వానుగ్రాహకం తద్వాక్యం శ్రోతుకామాస్తం ప్రార్థయన్తే ॥ అస్మాకమితి ॥ హే తతరత్తుక, పితామహేత్యర్థః - తావకానాం త్వదీయానాం - తత్ర హేతుః, స్వలిఙ్గవివరణేన ఆత్మీయవిగ్రహప్రకాశనేన, ఆత్మసాత్కృతానాం ఆత్మీయత్వేన పరిగృహీతానాం, తవ, చరణయుగళధ్యానేనైవ - అనుబద్ధం వశీకృతం, హృదయం, తదేవ, నిగళో - యేషాం, తేషాం, నః, అనుకమ్పా అస్మద్విషయా కృపా - తయా, అనురఞ్జితం సానురాగం చ, తత్, విశదం, రుచిరం చ - స్మితం, తత్సహితేనావలోకనేన, తథా - అనుకమ్పయైవ, విగళితో - మధురో, ముఖరసః ప్రియవాక్ - సైవామృతకలా - తయా చ - అన్తస్తాపం - శమయితుమర్హసి * ॥ ౩౮ ॥ * అపారమహిమశాలిన స్తవాస్మాభిర్విజ్ఞాప్యమేతత్కియదిత్యాహుః ॥ అథేత్యాదినా హైరణ్యరేతస ఇత్యన్తేన ॥ అథ నను, హే భగవన్, అస్మాభిః - ర్విజ్ఞాపనీయ - స్తవ, కియాన్ - అర్థః ప్రయోజనం స్యాత్ - తత్ర దృష్టాన్తః - విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హైరణ్యరేతస ఇతి, విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివాగ్నేః కార్యభూతైః - ర్హైరణ్యరేతసః కారణభూతస్యాగ్నేరివ, త్వత్కార్యభూతైరస్మాభిః - విజ్ఞాపనీయః, కారణభూతస్య - తవ, కియానర్థ ఇత్యర్థః - కార్యకారణభావమాత్రపరోఽయం దృష్టాన్తః - ఉభయోరప్యచేతనత్వే విజ్ఞప్తితదవధృత్యోరసమ్భవాత్, యద్వా, అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాదిభిః క్రియమాణః ప్రకాశః కియాన్, తథాస్మాభిః విజ్ఞాప్యోఽర్థస్తవ కియానిత్యర్థః, యద్వాఽస్మాభిః కథంభూతైరిత్యత్ర దృష్టాన్తః - యథా విస్ఫులిఙ్గా అగ్న్యాయత్తసత్తాస్థిత్యాదిమన్తః - స్తథా త్వదాయత్తసత్తాదిమద్భిరితి ॥ కథంభూతస్య తవ - అఖిలజగతాం, ముత్పత్తిస్థితిలయేషు - నిమిత్తాయమానా విక్రియమాణా - యా, దివ్యా - మాయా - సైవ, వినోదః పరికరో - యస్య - సకలజీవసమూహానాం, మన్తర్హృదయే, బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - ప్రత్యక్ జీవః ఆత్మా శరీరం, యస్య - తత్స్వరూపేణ, బ్రహ్మశబ్దవాచ్యేన జీవశరీరకత్వేన స్వరూపేణేత్యర్థః, బహిః - ప్రధానం ప్రకృతిః, రూపం, యస్య - ప్రధానశరీరకత్వేన "యస్యాత్మా శరీరం, యస్య పృథివీ శరీర" మితి శ్రుతేః, దేశకాలదేహావస్థానవిశేషాననుల్లఙ్ఘ్య అనతిక్రమ్య - అనుభవతః వ్యాప్తస్య - యద్వా, తేషాముపాదానోపలమ్భకతయా అనుభవత ఇత్యన్వయః. తేషాం దేశకాలదేహాదీనాం, ముపాదానం స్వీకారః - ఏతస్మిన్ దేశే కాలే దేహే ఏతత్సుఖదుఃఖాదికముపాదేయమిత్యేవంరూపముపాదానం - తస్యోపలమ్భకతయా అభిజ్ఞాపకతయా నిదానేన సహ - సర్వజ్ఞానజనకతయా, అనుభవతః వ్యాప్తవత ఇత్యర్థః, సర్వప్రత్యయసాక్షిణః, సర్వజీవానాం చిత్తవృత్తిసాక్షిణః, ఆకాశశరీరస్య - ఆకాశో దహరాకాశః, స ఏవ - శరీరం మూర్తి - ర్యస్య - ఆసమన్తాత్ప్రకాశతే ప్రకాశయతి వా ఆకాశః - స్వప్రకాశం, సర్వస్య ప్రకాశక, మపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం - తదేవ, శరీరం ఆకారో - యస్యేతి వా - సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః ముఖ్యవృత్త్యా పరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్య - పరమాత్మనః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ధారకస్య - యత ఏవం వయమగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదాయత్తసత్తాదిమన్తః - అత ఏవా - స్మాకం - తదుపకల్ప యత్ కార్య ముపకల్పయ సమ్పాదయ - కింతత్ - యత్కామేన యత్ప్రయోజనకామేన - వయ - ముపసాదితాః - నను దితిజదనుజానామపి మదాయత్తసత్తాదిమత్త్వాత్కిం విశేషేణ స్వకార్యం సాధయథేత్యుచ్యత ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తస్స్వాన్ విశింషన్తి - పరమగురో - ర్భవతః తవ - చరణావేవ శతపలాశకుశేశయే - తయోః - శ్ఛాయా - ముపసృతానామాశ్రితానాం - ప్రపన్నానామితి భావః - కథంభూతాం - వివిధైర్వృజినైః పాపై - ర్యస్సంసారపరిశ్రమ - స్తస్య - ఉపశమనీం ఉపశమయన్త్యస మేత్యుపశమనీ తామ్ * ॥ ౩౯ ॥ * తదుపకల్పమిత్యేతదేవ విశదయన్తి ॥ హే ఈశ - అథో అతః - భువనత్రయం - గ్రసన్తం - త్వాష్ట్రం - జహి - యేన త్వాష్ట్రేణ -

వమేనమపి భగవన్ జహి త్వాష్ట్రముత యద్యుపమన్యసే ॥ ౩౭ ॥ అస్మాకం తావకానాం తత తవ చరణనళినయుగళధ్యానానుబద్ధహృదయనిగళానాం. స్వలిఙ్గవివరణేనాత్మసాత్కృతానామనుకమ్పానురఞ్జితవిశదరుచిరశిశిరస్మితావలోకేన విగళితమధురముఖరసామృతకలయా చాన్తస్తాపమనఘార్హసి శమయితుమ్ ॥ ౩౮ ॥ అథ భగవంస్తవాస్మాభిరఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయనిమిత్తాయమానదివ్యమాయావినోదస్య సకలజీవనికాయానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చ బ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ ప్రధానరూపేణ చ దేశకాలదేహావస్థానవిశేషాననుల్లఙ్ఘ్య తదుపాదానోపలమ్భకతయాఽనుభవతః సర్వప్రత్యయసాక్షిణ ఆకాశశరీరస్య సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః పరమాత్మనః కియానిహ ఆర్థవిశేషో విజ్ఞాపనీయః స్యాద్విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హైరణ్యరేతసః - అత ఏవ స్వయం తదుపకల్పయాస్మాకం భగవతః పరమగురోస్తవ చరణశతపలాశచ్ఛాయాం వివిధవృజినసంసారపరిశ్రమోపశమనీముపసృతానాం వయం యత్కామేనోపసాదితాః ॥ ౩౯ ॥ శ్లోకః ॥ అథో ఈశ జహి త్వాష్ట్రం గ్రస

న్తంభువనత్రయమ్ । గ్రస్తానియేననఃకృష్ణ తేజాంస్యస్త్రాణ్యాయుధానిచ॥ ౪౦ ॥హంసాయదహ్రనిలయాయనిరీక్షకాయకృష్ణాయమృష్టయశసేనిరుపక్రమాయ । సత్సంగ్రహాయభవపాన్థనిజాశ్రయాయశశ్వద్గరిష్ఠగతయేహరయేనమస్తే॥ ౪౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥అథైవమీడితోరాజన్సాదరంత్రిదశైర్హరిః।స్వముపస్థానమాకర్ణ్యప్రాహతానభినన్దితః॥౪౨॥శ్రీభగవానువాచ॥ప్రీతోఽహంవస్సురశ్రేష్ఠామదుపస్థానవిద్యయా। ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిఃపుంసాంభక్తిశ్చైవయయాఽముయా॥ ౪౩ ॥కిందురాపంమయిప్రీతేతథాఽపివిబుధర్షభాః।మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యంమత్తోవాఞ్ఛతితత్త్వవిత్॥ ౪౪ ॥నవేదకృపణశ్శ్రేయఆత్మనోగుణవస్తుదృక్ । తస్యతానిచ్ఛతోయచ్ఛేద్యదిసోఽపితథావిధః॥౪౫॥స్వయంనిశ్రేయసంవిద్వాన్నవక్త్యజ్ఞాయకర్మహి।నరాతిరోగిణోఽపథ్యంవాఞ్ఛతోఽపిభిషక్తమః॥ ౪౬ ॥మఘవన్యాతభద్రంవోదధ్యఞ్చమృషిసత్తమమ్ । విద్యావ్రతతపస్సారంగాత్రంయాచతమాచిరమ్॥ ౪౭ ॥సవాఅధిగతోదధ్యఙ్ఙశ్విభ్యాం ❁ బ్రహ్మనిష్కళమ్ । యద్వాఅశ్వశిరోనామతయోరమర

హేకృష్ణ,నోఽస్మాకం - తేజాంస్య-స్త్రాణ్యా-యుధానిచ గ్రస్తాని ❁ ॥౪౦॥ ❁తద్వధాయపునఃప్రణమన్తి॥హంసాయేతి॥హంసాయనిరస్తనిఖిలదోషాయ - ప్రణతార్తిహన్త్రేవా-దహ్రంహృదయపుణ్డరీకం-తదేవ - నిలయం-యస్యతస్మై-అస్మదీయదుఃఖాభిజ్ఞాయేతిభావః - నిరీక్షకాయచిత్తవృత్తిసాక్షిణే నకాపట్యేనాస్మాభిర్విజ్ఞాపితమితిభావః -కృష్ణాయభారాపహరణేనభూమేస్సుఖకరాయ-మృష్టయశసేవిశుద్ధకీర్తయే-ప్రపన్నార్తిహరణేననతవాపకీర్తిరపితు-నిష్కళఙ్కా-కీర్తిరేవేతిభావః-నిరుపక్రమాయ-నిర్గతఃఉపక్రమఅస్మదుద్యోగోయస్మాత్తస్మై-త్వత్ప్రపత్తివ్యతిరేకేణనాస్మాకముద్యోగోఽస్తీతిభావఃసతాం స్వశాసనానువర్తినాం - సంగ్రహాయస్వీయత్వేనానుగ్రాహకాయ-భవపాన్థాస్సంసారాధ్వగా - స్తేషాం-నిజాశ్రమాయ స్వగృహభూతాయ యథా ‹‹ పాన్థస్స్వశరణంయథే ›› త్యుక్తరీత్యాస్వగృహంప్రాప్యసుఖ్యతి-తథా-భవపాన్థానాంనిజాశ్రయాయ-నకేవలమైహికసుఖదాయ - అపిత్వాముష్మికసుఖదాయచేతిభావః-శశ్వత్సదా-గరిష్ఠా-గతిఃఫలం-తద్రూపాయ-నిరతిశయపురుషార్థరూపాయ - హరయే తుభ్యం-నమః ❁ ॥౪౧॥ ❁ఏవందేవైస్సంస్తుతో విజ్ఞాపితశ్చభగవానువాచేత్యాహమునిః॥ హేరాజన్-త్రిదశైర్దేవైః-సాదరమేవ-మీడితఃస్తుతః-భగవాన్ స్వంస్వకీయ-ముపస్థానంస్తోత్ర - మాకర్ణ్య- అభినన్దిత-స్తాన్ప్రత్యాహ ❁ ॥౪౨॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ప్రీతమిత్యాదినా॥యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హేసురశ్రేష్ఠాః-మదుపస్థానవిద్యయాస్తుత్యాత్మికయావిద్యయా - అహం-వోయుష్మభ్యం-ప్రీతః-విద్యాంపశినష్టి-యయాఽముయాయయానయావిద్యయా-పుంసాంతావ - న్మమభక్తిః-తతఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః-దేహాతిరక్తాత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపాత్మైశ్వర్యస్మృతిశ్చ-భవతి ❁ ॥౪౩॥ ❁యద్యపి మయిప్రీతేసతి-హేవిబుధర్షభాః-కిం-దురాపందుర్లభంకిమస్తి-సర్వమపివాఞ్ఛితంసులభమేవేతిభావః-తథాపి - మయ్యే-కాన్తమతి-రనన్యప్రయోజనవిషయామతిర్యస్య-అతఏవ-తత్త్వవిత్-మత్తోఽన్యత్-కించిదపి నవాఞ్ఛతి-మాంప్రసాద్యప్రతిపక్షజయకామాయూయమతద్విదోమన్దబుద్ధయఇతిభావః ❁॥౪౪॥❁ఏతదేవోపపాదయతి॥నేతి॥గుణేషుశబ్దాదివిషయేషు వస్తుదృక్ పురుషార్థదృష్టి-రతఏవ-కృపణఃఇన్ద్రియవశ్యః-పుమా-నాత్మనఃస్వస్య-శ్రేయోనిరతిశయపురుషార్థం-నవేద-ఏవం-తాన్ శబ్దాదీనిచ్ఛతఃపుంసః, తాన్ శబ్దాదీన్-ఈశోఽపినిరతిశయపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి,యఃపుమాన్, యచ్ఛేద్దద్యాద్యది-సోఽపితాదృశఏవకృపణఃకృపణేన శ్రేయోఽభిజ్ఞేన క్షుద్రపురుషార్థైప్రార్థితేఽపిస్వయంపరమపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపిక్షుద్రఫలంప్రయచ్ఛన్కృపణఏవేతిభావః ❁॥౪౫॥❁ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి॥నిశ్రేయసంనిరతిశయపురుషార్థం-తత్సాధనంచ-విద్వాన్-స్వయ-మవిజ్ఞాయ-పరమపురుషార్థతత్సాధనజ్ఞానరహితాయ కేవలకర్మాసక్తిదుఃఖితాయ-కర్మైవకుర్వితి-నవక్తినబోధయతి - తథాఽపి-భిషక్శ్రేష్ఠః-వాఞ్ఛతఃకామయమానస్యాపి-రోగిణః-అపథ్యం- నరాతినదదాతి ❁ ॥౪౬॥ ❁యద్యప్యేవంపరిపాటి,స్తథాపి- హేమఘవన్-ఇన్ద్ర - ఋషిసత్తమం-దధ్యఞ్చంప్రతి,యాతగచ్ఛత-వోయుష్మాకం,భద్రంఅభిలషితం, భవిష్యతి,కథమిత్యత్రాహ॥విద్యాదిప్రభావేనప్రవర్గ్యకర్మణాత్వదపేక్షితార్థదానశీలం, గాత్రంశరీరం-యాచతయాచధ్వం - విలమ్బంమాకురుత ❁ ॥౪౭॥ ❁దధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమేవాహ॥సవాఇతి॥అత్రైషాప్రసిద్ధాకథాఽవగన్తవ్యా -అథర్వణోదధ్యఙ్నామఋషిఃకశ్చిత్ప్రవర్గ్యాఖ్యధర్మవిద్యాబ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసమర్థోఽభూత్ తంచవిద్యాప్రభావశాలినంనిశమ్యాశ్వినావిద్యాజిఘృక్షయాతముపేత్యోచతుః - నావిద్యాముపదిశేతి - తేనదధీచాఽధునాకర్మణ్యాసక్తోఽహంపశ్చాదుపదేక్ష్యామీత్యుక్తావశ్వినాయయతుః-తతఇన్ద్రఆగత్యనకస్మైచిదపీమాంవిద్యాముపదిశ- యద్యుపదిశేస్తవశిరశ్ఛిన్ద్యామిత్యుక్త్వాయయౌ - తతఃపునరశ్వినావాగత్యోచతురుపదిశేతి-సతాభ్యామిన్ద్రోక్తముక్తవాన్ - తతోఽపి

---

౪౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ బ్రహ్మనిష్కృతమ్.

పూర్వమేవతవశిరశ్ఛిత్వాఅశ్వశిరస్సంధాస్యావః-అతో నాఽఉపదిశేతి-సతథైవతాభ్యామభిసంహితేనాశ్వశిరసావిద్యాముపాదిశదితి-తథాచోక్తం "దధ్యఙ్ఙాథర్వణోదక్షః ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యయోః । ఇతిజ్ఞాత్వాఽశ్వినౌదేవాగత్వాఽమిదమూచతుః ॥ బ్రహ్మవిద్యాంప్రవర్గ్యంచవేదత్వంసాంప్రతంద్విజ । తదావాభ్యాంప్రవక్తవ్యమాగతౌత్వాంతదర్థినౌ । దధ్యఙ్ఙపితదాప్రాహతౌపశ్చాత్తద్బ్రవీమ్యహం । కర్మణ్యవస్థితోఽద్యాహమధునానతుసాంప్రతం ॥ తచ్ఛ్రుత్వాతౌతథేత్యుక్త్వాజగ్మతుస్స్వాలయంకిల । ఏతస్మిన్నన్తరేశక్రోఽపివిద్యాతిశయమాత్మనః ॥ అసహంస్త్వరితోగత్వాదధ్యఞ్చమిదమబ్రవీత్ । ప్రవర్గ్యంబ్రహ్మవిద్యాంనకస్మైచిద్వక్తుమర్హసి ॥ శిరశ్ఛిన్ద్యాంయదిబ్రూయారాగలోభాదినాతవ । తథాబహుతిథేకాలేనాసత్యావుపజగ్మతుః ॥ ఊచతుశ్చపృథగ్వాణంబ్రూహిపూర్వోక్తమావయోః । ఇన్ద్రశాపంసిద్ధోఽస్మీత్యాహతౌద్విజసత్తమః ॥ యదివత్యేశిరశ్ఛిన్ద్యాదిన్ద్రోమేనాత్రసంశయః । పూర్వమేవశిరశ్ఛిత్వాఽశిరహ్యశ్వశిరసంతవ ॥ సంధాస్యావస్త్వమధునాబ్రూహితేనప్రవర్గ్యకం । తచ్చేదిన్ద్రశ్ఛినత్త్యాశుస్వకీయంశిరసంతతః ॥ సంధాయదక్షిణాంచైవదాస్యావఇతిహోచతుః । ఏవముక్తోఽథదధ్యఙ్ఙుత్తయోస్తదుభయంజగౌ ॥ ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యాభ్యాం సతథావీర్యవాన్యత ,, ఇతి,సవా అధిగతఇత్యాదినాఏషాకథాసూచ్యతే-తత్రాయమర్థః - సదధ్యఙ్ఙృషిసత్తమః-నిష్కలంవిశుద్ధం-బ్రహ్మ-అధిగతః యథావద్జ్ఞాతవాన్-నిష్కృతమితిపాఠేతు-నితరాంకృతమనుష్ఠితంప్రవర్గ్యంచ । అధిగతః-యద్వా,అవశ్యంవక్ష్యామీత్యశ్విభ్యాంప్రతిజ్ఞాతమిత్యర్థః,తదేవనిష్కృతంబ్రహ్మవిశినష్టి ,యద్వా, అశ్వశిరోనామేతి-అశ్వశిరసాప్రోక్తత్వాదశ్వశిరఇతి-యత్ప్రసిద్ధం - బ్రహ్మేత్యర్థః- అశ్విభ్యామిత్యత్రతతోఽదాదిత్యనుషఙ్గః - తతో,ఽశ్విభ్యా-మశ్వశిరో-బ్రహ్మ-ప్రవర్గ్యంచా-దాత్ ఉపదిదేశ ఉపదిశ్య-తయో-రమరతాం మరణరాహిత్యం-వ్యధాత్ అకరోత్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తథాఽథర్వణోదధ్యఙ్-మదాత్మకంమద్దేవతాకం-అతఏవా-భేద్యం-వ

తాంవ్యధాత్ ॥ ౪౮ ॥ దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్త్వష్ట్రే వర్మాభేద్యంమదాత్మకమ్ । విశ్వరూపాయయత్ప్రాదాత్త్వష్టా
యత్త్వమధాస్తతః ॥ ౪౯ ॥ యుష్మభ్యంయాచితోఽశ్విభ్యాంధర్మజ్ఞోఽఙ్గానిదాస్యతి । తతస్తైరాయుధశ్రేష్ఠో
విశ్వకర్మవినిర్మితః ॥ యేనవృత్రశిరోహర్తామత్తేజఉపబృంహితః ॥ ౫౦ ॥ తస్మిన్వినిహతేయూయంతేజోఽస్త్రా
యుధసమ్పదః । భూయఃప్రాప్స్యథభద్రంవోనవిషీదన్తిమత్పరాః ॥ ౫౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇన్ద్రమేవంసమాదిశ్యభగవాన్విశ్వభావనః । పశ్యతామనిమేషాణాంతత్రైవాన్తరధీయత ॥ ౧ ॥
తథాఽభియాచితోదేవైర్మునిరాథర్వణోమహాన్ । మోదమానఉవాచేదంప్రహసన్నివభారత ॥ ౨ ॥ అపిబృ
న్దారకాయూయంనజానీథశరీరిణామ్ । సంస్థాయాంయస్త్వభిద్రోహోదుస్సహశ్చేతనాపహః ॥ ౩ ॥ జిజీవి

ర్మనారాయణవర్మ - స్వేనాధిగతంత్వష్ట్రే,ఽదాత్-అనేనచతద్గాత్రస్యసారవత్త్వంతస్యాపేక్షితప్రదత్వంచదర్శితం ॥ కిం. తద్వర్మ-య - త్త్వష్టాస్వపుత్రాయవిశ్వరూపాయాదాత్ యత్-త్వం-తతఃవిశ్వరూపాత్-అథాపేధృతవానసి ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవందధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమభిధాయావశ్యం యాచితోగాత్రంస్వీయందధ్యఙ్ దాస్యతీత్యాహ ॥ ధర్మజ్ఞఇన్ద్రాదిదేవతారక్షణరూపధర్మజ్ఞో - దధ్యఙ్-యాచితస్సన్-యుష్మభ్య-మవశ్యం-అఙ్గాని-దాస్యతి ॥ దదాతుకిం తైరస్మాభిఃకార్యం - తత్రాహ ॥ తతఇతి ॥ తైర్దధీచోఽఙ్గైః-విశ్వకర్మణా-వినిర్మిత- ఆయుధశ్రేష్ఠో-భవిష్యతి-యేనాయుధశ్రేష్ఠేన - మత్తేజసా-ఉపబృంహితఃఆహితశక్తిః-ఇన్ద్రో-వృత్రస్య శిరోహర్తా-భవిష్యతి ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తస్మిన్వృత్రే-నిహతేసతి-యూయం-తేజాంస్య-స్త్రాణిచా-యుధానిచ-పూర్వవ - ద్భూయః - ప్రాప్స్యథ-త్రిభువనగ్రాసీసఏవాస్మాన్హన్యాదితిశఙ్కాకులచిత్తాన్ప్రాహ-మత్పరాంశ్చ-నకేఽపి-బాధితుం క్షమన్తే-అతోయుష్మాకంభద్రమేవభవిష్యతి ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవమాదిశ్యభగవానన్తర్దధావిత్యాహమునిః ॥ ఇన్ద్రమితి ॥ ఏవమిత్థం-ఇన్ద్రం-సమాదిశ్యఆజ్ఞాప్య-విశ్వస్య-సుఖకరో-భగవాన్-అనిమేషాణాందేవానాం-పశ్యతాంసతాం,తత్రైవా - న్తరధీయతఅన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ హేభారత భగవదుక్తప్రకారేణదేవైరభియాచితః - దధ్యఙ్ ఆథర్వణఃఅథర్వణఃపుత్రః-మునిఃపరబ్రహ్మమననశీలః-మహాన్ "కృతకృత్యాఃప్రతీక్షన్తేమృత్యుంప్రియమివాతిథిం,, మిత్యుక్తవిధగుణసంపన్నః-అతఏవ - మోదమానఃహృష్టచిత్తః-ప్రహసన్నివపరిహాసంకుర్వన్నివ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీత్యాదివిష్ణవఇత్యన్తేన । తావత్తేషాంవివక్షితంశ్రోతుకామఃప్రత్యాచఖ్యాసురివాహదధ్యఙ్-అపీతి । హేబృన్దారకాః-శరీరిణాం-సంస్థాయాంఅన్తకాలే - యో - దుస్సహస్సోఢుమశక్య-శ్చేతనాపహః చైతన్యహరః అభిద్రోహఃక్లేశ- స్తం-అపికిం-నజానీథ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇహలోకే- జీవితుమిచ్ఛూనా

జీవానా-మాత్మా దేహః-ప్రేష్ఠః ప్రియతమః-అతఏవ - ఈప్సితః-ఇష్టః తం ప్రేష్ఠం దేహం-భిక్షమాణాయ-విష్ణవేఽపి-దాతుం-కోవా-ఉత్సహేత-ఉత్సాహంకుర్యాత్ - నకోప్యుత్సహేతేత్యర్థః-విష్ణవఇత్యనేన "అభ్యాగతస్స్వయంవిష్ణుః" ఇతిప్రకారేణవిష్ణురూపాయయాచమానాయేత్యర్థఉక్తః ✺ ॥ ౪ ॥ ✺ ఏవముక్తాదేవాస్తమూచుః ॥ కిన్నువితి ॥ హేబ్రహ్మన్-పుణ్యశ్లోకై-రీడ్యాని-కర్మాణిచరితాని-యేషాం-పుణ్యశ్లోకేతిసంబుద్ధ్యన్తం వా-అతఏవ-మహతాం, భూతాన్యనుకమ్పయన్తీతి తథా, తేషాం భూతానుకమ్పాశీలానాం, భవాదృశానాంపుంసాం-కిన్నుతద్దుస్త్యజం ఆప్రపర్యన్తదాత్మప్రాణాంసకిమపిదుస్త్యజమస్తీతిభావః ✺ ॥ ౫ ॥ ✺ యదుక్తమభిద్రోహం కిం న జానీథేతి ॥ తత్రాహుః ॥ నూనమితి ॥ స్వార్థపరః స్వప్రయోజనాసక్తః పుమాన్-పరస్య-సంకటం - నూనం న వేద-యదిపరసంకటం వేద-తర్హి -నయాచేతైవ-యదియాచ్యమాన-ఈశ్వరః దానసమర్థస్తర్హి నేతి ॥ న దాస్యామీతి నాహ ॥ నబ్రూతే అతో యథా తవ సంకటం వయం స్వార్థపరాః న జానీమః తథా ప్రత్యాచక్షాణస్త్వమప్యస్మత్సంకటం న జానాతీతి భావః ॥ ✺ ౬ ॥ ✺ ఏవముక్తోదధ్యఙ్స్వాభిప్రాయమాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ వో యుష్మాకం-ధర్మం-శ్రోతుకామేన, మయా, ప్రకృతం, ప్రత్యుదాహృతాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, ఆత్మానంమాం, త్యజన్తం ప్రాప్తభఙ్గాత్స్వయమేవ త్యజన్తమేతం, వః యుష్మాకం, ప్రియం, దేహం, మహం, సంత్యజామి, సమ్యగహంకారాపోహేన, త్యజామి ✺ ॥ ౭ ॥ ✺ హేనాథాః, యః పుమాన్, అధ్రువేణాస్థిరేణాత్మనా దేహేన, ధర్మం, యశో వా భూతదయయా, నేహేత న సాధయేత్, స పుమాన్, స్థావరైరపి, శోచ్యః, స్థావరా అపి హి స్వవినాశేనాపి పరైరుపయుజ్యన్తే, అతోఽనుపకారకస్తేభ్యోఽపి నికృష్ట ఇత్యభిప్రా-

షాణాంజీవానామాత్మా ప్రేష్ఠ ఇహేప్సితః। క ఉత్సహేత తం దాతుం భిక్షమాణాయ విష్ణవే॥ ౪ ॥ దేవా ఊచుః॥
కిన్నుతద్దుస్త్యజం బ్రహ్మన్పుంసాం భూతానుకమ్పినామ్ । భవద్విధానాం మహతాం పుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మ
ణామ్॥ ౫ ॥ నూనం స్వార్థపరో లోకో న వేద పరసంకటమ్। యది వేద న యాచేత నేతి నాహ యదీశ్వరః॥ ౬ ॥ ఋషి
రువాచ ॥ ధర్మం వశ్శ్రోతుకామేన యూయం మే ప్రత్యుదాహృతాః। ఏష వః ప్రియమాత్మానం త్యజన్తం సంత్య
జామ్యహమ్॥ ౭ ॥ యోఽధ్రువేణాత్మనా నాథా న ధర్మం న యశః పుమాన్ । ఈహేత భూతదయయా స శోచ్య
స్స్థావరైరపి॥ ౮ ॥ ఏతావానవ్యయో ధర్మః పుణ్యశ్లోకైరుపాహితః । యో భూతశోకహర్షాభ్యామాత్మా శోచ
తి హృష్యతి॥ ౯ ॥ అహో దైన్యమహో కష్టం పారక్యైః క్షణభఙ్గురైః । యన్నోపకుర్యాదస్వార్థైర్మర్త్యస్స్వ
జ్ఞాతివిగ్రహైః॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం కృతవ్యవసితో దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్తనుమ్ । పరే భగవతి బ్రహ్మణ్యాత్మా
నం సన్నయన్ జహౌ॥ ౧౧ ॥ యతాక్షాసుమనోబుద్ధిస్తత్త్వదృగ్ధ్వస్తబన్ధనః । ఆస్థితః పరమం యోగం న దేహం
బుబుధే గతమ్॥ ౧౨ ॥ అథేన్ద్రో వజ్రముద్యమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా । మునేరస్థిభిరుత్సిక్తో భగవత్తేజసాన్వితః॥ ౧౩ ॥

యః ✺ ॥ ౮ ॥ ✺ అవ్యయో అక్షయ్యః, ధర్మః, పుణ్యశ్లోకైః-ఏతావానేవ, ఉపాహితః ఉపార్జితః, కియాన్, భూతానాం, శోకే నశోచతి, హర్షేణ, హృష్యతి, యః, ఆత్మా స్వయమితి యః, ఏతావానేవ ✺ ॥ ౯ ॥ ✺ మర్త్యైః కర్తృభిః, పారక్యైః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యైః, క్షణభఙ్గురైః అస్థిరైః, అస్వార్థైః ఆత్మోపయోగశూన్యైః, స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః స్వకీయైర్జ్ఞాతిభిర్విగ్రహైర్దేహైశ్చ సాధనైః, నోపకుర్యాదితి యత్-తత్, తదహో కష్టం, అహో దైన్యం ✺ ॥ ౧౦ ॥ ✺ ఏవం, కృతనిశ్చయో దేహం తత్యాజ దధ్యఙ్ఙిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, కృతవ్యవసితః కృతవ్యవసాయః, ఆథర్వణో దధ్యఙ్, పరబ్రహ్మణి, ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, సన్నయన్ సమర్పయన్, తనుం దేహం, జహౌ తత్యాజ ✺ ॥ ౧౧ ॥ ✺ కథంభూతస్తత్యాజ, యతానియతాని, అక్షాణీన్ద్రియాణి, యేన, శోభనం విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతం, మనో, బుద్ధిశ్చ, యస్య, తత్త్వం ప్రత్యగాత్మశరీరకపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యం పశ్యతీతి తత్త్వదృక్, ధ్వస్తాని, బన్ధనాని పుణ్యపాపాత్మకాని ॥ యస్మాత్, పరమం "స్వపార్ష్ణినాఽఽపీడ్య" ఇత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తం దేహోత్క్రమణయోగ, మాశ్రితః, జహౌ-ఇతి పూర్వేణాన్వయః, తతో, గతం, దేహం-నబుబుధే ✺ ॥ ౧౨ ॥ ✺ అథ, మునేర్దధీచోఽస్థిభిః శక్త్యా, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం, వజ్రమాయుధమ్, ఉద్యమ్య ఉద్ధృత్య, భగవత్తేజసా, అన్వితః, అతఏవ, ఉత్సిక్త ఊర్జిత ఇన్ద్రః, సర్వైః, దేవగణైః, పరివృతో, గజేన్ద్ర ఐరావతస్యోపరి, పర్యశోభత, తతో, మునిగణైః, స్తూయమానో, లోకత్రయం, హర్షయన్నివ, శత్రోరహతత్వాద్ధర్షయన్నివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః-అసురసైన్యానాం, నాయకైః పర్యస్తం పరివేష్టితం, శత్రుం వృత్రమభ్యద్రవత్ అభిముఖమగాత్, యథా, ప్రళయకాలే, క్రుద్ధో, రుద్రః, అన్తగం ప్రతి, అన్తమవసానం గచ్ఛతీత్యన్తగః ప్రపఞ్చస్తం ప్రతి, అన్తక ఇతి పాఠే అన్తం కరోతీత్యన్తకః "అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే" ఇతి డః, జగద్వినాశక

విస్తీర్ణః, అన్తకమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు, అన్తకం మృత్యుం ప్రతి వేత్యభూతోపమేయమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో ఽసురైస్సహ, సురాణాం, పరమదారుణః రణః సంగ్రామో ఽభూత్, కదా, క్వ, తత్రాహ, ప్రథమే చతుర్యుగే, త్రేతాముఖే త్రేతాయుగారమ్భే, ప్రథమే ఽన్తరే ఇతి పాఠే, ప్రథమే కృతత్రేతయోరన్తరాళకాలే, ప్రథమమన్వన్తరే వా, నర్మదాయాం నద్యాం. హే రాజన్, మృధే యుద్ధే, రుద్రాదిభిః పరివృతం, వజ్రాయుధధరం, స్వయా ప్రభయా రోచమానం, మరుత్పతిమిన్ద్రం, దృష్ట్వా, వృత్రప్రభృతయో ఽసురా, నామృష్యన్ నాసహన్త ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నముచ్యాదయస్తథా సుమాలిమాలిప్రభృతయశ్చ, సర్వే, కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః, సువర్ణమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరా యేషాన్తే, మృత్యోరపి, దురాసదం దుష్ప్రాపం, ఇన్ద్రసేనాగ్రం, ఇన్ద్రసేనాయా అగ్రం, పురోభాగం ప్రతిషిధ్య అవరుధ్య, అసంభ్రాన్తాః అపరవశాస్సన్తః, దుర్మదాస్సింహనాదేన, అభ్యద్రవన్, గదాదిభిః, శస్త్రైశ్చ, విబుధర్షభాన్ సురాన్, సర్వతో ఽవాకిరన్, తత్ర శతఘ్నీ చతుర్హస్తా లోహకణ్టకసంయుక్తా ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ పుఙ్ఖో మూలదేశః, ఏకస్య పుఙ్ఖమనుతత్సంలగ్నో ఽపరస్య పుఙ్ఖో యథా భవతి తథా, సమన్తాత్పతితైః, శరజాలైస్సంఛన్నాస్తే దేవాః, నాదృశ్యన్త, యథా, నభోఘనైర్నభస్స్థైర్ఘనైర్మేఘైః, రాచ్ఛన్నాని-జ్యోతీంషీ, త్యనేన తేషాం తదప్రాప్తిస్సూచితా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తామేవాహ నత ఇతి- తే-శస్త్రాణామస్త్రాణాంచ-యాని వర్షాణి- తేషా- మోఘాస్సంఘాః - సురసైనికాన్-నాసేదుః న ప్రాపుః-కిన్తు-లఘుహస్తైర్హస్తలాఘవశాలిభి-ర్దేవై - స్సహస్రధా-సిద్ధపథే ఆకాశే-ఛిన్నా-బభూవుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ, క్షీణాః ఛిన్నాః-అస్త్రశస్త్రాణాం-ఓఘా యేషాం- తే-దానవాః గిరిశృఙ్గై - ర్ద్రుమై-రుపలైః పాషాణై - స్సురాణాం-బల-మభ్యవర్షన్- తాన్ గిరిశృఙ్గాదీ-న్పూర్వవ - ద్దేవా-శ్చిచ్ఛిదుః ఛిన్నవన్తః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ, వృత్రో నాథో యేషాం తే-అసురా-స్సర్వే - స్వశస్త్రాస్త్రాణాం-పూగైస్సంఘైః - అక్షతాన్ అతాడితాన్-అతఏవ-స్వస్తిమతః సుఖినః -తథా-ద్రుమై-ర్దృషద్భిః పాషాణై-ర్వివిధై-రద్రీణాం శృఙ్గైశ్చ- అక్షతాన్-ఇన్ద్రసైనికాన్-నిశామ్య దృష్ట్వా-సర్వే -సురాః-తత్రసుః భీతాః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దేవగణేషు-దైత్యైః- యే-కృతాః-ప్రయాసాః- తే సర్వే-విమోఘా వ్యర్థా-అభవన్ - తత్ర హేతుం వదన్ దేవగణాన్ విశినష్టి ॥ కృష్ణానుకూలేష్వితి ॥ కృష్ణో ఽనుకూలో యేషాం - తేషు-తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ క్షుద్రైః-ప్రయుక్తాః-రుశతీః రుశత్యో ఽకల్యాణ్యః-రూక్షాః పరుషాః, వాచో, యథా, మహత్సు వి

వృతో దేవగణైస్సర్వైర్గజేన్ద్రోపర్యశోభత। స్తూయమానో మునిగణైస్త్రైలోక్యం హర్షయన్నివ॥ ౧౪ ॥ వృత్ర
మభ్యద్రవచ్ఛత్రుమసురానీకయూథపైః । పర్యస్తమోజసా రాజన్ క్రుద్ధో ❁ రుద్రఇవాన్తగః॥ ౧౫ ॥ తతస్సు
రాణామసురై రణః పరమదారుణః । త్రేతాముఖే నర్మదాయామభవత్ప్రథమే యుగే॥ ౧౬ ॥ రుద్రైర్వసుభిరా
దిత్యైరశ్విభ్యాం పితృవహ్నిభిః । మరుద్భిరృభుభిస్సాధ్యైర్విశ్వేదేవైర్మరుత్పతిమ్॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా వజ్రధరం
శక్రం రోచమానం స్వయా శ్రియా ॥ నామృష్యన్నసురా రాజన్మృధే వృత్రపురస్సరాః ॥ ౧౮ ॥ నముచిశ్శమ్బ
రో ఽనర్వా ద్విమూర్ధా వృషభో ఽమ్బరః। హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరా విప్రచిత్తిరయోముఖః॥ ౧౯ ॥ పులోమా వృ
షపర్వా చ ప్రహేతిర్హేతిరుత్కటః । ధూమ్రకేశో విరూపాక్షః కపిలో ఽథ విభావసుః ॥ దైతేయా దానవా య
క్షా రక్షాంసి చ సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ ఇల్వలః పల్వలశ్చైవ దన్దశూకో వృషధ్వజః । కాలనాభో మహానాభో భూతస
న్తాపనో వృకః॥ ౨౧ ॥ సుమాలిమాలిప్రముఖాః కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః। ప్రతిషిధ్యేన్ద్రసేనాగ్రం మృత్యోరపి దురా
సదమ్। ౨౨ ॥ అభ్యద్రవన్నసంభ్రాన్తాస్సింహనాదేన దుర్మదాః। గదాభిః పరిఘైర్బాణైః ప్రాసముద్గరతోమరైః॥
శూలైః పరశ్వధైః ఖడ్గైశ్శతఘ్నీభిర్భుసుణ్ఠిభిః । సర్వతో ఽవాకిరన్ శస్త్రైరస్త్రైశ్చ విబుధర్షభాన్॥ ౨౪ ॥ న తే ఽదృ
శ్యన్త సంఛన్నాశ్శరజాలైస్సమన్తతః । పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖపతితైర్జ్యోతీంషీవ నభోఘనైః॥ ౨౫ ॥ న తే శస్త్రాస్త్రవ
ర్షౌఘా హ్యాసేదుస్సురసైనికాన్ । ఛిన్నాస్సిద్ధపథే దేవైర్లఘుహస్తైస్సహస్రధా॥ ౨౬ ॥ అథ క్షీణాస్త్రశస్త్రౌ
ఘా గిరిశృఙ్గద్రుమోపలైః । అభ్యవర్షన్సురబలం చిచ్ఛిదుస్తాంశ్చ పూర్వవత్॥ ౨౭ ॥ తానక్షతాన్స్వస్తిమతో ని
శామ్య శస్త్రాస్త్రపూగైరథ వృత్రనాథాః। ద్రుమైర్దృషద్భిర్వివిధాద్రిశృఙ్గైరవిక్షతాంస్తత్రసురిన్ద్రసైనికాన్॥
సర్వే ప్రయాసా అభవన్విమోఘాః కృతాః కృతా దేవగణేషు దైత్యైః । కృష్ణానుకూలేషు యథా మహత్సు తు

---

౧౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ రుద్రఇవాన్తకః ॥ రుద్రఇవాన్తకమ్.

మోఘాఃమహతాంక్షోభకాఃనభవన్తీతి థతి * ॥ ౨౯ ॥ * హరౌభగవతి-అభక్తాః - అతఏవ-ఆత్తఃసురైర్గృహీతః-సారోబలం-యేషాం- అతఏవ-హతః - యుద్ధే - దర్పోగర్వో - యేషాం - తేఅసురాః - వితథంవ్యర్థం-స్వప్రయాసం - నిరీక్ష్య - అధునాఽస్మాకంసర్వేప్రయాసావ్యర్థాఏవేత్యాలోచ్య-తేఅతిప్రసిద్ధాఅపి - దైత్యాః, ఏవంతేఇత్యస్యాపౌనరుక్త్యం-ఆజిముఖేయుద్ధారమ్భే -పతింవృత్రం-విసృజ్య-పలాయనాయ-మనో-దధుశ్చక్రుః * ॥ ౩౦ ॥ * అథ-ధీరో- వృత్రః-ప్రధావతఃతీవ్రేణరయేణపలాయమానాన్ - తాననుగాన్భృత్యాన్-ప్రేక్ష్య- తథా-కించిద్భగ్నమవశిష్టంపలాయితంబలంచ- ప్రేక్ష్య-విహస్య-దంవక్ష్యమాణం-బభాషే * ॥ ౩౧ ॥ * ఏతద్బభాషఇత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రవీరఃమనస్వీప్రశస్తమనస్కః-పరుషోవృత్రః-కాలోచితాం - మనస్వినాం-రుచిరాంచ-వాచ-మువాచ - ఉక్తిమేవాహ- హేవిప్రచిత్తే ఇత్యాదినాయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హేమయ- హేఅనర్వన్ - మే-వాచం-శృణుధ్వమ్ * ॥ ౩౨ ॥ * సర్వతఃసర్వస్య-జాతస్య-జన్తోః-ఏషమృత్యుర్ధ్రువఃనిశ్చితః-మృత్యుంవిశినష్టి ॥ యస్యమృత్యోః-రిహలోకే-ప్రతిక్రియాప్రతీకారః-నకౢప్తానాస్తి-కించ-శత్రుభ్యోమృత్యుభయనిమిత్తాత్పలాయనాదయశస్కరాత్పరలోకహానికరాత్తేభ్యోమృత్యురేవస్వర్గసమ్పాదకః - కీర్తికరశ్చశ్రేయాన్సంగ్రామేశత్రుభ్యోమృత్యుర్దుర్లభశ్చ-అతస్తమేవవివృణీతేత్యాహ ॥ లోకఇతిద్వాభ్యామ్॥ అథహే-దానవాః-తత-స్సంగ్రామే-మృత్యోర్యది-లోకఃవీరస్వర్గః-యశశ్చ - స్యాత్తర్హి- అముంమృత్యుం - యుక్తంప్రాప్తం - కోనామనవృణీత - కింతువృణుయాదేవ * ॥ ౩౩ ॥ * దురాపౌదుర్లభౌ-ద్వౌ-మృత్యూ- ఇహలోకే-సమ్మతౌశాస్త్రసమ్మతౌ-కౌతౌ-తావ, జితాసుఃజితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియప్రాణో-యోగాసక్తః - బ్రహ్మసంధారణయాబ్రహ్మవిషయకధారణాయోగేన - కళేబరం-విజహ్యాత్త్యజేదితియత్-సఏకః-తథా - వీరశయేరణభూమౌ-అనివృత్తోఽపరాఙ్ముఖః-కళేబరం-జహ్యాదితియ - త్సోఽపరోమృత్యుః-శాస్త్రసమ్మతః “ద్వావిమౌపురుషౌలోకేసూర్యమణ్డలభేదినౌ।పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చరణేచాభిముఖోహతః„ ఇతిస్మృతేః * ॥ ౩౪ ॥ *

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః. ****************

దైత్యాఃప్రయుక్తారుశతీ*రూక్షవాచః ॥ ౨౯ ॥ తేస్వప్రయాసంవితథంనిరీక్ష్యహరావభక్తాహతయుద్ధదర్పాః ।
పలాయనాయాజిముఖేవిసృజ్యపతింమనస్తేదధురాత్తసారాః ॥ ౩౦ ॥ వృత్రోఽసురాంస్తాననుగాన్మనస్వీప్ర
ధావతఃప్రేక్ష్యబభాషఏతత్ । పలాయితంప్రేక్ష్యబలంచభగ్నంభయేనతీవ్రేణవిహస్యధీరః॥ ౩౧ ॥ కాలోప
పన్నాంరుచిరాంమనస్వినామువాచవాచంపరుషఃప్రవీరః । హేవిప్రచిత్తేనముచేపులోమన్మయా * నర్వన్శ
మ్బరమేశృణుధ్వమ్*॥ ౩౨ ॥ జాతస్యమృత్యుర్ధ్రువఏవసర్వతః*ప్రతిక్రియాయస్యనచేహకౢప్తా।లోకోయశశ్చా
థతతోయదిస్యాత్కోనామమృత్యుంనవృణీతయుక్తమ్॥ ౩౩ ॥ ద్వౌసమ్మతావిహమృత్యూ*దురాపౌయద్బ్రహ్మ
సన్ధారణయాజితాసుః।కళేబరంయోగరతోవిజహ్యాద్యదగ్రణీర్వీరశయేఽనివృత్తః॥ ౩౪ ॥************
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేషష్ఠస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుకఉవాచ॥తఏవంశంసతోధర్మ్యంవచఃపత్యురచేతసః।నైవాగృహ్ణన్భయత్రస్తాఃపలాయనపరానృప॥౧॥
విశీర్యమాణాంపృతనామాసురీమసురర్షభః । కాలానుకూలైస్త్రిదశైఃకాల్యమానామనాథవత్ ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా
తద్వ్యసనంక్రుద్ధఇన్ద్రశత్రురమర్షితః । తాన్నివార్యౌజసారాజన్నిర్భర్త్స్యేదమువాచహ ॥ ౩ ॥ కింవ * ఉచ్చరి
తైర్మాతుర్ధావద్భిఃపృష్ఠతోహతైః।నహిభీతవధఃశ్లాఘ్యోనస్వర్గ్యఃశూరమానినామ్ ॥ ౪ ॥ యదివఃప్రధనేశ్ర

ఏవంవృత్రేణప్రతిబోధితానపిపలాయమానాననుగాన్వీక్ష్యసవృత్రస్తాన్నివార్యయుయుత్సురిన్ద్రంప్రత్యువాచేత్యాహమునిః ॥ తఇతి॥ ఏవం- హేనృప-పత్యుఃవృత్రస్య-ధర్మ్యంధర్మాదనపేతం-వచః-శంసతఃకథయతస్సతోఽపి- భీతాః-అతఏవ-పలాయనాసక్తాః - అతఏవా-చేతసఃఅతిభయేనయుద్ధేఽనాసక్తచిత్తా-స్తేఅసురా- నైవాగృహ్ణన్పత్యుర్వచోనాభ్యనన్దన్ * ॥ ౧ ॥ * తతోఽసురర్షభోవృత్రః-కాలోఽనుకూలోయేషాంతైః-త్రిదశైర్దేవైః-విశీర్యమాణాంవిశేషేణపీడ్యమానాం-అతఏవా-నాథవ - త్కాల్యమానాంవిద్రావ్యమాణా-మాసురీం-పృతనాంసేనామ్ * ॥ ౨ ॥ * దృష్ట్వా-అమర్షితోఽసహమానః-సంక్రుద్ధఃనితరాంక్రుద్ధః - హేరాజన్-పృతనా- మోజసాస్వబలేన-నివార్య నిర్భర్త్స్యచే - దంవక్ష్యమాణం-దేవాన్ప్రత్యు-వాచ * ॥ ౩ ॥ * తదేవాహద్వాభ్యామ్॥మాతుస్స్వస్వజనన్యాః-ఉచ్చరితైఃపురీషప్రాయైః-అసురైః-ప్రథమాన్తపాఠే-దేవానాంసంబోధనం - ధావద్భిఃపలాయమానైరపి-పృష్ఠతో-హతైర్హన్యమానై - రసురైః, కింప్రయోజనం-నతద్వధేనయశోనస్వర్గశ్చేతిభావః.తదేవాహ ॥ నహీతి ॥ భీతస్య-వధః-శూరమాత్మానంమన్యమానానాం-నహిశ్లాఘ్యః - నాపి-స్వర్గ్యఃస్వర్గహేతుశ్చ * ॥ ౪ ॥ * అతో- హేక్షుల్లకాఃఅల్పాః-వోయుష్మాకం-హృది-ప్రధనేయుద్ధే - శ్రద్ధా-సారంబలంవాయ

---

౪ ॥ శ్లో * పా ॥ ఉచ్చరితామాతు.

ద్యస్తి-విషయభోగేచ్ఛా-నచేత్-తర్హి-మాత్రంక్షణమాత్రం-మమాగ్రేతిష్ఠత ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం,క్రుద్ధో-వృత్ర-స్సురగణాన్-రిపూన్ వపుషా దేహేన - భీషయన్-మహాన్-ప్రాణోబలం-యస్య-తాదృశః-వ్యనదత్ ॥ నాదంవిశినష్టి॥ యేననాదేన-లోకాజనాః-విచేతసఃమూర్ఛితా-బభూవుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తేన,వృత్రస్య-విస్ఫోటనేననాదేన-సర్వే-దేవగణా-మూర్ఛితాస్సన్తో-భూమౌ-నిపేతుఃపతితవన్తః - యథా- అశనినా-హతా-జనానిపతన్తితద్వత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆతురంమూర్ఛితం- అత ఏవ - నిమీలితాక్షం-సురసైన్యం - ఓజసాబలేన - పద్భ్యాం - మమర్దమర్దితవాన్-యథా- ఉన్మదో - యూథపతిర్గజ - స్తాలంతాలానాంసంబన్ధి - వనం - మర్దయతి - కథమ్భూతోమమర్ద - రణరఙ్గే - దుర్నివారోమదోయస్య - ఉద్యతం శూలం యేన-క్ష్మాం పృథ్వీం - కమ్పయన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం - మర్దయన్తం - వృత్రం - విలోక్య - వజ్రధర ఇన్ద్రోఽస్య - మర్షితో, ఽభిముఖంద్రవతే ఆగచ్ఛతే - శత్రవే - మహతీంగదాం - చిక్షేపప్రయుక్తవాన్ - సచవృత్ర-స్తా-మాపతన్తీం-దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యాంగదాం-వామేన - కరేణహస్తేన - లీలయా-జగ్రాహ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తయాచగృహీతయా-గదయా-భృశంనితరాం-క్రుద్ధః-ఇన్ద్రశత్రుర్వృత్రః-ఉన్నదన్ అతీవనదన్-ఉరవో-విక్రమాఃపాదవిన్యాసా-యస్య- తాదృశో-మహేన్ద్రవాహమైరావతం- జఘానకమవయవం॥తత్రాహ ॥ కుమ్భస్థలం-మృధేయుద్ధే తస్యవృత్రస్య-కర్మతద్గదయాతద్వాహనతాడనరూపంకర్మ-సర్వేద్రష్టార,స్సమ,పూజయన్ బహ్వామన్యన్త ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవ-మైరావతో-వృత్రస్య-గదయా-అతీవ-వి

ద్ధాసారంవాత్యుల్లకాహృది।అగ్రేతిష్ఠతమాత్రంమేనచేద్గ్రామ్యేసుఖేస్పృహా॥ ౫ ॥ఏవంసురగణాన్క్రుద్ధోభీషయన్వపుషారిపూన్।వ్యనదత్సుమహాప్రాణోయేనలోకావిచేతసః॥ ౬ ॥ తేనదేవగణాస్సర్వేవృత్రవిస్ఫోటనేనవై। నిపేతుర్మూర్ఛితాభూమౌయథైవాశనినాహతాః॥ ౭ ॥మమర్దపద్భ్యాంసురసైన్యమాతురంనిమీలితాక్షంరణరఙ్గదుర్మదః। గాంకమ్పయన్నుద్యతశూలఓజసాతాళంవనంయూథపతిర్యథోన్మదః॥ ౮ ॥విలోక్యతంవజ్రధరోఽత్యమర్షితస్స్వశత్రవేఽభిద్రవతేమహాగదామ్। చిక్షేపతామాపతితాంసుదుస్సహాంజగ్రాహవామేనకరేణలీలయా॥ ౯ ॥సఇన్ద్రశత్రుఃక్షుభితోభృశంతయామహేన్ద్రవాహంగదయోగ్రవిక్రమః।జఘానకుమ్భస్థలమున్నదన్మృధేతత్కర్మసర్వేసమపూజయన్నృప ॥ ౧౦ ॥ ఐరావతోవృత్రగదాభిమృష్టోవిఘూర్ణితోఽద్రిః కులిశాహతోయథా❁ అపాసరద్భిన్నముఖస్సహేన్ద్రో ముఞ్చన్నసృక్సప్తధనుర్భృశార్తః ॥ ౧౧ ॥ నసన్నవాహాయవిషణ్ణచేతసే❁ప్రాయుఙ్క్తభూయస్సగదాంమహాత్మా। ఇన్ద్రోఽమృతస్యన్దికరాభిమర్శ❁వీతవ్యథః కృతవాహోఽభితస్థే ॥ ౧౨ ॥సతంనృపేన్ద్రాహవకామ్యయారిపుం ❁ వజ్రాయుధంభ్రాతృహణంవిలోక్య। స్మరంశ్చతత్కర్మనృశంసమంహశ్శోకేనమోహేనహసన్ జగాద ॥ ౧౩ ॥ వృత్రఉవాచ॥దిష్ట్యాభవాన్మేసమవస్థితోరిపుర్యోబ్రహ్మహా❁గురుహాభ్రాతృహాచ।దిష్ట్యాఽనృణోఽద్యాహమసత్తమత్వయామచ్ఛూలనిర్భిన్నదృషద్ధృదాచిరాత్ ॥ ౧౪ ॥ యోనోఽగ్రజస్యాత్మవిదోద్విజాతేర్గురోరపాపస్యచదీక్షితస్య। విస్రభ్యఖఙ్గేన

ద్ధస్తాడితో-వజ్రాయుధాహతోఽద్రిరివ-విఘూర్ణితోభ్రామ్యమాణః-భిన్నంముఖంయస్యసః - నితరామార్తః-అసృగ్రక్తం-ముఞ్చన్-సహేన్ద్రః-సప్తధనుః-ప్రమాణ-మపాసరత్-పశ్చాదగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సవృత్రః-మహాత్మా-యుద్ధధర్మాభిజ్ఞః-అతఏవ-సన్నవాహాయ-సన్నః-అవసన్నః-దుఃఖితో - వాహో- యస్యతస్మై-దుఃఖితచిత్తాయేన్ద్రాయ - పునర్గదాం-నప్రాయుఙ్క్త-తత-ఇన్ద్రః-అమృతస్రావి-స్వకరాభిమర్శేన-వీతావ్యథాయస్య-తథాత్వేనకృతో - వాహో- యస్య-తథాభూతో-ఽభితస్థౌ-క్షతవాహఇతిపాఠే-పూర్వంక్షతోవృత్రేణతాడితో-యో- వాహోగజః-యేన-ఇన్ద్రేణ-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శేన-వీతవ్యథఃగతవ్యథః-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శవీతవ్యథఃక్షతవాహోయస్యేత్యర్థః-అభితస్థౌ,అభిముఖంస్థితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హేనృపేన్ద్ర-సః-వృత్రః-ఆహవకామ్యయాయుద్ధేచ్ఛయా - అవస్థితం-వజ్రంఆయుధంయస్య-భ్రాతృహణంభ్రాతరంవిశ్వరూపంహతవన్తం-రిపుమిన్ద్రం-విలోక్య-తస్యఇన్ద్రస్య-కర్మభ్రాతృహననరూపంనృశంసంక్రూర, మంహఃపాపం,శోకేన, స్మరన్,పశ్చాన్మోహేన,హసన్, జగాద ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ గదితమేవాహయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥దిష్ట్యేతి॥యోభవాన్ రిపు,ర్దిష్ట్యాదైవవశాన్,మమాగ్రత,స్సమవస్థితః-కథంభూతః , బ్రహ్మహాబ్రాహ్మణంహతవాన్, తథాపి-స్వగురుంమమచ భ్రాతరం, హేఅసత్తమ,మచ్ఛూలేన,నిర్భిన్నం,దృషత్తుల్యం, హృదయం,యస్యతే , నత్వయానిమిత్తభూతేన,అద్యాచిరాత్,మమభ్రాతు,రనృణోఽహం,దిష్ట్యా,భవిష్యామి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కరుణారహితః,యోభవా,న్నోఽస్మాక-మగ్రజస్య,ద్విజా

---

౧౨ ॥ శ్లో ❁ ॥ పా ॥ వీతవ్యథఃక్షతవాహో,

తేః, తథాఽపి, బ్రహ్మవిదః-గురోరపాపస్య, పునర్దీక్షితస్య, యజ్ఞీయదీక్షాయామవస్థితస్య, విశ్వాస్య, శిరాంసి-ఖడ్గేన-అవృశ్చత్ చిచ్ఛేద, యథా స్వర్గకామో యాజ్ఞికః-పశోశ్శిరశ్ఛినత్తి-తద్వత్, ద్విజాతిత్వాదీని విశేషణాన్యవధ్యత్వసూచకాని ❁ ॥౧౫॥ ❁ అతో-హ్రియా-లజ్జయా-శ్రియా-సమ్పదా-భియా - కీర్తిభిర్యశోభిశ్చ-ఉజ్ఝితం పరిత్యక్తం-నికృష్టేన-స్వకర్మణా-గురుహననకర్మణా-పురుషాదైః పిశాచైరపి-గర్హ్యం నిన్ద్యం- త్వా-మద్య- మచ్ఛూలేన - విభిన్నః దేహో యస్య-అస్పృష్టః వహ్నిర్యం-అదగ్ధదేహమిత్యర్థః గృధ్రాః, సమ్యగదన్తి-అత్స్యన్తి, వర్తమానసామీప్యే వర్తమానవద్వా, ఇతి లట్ ❁ ॥౧౬॥ ❁ అపి-అపిచ-నృశంసం, త్వా-మనుసృత్య-యే దేవా - అజ్ఞా మూఢాస్సన్తః-ఇహ యుద్ధే-ఉద్యతాస్త్రాః - మహ్యం-యది ప్రహరన్తి-తర్హి-తైః-నిశాతేన తీక్ష్ణేన-త్రిశూలేన-నిర్భిన్నాః, గళాః కణ్ఠాః, యేషాం తైః-సగణాన్-భూతనాథాన్- యజామి యక్ష్యామి ❁ ॥౧౭॥ ❁ ఏవం స్వపౌరుషానురూపముక్త్వా యుద్ధే స్వం దేహం జిహాసుర్మాం జహీతీన్ద్రం ప్రార్థయతే ॥ అథవా- హే హరే ఇన్ద్ర హే వీర-భవానేవ-ఇహ యుద్ధే-కులిశేన వజ్రేణ-యది మమ-శిరో, హర్తా హరిష్యతి, తత్ర తథా సతి, మద్దేహేన, భూతేభ్యో, బలిం విధాయ, అనృణః విముక్తకర్మబన్ధస్సన్, మనస్వినాం, పాదరజః, ప్రపత్స్యే ; పాదరజస్సహచరితం, మార్గం ప్రపత్స్యే ; జ్ఞానినాం గతిం ప్రాప్స్యామీత్యర్థః, ❁ ॥౧౮॥ ❁ హే సురేశ, అగ్రతః, స్థితే, వైరిణి, మయి, అమోఘం అప్రతిహతం, వజ్రం, కస్మాద్ధేతోర్న హినోషి న ముఞ్చసి, న ప్రయుఙ్క్షే ఇత్యర్థః-గదావన్నిష్ఫలో భవిష్యతీత్యాశఙ్కయా న ప్రహిణోషీత్యత్రాహ ॥ గదేవ గదావత్, కృపణార్థా, కృపణపురుషార్థః ప్రయోజనం, యస్యాస్సా, యాచ్ఞేవ చ-వజ్రో న నిష్ఫల - స్స్యాత్ - అతో-మా సంశయిష్ఠాః సంశయం మా కురు-కిన్తు ప్రహిణ్వేత్యర్థః ❁ ॥౧౯॥ ❁ అనిష్ఫలత్వే హేతుం వదన్ తం ప్రోత్సాహయతి ॥ నన్వితి ॥ నను శక్ర హే ఇన్ద్ర, తవ-వజ్రః-హరేర్భగవతః- స్తేజసా-దధీచో మునేః-తపసా చ- తేజితః తీక్ష్ణీకృతః, అతః కారణాత్-తేనైవ వజ్రే

శిరాంస్యవృశ్చత్పశోరివా * కరుణస్స్వర్గకామః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీహ్రీదయాకీర్తిభిరుజ్ఝితం త్వాం స్వకర్మణా * పురుషాదైశ్చ గర్హ్యమ్ । కృచ్ఛ్రేణ మచ్ఛూలవిభిన్నదేహమస్పృష్టవహ్నిం సమదన్తి గృధ్రాః ॥ ౧౬ ॥ అన్యే చ యే త్వాఽనృశంసమజ్ఞా యదుద్యతాస్త్రాః ప్రహరన్తి మహ్యమ్ । తైర్భూతనాథాన్సగణాన్నిశాతత్రిశూలనిర్భిన్నగళైర్యజామి ॥ ౧౭ ॥ అథో హరే మే కులిశేన వీర హర్తా ప్రమథ్య హ శిరో యది త్వమ్ । తత్రానృణో భూతబలిం విధాయ మనస్వినాం పాదరజః ప్రపత్స్యే ॥ ౧౮ ॥ సురేన్ద్ర కస్మాన్న హినోషి వజ్రం పురః స్థితే వైరిణి మయ్యమోఘమ్ । మా సంశయిష్ఠా న గదేవ వజ్రం స్యాన్నిష్ఫలం కృపణార్థేవ యాచ్ఞా ॥ ౧౯ ॥ నన్వేష వజ్రస్తవ శక్ర తేజసా హరేర్దధీచేస్తపసా చ తేజితః । తేనైవ శత్రుం జహి విష్ణుయన్త్రితో యతో హరి * ర్విజయశ్శ్రీర్గుణాస్తతః ॥ ౨౦ ॥ అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే । త్వద్వజ్రరంహోలులిత * గ్రామ్యపాశో గతిం మునేర్యామ్యపవిద్ధలోకః ॥ ౨౧ ॥ పుంసాం కిలైకాన్తధియాం స్వకానాం * యాస్సమ్పదో దివి భూమౌ

ణ-విష్ణునా-యన్త్రితః ఆదిష్టః-మాం శత్రుం-జహి మారయ-హరిర్భగవాన్ యతో యస్మిన్ పక్షే - తతః తస్మిన్ పక్షే - శ్రీః రాజ్యసమ్పత్-విజయః, గుణాః ప్రభుత్వాదయో గుణాశ్చ-భవన్తి ❁ ॥౨౦॥ ❁ నన్వా“సురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని- మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ యతో యాన్త్యధమాం గతి“మిత్యుక్తరీత్యా నరకోదర్కస్స్వమరణార్థం కిం మాం ప్రార్థయసే తత్రాహ ॥ అహమితి ॥ అహ, మాసురోఽపి న నరకం యాస్యామి, కిన్త్వస్మద్దైవతం గురుశ్చ సఙ్కర్షణో భగవాన్, యథా, అహ ఉపదిదేశ, మచ్చరణారవిన్దే, మనో, నిశ్చలం, నిధేయమితి, తథా, తచ్చరణారవిన్దే, మనో, నిధాయ, తవ వజ్రస్య, వేగేన, లులితః ఛిన్నః, గ్రామ్యేషు విషయేషు, రాగరూపః పాశో, యస్య, దేహలవనద్వారా గ్రామ్యపాశోఽపి లులితో భవతీతి భావః-అపవిద్ధస్త్యక్తః, లోకః స్వర్గాదిలోకో - యేన తాదృశః-మునేర్గతిం మునీనాం గతిం మోక్షం-యామి యాస్యామి- ఆసురోఽప్యహం భగవత్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వేన ముక్తిమేవ యాస్యామి - న త్వర్వాచీనలోకానితి భావః-యథాఽఽహ సఙ్కర్షణ ఇత్యనేన వృత్రస్య సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వ ఇత్యవగమ్యతే ❁ ॥౨౧॥ ❁ కించ, భగవాననన్యభావేనాత్మానం భజతాం స్వీయామేవ గతిం నూనం దాస్యతి న త్వర్వాచీనామిత్యాహ ॥ పుంసామితి సార్ధేన ॥ ఏకాన్తధియాం ప్రయోజనాన్తరరహితమతీనాం-అనన్యప్రయోజనానామిత్యర్థః-స్వకానాం స్వభక్తానాం - పుంసాం-అస్మత్పతిః-భగవాన్ సఙ్కర్షణః-దివి-భూమౌ-రసాయాం అతలాదిలోకే చ- యాస్సమ్పదో విభవాః-తాః-న దదాతి - కుతః-యతః-తాసు సమ్పత్సు-ఉద్వేగో వినాశభయం-తత్ప్రయుక్త - ఆధిర్మనః పీడా మదః విషయభోగనిమిత్తో మదస్తత్త్వజ్ఞానోదయప్రతిబన్ధకః - కలిః విషయభోగవిరోధిభిస్సహ కలహః- వ్యసనమభిమతవిషయాలాభనిమిత్తం దుఃఖం - ప్రయాసః క్షుద్రసుఖాయ ప్రకృష్టో యత్నశ్చైవ భవన్తి-తర్హి స్వకానాం కిం విధత్తే తత్రాహ ॥ త్రైవర్గికేతి ॥ హే శక్ర-త్రైవర్గికో ధర్మార్థకామవిషయో-య - ఆయాసస్తస్య విఘాతం విధత్తే-అల్పాస్థిరత్రివర్గకర్మాయాసపరిహారేణానన్త

స్థిరఫలరూపముక్తిం దాస్యతీత్యర్థః - నను ప్రసన్నో భగవానస్మాకమపి స్వకానాం త్రైవర్గికాయాసమేవ విధత్తే, నేత్యాహ॥ తత ఇతి। యో భగవత్ప్రసాదో - యతః - అకించనగోచరః నిష్కామస్వభక్తవిషయః - అకించనానామేవ నితరాం భగవాన్ ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః - తతోఽన్యైర్విషయభోగపరాయణైస్తదర్థమేవ భజద్భిర్భవాదృశైస్స భగవత్ప్రసాదోఽనుమేయః - అభిలషితార్థవిషయకత్వేనానుమేయః, యద్వా, యోఽకించనగోచరో భగవత్ప్రసాద - స్సోఽన్యైర్భవాదృశై - స్తతః అనన్యప్రయోజనభజనాదనుమేయః - వయమప్యనన్యప్రయోజనా యది భజేమ - తర్హ్యకించనగోచరో భగవత్ప్రసాదోఽస్మద్విషయకో భవిష్యతీత్యేవం భవాదృశైరనుమేయ ఏవ న తు సిద్ధః - ఇదానీం విషయభోగపరాయణత్వాదితి భావః - తథైవ హ్యుక్తం భగవతా॥ మయ్యేకాన్తమితిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిది,, త్యాది నేతి చేతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ❁ అథ మనసాఽనుసంహితం వజ్రాగ్రే దృష్టం తదనుప్రవిష్టం భగవన్తమభిముఖీకృత్యాహ॥ అహమితి ॥ హే హరే భగవన్ - తవ - పాదావేవ - ఏకం మూలం - మాశ్రయో - యేషాం - తేషాం దాసానాం - అనుదాసోఽహం - భూయో - భవితాస్మి - మదీయం మనో, ఽసుపతేః మత్ప్రాణనాథస్య తవ - గుణానేవాఽనుస్మరతు - వాగపి - తానేవ గుణాన్ - గృణాతు కీర్తయతు - కాయో దేహ - స్త్వదారాధనరూపం కర్మ - కరోతు ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నను కిం మద్దాస్యేన తుభ్యం మహదైశ్వర్యమైహికమాముష్మికం చ దాస్యామీత్యత్ర - త్వద్దాస్యం వినాఽన్యం న కాఙ్క్షామీత్యాహ । నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నాకపృష్ఠం వైకుణ్ఠం - న కాఙ్క్షే తథా - పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం - న సార్వభౌమం కృత్స్నభూమ్యాధిపత్యం - రసాధిపత్యం పాతాళాదిలోకాధిపత్యం - యోగసిద్ధీః అణిమాదీన్ - అపునర్భవం కైవల్యం చ -

---

రసాయామ్ । న రాతి తాయద్ద్వేషఉద్వేగఆధిర్మదః కలిర్వ్యసనం సమ్ప్రయాసః ॥ ౨౨ ॥ త్రైవర్గికాయాసవిఘాతమస్మత్పతిర్విధత్తే పురుషస్య శక్ర । తతోఽనుమేయో భగవత్ప్రసాదో యో దుర్లభోఽకించనగోచరోఽన్యైః ॥ ౨౩ ॥ అహం హరే తవ పాదైకమూల ❁ దాసానుదాసో భవితాస్మి భూయః । మనస్స్మరేతాసుపతేర్గుణాంస్తే గృణీత వాక్కర్మ కరోతు కాయః ॥ ౨౪ ॥ న నాకపృష్ఠం న చ పారమేష్ఠ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా సమఞ్జస త్వాం విరహయ్య కాఙ్క్షే ॥ ౨౫ ॥ అజాతపక్షా ఇవ మాతరం ఖగాః ❁ స్తన్యం యథా వత్సతరాః క్షుధార్తాః । ప్రియం ప్రియేవ వ్యుషితం విషణ్ణా మనోఽరవిన్దాక్ష దిదృక్షతే త్వామ్ ॥ ౨౬ ॥ మమోత్తమశ్లోకజనేషు సఖ్యం సంసారచక్రే భ్రమతస్స్వకర్మభిః । ❁ త్వన్మాయయాఽఽత్మాత్మజదారగేహేష్వాసక్తచిత్తస్య న నాథ భూయాత్ ॥ ౨౭ ॥

❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం జిహాసుర్నృప దేహమాజౌ మృత్యుం వరం విజయాన్మన్యమానః । శూలం ప్రగృహ్యాభ్యపతత్సురేన్ద్రం యథా మహాపురుషం కైటభోఽప్సు ॥ ౧ ॥ తతో యుగాన్తాగ్నికఠోరజిహ్వమావిధ్య శూలం తరసాఽసురేన్ద్రః । క్షిప్త్వా మహేన్ద్రాయ వినద్య వీరో హతోఽసి పాపేతి రుషా జగాద ॥ ౨ ॥ ఖ ఆపతత్తద్విచలద్గ్రహోల్కావన్నిరీక్ష్య దుష్ప్రేక్ష్యమజాతవిక్లబః ❁ । వజ్రేణ వజ్రీ శతపర్వణాఽచ్ఛినద్భుజం చ తస్యోరగరాజభోగమ్ ॥ ౩ ॥

నహి - సమఞ్జస నిఖిలసౌభాగ్యనిధే - త్వాం - విరహయ్య పృథక్కృత్య - వినేత్యర్థః - న కాఙ్క్షే న వాఞ్ఛామి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిన్తు - హే అరవిన్దాక్ష - అజాతపక్షాః ఖగాః పక్షిశాబకాః - మాతరమివ - క్షుధాఽఽర్తాః పీడితాః - వత్సతరాః స్తన్యమివ - వ్యుషితం విప్రోషితం దూరదేశగతం - ప్రియం, విషణ్ణా దుఃఖితా - ప్రియేవ, మనః - త్వాం - దిదృక్షతే ద్రష్టుమిచ్ఛతే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అత ఏవమనుగృహాణేత్యాహ॥ మమేతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య తవ, జనేషు దాసేష్వేవ, మమ, సఖ్యం - భూయాత్, త్వన్మాయయా - ఆత్మాదిష్వాసక్తచిత్తస్య - స్వకర్మభిః, సంసారచక్రే భ్రమతో - మమ, పునః, తేష్వాత్మాదిష్వాసక్తి, ర్న భూయాత్ - ఏవమనుగృహాణేతి భావః, ఆత్మా దేహః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ❁❁

ఏవమభిలషితభగవదేకదాస్యో, నిరయోపమాభిమానవిషమైశ్వర్యకైవల్యో జిహాసితస్వకళేబరో వృత్రో యుయుధ ఇత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి । హే నృప, స్వకళేబరం, హాతుమిచ్ఛుః, అత ఏవ, ఆజౌ యుద్ధే, విజయాత్, మృత్యుమేవ, వరం శ్రేష్ఠం - మన్యమానః, శూలం, గృహీత్వా, సురేన్ద్రమిన్ద్రం ప్రతి, అభ్యపతత్, అభిముఖమగాత్, యథా, మహాపురుషం భగవన్తం ప్రతి, అప్సు ప్రళయోదకే, కైటభాఖ్యోఽసుర, స్తద్వత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతః, అసురేన్ద్రో, వీరో వృత్రః, ప్రళయకాలవహ్నివ, త్కఠోరాదుస్సహా, జిహ్వా శిఖా, యస్య, తచ్ఛూల, మావిధ్య భ్రామయిత్వా, క్రోధేన, మహేన్ద్రాయ క్షిప్త్వా, వినద్య సింహనాదం కృత్వా హే పాప హతోఽసీతి జగాద ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో, వజ్రీ ఇన్ద్రః, ఖే ఆకాశే, ఆపతత్ ఆగచ్ఛత్, విచలత్పరిభ్రమచ్చ, గ్రహోల్కావ, ద్దుష్ప్రేక్షం దుర్నిరీక్షం చ, యచ్ఛూలం, గ్రహ

శ్చఉల్కా-శ్చేతిద్వన్ద్వాద్వత్వతిః గ్రహస్సూర్యః - ఉల్కా-అఙ్గారాః - తచ్ఛూలం-తథా - తస్య వృత్రస్య- ఉరగరాజభోగం వాసుకిదేహాకారం- భుజంచ అజాతవిక్లబః అనుదితాధైర్యస్సన్ , శతంపర్వాణియస్య- తేనవజ్రేణ-అచ్ఛినత్-అద్భుతంయథాభవతితథేతిక్రియావిశేషణం-శూలవిశేషణంభుజవిశేషణంవా ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తతో-వృత్రః- ఛిన్నః ఏకః బాహుః యస్య-అత ఏవ-సంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః గృహీతవజ్ర-మిన్ద్ర-మాసాద్య-పరిఘేణఆయుధవిశేషేణ-తతాడ - అథా-మరేభంఐరావతంచ-తతాడ-ఏవంతాడితస్యమఘోన-ఇన్ద్రస్య-హస్తా-ద్వజ్రాయుధం-న్యపతత్ విగళితమభూత్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ త-ద్వృత్రస్య-మహద-ద్భుతంచ-కర్మనిరీక్ష్య- సర్వే-సురాదయః అపూజయన్-అహో ఏతస్యపరాక్రమఇతిబహ్వమన్యన్త - తథా-పురహూతస్యేన్ద్రస్య-సంకటం-నిరీక్ష్య-భృశం-హాహేతివిచుక్రుశుః-భృశమితిసంకటవిశేషణంవా ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తత ఇన్ద్రః-స్వహస్తాత్-శత్రుసన్నిధౌ-చ్యుతం,వజ్రాయుధం-అత ఏవ-లజ్జితః-పున-ర్నజగృహే నగృహీతవాన్ - తమగృహీతవజ్ర-మిన్ద్రం-వృత్ర,ఆహబభాషే॥ఉక్తిమేవాహ ॥ హర ఇత్యాదినాఅముష్యపరాజయ ఇత్యన్తేన హే హర హేఇన్ద్ర, పున,ర్గృహీతవజ్రస్త్వం,స్వశత్రుంమాం,జహి,అయం,విషాదకాలశ్శోకకాలో, నభవతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ననుపరాజయేనలజ్జితోఽహంయోద్ధుంనోత్సహే॥తత్రాహ॥ యుయుత్సతామితి॥ ఆతతాయినాంజిఘాంసతాం, యుయుత్సతాంయోద్ధుమిచ్ఛూనాంపుంసాం,సదా,సర్వత్రచ-జయో-నవైనభవతి-కింతు-కుత్రచిదేవకస్మింశ్చిద్దేశేకాలఏవ - జయోభవతీత్యర్థః-తత్రహేతుంవదన్ పుంసోవిశినష్టి-పరాత్మనామితి-పరః పరమపురుషః-ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్యతత్తత్కర్మానుసారేణనియన్తా-ఏషాంకర్మవశ్యత్వాత్పరమపురుషనియామ్యత్వాచ్చతత్తద్దేశకాలకర్మానురూపసుఖదుఃఖాదిఫలానుభవాయజయాపజయావీశ్వరకారితావితినతత్రలజ్జాశోకౌకర్తవ్యావితిభావః-సర్వస్యనియన్తురకర్మవశ్యస్యపరమపురుషస్యతుసర్వత్రసర్వదాజయఏవభవతీత్యాహ॥ వినేతి ॥ఏకంపరమపురుషం వినాఽన్యేషాంపుంసాం సర్వత్రసర్వదాజయఏవ-నభవతి,పరమపురుషస్యతుభవతీత్యన్వయః-తత్రహేతుంవదంస్తం విశినష్టి॥ జ

ఛిన్నైకబాహుః పరిఘేణవృత్రస్సంరబ్ధఆసాద్యగృహీతవజ్రమ్ । హనౌతతాడేన్ద్రమథామరేభంవజ్రంచ
హస్తాన్న్యపతన్మఘోనః ॥ ౪ ॥ వృత్రస్యకర్మాతిమహాద్భుతంతత్సురాసురాశ్చారణసిద్ధసంఘాః। అపూజ
యంస్తత్పురుహూతసంకటంనిరీక్ష్యహాహేతిచచుక్రుశుర్భృశమ్ ॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రో నవజ్రంజగృహేవిలజ్జితశ్చ్యు
తంస్వహస్తాదరిసంనిధౌపునః।తమాహవృత్రోహరఆత్తవజ్రోజహిస్వశత్రుంనవిషాదకాలః ॥ ౬ ॥యుయు
త్సతాంకుత్రచిదాతతాయినాంజయస్సదైకత్రనవైపరాత్మనామ్ । వినైకముత్పత్తిలయస్థితీశ్వరంసర్వజ్ఞ
మాద్యంపురుషంసనాతనమ్ ॥ ౭ ॥ లోకాస్సపాలాయస్యేమేశ్వసన్తివివశావశే।ద్విజాఇవసిచాబద్ధాస్సకాల
ఇహకారణమ్ ॥ ౮ ॥ ఓజస్సహోబలంప్రాణమమృతంమృత్యుమేవచ। తమజ్ఞాయజనోహేతుమాత్మానంమ

గదుత్పత్తిస్థితిలయానా-మీశ్వరంకర్తారం-తదుపయుక్తోగుణఉచ్యతే-సర్వజ్ఞమితి-అనేనకర్మసంకుచితజ్ఞానజీవవ్యావృత్తిః-అనేనాకర్మవశ్యత్వమప్యుక్తం భవతి - తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణోత్పత్త్యాదికర్త్రన్తరవిరహాదకర్మవశ్యత్వాచ్చతస్యదేశకాలనిమిత్తకర్మాయత్తకర్త్రన్తరప్రయుక్తజయాపజయౌనస్తః-కింతు-సర్వత్రసర్వదాజయఏవేతిభావః- యదిజగదుత్పత్త్యాదికర్తాపరమపురుషస్తర్హి-కిముపాదానకారణంజగతస్తత్రాహ॥ఆద్యమితి॥ఆదౌభవమాద్యం - కారణత్వేనావస్థితం-ఉపాదానకారణమపిసఏవేతిభావః- లోకేపటాద్యుపాదానకారణస్యతన్త్వాదేరపికారణాన్తరదర్శనాత్కారణస్యాపితస్యకారణాన్తరంసంభావ్యేతేత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్విశినష్టి॥సనాతనమితి॥నిత్యమిత్యర్థః-కార్యంహ్యనిత్యం , సతునిత్యః-కారణాన్తరరహితఇత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తస్యాకర్మవశ్యత్వేనయత్స్వాతన్త్ర్యముక్తంతదేవోదాహరణముఖేనప్రపఞ్చయతి॥లోకాఇతి॥సపాలాః పాలకైః బ్రహ్మాదిభిఃసహితాః-సర్వేలోకాః- వివశాః పరమపురుషవశంగతాః - యస్యపరమపురుషస్య-వశే-వశఇచ్ఛా"వశకాన్తౌ"ఇతిధాతుపాఠాత్-వశేఇచ్ఛాయాంనిమిత్తభూతాయాం - శ్వసన్తి,స్వతన్త్రతదిచ్ఛానిమిత్తజీవనాఇత్యర్థః॥తథాచశ్రుతిః॥"కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యా"దితి-యథా-సిచాపాశేనబద్ధాః-ద్విజాః పక్షిణః-బన్ధయితుర్వశే శ్వసన్తి- తద్వత్-సఏవ-కాలః కాలరూప-ఈశ్వరః-ఇహ,జయాఽపజయాదిషు - కారణం హేతుభూతః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ నకేవలంజయాపజయయోరేవహేతుః- అపిత్వోజఆదీనామపినిర్వాహకఇత్యాహ॥ఓజఇతి॥ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం-సహోవేగః,బలంధారణాసామర్థ్యం-ప్రాణోజీవనం-అమృతంమోక్షః -మృత్యుస్సంసారః-ఓజఆదీన్ప్రతి-తం పరమాత్మానం-హేతు-మజ్ఞాయఅవిజ్ఞాయ-ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్యానఞ్పూర్వఇతినప్రతిషేధః-అతోల్యప్ - పరమాత్మానమేవఓజఆదీనాంకారణ-మజ్ఞాత్వా-జనః-కేవలంపరమాత్మానంస్వాత్మానమేవ, కారణం - మన్యతే,అతోఽయంజడః అజ్ఞో

జన ఇత్యర్థః-జడమితిపాఠే-జడమజ్ఞం స్వాత్మానమేవ కారణం మన్యతేఽయం జన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం పరమాత్మనో జయాపజయాద్యభావే హేతుర్నయా సర్వస్య వశిత్వం కారణత్వమీశితృత్వం చోక్తం అథ జీవస్య తద్విపర్యయమాహ ॥ యథేతి సార్ధద్వయేన ॥ హే మఘవన్ - విభో ఇన్ద్ర ఏవ పరమాత్మదృష్ట్యా విభో ఇతి సంబోధనం - దారుమయీ దారుణో వికారభూతా నారీ, యన్త్రమయః యన్త్రాజ్జాలాదాగతః యన్త్రమయః, యన్త్రేణ గృహీతో మృగ ఇత్యర్థః-యథా, పురుషతన్త్రః- ఆద్యమప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకం, ద్వితీయం తు ప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకమితి వేదితవ్యం, ఏవం, సర్వాణి భూతాని, ఈశతన్త్రాణీవ ఈశ్వరతన్త్రాణ్యేవ, ఈశ్వరవశ్యాన్యేవేత్యర్థః, వదిత్యవ్యయమివకారార్థకం చాదరాకృతిగణత్వాత్ - ఏవం జీవస్య పారతన్త్ర్యముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ పురుషో జీవః, ప్రకృతిః ప్రధానం చిత్సమష్టిసంసృష్టమచేతనం-వ్యక్తం మహత్తత్త్వం - ఆత్మా అహంకారః-భూతాన్యాకాశాదీని - ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయాత్మకాని దశేన్ద్రియాణి-ఆశయోఽన్తఃకరణం - ఏతే-యస్య భగవతోఽనుగ్రహాద్వినా తదనుప్రవేశరూపానుగ్రహమన్తరేణ - అస్య విశ్వస్య సర్గాదౌ ఉత్పత్తిస్థితిలయేషు - న శక్నువన్తి న ప్రభవన్తి-ఏషాం పరమపురుషకార్యత్వాదితి భావః -ప్రకృత్యాదిగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం-యథా ప్రకృత్యాదయోఽస్య సర్గాదౌ న శక్నువన్తి-తథా పురుషశ్చతుర్ముఖాదిజీవోఽపి-తదనుగ్రహం వినా-అస్య సర్గాదౌ న శక్నోతి-తత్కార్యత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం కార్యత్వముక్తం-అథానీశత్వమాహ ॥ అవిద్వానితి ॥ ఇమం పరమపురుషాయత్తోత్పత్త్యాదిమన్తం తత్పరతన్త్రం - అత ఏవా-నీశ్వర-మాత్మానం- అవిద్వానజానన్ - ఈశ్వరం-మన్యతే-స్వాత్మానమీశ్వరం మన్యతే జన ఇతి శేషః “ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్త ” మితి వ్యష్టిసృష్ట్యాదౌ పరమపురుషస్య ప్రయోజకత్వం. ప్రకృత్యాదీనాం తత్కార్యాణాం ప్రయోజ్యకర్తృత్వం చోక్తం- తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ భూతైరిత్యర్ధేన ॥ స్వయమాత్మనా ప్రయోజకకర్త్రా స్వేనేత్యర్థః - భూతైః పృథివ్యాదిభిస్స్వానుగృహీతైః - భూతగ్రహణం ప్రకృత్యాదీనామప్యుపలక్షణం- ప్రకృత్యాది

న్యతే జడమ్ ॥ ౯ ॥ యథా దారుమయీ నారీ యథా యన్త్రమయో మృగః । ఏవం భూతాని మఘవన్నీశతన్త్రా
ణి విద్ధి భోః ॥ ౧౦ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమాత్మా భూతేన్ద్రియాశయాః । శక్నువన్త్యస్య సర్గాదౌ న వినా య
దనుగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిద్వానేవమాత్మానం మన్యతేఽనీశమీశ్వరమ్ । భూతైస్సృజతి భూతాని గ్రసతే తాని
తైస్స్వయమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆయుః శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యమాశిషః పురుషస్య యాః । భవన్త్యేవ హి తత్కాలే యథాఽనిచ్ఛో
ర్విపర్యయాః ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదకీర్తియశసోర్జయాపజయయోరపి । సమస్స్యాత్సుఖదుఃఖాభ్యాం మృత్యుజీవితయో
రపి ॥ ౧౪ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః । తత్ర సాక్షిణమాత్మానం యో వేద స న బధ్యతే ॥ ౧౫ ॥

భిస్స్వానుప్రవేశాహితశక్తిభిర్భూతాని దేవమనుష్యాదివ్యష్టిభూతాని-సృజతి-తథా - తైరేవ భూతైః - ర్భూతాని-గ్రసతే చ-వ్యష్టిసృష్టేస్స ద్వారకత్వకథనేన సమష్టిరద్వారికేతి సూచితం “ అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరోది ” తి, శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అస్త్వేవం-తథాపి పరాజితోఽహం పునరాత్మనో జయం సంభావయామీత్యత్రాహ ॥ ఆయురితి ॥ హి యస్మా-దీశ్వరాయత్తా స్వస్వకర్మానుగుణదేవమనుష్యాదిసృష్టిస్తస్మా-దాయురాదయోఽపి తదాయత్తా-నియతదేశకాలపరిణామకర్మానుగుణాః - పురుషస్య-యా ఆశిష-స్తాస్సర్వాః- తత్కాలే ఉచితకాలే-తత్తత్కర్మఫలానుభవదశాయామిత్యర్థః - భవన్త్యేవ-తత్ర దృష్టాన్తః ॥ యథేతి ॥ యథా-అనిచ్ఛోః - మరణదారిద్ర్యాదికమనిచ్ఛోరపి పుంసః-తద్విపర్యయాః ఆయురాదివిపర్యయాః- మరణదారిద్ర్యాపకీర్తిప్రభృతయో-భవన్తి-తథా-ఆయురాదయోఽపీత్యర్థః - తత్రాయుర్జీవనం-శ్రీస్సంపత్ -ఐశ్వర్యం ప్రభుత్వం -యద్వా-ఐశ్వర్యం సంపత్ -శ్రీః తేజః-భగవత్సహాయస్య తవాధునా ఆయురాదయో భవేయురేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యత ఏవ సర్వమీశ్వరాయత్తం కర్మానుగుణం చ-అత ఏవ-న విక్రియేత వివేకీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాత్సర్వమాయురాదికమీశ్వరాయత్తం కర్మానుగుణం విపర్యయవద్భవతి-తస్మాత్ - వివేకీ-కీర్త్యకీర్త్యోః-జయాపజయయోస్తథా-మరణజీవనయోశ్చ నిమిత్తయోర్యే-సుఖదుఃఖే-తాభ్యాం-కీర్త్యాదినిమిత్తసుఖాదినా - వికారం న ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ, భగవదుక్తరీత్యా మదుక్తరీత్యా చ ముక్తేరేవ నిరతిశయపురుషార్థత్వాదనభిసంహితఫలసఙ్గకర్తృకస్య యుద్ధాదికర్మణః ఆయురాద్యానుషఙ్గికఫలప్రాపణద్వారా తత్సాధనత్వాచ్చోక్తవిధయా యుద్ధకర్మ కుర్వన్ దేహావసానే ముక్తోఽపి భవతీత్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయో-నాత్మనో జీవస్య-గుణాః-కిన్తు-ప్రకృతేరేవ గుణా ఇతి నిర్వివాదం- తత్ర-సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే దేహే- స్థిత-మాత్మానం-యః పుమాన్-సాక్షిణం ద్రష్టారం-మన్యతే-తత్కర్తృత్వం-దేహగతం మత్వా-ఆత్మానం - కర్తారం మన్యత ఇత్యర్థః-స తు న బధ్యతే-కింతు-సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీతి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అస్మిన్నర్థే మామేవ దృష్టాన్తభూతం పశ్యేత్యాహ ॥ పశ్యేతి ॥ హే శక్ర-మృధే యుద్ధే-వృక్ణం ఛిన్నం-ఆయుధం త్రిశూలం-భుజశ్చ-య

స్య-తం,నిర్జితంపరాజితమపి - పున-స్తవ - ప్రాణాన్ హర్తుమిచ్ఛయా,యథాశక్తి - ఘటమానంయతమానం,యుయుత్సుం-మాం,పశ్య ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ యదినూనంమమజయోభవేత్తర్హిప్రయోత్సాహ్యమిత్యాశఙ్కమానంప్రవదన్ సమరంద్యూతత్వేనరూపయతి ॥ ప్రాణగ్లహఇతి ॥ గృహ్యతఇతిగ్లహాఃజితేనగృహ్యమాణాఃపణాః-ప్రాణఏవగ్లహోయస్మిన్ - వాహనానిహస్త్యశ్వరథాదీన్యేవ,అసనాని , అస్యన్తేక్షిప్యన్తేఇతి స్తతశ్చాల్యన్తఇత్యసనానిఫలకాఃయస్మిన్ , ఇషవశ్శరాఏవ,అక్షాఃదేవనాక్షా,యస్మిన్,సోఽయం,ద్యూతసదృశస్సంగ్రామః , అత్రద్యూతతుల్యేసంగ్రామే , కస్యజయః,కస్యవాపరాజయః , ఇతినజ్ఞాయతే, ద్యూతఇవజయపరాజయౌతావదుర్జ్ఞేయావిత్యర్థః , ఇత్థంతులోకదృష్ట్యోక్తం , మయానూనంభగవత్సహాయస్యతవజయఏవనిశ్చితఇతిభావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవంతత్వకథనేనయుద్ధాయప్రోత్సాహితఉపాత్తవజ్రశ్శక్రస్తమాబభాషఇత్యాహమునిః॥ ఇన్ద్రఇతి॥గతాళీకంనిష్కపటం , వృత్రస్య,వచ,ఆకర్ణ్య, అపూజయత్ బహ్వమన్యత , స్వీకృతవజ్రాయుధ,శ్శక్రో , విగతస్మయః , జ్ఞానినామియంరీతిరిత్యాశ్చర్యరహితః - ప్రహసన్ , సావధానం స్వవచస్సమాకర్ణ నాయప్రహసంస్తం వృత్రమువాచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ,అహోఇత్యాదినా ॥ ఖాతకోదకోరిత్యన్తేన ॥ హేదానవ,త్వం, సిద్ధోఽసికృతకృత్యోఽసి,సిద్ధోఽహమితికథంత్వయాజ్ఞాతస్తత్రాహ ॥ యస్య, తేతవ , ఈదృశీ,మతి , ర్వర్తతే , కించ , సిద్ధత్వోపాదికాఽనన్యా భగవద్భక్తిరేవసాచతేవాస్తీత్యాహ॥ భక్తఇతి ॥త్వం, సర్వాత్మనా ఉపాయోపేయాదిభావేన , జగదీశ్వరమన్తరాత్మాన,, మతఏవ,సుహృదం,నిరతిశయప్రియం,భగవన్తం,భక్తః ; అర్షత్వాత్కర్తరిక్తః, సేవితవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కించ,జనాన్మోహయతీతితథా,తాం,వైష్ణవీంమాయాం,భవా,నతార్షీత్,కుతః,యద్యస్మాత్,భవాన్ , ఆసురంభావంతామసత్వం,విహాయ

పశ్యమాంనిర్జితంశక్రవృక్ణాయుధభుజంమృధే । ఘటమానంయథాశక్తితవప్రాణజిహీర్షయా॥ ౧౬ ॥ ప్రాణగ్లహోఽయంసమరఇష్వక్షోవాహనాసనః।అత్రనజ్ఞాయతేఽముష్యజయోఽముష్యపరాజయః॥ ౧౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇన్ద్రోవృత్రవచశ్శ్రుత్వాగతాళీకమపూజయత్।గృహీతవజ్రఃప్రహసంస్తమాహవిగతస్మయః॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ॥అహోదానవసిద్ధోఽసియస్యతేమతిరీదృశీ । భక్తస్సర్వాత్మనాఽఽత్మానంసుహృదంహరిమీశ్వరమ్॥౧౯॥భవానతార్షీన్మాయాంవైవైష్ణవీంజనమోహినీమ్।యద్విహాయాసురంభావంమహాపురుషతాంగతః॥ ఖల్విదంమహదాశ్చర్యంయద్రజఃప్రకృతేస్తవ । వాసుదేవేభగవతిసర్వాత్మనిదృఢామతిః॥ ౨౧ ॥యస్యభక్తిర్భగవతిహరౌనిశ్శ్రేయసేశ్వరే । విక్రీడతోఽమృతామ్భోధౌకింక్షుద్రైఃఖాతకోదకైః॥ ౨౨ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతి బ్రువాణావన్యోన్యంధర్మజిజ్ఞాసయానృప। యుయుధాతేమహావీర్యావిన్ద్రవృత్రౌయుధాంపతీ॥ ౨౩ ॥ఆవిధ్య పరిఘంవృత్రఃకార్ష్ణాయసమరిన్దమః । ఇన్ద్రాయప్రాహిణోద్ఘోరంవామహస్తేనమారిష॥ ౨౪ ॥సతువృత్రస్యపరిఘంకరంచకరభోపమమ్।చిచ్ఛేదయుగపద్దేవోవజ్రేణశతపర్వణా॥ ౨౫ ॥దోర్భ్యాముత్కృత్తమూలాభ్యాం బభౌరక్తస్రవోఽసురః।ఛిన్నపక్షోయథాగోత్రఃఖాద్భ్రష్టోవజ్రిణాహతః॥ ౨౬ ॥కృత్వాధరాంహనుంభూ

మహాపురుషతాం శ్రేష్ఠపురుషతాం - సత్త్వోత్తరపురుషతామితియావత్ -గతః ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కించేదంమహదాశ్చర్యంఖలు-కింతత్ -య - ద్రజఃప్రకృతేఃరాజసస్వభావస్య , తవ-సర్వాత్మని-షాడ్గుణ్యపూర్ణే -వాసుదేవే-నిశ్చయమతిరవస్థితేతియత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అతఏవనతవైశ్వర్యకైవల్యాదిషుమతిరిత్యాహ॥యస్యేతి॥నిశ్శ్రేయసేశ్వరేమోక్షాధిపతౌ,ఆశ్రితానాంసంసృతిబన్ధహారిణి-భగవతి - యస్యపుంసో-భక్తి - స్తస్య , అమృతామ్భోధౌబ్రహ్మానన్దసముద్రే-విక్రీడతఃవిహరతః పుంసః-క్షుద్రైరల్పైః-ఖాతకోదకైఃగర్తోదకతుల్యైః, రైశ్వర్యకైవల్యాదిసుఖైః-కిం,తానితవతుచ్ఛానీతిభావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవంపరస్పరంబ్రువాణావిన్ద్రవృత్రౌయుయుధాతేఇత్యాహమునిః ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం ;ధర్మజిజ్ఞాసయాభగవద్ధర్మవిచారేణ-తత్పూర్వమిత్యర్థః - బ్రువాణౌభాషమాణౌ - యుధాంయోద్ధౄణాం-పతీముఖ్యౌ - అపారవీర్యౌ-విన్ద్రవృత్రౌ- హేనృప-యుయుధాతేయుద్ధంకృతవన్తౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఆవిధ్యేతి॥అరిన్దమోవృత్రః-కార్ష్ణాయ-సంకృష్ణలోహమయం-ఘోరం, పరిఘం-వామహస్తేనా-విధ్యభ్రామయిత్వా-ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ ప్రచిక్షేప-హేమారిషశ్రేష్ఠరాజన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సదేవఃఇన్ద్రస్తు-వృత్రస్య - పరిఘం,కరభోపమందిగ్గజశుణ్డాతుల్యం - కరంవామహస్తంచ - యుగపదేవ-శతపర్వణావజ్రేణ-చిచ్ఛేదఛిన్నవాన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉత్కృత్తంఛిన్నం-మూలం-యయో-స్తాభ్యాం-బాహుభ్యాం-రక్తంస్రవతీతిరక్తస్రవో,ఽసురోవృత్రః - బభౌరరాజ-యథా గోత్రోగిరిః-వజ్రిణాఇన్ద్రేణ- ఛిన్నౌపక్షౌయస్యతాదృశః-ఖాదాకాశా-ద్భ్రష్టోగళితః, హతస్సన్-భాతితద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సదైత్యోవృత్రః-అధరాంహనుం-భూమౌ-ఉత్తరాంహనుం-దివి-కృత్వానిధాయ-స

భోవ, గమ్భీరేణ-వక్త్రేణ-లిలేహస్సర్పః, పునఃపునరతిశయేనవా లేఢీలిలేహః- యద్వా జనాత్ప్రచాద్య చ తద్వ-దుల్బణయా-క్రూరయా-జిహ్వయా-సవాహనమైరావతసహితం, వజ్రిణం ఇన్ద్రం - మాసాద్య ప్రాప్య జగ్రాసనిగీర్ణవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్, కాలకల్పాభిర్మృత్యుతుల్యాభి - ర్దంష్ట్రాభిర్జగత్త్రయం - గ్రసన్నివ-అతిమాత్రోఽత్యుచ్ఛ్రితో, మహాదేహో, యస్య - అతఏవ తరసాబలేన, గిరీన్ - ఆక్షిపన్ - ఇతస్తతశ్చాలయన్-పాదచారీ, పర్వతరాడివ, పద్భ్యాం- మహీం, నిర్దరయన్ చూర్ణయన్, పద్భ్యాంగిరీనాక్షిపన్ మహీంనిర్దరయంశ్చేతివాఽన్వయః - మహాప్రాణో మహాబలః - మహావీర్యః మహాప్రభావః, సర్పో - ద్విపమివ గజమివ, జగ్రాసేతి దృష్టాన్తోఽభూతః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ✻ వృత్రేణ గ్రస్తం-తమిన్ద్రం-మాలక్ష్య దృష్ట్వా-బ్రహ్మాదిభిర్మహర్షిభిశ్చ - సహితాః, సర్వే - సురాః, హా-అర్యేన్ద్రస్య కష్టం ప్రాప్తమితి, నిర్విణ్ణాశ్చిన్తాక్రాన్తాః-చుక్రుశుః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ అసురేన్ద్రేణ, నిగీర్ణోఽపీన్ద్రో - నమమార న మృతః - కింతూ, దరం ప్రవిష్టో -మహాపురుషేణ భగవతా, సన్నద్ధో రక్షితః-మహాపురుషేణ నారాయణకవచాత్మకేన - సన్నద్ధో దంశితో వా. భగవన్మాయాబలేన యోగమాయా బలోపబృంహితేనేత్యర్థః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ వజ్రేణ, తస్య-కుక్షిం-భిత్వా, విభుః బలభిత్ ఇన్ద్రః, కుక్షే - ర్వినిష్క్రమ్య, ఓజసా బలేన, గిరేః, శృఙ్గమివ, శత్రోర్వృత్రస్య, శిరః, ఉచ్చకర్త చిచ్ఛేద ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ అతివిపులాం వృత్రస్య కన్ధరాం కియతా కాలేన చిచ్ఛేదేత్యత్రాహ ॥ వజ్రస్త్వితి ॥ ఆశువేగః తీక్ష్ణధారో, వజ్రో వజ్రాయుధం-తస్య వృత్రస్య, కన్ధరం కణ్ఠం, పుస్త్వమార్షం-సమన్తాత్ కన్ధరాయాస్సమన్తా-

మాకైత్యోర్దివ్యుత్తరాంహనుమ్ । నభోగమ్భీరవక్త్రేణ లేలిహ్యోల్బణజిహ్వయా ॥ ౨౭ ॥ దంష్ట్రాభిః కాలకల్పాభిర్గ్రసన్నివ జగత్త్రయమ్ । అతిమాత్రమహాకాయ ఆక్షిపంస్తరసా గిరీన్ ॥ ౨౮ ॥ గిరిరాట్పాదచారీవ పద్భ్యాం నిర్దరయన్మహీమ్ । జగ్రాస స సమాసాద్య వజ్రిణం సహవాహనమ్ ॥ మహాప్రాణో మహావీర్యో మహాసర్ప ఇవ ద్విపమ్ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రగ్రస్తం సమాలక్ష్య సప్రజాపతయస్సురాః । హా కష్టమితి నిర్విణ్ణాశ్చుక్రుశుస్సమహర్షయః ॥ ౩౦ ॥ నిగీర్ణోఽప్యసురేన్ద్రేణ న మమారోదరం గతః । మహాపురుషసన్నద్ధో యోగమాయాబలేన చ ॥ ౩౧ ॥ భిత్వా వజ్రేణ తత్కుక్షిం నిష్క్రమ్య బలభిద్విభుః । ఉచ్చకర్త శిరశ్శత్రోర్గిరేశ్శృఙ్గమివౌజసా ॥ ౩౨ ॥ వజ్రస్తు తత్కన్ధరమాశువేగః కృన్తన్సమన్తాత్పరివర్తమానః । న్యపాతయత్తావదహర్గణేన యో జ్యోతిషా ✻ మయనే వార్త్రహత్యే ॥ ౩౩ ॥ తదా చ ఖే దున్దుభయో వినేదుర్గన్ధర్వసిద్ధాస్సమహర్షిసంఘాః । వార్త్రఘ్నలిఙ్గైస్తమభిష్టువానా మన్త్రైర్ముదా ✻ కుసుమైరభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ వృత్రస్య దేహాన్నిష్క్రాన్తమాత్మజ్యోతిరరిన్దమ । పశ్యతాం సర్వలోకానామలోకం సమపద్యత ॥ ౩౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రే హతే త్రయో లోకా వినా శక్రేణ భూరిద । సపాలా హ్యభవన్సద్యో విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియాః ॥ ౧ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని దైత్యా దేవానుగాస్స్వయమ్ । ప్రతిజగ్ముస్స్వధిష్ణ్యాని బ్రహ్మేశేన్ద్రాదయ

త్పరివర్తమానః, కృన్తన్ ఛిన్దన్-వార్త్రహత్యే వృత్రహత్యాసంబన్ధిని - జ్యోతిషామయనే సవత్సరే-యో, ఽహ్నాం షష్ట్యుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకానాం-గణస్తేన-తావతా కాలేనేత్యర్థః, న్యపాతయత్ -శిరో భూమావన్యపాతయదిత్యర్థః, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనా- మయనం దక్షిణోత్తరగతిః, తదాత్మకే సంవత్సర ఇత్యర్థః, వార్త్రహత్యే ఇత్యనేన కార్త్స్న్యేన సంవత్సరసంబన్ధిత్వం వృత్రహత్యాయాస్సూచితమ్ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తదా వృత్రశిరశ్ఛేదనానన్తరం, ఖే దివి-దేవదున్దుభయో-దధ్వనుః-మహర్షీణాం సంఘైః, సహితాః, గన్ధర్వాః, సిద్ధాశ్చ, వార్త్రఘ్నలిఙ్గైః వృత్రహన్తుర్వీర్యప్రకాశకైః, ర్మన్త్రైః, తమిన్ద్రం, మభిష్టువానాః అభిష్టువన్తః, ముదా హర్షేణ, కుసుమైః, అభ్యవర్షన్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ హే అరిన్దమ, వృత్రస్య, దేహాన్నిర్గత-మాత్మజ్యోతిః జ్యోతీరూపః స్వప్రకాశరూప ఆత్మా, సర్వలోకానాం, పశ్యతాం సతాం - అలోకం ప్రాకృతలోకవిలక్షణం శ్రీవైకుణ్ఠం, సమపద్యత-స్వం లోకమితి పాఠే, ముక్తానాం స్వతః ప్రాప్తం స్థానమిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం వృత్రవధేన సర్వే నివృత్తాః స్వస్వస్థానాని జగ్మురిత్యాహ మునిః ॥ వృత్ర ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భూరిద-ఏవం-వృత్రే హతే సతి-శక్రం వినా-సర్వే-లోకపాలైః సహితాః-లోకాః-సద్య ఏవ-విజ్వరా విగతాధయః - అతఏవ-నిర్వృతాని సుఖితాని-ఇన్ద్రియాణి అన్తర్బాహ్యాని-యేషాం తాదృశాః- అభవన్ బభూవుః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తతో-దేవాశ్చ-ఋషయశ్చ-పితరశ్చ భూతాని చ తథా-దైత్యాః, దేవాశ్చ-తదనుగాశ్చ తథా, బ్రహ్మచతుర్ముఖశ్చ - ఈశో రుద్రశ్చ, ఇన్ద్రశ్చ, ఆదిశబ్దాదన్యే చ -స్వస్వ

స్థానానిప్రతి-స్వయంజగ్ముః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యదుక్తం - యచ్చక్రేణవినాసర్వేలోకావిజ్వరానిర్వృతేన్ద్రియాఅభవన్నితి తత్రేన్ద్రస్యానిర్వృతౌదేవానాంనిర్వృతౌచకారణంపృచ్ఛతి రాజా ॥ ఇన్ద్రస్యేతి ॥ హేమహామునే ఇన్ద్రస్య-నిర్వృతౌ-హేతుంకారణం-శ్రోతు-మిచ్ఛామి,వృత్రవధఏవేతిచే-త్తర్హి తేనైవదేవానామప్య నిర్వృతిర్భవేత్ - ఇదంతుకుతః-దేవానాంనిర్వృతిరిన్ద్రస్యదుఃఖమితిపృచ్ఛతి॥యేనేతి॥యేనవృత్రవధరూపేణహేతునా-దేవా,స్సుఖిన ఆసన్ , తస్మాదేవహేతో,రిన్ద్రేణాపి-సుఖినా,భవితవ్యం,కుతఃకస్మాద్ధేతో-ర్హరేరిన్ద్రస్య - దుఃఖ-మభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంపృష్టోమునిరిన్ద్రస్యానిర్వృతౌదేవానాంనిర్వృతౌచహేతుంవక్తుంతావద్వృత్రవధోద్యోగకాలికందేవానాంవృత్తాన్తమాహ ॥ వృత్రఇతి॥వృత్రస్య-పరాక్రమేణ-భీతాః,సర్వేదేవాః-ఋషిభిస్సహ-వృత్రవధార్థ-మిన్ద్రం - మార్థయన్ ప్రార్థయన్త-పరస్మైపదమార్షం-ఏవంప్రార్థితోఽపీన్ద్రః- బృహద్వధాద్బ్రహ్మవధా - త్పూర్వంకృతాద్విశ్వరూపవధాత్ - కరిష్యమాణవృత్రవధాద్వా-భీతస్సన్,నైచ్ఛత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏతదిన్ద్రోక్తిముఖేనవిశదయతి ॥ స్త్రీతి ॥ విశ్వరూపవధోద్భవ-మేనఃపాపం,మా,మనుగృహ్ణద్భిః స్త్రీభూమిజలద్రుమైశ్చతుర్భి- ర్విభక్తంవిభజ్యగృహీతం-అధునా - వృత్రహత్యాం,క్వకుత్ర,మార్జ్మి సంశోధయేయం,వృత్రహత్యోద్భవంపాపంక్వావస్థాప్యాహంశుద్ధోభవేయం,నక్వాపి-అతస్తంనహన్యామిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవమిన్ద్రేణోక్తాఋషయస్తంప్రత్యూచురిత్యాహమునిః॥త-దిన్ద్రస్యవచ , ఉపాకర్ణ్య,ఋషయో,మహేన్ద్రంప్రతీ-దంవక్ష్యమాణం-వాక్య,మబ్రువన్,ఋషీణాముక్తిమేవాహ ॥ యాజయిష్యామఇత్యాదినా , ఖలనిగ్రహేణేత్యన్తేన ॥ హయమేధేనఅశ్వమేధా

స్స్వయమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ॥ఇన్ద్రస్యానిర్వృతౌహేతుంశ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంమునే । యేనాసన్సుఖినోదే
వాహర్దుఃఖంకుతోఽభవత్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వృత్రవిక్రమసంవిగ్నాస్సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః।తద్వధా
యార్థయన్నిన్ద్రంనైచ్ఛద్భీతోబృహద్వధాత్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ॥ స్త్రీభూజలద్రుమైరేనోవిశ్వరూపవధో
ద్భవమ్। విభక్తమనుగృహ్ణద్భిర్వృత్రహత్యాంక్వమార్జ్మ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఋషయస్తదుపాక
ర్ణ్యమహేన్ద్రమిదమబ్రువన్। యాజయిష్యామభద్రంతేహయమేధేనమాస్మభైః ॥ ౬ ॥ హయమేధేనపురు
షంపరమాత్మానమీశ్వరమ్ । ఇష్ట్వానారాయణందేవంమోక్ష్యసేఽపిజగద్వధాత్ ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మహాపితృహా
గోఘ్నోమాతృహాఽఽచార్యహాఽఘవాన్।శ్వాదఃపుల్కసకోవాఽపిశుద్ధ్యేరన్యస్యకీర్తనాత్ ॥ ౮ ॥ తమశ్వ
మేధేనమహామఖేనశ్రద్ధాన్వితోఽస్మాభిరనుష్ఠితేన । హత్వాఽపిసబ్రహ్మచరాచరంత్వంనలిప్యసేకింఖలనిగ్ర
హేణ ॥ ౯ ॥ ఏవం ❁ సంచోదితోవిప్రైర్మరుత్వాన్ నహనద్రిపుమ్ । బ్రహ్మహత్యా హతేతస్మిన్నాససాద

ఖ్యేనయాగేనకరణేన-త్వ్యాయాకర్తా,వయం , యాజయిష్యామః-భగవన్తమితి శేషః-త్వం , మాస్మభైఃభయంమాస్మకార్షీః-తేతవ,భద్రమేవ,భవిష్యతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అశ్వమేధమాత్రేణమత్పాపంకథంనివర్తిష్యతఇతిశఙ్కమానంప్రత్యాహుః ॥హయమేధేతి॥పరమాత్మానంలోకత్రయమన్తఃప్రవిశ్యభర్తార,మీశ్వరంసర్వస్యప్రశాసితారం-స్వతేజసాదీప్యమానం , పరమపురుషంనారాయణం-హయమేధేనేష్ట్వాఆరాధ్య,కృత్స్నజగద్వధనిమిత్తాదపి,పాపా , న్మోక్ష్యసే , కిముతవృత్రవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్ష్యసఇతీత్యర్థః''నామ్నోఽస్య యావతీశక్తిఃపాపనిర్హరణేహరేః ॥ తావత్కర్తుంనశక్నోతిపాతకంపాతకీజన,,ఇత్యుక్తరీత్యా స్మరణమాత్రమహాపాపనివర్తనశీలత్వాదిరూపమహామహిమశాల్యనన్తనామ్నోభగవతస్సాక్షాదారాధనేనధర్మప్రతిపక్షవృత్రవధమాత్రనిమిత్తంపాపంననివర్తతేకిమిత్యభిప్రాయేణపురుషంపరమాత్మానమిత్యాద్యనేకనామ్నాముపాదానమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏతదేవవిశదమాహుః॥బ్రహ్మహేతిద్వాభ్యాం ॥ యస్యభగవతో,నామ్నః,కీర్తనాదేవ-బ్రహ్మహన్త్రాదయ,శ్శుద్ధ్యేరన్,శ్వాదఃశ్వపాకః-పుల్కసః-పాపజాతిః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తంమహామహిమశాల్యనన్తనామానంభగవన్తం , అస్మాభి-రనుష్ఠితేనఅనుష్ఠాపితేన , అశ్వమేధాఖ్యేనమహాయాగేన-అస్మద్వాక్యమాత్రవిస్రమ్భయుక్త,స్త్వం,బ్రహ్మణశ్శరీరభూతం,చరాచరాత్మకంజగత్ , హత్వాఽపి-పాపేన,నలిప్యసే - కింఖలనిగ్రహేణ,ఖలస్యదురాత్మనోవృత్రస్య,నిగ్రహేణవధప్రయుక్తేనపాపేన,లిప్యసేకిం-నలిప్యసఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవంవిప్రైస్సంచోదితశ్శక్రస్తతోవృత్రంజఘాన,సచతద్వధనిమిత్తేనపాపేనదుఃఖితశ్చాభూదిత్యాహమునిః॥ఏవమితి ॥ ఏవం,విప్రైః,ఋషిభి,స్సంచోదితః ప్రేరితః,సంభోధితఇతిపాఠే,సమ్యగ్బోధితో-మరుత్వానిన్ద్రో, రిపుంవృత్ర,మహనత్ హతవాన్ తస్మిన్వృత్రే , హతేసతి,బ్ర

---

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సంబోధితోవిప్రైః.

హ్మహత్యా,వృత్రస్యచాబ్రాహ్మణత్వాత్ బ్రహ్మహత్యేత్యుక్తం,వృషాకపిమిన్ద్ర,మాససాద,అన్వవరత ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తయా దేవాదిభిఃకారితయాబ్రహ్మహత్యయా,స్వైశ్యవధారణే,ఇన్ద్ర ఏవ,తాప,మసహదసహత, నాన్యఃతతః,అముమిన్ద్రం,నిర్వృతిస్సుఖం , నావిశత్ , ఇన్ద్రస్సుఖీనాభూత్ , కింతు , దుఃఖమేవ ప్రాపేత్యర్థః ,ననుధైర్యాదిగుణయుక్తస్య కుతో ననిర్వృతి స్తత్రాహ ॥ హ్రీమన్తంలజ్జావన్తం , వాచ్య తాంనిన్ద్యతాం , ప్రాప్తం , గుణాధైర్యాదయో , నసుఖయన్తిహి , హిశబ్దేన లోకపరిపాటిః , ప్రదర్శ్యతే ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవమిన్ద్రస్యానిర్వృతికారణమభిధాయ అథతత్పాపనిస్తారప్రకారం వక్ష్యమాణస్తత్పాపనిమిత్తదుఃఖానుభవప్రకారమాహ ॥ తామితి ॥ తత - స్తాంహత్యాం,ఇన్ద్రో,దదర్శ,కథంభూతాం,అనుసృత్యపృష్ఠతో,ధావన్తీం,చణ్డాలీమివతద్వదివస్థితాం,రూపిణీంమూర్తిభూతాం, జరయా-వేపమానానికమ్పమానాని - శిరఃపాణ్యాద్యఙ్గాని, యస్యా , స్తాం, యక్ష్మగ్రస్తాంక్షయరోగవ్యాప్తాం - రక్తపటాం ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ పలితాన్ , కేశాన్ ,వికీర్య , క్వగచ్ఛసి,తిష్ఠతిష్ఠేతి,భాషమాణాం,మీనస్యమత్స్యస్యేవ,గన్ధో,యస్యా-సమీనగన్ధః , సచాసౌ,వసుశ్చప్రాణవాయుః,తస్య, గన్ధేన,మార్గదూషణం,కుర్వతీమ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తతఃసహస్రాక్షఇన్ద్రః,నభః-సర్వాదిశశ్చ,గతః,భ్రమన్ క్వాపివిశ్రాన్తిమలభమానఇత్యర్థః , ప్రాగుదీచీంఐశానీం,దిశం,ప్రాప్య , తత్రాపి,మానససంసరః, ప్రవిష్టః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సఃఇన్ద్రః పుష్కరనాళతన్తూన్ మానససరోవరస్థపుష్కరనాళస్యతన్తూనా-వసత్ -సూక్ష్మరూపేణతన్తూనాశ్రిత్యోవాసేత్యర్థః , కథంభూతః , అలబ్ధః , భాగోయజ్ఞియభాగో,యేన,తాదృశః,కుతః,యద్యస్మా-త్స్వయ-మగ్నిదూతః , అగ్నిరేవదూతఃహవిర్భాగప్రాపకోయస్యతాదృశః , స్వదూతస్యాగ్నేర్హవిర్భాగప్రాపకస్యజలేప్రవేశాభావాదలబ్ధభాగఇత్యర్థః , అన్తఃపద్మనాళస్యాన్తః,అలక్షితఃబ్రహ్మహత్యయాఅలక్షితఃఅదృష్టః , బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపా,న్మో

వృషాకపిమ్ ॥ ౧౦ ॥ తమైన్ద్రస్స్మాసహత్తాపంనిర్వృతిర్నాఽముమావిశత్ । హ్రీమన్తంవాచ్యతాంప్రాప్తంసుఖయన్త్యపినోగుణాః ॥ ౧౧ ॥ తాందదర్శానుధావన్తీంచణ్డాలీమివరూపిణీమ్ । జరయావేపమానాఙ్గీంయక్ష్మగ్రస్తామసృక్పటామ్ ॥ ౧౨ ॥ వికీర్యపలితాన్కేశాంస్తిష్ఠతిష్ఠేతిభాషిణీమ్ । మీనగన్ధ్యసుగన్ధేనకుర్వతీంమార్గదూషణమ్॥ ౧౩ ॥తతోగత్వాదిశస్సర్వాస్సహస్రాక్షోవిశాంపతే।ప్రాగుదీచీందిశంతూర్ణంప్రవిష్టఃప్రాప్యమానసమ్॥ ౧౪ ॥సఆవసత్పుష్కరనాళతన్తూనలబ్ధభాగోయదిహాగ్నిదూతః ।వర్షాణిసాహస్రమలక్షితోఽన్తస్సంచిన్తయన్బ్రహ్మవధాద్విమోక్షమ్॥౧౫॥తావత్త్రినాకంనహుషశ్శశాసవిద్యాతపోయోగమహానుభావః।ససమ్పదైశ్వర్యమదాన్ధబుద్ధిర్నీతస్తిరశ్చాంగతిమిన్ద్రపత్న్యా॥౧౬ ॥తతోగతోబ్రహ్మగిరోపహూతఋతంభరధ్యాననివారితాఘః।పాపస్తుదిగ్దేవతయాహతౌజాతన్నాభ్యభూదవితంవిష్ణుపత్న్యా॥౧౭ ॥ తం

క్షుంమోక్షోపాయం , సంచిన్తయన్-సహస్రం-వర్షాణి , అవసదిత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ యావదిన్ద్రఃపద్మనాళతన్తూనావసత్తావ,న్నహుషోరాజా,విద్యాతపోయోగై , ర్మహా,ననుభావఃఇన్ద్రాధిపత్యప్రాపకంసామర్థ్యం , యస్య -తాదృశ త్రినాకంస్వర్గం,శశాస , ఇన్ద్రలోకాధిపత్యంకృతవానిత్యర్థః , అకందుఃఖంనవిద్యతేయస్మిన్సనాకఃభోగదేశః , భూమిపాతాళాన్తరిక్షభేదేన త్రివిధాస్సుఖానుభవదేశాఃతత్ర,తృతీయోనాకఃస్వర్లోకః - తర్హితస్మిన్సతికథమిన్ద్రస్యపునఃస్వర్గప్రాప్తిస్తత్రాహ,సనహుషః , సంపదైశ్వర్యాభ్యాంభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీన్ద్రాధిపత్యాభ్యాం , యోమద , స్తేన,అన్ధావివేకశూన్యా,బుద్ధిర్మతి,ర్యస్య- తాదృశః,ఇన్ద్రపత్న్యాశచ్యాహేతుభూతయా,తిరశ్చాంగతిం-సర్పయోనిం,నీతఃప్రాపితః- అత్రేదమాఖ్యానమవగన్తవ్యం , స్వర్గ్లోకాధిపత్యంకుర్వన్నహుషఃకదాచిదిన్ద్రాణీమువాచ, ఇన్ద్రస్తావదహామత స్త్వంమాంభజేతి,తతస్తయాఽఽవేదితవృత్తాన్తోబృహస్పతిస్తామువాచ , ఇన్ద్రవదృషివాహ్యశిబికామారుహ్య మద్గృహానాగచ్ఛసిచేత్త్వాంభజిష్యామీతిబ్రూహితతోసౌ బ్రహ్మశాపాత్పతిష్యతీతి - తతస్సాతథైవోవాచ - తతస్సనహుషోఽగస్త్యాదిఋషీన్బలాదానీయస్వశిబికాంవాహయామాస - సతదాశీఘ్రంసర్పసర్పేత్యగస్త్యంపదాపస్పర్శ - తేనసర్పోభవేతిశప్తోమహాసర్పోఽజగరోఽభూదితి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తత,ఇన్ద్రః-స్వర్గం-గతఃప్రాప్తః,కథంభూతః , బ్రహ్మగిరాబ్రాహ్మణవాక్యేన , ఉపహూతస్సన్ , ఋతంభరఃసత్యస్యభర్తాశ్రీమన్నారాయణః-తస్య , ధ్యానేన-నివారితం - అఘంబ్రహ్మహత్యారూపం-యస్య - తాదృశః,తమాగచ్ఛన్తం-దిగ్దేవతయాప్రాగుదక్స్థితమానససరోవరస్థపద్మస్థయాదేవతయా - విష్ణుపత్న్యాశ్రీమహాలక్ష్మ్యా- అవితంరక్షితం-పద్మతన్తుషువసన్తమిన్ద్రం - అతఏవ-హత-మోజోబలం-యస్య-తాదృశః-పాపోనాభ్యభూత్-పద్మస్థాలక్ష్మీర్భగవద్ధ్యానపరత్వాదిన్ద్రంపాపాద్రరక్షేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అథహత్యానిస్తారప్రకారమాహ॥తమిత్యాదినావిధూతపాపఇత్యన్తేన ॥ తమాగతమిన్ద్రం - ఋషయోఽభ్యేత్యాగత్య - హేభారత,పురుషారాధనేనపరమపురుషారాధన

రూపేణ-హయమేధేన - యథావిధి - దీక్షయాంచక్రుః,హయమేధంకర్తుందీక్షితంకృతవన్త ఇత్యర్థః - హేతిహర్షేఖేదేచ-అహో-ఇన్ద్రస్యైవంవిధాఽవస్థేతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథ,బ్రహ్మవాదిభిః వేదవాదిభిః-ఋషిభిః ఆర్త్విజ్యంగతైః,వితతే విస్తృతే యథావత్క్రియమాణే, అశ్వమేధే , ఇన్ద్రేణయజమానేన-సర్వదేవతానామన్తరాత్మభూతే-సర్వస్యప్రశాసితరి-పరమపురుషే-ఇజ్యమానేఆరాధ్యమానేసతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ భూయానపి-సత్వాష్ట్రవధః-వృత్రవధనిమిత్తః- పాపః హేపరన్తప- తేనైవాశ్వమేధేన-శూన్యాయనీతః ప్రాపితః - శూన్యాయనీతః ప్రాపితః-శూన్యతాంప్రాప్త ఇత్యర్థః - యథా - భానునాసూర్యేణ-నీహార-శ్శూన్యతాంప్రాప్యతే తద్వత్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ మరీచిమిశ్రైః మరీచిసహితైః, తత్ప్రభృతిభిరిత్యర్థః వితాయమానేనానుష్ఠీయమానేన-యథోక్తేన , హయమేధేన,అధియజ్ఞం యజ్ఞేషుప్రధానతయావర్తమానం , పురాణంపురుషమిష్ట్వా ఆరాధ్య , సవై ఇన్ద్రః , విధూతంనిరస్తం , వృత్రహత్యారూపంపాపం-యేనతాదృశః-మహాన్నిష్ప్రతి-పక్షః అవాప్తరాజ్యసంపచ్చాసీత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఉక్తంవృత్రవధాఖ్యానపఠనశ్రవణాదిఫలంవదన్ తద్విశినష్టి॥ ఇదమితి॥ మహేన్ద్రస్య-మోక్షః బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాత్ మోక్షప్రతిపాదనంయస్మిన్ - తం-మరుత్వతః ఇన్ద్రస్య - విశేషేణజయస్తత్ప్రతిపాదనంయస్మిన్ , తదిదం-మహాఖ్యానం-గుణవత్తరం - తదేవాహ - అశేషాణాంపాపానాం , ప్రక్షాళనంశోధకం-నివర్తకం-తత్రహేతుః,తీర్థపదస్యానుకీర్తనంయస్మిన్ తాదృశం - కించ-భక్త్యుచ్ఛ్రయంభగవద్భక్తేరుచ్ఛ్రయోఽభివృద్ధిర్యస్మాత్తథాభూతం - తత్రహేతుః-భక్తజనానాంభగవద్భక్తజనానామనువర్ణనంయస్మిన్-తత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కించ,ఇన్ద్రియం ఇన్ద్రస్యలిఙ్గమిన్ద్రియం,ఇన్ద్రః ప్రత్యగాత్మా-తస్యలిఙ్గంజ్ఞాపకం - తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదనయుక్తత్వాదస్యేతిభావః - యద్వాఇన్ద్రస్యేదమిన్ద్రియం..ఇన్ద్రియమిన్ద్రలిఙ్గ ,, మితిసూత్రేఇతికరణాదర్థాన్తరేఽపితన్నిపాతనాభ్యుపగమాత్ - యద్వా- ఇన్ద్రియశబ్దస్తద్బలసమ్పాద

బ్రహ్మ ఋషయోఽభ్యేత్యహయమేధేనభారత ।యథావద్దీక్షయాంచక్రుఃపురుషారాధనేనహ ॥ ౧౮ ॥ అథేజ్యమానేపురుషేసర్వదేవమయాత్మని । అశ్వమేధేమహేన్ద్రేణవితతేబ్రహ్మవాదిభిః॥ ౧౯ ॥సవైత్వాష్ట్రవధోభూయానపిపాపఃపరంతప । నీతస్తేనైవశూన్యాయనీహారఇవభానునా॥ ౨౦ ॥సవాజిమేధేనయథోదితేనవితాయమానేనమరీచిమిశ్రైః ।ఇష్ట్వాఽధియజ్ఞంపురుషంపురాణమిన్ద్రోమహానాసవిధూతపాపః॥ ౨౧ ॥ఇదంమహాఖ్యానమశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనంతీర్థపదానుకీర్తనమ్ । భక్త్యుచ్ఛ్రయంభక్తజనానువర్ణనంమహేన్ద్రమోక్షంవిజయంమరుత్వతః॥ ౨౨ ॥పఠేయురాఖ్యానమిదంసదాబుధాశ్శృణ్వన్త్యథోపర్వణిపర్వణీన్ద్రియమ్। ధన్యంయశస్యంనిఖిలాఘమోచనంరిపుంజయంస్వస్త్యయనంతథాయుషమ్॥ ౨౩ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః.

* * *

రాజోవాచ ॥ రజస్తమస్స్వభావస్యబ్రహ్మన్వృత్రస్యపాప్మనః। నారాయణేభగవతికథమాసీద్దృఢామతిః॥౧॥ దేవానాంశుద్ధసత్త్వానామృషీణామమలాత్మనామ్ । భక్తిర్ముకున్దచరణేనప్రాయేణోపజాయతే॥ ౨ ॥రజోభిస్స

కేఉపచారాద్వర్తతే - ఇన్ద్రియవృద్ధికరమిత్యర్థః-యద్వా -ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః " ఇదిపరమైశ్వర్యే ,, ఇతిధాతుపాఠాత్ - తేనజుష్టంప్రీతివిషయత్వేనపరిగృహీతం - శ్రవణాదిద్వారాభగవత్ప్రీత్యాపాదకమిత్యర్థః- ధన్యంధనప్రాప్తిసాధనం - యశస్కరం-నిఖిలానామఘానాంమోచనంయస్మాత్తథా - అశేషపాప్మనాంప్రక్షాళనమిత్యనేనపాపవినాశకత్వముక్తం - అఖిలాఘమోచనమిత్యనేనతుపాపాశ్లేషకరత్వముక్తమిత్యతోనపౌనరుక్త్యం - స్వస్త్యయనంమఙ్గళావహం,తథా - ఆయుష్కరం , సర్వాణ్యేతానిఫలాన్యస్యాఖ్యానస్యశ్రవణపఠనాదినాభవన్తి - నస్వరూపేణేత్యతోఽవశ్యముక్తఫలార్థిభిరేతదాఖ్యానపఠనాదికంకార్యమిత్యుక్తంపఠేయురిత్యర్థేన - యతఇదముక్తఫలం-అథో అతః-బుధాః-సదా-పఠేయుః - పర్వణిపర్వణిప్రతిపర్వంశృణ్వన్తి , శృణుయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః

* * *

" అహం సమాధాయమనోయథాఽఽహ సంకర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే ,, ఇత్యనేనవృత్రవాక్యేనతస్యసంకర్షణోపదేశావగతస్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యవత్త్వముక్తం - తదేవవిస్తరేణశుశ్రూషుః పృచ్ఛతిరాజా ॥ రజఇత్యాదినా ॥ హేబ్రహ్మన్-రజశ్చతమశ్చస్వభావోయస్య - అతఏవ-పాప్మనః పాపకారిణః-ఆసురత్వాదితిభావః - భగవతినారాయణే దృఢానిశ్చలా-సిద్ధిపర్యన్తా-మతిః- భక్తిః హేమహామునే-కథ-మాసీత్-సదుపదేశేఽప్యాసురస్వభావస్యసిద్ధిపర్యన్తాభగవద్భక్తిర్దుర్లభేతిభావః ❁॥౧॥ ❁ భక్తేర్దౌర్లభ్యమేవప్రపఞ్చయతి॥ శుద్ధసత్త్వానాంకేవలసత్త్వప్రచురాణాం-దేవానాం-తాదృశాం-అమలచిత్తానాం-ఋషీణామేవ-ప్రాయశో-ముకున్దచరణే భక్తి-ర్నజాయతే- తేషామపి దుర్లభా కథమస్యాస జాతేతిభావః ❁॥౨॥ ❁ " మనుష్యాణాంసహస్రేషుకశ్చిద్యతతిసిద్ధయే।యతతామపిసిద్ధానాంకశ్చిన్మాంవేత్తితత్త్వత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా-తావ-త్పృథి

వ్యాః-రజోభిః రేణుభిస్సహ - సమసంఙ్ఖ్యాకా-జన్తవః-తద్వదసఙ్ఖ్యాకాజన్తవః- తేషాంజన్తూనాం -యే కేచన-మనుష్యాదయ ఏవ-శాస్త్రోక్తధర్మాధికారిణః-తావన్మనుష్యాదిజన్మ దుర్లభమితిభావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తేషామపి కేచి-త్ప్రాయశ- స్త్రివర్గరూపశ్రేయః ప్రవణా-ముక్తయే - నయతన్తే-తావన్ముముక్షుత్వైవదుర్లభేతిభావః-దైవాన్ముముక్షూ తాం కేషాంచి - త్సహస్రేషు-కశ్చి-న్ముచ్యేత రాగాదిదోషైర్ముచ్యేత-సిధ్యతిలబ్ధయోగోభవతి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ముక్తానామపి-సిద్ధానాం-కోటిష్వపి హే మహామునే-నారాయణపరాయణః-ప్రశాన్తాత్మా రాగాద్యకలుషితచిత్త-స్సుతరాం-దుర్లభః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ప్రశ్నార్థముపసంహరన్ తస్యోత్తరదానాయమునిం ప్రేరయతి । వృత్రస్త్వితిద్వాభ్యామ్ ॥ తుశబ్దేనోక్తవిపరీతమసత్త్వప్రధానత్వం ద్యోత్యతే-రజస్తమఃప్రచురో-వృత్రః - సర్వలోకోపతాపనః సర్వలోకదుఃఖకారీ-అతఏవ-పాపః-ఇత్థముక్తప్రకారేణ - కృష్ణే భగవతి-దృఢామతిర్యస్య తాదృశః-కథమాసీత్ - కథంవా-ఉల్బణేదుస్సహే-గ్రామ్యే శబ్దాదివిషయే-దృఢమతి - ర్నాసీదితియత్ -అస్మిన్ అర్థే-నః అస్మాకం-భూయా-న్సంశయో - వర్తతే-భో హే మహామునే-సంశయంవిశినష్టి ॥ హియస్మాత్సంశయాత్ - శ్రోతుముత్తరం శ్రోతుం-కౌతూహల - మస్మాకమస్తి-సన్విన్ద్రభయాద్వృత్రః కృష్ణం శరణంగత ఇత్యత్రాహ ॥ యః పౌరుషేణేత్యర్ధేన ॥ యో వృత్రః - పౌరుషేణ సహసాక్షమిన్ద్ర - మతోషయత్-నతస్యేన్ద్రాద్భయమస్తీతి భావః ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో మునిరుత్తరమాహేత్యాహ సూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ అథ రాజ్ఞః ప్రశ్నానన్తరం-అథ నను హే శౌనకాదయ ఇతి వాఽర్థః- పరీక్షితః-సమీచీనం ప్రశ్న-మాకర్ణ్య-ప్రతినన్ద్య-అహో సాధుపృష్టమిత్యభినన్ద్య-కథంభూతస్య - శ్రద్దధానస్యోత్తరశ్రవణవిషయకత్వరాయుక్తస్య-ఉత్తరే విశ్రమ్భయుక్తస్యవా - ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తదేవాహ, శృణుష్వేత్యాదినా అధ్యాయ

మసంఖ్యాతాః పార్థివై రిహజన్తవః। తేషాం యే కేచ నేహన్తే శ్రేయో వై మనుజాదయః ॥ ౩ ॥ ప్రాయో ముముక్షు
వస్తేషాం కేచనైవ ద్విజోత్తమ । ముముక్షూణాం సహస్రేషు కశ్చిన్ముచ్యేత సిధ్యతి ॥ ౪ ॥ ముక్తానామపి సిద్ధానాం
నారాయణపరాయణః । సుదుర్లభః ప్రశాన్తాత్మా కోటిష్వపి మహామునే ॥ ౫ ॥ వృత్రస్తు స కథం పాపస్సర్వలోకో
పతాపనః । ఇత్థం దృఢమతిః కృష్ణ ఆసీన్న గ్రామ్య ఉల్బణే ॥ ౬ ॥ అత్ర నస్సంశయో భూయాఞ్ఛ్రోతుం కౌతూహ
లం ప్రభో । యః పౌరుషేణ సమరే సహస్రాక్షమతోషయత్ ॥ ౭ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ పరీక్షితోఽథ సంప్రశ్నం భ
గవాన్బాదరాయణిః । నిశమ్య శ్రద్దధానస్య ప్రతినన్ద్య వచోఽబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శృణుష్వావహితో
రాజన్నితిహాసమిమం యథా । శ్రుతం ద్వైపాయనముఖాన్నారదాద్దేవలాదపి ॥ ౯ ॥ ఆసీద్రాజా సార్వభౌమ
శ్శూరసేనేషు వై నృప। చిత్రకేతురితి ఖ్యాతో యస్యాసీత్కామధుఙ్మహీ ॥ ౧౦ ॥ తస్య భార్యాసహస్రాణాం స
హస్రాణి దశాభవన్ । సాన్తానికశ్చాపి నృపో న లేభే తాసు సన్తతిమ్ ॥ ౧౧ ॥ రూపౌదార్యవయోజన్మవిద్యైశ్వర్య
శ్రియాదిభిః । సమ్పన్నస్య గుణైస్సర్వైశ్చిన్తా వన్ధ్యాపతేరభూత్ ॥ ౧౨ ॥ న తస్య సమ్పదస్సర్వా మహిష్యో వామ

త్రమేణ ॥ తావద్వృత్రస్య భగవద్భక్తిర్న తజ్జన్మనాలబ్ధా-కింతు-పూర్వజన్మనైవేతివక్తుం తావత్తస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తం వక్ష్యన్ తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాజ్ఞాపయతి । శృణుష్వేతి ॥ హే రాజన్, ఇమం వక్ష్యమాణ-మితిహాసం - అవహితస్సమాహితచిత్తో-యథా-యథావ-చ్ఛృణు-కథంభూతం-ద్వైపాయనాదస్మత్పితు-స్సకాశా-న్నారదా-ద్దేవలాచ్చ- శ్రుతం-మయేతి శేషః-యథా ద్వైపాయనాదిభ్యశ్శ్రుతం - తథాకథయతో మత్తశ్శృణ్వితి వాఽన్వయః- శ్రుతం ద్వైపాయనాదిత్యాదినాఽస్యేతిహాసస్యాప్తప్రణీతత్వసూచనాత్కేవలాస్మద్బుద్ధిపరికల్పితత్వశఙ్కామూలకోఽస్మిన్నానాదరః కార్య ఇత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇతిహాసమాహ ॥ ఆసీదితి ॥ హే నృప, ఇన్ద్రేణహతో యో వృత్రః, స, పూర్వస్మిన్ జన్మని, చిత్రకేతురితి ప్రసిద్ధ, స్సార్వభౌమః-కృత్స్నభూమేరధిపతి, శ్శూరసేనేషుజనపదేష్వాసీత్ ॥ తం విశినష్టి ॥ యస్య చిత్రకేతో, రియంమహీ, కామధుక్, కామ్యన్త ఇతి కామాః ఇష్టార్థా, స్తాన్-దోగ్ధిప్రపూరయతీతి తథా, ఆసీత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తస్య చిత్రకేతో, ర్భార్యాసహస్రాణాం దశసహస్రాణి అభవన్, కోటిసంఖ్యాకాభార్యా అభవన్నిత్యర్థః, స చ నృపశ్చిత్రకేతుః, సాన్తానికః సన్తానార్థ్యపి, తాసు భార్యాసు, సన్తతిం, న లేభే, న ప్రాప్తవాన్, యద్వా, సాన్తానికోఽపి స్వయం సన్తానార్హోఽపి, పుత్రోత్పాదనశక్తిమానపి, తాసు, సన్తతిం, న లేభే, సర్వాస్తావన్ధ్యా ఏవ దైవయోగేనోద్వాహితా ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ రూపేతి ॥ రూపాదిభి-స్సర్వై-ర్గుణైర్ధర్మై-స్సమ్పన్నస్య యుక్తస్యాపి - తస్య- వన్ధ్యానాం సన్తానరహితానాం భార్యాణాం-పత్యు-రతఏవ, చిన్తా-పుత్రాలాభప్రయుక్తా-అభూత్ -తత్ర-రూపం లావణ్యం, ఔదార్యం సత్పాత్రే ద్రవ్యవినియోగశీలత్వం-వయో-యౌవనం-జన్మ సత్కులప్రసూతత్వం-విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం-ఐశ్వర్యం సార్వభౌమత్వం-శ్రీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్-ఏతే చిన్తారహితప్రీతిహేతవః - అథాప్యపుత్రత్వమేకం సదా చిన్తాహేతురాసీదితి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ తస్య అపుత్రత్వప్రయుక్తచిన్తాక్రాన్తస్య, సార్వభౌమస్య చిత్రకేతో-స్స

ర్వా - స్సంపదః-వామలోచనాస్సున్దరలోచనాః - లోచనగ్రహణమస్యేషామప్యవయవానాముపలక్షణం-మహిష్యశ్చ - ఇయం-కృత్స్నాఽభూమిశ్చ-ప్రీతిహేతవో, నాభవన్ * ॥ ౧౩ ॥ * ఏవంసర్వసంపత్సుప్రీతిరహితస్యకేవలంపుత్రార్థమేవచిన్తయతః - తస్యచిత్రకేతో-ర్భవనంగృహంప్రతి-భగవానఙ్గిరాః-ఋషిః-సిద్ధఃజ్ఞానకాష్ఠాంప్రాప్తః- అతఏవ - యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా-లోకాననుచరన్, కదాచిత్,ఉపాగతః * ॥ ౧౪ ॥ * తమాగతమఙ్గిరసం - యథావిధిప్రత్యుత్థానార్ఘ్యపాద్యాదిభి-స్సంపూజ్య-ఆతిథ్యంకృత్వాభోజయిత్వా-సుఖాసనోపవిష్టమఙ్గిరస - ముపాసీదత్-తస్యసమీపేఉపవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్-సమాహితస్సంయతచిత్తస్సన్ * ॥ ౧౫ ॥ * ఉపాసీనముపవిష్టం-క్షితౌ-ప్రశ్రయేణవినయేన-అవనతంనమ్రంతంచిత్రకేతుం-ప్రతిపూజ్య అహోతవవినయాదిసమ్పత్తిరితిబహుసంమాన్య - సమాభాష్యసంభాషణాభిముఖంకృత్వా-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీ-దఙ్గిరాః * ॥ ౧౬ ॥ * తదేవాహ॥అపీతి ॥ అపిశబ్దఃకుశలప్రశ్నద్యోతకః-తేతవ-అనామయంఆరోగ్యమపి- ఆరోగ్యమస్తి కిలేతి ప్రశ్నః - ఆత్మనాంస్వసంబన్ధినీనాం ప్రకృతీనాంస్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాత్మకానాం-సప్తానామపి-స్వస్తినను * ॥ ౧౭ ॥ * సర్వస్మిన్సతికింవిశేషేణప్రకృతీనాంస్వస్తిపృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥యథేతిసప్తభిః॥ప్రకృతిభిఃమహదహఙ్కారతన్మాత్రై-ర్యథా-పుమాన్జీవః - గుప్తఃరక్షితోభవతి-ప్రకృత్యాయత్తసుఖీభవతి-తథా-రాజాఽపి-స్వామ్యాదిషుసప్తసు-ప్రతిష్ఠాప్యాత్మానంసాక్షాన్నిధాయ-ఆత్మానంప్రకృత్యధీనంకృత్వేత్యర్థః శ్రేయస్సుఖం-ప్రాప్నుయాత్-రాజ్యభారంప్రకృతిషునిధాయనిర్భరస్సుఖాన్యనుభూయాదిత్యర్థః-అతఃప్రకృతీనామేవతావత్స్వస్తిపృచ్ఛామీతిభావః * ॥ ౧౮ ॥ * ఏవంరాజ్ఞశ్శ్రేయఃప్రకృత్యధీనమిత్యుక్తం-అథప్రకృతీనాంశ్రేయోరాజాధీనమిత్యాహ॥రాజ్ఞేతి॥ హేనరదేవ-తథా-ప్రకృతయోఽపి- రాజ్ఞాహేతునా-హితాదయః-హితమిష్టం-ఆదిశబ్దాదనిష్టపరిహారశ్చ-

లోచనాః । సార్వభౌమస్యభూశ్చేయమభవన్ప్రీతిహేతవః॥ ౧౩ ॥తస్యైకదాతుభవనమఙ్గిరాభగవానృషిః।
లోకాననుచరన్సిద్ధఉపాగచ్ఛద్యదృచ్ఛయా ॥ ౧౪ ॥తంపూజయిత్వావిధివత్ప్రత్యుత్థానార్హణాదిభిః।కృత్వా
ఽఽతిథ్యముపాసీదత్సుఖాసీనంసమాహితః ॥ ౧౫ ॥ మహర్షిస్తముపాసీనం ప్రశ్రయావనతంక్షితౌ।ప్రతిపూ
జ్యమహారాజంసమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౬ ॥అఙ్గిరాఉవాచ ॥ అపితేఽనామయంస్వస్తిప్రకృతీనాంతథా
ఽఽత్మనః ॥ ౧౭ ॥ యథాప్రకృతిభిర్గుప్తఃపుమాన్రాజాచసప్తభిః ॥ ఆత్మానంప్రకృతిష్వద్ధానిధాయశ్రేయఆ
ప్నుయాత్ ॥ ౧౮ ॥ రాజ్ఞాతథాప్రకృతయో * నరదేవహితాదయః ॥ ౧౯ ॥ అపిదారాఃప్రజామాత్యమిత్ర
శ్రేణ్యోఽథమన్త్రిణః। పౌరాజానపదాభూపాఆత్మజావశవర్తినః ॥ ౨౦ ॥ యస్యాత్మాఽనువశశ్చేత్స్యా
త్సర్వేతద్వశగాఇమే। లోకాస్సపాలాయచ్ఛన్తిసర్వేబలిమతన్ద్రితాః ॥ ౨౧ ॥ ఆత్మనఃప్రీయతేనాత్మాపరత
స్స్వతఏవవా।లక్షయేఽలబ్ధకామంత్వాంచిన్తయాశబలంముఖమ్ ॥ ౨౨ ॥ఏవంవికల్పితోరాజన్విదుషామునినా

యేషాం-తాదృశాః-భవన్తి- అహతాధయఇతిపాఠే - ఆసమన్తాద్ధతాః - ఆధయః - యేషాం-నిరస్తమనోదుఃఖాభవన్తీత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏవంరాజ్ఞఃప్రకృతీనాంచాన్యోన్యశ్రేయఃప్రాపకత్వముక్తం - ననుయదిరాజ్ఞశ్శ్రేయఃప్రకృత్యధీనం-తర్హిరాజ్ఞస్స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ-స్తత్రాహ ॥ అపీతి॥యస్యరాజ్ఞః-దారాఃభార్యాః-ప్రజాః- అమాత్యాఃకర్మసహాయాః-శ్రేణ్యస్తామ్బూలికాదయః-మన్త్రిణఃమన్త్రేషుసహాయభూతాః-మిత్రాణి- పౌరాఃపురవాసినః - జానపదాదేశాన్తరాధిపతయో-భూపా-ఆత్మజాశ్చ-వశవర్తినఃవశంగతాః-సఏవప్రకృతిష్వాత్మానంనిధాయశ్రేయఆప్నుయాదిత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * కస్యైతేవశవర్తినస్స్యు-స్తత్రాహ॥యస్యేతి॥ యస్యరాజ్ఞః-ఆత్మామనః-అనువశఃవశంగతః-నతువిషయపర-స్స్యాత్-జితేన్ద్రియస్యేతిభావః-తస్యైవ-వశంగతాః-సర్వేఇమేపూర్వోక్తాదారాదయః - పాలకైస్సహితాః-సర్వేలోకాశ్చ-అతన్ద్రితాజాగరూకాస్సన్తో-బలిం-హరన్తి-యద్వా-యస్యా-త్మాఅనువశ- స్తస్యైవ-సర్వేఇమేదారాదయో - వశంగతాః - యస్యేమేదారాదయోవశంగతా- స్తస్యైవసర్వేలోకాస్సపాలాబలింహరన్తీతివాఽన్వయః - ఉపాయనసమర్పణద్వారాసేవన్తఇత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * త్వదుక్తరీత్యాజితేన్ద్రియస్యమమసర్వంవశవర్తతఇతిచే-త్తర్హ్యసన్తోషస్తవకుతఇత్యాహ॥ఆత్మనఇతి॥ ఆత్మనఃస్వస్య-తవ- ఆత్మామనః-నప్రీయతేనతుష్యతి-తత్కిం పరతోవా - స్వతోవాహేతోః-కథమసన్తోషోజ్ఞాయతేమమేత్యత్రాహ॥అలబ్ధకామంఅప్రాప్తాభిలషితం-త్వాం-లక్షయేఅనుపశ్యామి-తత్కుతః-యత-శ్చిన్తయాతవ- ముఖం-శబలంవిచ్ఛాయం-అహ్లాదరహితముపలక్ష్యతే * ॥ ౨౨ ॥ * ఏవమఙ్గిరసాపృష్టశ్చిత్రకేతుఃస్వమనీషితంవిజ్ఞాపితవానిత్యాహమునిః॥ఏవమితి॥విదుషాఽపిచిత్రకేతోరభిప్రేతంజానతాఽపి-మునినా-ఏవమిత్థం- వికల్పితఃస్వతఃపరతోవాతవాసన్తోషఇత్యేవంవికల్పపూర్వకంపృష్టః-చిత్రకేతుః-ప్రజాకామఃపుత్రంకామయమానః - తావత్-ప్రశ్రయేణవినయేన నమ్రః-మునిమఙ్గ

౧౯॥శ్లో॥ * పా॥నరదేవాహతాధయః.

రసమాహ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥భగవన్నిత్యాదినాతద్విధేహినఇత్యన్తేన ॥ హేభగవన్-తపోజ్ఞానసమాధిభిఃకర్మయోగజ్ఞానయోగభగవద్భక్తియోగైః-ధ్వస్తంనిరస్తం - పాపంజ్ఞానావారకంపుణ్యపాపాత్మకంకర్మ-యైః - స్తేషాంభవాదృశానాంయోగినాం - దేహిష్వ-న్తర్బహిశ్చ - విదితం-కింన్వస్తి-శరీరిణామన్తర్బాహ్యగతంచసర్వంభవద్భిర్విదితమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తథాపిసర్వస్యజ్ఞాతత్వేఽపి-హేబ్రహ్మన్-ఆత్మనిమదన్తఃకరణే-చిన్తితమర్థం-పృచ్ఛతస్తవ-బ్రూయాం కథయామి-కథంభూతః-విదుషాచాపిమదభిప్రేతంజానతాఽపి-భవతా - చోదితఃఅభిప్రేతకథనాయప్రేరితః-త్వదనుజ్ఞయా బ్రూయాం - యద్యనుజ్ఞాపయసితర్హి బ్రూయామితిస్వస్య వినయాదిసమ్పత్తిస్సూచితా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తావత్స్వస్యపుత్రాలాభప్రయుక్తాయాశ్చిన్తాయానితరామనివృత్తిహేతుత్వంవదంశ్చిన్తితమాహ ॥ లోకపాలైరితి। లోకపాలైరపిప్రార్థ్యాః తేషామపిదుర్లభాఇతిభావః-సామ్రాజ్యంసార్వభౌమత్వం , తద్రూపంయ-దైశ్వర్యం-తత్ప్రయుక్తా-స్సంపదఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధ-యః-అప్రజమపుత్రం-మాం-ననన్దయన్తి-నసుఖయన్తి - యథా-క్షుత్తృడ్భ్యా-మన్నపానాదికంకామయమాన-మితిరేస్రక్చన్దనవనితాదయో-నసుఖయన్తి - తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తత్తస్మాత్-హేమహాభాగ-పూర్వైర్వరస్మత్పిత్రాదిభిస్సహ-మయాగతం-ప్రాప్తం- దుస్తరం-తమోనరకం-యథా-ప్రజయాపుత్రేణహేతునా - యథా-తరేమ-తథావిధేహి-తథాఅనుగృహాణేత్యర్థః „అపుత్రస్యగతిర్నాస్తీ„తికింవదన్తీమనుసృత్యపూర్వైస్సహగతంతమఇత్యుక్తం „ప్రజయాపితృభ్య „ ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రజాయాఅభావేపితృఋణానివృత్తేరప్రజస్యతమఃప్రాప్తింసిద్ధవత్కృత్వా గతమిత్యు

ఽపిసః । ప్రశ్రయావనతోఽప్యాహప్రజాకామస్తతోమునిమ్ ॥ ౨౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥భగవన్కింనవిదితం
తపోజ్ఞానసమాధిభిః। యోగినాంధ్వస్తపాపానాంబహిరన్తశ్శరీరిషు ॥ ౨౪ ॥ తథాఽపిపృచ్ఛతోబ్రూయాం
బ్రహ్మన్నాత్మనిచిన్తితమ్। భవతోవిదుషశ్చాపిచోదితస్త్వదనుజ్ఞయా ॥ ౨౫ ॥ లోకపాలైరపిప్రార్థ్యాస్సా
మ్రాజ్యైశ్వర్యసమ్పదః।ననన్దయన్త్యప్రజం* మాంక్షుత్తృట్కామమివాపరే ॥ ౨౬ ॥ తన్నఃపాహిమహా
భాగపూర్వైస్సహగతంతమః। యథాతరేమదుస్తారం ప్రజయాతద్విధేహినః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్య
ర్థితస్సభగవాన్కృపాళు*ర్బ్రహ్మణస్సుతః।శ్రపయిత్వాచరుంత్వాష్ట్రంత్వష్టారమయజద్విభుః ॥ ౨౮ ॥జ్యే
ష్ఠాశ్రేష్ఠాచయారాజ్ఞోమహిషీణాంచభారత। నామ్నాకృతద్యుతిస్తస్యైయజ్ఞోచ్ఛిష్టమదాద్విభుః ॥ ౨౯ ॥
అథాహనృపతింరాజన్భవితైకస్తవాత్మజః। హర్షశోకప్రదస్తుభ్యమితిబ్రహ్మసుతోయయౌ ॥ ౩౦ ॥ సాఽపిత
త్ప్రాశనాదేవచిత్రకేతోరధారయత్। గర్భంకృతద్యుతిర్దేవీకృత్తికాఽగ్నేరివాత్మజమ్॥ ౩౧ ॥ తస్యాఅను
దినంగర్భశ్శుక్లపక్షఇవోడురాట్। వవృధేశూరసేనేశతేజసాశనకైర్నృప ॥ ౩౨ ॥ అథకాలఉపావృత్తేకు
మారస్సమజాయత।శృణ్వతాంశూరసేనానాంజనయన్పరమాంముదమ్ ॥ ౩౩ ॥హృష్టోరాజాకుమారస్య
స్నాతశ్శుచిరలంకృతః। వాచయిత్వాఽఽశిషోవిప్రైఃకారయామాసజాతకమ్ ॥ ౩౪ ॥ తేభ్యోహిరణ్యం

క్తమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవముక్తోఽఙ్గిరాస్తమనుగృహ్ణన్పుత్రకామేష్ట్యా యాజయిత్వాయజ్ఞోచ్ఛిష్టంహవిర్భార్యాయై ప్రదాప్యయయావిత్యాహమునిః॥ఇతీతి॥ఇతీత్థం-చిత్రకేతునా-ఽభ్యర్థితో-యాచిత-స్సభగవాన్-బ్రహ్మణఃచతుర్ముఖస్య-సుతో - విభురఙ్గిరాః-కృపాళు-రతఏవ-త్వాష్ట్రంత్వష్టృదేవతాకం-చరుం-శ్రపయిత్వాపాచయిత్వా- తేనచరుణా-త్వష్టా - రమయజత్ అయాజయత్- స్వయమార్త్విజ్యకరణేనేష్టవాన్వా ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తతో-హేభారత-రాజ్ఞశ్చిత్రకేతోః-భార్యాణాంమధ్యేయా-జ్యేష్ఠా-శ్రేష్ఠాచ-నామ్నా - కృతద్యుతిరితిప్రసిద్ధా-భార్యా- తస్యై-యజ్ఞోచ్ఛిష్టంయజ్ఞశిష్టం-హవిః-విప్రోఽఙ్గిరాః-అదాత్దత్తవాన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ-నృపతించిత్రకేతు-మాహఉవాచ॥తదేవాహ॥ హేరాజన్-చిత్రకేతో-తవ-పుత్రో,భవితాజనిష్యతే - కథంభూతః-తుభ్యం- హర్షశోకప్రదః-జన్మనాహర్షం-మరణేనశోకం-ప్రదదాతీతితథా-ఇతిఏవ-ముక్త్వా-బ్రహ్మణస్సుతోఽఙ్గిరాః- యయౌగతః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత-స్సా-కృతద్యుతిశ్చిత్రకేతోర్భార్యా, తస్యయజ్ఞావశిష్టస్య-ప్రాశనాద్భక్షణాదేవ-హేతో-శ్చిత్రకేతోస్సకాశా-త్పుత్రరూపంగర్భ- మధారయత్ధృతవతీ - యథా-కృత్తికాఅగ్నేస్సకాశాద్గర్భంకుమారరూపందధార-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తస్యాంకృతద్యుతా,వనుదినం-శుక్లపక్షే - ఉడుపఃచన్ద్రః-శూరసేనానామీశస్యచిత్రకేతో-స్తేజసావీర్యేణ-గర్భ-శ్శనై-ర్వవృధేఏధామాస ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథ-కాలేదశమాసాత్మకేకాలే-ఉపావృత్తేగతేసతి-కుమారఃపుత్ర-స్సమజాయత-కథంభూతస్సన్-రాజ్ఞఃపుత్రోత్పత్తిం - శృణ్వతాం-శూరసేనదేశస్థానాంజనానాం-పరమాం-ముదం-జనయన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతః-హృష్టోహర్షయుక్తో-రాజాచిత్రకేతు-స్సద్య ఏవ-స్నాత్వా - శుచిరలంకృతశ్చ - కుమారస్య - విప్రైః - రాశిషో - వాచయిత్వా - జాతకంజాతకర్మ - కారయామాస ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తత-స్తేభ్యో

విప్రేభ్యో, హిరణ్యాదీన్ - ధేనూనాంషడర్బుదానిచ - ప్రాదాత్ ప్రదత్తవాన్ - తత్రహయా అశ్వాః - అర్బుదం దశకోటయః - శతకోటిర్వార్బుదః "ప్రయుతం చార్బుదం చైతి ప్రయుతానన్తరం నిర్దేశాత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తథా ఽన్యేభ్యో ఽపి బన్ధుభృత్యాదిభ్యః - కామానిష్టార్థాన్ - పర్జన్య ఇవ - వవర్ష - ధనకరం - యశస్కరం - పుత్రస్యాయుష్కరంచ - యథా భవతి తథా - వవర్షేతి క్రియావిశేషణాన్యేతాని ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథ కృచ్ఛ్రలబ్ధే బహుప్రయాసలబ్ధే తనయే పితుః - రాజర్షేశ్చిత్రకేతోః - స్నేహః, అన్వవర్ధత అన్వైధత, యథా - నిస్వస్య నిర్ధనస్య పుంసః, కృచ్ఛ్రాప్తే కృచ్ఛ్రలబ్ధే ధనే స్నేహో వర్ధతే తద్వత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తథా - మాతురపి - కృతద్యుతేః, తనయే - అతితరాం నితరాం - మోహసముద్భవః - స్నేహః, అన్వవర్ధత - మోహాత్సముద్భవో యస్య మోహసముద్భవః మోహస్య సముద్భవో యస్మాదితి వా - తదా, కృతద్యుతేస్సపత్నీనాం - ప్రజాకామజ్వరః పుత్రాభిలాషరూపో జ్వరో ఽభవత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తథా అనుదినం - పుత్రం, లాలయతశ్చిత్రకేతోః, ప్రజావతి పుత్రవత్యాం, దారే భార్యాయాం కృతద్యుత్యాం, యథా అతిప్రీతిః - తథే - తరేషు దారేషు - ప్రీతి - ర్నాసీత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత, స్తావ - త్సపత్న్యః - ఆత్మసు - రాజ్ఞో ఽనాదరేణ - అనపత్యేన అపుత్రత్వనిమిత్తేన - దుఃఖేనచ - పుత్రవత్యాం సపత్న్యాం కృతద్యుతౌ - అభ్యసూయయా - ఆత్మానం - నిన్దయన్త్యః - పర్యతప్యన్ పరితప్తా బభూవుః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ గర్హాపూర్వకపరితాపం తాసాం దర్శయతి ॥ ధిగితి ద్వాభ్యామ్ ॥ అప్రజాం అపుత్రవతీం - అత ఏవ - పాపాం - మాదృశీం - స్త్రియం - ధిక్ - మాదృశీస్స్త్రీర్నిన్ద్యేత్యర్థః - నిన్ద్యత్వే హేతూన్వదన్త్యః స్త్రియో విశింషన్తి - పత్యుశ్చ

రజతం వాససాం స్యాభరణానిచ । గ్రామాన్గజాన్హయాన్ప్రాదాద్ధేనూనామర్బుదానిషట్ ॥ ౩౫ ॥ వవర్ష కామానన్యేషాం పర్జన్య ఇవ దేహినామ్ । ధన్యం యశస్య మాయుష్యం కుమారస్య మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ కృచ్ఛ్రలబ్ధే ఽథ రాజర్షేస్తనయే ఽనుదినం పితుః । యథా నిస్వస్య కృచ్ఛ్రాప్తే ధనే స్నేహో ఽన్వవర్ధత ॥ ౩౭ ॥ మాతుస్త్వతితరాం పుత్రే స్నేహో మోహసముద్భవః । కృతద్యుతేస్సపత్నీనాం ప్రజాకామజ్వరో ఽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ చిత్రకేతోరతిప్రీతిర్యథా దారే ❁ ప్రజావతి । న తథాన్యేషు సంజజ్ఞే బాలం లాలయతో ఽన్వహమ్ ॥ ౩౯ ॥ తాః పర్యతప్యన్నాత్మానం గర్హయన్త్యో ఽభ్యసూయయా । అనపత్యేన దుఃఖేన రాజ్ఞో ఽనాదరణేన చ ॥ ౪౦ ॥ ధిగప్రజాం స్త్రియం పాపాం పత్యుశ్చాగృహసమ్మతాత్ । సుప్రజాభిస్సపత్నీభిర్దాసీమివ తిరస్కృతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దాసీనాం కో ను సన్తాపస్స్వామినః పరిచర్యయా । అభీక్ష్ణం లబ్ధకామానాం దాస్యా దాసీవ దుర్భగాః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం సన్దహ్యమానానాం సపత్న్యాః పుత్రసమ్పదా । రాజ్ఞో ఽసమ్మతవృత్తీనాం విద్వేషో బలవానభూత్ ॥ ౪౩ ॥ విద్వేషనష్టమతయస్స్త్రియో దారుణచేతసః । గరం దదుః కుమారాయ దుర్మర్షా నృపతిం ప్రతి ॥ ౪౪ ॥ కృతద్యుతిరజానన్తీ ❁ సపత్నీనామఘం మహత్ । సుప్త ఏవేతి సంచిన్త్య నిరీక్ష్య వ్యచరద్గృహే ॥ ౪౫ ॥ శయానం సుచిరం బాలముపధార్య మనీషిణీ । పుత్రమానయ మే భద్ర ఇతి ధాత్రీమచోదయత్ ॥ ౪౬ ॥ సా శయానముపవ్రజ్య దృష్ట్వా చోత్తారలోచనమ్ । ప్రాణేన్ద్రియాత్మభిస్త్యక్తం హతా ఽస్మీత్యపతద్భువి ॥ ౪౭ ॥ తస్యాస్తదాకర్ణ్య భృశాతురం స్వనం ఘ్నన్త్యాః కరాభ్యామురఉచ్చకైరపి । ప్రవిశ్య రాజ్ఞీ త్వరయా ఽఽత్మజాన్తికం దదర్శ బాలం సహసా మృతం సుతమ్ ॥ ౪౮ ॥

గృహసమ్మతాం గృహే సమ్మతా ఇష్టా గృహసమ్మతా - తథా న భవతీత్యగృహసమ్మతా - పత్యుర్గృహే అసమ్మతామిత్యర్థః, కించ - సుప్రజాభిశ్శోభనాపత్యవతీభి - స్సపత్నీభిః - దాసీమివ - తిరస్కృతాం తుచ్ఛీకృతామ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కించ, దాస్యపేక్షయా ఽప్యపుత్రవతీనాం నిన్ద్యత్వాత్మనో గర్హయన్తి ॥ దాసీనామితి ॥ దాసీనాం - కో ను - సన్తాపః - న కో ఽపి - సన్తాపో ఽస్తి - తత్ర హేతుః - పరిచర్యయా సేవయా - స్వామినస్సకాశా - దభీక్ష్ణం పునః పున - ర్లబ్ధః - కామ ఇష్టార్థో - యాభి - స్తాసాం - స్వామినః పరిచర్యయా లబ్ధకామానామితి వా ఽన్వయః - అతో వయం దాస్యాః దాసీవద్దుర్భగాః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవం, సపత్న్యాః కృతద్యుతేః - పుత్రసంపదా - నితరాం - దహ్యమానచిత్తానాం - రాజ్ఞో ఽసమ్మతా వృత్తిర్జీవనం యాసాం తాసాం - బలవాన్విద్వేషో ఽభూత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తతో, నృపతిం చిత్రకేతుం - దుర్మర్షా అసహమానాః - తద్విద్వేషేణ నష్టవివేకాః - క్రూరచిత్తాః - స్త్రియః - కుమారాయ - గరం విషం - దదుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సపత్నీనాం - మహ - దఘం గరదానరూపమజానతీ - కృతద్యుతిః - కేవలం - కుమారం - నిరీక్ష్య సుప్త ఏవేతి మత్వా, గృహే - వ్యచరత్ సంచచార ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ కుమారం, సుచిరతరం - సుప్త - ముపధార్య విజ్ఞాయ - మనీషిణీ పుత్రలాలనావిషయబుద్ధిమతీ - కృతద్యుతిః - హే భద్రే - మే - పుత్ర - మానయేతి - ధాత్రీం స్తన్యదాయినీం - అచోదయత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ సా ధాత్రీ - సముపవ్రజ్య కుమారసమీపం గత్వా - ఉత్తారే ఉద్గతే - తారకే కనీనికే - యయో - స్తే లోచనే - యస్య - తాదృశం - ప్రాణై రిన్ద్రియై, రాత్మనా జీవేన చ - త్యక్తం - దృష్ట్వా - హా హతా ఽస్మీతి - క్రోశన్తీ - భువి అపతత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కరాభ్యాముచ్చైః - రతితరాం - మురో - ఘ్నన్త్యాస్తాడయన్త్యా - స్తస్యా ధాత్ర్యాః - నితరా - మాతురం దుఃఖయుక్తం - స్వర - మాకర్ణ్య - రాజ్ఞీ కృతద్యుతిః

స్త్వరయా-ఆత్మజస్యా-న్తికం,ప్రవిశ్య-సహసా సర్వథా-మృతమేవ-బాలం-సుతం-దదర్శ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తతః,భూమౌ,పపాత-తథా-పరివృద్ధయా-ఏధమానయా, శుచా-ముమోహ-విచిత్తా-ఽభూత్ , మోహమేవదర్శయితుం తాం విశినష్టి,విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా-విభ్రష్టాః,శ్శిరోరుహాః కేశాః,అమ్బరే చ-యస్యాస్సా ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తతః-నృపస్యా,న్తఃపురవాసినో-జనాః హే నృపేతి సంబోధనం వా జనానేవాహ । నరానార్యశ్చేతి ॥ నరానార్యశ్చ , సర్వేజనా-రోదన,మాకర్ణ్య,కుమారసమీప,మాగత్య , రాజ్ఞ్యాసహ,తుల్యదుఃఖాః,సుదుఃఖితా , బహూవుః తథా,కృతాగసః గరదానేన కృతాపరాధా అపి , తాస్సపత్న్యః-స్సమాగత్య-వ్యళీకం నిష్కపటమివ -యద్వా సకపటం యథాతథా-మిథ్యా వా,రురుదుః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ నలక్షితః మృత్యుహేతు,ర్యస్యతం, మృతం , సుతం,శ్రుత్వా,పుత్రే,భృశం-స్నేహానుబన్ధేన అనుబద్ధస్నేహేన హేతునా , ఏధితయా వర్ధితయా,శుచా శోకేన - అతీవ,పీడితః-అతఏవ,వినష్టదృష్టిః వినష్టా దృష్టిర్యస్య-అతఏవ-క్వచి - త్ప్రపతన్-క్వచిచ్చ - స్ఖలన్-క్వచిద్విమూర్ఛితః,స రాజ రాజశ్చిత్రకేతుః - అనుసృత్య గచ్ఛద్భిః-ప్రకృతిభిరమాత్యాదిభి-ర్ద్విజైశ్చ-పరివృతః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ మృతస్య-బాలస్య, పాదమూలే-పపాత-కథంభూతః- విభ్రష్టా-శ్శిరోరుహా-అమ్బరే చ-యస్య-దీర్ఘం యథాతథా - శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్-బాష్పకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః-ఉపరోధతః సంభృతత్వేన - నిరుద్ధః కణ్ఠో యస్య-తాదృశః - భాషితుం కించిదపి వక్తుం - నశశాక నాశక్నోత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తదా,ఉరు శుచా మహతా శోకేన,అర్పితం వ్యాప్తం,పతిం,తథా,ఏకమేవ సంతతిరూపం,మృతం,జనస్య, రాజ్ఞః,ప్రకృతేరమాత్యాదేశ్చ,హృద్రుజం మనః పీడాం,దధానా పుష్ణన్తీ,సతీ కృతద్యుతిః , రాజ్ఞీతిపాఠే,సతీ రాజ్ఞీ,జనస్య,ప్రకృతేశ్చ,హృద్రుజం దధానా సతీ చిత్రధా విలలాప ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ చిత్రధా విలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్తనద్వయమిత్యాదినా॥ కలాగిరస్త ఇత్యన్తేన ॥ తావత్కుఙ్కుమగన్ధేన కుఙ్కుమమిశ్రహరిచన్దనేన-మణ్డితం భూషితం- స్తనద్వయం-అఞ్జనయుక్తై - ర్బాష్పబిన్దుభిః-అశ్రుబిన్దుభి-ర్నిషిఞ్చతీ-విగళన్తీ - స్రక్ - యేభ్య - స్తాన్ - కేశా-న్వికీర్య - కురరీవ-పుత్రం ప్రతి- సుస్వరం చిత్రం చ యథా-తథా-శుశోచ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ హే విధాత-స్త్వ,మహో- బాలిశః మూర్ఖః,నిష్కృపో వా-కుతః యస్త్వ,మాత్మసృష్టేస్స్వకర్తృకసృష్టేః-పిత్రాదిక్రమసంబద్ధాయాః - అప్రతిరూపమననురూపం - ఈహసే చేష్టసే-తదేవాహ , పరే ప్రాక్కాలజాతే పిత్రాదా- అనుజీవతిసతి - అపరస్య పశ్చాత్కాలజాతస్య పుత్రాదే-ర్యా - మృతిర్మరణ-మితి-తదేత-దప్రతిరూపమిత్యర్థః విపర్యయశ్చేత్ యద్యుక్తవిపర్యయ ఏవ స్యాత్ , పుత్రాదౌ జీవతి పుత్రాదేరేవ మృతస్స్యాదిత్యర్థః , తర్హి త్వం ధ్రువం నూనం-పరస్సర్వోత్కృష్టో భవేః - నియమేన తదభావాత్త్వం బాలిశ ఏవేతి భావః ॥ యద్వా ॥ నను సృష్టిస్తు పిత్రాదిక్రమేణైవ-మృతిస్త్వనియతేతి-చేత్తర్హి-త్వం - ధ్రువం నూనం-పరోఽసి ప్రకృష్టోఽసీత్యధిక్షేపః , ధ్రువ ఇతి - ప్రథమాన్తపాఠేతు-త్వం - నిత్య-శ్శత్రు-రసీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ నను-తత్తత్కర్మానుసారేణోత్పత్తిమరణే స్తః - న చాత్ర క్రమోఽస్తి , న వా మమాత్రాపరాధోఽస్తీత్యత్రాహ ॥ నహీతి ॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే-శరీరిణాం-మృత్యుజన్మనోః ఉత్పత్తిమరణయోః - క్రమో-నాస్తి చేత్ , పశ్చాజ్జాతే పుత్రే జీవత్యేవ పితా పూర్వం జాతో మ్రియత ఇత్యేవంవిధః క్రమో నాస్తి చేదిత్యర్థః , ఉత్పత్తిక్రమేణైవ మృతి క్రమో నాస్తి చేత్యర్థః - జన్మగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా- జన్మని క్రమోఽస్తి,తథా-మృతౌ క్రమో నాస్తి చేదితి తర్హ్యా - త్మకర్మభిః స్వస్వకర్మభిరేవ,తత్తదుత్పత్తిమృత్యాదికం - సర్వ,మస్తు , కిమీశ్వరేణ త్వయా కృత్యమస్తి , కర్మానుసారేణ ఫలప్రాపకోఽహమితి చే-త్తత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ నిజసర్గవృద్ధయే, తే త్వయా-యః, స్నేహపాశః పుత్రాదిషు స్నేహరూపః పాశః-కృత - స్తమిమం,

పపాతభూమౌ పరివృద్ధయా శుచా ముమోహ విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా ॥ ౪౯ ॥ తతో నృపాన్తః పురవర్తినో జ
నా నరాశ్చ నార్యశ్చ నిశమ్య రోదనమ్ । ఆగత్య తుల్యవ్యసనాస్సుదుఃఖితాస్తాశ్చ వ్యళీకం రురుదుః కృతాగసః ॥ ౫౦ ॥
శ్రుత్వా మృతం పుత్రమలక్షితాన్తకం వినష్టదృష్టిః ప్రపతన్ స్ఖలన్ పథి । స్నేహానుబన్ధైధితయా శుచా నృపో విమూ
ర్ఛితో ఽనుప్రకృతిర్ద్విజైర్వృతః ॥ ౫౧ ॥ పపాత బాలస్య స పాదమూలే ❁ మృతస్య విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరః । దీ
ర్ఘం శ్వసన్బాష్పకలోపరోధతో నిరుద్ధకణ్ఠో న శశాక భాషితుమ్ ॥ ౫౨ ॥ పతిం నిరీక్ష్యోరుశుచా ఽర్పితం తదా మృ
తం చ బాలం సుతమేకసన్తతిమ్ । జనస్య ❁ రాజ్ఞః ప్రకృతేశ్చ హృద్రుజం సతీ దధానా విలలాప నైకధా ॥ ౫౩ ॥ కృ
తద్యుతిరువాచ । స్తనద్వయం కుఙ్కుమగన్ధమణ్డితం నిషిఞ్చతీ సాఞ్జనబాష్పబిన్దుభిః । వికీర్య కేశాన్విగలత్స్రజస్సు
తం శుశోచ చిత్రం కురరీవ సుస్వరమ్ ॥ ౫౪ ॥ అహో విధాతస్త్వమతీవ బాలిశో యస్త్వాత్మసృష్ట్యప్రతిరూపమీహ
సే । పరే ఽనుజీవత్యపరస్య యా మృతిర్విపర్యయశ్చేత్త్వమసి † ధ్రువం పరః ॥ ౫౫ ॥ న హి క్రమశ్చేదిహ మృత్యుజ
న్మనోః శరీరిణామస్తు తదాత్మకర్మభిః । యస్స్నేహపాశో నిజసర్గవృద్ధయే స్వయం కృతస్తే తమిమం వివృశ్చసి ॥ ౫౬ ॥

---

౫౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ రాజ్ఞీ ప్రకృతేశ్చ.

౫౫ ॥ శ్లో † పా ॥ ధ్రువః పరః.

స్వయమేవ,విమృశ్యసి - ఆర్షత్వాత్ప్రార్థనాయాంలట్-భిన్దిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ ఏవం దైవం ప్రత్యాక్రుశ్యాథమృతంబాలం ప్రతివిలలాప ॥ త్వమితి ॥ హేతాతపుత్ర-మాం,మనాథాం,మేతద్దుఃఖసాగరాద్రక్షకరహితాం - దీనాందుఃఖితాం,త్యక్తుం,త్వం,నార్హసి,తవ-శోకేనతప్తం - పితరం,విచక్ష్వపశ్య - యద్యస్మాత్త్వత్కర్తృకాదవలోకనా-దప్రజదుస్తరంఅనపత్యత్వప్రయుక్తాదపిక్లేశాద్దుస్తరం - అప్రజస్త్వక్లేశస్తుయథాకథంచిత్సోఢుంశక్యః - అయంతునితరాంసోఢుమశక్య ఇతిభావః-ధ్వాన్తంశోకం,తరేమ - యదినపశ్యసి-తర్హ్య - కరుణేననిష్కృపేణ-యమేనకరణభూతేన-మామపి- దూరం-నయ,మామపియమసమీపంనయేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ హేతాత,ఉత్తిష్ఠ,ఇమేవయస్యాః,త్వత్సమానవయసః,శిశవోబాలాః, హేనృపనన్దన-త్వయాసహ-సంవిహర్తుం - త్వా,మాహ్వయన్తి,కించ,త్వం-చిరంసుప్తః , అశనయాక్షుధాచ-పరీతోవ్యాప్తః,అతః,స్తన్యం,పిబ,స్వకానాం,నోఽస్మాకం,శుచో,హరఅపనుద ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ హేతనూజ-పుత్రక, తేతవ,ఆననాబ్జంముఖకమల-మహం-నదదృశేనదృష్టవతీ-కథంభూతం , ముగ్ధంసున్దరం , స్మితం-యస్మిన్-మృదితవీక్షణం , మృదితేచలత్పక్ష్మిణీ-నేత్రే-యస్మిన్,తాదృశం - అతఏవ,హతమంగళా , అహమిదానీమపి,తవ,కలాఃమధురాః,గిరః , నశృణోమినాశ్రౌషం,తర్హి,కిమపునరన్వయం,పునరాగమనరహిత,మన్యలోకంలోకాన్తరంప్రతి,అఘృణేననిష్కృపేణ,దైవేన,నీతోగతోఽసి,కిం వేతి ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ ఏవందంపత్యోరన్యేషుచభృశంశోకావిష్టేషుసనారదఃపునరఙ్గిరాస్తత్రాయయావిత్యాహమునిః ॥ విలపన్త్యాఇతి ॥మృతంబాలంప్రతి,చిత్రవిలాపనైః , ప్రలపన్త్యాస్సత్యా - శ్చిత్రకేతురపి,నితరాం,శోకేన-తప్తో , ఽతఏవ,ముక్తఃఉచ్చైస్స్వరయుక్తకణ్ఠో-రురోదహేతి ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ తయోర్దంపత్యో,రేవం-విలపతోస్సతోః-తదనువ్రతాః,సర్వే,నరాః,నార్యశ్చ , రురుదుః

త్వంతాతనార్హసినమాంకృపణామనాథాంత్యక్తుంవిచక్ష్వపితరంతవశోకతప్తమ్ । అఞ్జస్తరేమభవతాఽప్రజదుస్తరంయద్ధ్వాన్తంనయాహ్యకరుణేనయమేనదూరమ్॥ ౫౭ ॥ ఉత్తిష్ఠతాతతఇమేశిశవోవయస్యాస్త్వామాహ్వయన్తినృపనన్దనసంవిహర్తుమ్ । సుప్తశ్చిరంహ్యశనయాచభవాన్పరీతోభుఙ్క్ష్వస్తనంపిబశుచోహరనస్స్వకానామ్॥ ౫౮ ॥ నాహంతనూజదదృశేహతమఙ్గళాతేముగ్ధస్మితంమృదితవీక్షణమాననాబ్జమ్ । కింవాగతోఽస్యపునరన్వయమన్యలోకంనీతోఽఘృణేననశృణోమికలాగిరస్తే ॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ విలపన్త్యామృతంపుత్రమితిచిత్రవిలాపనైః । చిత్రకేతుర్భృశంతప్తోముక్తకణ్ఠోరురోదహ॥ ౬౦ ॥తయోర్విలపతోస్సర్వేదంపత్యోస్తదనువ్రతాః।రురుదుస్స్మనరానార్యస్సర్వమాసీదచేతనమ్॥ ౬౧ ।ఏవంకశ్మలమాపన్నంనష్టసంజ్ఞమనాయకమ్। జ్ఞాత్వాఽఙ్గిరామహర్షిస్తుహ్యాజగామసనారదః ॥ ౬౨ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే ,షష్ఠస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఊచతుర్మృతకోపాన్తేపతితంమృతకోపమమ్ । శోకాభిభూతంరాజానంబోధయన్తౌసదుక్తిభిః॥౧॥కోఽయంస్యాత్తవరాజేన్ద్రభవాన్యమనుశోచతి।త్వంచాస్యకతమస్సృష్టౌపురేదానీమతఃపరమ్॥౨॥య

ఇతరత్సర్వజనజాత-మచేతనప్రాయ-మాసీత్-చిత్రితప్రతిమాఇవబభూవురిత్యర్థః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ ఏవం - కశ్మలంమహద్దుఃఖ-మాపన్న , మతఏవ,నష్టసంజ్ఞంవివేకరహిత-మనాయకంతత్త్వోపదేష్టృరహితం-సముదాయం , జ్ఞాత్వా , శ్రీనారదేనసహితో-దేవర్షిరఙ్గిరాః - ఆజగామఆగతవాన్ ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంతత్రాగతావఙ్గిరోనారదౌశోకాపనయనాయతమూచతురిత్యాహమునిః॥ ఊచతురితి ॥ మృతకోపాన్తేశవసమీపే-పతితం - మృతకోపమంశవసదృశం - తత్రహేతు-శ్శోకేనాభిభూతం - తిరస్కృతవివేకం-రాజానంచిత్రకేతుం,సదుక్తిభిః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవేదినీభిరుక్తిభి - ర్బోధయన్తావివేకముత్పాదయన్తా,వూచతుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ సదుక్తిభిర్బోధనప్రకారమేవాహ ॥ కఇత్యాదినావస్తునికల్పిత,ఇత్యన్తేన ॥ తావజ్జీవానాంపరస్పరంనిరుపాధికసంబన్ధాభావాదౌపాధికసంబన్ధప్రయుక్తశోకమోహాభయాదేర్నిమిత్తసంబన్ధస్యైవనివృత్తేర్నశోకహేతురస్తీత్యూచతుః ॥ కోఽయమితి॥ హేరాజేన్ద్ర - యంప్రతి-భవా-ననుశోచతి-సోఽయం - ప్రవాహరూపాయాంసృష్టౌపురాభూతకాలే - ఇదానీంవర్తమానకాలే-ఇతఃపరంభవిష్యత్కాలేవా - తవ-క,స్స్యాత్ -త్వమప్య - స్యశోచ్యమానస్య - కతమఃయదిజీవాత్మానంప్రతిశోచసి-తర్హి-శోచ్యస్యజీవస్యతవచకస్సంబన్ధః-కాలత్రయేఽపినానేనతవసంబన్ధఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ దేహద్వారకపితృపుత్రసంబన్ధేనానుశోచామీత్యత్రోచతుర్యథేతి ॥ స్రోతోవేగేనప్రవాహవేగేన - యథా-వాలుకాస్సికతాః - కదాచి-త్సంయాన్తిసంయుక్తాభవన్తి , కదాచిచ్చ,ప్రయాన్తివిప్రయుక్తాశ్చభవన్తి , తథా-కాలేననిమిత్తేన-దేహినోఽపి,అన్యైర్దేహిభిస్సహ-సంయుజ్యన్తే

వియుజ్యన్తేచ, దేహినాంపరస్పరకాలకర్మాయత్తదేహద్వారకసంబన్ధస్యౌపాధికత్వాదుపాధివిలయేతత్ప్రయుక్తసంబన్ధస్యాపివిలయాద్విలీనసంబన్ధప్రయుక్తశ్శోకోనకార్యఇతిభావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ నను, పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోనకేవలమాత్మగతః-నాపిదేహమాత్రగతః-అపితు, విశిష్టగతః-అతోవిశిష్టంప్రత్యేవాహంవిశిష్టరూపశ్శోచామీతిచే, దేవమపినశోకఃకార్య - ఇత్యాహతుః ॥ యథేతి ॥ యథా, ధానాసుబీజేషు-జాతిగుణాదివిశేషణవిశిష్టేషు - తాదృశ్యోధానాఃబీజాన్తరాణి, ఈశ్వరసఙ్కల్పేన, భవన్తిఉత్పద్యన్తే - అపాదానస్యైవాధికరణత్వవివక్షయాసప్తమీ - నభవన్తినశ్యన్తిచ, తథా-భూతేభ్యః-భూతాన్తరాణ్యపీశ్వరమాయయా - ఉత్పద్యన్తే, నశ్యన్తిచ, అప్రాణిభ్యోఽప్రాణినామివప్రాణిభ్యఃప్రాణినామప్యుత్పత్తేర్మృతేశ్చేశ్వరసఙ్కల్పాయత్తత్వాత్తద్వత్ప్రాణిభిరపీశ్వరమాయావైభవమనుసందధద్భిస్తూష్ణీమేవస్థేయంనతుశోకఃకార్యః॥ కించ ॥ విశిష్టైవిశేష్యాంశస్యజీవస్యగతత్వాచ్చనశోకఃకార్యఇతిభావః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ననుగచ్ఛతువిశేష్యాంశోజీవ-స్సాక్షాత్సంబన్ధాపాదకమవస్థితందేహంప్రత్యనుశోచామీత్యత్రాహతుః ॥ వయంచేతి ॥ వయం-త్వంచా-న్యేఇమే, చరాచరాశ్చ, సర్వే, తుల్యకాలాఃవర్తమానకాలికాః, యథా, జన్మమృత్యోర్వః - ప్రాక్పశ్చాచ్చ - నసన్తి, జన్మనఃప్రాఙ్నాసన్, మృత్యోఃపశ్చాన్నభవిష్యన్తి, భోహేరాజన్, అధునా, అయమప్యేవమేవనాస్తి, విశరణాయారబ్ధమిమందేహమప్యస్తంపశ్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ యదీశమాయయాభూతేభ్యోభూతానిభవన్తి నభవన్తి - తర్హితస్యస్వాతన్త్ర్యరూపమీశ్వరత్వమేవనస్యాత్ - తజ్జీవవిశేషాపేక్షయాసుఖదుఃఖప్రదత్వేనవైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గాత్తయోశ్చకర్మవశ్యజీవధర్మత్వాజ్జీవవత్కర్మవశ్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యత్రోచతుః ॥ భూతైర్భూతానీతి ॥ భూతేశఃసమష్టివ్యష్ట్యాత్మనాఽవస్థితానాంసర్వేషాంభూతానా - మీశఃఅన్తఃప్రవిశ్యతత్తజ్జీవకర్మానుసారేణప్రశాసితా - ఆత్మనాస్వేన-సృష్టై, రతఎవ, స్వతన్త్రైః, సృజతీత్యనేనతస్యస్రష్టుస్సకలేతరవిలక్షణత్వం సర్వార్థశక్తియుక్తత్వంచోక్తం ॥ అజఇత్యనేనకర్మఫలానుభవాయతదాయత్తోత్పత్త్యాదిరాహిత్యోక్త్యాఅవాప్తసమస్తకామత్వమప్యుక్తంభవతి, నన్వేవంభూతస్సృజతు, అథాపి, జగత్సృష్ట్యాదేఃకేనచిత్ప్రయోజనేనభవితవ్యం, నిష్ప్ర

థా ప్రయాన్తిసంయాన్తిస్రోతోవేగేనవాలుకాః । సంయుజ్యన్తేవియుజ్యన్తేతథాకాలేనదేహినః ॥ ౩ ॥ య
థాధానాసువైధానాభవన్తినభవన్తిచ। ఏవంభూతేషుభూతానిచోదితానీశమాయయా ॥ ౪ ॥ వయంచత్వం
చయేచేమేతుల్యకాలాశ్చరాచరాః । జన్మమృత్యోర్యథాపశ్చాత్ప్రాక్నైవమధునాఽపిభోః ॥ ౫ ॥ భూతై
ర్భూతానిభూతేశస్సృజత్యవతిహన్త్యజః । ఆత్మసృష్టైరస్వతన్త్రైరనపేక్షోఽపిబాలవత్ ॥ ౬ ॥ దేహేనదే

యోజనస్యాప్రవృత్త్యసంభవాత్, తత్రబుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భేహిద్వివిధంప్రయోజనం, స్వార్థః, పరార్థోవా, నహిపరస్యబ్రహ్మణస్స్వభావతఏవావాప్తసమస్తకామస్యజగత్సర్గేణకించనప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే ॥ నాపిపరార్థః ॥ అవాప్తసమస్తకామస్యపరార్థతాహిపరానుగ్రహేణభవతి, నచేదృశగర్భజన్మజరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళంజగత్కరుణావాన్సృజతీ, త్యాశఙ్కమానంప్రత్యాహతుః ॥ నిరపేక్షోఽపిబాలవదితి ॥ ప్రయోజననిరపేక్షోఽపి, బాలవత్సృజతీత్యర్థఃదృష్టాన్తస్వారస్యాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తల్లీలైకప్రయోజనత్వముక్తం, నిరపేక్షోఽపీత్యనేనలీలావ్యతిరిక్తప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షత్వంచోక్తం ॥ అతోఽనాప్తకామత్వభఙ్గః ॥ నాపిప్రవృత్త్యసంభవః, కేవలలీలైకప్రయోజనానాంకన్దుకాద్యారమ్భణాంబాలమహారాజాదిషుదర్శనాత్ - నన్వేవమపీశ్వరస్యదేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మనోత్కృష్ట - మధ్యమాపకృష్టసృష్ట్యాపక్షపాతఃప్రసజ్యేత - అతిఘోరదుఃఖయోగకరణాన్నైర్ఘృణ్యంచావర్జనీయ - మితిశఙ్కమానంప్రత్యుక్తం ॥ భూతేశఇతి ॥ అయంభావః, ఏవంస్రష్టురపినవైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిః -సర్వభూతానాంతత్తత్కర్మానుసారేణనియన్తృత్వాత్- విషమసృష్టేస్సుఖదుఃఖాదేశ్చదేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాదితిభావః ॥ తథాచశ్రుతిః “ సాధుకారీసాధుర్భవతిపాపకారీపాపోభవతిపుణ్యఃపుణ్యేనకర్మణాభవతిపాపఃపాపేనకర్మణే ” తి ॥ తథాచోక్తంభగవతాపరాశరేణాపిదేవాదివైచిత్ర్యేహేతుస్సృజ్యానాంక్షేత్రజ్ఞానాంప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేతి ॥ “ నిమిత్తమాత్రమేవాసౌసృజ్యానాంసర్గకర్మణి, ప్రధానకరణీభూతాయతోవైసృజ్యశక్తయః - నిమిత్తమాత్రంముక్త్వైవనాన్యత్కించిదపేక్షతే, నీయతేతపతాంశ్రేష్ఠస్వశక్త్యావస్తువస్తుతా ” మితి ॥ స్వశక్త్యాస్వకర్మణైవవస్తుక్షేత్రజ్ఞవస్తు - వస్తుతాందేవాదివస్తుతాం - ప్రాప్యత, ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ కించ-దేహస్యజన్మమరణాదిస్వభావత్వాదపురుషార్థస్వరూపత్వాదాత్మనస్తుతద్విపరీతస్వభావత్వాచ్చనదేహసంబన్ధప్రయుక్తశోకఃకార్యఇత్యాహతుః ॥ దేహేతి ॥ హేరాజన్, దేహినోజీవస్య - దేహః, దేహేనపితృశరీరేణా, దేహాన్మాతృశరీరా, దభిజాయతే-యథా-బీజాదేవభూమావాహితా-ద్బీజాన్తరం, జాయతే, తద్వత్ “ దిహఉపచయే ” ఇతిధాతుపాఠాదుపచయార్థకాద్దిహధాతోర్నిష్పన్నో దేహశబ్దఉపచయాపచయాదిషడ్భావవికారవద్వాచకః ప్రయుక్త - స్తస్య

తత్స్వాభావ్యసూచనాయ - ఏవంచాగ్నేరౌష్ణ్యం ప్రతీవ జలస్య శైత్యం ప్రతీవ దేహస్య మృతిం ప్రతిశోకో మూఢ ఇతి భావః , ఆత్మనో దేహవిపరీతాకారత్వముక్తం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత ఇతి - దేహీ జీవః - శాశ్వతః నిత్యస్సతతైకరూపశ్చ , అత ఏవార్థః పురుషార్థరూపః-ఆనన్దరూపః-ఆనన్దో హి పురుషార్థః - ఇతి శబ్ద ఏవకారార్థః - నిపాతానామనేకార్థత్వాత్,పురుషార్థరూప ఏవేత్యర్థః - నిత్యత్వసతతైకరూపత్వానన్దరూపత్వాదిస్వభావాత్మానుదర్శనం విహాయ తద్విపరీతం దేహం ప్రత్యనుశోకో వ్యర్థ ఇతి భావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ దేహినో దేహయోజాయతే-దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత, ఇతి చ నిత్యసంబన్ధార్థకమత్వర్థే౽నిప్రత్యయాన్తేన జీవో నిర్దిష్టః - తత్ర - యద్యనన్తదుఃఖాకరదేహసంబన్ధో జీవస్య నిత్యశ్చే - దపురుషార్థనిత్యసంబన్ధినో౽ప్యపురుషార్థరూపత్వైవస్యా - న్నతు పురుషార్థరూపత్వ - మితిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తావాహతుః ॥ దేహేతి ॥ పురా - యో౽యం - మవివేకః అనాదిసిద్ధో దేహాత్మభ్రమస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమారూపః పరమార్థకర్మమూలక,స్తేన-కృతో , దేహ-దేహివిభాగః , నస్వరూపతః,అయం దేహః,అయం దేహీ , ఇతి విభాగరహితే , ఆత్మని-దేవమనుష్యాదిదేహం ప్రతిసంబన్ధ్యయమాత్మా-తదాత్మప్రతిసంబన్ధ్యయం దేహ ఇతి విభాగః-కేవలదేహాత్మాదిభ్రమమూలకస్సంజాత ఇత్యర్థః-యథా , అవస్తుని-రజతత్వజాత్యాశ్రయరజతవ్యక్తిభిన్నే శుక్త్యాదివస్తుని-ఇదం రజతమితి రజతత్వతదాశ్రయవ్యక్త్యోర్విభాగః పరమార్థసాదృశ్యాదిదోషమూలకేన భ్రమేణ కల్పిత,స్తద్వత్ ,యద్యపి దృష్టాన్తే రజతత్వతదాశ్రయరూపజాతివ్యక్త్యుభయభిన్నే శుక్త్యాదౌ జాతివ్యక్తివిభాగః కల్పితః,స చ విభాగః ప్రతీతిమాత్రవిషయో న తు ప్రమితివిషయః-అత ఏవ నేదం రజతమితి తత్ర బాధప్రవృత్తిః ,దార్ష్టాన్తికే తు దేహం ప్రత్యాశ్రయభూత ఏవాత్మరూపే వస్తుని దేహదేహివిభాగః-స చ ప్రమితివిషయశ్చ - అత ఏవ హి,తత్ర నాయం దేహః నాయం దేహీతి పశ్చాత్త్యబాధనాదర్శనం చే-తి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వైషమ్యం, తథాప్యుభయత్ర జాతివ్యక్తివిభాగదేహదేహివిభాగయోర్భ్రమమూలకత్వస్య భ్రమకారణయోస్సాదృశ్యకర్మణోః పారమార్థికత్వస్య చ సామ్యాద్దృష్టాన్తదా

హినో రాజన్దేహాద్దేహో౽భిజాయతే । బీజాదేవ యథా బీజం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వతః ॥ ౭ ॥ దేహిదేహవిభాగో
౽యమవివేకకృతః పురా । జాతివ్యక్తివిభాగో౽యం యథా వస్తుని కల్పితః ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమాశ్వాసి
తో రాజా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః । ప్రమృజ్య పాణినా వక్త్రమాధిమ్లానమభాషత ॥ ౯ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ కౌ యు
వాం జ్ఞానసంపన్నౌ మహిష్ఠౌ చ మహీయసామ్ । అవధూతేన వేషేణ గూఢావిహ సమాగతౌ ॥ ౧౦ ॥ చరన్తి హ్య
వనౌ కామం బ్రాహ్మణా భగవత్ప్రియాః । మాదృశాం గ్రామ్యబుద్ధీనాం బోధాయోన్మత్తలిఙ్గినః ॥ ౧౧ ॥
కుమారో నారద ఋభురఙ్గిరా దేవలో౽సితః । అపాన్తరతమో వ్యాసో మార్కణ్డేయో౽థ గౌత

ర్ష్టాన్తికభావ ఉపపన్నః,న హి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావే సర్వసాధర్మ్యమపేక్షితం, అన్యథా తయోస్తాదాత్మ్యాపత్త్యా దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావస్యైవ చాప్యసంగతత్వాపత్తేః-అవివేకకృత ఇత్యనేన అవివేకం ప్రతి నిమిత్తభూతే పుణ్యపాపాత్మకే కర్మణి పరమాత్మోపాసనేన నిశ్శేషం నిరస్తే సతి తన్నిమిత్తదేహాత్మభ్రమాదేరపి నివృత్తావపురుషార్థాసంబన్ధాత్మస్వరూపమనుభూతం భవతీతి సూచితం,యథా దృష్టాన్తే సాదృశ్యస్య దోషత్వనిశ్చయేన నివృత్తే భ్రమే జాతివ్యక్తివిభాగానర్హశుక్త్యాదియాథాత్మ్యమనుభూతం భవతి తద్వత్, దేహీతి నిప్రత్యయో న నిత్యయోగే-అపి తు, సంబన్ధమాత్ర ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమృషిభ్యాం బోధితశ్చిత్రకేతుర్జాతవివేకస్తావువాచేత్యాహ మునిః ఏవమితి॥ ద్విజయోరఙ్గిరోనారదయో, రుక్తిభి-రేవ, మాశ్వాసితః పరిసాన్త్వితో,రాజా చిత్రకేతుః-ఆధినా పుత్రశోకేన , మ్లానం గ్లానం ,వక్త్రం - పాణినా , పరిమృజ్య విశోధ్య , అభాషత ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కావిత్యాదినా జ్ఞానదీపః ప్రత్యర్ప్యతామిత్యన్తేన ॥ తావదస్పష్టవేషౌ యువాం కావితి పృచ్ఛతి-కావితి॥ జ్ఞానసంపన్నౌ,అత ఏవ-పూజ్యానామపి పూజ్యౌ, యువాం,తావ-త్కౌ-,పశ్యన్నపి కిం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ,అవధూతేన తుచ్ఛేన, వేషేణ,గూఢౌ తిరోధాపితస్వవేషౌ,ఇహ,సమాగతౌ,యువాం,అన్యథా తుచ్ఛస్యైదృశీ జ్ఞానసంపత్తిర్దుర్లభేతి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ “ విష్ణోర్యాని తాని లోకానాం మఙ్గళాయ చరన్తి హీ ,, త్యుక్తరీత్యా లోకానుగ్రహార్థమేవ మేవావధూతవేషా జ్ఞానినశ్చరన్తీత్యాహ॥ చరన్తీతి॥ బ్రాహ్మణా భగవద్భక్తాః,ఉన్మత్తస్యేవ లిఙ్గం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, గ్రామ్యబుద్ధీనాం విషయసక్తానాం సంసారిణాం,మాదృశానాం,బోధాయ జ్ఞానోత్పాదనాయ,అవనౌ భూమౌ,కామం యథేచ్ఛం,చరన్తి,హి యస్మాత్,భగవత్ప్రియా ఉన్మత్తలిఙ్గిన ఏవ,మాదృశాం,బోధాయ,చరన్తి-అతో,యువాం-కావితి వా౽న్వయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ బ్రాహ్మణాన్భగవత్ప్రియానున్మత్తలిఙ్గేన చరత ఏవ దర్శయతి ॥ కుమార ఇత్యాదినా॥ కుమారస్సనత్కుమారః,రామో భార్గవః-దత్తో దత్తాత్రేయః-సః-ప్రసిద్ధః-పతంజలిర్మహాముని-ర్భరద్వాజః-ముని - రుచథ్యః-వేదశిరో చథ్య ఇత్యత్ర సంధిర్నార్షః-వేదశిరా చౌథ్య ఇతి పాఠే,బోధస్య గోత్రాపత్యం చౌథ్య ఆఙ్గిరసః “ కపిబోధాదాఙ్గిరస ,, ఇతి యఞ్ ఏతే సమారాధయ - న్తథా౽పరే చ,జ్ఞానమేవ

సంపద్యేషాం తేసిద్ధేశా-శ్చరన్తి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యువాంయౌకౌచిద్వా భవేతం తావత్ యద్యస్మాత్-యువాం ప్రభూ-మాదృశస్యబోధోత్పాదనే దక్షౌ-తస్మాత్-యువాభ్యాం - మమ- జ్ఞానమేవదీపః-సః-ప్రవర్త్యతాం దీయతామిత్యర్థః- కథంభూతస్య-అన్ధేతమసిఅజ్ఞానరూపే-మగ్నస్య, అతఏవ-మూఢధియః-అతఏవ-గ్రామ్యపశోః- గ్రామ్యేభవః గ్రామ్యః నరః-స ఏవపశుః,తస్య ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవముభావపిపృష్టౌ-తత్ర తావదఙ్గిరాఆత్మనౌస్స్వాగమనప్రయోజనంచవదన్ చిత్రకేతోర్వైరాగ్యముత్పాదయతి ॥ అహంతఇత్యాదినోపశమమావిశేత్యన్తేన ॥ హేనృప, పూర్వం-పుత్రంకామయమానస్య, తవ,పుత్రదో,యోఽఙ్గిరాః-సోఽహ-మస్మి ఏషద్వితీయస్త్వయం- సాక్షాద్బ్రహ్మణస్సుతో-భగవా-న్నారదఋషిః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కిమర్థమాగతావిత్యత్రాహ॥ఇత్థమితి॥పుత్రశోకేనే-త్థం-దుస్తరే తమస్యజ్ఞానే - మగ్నం,అతదర్హం శోకానర్హం , మహాపురుషగోచరం ఉత్కృష్టపురుషైరనుగ్రాహ్యం, త్వా,మనుస్మృత్య ప్రత్యభిజ్ఞాయ , భవతోఽనుగ్రహాయభవన్తమనుగ్రహీతు-మిహ-ఆవాంప్రాప్తౌ- హేప్రభో - బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః - తత్రాపి-భగవద్భక్తస్త్వాదృశః-అవసీదితుం దుఃఖితుం-నార్హతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యథాపూర్వమాగత-స్తథా-త్వద్గృహంప్రత్యా - గతోఽహం- తేతుభ్యం - పరంజ్ఞానం,దదామి- భగవద్భక్తఇత్యత్రాదికర్మణి క్తః, ఆరబ్ధభగవద్భక్తియోగః,భక్తియోగారమ్భభూతాయాస్సత్సంగతేఃకృతత్వాదితిభావః,తర్హి-పూర్వం , మేవజ్ఞానంకింనదదాస్తత్రాహ ॥ జ్ఞాత్వేతి॥అన్యాభినివేశంపుత్రాభిలాషం,జ్ఞాత్వా, తేతుభ్యం-పుత్రమేవా-హం-దదౌదత్తవానాసమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ననుమమాన్యాభినివేశేసత్యపి తస్యదుఃఖోదర్కతాంజ్ఞాపయిత్వాజ్ఞానమేవకింనదత్తవానిత్యపేక్షాయామభిలషితపుత్రప్రదానమన్తరేణదత్తమపిజ్ఞానంనసుప్రతిష్ఠితంభవతి - పుత్రోత్పత్తివిపత్తిభ్యామ - నుభూతసుఖదుఃఖస్యతద్దృష్టాన్తేనేతరేషామపివైషయికసుఖానాంసుఖోదర్కతామనుమన్యమానస్య సంజాతవైరాగ్యస్యతుదత్తంజ్ఞానంసుప్రతిష్ఠితంభవతీత్యాలోచ్య నదత్తవానస్మీత్యభిప్రాయః.పుత్రదృష్టాన్తేనేతరేషామప్యన్తతోదుఃఖహేతుతాంనిదర్శయతి ॥ అధునేతి॥యథైవ - భవతా-పుత్రిణాం-తాపో-ఽధునా-అనుభూయతే-ఏవం-దారాదయోఽపి-సర్వే - హేశూరసేనేశ,శోకమోహభయార్తిదాస్సన్తఏవానుభవిష్యన్తే - భవతైవ,భవతేవేతిపాఠే-అధునా-భవతేవత్వమేవ-సర్వేషామేవ-పుత్రిణాం ,తాపోఽనుభూయతే-సర్వైరపిపుత్రిభిస్తాపోఽనుభూయతఇత్యర్థః-యథాపుత్రశ్శోకమోహాదిప్రదః-తథాదారాదయోఽపీత్యన్వయః-తత్రారామాః, విహారవనాని - వివిధాఐశ్వర్యసంపదఃప్రశాస్తృత్వప్రయుక్తాభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా, హేరాజన్ ,భోగాశ్శబ్దాదయోవిషయాశ్చ,విభూతయోఽణిమాదయః-మహీ-రాజ్యం-రాజ్ఞఃకర్మభావోవారాజ్యంస్వామిత్వంమహ్యారాజ్యంమహీరాజ్యంసార్వభౌమత్వమిత్యర్థః-బలంచతురఙ్గయుక్తం-కోశో-ధనం-సర్వేచైతే-గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాః-గన్ధర్వనగరేణతుల్యంప్రఖ్యాయన్తేప్రసిద్ధ్యన్తఇతితథా-గన్ధర్వనగరోపమత్వేనప్రసిద్ధాః-గన్ధర్వాణాంహినగరమావాసస్థానంనియతంతద్వదేతేఽప్యనియతాశ్చఞ్చలాఅనిత్యాఇతియావత్ప్రసిద్ధందృష్టాన్తమాహ ॥ స్వప్నమాయామనోరథాఇతి ॥స్వప్నే-మే - మాయామనోరథాః-మాయాశబ్దఆశ్చర్యవాచీఆశ్చర్యరూపామనోరథాః , సంకల్పవికల్పాత్మకమనోవిషయాః - దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక - శిరశ్ఛేదనాదయః- తేచాశ్చర్యభూతాఏవ,తత్తత్పురుషానుభావ్యత్వేనాల్పకాలానుభావ్యపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలత్వేనచేశ్వరసృష్టానాంజాగ్రదవస్థానుభావ్యపదార్థేభ్యోవిలక్షణత్వాత్,స్వప్నమాయామనోరథవదనిత్యాఇత్యర్థః-ఇయాంస్తువిశేషః,స్వప్నమాయామనో

మః ॥ ౧౨ ॥ వశిష్ఠోభగవాన్రామఃకపిలోబాదరాయణిః । దుర్వాసాయాజ్ఞవల్క్యశ్చ జాతుకర్ణిస్తథాఽరుణిః ॥ ౧౩ ॥ రోమశశ్చ్యవనోదత్తఆసురిస్సపతంజలిః।పరాశరోఽథమైత్రేయోభరద్వాజశ్చ వారుణిః ❁ మునిర్వేదశిరాబోధ్యోమునిఃపఞ్చశిఖస్తథా ॥ ౧౪ ॥ హిరణ్యనాభఃకౌసల్యశ్శ్రుతదేవఋతధ్వజః।ఏతేఽపరేచ సిద్ధేశాశ్చరన్తిజ్ఞానహేతవః॥౧౫॥తస్మాద్యువాంగ్రామ్యపశోర్మమమూఢధియఃప్రభూ।అన్ధేతమసిమగ్నస్యజ్ఞానదీపఉదీర్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ అఙ్గిరాఉవాచ ॥ అహం తేపుత్రకామస్యపుత్రదోఽస్మ్యఙ్గిరానృప। ఏషబ్రహ్మసుతస్సాక్షాన్నారదోభగవానృషిః ॥ ౧౭ ॥ఇత్థంత్వాంపుత్రశోకేనమగ్నంతమసిదుస్తరే।అతదర్హమనుస్మృత్యమహాపురుషగోచరమ్ ॥ ౧౮ ॥ అనుగ్రహాయభవతఃప్రాప్తావావామిహప్రభో।బ్రహ్మణ్యోభగవద్భక్తోనావసీదితుమర్హతి ॥ ౧౯ ॥ తత్రైవతేపరంజ్ఞానందదామిగృహమాగతః। జ్ఞాత్వాఽన్యాభినివేశం తేపుత్రమేవదదావహమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధునాపుత్రిణాంతాపోభవతైవానుభూయతే।ఏవందారాగృహారాయోవివిధైశ్వర్యసంపదః।శబ్దాదయశ్చవిషయాశ్చలారాజ్యవిభూతయః ॥ ౨౧ ॥ మహీరాజ్యం బలంకోశోభృత్యామాత్యసుహృజ్జ

---

౧౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మునిర్వేదశిరోచ్ఛత్యైః.

రథాస్తుతత్కాలమాత్రావస్థాయినః-ఏతేతుతదపేక్షయాకించిచ్చిరకాలావస్థాయిన ఇతి-అనిత్యత్వం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణేశ్వరసృష్టత్వం-మనఃప్రభవత్వం సుఖమాత్రాహేతుత్వం చో,భయత్రాప్యవిశిష్టం ॥ తదేవాహ ॥ దృశ్యమానా ఇతి ॥ అర్థేనపరమపురుషార్థేననిరతిశయానన్దేన-వినా,దృశ్యమానాః, నదృశ్యన్తేకాలాన్తరేష్వపినదృశ్యన్తే-జాగ్రత్స్వప్నావస్థాద్వయానుభావ్యాః పదార్థాః-మనోభవాశ్చ ననుస్వాప్నపదార్థామనోభవాఇతితుయుక్తం, తేషాంయథాఽస్యస్వప్నద్రష్టుః కర్మానుసారేణ , మన,స్సంకల్పవికల్పౌకరోతి,తదనుసారేణేశ్వరసృష్టత్వేనమనోనిమిత్తకత్వాత్ జాగ్రదవస్థానుభావ్యానాంతుపుత్రదారాదీనాంకథంమనఃప్రభవత్వంతత్రాహ ॥ కర్మభిరితి ॥ కర్మభిరనాదివాసనారూపైఃకర్మభిః-అర్థాన్-మనసాధ్యాయతఃపుంస-స్తావ-త్క-ర్మాణి-మనసాఽభవన్ , అనాదికర్మవాసనావాసితమనస్సంయుక్తైరిన్ద్రియైర్విషయాన్ధ్యాయంస్తావత్కర్మాణికరోతీత్యర్థః *॥౨౨॥౨౩॥ *తత-స్తత్కర్మఫలానుభవాయ,అస్య దేహినః,ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః,ద్రవ్యంభూతపఞ్చకం-జ్ఞానానిజ్ఞానేన్ద్రియాణి-క్రియాఃకర్మేన్ద్రియాణి-ఏతదాత్మకఃఏతత్సంఘాతరూపఃఅయందేహఃఅస్యదేహినఃవివిధక్లేశరూపసంతాపంకరోతీతితథా,క్లేశసంతాపశబ్దౌవైషయికసుఖదుఃఖపరౌవా , వైషయికసుఖస్యాన్తతఃక్లేశాత్మకత్వాత్, తౌకరోతీతివివిధక్లేశసన్తాపకృదు,దాహృతఃప్రాప్తఇతికథిత ఇత్యర్థః ప్రథమమనాదివాసనావాసితేనమనసావిషయచిన్తనా తయాచవిషయలాభోపయుక్తానిపుణ్యాపాపాత్మకానికర్మాణి,కర్మభ్యఃక్లేశసంతాపకృద్దేహః , తేనచపూర్వజన్మకృతకర్మఫలశబ్దాదివిషయమనుభవతఃపునర్విషయచిన్తనా, పునస్తయాకర్మాణీత్యేవమియంపరివృత్తిర్వాసనావాసితమనోమూలికేతిసర్వేమనఃప్రభవాఇతిభావః*॥౨౪॥*తస్మాత్పుత్రదారాదీనాంసర్వేషాంస్వాప్నకల్పత్వాత్ -స్వస్థేనవిక్షేపరహితేనమనసా-ఆ

నాః । సర్వేఽపిశూరసేనేమేశోకమోహభయప్రదాః ॥ ౨౨ ॥ గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాస్స్వప్నమాయామనోరథాః।దృశ్యమానావినాఽర్థేననదృశ్యన్తేమనోభవాః । కర్మభిర్ధ్యాయతస్తావత్కర్మాణిమనసాఽభవన్ ॥౨౩॥ అయంహిదేహినోదేహోద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః । దేహినోవివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ॥ ౨౪ ॥తస్మాత్స్వస్థేనమనసావిమృశ్యగతిమాత్మనః । ద్వైతేధ్రువార్థవిస్రమ్భంత్యజోపశమమావిశ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనారదఉవాచ ॥ ఏతాంమన్త్రోపనిషదంప్రతీచ్ఛప్రయతోమమ । యాంధారయన్సప్తరాత్రాద్ద్రష్టా- సఙ్కర్షణంప్రభుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యత్పాదమూలముపసృత్యనరేన్ద్రపూర్వేశర్వాదయోభ్రమమిమంద్వితయంవిసృజ్య।సద్యస్తదీయమతులానధికంమహత్త్వంప్రాపుర్భవానపిపరంనచిరాదుపైతి ॥ ౨౭ ॥ *************

*********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,పఞ్చదశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుకఉవాచ॥ అథదేవఋషీరాజన్సంపరేతంనృపాత్మజమ్ । దర్శయిత్వేతిహోవాచ జ్ఞాతీనామనుశోచ

త్మనఃప్రత్యగాత్మనో-గతింస్వరూపం-విమృశ్యబుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాదిభిన్నత్వేనజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావత్వేనపరమాత్మశరీరత్వేనచవిమృశ్య-ద్వైతేఉక్తవిధప్రత్యగాత్మగతదేవమనుష్యాదిభేదభిన్నే-ఽస్థిరేశరీరే-ధ్రువార్థవిస్రమ్భం-ధ్రువార్థఆత్మా-తద్విస్రమ్భంఆత్మాభిమానం-త్యజ-ఉపశమంవైరాగ్యం-ఆవిశవిరక్తోభవేత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ *ఏవమఙ్గిరసోత్పాదితవివేకాయచిత్రకేతవేభగవాన్నారదోమన్త్రవిద్యాముపదిదిక్షుస్తావత్తత్ప్రభావమాహ॥ఏతామితి॥ఏతాముపదేక్ష్యమాణాం-మన్త్రోపనిషదంమన్త్రరూపా-ముపనిషదం-ప్రయతస్సమాహితచిత్త-స్త్వం-మమ-ఉపదేక్ష్యతోమత్తః-ప్రతీచ్ఛస్వీకురు-యాంమన్త్రోపనిషదం-ధారయమాణో-భవాన్-సప్తరాత్రాదూర్ధ్వం-భగవన్తం-సఙ్కర్షణం-ద్రష్టాద్రక్ష్యతి * ॥ ౨౬ ॥ *సఙ్కర్షణంవిశింషన్-తస్యతత్సాక్షాత్కారఫలమాహ॥ యత్పాదమూలమితి॥హేనరేన్ద్ర-యస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-పాదమూల-ముపసృత్యఆశ్రిత్య-పూర్వేరుద్రాదయః-ద్వితయం , ద్వావవయవౌయస్యద్వితయః-ద్విదళాత్మకం-భ్రమంఅబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మకత్వరూపదలద్వయాత్మకంభ్రమం-విసృజ్యఅతులానధికంనిస్సమాభ్యధికం-తదీయంసఙ్కర్షణసంబన్ధిమహ-త్త్వంమాహాత్మ్యం-ప్రాపు-స్తథా-భవానప్య-చిరాదాశు-పరం-మాహాత్మ్య-ముపైతిఉపైష్యతి * ॥ ౨౭ ॥ *ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః ***

ఏవముపదేక్ష్యమాణమన్త్రోపనిషద్గ్రహణేతస్యరుచిముత్పాద్యాఙ్గిరసోపదిష్టేషువైరాగ్యోపాదకేష్వర్థేషుచిత్రకేతుప్రభృతీనాంవిస్రమ్భద్యోతనాయమృతకేపునర్జీవంస్వయోగమహిమ్నాఽఽవేశ్యతన్ముఖేనాఙ్గిరసోపదిష్టానర్థానవీవదద్భగవాన్నారదఇత్యాహమునిః ॥ అథేతి ॥ హేరాజన్-సదేవర్షిర్నారదః-సంపరేతంమృతం-నృపాత్మజ-మనుశోచతాం-జ్ఞాతీనాంచిత్రకేతుప్రభృతీనాం-దర్శయిత్వాయోగప్రభావేనావిష్టజీవంప్రదర్శ్య-ఇతివక్ష్యమాణ-మువాచ-సోత్యాశ్చర్య-అతో

భగవతో నారదస్య ప్రభావో యన్మృతమపి పునరజీవయదితి * ॥ ౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ జీవాత్మన్నితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే జీవాత్మన్-భద్రం ప్రవిష్టశరీరస్య - తే తవ-మాతరం-పితరం-సుహృదో-బాన్ధవాంశ్చ-త్వన్నిమిత్తయా-శుచా-భృశం-తప్తాన్-పశ్య-బాన్ధవాస్తప్తా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే - మాతరం పితరం చ పశ్య-బాన్ధవాస్సుహృదశ్చ-త్వత్కృతయా-శుచా-భృశం తప్తా-అత-స్తానపి-పశ్యేత్యన్వయః * ॥ ౨ ॥ * శేషమవశిష్ట-మాయుర్జీవనం-యస్య తత్-కళేబరం-సమావిశ్య - అపమృత్యునా మృతత్వాచ్ఛేషమాయురిత్యుక్తం - సుహృద్భిః-పరివృత-స్త్వం-నృపాసన-మధితిష్ఠన్-పితృప్రత్తాన్ పిత్రాదత్తాన్ - భోగాన్-భుఙ్క్ష్వ * ॥ ౩ ॥ * భుఙ్క్ష్వేత్యుక్తో జీవస్తత్కళేబరమావిశ్యావదత్ „కస్మిన్ జన్మనీత్యాదినా, పరావరదృగీశ్వర„ ఇత్యన్తేన ॥ తావత్పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధస్యానియతత్వమాహ ॥ కస్మిన్నితి ॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు-కర్మభిః పుణ్యపాపరూపైః - భ్రామ్యమాణస్య జాయమానస్య - అత ఏవ-తత్ర తత్ర తత్తత్పురుషవిశేషాన్ప్రతి తత్తన్నిరూపితబన్ధ్వాదిభావం ప్రాప్తస్య-మహ్యం మమ విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - అమీ చిత్రకేత్వాదయః-కస్మిన్ జన్మని-పితరః-మాతరశ్చ - భవన్-న సర్వేషు జన్మసు భవన్-కిం త్వేతస్మిన్నేవ- అతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః, యద్వా, కస్మిన్ జన్మని- అమీ-పితరో-మాతరశ్చ-భవన్ * ॥ ౪ ॥ * నను, సర్వేష్వపి జన్మసు భవన్నిత్యత్రాహ ॥ బన్ధ్వితి ॥ సర్వే జీవాః-సర్వేషాం జీవానాం-క్రమశః జన్మపరంపరాభిః-మిథః అన్యోన్యం - బన్ధ్వాదయో-భవన్తీత్యన్వయః-తత్ర-బన్ధవో వివాహాదిభిస్సంబన్ధినః - జ్ఞాతయస్సపిణ్డాః- అరయో ఘాతుకాః-మిత్రాణి రక్షకాః - మధ్యస్థా ఉభయవ్యతిరిక్తాః- విద్విషో ద్రవ్యాదినిమిత్తేన ద్వేషిణః- ఉదాసీనాస్తద్వ్యతిరిక్తాః - ఇతి భేదః * ॥ ౫ ॥ * కర్మభిర్భ్రామ్యమాణత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా-పణ్యాని క్రయాద్యర్హాణి - హైమాదీని హేమవికారహూపాదీని కటకాఙ్గుళీయకాదీని వస్తూని - కర్తృషు వ్యవహర్తృషు నరేషు-ఇతస్తతః-పర్యటన్తి- ఏవం-జీవా అపి-దేవతిర్యఙ్మ

తామ్ ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ జీవాత్మన్ పశ్య భద్రం తే మాతరం పితరం చ తే। సుహృదో * బాన్ధవాంస్తప్తాన్ శుచా త్వత్కృతయా భృశమ్ ॥ ౨ ॥ కళేబరం సమావిశ్య శేషమాయుస్సుహృద్వృతః। భుఙ్క్ష్వ భోగాన్ పితృప్రత్తానధితిష్ఠ నృపాసనమ్ ॥ ౩ ॥ జీవ ఉవాచ ॥ కస్మిన్ జన్మన్యమీ మహ్యం పితరో మాతరోఽభవన్ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణస్య దేవతిర్యఙ్నృయోనిషు ॥ ౪ ॥ బన్ధుజ్ఞాత్యరిమధ్యస్థమిత్రోదాసీనవిద్విషః। సర్వ ఏవ హి సర్వేషాం భవన్తి క్రమశో మిథః ॥ ౫ ॥ యథా పణ్యాని వస్తూని హేమాదీని తతస్తతః । పర్యటన్తి నరేష్వేవం జీవో యోనిషు కర్తృషు ॥ ౬ ॥ నిత్యస్యార్థస్య సంబన్ధో హ్యనిత్యో దృశ్యతే నృషు ।యావదస్య హి సంబన్ధో మమత్వం తావదేవ హి ॥ ౭ ॥ ఏవం యోనిగతో జీవస్స నిత్యో నిరహంకృతిః ।యావద్యత్రోపలభ్యేత తావత్స్వత్వం హి తస్య తత్ ॥ ౮ ॥ ఏష నిత్యోఽ

నుష్యయోనిషు-భ్రమన్తి * ॥ ౬ ॥ * ఏకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధస్యానియతత్వే సదృష్టాన్తమాహ ॥ నిత్యస్యేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నిత్యస్యావిప్లుతస్య-జీవత ఇతి యావత్ - తస్యాపశ్వాదేరర్థస్య-అనిత్యః అనియతః-సంబన్ధో-నృషు దృష్టః-విక్రయాదినా పూర్వస్వామిసంబన్ధస్య నివృత్తేరుత్తరస్వామిసంబన్ధదర్శనాదేకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ యావదితి ॥ యస్య పుంసో-యేన పశ్వాదినా - యావ-త్సంబన్ధః క్రయాదిసంబన్ధో,ఽస్తి-తస్య-మమత్వం స్వామిత్వాదిసంబన్ధ - స్తావదేవ-హీత్యనేన లోకప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి * ॥ ౭ ॥ * ఏవం దృష్టాన్తేనోపపాదితమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ సః ప్రసిద్ధో నిరహంకృతిః వస్తుతో దేహాత్మాభిమానరహితోఽపి - జీవః-కర్మణా యోనిగతదేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టస్స - న్యత్ర దేవాదిశరీరే నిత్యః అపరిత్యక్తదేహో - యావ-దుపలభ్యతే-తావదేవ తస్య స్వత్వం-స్వీయత్వం తావదేవ హి-తస్య - పిత్రాదయస్స్వీయా భవన్తి-తావదేవ తస్యేతరైః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ ఇతి యావత్ - తత్తస్మా-త్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః - యద్వా - యత్ర శరీరే యావ-దుపలభ్యేత - తస్య శరీరస్య-తావన్తం కాలం-జీవాత్మానం ప్రతి-స్వత్వం - తత్తస్మాత్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః - అనుపలమ్భే తు ఆత్మనిరూపితస్వత్వస్యైవ శరీరే అభావాచ్ఛరీరనిరూపితపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో దూరాదపేత ఇతి భావః * ॥ ౮ ॥ * తర్హి కీదృశం తస్య స్వరూపం-యత్స్వరూపగతో న భవత్యనియతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ, ఇత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష జీవో-నిత్యః ఆద్యన్తరహితః-కుతః-అవ్యయః నాశరహితః-తత్కుతః-సూక్ష్మః నిరతిశయసూక్ష్మః వినాశకైరవ్యాప్యః నిరతిశయసూక్ష్మత్వాత్ - వినాశకా హి జలాగ్నివిషజలశస్త్రాదయో వినాశ్యం వ్యాప్య వినాశయన్తి- అస్య తు నిరతిశయసూక్ష్మతయా సర్వాన్తః ప్రవేశనస్వభావత్వేనావ్యాప్యత్వాదవ్యయః-ఏకః జ్ఞానాకారః „ ఏకో వ్రీహిస్సుసమ్పన్న „ ఇతివజ్జాత్యభిప్రాయకత్వకథనం - న తు జీవస్వరూపైకత్వాభిప్రాయకం - తత్స్వరూపనానాత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - సర్వాశ్రయః-సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనా-మాశ్రయో ధారకః-స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్-ప్రత్యగ్రూపః-య

౨॥ శ్లో * పా॥ బాన్ధవాస్తప్తాశ్శుచా,

ద్వా- స్వేనైవ దృశ్యత ఇతి స్వదృక్-స్వయంప్రకాశః- అస్తీదృశం తస్య స్వరూపం-కిమయం స్వానర్థావహం దేవమనుష్యాదిశరీరం స్వయమేవ సృష్ట్వా తత్ర ప్రవిష్టో౽నర్థమనుభవతి - ఉత స్వకీయకర్మణా సృష్టే ప్రవిష్టో౽నుభవతీత్యత్రాహ॥ ఆత్మేతి॥ న స్వా౽నర్థావహం శరీరం స్వయం సృజతి - నాపి కేవలం కర్మ- అపితు- పరః పరమపురుషః- ఆత్మనః స్వస్య- యా మాయా- తస్యాః- గుణైస్సత్త్వాదిభి- రాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - విశ్వం దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివిశ్వాకారం- సృజతి ❀॥౯॥❀ నను, కో౽సౌ పరః పురుషః- యదికశ్చిత్సిధ్యతి - తర్హి- సో౽పీదృశదేవాదివిషమసృష్టిం గర్భజన్మజరామరణాద్యనన్తదుఃఖగర్భాం కుర్వన్ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాయుక్తస్సంసృష్టజీవాన్నాతిరిచ్యేత- తత్రాహ॥ నహీతి॥ అస్య పరమపురుషస్య- కశ్చి - దతీవప్రీతివిషయః- కశ్చిచ్చా- ప్రియః- స్వీయః- పరకీయో వా - నాస్తి - కింతు- సర్వేషు సమదృష్టిరితి భావః॥ తర్హి కథం విషమం సృజతి తత్రాహ॥ ఏక ఇతి॥ గుణదోషయోః పుణ్యపాపయోః - కర్తౄణాం జీవానాం- సర్వబుద్ధివృత్తీనా- మేక ఏవ సన్- ద్రష్టా - భవతి- తస్య సామాన్యేన స్రష్టృత్వే౽పి దేవాదివైషమ్యత త్తజ్జీవసంబన్ధి పుణ్యపాపమూలకత్వాన్న తస్య వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి భావః - సర్వధియాం ద్రష్టేత్యనేన - తస్య సర్వజ్ఞత్వం పుణ్యపాపకర్తృత్వం తత్ఫలభోక్తృత్వం చాభిప్రేతమ్ ❀॥౧౦॥❀ తదేవాహ॥ నాదత్త ఇతి॥ ఆత్మా పరమపురుషో- గుణదోషౌ- నాదత్తే న స్వీకరోతి- గుణదోషకర్తృత్వమాత్మని న మన్యతే - అత ఏవ- క్రియాఫలం సుఖదుఃఖాదికం- నాదత్తే - కింతు ఉదాసీనవదాసీనః ఉదాసీనవజ్జీవాన్తరాత్మతయా స్థితః - వత్కరణేనాత్యన్తో౽దాసీనత్వమపి నాస్తీత్యావేదితం - గుణదోషయోస్తస్య ప్రయోజకకర్తృత్వాత్- సాక్షాత్కర్తృత్వాభావాదుదాసీనత్వం- తత్తత్పూర్వపూర్వకర్మవాసనానుసారేణ ప్రయోజయితృత్వాచ్చానుదాసీనత్వమపి - విషయభేదాదుభయోరేకస్మిన్నవిరోధ ఇతి భావః॥ నను, జీవస్యాపి న గుణదోషయోస్సాక్షాత్కర్తృత్వం - తస్య నిష్క్రియత్వాత్- దేహస్యైవ సాక్షాత్కర్తృత్వాత్ - కింతు దేహేన్ద్రియాదినియమనరూపమేవ తస్య కర్తృత్వం - ఏవంచ ప్రయోజయితృత్వం జీవపరయోరుభయోరప్యవిశిష్టమితి కథ

వ్యయస్సూక్ష్మ ఏకస్సర్వాశ్రయస్స్వదృక్ । ఆత్మమాయాగుణైర్విశ్వమాత్మానం సృజతి ప్రభుః॥౯॥ నహ్యస్యాతి
ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియస్స్వః పరో౽పి వా। ఏకస్సర్వధియాం ద్రష్టా కర్తౄణాం గుణదోషయోః ॥౧౦॥ నాదత్త ఆ
త్మా హి గుణం న దోషం న క్రియాఫలమ్ । ఉదాసీనవదాసీనః పరావరదృగీశ్వరః॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుదీర్య గతో జీవో జ్ఞాత
యస్తస్య తే తదా । విస్మితా ముముచుశ్శోకం ఛిత్త్వా౽౽త్మస్నేహశృఙ్ఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్హృత్య జ్ఞాతయో జ్ఞాతే
దేహం కృత్వోచితాః క్రియాః। తత్యజుర్దుస్త్యజం స్నేహం శోకమోహభయార్తిదమ్॥ ౧౩ ॥ బాలఘ్న్యో వ్రీడితా
స్తత్ర బాలహత్యాహతప్రభాః। బాలహత్యావ్రతం చేరుర్బ్రాహ్మణైర్యన్నిరూపితమ్ ॥ యమునాయాం మహా

వన్యతరస్య క్రియాఫలోపాదానమన్యతరస్య నేతి విభాగ - స్తత్రాహ॥ పరావరదృగీశ్వర ఇతి॥ స్వయమీశ్వరో జీవప్రభృతిదేహేన్ద్రియమనః ప్రాణపర్యన్తానాం నియన్తా సన్ పరావరదృక్ పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం స్వస్వరూపం- అవరం జీవస్వరూపం - ప్రకృతిస్వరూపంచ- ఏతత్త్రితయం యథావత్పశ్యతీతి పరావరదృక్- జీవస్తు కర్మణా తిరోహితస్వభావః ప్రకృతిమేవాత్మానం మత్వా తద్గతం కర్తృత్వం సాక్షాత్స్వస్మిన్ మనుత ఇతి సక్రియాఫలభోక్తా భవతి - పరమాత్మా తు నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానుభూత్యా స్వపరయాథాత్మ్యవిత్త్వాద్దేహాత్మభ్రమాభావేన క్రియాఫలభోక్తేతి భావః॥ నహీత్యాదిశ్లోకద్వయం జీవపరతయా౽పి వర్ణయితుం శక్యం॥ తథాహి॥ పూర్వప్రస్తుతం జీవస్వరూపమేవ విశోధయతి॥ నహీతి॥ అస్య జీవస్య- స్వతః- ప్రియా౽ప్రియా- నభవతః - అపితు- కర్మకృతావిత్యర్థః- తథా- స్వపరవిభాగో౽పి న- ఏకః ఏకరూపః జ్ఞానైకాకారః- దేహగతవికారైరస్పృష్టత్వేన సదైకరూప ఇతి వా - గుణదోషయోః - కర్తౄణాం హేతుభూతానాం- సర్వధియాం- ద్రష్టా ఆశ్రయః- నాదత్త ఇతి- వివేకజ్ఞానవానాత్మా గుణదోషాన్వయం నాభిమన్యత ఇత్యర్థః - ఈశ్వరః- దేహాదినియమనపరః - పరావరదృక్ స్వస్వరూపప్రకృతిస్వరూపయోర్ద్రష్టేత్యుక్తవానావిష్టో జీవః ❀॥౧౧॥❀ తత ఉపరితనం వృత్తాన్తమాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ ఇత్థముదీర్య ఉక్త్వా- పున - ర్జీవః- కళేబరా- ద్వినిష్క్రమ్య- గతః- తతః- తస్య మృతస్య- యే- జ్ఞాతయ- స్తే- తదా- విస్మితాస్సన్తః- ఆత్మనాం స్వేషాం యః- పుత్రవిషయకః స్నేహ - స ఏవ శృఙ్ఖలా- తాం- ఛిత్త్వా అపోహ్య- శోకం- ముముచుః ❀॥౧౨॥❀ తతో, జ్ఞాతయః- తం శవ- మగ్నౌ - నిర్హృత్య దగ్ధ్వా- ఉచితాః, మృతోద్దేశేన కర్తవ్యాః క్రియాః- కృత్వా - శోకమోహాదిప్రదం- దుస్త్యజం- స్నేహం అనురాగం తత్యజుః ❀॥౧౩॥❀ తతో, బాలఘ్న్యః- యాః గరళదానేన బాలం హతవత్యః- తాః- సర్వాః- ద్విజేనాఙ్గిరసా- భాషితం, స్మరన్త్యః - వ్రీడితాః లజ్జితాః బాలహత్యయా- హతా, ప్రభా యాసాం తాః, యద్బాలహత్యావ్రతం బాలహత్యాపనోదకం వ్రతం - బ్రాహ్మణై- ర్నిరూపితం కర్తవ్యత్వేన చోదితం- త- ద్యమునాయాం- హే మహారాజ - చేరుః అనుష్ఠితవ

ష్యః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత,స్సచిత్రకేతుః,ఇత్థం-ద్విజోక్తిభిః అఙ్గిరసఉక్తిభిః-జీవేనవాదితాభిః,నారదోక్తిభిశ్చ- ప్రతిబుద్ధః ఉదితః- ఆత్మావివేకో-యస్య-తాదృశః , సరసః-పఙ్కాద్గజఇవ-గృహమేవఅన్ధకూపః-తస్మాత్-వినిష్క్రాన్తః నిర్గతః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కాళిన్ద్యాం యమునాయాం - విధ్యుక్తప్రకారేణ-స్నాత్వా - కృతాః-పుణ్యాః జలక్రియాః పితృతర్పణాదయో , యేన-తాదృశః - మౌనేనపరమాత్మస్వరూపసంశీలనేన , హేత్వర్థేతృతీయా , మౌనార్థం,సంయతప్రాణః , నియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః,ఇతరైస్సంభాషణరాహిత్యరూపేణమౌనేనవా , బ్రహ్మపుత్రం శ్రీనారద,మవన్దత,దణ్డవన్ననామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః తస్మై , ప్రపన్నాయయథావిధిగురూపసత్తిం కృత్వాస్థితాయ , భక్తాయగురుభక్తియుక్తాయ , ప్రయతాత్మనే శ్రవణోపయుక్తప్రయతమనస్కాయ , భగవాన్ , నారదః , ప్రీతః శిష్యలక్షణైర్హర్షితః , ఏతాం వక్ష్యమాణాం , విద్యాంమన్త్రోపనిషదం , ఉవాచ , ఉపదిదేశ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నారదేనోపదిష్టాంవిద్యామేవాహ ॥ నమస్తఇత్యాదినా పరమేష్ఠిన్నమస్తఇత్యన్తేన ॥ తావత్సకలేతరవిలక్షణంపరమాత్మానంవిశోధ్య ప్రణమతి ॥ వాసుదేవాదిచతుర్వ్యూహాత్మనావస్థితాయ,తేతుభ్యం-భగవతే-నమః-ఏవంభూతంత్వాం - ధీమహిధ్యాయేమహి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ విజ్ఞానమాత్రాయక్వచిదపిజాడ్యరహితాయ - నిరతిశయానన్దస్వరూపాయ - ఆత్మారామాయఆత్మన్యేవరమమాణాయ-సుఖాన్తరనిరపేక్షాయేత్యర్థః-శాన్తాయరాగాదిరహితాయ-నివృత్తద్వైతసృష్టయే- సృష్టిరుదయః-నివృత్తా-ద్వైతసృష్టిః జాత్యాదికల్పనా-యస్య తస్మై-జాత్యాదికల్పనారహితాయేత్యర్థః-నివృత్తద్వైతదృష్టయఇతిపాఠే - నివృత్తా-ద్వైతదృష్టిః స్థూలత్వాణుత్వాదిభేదదర్శనం - యస్మిన్ తథాచామ్నాయతే “ అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమగోత్రమచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాద ” మిత్యాది ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్వాత్మానన్దానుభవేనైవ - న్యస్తాః నిరస్తాః-ఊర్మయః-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణరూపా

రాజన్స్మరన్స్తద్ద్విజభాషితమ్॥ ౧౪ ॥సఇత్థంప్రతిబుద్ధాత్మాచిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః।గృహాన్ధకూపాన్నిష్క్రాన్తస్సరఃపఙ్కాదివద్విపః॥ ౧౫ ॥కాళిన్ద్యాంవిధివత్స్నాత్వాకృతపుణ్యజలక్రియః। మౌనేనసంయతప్రాణోబ్రహ్మపుత్రావవన్దత॥ ౧౬ ॥అథతస్మైప్రపన్నాయభక్తాయపరమాత్మనే। భగవాన్నారదఃప్రీతోవిద్యామేతామువాచహ॥ ౧౭ ॥నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయధీమహి। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయనమస్సంకర్షణాయ చ ॥ ౧౮ ॥ నమోవిజ్ఞానమాత్రాయపరమానన్దమూర్తయే।ఆత్మారామాయశాన్తాయనివృత్త❁ద్వైతసృష్టయే ॥ ౧౯ ॥ఆత్మానన్దానుభూత్యైవన్యస్తశక్త్యూర్మయేనమః।హృషీకేశాయమహతేనమస్తేనన్తశక్తయే॥ ౨౦ ॥

❁వచస్యుపరతేఽప్రాప్యయఏకోమనసాసహ। అనామరూపచిన్మాత్రస్సోఽవ్యాన్నస్సదసత్పరః ॥ ౨౧ ॥
యస్మిన్నిదంయతశ్చేదంతిష్ఠత్యప్యేతిజాయతే। మృన్మయేష్వివమృజ్జాతిస్తస్మైతేబ్రహ్మణేనమః ॥ ౨౨ ॥

షడూర్మయో-యస్య-హృషీకాణామిన్ద్రియాణాంతదధిపతేశ్చ-ఈశాయనియన్త్రే - కరణాధిపాయేత్యర్థః-మహతేస్వరూపేణ గుణైశ్చనిరతిశయబృహతే-వివిధవిచిత్రానన్తశక్తయే- తుభ్యం-నమః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మనసాసహ-వచసి-ఉపరతేనివృత్తేసతి-అవధేరభావాద్వాఙ్మనసయోర్నివృత్తయోస్సతోః-యః - అప్రాప్యః అపరిచ్ఛిన్నతయాఽనుసంధేయః-అతఏవ-ఏకః నిస్సమాభ్యధికః-ప్రాప్యేత్యపిభక్తికపాఠే-అప్రాప్యేతిచ్ఛేదః-మనసాసహ-ప్రాప్యావధింవచస్యుపరతేసతి-యఃఅపరిచ్ఛిన్నానన్ద ఇతి శేషః , వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపఇత్యర్థః-చిన్మాత్రః జ్ఞానైకాకారః-అతఏవ-ఏకః-నిస్సమాభ్యధికః-కర్మకృతనామరూపరహితః-సదసత్పరః చేతనాచేతనాభ్యాంవిలక్షణః-నః అస్మాన్-రక్షతు - అత్ర ప్రతిపదముపనిషదర్థాఅభిప్రేతాః॥ విజ్ఞానమాత్రాయపరమానన్దమూర్తయఇత్యనేన “ విజ్ఞానమానన్దంబ్రహ్మే ”తిశ్రుత్యర్థః,ఆత్మారామాయేత్యనేన“సర్వైశ్వర్యసంపన్నః శంభురాకాశమధ్యగ ” ఇతినివృత్తద్వైతదృష్టయఇత్యనేన-అనామరూపేత్యనేనచ“ అస్థూలమనణ్వి”తి॥ఆత్మానన్దేత్యాదినా“యోఽశనాయాపిపాసేశోకమోహౌజరాంమృత్యుమత్యేతీతి ” హృషీకేశాయేత్యనేన “సకారణంకరణాధిపాధిప ” ఇతి-మహతఇత్యనేన “ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మే ”తి-అనన్తశక్తయఇత్యనేన “పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే”తి వచస్యుపరతఇత్యాదినా “ యతోవాచోనివర్తన్తే-అప్రాప్యమనసాసహఆనన్దంబ్రహ్మణ”ఇతి-ఏకఇత్యనేన “నతస్య కార్యంకరణంచవిద్యతే-నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత”ఇతి-సదసత్పరఇత్యనేన “ భోక్తాభోగ్యంప్రేరితారంచమత్వా క్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః - యోఽవ్యక్తమన్తరేసంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరంయోఽక్షరమన్తరేసంచరన్ యస్యాక్షరంశరీర” మితిశ్రుత్యర్థాఅభిప్రేతాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవంసకలేతరవిలక్షణ

౧౯॥శ్లో ❁ పా॥ద్వైతదృష్టయే.   ౨౧॥శ్లో ❁ పా॥వచస్యుపరతేప్రాప్యో.

మౌపనిషదం బ్రహ్మ విశోధ్య ప్రణమ్య - తతః స్వానిష్టనివృత్తిం ప్రార్థ్య - అథ తదేవ బ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణత్వేనోపలక్ష్య ప్రణమతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సదసత్పర ఇత్యస్యోదాహృతశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపకతయోక్తవిధస్వరూపస్య పరస్య బ్రహ్మణః చిదచిచ్ఛరీరకత్వం ప్రత్యభిజ్ఞాపితోపనిషద్భిరేవ ప్రతిపన్నమిత్యభిప్రేత్య చిదచిద్విశిష్టస్య జగత్కారణత్వలక్షణమత్రోచ్యతే ఇదం స్థూలచిదచిదాత్మకం, జగత్, యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణో, జాయతే, యస్మిన్నప్యేతి లీయతే, యస్మిన్నుక్తవిధే బ్రహ్మస్వరూపే, తిష్ఠతి ఆధేయతయా వర్తతే «బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షుః„ ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ఆధారోఽపి బ్రహ్మైవేతి భావః ॥ తత్ర దృష్టాన్తః మృన్మయేష్వివ మృజ్జాతిరితి, మృజ్జాతిశబ్దో మృజ్జాతీయపరః, యథా, మృన్మయేషు మృజ్జాతీయఘటశరావాదికారణభూతేషు మృద్వికారరూపమృత్పిణ్డేషు - మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయతే - అపాదానస్యాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ - మృన్మయేభ్యో యథా మృజ్జాతిర్జాయత ఇత్యర్థః - యద్వా - మృన్మయేష్వితి నిమిత్తసప్తమీ - నిమిత్తమత్రోపాదానకారణం - తథా చ మృన్మయేభ్యో మృత్పిణ్డేభ్య ఉపాదానభూతేభ్యః, మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయత ఇత్యర్థః - అథవా మృన్మయేష్వితి - పదమేవ మృద్వికారఘటాదిపరం - మృజ్జాతిర్మృత్పిణ్డః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు - కారణతయా అనుస్యూతః - అథవా - యస్మిన్నధితిష్ఠతీత్యత్రైవ దృష్టాన్తః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు మృజ్జాతిర్మృత్త్వమధితిష్ఠతి అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా వర్తతే - తద్వ - దిదం - విశ్వం చిదచిదాత్మకం - అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా యస్మిన్వర్తతే - తస్మై బ్రహ్మణే - నమః అత్రాపి «యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే„ ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఏవం ప్రతిపదమౌపనిషదార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనోపనిషదేకగమ్యం పరం బ్రహ్మేతి సూచితం - తదేవ దృఢీకర్తుం తదితరప్రమాణావిషయత్వం వదన్ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ «అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థిత„ ఇత్యుక్తరీత్యా కృత్స్నం జగ - దన్తర్బహిశ్చ - వితతం వ్యాప్య స్థితమపి - వ్యోమ వ్యోమశరీరకం «ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ„ ఇతి శ్రుతేః - యం - మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవో - న స్పృశన్తి న విదుః - తత్ర - కర్మేన్ద్రియాణి - అసవః ప్రాణాశ్చ - క్రియాశక్తిప్రధానా - న స్పృశన్తి న విషయీకుర్వన్తి - మనశ్చ బుద్ధిశ్చ - చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి

యం న స్పృశన్తి న విదుర్మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవః । అన్తర్బహిశ్చ వితతం వ్యోమవత్త్వాం నతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥
దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియోఽమీ యదంశవిద్ధాః ప్రచరన్తి కర్మసు ✻ । నైవాన్యథా లోహమివ ప్రతప్తం స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతి ॥ ౨౪ ॥ గద్య ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ - మహానుభావాయ - మహావిభూతిపతయే సకలసాత్వతపరిబృఢనికరకరకమలకుట్మలోపలాలితచరణారవిన్దయుగళ - పరమ - పరమేష్ఠిన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భక్తాయైతాం ప్రపన్నాయ విద్యామాదిశ్య నారదః । యయావఙ్గిరసా సాకం ధామ స్వాయంభు

చ - యం న విదురిత్యన్వయః - బుద్ధీన్ద్రియాద్యవిషయత్వేన తస్మాల్లౌకికప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయమితి భావః - అతీన్ద్రియత్వే హేతుర్వ్యోమేతి - వ్యోమశరీరకత్వేన తదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయా తతోఽపి సూక్ష్మత్వాదిన్ద్రియావిషయమితి భావః - తద్బ్రహ్మ త్వా - మహం - నతోఽస్మి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ కించ ॥ మనఆదయస్తదాహితజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమత్త్వేన తం న విషయీకుర్వన్తీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ దేహేతి ॥ అమీ దేహేన్ద్రియాదయః - యదంశవిద్ధాః - యస్య «పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ„ ఇత్యుక్తజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమతో బ్రహ్మణోంఽశేన జ్ఞానక్రియాదిశక్తిలేశేన, అనువిద్ధాః వ్యాప్తాః - కర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు - ప్రచరన్తి ప్రవర్తన్తే - అన్యథా యదంశేనాననువిద్ధాస్తు - న ప్రచరన్తి - తేషామచేతనపరిణామరూపత్వేన వస్తుతో జ్ఞానశక్తివిరహాదితి భావః - తత్ర దృష్టాన్తః - లోహమివ ప్రతప్తమితి - యథా ప్రతప్తం లోహం దహతి - దాహకశక్తినాఽగ్నినానువిద్ధమేవ లోహమితరద్దహదప్యగ్నిం న దహతి - అగ్నినాననువిద్ధం త్వితరదపి న దహతి - తద్వత్పరమాత్మాహితజ్ఞానక్రియాశక్తయో దేహేన్ద్రియాదయస్స్వస్వవిషయేషు ప్రచరన్తి - న పరమాత్మని - అనాహితశక్తయస్తు స్వస్వకర్మస్వపి న ప్రచరన్తీత్యర్థః - నన్విన్ద్రియాణి స్వతో జ్ఞానశక్తివిరహాత్తం మా విషయీకుర్వన్తు - జీవస్తు స్వభావతో జ్ఞానశక్తిమత్త్వాత్తం విద్యాదిత్యత్రాహ ॥ స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతీతి ॥ తత్తేన - జీవోఽపి - ద్రష్ట్రపదేశమేతి - ద్రష్టృత్వవ్యపదేశం గచ్ఛతి - ఈశ్వరసఙ్కల్పాదేవ జీవస్య జ్ఞానవికాస ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - మహాపురుషాయ పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమహాపురుషాయ - అత ఏవ - మహానుభావాయ - మహావిభూత్యోర్నిత్యలీలావిభూత్యో - రధిపతయే తుభ్యం, నమః - సకలాః - యే - సాత్వతపరిబృఢాః - భాగవతశ్రేష్ఠాః - తేషాం - కరకమలానాం - కుట్మలైర్ముకుళై - రుపలాలితం - చరణారవిన్దయుగం - యస్య - తస్య సంబోధనం - పరమనిస్సమాభ్యధిక, పరమేష్ఠిన్ పరమస్థానే స్థిత - తే తుభ్యం, నమః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ హే ప్రభో రాజన్ - భక్తాయ - ప్రపన్నాయ చిత్రకేతవే, ఏవమేతాం విద్యాం - ఉపదిశ్య - అఙ్గిరసా సహ - నారదః - స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం - యయౌ - పూర్వం నారదేన సహాఙ్గిరా ఆజగామేతి ప్రాధాన్యేనోక్తః - చిత్రకేతోః పుత్రదత్వేన తస్య ప్రథమం వై

రాగ్యజననద్వారా ఉపకారకత్వాత్-ఇహనారదోఽఙ్గిరసాసాకంయయావితినారదః ప్రాధాన్యేననిర్దిష్టః - విద్యోపదేశేన తస్యమహోపకారకత్వాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవ,ముపదిష్టవిద్య-శ్చిత్రకేతు-స్తాం - నారదేన-భాషితాం ఉపదిష్టాం.విద్యాం-యథావిధి-సుసమాహితచిత్తో-ఽపఏవభక్షయన్-సప్తాహం-ధారయామాసజజాప ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తతస్సప్తరాత్రాన్తే-ధార్యమాణయా-విద్యయా-తత్ప్రభావేనేత్యర్థః - నృపఃచిత్రకేతుః - అవిభక్తిపాఠే-హేనృప-విద్యాధరాణా - మాధిపత్యంచ-లేభే-చశబ్దోఽన్వాచయపరః- ఆనుషఙ్గికంవిద్యాధరాధిపత్యంఫలంలబ్ధవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ప్రధానంఫలమాహ॥తతఇతి ॥ తతః-కతిపయై-రహోభిః,విద్యయా,ఇద్ధేనదీప్తేన-మనసా-గతి-ర్యస్య, విద్యాప్రభావేనయథేష్టగతిరిత్యర్థః- దేవదేవస్య శేషస్యసఙ్కర్షణస్య-చరణసమీపం-జగామ-పాతాళలోకాదధస్తాత్స్థితసఙ్కర్షణసమీపంగతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సఙ్కర్షణంవర్ణయన్ తందదర్శేత్యాహ॥మృణాళేతి॥ మృణాళవత్పద్మతన్తువద్గౌరంశుభ్రం-సితివాససంనీలామ్బరం-స్ఫురన్తికిరీటాదీనియస్య , కటిత్రంకటిసూత్రం - ప్రసన్నానివక్త్రాణియస్య - అరుణానిలోచనానియస్య- తం-సిద్ధేశ్వరాణాంసమూహైః-ర్వృతంపరివేష్టిం- ప్రభుంసఙ్కర్షణం దదర్శ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత,స్తస్యసఙ్కర్షణస్య-దర్శనేన-ధ్వస్తం -కిల్బిషం-యస్య,అతఏవ-స్వచ్ఛమన్తఃకరణంయస్య - అతఏవ-ప్రవృద్ధయా-భక్త్యా - ప్రణయామ్బుఆనన్దబాష్పః -లోచనయో-ర్యస్య-ప్రహృష్టాన్యుచ్ఛ్రితాని-రోమాణిచ-యస్య - తాదృశః - ఆదిపూరుషంపురాణపురుషంసఙ్కర్షణం , అభ్యయాత్ అభిముఖంజగామ, ఆనమత్ ప్రణతవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత-స్సచిత్రకేతుః,ఉత్తమశ్లోకస్యసఙ్కర్షణస్య,పదాబ్జవిష్టరంపాదపీఠం , ప్రేమాశ్రులేశైరానన్దబాష్పకణైః , ముహుర్ముహు-రుపసేచయన్ - ప్రమోదేనప్రేమ్ణా,ఉపరుద్ధః,అఖిలానాం,వర్ణానాం,అక్షరాణాంనిర్గమముచ్చారణం-యస్య-అతఏవ-తంభగవన్తం-ప్రసమీడితుం-స్తోతుంచిరం-నైవాశకత్ నాశక్నోత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తతో-మనీషయా బుద్ధ్యా,మన-స్సమాధాయస్వవశీకృత్య - ప్రలబ్ధా,వాక్,యేన - అసౌచిత్రకేతుః,ప్రతిలబ్ధవాగ్రసఇతిపాఠాన్తరంతత్రప్రతిలబ్ధవాగమృతః, సర్వేన్ద్రియాణాం - బాహ్యవర్తనంబాహ్యవ్యాపారం-నియమ్యఅపోహ్యేత్యర్థః-సాత్వతశాస్త్రంపఞ్చరాత్రశాస్త్రం - తత్ప్రతిపాద్యో - విగ్రహో - యస్యతం-జగద్గురుంసాత్వతతన్త్రోపదేష్టారంసఙ్కర్షణంప్రతి,ఏతద్వక్ష్యమాణం-బభాషే-వక్ష్యమాణాంస్తుతిమకరోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తామేవాహ।అజితేత్యాదినాసహస్రమూర్ధ్నఇత్యన్తేన॥ తావదాశ్రయణసౌకర్యాపాదకసౌలభ్యవాత్సల్య మహౌదార్యగుణవిశిష్టంస్తౌతి ॥ అజితేతి ॥ హేఅజితఇతరైఃస్వాధీనంకర్తుమశక్య - హేదుర్గ్రహేత్యర్థః - తథాఽపి-సాధుభి - ర్జితః-భవాన్-సులభఇత్యర్థః-కథంభూతైః,విజితః,ఆత్మా,మనో-యైః-సమమతిభిః - కృత్స్నంజగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేనపశ్యద్భిః-కథమేతత్సాధుభిర్విజితోఽహమితి - తత్రాహ యోభవాన్ - భజతామకామాత్మనాంఅనన్యప్రయోజనేనభజతా - మాత్మదఃస్వపర్యన్తదాతేత్యర్థః - ఏవంసౌలభ్యముక్తం- ఆత్మదఇత్యనేనమహౌదార్యంచ , అథవాత్సల్యమాహ ॥ భవతాత్వయా-తేసాధవో-విజితాః-కుతః-యత,స్త్వ -మతికరుణఃఆశ్రితవాత్సల్యవివశః, అత్యన్తవాత్సల్యేనత్వయాసాధవోవశీకృతాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను-పరత్వేసత్యుక్తంగుణత్రయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకం - అన్యథాతృణస్యేవసౌలభ్యం - దరిద్రస్యేవౌదార్యంపిత్రాదేరివకారుణ్యం , మకించిత్కరంస్యాదిత్యత్రపరత్వవిశిష్టంస్తౌతి । తవేతి । హేభగవన్,జగతః - ఉత్పత్తిస్థితిలయాదీని-ఆదిశబ్దేనమహానన్దరూపమోక్షాన్తర్నియమనాదిర్వివక్షితః-తవ,విభవఃఐశ్వర్యం-అతస్త్వత్తఃపరోనాస్తీత్యర్థః - ఏవంపరత్వం , తతఏవనిరుపాధికస్వామిత్వంచోక్తం - నను,జగదుత్ప

వంప్రభో॥ ౨౬ ॥చిత్రకేతుస్తుతాంవిద్యాంయథానారదభాషితామ్। ధారయామాససప్తాహమబ్భక్షస్సుసమాహితః॥ ౨౭ ॥తతశ్చసప్తరాత్రాన్తేవిద్యయాధార్యమాణయా । విద్యాధరపతిత్వంచ ❁ లేభేఽప్రతిహతంనృపః॥ ౨౮ ॥తతఃకతిపయాహోభిర్విద్యయేద్ధమనోగతిః । జగామదేవదేవస్యశేషస్యచరణాన్తికమ్॥ ౨౯ ॥ మృణాళగౌరంసితివాససంస్ఫురత్కిరీటకేయూరకటిత్రకఙ్కణమ్ । ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనంవృతందదర్శసిద్ధేశ్వరమణ్డలైఃప్రభుమ్॥ ౩౦ ॥తద్దర్శనధ్వస్తసమస్తకిల్బిషస్స్వచ్ఛామలాన్తఃకరణోఽభ్యయాన్ముహుః।ప్రవృద్ధభక్త్యాప్రణయాఽశ్రులోచనఃప్రహృష్టరోమానమదాదిపూరుషమ్॥ ౩౧ ॥సఉత్తమశ్లోకపదాబ్జవిష్టరంప్రేమాశ్రులేశైరుపసేచయన్ముహుః । ప్రేమోపరుద్ధాఖిలవర్ణనిర్గమోనచాశకత్తంప్రసమీడితుంచిరమ్॥ ౩౨ ॥తతస్సమాధాయమనోమనీషయా బభాషఏతత్ప్రతిలబ్ధవాగ్రసః । నియమ్యసర్వేన్ద్రియబాహ్యవర్తనంజగద్గురుంసాత్వతశాస్త్రవిగ్రహమ్॥ ౩౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ అజితజితస్సమమతిభిస్సాధుభిర్భవాన్జితాత్మభిర్భగవన్।విజితాస్తేఽపిచభవతాకామాత్మనాంయదాత్మదోఽతికరుణః॥ ౩౪ ॥తవవిభవఃఖలుభగవన్జగదుత్పత్తి

---

౨౮ శ్లో ❁ పా ॥ లేభేఽప్రతిహతంనృప,

స్థితిలయాదీని । విశ్వసృజస్తేఽంశాంశాస్తత్ర ముధా స్పర్ధన్తే పృథగభిమత్యా ॥ ౩౫ ॥ పరమాణుపరమమహతోస్త్వమాద్యన్తాన్తరవర్తీ త్రయవిధురః । ఆదావన్తేఽపి చ సత్వానాం యద్ధ్రువం తదేవాన్తరాళేఽపి ॥ ౩౬ ॥ క్షిత్యాదిభిరేష కిలావృతః సప్తభిర్దశగుణోత్తరైరణ్డకోశః । యత్ర పతత్యణుకల్పః సహాణ్డకోటిభిస్తదనన్తః ॥ ౩౭ ॥ విషయతృషో నరపశవో య ఉపాసతే విభూతీర్న పరం త్వామ్ । తేషామాశిష ఈశ తదను వినశ్యన్తి యథా రాజకులమ్ ॥ ౩౮ ॥ కామధియస్త్వయి రచితా న పరమ రోహన్తి యథా కరమ్భబీజాని । జ్ఞానాత్మన్యగుణమయే గుణ

త్త్యాదీని బ్రహ్మరుద్రాదీనాం విభవోఽసమ ఏవేత్యత్రాహ ॥ విశ్వసృజ ఇతి ॥ విశ్వసృజో బ్రహ్మాదయః, తవాంశాంశాః అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదంశాంశభూతత్వాన్న తేషాం విభవో జగదుత్పత్త్యాదిరిత్యర్థః - త్వన్నియోగేన తే జగదుత్పత్త్యాదికర్తార ఇతి భావః, నను, తేఽపి వయం విశ్వస్య సృష్ట్యాదికర్తార ఇతి స్పర్ధన్తే తత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తేషాం త్వదంశాంశత్వే సతి, తావన్మాత్రేణైవ వయమపి పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానేన - మద్గతమీశితృత్వం పరమపురుషాయత్తమిత్యజ్ఞాత్వా - ముధా వ్యర్థం, స్పర్ధన్తే- తేషాం స్పర్ధామాత్రమవశిష్యతే, న త్వీశత్వం సిధ్యతీతి భావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ జగదుత్పత్త్యాదేస్తదేకవిభవత్వం దృష్టాన్తాన్తరముఖేన విశదయన్ స్తౌతి ॥ పరమాణ్వితి ॥ పరమాణుపరమమహతోరల్పీయసో విపులస్య చ వస్తునో- యాన్యాద్యన్తాన్తరాణి సృష్టిసంహారస్థిత్యవస్థా ఇత్యర్థః - తేషు వర్తత ఇతి తథా - అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితః - త్రయవిధురః ఆద్యన్తమధ్యరహితః - త్వమేవ- కార్యస్య వస్తునః కారణతయా యదాదావవతిష్ఠతే - అన్తే చ యదవశిష్యతే, తద్విభవత్వమేవ హి కార్యస్య వస్తునో దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాత్మకఘటకటకాదావితి దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః ॥ ఏవం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య కార్యజాతస్యాదౌ కారణత్వేనావస్థానాదన్తే చావశేషాత్ త్వద్విభవ ఏవ జగదుత్పత్త్యాదిః, న తు మధ్యస్థచతుర్ముఖాదేరితి భావః - కార్యం వస్తు, మధ్యస్థస్య విభవో నేతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ ఆదావితి ॥ సత్వానాం కార్యత్వేఽవస్థితానాం పదార్థానాం- ఆదౌ - అన్తే చ- యద్ధ్రువం స్థిరం -ఆదౌ కార్యత్వేనావస్థితం - అన్తే చావశిష్టమిత్యర్థః - అన్తరాళేఽపి తదేవ - అన్తరాళావస్థా తద్విభవ ఏవ- ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్య మధ్యస్థవిభవకత్వం కింపునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః - ఏవం కాలత్రయవర్తిత్వమేవేతి భావః - అనేన కాలతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వముక్తం - అథ సర్వదా సర్వత్రాఽన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితికథనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యరూపవస్త్వపరిచ్ఛేదోఽప్యుక్తః - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యమేవ హి వస్త్వపరిచ్ఛేదః - యద్వా - స్వాపేక్షయోత్కృష్టగుణవస్త్వన్తరరాహిత్యం వస్త్వపరిచ్ఛేదః- స హి జగత్కారణత్వ తదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసత్యసఙ్కల్పత్వాద్యాక్షిప్తగుణజాతస్య కథనేనాభిహితప్రాయ ఏవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏవం ద్వివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం - అథ దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం వదన్నేతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమేవ త్వయ్యనన్తశబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తమిత్యాహ ॥ క్షిత్యాదిభిరితి ॥ పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్దశగుణముత్తరైరధికైః - క్షిత్యాదిభిః- పృథివ్యబగ్నివాయ్వాకాశాహఙ్కారమహద్భిః సప్తభి- రావృతః - ఏషః పరిదృశ్యమానోఽణ్డకోశః - ఈదృశీభిరణ్డకోటిభి- స్సహాసహితో- యత - స్త్వం - తతోఽనన్తః - విభూత్యానన్త్యాదనన్తత్వాత్త్వమనన్తశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః - ఏతమణ్డకోశం విశినష్టి ॥ యత్ర ఏతస్మిన్నణ్డకోశే- అణుకల్పః జీవః- పతతి సంసరతి- యద్వా, యస్మాదీదృశీభిరణ్డకోటిభిస్సహ- ఏషోఽణ్డకోశః యత్ర యస్మిన్ త్వయి- అణుకల్పః, పతతి పరిభ్రమతి- తతస్త్వమనన్తః - సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకాణ్డకోశరూపదేశస్య త్వద్వ్యాప్యత్వాత్ - ఇదమత్ర నాస్తీత్యేవంరూపదేశపరిచ్ఛేదరహితస్త్వమితి దేశాఽపరిచ్ఛేద ఉక్తః ఏతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమపి పరత్వాపాదకమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * ఏవం తస్య సమాశ్రయణీయోపయుక్తగుణవస్తుత్వాద్దేవతాన్తరస్య తదభావం వదంస్తమేవ స్తౌతి ॥ విషయతృష ఇతి- యే- విషయేషు శబ్దాదిషు- తృట్ తృష్ణా అభిలాషో- యేషాం తే- ఫలకామా నరా ఏవ పశవః, తే- విభూతీః, త్వద్విభూతిభూతానిన్ద్రాదీనుపాసతే- న తు- పరం సర్వోత్కృష్టం, విభూతిపతిముపాసతే, హే ఈశ- తేషాం- విషయతృషాం విభూతీరుపాసీనానాం- ఆశిషః - త్వద్విభూతిభిర్దత్తా అర్వాచీనాః స్వర్గాదిఫలరూపాః పురుషార్థాః- తదను విభూతివినాశమను- నశ్యన్తి- యథా రాజకులం యథా రాజకులవినాశమను తత్సేవకానామాశిషో నశ్యన్తి- తద్వత్ ఉక్తం చ త్వయైవ "యో యో యాం యాం తనుం భక్త" ఇత్యారభ్య "లభతే చ తతః కామాన్మయైవ విహితాన్ హితాన్ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామి" త్యన్తేనేతి భావః- త్వద్విభూతీనాం పరత్వాదిగుణపూర్త్యభావాదితి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * త్వదేకప్రయోజనత్వేన కృతాస్త్వత్సేవాస్తు నిరతిశయనిత్యఫలజనకత్వాన్న నశ్యన్తీత్యాహ ॥ కామధియ ఇతి ॥ త్వయి విషయభూతే- రచితాః కృతాః- యాః- కామధియః త్వదేకప్రయోజనాః త్వద్విషయా ఉపాసనాః- హే పరమ- పునర్న రోహన్తి న బన్ధాయ భవన్తి, నిత్యనిరతిశయత్వదనుభవరూపానన్దాపాదకా ఏవ భవన్తి- న పునర్జన్మమరణాదిరూపబన్ధాయ భవన్తీత్యర్థః - పునరరోహే దృష్టాన్తః- యథా కరమ్భబీజానీతి, యథా- భర్జితబీజాని- పునర్న రోహన్తి- నాఙ్కురీభవన్తి తద్వత్ - పునరరోహే హేతుం వ

దర్శ-తంవిశిషన్తి ॥ జ్ఞానాత్మన్యగుణమయఇతి గుణమయస్సత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారః-సనవిద్యతేయస్య-సోఽగుణమయ-స్తథాభూతే-నిత్యాసంకుచితాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపేత్వయి-గుణమూలకకర్మావశ్యత్వాత్తన్మూలకసంకుచితజ్ఞానత్వాకర్మసాధ్యమోక్షాధిపత్వప్రణతజనానిష్టపరిహారకత్వతదిష్టప్రాపణసమర్థత్వాదిగుణయుక్తత్వాత్త్వయిరచితాఃకామధియోనపునరనర్థరూపబన్ధాయభవన్తి-దేవతాన్తరాణాం తూక్తవిపరీతగుణత్వాత్తేషురచితాఃస్వర్గాదికామధియోనశ్యన్తీతిభావః ॥ తదేవాహ॥గుణగణతోఽస్యద్వంద్వజాలానీతి-అస్యవిరిఞ్చిప్రభృత్యకించనపర్యన్తస్యజీవవర్గస్య-గుణానాంసత్త్వాదిప్రకృతిగుణానాం-యే-గణావికారరూపాస్సంఘా-స్తేభ్యఃగుణగణతః-ద్వంద్వజాలానిసుఖదుఃఖాదీనిద్వంద్వజాలాని-భవన్తి-ఉపాస్యదేవతాన్తరస్యాప్యుపాసకవత్కర్మవశ్యత్వాదియుక్తత్వాత్తత్సేవాశృఙ్ఖలితస్యపుంసస్తాదృశసేవావదనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమానభవతీతిభావః॥ఏవంజ్ఞానశక్త్యాద్యాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తిరప్యుక్తా ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఏవంసమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తపరత్వాదిగుణపూర్ణత్వేనదేవతాన్తరేభ్యో వైలక్షణ్యంతస్యైవసమాశ్రయణీయత్వంచోక్తం-అథయతఏవభవానితరేభ్యఃపరఃఅతఏవత్వదారాధనాత్మకస్త్వదభిహితోధర్మస్తదనుష్ఠాతారశ్చేతరదేవతారాధనరూపధర్మతదనుష్ఠాతృభ్యోవిలక్షణాఇత్యాహ ॥ జితమితిత్రిభిః॥అజిత-అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయ-భవతా-యథాజితంసర్వంస్వవశీకృత్య తస్మాత్పరత్వేనావస్థితం-ఏతదేవఅజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యపిసూచితం-తథా-ధర్మేణేతి శేషః-త్వదారాధనభూతధర్మేణాపి-జితమిత్యర్థఃసోపిసర్వోత్కృష్టఇత్యర్థః-కోసౌధర్మః-తత్రాహ ॥ యం-భాగవతం-భగవతస్త్వదారాధనరూప-మనవద్యంనిర్దుష్టం-ధర్మం-భవా-నాహపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోక్తవాన్-యంచధర్మం-నిష్కించనాఅనన్యప్రయోజనాః-ఆత్మారామాఃబ్రహ్మగుణానుభవపరాః-యే-మునయః-అపవర్గాయ-ముక్తయే-ఉపాసతే-అనుతిష్ఠన్తి ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యత్రచధర్మే-త్వం-అహం-తవ-మమేతిచ-యా-నృణాం-మన్యత్రఅన్యస్మిన్ధర్మే-విషమామతిఃఅహంకారమమకారరూపా-సా-నాస్తి-సఇత్యర్థః-సర్వజ్ఞేనభ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషరహితేనపరమకారుణికేనభవతాఽభిహితత్వాదహంకారమమకారప్రయుక్తహింసాదిగర్భత్వాభావాత్సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానగర్భత్వాన్నిరతిశయానన్దహేతుత్వాత్త్వదారాధనరూపోధర్మస్సర్వోత్కృష్ట-స్తథాతదనుష్ఠాతారోఽపిశబ్దాదివిషయసుఖార్థదమ్భమాత్సర్యహింసాదిస్వభావత్వాభావాత్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిగుణయుక్తత్వాచ్చోత్కృష్టాఃఇతరధర్మతదనుష్ఠాతారస్తూక్తవిపరీతా ఇతిభావః॥ తదేవాహ ॥ విషమధియేతి ॥ అహంమమేత్యాద్యహంమమాభిమానేనరచితోయోదేవతాన్తరారాధనరూపస్సహ్యవిశుద్ధః-రాగద్వేషాదిగర్భత్వాదధర్మప్రచురఃశత్రుమరణాదికామనాగర్భత్వాత్క్షయిష్ణురస్థిరఫలశ్చ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ విషమధియారచితంధర్మమేవనిన్దతి॥కఇతి ॥ స్వపరద్రుహా-స్వంకర్తారంపరంచద్రుహ్యతీతిస్వపరధ్రుక్-అత్యన్తశరీరాయాసకారిత్వాదన్తతస్సంసృతిరూపానర్థహేతుత్వాచ్చస్వధ్రుక్-శత్రుహింసాదికామనాగర్భత్వాత్పరధ్రుక్-తేనధర్మేణదేవతాన్తరారాధనరూపేణ-నిజపరయోః-కఃక్షేమః-కిందుఃఖం-నకించిదపీత్యర్థః-పరగ్రహణందృష్టాన్తార్థం-యథాఅభిచారాదికర్మణామముష్యోర్నక్షేమ-స్తథాతత్కర్తురపీత్యర్థః-అస్తువాకర్తుస్తాదాత్వికఃకశ్చిత్క్షేమ-స్తథాపి-సకియా-నర్థఃపురుషార్థః-అతితుచ్ఛఇత్యర్థః-క్షయిష్ణుత్వాదితిభావః-ఏవంపురుషార్థహేతుర్నభవతీత్యుక్తం-ప్రత్యుతానర్థహేతుశ్చేత్యాహ॥ స్వద్రోహాదితి। స్వద్రోహాత్స్వస్యైవాహితకరణాద్ధేతో-స్తవేశ్వరస్య-కోపఃనిగ్రహ-స్స్యాత్-అయంస్వస్యైవాహితమాచరతి,కిముతపరస్యేత్యతోఽయమతీవనిగ్రాహ్యఇత్యేవంతవకోపస్స్యాత్ “ఆత్మసంభావితాః స్తబ్ధాధనమానమదాన్వితాః।యజన్తేనామయజ్ఞైస్తేదమ్భేనావిధిపూర్వకమ్॥అహంకారంబలందర్పంకామంక్రోధంచసంశ్రితాః।మామాత్మపరదేహేషుప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః॥తానహంద్విషతఃక్రూరాన్సంసారేషునరాధమాన్।క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిషు,, ఇత్యాదినాప్రతిజ్ఞాతోనిగ్రహస్స్యాదితిభావః,తవకోపస్స్యాన్నవా,అవశ్యం,పరసంపీడయాపరస్యద్రోహాద్ధేతో, రధర్మ,స్తథా,స్యాదేవ-స్వకృతేనధర్మేణపరస్యయాదృశీపీడాభవేత్తాదృశపీడాహేతురధర్మోఽపిస్యాన్నుష్ఠితధర్మమనుస్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవంధర్మాన్తరస్యనకేవలమపురుషార్థహేతుత్వం-ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచేత్యుక్తంత్వదారాధనరూపధర్మస్యతు-అనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వమవ్యభిచరితమిత్యాహ॥నవ్యభిచరతీతి॥తవ “సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప,, ఇతి శ్రుత్య

గణతోఽస్యభవన్తిద్వన్ద్వజాలాని॥ ౩౯ ॥జితమజితతథాభవతాయమాహభాగవతంధర్మమనవద్యమ్।నిష్కించ
నాయేమునయఆత్మారామాయముపాసతేఽపవర్గాయ ॥ ౪౦ ॥ విషమమతిర్నయత్రనృణాంత్వమహమి
తిమమతవచేతియోఽన్యత్ర। విషమధియారచితస్సహ్యవిశుద్ధఃక్షయిష్ణురధర్మబహుళః॥ ౪౧ ॥కఃక్షేమోనిజప
రయోఃకియానర్థస్స్వపరద్రుహాధర్మేణ। స్వద్రోహాత్తవకోపఃపరపీడనయాచతథాఽధర్మః॥ ౪౨ ॥నవ్యభిచ

క్తసత్యసఙ్కల్పస్యతవ-ఈక్షా„మేతుసర్వాణికర్మాణిమయిసన్న్యస్యతత్పరాః ॥అనన్యేనైవయోగేనమాంధ్యాయన్తఉపాసతే తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్ - భవామినచిరాత్పార్థమయ్యావేశితచేతసా„ మితికృతస్సఙ్కల్పఇత్యర్థః-నవ్యభిచరతిఅయథార్థానభవతి-యయా హేతుభూతయా - త్వయా - భాగవతస్తవసంబన్ధీత్వదారాధనరూపో-ధర్మో-ఽభిహితఃప్రోక్తః . పఞ్చరాత్రాదిముఖేనేతిశేషః-భాగవతధర్మాభిధానేఉక్తవిధే-ఈక్షైవహేతుః-అన్యథాత్వద్ధర్మానభిజ్ఞతయాకేవలవిషయాసక్తేసతిసర్వస్మిన్ లోకేసముద్ధర్తవ్యాభావాదీక్షానిర్విషయాస్యాదితిభావః - ఏవంచేక్షాయాస్సత్యత్వాత్తద్విషయత్వాపాదకభాగవతధర్మస్య నిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వం నవ్యభిచరతీతితాత్పర్యం - యతఏవ - మతఏవఆర్యాఃత్వదీక్షాభిజ్ఞాస్తద్విషయత్వాపాదికయా - చరాచరాత్మకభూతసమూహేష్వపృథగ్ధియా త్వదాత్మకత్వబుద్ధ్యా-అమృతత్వాయముక్తయే- ఉపాసతే , ధర్మమితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-త్వామితివాశేషః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవంసమాశ్రయణోపయుక్తసమాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తికథనముఖేనతదారాధనరూపధర్మస్యైవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వముక్తం-ఇదానీంస్వస్యకృతార్థతామావిష్కర్తుం-త్వద్దర్శనస్యకృతార్థతాపాదకత్వంకైముత్యన్యాయేనాహ॥నహీతి॥ హేభగవన్,నృణాం-భవద్దర్శనాదఖిలపాపక్షయో-భవతీతి - ఇదమఘటితంనహి-కింతుయుక్తమేవకుతః-యద్యస్మాన్నామ్నస్తవనామ్నః - సకృదేవశ్రవణాదేవ- పుల్కసోఽపిహీనజాతిరపి-సంసారబన్ధాద్విముచ్యతే-నామశ్రవణస్యైవేదృశంమాహాత్మ్యం - కింపునస్సాక్షాత్త్వద్దర్శనస్యేతిభావః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అథాచార్యకృతంమహోపకారంస్మరన్స్వస్యకృతార్థతామాహ ॥ అథేతి॥ అథభగవన్ హేభగవన్-అధునా - తవ-అవలోకనేన-పరిమృష్టాఃనిరస్తాః-ఆశయేచిత్తే-మలాః-యేషాం,తాదృశా-వయం-కృతార్థాజాతాఇతిభావః - యస్మాత్తావకేన„ ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః„ఇతి-త్వదుక్తరీత్యాతవనిరతిశయప్రియేణ-సురఋషిణా-శ్రీనారదేన- ఉదితం - త్వద్దర్శనేన

రతితవేక్షాయయాహ్యభిహితోభాగవతోధర్మః । స్థిరచరసత్త్వకదమ్బేష్వపృథగ్ధియాయముపాసతేత్వా
ర్యాః ॥ ౪౩ ॥ నహిభగవన్నఘటితమిదంత్వద్దర్శనాన్నృణామఖిలపాపక్షయః ।యన్నామ్నస్సకృచ్ఛ్రవణా
త్పుల్కసోఽపివిముచ్యతేసంసారాత్ ॥ ౪౪ ॥ అథభగవన్వయమధునాత్వదవలోకపరిమృష్టాశయమలాః ।
సురఋషిణాయదుదితంతావకేనకథమన్యథాభవతి ॥ ౪౫ ॥విదితమనన్తసమస్తంతవజగదాత్మనోజనైరిహాచ
రితమ్ । విజ్ఞాప్యంపరమగురోఃకియదివసవితురివఖద్యోతైః ॥ ౪౬ ॥నమస్తుభ్యంభగవతేసకలజగత్స్థితిల
యోదయేశాయ। దురవసితాత్మగతయేకుయోగినాంభిదాపరమహంసాయ ॥ ౪౭ ॥ యంవైశ్వసన్తమనువిశ్వ

మమకృతార్థత్వేనిమిత్తంమన్త్రరూపంవచోగదితం-తత-ఏవమధునాజాతం - అన్యథామహోపకర్తృసదాచార్యానుగ్రహేణ-కథంభవతి-ఏవంవిధఃపరమోఽభ్యుదయస్తదనర్హస్యమమకథంభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ కథంభవేదిత్యనేనఈదృశాభ్యుదయానర్హత్వంస్వస్యసూచితంతచ్చభవతాసర్వజ్ఞేనసర్వంవిదితమేవకింమయావిజ్ఞాప్యమధునాఽవశిష్యతఇత్యాహ ॥ విదితమితి ॥ హేఅనన్త-ఇహలోకే-జనైః-యద్యదాచరితంతత్-సమస్తంజగదాత్మనః-కృత్స్నజగదన్తర్యామితయాసర్వేషాంబుద్ధివృత్తీర్యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ-విదితమేవ-తతో-మాదృశైః-విజ్ఞాప్యం-పరమగురోస్తవ-కియత్ - యథాసవితుఃఖద్యోతైః-యద్వా - అనన్తకల్యాణగుణాకరస్యతవగుణైకదేశమపిస్తోతుమహమసమర్థఇతిత్వయావిదితమేవేత్యాహ॥విదితమితి॥ హేఅనన్త త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - ఇహలోకే - జనైర్జననమరణభాగ్భిస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తిభిర్మాదృశైః-ర్యద్యదాచరితం-అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియైర్వ్యాపృతం-తత్సర్వం - జగదన్తరాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యతవ - విదితమేవ-పరిచ్ఛిన్నమతేర్మమవాఙ్మనశ్చానన్తస్వరూపస్యసర్వజ్ఞస్యతవగుణవర్ణనేయావదశక్తి-త-త్త్వయావిదితమేవేత్యర్థః-అతః-పరమగురోర్జ్ఞానప్రదానాంనారదాదీనామపిజ్ఞానదస్య-తవ-ఇహ,మయా-విజ్ఞాప్యం-కియత్ - మయాకర్తవ్యంగుణస్తవనంతవకియత్-అత్యల్పమిత్యర్థః-యథా-సవితుర్లోకత్రయప్రకాశకస్య-ఖద్యోతైఃకృతంద్యోతనమత్యల్పం-తద్వత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవంస్వస్యతత్స్తుతావనధికారమావిష్కృత్య కాంశ్చిత్తద్గుణాననుస్మరన్కేవలంనమస్కరోతి । నమఇతిద్వాభ్యాం॥భగవతేషాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాయనిరస్తనిఖిలదోషాయ - సకలస్య-జగతఃస్థితిలయయోః . ఇదముత్పత్తేరప్యుపలక్షణం-ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం-ఈశాయకర్త్రే కుయోగినాంకర్తరిషష్ఠీకుయోగిభిః-భిదాఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్ట్యా-దురవసితాజ్ఞాతుమశక్యా-ఆత్మనో-గతిఃస్వరూపం-స్వభావశ్చ-యస్య-జ్ఞాతుమశక్యస్వరూపస్వభావాయేత్యర్థః-పరమహంసాయాత్యన్తపరిశుద్ధాయ- తుభ్యం-నమః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ శ్వసన్తం„బహుస్యాం„ మితిసఙ్కల్పతోవ్యాక్రియమాణం - యం-త్వా- అను-విశ్వసృజః-బ్రహ్మాదయఃశ్వసన్తిప్రాణన్తి - త్వదాయత్తస్వసత్తాలాభేనవ్యాక్రియన్తఇత్యర్థః - చేకితానంసర్వంపశ్యన్తం- యం - చిత్త

యశ్చిత్తవృత్తయః - అనుఉచ్చకన్తిప్రసరన్తి, జ్ఞానమపిత్వదధీనమిత్యర్థః - యస్యతవ - మూర్ధ్ని-కృత్స్నంభూమణ్డలం సర్షపవదాచరతి, తస్మై-సహస్రశిరసే - భగవతే - తుభ్యం-నమః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇత్థం- స్తుతో - భగవా - ననన్తః - ప్రీతస్సన్ - హేకురూ - ద్వహ - తం - విద్యాధరాణాంపతిం - చిత్రకేతు-మభాషత ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥యదిత్యాదినా-నారదాఙ్గిరోభ్యాం - తేతుభ్యం - యద్వ్యాహృతముక్తం - తదనుశాసనంప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపవిషయకంవివిచ్యజ్ఞాపనరూపంవచః - మేమమైవ-మత్సంబన్ధ్యేవ - అన్తరాత్మభూతమత్సఙ్కల్పాదేవతాభ్యాం తేవ్యాహృతం “ ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా। విష్ణోఃకటాక్షః అద్వేష ఆనుకూల్యంచసాత్వికైః ॥ సంభాషణంషడేతానిహ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ ” ఇత్యుక్తరీత్యామదనుగ్రహమన్తరేణసదాచార్యప్రాప్తేర్దుర్లభత్వాదితిభావః - అతో- హేరాజన్-తయానారదోపదిష్టయా-మన్త్రవిద్యయా-మమ-దర్శనాచ్చ,సంసిద్ధోఽసి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ నను-మహ్యాముపదిశతమితినతౌప్రతిత్వముక్తవాన్ - అతఃకథంతద్వ్యాహృతంత్వదనుశాసనమేవేతిజానీయాం - కించతయోరేవవచోఽహమశృణవం ,నతుతవేత్యత్రాహ-అహంవైతి ॥ తావత్సర్వాణి-భూతాన్య - హమేవ-సర్వాణ్యపిభూతానిమదభిన్నాన్యేవ-కిముత “ ఆచార్యంమాంవిజానీయాత్ , జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత ” మిత్యుక్తాత్మాభిన్నాభిమానవిషయావఙ్గిరోనారదౌమదభిన్నావితీతిభావః - అతస్తద్వ్యాహృతంమదనుశాసనమేవేతితాత్పర్యం , నను , సర్వభూతాన్యహమేవేత్యుక్తోఽభేదఃకింమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదరూప , స్తథాత్వేసర్వవికారాశ్రయత్వాపత్తి - స్తత్రాహ-భూతాత్మాసర్వభూతానామన్తరాత్మా-ఆత్మాదేవోఽజాతఇత్యాదివచ్ఛరీరాత్మభావప్రయుక్తస్సర్వభూతైస్సహమమాభేదః - వికారాణాంశరీరగతానాంజీవేబాల్యాదీనామివనమయిప్రసక్తిరితితాత్పర్యం, శరీరాత్మభావనిబన్ధనోఽభేదవ్యపదేశోబహుశోదృష్టః , బ్రాహ్మణోఽహంకృశోఽహంస్థూలోఽహమిత్యాదిః - నచేదంరజతమితివద్బాధితోఽయంవ్యపదేశః - నీలోఘటఇత్యాద్యభేదవ్యపదేశస్యాపిబాధ్యత్వాపత్తేః , అథజాతిగుణాదీనాంవ్యక్తిగుణ్యపృథక్సిద్ధప్రకారతయాతద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోర్వ్యక్తిగుణిపర్యన్తత్వాన్నబాధ - స్తర్హిశరీరస్యాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వేనతద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోరపితత్పర్యన్తత్వాదయమప్యబాధితఏవ - ననుజాత్యాదేర్వ్యక్త్యాదిష్వపృథక్సిద్ధప్రకారత్వంప్రత్యక్షగమ్యం జాతివ్యక్త్యోరుభయోరపిప్రత్యక్షవిషయత్వాత్-ఆత్మనస్తుతదవిషయత్వాత్తత్కథంశరీరస్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమితిచేత్-మాస్తుజాతివ్యక్త్యోరివశరీరాత్మనోరేకప్రమాణవిషయత్వం - అథాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వంశరీరస్యాక్షతమేవ - నహిభిన్నసామగ్రీవేద్యత్వమాత్రేణతద్వ్యాహన్తుంశక్యం - అన్యథాచక్షుర్ఘ్రాణేన్ద్రియవేద్యయోఃపృథివీగన్ధయోరపినియతప్రకారప్రకారిభావానుపపత్తేరిత్యన్యత్రవిస్తరః - నకేవలంశరీరాత్మభావనిబన్ధనఏవభూతైర్మమాభేదః - అపితుకార్యకారణభావనిబన్ధనశ్చేత్యాహ॥భూతభావఇతి ॥భూతానిచిదచిదాత్మకానిదేవమనుష్యాదీనిభావయత్యుత్పాదయతిస్వస్మాదేవోపాదానభూతాదితిభూతభావనః - కార్యకారణయోరభేదస్త్వారమ్భణాధికరణాదిభాష్యేబహూపపత్తిభిర్నిరూపితః-యదాశఙ్కి-తంతయోరేవవచోఽశృణవంనతుతవేతి-తత్రాహ ॥ శబ్దేతి ॥ శబ్దాత్మకంయద్బ్రహ్మ - పరంశబ్దేనవాచ్యమర్థాత్మకంచయద్బ్రహ్మ - ఇమేబ్రహ్మణీ-మమ - శాశ్వతీతనూయావత్సత్తమపృథక్సిద్ధే- మమశరీరభూతేఇత్యర్థః - స్వస్మిన్ముఖ్యవృత్తోబ్రహ్మశబ్దఃశబ్దార్థాత్మకయోఃప్రపఞ్చదళయోఃస్వశరీరత్వాదుపచరితః,పరబ్రహ్మణస్స్వతనుత్వకథనందృష్టాన్తార్థం - యథాపరబ్రహ్మాన్తర్గతనారదాఙ్గిరసోర్మచ్ఛరీరత్వం- ఏవంశబ్దబ్రహ్మాన్తర్గతతద్వచసోఽపిమత్తనుత్వమిత్యర్థః - యద్యపిస్వస్యసర్వభూతాత్మకత్వకథనేనైవసర్వభూతవచసాంస్వవచస్త్వమపికథితప్రాయం-తథాఽపినామరూపయోరుభయోరపిస్వశరీరత్వజ్ఞాపనాయపృథగుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ననుసర్వేషాంభూతశబ్దవాచ్యానాందేవాదిశరీరాణామాత్మాజీవస్సఏవకింభవాన్నేత్యాహ ॥ లోకఇతి ॥ లోకేపరిదృశ్యమానాచిత్ప్రపఞ్చే - దేవాదిశరీరరూపే-వితతంవ్యాప్తం - అన్తఃప్రవిశ్యధారకతయావ్యాప్తం-ప్రత్యగాత్మానం-ద్వితీయాన్తానాంపశ్యేత్యధ్యాహృతేనాన్వయః-తథా - ఆత్మని-ప్రత్యగాత్మని-సంతతంప్రోతం- ధార్యత్వేనావస్థితంలోకంచే- త్యేతదుభయం,

సృజశ్శ్వసన్తియంచకేతానమనుచిత్తయఉచ్చకన్తి।భూమణ్డలంసర్షపాయతియస్యమూర్ధ్ని తస్మైనమోభగవ
తేఽస్తుసహస్రమూర్ధ్నే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సంస్తుతోభగవానేవమనన్తస్తమభాషత। విద్యాధరపతిం
ప్రీతశ్చిత్రకేతుంకురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యన్నారదాఙ్గిరోభ్యాం తేవ్యాహృతంమేఽనుశాస
నమ్। సంసిద్ధోఽసితయారాజన్విద్యయాదర్శనాచ్చమే ॥ ౫౦ ॥ అహంవైసర్వభూతానిభూతాత్మాభూతభా
వనః। శబ్దబ్రహ్మపరంబ్రహ్మమమోభేశాశ్వతీతనూ ॥ ౫౧ ॥ లోకేవితతమాత్మానంలోకంచాఽఽత్మనిసంత

మయాపరమాత్మనా - అన్తఃప్రవిశ్యభర్త్రా - వ్యాప్తం,ఉక్తముభయం-మయికృతంచ,మదాధేయంకృతమిత్యర్థః , లోకేవితతమాత్మానమిత్యనేనాచే - తనజీవస్యవ్యాప్తిరుక్తా - లోకంచాత్మనీత్యనేనాచేతనస్యజీవధార్యత్వముక్తం - ఉభయమిత్యనేనచేతనాచేతనయోరీశ్వరధార్యత్వంవ్యాప్యత్వ , మీశ్వరస్యస్వస్యధారకత్వంవ్యాపకత్వంచోక్తం - అతోనాహంజీవః-భూతాత్మేత్యత్రభూతశబ్దోఽచేతనవిశిష్టచేతనపరఇతిభావః - ఆత్మానమిత్యేకవచనంజాత్యభిప్రాయకం-యద్వా- ఏకామేవజీవవ్యక్తిమనుపాదాయక్రమప్రాప్తేషుదేవాదిశరీరేషువ్యాప్తిరుచ్యతే-అతోఽత్రజీవైక్యవాదభ్రమోనకర్తవ్యః ❁॥ ౫౨ ॥❁ ననుకథమేతద్విమర్శనీయం - సర్వాణ్యచేతనానిప్రత్యగాత్మభిర్వ్యాప్తాని - ఉభయంతుత్వయావ్యాప్త-మిత్యపేక్షాయాంబుద్ధినైపుణ్యేనేతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాభిశ్చతుర్భిః ॥ తావజ్జీవస్వరూపవిమర్శనాయదృష్టాన్తంశిక్షయతి-యథేతి॥యథా-సుషుప్తఃస్వప్నద్రష్టాపురుషః , సుషుప్తఇతినసుషుప్త్యవస్థోజీవఉచ్యతే - స్వప్నఉత్థితఇత్యనన్తరోక్తత్వాత్, సుషుప్తౌవిశ్వదర్శనానుపపత్తేశ్చ - స్వప్నేస్వప్నావస్థాయా - మేకస్మిన్నేవస్వప్నద్రష్టర్యాత్మని-విశ్వం,పశ్యతి-గజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్హంశరీరజాతంపశ్యతి - ప్రకృత్యుపాధికంపశ్యతీత్యర్థః - దృష్టాన్తేమాయామాత్రాణీతివక్ష్యమాణత్వాత్ - ఉత్థితోజాగ్రదవస్థాంప్రాప్తస్తు-ఆత్మానమేకదేశస్థం - క్వచిదపవరకాదిశయానశరీరమాత్రవర్తినంమన్యతే స్వప్నావస్థా - నస్వప్నద్రష్టృస్వరూపప్రయుక్తా - అపితు-స్వప్నజాగ్రదవస్థాద్వయాన్విత ప్రకృత్యుపాధికస్వప్నద్రష్టృకజీవకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టగజాదిపదార్థాఽనుప్రవేశపూర్వకతత్తద్దర్శనరూపేతిదృష్టాన్తేవివక్షితోఽర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఇమమర్థందార్ష్టాన్తికేదర్శయతి॥ఏవమితి॥ఏవంస్వప్నావస్థావత్-జాగరణాదీనిచజీవస్థానాని-ఏకస్యజీవస్యస్థానాన్యవస్థానానిఅవస్థాఇత్యర్థః- స్వప్నావస్థావజ్జాగరాద్యస్వయోనాత్మస్వరూపప్రయుక్తః - అపితుప్రకృత్యుపాధికాః. స్వరూపప్రయుక్తత్వేతస్యసర్వావస్థానుగతత్వేనతత్ప్రయుక్తాః పూర్వపూర్వావస్థాఉత్తరోత్తరావస్థాసూపలభేత - నచప్రకృత్యవస్థతద్ద్రష్టృభేదఉపపాదయితుంశక్యః - కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యనుపపత్తేః - కర్మతావత్సుషుప్తేనపూర్వకృతంపుణ్యపాపరూపంతత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనైవభోక్తవ్యం - అనుస్మృతిరపి - యఏవాహంసుప్తస్సఏవప్రతిబుద్ధోఽస్మీతి-శబ్దఃశ్రుతిరపి - సుప్తంప్రబుద్ధంసఏవేతిదర్శయతి ॥ తఇహవ్యాఘ్రోవాసిగ్ంహోవావృకోవావరాహోవాకీటోవాపతఙ్గోవా

తమ్ । ఉభయంచమయావ్యాప్తంమయిచైవోభయంకృతమ్॥ ౫౨ ॥యథాప్రసుప్తఃపురుషోవిశ్వంచాత్మనిపశ్యతి। ఆత్మానమేకదేశస్థంమన్యతేస్వప్నఉత్థితః॥ ౫౩ ॥ఏవంజాగరణాదీనిజీవస్థానానిచాత్మనః ।మాయామాత్రాణివిజ్ఞాయతద్ద్రష్టారంపరంస్మరేత్॥ ౫౪ ॥యేనప్రసుప్తఃపురుషస్స్వాపంవేదాత్మనస్తథా। సుఖంచనిర్గు

దంశోవామశకోవాయద్యద్భవన్తితదాభవన్తీతి - విధయశ్చమోక్షార్థాస్సుప్తస్యపునరనుత్థితావనర్థకాస్స్యుః॥ అస్త్వేవంస్వప్నావస్థావజ్జాగరాదయోనజీవస్వరూపప్రయుక్తా - అపితుప్రకృత్యుపాధికా - ఇతి-తథాపిజీవస్వరూపవిమర్శనేకిమాయాతం-తత్రాహ ॥ ఆత్మనఇతి ॥ జాగరాదీన్యవస్థానాని- ఆత్మనోమాయామాత్రాణిపరమాత్మసంబన్ధిప్రకృత్యుపాధికాని-నస్వరూపప్రయుక్తానీ - తిజ్ఞాత్వా - ఆత్మనోమాయామాత్రాణీత్యనేనజీవస్యస్వప్నావస్థాపరమాత్మాయత్తేతిదర్శితం-తద్ద్రష్టారంతత్తదవస్థాసాక్షిణంపరంప్రకృతేర్విలక్షణంజీవాత్మానంస్మరేత్ - అచేతనస్యతత్తదవస్థాద్రష్టృత్వానుపపత్తేః -కర్మానుస్మృత్యాద్యనుపపత్తేశ్చ-ఏకైకంశరీరమేకైకజీవేనవ్యాప్యంతత్స్వరూపంచతత్తదవస్థాద్రష్టృత్వపూర్వపూర్వావస్థానుస్మర్తృత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైర్నిపుణతరవివేకేనావగన్తవ్యమితిభావః ❁॥ ౫౪ ॥ ❁ఏవంపరమాత్మస్వరూపవిమర్శనప్రకారమాహ ॥ యేనేతి ॥ యేనహేతుభూతేనపరమాత్మనా - ప్రసుప్తఃసుషుప్త్యవస్థాంప్రాప్తః-పురుషోజీవః - జీవస్యసుషుప్తౌపరమాత్మనోహేతుత్వాద్యేనేతిహేత్వర్థకతృతీయాన్తేననిర్దేశః - తథాహి‟ స్వప్నాన్తంమేసోమ్యవిజానీహీ ,, త్యుపక్రమ్య ‟ యత్రైతత్పురుషస్స్వపితినామసతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతిస్వమపీతోభవతితస్మాదేనంస్వపితీత్యాచక్షతేస్వమపీతోభవతీ ,, తిఛాన్దోగ్యశ్రుతం-స్వప్నాన్తంసుషుప్తిః - సతాబ్రహ్మణాసంపన్నోభవతిజీవః - సతాసాకంసంపత్తిర్నామశరీరేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వాదివ్యాపారాన్తరరాహిత్యేనబ్రహ్మణిస్థితిమాత్రం , సైవసుషుప్తిః ,స్వంస్వశరీరకంపరమాత్మానంప్రతి - అపీతోభవతిలీనోభవతి - ఉక్తవిధాసంపత్తిరేవచలయః-కారణఏవహికార్యస్యలయః- ఏవంసుషుప్త్యాధారత్వాత్తత్కారణత్వాచ్చయేనేతితద్ధేతుత్వేననిర్దిష్టః - ఏవంయేన - సుషుప్తఃపురుషః,ఆత్మనస్స్వస్య,స్వాపంవేదఅనుభవతీత్యర్థః - తథా-సుఖంచవేద - సుఖమహమస్వాప్సమితిపరామర్శానుగుణంసుఖంచయత్సంపత్తికృతంవేద-తం-నిర్గుణంహేయగుణరహితం - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యంపరమాత్మానంమా , మవేహిజానీహీత్యర్థః - సుషుప్త్యాధారత్వేతత్కారణత్వేసౌషుప్తికసుఖహేతుత్వాదిభిర్ధర్మైఃపరమాత్మస్వరూపంవిమర్శనీయమితిభావః - నిర్గుణమితిసుఖవిశేషణంవా , నిర్గు

ణం ప్రబోధసమయేఽనుసంధీయమానస్యాత్మనో యావర్ణాశ్రమాదిభిః శిష్టతా తాదృశగుణరహిత - మాప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణ ప్రతీయమానం - సుఖరూప-మాత్మానం-తమోగుణాభిభవాత్ప్రాగర్థానుభవాభావాచ్చావివిక్తస్ఫుటప్రభాసం-వేదేత్యర్థః - సుప్తోత్థితస్య పరామర్శానుగుణమేవ హి సౌషుప్తికం సుఖం వర్ణనీయం - తత్పరామర్శశ్చైవంవిధః-సుఖమహమస్వాప్సం నాహం కించిదవేదిషమితి ॥ తత్రాహమస్వాప్సమిత్యనేనాహమర్థస్యాత్మనోఽనువృత్తిర్దర్శితా , సుఖమిత్యనేన తస్య సుఖరూపతా-నాహం కించిదవేదిషమిత్యనేన తస్య బాహ్యాబ్రాహ్మణత్వాద్యాకారనైధుర్యం చ దర్శితం - ఏవంవిధం తత్సుఖమితి విశిష్య పరామర్శాభావాచ్చాస్ఫుటత్వం చ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవం సుషుప్తౌ పరమాత్మస్వరూపవిమర్శప్రకారకథనముఖేన జీవస్య రూపముభయమిత్యాదినా విమృశన్ననూద్య - బ్రహ్మ తత్పరమిత్యనేన బ్రహ్మాత్మకత్వం విదధాతి - ఉభయమితి ॥ ఉభయం ప్రస్వాపం ప్రతిబోధం చేత్యుభయం , స్మరతః , పుంసో దేహినో-యత్ - జ్ఞానం , ప్రస్వాపప్రతిబోధయో , రన్వేతి , వ్యతిరిచ్యేత , తత్తదవస్థాక్రమేణానువర్తతే - తదుపాధివిగమే తత్తదవస్థాభిర్వ్యతిరిక్తశ్చ స్యాత్ - తత్తదవస్థానాశ్రయం స్యాత్ - యద్వా ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం స్యాత్ , తత్తస్మాత్పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపాజ్జీవా , త్పరం విలక్షణం , తదాత్మభూతం , బ్రహ్మేత్యర్థః - యద్వా - ఉభయమిత్యాదిదృష్టాన్తార్థం - యథాయ , జీవస్వరూపాత్మకం జ్ఞానం సర్వావస్థానువర్తి , తద్ద్రష్టృ , ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం చ , తథా , తస్మా - త్పరం విలక్షణం సర్వావస్థాసు జీవస్వరూపనియన్తృతయాఽనువృత్తం , ద్రష్టృ , తత్తదవస్థాసంబన్ధిసుఖదుఃఖాద్యనన్వయితయా వ్యతిరిక్తం చ బ్రహ్మేత్యర్థః , యథా సర్వావస్థానువర్తిత్వ తద్ద్రష్టృత్వ జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపత్వస్వభావతస్తత్తదవస్థానన్వయిత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైః జీవస్వరూపం విశోధ్యం , తథా బ్రహ్మశరీరత్వేనాపి తద్విశోధ్యమిత్యభిప్రాయః , ఏవం బ్రహ్మశరీరత్వేన తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికత్వ

ణం బ్రహ్మ తమాత్మానమవేహి మామ్ ॥ ౫౫ ॥ ఉభయం స్మరతః పుంసః ప్రస్వాపప్రతిబోధయోః । అన్వేతి వ్యతి
రిచ్యేత తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ తత్పరమ్ ॥ ౫౬ ॥ యద్యేతద్విస్మృతం పుంసో మద్భావం భిన్నమాత్మనః । తతస్సంసార ఏత
స్య దేహాద్దేహో మృతేర్మృతిః ॥ ౫౭ ॥ లబ్ధ్వేహ మానుషీం యోనిం జ్ఞానవిజ్ఞానసంభవామ్ । ఆత్మానం యో న బు
ధ్యేత న క్వచిత్క్షేమమాప్నుయాత్ ॥ ౫౮ ॥ స్మృత్వేహాయాం పరిక్లేశం తతః ఫలవిపర్యయమ్ । అభయం చాప్యనీహా
యాం సంకల్పాద్విరమేత్కవిః ॥ ౫౯ ॥ సుఖాయ దుఃఖమోక్షాయ కుర్వాతే దంపతీ క్రియాః । తతోఽనివృత్తిరప్రా

రూపపారతన్త్ర్యమప్యనుసన్ధేయమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఏవమననుసంధానేఽనర్థమాహ ॥ యదీతి ॥ యద్యేత , తత్పుంసో దేహిన-ఆత్మనస్స్వస్య-మద్భావం , భావః ప్రకారః-క్లీబత్వమార్షం-మత్ప్రకారత్వం , విస్మృతం స-ద్భిన్నం భావప్రధానోఽభిన్నశబ్దః-భిన్నత్వం పృథక్సిద్ధత్వరూపస్వాతన్త్ర్యం స్యాదిత్యర్థః-భిన్నత్వేనానుసంహితం స్యాదితి భావః , తతో హేతోరస్య జీవస్య సం , సారో భవతి ॥ సంసారస్వరూపమాహ ॥ దేహా , ద్దేహః జన్మానన్తరం-మృతేరనన్తరం పునర్మృతిశ్చేతి ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవం బ్రహ్మాత్మకత్వాఽననుసంధానేఽనర్థస్సంసృతిరూప ఉక్తః , అయం చ మనుష్యజన్మన్యేవ పరిహార్యో న తిర్యగాదిజన్మనీత్యాహ ॥ లబ్ధ్వేతి ॥ ఏష జీవః , జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం , విజ్ఞానం విమోకాదిసాధనసప్తకజముపాసనాత్మకం-తయోస్సంభవో , యస్యాస్తాం , మానుషీం యోనిం లబ్ధ్వా మనుష్యజన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః - ఆత్మానం ఉక్తవిధమాత్మస్వరూపం-యో-న బుధ్యేత-స పుమాన్ - క్వచిదపి-క్షేమం - నాప్నుయాత్ - తిర్యగాదియోనిషు జ్ఞానవిజ్ఞానయోగ్యతైవ నాస్తి-తద్యోగ్యాం దుర్లభాం మానుషీం యోనిం ప్రాప్యాపి బ్రహ్మాత్మకమాత్మానం స్వశరీరకం బ్రహ్మ వా యో నోపాసీత , స పునస్సంసరేదేవేతి భావః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ మానుషీం యోనిం లబ్ధవతోఽపి విషయాసక్తస్య కథం జ్ఞానాదికం ప్రతిష్ఠితం భవేత్-తత్రాహ ॥ స్మృత్వేతి ॥ ఈహాయాం విషయసుఖార్థాయాం చేష్టాయాం ప్రవృత్తిధర్మే - పరిక్లేశమత్యన్తశరీరాయాసాదిరూపం - తతః ఈహాతః-ఫలవిపర్యయం ఫలవిపర్యాసం - సుఖార్థచేష్టాతో దుఃఖప్రాప్తిం చ - స్మృత్వా సదృష్టాన్తమాలోచ్య , అనీహాయాం నివృత్తిధర్మే , అభయం అల్పత్వాస్థిరత్వదుఃఖోదర్కత్వాదినిమిత్తభయరహితమమృతత్వం చ - పశ్యన్ - మునిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీల , స్తత ఈహాతః-శనైర్విరమేత్ ॥ ఉక్తవిధాలోచనేన శనైర్వైరాగ్యముత్పాదయేదిత్యర్థః - తతో జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఈహాయాం పరిక్లేశఫలవిపర్యయావేవ స్పష్టయతి ॥ సుఖాయేతి ॥ సుఖాయ తత్ప్రాప్తయే-దుఃఖనివృత్తయే చ , క్రియాః తదుపయుక్తాన్ వ్యాపారాన్ , దంపతీ యద్యపి-కుర్వాతే-తథాఽపి తత స్తత్క్రియాభ్యః , దుఃఖస్యానివృత్తిః , సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ-దుఃఖస్యానివృత్తిస్సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ , న భవతి-ప్రత్యుత విపరీతమేవ భవతీతి భావః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁

అనీహయామభయంస్పృష్టయతి ॥ ఏవమితి ॥ విజ్ఞాభిమానినాంవయమీహయాంకుశలాఇత్యభిమానవతాన్నృణాం - మీహయా-
మేవముక్తప్రకారేణ - విపర్యయం-బుధ్వాఆలోచ్య, స్థానత్రయవిలక్షణాంజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతాం - కేవలవిషయా
సక్తైఃదుర్జ్ఞేయా-మాత్మనఃప్రత్యగాత్మనో-గతింబ్రహ్మాత్మకత్వాద్యాకారం - బుధ్వా ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽దృష్టశ్రుతాభిఃఐహికాఽఽ
ముష్మికీభిః - మాత్రాభిఃవిషయసుఖలేశైః - స్వేన తేజసాస్వవివేకబలేన-నిర్ముక్తః- మాత్రాసుజాతవిరాగఇత్యర్థః,జ్ఞానవిజ్ఞా
నాభ్యాంపూర్వోక్తాభ్యాం , సంతుష్టః - జ్ఞానసహకృతభగవదనుభవరూపవిజ్ఞానమాత్రసంతుష్టః-మద్భక్తఃమమనిరతిశయ
ప్రియః-పురుషోభవేత్ -ఏవంచాభయంతస్యబ్రహ్మాత్మకత్వమనుసందధతఃకరస్థమితిభావః ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽తదేవాహ ॥ ఏతా
వానితి ॥ యోగనైపుణ్యంయస్యాః , సాబుద్ధిర్యేషాం-తైః,మనుజైః - సర్వాత్మనాసర్వప్రకారేణ,జ్ఞేయః-స్వార్థఃఅనిష్టపరి
హారేష్టప్రాపణసమర్థంపురుషేణప్రార్థనీయంవస్తు , ఏతావానేవ,ఏషఏవేత్యర్థః,స్వార్థేవతిః-యద్వా,ఏతావానేవ,ఏతత్పరిమి
తఏవ కోసౌ-తత్రాహ ॥ యత్పరాత్మైక్యదర్శనమితి ॥ పరస్యపరమాత్మనః,ఆత్మనఃస్వస్యచ , ఐక్యదర్శనంఅపృథక్సిద్ధసంబం
ధదర్శన-మితియ-దేతావానేవేత్యర్థః , యద్వా , పరాత్మనఃపరమాత్మనః , ఐక్యదర్శనం - ఏకత్వేనప్రకారిత్వేనైకేనైవా
కారేణదర్శనం-యద్వా - పరస్యపరమాత్మనః - ఆత్మనఃస్వస్యచ- ఐక్యదర్శనం-పరమాత్మనఃప్రకారిత్వేనైకేనాకారేణస్వ
స్యచతత్ప్రకారత్వరూపేణైకేనాకారేణదర్శనం-పరమాత్మైక్యదర్శనమితియ-దేతావానిత్యర్థః ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽ఏవంపరాత్మై
క్యద్రష్టాచేత్త్వమప్యాశుముక్తోభవిష్యసీత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ హేరాజన్-చిత్రకేతో-త్వం - మప్రమత్తస్సమాహితచిత్త-శ్శ్రద్ధయా,

త్తిర్దుఃఖస్యచసుఖస్యచ॥౬౦॥ఏవంవిపర్యయంబుధ్వానృణాంవిజ్ఞాభిమానినామ్।ఆత్మనశ్చగతింసూక్ష్మాంస్థాన
త్రయవిలక్షణామ్ ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిర్మాత్రాభిర్నిర్ముక్తస్స్వేనతేజసా । జ్ఞానవిజ్ఞానసంతుష్టోమద్భక్తఃపు
రుషోభవేత్ ॥ ౬౨ ॥ ఏతావానేవమనుజైర్యోగనైపుణబుద్ధిభిః।స్వార్థస్సర్వాత్మనాజ్ఞేయోయత్పరాత్మైకదర్శ
నమ్॥౬౩॥ త్వమేతచ్ఛ్రద్ధయారాజన్నప్రమత్తోవచోమమ।జ్ఞానవిజ్ఞాన✽సంపన్నంధారయన్నాశుసిధ్యసి॥౬౪॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ఆశ్వాస్యభగవానిత్థంచిత్రకేతుంజగద్గురుః।పశ్యతస్తస్యవిశ్వాత్మాతతశ్చాన్తర్దధేహరిః॥౬౫॥✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , షష్ఠస్కన్ధే , షోడశోఽధ్యాయః✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుకఉవాచ ॥ యతశ్చాన్తర్హితోఽనన్తస్తస్యైకృత్వాదిశేనమః।విద్యాధరశ్చిత్రకేతుశ్చచారగగనేచరః ॥౧॥
సలక్షంలక్షవర్షాణామవ్యాహతబలేన్ద్రియః।స్తూయమానోమహాయోగీమునిభిస్సిద్ధచారణైః॥౨॥ కులాచలేన్ద్ర
ద్రోణీషునానాసఙ్కల్పసిద్ధిషు । రేమేవిద్యాధరస్త్రీభిర్గాపయన్హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదాస్వవిమానేనవిష్ణు

జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం , సంపత్తిఃసంపన్నం , భావేక్తః , జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంపత్తిర్యస్మాత్-త-న్మమ-వచః-ధార
యన్స్వనిష్ఠంకుర్వన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానసంపాదకంమదుక్తార్థమనుతిష్ఠన్నిత్యర్థః .బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానేనజ్ఞానవిజ్ఞానేప్రతిష్ఠి
తేభవతఇతిభావః, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న ఇతిప్రథమాంతపాఠేస్పష్టోఽర్థః,ఆశు-సిధ్యసిముక్తోభవిష్యసి ✽ ॥ ౬౪ ॥ ✽ఏవము
పదిశ్యభగవానన్తర్దధావిత్యాహమునిః ॥ ఆశ్వాస్యేతి ॥ విశ్వాత్మా , జగద్గురుః-భగవాన్-హరిస్సంకర్షణః-చిత్రకేతుం,ఇ
త్థం,సమాశ్వాస్యనారదాఙ్గిరఉక్తిసంవాదితస్వవచసావిశ్వాస్య , చిత్రకేతోః - పశ్యతస్సతః , తస్త్యైవపాతాళాదధస్తాత్క
స్యాంచిద్దిశి , అన్తర్హితవాన్ ✽ ॥ ౬౫ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్క
న్ధేషోడశోఽధ్యాయః. ✽✽

తతఉపరితనంచిత్రకేతోర్వృత్తాన్తమాహమునిః ॥ యత ఇతి ॥యతోయస్యాందిశి-సఙ్కర్షణో-ఽన్తర్హితవాన్-తస్యై
దిశే-నమః-కృత్వా-సవిద్యాధరఃవిద్యాధరత్వంప్రాప్తః - విద్యాధరైరితిపాఠే-తైస్సహ - చిత్రకేతుఃగగనచారీభూత్వాత
త్రతత్రచచార ✽ ॥ ౧ ॥ ✽తదేవాహ ॥ మహాయోగీభగవాన్ - సచిత్రకేతుః - అవ్యాహతంబలంయేషాం - తానీన్ద్రియాణి
యస్యతాదృశో-లక్షవర్షాణాం-లక్షంబహుకాలమిత్యర్థః-మునిభిస్సిద్ధైశ్చారణైశ్చ-స్తూయమానః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽నానావిధాః,
స్వసఙ్కల్పానుసారిణ్యః-సిద్ధయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసిద్ధయో-యాసు-కులాచలేన్ద్రస్యమేర్వాదే - ర్ద్రోణీషు-విద్యాధర
స్త్రీభి-రీశ్వరంహరిం- గాపయన్గానంకారయన్, రేమే ✽ ॥ ౩ ॥ ✽సచిత్రకేతు- రేకదాకదాచి-ద్విష్ణుదత్తేనయథాసఙ్క
ల్పంభగవతాదత్తేన- భాస్వతాప్రకాశమానేన-విమానేన-తత్రతత్ర-గచ్ఛన్సంచరమాణః - సిద్ధై-ర్యోగిభిశ్చ-పరివృతం-

---

౬౪॥శ్లో ✽ పా॥సంపన్నో.

గిరీశంరుద్రం-దదృశే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కథంభూతం-అఙ్కే-ఉత్సఙ్గే-కృతాంనిధాపితాం-దేవీమమ్బికాం - బాహునా-ఆలిఙ్గ్య మునీనాం-సంసదిసభాయాం-స్థితం-తతో,దేవ్యాం,శృణ్వత్యాంసత్యా-మువాచ - జహాసచహసితవాంశ్చ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ।ఏషఇతిత్రిభిః।ఏషరుద్రః-సాక్షా-ల్లోకానాం- గురుఃహితోపదేష్టా - కిఞ్చ-శరీరిణాం-ధర్మం-వక్తా-ముఖ్యఃప్రధానః స్వయమీదృశస్సన్-సభాయాం-భార్యయాసహ - మిథునీభూయాస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కిఞ్చ-జటాఃబిభర్తీతితథా-తీవ్రమనుగ్రంనితాన్తంవా-తపో-యస్య-బ్రహ్మవాదీబ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా-అథచ-సభాయాః - పతిఃప్రధానః. ఏవంభూతోఽపి-లజ్జాహీనః అఙ్కే-స్త్రియం-కృత్వానిధాప్యా- స్తేఉపవిష్టవాన్-యథా- ప్రాకృతఃఅత్యన్తమూఢ-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కిఞ్చప్రాకృతాఅపి-బహుశో-రహస్యేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభ్రతినిధాపయన్తి-అయంతు - మహావ్రతధరోఽపిసదసిసభాయామేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభర్తి-అయంమహాన్వ్యత్యాసఇతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతః-తచ్చిత్రకేతోర్వచ-శ్శ్రుత్వాఽపి-భగవాన్రుద్రః అగాధాగమ్భిగాధీర్యస్య-తాదృశః-అతఏవ-ప్రహస్య-తూష్ణీంబభూవ- హేనృప - తథా- తంరుద్రమనువ్రతా స్తదనువ్రతాస్సభార్యాశ్చ-తూష్ణీంబభూవుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అతద్వీర్యవిదుషి-నతస్యరుద్రస్యవీర్యంప్రభావంతేజీయసాంనదోషాయేత్యుక్తన్యాయేనతేజోవిశేషంవిద్వాన్-తస్మిన్,అతద్వీర్యవిదుషి,చిత్రకేతౌ- వితీత్థం- బ్రహ్మబ్రహ్మాత్మకం-శోభనంశివంప్రతి-బ్రువాణేసతి-దేవీఅమ్బికా-నిర్జితాత్మాభిమానినేజితేన్ద్రియత్వాభిమానవతే-అతఏవ - దుష్టాయచిత్రకేతవే-రుషా-క్రోధేనో-వాచ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ। అయమిత్యాదినాన-కర్తాపుత్రకిల్బిషమిత్యన్తేన-తావత్తముపాలభతే.అయమితిద్వాభ్యాం॥

దత్తేనభాస్వతా।గిరీశందదృశేగచ్ఛన్పరీతంసిద్ధచారణైః ॥ ౪ ॥ ఆలిఙ్గ్యాఙ్కీకృతాందేవీంబాహునామునిసం
సది। ఉవాచదేవ్యాంశృణ్వత్యాంజహాసోచ్చైస్తదన్తికే ॥౫॥చిత్రకేతురువాచ॥ఏషలోకగురుస్సాక్షాద్ధర్మం
వక్తాశరీరిణామ్। ఆస్తేముఖ్యస్సభాయాంవైమిథునీభూయభార్యయా॥ ౬ ॥జటాధరస్తీవ్రతపాబ్రహ్మవా
దీసతాంపతిః।అఙ్కీకృత్యస్త్రియంహ్యాస్తేగతహ్రీఃప్రాకృతోయథా ॥ ౭ ॥ప్రాయశఃప్రాకృతాశ్చాపిస్త్రి
యంరహసిబిభ్రతి। అయంమహావ్రతధరోబిభర్తిసదసిస్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥భగవానపితచ్ఛ్రుత్వా
ప్రహస్యాగాధధీర్నృప। తూష్ణీంబభూవసదసిసభ్యాశ్చ తదనువ్రతాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యతద్వీర్య విదుషిబ్రువాణే
బ్రహ్మశోభనమ్। రుషాఽఽహదేవీదుష్టాయనిర్జితాత్మాభిమానినే ॥ ౧౦ ॥ పార్వత్యువాచ ॥ అయంకిమధు
నాలోకేశాస్తాదణ్డధరఃప్రభుః। అస్మద్విధానాందుష్టానాంనిర్లజ్జానాంచవిప్రకృత్ ॥ ౧౧ ॥ నవేదధర్మంకిలప
ద్మయోనిర్నబ్రహ్మపుత్రాభృగునారదాద్యాః। నవైకుమారఃకపిలోమనుశ్చయేనోనిషేధన్త్యతివర్తినంహ
రమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ యేషామనుధ్యేయపదాబ్జయుగ్మంజగద్గురుంమఙ్గళమఙ్గళంస్వయమ్।❁యఃక్షత్రబన్ధుఃపరిభూ
యసూరీన్ప్రశాస్తిదుష్టస్తదయంహిదణ్డ్యః ॥ ౧౩ ॥ నాయమర్హతివైకుణ్ఠపాదమూలోపసర్పణమ్। సంభా
వితమతిస్స్తబ్ధస్సాధుభిఃపరిషేవితమ్॥ ౧౪ ॥అతఃపాపీయసీంయోనిమాసురీంయాహిదుర్మతే। యథేహభూ
యోమహతాంనకర్తాపుత్రకిల్బిషమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంశప్తశ్చిత్రకేతుర్విమానాదవరుహ్యసఃప్రసా

అయ-మధునా-కిమర్థమాగతఇతిశేషః॥అహోఅస్మాన్దణ్డయితుమధునాఽయమాగతఇత్యుపాలమ్భః-తదేవాహ॥అహో నిర్లజ్జానాం-అస్మద్విధానాం-దుష్టానాం- అయం-శాస్తాహితాహితయోర్విధిజ్ఞాపకః-శాసనాతివర్తిత్వే-దణ్డధరఃదణ్డయితా-ప్రభుర్దణ్డనేసమర్థశ్చ-అతఏవవిప్రకృత్దమనకారీ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అహోపద్మయోన్యాదయో-ధర్మం-నవిదన్తియత-స్తేఅతివర్తినంమర్యాదాతివర్తినం-హరంరుద్రం-నోనిషేధన్తిననిషేధన్తిఅయంత్వధునానిషేధతీత్యుపాలమ్భః -తత్ర-పద్మయోనిః బ్రహ్మ-కుమారఃసనత్కుమారః-మనుఃస్వాయమ్భువః ❁ ॥౧౨॥ ❁ తమేవముపలభ్యావశ్యమయంనిగ్రాహ్యఇత్యాహ।యేషామితిద్వాభ్యామ్॥ తావత్పతిపారమ్యదృష్ట్యారుద్రంవిశినష్టి॥యేషాంపద్మయోన్యాదీనాం-అనుధ్యేయంధ్యాతుంయోగ్యం పదాబ్జయుగ్మం-యస్య-జగద్గురుంజగద్ధితోపదేష్టారంస్వయం - సాక్షాన్మఙ్గళానామపిమఙ్గళం-ఈదృశంహరం - సూరీన్ ఋషీంశ్చ-యం-క్షత్రియాధమః-పరిభూయ-యద్యస్మా-త్ప్రశాస్తి-తత్తస్మా-దయం-దుష్టోదురాత్మా -దణ్డ్యఏవ-సూరీన్పరిభూయజగద్గురుంగిరిశంప్రశాస్తీతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ననుభగవద్భక్తోఽయంనదణ్డ్యఇత్యత్రాహ-సాధుభిః-పరిషేవితంకృతం-య-ద్వైకుణ్ఠస్యభగవతః - పాదమూలస్యో - పసర్పణమనుసరణం - సేవేతియావత్-తత్ప్రతి-అయంక్షత్రబన్ధు-ర్నార్హతి-యతోఽయం- సంభావితాత్మాఅహమధికఇత్యభిమానీ- అతఏవ- స్తబ్ధఃనిశ్చలఇవస్థితః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవందణ్డ్యతామభిధాయాథశపతి॥అతఇతి॥అతఃభగవత్సేవానర్హత్వాత్- హేదుర్మతే.త్వం-ఆసురీంపాపీయసీం - యోనిం,యాహి,హేపుత్ర,యథా-భూయోమ-హతాం-కిల్బిషంఅపకారం-నకర్తానకరిష్యసి-తథాయాహి ❁ ॥౧౫॥ ❁ హేభా

రత, ఏవమిత్థం, శప్తః, స చిత్రకేతుః విమానాదవరుహ్య - సతీమమ్బికాం-నమ్రేణ-మూర్ధ్నా - ప్రసాదయామాస - ప్రసన్నామకరోత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవాహ ప్రతిగృహ్ణామీత్యాదినా ॥ మమతత్క్షమ్యతాంసతీత్యన్తేన ॥ తావత్తత్రైవమమరోషేణా స్తుతిసూచయన్ శాపంస్వీకరోమీత్యాహ-ప్రతిగృహ్ణామీతి- హేఅమ్బికే- తేత్వయా-దత్తం - శాపమాత్మనోఽఞ్జలినా-ప్రతిగృహ్ణామి - అఞ్జలిబన్ధపూర్వకంస్వీకరోమి-మయిమహాననుగ్రహస్త్వయాకృతోనతునిగ్రహఇతిభావః, తదేవస్పష్టయతి ॥ దేవైరితి ॥ దేవైః-యద్యత్ప్రోక్తం-నిగ్రహరూపమనుగ్రహరూపంవా-తత్సర్వం - మర్త్యాయప్రోక్తం,కుతః-హియస్మాత్-తత్ దేవైఃప్రోక్తం, తస్యనిగ్రాహ్యస్యానుగ్రాహ్యస్యవా-జన్తోః-పూర్వదిష్టంప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం - మోక్షవిరోధిప్రాచీనకర్మణైవంభ్రామ్యతోనితరాంముముక్షోర్మమ ఆశుతద్విరోధిప్రాచీనకర్మ ఫలరూపత్వాచ్ఛాపానుభవేనైవనిశ్శేషనిరస్తకర్మబన్ధస్యభగవత్ప్రాప్త్యానిత్యనిరతిశయానన్దరూపమహాభ్యుదయలాభాత్త్వయాఽనుగ్రహఏవకృతఇతిభావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏతదేవస్ఫుటయితుంతావజ్జన్తూనాంకర్మభిర్భ్రమణమాహ ॥ సంసారచక్రఇతి ॥ ఏతస్మిన్-చక్రవత్పరివృత్తిశీలే-గర్భజన్మజరామరణాదిరూపేసంసారే - అజ్ఞానేనజ్ఞానేతరేణానాదిపుణ్యపాపాత్మకేనకర్మణా-మోహితఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితః - కేవలదేహాత్మాభిమానీ,జన్తుః, భ్రామ్యన్-పునఃపునః - పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణ్యుత్తరోత్తరసుఖదుఃఖాదిహేతుభూతానికర్మాణి-కుర్వన్ - తత్ఫలంసుఖందుఃఖంచ-భుఙ్క్తే - ఏతన్నకేవలమస్యైషామేవజన్తూనాం - కింతుతవాపీ,త్యాశయేనాహ ॥ సర్వస్యసర్వదేతి ॥ సర్వస్యఅన్యస్యమమతవచ-సర్వదాయావన్ముక్తి - ఏతత్సమానమితిభావః,అన్యథామత్కృతహేళనాత్తవానాదికర్మప్రయుక్త - దేహాత్మాభిమానమూలకఃక్రోధఏవనస్యాదితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యతఏవసత్కారన్యక్కారసుఖదుఃఖాదికంసర్వమనాదికర్మనిమిత్తం - మతఏవ-త్వత్తిరస్కారాన్మమ - మాంశపన్త్యాస్తవచనదోషఇత్యాహ ॥ నైవేతి॥ సుఖదుఃఖయోఃకర్తాకారకః-సుఖదుఃఖాపాదకఇత్యర్థః -ఆత్మాస్వయం-పరోఽన్యశ్చ-నస్యాన్నభవతీత్యర్థః - కింతు-తయోఃకర్మైవనిమిత్తమితిభావః - కర్మణఃక్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చకథంతత్కాలాన్తరభావిసుఖదుఃఖనిమిత్తం,తత్రాహ ॥ కర్తారమితి ॥ ప్రాజ్ఞఃపుణ్యపాపయాథాత్మ్యవిత్-పరమాత్మానంపరమపురుషమేవ-సుఖదుఃఖయోఃకర్తారం,మన్యతే - అయంభావః-పుణ్యపాపేహిపరమాత్మనోనిగ్రహానుగ్రహరూపే- తత్రశ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకశాస్త్రార్థానువర్తిన్యనుగ్రహఃపరమపురుషస్య - సఏవహిపుణ్యంనామ - అననువర్తినితునిగ్రహఃసఏవహిపాపం - ఏవంచపరమపురుషఏవస్వశాస్త్రార్థానువృత్త్యననువృత్తినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహరూపపుణ్యపాపఫలభూతయోస్సుఖదుఃఖయోఃకర్తేతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవంవైషయికసుఖదుఃఖయోఃపురుషార్థత్వాపురుషార్థత్వాభ్యుపగమేనకర్మానుసారేణేశ్వరస్తత్కర్తేత్యుక్తం- ఇదానీంవైషయికసుఖంవిషమిశ్రక్షీరవదన్తతోదుఃఖహేతుత్వాదపురుషార్థరూపమేవేత్యాహ ॥ గుణేతి ॥ గుణానాంప్రకృతేర్గుణానాంసత్త్వరజస్తమసాం - ప్రవాహరూపేపరిణామరూపే - ఏతస్మిన్ప్రకృతిమణ్డలే-జన్తూనాం,కఃశాపః,కోఽనుగ్రహః - ఉభయోర్వైలక్షణ్యమేవదుర్వచమితిభావః,నను - నదుర్వచంతయోఃస్వరూపం - స్వర్గహేతురనుగ్రహోనరకహేతుర్నిగ్రహఇతిసువచమేవే-త్యత్రాహ ॥ కఃస్వర్గోనరకఃకోవేతి ॥ స్వర్గనరకయోరపిస్వరూపందుర్వచమేవేతిభావః, ననుస్వర్గస్సుఖం-దుఃఖంనరక-ఇతిసువచమిత్యత్రాహ ॥ కింసుఖందుఃఖమేవచేతి ॥ తదప్యవ్యవస్థితమిత్యర్థః-స్వర్గస్యసుఖరూపత్వేతస్యదుఃఖగర్భత్వంనస్యాత్ - నరకస్యదుఃఖరూపత్వేవాతస్యసుఖగర్భతానస్యాత్ - స్వర్గోఽప్యన్తతోదుఃఖహేతుర్నరకోఽప్యన్తతఃకించిత్సుఖహేతుర్దృష్టః-అతఉభయోరుభయగర్భత్వాన్నపరస్పరవ్యవస్థితిరితిభావః - శాపనరకదుఃఖానిదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాని-యథాతేషుపురుషార్థత్వంతద్ధేతుత్వంచనాస్తి-తథాఽనుగ్రహస్వర్గసుఖేష్విత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నన్వేవంసుఖదుఃఖభాఞ్జిభూతానికిమకస్మాత్స్వయమేవోత్పద్యన్తే - నేత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥ భగవాన్నిరస్తనిఖిలదోషఃషాడ్గుణ్యపూర్ణఃపరమపురుషః - ఆత్మనస్స్వస్య - మాయయా-స్వయ-మేకఃనిస్సమాభ్యధికః, స్వసమాభ్యధికకర్త్రన్తరోపకరణాన్తరనిరపేక్షఏవ, భూతానిదేవమనుష్యాదీని-చిదచిదాత్మకాని - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాని-సృజతి - నతుతాన్యకస్మాదుత్పద్యన్తఇతిభావః - తర్హికులాలాదివత్కార్యాయత్తదేహోభగవాన్,నేత్యాహ ॥ నిష్కలఃకర్మాయత్తపాణిపాదాద్యవయ

దయామాససతీంమూర్ధ్నానమ్రేణభారత ॥ ౧౬ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ప్రతిగృహ్ణామిశాపంతేహ్యాత్మనోఽఞ్జలి
నాఽమ్బికే । దేవైర్మర్త్యాయయత్ప్రోక్తంపూర్వదిష్టంహితస్యతత్ ॥ ౧౭ ॥సంసారచక్రఏతస్మిన్జన్తురజ్ఞా
నమోహితః । భ్రామ్యన్త్సుఖంచదుఃఖంచభుఙ్క్తేసర్వస్యసర్వదా॥౧౮॥నైవాత్మానపరశ్చాపికర్తాస్యాత్సుఖ
దుఃఖయోః । కర్తారంమన్యతేప్రాజ్ఞఆత్మానంపరమేవచ ॥ ౧౯ ॥ గుణప్రవాహఏతస్మిన్కశ్శాపఃకోన్వనుగ్ర
హః । కస్స్వర్గోనరకఃకోవాకింసుఖందుఃఖమేవవా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతిభూతానిభగవానాత్మమాయయా।

వాత్మకదేహరహితః - తస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషపరిహారాయభూతానివిశినష్టి - యేషామితి । యేషాంభూతానాం స్వస్వకర్మానుగుణబన్ధమోక్షాదికంభవతి - తానిసృజతీత్యన్వయః, బన్ధం మోక్షమితిద్వితీయాన్తపాఠే-యేషాంభూతానాం-తత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికంచసృజతి - సఏవతానిభూతాన్యపిసృజతి - తతోఽస్యనవైషమ్యాదిదోషఇత్యర్థః, ఏషామిత్యేతచ్ఛబ్దపాఠేబన్ధమిత్యాదీనాంచద్వితీయాన్తపాఠేతు-సృష్టానామేతేషాంభూతానాంతత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికమపిసృజతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవంబన్ధాదికందేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యంచతత్తజ్జీవకర్మానుసారేణతేషాం తేషామీశ్వరకృతమౌపాధికంనస్వరూపప్రయుక్తమిత్యుక్తం . కీదృశంతర్హిజీవస్యస్వరూపం - కుతస్తస్యకర్మ - యతోదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచేత్యపేక్షాయామాహ ॥ నకస్యేతి ॥ వస్తుతః-కస్యాపిజీవస్య -కశ్చిదపి-దయితాది-ర్నాస్తి - కుతః-సర్వత్రదేవాదిశరీరేషు - సమస్యసమత్వేనావస్థితస్య - జ్ఞానైకాకారతయాజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనచావస్థితస్యేత్యర్థః - పరస్పరతారతమ్యేహిప్రియాప్రియాదివిభాగః - సర్వేషామాత్మనామేకరూపత్వాన్నస్వరూపకృతఃప్రియాప్రియాదివిభాగ ఇతిభావః-నను-దేవాదిరూపేణవైచిత్ర్యాత్కథంసమత్వంతత్రాహ । నిరఞ్జనస్యేతి । అఞ్జనంరూపాన్తరాపత్తి-స్తద్రహితస్య-దేవాదివైచిత్ర్యస్యప్రకృతిగతత్వాజ్జీవస్వరూపగతత్వాభావాత్ససర్వత్రసమఇతిభావః - యతఏవసమోనిరఞ్జనశ్చ - తఏవ-తస్యవైషయికేసుఖేన - రాగఃనాసక్తిః - సుఖైకతానస్వరూపత్వేన-వైషయికసుఖలేశే - నతస్యరాగ ఇతిభావః-యతఏవ-సుఖేన-తస్యరాగః - కుతస్తరాంతస్యవైషయికసుఖలాభప్రతిబన్ధకవిషయోరోషస్స్యాదిత్యర్థః-తత్ర-దయితఃప్రీతివిషయః-అనుకూలఇతియావత్ - ప్రతిపఃప్రతికూలః - జ్ఞాతిస్సపిణ్డః - బన్ధుర్వైవాహికాదిసంబన్ధవాన్ - పరః అన్యదీయః - స్వఃస్వకీయః ❁ । ౨౨ । ❁ ఏవంప్రకృతివిలక్షణంస్వాభావికంజీవస్వరూపముక్తం- అథైవంభూతస్యదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచోపపాదయతి ॥ తథాపీతి ॥ యద్యప్యేవంభూతాజీవా-స్తథాప్యే-షాం-శరీరిణాంజీవానాం - తచ్ఛక్తివిసర్గఏవ-తస్యాతజ్జీవ

❁ యేషాంబన్ధశ్చమోక్షశ్చసుఖందుఃఖంచనిష్కలః॥ ౨౧ ॥నకస్యకశ్చిద్దయితో *నప్రతీపోనజ్ఞాతిబన్ధుర్నపరో
నచస్వః । సమస్యసర్వత్రనిరఞ్జనస్యసుఖేనరాగఃకుతఏవరోషః॥ ౨౨ ॥ తథాఽపితచ్ఛక్తివిసర్గఏషాంసుఖాయ
దుఃఖాయహితాహితాయ। * బన్ధాయమోక్షాయచమృత్యుజన్మనోశ్శరీరిణాంసంసృతయేఽవకల్పతే॥ ౨౩ ॥
అతఃప్రసాదయేనత్వాంశాపమోక్షాయభామినీ* । యన్మన్యసేహ్యసాధూక్తంమమతత్క్షమ్యతామితి । ౨౪ ।
శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతిప్రసాద్యగిరిశౌచిత్రకేతురరిందమ। జగామస్వవిమానేనపశ్యతోస్స్మయతో*స్త
యోః॥౨౫॥తతస్సభగవాన్రుద్రోరుద్రాణీమిదమబ్రవిత్ । దేవర్షిదైత్యసిద్ధానాంపార్షదానాంచశృణ్వతామ్॥
శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ దృష్టవత్యసిసుశ్రోణిహరేరద్భుతకర్మణః । మాహాత్మ్యం భృత్యభృత్యానాంనిస్పృహాణామ్

సంబన్ధికర్మణో-యా - శక్తిర్వాసనారూపాశక్తి-స్తస్యా-విసర్గఃసృష్టిః-ఉత్తరోత్తరకర్మైవ - సుఖాదిరూపసంసృతయే-మోక్షాయచ-అవకల్పతేసమర్థంభవతి - తన్నిమిత్తమిత్యర్థః॥అయంభావః ॥ స్వభావతఃపూర్వోక్తవిధానామపిబీజాఙ్కురన్యాయేనానాదికర్మవాసనామాత్రావశేషితానాం కల్పాన్తేపరమాత్మన్యుపసంహృతానాం పునఃకల్పాదౌపరమకారుణికేనేశ్వరేణస్వారాధనేనైతేనిస్తరేయురిత్యనుజిఘృక్షుణాప్రదత్తకరణకళేబరధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయతత్సాధనావబోధివేదాఖ్యశాస్త్రాణామప్యనాదివాసనయా "అన్నంభోజ్యంమనుష్యాణాం,శ్వపశూవిట్తృణాహార్యా,"విత్యాద్యుక్తరీత్యాఈహమానానాంపుణ్యాపాపకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవపునస్తదర్థకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవాదిపరంపరయాసర్వముపపన్నమితి-తత్ర - హితాహితాయసుఖదుఃఖహేతుభూతధర్మాధర్మాయ - మృత్యుజన్మనోఃజన్మమరణాభ్యామిత్యర్థః - తాదర్థ్యస్యసంబన్ధసామాన్యత్వేనవివక్షయాషష్ఠీప్రయుక్తామోక్షాయచ - తచ్ఛక్తివిసర్గఏవావకల్పతఇత్యనేనభగవత్ప్రసాదహేతుఃకశ్చిద్యాదృచ్ఛికానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికాద్యన్యతమఃపుణ్యకర్మవిశేషఏవమోక్షోపాయోపసంహారహేతురితిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవంవస్తుస్థితిమభిధాయత్వచ్ఛాపోఽనుగ్రహఏవేతివదన్స్వాపరాధంప్రతిక్షమాపయతి॥ అతఇతి ॥ అతఃవస్తుస్థితేరేవంవిధత్వాత్ - హేభామిని-శాపనిర్హరణాయ-త్వాం -నప్రసాదయేనప్రార్థయే-కింతు-హేసతి-మమయా-యదుక్తమసాధుయథాతథా - మన్యసే-తత్క్షమ్యతా-మితి-త్వాం-ప్రసాదయే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతీత్థం-గిరిజాంపార్వతీం-ప్రసాద్యప్రసన్నాంకృత్వా - చిత్రకేతుః- హేఅరిందమ - స్మయతోః అత్యాశ్చర్యంప్రాప్తయోః - తయోఃభవభవాన్యోః-పశ్యతోస్సతోః - విమానేనగమనసాధనేన-జగామ ❁ । ౨౫ ॥ ❁ తతఃచిత్రకేతోర్గమనానన్తరం-రుద్రాణీమమ్బికాంప్రతి-రుద్ర-ఇదంవక్ష్యమాణందేవర్షిప్రభృతీనాం-స్వపార్షదానాంచ శృణ్వతా-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥దృష్టవతీ

---

౨౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యేషాంబన్ధంచమోక్షంచ † ఏషాంబన్ధంచమోక్షంచ

త్యాదినాసమదర్శిష్విత్యన్తేన ॥ హేసుశ్రోణి-అద్భుతకర్మణః వివిధవిచిత్రస్వాభావికక్రియాశక్తేః హరేర్భగవతో-భృత్యవర్గాణాం-మాహాత్మ్యందృష్టవతీ - అసికథంభూతానాం-నిస్పృహాణాం-వైషయికంసుఖ-మనిచ్ఛతాం-మహాత్మనాం-అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధీనాంసుఖదుఃఖయోస్సమబుద్ధీనాంచేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ఏతద్దృష్టాన్తేనాన్యానపిభగవద్భక్తానీదృశానేవాహ ॥ ఇత్యాహ ॥ నారాయణపరా ఇతి ॥ సర్వే, నారాయణఏవపరః పరతత్త్వం యేషాం తే-కుతశ్చన అర్వాచీనస్యానిగ్రహాదేర్నబిభ్యతిభయంనకుర్వన్తి, కుతః-యత-స్తే-స్వర్గాదిష్వపి-తుల్యార్థదర్శినః తుల్యప్రయోజనదర్శినః, విషమార్థదర్శనమేవభయహేతురితిభావః - అపవర్గోఽత్రకైవల్యం, మోక్షస్యభగవదనుభవరూపత్వేన తేషాంతస్యస్వర్గాదితుల్యత్వకథనానుపపత్తేః, యద్వా, అపవర్గోముక్తిరేవ-భగవద్దాస్యమన్తరేణ తేషాంనప్రయోజనం, కింపునస్స్వర్గాదిస్తేషాంనప్రయోజనమితిసూచనార్థంవాఅపవర్గశబ్దః ప్రయుక్తః - స్వర్గస్యాపినరకతుల్యతాఖ్యాపనాయనరకశబ్దః, యథానరకస్తథాస్వర్గోపీత్యర్థః ॥ తథాచోక్తమ్ ॥ “ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన,, ఇతి “వాసుదేవేమనోయస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల,, మితిచ, స్వర్గాదిషుతుల్యార్థదర్శినఇత్యనేనవిషమదర్శనంభయహేతురితిసూచితమ్ ❁ ॥౨౮॥ ❁తత్రసమదర్శననిమిత్తంవక్తుంతావద్విషమదర్శననిమిత్తమాహ ॥ దేహినామితిద్వాభ్యామ్ ॥ తావద్దేహినాంజీవానాం, ఈశ్వరలీలయాహేతుభూతయా, ఈశ్వరస్యలీలాత్మికయాజగత్సృష్ట్యా, యో, దేహసంబన్ధః, తస్మాదేవ, సుఖదుఃఖాదీని, ద్వంద్వాని, భవన్తి, నతుస్వరూపత, ఇతినిర్వివాదం, దేహసంయోగమాత్రఏవేశ్వరలీలాహేతుభూతా, నతు-ద్వంద్వేషుహా-దేహవైచిత్ర్యేవా-హేతు-రితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తర్హితత్రకోహేతుస్తత్రాహ ॥ అవివేకకృతఇతి ॥ ఆత్మనిజ్ఞానైకాకారేజీవే-అర్థభేద, ఇవదేవమనుష్యత్వాదిభేదఇవ-గుణదోషవికల్పః గుణాః సుఖజన్మానుగ్రహాః-దోషాః దుఃఖమృతిశాపాః-ఏషాం-వికల్పః భేదః-అవివేకకృతః- అనాదికర్మనిమిత్తో-యో- దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపో- ఽవివేక - స్తేనకృతః తన్నిమిత్తఇత్యర్థః- అర్థభేదస్యావివేకకృతత్వసిద్ధవత్కారేణసదృష్టాన్తతః-ఉభయమప్యవివేక

మహాత్మనామ్ ॥ ౨౭ ॥ నారాయణపరాస్సర్వే నకుతశ్చనబిభ్యతి। స్వర్గాపవర్గనరకేష్వపితుల్యార్థదర్శినః॥
దేహినాందేహసంయోగాద్ద్వంద్వానీశ్వరలీలయా। సుఖందుఃఖంమృతిర్జన్మశాపోఽనుగ్రహఏవచ॥౨౯॥ అవివే
కకృతఃపుంసోహ్యర్థభేదఇవాత్మని। గుణదోషవికల్పశ్చభిదేవస్వప్నకల్పితా॥ ౩౦॥ వాసుదేవేభగవతిభ
క్తిముద్వహతాంనృణామ్। జ్ఞానవైరాగ్యవీర్యాణాంనకుతశ్చిద్వ్యపాశ్రయమ్॥ ౩౧ ॥ నాహంవిరిఞ్చోనస

కృతమితితాత్పర్యం - అతఏవార్థభేదస్యావివేకకృతత్వందేహాత్మభ్రాన్తిమతాంపురుషాణామప్రసిద్ధమితితస్యదృష్టాన్తత్వమస్వరసమిత్యభిప్రేత్యతత్ప్రసిద్ధందృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ భిదేవస్వప్నకల్పితేతి ॥ యథా-స్వప్నకల్పితా-భిదా భేదః-అవివేకకృత-స్తథా-గుణదోషవికల్పోఽప్యవివేకకృతఇత్యర్థః-యథాఽపవరకాదిషుశయానస్య-ఏకస్య - పురుషస్యస్వప్నద్రష్టుః-స్వస్మిన్-వస్తుతోఽవిద్యమానఏవగజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్హదేహభేదస్తన్మాత్రానుభావ్యః తత్కాలమాత్రావసాయీచతత్తత్కర్మనిమిత్తదేహాత్మభ్రాన్త్యాద్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేకకృత-స్తథాజాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలానిదేవాదివైచిత్ర్యాణిచతత్తత్కర్మతన్మూలకదేహాత్మాభిమానాద్యనుగుణమీశ్వరకృతాన్యప్యవివేకమూలకాన్యేవేతిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ఏవంభయనిమిత్తేవిషమదర్శనేఅవివేకఏవహేతురిత్యుక్తంఅథనారాయణపరాయణానామీదృశావివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదుపజాతస్యాప్యవివేకస్యపునఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శనేతదపోహాత్తన్మూలకంవిషమదర్శనంతన్మూలకంభయంచనాస్తీత్యాహ ॥ వాసుదేవఇతి॥ జ్ఞానంశాస్త్రజన్యంప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనరూపం-తత్ప్రయుక్తం-వైరాగ్యం శబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిరూపం- ఏతదుభయమేవ, వీర్యంబలం, యేషాం- తేషాం-వాసుదేవే-భగవతినిరతిశయానన్దరూపే-భక్తి - ముద్వహతాంకుర్వతాం-నృణాంకుతశ్చిదపిహేతోః-వ్యపాశ్రయః -వ్యపగతః ఆశ్రయః యస్మాత్తద్వ్యపాశ్రయంయస్మాద్విషమదర్శనాద్వాశ్రయః ఆశ్రీయమాణః సపరమాత్మావ్యపగతోభవతివిస్మృతోభవతితాదృశంవిషమదర్శనంనాస్తీత్యర్థః-నిరన్తరంప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావలోకనతత్ప్రయుక్తవైరాగ్యబలవిస్మృతదేహతదనుబన్ధితద్ధర్మాణాంనిరతిశయానన్దరూపభగవద్భక్తినిర్వృతానామవివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదాపతితస్యాప్యుక్తవిధజ్ఞానవైరాగ్యబలేనతన్నిరసనశీలత్వాచ్చతేషాంవిషమదర్శనమేవనాస్తి-కుతస్తన్నిమిత్తంభయమితిభావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ఏవంస్వభార్యాయైనారాయణపరాయణానాంమాహాత్మ్యమజానత్యైతత్ప్రదర్శితంరుద్రేణ-అథశ్రీస్వభావత్వాత్సర్వైశ్వర్యేసర్వకారణత్వేయిత్వాద్భక్తేషువాత్సల్యాత్స్రజ్యత్వాన్నియామ్యనారాయణస్యతద్భక్తానాంవాసముద్రేవిప్రుడివకియదేతన్మాహాత్మ్యమిత్యాశఙ్కమానాం ప్రత్యాహ ॥ నాహమితి ॥

అహంరుద్రః-అస్మదాదయో-యస్యనారాయణస్య-ఈహితం - భావే క్తః-ఈహాం చేష్టాం-తత్స్వరూపంచ-నవిదామః నజానీమః- ఈహాత్రజగద్వ్యాపారరూపా చేష్టా-అజ్ఞానే హేతుః-అంశాంశకాః - తదాహితతజ్జ్ఞానశక్తిలేశయుక్తాః-తన్మాత్రేణైవ-వయమపి-పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానయుక్తాః-అనేనస్వస్మిన్ సర్వేశ్వరత్వశఙ్కా-నివారితా- ఈహితంనవిదామేత్యనేన కారణత్వశఙ్కా-ఽపి-సృష్ట్యాదివ్యాపారస్యతత్కర్తృకత్వకథనాత్ - స్వరూపంనవిదామేత్యనేనతత్స్వరూపస్యానన్తమహిమశాలిత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వంచోక్తమ్ - తత్రవిరిఞ్చో బ్రహ్మా,కుమారస్సనత్కుమారః-బ్రహ్మపుత్రా మరీచ్యాదయోమునయః-తద్వ్యతిరిక్తాఅన్యేమునయఃసురేశా ఇన్ద్రాదయః * ॥ ౩౨ ॥ * యద్యయంసర్వేశ్వరస్సర్వకారణభూతస్తర్హ్యస్య ప్రాకృతస్యేవాశ్రితేష్వేవవిశిష్యోక్తవిధమాహాత్మ్యాపాదకః కిమయం పక్షపాతస్తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్య నారాయణస్య-తీవ-ప్రియాదిః-కశ్చి-న్నాస్తి-తత్ర హేతుః-ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం - బ్రహ్మాది స్తమ్బపర్యన్తానాంచిదచిదాత్మకానాంభూతానా-మాత్మత్వాదన్తరాత్మత్వాత్ -నహ్యాత్మనఏకంశరీరంప్రియమేకమప్రియంభవతీతిభావః యతఏవాత్మాసర్వభూతానా-మత-స్తేషా, మాశ్రయః, ధారకః అన్తఃప్రవిశ్యభర్తేత్యర్థః-సర్వభూతాశ్రయఇత్యనేనశరీరాణాంసర్వభూతానామాత్మభూతపరమాత్మానువర్తనంయుక్తమేవేతిసూచితం - నహిశరీరమాత్మానమననువృత్త్యావతిష్ఠతే- శరీరస్యాత్మానువర్తనస్వభావత్వాత్-హరిరిత్యనేనస్వానువర్త్యార్తిహరత్వంసూచితం-ఏవంచయేస్వాభావికంజీవపరమాత్మనోశ్శరీరాత్మభావంజానన్తస్తమనువర్తన్తే-తేషుతస్యానుగ్రహ-ఇతరేషుతదభావ- ఇతితాత్పర్యం-అత-ఏవనతస్యవైషమ్యమిత్యపిసూచితం-నహ్యననువర్తిష్వననుగ్రహమాత్రేణతస్యవైషమ్యం-నహ్యాశ్రితాభీష్టదస్యసురద్రుమస్యానాశ్రితాభీష్టాప్రదానమాత్రేణతస్యవైషమ్యమాపాదఇతుంశక్యమ్ * ॥ ౩౩ ॥ * యతఏవాయమాత్మాభూతానామాశ్రితానామభీష్టార్థదోఽపివిషమశ్చా

కుమారనారదౌనబ్రహ్మపుత్రా మునయస్సురేశాః * । విదామయస్యేహితమంశకాంశకానతత్స్వరూపంపృథగీశమానినః ॥ నహ్యస్యాస్తిప్రియఃకశ్చిన్నాప్రియస్స్వఃపరోఽపివా । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాంసర్వభూతప్రియోహరిః ॥ ౩౩ ॥ తస్యచాయంమహాభాగశ్చిత్రకేతుఃప్రియానుగః । సర్వత్రసమదృక్శాన్తోహ్యహంచైవాచ్యుతప్రియః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాన్నవిస్మయఃకార్యఃపురుషేషుమహాత్మసు । మహాపురుషభక్తేషుశాన్తేషుసమదర్శిషు ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిశ్రుత్వాభగవతశ్శివస్యోమాఽభిభాషితమ్ । బభూవశాన్తధీ రాజన్దేవీవిగతవిస్మయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతో దేవ్యాఃప్రతిశప్తుమలన్తమః । మూర్ధ్నాసంజగృహేశాపమేతావత్సాధులక్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ జజ్ఞేత్వష్టుర్దక్షిణాగ్నౌ దానవీంయోనిమాశ్రితః । వృత్రఇత్యభివిఖ్యాతో జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి । వృత్రస్యాసురజాతేశ్చ కారణంభగవత్స్మృతేః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి

తఏవచిత్రకేతువదహమపితమేవోపాసఇత్యాహ॥తస్యేతి॥యథా-మహాభాగఃవివేకీ-సర్వత్రసమదృక్-శాన్తః - చిత్రకేతుః తస్యనారాయణస్యా-నుగఃభృత్యఃభక్తః-అతఏవ-ప్రియఃనిరతిశయప్రీతివిషయఃతథాఽహమప్యచ్యుతస్యప్రియః-తన్నిమిత్తభక్తిమాంశ్చ * ॥ ౩౪ ॥ * తస్మాన్నారాయణప్రియమాహాత్మ్యేనవిస్మయఃకార్యఇతివదన్నుపసంహరతి॥తస్మాదితి॥యస్మాన్నారాయణస్తద్భక్తాశ్చాస్మదాదిభ్యోవిలక్షణప్రభావాః- తస్మా-న్మహాపురుషస్యభగవతః-భక్తేషు - మహాత్మసుప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనప్రవణచిత్తేషు-అతఏవ-సమదర్శిషు-శాన్తేషు- విరక్తేషు-పురుషేషు-నవిస్మయఃకార్యః * ॥ ౩౫ ॥ * భగవతఃశివస్య-ఇత్థంఏవం-అభిభాషితంవచః-శ్రుత్వా-గౌరీదేవీ - గతవిస్మయావిస్మయరహితా - శాన్తధీఃక్రోధరహితాచ బభూవ * ॥ ౩౬ ॥ * తతో-భాగవతశ్చిత్రకేతుః-గౌర్యాః-ప్రతిశప్తుంప్రతిశాపంకర్తుం-అలంతమఃసమర్థోఽపి-తస్యాశ్శాపం-మూర్ధ్నాసంజగృహేశిరసాఉవాహ- సాధూనాంలక్షణమేతావదేవహి - అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధిమత్త్వమేవహిసాధూనాంలక్షణమిత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * యత్పృష్టంరాజ్ఞావృత్రస్యాసురస్వభావస్య “ నారాయణేభగవతికథమాసీద్దృఢామతిః,రితి,తస్యోత్తరంసంగమయతి ॥ జజ్ఞ ఇతి ॥ యోఽయముక్తవిధచిత్రకేతుః - సఏవ-త్వష్టు-స్సఙ్కల్ప్యా-ద్దక్షిణాగ్నౌ-జజ్ఞేజాతః-సఏవ-ఆసురీంయోనింఆసురంభావ- మాశ్రితః-వృత్రఇత్య-భితః-విఖ్యాతఃప్రసిద్ధః-స,పూర్వజన్మసిద్ధభగవద్భక్త్యాఅస్మిన్నపిజన్మనిజ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాంయుక్తః * ॥ ౩౮ ॥ * ఏవంత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్త్వమసురజాతేర్వృత్రస్య-భగవతి-స్మృతేఃభక్తేః-కారణం,పరిపృచ్ఛసిపర్యపృచ్ఛః తస్యోత్తర-మేతత్సర్వం-సప్రపఞ్చం,తే తుభ్యం-మయాఆఖ్యాతంకథితమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * అస్యచిత్రకేత్వితిహాసస్యశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ మహాత్మనశ్చిత్రకేతోస్సంబన్ధినం-పుణ్య - మిమమితిహాసం - విష్ణుభక్తానాంమాహాత్మ్య సూచకం-శ్రుత్వా - బన్ధాత్సంసారబన్ధా-ద్విము

చ్యతే-ముక్తోభవేత్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ యఃపుమాన్-ప్రాతరుత్థాయ - శ్రద్ధావాన్-వాగ్యతఃనియమితవాక్ - హరిం-స్మృత్వా-ఏతమితిహాసం-పఠేత్స-పరమాంగతింసర్వోత్కృష్టంభగవత్సాయుజ్యం , ప్రాప్నుయాత్-శ్రవణపఠనాభ్యాంశనైః పరినిష్పన్నభక్తియోగోముక్తోభవేతి భావః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేసప్తదశోధ్యాయః. ❋❋❋

ఎవంచాక్షాయణ్యాఃకశ్యపస్యభార్యాయా అదితేర్వంశముపక్రమ్యవివస్వదర్యమపూష్ణాం తత్పుత్రాణాంవంశమభిధాయతతస్త్వష్టుర్వంశస్తదనుప్రయుక్తంచాభిహితం ॥ అథసవిత్రాదీనాంవంశముపక్రమతేమునిః॥పృశ్నిరిత్యాదినా॥ సవితుఃపత్నీ-పృశ్నిః -సావిత్ర్యాద్యభిమానిదేవతాః,ప్రాసూతేత్యుత్తరస్యానుషఙ్గః-పశుంపశుయాగంతదభిమానీదేవతావిశేషమిత్యేవముత్తరత్రాపి-మహామఖాన్పఞ్చమహాయజ్ఞాన్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఎవం-భగస్య భార్యా,సిద్ధిరితిప్రసిద్ధా-అఙ్గాదీన్ చతురః-పుత్రాన్,సువ్రతాంసుశీలాం,వరారోహామత్యన్తసున్దరీ-మాశీర్నామ్నీం-కన్యాంచప్రాసూత ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ధాతుః పత్న్యః,కుహూప్రభృతయశ్చతస్రః-అనుక్రమాత్,సాయాదీన్- చతురః-పుత్రాన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తథా,ధాతుస్సమనన్తరోవిధాతా,క్రియాయాంపత్న్యా-మగ్నీన్పురీష్యసంజ్ఞకాన్,ఇష్టకచితాగ్నీనాధత్తజనయామాస ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ వరుణస్య- చర్షణీతి ప్రసిద్ధా,భార్యా,ఆసీత్,భృగుః, పూర్వంబ్రహ్మణఃపుత్రోయస్యాంచర్షణ్యాం , పునర్జాతఃతథా-వరుణస్యైవపుత్రో-వాల్మీకిర్మహాయోగీ,వల్మీకా-దభవత్,ఏతౌవరుణస్యాసాధారణౌపుత్రౌ ॥ ౫ ॥ తథారేవత్యాంభార్యాయాంమిత్రస్యోత్సర్గాద

హాసమిమంపుణ్యంచిత్రకేతోర్మహాత్మనః।మాహాత్మ్యంవిష్ణుభక్తానాం శ్రుత్వాబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ యఏతమంప్రాతరుత్థాయశ్రద్ధావాన్వాగ్యతఃపఠేత్।ఇతిహాసంహరింస్మృత్వాసయాతిపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౧ ॥ ❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తదశోధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥పృశ్నిస్తుపత్నీసవితుస్సావిత్రీంవ్యాహృతిత్రయమ్।అగ్నిహోత్రంపశుంసోమంచాతుర్మాస్యాన్మహామఖాన్॥ ౧ ॥సిద్ధిర్భగస్యభార్యాఙ్గమహిమానంవిభుంప్రభుమ్।ఆశిషంచవరారోహాంకన్యాంప్రాసూతసువ్రతామ్॥ ౨ ॥ధాతుఃకుహూస్సినీవాలీరాకాచానుమతిస్తథా।సాయందర్శమథప్రాతఃపూర్ణమాసమనుక్రమాత్॥ ౩ ॥ అగ్నీన్పురీష్యానాధత్తక్రియాయాంసమనన్తరః॥ ౪ ॥చర్షణీవరుణస్యాసీద్యస్యాంజాతోభృగుఃపునః। వాల్మీకిశ్చమహాయోగీవల్మీకాదభవత్కిల॥ ౫ ॥అగస్త్యశ్చవసిష్ఠశ్చమిత్రావరుణయోరుభా।రేతస్సిషిచతుఃకుమ్భేహ్యుర్వశ్యాస్సన్నిధౌద్రుతమ్॥ ౬ ॥ రేవత్యాంమిత్రఉత్సర్గమరిష్టంపిప్పలంవ్యధాత్।పౌలోమ్యామిన్ద్రఆధత్తత్రీన్పుత్రానితినశ్శ్రుతమ్ ॥ జయన్తమృషభంతాతతృతీయంమీఢుషంవిభుః॥ ౭ ॥ ఉరుక్రమస్యదేవస్యమాయావామనరూపిణః। కీర్త్యాంపత్న్యాంబృహచ్ఛ్లోకాస్తస్యాసన్సౌభగాదయః॥ ౮ ॥తత్కర్మగుణవీర్యాణికాశ్యపస్యమహాత్మనః । పశ్చాద్వక్ష్యామహేఽదిత్యాంయథైవావతతారహ॥ ౯ ॥అథకాశ్యప

న్యోఽసాధారణాన్సుతాః ఉభయోస్సాధారణౌసుతావగస్త్యవసిష్ఠావృషీ , కథమేకైకస్యోభయసుతత్వంతత్రాహ రేతఇతి ॥ కదాచిన్మిత్రావరుణౌ , పూర్వస్యాఅప్సరస , స్సన్నిధౌ , ద్రుతంస్ఖలితం , రేతః,కుమ్భేఘటే,సిషిచతుః సిక్తవన్తౌ , తత్రకుమ్భేవసిష్ఠాగస్త్యౌజాతావితిభావః రేవత్యామిత్యర్థంవ్యాఖ్యాతప్రాయం , వ్యధాత్జనయామాసేత్యర్థః హేతాత,ప్రభుః,ఇన్ద్రశ్శక్రః,పౌలోమ్యాంశచ్యాం,పత్న్యాం,జయన్తంఋషభం,తృతీయంమీఢుషంఇతి,త్రీన్పుత్రానజనయదితినోఽస్మాభిశ్శ్రుతమ్ ❋ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❋ తథాఉరుక్రమస్యత్రిభిఃపాదక్రమైర్లోకత్రయమాక్రాన్తవతో,మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన,వామనరూపేణావతీర్ణస్యకీర్త్యాఖ్యాయాం,భార్యాయాం ,బృహచ్ఛ్లోకః , పుత్ర , ఆసీత్ , తస్యబృహచ్ఛ్లోకస్య, సౌభగాదయఃపుత్రా , ఆసన్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ కాశ్యపస్యకశ్యపపుత్రస్య , మహాత్మన , ఉరుక్రమస్య , తానిప్రసిద్ధాని, కర్మాణిపదత్రయేణలోకత్రయయాచ్ఞాదీని - గుణాఃస్వభక్తవిషయకానుగ్రహాదయఃసర్వశక్త్యాదయశ్చ - వీర్యాణి- ఉత్కృష్టగుణైరన్యేభ్యఉత్కర్షోహివీర్యం- తద్రూపాణివీర్యాణిచ-పశ్చాదష్టమస్కన్ధే- వక్ష్యామహే తథా - అదిత్యాం-యథాయేనప్రకారేణ- అవతతారఅవతీర్ణవాన్-తంచప్రకారం-తత్రైవవక్ష్యామహఇత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఎవంసాకల్యేనాదితేర్వంశమనుక్రమ్య - అథదితేర్వంశస్యానుక్రమంప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ కాశ్యపాదీనాంవివస్వదాదీనామాదితేయానాం-దాయాదాన్సపిణ్డాన్శత్రూన్వా - దైతేయాన్దితేఃపుత్రాన్-తేతుభ్యం , కీర్తయామికథయామి- తద్వంశేభాగవతానామభావాన్నతచ్ఛ్రవణంమమాపేక్షితమితిరాజ్ఞోఽభిప్రాయమాలోచ్యాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్రదితేర్వంశే,శ్రీమాన్భగవతాతుల్యాం

కల్యాణగుణసంయుక్తౌ - మహాభాగవతః, ప్రహ్లాదో-బలిశ్చ-బభూవతుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తద్ధి కథమిత్యత్రాహ॥ దితేరితి॥ దితేర్ద్వావేవ, దాయాదౌ కాశ్యపానాం దేవానాం శత్రూ, మరుతామదాయాదత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాద్ద్వావేవేత్యుక్తం, పుత్రౌ, దైతేయైస్తత్పుత్రపౌత్రాదిభి, ర్దానవైశ్చ, వన్దితౌ-బభూవతుః - తౌచ-హిరణ్యకసిపు, ర్హిరణ్యాక్షశ్చేతి కీర్తితౌ ప్రఖ్యాతౌ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర-హిరణ్యకశిపోర్భార్యా-జమ్భస్యదుహితా-దానవీదనువంశోద్భవా-కయాధురితిప్రసిద్ధా, సా-కయాధుః, ప్రహ్లాదాదీన్-చతుర-స్సుతాన్, సుషువే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రాక్ ప్రథమం- ప్రహ్లాదం-తతః క్రమేణ-సుహ్లాదసంహ్లాదాహ్లాదాన్-సుషువ ఇత్యర్థః॥ తత్స్వసా- తేషాం ప్రహ్లాదాదీనాంచతుర్ణాం, స్వసాభగినీ-సింహికేతి ప్రసిద్ధా, బభూవ-సా-విప్రచితః విప్రచిత్తేః-భర్తుర్దానవాత్సకాశాత్-రాహుం, పుత్రం, అగ్రహీత్ సుషువ ఇత్యర్థః ❁॥౧౩॥❁ రాహుంవిశినష్టి॥ శిర ఇతి॥ యస్య రాహో-రమృతంపిబతః-శిర, శ్చక్రేణహరి-శ్చిచ్ఛేద-సంహ్లాదస్యహిరణ్యకశిపోస్సుతస్య -మతిర్నామ-భార్యా-పఞ్చజనాఖ్యం సుత-మసూతసుషువే ❁॥౧౪ ॥ ❁ తథా-హ్లాదస్య-భార్యాధమనీతిప్రసిద్ధా-వాతాపి-మిల్వలంచా-సూత-ఇల్వలంవిశినష్టి॥ యఇతి॥ అతిథయే ఆతిథ్యార్థంనిమన్త్రితాయాతిథయే, అగస్త్యాయ, ఇల్వలో-మేషరూపంవాతాపిం, పేచేపపాచ, తమిల్వలమిత్యన్వయః-వాతాపిమిల్వల ఇతిప్రథమాన్తపాఠస్తుసుగమః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథా-అనుహ్లాదస్య-సూర్మ్యాయాం-భార్యాయాం, భాస్కలో-మహిషః - ఇతి-ద్వౌపుత్రౌ-బభూవతుః - ధుత్యాంప్రహ్లాదస్యభార్యాయాం, విరోచనః - ప్రహ్లాదిః ప్రహ్లాదస్యా

దాయాదాన్దైతేయాన్కీర్తయామితే। యత్రభాగవతశ్శ్రీమాన్ప్రహ్లాదోబలిరేవచ॥ ౧౦ ॥దితేర్ద్వావేవదాయాదౌ
దైత్యదానవవన్దితౌ। హిరణ్యకశిపుర్నామహిరణ్యాక్షశ్చకీర్తితౌ॥ ౧౧ ॥హిరణ్యకశిపోర్భార్యాకయాధుః
ర్నామదానవీ। జమ్భస్యతనయాదత్తాసుషువేచతురస్సుతాన్॥ ౧౨ ॥ప్రహ్లాదంప్రాగనుహ్లాదంసంహ్లాదంహ్లాదమేవచ।
తత్స్వసాసింహికానామరాహుంవిప్రచితోఽగ్రహీత్॥ ౧౩ ॥శిరోఽహరద్యస్యహరిశ్చక్రేణపిబతోఽమృతమ్।
సంహ్లాదస్యమతిర్భార్యాఽసూతపఞ్చజనంతతః॥ ౧౪ ॥హ్లాదస్యధమనీభార్యాఽసూతవాతాపిమిల్వలమ్।
యోఽగస్త్యాయాప్యతిథయే పేచేవాతాపిమిల్వలః॥ ౧౫ ॥ అనుహ్లాదస్యసూర్మ్యాయాంబాష్కలో
మహిషస్తథా। విరోచనస్తుప్రాహ్లాదిర్ధుత్యాంతస్యాభవద్బలిః॥ ౧౬ ॥బాణజ్యేష్ఠంపుత్రశతంశమనాయాంతతోఽభవత్।
తస్యానుభావస్సుశ్లోక్యఃపశ్చాదేవాభిధాస్యతే॥ ౧౭ ॥బాణఆరాధ్యగిరిశంలేభేతద్గణముఖ్యతామ్।
యత్పార్శ్వేభగవానాస్తేహ్యద్యాపిపురపాలకః॥ ౧౮ ॥మరుతశ్చ దితేఃపుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః। తే
ఆసన్నప్రజాస్సర్వేనీతాఇన్ద్రేణసాత్మతామ్॥ ౧౯ ॥రాజోవాచ॥ కథంతఆసురంభావమపాస్యౌత్పత్తికంగురో।
ఇన్ద్రేణప్రాపితాస్సాత్మ్యంకింతత్సాధుకృతంహితైః॥ ౨౦ ॥ఇమేశ్రద్దధతేబ్రహ్మన్నృషయోఽపిమయాసహ।
పరిజ్ఞానాయభగవంస్తన్నోవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨౧ ॥ సూతఉవాచ॥తద్విష్ణురాతస్యసబాదరాయణి

పత్యంపుమాన్-బభూవ-తస్యవిరోచనస్య, పుత్రో-బలి-రభవత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతో-బలే-శ్శమనాయాంభార్యాయాం-బాణోజ్యేష్ఠోయస్యతత్పుత్రాణాంశత-మభవత్ - తస్యప్రహ్లాదస్యబలేర్వా - అనుభావః ప్రభావః, సుశ్లోక్యః అతీవవర్ణనీయః-స, పశ్చాదేవసప్తమేఽష్టమేవా, అభిధాస్యతేకథయిష్యతే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ బాణస్తు, రుద్ర-మారాధ్య - తద్భృత్యేషు గణేషు-ముఖ్యతాం-లేభే-తదేవవ్యఞ్జయన్ బాణంవిశినష్టి ॥ యస్యబాణస్య, పార్శ్వే, అద్యాపి-పురపాలక-స్సభగవాన్ గిరిశ, ఆస్తే ❁॥౧౮॥❁ అన్యానపిదితేఃపుత్రానాహ ॥ మరుతశ్చేతి ॥ చకారోహిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షయోస్సముచ్చయార్థః - మరుతోమరుద్గణాః, చత్వారింశన్నవాధికాఃఏకోనపంచాశత్సంఖ్యాకాః - దితేఃపుత్రాఏవ- తేసర్వేమరుతః - అప్రజాః అపుత్రా-ఆసన్- తేచేన్ద్రేణ, సాత్మతాంసమానరూపతాం- దేవత్వమితియావత్, నీతాః ప్రాపితాః, అతో, నదేవానాందాయాదాఇతిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏతదేవశుశ్రూషుఃపృచ్ఛతిరాజా-కథమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేగురోమునే- తేమరుతః-కథ-మౌత్పత్తికంజన్మసిద్ధ-మాసురంభావమపోహ్యత్యక్త్వా- ఇన్ద్రేణ-సాత్మ్యం దేవత్వం - ప్రాపితాః - దేవత్వప్రాప్తౌ, తైర్మరుద్భిః-కిం-తస్యేన్ద్రస్య-సాధుహితం-కృతమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నకేవలమిదమహమేవశుశ్రూషు-రపితు- హేబ్రహ్మన్ -ఇమేఋషయోఽపి- పరిజ్ఞానాయ వేదితుం-శ్రద్దధతే శ్రద్ధాంకుర్వన్తి - అతో- హేభగవన్-నోఽస్మభ్యం-వ్యాఖ్యాతుంకథయితు-మర్హసి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టోమునిః ప్రశ్నమభినన్దన్ యథావదాచఖ్యావిత్యాహసూతః ॥ తదితి ॥ బాదరాయణస్యాపత్యంపుమాన్ - విష్ణురాతః శ్రీశుకః-అల్పంమితాక్షర-మర్థవత్ ఆశయగర్భం - తస్యరాజ్ఞ-స్తద్వచః- ఆదృతంసాదరంయథాభవతితథా - నిశమ్య- నిభృతేనచేతసాపూర్ణేనాన్తఃకరణేన-తంరాజానం - సంభావయన్సమ్మానయన్-సర్వజ్ఞోమునిః - హేసత్రాయణ-సత్రంబ్రహ్మసత్రం - అయనంఆ

శ్రయో-యస్య - ససత్రాయణఃబ్రహ్మసత్త్రేణదీక్షితఇత్యర్థః-తస్యసంబోధనం- హేశౌనక-జగాద ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవాహ॥ హతపుత్రేతి ॥ శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ - శక్రమిన్ద్రం - పార్ష్ణింపక్షం-స్వీయత్వేన-గ్రాహిణాగృహీతవతా-విష్ణునా - హతౌ- పుత్రౌహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ - యస్యాస్సా- దితిః - అతఏవ-శోకేన-దీప్తో-యో-మన్యుఃక్రోధ-స్తేన-జ్వలన్తీపరితపన్తీ - పర్యచిన్తయత్ పరితశ్చిన్తామకరోత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ చిన్తామేవవర్ణయతి ॥ కదేతి ॥ భ్రాత్రోర్హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వోః-హన్తారంవిష్ణుద్వారాహన్తారం - తత్రహేతుః-ఇన్ద్రియారామంకేవలవైషయికసుఖాసక్తం - ఉల్బణంక్రూరం-అక్లిన్నహృదయం అనార్ద్రచిత్తం - అతఏవ-పాపంపాపాత్మాన-మిన్ద్రం-ఘాతయిత్వా - కథ-మహం-సుఖంయథాతథా-స్వపేసంజాతనిద్రాభవేయమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ననుసర్వోఽపిలోకఃస్వసుఖాయపరస్యాహితమాచరతి,కిమనేనాక్రోశేన-తత్రాహ॥ క్రిమీతి ॥ఇశాభిహితస్య " ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ "త్యుక్తరీత్యాస్వేనైవేశత్వేనాభిహితస్య- ఈశంమన్యమానస్యాపి-యస్యపుంసః-మరణానన్తరం-దేహస్య - దాహాభావే- క్రిమిరితి-తత్సమయేశ్వాదిభిర్భక్షితస్య-విష్ఠేతి - దగ్ధస్యతు-భస్మేతి - సంజ్ఞాఆసీత్-తత్కృతేతాదృశదేహసుఖార్థం - భూతధ్రుక్ భూతహింసాకారీ-స-కిం-స్వార్థం పురుషార్థం - వేద-నవేదైవేత్యర్థః - కుతః- యతో-భూతద్రోహాద్ధేతో-స్తస్యా-న్తతో-నిరయోనరకఏవ-అతో-భూతధ్రుక్ స్వార్థమపి-నజానాత్యేవేతిభావః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇదంశరీరమేవ-ఆశాసానస్యాత్మానంమన్యమానస్య - ఉన్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-చేతో-యస్య - తస్యేన్ద్రస్య- యోమదః-తస్య-శోషకృత్-పుత్రో-మమ - యేనకారణేన ధ్రువంనూనం-భూయాత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ హేరాజన్-ఇత్థం-భావేనాభిప్రాయేణ-సాదితిః-భర్తుఃకశ్యపస్య - శుశ్రూషాదిభి-రసకృ-త్ప్రియంహితం ఆచచార ఆచరితవతీత్యర్థః - తత్ర,శుశ్రూషాసేవా-పరిచర్యేతి

ర్వచోనిశమ్యాదృతమల్పమర్థవత్ । సభాజయంస్తన్నిభృతేనచేతసాజగాదసత్రాయణసర్వదర్శనః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణవిష్ణునా । మన్యునాశోకదీప్తేనజ్వలన్తీపర్యచిన్తయత్ ॥ ౨౩ ॥ దితిరువాచ ॥ కదానుభ్రాతృహన్తారమిన్ద్రియారామముల్బణమ్ । అక్లిన్నహృదయంపాపంఘాతయిత్వాస్వపే❀సుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽఽసీద్యస్యేశాభిహితస్యవా । భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థంకింవేదనిరయోయతః ॥ ౨౫ ॥ ఆశాసానస్యతస్యేదంధ్రువమున్నద్ధచేతసః । మదశోషకఇన్ద్రస్యభూయాద్యేనసుతోఽపిమే ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థంభావేనసాభర్తురాచచారాసకృత్ప్రియమ్ । శుశ్రూషయాఽనురాగేణప్రశ్రయేణదమేనచ ॥ ౨౭ ॥ భక్త్యాపరమయారాజన్మనోజ్ఞైర్వల్గుభాషితైః । మనోజగ్రాహభావజ్ఞాసస్మితాపాఙ్గవీక్షణైః ॥ ౨౮ ॥ ఏవంస్త్రియాజడీభూతోవిద్వానపివిదగ్ధయా । బాఢమిత్యాహవివశోనతచ్చిత్రంహియోషితి ॥ ౨౯ ॥ విలోక్యైకాన్తభూతానిభూతాన్యాదౌప్రజాపతిః । స్త్రియంచక్రేస్వదేహార్ధంయయాపుంసాంమతిర్హృతా ॥ ౩౦ ॥ ఏవంశుశ్రూషితస్తాతభగవాన్కాశ్యపస్స్త్రియా । ప్రహస్యపరమప్రీతోదితిమాహాభినన్ద్యచ ॥ ౩౧ ॥ వరంవరయవామోరుప్రీతస్తేఽహమనిన్దితే । స్త్రియాభర్తరిసుప్రీతేకఃకామఇహచాగమః ❀ ॥ ౩౨ ॥ పతిరేవహినారీణాందైవ

యావత్-అనురాగఃస్నేహః - ప్రశ్రయఃవినయః-దమఇన్ద్రియనిగ్రహః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ భావజ్ఞా-దితిః-వల్గుభాషితైఃమధురాలాపైః-సస్మితైఃమన్దహాససహితైః - అపాఙ్గవీక్షణైః-కశ్యపస్య-మనో-జగ్రాహస్వవశీకృతవతీబభూవ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కథంజితేన్ద్రియస్యతస్యవిదుషఃస్త్రీవశ్యతా,తత్రాహ ॥ ఏవమితి ॥ విద్వానపి-విదగ్ధయాపురుషవఞ్చననైపుణ్యయుక్తయా-స్త్రియాదిత్యా-జడీభూతఃమోహంప్రాపితో - ఽతఏవ-వివశఃపరవశఃబాఢమిత్యాహసంభోగార్థమఙ్గీకృతవానిత్యర్థః - యోషితిస్వయంకామయమానాయాంస్త్రియాం - పురుషస్య-త-ద్బాఢమితివచో-నచిత్రం-హీతిలోకరీతిప్రదర్శనమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్రజాపతిఃకశ్యపః-ఆదౌప్రథమం - భూతానిస్త్రీపుంసరూపాణిభూతాని-ఏకాన్తభూతాని,ఏకాన్తరూపాణి- ఏకాన్తాన్యేకదేశఇవావిభాగేనలక్ష్యమాణాని,ఏకాన్తభూతాని - విలోక్యపరస్పరమేకశరీరవన్మిళితానిభవన్తీత్యాలోచ్యేత్యర్థః-స్వయమపి-స్త్రీయం-స్వదేహస్యా - ర్ధంఅర్ధాంశం-చక్రేమిథునీభూతోబభూవేత్యర్థః- ఏవంకరణేహేతుంవదన్ సామాన్యతఃస్త్రియంవిశినష్టి॥యయాస్త్రియా-పుంసాం-మతి-ర్హృతాభవతీతిలోకరీత్యుక్తిః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ భగవాన్కశ్యపః-స్త్రియాఽదిత్యా- ఏవం-సంభోగేన-శుశ్రూషితఃపరిచరితః - అతఏవ-నితరాం,ప్రీతః-అభినన్ద్యతస్యాస్సంభోగకౌశలమభినన్ద్య , ప్రహస్య,దితింప్రతి, ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తదేవాహ॥వరమితి॥ హేవామోరు, హేఅనిన్దితే-వరమభీష్టం, వరయకామయస్వ,భర్తరి-స్త్రియాః-నితరాం , ప్రీతేసతి-ఇహలోకే-చకారాత్పరత్రచలోకే-అగమఃఅప్రాప్యః , కామః-కోవానకోఽప్యస్తీత్యర్థః, స్త్రియాఅప్రాప్యఇతివాఽన్వయః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ననుకర్మవశ్యేఽనీశ్వరేభర్తరిప్రీతేసతికథంసర్వత్రసర్వకామసౌలభ్యం,తత్రాహ॥ పతిరితి ॥నారీణాం-పతిరేవహి-సర్వోత్కృష్టం , దైవతం-అతః-పరమస్యైవప్రీణనేన-సర్వకామసౌలభ్యమితిభావః,

---

నను « తం దేవతానాం పరమం చ దైవత »మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శ్రియః పతిర్హి పరమం దైవతం-న భర్తా, తత్రాహ॥ మానస ఇతి॥ యః, సర్వభూతానాం, మానసః మనసస్సాక్షీ, వాసుదేవస్సర్వాన్తరాత్మా, శ్రియః పతిః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ స ఏవ భగవాన్-నామరూపాభ్యాం, వికల్పితైర్విభక్తైః, దేవతాలిఙ్గైరగ్నీన్ద్రాదిదేవతారూపైశ్శరీరైః, రిజ్యతే, ఇదం దృష్టాన్తార్థం « తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్య » ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా పుమ్భిర్యష్టృభిః-అగ్న్యాదిశరీరైర్ద్వారభూతైర్యథా తదన్తరాత్మా భగవాన్-నిజ్యతే యాగాదిభిరారాధ్యతే, తథా, స్త్రీభిరపి-పతిరూపధృత్ పతిశరీరకః-పరమాత్మైవ-నానోపచారైస్తోష్య ఇత్యర్థః, భగవతి తుష్టే సతి-సర్వే కామాస్సులభా ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యత ఏవం-తస్మాత్ హే సుమధ్యమే-శ్రేయస్కామాః-పతివ్రతా-నార్యః-అనన్యభావేన అనన్యార్హశేషత్వేన-ఈశ్వరాత్మకం-పతిమేవా-రాధయన్తి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హే భద్రే, యతోఽహ, మీదృగ్భావేనానన్యభావేన భక్తితశ్చ-త్వయాఽర్చితః-తత్తస్మాత్తే తవ-కామం ఇష్టం-సంపాదయే సిద్ధవత్కరోమి-కథంభూతం-అసతీనామపతివ్రతానాం సుతరాం-దుర్లభం లబ్ధుమశక్యమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏవం వరాయ భర్త్రా చోదితాఽఽహ దితిః॥ వరద ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-మమ-యది-త్వం-వరదః వరం దద్యాః-తర్హి, అమర్త్యైర్దేవైర్హతౌ పుత్రౌ యస్యాస్సా, అహం-ఇన్ద్రస్య హన్తారం-పుత్రం-వృణే-యేనేన్ద్రేణ ప్రయోజకేన-భగవతా ప్రయోజ్యకర్త్రా-మే-సుతౌ-మారితౌ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవం, తస్యా దితేర్వచో-నిశమ్య-విప్రః కశ్యపః-విమనాః ఖిన్నః-పర్యతప్యత-పరితాపమేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అద్య-మహాన్-అధర్మో-మమ

తం పరమం స్మృతమ్। మానసస్సర్వభూతానాం వాసుదేవః శ్రియః పతిః॥ ౩౩ ॥ స ఏవ దేవతాలిఙ్గైర్నామరూప
వికల్పితైః। ఇజ్యతే భగవాన్ పుమ్భిః స్త్రీభిశ్చ పతిరూపధృత్॥ ౩౪ ॥ తస్మాత్పతివ్రతా నార్యశ్శ్రేయస్కామా
స్సుమధ్యమే। యజన్త్యనన్యభావేన పతిమాత్మానమీశ్వరమ్॥ ౩౫ ॥ సోఽహం త్వయాఽర్చితో భద్రే ఈదృగ్భా
వేన భక్తితః। కం తే సంపాదయే కామమసతీనాం సుదుర్లభమ్॥ ౩౬ ॥ దితిరువాచ॥ వరదో యది మే బ్రహ్మన్పుత్రమి
న్ద్రహణం వృణే। అమర్త్యైర్హతపుత్రాఽహం యేన మే ఘాతితౌ సుతౌ॥ ౩౭ ॥ నిశమ్య తద్వచో విప్రో విమనాః పర్య
తప్యత। అహో అనర్థస్సుమహానద్య మే సముపస్థితః॥ ౩౮ ॥ అహో అర్థేన్ద్రియారామో యోషిన్మయ్యేహ మా
యయా। గృహీతచేతాః కృపణః పతిష్యే నరకే ధ్రువమ్॥ ౩౯ ॥ కోఽతిక్రమోఽనువర్తన్త్యాస్స్వభావమిహ
యోషితః। ధిఙ్మాం బతాబుధం స్వార్థే యదహం లాలితేన్ద్రియః॥ ౪౦ ॥ శరత్పద్మోత్సవం వక్త్రం వచశ్చ శ్రవణా
మృతమ్। హృదయం క్షురధారాభం స్త్రీణాం కో వేద చేష్టితమ్॥ ౪౧ ॥ న హి కశ్చిత్ప్రియః స్త్రీణామఞ్జసా స్వా
శిషాత్మనామ్। పతిం పుత్రం భ్రాతరం వా ఘ్నన్త్యర్థే ఘాతయన్తి చ॥ ౪౨ ॥ ప్రతిశ్రుతం దదామీతి వచస్తన్న మృషా
భవేత్। వధం నార్హతి చేన్ద్రోఽపి తత్రేదముపకల్పతే॥ ౪౩ ॥ ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మారీచః కురునన్దన। ఉవాచ కించి
త్కుపిత ఆత్మానం చ విగర్హయన్॥ ౪౪ ॥ కశ్యప ఉవాచ॥ పుత్రస్తు భవితా భద్రే ఇన్ద్రహా దేవబాన్ధవః। సంవత్సరం

ప్రాప్తః, అహో ఇతి ఖేదే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ అహో, అస్మాదధర్మా-దహం-నరకే-ధ్రువం నూనం-పతిష్యే, కథంభూతః, ఇన్ద్రియారామః-అత ఏవ-యోషిద్రూపయా, భగవన్మాయయా, గృహీతం చేతో యస్య, అత ఏవ, కృపణః దీనః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ స్వభావం స్త్రీస్వభావ, మనువర్తమానాయా, యోషితః, కోఽతిక్రమః న కశ్చిద్దోషః, అపి తు, మామేవ-స్వార్థమప్యజానన్తం, ధిక్-అహమేవ, స్వార్థమప్యజానన్నిన్ద్య ఇత్యర్థః, కుతః, యద్యస్మా-దహం, లాలితానీన్ద్రియాణి యేన, తాదృశః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ స్త్రీణాం, స్వభావం, ప్రకాశయన్-పరితప్యతే శరదితి, అహో, స్త్రీణాం, వక్త్రం ముఖం, శరచ్చన్ద్రతుల్యం-తథా, వచశ్చ-శ్రవణయోః శ్రోత్రయోః, అమృతతుల్యం-హృదయం తు, క్షురస్య ధారాసదృశం అత-స్తాసాం, చేష్టితం, కో వేద, న కోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ న హి, స్త్రీణాం, అఞ్జసా సమ్యక్-కశ్చిదపి పుమాన్ ప్రియోఽస్తి, తత్ర హేతుః, స్వాశిషాత్మనాం, స్వాశిషి స్వాపేక్షిత ఏవ అర్థే-ఆత్మా చిత్తం, యాసాం-తాసాం స్వాశిషాత్మత్వాదిత్యర్థః-అత ఏవార్థే-స్వాపేక్షితార్థనిమిత్తం-పతిం, పుత్రం, భ్రాతరం వా, ఘ్నన్తి ఘాతయన్తి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇదం మహత్సంకటమిత్యాహ॥ దదామీతి యత్ ప్రతిశ్రుతం ప్రతిజ్ఞారూపం మమ వచః-న మృషా భవేత్, మిథ్యా భవితుం నార్హతి-వచసోఽనృతత్వభయేన దాస్యామి చేదిన్ద్రో హన్యేత, ఇన్ద్రోఽపి వధం నార్హతి-అత ఇదం మహత్సంకటమితి భావః-తత్ర ఏతస్మిన్ సంకటే-ఇదం మయా వక్ష్యమాణం-ఏతత్సంకటనివృత్తయే, ఉపకల్పతే యోగ్యం భవతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హే కురునన్దన-భగవాన్-మారీచః కశ్యపః, ఇతీత్థం-సంచిన్త్య ఆలోచ్య-కించిత్కుపితః, ఆత్మానం, మనసైవ, గర్హయన్, ఉవాచ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ పుత్ర ఇతి ॥ హే భద్రే, ఇదం మయోచ్యమానం, వ్రతం, అఞ్జసా సమ్యక్-సంవత్సరపర్యన్తం-యది, త్వం-ధారయిష్యసి కరిష్యసి, తర్హి, ఇన్ద్రహన్తా-పుత్రః, తవ, భవిష్యతి-నో చేత్-దేవానాం-బాన్ధ

వోభవిష్యతీతి ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తద్వచః శ్రుత్వాఽఽహ దితిః ॥ ధారయిష్య ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - వ్రతమహం, ధారయిష్యే - మే కార్యాణి మయా కర్తవ్యాని - యాని - ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాణి - కర్మాణి - యాని చ కర్మాణి - వ్రతం న ఘ్నన్తి న సంహారయన్తి - వ్రతఘ్నాని న భవన్తి - వ్రతఘ్నాని నివృత్తిరూపాణి చ - మే బ్రూహి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవముక్తస్తావద్వ్రతాఙ్గభూతాన్నివృత్తిరూపాన్నియమానాహ కశ్యపః ॥ నహింస్యాదితి ॥ భూతజాతాని భూతసమూహాన్ - న హింస్యాత్ న హన్యాత్ - తథా - కథంచన - న శపేత్ - నాక్రోశేత్, అనృతమసత్యం, న వదేత్, యదమఙ్గళం కేశకలాపాస్థితుషభస్మాది, తన్న స్పృశేత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అప్సు జలేషు, ప్రవిశ్య, న స్నాయాత్ , కస్మైచిదపి, న కుప్యేత్, దుర్జనైః, న సంభాషేత, అధౌతమక్షాళితం, వాసః వస్త్రం, న వసీత నాచ్ఛాదయేత్ - న బిభృయాచ్చ - పూర్వం - విధృతాం - త్యక్తాం - స్రజం చ - పున - ర్న ధారయేత్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ భోజనే పఞ్చ నిషిద్ధాన్యాహ - ఉచ్ఛిష్టం చణ్డికాన్నం భద్రకాళ్యై నివేదితం - సామిషం పిపీలికాదిదూషితం వృషలాహృతం శూద్రేణానీతం - ఉదక్యయా రజస్వలయా - దృష్టం చాన్నం - న భుఞ్జీత - అఞ్జలినా - అపః జలం న పిబేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఉచ్ఛిష్టా చేత్ - అస్పృష్టసలిలా - న భవేత్ - కింతు జలం స్పృశేదిత్యర్థః - సంధ్యయోః ప్రాతస్సాయం సంధ్యయోః - ముక్తాః - మూర్ధజాః కేశాః - యయా - తాదృశీ తథా - అనర్చితా అనలఙ్కృతా చ - న భవేత్ - న - సంయతా - వాగ్యయా సా - న భవేత్ - అసంవీతా అప్రావృతా - బహిర్న చరేత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ అధౌతౌ పాదౌ యయా సా - అప్రయతా అసమాహితచిత్తా - న శయీత - తథా - ఆర్ద్రౌ పాదౌ య

వ్రతమిదం యద్యఞ్జో ధారయిష్యసి ॥ ౪౫ ॥ దితిరువాచ ॥ ధారయిష్యే వ్రతం బ్రహ్మన్ బ్రూహి కార్యాణి యాని మే । యాని చేహ వ్రతఘ్నాని న వ్రతం ఘ్నన్తి యాన్యుత ॥ ౪౬ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ న హింస్యాద్భూతజాతాని న శపేన్నానృతం వదేత్ । న ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి న స్పృశేద్యదమఙ్గళమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాప్సు స్నాయాన్న కుప్యేత న సంభాషేత దుర్జనైః । న వసీతాధౌతవాసస్స్రజం న విధృతాం క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥ నోచ్ఛిష్టం చణ్డికాన్నం చ నామిషం వృషలాహృతమ్ । భుఞ్జీతోదక్యయా దృష్టం పిబేన్నాఞ్జలినా త్వపః ॥ ౪౯ ॥ నోచ్ఛిష్టాఽస్పృష్టసలిలా సంధ్యయోర్ముక్తమూర్ధజా । అనర్చితాఽసంయతవాఙ్నాసంవీతా బహిశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ నాధౌతపాదాఽప్రయతా నార్ద్రవాసాప్యుదక్శిరాః । శయీత నాపరాఙ్నాన్యైర్న నగ్నా న చ సంధ్యయోః ॥ ౫౧ ॥ ధౌతవాసాః శుచిర్నిత్యం సర్వమఙ్గళసంయుతా । పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్గోవిప్రాఞ్ శ్రియమచ్యుతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్త్రియో వీరవతీశ్చార్చేత్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః । పతిం చార్చ్యోపతిష్ఠేత ధ్యాయేత్కోష్ఠగతం చ తమ్ ॥ ౫౩ ॥ సంవత్సరం పుంసవనం వ్రతమేతదవిప్లుతమ్ । ధారయిష్యసి చేత్తుభ్యం శక్రహా భవితా సుతః ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బాఢమిత్యభ్యుపేత్యాథ దితీ రాజన్మహామనాః । కశ్యపాద్గర్భమాధత్త వ్రతం చాఞ్జో దధార సా ॥ ౫౫ ॥ మాతృష్వసురభిప్రాయమిన్ద్ర ఆజ్ఞాయ మానద । శుశ్రూషణేనాశ్రమస్థాం దితిం పర్యచరత్కవిః ॥ ౫౬ ॥ నిత్యం వనాత్సుమనసః ఫలమూలసమిత్కుశాన్ । పత్రాఙ్కురమృదాపశ్చ కాలే కాల ఉపాహరత్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యాం వ్రతస్థాయాం వ్రతచ్ఛిద్రం

స్యాః - ఉదక్, ఉదగ్భాగే శిరో యస్యాః - అపరా పశ్చిమశిరాశ్చ - న శయీత - తథా - అన్యైస్సహ - నగ్నా వివసనా చ - తథా - సంధ్యయోరపి, న శయీత ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ధౌతం వాసో యస్యాస్సా - నిత్యం సదా - శుచిః - సర్వై - ర్మఙ్గళైర్హరిద్రాచన్దనాదిభిర్మఙ్గళద్రవ్యైః, సంయుతా, ప్రాతరాశాత్ ప్రాతర్భోజనాత్ ప్రాగేవ - గాః - విప్రాన్ , శ్రియం మహాలక్ష్మీమచ్యుతం చ , పూజయేత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తథా, వీరవతీః పుత్రవతీర్జీవద్భర్తృకాశ్చ - నారీః, స్రగాదిభిః, అర్చయేత్ , బలిరుపాయనం - మణ్డనమలఙ్కారః - తథా - పతిం చార్చ్య సంపూజ్య - ఉపసమీపే - తిష్ఠేత తం పతిం - కోష్ఠగతం - ధ్యాయేత్ - స్వపతిమేవ స్వోదరగతం ధ్యాయేత్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఏతదఙ్గకలాపేన యుక్తం - పుంసవనాఖ్యమిదం - సాంవత్సరం సంవత్సరపర్యన్తం కార్యం వ్రతం - అవిప్లుతమవికలం యథా తథా - ధారయిష్యసి చే - దిన్ద్రస్య హన్తా - పుత్ర - స్తవ - భవిష్యతి ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ఇత్యేవముక్తా - దితిః హే రాజన్ - బాఢమిత్యఙ్గీకృత్య - అథ - మహామనా ఉక్తవ్రతాసక్తమనాస్సతీ - కశ్యపాత్, గర్భం , దధార - తథా, అఞ్జస్సమ్యక్ వ్రతం చ దధార ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తత ఇన్ద్రః, కవిర్విద్వాన్ - అత ఏవ - మాతృభగిన్యాః దితేః, అభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా , హే మానద - ఆశ్రమస్థాం వ్రతస్థాం, కశ్యపస్యాశ్రమస్థాం వా, దితిం - శుశ్రూషణేన, పర్యచరత్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నిత్యమహరహః, సుమనసః పుష్పాణి, ఫలాని చ, మూలాని చ, సమిధశ్చ, కుశాశ్చ - తాన్ , పత్రాణి కిసలయాని చ, దూర్వాఙ్కురాశ్చ , మృదః మృత్తికాశ్చ, అపశ్చ, తాః, కాలేకాలే, ఉచితకాలేషు, ఉపాహరత్ ఆనీయ సమర్పితవాన్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవం తస్యాం దితౌ, వ్రతస్థాయాం సత్యాం సో నృప, హరిరిన్ద్రః, వ్రతస్య, ఛిద్రం వైకల్యం , ప్రేప్సుః కామయమానః , అత ఏవ, జిహ్మః కుటిలచిత్తః - పర్యచరత్, యథా

మృగస్యేవాకృతిర్యస్యసః-మృగాణాంహన్తా,మృగా, ననువర్తతేతథా ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ హేమహీపతే , తత్పరఃవ్రతచ్ఛిద్రపర్యాలోచనపరోఽపి,వ్రతచ్ఛిద్రం,నాధ్యగచ్ఛత్ నాపశ్యత్ ,అథ,కేన హేతునా,మమ,శివంభద్రం , స్యాదితి , తీవ్రాంచిన్తాంనితాన్తాంచిన్తాంప్రాప్తః ❁ ॥౫౯॥ ❁ ఏకదా,సాదితిః-వ్రతకర్శితా,అతఏవా,శక్త్యా,నస్పృష్టం-వారిజలం-యయా, సా,అధౌతావక్షాళితా,వఙ్ఘ్రియయాసా,తాదృశీ , అతఏవ,ఉచ్ఛిష్టా,సంధ్యాయాంసాయఙ్కాలే , విధినాదైవేన , మోహితాసతీ , సుష్వాప ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తదా,తదన్తరంవ్రతచ్ఛిద్రం,లబ్ధ్వాశక్రోనిద్రయా,అపహృతం,చేతో,యస్యాః,తస్యాః, దితేరుదరంప్రవిష్టః-కథంపరకాయప్రవేశసామర్థ్యంతస్యేత్యత్రాహ ॥ యోగేశఃపరకాయప్రవేశాదిసామర్థ్యాపాదకయోగయుక్తః, అతఏవ,యోగమాయయావిచిత్రయోగసామర్థ్యేన-ఉదరంప్రవిష్టఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧॥ ❁ ఉదరేప్రవిష్టశ్శక్రో,వజ్రేణాయుధేన,తం,కనకప్రభం,గర్భం,సప్తధాచిచ్ఛేద , రుదన్త,మేకైకం , గర్భస్యభాగం , మారోదీ,రితి,వదన్ తాన్ ఖణ్డాన్పునస్సప్తధా,ఏకైకం,చిచ్ఛేద,యతోమారోదీరితి తాన్ చిచ్ఛేదఅతఏవనిమిత్తాన్మారుచ్ఛబ్దస్య తేషుప్రవృత్తిఃఆర్షత్వాన్మాశబ్దస్యహ్రస్వఃరుదేర్ఛావేఃక్విప్ మానవిద్యతేఇన్ద్రవాక్యాత్ రుత్ రోదనంయేషాం, తేమరుతః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ హేనృప, తేఛిద్యమానాః సర్వే-గర్భస్యభాగా,తత్రైవప్రవిభక్తపాణిపాదాద్యవయవాఃప్రాఞ్జలయస్సన్తః,తమిన్ద్ర,మూచుః ॥ తదేవాహ॥కిమితి॥ హేఇన్ద్ర,తవ-భ్రాతరో,మరుతఃమరుత్సంజ్ఞా-నఃఅస్మాన్,కిమర్థం-జిఘాంససి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ ఇత్యేవం-తైరుక్తః-కౌశికశ్శక్రో యది,యూయం,మహ్యంమమ, భ్రాతరః-స్తర్హి-మాభైష్టభయంమాకురుతే,త్యాహ, తత , ఆత్మనఃస్వస్య,పార్షదాన్ పార్షద

హరిర్నృప । ప్రేప్సుఃపర్యచరజ్జిహ్మోమృగహేవమృగాకృతిః ॥ ౫౮ ॥ నాధ్యగచ్ఛద్వ్రతచ్ఛిద్రంతత్పరోఽపి మహీపతే । చిన్తాంతీవ్రాంగతశ్శక్రఃకేనమేస్యాచ్ఛివంత్వితి ॥ ౫౯ ॥ ఏకదాసాతుసంధ్యాయాముచ్ఛిష్టా వ్రతకర్శితా।అస్పృష్టవార్యధౌతాఙ్ఘ్రిస్సుష్వాప విధిమోహితా ॥ ౬౦ ॥ లబ్ధ్వాతదన్తరంశక్రోనిద్రాపహృతచేతసః । దితేఃప్రవిష్టఉదరంయోగేశోయోగమాయయా ॥ ౬౧ ॥ చకర్తసప్తధాగర్భంవజ్రేణకనకప్రభమ్।రుదన్తంసప్తధైకైకంమారోదీరితితాన్పునః ॥ ౬౨ ॥ తేతమూచుశ్ఛిద్యమానాస్సర్వేప్రాఞ్జలయోనృప।భ్రాతరోమరుతస్తేఽద్యకింన్నఇన్ద్రజిఘాంససి ॥ ౬౩ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ ॥ మాభైష్టభ్రాతరోమహ్యంయూయమిత్యాహకౌశికః । అనన్య భావాన్పార్షదానాత్మనోమరుతాంగణాన్ ॥ ౬౪ ॥ నమమారదితేర్గర్భశ్శ్రీనివాసానుకమ్పయా । బహుధాకులిశక్షుణ్ణోద్రౌణ్యస్త్రేణయథాభవాన్ ॥ ౬౫ ॥ సకృదిష్ట్వాపిపురుషంపురుషోయాతిసాత్మతామ్ । సంవత్సరంకించిదూనమభ్యయాద్ధరిరర్చితః ॥ ౬౬ ॥ సజూరిన్ద్రేణపఞ్చాశద్దేవాస్తేమరుతోఽభవన్ । వ్యపోహ్య మాతృ దోషంతేహరిణాసోమపాఃకృతాః ॥ ౬౭ ॥ దితిరుత్థాయదదృశేకుమారాననలప్రభాన్ । ఇన్ద్రేణసహితాన్దేవీపర్యతుష్యదనిన్దితా ॥ ౮ ॥అథేన్ద్రమాహతాతాహమాదిత్యానాంభయావహమ్ । అపత్యమిచ్ఛన్త్యచరంవ్రతమేతత్సుదుష్కరమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఏకస్సంకల్పితఃపుత్రస్సప్తసప్తాభవన్క-

త్వంప్రాప్తా,ననన్యభావాన్ అనన్యస్వామిత్వాభిప్రాయకాన్,మరుతాంగణా,నాహేతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ తతో,దితేర్గర్భః-కులిశేనవజ్రేణ,బహుధా,చిన్నోఽపి , శ్రీనివాసస్య భగవతో , ఽనుకమ్పయా-అనుకమ్పాపూర్వకానుగ్రహవిశేషేణ , నమమారనమృతఃయథా , భవాన్ పరీక్షిత్ అశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణదగ్ధదేహోఽపి - భగవతారక్షితస్తద్వత్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ అస్మిన్నర్థేఉపపత్తిమాహ ॥ సకృదితి॥పుమాన్-సకృదప్యా , దిపురుషంభగవన్త , మిష్ట్వాఆరాధ్య,తన్మాహాత్మ్యేన-శనై-స్సాత్మతాంసమానరూపతాం,యాతి-కింపునరసకృదిష్ట్వేతిభావః,యతః-కించిదూనం , సంవత్సర,మేవందిత్యాఆరాధితఃఇన్ద్రేణసహజుషన్తేసేవతఇతిసజూః-ఇన్ద్రేణసహవర్తమానఇత్యర్థః-హరిర్భగవానుపేన్ద్రః , అభ్యయాత్ ఆగత్యగర్భస్యఖణ్డానజీవయదిత్యర్థః-తతస్తేపఞ్చాశత్ ఏకోనపఞ్చాశత్-అన్యథా॥మరుతశ్చదితేఃపుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః॥చకర్తసప్తధాగర్భంపునరేకైకంసప్తధాచకర్తే,,తిపూర్వోక్తసంఖ్యావిరోధాపత్తేఃమరుతోమరుత్సంజ్ఞకాఃమాతుర్దోషంఆసురత్వాపాదకం , త్యక్త్వా , దేవా , అభవన్ , తేచ , హరిణాఇన్ద్రేణ , భగవతావా , సోమపాఃసోమంపిబన్తీతితథా , యజ్ఞీయభాగార్హాఃకృతాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ❁ తతో, దితిరుత్థాయ , కుమారా,నగ్నితుల్యప్రకాశా-నిన్ద్రేణ-సహితాన్-దదృశేదృష్ట్వా - దేవీదితిః.అనిన్దితావస్తుతస్స్వభావా-పర్యతుష్యత్ ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ అథానన్తర-మిన్ద్రమువాచ ॥ తదేవాహ । హేతాతఇన్ద్ర - ఆదిత్యానాంఅదితేరపత్యానాంయుష్మాకం-భయాపాదక-మేక-మపత్య-మహం,మిచ్ఛన్తీ- సుదుష్కర-మేతత్పుంసవనం -వ్రత,మచరంఆచరితవత్యస్మి ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ మయాత్వేకఃపుత్రస్సంకల్పితః, కథం,సప్తసప్తఏకోనపఞ్చాశ - దభవన్-హేపుత్ర - ఏతద్యదితవ-విదితం,తర్హి - సత్యంకథయ-మృషామిథ్యా - మాకథ

య ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవముక్తశ్శక్రస్తామాహ॥ హేఅమ్బ- తేతవ-వ్యవసితంఅభిప్రేత-ముపధార్యజ్ఞాత్వా-అహం-తవా-న్తికంసమీపం-గతఃప్రాప్తః - లబ్ధంఅన్తరంవ్రతచ్ఛిద్రం-యేన-తాదృశోఽహం-గర్భ - మచ్ఛినంఛిన్నవానస్మి -యతో-ఽహం-అర్థే వైషయికపురుషార్థఏవ-బుద్ధిర్యస్య-నధర్మవిత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యతోఽహమీదృశ-స్తతో-మేమయా-తావ-త్సప్తధా-గర్భః, కృత్తఃఛిన్నః - కృతఇతిపాఠేవజ్రేణేతి శేషః - ఏవం,సప్తధాకృత్తోగర్భస్తావ-త్సప్త-కుమారా , ఆసన్ - తేఽపి-పున-రేకైకశో-వృక్ణాశ్ఛిన్నాస్సప్తధా-బభూవుః-నాపిమమ్రిరేనమృతాశ్చ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతోనన్తర,మిదం-మహ-దాశ్చర్యం-విలోక్య మయా-నిశ్చితం ॥ నిశ్చితమేవాహ ॥ మహాపురుషస్యభగవతః-పూజాయాః-కార్యానుషఙ్గికీసిద్ధిః -కార్యంపూజకాభిలషితంప్రయోజనం - త,దానుషఙ్గికమప్రధానంఫలం-యస్యాస్సాతకఉపసర్జన త్వేఽపిజీవార్షఃసిద్ధిర్ముక్తి - ర్భవతీతి - అసమాప్తాయా అపిమహాపురుషపూజాయాఃపూజకాభిలషితప్రయోజనావహత్వమధునా ఽవలోక్యాముక్త్యర్థత్వేనాపికృతాయాస్తత్పూజాయాఃపరిపూర్ణాయాఃముక్తిరేవప్రధానంఫలంపూజకాభిలషితంత్వానుషఙ్గికమితిమయానిశ్చితమిత్యర్థః - యద్వా - మహాపురుషస్య - పూజాయాస్సకామపూజాయా - స్సిద్ధిఃపరిసమాప్తిరేవ - కార్యానుషఙ్గికీకార్యేణ ప్రయోజనేనానుషజ్యతేఅనుబధ్యతేపూజకాభిలషితప్రయోజనావహాభవతి-నత్వపరిపూర్ణా - సాతువిపరీతఫలదైవేతిమయానిశ్చితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అత ఏవ-యే-పురుషాః-నిరాశిషోనిష్కామాః - భగవత ఆరాధనం-కుర్వాణాః - పరంమోక్షమపి-నేచ్ఛన్తి - తఏవ - స్వార్థేస్వస్యనిరతిశయపురుషార్థే - కుశలాః-స్వస్యనిరతిశయపురుషార్థప్రసాధనకుశలాః-స్మృతాః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవమనభిసంహితఫలంభగవదారాధనం ప్రస్తుత్యాభిసంహితఫలంనిన్దతి ॥ ఆరాధ్యేతి ॥ ఆత్మప్రదంనిరతిశయపురుషార్థరూపమాత్మా

థమ్ । యదితేవిదితంపుత్రసత్యంకథయమామృషా ॥౨౦॥ ఇన్ద్రఉవాచ॥అమ్బతేఽహంవ్యవసితమవధార్యాగతోఽన్తికమ్।లబ్ధాన్తరోఽచ్ఛిదంగర్భమర్థబుద్ధిర్నధర్మవిత్॥ ౨౧ ॥ ❁ కృత్తోమేసప్తధాగర్భఆసన్సప్తకుమారకాః । తేఽపిచైకైకశోవృక్ణాస్సప్తధానాపిమమ్రిరే॥ ౨౨ ॥అమ్బతత్పరమాశ్చర్యంవీక్ష్యాధ్యవసితంమయా। మహాపురుషపూజాయాస్సిద్ధిఃకార్యానుషఙ్గికీ ॥ ౨౩ ॥ ఆరాధనంభగవతఈహమానానిరాశిషః । యేతునేచ్ఛన్త్యపిపరంతేస్వార్థకుశలాస్స్మృతాః॥ ౨౪ ॥ఆరాధ్యాత్మప్రదందేవంస్వాత్మానంజగదీశ్వరమ్ । కోవృణీతగుణస్పర్శంబుధస్స్యాన్నరకేఽపియత్॥ ౨౫ ॥ తదిదంమమదౌర్జన్యంబాలిశస్యమహీయసి । క్షన్తుమర్హసిమాతస్త్వందిష్ట్యాగర్భోమమోత్థితః॥ ౨౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రస్తయాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శుద్ధభావేనతుష్టయా।మరుద్భిస్సహతాంనత్వాజగామత్రిదివంవిభుః॥ ౨౭ ॥ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి । మఙ్గళంమరుతాంజన్మకింభూయఃకథయామితే ॥ ౨౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే, ఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ ॥ వ్రతంపుంసవనంబ్రహ్మన్భవతాయదుదీరితమ్ । తస్యవేదితుమిచ్ఛామియేనవిష్ణుఃప్రసీదతి ॥౧॥

నం - ప్రదదాతీతితథా-త,మాత్మానంనిరతిశయప్రియ-మీశ్వరం-దేవంభగవన్త-మారాధ్య - బుధోవివేకీచేత్కః-పుమాన్- గుణస్పర్శంశబ్దాదివిషయానుభవం-కఃపుమాన్,వృణీతకామయేత। గుణస్పర్శంవిశినష్టి ॥ స్యాన్నరకేఽపియదితి।య,ద్గుణస్పర్శనం,నరకేఽపి,స్యాత్సంభవేత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స్వాపరాధక్షమార్థం తాంప్రార్థయతే॥ తదిదమితి ॥ హేమహీయసిపూజ్యే- బాలిశస్యమూర్ఖస్య , మమ,తదిదంగర్భచ్ఛేదనాదిరూపం-దౌర్జన్యందుర్జనస్యకర్మ - హేమాతః,త్వం,క్షన్తు,మర్హసి,మాతురసహ్యోఽపరాధోనాస్తీత్యభిప్రాయేణమాతరితిసంబోధనం , దిష్ట్యాదైవాన్మృతోఽపి,తవగర్భః - పున,రుత్థితోజీవితః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవ,ముక్తయా,విశుద్ధభావేననిష్కపటభావేన,తుష్టయా,తయాదిత్యా , అభ్యనుజ్ఞాతః,తాం,నత్వా-మరుద్భిస్సహ-ప్రభురిన్ద్రః,త్రిదివంస్వర్గం,జగామ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం,యు,త్పృష్టం" కథంతఆసురంభావ" మిత్యాదినా-తస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ య-న్మరుతాంజన్మ,త్వం,మాం-పరిపృచ్ఛసిపర్యపృచ్ఛ,స్త-చ్ఛృణ్వతాం-మఙ్గళావహం, సర్వం , సప్రపఞ్చంయథాతథా, తేతుభ్యం - మయా - ఆఖ్యాతం-భూయః,కిం,కథయామి,యదికించిచ్ఛుశ్రూషితమస్తి,తర్హితత్కథయామీతి ప్రశ్నప్రోత్సాహః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

కింభూయఃకథయామీతిప్రశ్నార్థంచోదితఃపృచ్ఛతిరాజా॥వ్రతమితి॥హేబ్రహ్మన్,భవతా-య-దుదీరితం-పుంసవనాఖ్యంవ్రతం-తస్యపుంసవనస్య-ప్రపఞ్చమితి శేషః-జ్ఞాతుమిచ్ఛామి-యేనపుంసవనేన-తచ్ఛ్రవణేనవాభగవాన్-ప్రసీదతి ❁॥౧॥❁

---

౨౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కృత్తోమే

ఏవమాపృష్టస్స వ్రతమాహ మునిః ॥ శుక్లే ఇత్యాదినా ॥ మార్గశీర్షే మాసి - శుక్లపక్షే - కస్యాం చిచ్ఛుభతిథౌ - భర్తు, రనుజ్ఞయా - యోషి - దిదం వక్ష్యమాణం, సార్వకామికమభిలషితసర్వపురుషార్థసాధనం - పుంసవనాఖ్య, మారభేత * ॥ ౨ ॥ * తత్ర త్వా, దితేః ప్రథమం, మరుతాం, జన్మ ఉత్పత్తిం - శ్రుత్వా - బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - తై రనుజ్ఞాతేత్యర్థః - స్నాత్వా, శుక్లాః దన్తాః యస్యాస్సా, ధౌతదన్తేత్యర్థః, అహతే నూతనే - శుక్లేచ, అమ్బరే - వసిత్వా, ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ - భగవన్తం శ్రీమహాలక్ష్మ్యా సహ సలక్ష్మీకం - పూజయేత్ * ॥ ౩ ॥ * తావన్నమస్కారమన్త్రానాహ త్రిభిః ॥ తే తుభ్యం, అలం పర్యాప్తమేవ, నకించిదన్యైః కృత్యమస్తి - తత్ర హేతుః - హే పూర్ణకామ అవాప్తసమస్తకామ - అతఏవ, నిరపేక్షాయ, తే తుభ్యం - నమః ॥ పూర్ణకామత్వమేవ విశదయన్ తం విశినష్టి ॥ మహావిభూత్యో ర్నిత్యలీలావిభూత్యో - రధిపతయే - అతఏవ - సకలాస్సిద్ధయః అభిలషితఫలాని, యస్మాత్తస్మై * ॥ ౪ ॥ * హే ఈశ, యథా యత, స్త్వం, కృపాదిభి, స్సర్వై ర్గుణగణై, ర్జుష్టః యుక్తః, తత, స్త్వం, భగవాన్ - ప్రభు, రసి, తత్ర, కృపా స్వార్థానపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షా - భూతి రైశ్వర్యం - తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం - మహిమా లోకోత్తరప్రభావః - ఓజో బలం - సర్వై రిత్యనేనాన్యే సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదయో గుణా అభిప్రేతాః * ॥ ౫ ॥ * హే విష్ణుపత్ని - హే మహామాయే - మహాశ్చర్యశక్తియుక్తే - లక్ష్యతేఽనయేతి లక్షణా మహాపురుషచిహ్నభూతే ఇత్యర్థః - తథా - మహాపురుషస్య ప్రియే - హే ధామే సర్వసంపదాశ్రయభూతే - హే లోకానాం మాతః - తే తుభ్యం - నమః * ॥ ౬ ॥ * పూజామన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, నిరస్తనిఖిలదోషాయ - మహాపురుషాయ - పురుషసూక్తప్రతి

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శుక్లే మార్గశిరే * పక్షే యోషిద్భర్తు రనుజ్ఞయా । ఆరభేత వ్రతమిదం సార్వకామిక మాదితః ॥ ౨ ॥ నిశమ్య మరుతాం జన్మ బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య చ । స్నాత్వా శుక్లదతీ * శుక్లే వసిత్వాలఙ్కృతామ్బరే ॥ పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్భగవన్తం శ్రియా సహ ॥ ౩ ॥ అలం తే నిరపేక్షాయ పూర్ణకామ నమోఽస్తు తే ॥ మహావిభూతిపతయే నమస్సంకల్పసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ యథా త్వం కృపయా భూత్యా తేజసా మహిమౌజసా । జుష్ట ఈశ గుణైస్సర్వై స్తతోఽసి భగవాన్ప్రభుః ॥ ౫ ॥ విష్ణుపత్ని మహామాయే మహాపురుషలక్షణే । ప్రియధామే * మహాభాగే లోకమాత ర్నమోఽస్తు తే ॥ ౬ ॥ మన్త్రః ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే సహ మహావిభూతిభి ర్బలిముపహరామీతి ॥ ౭ ॥ అనేనాహరహర్మన్త్రేణ విష్ణో రావాహనాసనార్ఘ్యపాద్యాచమనీయస్నానవాసఉపవీతభూషణగన్ధపుష్పధూపదీపోపహారాద్యుపచారాంశ్చ సమాహితోపహరేత్ ॥ ౮ ॥ హవిశ్శేషం చ జుహుయాదనలే ద్వాదశాహుతీః ॥ ౯ ॥ మన్త్రః ॥ ఓం నమో భగవతే - మహాపురుషాయ - మహావిభూతయే స్వాహేతి ॥ ౧౦ ॥ శ్రియం విష్ణుం చ వరదావాశిషాం ప్రభవావుభౌ । భక్త్యా సంపూజయేన్నిత్యం యదీచ్ఛేత్సర్వసంపదః ॥ ౧౧ ॥ ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమౌ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా । దశవారం జపేన్మన్త్రం తతస్స్తోత్రముదీరయేత్ ॥ ౧౨ ॥ యువాం హి విశ్వస్య విభూ జగతః కారణం పరమ్ । ఇయం హి ప్రకృతిస్సూక్ష్మా మాయాశక్తిర్దు

పాద్యమాహాత్మ్యయుక్తాయ - మహానుభావాయ లోకవిలక్షణప్రభావాయ మహావిభూతే ర్మహాలక్ష్మ్యాః - పత్యే - విభూతిభిస్సహ - సపార్షదాయేత్యర్థః - తుభ్యం - బలిం అర్ఘ్యాదిక - ముపహరామి సమర్పయామీతి * ॥ ౭ ॥ * అనేన - మన్త్రేణా - హరహ - ర్విష్ణో - రావాహనాద్యుపచారా - నుపాహరేత్ - తత్రోపస్పర్శనమాచమనం, ఉపహారో నైవేద్యం హవిః - ఆదిశబ్దేన తామ్బూలనీరాజనాదికం వివక్షితమ్ * ॥ ౮ ॥ * శేషం భగవతే నివేదితం - హవి - రనలే - ద్వాదశా - హుతీ - ర్జుహుయాత్ * ॥ ౯ ॥ * తత్ర మన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి * ॥ ౧౦ ॥ * యది - సర్వసంపదః - ఇచ్ఛేత్కామయేత చే - ద్దేవం - శ్రియం లక్ష్మీం - విష్ణుం చా - శిషాం - ప్రభవౌ - ప్రభవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, ఉభౌ - భక్త్యా - సమ్య - క్పూజయేత్ - భక్త్యా ప్రహ్వేణ నమ్రేణ శిరసేతి శేషః * ॥ ౧౧ ॥ * చేతసా చ - దణ్డవ - ద్భూమౌ - ప్రణమేత్ - తతో మన్త్రం “ఓం నమో భగవతే మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే„ ఇతి మన్త్రం, దశవారం జపేత్ - తతో - వక్ష్యమాణం - స్తోత్ర - ముదీరయేత్ పఠేత్ * ॥ ౧౨ ॥ * తమేవాహ ॥ యువామితి ॥ యువాం - విశ్వస్య - విభూ - విభుశ్చ విభ్వీ చ విభూ “పుమాన్ స్త్రియే„ త్యేకశేషః - జగతాం - పరం - కారణం - స్వయం కారణాన్తరరహితకారణభూతావిత్యర్థః - ఇయం లక్ష్మీః - ప్రకృతిః “స్త్రీనామ్నీ లక్ష్మీ ర్మైత్రేయ„ ఇత్యుక్తప్రకారేణ, ప్రకృత్యాదిస్త్రీనామకపదార్థవిభూతిమత్త్వాత్ప్రకృతిరిత్యుచ్యతే, ప్రకృతిపురుషాదిపదార్థానాం స్త్రీపుంసాత్మకానాం తయోర్విభూతిత్వవర్ణనాత్మకోఽయం స్తోత్రః - విభూతిభూతాం ప్రకృతిం విశినష్టి ॥ సూక్ష్మా కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మా - దురవబోధస్వరూపా వా - మాయా ఆశ్చర్యరూపా, శక్తిః కార్యోపయుక్తా భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతా - దురత్యయా భగవదప్రపన్నై రనతిలఙ్ఘ్యా, కథం భగవద్విభూతిభూతాయాః ప్రకృతే ర్లక్ష్మీవిభూతిత్వమితి న శఙ్కనీయం - కృత్స్నస్య కార్య

కారణాత్మకస్యజగతఉభయోరపివిశేషణత్వాత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తస్యాఃప్రకృతే - రధీశ్వర - స్త్వమేవ - హేపురుషోత్తమ - త్వమేవ - సర్వయజ్ఞః - ఇజ్యాత్వి - యం - లక్ష్మీః, తత్రయజ్ఞః ప్రధానయాగః - ఇజ్యాత్వఙ్గభూతాదీక్షణీయేష్ట్యాదికా - తథా - స్మార్తీ, క్రియాచ - ఇయంలక్ష్మీరేవ - తాదాత్మ్యమత్రతత్ఫలప్రదాతృత్వేనతదారాధ్యత్వేనచతద్విభూతిత్వప్రయుక్తం ॥ తదేవాహ ॥ ఫలభుగితి ॥ త్వ - మియంలక్ష్మీశ్చ, యజ్ఞీయం - య - త్ఫలంచరుపురోడాశాదికం - తద్భుజఇతితథా - యద్వా, క్రియేయంలక్ష్మీః, ఫలభుక్ క్రియాఫలభోక్తాతుత్వమితివా - ఽన్వయః, క్రియాలక్ష్మ్యావిభూతిః - కర్తాతుత్వద్విభూతిరిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తథా - గుణవ్యక్తి - రియం దేవీలక్ష్మీః - యా, సర్వవస్తుగతాగుణాభివ్యక్తి - స్సా - లక్ష్మీః - తద్విభూతిరిత్యర్థః - భోగ్యత్వభోగోపకరణత్వాదిగుణానాం సర్వవస్తుగతానామభివ్యఞ్జకస్తు భవాన్ - త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - తథా - గుణభుక్ - భవాన్ - భుక్తిస్త్వియం దేవీత్యపిబోధ్యంత్వం - సర్వశరీరిణః - ఆత్మా, శరీరం. యస్య - తాదృశః - సర్వశరీరిణో జీవాస్త్వద్విభూతిభూతాః - శ్రీర్లక్ష్మీః - సర్వేన్ద్రియబుద్ధిరూపాతద్విభూతిమతీత్యర్థః - తథా - నామరూపే - భగవతీలక్ష్మీః - ప్రత్యయఃనామరూపవిషయకః ప్రకాశః - అపాశ్రయః ఆధారః - నామరూపయోర్నిర్వోఢాచ - త్వమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఏవంతౌస్తుత్వాతయోరుక్తధర్మవైశిష్ట్యవత్వాప్రార్థనాయా అపిసత్యత్వం ప్రతిజానీతే ॥ యథేతి ॥ యువాం - యథా - త్రిలోకస్య - వరదౌ - పరమేష్ఠినౌచ - యథేదమసత్యంనభవతీతిభావః - హేఉత్తమశ్లోక - తథా - మమా - శిషస్త్వద్విషయప్రార్థనా - స్సత్యా - స్సన్తు ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ శ్రియాలక్ష్మ్యా, సహసహితం - శ్రీనివాసం -

రత్యయా ॥ ౧౩ ॥ తస్యాఅధీశ్వరస్సాక్షాత్త్వమేవపురుషోత్తమ। త్వంసర్వయజ్ఞఇజ్యేయంక్రియేయంఫలభుగ్భ
వాన్ ॥ ౧౪ ॥ గుణవ్యక్తిరియందేవీవ్యఞ్జకఃఫలభుగ్భవాన్ । త్వంహిసర్వశరీర్యాత్మాశ్రీస్తుసర్వేన్ద్రియాశ్ర
యా। నామరూపేభగవతీప్రత్యయస్త్వమపాశ్రయః ॥ ౧౫ ॥ యథాయువాంత్రిలోక✱స్యవరదౌపరమేష్ఠి
నౌ। తథేమానుత్తమశ్లోకసన్తుసత్యామమాశిషః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యభిష్టూయవరదం శ్రీనివాసంసహశ్రియా। తన్ని
స్సార్యోపహరణందత్వాఽఽచమనమర్చయేత్ ॥ ౧౭ ॥ తతస్తువానాస్తోత్రేణభక్తిప్రహ్వేణచేతసా। య
జ్ఞోచ్ఛిష్టమవఘ్రాయపునరభ్యర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౧౮ ॥ పతించపరయాభక్త్యామహాపురుషచేతసా। ప్రియైస్తైస్తై
రుపనమేత్ప్రేమశీలస్స్వయంపతిః ॥ ౧౯ ॥ బిభృయాత్సర్వకర్మాణిపత్న్యాఉచ్చావచానిచ। కృతమేకతరేణా
పిదంపత్యోరుభయోరపి ॥ ౨౦ ॥ పత్న్యాంకుర్యాదనర్హాయాంపతిరేవసమాహితః। విష్ణోర్వ్రతమిదంబిభ్రన్న
విహన్యాత్కథంచన ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్స్త్రియోవీరవతీస్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః। అర్చేదహరహర్భక్త్యాదేవం
నియమమాస్థితః ॥ ౨౨ ॥ ఉద్వాస్యదేవంస్వేధామ్నితన్నివేదితమగ్రతః। అద్యాదాత్మవిశుద్ధ్యర్థంసర్వకామా
ప్తయేతథా ॥ ౨౩ ॥ ఏతేనపూజావిధినామాసాన్ద్వాదశహాయనమ్। నీత్వాచోపచరేత్సాధ్వీకార్తికేచరమే

వరప్రద - మిత్థ - మభిష్టూయ - తత - ఆవాహితభగవత్సకాశా - దుపహరణమవశిష్టంపూజాద్రవ్యం - నిస్సార్య అపనీయ - భగవతే - ఆచమనంసమర్ప్య - సమ్యక్పున - రర్చయేత్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తతః - పునః - స్తోత్రేణస్తువానా - స్తోత్రంకుర్వాణా - భక్తికృతప్రహ్వభావేన - చేతసా - యజ్ఞోచ్ఛిష్టం - అవఘ్రాయ - పునరపి - హరి - మర్చయేత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ మహాపురుషచేతసా ఈశ్వరబుద్ధ్యా - పరయా - భక్త్యా, తైస్తైః - ప్రియై - ర్వస్తుభిశ్చ - పతి - ముపనమేత్ భజేత్ - పతిరపిభార్యాయాం - స్వయం - ప్రేమశీలస్సన్ - పత్న్యాః, కర్మాణి - సర్వాణి - బిభృయాత్ పోషయేత్ - ఉక్తధర్మానుకూలోభవేదిత్యర్థః - ఏవమన్యోన్యానుకూల్యేకారణమాహ ॥ కృతమితి ॥ దమ్పత్యో - రన్యతరేణాపి - కృతంకర్మ - ఉభయోరపి - ఫలదం - భవతియత - స్తతోఽన్యోన్యానుకూల్యేనభావ్యమితిభావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ✽ అతఏవ - పత్న్యా - మనర్హాయాం అశక్తాయాంసత్యాం - పతిరేవై - తద్వ్రతం - సమాహితస్సమాహితచిత్తస్సన్ - కుర్యాత్ - పత్న్యశక్తాచేత్కర్తుంభర్తాకుర్యాదిత్యర్థః, విష్ణో - రిదంవ్రతం - బిభ్రత్ - కేనాపిహేతునా - నవిహన్యాత్ అన్తరితంనకుర్యాత్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ విప్రాన్ - వీరవతీఃపుత్రవతీః - జీవద్భర్తృకాశ్చ - స్త్రియః - స్రగాదిభి - రహరహ - రేవం - వ్రతమాస్థితః, పుమా - నభ్యర్చయేత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తతో, దేవంభగవన్తం స్వేధామ్నిస్వస్థానే - హృదాదావిత్యర్థః - ఉద్వాస్య - అగ్రతః - తస్మైభగవతే - నివేదితం - హవిః - ఆత్మనో - విశుద్ధ్యర్థం, సర్వకామప్రాప్త్యర్థంచ - అద్యాదశ్నీయాత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏతేనఉక్తేన - పూజావిధానేన - ద్వాదశ - మాసాన్ - హాయనంవత్సరం - నీత్వా, కార్తికేమాసి, చరమే - అహని - ఉపచరేత్ - వ్రతోద్యాపనాఙ్గముపచారంకుర్యాత్ - ద్వాదశమాసానిత్యుక్తేకదాచిత్తన్మధ్యేమలమాసేసతితేనసహద్వాదశసంఖ్యాయాం సత్యాంశుద్ధస్యైకస్యత్యాగస్స్యాత్ - హాయనమిత్యుక్తేతన్మధ్యపాతిన స్తస్యాపిప్రసఙ్గస్స్యాత్ - తదుభయంవారయితుం

ద్వాదశమాసాన్ సంవత్సరమిత్యుభయోర్గ్రహణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉపచారమేవాహ॥ శ్వోభూత ఇతి॥ శ్వోభూతే-ప్రాత-రప ఉపస్పృశ్యస్నాత్వా - పూర్వవ,ద్భగవన్త-మభ్యర్చ్య,పయశ్శృతేన-పయసి-క్షీరే-పక్వేన-చరుణా “శృతంపాక„ ఇతినిఘాణ్టశ్శృతశబ్దః , సహసర్పిషా-సర్పిస్సహితేన-పాకయజ్ఞవిధినా-ద్వాదశైవా-హుతీః-పతి-ర్జుహుయాత్-తతో-ద్వాదశ-బ్రాహ్మణాన్-సాధ్వన్నై-స్సమీచీనాన్నైః, ర్భక్త్యాభోజయేత్- ఆత్మవిత్ - బ్రాహ్మణాన్ పరమాత్మరూపత్వేన పశ్యన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తేభ్యో-బ్రాహ్మణేభ్యః,పూర్ణోదకపాత్రైస్సహితాన్,గుడాన్వితాన్,తిలాన్-లాజాంశ్చ-దద్యాత్-ద్విజైః,సమీరితాః-ప్రయుక్తాః , ఆశిషః-శ్శిరసా-ధారయన్-తేభ్యః,ప్రణమ్య,తత-స్తదనుజ్ఞయా , స్వయం-భుఞ్జీత-తతో-బన్ధుభిస్సహ ఆచార్య,మగ్రతః-పురః-కృత్వా-ఉపవేశ్య ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సుప్రజ-స్త్వసౌభగవత్త్వఫలకం చరోర్హవిష శ్శేషం-పత్న్యై,దద్యాత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంసవిస్తరంవ్రతముపవర్ణ్య తదనుష్ఠానఫలమాహ॥ ఏతదితి॥ ఏత,ద్విభోఃపరమాత్మనో-వ్రతం,యథావిధి,కృత్వా , పుమాన్:ఇహలోకే-అభీప్సితార్థం - లభతే-స్త్రీతు,తద్వ్రత,మనుష్ఠాయ , సౌభాగ్యసంపత్పుత్రపశుదీర్ఘజీవనకీర్తిగృహాన్,లభతే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అవీరా-అలబ్ధభర్తృకా,కన్యాతు-ఏతద్వ్రత,మాస్థాయ-సమగ్రాణి,లక్షణాని,యస్యతం,పతిం,విన్దేత-లభేత , యద్వా,అవీరా-విధవాతు,హతంకిల్బిషంయస్యా,స్తాంగతింసద్గతిం-లభతే,మృతా-ప్రజాపుత్రో

ఽహని॥ ౨౪ ॥ శ్వోభూతేఽపఉపస్పృశ్యకృష్ణమభ్యర్చ్యపూర్వవత్ ।పయశ్శృతేనజుహుయాచ్చరుణాసహ
సర్పిషా॥౨౫॥పాకయజ్ఞవిధానేనద్వాదశైవాహుతీఃపతిః।బ్రాహ్మణాన్భోజయేద్భక్త్యాసాధ్వన్నైర్ద్వాదశా
త్మవిత్॥ ౨౬ ॥తేభ్యోదద్యాత్తిలాన్రాజన్నోగపాత్రాన్గుడాన్వితాన్ । ఆశిషశ్శిరసాఽఽదాయద్విజైః ప్రీ
తైస్సమీరితాః॥ ౨౭ ॥ప్రణమ్యశిరసాభక్త్యాభుఞ్జీతతదనుజ్ఞయా । ఆచార్యమగ్రతఃకృత్వా వాగ్యతస్సహబన్ధు
భిః ॥ ౨౮ ॥ దద్యాత్పత్న్యైచరోశ్శేషంసుప్రజస్త్వంచసౌభగమ్॥ ౨౯ ॥ ఏతచ్చరిత్వావిధివద్వ్రతంవిభోరభీ
ప్సితార్థంలభతేపుమానిహ । స్త్రీచైతదాస్థాయలభేతసౌభగంశ్రియంప్రజాజీవపతింయశోగుణాన్ ॥ ౩౦ ॥
కన్యాచవిన్దేతసమస్తలక్షణంపతింత్వవీరాహతకిల్బిషాంగతిమ్ ❁ । మృతప్రజాజీవసుతాధనేశ్వరీసుదుర్భగా
❁సుభగారూపమగ్ర్యమ్॥ ౩౧॥విన్దేద్విరూపావిరుజోవిముచ్యతే❁యఆమయావీన్ద్రియకల్యదేహమ్ । ఏతత్పఠ
న్నభ్యుదయేచకర్మణ్యనన్తతృప్తిఃపితృదేవతానామ్ ॥ ౩౨ ॥ హృష్టాఃప్రయచ్ఛన్తిసమస్తకామాన్హోమావసా
నేహుతభుగ్ఘరిశ్చ ❁ । రాజన్మహన్మరుతాంజన్మపుణ్యందితేర్వ్రతంచాభిహితంమహత్తే॥ ౩౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,అష్టాదశసహస్రికాయాంసంహితాయాం❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ పారమహంస్యాంశ్రీవైయాసిక్యాంషష్ఠస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

యస్యాస్సా,జీవస్సుతోయస్యాః, స్సా,భవేత్,తథా,సుదుర్భగా-సౌభాగ్యరహితా,సుభగా,భవేత్ - విరూపా,అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం,రూపం,విన్దేత,యఃపుమా , నామయావీరోగీసన్, ఏతద్వ్రతం-కృత్వా,విరుజః-నానావిధరోగా , ద్విముచ్యతే, ఇన్ద్రియకల్యదేహం-పటుతరేన్ద్రియదేహం , విన్దేత,ఏవ, మేతద్వ్రతకల్ప,మభ్యుదయేకర్మణి,పఠ,న్నా,వర్తతే,తస్య , పితౄణాం,దేవానాంచా,నన్తతృప్తి,ర్భవతి, తేచపితరో,దేవాశ్చ,తస్మైపఠతే,సర్వా,న్కామా,న్ప్రయచ్ఛన్తి, పిత్ర్యదైవతయోర్హోమయో,రవసానే,సాక్షా,ద్ధరిః-శ్రీశ్చ , హుతభు,గ్భవేత్, తావపిప్రసన్నౌభవేతామిత్యర్థః ॥ ఉక్తిముపసంహరతి॥ రాజన్నితి ॥ హేరాజన్,మరుతాం,మహ,త్పుణ్యం , జన్మ,తథా,మహ,త్పుణ్యం,దితే,ర్వ్రతంచ,తేతుభ్యం , మయా,ఽభిహితమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్న తత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం , షష్ఠస్కన్ధే , ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయనమోనమః.
❁❁సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధః . శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు .❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ హరిఃఓం తత్సత్ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుభమస్తు.
శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

పూర్వస్మిన్ స్కన్ధేఽష్టాదశేఽధ్యాయే ॥ హతపుత్త్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునేతి విష్ణోరిన్ద్రపక్షపాతిత్వముక్తం - తత్ర సర్వాన్తరాత్మనస్సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయప్రియరూపస్యావాప్తకామస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య భగవతః - కథం ప్రాకృతవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ సమ ఇత్యాదినా త్రిభిః ॥ యద్యపి తత్తజ్జీవకర్మ గుణానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయా నియన్తుర్వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువారముక్తమితి న శఙ్కావకాశః - తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసఙ్గాదుక్తమేవ తద్ద్రఢయితుం - కిం గుణానాం కర్మణాం చ ప్రత్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వ - ముత సముచ్చితానా - మథవా కర్మణామేవ నిమిత్తత్వం గుణానాం తు తద్ధేతుత్వ - ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం - కర్మణాం తు గుణోఽపచయాఽపచయాదినిమిత్తత్వ . మిత్యాదిశఙ్కాపరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః ॥ సమ ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ , భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ - అనేనావాప్తకామత్వం సూచితం తత ఏవ, స్వప్రయోజననిరపేక్షత్వం చ - సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః - స హి రాగద్వేషాదిమూలకః - తదభావాత్సమ ఇతి భావః - కించ - సర్వభూతానాం దేవాదీనామసురాదీనాం చ - సుహృత్ హితైషీ - ఆత్మత్వాదితి భావః, న హ్యాత్మనః కించిచ్ఛరీరం హితమన్యదహితం, ఆత్మత్వాదేవ చ నిరతిశయప్రియః ,ఏవంభూత - స్స్వయం సాక్షా

సమః ప్రియస్సుహృద్బ్రహ్మన్భూతానాం భగవాన్స్వయమ్ । ఇన్ద్రస్యార్థే కథం దైత్యానవధీద్విషమో యథా ॥ ౧ ॥ న హ్యస్యార్థస్సురగణైస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః । నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగశ్చాగుణస్య హి ॥ ౨ ॥ ఇతి నస్సుమహాభాగ నారాయణగుణాన్ప్రతి । సంశయస్సుమహాన్జాతస్తం భవాంశ్ఛేత్తుమర్హతి ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । సాధు పృష్టం మహాభాగ హరేశ్చరితమద్భుతమ్ । యద్భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ గీయతే పరమం పుణ్యమృషిభిర్నారదాదిభిః । నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్ ॥ ౫ ॥ ని

దేవేన్ద్రస్యా ; ర్థే ప్రయోజనాయ - కథం - దైత్యాన్, వధీద్ధతవాన్ , యథా విషమః రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తః - తద్వత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సాక్షా - న్నిశ్శ్రేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య, నిరతిశయానన్దరూపస్యేత్యర్థః, అస్య భగవత , స్సురగణైరిన్ద్రాదిభిః, న హ్యర్థః తదనుగృహీతైరిన్ద్రాదిభిస్సాధ్యః కశ్చిత్పురుషార్థో న తస్యాస్తి , స్వయమేవ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మత్వాదిత్యర్థః - తథా - అసురేభ్య - ఉద్వేగో భయం - తేషు ద్వేషశ్చ - నాస్త్యేవ - తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ అగుణస్యేతి ॥ హేయస్సాదగుణస్య సత్త్వాదిగుణతన్మూలకరాగద్వేషభయరహితస్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇత్థం - హే మహాభాగ , నారాయణస్య, గుణాన్ప్రతి గుణవిషయకో - మహాన్సంశయో - జాతః వర్తతే - తద్గుణాస్తు సమత్వాదయః, చేష్టా తు గుణాననుగుణేత్యేతత్సంశయాత్మకం జ్ఞానం - ఛేత్తుమపోహితుం, భవానేవా - ర్హతి ❁ । ౩ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మునిస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నమభినన్దతి ॥ సాధ్వితి ॥ హే మహారాజ అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం . హరే - శ్చరితం ప్రతి - సాధు - పృష్టం - హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ఘాటనరూపత్వాత్ప్రశ్నస్సాధీయానిత్యర్థః ॥ సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య స్పష్టయితుం చరితం విశినష్టి ॥ యదితి ॥ యద్ధరేశ్చరితం - భాగవతానాం మాహాత్మ్యం - యస్మిం,స్తాదృశం - అస్త్యేవం తతః కిం - తత్రాహ ॥ భగవద్భక్తిం వర్ధయతీతి భగవద్భక్తివర్ధనం - భగవద్భక్తేర్వర్ధనం వృద్ధిర్యస్మాదితి వా - భాగవతమాహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన యుక్తత్వాద్భగవచ్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నస్సాధురితి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అత - స్తత్పరమం పుణ్యం అతీవపుణ్యతమం - చరిత్రం - నారదాదిభిః - ఋషిభి - ర్గీయతే ॥ యత స్త్వత్ప్రశ్నస్సాధు - స్తతోఽహం - కృష్ణాయ వ్యాసాయ - మునయే - నత్వా, హరేః - కథాం - కథయిష్యే - హరిగుణవిషయకసంశయరూపత్వాత్త్వత్ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథాకథనేనైవోత్తరయామీత్యభిప్రాయేణ కథాం కథయిష్య ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదినా దేవాదీనాం జయాపరాజయాస

త్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవన్తః ప్రసిద్ధాః॥ "కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే" ఇత్యాదిభిః అతః సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తద్భోక్తృకర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయత ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదికమితి పరిహరతి॥ నిర్గుణోఽపీతి॥ నిర్గుణః హేయగుణరహితః, రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః, అవ్యక్తః ప్రమాణాన్తరాణామగోచరః అనేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచర రాగద్వేషాది హేయగుణయుక్త ప్రాకృతవైలక్షణ్యముక్తం, అత ఏవ హ్యజః కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితః భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః ప్రకృతేః పరః "భూమిరాపోనలో వాయుః। అపరేయమితస్త్వన్యా" మిత్యుక్త చిదచిదాత్మక ప్రకృతిద్వయాద్విలక్షణః, అపిశబ్దేనైవంవిధస్య వైషమ్యాద్యనర్హతా సూచ్యతే॥ యద్యప్యేవంవిధః, తథాఽపి స్వమాయాగుణమావిశ్య, స్వాంశభూతాం గుణవిశిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః, ఆవేశశ్చాత్ర ప్రేరణపర్యన్తః "అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానా" మితి శ్రుతేః॥ ఈరయతీతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ, బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయోరన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః - గుణకర్మానుగుణ ప్రేర్యమాణశరీరభూతదేవాసురవర్గగతో బాధ్యబాధకభావః న ప్రకృతిద్వయవిలక్షణతదాత్మభూతపరమాత్మగతః, యథా దేహాదిగతావస్థా నాత్మగతా, స్తథేతి భావః॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సమ్బన్ధిత్వం - తేషాం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వాదయః, ప్రకృతేరేవ గుణాః - నత్వాత్మనః పరమాత్మనః - పరమాత్మశరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః - నతు పరమాత్మస్వరూపగతా ఇత్యర్థః - తేషాం సత్త్వాదీనాం సర్వేషాం హ్రాసః అభిభవః, ఉల్లాస ఉద్భవశ్చ యుగపన్న భవతి - కింతు, తత్తత్కర్మపరిపాకకాలానుగుణం కదాచిత్కస్యచిద్ధ్రాసః కదాచిదుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతః కథం వైషమ్యపరిహార ఇత్యత ఆహ॥ జయకాలే త్వితి॥ సత్త్వస్య, జయకాలే ఉత్కర్షకాలే, కర్మాయత్తసత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః - దేవా,నృషీంశ్చ అభజత్ తదనుగ్రాహకో భవతి, రజసః, జయకాల ఇత్యనుషఙ్గః, అసురా,నభజత్, తమసో జయకాలే తు, యక్షా, న్రక్షాంసి, తత్కాలానుగుణః తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణోఽభజత్। అయం భావః॥ "గుణప్రవాహపతితో భూతవర్గోఽపియాత్యయమ్। కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే" ఇతి భగవత్పరాశరవచనాత్ సత్త్వాదిగుణానాం తత్తజ్జీవకర్మవిపాకకాలానుగు

ర్గుణోఽపి హ్యజోఽవ్యక్తో భగవాన్ప్రకృతేః పరః। స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః ॥ ౬ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। న తేషాం యుగపద్రాజన్ హ్రాస ఉల్లాస ఏవ వా ॥ ౭ ॥ జయ

ణః హ్రాసోల్లాసరూపపరిణామస్వభావత్వం సిద్ధం "ఆత్యన్తికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన" త్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తసత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ సిద్ధం - సత్త్వాదిగుణానాముల్లాసస్సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవతా గీతం "జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత। లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కర్మణామశమస్స్పృహా॥ రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ। అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ॥ తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే కురుషర్షభే" తి, ఈశ్వరస్య తు - సర్వాన్తరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం॥ ఏవం సత్యేతదుక్తం భవతి॥ సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఈశ్వరస్సర్వదా కస్యచిదేవ విజయం - కస్యచిత్సర్వదా పరాజయం చ - న ప్రతిదిశతి - అపితు - తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి - అన్యేషాం తు పరాజయం - సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాధీనత్వాత్తదనురూపప్రవృత్తేరీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి, నను, కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణప్రచురాణాం దేవాదీనాం జయమావహతీతి యుక్తం - ఇదం త్వయుక్తం - రజస్తమసోరుపచయదశాయామసురయక్షాదీన్ భజత ఇతి, తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయాద్యావహత్వాత్, ఉచ్యతే, రజస్తమసోరుల్లాసకాలే అసురాదీన్భజతీత్యస్య తేషాం జయమావహతీతి నార్థః, అపితు రజస్తమ ఉల్లాసఫలభూత దుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీతి, ఏవం చ, యద్దైవాసురాదీనామపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకానుగుణం సత్త్వోల్లాస, స్తదా జయం ప్రదిశతి, అన్యదా తు పరాజయం, ఏవం దేవాదీనామపి కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం - తేషామేవ పునః కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణరజస్తమసోరుల్లాసే సతి దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి॥ ఇయాంస్తు విశేషః॥ దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ప్రాయశస్తస్యైవోల్లాసాత్ప్రాయశో విజయః, కాదాచిత్కః పరాజయః, అసురాదీనాం త్వపుణ్యైన రజస్తమః ప్రచురత్వాత్తయోరేవ ప్రాయశ ఉల్లాసాత్ప్రాయశః పరాజయః - కాదాచిత్కో విజయ ఇతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ "స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గత" ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవాసురాదివర్గేష్వీశ్వరస్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథమనుప్రవిష్టో విజ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం తత్తదనుప్రవేశే - అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టుమశక్యత్వే - సమ్యగుపాయమేన వివేచనీయత్వే చ దృష్టాన్తమాహ॥ జ్యోతిరాదిరివేతి। కాష్ఠాదిషు - జ్యోతిః ప్రభృతివస్తువత్ - అనుప్రవిష్టోఽపి ఆభాతి తద్గతదో

షాస్పష్టః ప్రకాశతే “అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి„ ఇతి శ్రుతేరితిభావః- సంఘాతాత్కార్యాదిసఙ్ఘాతాదివ - దేహేన్ద్రియభోక్తృవర్గరూపసఙ్ఘాతా - న్నవివిచ్యతే- ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్వయాథాత్మ్యవిద్భిః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేనన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః- కవయస్తత్వత్రయయాథాత్మ్యవిదస్తు- ఆత్మస్థం జీవాత్మనిస్థితం “య ఆత్మనితిష్ఠ, న్యోవిజ్ఞానే తిష్ఠ„న్నితి శ్రుతేః- ఆత్మానం పరమాత్మానం - మథిత్వా వివేకపూర్వకం తద్భక్తియోగమభ్యస్యేత్యర్థః - అన్తతః అనేకజన్మావసానే, విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి - స్వమాయాగుణమావిశ్యేత్యనేన ప్రేరణపర్యన్తానుప్రవేశోఽభిసంహితః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవ గుణప్రేరకత్వం వివృణోతి ॥ యదా సిసృక్షురితి ॥ ఏష, పరః పురుషో భగవాన్, యదా, స్వమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన- ప్రకృత్యా వా- ఆత్మనో జీవస్య , జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం- ఆత్మనామిత్యర్థః - పురశ్శరీరాణి సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః - తదా- రజ- స్సృజతి ప్రేరయతీత్యర్థః - తమ ఈరయతీత్యనేనైకార్థ్యాత్ - యదా- సృష్ట్యనన్తరం- విచిత్రాసు- పూర్షు దేహేషు- రిరంసుః రన్తుమిచ్ఛుః- రిరక్షిషురిత్యర్థః - తదా - సత్వం, సృజతి- యదా చేశ్వర- శ్శయిష్యమాణః ఉపసంజిహీర్షు- స్తదా , ఽసౌ పరమపురుష స్తమ-- ఈరయతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథ, తత్కాలానుగుణోఽభజదితి సూచితం- కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి ॥ కాలమితి ॥ హేనరదేవ- ఈశః పరమాత్మా- చరన్తం ప్రవర్తమానం , ఆశ్రయం స్వవ్యాపృతతయా శరీరభూతం, కాలం- సృజతి నిమేషకాష్ఠాద్యవస్థం కరోతి- ఏవం- కాలం సృష్ట్వా ప్రధానపురుషాభ్యాం చిదచిత్సమష్టిభ్యాం సత్త్యకృత్, సత్ - చిద్వ్యష్టిః, త్యత్ అచిద్వ్యష్టిః- తదుభయం కరోతీతి తథా, సత్త్యచ్ఛబ్దయోశ్చిదచిద్వ్యష్ట్యోః ప్రయోగః “తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్చాభవ„ దిత్యాదిశ్రుతౌ ప్రసిద్ధః, తథా సత్త్యశబ్దయోస్తత్పరత్వే శ్రుతిః “అథయద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్, అథయద్దేవాః ప్రాణాశ్చ తత్త్యం తదేకయా వాచా సమభివ్యాహ్రియతే సత్త్యమితీ„తి- దేవాః దేవాధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి తేభ్యః పరః తత్సంసృష్టశ్చేతన -స్సత్ - దేవాద్యచిద్వ్యష్టిస్తు- త్యం- తదేతదుభయం

కాలే తు సత్వస్య దేవర్షే రజసోఽసురాన్ । తమసో యక్షరక్షాంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్ ॥ ౮ ॥ జ్యోతిరాది
రివాభాతి సఙ్ఘాతాన్న వివిచ్యతే । విదన్త్యాత్మానమాత్మస్థం మథిత్వా కవయోఽన్తతః ॥ ౯ ॥ యదా సిసృక్షుః పు
ర ఆత్మనః పరో రజస్సృజత్యేష పృథక్స్వమాయయా । సత్వం విచిత్రాసు రిరంసురీశ్వరశ్శయిష్యమాణస్తమ ఈ
రయత్యసౌ ॥ ౧౦ ॥ కాలం చరన్తం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుంభ్యాం నరదేవ సత్త్యకృత్ ॥ ౧౧ ॥ య ఏష రాజ
న్నపి కాల ఈశితా సత్వం సురానీకమివైధయత్యజః । తత్ప్రత్యనీకానసురాన్సురప్రియో రజస్తమస్కాన్
ప్రమిణోత్యురుశ్రవాః ॥ ౧౨ ॥ అత్రైవోదాహృతః పుణ్య ఇతిహాసస్సురర్షిణా । ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్పృచ్ఛ
తేఽజాతశత్రవే ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వా మహాద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ । వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం
చేదిభూభుజః ॥ ౧౪ ॥ తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాణ్డుసుతః క్రతౌ । పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వ
తామ్ ॥ ౧౫ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ అహో అత్యద్భుతం హ్యేతద్దుర్లభ * మేకాన్తినామపి । వాసుదేవే పరే తత్త్వే

సత్త్యమిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన- సమభివ్యాహ్రియతే బోధ్యత ఇతి తదర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవమీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వముక్తం- తచ్చాత్మత్వే సతి తదనుప్రవేశపూర్వకమితి చ - ఈశ్వరాధీనః కాలో దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణవృద్ధిహేతురితి వదన్ సర్వాన్తరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయతో నేశ్వరస్య వైషమ్యమిత్యుత్తరముపసంహరతి ॥ య ఏష ఇతి ॥ హేరాజన్ - అతః- కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య గుణకాలప్రేరకత్వాత్ - య ఏషః గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకస్తత్ప్రేరకశ్చ - శితా ఈశ్వర- స్సత్వం - కర్మపరిపాకాయ తత్కాలకృతోన్మేషసత్వగుణప్రచురం - సురానీకమివ సురానీకమేవ ॥ ఇవశబ్దోఽవధారణే ॥ వర్ధయతి- తస్యైవ జయమావహతీత్యర్థః- తద్వృద్ధేస్తత్ప్రతిపక్షక్షపణపూర్వకత్వాత్ - సురాణాం ప్రియస్సన్- తత్ప్రత్యనీకాన్ సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్- రజస్తమః ప్రచురాన్- ప్రమిణోతి వినాశయతి- ఉరుశ్రవాః విపులకీర్తిః- ఆసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాదిసమ్భావనయా నాపకీర్తిమానీశ్వరః- కింతు విపులతమకీర్తిమానేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం సర్వభూతసుహృదస్సమస్యేశ్వరస్య దేవాసురాదిజయాపజయహేతుత్వేఽపి కర్మానుగుణ్యాద్వైషమ్యాభావ ఉక్తః ॥ ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వే ఇతిహాసం దర్శయతి ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవ తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ- హేరాజన్- మహాక్రతౌ- రాజసూయే - ప్రీత్యా అత్యాదరేణ- పృచ్ఛతే - అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ , సురర్షిణా నారదేన- ఇతిహాస, ఉదాహృతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్రశ్నం తన్నిమిత్తం చ వివృణోతి ॥ దృష్ట్వేతి ॥ రాజసూయాఖ్యే - మహాక్రతౌ- చేదిభూభుజశ్శిశుపాలస్య- భగవతాచ్ఛిన్నశిరసః- వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే - సాయుజ్యం సంశ్లేషం, మహాద్భుతం- దృష్ట్వా, విస్మితచిత్తః, పాణ్డుసుతో రాజా యుధిష్ఠిరః- తత్ర , క్రతౌ క్రతుసభాయా- మాసీనముపవిష్టం, సురర్షిం శ్రీనారదం- మునీనాం , శృణ్వతాం సతాం, ఇదం వక్ష్యమాణం పప్రచ్ఛ పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ అహో, ఏతదత్యద్భుతం. అద్భుతత్వే

హేతుః, ఏకాన్తినామనన్యప్రయోజనేనభగవన్తంభజతామపి, దుర్లభం-కింతత్-పరేతత్త్వే ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేశ్వరతత్త్వరూపేవాసుదేవేశ్రీకృష్ణే, ద్విషశ్చైద్యస్య-ప్రాప్తిరిత్యేతత్-హేతునాకేననారద ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏతత్-సర్వే, వయం-వేదితు-మిచ్ఛామః-కేనాపిభావేనభగవన్తంస్మరతాంతత్ప్రాప్తిర్భవత్యేవకిమత్రచిత్రం-తత్రాహ ॥ భగవన్నిన్దయేతి ॥ వేనః-పృథోః పితా-భగవన్నిన్దయైవనిన్దామాత్రేణహేతునా - తమసినరకే-ద్విజైఃఋషిభిః-పాతితః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దమఘోషసుతశ్చైద్యస్తు-కలభాషణాద్బాల్యమధురభాషణా-దారభ్య, బాల్యాదారభ్యేత్యర్థః, సంప్రతిఏతత్కాలపర్యన్తం, గోవిన్దేశ్రీకృష్ణే, అమర్షీక్రోధీ-అతోఽయంనితరాంపాపాత్మా-తథాదన్తవక్త్రోఽపిదురాత్మా ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అనయోః-పరబ్రహ్మభూతం,నిర్వికారం - శ్రీకృష్ణ,మసకృచ్ఛపతోశ్శిశుపాలదన్తవక్త్రయోః,జిహ్వాయాం,శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగో వాఽపి - నజాతః,నాప్యన్ధం-తమఃనరకమపి - వివిశతుః-కింతుభగవన్తమేవవివిశతుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అత,స్సర్వలోకానాం-పశ్యతాంసతాం- దురవగ్రాహ్యధామనిదురవగమజ్యోతిర్మయస్వరూపే - భగవతి, అఞ్జసాఅనాయాసేన, తత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానమన్తరేణేత్యర్థః - కథంలయమీయతుఃభగవత్సాయుజ్యంకథంప్రాపతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం, వాయునా-దీపశిఖేవ-బుద్ధిర్భ్రామ్యతి-హేభగవ-న్నేత-న్మహ-దద్భుత-మతోఽత్ర-కారణం,బ్రూహి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టోనారదఃప్రాహేత్యాహమునిః ॥ రాజ్ఞఇతి ॥ రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య,తత్ప్రశ్నరూపంవచ,శ్శ్రుత్వా-భగవానృషిర్నారద-స్తుష్టస్సమీచీనప్రశ్నేనహృష్ట-స్సదసస్సభాయాః - శ్శృణ్వత్యాస్సత్యా-స్తంయుధిష్ఠిర-మాభాష్యస్వవచశ్శ్రవణాభిముఖంకృత్వా, కథాంప్రశ్నపరిహారరూపాంకథాంప్రాహ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తామేవాహ ॥ నిన్దనమిత్యాదినాదశభిరధ్యాయైః ॥ అస్యప్రశ్నస్యముఖ్యముత్తరంవక్తుంతావత్సంసారిచేతనానామివేశ్వరస్యదేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వంనాస్తీతిచైద్యస్యానుక్తిం దదావిశికం-చిత్పరిహారమాహ ॥ నిన్దనేతి ॥ హేరాజన్-నిన్దనందోషకథనం, స్తవోగుణకథనం-సత్కారశ్చన్దనలేపాదిః-న్యక్కారః-పాంసుక్షేపణాదిః-ఏషా-మర్థోవిషయః-కళేబరం- ప్రధానశబ్దోదేహావస్థప్రధానవచనః -పరశబ్దోదేహాన్తరజీవవచనః-తయోరవివేకేనపరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన, దేహాత్మాభిమానేనేతియావత్ - తేనావివేకేనహేతునా-కల్పితం-కళేబరస్యనిన్దనాదివిషయత్వ,మవివేకకృతం, నతుస్వతః-జడత్వాత్ నహికాష్ఠంచన్దనలేపాదిరూపసత్కారాదికం మన్యతఇతితావన్నిర్వివాదమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం స్థితే,హేపార్థివ-యథా, ఇహసంసారే-భూతానాందేహాత్మాభిమానినాందేవమనుష్యాదీనాం,మమాహమితివైషమ్యంమమేయంనిన్దా-నిన్దితోఽహ,మిత్యభిమానరూపవైషమ్యం, తదభిమానేనమమేయంనిన్దేత్యభిమానేన, దణ్డపారుష్యయోర్నిమిత్తయోర్హింసాచ,స్యాత్,దణ్డస్తాడనం, పారుష్యంనిన్దనం, పరేణదణ్డపారుష్యయోఃకృతయోస్సతోః-తత్ప్రయుక్తోమమేయంనిన్దానిన్దితోఽహంమమాయందణ్డఃదణ్డితోఽహమిత్యేవంరూపోనానావిధోఽభిమాన-స్తత్ప్రయుక్తంపరేషునిన్దాదికారిషుహింసాచరణంచ-యథా,లోకానాం,దృశ్యతే, తథానయస్యేత్యుత్తరేణాన్వయః, దేహవిషయమపిదణ్డపారుష్యాదికంపరకృతందేహాత్మాభిమానేనాత్మగతంమత్వా తదభిమానేనపరేషుహింసాస్యాదిత్యనేనయథాహింసాకారిషుదణ్డపారుష్యాదికందేహగతమేవనత్వాత్మగతందేహాత్మనోరవివేకేనాత్మగతంమన్యతే, తథాహింస్యమానేష్వపిహింసాచదేహగతైవనత్వాత్మగతాదేహాత్మాభిమానాత్తుహింసితోఽహమిత్యభిమానఇతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవస్పష్టమాహ ॥ యన్నిబద్ధఇతి ॥ అయ - మభిమానః-దణ్డితానాంనిన్దితానాంచలోకానాంయథాదణ్డితోఽహంనిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానః-యన్నిబద్ధఃయద్ధేతుకః - దేహహేతుకఇత్యర్థః-దేహాత్మాభిమానస్యదేహహేతుకత్వాద్దేహాత్మాభిమానహేతుకోదణ్డితోఽహమిత్యాద్యభిమానోఽపిదేహహేతుకఏవేత్యభిప్రాయేణయన్నిబద్ధోఽభిమానోఽయమిత్యుక్తం-ఏవం-తద్వధాత్ హన్యమానేషుతస్యదేహస్యవధాదేవ,ప్రాణినాందేహాత్మాభిమానినాం.వధః-

ప్రాప్తిశ్చైద్యస్యవిద్విషః ॥ ౧౬ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సర్వఏవవయంమునే ।భగవన్నిన్దయావేనోద్విజైస్తమసిపాతితః ॥౧౭॥ దమఘోషసుతః పాపఆరభ్యకలభాషణాత్ ।సంప్రత్యమర్షీగోవిన్దేదన్తవక్త్రశ్చదుర్మతిః ॥౧౮॥ శపతోరసకృద్విష్ణుంయద్బ్రహ్మపదమవ్యయమ్ ।శ్విత్రోనజాతోజిహ్వాయాంనాన్ధంవివిశతుస్తమః ॥౧౯॥ కథంతస్మిన్భగవతిదురవగ్రాహ్యధామని ।పశ్యతాంసర్వలోకానాంలయమీయతురఞ్జసా ॥ ౨౦ ॥ ఇతిభ్రామ్యతిమేబుద్ధిర్దీపార్చిరివవాయునా ।బ్రూహ్యేతదద్భుతతమంభగవన్నత్రకారణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ రాజ్ఞస్తద్వచఆకర్ణ్యనారదోభగవానృషిః ।తుష్టఃప్రాహతమాభాష్యశృణ్వత్యాస్సంసదఃకథాః ॥ ౨౨ ॥ నారద ఉవాచ ॥ నిన్దనస్తవసత్కారన్యక్కారార్థంకళేబరమ్ ।ప్రధానపరయోరాజన్నవివేకేనకల్పితమ్ ॥ ౨౩ ॥ హింసాతదభిమానేనదణ్డపారుష్యయోర్యథా ।వైషమ్యమిహభూతానాంమమాహమితిపార్థివ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽ

దేహగతఏవవధో- నత్వాత్మగతః-దేహాత్మాభిమానాత్తుహతోఽహమిత్యభిమానఇత్యర్థః-ఏవంసంసారిణాంనిన్దనాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృతమిత్యుక్తం-అథోక్తార్థవిపర్యయమీశ్వరేదర్శయతి ॥ తథేతి॥యథా - సంసారిణాం దేహాత్మాభిమానస్తన్మూలకోనిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానశ్చ-యస్యేశ్వరస్య-నాస్తిత-స్యాస్య-అభిమానప్రయుక్తా - పరేషుహింసా కేన హేతునాఽవకల్ప్యతఇత్యన్వయః-అభిమానాభావేహేతు - రఖిలాత్మనః కేవలస్యేతి - అఖిలస్యజగతఆత్మత్వాదభిమానో నాస్తీత్యర్థః-నన్వాత్మత్వేఽపితస్య జీవవదభిమానస్స్యాదేవ ॥ తత్రాహ ॥ కేవలస్యేతి ॥ నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదిత్యర్థః“అస్పృతేనహిప్రత్యూఢా„ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా జీవానామనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మమూలకోహి దేహాత్మాభిమానః-తస్యతుపరమపురుషస్యసర్వాన్తరాత్మనోనిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వాదభిమానాభావఇతిభావః - నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానఏవనాస్తి-కింపునస్తత్ప్రయుక్తంపరేషునిన్దకేషుహింసాదికరణంనాస్తీత్యాహ ॥ హింసాకేనాస్యకల్ప్యతఇతి॥అస్యనిన్దనాదిప్రయుక్తాభిమానరహితస్య-హింసానిన్దకకర్మికా-కేన హేతునా-కల్ప్యతే- హింసాహేతోరభిమానస్యాభావాద్ధేత్వన్తరస్యాదర్శనాత్సానాస్త్యేవేత్యర్థః॥ననుకథముచ్యతేఽభిమానస్తత్ప్రయుక్తాహింసాచనాస్తీతి-యతోఽస్మదాదిసమక్షమేవనిన్దకంచైద్యంహతవానిత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నీశ్వరంవిశినష్టి॥ పరస్యదమకర్తుర్హీతి ॥పరస్యేశ్వరస్య దమకర్తుశ్శిక్షాకర్తుః-పరస్యహితార్థమేవదణ్డంకుర్వతఇత్యర్థః-శిక్షయాపరస్మైహితాచరణంచచైద్యస్యనిహీనామాసురీంయోనింపరిహాప్యనిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్వప్రాప్తిపణేనేదానీమేవాస్మదాదిభిరపరోక్షందృష్టమితిభావః-ఏవందేహాత్మాభిమానాభావాత్పరమపురుషస్యసంసారిణామివస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తం,ఏవంచనిరభిమానిత్వాచ్చైద్యస్యముక్తిం దదావితికశ్చిత్పరిహారః ✺ ॥ ౨౪॥౨౫ ॥ ✺ నన్వేవంభగవన్నిన్దాసుకస్యచిదపిపాపంనస్యాత్ నచనిన్దాప్రయుక్తాభిమానరహితనిన్దయానితరాంపాపిత్వప్రసఙ్గఇతివాచ్యం-తాదృశస్యాపిచైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తిదర్శనేననిరభిమానినోనిన్దాయా అపాపరూపత్వాత్ - అన్యథాతాదృశేనిరతిశయేముక్తిప్రతిబన్ధపాపేసతితస్యముక్త్యసంభవాత్ - కించైవంభగవత్స్తోత్రాదిషుపుణ్యమపినస్యాత్-తథాచ- సర్వశాస్త్రార్థవిరోధప్రసఙ్గః॥కించ ॥ “మామాత్మపరదేహేషుప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయ

యంతద్వధాత్ప్రాణినాంవధః।తథానయస్యకైవల్యాదభిమానోఽఖిలాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ పరస్యదమకర్తుర్హి
హింసాకేనాస్యకల్ప్యతే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాద్వైరానుబన్ధేననిర్వైరేణభయేనవా । స్నేహాత్కామేనవాయు
ఞ్జ్యాత్కథంచిన్నేక్షతేపృథక్ ॥ ౨౬ ॥యథావైరానుబన్ధేనమర్త్యస్తన్మయతామియాత్ ।నతథాభక్తియోగ

కః ॥ తానహంద్విషతఃక్రూరాన్సంసారేషునరాధమాన్ ॥ క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిషు„ ఇతిభగవద్వచనవిరోధశ్చస్యాత్-భగవతస్తుతినిన్దాభిమానిత్వాభావకథనాద్వేనచైద్యయోర్వైషమ్యంచనసిధ్యతి-అతోవేనచైద్యవైషమ్యప్రశ్నస్యకిముత్తరమిత్యపేక్షాయాంసాక్షాత్పరిహారమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ నిన్దాదిభాక్సంసారితుల్యత్వదోషప్రసఙ్గనివారణార్థంసంసారిచేతనానామివదేహస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం భగవతోనాస్తీతితద్వ్యతిరేకమాత్రముక్తం“నిన్దనస్తవసత్కార„త్యాదిభిశ్శ్లోకైఃఇతోవక్ష్యమాణఏవసాక్షాత్పరిహారోవేదితవ్యః , తస్మాదీశ్వరస్యైవంవిధస్వభావత్వాత్-వైరానుబన్ధనిర్వైరభయస్నేహకామానాంపఞ్చానామన్యతమేనకేనచిద్యుఞ్జ్యాత్ భగవతిమనోయుఞ్జీతేత్యర్థః “యథాభక్త్యేశ్వరేమనఆవేశ్య„ త్యుత్తరగ్రన్థైకార్థ్యాత్ - వైరానుబన్ధో వైరావిచ్ఛేదః-నిర్వైరేణేతి నవైరాభావో వివక్షితః - అపితు - భక్తిర్వివక్షితా - ఉత్తరగ్రన్థేపరిగణితహేతుషుపఞ్చసుభక్తిరుక్తత్వాత్స్నేహస్సౌహార్దం బాల్యాదారభ్యతత్పర్యన్తమవిచ్ఛిన్నవైరేణ భగవతి మనోయుఞ్జతశ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః - శేషస్యాప్యుక్తానామన్యతమేనాపి భగవత్యయుక్తమనసో నముక్తిః - ప్రత్యుతనిరయప్రాప్తిరితివైషమ్యమితిభావః.. మనోయోజనస్యకాష్ఠామాహ ॥ కథంచిన్నేక్షతేపృథగితి ॥ పృథక్ భగవతోఽన్యద్వస్తు - కించిదపి-కేనాపిప్రకారేణ - నేక్షతే నవిషయీకరోతిమన - స్తథా - తద్యుఞ్జీత-విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితహితచిత్తవృత్తిర్భవేద్యథా తథేత్యర్థః ✺ ॥ ౨౬ ॥ ✺ వస్తుతఃప్రీతిపూర్వకానుధ్యానాత్మకభక్తియోగాదపి-వైరానుబన్ధానుధ్యానమేవశ్రేయఇతినయానిశ్చినోత్యాహ ॥ యథేతి ॥ మర్త్యస్సంసారీజీవః-భగవతి-యథా - వైరానుబన్ధేన-ఆశు-తన్మయతాం-ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్,తథా-భక్తియోగేనాశు-నేయాదితి - మేమయా-మతిర్బుద్ధిః - నిశ్చితా-మమైవంబుద్ధినిశ్చయఇత్యర్థః - తన్మయతాంతచ్చిన్తనప్రచురతామిత్యర్థః - వికారావయవార్థాసంభవాత్ప్రాచుర్యమేవాత్రమయడర్థః , పూర్వపూర్వచిన్తనాదుత్తరోత్తరచిన్తనస్యప్రాచుర్యం -తచ్చప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వరూపం-యద్వా - తన్మయతాంతద్ధర్మప్రాచుర్యం , ప్రాప్నుయాది

త్యర్థః, ముక్తానాం ప్రాచుర్యేణ భగవద్ధర్మసామ్యశ్రవణాత్ ॥ ౨౮ ॥ యథా వైరానుబన్ధయోగస్స్త్రియా - నేవం భయయోగో ఽపి భక్తియోగాచ్ఛ్రేయానితి వదన్ వైరానుబన్ధభయయోగయోర్భగవద్విషయకచిన్తాసన్తానాత్మకయోస్తత్సామ్యాపత్తిహేతౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ కీటఇతి ॥ పేశస్కృతా భ్రమరేణ - కుడ్యాయాం - రుద్ధః - కీటో - యథా - తమేవ పేశస్కృతం - సంరమ్భభయయోగేన వైరానుబన్ధభయయోగాభ్యాం - అనుస్మరన్ - తత్స్వరూపతాం పేశకృత్సామ్యం - విన్దతే - తథా సంరమ్భభయయోగినా - భగవత్స్వరూపతాం విన్దతే ఇత్యర్థః - తస్యేవ స్వరూపం యస్య తత్స్వరూప - స్తస్య భావ స్తత్స్వరూపతా - తాం - తుల్యరూపతాం, న త్వైక్యమిత్యర్థః ॥ న హి పేశస్కృతా రుద్ధః కీట, స్తేనైకీభవతి - ఉభయోరప్యుపలభ్యమానత్వాత్ - అతస్సామ్యమేవ దృష్టాన్తాత్సిధ్యతి ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవంకృష్ణ ఇతి ॥ భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే, మాయామనుజే స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుజాకృతౌ - సాక్షాదీశ్వరే - శ్రీకృష్ణే విషయే - వైరేణానుచిన్తయా వైరపూర్వకానుధ్యానేన - పూతపాప్మానః నిరస్తవైరాదిదోషాః, తం కృష్ణ, మాపుః ప్రాపుః - పూతపాప్మాన ఇత్యస్యాయమభిప్రాయః - యద్యపి " యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూంస్వాం ,, మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయప్రీతిరూపాయా అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతతిరూపాయా భగవద్భక్తేరేవ తత్ప్రాప్తిహేతుత్వం - తథా చోక్తం భగవతా " పురుషస్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్య స్త్వనన్యయా । భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య * అహమేవంవిధో ఽర్జున ॥ జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప । తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే ,, ఇతి ॥ శ్రుతిశ్చ " తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి - నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే ,, ఇత్యాదికా - భక్తిశ్చ ప్రీతిపూర్వకమవిచ్ఛిన్నమనుధ్యానం " ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయతే ,, ఇతి భక్తిలక్షణాత్, సంరమ్భభయయోగయోస్తు ప్రీతిరూపత్వాభావాత్ప్రత్యుత తద్విపరీతరూపత్వాచ్చ న భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం - తథాప్యత్యన్తసంరమ్భభయకృతభావనాప్రకర్షేణ స్వహేతుభూతసంరమ్భ

నత్వేతి మే నిశ్చితా మతిః ॥ ౨౮ ॥ కీటః పేశస్కృతా రుద్ధః కుడ్యాయాం * తమనుస్మరన్ । సంరమ్భభయయోగేన వి
న్దతే తత్స్వరూపతామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం కృష్ణే భగవతి మాయామనుజ ఈశ్వరే । వైరేణ పూతపాప్మాన స్తమాపుర
నుచిన్తయా ॥ ౩౦ ॥ కామాద్ద్వేషాద్భయాత్స్నేహాద్యథా భక్త్యేశ్వరే మనః । ఆవేశ్య తదఘం హిత్వా బహవ
స్తద్గతిం గతాః ॥ ౩౧ ॥ గోప్యః కామాద్భయాత్కంసో ద్వేషాచ్చైద్యాదయో నృపాః । సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నే
హాద్యూయం భక్త్యా వయం నృప ॥ ౩౨ ॥ కతమో ఽపి న వేనస్స్యాత్పఞ్చానాం పురుషం ప్రతి । తస్మాత్కేనాప్యు

భయయోరపి విస్మరణాద్భావనాయాశ్చ నిరతిశయానన్దావహశుభాశ్రయవిషయత్వేన ప్రీతిరూపాపన్నత్వాత్తస్యా అపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి - ఏవంచ - యేషాం భావనాప్రకర్షేణ స్వహేతుభూతవైరాదివిస్మరణాభావో వేనాదీనాం తేషాం భగవన్నిన్దాదిప్రయుక్త భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షాభావేన తన్మూలకనిన్దాదిదోషావిస్మృతేర్భగవత్ప్రాప్త్యభావః - ప్రత్యుత తన్నిన్దాదిదోషేణ నిరయప్రాప్తిశ్చేతి వేనచైద్యయోర్వైషమ్యముక్తం భవతి - అత ఏవ - న స్తుతినిన్దయోః పుణ్యాపుణ్యత్వప్రతిపాదకశాస్త్రార్థవిరోధో ఽపి - భావనాప్రకర్షేణావిస్మృతవైరాదిదోషవత్పురుషవిషయత్వాత్పుణ్యాపుణ్యప్రతిపాదకశాస్త్రాణామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే నిదర్శ్య - ఏవం కైశ్చిల్లబ్ధమిత్యాహ ॥ కామాదితి ॥ యథా భక్తియోగేనే - శ్వరే - మన - ఆవేశ్య - భగవతో గతిం - జగ్ము - స్తథా - కామాదిభిరపి - తస్మి - న్మన - ఆవేశ్య - తదఘం మనస ఆవేశననిమిత్తం కామాదిరూపమఘం - హిత్వా - అత్యన్తభావనాప్రకర్షేణ కామాదికం విస్మృత్యేత్యర్థః - బహవ - స్తద్గతిం, ప్రాప్తాః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదేవోదాహరణవిశేషేషు దర్శయతి ॥ గోప్య ఇతి ॥ భగవతి - కామా - ద్గోప్య - స్తద్గతిం గతా ఇత్యనుషఙ్గః - భయా - త్కంస - స్తద్గతిం గత - ఇతి విభక్తివిపరిణామః - యద్వా - గోప్యాదయస్స్వప్రతినియతకామాదిభిరుపాయై స్తద్గతిం గతా ఇతి యోగపద్యే నాన్వయః - సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయమితి, వృష్ణయో యూయంచ దేహసమ్బన్ధకృతస్నేహాదిత్యర్థః - అన్యథా పఞ్చప్రకారాన్తర్భావాయోగాత్ - భక్త్యా - వయం నారదాదయః - తత్ర స్నేహస్తుల్యసన్నికృష్టవిషయః ప్రేమా - భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతి భేదః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తేనార్థేన సిద్ధం వైనచైద్యయోర్వైషమ్యమాహ ॥ కతమో ఽపీతి ॥ ఉక్తానాం పఞ్చానాం కాముకద్వేషిబిభ్యత్స్నేహవద్భక్తరూపాణాం పఞ్చానాం మధ్యే - వేన స్త్వీ - శ్వరం పరమపురుషం ప్రతి - కో ఽపి న భవతి కాముకాద్యన్యతమో న భవతి - అత స్తన్నిన్దయా నిరయప్రాప్తిరితి భావః - తస్మాదుక్తానాం పఞ్చానాం మధ్యే - కేనాప్యన్యతమేనోపాయేన - భగవతి శ్రీకృష్ణే - మనో - నివేశయేత్ - నివేశితే చ మనసి మనో నివేశననిమిత్తం కామాదికమపి విస్మృత్య తం ప్రాప్నోతీతి భావః - అత ఏవ హి - శ్రీవిష్ణుపురాణే " అపగతదోషానుబన్ధో భగవన్తమవాప ,, ఇత్యుక్తం - నను - సంరమ్భ భయయోగాదీనామపి భక్తియోగవద్భగవ

త్ప్రాప్తిసాధనత్వం యథా ఆరబ్ధవిచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగః పునర్జన్మాన్తరే "పూర్వాభ్యాసేన కౌన్తేయ" ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా - పూర్వాభ్యాసేనోపసంహృతసంపూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవన్తం ప్రాప్నోతి - ఏవమారబ్ధవిచ్ఛిన్నస్సంరమ్భభయాదియోగోఽపి జన్మాన్తరే పూర్వాభ్యాసేన పరిపూర్ణతద్యోగో భగవన్తం ప్రాప్నుయాత్ - నచైవం యదుక్తం అన్యథా విష్ణుద్వేషిణాం సర్వేషామపి ముక్తిప్రసఙ్గః - ఏవఞ్చ "యః పుత్రః పితరం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్యరేతసమ్ । యో విష్ణుం సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్త్యరేతసమ్" ఇత్యాదివిష్ణుదూషకనిన్దావచనానామనవకాశప్రసఙ్గః ఉచ్యతే । సంరమ్భభయాదీనాం తస్మిన్నేవ జన్మని స్వవిస్మారకభావనాప్రకర్షావహానామేవ ముక్తిహేతుత్వం న తు విచ్ఛిన్నానాం జన్మాన్తరసమ్బన్ధినామపి ప్రత్యుత తేషాం నిరయహేతుత్వమేవ - భక్తియోగస్య తు విచ్ఛిన్నస్యాపి పునర్జన్మాన్తరే భావనాప్రకర్షావహనద్వారా ముక్తిసాధనత్వమితి - న చాత్ర మానాభావః - ధర్మిగ్రాహకమానస్య సత్త్వాత్ "పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే" ఇత్యారభ్య "తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి సః" ఇత్యన్తేన భగవతైవారబ్ధస్యాపి భక్తియోగస్య పునః కాలాన్తరే ఫలసాధనత్వస్యోక్తత్వాత్ న త్వేవం సంరమ్భభయాదీనాం సకృదారబ్ధానాం పునర్జన్మాన్తరే భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రమాపకం కించిద్వచనం విద్యతే ప్రత్యుత "యో విష్ణుమ్" ఇత్యాదినిన్దావచనాన్యేవ సన్తి - యది భగవన్నిన్దాకారిణామపి సర్వేషాం ద్వేషాదివిస్మారకభావనాప్రకర్షస్స్యాత్ తర్హి స్యాదేవ తేషాం ముక్తిరితి న కోఽపి విరోధః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఏవం సంరమ్భయోగాదీనామపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వే సతి చైద్యదన్తవక్త్రయోర్న ముక్తౌ విస్మయః కార్య ఇత్యభిధాయ న కేవలం తయోర్భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షే తద్విషయకసంరమ్భ ఏవ హేతుః అపి తు పూర్వసిద్ధం భగవదానుకూల్యం చేతి వక్తుమితిహాసం ప్రతుష్టూషుః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తయోస్తావద్విష్ణుపార్షదత్వం విప్రశాపాద్భ్రంశం చాహ ॥ మాతృష్వసేయ ఇతి ॥ మాతుః - స్వసా భగినీ - తస్యా అపత్యం పుమాన్ మాతృష్వసేయః - హే పాణ్డవ యుధిష్ఠిర - యో - భవతో మాతృష్వసేయ - శ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ - ద్వావిమౌ - పూర్వం - విష్ణోః పార్షదప్ర

పాయేన మనః కృష్ణే నివేశయేత్ ॥ ౩౩ ॥ మాతృష్వసేయో వశ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ పాణ్డవ । పార్షదప్రవరౌ విష్ణోర్విప్రశాపాత్పదచ్యుతౌ ॥ ౩౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ కీదృశః కస్య వా శాపో హరిదాసాభిమర్శినః । అశ్రద్ధేయ ఇవాభాతి హరేరేకాన్తినాం భవః ॥ ౩౫ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహీనానాం వైకుణ్ఠపురవాసినామ్ । దేహసమ్బన్ధసమ్బద్ధమేతదాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౩౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా విష్ణోర్లోకం యదృచ్ఛయా । సనన్దనా

వరౌ - ద్వారస్థితౌ - విప్రశాపాద్ధేతోః - పదాత్స్వస్థానాచ్చ్యుతౌ భ్రష్టౌ - ఏవఞ్చ - తయోః పాశ్చాత్యద్వేషాతిశయాత్ప్రాక్తనాత్యన్తభగవదానుకూల్యాచ్చ శాపాన్తే భావనాప్రకర్షసిద్ధ్యా ముక్తిరితి భావః - అణ్డాన్తర్వర్తిన్యుపేన్ద్రాదివిష్ణులోకే కస్మింశ్చిత్ "తదుపర్యపి బాదరాయణస్సమ్భవాత్" ఇతి న్యాయేనోపేన్ద్రాద్యుపాసనయా తద్ద్వారపత్వాధికారం గతౌ కౌచిజ్జీవౌ స్థితౌ - పశ్చాద్విప్రశాపాత్పదచ్యుతావితి నారదస్యాశయః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఇమమాశయమజానన్నేవం ప్రశ్నావసరే దత్తే పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ కీదృశ ఇతి ॥ కీదృశశ్శాప ఇతి - శాపాకారప్రశ్నః - కస్య వేతి తత్కర్తృప్రశ్నః - తస్య విశేషణం హరిదాసాభిమర్శిన ఇతి - హరిదాసానభిమృశతి పరాభవతీతి హరిదాసాభిమర్శీ - తస్య - అనేన తస్యానౌచిత్యం సూచితం - హరేరేకాన్తభక్తానాం - భవో జన్మ అశ్రద్ధేయ ఇవ అనాదర్తవ్య ఇవ - భాతి ప్రతీయతే ॥ అయం భావః ॥ "ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తతే న చ పునరావర్తతే" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ముక్తానామేవ పునరావృత్తిర్న విద్యతే, కిం పునర్నిత్యసిద్ధానాం భగవత్పార్షదానాం భగవత్స్థానాద్భ్రంశాభావ ఇహ జన్మాభావశ్చేతి - అత ఇదం భగవత్పార్షదయోస్తత్పదాద్భ్రష్టయోరుచ్యమానమిహ జన్మ నాదర్తవ్యం - తజ్జన్మప్రతిపాదకం వాక్యం "జరద్గవః కమ్బళపాదుకాభ్యామ్" ఇత్యాదిజరద్గవాదివాక్యవదసఙ్గతార్థమితి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తయోర్జన్మాసమ్భవమేవ వివృణ్వన్ పృచ్ఛతి ॥ దేహేతి ॥ కర్మాయత్తప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణరహితానాం - వైకుణ్ఠపురవాసినాం - నిత్యసిద్ధానామిత్యర్థః - అనేన - పూర్వమప్యసంభావితప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణసమ్బన్ధానామిత్యుక్తం - ఏవంవిధానాం - దేహసమ్బన్ధః ప్రాకృతదేహసమ్బన్ధ - స్తదనుబన్ధిరాగద్వేషాదిసమ్బన్ధశ్చ - తయోస్సమాహారః - తదేతదఘటమానం - మహ్యమాఖ్యాతుం కథయితుమర్హసి ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఏవమాపృష్టో భగవాన్నారదః ప్రశ్నస్యోత్తరరూపమితిహాసం వక్తుముపక్రమతే ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - పుత్రాః - సనన్దనాదయః - ఆదిశబ్దేన సనకసనత్కుమారసనత్సుజాతా వివక్షితాః - ఏతే - భువనత్రయం - సఞ్చరన్తః - కదాచిద్యదృచ్ఛయా - విష్ణోర్లోకం - జగ్ముః యయుః - అయం విష్ణులోకశబ్దోఽణ్డాన్తర్గతవిష్ణులోకవిషయః - న తు ముక్తప్రాప్యపరమవ్యోమవిషయః "వైకుణ్ఠః కల్పితో యేన లోకో లోకనమస్కృతః" ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ముక్తప్రాప్యే అర్చిరాదిమార్గేణైవ గమ్యే పరవ్యోమ్ని యోగినామపి సనకాదీనాం

గమనాసమ్భవాన్నిత్యసిద్ధానామిహోత్పత్త్యసమ్భవాచ్చ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సనన్దనాదీన్విశింషన్నాహ ॥ పఞ్చేతి ॥ పఞ్చషడ్వాహాయనా వత్సరాయేషాం తే - అర్భాః అర్భకాః - స్తదాభాస్తద్వదవస్థితాః - స్తాన్ - ఆభశబ్దాభిప్రేతంవివృణోతి, పూర్వేషాం రుద్రాదీనామపి, పూర్వం జాతాన్ . దిగ్వాససః దిగమ్బరాన్ - ఏవంభూతాం, స్తాన్, సనన్దనాదీన్ - శిశూన్‌శిశుత్వేనాలక్ష్య - విష్ణోః - ద్వాఃస్థౌ - ద్వారిస్థితౌద్వారపౌ, ప్రత్యషేధతాంన్యవారయతామ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తాభ్యాంప్రతిషిద్ధా, స్తే-కుపితాస్సన్త, ఏవంవక్ష్యమాణరీత్యా-అశపన్ ॥ శాపప్రకారమేవాహ ॥ యువామిత్యాదినా ॥ రాగద్వేషాదిరహితే-భగవతః-పాదమూలే - వాసంకర్తుం- యువాం-నార్హథః - అప్రాకృతంభగవత్పాదారవిన్దమూలమాశ్రిత్యాత్రస్థాతుంప్రాకృతరాగద్వేషాదియుక్తౌయువాంనార్హథఇత్యర్థః - కింతు-బాలిశౌమూర్ఖౌయువాం - అతో-భగవత్స్థానా - దాశుశీఘ్రం-పాపిష్ఠాంరాగద్వేషాదిబహులా - మాసురీంయోనిం - యాతం ప్రాప్నుతమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం-శప్తౌ-తౌపార్షదౌ-స్వస్థానా-త్పతన్తౌ-కృపాలుభి-స్తైస్సనకాదిభిః - ప్రోక్తౌ-తదేవాహ ॥ పునరితి ॥ పునః-స్వాంయువయోః - త్రిభిర్జన్మభి-ర్లోకాయపునరేతల్లోకప్రాప్త్యై - కల్పతాం-శాపమోక్షఇతి శేషః - తావతాకాలేనశాపస్సమాప్యతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తావేవపార్షదౌ-విప్రై-శ్శప్తౌ-విహాలోకే,దితేఃపుత్రౌ - జజ్ఞాతేజాతౌబభూవతుః-తత్ర-హిరణ్యకశిపు - ర్జ్యేష్ఠ-స్తతో-హిరణ్యాక్షః-స్తస్యానుజః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత్ర-జ్యేష్ఠోహిరణ్యకశిపుః-నృసింహరూపిణాభగవతా-హతః-హిరణ్యాక్షస్తు - ధరోద్ధారేభూమ్యుద్ధారనిమిత్తే - సౌకరంవారాహం-వపు-ర్బిభ్రతా - భగవతా - హతః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ హిరణ్యకశిపువృత్తాన్తప్రశ్నావతరణాయతద్వృత్తాన్తంసఙ్గ్రహేణాహ ॥ హిరణ్యకశిపురితి ॥ సః, కేశవస్యభ

దయోజగ్ముశ్చరన్తోభువనత్రయమ్ ॥౩౭॥ పఞ్చషడ్ఢాయనార్భాభాఃపూర్వేషామపిపూర్వజాః। దిగ్వాససశ్శిశూన్మత్వాద్వాఃస్థౌతాన్ప్రత్యషేధతామ్॥ ౩౮ ॥ అశపన్కుపితాఏవంయువాంవాసంనచార్హథః । రజస్తమోభ్యాంరహితేపాదమూలేమధుద్విషః ॥ పాపిష్ఠామాసురీంయోనింబాలిశౌయాతమాశ్వతః॥౩౯॥ ఇతిశప్తౌస్వభవనాత్పతన్తౌతైఃకృపాలుభిః। ప్రోక్తౌపునర్జన్మభిర్వాంత్రిభిర్లోకాయకల్పతామ్॥ ౪౦ ॥ జజ్ఞాతేతౌదితేఃపుత్రౌదైత్యదానవవన్దితౌ। హిరణ్యకశిపుర్జ్యేష్ఠోహిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః॥ ౪౧ ॥ హతోహిరణ్యకశిపుర్హరిణాసింహరూపిణా। హిరణ్యాక్షోధరోద్ధారేబిభ్రతాసౌకరంవపుః॥౪౨॥ హిరణ్యకశిపుఃపుత్రంప్రహ్లాదంకేశవప్రియమ్। జిఘాంసురకరోన్నానాయాతనామృత్యుహేతవే ॥ ౪౩ ॥ తంసర్వభూతాత్మభూతంప్రశాన్తంసమదర్శనమ్। భగవత్తేజసాస్పృష్టంనాశక్నోద్ధన్తుముద్యమైః ॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌరాక్షసౌజాతౌకైకస్యాంవిశ్రవస్సుతౌ। రావణఃకుమ్భకర్ణశ్చసర్వలోకోపతాపినౌ ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపిరాఘవోభూత్వాన్యహనచ్ఛాపముక్తయే। రామవీర్యం

గవతః-నిరతిశయప్రియం - ప్రహ్లాదం-పుత్రం-జిఘాంసుర్హన్తుమిచ్ఛుః - పుత్రమరణనిమిత్తం - నానావిధాః - యాతనాః-అకరోత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యాతనాఃకుర్వాణోఽపి-హిరణ్యకశిపు-స్తంపుత్రం-హన్తు-ముద్యమైస్సర్వోపాయైరపి-నాశక్నోత్ ॥ తత్రహేతుంవదన్‌తంవిశినష్టి ॥ భగవత్తేజసా-స్పృష్టంవ్యాప్తం-తత్రహేతుః-ప్రశాన్తంఅశనాయాపిపాసాదిరహితం-ప్రశాన్తేష్వేవభగవత్తేజస్స్పర్శఇతిభావః, యద్వా,అతఏవప్రశాన్తం-తత్రహేతుః-సమదర్శనం - సుఖదుఃఖాదిషుద్వన్ద్వేషుసమదృష్టిం-యస్సమస్సఏవహిశాన్తఇతిభావః, యద్వా,అతఏవ-సమదర్శనం-సర్వభూతానామాత్మా-ఈశ్వర - స్తద్భూతంతత్ప్రకారతయాతదాత్మతామాపన్నం “ శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవత్ „ ఇత్యుక్తరీత్యా-యథా “ వామదేవస్తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః - ప్రతిపేదేఅహంమనురభవంసూర్యశ్చాహంకక్షీవానృషిరస్మివిప్ర „ ఇతిసర్వభూతాన్తరాత్మానంభగవన్తంస్వశరీరకంధీసాత్కృత్యసర్వప్రకారతయాసఏవావస్థితఇతిప్రకారభేదేఽపిప్రకారైక్యాత్తదభిప్రాయేణవామదేవోమన్వాదిభిస్స్వాత్మనోఽభేదమనుసంహితవాన్-ఏవం, ప్రహ్లాదోఽపి “ అహంహరిస్సర్వమిదంజనార్దన „ ఇతిప్రకారైక్యాద్విశిష్టవస్త్వేకదేశత్వాత్స్వస్మిన్స్వనిష్ఠత్వాభావమాలక్ష్యాహమేవసర్వభూతాన్తరాత్మాభగవానిత్యనుసంహితవానిత్యాశయేనతస్యవిశేషణంసర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తత, స్తావేవ-హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ, ద్వితీయేజన్మని,కైకస్యాం - భార్యాయాం-విశ్రవస్సుతౌ-జాతౌ-తత్ర-జ్యేష్ఠో-రావణో,ఽనుజస్తుకుమ్భకర్ణః-తావుభౌ-సర్వాన్లోకానుపతాపయతఃఖేదయతఇతిసర్వలోకోపతాపనౌ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తత్రాపి,జన్మని-భగవాన్ , రాఘవఃశ్రీరామో-భూత్వా,శాపముక్తయేతయోశ్శాపోత్తరణాయ - వ్యహనత్ - అనేనహితకారిత్వం భగవతస్సూచితం - కోఽసౌరాఘవః కీదృశంతస్యవీర్యం - కథంవాహతవాన్-నిత్యత్రాహ॥ రామవీర్యమితి ॥వీర్యగ్రహణంతజ్జన్మాదీనామప్యుపలక్షణం-తదవతారతద్వ

ర్యాదికం-సర్వం, హేప్రభో - మార్కణ్డేయముఖాచ్ఛ్రోష్యసి-అతో-నాత్ర-త-న్మయా-వితన్యతఇతిభావః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తావేవరావణకుమ్భకర్ణావేవా, ద్యఅధునా-తృతీయజన్మని-తవ-మాతృష్వస్రాత్మజౌ-క్షత్రియౌశిశుపాలదన్తవక్త్రౌ-జాతౌ-అధునా-శాపేన - నిర్ముక్తౌ-శ్రీకృష్ణస్య, చక్రేణ-హతంఅంహఃపాపమూలకంశరీరంయయోస్తౌ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ వైరానుబన్ధేన-తీవ్రముత్కృష్టం-య - ద్ధ్యానంభగవద్విషయకం- తేనా-చ్యుతస్యభగవతః-సాత్మతాం- ఆత్మనోభావఃప్రకారఆత్మతా-సమానాఆత్మతాసాత్మతా - తాం,సాధర్మ్యమిత్యర్థః-నీతౌప్రాపితౌ,పున,ర్విష్ణుపార్షదౌ - భూత్వా,హరేఃపార్శ్వం , జగ్మతుః ❁ ॥౪౮॥ ❁ యదుక్తం“ హిరణ్యకశిపుఃపుత్రంప్రహ్లాదంకేశవప్రియమ్।జిఘాంసు„రిత్యాదినాప్రహ్లాదస్య కేశవప్రియత్వం-పితుర్హిరణ్యకశిపోఃప్రహ్లాదేమరణోద్యోగపర్యన్తోద్వేషశ్చేతి - తద్విస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతియుధిష్ఠిరః॥ విద్వేషఇతి ॥ దయితేనితరాంప్రీతివిషయే - తత్రాపి,మహాత్మనిసద్గుణాశ్రయే,హిరణ్యకశిపో,ర్విద్వేషః,కథమాసీత్కేన హేతునా ఆసీదిత్యర్థః, తదేతత్,యచ, యేనకారణేనప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా , అచ్యుతేభగవతిఆత్మామతిర్యస్యసోఽచ్యుతాత్మా , తస్యభావస్తత్తా,తాంచ, హేభగవన్, మేమహ్యంబ్రూహి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంతయోఃకేశవాత్మత్వవిద్వేషవిస్తరబుభుత్సునాపృష్టోభగవాన్నారదఆహ ॥ భ్రాతరీతి ॥ఏవం,దేవపక్షపాతినా-

---

శ్రోష్యసిత్వంమార్కణ్డేయముఖాత్ప్రభో ॥ ౪౬ ॥ తావద్యక్షత్రియౌజాతౌమాతృష్వస్రాత్మజౌతవ।అధునా
శాపనిర్ముక్తౌకృష్ణచక్రహతాంహసౌ॥౪౭॥వైరానుబన్ధతీవ్రేణధ్యానేనాచ్యుతసాత్మతామ్ । నీతౌపునర్హరేః
పార్శ్వంజగ్మతుర్విష్ణుపార్షదౌ ॥ ౪౮ ॥ యుధిష్ఠిరఉవాచ ॥విద్వేషోదయితేపుత్రేకథమాసీన్మహాత్మని । బ్రూ
హిమేభగవన్యేనప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా॥ ౪౯ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,ప్రథమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీనారదఉవాచ ॥ భ్రాతర్యేవంవినిహతేహరిణాక్రోడమూర్తినా । హిరణ్యకశిపూ రాజన్ పర్యతప్యద్రుషాశు
చా॥ ౧ ॥ఆహచేదంరుషాఘూర్ణ*స్సందష్టదశనచ్ఛదః । కోపోజ్జ్వలద్భ్యాంచక్షుర్భ్యాంనిరీక్ష*న్ధూమ్రమమ్బ
రమ్॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యాదుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః । శూలముద్యమ్యసదసిదానవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥
భోభోదానవదైతేయాస్త్రిమూర్ధంస్త్ర్యక్షశమ్బర।శతబాహోహయగ్రీవనముచేపాక*ఇల్వల ॥ ౪ ॥విప్ర
చిత్తేమమవచః పులోమన్ శకునాదయః । శృణుతానన్తరంసర్వేక్రియతామాశుమాచిరమ్ ॥ ౫ ॥ సపత్నై
ర్ఘాతితఃక్షుద్రైర్భ్రాతామేదయితస్సుహృత్ ।పార్ష్ణిగ్రాహేణహరిణాసమేనాప్యుపధావనైః ॥ ౬ ॥ తస్య

క్రోడమూర్తినావరాహరూపిణా , భగవతా, భ్రాతరిహిరణ్యాక్షే,వినిహతేసతి, హేరాజన్ , రుషా,శుచాశోకేనచ,పర్యతప్యత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఇదంవక్ష్యమాణ,మువాచచ, కథంభూతఆహ॥తత్రాహ,రుషా,పూర్ణః,అతఏవ,సన్దష్టః, దశనచ్ఛదఃఅధరోయేన, కోపేన,ఉదతిశయేన - జ్వలద్భ్యాం ,చక్షుర్భ్యాం , ధూమ్రం,అమ్బరమాకాశం,కోపాగ్నిధూమేనైవధూమ్రమమ్బరం,నిరీక్షమాణః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కరాళదంష్ట్రాభిర్భయంకరదంష్ట్రాభి,ర్యుక్తయో,గ్రదృష్ట్యా , దుష్ప్రేక్షందుర్నిరీక్షం, భ్రుకుటీయుక్తం,ముఖం,యస్య , సదసిసభాయాం,శూల,ముద్యమ్యఉద్ధృత్య,దానవాన్ప్రతీ,ద,మువాచ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥ భోభోఇతి ॥ సామాన్యేనతావత్సంబోధనంభోభోదానవాదైతేయాశ్చేతి , విశేషతస్సంబోధనంద్విమూర్ధన్నిత్యాదినా॥సర్వేయూయం,ప్రథమం - మమవచః,శృణుత,తతఃశ్రవణసమనన్తరమేవ,మదుక్త , మాశు,యుష్మాభిః - క్రియతాం,చిరంవిలమ్బం,మాకురుత ❁ ॥౪॥౫॥ ❁ కింతత్తత్రాహ॥ సపత్నైరితి ॥సమేనదేవాసురవర్గయోస్సమేనాపి,ఉపధావనైరనువర్తనైః,పార్ష్ణిగ్రాహేణపృష్ఠోపోద్బలకేన , దేవానాంసహాయభూతేనేత్యర్థః , హరిణాప్రయోజ్యకర్త్రా , మత్సపత్నైఃప్రయోజకకర్తృభిః,క్షుద్రైరల్పబలైః , దేవైః,ప్రియ,స్సుహృచ్చ , మే,భ్రాతాహిరణ్యాక్షో,ఘాతితః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యహరేః, కథంభూతస్య , ఘృణేస్సూర్యవత్తేజోమయవిగ్రహస్యాపి,మాయావనౌకసఃమాయోపాత్తవరాహరూపస్య, అతఏవ,త్యక్తఃస్వభావోయేనతస్య , దేవతారూపత్యాగాదితిభావః,భజన్తంస్వమనువర్తమానం , భజమానస్యఅనువర్తమానస్య-చాలస్యైవ,అస్థిరాత్మనఃఅవ్యవస్థితచిత్తస్య , ఏవంభూతస్య,హరే,ర్మమ,శూలేన,భిన్నగ్రీవాయస్య , తస్య,భూరిణా,రుధిరేణ,రుధిరప్రియం,మమభ్రాతరం , గతవ్యథోఽహం,యావ , త్తర్పయిష్యే , తావ,ద్ద్యాయం , భువం , యాతేత్యన్వ

యః ❁ ॥౭॥౮॥ ❁ నను దైత్యైస్తద్వధః కారితోఽతస్తైః కిం న హన్యతే తత్రాహ। తస్మిన్నితి ॥ అస్మాకమహితే శత్రౌ, దేవానాం-కూటస్థే ఆశ్రయే-తస్మిన్విష్ణౌ - నష్టే సతి-యథా-వనస్పతౌ-ఛిన్నం మూలం యస్య-తస్మిన్సతి-శాఖాః-శుష్యన్తి - తద్వద్-విష్ణురేవ ప్రాణో జీవనహేతు-ర్యేషాం తే- దివౌకసో దేవాః-స్వయమేవ-నఙ్క్ష్యన్తి -అత - స్తన్నాశాయ నః పృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యావత్తర్పయిష్యే, తావద్-యూయం-బ్రహ్మక్షత్రకులాభ్యాం, సమేధితాం-బ్రహ్మక్షత్రబహులామిత్యర్థః-భువం పృథ్వీం-యాత-గత్వా కిం కర్తవ్యం తత్రాహ ॥ సూదయధ్వమితి। తప ఆదీనాం ద్వన్ద్వైకవత్తతో మత్వర్థీయ ఇనిః-తప ఆదిభిర్యుక్తాన్-సూదయధ్వం ఘాతయత ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నను తైః కిమపరాద్ధం తత్రాహ। విష్ణురితి। ద్విజానాం- క్రియాయా మూలో, యో, యజ్ఞ-స్స ఏవ-ధర్మ - స్తన్మయ స్తదాకృతిః-పుమాన్-విష్ణుః, ద్విజక్రియామూల ఇతి భిన్నపదత్వే-ద్విజానాం-క్రియాః స్మార్తీ, మూలం-యస్య-శ్రౌతయజ్ఞరూపధర్మమయశ్చేత్యర్థః, పుమాన్ శ్రౌతస్మార్తధర్మశరీరక ఇత్యర్థః, తథా-దేవర్షిపితృభూతానాం-ధర్మః, దేవాద్యుద్దేశ్యకో-యో - ధర్మ, స్తస్య చ-పరాయణం పరమ ఆశ్రయః నిర్వాహకః-దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మ, స్తదాశ్రయ ఇత్యర్థః, ద్విజేషు తత్కర్తృకయజ్ఞాదిధర్మేషు చ వినాశితేషు శరీరవినాశేన విష్ణురపి వినాశితో భవతి, తద్వినాశే చాశ్రయవినాశాదాశ్రితే ధర్మే, వినష్టే సతి యజ్ఞధర్మీయ చరుపురోడాశాదిహవిర్భాగాదిరూపజీవికాయా అభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవ వినష్టా భవన్తీతి భావః ❁ ॥౧౧॥ ❁ తస్మాద్యత్రయత్ర దేశే, బ్రాహ్మణాదయో, వర్తన్తే, తం తం, జనపదం దేశం-యాత గచ్ఛత-సన్దీపయత దహత-వృశ్చత లునీత ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం, భర్తుర్హిరణ్యకశిపో-ర్నిదేశమాజ్ఞాం, ఆదృతా ఆదరయుక్తాః, శిరసా, ఆదాయ స్వీకృత్య, కదన

త్యక్తస్వభావస్య ఘృణేర్మాయావనౌకసః। భజన్తం భజమానస్య బాలస్యేవాస్థిరాత్మనః ॥ ౭ ॥ మచ్ఛూలభిన్న
గ్రీవస్య భూరిణా రుధిరేణ వై। రుధిరప్రియం తర్పయిష్యే భ్రాతరం మే గతవ్యథః ॥ ౮ ॥ తస్మిన్కూటేఽహితే నష్టే
కృత్తమూలే వనస్పతౌ। విటపా ఇవ శుష్యన్తి విష్ణుప్రాణా దివౌకసః ॥ ౯ ॥ తావద్యాత భువం యూయం బ్రహ్మ
క్షత్రసమేధితామ్। సూదయధ్వం తపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః ॥ ౧౦ ॥ విష్ణుర్ద్విజక్రియా ❁ మూలో యజ్ఞో
ధర్మమయః పుమాన్। దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మస్య చ పరాయణమ్ ॥ ౧౧ ॥ యత్రయత్ర ద్విజా గావో వేదా వ
ర్ణాశ్రమక్రియాః। తం తం జనపదం యాత సన్దీపయత వృశ్చత ॥ ౧౨ ॥ ఇతి తే భర్తృనిర్దేశమాదాయ శిరసాఽఽదృ
తాః। తదా ప్రజానాం కదనం విదధుః కదనప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ పురగ్రామవ్రజోద్యానక్షేత్రారామాశ్రమాక
రాన్। ఖేటఖర్వటఘోషాంశ్చ దదహుః పట్టణాని చ ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్ఖనిత్రైర్బిభిదుస్సేతుప్రాకారగోపురాన్। ఆ
జీవ్యాంశ్చిచ్ఛిదుర్వృక్షాన్కేచిత్పరశుపాణయః। ప్రాదహస్సరణాన్యన్యే ప్రజా ❁ జజ్వలురుల్ముకైః ॥ ౧౫ ॥ ఏ
వం విప్రకృతే లోకే దైత్యేన్ద్రానుచరైర్ముహుః। దివం దేవాః పరిత్యజ్య భువి చేరురలక్షితాః ॥ ౧౬ ॥ హిరణ్యకశి
పుర్భ్రాతుస్సమ్పరేతస్య దుఃఖితః। కృత్వా కరోదకాదీని భ్రాతృపుత్రానసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ శకునిం శమ్బ

ప్రియాః, కదనం భూతద్రోహ, స్తద్దుఃఖం వా, తద్దేవప్రియం యేషాం తే, దానవా, దైతేయాశ్చ, ప్రజానాం, కదనం, చక్రుః ❁ ॥౧౩॥ ❁ కదనక్రియామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పురేతి ॥ తత్ర-పురం హట్టాదిమత్ -గ్రామ స్తద్రహితః-వ్రజో గవాం వాసః, ఉద్యానం కృత్రిమం వనం-క్షేత్రం వ్రీహ్యాదేః - ఆరామః అకృత్రిమం వనం - ఆశ్రమం ఋషీణాం స్థానం - ఆకరో రత్నానాం వాసః-ఖేటః కర్షకగ్రామః-ఖర్వటః గిరిద్రోణ్యాశ్రయో గ్రామః - ఘోషః ఆభీరాణాం వాసః - పట్టణం రాజధానీ- ఏతాని- కేచి-ద్దదహుః అగ్నిప్రక్షేపేణ దగ్ధవన్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కేచి-త్ఖనిత్రైః ఖననసాధనై-స్సేతూన్-ప్రాకారాన్-గోపురాంశ్చ - బిభిదుః-తత్ర సేతవో జలబన్ధనార్థనిర్మితా స్తటాకాదయః - కేచిచ్చ - పరశుః పాణౌ యేషాం తే - ఆజీవ్యానుపజీవ్యాన్ ఫలినశ్చూతాదివృక్షాన్ చిచ్ఛిదుః-అన్యే చ-శరణాని గృహాన్, ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవన్తః, కేచిచ్చోల్ముకైస్సాఙ్గారకాష్ఠైః ప్రజాః జనాన్ జజ్వలుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం- దైత్యేన్ద్రస్య హిరణ్యకశిపో రనుచరై - ర్ముహుర్ముహు, ర్లోకే-విప్రకృతే ఉపద్రుతే సతి-సర్వే - దేవాః-దివం-పరిత్యజ్య, అసురై, రలక్షితా, స్తత్రతత్ర-భువి ప్రదేశే విచేరుర్జగ్ముః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతో-దుఃఖితో, హిరణ్యకశిపు-స్సమ్పరేతస్య మృతస్య, భ్రాతుః కరోదకాదీని - ప్రేతోద్దేశేన కరేణ హస్తేన దేయం సతిలం జలం కరోదకం - తత్ప్రభృతీని - ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యాని-కృత్వా-భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య, పుత్రా-నసాన్త్వయత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ భ్రాతుః పుత్రానుద్దిశతి ॥ శకునిమితి ॥ తథా - దేశకాలాభిజ్ఞోఽసురేశ్వరః హిరణ్యకశిపు - స్తేషాం శకున్యాదీనాం-మాతరం-రుషద్భానుం - స్వమాతరం దితించ, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా వా-

---

౧౧ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ మూలో యజ్ఞ

నిపుణయా-గిరా-ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ * ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ * తదేవాహ॥ అమ్బామ్బేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥ అమ్బామ్బేతిదితేస్సమ్బోధనం-హేవధూరితిభ్రాతృభార్యాయాః - హేపుత్రా ఇతితత్పుత్రాణాం-వీరంహిరణ్యాక్షం ప్రతి-శోచితుం-యూయం - నార్హథ-కుతః-యతః-రిపోః-రభిముఖే-శూరాణాం-వధః - శ్లాఘ్యఃప్రశస్తః- ఈప్సితఃప్రశస్తత్వేనాభిమతఇత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * భవతునామతస్యవధఃశ్లాఘ్య, స్తథాప్యస్మాకంతావద్బన్ధుర్గతఏవేత్యత్రాహ॥భూతానామితి॥ ఇహసంసారే భూతానాం-సంవాసఃసహావస్థానం - ప్రపాయామివ - ప్రపిబన్త్యస్యామితిప్రపా-పాన్థానాంపిపాసూనాంజలాదిపానేనవిశ్రాన్త్యర్థంధార్మికైర్నిర్మితాశాలా-తస్యాం - యథా-పాన్థానాంసహావస్థానమస్థిరం-తద్వ - దిహ-భూతానామపీత్యర్థః - అస్థిరత్వేహేతుంవదన్భూతానివిశినష్టి - స్వకర్మభిర్హేతుభి,ర్దైవేనతత్తజ్జీవకర్మానుగుణంప్రవృత్తేనేశ్వరేణేత్యర్థః - ఏకత్ర,నీతానాంసంయోజితానాం-పున-రన్యత్రో-న్నీతానాంవియోజితానామ్ * ॥ ౨౧ ॥ * నను,జీవతామేవసంయోగవియోగౌప్రపాదిషుదృష్టౌ - కథంపునరజీవతోఽత్రైవదగ్ధస్యతత్రతత్రసంయోగవియోగావిత్యత్రాహ ॥ నిత్యఇతి ॥ దేహస్యాస్థిరత్వేఽప్యాత్మనఃస్థిరత్వాత్తత్తత్కర్మాయత్తశరీరత్యాగోపాదానాభ్యాంతైస్తైస్సంయోగవియోగావుపపన్నావితిభావః-తదేతదుపపాద్యతే - ఆత్మా,నిత్యః,తత్ర హేతుః-అవ్యయఃవినాశాద్యవస్థారహితః-తత్కుతః-శుద్ధఃప్రకృతిపరిణామానాశ్రయస్వరూపః - ప్రకృతిపరిణామోహిప్రకృతిగతః॥తత్కుతః ॥ పరః దేహాద్విలక్షణః॥ తత్కుతః ॥సర్వవిత్ దేహేన్ద్రియమనఃప్రాణాదీనాంవిత్ - అజడత్వేన దేహాద్విలక్షణఇతిభావః - కథమేకదేశస్థస్సర్వం వేత్తి-తత్రాహ॥సర్వగః,స్వధర్మభూతజ్ఞానద్వారాకృత్స్నదేహాదివ్యాపీతిభావః , స్వతఏవంభూతోఽప్యసావాత్మా , మాయయాస్వసమ్బన్ధివిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా - గుణాన్సత్త్వాదీన్-విసృజన్కర్మానురూపంక్షోభయన్నిత్యర్థః - ఆత్మన స్స్వస్య - కర్మఫలభోగార్థమితిశేషః - లిఙ్గంశరీరం - ధత్తేబిభర్తి - గుణక్షోభస్య కర్మానుగుణత్వాత్కర్మణస్స్వాత్మనఃకర్తృత్వాద్గుణవి

రంధార్ష్టింభూతసన్తాపనంవృకమ్ । కాలనాభంమహానాభంహరిశ్మశ్రుంమదోత్కచమ్ ॥ ౧౮ ॥ తన్మాతరంరుషాభానుందితించజననీంగిరా।శ్లక్ష్ణయా దేశకాలజ్ఞఇదమాహాసురేశ్వరః ॥ ౧౯ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥అమ్బామ్బ హేవధూః*పుత్రా వీరంమార్హథశోచితుమ్ । రిపోరభిముఖేశ్లాఘ్యశ్శూరాణాంవధఈప్సితః॥ ౨౦ ॥భూతానామిహసంవాసఃప్రపాయామివసువ్రతే । దైవేనైకత్రనీతానామున్నీతానాంస్వకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥ నిత్య ఆత్మాఽవ్యయశ్శుద్ధస్సర్వగస్సర్వవిత్పరః।ధత్తేఽసావాత్మనోలిఙ్గంమాయయావిసృజన్గుణాన్ ॥ ౨౨ ॥ యథాఽమ్భసాప్రచలతాతరవోఽపిచలాఇవ।చక్షుషాభ్రామ్యమాణేనదృశ్యతేచలతీవభూః॥ ౨౩॥ఏవంగుణైర్భ్రా

సర్గేఽపికర్తృత్వముక్తం - గుణాన్విసృజన్నితి - ఉక్తవిధోఽప్యనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలభోగాయతదనుగుణపరిణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకం దేహం బిభర్తీత్యర్థః - తథాచ - తస్యతత్రతత్రకర్మాయత్త దేహసమ్బన్ధాత్తత్ప్రయుక్తావేకస్యైవసంయోగవియోగౌసమ్భవత ఇతిభావః * ॥ ౨౨ ॥ * నను నాయమాత్మా దేహాద్విలక్షణః- కింతు-సఏవయతో దేవోఽహంమనుష్యోఽహమితి దేహాద్యభేదేనప్రతీయతే-తత్రాహ॥ యథేతి ॥ దేవోఽహమిత్యాదిప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా-నప్రమితిరూపేతిభావః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ యథేతి ॥యథా,ప్రచలతా,అమ్భసా ఉదకేనోపాధినా,తరవోవృక్షా అపి-చలా ఇవకమ్పమానా ఇవ - దృశ్యన్తే , యథాచ - భ్రామ్యమాణేన , చక్షుషా-భూమిరపి-చలతీవదృశ్యతే-యథాతరుభూమ్యాదిచలనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * ఏవంతథా- హేభద్రే-గుణైస్సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైర్దేహేన్ద్రియాదిభిస్సహ-మనసి - భ్రామ్యమాణేవ్యాపృతవతి - యద్వా-గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభి- స్తదర్థమిత్యర్థః మనసిభ్రామ్యమాణే దేహంవిషయీకుర్వతిసతి-పుమాన్జీవః- స్వయం , మవికలోఽపినిరవయవోఽపి-దేహాద్భిన్నోఽపీత్యర్థః తత్సామ్యతాం దేహతుల్యతాం-యాతి- దేవోఽహంమనుష్యోఽహమితిదేహరూపేణాత్మానంప్రత్యేతీత్యర్థః-తత్సామ్యతాంయాతీత్యనుక్త్వాతత్సామ్యతాంయాతీతివదతోఽయమభిప్రాయః-దేవోఽహంమనుష్యోఽహమితిదేహాకార మాత్మానంమన్యమానస్యాపికదాచిత్తద్వ్యతిరేకప్రతిపత్తిరస్త్యేవేతి ॥ తదేవవిశదయతి॥ అలిఙ్గోలిఙ్గవానివేతి॥ లిఙ్గాచ్ఛరీరాదన్యః- అలిఙ్గఃఆత్మా లిఙ్గవానివా-త్మానం-ప్రత్యేతి-మమేదంశరీరమిత్యేవంరూపేణలిఙ్గప్రతిసమ్బన్ధీవాత్మానంప్రత్యేతీత్యర్థః-మమేదంశరీరమితిశరీరాద్వ్యతిరిక్తత్వేనాత్మనఃప్రతీతావపిదేహాత్మభ్రాన్తిమతాంతత్ప్రతీతేరస్ఫుటత్వద్యోతనాయలిఙ్గవానివేతీవశబ్దఃప్రయుక్తః॥అయంభావః॥యద్యాత్మనో దేహాకారత్వేనప్రతీతిఃప్రమితిరూపాస్యా, త్తర్హితద్భిన్నత్వేనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపాస్యా - త్తచ్చాయుక్తం-శరీరప్రతిభాసదశాయాంతదప్రతీతిదశాయాంచసుషుప్త్యాదావహమర్థస్యాత్మనోఽను

వృత్తత్వేనప్రతీయమానత్వాదితి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం దేహాద్విలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామరూపదేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్ ॥ అథ యథా దేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభేదభ్రమశ్చ యథాకర్మమూలకః ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ ॥ ఏష ఇతి అలిఙ్గే లిఙ్గాదన్యస్మిన్ , శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని-లిఙ్గభావనా దేహత్వేనానుధ్యానం-దేవో ఽహమిత్యాది దేహాభేదప్రతీతిరిత్యేష-ఆత్మనో,విపర్యయః అన్యథా ప్రతీతిః-కర్మసంసృతిః కర్మకృతసంసారః-ఏవం- ప్రియాప్రియైరిష్టానిష్టవస్తుభి-ర్యోగో,వియోగశ్చ,సుఖదుఃఖే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సమ్భవః,ఉత్పత్తిః-వినాశో మరణం-నానావిధ,శ్శోకః,అవివేకః చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యావివేచనం-చిన్తా-విషయానుధ్యానం - వివేకస్య-స్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యానుసన్ధానం చేత్యేవ-సర్వో ఽపి,కర్మసంసృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ-స్మృతః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అత్ర శోకనిమిత్తమన్తరేణాపి యశ్శోకస్స వ్యర్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే,ఇతిహాసమప్యుదాహరన్తి తత్త్వవిదః॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ పురాతనం - నత్వాధునికకపోలపరికల్పితం.యమస్య-ప్రేతబన్ధూనాంచ-సంవాదరూపం-త-మితిహాసం - నిబోధత మత్తశ్శృణుత ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతిహాసమేవాహ ॥ ఉశీనరేష్వితి ॥ ఉశీనరేషు దేశేషు-సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్రాజా-బభూవ-స చ సపత్నైశ్శత్రుభి - ర్యుద్ధే-నిహత-స్తం నిహతం జ్ఞాతయస్సపిణ్డా- ఉపాసత పరివృత్య ఉపవివిశుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కథంభూతం-విశీర్ణం-రత్నమయం కవచం - యస్య-విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాత్ శరైర్నితరాంభిన్నం హృదయం యస్య - అసృజా రుధిరేణ-ఆవిలం వ్యాప్తమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రకీ

ర్యమాణే మనస్యవికలః పుమాన్ । యాతి తత్సామ్యతాం భద్రే హ్యలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ ౨౪ ॥ ఏష ఆత్మవిపర్యా
సో హ్యలిఙ్గే లిఙ్గభావనా । ఏవం ప్రియాప్రియైర్యోగో వియోగః కర్మసంసృతిః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవశ్చ వినాశశ్చ శోక
శ్చ వివిధస్స్మృతః । అవివేకశ్చ చిన్తా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ ॥ ౨౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురా
తనమ్ । యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదం తన్నిబోధత ॥ ౨౭ ॥ ఉశీనరేష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః । స
పత్నైర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్తముపాసత ॥ ౨౮ ॥ విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్ । శరనిర్భిన్న
హృదయం శయానమసృగావిలమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణకేశం ధ్వస్తాక్షం రభసా దష్టదచ్ఛదమ్ । రజఃకుణ్ఠముఖామ్భోజం
ఛిన్నాయుధభుజం మృధే ॥ ౩౦ ॥ ఉశీనరేన్ద్రం విధినా తథా కృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః । హతా
స్స్మ నాథేతి కరైరురో భృశం ఘ్నన్త్యో ముహుస్తత్పదయోరుపాపతన్ ॥ ౩౧ ॥ రుదన్త్య ఉచ్చైర్దయితాఙ్ఘ్రి
పఙ్కజం సిఞ్చన్త్య అస్రైః కుచకుఙ్కుమారుణైః । విస్రస్తకేశాభరణాశ్శుచం నృణాం సృజన్త్య ఆక్రన్దన
యా విలేపిరే ॥ ౩౨ ॥ అహో విధాత్రాకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్ ॥ ఉశీనరాణా
మసి వృత్తిదః పునః కృతో ఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః ॥ ౩౩ ॥ త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యా
మ సుహృత్తమేన తే । తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోశ్శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం విల

ర్ణాః కేశా యస్య- ధ్వస్తే నిశ్చలే అక్షిణీ యస్య-సంరమ్భేణ క్రోధేన-దష్టో- దచ్ఛదః దన్తచ్ఛదః ఓష్ఠో - యేన-రజసా-కుణ్ఠం ఆవృతం-ముఖామ్భోజం,యస్య మృధే యుద్ధే - ఛిన్నమాయుధం భుజశ్చ యస్య ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విధినా దైవేన ఏవం కృతముక్తదశాం ప్రాపిత-ముశీనరేన్ద్రం-పతిం భర్తారం- ప్రసమీక్ష్య-తత్పత్న్యః-అతీవదుఃఖితాః- హే నాథ - వయం-హతాస్స్మేతి-వదన్త్యః-కరైః పాణిభిః-భృశం నితరా-మురో-ముహుర్ముహు -ర్ఘ్నన్త్యః - తస్య భర్తుః-పదయోః చరణయో - రుపాపతన్ సమీపే సమన్తాదపతన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత-ఉచ్చైస్స్వరేణ-రుదన్త్యః-కుచకుఙ్కుమేనా - రుణైః-కుచయోః పతితత్వాత్ తతః ప్రస్రవద్భిరితిభావః-అస్రైః శోకజలబిన్దుభి-ర్దయితస్య పత్యు - రఙ్ఘ్రిపఙ్కజం -సిఞ్చన్త్యః,విభ్రష్టాః కేశా ఆభరణాని చ యాసాం-తాః శృణ్వతాం నృణామపి-శుచం - సృజన్త్య ఉత్పాదయన్త్యః - ఆక్రన్దనయా రోదనేన సహ - విలేపిరే విలాపం చక్రుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ విలాపమేవాహ ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ నః అస్మాకం- ప్రభో హే భర్తః అకరుణేన నిష్కృపేణ-విధాత్రా బ్రహ్మణా - దృగగోచరాం - దశాం - భవా - న్నీతః గమితః , నః - దృశా - మగోచరాం - దశాం - ప్రణీత - ఇతి వాన్వయః-యేన విధాత్రా - పురా - ఉశీన - రాణాం ఉశీనరదేశోద్భవానాం , జనానాం , వృత్తిదః జీవనదః , కృతో - భవా , నధునా, తేనైవ విధాత్రా, శుచాం,వివర్ధనః,కృతో ఽసి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హే మహీపతే,సుహృత్తమేన,కృతజ్ఞేన చ-త్వయా,వినా, తే తవ సమ్బన్ధినో,వయం,కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః -అత స్త్వం,యత్ర,యాస్యసి-తత్రైవ- హే వీర,తవ,పాదయోః,శుశ్రూషతీనాం సేవాం కర్తుమిచ్ఛన్తీనా,మస్మాక , మనుయానం సహగమనం-దిశ దేహి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం-మృతం-పతిం-పరిగృహ్య విలపన్తీనాం, నిర్హారం దాహార్థం నయన-మనిచ్ఛతీనాం సతీనాం - అర్కస్సూర్యో - ఽస్తం అస్తాచలం ప్రతి-సంన్యావర్తత సన్ని

కృష్టోబభూవ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ప్రేతస్యమృతస్య, యే-బన్ధవ, స్తేషాం-పరిదేవితంరోదన-మాశ్రుత్యస్వపుర్యామేవశ్రుత్వా, భగవాన్యమ-స్స్వయమేవ-బాలకో-భూత్వా, తత్రాక్రన్దనస్థానే-సముపాగత-స్తా, నాహ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహోఇతి॥ అహోఇత్యాశ్చర్యే, కింతత్-యద్వయసా-మత్తః, అధికానామపి, లోకవిధింజన్మమరణాదిలోకపరిపాకం-పశ్యతామప్యమీషాం, ప్రేతబన్ధూనాం-విమోహ, ఇత్యేతత్-విమోహమేవాహ॥ యత్రభువి-సమ్భవఉత్పత్తి, స్తత్రైవగతంపున స్తత్రైవలీనం-మనుష్యంప్రతి, స్వయం-సధర్మాఃమృతేనతుల్యంజన్మమరణాదిభాజో౽పి-ముధా-శోచన్తి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ న్యూనవయస్కా-అపి-వయమేవా-హో-ధన్యాఃశ్రేష్ఠాః, కుతః-యతః-పితృభ్యాంమాతాపితృభ్యాం, త్యక్తాఅపి-వయం, నవిచిన్తయామఃచిన్తాంనకుర్మః - అబలాదుర్బలాఅపి-బాలాఅపీతివా, వృకాదిభి, రభక్ష్యమాణా-వయం, తత్రహేతుః-యోహి, గర్భే, రక్షతి-జన్మనఃపశ్చాదపి-సఏవహీశ్వరో-రక్షితారక్షిష్యతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కోసారక్షితా-తత్రాహ॥ యఇతి॥ యఈశ్వర, స్స్వేచ్ఛయైవ-నతుకర్మణా, ఇదం-కృత్స్నం, జగత్-సృజతి-తర్హి - సోప్యస్మదాదివత్కింజన్మమరణాదిభాక్-నేత్యాహ॥ అవ్యయఃఅపక్షయాదివికారరహితః-కర్మాయత్తప్రాకృతదేహరహితఇత్యర్థః, యశ్చ, స్వేనసృష్టం, జగ-ద్రక్షతి-యశ్చ, స్వేనరక్షితం-పున-రవలుమ్పతేసంహరతి, తర్హ్యేవంవిధఈశ్వరఃకర్మవశ్యఇవేత్థంకిమర్థంకరోతి, తత్రాహ, హేఅబలాఃతస్య ఏవంజగదుత్పత్త్యాదికర్తు, రీశితురీశ్వరస్య, అన్తరాత్మతయావస్థితస్య, చరాచరాత్మక-మిదంజగ-త్క్రీడనంక్రీడాపరికరం-జగద్వ్యాపార స్తస్యక్రీడారూపఇతిభావః ॥ అతఏవ-నిగ్రహసఙ్గ్రహయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోః ప్రభుస్సమర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ప్రభుత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాందర్శయతి ॥ పథీతి ॥ యథా-పథి-చ్యుతంవిస్రస్తమపి-దిష్టేనదైవేనేశ్వరేణ - రక్షితమనుగృహీతంస - న్తిష్ఠతిపునర్లబ్ధంభవతీత్యర్థః - గృహే, స్థితమపి- తేనదిష్టేన-విహతంస-ద్వినశ్యతి, ఏవ-మరణ్యే, అనాథఃరక్షకాన్తరరహితో౽పి- తేనదిష్టేన, ఈక్షితః జీవతి-తత్సఙ్కల్పే నజీవతి-గృహే-గుప్తో౽పి, అస్యహతఃఅనేనోపేక్షితః-సజీవతి-కింతువినశ్యతి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కింతర్హ్యయమీశ్వరోవిషమః- నేత్యాహ॥ భూతానీతి॥ సర్వాణి-భూతానిదేవమనుష్యాదీని, తైస్తైర్నిజయోనికర్మభిఃస్వస్వజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మభిః, కాలేనిజయోనికర్మపరిపాకకాలే-భవన్తి, పున, స్తత్కర్మక్షయే-నభవన్తి, దేవమనుష్యాదిభూతానాంభావాభావౌతత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తావితినతస్యవైషమ్యమితిభావః । ననుమాస్తువైషమ్యంతస్యఅపిత్వన్తరాత్మతయావస్థితస్యస్వానర్థరూపసంసారంస్వయమేవాపాదయన్కిమయమజ్ఞఃనేత్యాహ ॥ నేతి॥ తత్రప్రకృతౌదేవాదిశరీరే, జీవాన్తరాత్మతయా, స్థితోప్యాత్మాపరమాత్మా, నబధ్యతేనసంసరతీత్యర్థః, హేతివిస్మయే దేహస్థితస్యాప్యేకస్యనబన్ధః, అన్యతరస్యతుబన్ధ, ఇతివిస్మయః, ఇతరస్యబన్ధమేవాహ-తస్యాఃప్రకృతేః-గుణైఃదేవో౽హంస్థూలో౽హమిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయైర్దేహగతదేవత్వాదిభిః, దేహాత్మభ్రమాదినేత్యర్థః, అన్యతమఃదేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమోజీవః-నిబధ్యతేనిబద్ధోభవతి, సంసరతీత్యర్థః - యద్వా, గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః-తద్భోగేనహేతునా-నిబధ్యతఇత్యర్థః, తద్భోగఏవహితస్యసంసృతౌకారణమితిభావః ॥ తథాచశ్రుతిః "తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో౽భిచాకశీతీ" తి ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవంసర్వభూతానాముత్పత్తిలయాదేస్తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తత్వాన్నశోకఃకార్య ఇత్యభిధాయే, దానీందేహస్య వినాశిస్వభావత్వాదాత్మనస్తుతద్విపరీతరూపత్వా దుభావపినశోకవిషయావితివక్తుంతావద్దేహాత్మనోఃపరస్పరవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఇదమితిద్వాభ్యాం ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానం-రాజాదిశరీరం, పురుషస్యజీవస్య, మోహజంఅవిద్యాసఞ్చితకర్మకృతం, పురుషస్యమోహజమిదంశరీరమితివ్యతిరేకనిర్దేశేనదేహాత్మనోఃపరస్పరభేదోదర్శితః, తత్రదేహస్యానాత్మత్వందృష్టాన్తేనాహ॥ యథేతి॥ యథా-గృహం-గృహిణః-పృథగ్భిన్నం, తథా-భౌతికంభూ

పతీనాంవైపరిగృహ్యమృతంపతిమ్ । అనిచ్ఛతీనాంనిర్హారమర్కో౽స్తంసంన్యవర్తత॥ ౩౫ ॥ తత్రహప్రేతబ
న్ధూనామాశ్రుత్యపరిదేవనమ్। ఆహతాన్బాలకోభూత్వాయమస్స్వయముపాగతః॥ ౩౬ ॥ యమఉవాచ ॥ అ
హోఅమీషాంవయసా౽ధికానాంవిపశ్యతాంలోకగతింవిమోహః । యత్రోద్భవస్తత్రగతంమనుష్యంస్వ
యంసధర్మా*అపిశోచన్త్యపార్థమ్॥ ౩౭ ॥ అహోవయంధన్యతమాయదత్రత్యక్తాఃపితృభ్యాంనవిచిన్తయా
మః । అభక్ష్యమాణాఅబలావృకాభి*స్సరక్షితారక్షతియోహిగర్భే॥ ౩౮ ॥ యఇచ్ఛయేశస్సృజతీదమవ్యయో
యఏవరక్షత్యవలుమ్పతే*చయః । తస్యాబలాఃక్రీడనమాహురీశితుశ్చరాచరంనిగ్రహసంగ్రహేప్రభుః॥ ౩౯ ॥
పథిచ్యుతంతిష్ఠతిదిష్టరక్షితంగృహస్థితంతద్విహతంవినశ్యతి । జీవత్యనాథో౽పితదీక్షితోవనేగృహే౽పిగుప్తో౽
స్యహతోనజీవతి॥ ౪౦ ॥ భూతానితైస్తైర్నిజయోనికర్మభిర్భవన్తికాలేనభవన్తిసర్వశః । నతత్రహాత్మాప్రకృ
తావపిస్థితస్తస్యాగుణైరన్యతమోనిబధ్యతే॥ ౪౧ ॥ ఇదంశరీరంపురుషస్యమోహజంయథాపృథగ్భౌతికమీయ

తసఙ్ఘాతపరిణామరూప-మిదంశరీరమపిపృథక్ శరీరిణోభిన్న , మీయతేఅవగమ్యత ఇత్యర్థః - యథాగృహస్యగృహిస్వరూపత్వమత్యన్తాసమ్భావితం - తద్వ - ద్దేహస్య దేహిస్వరూపత్వమితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః,ఏవం-గృహదృష్టాన్తేనజీవాద్దేహస్యభేదఉక్తః తేనైవదృష్టాన్తేన దేహస్యవినాశిస్వభావత్వంచాహ ॥ తథేతి ॥ యథా-మృత్కాష్ఠాదివికారాత్మకంగృహంకాలేన వినశ్యతి , తథా,ఔదకైః,పార్థివైః,తైజసైశ్చ - ఇదంవాయవీయాకాశీయయోరప్యుపలక్షణం-ఉదకాదీనామంశైః-కాలేనతత్తద్దేవాదిజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మపరిపాకకాలేనేత్యర్థః , జాతో-జనోదేహః , జన్మనఃపశ్చాదపి-వికృతఃబాల్యయౌవనస్థావిరత్వాదిభిరవస్థాభిర్వికారంప్రాప్తః , పునస్స్వారమ్భకకర్మ వినాశకాలేవినశ్యతి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ అథాత్మనో దేహాద్భేదంసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా , ఽనలోఽగ్ని,ర్దారుషు,స్థితో-భిన్న ఈయతేదారుగతహ్రస్వత్వదీర్ఘత్వకుటిలత్వాదిధర్మరహితస్తేభ్యోభిన్న ఏవదృశ్యతే , యథాచ , దేహగతోఽప్యనిలస్తతఃపృథగేవదృశ్యతే-యథాచ-నభ , స్సర్వగతంసర్వత్రవ్యాప్తమపి-నసజ్జతేసర్వగతధర్మైర్నసంబధ్యతి , తథా , సర్వగుణాశ్రయఃసత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేన్ద్రియాద్యాశ్రయోఽపి పుమాన్జీవః , పరఃగుణేభ్యఃపరః-దేహాద్భిన్న ఇత్యర్థః , దేహగతజన్మజరామరణాదిభిరవికృత , స్తస్మాద్విలక్షణత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః , అవిభాగేనావస్థితస్యాపితద్గతధర్మాస్పర్శే ఆద్యంనిదర్శనం-విజాతీయస్యాపిసహావస్థానేద్వితీయం , తృతీయంతు-తదవస్థానేఽపిపునస్తద్గతధర్మాస్పర్శే,ఇతిభేదః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవందేహాత్మనోఃపరస్పరవిలక్షణస్వరూపయోరభిహితయోరప్యతీవదేహాత్మభ్రాన్త్యాఽనుశోచతాంశోకమపనేతుంకశ్శోకవిషయ ఇత్యాశఙ్క్యప్రతిక్షిపతి ॥ సుయజ్ఞ ఇతి ॥ హేమూఢాః భవత్పక్షే-య,మనుశోచథ-సోఽయం,సుయజ్ఞ , శ్శేతే,యుష్మాభిశ్శోచ్యస్సుయజ్ఞ , శ్శేతేవిద్యతఏవకిమర్థంశోక ఇతిభావః , ననుర్భవత్పక్షేశయానఏవహిసుయజ్ఞ ఇతిశఙ్కార్థః ,తత్ప్రతిక్షిపతి॥ యశ్శ్రోతేతి ॥య,శ్శ్రోతాభవద్విలాపశ్రవణక్షమః,యశ్చా , నువక్తాప్రతివచనక్షమశ్చ , స- ఇహ,కర్హిచిదపిచిరంసుసూక్ష్మంనిరీక్ష్యమాణోఽపినదృశ్యతే-

---

తేగృహమ్।తథౌదకైః పార్థివతైజసైర్జనః కాలేనజాతోవికృతోవినశ్యతి ॥ ౪౨ ॥ యథాఽనలోదారుషుభిన్న
ఈయతే యథాఽనిలో దేహగతఃపృథక్స్థితః । యథానభస్సర్వగతంనసజ్జతేతథాపుమాన్సర్వగుణాశ్రయః
పరః ॥ ౪౩ ॥ సుయజ్ఞోనన్వయంశేతేమూఢాయమనుశోచథ । యశ్శ్రోతాయోఽనువక్తేహనసదృశ్యేతకర్హి
చిత్ ॥ ౪౪ ॥నశ్రోతానానువక్తావాముఖ్యోహ్యత్రమహానసుః।యస్త్విహేన్ద్రియవానాత్మాసచాన్యఃప్రాణదే
హయోః॥ ౪౫ ॥భూతేన్ద్రియమనోలిఙ్గాన్ దేహానుచ్చావచాన్విభుః । భజత్యుత్సృజతిహ్యన్యస్తచ్చాపిస్వేనతే
జసా॥ ౪౬ ॥ తావల్లిఙ్గాన్వితోహ్యాత్మాయావత్కర్మనిబన్ధనమ్ । తతోవిపర్యయః క్లేశోమాయాయోగోఽనువ
ర్తతే ॥ ౪౭ ॥ వితథాభినివేశోఽయంయద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః । యథామనోరథస్స్వప్నస్సర్వమైన్ద్రియికం

శయానో దేహఏవసుయజ్ఞశ్చేద్భవద్విలపితంకిమితినశృణోతినప్రతివక్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ముఖ్యప్రాణోఽపిశ్రవణప్రతివచనక్షమోనస్యాత్,కింపునర్దేహోనక్షమ ఇతీత్యాహ ॥ నశ్రోతేతి ॥ ముఖ్యోఽప్యసుఃప్రాణోవా.నశ్రోతానభవద్విలపితస్యశ్రోతా,నాప్యనువక్తా , కింపునర్దేహ ఇత్యర్థః, ననుశ్రోతారంప్రతివక్తారంప్రత్యేవానుశోచామ ఇత్యత్రాహ॥యస్త్వితి॥యస్త్వి,న్ద్రియవాన్శ్రవణప్రతివచనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీన్ద్రియయుక్త - స్సత్వా , త్మా,ఇహశరీరే,ప్రాణదేహాభ్యా , మన్యఏవా,సీత్-సతు-తత్ - తేభ్యో దేహేభ్యో - ఽన్యఏవసన్-స్వేన - తేజసాజ్ఞానేన - ఉపలక్షితః,భూతైఃపృథివ్యాదిభిః-ఇన్ద్రియైర్జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియై-ర్మనసాచలిఙ్గ్యన్తేలక్ష్యన్త ఇతితథా-తా - నుచ్చావచానుత్కృష్టాపకృష్టాన్ - దేహాన్-భజతిబిభర్తి - ఉత్సృజతిత్యజతిచ - అపిహీత్యనుభవంప్రమాణయతి - ఇన్ద్రియవానాత్మాదేహత్యాగతదుపాదానశీలశ్శయానమిమందేహంత్యక్త్వాగత ఇతిసోఽపీదానీంనశోచ్య ఇతిభావః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ❀ నన్వస్మాకముపభోగ్యమిమందేహమన్తరేణాపిహేతుంత్యక్త్వాగత ఇత్యనుశోచామస్తత్రాహ ॥తావదితి ॥ యావ-న్నిబన్ధనం దేహసమ్బన్ధకారణం - కర్మపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మ-వర్తతే- తావల్లిఙ్గాన్వితో-దేహేనాన్వితో-భవత్యా,త్మా , తతఏవ దేహాన్వయాదేవహేతోః-విపర్యయః దేహాత్మభ్రాన్తి - స్తతఃక్లేశ-ఇత్యేవంరూపోమాయాయోగఃప్రకృతిసమ్బన్ధరూపసంసృతి-రనువర్తతే॥ అయంభావః ॥సతిదేహసమ్బన్ధనిమిత్తేకర్మణిదేహేనాన్వయః - తస్మింశ్చసతిమమాయంపతిరహమస్యభార్యేత్యాద్యాత్మకోదేహాత్మభ్రమః-తస్మింశ్చసతిక్లేశః-తత్రనిదానస్యకర్మణఏవనివృత్తత్వాత్తస్యాత్మనఃపునశ్శయానదేహసమ్బన్ధస్యైవాభావాన్నిర్హేతుకోవ్యర్థశ్చశోకః - దేహసబన్ధావహకర్మనివృత్తిరేవచదేహోత్సర్గహేతురితి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ దేహస్యోపభోగ్యత్వంప్రతిక్షిపతి ॥ వితథేతి ॥ అయ-మభినివేశోఽభిమానో - వితథోవ్యర్థః - దేహాదేరపురుషార్థరూపత్వాదితిభావః-కోఽసావభినివేశఃయ- ద్గుణేషుసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకేషుదేహాదిషు-తదుపభోగ్యేషుశబ్దాదిషుచ - అర్థదృగ్వచఃప్రయోజనత్వదర్శనవచనే ఇత్యేషః , దేహాదిషూపభోగ్యత్వ

జ్ఞానం తద్వ్యవహారశ్చేత్యభిమానో వ్యర్థ ఇత్యర్థః, వైతథ్యమేవ దృష్టాన్తముఖేన విశదయతి ॥ యథేతి ॥ యథా-మనోరథః మనోరథరూపః, స్వాప్నః స్వప్నద్రష్టృకర్మానుగుణమనోవృత్తిరూపసఙ్కల్పవికల్పాత్మకస్వప్నానుగుణతయేశ్వరసృష్టపదార్థః మృషా అనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ, తథా-సర్వ, మైన్ద్రికం చాహ్యాన్ద్రియవిషయం శబ్దాదికమపి, మృషా అనిత్యః, అనిత్యత్వాదపురుషార్థః, స్వప్నద్రష్టృకానుభావ్య తత్కాలమాత్రావస్థాయి పదార్థసృష్టినిమిత్తకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టం స్వాప్నం పదార్థం ప్రతీవ జాగ్రదవస్థానుభావ్య సర్వేన్ద్రియగమ్యభోక్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వాద్యభిమానో వ్యర్థః, అనిత్యత్వేనాపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః, మృషాశబ్దస్యానిత్యత్వవాచిత్వం “ మథ నిత్యమనిత్యం చే „ త్యనన్తరగ్రన్థాదవగమ్యతే “ అనాశీ పరమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యత „ ఇతి పరాశరవచనాచ్చ పరమార్థానాశ్యాదిశబ్దానామనాశిపరత్వమవగమ్యతే ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఏవం దేహాత్మనోరుభయోరపి శోకావిషయత్వముక్తం సహేతుకముపసంహరతి ॥ అథేతి ॥ అథ-హే అబలాః-నిత్యమాత్మాన-మనిత్యం దేహం ప్రత్యపి-తద్విదః దేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో న శోచన్తి-కుతః- ఇతి శబ్దో హేత్వర్థకః-యస్మా-త్స్వభావః వస్తునః స్వాభావికో ధర్మః, శోచతామపి శోచద్భిరప్యన్యథా కర్తుం-న శక్యతే-వహ్యాత్మనస్స్వాభావికం నిత్యత్వమపనీయానిత్యత్వం కేనచిచ్ఛోకాద్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం-న వా దేహస్యానిత్యత్వమపనుద్య నిత్యత్వం-న హి వహ్నేరౌష్ణ్యాపనయేన శైత్యమాపాదయితుం శక్యమితి భావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ యదుక్తం “ స్వయం సధర్మా అపి శోచన్తీ „ తి, తత్ర దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ లుబ్ధక ఇతి ॥ కశ్చిల్లుబ్ధకో వ్యాధః, పక్షిణా-మన్తకః మృత్యుః, నిర్మితః-ఈశ్వరేణ మృత్యుత్వేన నిర్మితః-అత ఏవ-స-తత్ర తత్ర-జాలం-వితత్య-పక్షిణాం-ప్రలోభనం వఞ్చకం-విదధే కృతవాన్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి-తత్ర సమీపే-కుళిఙ్గయోః పక్షిణోర్మిథునం ద్వన్ద్వం, సంచర-త్సత్-లుబ్ధకేనా-దృశ్యత-తయోః

మృషా ॥ ౪౮ ॥ అథ నిత్యమనిత్యం వా నానుశోచన్తి తద్విదః । నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావశ్శోచతామపి ॥
లుబ్ధకో విపనే కశ్చిత్పక్షిణాం నిర్మితోఽన్తకః । వితత్య జాలం విదధే తత్ర తత్ర ప్రలోభనమ్ ॥ ౫౦ ॥ కుళిఙ్గమిథునం తత్
ర విచరత్సమదృశ్యత । తయోః కుళిఙ్గీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా ॥ ౫౧ ॥ సాఽసజ్జత సిచస్తన్త్ర్యాం మహిషీం కాల
యన్త్రితామ్ । కుళిఙ్గస్తాం తథాఽఽపన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః ॥ స్నేహాదకల్పః కృపణమాతురః పర్యదేవ
యత్ ॥ ౫౨ ॥ అహో అకరుణో దేవః స్త్రియాఽకరుణయా విభుః । కృపణం మాఽనుశోచన్త్యా దీనయా కిం కరిష్యతి ॥
కామం నయతు మాం దేవః కిమర్ధేనాత్మనో హి మే । దీనేన జీవతా దుఃఖమనేన విధురాయుషా ॥ ౫౪ ॥ కథం నజాతప
క్షాంస్తాన్మాతృహీనాన్బిభర్మ్యహమ్ । మన్దభాగ్యాః ప్రతీక్షన్తే నీడే మే మాతరం ప్రజాః ॥ ౫౫ ॥ ఏవం కుళిఙ్గం విలప
న్తమారాత్ప్రియావియోగాతురమశ్రుకణ్ఠమ్ । స ఏవ తం శాకునికశ్శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో విలీనః ॥ ౫౬ ॥ ఏవం

స్త్రీపుంసయోర్మధ్యే-కుళిఙ్గీ స్త్రీ, సహసా వఞ్చనోపాయేన-లుబ్ధకేన-ప్రలోభితా-బభూవ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ సా ప్రలోభితా కుళిఙ్గీ, సిచస్తన్త్ర్యాం జాలసూత్రే-అసజ్జత లగ్నాఽభూత్-అథ తత్, స్తా,మాపన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం, దీనాం-కర్మానుగుణేన కాలేన యన్త్రితాం-సిచస్తన్త్ర్యామాసఞ్జితాం, మహిషీం భార్యాం కుళిఙ్గీం-వీక్ష్య, కుళిఙ్గః పుమాన్, స్నేహా-దతీవ దుఃఖితః-అకల్పః విమోచనేఽదక్షః, అత ఏవ-కేవలం-స్వయమప్యాతురః దీనస్సన్-పర్యదేవయత్ పరితప్తో బభూవ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో-దేవోఽకరుణః నిర్ఘృణః-అకరుణత్వమేవావిష్కరోతి ॥ స్త్రియా అకరుణయేతిచ్ఛేదః-అకరుణయా సర్వతోఽనుకమ్ప్యయా-స్త్రియా మమ భార్యయా-నితరాం-కృపణం దీనం-మాం ప్రత్య-నుశోచన్త్యా-దీనయా-కుళిఙ్గ్యా-విభుర్దేవః-కిం కరిష్యతి-న కిమపి తస్య ప్రయోజనం, కిన్తు, మయ్యకారుణ్యేన మాం వియోజ్య స్త్రియం నీతవానితి భావః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ యతో-మయ్య-కరుణో-దేవ-స్తతో-మామపి-కామం యథేష్టం-నయతు-ఆత్మనోఽర్ధేన-మమ-కిం కిం ప్రయోజనం-ఏకస్మిన్నర్ధం భార్యాఖ్యం సప్తమవశిష్టేనార్ధేన న కిమపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః, అర్ధం విశినష్టి, దీనేన కృపణేన, దుఃఖం యథా భవతి తథా-జీవతా ప్రాణాన్ధారయతా-విధురాయుషా-విధురం భార్యారహిత-మాయు-ర్యస్య-తేన-భార్యాశూన్యజీవితయుక్తేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కిఞ్చ-అజాతౌపక్షౌ యేషాం తాన్-మాత్రా-హీనాన్ రహితాన్-శాబకాన్-కథ-మహం-బిభర్మి పుష్ణామి-కిఞ్చ-మేమమ-ప్రజాః-నీడే-మాతరం-ప్రతీక్షన్తే ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవం, ప్రియాయా-వియోగేనా-తురం దుఃఖితం-అత ఏవ-విశేషేణ రుదన్తం-అశ్రుకణ్ఠమశ్రుపూర్ణకణ్ఠం, తం కుళిఙ్గం-స ఏవ-శాకునికః శకునీన్హన్తీతి శాకునికః లుబ్ధకః-ఆరాత్సమీపే-లీనస్తిరోహితస్సన్-కాలేన కర్మానుగుణేన-ప్రహితః ప్రేరిత-శ్శరేణ-వివ్యాధ తాడితవాన్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఏవమితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోపయోగిత్వేనోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం యథా కుళిఙ్గస్తథా-యూయమపి-ఆత్మాపాయం స్వమృత్యుం, అపశ్య

న్త్యః అనాలోచయన్త్యః - అతఏవ - అబుద్ధయః - వివేకశూన్యాః, వర్షశతైరపి - శోచన్త్యః, ఏనంపతిం - నప్రాప్స్యథ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవం ప్రేతబన్ధుయమసంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుత్యోపసంహరతి దైత్యః ॥ బాల ఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం - బాలే - ప్రవదతిసతి - సర్వే - జ్ఞాతయస్స్వయజ్ఞస్యసపిణ్డాః - విస్మితం చేతో యేషాం తే - అయథోత్థితం అపురుషార్థత్వేనాప్రతీతం - కింతు - పురుషార్థత్వేనవిపరీతరూపేణప్రతీతం - సర్వం - దేహాదిక - మనిత్యం అస్థిరం - అపురుషార్థరూపం - మేనిరే నిశ్చితవన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ యమస్త్వి - తదుక్త - ముపాఖ్యాయ కథయిత్వా, తత్రైవా - న్తర్దధే తతో - జ్ఞాతయ - స్స్వయజ్ఞస్య - య - త్కర్తవ్యం - సామ్పరాయికం మృతోద్దేశేనకర్తవ్యంకర్మ - త - చ్చక్రుః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవమితిహాసముపసంహృత్య తత్ఫలితార్థముపదిశన్నుపసంహరతి ॥ అతఇతి ॥ యతో - దేహాత్మనోరేవంవిధస్స్వభావః అతః హిరణ్యాక్షాదిరూపం, పరమన్య, మాత్మానంస్వం ప్రతివా, యూయం, మాశోచత, అహమిమాంవిహాయసగత స్తంవిహాయాహంకథంజీవామీత్యేవంస్వం పరం ప్రతివా మాశోచతేత్యర్థః - స్వః పర ఇత్య, భినివేశోఽభిమానో - యస్మా, త్తేనా - జ్ఞానేన అనాద్యజ్ఞానమూలకేనకర్మణా, వినా, దేహినాం, కః పరః, కోవా ఆత్మా, కశ్చస్వీయః, పారక్యోవా, స్వపరవిభాగః స్వీయపరకీయవిభాగశ్చ, సర్వోప్య, నాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తదేహాత్మాభిమాన ప్రయుక్తఔపాధికః ఆత్మనాంతు కేనాపిప్రకారేణస్వాభావికసమ్బన్ధశ్శోకహేతుర్నవిద్యతే, అతో మాశోచతేత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ ఉపరితనం దైత్యస్యవృత్తాన్తం వక్తుం తావత్తద్వాక్యముపసంహరన్ దితేరవస్థితిప్రకారమాహ భగవాన్నారదః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం - దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపో, ర్వాక్య, మాకర్ణ్య, స్నుషయా పుత్రస్యభార్యయా, సహితా, దితిః, క్షణమాత్రేణ, పుత్రశోకం, త్యక్త్వా, త

యూయమపశ్యన్త్య ఆత్మాపాయమబుద్ధయః । నైనం ప్రాప్స్యథ శోచన్త్యః పతిం వర్షశతైరపి ॥ ౫౭ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ బాల ఏవం ప్రవదతి సర్వే విస్మితచేతసః । జ్ఞాతయో మేనిరే సర్వమనిత్యమయథోత్థితమ్ ॥ ౫౮ ॥ యమ ఏతదుపాఖ్యాయ తత్రైవాన్తర్దధీయత । జ్ఞాతయోఽపి సుయజ్ఞస్య చక్రుర్యత్సామ్పరాయికమ్ ॥ ౫౯ ॥ అతశ్శోచత మా యూయం పరం నాత్మానమేవ వా । క ఆత్మా కః పరో వాత్ర స్వీయః పారక్య ఏవ వా ॥ స్వపరాభినివేశేన వినాజ్ఞానేన దేహినామ్ ॥ ౬౦ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ఇతి దైత్యపతేర్వాక్యం దితిరాకర్ణ్య సస్నుషా । పుత్రశోకం క్షణాత్త్యక్త్వా తత్త్వే చిత్తమధారయత్ ॥ ౬౧ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

నారద ఉవాచ ॥ హిరణ్యకశిపూ రాజన్నజేయమజరామరమ్ । ఆత్మానమప్రతిద్వన్ద్వమేకరాజం వ్యధిత్సత ॥ ౧ ॥ స తేపే మన్దరద్రోణ్యాం తపః పరమదారుణమ్ । ఊర్ధ్వబాహుర్నభోదృష్టిః పాదాఙ్గుష్ఠాశ్రితావనిః ॥ ౨ ॥ జటాదీధితిభీ రేజే సంవర్తార్క ఇవాంశుభిః । తస్మింస్తపస్తప్యమానే దేవాః స్థానాని భేజిరే ॥ ౩ ॥ తస్య మూర్ధ్నస్సముద్భూతస్సధూమోఽగ్నిస్తపోమయః । తిర్యగూర్ధ్వమధో లోకానతపద్విష్వగీరితః ॥ ౪ ॥ చుక్షుభుర్నద్యుదన్వ

త్త్వే దేహాత్మయాథాత్మ్యే - చిత్త - మధారయత్ తత్త్వచిన్తనపరాబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం తత్త్వోపదేశేన దిత్యాదీనాం శోకం పరిహృతవతో దైత్యస్యోపరితనం వృత్తాన్తమాహ భగవాన్నారదః ॥ హిరణ్యకశిపురిత్యాదినా ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - హిరణ్యకశిపు - రాత్మానం - వ్యధిత్సత విధాతుమైచ్ఛత్ - కథంభూతం - అజేయం ఇతరైర్జేతుమశక్యం - జరామరణరహితం - అప్రతిద్వన్ద్వం ప్రతిపక్షరహితం - ఏకరాజం - ఏకః స్వయమేవ రాజా ఏకరాజ - స్తం - ఏవంభూతమాత్మానం సాధయితుమైచ్ఛ దిత్యర్థః - యేన సాధనేనస్వయముక్తవిధోభవేత్తాదృశం సాధనం కర్తుమైచ్ఛ దితియావత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్సాధనానుష్ఠానప్రకారమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సఇతి ॥ స దైత్యః - మన్దరగిరేః - ద్రోణ్యాం - అత్యుగ్రం - తప - స్తేపే కృతవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్ - ఊర్ధ్వౌ బాహూయస్య - నభసి దృష్టిర్యస్య - పాదాఙ్గుష్ఠేనా - శ్రితా - అవనిర్భూమి - ర్యేన ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం తపః కుర్వన్ - దైత్యః - జటానాం - దీధితిభిః కాన్తిభిః - అంశుభీ రశ్మిభి - స్సాంవర్తకః ప్రళయకాలిక - స్సూర్య ఇవ - రేజే రరాజ తస్మిన్ దైత్యే, ఏవం తపః కుర్వతిసతి యే - దేవాః - పూర్వం రాక్షసై రలక్షితాస్సన్తో - భువి - చేరు - స్తే, స్థానాని స్వస్థానాని - భేజిరే ప్రాపుః, ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపస్స్థితత్వాదుపద్రవాభావాత్స్వస్థానాని భేజిర ఇతిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్య దైత్యస్య మూర్ధ్నస్సకాశా, త్సముద్భూతః నిష్క్రాన్త స్త - పోమయః - తపస ఆగత స్తపోమయః, తత ఆగత ఇత్యర్థే ‹మయట్చ›, ఇతిమయట్ - తపః కార్యభూత ఇత్యర్థః ధూమేనసహితోఽగ్నిః - ప్రవృద్ధ - స్తిర్య, గూర్ధ్వ - మధశ్చ ‹సర్వతో లోకానతపత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నద్యః, ఉదన్వన్తస్సముద్రాశ్చ,' చుక్షుభుః - ద్వీపైరద్రిభిశ్చసహితా, భూమిశ్చచాల - గ్రహైస్సహితా, స్తారానక్షత్రాణి - నిపేతుః - దశదిశో జజ్వలుః

శ్చ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తేనతపోఽగ్నినా-తప్తా-దేవాది-వం-త్యక్త్వా,సత్యలోకం-యయుః, ధాత్రేబ్రహ్మణే,విజ్ఞాపయామాసుః॥ విజ్ఞప్తిమేవాహ॥ హేదేవదేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపిదేవ, హేజగత్పతే,దైత్యేన్ద్రస్య, తపసా,తప్తా, వయందివిద్యులోకే, స్థాతుం,నశక్నుమః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ హేభూమన్,యది,త్వం, లోకానాం, క్షేమం,మన్యసే,తర్హి హేఅభిభో హేసర్వాభిభవతుమ,తవ,బలిహారాఃహవిర్భాగప్రదాః,పూజాకారిణోవా,సర్వే,లోకాః, యావన్ననఙ్క్ష్యన్తినాశంనయాస్యన్తి,తావదేవతతఃపూర్వమేవ,తస్యదైత్యేన్ద్రతపోగ్నే,రుపశమం,విధేహికురు ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ దైత్యస్యగూఢాభిసన్ధింబ్రహ్మణస్తస్మిన్ద్వేషముత్పాదయితుంవిజ్ఞాపయన్తి ॥ తస్యేతిదుశ్చరమితరైఃకర్తుమశక్యం, తప, శ్చరతఃకుర్వతః, తస్యదైత్యస్య,యంకిలసఙ్కల్పః యద్యపి - సర్వజ్ఞస్య, తవ, విదితం, కింనుకిమపినాస్తి, తథాఽప్యస్మన్నివేదితం,శ్రూయతాం,త్వమేతిశేషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కోఽసౌసఙ్కల్ప, స్తత్రాహుః॥సృష్ట్వేతి॥ సర్వధిష్ణ్యేభ్యఇన్ద్రాదిస్థానేభ్యః-పరమేస్థానేతిష్ఠతీతిపరమేష్ఠీబ్రహ్మ,తపోయోగే,య,స్సమాధిర్నిష్ఠా, తేన,చరాచరాత్మక,మిదం,కృత్స్నం, జగ,త్సృష్ట్వా,య,న్నిజాసనం-సర్వోత్కృష్టం సత్యలోక,మధ్యాస్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాసన, మహం,ఆత్మనోమమ,వర్ధమానేన, తపోయోగసమాధినాసాధయిష్యే,ఇతి॥నను,బ్రహ్మణాదీర్ఘాయుషాతపస్తప్త్వాతత్సాధితం, అన్యఃకథంతత్సాధయే,త్తత్రాహుః, కాలాత్మనోశ్చనిత్యత్వాదితి, యద్యప్యాయురల్పం,తథాఽపికాలస్యాత్మనశ్చ,నిత్యత్వా,ద్బహుభిర్జన్మభిస్సాధయిష్యఇత్యభిసన్ధిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అభిసన్ధ్యన్తరమాహురన్యథేతి ॥ తపోబలేన,అహ, మిదం, జగదన్యథాఅధరోత్తరం,అయథాపూర్వం,దేవాసురాదివ్యత్య

న్తస్సాద్రిద్వీపాచచాలభూః।నిపేతుస్సగ్రహాస్తారాజజ్వలుశ్చదిశోదశ ॥ ౫ ॥ తేనతప్తాదివంత్యక్త్వాబ్రహ్మ
లోకంయయుస్సురాః॥ధాత్రేవిజ్ఞాపయామాసుర్దేవదేవజగత్పతే। దైత్యేన్ద్రతపసాతప్తాదివిస్థాతుంనశక్ను
మః ॥ ౬ ॥ తస్యచోపశమంభూమన్విధేహియదిమన్యసే।లోకానయావన్నఙ్క్ష్యన్తిబలిహారాస్తవాభిభో॥ ౭ ॥
తస్యాయంకిలసఙ్కల్పశ్చరతోదుశ్చరంతపః। శ్రూయతాంకింనువిదితంతవాథాపినివేద్యతే ॥ ౮ ॥ సృష్ట్వా
చరాచరమిదంతపోయోగసమాధినా। అధ్యాస్తేసర్వధిష్ణ్యేభ్యఃపరమేష్ఠీనిజాసనమ్ ॥ ౯ ॥ తదహంవర్ధమా
నేనతపోయోగసమాధినా।కాలాత్మనోశ్చనిత్యత్వాత్సాధయిష్యేతథాఽఽత్మనః ॥ ౧౦ ॥ అన్యథేదంవిధాస్యే
హమయథాపూర్వమోజసా। కిమన్యైఃకాలనిర్ధూతైఃకల్పాన్తేవైష్ణవాదిభిః ॥ ౧౧ ॥ ఇతిశుశ్రుమనిర్బన్ధంత
పఃపరమమాస్థితః। విధత్స్వానన్తరంయుక్తంస్వయంత్రిభువనేశ్వర ॥ ౧౨ ॥ తవాసనంద్విజగవాంపారమే
ష్ఠ్యంజగత్పతే। భవాయశ్రేయసేభూత్యైక్షేమాయవిజయాయచ ॥ ౧౩ ॥ ఇతివిజ్ఞాపితోదేవైర్భగవానా
త్మభూర్నృప।పరితోభృగుదక్షాద్యైర్యయౌదైత్యేశ్వరాశ్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ నదదర్శప్రతిచ్ఛన్నంవల్మీకతృణకీ
చకైః।పిపీలికాభిరాచీర్ణమేదస్త్వఙ్మాంసశోణితమ్॥ తపన్తంతపసాలోకాన్యథాఽభ్రపిహితంరవిమ్।విలక్ష్య
విస్మితఃప్రాహహసంస్తంహంసవాహనః ॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠభద్రంతేతపస్సిద్ధోఽసికాశ్య

యంచ-కరిష్యే,కల్పాన్తైఃకల్పావధిభి-రతఏవ-కాలేన - నిర్ధూతైర్వినాశ్యై,ర్వైష్ణవాదిభిఃపదైఃవైకుణ్ఠాదిభిః,కింప్రయోజనం,నకిమపిప్రయోజనమితిఅనేన॥“సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చబుద్ధిస్సాపార్థతామసీ” ఇత్యుక్తరీత్యాస్థాయినోవైష్ణవపదస్యాస్థిరత్వంసత్యాదిలోకానాంస్థిరత్వంచాభిసంహితవతోదైత్యస్యకేవలతామసబుద్ధిమత్త్వమావేదితమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇతీత్థం,త్వత్పదాపహరణే-తస్య-నిర్బన్ధమభిసన్ధిరూపం-శుశ్రుమ-తదర్థమేవ- పరమం-తప-ఆస్థితః-అతో, హేత్రిభువనేశ్వర-అత్ర-కర్తుం-య-ద్యుక్తం-త-దనన్తరమాశ్వేవ-స్వయమేవ-విధత్స్వవిధేహి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హేజగత్పతే- తవే, దం,పారమేష్ఠ్యంసర్వోత్కృష్టంఆసనంస్థానం-ద్విజానాం-గవాంచ-భవాద్యర్థం, తవస్థానభ్రంశేద్విజగవాంనభవాదికమస్తీతిభావః ॥ తత్ర-భవఃఅలభ్యలాభః-క్షేమఃలబ్ధపాలనం-శ్రేయోధర్మాదిపురుషార్థః- భూతిరైశ్వర్యం-విజయఉత్కర్షః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతీత్థం-దేవైర్విజ్ఞాపితో - భగవా - నాత్మభూఃపరమాత్మనోజాతోబ్రహ్మభృగుదక్షాదిభిః - పరివృతో-దైత్యేశ్వరస్యా-శ్రమంప్రతియయౌ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ వల్మీకై- స్తృణైః-కీచకైర్వేణుభిశ్చ-ప్రతిచ్ఛన్నం-తందైత్యం-ప్రథమం-హంసవాహనోబ్రహ్మ- నదదర్శ తతశ్చ-పశ్చా-త్కథంచి-ద్విలక్ష్య-విస్మితః-హసన్-తం-ప్రాహే-తిద్వయోరన్వయః - కథంభూతంవిలక్ష్య-పిపీలికాదిభి-రాచీర్ణ-మాసమన్తాద్భక్షితం-మేదశ్చత్వక్చమాంసంచశోణితంచయస్య-తపసాతపోఽగ్నినా- లోకాన్ - తపన్తం,కమివవిలక్ష్య-అభ్రైః- పిహితంచ్ఛన్నం-రవింయథాసూర్యమివ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఉత్తిష్ఠేతి॥ హేకాశ్యప-ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ తేతవ-భద్రంకుశలంఅభీష్టమితియావత్-భవిష్యతి-యత - స్త్వం - తపస్సిద్ధః-తపసాసిద్ధఃఫలపర్యన్తతపస్సంపన్నః-అతఏవచ

వరదస్త్వదభీష్టదోఽహమనుప్రాప్తః, అత ఈప్సిత ఇష్టోఽర్థో - వ్రియతాం యాచ్యతామ్ ✲ ॥ ౧౭ ॥ ✲ తేతవై-తత్-హృత్సారం ధైర్యం-మహదద్భుతం, అద్రాక్షం దృష్టవానస్మి-హి యస్మా-ద్దంశైర్భక్షితో దేహో యస్య, తస్య-ప్రాణాః-అస్థిషు-శరతే అస్థీని భక్షయన్తస్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ✲ ॥ ౧౮ ॥ ✲ పూర్వ ఋషయో భృగ్వాదయోఽపి-నైవంవిధం-తపశ్చక్రుః - అపరే అర్వాచీనాః-న కరిష్యన్తీతి కిం పునర్వక్తవ్యం-కో వై, పుమాన్, దేవమానేన, శతం, సమాః వర్షాణి, నిరమ్బు త్యక్తోదకం యథా భవతి తథా-ప్రాణాన్, ధారయేత్, స కోఽపీత్యర్థః ✲ ॥ ౧౯ ॥ ✲ హే దితినన్దన, మనస్విభిర్యోగిభిరపి, దుష్కరేణ, తేనానేన, వ్యవసాయేనైవ, త్వయా, జితోఽహం, తపోనిష్ఠేన భవతా త్వం, సుతరాం జితః ✲ ॥ ౨౦ ॥ ✲ యతోఽహం, జిత, స్తత, స్తే తుభ్యం హే అసురశ్రేష్ఠ-సర్వాః-ఆశిషః ఇష్టార్థాన్-దదామి-మర్త్యస్య-తవ-అమర్త్యస్య-మమ -దర్శన-మఫలసాధనం న భవతి - కింతు సఫలమేవేత్యర్థః ✲ ॥ ౨౧ ॥ ✲ ఇతీత్థ-ముక్త్వా - ఆదిదేవో- బ్రహ్మా-అమోఘరాధసా అమోఘప్రభావేన - దివ్యేన - కమణ్డలుజలేన-పిపీలికైర్భక్షిత-మఙ్గం-యస్య - తం-దైత్య-మౌక్షత్ ప్రోక్షితవాన్ ✲ ॥ ౨౨ ॥ ✲ తతః ప్రోక్షణానన్తరం, కీచకాచ్ఛన్నవల్మీకాత్, వేధసః కాష్ఠనిచయాత్-విభావసురగ్ని-రివ, ఉత్థితః, కథంభూతః, సహసా ప్రాణబలేన ఓజసా ఇన్ద్రియబలేన బలేన దేహబలేన చాన్వితః-సర్వైరవయవైః పాణిపాదాదిభిః-సమ్పన్నో యుక్తః-వజ్రవ-త్సంహననం అఙ్గదార్ఢ్యం-యస్య యువా యౌవనయుక్తశ్చ, తప్తస్య హేమ్న ఇవాభా యస్య-తప్తసువర్ణతుల్యకాన్తిః-ఏవంవిధ-ఉత్థాయ-అమ్బరే - హంసవాహన-మధిష్ఠితం దేవం బ్రహ్మాణం-నిరీక్ష్య-స దైత్యః-తస్య బ్రహ్మణో-దర్శనేన-మహా-నుత్సవస్సన్తోషో-యస్య -తాదృశః - శిరసా-భూమౌ-ననామ ✲ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✲ తత, ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిః-ప్రహ్వః నమ్రః-దృశా చక్షుషా-విభుం బ్రహ్మాణం-నిరీక్షమా

ప। వరదోఽహమనుప్రాప్తో వ్రియతామీప్సితో వరః ॥ ౧౭ ॥ అద్రాక్షమహమేతత్తే హృత్సారం మహదద్భు
తమ్। దంశభక్షితదేహస్య ప్రాణా హ్యస్థిషు శేరతే ॥ ౧౮ ॥ నైతత్పూర్వర్షయశ్చక్రుర్న కరిష్యన్తి చాపరే। నిర
మ్బుర్ధారయేత్ప్రాణాన్కో వై దివ్యసమాశ్శతమ్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవసాయేన తే నైవ దుష్కరేణ మనస్విభిః। తపోని
ష్ఠేన భవతా జితోఽహం దితినన్దన ॥ ౨౦ ॥ తతస్త ఆశిషస్సర్వా దదామ్యసురపుఙ్గవ । మర్త్యస్య తే హ్యమ
ర్త్యస్య దర్శనం నాఫలం మమ ॥ ౨౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽదిభవో దేవో భక్షితాఙ్గం పిపీలి
కైః। కమణ్డలుజలేనౌక్షద్దివ్యేనామోఘరాధసా ॥ ౨౨ ॥ తతః కీచకవల్మీకాత్సహ ఓజోబలాన్వితః। సర్వావయ
వసమ్పన్నో వజ్రసంహననో యువా ॥ ౨౩ ॥ ఉత్థితస్తప్తహేమాభో విభావసురివైధసః। స నిరీక్ష్యామ్బరే దేవం
హంసవాహమధిష్ఠితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ననామ శిరసా భూమౌ తద్దర్శనమహోత్సవః ॥ ౨౫ ॥ ఉత్థాయ ప్రాఞ్జలిః ప్ర
హ్వః ప్రేక్షమాణో దృశా విభుమ్ । హర్షాశ్రుపులకోద్భేదో గిరా గద్గదయాఽగృణాత్ ॥ ౨౬ ॥ హిరణ్యకశిపు
రువాచ ॥ కల్పాన్తే కాలసృష్టేన యోఽన్ధేన తమసాఽఽవృతమ్। అభివ్యనగ్జగదిదం స్వయంజ్యోతిస్స్వరోచిషా ॥ ౨౭ ॥
ఆత్మనా త్రివృతా చేదం సృజత్యవతి లుమ్పతి। రజస్సత్త్వతమోధామ్నే పరాయ మహతే నమః ॥ ౨౮ ॥ నమ ఆద్యా
య బీజాయ జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే। ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధివికారైర్వ్యక్తిమీయుషే ॥ ౨౯ ॥ త్వమీశిషే జగ

ణః-హర్షేణా-శ్రూణి-పులకోద్భేదో రోమోద్గమశ్చ - యస్య-తాదృశో-గద్గదయా, గిరా-అగృణాత్ అస్తావీత్ ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ తదేవాహ । కల్పాన్త ఇత్యాదినా నవభిః, తామసత్వాద్బ్రహ్మాణమేవ సర్వకారణం సర్వేశ్వరం మత్వా స్తౌతి - యద్వా, పరమేశ్వరధర్మారోపేణ స్తుతిః ॥ కల్పాన్త ఇతి ॥ కల్పాన్తే దైనన్దినకల్పాన్తే -కాలేన నిమిత్తేన-సృష్టేనా-న్ధేన-తమసా, ఆవృత-మిదం జగత్-పునర్యః, స్వయంజ్యోతిః స్వప్రకాశరూపః-స్వరోచిషా. అభివ్యనక్ అభివ్యక్తమకరోత్ ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ యశ్చ, త్రివృతా సృష్ట్యాదిశక్తిత్రయవతా - ఆత్మనా స్వేనైవ - ఇదం-జగ-త్సృజతి- అవతి రక్షతి-లుమ్పతి సంహరతి చ-తస్మై రజఆదిగుణత్రయస్యాశ్రయాయ-సర్వోత్కృష్టాయ-మహతే భూరిగుణాయ- తే తుభ్యం, నమః ✲ ॥ ౨౮ ✲ యత ఏవమత ఏవ, ఆద్యాయ బీజాయ కారణకారణాయ, జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే శాస్త్రవివేకోత్థజ్ఞానగమ్యమూర్తయే, ప్రాణైరిన్ద్రియై-రుభయేన్ద్రియై-ర్మనసా-బుద్ధ్యా- వికారైః పృథివ్యాదిభూతైశ్చ, వ్యక్తిం కార్యరూపతాం-ఈయుషే ప్రాప్తవతే-తుభ్యం-నమః ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ ఏవం కార్యకారణరూపేణావస్థితత్వముక్తం ॥ అథాన్తరాత్మత్వమాహ ॥ త్వమితి-జగతో జఙ్గమస్య, తస్థుషః స్థావరస్య చ-త్వమేవ-ఈశిషే ॥ అన్తరాత్మతయా నియమనధారకత్వమాహ ॥ ప్రాణేన ముఖ్యేన ముఖ్యప్రాణేనో-పలక్షిత - స్త్వమేవ-ముఖ్యప్రాణనిర్వాహకస్త్వమేవేత్యర్థః - అతఏవ, ప్రజాపతిః ప్రజానాం పతిః-యత ఏవం మనఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక, స్తత ఏవ-చిత్తస్య - చిత్తేర్బుద్ధే-ర్మనస, ఇన్ద్రియాణాం చ-పతిర్నిర్వాహకః-న కేవలం ఘటాదేర్భూతలాదివద్ధారకః, కిం తు-మహాభూతానాం పృథివ్యాదీనాం-గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణాం - ఇన్ద్రియాణాం - ఆశయస్యాన్తఃకరణస్య చే-

శః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ అన్తరాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తతన్తూన్ సప్తవిధాంస్తన్తూన్ - తన్యన్తే విస్తార్యన్త ఇతి తన్తవః - వైదికాః క్రియాః - పశుసోమేష్టిసత్రాహీనహోమేష్టకచిదగ్నిరూపేణ సప్తవిధాంస్తాన్ - యద్వా - సప్తభిస్తన్యన్త ఇతి తథా - తాన్ - అధ్వర్యుహోతృప్రస్తోతృప్రతిహర్త్రుద్గాతృబ్రహ్మయజమానైస్సప్తభిర్వితన్యన్త ఇతి వా సప్తతన్తవః - తాన్ - సప్తసంస్థా వా - వితనోషి అన్తరాత్మతయా ప్రవర్తయసి - కయా - త్రయ్యా వేదత్రయేణ - కథంభూతయా - చతుర్హోతృకవిద్యయా చతుర్హోత్రాదిసంజ్ఞకమన్త్రవిద్యాయుక్తయా - అనేన యజ్ఞాదికర్మప్రవర్తకత్వమన్తరాత్మతయోక్తం - అథోపాసనాత్మకజ్ఞానప్రవర్తకత్వమాహ ॥ ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనస్కానాం యోగినామిత్యర్థః - త్వమేక ఏవాత్మా - అన్తరాత్మతయా యోగప్రవర్తక ఇతి భావః - త్వమేవ సత్యాదివాక్యప్రతిపాద్యస్వరూప ఇత్యాహ - అనాదిరనన్తపారశ్చేతి, అనాదిః కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనన్తపారః, అన్తో దేశతః పరిచ్ఛేదః - పారో వస్తుతః పరిచ్ఛేదః, తదుభయం యస్య నాస్తి సోఽనన్తపారః, అనేనానన్తశబ్దార్థ ఉక్తః, కవిస్సర్వజ్ఞః - అనేన జ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః, అన్తరాత్మా అన్తర్వ్యాప్య వ్యాప్యగతవికారాస్పృష్టేన నియన్తా త్వమేవ - అనేన సత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథ కాలాన్తరాత్మతయా తన్నియన్తృత్వమాహ ॥ త్వమేవేతి ॥ త్వమేవ, అనిమిషః, కాలః కాలశరీరక, స్తన్నియన్తా, అత ఏవ, లవాద్యైః కాలావయవైః - త్వమేవ - జనానా - మాయుః జీవనం - క్షిణోషి క్షపయసి - త్వమేవ కూటస్థః నిర్వికార - ఆత్మా పరమాత్మా - పరమేష్ఠీ నిరతిశయస్థానవర్తీ - అజః కర్మాయత్తజన్మాదిశూన్యః « మహానజ ఆత్మే „ తి, శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః - కృత్స్నస్య - జీవలోకస్య - జీవః జీవయితా ఆత్మా - త్వమేవ « కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ „ దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కిం బహునా - యత్కించి - దేజచ్చర, మనేజత్స్థావరం చ - త్వత్తః, పరముత్కృష్టమపరం తుల్యం చ - నాస్తి - తథా వ్యతిరిక్తం - అత్వదాత్మకం చ - నాస్తి - త్వత్తోఽపకృష్టం త్వదాత్మకం చ సర్వం చరాచరాత్మకం జగదిత్యర్థః, ఏవంరూపస్య తదాత్మకత్వముక్తం, అథ నామ్నస్తదాత్మకత్వమాహ ॥ విద్యాః వేదాః - కలాః ఉపవేదాదయః, సర్వాః శబ్దాత్మికా - స్తే తవ - తనవః శరీరభూతాః - హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్మయాత్మకం బ్రహ్మాణ్డం గర్భో యస్య - తథాభూతోఽసి, « హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర „ ఇత్యాద్యష్టర్చప్రతిపాద్యస్వరూపోఽసీత్యర్థః - స్వరూపేణ గుణైశ్చ బృహత్ - త్రయాణాం లోకానాం బహిర్భూతః - పరమవ్యోమనిలయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యదుక్తం - కృత్స్నస్య తచ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వం - తదుపసంహరన్నమస్కరోతి ॥ వ్యక్తమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ విభో దేవ - స్థూలచిదచిదాత్మక - మిదం జగ, త్తవ వ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరమిత్యర్థః - తర్హి కిం సూక్ష్మం శరీరం ॥ తత్రాహ ॥ అవ్యక్తః ప్రాకృతైరిన్ద్రియైరగమ్యః - ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - జగత్కారణపురుష - ఏవంవిధ - స్త్వం, యేన శరీరేణ చతుర్ముఖశరీరేణ - పారమేష్ఠ్యే స్థానే - స్థితః - ఇన్ద్రియాదీనాం - గుణాన్విషయాన్ శబ్దాదీన్ - భుఙ్క్షే - తత్సూక్ష్మమితి శేషః - యేన శరీరేణ జీవానామిన్ద్రియాదీన్సృష్ట్వా తద్వ్యాపారాన్ లీలారసత్వేన భుఙ్క్షే అనుభవసి తత్సూక్ష్మం శరీరమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - మతీన్ద్రియం - య - త్స్వరూపం - త - దనన్తావ్యక్తరూపం - యేనానన్తావ్యక్తరూపేణే - ద - మఖిలం - జగ - దన్తరాత్మతయా - తతం వ్యాప్తం - తస్మై - చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధస్వవిశేషణభూతాభ్యాం చేతనాచేతనాభ్యాం - యుక్తాయ - తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః - భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - తుభ్యం నమః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం పరమాత్మత్వాభిమానేన తద్ధర్మారోపేణ వా తద్గుణయుక్తత్వేన పరమాత్మావేశావతారరూపం బ్రహ్మాణం స్తుత్వాఽథ వరాన్వృణుతే ॥ యదీతి ॥ హే వరదశ్రేష్ఠ - యది - మమా - భిమతాన్ - వరాన్ - దాస్యసి, తర్హి తావ - త్త్వయా - సృష్టేభ్యో, భూతేభ్యస్సకాశా - న్మమ - మృత్యుర్మరణం - మాభూత్ - ఏవమనుగృహాణ విష్ణోరపి చతుర్ముఖస్రష్టృత్వాభిమానేన త్వద్విసృష్టేభ్య ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా, అన్తః గృహాదీనామన్త - స్తేభ్యో బహిః - దివా అహ్ని - నక్తం రాత్రౌ, అ

❁ తస్థుషశ్చ ❁ ప్రాణేన ముఖ్యేన పతిః ప్రజానామ్ । చిత్తస్య చిత్తైర్మనఇన్ద్రియాణాం పతిర్మహాన్ భూతగుణాశ
యేశః ॥ ౩౦ ॥ త్వం సప్తతన్తూన్వితనోషి తన్వా త్రయ్యా చతుర్హోతృకవిద్యయా చ । త్వమేక ఆత్మాఽఽత్మవతామ
నాదిరనన్తపారః కవిరన్తరాత్మా ॥ ౩౧ ॥ త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానామాయుర్లవాద్యావయవైః క్షిణోషి ।
కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్ఠ్యజో మహాం ❁ స్త్వం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా ॥ ౩౨ ॥ త్వత్తః పరం నాపరమప్యనేజజ్జగచ్చ
కించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి । విద్యాః కలాస్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపృష్ఠః ॥ ౩౩ ॥ వ్యక్తం విభో స్థూ
లమిదం శరీరం యేనేన్ద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్వమ్ । భుఙ్క్షే స్థితో ధామని పారమేష్ఠ్యే హ్యవ్యక్త ఆత్మా పురుషః
పురాణః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్ । చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః ॥ ౩౫ ॥
యది దాస్యస్యభిమతాన్వరాన్మే వరదోత్తమ । భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మా భూన్మమ ప్రభో ॥ ౩౬ ॥

న్యస్మాత్త్వత్సృష్టవ్యతిరిక్తాత్త్వత్తోఽపి - ఆయుధైరపి-భూమౌ-అమ్బరేఆకాశే-మృగైః-నరైశ్చ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ వ్యసుభిరప్రాణిభి,రసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ-సురై,రసురైర్మహోరగైశ్చ,మృత్యు,ర్మాభూత్,అయమేకోవరః,వరాన్తరంచయాచతే,అప్రతీతి, యుద్ధే;అప్రతిద్వన్ద్వతామప్రతిపక్షతాం-అయంద్వితీయః,దేహినాంప్రజానాం,ఐకపత్యమేకాధిపతిత్వం -అయంతృతీయోవరః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తథా,ఆత్మనోమమ,సర్వేషాం,లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం,మహిమానంమాహాత్మ్యం , అయంచతుర్థః- కించ-తపసాయోగేనచప్రభావోయేషాం , తేషాం,యోగినాం,యన్నరిష్యతినక్షీయతి,అణిమాద్యైశ్వర్యం , తదపి,దేహీతిశేషః ❋ ॥౩౮॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ❋❋❋

ఏవంవైత్యేనవృతాన్వరాన్దద్బ్రహ్మేత్యాహభగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, వృతోయాచిత,శ్శతధృతిర్బ్రహ్మా-హిరణ్యకశిపోః , స్తపసా-తోషితః,తస్య-దుర్లభా,న్వరా-న్ప్రాదాత్ ❋ ॥౧॥ ❋ దత్త్వేదమాహబ్రహ్మా॥ హేతాత,మమమత్తః-యాన్వరా,న్వృణీషే , తే,మే,వరాః,పుంసో,యద్యపిదుర్లభా-స్తథాఽపిదుర్లభానపి, తాన్వరాన్ , అఙ్గహిరణ్యకశిపో, తుభ్యం.వితరామి,వర్తమానసామీప్యేలట్,దత్తవానస్మీత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏవముక్త్వా,అమోఘస్సత్యో,నుగ్రహో,యస్య-సవిభు,ర్భగవాన్బ్రహ్మా , అసురవర్యేణ,పూజితః,ప్రజేశ్వరైర్భృగుదక్షాదిభిః,స్తూయమానః,స్వస్థానం,జగామ ❋ ॥౩॥ ❋ ఏవం,లబ్ధావరో,యేన - సదైత్యః,హిరణ్యవత్ప్రకాశబహుళం,దేహం-బిభ్రాణో,భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య , వధం,భగవత్కృ

నాన్తర్బహిర్దివానక్తమన్యస్మాదపిచాయుధైః।నభూమౌనామ్బరేమృత్యుర్నసరైర్నమృగైరపి ॥ ౩౬ ॥ వ్యసుభిర్వాఽసుమద్భిర్వాసురాసురమహోరగైః।అప్రతిద్వన్ద్వతాంయుద్ధేహ్యైకపత్యంచదేహినామ్ ॥౩౭॥సర్వేషాంలోకపాలానాంమహిమానంతథాఽఽత్మనః।తపోయోగప్రభావాణాంయన్నరిష్యతికర్హిచిత్ ॥౩౮॥❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీనారదఉవాచ॥ఏవంవృతశ్శతధృతిర్హిరణ్యకశిపోరథ।ప్రాదాత్తత్తపసాప్రీతోవరాంస్తస్యసుదుర్లభాన్॥౧॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ తాతేమేదుర్లభాఃపుంసాంయాన్వృణీషేవరాన్మమ । తథాఽపివితరామ్యఙ్గవరాన్యదతిదుర్లభాన్ ॥ ౨ ॥ తతోజగామభగవానమోఘానుగ్రహోవిభుః । పూజితోఽసురవర్యేణస్తూయమానఃప్రజేశ్వరైః॥ ౩ ॥ఏవంలబ్ధవరోదైత్యోబిభ్రద్ధేమమయంవపుః।భగవత్యకరోద్ద్వేషంభ్రాతుర్వధమనుస్మరన్॥౪॥సవిజిత్యదిశస్సర్వాలోకాంశ్చత్రీన్మహాసురః। దేవాసురమనుష్యేన్ద్రాన్గన్ధర్వగరుడోరగాన్ ॥ ౫ ॥ సిద్ధచారణవిద్యాధ్రానృషీన్పితృపతీన్మనూన్।యక్షరక్షఃపిశాచేశాన్ప్రేతాన్భూతపతీనపి॥ ౬ ॥ సర్వసత్త్వపతీన్జిత్వావశమానీయవిశ్వజిత్।జహారలోకపాలానాంస్థానానిసహతేజసా॥ ౭ ॥ దేవోద్యానశ్రియాజుష్టమధ్యాస్తేస్మత్రివిష్టపమ్।మహేన్ద్రభవనంసాక్షాన్నిర్మితంవిశ్వకర్మణా ॥ త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతనమధ్యువాసాఖిలర్ద్ధిమత్॥ ౮ ॥యత్రవిద్రుమసోపానామహామరకతాభువః।యత్రస్ఫాటికకుడ్యానివైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తయః॥ ౯ ॥ యత్రచిత్రవితానానిపద్మరాగాసనానిచ।పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాముక్తాదామపరిచ్ఛదాః॥ ౧౦ ॥ కూజద్భిర్నూపురైర్దేవ్యశ్శబ్దయన్త్యఇతస్తతః।రత్నస్థలేషుపశ్యన్తిసుదత్యస్సున్దరంముఖమ్॥ ౧౧ ॥ తస్మిన్మహేన్ద్ర❋భవనేమహాబలోమ

తం,స్మరన్-భాగవతద్వేషసహితం,భగవతి-ద్వేష-మకరోత్ ❋ ॥౪॥ ❋ తదేవప్రపఞ్చయితుముపోద్ఘాతమాహ॥సఇత్యాదినా॥ సమహాసురోహిరణ్యకశిపు , త్రీఁల్లోకాన్ , సర్వా , దిశశ్చ , విజిత్య , తథా-దేవాదీన్ , సర్వసత్త్వపతీన్సర్వభూతాధ్యక్షాంశ్చ,జిత్వా , వశమానీయ , విశ్వజిత్,బభూవ , లోకపాలానాం , తేజసాసహ,స్థానాని , జహార, అపహృతవాన్, దేవోద్యానం , జహారేత్యనుషఙ్గః , శ్రియాసర్వసమృద్ధ్యా , జుష్టంయుక్తం , త్రివిష్టపం స్వర్గ-మధ్యాస్తేస్మ అధిష్ఠితవాన్; విశ్వకర్మణా,నిర్మితం,త్రైలోక్యలక్ష్మ్యా,ఆయతనంఆశ్రయం,భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమ,న్మహేన్ద్రస్య,భవనం, సాక్షా-దధ్యువాస అధ్యుషితవాన్ ❋ ॥౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮॥ ❋ మహేన్ద్రభవనంవిశినష్టి॥యత్రభవనే-విద్రుమమయాఃసోపానానియాసుతాః ॥ భువఃస్థలాని-వేదికాదీని-మహామరకతాఃఇన్ద్రనీలమయ్యః - యత్రభవనే-స్ఫటికమయాని - కుడ్యానిభిత్తయః- యత్ర-వైదూర్యమణిమయస్తమ్భపఙ్క్తయః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ యత్రచ-చిత్రవితానానిపద్మరాగరత్నమయాన్యా-సనానిచ,పయఃఫేననిభాఃదుగ్ధఫేనవన్మృదులాఃశుభ్రాశ్చ - శయ్యాః - ముక్తాదామాని-పరిచ్ఛదాఃపరికరా-యాసాంతాః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ యత్రచ-దేవ్యఃదేవానాంసమ్బన్ధిన్యః - సుదత్యఃస్త్రియఃకూజద్భిర్ధ్వనద్భిః-నూపురైః-తత్రతత్ర-శబ్దయన్త్యఃశబ్దంకుర్వత్యః- రత్నస్థలేషు-సున్దరం-స్వీయం-ముఖం-పశ్యన్తి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తస్మిన్మహేన్ద్రస్య,భవనే,అధివసన్ - అపారబలః,మహామనాఃఅవ్యాహతసఙ్కల్పః - అతఏవ-నిర్జితఃలోకోయేన-స్వయ , మేకఏవరాజా-ఊర్జితమధికం-చణ్డంతాపకం-శా

సనం-యస్య - అతఏవ,ప్రతాపితైః,సురాదిభి-ర్వన్ద్యావఙ్ఘ్రీ, యస్య-తాదృశో-రేమే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అఙ్గహేయుధిష్ఠిర-ఉరుగన్ధినాఉగ్రగన్ధేన-మధునాసురయా-మత్తం - అతఏవ-వివృత్తౌవిఘూర్ణితే-తామ్రే - అక్షిణీ-యస్య - తపోయోగస్య- బలస్యదేహబలస్య-ఓజసఇన్ద్రియబలస్యచ-పదమాశ్రయం-తం దైత్యం - త్రిభిర్వినాబ్రహ్మవిష్ణుశివైర్వినాఅన్యేసర్వే, ఉపాయనంపూజాద్రవ్యం-తద్యుక్తపాణిభి,రుపాసతఉపాసితవన్తః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఉపాసనాప్రకారమేవాహ॥జగురితిచతుర్భిః॥ఓజసాస్వబలేన,మహేన్ద్రస్యా - సనం - ఆస్థితమధిష్ఠితం,తం దైత్యం - విశ్వావసుస్తుమ్బురునారదాదయశ్చ - జగుః గానంచక్రుఃతద్గుణాన్ జగురిత్యర్థః - గన్ధర్వా-స్సిద్ధా,ఋషయశ్చ-విద్యాధరా-అప్సరసశ్చ-ముహుర్ముహు-రస్తువన్- హేపాణ్డవ ❁ ॥౧౪॥ ❁ సఏవాసురః-వర్ణాశ్రమనిష్ఠైర్బ్రాహ్మణగృహస్థాదిభిః కర్తృభి-ర్భూరిః దక్షిణావెషు తైః, క్రతుభిముహుర్ముహు-రిజ్యమాన ఆరాధ్యమానః-స్వబలేన-హవిర్భాగానగ్రహీత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్యాసురస్యసమ్బన్ధినీ-యా-సప్తద్వీపయుక్తా,పృథివీ, అకృష్టపచ్యాకర్షణేనవినాఫలిన్య-భూత్-ద్యౌస్స్వర్గాభిమానినీదేవతా-యథాకామంయథేష్టం, దోగ్ధ్రీష్టార్థాన్పూరయతీతితథా, అభూత్-తథా-నభః అన్తరిక్షాభిమానిదేవతా-నానాశ్చర్యమయంవివిధవిచిత్రవస్తుప్రద-మభూత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ రత్నాకరాస్సముద్రా, స్తత్పత్న్యోగఙ్గాదినద్యశ్చ -ఊర్మిభిస్తరఙ్గైః - రత్నసమూహా-నూహుఃప్రాపయామాసుః -రత్నాకరానేవాహ, క్షారేతి-సీధుస్సురా-క్షౌద్రమిక్షురసః,అమృతంశుద్ధం-క్షీరాదిమయాన్యుదకానియేషాంతే.క్రమస్త్వవివక్షితః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ శైలఃపర్వతః-జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం - ద్రోణీభిఃకన్దరైః, ద్రుమాన్-దధార-కథంభూతాన్-సర్వర్తుషువసన్తాదిషు

హేమనానిర్జితలోకఏకరాట్। రేమేఽభివన్ద్యాఙ్ఘ్రియుగస్సురాదిభిఃప్రతాపితైరూర్జితచణ్డశాసనః॥౧౨॥తమఙ్గమత్తంమధునోరుగన్ధినావివృత్తతామ్రాక్షమశేషధిష్ణ్యపాః। ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్వినా త్రిభిస్తపోయోగబలౌజసాంపదమ్॥ ౧౩ ॥జగుర్మహేన్ద్రాసనమోజసాస్థితంవిశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయః। గన్ధర్వసిద్ధాఋషయోఽస్తువన్ముహుర్విద్యాధరాఅప్సరసశ్చపాణ్డవ॥ ౧౪ ॥సఏవవర్ణాశ్రమిభిఃక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। ఇజ్యమానోహవిర్భాగానగ్రహీత్స్వేనతేజసా॥ ౧౫ ॥అకృష్టపచ్యాతస్యాసీత్సప్తద్వీపవతీమహీ। యథాకామదుఘాద్యౌశ్చనానాశ్చర్యప్రదంనభః॥ ౧౬ ॥రత్నాకరాశ్చరత్నౌఘాంస్తత్పత్న్యశ్చోహురూర్మిభిః। క్షారసీధుఘృతక్షౌద్రదధిక్షీరామృతోదకాః॥ ౧౭ ॥శైలోద్రోణీభిరాక్రీడాన్సర్వర్తుస్వగుణాన్ద్రుమాన్। దధారలోకపాలానామేకఏవపృథగ్గుణాన్॥ ౧౮ ॥ సఇత్థంనిర్జితకకుభేకరాడ్విషయాన్ప్రియాన్। యథోపజోషంభుఞ్జానోనాతృప్యదజితేన్ద్రియః॥ ౧౯ ॥ ఏవమైశ్వర్యమత్తస్యదృప్తస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః। కాలోమహాన్వ్యతీయాయబ్రహ్మశాపముపేయుషః॥ ౨౦ ॥తస్యోగ్రదణ్డసంవిగ్నాస్సర్వేలోకాస్సపాలకాః। అన్యత్రాలబ్ధశరణాశ్శరణంయయురచ్యుతమ్॥ ౨౧ ॥తస్మైనమోఽస్తుకాష్ఠాయైయత్రాత్మాహరిరీశ్వరః।యద్గత్వాననివర్తన్తేశాన్తాస్సం

ట్సు - స్వే స్వే - గుణాఃఫలపుష్పాదయో-యేషాంతాన్ - ఆక్రీడాన్క్రీడాస్థానోపయుక్తాన్-సర్వర్తుషుసర్వాన్వృక్షాన్సఫలపుష్పానేవదధారేత్యర్థః-తదేవస్పష్టయతి, లోకపాలానాం - తదాధిపత్యవేలాయామిత్యర్థః - ఏకోద్రుమః-వసన్తాదికాలనియమేన - పృథగ్గుణాన్ఫలపుష్పాదీన్ - దధార - అస్యత్వాధిపత్యేఅనియతకాలంసర్వాన్గుణాన్దధారేత్యర్థః - యద్వా-అయమసురఏకఏవ-సర్వేషాం - లోకానాం-పృథగ్గుణాన్ప్రతినియతాన్-గుణాన్-దధార.సర్వేషామాధిపత్యమేకఏవచకారేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థం,నిర్జితాః-కకుభోదిశో-యేన-సదైత్యః,ఏకఏవరాజాసన్,యథోపజోషంయథాప్రీతి,ప్రియా,నిష్టాన్విషయా,ననుభవన్నపి,నాతృప్యత్నతృప్తవాన్-యతోఽయ,మజితేన్ద్రియః ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఇత్థ,మైశ్వర్యేణ,మత్తస్య,అతఏవదృప్తస్య-అతఏవచో-చ్ఛాస్త్రవర్తినఃవైదికమార్గాననువర్తినః - ఉత్పథస్యేత్యర్థః-బ్రహ్మశాపంసనకాదీనాంశాప - ముపేయుషఃప్రాప్తవతః - మహాన్కాలోబహువర్షాత్మకఃకాలః-వ్యతీయాయఅతిక్రాన్తోఽభూత్ - బ్రహ్మశాపముపేయుషఇత్యనేనతజ్జన్మావసానకాలఃప్రాప్తఇతిసూచ్యతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవవక్తుంతన్నిమిత్తంతావదాహ॥తస్యేతి॥తస్యదైత్యస్య.ఉగ్రదణ్డేనఉగ్రశాసనేన - సంవిగ్నాభీతా-స్సపాలకా-స్సర్వే-లోకా-అన్యత్ర-అలబ్ధం-శరణంనివాసస్థానం - యైః-తే-అచ్యుతంభగవన్తం-శరణం-యయుఃప్రాప్తాః - అన్యత్రాలబ్ధశరణాఇత్యస్యఅనన్యరక్షకాఇతివాఽర్థః - పూర్వం దైత్యోపతాపఃపీడితాస్తదుపశమనాయబ్రహ్మాణంశరణముపగమ్యవరప్రదానేనస్వానిష్టమేవచక్రుః-పునరేతదనిష్టపరిహారోబ్రహ్మణాఽపికర్తుమశక్యఇత్యాలోచ్యానన్యశరణాభగవన్తమేవశరణంయయురిత్యర్థః ❁ ॥౨౧॥ ❁ శరణవరణప్రకారమేవాహ ॥తస్యాఇతి॥తస్యైకాష్ఠాయై-దిశే-నమః - కాష్ఠాంవిశింషన్తి,యత్రేతి, యత్రయస్యాంకాష్ఠాయా-మీశ్వరస్సర్వనియన్తా - హరిరాశ్రితార్తిహరోభగవా-నాస్తే - శాన్తాఃరాగాదిరహితాః-అతఏవ-శుద్ధాన్తఃకరణాః-సంన్యాసినోన్యాసవిద్యానిష్ఠాః - యత్ యాంచకా

ష్ఠాం-గత్వాప్రాప్య - ననివర్తన్తేపునర్నావర్తన్తే - నపునస్సంసరన్తి-తస్యైకాష్ఠాయై-నమ ఇతి - యస్యాందిశిప్రణతార్తిహరోభగవానాస్తేతద్దిగధీనో ఽస్మద్రక్షణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకంభగవన్తంశరణంయయుః - కాష్ఠాయైనమ ఇతిదిక్శరణవరణకథనేన దేవానామపిభగవత్స్వరూపందుర్గ్రహమితిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తేదేవాః-స్సంయతాత్మానః-స్సఏవభగవాన్రక్షిష్యతీతివిస్రమ్భయుక్తం - మనసః-సమాహితధియః, యద్వా, సంయతాత్మానఇతిబాహ్యేన్ద్రియజయఉక్తః, సమాహితధియఇత్యనేనాన్తరిన్ద్రియజయః - వాయుభోజనాఇత్యనేనప్రాణజయః-వినిద్రాఇత్యనేనకాయజయః - ఏవంవిధాః-హృషీకేశం- ఉపతస్థుః - తుష్టువుః-వక్ష్యమాణంమన్త్రంజేపుర్వా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భగవతేషాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-పురుషాయసర్వాన్తరాత్మనే - మహాత్మనేమహానసుకమ్పాయుక్తః-ఆత్మామనో-యస్య-తస్మై-విశుద్ధః-అనుభవోజ్ఞానం- ఆనన్దస్సుఖం-తయోః-స్సన్దోహః-పూరః- స్తద్రూపాయ-యతఃయత్సమాశ్రయణా-దాశ్రితానా-మభయం-తస్మైనమః ❁ ॥౨౪॥ ❁ తేషాం దేవానా-మేవముపతిష్ఠతాం - వాణీ-ఆవిరభూత్-త్రైశ్శ్రుతేత్యర్థః - కథంభూతా-అరూపాఅదృష్టవక్తృకా-మేఘనిస్వనామేఘఘోషతుల్యా - కకుభోదిశః-నాదయన్తీప్రతిధ్వనయన్తీ-సాధూనా-మభయఙ్కరా ❁ ॥౨౫॥ ❁ వాణీమేవాహ॥మాభైష్టేతి॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠాః-యూయం-మాభైష్టభయంమాకురుత-వఃయుష్మాకంసర్వేషాం-భద్రంసుఖమేవా-స్తు- హియస్మాత్-మమ-దర్శనంకటాక్షః - భూతానాం-శ్రేయస-ఉపపత్తయేప్రాప్తయే-భవతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ దైతేయాధమస్య-తస్యహిరణ్యకశిపో-ర్యద్దౌరాత్మ్యం , తన్మయా,జ్ఞాతంవిదితమేవ-తస్యదైత్యస్య , శాన్తింవధం-కరిష్యామి - కాలస్తద్వధోచితకాల,స్తావ-త్ప్రతీక్ష్యతాం-కించిత్కాలవిలమ్బంసహధ్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కోసౌతద్వధోచితఃకాలస్తత్రాహ॥యదేతి॥యస్మి

న్యాసినోఽమలాః॥ ౨౨ ॥ఇతి తేసంయతాత్మానస్సమాహితధియోఽమలాః। ఉపతస్థుర్హృషీకేశంవినిద్రావాయుభోజనాః॥ ౨౩ ॥ ఓం॥నమోభగవతేతస్మైపురుషాయమహాత్మనే।విశుద్ధానుభవానన్దసన్దోహాయయతోఽభయమ్॥ ౨౪ ॥ తేషామావిరభూద్వాణీహ్యరూపామేఘనిస్వనా।సన్నాదయన్తీకకుభస్సాధూనామభయఙ్కరా॥ ౨౫ ॥మాభైష్టవిబుధశ్రేష్ఠాస్సర్వేషాంభద్రమస్తువః। మద్దర్శనంహిభూతానాంసర్వశ్రేయో*పపత్తయే॥ ౨౬ ॥జ్ఞాతంమేతస్యదౌరాత్మ్యందైతేయాపసదస్యయత్।తస్యశాన్తింకరిష్యామికాలస్తావత్ప్రతీక్ష్యతామ్॥ యదాదేవేషువేదేషుగోషువిప్రేషుసాధుషు। ధర్మేమయిచవిద్వేషస్సవాఆశువినశ్యతి॥ ౨౮ ॥ నిర్వైరాయప్రశాన్తాయస్వసుతాయమహాత్మనే। ప్రహ్లాదాయయదాద్రుహ్యేద్ధనిష్యే*పివరోర్జితమ్॥ ౨౯ ॥ఇత్యుక్తాలోకగురుణాతంప్రణమ్యదివౌకసః। న్యవర్తన్తగతోద్వేగామేనిరేచాసురంహతమ్॥ ౩౦ ॥ తస్యదైత్యపతేఃపుత్రాశ్చత్వారఃపరమాద్భుతాః॥ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాంగుణైర్మహదుపాసకః॥ ౩౧ ॥బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప

న్కాలే-దేవాదిషు,తస్య,నితరాం, ద్వేషః,తదా,స,ఆశు,వినశ్యతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ననుదేవాదిషువిద్వేషేఽపినతస్యనాశః- బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వాదిత్యత్రాహ ॥ నిర్వైరేతి ॥ యదా,ప్రహ్లాదాయ,ద్రుహ్యేత్,తదా,వరైః,రూర్జితమపి,హనిష్యేహనిష్యామి, కథంభూతాయ,మదాత్మనే - అహమేవాత్మాయస్య,సమదాత్మా-యద్వా-మయ్యాత్మామతిర్యస్యసమదాత్మా- తస్మై,నిర్వైరాయసర్వభూతసుహృదే - ప్రశాన్తాయరాగాదిరహితాయ , స్వస్యాత్మజాయ , నిరతిశయప్రియభక్తవిషయేయదాద్రోహంకరిష్యతితదా, ఆశ్వేవహనిష్యామి , మద్భక్తవిషయాపరాధస్యమమనితరామసహ్యత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం , లోకగురుణా భగవతా , ఉక్తాః , దివౌకసోదేవాః , తం భగవన్తం , ప్రణమ్య , గతోద్వేగాః , గతఉద్వేగోభయం యేషాం , తాదృశాస్సన్తో , న్యవర్తన్త , భగవదుపస్థితేరితిశేషః , అసురం , హతప్రాయంచ , మేనిరేఅమన్యన్త ❁ ॥౩౦॥ ❁ తస్యపూర్వమేవవిప్రశాపముపేయుషః , ఉచితకాలేహనిష్యామీత్యేవంవిధభగవత్సఙ్కల్పవిషయస్య,దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః , పరమాద్భుతా,శ్చత్వారః, పుత్రాఃప్రహ్లాదానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాఖ్యా,స్తేషాంమధ్యే-ప్రహ్లాదో-గుణైరక్రోధాదిభి-ర్మహాన్శ్రేష్ఠోఽభూత్ - మాహాత్మ్యావహగుణైస్తంవిశినష్టి ॥ మహదుపాసకఇత్యాదినా॥ మహతాం భాగవతానా - ముపాసకఃభాగవతభక్తిపర్యన్తభగవద్భక్తినిష్ఠః - ఇయమేవహిభగవద్భక్తేఃపరాకాష్ఠేతిభావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణిబ్రాహ్మణకులేసాధురనుకూలోబ్రహ్మణ్యః , యద్వా-బ్రహ్మణిపరస్మిన్నితరాంసాధుర్బ్రహ్మణ్యః - శీలేనసుస్వభావసద్వృత్త్యాత్మకేన-యుక్తః-సత్యసన్ధఃసత్యప్రతిజ్ఞః-జితాని-న్ద్రియాణ్యాన్తర్బాహ్యాని-యేన,సర్వభూతానాం, ఆత్మనాతుల్యమాత్మవత్, ఏకఏవఅసాధారణః-ప్రియతమస్సుహృత్తమశ్చప్రియసుహృత్తమః-ఆత్మై

యథాప్రియతమస్సుహృద్ధితైషీచ - తద్వదయమపిసర్వభూతవిషయకప్రీతియుక్తస్తద్ధితైషీత్యర్థః ✿ ॥ ౩౨ ॥ ✿ దాసవత్ సన్నతాః నమస్కృతాః, ఆర్యాణాంమహతాం, అఙ్ఘ్రయో, యేన - పితృవత్ - దీనేషు - వాత్సల్యయుక్తః - భ్రాతృవత్ - సదృశేషు స్వతుల్యేషు, స్నిగ్ధోఽనురాగయుక్తః, గురుషు ఈశ్వరత్వేన - భావనాదృష్టి - ర్యస్య, విద్యాదిభిర్హేతుభి - ర్యో, మానో గర్వో దమ్భశ్చ, తాభ్యాం, వివర్జితః - తత్ర, అర్థో విత్తం, రూపం సౌన్దర్యం జన్మాభిజాత్యం - ఆదిశబ్దః ప్రకారార్థః - విద్యాదిసదృశమన్యదపి మానాదినిమిత్తం వివక్షితమ్ ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿ వ్యసనేషు దుఃఖహేతుషు, నోద్విగ్నం అభీతం - చిత్తం - యస్య, దృష్టేషు ఐహికేషు - శ్రుతేష్వాముష్మికేషుచ స్వర్గస్వారాజ్యాదిషు - గుణేషు విషయేష్వ, వస్తుదృక్ అనిత్యత్వబుద్ధియుక్తః అతఏవ - తేషు - స్పృహాదిరహితః సదా, దాన్తాః నియమనేన వశీకృతాః - ఇన్ద్రియాదయో - యస్య, ప్రశాన్తాః కామా యస్య, నిస్పృహ ఇత్యనేన సంనిహితేషు విషయేష్విచ్ఛారాహిత్యముక్తం ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేన త్వసంనిహితేష్వితి అతో న పౌనరుక్త్యం, స్వయం, అసురోఽపి - రహితాసురః - మాత్సర్యాద్యాసురభావరహితః ✿ ॥ ౩౪ ॥ ✿ హే రాజన్, యస్మిన్ ప్రహ్లాదే - గుణాః, ఉక్తా వక్ష్యమాణా అన్యేచ, కవిభి - ర్ముహుర్ముహుః, మహద్యథా భవతి తథా, గృహ్యన్తే బహుమన్యన్త ఇత్యర్థః - మహదితి క్రియావిశేషణం అన్యథా సమానాధికరణసమాసే ఆన్మహత, ఇత్యాత్వాపత్తిః, మహతః ప్రహ్లాదస్య గుణా ఇత్యర్థే యస్మిన్నిత్యనేన పౌనరుక్త్యాపత్తిః, మహతాం గుణా ఇతి వా, తే గుణాః, అధునా అద్యాపి నాపిధీయన్తే, న తిరోహితా భవన్తి - న విస్మృతా భవన్తీతి యావత్ యథా, భగవతీశ్వరే, గుణాః, పునః పునః కవిభిర్గృహ్యన్తే, నాపిధీయన్తే, తద్వత్ ✿ ॥ ౩౫ ॥ ✿ హే నృప, సాధుగాథాసదసి సాధుకథాప్రసఙ్గవత్యాం సభాయాం, రిపవశ్శత్రవోఽపి - యం ప్రహ్లాదం, ప్రతిమానం సాధనత్వేదృష్టాన్తం, కుర్వన్తి - కింపున,

న్నస్సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః। ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః॥ ౩౨ ॥ దాసవత్సన్నతార్యాఙ్ఘ్రిః
పితృవద్దీనవత్సలః। భ్రాతృవత్సదృశే స్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః॥ విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తమ్భవివర్జి
తః॥ ౩౩ ॥ నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిస్పృహశ్శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్। దాన్తేన్ద్రియప్రాణశరీరధీస్స
దా ప్రశాన్తకామో రహితాసురోఽసురః॥ ౩౪ ॥ యస్మిన్మహద్గుణా రాజన్గృహ్యన్తే కవిభిర్ముహుః। న తేఽధు
నాఽపిధీయన్తే యథా భగవతీశ్వరే॥ ౩౫ ॥ యం సాధుగాథాసదసి రిపవోఽపి సురా నృప। ప్రతిమానం ప్రకుర్వ
న్తి కిము తాన్యే భవాదృశాః॥ ౩౬ ॥ ✿ గుణైః పరమసఙ్ఖ్యేయైర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే। వాసుదేవే భగవ
గవతి యస్య నైసర్గికీ రతిః॥ ౩౭ ॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా। కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద
జగదీదృశమ్॥ ౩౮ ॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నన్ శయానః ప్రపిబన్బ్రువన్। నానుసన్ధత్త ఏతాని గోవిన్దపరిరమ్భి*తః॥
క్వచిద్రుదతి *వైకుణ్ఠచిన్తాశబలచేతనః। క్వచిద్ధసతి తచ్చిన్తాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్॥ ౪౦ ॥ నదతి క్వచిదుత్కణ్ఠో

ర్భవాదృశా, అన్యే, ప్రతిమానం కుర్వన్తీతి ✿ ॥ ౩౬ ॥ ✿ మయా, పరం కేవలం, అసఙ్ఖ్యేయై - ర్గుణై - స్తస్య, మాహాత్మ్యం సూచ్యతే, న సాకల్యేన తద్గుణా వర్ణయితుం శక్యా ఇతి భావః, అలమితి పాఠే, అధికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే, మయా దిఙ్మాత్రం గుణప్రదర్శనేన మాహాత్మ్యం సూచ్యతే న త్వేతావత్తస్య మాహాత్మ్యమిత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - అపారమాహాత్మ్యే హేతుం వదన్విశినష్టి॥ వాసుదేవేతి॥ యస్య ప్రహ్లాదస్య, వాసుదేవే, భగవతి, నైసర్గికీ స్వాభావికీ, ఉత్పత్తిసిద్ధేత్యర్థః - రతిః - స్వభావతో వాసుదేవరతానాం వాసుదేవస్యేవానన్తం మాహాత్మ్యమితి భావః ✿ ॥ ౩౭ ॥ ✿ నైసర్గికలిఙ్గాని వదన్విశినష్టి॥ న్యస్తేత్యాదినా షడ్భిః, బాల ఏవ బాల్యాత్ప్రభృతీత్యర్థః - తన్మనస్కతయా భగవద్గతహృదయకత్వేన, న్యస్తక్రీడనకః పరిత్యక్తబాలక్రీడః - కృష్ణగ్రహః, శ్రీకృష్ణ ఏవ గ్రహ, స్తేన - గృహీత - ఆత్మా మనో, యస్య, గ్రహగృహీతవద్వర్తమాన ఇత్యర్థః॥ అతఏవ, జగ, దీదృశం, న వేద, బాహ్యవస్తువిషయకచిన్తారహిత ఇత్యర్థః ✿ ॥ ౩౮ ॥ ✿ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ ఆసీన ఇతి॥ ఆసనాద్యవస్థావస్థితోఽప్యే తాన్యాసనాదీని, నానుసన్ధత్తే నానుసంహితవాన్, తత్ర హేతుః, యతో, గోవిన్దేన భగవతా, పరిరమ్భితస్సంశ్లిష్టః - గోవిన్దానుసన్ధానరూపతత్పరిరమ్భవిస్మృతదేహధర్మః ✿ ॥ ౩౯ ॥ ✿ క్వచిద్గోవిన్దానుసన్ధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి రోదితి ఆర్షత్వాచ్ఛబలుక్ ఇడ్గుణాభావశ్చ గోవిన్దచిన్తయా, శబలా వ్యామిశ్రా క్షుభితా, చేతనా బుద్ధి, ర్యస్య, తాదృశః క్వచి, ద్ధసతి క్వచి, త్తచ్చిన్తయా, ఆహ్లాదో, యస్య, తాదృశ, ఉచ్చై, ర్గాయతి, గోవిన్దగుణానితి శేషః ✿ ॥ ౪౦ ॥ ✿ క్వచి, త్తచ్చిన్తాహ్లాద ఏవ, నదతి ధ్వనతి క్వచి, దుత్కణ్ఠః కణ్ఠోపరివ్యాప్తహర్షః - విగతలజ్జో, నృత్యతి ఉత్కణ్ఠో ముక్తకణ్ఠస్సన్, ధ్వనతీతి వా క్వచిచ్చ తద్భావనయా భగవదనుస్మృత్యా, యుక్త, స్తన్మయః తదాత్మకః - స్వాత్మానం తదపృథక్సిద్ధత్వేన పశ్యన్నపి - తదపి తదనుసన్ధానేన విస్మృత్య, తదను

---

౩౭ ॥ శో ✿ పా ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైః.

పత్తాపత్త్యభిమానేన , అనుచకారానుకరోతిభగవానివచేష్టతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ క్వచిచ్చ ,సంస్పర్శేనఅవిచ్ఛిన్నానుధ్యానేన-నిర్వృతస్సుఖితః,అస్పన్దః-స్థిరో, యః,ప్రణయః స్నేహః, తేన-యః,ఆనన్దః- తేన-య , త్సలిలం- తేన, ఆమీలితే ఈషన్మీలితే-ఈక్షణే,యస్య,ఉత్పులకః ఉద్గచ్ఛితరోమా॥తూష్ణీం-ఆస్తే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సప్రహ్లాదః-అకించనసఙ్గో నిరుపాధికస్నేహస్తేన - లబ్ధయా,ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః,పాదారవిన్దయోః,నిషేవయా-ముహుర్ముహుః , రాత్మనఃస్వస్య పరాం-నిర్వృతిమానన్దం-వితన్వన్-మన ఇత్యార్షత్వాల్లుప్తషష్ఠీకంపృథక్పదం,యద్వా,తతఏవసవిశేషణస్యాపిసమాసః , విషయాసఙ్గేన,దీనస్య-మనసః-శమంశాన్తింరాగాదిరాహిత్యం , వ్యధాచ్చక్రే-దుస్సఙ్గదీనస్యేతివిశేషణంలోకపరిపాటీకృతంనతుతస్యకదాచిదపి విషయాసక్తమభూన్మనః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హేరాజన్-తస్మిన్నేవంభూతే-మహాభాగవతే భాగవతశ్రేష్ఠే-మహావివేకిని-మహాత్మని ఉక్తవిధమాహాత్మ్యే - తత్రాప్యాత్మజే ,హిరణ్యకశిపురఘం ద్రోహం, మకరోత్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఏవంవిధస్యద్రోహస్యార్హత్వశఙ్కయాపృచ్ఛతియుధిష్ఠిరః॥ దేవర్ష ఇతి ॥ హేదేవర్షే-ఏత-ద్వేదితుంజ్ఞాతు - మిచ్ఛామః-కింతత్ - హేసువ్రత-శుద్ధాయ నిరపరాధాయ -సాధవే-తత్రాపిస్వా , త్మజాయఅనేనద్రోహానర్హవిషయత్వముక్తం-పితేత్యనేనద్రోగ్ధృత్వానర్హత్వం-అఘంద్రోహం,మధాచ్చక్రే- ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తవిశేషణలబ్ధార్థమేవవిశదయతి ॥ పుత్రేష్వితి ॥ ప్రతికూలేషు,పుత్రేషు-విషయభూతేషు,పుత్రవత్సలాః-పితరః-శిక్షార్థం- కేవల, ముపాలభన్తేఆక్షిపన్తిఅపరేయథాశత్రవఇవా-ఘం ద్రోహం-నైవ కుర్వన్తి-ప్రతికూలానపిపుత్రాన్కే-వలంశిక్షార్థముపాలభన్తేన తేభ్యోద్రుహ్యన్తి-కింపున - రనుకూలాన్-సాధూన్,గురుఃపి

విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ । క్వచిత్తద్భావనాయుక్తస్తన్మయోఽనుచకార హ॥ ౪౧ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే
సంస్పర్శనిర్వృతః । అస్పన్దప్రణయానన్దసలిలామీలితేక్షణః॥ ౪౨ ॥సఉత్తమశ్లోకపదారవిన్దయోర్నిషేవయాఽ
కించనసఙ్గలబ్ధయా। తన్వన్పరాంనిర్వృతిమాత్మనోముహుర్దుస్సంగదీనస్యమనశ్శమంవ్యధాత్॥ ౪౩ ॥తస్మిన్మ
హాభాగవతేమహాభాగేమహాత్మని।హిరణ్యకశిపూ రాజన్నకరోదఘమాత్మజే॥ ౪౪ ॥యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ దేవర్ష
ఏతదిచ్ఛామో వేదితుంభవసువ్రత।యదాత్మజాయశుద్ధాయపితాఽధాత్సాధవేహ్యఘమ్ ॥ ౪౫ ॥ పుత్రేషుప్ర
తికూలేషుపితరఃపుత్రవత్సలాః । ఉపాలభన్తేశిక్షార్థంనైవాఘమపరే యథా।కిముతానువశాన్సాధూన్తాదృ
శాన్గురుదేవతాన్॥ ౪౬ ॥ ఏతత్కౌతూహలంబ్రహ్మన్నస్మాకంవిధమప్రభో । పితుఃపుత్రాయయోద్వేషోమ
రణాయప్రయోజితః ॥ ౪౭ ॥ ***********************************

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః. ***********

నారదఉవాచ ॥ పౌరోహిత్యాయభగవాన్వృతఃకావ్యఃకిలాసురైః ।శణ్డామర్కౌసుతౌతస్యదైత్యరాజగృ
హాన్తికే॥ ౧ ॥తౌరాజ్ఞాప్రాపితంబాలంప్రహ్లాదంనయకోవిదమ్ । పాఠయామాసతుఃపాఠ్యానన్యాంశ్చాసుర
బాలకాన్॥ ౨ ॥యత్తత్రగురుణాప్రోక్తంశుశ్రువేఽనుపపాఠచ।నసాధుమనసామేనేస్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్॥

స్తైవదైవతంయేషాం,తా-నుపాలభన్తేనతుతేభ్యోద్రుహ్యన్తీతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అతో- హేబ్రహ్మన్, అస్మాక-మేతత్కౌతూహలంఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలంవిధమఅపనయ- హేప్రభో-పుత్రాయ-యః - పితు-ర్ద్వేష-స్స - మరణాయపితుర్మరణాయ-ప్రయోజితఃప్రయోజకోఽభూదితియత్ - ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలమిత్యన్వయః , పితుఃపుత్రవిషయకద్వేషస్స్వస్యైవ మరణప్రయోజకఃకథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలంవిధమేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః ***************************

ఏవమాపృష్టద్వేషనిమిత్తస్తద్వక్తుంతావదుపోద్ఘాతమాహభగవాన్నారదః , పౌరోహిత్యాయేత్యాదినా॥భగవాన్కావ్యశ్శుక్రః-పౌరోహిత్యాయపురోహితకర్మకర్తు-మసురై-ర్వృతః , కిలేతిప్రసిద్ధింద్యోతయతి ॥ తస్యకావ్యస్య,సుతౌ శణ్డామర్కాఖ్యౌదైత్యరాజస్యహిరణ్యకశిపోః - గృహసమీపే- ఆస్తామితిశేషః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తౌచశణ్డామర్కౌ-దైత్యరాజేనప్రాపితంనీతిశాస్త్రపఠనార్థంప్రాపితం-ప్రహ్లాదం,అన్యాంశ్చా- సురబాలకాంశ్చ - పాఠ్యాన్దణ్డనీత్యాదీన్ - పాఠయామాసతుఃపఠనం కారితవన్తౌ - నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం - యథానయకోవిదానీతిశాస్త్రనిపుణాభవన్తితథాపాఠయామాసతురితి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్రఏవంస్థితే-ప్రహ్లాదో,య-ద్గురుణా- ప్రోక్తం-త-చ్ఛుశ్రువేశ్రుతవాన్-అనుపఠితవాంశ్చ-పరంతు-తత్ప్రోక్తం-మనసా-సాధుయథాతథా - నమేనే ॥ తత్రహేతుంవదన్ప్రోక్తంవిశినష్టి॥స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయం-విషయం-స్వఃస్వకీయోమిత్రం-అయంతు-పరశ్శత్రు-రిత్యేవంరూపో - యోఽసద్గ్రహోవృథాగ్రహరూపోఽభిమాన- స్తస్యా

శ్రేయః హేతుభూతమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంస్థితే - హేపాణ్డవ - కదాచిదసురరాట్ - పుత్రం ప్రహ్లాదం - అఙ్కం-ఆరోప్య ఉత్సఙ్గే నిధాయ - హేవత్స హేపుత్ర-భవాన్ - ఆచార్యప్రోక్తేషు మధ్యే - యత్ - సాధు మన్యతే - తత్కథ్యతామ్ - ఇత్యేవం పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం పృష్ట ఆహ ప్రహ్లాదః తదిత్యేకేన ॥ హే అసురవర్య - అసద్గ్రహాత్ దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానతన్మూలశబ్దాదివిషయాభినివేశాదిరూపాసద్గ్రహాద్ధేతోః, సదా-సముద్విగ్నా నితరాంభీతా, ధీః-యేషాం- తేషాం-దేహినాం కుత్సితదేహధారిణాం - ఆత్మపాతం-పతత్యనేనేతి పాతం-ఆత్మనః అధఃపతనహేతుం - అన్ధకూపతుల్యం- గృహం-త్యక్త్వా-వనం అరణ్యం-ప్రవిష్టః - హరిం-ఆశ్రితబన్ధహరం భగవన్తం ఆశ్రయేత-ఇతి యత్ - తదేవ-సాధు మన్యే ఇతి - హిత్వేతి పదేన హేయసంక్షేపః-హరిమాశ్రయేతేత్యనేన ఉపాదేయతత్త్వతదనుష్ఠానసంక్షేపః - వనంగత ఇతి వివిక్తదేశోపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవముక్తో దైత్యరాజః కిమాహేత్యత్రాహ నారదః ॥ శ్రుత్వేతి ॥ పరపక్షసమాహితాః-పరపక్షే విష్ణౌ-సమాహితాః పరినిష్ఠితాః, పుత్రస్య-గిరః-శ్రుత్వా - దైత్యః-జహాస హాసపూర్వముచావేత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ బాలానాం బుద్ధిః - పరబుద్ధిభిః-పరస్మిన్ శత్రౌ విష్ణౌ-బుద్ధిః-యేషాం - తైః, భిద్యతే అన్యథా క్రియతే-విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నూనం, గురుగేహే-ప్రతిచ్ఛన్నైః-విష్ణోః పక్షైః-ద్విజాతిభిః బ్రాహ్మణైః - అయం-బాలః-భిద్యతే విపరీతబుద్ధిః క్రియతే - అతోఽస్య బాలస్య, బుద్ధిః యథా-న భిద్యేత-తథా-సమ్యగ్-విధార్యతాం విచార్యతామితి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతః, దైత్యయాజకాః దైత్యపురోహితాః-స్వగృహం ప్రతి-దైత్యభటైః-ఆనీతం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం-ఆహూయ ప్రశస్య ప్రస్తుత్య-సామోక్తిభిః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా- ఉక్త్యా చ-సమ్యక్-అపృచ్ఛన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ వత్సేతి ద్వాభ్యామ్ । హేవత్స ప్రహ్లాద- తే తవ-భద్రం-అస్తు-న త్వాం తాడయామ ఇతి భావః, సత్యం యథార్థం, కథయ-మృషా-మా కథయ-కిం కథమేయం తత్రాహుః ॥ బాలానితి । బాలాన్ అతి అతిక్రమ్య, సర్వాన్ బాలాన్ స్వ

ఏకదాఽసురరాట్పుత్రమఙ్కమారోప్య పాణ్డవ । పప్రచ్ఛ కథ్యతాం వత్స మన్యతే సాధు యద్భవాన్ ॥ ౪ ॥ ప్రహ్లాద
ఉవాచ ॥ తత్సాధు మన్యేఽసురవర్య దేహినాం సదా సముద్విగ్నధియామసద్గ్రహాత్ । ❁ హిత్వాఽఽత్మపాతం
గృహమన్ధకూపం వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత ॥ ౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షసమా
హితాః । జహాస బుద్ధిర్బాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః ॥ ౬ ॥ సమ్యగ్విధార్యతాం బాలో గురుగేహే ద్విజాతిభిః । విష్ణు
పక్షైః ప్రతిచ్ఛన్నైర్న భిద్యేతాస్య ధీర్యథా ॥ ౭ ॥ గృహమానీతమాహూయ ప్రహ్లాదం దైత్యయాజకాః । ప్రశ
స్య శ్లక్ష్ణయా వాచా సమపృచ్ఛన్త సామభిః ॥ ౮ ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మా మృషా । బాలానతి కుతస్తు
భ్యమేష బుద్ధివిపర్యయః ॥ ౯ ॥ బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవత్ । భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం
గురూణాం కులనన్దన ॥ ౧౦ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ పరః స్వశ్చేత్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః । విమో
హితధియాం దృష్టస్తస్మై భగవతే నమః ॥ ౧౧ ॥ స యదాఽనువృతః పుంసాం పశుబుద్ధిర్విభిద్యతే । అన్య ఏష తదాఽ
న్యోఽహమితి భేదగతాసతీ ॥ ౧౨ ॥ స ఏష ఆత్మా ❁ స్వపరేత్యబుద్ధిభిర్దురన్వయానుక్రమణో నిరూప్యతే । ముహ్యన్తి

హ్యయ-తుభ్యం తవైవ-ఏష బుద్ధివిపర్యాసః-కుతో హేతోః- అభూదితి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కిమయం బుద్ధివిపర్యాసః-పరైః విష్ణుపక్షపాతిభిః-కృతః-ఉతాహో ఆహోస్విత్-స్వత ఏవ- తవ, అభవత్ - హే దైత్యకులనన్దన-త్వద్గురూణాం-శ్రోతుకామానాం-అస్మాకం-భణ్యతాం కథ్యతామితి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః ॥ పర ఇత్యాదినా చతుర్భిః ॥ యత్పృష్టం-బుద్ధిభేదః పరకృతః ఉత స్వాభావిక- ఇతి-తత్ర - తమిమం స్వపరవిభాగం దేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకం భగవన్మాయామోహితానామితి సిన్దితుం తావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తం భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ పర ఇతి ॥ యస్యేశ్వరస్య-మాయయా హేతునా-స్వః పరశ్చేత్యసద్గ్రాహః - ఇదం మిత్రం అయం అమిత్రః- అయం దేవః మనుష్యః-బ్రాహ్మణ-ఇత్యాది దేహాత్మభ్రమః-కృతః సమ్పాదితః - విమోహితధియాం భగవన్మాయయా విమోహితా ధీః యేషాం, తేషాం భవతా నైవ-దృష్టో-నమమేతి భావః-తస్మై-పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-నమః - విమోహితధియామిత్యనేన «దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా» ఇతి భగవదుక్తరీత్యా భగవదప్రపన్నానాం భవతామేవాసద్గ్రాహః - నతు తత్ప్రపన్నస్య మమేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవ వ్యఞ్జయన్నసద్గ్రాహం నిన్దతి ॥ స ఇతి ॥ స భగవాన్-యదా- పుంభిః అనువృతః ఆశ్రితః - తదా-పుంసాం-పశుబుద్ధిః పశుష్వివ బుద్ధిః-దేహాత్మాభిమానరూపా బుద్ధిః విభిద్యతే నిరస్యతే - కాఽసౌ పశుబుద్ధిః-యా, అన్య ఏషః-అన్యోఽహమిత్యేవంరూపా - సర్వశరీరేషు జ్ఞానైకాకారతయా పరమాత్మశరీరతయా చావస్థితానాత్మనో విస్మరతాం - స్వః పర ఇత్యేవంరూపా-భేదగతా అనాత్మభూతదేవాసురమనుష్యాదిశరీరగతా- అత ఏవా-సతీ దుష్టా-అనర్థావహా-సైషా, పశుబుద్ధిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదేర్భగవన్మాయాహేతుకత్వకథనేన తద్వరణా

---

౧౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ స్వపరేత్యబుద్ధిభిః

త్తన్నివృత్తికథనేనచభగవతఏవాజ్ఞానప్రదత్వంతన్నివర్తకత్వంచోక్తం-అథజ్ఞానప్రదాతృత్వమపితస్యైవేత్యాహ॥సఇతి॥ సఏషఆత్మాప్రకృతేఃపరమాత్మా-స్వపరేత్యబుద్ధిః-స్వఃపరఇతిబుద్ధిరహితఃసర్వాన్తరాత్మయాసర్వత్రసమత్వాదిత్యర్థః-దురన్వయంపురుషాన్తరేష్వఘటమాన-మనుక్రమణంవ్యాపారో.యస్య-తాదృశో- నిరూప్యతే - అన్యైరశక్యంసర్వంసర్వశక్తిర్లీలయాకరోతీత్యర్థః-యస్య - వర్త్మనిమార్గే -యత్స్వరూపవిమర్శనే - వేదవాదినో - బ్రహ్మాదయోఽపి , ముహ్యన్తి సఏషఏవ - మమ , మతిం , భినత్తి , స్వపరేత్యబుద్ధిరిత్యనేనదేవాసురాది విభాగమన్తరేణసర్వేషాం జ్ఞానప్రదత్వముక్తం,దురన్వయానుక్రమణఇత్యనేనసర్వశక్తిత్వంవైషమ్యాదిరాహిత్యంచోక్తం - యద్వర్త్మనిబ్రహ్మాదయోఽపిముహ్యన్తీత్యనేనతత్ప్రసాదాదేవబ్రహ్మాదీనామపిజ్ఞానోదయోఽన్యథాకేవలంతేషామపిమోహఏవేత్యుక్తం-స్వపరేత్యబుద్ధిభిరితిపాఠాన్తరం-తత్ర-స్వఃపరఇతినవిద్యతేబుద్ధిర్యేషాంతైః-స్వపరవిభాగాత్మకావివేకరహితైరిత్యర్థః-తాదృశైఃదురన్వయానుక్రమణఃఅనితరసాధారణవ్యాపారో-నిరూప్యతేజ్ఞాయతఇత్యర్థః-తత్ప్రసాదాన్నివృత్తదేహాత్మాభిమానాదిభిఃజ్ఞానాజ్ఞానాదిప్రదత్వేనపరమాత్మాజ్ఞాయతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం-అథతస్యైవతత్ప్రదానేనస్వస్యప్రవర్తకత్వమాహ ॥ యథేతి ॥ ఆకర్షసన్నిధౌఅయస్కాన్తసన్నిధౌ - అయోలోహం-స్వయమేవ-యథా-భ్రామ్యతి,తథామమ-చేతోఽపి-చక్రపాణేస్సన్నిధౌ-యదృచ్ఛయాహేత్వన్తరనిరపేక్షం-భిద్యతే -తత్ప్రసాదాయత్తతత్సాన్నిధ్యాదేవమమైవంవిధాబుద్ధివృత్తిరభూదిత్యర్థః-అనేన “ బుద్ధిభేదఃపరకృతఉతాహోతేస్వతోఽభవ ,, దితిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ బ్రాహ్మణాన్దైత్యయాజకాన్ప్రత్యే-తావదేవో -క్త్వా-మహామతి-స్సప్రహ్లాదో-విరరామతూష్ణీంబభూ

యద్వర్త్మనివేదవాదినోబ్రహ్మాదయోహ్యేషభినత్తిమేమతిమ్॥ ౧౩ ॥యథాభ్రామ్యత్యయోబ్రహ్మన్స్వయమాకర్షసన్నిధౌ । తథామేభిద్యతేచేతశ్చక్రపాణేర్యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥నారదఉవాచ॥ ఏతావద్బ్రాహ్మణాయోక్త్వావిరరామమహామతిః। తంసునిర్భర్త్స్యకుపితస్సదీనోరాజసేవకమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆనీయతామరేవేత్రమస్మాకమయశస్కృతః । కులాఙ్గారస్యదుర్బుద్ధే❁శ్చతుర్థోఽస్యోదితోదమః॥ ౧౬ ॥ దైతేయచన్దనవనేజాతోఽయంకణ్టకద్రుమః।యన్మూలోన్మూలపరశోర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్భకః ॥ ౧౭ ॥ ఇతితంవివిధోపాయైర్భీషయంస్తర్జనాదిభిః। ప్రహ్లాదంగ్రాహయామాసత్రివర్గస్యోపపాదనమ్॥ ౧౮ ॥తతఏనంగురుర్జ్ఞాత్వాజ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్। దైత్యేన్ద్రందర్శయామాసమాతృమృష్టమలఙ్కృతమ్॥ ౧౯ ॥ ప్రణమన్తంపదోర్బాలంప్రతినన్ద్యాశిషాఽసురః । పరిష్వజ్యచిరందోర్భ్యాంపరమాంప్రాపనిర్వృతిమ్॥ ౨౦ ॥ఆరోప్యాఙ్కమవఘ్రాయమూర్ధన్యశ్రుకణామ్బుభిః। ఆసిఞ్చన్వికసద్వక్త్రమిదమాహయుధిష్ఠిర॥ ౨౧ ॥హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ ప్రహ్లాదానూచ్యతాంతాతస్వధీతంకించి

వ॥తతో-దీనఃఉపాయాన్తరేణతంస్వవశీకర్తుమశక్తః-తం-గురు-ర్నిర్భర్త్స్యకుపితస్స-న్రాజసేవక-మువాచేతిశేషః॥❁౧౫॥❁తదేవాహ॥ఆనీయతామితిద్వాభ్యామ్॥అరేరాజభట- వేత్ర-మానీయతాం - వేత్రంప్రహరణసాధనయష్టివిశేషః-అస్మాక-మయశః-అపకీర్తిం-కరోతీత్యయశస్కృ-త్తస్యఅతఏవ-కులస్యదైత్యకులస్య - అఙ్గారవ - న్నాశకః-తస్య-దుర్బుద్ధే-రితఃపరం-దమశ్శిక్షణోపాయ-శ్చతుర్థఏవ-స్యాత్-దణ్డఏవోపాయఃకర్తవ్యోనసామాదిరిత్యర్థః-చతుర్థోఽస్యోదితోదమఇతిపాఠే-ఉదితశ్శాస్త్రప్రోక్త-శ్చతుర్థోదణ్డోపాయఏవ-అస్యదమఃదమనసాధనమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁కులనాశకత్వంవ్యనక్తి-దైతేయాఏవచన్దనద్రుమా- స్తేషాం-వనే-అయం-కణ్టకద్రుమతుల్యో-జాతః॥ యన్మూలేతి॥ యేషాందైతేయచన్దనవనానాం - యాని మూలాని- తేషా-మున్మూలనేచ్ఛేదనే-పరశోఃపరశుస్థానీయస్య-విష్ణో-రయ - మర్భకో- నాలాయితఃనాలవదాచరితవాన్-యథాపరశోశ్ఛేదకత్వేకర్బురాదిద్రుమనిర్మితోదణ్డస్సహకారీ-తంవినాఛేదనాసమ్భవాత్ - తథాఽయంవిష్ణోర్దైత్యమూలస్యఛేత్తుస్సహకారీజాతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ఇతీత్థం-వదన్-తర్జనాదిభి - ర్నానోపాయై-ర్భీషయన్-తంప్రహ్లాదం-త్రివర్గస్యోపపాదనంధర్మార్థకామప్రతిపాదకంశాస్త్రం-గ్రాహయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తతో- గురు - రేనంప్రహ్లాదం-జ్ఞాతం-జ్ఞేయానాముపాయానాంసామాదీనాం-చతుష్టయం-యస్య-తాదృశం-జ్ఞాత్వాఆలక్ష్య-మాత్రా - మృష్టంఉద్వర్త్యస్నాపితం అలంకృతంచ-ప్రహ్లాదం-దైత్యేన్ద్రంప్రతి-దర్శయామాస - పితృసన్నిధింప్రాపయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తతఃపాదయోః-ప్రణమన్తంనమస్కుర్వన్తం-ఆశిషాఆశీఃపూర్వకం-ప్రతినన్ద్య - సురోహిరణ్యకశిపుః-దోర్భ్యాంభుజాభ్యాం , పుత్రస్య,శిరః-పరిష్వజ్య,పరమాం-నిర్వృతిమానన్దం-ప్రాప్తవాన్ ❁॥౨౦॥౨౧॥ ❁ హేయుధిష్ఠిర,ఉత్సఙ్గేనిధాయ-మూర్ధన్యాఘ్రాయచ

---

౧౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ చతుర్థోఽస్యోదితో

అశ్రుకలామ్బుభిః హర్షాశ్రుజలబిన్దుభిః-ఆసిఞ్చన్-వికసద్వక్త్రం-యస్య-తాదృశ-ఇదంవక్ష్యమాణ - మాహ॥ తదేవాహ॥ ప్రహ్లాదేతి॥ హేఆయుష్మన్-ప్రహ్లాద-భవానేతావతా, కాలేన, గురోస్సకాశా - ద్య-దుపశిక్షత్ అధీతవానిత్యర్థః-తన్మధ్యేకించిదుత్తమం, స్వధీతంసమ్యగావృత్త్యాగృహీతం- హే తాతప్రహ్లాద-అనూచ్యతాంసమ్యక్ప్రోచ్యతామ్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ యదుక్తముత్తమమధీతమధ్యేఽనూచ్యతామితి, తత్రోత్తరమాహ ॥ శ్రవణమితి ॥ యదుక్తంపూర్వం «వనంగతోయద్ధరిమాశ్రయేత, ఇతి తదేవాశ్రయణంవివృణోతి, శ్రవణమితి, పుంసాం, శ్రవణాదీని-నవ, లక్షణాని, యస్యాః, సా, భక్తిః, చేత్ - నవలక్షణభక్తియోగప్రతిపాదకంశాస్త్రమధీతంచే, త్తదేవ, స్వధీత, ముత్తమం-మన్యే, నత్వధునాగురోస్సకాశాదధీతం, తత్తుగురుభిరధ్యాపితమితిభావః, స్వధీత ప్రశ్నోత్తరనిగమనముత్తమమధీతమితి - శ్రవణమిత్యాదితుపూర్వోక్తాశ్రయణవివరణపరం. భగవత్యద్ధాక్రియేతచేదధీతవిద్యాప్రతిపాద్యానవలక్షణాభక్తిర్నిష్కపటభావేనభగవతిక్రియేతఇతియత్-కృతాఽపిభక్తిర్విష్ణావర్పితేతియచ్చ, తదేతదుత్తమంమన్యేనకేవలంనవలక్షణభక్తిప్రతిపాదకశాస్త్రాధ్యయనమాత్రమేవోత్తమ-మపితుతదర్థానుష్ఠాన, మనుష్ఠితస్యేశ్వరేసమర్పణంచేత్యప్యుత్తమం-మన్యేకేవలాధ్యయనమాత్రస్యవ్యర్థత్వాదితిభావః- అర్పితావిష్ణావిత్యనేనభక్తేరనన్యప్రయోజనత్వేనకర్తవ్యతోక్తాతత్ర, విష్ణోః శ్రవణంతత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిశ్రవణం - కీర్తనంనామోచ్చారణాద్యాత్మకం - స్మరణంస్వరూపాదివిషయకమేవపాదసేవార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యానితుతదీయపర్యన్తానివన్దనంనమస్కారః, పాదసేవనంపాదయోస్సంవహనం - తచ్చార్చావిగ్రహతదీయపాదయోశ్చేతివేదితవ్యం - పరవ్యూహవిభవాదేరతీన్ద్రియత్వేనతత్పాదపీడనాసమ్భవాత్-యద్వా - భగవద్విషయమేమానసికం-తదీయవిషయేతుకాయికంవివక్షితం - ఆత్మనివేదనం «ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత», ఇత్యుక్తరీత్యాతచ్ఛేషత్వానుసన్ధానం-యద్యపిభక్తిర్నామధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యాహరహరభ్యాసాధేయాతిశయాఽఽప్రయాణాదనువర్తమానావివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతాతైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానాత్మికాప్రీత్యాత్మికాప్రత్యక్షతాపన్నాధ్రువానుస్మృతిః, నతుశ్రవణాదిరూపేణనవలక్షణా, తథాప్యుక్తవిధాయాభక్తేరేవకర్మజ్ఞానయోగాదివచ్ఛమదమాదివచ్చశ్రవణాదీన్యప్యవిలమ్బేననిర్వర్తకాన్యుచ్యన్తే - యద్వా - నవలక్షణా, లక్ష్యతే ఏభిరితిలక్షణాని - చిహ్నానిజ్ఞాపకాని - భక్తియోగపరిపాకావస్థాజ్ఞాపకానీతియావత్ - ఉక్తవిధభక్తియోగనిష్ఠేనరాగతఏవ శ్రవణాదీనిక్రియన్తే - లోకేఽపిహియద్వస్తువిషయాప్రీతిస్తద్విషయశ్రవణాదీనిస్వతఏవప్రాప్తానీతినతత్రయత్నేనభవితవ్యం - అతః, శ్రవణాదీనిప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితావస్థావిశేషరూపాణితన్నిష్పత్తిసూచకానీతితాత్పర్యం - ఏవంప్రీతికారిత శ్రవణాదిపర్యన్తభక్తియోగానుష్ఠానమేవ «వనంగతోయద్ధరిమాశ్రయేత», ఇత్యుక్తమాశ్రయణమిత్యుక్తం భవతి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఏతదేవంవిధం, సుతస్య, వచో-నిశమ్యాకర్ణ్య, తదా-హిరణ్యకశిపుః-రుషా, ప్రస్ఫురితఃకమ్పమానః, అధరోష్ఠో, యస్య, తాదృశ, ఇదంవక్ష్యమాణం-గురుపుత్రం, ప్రత్యువాచ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తదేవాహ॥ బ్రహ్మబన్ధోఇతి॥ హేబ్రహ్మబన్ధో బ్రాహ్మణాభాస-కి-మేత, త్త్వయా-కృతమితిశేషః, అతీవానుచితమేతత్కృతమిత్యర్థః, కింతత్-య-న్మా, మనాదృత్య, విపక్షంశత్రుపక్ష, మాశ్రయతా, అతఏవ, అసతా, మహ్యమహితకారిణా-త్వయా, హేదుర్మతే, అసారం, గ్రాహితో, బాలఇత్యేతత్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ మిత్రత్వేనవర్తమానస్యాపితవవిరోధాచరణంనాసమ్భావితమిత్యాహ॥ సన్తీతి ॥ దుష్టం, మైత్రంమిత్రత్వం, యేషాంతే, అతఏవ, అసాధవశ్ఛద్మవేషిణఃకపటవేషధారిణోభవాదృశాఅపిహి లోకే, సన్తి, తేషా, మఘంద్రోహః, కాలేఉచితకాలే- ప్రకటో-భవతి, రోగఃపాతకినామివ-యథా «బ్రహ్మహాక్షయరోగీస్యాత్సురాపశ్శ్యావదన్తకః। స్వర్ణహారీతుకునఖీదుశ్చర్మాగురుతల్పగః», ఇతిస్మృత్యుక్తఃపాతకినాంరోగః- ఉచితకాలే-ఉదేతి-తథా, తేషా, మఘంద్రోహాదిక, ముచితకాలే-ఉదేతీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఏవముపాలబ్ధఆహగురుపుత్రః॥ నేతి ॥ నమయాపాఠితం-నాపిపరేణ-కింతు-కేవల-మేషతవపుత్రఏవ-వదత్యేవం- హేఇన్ద్రశత్రో-ఇన్ద్రశత్రోస్తవబ్రాహ్మణేష్వాగ్రహోఽనుచితోఽవిషయత్వాదితిభావః-న నునపరప్రణీతంచేత్కుతోఽస్యాభూదియంమతి, స్తత్రాహ॥ నైసర్గికీతి, హేరాజన్, అస్యత్వత్పుత్రస్య, యం-మతి-నై స

దుత్తమమ్। కాలేనైతావతాఽఽయుష్మన్యదశిక్షద్గురోర్భవాన్। ॥ ౨౨ ॥ ప్రహ్లాదఉవాచ ॥ శ్రవణంకీర్తనంవిష్ణోః స్మరణంపాదసేవనమ్। అర్చనంవన్దనందాస్యంసఖ్యమాత్మనివేదనమ్॥ ౨౩ ॥ ఇతిపుంసార్పితావిష్ణౌభక్తిశ్చేన్నవలక్షణా। క్రియేతభగవత్యద్ధాతన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్॥ ౨౪ ॥ నారదఉవాచ ॥ నిశమ్యైతత్సుతవచోహిరణ్యకశిపుస్తదా। గురుపుత్రమువాచేదంరుషాప్రస్ఫురితాధరః॥ ౨౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ బ్రహ్మబన్ధోకిమేతత్తేవిపక్షంశ్రయతాఽసతా। అసారంగ్రాహితోబాలోమామనాదృత్యదుర్మతే॥ ౨౬ ॥ సన్తిహ్యసాధవోలోకేదుర్మైత్రాశ్ఛద్మవేషిణః। తేషాముదేత్యఘంకాలేరోగఃపాతకినామివ॥ ౨౭ ॥ గురుపుత్రఉవాచ॥ నమత్ప్రణీతంన

సర్గికీస్వాభావికీ, నతుపరైరుత్పాదితా, అతో-మన్యుంక్రోధం-నియచ్ఛ ఉపసంహర నోఽస్మభ్యం, కత్ కుత్సితం-దుఃఖమిత్యర్థః - మాస్మాన్ప్రాపిన దేహీత్యర్థః - మాఙ్యోగేప్యడార్షః - కదనాత్మనాం న ఇతి-పాఠాన్తరం, తత్ర కదనాత్మనాం దీనాత్మనాం, నః-మన్యుం మద్విషయం క్రోధం-నియచ్ఛేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇత్థం గురుణా ప్రత్యుక్తో దైత్యస్సుతం ప్రహ్లాదమాహేత్యాహ నారదః॥ గురుణేతి॥ తదేవాహ॥ నచేతి॥ హే అభద్ర-ఇయం, బుద్ధిః-గురుముఖీ గురూపదేశజా, నచే, త్తవ, కుతో హేతో, స్తవా, సతీ దుష్టా-మతిరభూత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః॥ మతిరితి ॥ యత్పృష్టం, కుత స్తవేయం మతిరితి, తత్ర మహతామనుగ్రహాదేవేదృశమతిహేతురితి వక్తుం తావన్మహద్భిరననుగ్రహీతానాం భవాదృశామీదృశీ మతిర్దుర్లభేత్యాహ ॥ మతిరితి॥ గార్హస్థ్యరతానాం, స్వతః - పరతో వా, మిథః అన్యోన్యస్మాద్వా - కృష్ణే-మతిర్భక్త్యాత్మికా, నాభిపద్యేత న సంపద్యేత, తత్ర హేతుం వదన్ గృహవ్రతాన్విశినష్టి। అదాన్తగోభిః-అదాన్తైరజితైః-ర్గోభిరిన్ద్రియైర్హేతుభి, స్తమిస్రం నిరయరూపం సంసారం-పునఃపునః, విశతాం, చర్వితమనుభుక్తం, తస్యైవ పునశ్చర్వణముపభోగో, యేషాం, పూర్వపూర్వైర్భుక్తమేవ విషయం భుఞ్జానానాం, పూర్వైర్భుక్తాన్సేవవనితాదీన్విషయాన్పునరపరైర్భుఞ్జానానామితి వా - ఏవం విషయాసక్తచిత్తానాం త్వాదృశాం కృష్ణే మతిర్దుర్లభేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ మాస్తు కృష్ణే మతిః, స్వశ్రేయోఽపి స్వయం న జానన్తీత్యాహ॥ నతే ఇతి॥ స్వార్థశ్చ గతిశ్చ స్వార్థగతి, స్తం, స్వస్య పురుషార్థభూతం తదుపాయభూతం చ విష్ణుం, తే గృహవ్రతా, న విదుః, తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి॥ బహిరర్థమానినః, బహిః శబ్దాదివిషయేషు - అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః - అత, స్తే, అన్ధైః, ఉపనీయమానా, అన్ధా, యథా, పన్థానం-న విదుః కిన్తు, శ్వభ్రే పతన్తి- తథా, తేఽపీ, శ్వరస్య - తన్త్యాం వేదలక్షణాయాం స్థూలరజ్వా-ము

పరప్రణీతం సుతో వదత్యేష తవేన్ద్రశత్రో । నైసర్గికీయం మతిరస్య రాజన్నియచ్ఛ మన్యుం ❁ క*దదాస్మ మా నః॥
నారద ఉవాచ ॥ గురుణైవం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహాసురస్సుతమ్ । నచేద్గురుముఖీయం తే కుతోఽభద్రాసతీ మతిః॥ ౨౯ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ మతిర్న కృష్ణే పరతస్స్వతో వా మిథోఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్। అదాన్తగోభిర్విశతాం తమిస్రం పునః పునశ్చర్వితచర్వణానామ్॥ ౩౦ ॥ న తే విదుస్స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థమానినః*। అన్ధా యథాఽన్ధైరుపనీయమానా వాచీశతన్త్ర్యాముఱుదామ్ని బద్ధాః॥ ౩౧ ॥ నైషాం మతిస్తావదురుక్రమాఙ్ఘ్రిం స్పృశత్యనర్థాపగమో యదర్థః। మహీయసాం పాదరజోఽభిషేకం నిష్కిఞ్చనానాం న వృణీత యావత్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వోపరతం పుత్రం హిరణ్యకశిపూ రుషా । అన్ధీకృతాత్మా స్వోత్సఙ్గా † న్నిరస్యత మహీతలే ॥ ౩౩ ॥ ఆహామర్షరుషాఽఽవిష్టః కషాయీభూతలోచనః । వధ్యతామాశ్వయం వధ్యో నిస్సారయత నైరృతాః॥ ౩౪ ॥ అయం మే భ్రాతృహానూనం * హిత్వా స్వాన్సుహృదోఽధమః । పితృవ్యహన్తుర్యః పాదావిష్ణోర్దా

రుదామ్ని వర్ణాశ్రమధర్మాదిరూపనానావిధకర్మసూత్రే, బద్ధా - భవన్తి - వేదోక్తకేవలకామ్యకర్మణ్యాసక్తైః ప్రలోభితాస్తత్రైవాసక్తాః పునః పునస్సంసరన్తో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తి, నతు నిరతిశయానన్దరూపపరమపురుషార్థలక్షణం భగవన్తం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవ వ్యనక్తి॥ నైషామితి ॥ ఏషాముక్తవిధానాం విషయాసక్తచిత్తానాం-మతిర్బుద్ధిః, ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతః, నిరతిశయపురుషార్థరూప-మఙ్ఘ్రిం, నస్పృశతి-నవిషయీకరోతి, తదఙ్ఘ్రిస్పర్శనం విశినష్టి ॥ యదర్థం, యస్య ఉరుక్రమాఙ్ఘ్రిస్పర్శనస్య, అర్థః ప్రయోజనం ఫలం, అనర్థాపగమః దుఃఖనిరాసరూపః- కియత్పర్యన్తం న స్పృశతి-తత్రాహ ॥ యావ, న్నిష్కిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం-మహీయసాం మహాభాగవతానాం-పాదరజస్సేవాం-నవృణీత న వృణుయాత్-మహత్సేవాం న కుర్యా, త్తావన్న స్పృశతీత్యర్థః, మమ మాతృగర్భావస్థానదశాయామేవ మహీయసశ్శ్రీనారదస్యానుగ్రహాదియం బుద్ధిరురుక్రమాఙ్ఘ్రివిషయాఽభూదితి గూఢోఽభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం, ముక్త్వా, ఉపరతం తూష్ణీమాసీనం, పుత్రం-రుషా క్రోధేన, అన్ధీకృతః, ఆత్మా వివేకో-యస్య, స హిరణ్యకశిపుః- స్వస్య, ఉత్సఙ్గా, న్మహీతలే-నిరస్య పాతయిత్వా- ఆహ చేత్యుత్తరేణాన్వయః- నిరస్యతి ఇతి పాఠే న్యపాతయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అమర్షః అసహనం, తత్సహితయా రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః, అత ఏవ-కషాయీభూతే ఆతామ్రే, లోచనే-యస్య సః, ఆహ చ ఉక్తవాం, స్తదేవాహ ॥ వధ్యతామితి ॥ హే నైరృతాః, ఇత, ఏనం-నిస్సారయత బహిర్గమయత, అయం-బాలో-వధ్యో వధార్హః, అతః - ఆశు వధ్యతాం హన్యతామ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ వధ్యత్వే హేతుః-యతోఽయం- మే మమ, భ్రాతుః - హన్తా, కుతః-యోఽయ-మధమః, బాలః స్వాన్ స్వకీయాన్-సుహృదో, అస్మాన్-హిత్వా, పితృవ్యస్య హన్తు, ర్విష్ణోః-పాదౌ చరణౌ-దాసవ-దర్చతి, త

౨౮॥శ్లో ❁ పా॥కదనాత్మనాం నః. ౩౩॥శ్లో † పా॥నిరస్యతి. ౩౫॥శ్లో * పా॥హిత్వాఽనూన్ సుహృదః.

త్పక్షపాతీత్యర్థః, అత-స్స ఏవాయమిత్యన్వయః, హిత్వాసూన్ సుహృద ఇతి పాఠే, అయం-మే, భ్రాతృహా-కుతః, యత్ యస్మాద్ధమోఽయం సుహృదః ప్రియానసూన్ప్రాణాన్-హిత్వా - విష్ణవే సమర్ప్య - దాసవ-త్పాదా-వర్చతి-అతోఽయమేవ ప్రష్టో మే భ్రాతృహేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ మద్దృష్టాన్తేన, విష్ణోరప్య, సా, వసమఞ్జసోఽననుకూలః-సాధు-కరిష్యతి కిం ను న కరిష్యత్యేవ- అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితి భావః, యతోఽసౌ-పఞ్చహాయనః పఞ్చవర్షవయస్క-ఏవ సన్, దుస్త్యజం త్యక్తుమశక్యం, పిత్రోః మాతాపిత్రోః-సౌహృద-మహాదత్యాక్షీత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ నను-తవాయం పుత్రః తత్క-థం వధ్యః, తత్రాహ॥ పరోఽపీతి పరోఽపి శత్రుపక్షప్రభవోఽపి-యథా. ఔషధం, తథా-హితకృద్ధితకారి చే, త్తర్హి సోఽపత్యం పుత్ర ఏవ- దేహజ్జాతోఽప్యామయవద్రోగవ-దహితః దుఃఖకృచ్చే, త్తర్హ్యామయవ-త్పరిత్యాజ్యః-ఆస్తాం మమతాస్పదస్య కథా-హి యస్మా, ద్య, దఙ్గం కరచరణాదికమపి-సర్పదంశవ్రణాదిదూషితం స-దాత్మనో, ఽహితం దుఃఖకృచ్చే, త్తర్హి, తదఙ్గం, ఛిన్ద్యాదేవ, యస్య దుష్టాఙ్గస్య, విసర్జనాత్పరిహారా-చ్ఛేషమవశిష్ట, మఙ్గం, సుఖం-జీవతి ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అతోఽయం, సుహృల్లిఙ్గధరః పుత్రవేషధారీ, శత్రుః, యథా, దుష్ట, మిన్ద్రియం, మునేశ్శత్రుః - తద్వద్వర్తమానః, సర్వైర్వర్గరక్షాదిమిశ్రితసంభోజనాదిభిరుపాయై, ర్హన్తవ్యః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏవం, భర్త్రా దైత్యేన్ద్రేణ, సమాదిష్టా, స్తే, నైరృతా, శ్శూలపాణయ-స్తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః దంష్ట్రా, యేషాం, కరాళాన్యాస్యాని, యేషాం, తామ్రాణి - శ్మశ్రూణి-శిరోరుహాణిచ, యేషాం-తాదృశాః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ భైరవాన్ భయఙ్కరాన్, నాదా, న్నదన్తః కుర్వన్తః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి చ-వదన్తః, ఆసీనముపవిష్టం, ప్రహ్లాదం, సర్వేషు, మర్మస్థానేషు, శూలై, రహనన్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యే, అఖిలాత్మని హన్తృహన్తవ్యాద్యన్తరాత్మని, పూర్ణ

సవదర్చతి॥ ౩౫ ॥ విష్ణోర్వాసాధ్వసౌ కిం ను కరిష్యత్యసమఞ్జసః। దుస్త్యజం సౌహృదం పిత్రోరహాద్యః పఞ్చహాయనః॥ ౩౬ ॥ పరోఽప్యపత్యం హితకృద్యథౌషధం స్వదేహజోఽప్యామయవత్సుతోఽహితః। ఛిన్ద్యాత్స్వమఙ్గం హి యదాత్మనోఽహితం శేషం సుఖం జీవతి యద్విసర్జనాత్ ॥ ౩౭ ॥ సర్వైరుపాయైర్హన్తవ్యస్సమ్భోజ్యశయనాసనైః। సుహృల్లిఙ్గధరశ్శత్రుర్మునేర్దుష్టమివేన్ద్రియమ్॥ ౩౮ ॥ నైరృతాస్త్వేవమాదిష్టా భర్త్రా తే శూలపాణయః। తిగ్మదంష్ట్రాః కరాళాస్యాస్తామ్రశ్మశ్రుశిరోరుహాః॥ ౩౯ ॥ నదన్తో భైరవాన్నాదాంశ్ఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదినః। ఆసీనమహనఞ్శూలైః ప్రహ్లాదం సర్వమర్మసు॥ ౪౦ ॥ పరే బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే భగవత్యఖిలాత్మని। యుక్తాత్మన్యఫలా ఆసన్నపుణ్యస్యేవ సత్క్రియాః॥ ౪౧ ॥ ప్రయాసేఽపహతే తస్మిన్దైత్యేన్ద్రః పరిశఙ్కితః। చకార తద్వధోపాయాన్నిర్బన్ధేన యుధిష్ఠిర॥ ౪౨ ॥ దిగ్గజైర్దన్దశూకేన్ద్రైరభిచారావపాతనైః। మాయాభిస్సన్నిరోధైశ్చ గరదానైరభోజనైః॥ ౪౩ ॥ హిమవాయ్వగ్నిసలిలైః పర్వతాక్రమణైరపి। న శశాక యదా హన్తుమపాపమసురస్సుతమ్ ॥ చిన్తాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యత॥ ౪౪ ॥ ఏష మే బహ్వసాధూక్తో వధోపాయాశ్చ ని

షాడ్గుణ్యే, పరే బ్రహ్మణి, యుక్తః నిహితః, ఆత్మా మనో-యస్య - తస్మిన్ ప్రహ్లాదే, నైరృతైః, కృతాః శూలఘాతాదయో మరణోపాయా-అఫలా వ్యర్థాః-బభూవుః. మరణహేతవో దుఃఖహేతవశ్చ న బభూవురిత్యర్థః -యథా అపుణ్యస్య పాపరతస్య- కృతా అపి, సత్క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదయో, ఽఫలా, స్తద్వత్ - వైఫల్యహేతుగర్భం విశేషణం అఖిలాత్మని యుక్తాత్మనీతి ॥ అయం భావః ॥ కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వ తదనుగుణపుణ్యపాపకర్తృత్వానుగుణం జీవపర్యన్తదేహేన్ద్రియాదిప్రేరణరూపమఖిలాత్మత్వమత్ర వివక్షితం - తత్ర-హన్త్రన్తరాత్మతయా హన్తవ్యదుఃఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపి పునర్హన్తవ్యస్య హన్తృవ్యాపారజన్య దుఃఖాననుభవానుగుణతయా నియమయతీతి -కథమేకస్యైవంవిధం పరస్పరవిరుద్ధం నియమనమితి శఙ్కానిరాచికీర్షయా అనిర్దేశ్య ఇత్యుక్తం - లోకవిలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తేరీదృశం నియన్తృత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఏవం శూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే, ప్రయాసే, అపహతే వ్యర్థే సతి - దైత్యేన్ద్రో హిరణ్యకశిపుః - పరిశఙ్కితః కిమహో అయం శూలఘాతాదిభిరపి నాహన్యత కిమస్మాదేవ మమ మృత్యుర్భవిష్యతీత్యాశఙ్కితః, హే యుధిష్ఠిర-నిర్బన్ధేన, తస్య ప్రహ్లాదస్య, వధోపాయాన్, చక్రే ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ వివిధోపాయానేవ ప్రపఞ్చయన్ తైరప్యహతత్వమాహ ॥ దిగ్గజైరితి ॥ దిగ్గజాక్రమణైః-దన్దశూకేన్ద్రైః సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః - అభిచారైః మారణహోమై, రవపాతనై ర్గిరిశృఙ్గేభ్యోఽధః పాతనైః, మాయాభిరకస్మాదశనిపాతనాభిః, సన్నిరోధైః నవరన్ధ్రపిధానైః, గరదానై ర్విషప్రయోగై, రభోజనై రుపవాసైః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ హిమాదిషు పాతనైః, పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిక్షేపై, రేవం విధై, రుపాయై, రసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః-యదా-సుతం-హన్తుం - న శశాక నాశకత్-తదా-తత్కర్తుం తద్ధననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాన్తరం న లేభ ఇత్యర్థః, ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం-చిన్తాం, ప్రాప్తః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ చిన్తామేవ ప్రపఞ్చయతి॥ ఏ

షః ఇతి। ఏవ బాలో-మే మయా-బహ్వసాధు యథా భవతి తథా, ఉక్తః-తథా-వధోపాయాశ్చ - నిర్మితాః కారితాః- అసద్ధర్మైరభిచారాదిభి- స్తైస్తైర్ద్రోహైశ్శూలఘాతాదిభిశ్చ - ముక్తః అవిహతః-స్వేనైవ-తేజసా మాహాత్మ్యేన ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తోపాయేభ్యో - విదూర ఏవ-వర్తమానః, బాలోఽప్యయ-మజడః నిపుణా-ధీ-ర్యస్య - తాదృశః, మే మమ-అనార్యం ద్రోహం-న స్మరతి - శునశ్శేప ఇవ యథా శునశ్శేపాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చన్ద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరపకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం విశ్వామిత్రమాశ్రిత్య గోత్రాన్తరమాపన్న - స్తద్వత్, యద్వా - స్వభావాపరిత్యాగే దృష్టాన్తః - శున-శ్శేపః పుచ్ఛమివేతి - ప్రభుర్జితేన్ద్రియః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అప్రమేయః అపరిమేయః-అనుభావో-యస్య-న-కుతశ్చి-ద్భయం-యస్య, అత ఏవ, అమరః మరణరహితః, ఏతస్య-విరోధేన హేతునా నూనం-మమైవ-మృత్యు-ర్భవితా భవిష్యతి-న వా భవితా-ఏతద్విరోధేన మమ మృత్యోరభావే హేత్వన్తరేణైవ భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తచ్చిన్తయా పుత్రవిషయకచిన్తయా, మ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం, కించిదధః కృతముఖం-హిరణ్యకశిపు, మౌశనసౌ ఉశనసః పుత్రౌ-చణ్డామర్కౌ, వివిక్తే నిర్జనే దేశే, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచతుః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ జితమితి ॥ తవ-భ్రువో-ర్విజృమ్భణేన చలనమాత్రేణ, త్రస్తా భీతాః-సర్వే, ధిష్ణ్యపాః లోకపాలాః-యస్మిన్-తత్ జగత్త్రయం-త్వయై-కేనాసహాయేన-జితం, ఏవంభూతస్య, తవ, హే నాథ ప్రభో-చిన్త్యం చిన్తనీయం - న చక్ష్మహే న పశ్యామః, శిశూనాం-వృత్తమితి శేషః-తద్గుణదోషయోః, పదం విషయో-న వై న భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అత, ఇమం-బాలం-యావద్గురు-ర్భృగవా-న్భార్గవ, ఆగమిష్యతి-తావ-ద్వరుణస్య, పాశై,ర్బద్ధం, నిధేహి కురు-భీతోఽయం, యథా, న పలాయతే-తథా, బద్ధం నిధేహీత్యర్థః, తతః కిం, తత్రాహతుః, వయసా-ఆర్యాణాం సేవయా చ-పుంసో-బుద్ధి,ర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవం-గురుపుత్రోక్తం, తథేత్య,నుజ్ఞాయాఙ్గీకృత్య-దైత్యేన్ద్ర, ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్-తదేవాహ ॥ ధర్మా ఇతి ॥ అస్య బాలస్య, ధర్మాః, ఉపదేష్టవ్యాః, కే, తే-యే-రాజ్ఞాం, యే చ-గృహస్థానాం-తే ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏవముక్తౌ గురుపుత్రౌ తథైవోపదిదిశతురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ధర్మమితి ॥ ధర్మార్థకామస్వరూపాన్-సాధనా-న్నితరామత్యన్త-మనుపూర్వశః- హే రాజన్-ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతాయ నమ్రాయ, ప్రహ్లాదాయో,చతురుపదిదిశతుః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ త-ద్యథావ-త్త్రివర్గ-మాత్మనే స్వస్మై, ఉపశిక్షితమపి-సాధు-న మేనే నామన్యత, తచ్ఛిక్షాం చ కుతః - ద్వన్ద్వై రాగద్వేషాదిభి,ర్విషయైస్సహ, రమణం, యేషాం, తై, రుపవర్ణితామ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ కించ-యదా, ఆచార్యః, గార్హస్థ్యధర్మేషు-పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః, వ్యాసక్తాన్తరపర ఇత్యర్థః-తదా-కృతక్షణై ర్లబ్ధావకాశై-ర్వయస్యై స్సవయస్కై, ర్బాలై, స్తత్రో-పహూతః, స ప్రహ్లాదః, మహా-న్సుధీ,ర్విద్వాన్-శ్లక్ష్ణయా, వాచా - తాన్బాలకాన్, ప్రత్యాహూయ సమ్బోధ్య, కృపయా- ప్రహసన్నివ, తన్నిష్ఠాం విజ్ఞానమార్గనిష్ఠాం ఉవాచ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తే తు, బాలకాః, సర్వే -తద్గౌరవా త్తద్వచనగౌరవా, త్త్యక్తాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని-యైర్ద్వన్ద్వారామాణా, మీరితై, రీహితైశ్చ-న దూషితా ధీర్యేషాం తే- హే రాజేన్ద్ర, తస్మిన్నేవ ప్రహ్లాదే న్యస్తం, హృదయం, మన ఈక్షణం చ, యై,స్తే, తం ప్రహ్లాదమేవ, పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్యోపవివిశురిత్యర్థః - తాన్పర్యుపాసీనాన్, కారుణ్యా

ర్మితాః। తైస్తైర్ద్రోహైరసద్ధర్మైర్ముక్తస్స్వేనైవ తేజసా॥ ౪౫ ॥ వర్తమానోఽవిదూరే వై బాలోఽప్యజడధీరయమ్।
న విస్మరతి మేఽనార్యం శునశ్శేప ఇవ ప్రభుః॥ ౪౬ ॥ అప్రమేయానుభావోఽయమకుతశ్చిద్భయోఽమరః। నూన
మేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా॥ ౪౭ ॥ ఇతి తచ్చిన్తయా కించిన్మ్లానశ్రియమధోముఖమ్। చణ్డామర్కావౌ
శనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః॥ ౪౮ ॥ జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువోర్విజృమ్భణత్రస్తసమస్తధిష్ణ్యపమ్। న
తస్య చిన్త్యం తవ నాథ చక్ష్మహే న వై శిశూనాం గుణదోషయోః పదమ్॥ ౪౯ ॥ ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య బద్ధం ❁
నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా। బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురుర్భార్గవ ఆగమిష్యతి॥ ౫౦ ॥
తథేతి గురుపుత్రోక్తమనుజ్ఞాయేదమబ్రవీత్। ధర్మా హ్యస్యోపదేష్టవ్యా రాజ్ఞాం యే గృహమేధినామ్॥ ౫౧ ॥ ధర్మ
మర్థం చ కామం చ నితరామనుపూర్వశః। ప్రహ్లాదాయోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ॥ ౫౨ ॥ యథా త్రివ
ర్గం గురుభిరాత్మనేప్యుపశిక్షితమ్। న సాధు మేనే తచ్ఛిక్షాం ద్వన్ద్వారామోపవర్ణితమ్॥ ౫౩ ॥ యదాఽఽచార్యః
పరావృత్తో గృహమేధీయకర్మసు। వయస్యైర్బాలకైస్తత్ర సో❁పహూతః కృతక్షణైః॥ ౫౪ ॥ అథ తాన్ శ్లక్ష్ణయా
వాచా ప్రత్యాహూయ మహాన్ సుధీః। ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ॥ ౫౫ ॥ తే తు తద్గౌరవా

మైత్రయుక్తో, మహాభాగవతోఽసురః ప్రహ్లాద, ఆహ * ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం వీరరాఘవీయాయాం సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ********************

త్సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః । బాలా అదూషితధియో ద్వన్ద్వారామేరితేహితైః ॥ ౫౬ ॥ పర్యుపాసత రాజేన్ద్ర
తన్న్యస్తహృదయేక్షణాః । తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౫౭ ॥ *************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. **********
ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ కౌమార ఆచరేత్ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్భాగవతానిహ । దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థ
దమ్ ॥ ౧ ॥ యథా హి పురుషస్యేహ విష్ణోః పాదోపసర్పణమ్ । యదేష సర్వభూతానాం ప్రియ ఆత్మేశ్వరస్సుహృత్ ॥

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాదస్తేభ్యః కరుణయాఽనన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దానుభవసాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షురుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయ తద్ధేతువైరాగ్యజననాయ చ వైషయికసుఖానామల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్వమత ఏవ హేయత్వమయత్నలభ్యత్వం చ వివక్షుస్తావన్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మాచరణార్హత్వం తత్రాప్యస్థిరత్వేన బాల్యాత్ప్రభృత్యేవ తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ ॥ కౌమార ఇతి ॥ ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయవిభాగాభిజ్ఞః పుమాన్ - కౌమారే బాల్య ఏవ - తత్ప్రభృతీత్యర్థః- భాగవతాన్ భగవతస్సమ్బన్ధినః భగవత్ప్రాప్తిసాధనాన్- ధర్మానేవా- చరేత్ - భగవచ్ఛబ్దేన తేషాం నిష్ఫలత్వశఙ్కా-ప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వశఙ్కా-వ్యుదస్యతే- తథా హి "శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే ॥ మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే ॥ సమ్భర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః- నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే ॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసః శ్రియః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥ వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ॥ స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థస్తతోఽవ్యయః ॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః ॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః," రిత్యాదినా శ్రీమత్పరాశరోక్తప్రత్యక్షరసముదాయనిర్వచనావగతాస్సమ్భర్తృత్వభర్తృత్వనేతృత్వగమయితృత్వస్రష్టృత్వసర్వశరీరకత్వసర్వభూతాన్తరాత్మత్వనిరస్తనిఖిలదోషత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోఽర్థా అత్ర వివక్షితాః - తత్ర సమ్భరణం నామోపకరణసంవిధానం-తచ్చ ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపం-భర్తృత్వం నిరుపాధికస్వామిత్వం-నేతృత్వం గమయితృరూపం స్థితికర్తృత్వం-గమయితృత్వం సఞ్జిగమయిషుత్వరూపం సంహర్తృత్వం-స్రష్టృత్వముద్గమయితృత్వరూపం సృష్టికర్తృత్వం, యశో గుణవత్తాప్రథా, శ్రీర్భాగ్యసమ్పత్, వైరాగ్యం విరక్తిః-సా చ పరిపూర్ణత్వాదనాదరరూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్ధర్మైః ప్రాప్యస్య భగవత ఏవంవిధత్వాత్తత్ప్రాప్తేశ్చ నిశ్శ్రేయసరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తిసాధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థిభిరవశ్యమనుష్ఠేయాస్తే చ బాల్యాదారభ్యైవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః- ఇహైవేత్యనేన -మనుష్యజన్మన ఏవ భగవద్ధర్మాచరణోపయుక్తత్వమన్యస్య తు తదననుగుణత్వం చాభిప్రేతం - తత్రాపి పురోవర్తిపరామర్శినేహశబ్దప్రకృతిభూతేనేదంశబ్దేనాధునా వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవ భగవద్ధర్మకర్తవ్యతాఽభిప్రేతా, నన్వన్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్కిం విశేషేణాధునిక ఏవ తజ్జన్మని కర్తవ్యతోచ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ దుర్లభం మానుషం జన్మేతి-వివిధవిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకర్మభిర్దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం జన్మైవేతి విశ్వాసహేతోరభావాద్దుర్లభం మానుషం జన్మ సుకృతపరిపాకవిశేషలబ్ధమితి తత్రైవ భగవద్ధర్మానాచరేదితి భావః - నను కిం విశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే- యథేష్టం విషయభోగానన్తరం చతుర్థవయసి తేషాం కర్తుం శక్యత్వాదిత్యత ఆహ ॥ తదప్యధ్రువమితి - చతుర్థవయః పర్యన్తజీవనహేతోర్విశ్వసనీయస్యాభావాత్కౌమారాత్ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః-నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమస్థిరేణ మానుషజన్మనా నిర్వర్త్యన్తే- కథం తరాం నిశ్శ్రేయసప్రాప్తిరత ఆహ ॥ అర్థదమితి ॥ యద్యప్యధ్రువం-తథాప్యర్థదమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ యద్యప్యధ్రువం - తథాఽపి చిరకాలజీవననిమిత్తైకర్మణ్యారబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావే చ సతి ॥ యథావత్ఫలపర్యన్తభగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపనిరతిశయపురుషార్థదం- చిరజీవనహేత్వభావే వాఽఽరబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మసద్భావేఽపి వా " నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి -న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతీ ,, త్యాదిభగవదుక్తరీత్యా జన్మాన్తరే యథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపార్థదం భవతీతి ॥ అత్ర " సర్వం వాక్యం సావధారణ ,, మితి న్యాయేనాబ్భక్షో వాయుభక్ష ఇత్యాదివత్కౌమార ఏవ భాగవతాన్ ధర్మానేవ ఇహైవేత్యవధారణమభిప్రేతమ్ * ॥ ౧ ॥ * తత్ర భాగవతానేవ ధర్మానాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి ॥ యథా హీతి ॥ హి తథా హీత్యర్థః- యథాశబ్దో యోగ్యతాద్యోతకః ఇహ మనుష్యజన్మని- విష్ణోః పరమపురుషస్య - పాదయోరుపసర్ప

ణంభజనం - యథా-యోగ్యం-తదేవయుక్తమిత్యర్థః-కుతః-యద్యస్మా-దేషపరమపురుష-స్సర్వభూతానా- మాత్మా-ఈశ్వరః-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనపూర్వకంభర్తా - శరీరస్యాత్మానువర్తనంయుక్తమితిభావః - నన్వాత్మాప్యపురుషార్థరూపత్వాన్నానువర్తనీయోఽత-ఆహ-ప్రియఇతి ॥ ప్రియఇష్టతమః-నిరతిశయానన్దరూపఇత్యర్థః-ఆనన్దఏవహీష్టస్సఏవహిపురుషార్థరూపఇతిభావః-నన్వేవంభూతోఽపినిష్కృపత్వాదనువర్తమానాన్ప్రఖ్యాపయేత్తత్రాహ॥ సుహృదితి ॥ "ఏషహ్యేవసాధుకర్మకారయతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతే,,తిశ్రుత్యుక్తరీత్యాస్వానువృత్త్యుపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యయుక్తఉత్తరోత్తరంస్వానువృత్తిప్రవర్తనారూపహితకారీత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విష్ణోఃపాదోపసర్పణమేవయుక్తమిత్యనేనవైషయికసుఖసాధనయత్నోనయుక్తఇత్యుక్తం-తదేవసహేతుకంసదృష్టాన్తంచోపపాదయన్నిహైవేత్యవధారణమప్యుపపాదయతి॥సుఖమితి॥ హేదైత్యాః-దేహినాం- దేహయోగేనదేహసమ్బన్ధమాత్రేణ - ఐన్ద్రియకం-సుఖంసర్వత్రపశ్వాదిజన్మస్వపి-ఆధునికయత్నమన్తరేణాపి,దైవాత్ప్రాచీనకర్మణై,వలభ్యతే,తత్రదృష్టాన్తోయథాసుఖమితి ॥ అసుఖందుఃఖం,యథా,యత్నమన్తరేణాపి,దైవాదేవ,లభ్యతే॥తథావైషయికంసుఖమపీత్యర్థః-సర్వత్రలభ్యతఇత్యనేనవైషయికసుఖలాభస్సర్వజన్మసాధారణః,భగవద్ధర్మలాభస్తుమనుష్యజన్మాసాధారణఇత్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యతోవైషయికంసుఖంసర్వజన్మసాధారణం-తచ్చదైవాదేవసులభ , మసుఖవ-త్తస్మా-త్ప్రయాసోవైషయికసుఖార్థప్రయాసో-నకర్తవ్యః-ఏవమవిజానతాకృతోఽపిప్రయాసః-కేవలమాయుర్వ్యయకరఇత్యాహ॥ యతఇతి ॥ యతోవైషయికసుఖార్థాత్ప్రయాసా-త్పరంకేవల,మాయుఃక్షయఏవ,నాన్యత్కించిదస్తిప్రయోజనమిత్యర్థః,ననుజన్మాన్తరేపునరైన్ద్రియకసుఖలాభాయకర్తవ్యఏవయత్నస్తత్రాహ॥నతథేతి॥యద్యపికృతోఽపితదర్థప్రయాసోజన్మాన్తరేయవైషయికసుఖసాధనస్తథాఽపి , తథాతద్వత్క్షేమం,నప్రాప్నోతి-కథం-యథా,ముకున్దచరణామ్బుజం,భజన్నితిశేషః - యథాభగవచ్చరణామ్బుజంభజన్పుమాన్నిశ్శేష

సుఖమైన్ద్రియకందైత్యాదేహయోగేనదేహినామ్।సర్వత్రలభ్యతేదైవాద్యథాదుఃఖమయత్నతః॥౩॥తత్ప్రయా
సోనకర్తవ్యోయతఆయుర్వ్యయఃపరమ్॥నతథావిన్దతేక్షేమంముకున్దచరణామ్బుజమ్ ॥౪॥తతోయతేతకుశలః
క్షేమాయభవమాశ్రితః।శరీరంపౌరుషంయావన్నవిపద్యేతపుష్కలమ్ ॥౫॥పుంసోవర్షశతంహ్యాయుస్తదర్ధమ
జితాత్మనః ॥ నిష్ఫలంయదసౌరాత్ర్యాంశేతేఽన్ధంప్రాపితస్తమః॥౬॥ముగ్ధస్యబాల్యేకైశోరేక్రీడతోయాం
తివింశతిః ॥ జరయాగ్రస్తదేహస్యయాత్యకల్పస్యవింశతిః॥౭॥దురాపూరేణకామేనమోహేనచబలీయసా।

దుఃఖనివృత్తిపూర్వకంనిత్యనిరుపాధికనిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానన్దానుభవరూపంక్షేమంప్రాప్నోతి - తథావైషయికసుఖార్థంయతమానస్తాదృశంక్షేమంనవిన్దతే - కింతుదుఃఖమిశ్రానిత్యసోపాధికాత్యల్పమిదానీమనుభూయమానసజాతీయంప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ తతఃకారణాత్ భవమనర్థావహంసంసార,మాశ్రితః-పుమాన్,కుశలఃహేయోపాదేయవిభాగకుశలస్సన్,క్షేమాయైవోక్తవిధక్షేమార్థమేవ , యతేత - కౌమారఏవేత్యుక్తమవధారణంప్రతిపాదయితుంతదవతారయతి ॥ శరీరమితి ॥ పౌరుషంపురుషస్యజీవస్యస్వస్యసమ్బన్ధి,శరీరం,యావ,త్పుష్కలంపటుతర - మస్తి,నతువిపద్యేతవిపన్నంనభవతి,తావదేవ,క్షేమాయయతేతేతిపూర్వేణాన్వయః,బాల్యాదారభ్యైవయతేతేతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవప్రతిపాదయన్విషయాసక్తస్యకేవలంవృథాఽఽయుర్వ్యయమాహ॥పుంసఇతి॥పుంసోమనుష్యస్య - తావ-ద్వర్షశతంహ్యాయుర్జీవనయోగ్యకాలశ్శతవర్షపరిమితః-తస్యశతవర్షపరిమితస్యా-యుషో,ఽర్ధంపఞ్చాశద్వర్షాత్మక-మజితేన్ద్రియస్య,నిష్ఫలమేవయాతీత్యుత్తరేణాన్వయః-నైష్ఫల్యేనయానేహేతుంవదన్పుమాంసంవిశినష్టి॥యదితి॥యద్యస్మా,దసావజితాత్మాపుమాన్రాత్ర్యా-మన్ధంతమఃనిద్రాత్మకం-ప్రాపితః,స్తూష్ణీం,శేతే-జితేన్ద్రియఃకౌమారఏవా , రబ్ధభక్తియోగరూపభగవద్ధర్మస్తురాత్ర్యామపిమధ్యమంయామద్వయంనిద్రార్థముపయోజ్యపూర్వోత్తరయోర్యామయోరనియతకాలంభగవద్ధర్మమాచరతీతిభావః❁॥౬॥❁ ఏవంబాల్యే,ముగ్ధస్యమూఢస్య,దశ,వర్షాణి,కౌమారే,క్రీడతో,దశవర్షాణీ,త్యేవం,వింశతి , ర్వర్షాణాం,యాతిజితేన్ద్రియఃకుశలస్తుతస్యామపివింశత్యాంభగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతిభావః-ఏవముత్తరత్రాప్యూహ్యం-జరయా-గ్రస్తః - దేహో-యస్య-అతఏవ-అకల్పస్య అసమర్థస్య - స్వాధీనదేహస్య-వర్షాణాం-వింశతి-ర్యాతి-బాల్యాత్ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తు తదభ్యాసశిక్షితదేహత్వాత్తస్యామపివింశత్యాంతమనుతిష్ఠతీతిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవమహాత్మాభాగాత్మకార్ధాయుషశ్చత్వారింశద్వర్షాగతాః-శేషమవశిష్టందశవర్షాత్మకమాయుః - దురాపూరేణదుఃఖైస్సమన్తాదాపూర్యమాణేన-కామేన - తదనుబన్ధినా-బలీయసా-మోహేన-చకారాత్క్రోధేనచ - గృహేషుగృహధర్మేషు-సక్తస్యా-తఏత-ప్రమత్తస్యస్వహితమజానతో,ఽపయాతి - జితే

న్ద్రియస్తు-కుశలః-కామాద్యుపశమనేనతస్మిన్నపిదశవర్షాత్మకేవయసిభగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమజితేన్ద్రియస్య వైషయికసుఖరతస్యాయుషోనైష్ఫల్య - మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేన్ద్రియస్యతు నిశ్శ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాధనోపయుక్తత్వేనసాఫల్యం - భాగవతధర్మాణామేవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం - తేషాంచవర్తమానమనుష్యజన్మనైవానుష్ఠేయత్వంచోక్తం - అథవైరాగ్యమన్తరేణోపదిష్టోఽపిభాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితోనభవతీతి వైరాగ్యేణతావదేషాం భవితవ్యం - తచ్చసత్సఙ్గతిమన్తరేణనసేత్స్యతీతితయాభవితవ్యం-సాచవిషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గపరిహారమన్తరేణదుర్లభేత్యభిప్రేత్యతత్పరిహారశ్చగృహవిత్తకళత్రాపత్యాదిష్వనురక్తచిత్తస్యయద్యప్యశక్య - స్తథాప్యుపాయేనవివేకాత్మనాదుస్సఙ్గః పరిహార్య-ఇతివక్తుం తావద్గృహాదిష్వనురాగస్యదుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచాహ ॥ కోగృహేష్విత్యాదినా ॥ తావద్గృహానురాగస్యదుస్త్యజత్వమాహ॥ క ఇతి ॥ గృహేష్వాసక్తం మమేదంగృహమిత్యభిమానయుక్తం - దృఢైర్దుర్మోచైః స్నేహాఏవ పాశా-స్తై-ర్బద్ధ-మాత్మానం - విమోచితు-మజితేన్ద్రియశ్చ-కః పుమాన్-ఉత్సహేత - కోఽప్యుత్సాహంనకుర్యాదిత్యర్థః- జితేన్ద్రియస్తూత్సహేతైవేతిభావః-అనేన " హిత్వాఽఽత్మపాతంగృహమన్ధకూప ,, మితిపూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగఏవ భగవదాశ్రయణేప్రథమంకారణమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదభినివేశత్యాగశ్చవిత్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వకః-స్సోఽప్యజితేన్ద్రియస్యదుశ్శక ఇత్యాహ ॥ కోన్వితి ॥ అర్థతృష్ణాంవిత్తస్పృహా-మజితేన్ద్రియశ్చే - త్కః పుమాన్-విసృజేత్ త్యజేత్-దుస్త్యజత్వేహేతుంవదన్ తాంవిశినష్టి ॥ ప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీమితి ॥ ప్రాణస్పృహాపేక్షయా-గరీయసీందృఢతరామిత్యర్థః-ప్రాణేభ్యోగరీయస్త్వమేవదృష్టాన్తముఖేనదర్శయన్నర్థంవిశినష్టి ॥ యమితి ॥ య-మర్థ-మసుభిః ప్రాణైః-తస్కరశ్చోరస్సేవకఆయుధోపజీవీ - వణిక్ నావికశ్చ-క్రీణాతి-ప్రాణహానిమఙ్గీకృత్యాపితస్కరాదిర్యమర్థం సాధయతి-తస్మిన్నర్థేతృష్ణాం కోనువిసృజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ,అనుకమ్పితాయాః దయాయుక్తాయాః-ప్రియాయాః-రహసిభవం - సఙ్గం-రుచిరాన్ మనోజ్ఞాన్-హితాలాపాంశ్చ - సుహృత్సుచ-సఙ్గం-స్మరన్-కథం-ప్రియాసఙ్గాదీన్-త్యజేతేతితృతీయేనాన్వయః -కథంభూతః-తత్స్నేహసితః- తేషాంప్రియాదీనాం - స్నేహేన-సితఃబద్ధః-కలానిమధురాణ్య-క్షరాణి-యేషాం-తేషాం-శిశూనాంచ-సఙ్గమిత్యనుషజ్యతే-సఙ్గం - తేష్వ-నురక్తంచిత్తంయస్యసః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ పుత్రాన్,హృదయ్యాః హృదయంగమాః-దుహితౄః-శ్వశురగృహేస్థితాః - తథా-భ్రాతౄన్-స్వసౄర్భగినీశ్చ-దీనా-మాతాపితరౌచ-ఉరవః బహవః - పరిచ్ఛదాః భోగోపకరణాని-యేషు-తాన్ - మనోజ్ఞాన్-గృహాంశ్చ-కుల్యాః కులక్రమాగతా-వృత్తీః జీవికాశ్చ-పశూన్ భృత్యవర్గాంశ్చ - కథం-త్యజేత-కథంతరాం-విరజ్యేతవిరక్తస్స్యాత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కథంభూతః-కోశస్కృదివకోశకారికీటఇవ - కర్మాణీ-హమానః-యథా-కోశస్కృద్గృహంకోశాత్మకంకుర్వన్నాత్మనోనిర్గమాయద్వారమపినావశేషయతి - తథా-స్వబన్ధకానికర్మాణికుర్వాణ ఇత్యర్థః-అవితృప్తః కామోయస్య - తాదృశః-ఔపస్థం - జైహ్వ్యంచ-సుఖం-బహుఅధికం-మన్యమానః - అతో-దురన్తోమోహోయస్య ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దురన్తమోహందర్శయన్విశినష్టి॥ కుటుమ్బపోషణాయ-వియత్ క్షీయమాణం-నిజాయుః పరిచ్ఛిన్నాయు-ర్యస్య-తాదృశో-విశేషేణ - హితమనుకూల-మర్థం-పరమపురుషార్థం-న వేద-విహతమితిపాఠే - విహతమపి-స్వాభిప్రేతమర్థం-న వేదదృష్టాన్తత్వేననానుసన్ధత్తే - సర్వత్ర దేశకాలేచ-తాపత్రయేణ-దుఃఖిత-ఆత్మామనో - యస్య-తాదృశోననిర్విద్యతే సంసృతౌహేయత్వబుద్ధింనకరోతి - యత-స్స్వకుటుమ్బే-రామోరతి-ర్యస్య ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ప్రత్యుతాకార్యంకరోతీత్యాహ ॥ విత్తేష్వితి ॥ పరద్రవ్యాపహారిణో-యో దోషః-ప్రేత్యమరణానన్తరం-నరకలక్షణః-ఇహచలోకే - దణ్డరూపశ్చ-తం-విద్వాన్ జానన్నపి-విత్తేషు - నిత్య-మభినివిష్టం-చేతో-యస్య-అజితేన్ద్రియః అశాన్తకామః-కుటుమ్బీచసన్ - త-త్పరస్యవిత్తం-హ

శషంగృహేషుసక్తస్యప్రమత్తస్యాపయాతిహి ॥ ౮ ॥ కోగృహేషుపుమాన్సక్తమాత్మానమజితేన్ద్రియః। స్నేహపాశైర్దృఢైర్బద్ధముత్సహేతవిమోచితుమ్॥ ౯ ॥ కోన్వర్థతృష్ణాంవిసృజేత్ప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీమ్। యంక్రీణాత్యసుభిఃప్రేష్ఠైస్తస్కరస్సేవకోవణిక్॥ ౧౦ ॥ కథంప్రియాయాఅనుకమ్పితాయాస్సఙ్గంరహస్యం రుచిరాంశ్చమన్త్రాన్। సుహృత్సుతత్స్నేహసితశ్శిశూనాంకలాక్షరాణామనురక్తచిత్తః ॥ ౧౧ ॥ పుత్రాన్స్మరంస్తాదుహితౄర్హృదయ్యా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వా పితరౌచదీనా। గృహాన్మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛదాంశ్చవృత్తీశ్చకుల్యాః పశుభృత్యవర్గాన్ ॥ ౧౨ ॥ త్యజేతకోశస్కృదివేహమానః కర్మాణిలోభాదవితృప్తకామః। ఔపస్థజైహ్వ్యంబహుమన్యమానః కథంవిరజ్యేతదురన్తమోహః ॥ ౧౩ ॥ కుటుమ్బపోషాయవియన్నిజాయుర్నబుధ్యతేఽర్థం ❁ విహితంప్రమత్తః। సర్వత్రతాపత్రయదుఃఖితాత్మానిర్విద్యతేనస్వకుటుమ్బరామః ॥ ౧౪ ॥ విత్తే

౧౪॥శ్లో ❁ పా॥ విహతంప్రమత్తః.

రతి ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ ఏవంకోఽగృహేష్విత్యాదిభిస్సప్తభిశ్శ్లోకైః గృహాదిష్వనురాగోదుస్త్యజఇత్యుక్తం-అథతస్యానర్థావహత్వమాహ ॥ విద్వానపీతి ॥ హేదనుజాః, ఇత్థం-విద్వానపిఉక్తవిధంసంసారంజానన్నపి-కుటుమ్బం - పుష్ణన్బిభ్రత్-యః-స్వలోకాయఆత్మయాథాత్మ్యదర్శనాయ. నకల్పతేనసమర్థోభవతి, ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనపరోనభవతి, కింత్విదంస్వీయ, మిదంపరకీయ - మిత్యేవం, విభిన్నో-భావో, యస్య-సర్వస్యపరమాత్మశేషతామజానన్నిత్యర్థః -యథావ, ద్విమూఢ, స్స-తమోనరకమేవ-ప్రపద్యేత ॥ యద్వా ॥ తత్త్వవిదపికుటుమ్బభరణాసక్తోదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానయుక్తోమూఢవన్నరకమేవప్రపద్యతే - నముక్తిం-కింపునఃకేవలమూఢఇత్యాహ ॥ విద్వానపీతి ॥ విద్వానపిప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదపి, యః, పునః - స్వీయపారక్యవిభిన్నభావః, ఇత్థం, కుటుమ్బం-పుష్ణ-న్భవతి, స, స్వలోకాయపరమపదప్రాప్తయే-నకల్పతే- కింతు, నితరాంమూఢవ - త్తమఏవ, ప్రపద్యేత, విదుషఏవేయంగతిః, కింపునరవిదుషఇతిభావః - యథావిమూఢఇతిదృష్టాన్తవశాత్కింపునర్మాఢ్యయోఽత్రద్యోత్యతే ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఏవంగృహాద్యాసక్తైర్దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచోక్తం- అథోక్తముపసంహరన్దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగనిమిత్తమసత్సఙ్గంపరిత్యజ్యసత్సఙ్గాది ప్రణాడ్యాభగవన్తమాశ్రయేతేత్యాహ ॥ యతఇతి ॥ యతః, కశ్చిదపి, పుమాన్, గృహాద్యభినివిష్టశ్చే- దాత్మానం, క్వచిదపికాలే -కుత్ర-చిదపిదేశే, మోచితుంమోచయితుం, అసమర్థ- స్తతఇత్యుత్తరేణాన్వయః, అసామర్థ్యేహేతుః, అలమత్యర్థం, దీనఃవిషయలమ్పటః - అతః, వామాదృశోయాసాం, తాసాం, విహారే - క్రీడామృగఃక్రీడార్థంసంవర్ధితశాఖామృగాదితుల్యః- విహారమితిపృథక్పదపాఠే - విహారస్థానమాత్మానమిత్యన్వయః - వామదృశాంవిహారక్రీడామృగత్వంవిశినష్టి ॥ యన్నిగళోవిసర్గఇతి ॥ యత్ యస్మా-ద్వామదృశాంక్రీడామృగత్వాద్ధేతోః, ర్నిగళరూపో - విసర్గస్సంసారబన్ధో-భవతి-అయమితివాచ్ఛేదః- యత్క్రీడామృగఇత్యేత - దయమేవ-నిగళరూపస్సంసారఇత్యర్థః - యదితిచ్ఛేదపక్షే-యచ్ఛబ్దేనవామదృశాంవాపరామర్శః-యత్ యాసు-నిగళశ్శృఙ్ఖలరూపో-విసర్గఃపుత్రాదిరూపస్సర్గఇత్యర్థః - అవిసర్గఇతివాచ్ఛేదః-యత్ యస్మాత్క్రీడామృగత్వా-దవిసర్గః-అవిమోచ్యో- నిగళశ్శృఙ్ఖలతుల్య-స్సం

షునిత్యాభినివిష్టచేతావిద్వాంశ్చదోషంపరవిత్తహర్తుః । ప్రత్యేహచాథాప్యజితేన్ద్రియస్తదశాన్తకామోహరతేకుటుమ్బీ ॥ ౧౫ ॥ విద్వానపీత్థందనుజాఃకుటుమ్బంపుష్ణన్స్వలోకాయనకల్పతేవై । యస్స్వీయపారక్యవిభిన్నభావస్తమఃప్రపద్యేతయథావిమూఢః ॥ ౧౬ ॥ యతోనకశ్చిత్క్వచకుత్రచిద్వాదీనస్స్వమాత్మానమలంసమర్థః । విమోచి ✻ తుంవామదృశాం ✻ విహారక్రీడామృగోయన్నిగళోవిసర్గః ॥ ౧౭ ॥ తతోవిదూరాత్పరిహృత్యదైత్యాదైత్యేషుసఙ్గంవిషయాత్మకేషు । ఉపేతనారాయణమాదిదేవంసముక్తసఙ్గైరిషితోఽపవర్గః ॥ ౧౮ ॥ నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాసోఽసురాత్మజాః । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాంసిద్ధత్వాదిహసర్వ

సారబన్ధో-భవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తతఇతి ॥ తతః-యతోగృహాదిష్వాసక్తఆత్మానంమోచితుమసమర్థః- తతః-విషయేషుశబ్దాదిష్వా-త్మమనో - యేషాం- తేష్వ-సత్సు, దైత్యేషు-సఙ్గం, దూరా-త్పరిహృత్యా, దిదేవంజగదుదయస్థితిలయలీలం, స్వతేజసాదీప్యమానం - నారాయణంజీవానాంప్రాప్యంప్రాపకమాధారంచభగవన్తముపేతసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాశరణంవ్రజత-యద్యప్యత్రసత్సఙ్గతేఃకణ్ఠోక్తిర్నాస్తి - తథాఽపి-స్వస్యసత్సఙ్గతేరేవహేతోర్జ్ఞానోదయస్యస్వేనైవవక్ష్యమాణత్వాత్స్వసఙ్గత్యైవతైస్సత్సఙ్గతేః కృతప్రాయత్వాచ్చతదనుక్తావపిసాఽభిప్రేతైవ - ఏవంగృహాద్యాసఙ్గస్యదుస్త్యజత్వదోషావహత్వాదికథనేనైవతేషాంవైరాగ్యముదేష్యతీతివైరాగ్యమపిసమ్పాదనీయమితిశబ్దతోనోక్తం - స్వస్యైవజ్ఞానోపదేష్టృత్వాదాచార్యత్వేనావస్థితత్వాద్గుర్వభిగమనమపీహశబ్దతఃకర్తవ్యత్వేననోక్తం - కింతు-శ్రీశప్రపదనమాత్రమేవకురుతేతిశబ్దేనోక్తం- ధర్మాన్భాగవతానితిభగవచ్ఛబ్దేనాభిప్రేతంనిష్ఫలత్వశఙ్కావ్యుదాసంవ్యనక్తి ॥ సఇతి ॥ సఉపేయోనారాయణః-అపవర్గఃపరమపురుషార్థలక్షణాపవర్గహేతుత్వేన - ముక్త - స్సఙ్గోదేహతదనుబన్ధిషు - దై - త్యై - రిషితఇష్టః - సఏవముక్తసఙ్గానామిష్టోఽపవర్గః ఫలరూప ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం తావత్తత్సమాశ్రయణస్య దుశ్శకత్వశఙ్కాం నిరాహ ॥ నహీతి ॥ హే అసురాత్మజాః - అచ్యుతం సకృదాశ్రయణాదేవాశ్రితాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుతః - తం - ప్రీణతః - పుంసో - బహ్వాయాసో - నహి - విద్యతే - దేవతాన్తరప్రీత్యుత్పాదకసాధనానుష్ఠానవద్భగవత్ప్రీత్యుత్పాదకతద్ధర్మానుష్ఠానే - నాయాసోవిద్యత ఇత్యర్థః - అనాయాసే హేతుః ॥ ఆత్మత్వాదితి ॥ సర్వభూతానా-మాత్మత్వా - త్సర్వత-స్సిద్ధత్వాత్సులభత్వాత్ - సర్వతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః - ఇహలోకే-సర్వతస్సర్వేషాందేవాసురాదిస్త్రీపుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగమన్తరేణసర్వేషాం-సిద్ధత్వాదిత్యర్థః-అయమభిప్రాయః - నహిసు

---

౧౭ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ విహారమ్.

లభస్యతృణలోష్టాదేరన్వేషణాయవిదూరగమనాదిరూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః-సర్వత్రసర్వేషాంసులభత్వాత్-ఏవంసర్వేషామాత్మత్వేనసర్వత్రసులభస్య ప్రీణనే-నాతీవాయాసఇతి - యద్వా-సిద్ధత్వాదిత్య స్యస్వర్గాదివన్నసాధ్యఃపురుషార్థః అపితు-సిద్ధరూపః - సాధ్యపురుషార్థసాధనేహియాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసబాహుల్యం - సిద్ధస్యతుతల్లాభోపయుక్తప్రీణనోపాయతత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షితమిత్యర్థః-యద్వా - ఆత్మత్వాదిత్య నాయాసేపృథగ్ఘేతుః-ఆత్మాహిస్వశరీరేణనిరతిశయప్రీతియుక్తస్తద్రక్షణశీలశ్చలోకేదృష్టః-ఏవంసర్వేషాంజీవానాం - పరమాత్మానం ప్రతిశరీరత్వాత్తద్విషయకప్రీతేస్తస్యస్వతస్సిద్ధాయాఅపివిపులాపరాధైరనభివ్యక్తాయాస్తదభివ్యక్త్యవహంకించిదానుకూల్యాదికమాత్రమపేక్షితమితిభావః-సిద్ధత్వాదితితత్రైవాన్యోహేతుః-నహిసిద్ధస్యహిరణ్యనిధేస్తత్పరిజ్ఞానమన్తరేణతల్లాభోపయుక్తోఽన్యఃప్రయాసోఽపేక్షితః-ఏవంపరమాత్మనోఽపినిరతిశయపురుషార్థరూపస్యహృదయేసిద్ధత్వాత్తల్లాభోపయుక్తస్వామిత్వశేషత్వాదితద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రేణతస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతిరుదేష్యతీతి- నాతీవాయాసోవిద్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానామిత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి॥పరావరేష్వితి॥బ్రహ్మచతుర్ముఖోఽన్తో-యేషాం స్థావరాఆదిర్యేషాం-తేషు - పరావరేషూచ్చావచేషు , భూతేషుచరాచరాత్మకదేహభాక్షుచేతనేష్విత్యర్థః-తథా-భౌతికేషుపృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషుఘటపటాదిషు - మహత్సుపృథివ్యాదిమహాభూతేషు - గుణానాంసత్వాదీనాం,సామ్యం-యస్మిన్ - తస్మిన్ప్రధానే- మూలప్రకృతావిత్యర్థః-గుణవ్యతికరేగుణవైషమ్యవతిమహదహఙ్కారాదౌ చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - ప్రత్యగాత్మాజీవః-స్వంస్వాసాధారణం- రూపంశరీరం-యస్య-తేనప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనేత్యర్థః-దృశ్యమచేతనం-రూపం- యస్య-తేనా - చేతనశరీరకత్వేనచేత్యర్థః-ఏకఃస్వసమానరహితఏవ పరఆత్మాపరమాత్మా-అన్తఃప్రవిశ్యభర్తా - అవ్యయఃఅస్పృష్టశరీరగతవికారః - నిరస్తనిఖిలదోషఃషాడ్గుణ్యపూర్ణఃఈశ్వరోజీవకర్మానుగుణంనియన్తా - వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యఃవ్యాప్యేషువ్యాపకతయానిర్దేష్టవ్యః - అవికల్పితఃజాతిగుణాదిరహితః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కేవలోఽనుభవఃదుఃఖప్రతిభటంజ్ఞానం-ఆనన్దఆనన్దరూపం- తదేవ - స్వరూపం-యస్య-సః-పరమేశ్వరః-

తః॥ ౧౯ ॥ పరావరేషుభూతేషుబ్రహ్మాన్తస్థావరాదిషు।భౌతికేషువికారేషుభూతేష్వథమహత్సుచ ॥౨౦॥గు
ణేషుగుణసామ్యేచగుణవ్యతికరేతథా । ఏకఏవపరోహ్యాత్మాభగవానీశ్వరోఽవ్యయః ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మ
స్వరూపేణదృశ్యరూపేణచస్వయమ్। వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యోహ్యనిర్దేశ్యోవికల్పితః ॥౨౨॥కేవలానుభవానన్ద
స్వరూపఃపరమేశ్వరః।మాయయాఽన్తర్హితైశ్వర్యఈయతేగుణసర్గయా ॥ ౨౩ ॥తస్మాత్సర్వేషుభూతేషుద
యాంకురుతసౌహృదమ్।భావమాసురమున్ముచ్యయయాతుష్యత్యధోక్షజః॥౨౪॥తుష్టేచతత్రకిమలభ్యమనన్తఆ

స్వన్యతిరిక్తేశ్వరాన్తరరహితః -గుణసర్గయా-సంసారిణాం మోహాదిగుణాన్ సృజతీతితథా-తయా-మాయయా-అన్తర్హితైశ్వర్యఃసంసారిణామప్రకాశమానమహిమా-ఈయతేగమ్యతే - సదాచార్యోపదేశేనజ్ఞాయతఇత్యర్థః-ఉక్తవిధతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవతత్ప్రాప్తినిమిత్తతత్ప్రీతిహేతురుపాయఇతిభావః - అత్ర-అవికల్పితఃకేవలానుభవానన్దస్వరూపఇతిపదద్వయేన" అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యంజ్ఞానమనన్తం-విజ్ఞానమానన్దమితిశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనప్రాప్యంబ్రహ్మస్వరూపముక్తం-అవశిష్టైరేకఏవేత్యాదిభిఃప్రథమాన్తపదైఃప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - దృశ్యరూపేణచేతిపదద్వయేనచప్రాప్యస్యగుణాఉక్తాః"పరావరేషుభూతేషు-ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణచే"త్యనేనజీవస్యతచ్ఛేషత్వాపరపర్యాయతచ్ఛరీరత్వకథనేనప్రాప్తృస్వరూపముక్తం" గుణసర్గయామాయయాన్తర్హితైశ్వర్య" ఇత్యనేనాబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిరూపమోహాదిప్రాకృతగుణఎవప్రాప్తివిరోధీతికథనేనవిరోధిస్వరూపమభ్యుక్తం- తత్ప్రాప్తిఫలంతుతచ్చరణకైఙ్కర్యాదిరూపం"సారంజుషాంచరణయో" రితివక్ష్యతి - ఏవమర్థపఞ్చకముపదిష్టంభవతి-పూర్వ " ముపేతనారాయణ" మితితత్సమాశ్రయణంకర్తవ్యత్వేనవిహితం- తస్య దుష్కరత్వశఙ్కాపరిహారప్రసక్తాత్సమాశ్రయణోపయుక్తార్థపఞ్చకజ్ఞానంసదాచార్యోపదేశాత్సమ్పాద్యమిత్యుక్తంఏవమర్థపఞ్చకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవతత్ప్రసాదజననద్వారాతత్ప్రాప్తిహేతురిత్యభిప్రేతం , తత్సమాశ్రయణంచతద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకమధికారిభేదేనవ్యవస్థితమితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యదుక్తం " నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస " ఇతితదుపసంహరన్ తత్ప్రీతినిమిత్తతత్సన్తోషజనకంహేత్వన్తరమాహ॥ తస్మాదితి॥తస్మాత్-యస్మాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాదిప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవతత్ప్రాప్త్యవహతత్ప్రీతిహేతుస్తస్మా-ద్యూయ , మాసురంభావంభూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం-ఉన్ముచ్యసమూలంత్యక్త్వా,పరమాత్మశరీరేషుసర్వేషుభూతేషుయథోచితం-దయాం-సౌహృదంచ-కురుత-యయాదయయా-అధోక్షజోభగవాం, స్తుష్యతి-తాదృశీంభూతేషుదయాంకురుతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తుష్టేత్వ

ధోఽక్షజాత్తతఃకి-మతఆహ ॥ తుష్టఇతి ॥ తత్రతస్మి - న్నాద్యేజగత్కారణభూతే- అనన్తేభగవతి-తుష్టేసతి-అలభ్యం-కింకిమస్తి-తస్మింస్తుష్టేసత్యభిలషితంసర్వంసులభమేవేత్యర్థః యద్యపిసులభం - తథాఽపినిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిన్దానుభవరూపమమృతమనుభవద్భిరస్మాదృశైర్ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదిక- మమృతంపిబద్భిరూషరోదకమివనేష్యత ఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ కింతైరితి-నోఽస్మాకం - గుణవ్యతికరాత్కర్మానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామాదేవ- స్వసిద్ధా-అయత్నతస్సిద్ధా-యే-ధర్మాదయఃధర్మార్థకామా, స్తైః - కింనకిమపిప్రయోజనమిత్యర్థః - కాఙ్క్షితేనాభిలషితేనా-గుణేనగుణత్రయరహితేన - కైవల్యేనమోక్షేణవా,కిం, సోఽపినపురుషార్థ ఇత్యర్థః - నఃకథంభూతానాం-భగవచ్చరణయో-స్సారమనుభవాత్మక-మమృతసారం - జుషతాంసేవమానానాం - ఉపగాయతాంతద్గుణాన్స్తువతాం - మనసాతచ్చరణారవిన్దానుభవామృతమనుభవతాం - వాక్ఛ్రవణాభ్యాంతద్గుణానుభవామృతంచానుభవతాం - అస్మాకం - ధర్మాదయఊషరోదకప్రాయాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ననుత్వదుక్తమేతత్సర్వంజానన్తోఽప్యస్మద్గురవస్త్రివర్గమేవపురుషార్థత్వేనోపదిదిశుః - త్వంతుత్రివర్గమనాదృత్యభగవచ్చరణారవిన్దాశ్రయణమేవసారతమంమన్యసే, కించగురునుశిష్టితాన్వీక్షిక్యాదిశాస్త్రేషునత్వదుక్తధర్మఃకర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే-అతఃకింతద్ధర్మప్రమాపకం-తత్రాహ॥ధర్మేతి॥ ధర్మాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః-పుంస్త్వమార్షం ధర్మోఽర్థఃకామశ్చేతియ - స్త్రివర్గోఽభిహితః - అస్మదాచార్యైర్భార్గవాదిభిరితి శేషః-య,స్త్రివర్గఃపురుషార్థత్వేనాచార్యైరుక్తఇత్యర్థః - యచ్చతత్ప్రతిపాదికేక్షాదిరూపావిద్యాచ-తదేత-త్సర్వ - మహం-మన్యే - తత్రే,క్షా-ఆన్వీక్షికీసంజ్ఞాతర్కవిద్యా- త్రయీవేదపూర్వభాగః-నయదమౌదణ్డనీతిప్రతిపాదకశాస్త్రే - వివిధావార్తాకృష్యాద్యాజీవికాజ్ఞానజనకంశాస్త్రం, ఏతత్సర్వ - మహం,మన్యేజానామ్యేవ-కింతు-య- త్స్వసుహృదః-పరమస్యపుంసః-నిరుపాధికసుహృదేపరమపురుషాయేత్యర్థః - సమ్ప్రదానస్యైవ శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - స్వాత్మార్పణంభగవతిస్వాత్మసమర్పణం-తదేత-న్నిగమస్య వేదోత్తరభాగ

ద్యైకింతైర్గుణైర్వ్యతికరాదిహయేస్వసిద్ధాః । ధర్మాదయఃకిమగుణేనచకాఙ్క్షితేనసారంజుషాం చరణయో
రుపగాయతాంనః ॥ ౨౫ ॥ ధర్మార్థకామ*ఇతియోఽభిహితస్త్రివర్గఈక్షాత్రయీనయదమౌవివిధాచవార్తా।
మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మార్పణంస్వసుహృదఃపరమస్యపుంసః ॥ ౨౬ ॥ జ్ఞానంతదేతదఖిలందు
రవాపమాహనారాయణోనరసఖఃకిలనారదాయ । ఏకాన్తినాంభగవతస్తదకించనానాంపాదారవిన్దరజసా
ప్లుతదేహినాంస్యాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రుతమేతన్మయాపూర్వంజ్ఞానంవిజ్ఞానసంయుతమ్। ధర్మంభాగవతంశుద్ధంనా
రదాద్దేవదర్శనాత్॥ ౨౮ ॥ దైత్యపుత్రాఊచుః ॥ ప్రహ్లాదత్వంవయంచాపినర్తేఽన్యంవిద్మహేగురుమ్ । ఏతా

స్య-ప్రమేయమితి శేషః, ఉపనిషద్భాగస్యప్రతిపాద్యం - సత్యంనిత్యం - అక్షయిష్ణుపురుషార్థసాధనం-మన్యఇత్యర్థః-అస్మద్గురుభిర్జ్ఞాతమప్యహంజానామి-నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనంభగవత్యాత్మసమర్పణంవేదాన్తప్రతిపాద్యంత్వధికారంజానామీత్యర్థః - గురవస్తు-నైతజ్జానన్తీత్యభిప్రాయః - ఆపాతతోజానన్తోఽపిమహదనుగ్రహాభావాన్నానుష్ఠానోపయోగితయానిస్సంశయంనజానన్తీతితాత్పర్యం-నిగమస్యేత్యనేనాస్మదుక్తార్థేవేదాన్తభాగః ప్రమాణమిత్యుక్తం - సచ - ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత-ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే,, ఇత్యాదిరూపః-స్వాత్మార్పణమిత్యనేనచ “ ఉపేతనారాయణం-హరిమాశ్రయతే,, ఇత్యాద్యుక్తమాశ్రయణమాత్మసమర్పణరూపమితివివృతం -భగవతిస్వాత్మసమర్పణంనామస్వాత్మనోభగవచ్ఛేషత్వైకస్వభావత్వానుసన్ధానపూర్వకంభగవతిస్వాత్మరక్షాభరసమర్పణరూపం , ఏవంనారాయణోపాయనంనామతచ్ఛరణాగతిరిత్యుక్తంభవతి - సమనన్తరాధ్యాయేతదుపాయనస్యతద్భక్త్యాత్మకత్వంవక్ష్యతి - ఏవంచయథాధికారంభక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకంభగవత్సమాశ్రయణంకర్తవ్యమితితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ననుగురుభిరజ్ఞాతమిదమన్తరేణాపిసదుపదేశేనకథంత్వంజ్ఞాతవానిత్యాశఙ్కాయాంభగవతోనారదస్యానుగ్రహాదేవేతివక్తుంతస్యసామ్ప్రదాయికత్వమాహ ॥ జ్ఞానమితి॥త-దేత-ద్దురవాపందుర్లభం,జ్ఞానం-నరస్యసఖాభగవాన్నారాయణో-బదరికాశ్రమవాసీ-నారదాయా-హఉపదిష్టవాన్, నను - యత్రనారదశ్శ్రోతానారాయణోవక్తాతస్మిన్నాదృశానాంకథమధికారఇతిశఙ్కాంనిరాహ ॥ ఏకాన్తినామితి ॥ ఏకాన్తినామకించనానామనన్యప్రయోజనానాం-భగవతః - పాదారవిన్దరజసా- ఆప్లుతానాంస్నాతానాం-దేహినాం-భగవత్సేవాసక్తానాంసర్వేషామపి-తత్ జ్ఞానం-స్యాదేవ,నతూత్తమానామేవేతినియమః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అతఏవ,మయాఽపినారదాచ్ఛ్రుతమిత్యాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ విజ్ఞానేనవివేకాదిజన్యేన-సంయుతం- జ్ఞానంశాస్త్రోత్థం-విశుద్ధంభాగవతధర్మరూపం,భగవద్యాథాత్మ్యవేదినో-నారదాచ్ఛ్రుతంశ్రవణేనజ్ఞాతం - భగవతోనారదస్యవచసాంశ్రవణాన్మమజ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పత్తిరభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత్రవిస్మితాఃపృచ్ఛన్తిదైత్యకుమారాః॥ప్రహ్లాదేతి॥ హేప్రహ్లాద-త్వం- వయంచాప్యే-తాభ్యాంగురు

పుత్రాభ్యాం, మృతే వినా - అన్యం - గురుం - న విద్మహే ॥ ఏతదాగమనాత్పూర్వమేవాహం నారదపార్శ్వం గత ఇత్యత్రాహుః - బాలానామపి శిశూనామపి సతా - మస్మాకమేతావేవ - ఈశ్వరౌ నియన్తారౌ - అతస్తవాన్యత్ర గమనం న సమ్భవతి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ నారద ఏవాత్రాగత ఇత్యపి న సమ్భవతీత్యాహుః ॥ బాలస్యేతి ॥ అన్తఃపురస్థస్య - బాలస్య - తవ - మహతో నారదస్య - సఙ్గః - దురన్వయో దుర్ఘటః - సౌమ్య - నోఽస్మాకం - సంశయం - ఛిన్ధి అపనుద - విస్రమ్భకారణం విశ్వాసహేతుః - స్యాచ్చేత్ - అసమ్భావితత్వేనాస్మాభిరవిశ్వసనీయో నారదసఙ్గమ ఉక్తః - తత్ర యద్యస్మద్విశ్వాసహేతురస్తి, చేత్తదుపపాదనపూర్వకం తత్సఙ్గతివిషయం సంశయం ఛిన్ధీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః

✽ ✽ ✽

దైత్యకుమారైరేవం పృష్టః ప్రహ్లాదస్తత్సఙ్గతిహేతుముపపాదయన్ తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యోపదేశపూర్వకం సపరికరం భగవద్భక్తియోగముపదిష్టవానిత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, దైత్యసుతైః, పృష్టః - భాగవతోత్తమః ప్రహ్లాదః - తాన్ దైత్యసుతాన్ప్రతి, స్మయమానః - మయా నారదేన - సుభాషితం - స్మరన్ - ఉవాచ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ పితరీత్యాదినా ॥ అస్మాకం - పితరి హిరణ్యకశిపౌ - తపసే తపః కర్తుం - మన్దరాచలం ప్రతి - ప్రస్థితే ప్రయాతే సతి - ఇన్ద్రాదయః - విబుధా దేవాః - దానవాన్ప్రతి - యుద్ధోద్యమం - చక్రుః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ కథంభూతాస్సన్తః, లోకోపతాపనః లోకానాం దుఃఖకారీ - పాపః పాపాత్మా, స్వపాపేనైవ - దైవాత్ - పిపీలికైః - రహిస్సర్ప ఇవ - అభక్షి భక్షిత - ఇతి వాదినో వదన్తస్సన్తః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తేషాం వాసవాదీనాం - బలోద్యోగం బలప్రయుక్తయుద్ధోద్యోగం - నిశామ్య దృష్ట్వా - సురై,ర్వధ్యమానాః, అత ఏవ - భీతాః

భ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం బాలానామపి హీశ్వరౌ ॥ ౨౯ ॥ బాలస్యాన్తఃపురస్థస్య మహత్సఙ్గో దురన్వయః । ఛిన్ధి నస్సంశయం సౌమ్య స్యాచ్చేద్విస్రమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥

✽ ✽ ✽

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే సప్తమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః.

✽ ✽ ✽

శ్రీనారద ఉవాచ । ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టో మహాభాగవతోఽసురః । ఉవాచ స్మయమానస్తాన్ స్మరన్మదనుభాషితమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ । పితరి ప్రస్థితేఽస్మాకం తపసే మన్దరాచలమ్ । యుద్ధోద్యమం తదా చక్రుర్విబుధా దానవాన్ప్రతి ॥ ౨ ॥ పిపీలికైరహిరివ దష్టో లోకోపతాపనః । పాపేన పాపోఽభక్షీతి వాదినో వాసవాదయః ॥ ౩ ॥ తేషామపి బలోద్యోగం నిశామ్యాసురయూథపాః । వధ్యమానాస్సురైర్భీతా దుద్రువుస్సర్వతో దిశమ్ ॥ ౪ ॥ కళత్రపుత్రవిత్తాప్తాన్ గృహాన్పశుపరిచ్ఛదాన్ । నావేక్షమాణాస్త్వరితాస్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః ॥ ౫ ॥ వ్యలుమ్పన్ రాజశిబిరమమరా జయకాశినః । ఇన్ద్రస్తు రాజమహిషీం మాతరం మమ చాగ్రహీత్ ॥ ౬ ॥ నీయమానాం భయోద్విగ్నాం క్రన్దన్తీం కురరీమివ । యదృచ్ఛయాఽఽగతస్తత్ర దేవర్షిర్దృష్టవాన్పథి ॥ ౭ ॥ ప్రాహ చైనాం సురపతే నేతుం నార్హస్యనాగసమ్ । ముఞ్చ ముఞ్చ మహాభాగ సతీం పరపరిగ్రహామ్ ॥ ౮ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ ఆస్తేఽస్యా జఠరే వీర్యమవిషహ్యం సురద్విషః । ఆస్యతాం ప్రసవో యావన్మోక్ష్యేఽర్థపదవీం గతః ॥ ౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సోఽయం నిష్కిల్బి

స్సన్తో - ఽసురయూథపాః - సర్వే, త్వరితాః - సర్వతో దిశం - దుద్రువుః - పలాయితవన్తః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ కథంభూతాః - కళత్రాదీన్, నావేక్షమాణాః తేష్వత్యక్తస్పృహా ఇత్యర్థః, తత్ర హేతుః - ప్రాణపరీప్సవః ప్రాణమాత్రపరిత్రాణేచ్ఛవః, తత్ర పరిచ్ఛదా భోగోపకరణాని ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ జయశాలినో - ఽమరా దేవాః - రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపోః - శిబిరం గృహం, వ్యలుమ్పన్ - సర్వస్వాపహారేణ నాశితవన్తః, ఇన్ద్రస్తు, రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపోః - ర్భార్యాం, మమ - మాతరమగ్రహీత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తాం చేన్ద్రేణ నీయమానా - మత ఏవ - భయేనోద్విగ్నాం కమ్పితాం, కురరీమివ, క్రన్దన్తీం రుదన్తీం, దేవర్షిర్నారదో - యదృచ్ఛయోపగతః - పథి దదర్శ, ప్రాహ చ ॥ తదేవాహ ॥ హే సురపతే, అనాగసం నిరపరాధా, మేనాం, నేతుం, నార్హసి - అతో - హే మహాభాగ - పరేణాన్యేన, పరిగృహీతాం - పరదారానిత్యర్థః, ముఞ్చ ముఞ్చ ✽ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✽ ఇత్యుక్త ఆహేన్ద్రః ॥ ఆస్త ఇతి ॥ అస్యాః, జఠరే కుక్షౌ, అసహ్యమస్మాభిస్సోఢుమశక్యం, సురద్విషో హిరణ్యకశిపో, ర్వీర్యం, గర్భరూపేణ వర్ధమాన - మాస్తే, అతోఽనయా, ప్రసవపర్యన్త, మాస్యతాం మత్సమీపే స్థీయతాం, తతశ్చా, ర్థస్య, పదవీం మార్గం, గతస్సన్ - మోక్ష్యే, జాతం పుత్రం హత్వా ఏనాం త్యజామీత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ ॥ సోఽయమితి ॥ సోఽయం గర్భస్థశ్శిశు, స్త్వయా హన్త్రా, సంస్థాం మరణం, న ప్రాప్స్యతే - తత్ర హేతుం వదంస్తమిమం విశినష్టి ॥ నిష్కిల్బిషః మరణనిమిత్తప్రాచీనకిల్బిషరహితః - తత్కుతః - మహాభాగవతః - భగవద్భక్త్యైవ ధ్వస్తకిల్బిష ఇతి భావః - మహాగుణైః, శ్లిష్టః, అనన్తస్య భగవతో, ఽనుచరః - బలీ మహాబలసమ్పన్నః, యద్యపి గర్భస్థదశాయాం స్వానుగ్రహాత్పూర్వం న భాగవతత్వాదయో ధర్మా, స్తథాపి, సమనన్తరమేవ స్వేనానుగ్రహీష్యమాణస్య, పునర్జన్మకాలే "జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యే" దిత్యుక్తరీత్యా భగవత ఈక్షిష్యమాణస్యోక్తధర్మాస్స్వయ ఇత్యభిప్రాయేణ ని

ష్కల్బిష ఇత్యాదీని విశేషణాన్యుక్తాని, నన్విన్ద్రేణ ముక్తాం ప్రతి స్వోపదేశే సతి తద్గర్భస్థస్యోక్తధర్మసమ్పత్తిః, తస్య తద్ధర్మసమ్పత్త్యా హి తద్ధేతుకస్తత్త్యాగ, ఇతి ఇతరేతరాశ్రయత్వమితి, కథం దేవర్షిణైవముక్తమితి చే, న్నైవం-గర్భస్థం నితరామీశ్వరకటాక్షవిషయమత ఏవ « ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా । విష్ణోః కటాక్ష❁ అద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ,, ఇత్యుక్తహేతుషట్కసమ్పన్నం-దైవజ్ఞో దేవర్షిరాలక్ష్యత్వయైతస్యామముచ్యమానాయామప్యహముక్తధర్మయుక్తలనూనం కరవాణి - అతో ఽయం త్వయా సంస్థాం న ప్రాప్స్యతీత్యుక్తవానితి నేతరేతరాశ్రయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం-ముక్త-ఇన్ద్రో-దేవర్షేర్నారదస్య-వచో-మానయన్నాదరాదభ్యుపగచ్ఛన్-తాం రాజమహిషీం-విహాయ, అనన్తస్య భగవతః, ప్రియో, యోఽహం, తస్య మమ, భక్త్యా, ఏనాం మన్మాతరం-పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, దివం ప్రతి, యయౌ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతః, ఋషిర్నారదః, మమ-మాతరం, స్వాశ్రమం ప్రతి, సమ్యగనాయాసేనో-న్నీయ గమయిత్వా, ఆశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా-హే వత్సే బాలే-తవ-భర్తు-ర్యావదాగమ-స్తావత్పర్యన్తం-త్వయా-ఇహ అస్మిన్-మదాశ్రమే ఉష్యతాం స్థీయతా-మిత్యువాచేతి శేషః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తత-స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య-సా-మన్మాతా-దేవర్షేః-అన్తికే సమీపే-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్యాః-స్తాదృశీ-అవాత్సీత్ ఉషితవతీ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దైత్యపతి-రుగ్రా-త్తపసో-యావన్న న్యవర్తత-తావత్సతీ మన్మాతా-అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ, స్వగర్భస్య-క్షేమాయ-ఇచ్ఛయా-భర్తురాగమనానన్తరం ప్రసూతయే చ-పరయా-భక్త్యా-ఋషిం నారదం-పర్యచరత్ శుశ్రూషితవతీ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఈశ్వరస్సమర్థః-ఋషిః-తస్యాః పరిచరన్త్యాః మన్మాతు, ర్మామప్యుద్దిశ్య-నిర్మలం-ధర్మస్య, తత్త్వం-జ్ఞానం చే-త్యుభయం-ప్రాదాత్-ధర్మో భగవద్భక్తియోగలక్షణ-స్తస్య, తత్త్వం-యాథాత్మ్యం తదఙ్గభూతం జ్ఞానం దేహవివిక్తప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం చా, దాత్ ఉపదిష్టవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తద్దశాయాముపదిష్టం-తదుభయం-మమ, మాతుః స్త్రీత్వా-త్కాలస్య దీర్ఘత్వాచ్చ, తిరోదధే విస్మృతమభూదిత్యర్థః-ఋషిణా భగవతా నారదేనా-నుగ్రహీతం-మాం తు-సా స్మృతిః-తదుపదేశజనితం స్మృత్యాత్మకం జ్ఞాన-మధునాఽపి-నాజహాత్-నతత్యాజ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవం «ప్రహ్లాదత్వ,,మిత్యాదినా యద్దైత్యకుమారైః పృష్టం తస్యోత్తరముక్తం-అథైతత్సమ్ప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిఘృక్షా వర్తతే చేద్భవతాం మదనుగ్రహేణ తదుభయం సంపత్స్యత ఇత్యాహ ॥ భవతామపీతి ॥ యది, భవన్తో-మద్వచః, శ్రద్దధతే మదుక్తార్థగ్రహణతద్దృఢీకారవిషయే త్వరాయుక్తాశ్చేత్-భవతామపి-తదుభయం-భూయాత్-శ్రద్ధామన్తరేణోపదిష్టమపి తత్త్వం, న ప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాహ ॥ వైశారదీతి ॥ వైశారదీ నిపుణతరా-ధీస్తత్త్వ, విషయా బుద్ధిః-స్త్రీణాం-బాలానాం చ శ్రద్ధాత ఏవ, భూయాత్-న తు తాం వినేత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మేయథేతి ॥ యథా శ్రద్ధావతో మమ వైశారదీ బుద్ధిరభూత్-శ్రద్ధారహితాయా మన్మాతుర్నాభూత్, ఏవం సర్వేషాం బాలానాం స్త్రీణాం చ శ్రద్ధాత ఏవ జ్ఞానం ప్రతిష్ఠితం భవత్యన్యథా మన్మాతురివాప్రతిష్ఠితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదేవం తేషాం శ్రద్ధాముత్పాద్య శ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషూన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్య తేభ్యో భగవద్భక్తియోగముపదిదిక్షుస్తావత్తదఙ్గభూతప్రకృతివియుక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశతి ॥ జన్మాద్యా ఇత్యాదినా ॥ తావజ్జీవాత్మస్వరూపం దేహాద్విలక్షణం వివక్షుర్దేహధర్మానాహ ॥ జన్మాద్యా ఇతి ॥ ఈశ్వరీ గుణపరిణామాపాదనసమర్థా-మూర్తిరాకారో-యస్య, తేన-కాలేన నిమిత్తభూతేన « జాయతే అస్తి వర్ధతే విపరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతీ,, త్యేవంరూపా-ఇమే షడ్భావవికారాః - దృష్టాః ప్రత్యక్షముపలభ్యమానాః-దేహస్యైవ-ధర్మాః-నాత్మనః-యథా వృక్షే-సత్యేవ ఫలానాం - జన్మాదయో దృశ్యన్తే - న వృక్షస్య-తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనైవావస్థితేఽస్య దేహస్య ద్రష్టా ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మవ్యతిరిక్తస్యాస్థిరస్యైకరూపస్య వస్తునోఽభావాత్కథంచిత్ప్రదర్శనార్థమస్థిరషడ్భావవికారవానపివృ

షస్సాక్షాన్మహాభాగవతో మహాన్ । న త్వయా ప్రాప్స్యతే సంస్థామనన్తానుచరో బలీ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తస్తాం విహాయేన్ద్రో దేవర్షేర్మానయన్వచః । అనన్తప్రియభక్త్యైనాం పరిక్రమ్య దివం యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతో మన్మాతరమృషిస్సమున్నీయ నిజాశ్రమమ్ । ఆశ్వాస్యేహోష్యతాం వత్సే యావత్తే భర్తురాగమః ॥ ౧౨ ॥ తథేత్యవాత్సీద్దేవర్షేరన్తి * సాఽప్యకుతోభయా । యావద్దైత్యపతిర్ఘోరాత్తపసేనన్యవర్తత ॥ ౧౩ ॥ ఋషిం పర్యచరత్తత్ర భక్త్యా పరమయా సతీ । అన్తర్వత్నీ స్వగర్భస్య క్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే ॥ ౧౪ ॥ ఋషిః కారుణికస్తస్యాః ప్రాదాదుభయమీశ్వరః । ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చ మామప్యుద్దిశ్య నిర్మలమ్ ॥ ౧౫ ॥ తత్తు కాలస్య దీర్ఘత్వాత్స్త్రీత్వాన్మాతుస్తిరోదధే । ఋషిణాఽనుగ్రహీతం మాం నాధునాఽప్యజహాత్స్మృతిః ॥ ౧౬ ॥ భవతామపి భూయాన్మే యది శ్రద్దధతే వచః । వైశారదీ ధీః శ్రద్ధాతః స్త్రీబాలానాం చ మే యథా ॥ ౧౭ ॥ జన్మాద్యాః షడిమే భావా దృష్టా దే

క్షుస్థాత్మస్థానీయత్వేన నిదర్శితః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవం దేహధర్మైస్తద్వైలక్షణ్యేనాత్మనో దేహాద్భేదో దర్శితః, అథ స్వధర్మైరేవాత్మనో దేహాద్భేదమాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మేతి విశేష్యనిర్దేశః - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - నిత్యః ఉత్పత్తివినాశరహితః - అవ్యయః అపక్షయరహితః - అవిక్రియః అవసిష్టభావత్రయరహితః - యద్యపి “దృష్టా దేహస్యానాత్మన” ఇత్యనేనైవ షడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - తథాఽపి - ఫలానామివ వృక్షస్యేతి దృష్టాన్తబలాద్యథా ఫలగతోత్పత్త్యాద్యనాశ్రయస్యాపి వృక్షస్య స్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వమేవం దేహగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వాభావేపి స్వగతోత్పత్త్యాద్యన్తరాశ్రయత్వం ప్రసక్తం తదనేన నిషిధ్యతే - ఏవం చ స్వతోఽన్యతో వా షడ్భావవికారరహిత ఇతి ఫలితం, శుద్ధః ప్రాకృతరాగాదిగుణైరకలుషితస్వరూపః ఏకః జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషు దేహేష్వేకరూపః “ఏకో వ్రీహి”రితివజ్జాత్యభిప్రాయక ఏకత్వవ్యపదేశః న తు వ్యక్త్యైకత్వాభిప్రాయకః; ఆత్మవ్యక్తిబహుత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - క్షేత్రజ్ఞః శరీరం జానాతీతి తథా మమేదం శరీరమితి జానన్నిత్యర్థః అనేన జ్ఞానాశ్రయత్వముక్తం స్వదృక్ స్వం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వస్మై భాసమానః అనేన జ్ఞానస్వరూపత్వముక్తం ఆశ్రయః దేహేన్ద్రియాదీనామాధారః, హేతుః దేహేన్ద్రియాణాం వ్యాపారహేతుః - వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేన వ్యాపకః - స్వరూపస్యాణుత్వాత్ అసఙ్గీ జీవాన్తరేణ సంబన్ధరహితః - అనావృతః స్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః - ఇదం ముక్త్యవస్థం స్వాభావికం జీవాత్మస్వరూపం, యద్వా, అనావృతః స్వరూపతిరోధానరహితః - బద్ధదశాయామపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ కర్మణా తిరోహితత్వాత్ - దేహస్త్వనిత్యః వ్యయవానశుద్ధో దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధః జ్ఞానానాశ్రయోఽన్యేషాం యావత్సత్తమనాశ్రయః విరాగహేతుః వ్యాప్యః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధవాన్ సంకోచభాక్చేతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అస్త్వేవం దేహాత్మనోః పరస్పరవైధర్మ్యం - తతః కిమత ఆహ ॥ ఏతైరితి ॥ విద్వాన్ ఇత్థం దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యవిత్ - ఏతైరుక్తైర్ద్వాదశభిః - ఆత్మనో లక్షణైః - పరైః దేహాదుత్కృష్టత్వాపాదకైః - దేహాదౌ - ఆదిశబ్దేన దేహానుబన్ధిపుత్రాదిసంగ్రహః - అహం మమేత్యసదభిమానం - మోహజమజ్ఞానజం - త్యజేత్ - దేహాత్మాభిమానాదికం త్యక్త్వోక్తలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరో భవేదితి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతోఽపి కిమత ఆహ ॥ స్వర్ణమితి ॥ యథా - హేమకారః - తదభిజ్ఞః - హేమప్రకృతీనాం గ్రావ్ణామభిజ్ఞః - ప్రథమం క్షేత్రేషు హేమగ్రావ్ణాముత్పత్తిభూమిషు యోగైరన్వేషణాదిభిరుపాయై - రాప్నుయాత్ - గ్రావ్ణ ఇతి శేషః - విభక్తివిపరిణామేనానుషఙ్గో వా - పశ్చా - ద్దహనాదిభిరుపాయై - ర్గ్రావసు - హేమ - ఆప్నుయాత్ - ఏవం - దేహరూపేషు క్షేత్రేషు - ఆత్మయోగైర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేచనసాధనైరుపాయైః - ఆత్మవిత్ ఉక్తవిధాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - పశ్చా - ద్బ్రహ్మణః స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతః పురుషోత్తమస్య - గతిమవగతిం - తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం లభేత ప్రాప్నుయాత్ - యథావస్థితతత్సాక్షాత్కారం లభేతేతి యావత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవం జ్ఞానయోగస్య భగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాఙ్గత్వముక్తం “ఏతైర్ద్వాదశభి”రిత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారం “క్షేత్రేషు దేహేషు తదాత్మయోగై”రిత్యుక్తమేవ దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనం చ సప్రకారం ప్రపఞ్చయతి ॥ అష్టావిత్యాదిభిః పఞ్చభిః, తావదష్టౌ ప్రకృతయః “భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ । అహఙ్కార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధే”త్యుక్తరీత్యా ఉక్తా అష్టౌ ప్రకృతయః - అత్ర భూమ్యాదిశబ్దైర్గన్ధాదితన్మాత్రసహితాని పృథివ్యాదీన్యుచ్యన్తే - బుద్ధిశబ్దేన మహత్తత్త్వం త్రయస్సత్త్వాదయః - తద్గుణా ఏవ ప్రకృతిగుణా ఏవ - న త్వాత్మనో గుణాః - షోడశ - వికారా వికృతయః - తే చ కర్మజ్ఞానోభయేన్ద్రియాణి దశ - పఞ్చ ప్రాణాః - బుద్ధిశ్చిత్తం వా - ఏకం - సంభూయ షోడశ - ఆచార్యైః గీతాచార్యాదిభిః - ప్రోక్తాః - పుమానేకః ఏకస్మిన్ శరీర ఏకః పుమాన్ జీవః - ప్రోక్తః కుతః - సమన్వయాత్ - ఏవమేవ హి ప్రతిశరీరం నియమేన సుఖదుఃఖప్రతిసంధానజీవేశ్వరబద్ధముక్తశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాదివ్యవస్థాయాస్సమన్వయాదుపపత్తేరితి భావః - సర్వశరీరేషు జీవైకత్వే ఉక్తవిధావ్యవస్థా దుర్ఘటా స్యాదితి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దేహస్తు - సర్వసంఘాతః ప్రకృతివికృతిసంఘాతాత్మకః - స చ జగజ్జఙ్గమ - స్తస్థుః స్థావరశ్చే - తి ద్వివిధః - ఏవం వస్తుస్థితిరితి భావః - అస్త్వేవం ప్రస్తుతస్యాత్మవివేచనస్య కిమాయాతం - తత్రాహ । అత్రైవేతి । అత్రైవ దేహ ఏవ - పురుషః ప్రత్యగాత్మా - మృగ్యః విచేష

హస్యానాత్మనః । ఫలానామివ వృక్షస్య కాలేనేశ్వరమూర్తినా ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధ ఏకః క్షేత్రజ్ఞ ఆశ్రయః । అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోఽసఙ్గ్యనావృతః ॥ ౧౯ ॥ ఏతైర్ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనో లక్షణైః పరైః । అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్ ॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణం యథా గ్రావసు హేమకారః క్షేత్రేషు యోగైస్తదభిజ్ఞ ఆప్నుయాత్ । క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽఽత్మయోగైరధ్యాత్మవిద్బ్రహ్మగతిం లభేత ॥ ౨౧ ॥ అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తాస్త్రయ ఏవ హి తద్గుణాః । వికారాః షోడశాచార్యైః పుమానేకః సమన్వయాత్ ॥ ౨౨ ॥ దేహ

నీయః-కథంకింకుర్వన్ - నేతినేతీతి-ఇతిశబ్దః ప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః- ఇతినేతిఏవంవిధోనభవతిగన్ధవాన్నభవతిరసవాన్న భవతిరూపవాన్నభవతీత్యేవంప్రకారేణేత్యర్థః - అతత్ ఆత్మవ్యతిరిక్తం- యద్యత్పృథివ్యాదివస్తు - త-త్త్యజన్-తస్మిన్నాత్మబుద్ధిమకుర్వన్-తద్విలక్షణఆత్మాఽన్వేషణీయఇత్యర్థః - అనేన “ అహంమమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజంత్యజే ” దిత్యుక్తం వివృతంభవతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ “ తథాత్మయోగైరి ”త్యుక్తానాత్మయోగాన్వివృణ్వన్-తైర్మృగ్యఇత్యాహ॥అన్వయేతి॥అన్వయవ్యతిరేకేణఅన్వయేనవ్యతిరేకేణచ - అహంజానామీచ్ఛామిద్వేష్మీ త్యేతంబుద్ధీచ్ఛాదీనాం జ్ఞానరూపాణాం జ్ఞాతర్యహమర్థఏవాన్వయేన - వ్యతిరేకేణనుమశిరః పాణిః పాదఇతిసర్వావయవేభ్యోవ్యతిరేకప్రతీత్యాచే - త్యేవంరూపేణవివేకేన అనాత్మనోవిభాగేన-ఉశతానిర్మలేనా - త్మనా-అహంమమేతిప్రతీయమానేనాత్మనాఅహంప్రతీత్యాచేత్యర్థః - సర్గస్థానసమామ్నాయైఃసర్గస్థిత్యాదిపరవేదాన్తవాక్యార్థానుసన్ధానైః - రితైరుపాయై-ర్దేహాదిభ్యః-పరమాత్మానం-విమృశద్భి - రసత్వరైరవ్యగ్రచిత్తైఃపుమ్భి-రాత్మామృగ్యఇతిపూర్వేణాన్వయః-సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాఇత్యాదిసర్గస్థానాదిసమామ్నాయార్థానుసన్ధానైరిత్యుక్తేభ్యోఽన్యేప్యాత్మవిమర్శనోపాయాఃపరమాత్మశేషత్వతచ్ఛరీరత్వాదయోఽవగతాభవన్తీత్యభిప్రాయేణసర్గస్థానసమామ్నాయైరిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ అన్యానపితద్విమర్శనోపాయాన్వదన్ తైఃప్రత్యగాత్మస్వరూపం దేహవిలక్షణమవగచ్ఛేదిత్యాహ॥బుద్ధేరితి॥జాగరణం-స్వప్న-స్సుషుప్తి-రిత్యే-తాస్తిస్రో-బుద్ధేర్వృత్తయఃవ్యాపారాః-తాః వృత్తయో,యేనైవా,నుభూయన్తే,సఏవ,పరఃదేహేన్ద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః , అధ్యక్షఃదేహాదీనాంద్రష్టా,ధారకోవా,పురుషఃప్రత్యగాత్మా,జాగరణంనామబాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారానువిద్ధాబుద్ధివృత్తిః,స్వప్నఃతదననువిద్ధా-సుషుప్తిఃబుద్ధివృత్త్యుపరమః తదుపరమోఽపితత్సంబన్ధ్యవేతిబుద్ధేర్వృత్తయఇత్యుక్తం,ఏతద్వృత్తిత్రయజజ్ఞానాశ్రయత్వేనయఃప్రతీయతేసప్రత్యగాత్మేతి భావః❋॥౨౫॥❋ఏతదేవసదృష్టాన్తంవిశదయన్నేవమాదిభిరుపాయైరాత్మస్వరూపంబుధ్యేదిత్యాహ॥ఏభిరితి॥ఏభిస్త్రివర్ణైస్త్రివిధైః-సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకైర్వా-పర్యస్తైరస్థిరైః-క్రియోద్భవైఃపుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః-బుద్ధిభేదైఃజాగరాదిభిస్త్రి

స్తుసర్వసంభూతో జగత్తస్థురితిద్విధా । అత్రైవమృగ్యఃపురుషోనేతినేతీత్యతత్త్యజన్॥ ౨౩ ॥అన్వయవ్యతిరేకేణవివేకేనోశతాఽఽత్మనా । సర్గస్థానసమామ్నాయైర్విమృశద్భిరసత్వరైః ॥ ౨౪ ॥బుద్ధేర్జాగరణంస్వప్నస్సుషుప్తిరితివృత్తయః । తాయేనైవానుభూయన్తేసోఽధ్యక్షఃపురుషఃపరః॥ ౨౫ ॥ ఏభిస్త్రివర్ణైఃపర్యస్తైర్బుద్ధిభేదైఃక్రియోద్భవైః । స్వరూపమాత్మనోబుధ్యేద్గన్ధైర్వాయుమివాన్వయాత్॥ ౨౬ ॥ ఏతద్ద్వారోహిసంసారోగు

భి-రుపలక్షిత-మాత్మన-స్స్వరూపం-విద్యాత్-యథా - గన్ధైఃకుసుమాదిగతైః ఉపలక్షితం - తదాశ్రయం వాయుంబుధ్యతి-తద్వత్ కుతః-అన్వయాత్ , జాగరణాద్యవస్థాత్రయేఅన్వయాత్ అనువృత్తేః , యథాపవనాత్మకకర్మణాతత్తత్పఙ్కజాదికుసుమాదిగతంగన్ధమానీయ - తదాశ్రయతయాతదన్వితంప్రవహన్తం వాయుంతతఃపృథగ్భూతముపలక్షతే,పార్థివకుసుమాదిగతస్యగన్ధస్యనవాయురాశ్రయః-తదన్వయాచ్చవాయోస్తదాశ్రయత్వ, మతఏవ - తదన్వయాపాయేకేవలస్పర్శగుణస్యవాయోరుపలమ్భఃతతఃగన్ధాత్పృథగేవవాయుస్స్వాభావికస్పర్శగుణఇతితంయథోపలక్షతే- తథా-బుద్ధిభేదానస్వాభావతఆత్మగతాః,తేషాంస్వాభావికత్వేఽన్యతమబుద్ధిభేదేఽన్యతమస్యోపలమ్భప్రసఙ్గః-కింతుకర్మాయత్తబుద్ధిసంబన్ధప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్తదనుభవోపలమ్భః , స్వభావతస్త్వాత్మాతద్వృత్త్యనన్వితఏవ , తతఃపృథగ్భూతఇత్యేవంతంబుధ్యేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋తదేవం దేహాదావసద్భావత్యాగప్రకారో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః॥అథైవంభూతస్యప్రత్యగాత్మనఃకుతస్తద్దేహాదిసంబన్ధరూపస్సంసారో - యస్మిన్నసద్భావఇత్యాశఙ్కాయాంత్రివర్ణైః క్రియోద్భవైరితి పరిహారస్సూచితః-తమేవవిశదయితుంస్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకదేహాత్మభ్రమాదిరూపానాదిమోహనిమిత్తగుణకర్మసంబన్ధప్రయుక్తస్సంసారస్తతఏవాత్మస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావాదపురుషార్థోఽప్యౌపాధికత్వాద్యావదుపాధిబుద్ధిసంబన్ధద్వారాఽనువర్తతఇత్యాహ॥ఏతద్ద్వారఇతి ॥ఏషబుద్ధిసంబన్ధఏవ-ద్వారం-యస్య, ససంసారః,స్వప్నఇవఅల్పాస్థిరత్వాత్స్వప్నతుల్యః,అతఏవా-పార్థఃఅపురుషార్థోఽపి-పుంసఃప్రత్యగాత్మనః-అర్ప్యతే ప్రాప్యతే , కర్తుఃపుంసశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-పుంసాసంసారఃప్రాప్యతఇత్యర్థః-బుద్ధిసంబన్ధహేతుంవదన్ సంసారంవిశినష్టి॥ అజ్ఞానమూలఇతి ॥ అజ్ఞానం-మూలంకారణం-యస్య , అజ్ఞానమూలః - స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధనిమిత్తోదేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసారఇత్యర్థః॥కథముక్తవిధస్యాత్మనోఽజ్ఞానసంబన్ధఇతిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవవిశినష్టి॥గుణకర్మనిబన్ధనఇతి॥గుణకర్మాధీనఃసత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాధీనఇత్యర్థః॥అయంభావః ॥ స్వభావతస్సర్వప్రత్యగాత్మా

నః॥ఆత్మానిత్యోఽవ్యయ ,, ఇత్యాద్యుక్తవిధాఅప్యనాదికర్మణాసత్త్వాదిప్రాకృతగుణసంసృష్టాః-తత్రతత్ర తత్కర్మపరిపాకవశాద్గుణపరిణామః-తతస్స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానం , తతోగుణకర్మానురూపంపరమాత్మసృష్టబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధ-స్తతోదేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార ,స్తతోదేహాత్మాభిమాన , స్తతఃపునః-కర్మ-తతఃపునర్గుణపరిణామాది - రిత్యేవంపరివృత్తిర్యావత్కర్మోపాధ్యనువర్తతఇతి * ॥ ౨౭ ॥ * యతోఽయముక్తవిధస్యాప్యాత్మనోదేహాత్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తస్సంసార, స్తస్మాద్భవద్భిః,కర్మనిర్వారణోపాయోఽనుష్ఠేయఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి॥తస్మాత్సంసారస్యాజ్ఞానమూలగుణకర్మాయత్తత్వాత్ - త్రిగుణాత్మనాంసత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతూనాం-కర్మణాం- యద్బీజంమూలం-దేహాత్మభ్రమాదిరూపంతస్య-నిర్హరణంనిర్హరణోపాయాత్మకోయోగో-వక్ష్యమాణః-సచ-ధియఃప్రవాహః శబ్దాదివిషయకంజ్ఞానం- తస్యోపరతిరూపోభవద్భిఃకర్తవ్యః * ॥ ౨౮ ॥ * వక్ష్యమాణభగవద్భక్తియోగస్యైవబీజనిర్హరణోత్తమోపాయత్వమాహ ॥ తత్రేతి॥తత్రావశ్యంబీజనిర్హారోపాయేకర్తవ్యేసత్యు-పాయసహస్రాణాంమధ్యే-అయమేవో-త్తమఉపాయః-కథితో-భగవతా-కోఽసౌ-యైస్సాధనై-ర్భగవతీశ్వరే - రతిరనురాగఃప్రీతి-రఞ్జసాసుఖేన-యథాస్యాదిత్యేషః-స్వసాధనైరనుగృహీతాభగవతిరతిరిత్యేషఏవోత్తమఉపాయఇతి॥ నాహంవేదైర్నతపసానదానేనచేజ్యయా-భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యఅహమేవంవిధోఽర్జున,,॥నమేభక్తఃప్రణశ్యతీ ,, త్యాదినాతత్రతత్రభగవతాప్రోక్తఇత్యర్థః-రతిరిత్యనేననిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నాభక్తిరుచ్యతే - తస్యాఏవసాక్షాద్భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం సంసృతినివర్తకత్వంచ * ॥ ౨౯ ॥ * సాచకైస్సాధనైర్నిష్పద్యతఇత్యపేక్షాయాంసాధనానివదన్తైరుపకృతేనధ్యానయోగేననిష్పద్యతఇత్యాహగుర్విత్యాదినాచతుర్భిః॥గురుశుశ్రూషయాగురూణాంపరిచర్యయా-గురుభ్యస్తత్త్వశ్రవణేచ్ఛయావా-భక్త్యాగురూణాంభక్త్యా

ణకర్మనిబన్ధనః॥అజ్ఞానమూలోఽపార్థోఽపిపుంసస్స్వప్నఇవార్ప్యతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాద్భవద్భిః కర్తవ్యః కర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్ । బీజనిర్హరణంయోగఃప్రవాహోపరమోధియః॥ ౨౮ ॥ తత్రోపాయసహస్రాణామయంభగవతోదితః । యదీశ్వరేభగవతియథాయైరఞ్జసారతిః॥ ౨౯ ॥గురుశుశ్రూషయాభక్త్యాసర్వలాభార్పణేనచ।సఙ్గేనసాధుభక్తానామీశ్వరారాధనేనచ॥౩౦॥శ్రద్ధయాతత్కథాయాంచకీర్తనైర్గుణకర్మణామ్। తత్పాదాంబురుహధ్యానతల్లిఙ్గేక్షార్హణాదిభిః॥ ౩౧ ॥హరిస్సర్వేషుభూతేషుభగవానాస్తఈశ్వరః । ఇతిభూతానిమనసాకామైస్తైస్సాధుమానయేత్॥ ౩౨ ॥ ఇతినిర్జితషడ్వర్గైఃక్రియతేభక్తిరీశ్వరే। వాసుదేవేభగవతియయానులభతేరతిమ్॥ ౩౩ ॥నిశమ్యకర్మాణిగుణానతుల్యాన్వీర్యాణిలీలాతనుభిఃకృతాని। యదాఽతిహర్షోత్పులకాశ్రు

ఉపాసనేన-సర్వేషాంగుర్వపేక్షితానాంమధ్యే-లాభః-లభ్యతఇతిలాభః- స్వస్యసులభంయ - త్తస్యసమర్పణేనయథాశక్తితదపేక్షితసమర్పణేనేత్యర్థః-సాధుయథాభవతితథా -భగవద్భక్తానాం-సఙ్గేన - సాధవస్సాధులక్షణలక్షితా - స్తేషాం-భక్తానాంసఙ్గేనవా-ఈశ్వరారాధనేనఅర్చావిగ్రహారాధనేన-హృదయకమలస్థస్యమానసోపచారైరారాధనేనవా-అర్హణాదిభిరిత్యర్చారాధనస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ * ॥ ౩౦ ॥ * తత్కథాయాం-శ్రద్ధయాశ్రవణాసక్త్యా- ఈశ్వరస్యగుణానాంచకీర్తనై-స్తస్యేశ్వరస్య-పదాంబురుహయో - ర్ధ్యానాత్-తల్లిఙ్గస్యార్చావిగ్రహస్య - ఈక్షణార్హణాదిభిఃదర్శనపూజాదిభిః - అభివన్దనప్రణామపరిక్రమాదిసఙ్గ్రహః * ॥ ౩౧ ॥ * కించ,భగవాన్ఈశ్వరః-సర్వభూతేష్వ - న్తరాత్మతయావర్తతే అత-స్సర్వాణిభూతాని-భగవదాత్మకానీ - తిబుద్ధ్యా-యథాశక్తి-యథాయోగ్యం-తత్తద్భూతాన్య-పేక్షితైఃకామైః - స్సాధుమానయేత్-సమ్మానయేదిత్యనేనచ * ॥ ౩౨ ॥ * ఇత్యేతైస్సాధనై-ర్నిర్జితై - షణ్ణాంకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణాం-వర్గైర్భగవతీ-శ్వరే-భక్తిః- క్రియతే-కర్తవ్యేత్యర్థః-భక్తిరహరహర్ధ్యానం- ఏవమహరహఃక్రియమాణయాధ్యానాత్మికయాభక్త్యాప్రీత్యాత్మికాంప్రకృష్టాంభావనాంలభతఇత్యాహ॥ వాసుదేవఇతి ॥ యయా-అహరహఃక్రియమాణయా-గురుశుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయా అనుధ్యానాత్మికయా ఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మకపరభక్త్యపరపర్యాయయా- వాసుదేవేభగవతి-రతింపరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాంనిరన్తరానుబుభూషాత్మికాంప్రీతిరూపాం-లభతఇత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * ఏవంవిధభక్తియోగనిష్పత్తిలిఙ్గానివదన్తేనపరినిష్పన్నేనభగవద్భక్తియోగేనపరమాత్మానంప్రాప్నోతీత్యాహ॥ నిశమ్యేతిత్రిభిః॥యదా-భగవతో-గుణా - నతుల్యాననితరసాధారణాన్-తథా - లీలాతనుభిఃస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారైర్నృభరామకృష్ణాదిభిః - కృతాని-కర్మాణిచేష్టితానిచ-నిశమ్యశ్రుత్వా - అతిహర్షేణ-ఉద్గతాఉదఞ్చితాః - పులకారోమాణి అశ్రూణ్యానన్దబాష్పబిన్దవశ్చ - తైర్గద్గదంయథాభవత్యే - వం-ప్రోత్కణ్ఠోముక్తకణ్ఠః- ఉద్గాయత్యుచ్చైర్గాయతి - రౌతిధ్వనతి-స్వ

త్యతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వదాచ-గ్రహగ్రస్తఇవ హసతి-క్వచి-దాక్రన్దతే*రోదతి-క్వచిచ్చ-ధ్యాయతి-క్వచిచ్చ- జనంభగవదాత్మకం-వన్దతేనమస్కరోతి - క్వచిచ్చ - పునఃపునః-శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్ గతత్రపోనిర్లజ్జః - హేనారాయణ-జగత్పతే-హరే-ఇతీత్థం-వక్తివదతి-తదేత్యుత్తరేణాన్వయః - ఇయమేవభక్తియోగస్యనిష్పత్త్యవస్థేతిభావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదాఏవంపరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం - పుమాన్ భక్తియోగనిష్ఠః-మహీయసాసర్వోత్తమేన-భక్తియోగరూపేణోపాయేన - ప్రారబ్ధావసానే-ముక్తం - సమస్తంబన్ధనంభగవత్ప్రాప్తివిరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకాఘరూపం - యస్మా - త్తాదృశః-నిర్దగ్ధః-నితరాందగ్ధః - బీజానుశయఃసంసృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో-యస్య-తస్య - భగవతో-భావఃప్రకారఃఆకృతిరిత్యర్థః-తస్యభావోభావనా - అనుధ్యానం- తేనా-నుకృతః- ఆశయోఽన్తఃకరణం- ఆకృతిర్విగ్రహశ్చ - యస్య-భగవతాసమానరూపఇత్యర్థః-అధోఽక్షజంభగవన్తం-ఉపైతిప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉపైతుతతఃకి,మతఆహ॥అధోఽక్షజేతి॥ఇహలోకే అశుభాత్మనఃతాపత్రయదుఃఖితమనసశ్శరీరిణః - సంసృతిచక్రంచక్రవత్పరివర్తమానాఅనిష్టరూపాసంసృతి- స్తస్యాః-శాతనంనివర్తకం-అధోఽక్షజస్య - లమ్భఃస్పర్శః,ప్రాప్తిరితియావత్-ఏవంభగవత్ప్రాప్తేరనిష్టనివర్తకత్వముక్తం - అథేష్టప్రాపకత్వమాహ ॥ తదధోఽక్షజాలమ్భనమేవ-బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం-బ్రహ్మసంబన్ధి-య-న్నిర్వాణం-నిర్వాణోమోక్షః - తద్దశాయామనుభూయమానమిత్యర్థః - త-త్సుఖం-యస్మిన్-తాదృశం-యద్వా- నిర్వాణంనిరతిశయానన్దః - బ్రహ్మరూపం-య-న్నిర్వాణం-తస్య-సుఖమనుభవరూపం,యస్మిన్-తాదృశం-బుధాబ్రహ్మవిదో-విదుః,యతోఽనిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణత్వమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతస్తద్భక్తియోగ,స్తతో, యూయం, హృదయేహృద్గతే “ అయగతౌ „ హృదయస్థానగతేజీవఇత్యర్థః “ హృదివ్యాయమాత్మే „ తిశ్రుతేః-తస్మిన్,ఈశ్వరంనియన్తృతయాఽవస్థితం,హృదిహృదయపుణ్డరీకే,భగవన్తం , భజధ్వం అనేన „ తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తిధీరాస్తేషాంసుఖంశాశ్వతంనేతరేషా „మితిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే* ॥ ౩౭ ॥*తదేవంనిరతి

గద్గదంప్రోత్కణ్ఠఉద్గాయతిరౌతినృత్యతి॥ ౩౪ ॥ యదాగ్రహగ్రస్తఇవక్వచిద్ధసత్యాక్రన్దతే*ధ్యాయతివన్దతేజ
నమ్ । ముహుశ్శ్వసన్వక్తిహరేజగత్పతేనారాయణేత్యాత్మరతిర్గతత్రపః॥ ౩౫ ॥ తదాపుమాన్ముక్తసమస్తబన్ధ
నస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః।నిర్దగ్ధబీజానుశయోమహీయసాభక్తిప్రయోగేణసమేత్యధోక్షజమ్॥ ౩౬ ॥
అధోఽక్షజాలమ్భమిహాశుభాత్మనశ్శరీరిణస్సంసృతిచక్రశాతనమ్ । తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖంవిదుర్బుధాస్త
తోభజధ్వంహృదయేహృదీశ్వరమ్॥ ౩౭ ॥కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకాహరేరుపాసనేస్వేహృది*ఛిద్రవ
త్సతః। సత్యాత్మనస్సఖ్యురశేషదేహినాంసామాన్యతఃకింవిషయోపపాదనైః॥ ౩౮ ॥రాయఃకళత్రంపశవస్సు
తాదయోగృహామహీకుఞ్జరకోశభూతయః । సర్వేఽర్థకామాఃక్షణభఙ్గురాయుషఃకుర్వన్తిమర్త్యస్యకియ

శయానన్తస్థిరఫలభగవత్ప్రాప్తిసాధనతద్ధర్మానుష్ఠానస్యదుశ్శకత్వాశఙ్కానిరాసం “ నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస „ ఇత్యుపక్రమ్యతద్ధర్మతదనుష్ఠానప్రకారకథనేనతదాశఙ్కాంనిరస్యాథైవమస్మిన్సుకరేభగవద్ధర్మానుష్ఠానే- నకోఽపిప్రయాస ఇత్యుపసంహరన్వైరాగ్యజననాయస్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్య సాతిశయాల్పాస్థిరత్వంవక్తుంతావద్దృష్టాన్తతయావైషయికస్యైహలౌకికసుఖస్యతుచ్ఛతామాహ ॥ కఇతిద్వాభ్యాం ॥ హేఅసురబాలకాః- స్వేస్వకీయే-హృదయపుణ్డరీకే-ఛిద్రవదాకాశవత్-సతఃవర్తమానస్య - సత్యస్య , సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూతగుణాష్టకాశ్రయస్య , ఆత్మనఃపరమాత్మనః, అశేషదేహినాం,సామాన్యతఃసాధారణతయా,సఖ్యుః “ ద్వాసుపర్ణా „ త్యాదిశ్రుత్యుక్తసఖ్యాయుక్తస్యహరేరుపాసనేన,కోవా- అతీవ - ప్రయాసః,నకోఽపీత్యర్థః , విషయాణాంశబ్దాదీనా,ముపపాదనైరర్జనైఃకిం నకిమపి, తేఽతితుచ్ఛాఇతిభావః - ఛిద్రవత్సతఇత్యనేన “ యావాన్వాఅయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్హృదయఆకాశ „ ఇతిదహరవిద్యోదితభూతాకాశదృష్టాన్తోఽభిమతః - తత్రహిభూతాకాశస్యవాగ్నివాయుసూర్యాచన్ద్రమోవిద్యున్నక్షత్రాదికృత్స్నజగదాధారత్వం హృదయపుణ్డరీకస్థస్యదహరాకాశస్య ప్రతిపాదితరి “ ఉభావగ్నిశ్చవాయుశ్చసూర్యాచన్ద్రమసావిద్యున్నక్షత్రాణియచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చనాస్తి సర్వంతదస్మిన్సమాహిత „ మతి, ఏవంహృదయపుణ్డరీకేదహరాకాశరూపేణవర్తమానస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్యహరేరుపాసనంసుశకమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ “ కింవిషయోపపాదనైః „ రిత్యనేనసూచితంవిషయాణామల్పాస్థిరత్వముపపాదయతి ॥ రాయఇతి ॥ రాయఃధనాని-సుతాదయ ఇత్యాదిశబ్దేనఅన్యేపిత్రాదయోదేహానుబన్ధినోవివక్షితాః , మహీక్షేత్రం , ఆజీవికారూపంవిషయోవా,కుఞ్జరాగజాః , తేషాంకోశఃశాలా-ధనకోశస్యరాయఇత్యనేనోక్తత్వాత్ , భూతయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః , సర్వేప్యేతే , అర్థకామాఃకామ్యమానాఅర్థాః,క్షణేనాల్పకాలేన-క్షణభఙ్గుర-మాయురవస్థానం-యేషాంతే,అతఏవ,చఞ్చలాఅస్థిరాః , మర్త్యస్యమరణశీలస్యపుం

సః-క్రియ-ప్రియంసుఖం-కుర్వన్తిజనయన్తి, నక్రియదపి, సాతిశయమస్థిరమల్పమేవసుఖంజనయన్తి, నతునిరతిశయమనన్తంస్థిరంచేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అథైతద్దృష్టాన్తేనస్వర్గాదేరపిసాతిశయాల్పాస్థిరత్వాన్యాహ॥ఏవంహీతి॥యథా, సై ప్రభృతిజన్యానిసుఖానితుచ్ఛాని, ఏవం, క్రతుభిర్యాగాదికర్మభిః-కృతాస్సంచితాః, అమీస్వర్గాదయోలోకాఅపి,క్షయిష్ణవఃనశ్వరాః,సాతిశయాః,ననిర్మలాఅనిర్మలాదుఃఖమిశ్రాశ్చేత్యర్థః ॥ అత్ర “ తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే, ప్లవాహ్యేతేఅదృఢాయజ్ఞరూపాః,పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్ ” నిత్యాదిశ్రుత్యర్థో౽భిహితః-యతఏవం - తస్మాత్, అదృష్టశ్రుతదూషణంనవిద్యతేదృష్టంశ్రుతంవాదూషణంయస్య, శ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితంకింతుప్రశస్తమిత్యర్థః ; తం,భక్త్యైవోపాయన-లభ్యం, పరంపరమపురుష-మాత్మలబ్ధయే-భజత,ఆత్మలబ్ధయేఆత్మలాభాయఆత్మనస్సత్తాయైఇత్యర్థః॥అన్యథాసంసరతఆత్మనో౽న్తతఃస్థావరత్వాదిప్రాప్త్యాఅసత్ప్రాయతైవస్యాదితిభావః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కించ,వైషయికసుఖలిప్సయాకుర్వన్నపినతత్ప్రాప్నోతి, కింతుతద్విపరీతందుఃఖమేవా - తస్తత్పరిత్యజ్యభగవన్తమేవభజతేత్యాహ॥యదర్థఇతి ॥ విద్వన్మానీనరఃవిద్వాంసమాత్మానంమన్యతఇతివిద్వన్మానీ, కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః ,యదర్థంయద్వైషయికసుఖార్థం, ఇహలోకే - అసకృత్ వారంవారం-కర్మాణియాగాదీని-కరోతి-స,తతో౽భిలషితసుఖాద్విపరీతం-ఫలందుఃఖాత్మకమమోఘమవశ్యం - విన్దతేప్రాప్నోతి ॥ తదేవదర్శయతిసచేతి ॥ యఃపుమాన్,సనీహాయాంనిమిత్తభూతాయాం, వైషయికసుఖార్థవ్యాపారారమ్భాత్ప్రాఙ్నిర్వ్యాపారాద్ధేతోః - సుఖావృతఃసుఖేనవ్యాప్త - ఆసీత్,సఏవ,ఈహయాఆరబ్ధేనవ్యాపారేణహేతునా , దుఃఖ-మాప్నోతి , స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణదుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః , భగవత్ప్రాప్త్యర్థభక్తియోగానుష్ఠానేనదశాయామపినిరతిశయానన్దభగవదనుభవరూపంసుఖమేవప్రాప్నోతి॥ అన్తతస్తునిత్యనిరతిశయబ్రహ్మానన్దమగ్నో భవతి, స్వర్గాద్యర్థయాగాదికంకుర్వాణస్తుజీవద్దశాయాంవిత్తాద్యార్జనేనతదనుష్ఠానప్రయాసరూపందుః

ప్రియంచలాః॥ ౩౯ ॥ఏవంహిలోకాఃక్రతుభిఃకృతాఅమీక్షయిష్ణవస్సాతిశయాననిర్మలాః ।తస్మాదదృష్టశ్రుత
దూషణంపరంభక్త్యైకయేశంభజతాత్మలబ్ధయే॥ ౪౦ ॥యదర్థఇహకర్మాణివిద్వన్మాన్యసకృన్నరః । కరోత్య
తోవిపర్యాసమమోఘంవిన్దతేఫలమ్॥ సచాప్నోతీహయాదుఃఖమనీహాయాంసుఖావృతః॥ ౪౧ ॥కామాన్కామ
యతేకామ్యైర్యదర్థమిహపూరుషః । సవైదేహస్తుపారక్యోభఙ్గురో౽ప్యేత్యుపైతిచ॥ ౪౨ ॥కిమువ్యవహితాప
త్యదారాగారధనాదయః।రాజ్యకోశబలామాత్యభృత్యాప్తామమతాస్పదాః❀॥ ౪౩ ॥కిమేతైరాత్మనస్తుచ్ఛై
స్సహదేహేననశ్వరైః। అనర్థైరర్థసంకాశైర్నిత్యానన్దరసోదధేః ॥ ౪౪ ॥ నిరూప్యతామిహస్వార్థఃకియాన్దే
హం❀భృతో౽సురాః।నిషేకాద్యవస్థాసుక్లిశ్యమానస్యకర్మభిః॥ ౪౫ ॥కర్మాణ్యారభతేదేహీదేహేనాత్మా

ఖ,మన్తతస్తుసాతిశయాల్పాస్థిరఫలరూపంస్వర్గాదికం,తన్నిమిత్తపుణ్యక్షయేతునరక,మితివైషమ్యమభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ కించే,హలోకే,పురుషో, యదర్థంయస్యదేహస్యప్రయోజనాయ,కామాన్,కామ్యన్తఇతికామాః,కర్మణిఘఞ్ తాన్శబ్దాదీన్కామ్యైః,కరణేఘఞ్,కామోత్పత్తిసాధనైః,కామయతేఇచ్ఛతి,సఏవతుదేహః,పారక్యఃశ్వసృగాలాదిభక్ష్యఃభఙ్గురోనశ్వరః,ఉపైతికదాచిద్దేహినమాలిఙ్గతి-కదాచిచ్చా-పైతిజహాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ దేహస్యైవేయమవస్థా-కింపునర్దేహానుబన్ధినాందారాదీనామిత్యాహ ॥ కిమితి॥ దేహేనైవసాక్షాదాత్మనఃసంబన్ధః-దారాదిభిస్తుదేహద్వారేతివ్యవహితత్వోక్తం -వ్యవహితా-మేదారాదయః-అగారంమన్దిరం-ఆదిశబ్దేనపశుపుత్రాదయః, కోశోవస్త్రాదిపేటికా , బలంచతురఙ్గయుక్తం-భృత్యాఃపరిచారకాః-ఏతేసర్వే-మమతాస్పదాఃమమేమేఇత్యభిమానవిషయాః-ఉపయన్త్యపయన్తిచేతి కిమువక్తవ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ నను నదేహార్థోవిషయార్థవ్యాపారః-కింత్వాత్మార్థఇతిచే-త్తత్రాహ నిత్యానన్దసుఖరూపస్యాత్మనస్సముద్రస్యవిప్రుడివకిమేతద్వైషయికంసుఖమిత్యాహ॥కిమితి॥నిత్యానన్దః-సఏవ-రసః-సవోదకం- తస్యా - శ్రయస్యాత్మనః-ఏతైః - ర్దేహేనసాకంనశ్వరైరతఏవ-తుచ్ఛైఃఅల్పైః-ర్వస్తుతో౽నర్థైఃపురుషార్థత్వశూన్యైః,అర్థసంకాశైఃపురుషార్థాభాసైః-కామ్యైః-కింప్రయోజనం-తదనుభవజనితంసుఖమతితుచ్ఛమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ కించాత్యాయాసేనార్జితమపివైషయికంసుఖమనుభూయమానదుఃఖాపేక్షయా౽ల్పమేవతదనుభవావసరాభావాదిత్యాహ ॥ నిరూప్యతామితి ॥ హేఅసురాః,ఇహసంసారేకర్మభిఃప్రాచీనైః-క్లిశ్యమానస్యదుఃఖ్యతః-దేహభృతో - నిషేకాదిష్వవస్థాసుస్త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు - స్వార్థఉత్పన్నఆనన్దః-కియాన్-తన్నిరూప్యతాం,దుఃఖాపేక్షయాసుఖమల్పమితిభావః-యద్వా,నిషేకాదిష్వవస్థాసుపితృరేతోద్వారామాతృయోనిప్రవేశప్రభృతిషు,శ్మశానాన్తాఃతాస్వవస్థాసు-ప్రాచీనైఃకర్మభిఃక్లిశ్యమానస్య,అనేనదుఃఖప్రాచుర్యముక్తం ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ నను నిషేకాద్యవస్థాయాఃకర్మనిమిత్తత్వాన్నిషేకకర్మణఏవప్రభూతంసుఖంస్యాదిత్యాశఙ్క్యాంనిరాకర్తుమన్తరేణపర

మాత్రోపాసనం న కదాచిదపి కర్మ నివర్తత ఇత్యాహ। కర్మాణీతి। దేహీ-ఆత్మానువర్తినా, దేహేన, తావత్, కర్మాణి దేహాన్తరారమ్భకాణి పుణ్యాపాపాత్మకాని కర్మాణి, కురుతే, తైశ్చారబ్ధైః కర్మభిర్నిమిత్తభూతైః, దేహం- తనుతే బిభర్తి- తేన పునః కర్మాణి, తైశ్చ-పునర్దేహ, మిత్యేవం బీజాఙ్కురతుల్యా పరివృత్తిర్న నివర్తత ఇతి న కదాచిదపి నిశ్శేషకర్మక్షయ ఇతి భావః, ఉభయం తు దేహేన కర్మాణి కర్మభిర్దేహ ఇత్యేతదుభయ, మవివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాదేవ హేతోః భవతీతి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఏవం వైరాగ్యోదయాయైహికాముష్మికసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వాదిదుఃఖమిశ్రత్వానర్థావహత్వాదికమభిధాయాథేశ్వరం భజతాం యద్యపి సర్వే పురుషార్థాస్సులభాస్తథాప్యనన్యప్రయోజనత్వేనైవ తద్భజనం శ్రేయ ఇత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాద్దేహకర్మణోః పరివృత్తిరూపసంసారస్య కదాప్యనిర్మోక్షాద్వైషయికసుఖస్యాల్పత్వాదస్థిరత్వాద్దుఃఖమిశ్రత్వాద్భూయస్త్వాచ్చ, తన్నివృత్తయే, నిశ్శఙ్కం, సదా, హరిం ఆశ్రితానాం సంసృతేర్బన్ధహర ఈశ్వరః- అనీహయా నిష్కామత్వేన, భజేత, హరిం విశినష్టి, ధర్మాశ్చార్థశ్చ కామశ్చ, యదపాశ్రయాః, యస్త్రివర్గస్యాపి దాతా, తమిత్యర్థః- తథాచ శ్రుతిః॥ " ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభి,, రితి " కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యా,, దితిచ " య ఆత్మదా బలదా య ఏకో బహూనాం విదధాతి కామా,, నితిచ, అర్థాదయో యదపాశ్రయాస్తం హరిమనీహయా భజేతేత్యనేన సమస్తపురుషార్థదోఽప్యనీహయా భజతామపవర్గసాధనతుం సంసృతిబన్ధం హరత ఈహయా భజతాం త్వభిహితమాత్రమేవ దదాతీతి సూచితమ్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ అథ దైత్యకుమారాణామాత్మనాం భగవద్భజనేఽనధికారశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ననీహయా భజతామేవానిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చేతి స్వదృష్టాన్తేనాహ॥ సర్వేషామితి॥ స్వకృతైః స్వసృష్టైః మహద్భి, ర్భూతైః పృథివ్యాదిభిః కృతానాం సృష్టానాం- భూతానాం దేహాదీనాం, సర్వేషాం భగవాన్

నువర్తినా । కర్మభిస్తనుతే దేహముభయంత్వవివేకతః॥ ౪౬ ॥ తస్మాదర్థశ్చ కామశ్చ ధర్మశ్చ యదపాశ్రయాః। భజతానీహయాఽఽత్మానమనీహం హరిమీశ్వరమ్ । ౪౭ । సర్వేషామపి భూతానాం హరిరాత్మేశ్వరః ప్రియః । భూతైర్మహద్భిస్స్వకృతైః కృతానాం బీజసంజ్ఞితః । ౪౮ ॥ దేవోఽసురో మనుష్యో వా యక్షో గన్ధర్వ ఏవ చ । భజన్ముకున్దచరణం స్వస్తిమాన్స్యాద్యథా వయమ్ । ౪౯ ॥ నాలం ద్విజత్వం దేవత్వమృషిత్వం చాసురాత్మజాః। ప్రీణనాయ ముకున్దస్య న వృత్తం న బహుజ్ఞతా ॥ ౫౦ ॥ న దానం న తపో నేజ్యా న శౌచం న వ్రతాని చ । ప్రీయతేఽమలయా భక్త్యా హరిరన్యద్విడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥ తతో హరౌ భగవతి భక్తిం కురుత దానవాః । ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సర్వభూతాత్మనీశ్వరే॥ ౫౨ ॥ రక్షాంసి యక్షా దైతేయాః స్త్రియశ్శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః పాపజీవా

బీజసంజ్ఞితః ఆదికారణభూతః, ఆత్మా, అతఏవ, నిరతిశయప్రియః, ఈశ్వరః, అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, తావద్భగవాన్ సర్వేషాం సాధారణ ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ అతో దేవాదిజాతివిభాగమన్తరేణ, యః కశ్చిన్ముకున్దచరణం, భజన్, స్వస్తిమాన్ నివృత్తానిష్టః ప్రాప్తేష్టశ్చ, స్యాదేవ, యథా వయమితి, వయమసురా అపి, భగవన్తం భజన్తః స్వస్తిమన్తోఽభూమ, తథేతరేఽపీత్యర్థః - యథా వయమితి దృష్టాన్తస్వారస్యాత్ భగవతస్సర్వభూతసాధారణ్యప్రతిపాదనస్వారస్యాచ్చ నిరుపాధికోక్తవిధాత్మత్వాదిసమ్బన్ధజ్ఞానపూర్వకమనన్యప్రయోజనత్వేన భజన్తస్స్వస్తిమన్తో భవేయు - రన్యథా తు సమీహితమాత్రవన్త ఇతి సూచితం॥ తథాచ శ్రుతిః " నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత ,, ఇత్యాదికా ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తదేవోపపాదయతి॥ నాలమితి॥ హే అసురాః ద్విజత్వాదయో- ముకున్దస్య - ప్రీణనాయ ప్రీతిజననాయ- నాలం న ప్రభవః- కింత్వమలయా అనన్యప్రయోజనయా - భక్త్యైవ- హరిః ప్రీయతే అన్యదుపాయాన్తరం తు - విడమ్బనం నటనమాత్రం- ద్విజత్వమితి వర్ణాధిక్యోపలక్షకం- దేవత్వమితి జాత్యాధిక్యస్య- ఋషిత్వమిత్యతీన్ద్రియద్రష్టృత్వాదిరూపజ్ఞానాధిక్యోపలక్షకం - బహుజ్ఞతేతి తు శాస్త్రజన్యజ్ఞానాధిక్యస్య - వృత్తం పిత్రాదిపరంపరాగతా సద్వృత్తిః- దానం పాత్రే విత్తత్యాగః తపః కృచ్ఛ్రాది- ఇజ్యా యాగః- శౌచం స్నానాదికృతం శుచిత్వం- వ్రతాని ప్రాజాపత్యాదీని - యతో భక్త్యైవ భగవాన్ ప్రీయతే నోపాయాన్తరేణా- తో- హే దానవాః - యూయ- మాశ్రితసంసారబన్ధహారిణి- సర్వేషాం భూతానామన్తరాత్మని - భగవతీశ్వరే- భక్తిమనన్యప్రయోజనాం- కురుత .కథంభూతాః- సర్వత్రాత్మౌపమ్యేన స్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా - స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషు సర్వేషు దయయోపలక్షితా - భగవతి భక్తిం కురుతేత్యర్థః ❀ ॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥ ❀ కిమేవం భజన్తః కేఽపి ముక్తా బభూవురిత్యపేక్షాయాం పాపజాతయోఽపి కేనచిద్భగవత్సంబన్ధవిశేషేణ ముక్తాః - కింపునరేవం భజన్తో ముచ్యన్త ఇతి వక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ॥ రక్షాంసీతి॥ రక్షాంసి బకకేశ్యాదయః- స్త్రియః పూతనాదయః - వ్రజౌకసో నన్దాదయః - శూద్రాశ్చాణూరాదయః- ఖగాః జటాయుప్రభృతయః - మృగాః మాయామృగాద

యః ఏవంవిధాః - పాపజీవా అప్యచ్యుతతాం భగవత్సాధర్మ్యం - గతాః ప్రాప్తాః - సన్తి - హీతి ప్రసిద్ధౌ - త్రికాలజ్ఞత్వాద్భగవతా ప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అధ్యాయద్వయోక్తార్థం నిష్కృష్యోపసంహరతి। ఏతావానితి। అస్మిన్లోకే - పుంసాం - పర ఉత్కృష్టః, స్వార్థః పురుషార్థః - ఏతావానేవ, కియాన్, యద్గోవిన్దే, భగవత్యే - కాన్తభక్తిరనన్యప్రయోజనా భక్తిః - యచ్చ - సర్వేషు భూతేషు - తదీక్షణం గోవిన్దేక్షణం - భగవదాత్మకత్వదర్శనమిత్యే - తావానేవ, నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ❁❁❁

ఏవం భగవతా ప్రహ్లాదేనోపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్య హేయోపాదేయ భగవద్ధర్మ తదనుష్ఠానోద్యోగాన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్యాచార్యసుతో దైత్యేన్ద్రాయాస్య వేదయదిత్యాహ దేవర్షిః ॥ అథేతి ॥ అథ భగవద్ధర్మోపదేశానన్తరం - తేన ప్రహ్లాదేనా - నువర్ణిత - మాకర్ణ్య నిర్దుష్టత్వా - త్ప్రహ్లాదోక్తం - జగృహుః - దైత్యకుమారాః - న తు - గుర్వనుశిక్షితం అసురోపాధ్యాయానుశిక్షితం - జగృహుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అథ, తేషాం దైత్యపుత్రాణాం - ఏకాన్తసంస్థితామవ్యభిచారేణ భగవద్ధర్మవిషయాం - బుద్ధి - మాలక్ష్యాలిఙ్గైర్జ్ఞాత్వా - భీత - స్త్వరితః సంజాతత్వరః - యథావ - ద్రాజ్ఞే హిరణ్యకశిపవే - ఆవేదయత్ విజ్ఞాపితవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో - దైత్యో హిరణ్యకశిపుః - గురుణో - క్తం - సుతస్యా - నయమనీతిం స్వమార్గాననువర్తనం - అత ఏవా - ప్రియం - త - చ్ఛ్రుత్వా - కోపావేశేన క్రోధవ్యాప్త్యా - చలత్కమ్పమానం - గాత్రం శరీరం - యస్య - తాదృశః - పుత్రం ప్రహ్లాదం - హన్తుం - మనోరథం - కృతవాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కఠోరయా - గిరా - అతదర్హం అనతిరస్కారానర్హం - ప్రహ్లాదం - తిరస్కృత్య - క్రోధేన - తిరశ్చీనేన వక్రేణ - చ

స్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః ॥ ౫౩ ॥ ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్ పుంసస్స్వార్థః పరస్స్మృతః । ఏకాన్తభక్తిర్గోవిన్దే యత్సర్వత్ర తదీక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, దైత్యానుశాసనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః. ❁❁❁

నారద ఉవాచ ॥ అథ దైత్యసుతాస్సర్వే శ్రుత్వా తదనువర్ణితమ్ । జగృహుర్నిరవద్యత్వాన్నైవ గుర్వనుశిక్షితమ్ ॥ ౧ ॥ అథాచార్యసుతస్తేషాం బుద్ధిమేకాన్తసంస్థితామ్। ఆలక్ష్య భీతస్త్వరితో రాజ్ఞ ఆవేదయద్యథా ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా తదప్రియం దైత్యో గురుణోక్తం సుతానయమ్। కోపావేశచలద్గాత్రః పుత్రం హన్తుం మనో దధే ॥ ౩ ॥ క్షిప్త్వా పరుషయా వాచా ప్రహ్లాదమతదర్హణమ్ । ఆహేక్షమాణః పాపేన తిరశ్చీనేన చక్షుషా ॥ ౪ ॥ ప్రశ్రయావనతం దాన్తం బద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్ । సర్పః పదా హత ఇవ శ్వసన్ప్రకృతిదారుణః ॥ ౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ హే దుర్వినీత మన్దాత్మన్ కులచ్ఛేదకరాధమ। స్తబ్ధం మచ్ఛాసనోద్వృత్తం నేష్యే త్వాఽద్య యమక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ క్రుద్ధస్య యస్య కమ్పన్తే త్రయో లోకాస్సహేశ్వరాః ॥ తస్య మేఽభీతవన్మూఢ శాసనం కిం బలోఽత్యగాః ॥ ౭ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ న కేవలం మే భవతశ్చ రాజన్ స వై బలం ❁ బలినాం చాపరేషామ్। పరేఽవరేఽమీ స్థిరజఙ్గమా యే బ్రహ్మాదయో యేన వశం ప్రణీతాః ॥ ౮ ॥ స ఈశ్వరః కాల ఉరుక్రమోఽసావోజస్సహస్సత్త్వబలేన్ద్రియాత్మా। స ఏవ వి

క్షుషా - ఈక్షమాణ - ఆహ ఉవాచ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కథంభూతం - వినయేన - నితరాం నమ్రం - దాన్తం తిరస్కారాదిభిరసంజాతక్రోధం - బద్ధా - అఞ్జలి - ర్యేనతం - సమ్య - గుపసమీపే - స్థితం కథంభూతః - పాదేనా - హతస్తాడితః - సర్ప ఇవ - శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ - స్వభావేనైవ క్రూరః - ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ హే దుర్వినీతేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దుర్వినీత - హే మన్దాత్మన్ అల్పబుద్ధే - మదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినం - త్వా - మధునా - యమాలయం - నేష్యామి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యస్య - మే - క్రుద్ధస్య సతః - సపాలాః - త్రయో లోకాః - కమ్పన్తే - తస్య - మే - శాసనం - అభీతవత్ భయరహితవత్ - మత్తో భయరహితః కోపి నాస్తీత్యభిప్రాయేణ వతిః ప్రయుక్తః - అత్యగాః అతివర్తసే ॥ ఏవమతివర్తనే - భవాన్ - కిం బలః - కో - బలం - యస్య - తాదృశః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవముక్త ఆహ భగవాన్ప్రహ్లాదః ॥ న కేవలమితి చతుర్భిః ॥ తావద్యదుక్తం కిం బల ఇతి - తత్రోత్తరమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్ - స - న కేవలం - మమైవ - బలం - కిన్తు - భవతోఽన్యేషాం చ - బలినాం - బలం - కోఽసౌ - యేన - బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయః - ఉచ్చావచా - శ్చరాచగాత్మకాః - సర్వే - లోకాః - వశం స్వవశం - ప్రణీతాః ప్రాపితాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కోఽసౌ తస్య నామ కథయేత్యత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ స, సర్వేషాం బలాధాయక - ఈశ్వరః - ఉరుక్రమః - ఉరవః లోకత్రయసంగ్రాహకాః - క్రమాః పాదవిక్షేపాః - యస్య సః - త్రివిక్రమ ఇత్యర్థః " సర్వం హస్తిపదే మగ్న ,, మితి న్యాయేన పాదత్రయేణైవ లోకత్రయాక్రమణరూపమహామహిమశాలినస్తస్య సన్నిధానాత్త్వద్బలం కియదేతదిత్యభిప్రాయః - న కేవలమురుక్రమస్సర్వేషాం బలాధాయక ఏవ - కిన్త్వసౌ - ఓజ ఆదీనాం ఆత్మా ఆశ్రయో ధారక ఇతి యావత్ - ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః - సహః మనోబలం - సత్త్వం ధైర్యం - బలం దేహబలం - ఇన్ద్రియాణి చ తేషామప్యాశ్రయ ఇత్యర్థః - కించ - స ఏవోరుక్రమః - పరమః నిస్సమాభ్యధికః - స్వశక్తిభిః స్వాంశభూతాభిః ప్రకృతిపురుషకా

లాత్మికాభిశ్శక్తిభిః-కృత్స్నం - విశ్వం-సృజతి- అవతి రక్షతి-అత్తి సంహరతి చ-స్వయం-గుణత్రయేశః - సత్త్వాదీనాం త్రయాణాం గుణానా-మీశో నియన్తా - అగుణవశ్యః అకర్మవశ్యశ్చేతి భావః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ నను శత్రురసౌ కథం మమాపి బలం స్యా-దత ఆహ ॥ జహీతి ॥ త్వ-మిమ-మాత్మనః స్వస్యా - సురం-భావం-జహి త్యజ-సమం మిత్రామిత్రానుసన్ధానరహితం యథా భవతి తథా-మనో-ధత్స్వ ధారయ-తథా మనశ్శిక్షయేత్యర్థః-ఏవం చే-త్క్వాఽపి- విద్విషో- న సన్తి-కించ "ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మన" ఇత్యుక్తరీత్యాఽఽత్మైవ రిపుః-న తదన్యః కోఽపి రిపురస్తీత్యాహ ॥ ఋతేఇతి ॥ అజితాదవిధేయా-దత ఏవ-ఉత్పథే దుర్విషయే-స్థితాద్వర్తమానా - దాత్మనోఽన్తఃకరణా-దృతే-న సన్తి విద్విష ఇతి పూర్వేణాన్వయః - తద్ధి మనసస్సామ్యమేవ హి-అనన్తస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య - పరమాత్మనః-సమ్యగర్హణం సమ్యగారాధనమ్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ కించ, సర్వదిశాం జయినోఽప్యజితేన్ద్రియస్య భవాదృశస్య కేవలం జయశాలిత్వాభిమానమాత్రమేవ - న వస్తుతో జయిత్వమస్తీత్యాహ ॥ దస్యూనితి॥ పురా తావ- ల్లుమ్పతః ఆత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమపహరతః - షడిన్ద్రియరూపాన్-దస్యూన్ చోరజన్తుతుల్యాన్ - శత్రూ-న్నవిజిత్య అజిత్వా-ఏకే త్వాదృశాః-దశ-దిశః-స్వజితాః స్వేన జితా-ఇతి- మన్యన్తే-అభిమానమాత్రమేతదిత్యర్థః - జితాత్మనో జితేన్ద్రియస్య తు-జ్ఞస్య స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదినః - దేహినాం-సమస్య - సర్వాణి భూతాని పరమాత్మశరీరత్వేన సమం పశ్యతః - సాధోః-స్వమోహప్రభవాః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమనిమిత్తాః-పరే శత్రవః-కుతో-భవన్తి-న సన్త్యేవేతి భావః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవముక్తవన్తమాహ హిరణ్యకశిపుః॥ వ్యక్తమితి॥ హే అల్పబుద్ధే-త్వం,

---

శ్వం పరమస్స్వశక్తిభి✻స్సృజత్యవత్యత్తి గుణత్రయేశః॥ ౯ ॥ జహ్యాసురం భావమిమం త్వమాత్మనస్సమం మనో ధత్స్వ న సన్తి విద్విషః । ఋతేఽజితాదాత్మన ఉత్పథస్థితాత్తద్ధి హ్యనన్తస్య మహత్సమర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దస్యూన్పురా షణ్ణ విజిత్య లుమ్పతో మన్యన్త ఏకే స్వజితా దిశో దశ । జితాత్మనో జ్ఞస్య సమస్య దేహినాం సాధోస్స్వమోహప్రభవాః కుతః పరే॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ వ్యక్తం త్వం మర్తుకామోఽసి యోఽతిమాత్రం వికత్థసే। ముమూర్షూణాం చ మన్దాత్మన్ననుస్యుర్విక్లవా గిరః ॥ ౧౨ ॥ యస్త్వయా మన్దభాగ్యోక్తో మదన్యో జగదీశ్వరః। క్వాసౌ యది స సర్వత్ర కస్మాత్స్తమ్భే న దృశ్యతే॥ ౧౩ ॥ సోఽహం వికత్థమానస్య శిరః కాయాద్ధరామి తే । గోపాయేత ✻ హరిస్త్వాద్య యస్తే శరణమీప్సితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏవం దురుక్తైర్ముహురర్దయన్రుషా సుతం మహాభాగవతం మహాసురః। ఖడ్గం ప్రగృహ్యోత్పతితో వరాసనాత్స్తమ్భం బభఞ్జాతిబలస్స్వముష్టినా॥ ౧౫ ॥ తదైవ తస్మిన్నినదోఽతిభీషణో బభూవ యేనాణ్డకటాహమస్ఫుటత్ । యం వై స్వధిష్ణ్యోపగతం త్వజాదయశ్శ్రుత్వా స్వధిష్ణ్యాత్యయమఙ్గమేనిరే॥ స విక్రమన్పుత్రవధేప్సురోజసా నిశమ్య నిర్హ్రాదమపూర్వమద్భుతమ్ । అన్తస్సభాయాం న దదర్శ తత్పదం వితత్రసుర్యేన సురారియూథపాః ॥ ౧౭ ॥ సత్యం విధాతుం నిజభృత్య భాషితం వ్యాప్తిం చ భూతేష్వఖిలేషు చాత్మనః ।

వ్యక్తం నూనం - మర్తుకామోఽసి మర్తుమిచ్ఛసి-య-స్త్వ-మత్యన్తం-వికత్థసే-అథైవం వికత్థనం తవ న స్యాదితి భావః॥ హి తథా హి॥ ముమూర్షతాం మర్తుమిచ్ఛతాం - విక్లవా అనన్వితా- వాచో-నను స్యుః భవేయురేవ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ హే మన్దభాగ్య, య- స్త్వయా-మత్తోఽన్యః - జగత-ఈశ్వర-ఉక్తః-అసౌ-క్వాస్తే-యది స భవదభిమతో జగదీశ్వరస్సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వర్తతే - తర్హి కస్మాద్ధేతోః-స్తమ్భే పురోవర్తిని-న దృశ్యతే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ సోఽహం సర్వేషామీశ్వరోఽహ-మేవం-వికత్థమానస్య-తే తవ-కాయా, చ్ఛిరో, హరామి ఛినద్మీత్యర్థః, యో హరి, స్తవ, శరణం రక్షకః, ఈప్సితః, సోఽధునా, త్వాం, గోపాయేత, స రక్షితా చేదధునా త్వాం రక్షిష్యతి, అన్యథా తు తదేవ మిథ్యేతి భావః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ ఏవమిత్థం, రుషా - దురుక్తైర్ముహుర్ముహుః, మహాభాగవతం, సుతం ప్రహ్లాద, మర్దయన్, మహాసురో హిరణ్యకశిపుః, ఖడ్గం, ప్రగృహ్య, వరాసనాత్సింహాసనా, దుత్పతిత ఉత్థితః, అత్యన్తం బలం యస్య, తేన, స్వముష్టినా, స్తమ్భం బభఞ్జ తతాడ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తదైవ భఞ్జనానన్తరమేవ-తస్మిన్ స్తమ్భే-అతిభీషణో, నినదో ధ్వనిః బభూవ। నినదం విశినష్టి ॥ యేన నినదేన-అణ్డకటాహం బ్రహ్మాణ్డకటాహ -మస్ఫుటద్భిన్నమభూత్ ॥ అఙ్గ హే యుధిష్ఠిర-యం చ నినదం-శ్రుత్వా, స్వస్థానగతా - అజాదయో బ్రహ్మాదయః, స్వధిష్ణ్యానాం-వ్యయం నాశం- మేనిరే ప్రలయకాలమమన్యన్తేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఓజసా బలేన - పుత్రవధేప్సుః-తదర్థం-విక్రమన్ పరాక్రమం కుర్వన్-స దైత్యేన్ద్రః-యం నిర్హ్రాదం నినద - మపూర్వం కదాప్యశ్రుత-మత ఏవా - ద్భుతం-నిశమ్య-తస్య నినాదస్య- పదమాశ్రయ-మన్తస్సభాయాం సభామధ్యే న దదర్శ- యేన నినాదేన- సురారియూథపా దానవశ్రేష్ఠా-విశేషేణ తత్రసుః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తదా-భగవా-న్నిజభృత్యస్య ప్రహ్లాదాదేః - భాషితం-కృత్స్నం జగదన్తరాత్మతాదిభాషణం-సర్వేషు చరాచరాత్మకేషు భూ

తేషామాత్మనః స్వస్య-వ్యాప్తించ-సత్యం యథా భవతి తథా-కర్తు-మత్యద్భుతం, రూప-ముద్వహన్ బిభ్రత్, సభాయాం-యః స్తమ్భః తస్మిన్నదృశ్యత తద్దృష్టో బభూవ, కథంభూతం రూపం-న మృగం, నాపి మానుషం రూపం-అపి తు, భయమిశ్రమిత్యర్థః ॥ నిజభృత్య భాషితమిత్యత్ర బహువచనాన్తేన నిజభృత్యశబ్దేన సమాసః - తదయమర్థః-యత్తావత్ప్రహ్లాదస్య నిజభృత్యస్య భాషితం «భాతి కేష్వథ భావేషు భూతేష్వథ మహత్సు చ ॥ భగవాన్నాస్త», ఇతి, తత్సత్యం కర్తుం-తథాఽత్యద్భుతం, దైత్యఘాతక-మతిఘోరం-రూప, ముద్వహన్నితి ॥ తథా, నిజభృత్యైః సనకాదిభిః - యద్భాషితం త్రిభిర్జన్మభిశ్శాపమోక్షో భవతీతి-తత్సత్యం కర్తుం-తథా, బ్రహ్మసృష్టావదృష్ట, మశ్రుతంచాత్యద్భుతం, రూప, ముద్వహన్, సభాయాం, మధ్యేఽదృశ్యత, తత్కిమర్థం, నిజభృత్యేన హిరణ్యకశిపునా, బ్రహ్మణం ప్రతి యద్భాషిం «భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మాభూన్మమ ప్రభో», ఇతి-తథా «నాన్తర్బహి,రితి «న నరైర్నమృగైరి»తిచ, బ్రహ్మణా నిజభృత్యేన, యద్భాషితం-తథాస్త్వితి-తత్సర్వం, సత్యం కర్తుం-నచ తద్బ్రహ్మసృష్టం రూపం-నచ నరో వా మృగో వా-నచ సభాగృహస్యాన్తః-నచ ప్రాఙ్గణవద్బహిః - ఏవం తాభ్యాం భాషితం-సత్యం కర్తుం-యచ్చ-హిరణ్యకశిపునా భాషితం «నూనమేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితే»తి-తథా «అకుతశ్చిద్భయోఽమర», ఇతి, యచ్చ నారదేన స్వభృత్యేనేన్ద్రం ప్రతి, భాషితం «అయం మహాన్ సంస్థానం ప్రాప్స్యత», ఇతి «అనన్తానుచర», ఇత్యనేన-స్వస్య భక్తపక్షపాతిత్వంచ యద్భాషితం-తచ్చ, సత్యం కర్తుమదృశ్యత-చకారా - న్నిజభాషితంచ-యత్ «కౌన్తేయ ప్రతిజానీహి న మే భక్తః ప్రణశ్యతి ॥ తేషామహం సముద్ధర్తే»తి-తచ్చ, సత్యం కర్తుం - అదృశ్యతేతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ స దైత్యేన్ద్రః-ఏవం-ధ్వనిం-శ్రుత్వా, తదా సత్త్వం ప్రాణివిశేషం- సర్వతో, విలోకయన్-స్తమ్భస్య - మధ్యాన్నిర్గచ్ఛన్తం నాయం మృగః నాపి నరః-కింతు నృమృగేన్ద్రయోరుభయోరపి రూపమహో కిమేతదితి-మీమాంసితవానితి శేషః ॥ తస్యైవ-మలం

అదృశ్యతాత్యద్భుతరూపముద్వహన్ స్తమ్భే సభాయాం న మృగం న మానుషమ్ ॥ ౧౮ ॥ స సత్త్వమేవం పరితో విపశ్యన్ స్తమ్భస్య మధ్యాదనునిర్జిహానమ్ । నాయం మృగో నాపి నరో విచిత్రమహో కిమేతన్నృమృగేన్ద్రరూపమ్ ॥ మీమాంసమానస్య సముత్థితోఽగ్రతో నృసింహరూపస్తదలం భయానకమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రతప్తచామీకరచణ్డలోచనం స్ఫురత్సటాకేసరజృమ్భితాననమ్ । కరాలదంష్ట్రం కరవాలచఞ్చలక్షురాన్తజిహ్వం భ్రుకుటీముఖోల్బణమ్ ॥ ౨౦ ॥ స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణం గిరికన్దరాద్భుతవ్యాత్తాస్యనాసం హనుభేదభీషణమ్ । దివంస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవోరువక్షఃస్థలమల్పమధ్యమ్ ॥ ౨౧ ॥ చన్ద్రాంశుగౌరైశ్ఛురితం తనూరుహైర్విష్వగ్భుజానీకశతం నఖాయుధమ్ । దురాసదం సర్వనిజేతరాయుధప్రవేకవిద్రావితదైత్యదానవమ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాయేణ మేఽయం హరిణోరుమాయినా వధః స్మృతోఽనేన సముద్యమేన కిమ్ । ఏవంస్తువంస్త్వభ్యపతద్గదాయుధో నదన్నృసింహం ప్రతి దైత్యకుఞ్జరః ॥ ౨౩ ॥ అలక్షితోఽగ్నౌ పతితః పతఙ్గమో యథా నృసింహౌజసి సోఽసురస్తదా । న తద్విచిత్రం ఖలు సత్త్వధా

భయానకం-తన్నృసింహరూపం, మీమాంసమానస్య, దైత్యేన్ద్రస్యాగ్రతః - స నృసింహరూపో, హరిః సముత్థితః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ భయానకత్వమేవ దర్శయన్ తద్రూపమనువర్ణయతి త్రిభిః ॥ ప్రతప్తేతి ॥ ప్రతప్తం, చామీకరం, తద్వత్ త్విషా చ చణ్డే ఉగ్రే, లోచనే యస్మిన్, స్ఫురన్త్యః-సటాః జటాః, కేసరాః స్కన్ధలోమానిచ-తైః-జృమ్భితం-సాటోపమాననం ముఖం-యస్మిన్, కరాళా ఉగ్రా దంష్ట్రా, యస్మిన్, కరవాలః ఖడ్గస్తద్వ - చ్చఞ్చలా క్షురాన్తవ-త్తీక్ష్ణాచ- జిహ్వా-యస్మిన్- భ్రుకుటీయుక్తేన-ముఖేనోల్బణమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ స్తబ్ధౌ ఉదఞ్చితౌ-ఊర్ధ్వౌ, కర్ణౌ యస్మిన్, గిరికన్దరవ-దద్భుతం - ప్రసృతమాస్యం, నాసే చ, యస్మిన్, హనూ కపోలప్రాన్తౌ, తయోర్భేదేన విదారణేన భీషణం-దివం, స్పృశన్-కాయో, యస్మిన్-అఖర్వః-అదీర్ఘా హ్రస్వా-పీవరా స్థూలా చ-గ్రీవా-ఉరు విశాలం, వక్షఃస్థలంచ- యస్మిన్ అల్పం మధ్యమం యస్మిన్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ చన్ద్రాంశువద్గౌరైః తనూరుహైః లోమభి-శ్ఛురితం వ్యాప్తం-విష్వక్ సర్వతః ప్రసృతాః, భుజా-స్త ఏవ - అనీకాని స్తోమాః - తేషాం, శతాని, యస్మిన్, భుజా ఏవా, నీకం సేనా, తచ్ఛతం యస్మిన్నితి వా నఖా ఏవా, యుధాని, యస్మిన్, దురాసదం ప్రాప్తుమశక్యం - సర్వాణి, నిజాని, చక్రాదీని - ఇతరాణి వజ్రాదీని, తాన్యేవా-యుధప్రవేకాని శస్త్రశ్రేష్ఠాని - తైః-విద్రావితాః - దైత్యా - దానవాశ్చ -యేన, తద్రూపం, మీమాంసమానస్యాగ్రతస్సముత్థితమితి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తథాఽఽవిర్భావప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం తేన సహ దైత్యస్య యుద్ధమాహ సప్తభిః ॥ ప్రాయేణేతి ॥ ప్రాయేణ - మహామాయావినా-హరిణా-మేమ-అయమేవంభూతో-వధః వధోపాయ-శ్చిన్తితః - తథాఽప్య-నేన సముద్యమేన-కిం-నకించిత్స్యాత్ - ఇత్యేవం-బ్రువన్-గదైవాయుధం యస్య- స దైత్య ఏవ, కుఞ్జరో గజః, నదన్, నృసింహం ప్రత్యభ్యపతత్ అభిముఖమాగతవాన్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తదా, సోఽసురః, నృసింహస్య, ఓజసి దీప్తౌ, పతితస్సన్-అలక్షితః అదృష్టోఽభూత్, యథాఽగ్నౌ, పతితః-పతఙ్గమః శలభ, స్తద్వత్,

సత్వధామనిశుద్ధసత్వాశ్రయే,హరౌ,పతితస్యతమోమయస్య , దైత్యస్యా - దర్శనం-య - త్త-ద్విచిత్రం-నభవతి॥తత్ర హేతుః-యోహరిః-పురాసృష్ట్యాదౌ- ప్రలయకాలికం-తమ-స్స్వతేజసా,అపిబత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తతో,మహాసురో,ఽభిపత్యఅభిముఖమాగత్య - రుషా - ఉరువేగయా-భ్రామ్యమాణయా-గదయా-నృసింహ-మభ్యహనత్ తాడితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ॥ సగదమగ్రహీదిత్యుత్తరస్వారస్యాత్ ॥ విక్రమన్తంకథంచిత్ప్రహర్తుముద్యతవన్తంతం , దైత్యేన్ద్రం , గదాధరోనృసింహః-సగద-మగ్రహీత్-యథా-తార్క్ష్యసుతోగరుత్మాన్ మహాసర్పం,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స-గృహీతో,ఽసుర- స్తదా-విక్రీడత- స్తస్యనృసింహస్య-హస్తా-దుద్గళితఃవిసృష్టః - యద్వత్ యథా-విక్రీడతో-గరుత్మతః - అహి-ర్గళితో-భవతి-తద్వత్-భగవత స్తత్క్రీడనంతద్విసర్జనరూపమజానన్తో - లోకపాలాః,సర్వే - ఇన్ద్రాదయఃసురాః-హృతందైత్యేన్ద్రేణాపహృతం-ఓకఃస్థానం-యేషాం తే-అతఏవ-తద్భయేన-ఘనచ్ఛన్నాస్సన్తః - అసాధ్వమన్యన్త అహో భగవతో ఽప్యయంబలీయాననేనైతస్య కింస్యాదిత్యేవమమన్యన్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ యస్య- హస్తా - త్స్వయం-ముక్తస్సన్-నృహరిం-స్వవీర్యా-చ్ఛఙ్కితం-మన్యమానో,ఽత ఏవ-మహామనాః అహమేవబలీయానిత్యభిమానయుక్తో,ఽ - సురః-మృధే యుద్ధే- జితక్లమఃశ్రమరహితః ఖడ్గచర్మణీ ఖడ్గఖేటే,ప్రగృహ్య -పునః,తంనృసింహం ఆసజ్జత అభ్యపతత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య-శతచన్ద్రవర్త్మభిః-శతచన్ద్రశ్చర్మ-తస్య-వర్త్మభిః ఖడ్గచర్మమార్గై, రచ్ఛిద్రంయథాభవత్యేవ-ముపర్యధశ్చ , చరన్తం - దైత్యం-హరి,రట్టహాసం-కృత్వా,ఖరేణకఠినేన,నిస్వనేనధ్వనినా - ఉల్బణోభీషణః-మహాజవః,నిమీలితేఅట్టహాసఖరనిస్వనాభ్యాంమీలితే - అక్షిణీ,యస్య -తం-జ

మనిస్వతేజసాయోనుపురాఽపిబత్తమః ॥ ౨౪ ॥ తతోఽభిపత్యాభ్యహనన్మహాసురోరుషానృసింహంగదయో
రువేగయా । తంవిక్రమన్తంసగదంగదాధరోమహోరగంతార్క్ష్యసుతోయథాఽగ్రహీత్ ॥ ౨౫ ॥ సత్యస్యహ
స్తోద్గలితస్తదాఽసురోవిక్రీడతోయద్వదహిర్గరుత్మతః ।అసాధ్వమన్యన్తహృతౌకసోఽమరాఘనచ్ఛదాభార
తసర్వధిష్ణ్యపాః ॥ ౨౬ ॥ తంమన్యమానోనిజవీర్యశఙ్కితంయద్ధస్తముక్తోనృహరింమహాసురః ।పునస్తమా
సజ్జతఖడ్గచర్మణీప్రగృహ్యవేగేనజితశ్రమోమృధే ॥ ౨౭ ॥ తంశ్యేనవేగంశతచన్ద్రవర్త్మభిశ్చరన్తమచ్ఛిద్రముప
ర్యధోహరిః।కృత్వాఽట్టహాసం ❁ ఖరనిస్వనోల్బణోనిమీలితాక్షంజగృహేమహాజవః ॥ ౨౮ ॥ విష్వక్స్ఫుర
న్తంగ్రహణాతురంహరిర్వ్యాళోయథాఽఽఖుంకులిశాక్షతత్వచమ్ । ద్వార్యూర❁ఆపాత్యదదారలీలయా
సఖైర్యథాఽహింగరుడోమహావిషమ్ ॥ ౨౯ ॥ సంరమ్భదుష్ప్రేక్ష్యకరాళలోచనోవ్యాత్తాననాన్తంవిలిహ
న్స్వజిహ్వయా।అసృగ్లవాక్తారుణకేసరాననోయథాన్త్రమాలీద్విపహత్యయాహరిః ॥ ౩౦ ॥ నఖాఙ్కురో
త్పాటితహృత్సరోరుహంవిసృజ్యతస్యానుచరాన్వరాయుధాన్ । అహన్సమస్తాన్నఖశస్త్రపాణిభిర్దోర్దణ్డ
యూథోఽనుపథాన్సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ సటావధూతాజలదాఃపరాపతన్గ్రహాశ్చతద్దృష్టివిము❁ష్టరోచిషః।

గ్రాహ ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమితిద్వితీయాన్తపాఠేతు-ఖరేణనిస్వనేనమహాశబ్దేన , ఉల్బణంభయంకరం,అట్టహాసం-కృత్వా, తద్భయేనహరేస్తేజసాచ-నిమీలితాక్ష-మగ్రహీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తతో-విష్వక్సర్వతః-స్ఫురన్తంసర్వావయవాన్ప్రచారయన్తమిత్యర్థః - గ్రహణేన హేతునా , ఆతురంవివశమిన్ద్రేణసహాయుద్ధే, తత్ప్రయుక్తేన-కులిశేన,అక్షతా-త్వగపి-యస్య-తం,దైత్యం , ద్వారిసభాయానాన్తర్బహిః -ఊరావఙ్కే-,నిపాత్య-నభూమౌ-నచామ్బరే,నఖైః,నతువ్యసుభిరసుమద్భిర్వా-ఏవందివానక్తంవిహాయసంధ్యాయామితిద్రష్టవ్యం , లీలయాక్రీడయా, దదారవిదారితవాన్,తత్రగ్రహణేదృష్టాన్తః,యథా, వ్యాళఃసర్పః - ఆఖుంమూషకమితి-విదారణేదృష్టాన్తః,మహావిష-మహింసర్పం,గరుడఇవేతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవందైత్యేన్ద్రవధముక్త్వాతద్దశావస్థితంనృసింహమనువర్ణయన్దైత్యేన్ద్రభృత్యవధమాహద్వాభ్యాం - సంరమ్భేణేతి ॥ సంరమ్భేణక్రోధేన, దుష్ప్రేక్ష్యే-కరాళేలోచనే-యస్య , వ్యాత్తంవికాసితం-య-దాననంవక్త్రం -తత్పర్యన్తం,స్వజిహ్వయా-విలిహన్సన్-అసృజోరక్తస్య,లవైఃబిన్దుభిః , అక్తాఃసిక్తాః,అతఏవా-రుణాః-కేసరా,ఆననంచ-యస్యసః , ఆన్త్రమాలాధరః-క ఇవ-ద్విపహత్యాయాగజవధేన-హరిఃసింహో-యథా ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవంభూతో-నఖాఙ్కురైః , ఉత్పాటితం,హృదయసరోజం-యస్య-తద్దైత్యశరీరంవిసృజ్య , తస్యదైత్యేన్ద్రస్యా - నుచరాన్-కథంభూతాన్-వరాణ్యా-యుధాని-యేషాం,త,మను,పన్థాః అనువృత్తి,ర్యేషా,తాన్,దోర్దణ్డానాంభుజదణ్డానాం,యూధాని , యస్యసఃనఖాఏవ,శస్త్రపాణయః, తైః,సమన్తాత్సహస్రశో-స్యహనత్ హతవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ దైత్యవధవ్యగ్రస్యనృహరేరాటోపమాహద్వాభ్యాం॥సటాభి,రవధూతాఃప్రకమ్పితాః,

---

౨౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమ్.

ఖిలదా మేఘాః,పరాపతన్వ్యశీర్యన్త,తస్యనృహరేః,దృష్ట్యా , విముష్టమపహృతం,రోచి,ర్యేషాం,తాదృశాః , గ్రహాస్తార్యాదయోఽభూవన్శ్వాసేన,హతాః పీడితాః,అమ్భోధయఃసముద్రాః,శ్చుక్షుభుః సంచేలుః , నిర్హ్రాదేన,భీతాః,దిగిభాదిగ్గజాః,ముదంహర్షం,జహుస్తత్యజుః✽॥ ౩౨॥✽సటాభి,రుత్క్షిప్తాని,విమానాని,తైః,సంకులావ్యాప్తా,ద్యౌః , ప్రోత్సర్పత ఇతస్తతశ్చలితేవాభూత్,నృహరేః-పదాభ్యాం,అతీవ,పీడితా,క్ష్మాభూమి,రభూత్,అతఏవ-తస్యాః-సహ్యేన-రంహసావేగేన,బలేనవాశైలాః,సముత్పేతుః,ఉత్ప్లుత్యపతితవన్తః-తస్యనృహరేః-తేజసా,ఖమాకాశం,కకుభోదిశశ్చ,నరేజిరే✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽తతోఽహమేవసర్వేశ్వర ఇతిలోకస్యప్రదర్శయితుం,సభాయాం , ఉత్తమే,నృపాసనే, ఉపవిష్టం-సంభృతంసంపూర్ణం -తేజో,యస్య-అలక్షితః,నలక్షితః , ద్వైరథః,ప్రతియోద్ధా,యేన,ప్రచణ్డముగ్రం,వక్త్రం - యస్య,తం,విభుంనృసింహం,కశ్చనకోఽపి-నబభాజనాసేవత,కోఽపిసమీపంగన్తుంనాశక్నోదిత్యర్థః✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽లోకత్రయస్య -మస్తకజ్వరంశిరోవ్యథేవదుస్సహం,త,మాదిదైత్యంహిరణ్యకశిపుం,హరిణానృసింహేన,యుద్ధే - హతం,నిశామ్యదృష్ట్వా - ప్రహర్షవేగేన - ఉత్కలితానివికసితాని,ఆననాని,యాసాంతాః,సురాణాం - స్త్రియః,పుష్పవర్షైః,పునఃపునః-నృహరిం-వవృషుః✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽తదా-దిదృక్షతాంద్రష్టుమిచ్ఛతాం-దర్శనార్థమాగతానామిత్యర్థః - నాకినాందేవానాం-విమానపఙ్క్తిభిః , నభస్థలం-సంబాధంబభూవ-సురాణా-మానకాఃపటహాః,తైర్దున్దుభయో జఘ్నిరేతాడితాః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః,ననృతుః,స్త్రియఃఅప్సరసః-జగుః✽ ॥ ౩౬ ॥✽తత్రఉపవ్రజ్యకించిత్సమీపమాగత్య , బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో-దేవాదయః - హేతాత-మూర్ధసు-బద్ధాన్య , ఞ్జలిపుటాని-యైస్తైఃఆసీనముపవిష్టం - తీవ్రందుస్సహం- తేజో-యస్యతం - శ్రీనృసింహం- నాతిదూరవర్తినః - పృథగేకైకశః - ఈడిరేతుష్టు

అమ్భోధయశ్శ్వాసహతావిచుక్షుభుర్నిర్హ్రాదభీతాదిగిభావిచుక్రుశుః ॥ ౩౨ ॥ ద్యౌస్తత్సటోత్క్షిప్తవిమానసంకులాప్రోత్సర్పత✽క్ష్మాచపదాఽతిపీడితా । శైలాస్సముత్పేతురముష్యరంహసాతత్తేజసాఖంకకుభోనరేజిరే॥ ౩౩ ॥తతస్సభాయాముపవిష్టముత్తమేనృపాసనేసంభృతతేజసంవిభుమ్ । అలక్షితద్వైరథమత్యమర్షణంప్రచణ్డవక్త్రంనబభాజకశ్చన॥ ౩౪ ॥ నిశామ్యలోకత్రయమస్తకజ్వరంతమాదిదైత్యంహరిణాహతంమృధే॥ప్రహర్షవేగోత్కలితాననాముహుఃప్రసూనవర్షైర్వవృషుస్సురస్త్రియః॥౩౫ ॥తదావిమానావలిభిర్నభస్థలందిదృక్షతాంసంకులమాసనాకినామ్।సురానకైర్దున్దుభయోఽథజఘ్నిరేగన్ధర్వముఖ్యాననృతుర్జగుస్స్త్రియః॥౩౬॥తత్రోపవ్రజ్యవిబుధాబ్రహ్మేన్ద్రగిరిశాదయః।ఋషయఃపితరస్సిద్ధావిద్యాధరమహోరగాః॥౩౭॥మనవఃప్రజానాంపతయో✽గన్ధర్వాప్సర✽చారణాః । యక్షాఃకింపురుషాస్తాతవేతాళాస్సహకిన్నరాః ॥ ౩౮ ॥ విష్ణుపారిషదాస్సర్వేసునన్దకుముదాదయః । మూర్ధ్నిబద్ధాఞ్జలిపుటాఆసీనంతీవ్రతేజసమ్ ॥ ఈడిరే✽ నరశార్దూలంనాతిదూరచరాఃపృథక్॥ ౩౯ ॥బ్రహ్మోవాచ॥నతోఽస్మ్యనన్తాయదురన్తశక్తయేవిచిత్రవీర్యాయపవిత్రకర్మణే। విశ్వ

పుః✽॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥✽తావదపారవివిధవిచిత్రశక్తివీర్యమకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారంజగత్కారణంస్తువన్నమస్కరోతిబ్రహ్మా ॥ నతోఽస్మీతి ॥ అనన్తాయస్వరూపతస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ-దురన్తశక్తయేఅపారశక్తయే,అచిన్త్యశక్తిస్స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహికా “ జగత్ప్రకృతిభావో మేయస్సాశక్తిరీరితే ,, త్యాదిమూక్తా॥ యద్వా ॥యదన్యైరశక్తత్వాదఘటితమివవిభాతితద్ఘటనసామర్థ్యరూపా-యతస్త్వ - ముక్తవిధదురన్తశక్తి - రతఏవ-మద్వరేణసర్వథా అఘటితమరణందైత్యం హతవానసీతిభావః-యత-స్త్వ , మనన్తో,ఽతఏవా-చేతనేస్తమ్భేఽప్యావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయః ॥ అనన్తపదేనహి-సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సర్వకాలవర్తిత్వాత్కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సాక్షాత్పరంపరయాసర్వప్రకారకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాద్వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం , యేనకేనాపిప్రాశస్త్యేనసర్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధరీకృతత్వాభావరూపంవావస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యంవివక్షితం - నన్వస్త్వేవంస్వరూపంకృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్యతవకియదేతద్దైత్యహననమిత్యభిప్రయంస్తావజ్జగత్కారణత్వప్రయుక్తంవికారంనిరాహ ॥ విచిత్రవీర్యాయేతి॥వీర్యంనామసర్వోపాదానత్వేసర్వాధారణేసర్వనియమనేవికారరహితత్వం -యథోక్తం “ వికారవిరహోవీర్యంప్రకృతిత్వేఽపిమేసదే ,, త్యాది, విచిత్రశబ్దేనైవంవిధస్యవీర్యస్యానితరసాధారణ్యముచ్యతే-పవిత్రకర్మణేఅకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారాయ - త్వద్వ్యాపారంశృణ్వతాందురితనివర్తనక్షమవ్యాపారాయేతివా - గుణైఃసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిః,జగన్నిమిత్తత్వతదుపాదానత్వోపయుక్తైః , స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణైర్వా,కృత్స్నస్యవిశ్వస్య , సర్గాదీన్,స్వలీలయైవ,నతుకర్మణా-సందధత్తే,అవ్యయాత్మనే,ఏవమప్య-వ్యయఃవికారరహితః,ఆత్మాస్వభావో - యస్య,స్వభావతో

ఽపి వికారరహితామిత్యర్థః స్వరూపతో వికారరాహిత్యస్యోక్తత్వాత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యద్బ్రహ్మణోఽభిప్రేతం కృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తృస్తవక్రియయైతదితి - తదేవ విశదయన్ వాత్సల్యయుక్తం స్తౌతి రుద్రః॥ కోపకాల ఇతి ॥ తవ - కోపకాలో - యుగాన్తః ద్విపరార్ధావసానం - తే కోపకాల ఇత్యనేన మదన్తర్యామితయా మన్ముఖేన సంహర్తృత్వమేవేత్యుక్తం భవతి॥ అయం తు కోపావిషయ ఇత్యాహ॥ అయమల్పకోఽల్పబలో - హతః - అతః - కోపనివృత్త్యా - హే భక్తవత్సల - తవ, భక్తం, తత్సుతం దైత్యేన్ద్రస్య సుతం ఉపసృతం త్వత్సమీపమాగమిష్యన్తం పాహి ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు స్వదుఃఖమావేదయన్ సర్వరక్షకం సర్వాన్తరాత్మానం సమస్తపురుషార్థదం స్తౌతి ॥ ప్రత్యానీతా ఇతి ॥ హే పరమ సర్వోత్కృష్ట, నోఽస్మాన్ - త్రాయతా త్రాత్రా, భవతా, దైత్యేనాక్రాన్తాః ప్రసహ్య గృహీతాః - స్వభాగాః స్వకీయా యజ్ఞీయభాగాః - అస్మదాదిముఖేన త్వమేవ భోక్తేత్యభిప్రాయేణ స్వశబ్దః ప్రయుక్తః - ప్రత్యాహృతాః। దైత్యాక్రాన్తమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు - దైత్యభయాకులమితి హృదయవిశేషణం. ఏవం దైత్యవధేన, స్వభాగప్రత్యానయనేన చ - త్వద్గృహం త్వదావాసభూతమత ఏవామలమస్మాకం, హృదయం, ప్రత్యబోధి, భయేన పూర్వం ముకుళితమిదానీం తదపాకరణేన వికాసితం, భవతేత్యనుషఙ్గః। త్వాం - సేవమానానామస్మాకం - త్వత్తో, లౌకికపురుషార్థప్రాప్తిరిత్యేతత్కియదిత్యాహ ॥ హే నాథ స్వామిన్, తే, శుశ్రూషతాం పరిచర్యాపరాణామిదం - లౌకికం పురుషార్థజాతం కాలేన నక్ష్యమాణం, కియత్, యత్కించిదేతదిత్యర్థః। తదేవాహ ॥ తేషాం త్వాం పరిచరతాం, ముక్తిరపి - న బహుమతా - త్వత్సేవాసుఖాసక్తానాం ముక్తిరపి న పరమం ప్రయోజనం - అతో - హే నారసింహ అపరైరర్వాచీనైః పురుషార్థైః, కిం న కిమపి - తేషామతితుచ్ఛమర్వాచీనపురుషార్థజాతమితి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఋషయస్తు సర్వగురుం సాధుపరిత్రా

స్యసర్గస్థితిసంయమాన్గుణైస్స్వలీలయా సన్దధతేఽవ్యయాత్మనే॥ ౪౦ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ కోపకాలో యుగాన్త
స్తే హతోఽయమసురోఽల్పకః। తత్సుతం పాహ్యుపసృతం భక్తం తే భక్తవత్సల ॥ ౪౧ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ ప్రత్యానీ
తాః పరమ భవతా త్రాయతా ✱ నస్స్వభాగా ❁ దైత్యాక్రాన్తా హృదయమమలం త్వద్గృహం ప్రత్యబోధి। కా
లగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ శుశ్రూషతాం ✱ తే ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్ ॥ ౪౨ ॥
ఋషయ ఊచుః॥ త్వం నస్తపః పరమమాత్థ యదాత్మతేజో యేనేదమాది † పురుషో ✱ ఽఽత్మగతం ససర్జ। తద్విప్రలు
ప్తమమునాఽద్య శరణ్యపాల రక్షాగృహీతవపుషా పునరన్వమంస్థాః॥ ౪౩ ॥ పితర ఊచుః ॥ శ్రాద్ధాని నోఽధిబు
భుజే ప్రసభం తనూజైర్దత్తాని తీర్థసమయేఽప్యపిబత్తిలామ్బు। తస్యోదరాన్నఖవిదీర్ణవపాద్య ఆర్చ్ఛత్తస్మై నమో
నృహరయేఽఖిలధర్మగోప్త్రే॥ ౪౪ ॥ సిద్ధా ఊచుః ॥ యో నో గతిం యోగసిద్ధామసాధు ✱ రహార్షీద్యోగతపోబలే

తారం దుష్కృద్వినాశకం తుష్టువుః। త్వమితి ॥ పరమముత్కృష్టం - తపస్త్వద్ధ్యానరూపం నోఽస్మాకం - త్వమాత్థ ఉపదిష్టవానసి - తపో విశినష్టి - య - త్తపః - ఆత్మనస్తవ - తేజః ప్రకాశకం - అస్మాకం త్వత్స్వరూపావేదకమిత్యర్థః - యేన చ తపసా, ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః, ఇదం జగ - దాత్మగతం - పరమాత్మనా త్వయా, గతమన్తరాత్మతయా వ్యాప్తం - ససర్జ ఆదిపురుషాత్మగతమిత్యత్ర " గూఢోత్మా న ప్రకాశత „ ఇతివత్సన్ధిరార్షః, ఆదిపురుషాత్మేతి పాఠే, ఆదిపురుష ఇతి లుప్తప్రథమాన్తం పృథక్పదం, యద్వా, హే ఆదిపురుష ఇతి సమ్బోధనం - ససర్జ, బ్రహ్మేతి శేషః - తత్తపో, ఽమునా దైత్యేన - విప్రలుప్తం విశేషేణ ప్రలోపితమాసీత్తదేవాధునా - హే శరణ్య, శరణమర్హతీతి శరణ్యః, తథాభూత - హే పాలక - రక్షాగృహీతవపుషా - సాధుపరిత్రాణార్థం గృహీతేన నృసింహవపుషా - పున - రన్వమంస్థాః అనుజ్ఞాపితవాన్ - పునస్తపః కురుతేతి నోఽనుజ్ఞాపితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ పితరస్తు స్వదుఃఖమావేదయన్తోఽఖిలధర్మగోప్తారం హితకారిణం స్తువన్తో నమస్కుర్వన్తి - శ్రాద్ధానీతి - అస్మాకం - తనూజైః పుత్రాదిభి - రస్మదుద్దేశేన - దత్తాని, శ్రాద్ధాని శ్రాద్ధసమ్బన్ధీని పిణ్డాని, యో దైత్యః, ప్రసభం బలాత్, స్వయ - మధిబుభుజే అనుభూతవాన్ - తథా - తీర్థసమయే పుణ్యతీర్థస్నానసమయే - అస్మత్తనూజైః - యద్దత్తం - తిలోదకం, తదప్య - పిబత్ - తస్య దైత్యస్యోదరాచ్ఛిన్నాని, తిలామ్బు చ - యః, పున, రార్చ్ఛత్ ఆహృత్యాస్మాకం దత్తవాన్, కథంభూతాత్ - నఖైర్విదారితా - వపా, యస్య - తస్మాత్ - వపావిదారణస్య తద్గతపిణ్డోద్ధరణమేవ ఫలమితి భావః - తస్మై, సమస్తధర్మాణాం - గోప్త్రే రక్షిత్రే - నృహరయే - నమః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సిద్ధా అపి స్వకీయయోగగత్యపహారకదైత్యేన్ద్రవధద్వారా స్వయోగగత్యాధాయకం పరమసుహృదం వర్ణయన్తో నమన్తి॥ య ఇతి॥ యో, ఽసాధుః దురాత్మా, దైత్యో, నోఽస్మాకం - యోగసిద్ధాం గతిమణిమాదిరూపాం - స్వయోగతపోబలేన, హార్షీత్ అపహృతవాన్ - తం - నానాదర్పం నానా అనేకా - దర్పా, యస్య తం - నఖై, ర్యో, విదారితవాన్ - తస్మై, తుభ్యం హే నృసిం

---

౪౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దైత్యాక్రాన్తం. ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ పురుషాత్మగతం.

హ-వయం,ప్రణమామః ॥ ౪౫ ॥ *విద్యాధరా అపి తేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేన హితకారిణం స్తువన్తో నమస్తి ॥ విద్యామితి ॥ ధారణయా మనోధారణయా - అనురాద్ధాం సంసిద్ధాం , విద్యామస్మత్సంబన్ధినీమన్తర్ధానాదిలక్షణాం-యో, ఽజ్ఞో మూర్ఖో బలవీర్యాభ్యాం-గర్వితః-న్యషేధత్-బలం దేహబలం- వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం-స దైత్యో, యేన-సంఖ్యే యుద్ధే-పశువద్ధతః-తం-త్వాం-మాయానృసింహమాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతనుం-నిత్యం , ప్రణతాః- స్మ-కర్తరి క్తః-నమస్కృతవన్తస్స్మేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఏవం తదపహృతరత్నప్రత్యాదానేనానన్దకరం స్తువన్తో నేముర్నాగాః ॥ యేనేతి ॥ యేన-పాపాత్మనా-నోఽస్మాకం-రత్నాని-స్త్రీరత్నాని నాగకన్యకారూపాణి చ- పహృతాని - తస్య-వక్షోవిదారణేన-ఆసాం స్త్రీణాం-దత్త ఆనన్దో యేన-తస్య సంబోధనం- తే తుభ్యం - నమోఽస్తు ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀తదాజ్ఞాపరిపాలనరూపకైంకర్యవిరోధినిరసనేన కైంకర్యాధాపనరూపహితకారణం స్తువన్తస్తదేవ ప్రార్థయన్తే మనవః ॥ మనవ ఇతి ॥ వయం - తవ-నిదేశకారిణః కైంకర్యకారిణో-మనవ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తే-వయ-మేతావన్తం కాలం - యేన దితిజేన-పరిభూతాః పరిభావితాః . సేతవస్త్వత్కృతా వర్ణాశ్రమమర్యాదా-యేషాం-తాదృశా-బభూవిమ, అధునా , సఖలో - దితిజ, స్త్వయా-ఉపసంహృతో హతః- హే-ప్రభో-నివృత్తకైంకర్యనిరోధినో, వయం-కిం కైంకర్యం, తే తుభ్యం-కరవామ-తథా-కింకరా-న్నోఽస్మాననుశాధి విధిచ్యాజ్ఞాపయస్వేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀సద్వారకతద్వ్యాపారరూపజగత్సర్గాత్మకాస్మద్వ్యాపారరూపవిరోధినిరసనతదధికారాధాయకం సర్వేషాం సుఖాధాయకమూర్తిం తుష్టువుః ప్రజాపతయః ॥ ప్రజేశా ఇతి హే పరేశ , పరేషాం బ్రహ్మేనామపీశ, తే త్వయా, అభిసృష్టాః వ్యష్టిసర్గార్థం త్వయా సృష్టాః-ప్రజేశాః ప్రజాపతయః ప్రసిద్ధా, స్తే ,వయ- మేతత్పర్యన్తం, యేన దైత్యేన)

న । నానాదర్పం తం నఖైర్విదదార తస్మై తుభ్యం ప్రణమామో నృసింహ ॥ ౪౫ ॥ విద్యాధరా ఊచుః ॥ విద్యాం పృథగ్ధారణయాఽనురాద్ధాం న్యషేధదజ్ఞో బలవీర్యదృప్తః । స యేన సంఖ్యే పశువద్ధతస్తం మాయానృసింహం ప్రణతాస్స్మ నిత్యమ్ ॥ ౪౬ ॥ నాగా ఊచుః ॥ యేన పాపేన రత్నాని స్త్రీరత్నాని హృతాని నః । తద్వక్షఃపాటనేనాసాం దత్తానన్ద నమోఽస్తు తే ॥ ౪౭ ॥ మనవ ఊచుః ॥ మనవో వయం తవ నిదేశకారిణో దితిజేన దేవ పరిభూతసేతవః । భవతా ఖలస్స ఉపసంహృతః ప్రభో కరవామ తే కిమనుశాధి కింకరాన్ ॥ ౪౮ ॥ ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ ప్రజేశా వయం తే పరేశాభిసృష్టా న యేన ప్రజా వై సృజామో నిషిద్ధాః । స ఏష త్వయా భిన్నవక్షా *నుశేతే జగన్మఙ్గళం సత్త్వమూర్తేఽవతారః ॥ ౪౯ ॥ గన్ధర్వా ఊచుః ॥ వయం విభో తే నటనాట్యగాయకా యేనాత్మసాద్వీర్యబలౌజసా కృతాః । స ఏష నీతో భవతా దశామిమాం కిముత్పథస్థః కుశలాయ కల్పతే ॥ ౫౦ ॥ చారణా ఊచుః ॥ హరే తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం భవాపవర్గమాశ్రితాః । వయం సమాపితస్త్వయా స ఏష సాధుహృచ్ఛయః ॥ ౫౧ ॥ యక్షా ఊచుః ॥ వయమనుచరముఖ్యాః కర్మభిస్తే మనోజ్ఞైస్త ఇహ దితిసుతేన ప్రాపితా వాహకత్వమ్ ❀ । నతజనపరితాపం తత్కృతం జానతా తే

న, నిషిద్ధాస్సన్తః, ప్రజాః, న వై సృజామః న సృష్టవన్తః, స ఏష, దైత్యః, త్వయా - భిన్నం విదీర్ణం-వక్షో-యస్య-తాదృశో,ఽనుశేతే-అతః పరం ప్రజాస్స్రక్ష్యామ ఇతి హృష్యన్త ఆహుః- హే సత్త్వమూర్తే అప్రాకృతశుద్ధసత్త్వవిగ్రహ, తే తవ , అవతారో-జగన్మఙ్గళం జగతో మఙ్గళావహః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀తన్ముఖోల్లాసార్థనాట్యాదికైంకర్యవిరోధినిరసనేన తదాధాయకం సుహృదం తుష్టువుర్గన్ధర్వాః ॥ వయమితి ॥ హే ప్రభో- తే తవ, నటనాట్యగాయకాః, నటాన్తరకాః, నాట్యకర్మణి - గాయకాశ్చ, వయం, యేనైతావత్పర్యన్తం ఆత్మసాత్కృతాః స్వాధీనాః కృతాః-కథంభూతేన- వీర్యం శౌర్యం - బలం శక్తి-స్తాభ్యా, మోజః ప్రభావః యస్య-తాదృశేన-స ఏష-దైత్యో-భవతా-ఇమాం - దశాం మరణమిత్యర్థః-నీతః ప్రాపితః-తథాహి ॥ ఉత్పథస్థః-కుశలాయ క్షేమాయ కల్పతే కిం క్షేమయుక్తో భవతి కిం న కల్పత ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀తత్పాదపఙ్కజపరిచర్యావిరోధినిరసనేన పునస్తదాధాయకం హితకరం తుష్టువుశ్చారణాః ॥ హర ఇతి ॥ హరే ఆశ్రితార్తిహర భవాపవర్గం ఐహికాముష్మికసుఖహేతుం-తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజ-మాశ్రితాః-పరిచరన్తో వయ-మనేన నిషిద్ధా ఇతి శేషః- స ఏషోఽసురః-సాధూనాం - హృచ్ఛయః హృదయరోగరూపః, త్వయా, సమాపితః ఉపసంహృతో హత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀స్వదుఃఖమావేదయన్తస్తన్నివర్తకం సుఖాధాయకం వర్ణయన్తి యక్షాః ॥ వయమితి ॥ మనోజ్ఞైః కర్మభిః-వయం, తవ, అనుచర శ్రేష్ఠాః, తే, వయ, మిహ, తావద్దితి-జేన - వాహకత్వం యానాదివాహకత్వం, భారవాహకత్వం వా, ప్రాపితాః, హే నరహరే, తేన దితిజేన, కృతం, తవ-నతజనానాం భక్తజనానాం, పరితాపం జానతా, త్వయా, పఞ్చవింశః దైత్యో నాభ్నో జీవః . పఞ్చతాం మృత్యుముపనీతః ప్రాపితః ,విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతీ,, తివత్ - పఞ్చవింశస్య శరీరద్వారకా పఞ్చతా ప్రాప్తిరత్ర వివక్షితా-పఞ్చవింశేతి పాఠే,

---

౫౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సతుజనపరితాపం   † పా ॥ పఞ్చతాం పఞ్చవింశ.

హాజీవశరీరకేసంబోధనం - సతుజనపరితాపమితిపాఠే మేనదితిసుతేన, వాహకత్వం, నీతాఃసతుపఞ్చ వింశఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ స్వనైచ్యానుసంధానపూర్వకమనితరసాధారణప్రభావంతుష్టువుఃకింపురుషాః॥ వయమితి॥ వయం, కింపురుషాఃకుత్సితాఃపురుషా- స్త్వంతు, మహాపురుషః-అనితరసాధారణగుణపూర్ణః - ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మాచ-అయంమహాన్దైత్యోహత స్త్వయైతికింనవర్ణ్యతఇత్యాశఙ్క్యాకియదేతదిత్యాహుః, అయమితి - కాపురుషఃఈషత్పురుషః, అస్మదపేక్షయాబలీయాన్ త్వత్తోధమఇతిభావః॥ ఈషదర్థేవిభాషాపురుషే ॥ ఇతిసూత్రేణకుశబ్దస్యకాదేశః - యదాసాధుభి-ర్ధిక్కృతః తిరస్కృత, స్తదైవ, సనష్టోనష్టప్రాయః అతఃకియదేతత్తవేతిభావః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అస్మత్సంమానావహత్వద్గుణగానవిరోధినిరసనేనత్వయైవవయంబహుమతాఇత్యాహుర్వైతాళికాః॥ సభాస్వితి ॥ తవ-అమలం-యశః-సభాసు, సత్రేషుచ-గీత్వావయంమహతీం, సపర్యాంపూజాం-లభామహే-తా-నస్మా-న్యో-దుర్జనోదైత్యః-స్వవశం-అనైషీత్, సఏష-దుర్జనః- హేభగవం- స్త్వయా-హతః-ఏతత్ - దిష్ట్యాభద్రం-జాతం-దిష్ట్యాదైవేనత్వయైతివాఽన్వయః - యథాఆమయః యథాశిరోవ్యథాదిరూపోరోగః-పీడాకారకః-తద్వ- దయ - మాసీత్కి-లేతిశేషః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్సర్వసుఖాధాయకంలోకార్తిహరంతుష్టువుఃకిన్నరాః॥ వయమితి॥ హేఈశ-వయం-కిన్నరగణాఇతిప్రసిద్ధా-స్తవా - నుగాఅనుచరాః-తే, వయమేతావ-దమునా-దితిజేన-విష్టిమనుకారితాః- మూల్యరహితంకర్మ విష్టి-స్తా-మనునిరన్తరం-కారితాః - హరేఅనుచరార్తిహరేస-వృజినఃపాపాత్మా-దైత్యో-భవతా-ఉపసాదితఃఉపసంహృతః - హేనరసింహ హేనాథ-నోఽస్మాకం, విభవాయసుఖ

నరహరఉపనీతః † పఞ్చతాంపఞ్చవింశః॥ ౫౨ ॥ కింపురుషాఊచుః॥ వయంకింపురుషాస్త్వంతుమహాపురుషఈశ్వరః। అయంకాపురుషోనష్టోధిక్కృతస్సాధుభిర్యదా॥ ౫౩ ॥ వైతాళికాఊచుః ॥ సభాసుసత్రేషుతవామలం యశోగీత్వాసపర్యాంమహతీంలభామహే। యస్తాన్వ్యనైషీద్వశమేషదుర్జనోదిష్ట్యాహతస్తేభగవన్యథాఽఽమయః॥ ౫౪ ॥ కిన్నరాఊచుః ॥ వయమీశకిన్నరగణాస్తవానుగాదితిజేనవిష్టిమమునాఽనుకారితాః। భవతాహరేసవృజనోఽవసాదితోనరసింహనాథవిభవాయనోభవ ॥ ౫౫ ॥ శ్రీవిష్ణుపార్షదాఊచుః॥ అద్యైతన్నరహరిరూపమద్భుతంతేదృష్టంనశ్శరణదసర్వలోకశర్మ। సోఽయంతేవిధికరఈశవిప్రశప్తస్తస్యేదంనిధనమనుగ్రహాయవిద్మః॥ ౫౬ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీనారదఉవాచ॥ ఏవంసురాదయస్సర్వేబ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః। నోపైతుమశకన్మన్యుసంరమ్భంసుదురాసదమ్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాచ్ఛ్రీఃప్రేషితాదేవైర్దృష్ట్వాతన్మహదద్భుతమ్। అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్సానోపేయాయశఙ్కితా ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదంప్రేషయామాసబ్రహ్మాఽవస్థితమన్తికే। తాతప్రశమయోపేహిస్వపిత్రేకుపితంప్రభుమ్॥ ౩ ॥ తథేతిశనకైరాజన్మహాభాగవతోఽర్భకః। ఉపేత్యభువికాయేననమామవిధృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥ స్వ

స్వసమృద్ధయే-త్వంభవ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ స్వామిన్నదృష్టపూర్వంరూపంద్విషతామప్యనుగ్రాహకంధృతవానసీత్యాహుర్విష్ణుపార్షదాః॥ అద్యేతి॥ నోఽస్మాకంభక్తానాం- హేశరణదఆశ్రయప్రద-నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతోపాయప్రదేతివాసర్వేషాం-లోకానాం-శర్మ సుఖావహ-మేత-దద్భుతం - రూప-మద్యైవ-దృష్టం-నతుపూర్వం- హేఈశస్వామిన్-సోఽయం-దైత్య- స్తవ-విధికరః నిదేశకారీకింకర-స్సచ - విప్రైస్సనకాదిభిః-శప్తః-మధ్యేకైంకర్యవిరోధోజాతఇతిభావః॥ తస్యదైత్యస్యేదం-నిధనం-త్వత్కృత-మనుగ్రహాయపునఃకైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి - వయం- జానీమః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవంప్రత్యేకంబ్రహ్మాదిభిస్సంస్తుతమప్య-శాన్తసంరమ్భ- మితరైర్దురాసదందుష్ప్రాపంభగవన్తం, ముపైతుంసమీపంగన్తుం-నాశక్నువన్ సమర్థానబభూవుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కింపున - రతిశయప్రియా, సాప్రసిద్ధా-శ్రీర్లక్ష్మీరపి-దేవైఃబ్రహ్మాదిభిః-ప్రేషితా-సమీపం-ఏహీతి-ప్రార్థితాఽపి-అద్భుతంమహాన్నృసింహరూపం- దృష్ట్వా-పూర్వమదృష్టమశ్రుతంచయత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం-తస్యభావస్తత్త్వం, తస్మాద్ధేతోఃశఙ్కితాసతీ- నోపేయాయనసమీపమగాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవంస్థితే, బ్రహ్మాచతుర్ముఖో, అన్తికేసమీపేఽవస్థితం, ప్రహ్లాదం- ప్రేషయామాస, ప్రేషణప్రకారమేవాహ॥ తాతేతి॥ హేతాత, హేవత్స, స్వపిత్రే, కుపితంక్రుద్ధం, ప్రభుంభగవన్తం-ప్రశమయప్రసన్నంకురు, ఉపేహిసమీపంగచ్ఛేతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ హేరాజన్ యుధిష్ఠిర-తథేత్యభ్యుపగమ్య, భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్భకఃప్రహ్లాదః, శనకైః, స్వసమీప-మేత్యప్రాప్య, బద్ధాఞ్జలిః-కాయేన, భువి-దణ్డవన్నామనమస్కృతవాన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత-స్స్వస్య, పాదయోః, మూలే, పతితం-త-మర్భకంప్రహ్లాదం, విలోక్య, దేవఃనృసిం

హః-కృపయా-పరిప్లుతోవ్యాప్తః-త,ముత్థాప్య,తస్యప్రహ్లాదస్య-శిరసి, స్వకరామ్బుజ, మదధాన్నిహితవాన్, కథంభూతం, కాలవ్యాళాహిస్సర్ప స్తస్మాద్విత్రస్తాభీతా-ధీర్యేషాం-తేషాం-కృత - మభయంఅభయప్రదానం-యేన- తాదృశం - సంసృతిభీరూణాంకృతాభయప్రదానమిత్యర్థః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ సప్రహ్లాద స్తస్యభగవతఃకరస్య -స్పర్శేన - ధుతంనిరస్తం-నిఖిల-మశుభం-యస్య-తాదృశ-స్సద్యఏవా-భివ్యక్తాప్రత్యక్షీతా- పరాత్మానా - తయోర్దర్శనంయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకం-యస్య-పూర్వంప్రత్యక్షతాపన్నరూపభగవద్విషయజ్ఞానయుక్త- స్తత్కరస్పర్శేనతు॥జ్ఞాతుంద్రష్టుంచతత్త్వేన॥, త్యుక్తవిధపరమాత్మదర్శనయుక్తఇత్యర్థః॥అతఏవ - నిర్వృతఃసుఖితః-అతఏవ - హృష్యత్తనురుదఞ్చితరోమయుక్తతనుః, క్లిన్నం ప్రేమార్ద్రం,హృదయస్య-అశ్రూణ్యానన్దజాని-లోచనయోర్యస్య-తాదృశ, స్తస్య-భగవతఃపాదాబ్జం-హృది,దధౌధృతవాన్ నిరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవాన్ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తతః ప్రేమగద్గదయా, వాచా-ఏకాగ్రమనసాభగవదేకవిషయేణమనసా- హరి - మస్తౌచ్చ-కథంభూతః-సుసమాహితః - సుసమాధిమేవాహ॥ తస్మిన్నేవ-న్యస్తం-హృదయం - ఈక్షణంచ-యేన సః॥హృదామనీషామనసాఽభిక్లప్త॥,ఇతివచ్చిత్తబుద్ధివృత్తీనామేకవిషయత్వాభిప్రాయేణైకాగ్రమనసాతన్న్యస్తహృదయేక్షణఇతిచోక్తమ్ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ స్తుతిమేవాహ॥బ్రహ్మాదయఇత్యాదిద్విచత్వారింశచ్ఛ్లోకైః॥తావద్భగవత్స్తుతావాత్మనోఽధికారమాశఙ్కతే॥బ్రహ్మాదయఇతి॥చతుర్ముఖప్రభృతయోదేవ - గణాఃసత్త్వైకతానమతయః- సత్త్వస్యైకతానాముఖ్యాశ్రయభూతా-మతి-ర్యేషాం - తే,కేవలసత్త్వప్రధానమతయః-అనేన ॥ తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ,, మిత్యుక్తరీత్యాఅతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వంసూచితం - ఏవంవిధాఅపిమునయ-స్సిద్ధాశ్చ - స్వవచసాం- ప్రవాహైస్తోస్యైః - తథా-వక్ష్యమాణై - ర్బహుభిర్గుణైరపి-య-మారాధితుంస్తుత్యాదిరూపారాధనద్వారాయస్యతోషముత్పాదయితుం- అధునాఽపి-నపూర్ణాఃనపర్యాప్తాః - నసమర్థాఇత్యర్థః- స-హరిః- ఉగ్రాఆసురీ-జాతి-ర్యస్య,తస్య - మే-అనేనవక్ష్యమాణగుణరా-

పాదమూలేపతితంతమర్భకంవిలోక్యదేవఃకృపయాపరిప్లుతః । ఉత్థాప్యతచ్ఛీర్ష్ణ్యదధాత్కరామ్బుజంకా-
లాహివిత్రస్తధియాంకృతాభయమ్ ॥ ౫ ॥ సతత్కరస్పర్శధుతాఖిలాశుభస్సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః।
తత్పాదపద్మంహృదినిర్వృతోదధౌహృష్యత్తనుఃక్లిన్నహృదశ్రులోచనః॥ ౬ ॥అస్తౌషీద్ధరిమేకాగ్రమనసాసుస-
మాహితః।ప్రేమగద్గదయావాచాతన్న్యస్తహృదయేక్షణః॥ ౭ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ॥బ్రహ్మాదయస్సురగణామున-
యోఽథసిద్ధాస్సత్త్వైకతానగతయోవచసాంప్రవాహైః । నారాధితుంపురుగుణైరధునాఽపిపూర్ణాఃకింతో-
ష్టుమర్హతిసమేహరిరుగ్రజాతేః॥ ౮ ॥మన్యేధనాభిజనరూపతపశ్శ్రుతౌజస్తేజఃప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః।
నారాధనాయహిభవన్తిపరస్యపుంసోభక్త్యాతుతోషభగవాన్గజయూథపాయ॥ ౯ ॥విప్రాద్ద్విషడ్గుణయుతా

హిత్యముక్తం-ఈదృశస్య - మే-కింకథం-తోష్టుంతోషంప్రాప్తు - మర్హతి-వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావోవిపులబుద్ధిభిర్బ్రహ్మాదిభిరపిస్తోతుమశక్యః కథమల్పబుద్ధేరాసురస్వభావస్యస్తుత్యాకథంతుష్యాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ ఏవమనధికారమాశఙ్క్యపునరధికారంసంభావయితుంతావద్భగవతోజాతిగుణవృత్తాదితారతమ్యానాదరేణభక్త్యైకతోష్యత్వమాహ ॥ మన్యఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ధనాదయః-పరమపురుషస్యా-రాధనాయసంతోషనిమిత్తారాధనాయ - నభవన్తీతి-మన్యే-కింతు-భక్తిరేవభవతీతిమన్యఇత్యర్థః . కుతః-హియస్మా - ద్భగవాన్-గజయూథపాయధనాదివిరహితాయగజేన్ద్రాయ - భక్త్యైవ-తుతోష-పత్ర-ధనంవిత్తం-అభిజనస్సత్కులేజన్మ - రూపంసౌన్దర్యం-తపఃస్వధర్మః-కృచ్ఛ్రాదిరూపంవా - శ్రుతంపాణ్డిత్యం - ఓజఇన్ద్రియబలం- తేజఃకాయకాన్తిః - ప్రభావఃప్రతాపః-బలంశారీరం-పౌరుషంఉద్యమః-బుద్ధిఃప్రజ్ఞా-యోగఃప్రాణజయః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ ఏవంధనాద్యభావేఽపికేవలభక్తైరేవభగవత్తోషహేతుత్వంనిదర్శితం - యతోభక్తేరేవభగవత్తోషహేతుత్వం - అతఏవేతరగుణసంపత్త్యపేక్షయాభగవద్భక్తిసంపత్తిరేవశ్రేయసీత్యాహ ॥ విప్రాదితి ॥ ద్విషడ్గుణాఃద్వాదశగుణా- స్తేచ ॥ ధర్మశ్చసత్యంచదమస్తపశ్చఅమాత్సర్యంహ్రీస్తితిక్షాఽనసూయా,దానంచయజ్ఞశ్చధృతిశ్శమశ్చవ్రతానివైద్వాదశబ్రాహ్మణస్య,, ఇతిసనత్సుజాతేనోక్తాః - ఏతై-ర్యుక్తా,దరవిన్దనాభస్య-పాదారవిన్దే- విముఖా-ద్బ్రాహ్మణాచ్ఛ్వపచంశ్వపాకం . వరిష్ఠంశ్రేష్ఠం-మన్యే-శ్వపచంవిశినష్టి ॥ తదర్పితేత్యాదినా॥తస్మిన్నరవిన్దనాభే-అర్పితాస్సమర్పితా-మనఆదయో - యేన-తం-తత్రఈహితంకర్మ-తస్యశ్రైష్ఠ్యేతతోవిప్రస్యావమత్వేచహేతూఆహ ॥ సఏవంభూతః-శ్వపచః-కులంస్వకులమపి , పునాతి-భూరిమానోగర్వోద్విషడ్గుణప్రయుక్తో - యస్య - సతువిప్రః-నతు- ఆత్మానమపి-నపునాతీత్యర్థః - యద్యప్యుక్తాఏవగుణాభగవద్భక్త్యనుగ్రాహకాః - భక్తిశ్చవేదాన్తవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా-తత్రచాధికారస్త్రైవర్ణికస్యైవ -నతుశూద్రస్య-ఏతచ్ఛ్వ

శారీరకాపశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధం - ఏవంచ-సుతరాంశ్వపాకస్యాధికారోనసంభవతీత్యుక్తగుణయుక్తాద్విజాద్భక్తియుక్తశ్వపాకస్యపరత్వవర్ణనమనుచితం - తథాఽప్యత్రప్రకరణేభక్తిశబ్దేనప్రపత్తిశ్చోచ్యతే- ప్రపత్తౌచసర్వేషామధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః - అతఏవహి « దైతేయాయక్షరక్షాంసిస్త్రియశ్శూద్రావ్రజౌకసః । ఖగామృగాః పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాంగతా „ ఇతిస్త్రీశూద్రాణామపిభగవతిభక్త్యాతత్సాధర్మ్యాప్తిరుక్తోపపన్నాభవతి « వనంగతోయద్ధరిమాశ్రయేతఉపేతనారాయణమాదిదేవమ్ । మన్యేతదేతదఖిలంపరమస్యపుంసస్స్వాత్మార్పణంస్వసుహృదఃపరమస్యపుంస „ ఇతిప్రపత్తిరపికర్తవ్యత్వేనపూర్వముక్తాచేత్యతో నవిరోధః - ఉపపాదితంచైతత్పురస్తాత్ - మనఆదీనాంభగవతిసమర్పణం నామతచ్ఛేషత్వేనతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసంధానరూపాధ్యవసాయాత్మకం జ్ఞానం - ప్రాణశబ్దః ప్రాణాశ్రయప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యాప్యుపలక్షకః - ఏవంచాత్మాత్మీయాదిసమర్పణేనభగవతిన్యస్తరక్షాభరశ్శ్వపాకోఽపిభగవత్తోషకత్వాదుక్తవిధాద్విప్రాచ్ఛ్రేయానితిభావః ॥ తదుక్తంభగవతా « అపిచేత్సుదురాచారోభజతేమామనన్యభాక్ । సాధురేవసమన్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితోహిస „ ఇతి « ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థ „ మిత్యాదిచ-అపిపాపేష్వభిరతామద్భక్తాః పాణ్డునన్దన ।ముచ్యన్తేపాతకైస్సర్వైః పద్మపత్రమివామ్భసేతిచ ❁ ॥౧౦॥ ❁ ననుపరిపూర్ణస్యభగవతోజాతిగుణవృత్తాదినిహీనశ్వపాకసమర్పితమనఆదిభిఃకింప్రయోజనం-కథంవాతతస్తస్యతోషః-కథంచైతదేవంవిధోఽపిమామనన్యభావేనభజన్నితరాంమత్ప్రియతమఇతిభగవతోక్తమిత్యత్రాహ॥నైవేతి॥ప్రభురీశ్వరో-నిజలాభపూర్ణః నిజేనస్వాభావికేన-లాభేనసమస్తకామావాప్త్యా,పూర్ణః,అతఏవ,మానంస్వారాధనరూపంకర్మ,నైవజగాద,ఆత్మనఇత్యపకృష్యతే, ఆత్మనేఆత్మార్థం , స్వప్రయోజనాయనజగాదేత్యర్థః - కింతు-కరుణోవృణీతే-కరుణః కరుణావాన్ «గుణవచనేభ్యోమతుపోలుగ్వక్తవ్య „ ఇతిలుప్తమతుబన్తంపదం« లుక్తద్ధితలుకి „ ఇతిటాపోలుక్ - హేతుగర్భమిదం - దయాళుత్వా - ద్విదుషోవృణీతేప్రబుద్ధజనాన్ స్వారాధనవిధానేనాఙ్గీకరోతీత్యర్థః - కరుణయాఽఽరాధకోజ్జీవనార్థమేవారాధనంస్వీకరోతీత్యర్థః ॥ తదేవవిశదయతి॥ యద్య-దారాధసం,భగవతే-జ

దరవిన్దనాభపాదారవిన్దవిముఖాచ్ఛ్వపచంవరిష్ఠమ్ । మన్యేతదర్పితమనోవచనేహితార్థప్రాణంపునాతిసకులం నతుభూరిమానః ॥ ౧౦ ॥ నైవాత్మనఃప్రభురయంనిజలాభపూర్ణోమానం ❁ జనాదవిదుషఃకరుణోవృణీతే । యద్యజ్జనోభగవతేవిదధీతమానంతచ్చాత్మనేప్రతిముఖస్యయథాముఖశ్రీః ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదహంవిగతవిక్లబఈశ్వరస్యసర్వాత్మనామహిగృణామియథామనీషమ్ । నీచోఽజయాగుణవిసర్గమనుప్రవిష్టఃపూయేతయేనహిపుమాననువర్ణితేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వేహ్యమీవిధికరాస్తవసత్త్వధామ్నోబ్రహ్మాదయోవయమివేశతవోద్విజన్తః । క్షేమా

నో-విదధీతకరోతి-తచ్చాత్మనేస్వార్థమేవ-భవతి « యంస్తువన్ స్తవ్యతామేతివన్దమానశ్చవన్ద్యతా „ మితిన్యాయాద్భగవత్పూజనేనస్వమపిపూజ్యోభవతీత్యర్థః - కథమన్యస్యపూజయాఽన్యస్యపూజ్యతేత్యపేక్షాయాంతదధీనసత్తాదిమతోవస్తునస్తత్సత్కారేణతత్సామ్యావాప్తౌదృష్టాన్తమాహ ॥ యథాముఖశ్రీఃప్రతిముఖస్యేతి ॥ యథాసాక్షాదలఙ్కారాదిజన్యాముఖస్యశోభాతదధీనస్యఛాయాముఖస్యభవతి - ఏవంభగవతఃపూజ్యతాతదారాధకానాంభవతీత్యర్థః « తద్యథామాతాతరుణవత్సంవత్సోవామాతరంఛాయాసత్త్వమనుగచ్ఛేత్తథాప్రకార „ ఇతిశ్రుతిర్హిజీవస్యఛాయాపదీశ్వరపారతన్త్ర్యమవగమయతి,జనాదవిదుషఇతిపాఠే - అవిదుషఃకించిజ్జ్ఞాదపి,జనాన్,మానం-ఆత్మార్థం-నవృణీతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంభగవతోభక్త్యైకతోష్యత్వం,తత్తోషస్యచభక్తోజ్జీవనార్థత్వంచోక్తం -తదేవంస్వస్యోగ్రజాతేరపితద్భక్తస్యతత్తోషకస్తుత్యావధికారస్సంభావితః యతఏవంభూతోఽహమతో-యథామతిస్తోష్యామీత్యాహ॥ తస్మాదితి॥యస్మాద్భగవాన్-భక్త్యైకతోష్యః, తస్మాన్నీచోఽప్యహం-తద్భక్తియుక్తోఽహమతఏవ-విగతవిక్లబఃగతశఙ్కస్సన్ - సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన - ఈశ్వరస్యభగవతః-మహి - మహిమానం-యథామతి - గృణామిస్తౌమికిమీశ్వరస్తుత్యాప్రయోజనమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్ తన్మహ్యానువర్ణనంవిశినష్టి ॥ యేనేశ్వరానువర్ణనేన-అనువర్ణితేనేతిభావేక్తః - అజయాప్రకృత్యా-గుణవిసర్గంగుణకార్యంశరీర-మనుప్రవిష్టః - పుమాన్ - పూయేతశుధ్యేత్-స్తుత్యానతస్యకోఽప్యతిశయః - కింతుస్తువతఏవాత్మవిశుద్ధిరూపోఽతిశయఇతిభావః- ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమాత్మనస్స్తుతావనధికారంపరిహృత్యతత్స్తుతింప్రతిజ్ఞాయతంతుష్టూషుస్తావత్కోపోపశమంప్రార్థయతే॥సర్వేహీతిద్వాభ్యాం॥ హేఈశ,వయమివ , యథావయంతవకింకరాః,తథా,అమీ,సర్వే,బ్రహ్మాదయోపి , సత్త్వధామ్నస్తవ,విధికరాఃకింకరాఏవ,అస్త్వేవం-తతఃకి-మతఆహ , ఉద్విజన్తస్త్వత్కోపాద్బిభ్యతోవర్తన్తే,అతో , మన్యుంయచ్ఛ

---

౧౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ జనాదవిదుషః.

త్యుత్తరేణాన్వయః॥సత్త్వధామ్న ఇత్యనేనశుద్ధసత్త్వైకతానస్యతవకోపస్స్వాభావికోనభవతి , కింతులోకరక్షణేఽధికృతస్యతవతద్రక్షణరూపక్రీడార్థమాహిత ఇత్యభిప్రేతం॥తదేవవ్యనక్తి॥ క్షేమాయేతి ॥ అస్యజగతః,క్షేమాయలబ్ధపరిరక్షణాయభూతయేయోగాయాలబ్ధలాభాయ-ఆత్మసుఖాయబ్రహ్మాత్మకస్యాత్మానన్దానుభవజసుఖాయచ , భగవతస్తవ , రుచిరైస్సున్దరైః-రవతారైర్నృసింహాద్యవతారైః-విక్రీడితం-భావేక్తః , వివిధాక్రీడేత్యర్థః,ఇయందుష్కృద్విషయక్రోధాదిరూపాతవక్రీడాలోకక్షేమాద్యర్థమిత్యర్థః॥ఏవంవిధక్రీడయాహిదుష్కృద్వినాశద్వారాస్థితపరిపాలనమపూర్వ శ్రేయఃప్రాప్తిః,శ్రవణాదినాక్రీడామనుభవతోలోకస్యనిశ్శేషబన్ధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారాఽఽత్మసుఖానుభూతిశ్చ,భవేదిత్యేతదర్థంతవవిక్రీడితమితిభావః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋యతస్తవవిక్రీడితంలోకస్యక్షేమాద్యర్థం,తత్తస్మాద్ధేతోః , నృసింహమన్యుం,యచ్ఛఉపసంహరఇతఃపరంనమన్యునాప్రయోజనమస్తీత్యాహ ॥ అధునా,అసురోమత్పితా-త్వయా - హతః-లోకాః-నిర్వృతింసుఖమితాఃప్రాప్తాశ్చననులోకానిర్వృతింయాన్తునామ - లోకాన్తర్గతసాధుజనస్తుమత్కృతామిమాంభూతహింసాంనానుమోదేత-అతఆహ ॥ సాధురపిలోకః, లోకోపద్రవకారివృశ్చికసర్పాదిహత్యా-మోదేత - వృశ్చికాదితుల్యస్యమత్పితుర్హత్యాసాధుజనోఽపిమోదేతైవేత్యర్థః-హతిశబ్దఃక్తిన్నన్తః-సర్వే-బ్రహ్మాదయో,నిర్భయాఃప్రతియాన్తుస్వస్థానానిప్రతిగచ్ఛన్తు ఇతఃపర-మిదంత్వద్రూపం,జనా,అభయాయ - స్మరన్తి ❋ ॥ ౧౪ ॥, ❋ననుబ్రహ్మాదయఉద్విజన్తఇతివిశేషేణబ్రహ్మాదీనామేవక్రోధయుక్తాన్మదుగ్రరూపాద్భయంబ్రూషే-త్వంతునబిభేషికి - మిత్యత్రాహ॥ నాహమితి॥ హేఅజిత-తేతవ-అస్మాత్-రూపాదితివిశేష్యాధ్యాహారః-అహం-నబిభేమి-కథంభూతాత్-ఆస్యంచ-జిహ్వాచ-అర్కసదృశే-నేత్రేచ - భ్రుకుటీనాం-రభసఆటోపశ్చ-ఉగ్రా-దంష్ట్రాశ్చ-ఏతాన్యతిభయానకాని , యస్మిన్,అన్త్రమయ్యః-స్రజో,యస్మి-క్షతజారుధిరాక్తాః-కేసరాయస్మిన్,తత్-క్షతజకేసరం-శఙ్కువదున్నతౌ, స్తబ్ధౌ-కర్ణౌ-యస్మిన్-తచ్ఛఙ్కుకర్ణం-ద్వయోర్బహువ్రీహ్యోఃకర్మధారయః

యభూతయఉతాత్మ సుఖాయచాస్యవిక్రీడితంభగవతోరుచిరావతారైః॥ ౧౩ ॥తద్యచ్ఛమన్యుమసురశ్చహత
స్త్వయాఽద్యమోదేతసాధురపివృశ్చికసర్పహత్యా । లోకాశ్చనిర్వృతిమితాఃప్రతియాన్తిసర్వేరూపంనృసిం
హవిభవాయజనాస్స్మరన్తి॥ ౧౪ ॥నాహంబిభేమ్యజితతేఽతిభయానకాస్యజిహ్వార్కనేత్ర❋భ్రుకుటీరభసో
గ్రదంష్ట్రాత్ । ఆన్త్రస్రజఃక్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్॥ ౧౫ ॥త్రస్తోఽస్మ్యహం
కృపణవత్సలదుస్సహోగ్రసంసారచక్రకదనాద్గ్రసతాంప్రణీతః । బద్ధస్స్వకర్మభిరుశత్తమతేఽఙ్ఘ్రిమూలం
ప్రీతోఽపవర్గశరణంహ్వయసేకదాను॥ ౧౬ ॥ యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగస❋యోగజన్మశోకాగ్నినాసకల

క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణ - నిర్హ్రాదేన,భీతా,దిగిభాదిగ్గజా- యస్మాత్తత్, పూర్వేణపునఃకర్మధారయః , క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభం,తస్మాత్,అరీన్భిన్దన్తీత్యరిభిన్దితాని-నఖాగ్రాణి - యస్మి-న్నేవంభూతాత్ , రూపా,దహం-నబిభేమీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋తర్హికుతోబిభేషీత్యపేక్షాయామితోబిభేమీత్యాహ ॥ త్రస్తోఽస్మీతి॥ హేకృపణవత్సల - దుస్సహం,య-దుగ్రం-సంసారచక్రేకదనం-తస్మాదహం-త్రస్తఃభీతోఽస్మికథంభూతోఽహం,గ్రసతాంప్రణీతః , గ్రసతామితికర్తరిషష్ఠీ-గ్రసద్భిః,త్వచ్ఛేషభూతంమత్స్వరూపంతిరోధాపయద్భిః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిః-తత్రసంసారే,ప్రణీతః,తన్మూలభూతైఃకర్మభిశ్చ,బద్ధఃనిగళితః- హేఉశత్తమకమనీయతమ,ఉక్తవిధం,మాం , ప్రీతః-మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్త-స్త్వం,తేతవా, ఙ్ఘ్రిమూలంప్రతి,కథంభూతం,అపవర్గశరణమపవర్గోపాయభూతం, కదాను,హ్వయసే కదామాంత్వదఙ్ఘ్రిమూలంప్రాపయిష్యసి , తావన్మహానువర్తతేభయమితిభావః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ననుభయంచేత్తద్దుఃఖదర్శనజంకింతత్సంసారచక్రేదుఃఖమిత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయన్నాత్మానంవిశినష్టి ॥ తస్మాదిత్యర్ధేన॥యేనకర్మణాఅహంబద్ధః-తస్మాత్కర్మణోనిమిత్తాత్ప్రియైః-రప్రియైశ్చ,విషయైః , యథాసంఖ్యం , వియోగసంయోగౌ,తాభ్యాం,జన్మఉత్పత్తిర్యస్యతేన,శోకాగ్నినా,సకలయోనిషు,దహ్యమానోఽహం,అతీవదుఃఖితోహమిత్యర్థః , భ్రమామీత్యన్వయః , తర్హిదుఃఖనిమిత్తకర్మనివృత్త్యుపాయమనుతిష్ఠేత్యపేక్షాయామన్తరేణభవద్దాస్యమన్యన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్త్యుపాయభూతంనాస్త్యేవ,కథంచిత్సదపిదుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ॥దుఃఖౌషధమితి॥యత్,దుఃఖస్య , ఔషధంప్రతీకారాత్మకం , తదపి,దుఃఖందుఃఖాత్మకమిత్యర్థః,దుఃఖస్యప్రతీకారోహిదుఃఖనిమిత్తదురితనిరసనేనభవతి , నిశ్శేషదురితనివర్తకంచనకించిదన్యదస్తి,ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికంననిశ్శేషనివర్తకం-ప్రత్యుతదుఃఖాత్మకంచేత్యర్థః-అతో,హేభూమన్, అతద్ధితాయతజ్జనహితాయనభవతి,అతద్ధియాఽహమితిపాఠేఅహందేహాత్మాభిమానేన , భ్రమామి,అత,స్తవ , దాస్యయోగం,దిశ,తవనిత్యదాస్యసంబ

న్ధంధైహి,వచేతిపాఠే,ఉపదిశ,నిత్యప్రబుద్ధత్వద్దాస్యసంబన్ధవాన్ యథాభవేయం-తథామామనుగృహాణేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఏవంక్లేశోపశమః ప్రార్థితః-భగవద్దాస్యమేవదుఃఖౌషధమితిచోక్తః “ పూమేతమేనహిపుమాననువర్ణితేనే,, తిభగవద్వర్ణనమాత్మవిశుద్ధిలక్షకమిత్యుక్తం.అథత్వదనుగ్రహేణప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహంయథామతిత్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభిర్విముక్తస్సర్వాణిదుఃఖానియథాతరేయం,తథాఽనుగృహాణేత్యాహ ॥ సోఽహంత్వదనుగ్రహేణప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం,సుహృదోహితైషిణః-ప్రియస్య,మమనిరతిశయప్రీతివిషయస్య-పరదేవతాయాః, స్తవ-బ్రహ్మాదిభిర్గీతాః లీలారూపవ్యాపారవిషయాః - కథాః, అనుగృణన్ , గుణవిప్రముక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబన్ధైః రాగాదిభిర్వావిముక్తః- తేతవ-పదయుగళమేవా-లయం - ఆశ్రయోయేషాం,తే-భక్తాః- స్తఏవ , హంసాః- తైస్సఙ్గోయస్య-తాదృశః-అఞ్జస్తితర్మిసుఖేనాతితరామి,తథాఽనుగృహాణేత్యభిప్రాయః - అత్రాయంక్రమః - తావత్త్వదనుగ్రహేణసత్సఙ్గః తతోభగవద్గుణవర్ణనం-తతోవిరాగ-స్తత స్త్వద్భక్త్యాదుఃఖనిమిత్తకర్మక్షయద్వారాసంసృతేస్తరణ , మితి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏతత్సర్వంత్వదనుగ్రహేణైవభావ్యం - నతూపాయాన్తరేణేతికైముత్యన్యాయేనవక్తుం తావత్త్వదుపేక్షితానాంనదుఃఖప్రతిక్రియాఽస్తీత్యాహ ॥ బాలస్యేతి ॥ హేనృసింహఇహలోకే - బాలస్య ,త్వదుపేక్షితస్య , పితరౌమాతాపితరౌనశరణంనరక్షకౌ ఏవ-నార్తస్యరోగపీడితస్య ,త్వదుపేక్షితస్యాగదమౌషధంనశరణం -తథా - ఉదన్వతిసముద్రే -మజ్జత - స్త్వదుపేక్షితస్య నౌ-ర్నశరణం-పిత్రాదిషుసత్స్వపిబాలాదీనాంవినాశదర్శనాదితిభావః-అతో - హేవిభో - నృసింహఇహలోకే-తప్తస్యదుఃఖితస్య-తత్ప్రతివిధిస్తాపప్రతీకారో -యః, తావత్ప్రసిద్ధః-సత్వదుపేక్షితానాం, తనుభృతాం,కిమఙ్గసేష్టః అపితునేష్టఏవ-బాలాదిదుఃఖోపశమన ఏవపిత్రాదయోన ప్రభవః , కింపునర్నిశ్శేషదుఃఖోపశమనే , నప్రభవఇతి , అత , స్త్వదనుగ్రహేణైవనిశ్శేషం దుఃఖాత్మకసంసృతినివృత్తిరితిసంసృతిచక్రాదుత్తారకస్త్వమేవేతిభావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ యత స్త్వమేవం

యోనిషుదహ్యమానః । దుఃఖౌషధంతదపిదుఃఖ ❀ మతద్ధితాయభూమన్భ్రమామి † దిశమేతవదాస్య యో
గమ్॥ ౧౭ ॥సోఽహంప్రియస్యసుహృదః పరదేవతాయాలీలాకథా స్తవనృసింహవిరిఞ్చిగీతాః । అఞ్జస్తితర్మ్య
నుగృణన్ గుణవిప్రయుక్తోదుర్గాణితేపదయుగాలయహంససఙ్గః॥ ౧౮ ॥ బాలస్యనేహశరణంపితరౌనృసింహ
నార్తస్యచాగదముదన్వతిమజ్జతోనౌః । తప్తస్యతత్ప్రతివిధిర్యఇహాఞ్జసేష్టస్తావద్విభోతనుభృతాంత్వదుపేక్షి
తానామ్॥ ౧౯ ॥యస్మిన్యతోయ✱ర్హియేనచయస్యయస్మాద్యస్మైయథాఽయదుతయస్త్వపరఃపరోవా। భా

భూతోఽతస్సంసృతిచక్రపతితంత్వత్ప్రపన్నం మాముత్తారయేతివిజ్ఞాపయిష్యన్ త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణనకోఽప్యాత్మానం తారయితుం ప్రభురితివక్తుం తావదాచార్యాదిముఖేనకారితమపిత్వచ్చరణవరణం త్వత్కారితమేవ - యత స్తత్తత్క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషట్క సంబన్ధి శరీరకత్వేనచ త్వమేవావస్థితఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్నిత్యధికరణకారకనిర్దేశః - యతఇతిహేతుత్వశక్త్యాశ్రయం నిర్దిశ్యతే - యర్హీత్యనేనకాలః - యేనేతికరణత్వశక్త్యాశ్రయం-యస్యేతిసంబన్ధి-యస్మాదిత్యపాదానత్వశక్త్యాశ్రయం - యస్మైఇతిసంప్రదానత్వశక్త్యాశ్రయం , యథేత్యనేనోక్తాధికరణాదిగతఃప్రకారఃయదితికర్మత్వశక్త్యాశ్రయం - ఉతఅపిచ - యఇత్యనేనప్రయోజకకర్తా - సంచోదితఇత్యనేనప్రయోజ్యకర్తా - తావేవా,పరఃపరశ్చ - యద్వా-పరఉత్కృష్ట - అపరోఽవమః,భావఃపదార్థః-సప్రకారకారకషట్క-రూపస్సంబన్ధిరూపఃకాలరూపశ్చ - యోయఃపదార్థః, పృథక్స్వభావః , ప్రవిభక్తస్స్వభావోయస్య-సపృథక్స్వభావః-కర్తృకర్మద్వారాతన్నిష్ఠక్రియాశ్రయత్వమధికరణత్వం - ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వేతత్కారణత్వేచసతిసవ్యాపారనిర్వ్యాపారనిష్ఠత్వంహేతుత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారజన్యఫలావ్యవహితపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వంకరణత్వం - సంబన్ధసామాన్యాశ్రయత్వంసంబన్ధిత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానావిష్టత్వేసతితజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వమపాదానత్వం - దానస్యకర్మణాక్రియయావాసంబధ్యమానత్వంసంప్రదానత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫలాశ్రయత్వంకర్మత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానుకూలవ్యాపారాశ్రయత్వంప్రయోజకత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయత్వంకర్తృత్వ - మిత్యేవంసప్తవిభక్త్యర్థానాంప్రవిభక్తస్స్వభావః - కాలస్యత్వాత్మవ్యతిరిక్తపరిచ్ఛేదకత్వం స్వభావః - ఏవం,పృథక్స్వభావఃఉచ్చావచరూపః - కరోతిఉత్పాదయతి-వికరోతివినాశయతి, ఉత్పాదనాశ్రయోవినాశనాశ్రయోవాభవతి,తదఖిలంకారకషట్కాదిరూపంవస్తు - భవతః - స్వాభావికం-రూపం,శరీరమిత్యర్థః - ఏవంచసర్వభావా న్తరా

---

౧౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అతద్ధియాఽహం † వదమేతవ.

స్థితతయా తచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్య తత్తైవ-సర్వే నిగ్రహానుగ్రహాదయస్సద్వారకా వ్యాపారా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ త్వత్ప్రసదనమన్తరేణ కః పుమానతితరేత్సంసారచక్రమిత్యాహ॥ మాయేతి ॥ త్వదన్యస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖః-కః పుమాన్, సంసారచక్ర - మతితరేత్-నకోఽపీత్యర్థః సంసారచక్రం చక్రవత్పరివర్తమానం సంసారం - చక్రశబ్దేన తత్ర పతితస్య దృఢతరావలమ్బనమన్తరేణ సయథా తతో నిష్క్రమణం సంభవతి - తథా సంసారే పతితస్యాలమ్బనభూతం భగవన్తమన్తరేణ న తస్మాదతితరణం సంభవతీత్యభిప్రేతం - సంసారచక్రత్వేన రూపయన్ తం విశినష్టి, యత్ యస్మిన్మనసి నాభిరూపే-పుంసః పరమపురుషస్య, అజయా భగవన్మాయయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారా దశ, ప్రాణాపానాదిరూపాః పఞ్చ ప్రాణవృత్తయః-మనోవృత్తిశ్చ, ఇతి షోడశ, ఏత ఏవ, అరాణి-యస్య, తత్, తత్తజ్జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాణాం మనోవ్యాపారానువిద్ధత్వస్వాభావ్యాత్తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చ తదాయత్తత్వేన తదర్పితత్వం, మనోవృత్తేస్తు సాక్షాన్మనస ఏవాశ్రయత్వాత్తదర్పితత్వం, యద్యపి మనఃపర్యన్తానామిన్ద్రియాణాం ప్రాణాయత్తస్థితిత్వేన ప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేన చ ప్రాణవృత్తీనాం సాక్షాత్పరంపరయా వా న మన ఆశ్రయః, తథాఽపి, మనోవ్యాపారాభావదశాయాం విద్యమానాఽపి ప్రాణవృత్తిరజ్ఞాతా, అత ఏవా, సత్ప్రామేతి, తద్వృత్తిసత్తాజ్ఞానస్య మనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తస్యాస్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, యద్వా, అజయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, ఏకాదశేన్ద్రియాణి-పఞ్చభూతాని-ఇతి, షోడశ వికారా ఏవ, అరాణి, యస్య, యదేతత్సంసృతిచక్రమిత్యన్వయః, సంసారస్య సర్వేన్ద్రియవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తద్వృత్తమవగన్తవ్యం, అస్మిన్పక్షే నాభిత్వేన న కించదపి రూపితం-యద్వా - అజయా నాభిరూపయా హేతుభూతయా చ, అర్పితాః, షోడశ-ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాన్య - రాణి-యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్యార్పితషోడశారత్వే అజాయా హేతుత్వముక్తం - సా కిం సాక్షాదేవ హేతు-ర్నేత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ మనస్సృష్టిద్వారా హేతురితి భావః, కిం తర్హి తస్యాస్సహకారికారణమత ఆహ ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన సహ, మాయా, మన-స్సృజతి-కాలసహకృతా ప్రకృతిర్మనస్సృజతీత్యర్థః - కాలోఽపి నస్వరూపేణ ప్రకృతేర్మనస్సర్గే సహకారీ, అపితు-గుణక్షోభద్వారేతి వదన్ కాలం విశినష్టి -చోదితగుణానుమతేనేతి, చోదితాః

వః కరోతి వికరోతి పృథక్స్వభావస్సంచోదితస్తదఖిలం భవతస్స్వరూపమ్ ॥ ౨౦ ॥ మాయా మనస్సృజతి కర్మమ
యం బలీయః కాలేన చోదితగుణానుమతేన పుంసః । ఛన్దోమయం యదజయాఽర్పితషోడశారం సంసారచక్రమ
జ కోఽతితరేత్త్వదన్యః॥ ౨౧ ॥ సత్వం హి నిత్యవిజితాత్మగుణస్స్వధామ్నా కాలో వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః । చ
క్రే విసృష్టమజయేశ్వర షోడశారే నిష్పీడ్యమానమపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్ ॥ ౨౨ ॥ దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధి
ష్ణ్యపానామాయుః శ్రియో విభవ ఇచ్ఛతి యాంజనోఽయమ్ । యేఽస్మత్పితుః కుపితహాసవిజృమ్భితభ్రూవిస్ఫూ

కాలేన క్షుభితాః-సత్త్వాదయో-గుణాః-తైః- రనుమతేన సహకృతేన, స్వచోదితగుణత్రయసచివేన కాలేన సహకృతా, భగవతో మాయా, మన, స్సృజతి, సంసారచక్రస్య దుస్తరత్వం భగవదాభిముఖ్యే తు సుతరత్వం చావిష్కర్తుం మనో విశినష్టి ॥ కర్మమయమితి ॥ త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన స్వయమపి త్రిగుణాత్మకత్వాద్రజోమయతయా పుణ్యపాపరూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం - బలీయః అనతివర్త్యదోషం ఛన్దోమయం సత్వే సుయానాచ్ఛాస్త్రావగతిసాధనప్రచురం - ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్త్వనుపపన్నః - ఛన్దశబ్ద ఇచ్ఛావాచీ, నతు ఛన్దశ్శబ్దః - అనేన సత్వప్రాచుర్యే సతి భగవదాభిముఖ్యేన సంసృతిచక్రం సుతారమిత్యభిప్రేతం - ఏవంభూతం మనస్సృజతీత్యన్వయః - తదేవం మనోదోషాత్సంసారానతివృత్తిస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖస్యేత్యుక్తం భవతి, త్వదన్యః కస్సంసారచక్రమతితరేదిత్యనేన త్వదనన్యస్త్వతితరేదేవేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవావిష్కుర్వన్ త్వదనన్యం మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే ॥ సత్వం హీతి ॥ య-స్స్వమాయయా మనస్సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి, స, త్వ-మజయా స్వకీయయా మాయయా, షోడశారే, చక్రే సంసారాత్మకే, విసృష్ట, మత ఏవ-నితరాం పీడ్యమాన-మధునా-త్వాం - ప్రపన్నం, మాం- హే విభో, అపకర్ష సంసృతిచక్రాద్బహిర్గమయ “య ఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచక,, ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః, సామర్థ్యమేవ దర్శయన్ తం విశినష్టి॥ నిత్యేత్యాదినా ॥ ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణాః-నిత్యం - విజితాః - ఆత్మగుణా-యేన-నిత్యాస్పృష్టదేహధర్మేణ - స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ, యద్వా - విజితాత్మగుణో, యః, స్వ ఆత్మా, తస్య - ధామ్నా ప్రకాశేనైవ-వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః, వివిధం సృజ్యాః విసృజ్యాః జీవా, స్తేషాం-విసర్గే, శక్తి- ర్యస్యాః-స్సా ప్రకృతిః-స్సా-వశీకృతా-యేన-స తథోక్తః - కాలశరీరకశ్చ-వశీకృతసంసృతినిమిత్తప్రకృతిత్వాన్మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః, నిత్యవిజితాత్మేత్యాదినా విసృజ్య జీవవర్గాద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తాద్వైలక్షణ్యముక్తం - అతస్సంసారిజీవవర్గేణ కోఽపి తన్మోచనే దక్షః - న హి స్వయం కారాగృహబద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను త్వం బాలస్సన్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే-భుఙ్క్ష్వ భోగా-నిత్య

త్రాహ॥ దృష్టా ఇతి త్రిభిః ॥ హే విభో, అయం సంసారిజనో-యా, నిచ్ఛతి కామయతే-అఖిలధిష్ణ్యపానామిన్ద్రాదీనా, మాయురాదయః-మయా-వివిచ్య - దృష్టాః - శ్రియః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః - విభవస్త్రైలోక్యాధిపత్యరూపమైశ్వర్యం- ఆయురాదయో దృష్టా ఇతి కాక్వా తుచ్ఛత్వముక్తం, తదేవాహ॥ మే ఇతి ॥ మే - అస్మత్పితుః-కోపహాసవికృతభ్రూభఙ్గమాత్రేణ, విలులితాః ధ్వస్తాః -సచ మత్పితా-త్వయా నిరస్తః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యస్మాదాయురాదయో మత్పితృదృష్టాన్తేన తుచ్ఛత్వేన దృష్టా- స్తస్మా - త్తనుభృతాం దేహినా-మమూః ఆయురాదిరూపాః - ఆశిషః, జ్ఞః తత్పరిపాకం విద్వాన్, అజ్ఞ ఇతిచ్ఛేదః, అజ్ఞస్సన్నహ-మైన్ద్రియమిన్ద్రియైరనుభావ్యం - అన్యదపిసుఖం - ఆవిరిఞ్చాద్బ్రహ్మణోఽనుభావ్యమభివ్యాప్యాపి-తథా-కాలాత్మనా కాలరూపేణ - ఉరువిక్రమేణ విపులపరాక్రమేణ-విపులపాదవిక్షేపేణవా-విలులితాన్ విధ్వస్తా-నణిమాదీనపి నేచ్ఛామి , అతో నిజభృత్యానాం పార్షదానాం, పార్శ్వం సమీపమేవ-మాం - ప్రాపయ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కించ, శ్రుతిః శ్రవణం-తదేవ సుఖం-యాసు, తాః - అతఏవ-మృగతృష్ణరూపాః మరీచికావదవస్థితాః - ఆశిషః కుత్ర-పురుషార్థాభాసా ఆశిషః క్వేత్యర్థః॥ అశేషాణాం, రుజాం రోగాణాం - విరోహః ఉద్భవస్థానం , క్వచేదం-కళేబరం, దుర్ఘటమేతదితి భావః ॥ ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే, తత్రాహ॥ నిర్విద్యత ఇతి ॥ యద్వైషయికం సుఖమితి - ఇత్థం మృగతృష్ణికాతుల్యం-విద్వాన్ జానన్నపి-ననిర్విద్యతే - విద్వానపీత్యపిశబ్దేనావిదుషో నితరాం నిర్వేదాభావస్సూచితః - విదుషోఽప్యనిర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశినష్టి ॥ దురాపైర్దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యైర్మధులవైర్వైషయికసుఖలేశైః - కామ ఏవా-నలః-త , ముపశమయన్ విషయాసక్తస్సన్-విద్వానపి-న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః॥ విషయాసక్తస్య నిర్వేదేఽప్యవకాశో నాస్తీతి భావః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఏవం తత్ప్రాప్తయే తదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య స్వశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ క్వాహమితి ॥ హే ఈశ,

ర్జితేన లులితాస్సతు తే సిరస్తః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాదమూస్తనుభృతామహమాశిషోఽజ్ఞ ఆయుశ్శ్రియం విభవమైన్ద్రియమావిరిఞ్చాత్ । నేచ్ఛామి తే విలులితానురువిక్రమేణ కాలాత్మనోపనయ మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్॥ ౨౪ ॥ కుత్రాశిషశ్శ్రుతిసుఖా మృగతృష్ణరూపాః క్వేదం కళేబరమశేషరుజాం విరోహః । నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్ కామానలం మధులవైశ్శమయన్దురాపైః॥ ౨౫ ॥ క్వాహం రజఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేస్మిన్ జాతస్సురేతరకులే క్వ తవానుకమ్పా । న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న వై రమాయా యన్మేఽర్పితశ్శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః॥ ౨౬ ॥ నైషా పరావరమతిర్భవతో నను స్యాజ్జన్తోర్యథాఽఽత్మసుహృదో జగతస్తథాఽపి । సంసేవయా సురతరోరివ తే ప్రసాదస్సేవానురూపముదయో న పరావరత్వమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం జనం నిపతితం ప్రభవాహికూపే కామాభికామమను యః ప్రపతన్ ప్రసఙ్గాత్ । కృత్వాఽఽత్మసాత్సురర్షిణా భగవన్గృహీతస్సోఽహం కథం ను విసృజే తవ

తమోఽధికే తమః ప్రచురే రజః ప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే - రజస్తమఃకార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే - సురేతరకులే అసురకులే-జాతోఽహం-క్వచ-తవా-నుకమ్పా , దుర్ఘటమేతదిత్యర్థః॥ కింతదిత్యత్రాహ ॥ బ్రహ్మాదీనాం శిరసి-యో-నైవార్పిత, స్తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః ॥ స, ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః, పద్మవ, త్తాపహారః-కరః, మమ-శిరస్య - ర్పిత, ఇతియ-దేతద్దుర్ఘటమితి భావః, అతోఽహమలభ్యలాభేన కృతార్థోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ నైతావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసఙ్గ ఇత్యాహ ॥ నైషేతి ॥ యథాయా - జన్తోః ప్రాకృతస్య, పరావరమతిరుత్కృష్టాపకృష్టబుద్ధిర్విషమాబుద్ధిరితి యావత్, సైషా బుద్ధిః - భవతో-నైవ స్యాన్నను, తదభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి॥ జగత, ఆత్మసుహృదః-అత్మనోఽన్తరాత్మనః, సుహృదో హితైషిణశ్చ - ఆత్మన ఇత్యనేన జగతశ్శరీరత్వమవగమ్యతే- నహి కస్మింశ్చిచ్ఛరీరే ఆత్మనః ప్రీతిరన్యస్మిన్న ప్రీతిరితి భావః-సర్వస్యాపి జగతస్స్వాభావికస్సుహృద ఇతి వాఽర్థః-తర్హి సర్వేష్వేకరూపో మత్ప్రసాదః కిం న స్యా-త్తత్రాహ॥ యద్యప్యేవంభూతస్త్వం-తథాఽపి-వైషమ్యరహితస్యాపి తే తవ , సంసేవయా, ప్రసాదో, భవతి-తత్ర సేవానురూపం తత్తదపేక్షానుసారేణ-ధర్మాదిపురుషార్థానా, ముదయో-భవతి, అపేక్షాఽనురూపఫలదత్వే దృష్టాన్తః, సురతరోరివేతి॥ యథా-సురతరోః కల్పద్రుమస్య తత్తత్సేవకాపేక్షానుసారేణ ఫలప్రదత్వం, నచ తావతా తస్య వైషమ్యం, తద్వత్, న పరాపరత్వం సర్వేష్వేకరూపప్రసాదాభావే, పరాపరత్వం వైషమ్యం- న కారణమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవమాత్మనస్తత్ప్రసాదేన కృతార్థతామావిష్కృత్యాథ న కేవలమధునైవ తత్ప్రసాదవిషయోఽహం జాతః-కింతు యదా మాతృగర్భస్థం మామనుజిఘృక్షతా త్వయా సంచోదితేన సురర్షిణాఽనుగృహీతస్తదైవ తత్ప్రసాదానుగ్రహవిషయ ఆస - మతో జన్మన ఆరభ్య త్వయాఽనుగృహీతోఽహం త్వద్భృత్యపార్శ్వం న విసృజామీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ హే భగవన్-యః-స్సురర్షిణా నారదేన-ఆత్మసా-త్కృత్వా-ఆత్మాధీనం కృత్వా “ తదధీనవచనే చ ”, తి, సాతిః ప్రత్యయః - పూర్వం విషయపరవశత్వేన తదధీనం మాం స్వాధీనం కృత్వేత్యర్థః॥ యద్వా “ అభివిధౌ సంపదా చ ”, తి సాతిః

అభివిధిశ్చకించిదన్యథాత్వం - పూర్వంభవత్ప్రాతికూల్యేనస్థితంమాంకించిత్త్వదనుకూలంకృత్వేత్యర్థః - గృహీతస్త్వత్ప్రయోపదేశేనానుగృహీత - స్సోఽహ-మిదానీం-తవ-భృత్యసేవాందాసానుదాస్యం -కథంనువిసృజేనకథంచిదపిత్యక్ష్యామీత్యర్థః-కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి - ప్రభవస్సంసారఏవా-హికూపః సర్వజుష్టః కూప-స్తస్మిన్-కామాభికామం-కామ్యన్తఇతికామాః-విషయాశ్శబ్దాదయ - స్తా-న్కా-మయమానం-నిపతిత-మనుఅనుసృత్య - తత్ప్రసఙ్గాత్ - తత్రనిపతితజనస్య- యఃప్రకృష్టస్సఙ్గః-తస్మాద్ధేతోః - ప్రపతన్నహంవిషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గాత్ప్రభవాహికూపేపతన్నహమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యోనారదముఖేనమయికృతస్సఏవపరమోఽనుగ్రహః - నచేదమతితుచ్ఛంమత్ప్రాణరక్షాదిరూపం - నచేదంత్వయామదనుగ్రహార్థంకృతం-కింత్వన్యార్థమిత్యాహ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమితి ॥ హేఅనన్త-యదేత-న్మత్ప్రాణరక్షణం-మత్పితుర్వధశ్చేతి-తదుభయం-స్వభృత్యఋషివాక్యం - ఋతంసత్యం-విధాతుంకర్తుం-కృతమితిమన్యే-స్వభృత్యఋషివాక్యమిత్యత్ర “ నిజభృత్యభాషిత ,, మిత్యత్రైవార్థోద్రష్టవ్యః - కించ-య-దస్మత్పితా-విధిత్సు-ర్మద్వధమితిశేషః-మాం - జిఘాంసుః-ఖడ్గం-ప్రగృహ్య-మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వరస్త్వద్రక్షకోఽస్తి - తర్హి-స-త్వా - మిదానీం-అవతురక్షతు-తవ- కంశిరః-హరామి - తి-య-దవోచదుక్తవాన్-తదీశ్వరాంతరరాహిత్యవచః -అసదసత్యంచ-విధాతుం-మత్ప్రాణరక్షాదికంకృతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంకోపోపశమనప్రార్థనానుప్రసక్తం స్వాభిప్రేతంతద్దాస్యయోగంసంప్రార్థ్య ఇదానీంకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మానంతచ్ఛరీరకంతదుత్పత్తిస్థితిలయకారణంతదనన్యంస్తౌతి ॥ ఏకఇతి ॥ ఏతత్సందృశ్యమానంచిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం-జగ-దేకః-త్వమేవ-ఏతదిత్యనేనవిభక్తనామరూపంచిదచిదాత్మకంజగన్నిర్దిశ్యతస్యత్వంశబ్దవాచ్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వంసాధ్యతే ,, తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య ,, ఇత్యత్రయథా- ఏకఇత్యనేనావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వం కారణావస్థావస్థితముచ్యతే-యథై “ కమేవాద్వితీయ ,, మిత్యత్రైకశబ్దేన-తత్రహివక్ష్యమాణనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధ్యైక్యం, హ్యేకశబ్దార్థః - అత్రాప్యేతచ్ఛబ్దేనప్రసిద్ధపరామర్శినాయదభిప్రేతంనామరూపవిభాగప్రయుక్తంబహుత్వం - తత్ప్రతిసంబన్ధ్యైకత్వంతద్విభాగాభావనిబన్ధనముచ్యతే - తదయమర్థః - యథాకారణావస్థాయాంఘటశరావాదినామరూపవిభాగర

భృత్యసేవామ్॥ ౨౮ ॥మత్ప్రాణరక్షణమనన్తపితుర్వధశ్చ మన్యేస్వభృత్యఋషివాక్యమృతంవిధాతుమ్। ఖడ్గం
ప్రగృహ్యయదవోచదసద్విధిత్సుస్త్వామీశ్వరోమదపరోఽవతుకంహరామి ॥ ౨౯ ॥ ఏకస్త్వమేవజగదేతదము
ష్యయత్త్వమాద్యన్తయోఃపృథగవస్యసిమధ్యతశ్చ । సృష్ట్వాగుణవ్యతికరంనిజమాయయేదంనానేవతైరవసిత

హితఏకత్వేనావస్థితోమృత్పిణ్డః పశ్చాద్ఘటాదిరూపేణపరిణమన్నామరూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽనన్యఏవ - ఏవంత్వమపికారణావస్థాయాంనామరూపవిభాగానర్హచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వేనావస్థితోదేవాదినామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనపరిణమంస్తతోఽభిన్నఇతికార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వాత్తత్కార్యభూతజగదనన్యస్త్వం - కార్యత్వకారణత్వయోస్సతోద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేన సర్వావస్థాస్వనుస్యూతం ద్రవ్యమేకమేవేతిభావః - తదేవసహేతుకముపపాదయతి-యత్ యస్మాత్ - త్వ-మముష్యజగతః-ఆద్యన్తయోరవస్థయోః,పృథ-గవస్యసి-ఆత్మానమితిశేషః- పృథక్ మధ్యావస్థారహిత-మాత్మానం- అవస్యసిపర్యవసితంకరోషి - జగతఆదౌసృష్టేఃపూర్వం - తస్యాన్తే ప్రలయేచా - త్మానం-పర్యవశేషయసి - తతో - మధ్యతఃమధ్యావస్థాయాంచ - త్వమేవ ॥ తథాహి ॥ కటకమకుటాదికారణతయాకటకాద్యవస్థాతఃపూర్వమవస్థితస్స్వర్ణపిణ్డః కటకాద్యవస్థాయాఃపర్యవశేషితోమధ్యతఃకటకాద్యవస్థాయాస్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్నభిద్యతే - తద్వదితిభావః ॥ ఏవంజగతోఽభిన్నత్వోపపాదనేనజగదుపాదానత్వం ముక్తమ్ - అథతన్నిమిత్తకారణత్వం, తదన్నోపాదానత్వ ప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోష పరిహారంసూచయన్ కార్యావస్థాయాం నానాత్వేనావస్థానం చాహ ॥ సృష్ట్వేతి ॥ గుణవ్యతికరంసత్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మక - మిదంజగ-న్నిజమాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన, సృష్ట్వా-త్వ-త్సృష్టంజగ-దనుప్రవిష్టఃఅన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః“తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్ ,,ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాతావత్స్వానుప్రవేశేనైవసృష్టంచిదచిదాత్మకంపునస్సంరక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానద్వారాఽన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః తైస్స్వశరీరభూతైశ్చిదచిదాత్మకైర్దేవాదిభిశ్శరీరైః-నానేవభిన్నఇవ-అవసితఃప్రతీతః,అతో, దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నంజగత్త్వమేవేతిభావః,సృష్ట్వానుప్రవిష్టఇతిసృష్ట్యనుప్రవేశయోరేకకర్తృకత్వకథనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వం, తచ్చనిష్కృష్టవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతిచఫలితం - యేనాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణస్రష్టృత్వమపి-ఏవంచవిశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణస్రష్టృత్వంహిక్త్వాప్రత్యయస్వారస్యాదవగమ్యతే- అనుప్రవేశశ్చవిశేష్యాకారేణేతితేనైవాకారేణస్రష్టృత్వమపి-ఏవంచవిశిష్టాకారేణోపాదానత్వంవిశేష్యాకారేణతుఃనిమిత్తకారణత్వమిత్యుక్తంభవతి ❁

తఏవ చేదం సృష్ట్వేతీదంశబ్దనిర్దిష్టం సృష్టిం ప్రతికర్మభూతం జగచ్చిదచిదుభయాత్మకమేవ సాక్షాదుత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయమిత్యవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేన తత్తదవస్థానిర్వోఢృతయాఽన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశకథనేన స్వావిశేషణీభూతచిదచిద్వారాతద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయత్వమవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేనాత్మత్వకథనేన సాక్షాద్దేహగతవికారాస్పర్శశ్చోక్తః అత ఏవోపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చ పరిహృతః - జగతశ్శరీరత్వకథనేన శరీరశబ్దబుద్ధీనామాకృత్యధికరణన్యాయేనాత్మపర్యన్తత్వలాభోఽపి తస్య జగదనన్యత్వే హేతురిత్యుక్తం భవతి ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ నను త్వత్పితాదయశ్చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరం మన్యమానాః కృత్స్నం జగత్తత్కారణకం తదనన్యమభ్యదధత - త్వం తు మదేకకారణకం మదభిన్నం చ జగన్మన్యసే - తదేతద్విరుద్ధమిత్యాశఙ్కాయాం దేహాత్మబుద్ధివజ్జీవేశ్వరబుద్ధేర్భ్రాన్తిరూపతాం వదన్నుక్తమేవ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేన దర్శయతి ॥ త్వమితి ॥ హే ఈశ - సదసదాత్మకం చిదచిదాత్మకం - జగత్ - త్వమేవ చిదచిదాత్మకజగత్కారణభూతస్తదనన్యశ్చేశ్వరస్త్వమేవేతి - ఆత్మని జీవాత్మని - పరబుద్ధిః పర ఈశ్వర ఇతి బుద్ధిః - అపార్థా అర్థశూన్యా - మాయా అవిద్యాకార్యభూతా అజ్ఞానమూలా భ్రాన్తిరూపేతి యావత్ - దేహాత్మవాదవజ్జీవేశ్వరవాదో భ్రమమూల ఇత్యర్థః ॥ యత్ యత ఏవం - తతస్తస్మాజ్జీవాదన్య ఏవ - భవానీశ్వరః - కర్మవశ్యస్య జీవస్యైవంవిధజగన్నిమిత్తోపాదానకారణత్వాసంభవాన్ముక్తస్య జగద్వ్యాపారవర్జనాచ్చేతి భావః ॥ అతశ్చిదచిదాత్మకం జగత్త్వమేవ - నను మత్కారణకత్వమాత్రేణ కథం మదనన్యం జగత్తత్రాహ ॥ యదితి ॥ జన్మ ఉత్పత్తిః - నిధనం నాశః - స్థితిః పాలనం - ఈక్షణం ప్రకాశః - జన్మాదిశబ్దైస్తద్ధేతుర్లక్ష్యతే - యస్యోత్పత్తిస్థితివినాశప్రకాశానాం - యద్ధేతుభూతం - తద్వై తదేవ - తత్కార్యం, స్వోపాదానకారణాదవ్యతిరిక్తం - యద్వా - యత్ యతః - యస్య - జన్మాదయః - తత్తదేవ - తత్ర దృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ వసుకాలవదుష్టితర్వోరితి ॥ వసుశబ్దో వసుమతీం పృథివీం లక్షయతి - యథా భానుశబ్దో భానుమన్తం ప్రతిపాదయతి తద్వత్ - ఉష్టిః ప్రభాతకాలః - తరుర్వృక్షః - తయోర్జన్మాదిహేతుభూతకాలవత్ - వసుమతీవదితి వ్యుత్క్రమేణాన్వయః - యథా ప్రభాతాదికాలావయవాస్స్వోపాదానభూతమహాకాలాదనతి

స్తదనుప్రవిష్టః ॥ ౩౦ ॥ త్వం వా ఇదం సదసదీశ భవాంస్తతోఽన్యో మాయా యదాత్మపరబుద్ధిరియం హ్యపార్థా।
యద్యస్య జన్మ నిధనం స్థితిరీక్షణం చ తద్వై తదేవ ✽ వసుకాలవదుష్టితర్వోః ॥ ౩౧ ॥ న్యస్యేదమాత్మని జగద్విల
యామ్బుమధ్యే † శేషే స్వతో నిజసుఖానుభవో నిరీహః। యోగేన మీలిత ✽ దృగాత్మనిపీతనిద్రస్తుర్యే స్థితో న తు త
మో న గుణాంశ్చ యుఙ్క్షే ॥ ౩౨ ॥ తస్యైవ తే వపురిదం నిజకాలశక్త్యా సంచోదితప్రకృతిధర్మిణ ఆత్మగూఢమ్। అమ్భ

రిక్తాః - యథా చ వృక్షః పృథివ్యా అనతిరిక్తః - తద్వదిత్యర్థః - ఖలు కాలవదుష్టితర్వోరితి పాఠే సత్యేవం యోజనా - ఈశ్వరో - జగదుపాదానం నిమిత్తం చ, అత్ర - తద్వయం ద్వౌ దృష్టాన్తౌ - కాలః - ప్రభాతాదికాలావయవానాం కాలతత్త్వముపాదానం - వృక్షాదీనాం తు నిమిత్తం - యథా ప్రభాతాదిః కాలావ్యతిరిక్తః - యథా వృక్షశ్చాభూదస్తి భవిష్యతీతి కాలావినాభూతః - ప్రతీయతే - తద్వన్నిమిత్తోపాదానభూతేశ్వరాజ్జగదవ్యతిరిక్తమిత్యర్థః ॥ అష్టితర్వోరితి పాఠాన్తరం - తత్రైవం వ్యాచక్షతే - అష్టిర్బీజం - కారణం - తరుః కార్యం - తయోర్యథా వసుకాలాత్మకత్వం ॥ అయమర్థః ॥ కాలశబ్దేన నీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్పృథివీ లక్ష్యతే - వసుశబ్దేన వస్తుమాత్రం భూతసూక్ష్మం - తత్ర తరోర్యథా పృథ్వీమయబీజపరిణామాత్మకత్వేన తతోఽభేదః - తస్య చ యథా భూతసూక్ష్మాత్మకత్వం ఏవం సర్వస్య జగతః పరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వమేవేతి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవం జగతస్తదనన్యత్వం తదేకేశ్వరత్వం తదేకకారణత్వం చోక్తం - అథ చతుర్ముఖస్య తత్కార్యత్వం తదాహితసృష్ట్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వం చ వివక్షుస్తావద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యన్తయోః పృథగవస్థానం - తత్రాన్తే పృథగవస్థితిప్రకారమాహ ॥ న్యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం జగత్ - ఆత్మని - న్యస్యోపసంహృత్య శేషే శయానోఽసి - శేషాత్మనేతి పాఠే - శేషస్యాకారేణాత్మనాఽవస్థితస్య చిదచిద్ద్రవ్యస్యాన్తరాత్మనా స్వరూపేణాత్మని స్వస్మిన్నేవావస్థిత ఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః, స్వతః నిరుపాధికం - నిజసుఖస్య - అనుభవో - యస్య - స ఏవ - నిరీహః నిష్క్రియః యోగేన నిజసుఖానుభవరూపయోగేన - మీలితదృక్ నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానః - మీలితదృశేతి పాఠే - మీలితదృశా యోగేన - నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థానయోగేన - విశిష్ట ఇతి శేషః - మీలితదృగిత్యనేన ప్రసక్తం నిద్రాప్రసఙ్గం నిరాహ ॥ పీతనిద్ర ఇతి ॥ ఆధారాన్తరనైరపేక్ష్యమాహ ఆత్మనిస్థిత ఇతి, కథంభూతే, తుర్యే జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే - ప్రథమాన్తపాఠోఽపి దృశ్యతే తత్రాపి వ్యక్త ఏవార్థః తమస్సూక్ష్మావస్థా ప్రకృతిః అక్షరం తమసి లీయతే - ఆసీదిదం తమోభూత,, మితి శ్రౌతస్వార్థప్రయోగాత్ - తమస్తద్గుణాన్ సత్త్వాదీంశ్చ న - యుఙ్క్షే - న సంబధ్నాసి - ప్రకృతితద్గుణాస్పృష్టో భవసీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఏవముపసం

---

౩౧ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ఖలు కాలవదుష్టితర్వోః ॥ వసుకాలవదష్టితర్వోః. ౩౨ ॥ శ్లో † పా ॥ శేషాత్మనా ✽ దృశాఽఽత్మని.

హ్యూతజగతఃకారణతయాఽవస్థితాజ్జగతఉత్పత్తిప్రకారమభ్యుత్య తస్తదనన్యత్వప్రదర్శనాయాహ॥ తస్యైవేతి॥ తస్యోక్తవిధమవస్థితస్య,తవ, నాభేః-వపుస్త్వచ్ఛరీరభూతం-జగదాకారం-మహాబ్జ-మభూదుద్బభూవ - కథంభూతస్యతవ- నిజకాలశక్త్యాస్వాంశభూతయాకాలాఖ్యయాశక్త్యా.సంచోదితాక్షుభితగుణా - ప్రకృతిరేవ - ధర్మః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం-యస్య-తస్య,అంభస్యనన్తశయనాదితిల్యబ్లోపేపఞ్చమీ- శేషపర్యఙ్కాదుత్థాయ, విరమన్-సమాధిః జగద్వ్యాపారవైముఖ్యేనావస్థానరూపో-యస్య-సిసృక్షోరితిఫలితోర్థః-ఏవంభూతస్యతవ- నాభే, స్త్వచ్ఛరీరభూతం , జగదాత్మకం-ఆత్మనిత్వయి,నిగూఢం సూక్ష్మావస్థాపన్నం-మహాబ్జంస్వకణికాత్స్వబీజా- ద్వటవ-దభూదిత్యర్థః ❁ ॥౩౩॥ ❁ తత్సంభవ స్తన్మహాబ్జసంభవః-కవిర్బ్రహ్మా అతఃపద్మా-దన్య.దపశ్యమానః-స్వాత్మన్యన్తరాత్మతయా-తతంవ్యాప్తం.బీజంపద్మస్యకారణభూతం-త్వాం.స్వస్మా-ద్బహిః-తథాఅబ్దశతంవర్షాణాశత-మప్సు.నిమజ్జమానో-విచిన్వన్నన్వేషయ - న్నావిన్దతనోపలబ్ధవాన్-అహోబత-తథాహి-అఙ్కురే-జాతే-బీజం-కథముపలభేతనోపలభేతైవేత్యర్థః॥ యథాఽఙ్కురేజాతేసతితతఃపృథక్స్థితంబీజంనోపలభతే లోకస్తథామత్కార్యభూతంజగదాత్మకంపద్మంమదభిన్నమితిదర్శయితుంభవాన్బహుధావిచిన్వతాఽపిబ్రహ్మణానోపలబ్ధ ఇతిభావః ❁ ॥౩౪॥ ❁ తతోభగవదుపాసనయాస్వస్మిన్నేవదృష్టవానిత్యాహ॥సత్వితి॥ సతుఃచిన్వ-న్నాత్మయోనిర్బ్రహ్మా అతివిస్మితః అబ్దశతపర్యన్తాన్వేషణేనాప్యనుపలమ్భప్రయుక్తవిస్మయయుక్తః పరావృత్త్యా-బ్జ-మాశ్రితస్సన్ - తీవ్రేణ-తపసా ధ్యానేన-పరిశుద్ధభావః పరిశుద్ధమనాః-నిరస్తత్వద్దర్శనవిరోధికర్మా- హేఈశ-త్వా - మాత్మన్యేవ-వితతంవ్యాప్తం.దదర్శ.కథం-భూతం-భువి-గన్ధమివా-తిసూక్ష్మం - స్వాత్మనఃపృథగ్విభాగానర్హం అతిసూక్ష్మభూతేతిసమస్తపాఠే-భువి-గన్ధమివ - ఆత్మని-వితతం-దదర్శ , భువిగన్ధమివేత్యవస్థానమాత్రేదృష్టాన్తః- అతిసూక్ష్మాణివిభాగానర్హాణి-కారణాత్మతామాపన్నాని భూతాన్యాకాశాదీని-ఇన్ద్రియాణ్యాశ్రయోఽన్తఃకరణంచ-తన్మయంతత్ప్రచురం-ఏవంభూతం-తావద్దదర్శ ❁ ॥౩౫॥ ❁ తత-స్సహస్రమపరిమితాని-యాని వదనాదీని- తైః-రాఢ్యంసమృద్ధం-అతఏవ , మాయామయంఆశ్చర్యరూపం- సదుపలక్షణసన్నివేశం-సతాసత్త్వేన-నిత్యత్వేనో - పలక్షణీయః - సన్నివేశః వదనాద్యవయవస్థానం-యస్య-తం- సతాసూక్ష్మరూపేణసతా,ప్రపఞ్చేనో-పలక్షితః-సన్నివేశోవదనాదివిన్యాసో-యస్యత- మితివా , ఏవంభూతం-మహాపురుషం-దృష్ట్వా-విరిఞ్చోబ్రహ్మా-ముదంహర్ష-మాపప్రాప్తవాన్ ❁ ॥౩౬॥ ❁ తదాచతంభవాననుగృహీతవానిత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ తస్మైతీవ్రతపసాపరిశుద్ధభావయోక్తవిధం-త్వాం,దృష్టవతే, విరిఞ్చాయ,భవాన్ - హయశిరస్తనుతాంహయగ్రీవరూపం,బిభ్రత్,శ్రుతిగణాన్సృష్ట్యుపాయావేదకాన్ వేదగణాన్,ఆనీయ-సమర్పితవాన్,కింకృత్వా-రజస్తమశ్చ - రజస్తమోరూపౌ,వేదద్రుహౌవేదాపహారిణౌ,అతిబలౌ-మధుకైటభాఖ్యౌ,అసురౌ,హత్వా, సమర్పితవాన్,యతస్సమర్పితవాన్,అతఏవ,తవ,ప్రియతమాం తనుంహయశిరస్తనుం-సత్వం శుద్ధసత్వాత్మికా , మామనన్తిధర్మస్థాపనాయోపాత్తాంతనుంశుద్ధసత్వమయీం ఆమనన్తి జానన్తిఅవతారయాథాత్మ్యవిదఇతి శేషః ❁ ॥౩౭॥ ❁ ఏవంజగతఉత్పత్తిప్రకారఉక్తః॥ అథరక్షాప్రకారమాహ॥ ఇత్థముచితకాలేషు,తైస్తైః స్వేచ్ఛోపాత్తైః-శుద్ధసత్వమయైః నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైః రామకృష్ణవరాహవామనోపేన్ద్రమత్స్యావతారైః-అవతారాన్తరాణామపీదముపలక్షణం-లోకాన్ , విభావయసిపాలయసి॥ జగద్విరోధినో రావణాదీన్,హంసిచ,హేమహాపురుష , యుగానువృత్తంకృతాదియుగేష్వనువృత్తం-ధర్మంవర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపం జగత్ప్రతీపనిరసనేన,పాసిపాలయసి॥ యత- స్త్వం , కలౌయుగే-ఛన్నః,అభవః ఆసీః అథతత,త్రియుగశబ్దప్రవృత్తినిమి

స్యనన్తశయనాద్విరమత్సమాధేర్నాభేరభూత్స్వకణికా*ద్వటవన్మహాబ్జమ్॥౩౩॥తత్సంభవఃకవిరతోఽన్యదప
శ్యమాన*స్త్వాంబీజమాత్మనితతంస్వబహిర్విచిన్త్య।నావిన్దదబ్దశతమప్సునిమజ్జమానో*జాతేఽఙ్కురేకథముహో
పలభేతబీజమ్॥౩౪॥సత్వాత్మయోనిరతివిస్మితఆశ్రితోఽబ్జంకాలేనతీవ్రతపసాపరిశుద్ధభావః।త్వామాత్మనీశభు
విగన్ధమివాతి❁సూక్ష్మంభూతేన్ద్రియాశయమయంవితతందదర్శ॥౩౫॥ఏవంసహస్రవదనాఙ్ఘ్రిశిరఃకరోరునా
సాస్యకర్ణనయనాభరణాయుధాఢ్యమ్।మాయామయంసదుపలక్షణసన్నివేశందృష్ట్వామహాపురుషమాపము
దంవిరిఞ్చః॥౩౬॥తస్మైభవాన్హయశిరస్తనుతాంచబిభ్రద్వేదద్రుహావతిబలౌమధుకైటభాఖ్యౌ।హత్వాఽ
నయచ్ఛ్రుతిగణాంస్తురజస్తమశ్చసత్వంతవప్రియతమాంతనుమామనన్తి॥౩౭॥ఇత్థంనృతిర్యగృషిదేవఝషా
వతారైర్లోకాన్విభావయసిహంసిజగత్ప్రతీపాన్।ధర్మంమహాపురుషపాసియుగానువృత్తంఛన్నఃకలౌయ

౩౫॥ శ్లో ❁ పా॥ సూక్ష్మభూతేన్ద్రియా.

త్ర్యాశ్రయోఽసి-కృతత్రేతాద్వాపరేష్వవతారముఖేనావిర్భావాత్త్రియుగ ఇత్యభిధీయత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏవం నిఖిలజగదుదయవిభవలయైకకారణం తదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం సంస్తుత్య యథావత్స్వరూపరూపాదివిమర్శనే మన్మనో నసమర్థమితి వదన్ కించిత్ప్రార్థయతే ॥ నైతదితి త్రిభిః ॥ హే వికుణ్ఠనాథ - దురితైర్దుష్ట , మత ఏవ , అసాధువృత్తి , కామాతురం విషయప్రవణం - హర్షేణాభిమతవిషయలాభే హర్షేణ, తద్విపరీతవిషయలాభే తు-ఈషణయా పుత్రదారాధసేవణయా చార్తం , మదీయం , మన , స్తవకథాస్వేవ , న సమ్యక్ క్రియతే నాసక్తం భవతీత్యర్థః ॥ తస్మిన్మనస్యేవం, స్థితే సతి-దీనః విషయపారవశ్యేన దుఃఖితో ఽహం , తవ , గతిం యాథాత్మ్యం - కథం , విమృశామి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ న కేవలం మన ఏవ మమైవం భూతం , కింత్విన్ద్రియాన్తరాణ్యపీత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ హే అచ్యుత , జిహ్వా , మామవితృప్తా అతృప్తా సతీ, ఏకతో మధురాదిరసాన్ , ప్రతి, మాం ,వికర్షతి , తథా ,శిశ్నోఽప్యతృప్తః, త్వగాదయశ్చ కుతశ్చిద్వికర్షన్తి-తత్తద్విషయభోగాయ కర్షన్తి , చపలదృక్ చంచలా దృష్టిః - క్వచాభిమతరూపదర్శనాయ-వికర్షతి -ఉదరశబ్దః ఘ్రాణోపలక్షకః-తథా - కర్మశక్తిః క్రియాశక్తిః పాణిపాదాదిరపి వికర్షతి క్వచిత్-గేహపతిం గృహస్థం -బహ్వ్యః - సపత్న్య ఇవ, దేహపతిం-మిన్ద్రియాణి-లునన్తి వికర్షన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ న కేవలమహమేవేదృశీం దశాం ప్రాప్తః ,కింతు-మదీయజనోఽప్యేవమేవ క్లిశ్యతి అతః సర్వం మదీయం జనం సంసారాన్మోచయేతి ప్రార్థయతే ॥ ఏవమితి ॥ భవ ఏవ, వైతరణీ దుఃఖప్రదాయమలోకనదీ-తస్యాం, స్వకర్మభిః పుణ్యాపాపాత్మకైః-పతిత-మన్యోన్యం-యాని మరణాదీని-శత్రూణాం పుత్రాదిజన్మనా స్వస్య భయం-స్వస్య పుత్రాదిజన్మనా పరేషాం , శత్రుభ్యః స్వస్య భయం-స్వస్మాచ్ఛత్రూణా , మేవం-పరైః స్వద్రవ్యభక్షణేన స్వస్య భయం, స్వేన పరద్రవ్యభక్షణే స్వస్మాత్తేషా-మితి యథాసంభవమూహ్యం-తేభ్యో జన్మమరణాశనేభ్యో , భీతభీతం-భీతాదపి భీతం,

దభవస్త్రియుగోస్యథ త్వమ్ ॥ ౩౮ ॥ నైతన్మనస్తవ కథాసు వికుణ్ఠనాథ సంప్రీయతే దురితదుష్టమసాధు తీవ్రమ్ । కామాతురం హర్షశోకభయైషణార్తం తస్మిన్కథం తవ గతిం విమృశామి దీనః ॥ ౩౯ ॥ జిహ్వైకతోఽచ్యుత వికర్షతి మాఽవితృప్తా శిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వ చ కర్మశక్తిర్బహ్వ్యః సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి ॥ ౪౦ ॥ ఏవం స్వకర్మపతితం భవవైతరణ్యామన్యోన్యజన్మమరణాశనభీతభీతమ్ । పశ్యన్జనం స్వపరవిగ్రహవైరమైత్రం హన్తేతి పారచర పీపృహి మూఢమద్య ॥ ౪౧ ॥ కో న్వత్ర తేఽఖిలగురో భగవన్ప్రయాస ఉత్తారణేఽస్య భవసంభవలోపహేతోః । మూఢేషు వై మహదనుగ్రహ ఆర్తబన్ధో కిం తేన తే ప్రియజనాననుసేవతాం నః ॥ ౪౨ ॥ నైవోద్విజే పరమ హే భవవైతరణ్యాస్త్వద్వీర్యగాయనమహామృతమగ్న

స్వేషాం-పరేషాంచ , విగ్రహేషు దేహేషు-యథాయథం, వైరం , మైత్రంచ-యస్య , త-మేవ-మద్యాపి-మూఢమజ్ఞం జనం, పశ్యన్-హే పారచర-భవవైతరణీపారే చరతీతి తథా-తస్య సంబోధనం , అతిపిపృహి “ పౄ పాలనపూరణయోః ” రితి ధాతుః , అతీవ పాలయేత్యర్థః, యద్వా, అతిపిపృహి హన్తేతి అహో కష్టమిత్యనుకమ్ప్య భవవైతరణ్యా అతిపారయ-పారం నయ, సంసారాన్మోచయేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ నను త్వదీయసర్వజనోత్తారణే మమ మహాన్ప్రయాసో భవే-న్నేత్యాహ ॥ కో న్వితి ॥ హే అఖిలానాం గురో హే హితోపదేష్టః, హే భగవన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణ , అత్రాస్మి , న్మదీయజనస్యోత్తారణే-తవ, కో ను ప్రయాసః న కోఽపీత్యర్థః , ప్రయాసాభావే హేతుం వదన్ భగవన్తం విశినష్టి , అస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య , భవసంభవలోపహేతోః ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య , కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, మదీయజనోత్తారణే-న కోఽపి ప్రయాస ఇతి భావః-యుక్తం చైతత్తవేత్యాహ ॥ మూఢేష్వజ్ఞేషు-విశేషేణ-మహతా , మనుగ్రహేణ-భవతీతి , నను మత్సేవామన్తరేణాహం నాతిపారయామ్యన్యథా సర్వముక్తిప్రసఙ్గస్తత్రాహ , హే ఆర్తబన్ధో కిం తేన ఆర్తబన్ధుస్త్వమితి యత్తేనాస్మాకం కిం - త్వత్సేవయాస్యా - త్తవార్తబన్ధుత్వనిర్వాహార్థం త్వత్సేవాయామప్యశక్తావయమార్తా అనుకమ్ప్యా ఇతి భావః-సర్వముక్తిప్రసఙ్గం నిరాకుర్వన్నాత్మనో విశినష్టి-తే తవ-యే-ప్రియా భక్తజనా-స్తా-ననుసేవతాం త్వద్దాసానుదాస్యం కుర్వతామస్మాకమిత్యర్థః - తావన్మాత్రమపేక్ష్య మజ్జనోత్తారణోపపత్తేర్న సర్వముక్తిప్రసఙ్గశ్చేతి భావః - మామనుగృహీతవతా త్వయా మదీయజనస్య భవద్దాసానుదాస్యమపి సంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇదమేవ మయా ప్రార్థనీయమిత్యభిప్రయన్నాహం భవవైతరణ్యా బిభేమి , కింతు,తస్యాం పతిష్యతో మజ్జనానవలోక్య దుఃఖ్యామీత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ హే పరమ-దురతిక్రమణీయో-భవస్సంసారః - స ఏవ వైతరణీ-తతో, నైవా-హ-ముద్విజే బిభేమి - ఉద్వేగాభావే హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ త్వద్వీర్యేతి ॥ త్వద్వీర్యగాయనం త్వద్వీర్యసూచకగుణనామగాయనమేవ-మహా-దమృతం-తస్మి,న్మగ్నం,చిత్తం, యస్య, సోఽహం - అతో-న-మదర్థం శోచే-కింతు విశేషేణ-మూఢాన్-మదీయాన్ ప్రతి , శోచే తదర్థం శోచ ఇత్యర్థః , తత్ర హేతుంవ

దంస్త్రాన్విశీనష్టి-తత స్త్వద్వీర్యగానా , ద్విముఖం-చేతో , యేషాంఇన్ద్రియార్థాఃశబ్దాదయోవిషయాః , స్తేషాం - మాయాసుఖాయతదనుభవజప్రాకృతసుఖాయ - తదర్థం-భరంకుటుమ్బాదిభారం-ఉద్వహన్తీతితథా-తాన్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ననుయథాశ్రీనారదస్యానుగ్రహాత్త్వంముముక్షుస్తథాత్వదీయాఅపిమహతామనుగ్రహాన్ముముక్షవశ్చేత్తాన్మోక్షయిష్యామ్యత స్త్వమేవముక్తిమిచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హేదేవ - ప్రాయశో-మునయ - ఆత్మనామేవ-ముక్తిం - కామయమానా-విజనేనిర్జనే - అరణ్యాదిదేశే - మౌనంశుభాశ్రయసంశీలనం - కుర్వన్తి-నతు - పదార్థనిష్ఠాః - అన్యేషాంప్రయోజననిష్ఠామేషాం తే - భవన్తి-అత - స్తదనుగ్రహోమదీయజనస్యదుర్లభ ఇతిభావః - తతఏనాన్ - కృపణాన్ - విహాయాహ-మేకో - నముముక్షే - నసంసృతిబన్ధం మోక్తుమిచ్ఛామి - తర్హ్యన్యం కమపి ప్రార్థయమామేవ కిమితినిర్బధ్నాసీతిచేత్తత్రాహ ॥ భ్రమతస్సంసృతౌభ్రామ్యతో - ఽస్యజనస్య - త్వత్ త్వత్తః - అన్యం - శరణంరక్షకం - రక్షణోపాయభూతంచ - నానుపశ్యామి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ననుత్వదీయాజనానదైన్యం ప్రాప్తాః కింతు విషయానుభవేనదృప్తాఏవ - అతస్తేషాందైన్యాపాదనేనత్వంకిమిత్థంప్రార్థయసే-తత్రాహ ॥ యదితి ॥ య-న్మైథునాదికం - గృహమేధినోగృహస్థస్య-సుఖం-త-త్క-రయోఃపామ్నాదూషితయోర్హస్తయోః - కణ్డూయనేనసంఘర్షణేనేవతజ్జన్యదుఃఖవద్దుఃఖదుఃఖం అతీవదుఃఖాత్మకం-దుఃఖాదుపరిదుఃఖందుఃఖోదర్క-మితివాఽర్థః - అతఏవ-తుచ్ఛం - తర్హితస్యదుఃఖత్వాదేవతతోనిర్విద్యముముక్షయ స్తత్రాహ-కృపణాఃకామినః - బహుదుఃఖభాజోఽపి-ఇహగృహమేధిసుఖేనతృప్యన్తి- అలమితినమన్యన్తే - కణ్డూతివత్కామస్యదుస్సహత్వాత్-అతస్తేస్వానర్థమేవనజానన్తీతిభావః - ననుకేచిత్కణ్డూతిమపిసహన్తేకామంచేత్యత్రాహ ॥ సత్యాం - ధీరశ్చేత్త్వదనుగ్రహాజ్జితేన్ద్రియశ్చే - న్మనసిజంకామం-సహేత-నత్వజితేన్ద్రియఇతిభావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁తర్హికైశ్చిన్మౌనాదిభిరుపా

చిత్తః । శోచే తతో విముఖచేతస ఇన్ద్రియార్థమాయాసుఖాయభరముద్వహతోవిమూఢాన్ ॥ ౪౩ ॥ ప్రాయేణ
దేవమునయస్స్వవిముక్తికామామౌనంచరన్తివిజనేనపరార్థనిష్ఠాః । నైతాన్విహాయకృపణాన్విముముక్షఏకో
నాన్యంత్వదన్యశరణంభ్రమతోఽనుపశ్యే ❁ ॥ ౪౪ ॥ యన్మైథునాదిగృహమేధిసుఖంహితుచ్ఛంకణ్డూయనేనకర
యోరివదుఃఖదుఃఖమ్ । తృప్యన్తినేహకృపణాబహుదుఃఖభాజఃకణ్డూతివన్మనసిజంవిషహేతధీరః ॥ ౪౫ ॥ మౌ
నవ్రతశ్రుతతపోఽధ్యయనస్వధర్మవ్యాఖ్యారహోజపసమాధయఆపవర్గ్యాః । ప్రాయఃపరంపురుషతేత్వజి
తేన్ద్రియాణాంవార్తాభవన్త్యుతనవాఽత్రతుదామ్భికానామ్ ॥ ౪౬ ॥ రూపేఇమేసదసతీతవవేదదృష్టేబీజా
ఙ్కురావివనచాన్యదరూపకస్య । యుక్తాస్సమక్షముభయత్రవిచక్షతేత్వాం యోగేనవహ్నిమివదారుషునా

యైరిన్ద్రియాణిజయద్భిరపవర్గస్సాధ్యః-తత్రాహ ॥ మౌనేతి ॥ హేపురుషపరమపురుష-మౌనాదయ-అపవర్గ్యాఃజితేన్ద్రియాణామపవర్గోపాయాఏవేతి - సత్యమేవ అజితేన్ద్రియాణాం-వార్తాఃజీవనోపాయాః - భవన్తినత్వపవర్గోపాయాభవన్తి- సతీన్ద్రియజయేమౌనాదయఅపవర్గ్యాః - నతుతస్మిన్నసతి-భవదనుగ్రహాచ్చవిషయవైతృష్ణ్యేనభవితవ్యమితిభావః ॥ అపవర్గార్థతయాఽనుష్ఠితాఅపిమౌనాదయోఽజితేన్ద్రియాణాంవార్తాఏవ - నత్వాపవర్గ్యాః - కింపునర్దమ్భార్థంకృతాఆపవర్గ్యానభవన్తీత్యాహ ॥ ఉతేతిదామ్భికానాంమౌనాదయోవార్తా అపిభవన్తీత్యుతనవా-కింపునరాపవర్గ్యానభవన్తీతి - దామ్భికానాం దామ్భికత్వేప్రకటేసతిజీవనహేతవోఽపినభవన్తీత్యుతనవాశబ్దార్థః - తత్ర-మౌనంవాఙ్నియమః - వ్రతమనశనాదిరూపం-శ్రుతమధ్యయనం - తపఃకృచ్ఛ్రాది-అధ్యయనమధ్యయనజంపాణ్డిత్యం-స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మః - వ్యాఖ్యాఅధ్యాపనం-రహఃనిర్జనదేశవసతిః - జపఃమన్త్రజపః-సమాధిఃధ్యానం-మనసిజంవిషహేతధీరఇతీన్ద్రియజయమూలకఃకామజయఇత్యుక్తం-తథా-అజితేన్ద్రియాణాంవార్తాభవన్తీత్యనేనజితేన్ద్రియాణాంత్వాపవర్గ్యాభవన్తీతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తర్హీన్ద్రియజయఃకథంస్యాదిత్యపేక్షాయాంసర్వాత్మకనిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యార్థాదేవేన్ద్రియజయస్స్యాదితివక్తుం తావత్తదుపాసనాప్రకారంవివక్షుశ్చేతనాచేతనయోఃపరమాత్మశరీరత్వమాహ ॥ రూపేతి ॥ ఇమే-సదసతీ-చిదచిద్ద్రవ్యే-బీజాఙ్కురావివస్థితే - అరూపకస్యకర్మాధీనదేహరహితస్య-తవ-వేదదృష్టేవేదబోధితే - రూపేశరీరే "యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోఽన్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం , యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్పృథివ్యాఅన్తరోయంపృథివీనవేదయస్య పృథివీశరీరం,యస్యాక్షరంశరీరం,యస్యావ్యక్తంశరీరం" మిత్యాదివేదబోధితేతవశరీరఇత్యర్థః - బీజాఙ్కురావిత్యనేన-కదాచిత్కారణావస్థయాకదాచిత్కార్యావస్థయాచోభయథాఽవస్థితేఉభే అపిచిదచిద్ద్రవ్యేతవశరీరభూతే ఇత్యుక్తంభవతి-అరూపకస్యరూపేఇత్యనేన - తచ్ఛరీరకత్వంనతవకర్మాద్యుపాధిప్రయుక్తం-అపితునిరుపాధికమిత్యుక్తం - యతఉభయావస్థావస్థితయోశ్చిదచితో స్త్వచ్ఛరీరత్వ - మతఏవ-నచాన్యత్-అన్యదత్వదాత్మకం-కించిదపి-వస్తు- నాస్తి - ఏవ-ముభయత్రత్వచ్ఛ

రీరభూతయోశ్చిదచితో - స్త్వాం-యోగేనఉపాసనాత్మకేన-యుక్తాస్సన్తో-మునయో-విచక్షతే పశ్యన్తి - వహ్నిమివదారుషు యథాదారుషుమథనాద్యుపాయేనవహ్నింవిచక్షతే - తద్వత్ - అన్యతోయోగాదన్యత ఉపాయాన్తరాన్నస్యాత్ - సాక్షాత్కారఇతిశేషః - ఉపాయాన్తరేణసాక్షాత్కారోనస్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నచాన్యదిత్యనేనాన్యత్త్వదాత్మకంనాస్తీత్యుక్తం - నాన్యతస్స్యాదిత్యనేనోపాయాన్తరాదృశ్యత్వంచ-తదేతదుభయంప్రపఞ్చయన్ సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవనిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇత్యాహ ॥ త్వమితిద్వాభ్యామ్ ॥ తావత్సర్వాత్మకత్వంప్రపఞ్చయతి॥త్వమితి॥త్వమేవ-వాయ్వాదిరూపేణావస్థితః-తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితఇత్యర్థః-పూర్వం“ తవరూపే ”ఇతివ్యతిరేకనిర్దేశాదత్రాభేదనిర్దేశాచ్చేదంతాదాత్మ్యంశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యవగమ్యతే-తత్ర-మాత్రాః-శబ్దాదయస్తన్మాత్రాః -ప్రాణాశ్చే,న్ద్రియాణి,హృదయంమనః-చిదనుగ్రహంజ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకం,హృదయవిశేషణం, చిదనుగ్రహశ్చేతిపాఠే,జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకోమహాన్బుద్ధితత్త్వాత్మకఉచ్యతే,కింబహునా,సగుణఃసత్త్వాదిగుణప్రయుక్తః,ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్సర్వఃపదార్థః,విగుణఃసత్త్వాదిగుణరహితః,తదపరిణామాత్మకోజీవవర్గశ్చ,మనశ్చవచశ్చతయోస్సమాహారఃమనోవచ,స్తేన-నిరుక్తంవిషయీకృతం,తదేతత్సర్వం,త్వమేవత్వచ్ఛరీరభూతమేవ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ నైతేఇతి॥గుణాస్సత్త్వాదయః-గుణినఃప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకామహదాదయః,ఆదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతానివివక్షితాని , సహదేవమర్త్యైః దేవమర్త్యాదిభిస్సహితాః - మనః ప్రభృతయశ్చ - కరణాని-కరణేనశ్చ - యే-ఇత్యర్థః-తఏతే-సర్వే-త్వాం-నవిదన్తి,గుణినోఽపినవిదన్తీతిప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేణనఞ్ద్వయోపాదానం - సకరణాస్సర్వేదేవమనుష్యాదయస్స్వాన్తరాత్మతయావసన్తమపిసత్త్వాముపాయాన్తరేణవిదన్తి - తత్రహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ ఆద్యన్తవన్తఇతి ॥ కర్మాయత్తోత్పత్తివినాశినః- కర్మణాసంకుచితజ్ఞానత్వాన్నవిదన్తీతిభావః- మునయస్సర్వాన్తరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమననశీలాస్తు - హేఉరుగాయ - త్వామేవసర్వాత్మకబ్రహ్మానుసంధానరూపయోగేనత్వత్సాక్షాత్కారవిరోధికర్మనిరసనేన - విమృశ్యవిమర్శనపూర్వకంసాక్షాత్కృత్య - శబ్దాత్ శబ్దాదివిషయా-ద్విరమన్తి-ఏవమేవహినిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇతిభావః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం - నిరతిశయానన్దరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తియోగగతస్యార్థాదేవశబ్దాదివిషయేభ్యోవిరామశ్చోక్తః , సాభక్తిర్వక్ష్యమాణషడఙ్గసేవయావినాదుర్లభేతివదన్నుపసంహరతి ॥ తదితి ॥ హేహరే-తవ-నమస్స్తుతికర్మ,నమస్క్రియానమస్కారః , స్తుతిక్రియాచ-పూజాఅర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనాత్మికా-కర్మపరిచర్యాత్మకం - యద్వా - ప్రథమకర్మశబ్దేనపాదసేవనాదిపరిచర్యాత్మకంకర్మోచ్యతే పూజాకర్మపూజాత్మకంకర్మ - చరణయోః- స్మృతిఃస్మరణం-కథాయాంవిషయభూతాయాం,శ్రవణంకథావిషయకశ్రవణం చే-తీత్థం-షడఙ్గయా- సేవయా,వినా,పరమహంసానాం-ప్రాప్యే-త్వయి,భక్తిం-జనో,లభేతకిం-తన్నైవలభేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తదేవంప్రహ్లాదేనసంస్తుతోభగవాన్నృసింహస్తమువాచేత్యాహదేవర్షిః॥ఏతావదితి ॥ భక్తేనప్రహ్లాదేన-భక్త్యాఏతావదేతావన్మాత్రం-వర్ణితా-గుణా,యస్య - ఏతావచ్ఛబ్దేనగుణానామానన్త్యంసూచయతి - నిర్గుణఃహేయగుణరహితః-శ్రీనృసింహః-యతమన్యురుపసంహృతక్రోధః - ప్రీతఃస్తుత్యాహృష్టః “ సమహాత్మాసుదుర్లభ ” ఇత్యుక్తరీత్యాదుర్లభస్వభక్తలాభేనవాప్రీతః-ప్రణతం-తంప్రహ్లాద-మభాషతోవాచ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ తదేవాహ॥ ప్రహ్లాదేతిత్రిభిః ॥ హేప్రహ్లాద-వత్స, తే,భద్రంఅనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చ-భవేత్,కుతః- హేఅసురోత్తమ-యతో - ఽహం- తే- ప్రీతఃప్రీతింప్రాపితః - అభిలషితం-వరం,వృణీష్వవరయ - అహం-నృణామర్థినాం,కామపూరః - కామ్యన్తఇతికామాఃధర్మాదయ - స్తాన్పూరయతిదదాతీతితథా-అహ-నుస్మి ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ హేఆయుష్మన్-మా,మప్రీణతఃప్రీతమకుర్వతః,పుంసో-దుర్లభంహి మమ-దర్శనం - మాం దృష్ట్వా-జన్తు

న్యతస్స్యాత్ ॥౪౭॥ త్వంవాయురగ్నిరవనిర్వియదమ్బుమాత్రాఃప్రాణేన్ద్రియాణిహృదయం ❀ చిదనుగ్రహంచ।
సర్వంత్వమేవసగుణోవిగుణశ్చభూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపిమనోవచసానిరుక్తమ్ ॥ ౪౮ ॥నైతేగుణానగుణినో
మహదాదయోయేసర్వేమనఃప్రభృతయస్సహదేవమర్త్యాః। ఆద్యన్తవన్తఉరుగాయవిదన్తిహిత్వాదేవంవి
మృశ్యసుధియోవిరమన్తిశబ్దాత్॥ ౪౯ ॥తత్తేమహత్తమనమస్స్తుతికర్మపూజాకర్మస్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణంక
థాయామ్। సంసేవయాత్వయివినేతిషడఙ్గయాకింభక్తింజనఃపరమహంసగతౌలభేత॥౫౦॥ శ్రీనారదఉవాచ॥
ఏతావద్వర్ణితగుణోభక్త్యాభక్తేననిర్గుణః। ప్రహ్లాదంప్రణతంప్రీతోయతమన్యురభాషత॥౫౧॥ శ్రీభగవానువా
చ॥ వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రీతోఽహంతేఽసురోత్తమ। వరంవృణీష్వాభిమతంకామపూరోఽస్మ్యహంనృ
ణామ్॥ ౫౨ ॥మామప్రీణ*తఆయుష్మన్దర్శనందుర్లభంహిమే। దృష్ట్వామాంనపునర్జన్తురాత్మానంతప్తుమర్హ

---

౪౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ చిదనుగ్రహశ్చ.

ద్దేహీ·పున, రాత్మానం - తత్త్వమపూర్ణకామత్వేనశోచితుం,నార్హసి ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁అథఅతః,ధీరాఃజితేన్ద్రియాః-శ్రేయఃకామయమానాః,మహాభాగాఃవివేకినః-సాధవః - సర్వాసా-మాశిషాంపురుషార్థానాం - పతిందాతారం-మాం-సర్వభావేన కరణత్రయైక్యేన-ప్రీణన్తితోషయన్తి ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ఏవంవరాయచోదితోఽపినైచ్ఛదసురోత్తమఇత్యాహనారదః॥ ఏవమితి॥ లోకానాంవిషయాతురాణాం , ప్రలోభనైఃవిమోహనై - ర్వరైః,ఏవమిత్థం,ప్రలోభ్యమానోఽప్యసురోత్తమఃప్రహ్లాదః, ఏకాన్తభక్తత్వాదనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వా - త్తాన్ధర్మాదీన్వరాన్-నైచ్ఛత్ నేయేష ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అనిచ్ఛాయాంహేతుంవదన్తంవిశింషన్భగవన్తమువాచేత్యాహనారదః॥ భక్తియోగస్యేతి॥త-ద్భగవతాచోదితం-ధర్మాదివరజాతం-సర్వ-మనన్యప్రయోజనభక్తియోగస్యా - న్తరాయతయావిఘ్నరూపతయా-మన్యమానః - స్మయమానఃఅహోమదభిప్రాయజ్ఞోమదన్తరాత్మాసన్మామేవంప్రలోభయతీతిస్మయమానః-హృషీకేశంభగవన్తమువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ మేత్యాదినాదశభిః ॥ ఉత్పత్త్యాస్వభావేనైవ - కామేషు-సక్తం - ఆసక్తమితివాచ్ఛేదః-ఉత్పత్తిప్రభృతికామేష్వాసక్తం - మాంతైఃకామరూపైః - వరై - ర్మాలోభయప్రలుబ్ధంమాకార్షీః - యతోఽహం -తత్సఙ్గేనకామాసక్త్యా-అనర్థావహయా,భీత-స్తత్రకామేషు-నిర్విణ్ణః-సంసృతిబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుః-త్వాం,ముపాశ్రితఃశరణంగతః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁వరంవృణీష్వాభిమతమితివరాయచోదయత స్తవ·చోదనద్వారాయాచమానాయమహ్యం నవరప్రదానేఽభిప్రాయః - కింతు-భృత్యస్యమమమనఃపరీక్షాయామిత్యాహ ॥ భృత్యేతి ॥ కామేషు-భృత్యం-మాం-చోదయన్-భవా-న్భృత్యస్యా-నన్యప్రయోజనత్వరూపంలక్షణం-జిజ్ఞాసు - స్సర్వజ్ఞోఽపి·భవాన్-మన్ముఖేనమన్మనఃపరిజిజ్ఞాసురేవ-భృత్యం - మాం-మన్మనఃపరీక్షార్థమేవ

తి ॥ ౫౩ ॥ ప్రీణ❁న్తిహ్యథమాంధీరాస్సర్వభావేనసాధవః।శ్రేయస్కామామహాభాగాస్సర్వాసామాశిషాం
పతిమ్ ॥ ౫౪ ॥ ఏవంప్రలోభ్యమానోఽపివరైర్లోకప్రలోభనైః । ఏకాన్తిత్వాద్భగవతినైచ్ఛత్తానసురో
త్తమః ॥ ౫౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీనారదఉవాచ ॥ భక్తియోగస్యతత్సర్వమన్తరాయతయాఽర్భకః । మన్యమానోహృషీకేశం స్మయమానఉ
వాచహ॥౧॥ శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ॥మామాంప్రలోభయోత్పత్త్యాసక్తంకామేషుతైర్వరైః । తత్సఙ్గభీతోనిర్విణ్ణో
ముముక్షుస్త్వాముపాశ్రితః॥౨॥భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుర్భక్తం❁ కామేషుచోదయన్ ।భవాన్సంసారబీజేషుహృదయ
గ్రన్థిషుప్రభో॥నాన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేతకరుణాత్మనః। (నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధేత్వమేకఃపారదర్శనః)॥౩॥
యస్తఆశిషఆశాస్తేనసభృత్యస్సవైవణిక్ । ఆశాసానోనవైభృత్యస్స్వామిన్యాశిషఆత్మనః ॥ సస్వామీభృత్య

మాంభృత్యంకామేషుభవాంశ్చోదితవానిత్యర్థః - అచోదయదితిపాఠస్సుగమః- అన్యథాకారుణ్యజలధేర్హితోపదేష్టుర్భక్తానుగ్రాహకస్యానర్థావహేషు కామేషు భృత్యం ప్రతివరయాచ్ఞాయైచోదనానఘటతఇత్యాహ ॥ అన్యథా ఏవంచోదయత స్తవ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుత్వాభావే - తవ-కరుణాత్మనఃకారుణ్యమూర్తే-రఖిలలోకహితోపదేష్టుః - అహితరూపేషుదుఃఖరూపగర్భజన్మజరామరణాదిరూపసంసారస్య - బీజభూతేషు-హృదయగ్రన్థిషుహృదయగ్రన్థివద్దుర్మోచేషు- నఘటతే-చోదనేతిశేషః-అతోభృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుస్సన్నేవకామేషుమామచోదయదిత్యర్థః - అత్రఘటతేకరుణాత్మనఇత్యస్యానన్తరంక్వచిత్ "నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధేత్వమేకఃపారదర్శన " ఇతిపఠ్యతే-తత్రాయమర్థః-ఇతోఽపినకామేషుచోదనాభవతోఘటతఇత్యాహ ॥ నష్టదృష్టేరితి ॥ అన్ధేతమసిసంసారాత్మకేనరకే-నష్టదృష్టేఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య - పుంసః-అన్ధతమసతరణోపాయానభిజ్ఞస్యవా - పుంసః-త్వమేవై-కః-పారదర్శనః-అన్ధతమసపారభూతమాత్మానందర్శయతీతితాదృశః- యతఏవంభూతస్త్వం-తత-స్తవ-నఘటతఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నన్వాశిషఃకామయమానోఽపిభృత్యోమమదృశ్యతఏవేత్యతఆహ॥ యఇతి ॥ తేత్వత్తః- నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపా-ద్యఃపుమా-నాశిషఃకామా-నాశాస్తే - త్వత్సేవాపూర్వకంప్రార్థయతే-సః-తవ-నభృత్యఃనభృత్యలక్షణలక్షితః - కిన్తర్హి-సతు-వణిక్ వణిక్తుల్యః - యథావణిగ్యావత్స్వప్రయోజనమన్యమనువర్తతేతద్వత్సోపాధికానువృత్తిమానిత్యర్థః - ఏవంభృత్యాత్కిఞ్చిత్ప్రయోజనమపేక్ష్యతస్మైకామాన్దదతస్స్వామిత్వమపినిరుపాధికంనాస్తీత్యాహ ॥ ఆశాసానఇతి ॥ఆత్మనస్స్వస్య-స్వామిని-ఆశిషఃకామా-నాశాసానఃకామయమానః-నవైభృత్యఃభృత్యోనభవతి-ఇదందృష్టాన్తార్థం - అస్యార్థస్యపూర్వముక్తత్వాత్ - యథాఽయంభృత్యోనభవతీత్యర్థః - తథా-భృత్యాత్-స్వా

---

౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కామేష్వచోదయత్.

మ్యంస్వామినఃప్రయోజనంస్వామ్యం - తత్ - ఇచ్ఛన్కామయమానో-యో-భృత్యాయ-ఆశిషో - రాతిదదాతి-సనైవస్వామీ, స్వామిశబ్దవాచ్యఏవనభవతి - నిత్యంనిరుపాధికంస్వమస్యాస్తీతిస్వామీతినిత్యయోగార్థమత్వర్థీయేనిప్రత్యయాన్తస్వామిశబ్దవాచ్యఏవనభవతి - తస్యసోపాధికస్వామిత్వాదితిభావః-అత్ర రాతిచాశిష ఇత్యస్యానన్తరం “సవైస్వామీసవైభృత్యోగుణలుబ్ధానకాముకౌ„ వితిక్వచిత్పఠ్యతే,తత్రాయమర్థః-కౌతర్హిస్వామిభృత్యావిత్యతఆహ ॥ సవాఇతి ॥ యౌగుణలుబ్ధౌపరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితౌ - నకాముకౌపరస్పరంప్రయోజనాన్తరమనపేక్షమాణావనువర్తేతే - సఏవభృత్యస్సఏవస్వామీతి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఆవయోస్తుస్వస్వామిభావస్స్వాభావికఇత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అహంతు-కీదృశోవాభవతుల్లోకేభృత్యఃఅహంత్వకామోఽనన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తఇతిశబ్దార్థః - త్వమనపాశ్రయః-స్వామీ - తిత్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః “స్వత్వమాత్మనిసంజాతంస్వామిత్వంబ్రహ్మణిస్థితమ్ । నాన్యథాలక్షణంతేషాంబన్ధేమోక్షేతథైవచే„త్యుక్తరీత్యాప్రబుద్ధనిత్యనిరుపాధికత్వద్దాస్యోఽహం - త్వంనిరుపాధికస్వామీత్యధ్యవసాయపూర్వకంనిత్యంస్వస్యస్వామ్యనువర్తనంస్వస్వరూపానుబన్ధీత్యధ్యవసాయేనపరిహృతాన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తోఽస్మీత్యర్థః - అతోఽన్యథాప్రకారాన్తరేణా-వయో-రిహస్వస్వామిభావే - అర్థఃప్రయోజనం-నాస్తి - రాజసేవకయోరివేతివ్యతిరేకదృష్టాన్తః - యథారాజసేవకయోఃప్రయోజనాన్తరమూలకస్స్వస్వామిభావ-స్తథా-నావయోరితి-తదేతత్సర్వంసర్వజ్ఞస్త్వంజానాస్యేవేతిభావః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అపిహాసర్వజ్ఞస్యాపికిమేతద్వరయాఞ్చాయైచోదయతస్సత్యసఙ్కల్పస్య మమవచసః ప్రత్యాఖ్యానంతవశోభత ఇతిభగవదభిప్రాయమభిప్రయన్ యదిభవతోమహ్యంవరప్రదానేఽభిలాషస్తర్హీదంవరయేత్యాహ ॥ యదీతి ॥ హేఈశ-వరదశ్రేష్ఠ-స్త్వం యది-మేమహ్యం , కామానిష్టాన్ , వరాన్ , రాసిదాస్యసి-తర్హి - భవతస్త్వత్తోఽ , హం , మద్ధృదయే , కామానాం కామాఙ్కురాణా - మసంరోహమనుత్పత్తిరూపం , వరం-వృణే - ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయరూపంవరంయాచఇత్యా

తస్స్వామ్యమిచ్ఛన్యోరాతిచాశిషః । (సవైస్వామీసవైభృత్యోగుణలుబ్ధానకాముకౌ) ॥ ౪ ॥ అహంత్వకామస్త్వద్భక్తస్త్వంచస్వామ్యనపాశ్రయః । నాన్యథేహావయోరర్థోరాజసేవకయోరివ ॥ ౫ ॥ యదిరాసీశమేకామాన్వరాంస్త్వంవరదర్షభః । కామానాంహృద్యసంరోహంభవతస్తువరంవృణే ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రియాణిమనఃప్రాణాఆత్మాధర్మోధృతిర్మతిః । హ్రీశ్శ్రీస్తేజస్స్మృతిస్సత్యంయస్యనశ్యన్తిజన్మనా ॥ ౭ ॥ విముఞ్చతియదాకామాన్మానవోమనసిస్థితాన్ । తర్హ్యేవపుణ్డరీకాక్షభగవత్త్వాయకల్పతే ॥ ౮ ॥ ఓంనమోభగవతేతుభ్యంపురుషాయమహాత్మనే । హరయేఽద్భుతసింహాయబ్రహ్మణేపరమాత్మనే ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైకాన్తినోమేమయిజాత్విహాశిష ❀ ఆశాసతేఽముత్రచవైభవద్విధాః । ❀ తథాఽపిమన్వన్తరమేతదత్రదైత్యేశ్వరాణామనుభు

ర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ననుకామోత్పత్త్యాంసత్యాంకోదోషస్తత్రాహ ॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ యస్య-హృదయే-సంజాతకామాఙ్కురస్యకామాన్కామయమానస్య-ఇన్ద్రియాదీని-జన్మనాజన్మపరంపరయా-నశ్యన్తికామినోఽన్తతఃస్థావరత్వప్రాప్తావిన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మానఏవాసత్ప్రాయాభవన్తికింపునర్ధర్మాదయ ఇతిభావః , నహీతోఽన్యఃకశ్చిదనర్థోవిద్యతఇతితాత్పర్యం-తత్రాత్మాప్రత్యగాత్మా ధర్మోవర్ణాశ్రమానుగుణోభగవదారాధనరూపఃధృతిర్ధైర్యమిన్ద్రియజయః - ద్వన్ద్వసహిష్ణుతావా-మతిస్స్వాత్మపరమాత్మవిషయా , హ్రీరనుచితకృత్యవిషయాలజ్జాశ్రీర్జ్ఞానసంపత్తిః-ఐశ్వర్యంవా- తేజఃఅన్యానపేక్షతా,స్మృతిర్హేయోపాదేయావిస్మరణాత్మికా-సత్యంభూతహితత్వంసత్యవచనంవా ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నిష్కామస్తుత్వాంభజన్త్వత్సాధర్మ్యమాప్నోతీత్యాహ ॥ విముఞ్చతీతి ॥ యదా-మానవోమనుష్యః-స్వహృది-స్థితాన్,కామాన్-విముఞ్చతి-అనన్యప్రయోజనేనత్వాంభజతీతిభావః- హేపుణ్డరీకాక్షతర్హి-తదా-స-మానవః-భగవత్త్వాయ - భగవతోభావఃభగవత్త్వం-తస్మై-కల్పతేఅపహతపాప్మత్వాదిధర్మావిర్భావాయకల్పతే, ఆవిర్భూతగుణాష్టకత్వేనభగవతాసమానధర్మోముక్తోభవతీతియావత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మమహృదికామానుదయరూపాద్వరాదన్యంసర్వథామాదాఇతిప్రార్థనాభిప్రాయేణభగవన్తంనమస్కరోతి ॥ ఓమితి ॥ భగవతేపూర్ణషాడ్గుణ్యాయ,పురుషాయసర్వాత్మనే-మహాత్మనేకేవలంభక్తానుగ్రహైకస్వభావాయ-హరయేఆశ్రితార్తిహరాయ , అద్భుతసింహాయద్విజసాధుపరిత్రాణార్థముపాత్తనృసింహరూపాయ,బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతే,పరమాత్మనేలోకత్రయస్యాన్తఃప్రవేశేనభర్త్రే-ప్రణవప్రతిపాద్యాయ,తుభ్యం,నమః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఏవంప్రత్యాఖ్యాతవరయాచ్ఞంప్రహ్లాదమాహభగవాన్ ॥ నైకాన్తిన ఇతిచతుర్భిః ॥ భవద్విధాస్త్వాదృశాః, మయి,ఏకాన్తినః ఏకాన్తభక్తాఅనన్యప్రయోజనేనభజన్తః- మేమత్తః-జాతుకదాచిదపి-ఇహ-అముత్రచ-లోకే-ఆశిషఃకామాన్- నాశాసతేయద్యపినప్రార్థయన్తే-తథాపి,తన్మన్వన్తరపర్యన్తం- మత్తైవలోకే-దైత్యేశ్వరాణాం-అధిపోభూత్వేతిశేషః,భోగాన్భు

క్ష్వ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తర్హి బద్ధస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ కథా ఇతి ॥ ప్రియః మమ నిరతిశయప్రియస్త్వం మదీయాః కథాః - జుషమాణః సేవమానః - ప్రియా ఇతి పాఠే కథావిశేషణం - మత్కథాః శృణ్వన్, త్వం - న బద్ధస్స్యా ఇతి భావః ॥ నన్వనిచ్ఛన్తమపి బలాత్కామేషు కిమర్థం యోజయసీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మని - సర్వేషు భూతేషు చ - అన్తరాత్మతయా - సన్తమధియజ్ఞం యజ్ఞాధిపతిమీశ్వరం, మాం భక్తియోగేన - యజస్వ ఆరాధయస్వ, కిం కుర్వన్, మత్ప్రాప్తివిరోధి - పుణ్యపాపాత్మకం - కర్మ, హిన్వన్నపనుదన్, ముముక్షోరప్యభ్యుపగతమత్ప్రాప్తివిరోధిప్రారబ్ధఫలస్య సుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్యమనుభావ్యత్వాదనిచ్ఛన్తమపి త్వాం కామేషు యోజయామీతి భావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏతదేవ వ్యనక్తి ॥ భోగేనేతి ॥ పుణ్యం అభ్యుపగత ॥ ప్రారబ్ధపుణ్యకర్మ - తత్ఫలభోగేన హిత్వా త్యక్త్వా ఽపనుద్య, పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధాఖ్యం పాపం కర్మ, కుశలేన భోగేన, హిత్వా, భోగకౌశలేన హిత్వేత్యర్థః ॥ పాపఫలభోగస్య దుఃఖరూపత్వాన్మనోవికారస్స్యాదితి యథా మనో న విక్రియేత తథా భోగకౌశలేనేత్యర్థః ॥ "దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః, సమదుఃఖసుఖం - ధీర" మిత్యాద్యుక్తరీత్యా అనుద్వేగసమత్వాదిభోగకౌశలేనేతి యావత్ ॥ కుశలేన పుణ్యేన యజ్ఞాదికర్మణా పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధమపుణ్యం కర్మ హిత్వేతి నార్థః అనుభవైకవినాశ్యస్య పుణ్యకర్మణా నివృత్త్యనుపపత్తేః, న చాత్ర పాపశబ్దస్సంచితానభ్యుపగతాదిపాపపరః, తస్య భక్తియోగేనైవ నివృత్తేః, న చ భక్తియోగప్రతిబన్ధకపాపపరః, పరిపూర్ణభక్తియోగనిష్ఠత్వాత్ప్రహ్లాదస్య తన్నివృత్తేః పూర్వమేవ జాతత్వాత్, తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః - కాలబలేన కాలవేగేన - కళేబరం, హిత్వా, కాలవేగేన నిమిత్తేన అనుభూతప్రారబ్ధావసానే కళేబరం హిత్వేత్యర్థః ॥ సురలోకే ఽపి - గీయమానాం, స్వీయాం, కీర్తిం - వితాయ విస్తీర్య, ముక్తబన్ధనః మద్భక్తియోగేన వినష్టాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘరూపమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకో, మాం, మేష్యసి ప్రాప్స్యసి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కించ యః పుమాన్ - త్వాం చ, మాం చ, స్మరన్, య, ఇదం, మహ్యం, త్వయా - గీతం మత్స్తుత్యాత్మకం స్తోత్రం - కీర్తయేత్ సో ఽపి పుమాన్, కాలే ప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే, కర్మబన్ధాత్ మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాత్పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాద్బన్ధాద్విముచ్యతే, త్వద్గీతకీర్తనసంజాతమద్భక్తియోగనిరస్తమత్ప్రాప్తిబన్ధకకర్మబన్ధాద్విముక్తో భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యస్స్వపితుర్నిష్కృతిం ప్రార్థయతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః ॥ వరమితి ॥ హే మహేశ్వర, వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వర, త్వత్తో, ఽహం, ఏతద్వరం, వృణే, కిం తత్, యత్, మే, పితా, ఈశ్వరస్య తవ సంబన్ధి తేజః ప్రభావమవిద్వానజానన్ - సర్వలోకహితోపదేష్టారం - ప్రభుం - త్వామనిన్దన్నిన్దితవాన్ - కథంభూతః - త్వం భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిః - దురభిమానయుక్తః - అత ఏవ - వృద్ధామర్షాశయః ప్రవృద్ధో - యో ఽమర్షః క్రోధస్తద్యుక్త - ఆశయో ఽన్తఃకరణం - యస్య - తాదృశః - ఇద్ధేతి పాఠే ఽప్యయమేవార్థః - విద్ధేతి పాఠే - విద్ధో వ్యధితః - స చాసావమర్షయుక్తాన్తఃకరణశ్చేత్యర్థః ॥ ఏవంభూతః - స్త్వాం - సర్వలోకహితకరం ప్రభుమనిన్దదితి యత్ - యచ్చ త్వద్భక్తే - మయి - అఘవాన్ ద్రోహీతి ద్రోహం కృతవానితి - తస్మా - ద్దుస్తరా - దఘాత్పాపా - న్మే - పితా - పూయేత విశుధ్యేత్ - ఏతద్వరం వరయే - ఇత్యన్వయః ॥ యద్యపి - తే తవాపాఙ్గేన - సందృష్టో - ఽత ఏవ - పూత ఏవ మమ పితా, తథాపి - హే కృపణవత్సల - కార్పణ్యేన ప్రార్థయే ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవం ప్రార్థిత ఆహ భగవాన్ ॥ త్రిస్సప్తభిరితి షడ్భిః ॥ న కేవలం తవ పితైవ పూతః - అపి తు - హే అనఘ సప్తభిః పితృభిస్సహ - తవ - పితా, త్రిః పూతః పూత ఇతి త్రివారమనుగృహ్ణామీత్యర్థః - త్రిసప్తభిరితి పాఠే - ఏకవింశతిపర్యన్తైః పితృభిస్సహ పూత ఇత్యర్థః - కుతః - య - ద్యస్మాత్ - హే సాధో కులపావనో - భవాన్ - గృహే - జాతః - యద్యపి హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచిర్బ్రహ్మా చేతి త్రయ ఏవ - తథా ఽపి - ప్రాక్కల్పగతపిత్రాద్యభిప్రాయేణ త్రిసప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవేదం త్వత్కులం పూతమిత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఏతదేవ స్వభక్తప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ ॥ యత్రేతి ॥ సమ

క్ష్వ భోగాన్ ॥ ౧౦ ॥ కథా మదీయా జుషమాణః ❀ ప్రియస్త్వ ❀ మావేశ్య మామాత్మని సన్తమేకమ్ । సర్వేషు భూతేష్వధియజ్ఞమీశం యజస్వ యోగేన చ కర్మ హిన్వన్ ॥ ౧౧ ॥ భోగేన పుణ్యం కుశలేన పాపం కళేబరం కాలబలేన హిత్వా । కీర్తిం విశుద్ధాం సురలోకగీతాం వితాయ మామేష్యసి ముక్తబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ య ఏతత్కీర్తయేన్మహ్యం త్వయా గీతమిదం నరః । త్వాం చ మాం చ స్మరన్కాలే కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ వరం వరయ ఏతత్తే వరదేశాన్మహేశ్వర । యదనిన్దత్పితా మే త్వామవిద్వాంస్తేజ ఐశ్వరమ్ ॥ ౧౪ ॥ ❀ వృద్ధామర్షాశయస్సాక్షాత్సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్ । భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిస్త్వద్భక్తే మయి చాఘవాన్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్పితా మే పూయేత దురన్తాద్దుస్తరాదఘాత్ । పూతస్తే ఽపాఙ్గసందృష్టస్తథా కృపణవత్సల ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ † త్రిస్సప్తభిః పితా పూతః పితృభిస్సహ తే ఽనఘ । యత్సాధో ఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః ॥ ౧౭ ॥ యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్ర

---

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రియాస్త్వ. ౧౫ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఇద్ధామర్షా, విద్ధామర్షా. ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ త్రిస్సప్తభిః.

దర్శినః కృత్స్నం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన పశ్యన్తః-ప్రశాన్తాః జితేన్ద్రియాః-సమ్యగుత్తమ-ఆచారో-యేషాం తే-సాధవః పరోపకారశీలాః, మద్భక్తాః, యత్ర యత్ర దేశే-సన్తి తే-కీకటా అపి కీకటకల్పా మ్లేచ్ఛదేశా అపి శబ్దాత్తత్ప్రభవా అపి-పూయన్తే శుద్ధా భవన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ నను త్వద్భక్తానామయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం-నాహం తు తాదృశ ఇతి చే-త్తత్రాహ॥ సర్వాత్మనేతి ద్వాభ్యాం॥ హే దైత్యేన్ద్ర లోకే-యే-మద్భక్తాః-పురుషా-స్తే త్వాం, మద్భక్తశ్రేష్ఠ-మనువ్రతాః అనువర్తమానా-భవన్తి-త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠస్తథా వయమపి భగవద్భక్తా భవేమేతి త్వత్పదవీమనువర్తమానా మద్భక్తా భవన్తి-అత-స్సర్వేషాం భక్తానాం-భవాన్-ప్రతిరూపధృక్ దృష్టాన్తభూతః-అత స్త్వం భాగవతోత్తమోత్తమ ఇతి భావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తదనువృత్తిప్రకారమేవాహ॥ ఉత్కృష్టేష్వ-పకృష్టేషు చ-భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు-సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ-కించిదపి న హింసన్తి మద్భావేన మద్భక్త్యా-విగతా-స్పృహా యేషాం, మత్సామ్యాపత్తినిస్పృహా ఇతి వా తాదృశాశ్చ భవన్తి-త్వద్దృష్టాన్తేనైవాత్మానం శిక్షయన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అతస్సర్వథా పూతస్య విశుద్ధస్య-తవ-పితుః, ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి-కురు, అఙ్గ హే ప్రహ్లాద-శోభనాః ప్రజాః పుత్రాస్త్వద్రూపా యస్య సః, త్వత్పితా, మదఙ్గస్పర్శేన మచ్ఛరీరసంస్పర్శేన హేతునా, లోకాన్పుణ్యాల్లోకాన్-యాస్యతి ప్రాప్స్యతి-పశ్యతీతి పాఠే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః-వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ పిత్ర్యం పితృసమ్బన్ధి పిత్రాఽధిష్ఠితం-మహేన్ద్రభవనం విహాయ, పిత్ర్యం దానవాధిపత్యస్థానమధితిష్ఠేత్యర్థః॥ హే తాత, మయి, మనః-ఆవేశ్య, బ్రహ్మవాదిభి-రుక్తమనతిక్రమ్య-కర్మాణి మదారాధనరూపాణి, మత్పరః అహమేవ-పర-స్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య, తాదృశః కురు ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవముక్తః ప్రహ్లాదో యథోక్తమకరోదిత్యాహ నారదః॥ ప్రహ్లాదోఽపీతి॥ హే రా

శాన్తాస్సమదర్శినః। సాధవస్సముదాచారాస్తే పూయన్తేఽపి కీకటాః॥ ౧౮ ॥ భవన్తి పురుషా లోకే మద్భక్తాస్త్వా
మనువ్రతాః। భవాన్మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్॥ ౧౯ ॥ సర్వాత్మనా న హింసన్తి భూతగ్రామే
ష్వకించన। ఉచ్చావచేషు దైత్యేన్ద్ర మద్భావవిగతస్పృహాః॥ ౨౦ ॥ కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వ
శః। మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకా ÷ న్యాస్యతి సుప్రజాః॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం చ స్థానమాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః।
మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పరః॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్సాంపరా
యికమ్। యథాఽఽహ భగవాన్రాజన్నభిషిక్తో ద్విజోత్తమైః॥ ౨౩ ॥ ప్రసాదసుముఖం దృష్ట్వా బ్రహ్మా నరహరిం
హరిమ్। స్తుత్వా వాగ్భిః పవిత్రాభిః ప్రాహ దేవాదిభిర్వృతః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ దేవదేవాఖిలాధ్యక్ష భూత
భావన పూర్వజ। దిష్ట్యా తే నిహతః పాపో లోకసన్తాపనోఽసురః॥ ౨౫ ॥ యోఽసౌ లబ్ధవరో మత్తో న వధ్యో మ
మ సృష్టిభిః। తపోయోగబలోన్నద్ధస్సమస్తనిగమానహన్॥ ౨౬ ॥ దిష్ట్యాఽస్య తనయస్సాధుర్మహాభాగవతోఽ
ర్భకః। త్వయా విమోచితో మృత్యోర్దిష్ట్యా త్వాం సమితోఽధునా॥ ౨౭ ॥ ఏతద్వపుస్తే భగవన్ ధ్యాయతః ప్ర

జన్ యుధిష్ఠిర, యథా భగవానాహ, తథైవ, ప్రహ్లాదః, పితుః, యత్, సాంపరాయికం ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యం, త, త్సర్వం, చక్రే, తతో, ద్విజోత్తమై, రభిషిక్తశ్చ బభూవ దానవాదీనామాధిపత్యేఽభిషిక్తో బభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తతః, ప్రసాదాభిముఖం సున్దరం ముఖం యస్య, తం, నరహరిం నృసింహరూపం, హరిమాశ్రితార్తిహరం, భగవన్తం దృష్ట్వా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః దేవాదిభిః, పరివృతః పవిత్రాభిర్వాగ్భిః, స్తుత్వా, వాచాం భగవద్గుణవిషయకత్వేన లోకపావనకరత్వాత్పవిత్రాభిరిత్యుక్తం ప్రాహ ఉవాచ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తదేవాహ॥ దేవేతి॥ చతుర్భిః॥ హే దేవదేవ దేవానామపి దేవ, నను త్వమిన్ద్రాది దేవానామపి దేవో నాహం, తత్రాహ॥ హే అఖిలాధ్యక్ష, నను సోఽపి త్వమేవ తత్రాహ॥ హే భూతభావన, భూతాని భావయత్యుత్పాదయతీతి తథా, నను సోఽపి త్వమేవ, హే పూర్వజ, మమాపి పూర్వం కారణత్వేనావస్థిత, లోకానాం సన్తాపనకరోఽత ఏవ, పాపో,ఽయ, మసురో, దిష్ట్యా దైవా, త్తే త్వయా, నిహతః, దిష్ట్యా హత ఇతి తద్వరస్య దుష్కరత్వం సూచితమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తదేవావిష్కుర్వన్నసురం విశినష్టి॥ యోఽసావితి॥ యోఽసావసురః, మత్తః, లబ్ధో వరో యేన తాదృశః, మమ సృష్టిభిః మయా సృష్టై-ర్భూతైః, న వధ్యః హన్తుమశక్యః, తపోయోగ ఏవ, బలం, తేనో, న్నద్ధః గర్వితః, సమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మాన్, అహన్ వినాశితవాన్, స తు త్వయా వినాశితః, ఏతద్దిష్ట్యా జాతమితి భావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అస్యాసురస్య-తనయో, మహాభాగవతో-ఽర్భకః ప్రహ్లాద-స్త్వయా, మృత్యో-స్సకాశా-ద్విమోచిత ఇతి-స చ, త్వా-మతీవ క్రోధావిష్టం-సమ్య-గితః ప్రాప్తో-ఽధునేతి చైతదపి, దిష్ట్యా జాతమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ హే భగవన్-తవై-త-ద్వపుః నృసింహరూపం-ధ్యాయతః-ప్రయతాత్మనః సమాహితమనసః-పుంసః-సర్వత-స్సంత్రాసాద్భయా-ద్గోప్తృ రక్షకం జిఘాం

---

౨౧ ॥ శ్లో ÷ పా ॥ లోకాన్పశ్యతి.

సతఃహన్తుమిచ్ఛతో-మృత్యోరపిసకాశాత్-ద్గోప్తృ, ఏతచ్చప్రహ్లాదదృష్టాన్తేనాస్మాభిరనుమితమితిభావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవమభిహితస్తమాహశ్రీభగవాన్ ॥ నైతి ॥ హేపద్మసంభవ-ఇతఃప్రభృత్యే- వంవిధో-వరో - ఽసురాణాం- తేత్వయా-నప్రదేయః, క్రూరో-నిసర్గఃస్వభావో-యేషాం- తేషాం-మహీనాంసర్పాణాం, మమృతంక్షీరం-యథా-క్షీరప్రదానేనతద్వర్ధనంయథాలోకోపద్రవకారి-తద్వ-దిదం తేషాంవరప్రదానమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఏవంబ్రహ్మాణమనుజ్ఞాప్యభగవానన్తర్దధఇత్యాహదేవర్షిః ॥ హేరాజన్-ఇతీత్థ,ముక్త్వా, బ్రహ్మణా-పూజితో-భగవాన్-హరి, స్తత్రైవ-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం-అదృశ్యః- దర్శనావిషయోభవతీతితథా,అన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తతః,ప్రహ్లాదః,పరమేష్ఠినంబ్రహ్మాణం-భవంరుద్రం,ప్రజాపతీన్మరీచ్యాదీన్-దేవేన్ద్రాదీంశ్చ -భగవత్కలాఃభగవదంశభూతాన్-సంపూజ్య-శిరసా-వవన్దేననామ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతో-బ్రహ్మా-కావ్యాదిభిః,మునిభి ❀ ,స్సహసహితః,ప్రహ్లాదం,దైత్యానాం-దానవానాంచ-పతి-మకరోత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ హేరాజన్-తతో-బ్రహ్మాదయః-సర్వే - దేవాః,ప్రహ్లాదం,ప్రతినన్ద్యఅహోత్వత్ప్రభావోఽనితరసాధారణఇత్యభినన్ద్య,పరమా,ఆశిషః-ప్రయుజ్య,ప్రహ్లాదేన, ప్రతిపూజితాః-స్వధామానిస్వకీయస్థానాని-యయుః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవంశిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్భగవన్తంద్విషతోఃకథంముక్తిరితియుధిష్ఠిరప్రశ్నస్యతత్పూర్వజన్మకథనాదిముఖేనోక్తముత్తరముపసంహరతి ॥ ఏవమితిసప్తభిః॥ వి

యతాత్మనః।సర్వతోగోప్తృసంతాసిసాన్మృత్యోరపిజిఘాంసతః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైవంవరోఽసురాణాంతేప్రదేయఃపద్మసంభవ । వరఃక్రూరనిసర్గాణామహీనామమృతంయథా॥ ౨౯ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వాభగవాన్రాజంస్తతశ్చాన్తర్దధేహరిః।అదృశ్యస్సర్వభూతానాంపూజితఃపరమేష్ఠినా ॥ ౩౦ ॥ తతస్సంపూజ్యశిరసావవన్దేపరమేష్ఠినమ్। భవంప్రజాపతిందేవాన్ప్రహ్లాదోభగవత్కలాః॥ ౩౧ ॥ తతఃకావ్యాదిభిస్సార్ధంమునిభిఃకమలాసనః। దైత్యానాందానవానాంచప్రహ్లాదమకరోత్పతిమ్॥ ౩౨ ॥ప్రతినన్ద్యతతోదేవాః ప్రయుజ్యపరమాశిషః । స్వధామానియయూరాజన్బ్రహ్మాద్యాఃప్రతిపూజితాః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంతౌపార్షదౌవిష్ణోఃపుత్రత్వంప్రాపితౌదితేః । హృదిస్థితేనహరిణావైరభావేనతౌహతౌ॥ ౩౪ ॥ పునశ్చవిప్రశాపేనరాక్షసౌతౌబభూవతుః । కుమ్భకర్ణదశగ్రీవౌహతౌతౌరామవిక్రమైః ౩౫ ॥శయానౌయుధినిర్భిన్నహృదయౌరామసాయకైః।తచ్చిత్తౌజహతుర్దేహంయథాప్రాక్తనజన్మని॥ ౩౬ ॥తావిహాథపునర్జాతౌశిశుపాలకరూషజౌ ।హతౌవైరానుబన్ధేనపశ్యతస్తేసమీయతుః॥ ౩౭ ॥ఏనఃపూర్వంకృతంయత్తద్రాజానఃకృష్ణవైరిణః । జహుస్తేతేతదాత్మానఃకీటఃపేశస్కృతోయథా ॥ ౩౮ ॥ యథా భగవతోభక్త్యాపరయాచాభిదాయథా । నృపాశ్చైద్యాదయస్సామ్యంహరేస్తచ్చిన్తయాయయుః॥ ౩౯ ॥ఆఖ్యాతంసర్వమేతత్తేయన్మాంత్వంనృపపృష్టవాన్।దమఘోషసుతాదీనాంహరేస్సామ్యమపిద్విషామ్॥౪౦॥ఏషాబ్రహ్మణ్యదేవస్యకృష్ణస్యచమహాత్మనః।అవతారకథాపు

ష్ణోః-పార్షదౌస్థితౌ-విప్రశాపేనసనకాదీనాంశాపేన-దితేః-పుత్రత్వం , ఏవం , ప్రాపితౌ,వైరభావేన హేతునా-స్వహృది-స్థితేన-హరిణానృసింహరూపంబిభ్రతా-హతౌ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ పునః,కుంభకర్ణరావణాఖ్యౌ, రాక్షసౌ-బభూవతుః-తౌచ-రాఘవస్యదాశరథేః - విక్రమైరభిభూతావితిశేషః-రామస్యసాయకైః ,నిర్భిన్నంహృదయంయయో-స్తౌ,యుధియుద్ధే,శయానౌ-తచ్చిత్తౌ-తస్మిన్శ్రీరామఏవచిత్తంయయోస్తౌ,యథా,ప్రాక్తనజన్మని-తద్వ,ద్దేహం-జహతుఃతత్యజుః ❀ ॥ ౩౫॥౩౬ ॥ ❀ తావేవ , ఇహ-శిశుపాలకరూషజౌ-కరూషజోదన్తవక్త్రః , శిశుపాలదన్తవక్త్రరూపేణజాతౌ-పునః హరిణా-హతౌ , వైరానుబన్ధేన హేతునా- తేతవ-పశ్యతస్సతః-సమీయతుఃసాయుజ్యంప్రాపతుః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ నకేవలంశిశుపాలకరూషజావేవసమీయతు-రపిత్వన్యేఽపిరాజానః-కృష్ణవైరిణ-స్తే - సర్వేఽపి,య,దేనఃపాపం - పూర్వంకృతం,త - జ్జహుఃతత్యజుః,తదాత్మానఃకృష్ణాత్మానశ్చా , భవన్,యథా-పేశస్కృతః,చిన్త్యమానాద్ధేతోః,కీట - స్తదాత్మాభవతి,తద్వ, త్తదాత్మానస్తత్తుల్యస్వభావా,అభవన్నిత్యర్థః॥ఆత్మశబ్దస్స్వభావవాచీ,తస్యేవఆత్మాస్వభావోయేషాంతఇత్యుపమానబహువ్రీహిః ,అన్యథా,దృష్టాన్తవైఘట్యాత్-నహికీటఃపేశస్కృతాఐక్యంయాతి - కింతు,తస్యసమానాకారోభవతి - అతఏవహ్యానన్తరగ్రన్థేసామ్యంయయురిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ యథా,అభిదాఅనన్యయా-భక్త్యా,భగవత-స్సామ్యం-యాన్తి,తద్భక్తా- స్తథా,చైద్యాదయోఽపి-నృపా - స్తస్యభగవత-శ్చిన్తయాసరమ్భపూర్వకచిన్తయా, హరే-స్సామ్యం - యయుః- హేనృప,త్వం-మాంయ,త్పృష్టవాన్,కింతత్-ద్విషతా మపి,దమఘోషసుతాదీనాం,హరే,స్సామ్య - మిత్యేత-త్సర్వం, తేతుభ్యం,మయా,ఆఖ్యాతంకథితమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తదేవంప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహృత్యైతదాఖ్యానంవిశింషన్తత్కీర్తనశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఏషేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః-సచాసౌ-దేవ- స్తస్య- లోకత్రయమన్తఃప్రవిశ్యభి

భ్రాతః,కృష్ణస్య-యం , అవతారకథా,పుణ్యాపుణ్యావహా-యత్రకథాయా,మాదిదైత్యయోఃహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపోః వధః-ప్రతిపాద్యతే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తథా-యత్ర-మహాభాగవతస్య-ప్రహ్లాదస్యచరిత్రం,భక్తిః-జ్ఞానం-విరక్తిశ్చ-భక్తిశబ్దేనభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారోవివక్షితః. విరక్తిశబ్దేనతదుత్పత్తిప్రకారః-జ్ఞానశబ్దేనాత్మయాథాత్మ్యవివేచనపూర్వకతదనుసంధానప్రకారః-ఏతత్సర్వం-యత్రకథాయాం - ప్రతిపాద్యతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తథా-జగత్సర్గస్థితిలయకారణస్య-హరే-ర్యాథాత్మ్యం - తత్త్వవర్ణనం-తస్య - గుణానాం,కర్మణాంచ-వర్ణనం,పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం-యాని- స్థానాని-తేషాం-కాలేననిమిత్తేనమహాన్,వ్యత్యయోవిపర్యాసశ్చ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ భగవా-న్యేన-గమ్యతే-స-భాగవతానాం-ధర్మశ్చ - యచ్చాధ్యాత్మికమాత్మానమధికృత్యవర్తమానఃవస్తుచేతి,తదేత-త్సర్వ-మస్మిన్నాఖ్యానే,సమ్య-గాఖ్యాతమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ యఃపుమా-నేత-ద్విష్ణోః - వీర్యేణపరాక్రమాదిగుణజాతేనో, పబృంహితంతత్ప్రతిపాదనేనవిస్తీర్ణ-మతఏవ-పుణ్య,మాఖ్యానం,శ్రద్ధయా-శ్రుత్వా-కీర్తయేత్-సపుమాన్-కర్మపాశైఃపుణ్యపాపాత్మకైఃకర్మభిరేవపాశైః - విముచ్యతే ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కించ-యఃపుమా,నాదిపురుషస్య - మృగేన్ద్రస్యసింహస్యేవ-యా-లీలా దైత్యేన్ద్రయూధపవధాత్మికా - ప్రతిపాద్యా - యస్మిన్-తదేత-దాఖ్యానం - ప్రయతస్సమాహితచిత్త-స్సతాంప్రవరస్య - దైత్యాత్మజస్యప్రహ్లాదస్య-పుణ్యం- ప్రభావం-శ్రుత్వా-పఠేతపఠేత్-సో - ఽకుతోభయంకుతశ్చిద్భయరహితంలోకంవైకుణ్ఠలోక-మేతి - పూర్వంకర్మపాశైఃప్రముచ్యతఇత్యుక్తం-అత్రాకుతోభయంలోకమేతీత్యుక్తం , కర్మపాశవిమోచనద్వారాఅకుతోభయంలోకమేతీత్యర్థః - అతోఽత్రనపౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ అహోప్రహ్లాదస్యభాగ్యం-యేనదృష్టోభగవా-న్వయంతుమన్దభాగ్యా,ఇతివిషీదన్తంయుధిష్ఠిరమాహ ॥

ణ్యావధోయత్రాదిదైత్యయోః ॥ ౪౧ ॥ ప్రహ్లాదస్యానుచరితంమహాభాగవతస్యచ । భక్తిర్జ్ఞానంవిరక్తిశ్చయా
థాత్మ్యంచాస్యవైహరేః ॥ ౪౨ ॥ సర్గస్థిత్యప్యయేశస్యగుణకర్మానువర్ణితమ్ । పరావరేషాంస్థానానాంకాలే
నవ్యత్యయోమహాన్ ॥ ౪౩ ॥ ధర్మోభాగవతానాంచభగవాన్యేనగమ్యతే । ఆఖ్యానేఽస్మిన్సమాఖ్యాతమాధ్యా
త్మికమశేషతః ॥ ౪౪ ॥ యఏతత్పుణ్యమాఖ్యానంవిష్ణోర్వీర్యోపబృంహితమ్ । కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయాశ్రుత్వాకర్మ
పాశైర్విముచ్యతే ॥ ౪౫ ॥ ఏతద్యఆదిపురుషస్యమృగేన్ద్రలీలాందైత్యేన్ద్రయూధపవధంప్రయతఃపఠేత ❀ దైత్యా
త్మజస్యచసతాంప్రవరస్యపుణ్యంశ్రుత్వాఽనుభావమకుతోభయమేతిలోకమ్ ॥ ౪౬ ॥ యూయంనృలోకేబత
భూరిభాగాలోకంపునానామునయోభియన్తి । యేషాంగృహానావసతీతిసాక్షాద్గూఢంపరంబ్రహ్మమనుష్యలి
ఙ్గమ్ ॥ ౪౭ ॥ సవాఅయంబ్రహ్మమహద్విమృగ్యంకైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వఃఖలుమాతు
లేయఆత్మాఽర్హణీయోవిధికృద్గురుశ్చ ॥ ౪౮ ॥ నయస్యసాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపంధియావస్తుతయోపవర్ణి
తమ్ । మౌనేనభక్త్యోపశమేనపూజితఃప్రసీదతా ❀ మేషససాత్వతాంపతిః ॥ ౪౯ ॥ సఏషభగవాన్రాజన్వ్యతనో

యూయమితిత్రిభిః । నృలోకే యూయం , బతభూరిభాగాః-అహోబహుభాగ్యవన్తః-తదేవవ్యఞ్జయంస్తాన్విశినష్టియేషాం, యుష్మాకం-గృహాన్-లోకం-పునానా-మునయో - ఽభియన్తిసర్వతస్సమాయాన్తి - తత్కుతః,మనుష్యలిఙ్గంమనుష్యస్యేవ లిఙ్గంశరీరంయస్య - తత్పరంబ్రహ్మశ్రీకృష్ణరూపం,గూఢంప్రచ్ఛన్నం - సర్వేషాం-యుష్మాకం గృహా-నావసతీ, తిహేతోస్సమాయాన్తి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నను శ్రీకృష్ణోఽస్మాకంమాతులేయఃకథంపరంబ్రహ్మేత్యుచ్యతే,తత్రాహ ॥ సవాఇతి ॥ సోఽయం-శ్రీకృష్ణోబ్రహ్మైవ,కింతద్బ్రహ్మ , యదభిన్నఃశ్రీకృష్ణః,యన్మహద్భిః - విమృగ్యమన్వేషణీయం, కేవలంధ్యేయమిత్యర్థః-కేవలనిర్దుఃఖసుఖాత్మకజ్ఞానరూపం - ఏవంభూతబ్రహ్మాభిన్నఃశ్రీకృష్ణః,వోయుష్మాకం-నకేవలం-మాతులేయః , అపితుప్రియః, సుహృచ్చ-ఆత్మాఅన్తరాత్మా - అర్హణీయఃపూజ్యః. విధికృన్నియోగకారీ-గురుర్హితోపదేష్టాచ - ఏవమనేకధాయుష్మాకం తత్సంబన్ధినాంభాగ్యంకియదితివక్తవ్యమితిభావః ॥ ౪౮ ॥ మహద్విమృగ్యమిత్యనేనమహతామపితత్స్వరూపంయథావద్దురవగమమిత్యుక్తం - ప్రియస్సుహృద్వఇత్యనేన - తన్మహద్విమృగ్యం బ్రహ్మస్వయమేవయుష్మాకంప్రసన్నమితిచ - తన్మహద్విమృగ్యత్వమేవప్రపఞ్చయన్తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే ॥ నేతి ॥ యస్యభగవతో-రూపం - భవపద్మజాదిభిః - ధియాస్వమనీషయా-వస్తుతయాయాథాత్మ్యేన - నోపవర్ణితం. ఉపవర్ణితంవిషయీకృతంనభవతి- వాఙ్మనసాగోచరస్వరూపస్వభావత్వాత్తైరేతావదిత్యుపవర్ణితుమశక్యమిత్యర్థః - కింతు-కేవలం , మౌనేనశుభాశ్రయసంశీలనరూపేణ-భక్త్యోపాసనాత్మికయాప్రీతిరూపయా-ఉపశమనేన్ద్రియజయాదినాచ - పూజితఆరాధితః-ససాత్వతాంయోగేశ్వరాణాం-పతిర్భగవాన్, మేమహ్యం-ప్రసీదతాంప్రసన్నోభవతు ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవంసంప్రార్థ్యశ్రీకృష్ణస్యమనుష్యలిఙ్గస్యపరబ్రహ్మత్వసూచకమితిహాసంప్రస్తౌ

ష్యక్తత్ప్రశ్నావసరప్రదానాయశ్రీకృష్ణంవిశినష్టి। సఏషఇతి। హేరాజన్ సఏష, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిగుణయుక్తః, శ్రీకృష్ణః పురా, అనన్తమాయినా, అనన్తాఃబహ్వ్యోమాయాయస్య, తేన, మయేననిమిత్తభూతేన, రుద్రస్య, దేవస్య, యః, ద్విహతం, యశ, స్తద్వ్యతనోత్, అనేనరుద్రాదీనామపియశఆదిగుణబృహత్త్వాధాయకత్వకథనేనస్వయమబృహత్ఇతరేషాంతదాధాయకత్వాయోగాత్సామర్థ్యాత్తస్యాపితల్లాభేనచపరబ్రహ్మత్వంసూచితమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేవంలబ్ధప్రశ్నావసరోయుధిష్ఠిరోవిహతయశఉపచయప్రకారంబుభుత్సుఃపృచ్ఛతి॥ కస్మిన్నితి ॥ జగదీశితుఃభగవదాయత్తజగదీశితృత్వస్య "విలోక్యభగ్నసంకల్పంవిమనస్కంవృషధ్వజ" మిత్యాదినాభగవదాయత్తసామర్థ్యస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ - దేవస్య, రుద్రస్య, కీర్తిః కస్మిన్కర్మణి-అనేనశ్రీకృష్ణేనకర్త్రా, మయేననిమిత్తేనోపచితావర్ధితా - తత్కథ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతిపృష్ట ఆహదేవర్షిః ॥ నిర్జితా ఇత్యాదినా। అనేనరుద్రేణోపబృంహితైరాహితబలైర్దేవైర్నిర్జితా-అసురాః-మాయినాం-పరమాచార్యమాచార్యాణామప్యాచార్యం-మయం-శరణం-జగ్ముః ॥ ౫౨ ॥ తతస్స విభుస్సమర్థో-మయః-హైమ్నోవికృతిః హైమీ-రూప్యస్యరజతస్యరౌప్యా ఆయసోలోహస్యాయసీ - త్రయాణామితరేతరయోగద్వంద్వః-తాస్తిస్రః - పురో, నిర్మాయ-అసురేభ్యోదదావితిశేషః "పురోవిశినష్టి। దుర్లక్షః దర్శనావిషయః ఉపాయ, స్సంయోగశ్చ, యాసాం-తాః - ఇమాఃపురోఽత్రాగతా ఇతోగతాశ్చేతిజనైరలక్షితా ఇత్యర్థః-తథా-దుర్వితర్క్యాస్సార్వజనీనసాధారణ్యేనతర్కయితుమశక్యాః, పరిచ్ఛదా ఉపకరణానియాసాం-తాః ॥ ౫౩ ॥ తాభిర్విమానరూపాభిరపేక్షితదేశగమనక్షమాభిఃపురీభి - రసురసేనాన్యః అసురసేనా

ద్విహతంయశః । పురారుద్రస్యదేవస్యమయేనానన్తమాయినా॥ ౫౦ ॥ రాజోవాచ । కస్మిన్కర్మణిదేవస్యమ
యోఽహన్ జగదీశితుః। మయేనోపచితాకీర్తిఃకృష్ణేనానేనకథ్యతామ్॥ ౫౧ ॥ శ్రీనారదఉవాచ ॥ నిర్జితాఅసురా
దేవైర్యుధ్యనేనోపబృంహితైః । మాయినాంపరమాచార్యంమయంశరణమాయయుః॥ ౫౨ ॥ సనిర్మాయపు
రస్తిస్రోహైమీరౌప్యాయసీర్విభుః । దుర్లక్ష్యాపాయసంయోగదుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః॥ ౫౩ ॥ తాభిస్తేఽసుర
సేనాన్యోలోకాంస్త్రీన్సేశ్వరాన్నృప। స్మరన్తోనాశయాంచక్రుఃపూర్వవైరమలక్షితాః॥ ౫౪ ॥ తతస్తేసేశ్వ
రాలోకాఉపాసాద్యోచురీశ్వరమ్। త్రాహినస్తావకాన్దేవవినష్టాంస్త్రిపురాలయైః॥ ౫౫ ॥ అథానుగృహ్య
భగవాన్మాభైష్టేతిసురాన్విభుః । శరంధనుషిసంధాయపురేష్వస్త్రంవ్యముఞ్చత॥ ౫౬ ॥ తతోఽగ్నివర్ణాఇ
షవఉత్పేతుస్సూర్యమణ్డలాత్ । యథామయూఖసన్దోహానాదృశ్యన్తపురోయతః॥ ౫౭ ॥ తైస్స్పృష్టావ్యసవ
స్సర్వేనిపేతుస్స్మపురౌకసః । తానానీయమహాయోగీమయఃకూపరసేఽక్షిపత్ ॥ ౫౮ ॥ సిద్ధామృతరసస్పృ
ష్టావజ్రసారామహౌజసః । ఉత్తస్థుర్మేఘదళనావైద్యుతాఇవవహ్నయః॥ ౫౯ ॥ విలోక్యభగ్నసంకల్పంవి
మనస్కంవృషధ్వజమ్ । తదాఽయంభగవాన్విష్ణుస్తత్రోపాయమకల్పయత్॥ ౬౦ ॥ వత్సఆసీత్తదాబ్రహ్మాస్వ

నాయకాః-హేనృప - అలక్షితాః - దేవైరదృశ్యమానాః - పూర్వవైరంస్మరన్తస్సేశ్వరాన్సపాలాంస్త్రీన్లోకాన్, నాశయాంచక్రుః నాశయితుమారబ్ధవన్తఇత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ తతస్తే సేశ్వరాఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితా - లోకాజనా, ఈశ్వరంరుద్రముపాసాద్యప్రాప్య-ఆనతాస్సన్త-ఊచుః ॥ తదేవాహ॥ హేవిభో-త్రీణిపురాణ్యాలయాఃస్థానాని-యేషాం తైస్త్రిపురాలయైః-వినష్టాన్-తావకాన్త్వదీయా-నస్మాన్-హేదేవ-త్రాహిపాలయేతి ॥ ౫౫ ॥ అథతద్విజ్ఞాపనానన్తరం-తాన్సురాన్మాభైష్టభయమ్మాకార్షేత్యనుగృహ్య, భగవాన్విభూరుద్రః-ధనుషి, శరంబాణం - సంధాయ-అస్త్రంపాశుపతం-తస్మిన్సంయోజ్యేతిశేషః-పురేషు, వ్యముఞ్చత ॥ ౫౬ ॥ తతశ్శరాద్యథా-సూర్యమణ్డలాన్మయూఖసందోహారశ్మిసమూహాస్తథా, అగ్నివర్ణా, ఇషవోబాణా, ఉత్పేతుః " యతోయేభ్యఇషుభ్యః, పురోనాదృశ్యన్త, ఇషుభిః ప్రతిచ్ఛన్నాబభూవురిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ తైరిషుభిః-స్పృష్టాస్తాడితాః త్రీణి, పురాణ్యోకాంసిస్థానాని, యేషాం, తే అసురాస్సర్వే, వ్యసవః, విగతా, అసవఃప్రాణా, యేషాంతాదృశాస్సన్తో, నిపేతుఃపతితవన్తః, తాన్వ్యసూనసురా, నానీయ, మహాయోగీ, మయః-కూపరసేస్వయంవినిర్మితకూపగతేరసేమృతసంజీవఇతరి - అక్షిపదపాతయత్ ॥ ౫౮ ॥ తేచసిద్ధామృతరసేన, స్పృష్టా, అసురా, వజ్రసారావజ్రవద్దృఢాఙ్గాః, మహౌజసోమహాబలాస్సన్తః, మేఘదళనామేఘచ్ఛేదాద్విద్యుద్రూపా, వహ్నయఇవో-త్తస్థుఃఉత్థితవన్తః ॥ ౫౯ ॥ తదా-భగ్నస్సంకల్పో యస్యా, తఏవవిమనస్కందుఃఖితమనస్కం, వృషధ్వజంరుద్రం, విలోక్య-అయం-భగవాన్-శ్రీకృష్ణరూపో, విష్ణు-స్తత్రసిద్ధామృతరసవినాశే-ఉపాయ, మకల్పయత్ ॥ ౬౦ ॥ తదేవాహ। వత్సఇతి॥ అయంశ్రీకృష్ణరూపోవిష్ణుః-స్వయం-గౌః ధేను, రాసీత్, బ్రహ్మాచతుర్ముఖో, వత్స, ఆసీత్, తతో, గోరూపోఽయం విష్ణుః-సవత్స, స్త్రిపురం-త్రయాణాంపురాణాంసమాహార-స్తత్ప్రవిశ్య, కాలేమధ్యాహ్నే, రసకూపామృతంరసరూపం

కూపగతమమృతంపపౌ అపిబత్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తే అసురాః, పిబన్తీం, గాం, పశ్యన్తోఽపి, భగవన్మాయయా విమోహితాః, నన్యషేధన్ తన్న వారయన్ ॥ తత్పానం, జ్ఞాత్వా, మహాయోగీమయః, రసంకూపామృతరసంపాలయన్తీతి తథా, తానసురాన్, శోకార్తాన్, తాం-దైవగతింస్మరన్, అతఏవ, విగతశోకః-స్వీయం, స్మయన్, ఇదంవక్ష్యమాణం, జగాదడవాచ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ దేవ ఇతి ॥ ఆత్మనో, ఽన్యస్యవా, ద్వయోరపి-దైవేనేశ్వరేణా, దిష్టముపకల్పితం, సుఖందుఃఖంవా, అపోహితు, మిహలోకే దేవాద్యన్యతమోయః కశ్చి, న్నేశ్వరః నప్రభుర్నసమర్థః ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ అథనిష్పన్నం కూపామృతరసపానానన్తరం, అసౌ శ్రీకృష్ణః-ధర్మాదిభిః - స్వాభిశ్శక్తిభిః శంభోః రుద్రస్య, ప్రాధనికం-ప్రధనం సంగ్రామస్తత్సాధనం, య, ద్రథసూతాదిరూపం - తద్వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్వశక్తీరేవ రథాదిరూపేణా కరోదిత్యర్థః స్వశక్త్యాహితశక్తిమకరోదితి యావత్ ॥ తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూత కార్యోపయుక్తా, సా చ ధర్మాదిరూపేణ బహువిధా, తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా, జ్ఞానశక్తిరిహ “ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ - సర్వదర్శీస్వాధీనో ఽనాదిస్సర్వేశ్వరః సర్వదృ ” గిత్యాదిభ్యో ఽవగతా సర్వసాక్షాత్కారసామర్థ్యాత్మికా ॥ తథాచోక్తం శ్రీమన్నాథమునిభిః “ యోవేత్తియుగపత్సర్వంప్రత్యక్షేణసదాస్వత ” ఇతి, విరక్తిర్నామ “ సర్వమిదమభ్యాత్తో ఽవాక్యనాదర ” ఇతిశ్రుత్యవగతా- అవాప్తసమస్తకామత్వేఽపితదనాదరేణావస్థానసామర్థ్యాత్మికా - బుద్ధిర్నామైశ్వర్యం “ ఏషసర్వేశ్వరః కృష్ణ ” ఇత్యాదిప్రమాణావగతం సర్వాన్తరాత్మత్వేన తన్నియన్తృత్వసామర్థ్యం -తపోనామ “

యంవిష్ణురయంహిగాః । ప్రవిశ్యత్రిపురంకాలేరసకూపామృతంపపౌ ॥ ౬౧ ॥ తేఽసురాహ్యపిపశ్యన్తోనన్యషేధన్తమోహితాః । తద్విజ్ఞాయమహాయోగీరసపాలానిదంజగౌ ॥ స్మయన్విశోకశ్శోకార్తాన్స్మరన్దైవగతించ తామ్ ॥ ౬౨ ॥ దేవోఽసురోనరః కోవానేశ్వరోఽస్తీహకశ్చన । ఆత్మనోఽన్యస్యవాదిష్టందైవేనాపోహితుం ద్వయోః ॥ ౬౩ ॥ అథాసౌశక్తిభిస్స్వాభిశ్శంభోఃప్రాధనికంవ్యధాత్, ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యృద్ధితపోవిద్యాక్రియాదిభిః । రథంసూతంధ్వజంవాహాన్ ధనుర్వర్మశరాదియత్ ॥ ౬౪ ॥ సన్నద్ధోరథమాస్థాయశరంధనురుపాదదే, శరంధనుషిసంధాయముహూర్తేఽభిజితీశ్వరః ॥ దదాహతేజసాయుక్తోహరోఽథత్రిపురంనృప ॥ ౬౫ ॥ దివిదున్దుభయోనేదుర్విమానశతసంకులాః । దేవర్షిపితృసిద్ధేశాజయేతికుసుమోత్కరైః । అవాకిరన్జగుర్హృష్టానన్నృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥ ౬౬ ॥ ఏవందగ్ధ్వాపురస్తిస్రోభగవాన్పురహానృప । బ్రహ్మాదిభిస్స్తూయమానస్స్వధామప్రత్యపద్యత ॥ ౬౭ ॥ ఏవంవిధాన్యస్యహరేస్స్వమాయయావిడమ్బమానస్యనృలోకమాత్మనః । వీర్యా

సతపోఽతప్యతసతపస్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వమసృజతే ” త్యాద్యవగతా జగద్రక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మికా- విద్యానామ “ సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ” ఇత్యాద్యవగతా సత్యసఙ్కల్పాత్మికా- సత్యసఙ్కల్పత్వంచ - స్వావతారాద్యపూర్వభోగ్యాన్తరసృష్టౌ జగద్వ్యాపారాదిషుచామోఘసఙ్కల్పత్వం - క్రియానామ - ఘటితఘటనాత్మికా “ స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే ” త్యాద్యవగతా- ఆదిశబ్దేన బలవీర్యతేజ ఆదయః- తత్ర-బలం శ్రమప్రసఙ్గరహితం సర్వధారణసామర్థ్యం “ ఏషసేతుర్విధరణ ” ఇత్యాదిభ్యోఽవగతం-వీర్యం నామ సర్వధారణేఽపి వికారరహితత్వం- తేజః అస్వాధీనసహకార్యనపేక్షత్వం ॥ రథమితి ॥ వాహానాశ్వాన్ వర్మకవచం- ఆదిశబ్దేన ప్రగ్రహాదికం గృహ్యతే ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం- రథ-మారుహ్య- సన్నద్ధః కవచిత- ఈశ్వరో రుద్రః- శరం- ధనుశ్చ- పాదదే స్వీకృతవాన్ - తతో -ధనుషి- శరం- సంధాయ - అభిజితి ముహూర్తే అభిజిన్నామకే ముహూర్తే- భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య - తేజసా ఉక్తవిధేన- యుక్త- స్త్రిపురం- దదాహ బాణప్రయోగద్వారేణ దగ్ధవాన్ హేనృప ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ తదా- దివి, దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః- విమానశతాని- సంకులాని- యేషాం- తే, దేవేశాదయః- జయేతి- వదన్త ఇతి శేషః- ఉత్కర్షేణ వర్తస్వేతి వదన్తః- కుసుమోత్కరైః కుసుమవర్షైః, శంభుం అవాకిరన్ వవర్షుః- అప్సరసాం- గణాః, జగుః- ననృతుశ్చ ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ హేనృప- ఏవమిత్థం- తిస్రః- పురః పురీః- దగ్ధ్వా- పురహా, భగవాన్ - రుద్రః- బ్రహ్మాదిభిః- స్తూయమానః - స్వస్థానం- ప్రత్యపద్యత ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ శ్రీకృష్ణస్య పరబ్రహ్మాభిన్నత్వ సూచకప్రభావప్రతిపాదనమేవ సంహరన్ ప్రశ్నాన్తరావసరం ప్రయచ్ఛతి ॥ ఏవమితి ॥ ఆత్మనః స్వస్య, మాయయా సంకల్పేన, నతుకర్మణేతి భావః- నృలోకం- విడమ్బమానస్యానుకుర్వతః - ఇతరసజాతీయచేష్టాంకుర్వత ఇత్యర్థః- హరేరాశ్రితార్తిహరస్య- లోకస్యహితోపదేష్టురస్య శ్రీకృష్ణస్య- ఋషిభిరస్మదాదిభిః- గీతాన్యే - వంవిధాని- వీర్యాణి - లోకం- పునానాని- బహూని- సన్తీతి శేషః- సాకల్యేన కేనాపిన

త్తుం న శక్యాసీతి భావః, అతోఽన్యత్కించిత్త్వయా ప్రష్టవ్యమస్తి చేత్కథయామేత్యర్థః ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తదేవం శ్రుతప్రహ్లాదచరిత్రో "వరం వదామకిమ్" ఇతి ప్రశ్నాయ చోదితో యుధిష్ఠిరో వర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్ తత్ర తత్ర భగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనోక్తాన్ బుభుత్సుర్దేవర్షిం పప్రచ్ఛేత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణిః ॥ శ్రుత్వేతి ॥ ఉరువిక్రమే-భగవత్యా-త్మా మనో, యస్య-తస్య - దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య-సాధుసభాభిః, సభాజితమనుసేవిత-మీహితం చరిత్రం - శ్రుత్వా- ముదాహర్షేణా-న్వితో యుక్తో -యుధిష్ఠిరః-పున-ర్మహత్తమానా-మగ్రణ్యం ప్రథమతో గణ్యం - స్వాయంభువస్తనయం నారదం, పప్రచ్ఛ "సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రగణ్య ఉరుక్రమాత్మన" ఇతి పాఠాన్తరం-తత్ర-మహత్తమానా-మగ్రణ్యః ముఖ్యః ఉరుక్రమే భగవత్యా - త్మా మనో-యస్య- దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్యే-హితం-సాధూనాం-సభాయాం-సభాజితం సత్కృతం-శ్రుత్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవ-న్నహం-వర్ణానాం బ్రాహ్మణాదీనా-మాశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనిష్ఠానాం చా-చారై - ర్యుతం-నృణాం-సనాతనం అనాదిపరంపరాగతం, ధర్మం - శ్రోతు-మిచ్ఛామి-తచ్ఛ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ యద్యస్మాద్ధర్మా - త్పరం పరమపురుషం-విన్దతే భక్తియోగనిష్పత్తిద్వారా ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నన్వేతద్ధర్మవిదో బహవస్సన్త్యతస్తం ప్రతి నాహం ప్రష్టవ్య-స్తత్రాహ ॥ భవానితి ॥ త్వమివా-న్యే-ధర్మగుహ్యం-నవిదు-రత-స్త్వమేవ బ్రూహీతి భావః, తదేవ వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి ॥ ప్రజానాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షా-ద్భవా-న్నాత్మజః పుత్రః-సర్వోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్యస్త్వమేవ తద్వక్తుం సమర్థ ఇతి భావః ॥ నను పర

ణి గీతాన్యృషిభిర్జగద్గురోర్లోకాన్పునాన్యపరం వదామ కిమ్ ॥ ౭౦ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శ్రుత్వేహితం సాధుసభాసభాజితం ❁ మహత్తమాగ్రణ్యమురుక్రమాత్మనః । యుధిష్ఠిరో దైత్యపతేర్ముదాయుతః పప్రచ్ఛ భూయస్తనయం స్వయంభువః ॥ ౧ ॥ శ్రీయుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ భగవఞ్ శ్రోతుమిచ్ఛామి నృణాం ధర్మం సనాతనమ్ । వర్ణాశ్రమాచారయుతం యత్పుమాన్ విన్దతే పరమ్ ॥ ౨ ॥ భవాన్ప్రజాపతేస్సాక్షాదాత్మజః పరమేష్ఠినః । సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మంస్తపోయోగసమాధిభిః ॥ ౩ ॥ నారాయణపరా విప్రా ధర్మం గుహ్యం యథా విదుః । కరుణాస్సాధవశ్శాన్తాస్త్వద్విధా న తథాపరే ॥ ౪ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నత్వా భగవతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే । వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్ ॥ ౫ ॥ యోఽవతీర్యాత్మనోంఽశేన దాక్షాయణ్యాం తు ధర్మతః । లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బదరికాశ్రమే ॥ ౬ ॥ ధర్మమూ

మేష్ఠినస్సుతా అపి బహవస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ హే బ్రహ్మన్-సుతానాం మధ్యే -భవా-న్పరమేష్ఠిన-స్సమ్మతస్సుతః - నితరాం ప్రీతివిషయస్సుతః - అతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్యముపదిష్టం భవేదితి భావః ॥ నను పదిష్టధర్మరహస్యోఽప్యహం తద్విస్మృతవానస్మీత్యత్రాహ ॥ తప ఆదిభిరుపాయైః, ర్నారాయణపరాః-నారాయణః-పర ఉత్కృష్ట ఉపాస్యో-యేషాం, తాదృశా-విప్రా-యూయం-ధర్మగుహ్యం - విదుః - భగవద్భక్త్యఙ్గత్వేన వర్ణాశ్రమాదిధర్మమనుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయా విస్మృతిరితి భావః ॥ జానన్తో-వయం రహస్యత్వాదేవ న కథయామ ఇతి చే-త్తత్రాహ ॥ కరుణా ఇతి ॥ కరుణాః కరుణావన్తః-కారుణ్యవతాం మమ ధర్మరహస్యాజ్ఞానప్రయుక్త దుఃఖస్య నిరాచికీర్షాయుక్తా ఏవేతి భావః - సాధవస్స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారశీలాః - ఏవంభూతాః త్వద్విధా ఏవ-న త్వపరే సన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో ధర్మాన్భగవాన్నారదస్తాన్వివక్షుస్స్వస్య సాక్షాత్తదుపదేష్టారం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వన్ ప్రతిజ్ఞాయ తం విశినష్టి ॥ నత్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ అజాయ కర్మోత్పత్తిరహితాయ భగవతే-నారాయణాయ-లోకానాం-యో, ధర్మ - స్తస్య - హేతవే కారణాయ-ప్రవర్తకాయ-నత్వా- నారాయణముఖా-చ్ఛ్రుతం, సనాతనం, ధర్మ-మహం-వక్ష్యే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా తన్ముఖాదాత్మనశ్శ్రవణం సంభావయన్ తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవానాత్మనోంఽశభూతేన-నరేణ సహ-దాక్షాయణ్యాం దక్షదుహితరి-మూర్తౌ ధర్మతో మూర్త్యా భర్తుర్ధర్మా-దవతీర్య-లోకానాం-స్వస్తయే-బదరికాశ్రమే-అద్యాప్య-ధ్యాస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తావద్వివక్షితే ధర్మే ప్రమాణమాహ ॥ ధర్మమూలమితి ॥ ధర్మస్య-మూలం ప్రమాణం-ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్యర్థః ॥ నను-భగవతః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తర్భూతత్వాత్ కథం తస్య ధర్మప్రమాపకత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి ॥ సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాదిసర్వవేదప్రచురః న సాక్షాద్ధర్మే భగవాన్ ప్రమాణ-మపి తు - సాక్షాత్ప్రమాణభూతసర్వవేదావిష్కారద్వారేతి భావః ॥ తదా

---

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః.

విస్తారకత్వంచతస్య శ్రూయతే “తస్యహవా ఏతస్యమహతో భూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద” ఇత్యాది- కించ - హేరాజన్- తద్విదాం వేదవిదాం- స్మృతిశ్చ - ధర్మమూలమిత్యర్థః ॥ తద్విదామిత్యనేన- స్మృతీనాంస్వమూలభూత శ్రుత్యనుమాపనద్వారాధర్మప్రమాపకత్వమితిసూచితం - తద్విదాంస్మృతయఇత్యనేనాతద్వేదనమూలకశాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః- స్మృతశ్చేతిచశబ్దేనశిష్టాచారసంగ్రహః ॥ తదుక్తంమనునా “ వేదోఽఖిలోధర్మమూలంస్మృతిశీలేచతద్విదామ్। ఆచారశ్చైవసాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవచే” తి,యాజ్ఞవల్క్యశ్చ “ శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారస్స్వస్యచప్రియమాత్మనః । సమ్యక్సంకల్పజఃకామోధర్మమూలమిదంస్మృత” మితి- ధర్మంవిశినష్టి ॥ యేనధర్మేణస్వారాధనభూతేనా- త్మాపరమాత్మా - ప్రసీదతి- పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వాదవశ్యంతచ్ఛ్రవణాదికంకర్తవ్యమితిభావః ❁॥౭॥❁ ఏవంధర్మప్రమాణాన్యభిధాయతావన్నృణాం యేసాధారణాధర్మాస్తానాహ॥ సత్యమిత్యాదిభిఃపంచభిః॥ సత్యం భూతహితత్వం దయాస్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం, తపఅనశనాదిరూపం , శౌచంస్నానాదిజంశుచిత్వంతితిక్షాశీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్ణుతా , ఈక్షా హేయోపాదేయాదివివేకః- శమోఽన్తరిన్ద్రియజయః - దమోబాహ్యేన్ద్రియజయః - అహింసాకరణత్రయేణాపిపరపీడానివృత్తిః - బ్రహ్మచర్యమనుచితకాలేషుస్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - త్యాగోలోభరాహిత్యం - స్వాధ్యాయోయథోచితమన్త్రజపః- ఆర్జవంమనోవాక్కాయానామైకరూప్యమ్ ❁॥౮॥❁ సంతోషః దైవాల్లబ్ధేనాలంబుద్ధిః సమదృక్సేవాసమదృశాంమహతాంసేవా- గ్రామ్యేహాభ్యః ప్రవృత్తికర్మభ్యః - ఉపరమోనివృత్తిః - నృణాం- విపర్యయేహేక్షానిష్ఫలచేష్టానిరూపణం - మౌనంమితభాషణం - ఆత్మవిమర్శనం - దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్ ❁॥౯॥❁ భూతేభ్యో - యథాయోగ్య - మన్నాద్యమన్నం- తదాదే- స్సంవిభాగః విభజ్యప్రదానం - తేషుభూతేష్వా-త్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతిచదేవతేతిచబుద్ధిః - ఆత్మనఃస్వస్య - దేవతాదైవతంపరమాత్మా - తద్బుద్ధిఃబ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధిరితివా - స్వాత్మతుల్యతాబుద్ధిర్దైవతాబుద్ధిశ్చేతివా - హేపాణ్డవ-

లంహిభగవాన్సర్వవేదమయోహరిః। స్మృతిశ్చతద్విదాంరాజన్యేనచాత్మాప్రసీదతి॥ ౭ ॥ సత్యందయాతపశ్శౌచంతితిక్షేక్షాశమోదమః। అహింసాబ్రహ్మచర్యంచత్యాగస్స్వాధ్యాయఆర్జవమ్॥ ౮ ॥ సంతోషస్సమదృక్సేవాగ్రామ్యేహోపరమశ్శనైః। నృణాంవిపర్యయేహేక్షామౌనమాత్మవిమర్శనమ్॥ ౯ ॥ అన్నాద్యాదేస్సంవిభాగోభూతేభ్యశ్చయథార్హతః। తేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిస్సుతరాంనృషుపాణ్డవ॥ ౧౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంచాస్యస్మరణంమహతాంగతేః। సేవేజ్యావనతిర్దాస్యంసఖ్యమాత్మసమర్పణమ్॥ ౧౧ ॥ నృణామయంపరోధర్మః సర్వేషాంసముదాహృతః। త్రింశల్లక్షణవాన్సాక్షాత్సర్వాత్మాయేనతుష్యతి॥ ౧౨ ॥ సంస్కారాయదవిచ్ఛి

భూతానాంమధ్యే-నృషుతు-సుతరామతీవా-త్మదేవతాబుద్ధిః ❁॥౧౦॥❁ మహతాంగతేశ్శరణ్యస్య-భగవతః శ్రవణంగుణశ్రవణం , కీర్తనంగుణప్రతిపాదకనామాదికీర్తనం , స్మరణంస్వరూపరూపగుణవిభూతిస్మరణం , సేవాపాదపీడనాదిరూపా, ఇజ్యాఅర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనరూపా - అవనతిర్నమస్కృతిః - ప్రహ్వీభావోవా - సఖ్యంసర్వావస్థాస్వానుకూల్యం, ఆత్మసమర్పణంస్వాత్మనస్తదనుబద్ధనిశ్చేతనాదాయత్తసత్తాదిమత్త్వానుసంధానంచే - త్యయం- త్రింశల్లక్షణవాన్ - సర్వేషాం నృణాం-సాధారణః - పరఉత్కృష్టో-ధర్మ- ఉదాహృతః ప్రదర్శితః- యేనధర్మేణ-సర్వాన్తరాత్మా , భగవాంస్తుష్యతి సోఽయం-త్రింశల్లక్షణవానిత్యర్థః ❁॥౧౨॥❁ ఏవంనృణాంసాధారణంధర్మమభిధాయాథనరవిశేషాణాంబ్రాహ్మణాదీనాంవర్ణానాంత్రయాణామావశ్యకాన్ధర్మాన్వివక్షుస్తావత్త్రైవర్ణికసాధారణ్యేనద్విజత్వంలక్షణమాహ ॥ సంస్కారాఇతి ॥ యత్ యత్ర-సంస్కారాగర్భాధానాదయః - షోడశఅవిచ్ఛిన్నా-స్స- ద్విజః-ననుశూద్రస్యాపితదవిచ్ఛేదేద్విజత్వంస్యా - త్తత్రాహ ॥ అజోబ్రహ్మా-య-మేవంసంస్కారయుక్తం- జగాద-శ్రుతిస్మృతిముఖేన-స-ద్విజః-శూద్రంతునమన్త్రవత్సంస్కారయుక్తంజగాద-నచోపనయనవన్తం - అతోనాసౌద్విజః-తథాచస్మృతిః “ వివాహమాత్రంసంస్కారంశూద్రోఽపిలభతాంసదానకేనచిత్సమసృజచ్ఛన్దసాతంప్రజాపతి” రితి॥ శ్రుతిశ్చ॥ “ గాయత్ర్యాబ్రాహ్మణమసృజత్త్రిష్టుభారాజన్యంజగత్యావైశ్యంనకేనచిచ్ఛూద్ర” మితి అతోవివాహవ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాదుపనయనస్యనిషేధాన్నతస్య ద్విజత్వమితివ్యాచక్షతే॥ వస్తుతస్తు ॥ ద్విజత్వాదికమదృష్టవిశేషసంబన్ధరూపం-నజాతిరూపం-నబ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషూత్పత్తిమాత్రరూపం- కేవలసంస్కారమాత్రవత్త్వంవా - అన్యథాఆదికాలేబ్రహ్మణోముఖబాహూరుప్రభవానాంపశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాంచబ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసఙ్గాత్ - సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికంచతాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం - సంతానవిశేషోత్పత్తేస్తన్మూలకసంస్కారాదేశ్చప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్ - అలౌకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ- ఏవంచ “ కార్యేణకారణానుమాన” మితిన్యాయేనయత్రకార్యభూతాస్సంస్కారాఅవిచ్ఛిన్నాః పిత్రాదిపరంపరయాఽవిచ్ఛిన్నాదృష్టా

స్సద్విజ ఇత్యర్థః - సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్మూలకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబన్ధవిశేషవాన్ ద్విజ ఇతి యావత్, సంస్కారశ్చ బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషు ప్రసూతస్యైవ కర్తవ్యత్వేన ప్రజాపతినా " అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీత ,, ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేన ప్రగదితాః - తథా చ - యత్సంతానవిశేషప్రభవం సంస్కార - మజో - జగాద - తత్సంతానప్రభవత్త్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబన్ధవాన్ ద్విజ ఇతి ఫలితోఽర్థః ॥ త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానాహ ॥ ఇజ్యేతి ॥ జన్మనా కులేన - కర్మణా చ - అవదాతానాం శుద్ధానాం - ద్విజన్మనాం త్రైవర్ణికానాం - ఇజ్యాదీని - స్వాశ్రమచోదితాః బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషు విహితాః క్రియాః చేష్టితాని - ఏషామకరణే ప్రత్యవాయ ఇతి భావః - తుర్యాశ్రమిణామనగ్నిత్వేనేజ్యాయా అభావాత్తదభిప్రాయేణ స్వాశ్రమచోదితాః క్రియా ఇత్యుక్తం - సాగ్నిత్వే ఇజ్యాదీని త్రీణి స్వాశ్రమచోదితాః క్రియాశ్చేత్యేతాని విహితాని - అనగ్నిత్వే త్వాశ్రమచోదితాః క్రియా విహితా ఇత్యర్థః - అనాశ్రమిణాం విధురాదీనాం తు పూర్వోక్తస్త్రింశల్లక్షణవాన్ ధర్మ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవం త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానభిధాయ తత్ర విప్రస్య జీవికాధర్మానాహ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనీతి ॥ ఆదిశబ్దేన యాజనప్రతిగ్రహౌ వివక్షితౌ యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః - జీవికాధర్మాః - ఇజ్యాధ్యయనదానాదీని త్వావశ్యకాధర్మా ఇత్యర్థః - ఏవం సంభూయ విప్రస్య షడ్ధర్మాః ॥ తథా చోక్తం మనునా " షణ్ణాం తు కర్మణామస్య త్రీణి కర్మాణి జీవికా । యాజనాధ్యాపనే చైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహః ,, ఇతి, అథ క్షత్రియస్య జీవికాధర్మానాహ ॥ అన్యస్యాప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ అత్ర, అన్యస్య క్షత్రియస్య - అప్రతిగ్రహ ఇతి ప్రతిగ్రహాతిరిక్తం యాజనమధ్యాపనం చానుజానాతి - వక్ష్యతి చానన్తరమేవ " ఋతే రాజన్య ,, మితి, శ్రూయతే చాశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం క్షత్రియాణాముపదేష్టృత్వాది - ప్రజాపాలనేఽధికృతస్య క్షత్రియస్య వృత్త్యన్తరమాహ ॥ రాజ్ఞ ఇతీతి వ్యాచక్షతే - తచ్చిన్త్యం " ప్రభుత్వాదార్త్విజ్యం సర్వవర్ణానాం స్యా ,, దితి ద్వాదశాధ్యాయాన్త్యాధికరణే క్షత్రియాదేర్యాజనాధ్యాపనయోః ప్రతిషిద్ధత్వాత్ - తత్ర హి దర్శపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషు కిం త్రిభిరపి ద్విజాతిభిరార్త్విజ్యం కారయితవ్యముత బ్రాహ్మణైరేవేతి సంశయ్య తత్ర త్రయోఽప్యార్త్విజ్యమర్హన్తి విద్వత్త్వాత్ - వరణం పునః పురుషార్థ - మతః కర్మవైగుణ్యం నాస్తి - కించ - యాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహా బ్రాహ్మణస్యైవ వృత్త్యు

న్నాస్సద్విజోఽజో జగాదయమ్। ఇజ్యాధ్యయనదానాని విహితాని ద్విజన్మనామ్॥ జన్మకర్మావదాతానాం క్రియా
శ్చాశ్రమచోదితాః॥ ౧౩ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహః। రాజ్ఞో వృత్తిః ప్రజాగోప్తురవిప్రాద్వా
కరాదిభిః॥ ౧౪ ॥ వైశ్యస్తు వార్తావృత్తిస్స్యాన్నిత్యం బ్రహ్మకులానుగః। శూద్రస్య ద్విజశుశ్రూషా వృత్తిశ్చ స్వా

పాయా ఇతి నియమః పురుషార్థతయా స్మర్యతే న క్రత్వర్థతయా - తేన క్షత్రియవైశ్యావార్త్విజ్యం కుర్వన్తౌ నియమాతిక్రమాత్కామం స్వధర్మాత్ప్రచ్యవేయాతాం - న క్రతోః కదాచిద్గుణహానిః - తస్మాత్త్రిభిరప్యార్త్విజ్యం కారయితవ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రాపయ్య - ద్విజోత్తమానామార్త్విజ్యం - న తు క్షత్రియవైశ్యయోః - బ్రాహ్మణార్త్విజ్యనియమః క్రత్వర్థేనాపి హి స్మృతః ॥ యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపక్రమ్య బ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యమితి యజ్ఞసూత్రకారాః క్రత్వర్థేన స్మరన్తీతి స్పష్టమేతత్ - తథా చ భగవద్రామాయణేఽపి " క్షత్రియో యాజకో యస్య చణ్డాలస్య విశేషతః - కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య మహర్షయ ,, ఇతి సురా దేవతాః - ఋషయశ్చ, ఋత్విగ్భ్యాత్త్వా, ఇతి దేవతాహవిర్భాగనిరాకరణాత్క్రతువైగుణ్యమేవ దర్శితం " రాజయాజకయాజ్యస్య వినశ్యతి యథా హవి ,, రితి చాబ్రాహ్మణార్త్విజ్యే హవిర్వినాశస్మృతిః - లిఙ్గాని చ దర్శితాని " బ్రాహ్మణానామిదం హవి ,, రిత్యేవమాదీని - తస్మాద్బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యం సిద్ధమితి రాద్ధాన్తితం - తస్మాన్న రాజన్యవైశ్యయోర్యాజనాధ్యాపనాధికారః - అశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం యద్వేదాన్తేషూపదేష్టృత్వమవగతం న తదధ్యాపనరూపం - కింతు సూతాదీనామివ బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనాద్యుపదేష్టృత్వరూపం - అధ్యాపనం నామ స్వోచ్చారణానూచ్చారణాయ శిష్యోద్దేశేన భాగద్వయాత్మకవేదరాశేస్సాఙ్గస్య స్వరవర్ణాద్యనపభ్రంశపూర్వకముచ్చారణం - తస్మాదప్రతిగ్రహ ఇత్యస్యాయమర్థః - ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాపనయోరప్యుపలక్షణం - ఏ - వం చాబ్రాహ్మణానాం యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహరూపా వార్తారూపా ధర్మాః - న తే రాజన్యాదేర్జీవికాధర్మా ఇతి - కా తర్హి రాజన్యాదేర్వృత్తిరిత్యత ఆహ ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ తత్ర - రాజన్యో ద్వివిధః - ప్రజాపాలనాధికృతస్తదనధికృతశ్చేతి - తావ - దాద్యస్య వృత్తిరనేనోచ్యతే - ద్వితీయస్య తు ఋతామృతాభ్యామిత్యనేన వక్ష్యతి ॥ ప్రజాగోప్తుః ప్రజాపాలనాధికృతస్య సతో రాజన్యస్య - అవిప్రాత్ విప్రేతరాత్ - కరాదిభిర్వృత్తిః - స్వామిగ్రాహ్యో భాగః కరః - తదాదిభిః - ఆదిశబ్దేన దణ్డశుల్కాదికం వివక్షితం - వాశబ్దేన ప్రజాపాలనానధికృతస్య తు వృత్త్యన్తరమేవేతి సూచయతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ వైశ్యస్యాహ ॥ వైశ్యస్త్వితి ॥ నిత్యం - బ్రహ్మకులం విప్రకుల - మనుగచ్ఛత్యనువర్తత ఇత్య - నుగః తాదృశస్సన్ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిలక్షణా - వృత్తి - ర్యస్య స

భవేత్-అథశూద్రస్యావశ్యకం ధర్మం వృత్తిరూపం చాహ ॥ శూద్రస్యేతి ॥ తత్ర- ద్విజశుశ్రూషా - శూద్రస్య-ఆవశ్యకో-ధర్మః స్వామినో-వృత్తిశ్చ-భవేత్-స్వామిదత్తేనాన్నాదినా జీవనం భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్తవృత్త్యలాభే వృత్త్యన్తరాణి వివక్షుస్తావద్బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యానుకల్పభేదేన వృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥ వార్తేతి ॥ విచిత్రా వార్తా కృషిగోరక్షాదిరూపా-శాలీనం ధార్ష్ట్యం వినైవ ప్రాప్తమయాచితమిత్యర్థః ॥ శాలీనకౌపీనే అధృష్టాకార్యయోః ॥ రితి నిపాతితశ్శాలీనశబ్దః-ఇదం ద్వితీయం-యాయావర్యం-యాయావరః ప్రవాసీ-తస్య కర్మ యాయావర్యం - ప్రవాసాదినా యాచ్ఞాపూర్వకమర్జనం తృతీయం-శిలోఞ్ఛనం ॥ ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం ॥ తదుభయమేకీకృత్య చతుర్థీయం విప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తం, ఆసాం చతసృణాం వృత్తీనాం-పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా-శ్రేయసీ జ్యాయసీ-ఉత్తమేతి యావత్-యద్యపి పూర్వం ॥ విప్రస్యాధ్యయనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహః ॥ ఇతి విప్రస్య ప్రతిగ్రహవృత్తేః కథితత్వాదత్ర శాలీనం యాయావర్యమితి చ న కథనీయం, తథాపి స ఏవ ప్రతిగ్రహో యాచ్ఞాపూర్వకస్తదపూర్వకశ్చేతి ద్వివిధ ఇతి వక్తుం శాలీనం యాయావర్యం చేత్యుక్తం ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం విప్రస్య యాజనాద్యలాభే వార్తాదిరూపా వృత్తిస్తత్రాప్యుత్తరోత్తరోత్తమత్వం చోక్తం ॥ అథోత్తరోత్తరవర్ణస్య స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపది పూర్వపూర్వవర్ణస్యావోత్తరోత్తరస్య వా వృత్త్యాశ్రయణం వక్తుం తావదనాపది తదాశ్రయణం నిషేధతి ॥ జఘన్య ఇతి ॥ జఘన్యో వర్ణో-నరః-అనాపది స్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే - ఉత్తమాం పూర్వపూర్వవర్ణసంబన్ధినీం-వృత్తిం-న భజేన్నాశ్రయేత్-ఆపత్సు తు, రాజన్యం వినా రాజన్యవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామపి-యథాలాభం- సర్వా అపి వృత్తయః ఆశ్రయణీయాః- భవన్తి సర్వేషాం సర్వశ ఇత్యేతావత్యుక్తే రాజన్యస్య ప్రజాపాలన ప్రయుక్తకరాదానరూపస్వవృత్త్యలాభరూపాపది యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాదిపూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాశుశ్రూషయోరుత్తరవర్ణవృత్త్యోశ్చాశ్రయణం ప్రసక్తం-ఋతే రాజన్యమితి నిషిధ్యతే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథ విప్రరాజన్యయోః స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపద్యుపాదేయాం వృత్తిం నిష్కృష్య దర్శయన్నుత్తరోత్తరవర్ణసేవారూపాం వృత్తిం ప్రతిషేధతి ॥ ఋతామృతాభ్యామితి ॥ ఋతాద్యన్యతమేన - జీవేత - శ్వవృత్త్యా తు - కథంచన - న జీవేత, సర్వథా శ్వవృత్తిం నాశ్రయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఋతాది పదార్థానాహ ॥ ఋతమిత్యాదినా సార్ధేన ॥ స్పష్టోర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ న కథంచనేతి వ్యాచష్టే ॥ వర్జయేదితి ॥ విప్రో, రాజన్యశ్చ తాం నీచసేవాం, స్వోత్తరవర్ణసేవాం, జుగుప్సితాం నిన్దితాం - పరివర్జయేత్ జుగుప్సితత్వమేవ వదన్ విప్రరాజన్యౌ విశినష్టి సర్వవేదమయ ఇతి ॥ ప్రాచుర్యే మయట్, పూజ్యయోః పూజకసేవా నిన్దితేతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ వర్ణానామభివ్యఞ్జకాన్ ధర్మానాహ ॥ శమ ఇతి చతుర్భిః శమాదిపదానామర్థాః త్రింశల్లక్షణధర్మవ్యాఖ్యాయాముక్తాః ॥ తత్ర క్షాన్తిరక్రోధః - అచ్యుతాత్మత్వమచ్యుతప్రవణచిత్తత్వం - శమాదికం బ్రహ్మలక్షణం బ్రాహ్మణకులాభివ్యఞ్జకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ శౌర్యమితి ॥ శౌర్యాది క్షత్రలక్షణం క్షత్రియత్వాభివ్యఞ్జకం-తత్ర-శౌర్యం స్వగృహ ఇవ యుద్ధప్రవేశసామర్థ్యం-వీర్యం పరైరనభిభావ్యత్వం - ధృతిర్ధైర్యం ఆపద్యదుఃఖిత్వం-తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం - త్యాగః లోభరాహిత్యం-దానశీలతా-ఆత్మజయో దేహజయః - దేహధర్మైరనభిభావ్యత్వం - క్షమా సహిష్ణుతా - బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులానువృత్తిః ప్రసాదః అనుగ్రహః - రక్షా ప్రజాపాలనమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణం-తత్ర-దేవగుర్వార్యగోభక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చ ఆర్యా జ్ఞానవృద్ధాశ్చ గావశ్చ ఏషాం - భక్తిః-త్రివర్గేణ ధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ -పరితోషణం పరితుష్టిః- అస్తి పరలోక ఇతి మతిర్యస్య స ఆస్తికః - తస్య భావ ఆస్తిక్యం-నిత్యముద్యమః అర్థార్జనప్రయత్నః-తత్ర నైపుణ్యమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శూ

మినో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ వార్తా విచిత్రా శాలీనం యాయావర్యం శిలోఞ్ఛనమ్ । విప్రవృత్తిశ్చతుర్ధేయం శ్రేయసీ చోత్తరోత్తరా ॥ ౧౬ ॥ జఘన్యో నోత్తమాం వృత్తిమనాపది భజేన్నరః । ఋతే రాజన్యమాపత్సు సర్వేషామపి సర్వశః ॥ ౧౭ ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన ప్రమృతేన వా । సత్యానృతాభ్యాం జీవేత న శ్వవృత్త్యా కథంచన ॥ ౧౮ ॥ ఋతముఞ్ఛశిలం ప్రోక్తమమృతం యదయాచితమ్ । మృతం తు నిత్యయాచ్ఞా స్యాత్ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్ । సత్యానృతం తు వాణిజ్యం శ్వవృత్తిర్నీచసేవనమ్ ॥ ౧౯ ॥ వర్జయేత్తాం సదా విప్రో రాజన్యశ్చ జుగుప్సితామ్ । సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో నృపః ॥ ౨౦ ॥ శమో దమస్తపశ్శౌచం సన్తోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । జ్ఞానం దయాఽచ్యుతాత్మత్వం సత్యం చ బ్రహ్మలక్షణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శౌర్యం వీర్యం ధృతిస్తేజస్త్యాగ ఆత్మజయః క్షమా । బ్రహ్మణ్యతా ప్రసాదశ్చ రక్షా చ క్షత్రలక్షణమ్ ॥ ౨౨ ॥ దేవగుర్వార్యగోభక్తిస్త్రివర్గపరితోషణమ్ । ఆస్తిక్యముద్యమో నిత్యం నైపుణ్యం వైశ్యలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూద్రస్య సన్నతిశ్శౌచం సేవా స్వామిన్య

ప్రస్య సన్నత్యాదికం లక్షణమిత్యనుషఙ్గః - సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయేన నమ్రతా - శౌచం స్నానాదిజం - స్వస్వామిన్యమాయయా నిష్కపటభావేన - సేవా - అమన్త్రయజ్ఞః నమస్కారేణైవ చ యజ్ఞానుష్ఠానం - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః "నమస్కారేణ మన్త్రేణ పఞ్చయజ్ఞాన్న హాపయే,, దితి, అస్తేయమచౌర్యం - సత్యమనృతావదనం - గవాం విప్రాణాం చ రక్షణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ స్త్రీణాం ధర్మానాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ పతిరేవ - దేవో దైవతం - యాసాం - తాసాం - స్త్రీణాం - తస్య పత్యుః - శుశ్రూషా పరిచర్యా - తదనుకూలతా చ - తస్య పత్యుః - బన్ధుషు పితృభ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిః - తస్య తు యద్వ్రతం - పత్యర్థం యో నియమః - తస్య - ధారణ - మేతచ్చతుష్టయం - పతిదేవతానాం పతివ్రతానాం - స్త్రీణాం - లక్షణం ధర్మశ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిఞ్చ, సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం - గృహస్య విశేషః - గృహసమ్మార్జనాదిభిః - పతిం భజేదిత్యుత్తరేణాన్వయః - సేకః జలవిక్షేపః - మణ్డనం పిష్టైరలంకారః - వర్తనం నిత్యం స్వగృహ ఏవావస్థానం - ఎతైః - కథంభూతా - స్వయం - మణ్డితా అలంకృతా - పరిమృష్టాః విశోధితాః - పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రభూషణాదయో - యయా - తాదృశీ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉచ్చావచైర్నానావిధైః - పత్యురపేక్షితైః - కామైః - ప్రశ్రయేణ వినయేన - దమేనోపశాన్త్యా - సత్యైః - ప్రియైశ్చ - వాక్యైః - ప్రేమ్ణా చ - కాలే కాలే ఉచితకాలేషు ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సంతుష్టా - యథాలాభేన - తావన్మాత్రభోగేఽప్య - లోలుపా - దక్షా అనలసా - ధర్మజ్ఞా భర్తృశుశ్రూషణమేవ పరం ధర్మం జానాతీతి తథోక్తా - ప్రియా సత్యా చ వాగ్యస్యాస్సా - వాక్యైస్సత్యైరితి పతివిషయే సత్యవాక్యముక్తం - ప్రియసత్యవాగిత్యనేన తదితరవిషయేపీత్యతో న పౌనరుక్త్యం - సర్వత్రాప్య - ప్రమత్తా అవహితా - శుచిః పరిశుద్ధా - స్నిగ్ధా అనురక్తా - అపతితం మహాపాతకరహితం - పతిం - భజేత్ - తుశబ్దేన పతితం తు న భజేదితి సూచితం - యదాహ యాజ్ఞవల్క్యః "ఆశుద్ధేస్సంప్రతీక్ష్యో హి మహాపాతకదూషిత,, ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఎవంవిధస్య భర్తృభజనస్య ఫలమాహ ॥ యేతి ॥ శ్రీర్లక్ష్మీః - హరిమివ - యా స్త్రీ - హరిభావేన - తత్ప

మాయయా । అమన్త్రయజ్ఞో హ్యస్తేయం సత్యం గోవిప్రరక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు పతిదేవానాం తచ్ఛుశ్రూ
షాఽనుకూలతా । తద్బన్ధుష్వనువృత్తిశ్చ నిత్యం తద్వ్రతధారణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సంమార్జనోపలేపాభ్యాం గృహమ
ణ్డనవర్తనైః । స్వయం చ మణ్డితా నిత్యం పరిమృష్టపరిచ్ఛదా ॥ ౨౬ ॥ కామైరుచ్చావచైస్సాధ్వీ ప్రశ్రయేణ దమే
న చ । వాక్యైస్సత్యైః ప్రియైః ప్రేమ్ణా కాలే కాలే భజేత్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ సంతుష్టాఽలోలుపా దక్షా ధర్మజ్ఞా ప్రి
యసత్యవాక్ । అప్రమత్తా శుచిస్స్నిగ్ధా పతిం త్వపతితం భజేత్ ॥ ౨౮ ॥ యా పతిం హరిభావేన భజేచ్ఛ్రీరివ తత్ప
రా । హర్యాత్మనా హరేర్లోకే పత్యా శ్రీరివ మోదతే ॥ ౨౯ ॥ వృత్తిస్సంకరజాతీనాం తత్తత్కులకృతా భవేత్ ।
అచోరాణామపాపానామన్త్యజాన్తావసాయినామ్ ॥ ౩౦ ॥ ప్రాయస్స్వభావవిహితో నృణాం ధర్మో యు
గే యుగే । వేదదృగ్భిస్స్మృతో రాజన్ప్రేత్య చేహ చ కర్మకృత్ ॥ ౩౧ ॥ వృత్త్యా స్వభావకృతయా వర్తమాన

రా - స పతిరేవ - పరో దైవతం - యస్యాస్సా - పతిం - భజేత్సా - హర్యాత్మనా హరిరూపేణ - హరిసమానరూపేణ - పత్యా సహ - శ్రీః - హరిణా సహైవ - హరేర్లోకే - మోదతే - శనైః పత్యా సహ ముక్తా భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ సఙ్కరజాతీనాం వృత్తిమాహ ॥ వృత్తిరితి ॥ సఙ్కరజాతయః ప్రతిలోమజా అనులోమజాశ్చేతి ద్వివిధాః - తత్రోత్తరవర్ణాత్పూర్వపూర్వవర్ణాయాం స్త్రియాం జాతాః ప్రతిలోమజాః - పూర్వవర్ణాదుత్తరవర్ణాయాం జాతాస్త్వనులోమజాః - తేషాం - తత్తత్కులకృతా కులపరంపరాప్రాప్తైవ - వృత్తిః - భవేత్ - కులక్రమాగతమపి చౌర్యహింసాదికం నిషేధన్ తాన్విశినష్టి ॥ అచోరాణామపాపానాం చేతి ॥ తత్ర ప్రదర్శనార్థం కాంశ్చిత్ప్రతిలోమజవిశేషానాహ ॥ అన్త్యజాశ్చాన్తేఽవసాయినశ్చ - తేషాం సఙ్కరజాతీనామిత్యన్వయః - తత్ర "రజకశ్చర్మకారశ్చ నటో బురుడ ఏవ చ । కైవర్తమేదభిల్లాశ్చ సప్తైతే * అన్త్యజాస్స్మృతాః ॥ అన్తేఽవసాయినస్తు చణ్డాలపుల్కసమాతఙ్గాదయః । తేషాం పరంపరాప్రాప్తైవ వస్త్రనిర్ణేజనాదివృత్తిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ "శ్రేయాన్స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితా,, దితి భగవదుక్తమర్థమాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్, నృణాం బ్రహ్మక్షత్రాదిరూపేణావస్థితానాం సర్వేషామపి - ప్రాయశః - స్వభావవిహితః సాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణ విహితః - యద్వా - భావః ప్రకారః వర్ణాశ్రమాదిరూపః - స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్దేశేన విహిత ఇత్యర్థః - ఇజ్యాధ్యయనాదిరూపః - స ఏవ ధర్మః - ఇహ లోకే - ప్రేత్యాముత్ర చ లోకే - శర్మకృత్సుకృతకృత్ - వేదదృగ్భిర్మన్వాదిభిః - స్మృతః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఎవం వృత్తిరపి ప్రాతిస్వికీ జ్యాయసీతి వదన్నేవం వర్తమానస్య ఫలమాహ ॥ వృత్త్యేతి ॥ స్వభావకృతయా వర్ణాశ్రమాదిప్రయుక్తయా - వృత్త్యా అధ్యాపనాదిరూపయా జీవికయా - స్వకర్మణీజ్యాదిరూపే - వర్తమానః స్వస్వకర్మానుతిష్ఠన్ - స్వభావజం సాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం - ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తం బన్ధకం పుణ్యాపాపాత్మకం కర్మ -

హిత్వా “ధర్మేణపాపమపనుదతి, అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వే„ త్యాదిశ్రుత్యర్థో౽త్రాభిసంహితః-శనైః - ర్నిర్గుణతాంసత్త్వాదిగుణరాహిత్యం - ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం-ముక్తిమితియావత్-ఇయాత్ప్రాప్నుయాదితి - శనైరిత్యస్యభగవదుపాసననిర్వృత్తిద్వారాప్రాప్నుయాదిత్యాశయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ననుస్వభావకృతయావృత్త్యాస్వకర్మణివర్తమానస్యపునఃకామక్రోధాదివర్ధకబన్ధకకర్మసంభావనయాకథంనైర్గుణ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాం నిరాకర్తుం గృహస్థస్య జ్ఞానవైరాగ్యవతశ్శాస్త్రనిరుద్ధాన్నపానాదిసేవయారాగవర్ధకత్వాభావేతావద్దృష్టాన్తమాహ ॥ ఉప్యమానమితి॥ యథా-ముహుర్ముహు-రుప్యమానం-క్షేత్రం-నిర్వీర్యతాంఅసారతాం - ప్రాప్నుయాత్-పున-స్సూత్యైసస్యప్రభవాయ - నకల్పతేనసమర్థం-అతఏవో-ప్తం-బీజంచ-నశ్యతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథా-కామానా-మాశయమాశ్రయః-చిత్తం-పునఃపునః-కామానా-మతీవసేవయా-విరజ్యేత్త, నాగ్నివదితి-ఘృతబిన్దుభి - రగ్నిరివ-నవర్ధతఇత్యర్థః, యద్వా, యథాప్రజ్వలితో౽గ్నిఃఘృతబిన్దుభిర్నశామ్యతి - కింతు-మహతాఘృతపూరేణ - తథా-కామబిన్దుభిర్నశామ్యతి-మహద్భిఃకామైరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ శమాదిభిరేవబ్రాహ్మణాదివ్యవహారోముఖ్యోనజాతిమాత్రాదిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యపుంసో-య-ల్లక్షణం-వర్ణాభివ్యఞ్జకం-ప్రోక్తం “శమోదమస్తపశ్శౌచ„ మిత్యాదినా-తత్-యత్ యద్య-న్యత్రాపివర్ణాన్తరే౽పి-దృశ్యేత-తర్హి-తద్వర్ణాన్తరం - తేనైవలక్షణనిమిత్తేనైవ-వర్ణేన-నిర్దిశేత్ నజాతినిమిత్తేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధేఏకాదశో౽ధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తదేవంచాతుర్వర్ణ్యాదిధర్మానభిధాయాథచాతురాశ్రమ్యధర్మాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానాహ ॥ బ్ర

స్వకర్మకృత్ । హిత్వాస్వభావజంకర్మశనైర్నిర్గుణతామియాత్ ॥ ౩౨ ॥ ఉప్యమానంముహుఃక్షేత్రంస్వయంనిర్వీర్యతామియాత్ । నకల్పతేపునస్సూత్యా ఉప్తంబీజంచనశ్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఏవంకామాశయంచిత్తం కామానామతిసేవయా । విరజ్యేతయథారాజన్నాగ్నివత్కామబిన్దుభిః ॥ ౩౪ ॥ యస్యయల్లక్షణంప్రోక్తం పుంసోవర్ణాభివ్యఞ్జకమ్ । యదన్యత్రాపిదృశ్యేతతత్తేనైవవినిర్దిశేత్ ॥ ౩౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, సదాచారనిర్ణయోనామైకాదశో౽ధ్యాయః. ✻✻✻

శ్రీనారదఉవాచ ॥ బ్రహ్మచారీగురుకులేవసన్ దాన్తోగురోర్హితమ్ । ఆచరన్దాసవన్నీచోగురౌసుదృఢసౌహృదః ॥ ౧ ॥ సాయంప్రాతరుపాసీతగుర్వగ్న్యర్కసురోత్తమాన్ ॥ సంధ్యేఉభేచయతవాగ్జపన్బ్రహ్మసమాహితః ॥ ॥ ఛన్దాంస్యధీయీతగురోరాహూతశ్చేత్సుయన్త్రితః । ఉపక్రమే౽వసానేచచరణౌశిరసానమేత్ ॥ ౩ ॥ మేఖలాజినవాసాంసిజటాదణ్డకమణ్డలూన్ । బిభృయాదుపవీతంచదర్భపాణిర్యథోదితమ్ ॥ ౪ ॥ సాయంప్రాతశ్చరేద్భైక్షంగురవేతన్నివేదయేత్ । భుఞ్జీతయద్యనుజ్ఞాతోనోచేదుపవసేత్క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ సుశీలోమితభుగ్దక్షశ్శ్రద్దధానోజితేన్ద్రియః । యావదర్థంవ్యవహరేత్స్త్రీషుస్త్రీనిర్జితేషుచ ॥ ౬ ॥ వర్జయేత్ప్రమదాగాథామ

హ్మచారీతి ॥ బ్రహ్మచర్యంద్వివిధ-మౌపకుర్వాణంనైష్ఠికంచేతి - తత్ర-గార్హస్థ్యాదివన్నైష్ఠికమప్యౌపకుర్వాణపూర్వకమేవేతిదర్శయితుంతావదౌపకుర్వాణబ్రహ్మచర్యధర్మాఉచ్యన్తే - యో-గురుకులే-వసన్-స-బ్రహ్మచారీ - ఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారీత్యర్థః - కథంభూతోవసన్-దాన్తఉపశాన్తః-దాసవ-న్నీచఃస్వనైచ్యమనుసందధత్-గురో-ర్హిత - మాచరన్-గురౌ-సుదృఢం-సౌహార్దం-యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కించ, సాయం, ప్రాతశ్చ, గురు-మగ్ని, మర్కం సూర్యం, సురోత్తమంభగవన్తంచ ఉపాసీత-ఉభెసంధ్యెసాయంప్రాతస్సంధ్యే-యతవాఙ్మౌనీ-సమాహితచిత్తో - బ్రహ్మ గాయత్రీం జపన్ - గుర్వాదీనుపాసీతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఆహూతశ్చే-త్సుయన్త్రితస్సమాహితో - గురో-శ్ఛన్దాంసివేదా - నధీయీత-నిత్య-మధ్యయనోపక్రమసమాప్త్యోఃగురో-శ్చరణౌ-శిరసా-నమేత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యథావిహితం-మేఖలాదీ-న్బిభృయాత్ - జటాధారణంతుకేశప్రసాధనాభావమాత్రం-దర్భపవిత్రం-పాణౌ-యస్యసః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సాయంప్రాతశ్చ-భైక్షంభిక్షాకర్మ, చరేత్కుర్యాత్- తద్భిక్షయా - లబ్ధ-మన్నం - గురవే-నివేదయేత్ - గురోఃపురతోనిదధ్యాత్ - తతో - యది-గురుణా౽భ్యనుజ్ఞాతశ్చే-త్త-దన్నం-భుఞ్జీత-నోచేత్క-దాచి-దుపవసేత్-కదాచిదిత్యనేనతన్మనఃపరీక్షార్థమేకదాచిద్గురుర్నాజ్ఞాపయేదితిసూచ్యతే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ మితంభుఙ్క్తఇతితథా. సుశీలస్సుస్వభావస్సదాచారోవా- దక్షో౽నలసః - శ్రద్దధానఃగురూపదిష్టార్థేషువిశ్వాసయుక్తః-జితానీన్ద్రియాణియేన-స్త్రీషు - స్త్రీభిర్నిర్జితా - యే-స్త్రీవశ్యా - స్తేషుచ-యావదర్థంయావత్ప్రయోజనం-వ్యవహరేన్నాధికంతాభిస్తైశ్చ సంభాషేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ప్రమదాగాథాంస్త్రీవిషయాంవార్తాం - వర్జయేత్ - యత - స్స్వయ - మగృహస్థో - బృహద్వ్రతః బ్రహ్మచర్యవాన్ స్త్రీసఙ్గాదిరహితః - ననుతద్గాథామాత్రేణకోదోషస్తత్రాహ ॥ ఇ

న్ద్రియాణి- ప్రమాథీని బలవన్తి - అత - స్సంయతచిత్తస్యాపి - మనః, ప్రమదాగాథాః - శ్రవణకథనాదినా స్వవశం కుర్వన్తి - అతస్తాం పరివర్జయేత్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ గురుస్త్రీభిః గురుపత్నీభిః-అన్యాభిశ్చ-యువతిభిః-స్త్రీభిః- కేశప్రసాధనాదికం న కారయేత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కుత స్తన్మాత్రకరణే దోష స్తత్రాహ॥ నన్వితి ॥ అగ్నిరగ్నిసదృశీ-యథా చాగ్నిసహచరితం ఘృతకుమ్భం క్షరతి, తథా పుమానపి ప్రమదాసాహచర్యాత్క్షరే-దిత్యర్థః - అత - స్సుతామపి-పుమాన్ - రహ ఏకాన్తే జహ్యాత్ త్యజేత్ - అన్యదా కేశప్రసాధనాదివ్యతిరిక్తావసరే అనేకాన్తావసరే వా యావత్ తదుక్త-మర్థం ప్రయోజనం - తన్మాత్రం-కరోతీతి తాదృశో భవేత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవం బ్రహ్మచారిణో ధర్మానభిధాయ-యదుక్తం "సుశీలో మితభు"గిత్యాది-తద్యతిగృహస్థయోరపి బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయోరతిదేష్టుం తావద్యావచ్ఛరీరావసానమేవం ధర్మా అనుష్ఠేయా ఇత్యాహ ॥ కల్పయతీతి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్-యావ-దిద-మాత్మన - ఆభాసం దృశ్యం - శరీరం-కల్పయతి ప్రవృత్తిసమర్థం కరోతి- తావ-ద్ద్వైతం దేవత్వమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపం ద్వైతం భేదజ్ఞానం - అనువర్తత ఇతి శేషః - అనువర్తతాం తతః కి-మత ఆహ-అస్య పుంసః-తతోఽధ్యాసా-ద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః - దేహాత్మభ్రమః - పురుషార్థవిపర్యయో వా-భవతి-తస్మా - ద్యావద్ద్వైతానువృత్తిస్స్వధర్మేభ్యో-న విరమేత్ - కల్పయిత్వేతి పాఠాన్తరం-తత్ర, యావ-దిద-మాభాసం శరీరం-తావ, దీశ్వరః-ప్రభుః-స్వధర్మానుష్ఠానశక్తస్సన్- ఆత్మనః స్వస్య - ద్వైతం మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం-కల్పయిత్వా - స్థిత ఇతి శేషః-దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః - అత ఏవ తావ-న్న విరమే-త్స్వధర్మాదితి శేషః - విరామే బాధకమాహ ॥ హి యస్మాదధ్యాసాద్విరామాద్వా - అస్య - విపర్యయ ఉత్తరోత్తర దేహాత్మభ్రమః-యద్వా - యావ-దిదం శరీర-మనువర్తతే-తావ-దిదం ద్వైతం మనుష్యత్వాదిక-మాత్మన - ఆభాసమాత్రం-కల్పయిత్వా - ద్వైతం దేహాకారో న త్వాత్మాకార ఇతి కల్పయిత్వా-దేహవిలక్షణమాత్మానమనుసంధాయేత్యర్థః - ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థో- న విరమే,త్స్వధర్మాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఉక్తం యతిగృహస్థయోరప్యతిదిశతి ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్సుశీల ఇత్యాదినోక్తం, సర్వం, వ్రతస్థస్య బ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతస్థస్య-యతేస్తుర్యాశ్రమిణః- అపిశబ్దాద్గృహస్థస్యాపి, సమామ్నాతం-తత్ర గృహస్థస్య కంచిద్విశేషమాహ ॥ గురువృత్తిరితి ॥ గుర్వీ వృత్తిః గురువృత్తిః - స్త్రీసఙ్గరాహిత్యరూప బ్రహ్మచర్యవృత్తిః - గృహస్థస్య తు వికల్పేన-కదాచిద్భవే-త్కదాచిన్న స్యాత్-కదా న భవేదిత్యపేక్షాయాం తు కాలం నిర్దిశన్ వికల్పే హేతుం చ వదన్ గృహస్థం విశినష్టి॥ ఋతుగామిన ఇతి ॥ ఋతుగామిత్వాద్గురువృత్తివికల్ప ఇతి భావః - ఋతుకాలేషు గురువృత్తిర్నాస్తీతి చ భావః -అస్యావృత్తేర్దుష్కరత్వాభిప్రాయేణ గుర్వీతి విశేషణముపాత్తమ్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ కించ-యే, ధృతవ్రతాః గృహస్థా-స్తే-అఞ్జనాదీం- స్త్యజేయుః-అఞ్జనాద్యామిషాన్తానాం ద్వంద్వైక్యం-తత్రాఞ్జనం శరీరస్య తైలాద్యఞ్జనం- అభ్యఞ్జనం-శిరసః అవశిష్టదేహస్య ఉన్మర్ద ఉద్వర్తః- స్త్ర్యవలేఖ్యా కుడ్యాదిషు స్త్రీప్రతికృతిలేఖనం-ఆమిషం మాంసం-మధు మద్యం-ఇదం క్షత్రియాద్యభిప్రాయకం-స్రక్చ-గన్ధలేపశ్చ-అలంకారశ్చ-తాన్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఏవం బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానభిధాయాథాశ్రమాన్తరధర్మాన్వివక్షుస్తావదాశ్రమాన్తరాణాముక్తవిధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూర్వకత్వమాహ ॥ ఉషిత్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఏవమిత్థం-గురుకులే-ఉషిత్వా-సాఙ్గోపనిషదం సాఙ్గసశిరస్కాం త్రయీం-యథాబుద్ధిబలం యావత్స్వాపేక్షిత, మధీత్యా-వబుధ్య తదర్థం జ్ఞాత్వా - అవబధ్యేతి పాఠస్తూచితః "వేదమధీత్యాభిసమావృత్య కుటుమ్బే శుచౌ దేశ" ఇతి శ్రుత్యర్థస్యాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్-అవబధ్య సమావర్తనం కృత్వా ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ యదీశ్వరశ్శక్తశ్చే-త్తర్హి గురోః-కామమపేక్షితం-వరం-దత్త్వా-గురుణా-అభ్యనుజ్ఞాతః-గృహం-వనం వా - ప్రవిశేత్ - గృహస్థాశ్రమం సంన్యాసాశ్రమం వా స్వీకుర్యాదిత్యర్థః, వనశబ్దశ్శుచిదేశోపలక్షకః-కుటుమ్బే శుచౌ దేశ ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ న తు వానప్ర

గృహస్థోఽపి బృహద్వ్రతః । ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్త్యపి యతేర్మనః ॥ ౭ ॥ కేశప్రసాధనోన్మర్దస్నపనాభ్యఞ్జనాదికమ్ । గురుస్త్రీభిర్యువతిభిః కారయేన్నాత్మనో యువా ॥ ౮ ॥ నన్వగ్నిః ప్రమదా నామ ఘృతకుమ్భః పుమాసతః । సుతామపి రహో జహ్యాదన్యదా యావదర్థకృత్ ॥ ౯ ॥ ✽ కల్పయిత్వాత్మనా యావదాభాసమిదమీశ్వరః । ద్వైతం తావన్న విరమేత్తతో హ్యస్య విపర్యయః ॥ ౧౦ ॥ ఏతత్సర్వం గృహస్థస్య సమామ్నాతం యతేరపి । గురువృత్తిర్వికల్పేన గృహస్థస్యర్తుగామినః ॥ ౧౧ ॥ అఞ్జనాభ్యఞ్జనోన్మర్దస్త్ర్యవలేఖ్యామిషం మధు । స్రగ్గన్ధలేపాలంకారాంస్త్యజేయుర్యే ధృతవ్రతాః ॥ ౧౨ ॥ ఉషిత్వైవం గురుకులే ద్విజోఽధీత్యావబుధ్య చ । త్రయీం సాఙ్గోపనిషదం యావదర్థం యథాబలమ్ ॥ ౧౩ ॥ దత్త్వా వరమనుజ్ఞాతో గురోః కామం యదీశ్వరః । గృహం వనం వా

౧౦॥శ్లో ✽॥పా॥కల్పయిత్వా.

స్థాశ్రమోపలక్షకః , బ్రహ్మచర్యానన్తరం తత్పరిగ్రహానుపపత్తేః-సహాగార్హస్థ్యానన్తరభావీః బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీ
భవేద్గృహాద్వనీభూత్వా ప్రవ్రజేద్యదివేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్ గృహాద్వా వనాద్వా ,, ఇతి జాబాలిశ్రుతేః , గార్హ
స్థ్యానన్తరం ప్రవ్రజేత్ ప్రవ్రజనమత్ర సంన్యాసాశ్రమపరిగ్రహో వా వానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చేత్యుభయవిధం వివక్షితం-య
థేష్టం సన్న్యసేద్వనం వా ప్రతిష్ఠేతేత్యర్థః -తత్ర వావసేత్-తచ్ఛబ్దేన బ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యం చ వివక్షితం, బ్రహ్మచర్య ఏవ వా ని
ష్ఠితో భవేత్ , గృహం ప్రవిశ్య తత్రైవ వా స్థితో భవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఏవం యథేష్టం పరిగృహీతానాం సర్వాశ్రమా
ణామనుగతం ధర్మం తత్ఫలం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ అగ్నావితి తుర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమాభిప్రాయకం-తస్యానగ్నిత్వాత్-గు
రా-వగ్నా - వాత్మని స్వస్మి-న్సర్వభూతేషు చాన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం ధారకతయా స్థితమితి శేషః-స్థిత-మధోఽక్షజం
భగవన్తం-పశ్యేత్-అధోఽక్షజో- ధామ ఆధారో, యేషాం-తైః-భూతైః-అప్రవిష్టం పశ్యేత్ వ్యాప్యవస్తుగతదోషాసం
స్పృష్టం పశ్యేత్-ప్రవిష్టవచ్చ పశ్యేత్ - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య స్థితత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏవంవిధదర్శీ-బ్రహ్మచార్యా
ద్యన్యతమ-శ్చరన్ స్వాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠన్-విదితం - విజ్ఞానం విజ్ఞేయం స్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యం-యేన-తాదృశః
పరం బ్రహ్మా-ధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తావద్వానప్రస్థధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ వానప్రస్థస్యేతి ॥ మునీనాం-సమ్మ
తాన్-వానప్రస్థస్య-నియమాన్ ధర్మాన్వక్ష్యామి-నియమాన్ విశినష్టి-యాన్ నియమాన్-ఇహలోకే - అనుతిష్ఠన్, ముని-రఞ్జసా-
ఋషీణాం లోకం మహర్లోకం-ప్రాప్యం భగవల్లోకం వా-గచ్ఛేత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ నియమానాహ ॥ నేతి ॥ కృష్టపచ్యం కృష్యాద్యు
పాయైర్నిష్పన్నం శాల్యన్నాదికం - నాశ్నీయాత్ - వనస్థ ఇతి శేషః - అకృష్టపచ్యమపి ఫలమూలాదికం-అకాలతః పాకకాలా

ప్రవిశేత్ప్రవ్రజేత్తత్ర వావసేత్ ॥ ౧౪ ॥ అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేష్వధోఽక్షజమ్ । భూతైః స్వధా
మభిః పశ్యేదప్రవిష్టం ప్రవిష్టవత్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంవిధో బ్రహ్మచారీ వానప్రస్థో యతిర్గృహీ । చరన్విదితవిజ్ఞానః పరం
బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ వనస్థస్య తు వక్ష్యామి నియమాన్మునిసమ్మతాన్ । యానాతిష్ఠన్మునిర్గచ్ఛేదృషిలోకమిహాఞ్
జసా ॥ ౧౭ ॥ న కృష్టపచ్యమశ్నీయాదకృష్టం వాప్యకాలతః । అగ్నిపక్వమథామం వా హ్యర్కపక్వముతాహరేత్ ॥
వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేన్నిత్యచోదితాన్ । లబ్ధే నవే నవేఽన్నాద్యే పురాణం తు పరిత్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ అ
గ్న్యర్థమేవ శరణముటజం వాఽద్రికన్దరమ్ । శ్రయేత హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపషాట్స్వయమ్ ॥ ౨౦ ॥ కేశ
రోమనఖశ్మశ్రుమలాని జటిలో దధత్ । కమణ్డల్వజినే దణ్డవల్కలాదిపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౨౧ ॥ చరేద్వనే ద్వాదశాబ్దా
నష్టౌ వా చతురో మునిః । ద్వావేకం వా యథా బుద్ధిర్న విపద్యేత కృచ్ఛ్రతః ॥ ౨౨ ॥ యదాఽకల్పః క్రియాయాం చ
వ్యాధిభిర్జరయాథ వా । ఆన్వీక్షిక్యాం చ విద్యాయాం కుర్యాదనశనాదికమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మన్యగ్నీన్ సమారోప్య సం
న్యస్యాహం మమాత్మతామ్ । కారణేషు న్యసేత్సమ్యక్సంఘాతం తు యథార్హతః ॥ ౨౪ ॥ ఖే ఖాని వాయౌ నిశ్వా

త్పూర్వమేవ పరిపాకావస్థాయాః పూర్వమేవ-తథా-అగ్నిపక్వ-మామం చ - నాశ్నీయాత్-ఉతాపి తు-అర్కపక్వం సూర్యకిర
ణపక్వం-ఫలాదికమేవా-హరేదశ్నీయాత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవం వార్త్తో ధర్మ ఉక్తః ॥ అథావశ్యకాన్నియమానాహ ॥ వన్యైరి
తి ॥ వన్యైర్నీవారాదిభిః-చరుపురోడాశాన్-కాలచోదితాన్ నిత్యాన్ - నిర్వపేత్ - నీవారాదినిష్పన్నైరేవ చరుపురోడాశై
ర్యథోదితధర్మాన్కుర్యాదిత్యర్థః-నవే నవే నూతనే నూతనే-అన్నాద్యే-అన్నే - లబ్ధే పురాణం పూర్వసంచితమన్నాద్యం-పరిత్య
జేత్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ అగ్న్యర్థమగ్నీనాం రక్షణార్థమేవో - టజం పర్ణశాలాత్మకం-శరణం స్వగృహం కుర్యా - దథవా-అద్రికన్ద
రం పర్వతగుహాం వా-శ్రయేత-స్వయం తు- హిమం చ వాయుశ్చాగ్నిశ్చ వర్షం చ సూర్యాతపశ్చ - తాన్ సహత ఇతి హిమవాయ్వ
గ్నివర్షార్కాతపషాట్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ జటా అస్య సన్తీతి తాదృశః-కేశాదీన్ - దేహమలం చ - అఘమర్షణేన ధారయన్ కమ
ణ్డల్వాదీంశ్చ-దధత్ - అగ్నిపరిచ్ఛదాః స్రుక్స్రువాద్యుపకరణాని ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కృచ్ఛ్రతః క్లేశా-ద్యథా, బుద్ధిః-న విపద్యేత న న
శ్యేత్-తథా-ద్వాదశా-బ్దాన్ సంవత్సరా-నష్టౌ వా చతురో వా-ద్వౌ వాఽబ్దౌ-ఏకం వాఽబ్దం చరేన్నియమానిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋
య వాద్వాదశాబ్దాద్యనన్తరం-వ్యాధ్యాదిభి-రుత - జరయా వా - స్వక్రియాయా-మస్వకీయధర్మాచరణే - ఆన్వీక్షిక్యామాత్మవి
చారరూపాయాం-విద్యాయాం - తురీయాశ్రమధర్మే చా, శక్త-స్తదా, ఽనశనాదికం-ఆదిశబ్దేనాగ్న్యారోపణాదికం వక్ష్య
మాణం వివక్షితం, త, త్కుర్యాత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ ఆత్మనీతి ॥ అగ్నీ, నాత్మని, సమారోప్య, అహంకారమమకారౌ-
సంన్యస్య త్యక్త్వా - యథాయోగ్యం, స్వస్వకారణే, సంఘాతం భూతసంఘాతరూపం శరీరేన్ద్రియజాతాదికం, సమ్యక్, న్య
సేత్, లీనమనుసందధీత ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తమేవ సవిస్తరమాహ ॥ ఖ ఇత్యాదినా ॥ ఖే ఆకాశే, ఖాని శరీరగతచ్ఛిద్రాణి, ప్రలీనాని, భా
వయేత్, శ్వాసాన్ దేహగతానుచ్ఛ్వాసాదీన్ప్రాణా, న్వాయౌ, తథా, ఊష్మాణం, తేజసి న్యసేత్, ఆత్మవాన్ ధీమాన్, అప్సు

గ్రుధిరంచ,శ్లేష్మచ, పూయంమూత్రాదికంచే, త్యేతాన్య-ప్సు, శేషమస్థిమాంసాదికంకఠినాంశం,క్షితా,విత్యేవం,యథోద్భవంయద్యతఉత్పన్నం,తథాతదనతిక్రమేణ,స్వకారణేషు,ప్రలీనాన్యను, సందధీత ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఏవంభూతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాంయథోద్భవంస్వస్వకారణేలయానుసంధానముక్తంఅథసవ్యాపారాణాంవాగాదీన్ద్రియాణాంస్వాధిదైవతేషులయానుసంధానప్రకారమాహ॥వాచమితి ॥ యద్యప్యధిదైవతేభ్యోనేన్ద్రియాణాముత్పత్తిరితితత్ర తేషాంలయానుసంధానకథనమసంగతం , తథాపి తేషాంతత్ప్రవర్తకత్వేనప్రాధాన్యాత్తైస్తావత్సంశ్లేషానుసంధానం తేషామపిస్వకారణేలయానుసంధానాయకథ్యతే-వక్తవ్యముక్తిః-భావేతవ్యః,సవక్తవ్యాంసోక్తికాం , వాచంవాగిన్ద్రియ, మగ్నావధిదైవతే, వినిర్దిశేదిత్యుత్తరేణాన్వయః,కరౌ,శిల్పమాదానాదిరూపంవ్యాపారంచ,ఇన్ద్రేతదధిదైవతేగత్యాసహ,పాదౌ,వయసికాలాత్మకేవిష్ణౌ-రత్యాసహో-పస్థమిన్ద్రియం,ప్రజాపతావధిదైవతే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ సోత్సర్గంపురుషోత్సర్గాదివ్యాపారసహిత-మపానంపాయుమిన్ద్రియం , మృత్యావధిదైవతే , యథాస్థానంయద్యస్యాధిదైవతరూపంస్థానంతదనతిక్రమేణ - నిర్దిశేత్సంశ్లిష్టమనుసందధీత , ఏవంకర్మేన్ద్రియాణాంతదధిదైవతేసంశ్లేషానుసంధానక్రమఉక్తః -అథశ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణామాహ ॥ దిక్ష్వితి ॥ శ్రోత్రమిన్ద్రియం-నాదేనశబ్దేనవిషయభూతేనసహ-దిక్షుఅధిదైవతాసు-త్వచమిన్ద్రియం,స్పర్శేనవిషయేణసహా-ధ్యాత్మనివాయావదధిదైవతే ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ హేరాజన్,చక్షుషేన్ద్రియేణసహ-రూపాణితద్విషయభూతాని-జ్యోతిషిసూర్యే-అధిదైవతే - అభినివేశయేదభినివిష్టంసంశ్లిష్టంభావయేత్-జిహ్వాంరసనేన్ద్రియం , అప్సురసేషువిషయభూతేషు అప్శబ్దోరసోపలక్షకః , ప్రచేతసా వరుణేనాధిదైవతేనసహా-భినివేశయేదిత్యనుషఙ్గః , త్రయాణాంసంశ్లేషమాత్రవివక్షు

సాంస్తైజస్యూష్మాణమాత్మవాన్ । అప్స్వసృక్ఛ్లేష్మ పూయానిక్షితౌ శేషంయథోద్భవమ్॥ ౨౫ ॥ వాచమగ్నౌ
సవక్తవ్యామిన్ద్రేశిల్పంకరావపి। పాదౌచగత్యావయసిరత్యోపస్థంప్రజాపతౌ॥ ౨౬ ॥మృత్యౌపాయుంచసో
త్సర్గంయథాస్థానంవినిర్దిశేత్। దిక్షుశ్రోత్రంచనాదేనస్పర్శేనాధ్యాత్మనిత్వచమ్॥ ౨౭ ॥రూపాణిచక్షుషారా
జన్జ్యోతిష్యభినివేశయేత్ । అప్సుప్రచేతసాజిహ్వాంఘ్రేయైర్ఘ్రాణంక్షితౌన్యసేత్॥ ౨౮ ॥మనోమనోరథైశ్చ
న్ద్రేబుద్ధింబోధ్యైఃకవౌపరే। కర్మాణ్యధ్యాత్మనారుద్రేయదహంమమతాక్రియాః॥ ౨౯ ॥సత్వేనచిత్తంక్షేత్ర
జ్ఞేగుణైర్వైకారికంపరే ॥ ౩౦ ॥ అప్సుక్షితిమపోజ్యోతిష్యదోవాయౌనభస్యముమ్ । కూటస్థేతచ్చమహతితద
వ్యక్తేఽక్షరేతుతత్॥ ౩౧ ॥ ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానంచిన్మాత్రమవశేషితమ్ । జ్ఞాత్వాఽద్వయోఽథవిరమేద్ద
గ్ధయోనిర్యథాఽనలః॥ ౩౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

యా,ప్రచేతసేత్యప్రధానేతృతీయా,ఘ్రేయైర్గన్ధైర్విషయైస్సహ , ఘ్రాణమిన్ద్రియం ,. క్షితౌక్షితిశబ్దోపలక్షితయోరశ్వినోః-న్యసేత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ మనోరథైర్వ్యాపారైస్సహ-మనఇన్ద్రియం-చన్ద్రేఅధిదైవతే-బోధ్యైర్విషయైస్సహ,బుద్ధింపరేశ్రేష్ఠే-కవౌచతుర్ముఖే , అధ్యాత్మనాఆత్మనిదేహేవర్తమానేనాహంకారేణసహ-తత్కర్మాణిదేహాత్మాభిమానరూపాణి - అహంకారాధిదైవతేరుద్రేన్యసేత్ - అహంకారకర్మాణ్యేవదర్శయతి-యత్ యస్మాదహంకారాదహంమమతాక్రియాః - దేహే అహంబుద్ధిః,దేహానుబన్ధిషుమమకారఃతన్మూలాఃక్రియాఃప్రవృత్తయశ్చభవన్తి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ చిత్తంచిత్తావస్థమన్తఃకరణం, సత్వేనసత్వగుణకార్యభూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యాసహ , క్షేత్రజ్ఞేఅధిదైవతే-న్యసేత్-తతో , వైకారికంసాత్వికాహంకారం , గుణైస్స్వకార్యభూతైరిన్ద్రియైస్సహ- పరేతత్కారణేమహత్తత్వే - న్యసేత్ , ఏవంవైకారికాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానముక్తం,పూర్వంఖేఖానీత్యాదినాతత్వకార్యప్రలయానుసంధానముక్తమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ అథతత్త్వైస్సహకారణభూతస్యతామసాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ అప్స్వితి ॥ తావ , త్క్షితి-మప్సు- ఆపో-జ్యోతిషి , అదోజ్యోతి-ర్వాయౌ , అముంవాయుం-నభస్యాకాశే-తచ్చకూటస్థేతామసాహంకారే-తంచ-మహతిమహత్తత్వే - తన్మహత్తత్వమవ్యక్తేచిత్సమష్టిసంసృష్టేఅచిత్సమష్ట్యాత్మకేప్రధానే-తచ్చా , క్షరేపరమాత్మాత్మకేజీవే-న్యసేత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఏవ-మవశేషితంప్రత్యగాత్మానం-అక్షరతయాపరమాత్మాత్మకత్వస్వాభావికస్వరూపతయా - జ్ఞాత్వా-అద్వయఃఆత్మనిజాతిగుణాద్యభిమానరహితః - విరమేత్-దగ్ధయోనిర్దగ్ధకాష్ఠో-అనలోఽగ్నిర్యథావిరమతి తద్వ - ద్ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తోవానప్రస్థఏవమనుసందధానో దేహత్యాగాయానశనవ్రతంకుర్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంస్వధర్మానుష్ఠానేతుర్యాశ్రమధర్మే చాశక్తస్యవానప్రస్థస్యైవమనుసంధానపూర్వకానశనవ్రతేనదేహత్యాగఉక్తః.అథతచ్ఛక్తస్యతుర్యాశ్రమపరిగ్రహంవదన్ తద్ధర్మానాహత్రయోదశేన । కల్యఇతి । ఆశ్రమాన్తరధర్మాననుష్ఠాతుంసమర్థశ్చే - దేవ-మనుసందధ-త్పరివ్రజ్యసంన్యస్య - దేహమాత్రేణావశేషితఃదేహాతిరిక్తం తదనుబన్ధిసర్వంపరిత్యజ్యేత్యర్థః. గ్రామైకరాత్రవిధినాఏకైకస్మిన్గ్రామేఏకైకరాత్రశయనవిధినా-నిరపేక్షో,మహీంచరేత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ యద్యసౌపరివ్రాట్-త్యక్తందేహాద్వ్యతిరిక్తం-కించి-ద్బిభృయాచ్చే-త్తర్హికౌపీనం - ఆచ్ఛాద్యతేయేన-తచ్చవాసః-పరంకేవలం-బిభృయాత్ - దణ్డకమణ్డలుభ్యా-మన్య - త్కించిదప్య - నాపది-నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రగ్రహణముపవీతకటిసూత్రాదేరప్యావశ్యకస్యోపలక్షణం. అనాపదీత్యనేనశీతాద్యసహిష్ణుత్వరూపాపదితుకించిత్తన్నివారకంవాసోఽన్తరాదికమపిబిభృయాదితిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అనపాశ్రయఃపరిత్యక్తనియతనివాసదేశః,ఏకోఽసహాయఃభిక్షుఃభిక్షాన్నోపజీవీ,ఆత్మారామశ్చరేత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సర్వేతి॥సర్వభూతేషుతరతమేషు , సుహృత్ , భగవదాత్మకత్వానుసంధానేననితరామనుకూలః , శాన్తఃక్రోధరహితః - నారాయణఃపరాయణంప్రాప్యంప్రాపకమాధారశ్చేత్యధ్యవసాయయుక్తః- సదసతఃచిదచిదాఖ్యం - పరేవిలక్షణే , అతఏవా-వ్యయేస్వరూపతఃస్వభావతశ్చవికారరహితే, ఆత్మనిపరమాత్మన్య , దఃఇదం-విశ్వం , పశ్యేత్ తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వేనతచ్ఛరీరత్వేనచపశ్యేదిత్యర్థః-తథా-పరంబ్రహ్మ, ఆత్మానంపరమాత్మానం- సదసన్మయేచిదచిదాత్మకేసర్వత్ర-జగతి, నియన్తృతయాఆత్మతయాచస్థితం,పశ్యేత్, ఏవంవాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సుప్తేతి॥సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌసాయంప్రాతరిత్యర్థః - యద్వా - తయోస్సంధిర్మధ్యమావస్థా-స్వప్నావస్థాయామిత్యర్థః - తదానీంశయానదేహాదాత్మనోవ్యతిరేకస్సుగ్రహః - పరమాత్మనోవిచిత్రసృష్టియోగశ్చ “ నతత్రరథానరథయోగానపన్థానోభవన్త్యథరథాన్రథయోగాన్పథస్సృజత ” ఇతిహిశ్రూయతేఏవంచ-సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌస్వప్నావస్థాయాం-ఆత్మదృక్ దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపవిమర్శనపరః - ఆత్మనఃపరమాత్మనో,గతింవిచిత్రపథరథయోగాదిస్రష్టృత్వాదిప్రకారం - పశ్యేదనుసందధీత-తథా , బన్ధంమోక్షంచ-మాయామాత్రం-నవస్తుత,ఇతిపశ్యేత్-బన్ధాదికమీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాధీనం-నత్వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితిపశ్యేదిత్యర్థః - మాయాశబ్దశ్చజ్ఞానపర్యాయః “ మాయావయునంజ్ఞాన ” మితినైఘణ్టుకాః-బన్ధమోక్షయోశ్చపరమాత్మసఙ్కల్పాధీనత్వంసూచితం “ పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితంతతోహ్యస్యబన్ధవిపర్యయా ” వితి,బన్ధమోక్షయోఃప్రకృత్యన్వయవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చమాయామాత్రత్వమ్॥ననుకథంమోక్షస్యస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావః - బన్ధప్రతియోగిత్వాదితిబ్రూమః - నహ్యబద్ధస్యమోక్షసంభవః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ధ్రువంనిశ్చితం-మృత్యు- మధ్రువమస్థిరం-జీవితంచ-నాభినన్దేత్-మృత్యుమితిదృష్టాన్తార్థంవా - యథామృత్యుంనాభినన్దతి-తథా-ధ్రువం-జీవితమపి-నాభినన్దేదితి - పరంకేవలంతు-భూతానాం-ప్రభవాప్యయాయస్మా - త్త-ముత్పత్తిప్రలయహేతుం-కాలమేవ-ప్రతీక్షేత-కాలగతిమేవాలోచయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అసచ్ఛాస్త్రేషు అనధ్యాత్మశాస్త్రేషు - నసజ్జేతనసక్తోభవేత్-జీవికాంజీవనోపాయభూతాంవృత్తిం - నోపజీవేత్-అతివాదాన్జల్పవితణ్డాదినిష్ఠాన్ - తర్కాన్-త్యజేత్-కమపిపక్షమాగ్రహేణనాశ్రయేత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శిష్యాన్-నానుబధ్నీత-విత్తలోభాభావాదితిభావః - బహూన్గ్రన్థాన్-నైవాభ్యసేత్నపఠేత్-వ్యాఖ్యాం-నోపయుఞ్జీతనపాఠయేదిత్యర్థః - చిత్తస్యాన్యపరత్వప్రసఙ్గాదితిభావః - ఆరమ్భాన్మఠాపత్త్యాద్యారమ్భాన్-క్వచిదపి-నారభేన్నకుర్యాత్- నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్యాప్రసఙ్గాదితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ శాన్తస్య-సమచిత్తస్య-మహాత్మనో-యతే-రాశ్రమః - ప్రాయో-నధర్మహేతుః- అపితు-జ్ఞానప్రయోజనకః-అతో-ధర్మం - బిభృయాద్వా-త్యజేద్వా- భరణత్యాగౌవ్యవస్థితవికల్పౌ - జ్ఞానహీనస్సంన్యాసాశ్రమనిష్ఠఃధర్మంప్రయోజనత్వేనబిభృయాత్ - జ్ఞానవాంస్తుధర్మాఖ్యం ఫలంత్యజేదిత్యర్థః-యద్వా- ఉపవాసాదిదేహక్లేశకరరూపధర్మశ్చ

శ్రీనారదఉవాచ॥ కల్యస్త్వేవంపరివ్రజ్యదేహమాత్రావశేషితః । గ్రామైకరాత్రవిధినానిరపేక్షశ్చరేన్మహీమ్॥
బిభృయాద్యద్యసౌవాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంపరమ్ । త్యక్తంనలిఙ్గదణ్డాదేరన్యత్కించిదనాపది॥ ౨ ॥ ఏకఏవచరే
ద్భిక్షురాత్మారామోఽనపాశ్రయః॥ ౩ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోనారాయణపరాయణః। పశ్యేదాత్మన్య
దోవిశ్వంపరేసదసతోఽవ్యయే । ఆత్మానంచపరంబ్రహ్మసర్వత్రసదసన్మయే॥ ౪ ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సం
ధావాత్మనోగతిమాత్మదృక్ । పశ్యన్బన్ధంచమోక్షంచమాయామాత్రంనవస్తుతః ॥ ౫ ॥ నాభినన్దేద్ధ్రువంమృ
త్యుమధ్రువంవాస్యజీవితమ్ । కాలంపరంప్రతీక్షేతభూతానాంప్రభవాప్యయమ్॥ ౬ ॥ నాసచ్ఛాస్త్రేషుసజ్జేత
నోపజీవేత❁జీవికామ్ । వాదివాదాంస్త్యజేత్తర్కాన్పక్షంకంచిన్నసంశ్రయేత్॥ ౭॥ నశిష్యాననుబధ్నీతగ్ర
న్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్ ।నవ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీతనారమ్భానారభే❁త్క్వచిత్ ॥౮॥నయతేరాశ్రమఃప్రా

రీరదౌర్బల్యముఖేనయోగవిఘాతుకోనచేత్తంబిభృయాద్విఘాతుకశ్చేత్తంత్యజేదిత్యర్థః - యద్వా-ననుశిష్యానుబన్ధనగ్రన్థాభ్యాసవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిఃకశ్చిద్ధర్మఏవార్జితస్స్యాదితికిమర్థం తేనిషిధ్యన్తఇత్యత్రాహ॥ నేతి ॥యదియతేరాశ్రమోధర్మార్థస్స్యాత్తర్హికర్తవ్యాస్స్యుశ్శిష్యానుబన్ధనాదయః - సతుప్రాయశోనధర్మహేతుః-యత్యాశ్రమస్యధర్మహేతుత్వాభావేహేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥ శాన్తస్యసమచిత్తస్యేతి ॥ శాన్తస్యజితేన్ద్రియస్యధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివిషయభోగేచ్ఛారహితస్య-సమచిత్తస్యఅధర్మస్యేవధర్మస్యాపిస్వఫలజననద్వారాముక్తిప్రతిబన్ధకత్వజ్ఞానవత్త్వేనధర్మాధర్మయోస్సమచిత్తస్య-ప్రాయఇత్యనేనక్వచిద్యత్యాశ్రమస్యాపిధర్మహేతుత్వమస్త్యేవేతిసూచితం - అతో-యదియతిర్ధర్మప్రయోజనకయత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబన్ధనాదీన్బిభృయా - ద్ధర్మహేతుత్వాభావేతుత్యజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నను,శిష్యానుబన్ధనాద్యభావేస్వస్యజ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యంనప్రకాశితంస్యాదిత్యతఆహ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గఇతి ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽస్ఫుటచిహ్నః- స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్ - వర్తేత-యతిరితిభావః-తథాచశారీరకంసూత్రం“ అనావిష్కుర్వన్నన్వయా ”దితి,శ్రుతిశ్చ “ తస్మాద్బ్రాహ్మణఃపాణ్డిత్యంనిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే ”దితి,బాలస్యకర్మస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపంబాల్యం-తేనతిష్ఠాసేదిత్యర్థః - జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణదృష్టాన్తయతి- ఉన్మత్తబాలవదితి- ఉన్మత్తవద్బాలవచ్చ - కించా-వ్యక్తార్థః పరైరవిదితప్రయోజనః - మునిరాలమ్బసంశీలనశీలశ్చ - వర్తేత - ఆలమ్బసంశీలనంశుభాశ్రయపరిశీలనం - ఏతదేవ“ బాల్యంచ పాణ్డిత్యంచ నిర్విద్యాథముని ”రితి,మునిశబ్దేనవిహితం - తద్విషయకం చేదం సూత్రం “ సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణతృతీయం తద్వతోవిధ్యాదివ ”దితి,నత్వత్రబాలవదితిదృష్టాన్తేనబాలస్య యత్కర్మకామచారాదికం తదభిప్రేతం “ నావిరతోదుశ్చరితాన్నాశాన్తోనాసమాహితః । నాశాన్తమానసోవాఽపిప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా ”దితి,దుశ్చరితస్య

యోధర్మహేతుర్మహాత్మనః । శాన్తస్యసమచిత్తస్యబిభృయాదుతవాత్యజేత్ ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽవ్యక్తార్థో ❁ మునిరున్మత్తబాలవత్ । కవిర్మూకవదాత్మానం † సద్దృష్ట్యాదర్శయేన్నృణామ్॥౧౦॥అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ప్రహ్లాదస్యచసంవాదంమునేరాజగరస్యచ॥ ౧౧ ॥ తంశయానంధరోపస్థేకావేర్యాంసహ్యసానుని । రజస్వలైస్తనూదేశైర్నిగూఢామలతేజసమ్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శలోకాన్విచరన్లోకతత్త్వవివిత్సయా । వృతోఽమాత్యైఃకతిపయైఃప్రహ్లాదోభగవత్ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచాలిఙ్గైర్వర్ణాశ్రమాదిభిః । నవిదన్తిజనాయంవైసోఽసావితినవేతిచ॥ ౧౪ ॥తంనత్వాఽభ్యర్చ్యవిధివత్పాదయోశ్శిరసాస్పృశన్ ।వివిత్సురిదమప్రాక్షీన్మహాభాగవతోఽసురః॥ ౧౫ ॥ప్రహ్లాదఉవాచ॥బిభర్షికాయంపీవానంసోద్యమోభోగవాన్యథా।విత్తంచేహోద్యమవతాంభోగోవిత్తవతామిహ ॥ ౧౬ ॥ భోగినాంఖలుదేహోఽయం పీ

పరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్-మునీష్యున్మత్తబాలవదితిపాఠాన్తరం -తత్ర-మనీష్యప్యున్మత్తాదివచ్చరేదితియథోక్తవార్థః-కవిర్విద్వానపి-సునిపుణంభాషితుంసమర్థోఽపి-స్వమాత్మానం-మూకవన్మూకమివ - నృణాం-దృష్ట్యా , దర్శయేత్-యథోన్మత్తాదిరూపంమన్యేరన్తథావర్తేత-స్వదృష్ట్యేతిపాఠే-స్వదృష్ట్యాదేహవిలక్షణస్వాత్మదృష్ట్యేత్యర్థః ❁ ॥౧౦ ॥ ❁ ఆజగరవ్రతస్యసంన్యాసాశ్రమానపేక్షితత్వేఽపియదృచ్ఛయోపనతసంతోషస్యమోక్షవిరోధిప్రవృత్త్యుపరతేఃజ్ఞానానావిష్కారస్యచతదపేక్షితత్వాత్తదవగమాయతదితిహాసంప్రస్తౌతి ॥ అత్రాపీతి ॥ అత్రస్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదినాజ్ఞానినోఽవస్థానే - ఇతిహాసమపి-దృష్టాన్తత్వేనోదాహరన్తిదర్శయన్తి-ఇతిహాసంవిశినష్టి-పురాతనం-నత్వస్మత్కపోలకల్పితం-ప్రహ్లాదస్య-ఆజగరస్యఆజగరవ్రతస్థస్యమునేశ్చ - సంవాదరూపమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తమజగరవ్రతస్థం-సహ్యపర్వతస్య-సానుని-కావేర్యాం కావేరీతటే - ధరోపస్థేభూపృష్ఠే-శయానం-రజస్వలైఃధూళిధూసరైః - తనూదేశైఃదేహావయవైః-నిగూఢంప్రచ్ఛన్నం-అమలం- తేజోదేహకాన్తిర్యస్యతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రహ్లాదో-దదర్శకథంభూతః- భగవత్ప్రియః-కతిపయైరమాత్యైః-పరివృతో-లోకానాం-తత్త్వస్య-వివిత్సయావేత్తుమిచ్ఛయా - చరన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కర్మాదిభి-ర్యం-సోఽసౌ-భవతి-నభవతివే-త్యేవంజనా-నవిదుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తం-పాదయో-శ్శిరసా-స్పృశన్నత్వా-విధివ- దభ్యర్చ్య వేత్తుమిచ్ఛు-ర్మహాభాగవతః-ప్రహ్లాదః-ఇదంవక్ష్యమాణ-మప్రాక్షీత్పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ బిభర్షీత్యాదినా॥ఉద్యమసహితః భోగవాన్దేహపోషణశీలో-యథా-తద్వ-త్త్వం - పీవానం,కాయందేహం - బిభర్షి ఉద్యమంవినైవమమభోగోఽస్తీత్యత్రాహ॥ఇహలోకే-తావ-దుద్యమవతామేవ-విత్తం-విత్తవతామేవ-భోగః-త్వంతు - నిరుద్యమః కుతస్తవవిత్తం-కుతస్తరాంభోగ ఇతిభావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అన్తరేణాపిభోగంమమదేహఃపీవేత్యత్రాహ॥భోగినామేవ - దేహః-పీవా- భవతి-భోగన్నైవపీవా

---

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మనీష్యున్మత్త. † పా ॥ స్వదృష్ట్యా.

వాభవతినాన్యథా॥ ౧౭ ॥ న తేశయానస్యనిరుద్యమస్యబ్రహ్మన్నుహార్థోయతఏవభోగాః । అభోగినోఽయంతవవిప్రదేహఃపీవాయతస్తద్వదనఃక్షమంచేత్ ॥ ౧౮ ॥ కవిఃకల్యోనిపుణదృక్చిత్రప్రియకథస్సమః । లోకస్యకుర్వతఃకర్మశేషేతద్వీక్షితాఽపివా॥ ౧౯ ॥ నారదఉవాచ ॥ సఇత్థందైత్యపతినాపరిపృష్టోమహామునిః।స్మయమానస్తమభ్యాహతద్వాగమృతయన్త్రితః॥ ౨౦ ॥బ్రాహ్మణఉవాచ। వేదేదమసురశ్రేష్ఠభవాన్నన్వార్యసమ్మతః।ఈహోపరమయోర్నృణాంపదాన్యధ్యాత్మచక్షుషా। ౨౧ ॥యస్యనారాయణోదేవోభగవాన్హృద్గతస్సదా। భక్త్యాకేవలయాతుష్టోధునోతిధ్వాన్తమర్కవత్। ౨౨ । అథాఽపిబ్రూమహేప్రశ్నాం స్తవరాజన్యథాశ్రుతమ్ । సంభాషణీయోహిభవానాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా॥ ౨౩ ॥తృష్ణయాభవవాహిన్యాయోగ్యకామైరపూరయా । కర్మాణికార్యమాణోఽహంనానాయోనిషుయోజితః॥ ౨౪ ॥ యదృచ్ఛయాలోకమిమంప్రాపితఃకర్మభిర్భ్రమన్ । స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంతిరశ్చాంపునరస్యచ॥ ౨౫ ॥ అత్రాపిదంపతీనాంచసుఖాయాన్యాపనుత్తయే।కర్మాణికుర్వతాందృష్ట్వానివృత్తోఽస్మివిపర్యయమ్॥ ౨౬ ॥ సుఖమస్యాత్మనోరూపంసర్వేహోపరతిస్త

భవతి-అన్యథాతు-కృశీభవతి-తత్కథమన్తరేణాపిభోగం దేహపుష్టిరితిభావః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ హేబ్రహ్మన్, శయానస్య-తవ-నిరుద్యమస్యనిర్వ్యాపారస్య-తవ-న-ను-హార్థఃనూనంవిత్తంనాస్తిహి-నుఇతినిశ్చయే-హఇతిప్రసిద్ధౌ-తవార్థోనాస్తీతి ప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః-యతోవిత్తాదేవహేతో-ర్భోగాః-దేహపోషణాదయో-భవన్తి-అతో-భోగరహితస్య-తవ - దేహో - హేవిప్ర-యతోహేతోః-పీవా-అభవ-త్తత్కారణం-నోఽస్మాకం-క్షమంచేచ్ఛ్రోతుంయోగ్యంచే-ద్వద ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ కించ-త్వం కవిర్విద్వాన్-కల్యఃదక్షః-నిపుణదృక్చతురః-చిత్రాః - ప్రియాఃలోకరఞ్జనాః-కథాః - యస్య-స-ఏవంభూతోఽపి-లోకస్య-కర్మవ్యాపారం-కుర్వతస్సతః - తద్వీక్షితాఽపి-సమఉదాసీనస్సన్-తూష్ణీం-శేషేశయానోఽసి-తత్కారణంచవదేతిభావః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ ఇత్థం-దైత్యపతినాప్రహ్లాదేన-పృష్టస్సన్-మహామునిః-తస్యప్రహ్లాదస్య వాగేవామృతం-తేన-యన్త్రితశ్చలితః-స్మయమాన-స్త-మభ్యాహఅభిముఖముక్తవాన్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తదేవాహ వేదేతియావదధ్యాయసమాప్తి॥ హేఅసురశ్రేష్ఠ ఇదం-కింతత్-నృణామీహోపరమయోఃప్రవృత్తినివృత్త్యోః, పదానికారణాని-తియత్తదిదం, భవా-సధ్యాత్మచక్షుషాసర్వలోకమనోఽభిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన-వేదజానాత్యేవ, కుతః-యత-స్త్వ, మార్యాణామతీన్ద్రియార్థదర్శినాం, సమ్మతఃఅగ్రెసరః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కించ, భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః, స్వతేజసా, దీప్యమానో - నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా-భక్త్యా-తుష్టో, యస్యత్వాదృశస్య, సదా, హృద్గతస్సన్, అర్క-వత్సూర్యవత్, ధ్వాన్తమజ్ఞానరూపమన్ధకారం, ధునోతినిరస్యతి-నిశ్శేషనిరస్తాజ్ఞానానాంసర్వజ్ఞానాంభవాదృశాంకిమవిదితమస్తీతిభావః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ యద్యప్యేవ-మథాఽపిహేరాజన్-యథాశ్రుతంతవప్రశ్నాన్ప్రతిబ్రూమహే-ప్రశ్నానాముత్తరాణివదామఇత్యర్థః, యథాశ్రుతమిత్యేద్ధత్యపరిహారాయోక్తం-ఆత్మనఃస్వస్యశుద్ధి-మిచ్ఛతాపుంసాఽవశ్యం, త్వం, సంభాషణీయో, హి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ లోకఃకర్మసుప్రవర్తతే-త్వంతునివృత్తస్సన్కింశేష, ఇతియత్పృష్టం, తత్రతావదుత్తరమాహ ॥ తృష్ణయేతిచతుర్భిః-అహం, తావ, ద్యోగ్యైర్యథోచితైరపికామై, రపూరయాపూరయితుమశక్యయా - భవవాహిన్యాజన్మపరంపరాకారిణ్యాతృష్ణయావిషయేచ్ఛయా, కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని - కార్యమాణఃకర్మసుప్రవర్త్యమానః-పూర్వం, నానాయోనిషు-యోజితఃప్రయోజితఃప్రవేశితః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తైరేవకర్మభిః-భ్రమన్, యదృచ్ఛయాదైవా-దిమంలోకంమనుష్యజన్మ, ప్రాపితః-లోకంవిశినష్టి, స్వర్గమోక్షయో, స్తిరశ్చాంతిర్యక్త్వానాం పునరస్యమనుష్యత్వస్యచ ప్రాప్తే - ర్ద్వారంకారణం, ధర్మేణస్వర్గస్యద్వారం - జ్ఞానసంపాదనేనత్వపవర్గస్యఅధర్మేణతిర్యక్త్వస్య, పూర్వసజాతీయసుకృతాచరణేనతుపునర్మనుష్యత్వస్యచ, కారణమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ అత్రాప్యస్మిన్నపిమనుష్యజన్మని, స్వర్గాపవర్గదేఽపి, దంపతీనాం-య, న్మైథునాదిసుఖం, తదర్థ, మన్యాపనుత్తయేదుఃఖనివృత్తయేచ-కర్మాణి-కుర్వతాం, లోకానాం, విపర్యయంసుఖార్థంకృతేభ్యోదుఃఖప్రాప్తిరూపంవిపర్యయం, దృష్ట్వా, నివృత్తోఽస్మి ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ నను ప్రవృత్త్యాకదాచిదపిసుఖంస్యాదపి-కింనివృత్త్యాస్యా, దిత్యత్రాహ॥ సుఖమితి ॥ సుఖ, మస్యా, త్మనఃప్రత్యగాత్మనో, రూపంస్వరూపమేవ- అతో, నతదర్థంయత్నఃకార్యఇతిభావః-తర్హిస్వతస్సుఖరూపఆత్మాతత్త్వేనకింనోపలభ్యతఇతిశఙ్కాంనిరాకరోతి-సర్వాసా-మీహానాందేహగతవ్యాపారాణా-ముపరమఃఅభావో - ఽస్యాత్మనః - తనురాకారః - నిష్క్రియంసుఖమేవతస్యతనురిత్యర్థః - కాన్తేన్ద్రియనేహోపరమపూర్వకంతద్యాథాత్మ్యవిమర్శనేనసుఖరూపతయోపలభ్యతఇతిభావః - యతఏవ-మతో - భోగాన్స్పర్శాదివిషయభోగాన్-మనసస్సంస్పర్శజాన్మనోరథమాత్రజా-నశాశ్వతాన్-దృష్ట్వా, సంవిశన్నా

త్మయాథాత్మ్యావలోకనే ప్రవిష్టోఽహం. ప్రారబ్ధానుభవే ప్రవిష్టో వా- స్వప్స్యామి శయానోఽస్మి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తర్హి సర్వోఽపి లోకస్త్వమివ సుఖరూపమాత్మానం కిం నోపలప్స్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకర్తుం స్వాభావికసుఖరూపాత్మస్వరూపావిమర్శనమూలకదేహాత్మభ్రమేణ న శేతే కిన్తు సంసరతీత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేతత్- చాత్మనః- సుఖాత్మకం- రూపం, స్వార్థం స్వస్య పురుషార్థరూపం - స్వత ఏవ సన్తం విస్మృత్య - స్వత ఏవ సన్తమాత్మనస్సుఖరూపస్వరూపాత్మకం స్వపురుషార్థం విస్మృత్యేత్యర్థః - పుమాన్ దేహీ - అసతి స్వత ఆత్మన్యవిద్యమానేఽపి- ద్వైతే దేవమనుష్యాదిభేదే- దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యభిమానరూపే- ద్వైతే భేదనిమిత్తే- ద్వైతేనేత్యర్థః - విచిత్రాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపా- మత ఏవ, ఘోరాం భయఙ్కరాం, సంసృతి- మాప్నోతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేనాహ ॥ జలమితి ॥ జలం, తదుద్భవైః తృణశైవాలాదిభి, శ్ఛన్నం, హిత్వా, అజ్ఞో, యథా, జలకామ్యయా, మృగతృష్ణాం జలవత్ప్రతీయమానా- ముపధావే- త్తథా, స్వతస్సుఖరూప, మాత్మనః స్వరూపం- విస్మృత్యా- న్యత్ర వైషయికసుఖేష్వ- ర్థదృక్పురుషార్థదృష్టిః- ధావతి- లోకః - స్వత ఆత్మనోఽన్యత్ర దేహాదౌ పురుషార్థదృగ్వా ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ విపర్యయం దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మీత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ దేహాదిభిరితి పఞ్చభిః ॥ దైవతన్త్రైః కర్మాయత్తైః, దేహేన్ద్రియాదిభి, రాత్మనస్స్వస్య - సుఖం దుఃఖనివృత్తిం చేహతః ఇచ్ఛతః - అనీశస్య కర్మవశ్యస్య పుంసః- కర్తరి షష్ఠీ, ఇచ్ఛతా, కృతాః కృతాః పునః పునరారబ్ధాః - క్రియాః- మోఘాః వ్యర్థాః, న సుఖజనకా నాపి దుఃఖనివర్తకాశ్చ దృష్టా ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కథఞ్చిత్క్రియాణామమోఘత్వేఽపి తజ్జన్యం సుఖమనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్పమిత్యాహ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిః ॥ ఆదిశబ్దేనాధిదైవికాధిభౌతికే గ్రాహ్యే- తైః దుఃఖైః, కర్హిచిత్ కదాచిదపి, అవిముక్తస్య, మర్త్యస్య మరణశీలస్య

నుః। మనస్సంస్పర్శజాన్ దృష్ట్వా భోగాన్ స్వప్స్యామి సంవిశన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేతదాత్మనస్స్వార్థం సన్తం విస్మృత్య వై పుమాన్ । విచిత్రామసతి ద్వైతే ఘోరామాప్నోతి సంసృతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ జలం తదుద్భవైశ్ఛన్నం హిత్వాఽజ్ఞో జలకామ్యయా । మృగతృష్ణాముపాధావేత్తథాన్యత్రార్థదృక్స్వతః ॥ ౨౯ ॥ దేహాదిభిర్దైవతన్త్రైరాత్మనస్సుఖమీహతః । దుఃఖాత్యయం చానీశస్య క్రియా మోఘాః కృతాః కృతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిర్దుఃఖైరవిముక్తస్య కర్హిచిత్ । మర్త్యస్య కృచ్ఛ్రోపనతైరర్థైః కామైః క్రియేత కిమ్ ॥ ౩౧ ॥ పశ్యామి ధనినాం క్లేశం లుబ్ధానామజితాత్మనామ్ । భయాదలబ్ధనిద్రాణాం సర్వతోఽభివిశఙ్కినామ్ ॥ ౩౨ ॥ రాజతశ్చోరతశ్శత్రోస్స్వజనాత్పశుపక్షితః । అర్థిభ్యః కాలతస్స్వస్మాన్నిత్యం ప్రాణార్థవద్భయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శోకమోహభయక్రోధరాగక్లైబ్యశ్రమాదయః । యన్మూలాస్స్యుర్నృణాం జహ్యాత్స్పృహాం ప్రాణార్థయోర్బుధః ॥ ౩౪ ॥ మధుకారమహాసర్పౌ లోకేఽస్మిన్నో గురూత్తమౌ । వైరాగ్యం పరితోషం చ ప్రాప్తా యచ్ఛిక్షయా వయమ్ ॥ ౩౫ ॥ విరాగస్సర్వకామేభ్య

కృచ్ఛ్రోపనీతైర్దుఃఖేనార్జితైః - విత్తైః, తన్నిమిత్తైః కామైశ్చ కిం కియత్సుఖం, క్రియేత ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ నను, ధనార్జనే హి దుఃఖం, లబ్ధధనానాం తు సుఖమేవేత్యత్రాహ ॥ పశ్యామీతి ॥ ధనినాం లబ్ధధనానామపి, క్లేశం, పశ్యామి, క్లేశిత్వే హేతుం వదన్ ధనినో విశినష్టి, లుబ్ధానామలబ్ధధనలిప్సయా లబ్ధధనవ్యయభయేన చ క్లిశ్యతామితి భావః, అజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం, కామానామపర్యాప్త్యా చ క్లిశ్యతామితి భావః, భయా, దలబ్ధా - నిద్రా- యై- స్తేషాం, చోరాదయో ధనమపహరేయురితి భయాద్వినిద్రాణామిత్యర్థః - ఇతోఽపి క్లేశ ఇతి భావః- భయే హేతుం వదన్ విశినష్టి, సర్వతస్సర్వేభ్యోఽప్య, తీవ విశఙ్కినాం అపహరేయురితి శఙ్కాం కుర్వతామ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏతదేవ వివృణోతి ॥ రాజత ఇతి ॥ రాజాదిభ్యః - పశుతః, పక్షితః, పశుభ్యో గవాశ్వాదిభ్యః పక్షిభ్యః, సస్యాదిభక్షణార్థం ప్రవృత్తేభ్యః, కాలతః- స్వస్మాత్ దానభోగయోః ప్రవృత్తత్స్వస్మాచ్చ- ప్రాణస్తత్తుల్యమర్థం చైషామస్తీతి తథా, తేషాం, నిత్యం, భయ, మనువర్తతే ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ న కేవలం భయమేవ- అపి తు, శోకమోహభయాదయః- సర్వే యన్మూలాః యా ప్రాణార్థావేవ - మూలం- యేషాం- తే - నృణాం, స్యుః భవేయుః, తస్మా - ద్బుధః హేయోపాదేయవివేకవాన్, తయోః ప్రాణార్థయోః, స్పృహాం, జహ్యాత్త్యజేత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ యదుపదేశాత్త్వమీదృశనివృత్తిధర్మమాశ్రితోఽసీత్యత్రాహ ॥ మధుకారేతి ॥ అస్మిన్లోకే- నోఽస్మాకం- గురుశ్రేష్ఠౌ- మధూకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికాఽజగరావేవేదృశధర్మశిక్షకౌ- తదేవాహ- యయోర్మధుకారమహాసర్పయో - శ్శిక్షయా వృత్తిపర్యాలోచనయా, వయం, వైరాగ్యం - పరితోషం చైవాలబ్ధాత్సన్తోషం చ- ప్రాప్తాః- తత్ర మధుకారాద్వైరాగ్యం, మహాసర్పాత్పరితోషం చ- ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఏతదుభయం వివృణోతి ॥ విరాగ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తావత్సర్వేభ్యః కామేభ్యో విరాగో, మయా, మధువ్రతాన్మధుమక్షికాతః శిక్షితః, తచ్ఛిక్షయా మమ వైరాగ్యోదయ ఇత్యర్థః - కిం తచ్ఛిక్షితం, తదాహ- యథా, మధువ్రతై - రితస్తతః పుష్పేభ్య, ఆనీయ- క్వచి

న్నివేశితం-మధు-తత్స్వామినో మధువ్రతాన్, హత్వాఽన్యో హరతి-తథా-మధువద్దుఃఖేనార్జితం ధన-మన్యః, పతిం ధనస్య పతిం-హత్వా, హరేదిత్యేతన్మధువ్రతాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అజగరాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ అనీహ ఇతి ॥ మహాహిరివా-హ-మనీహః నిర్వ్యాపారః-యదృచ్ఛోపపన్న తాద్దైవాల్లబ్ధాన్నాదేః, పరితుష్టాత్మా సంతుష్టచిత్తః, నోచేద్యదృచ్ఛోపనతం న చే-త్సత్త్వవాక్ధైర్యవాక్-బహూన్యహాని-శయే శయానోఽస్మి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పీనత్వే హేతుత్వేన యదృచ్ఛయా ప్రాప్తాత్పరితోషం ప్రపఞ్చయతి ॥ క్వచిదల్పమితి షడ్భిః ॥ క్వచిత్కదాచి-దల్పం-కదాచిచ్చ, భూరి బహు-క్వచిచ్చ, సాధు-క్వచిచ్చ, అసాధ్వసమీచీనమమృష్టం, క్వచిచ్చ, గుణవద్రసవ-త్కదాచి-న్నిర్గుణం, కదాచి-చ్ఛ్రద్ధయోపనీతం-కదాచి-న్నిన్దాపూర్వకమనీతం వాఽన్నాదికం-భుఞ్జేఽద్మి-కదాచిద్దివా-నక్తం చ-యదృచ్ఛయా ప్రాప్తం, భుఞ్జే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏవం-వస్త్రమపి-దుకూలాద్యన్యతమ-మన్యద్వా, దైవా-ల్లబ్ధం, వసే ఆచ్ఛాదయామి-పరిదధే చ చీరం-జీర్ణవస్త్రం చ, ఏవం-దిష్టభుక్ప్రారబ్ధభు-క్సంతుష్టచిత్తశ్చాహమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ క్వచి-ద్భూపృష్ఠ ఏవ-క్వచిచ్చ, తృణాదిషు, శయే-క్వచిచ్చ ప్రాసాదోపరి పర్యఙ్కే-తత్రాపి కశిపౌ వా-తస్య దౌర్లభ్యశఙ్కాం నిరాహ-పరేచ్ఛయేతి, ఇదముత్తరత్రానుషఞ్జనీయమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ స్నాత-మనులిప్తం చన్దనేన చా-ఙ్గం, యస్య, శోభనం-వాసో వస్త్రం, యస్య, సః, స్రగ్భి, రలంకృతః రథాదిభిర్యానైశ్చ రే సంచరే-క్వచిచ్చ, దిగ్వాసా దిగమ్బరో, గ్రహవ-చ్చరే-హే విభో ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ నచ మానావమానాదికర్తృషు మమ వైషమ్యమిత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వభావ

శ్శిక్షితో మే మధువ్రతాత్ । కృచ్ఛ్రాప్తం మధువద్విత్తం హత్వాప్యన్యో హరేత్పతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనీహః పరితుష్టాత్మా యదృచ్ఛోపనతాదహమ్ । నోచేచ్ఛయే బహ్వహాని మహాహిరివ సత్త్వవాన్ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిదల్పం క్వచిద్భూరి భుఞ్జేఽన్నం స్వాద్వస్వాదు వా । క్వచిద్భూరిగుణోపేతం గుణహీనముత క్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రద్ధయోపహృతం క్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్ । భుఞ్జే భుక్త్వాఽథ కస్మింశ్చిద్దివా నక్తం యదృచ్ఛయా ॥ ౩౯ ॥ క్షౌమం దుకూలమజినం చీరం వల్కలమేవ వా । వసేఽన్యదపి సంప్రాప్తం దిష్టభుక్తుష్టధీరహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచిచ్ఛయే ధరోపస్థే తృణపర్ణాశ్మభస్మసు । క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కే కశిపౌ వా పరేచ్ఛయా ॥ ౪౧ ॥ క్వచిత్స్నాతోఽనులిప్తాఙ్గస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలంకృతః । రథేభాశ్వైశ్చరే ❋ క్వాపి దిగ్వాసా గ్రహవద్విభో ॥ ౪౨ ॥ నాహం నిన్దే న చ స్తౌమి స్వభావవిషమం జనమ్ । ఏతేషాం శ్రేయ ఆశాసే ఉతైకాత్మ్యం మహాత్మని ॥ ౪౩ ॥ వికల్పం జుహుయాచ్చిత్తౌ తం మనస్యర్థవిభ్రమే । మనో వైకారికే హుత్వా తన్మాయాయాం జుహోత్యను ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానుభూతౌ తాం మాయాం జుహుయాత్సత్యదృఙ్మునిః । తతో నిరీహో విరమేత్స్వానుభూత్యాత్మని స్థితః ॥ ౪౫ ॥ స్వాత్మవృత్తం మయేత్థం తే సుగుప్తమపి వర్ణితమ్ । వ్యపేతం లోకశాస్త్రాభ్యాం భవాన్హి భగవత్పరః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ । ధర్మం పారమహంస్యం వై మునేశ్శ్రుత్వాసురేశ్వరః । పూజయిత్వా తతః ప్రీత ఆమన్త్ర్య ప్రయయౌ గృహమ్ ॥ ౪౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా । యాయాద్దేవఋషే బ్రూహి మాదృశో గృహమూ

త ఏవ-విషమం జనం స్తుతినిన్దయోః కర్తారం, న స్తౌమి-న నిన్దే చ-కిన్తు-తేషాం జనానాం-సర్వేషాం, శ్రేయః ధర్మాదిరూపం, ఉత అపి చ-మహాత్మని భగవత్యైక్యం, కాత్మ్యమేకచిత్తత్వం చా-శాసే ప్రార్థయే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇత్థమన్యస్యాప్యవస్థితావుపాయమాహ ॥ వికల్పమితి ॥ వికల్పం జాత్యాదిరూపాదివికల్పం, చిత్తౌ మనోవ్యాపారే-జుహుయాత్ప్రవిలీనం భావయేత్-తచ్చిత్త-మర్థవిభ్రమే దేహాత్మభ్రమహేతౌ మనసి-మనశ్చ, వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే, తం చ వైకారికం-మాయాయాం మూలప్రకృతౌ-జుహుయాత్-సర్వత్ర హోమో నామ లయానుసంధానరూపః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తాం చ మాయాం-మాత్మానుభూతౌ-జుహుయాత్-తత-స్సత్యం స్వాత్మశరీరకం పరమాత్మానం పశ్యతీతి సత్యదృక్-మునిస్తన్మననశీలః, నిరీహో నిశ్చేష్టః-స్వానుభూత్యాత్మని పరమాత్మాత్మకే పరిశుద్ధజీవస్వరూపే, స్థితః తదనుసంధానపరః-విరమేత్ప్రారబ్ధావసానే కళేబరాద్విరమేత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తం స్వవృత్తముపసంహరతి ॥ స్వాత్మవృత్తమితి ॥ ఇత్థం, మయా-గుప్తమపి, స్వాత్మనో మమ-వృత్తం, మన్దదృష్ట్యా, లోకశాస్త్రాభ్యాం-వ్యపేతం-నతు తత్త్వదృష్ట్యా-వ్యపేతం బహిర్భూతం-తే తుభ్య, ముపవర్ణితం-హి యస్మా-ద్భవాన్-భగవత్పరోఽతో-గుప్తమపి వృత్తముపవర్ణితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవం-మునినోపవర్ణితం-పారమహంస్యం తుర్యాశ్రమనిష్ఠానామనుగుణం, శ్రుత్వా, అసురేశ్వరః ప్రహ్లాదః-తం ప్రీతస్సన్-పూజయిత్వా ఆమన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య, స్వగృహం ప్రతి-యయౌ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యా ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవముక్తాశ్రమత్రయధర్మో గృహస్థాశ్రమధర్మాన్ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ గృహస్థ ఇతి ॥ హే దేవఋషే

గృహేష్వేవమూఢాధీర్యస్య - గృహాసక్తచిత్తో-మాదృశోగృహస్థాశ్రమస్థః-పుమాన్-యేనవిధినా - ఏతాంపదవీంతుర్యాశ్రమిగమ్యాంపదవీం - ముక్తిమిత్యర్థః-యాయాత్స్వాఞ్జస్యా- తం-విధిం-బ్రూహి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టగార్హస్థ్యధర్మో దేవర్షిఃప్రశ్నమభినన్దన్ తాన్ధర్మాన్వక్తుంప్రతిజానీతే ॥ సాధ్వితి ॥ హేమహారాజ-జానతా ఽపి-త్వయా-లోకా-న్సాధుయథాతథా - అనుగృహ్ణతా - సాధు-పృష్టం- ఏతత్త్వత్పృష్టంగార్హస్థ్యవ్రత-మహం-తుభ్యం - ప్రవక్ష్యామి-యతఃకర్మణఃమయావక్ష్యమాణాగార్హస్థ్యధర్మా - త్కర్మణాంముక్తిప్రతిబన్ధకానాంపుణ్యపాపాత్మకానాం -నిరాసద్వారా-నైష్కర్మ్యం జ్ఞానయోగలాభో-భవేత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవంప్రతిజ్ఞాయగార్హస్థ్యధర్మానాహ॥గృహేష్విత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥ యద్యపిప్రథమాశ్రమధర్మకథనానన్తరమేనైతదాశ్రమధర్మవర్ణనంయుక్తం - క్రమప్రాప్తత్వాత్ - తథాఽపిగార్హస్థ్యధర్మాణాంబాహుల్యాన్మహతాప్రబన్ధేనవర్ణనీయత్వాదాశ్రమాన్తరధర్మవర్ణనానన్తరంతేకథ్యన్తే - క్రమానాదరాద్వా-అత్రకేచిద్వదన్తి - మోక్షాన్తరఙ్గత్వేనప్రథమంవనస్థయతిధర్మానభిధాయపశ్చాద్గృహస్థధర్మానభిదధాతీతి - తన్మన్దం " అతస్త్వితరజ్యాయోలిఙ్గాచ్చ " తిశారీరకన్యాయేనబ్రహ్మవిద్యానుగ్రాహకాల్పధర్మాశ్రమాన్తరాపేక్షయాతదనుగ్రాహకబహుధర్మకగార్హస్థ్యస్యైవాన్తరఙ్గత్వా - దతోయథోక్తఏవాశయః- హేరాజన్-గృహేష్వవస్థితఃగృహస్థాశ్రమస్థః - గృహోచితాఆశ్రమానుగుణాః - క్రియాఃకర్మాణిసంధ్యోపాసనపఞ్చమహాయజ్ఞాదీన్యావశ్యకాని - సాక్షా-ద్వాసుదేవార్పణంయథాభవతితథా-కుర్వన్ - ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకంకుర్వన్-మహామునీనుపాసీతభగవద్గుణమననశీలాన్మహాభాగవతానుపాసీత ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కథంభూతః-తేభ్యో-భగవతః- అవతారకథామృత-మభీక్ష్ణంపునఃపున - ర్యథాకాలమావశ్యకధర్మానుష్ఠానావశేషితంకాల - ముపశాన్తజనైస్సహితః-శ్రద్ధాపూర్వకం-శృణ్వన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం-సతాం-సఙ్గా- ద్దేహ

ధధీః ॥ ౧ ॥ నారదఉవాచ॥సాధుపృష్టంమహారాజలోకాన్సాధ్వనుగృహ్ణతా । ఏతత్తుభ్యంప్రవక్ష్యామినైష్కర్మ్యంకర్మణోయతః ॥ ౨ ॥ గృహేష్వవస్థితోరాజన్క్రియాఃకుర్వన్గృహోచితాః । వాసుదేవార్పణంసాక్షాదుపాసీతమహామునీన్ ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్భగవతోఽభీక్ష్ణమవతారకథామృతమ్ । శ్రద్దధానోయథాకాలముపశాన్తజనావృతః ॥ ౪ ॥ సత్సఙ్గాచ్ఛనకైస్సఙ్గమాత్మజాయాత్మజాదిషు । విముఞ్చేన్ముచ్యమానేషుస్వయంస్వప్నవదుత్థితః ॥ ౫ ॥ యావదర్థముపాసీనోదేహేగేహేచపణ్డితః।విరక్తోరక్తవత్తత్రనృలోకేనరతాంన్యసేత్ ॥౬॥ జ్ఞాతయఃపితరౌపుత్రా।భ్రాతరస్సుహృదఃపరే। యద్వదన్తియదిచ్ఛన్తిచానుమోదేతనిర్మమః ॥ ౭ ॥ దివ్యంభౌమంచాన్తరిక్షంవిత్తమచ్యుతనిర్మితమ్ । తత్సర్వముపయుఞ్జానఏతత్కుర్యాత్స్వతోబుధః ॥ ౮ ॥ యావద్భ్రియేతజఠరంతావత్స్వత్వంహిదేహినామ్।అధికంయోఽభిమన్యేతసస్తేనోదణ్డమర్హతి ॥ ౯ ॥ మృగోష్ట్రఖరమర్కటాఖు

దారపుత్రాదిషు-శనకైః - స్సఙ్గం-విముఞ్చేత్-తేష్వహంమమతాద్యభిమానంత్యజేత్ - ఏవం - ముచ్యమానేషూక్తాభిమానావిషయేషు-సత్సు-దేహాదిషు - స్వప్నవదుత్థితఃయథాస్వప్నేతద్విషయేపుత్రాదౌతస్మాదుత్థితస్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాంమన్యతే-తథా-దేహేచ - గేహేచ-చశబ్దాద్దారాదిషుచ-పణ్డితః అస్థిరత్వాపురుషార్థజ్ఞానవాన్ - తత్రదేహాదౌ-స్వయంవిరక్తోఽపి-రక్తవదాసక్తవ - ద్యావదర్థంప్రాణధారణాపేక్షితమర్థ-ముపాసీనఃస్వీకుర్వన్ - నృలోకేనరశరీరే-నరతాం-న్యసేదనుసందధీత-నరత్వాదికందేహగతంపశ్యేత్ - నత్వాత్మన్యనుసందధీతేత్యర్థః ❁ ॥౫॥౬॥ ❁ జ్ఞాత్యాదయ-స్తేభ్యోఽన్యేచ-య-ద్వదన్తి-యచ్చేచ్ఛన్తి - తత్త-త్స్వయం-నిర్మమః-మమకారరహితో-మోదేతఅనుమోదేత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యావదర్థపరిగ్రహఇత్యేతదేవవివృణోతి ॥ యద్య-ద్భగవతా-నిర్మితంప్రాపితం-దివ్యాదిభేదభిన్నం-విత్తం-తత్ర-దివ్యంవిత్తంవృష్ట్యాదిభిర్జాతంధానాది-భౌమంభూమ్యాం జాతంసువర్ణాదిరూపం - అన్తరిక్షమకస్మాదేవప్రాప్తం- యద్వా - దివ్యంవిత్తమర్కాలోకాది-అన్తరిక్షంవర్షం-భౌమంతృణాది - తథైతత్సర్వ - ముపయుఞ్జానోవినియుఞ్జానః-అబుధః అవివేకీచే - త్స్వతఃస్వత్వేన-కుర్యాత్-అబుధశ్చేత్తదేతత్సర్వంస్వత్వేనాభిమన్యేతేత్యర్థః , యద్వా , బుధఇత్యేవచ్ఛేదఃవివేకీ-తత్సర్వ-ముపయుఞ్జానః-ఏతద్యథోపయుక్తం-స్వతఃకుర్యాత్స్వత్వేనస్వీకుర్యాత్ - దేహధారణమాత్రోపయుక్తమేవస్వీకుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ అధికంనస్వీకుర్యాదిత్యభిప్రయన్నతస్మిన్స్వత్వాభిమానంకుర్యాదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ యస్మా-ద్యావ- జ్జఠరముదరం-భ్రియేతపూర్యేత-తావదేవ-స్వత్వం - దేహినాం- ఉదరభరణోపయుక్త ఏవహివిత్తేదేహినాంస్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః - యోఽధికమపి స్వత్వేనా - భిమన్యేత - సపుమాన్ - స్తేనఃచోరఏవ - యత ఏవం , తతో , దణ్డమేవార్హతి , ఇహదణ్డాభావేఽప్యముత్రదణ్డమర్హత్యేవ , యద్వా , సంసృతిరూపం దణ్డమర్హతీతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యతోఽధికస్వత్వాభిమానోదణ్డహేతు - రతఏవ , తద్భక్షణేప్రవృత్తాన్,మృగోష్ట్రాదీ , నాత్మనఃస్వస్య , పుత్రవత్పశ్యేత్ పుత్రానివమన్యేత ;

నతునిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తథాహి, తైః పుత్రైస్సహైషాం మృగాదీనాం, కియదన్తరం, నకించిదప్యన్తరమస్తి, నకించిదపితారతమ్యమస్తీత్యర్థః, తత్ర, మృగాశ్శునకమార్జారాదయః, మర్కో-మర్కటః, ఆఖుర్మూషకః-సరీసృపా అన్యే సర్పణస్వభావాజన్తవః, విమక్షికాః విశబ్దః పాదపూరణార్థః, విశిష్టమక్షికా ఇతివా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ వివృతమర్థముపసంహరతి॥ త్రివర్గేతి॥ స్వయంగృహస్థోఽపి-అనేనతదుపయుక్తవర్గత్రయనిష్ఠతా సూచ్యతే-అతికృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-త్రివర్గంధర్మార్థకామాన్నభజేతనసేవేత-దైవాత్ప్రాప్తైరేవతుష్యేదిత్యర్థః-తదేవాహ - యావద్దైవేన-దేశకాలానుగుణ్యేన-ప్రాపితం-తదేవ-యథోపయుక్తం-భజేత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ధర్మాన్తరమాహ ॥ శ్వానశ్చా-ఘాః అతిపాపాత్మానశ్చ-అన్తావసాయినశ్చణ్డాలాదయశ్చ-తాన్-అభివ్యాప్య-తేభ్యః-యథోచితం-కామాన్,సంవిభజేత్ - యథాశక్తితదపేక్షితాన్నాదీన్దద్యాదిత్యర్థః, సఙ్గమాత్మజాయాసుతాదిషువిముఞ్చేదిత్యుక్తం, జాయాసఙ్గత్యాగముపపాదయతి॥ అపీతి॥ ఆత్మనః స్వస్య-దారాన్-భార్యా-మేకామపి-జహ్యాత్ తస్యాంస్వత్వాభిమానంత్యజేదిత్యర్థః-ఏతదేవవక్తుంతావత్తస్యాదుస్త్యజత్వమాహ॥ యతోయస్యాంభార్యాయాం-నృణాం,స్వత్వగ్రహః మమైవేయమిత్యాగ్రహః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ యదర్థేయద్భార్యార్థం-స్వకీయా-న్ప్రాణాన్-పితరం-గురుంవా-హన్యాత్-ఏవందుస్త్యజాభార్యేత్యుక్తం - ఏవంభూతాయాం,తస్యాం,స్త్రియాంభార్యాయాం-స్వత్వంజహ్యాత్ స్వత్వాభిమానంనకుర్యాదిత్యర్థః-యఃపుమాన్-నేవంజహ్యాత్తేనపుంసా - అజితఃకైరప్యజితఃపరమాత్మా-జితోభవతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కథమేవంతస్యాం స్వత్వాభిమానస్త్యక్తుంశక్యః-తత్త్వవిచారణేత్యాహ॥ క్రిమీతి॥ క్రిమివిడ్భస్మసు-నిష్ఠాపర్యవసాన-మన్తోయస్య - తదిదంకళేబరం-క్వ - తదీయాదేహార్థా-రతి-ర్యస్యా-స్సా-భార్యా-క్వ,న

సరీసృపవిమక్షికాః। ఆత్మవత్పుత్రవత్పశ్యేత్తైరేషామన్తరంకియత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రివర్గంనాతికృచ్ఛ్రేణభజేతగృహ
మేధ్యపి। యథాదేశంయథాకాలంయావద్దైవోపపాదితమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆశ్వాఘాన్తావసాయిభ్యఃకామాన్సంవిభ
జేద్యథా। అప్యేకామాత్మనోదారాన్నృణాంస్వత్వగ్రహోయతః ॥ ౧౨ ॥ జహ్యాద్యదర్థేస్వాన్ప్రాణాన్హన్యా
ద్వాపితరంగురుమ్। తస్యాంస్వత్వంస్త్రియాంజహ్యాద్యస్తయాహ్యజితోజితః ॥ ౧౩ ॥ క్రిమివిడ్భస్మనిష్ఠాన్తం
క్వేదంనుస్వకళేబరమ్। క్వతదీయరతిర్భార్యాక్వాయమాత్మానభశ్ఛదః ॥ ౧౪ ॥ సిద్ధైర్యజ్ఞావశిష్టార్థైఃకల్పయే
ద్వృత్తిమాత్మనః। శేషేస్వత్వంత్యజన్ప్రాజ్ఞఃపదవీంమహతామియాత్ ॥ ౧౫ ॥ దేవానృషీన్నృభూతానిపి
తౄనాత్మానమన్వహమ్। స్వవృత్త్యాగతవిత్తేనయజేతపురుషంపృథక్ ॥ ౧౬ ॥ యర్హ్యాత్మనోఽధికారస్స్యా
త్సర్వాస్స్యుర్యజ్ఞసంపదః। వైతానికేనవిధినాహ్యగ్నిహోత్రాదినాయజేత్ ॥ ౧౭ ॥ నహ్యగ్నిముఖతోఽయం
వైభగవాన్సర్వయజ్ఞభుక్। ఇజ్యేతహవిషారాజన్యథావిప్రముఖేహుతైః ॥ ౧౮ ॥ తస్మాద్బ్రాహ్మణదే

భశ్ఛదః ఆకాశస్యాపిచ్ఛాదయితా, ఆకాశతుల్యో,నిర్లేపఇత్యర్థః, ఈదృశఆత్మాక్వ,త్యేవం, తత్త్వవిచారేణజహ్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యావదర్థపరిగ్రహఇతిదైవాల్లబ్ధేష్వపిప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహఉక్తః, ఇదానీంతైరపియజ్ఞావశిష్టైదేవాత్మనోవృత్తింకల్పయేదిత్యాహ॥ సిద్ధైరితి॥ సిద్ధైః దైవాల్లబ్ధైః యజ్ఞావశిష్టైః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిరవశేషితైరేవార్థైః అన్నాదిభి-రాత్మనస్స్వస్య-వృత్తింప్రాణధారణరూపాం-కల్పయేత్-శేషే యజ్ఞాద్యనుపయుక్తేస్వవృత్త్యనుపయుక్తేచ-దైవాల్లబ్ధేప్యర్థే-స్వత్వాభిమానం-త్యజేత్, ప్రాజ్ఞఃఏవంవిధజ్ఞానవాన్,మహతాంపదవీంమహద్భిర్గమ్యాం ముక్తిరూపాంపదవీం,ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతద్వివృణ్వన్నాహ ॥ దేవా,నృషీన్,నృన్మనుష్యాన్,భూతాని,పితౄంశ్చమహాయజ్ఞదేవతాః,ఆత్మానంచ,స్వవృత్త్యాయాజనాధ్యాపనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా,ఆగతేనార్జితేన-విత్తేనాన్వహమహరహః పృథక్పురుషదేవాద్యన్తరాత్మానంపరమపురుషం - యజేత ఏకమేవపరమపురుషందేవాదిశరీరభేదేనాన్తరాత్మత్వేనావస్థితమారాధయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కించ-యర్హియదా,ఆత్మనస్స్వస్య,అధికారః,, అర్థీసమర్థోవిద్వాంశ్చేత్యుక్తోఽధికారస్స్యాత్,తదాసర్వాయజ్ఞసంపదస్స్యురేవ - యథాధికారంసర్వేయజ్ఞాః కర్తవ్యాఏవేత్యర్థః-వితానోయజ్ఞగ్రన్థశ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూప,స్తదుక్తేన-విధినా,అగ్నిహోత్రాదికర్మణా,పరమపురుషం, యజేత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అగ్నిముఖారాధనాద్విప్రముఖారాధనమతీవభగవతస్తోషకృదిత్యాహ॥ నహీతి॥ హేరాజన్, విప్రముఖే,హుతైః-రన్నాదిభిర్యథా,అయం,సర్వయజ్ఞభుగ్భగవా,నిజ్యేతారాధ్యేత,నతథాఽగ్నిముఖతోహవిషాఽఽరాధ్యేత ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్మా,ద్బ్రాహ్మణేషుచ, యథాశక్తి-యథాయోగ్యంచ,తైస్తైః-కామైరన్నాదిభిః, బ్రాహ్మణాననంబ్రాహ్మణాఏవాననంముఖం-యస్యత,మేనం,క్షేత్రజ్ఞం

పరమాత్మానం దేవాద్యవస్థజీవశరీరకం వా, యజస్వ ఆరాధయ - బ్రాహ్మణానన్వితి పాఠే, బ్రాహ్మణేషు యజనానన్తరం, అన్యేషు మర్త్యాదిషు యజస్వేత్యర్థః - యుధిష్ఠిరస్య గృహస్థత్వాత్ తవాప్యేవమారాధనమవశ్యం కర్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ యజస్వేతి మధ్యమపురుషప్రయోగః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కించ ప్రోష్ఠపదే భాద్రపదే మాసి, ద్విజః త్రైవర్ణికో, ధనవాంశ్చేత్, యథావిత్తం విత్తానుసారేణ, పిత్రోర్మాతాపిత్రోః, తద్బన్ధూనాం చ, అపరపక్షీయం కృష్ణపక్షీయం శ్రాద్ధం మహామలయాఖ్యం, కుర్యాత్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ కించాయనాదిషు కాలేషు, పిత్రోః, శ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యన్వయః, తత్ర, అయనం కర్కటకసంక్రాన్తిర్మకరసంక్రాన్తిశ్చ, మేషతులే విషువసంజ్ఞికే - తథా చ వృద్ధవసిష్ఠః « ఝషకర్కటసంక్రాన్తీ ద్వే తూదగ్దక్షిణాయనే - విషువే తు తులామేషే గోలమధ్యే తథాపరా», ఇతి - కుహూర్నష్టేన్దుకలా - చన్ద్రాదిత్యయోరుపరాగో గ్రహః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ శుక్లపక్షే తృతీయాయాం అక్షతృతీయాయామిత్యర్థః - కార్తికే మాసి శుక్లపక్షే నవమ్యాం - హేమన్తే శిశిరే చ బుతౌ - చతసృష్వష్టకాసు మార్గశీర్షాదిమాసచతుష్టయ కృష్ణాష్టమీషు ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ మాఘమాసి సితసప్తమ్యాం శుక్లసప్తమ్యాం మఘానక్షత్రపౌర్ణమాస్యోస్సంయోగకాలే చ సంపూర్ణచన్ద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా - కలాహీనచన్ద్రా పౌర్ణమాసీ అనుమతీ, తాభ్యాం యుక్తాని యాని మాసర్క్షాణి మాసనామప్రవృత్తినిమిత్తాని నక్షత్రాణి తదుపలక్షితేషు చ కాలేషు ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ యదా ద్వాదశ్యామనూరాధా - శ్రవణముత్తరాఫల్గునీ ఉత్తరాషాఢా, ఉత్తరాభాద్రేతి తిస్ర, ఉత్తరా వా స్యుః, ఆసు ఉత్తరాసూక్తాసు తిసృషు ఏకాదశీ వా యదా స్యాత్ తదా

వేషు మర్త్యాదిషు యథార్హతః । తైస్తైః కామైర్యజస్వైనం క్షేత్రజ్ఞం ✻ బ్రాహ్మణాననమ్ ॥ ౧౯ ॥ కుర్యాదపరపక్షీయం మాసి ప్రోష్ఠపదే ద్విజః । శ్రాద్ధం పిత్రోర్యథావిత్తం తద్బన్ధూనాం చ విత్తవాన్ ॥ ౨౦ ॥ అయనే విషువే కుర్యాద్వ్యతీపాతే దినక్షయే । చన్ద్రాదిత్యోపరాగే చ ద్వాదశ్యాం శ్రవణేఽపి చ ॥ ౨౧ ॥ తృతీయాయాం శుక్లపక్షే నవమ్యామథ కార్తికే । చతసృష్వప్యష్టకాసు హేమన్తే శిశిరే తథా ॥ ౨౨ ॥ మాఘే చ సితసప్తమ్యాం మఘారాకాసమాగమే । రాకయా చానుమత్యా వా మాసర్క్షాణి యుతాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ ద్వాదశ్యామనూరాధా స్యాచ్ఛ్రవణస్తిస్ర ఉత్తరాః । తిసృష్వేకాదశీ వాఽసు జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ ॥ ౨౪ ॥ త ఏతే శ్రేయసః కాలా నృణాం శ్రేయోవివర్ధనాః । కుర్యాత్సర్వాత్మనైతేషు శ్రేయోఽమోఘం తదాయుషః ॥ ౨౫ ॥ ఏషు స్నానం జపో హోమస్తపో దేవద్విజార్చనమ్ । పితృదేవనృభూతేభ్యో యద్దత్తం తద్ధ్యనశ్వరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సంస్కారకాలో జాయాయా అపత్యస్యాత్మనస్తథా । ప్రేతసంస్థా మృతాహశ్చ కర్మణ్యభ్యుదయే నృప ॥ ౨౭ ॥ అథ దేశాన్ప్రవక్ష్యామి ధర్మాది శ్రేయ ఆవహాన్ । స వై పుణ్యతమో దేశస్సత్పాత్రం యత్ర లభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ బిమ్బం భగవతో యత్ర సర్వమేతచ్చరాచరమ్ । యత్ర హి బ్రాహ్మణకులం తపోవిద్యాదయాన్వితమ్ ॥ యత్ర యత్ర హరేరర్చా స దేశః శ్రేయసాం ప

చ జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ జన్మనక్షత్రస్య శ్రవణనక్షత్రస్య వా యోగేన యుక్తః కాలః, తదా చ - యోగగ్రహణం సంబన్ధబాహుల్యజ్ఞాపనాయ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ న కేవలం శ్రాద్ధస్యైవైతే కాలాః కింతు ధర్మమాత్రస్యేత్యాహ। త ఏత ఇతి ద్వాభ్యాం॥ త ఏతే అయనాదయః నృణాం శ్రేయసః శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానస్య, యోగ్యాః - శ్రేయోవర్ధయన్తీతి తథా - తాదృశాః కాలాః, తస్మాత్ సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన ఏషు కాలేషు, శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం వక్ష్యమాణం స్నానాదికమనుతిష్ఠేత్, తదేవ హ్యాయుషః అమోఘమమోఘత్వం సాఫల్యమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఏషు కాలేషు - కృతం యజ్ఞపాదికం యచ్చ, పిత్రాద్యుద్దేశేన దత్తం, భావే క్తః - దానం చ తద్ధి అనశ్వరమక్షయ్యఫలసాధనమ్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ కించ - హే నృప జాయాపత్యాత్మనాం, సంస్కారకాలే తత్ర జాయాయాస్సంస్కారః పుంసవనాదిః అపత్యస్య సంస్కారో జాతకర్మాదిః ఆత్మనస్స్వస్య సంస్కారో యజ్ఞదీక్షాదిః ఏతేషాం కాలేషు, యదా ప్రేతస్య, సంస్థా దహనాదికర్మ మృతాహశ్చ, తదా, అన్యస్మిన్ అభ్యుదయార్థే కర్మణి, కృతం, స్నానాదికమనశ్వరమితి పూర్వేణాన్వయః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఏవం శ్రేయస్కరాః కాలా ఉక్తాః - అథ దేశాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి॥ కర్మాది శ్రేయస ఆవహానాధాయకాన్ దేశాన్ ప్రవక్ష్యామి - తావదయం ముఖ్యో దేశః శ్రేయస్కర ఇత్యాహ॥ స ఇతి॥ యత్ర దేశే - సత్పాత్రం లభ్యతే ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ యత్ర యస్మిన్ సర్వమేతచ్చరాచరమాధేయతయా నియామ్యతయా చాస్తి తస్య భగవతో, బిమ్బం, యత్ర చ దేశే వర్తతే॥ యత్ర చ దేశే - తపోవిద్యాదయాభిర్యుక్తం, బ్రాహ్మణకులం, వర్తతే, యత్ర యత్ర దేశే హరేర్భగవతోఽర్చా పూజా, ప్రవర్తతే స సర్వోఽపి దేశః పుణ్యతమః శ్రేయసాం పదం శ్రేయస్సా

---

౧౯ ॥ శ్లో॥ పా॥ బ్రాహ్మణానను.

ధనధస్తాన్మస్నానయోగ్యం స్థానమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కించ-యత్ర యేషు దేశేషు-పురాణేషు ప్రసిద్ధా-గఙ్గాదయో నద్యః, సన్తి-తథా పుష్కర ప్రభృతీని సరాంసి చ-సన్తి ఉత కించ- యాని చార్హాశ్రితాని మహాత్మభిరధిష్ఠితాని- క్షేత్రాణి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తాన్యేవ ప్రదర్శయతి ॥ కురుక్షేత్రమితి ॥ యద్వా-కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తమర్హాశ్రితానీతి-గయస్యాసురస్య, శిరః-తత్పతనస్థానం, గయేత్యర్థః-ప్రయాగః గఙ్గాయమునయోస్సంగమస్థానం-పులహాశ్రమః సాలగ్రామక్షేత్రం-ఫల్గునీ నదీ గయాయామేవ - తత్స్థానం ఫాల్గునం- సేతూ రామసేతుః-ప్రభాసః ప్రత్యక్సరస్వతీసంగమస్థానం-కుశస్థలీ ద్వారవతీ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పమ్పా పమ్పాతటం, బిన్దుసరః కర్దమాశ్రమః - నారాయణాశ్రమో బదరికాశ్రమః-నన్దా అలకనన్దాతటం-సీతారామయోరాశ్రమశ్చిత్రకూటాదిః-ఏతత్ప్రభృతయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తథా, హే రాజన్, మహేన్ద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ-తథా యే హరేరర్చాస్థిరాపూజా ప్రతిమావాతయా, ఆశ్రితాః అధిష్ఠితాః, త ఏతే-సర్వే, పుణ్యతమాః- దేశాః, బిమ్బం భగవతో యత్రేతి సాలగ్రామశిలాద్యర్చనదేశ ఉక్తః, అత్ర తు వెంకటాద్రిస్థానాదీన్యుచ్యన్త ఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ శ్రేయస్కామః పుమానభీక్ష్ణశః పునః పున- రేతాన్, దేశాన్, నితరాం, సేవేత-పుంసాం-యత్ఫలసాధనత్వే - యో-ధర్మః - ఉదితో విహితః-స్స - ఏషు దేశేషు, కృతస్సహస్రగుణమధికస్య ఫలస్యోదయో యస్మాత్తాదృశో-భవేత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం దేశకాలావుక్త్వా ॥ అథ పాత్రమాహ ॥ పాత్రం త్విత్యాదినా ॥ హే ఉర్వీశ, పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః । కవిభిః-హరి- రేక ఏవ- పాత్రం-నిరుక్తం, హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః - పాత్రం పూజ్యం సమర్హణీయం వస్తు - హరిం విశినష్టి-ఏతచ్చరాచరాత్మకం జగత్-యన్మయం యద్ధరిప్రచురం - అనేన తత్సమర్హణేన సర్వే సమర్హితా భవన్తీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హరేరేవ పాత్రత్వం- యతో రాజసూయేఽధునా త్వయైవ దృష్టమిత్యాహ ॥ దేవేష్వితి ॥ హే రాజన్-దేవేషు-ఋషిషు-అర్హత్సు తపోయోగాదిసిద్ధేషు - బ్రహ్మ

దమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్ర గఙ్గాదయో నద్యః పురాణేషు చ విశ్రుతాః । సరాంసి పుష్కరాదీని క్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత ॥ ౩౦ ॥
కురుక్షేత్రం గయశిరః ప్రయాగః పులహాశ్రమః । నైమిశం ఫాల్గునం సేతుః ప్రభాసోఽథ కుశస్థలీ ॥ ౩౧ ॥ వారా
ణసీ మధుపురీ పమ్పా బిన్దుసరస్తథా । నారాయణాశ్రమో నన్దా సీతారామాశ్రమాదయః ॥ ౩౨ ॥ సర్వే కులాచ
లా రాజన్ మహేన్ద్రమలయాదయః । ఏతే పుణ్యతమా దేశా హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే ॥ ౩౩ ॥ ఏతాన్దేశాన్నిషేవేత
శ్రేయస్కామో హ్యభీక్ష్ణశః । ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం సహస్రాధిఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ పాత్రం త్వత్ర నిరుక్తం
వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః । హరిరేవైక ఉర్వీశ యన్మయం స చరాచరమ్ ॥ ౩౫ ॥ దేవేష్వర్హత్సు సత్స్వత్ర బ్రహ్మ
బ్రహ్మాత్మజాదిషు । రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రతయాఽచ్యుతః ॥ ౩౬ ॥ జీవరాశిభిరాకీర్ణ అణ్డకోశాఙ్ఘ్రి
పో మహాన్ । తన్మూలత్వాదచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్పణమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురాణ్యనేన సృష్టాని నృతిర్యగృషిదేవతాః ।
శేతే జీవేన రూపేణ పురేణ పురుషో హ్యసౌ ॥ ౩౮ ॥ తేష్వేవ భగవాన్ రాజంస్తారతమ్యేన వర్తతే । తస్మాత్పాత్రం

ర్షిషు సనకాదిష్వపి-సత్సు, తత్ర త్వదీయ రాజసూయే-యద్యస్మాద్, అచ్యుత ఏవాగ్రపూజాయాం - పాత్రతయా, మతః జ్ఞాతః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ హరేస్సమర్హణేన సర్వేషాం సమర్హణం కృతప్రాయమిత్యాహ ॥ జీవేతి ॥ జీవరాశిభి-రాకీర్ణో వ్యాప్తః, బ్రహ్మాణ్డకోశ ఏవ-యో-మహాన్-అఙ్ఘ్రిపో వృక్షః, తస్య, మూలత్వాత్కారణత్వాద్, అచ్యుతస్యేజ్యా ఆరాధనం-సర్వేషాం-జీవాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం-యథా అఙ్ఘ్రిపస్య మూలేఽర్పితం జలం తచ్ఛాఖోపశాఖానాం వృద్ధికరం, తథా, బ్రహ్మాణ్డకోశమూలభూతేఽచ్యుతే కృతే కృతమర్హణమణ్డాతర్గతేషు సర్వేషు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః - అతస్స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః, ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యైవార్హణం కార్యమితి చ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏతదేవ పురుషనామనిరుక్త్యా ద్రఢయతి ॥ పురాణీతి ॥ మనుష్యతిర్యగృషిదేవతారూపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్య - నేన భగవతా - సృష్టాని-సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్ - జీవేన రూపేణ జీవాఖ్యేన శరీరేణ "యస్యాత్మా శరీర", మితిశ్రుతేః- శేతే, అతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః-పురే శేత ఇతి పురుషః-శకారస్య సకారః అకారస్యోకారశ్చ వ్యత్యయాత్ "అన్యేష్వపి దృశ్యత" ఇతి డశ్చ, జీవేన రూపేణేత్యనేన స కేవలం సర్వకారణత్వాదేవ తదర్హణం తత్కార్యపర్యన్తపర్యవసన్నమపి తు తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతోఽపి పురుషశబ్దవాచ్యః స్వసమర్హణేనాన్యేషాం తదాదాయకశ్చేత్యాహ ॥ తేష్వితి ॥ హే రాజన్-తిర్యగాదిభ్య, స్తేషు పురుషేషు-తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన, వర్తతే-భగవా-నతోఽసౌ-పురుషః పురు అధికం పురుషేషు శేత ఇతి పురుషః, యత ఏవంభూతః, అతస్తద్దృష్ట్యైవార్హణమర్హణీయేషు సర్వేషు పురుషేషు విధేయమితి భావః - యతో దేవమనుష్యాదిపురేష్వన్తర్యామితయా జీవశరీరకతయా చ భగవాన్వర్తతే - యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవాదయో భగవచ్ఛరీరభూతా, స్తేన తరతమం వ్యాప్తాశ్చ, తస్మాదాత్మా పరమాత్మా, పురుషః పరమపురుషో-యావాన్ యావద్గుణావిర్భావవాన్-యథా యత్ర యత్ర, ఈయతే ప్రతీయతే-తత్త, త్పాత్రం, యత్ర యత్రాధికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగు

ణావిర్భావ, స్తత్తదుత్తమంపాత్రం, న్యూనావిర్భావవత్త్వనుత్తమమితిభావః, తదేవంభగవత ఏవోత్తమపాత్రత్వమితరేషామపితదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం,తదపితదావిర్భావానుసారేణవ్యవస్థితమితిచోక్తమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * ననుభగవతస్తదాత్మకానాంపురుషాణామేవార్హణీయత్వేస్మృతికారాదిభిరారాధనీయత్వే విహితాహరిప్రతికృతిఃపూజితానఫలదాస్యాదితిచేద్భూతద్రోహిణాంవ్యర్థైవేత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతిద్వాభ్యాం ॥ మిథోఽవజ్ఞానంతిరస్కారః-తస్మి, న్నాత్మాబుద్ధి, ర్యేషాం-తేషాంభావం-దృష్ట్వా, హేనృప-హరేః, క్రియాయైపూజార్థ,మర్చాప్రతిమా-కవిభి-స్త్రేతాదిషు-యుగేషు,కృతాపూజ్యత్వేనవిహితా, త్రేతాదిష్విత్యనేనప్రాయశఃకృతేసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవవిహితమితిచసూచితమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * తత, స్తత్రార్చాయాంపూజార్థప్రతిమాయాం-కేచి,ద్ధరిం - శ్రద్ధాయశ్రద్ధాపూర్వక-ముపాసతే, ఏవముస్తాఆరాధితాప్యర్చా, పురుషద్విషాంభగవదాత్మకాన్పురుషాన్ద్విష,న్తీతిపురుషద్విష, స్తేషాం-నార్థదానపురుషార్థదాభవతి-పురుషాన్బహుమన్యమానానామేవార్చారాధనంఫలవదిత్యర్థః * ॥ ౪౧ ॥ * యదుక్తం “ తస్మాత్పాత్రంహిపురుషోయావానాత్మాయథేయత,,ఇతి-తద్వివృణోతి ॥ పురుషేష్వితి॥ హేరాజేన్ద్ర-పురుషేష్వపి,బ్రాహ్మణం-సుపాత్రం-విదుః,సుపాత్రయాథాత్మ్యవిదః-సుపాత్రత్వేహేతుంవదన్విశినష్టి, ఇదంబ్రాహ్మణాత్మకంపాత్రం, తపసాఅనశనేన, విద్యయాఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకభగవదుపాసనరూపవిద్యయా, తుష్ట్యాదైవాల్లబ్ధసంతోషేణచ, ఇదంస్వధర్మశమదమాదీనామప్యుపలక్షణం- ఏభిర్గుణైఃహరేస్తనుం-ధత్తేబిభర్తి-వైశబ్దఃపాదపూరణార్థః - ఏవకారార్థోవాహరేరేవతనుంధత్తఇత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనద్రఢయతి॥నన్వస్యేతి॥ననుహేరాజన్, త్రిలోకీం-పాదరజసా-పునతఃపవిత్రీకుర్వతః-జగదన్తరాత్మనః

హిపురుషోయావానాత్మాయథేయతే॥ ౩౯ ॥దృష్ట్వాతేషాంమిథోనౄణామవజ్ఞానాత్మ నాంనృప। త్రేతాదిషు
హరేరర్చా క్రియాయైకవిభిఃకృతా॥ ౪౦ ॥తతోఽర్చాయాంహరింకేచిచ్ఛ్రద్ధాయచసపర్యయా। ఉపాసతఉ
పాస్తాపినార్థదాపురుషద్విషామ్॥ ౪౧ ॥పురుషేష్వపిరాజేన్ద్రసుపాత్రంబ్రాహ్మణంవిదుః। తపసావిద్యయా
తుష్ట్యాధత్తేవేదంహరేస్తనుమ్॥ ౪౨ ॥ నన్వస్యబ్రాహ్మణారాజన్కృష్ణస్యజగదాత్మనః। పునతఃపాదరజసా
త్రిలోకీందైవతంమహత్ ॥ ౪౩ ॥ *****************************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేసప్తమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః************

శ్రీనారదఉవాచ ॥ కర్మనిష్ఠాద్విజాఃకేచిత్తపోనిష్ఠానృపాపరే। స్వాధ్యాయనేప్రవచనేహ్యన్యేచజ్ఞానయోగ
యోః ॥ ౧ ॥ జ్ఞాననిష్ఠాయదేయానికవ్యాన్యానన్త్యమిచ్ఛతా। దైవేచతదభావేస్యాదితరేభ్యోయథార్హతః॥ ౨ ॥
ద్వౌదైవేపితృకార్యేత్రీనేకైకముభయత్రవా। భోజయేత్సుసమృద్ధోఽపిశ్రాద్ధేకుర్యాన్నవిస్తరమ్॥ ౩ ॥ దేశకా

శ్రీకృష్ణస్యాపి,బ్రాహ్మణా-మహ,ద్దైవతం-కిముతాన్యేషామస్మద్విధానాంబ్రాహ్మణాదైవతమిత్యర్థః * ॥ ౪౩ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః. ****************

తపసావిద్యయేత్యాదినా బ్రాహ్మణేష్వపితప ఆదిగుణతారతమ్యేనపాత్రత్వం తారతమ్యేనవ్యవస్థితమితిసూచితమ్-తదేవవివృణ్వన్సుపాత్రాణ్యేవ శ్రాద్ధాదిష్వన్నాదికందద్యాదితివదన్నన్యానపి శ్రాద్ధీయనియమానాహదేవర్షిః ॥ కర్మనిష్ఠా ఇత్యాదినా ॥ హేనృప- కేచిత్-ద్విజాస్త్రైవర్ణికాః-కర్మనిష్ఠాఃస్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః - కేచిచ్చ - అనశనాదితపోనిష్ఠాః-కేచి-త్స్వాధ్యాయే - ప్రవచనేఅధ్యాపనేచ-పరినిష్ఠితాః-కేచిచ్చ - జ్ఞానయోగయోరుభయోరపిపరినిష్ఠితా ఇతిశేషః-జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంభగవదుపాసనాత్మకం - యోగోఽనభిసంహితఫలకర్మయోగః * ॥ ౧ ॥ * తత్ర-జ్ఞాననిష్ఠాయజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠాయ - పితౄనుద్దిశ్యదేయానికవ్యాని - శ్రాద్ధీయాన్నాదీని-ఆనన్త్యమపరిమితంఫలంమోక్షరూపంఫల - మిచ్ఛతా-పుంసా-దేయాని-తథా - దైవేచకర్మణి-హవ్యాన్యపిజ్ఞాననిష్ఠాయైవదేయాని - తదభావేజ్ఞాననిష్ఠస్యాలాభే-ఇతరేభ్యఃకర్మనిష్ఠాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్యంజ్ఞానాదితారతమ్యేన-దేయాని * ॥ ౨ ॥ * దైవేవిశ్వేదేవస్థానే-ద్వౌబ్రాహ్మణౌ-పితృకార్యేపితృప్రయోజనేపిత్రర్థమితియావత్-త్రీన్బ్రాహ్మణాన్, ఉభయత్రద్వయోరపిస్థానయో- రేకైకంబ్రాహ్మణం-భోజయేత్-సుసమృద్ధోధనాఢ్యోఽపి - ఏవంబ్రాహ్మణాన్భోజయేత్-నతుశ్రాద్ధేవిస్తరంకుర్యాత్ * ॥ ౩ ॥ * శ్రాద్ధవిస్తరాద్దోషమాహ॥దేశేతి॥దేశకాలపాత్రాణియథోక్తాన్యేవ-ఉచితా-శ్రద్ధావిశ్వాసః-కర్తవ్యవిషయాత్వరావా - అర్హణంపూజాసాధనం-తాన్యేతాని-సమీచీనాన్యపి - స్వజనార్పణాద్విస్తరాన్నసమ్యగ్భవన్తి - విగుణానిస్యురిత్యర్థః-నను-కుతోవిస్తరఃప్రాప్తఃయేననిషిధ్యతఇతిశఙ్కాం వారయితుంస్వజనార్పణాదిత్యుక్తం - స్వజనానామర్పణాత్ దౌహిత్రోసిమన్త్రితశ్చేత్తత్పుత్రాదయఃకథం వర్జ్యా ఇత్యేవం ప్రాప్తాద్విస్తరాదిత్య

ర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ శ్రాద్ధే విష్వర్థమపి బ్రాహ్మణంభోజయేదిత్యాహ ॥ దేశ ఇతి ॥ దేశేపూర్వోక్తే-కాలేఽపరపక్షాదిరూపేఽమావాస్యాదిరూపేచకాలే - ప్రాప్తేకర్తవ్యత్వేనప్రాప్తేశ్రాద్ధే-పాత్రేసత్పాత్రే-విధివత్-శ్రద్ధయా - న్యస్తం-మున్యన్నమారణ్యవ్రీహ్యాదిజమప్యన్నం - హరిదైవతంవిష్ణుదైవత్యం - తస్మైనివేదితంతదుద్దేశేనచదత్తమన్నం - కామధుక్ కామద-మక్షయఫలదంముక్తిసాధనంచేత్యర్థః ❁ ॥౫॥ ❁ సర్వాశ్రమసాధారణాన్ కాంశ్చిద్ధర్మానాహ ॥ దేవర్షీతి ॥ దేవాదిభ్య-ఆత్మనే-స్వజనాయబన్ధుజనాయచాన్నం - విభజేద్విభజ్యదద్యాత్-తద్దేవాదికంసర్వం ప్రాణిజాతం - పురుషాత్మకంభగవదాత్మకం - పశ్యేత్ ❁ ॥౬॥ ❁ ఆమిషంమాంసం-శ్రాద్ధేపిత్రాద్యుద్దేశేననదద్యాత్-ఇదంక్షత్రియాభిప్రాయకం-ధర్మయాథాత్మ్యవిత్-స్వయమప్యామిషం-నాద్యాత్ నాశ్నీయాత్ - యథా-మున్యన్నైరపి-పరాఉత్కృష్టా-పిత్రాదీనాం - ప్రీతి-స్స్యాత్-తథా-పశుహింసయా-నస్యాత్ ❁ ॥౭॥ ❁ కించ,సద్ధర్మమిచ్ఛతాం-నృణా-మేతాదృశఏవ-పరఉత్కృష్టో-ధర్మః- కోఽసౌ-యో-భూతేషు-మనోవాక్కాయజస్య - దణ్డస్య-న్యాసస్త్యాగః-కరణత్రయేణభూతద్రోహాభావఏవనృణాంపరోధర్మఇత్యర్థః - ఏతాదృశోఽన్యఃపరోధర్మో నాస్తీతిభావః - నదద్యాదామిషమిత్యనేనపశుమృగాదిహింసాగర్భమాంసాది ద్రవ్యకశ్రాద్ధాదేరపి మున్యన్నేనాపికృతం శ్రాద్ధాదికంనితరాంపిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తంనైతాదృశ ఇత్యనేనభూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇతి ❁ ॥౮॥ ❁ యతఏవకేచిజ్జ్ఞాననిష్ఠాహింసాగర్భద్రవ్యయజ్ఞాన్ జహతిజ్ఞానయజ్ఞనిష్ఠాశ్చభవన్తీత్యాహ॥ఏకఇతి॥ యజ్ఞవిత్తమాఃయజ్ఞయాథాత్మ్యవిదః - అనీహానిష్కామాః-కేచి జ్జ్ఞానినఃపూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవన్తః - కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ - జ్ఞానదీపితే- ఆత్మసంయమనే - జుహ్వతి - జ్ఞానేనపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - దీపితే ప్రజ్వలితే,ఆత్మనో - మనసస్సంయమనోనియమః , తస్మిన్యోగాగ్నావిత్యర్థః , తత్ర,జుహ్వతి “ తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్మా యజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీ శరీరమిధ్మమురోవేదిర్లోమానిబర్హి ” రిత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా - క్రియామయాన్యజ్ఞాన్హిత్వా జ్ఞానమయాన్యజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ❁ ॥౯॥ ❁ ఏవంజుహ్వతామయంభావఇత్యాహ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైరితి ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైఃపశుపురోడాశాదిద్రవ్యకయజ్ఞైః - యక్ష్యమాణం-దృష్ట్వా - భూతానిపశ్వాదీని - ఏషయక్ష్యమాణో - నిర్ఘృణోఽజ్ఞశ్చ-అసుతృప్ అస్మాకమసుభిస్తృప్యతీతితాదృశః - మాంధ్రువంనూనం - హన్యాదితి- బిభ్యతి-ఇత్యాశయేన-ద్రవ్యయజ్ఞాన్-హిత్వా , జ్ఞానయజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ❁ ॥౧౦॥ ❁ తస్మాత్పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్పుమాన్ , దైవా-దుపనతేన ,మున్యన్నేనాపి-నతుమాంసాదినా,అహరహః-నిత్యనైమిత్తికాశ్చ,క్రియా-స్సంతుష్టఃకుర్యాత్ యద్యప్యత్ర “ మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిస్తథానపశుహింసయే ” త్యనేనద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమిత్యనేనచమాంసశ్రాద్ధాగ్నీషోమీయాదికర్మణాంహింసాగర్భత్వేనపాపమిశ్రత్వంప్రతీయతే, తచ్చ “ శుద్ధమితిచేన్నశబ్దా ” దితిశారీరకాధికరణన్యాయవిరుద్ధం , తత్రహ్యగ్నీషోమీయాదికర్మణాంపశుహింసాదిరూపమిశ్రత్వేనాశుద్ధయుక్తత్వంపరిచోద్య , నైతద్యుక్తం , కుత , శ్శబ్దాత్ అగ్నీషోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్యస్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయాహింసాత్వాభావశబ్దాత్ - పశోర్హిసంజ్ఞపననిమిత్తాంస్వర్గలోకప్రాప్తింవదన్తంశబ్దమామనన్తి “ హిరణ్యశరీరఊర్ధ్వంస్వర్గంలోకమేతీ ” త్యాదికం,అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతోవ్యాపారోఽల్పదుఃఖోఽపినహింసా, ప్రత్యుతరక్షణమేవ , తథాచమన్త్రవర్ణః “ నవాఉవేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాగ్ం ఇదేషిపథిభిస్సుగేభిః । యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృతస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి ” తిచికిత్సితంచతాదాత్వికాల్పదుఃఖకారిణమపిరక్షకమేవవదన్తి, పూజయన్తిచతజ్జ్ఞాఇతిహింసాత్వాభావస్సిద్ధాన్తితః,తథాప్యత్రహింసాగర్భత్వమాత్రేపశ్వాదిహింసాయాశ్చసర్వభూతసుహృదాంజ్ఞానినామననురూపత్వేచతాత్పర్యం - నతు , యాగీయహింసాయాఃపాపత్వేఽపి - అతఏవకేవలంభూతానిబిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం , నతుతద్ధింసాయాఃపాపత్వమపీత్యతోన

లోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణానిచ।సమ్యగ్భవన్తినైతానివిస్తరాత్స్వజనార్పణాత్ ॥౪॥ దేశేకాలేచసం
ప్రాప్తేమున్యన్నంహరిదైవతమ్ , శ్రద్ధయావిధివత్పాత్రేన్యస్తంకామధుగక్షయమ్ ॥౫॥ దేవర్షిపితృభూతే
భ్యఆత్మనేస్వజనాయచ। అన్నంసంవిభజన్పశ్యేత్సర్వంతత్పురుషాత్మకమ్॥౬॥నదద్యాదామిషంశ్రాద్ధేనచా
ద్యాద్ధర్మతత్త్వవిత్॥మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిర్యథానపశుహింసయా ॥౭॥ నైతాదృశఃపరోధర్మోనృణాంస
ద్ధర్మమిచ్ఛతామ్।న్యాసోదణ్డస్యభూతేషుమనోవాక్కాయజస్యయః ॥౮॥ ఏకేకర్మమయాన్యజ్ఞాన్జ్ఞానినో
యజ్ఞవిత్తమాః ॥ ఆత్మసంయమనేఽనీహాజుహ్వతిజ్ఞానదీపితే ॥౯॥ ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణన్దృష్ట్వాభూ
తానిబిభ్యతి । ఏషమాఽకరుణోహన్యాదతజ్జ్ఞోహ్యసుతృబ్ధ్రువమ్॥౧౦॥ తస్మాద్దైవోపపన్నేనమున్యన్నేనాపిధ

శారీరకన్యాయవిరోధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవం ప్రాతిస్వికాన్ సాధారణాంశ్చ వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో వివిక్తత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సంగృహ్య దర్శయన్ తేషాం త్యాజ్యత్వమాహ ॥ విధర్మ ఇతి ॥ విధర్మాదయః పఞ్చ తే ధర్మాభాసాః - అధర్మస్య వృక్షరూపస్య, శాఖాః శాఖాభూతాః - తత్, తాన్ - ధర్మయాథాత్మ్యవిద్ధర్మవత్త్యజేత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ధర్మాదీన్ పఞ్చ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మబాధ ఇతి ॥ ధర్మబుద్ధ్యాఽపి యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మబాధస్స్యాత్స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదేశ్చోదితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః - పరధర్మః - ఉపధర్మ ఇతి పాషణ్డః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః - దమ్భో వా పరవఞ్చనార్థో వా - ఉపధర్మ ఇత్యర్థః, ఛలం వ్యాచష్టే శబ్దభిచ్ఛల ఇతి, శబ్దస్య ప్రమాపకస్య, భిదన్యథావ్యాఖ్యానం - యస్మిన్ - యద్వా - ద్వాదశావరాన్ భోజయేదిత్యుక్తే ద్వాదశసంఖ్యాతేభ్యోఽవరానేకాదశ దశ వేత్యాది - శబ్దభృదితి పాఠే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా - యథా గాం దద్యాదిత్యుక్తే మరిష్యన్త్యా గోర్దానం - ఆభాసం వ్యాచష్టే ॥ స్వేచ్ఛయేతి ॥ పుంభిః - స్వేచ్ఛయా, పృథక్ చతుర్భ్య ఆశ్రమేభ్యః పృథక్ కల్పిత, ఆశ్రమోఽవధూతాదిః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ స్వధర్మానుష్ఠానానన్తరమపి ధర్మభూయస్త్వార్థమపి పరధర్మో నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ ॥ స్వభావేతి ॥ స్వభావవిహితః బ్రాహ్మణాదిస్వభావానుగుణ్యేన అభిహిత ఇజ్యాదిరూపః - స ఏవ - అస్య - ఉపశాన్తయే మనః ప్రశాన్తయే - కల్పతే - అతో - న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవం భగవదుపాసనాఙ్గభూతాః వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః, అథ ప్రధానభూతభగవదుపాసనాత్మకాష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వక్ష్యంస్తావత్తద్విరోధినాం కామక్రోధలోభభయశోకమోహదమ్భతాపత్రయనిద్రాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ ధర్మార్థమపీత్యాదినా - పూర్తమిష్టం తథా సత, ఇత్యన్తేన - తత్ర తావదసంతోషస్య లోభాత్మకస్యానర్థావహత్వం తన్నిమిత్తాయా ధనలిప్సాయాస్త్యాజ్యత్వం చ వక్తుం దైవాదుపనతేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణం చ కుర్యాన్న తు త

ర్మవిత్ । సంతుష్టోఽహరహః కుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాః ❁ క్రియాః ॥ ౧౧ ॥ విధర్మః పరధర్మశ్చాప్యాభాస ఉపమాచ్ఛలః । అధర్మశాఖాః పఞ్చేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్త్యజేత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ధర్మబాధో విధర్మస్స్యాత్పరధర్మోఽన్యచోదితః । ఉపధర్మస్తు పాషణ్డో దమ్భో వా ❁ శబ్దభిచ్ఛలః ॥ యస్స్వేచ్ఛయాకృతః పుంభిరాభాసో హ్యాశ్రమః పృథక్ ॥ ౧౩ ॥ స్వభావవిహితో ధర్మః కల్పతేఽస్యోపశాన్తయే ॥ ౧౪ ॥ ధర్మార్థమపి నేహేత యాత్రార్థం వాఽధనో ధనమ్ । అనీహాఽనీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా ॥ ౧౫ ॥ సంతుష్టస్య నిరీహస్య స్వాత్మారామస్య యత్సుఖమ్ । కుతస్తత్కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః ॥ ౧౬ ॥ సదా సంతుష్టమనసస్సర్వాశ్శివమయా ❁ దిశః । శర్కరాకణ్టకాదిభ్యో యథోపానత్పదశ్శివమ్ ॥ ౧౭ ॥ సంతుష్టః కో ను వా రాజన్న వర్తేతాపి వారిణా । ఔపస్థ్యజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్గృహపాలాయతే జనః ॥ ౧౮ ॥ అసంతుష్టస్య విప్రస్య తేజో విద్యా తపో యశః । స్రవన్తి

దర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ ॥ ధర్మార్థమపీతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్ - స్వధర్మార్థమపి వా - ధనం విత్తం, నేహేత న కామయేత - యాత్రార్థమపి - నేహేతేత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ అనీహేతి సార్ధైః షడ్భిః ॥ మహాహేరివానీహమానస్య, యాత్రార్థం ధనార్థం చేష్టామకుర్వతః - దైవోపనతేన ప్రాణాన్ధారయమాణస్యేత్యర్థః - అనీహా అకామనైవ - వృత్తిదా జీవనావహా - దైవాదుపనతేన జీవతోఽకామయమానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ సంతుష్టస్యేతి ॥ నిరీహస్య, సంతుష్టస్య దైవాల్లబ్ధేన సంతుష్టస్య, స్వాత్మారామస్య, స్వస్యాత్మా అన్తరాత్మా పరమపురుషః - తస్మిన్ - రమమాణస్య - స్వశరీరకబ్రహ్మానన్దానుభవపరస్య, యత్సుఖం - తత్ - కామలోభేన - కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాః, తేషు - లోభేన సఙ్గేన నిమిత్తేన, అర్థేహయా ధనేచ్ఛయా - కామలోభనిమిత్తకధనేచ్ఛయా, సర్వా - దిశః ప్రతి - ధావతో భ్రామ్యమాణస్య పుంసః - కుతో హేతోః - భవతి, అనీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽర్థేచ్ఛాయాస్త్యాజ్యత్వముక్తం, అథాసంతోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్సంతోషస్య సుఖహేతుత్వమాహ ॥ సదేతి ॥ సదా - సంతుష్టం దైవాదుపనతేనైవ సంతుష్టం, మనో - యస్య - తస్య పుంసః - సర్వా దిశః - సుఖమయాః, యత్ర క్వాపి గతస్య సుఖమేవేత్యర్థః, యథా, ఉపానహా పాదరక్షే - పాదయోః - యస్య, స ఉపానత్పద్, తస్య ఉపానత్పదః - శర్కరాదిభ్యోఽపి - శివం సుఖమేవ తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ హే రాజన్, సంతుష్టశ్చేత్, కోను పుమాన్ - వారిణాఽపి - న వర్తేత - సంతుష్టశ్చేద్వారిణాఽపి, యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః, అసంతుష్టశ్చేత్ - జనః ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాత్ ఉపస్థజిహ్వాసుఖార్థదైన్యాన్నిమిత్తాద్గృహపాలాయతే, గృహపాలశ్శ్వా, తద్వదాచరతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కించ, సంతుష్టస్య బ్రాహ్మణస్య, తేజ ఆదయస్స్రవన్తి, తేజో బ్రహ్మవర్చసం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, తపః అనశనాదిరూపం, యశః ప్రథా - తథేన్ద్రియలౌల్యేన ఇన్ద్రియార్థాసక్త్యా-

---

౧౩ । శ్లో ❁ పా ॥ శబ్దభృ.

జ్ఞానం వివేకాదిజన్య,మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కించ, కామక్రోధాదయస్సావధికాః లోభస్త్వసంతోషాత్మకో నిరవధిక ఇత్యాహ । కామస్యేతి । జనః కామక్రోధలోభవాన్ జనః క్షుత్తృడ్భ్యాం నివృత్తాభ్యామితి శేషః, నివృత్తాభ్యాం క్షుత్తృడ్భ్యాం నిమిత్తభూతాభ్యాం, కామస్యాన్తం, యాతి । అన్నోదకాదినా క్షుత్పిపాసానివృత్తేస్స త్యన్నాదివ్యతిరిక్తకామాన్తరాభావాత్కామస్యాన్తం గచ్ఛతీతి భావః, తథా, క్రోధస్యాప్యన్తం - తత్ఫలోదయాత్, తస్య క్రోధస్య, యత్ఫలం పరపీడాదిరూపం, తస్యో, దయాన్నిష్పత్తైర్నష్టాతో-ర్యాతి-లోభస్యాన్తం తు, భువో, దిశో, జిత్వా, భుక్త్వాపి, నైవ యాతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతఏవ- హే రాజన్-బహవః, పణ్డితాః శాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, బహుజ్ఞాః బహువిధలౌకికవైదికన్యాయాభిజ్ఞాః - అతఏవ-సంశయాన్ ఛిన్దన్తీతి తథా - అతఏవ, సదసస్సభాయాః, పతయోఽప్యేకే జనాః, అసంతోషాద్ధేతో, రధో నరకే-పతన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవమసంతోషస్యానర్థావహత్వముక్తం, అథ కామాదీనాం జయోపాయానాహ । అసంకల్పాదితి చతుర్భిః, అసంకల్పాద్భోగార్హతాబుద్ధివర్జనా-త్కామం శబ్దాదివిషయస్పృహాం-జయేత్ - క్రోధం తు-కామవివర్జనాజ్జయేదిత్యనుషఙ్గః, క్రోధః కామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః - లోభం త్వసంతోషాత్మక-మర్థానర్థేక్షయా, అర్థే ధనే అనర్థేక్షయా అనర్థహేతుత్వదర్శనేన-భయం తు-తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యానుసంధానాత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆన్వీక్షిక్యా జాతస్య వినాశో ధ్రువ ఇతి పర్యాలోచనయా, శోకమోహౌ, దమ్భం తు- మహతామదామ్భికానాం జ్ఞానినా, ముపాసనయా సేవయా-యోగాన్తరాయాన్ యోగస్యాన్తరాయభూతాన్, లోకవార్తాదీంస్తు, మౌనేన-భూతహింసాం-కాయాద్యనీహయా స్వదేహాదిషు నిస్పృహయా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భూతజం దుఃఖమాధిభౌతికం దుఃఖం-కృపయా మేభ్యో భూతేభ్యః స్వస్య దుఃఖం తేష్వేవ కృపయా, దైవమాధిదైవికం దుఃఖం, సమాధినా ఇదం ప్రాప్తమేవ కిమస్మాభిర్విధేయమిత్యేవం

న్ద్రియలౌల్యేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ కామస్యాన్తం హి క్షుత్తృడ్భ్యాం క్రోధస్యాన్తం ఫలోదయాత్ ।
జనో యాతి న లోభస్య జిత్వా భుక్త్వా దిశో భువః ॥ ౨౦ ॥ పణ్డితా బహవో రాజన్ బహుజ్ఞాస్సంశయచ్ఛిదః । సదస
స్పతయోఽప్యేకే హ్యసంతోషాత్పతన్త్యధః ॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పాజ్జయేత్కామం క్రోధం కామవివర్జనాత్ । అర్థా
నర్థేక్షయా లోభం భయం తత్త్వావమర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆన్వీక్షిక్యా శోకమోహౌ దమ్భం మహదుపాశ్రయాత్ ।
యోగాన్తరాయాన్మౌనేన హింసాం కాయాద్యనీహయా ॥ ౨౩ ॥ కృపయా భూతజం దుఃఖం దైవం జహ్యాత్సమా
ధినా । ఆత్మజం యోగవీర్యేణ నిద్రాం సత్త్వనిషేవయా ॥ ౨౪ ॥ రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సత్త్వం చోపశమేన చ । ఏతత్సర్వం
గురౌ భక్త్యా పురుషో హ్యఞ్జసా జయేత్ ॥ ౨౫ ॥ యస్య సాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదే గురౌ । మర్త్యాసద్ధీః శ్రుతం
తస్య సర్వం కుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏష వై భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః । యోగేశ్వరైర్విమృగ్యాఙ్ఘ్రి
ర్లోకో యం మన్యతే నరమ్ ॥ ౨౭ ॥ షడ్వర్గసంయమైకాన్తాస్సర్వా నియమచోదనాః । తదన్తా యది నో యోగానావ

మనస్సమాధానేన, ఆత్మజం దేహజమాధ్యాత్మికం దుఃఖం, యోగవీర్యేణ యోగబలేన ప్రాణాయామాదినా-నిద్రాం-సత్త్వనిషేవయా సాత్త్వికాహారసేవనేన జహ్యాత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ రజ, స్తమశ్చ - సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాద్యుపజాతసత్త్వగుణవృద్ధ్యా-సత్త్వమన్తఃకరణం - ఉపశమేన హర్షాజననముఖేన - ఏత-దుక్తం కామాదిరూపం సర్వం-పురుషో-గురౌ భక్త్యాతు-అఞ్జసా సుఖేనైవ-జయేత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ గురుభక్త్యభావే సర్వం కామాదిజయాత్మకం వ్యర్థమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ సాక్షాద్భగవతి “ఆచార్యం మాం విజానీయా,, దిత్యుక్తరీత్యా భగవదభిన్నత్వేన దర్శనీయే - జ్ఞానమేవ దీప, స్తత్ప్రదే మోహాపకర్తరి-గురౌ-యస్య పుంసో- మర్త్యబుద్ధిః సోఽపి మాదృశ ఏవ కశ్చిన్మర్త్య ఇతి బుద్ధి - స్తస్య-శ్రుతం అధ్యయనం-సర్వం కామాదిజయాదికం చ- కుఞ్జరశౌచతుల్యం - యథా కుఞ్జరస్య స్నానం పునర్ధూలీప్రక్షేపేణ కృతమప్యకృతవత్తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ గురోర్భగవత్త్వం శ్రీకృష్ణదృష్టాన్తేనాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష శ్రీకృష్ణః, సాక్షాత్ప్రకృతిపురుషయోరీశ్వరోఽత ఏవ-యోగేశ్వరై రస్మదాదిభి-ర్విమృగ్యా ధ్యేయా, వఙ్ఘ్రి పాదౌ, యస్య, స-భగవానేవ- నాత్ర సందేహః - ఏవం భూతమపి-యం శ్రీకృష్ణం, నరం మన్యతే, తత్స్వరూపానభిజ్ఞో లోకస్తథా - గురుయాథాత్మ్యానభిజ్ఞస్తం నరం మన్యతే-తద్యాథాత్మ్యవిత్తు సాక్షాద్భగవన్తమేవ మన్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం గురుభక్త్యభావే సర్వం విఫలమిత్యుక్తం - అథావశ్యకానాం సర్వేషాం వర్ణాశ్రమధర్మాణామిన్ద్రియజయార్థత్వం తదభావే తద్వైయర్థ్యమిన్ద్రియపర్యన్తానామపి తేషాం భగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్పాదకత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా వైఫల్యం చాహ ॥ షడ్వర్గేతి ॥ సర్వా - నియమచోదనాః వర్ణాశ్రమానుగుణావశ్యకధర్మనియమవిధయః-చోదనాశబ్దేన-చోద్యముపలక్ష్యతే-చోదితా ధర్మా ఇత్యర్థః-యద్వా-నియమస్య చోదనా యేషు తే, ధర్మాః షడ్వర్గః మనః పర్యన్తషడిన్ద్రియవర్గః తస్య- సంయమో నియమ- స్తదేకాన్తా స్తదేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః అన్యథా - తేషాం వైఫల్యమేవేతి భావః - తద

న్తాః షడ్వర్గనియమపర్యన్తా అపి-యది-యోగాన్యోగావయవాన్ ధారణాధ్యానసమాధీన్ - నావహేయుః నసాధయేయుః తర్హి కేవలం-శ్రమావహా ఏవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమావశ్యకధర్మాణామిన్ద్రియజయద్వారా యోగావహత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా కేవలశ్రమఫలకత్వం చోక్త్వా-మథ వృత్తిధర్మాణామపి యోగప్రయోజనకత్వాభావే వైయర్థ్యం ప్రత్యుతానర్థావహత్వం తైస్సహావశ్యకానామపి వైయర్థ్యం చాహ ॥ యదేతి ॥ వార్తాదయో హ్యర్థాః, వృత్తేర్జీవనస్యైమే వార్తాః, అర్థాః యాజనాదయః యదా యోగస్యార్థం-న బిభ్రతి-యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనం జీవనం న బిభ్రతి న పుష్ణన్తి న కుర్వన్తి-తదా అనర్థాయ నైరర్థక్యాయ-భవేయుః-అసదర్థవ్యయరూపానర్థాయ భవేయురితి వా - తథా సతస్తథావర్తమానస్య-వార్తానర్థాన్యోగైకప్రయోజనమాత్రోపయుక్తాన్-న కుర్వతః పురుషస్య - పూర్తం స్మార్తం కర్మ - ఇష్టం యాగాదికం వైదికం కర్మ చ - అనర్థక్యాయ భవేతామ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ అథేన్ద్రియజయపర్యన్తస్వవర్ణాశ్రమధర్మకామాదిజయనిష్ఠస్య భగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ య ఇత్యాదినా ॥ యః పుమాన్-చిత్తస్య-విజయే-యత్తః ఆయత్తో- దక్షస్స్యాత్-స్యాత్స నిస్సఙ్గః త్యక్తకళత్రపుత్రాదిసఙ్గః-అపరిగ్రహః శరీరమాత్రావశేషితః-భిక్షుస్తుర్యాశ్రమీ భూయాత్, భిక్షుత్వాచ్చ-ఏకోఽసహాయః, వివిక్తశరణః నిర్జనదేశే-వసతిః-భైక్ష్యం భిక్షయాలబ్ధం-మితం చాఽశనమన్నం-యస్య, భైక్ష్యం మితం చాశ్నాతీతి వా, కర్తరి ల్యుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ శుచౌ పరిశుద్ధే-సమే అనిమ్నోన్నతే చ-దేశే-హే రాజన్-ఆత్మనః స్వస్యాసనం " చైలాజినకుశోత్తరమిత్యుక్తవిధమాస్థాప్య స్థిరం చాఞ్చల్యరహితం, సుఖం చ యథా భవతి తథా-తస్మిన్నాసనే - ఆసీత ఉపవిశేత్, ఋజ్వఙ్గః-ఋజు అవక్రం-అఙ్గం-యస్య, ఋజుకాయస్సన్, ఓమితి అనుసందధదితి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పూరకకుమ్భకరేచకైః-ప్రాణాపానౌ వాయూ, సమ్యక్-నిరున్ధ్యాత్-అపానేన ప్రాణాభిభవో రేచకః-ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః-ఉభయోస్సమానః కుమ్భకః, యావన్మనః, కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్, త్యజేత్ నానుసందధీత-తావత్-స్వస్య, నాసాయా, అగ్రం నిరీక్షత ఇతి నిరీక్షణః, కర్తరి ల్యుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కామైశ్శబ్దాదివిషయధ్యానైః-హతం విక్షిప్తం, సన్మనో, భ్రమద్యతో యతః యం యం విషయం-నిస్సరతి విషయీకరోతి, తతస్తతో విషయాత్, తన్మనః-ఉపాహృత్య ప్రత్యాహృత్య, బుధస్తత్ప్రత్యాహారవిత్- హృది హృదయస్థే-శుభాశ్రయే, శనైః నిరున్ధ్యాత్ శుభాశ్రయచిన్తాప్రవణం కుర్యాత్, అత్ర నియమోఽర్థసిద్ధః-చిత్తవిజయ ఇతి యమ ఉక్తః, స్థిరం సుఖమాసీతేత్యాసనం, ప్రాణాపానావిత్యాదినా ప్రాణాయామః-యావన్మన ఇత్యాదినా తతస్తత ఉపాహృత్యేత్యనేన ప్రత్యాహారః, నిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధ ఇత్యనేన ధ్యానధారణే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అథ సమాధిమాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవ, మనిశమహరహస్సర్వదా వా, అభ్యసతస్తస్య యతేః, చిత్తం-అల్పీయసైవ, కాలేన, నిర్వాణం-యాతి, బహిర్వృత్తివినాశం యాతి, అనిన్ధనవహ్నివత్, యథా, నిరిన్ధనః జ్వాలాధూమాదిరహితో దాహ్యరహితోఽఙ్గారరూపేణావశేషితోఽగ్నిః, తద్వద్బహిర్వృత్తివినాశం యాతీత్యర్థః ॥ న తు విక్షిప్తం భవతీత్యాహ ॥ కామాదిభిరితి ॥ యత్ యస్మాత్, కామాదిభిశ్శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభిః-అనావిద్ధమసంక్రాన్తం-ప్రశాన్తా అపగతాః-అఖిలా వృత్తయో వ్యాపారాత్మకా-యస్య - తాదృశం-చిత్తమథాత్-తస్మాత్-తచ్చిత్తం-బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం బ్రహ్మానుభవసుఖావిద్ధం స-త్కర్హిచిదపి-నైవోత్తిష్ఠేత శుభాశ్రయాన్న ప్రచ్యుతం భవతి - అయమేవ సమాధిః యద్బ్రహ్మానుభవమగ్నచిత్తతేతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగనిష్ఠం తత్ఫలత్వేన త్రివర్గం కామయమానం యతిం నిన్దతి ॥ య ఇతి ॥ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య-వపనాత్ క్షేత్రభూతాద్గృహాత్-ప్రవ్రజ్య-పునః యః పుమాన్ తాన్ ధర్మాదీన్-సేవేత - స వై-భిక్షుః, నిరపత్రపో నిర్లజ్జో-వాన్తాశీ ఛర్దితాన్నభక్షీ-ఉద్గీర్ణాన్నభక్షు - యుతృతుల్య ఇత్యర్థః ॥ యద్వా-ప్రవ్రజ్యాపి పునర్భోగాసక్తం యతిం నిన్దతి ॥ య ఇతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ న చైదవఘటితం దృష్టత్వాదిత్యాహ ॥ యైరితి ॥ యైః పరివ్రాడ్భిః-పూర్వం, స్వదేహః-నాత్మా-స్మృతః-ఆత్మత్వేన న నిశ్చితః - కిం త్వాత్మనః వ్యతిరిక్తో-మర్త్యః మరణశీలః -విట్క్రి

హేయుశ్శ్రమావహాః ॥ ౨౮ ॥ యదా వార్తాదయో హ్యర్థా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి । అనర్థాయ భవేయుస్తే పూ
ర్తమిష్టం తథాసతః ॥ ౨౯ ॥ యశ్చిత్తవిజయే యత్తస్స్యాన్నిస్సఙ్గోఽపరిగ్రహః । ఏకో వివిక్తశరణో భిక్షుర్భైక్ష
మితాశనః ॥ ౩౦ ॥ దేశే సమే శుచౌ రాజన్నాస్థాప్యాసనమాత్మనః । స్థిరం సుఖం సమం తస్మిన్నాసీతర్జ్వఙ్గ ఓమి
తి ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణాపానౌ సన్నిరుధ్యాత్పూరకుమ్భకరేచకైః ।యావన్మనస్త్యజేత్కామాన్స్వనాసాగ్రనిరీక్ష
ణః ॥ ౩౨ ॥ యతో యతో నిస్సరతి మనః కామాహతం భ్రమత్ ।తతస్తత ఉపాహృత్య హృది రున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధః ॥ ౩౩ ॥
ఏవమభ్యసతశ్చిత్తం కాలేనాల్పీయసా యతేః । అనిశం తస్య నిర్వాణం యాత్యనిన్ధనవహ్నివత్ ॥ ౩౪ ॥ కామాదిభి
రనావిద్ధం ప్రశాన్తాఖిలవృత్తి యత్ ।చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం నైవోత్తిష్ఠేత కర్హిచిత్ ॥ ౩౫ ॥ యః ప్రవ్రజ్య గృహా
త్పూర్వం త్రివర్గావపనాత్పునః ।యది సేవేత తాన్భిక్షుస్స వాన్తాశ్యపత్రపః ॥ ౩౬ ॥ యైస్స్వదేహః స్మృతోఽనా

మిభస్మసాచ్చల స్తతః క్రిమ్యాద్యవస్థామాపత్స్యమానశ్చిన్తితః - తఏవ-పున-స్తమేనం దేహమేవాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మాభిన్నం మత్వా-శ్లాఘయన్తిహి. కేచి-దసత్తమాః - పరివ్రాజ ఇత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * భోగాసక్తయతినిన్దాప్రసఙ్గాత్తేన సహాశ్రమాన్తరస్థానపి స్వధర్మాదిత్యాగినోఽనిన్దతి ॥ గృహస్థస్యేతి ॥ క్రియాత్యాగః స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగః వటోః బ్రహ్మచారిణః-వ్రతత్యాగః గురుకులవాసాదివ్రతత్యాగః-తపస్వినో వానప్రస్థస్య-గ్రామసేవా పునర్గ్రామవాసః - భిక్షోస్సంన్యాసినః ఇన్ద్రియలోలతా ॥ ఏతే ఆశ్రమాపశదాః - యేషాం గృహస్థాదీనాం చతుర్ణాం క్రియాత్యాగాదయః - త ఏతే ఆశ్రమేష్వాశ్రమస్థేష్వపశదా నికృష్టా ఇత్యర్థః-ఏతేహి ఆశ్రమా - న్విడమ్బయన్త్యనుకుర్వన్తీత్యాశ్రమవిడమ్బినః - విడమ్బనమాత్రమేవైషాం.న త్వాశ్రమసిద్ధిరిత్యర్థః-అత,స్తాన్ భగవన్మాయయా- విమూఢాన్ , అనేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతదఙ్గధర్మానుష్ఠానోపయుక్తమనుష్యజన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపసామగ్రీం లబ్ధ్వాఽపి యే స్వధర్మాదిత్యాగిన స్తే నూనం దైవమాయామోహితా ఇత్యుక్తం భవతి-అనుకమ్పయా అహో ఇమేఽధఃపతితాః . కంవిధేయమిత్యేవమనుకమ్పాపూర్వకచిన్తయా-తాన్ నానువర్తేతేత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ * స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్య బ్రహ్మానుభవసుఖతృప్తస్య తుచ్ఛేన్ద్రియలౌల్యమేవాసంభావితం-తస్య దేవమాయయా మోహాభావాదిత్యాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం, ఆత్మానం-యద్వా-ఆత్మానం-పరం పరమపురుషం చ- విజానీయాచ్చేత్ ,తజ్జ్ఞానేన-నిర్ధూతవాసనః-కస్య, కామాయే-ష్టసంపత్తయే లమ్పటః-కి-మిచ్ఛన్-దేహం-పుష్ణాతి, దేహపోషణేన స్వాత్మనః పరమపురుషస్య చ నేష్టం సంపద్యతే-అత స్తత్త్యజత్యేవేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఇచ్ఛన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః-కస్య స్వపరయోరన్యతరస్య కస్య, కామాయేష్టార్థం దేహం పుష్ణాతి కిం న పుష్ణాత్యేవేత్యర్థః - కస్య కామాయేత్యనేన దేహపోషణం న స్వాత్మనో నాపి పరమాత్మనశ్చ సుఖాధాయకం - తయోస్స్వత ఏవ నిరతిశయసుఖరూపత్వాదితి సూచ్యతే - నిరతిశయానన్దపరమాత్మోపాసనాత్మకతదనుభవతృప్తో నిహీనదేహపోషణజసుఖార్థం న యతత ఏవ కిం తు పరమాత్మప్రాప్తయ ఏవ యతత ఇతి సూచితమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * దేవమాయావిమూఢా నిత్యనేన పరమానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తశరీరేన్ద్రియాదిసామగ్రీం లబ్ధ్వాఽపి యేన యతన్తే తే దేవమాయావిమూఢా ఇతి చోక్తం న కేవలం మస్యైవ శరీరేన్ద్రియాదేః పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వముచ్యతే- అపి తూపనిషద్వాక్యాన్యపి ‘‘ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ చ బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవ చ ॥ ఇన్ద్రియాణి హయానాహుర్విషయాం స్తేషు గోచరాన్- సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ,, మిత్యాదీని సంసారాధ్వనః పారం వైష్ణవం పదం ప్రేప్సన్తమాత్మానం రథిత్వేన తచ్ఛరీరాదీని రథరథాఙ్గత్వేన రూపయిత్వా-తదాహురిత్యాహ ॥ ఆహురితి ॥ శరీరాదీన్ రథాదిభావేన రూపయన్తస్తేషాం పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వమభీష్టదేశప్రేప్సోర్విజిగీషోశ్చ ప్రసిద్ధరథాదీనాం సాధనత్వమివాహుర్వేదాన్తా ఇత్యర్థః-శరీరం రథం రథస్థానీయం-ఇన్ద్రియాణి - హయానశ్వాన్, ఇన్ద్రియాణామశ్వస్థానీయానాం- ఈశం ముఖ్యం-మనః-అభీషూన్రశ్మీన్-రజ్జూరితి యావత్-మాత్రాశ్శబ్దాదీ-న్వర్త్మాని మార్గస్థానీయాన్-ధిషణాం బుద్ధిం-సూతం సారథిం- సత్త్వం బలం-బృహద్దృఢం,బన్ధురం- దేహాదీనాం బన్ధనం ఈశసృష్టమితి యథాయోగ్యం విభక్తివిపరిణామేన శరీరాదీనాం విశేషణం - ఈశేన పరమాత్మనా-సృష్ట-మీశసృష్టమ్ * ॥ ౪౧ ॥ * దశానాం ప్రాణానాం సమాహారో దశప్రాణం .ప్రాణాదిపఞ్చకనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్యోపప్రాణపఞ్చకాత్మక-మక్షుమక్షస్థానీయం- అధర్మధర్మౌ పుణ్యపాపే - చక్రే-పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోరేవ రథత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహేతుత్వాత్తదాయత్తత్వేన చ చక్రత్వేన రూపణం - అభిమానినం దేహాభిమానినం జీవం-రథినమాహుః-తస్య రథినః-ప్రణవమోఙ్కారం-ధనుః-పఠన్తి ఆహుః శరీరం తు జీవం- పరం పరమాత్మానం తు-లక్ష్యం-పఠన్తి, ప్రణవో ధనుశ్శరో హ్యాత్మా బ్రహ్మ తల్లక్ష్యముచ్యతే - అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవత్తన్మయో భవే,, దితి హ్యన్యత్రాప్యుక్తం-విప్ర

త్మా మనోఽస్త్యవిట్క్రిమిభస్మసాత్ । త ఏవాముం స్వసాత్కృత్వా శ్లాఘయన్తి హ్యసత్తమాః ॥ ౩౭ ॥ గృహస్థస్య
క్రియాత్యాగో వ్రతత్యాగో వటోరపి । తపస్వినో గ్రామసేవా భిక్షోరిన్ద్రియలోలతా ॥ ౩౮ ॥ ఆశ్రమాపశదా
హ్యేతే ఖల్వాశ్రమవిడమ్బనాః । దేవమాయావిమూఢాంస్తానుపేక్షేతానుకమ్పయా ॥ ౩౯ ॥ ఆత్మానం చేద్వి
జానీయాత్పరం జ్ఞానధుతాశయః । కిమిచ్ఛన్కస్య వా హేతోర్దేహం పుష్ణాతి లమ్పటః ॥ ౪౦ ఆహుశ్శరీరం రథమి
న్ద్రియాణి హయానభీషూన్మన ఇన్ద్రియేశమ్ । వర్త్మాని మాత్రా ధిషణాం చ సూతం సత్త్వం బృహద్బన్ధురమీశసృ
ష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ అక్షం దశప్రాణమధర్మధర్మౌ చక్రేఽభిమానం రథినం చ జీవమ్ । ధనుర్హి తస్య ప్రణవం పఠన్తి శరం తు

క్లృప్తయోశ్శరలక్ష్యయోరివ జీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవో ధనురుక్తం - రథిత్వేన రూపిత ఏవ జీవశ్శరత్వేనాపి రూప్యతే ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ జేతవ్యానాహ ॥ రాగ ఇతి ॥ రాగః శబ్దాదివిషయాసక్తిః - ద్వేషస్తద్విరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽసన్తోషః, మోహః కార్యాకార్యావివేకః, భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం ప్రతికూలజ్ఞానం, మదో గర్వః - మానో బహుమానః, అవమానస్తిరస్కారః - అసూయా గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్కారః, మాయా వఞ్చనం, హింసా భూతద్రోహః, మత్సరః పరకృతద్రోహచిన్తా ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ రజః క్రోధః - స చామర్షః, ప్రమాదోఽనవధానతా - ఏవమాదయః ఏతత్ప్రభృతయశ్శత్రవో జేతవ్యా - స్త ఏతే రజస్తమః ప్రకృతయః - క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ - రజస్తమసీ - ప్రకృతీ కారణే - యేషాం - సత్త్వం - ప్రకృతిః కారణం - యేషాం తే - ఇతి బహువ్రీహిః - రజస్తమసోరన్యతరమిశ్రసత్త్వప్రకృతయ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తదేవం శరీరేన్ద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణధర్మాధర్మజీవాః రథరథాఙ్గాదిరథ్యాదిభావేన పరమాత్మప్రాప్త్యుపాయసాధనానుష్ఠానోపయుక్తత్వజ్ఞాపనాయ రూపితాః - ప్రణవజీవేశాస్తు జీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞానజనకత్వపరమాత్మైకశేషత్వప్రాప్యత్వజ్ఞాపనాయ ధనుశ్శరలక్ష్యభావేన రూపితాః - హేయత్వజ్ఞాపనాయ రాగాదయశ్శత్రుత్వేన రూపితాః - అథ యస్యైతే రథాదయో వశే తిష్ఠన్తి స ఏవాధ్వనః పారం వైష్ణవం పదమాప్నోతీతి„ సోఽధ్వనః - పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పద „ మితి శ్రుతేరర్థమభిప్రయన్ యావచ్ఛరీరం సమీహితసాధనే దక్షం స్వవశం చ తావదేవ - జ్ఞానాసినా జితరాగాదిశత్రుర్ముక్తిసాధనమనుతిష్ఠన్ శరీరాదిషు నిస్స్పృహో భవేదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ నృకాయరథం నరశరీరరూపం రథం - యావ - దాత్మవశోపక్లృప్తం స్వాధీనతయా ఉపక్లృప్తం యథా భవతి తథా - ధత్తే - తావదేవ - గరిష్ఠానాం మహతాం - చరణార్చనయా - లబ్ధం - నిశాతం - జ్ఞానరూ

జీవం పరమేవ లక్ష్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ రాగో ద్వేషశ్చ లోభశ్చ శోకమోహౌ భయం మదః । మానోఽవమానోఽసూయా చ మాయా హింసా చ మత్సరః ॥ ౪౩ ॥ రజః ప్రమాదః క్షున్నిద్రా శత్రవస్త్వేవమాదయః । రజస్తమః ప్రకృతయస్సత్త్వప్రకృతయః క్వచిత్ ॥ ౪౪ ॥ యావన్నృకాయరథమాత్మవశోపక్లృప్తం ధత్తే గరిష్ఠచరణార్చనయా నిశాతమ్ । జ్ఞానాసిమచ్యుతబలోఽథ నిరస్తశత్రుస్స్వారాజ్యతుష్ట ఉపశాన్త ఇదం విజహ్యాత్ ॥ ౪౫ ॥ నోచేత్ప్రమత్తమసదిన్ద్రియవాజిసూతా నీత్వోత్పథం విషయదస్యుషు నిక్షిపన్తి । తే దస్యవస్సహయసూతమముం తమోఽన్ధే సంసారకూప ఉరుమృత్యుభయే క్షిపన్తి ॥ ౪౬ ॥ ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్ । ఆవర్తతే ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్నుతేఽమృతమ్ ॥ ౪౭ ॥ ✽ హింస్రం ద్రవ్యమయం కామ్యమగ్నిహోత్రాద్యశాన్తిదమ్ । దర్శ

పం - ఖడ్గం - దధద్బిభ్రాణః - అస్తా నిరస్తాశ్శత్రవో రాగాదయో - యేన - అచ్యుతః ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతో - భగవానేవ - బలం - యస్య, తాదృశః - ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః, స్వారాజ్యతుష్టః స్వరాడకర్మవశ్యః, తస్య భావస్స్వారాజ్యం, ముక్త్యైశ్వర్యం, తేన - తుష్టః, అవశ్యమచ్యుతస్స్వారాజ్యం దాస్యతీతి సంతుష్టః, ఇదం నృకాయరథాదికం - విజహ్యాత్ ఉపేక్షేత - తేషు స్పృహారహితో భవేదిత్యర్థః - ఇదమితి సాంసారికఫలం వా వివక్షితమ్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ యద్యుక్తవిధో న స్యాత్తదా తస్యానర్థమాహ ॥ నోచేదితి ॥ నోచేదుక్తవిధో న చే - త్తదా - ప్రమత్తమిమం దేహినం - అసన్తో బహిర్ముఖా - ఇన్ద్రియవాజిన ఇన్ద్రియాణ్యేవాశ్వాః, సూతో బుద్ధిశ్చ - తే - ఉత్పథం ప్రవృత్తిమార్గం - నీత్వా - విషయరూపేషు - దస్యుషు - నిక్షిపన్తి - తే విషయాఖ్యా దస్యవః హయైస్సూతేన చ సహ వర్తమానం - అముం ప్రమత్తం దేహిన - ముర్వధికం - మృత్యుభయం - యస్మిన్ - అన్ధే తమసి అన్ధతామిస్రనరకతుల్యే సంసారకూపే - క్షిపన్తి ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ తదేవం వర్ణాశ్రమధర్మాన్ - తదనుగ్రాహ్యం భక్తియోగం - శరీరేన్ద్రియాదీనాం తదనుష్ఠానోపయుక్తత్వం - తైరనుష్ఠితేన వర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతేన భక్తియోగేన స్వారాజ్యప్రాప్తిం - సాంసారికఫలలిప్సయాఽనుష్ఠితానాం తు ధర్మాణాం సంసృతిరూపానర్థావహత్వం చా - భిధాయ, అథ తేషామేవ ధర్మాణామిష్టాపూర్తభేదేన ద్వైవిధ్యం - సాంసారికఫలసాధనత్వేన కృతానాం ప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం - పునరావృత్తిహేతుత్వం - ఉపాసనానుగ్రాహకతయా కృతానాం తు నివృత్తికర్మాఖ్యత్వం - తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం చాహ ॥ ప్రవృత్తమితి ॥ వైదికం వేదవిహితం కర్మ ప్రవృత్తం - నివృత్తమితి ద్వివిధం - తత్ర - ప్రవృత్తేన కర్మణా - ఆవర్తతే ఫలానుభవాయ లోకాన్తరం ప్రాప్య తత్ర తదనుభూయావశిష్టేన కర్మణా తతః పునరిహావర్తతే - నివృత్తేన త్వ - మృతమశ్నుతే తత్ఫలరూపమమృతం ముక్తిం ప్రాప్య తతః పునర్నావర్తతే ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికస్యైవ కర్మణస్తత్స్వరూపమిష్టసంజ్ఞకత్వం వక్తుం తద్విశేషాన్ తదవాన్తరభేదాన్ దర్శయతి ॥ హింస్రద్రవ్యమయమితి ॥ అగ్నిహోత్రనామధేయకం కర్మ - ఆదిర్యస్య - త - దగ్నిహోత్రాది ఆదిశబ్దగ్రా

---

౪౮ ॥ శ్లో ✽ ॥ పా ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం.

ష్యాన్దర్శయతి ॥ దర్శశ్చేతి ॥ దర్శాదయశ్శబ్దాః కర్మనామధేయాని - పశుః పశుయాగః - సుతసోమయాగః - హుతం వైశ్వదేవం - ప్రహుతం బలిహరణం - తదేతత్సర్వం - వైదికం కర్మ - ఇష్టాఖ్యం - యద్యేతదేవకర్మ హింస్రద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురం - హింస్రమితి పాఠే - పశ్వాదిహింసాగర్భం పురోడాశాదిద్రవ్యప్రచురం చ, కామ్యం స్వర్గాదికామార్థమశాన్తిదం పూర్వోక్తరాగాద్యనివృత్తిదం స్యాత్తదా - ప్రవృత్త్యాఖ్యం - అకామ్యం శాన్తిదం స్యాత్తదా నివృత్తాఖ్యమిత్యర్థః - అథ పూర్తసంజ్ఞకం కర్మాహ ॥ పూర్తమితి ॥ దేవాలయాదినిర్మాణరూపం కర్మ పూర్తం - ఆజీవ్యమాజీవికా ✱ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ✱ తత్ర ప్రవృత్తిధర్మపరాయణస్య త్రైవర్ణికస్య తత్ఫలానుభవాయ లోకాన్తరారోహణమార్గం ఫలానుభవావసానే తతః పునరవరోహణమార్గమేవం సఞ్చరతో భూతసూక్ష్మపరిష్వక్తత్వం చాహ ద్రవ్యేత్యాదినా సార్ధద్వయేన - నిషేకాదిశ్మశానాన్తైర్గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైః - సంస్కారైః - సంస్కృతో - ద్విజస్త్రైవర్ణికః - ఇష్టాపూర్తదత్తకారీ - దేహత్యాగానన్తరం - ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః, ద్రవ్యాణాం - పృథివ్యాదిభూతానాం - సూక్ష్మవిపాకాః సూక్ష్మావస్థాః - యస్య - సూక్ష్మావస్థపృథివ్యాదిభూతయుక్తః - భూతసూక్ష్మపరిష్వక్త ఇతి యావత్ - హే క్ష్మేశ పృథీపతే - ధూమాదయశ్శబ్దాస్తదభిమానిదేవతాపరాః - తత్ర, అపక్షయః అపరపక్షః - అయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం - సోమశ్చన్ద్రః, ఇతి శబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి - ధూమ ఇతి రాత్రిరితి - తాన్, ఏకైకశః - ఆనుపూర్వ్యేణ - భూత్వా భూత్వా, భూః ప్రాప్తావాత్మనేపదీతి భవతిరత్ర ప్రాప్త్యర్థకః - ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థః, ధూమాదిక్రమేణ చన్ద్రం ప్రాప్య తత్ర, అమృతమయశరీరయుక్త ఇష్టాదికర్మఫలమనుభూయ తతః దర్శః దర్శస్య చన్ద్రకలాక్షయహేతుత్వాదినా దర్శశబ్దేన చన్ద్రం ప్రాప్తస్యామృతమయశరీరనాశో లక్ష్యతే, వినష్టామృతమయశరీర ఇత్యర్థః, చన్ద్రమసః స్థానాత్క్రమేణౌషధ్యాదీన్ ప్రాప్య - ఇహ లోకే - జాయతే - ఏతచ్చ పితృయాణం పునర్భవహేతురిత్యర్థః - యద్వా - చన్ద్రపర్యన్తం పితృయాణం తతో రేతః పర్యన్తం పునర్భవయానమిత్యర్థః - తత్ర - దక్షిణాయనసోమయోర్మధ్యే పితృలోక ఆకాశశ్చ ద్రష్టవ్యః - ఓషధ్యాః పూర్వం క్రమే

శ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుస్సుతః ॥ ౪౮ ॥ ఏతదిష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమేవ చ । పూర్తం
సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రిరపక్షయః । అయనం
దక్షిణం సోమో దర్శ ఓషధివీరుధః ॥ ౫౦ ॥ అన్నం రేత ఇతి క్ష్మేశ పితృయాణం పునర్భవః । ఏకైకశశ్చానుపూర్వ్యం
భూత్వా భూత్వేహ జాయతే ॥ ౫౧ ॥ నిషేకాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కారైస్సంస్కృతో ద్విజః ॥ ౫౨ ॥ ఇన్ద్రి

ణ్యాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షాణి ద్రష్టవ్యాని - తత్రారోహణం ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - అవరోహణం తు చన్ద్రమసః స్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షౌషధీవీరుదన్యతరాన్నరేతః క్రమేణేత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే "అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాంస్తాన్నైతే సంవత్సరమభిప్రాప్నువన్తి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానామన్నం తం దేవా భక్షయన్తి తస్మిన్యావత్సంపాతముషిత్వాథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే యథేతమాకాశమాకాశాద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా జాయన్తేఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం యో యో హ్యన్నమత్తి యో రేతస్సిఞ్చతి తద్భూయ ఏవ భవతి తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా" ఇతి - తత్రారోహణదశాయాం ధూమాద్యభిమానిదేవతాగమనమేవ ధూమాదిభావః, అవరోహణే త్వాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షేషు తద్భావో నామ తత్సంసర్గకృతతత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ "తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తే" రితి శారీరకన్యాయాత్ - వ్రీహ్యాదిభావో నామ జీవాన్తరాధిష్ఠితవ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రం "అన్యాధిష్ఠితేషు పూర్వవదభిలాపా" దితి న్యాయాత్ - ఏవం వాఽన్వయః ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాక ఇతి ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకాదయ ఇత్యేతే సోమపర్యన్తాః పితృయాణం - దర్శాదయో రేతః పర్యన్తాః పునర్భవః - గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కృత ఇష్టాదికారీ ఆనుపూర్వ్యాత్క్రమేణ భూత్వా భూత్వా రాత్ర్యాదీన్ ప్రాప్య ప్రాప్య పునరిహ జాయత ఇతి ✱ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ✱ అథాపునర్భవం దేవయానం వక్తుం తేన జిగమిషోర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్య తావత్కృత్యమనుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేష్వితి ద్వాభ్యాం ॥ జ్ఞానదీపేషు జ్ఞా

నదీపకేషు చక్షురాదీన్ద్రియేషు - క్రియాయజ్ఞాన్ కర్మేన్ద్రియవ్యాపారాన్ - జుహ్వతి- దేవయానేన జిగమిషవ ఇతి శేషః, చక్షురాదిభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః- పాణిపాదాదికర్మేన్ద్రియాణి - నియచ్ఛేయురిత్యర్థః- ఇన్ద్రియాణి చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి- సఙ్కల్పాదిరూపోర్మిమతి- మనసి - జుహ్వతి- మనసా తాని నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - వైకారికం సత్త్వోత్తరం - వాచి, శాస్త్రాత్మికాయాం, మనః- మనస ఉచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిం నిరున్ధ్యురిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ వాచం- వర్ణసమామ్నాయే- పఞ్చాశదక్షరాత్మికామనుసన్దధీరన్- వర్ణసమామ్నాయ- మోఙ్కారేఽన్తర్గతం విద్యుః - తమోఙ్కారం- బిన్దునాదే చతుర్థ్యాం మాత్రాయాం- బన్దునాదఞ్చ ప్రాణే ప్రాణసహచారిణి మకారవాచ్యే జీవే- వాచకత్వేనాన్తర్భావయేయుః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ అముం జీవం- మహతి మహదాత్మని పరబ్రహ్మణి, సమర్పయేయురితి ముముక్షోరనుసన్ధానప్రకార ఉక్తః, అథ తస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గమంశతో దర్శయతి ॥ అగ్నిస్సూర్య ఇతి ॥ అగ్న్యాదిశబ్దాస్తదభిమానదేవతాపరాః- అత్ర న క్రమవివక్షా శ్రౌతక్రమవిరోధాత్- నను సూర్యోఽగ్నేరనన్తరం దివసాదిభ్యః పూర్వం శ్రూయతే " తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్ష ఆపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతి మాసాంస్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసం చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవయానః పన్థాః,, ఇతి- అత్ర సంవత్సరాదనన్తరం వాయుః విద్యుతోఽనన్తరం వరుణేన్ద్రౌ చ జానీయాత్- కౌషీతకిబ్రాహ్మణే " ఏవం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోక,, మితి శ్రవణాత్ -స్వరాట్ అత్రామానవః ప్రజాపతిర్వా- అయం చ సకలశ్రుత్యవిరోధేన నిర్ణీతః క్రమో వరదగురుభిరభిహితః " అగ్నిరహస్సితపక్షోనుదగయనాబ్దమరుదర్కేన్దూన్ । అపి వైద్యుతవరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానాహు,, రితి - పూర్వాహ్ణపూరాకా చానధీతశాఖాన్తరే స్వామన్తవ్యా - ఉత్తరం- ఉత్తరాయణం - ఏవముక్తప్రాప్యభగవల్లోకమార్గో దర్శితః, తత్ర ప్రాప్య

యేషు స్వకర్మాణి జ్ఞానదీపేషు జుహ్వతి । ఇన్ద్రియాణి మనస్యూర్మౌ వాచి వైకారికం మనః ॥ ౫౩ ॥ వాచం వర్ణసమామ్నాయే తమోఙ్కారే స్వరే న్యసేత్ । ఓఙ్కారం బిన్దునాదే తం తత్తు ప్రాణే మహత్యముమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగ్నిస్సూర్యో దివా ప్రాహ్ణశ్శుక్లో రాకోత్తరం స్వరాట్ । విశ్వోఽథ తైజసః ప్రాజ్ఞస్తుర్య ఆత్మా సమన్వయాత్ ॥ దేవయానమిదం ప్రాహుర్భూత్వా భూత్వాఽనుపూర్వశః । ఆత్మయాజ్యుపశాన్తాత్మా హ్యాత్మస్థో న నివర్తతే ॥ ౫౬ ॥ య ఏతే పితృదేవానామయనే వేదనిర్మితే । శాస్త్రేణ చక్షుషా వేద ❀ పుమాన్ సోఽపి న ముహ్యతి ॥ ౫౭ ॥

స్య భగవతశ్చతుర్వ్యూహవిశిష్టతామాహ ॥ విశ్వ ఇతి ॥ యథా సర్వజ్ఞసంహితాయామ్ " సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణ్యాశ్శక్తయస్తిస్ర ఊర్జితా,, ఇత్యుపక్రమ్య " అకారశక్తిర్విశ్వాఖ్యా- ఉకారాఖ్యాతు తైజసీ, మకారశక్తిః ప్రజ్ఞాఖ్యా తాసాం రూపం పునశ్శృణ్వ,, త్యాది జాగ్రచాద్యవస్థాస్వయాదికముక్త్వా " ఏతాస్తిస్రో దశాస్తిస్రశ్శక్తీస్సమ్ప్రణయన్తి తాః । అనిరుద్ధాదిరూపాస్తా భోక్తుశ్శక్తీశ్చిన్తయేత్ ॥ అర్ధమాత్రాఽధియా దివ్యాఽప్రకాశార్థప్రకాశికా । వాసుదేవమయీం శక్తిం విద్ధి తామనుపస్యృతా,, మిత్యుక్తం- అతస్సృష్ట్యధిష్ఠాతా జాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽనిరుద్ధో విశ్వః, స్థిత్యధిష్ఠాతా స్వప్ననిర్వాహకః ప్రద్యుమ్నస్తైజసః - సంహృతిశక్త్యధిష్ఠాతా సుషుప్తినిర్వాహకస్సఙ్కర్షణః ప్రాజ్ఞః - ఏతే చాకారోకారమకారవాచ్యాః- సర్వకారణభూతస్సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదః ప్రణవార్ధమాత్రావాచ్యో వాసుదేవస్తుర్యః, చతుర్థమాత్రాసహితప్రణవస్య పూర్వమనుసన్ధేయతయా ప్రకృతత్వాదేవం తస్యార్థః ఫలదశాయాం ప్రాప్యతయోక్తిః, ఇదం ప్రదర్శనార్థముక్తం, పరవ్యూహవిభవాదిసర్వావస్థావిశిష్టో భగవాన్ముక్తప్రాప్య ఇత్యర్థః - సమన్వయాత్ సర్వేషాం వ్యూహాదీనాం ప్రాప్యాన్తర్భావాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ ఇదం- దేవయానం, ప్రాహుః- వేదాన్తా ఇతి శేషః, ఆత్మయాజీ- పరమాత్మోపాసకః, అనుపూర్వశః క్రమేణార్చిరాదీన్ ప్రాప్య, ఉపశాన్తః నిశ్శేషనివృత్తః - ఆత్మా ప్రకృతి- ర్యస్య - తాదృశః- ఆత్మని పరమాత్మని, స్థితః ఆధేయతయా స్థితః, ఆత్మన్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తబ్రహ్మాత్మకస్వస్వరూపే స్థితః ఉక్తవిధబ్రహ్మశేషత్వేనాత్మానమనుభవన్నిత్యర్థః - పున- స్తతో- న నివర్తతే ఏవం దేవయానపథగో భూత్వా న నివర్తతే, జన్మమరణాదికం తద్ధేతుభూతపునరావృత్తిం చ న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ " నైతే సృతీ పార్థ జానన్యోగీ ముహ్యతి కశ్చన । తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్జునే,, తి- భగవదుక్తమార్గద్వయచిన్తాఫలమాహ ॥ య ఏతే ఇతి ॥ యః పుమాన్ ముముక్షుః- వేదనిర్మితే వేదబోధితే, ఏతే- పితృదేవానాం- అయనే వర్త్మనీ- దేవయానపితృయానే - శాస్త్రాత్మకేన చక్షుషా - వేద- సోఽపి పుమాన్- న ముహ్యతి, జనస్థోఽపీతి పా

---

౫౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ జనస్థోఽపి.

శే-దేహస్థోఽపీత్యర్థః. స్వానుష్ఠేయభగవద్భక్తియోగేన మోహం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ అథ ప్రాప్యతయా ప్రకృతస్య భగవతస్సర్వాత్మకత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ ఆదౌ సృష్ట్యాదావన్తే ప్రలయే చ-మధ్యస్థానాం జనానామన్తః, బహిశ్చ, సన్ వర్తమానః-కించ-యత్పరావరం ఉత్కృష్టాపకృష్టం వా - తత్రోత్కృష్టమాహ - జ్ఞానం జ్ఞానాత్మకం జీవస్వరూపం - జ్ఞేయమచిద్వస్తు, పరం-వచో నామ-వాచ్యం రూపం - నామరూపాత్మకం-చిదచిదాత్మకం సర్వం వస్త్విత్యర్థః - తమో మూలప్రకృతిః, జ్యోతిస్సమష్టిజీవశ్చ, ఇత్యేతత్సర్వం, సాక్షాదయమేవ పరమాత్మైవ-పరమాత్మాత్మకమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవం సర్వాత్మకత్వమభిధాయ తస్యైవ ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణో నిరతిశయపురుషార్థత్వ జ్ఞాపనాయ ప్రాకృతదేహస్య తదనుభావ్యశబ్దాదివిషయాణాం చాపురుషార్థత్వమాహ ॥ అబాధితోఽపీతి ॥ ఆభాసో దృశ్యో దేహః, సః-అబాధితోఽవినష్టోఽపి అనువర్తమానోఽపి-అవస్తుతయా అపురుషార్థతయా, స్మృతః-ఏవం-శబ్దాద్యర్థరూపేణ వికల్పిత-మైన్ద్రియకవస్తుజాతమప్యవస్తు అపురుషార్థం-యద్వా, అహఙ్కారగోచరం శరీరం యథా అనిత్యం హేయం, తథా మమకారగోచరశ్శబ్దాదిరప్యపురుషార్థః న స్థిరః-తస్యానిత్యపురుషార్థతయా దుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః-యద్వా, ఆభాసః స్వప్నదేహః, సః, తదానీమనివృత్తోఽపి ప్రబోధవేలాయామవస్తుతయాఽనాత్మతయా, స్మృతః, జాత్యాదివికల్పిత జాగ్రచ్ఛరీరమపి-తద్వదనాత్మా-ఆత్మధర్మాణాం నిత్యత్వాదీనాం తత్ర దుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ శరీరస్య సర్వత్ర సర్వకాలే సర్వస్మిన్నప్యాత్మనా వినా స్థిత్యభావాచ్ఛరీరమప్యాత్మా స్యాదితి శఙ్కానిరాసార్థమాహ ॥ క్షిత్యాదీనామితి ॥ క్షిత్యాదీనాం పృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాం వృక్షాణాం-ఛాయా సఙ్ఘాతాదిష్వర్థేషు-న కతమోఽపి-సఙ్ఘాతవికారపృథగ్భూతతయా యావద్ద్రవ్యభావిషు న కశ్చిదపీత్యర్థః ॥ తదేవ వివృణోతి ॥ న సఙ్ఘాత ఇతి ॥ వృక్షసఙ్ఘాతో న ఛాయా, నాపి వృక్షవికారః-నాపి వృక్షాత్పృథక్ వృక్షం హిత్వా స్థాతుం న యోగ్యః, నాన్వితః నావినాభూతః యావద్వృక్షసత్తాకం నాన్వితోఽపి-అర్థాభిప్రాయః పుల్లిఙ్గనిర్దేశః, మృషా అనిత్యా, ఏవం శరీరమప్యాత్మ

ఆదావన్తేజనానాంయోబహిరన్తఃపరాపరమ్।జ్ఞానంజ్ఞేయంవచోవాచ్యంతమోజ్యోతిశ్చయస్స్వయమ్॥౫౮॥
అబాధితోఽపిహ్యాభాసోయథాఽవస్తుతయాస్మృతః।దుర్ఘటత్వాదైన్ద్రియకంతద్వదర్థవికల్పితమ్॥ ౫౯ ॥ క్షి
త్యాదీనామిహార్థానాంఛాయానకతమోఽపిహి।నసఙ్ఘాతోవికారోఽపినపృథఙ్నాన్వితోమృషా॥౬౦॥ధాత
వోఽవయవిత్వాచ్చతన్మాత్రావయవైర్వినా।నస్యుర్హ్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవోఽన్తతః॥౬౧॥స్యాత్సా
దృశ్యభ్రమస్తావద్వికల్పేసతివస్తునః।జాగ్రత్స్వప్నౌయథాస్వప్నేతథావిధినిషేధతా॥ ౬౨ ॥భావాద్వైతం

నావినాస్థిత్యభావాత్తత్ప్రతిచ్ఛాయాసదృశం, న చాత్మసఙ్ఘాతశ్శరీరం, న చాత్మవికారః-న చాత్మానం హిత్వా తిష్ఠతి-న యావదాత్మభావి, అనిత్యత్వాత్, అతో నాత్మా శరీరమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ శరీరస్యానిత్యత్వాదాత్మప్రతిపత్త్యర్థం తత్తుల్యన్యాయేన పృథివ్యాదిష్వనిత్యత్వముపపాదయతి ॥ ధాతవ ఇతి ॥ పృథివ్యాదయో ధాతవః, అవయవిత్వాత్సఙ్ఘాతరూపత్వాత్, తన్మాత్రావయవైర్వినా, న స్యుః, అవయవవినాశే సఙ్ఘాతో నశ్యతీత్యర్థః, సఙ్ఘాతరూపత్వమేవ ప్రతిపాదయతి ॥ అసతీతి ॥ యతోఽవయవసఙ్ఘాతరూపోఽవయవీ, అత ఏవ, అవయవిన్యసతి నష్టే, అన్తతోఽవయవోఽసన్నేవ, అవయవిన్యనుపలభ్యమానే అవయవా ఏవ ధాతవో న హ్యుపలభ్యన్తే, ఏవమవయవిత్వాదనిత్యం శరీరం నిత్యాత్మా న భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తర్హి స్థూలోఽహమితి ప్రతీతిః కథమిత్యపేక్షాయాం భ్రాన్తిరిత్యాహ ॥ స్యాత్సాదృశ్యమితి ॥ తత్ర సంసర్గనిమిత్తా భ్రాన్తిరితి ప్రతిపత్త్యర్థం సాదృశ్యనిమిత్తత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ స్యాదితి ॥ ద్వయోరప్యర్థయోః - జ్ఞానాదిగుణవికల్పే సతి-కస్యచిద్వస్తునః కేనచిత్సాదృశ్యం భ్రమభేదనిమిత్తం స్యాత్-దేహాత్మనోస్తు సమానజాతిగుణాద్యభావాత్సాదృశ్యమనుపపన్నం - ఉష్ణం జలమితివత్సంసర్గభ్రమ ఇత్యర్థసిద్ధం - ఏవమాత్మవిషయకజ్ఞానాభావేఽపి జానామి న జానామీతి విభాగప్రతిపత్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ కశ్చిత్సుప్తివేలాయామేవ సుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానం పశ్యతి - యదా ప్రబుధ్యతే తదా స్వప్నదృష్టప్రబోధో న వాస్తవ ఇతి బుధ్యతే - ఏవమనాత్మవిదాం సంసారిణాం కదాచిదహం జానామీతి జ్ఞానం నిషేధశ్చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాననువృత్తావేవ భవత ఇతి విధినిషేధతా ॥ విధినిషేధౌ స్వప్నదృష్టస్వాపప్రబోధతుల్యావిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ సంసారిణామాత్మజ్ఞానాభావాద్బాహ్యార్థవిషయజ్ఞానమప్యజ్ఞానతుల్యమిత్యుక్తం భవతి-యథా « తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్త,, మితి, శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞానభ్రాన్తిరియం జ్ఞానినాం నాస్తీత్యాహ ॥ భావాద్వైతమితి ॥ యద్వా, ఏవం దేహవిలక్షణాత్మజ్ఞానినామపి యావత్స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి దేహాత్మభ్రమానువృత్తిః తావద్విధినిషేధాత్మకశాస్త్రవశ్యతేత్యాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ యథా స్వప్నే

జాగ్రత్స్వప్నౌ స్వాప్న జాగ్రత్స్వప్నావస్థే - స్వప్నపర్యన్తావేవ ప్రబుద్ధస్యతు తావుభౌనివర్తేతే - ఏవంయావద్దేహాత్మభ్రమానువృత్తి-స్తావద్విధినిషేధతా - స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితిప్రతీతేర్దేహాత్మనోరభేదభ్రమమూలకత్వేన ప్రతిషిద్ధకేమేవమేవసర్వమద్వైతం భ్రమవిషయ - ముతకించిత్ప్రమితివిషయమప్యస్తీ - త్యాశఙ్కాయాం - యచ్ఛాస్త్రానుమతమద్వైతం తత్ప్రమావిషయం-తన్ముముక్షోరనుసన్ధేయమేవేతివక్తుం తదనుమతం త్రివిధమద్వైతం దర్శయన్ తదనుసన్ధానస్య భ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ ॥ భావాద్వైతమితి ॥ యథా దేహాత్మనోర్భేదశ్శాస్త్రానుమతోఽనుసన్ధేయ- స్తథా భావాద్వైతాదిరూపం త్రివిధమద్వైత - మాత్మనస్స్వస్య - వర్తయన్-యద్వా,ఆత్మనో మనసో - వర్తయన్-మనసి ప్రతిష్ఠితం కుర్వన్-అధ్యవస్యన్నితియావత్ - ఇహ-మునిః-పరమాత్మోపాసకః-స్వానుభూత్యా దేహవిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవేన - త్రీన్స్వప్నాన్ - భావాద్వైత కర్మాద్వైత ద్రవ్యాద్వైత జ్ఞానాని భ్రమాత్మకాని - ధునుతే నిరస్యతి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ భావాద్వైతాదిస్వరూపం వివృణ్వన్ త్రివిధభ్రాన్తినిరాసం శ్లోకత్రయేణ వివృణోతి॥ కార్యకారణేతి ॥ తత్రోపాదానస్య కార్యస్య చానన్యత్వపరో భావాద్వైతవిషయశ్శ్లోకః -య-త్కార్యకారణయోర్వస్తునో - రైక్యదర్శనం-త- ద్భావాద్వైతం-కార్యకారణయోరైక్యే పటతన్తువదితిదృష్టాన్తః - యథాతన్తూనామేవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజాం నామరూపాత్మకావస్థాన్తరాపత్త్యా పటావస్థత్వమితి పటస్య తేభ్యోఽనన్యత్వం తద్వత్కృత్స్నం జగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకం సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టాద్బ్రహ్మణోఽనన్యదిత్యేతద్భావాద్వైతం - భావయోః కార్యకారణవస్తునోరద్వైతం భావాద్వైతం - అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యేత్యనేన భావద్వైతం నిరస్యతే - వికల్పస్య ఉపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపజ్ఞానస్యా - వస్తుత్వాద్వస్తుశూన్యత్వా-న్న భావయోర్ద్వైతం-కిన్త్వద్వైతమేవేత్యర్థః - ఏవమసత్కార్యవాదభ్రమో నిరస్తః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ క్రియాద్వైతం వివృణోతి॥ యదితి ॥ హేపార్థ- సాక్షాత్పరబ్రహ్మణి-యత్కరణత్రయేణ-సర్వకర్మణాం-సమర్పణం-త - త్క్రియాణామద్వైతం-భగవదారాధనత్వేన సర్వకర్మణామేకఫలావచ్ఛేదః క్రియాద్వైతం - అనేనకర్మణామీశ్వరప్రీతిమనపేక్ష్యస్వాతన్త్ర్యేణ ఫలవ

క్రియాద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తథాఽఽత్మనః । వర్తయన్ స్వానుభూత్యేహ త్రీన్స్వప్నాన్ధునుతే మునిః ॥౬౩॥
కార్యకారణవస్త్వైక్యదర్శనం పటతన్తువత్ ।అవస్తుత్వాద్వికల్పస్య భావాద్వైతం తదుచ్యతే॥౬౪॥యద్బ్రహ్మ
ణి పరే సాక్షాత్సర్వకర్మసమర్పణమ్ । మనోవాక్తనుభిః పార్థ క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే॥ ౬౫ ॥ ఆత్మజాయాసు
తాదీనామన్యేషామపి దేహినామ్।యత్స్వార్థకామయోరైక్యం ద్రవ్యాద్వైతం తదుచ్యతే॥ ౬౬ ॥యద్యస్యచా

త్త్వభ్రమో నిరస్తః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ద్రవ్యాద్వైతం వివృణోతి॥ఆత్మేతి॥ అర్థశబ్దో ధనపరః-కామశబ్దః కామ్యస్రక్చన్దనాదిభోగ్యవస్తువిషయః - సచభోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః-య-దర్థకామయో-రాత్మజాయాదిసర్వదేహినా-మైక్యం-త-ద్ద్రవ్యాద్వైతం - విత్తగృహక్షేత్రపాత్రస్రక్చన్దనాదీనామాత్మజాయాద్యనేకభోక్తృవర్గసాధారణత్వం ద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః-ఏతేనగృహాదీనాం స్వాసాధారణత్వభ్రమో నిరస్తః - యద్వా-ద్రవ్యయోశ్చిదచిద్ద్రవ్యయో - రద్వైతం-ద్రవ్యాద్వైతం-తత్ర-చిదచిదద్వైతం దర్శయతి ॥ ఆత్మజాయేతి ॥ ఆత్మాదీనాం-సర్వదేహినాం జీవానాం -జ్ఞానైకాకారత్వేనైకరూపేణ దర్శనం చిదద్వైతం ప్రకారాద్వైతం - అర్థకామాదీనాం సర్వేషామచిత్పరిణామరూపత్వేన దర్శనమచిదద్వైతం - ఏవం ప్రతిశరీరం జీవానామన్యాకారభ్రమః అర్థకామాదీనామచిదన్యపరిణామరూపత్వభ్రమశ్చ నిరస్తః - జ్ఞానాద్వైతమితి పాఠేఽప్యేవంవిధదర్శనం జ్ఞానాద్వైతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ నకేవలం త్రివిధమేవాద్వైతమనుసన్ధేయ-మపిత్వన్యదపి శాస్త్రానుమతం చేత్తదపీత్యాహ ॥ యదితి ॥ హేనృప-యేన శాస్త్రేణ-యస్య పుంసః - యస్య వస్తునః-యతో యస్మాద్వస్తునస్సకాశా-ద్యదద్వైత-మనిషిద్ధం - కిన్త్వనుమతం-సపుమాన్- తేనాద్వైతేన-అనుసన్ధీయమానేనేతి శేషః -తదనుసన్ధానపూర్వకమేవ-కర్మాణి-కర్తవ్యానీ-హేత కుర్యాత్ - అన్యైః,శాస్త్రనిషిద్ధైస్తు - నకుర్యాత్ -యతోఽయ-మనాపది - నవిద్యతే ఆపత్సంసారో యత-స్తస్యాం జ్ఞాననిష్ఠాయాం - వర్తమానః-యథా “ వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం,వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురునన్దనే ” త్యాదిశాస్త్రేణ, ❁ భావాద్వైతాదికం ప్రతిపాద్యతే-తథా ప్రకారాద్వైత ప్రకార్యద్వైతగురుదైవతాద్వైతాదికమపి శాస్త్రైః ప్రతిపాద్యత ఇతి తదప్యుపాదేయమేవేత్యభిప్రాయేణాయం శ్లోకః ప్రవృత్తః - తత్ర ప్రకార్యద్వైతం నామ బ్రహ్మాద్వైతం “సర్వం ఖల్విద ” మిత్యాదిబ్రహ్మప్రకరణేషు సామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మాద్వైత ప్రతిపాదనాత్.సామానాధికరణ్యస్యచ ప్రకారభేదవిశిష్ట-ప్రకార్యైకత్వ పరత్వాచ్చ బ్రహ్మాద్వైతమేవ ప్రకార్యద్వైతం “నిత్యో నిత్యానాం చేత

❁ పా ॥ భావాద్వైతాదీతిపాఠాన్తరమ్.

నశ్చేతనానాం,, మిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవస్వరూపభేదప్రతిపాదనేన స్వరూపేణ భేదానుపపత్తేః బద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుపపత్తేస్సుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ క్వచిజ్జీవైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రాయకమేవేతి తదద్వైతమేవ ప్రకారాద్వైతం ,, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ - ఆచార్యదేవో భవ - ఆచార్యస్స హరిస్సాక్షాచ్చరరూపీ న సంశయ ,, ఇత్యాదిభిర్గురుదైవతాదీనామప్యద్వైతం ప్రతిపాద్యత ఏవ ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ యత్పృష్టం ,, గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా - యాయాద్దేవఋషే బ్రూహి మాదృశో గృహమూఢధీః - రితి - తస్యోత్తరముక్తముపసంహరతి ॥ ఏతైరితి ॥ హే రాజన్ - వేదోక్తైరితి వేదశబ్దస్తన్మూలకస్మృతిపురాణాదీనామపి ప్రదర్శనార్థః - వేదాదిభిరుక్తైః కర్తవ్యత్వేనోక్తైః - ఏతైర్భావాద్వైతానుసన్ధానాదిభిరన్యైర్దేహాత్మజీవేశ్వరాదిభేదానుసన్ధానైః - స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మభిశ్చ - తస్య భగవతో - భక్తిభాక్ భక్తిం కుర్వన్ - గృహేఽపి జనః గృహస్థోఽపి జనః అస్య శ్రీకృష్ణస్య గతిం - యాయాత్ - ముక్తిం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ ,, మాదృశో గృహమూఢధీ,, రిత్యనేనాభిప్రేతాం స్వస్య ముక్తిదౌర్లభ్యశఙ్కాం కిమ్పునర్న్యాయేన నిరాకరిష్యమాణస్తావచ్ఛ్రీకృష్ణసేవయైవ తరిష్యసీత్యాహ ॥ యథేతి ॥ హే నృపదేవ - యథా - ప్రభోస్సర్వశక్తేః - రాత్మనోఽన్తరాత్మనః శ్రీకృష్ణాదేవ హేతోః - యూయం - దుస్త్యజాత్ - దాపద్గణాత్ - ఉత్తరత - అడభావః అన్తాదేశాభావ ఆత్మనేపదం చార్షాణి ॥ ఉదతరత ఉత్తీర్ణాః - యథా చ - భవాన్ - యస్య శ్రీకృష్ణస్య - పాదపఙ్కజయోః - సేవయా హేతుభూతయా - నిర్జితాః దిగ్గజాః దిక్పాలకాః యేన - తాదృశస్సన్ - మహర్షిభిస్సహ క్రతూనకార్షీదితి శేషః తథా - తస్యైవ సేవయా మోక్ష్యస ఇత్యధ్యాహారః ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀ లబ్ధతదీయసేవామాత్రేణ హేతునా మాదృశానాం ముక్తిసమ్భవే కిం పునస్సాక్షాల్లబ్ధతత్సేవానాం తాదృశానామితి ప్రతిపాదనార్థం స్వస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమితి ॥

నిషిద్ధం స్యాద్యేన యత్ర యతో నృప । స తేనేహేత కర్మాణి నరో నాన్యైరనాపది ॥ ౬౭ ॥ ఏతైరన్యైశ్చ వేదోక్తైర్వర్తమానస్స్వకర్మభిః । గృహేఽప్యస్య గతిం యాయాద్రాజంస్తద్భక్తిభాఙ్నరః ॥ ౬౮ ॥ యథా హి యూయం నృపదేవ దుస్త్యజాదాపద్గణాదు❀త్తరతాఽఽత్మనః ప్రభోః । యత్పాదపఙ్కేరుహసేవయా భవానహార్షీన్నిర్జితదిగ్గజః క్రతూన్ ॥ ౬౯ ॥ అహం పురాఽభవం కశ్చిద్గన్ధర్వ ఉపబర్హణః । నామ్నాఽతీతే మహాకల్పే గన్ధర్వాణాం సుసమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపపేశలమాధుర్యసౌగన్ధ్యప్రియదర్శనః । స్త్రీణాం ప్రియతమో నిత్యం మత్తశ్చ పురులమ్పటః ॥ ౭౧ ॥ ఏకదా దేవసత్రే తు గన్ధర్వాప్సరసాం గణాః । ఉపహూతా విశ్వసృగ్భిర్హరిగాథోపగాయనే ॥ ౭౨ ॥ ❀ అగాయం తద్విదిత్వాఽహం స్త్రీభిః పరివృతో గతః । జ్ఞాత్వా విశ్వసృజస్తన్మే హేళనం శేపురోజసా ॥ ౭౩ ॥ యాహి త్వం శూద్రతామాశు నష్టశ్రీః కృతహేళనః । తావద్దాస్యామహం జజ్ఞే తత్రాపి బ్రహ్మవాదినామ్ । శుశ్రూషయాఽనుషఙ్గేణ ప్రాప్తోఽహం బ్రహ్మపుత్రతామ్ ॥ ౭౪ ॥ ధర్మస్తే గృహమేధీయో వర్ణితః పాపనాశనః । గృహస్థో యేన పదవీమఞ్జసా న్యాసినామియాత్ ॥ ౭౫ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా

అతీతే బ్రహ్మకల్పే - పూర్వజన్మన్యహం - నామ్నా - ఉపబర్హణ ఇతి ప్రసిద్ధః కశ్చిద్ - గన్ధర్వః - అభూవం - ఆత్మానం విశినష్టి - గన్ధర్వాణాం - సుసమ్మతః ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ రూపాదిభిః ప్రియదర్శనః ప్రియం యథా భవతి తథా దృశ్యత ఇతి తథా - రూపం సౌన్దర్యం - పేశలం సౌకుమార్యం దృష్టిచిత్తాపహారిత్వేన రసావహత్వం , సౌగన్ధ్యం స్రక్చన్దనాదిగన్ధవత్త్వం - రూపాదిభిః ప్రియం దర్శనం యస్యేతి వా - స్త్రీణాం - నిత్యం సదా - ప్రియతమః - మత్తః - ఉరు అధికం - లమ్పటః విషయలాలసః ఏవం భూతోఽహం స్థితః ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀ తత్రైకదా - దేవసత్రే హరిగుణానుభవాత్మకే బ్రహ్మసత్రే - విశ్వసృగ్భిః ప్రజాపతిభిః - హరికథాగాయనే నిమిత్తే - తదర్థం - మప్సరసాం గణాః - ఉపహూతాః ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀ తదా అహమపి - తద్గన్ధర్వాహ్వానం జానన్ - స్త్రీభిః పరివృతో , , గాయన్ హరీతరగాథాః గాయన్ - తత్ర గతః - అగాయన్నితి పాఠే - అగాయన్నేవ గత ఇత్యర్థః - తన్మే మమ - హేలనమపరాధం జ్ఞాత్వా - విశ్వసృజః - ఓజసా తపోబలేన - శేపుః ❀ ॥ ౭౩ ॥ ❀ శాపమేవాహ ॥ యాహీతి ॥ కృతం హేలనం యేన - స త్వం , నష్టా శ్రీర్గన్ధర్వశోభా యస్య స తాదృశః - ఆశు - శూద్రత్వం - యాహి - శూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి - తావత్తదా అహం - దాస్యాం శూద్రాయాం - జజ్ఞే జాతః - తత్రాపి శూద్రజన్మన్యపి - బ్రహ్మవాదినాం - శుశ్రూషయా - అనుషఙ్గేణ తత్సఙ్గేన చ హేతునా - అస్మిన్ కల్పే - బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - పుత్రతాం - ప్రాప్తః ❀ ॥ ౭౪ ॥ ❀ అధ్యాయద్వయోక్తార్థముపసంహరన్ తచ్ఛ్రవణతదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ తే తుభ్యం - గృహమేధీయో - ధర్మో వర్ణితః - పాపనాశనః - యేన గృహమేధీయేన ధర్మేణ శ్రుతేనానుష్ఠితేన చ - గృహస్థః - న్యాసినాం భగవతి సంన్యస్తాత్మనాం - పదవీం ముక్తిరూపాం - మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ త్వం తు కృతార్థ ఏవేతి హర్షేణ పూర్వశ్లోకానేవ పునః పఠతి ॥ యూయమితి ॥ శ్లోకాః పురస్తాదేవ వ్యాఖ్యాతాః కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిరితి

---

౭౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అగాయంస్తద్విదిత్వా.

లోకంపునానామునయోఽభియన్తి యేషాంగృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢంపరంబ్రహ్మమనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౭౬ ॥
సవా అయంబ్రహ్మమహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వఃఖలుమాతులేయ ఆ
త్మాఽర్హణీయోవిధికృద్గురుశ్చ ॥ ౭౭ ॥ నయస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపంధియావస్తుతయోపవర్ణితమ్ ।
మౌనేనభక్త్యోపశమేనపూజితఃప్రసీదతామేషససాత్వతాంపతిః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతిదేవర్షిణాప్రోక్తం
నిశమ్యభరతర్షభః । పూజయామాససుప్రీతఃకృష్ణంచప్రేమవిహ్వలః ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్యపూజి
తఃప్రయయౌమునిః । శ్రుత్వాకృష్ణంపరం బ్రహ్మపార్థఃపరమవిస్మితః ॥ ౮౦ ॥ ఇతిదాక్షాయణీనాంతేపృథగ్వం
శాఃప్రకీర్తితాః । దేవాసురమనుష్యాద్యాలోకాయత్రచరాచరాః ॥ ౮౧ ॥ ********************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం *********
************* సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. * శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. ***********

నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః విధికృన్నియోగకారీ । వస్తుతయా ఇదంతయా ❁ ॥ ౭౬ ॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ ❁ స్కన్ధాదావుపక్రాన్తం “మత్రైవోదాహృతః పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణే„తి నారదయుధిష్ఠిరసంవాదముపసంహరతి భగవాన్ శుకః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-దేవర్షిణా-ప్రోక్తం-నిశామ్యాకర్ణ్య-భరతర్షభో యుధిష్ఠిర-స్సుప్రీతః, కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వే స్థితం, చశబ్దాద్దేవర్షిం చ-ప్రేమ్ణా-విహ్వలః-పూజయామాస ❁ ॥ ౭౯ ॥ ❁ తతః-పూజితౌ-దేవర్షిః-కృష్ణపార్థౌ-ఉపామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య-తాభ్యామనుజ్ఞాతః-ప్రయయౌ-పార్థో యుధిష్ఠిరః-శ్రీకృష్ణం-పరబ్రహ్మాభిన్నం-శ్రుత్వా-పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తో, బభూవ ❁ ॥ ౮౦ ॥ ❁ యత్పృష్టం షష్ఠస్య తృతీయాధ్యాయాదౌ “దేవాసురనృణాం సర్గో నాగానాం మృగపక్షిణా„ మిత్యాదినా-తస్యోత్తరం తతః ప్రభృత్యేతావత్పర్యన్తేనోక్తముత్తరప్రశ్నాన్తరావసరప్రదానాయోపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-దాక్షాయణీనాం దిత్యాదీనాం-వంశాః-పృథక్ తత్తత్పరంపరానుపూర్వ్యా, ప్రకీర్తితాః-యత్రవం శేష-దేవాదయ-శ్చరాచరాత్మకాః-జాతా ఇతి శేషః-యద్యపి దాక్షాయణీవంశవర్ణనోపసంహారష్షష్ఠాన్త ఏవ కర్తవ్యస్తత్రైవ సమాప్తేః-తథాపి తద్వంశాన్తర్భూతదితిజప్రసఙ్గానుప్రసక్తశఙ్కాపరిహారతదనుప్రసక్తవర్ణనాత్మకత్వాదస్య స్కన్ధస్యైతదన్త ఏవ దాక్షాయణీవంశవర్ణనముపసంహృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౮౧ ॥ ❁**********

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ********************
సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః.
సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.
*********** హరిః ఓం. తత్సత్ ***********

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీ శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే "స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః" ఇతిపృష్టం-తద్వంశకథనం ప్రక్రమ్య తావత్తత్రతద్దుహితుర్దేవహూత్యావంశః కథితః - చతుర్థేత్వాకూతిదేవహూత్యోస్తద్దుహిత్రోర్దేవహూతిదుహితౄణాం వంశమభిధాయాథస్వాయంభువపుత్రవంశముపక్రమ్య తావదుత్తానపదస్సన్తతింసావశేషామభిధాయాన్తరాగర్భిణీన్యాయేన ప్రసక్తాత్ప్రియవ్రతస్యవంశః పఞ్చమేకథితః - షష్ఠేతుపునః ప్రసక్తానుప్రసక్తకథనానన్తరముత్తానపదఏవవంశోऽవశిష్టః కథితః - సప్తమేతుతదనుప్రసక్తముక్తం - తదేవంస్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేనబహుధాభగవతోజన్మ కర్మ గుణాదిషూపవర్ణితేషు పునస్తానేవశుశ్రూషుస్తుల్యన్యాయాదన్యేష్వపిమనువంశేషుకథ్యమానేషుహరేర్జన్మాదికథనమర్థాత్ప్రసక్తమేవభవిష్యతీత్యాలోచ్యప్రాధాన్యేనాన్యాన్మనూన్సవంశాన్ పృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వాయంభువస్యేతిత్రిభిః ॥ తత్రోక్తమనువదతి-పాదత్రయేణ.

రాజోవాచ ॥ స్వాయంభువస్యేహ ❁ గురో వంశోऽయం విస్తరాచ్ఛ్రుతః । యత్రధర్మాశ్చవివిధాశ్చాతుర్వ
ర్ణ్యాశ్రితాశ్శుభాః ॥ యత్రవిశ్వసృజాంసర్గోమనూనన్యాన్వదస్వనః ॥ ౧ ॥ యత్రయత్రహరేర్జన్మకర్మాణిచమ
హీయసః । గృణన్తికవయోబ్రహ్మంస్తానినోవదశృణ్వతామ్ ॥ ౨ ॥ సర్వమన్వన్తరేబ్రహ్మన్భగవాన్విశ్వభావనః ।
కృతవాన్కురుతేకర్తాహ్యతీతేऽనాగతేద్యవా ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మరాతఉవాచ ॥ మనవోऽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్కల్పేస్వా
యంభువాదయః । ఆద్యస్తుకథితోయత్రదేవాదీనాంచసంభవః ॥ ౪ ॥ ఆకూత్యాందేవహూత్యాంచదుహిత్రో
స్తస్యవైమనోః । మూర్తిభ్యాంపుత్రతాంప్రాప్తోభగవాన్సమహేశ్వరః ॥ ౫ ॥ శ్రుతంత్వయాభగవతః కపిల
స్యానువర్ణితమ్ । ఆఖ్యాస్యేభగవాన్యజ్ఞోయచ్చకారకురూద్వహ ॥ ౬ ॥ విరక్తః కామభోగేషుశతరూపాపతిర్వి

హేగురో-గురోరితిపాఠేగురోస్త్వత్తః - ఇహావృత్తేగ్రన్థే - స్వాయంభువస్యమనో-ర్వంశో-విస్తరా-చ్ఛ్రుతః-వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే-విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం - మనుకన్యాసుపుత్రపౌత్రాదిరూపస్సర్గః-అథ - నః-అస్మభ్యం-అన్యా-న్మనూ-న్వదస్వ-సచరిత్రాన్సవంశాన్కథయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ యత్రయత్రమన్వన్తరే-మహీయసః-నిస్సమాభ్యధికస్య - హరే-ర్జన్మాన్యవతారరూపాణి - కర్మాణిచేష్టితానిచ-కవయోవిద్వాంసః-గాయన్తి - తాన్యపి-చరిత్రాణి-శృణ్వతాంశ్రోతుంప్రవృత్తానాం-నః-అస్మాకం-వదకథయ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హేబ్రహ్మన్-యస్మిన్-మన్వన్తరే-మనోరన్తరమవస్థానదశాతస్మిన్-విశ్వభావనః విశ్వపాలకో-భగవాన్ - కృతవాన్-యస్మిన్నతీతే-య-త్కృతవాన్-యస్మిన్ననాగతే-య - త్కర్తాకరిష్యతి-యస్మిన్నద్య వర్తమానే-య-త్కరోతి-త-ద్వదేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టఆహమునిః ॥ మనవఇతి ॥ అస్మిన్కల్పే-స్వాయంభువాదయ-ష్ష-ణ్మనవో-వ్యతీతా-తత్రా-ద్యః స్వాయంభువోమనుః-తుభ్యం - కథితః సచరిత్రస్సవంశశ్చకథితః ❁ । ౪ । ❁ తస్యస్వాయంభువస్యమనో - ర్దుహిత్రో-రాకూత్యాం - దేవహూత్యాంచ-భగవాన్-మహేశ్వరస్సర్వేశ్వరో - మూర్తిభ్యాంకపిలాఖ్యయజ్ఞాఖ్యమూర్తిభ్యాం-పుత్రత్వంప్రాప్తః ❁ । ౫ । ❁ తత్ర, భగవతః కపిలస్యా-నువర్ణితం, తృతీయస్కన్ధఇతిశేషః-అనువర్ణితం-చరిత్రం-త్వయా - శ్రుతమేవ-అధునా-యజ్ఞాఖ్యో-భగవాన్-య-చ్చకార-త-చ్చేష్టితం - హేకురూద్వహ-ఆఖ్యాస్యేకథయిష్యామి-యద్యపిమన్వన్తరాన్తరకథనమేవప్రతిజ్ఞాతవ్యం - తేషామేవప్రాధాన్యేనపృష్టత్వాత్ - తథాపి-భావజ్ఞోమునిర్భగవద్గుణకర్మజన్మాదిశుశ్రూషయైవాపృష్టమిత్యాలోచ్యాద్య మన్వన్తరస్థస్యయజ్ఞాఖ్యస్య భగవతశ్చరిత్రస్యాకథితత్వాత్తదేవకథయితుంప్రతిజానీతే - అర్థాత్తత్కథనేమన్వన్తరాన్తరకథనమపిప్రసక్తమేవభవిష్యతీతిమునేరభిప్రాయః ❁ । ౬ । ❁ తత్రయజ్ఞస్యభగవతశ్చరిత్రంవివక్షుస్తదుపోద్ఘాతతయాస్వాయంభువస్యమనోర్వృత్తాన్తమాహ ॥ విరక్తఇత్యాదినా ॥ యద్యపికపిలోऽపితన్మన్వన్తరావతారరూపఏవ - తథాపి-తస్యజగత్పాలనానధికృతత్వాత్కేవలం జ్ఞానయోగప్రవర్తనాధికృత

---

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ గురోర్వంశః.

త్వాత్తచ్చరిత్రస్య కథితత్వప్రదర్శనాచ్చ యజ్ఞో యచ్ఛ కారత దాఖ్యస్య ఇత్యుక్తం - శతరూపాయాః-పతిర్భర్తా-విభుః-స్వాయంభువో మనుః - కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాస్తేషాం-భోగేషు-విరక్తః-రాజ్యం -విసృజ్య-తపసే తపః కర్తుం-సభార్యో-వన-మావిశత్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ సునన్దాయాం సునన్దాతీరే-పదైకేనైవ-భువం-స్పృశన్-వర్షశతం - ఘోరం దుశ్చరం-తప-స్తప్యమానః కుర్వాణో-హే భారత-ఇదం వక్ష్యమాణ-మన్వాహ జజాప ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తజ్జపితాం మన్త్రోపనిషదమేవాహ ॥ యేనేతి ॥ విశ్వం జగ-ద్యేన పరమాత్మనా-చేతయతే ప్రవృత్తిక్షమం భవతి-సత్తాస్థితిప్రవృత్తిమద్భవతీత్యర్థః -యం పరమాత్మానం-విశ్వం కర్తృ - న చేతయతే తత్రోభయత్ర హేతుమాహ ॥ య ఇతి ॥ అస్మిన్ లోకే-శయానే సతి-స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావేన మాయాపారవశ్యేన దేహాత్మభ్రమాదినా చ శయానతుల్యే సతి - యో-జాగర్తి సర్వం యుగపత్సాక్షాత్కరోతి- అయం-లోక - స్తం - పరమాత్మానం - న వేద - స తు పరమాత్మా - లోకం వేద- అత్ర విశ్వశబ్దో జీవవర్గపరః - అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపి చేతనీకర్తుమశక్యత్వాత్తస్య జ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యభావేన నాయం వేదేతి నిషేధాయోగాచ్చ - యథా అచేతనం న వేద - తద్వచ్చేతనోఽపి న తం వేదేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయేణ చిదచిదాత్మకజగత్పరో వా - ఏవంచ యేన చేతయతే విశ్వమిత్యనేన కృత్స్నం జగత్తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమదిత్యుక్తం భవతి - యతో యదధీనసత్తాదిమజ్జగ - దత ఏవ - యం న చేతయతే న తం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం కరోతీతి విశ్వం చేతయతే న యమిత్యస్యార్థః - పరమాత్మనశ్చేతయితృత్వే విశ్వస్య తదభావే చ సత్యం ప్రకృత్యపారవశ్యేన యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుతయోచ్యతే యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్నిత్యనేన - యతో జాగర్త్యత ఏవ న తం శయానో వేద కిన్తు జాగ్రత్స ఏవ తద్విశ్వం వేదేత్యర్థః-యేన చేతయత ఇత్యస్య శ్లోకస్య స్థానే క్వచిత్పుస్తకేషు ,, వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ । యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యతస్తప ,, ఇతి శ్లోకః పఠ్యతే - తత్రాయమర్థః-అనన్యదృక్ అనన్యాపేక్షః యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తా-సర్వేషు చిదచిదాత్మకేషు దేహేషు-వసతి-యత - స్తత - ఏష వాసుదేవః వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - తత్రానన్యదృగి

భుః । విసృజ్య రాజ్యం తపసే సభార్యో వనమావిశత్ ॥ ౭ ॥ సునన్దాయాం వర్షశతం పదైకేన భువం స్పృశన్ । తప్య
మానస్తపో ఘోరమిదమన్వాహ భారత । ౮ ॥ మనురువాచ ॥ ✽ యేన చేతయతే విశ్వం విశ్వం చేతయతే న యమ్ ।
యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్నాయం తం వేద వేద సః ॥ ౯ ॥ ✽ ఆత్మావాస్యమిదం సర్వం యత్కించిజ్జగత్యాం జ
గత్ । తేన త్యక్తేన భుఞ్జీథా మా గృధః కస్యస్విద్ధనమ్ ॥ ౧౦ ॥ యం న పశ్యతి పశ్యన్తం చక్షుర్యస్య న రిష్యతి । తం భూ

త్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్యానపేక్షస్వతేజసా దీప్యమానత్వం హి దేవశబ్దార్థః, వసత్యేష సర్వదేహేష్విత్యనేన వాసుశబ్దార్థ ఉక్తః ఇదమధికరణవ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - వసతీతి వాసుః - వసన్త్యస్మిన్నితి వా వాసుః - ఇతి ద్విధా వ్యుత్పత్తేస్తత్ర తత్ర ప్రదర్శితత్వాత్, అనన్యదర్శనం విశినష్టి ॥ యేనానన్యదర్శనేన- అయం వాసుదేవో విశ్వం-తపతే పర్యాలోచయతి-విశ్వస్య సృష్టిస్థిత్యాదికమాలోచయతీత్యర్థః, యత ఏవంభూతమనన్యదర్శనం-తత, స్తపః విశ్వపర్యాలోచనాత్మకత్వమాపన్నమనన్యదర్శనం - విశ్వవీర్యం కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకవిశ్వస్య కారణభూతమితి - యేన చేతయత ఇత్యనేన అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తృత్వరూపం ప్రయోజయితృత్వం సూచితమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తదేవ వ్యఞ్జయన్ లోకం శిక్షయమాణః ,, ఈశావాస్యమిదం సర్వ ,, మితి మన్త్రమేవ శ్లోకరూపేణ పఠతి ॥ ఆత్మావాస్యమితి ॥ ఈశశబ్దస్థానే ఆత్మశబ్దపాఠ ఏవ విశేషః-జగత్యాం -య- జ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మకం-సర్వ - మిదం వస్తు - ఆత్మనా పరమాత్మనాఽన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం ధార్యం - ఆవాస్యం అధిష్ఠేయం, యత స్సర్వమాత్మావాస్య - మత, స్తేన పరమాత్మనా-త్యక్తేఽనధిష్ఠితే - అబ్రహ్మాత్మకే స్వతన్త్రే వస్తుని-న భుఞ్జీథాః నానుభవేః, అబ్రహ్మాత్మకం స్వతన్త్రం వస్తు న మన్యస్వేత్యర్థః - కర్మణ ఏవానుభోగవిషయత్వవివక్షయా త్యక్త ఇతి సప్తమీ ప్రయుక్తా- మా గృధః తచ్ఛేషభూతం సర్వం దేహతదనుబన్ధ్యాదికం స్వాత్మశేషత్వేన మాకాఙ్క్షీరిత్యర్థః - కృత్స్నస్య తచ్ఛేషత్వమేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కస్యస్విద్ధనమితి ॥ కృత్స్నమాత్మాత్మీయాదికం-కస్యస్విద్ధనం న కస్యాపి స్వం, కిన్తు తస్యైవేతి భావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ యో జాగర్తీతి సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం సూచితం తదేవ వ్యఞ్జయన్ తమేవ భజనీయం భజత హే లోకా ఇత్యాహ ॥ యమితి ॥ యస్య-చక్షుర్జ్ఞానం-న రిష్యతి న క్షయమేష్యతి-జీవస్యేవ న సంకోచం యాస్యతీత్యర్థః - అత ఏవ , నిత్యమసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-యుగపత్-సర్వం, పశ్యన్తం సాక్షాత్కుర్వన్తం - యం-న పశ్యతి కర్మణా సంకుచితజ్ఞానో లోకో న సాక్షాత్కరోతి - తం సర్వజ్ఞం ఇష్టప్రాపణానిష్టనివర్తనక్షమం-దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం-భూతానాం - నిలయమాశ్రయం ధారకం-సుపర్ణం ,, ద్వా సుపర్ణా స

---

౯ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ । యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యతస్తపః ॥ ౯ ॥ ✽

యుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాత ,, ఇతిసుపర్ణత్వేనరూపితం - అనేనజీవావినాభావేనతదన్తరాత్మతయాతద్ధితకారితయాచావస్థితమితిలభ్యతే.ఉపధావతభజత ✽॥౧౧॥ ✽ తేనత్యక్తేనభుఞ్జీథా ఇతిసర్వస్యతదాత్మకత్వేనతద్వ్యతిరిక్తంస్వనిష్ఠంవస్తునాస్తీత్యుక్తం - అథసర్వస్యతత్కారణత్వాచ్చనతదన్యదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తస్యసర్వకారణత్వంవక్తుంతస్యాపికారణాన్తరశఙ్కాంవ్యుదస్యతి ॥ నయస్యాద్యన్తామధ్యంచేతి ॥ కార్యమేవవస్త్వాద్యన్తాదిమధ్యవత్ - స్వయమాద్యాదివిరహితస్సర్వకారణమిత్యర్థః - కారణత్వంచనిమిత్తత్వరూపముపాదానత్వరూపంచోభయమప్యభిప్రేతం -తత్రనిమిత్తత్వప్రయుక్తంవైషమ్యంపరిహరతి ॥ స్వఃపరశ్చయస్యనాస్తీతి ॥ దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్యతత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వాన్నతస్యానుగ్రాహ్యానిగ్రాహ్యాశ్చస్వతోఽస్తీతిభావః ,,అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, త్యాదిశ్రుత్యవగతంసృష్టేరనుప్రవేశపూర్వకత్వంసూచయన్జీవానుప్రవేశయోగ్యతామాహ। యస్య,నాన్తరం,బహిరితితిలేషుతైలస్యేవవేద్యామగ్నేరివనవ్యవస్థితావ్యాప్తిః , కింతుబహిరన్తస్సాధారణ్యేనయస్యజీనాదిషువ్యాప్తిరిత్యర్థః;యస్మాదేవంభూతాత్పరమాత్మనః-విశ్వస్య,అమూనిఆద్యన్తమధ్యానిసృష్టిలయరక్షణాని-భవన్తియస్మాదితిసాత్వర్థేపఞ్చమీ-యతోహేతుభూతాదుపాదానాద్విశ్వస్యా-దిః-యతోయస్మిన్హేతుభూతేఽధికరణే-విశ్వస్య - లయః-యతోయేనహేతుభూతేనకర్త్రా-విశ్వస్యరక్షణంభవతీత్యర్థః; యత్ యతఏవంవిశ్వోపాదానభూత - స్తస్మా-ద్విశ్వమపి-తదేవతదనన్యదేవ,జగదాకారేణపరిణతస్సఏవావతిష్ఠతఇతి-తతోఽనన్యదేవజగదిత్యర్థః-ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి ॥ ఋతమితి - ఋతంసత్యం , స్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితమిత్యర్థః - వికారాణాంస్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్స్వతోనిర్వికారమేవ - కారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ-మహదితి-గుణై - ర్మహత్నిరతిశయబృహదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ శ్లోకచతుష్టయప్రతిపాదితవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైస్సంభూయవిశినష్టి - సఇతి-సః ,శ్లోకచతుష్టయగతయచ్ఛబ్దైర్నిర్దిష్టస్యప్రతినిర్దేశపరస్తచ్ఛబ్దః-విశ్వం,కాయశ్శరీరం-యస్య, విశ్వకాయః-అతఏవ-పురుభిర్దేవమనుష్యాదినామభి-శ్శరీరవాచిభిరాత్మపర్యన్తబోధకై

తనిలయందేవంసుపర్ణముపధావత ॥ ౧౧ ॥ నయస్యాద్యన్తమధ్యానిస్వఃపరోనాన్తరంబహిః। విశ్వస్యామూని
యద్యస్మాద్విశ్వంచతదృతంమహత్ ॥ ౧౨ ॥ సవిశ్వకాయఃపురుహూతఈశస్సర్వస్యగోప్తాహ్యజరఃపురాణః।
ధత్తేఽస్యజన్మాద్యజయాఽఽత్మశక్త్యాతాంవిద్యయోదస్యనిరీహఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ అథాగ్రఋషయఃకర్మాణీహ
న్తేకర్మహేతవే । ఈహమానోఽపిపురుషఃప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతే॥ ౧౪ ॥ఈహతేభగవానీశోనహితత్ర

ర్హూయతేఽభిధీయత-ఇతిపురుహూతః-సత్యః,నిర్వికారః-విశ్వకాయోఽపివిశ్వగతవికారైరస్పృష్ట ఇత్యర్థః-ఈశస్సర్వావస్థచేతనాచేతనయోర్నియన్తా,స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశః, అనన్యాపేక్షప్రకాశఇత్యర్థః-అజఃజీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః , పురాణఃజగత్కారణభూతః-పురాఽపినవోవా , అస్యవిశ్వస్య, జన్మాదిక , మాత్మనస్స్వస్య , శక్త్యాంశభూతయాఽజయా ప్రకృత్యా , కరోతి , తాం చా , జాం విద్యయా నిత్యావిర్భూతాపరిచ్ఛిన్నస్వయాథాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేన - ఉదస్య పరిహృత్య , తదపరవశోభూత్వా , నిరీహఃజీవవదీహారహితః-స్వానన్దానుభవపూర్త్యాఽవాప్తసమస్తకామోఽనాదృతకామః ,,సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతిశ్రుతేః, ఆస్తేసర్వాన్తరాత్మతయాఽస్తఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽నిరీహఆస్తఇత్యేతదేవవ్యాఖ్యాయితుంతావజ్జీవస్యతదభావమాహ ॥ అథేతి ॥ అథసను అగ్రేప్రథమం-ఋషయోజీవాః , ద్రష్టృత్వాత్ కర్మహేతవే-కర్మహేతుర్యస్యతస్మై-కర్మసాధ్యసుఖరూపఫలార్థం- కర్మాణీహన్తేఫలసాధనతయాకుర్వన్తీత్యర్థః , అనేనజీవస్యాపరిపూర్ణత్వం సూచితం , కర్మానుసారిబుద్ధ్యా యత్ప్రవృత్తిమజ్జీవప్రేరయితృత్వాత్పరమాత్మనః ప్రథమంజీవస్యైవప్రవృత్తేఃఅగ్రేఋషయఃకర్మాణీహన్తఇత్యుక్తం , ఏవమీహమానోఽపి-పురుషోజీవః - ప్రాయశో , ఽనీహాం-ప్రపద్యతే-స్వవిహితకర్మసాధ్యఫలేనిస్పృహాంప్రాయఃప్రపద్యతే - సుఖార్థతయాకృతైఃకర్మభిర్దుఃఖప్రాప్తౌతత్రనిస్పృహామేవప్రాయశఃప్రతిపద్యతఇత్యర్థః-సుఖార్థతయావిహితానాంకర్మణాంప్రాయశోదుఃఖజనకత్వదర్శనాత్,ప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతఇత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః - ఈశఃపరమాత్మాతు-ఈహతేజీవకర్మానుగుణమన్తరాత్మతయాయద్యపిప్రేరయతి - తథాపి-నహితత్రవిషజ్జతేస్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యఫలేనరక్తోభవతి ॥ తత్రహేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥ ఆత్మలాభేననిత్యంస్వానన్దానుభవలాభేనైవ-పూర్ణస్సమగ్రః - అర్థఃపురుషార్థో-యస్య-తాదృశః - అతోనవిషజ్జతఇత్యర్థః,నకేవలంసఏవనవిషజ్జతే,అపితు-తమనుయే - తమనువర్తమానాయేజనాస్తేఽపి-నావసీదన్తికర్మఫలేషుసక్తానభవన్తి - పరమాత్మనఆత్మలాభపూర్ణార్థత్వేనకామానాసక్తేర్యుక్త్యా జీవస్యాపూర్ణత్వమేవసేహత్వేహేతురిత్యుక్తంభవతి - ఈహమానోఽప్యనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యనేనజీవస్య సుఖేస్పృహాదుఃఖేతునిస్పృహేత్యు

క్రమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైర్విశింషన్ శరణంవ్రజతి॥ తమితి॥ తముక్తవిధ-మీహమానంజీవకర్మానుగుణంప్రేరయన్తం - నిరహఙ్కృతంఅహఙ్కారరహితం-బుధంసర్వజ్ఞం-నిరాశిషంనిరీహం - పూర్ణంఆత్మలాభేనైవపూర్ణం-అనన్యచోదితమనన్యప్రేర్యం - స్వాన్ స్వానువర్తినోభక్తజనాన్-శిక్షయన్తంస్వసమానానాపాదయన్తం -నిజవర్త్మసంస్థితంస్వస్వభావేస్థితం - ప్రభుంసర్వశక్తిం , అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతిపాలయతీతితం - అహం - ప్రపద్యేశరణంవ్రజామి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఇతిఇత్థం-మన్త్రాత్మికాముపనిషదం-వ్యాహరన్తంజపన్తం - సమాహితచిత్తం , స్వాయంభువంమనుం-దృష్ట్వా-ఆసురా-యాతుధానాశ్చ - క్షుధానిమిత్తేన-జగ్ధుమత్తు- మభ్యద్రవన్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తథాఽవసితాన్ మనుంహన్తుంసమున్నద్ధాన్-తాన్ అసురాన్ యాతుధానాంశ్చ - దృష్ట్వా-సర్వగతస్సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః-యామైఃయజ్ఞపత్న్యాంసూతైఃస్వపుత్రైః - ర్దేవైః-పరివృతః-తాన్-హత్వా-త్రివిష్టపంస్వర్గ-మశాసత్ అపాలయత్ - స్వయమేవేన్ద్రోబభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తత్రప్రతిమన్వన్తరంమన్వాదయష్షడన్యేఽన్యేభవన్తి-తథాహిసూతోద్వాదశేవక్ష్యతి॥ మన్వన్తరంమనుర్దేవామనుపుత్రాస్సురేశ్వరః । ఋషయోఽంశావతారాశ్చ పరేషడ్విధముచ్యత ,, ఇతి,తత్రాద్యస్స్వాయంభువోమనుః, ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌమనుపుత్రౌ - తోషప్రతోషసన్తోషభద్రశాన్తీడస్పతీధ్మకవివిభుస్వహ్నసుదేవరోచనాఖ్యాద్వాదశ యజ్ఞస్యపుత్రాః - ఏతత్ప్రభృతయోదేవాః-మరీచిప్రముఖాస్సప్తర్షయః-యజ్ఞోహరేరవతార , ఇన్ద్రశ్చసఏవ-యద్యపిపృథగిన్ద్రాభావాత్-షాడ్విధ్యంనాస్తి,తథాప్యత్రమన్వన్తరేయజ్ఞోభగవానేవేన్ద్రాధిపత్యేజగత్ప్రరక్షణేచాధికృతవానితితదధికారద్వ

విషజ్జతే। ఆత్మలాభేనపూర్ణార్థోనావసీదన్తియేఽనుతమ్॥ ౧౫ ॥ తమీహమానంనిరహఙ్కృతంబుధంనిరాశిషంపూర్ణమనన్యచోదితమ్ । స్వాన్ శిక్షయన్తంనిజవర్త్మసంస్థితంప్రభుంప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిమన్త్రోపనిషదంవ్యాహరన్తంసమాహితమ్ । దృష్ట్వాఽసురాయాతుధానాజగ్ధుమభ్యద్రవన్ క్షుధా ॥ ౧౭ ॥ తాంస్తథావసితాన్వీక్ష్యయజ్ఞస్సర్వగతోహరిః। యామైఃపరివృతోదేవైర్హత్వాశాసత్త్రివిష్టపమ్॥ ౧౮ ॥ స్వారోచిషోద్వితీయస్తుమనురగ్నేస్సుతోఽభవత్ । ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖాస్తస్యచాత్మజాః॥ ౧౯ ॥ తత్రేన్ద్రోరోచనస్త్వాసీద్దేవాశ్చతుషితాదయః।ఔర్జస్తమ్భాదయస్సప్తఋషయోబ్రహ్మవాదినః॥ ఋషేస్తువేదశిరసస్తుషితానామపత్న్యభూత్ । తస్యాంజజ్ఞేతతోదేవోవిభురిత్యభివిశ్రుతః॥ ౨౧ ॥ అష్టాశీతిసహస్రాణిమునయోయేధృతవ్రతాః । అన్వశిక్ష*న్వ్రతంతస్యకౌమారబ్రహ్మచారిణః॥ ౨౨ ॥ తృతీయఉత్తమోనామప్రియవ్రతసుతోమనుః। సవనస్సృఞ్జయోయజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సుతానృప॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠతనయాస్సప్తఋషయఃప్రమదాదయః । సత్యావేదశ్రుతాభద్రాదేవాఇన్ద్రస్తుసత్యజిత్॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్యసూనృతాయాంతుభగవాన్పురుషోత్తమః।సత్యసేనఇతిఖ్యాతోజాతస్సత్యవ్రతైస్సహ॥ ౨౫ ॥ సోఽనృతవ్రతదుశ్శీలానసతోఽక్షయరాక్షసాన్।భూతద్రుహోభూతగణాంశ్చావధీత్సత్యజిత్సఖః॥ ౨౬ ॥ చతుర్థఉత్తమభ్రాతామనుర్నామ్నాఽథతామసః।వృషాఖ్యాతిర్నరఃకేతురిత్యాద్యాదశతత్సుతాః॥ ౨౭ ॥ సత్యకాహరయోవీరాదేవాస్త్రిశిఖఈ

యమపేక్ష్యషాడ్విధ్యముపపాదనీయం-ద్వితీయాదిషుత్రిషుమన్వన్తరేషుమన్వాదికమాహ ॥ స్వారోచిషఇతియావద్గజేన్ద్రమోక్షప్రశ్నమ్ ॥ అగ్నేస్సుతస్స్వారోచిషాఖ్యోద్వితీయోమనురభవత్ -ద్యుమదాదయస్తస్యాత్మజాః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తత్రద్వితీయేమన్వన్తరేరోచనో - భగవతోయజ్ఞస్యపుత్రఏవేన్ద్రో,బభూవ- దేవాస్తు,తద్వ్యతిరిక్తాస్తుషితసంజ్ఞాస్తోషాదయఏకాదశ - ఆదిశబ్దాదన్యేచాభవన్-ఔర్జస్తమ్భాదయ-స్సప్త,బ్రహ్మవాదినః-ఋషయో-బభూవుః-ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అథావతారమాహ ॥ ఋషేస్త్వితి ॥ వేదశిరసః-ఋషేః-తుషితేతిప్రసిద్ధా-భార్యా, బభూవ , తస్యాంతుషితాయాం-భగవాన్-దేవైః,ప్రార్థితః , విభురితిప్రసిద్ధో-జజ్ఞే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ విభోర్భగవతోఽసాధారణంచరిత్రమాహ॥అష్టాశీతీతి॥ తస్యకౌమారబ్రహ్మచారిణఃతస్యవిభ్వాఖ్యస్యభగవతో-వ్రతమాచార-మన్వశిక్షన్ అనుసృతవన్తః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ప్రియవ్రతస్యసుతః, ఉత్తమాఖ్యః,తృతీయోమనుః-తస్యోత్తమస్యమనోః-సుతాః-స్సవనాదయః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ప్రమదాదయో-వసిష్ఠస్య,సుతాః-సప్తర్షయః-సత్యాదిసంజ్ఞికాఃదేవగణాః-ఇన్ద్రస్తుసత్యజిదాఖ్యః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ అవతారమాహ ॥ ధర్మస్య , సూనృతాఖ్యాయాంభార్యాయాం-భగవాన్-పురుషోత్తమ-స్సత్యసేనాఖ్యో , జాతః-ససత్యవ్రతాదిభిర్దేవైస్సహితః , సత్యజితఃఇన్ద్రస్య, సఖా-భూత్వా,యక్షరాక్షసా- నవధీత్ తాన్విశినష్టి॥అనృతమేవవ్రతంయేషాం తే-దుష్టంశీలంయేషాం తే - తేచ తే-తా-నసతఃదురాత్మనః-భూతానిద్రుహ్యన్తీతితథాతాన్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❋ చతుర్థస్తుమను-రుత్తమస్యభ్రాతా-ప్రియవ్రతసుతః-సచ-నామ్నాతామసఇతిప్రసిద్ధః , వృషాదయో-దశ-తస్యతామసస్యమనోః-స్సుతాః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సత్యకాదిసంజ్ఞాఃదేవగ

ణాః-త్రిశిఖః-ఈశ్వరః ఇన్ద్రః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అన్యానపి విశిష్టపరాక్రమాన్ సురానాహ॥ దేవా వైధృతయ ఇతి॥ హే నృప-విధృతేస్తనయా వైధృతయ ఇతి ప్రసిద్ధా - స్తామసమన్వన్తరే-దేవా-బభూవుః॥ తాన్విశినష్టి ॥ యైర్వైధృతిభి-స్స్వేన తేజసా స్వబుద్ధిబలేన-వేదా-విధృతాః , కథంభూతాః-కాలేన-నష్టాః విప్లుతాః- అధ్యేతృపరంపరాద్యభావాదితి భావః , ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అవతారమాహ॥ తత్రాపీతి॥ చతుర్థేఽపి మన్వన్తరే-హరిమేధసో భర్తుః-హరిణ్యాం భార్యాయాం-భగవాన్-హరిరిత్యా, హృతః వ్యాహృతః-హర్యాఖ్యో, జజ్ఞే, ప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ తం విశినష్టి ॥ యేన హరినామ్నా భగవతా, గ్రాహాన్మకరాత్ గజేన్ద్రో, మోచితః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ బాదరాయణ ఇతి॥ హే బాదరాయణే-వయ-మేతత్-శ్రోతు-మిచ్ఛామహే - కిం తత్-హర్యాఖ్యో భగవాన్-యథా-గ్రాహగ్రస్తం - గజేన్ద్రం- మమూముచత్ మోచయామాసేత్యేతత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ పృష్టం విశినష్టి॥ తదితి॥ తన్మయా పృష్టం-గజేన్ద్రమోక్షణరూపం హరేశ్చరిత్రం-కథాసు మధ్యే - మహత్పుణ్యం, యద్వా, తత్కథా గజేన్ద్రమోక్షణరూపా మయా పృష్టా కథా - సుమహత్పుణ్యం-మహాపుణ్యావహం మహచ్ఛబ్దస్యాత్త్వాభావ ఆర్షః సామాన్యాభిప్రాయేణ ప్రతినిర్దేశేన పుంసకనిర్దేశః- ధన్యం ధనావహం-కృతార్థత్వావహం వా - స్వస్త్యయనం శుభావహం-అత ఏవ-మహత్ గుణవత్తమం - పుణ్యత్వాదికం శ్రవణపఠనాదిద్వారేత్యవగన్తవ్యం-పుణ్యత్వాదౌ హేతుమాహ ॥ యత్రయత్రేతి ॥ యాసు యాసు కథాసు-హరిరాశ్రితాఘహరో - భగవాన్-గీయతే-సా సా కథా-పుణ్యాదిగుణయుక్తా హీత్యర్థః - యద్వా - యత్ర యత్ర కథాయాం హరిర్గీయతే-సా సా పుణ్యాదిగుణయుక్తా - అతో గజేన్ద్రమోక్షకథాయామపి హరిర్గీయత ఏవేతి సాపి పుణ్యతమా-అతస్తామపి శుశ్రూషితాం కథయేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టగజేన్ద్రమోక్షకథో భగవాన్ బాదరాయణిస్తాం కథయామాసేత్యాహ సూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ హే విప్రాః-ప్రాయోపవిష్టేన-పరీక్షితా రాజ్ఞా - కథాసు హరికథాకథనే-చోదితః ప్రవర్తితః-సః బాదరాయణిః - ఏవమిత్థం - పృష్ట ఇతి శేషః-పార్థివం పరీక్షితం-ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య - సదసి సభాయాం-మునీనాం-శృణ్వతాం సతాం - ఉవాచ-పృష్టాం కథామితి శేషః ❀॥ ౩౩ ॥❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❀

శ్వరః। జ్యోతిర్వ్యోమాదయస్సప్తఋషయస్తామసేఽన్తరే॥ ౨౮ ॥ దేవా వైధృతయో నామ విధృతేస్తనయా నృ
ప। నష్టాః కాలేన యైర్వేదా విధృతాస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౯ ॥ తత్రాపి జజ్ఞే భగవాన్హరిణ్యాం హరిమేధసః। హరిరి
త్యాహృతో యేన గజేన్ద్రో మోచితో గ్రహాత్॥ ౩౦ ॥ పరీక్షిదువాచ॥ బాదరాయణ ఏతత్తే శ్రోతుమిచ్ఛామహే వ
యమ్। హరిర్యథా గజపతిం గ్రాహగ్రస్తమమూముచత్॥ ౩౧ ॥ తత్కథాసు మహత్పుణ్యం ధన్యం స్వస్త్యయనం
మహత్ । యత్ర యత్రోత్తమశ్లోకో భగవాన్గీయతే హరిః॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ పరీక్షితైవం స తు బాదరాయణిః
ప్రాయోపవిష్టేన కథాసు చోదితః। ఉవాచ విప్రాః ప్రతినన్ద్య పార్థివం ముదా మునీనాం సదసి స్మ శృణ్వతామ్॥ ౩౩॥

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఆసీద్గిరివరో రాజంస్త్రికూట ఇతి విశ్రుతః। క్షీరోదేనావృతః శ్రీమాన్యోజనాయుతముచ్ఛ్రితః॥౧॥
తావతా విస్తృతః పర్యక్త్రిభిః శృఙ్గైః పయోనిధిమ్। దిశశ్చ రోచయన్నాస్తే రౌప్యాయసహిరణ్మయైః॥౨॥ అన్యై
శ్చ కకుభస్సర్వా రత్నధాతువిచిత్రితైః । నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నిర్ఘోషైర్నిర్ఝరామ్భసామ్॥౩॥ ❀ స చావని

ఉక్తమేవాహ, ఆసీదిత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ ॥ గ్రాహగ్రహణాత్ప్రాక్తనీం గజేన్ద్రస్యావస్థాం వక్తుం తావత్తదావాసస్థానం త్రికూటాచలం వర్ణయతి ॥ ఆసీదితి ॥ హే రాజన్-త్రికూట ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చిద్గిరిశ్రేష్ఠ - ఆసీత్ -స చ-క్షీరసముద్రేణావృతః క్షీరాబ్ధిద్వీపస్థ ఇత్యర్థః - శ్రీమాన్-శోభావాన్-రత్నాదిసమృద్ధిమాన్వా - యోజనాయుతోన్నతః ❀ ॥౧॥ ❀ పరితః-తావతా యోజనాయుతేన - విస్తృతశ్చ-త్రికూటసమాఖ్యాబీజమాహ ॥ రౌప్యాయసహిరణ్మయైః-త్రిభిః-శృఙ్గైః-ముఖ్యైః-పయోనిధిం-దిశశ్చ-రోచయ-న్నద్యాప్యాస్తే ❀॥ ౨ ॥ ❀ తథా-రత్నైః-ధాతుభిర్గైరికాదిభిశ్చ-విచిత్రితై-రన్యైశ్చ-శృఙ్గైః - కకుభో దిశః-రోచయ-న్నాస్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః , నానావిధైః-ద్రుమైః - లతానాం-గుల్మైః-లతాభి - ర్గుల్మైశ్చేతి వా-నిర్ఝరాంభసాం గిరినదీజలానాం - ఘోషైశ్చ-రోచయ-న్నాస్త ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❀ ॥౩॥ ❀ స చ త్రికూటః-పయోదధేరూర్మిభిః-పరితః ఆవనిజ్యమానా విశోధ్యమానా- అఙ్ఘ్రయః ప్రత్యన్తపర్వతాః-యస్య - స చేతి పాఠాన్తరం - తదా-సదానిత్య-మవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః - హరిద్భిః పలాశవర్ణైః మరకతాత్మకైః అశ్మభిః పాషాణైః - శ్యామలాం - భూమిం - కరోతి బిభర్తీత్య

౪॥ శ్లో ❀ పా ॥ సదాఽవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిభిః.

ర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః-యస్య -కన్దర ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-సిద్ధాదిభి - ర్జుష్టా సేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమి-ర్యస్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహా-యస్మిన్ ప్రదేశే-త-మభిగర్జన్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః-పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా-నిమిత్తేన - అమర్షయా-అసహనేన-శ్లాఘినః-స్వవీర్యశ్లాఘినః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నానావిధాః-యే-ఆరణ్యాః-అరణ్యప్రభవాః-పశవో-మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతైస్సంఘైః- సఙ్కులాభిర్వ్యాప్తాభి - ర్ద్రోణీభిరలంకృతః-కించ-చిత్రా-ద్రుమా-యేషు-తేషు- దేవోద్యానవనేషు-కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః-యస్మిన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కించ, సరితశ్చ సరాంసిచ, తైస్స్వచ్ఛైర్నిర్మలోదకయుక్తైః, మణయఏవ వాలుకా-యేషు, తైః, పులినైశ్చ, దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద, స్తేనసౌరభేణ-యుక్తాస్య - మ్బూని-అనిలాశ్చ-తైశ్చ యుక్త, ఆస్తే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ " యేమాం త్వాంచ సరశ్చేద ,, మిత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి-అతో గిరిముపవర్ణ్య వనం వర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం-మహాత్మనో-వరుణస్య, ఋతుమదాఖ్యం , ఉద్యానవనమస్తి-కథంభూతం-సురయోషితాం , ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నిత్యం, ఫలాని-పుష్పాణిచ , యేషాం , తైః , ద్రుమైః-పరితోఽలఙ్కృతమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ద్రుమానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి ॥ మన్దారైరితి ॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశాపేక్షయా-పుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయ ఊర్మిభిః । కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః ॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వై-
ర్విద్యాధరమహోరగైః । కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట ❁ ద్రోణికః ॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహ-
మమర్షయా । అభిగర్జన్తి హరయశ్శ్లాఘినః పరశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః ।
చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః ॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః । దేవస్త్రీమజ్జనా-
మోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్వృతః ॥ ౮ ॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః । ఉద్యానమృతుమన్నామ
హ్యాక్రీడం సురయోషితామ్ ॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః ॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతై-
శ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః । చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి ॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేలైశ్చ
ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః । మధూకైస్తాలసాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః ॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కిం-
శుకచన్దనైః । పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః ॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయా-
మలైః । బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి ॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్ । కు-
ముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్వనైః । హంసకారణ్డవాకీ-
ర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి ॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ ❁ కులకూజితమ్ । మత్స్యకచ్ఛపసంచార-
చలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్ । కున్దైః కురవకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గు-
దైః ॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః । మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః ॥ ౧౯ ॥ శోభి-
తం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథప-
శ్చరన్ । సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్ ॥ ౨౧ ॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రా వ్యా-

---

ఘ్రాదయో ర్దేశః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మిన్ ఉద్యానే, సరోఽస్తి, కథంభూతం, సువిపులం విస్తృతం, లసన్తి , కాఞ్చనపద్మాని, యస్మిన్, కుముదాదీనాం, శ్రియోర్జితం సమృద్ధమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మత్తైర్మధుపానమత్తైః, షట్పదైః భృఙ్గైః , కలో మధురః, స్వనో-యేషాం, తైః, శకున్తైః పక్షిభిశ్చ , నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం, హంసైః , కారణ్డవైశ్చ, ఆకీర్ణం సఙ్కులం , చక్రవాకైః, సారసైరప్యాకీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షేణాప్యన్వయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ జలకుక్కుటాదీనాం-కులైః-కూజితం కలేతి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా-కూజితం-మత్స్యానాం - కచ్ఛపానాంచ-సంచారేణ-చలతాం-చలానాం-పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయః జలం-యస్మిన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కదమ్బాదిభిర్వృతం-కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసంపత్తిహేతవో-యేషాం - తై-రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః-అలమలఙ్కృతం-అలమత్యర్థం-శోభితమితి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్రైవంస్థితే-ఏకదా-తద్గిరికాననాశ్రయః-వారణయూథపో గజేన్ద్రః-కరేణుభిః గజీభిః-చరన్-తృషార్దితేన-స్వయూథేన - వృతః-తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీపమగమదితి పఞ్చమేనాన్వయః-కింకుర్వన్-కణ్టకైస్సహితం-కీచకవేణువేత్రవన్తం-విశాలం గుల్మం లతాదిసన్దర్భం-వనస్పతీంశ్చ - ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవ విశిన

---

౫ ॥ శ్లో † పా ॥ కన్దరః. ౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్యగజేన్ద్రస్య-గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయోమృగాః-ప్రతిపక్షిణోగజాశ్చ - భయాత్-పలాయన్తే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అన్యే-తు-క్షుద్రా-హరిణ్యాదయోమృగాస్తు-యస్యగజేన్ద్రస్య , సుగ్రహేణఅనుజ్ఞానేన-అభీతానిర్భయాశ్చరన్తిచేరుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సగజేన్ద్రో-ఘర్మేణాతపేన-తప్తః,మదస్రావికరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ,అనుద్రుతః-మదస్రావిభిః కలభైశ్చానుద్రుతఇతివా-గరిమ్ణాస్థౌల్యేన-గిరిం-ప్రకమ్పయన్-మదమశ్నన్తీతితథా-తైః-అళికులైః-ర్నిషేవ్యమాణః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సరసస్సంబన్ధినం-అనిలంవాయుం-పఙ్కజరేణుభిః-రూషితంవ్యాప్తం-విదూరాదేవ - జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలేచలితే-ఈక్షణే యస్య-తృషాపిపాసయా-అర్దితేనపీడితేన-స్వయూథేన-వృతః-తత్సరోవరాభ్యాశం-ద్రుతంసత్వరమగాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్మిన్సరసి-విగాహ్య-ప్రవేశపూర్వకంవిలోడ్య-కల్హారాదీనాం-రేణుభి - ర్వాసితంపరిమళితం-నిర్మలంజలం-స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం-కామంయథేష్టంపపౌఅపిబత్ - అద్భిస్సరోజలైః-రాత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో, బభూవ-గతక్లమః పపౌవితివాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః-శీకరామ్బుభిఃజలబిన్దుభిః-దుర్మదాన్ - కలభాన్ - కరిపోతకాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీగృహాసక్తస్తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ-గృణన్బృంహితంకుర్వన్ - అజమాయయా భగవన్మాయయా-యదాగతం-కృచ్ఛ్రందుఃఖం-త - న్నాచష్టనాలోచితవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృచ్ఛ్రమేవదర్శయన్నాహ-సఇతి॥

ఘ్రాదయోవ్యాళమృగాశ్చఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపిభయాద్ద్రవన్తిసగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః॥ ౨౨ ॥ వృకావరాహామహిషర్క్షశల్యాగోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ । అన్యత్ర*క్షుద్రాహరిణాశ్శశాదయ*శ్చరన్త్యభీతాయదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ సఘర్మతప్తఃకరిభిఃకరేణుభిర్వృతోమదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః । గిరింగరిమ్ణాపరితఃప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలంపఙ్కజరేణురూషితంజిఘ్రన్విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః । వృతస్స్వయూథేనతృషార్దితేనతత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్॥ ౨౫ ॥ విగాహ్యతస్మిన్నమృతామ్బునిర్మలంహేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌనికామంనిజపుష్కరోద్ధృతంహ్యాత్మానమద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః॥ ౨౬ ॥ స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథాగృహీ।గృణన్కరేణూఃకలభాంశ్చదుర్మదోనాచష్టకృచ్ఛ్రంకృపణోఽజమాయయా॥ ౨౭ ॥ తంతత్రకశ్చిన్నృపదైవచోదితోగ్రాహోబలీయాంశ్చరణేరుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవంవ్యసనంగతోగజోయథాబలంసోఽతిబలోవిచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురంయూథపతింకరేణవోవికృష్యమాణంతరసాబలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధియోఽపరేగజాఃపార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుంనచాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తరతోబహిర్మిథః । సమాస్సహస్రంవ్యగమన్మహీపతేసప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతోగజేన్ద్రస్యమనోబలౌజసాంకాలేనదీర్ఘేణమహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్యజలేఽవసీదతోవిపర్యయోఽభూత్సకలంజలౌకసః॥ ౩౧ ॥ ఇత్థంగజేన్ద్రస్సయదాఽఽపసఙ్కటంప్రాణస్యదేహీవివశోయదృచ్ఛయా । అపారయన్నాత్మవిమోక్షణేచిరందధ్యావిమాంబుద్ధిమథాభ్యపద్యత॥ ౩౨ ॥ నమామిమేజ్ఞాతయఆతురంగజాఃకుతః

హేనృప-తత్రసరసి-దైవేనప్రారబ్ధకర్మానుగుణంప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః,కశ్చిద్బలీయాన్,గ్రాహోమకరః-తంగజేన్ద్రం-చరణేపాదే-రుషాక్రోధేనా,గ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయాదైవాత్-ప్రాప్తం - వ్యసనందుఃఖం-గతఃప్రాప్తః-సః అతిబలో,గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుంపరాక్రమమకరోత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదాబలీయసా-గ్రాహేణ-తరసాబలేన-వికృష్యమాణ,మతఏవా,తురందుఃఖితం-గజేన్ద్రంప్రతిదీనధియః- కరేణవో,విచుక్రుశుఃరురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాఃపృష్ఠతఉపసోద్బలకా-అన్యే,గజాశ్చ - తారయితుందుఃఖాత్తారయితుంమోచయితుం-నచాశకన్నాశక్నువన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ హే మహీపతే,ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః,మిథో,ఽన్తరతో,బహిశ్చ,వికర్షతోస్సతోః,సహస్రం, సమాఃసంవత్సరాః,వ్యగమన్నతికాన్తాబభూవుః,సప్రాణయోస్సమానబలయో,స్తయో-స్తద్వికర్షణరూపంకర్మ-సురాఃచిత్రంవిచిత్రం,మేనిరే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణభూయసా ,కాలేన-జలే,వికృష్యమాణస్య,అతఏవ,అవసీదతఃఖిద్యతః,గజేన్ద్రస్య,మనఆదీనాం-వ్యయఃక్షయః-అభూత్,తత్రమనఉత్సాహశక్తిః,బలంశారీరం - ఓజఇన్ద్రియం-జల,మోకఆశ్రయో,యస్య,తస్య,గ్రాహస్యతు-ఇదంహేతుగర్భం,సకలంమనఆదికం-విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ సగజేన్ద్రః,ఇత్థం-యదాప్రాణస్య,సఙ్కటం,ప్రాణసంశయం,ప్రాప,యత-స్సోఽపి,దేహీదేహభృత్,తదా,వివశః,ఆత్మనఃస్వస్య,మోక్షణే,అపారయన్అసమర్థస్సన్ , చిరం , దధ్యౌ , చిన్తితవాన్, అథచిన్తానన్తర,మిమాంవక్ష్యమాణాం , బుద్ధిమభ్యపద్యతకృతవాన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తామేవాహ॥నమామితి॥ఆతురంపీడితం,మా,నిమేజ్ఞాతయో-గజా,ఏవ, మోచితుం,నప్రభవన్తి,అహాస్తు

నప్రభురేవ,కుతః-కథం,కరిణ్యాః,ప్రభవేయుః,అతో,విధాతుః,దైవస్య , పాశరూపేణ,గ్రాహేణ,ఆవృతోఽహం,తమేవ,విధాతారం,పరం కేవలం,పరముత్కృష్టమయనం శరణం రక్షణోపాయం , యామి, అధ్యవస్యామీత్యర్థః,యత్సఙ్కల్పాన్మన్నాయం గ్రాహగ్రహః తమేవ శరణం వ్రజామీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కోసౌ శరణ్యో విధాతేత్యత ఆహ॥యఇతి॥బలినః,అన్తం కరోతీత్యన్తకః“అన్యేష్వపి దృశ్యత„ ఇతి డః అన్తకో మృత్యుః , స ఏవ-ఉరగో మహాసర్పః, తస్మా-త్ప్రచణ్డవేగాత్ దుస్సహవేగాత్, అభిధావతో నిమిత్తాత్ , భృశం నితరాం,భీతం - ప్రపన్నం చ,యఃకశ్చన,యోఽయమీశః , పరిపాతి,యస్యచ,భయాన్మృత్యురపి-ప్రధావతి తదాదిష్టస్వవ్యాపారే ప్రవర్తతే తం,అరణం శరణ, మీమహి,ప్రాప్నుయామ , యద్వా,యఃకశ్చనేశః,అవశ్యం యఃకశ్చిదీశ్వరో భవితా,కోసౌ , యోఽన్తకోరగాద్భీతం , ప్రపన్నం,పాతియస్యచ, భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి,తంశరణం,వ్రజేమేత్యర్థః,ఈశ ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠోఽపి దృశ్యతే,తదా,యస్యేశే ఈశనే, యఃకశ్చిన్నాస్తి“నతస్యేశే కశ్చన„ఇతిశ్రుతేః,యశ్చ,మృత్యుభయాద్భీతం,ప్రపన్నం,పరిపాతి,యస్యచ,భయాన్మృత్యుః , ప్రధావతి“మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ„ఇతిశ్రుతేః,తం-మరణమీమహీత్యర్థః,ఇతిబుద్ధిమభ్యపద్యతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం అష్టమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

“ తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స „ ఇతి భగవదుక్తరీత్యైవం కృతనిశ్చయో గజేన్ద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జజాపేత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి ॥ ఏవం నమామీత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా - వ్యవసితః నిశ్చితమనాః-మనో - హృది,సమాధాయ-హృదయస్థం కృత్వా - విషయాన్తరేభ్యః ప్రత్యాహృత్య - ప్రాగ్జన్మనీన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మన్య-నుశిక్షితమభ్యస్తం-పరమం-జప్యం స్తోత్రం జజాప ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ జప్యమేవాహ॥ఓం నమ ఇత్యాదినా॥ “తావత్కారణంతు ధ్యేయ „ ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధయా జగత్సృష్ట్యాదికార

కరిణ్యాః ప్రభవన్తి మోక్షితుమ్ । గ్రాహేణపాశేన విధాతురావృతోఽప్యహం చ తం యామి పరం పరాయణమ్ ॥
యః ❁ కశ్చనేశో బలినోఽన్తకోరగాత్ప్రచణ్డవేగాదభిధావతో భృశమ్ । భీతం ప్రపన్నం పరిపాతి యద్భయా
న్మృత్యుః ప్రధావత్యరణం తమీమహి॥ ౩౪ ॥❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁
బాదరాయణిరువాచ॥ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సమాధాయ మనో హృది।జజాప పరమం జప్యం ప్రాగ్జన్మన్యనుశిక్షి
తమ్॥౧॥ఓం,నమో భగవతే తస్మై యత ఏతచ్చిదాత్మకమ్।పురుషాయాదిబీజాయ పరేశాయాఽభిధీమహి॥౨॥ య

ణం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం నమస్కృత్య శరణం వ్రజతి ॥ ఓమితి ॥ “ ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత „ ఇత్యుక్తరీత్యా, బ్రహ్మణో నిర్దేశపర ఓంకారః - బ్రహ్మణే ఇత్యర్థః - ఓఙ్కారాభిప్రేత బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వం భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాడ్గుణ్యవాచినా స్పష్టీకృతం , ఏవం కారణత్వోపయుక్తగుణయోగ ఉక్తః - ఏవంవిధాయ-తస్మై , భగవతే నమః ॥ కోసౌ భగవాన్-యం నమస్కరోషీ-త్యత్ర-తం లక్షయన్ తద్ధ్యానం ప్రతిజానీతే ॥ యతః భగవతః - ఏత-చ్చిదాత్మకం చిత్సంసృష్టం అచేతనాత్మకం-చిదచిదాత్మకమితి యావత్ -యత ఏవ-మతః - ఆదిబీజాయ పరమకారణాయ.అత ఏవ-పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీ-శాయ-పరమపురుషాయా-భిధీమహి - అభిధ్యాయేమ , ధ్యాయతేర్లిఙ్ర్యార్షత్వా దాత్మనేపదే వికరణాభావే సంప్రసారణే చ రూపం “ క్రియయా యమభిప్రైతి సోఽపి సంప్రదాన „ మితి వచనేన-పత్యే శేత ఇత్యాదావివ ధ్యానక్రియయా సంబధ్యమానత్వవివక్షయా సంప్రదానసంజ్ఞాయాం పురుషాయేతి చతుర్థీ - సత్యం పరం ధీమహీత్యాదౌ త్వాప్యమానత్వవివక్షయా కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా . యత ఇతి హేత్వర్థే పఞ్చమీ - హేతుత్వం చాధికరణోపాదానకర్త్రాదిసాధారణం-తతశ్చ-యస్మిన్ యతః యేనేతి వివక్షితం-తదన్వయానుగుణాని లీనజాతరక్షితాదిపదాన్యధ్యాజిహీర్షితాని ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్య విశదయన్ శరణం వ్రజతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ-ద్యస్మిన్ - ప్రలీనం-సృష్టేరప్యయపూర్వకత్వాల్లయాధికరణత్వ సూచనాయ తావద్యస్మిన్నిత్యుక్తం - యత ఉపాదానభూతాత్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టా - దేతత్స్థూలచిదచిద్విశిష్టాత్మకం జగ - జ్జాతం-యేనకర్త్రా,సృష్టం రక్షితం చ , యేనేతి తన్త్రేణ స్రష్టృత్వం రక్షితృత్వం చోభయమపి వివక్షితం-తథా-యస్మిన్నిత్యనేన సృజ్యమానచిదచిదధికరణత్వమపి వివక్షితం - యత ఇదమిత్యనేన జగద్బ్రహ్మణోరుపాదానోపాదేయభావ - ఉక్తః తత్కృతం తయోర్మిథోఽనన్యత్వమాహ ॥ య ఇదం స్వయమితి , ఇదం సర్వం యదాత్మకమిత్యర్థః , ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం పరిహరతి - యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పర ఇతి , అస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావమాపద్యమానాదచే

---

౩౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కశ్చనేశే.

తనజాతా-త్పరోవిలక్షణః-యఃస్వభావాన్యథాభావమాపద్యమానోజీవః, తస్మాచ్చ - పరోవిలక్షణః- స్వరూపేణస్వభావే నచవికారరహితః - చిదచిద్ద్వారకత్వాద్వికారాణామితిభావః - తమేవంభూతం-స్వయంభువంస్వాయత్తసత్తాదిమన్తం-నతుజీవవదన్యాయత్తసత్తాదిమన్తమిత్యర్థః - ప్రపద్యే - యద్యప్యత్రగత్యర్థేనపద్యతినాబుధ్యర్థేనసతాఅధ్యవసాయమాత్రముపస్థాప్యతే - తథాపిప్రమాణానుసారాదరణంతమిమహీతిపూర్వత్రశరణశబ్దపర్యాయస్యారణశబ్దస్యప్రయోగాచ్చ ప్రార్థనాద్యన్వితరక్షాభరన్యాసంకరోమీత్యుచ్యచేతథాచోచ్యతే “అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపాయతాయాచ్ఞాప్రతిపత్తిశ్శరణాగతి,,రితి-రక్షాప్రార్థనంతుసమనన్తరశ్లోకేష్వవతుమాంపరాత్పరఇత్యాదిషుస్ఫుటం, ఇయంచగజేన్ద్రేణవిహితాప్రపత్తిర్ముక్త్యర్థైవ-నతుప్రాణసంరక్షణార్థా “గజేన్ద్రోభగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్, ప్రాప్తోభగవతోరూపంపీతవాసాశ్చతుర్భుజ,,ఇతి,తత్ఫలతయాముక్తేరేవవక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁యస్మిన్నిదమిత్యనేనాభిప్రేతంసృష్టిసంహారవిషయచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వంవివృణ్వన్సృష్ట్యాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ యఇతి॥ఆత్మనిస్వస్మిన్నేవ-యః - క్వచిత్కదాచిత్ - నిజమాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన-విభాతం-ప్రకాశితం-దేవాదినామరూపవిభాగవత్త్వేనప్రకాశితం-క్వచిచ్చ, తిరోహితంనామరూపవిభాగత్యాగేనసూక్ష్మరూపతయాప్రలీనమిత్యర్థః-ఇదముభయంకార్యావస్థంకారణావస్థంచచిదచిదాత్మకంజగత్- అవిద్ధదృక్నిత్యంసంకోచవికాసాదిరహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః - సాక్షీసర్వజ్ఞశ్చసన్, ఈక్షతే, స-ఆత్మమూలఃఅనన్యకారణః-పరాత్ప్రధానాత్పరాత్ జీవాత్, పరోవిలక్షణః-మాం,మవతు - పరస్మాచ్చపరఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసఙ్గపరిజిహీర్షయోక్తం-అత్రతుజీవాన్తరస్యాపిస్వసదృశత్వేస్వరక్షణాసామర్థ్యసూచనాయోక్తం-అవత్వితిప్రార్థితారక్షాఽత్రయావదనిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణరూపా - సాచముక్తిరేవ-బ్రహ్మవిదోగజేన్ద్రస్యకేవలప్రాణమాత్రరక్షాప్రార్థనాఽనుపపత్తేః “జిజీవిషేనాహమిహా,,తి“మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయే,,తిస్పష్టంతదుక్తేశ్చ,అతఏవ-సర్వజ్ఞోభగవాంస్తదభిప్రా

స్మిన్నిదంయతశ్చేదంయేనేదంయఇదంస్వయమ్ । యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చపరస్తంప్రపద్యేస్వయంభువమ్॥ ౩ ॥
యస్స్వాత్మనీదంనిజమాయయాఽర్పితం క్వచిద్విభాతంక్వచతత్తిరోహితమ్ । అవిద్ధదృక్సాక్ష్యుభయంతదీక్ష
తేసఆత్మమూలోఽవతుమాంపరాత్పరః॥ ౪ ॥ కాలేనపఞ్చత్వమితేషుకృత్స్నశోలోకేషుపాలేషుచసర్వహే
తుషు।తమస్తదాఽఽసీద్గహనంగభీరంయస్తస్యపారేఽభివిరాజతేవిభుః ॥ ౫ ॥ నయస్యదేవాఋషయఃపదంవి
దుర్జన్తుఃపునఃకోఽర్హతిగన్తుమీరితుమ్ । యథానటస్యాకృతిభిర్విచేష్టతో * దురత్యయాఽనుక్రమణస్సమాఽ

యమాలోచ్యముక్తిమేవాదాదితివిభావనీయమ్ *॥౪॥*క్వచిత్తిరోహితమిదమీక్షతఇత్యుక్తం-తజ్జగత్తిరోభాయకాందశామాపద్యత-సచతద్దశాయాంకథంభూతోఽవస్థిత-ఈక్షతఇత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయతి-కాలేనేతి ॥కాలేనద్విపరార్ధావసానరూపేణకాలేననిమిత్తేన,సర్వస్యజగతో, హేతుషు,సర్వేషుహేతుషువా-పృథివ్యాదితత్త్వేషు,తత్కార్యేషు - లోకేషు-తత్పాలకేషుబ్రహ్మాదిషుచ-పఞ్చత్వంలయ-మితేషుప్రాప్తేషు-సత్సు,గహనమతిసూక్ష్మత్వాద్దురవబోధం-గభీరంపరిచ్ఛేత్తుమశక్యంఅణుత్వాదినాపిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యంనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వాదితిభావః-ఏవంవిధంతమ-ఆసీత్ “నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీంతమఆసీత్,,ఇతిశ్రుతేస్తమశ్శబ్దోనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్ద్రవ్యవాచీ“అక్షరంతమసిలీయతేతమఃపరేదేవఏకీభవతీతిశ్రుతేః-తదైవంభూతస్య,తమసః-పారే,యోఽభివిరాజతే-పారోఽత్రపాలనంనియమనరూపం“పౄపాలనపూరణయో,,రితిధాత్వర్థానురోధాత్-ఉక్తవిధతమోనియమనేకార్యాక్షమత్వాపాదనరూపే- స్థితఇతిశేషః-విరాజతేప్రకాశతే - నతుజీవవత్సంకుచితజ్ఞానోభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁క్వచిద్విభాతమీక్షతఇత్యుక్తం - కీదృశంతస్యేక్షణమిత్యపేక్షాయాంతద్దేవమనుష్యాద్యవస్థజీవసంబన్ధినానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వాదిత్థంతయాదురవబోధమితివక్తుంతావత్తత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వాత్తదీక్షణ-మపిదురవబోధమేవేతిదర్శయితుంస్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వంవదన్తంస్వరక్షాయైప్రార్థయతే॥నేతి॥దేవాస్సత్వప్రచురాః“తత్రసత్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ,, మిత్యతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వంసూచ్యతే ఋషయోయోగినః- అనేనాపితదేవసూచ్యతే - ఏతఏవ - యస్య , పదం , పద్యత ఇతిపదం , స్వరూపం , నవిదుః - అన్యోఽర్వాచీనో-జన్తుఃప్రాణీ-తత్పదం-గన్తుం యథావద్బోద్ధు-మీరితుంవక్తుంచ - కఃపునరర్హతి-తత్రదృష్టాన్తః-యథా-ఆకృతిభిస్స్వైస్స్వైర్విచేష్టతో*నటస్యాయమసావితితత్స్వరూప-మతజ్జ్ఞాన-విదుస్తథేత్యర్థః॥ సఏవందురవబోధస్వరూపోఽతఏవ-దురత్యయానుక్రమణఃదుర్గమవ్యాపారః - ఇత్థంతయాదురవబోధనియమనరూపవ్యాపారయుక్తో-మా-మవతు-యద్వా-నటస్యే

వతు ॥ ౬ ॥ దిదృక్షవో యస్య పదం సుమఙ్గళం విముక్తసఙ్గా మునయస్సుసాధవః । చరన్త్యలోకవ్రతమవ్రణం వనే
భూతాత్మభూతాస్సుహృదస్స మే గతిః ॥ ౭ ॥ నవిద్యతే యస్య చ జన్మ కర్మ వా న నామరూపే గుణదోష ఏవ వా । త
థా౽పి లోకాప్యయసంభవాయ * స్వమాయయా తాన్యనుకాలమృచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ తస్మై నమః పరేశాయ బ్రహ్మణే౽
నన్తశక్తయే । అరూపాయోరురూపాయ నమ ఆశ్చర్యకర్మణే ॥ ౯ ॥ నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మ
నే । నమో గిరాం విదూరాయ మనసశ్చేతసామపి ॥ ౧౦ ॥ సత్వేన ప్రతిలభ్యాయ నైష్కర్మ్యేణ విపశ్చితా । నమః
కైవల్యనాథాయ నిర్వాణసుఖసంవిదే ॥ ౧౧ ॥ నమశ్శాన్తాయ ఘోరాయ గూఢాయ గుణధర్మిణే । నిర్విశేషాయ

వా- కృతిభిర్దేవాదివిచిత్రశరీరై-ర్విచేష్టితోజీవద్వా గావిచేష్టితోయస్యేతివా౽న్వయః - ఆకృతిభిరవతారవిశేషై ర్విచేష్టితో యస్యేతివా౽ర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ దురవగమత్వోక్తిప్రసక్తామనుపాస్యత్వశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్నటస్యేతిదృష్టాన్తసామర్థ్యలబ్ధం కైశ్చిత్సుబోధత్వం వదన్తస్యైవస్వరక్షోపాయత్వమధ్యవస్యతి ॥ దిదృక్షవ ఇతి ॥ సుమఙ్గళంనిత్యసుఖరూపం-యస్య-స్వరూపం-దిదృక్షవస్సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-మునయః- విముక్తస్సఙ్గోదారాగారాదిషుశబ్దాదివిషయేషువా యైస్తే-సుసాధవః అన్యైరపిసాధూనాంధర్మై-ర్యుక్తాః-భూతేషూచ్చావచేష్వా-త్మభూతాః ఆత్మతుల్యతాం ప్రాప్తాః - స్వాత్మసమదర్శినః-సన్తో-వనే అరణ్యే, అవ్రణమచ్ఛిద్ర-మలోకవ్రతం ఇతరైర్జనైః కర్తుమశక్యం వ్రతముపాసనాత్మకం-చరన్తి - ఉపాసనాత్మకవ్రతపరిశుద్ధమనసాతత్పదం సాక్షాత్కుర్వన్త్యేవేతిభావః-తథాచ శ్రుతిః„ హృదామనీషామనసా౽భిక్లృప్తః-దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః„ ఇతి„ తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టం - యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యం-నమాంసచక్షురభివిక్షతేతం-నచక్షుషా పశ్యతికశ్చనైనం„ మిత్యాద్యదృశ్యత్వశ్రుతయస్తుయోగా౽పరిశుద్ధమతిభిరగ్రాహ్యత్వంవదన్తీతిభావః-స ఏవంభూతో-మే-గతిః రక్షోపాయ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవందృశ్యత్వాదృశ్యత్వశ్రుతీనాంవిషయవిభాగో౽ర్థాత్ప్రదర్శితః అథతుల్యన్యాయతయా„ అజాయమానః-నిష్కలంనిష్క్రియం - తదరూపమనామయ„ మిత్యాదిజన్మాదిప్రతిషేధపరాణాం„ బహుధావిజాయతే- యస్యచైతత్కర్మసవైవేదితవ్యః - సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసః-హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే„ ఇత్యాదీనాం జన్మాదిప్రతిపాదనపరాణాంచ శ్రుతీనాంవిషయవిభాగందర్శయన్స్తౌతి ॥ నేతి ॥ యద్యపి యస్య - జన్మాదయో - న సన్తిజీవస్యేవకర్మాయత్తా న సన్తీతిభావః తథా౽పి లోకానాం దుష్కృతా - మప్యయో వినాశః - సంభవః సాధూనాం - పరిత్రాణం , తయోస్సమాహారః - తస్మైతదర్థం - తానిజన్మాదీని - అనుకాలం „ యదాయదాహిధర్మస్య గ్లానిర్భవతీ„ త్యాద్యుక్తకాలేష్విత్యర్థః , స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి - అకర్మాయత్తానిజన్మాదీని స్వేచ్ఛయైవోపాదత్త ఇత్యర్థః - తత్ర దోషో వికారః - ఇమమేవ విషయవిభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభిరయం శ్లోకో౽భిహితః„ యద్బ్రహ్మణోగుణశరీరవికారభేదకర్మాదిగోచరవిధిప్రతిషేధవాచః । అన్యోన్యభిన్నవిషయా న విరోధగన్ధమర్హన్తి తన్న విధయః ప్రతిషేధబాధ్యా„ ఇతి , యస్తానిఋచ్ఛతి స మే గతిరితి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవంశరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకంస్వరక్షాయై శరణముపగమ్యాథపాత్రపరివేషితబహువ్యఞ్జనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తన్యాయేనజంఘామారుతవిధూతచూతాదిఫలాదానప్రవృత్తన్యాయేనచ పానరుక్త్యక్రమావనాదృత్యఉక్తైరనుక్తైశ్చగుణైర్యథామత్యుపస్థితైశ్శరణ్యత్వోపయుక్తైః స్తువన్ప్రణమతి ॥ తస్మా ఇతి ॥ పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశాయ, అనన్తాశ్శక్తయః సృష్ట్యాదిశక్తయో-యస్య, నవిద్యతే-రూపం కర్మాయత్తం శరీరం-యస్య - ఉరూణిబహూని-రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని-యస్య , ఆశ్చర్యం లోకవిసజాతీయత్వేనాద్భుతంకర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం-యస్య ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఆత్మనైవదీప్యత ఇత్యాత్మదీపః-తస్మై, స్వయంప్రకాశాయ , సాక్షిణే సర్వస్యయుగపత్సాక్షాద్ద్రష్ట్రే - పరమాత్మనే - లోకత్రయమావిశ్యప్రశాసనేనభర్త్రే - గిరాం,మనసశ్చేతసామపి - విదూరాయ అవిషయాయ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ - చిత్తావస్థస్యమనసః సత్వప్రచురత్వేనాధికార్థవిషయీకరణయోగ్యత్వసూచనాయమనసః పృథక్చేతసామపీత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ విపశ్చితాజ్ఞానినా కర్త్రా సత్వేనవిశుద్ధేన అనన్యప్రయోజనేన - నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మకనివృత్తిధర్మేణో-పలభ్యాయ - కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - మోక్ష ఇతియావత్-తస్యా-ధిపతయే-నిర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానన్దజ్ఞానస్వరూపాయ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ శాన్తాయ-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ , యద్వా - సాధూనాం-శాన్తాయ ప్రసన్నాయ- ఘోరాయ ఖలానాముగ్రాయ - గూఢాయ సంసారిణాం ప్రచ్ఛన్నాయ - గుణధర్మిణే సత్వాదిగుణానామాశ్రయాయ - నిర్విశేషా

యహేయగుణరహితాయ, సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపితదవశ్యాయేత్యర్థః, సామ్యాయవైషమ్యాదిరహితాయ-జ్ఞానఘనాయక్వచిదపిజాడ్యరహితాయ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ- సర్వాధ్యక్షాయ-సర్వభూతాధిపతయే-సాక్షిణేసర్వద్రష్ట్రే- పురుషాయాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే-ఆత్మమూలాయస్వయంకారణాన్తరరహితాయ - మూలప్రకృతయేసర్వోపాదానభూతాయ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం,తద్గుణానాంశబ్దాదివిషయాణాంచ యుగపత్సదా, ద్రష్ట్రే-సర్వప్రత్యయహేతవేసంశయవిపర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే - అసతాసతతపరిణామిన్యా - ఛాయయాఛాయావదపృథక్సిద్ధయామాయయో - క్తాయసూచితాయ - జడత్వేనస్వయంప్రవృత్తిశూన్యయామాయయా ప్రవర్తయితృత్వేనసూచితాయేత్యర్థః - అక్తాయేతిపాఠాన్తరం-తదాయుక్తాయేత్యర్థః - యద్వా-గూఢాయగుణధర్మిణేనిర్విశేషాయసామ్యాయాజ్ఞానఘనాయేత్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వముక్తం - తత్రగూఢాయతమోమయాయ - గుణధర్మిణే - సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ-నిర్విశేషాయ-పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ « మహదాద్యావిశేషాన్తా ,,- ఇతిప్రయోగాత్ -సామ్యాయగుణసామ్యావస్థాయ- అజ్ఞానఘనాయేతిచ్ఛేదః,జాడ్యస్వభావాయేత్యర్థః-గూఢత్వాదికంచ « కాఠిన్యవాన్యోబిభర్తి ,, తి,వత్ప్రకృతిద్వారకంవిశేషణం-క్షేత్రజ్ఞాయసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణేపురుషాయేతిసమష్టిజీవశరీరకత్వముచ్యతే, క్షేత్రజ్ఞాయ « ఏతద్యోవేత్తిసతత ,, మిత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ-సర్వాధ్యక్షాయకరణాధిపతయే - సాక్షిణేబుద్ధీన్ద్రియాదీనాంసాక్షాద్ద్రష్ట్రే - పురుషాయసర్వశరీరాన్తర్వర్తినే-ఏతాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే ఇతిశ్లోకేతువ్యష్టిజీవశరీరకనమస్కారః - తత్ర , అసతాఅనిత్యయా-ఛాయయాఛాయావత్సానుబన్ధయావాసనయా - అక్తాయరూషితాయ - ఉక్తాయేతిపాఠేసూచితాయ,ఆశ్రయమన్తరేణవాసనాయాఅనుపపత్తేస్తయాసూచితాయేతిభావః ॥ స్వప్రకాశాయ , ఇమాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-ఇతరాణితు-అద్వారకాణీతివివేకః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అఖిలకారణాయసర్వకారకశరీరకాయ-నిష్కారణాయ-స్వయంకార

సామ్యాయనమోజ్ఞానఘనాయచ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞాయనమస్తుభ్యం సర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణే। పురుషాయాత్మ
మూలాయమూలప్రకృతయేనమః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే । అసతా ❁ చ్ఛాయ
యోక్తాయసదాభాసాయతేనమః॥ ౧౪ ॥నమోనమస్తేఽఖిలకారణాయనిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ।స
ర్వాగమామ్నాయమహార్ణవాయనమోఽపవర్గాయపరాయణాయ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ
తత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ । † నైష్కర్మ్యభావాయనివర్తితాగమ * స్వయంప్రకాశాయనమస్కరో
మి॥ ౧౬ ॥మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయముక్తాయభూరికరుణాయ ❁ మనోలయాయ। స్వాంశేనస

కాన్తరాసాధ్యాయ - అద్భుతకారణాయ-మృదాదివత్స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయ-సర్వే - ఆగమాఃపాఞ్చరాత్రాదయః - ఆమ్నాయావేదాశ్చ - తేషాం-మహార్ణవాయస్రోతసామివపర్యవసానభూమయే - అపవర్గాయమోక్షహేతుభూతాయ-పరాయణాయపరమప్రాప్యాయ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ-సత్త్వాదిగుణాత్మికాప్రకృతిరేవారణి - స్తత్సంఛన్నంజీవసమష్టిరూప-మూష్మాణమగ్నిం - పిబతిసంహారకాలేస్వస్మిన్నుపసంహృత్యయోనిదధాతి,సతథోక్త - స్తస్మై - తత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ-మానసశబ్దోమనఃకార్యసఙ్కల్పపరః-తత్క్షోభేచిదచిత్క్షోభకాలేసృష్టికాలే-స్ఫురితసఙ్కల్పాయ - నైష్కర్మ్యం మోక్షః-తత్ -యేనభావ్యతే-తస్మై - నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ«యతోవాచోనివర్తన్త ,, ఇతిప్రకారేణ-వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః - నైష్కర్మ్యభావేనేతితృతీయాన్తపాఠే - నైష్కర్మ్యభావేనమోక్షలాభేన-నివర్తితః - ఆగమశ్శాస్త్రం-యై - స్తేషాం-స్వయమేవప్రకాశమానాయ-ముక్తిపర్యన్తాహిశాస్త్రవశ్యతా,ముక్తానాంతునివర్తితాగమానామకర్మవశ్యానాంతత్ఫలతయాప్రకాశమానాయేత్యర్థః ❁ ॥౧౬॥ ❁ మాదృశో,యఃప్రపన్నః-పశుశ్చ,తస్య - యః-పాశః-కర్మబన్ధ-స్తస్య - విమోక్షణం-యస్మాత్తస్మై-తంమోక్షయతీతివాసఃతస్మై -ముక్తాయస్వయంప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ- భూరికరుణాయదయాసముద్రాయ-మనోలయాయమనసోలయఃశబ్దాదివషయేభ్యోవైముఖ్యం-యత్ప్రావణ్యా-త్తస్మై-నమోలయాయేతిపాఠే- అలయాయేతిచ్ఛేదఃనవిద్యతే - లయోనాశో-యద్భజనా-దిత్యలయ-స్తస్మై«నమేభక్తఃప్రణశ్యతీ,,తిభగవదుక్తేః- యోగదశాయాంజీవశరీరకతయాగృహ్యమాణత్వమాహ॥ స్వాంశేనేతి॥ప్రత్యక్శబ్దోఽహంబుద్ధిబోధ్యజీవవిషయఃస్వాంశేనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-స్వాంశేనవిశిష్టవస్త్వేకదేశత్వేనాకారేణ-సర్వయోగినాం-మనసి-ప్రతీతో-యః- ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యోజీవస్తస్య - దృక్తద్విషయకంజ్ఞానం-యస్య-తస్మై

౧౪॥శ్లో ❁ పా॥ ఛాయయాక్తాయ.   ౧౬॥శ్లో † పా॥నైష్కర్మ్యభావేన.   ౧౭॥శ్లో * పా॥నమోఽలయాయ.

స్వాంశభూతజీవాన్తరాత్మత్వేనతద్రూపతయాప్రతీయమానాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దేహాపుత్రమిత్రాదిషు-సక్తైః-దుఃఖేనాపిప్రాప్తుమశక్యాయ-గుణాశ్శబ్దాదయోవిషయా-స్తేషు-సఙ్గేన-వివర్జిత-స్తస్మై-శబ్దాదివిషయసఙ్గరహితాయ-ముక్తాత్మభిః రాగాదినిర్ముక్తమనోభిః-స్వహృదయే-పరిభావితాయముహుర్ముహురభ్యస్తాయ-జ్ఞానస్వరూపాయ-ఈశ్వరాయసర్వనియన్త్రే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్ - కామయమానాయంభజన్తః- ఇష్టాంస్వాభిప్రేతాంగతింధర్మాదిఫలంప్రాప్నువన్త్యేవ-నతుతావదేవ -కింతు,య-స్మై-రకామితా-అన్యాఅప్యా-శిషో - రాతిదదాతి-అవ్యయంఅక్షరం-దేహంచ-రాతి-స్వదేహతుల్యదేహంచదదాతి-ముక్తించేతియావత్-సో-ఽదభ్రదయోఽపారకరుణః-మమ-విమోక్షణం-కరోతు ముక్తిం-దదాతు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ మూర్ఖత్వాదహంముక్తింప్రార్థయే - ఏకాన్తినస్తుతామపినప్రార్థయన్తఇత్యాహ ॥ ఏకాన్తినఇతి ॥ ఏకాన్తినో ఽనన్యప్రయోజనాః - భగవత్ప్రపన్నాః - యస్యయస్మాత్ -కంచనార్థంముక్తిమపి-నవాఞ్ఛన్తివై-అనిచ్ఛాయాంహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి - అత్యద్భుతం-సుమఙ్గళంచ-యస్య - చరిత్రం-గాయన్తః - తద్గుణానుభవానన్దసముద్రమగ్నాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తం-అక్షరంనిత్యం-పరంబ్రహ్మ-పరేషామపీశం-అవ్యక్తంచక్షురాద్యగమ్యం ఆధ్యాత్మికయోగేన భక్తియోగేనైవ-గమ్యం,అతఏవ,అతీన్ద్రియం , ఇన్ద్రియావిషయం-సూక్ష్మంఅణోరప్యణీయాంసం-ఇవశబ్దేనమహతోమహీయాంసమితిలభ్యతే- అతిదూరంఉపాయాన్తరాగమ్యత్వాత్ , యద్వా,సూక్ష్మ-మతిదూరంచ-యద్వస్తు-తదివాతీన్ద్రియం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం-ఆదౌభవమాద్యం , పరిపూర్ణమన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యవర్తమానం , అవాప్తసమస్తకామంవా-స్తౌ

ర్వృతతనుభృన్మనసిప్రతీతప్రత్యగ్దృశేభగవతేబృహతేనమస్తే ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాత్మజాప్తగృహవిత్తజనేషుసక్తైర్దుష్ప్రాపణాయగుణసఙ్గవివర్జితాయ । ముక్తాత్మభిస్స్వహృదయేపరిభావితాయజ్ఞానాత్మనేభగవతేనమఈశ్వరాయ॥ ౧౮ ॥యంధర్మకామార్థవిముక్తికామాభజన్తఇష్టాంగతిమాప్నువన్తి । ❁కించాశిషోరాత్యపిదేహమవ్యయంకరోతుమేఽదభ్రదయోవిమోక్షణమ్॥ ౧౯ ॥ఏకాన్తినోయస్యనకంచనార్థంవాఞ్ఛన్తియేవైభగవత్ప్రపన్నాః । అత్యద్భుతంతచ్చరితంసుమఙ్గళం❁గాయన్తఆనన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తమక్షరంబ్రహ్మపరంపరేశమవ్యక్తమాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్ । అతీన్ద్రియంసూక్ష్మమివాతిదూరమనన్తమాద్యంపరిపూర్ణమీడే॥ ౨౧॥ యస్యబ్రహ్మాదయోదేవావేదాలోకాశ్చరాచరాః।నామరూపవిభేదేనఫల్గ్వాచకలయాకృతాః॥ ౨౨॥ యథాఽర్చిషోఽగ్నేస్సవితుర్గభస్తయోనిర్యాన్తిసంయాన్త్యసకృత్స్వరోచిషః । తథాయతోఽయంగుణసంప్రవాహోబుద్ధిర్మనఃఖానిశరీరవర్గాః॥ ౨౩ ॥సవైనదేవాసురమర్త్యతిర్యఙ్నస్త్రీనషణ్డోనపుమాన్నజన్తుః। నాయంగుణఃకర్మనసన్నచాసన్నిషేధశేషోజయతాదశేషః॥ ౨౪ ॥జిజీవిషేనాహమిహాముయాకిమన్తర్బహిశ్చావృత

మి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ చతుర్ముఖప్రభృతయో,దేవా,శ్చరాచరాత్మకా,లోకాః-వేదాశ్చ, నామరూపవిభాగేన , యస్య-ఫల్గ్వా, కలయా,కృతాః॥తస్యాయుతాయుతశతైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్త,,మిత్యుక్తవిధయానిర్మాయధృతా ఇత్యర్థః-యస్యేత్యస్యసవాఇత్యుపరిష్టాదన్వయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కథంకృతాఇత్యపేక్షాయాందృష్టాన్తా-తత్ప్రాద్యః ప్రదాహే,ద్వితీయస్యానన్తర్యేదృష్టాన్తః-యథాఽగ్నే,రర్చిషః - యథాచ,సవితుః-గభస్తయోమరీచయః-అసకృన్నిర్యాన్తి ఉద్గచ్ఛన్తిసంయాన్తిపునస్తత్రైవలీయన్తే-స్వరోచిషఃస్వాంశభూతాఃరోచిషః - హేతుగర్భమిదంస్వరోచిష్ట్వాన్నిర్యాన్తిసంయాన్తిచేత్యర్థః-తథాబుద్ధిర్మనః-ఖానీన్ద్రియాణిశరీరవర్గాఃదేవాదిశరీరసంఘాశ్చే , త్యయం-గుణసంప్రవాహఃగుణపరిణామరూపః-ప్రపఞ్చః,యతో,నిర్యాతి-యత్ర,సంయాతియదంశత్వా దితిభావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ య,ఏవంభూతః,సవై-న-దేవాదీనామన్యతమోఽపిదేవత్వాదిజాతిరహితఇత్యర్థః-తథా , స్త్రీత్వాదిలిఙ్గరహితః-నజన్తుఃనాపిప్రాణీ,గుణః-కర్మ చా,యం,నభవతిగుణరహితఃకర్మరహితశ్చేత్యర్థః-అతఏవ,నసత్ నజీవవర్గాన్తర్భూతఃనచాసత్, నాప్యచేతనవర్గాన్తర్భూతః , చిదచితోరేవజాత్యాద్యాశ్రయత్వా దితిభావః , జాత్యాదిరూపోనభవతీతివాఽర్థఃకింతు-నిషేధశేషఃజాత్యాదిషు॥ ఓంనమోభగవత,,ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వే ప్రతిషిద్ధేసతి-యస్తద్గుణాశ్రయతయాఽవశిష్యతే,యశ్చా, శేషఃఅశేషాశ్రయః-సాక్షాత్పరంపరాన్యతరసంబన్ధేనజాత్యాదీనామాశ్రయఃతత్ర,చిదచితోస్సాక్షాదాశ్రయః,జాత్యాదీనాంచిదచిద్ద్వారేతివివేకః-సః-జయతాత్,సర్వోత్కృష్టత్వంప్రాప్నోతు,యద్వా॥జిఅభిభవ,,ఇతిధాతుః , జయతాదభిభవతాత్ మమస్వప్రాప్తివిరోధివర్గంనిరస్యత్విత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స్వాభిప్రాయమావిష్కరోతి । జిజీవిషఇతి ॥ నాహంజీవితుమిచ్ఛామితత్రహేతుః,అముయా - అన్తర్బహిశ్చావృతయాఅహఙ్కారమమకారాస్పదభూతయేత్యర్థఃఇభయోన్యా

గజజన్మనా - కిం నకోఽపిపురుషార్థఇత్యర్థః - కింత్వా - త్మలోకావరణస్య, మోక్షణమిచ్ఛామి - లోక్యతఇతిలోకః- ఆ
త్మాఖ్య లోకస్యా - వరణ రూపాత్కర్మణో - మోక్షణ - మిచ్ఛామి - యద్వా - ఆత్మనో - లోకః ధర్మభూతజ్ఞా
నం - తస్యా - వారకాత్కర్మణో - మోక్ష - మిచ్ఛామి - యస్య మోక్షస్య - కాలేననిమిత్తేన - నవిప్లవః నపునరా
వృత్తి - స్తం మోక్ష - మిచ్ఛామీ - త్యన్వయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సోఽహంఆత్మలోకావరణస్య మోక్షణమిచ్ఛురహం
విశ్వస్య-స్రష్టారం - విశ్వంవిశ్వశరీరకం - అవిశ్వంవిశ్వవిలక్షణంవిశ్వవేదనంసర్వవిదంవిశ్వవేదసమితిపాఠాన్తరం-తదావి-
శ్వస్య - వేదసంధనం-పురుషార్థరూపమిత్యర్థః - యద్వా-విశ్వం-వేదోధనం శేషభూతం-యస్య - సఇత్యర్థః-విశ్వస్యాన్తఃప్ర
విశ్యభర్తారం,కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం-గుణపూర్ణం - పరమప్రాప్యం - నతోఽస్మి పరమప్రాప్యం -పరం కేవలం-నతో
ఽస్మీతివా- ప్రణామమన్త్రేణతత్ప్రసాదనోపాయంనజానామీతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ యోగనోపాసనాత్మకేన-రన్ధితానిద
గ్ధాని-కర్మాణిదర్శనవిరోధీనిపుణ్యపాపాత్మకాని - యేషాం తే-యోగినః-యోగేన-విభావితేవిశోధితే, హృది-యం- ప్రపశ్య
న్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-తం-యోగేశం నతోఽస్మి-శక్తాస్త్వేవంయోగవిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్తి - అహంతుకేవలంనతో
ఽస్మీతిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అసహ్యోఽప్రతిహతో-వేగోవ్యాపారో-యస్య-తచ్ఛక్తీనాంసృష్ట్యాదిశక్తీనాం - త్రయం-య
స్య - తస్మై - శక్తిక్రియాయేతిపాఠాన్తరం-తదా-అప్రతిహతాశక్తిరఘటితఘటనాత్మికా-క్రియాజగత్సృష్ట్యాదిరూపాచ-య
స్య-తస్మై - అఖిలాఃధీగుణాఃధీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః-యస్మా-త్సతథోక్తః- తస్మై - ప్రపన్నానాం-పాలాయరక్షి
త్రే,దురన్తాఅపారా-శక్తి - ర్యస్య-కదిన్ద్రియాణాంఅజితేన్ద్రియాణాం-అనవాప్యందురవగమం-వర్త్మయాథాత్మ్యం-యస్య-

యేఽభయోన్యా* । ఇచ్ఛామికాలేననయస్యవిప్లవస్తస్యాత్మలోకావరణస్యమోక్షణమ్॥ ౨౫ ॥ సోఽహంవి
శ్వసృజంవిశ్వమవిశ్వం ❁ విశ్వవేదసమ్ । విశ్వాత్మానమజంబ్రహ్మప్రణతోఽస్మి పరంపదమ్॥ ౨౬ ॥యోగరన్ధి
తకర్మాణోహృదియోగవిభావితే। యోగినోయంప్రపశ్యన్తియోగేశంతంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౭ ॥నమోనమ
స్తుభ్యమసహ్యవేగ † శక్తిత్రయాయాఽఖిలధీగుణాయ* । ప్రపన్నపాలాయదురన్తశక్తయేకదిన్ద్రియాణా
మనవాప్యవర్త్మనే॥ ౨౮ ॥ నాయంవేదస్వమాత్మానంయచ్ఛక్త్యాఽహంధియాహతః । తందురత్యయమాహా
త్మ్యం ×భగవన్తంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఎవంగజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషంబ్రహ్మాదయో
వివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః।నైతేయదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్తత్రాఖిలామరమయోహరిరావిరాసీత్॥౩౦॥
తంతద్వదార్తముపలభ్య జగన్నివాసస్తోత్రంనిశమ్య దివిజైస్సహసంస్తువద్భిః । ఛన్దోమయేనగరుడేనసము

తస్మై,తుభ్యం,నమోనమః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అయంజనో-యస్య-శక్త్యామాయయా హేతుభూతయా- అహంధియాదేహాత్మా
భిమానేన-యన్మాయామూలకదేహాత్మాభిమానేన,హతంహతప్రాయం-స్వ - మాత్మానం - నవేద,తం-దురత్యయమాహా
త్మ్యం-అనతిక్రమణీయమహాత్మ్యం-భగవన్త-మహం,నతోఽస్మి,ఇతోఽస్మీతిపాఠాన్తరం-తదా - ప్రపన్నోఽస్మి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁
ఎవమిత్థం,ముపవర్ణితనిర్విశేషం, ఉపవర్ణితం- హేయగుణరహితభగవత్స్వరూపం-యేన-తం-యద్వా- బ్రహ్మాదిషుకస్యచిదసా
ధారణశబ్దవిశేషరహితత్వం యేనవర్ణితం-స-తథోక్త - స్తంగజేన్ద్రం - అతఏవ-తే-బ్రహ్మాదయో-యదా-నోపససృపుఃనోప
జగ్ముఃకథంభూతాస్సన్తః-లిఙ్గం శరీరం-నానావిధనామరూపాభిమానవన్తః - యద్వా - లిఙ్గంచిహ్నంచతుర్ముఖత్వహంస
వాహనత్వాదిరూపం-తస్య - భిదాత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వశూలపాణిత్వాదేర్వ్యావృత్తిః-తస్యా - మభిమానో-యేషాం,
తే-పరస్పరవ్యావృత్తచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వసహస్రాక్షత్వైరావతవాహనత్వాదిలిఙ్గా
భిమానయుక్తాః - గజేన్ద్రోపవర్ణితేషుచిహ్నేష్వస్మదసాధారణానిలిఙ్గానినకానిచిదపిసన్తీత్యభిమానయుక్తాస్సన్తఇతిఫలితో
ఽర్థః-తత్రతదా-హరిర్హార్యాఖ్యోభగవాన్- అఖిలామరమయఃఅఖిలదేవప్రచురః " సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా " ఇతిశ్రు
తేః-నిఖిలాత్మకత్వాత్-నిఖిలానాంగజేన్ద్రోపవర్ణితగుణానాంఆత్మకత్వాదాశ్రయత్వాద్ధేతోః - ఆవిరాసీత్- ఆవిర్బభూ
వ ॥ స్తోత్రేబ్రహ్మవిష్ణుశివాదిశబ్దరహితేఽప్యుక్తవిశేషణానాంబ్రహ్మాదిష్వసంభవాన్నతేసమాగతాః ॥ వస్తుసామర్థ్యాత్పు
రుషోత్తమఏవవిశేషణానామన్వితత్వాత్సఏవాగతఇతిభగవతోవాస్తవాఽనవచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యయోగోదర్శితః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁
ఆవిర్భావప్రకారమేవాహ ॥ తమితి ॥ తద్వత్తథా,ఆర్తంగ్రాహేణపీడితం-గజేన్ద్రముపలభ్యజ్ఞాత్వా,దృష్ట్వా-తత్కృతంస్తో

౨౬॥శ్లో ❁ పా॥విశ్వవేదసమ్.   ౨౮॥శ్లో † పా॥శక్తిక్రియాయ.   ౨౯॥శ్లో॥ × పా॥భగవన్తమితోఽస్మ్యహమ్.

త్రంచ-నిశమ్య-శ్రుత్వా-కుతః-యతోఽయం జగన్నివాసః-జగతికృత్స్నే అన్తరాత్మతయా వసతీతి తథా - అత, ఉపలభ్య - నిశమ్య చ-ఛన్దోమయేన - త్రివృద్గాయత్ర్యాదిఛన్దోరూపత్వేనోపాస్యమానశిరశ్చక్షురాద్యవయవత్వాచ్ఛన్దః ప్రచుర - స్తేనగరుడేన - సముహ్యమానః - అనేన శైఘ్ర్యాతిశయస్సూచితః - చక్రం సుదర్శన - మాయుధం - యస్య - తాదృశః-సంస్తువద్భిర్దేవైస్సహ-యత్ర గజేన్ద్రస్తత్ర-ఆశు-అభ్యగమత్ అభిజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అన్తస్సరసి, ఉరు-బలం-యస్య, తేన-గ్రాహేణ-గృహీతో, ఽత ఏవార్తః, సః గజేన్ద్రః - గరుత్మతి గరుడే-స్థితమితి శేషః - ఉపాత్తం ధృతం-చక్రం, యేన-తం-హరిం-ఖే అన్తరిక్షే-దృష్ట్వా-సామ్బుజం-కరం తుణ్డముద్ధృత్య" రిక్తహస్తేన నోపేయాద్రాజానం దైవతం గురు,,మిత్యుక్తన్యాయేన గృహీతసరసిజం కరముద్ధృత్యేత్యర్థః-కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసాత్-కాంచిద్గిర-మాహ-గిరమేవ దర్శయతి-నారాయణేత్యాది ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తతః-పీడితం-గజేన్ద్రం, వీక్ష్య-అజః హరిః-కృపయా-సహసా ఆశు - అవతీర్య - గరుడోఽపి మన్దగతిరితి తతోఽవరుహ్య-ఆశుత్వరయా-సగ్రాహం, గజేన్ద్రం, సరస, ఉజ్జహార ఉద్ధృత్య బహిర్నిష్కాసితవాన్, తతో, ఽరిణా చక్రేణ, విపాటితం ఛిన్నం, ముఖం, యస్య, తస్మాత్-గ్రాహాత్, గజేన్ద్రం ఉస్రియాణాం దేవానాం పశ్యతాం సతాం-అమూముచన్మోచయామాస ❁ ॥౩౩॥ ❁

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తదేతి ॥ తదా గజేన్ద్రమోచనదశాయాం, బ్రహ్మరుద్రముఖ్యాః, దేవాదయః, తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపం, హరేః, కర్మ, అద్భుతం శంసన్తః ప్రశంసన్తః, కుసుమవర్షం, ముముచుః ✻॥౧॥✻ దివ్యా, దున్దుభయో, నేదుః, గన్ధర్వా-ననృతుః, జగుశ్చ, ఋషిప్రభృ

హ్యమానశ్చక్రాయుధోఽభ్యగమదాశు యతో గజేన్ద్రః ॥౩౧॥ సోఽన్తస్సరస్యురుబలేన గృహీత ఆర్తో దృష్ట్వా గరుత్మతి హరిం ఖ ఉపాత్తచక్రమ్ । ఉత్క్షిప్య సామ్బుజకరం గిరమాహ కృచ్ఛ్రాన్నారాయణాఖిలగురో భగవన్నమస్తే॥ ౩౨ ॥ తం వీక్ష్య పీడితమజస్సహసాఽవతీర్య సగ్రాహమాశు సరసః కృపయోజ్జహార । గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణా గజేన్ద్రం సంపశ్యతాం హరిరమూముచదుస్రియాణామ్ ॥ ౩౩ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, గజేన్ద్రమోక్షణం నామ తృతీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదా దేవర్షిగన్ధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః । ముముచుః కుసుమాసారం శంసన్తః కర్మ తద్ధరేః ॥ ౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయో దివ్యా గన్ధర్వా ననృతుర్జగుః । ఋషయశ్చారణాస్సిద్ధాస్తుష్టువుః పురుషోత్తమమ్॥ యోఽసౌ గ్రాహస్స వై సద్యః పరమాశ్చర్యరూపధృత్ । ముక్తో దేవలశాపేన హూహూర్గన్ధర్వసత్తమః ॥ ౩ ॥ ప్రణమ్య శిరసాఽధీశముత్తమశ్లోకమవ్యయమ్ । అగాయత యశోధామ కీర్తన్యగుణసత్కథమ్ ॥ ౪ ॥ సోఽనుకమ్పిత ఈశేన పరిక్రమ్య ప్రణమ్య తమ్ । లోకస్య పశ్యతో లోకం సమాగాన్ముక్తకిల్బిషః ॥ ౫ ॥ గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్ । ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ స వై పూర్వమభూద్రాజా పాణ్డ్యో ద్రమిడసత్తమః । ఇన్ద్రద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతో విష్ణువ్రతపరాయణః ॥ ౭ ॥ స ఏకదారాధనకాల ఆత్మవా

తయః-పురుషోత్తమం హరిం, తుష్టువుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యోఽసౌ, గ్రాహః - పూర్వస్మిన్ జన్మని-హూహూర్నామ-గన్ధర్వశ్రేష్ఠః-సః, దేవలస్య-శాపేన నిమిత్తేన-గ్రాహో, జాతః స వై గ్రాహో, దేవలస్య శాపేన-ముక్తః, సద్యః, పరమాశ్చర్యరూపధృత్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగన్ధర్వరూపధృత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉత్తమశ్లోక-మవ్యయం, యశసో, ధామ ఆశ్రయం, అతః, కీర్తన్యాః కీర్తనీయాః, గుణాః, సత్కథాశ్చ యస్య, తం-అధీశం హరిం, శిరసా, ప్రణమ్య, అగాయతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమితిహాసోత్తమేకథా, సరసి స్త్రీభిస్సహ క్రీడన్నసౌ హూహూః స్నాతుం ప్రవిష్టం దేవలం ప్రగృహ్య విచకర్ష-స చ ప్రకుపితో గ్రాహో భవేతి శశాప, స చ ప్రసాదితస్సన్నువాచ, ఏవమేవ గజేన్ద్రం గ్రహీష్యతతశ్చ గజేన్ద్రముద్ధరన్ హరిస్త్వామపి మోచయిష్యతీతి-ఈశేన హరిణా, గానప్రీతేన, అనుకమ్పితః అనుకమ్పావిషయీకృతః, స గన్ధర్వః, తమీశం, పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణమ్య చ, లోకస్య బ్రహ్మాదిజనస్య, పశ్యతస్సతః, ముక్తం కిల్బిషం దేవలశాపరూపం, యస్య, తాదృశః-స్వకీయం, లోకమగాత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ గజేన్ద్రస్తు, భగవతో హరేః, స్పర్శాద్ధేతోః-అజ్ఞానబన్ధనాత్ కర్మబన్ధనాత్, విముక్తః, భగవతో, రూపం, ప్రాప్తః, భగవత్సారూప్యం ప్రాప్తః, తదేవ దర్శయతి, పీతం పిశఙ్గం-వాసో వస్త్రం, యస్య, చత్వారో, భుజా, యస్య సః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ గజేన్ద్రస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ॥ స వా ఇతి॥ స వై-గజేన్ద్రః పూర్వస్మిన్ జన్మని-పాణ్డ్యదేశపతిః, ద్రమిడేషు శ్రేష్ఠః-ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యో, రాజా బభూవ, స చ విష్ణువ్రతపరాయణః-విష్ణువ్రతం శ్రీవిష్ణుభజనాత్మకం తదేవ, పరముత్కృష్టమయనమనుష్ఠేయం, యస్య, తాదృశ, ఆసీత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం స్థితే, జటాధర ఇతి తథా, తాపసః తపోనిష్ఠః-కులాచలే మలయాద్రౌ, ఆశ్రమ ఆశ్రమో, యస్య, తాదృశః, స ఇన్ద్రద్యుమ్నః, ఏకదా, భగవదారాధనకాలే, సమాహితచిత్తస్సన్, గృహీతం, మౌ

నాత్మకం వ్రతం-యేన-తాదృశః - ఈశ్వరం హరిం-సమర్చయామాస ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా, శిష్యగణైః-పరివృతో, మహాయశాః మునిరగస్త్యో, యదృచ్ఛయా-తత్ర ఇన్ద్రద్యుమ్నాశ్రమే- సమాగతః-తమిన్ద్రద్యుమ్నం-తూష్ణీమవస్థితం-అకృతం అసమర్పితం అర్ఘ్యాదికం-యేన-తం-రహసి ఏకాన్తే- ఉపాసీనం ఉపవిష్టం-వీక్ష్య, ఋషిః అగస్త్యః-చుకోప- హేతి కస్మై-ఈదృశస్యాపి మహన్నిగ్రహవిషయతా బభూవేతి ఖిద్యతి మునిః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తస్మై ఇన్ద్రద్యుమ్నాయ-శాప- మదాత్ - ఋషిరిత్యనుషఙ్గః-శాపమేవాహ॥ అసాధురితి॥ అయం ఇన్ద్రద్యుమ్నః - అసాధుర్దురాత్మా-అకృతా అశిక్షితా- బుద్ధిర్యస్య-తాదృశః-అద్య అధునా, విప్రావమన్తా-విప్రానస్మానవమన్య తే పరిభవతీతి తథా-అతో హేతోః- స్తమిస్రం అజ్ఞానం-విశతాం ప్రాప్నోతు- యథా-గజః-స్తబ్ధమతిః- స్తథైవా-య-మజ్ఞో-భవతు-స ఏవ గజ ఏవ భవత్వితి శేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హే నృప-ఏవమిత్థం-శప్త్వా-భగవానగస్త్యః సానుగస్సశిష్యో గతః యయౌ-తత-ఇన్ద్రద్యుమ్నో-ఽపి-రాజర్షిః-తదగస్త్యశాపాత్మకం-దిష్టం ప్రారబ్ధమేవో - పధారయన్ నిశ్చిన్వన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఆత్మనః పరమాత్మనః-స్మృతివినాశినీం కౌఞ్జరీం-యోని - మాపన్నః ప్రాప్తః-తర్హి పశ్చాత్కథం తత్స్మృతిర్జాతా-తత్రాహ ॥ గజత్వేప్యనుస్మృతిరితి య-త్త-ద్ధర్యర్చనానుభావేన పూర్వజన్మని భగవదారాధనప్రభావేనాఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-గజయూథపం గజేన్ద్రం - విమోక్ష్య, పార్షదత్వం ప్రాపితేన- తేనాపి గజేన్ద్రాఖ్యజీవేనాపి-అపిశబ్దాత్స్వపార్షదైశ్చ-యుక్తో-ఽబ్జనాభో హరిః-గన్ధర్వాదిభి-రుపగీయమానం- కర్మ, యస్య-గరుడ, ఆసనం వాహనం యస్య సః-అద్భుతం, స్వభవనం-అగాత్ యయౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యత్పృష్టం "బాదరాయణ ఏతత్" ఇత్యాదినా తస్యోత్తరముక్తము

న్గృహీతమౌనవ్రత ఈశ్వరం హరిమ్। జటాధరస్తాపస ఆప్లుతోఽచ్యుతం తమర్చయామాస కులాచలాశ్రమః ॥ ౮ ॥ యదృచ్ఛయా తత్ర మహాయశా మునిస్సమాగమచ్ఛిష్యగణైః పరిశ్రితః। తం వీక్ష్య తూష్ణీమకృతార్హణాదికం రహస్యుపాసీనమృషిశ్చుకోప హ ॥ ౯ ॥ తస్మా ఇమం శాపమదాదసాధురయం దురాత్మాఽకృతబుద్ధిరద్య। విప్రావమన్తా విశతాం * తమిస్రం యథా గజః స్తబ్ధమతిస్స ఏవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్త్వా గతోఽగస్త్యో భగవాన్నృప సానుగః। ఇన్ద్రద్యుమ్నోఽపి రాజర్షిర్దిష్టం తదుపధారయన్ ॥ ౧౧ ॥ ఆపన్నః కౌఞ్జరీం యోనిమాత్మస్మృతివినాశినీమ్। హర్యర్చనానుభావేన యద్గజత్వేఽప్యనుస్మృతిః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం విమోక్ష్య గజయూథపమబ్జనాభస్తేనాపి పారిషదతాం గమితేన యుక్తః। గన్ధర్వసిద్ధవిబుధైరనుగీయమానకర్మాద్భుతం స్వభవనం గరుడాసనోఽగాత్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవం మహారాజ తవేరితో మయా కృష్ణానుభావో గజరాజమోక్షణమ్। స్వర్గ్యం యశస్యం కలికల్మషాపహం దుస్స్వప్ననాశం కురువర్య శృణ్వతామ్ ॥ ౧౪ ॥ యథాఽనుకీర్తయన్త్యేతచ్ఛ్రేయస్కామా ద్విజోత్తమాః। శుచయః ప్రాతరుత్థాయ దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే ॥ ౧౫ ॥ ఇదమాహ హరిః ప్రీతో గజేన్ద్రం కురుసత్తమ। శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సర్వభూతమయో విభుః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదం గిరికన్దరకాననమ్। వేత్రకీచకవేణూనాం గుల్మాని సురపాదపాన్ ॥ ౧౭ ॥ శృఙ్గాణీమాని ధిష్ణ్యాని బ్రహ్మణో మే శివస్య చ। క్షీరోదం మే ప్రియం ధామ శ్వేతద్వీపం చ భాస్వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీవత్సం కౌస్తుభం మాలాం గదాం

పసంహరన్ గజేన్ద్రమోక్షకథాశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే మహారాజ ఏతద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపః-కృష్ణానుభావో హరిప్రభావ, స్తవ తుభ్యం, మయేరితః కథితః, ఇదం గజరాజమోక్షణం, శృణ్వతాం, జనానాం-స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం యశస్కరం-కలికల్మషాపహం-కలౌ యుగే-యత్కల్మషం పాపం తదపహన్తీతి తథా-కలిః కలహః-తన్నిమిత్తం పాపం హన్తీతి తథా తదివా- హే కురువర్య-దుస్స్వప్ననాశం దుస్స్వప్నం నాశయతీతి తథా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతః-శ్రేయస్కామాః, ద్విజాతయస్త్రైవర్ణికాః ప్రాతరుత్థాయ-శుచయశ్శుచీభూతాః, దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే ఏతద్యథావదనుకీర్తయన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అనేన కీర్తితేన దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తిర్భవతీతి కుతో జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం భగవద్వచనాదేవేత్యాహ ॥ ఇదమితి ॥ హే కురుసత్తమ సర్వభూతానాం, శృణ్వతాం సతాం, సర్వభూతప్రచురో-విభుః-హరిః ప్రీతః-గజేన్ద్రం ప్రతీదం వక్ష్యమాణమాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగవదుక్తిమేవ దర్శయతి ॥ య ఇత్యాదినా విమలాం మతిమిత్యన్తేన ॥ యే జనాః-త్వాం, మాం చ-ఏతత్సరోవరాదీంశ్చ - అపరరాత్రాన్తే ప్రభాతే-ఉత్థాయ-స్మరన్తి-తే-అఖిలాంహసో-ముచ్యన్త ఇత్యుత్తరత్రాన్వయః గిర్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః వేత్రాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః- తేషాం-గుల్మాని సందర్భవిశేషాత్మకాని-సురపాదపాన్మన్దారాదీన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇమాని-త్రికూటస్య-శృఙ్గాణి-ప్రసఙ్గాదన్యేషామపి ప్రాతః స్మర్తవ్యతామాహ। బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - మే హరే-శ్శివస్య చ-ధిష్ణ్యాని స్థానాని, త్రయాణాం-త్రికూటగిరిశృఙ్గాణాం - బ్రహ్మాదిస్థానాభిప్రాయేణ వా ఇమానీత్యుక్తం - క్షీరోదం క్షీరసాగరం-మమ- ప్రియం-స్థానం-భాస్వరం శ్వేతద్వీపం చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తథా, మమ-శ్రీవత్సాదీన్-తత్ర-మాలాం వనమాలాం - కౌమోదకీనామ్నీం గ

దాం-పతగానాంపక్షిణాం - ఈశ్వరంసుపర్ణంగరుడమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ శేషమనన్తం, కథంభూతం-మత్కలాంసూక్ష్మాం - దుష్ప్రతర్క్యామత్కలాభూతమిత్యర్థః - అహమేవాశ్రయోయస్యాస్తాం - దేవీం-శ్రియంమహాలక్ష్మీం - బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-ఋషింనారదం-భవంరుద్రమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మమ,మత్స్యాద్యవతారైః.కృతాన్య-నన్తపుణ్యాని-శృణ్వతామితిశేషః-యాని-కర్మాణిచరితాని-తానిచ - సోమంచన్ద్రం,హుతాశనమగ్నిమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ప్రణవమోఙ్కారం-సత్యంభూతహితరూపంధర్మం.అవ్యక్తంప్రధానం- అవ్యయంధర్మంభగవద్భక్తిలక్షణం-దాక్షాయణీఃదక్షదుహితౄః - ధర్మస్యపత్నీః- సోమకశ్యపయోరపిపత్నీః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నన్దామలకనన్దాం-కాళిన్దీంయమునాం-సితవారణంఐరావతం,ధ్రువమౌత్తానపాదిం,సప్త, బ్రహ్మర్షీన్,పుణ్యశ్లోకాన్ - పుణ్యేనశ్లోక్యన్తేకథ్యన్త ఇతిపుణ్యశ్లోకాః,తాన్ - ధార్మికాన్,మానవాంశ్చ - ప్రాత,రుత్థాయ-యే,స్మరన్తి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కథంభూతాః,ప్రయతాః,సుసమాహితాశ్చనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాః,కథంభూతానిసరఆదీని-మమరూపాణిమచ్ఛరీరభూతాని - తేస్మర్తారో,ఽఖిలా-దంహసఃపాపాన్ ముచ్యన్తే - దుస్వప్నాదినిమిత్తేభ్యస్సర్వపాపేభ్యఃముచ్యన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యేచజనాః-నిశాత్యయేనిశాపగమేప్రభాతే-ప్రతిబుధ్య-అనేనత్వత్కృతేనస్తోత్రేణ-మాం,స్తువన్తి- తేషాం, ప్రాణాత్యయేప్రయాణకాలే-విమలాంమద్విషయాం-మతిం-అహం-దదామి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇత్థ-మాదిశ్యఆజ్ఞాప్య - హృషీకేశోహరిః-జలజోత్తమంశఙ్ఖశ్రేష్ఠం , ప్రాధ్మాయధ్వనయిత్వా - బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం - హర్ష

కౌమోదకీంమమ, సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంసుపర్ణంపతగేశ్వరమ్॥౧౯॥ శేషంచమత్కళాంసూక్ష్మాంశ్రియందే
వీంమదాశ్రయామ్।బ్రహ్మాణంనారదమృషింభవంప్రహ్లాదమేవచ॥ ౨౦ ॥మత్స్యకూర్మవరాహాద్యైరవతారైః
కృతానిమే। కర్మాణ్యనన్తపుణ్యానిసూర్యంసోమంహుతాశనమ్॥ ౨౧ ॥ప్రణవంసత్యమవ్యక్తంగోవిప్రాన్ధ
ర్మమవ్యయమ్ । దాక్షాయణీర్ధర్మపత్నీస్సోమకశ్యపయోరపి॥ ౨౨ ॥ గఙ్గాంసరస్వతీంనన్దాం కాళిన్దీం సితవార
ణమ్ । ధ్రువంబ్రహ్మఋషీన్సప్తపుణ్యశ్లోకాంశ్చమానవాన్ ॥ ౨౩ ॥ ఉత్థాయాపరరాత్రాన్తేప్రయతాస్సుస
మాహితాః।స్మరన్తిమమరూపాణిముచ్యన్తేతేఽంహసోఽఖిలాత్ ॥ ౨౪ ॥యేమాంస్తువన్త్యనేనాఙ్గప్రతిబు
ధ్యనిశాత్యయే। తేషాంప్రాణాత్యయేచాహందదామివిపులాంమతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యాదిశ్యహృ
షీకేశఃప్రాధ్మాయజలజోత్తమమ్ । హర్షయన్విబుధానీకమారురోహఖగాధిపమ్ ॥ ౨౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , అష్టమస్కన్ధే , చతుర్థోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ । రాజన్నుదితమేతత్తేహరేఃకర్మాఘనాశనమ్ । గజేన్ద్రమోక్షణంపుణ్యం రైవతంత్వంతరంశృ
ణు॥ ౧॥పఞ్చమోరైవతోనామమనుస్తామససోదరః।బలివిన్ధ్యాదయస్తస్యసుతాఅర్జునపూర్వకాః॥౨॥విభురిన్ద్ర
స్సురగణారాజన్భూతదయాదయః ।హిరణ్యరోమా✽వేదశిరా ఊర్ధ్వబాహ్వాదయోద్విజాః॥ ౩ ॥పత్నీవికుణ్ఠా
శుభ్రస్యవైకుణ్ఠైస్సురసత్తమైః । తయోస్స్వకలయాజజ్ఞేవైకుణ్ఠోభగవాన్స్వయమ్॥ ౪ ॥వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేన
లోకాలోకనమస్కృతః ।రమయాప్రార్థ్యమానేనదేవ్యాతత్ప్రియకామ్యయా॥౫॥తస్యానుభావఃకథితోగుణా

యన్-ఖగాధిపంగరుడ-మారురోహ , ఆరుహ్యస్వభవనమగాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవంతామసమన్వన్తరకథనప్రసఙ్గాఽనుప్రసక్తగజేన్ద్రమోక్షోపవర్ణనమనువదన్ - పఞ్చమమన్వన్తరంశ్రోతుంచోదయతిమునిః॥ రాజన్నితి ॥హేరాజన్-ఏత-త్పుణ్యతమం-గజేన్ద్రమోక్షణాత్మకం-హరేఃకర్మ - అఘనాశనందురితనివర్తకం-మేమయా-తేతుభ్యం,కథితం-అథ-పఞ్చమం-రైవతంమన్వన్తరంశృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర-పఞ్చమోమనుః,రైవతఇతిప్రసిద్ధః-సచ-తామసస్యప్రియవ్రతాత్మజస్య - సోదరః-తస్యరైవతస్యమనోః-సుతాఃపుత్రాస్తు - బలివిన్ధ్యాదయః- తేచా - ర్జునఃపూర్వోముఖ్యోయేషాం-తాదృశాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు-విభురితిప్రసిద్ధః- హేరాజన్-భూతదయాదయఃభూతదయప్రభృతయః, దేవాః-హిరణ్యరోమాదయ-స్సప్తర్షయః-ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః✽॥౩॥✽అవతారమాహ॥పత్నీతి॥శుభ్రస్యభర్తు-ర్వికుణ్ఠాఖ్యా,పత్నీ -తయోఃవికుణ్ఠాశుభ్రయోః-భగవాన్-కలయాఅంశేన-వైకుణ్ఠఇతిప్రసిద్ధో,ఽన్యైశ్చవైకుణ్ఠాఖ్యైః-సురసత్తమైస్సహ-జజ్ఞే✽॥౪॥✽అవతీర్ణంవైకుణ్ఠాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥వైకుణ్ఠఇతి॥దేవ్యారమయాలక్ష్మ్యా,ప్రార్థ్యమానేన-యేనవైకుణ్ఠేనభగవతా-తస్యాలక్ష్మ్యాః- ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా,వైకుణ్ఠఃవైకుణ్ఠాఖ్యోలోకఃకశ్చిదణ్డాన్తర్వర్తీ-కల్పితః-సచ-లోకాలోకపర్వతస్థైః,జనైః,నమస్కృతః-లోకాలోకపర్వతోపరినిర్మితఇతిభావః✽॥౫॥✽తస్యవైకుణ్ఠస్యభగవతో,ఽనుభావః,సనకాదిశాపేనదైత్యతాంప్రాప్తాభ్యాంజయవిజయాభ్యాం వరాహాదిరూపేణయుద్ధాదిలక్షణః ప్రభావః-గుణాశ్చ బ్రహ్మణ్య

తాదయః,పరమోదయాఃమహర్ధయశ్చ,కథితాఃతృతీయసప్తమస్కన్ధాదిషుకథితాః,సంగ్రహేణకథితాః,కార్త్స్న్యేనాధునా కథయేత్యత్రాహ॥భౌమానితి॥యఃపుమాన్,విష్ణోర్గుణాన్వర్ణయన్,సాకల్యేనేతి శేషః,సః,భౌమాన్భూసమ్భవాన్రేణూన్, విమమేగణయేత్ , భౌమానాంరేణూనాంగణనవద్విష్ణోర్గుణానాంసాకల్యేనవర్ణనమశక్యమిత్యర్థః , యద్యపివరాహావతార స్స్వాయంభువమన్వన్తరారమ్భకాలికస్తృతీయస్కన్ధఉక్తః, జయవిజయయోస్సనకాదిశాపేనదైత్యతాంప్రాప్తిస్తురైవతమ న్వన్తరఇతితస్యానుభావఃకథితఇత్యేతదసఙ్గతం - తథాపిదంష్ట్రాగ్రేణభూమిముద్ధృత్యయావద్ధిరణ్యాక్షసమాగమస్తావత్సము ద్రేవిహరతిసతివరాహేఽస్మిన్మన్వన్తరేదైత్యతాంప్రాప్తోజయస్తేనహతఇత్యవగన్తవ్యం - నచైవమపితద్వధస్యవరాహా వతారానుభావత్వాద్వైకుణ్ఠావతారానుభావత్వ కథనమసఙ్గతమితివాచ్యం - అవతారాణాంభిన్నత్వేప్యవతారిణోభగ వతఏకత్వాత్ - పార్షదయోర్దైత్యత్వప్రాప్తేర్వైకుణ్ఠావతారసమకాలికత్వాత్తద్ధననస్యాప్యేతత్సఙ్కల్పమూలకత్వాచ్చే తివిభావనీయమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ షష్ఠంమన్వన్తరమాహ॥షష్ఠస్త్వితి॥షష్ఠస్తు, మను-శ్చక్షుషఃపుత్రః-చాక్షుషఇతిప్రసిద్ధఃపూర్వా దయ-శ్చాక్షుషస్యమనో,రాత్మజాః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు-మన్త్రద్రుమఇతిప్రసిద్ధః,తత్రమన్వన్తరే, ఆప్యాదయో,దేవగణాః, హేరాజన్-తత్రమన్వన్తరే-హవిష్మదాదయః-సప్తర్షయః-ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అవతారమాహ॥తత్రా పీతి॥తత్రాపిషష్ఠేమన్వన్తరే-వైరాజస్యభర్తుః - సంభూత్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం-జగతీపతిఃభగవాన్ - అంశేన- అజిత ఇతిప్రసిద్ధో-ఽభవత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అవతారప్రశ్నావసరంప్రయచ్ఛన్ అజితాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥పయోధిమితి॥యేనఅ జితేన-పయోధిం క్షీరోదధిం-నిర్మథ్య - సురాణాం-సుధాఅమృతం-సాధితా-యేనచకూర్మరూపేణ, అమ్భసి,భ్రమమాణో,

---

శ్చపరమోదయాః।భౌమాన్రేణూన్సవిమమేయోవిష్ణోర్వర్ణయేద్గుణాన్॥ ౬ ॥షష్ఠస్తుచక్షుషఃపుత్రశ్చాక్షుషోనా
మవైమనుః । పూరుఃపూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః॥ ౭ । ఇన్ద్రోమన్త్రద్రుమస్తస్యదేవాఆప్యాద
యోగణాః । మునయస్తత్రవైరాజన్హవిష్మద్వీరకాదయః॥ ౮ ॥తత్రాపిదేవస్సంభూత్యాంవైరాజస్యాభ
వత్సుతః । అజితోనామభగవానంశేనజగతఃపతిః॥ ౯ ॥పయోధింయేననిర్మథ్యసురాణాంసాధితాసుధా।భ్రమ
మాణోఽమ్భసిధృతఃకూర్మరూపేణమన్దరః॥ ౧౦ ॥ రాజోవాచ॥యథాభగవతాబ్రహ్మన్మథితఃక్షీరసాగరః।
యదర్థంవాయతశ్చాద్రిందధారామ్బుచరాత్మనా॥ ౧౧ ॥యథాఽమృతంసురైఃప్రాప్తంకింవాఽన్యదభవత్త
తః।ఏతద్భగవతఃకర్మ వదస్వ ❁ పరమాద్భుతమ్॥ ౧౨ ॥త్వయాసంకీర్త్యమానేనమహిమ్నాసాత్వతాంపతేః❁।
నైవతృప్యతిమేచిత్తంసుచిరంతాపతాపితమ్॥ ౧౩ ॥సూతఉవాచ॥ విష్ణురాతేనసంపృష్టోభగవాన్బాదరాయ
ణిః । అభినన్ద్యహరేర్వీర్యమభ్యాచష్టుంప్రచక్రమే॥ ౧౪ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥యదాయుద్ధేసురైర్దేవావధ్యమానాశ్శి
తాయుధైః । గతాసవోనిపతితానోత్తిష్ఠేరన్ ❁ పునశ్చతే॥ ౧౫ ॥యదాదుర్వాసశ్శాపేనసేన్ద్రాలోకాస్త్ర

మన్దరోఽద్రిః-పృష్ఠేధృతః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ లబ్ధావసరఃపృచ్ఛతిరాజా॥యథేతిత్రిభిః॥ హేబ్రహ్మన్-భగవతాఅజితేన-యథా- క్షీరసాగరో-మథితః-యయారీత్యామథితః-యదర్థంయేషాంప్రయోజనార్థం - మథితః-యతశ్చహేతోః- అమ్బుచరాత్మనా కూర్మరూపేణా-ద్రింమన్దరం-దధార ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యేనచప్రకారేణ-దేవై-రమృతం-లబ్ధం-తతోమథనా-దన్యత్-అమృతా ద్వ్యతిరిక్తమపివస్తు-కింకిమభవత్,ఏతత్పయోదధిమథనాత్మకం-భగవతః-కర్మా,ద్భుతం-వదస్వ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స్వస్యశుశ్రూ షాంవ్యనక్తి॥త్వయేతి॥త్వయా-సమ్యక్కీర్త్యమానేన సాత్వతాంపతేర్భగవతో-మహిమ్నా, మే-చిత్తం- నైవతృప్యతి,అ తృప్తౌహేతుంవదన్-చిత్తంవిశినష్టి-సుచిరంబహుకాలం-తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ-తాపితందుఃఖితమ్ ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఏవమాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిఃప్రశ్నమభినన్ద్యకథయామాసేత్యాహసూతః ॥ సంపృష్టఇతి ॥ హేద్విజాః-ఇత్థం-సంపృ ష్టో-భగవాన్ , ద్వైపాయనసుతశ్శుకః-రాజ్ఞఃప్రశ్న-మభినన్ద్య - హరే-ర్వీర్యంమాహాత్మ్య, మభ్యాచష్టుంకథయితుం-ప్ర చక్రమేఆరేభే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యదేత్యాదినాఽష్టభిరధ్యాయైః-పయోదధినిర్మథనాత్మకంభగవతశ్చరిత్రంవక్తుంతావత్తదుపో ద్ఘాతంప్రపఞ్చయతిద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం । యదా,అసురైఃకర్తృభిః-నిశితాయుధైస్సాధనైః-యుధ్యమానా-దేవాః, గతప్రాణా-నిపతితాః-బహుశః-పున-రుత్తిష్ఠేరన్నాజీవన్స్మ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యదాచ-దుర్వాససోమునే-శ్శాపేన,ఇన్ద్రే ణసహితా - త్రయో-లోకాః-నిశ్శ్రీకాఃనిర్లక్ష్మీకాఃనిస్సంపదో - ఽభవన్-దూర్వాససాహికదాచిన్మార్గేగచ్ఛన్తమిన్ద్రందృ ష్ట్వాస్వకణ్ఠమాలా-కృపయాతస్మైదత్తా - తేనచేన్ద్రేణశ్రీమదేనానాదృత్యమాలా ఐరావతస్యకుమ్భేనిక్షిప్తా - సచమత్తః ప ద్భ్యాంమాలాంచూర్ణీచకార-తతఃకుపితోదుర్వాసాస్తంశశాప - త్రిభిఃలోకైస్సహనిశ్శ్రీకోభవేతి - తదేతదుక్తం , యదా దూర్వాసశ్శాపేనేతి॥తత్రతదా - ఇజ్యాదయోయాగాదయఃక్రియాః-నేశుర్న సమర్థాః - శ్రియంవర్ధయితుంనాశక్నువన్నిత్య

ర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదా-సురగణాః ఇన్ద్రాదిదేవగణాః-ఏతత్త్రైలోక్యస్య నిశ్శ్రీకత్వం- పతితానాం దేవానామనుత్థానంచ-నిశామ్య దృష్ట్వా - స్వయం-మన్త్రైః - మన్త్రయన్తోఽపి ఆలోచనాని కుర్వన్తోఽపి-వినిశ్చయం-సశ్రీకత్వాద్యావహోపాయ నిశ్చయం-నాఽధ్యగచ్ఛన్ నప్రాపుః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతో నిశ్చయాఽనధిగమనాన్తరం- మేరోః-మూర్ధని,స్థితాం- బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సభాం-సర్వశస్సర్వే,జగ్ముః - తత్ర గత్వా-సర్వే - ప్రణతాః కృతప్రణామాః-పరమేష్ఠినే బ్రహ్మణే-విజ్ఞాపయాంచక్రుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తతస్స పరమేష్ఠీ,విగతప్రభాన్ నిస్తేజస్కాన్-నిస్సత్త్వాన్ బలహీనాన్,ఇన్ద్రవాయ్వాదీన్-దేవగణాన్-నమఙ్గళాన్-త్రీన్ లోకాంశ్చ-విలోక్య,అసురాన్-తథా- దేవగణవిలక్షణాన్ తేజోబలాదియుక్తాన్-విలోక్య,విభుః బ్రహ్మా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ సమాహితేనైకాగ్రేణ-మనసా - పరమపురుషం - సంస్మరన్-పరమపురుషశరణవరణేన యథాపూర్వం సర్వం ప్రాప్స్యామ ఇతి హర్షేణోత్ఫుల్లం వికసితం -వదనం-యస్య,స-భగవాన్ బ్రహ్మా ,హరీనిన్ద్రప్రముఖాన్-దేవాన్-ఉవాచ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేవాహ॥ అహమితి త్రిభిః॥ అస్మదాదయ-స్సర్వే,యస్య భగవతో , ఽవతారః సృష్ట్యధికృతోఽనిరుద్ధః,తస్యాం,శకలాయాః అంశాంశేన జ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన -విసర్జితాః ఉత్పాదితాః-తమేవా-వ్యయం-భగవన్తం - శరణం - వ్రజామ గచ్ఛామ-యః స్రష్టా స ఏవాస్మాకం రక్షితా - అతస్తమేవ శరణం వ్రజామ , ఇతోఽన్యో న కశ్చిదుపాయోఽస్తీతి భావః,తత్ర-అహం చతుర్ముఖః-భవో రుద్రః-యూయం దేవాః-ద్రుమాః వృక్షాః-ఘర్మజాదయః స్వేదజోద్భిజ్జాదయః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నను తేన యథా వయం సృష్టాస్తథా అసురా అపి - అతస్తాన్నిగృహ్య వైషమ్యాది ప్రాకృతగుణరహితః కథమస్మాన్ రక్షిష్యతీత్యాశఙ్కాం నిరాహ॥ నేతి ద్వా-

యోన్నృప । నిశ్శ్రీకాశ్చాభవంస్తత్ర నేశు❀రిజ్యాదయః క్రియాః ॥ ౧౬ ॥ నిశామ్యైతత్సురగణా మహేన్ద్రవరుణాదయః । నాధ్యగచ్ఛన్స్వయంమన్త్రైర్మన్త్రయన్తో వినిశ్చయమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో బ్రహ్మసభాంజగ్ముర్మేరోర్మూర్ధని సర్వశః । సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుః ప్రణతాః పరమేష్ఠినే ॥ ౧౮ ॥ స విలోక్యేన్ద్రవాయ్వాదీన్నిస్సత్త్వాన్విగతప్రభాన్ । లోకానమఙ్గళప్రాయానసురానయథా విభుః ॥ ౧౯ ॥ సమాహితేన మనసా సంస్మరన్పురుషం పరమ్ । ఉవాచోత్ఫుల్లవదనో దేవాన్ స భగవాన్పరః ॥ ౨౦ ॥ అహం భవో యూయమథాసురాదయో మనుష్యతిర్యగ్ద్రుమఘర్మజాదయః । యస్యావతారాంశకలావిసర్జి❀తా వ్రజామ సర్వే శరణం తమవ్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ న యస్య వధ్యో న చ రక్షణీయో నోపేక్షణీయాఽదరణీయపక్షః । తథాఽపి సర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తే రజస్సత్త్వతమాంసి కాలే ॥ ౨౨ ॥ అయం తు తస్య స్థితిపాలనక్షణస్సత్త్వం జుషాణస్య భవాయ దేహినామ్ । తస్మాద్వ్రజామశ్శరణం జగద్గురుం స్వానాం ❀ స నో ధాస్యతి శం సురప్రియః ॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాభాష్య సురాన్వేధాస్సహ దేవైరరిన్దమ । అజితస్య పదం లోకాజ్జగామ తమసః పరమ్ ॥ ౨౪ ॥ తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయ చాభిభోః । స్తుతిమబ్రూత దైవీభిర్గీర్భిస్త్వవహితేన్ద్రియః ॥ ౨౫ ॥ అవిక్రియం సత్యమనన్తమాద్యం గుహాశయం నిష్కలమప్రతర్క్యమ్ । మనో

భ్యాం ॥ తత్రార్ధేనాక్షేపః - సార్ధేన తు పరిహారః - యద్యప్యస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రాకృతగుణరహితస్య వధ్యాదిపక్షో నాస్తి - తథాపి-జగత్సృష్ట్యాద్యర్థం - కాలే-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తకాలే-రజస్సత్త్వతమాంసి-ధత్తే బిభర్తి-త్రిగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ధత్తాం నామ-తథాపి ప్రకృతే కిమాయాతం-తత్రాహ॥ అయంత్వితి॥ దేహినాం భవాయ సత్తాయై - స్థితయ ఇత్యర్థః - సత్త్వం జుషాణస్య -సత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవృత్తస్య-తస్య భగవతోఽయం- స్థితిపాలనక్షణః స్థిత్యాత్మకపాలనస్య కాలః-సత్త్వప్రధానదేవాదిపాలనకాలోఽయమితి భావః , యత ఏవం-తస్మాత్,సర్వే - వయం-జగద్ధితకారిణం -శరణం -వ్రజామః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యామః-స్వానాం శరణవ్రజనమాత్రేణ స్వీయత్వేన పరిగృహీతానామస్మాకం-శం సుఖం-ధాస్యతి-యతోఽయం,స్వత ఏవ,సురాః ప్రియా యస్య,తాదృశః ❀ ॥ ౨౩ ॥ హే అరిన్దమ,ఇతీత్థం , దేవా-నాభాష్య- వేధాః బ్రహ్మా , దైవైస్సహ-లోకా-ద్యత్పర-మలోకాఖ్యం తమ -స్తస్మాత్తమసః-పరం,అజితస్య-పదం స్థానం-జగామ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత్ర పదే-అదృష్టస్వరూపాయ॥ న మాంసచక్షురభివీక్షతే తత,,మిత్యాద్యుక్తరీత్యా,స్వస్య-దుర్దర్శనత్వం జ్ఞాపయితుం , అదృష్టం బ్రహ్మాదిభిరదృష్టం-స్వరూపం-యస్య - తస్మై-శ్రుతపూర్వాయ-శ్రుతః పూర్వం శ్రుతపూర్వః - తస్మై - అజితాఖ్యో భగవానవతీర్ణ ఇత్యేతావన్మాత్రం బ్రహ్మాదిభిశ్శ్రుతం-నతు దృష్ట ఇతి భావః - ఏవం విధాయ-తస్మై,ప్రణమ్యేతి శేషః- స్త్వవహితేన్ద్రియః స్తవాయావహితేన్ద్రియః - స్తోతుం సమాహితేన్ద్రియో - బ్రహ్మా-దైవీభిరుపనిషదార్థానుకారిణీభి , ర్గీర్భిః - అభిభోః,స్వయమనభిభూత ఇతరానభిభవతి జయతీత్యభిభుః అజితః,తస్య-స్తుతం,భావే క్తః- స్తుతి,మబ్రూతోవాచ- అకరోదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స్తుతమేవాహ-అవిక్రియమిత్యాదినా॥ తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం తత్తదుపనిషత్ప్ర

తిపాద్యం,పరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్యనమస్కృత్యశరణంవ్రజతి । అవిక్రియమితిద్వాభ్యాం । హేదేవ-త్వాం,నమామఃనమస్కుర్మః,బహువచనమిన్ద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం-కథంభూతంవరం,శ్రేష్ఠం , నిస్సమాభ్యధికం - అతఏవ-వరణీయం-వరమిత్యనేన “ నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత ” ఇతిశ్రుత్యర్థస్సూచితః-దేవవరేణ్యశబ్దాభ్యాం గాయత్ర్యర్థః, వరత్వేహేతుం-మనోఽగ్రయానంవచసానిరుక్తం - మనసోఽగ్రే- అవిషయత్వేన-యాతివర్తతఇతితథా-వచసా-నిర్వక్తుమశక్యం -వాఙ్మనసావిషయమిత్యర్థః - సర్వంహిచేతనాచేతనాత్మకంజగత్ వాఙ్మనసయోర్విషయం - అతఏవావరం-పరమాత్మా తు-తదవిషయత్వాద్వరఇత్యర్థః - యద్యపిపరమాత్మాఽపియోగపరిశుద్ధమనోవిషయోవేదాన్తవాగ్విషయశ్చ-తథాపీయత్తయాతాభ్యామపిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యోఽనన్తస్వరూపస్వభావత్వాదితిభావః ॥ వాఙ్మనసావిషయత్వేహేతుర ప్రతర్క్యమితి ॥ ప్రకృతిపురుషసజాతీయత్వేనతర్కితుమశక్యం - యత్ప్రతర్క్యం - తదేవవాఙ్మనసవిషయమితిభావః-అప్రతర్క్యేహేతు,ర్నిష్కలమితి,కలాఅవయవాః-నిరవయవం-కర్మాయత్తప్రాకృతశరీరరహితమిత్యర్థః - యత్సకలం-తదేవప్రతర్క్యమితిభావః- ఆకాశాదికమపిసకలమేవేతితాత్పర్యం - తర్హీదృశః-కుత్రాస్తఇత్యత ఆహ-గుహాశయం - అస్మదాదిహృదయగుహాయామేవ,శేయంశయానం,వసన్తమిత్యర్థః-సతర్హి కింజీవః “ హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత ” ఇతిశ్రవణాత్,నేత్యాహ- ఆద్యం-ఆదౌభవమాద్యం - హృదయావస్థితజీవానామప్యుపాదానకారణతయాఽఽదౌవర్తమానం -గుహాశయత్వప్రయుక్తంపరిచ్ఛిన్నత్వంవారయత్య - నన్తమితి - ఉపాసకానుగ్రహాయాన్తగాత్మతయానియమనాయచహృదయాఽవచ్ఛిన్నత్వేఽపిస్వరూపతోదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితం - ఆద్యత్వప్రయుక్తంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయోరివప్రాప్తం వికారంవారయతి- అవిక్రియంసత్యమితి - అవిక్రియంప్రకృతిరివస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితం - సత్యంపురుషఇవస్వభావాన్యథాభావరహితం - సద్వారకత్వాద్వికారస్యాద్యత్వేఽపిస్వరూపతస్స్వభావతశ్చనిర్వికారమేవేతిభావః - అత్రప్రతిపదం “ సత్యంజ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియంనిష్కలంశాన్తంనిరవద్యం - తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితం - అనేజదేకం

ఽగ్రయానంవచసాఽనిరుక్తంనమామహేదేవవరంవరేణ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపశ్చితంప్రాణమనోధియా❀త్మనా
మర్థేన్ద్రియాభాసమనిద్రమవ్రణమ్। ఛాయాతపౌయత్రనగృధ్రపక్షౌ❀తమక్షరంఖంత్రియుగంవ్రజామహే❀॥
అజస్యచక్రంత్వజయేర్యమాణంమనోమయంపఞ్చదశారమాశు । త్రినాభివిద్యుచ్చలమష్టనేమియదక్షమాహు
స్తమృతం ప్రపద్యే ॥ ౨౮ ॥ యదేకవర్ణం తమసఃపరంతదలోకమవ్యక్తమనన్తపారమ్ । ఆసాంచకారోప

మనసోజవీయోనైనద్దేవాఆప్నువన్ - యద్వాచానభ్యుదిత ” మిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః ❀ । ౨౬ । ❀అన్యైరపిప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్గుణైర్విశింషన్ శరణంవ్రజతి ॥ విపశ్చితమితి ॥ ప్రాణాదీనాం - విపశ్చితంసాక్షాత్కర్తారం-తత్రా - త్మానోజీవాః - నహిసర్వ ప్రకృతివికార జీవయుగపత్సాక్షాత్కర్తృత్వమేకస్య జీవస్య సంభావితమితిభావః - అర్థాశ్శబ్దాదయోవిషయా - స్తద్గ్రాహకాణి శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణిచ - తేషా - మాభాసంప్రకాశకం - జీవానామర్థేన్ద్రియప్రకాశమిత్యర్థః - అనిద్రంనిద్రా గ్రహణం జాగరాద్యవస్థా త్రయోపలక్షణం - అవస్థాత్రయరహితమిత్యర్థః - తత్రహేతు-రవ్రణంకర్మాయత్తశరీరరహితం - తత్రాపిహేతుః-ఛాయాతపౌఅజ్ఞానంతన్మిశ్రజ్ఞానంచ - గృధ్రపక్షౌ “గృధూఅభికాంక్షాయాం ” రాగాదిమత్పురుషాశ్రయా-యత్రయస్మిన్నస్తః-తాదృశం-అక్షరం-అశ్నోతేస్సరప్రత్యయః -సర్వవ్యాపకం-తత్రదృష్టాన్తః-ఖమాకాశమివవ్యాప్తమిత్యర్థః - త్రియుగంపూర్ణషాడ్గుణ్యం -కృతాదియుగత్రయావిర్భావవన్తంవా - వ్రజామహేశరణమితిశేషః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀పునరప్యసాధారణేనధర్మాన్తరేణవిశింషన్ శరణంవ్రజతి॥ అజస్యేతి ॥మనోమయం-చక్రం-యదక్షం - యఃపరమాత్మా - అక్షో-యస్య-తత్తథోక్తం-యచ్ఛబ్దస్యప్రతినిర్దేశస్తమితి - తంపరమాత్మానం,ఋతంసత్యం-ప్రపద్యేశరణంవ్రజామీత్యన్వయః - మనోవ్యాపారమూలకంసంసారరూపంచక్రం -అజస్యభగవతః-అజయామాయయా-ఈర్యమాణంప్రవర్త్యమానం - పఞ్చదశారం-దశేన్ద్రియపఞ్చవృత్తిప్రాణారం-ఆశుగామి - త్రిణాభి- త్రయస్సత్త్వాదయోగుణాఏవ-నాభి-ర్యస్యతత్ - అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యుపేతంవా-అష్టనేమి “ భూమిరాపోఽనలోవాయుఃఖంమనోబుద్ధిరేవచ,అహఙ్కార ” ఇత్యష్టప్రకృతయఏవ-నేమి-ర్యస్య - విద్యుదివచలం-యఃపరమాత్మా - అక్షమాశ్రయోయస్య-తత్-యత్సఙ్కల్పమూలకమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ఏవంబన్ధదత్వరూపోఽనితరసాధారణధర్మఉక్తః-అథముక్తిదత్వంసూచయన్ముక్తగమ్యంలోకంవిశినష్టి ॥ యదేకమితి ॥ య,దేకవర్ణమేకప్రకారం-కేవలశుద్ధసత్త్వమయమిత్యర్థః-తమసఃప్రకృతిమణ్డలాత్పరంపరస్తాద్విద్యమానం “ క్షయంతమస్యరజసఃపరాకే,ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా ” దితిశ్రుతేః-స్థానమితిశేషః-అలోకంసంసారిభిర్ద్రష్టుమశక్యం - అవ్యక్తంరాగాదిదోషైర్విశేషేణాక్తంనభవతీత్యవ్యక్తం - ఉపసుపర్ణం “ యత్రపూర్వేసా

ధ్యాస్సన్తి దేవా „ ఇత్యుక్తనిత్యసిద్ధాత్మకాస్సువర్ణాహంసాస్తేషాం-సమీపంసన్నికృష్టం-తదధిష్ఠితమిత్యర్థః - అనన్తపారం నిరవధిం “ త్రిపాదస్యామృతందివి „ ఇతిశ్రుతేః-ఏవంభూతం-పదం-య-ఆసాంచకార ఉపవివేశ- అధిష్ఠితవానిత్యర్థః-యంచ-ధీరాః యోగపథేనయోగమార్గేణ - ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే-ఉపాసతే-యచ్ఛబ్దస్యతమిత్యుత్తరత్రాన్వయః - తమ్మృతమితిపూర్వేణవా-ఉపసువర్ణమితిపాఠే - ఉపేత్యస్యాసాంచకారేత్యనేనసంబన్ధః - ఉపసర్గస్యవ్యవహితత్వేనప్రయోగఆర్షః-సువర్ణం సువర్ణవత్ప్రకాశబహులం - పదం-య-ఉపాసాంచకార-ఉపవిష్టవానిత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంముముక్షుభిరుపాస్యత్వం ముక్తప్రాప్యనిత్యవిభూత్యధిపతిత్వంచానితరసాధారణముక్తం - అనేనముక్తిదత్వమప్యనితరసాధారణంసూచితం - తదేవ వ్యఞ్జయన్నమస్కరోతి॥ నేతి ॥కశ్చిదప్య,యంజనోమత్ప్రభృతిజనో-యస్యభగవతో-మాయాం - నాతితితర్తి-నాతిక్రామతి„ దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యన్తేమాయామేతాంతరన్తిత „ ఇతిభగవదుక్తార్థోఽత్రానుసన్ధేయః-నాతితితర్తి - కింతు-తయా-ముహ్యతి- అతఎవ-భూతేషు-సమంసహ - చరన్తం అన్తరాత్మతయానియమయన్తం-అర్థంపరమపురుషార్థస్వరూపం - యంపరమాత్మానం-నవేదనజానాతి - యత్ప్రసాదాత్త్వతితర్తినముహ్యతివేదచేతి భావః-తం-భూతేషుసమంచరన్తమపి - నిర్జితాత్మాత్మగుణం-ఏకఆత్మశబ్దోదేహపరః-అపరస్తుజీవపరః - చిదచిద్దోషాస్పృష్టమిత్యర్థః-అతఎవ-పరేషామస్మాకమపి-ఈశం-నమామః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కశ్చాప్యస్యమాయాంనాతితితర్తీత్యనేనాస్యదురవగమచేష్టితత్వంసూచితం - తదేవవ్యక్తీకరోతి॥ ఇమఇతి ॥ఇమేవయందేవాఋషయశ్చ-యస్య , ప్రియయాతన్వాశరీరభూతేన-సత్త్వేన,సృష్టాఅపి “ తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశక „ మిత్యుక్తవిధసత్త్వగుణప్రధానాఅపీతిభావః - అతఎవ,బహి,రన్తశ్చ,ఆవిఃఆవిర్భూతజ్ఞానాఅపి - యస్యభగవతో,గతించేష్టాం,సూక్ష్మాందుర్విభావ్యాం - నవిద్మహే- ఉక్తవిధావయమేవన

❁ సుపర్ణమేనముపాసతేయోగరథేనధీరాః॥ ౨౯ ॥నయస్యకశ్చాతితితర్తిమాయాంయయాజనోముహ్యతివేద
నార్థమ్ । తంనిర్జితాత్మాత్మగుణంపరేశంనమామభూతేషుసమంచరన్తమ్॥ ౩౦ ॥ఇమేవయంయత్ప్రియయైవత
న్వాసత్త్వేనసృష్టాబహిరన్తరావిః । గతింనసూక్ష్మామృషయశ్చవిద్మహే ❁ కుతోఽసురాద్యాఇతరప్రధా
నాః॥ ౩౧ ॥పాదౌమహీయంస్వకృతైవయస్యచతుర్విధోయత్రహిభూతసర్గః ।సమేమహాపూరుషఆత్మతన్త్రః
ప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౨ ॥అమ్భస్తుయద్రేతఉదారవీర్యంసిధ్యన్తిజీవన్త్యుతవర్ధమానాః।లోకా
స్త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౩ ॥ సోమోమనోయస్యసమామనన్తిదివౌ
కసాంయోబలమన్ధఅయుః। ఈశోనగానాంప్రజనఃప్రజానాంప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౪ ॥అగ్ని

విద్మహే,కుతః,ఇతరప్రధానాఃరజస్తమఃప్రధానాః,అసురాద్యాః- జానీయుః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యదేకవర్ణమితినిత్యవిభూత్యధిపతిత్వముక్తం - అథలీలావిభూత్యధిపతిత్వమనితరసాధారణంవక్తుం కృత్స్నజగదన్తర్గతానాంపృథివ్యాదీనాంతదవయవత్వేనతచ్ఛరీరత్వం తత్ప్రభవత్వం చవదన్ తంపురుషసూక్తప్రతిపాద్య విరాడ్రూపముభయవిభూత్యధిపతిత్వరూపమహావిభూత్యాత్మికాఽనితరసాధారణధర్మయుక్తంవారంవారమనుస్మరన్ తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే - పాదావిత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ఇయం,మహీపృథ్వీ , యస్య-స్వకృతైవ,స్వేనసృష్టైవ “ పద్భ్యాంభూమి „ రితిశ్రుతేః,పాదౌ,సమహావిభూతిర్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యోనఃప్రసీదతామిత్యన్వయః-మహీంవిశినష్టి॥యత్రమహ్యాం-చతుర్విధఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపో,భూతసర్గో,భవతి “ పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదప „ ఇత్యుక్తచతుర్విధోవా,సభగవా,నాత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః-మహాపురుషఃపరమపురుషో,వైరాజపురుషోవానోఽస్మాకం,ప్రసన్నో,భవతు ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తథా,అమ్భః,యద్రేతఃయస్యకార్యభూతం,త్రయో,లోకా,లోకపాలాశ్చ,సిధ్యన్తి,యతఇతిశేషః,యస్మాదుత్పద్యన్తే,జీవన్తి,యేనేతిశేషః,వర్ధమానాః,యత్రేతిశేషః,సః,బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో,మహావిభూతి,ర్నః,ప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ సోమంచన్ద్రమసం,యస్య,మనో,వదన్తి “ చన్ద్రమామనసోజాత „ ఇత్యాదిశ్రుతయః , సోమంవిశినష్టి ॥ యస్సోమో,దివౌకసాందేవానాం , అన్ధమన్నం , అమృతకరత్వాత్ , అతఎవ,బలమాయుశ్చ,నగానాంవృక్షాణాం,ప్రజానాంచరాణాంచ,ప్రకర్షేణజనయతివర్ధయతీతిప్రజనః,అతఎవ, తేషా,మీశో,యః,సోమః-తం-యస్య-మనో-వదన్తి , మనసోజాతంవిరాడ్రూపస్యమనస్స్థానీయంచవదన్తి-స - బ్రహ్మ-మహావిభూతి-ర్నః-ప్రసీదతాం-బలాదీనిపరమాత్మవిశేషణానివా-దేవాదీనాం-యశ్చ, బలాదిహేతు-స్సఈశో - బ్రహ్మ - మహావిభూతిః-ప్రసీదతామితి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తథా-యస్యా-గ్నిర్ము-ఖ-ముచ్యతే“ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే „ త్యాదిశ్రుతిభిః-యస్యముఖస్థానీయో-ముఖాజ్జా

---

౨౯ ॥ శ్లో ❁ సువర్ణమేనం.

తశ్చాగ్నిః-స-బ్రహ్మ-మహావిభూతిః-ప్రసీదతామిత్యన్వయః-యస్య-ముఖ-మగ్ని,ర్జాత-ఇతివాఽన్వయః-అగ్నింవిశినష్టి॥జాతవేదాః-జాతంస్వస్మిన్నిహితంచరుపురోడాశాదిక-మిన్ద్రాదిభ్యో,వేదయతి"విద్ ల్లాభే,, ప్రాపయతీతిజాతవేదాః - క్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా-క్రియాకాణ్డనిమిత్తంయజ్ఞాది క్రియాకలాపాత్మక వేదపూర్వభాగార్థానుష్ఠాననిమిత్తం - జన్మ,యస్యసః-అన్తస్సముద్రే-సముద్రో దేహం"త్ర్యాత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వా,,దితిన్యాయేనజలాంశప్రచురత్వాత్ - అన్తస్సముద్రేదేహమధ్యే-జాఠరరూపేణ-స్వధాతూన్-స్వాధిష్ఠితదేహస్థాన్ శుక్లశోణితాదిసప్తధాతూన్ - పచన్ పరిణమయన్-ఏవంభూతోఽగ్ని,ర్యస్య,ముఖం-సప్రశీదతామ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋తథా-తరణిరాదిత్యో- యస్య-చక్షు-రాసీత్ "చక్షోస్సూర్యోఅజాయత,,తిశ్రుతేః-స-నో-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-తరణింవిశినష్టి-దేవయానమర్చిరాదిమార్గభూతః - త్రయీమయః-ఋగ్యజుస్సామప్రచురః-ఏష- తరణిః - బ్రహ్మణః-పరస్య-ధిష్ణ్యంస్థానం"య ఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే,,ఇతిశ్రుతేః-బ్రహ్మణః-ఉపాసనస్థానమిత్యర్థః-ముక్తిద్వారం - దేవయానత్వాత్ - అమృతంచఅమృతసాధనపుణ్యానుష్ఠానకాలజ్ఞాపకత్వాత్-మృత్యుః-ఉదయాస్తమయాభ్యామాయుర్వ్యయకరత్వాత్ - ఏవంభూత-స్తరణిః-యస్యచ-క్షుః-స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతామ్❋॥౩౬॥❋తథా-యస్య-ప్రాణా-ద్వాయురభూత్ "ప్రాణాద్వాయురజాయత,,తిశ్రుతేః,స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-కథంభూతోవాయుః-చరాచరాణాంభూతానాం -సహఆదిజనయితా-తత్ర-సహోమనసోబలంబలందైహికం-ఓజఇన్ద్రియాణాంబలం-ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిమాన్-యంపఞ్చవృత్తింప్రాణం - వయంబుద్ధ్యాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః-సమ్రాజం.

ర్ముఖంయస్యతుజాతవేదాజాతఃక్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా।అన్తస్సముద్రేతుపచన్స్వధాతూన్ప్రసీదతాంనస్స
మహావిభూతిః ॥ ౩౫ ॥ యచ్చక్షురాసీత్తరణి❋ర్దేవయానంత్రయీమయోబ్రహ్మణఏషధిష్ణ్యమ్।ద్వారంచము
క్తేరమృతంచమృత్యుఃప్రసీదతాంనస్స మహావిభూతిః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణాదభూద్యస్యచరాచరాణాంప్రాణా
స్సహో❋బలమోజశ్చవాయుః।అన్వాస్మసమ్రాజమివాఽనుయంవయం ❋ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥
శ్రోత్రాద్దిశోయస్యహృదశ్చఖానిప్రజజ్ఞిరేఖంపురుషస్యనాభ్యాః।ప్రాణేన్ద్రియాత్మాసుశరీరకేతనం ❋ ప్రసీ
దతాంనస్సమహావిభూతిః॥౩౮ ॥బలాన్మహేన్ద్రస్త్రిదశాఃప్రసాదాన్మన్యోర్గిరీశోహ❋ర్షాద్విరిఞ్చః। ఛన్దాంసి
ఖేభ్యస్త్వృషయో❋మేఢ్రతఃకఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౯ ॥శ్రీర్వక్షసఃపితరశ్ఛాయయాఽసన్ధర్మ
స్తనాదితరఃపృష్ఠతోఽభూత్❋।ద్యౌర్యస్యశీర్ష్ణోఽప్సరసోవిహారాత్ప్రసీదతాంనస్స మహావిభూతిః॥ ౪౦॥
విప్రోముఖాద్బ్రహ్మచయస్యగుహ్యంరాజన్యఆసీద్భుజయోర్బలంచ। ఊర్వో ❋ ర్విడోఽజోఙ్ఘ్రిరవేదశూ
ద్రౌప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౧ ॥ లోభోఽధరాత్ప్రీతిరుపర్యభూద్ద్యుతి❋ర్నస్తఃపశవ్యఃస్పర్శే

సార్వభౌమం-భృత్యాఇవా,న్వాస్మ అనువర్తినః,సఏవంభూతో-వాయు,ర్యస్య-ప్రాణా,దభూత్-సః,ప్రసీదతామ్❋॥౩౭॥❋తథా-యస్య,శ్రోత్రా-ద్దిశో-జజ్ఞిరే"దిశశ్శ్రోత్రా,,దితిపుంసూక్తశ్రవణాత - ఖానిదేహగతచ్ఛిద్రాణి-హృదా-జజ్ఞిరే,హృదయాదుద్బభూవుః-పురుషస్యవైరాజస్య-నాభ్యాః-ఖమన్తరిక్షం-జజ్ఞే "నాభ్యాఆసీదన్తరిక్షం,,మితిశ్రుతేః-ప్రాణశబ్దఃకర్మేన్ద్రియపరః-ఇన్ద్రియశబ్దోజ్ఞానేన్ద్రియపరః,ఆత్మామనః,అసుశబ్దఃపఞ్చవృత్తిప్రాణవాయుపరః - శరీరంచే-త్యేతేషాం , కేతనమాశ్రయం-ఖం-యస్య,నాభ్యా,జజ్ఞేస,ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋యస్య-బలా-న్మహేన్ద్ర,జజ్ఞే- ప్రసాదా,త్త్రిదశా-జజ్ఞిరే-మన్యోః-క్రోధా,ద్గిరిశోరుద్రః-హర్షా , ద్విరిఞ్చో-బ్రహ్మస్వయం-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని"ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మా,,దితిశ్రుతేః-ఋషయశ్చ,ఖేభ్యఃవివరేభ్యః-జజ్ఞిరే- మేఢ్రా-త్కః ప్రజాపతిఃమేఢ్రాధిష్ఠాతా,స-ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋తథాయస్య,వక్షసః-శ్రీస్సంప,జజ్ఞే-ఛాయయాఛాయాతః-పితర-ఆసన్ , స్తనా,ద్ధర్మః-పృష్ఠత-ఇతరఃఅధర్మః,శీర్ష్ణశ్శిరసః-ద్యౌః"శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తతే,,తిశ్రుతేః,విహారా,దప్సరసఃఆసన్ , సప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋తథా , యస్య,ముఖా,ద్విప్రోవిప్రకులంగుహ్యామతీన్ద్రియార్థాఽవబోధి-బ్రహ్మవేదశ్చ,ఆసీత్ "బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్,ఋచస్సామానిజజ్ఞిర,,ఇతిశ్రుతేః,భుజయో,ర్బాహుభ్యాం,రాజన్యో,బలంచా,సీత్ "బాహూరాజన్యఃకృత ,, ఇతిశ్రుతేఃఊర్వో,ర్విట్వైశ్యః,ఓజఃనైపుణ్యంతస్యవృత్తిశ్చ,అఙ్ఘ్రేఃఅఙ్ఘ్రిజావిత్యర్థః-అవేదశూద్రౌ , అవేదఃవేదవ్యతిరిక్తాశుశ్రూషావృత్తిః,తద్వృత్తిమాన్శూద్రశ్చ,విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్రఇతిపాఠాన్తరంసుగమం "ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ంశూద్రోఅజాయత ,, తిశ్రుతేః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋అధరాదధరోష్ఠా,ల్లోభః,ఉపర్యుత్తరోష్ఠా-త్ప్రీతి,రభూత్,నస్తఃనాసికాతో,ద్యుతిఃకాన్తిః , పశవ్యః

---

౪౧ ॥ శ్లో ❋ పా॥విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్రః-

పశూనాంహితః, కామఃస్వర్గేణాభూత్, భ్రువోః, ర్యమః, కాలః-పక్ష్మభవః పక్ష్మణోజాతః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ కింబహునా, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-వయః కాలం-కర్మ జీవాదృష్టం-గుణాన్ సత్త్వాదీన్, విశేషం బ్రహ్మాణ్డాన్తదుపలక్షితం కార్యవర్గంచ, యస్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసఙ్కల్పేన విహితాన్వదన్తి - ద్రవ్యాదికారణాత్మకం విశేషరూపకార్యాత్మకంచ సర్వం వస్తు యత్సఙ్కల్పవిహితం వదన్తీత్యర్థః-అతఏవ యత్, యత్స్వరూపం, దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం ; ప్రబుధావబోధం ప్రకృష్టవిద్వద్వబోధ్యం, సః, మహావిభూతిః, నః, ప్రసీదతామ్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవం కార్యావస్థప్రపఞ్చశరీరకం వైరాజపురుషం ప్రసాద్యాథ కారణావస్థం నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ ఉపశాన్తశక్తయే-సర్గాద్యనభిముఖచిదచిత్కాలాదిశక్తయే స్వరాట్ స్వతన్త్రః స్వస్వరూపం-తస్య భావో యాథాత్మ్యం స్వారాజ్యం - తస్య, లాభేన-స్వానన్దానుభవేనేత్యర్థః- తేన-ప్రతిపూరిత-ఆత్మా స్వరూపం-యస్య - తస్మై-స్వతన్త్రానవధికానన్దస్వస్వరూపానుభవపూర్త్యావాప్తసమస్తకామాయేత్యర్థః-మాయయారచితేషు- గుణేషు-నసజ్జమానాయ - లీలారసవిముఖాయ-స్వభూతయే స్వాభావికైశ్వర్యాయ-తస్మై-నమోనమః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం విభూతిద్వయాధిపం సర్వకారణం భగవన్తం ప్రసాద్య నమస్కృత్య స్వాభిప్రేతం విజ్ఞాపయితుం తావత్తద్దర్శనం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ ఉక్తవిధ-స్త్వ-మాత్మానం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం-దిదృక్షూణాం, ప్రపన్నానాం-నో-ఽస్మాకం- అస్మచ్చక్షురాదికరణగోచరం యథా భవతి తథా-సస్మితం తే-ముఖామ్బుజం-దర్శయ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ననుః నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం,, మిత్యుక్తవిధయా చక్షురాద్యగోచరోఽహం కథం త్వచ్చక్షురాదికరణవిషయస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ తైస్తైరితి ॥ హే విభో - కాలేకాలే ; యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి

సకామః । భ్రువోర్యమః పక్ష్మభవస్తు కాలః ప్రసీదతాం - నస్స మహావిభూతిః ॥ ౪౨ ॥ ద్రవ్యం వయః కర్మ గుణాన్విశేషం యద్యోగమాయావిహితాన్వదన్తి । యద్దుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధం ప్రసీదతాం నస్స మహావిభూతిః ॥ ౪౩ ॥ నమోఽస్తు తస్మా ఉపశాన్తశక్తయే స్వారాజ్యలాభప్రతిపూరితాత్మనే । గుణేషు మాయారచితేషు వృత్తిభిర్న సజ్జమానాయ నమస్స్వభూతయే ॥ ౪౪ ॥ సత్వం నోదర్శయాత్మానమస్మత్కరణగోచరమ్ । ప్రపన్నానాం దిదృక్షూణాం సస్మితం తే ముఖామ్బుజమ్ ॥ ౪౫ ॥ తైస్తైస్స్వేచ్ఛాధృతై రూపైః కాలేకాలే స్వయం విభో । కర్మ దుర్విషహం యన్నో భగవాంస్తత్కరోతి హి ॥ ౪౬ ॥ క్లేశభూర్యల్పసారాణి కర్మాణి విఫలాని హి । దేహినాం విషయార్తానాం న తథైవార్పితం త్వయి ॥ ౪౭ ॥ నావమః కర్మకల్పోఽపి విఫలాయేశ్వరార్పితః । కల్పతే పురుషస్యైవ స హ్యాత్మా దయితో హితః ॥ ౪౮ ॥ యథా హి స్కన్ధశాఖానాం తరోర్మూలావసేచనమ్ । ఏవమారాధనం విష్ణోస్సర్వేషామాత్మనశ్చ హి ॥ ౪౯ ॥ నమస్తుభ్యమనన్తాయ దుర్వితర్క్యాత్మకర్మణే । నిర్గుణాయ

భారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్య,, తస్యోక్తకాలే - స్వేచ్ఛాధృతైః-న తు పుణ్యాపాపాత్మకకర్మణా ధృతైః-రూపైరవతారైః-భవాన్ - నః అస్మాకం-దుర్విషహం దురాసదం దుష్కరం-కర్మ-కరోతి హి- అఘటితఘటనాత్మకక్రియాశక్తే-స్తవ స్వవిగ్రహదర్శయితృత్వం న దుర్ఘటమితి భావః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ సత్యమాత్మానం సకృత్ప్రతి కర్మణా హేతునా కథం దర్శయేయ - మిత్యత్రాహ ॥ క్లేశేతి ॥ విషయార్తానాం అనుకూలవిషయాలాభదుఃఖపీడితానాం- దేహినాం- క్లేశో-భూరి - యేషు, అల్పస్సారస్సుఖం-యేషు-తతః-కర్మధారయః-తాని కర్మాణి-యథా, విఫలాని-భవన్తి-తథా-త్వయ్యర్పితం-కర్మ-న-విఫలం-భవతి హి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ కర్మకల్పోఽపి ధర్మాభాసోఽపి అవమః లౌకికవ్యాపారోఽపి-ఈశ్వరే త్వయ్యర్పితశ్చేత్-విఫలాయ-న కల్పతే - న విఫలో భవతి హి- యస్మాత్స ఏవేశ్వరః-పురుషస్యాత్మా-అతఏవ-దయితః ప్రియః-హితశ్చ - న హ్యాత్మని దయితే హితే చార్పితం కర్మ నిష్ఫలం స్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఈశ్వరార్పితస్య స్వల్పస్యాపి కర్మణోఽనల్పఫలత్వమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా హి - తరో-ర్మూలావసేచనం మూలే జలావసేచనం-స్కన్ధానాం-శాఖానాంచ - భవతి - ఏవమాత్మనః పరమాత్మనో-విష్ణో-రారాధనం-సర్వేషాం హి సర్వపురుషార్థానాం-సాధనం- భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ స్తుతినమస్కారాదికర్మణా వినా నాన్యస్త్వత్తోషహేతురస్తీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ నమ ఇతి ॥ దుర్వితర్క్యాణి ఇతరసజాతీయత్వేన విభావితుమశక్యాని-ఆత్మకర్మాణి స్వచేష్టితాని-యస్య-తస్మై అనన్తాయ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ-నిర్గుణాయ హేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణానాం-నియన్త్రే-సత్త్వస్థాయ సత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-అధునా-ప్రవర్తమానాయ - తుభ్యం-నమః-సాంప్రతం నమస్కార ఏవ యుజ్యతే-ఈదృశం త్వాం ప్రసాదయితుం నమ ఏవ యుజ్యతే-నాన్య ఉపాయ ఇత్యర్థః-యద్వా- గుణత్రయోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-ప్రవర్తమా

నాయాపి-సాంప్రతమధునా-సత్త్వస్థామేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం సంస్తుతో భగవానావిర్బభూవేత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్-ఇత్థం, సమ్యక్, స్తుతో-హరిః, ఈశ్వరో భగవాన్ సహస్రాణాం, మర్కాణాం సూర్యాణాం, ఉదయే-ద్యుతిరివ ద్యుతిర్యస్య సః, అభూతోపమేయం, తేషాం-బ్రహ్మాదీనాం, పురత ఇతి శేషః, ఆవిర్బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తేన-మహసా తేజసా, ప్రతిహతాని, ఈక్షణాని-యేషాం తే-సర్వే, దేవాః-ఖాదీనేవ-నాపశ్యన్-కుతో-విభు-మావిర్భూతం-పశ్యేయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ భగవాన్-విరిఞ్చో బ్రహ్మా-శర్వేణ రుద్రేణ సహ తాం-భగవత-స్తనుం-దృష్ట్వా-తుష్టావేతి పఞ్చమేనాన్వయః తనుం విశినష్టి-నిర్మలాం, ఇన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామాం-కంజగర్భవ-దరుణే-ఈక్షణే-యస్యాః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తప్తహేమవ-దవదాతేన విశుద్ధేన-పిశఙ్గేన చ-లసతా-కౌశేయవాససా-యుక్తామితి శేషః-ప్రసన్నాని-చారూణి సున్దరాణి చ, సర్వాణ్య-ఙ్గాని-యస్యాః-సున్దరం-ముఖం-యస్యాః-సున్దరే-భ్రువౌ-యస్యామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ మహాన్తో-మణయో-యస్మిన్-తేన-కిరీటేన-కేయూరాభ్యాం చా-లఙ్కృతాం-కర్ణాభరణే కుణ్డలే-తాభ్యాం-నితరాం-భాతౌ-యౌ-కపోలౌ-తాభ్యాం-శ్రీశ్శోభా-ముఖామ్బుజే-యస్యాస్తామ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కాఞ్చీకలాపాదిభిః-శోభితాం, కౌస్తుభ-ఆభరణం-కణ్ఠే-యస్యాస్తాం-లక్ష్మీం వక్షసి, బిభ్రతీం, వనమాలా అస్యామస్తీతి తథా-తామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ మూర్తిమద్భిః పురుషాకృతిభి-స్స్వకీయై-స్స్వైః-సుదర్శ

గుణేశాయసత్త్వస్థాయచసాంప్రతమ్ ॥ ౫౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే ,మహాపురాణే , అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుక ఉవాచ। ఏవం స్తుతస్సురగణైర్భగవాన్హరిరీశ్వరః । తేషామావిరభూద్రాజన్సహస్రార్కోదయద్యు
తిః ॥ ౧ ॥ తేనైవమహసా సర్వే దేవాః ప్రతిహతేక్షణాః। నాపశ్యన్ఖం దిశః క్షోణీమాత్మానం చ కుతో విభుమ్ ॥ ౨ ॥
విరిఞ్చో భగవాన్దృష్ట్వా సహ శర్వేణ తాం తనుమ్ । స్వచ్ఛాం మరకతశ్యామాం కంజగర్భారుణేక్షణామ్ ॥ ౩ ॥
తప్తహేమావదాతేన లసత్కౌశేయవాససా। ప్రసన్నచారుసర్వాఙ్గీం సుముఖీం సున్దరభ్రువమ్ ॥ ౪ ॥ మహామ
ణికిరీటేన కేయూరాభ్యాం చ భూషితామ్।కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖామ్బుజామ్ ॥ ౫ ॥ కాఞ్చీకలాపవ
లయహారనూపురశోభితామ్। కౌస్తుభాభరణాం లక్ష్మీం బిభ్రతీం వనమాలినీమ్ ॥ ౬ ॥ సుదర్శనాదిభిస్స్వాస్త్రై
ర్మూర్తిమద్భిరుపాసితామ్ । తుష్టావ దేవప్రవరస్సశర్వః పురుషః పరమ్ ॥ సర్వామరగణైస్సాకం సర్వాఙ్గైరవ
నీం గతైః ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయాగుణాయ నిర్వాణసుఖార్ణవాయ। అణోరణిమ్నే
ఽపరిగణ్యధామ్నే మహానుభావాయ నమో నమస్తే ॥ ౮ ॥ రూపం తవైతత్పురుషర్షభేజ్యం శ్రేయోఽర్థిభిర్వైదిక
తాన్త్రికేణ। యోగేన ధాతస్సహ నస్త్రిలోకాన్పశ్యామ్యముష్మిన్నుహ ❁ విశ్వమూర్తౌ ॥ ౯ ॥ త్వయ్యగ్ర ఆసీ

నాదిభిరస్త్రై-రుపాసితాం సేవ్యమానాం-సరుద్రో దేవప్రవరో బ్రహ్మా-సర్వాఙ్గై-రవనీం భూమిం-గతైః ప్రాప్తై-రైః స్వాష్టాఙ్గప్రణతై-రైస్సహ-పరం-పురుషం-తుష్టావ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తావత్స్తోతుం ప్రవృత్తః కర్మాయత్తజన్మాదిరహితం-నిరస్తనిఖిలదోషం జ్ఞానానన్దాదికల్యాణగుణోదధిం సర్వాన్తరాత్మానమపరిచ్ఛిన్నస్వరూపం మహాప్రభావం నమస్కరోతి ॥ అజాతేతి ॥ న జాతా-జన్మాదయః కర్మాయత్తా-యస్య-తత్ర హేతుః-అగుణాయ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతిభటాయ-నిర్వాణసుఖార్ణవాయ నిర్దుఃఖానన్దమహోదధయే-అణోర్జీవాదప్య-ణిమ్నే అన్తరాత్మతయా తదన్తః ప్రవేశయోగ్యాయ-అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ-మహాప్రభావాయ-తుభ్యం నమో నమః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్యనేన ప్రకృతస్య దర్శితరూపస్యాకర్మాయత్తత్వం సూచితం-తదేవ రూపం విశింషన్ స్తౌతి ॥ రూపమితి ॥ హే పురుషర్షభ-తవైతద్రూపం-శ్రేయోఽర్థిభిః కర్తృభిః-వైదికతాన్త్రికేణ వేదపఞ్చరాత్రాదితన్త్రాభ్యా-మవబోధితేన-యోగేన సాధనేన-ఇజ్యం-ఆరాధనీయం-తస్మిన్రూపే విశ్వం సాక్షాత్కృత్యాహ-హే ధాతః-అముష్మిన్నుహ అస్మిన్ హి రూపే-సహ త్రిలోకాన్ త్రిలోకైస్సహ నోఽస్మాన్-పశ్యామి-ఆర్షత్వాత్సహయోగేఽపి తృతీయాయా అభావః-త్రిలోకా ఇతి కర్మధారయః ॥ దర్శనహేతుం వదన్ రూపం విశినష్టి-విశ్వమూర్తౌ విశ్వాశ్రయమూర్తౌ-విశ్వమూర్త్యై ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-హే విశ్వమూర్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ విశ్వమూర్తిత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి-త్వయీతి ॥ ఇదం విశ్వ-మగ్రే-మధ్యే-ఽన్తే చ-త్వయ్యేవా

---

౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విశ్వమూర్త్యై

శ్రయభూతేఽన్తరాత్మని - ఆసీత్ అవినాభూతమాసీత్ - అతఏవ - ఆద్యాద్యవస్థం విశ్వం - త్వమేవ - యద్యదవస్థం యదపృథక్సిద్ధం తత్తతోఽభిన్నమితిభావః - అనేనజగదుపాదానత్వముక్తం - ఉపాదానోపాదేయయోరభేదప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాహ - ఘటస్యోపాదేయస్య - మృ - దుపాదానభూతా, యథానతస్మాద్భిన్నాతథేత్యర్థః, ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి ॥ పరఃపరస్మాదితి ॥ పరస్మాత్ స్వరూపాన్యథాభావవదచేతనా-ద్యః - పరఃవిలక్షణోజీవస్తస్మాదపి-స్వభావాన్యథాభావవతః-పరఃవిలక్షణః - స్వభావతోఽపివికారరహితఇత్యర్థః- ఉపాదానత్వేఽపితస్యసద్వారకత్వాన్నిర్వికారత్వమితిభావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవంవిశ్వోపాదానత్వాత్త్వంవిశ్వమూర్తిరిత్యుక్తం- అథవిశ్వస్యాన్తరాత్మత్వాదపిత్వంవిశ్వమూర్తిరితివక్తుంవిశ్వస్యస్రష్టృత్వంతదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశంచాహ ॥ త్వమితి - ఆత్మాశ్రయయాస్వాపృథక్సిద్ధయా-స్వయాస్వనియామ్యయా-మాయయా - ఇదంజగ-న్నిర్మాయసృష్ట్వా - తదనుప్రవిష్టః “ తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ„ దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః-అనుప్రవిష్టమప్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాస్పృష్టం “సత్యంచానృతంచసత్యమభవ„ దితిశ్రుత్యర్థయాథాత్మ్యవిదఃపశ్యన్తీత్యాహ ॥ పశ్యన్తీతి-గుణవ్యాపాయేఽపిగుణానాంవ్యాపాయోఽన్యథాభావః, పరిణామఇతియావత్-గుణానాంపరిణామేఽపి - త్వాంతత్రానుప్రవిష్టంత్వాం - అగుణంచేతనాచేతనగతహేయగుణరహితం,విపశ్చితః “ సత్యంచానృతంచసత్యమభవ„దిత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః-మనీషిణస్తత్ప్రతిపాద్యార్థయాథాత్మ్యోపాసనపరాః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః - మనసాయోగపరిశుద్ధేనమనసాసాధనేన-పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి “ సత్యంచే„ త్యాదిశ్రుతేరయమర్థః - పరమాత్మనశ్చిదచిత్సంఘాతరూపజగదాకారపరిణామేచపరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వఏవాపురుషార్థాః - తథా - అచిదంశగతాస్సర్వేవికారాః-పరమాత్మనికార్యత్వంతదవస్థయోస్తయోర్నియన్తృత్వేనాత్మ

త్త్వయిమధ్యఆసీత్త్వయ్యన్తఆసీదిదమాత్మతన్త్రే। త్వమాదిరన్తోజగతోఽస్యమధ్యంఘటస్యమృత్స్నేవపరఃపరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ త్వంమాయయాఽఽత్మాశ్రయయాస్వయేదంనిర్మాయవిశ్వంతదనుప్రవిష్టః❀। పశ్యన్తియుక్తామనసామనీషిణోగుణవ్యపాయేప్యగుణంవిపశ్చితః ॥ ౧౧ ॥ యథాఽగ్నిమేధస్యమృతంచగోషుభువ్యన్న❀మమ్బ్వాద్యమనేనవృత్తిమ్। యోగైర్మనుష్యాఅధియన్తిహిత్వాంగుణేషుబుద్ధ్యాకవయోఽధియన్తి ॥ ౧౨ ॥ తంత్వావయంనాథసముజ్జిహానంసరోజనాభాతిచిరేప్సితార్థమ్। దృష్ట్వాగతానిర్వృతిమద్యసర్వేగజాదవార్తాఇవగాఙ్గమమ్భః ॥ ౧౩ ॥ సత్వంవిధత్స్వాఖిలలోకపాలావయంయదర్థాస్తవపాదమూలమ్। సమాగతాస్తేబహిరన్తరాత్మన్కింవాఽన్యద్విజ్ఞాప్యమశేషసాక్షిణః❀ ॥ ౧౪ ॥ అహంగిరిత్రశ్చసురాదయోయేదక్షాదయో

త్వం - పరమాత్మాచతయోస్స్వశరీరభూతయోర్నియన్తృతయాఽఽత్మభూతస్తద్గతాపురుషార్థైర్వికారైశ్చనస్పృశ్యతే. అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమయస్సర్వదైకరూపఏవజగత్పరివర్తనలీలయాఽవతిష్ఠతే - విచిత్రచిదచిద్రూపేణవిక్రియమాణమపి, బ్రహ్మ, సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధం అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదితి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ మనసాసాధనేనపశ్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తాన్వదన్నుక్తమేవార్థముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ కాష్ఠాదిషు,అగ్న్యాదీన్,యథా-యోగైరుపాయైస్తత్ర-యథా , అగ్నిం - మేధసికాష్ఠే -మథనేనోపాయేన-యథాచా-మృతంక్షీరం-గోషు-దోహనేన-యథా-భువ్యన్నం.కృష్యాద్యుపాయేన-యథావా-వృత్తింజీవనభూత-మమ్బు,జలంఉ-త్ఖననేనోపాయేన-పశ్యన్తి, ఉద్యమనేనేతిపాఠే,సఏవార్థః- తథా-కవయఃవిపశ్చితోమనుష్యాః - బుద్ధ్యాయోగవిశుద్ధయా-గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుసచేతనేషుపదార్థేషుత్వాం , ఆవిక్రియమేకరూపం-అధియన్తి,ఇక్ష్మరణఇతిధాతుః-విదన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తద్దర్శనేనాత్మనోనితరాంసుఖితత్వం-వదన్ మత్ప్రయోజనంకుర్వితిప్రార్థయతే ॥ తమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేనాథ-హేసరోజనాభ - అతిచిరాత్-ఈప్సితమర్థంపురుషార్థస్వరూపం-ఉజ్జిహానంఆవిర్భవన్తం-తముక్తవిధం-త్వాం - దృష్ట్వాసర్వే, వయం,నిర్వృతిమానన్దం , గతాః ప్రాప్తాః-యథా-దవార్తాఃదావాగ్నిపీడితా,గజాః-గాఙ్గ,మమ్భఃజలం-ప్రాప్య-నిర్వృతిం-ప్రాప్నువన్తి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తథా-స-త్వం , ఉక్తవిధ-స్త్వం - హేఅఖిలలోకపాల,యదర్థాఃయత్ప్రయోజనాః-యత్కామయమానాః-వయం-తవ,పాదమూలం,సమాగతాశ్శరణంగతాః-తత్ప్రయోజనం , విధత్స్వకురు-యద్విధేయంతత్కథమిత్యత్రాహ - హేబహిరన్తరాత్మన్ బహిరన్తశ్చ-వ్యాపిన్ -అశేషసాక్షిణఃసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కుర్వత - స్తవసర్వజ్ఞస్య- విజ్ఞాప్యం- కింవాఽన్యత్-నకిమప్యస్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ యూయమేవకించిత్కురుతేత్యత్రాహ॥ అహమితి॥అహంబ్రహ్మా,గిరిత్రోరుద్రః- యేచ-సురాదయోద

---

౧౨ ॥ శ్లో ❀ పా॥ అమ్బ్వుత్థనేన.

ఋష్యాదయశ్చ-ప్రజాపతయశ్చ-తే- సర్వే-వయం-అగ్నేః - కేతవో విస్ఫులిఙ్గా ఇవ- తే త్వత్తః-పృథ-గ్విభావితాస్సన్తః-ఆత్మనః-శంసుఖం-కింవా విద్మః - నకిమప్యాత్మసుఖసాధనం నవిద్మ ఇత్యర్థః అత- స్త్వమేవ- హే-ఈశ-ద్విజానాం - దేవానాంచ - మన్త్రం సుఖకారిణీమాలోచనాం-విధత్స్వ-ఇదంకురు తేత్యుపాయముపదిశేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ తానాహ॥ భగవానిత్యాహమునిః॥ ఏవమిత్థం-బ్రహ్మాదిభి రీడితః స్తుతో భగవాన్-తేషాంవిరిఞ్చ్యాదీనాం-తద్ధృదయమభిప్రాయం యథావ-ద్విజ్ఞాయ-మేఘనిర్హ్రాదవద్గ-భీరయా-గిరా-బద్ధాఞ్జలయో-యై - స్సంవృతానినియమితాని-కారకాణీ-న్ద్రియాణి-యై స్తాన్-విరిఞ్చ్యాదీన్-జగాద ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ సురేశ్వరో భగవాన్-స్వయ-మేకఏవ-సురాణాం-కార్యే-ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థో ఽపి-సముద్రోన్మథనాదిభి-ర్విహర్తుకామః విహర్తుమిచ్ఛ- స్తా-నాహ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ హన్తేతి॥ హన్తేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యం ద్యోతయతి- హేబ్రహ్మన్ - హేశంభో- హేదేవాః - హేసురాః- అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణ సురాదేవాశ్చేతి సంబోధనద్వయం-అన్యే గన్ధర్వాదయశ్చ - సర్వే-యూయం-వో యుష్మాకం-యథా-శ్రేయస్స్యా-త్తథా-మమ-భాషిత-మవహితచిత్తాస్సన్తః-శృణుత-అమరా ఇతిపాఠాన్తరం తదా శ్రేయోదర్శయతి-యథా, అమరా మృత్యురహితా-స్స్యు-రితి ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తావ-ద్దానవై- ర్దైతేయైశ్చ-సన్ధిర్విధీయతాం సఖ్యంక్రియతాం - కాలేనానుగృహీతైః కాలవశాదనుకూలతాంప్రాప్తైః - నతే సన్ధింయాస్యన్తీతిశఙ్కా-నకార్యేతిభావః- తైరసురై- ర్వోయుష్మాకం-ఆత్మన

ఽగ్నేరివ కేతవస్తే । కింవావిదామేశ పృథగ్విభావితా ✽ విధత్స్వశంనోద్విజదేవమన్త్రమ్॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥
ఏవంవిరిఞ్చ్యాదిభిరీడిత స్తద్విజ్ఞాయ తేషాంహృదయంయథైవ ✽। జగాదజీమూతగభీరయాగిరాబద్ధాఞ్జలీన్
సంవృతసర్వకారకాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవేశ్వర స్తస్మిన్సురకార్యేసురేశ్వరః । విహర్తుకామస్తానాహసముద్రో
న్మథనాదిభిః॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ హన్తబ్రహ్మన్నహోశంభో హే దేవామమభాషితమ్ । శృణుతావహి
తాస్సర్వేశ్రేయోవస్స్యాద్యథాసురాః॥ ౧౮ ॥ యాతదానవదైతేయైస్తావత్సన్ధిర్విధీయతామ్ । కాలేనానుగృ
హీతైస్తైర్యావద్వోభవఆత్మనః॥ ౧౯ ॥ అరయోఽపిహిసన్ధేయాస్సతికార్యార్థగౌరవే। అహిమూషకవత్పశ్చా
దర్థస్యపదవీంగతైః॥ ౨౦ ॥ అమృతోత్పాదనే యత్నః క్రియతామవిలమ్బితమ్। యస్యపీతస్యవై జన్తుర్మృత్యుగ్ర
స్తోఽమరోభవేత్ ॥ ౨౧ ॥ క్షిప్త్వాక్షీరోదధౌసర్వావీరుత్తృణలతౌషధీః । మన్థానంమన్దరంకృత్వానేత్రంకృ
త్వాచవాసుకిమ్॥ ౨౨ ॥ సహాయేనమయాదేవానిర్మన్థధ్వమతన్ద్రితాః । క్లేశభాజోభవిష్యన్తిదైత్యాయూయం
ఫలగ్రహాః॥ ౨౩ ॥ యూయంతదనుమోదధ్వంయదిచ్ఛన్త్యసురాస్సురాః। నసంరమ్భేణసిధ్యన్తిసర్వేఽర్థాస్సా
న్త్వయాయథా॥ ౨౪ ॥ నభేతవ్యంకాలకూటాద్విషాజ్జలధిసంభవాత్। లోభఃకార్యోనవోజాతురోషఃకామ

స్స్వత ఏవ-యావ-ద్భవోవృద్ధి-స్స్యా-త్తావ-త్సన్ధిర్విధీయతా- మితిపూర్వేణాన్వయః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కార్యార్థినః కుతో గర్వః, ఇతిన్యాయేనారయోపిసన్ధేయా ఏవేత్యాహ॥ అరయోపీతి॥ కర్తవ్యప్రయోజనస్య-గౌరవే భూయస్త్వే సతి-తదర్థ-మరయశ్శత్రవోఽపి-సన్ధేయా ఏవహి- హేదేవాః-అర్థస్యప్రయోజనస్య - పదవీం సిద్ధిం-గతైః ప్రాప్తైః-పశ్చా- దహిమూషకవ-ద్వధ్యఘాతుకభావేన వర్తితవ్యమితి శేషః-యద్వా- పేటికాయాంనిరుద్ధో ఽహిర్యథానిర్గమద్వారవిధానార్థమూషకేణ సంధింవిధత్తే పశ్చాత్తమేవభక్షయతి - తథార్థస్య పదవీంప్రవృత్తైః ప్రథమంసన్ధేయా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తత్ర తైస్సహ యత్కార్యంతదాహ । అమృతోత్పాదన ఇతి॥ స్పష్టోఽర్థః అమృతంవిశినష్టి ॥ యస్యామృతస్య-పీతస్య సతః-మృత్యుగ్రస్తోఽప్య-మరో మృత్యురహితో భవేత్-యస్యపీతస్యేతి సంబన్ధమాత్రే వాషష్ఠీ యేనపీతేనామృతేన మృత్యుగ్రస్తో ఽమరో భవేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ అమృతోత్పాదనయత్నం వివృణోతి-క్షిప్త్వేత్యాదినా॥ వీరుధః గుల్మాని-తృణాని-లతాశ్చ-ఓషధయశ్చ- ఇమాస్సర్వాః-క్షీరోదధౌ-క్షిప్త్వా-మన్దరంపర్వతం - మన్థానంమన్థనదణ్డం-కృత్వా-వాసుకిం-నేత్రం రజ్జుం-కృత్వా ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ మయాసహాయేన హేదేవాః-అతన్ద్రితాః-యూయం-నిర్మన్థధ్వం-ననుతేఽప్యమృతపానేనామరాస్స్యు- స్తత్రాహ॥ క్లేశభాజః-దైత్యాస్తుకేవలంక్లేశభాజో-భవిష్యన్తి-యూయమేవ-ఫలగ్రహాః అమృతపాయినో - భవిష్యథేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ బలిభిస్సహకారిభిస్సాధ్యా అర్థాస్తదనుసరణంవినా నసేత్స్యన్తీతి సామాదికముపదిశతి ॥ యూయమితిద్వాభ్యాం॥ హేసురాః-యదసురా-ఇచ్ఛన్తి త-దేవ-యూయ - మనుమోదధ్వం సాన్త్వయా సాధుమార్గేణ-సర్వే - ఽర్థా-యథా-సిధ్యన్తి-న-తథా-సంరమ్భేణ క్రోధేన సిధ్యన్తి ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ జలధిసంభవాత్-కాలకూటాఖ్యాత్ విషాత్-నభేతవ్యం నోద్వేజితవ్యం-రుద్రో గ్రసిష్యతీతి భావః-తథా

వస్తుషు మథనాదుత్పన్నేషు-లోభః - కామః-జాతు కదాచిదపి-రోషశ్చ-న వై కార్యః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతీత్థం-దేవాన్-సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య-భగవాన్-పురుషోత్తమోఽజిత-స్తేషాం బ్రహ్మాదీనాం . పశ్యతాం సతామితి శేషః - హే రాజన్-అన్తర్దధే అన్తర్హితవాన్-యతః-స్వచ్ఛన్దగతిర్యథేచ్ఛవ్యాపారః ఈశ్వరః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ భగవతోఽన్తర్ధానానన్తరం-తస్మై తిరోహితాయ భగవతే-నమస్కృత్య-పితామహో-బ్రహ్మా-భవో రుద్రశ్చ- స్వం స్వం - స్థానం జగ్మతుః-సురా ఇన్ద్రాదయస్తు-బలిం వైరోచనిముపేయుః ఉపజగ్ముః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అరీన్ శత్రూనప్య-సంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్- దేవాన్-దృష్ట్వా-శ్లోక్యః స్తుత్యః-దైత్యరాట్ బలిః-జాతక్షోభాన్ సురాన్ హన్తుముద్యతాన్- స్వనాయకాన్ అసురసేనాముఖ్యాన్-న్యషేధత్ న్యవారయత్, యతః-సః-సన్ధివిగ్రహయోస్సన్ధివైరయోః-కాలముచితం వేత్తీతి తథా ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తే దేవా, అసురయూథపైః-గుప్తం-మాసీనం-పరమయా-శ్రియా సంపదా-జుష్టం యుక్తం-జితా-అశేషాః దేవాదయో యేన తం-వైరోచనిం బలిం ఉపాగమన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత ఇన్ద్రో-మహామతిః-శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా వాచా- సాన్త్వయిత్వా సామోపాయేన ప్రసన్నం కృత్వా - పురుషోత్తమాద్యచ్ఛిక్షితం-తత్-సర్వ-మమృతోత్పాదనప్రయత్నరూప-మకథయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదిన్ద్రోక్తం-దైత్యస్య బలే-ర్యే చ-శమ్బరాదయోఽసురాధిపాః-యే చ-త్రిపురవాసిన-స్తేషాం చా-రోచత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో-దేవాశ్చా-సురాశ్చ- తే సర్వే- సంవిదం స

శ్చ వస్తుషు॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి దేవాన్సమాదిశ్య భగవాన్పురుషోత్తమః । తేషామన్తర్దధే రాజన్స్వచ్ఛన్దగతిరీశ్వరః॥ ౨౬ ॥ అథ తస్మై భగవతే నమస్కృత్య పితామహః । భవశ్చ జగ్మతుస్స్వం స్వం ధామోపేయుర్బలిం సురాః॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వాఽరీనప్యసంయత్తాఞ్జాతక్షోభాన్స్వనాయకాన్ । న్యషేధద్దైత్యరాట్ శ్లోక్యస్సన్ధివిగ్రహకాలవిత్॥ ౨౮ ॥ తే వైరోచనిమాసీనం గుప్తం చాసురయూథపైః । శ్రియా పరమయా జుష్టం జితాశేషముపాగమన్॥ ౨౯ ॥ మహేన్ద్రశ్శ్లక్ష్ణయా వాచా సాన్త్వయిత్వా మహామతిః। అభ్యభాషత తత్సర్వం శిక్షితం పురుషోత్తమాత్॥ ౩౦ ॥ తదరోచత దైత్యస్య తత్రాన్యే యేఽసురాధిపాః। శమ్బరోఽరిష్టనేమిశ్చ యే చ త్రిపురవాసినః॥ ౩౧ ॥ తతో దేవాసురాః కృత్వా సంవిదం కృతసౌహృదాః। ఉద్యమం పరమం చక్రురమృతార్థే పరస్పరమ్॥ ౩౨ ॥ తతస్తే మన్దరగిరిమోజసోత్పాట్య దుర్మదాః । నదన్త ఉదధిం నిన్యుశ్శక్తాః పరిఘబాహవః॥ ౩౩ ॥ దూరభారోద్వహశ్రాన్తాశ్శక్రవైరోచనాదయః। అపారయన్తస్తం వోఢుం వివశా విజహుః పథి॥ ౩౪ ॥ నిపతన్స గిరిస్తత్ర బహూనమరదానవాన్। చూర్ణయామాస మహతా భారేణ కనకాచలః॥ ౩౫ ॥ తాంస్తథా భగ్నమనసో భగ్నబాహూరుకన్ధరాన్ । విజ్ఞాయ భగవాంస్తత్ర బభూవ గరుడధ్వజః॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతవినిష్పిష్టాన్విలోక్యామరదానవాన్ । కటాక్షైర్జీవయామాస నిర్జరాన్నిర్వ్రణాన్యథా॥ ౩౭ ॥ గిరిం చారోప్య గరుడే హస్తేనైకేన లీలయా। ఆరుహ్య ప్రయయావబ్ధిం సురాసురగణైర్వృతః॥ ౩౮ ॥ అవరోప్య గిరిం స్కన్ధాత్సుపర్ణః పతతాం వరః । యయౌ జలాన్త ఉత్సృజ్య హరిణాఽనువిసర్జితః॥ ౩౯ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మయం-సంకేతం-కృత్వా - పరస్పరం-కృతం సౌహృదం యైస్తే-హే పరన్తప- అమృతార్థం-పర-ముద్యమం యత్నం - చక్రుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఉద్యమమేవాహ ॥ తత-స్తే దేవాసురాః-దుర్మదాః-పరిఘా ఇవ బాహవో యేషాం తే మన్దరం గిరి-మోజసా బలేనోత్పాట్య-నదన్తః-శక్త్యా-ధారణశక్త్యా క్షీరోదధిం-నిన్యుః ప్రాపయితుం ప్రవృత్తా బభూవుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ శక్రవైరోచనిప్రభృతయః-స్సర్వే-దూరం-భారోద్వహనేన-శ్రాన్తాః-అత ఏవ - తం మన్దరగిరిం వోఢుమపారయన్తోఽశక్నువన్తః, వివశాః, పథి గిరిం విజహుః తత్యజుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నిపతన్ స చ గిరిస్తత్ర-బహూ-నసురా - నమరాంశ్చ-చూర్ణయామాస-యతః-సః- గిరిః-మహతా భారేణ-కనకాచలః మేరుతుల్యః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా-తా-నసురదానవాన్ - భగ్నమనసః భగ్నోత్సాహాన్-కాంశ్చి-ద్భగ్నా బాహవః ఊరవః కన్ధరాశ్చ యేషాం తాన్ విజ్ఞాయ-భగవాన్- గరుడధ్వజో గరుడారూఢ ఆవిర్బభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాన్ చూర్ణీకృతా-నసురాన్-దానవాంశ్చ-విలోక్య- ఈక్షయాఽమృతదృష్ట్యా-నిర్జరాన్ దేవాన్-నిర్వ్రణాన్, యథావజ్జీవయామాస-అసురాంస్తు నాజీవయదితి భావః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత-ఏకేనైవ హస్తేన-లీలయా, గిరి-ముద్ధృత్య-గరుడే-ఆరోప్య-స్వయ-మప్యారుహ్య-సురాసురగణై-ర్వృతః-పయోదధిం ప్రయయౌ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తతః-పతతాం పక్షిణాం-వరః శ్రేష్ఠః సుపర్ణో గరుడః-స్కన్ధా-ద్గిరి-మవరోప్య-జలాన్తే జలసమీపే - ఉత్సృజ్య నిధాయ-హరిణాఽనువిసర్జితః ప్రస్థాపితః-యయావగాత్ - సుపర్ణే తత్ర స్థితే వాసుకేరాగమనాసంభవాత్తదాగమనాయ విసర్జితో యయావితి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవ

తచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తే దేవాసురాః-ఫలభాగేన-తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీత్యేవం-వాసుకి-మామన్త్ర్య సంప్రార్థ్య-నేత్రీభూతం-తం-గిరౌ-పరివీయ పరివేష్ట్య-ముదా యుక్తాః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అమృతార్థే-అబ్ధిం-మథితుమారబ్ధాః- హేకురూద్వహ-వాసుకేస్తీవ్రం, ముఖం దైత్యాన్గ్రాహయితుమేవ-హరిః-పురస్తాన్ముఖం-జగృహే, తతో - దేవా - అభవన్ ముఖం జగృహుః తత్ ముఖగ్రహణరూపం, మహాపురుషస్య హరేశ్చేష్టిత-మసురాధిపా నైచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః, జన్మభిః-కర్మభిశ్చ, ప్రసిద్ధా వయమమఙ్గళం హీనం, మహోరగం పుచ్ఛం, న గృహ్ణీమః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇత్యభిప్రాయేణ, తూష్ణీం స్థితాన్, దైత్యాన్విలోక్య, భగవాన్ పురుషోత్తమః, స్మయమానో, ముఖం విసృజ్య, అమరైస్సహితః పుచ్ఛం జగ్రాహ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-కృతో, గ్రహణస్థానవిభాగో, యైస్తే - కశ్యపస్య నన్దనా దేవాసురాః పరమధిక, మాయత్తా ఉద్యతాః - పయోనిధి-మమృతార్థం-మమన్థుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అర్ణవే పయోదధౌ-మథ్యమానే సత్య-నాధారో, ఽద్రిర్మన్దరః-అపో, ఽవిశత్, అపామధోభాగం ప్రవిష్టోఽభూత్ - హేకురునన్దన-బలిభిర్దేవాసురైః, ర్ధ్రియమాణోఽప్య, ద్రి-ర్గౌరవాత్ భారభూయస్త్వా-దపోఽవిశ-దితి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తే దేవాసురాస్తు-అతిబలీయసా-దైవేన హేతునా-స్వపౌరుషే-వినష్టే సతి-నిర్విణ్ణమనసః-అత ఏవ-పరిమ్లానముఖశ్రియో-బభూవుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ విఘ్నేశస్య విఘ్నాధిదైవతస్య విష్వక్సేనస్య-త

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తే నాగరాజమామన్త్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్, పరివీయ గిరౌ తస్మిన్నేత్రమబ్ధిం ముదాన్వితాః ॥౧॥ ఆరేభిరే సురా యత్తా మథితుం తేఽమృతార్థినః। హరిః పురస్తాజ్జగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్ ॥ తన్నైచ్ఛన్ దైత్యపతయో మహాపురుషచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ న గృహ్ణీమో వయం పుచ్ఛమహేరఙ్గమమఙ్గళమ్। స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జన్మకర్మభిః॥ ౩ ॥ ఇతి తూష్ణీం స్థితాన్ దైత్యాన్విలోక్య పురుషోత్తమః। స్మయమానో విసృజ్యాగ్రం పుచ్ఛం జగ్రాహ సామరః॥౪॥ కృతస్థానవిభాగాస్త ఏవం కశ్యపనన్దనాః। మమన్థుః పరమాయత్తా అమృతార్థే పయోనిధిమ్॥ ౫ ॥ మథ్యమానేఽర్ణవే సోఽద్రిరనాధారో హ్యపోఽవిశత్। ధ్రియమాణోఽపి బలిభిర్గౌరవాత్పాణ్డునన్దన॥ ౬ ॥ తే తు నిర్విణ్ణమనసః పరిమ్లానముఖశ్రియః। ఆసన్ స్వపౌరుషే నష్టే దైవేనాతిబలీయసా॥ విలోక్య విఘ్నేశవిధిం స ఈశ్వరో దురన్తవీర్యోఽవితథాభిసన్ధిః ❁। కృత్వా వపుః కాచ్ఛపమద్భుతం మహత్ప్రవిశ్య తోయం గిరిముజ్జహార ❁ ॥ ౮ ॥ తముత్థితం వీక్ష్య కులాచలం పునస్సముద్యతా నిర్మథితుం సురాసురాః। దధార పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్ ॥ ౯ ॥ సురాసురేన్ద్రైర్భుజవేగవేపితం పరిభ్రమన్తం గిరిమఙ్గపృష్ఠతః। బిభ్రత్తదావర్తనమాదికచ్ఛపో మేనేఙ్గకణ్డూయనమప్రమేయః ❁॥ ౧౦ ॥ తథాఽసురానావిశదాసురేణ రూపేణ తేషాం బలవీర్యమీరయన్ ❁। ఉద్దీపయన్దేవగణాంశ్చ విష్ణుర్దైవేన నాగేన్ద్రమబోధరూపః॥ ఉపర్యగేన్ద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః। తస్థౌ దివి బ్రహ్మభవేన్ద్రముఖ్యైరభిష్టువద్భిస్సుమనోఽభివృష్టః॥ ౧౨ ॥ ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేధితాః। మమన్థురబ్ధిం తరసా

త్పార్షదస్య వా కస్యచిద్ద్వారదవక్త్రాదేర్విధిం చరితం - తద్విఘ్నం-విలోక్య-అవితథసఙ్కల్పో - దురన్తవీర్యః అపారబలో-భగవానీశ్వరో-ఽజితః-మహద్బృహ - దద్భుతం చ-కాచ్ఛపం- వపు - ర్ధృత్వా-తోయం జలం - ప్రవిశ్య - గిరిం మన్దర - ముద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ త, ముత్థితం-కులాచలం-వీక్ష్య-సురాసురాస్సర్వే పున-రున్మథితుం-సముత్థితా-బభూవుః- గిరిం బిభ్రితం కూర్మరూపిణం వర్ణయతి ॥ లక్షయోజనాని - ప్రస్తారో విస్తారో, ఽస్యాస్తీతి తథా- తేన-పృష్ఠేన-దధార - కథం భూతః- అపరో-ద్వీప ఇవ-జమ్బ్వాదిద్వీప ఇవ-మహాన్విపులదేహః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సురాసురశ్రేష్ఠైః కర్తృభి-ర్భుజానాం-వేగేన బలేన-వేపితం కమ్పితం-భ్రమన్తం - గిరిం-అఙ్గ హే రాజన్-పృష్ఠే-బిభ్ర-దప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్త ఆదికచ్ఛపరూప-స్తదావర్తనం గిరిభ్రమణం-అఙ్గకణ్డూయనం-మేనే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం-జలే-కచ్ఛపవపుషా గిరిం బిభ్రదేవ-విష్ణుః-పున-రసురా-నసురరూపేణావిశత్-కథం భూత - స్తేషామసురాణాం-బలం-వీర్యం చ - ఈరయన్ ఏధయమానః - తథా - దైవేన రూపేణ-దేవగణాన్-బలవీర్యాదిక-ముద్దీపయ-న్నావిశత్- నాగేన్ద్రం వాసుకి-మబోధరూపః నిద్రారూపః-ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అగేన్ద్రముపరి గిరేరుపరి-అపరో-గిరిరాడివ - సహస్రబాహు-రేకేన హస్తేన-గిరి-మాక్రమ్య-పున-ర్దివ్య - స్థితః-స్తువద్భి-ర్బ్రహ్మాదిభిః-కర్తృభి-స్సుమనోభిః పుష్పై-రభివృష్ట-స్తస్థౌ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ గిరే-రుపర్య-ధస్తాద్గోత్రనేత్రయోర్గిరినేత్రయో-రాత్మని-దేవాసురేషు చ-ప్రావిశతా-పరేణ పరమాత్మనా - సమేధితాః సముపోద్బలితా-అత ఏవ-మదోత్కటా, దేవాసురా-స్తరసా బలేన-మహా

ద్రిణా మన్దరేణ-క్షోభితం-నక్రాణాం-చక్రం-యస్మిన్-తమబ్ధిం-మమన్థుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దృశశ్చ-ముఖాని చ-శ్వాసాశ్చ- అహీన్ద్రస్య వాసుకేః-సహస్రమపరిమితాః - కఠోరా-యే-దృగాదయ-స్తేభ్యో-నిర్గతాభ్యా - మగ్నిధూమాభ్యాం - హతం-వర్చో, యేషాం తే-అసురాః-పౌలోమాదయః - దావాగ్నిదగ్ధా-స్సరళాద్రుమవిశేషా- స్త ఇవాభవన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ దేవాంస్తు-మఘువద్వశా ఇన్ద్రవశాః - ఘనా మేఘా-స్సమభ్యవర్షన్-కథంభూతాన్-తస్య వాసుకే-ర్య - శ్శ్వాస-స్తస్య - శిఖయా-హతా-ప్రభా-యేషాం-ధూమ్రాణి నిశ్వాసధూమాక్తాని - అమ్బరాణి వస్త్రాణి- స్రగ్వరాణి-కఞ్చుకాన్యా - ననాని చ-యేషాం-తాన్. కించ-సముద్రస్యో-ర్మిభిః తరఙ్గైః-ఉపగూఢాస్సంవృతా-వాయవః పవనాశ్చ-వవుః ప్రసస్రుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యదా- దేవాసురై, ర్మథ్యమానాదప్యబ్ధే - రమృతం-నజాయేత-తదా-భగవా-నజిత-స్స్వయమేవ-నిర్మమన్థ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ మథ్నన్తమజితం వర్ణయతి॥ మేఘ ఇవ శ్యామః “ ఉపమానాని సామాన్యవచనై ,, రితి సమాసః-కనకపరిధిః కనకపరిధానః పీతామ్బరః-కర్ణౌ - ద్యోతమానవిద్యున్నిభాభరణః-వియత్యాకాశే - మూర్ధ్నా సకిరీటేనా-క్రామన్ - చలితాం స్రజం వనమాలాం బిభ్రదితి తాదృశః-రక్తనేత్రే యస్యసః-జగతా-మభయప్రదై-ర్దోర్భిర్భుజైః - ర్దన్దశూకం సర్పం-గృహీత్వా - మథ్నా గిరిణా, ఽబ్ధిం-మథ్నన్-అధోక్షజోఽజితః-అపరో-గిరిరివా-శోభత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవం-నిర్మథ్యమానా-దుదధేః ప్రథమ-ముల్బణం దుస్సహం-హాలాహలాఖ్యం, విష-ముదభూత్-కథంభూతాదుదధేః - సంభ్రాన్తా-మీనా-ఉద్గతా-మకరాదయశ్చ-యస్మిన్-తస్మాత్-తిమ్యాదిభిర్మ

మదోత్కటా మహాద్రిణా క్షోభితనక్రచక్రమ్ * ॥ ౧౩ ॥ అహీన్ద్రసాహస్రకఠోరదృఙ్ముఖశ్వాసాగ్నిధూమాహ
తవర్చసోఽసురాః । పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయో దావాగ్నిదగ్ధాస్సరళా ఇవాభవన్ ॥ ౧౪ ॥ దేవాంశ్చ త
చ్ఛ్వాసశిఖాహతప్రభాన్ ధూమ్రామ్బరస్రగ్వరకఞ్చుకాననాన్ । సమభ్యవర్షన్మఘవద్వశా ఘనా వవుస్స ము
ద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః ॥ ౧౫ ॥ మథ్యమానాత్తదాసిన్ధో ర్దేవాసురవరూథపైః । యదా సుధా న జాయేత నిర్మ
మన్థాజితస్స్వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ మేఘశ్యామః కనకపరిధిః కర్ణవిద్యోతవిద్యున్మూర్ధ్నా క్రామన్వి * యతిచలితస్స్రగ్భ
రో రక్తనేత్రః । జైత్రైర్దోర్భిర్జగదభయదైర్దన్దశూకం గృహీత్వా మథ్నన్మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాథోద్ధృ
తాద్రిః ॥ ౧౭ ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేరభూద్విషం మహోల్బణం హాలహలాఖ్యమగ్రతః । సంభ్రాన్తమీనోన్మక
రాహికచ్ఛపాత్తిమిద్విపగ్రాహతిమిఙ్గిలాకులాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదుగ్రవేగం దిశిదిశ్యుపర్యధో విసర్పదుత్సర్పదసహ్యా
మప్రతి । భీతాః ప్రజా దుద్రువురఙ్గ సేశ్వరా అరక్ష్యమాణాశ్శరణం సదాశివమ్ ॥ ౧౯ ॥ విలోక్య తం దేవవరం త్రి
లోక్యా భవాయ దేవ్యాఽభిమతం మునీనామ్ । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతో స్తపో జుషాణం * స్తుతిభిః ప్రణేముః ॥
ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ దేవదేవ మహాదేవ భూతాత్మన్భూతభావన । త్రాహి * న శ్శరణాపన్నాం స్త్రైలోక్యద
హనాద్విషాత్ ॥ ౨౧ ॥ త్వమేకస్సర్వజగతామీశ్వరో బన్ధమోక్షయోః । తం త్వామర్చన్తి కుశలాః ప్రపన్నార్తి
హరం గురుమ్ ॥ ౨౨ ॥ గుణమయ్యా స్వశక్త్యాఽస్య సర్గస్థిత్యప్యయాన్విభో । ధత్సే యదా స్వదృగ్భూమన్బ్రహ్మ

త్స్యవిశేషై-రాకులాచ్చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ విషం విశింషన్ తతో భీతానాం ప్రజానాం సదాశివప్రపత్తిమాహ ॥ తదితి ॥ తద్విష-మప్రతి ప్రతిక్రియాశూన్య - మప్రతిమం వా-కుతః-ఉగ్రః వేగో యస్య-త దేవాహ-దిశిదిశి ప్రతిదిశం-ఉపర్య-ధశ్చ -విసర్ప-దుత్సర్పదుద్గచ్ఛచ్చ-ఏవంవిధం-తద్విషం-దృష్ట్వేతి శేషః - అఙ్గ హే రాజన్ - సేశ్వరాస్సపాలాః -ప్రజాః-త్రిలోకస్థాః-అరక్ష్యమాణా-స్సదాశివం-శరణం-దుద్రువుః జగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త్రిలోక్యాః, భవాయ సమృద్ధ్యై - దేవ్యా భవాన్యా సహా-ద్రౌ కైలాసే ఆసీన-మపవర్గహేతోః-తపో-జుషాణం - మునీనా-మభిమతం- దేవవరం సదాశివం-విలోక్య - స్తుతిభిః-ప్రణేముః తుష్టువుః - ప్రణేముశ్చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ దేవదేవేత్యాదినా వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణ ఇత్యన్తేన ॥ తత్ర పరమకారణభూతభగవదసాధారణైర్ధర్మై రారోపితై-ర్వా తైః స్తుతిః క్రియత ఇతి సర్వముపపన్నం - రుద్రవాచిశబ్దానాం శాస్త్రదృష్ట్యా రుద్రశరీరకపరమాత్మపర్యన్తత్వేన వా రుద్రస్య పరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వా సర్వం ఘటతే - హే దేవానామపి దేవ- హే సర్వభూతాన్తరాత్మన్- హే భూతభావన భూతస్రష్టః - శరణంగతా-నస్మాన్- త్రైలోక్యం దహతీతి త్రైలోక్యదహనః - కర్తరి ల్యుః - తస్మాద్విషా-త్త్రాహి పాహి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సర్వస్య-జగతో-బన్ధమోక్షయో- స్త్వమేక ఏవే-శ్వరః-త-మేవం-భూతం-ప్రపన్నదుఃఖహరం-త్వామేవ-కుశలాస్సుధియః - అర్చన్తి ఆరాధయన్తి- మోక్షేశ్వరత్వముపాయోపదేశద్వారకమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి॥ గురుమితి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ గుణమయ్యా త్రిగుణాత్మికయా-స్వశక్త్యా స్వాంశభూతయా మాయయా- అస్య జగతః-యదా సర్గాదీన్

ధత్సేకరోషితదా హేవిభో - హేస్వదృక్స్వప్రకాశ- హేభూమన్-బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధాం-ధత్సేబిభర్షి ✿॥ ౨౩ ॥ ✿ గుహ్యమౌపనిషదం - పరమంసదసద్భావనంచిదచిద్రూపపదార్థభావనం-పరంబ్రహ్మ-త్వమేవ « బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాది „ ఇతిన్యాయేనైవంవిషాద్భితాస్తువన్తి॥ అతఏవబ్రహ్మత్వేనస్తుతమప్యాత్మానమబ్రహ్మభూతంజ్ఞాత్వావక్ష్యతిరుద్రః « అహోబత భవాన్యేతత్ప్రజానాంపశ్యవైశసమ్। ఫుంసఃకృపయతోభద్రేసర్వాత్మాప్రీయతేహరిః ॥ ప్రీతేహరౌభగవతీ „ త్యాపన్నానామబ్రహ్మణిమయిబ్రహ్మత్వేనస్తుతింపశ్యేతిభవాన్యైదర్శయిత్వా అవశ్యం భూతదయయాభగవాన్సర్వాన్తరాత్మా పరబ్రహ్మభూతస్తుష్యతీతివక్ష్యతి-తస్మాన్నరుద్రేపరత్వభ్రమఃకార్యః - తస్మాద్రుద్రశరీరకపరమాత్మగతాస్సర్వేప్యైతత్ప్రకరణోదితాధర్మాఇత్యవగన్తవ్యం « భూయసాంస్యాత్ప్రలీయస్త్వ „ మితిన్యాయేనభగవత్పారమ్యస్యప్రాయశోఽస్మిన్పురాణేప్రతిపాదనాత్-నానాశక్తిభిరాభాతఃచిదచిత్కాలాదిశక్తివిశిష్టతయా ఽఽ భాతః , ప్రపఞ్చ,స్త్వమేవ-జగదీశ్వరఃతదన్తరాత్మాచ-త్వమేవ ✿ ॥ ౨౪ ॥ ✿శబ్దయోనిశ్శాస్త్రప్రమాణకః-జగదాదిర్జగత్కారణభూతః - ఆత్మా « ఆత్మనఆకాశస్సంభూత „ ఇత్యుక్తస్త్వమేవ-ద్రవ్యంభూతపంచకం-స్వభావోవిశేషణం - ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావఃప్రాణాదివిశేషణవానిత్యర్థః- కాలాదిశరీరకశ్చత్వమేవ - త్వచ్ఛరీరకోయఃపరమాత్మాసఏవకాలాదిశరీరకఇతితాత్పర్యం - సత్యమృతం«ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మ „ త్యుక్తం-నిర్వికారంసర్వాన్తరాత్మభూతం-బ్రహ్మ - త్వమేవేత్యర్థః - ధర్మః ధర్మశరీరకస్తదారాధ్యోవా-త్వమేవ - త్రివృత్త్రయాణాంవృత్వర్తనంయస్మింస్తత్-అకారోకారమకారాత్మకమక్షరం ప్రణవంత్వ్యేవామనన్తి-త్వద్విషయకమేవామనన్తీత్యర్థః ✿ ॥ ౨౫ ॥ ✿విరాడ్రూపంస్తువన్తి॥ అగ్నిరితి ॥అఖిలదేవతాత్మా« అగ్నిస్సర్వాదేవ

విష్ణుశివాభిధామ్॥ ౨౩ ॥త్వంబ్రహ్మపరమంగుహ్యంసదసద్భావభావనమ్।నానాశక్తిభిరాభాతస్త్వమాత్మా
జగదీశ్వరః॥ ౨౪ ॥త్వంశబ్దయోనిర్జగదాదిరాత్మాప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః। కాలఃక్రతుస్సత్యమృతం
చధర్మస్త్వయ్యక్షరంయత్త్రివృదామనన్తి॥ ౨౫ ॥అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మాక్షితింవిదుర్లోకభవాఙ్ఘ్రిప
ఙ్కజమ్। కాలంగతిం తేఽ ఖిలదేవతాత్మన్దిశశ్చకర్ణౌరసనాంజలేశమ్॥ ౨౬ ॥నాభిర్నభస్తేశ్వసనంనభస్వా
న్సూర్యశ్చచక్షూంషిజలంచరేతః। పరావరాత్మాశ్రయణంతవాత్మాసోమోమనోద్యౌర్భగవన్ఛిరస్తే॥ ౨౭ ॥
కుక్షిస్సముద్రాగిరయోఽస్థిసంఘారోమాణిసర్వౌషధివీరుధస్తే। ఛన్దాంసిసాక్షాత్తవసప్తధాతవస్త్రయీ
మయాత్మన్హృదయంసధర్మః॥ ౨౮ ॥ముఖానిపఞ్చోపనిషదస్తవేశయైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గః।యత్త
చ్ఛివాఖ్యంపరమాత్మతత్త్వం దేవస్స్వయంజ్యోతిరవస్థితిస్తే॥ ౨౯ ॥ఛాయాత్వధర్మోర్మిషుయైర్విసర్గోనేత్రత్ర
యంసత్వరజస్తమాంసి। సాఙ్ఖ్యాత్మనశ్శాస్త్రకృతస్తవేక్షాచ్ఛన్దోమయోవేదఋషిఃపురాణః॥ ౩౦ ॥నతేగిరి
త్రాఖిలలోకపాలవిరిఞ్చవైకుంఠసురేన్ద్రగమ్యమ్। జ్యోతిఃపరంయత్రరజస్తమశ్చసత్వం నయద్బ్రహ్మనిరస్త

తా „ ఇతిసర్వదేవతామయత్వేనశ్రుతోఽగ్ని-స్తేతవ-ముఖం-క్షితింపృథ్వీం - హేలోకభవ-తవా-ఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-విదుః-కాలంతు-అఖిలదేవతాత్మన,స్తవ-గతిం-విదుః-తథా-దిశస్తవ-కర్ణౌ- జలేశంవరుణం-తవ-రసనం-విదుః✿॥ ౨౬ ॥✿నభ,స్తవ-నాభిః-నభస్వాన్వాయు-స్తవ-శ్వాసః-సూర్య-స్తవ-చక్షూంషి-జలం-తవ-రేతః-తప-ఆత్మాపరే-అవరేచ-య-ఆత్మానోజీవా,స్తేషా-మాశ్రయణమాశ్రయఆధారః-సోమశ్చన్ద్ర-స్తవ-మనః- హేభగవన్,ద్యౌ,స్తవ-శిరః✿॥ ౨౭ ॥✿ సముద్రా,స్తవ-కుక్షిః-గిరయఃపర్వతాస్త్వ,స్థిసముదాయాః-సర్వౌషధయో వీరుధశ్చ,తవ-రోమాణి-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని-సాక్షా,త్తవసప్తధాతవః- హేత్రయీమయాత్మన్ వేదప్రచురమూర్తే,సఃప్రసిద్ధో-వేదోదితో-ధర్మ,స్తవ-హృదయమ్✿॥ ౨౮ ॥✿ హేఈశ-పఞ్చోపనిషదఃతత్పురుషాఘోరసద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకాఃపఞ్చానువాకా,స్తవ-ముఖానిముఖవ్యాపారాత్మకాఇత్యర్థః,ముఖానిపిశినష్టి॥యైర్ముఖై స్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గాః,అష్టోత్తరత్రింశన్మన్త్రాణాంవర్గా,స్తేషామేవమన్త్రాణాంపరిచ్ఛేదేనాష్టోత్తరత్రింశత్కలాత్మకామన్త్రాఇత్యర్థః॥ హేదేవ-యత్స్వప్రకాశంశివాఖ్యం«పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుత „ మితిప్రసిద్ధంపరమాత్మతత్త్వం-త-త్తేతవ-అవస్థితిరవస్థానం-పరమాత్మశరీరత్వేనతదపృథక్సిద్ధత్వేనావస్థితస్త్వమితితాత్పర్యమ్✿॥ ౨౯ ॥✿అధర్మస్యో-ర్మిషుదమ్భలోభాదిషు - తవ-ఛాయాఅప్రకాశః-అధర్మోర్మయస్తవచ్ఛాయాభూతాఇత్యర్థః॥ యైస్సత్వాదిభిర్గుణై-ర్విసర్గఃప్రపంచసృష్టిః - తానిసత్వరజస్తమాంసి- తవ,నేత్రత్రయం - హేదేవ-ఛన్దోమయఃగాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దఃప్రచురః పురాతనః-ఋషిర్వేద-స్సాఙ్ఖ్యాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యాత్మన-శ్శాస్త్రప్రణేతు-స్తవ-ఈక్షా ఈక్షణమ్ ✿ ॥ ౩౦ ॥✿ హేగిరిత్ర-హే అఖిలలోకపాల- తే-పరంజ్యోతిఃస్వప్రకాశంస్వరూపం-విరిఞ్చ్యాదిభిర్గమ్యం- నభవతి-వైకుణ్ఠఉపేన్ద్ర-స్సురేన్ద్రసమభివ్యాహారాత్- తస్యాప్యగమ్యత్వమతి స్తుతిః-యద్వా - అస్యప్రకరణస్యరుద్రశరీరకపరమాత్మస్తుతిపరత్వాత్పరమాత్మస్వరూప

స్యాపరిచ్ఛిన్నత్వేన తేనాపీయత్తయాఽవగన్తుమశక్యత్వాద్వైకుణ్ఠేనాప్యవగమ్యమిత్యుక్తం॥ జ్యోతిర్విశినష్టి॥ యత్ర జ్యోతిషి-రజఆదయః-ప్రాకృతగుణాః-నసన్తి-యత్-బ్రహ్మ-యచ్చ-నిరస్తదేవమనుష్యాదిభేదమ్ ❁ ॥ ౩౧॥ ❁ కామశ్చాధ్వరశ్చ-దక్షశ్చ-త్రిపురాదయశ్చ-యే-అనేకభూతద్రుహః-తాన్-క్షపయతః సంహరతః-తే తవ-స్తుతయే-తత్కామాదిక్షపణాత్మకం కర్మ న భవతి-తత్కర్మత్వత్స్తుతయే న భవతి-అత్యల్పమేతదిత్యర్థః॥ తదేవ వక్తుం విశినష్టి॥ యో భవాంస్తు-ఆత్మకృతం స్వసృష్టమిదం జగత్-అన్తకాలే-స్వనేత్రవహ్నేః-స్ఫులిఙ్గస్య-శిఖయా-భసితం భస్మసాజ్జాతం-న వేద న జానాతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవంభూతం త్వాం యే నిన్దన్తి తే మూర్ఖా ఇత్యాహ॥ యే త్వితి॥ యే తు - త్వాం-ఉమయా భవాన్యా సహ-చరన్తం-నితరాం కామినం కత్థన్తే ప్రలపన్తి తథా-శ్మశానే-చరన్తం-ఉగ్రం క్రూరం-పరుషం హింస్రం చ-కత్థన్తే కథంభూతం, ఆత్మారామాశ్చ - యే గురవోఽపి స్వహితోపదేష్టారః-తైః-హృది-చిన్తితం-అఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం-యస్య-తథాభూతమపి-తపసా - అతితప్తం-తే-నూనం-తవ-ఊతిమవిదన్నితి కాకుః-త్వదీహితం-నైవ విదురిత్యర్థః-అతస్తే-హాతలజ్జాః గతత్రపాః - యాని కాని చిత్త్వన్నిన్దావచనాని-తేషాం నహి నిన్దాన్యాయేనేతరస్తుతౌ తాత్పర్యమితి భావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవంభూతం త్వాం బ్రహ్మాదయో బోద్ధుమేవ న ప్రభవః-కింపునస్స్తోతుం-వయం తు నసుతరాం ప్రభవ ఇత్యాహుః॥ తదితి॥ తత్తస్మాదుక్తవిధత్వాత్-తవ-సదసతోశ్చిదచితోః కార్యావస్థయోః-పరతః కారణావస్థయోశ్చ-పరస్య విలక్షణస్య-భూమ్నో వ్యాపకస్య - తవ-స్వరూపావగమనే స్వరూపావబోధనే-బ్రహ్మాదయోఽప్యఞ్జసా-న ప్రభవన్తి-కిముత-సంస్తవనే-న ప్రభవన్తీతి - తత్ర వయం కథం ప్రభవేమ - కుతః యతస్తేషాం-సర్గసర్గవిషయా వయం తత్సృష్టసృష్టా వయమిత్యర్థః-అతో - యదేతత్ త్వత్స్తవనం-అస్మచ్ఛక్తిమాత్రం శక్త్యనుసారమాత్రేణ కృతమిత్య

భేదమ్॥ ౩౧ ॥ కామాధ్వరత్రిపురకాలగరాద్యనేకభూతద్రుహః క్షపయతః స్తుతయే న తత్తే। యస్త్వన్తకాల
ఇదమాత్మకృతం స్వనేత్రవహ్నిస్ఫులిఙ్గశిఖయా భసితం న వేద॥ ౩౨ ॥ యే త్వాత్మరామగురుభిర్హృది చిన్తితాఙ్ఘ్రి
ద్వన్ద్వం చరన్తముమయా తపసాఽభితప్తమ్। కత్థన్త ఉగ్రపరుషం నిరతం శ్మశానే తే నూనమూతిమవిదంస్తవ
హాతలజ్జాః॥ ౩౩ ॥ తత్తస్య తే సదసతోః పరతః పరస్య నాఞ్జః స్వరూపగమనే ప్రభవన్తి భూమ్నః। బ్రహ్మాదయః
కిముత సంస్తవనే వయం తు తత్సర్గసర్గవిషయా అపి శక్తిమాత్రమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్పరం ప్రపశ్యామో నాపరం తే మ
హేశ్వరమ్। మృడనాయ హి లోకస్య వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తద్వీక్ష్య వ్యసనం తాసాం
కృపయా భృశపీడితః। సర్వభూతసుహృద్దేవ ఇదమాహ ప్రియాం సతీమ్॥ ౩౬ ॥ అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజా
నాం పశ్య వైశసమ్। క్షీరోదమథనోద్భూతాత్కాలకూటాదుపస్థితమ్॥ ౩౭ ॥ ఆసాం ప్రాణపరీప్సూనాం విధే
యమభయం హి మే। ఏతావాన్ హి ప్రభోరర్థో యద్దీనపరిరక్షణమ్॥ ౩౮ ॥ ప్రాణైః స్వైః ప్రాణినః పాన్తి సాధ
వః క్షణభఙ్గురైః। బద్ధవైరేషు భూతేషు మోహితేష్వాత్మమాయయా॥ పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీ

ర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నన్వేతే సర్వే ధర్మాస్త్వదుక్తాః పరమాత్మాసాధారణాః-అహం తు పుణ్యోపచితాధికారవిశేషభాక్కశ్చిజ్జీవ-ఇత్యత్రాహుః॥ ఏతదితి॥ హే పరమేశ్వర-తే త్వత్తః - పరముత్కృష్టమపరమధమం చ-తత్త్వం - న పశ్యామః న జానీమః-కింతు-లోకస్య మృడనాయ సుఖాపాదనాయ-తవా - వ్యక్తకర్మణో, వ్యక్తి-రిత్యేతత్తు, జానీమ ఇత్యర్థః-త్వం పరమాత్మా భవతు-మా వా-సర్వస్యాపి చిదచిదాత్మకస్య జగతస్తదాత్మకత్వాత్తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తం వినా స్వనిష్ఠస్వరూపస్వభావయోరభావాత్-తద్దృష్ట్యా తద్ధర్మైరేవ సర్వం వస్తు స్తోతవ్యమిత్యేవం తుష్టువిమేతి భావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం భృశమధికం - పీడితః స్వస్మిన్నవిద్యమానైరపి పరమాత్మాసాధారణైర్గుణై రీడితః స్తుతో - దేవో రుద్రస్తాసాం ప్రజానాం-తత్ కాలకూటాదుపస్థితం-వ్యసనం దుఃఖం-వీక్ష్య-సర్వభూతసుహృత్-ప్రియాం-సతీం భవానీం-ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ విషపానే ప్రవృత్తం మామియం ప్రియా వారయేదితి శఙ్కయా తామనుజ్ఞాపయన్నాహ ॥ అహో బతేతి సార్ధైశ్చతుర్భిః హే భవాని-అహో బత మహత్కష్టమేతత్-ప్రజానాం-వైశసం దుఃఖం-పశ్య-వైశసం విశినష్టి॥ క్షీరాబ్ధేర్మథనాద్-యదుద్భూతం-కాలకూటాఖ్యం విషం-తస్మాత్-సముపస్థితం సంప్రాప్తమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ప్రాణపరీప్సూనాం జిజీవిషూణాం- ఆసాం ప్రజానాం-మే మయా-అభయం-విధేయం-హి యస్మాత్-ప్రభోః సమర్థస్యార్థః కర్తవ్యప్రయోజనం - ఏతావానేవ-కియాన్-యత్, దీనానాం-పరిపాలనమిత్యేతావానేవ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తథా హి-సాధవః-క్షణభఙ్గురైః-హేతుగర్భమిదం స్వైః స్వకీయైః-ప్రాణైః-ప్రాణినః-పాన్తి రక్షన్తి-కిం ప్రాణిరక్షయేత్యత ఆహ-ఆత్మమాయయా భగవన్మాయయా, మోహితేష్వ, త ఏవ, పరస్పరం-బద్ధవైరేషు, భూతేషు-కృపయతః కృపాం కుర్వతః-పుంసః-హే భద్రే, సర్వాన్తరాత్మా-భగవాన్, ప్రియతే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ కిం తత్ప్రీత్యాఽత ఆహ॥ ప్రీత ఇతి॥ షాడ్గుణ్యపూర్ణే హరౌ, ప్రీతే సతి సచరాచరో, ఽహమపి-ప్రీతో నితరామానన్దయుక్తో భవామి-తస్మాదిదం, గరం

విషం,భుఙ్క్ష్వభోక్త్యే,మెమత్తః,ప్రజానాం,స్వస్తిర, స్తు,అయమనవ్య యస్స్వస్తిశబ్దస్సుఖార్థకః,అతఏవప్రయోగాత్ దైవీస్వస్తిరస్తుమె ఇత్యాఽదిశ్రుతిప్రయోగాచ్చ * ॥ ౪౦ ॥ * ఏవమిత్థంభవానీమామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య , విశ్వసుఖకరో,భగవాన్రుద్రః,త,ద్విషం,జగ్ధుమత్తుమారేభే,తత్ప్రభావజ్ఞా,భవానీ,అన్వమోదత,అనుమోదితవతీ * ॥ ౪౧ ॥ * తతస్తదనుమోదనాన్తరం,సర్వతో,వ్యాపి,హాలాహలాఖ్యంవిషం,కరతలీకృత్య కరతలమాత్రపరిమితంకృత్వా,భూతసుఖకరో,మహాదేవః,కృపయా-అభక్షయత్ * ॥ ౪౨ ॥ * జలకల్మషరూపంవిషం-స్వవీర్యంస్వబలం,తస్యాపిరుద్రస్యాపి,దర్శయామాస - యస్మాత్తంరుద్రం,గళే-నీలం-చకార-తచ్చనైల్యం-సాధోఃరుద్రస్య-విశేషేణభూషణమేవా- భూత్ - జడకల్మషఇతిపాఠాన్తరం-తదాదుస్సహంవిషంకథంజరయామాసేత్యత్రాహ- జడకల్మషఃజడానామితరేషా,మేవకల్మషోబాధకమిత్యర్థః * ౪౩ ॥ * కృపాళునామియంపరిపాటిరిత్యాహ-తప్యన్తఇతి-సాధవఃసాధుకుర్వన్తిపరకార్యమితిసాధవః-స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాధనస్వభావాజనాః,ప్రాయశో- లోకతాపేన - స్వయమపి,తప్యన్తే,నతద్వ్యర్థ,మపిత్వ,ఖిలాన్తరాత్మనః-పరమపురుషస్యారాధనంతోషహేతుః * ॥ ౪౪ ॥ * మీఢుషః,ఆశ్రితాశీర్వర్షుకస్య,శంభోర్దేవస్య,త,ద్విషపానరూపంకర్మ,శ్రుత్వా,ప్రజాః దాక్షాయణీభవానీచ,బ్రహ్మా,వైకుణ్ఠోభగవాంశ్చశశంసిరే,ప్రశంసితవన్తః * ॥ ౪౫ ॥ * శంభోః- ర్విషం-పిబతస్సతో - యత్కిఞ్చిత్ప్రస్కన్నంగళితం,విషంత,ద్వృశ్చికాదయః,ప్రాణైర్జగృహుః , విషౌషధ్యః కాకతుణ్డకరవీరాదయః,దన్దశూకాః

యతేహరిః॥ ౩౯ ॥ప్రీతేహరౌభగవతిప్రీమెహంసచరాచరమ్।తస్మాదిదంగరంభుఙ్క్ష్వప్రజానాంస్వస్తిరస్తుమే॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవమామన్త్ర్యభగవాన్భవానీంవిశ్వభావనః।తద్విషంజగ్ధు*మారేభేప్రభావజ్ఞాన్వమోదత॥ ౪౧ ॥తతఃకరతలీకృత్యవ్యాపిహాలాహలంవిషమ్।అభక్షయన్మహాదేవఃకృపయాభూతభావనః॥ ౪౨ ॥తస్యాపిదర్శయామాసస్వవీర్యం * జలకల్మషమ్।యచ్చకారగళేనీలంతచ్చసాధోర్విభూషణమ్॥ ౪౩ ॥తప్యన్తేలోకతాపేనప్రాయశస్సాధవోజనాః।పరమారాధనంతద్ధిపురుషస్యాఖిలాత్మనః॥ ౪౪ ॥నిశమ్యకర్మతచ్ఛంభోర్దేవదేవస్యమీఢుషః।ప్రజాదాక్షాయణీబ్రహ్మావైకుణ్ఠశ్చశశంసిరే*॥ ౪౫ ॥ప్రస్కన్నంపిబతఃప్రాణైర్యత్కిఞ్చిజ్జగృహుస్స్మతత్ । వృశ్చికాహివిషౌషధ్యోదన్దశూకాశ్చయేపరే॥ ౪౬ ॥ ****************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుకఉవాచ॥ పీతేగరేవృషాఙ్కేనప్రీతాస్తేఽమరదానవాః। మమన్థుస్తరసాసిన్ధుంహవిర్ధానీతతోఽభవత్॥ తామగ్నిహోత్రీమృషయోజగృహుర్బ్రహ్మవాదినః। యజ్ఞస్యదేవయానస్యమేధ్యాయహవిషేనృప॥ ౨ ॥తతఉచ్చైశ్శ్రవానామహయోఽభూచ్చన్ద్రపాణ్డురః। తస్మిన్బలిస్స్పృహాంచక్రేనేన్ద్రఈశ్వరశిక్షయా॥ ౩ ॥తతఐరావతోనామవారణేన్ద్రోవినిర్గతః । దన్తైశ్చతుర్భిశ్శ్వేతాద్రేర్హరన్భగవతోమహిమ్ ॥ ౪ ॥ తతోఽగజాఃకరి

దంశనస్వభావాఅన్యేజన్తవః।సర్వాణాముక్తత్వాత్ * ॥ ౪౬ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేసప్తమోధ్యాయః. ****************************

ఇత్థంవృషాఙ్కేనరుద్రేణ-గరేవిషే - పీతేభక్షితేసతి-తేసర్వే,అసురాదానవాశ్చ - ఇన్ద్రాదయోవైరోచనాదయశ్చ-ప్రీతాఃహృష్టాస్సన్తః - తరసాబలేన,సిన్ధుం,మమన్థుః,తత, స్తస్మిన్సిన్ధావేవంమథ్యమానేసతి,తతోవిషాదనన్తరం,హవిర్ధానీసురభిః,కామధేను-రభవత్ * ॥ ౧ ॥ * తాంహవిర్ధానీ,మగ్నిహోత్రీందధిపయోఘృతాదిహవిః ప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదికర్మనిష్పాదినీం,బ్రహ్మవాదినః,ఋషయో-జగృహుఃస్వీకృతవన్తః,కిమర్థం-హేనృప,దేవయానస్యదేవాయాన్త్యస్మిన్కర్మణీతిదేవయానం,తస్య-యజ్ఞస్య-సంబన్ధినే,మేధ్యాయ , హవిషేపయఆదిహవిరర్థమ్ * ॥ ౨ ॥ * తతోహవిర్ధాన్యుద్భవానన్తరం,చన్ద్రవ,త్పాణ్డురశ్శుభ్రో - హయఉచ్చైశ్శ్రవాఇతిప్రసిద్ధ-ఉద్బభూవ,తస్మిన్ఉచ్చైశ్శ్రవసిహయే-ఈశ్వరశిక్షయా,ఇన్ద్రః,స్పృహాం,నచక్రే " లోభఃకాగ్యోనవైజాతురోషఃకామశ్చవస్తుష్వి ,, తిపూర్వంకృతయాభగవతశ్శిక్షయా -చ్చైశ్శ్రవస్యోత్పన్నామపిస్పృహామభివ్యక్తాంనచక్రే,కింతుమనస్యేవాధాదితిభావః * ॥ ౩ ॥ * తతఉచ్చైశ్శ్రవసఉదయానన్తర , మైరావతాఖ్యో-వారణేన్ద్రోగజశ్రేష్ఠః - వినిర్గతః,కథంభూతః,భగవతోరుద్రస్య-శ్వేతాద్రిఃకైలాస-స్తస్య - మహింమాహాత్మ్యం,శోభాం,దన్తై,శ్చతుర్భి,శ్శిఖరతుల్యై-ర్హరన్,చన్ద్రవత్పాణ్డురఇత్యనుషఙ్గః * ॥ ౪ ॥ * తతోఽష్టౌ,దిగ్గజా - అభవన్,తతో-హేనృప,అభ్రమ్వాదయో,ఽష్టౌ , కరిణ్యో,ఽభవన్,తతోమహోదధేః-కౌస్తుభాఖ్యం -రత్న,మహా,త్పద్మరాగమణిః

---

౪౩ ॥ శ్లో * పా ॥ జడకల్మషః.

స్తస్మిన్మహామణౌ,భగవాన్ హరి-ర్వక్షసో,లంకరణేనిమిత్తే,స్పృహాంచక్రే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతః,పారిజాతో,వృక్షః,సురలోకస్యవిభూషణరూపో,ఽభవత్ , కథంభూతః,యః,శశ్వత్సదా,అర్థినః,అర్థైః,పూరయన్ , అర్థాన్ పూరయన్, భువి,భవా,న్యథాపూరయత్యర్థినామర్థాం స్తథా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతశ్చా,ప్సరస,ఉద్బభూవుః,కథంభూతాః,నిష్క-గ్రీవాః,స్వర్ణాభరణవిశేషకణ్ఠాః,శోభనానివాసాంసియాసాంతాః , స్వర్గిణాంస్వర్గతానాం , సున్దరగతిభిః , లీలావలోకనైశ్చ , రమణ్యః ప్రియాః, స్వర్గిణాంరతికర్త్ర్యః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతః,సాక్షా,చ్ఛ్రీఃలక్ష్మీః,ఆవిరభూత్ ,కథంభూతా,భగవత్పరా,భగవదనన్యార్హా,కాన్త్యా-దిశో , రఞ్జయన్తీప్రకాశయన్తీ , యథా , సౌదామనీ , విద్యు , త్తద్వత్ , సుదామాపర్వత , స్తేనైకస్యాం దిశి జాతాసౌదామనీ , స్ఫటికాదిమయగిరిశృఙ్గేష్వధికంస్ఫురన్తీ విద్యుదివ , కాన్త్యా , దిశో , రఞ్జయన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తస్యాం-రూపాదిమహిమ్నా - ఆక్షిప్తం-చేతో-యేషాం తే సర్వే-ససురాసురదానవాః-స్పృహాంచక్రుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ భగవద్వక్షసిస్థితయా-శ్రియా-విలోకితానాందేవాదీనాంయథాపూర్వంసర్వసంపత్ప్రాప్తిం - అసురాణాంతద్విపర్యయంచవక్తుం తస్యాఅభిషేకాదిమహోత్సవపూర్వకంబ్రహ్మాదిపరిహారేణభగవత్ప్రాప్తిప్రకారమాహ ॥ తస్యాఆసనమిత్యాదినా-అథాసీద్వారుణీత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన । తస్యాఃరమాయాః,ఉపవేశనార్థ - మద్భుతంమహచ్చ - సింహాసనం,ఇన్ద్రఆనీయ,సమర్పితవాన్,గఙ్గాయమునాదయస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా - మూర్తిమత్యస్సత్యః-హేమకుమ్భైశ్శుద్ధం,జల,మానిన్యిరే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ భూమిరపి,మూర్తిమతీసతీ - అభిషేచనికాఅభిషేకోచితా,ఓషధీ,స్సకలా,ఆహరత్ ఆనిన్యే గావస్తు - పఞ్చపవిత్రాణిపఞ్చగవ్యా

ణ్యష్టౌ కౌస్తుభశ్చాభవన్నృప । పద్మరాగస్పృహాంచక్రే వక్షోఽలంకరణే హరిః ॥ ౫ ॥ తతోఽభవత్పారిజాతస్సురలోకవిభూషణః । పూరయత్యర్థినో యోఽర్థైశ్శశ్వద్భువి యథాభవాన్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చాప్సరసో జాతా నిష్కగ్రీవాస్సువాససః । రమణ్యస్స్వర్గిణాం వల్గుగతిలీలావలోకనైః ॥ ౭ ॥ తతశ్చావిరభూత్సాక్షాచ్ఛ్రీరమా భగవత్పరా । రఞ్జయన్తీ దిశః కాన్త్యా విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౮ ॥ తస్యాం చక్రుస్స్పృహాం సర్వే ససురాసురదానవాః । రూపౌదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షిప్తచేతసః ॥ ౯ ॥ తస్యా ఆసనమానిన్యే మహేన్ద్రో మహదద్భుతమ్ । మూర్తిమత్యస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా హేమకుమ్భైర్జలం శుచి ॥ ౧౦ ॥ అభిషేచనికా భూమిరాహరత్సకలౌషధీః । గావః పఞ్చ పవిత్రాణి వసన్తో మధుమాధవౌ ॥ ౧౧ ॥ ఋషయః కల్పయాంచక్రురభిషేకం యథావిధి । జగుర్భద్రాణి గన్ధర్వా నట్యశ్చ ననృతుర్జగుః ॥ ౧౨ ॥ మేఘా మృదఙ్గపణవమురజానకగోముఖాన్ । వ్యనాదయఞ్ఛఙ్ఖవేణువీణాస్తుములనిస్వనాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽభిషిషిచుర్దేవీం శ్రియం పద్మకరాం సతీమ్ । దిగ్గజాః పూర్ణకలశైస్సూక్తవాక్యైర్ద్విజేరితైః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ సముపాహరత్ । వరుణ * స్స్రజం వైజయన్తీం మధునామత్తషట్పదామ్ ॥ ౧౫ ॥ భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః । హారం సరస్వతీ పద్మమజో నాగాశ్చ కుణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ తతః కృతస్వస్త్యయనోత్పలస్రజం నదద్ద్విరేఫాం పరిగృహ్య పాణినా । చచాల వక్త్రం సుకపోలకుణ్డలం సవ్రీడహాసం దధతీ సుశోభనమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తనద్వయం చారు కృశోదరీ సమం నిరన్తరం కుఙ్కుమచన్దనోక్షితమ్ । ఇతస్తతో నూపు

న్యా-జహ్రుః-వసన్తఋతు - ర్మూర్తిమా -న్మధుమాధవౌచైత్రవైశాఖభవఫలపుష్పాణి - ఆహరదిత్యనుషఙ్గః - పాఠాన్తరే ద్వంద్వైక్యేఽపిసఏవార్థః - మధుమాసేభవంమధ్వితివా ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత,ఋషయః, అభిషేకంవిధింఅభిషేకోచితవిధిం-యథావ,త్కల్పయాంచక్రుః - గన్ధర్వా-భద్రాణిమఙ్గళాని,జగుః,నాట్యఃనటానాంస్త్రియః,ననృతు-ర్జగుశ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ మేఘా,మూర్తిమన్తో -మృదఙ్గాదీన్వాద్యవిశేషాన్,శఙ్ఖవేణువీణాశ్చ-వ్యవాదయన్,తుములోనిస్వనోయేషాంతాన్ - మృదఙ్గాదీన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతః,పద్మకరాం,సతీం-శ్రియం,దిగ్గజాః,పూర్ణకలశైః-సర్వౌషధీయుక్తైః- సరిచ్ఛ్రేష్ఠానీతై-ర్ద్విజేరితైః-సూక్తవాక్యై , రాభిషేచనికమన్త్రైస్సహా,భిషిషిచుఃఅభిషిక్తవన్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత,స్సముద్రః,పీతకౌశేయవాససీ,సమర్పితవాన్,తతో,వరుణః, మధునామధుపానేన,మత్తాష్షట్పదాభృఙ్గా,యస్యాం-తాం - వైజయన్తీం వనమాలాం,సముపాహరదిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విశ్వకర్మా-ప్రజాపతిః,భూషణాని-సరస్వతీ,హారం,అజోబ్రహ్మా-పద్మం , సముపాహరత్, నాగాస్తు,కుణ్డలే,సముపాహరత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః,కృతస్వస్త్యయనాకృతమఙ్గళాశ్రయా-శ్రీః,ర్నదన్తో- ద్విరేఫాభ్రమరా, యస్యాం తా,ముత్పలస్రజం , పాణినా,పరిగృహ్య-నిరస్తనిఖిలదోషస్యసమస్తకల్యాణగుణాకరస్యస్వాభిమతస్యపుంసః- కణ్ఠేనిధాతుంపరిగృహ్యేత్యభిప్రాయః - చచాల,కథంభూతాసతీ , శోభనయోః,కపోలయోః,కుణ్డలే,ప్రతిఫలన్తీ, యస్మిన్-సవ్రీడః-హాసో-యస్మిన్-త-త్సుశోభనమతిసున్దరం-వక్త్రం,దధతీ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తథా,చన్దనకుఙ్కు-మాభ్యా,ముక్షితంసిక్తంలిప్తం,సమం-నిరన్తరంచ,య,త్స్తనద్వయం,తచ్చ - చారుసున్దరం,కృశంచో,దరంచ,దధతీ,తత,స్సా,శ్రీః,నూపురాణాం , వల్గుభిర్మధురై,శ్శి

ఞ్జితై, ర్విసర్పతీ, ఇతస్తతశ్చలన్తీ, హేమలతేవ, బభౌ * ॥ ౧౮ ॥ * తత, ఆత్మనస్స్వస్యాః, పదమాశ్రయం, ధ్రువం నిత్యమవ్యభిచారిణో నిత్యాః, స్సన్తః, కల్యాణాగుణా, యస్మిన్ - తన్నిరవద్యం, నిరస్తహేయగుణం, ఏవంభూతం, పదం, గన్ధర్వాదిమధ్యే - విలోకయన్తీ విచారయన్తీ - నాన్వవిన్దత నాపశ్యత్ - క్వచిత్కస్యచిద్దోషస్య దర్శనేన నాన్వవిన్దతేతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ * తదేవాహ నూనమితి త్రిభిః ॥ యస్య రుద్రదూర్వాసః ప్రభృతే - స్తపస్త్వస్తి - తస్య - మన్యునిర్జయస్తు - నాస్తి - నూనమితి నిశ్చయే యస్య తు గురుశుక్రాదే - ర్జ్ఞానమస్తి - న తస్య జ్ఞానం సఙ్గవర్జితం - కిన్తు ఫలసఙ్గాదియుక్తమేవ - కశ్చిద్బ్రహ్మాదిర్మహాం - స్తథాఽపి - న - తస్య - కామనిర్జయోఽస్తి - దుహితురేవ పత్నీత్వేన గృహీతత్వాదితి భావః - యః - పరతోవ్యపాశ్రయః పరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయ ఇన్ద్రాదిః - స - కిమీశ్వరః అనీశ్వర ఏవేతి భావః * ॥ ౨౦ ॥ * క్వచిద్యమాదౌ - ధర్మోస్తి తథాపి - న భూతసౌహృదమస్తి - త్యాగః - క్వచిచ్ఛిబిప్రభృతిష్వ - స్తి - యస్త్యాగశ్శిబ్యాదిగత - స్స న ముక్తికారణం న ముక్తిహేతుః - పుంసః కార్తవీర్యాదేర్వీర్యమస్తి - తథాఽపి - తే - దజవేగేన - నిష్కృతం పరిహృతం - తు న భవతి - ద్వితీయః భగవతోఽన్యః కశ్చిదపి సనకాదిరపి - సత్త్వాదిప్రాకృతగుణసఙ్గవర్జితో - న భవతి ॥ న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః - సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణై, రిత్యుక్తరీత్యా గుణత్రయనిర్ముక్తస్య భగవదన్యస్య కస్యాపి జన్తోరభావాదితి భావః * ॥ ౨౧ ॥ * క్వచిన్మార్కణ్డేయాదౌ - చిరాయురస్తి - న తు శీలం - మఙ్గళం చాస్తి - ఇన్ద్రియధర్మశీలత్వాదితి భావః ॥ క్వచి - త్తదప్యస్తి చే - దాయుషః - స్థైర్యం - న వేద్యం న నిశ్చేయం - కుత్రచిద్రుద్రాదౌ - ఉభయం చిరాయుష్యం శీలం చాస్తి - తథాఽపి - స రుద్రాదిరమఙ్గళః అమఙ్గళవేషః - భగవన్తం లక్షీకృత్యాహ యశ్చ -

రవల్గుశిఞ్జితైర్విసర్ప * తీ హేమలతేవ సా బభౌ ॥ ౧౮ ॥ విలోకయన్తీ నిరవద్యమాత్మనః పదం ధ్రువం చావ్యభిచారి
సద్గుణమ్ । గన్ధర్వయక్షామరసిద్ధచారణత్రైవిష్టపేయాదిషు నాన్వవిన్దత ॥ ౧౯ ॥ నూనం తపో యస్య న మన్యునిర్జ
యో జ్ఞానం క్వచిత్తస్య న సఙ్గవర్జితమ్ । కశ్చిన్మహాంస్తస్య న కామనిర్జయస్స ఈశ్వరః కిం పరతో వ్యపాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥
ధర్మః క్వచిత్తస్య న భూతసౌహృదం త్యాగః క్వచిత్తస్య న ముక్తికారణమ్ । వీర్యం న పుంసోఽస్త్యజవేగనిష్కృ
తం న హి ద్వితీయో గుణసఙ్గవర్జితః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చిరాయుర్న హి శీలమఙ్గళం క్వచిత్తదప్యస్తి న వేద్యమాయుషః ।
యత్రోభయం కుత్ర చ సోఽప్యమఙ్గళస్సుమఙ్గళో యశ్చ న కాఙ్క్షతే హి మామ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విమృ
శ్యావ్యభిచారిసద్గుణైర్వరం * నిజైరాశ్రయతోఽగుణాశ్రయమ్ । వవ్రే వరం సర్వగుణైరపేక్షితం రమా ము
కున్దం నిరపేక్షమీప్సితమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాంసదేశ ఉశతీం నవకఞ్జమాలాం మాద్యన్మధువ్రతవరూథగిరోపఘుష్టామ్ ।
తస్థౌ నిధాయ నికటే తదురస్స్వధామ సవ్రీడహాసవికసన్నయనేన యాతా ॥ ౨౪ ॥ తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతో జన
కో జనన్యావక్షో నివాసమకరోత్పరమం విభూతేః । శ్రీస్స్వాః ప్రజాస్సకరుణేన నిరీక్షణేన యత్ర స్థితైధయత సా
ధిపతీంస్త్రిలోకాన్ ॥ ౨౫ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాం వాదిత్రాణాం చ నిస్స్వనః । దేవానుగానాం సస్త్రీణాం నృ

కాఙ్క్షతే నైచ్ఛన - సద్గుణాశ్రయనిరవద్యనిరతిశయమఙ్గళమూర్తిర్భగవాన్ - స తు - మాం - న హి కాఙ్క్షతే - స్వత ఏవ పూర్ణత్వాదితి భావః * ॥ ౨౨ ॥ * ఏవమిత్థం - విమృశ్య - రమా లక్ష్మీ - ర్నిరపేక్షమపి - ముకున్దమేవ - వరం పతిం - వవ్రే - తత్ర హేతుం వదన్ ముకున్దం విశినష్టి ॥ అవ్యభిచారిభిరనితరసాధారణై - ర్మఙ్గళగుణై - ర్నిజైస్స్వకీయై - ర్నిరుపాధికై - రాశ్రయతః ఆశ్రయణాద్ధ్వారం సర్వోత్కృష్టం - అగుణాశ్రయం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణానాశ్రయం చ - నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమితి పాఠాన్తరం - తదా - నిజైరవ్యభిచారిసద్గుణై - రాశ్రయతయా ప్రాకృతగుణానాశ్రయం వరముత్కృష్టమిత్యర్థః - సర్వగుణైరాశ్రయణసౌకర్యావహై - రాశ్రయణీయత్వేన - అపేక్షితం - అత ఏవ - ఈప్సితం ఆప్తుమిచ్ఛావిషయం - ముకున్దం - వరం వవ్రే * ॥ ౨౩ ॥ * ఉక్తవరణప్రకారం వి - వాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య ముకున్దస్య - సదేశే స్కన్ధదేశే - కమనీయాం - నవ - కఞ్జమాలాం - నిధాయ - తదనుగ్రహం - ప్రతీక్షమాణా తూష్ణీం - తస్య - నికటే - తస్థౌ - కథంభూతాం మాలాం - మాద్యతాం మధుపానమత్తానాం - మధువ్రతానాం భ్రమరాణాం - వరూథస్య సముదాయస్య - గిరో - పఘుష్టాం ధ్వనితాం - కథంభూతా శ్రీః - సవ్రీడహాసేన - వికస - ద్య - న్నయనం - తేన - తస్య భగవత ఉరో వక్షః - స్వధామ స్వాశ్రయం - యాతా - తద్వక్షస్స్వాశ్రయత్వేన ప్రతీక్షమాణా సతీత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * త్రిజగతో - జనన్యాస్తస్యా - అఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయాః - శ్రియః - త్రిజగజ్జనకో భగవాన్ - స్వం వక్ష ఏవ - పరం - నివాసస్థాన - మకరోత్ యత్ర వక్షసి - స్థితా - శ్రీః - సకరుణేన - నిరీక్షణేన - స్వాః ప్రజాః - సాధిపతీం - స్త్రిలోకాంశ్చ - ఐధయత అవర్ధయత్ * ॥ ౨౫ ॥ * తదా - శఙ్ఖాదీనాం వాద్యానాం - సస్త్రీణాం - దేవానుగానాం గన్ధర్వాదీనాం - నృత్యతాం - గాయతాం - చ పృథక్పృథక్ - మహాన్ -

---

౨౩ ॥ శ్లో * పా ॥ నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమ్.

ధ్వనిరభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-బ్రహ్మాదయ-స్సర్వే - విశ్వస్యస్రష్టారః-పుష్పాణి-వర్షన్తః-విభుంభగవన్తంతల్లిఙ్గైర్భగవద్గుణప్రతిపాదకై-రవితథైస్సత్యై - ర్యథావస్థితార్థప్రతిపాదకై-ర్నత్వారోపితగుణప్రతిపాదకైరిత్యర్థః-మన్త్రైః-రీడిరేతుష్టువుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ దేవా-స్సప్రజాపతయః-ప్రజాశ్చ-శ్రియా-విలోకితా- శ్శీలాదిగుణసమ్పన్నాః-పరాం-నిర్వృతిమానన్దం లేభిరే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దైత్యా-దానవాశ్చయదాలక్ష్మ్యా-పేక్షితా-స్తదైవ, హేరాజన్,నిస్సత్త్వానిర్బలా-అతఏవ-నిరుద్యోగా-స్త్యక్తలజ్జా-లోలుపాఃవిమోహశీలా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథశ్రియఉద్గమనానన్తరం-వారుణీదేవీ-వారుణదైవత్యం-య- త్తన్మయీ-సురాధిదేవతా-కన్యా-కమలేఇవలోచనేయస్యాస్సా - ఆసీదుద్బభూవ-తాంచ-హరే-రనుజ్ఞయా-తేఅసురాజగృహుః ❁ ॥ 30 ॥ ❁ అథా-మృతార్థిభిః-కాశ్యపైర్దైవాసురైర్మథ్యమానా-దుదధేః-హేరాజన్-పరమాద్భుతః-పురుష-ఉదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ ❁ ॥ 3౧ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥దీర్ఘౌ-పీవరౌచ-దోర్దణ్డౌ-యస్య,కంబువచ్ఛఙ్ఖవ- త్త్రిరేఖా,వృత్తాచ,గ్రీవా-యస్య , అరుణేఈక్షణే-యస్య , శ్యామలఃమేఘఇవశ్యామః-తరుణోయువా , స్రగ్వీవనమాలీ-సర్వై, రాభరణై , రలఙ్కృతః ❁ ॥ 3౨ ॥ ❁ పీతేవాససీయస్య,మహద్విపుల-మురోవక్షో-యస్య ,సుమృష్టేనిర్ణిక్తే,మణిమయే-కుణ్డలే-యస్య,నీలః-కుఞ్చితఃకుటిలః-కేశానా-మన్తోఽగ్రభాగో,య్యా , సుభగస్సుకుమార , స్సర్వావయవసున్దరోవా-సింహస్యేవ-విక్రమఃపాదవిన్యా

త్యతాంగాయతామభూత్॥ ౨౬ ॥బ్రహ్మరుద్రాఙ్గిరోముఖ్యాస్సర్వేవిశ్వసృజోవిభుమ్ । ఈడిరేఽవితథైర్మ
న్త్రైస్తల్లిఙ్గైఃపుష్పవర్షిణః॥ ౨౭ ॥శ్రియావిలోకితాదేవాస్సప్రజాపతయఃప్రజాః ।శీలాదిగుణసంపన్నా లేభిరేని
ర్వృతింపరామ్॥ ౨౮ ॥ నిస్సత్త్వాలోలుపారాజన్నిరుద్యోగాహతత్రపాః ।యదాచోపేక్షితాలక్ష్మ్యాబభూవు
ర్దైత్యదానవాః॥ ౨౯ ॥అథాసీద్వారుణీదేవీకన్యాకమలలోచనా। అసురాజగృహుస్తాంవైహరేరనుమతేన తే॥
అథోదధేర్మథ్యమానాత్కాశ్యపైరమృతార్థిభిః । ఉదతిష్ఠన్మహారాజపురుషఃపరమాద్భుతః॥ 3౧ ॥దీర్ఘపీవర
దోర్దణ్డఃకమ్బుగ్రీవోఽరుణేక్షణః।శ్యామలస్తరుణస్స్రగ్వీ సర్వాభరణభూషితః॥ 3౨ ॥పీతవాసామహోరస్క-
స్సుమృష్టమణికుండలః॥స్నిగ్ధకుఞ్చితకేశాన్తస్సుభగస్సింహవిక్రమః॥33 ॥ అమృతాపూర్ణకలశంబిభ్రద్వలయ
భూషితః। సవైభగవతస్సాక్షాద్విష్ణోరంశాంశసంభవః ॥ ధన్వన్తరిరితిఖ్యాతఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్॥3౪॥త
మాలోక్యాసురాస్సర్వేకలశంచామృతాభృతమ్।లిప్సన్తస్సర్వవస్తూనికలశంతరసాఽహరన్॥ 3౫ ॥నీయమా
నేఽసురైస్తస్మిన్కలశేఽమృతభాజనే। విషణ్ణమనసోదేవాహరింశరణమభ్యయుః॥ 3౬ ॥ ఇతితద్దైన్యమాలో
క్యభగవాన్భృత్యకామకృత్ । మాఖిద్యతాఽమృతార్థంవస్సాధయిష్యేస్వమాయయా ॥ ఇత్యుక్త్వాసాన్త్వ
యన్దేవాంస్తత్రైవాన్తర్దధేహరిః॥ 3౭ ॥మిథఃకలిరభూత్తేషాంతదర్థేతర్షచేతసామ్।అహంపూర్వమహంపూ
ర్వంనత్వంనత్వమితిప్రభో॥ 3౮ ॥ దేవాస్స్వంభాగమర్హన్తియేతుల్యాయాసహేతవః । సత్రయాగఇవహ్యా
స్మిన్నేషధర్మస్సనాతనః॥ 3౯ ॥ఇతిస్వాన్ప్రత్యషేధన్వైదైతేయాజాతమత్సరాః । దుర్బలాఃప్రబలాన్రాజ

సో-యస్య ❁ ॥ 33 ॥ ❁ అమృతపూర్ణకలశం , బిభ్రాణః,వలయైరలఙ్కృతః, కోసావిత్యత్రాహ॥సవాఇతి॥సహిసాక్షాద్భగవతో,హరేరంశాంశేన, సంభవః , యస్య, సతు ‹ ధన్వన్తరిరితి ప్రసిద్ధః,ఆయుర్వేదస్య , ద్రష్టా,ఇజ్యభాక్-యాగభోక్తా ❁ ॥ 3౪ ॥ ❁ తమమృతకలశంబిభ్రతం,ధన్వన్తరి, మాలోక్య,అసురా , స్సర్వే-సర్వవస్తూనిమథనాదుత్పన్నాని,లిప్సన్తోఽమృతేనా,భృతంసంపూర్ణం,కలశం,తరసాబలేనా, శువా,అహరన్ ❁ ॥ 3౫ ॥ ❁ అమృతభాజనేతస్మిన్కలశేదైత్యైర్నీయమానేహృతేసతి,దేవాః,విషణ్ణమనసఃఖిన్నచిత్తాః,హరిం-శరణ,మాజగ్ముః ❁ ॥ 3౬ ॥ ❁ ఇత్థం తేషాం దేవానాం,దైన్యం,మాలోక్య,భృత్యానాం కామమిష్టంకరోతీతితథా,భగవాన్ మిథో, దైత్యానాంపరస్పరంకలహోత్పాదనేనయోగమాయయా మోహిన్యా,వోయుష్మాక,మర్థం,సాధయిష్యామిఅతో,మాఖిద్యతేత్యాహ,ఇతీత్థముక్త్వా, దేవాన్,సాంత్వయన్హరిస్తత్రైవాన్తర్దధే ❁ ॥ 3౭ ॥ ❁ మిథఃకలహమేవాహ॥మిథఇతి॥తదర్థేఅమృతనిమిత్తే,తర్షః కామ- స్తద్యుక్తాని-చేతాంసి-యేషాం-తేషాందైత్యానాంమి-థః-కలిఃకలహః-బభూవకలహప్రకారమాహ॥అహమితి॥ హే ప్రభో రాజన్-అహం-పూర్వమహమేవ-పూర్వం ,పాస్యామి-నత్వ-మిత్యేవం-కలి-రభూదిత్యర్థః ❁ ॥ 3౮ ॥ ❁ తత్రదుర్బలానాందైత్యానామాక్రోశప్రకారమాహ॥దేవాఇతి॥దేవాఅపి-స్వ - మమృతభాగ-మర్హన్తి-కుతః-యతో-యేఽపి-దేవా- స్తుల్యాయాసహేతవఃతుల్యేనాయాసేన-హేతవస్సాధకాః-యథాసత్రయాగే-యఏవయజమానా స్తఏవఋత్విజఇతియజమానాభిన్నఋత్విక్కర్తృకే - బహుయజమానకేచ-సర్వేషాంసమం-ఫలం- తద్వదయమేవ-సనాతనో-ధర్మః ❁ ॥ 3౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం- హేరాజన్-స్వాన్-గృహీతకలశాన్-ప్రబ

లాః-దైత్యా-దుర్బలా-దైతేయా-జాతమత్సరాస్సన్తో-ముహుర్ముహుః-ప్రత్యషేధన్న్యవారయన్- ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ఏతస్మిన్సమయే-సర్వోపాయవి-ద్భగవా-నీశ్వరో విష్ణుః-పరమాద్భుతం కే-నాప్యదృష్టపూర్వం - అనిర్దేశ్యం దేవాదిభిస్సజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యం - యోషిద్రూపం-దధార ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁తద్రూపం వర్ణయతి పఞ్చభిః॥ ప్రేక్షణీయ-ముత్పలమివ-శ్యామం-సర్వేష్వవయవేషు - సున్దరం-సమానయోః-కర్ణయో-రాభరణే-యస్మిన్-సుకపోలం చ త - దున్నతనాసికం చా-ననం-యస్మిన్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁నవయవ్వనేన-నిర్వృత్తయోః ప్రవృత్తయోః-వర్తులయోశ్చ - స్తనయోః-భారేణ-కృశ-ముదరం-యస్మిన్-ముఖస్యా-మోదేనా-నురక్తానాం - అళీనాం-ఝంకారేణో-ద్విగ్నే చఞ్చలే-లోచనే-యస్మిన్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ఉత్ఫుల్లాని-మల్లికాకుసుమాని-యస్యాం - తాం-మాలాం-స్వకేశభారేణ కేశపాశేన-బిభ్రాణం- శోభనా గ్రీవా యస్మిన్ - తత్-కణ్ఠాభరణాని-యస్మిన్-తచ్చ-శోభనయోః - భుజయోః-అఙ్గదాభ్యాం-భూషితమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁విరజోమ్బరేణ-సంవీతో-నితమ్బ ఏవ-ద్వీపః-విశాలత్వా-త్తచ్ఛోభా-యస్యా - స్తయా కాన్త్యా-ప్రకర్షేణ-విలస-ద్వల్గుసున్దరం యథా భవత్యేవం- చలతో-శ్చరణయో-ర్నూపురే-యస్మిన్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁సవ్రీడస్మితేన సహ-విక్షిప్తాః కమ్పితా-యా-భ్రూ స్తస్యా-విలాసేన సహ-యాన్య-వలోకనాని-తై-ర్దైత్యయూథపానాం-చేతస్సు - ముహుర్ముహుః - కామ-ముద్దీపయత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే, ఽష్టమోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

న్గృహీతకలశాన్ముహుః॥ ౪౦ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణుస్సర్వోపాయవిదీశ్వరః । యోషిద్రూపమనిర్దేశ్యం దధార పరమాద్భుతమ్॥ ౪౧ ॥ ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం సర్వావయవసున్దరమ్। సమానకర్ణాభరణం సుకపోలోన్నసాననమ్॥ ౪౨ ॥ నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృశోదరమ్। ముఖామోదానురక్తాళిఝఙ్కారోద్విగ్నలోచనమ్॥ బిభ్రత్స్వకేశభారేణ మాలాముత్ఫుల్లమల్లికామ్ । సుగ్రీవకణ్ఠాభరణం సుభుజాఙ్గదభూషితమ్॥ ౪౪ ॥ విరజోఽమ్బరసంవీతనితమ్బద్వీపశోభయా । కాఞ్చ్యా ప్రవిలసద్వల్గుచలచ్చరణనూపురమ్॥ ౪౫ ॥ సవ్రీడస్మితవిక్షిప్తభ్రూవిలాసావలోకనైః । దైత్యయూథపచేతస్సు కామముద్దీపయన్ముహుః ॥ ౪౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్యోన్యతస్సుధాపాత్రం హరన్తస్త్యక్తసౌహృదాః । క్షిపన్తో దస్యుధర్మాణ ఆయాన్తీం దదృశుస్స్త్రియమ్॥ ౧ ॥ అహో రూపమహో ధామ హ్యహో అస్యా నవం వయః । ఇతి తే తామనుద్రుత్య పప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః॥ ౨ ॥ కా త్వం కఞ్జపలాశాక్షి కుతో వా కిం చికీర్షసి । కస్యాసి వద వామోరు మథ్నన్తీవ మనాంసి నః ॥ ౩ ॥ న వయం త్వాఽమరైర్దైత్యైస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః । నాస్పృష్టపూర్వాం జానీమో లోకేశైశ్చ కుతో నృభిః ॥ ౪ ॥ నూనం త్వం విధినా సుభ్రు ❁ ప్రేషితాఽసి శరీరిణామ్ । సర్వేన్ద్రియమనఃప్రీతిం విధాతుం సఘృణేన కిమ్॥ ౫ ॥ సా త్వం నస్స్పర్ధమానానామేకవస్తుని మానిని। జ్ఞాతీనాం బద్ధవైరాణాం సంవిధత్స్వ సుమధ్యమే॥ ౬ ॥ వయం కాశ్యపదాయాదా భ్రాతరః కృతపౌరుషాః । విభజస్వ యథాన్యాయం నైవ భేదో యథా భవేత్॥ ౭ ॥ ఇ

ఏవంవిధం రూపం-బిభ్రతీ-మాయా స్త్రీం-తాం స్త్రియ-మన్యోన్యం-త్యక్తసౌహృదాః-అత ఏవ-క్షిపన్తస్సుధాపాత్రం చౌర్యధర్మేణ హరన్తో - దైత్యా-దదృశుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁దృష్ట్వా చా-హో రూపం సౌన్దర్యం- అహో-ధామ ద్యుతి-రహో-అస్యా యోషితో-నవం-వయ - ఇతి-వదన్త-స్తే దైత్యాః-తాం యోషిత-మభిద్రుత్యాభిముఖమాగత్య - జాతహృచ్ఛయాస్సంజాతకామాః-పప్రచ్ఛుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ కా త్వమిత్యాదినా॥ హే కఞ్జపలాశాక్షి-కా త్వం కింజాతీయా-కుత-ఆగతా-త్వం-కిం-చికీర్షసి - కర్తుమిచ్ఛసి-కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి-వద-హే వామోరు-నోఽస్మాకం-మనాంసి-మథ్నన్తీవ క్షోభయన్తీవ-వర్తసే ❁ ॥ ౩ ॥ ❁కస్యాసీత్యయుక్తముక్తమస్మాభిః-యత-స్త్వాం-న కేనచిత్స్పృష్టపూర్వేత్యాహుః॥ నేతి॥ త్వా-మమరాదిభి-రస్పృష్టపూర్వాం - నజానీమ ఇతి-న-కిన్తు-జానీమ ఏవ-అమరాదిభిరేవా-స్పృష్టపూర్వా - కుతో-నృభిః-స్పృష్టపూర్వా-భవేః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఆస్తామిదం-త్వద్దర్శనం త్వీశ్వరేణైవ కారితమిత్యాహుః॥ నూనమితి॥ హే సుభ్రు-శరీరిణామస్మాకం-సర్వేన్ద్రియాణాం-మనసశ్చ - ప్రీతిం-విధాతుం-సకృపేణ-విధినా-ఈశ్వరేణ-త్వం-ప్రేషితా కిం నూనం-న యదృచ్ఛయాఽఽగతాసి-కింతు-నూనం-దైవేనైవ-ప్రేషితేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హే మానిని-అతైకస్మిన్వస్తున్యమృతనిమిత్తే-స్పర్ధమానానాం పరస్పరమభిభవతాం-బద్ధవైరాణాం-జ్ఞాతీనా-మస్మాకం-హే సుమధ్యమే-సంవిధత్స్వ సన్ధిం కురు-సమ్యగ్విభజస్వేతి వా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కాశ్యపస్య దాయాదాః-పుత్రాః-భ్రాతరశ్చ - అధునా-కృతం-పౌరుషం కలహనిమిత్తం-నైస్తై- వయ-మతో-యథాన్యాయ-మమృతం-విభజస్వ - భేదః కలహో-యథా-న భవే-త్తథా-విభజస్వ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁దైత్యై-రిత్థ-ముపామన్త్రితశ్చోదితో-మా

యాయోషిద్వపు రాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తస్త్రీవపు-ర్హరిః-ప్రహస్య-సున్దరై-రపాఙ్గైః-నిరీక్షన్ నిరీక్షమాణః-ఇదంవక్ష్యమాణ,
మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కథమితి ॥ హేకాశ్యపదాయాదాః-పుంశ్చల్యాం-మయి-కథం-సంగతాః అనుసృతాః-హి
యస్మా-త్పణ్డితః-కదాచిదపి-కామినీషుపుంశ్చలీషు-విశ్వాసం-నయాతినప్రాప్నోతి-నకురుతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హేసురద్వి
ష-స్సాలావృకాణాం-స్వైరిణీనాంస్త్రీణాంచ-సఖ్యాని-అనిత్యాన్యాహుః-అనిత్యత్వే హేతుంవదన్ సాలావృకాన్ స్త్రీశ్చ
విశినష్టి ॥ నవంనవం-విచిన్వతాం-అన్వేషతామ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తస్యాః మోహిన్యాః-క్ష్వేళితైః పరిహాసవాక్యైః-విశ్వ
స్తంమనోయేషాంతే-అసురాః-భావగమ్భీరంభావేనకేనాప్యభిప్రాయేణ-గమ్భీరంయథాభవత్యేవం-జహసుః హసితవ
న్తః అమృతపాత్రంచ-దదుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో,ఽమృతభాజనం-గృహీత్వా-యోషిద్రూపో-హరి-రీషత్స్మితేన-శోభా-య
స్యా-స్తయా-గిరా-బభాషే-తదేవాహ ॥ యదీతి ॥ క్వచి-త్సాధ్వ-సాధువా-మయా-కృతం-యద్య-భ్యుపేతంయుష్మాభిరఙ్గీకృ
తం-స్యా-త్తర్హి-మాంసుధాంవోయుష్మభ్యం,విభజే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తస్యామోహిన్యా, అభివ్యాహృతంవాక్య-మాక
ర్ణ్యా-సురశ్రేష్ఠా-స్తస్యా-అప్రమాణవిదః-ప్రమాణంతద్వాక్యనిశ్చయ-స్త-మజానన్త-స్తథేతియథేచ్ఛంకుర్విత్య, న్వమంసత,
అనుజజ్ఞిరే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ,తస్యా,అనుజ్ఞయా,ఉపోష్య,కృతంస్నానంయైస్తే-అసురా,స్సురాశ్చ,హవిషాచరుణా-అనల
మగ్నిం-హుత్వా-విప్రేభ్యో-భూతేభ్యో,ఽన్యేభ్యశ్చ,గాః గవాదీ-న్యథాయోగ్యం-దత్వా,ద్విజైః, కృతంకారితం,స్వస్త్య

త్యుపామన్త్రితోదైత్యైర్మాయాయోషిద్వపుర్హరిః । ప్రహస్యరుచిరాపాఙ్గైర్నిరీక్షన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభ
గవానువాచ ॥ కథంకాశ్యపదాయాదాఃపుంశ్చల్యాంమయిసఙ్గతాః । విశ్వాసంపణ్డితాజాతుకామినీషునయా
న్తిహి ॥ ౯ ॥ సాలావృకాణాంస్త్రీణాంచస్వైరిణీనాంసురద్విషః । సఖ్యాన్యాహురనిత్యానినూత్నంనూత్నం
విచిన్వతామ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతితేక్ష్వేళితైస్తస్యాఆశ్వస్తమనసోఽసురాః । జహసుర్భావగమ్భీరంద
దుశ్చామృతభాజనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతోగృహీత్వాఽమృతభాజనంహరిర్బభాషఈషత్స్మితశోభయాగిరా । యద్య
భ్యుపేతంక్వచసాధ్వసాధువాకృతంమయావోవిభజేసుధామిమామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతంతస్యాఆకర్ణ్యా
సురయూథపాః । అప్రమాణవిదస్తస్యాస్తత్తథేత్యన్వమంసత ॥ ౧౩ ॥ అథోపోష్యకృతస్నానాహుత్వాచ
హవిషాఽనలమ్ । దత్వాగోవిప్రభూతేభ్యఃకృతస్వస్త్యయనాద్విజైః ॥ ౧౪ ॥ యథోపజోషంవాసాంసిపరి
ధాయాహతానితే । కుశేషుప్రావిశన్సర్వేప్రాక్కూలేష్వభిభూషితాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాఙ్ముఖేషూపవిష్టేషుసురేషు
దితిజేషుచ । ధూపామోదితశాలాయాంజుష్టాయాంమాల్యదీపకైః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాంనరేన్ద్రకరభోరురుశ❁ద్దు
కూలశ్రోణీతటాలసగతిర్మదవిహ్వలాక్షీ । సాకూజ ❁ తీకనకనూపురశిఞ్జితేనకుమ్భస్తనీకలశపాణిరథావివే
శ ॥ ౧౭ ॥ తాంశ్రీసఖీంకనకకుణ్డలచారుకర్ణనాసాకపోలవదనాంపరదేవతాఖ్యామ్ । సంవీక్ష్యసమ్ముముహురు
త్స్మయవీక్షితేనదేవాసురావిగళితస్తనపట్టికాన్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అసురాణాంసుధాదానంసర్పాణామివదుర్న

యనంమఙ్గళాచరణం, యేషాం, తే, దేవాసురాః, యథోపజోషంయథాప్రీతి, ఆహతానినూతనానిసద్యోయన్త్రాన్నిర్ముక్తా
ని,వస్త్రాణి,పరిధాయా, భితోభూషితాః,సర్వే,ప్రాక్కూలేషుప్రాగగ్రేషు,కుశేషు,ప్రావిశన్ ఉపవివిశుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁
తతోధూపై-రామోదితాయాం-మాల్యై-ర్దీపైశ్చ-జుష్టాయాం-అలంకృతాయాం-దీపితాయాంచ-శాలాయాం-ప్రాగగ్రే
షు-దర్భేషు-సురాసురేషు-ఉపవిష్టేషుసత్సు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ-తస్యాంశాలాయాం-హేనరేన్ద్ర-అమృతకలశం-పాణౌ-య
స్యాస్సా-మోహినీ-ఆవివేశకథంభూతా,, కరస్యకరభోబహిః ,, కరభసదృశౌ-సువృత్తౌ-ఊరూ-యస్యాస్సా-ఉశత్కమనీ
యం-దుకూలం-యస్మిన్-తేన-శ్రోణీతటేనవిశాలయాశ్రోణ్యా-అలసామన్దా-గతి,ర్యస్యాస్సా-పాఠాన్తరే-కరభసదృశయో
రూర్వోః,లసద్దుకూలం-యస్యా-స్సా-చాసౌ-శ్రోణీతటేనా-లసా-గతి-ర్యస్యాస్సాచ-మదేనవిహ్వలే-అక్షిణీ-యస్యా-స్సాక
నకనూపురాణాం-శిఞ్జితేన-కూజతీధ్వనన్తీ,కుమ్భావివ, స్తనౌ-యస్యాస్సా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాం,శ్రీసఖీం,శ్రియమివస్థితాం-శ్రీస
హాయినీంవా-భగవద్రూపత్వాత్-కనకమయే-కుణ్డలే-యస్యా-స్సాచాసౌ-చారవః-కర్ణాదయో-యస్యా-స్సాచ-తాం-విగళి
తః విస్రస్తః, స్తనపట్టికాయాఅన్తో-యస్యాస్తాం-పరదేవతాఖ్యాం పరదేవతారూపాం,తాం,సంవీక్ష్య-దేవాసురా-
స్తస్యా-ఉత్స్మయవీక్షితేనసస్మితవీక్షణేన-సమ్ముముహుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవంతాన్మోహయిత్వా యత్కృతవాన్,
తదాహత్రిభిః ॥ జాతినృశంసానాంస్వభావతఃక్రూరాణాం-అసురాణాం-సుధాదానం-సర్పాణాం-క్షీరమివ-దుర్నయమ
న్యాయ్యం-మత్వా-తాంసుధాం-అసురేభ్యో-నవ్యభజ-దచ్యుతః యతో ఽసావాశ్రితాన్నచ్యావయతఇత్యచ్యుతః ॥ అయంభా

---

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దుకూలా.

వః॥ దైత్యైర్మదీయం సాధ్వసాధు వా సర్వమనుమతమేవ - అతో మామాశ్రితాన్ దేవానేవ సుధాం పాయయిష్యామి కించ-తైర్యథా నాయం విభజస్వేత్యుక్తం - న తేభ్యో జాత్యైవ క్రూరేభ్యోఽమృతపానం న్యాయ్యం-అతస్తేభ్యస్సుధాం న దాస్యామీతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉభయేషాం-పఙ్క్తీః, పృథగ్విభక్తాః - కల్పయిత్వా, తాన్-దేవాన్-అసురాంశ్చ-స్వాసు స్వాసు పఙ్క్తిషు, ఉపవేశయామాస ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ గృహీతకలశో-భగవాన్-యోషిద్రూపః-ఉపసంచరైస్సమీపగమనబహుమానప్రియవాక్యాదిభిః దైత్యాన్వఞ్చయన్ దూరస్థానపి దేవానేవ-జరామృత్యుహరాం, సుధాం-పాయయామాస ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేఽలబ్ధసుధా అపి దైత్యాః -స్వకృతం సమయం సాధ్వసాధు వా త్వత్కృతమనుమన్యామహ ఇతి పూర్వకృతం-సంకేతం-పాలయన్తః- హే నృప- కృతః-తస్యాం-స్నేహః-యైః - తే-తాదృశాశ్చ-స్త్రీవివాదస్య, జుగుప్సితతయా చ-తూష్ణీమాసన్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్యాం కృతః, అతిప్రణయః అతిస్నేహః, యైస్తే, ప్రణయాపాయేన-కాతరాః భీతాః - ఏతే తావత్కృపణాః పూర్వం కించిత్పబన్తు యూయం తు ధీరాః క్షణం ప్రతీక్షధ్వమిత్యాది బహుమానేన చ-బద్ధాః నియన్త్రితాః-కించిదపి-విప్రియం- నోచుః, సమయపాలనాదిభిష్షడ్భిరేతైః కారణైరప్రియం కించిదపి నోచుః-కింతు తూష్ణీమాసన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ దేవలిఙ్గేన దేవతావేషేణ-ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితస్వవేషః-స్వర్భానూ రాహుః-దేవానాం-పఙ్క్తౌ, ప్రవిష్టః-సోమమమృతమపిబత్ - చన్ద్రార్కాభ్యాం-సూచితః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ హరిః, సోమం, పిబతః, స్వర్భానోః, శిరః, క్షురస్యేవ ధారా యస్య, తేన, చక్రేణ, జహార చిచ్ఛేద, తస్య స్వర్భానోః, కబన్ధః, సుధయా, అప్లావితః అసంస్పృష్టః, అపతత్, అమృతస్య, కణ్ఠాదధో నిస్సరణాత్పూర్వమేవ శిరసశ్ఛిన్నత్వాదమృతసంస్పర్శాభావాత్కబన్ధః పతితః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ శిరస్త్వమృతసంస్పర్శాదమరతాం, ప్రాప్తం, అజో బ్రహ్మ, గ్రహం,

యమ్ । మత్వా జాతినృశంసానాం న తాం వ్యభజదచ్యుతః ॥ ౧౯ ॥ కల్పయిత్వా పృథక్పఙ్క్తీరుభయేషాం జగత్పతిః ।
తాంశ్చోపవేశయామాస స్వాసు స్వాసు చ పఙ్క్తిషు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యాన్గృహీతకలశో వఞ్చయన్నుపసంచరైః ।
దూరస్థాన్పాయయామాస జరామృత్యుహరాం సుధామ్ ॥ ౨౧ ॥ తే పాలయన్తస్సమయమసురాస్స్వకృతం
నృప । తూష్ణీమాసన్కృతస్నేహాః స్త్రీవివాదజుగుప్సయా ॥ ౨౨ ॥ తస్యాం కృతాతిప్రణయాః ప్రణయాపాయ
కాతరాః । బహుమానేన చాబద్ధా నోచుః కించన విప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గప్రతిచ్ఛన్నస్స్వర్భానుర్దేవసంసది ।
ప్రవిష్టస్సోమమపిబచ్చన్ద్రార్కాభ్యాం చ సూచితః ॥ ౨౪ ॥ చక్రేణ క్షురధారేణ జహార పిబతశ్శిరః । హరిస్తస్య
కబన్ధస్తు సుధయాఽప్లావితోఽపతత్ ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమరతాం నీతమజో గ్రహమచీక్లృపత్ । యస్తు పర్వణి చన్ద్రా
ర్కావభిధావతి వైరధీః ॥ ౨౬ ॥ పీతప్రాయేఽమృతే దేవైర్భగవాన్లోకభావనః । పశ్యతామసురేన్ద్రాణాం స్వ
రూపం జగృహే విభుః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం సురాసురగణాస్సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతయోఽపి ఫలే వికల్పాః । త
త్రామృతం సురగణాః ఫలమఞ్జసాఽఽపుర్యత్పాదపఙ్కజరజశ్శ్రయణాన్న దైత్యాః ॥ ౨౮ ॥ యద్యుజ్యతేఽసువ
సుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషు నృభిస్తదసత్పృథక్త్వాత్ । తైరేవ సద్భవతి యత్క్రియతేఽపృథక్త్వా

చీక్లృపత్, అకల్పయత్ సూర్యాదివచ్చారేణ ప్రజానాం శుభాశుభసూచకం గ్రహమచీకరదిత్యర్థః, యస్తు గ్రహత్వం ప్రాపితో గాహూర్యుష్మార్థా-వైరధీః, పర్వసు చన్ద్రార్కావభిధావతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ దేవైః, అమృతే, పీతప్రాయే సతి, ప్రాయగ్రహణాదమృతస్యావశేషస్సూచ్యతే, లోకభావనః లోకపాలకో, భగవాన్, విభుః, అసురేన్ద్రాణాం, పశ్యతాం సతాం-స్వరూపం పౌరుషం రూపం, జగృహే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ భగవన్తమాశ్రితానామేవోద్యమఫలం నాన్యేషామిత్యేవమాఖ్యానతాత్పర్యమాహ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, సమాస్తుల్యాః, దేశాదయో, యేషాం, తాదృశా అపి, తత్ర, దేశః క్షీరోదధితీరం, కాలః మథనకాలః హేతుర్మన్దరాద్రిణా మథనం, అర్థః అమృతరూపం ప్రయోజనం-కర్మ మథనానుకూలం, మతిః, అన్యోన్యమేకప్రయోజనవిషయా, ఏవంవిధా అపి, ఫలే వికల్పాః ఫలవైషమ్యవన్తో, బభూవుః - కేషాంచిత్ఫలమపరేషాం నేతి వైషమ్యమభవదిత్యర్థః, తదేవాహ॥ తత్ర దేవాసురాణాం మధ్యే, దేవగణా ఏవామృతరూపం ఫలమఞ్జసా సుఖేన ఆపుః, ప్రాపుః, కుతః, యస్య భగవతః, పాదపఙ్కజయోః, రజసస్సమాశ్రయణాత్, దైత్యాస్తు, న ప్రాపుః-తదనాశ్రయణాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యదితి ॥ అసుః ప్రాణః వసు ధనం, దేహాత్మజాదిషు నిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం, నృభిః ప్రాణాదిభిః యద్యుజ్యతే, యత్క్రియత ఇత్యర్థః, తదేతదసద్వ్యర్థం శాఖాని షేచనవద్వ్యర్థం భవతి కుతః, పృథక్త్వాత్ తస్య కర్మణోఽహం మమతాది పృథగభిమానగర్భత్వాత్, తైరేవ ప్రాణాదిభిర్యత్క్రియతే, సర్వాన్తరాత్మనో భగవతస్సర్వకారణస్య, ప్రీతయే, క్రియతే-తత్తు, సన్మహాఫలం-భవతి-కుతః, అపృథక్త్వాత్ సర్వాన్తరాత్మతయా సర్వమూలతయా చ సర్వత్రానుస్యూతత్వాత్, తత్ర దృష్టాన్తః, యత్తరోర్మూలే, సేచనం-యథా, సర్వస్య స్కన్ధశాఖాదేరపి, భవతి-తద్వత్, యద్వా, పృథక్త్వాదపృథక్త్వాదితి చ ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ, దేహాత్మజాదీనాం పృథక్త్వమాలోచ్య, అబ్రహ్మాత్మకత్వం పశ్యన్, కేవలదే

హాద్యర్థం-ప్రాణాదిభిర్యత్క్రియతే-కర్మ-తద్విఫలం,బ్రహ్మాత్మకత్వమాలోచ్య,తదారాధనబుద్ధ్యా,తుకృతంలౌకికమపికర్మ ఫలవదేవేత్యర్థః ❁॥౨౯॥❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః ❁

సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతీనామపిభగవన్తమనాశ్రితానాంనకేవలంఫలాప్రాప్తిరేవ-ప్రత్యుత-ప్రాణహానిశ్చేతివక్తుమమృతాలాభప్రయుక్తసంరమ్భాణాందైత్యానామాదితేయైస్సహయుద్ధమాహాధ్యాయద్వయేన ॥ హేనృప-ఇతి-ఇత్థం-దానవాః-దైతేయాశ్చ-అమృతం-నావిదన్నలబ్ధవన్తః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-కర్మణి-మథనకర్మణి-యుక్తాస్తదనుకూలయత్నవన్తోఽపి-వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః - అతోనావిదన్నిత్యర్థః ❁ ॥౧॥ ❁ హేరాజన్-ఇత్థం-భగవాన్-అమృతం - సాధయిత్వా-స్వకాన్స్వాశ్రితాన్ - సురాన్-పాయయిత్వాచ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం-గరుడవాహనస్సన్ - జగామ ❁ ॥౨॥ ❁ తత-స్సపత్నానాందేవానాం - పరాం-సిద్ధింఫలప్రాప్తిం-దృష్ట్వా- తేదైత్యాః-అమృష్యమాణాస్సన్తః-ఉద్యతానిఉద్ధృతాని-ఆయుధాని-యైస్తే-దేవాన్ప్రత్యుత్పేతుః-అభిదుద్రువుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-స్సురగణాః-అపితయా- సుధయా ఏధితాఃఆహితబలాః-నారాయణపదాశ్రయాశ్చ--శస్త్రైః-ప్రతిసంయుయుధుః- ❁॥ ౪ ॥❁ తతోదన్వతఃక్షీరోదధేః-రోధసితీరే-దైవాసురఇతిప్రసిద్ధఃపరమదారుణోఽతిభీషణః-తుములస్సఙ్కులః-పశ్యతాంశృణ్వతాంచ-రోమహర్షణఃరోమోద్గ

త్సర్వస్యతద్భవతిమూలనిషేచనంయత్ ॥ ౨౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతిదానవదైతేయానావిదన్నమృతంనృప।యుక్తాఃకర్మణియత్తాశ్చవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥౧॥ సాధయిత్వాఽమృతంరాజన్పాయయిత్వాస్వకాన్సురాన్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాంయయౌగరుడవాహనః॥ ౨ ॥సపత్నానాంపరాంసిద్ధిందృష్ట్వాతేదితినన్దనాః । అమృష్యమాణాఉత్పేతుర్దేవాన్ప్రత్యుద్యతాయుధాః॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాస్సర్వేసుధయాపీతయైధితాః । ప్రతిసంయుయుధుశ్శస్త్రైర్నారాయణపదాశ్రయాః॥ ౪ ॥తత్రదైవాసురోనామరణఃపరమదారుణః । రోధస్యుదన్వతోరాజంస్తుములోరోమహర్షణః॥౫॥తత్రాన్యోన్యంసపత్నాస్తేసంరబ్ధమనసోరణే।సమాసాద్యాసిభిర్బాణైర్నిజఘ్నుర్వివిధాయుధైః॥ ౬ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాంభేరీడమరుణాంమహాన్ । హస్త్యశ్వరథపత్తీనాంనదతాంనిస్వనోఽభవత్॥ ౭ ॥రథినోరథిభిస్తత్రపత్తిభిస్సహపత్తయః । హయాహయైరిభాశ్చేభైస్సమసజ్జన్తసంయుగే॥ ౮ ॥ఉష్ట్రైః కేచిద్ద్విపైః కేచిదపరేఽభియయుఃఖరైః । కేచిద్గౌరముఖైరృక్షైర్ద్వీపిభిర్హరిభిర్భటాః॥ ౯ ॥గృధ్రైఃకఙ్కైర్బకైరన్యేశ్యేనభాసైస్తిమింగిలైః।శరభైర్మహిషైఃఖడ్గైర్గోవృషైర్గవయైరుణైః ॥ ౧౦॥ శివాభిరాఖుభిః కేచిత్కృకలాసైశ్శశైర్నరైః । బస్తైరేకేకృష్ణసారైర్హంసైరన్యేచసూకరైః ॥ ౧౧ ॥ అన్యేజలస్థలఖగైస్సత్త్వైర్వికృతవిగ్రహైః । సేనయోరుభయోరాజన్వివిశుస్తేఽగ్రతోఽగ్రతః ॥ ౧౨ ॥ చిత్రధ్వజపటైరాజన్నాతపత్రైస్సితామలైః।మహాధనై

మజనకో-రణస్సంగ్రామో-బభూవ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తమేవానువర్ణయతి॥తత్రేతి ॥ తదా-సపత్నాః-తే దేవాసురాః-సంరబ్ధం-క్రుద్ధం-మనః-యేషాం-తే రణే-అన్యోన్యం-సమాసాద్య-బాణైః-ర్వివిధైః-రాయుధైశ్చ- నిజఘ్నుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ భేర్యాదీనాం-శఙ్ఖాదీనాంచ-నదతాం-హస్త్యశ్వపదాతీనాంచ-మహాన్నిస్వనో - బభూవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ రథ్యాదయః-రథ్యాదిభిరేవ-ద్వన్ద్వం-సంయుగే - సమసజ్జన్తయుయుత్సయాసంగతాబభూవుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తత్ర-దేవేష్వసురేషుచ-కేచిత్కేచిద్భటాః-ఉష్ట్రాదిభిర్వాహనైః-రభిసంయయురభిదుద్రువుః-గౌరముఖైరితిఋక్షైరిత్యస్యవిశేషణం-హరయస్సింహాః-తిమింగిలైః-మత్స్యవిశేషైః-గోభిర్ధేనుభిః-వృషైర్బలీవర్దైశ్చ- అత్రగోబలీవర్దన్యాయఃప్రదర్శితః - శివాఃసృగాలవిశేషాః-తాభిః-ర్బస్తైశ్ఛాగైః-జలేస్థలే-ఖేఆకాశేచ-గచ్ఛన్తీతితథా - తైర్వికృతవిగ్రహైః-సత్త్వైర్జన్తుభిః-ర్వాహనభూతైః-ఉభయోర్దైవాసురసమ్బన్ధినోః-స్సేనయోః-రగ్రతోఽగ్రతః-హేరాజన్-వివిశుః ❁ ॥౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥౧౨ ॥ ❁ హేరాజన్ - ధ్వజపటైః-స్సితైశ్శుభ్రైరమలైః,మహాధనైరనర్ఘైః-వజ్రదణ్డైరాతపత్రైః-స్తథా - వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైః-రనర్ఘైశ్చామరైః-వాతేనోద్ధూతైః-రుత్తరీయైః-రుష్ణీషైః-ర్ధ్వనద్భిఃకవచైః-ర్భూషణైశ్చ - విశదైఃనిఘర్షణేననిర్మలీకృతైః-స్సూర్యరశ్మిభిః-ర్నితరాంస్ఫురద్భిః-శ్శస్త్రైశ్చ-వీరాణాంమాలాభిశ్చ-దేవాసురాణాం-ధ్వజన్యౌసేనే- రేజతుః-యాదసామివ-సాగరౌ - యథా-యాదసాం,మాలాభిః

స్సాగరాస్సముద్రా-తద్వత్ ❁ ॥౧౩॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అసురాణాం,యా-చమూస్సేనా - తస్యాః-పతిః-వైరోచనోబలిః-వైహాయసాఖ్యం-యానంవిమానం-ఆస్థితః అధిష్ఠితః,ఉదయేఉదయగిరౌ - స్థిత,శ్చన్ద్ర ఇవ-రేజే-యానంవిశినష్టి-కామగంకామం యథేష్టంగచ్ఛతీతితథా-మయేన-నిర్మితం-సర్వై-స్సాంగ్రామసాధనై రస్త్రశస్త్రాదిభి,ర్యుక్తం -సర్వేషామప్యాశ్చర్యాకరం మహద్విపులం,అప్రతర్క్యం విమానాన్తరసజాతీయత్వే నతర్కితుమశక్యం-అనిర్దేశ్యం అనియతప్రదేశావస్థానత్వేనక్వచిద్దేశేనియమేనస్థితమితినిర్దేష్టుమశక్యం-క్వచి,ద్దృశ్యమానమపి,పునరప్య - దర్శనమదృశ్యంద్రష్టుమశక్యం- తేజస్విత్వాత్-విమానశ్రేష్ఠం , యద్యానం , తదాస్థితఇత్యన్వయః - కథంభూతః , సర్వైః , సేనాధిపతిభి,ర్వ్యజనచ్ఛత్రచామరాదిభిశ్చ-వృతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥౧౮ ॥ ❁ తస్యబలేః-సమన్తా-ద్యోధానాం,పతయో, ఽసురా-స్స్వస్వయానైస్సహ-సర్వే,పరివృత్యతస్థుః, యోధానాంపతీనేవకాంశ్చిన్నిర్దిశతి॥నముచిరితి ❁ ॥౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏతేసర్వే- సోమస్యామృతస్య-అలబ్ధో-భాగో,యైస్తే కేవలం,క్లేశమాత్రం-ప్రాప్తాస్సన్తః,పూర్వం-రణముఖే-బహుశో-నిర్జితా అమరాయైస్తే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సింహనా

ర్వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైర్బార్హచామరైః ॥౧౩॥ వాతోద్ధూతోత్తరోష్ణీషైర్ధ్వనద్భిర్వర్మభూషణైః।స్ఫురద్భిర్విశదైశ్శస్త్రైస్సుతరాంసూర్యరశ్మిభిః॥ ౧౪ ॥ దేవదానవవీరాణాంధ్వజిన్యౌపాణ్డునన్దన। రేజతుర్వీరమాలాభిర్యాదసామివసాగరౌ॥౧౫॥ వైరోచనిర్బలిస్సంఖ్యే సోఽసురాణాంచమూపతిః।యానంవైహాయసంనామకామగంమయనిర్మితమ్॥ ౧౬ ॥ సర్వసాంగ్రామికోపేతంసర్వాశ్చర్యమయంవిభో।అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యందృశ్యమానమదర్శనమ్॥ ౧౭ ॥ఆస్థితస్తద్విమానాగ్ర్యంసర్వానీకాధిపైర్వృతః।వాలవ్యజన*ఛత్రాగ్ర్యై రేజేచన్ద్ర ఇవోదయే॥ ౧౮ ॥తస్యాసన్సర్వతోయానైఃయూథానాంపతయోఽసురాః। నముచిశ్శమ్బరోబాణోవిప్రచిత్తిరయోముఖః॥ ౧౯ ॥ద్విమూర్ధాకాలనాభోఽథప్రహేతిర్హేతిరిల్వలః।శకునిర్భూతసంతాపోవజ్రదంష్ట్రోవిరోచనః॥౨౦॥హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరాఃకపిలోమేఘదున్దుభిః।తారకశ్చక్రదృక్శుమ్భోనిశుమ్భోజమ్భఉత్కలః॥౨౧॥ అరిష్టోఽరిష్టనేమిశ్చమయశ్చత్రిపురాధిపః। అన్యేపౌలోమకాలేయనివాతకవచాదయః ॥ ౨౨ ॥ అలబ్ధభాగాస్సోమస్యకేవలంక్లేశభాగినః।సర్వఏతేరణముఖేబహుశోనిర్జితామరాః॥౨౩॥సింహనాదాన్విముఞ్చన్తశ్శఙ్ఖాన్దధ్ముర్మహారవాన్। దృష్ట్వాసపత్నానుత్సిక్తాన్బలభిత్కుపితోభృశమ్॥ ౨౪ ॥ఐరావతందిక్కరిణమారూఢోవ్యశోభతస్వరాట్। యథాస్రవత్ప్రస్రవణముదయాద్రిమహర్పతిః॥ ౨౫ ॥ తస్యాసన్సర్వతోదేవానానావాహధ్వజాయుధాః।లోకపాలాస్సహగణైర్వాయ్వగ్నివరుణాదయః ॥ ౨౬ ॥ తేఽన్యోన్యమభిసంవృత్యక్షిపన్తోనామభిర్మిథః।ఆహ్వయన్తోవిశన్తోఽగ్రేయుయుధు*ర్ద్వన్ద్వయోధినః॥ ౨౭ ॥యుయోధబలిరిన్ద్రేణతారకేణగుహోఽస్యత। వరుణోహేతినాఽయుధ్య*న్మిత్రోరాజన్ప్రహేతినా॥ ౨౮ ॥ యమస్తుకాలనాభేనవిశ్వకర్మామయేనవై। శమ్బరోయుయుధేత్వష్ట్రాసవిత్రాతువిరోచనః॥ ౨౯ ॥పరాజితేననముచిరశ్విభ్యాంవృషపర్వణా।సూర్యోబలిసుతైర్దేవోబాణజ్యేష్ఠైశ్శతేనచ॥ ౩౦ ॥రాహుణాచతథాసోమఃపులోమ్నాయుయుధేఽనిలః। నిశుమ్భశుమ్భయోర్దేవీభద్రకాళీతరస్వినీ॥ ౩౧ ॥వృషాకపిస్తుజమ్భేనమహిషేణవిభావసుః।ఇల్వలస్సహవాతాపిర్బ్రహ్మపుత్రైరరిన్దమ॥ ౩౨ ॥కామదేవేనదుర్మర్షఉత్కలోమాతృభిస్సహ। బృహస్పతిస్తూశనసానరకేణశనైశ్చరః॥

దాన్-విముఞ్చన్తఃకుర్వన్తః-మహాన్రవోయేషాం తాన్-శఙ్ఖాన్, దధ్ముః ధ్వనయామాసుః,ఏవం,ఉద్ధతాన్-శత్రూనసురా-న్దృష్ట్వా,స్వరాట్-బలభిదిన్ద్రః-నితరాం -కుపితో- దిక్కరిణ - మైరావతమధిరూఢః,వియత్యాకాశేఽవస్థితఇతిశేషః,కఃకమివ-స్రవన్తి-ప్రస్రవణాని-యస్మిన్-నుదధారాసాదృశ్యమనేనాభిప్రేతం-త - ముదయాద్రి-మారూఢో-ఽహర్పతిస్సూర్యో-యథా తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ❁ తస్యేన్ద్రస్య-సర్వతః పరితో, దేవాః-నానావిధాన్యాయుధాదీని-యేషాం- తేఆసన్-తంపరివేష్ట్యతస్థురిత్యర్థః-స్వగణైః-సహితా-వాయ్వాదయో,లోకపాలా,స్తే,దైత్యాశ్చ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అన్యోన్యమభిముఖంసమీపమాగత్యపరస్పరంక్షిపన్తస్తిరస్కుర్వన్తః నామభిరాహ్వయన్తః విశన్తశ్చాగ్రేద్వంద్వయోధినోయుయుధుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ద్వంద్వాన్యేవాహ । యుయోధేత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ బలిఃవైరోచనః - తారకేణాసురేణ - గుహఃకుమారః - అస్యతఅయుధ్యతేత్యర్థః , హేరాజన్ - మిత్రః - ప్రహేతి - నా అయుధ్యత - విరోచనో -బలేఃపితా ఽన్యోవాదైత్యః- సూర్యో-దేవ-ఏకఏవ,బలే-స్సుతైః-బాణో-జ్యేష్ఠోయేషాం,తైః,శతసంఖ్యాకైరయుధ్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ ❁ సోమశ్చన్ద్రః - పులోమ్నా దైత్యేన - అనిలోవాయు-రయుధ్యత-నిశుమ్భశుమ్భయోస్తాభ్యాం - తరస్వినీబలవతీ-భద్రకాళీదేవీ అయుధ్యత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వాతాపిసహితఇల్వలోబ్రహ్మపుత్రైర్మరీచ్యాదిభిః-హేఅరిన్దమ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ మాతృభిర్బ్రా

ష్ట్యాదిభిస్సప్తభిస్సహ - త్కాలోఽసురః-ఉశనసా-శుక్రేణ-నరకేనాసురేణ-శనైశ్చరః * ॥ ౩౩ ॥ * కాలేయైః-కాలకేయైః * ॥ ౩౪ ॥ * ఏవమిత్థం-ఆజౌ-యుద్ధే - తఏతేసురాసురశ్రేష్ఠాః-ద్వన్ద్వేన-సంఘీభూయ-నియుధ్యమానాః-పరస్పరం-సమీప-మేత్య-జేతుమిచ్ఛవః-తీక్ష్ణైః-శ్శరాదిభిః-బలేనా-న్యోన్య-మాజఘ్నుః-శిరాంసి చిచ్ఛిదుశ్చ * ॥ ౩౫॥౩౬ ॥ * గజాదయః, ఆరోహన్తీత్యారోహాః- తైస్సహితాః-అన్యేచ-వాహాః-నానావిధాః - ఖణ్డితాః-నికృత్తాః - నితరాం-ఛిన్నాః- బాహ్వాదయో-యేషాం-ఛిన్నాని-ధ్వజాదీని-యేషాం- తే-బభూవుః - తత్ర-ఇష్వాసః-నిషఙ్గః- తనుత్రంకవచమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * తేషాం దేవాదీనాం-పదాఘాతైః - రథాఙ్గైశ్చ-చూర్ణితాత్ - ఆయోధనాత్ యుద్ధభూమే-రుత్థితో-రేణు-రుల్బణో-నిబిడః - దిశః-ఖం-ద్యుమణింసూర్యంచ-ఛాదయన్ - పశ్చా-న్న్యవర్తత-నివృత్తౌ హేతుంవదన్నాయోధనంవిశినష్టి ॥ అసృక్స్రుతిభిః-రుధిరప్రస్రవణైః-పరితః-ప్లుతాత్-సిక్తాత్ * ॥ ౩౮ ॥ * సాయుద్ధభూమి-శ్శిరోభి-ర్మహాభుజైః-కరభసదృశోరుభిశ్చ-ప్రావృతాసతీ-బభౌ-శిరాంసి విశినష్టి ॥ ఉద్ధూతాని-ఉత్క్షిప్తాని-కిరీటాని-కుణ్డలాని-యేభ్యః-సంరమ్భయుక్తా-దృశో-యేషు-పరిదష్టా- దచ్ఛదా-దన్తచ్ఛదా-అధరోష్ఠా-యేషు,తైః,భుజాన్విశినష్టి॥ సాభరణైః-స్సహాయుధై రితి చ * ॥ ౩౯ ॥ * తత్రమృధే-యుద్ధే,పతితాని-యాని-స్వశిరాం

మరుతో * నివాతకవచైః కాలేయైర్వసవోఽమరాః । విశ్వేదేవాస్తు పౌలోమైరుద్రాః క్రోధవశైస్సహ ॥ ౩౪ ॥ త ఏవమాజావసురైస్సురేన్ద్రా ద్వన్ద్వేన సంహత్య నియుధ్యమానాః * । అన్యోన్యమాసాద్య నిజఘ్నురోజసా జిగీషవస్తీక్ష్ణశరాసితోమరైః ॥ ౩౫ ॥ ముసుణ్ఠిభిశ్చక్రగదర్ష్టిపట్టిసైశ్శక్త్యుల్ముకైః ప్రాసపరశ్వధైరపి । నిస్త్రింశభల్లైః పరిఘైస్సముద్గరైస్సభిణ్డివాలైశ్చ శిరాంసి చిచ్ఛిదుః ॥ ౩౬ ॥ గజాస్తురఙ్గాస్సరథాః పదాతయస్సారోహవాహా వివిధా విఖణ్డితాః । నికృత్తబాహూరుశిరోధరాఙ్ఘ్రయశ్ఛిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాం పదాఘాతరథాఙ్గచూర్ణితాదాయోధనాదుల్బణ ఉత్థితస్తదా । రేణుర్దిశః ఖం ద్యుమణిం చ * ఛాదయన్న్యవర్తతాసృక్స్రుతిభిః పరిప్లుతాత్ ॥ ౩౮ ॥ శిరోభిరుద్ధూతకిరీటకుణ్డలైస్సంరమ్భదృగ్భిః పరిదష్టదచ్ఛదైః । మహాభుజైస్సాభరణైస్సహాయుధైస్సా ప్రస్తృతా భూః కరభోరుభిర్బభౌ ॥ ౩౯ ॥ కబన్ధాస్తత్ర చోత్పేతుః పతితస్వశిరోఽక్షిభిః । ఉద్యతాయుధదోర్దణ్డైరాధావన్తో * భటా రణే ॥ ౪౦ ॥ బలిర్మహేన్ద్రం దశభిస్త్రిభిరైరావతం శరైః । చతుర్భిశ్చతురో వాహానేకేనారోహమార్దయత్ ॥ ౪౧ ॥ స తానాపతతశ్శక్రస్తావద్భిశ్శీఘ్రవిక్రమః । చిచ్ఛేద నిశితైర్భల్లైరసంప్రాప్తాన్ హసన్నివ ॥ ౪౨ ॥ తస్య కర్మోత్తమం వీక్ష్య దుర్ధర్షశ్శక్తిమాదదే । తాం జ్వలన్తీం మహోల్కాభాం హస్తస్థామచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౪౩ ॥ తతశ్శూలం తతః ప్రాసం తతస్తోమరమృష్టయః । యద్యద్రుషిత ఆదద్యాత్సర్వం తద్వ్యచ్ఛినద్విభుః ॥ ౪౪ ॥ ససర్జాథాసురీం మాయామన్తర్ధానఙ్గతోఽసురః । తతః ప్రాదురభూచ్ఛైలస్సురానీకోపరి ప్రభో ॥ ౪౫ ॥ తతో నిపేతుస్తరవో దహ్యమానా దవాగ్నినా । శిలాస్సటఙ్కశిఖరాశ్చూర్ణయన్త్యో ద్విషద్బలమ్ ॥ ౪౬ ॥ మహోరగాస్సముత్పేతుర్దన్దశూకాస్సవృశ్చికాః । సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చ మర్ద

సి-తత్రత్యై-రక్షిభిః-పశ్యన్తః - కబన్ధాః,ఉత్పేతుః-కథంభూతాః-ఉద్ధృతాన్యా-యుధాని,యై,స్తై, ర్దోర్దణ్డైస్సహ-ధావన్తః-భటాఇవస్థితాః-మహామృధ ఇతి పాఠాన్తరమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * బలి,ర్దశభి-శ్శరై,రిన్ద్రం,త్రిభి-శ్శరై,రైరావతంచ-చతుర్భి,శ్చతురో-వాహా,నైరావతపాదరక్షకాన్-ఏకేన-శరేణా-రోహంగజయన్తారం ఆర్దయత్ అపీడయత్ * ॥ ౪౧ ॥ * సశక్ర-స్తా,నాపతత-శ్శరా-నసంప్రాప్తానేవ,తావద్భిః,నిశితై,ర్భల్లైశ్శరైః,ప్రహసన్నివ-శీఘ్రవిక్రమః,ధనుర్విద్యాకుశల-శ్చిచ్ఛేద * ॥ ౪౨ ॥ * తస్యేన్ద్రస్య,త,దుత్తమం - ధనుఃకౌశలం-కర్మ,వీక్ష్య,దుర్మర్షః,అసహమానో-బలి-శ్శక్తి,మాదదే-గృహీతవాన్ , ప్రయోక్తుమితి శేషః,మహోల్కా-స్యేవా , భా-యస్యా-స్తాం-జ్వలన్తీం,శక్తిం,కరస్థామేవ-హరిరిన్ద్ర,శ్చిచ్ఛేద * ॥ ౪౩ ॥ * తతో-బలి-ర్యద్య,చ్ఛూలాదికం-శస్త్ర,మాదదే-త-త్సర్వ,మిన్ద్ర,స్సమర్థ,శ్చిచ్ఛేద * ॥ ౪౪ ॥ * అథా-సురో బలి-స్స్వయం-తిరోహితః- ఆసురీం, మాయాం-ససర్జ,కీదృశీంమాయామిత్యత్ర తామేవదర్శయతి ॥ తతఇతి ॥ హే ప్రభో-సురసైన్యస్యో,పరిష్టా,చ్ఛైలోఽద్రిర్మాయికః-ప్రాదుర్బభూవ * ॥ ౪౫ ॥ * తస్మాచ్ఛైలా,త్తరవోవృక్షా-నిపేతుః,కథంభూతాః,దవాగ్నినా,దహ్యమానాః,తథా,టఙ్కవ,త్తీక్ష్ణాగ్రై,శ్శిఖరై,స్సహితా,శ్శైలాః,ద్విషతాం దేవానాం,బలం,చూర్ణయన్త్యో, నిపేతుః * ॥ ౪౬ ॥ * దంశనస్వభావాః,వృశ్చికైస్సహితా,మహోరగాశ్చ,సముత్పేతుః,సింహాదయో,మహాగజాశ్చ, నర్దయన్తశ్శబ్దయన్తః-స్సముత్పే

---

౪౦ ॥ శ్లో. * పా ॥ మహామృధే.

తురిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ వివాససః నగ్నాః-శూలహస్తాః-శతశః, సహస్రశశ్చ, యాతుధాన్యః, ఛిన్ధిభిన్ధీతి, వాదిన్యః, సముత్పేతుః, తథా, రక్షోగణాశ్చ, హేప్రభో ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తతో వ్యోమ్ని గమ్భీరః-పరుషః కఠోరశ్చ, స్వనో-యేషాం తే, మహాఘనా మహామేఘాః-వాతైః, ఆహతాః, స్తనయిత్నవః గర్జన్తో, ఽఙ్గారాన్ముముచుః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ దైత్యేన-బలినా-సృష్టో-మహాన్వహ్నిః-శ్వసనసారథిర్వాయుసనాథో, వహ్నిస్సాంవర్తకః-ప్రళయానలఇవా-త్యుగ్రో-విబుధధ్వజినీం దేవానాంచమూ-మధాక్ అదహత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తతః-సర్వతశ్చతుర్దిక్షు-సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత-దైత్యైరితి శేషః-కథంభూతః-ఉద్వేలః మర్యాదాతిగః-ఝంఝామారుతై,రుద్ధూతై, స్తరఙ్గై,రావర్తైశ్చ-భీషణః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ యథా-బలినా-ఏవ-మన్యైశ్చ, మహామాయైరలక్ష్యగతిభి-ర్యుద్ధే, మాయాసు, సృజ్యమానాసు సతీషు-సురసైనికాః-విషేదుః దుఃఖితాబభూవుః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ హేనృప, యత్రయదా- ఇన్ద్రాదయ - స్తత్ప్రతివిధింమాయాప్రతిక్రియాం-నవిదు -స్తదా - తైర్ధ్యాతో-భగవా-న్విశ్వభావనః - ప్రాదురభూత్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ కథంభూతః ప్రాదుర్బభూవేత్యత్రాహ॥ తతఇతి ॥ తత ఇన్ద్రాదేర్ధ్యానానన్తరం-గరుడస్యాంసేస్కన్ధే, కృతౌసిహితౌ-వఙ్ఘ్రిపల్లవౌ , యేన-పిశఙ్గం, వాసోవస్త్రం-యస్య, నవకంజేఇవ, లోచనే-యస్య - అష్టౌ, వాయుధయుక్తా-బాహవః-యస్య-శ్రీశ్చ - కౌస్తుభశ్చ - అనర్ఘ్యకిరీటంచ - కుణ్డలేచ-ఉల్లసన్తి-శ్రీకౌస్తుభాదీని-యస్మిన్- ఏవంభూతో ఽదృశ్యత ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తస్మిన్భగవతి- ప్రవిష్టేఆవిర్భూతేసతి - అసురాణాం-కూటకర్మ మన్త్రాదిప్రయోగః తస్మా-జ్జాతా-స్సర్వా

యన్తో మహాగజాః॥ ౪౭ ॥ యాతుధాన్యశ్చశతశశ్శూలహస్తావివాససః । ఛిన్ధిభిన్ధీతివాదిన్యస్తథారక్షోగణాః
ప్రభో॥ ౪౮ ॥ తతోమహాఘనావ్యోమ్నిగమ్భీరపరుషస్వనాః । అఙ్గారాన్ముముచుర్వాతైరాహతాస్తనయి
త్నవః॥౪౯॥సృష్టోదైత్యేనసుమహాన్వహ్నిః పవనసారథిః।సాంవర్తకఇవాత్యుగ్రోవిబుధధ్వజినీమధాక్॥౫౦॥
తతస్సముద్రఉద్వేలస్సర్వతఃప్రత్యదృశ్యత।ప్రచణ్డవాతైరుద్ధూతతరఙ్గావర్తభీషణః ॥ ౫౧ ॥ ఏవందైత్యైర్మ
హామాయైరలక్ష్యగతిభీషణైః।సృజ్యమానాసుమాయాసువిషేదుస్సురసైనికాః ॥ ౫౨ ॥ నతత్ప్రతివిధింయత్రవి
దురిన్ద్రాదయోనృప।ధ్యాతఃప్రాదురభూత్తత్రభగవాన్విశ్వభావనః॥ ౫౩ ॥ తతస్సుపర్ణాంసకృతాఙ్ఘ్రిపల్ల
వఃపిశఙ్గవాసానవకఞ్జలోచనః । అదృశ్యతాష్టాయుధబాహురుల్లసచ్ఛ్రీకౌస్తుభానర్ఘ్యకిరీటకుణ్డలః॥ ౫౪ ॥ తస్మి
న్ప్రవిష్టేఽసురకర్మజామాయావినేశుర్మహినామహీయసః । స్వాప్నోయథాహిప్రతిబోధఆగతేహరిస్మృతి
స్సర్వవిపద్విమోక్షణమ్ ॥ ౫౫ ॥ దృష్ట్వామృధేగరుడవాహమిభారివాహఆవిధ్యశూలమహినోదథకాలనేమిః ।
తల్లీలయాగరుడమూర్ధ్నిపతద్గృహీత్వాతేనాహనన్నృపసవాహమరింత్ర్యధీశః ॥ ౫౬ ॥ మాలీసుమాల్యతిబలౌ
యుధిపేతతుర్యచ్చక్రేణకృత్తశిరసావథమాల్యవాంస్తు । ఆహత్యతిగ్మగదయాఽహనదణ్డజేన్ద్రంతావచ్ఛిరోఽ
చ్ఛినదరేర్నదతోఽరిణాఽఽద్యః ॥ ౫౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథోఽసురాస్తేప్రతిలబ్ధచేతసఃపరస్యపుంసఃపరమానుకమ్పయా । జఘ్నుర్భృశంశక్రసమీ

మాయాః-మహీయసో భగవతో-మహిమ్నామహిమ్నా వినేశుః వినష్టాబభూవుః - యథా-ప్రబోధేజాగరే-ఆగతేసతి-స్వాప్నో నశ్యతి-తద్వత్-హీయతో-హరేస్స్మృతిరేవచ-సర్వాసాం-విపదాం-విమోక్షణం-అపహర్తృ-కిముత-భగవతః-ప్రాదుర్భావః ఆపదపహర్తేతివక్తవ్యమితిభావః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ మృధేయుద్ధే - గరుడవాహంభగవన్తం-దృష్ట్వా-ఇభారివాహః సింహవాహః-కాలనేమిరసురః-శూలమావిధ్యభ్రామయిత్వా - అహినోత్ చిక్షేప-తత్-గరుడస్య - మూర్ధ్ని-పతత్ ఆపతచ్ఛూలం-గృహీత్వా, హేనృప- తేనైవశూలేన-త్ర్యధీశః త్రిలోకేశ్వరో భగవాన్ - సవాహమిభారివాహనసహిత-మరింకాలనేమిమహనత్ హతవాన్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తతో-ఽతిబలౌ-మాలిసుమాల్యాఖ్యా-వసురౌ-యస్యభగవత-శ్చక్రేణ, కృత్తశిరసౌఛిన్నశిరసౌ యుధి-పేతతుః-తత్ర-మాలినోవిక్రమంకథయన్ - తస్యశిరశ్ఛేదనంభగవచ్చక్రకృతమాహ । అథమాల్యవానితి॥ అథకాలనేమివధానన్తరం-మాల్యవాన్మాలీ- తంభగవదధిష్ఠిత-మణ్డజేన్ద్రంగరుడం-తీక్ష్ణయా - గదయా-ఆహత్యసంఘట్య-ఽహనత్తాడితవాన్-తావన్నదతో-ఽరేర్మాలినః-శ్శిరో -ఽరిణాచక్రేణ -ఆద్యోభగవాన్ చిచ్ఛేద - అత్రమాల్యవచ్ఛబ్దోనశ్రీమాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః -అపిత్వసురాన్తరవిషయః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేదశమో ఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథో అథ-పరమపురుషస్య-పరయోత్కృష్టయాకృపయా-ప్రత్యుపలబ్ధమాసురీభి-ర్మాయాభి-రనభిభూతం-చేతో-యేషాం-తేచశక్రవాయ్వాదయో-దేవా-యుద్ధే- పురాపూర్వం-యైర్దైత్యైర్విరోచనాదిభి-రభిసంహితాః ద్వన్ద్వశస్సంగతాః

యోద్ధుమితి శేషః-తా-న్భృశం-జఘ్నుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి,భగవా-న్పాకశాసన ఇన్ద్రః-సుసంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః-వైరోచనాయ బలయే, యదా వజ్రముదయచ్ఛత్ బలిం హన్తుముద్ధృతవాన్ - తదా-ప్రజాః - హా హేతి హాహాకారం కుర్వన్తః-చుక్రుశుః రురుదుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ వజ్రం పాణౌ యస్య స ఇన్ద్రః-మహాయుద్ధే-విచరన్తం - సుసంరబ్ధం-మనస్వినం యుయుత్సుం-పురతః స్థితం-వైరోచనిం-తిరస్కృత్య - దం వక్ష్యమాణ - మాహ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తావత్తిరస్కారప్రకారమాహ నటవదితి ద్వాభ్యాం-తత ఏకేన వచ ఆహ-సోఽహమితి,, హే మూఢ-మాయేశా-న్నః అస్మాన్ - నటవ-న్మాయాభి-ర్జేతు-మిచ్ఛసి-దృష్టాన్తమేవోపపాదయతి-జిత్వేతి-నిబద్ధాన్యక్షీణి యేషాం-తాన్-బాలానజ్ఞాన్ - జిత్వా-నటః కపటవృత్తిః యథా-తేషాం-ధనం-హరతి-తథా ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ మత్ప్రభావం శృణ్వితి వదన్ తిరస్కరోతి, హే అజ్ఞ పూర్వస్మాత్పూర్వలబ్ధా - దధోఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థానాత్-యే-ఆరురుక్షన్తి ఆరోఢుమిచ్ఛన్తి, ఉత్తరోత్తరం లోకమారోఢుమిచ్ఛన్త్యసురాః -యేచ-మాయాభిరివ-ముత్సిసృక్షన్త ఉత్సర్పితుమిచ్ఛన్తి-తా-న్స్వస్యాప్రియాన్ దుష్టజన్తుతుల్యా-నధునా - విధునోమి హన్మి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ దుర్మాయినస-స్తవ-శిరః సోఽహం,శతం-పర్వాణి,యస్య, తేన-వజ్రేణాయుధేన - హరిష్యే-హే మన్దాత్మన్-జ్ఞాతిభిస్సహ ఘటస్వ యథాబలం విక్రమస్వ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఇత్థం తిరస్కృత ఉక్తశ్చాహ బలిః॥ సంగ్రామ ఇతి త్రిభిః॥ కాలేన-చోదితాని-సుఖదుఃఖజయాపజయాదిఫలదానాయ ప్రవర్తితాని-కర్మాణి, యేషాం తేషాం , సంగ్రామే యుద్ధే-వర్తమానానాం,కీర్త్యాదయ,స్సర్వేషాం-మనుక్రమాత్కీ-

రణాదయస్తాంస్తాన్ప్రణైర్మైరభిసంగతాః పురా॥ ౧ ॥ వైరోచనాయ సంరబ్ధో భగవాన్పాకశాసనః । ఉదయచ్ఛ
ద్యదా వజ్రం ప్రజా హా హేతి చుక్రుశుః॥ ౨ ॥ వజ్రపాణిస్సమాహేదం తిరస్కృత్య పురస్థితమ్ । మనస్వినం సుసంర
బ్ధం విచరన్తం మహామృధే ॥ ౩ ॥ నటవన్మూఢ మాయాభిర్మాయేశాన్నో జిగీషసి।జిత్వా బాలాన్నిబద్ధాక్షాన్నటో
హరతి తద్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ ఆరురుక్షన్తి మాయాభిరుత్సిసృప్సన్తి చ యే దివమ్। తాన్దస్యూన్విధునోమ్యజ్ఞ పూర్వస్మాచ్చ
పదాదధః ॥ ౫ ॥ సోఽహం దుర్మాయినస్తేఽద్య వజ్రేణ శతపర్వణా।శిరో హరిష్యే మన్దాత్మన్ ఘటస్వ జ్ఞాతిభిస్స
హ॥ ౬ ॥బలిరువాచ । సంగ్రామే వర్తమానానాం కాలచోదితకర్మణామ్ । కీర్తిర్జయోఽజయో మృత్యుస్సర్వే
షాం స్యురనుక్రమాత్॥ ౭ ॥తమిమం కాలరశనం జనం పశ్యన్తి సూరయః । న హృష్యన్తి న శోచన్తి తత్ర యూయమ
పణ్డితాః॥ ౮ ॥న వయం మన్యమానానామాత్మానం తత్ర సాధనమ్ । గిరో వస్సాధుశోచ్యానాం గృహ్ణీమో మర్మ
తాడనాః॥ ౯ ॥ఇత్యాక్షిప్య విభుం వీరో నారాచైర్వీరమానదః।ఆకర్ణపూర్ణైరహనదాక్షేపైరాహతం పునః॥౧౦॥
ఏవం నిరాకృతో దేవో వైరిణా తథ్యవాదినా । నామృష్యత్తదధిక్షేపం తోత్రాహత ఇవ ద్విపః॥ ౧౧ ॥ప్రాహిణో
త్కులిశం తస్మా అమోఘం పరిమర్దనమ్ । సయానో ❀ న్యపతద్భూమౌ ఛిన్నపక్ష ఇవాచలః॥ ౧౨ ॥సఖాయం ప
తితం దృష్ట్వా జమ్భో బలిసఖస్సుహృత్ । అభ్యయాత్సౌహృదం సఖ్యుర్హతస్యాపి విచిన్తయన్॥ ౧౩ ॥ససింహవా

ర్త్యాదినిమిత్తకర్మపరిపాకానుక్రమా - త్స్యురేవ-భవతామపి న సర్వదా కీర్త్యాదయో బభూవుః - కింతు-తత్తన్నిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయామేవేత్యస్మాకమపి తథైవేతి భావః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తమిమమనుక్రమకీర్త్యాదిమన్తం-జనం-కాలరశనం కాలయన్త్రితం-కాలోన్మిషితకర్మఫలభోక్తారం-సూరయః పణ్డితాః-పశ్యన్తి-అత-స్తే కీర్తిజయమృత్యుషు-న హృష్యన్తి- తద్విపరీతేషు-న శోచన్తి చ-తత్రైవం విధవివేక-యూయ-మపణ్డితాః అనిపుణాః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తత్ర కీర్త్యాదా-వాత్మానం దేహం-సాధనసాధకం,మన్యమానానాం,అతఏవ - సాధుభిశ్శోచ్యానాం-అహో అజ్ఞా ఏత ఇత్యేవం శోచ్యానాం, వో యుష్మాకం-మర్మతాడనాః మర్మసు తాడనం యాభిస్తాః-గిరో,వయం,న గృహ్ణీమో న సాధు మన్యామహే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇత్థం విభుమిన్ద్రమాక్షిప్యాఽధిక్షిప్య,వీరాణాం, మానదో, వీరో వైరోచని, రాక్షేపై రధిక్షేపవాక్యై,రాహతం-పున-రాకర్ణాన్త-మాకృష్టై-ర్నారాచైరాహనత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ యథార్థవాదినా-వైరిణా బలినా,ఏవం-నిరాకృతో, దేవ ఇన్ద్రః, తేన బలినా కృత-మధిక్షేపం- నామృష్యన్నాసహత-తోత్రమంకుశః- తేనాహతో,ద్విపః గజ ఇవ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ కింతు, తస్మై బలయే,అమోఘమప్రతిహత,మరీణాం మర్దనం ఘాతుకం , కులిశం వజ్రం - ప్రాహరత్ ప్రాయుఙ్క్త హే నృప - తత్తస్మాత్కులిశప్రహారా , చ్ఛిన్నపక్షః, పర్వత ఇవ,సవిమానో , భూమౌ - న్యపతదితి శేషః-సయానోన్యపతద్భూమావితి పాఠాన్తరే తు న శేషః , శయానోన్యపతేపాఠే తు శయానో బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ బలేస్సఖా,సుహృచ్చ ,జమ్భోఽసురః-సఖాయం బలిం,భూమౌ,పతితం-దృష్ట్వాహతస్యాపి,సఖ్యుర్బలేః,సుహృదం-భావప్రదానో నిర్దేశః-సౌహార్ద-మాచరన్ అభ్యయాత్,ఇన్ద్రస్యాభిముఖమగాత్ ❀॥౧౩॥❀ సిం-

---

౧౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సయానోన్యపతద్భూమౌ.శయానోన్యపతద్భూమౌ.

హః, వాహో వాహనం, యస్య, స, మహాబలో జమ్భః ఆసాద్య రంహసా వేగేన, బలేన వా, గదాముద్ధృత్య, శత్రుమిన్ద్రం, జత్రౌ కణ్ఠస్య మూలదేశే, అతాడయత్, తథా, గజంచ, తాడయత్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ భృశం, గదాప్రహారేణ, వ్యథితో, ఽత ఏవ విహ్వలితో, గజ ఐరావతో, జానుభ్యామవనీం, స్పృష్ట్వా, పరం, దుఃఖం-లేభే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తతో, గజస్య, కశ్మలం, దృష్టవతా, మాతలినా, హరిద్వర్ణైః-దశశతైః సహస్రసంఖ్యాకైః-రశ్వైర్యుక్తో, రథ-ఆనీత, స్తమానీతం, రథం, విభురిన్ద్రో, గజమైరావత, ముత్సృజ్య, ఆరురుహే ఆరూఢవాన్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తస్య యన్తుర్మాతలే, స్తత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ, పూజయన్ అహో ఏవంవిధేన సారథినా భవితవ్యమిత్యేవం బహుమానయన్, జ్వలతా ప్రకాశమానేన, శూలేన-తం మాతలిం-స్మయమానో, యుద్ధే, అహనత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ సత్త్వం ధైర్య, మాలమ్బ్య, మాతలి, ర్దుస్సహామపి-రుజం శూలఘాతజాం వ్యథాం, సహే అసహత తత, స్సంక్రుద్ధ-ఇన్ద్రో-వజ్రేణ, జమ్భస్య, శిరో, ఽపాహరచ్చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౧౮ ॥ తస్య జమ్భస్య, జ్ఞాతయః-నముచిబలపాకాఖ్యా, స్త్రయో, నారదాదృషేర్జమ్భం, హతం, శ్రుత్వా, త్వరయాఽన్వితా, స్తత్ర యుద్ధదేశే, ఉపేయుః ఆజగ్ముః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తే-పరుషైః-వచోభిః-ఇన్ద్రం, ఘట్టయన్తః సాడయన్త స్తిరస్కుర్వన్తః, అస్యేన్ద్రస్య, మర్మసుస్థానేషు, మేఘాః - జలధారాభిః, పర్వతమివ, శరైః-రవాకిరన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమేణైకైకేనాహ । హరిమితి ॥ బలో ఽసురః- ఆజౌ యుద్ధే హర్యశ్వస్య ఇన్ద్రస్య, దశశతాని- అశ్వానామితి శేషః-హరీనిన్ద్రంచ, తావద్భిరేకాధికదశశతైః, శ్శరైః-ర్యుగప-దర్దయామాస తాడయామాస యతో, ఽయం బలో లఘుహస్తవాన్ - శరసంధానోపయుక్తకౌశలాఖ్యలాఘవయుక్తహస్తవాన్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ పాకో ఽసురశ్చ శతాభ్యాం, శరాణామితి శేషః - మాతలిం - రథంచ, పృథక్పృథ-గవయవశశ్చ, యుగపదేవ శరసంధానతన్మోక్షణయోగేన రణే - అర్దయామాసేత్యనుషఙ్గః - తత్సకృత్సంధానమోక్షణం పృథగవయవశో ఽర్దనాత్మకంచ కర్మ - అద్భుత-మభవత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నముచిస్తు - స్వర్ణమయాః పుఙ్ఖాః మూలప్రాన్తదేశా - యేషాం, తైః, పఞ్చదశభి-ర్మహద్భి, రిన్ద్ర, మాహత్య ప్రతాడ్య-సజలో- మేఘ ఇవ-స్వయం సంఖ్యే యుద్ధే-వ్యనదత్-దధ్వాన ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత, స్సర్వే-అసురాః-ప్రావృట్కాలికం-సూర్యం - మేఘా ఇవ-రథసారథియుక్త-మిన్ద్రం-సర్వత-శ్శరవర్షేణ-ఛాదయామాసుః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదా-తమిన్ద్రమలక్షయన్తో ఽపశ్యన్త - స్సహానుగా-స్సర్వే, దేవగణాః అత ఏవ విహ్వలచిత్తా - అనాయకా-విచుక్రుశుః యథా-మహార్ణవే-భిన్నా నౌ-ర్యేషాం- తే- దీర్ఘాభావ ఆర్షః-అత ఏవ విసర్జితాః వణిక్పథాః వాణిజ్యవృత్తయః-క్రోశన్తి తద్వత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తతః తురాషాడిన్ద్రః, బాణపుఙ్ఖానాం పఞ్జరా-త్సాశ్వరథధ్వజసారథి-ర్వినిర్గతః - క్షపాత్యయే నిశావసానే సూర్య ఇవ-స్వతేజసా-దిశః-ఖమాకాశం-పృథివీంచ- ప్రకాశయన్-బభౌ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అసురాణాం-శరైః-రభ్యర్దితాం పీడితాం-స్వసేనాం-నిరీక్ష్య-దేవో-వజ్రధరశ్శక్రో రణే రిపూనసురాన్-హన్తుం-రుషా-వజ్ర-ముదయచ్ఛదుద్ధృతవాన్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ స ఇన్ద్రః, అష్టౌ-ధారా-యస్య- తేనైవ వజ్రేణైవ-బలపాకయో రసురయో శ్శిరసీ మూర్ధానౌ - జహార చిచ్ఛేద-కిం కుర్వన్-హే రాజన్-పశ్యతాం-బలపాకయో - ర్జ్ఞాతీనాం-మహద్భయం-జనయన్

హాఽఽసాద్య గదాముద్యమ్య రంహసా । జత్రావతాడయచ్ఛక్రం గజంచ సుమహాబలః ॥ ౧౪ ॥ గదాప్రహారవ్యథితో భృశం విహ్వలితో గజః । జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్మలం పరమం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో రథో మాతలినా హరిభిర్దశశతైర్వృతః । ఆనీతో ద్విపముత్సృజ్య రథమారురుహే విభుః ॥ ౧౬ ॥ తస్య తత్పూజయన్కర్మ యన్తుర్దానవసత్తమః । శూలేన జ్వలతా తం తు స్మయమానోఽహనన్మృధే ॥ ౧౭ ॥ సేహే రుజం సుదుర్మర్షాం సత్త్వమాలమ్బ్య మాతలిః । ఇన్ద్రో జమ్భస్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపాహరచ్ఛిరః ॥ ౧౮ ॥ జమ్భం శ్రుత్వా హతం తస్య జ్ఞాతయో నారదాదృషేః । నముచిశ్చ బలః పాకస్తత్రోపేయుస్త్వరాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ వచోభిః పరుషైరిన్ద్రం ఘట్టయన్తోఽస్య మర్మసు । శరైరవాకిరన్మేఘా ధారాభిరివ పర్వతమ్ ॥ ౨౦ ॥ హరీన్దశశతాన్యాజౌ హర్యశ్వస్య బలః శరైః । తావద్భిరర్దయామాస యుగపల్లఘుహస్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ శతాభ్యాం మాతలిం పాకో రథంచ తిలశః పృథక్ । సకృత్సంధానమోక్షేణ తదద్భుతమభూద్రణే ॥ ౨౨ ॥ నముచిః పఞ్చదశభిస్స్వర్ణపుఙ్ఖైర్మహేషుభిః । ఆహత్య వ్యనదత్సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సర్వతశ్శరకూటేన శత్రుం సరథసారథిమ్ । ఛాదయామాసురసురాః ప్రావృట్సూర్యమివామ్బుదాః ॥ ౨౪ ॥ అలక్షయన్తస్తమతీవ విహ్వలా విచుక్రుశుర్దేవగణాస్సహానుగాః । అనాయకాశ్శత్రుబలైర్విసర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే ॥ ౨౫ ॥ తతస్తురాషాడిషుపుఙ్ఖపఞ్జరాద్వినిర్గతస్సాశ్వరథధ్వజాగ్రణీః । బభౌ దిశః ఖం పృథివీంచ గోచయన్స్వతేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే ॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య స్వపృతనాం దేవః పరైరభ్యర్దితాం మృధే । ఉదయచ్ఛద్రిపుం హన్తుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా ॥ ౨౭ ॥ స తేనైవాష్టధారేణ శిరసీ బలపా

యన్ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తతో, నముచి- స్తయోర్బలపాకయో-ర్వధం-దృష్ట్వా- శోకామర్షాభ్యాం - యుక్తయా-రుషా-యుక్తః హే నృపతే-శక్రం-జిఘాంసుః-హన్తుమిచ్ఛుః-పరమ-ముద్యమం యత్నం-చకార ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఉద్యమమేవాహ॥ అశ్మేతి॥ అశ్మసారమయం లోహమయం - ఘణ్టావత్ ఘణ్టాభిర్యుక్తం- హేమభూషణం-శూలం - ప్రగృహ్య-క్రుద్ధః అభ్యద్రవత్ -తతో-హతోఽసీతి-విసర్జయన్ శూలం భ్రమయన్-సింహ ఇవ-వినర్దన్- దేవరాజాయ ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ -ప్రాయుఙ్క్త ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ గగనతలే-మహోల్కావ-దాపత- త్తచ్ఛూల-మిన్ద్రః-శరైః-సహస్రధా-విచిచ్ఛిదే చిచ్ఛేద హే నృప - రుషా-యుక్తః- త్రిదశపతిరిన్ద్రః-స్తం నముచిం-కన్ధరే కణ్ఠే - కులిశేన వజ్రేణ-సమన్తాద్ధనన్ భిన్దన్ తస్య - శిరోఽహరత్ హర్తుమారబ్ధవాన్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ యస్సురపతినేన్ద్రేణ ఓజసా బలేన - ఈరితః ప్రయుక్తః- ఊర్జితః బలవాన్-వజ్రః-స- తస్య నముచే - స్త్వచం చర్మాపి-న బిభేద భేత్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః - అతివీర్యం వృత్రమభినదితి తథాభూతో-వజ్రో-నముచేశ్శిరోధరత్వచా-తిరస్కృత- ఇత్యేతత్-పరమద్భుత-మాసీదితి శేషః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తస్మాచ్ఛత్రో-ర్నముచే-రిన్ద్రోఽబిభేత్ భీతో బభూవ-కుతః-యతో-వజ్రః- ప్రతిహతో-బభూవ-తస్య భయనిమిత్తాం చిన్తాం దర్శయతి - ఇదం వజ్రవిహతిరిత్యేత-త్కిం-దైవయోగేన-భూతం జాతం - కింవా లోకం-విమోహయ, జ్జాతం-లోకమోహనార్థం జాతమిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ అన్యథా క్వాప్యప్రతిహతేన వజ్రేణ నైవం భవితవ్యమిత్యాహ॥ యేనేతి॥ మే మయా కర్త్రా - యేన వజ్రేణ-యచ్ఛబ్దస్య సోఽయమిత్యుపరిష్టాత్తచ్ఛబ్దేనాన్వయః-పూర్వ- మద్రీణాం-పక్షచ్ఛే

కయోః । జ్ఞాతీనాం పశ్యతాం రాజన్ జహార జనయన్ భయమ్॥ ౨౮ ॥ నముచిస్తద్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షరుషాఽన్వితః । జిఘాంసురిన్ద్రం నృపతే చకార పరమోద్యమమ్॥ ౨౯ ॥ అశ్మసారమయం శూలం ఘణ్టావద్ధేమభూషణమ్ । ప్రగృహ్యాభ్యద్రవత్క్రుద్ధో హతోఽసీతి విభర్త్సయన్॥ ప్రాహిణోద్దేవరాజాయ వినదన్మృగరాడివ॥ ౩౦॥ తదాపతద్గగనతలే మహోల్క✻వద్విచిచ్ఛిదే✻ హరిరిషుభిస్సహస్రధా । తమాహనన్నృప కులిశేన కన్ధరే రుషాన్వితస్త్రిదశపతిశ్శిరోఽహరత్। ౩౧ ।న తస్య హి త్వచమపి వజ్ర ఊర్జితో బిభేద యస్సురపతినౌజసేరితః । తదద్భుతం పరమతివీర్యవృత్రభిత్తిరస్కృతో నముచిశిరోధర ✻ త్వచా। ౩౨ । తస్మాదిన్ద్రోఽబిభేచ్ఛత్రోర్వజ్రః ప్రతిహతో యతః । కిమిదం దైవయోగేన భూతలోకం విమోహయత్॥ ౩౩ ॥ యేన పూర్వం మహాద్రీణాం పక్షచ్ఛేదః ప్రజాత్యయే। కృతో నివిశతాం భారైః పతత్త్రైః పతతాం భువి॥ ౩౪॥ తపస్సారమయం త్వాష్ట్రం వృత్రో యేన విపాటితః। అన్యే చాతిబలోపేతాస్సర్వాస్త్రైరక్షతత్వచః॥ ౩౫ ।సోఽయం ప్రతిహతో వజ్రో మయా ముక్తోఽసురేఽల్పకే। నాహం తదాదదే దణ్డం బ్రహ్మతేజోఽప్యకారణమ్॥ ౩౬॥ ఇతి శక్రం విషీదన్తమాహ వాగశరీరిణీ। నాయం శుష్కైరథో నార్ద్రైర్వధమర్హతి దానవః॥ ౩౭ ॥ మయాఽస్మై యద్వరో దత్తో మృత్యుర్నైవార్ద్రశుష్కయోః। అతోఽన్యశ్చిన్తనీయస్తే హ్యుపాయో మఘవన్రిపోః॥ ౩౮ ॥ తాం దైవీం గిరమాకర్ణ్య మఘవా సుసమాహితః। ధ్యాయన్ ఫేనమథాపశ్యదుపాయముభయాత్మకమ్॥ ౩౯ ॥ న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ జహార నముచేశ్శిరః । తం తుష్టువుర్మునిగణా మాల్యైశ్చా✻కిరన్విభుమ్॥ ౪౦ ॥ గన్ధర్వముఖ్యౌ జగతుర్విశ్వావసుపరావసూ। దేవదున్దుభయో

దః-కృతః-కథంభూతానాం-భారైః-పతత్త్రైః- పక్షైః-భువి-పతతాం-ప్రజాత్యయే-ప్రజానాశనే నిమిత్తే విశతాం చ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ కించ, త్వాష్ట్రం త్వష్టుస్సంబన్ధి, సారమయం వీర్యాధికం-య, త్తప-స్స ఏవ, వృత్రః, త్వాష్ట్రం తప ఏవ వృత్ర, స్స, యేన వజ్రేణ, నిపాతితః-కించా-న్యే చాధునా-బలిజమ్భబలాదయో, ఽతిబలాః, అత ఏవ-సర్వైర్వజ్రేతరై, రస్త్రైరక్షతా, త్వ, గ్యేషాం- తే-నిపాతితాః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ సోఽయమేవంవిధో వజ్రో-మయా తేనైవ మాయయా, ప్రయుక్తో, ఽల్పకే తుచ్ఛే, అసురే నముచౌ-ప్రతిహతో, బభూవ, బ్రహ్మతేజః దధీచఋషేః సామర్థ్యరూపమప్య - ధునా, అకారణం నిష్కారణం, దణ్డం లగుడతుల్యం- జాతం, తం వజ్రం-నాదదే న పరిగృహ్ణామి ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఇతీత్థం విషీద-న్తం క్లిశ్యన్త-మిన్ద్రం - అశరీరిణీ-పరా దేవతా, వా, గువాచ, తదేవాహ॥ నేతిసార్ధేన ॥ అయం, దానవో నముచి, శ్శుష్కై, రథో- ఆర్ద్రైరార్ద్రైరపి, వధం, నార్హతి ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ కుతః యతో, మయా. అస్మై నముచయే, య, ద్వరో, దత్తః కోఽసౌ ఆర్ద్రశుష్కాభ్యాం, మృత్యు, రస్య, నైవ భూయా, దిత్యేషః, అతో వజ్రస్యాశుష్కత్వాన్న తేనాయం హన్యతే కింతు, హే మఘవన్, అస్య రిపో, ర్వధార్థం, త్వయా, అన్య ఏవో, పాయ, శ్చిన్తనీయ, ఇతి ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ ఏవంభూతాం, దైవీం, గిరం శ్రుత్వా, మఘవా, సుసమాహితో-భూత్వా, ధ్యాయ-న్నార్ద్రశుష్కాత్మకం - వస్తు-చిన్తయన్- తదుభయాత్మకం వస్తు- ఫేన, మపశ్యత్ - ఫేనముభయాత్మకం నిశ్చితవాన్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఉభయాత్మకత్వమేవాహ॥ న శుష్కేణ-న చార్ద్రేణ, కింతూభయాత్మకేన ఫేనేన - తదుపలిప్తేన వజ్రేణ-నముచే, శ్శిరో, జహారేత్యర్థః ; తం నముచేర్హన్తారం- విభుమిన్ద్రం, మునిగణా, స్తుష్టువుః మాల్యాని పుష్పాణి చ- అకిరన్ వవర్షుః ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ గన్ధర్వశ్రేష్ఠౌ-విశ్వావసుపరావసూ- జగతుః గానం.

చక్రతుః-దేవదున్దుభయో - నేదుః దధ్వనుః-నర్తక్యః స్త్రియః-ముదా-ననృతుః * ॥ ౪౧ ॥ * యథా, ఇన్ద్రః, తథా, ఽన్యేఽపివా య్వాదయః ప్రతిద్వన్ద్వాన్, అస్త్రౌఘైస్సింహాః, క్షుద్రమృగానివ, సూదయామాసుః-జఘ్నుః * ॥ ౪౨ ॥ * ఏవం, దేవైః, దానవేషు, హన్యమానేషు, దానవసంక్షయం, దృష్ట్వా, యావద్దానవసంక్షయో భవిష్యతీత్యాలోచితవతా, బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన, ప్రేషితో -భగవాన్నారదః, హే నృప, విబుధాన్ ఇన్ద్రాదీన్, వారయామాస * ॥ ౪౩ ॥ * నారదకృతనివారణప్రకారమేవాహ ॥ భవద్భిరితి ॥ నారాయణస్య, భుజ, ఆశ్రయో, యేషాం, తైః, హేతుగర్భమిదం, భవద్భిః, అమృతం, ప్రాప్తం లబ్ధం, పీతమితి యావత్, తదా శ్రియా, త్రైలోక్యలక్ష్మ్యా చ, సర్వే, సమేధితాః, అతః, అధునా, విగ్రహాత్ కలహాత్, ఉపారమత * ॥ ౪౪ ॥ * ఏవమ్భూతం, మునేః నారదస్య-వచో-మానయన్తో-దేవాః, మన్యుం తత్ప్రయుక్తం-యుద్ధోద్యోగం చ - సంయమ్య ఉపసంహృత్య-సర్వే-ఇన్ద్రాదయో దేవాః-అనుచరైః-రుపగీయమానాః - స్వస్థిరార్షః-త్రివిష్టపం స్వర్గలోకం-యయుః * ॥ ౪౫ ॥ * తతః-తస్మిన్-రణే-యే-హతావశిష్టాః-దానవాః, దైత్యాశ్చ-తే - సర్వే-నారదస్య-అనుజ్ఞయా - విపన్నం- వజ్రప్రహారేణ భూమౌ శయానం-బలిం-ఆదాయ- అస్తాద్రిముపజగ్ముః * ॥ ౪౬ ॥ * తత్ర-అస్తాద్రౌ-ఉశనా భార్గవః-అవినష్టా అవయవా యేషాం-విద్యమానాశ్శిరోధరా యేషాం- తాన్-అసురాన్-ఆత్మనః-స్వస్య - సమ్బన్ధిన్యా అనేనానితరసాధారణత్వం సూచితం - మృతసఞ్జీవిన్యాఖ్యయా, యా విద్యయా మన్త్రవిద్యయా, జీవయామాస * ॥ ౪౭ ॥ * బలిశ్చ ఉశనసా-సంస్పృష్టః-ప్రత్యాపన్నాః పునః ప్రాప్తాని, ఇన్ద్రియాణి-స్మృతిశ్చ-యేన సః-పరాజితోఽపి-నాఖిద్యత్ నాఖిద్యత-కుతః- యతోఽసౌ-లోకతత్త్వవిచక్షణః లోకా

నేదుర్నర్తక్యో ననృతుర్ముదా ॥ ౪౧ ॥ అన్యేఽప్యేవం ప్రతిద్వన్ద్వాన్ వాయ్వగ్నివరుణాదయః। సూదయామా
సురస్త్రౌఘైర్మృగాన్ కేసరిణో యథా॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మణా ప్రేషితో దేవో భగవాన్నారదో నృప । వారయామా
స విబుధాన్ దృష్ట్వా దానవసంక్షయమ్॥ ౪౩ ॥ నారద ఉవాచ ॥ భవద్భిరమృతం ప్రాప్తం నారాయణభుజాశ్ర
యైః। శ్రియా సమేధితాస్సర్వ ఉపారమత విగ్రహాత్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ సంయమ్య మన్యుసంరమ్భం మానయ
న్తో మునేర్వచః। ఉపగీయమానానుచరైర్యయుస్సర్వే త్రివిష్టపమ్॥ ౪౫ ॥ యేఽవశిష్టా రణే తస్మిన్నారదానుమ
తేన తే। బలిం విపన్నమాదాయ అస్తం గిరిముపాగమన్॥ ౪౬ ॥ తదావినష్టావయవాన్ విద్యమానశిరోధరాన్।
ఉశనా జీవయామాస సంజీవిన్యా స్వవిద్యయా॥ ౪౭ ॥ బలిశ్చోశనసా స్పృష్టః ప్రత్యాపన్నేన్ద్రియస్మృతిః। పరా
జితోఽపి నాఖిద్యల్లోకతత్త్వవిచక్షణః ॥ ౪౮ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృషధ్వజో నిశమ్యేత్థం యోషిద్రూపేణ దానవాన్ । మోహయిత్వా సురగణాన్ హరిస్సోమమ
పాయయత్ ॥ ౧ ॥ వృషమారుహ్య గిరిశస్సర్వభూతగణైర్వృతః । సహోమయా యయౌ ద్రష్టుం యత్రాస్తే మ
ధుసూదనః ॥ ౨ ॥ సభాజితో భగవతా సాదరం సోమయా భవః । సూపవిష్ట ఉవాచేదం ప్రతిపూజ్య స్మయన్ హ
రిమ్॥ ౩॥ దేవదేవ జగద్వ్యాపిన్ జగదీశ జగన్మయ । సర్వేషామపి భావానాం త్వమాత్మా హేతురీశ్వరః ॥ ౪ ॥

నాం ప్రకృతిసంసృష్టజీవానాం - యత్ తత్త్వం కర్మాయత్తజయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం-తత్ర, విచక్షణః తత్త్వపరిశీలననిపుణః * ॥ ౪౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః *

భగవన్మాయయా దైత్యా ముముహురితి న విచిత్రం-యతో రుద్ర ఏవ ముమోహేతి వక్తుమయమధ్యాయః ప్రవర్తతే హరి-ర్యోషిద్రూపేణ-దానవాన్మోహయిత్వా-సురగణాన్-సోమమమృత - మపాయయ - దితీదం-నిశమ్య శ్రుత్వా-వృషధ్వజో రుద్రః-భవాన్యా సహ-వృషమారుహ్య-సర్వైర్భూతగణైః-ప్రమథాదిభిః-పరివృతో- యత్ర-మధుసూదనో-వర్తతే-తత్ర-యోషిద్రూపం-ద్రష్టుం-జగామ * ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ * సోమయా ఉమయా సహ- సాదరం యథా తథా - భగవతా-సభాజితస్సత్కృతో-భవో రుద్ర-స్సమ్యగుపవిష్టో-హరిం-ప్రతిపూజ్య-స్మయన్ మన్దం హసన్ వక్ష్యమాణం-ఉవాచ ॥ ప్రతిపూజా అత్ర స్తుతిః * ॥ ౩ ॥ * తామేవాహ ॥ దేవదేవేత్యాదిభిరష్టాభిః ॥ తత్ర-అసురసమ్మోహనాయ ధృతం యోషిద్రూపం మే దర్శయేతి ప్రార్థయితుకామో నటే నైవ బాలానసురాన్ వ్యామోహయితుం మయా ధృతం కపటపుంశ్చలీరూపం ద్రష్టుం కిమిచ్ఛసీతి మా ప్రత్యాచక్షా ఇత్యభిప్రాయస్సకృత్స్నజగదుదయవిభవలయబన్ధమోక్షలీలస్యాచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తేస్తవ తద్యోషిద్రూపం ధర్మప్రతిపత్తః జగదుపద్రవకృదసురమోహనేన తద్వినాశార్థత్వాద్రామకృష్ణాదిరూపవల్లీలయా ఽఽత్మీయసంకల్పేన ధృతం దర్శనీయమేవాస్య ఘాప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యావాప్తసమస్తకామస్య నిరతిశయానన్దమహోదధేస్తవేదం ప్రాకృతస్యేవ నఘటత ఇతి వక్తుమనితరసాధారణైర్ధర్మైస్సమ్బోధయతి ॥ దేవదేవేతి ॥ హే దేవదేవ-దేవానామస్మదాదీనామపి దేవ- హే జగద్వ్యాపిన్ - జగద్వ్యాపిత్వం నవాయ్వాకా

శాదివత్తూష్ణీ-మపితు-ప్రశాసనేనేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి ॥ హేజగదీశేతి - హేజగత్ప్రశాసితః-జగచ్ఛబ్దఃకార్యావస్థచిదచివాత్మకజగత్పరః-నకేవలంజగదీశ-అపితు - తద్రూపశ్చేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-జగన్మయేతి- హేజగత్ప్రచుర-తత్ప్రచురస్త్వంచతచ్ఛరీరకత్వేనేత్యభిప్రేత్య తత్ప్రతిసంబన్ధ్యాత్మత్వమేవేత్యాహ-సర్వేషామపిచేతనాచేతనాత్మకానాం భావానాంపదార్థానా-మాత్మా-త్వమేవ - ఆత్మత్వమన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వం-నకేవలమాత్మైవా-పితు- హేతుఃకారణభూత ఈశ్వరః-కారణావస్థచిదచిన్నియన్తాచ - త్వమేవ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవంకార్య కారణోభయావస్థచిదచిదాత్మత్వంకృత్స్నజగత్కారణత్వం చోక్త-తత్రకారణత్వముపాదానత్వ రూపంనిమిత్తత్వరూపం చేతిద్వివిధమభిప్రేతం-తత్ర తావదుపాదానత్వముపపాదయన్ తత్ప్రయుక్తంవికారంపరిహరతి ॥ ఆద్యన్తావితి ॥ యతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిఃతతశ్చ - యతోయస్మిన్ యేనయదితిలభ్యతే-అస్యజగ-ఆద్యన్తౌ-ఆదిస్సృష్టిరుత్పత్తి- ర్యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్-అస్యా-న్తోలయో-యస్మిన్-అస్య-మధ్యం-స్థితి- ర్యేన-యచ్చేదంవిశ్వం - యచ్చాన్యజ్జగతో విలక్షణం-అహంప్రత్యగర్థశరీరకం-బహిఃపరాగర్థశరీరకంచ-యస్యావ్యయస్య ప్రకృతిపురుషగతవికారరహితస్యచ - ఏతాన్యాద్యన్తమధ్యాని - నసన్తి-ఏతేషాంశరీరభూతచిదచిద్గతత్వాదితి భావః-త-దేవంభూతం-సత్యంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం - చిన్నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం-తదాత్మకంచ-బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహ-ద్భవానేవ - ఆద్యన్తావిత్యాదినాజగత్కారణత్వేనోక్తస్యస్వరూపంవిశోధ్యతే-తత్త్వంబ్రహ్మచిదితి-య-థా ‘‘సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మే,,త్యనేనజగత్కారణత్వవాదివాక్యోక్తంస్వరూపంవిశోధ్యతే-తద్వత్,సత్యాదివాక్యార్థో౽త్రానుసంధేయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సత్యశబ్దేనసత్యశబ్దస్య-చిద్బ్రహ్మశబ్దాభ్యాంజ్ఞానానన్తపదయోశ్చ-ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ‘‘కశ్చధ్యేయః - కారణంతుధ్యేయ,,ఇతి - జగత్కారణత్వసమనియతముపాస్యత్వమనితరసాధారణమాహ-తవైవేతి॥యతో-జగత్కారణభూత-స్త్వ-మత-స్తవైవ-చరణామ్భోజం-నిశ్శ్రేయసకామాముముక్షవః ఉభయతఇహాముత్రచ,సఙ్గం త్యక్త్వా -నిరాశిషఃఅనన్యప్రయోజనాః - మునయస్త్వత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలాః

ఆద్యన్తావస్య యన్మధ్యమిదమన్యదహంబహిః । యస్యావ్యయస్య నైతానితత్సత్యంబ్రహ్మచిద్భవాన్ ॥ ౫ ॥ తవైవ
చరణామ్భోజంశ్రేయస్కామానిరాశిషః । విసృజ్యోభయతస్సఙ్గంమునయస్సముపాసతే ॥ ౬ ॥ త్వంబ్రహ్మపూర్ణమమృ
తంవిగుణంవిశోకమానన్దమాత్రమవికారమనన్యదన్యత్ । విశ్వస్య హేతురుదయస్థితిసంయమానామాత్మేశ్వరశ్చ

ఉపాసతే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథలీలార్థమేవయోషిద్రూపముపాత్తమస్యథాప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాప్రాకృతవన్నఘటత-ఇత్యభిప్రయన్ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్ధర్మైర్విశిష్టంవేదాన్తవేద్యంజగన్నిమిత్తకారణంస్తౌతి॥ త్వమితి॥త్వం-బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్-బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మతత్త్వం , త్వమేవ - కింతద్బ్రహ్మ-య , త్పూర్ణంసర్వవ్యాపి,అమృతంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం - బ్రహ్మామృతశబ్దాభ్యాంసత్యాదివాక్యోదితంప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పూర్ణపదేన‘‘తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వ,,మితివాక్యోదితం-అత్ర - పూర్ణశబ్దఃకర్తరిక్తాన్తః-విగుణంస్థౌల్యాదిగుణరహితం-అనేనాస్థూలమనణ్వహ్రస్వ,,మిత్యాద్యస్థూలాదివాక్యోదితం-ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-విశోకమిత్యనేన ‘‘ఏషఆత్మా౽పహతపాప్మే,,త్యాదిదహరవాక్యోదితం-ఆనన్దమాత్రమిత్యనేన‘‘విజ్ఞానమానన్ద,,మిత్యాదివాక్యోదితం , మాత్రచాదుఃఖసంభేదవ్యుదాసః-అవికారమిత్యనేన‘‘నిష్క్రియంనిష్కల,,మిత్యాదివాక్యోదితం-నిరవద్యత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్ , అనన్యత్ సర్వశరీరకత్వాత్సర్వకారణత్వాచ్చసర్వస్మాత్ప్రకృతిపురుషాత్మకాజ్జగతో౽నన్యత్ , అనేనై‘‘తదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్సత్యం సఆత్మా-అయమాత్మాబ్రహ్మ,తత్త్వమసి,సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ,, ఇత్యాదివాక్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితఃఅన్యత్ శరీ చ్ఛరీరిణోభిన్నత్వాదన్యత్ అనేన ‘‘ యఆత్మనితిష్ఠన్యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్ , ఇత్యాది శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః , విశ్వస్యో , దయస్థితిసంయమానాం సృష్టిస్థితిలయానాం , హేతు,రిత్యనేన ‘‘ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ , అనేనజీవేనాత్మనా౽నుప్రవిశ్య ,సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ,, ఇత్యాదికారణవాక్యార్థః,ఆత్మేశ్వరఃఅనన్యేశ్వరఃఅనేన‘‘ పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే,స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత,,ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థో౽నుసంహితః , యద్వా, విశ్వస్యచిదచిదాత్మకస్యాత్మా,తదుదయస్థితిసంయమానాంవ్యాపారాణాం , తదపేక్షతయాకర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్షతయాతదుదయాదీనామీశ్వరఃకర్తృభూతశ్చేత్యర్థః,అనేనపూర్వమభిప్రేతంనిమిత్తకారణత్వముపపాదితంభవతిఏవంభూతో౽పిత్య-మనపేక్షఃఅపేక్షారహితః , అనాదరఃసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతమభ్యాదదానో౽ప్యనాదరః,అనేన‘‘సర్వమిదమభ్యాత్తో౽వాక్యనాదర‘‘ఇతిశ్రుత్యర్థో౽నుసంహితః-అవాప్తసమస్తకామత్వేనాపేక్షణీయాభావాదనాదరః-అతఏవా-వా

కీఅజల్పాకః, పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్ బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం నిఖిలం జగత్తృణీకృత్య జోషమాసీన ఇతి శ్రుత్యర్థః ❀ ॥౭॥ ❀ అనన్యదన్యదిత్యుక్తే అనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదయతి॥ ఏక ఇతి ॥ సదసత్ చిదచిదుభయాత్మకం-జగత్-త్వమేక ఏవ-కార్యభూతాచ్చిదచిదుభయాత్మకాజ్జగతస్తత్కారణభూతస్త్వమభిన్న ఏవేత్యర్థః-కార్యకారణయోరభేదాదితి భావః - నను కార్యకారణాభ్యాం సజాతీయాభ్యామేవ భవితవ్యం, కార్యం చ జగచ్చిదచిదాత్మకం మహాంతు తదుభయవిలక్షణత్వేన త్వన్మైవాభిహిత-ఇత్యాశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి-ఏక ఇతి ఏకః నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వే నైకః-సదసదాత్మకజగద్గతభేదస్య నామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేన తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యైకత్వం, తదభావప్రయుక్తమత్రైకశబ్దార్థః ఏవం చ సాలక్షణ్యాత్ కార్యకారణభావస్తయోరభేదశ్చోపపన్న ఇతి భావః - కార్యకారణయోరభేదే దృష్టాన్తమాహ॥ అద్వయమితి॥ కృతాకృతం కార్యకారణావస్థం-స్వర్ణం-అద్వయమేకమేవ-తద్వత్ ఇహ కార్యకారణయోర్జగద్బ్రహ్మణోర్న వస్తుభేదః న వస్తుభేద ఇత్యనేన కార్యత్వకారణత్వావస్థయోరవస్థాతద్వతోశ్చ భేదేఽప్యవస్థావతోర్వస్తునోః కార్యకారణయోర్న భేదః కారణద్రవ్యమేవావస్థాన్తరాపన్నం కార్యమిత్యుక్తం అనేనాసత్కార్యవాదవ్యాసస్సూచితః తమేవోపపాదయతి త్వయి కార్యకారణరూపే త్వయి వికల్పో విభేదః జనైర్వైశేషికాదిభిః- అజ్ఞానకల్పితః బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామవస్థాభేదేనాప్యుపపత్తేర్వస్తుభేదోఽజ్ఞానకల్పిత ఇతి భావః-యతోఽయం-గుణవ్యతికరః గుణపరిణామాత్మకః-ప్రపఞ్చః-నిరుపాధికస్య ప్రకృతిపురుషాభ్యాం నిష్కృష్టస్వరూపస్య తవ సమ్బన్ధీ-త్వచ్ఛరీరభూతః-తతస్త్వత్స్వరూపం-శరీరభూతాద్గుణవ్యతికరాద్ద్వయం భిన్నం చేత్యర్థః ❀॥౮॥❀ ఏవమనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదితే - తదేవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన వేదాన్తవేద్యస్త్వమేవేతి స్తుతం- కింబహునా “ సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి, వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య „ ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నిగమాగమాదిషు సర్వత్ర ధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రియమాణస్త్వమేవేత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ కేచిద్వేదోత్తరభాగా-స్త్వాం, బ్రహ్మ, వయన్తి మన్యన్తే, బ్రహ్మేతిబోధయన్తి, కేచిద్వేదాన్తినో; బ్రహ్మేతి వ్యవహరన్తీతి వాఽర్థః, ఏకే మీమాంసకాః-ధర్మ,మవయన్తి, యద్యప్యపూర్వాఖ్యం క్రియాజన్యం తే ధర్మం మన్యన్తే, తథాఽపి “ ఫలమత ఉపపత్తే „ రితి శారీరకన్యాయేనాపూర్వస్యాపి భగవత్ప్రసాదరూపత్వమకామేనాపి తైరవశ్యం వాచ్యమితి యాగాది క్రియాయా భగవదారాధనరూపత్వేన తత్ప్రతిపాదకస్య వేదపూర్వభాగస్యారాధ్యేఽలౌకికశ్రేయస్సాధనే సిద్ధధర్మరూపే తస్మిన్నేవ పర్యవసానాత్తత్రాపి తాత్పర్యవృత్త్యా భగవానేవ ప్రతిపాద్యత ఇత్యభిప్రాయేణ ధర్మమేకేఽవయన్తీత్యుక్తం- తథాచోక్తం, యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః। తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమితి, ఏకే సేశ్వరసాంఖ్యాః-యోగికాశ్చ-తత్ర వేదాన్తవిరుద్ధత్వాపోహేనేతరద్గ్రాహ్యం-నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యస్మృతిస్తు నిర్మూలైవేతి భావః - సదసతోః ప్రకృతిపురుషయోః-పరం విలక్షణం-పరేశశబ్దవాచ్య, మవయన్తి-అన్యే, కేచిత్పాఞ్చరాత్రాస్తు, నవశక్తియుతం “ విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తతః పరమ్। ప్రహ్వా సత్యా తథేశానాఽనుగ్రహా నవశక్తయ „ ఇత్యుక్తనవశక్తియుతం-పరం నిస్సమాభ్యధికం-అవ్యయం నిర్వికారం-స్వతన్త్రం, మహాపురుష-మవయన్తి ❀॥౯॥❀ నకార్త్స్న్యేన తద్గుణాన్ స్తోతుం వయం ప్రభవామః - యతస్త్వయా సృష్టం విశ్వం వయం తత్త్వతో న జానీమ ఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ అహం రుద్రః-పరాయుః బ్రహ్మ - మరీచ్యాదయః ఋషయః-త ఏతే-వయం-సత్త్వసర్గాః జన్తుసమూహాః - యస్యైవ-మాయయా, సఙ్కుచితజ్ఞానాః-యత్-త్వయా-విరచితం, విశ్వమేవ-తత్త్వతో-న జానీమః-కింపున-రనన్తస్త్వత్స్వరూపగుణాదికం-అస్మదాదయ ఏవ-న జానన్తి - కింపునశ్శశ్వత్సదా-అభద్రవృత్తాః జ్ఞానసఙ్కోచకామఙ్గళకర్మపరాయణా దైత్యమర్త్యాదయో - న జానన్తీతి ❀ ॥౧౦॥ ❀ త్వమేక ఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాహ॥ సత్వమితి ॥ సత్వముక్తవిధస్త్వం, సర్వం, తదాత్మకతయా సర్వాన్తరాత్మకతయా - వ్యాప్యేతి శేషః-అవరున్త్సే జానాసి-కథంభూతః-అవగమః జ్ఞానస్వరూపః- సర్వాత్మకతయా శాస్త్రేణావగమ్యో వా - కిం తత్సర్వం, సమీహితం స్వకృతం అదోఽముష్య జగతః, స్థితిసృష్టినాశానాం సమాహారః-తత్, భూతానా-మీహితం చ - జగతో-భవరూపం బన్ధం-మోక్షం చేత్యేతత్సర్వం, అవభుఙ్క్షే ఇతి పాఠాన్తరం, తః అన్తరాత్మత

తదపేక్షతయాఽనపేక్షః॥౭॥ ఏకస్త్వమేవ సదసద్ద్వయమద్వయం చ స్వర్ణం కృతాకృతమివేహ న వస్తుభేదః। అజ్ఞానతస్త్వయి జనైర్విహితో వికల్పో యస్మాద్గుణవ్యతికరో నిరుపాధికస్య ॥౮॥ త్వాం బ్రహ్మ కేచిదవయన్త్యుత ధర్మమేకే ఏకే పరం సదసతోః పురుషం పరేశమ్ । అన్యేఽవయన్తి నవశక్తియుతం పరం త్వాం కేచిన్మహాపురుషమవ్యయమాత్మతన్త్రమ్ ॥౯॥ నాహం పరాయుర్ఋషయో న మరీచిముఖ్యా జానన్తి యద్విరచితం ఖలు సత్వసర్గాః। యన్మాయయా ముషితచేతస ఈశ దైత్యమర్త్యాదయః కిముత శశ్వదభద్రవృత్తాః ॥౧౦॥ స త్వం సమీహితమవస్థితిజన్మనాశం భూతేహితం చ జగతో భవబన్ధమోక్షౌ । వాయుర్యథా విశతి ఖం చ చరాచరాఖ్యం సర్వం తదా

యా అవగమః అవగచ్ఛతీత్యవగమః - కర్తరి పచాద్యజన్తః, జానన్ అనుభుఙ్క్తే లీలారసమనుభవసీత్యర్థః, వ్యాప్త్యాదృష్టాన్తః, చరాచరాత్మకం వస్తు వాయుః ఖమాకాశంచ యథా ఆవిశతి తద్వదితి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవం ప్రతిపూజ్య ప్రస్తుతం విజ్ఞాపయతి ॥ అవతారా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ గుణైస్సర్వజ్ఞత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిభిః కల్యాణగుణైః, రమమాణస్య లీలారసమనుభవతః, తవ అవతారాః వరాహాదయో బహవో - మయా దృష్టాః యోషిద్రూపం తు న దృష్టం - సోఽహం దృష్టబహుభవదవతారోఽహం - అధునా యత్ త్వయా ధృతం యోషిద్వపుః, తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ యేన యోషిద్వపుషా దైత్యాస్సంమోహితాః సురాస్త్వమృతం పాయితాః - తద్యోషిద్వపుః ద్రష్టుమిచ్ఛవో వయమాగతాః - తద్దర్శనే, అస్మాకమధికం కౌతూహలం వర్తతే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఏవమిత్థం, శూలపాణినా రుద్రేణ అభ్యర్థితో భగవాన్ భావగమ్భీరం కేనచిదభిప్రాయేణ గమ్భీరం యథా తథా ప్రహస్య రుద్రం ప్రత్యభాషత ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ కౌతూహలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ పీయూషభాజనే అమృతకలశే గతే దైత్యైరపహృతే సతి - సురకార్యాణి యోషిద్వేషేణ భవిష్యన్తీతి పశ్యతా ఆలోచయతా - మయా దైత్యానాం కౌతూహలాయ యో యోషిద్వేష - ఉపాత్తః తత్ తే దిదృక్షోః రహం దర్శయిష్యామీత్యన్వయః - పశ్యతేత్యస్యాయం భావః - అవశ్యం తావదున్మత్తాన్ దైత్యాన్ వఞ్చయిత్వా దేవేభ్యోఽమృతం దేయం - న చేదం వైషమ్యం రూపాన్తరేణ కర్తుముచితమతో వఞ్చనమోహనాదిసారం కామినీరూపం మయా ధృతమితి - కథంభూతం యోషిద్వపుః కామినాం బహుమన్తవ్యం కాముకైర్బహుమాననీయం, సఙ్కల్పప్రభవః కామః తస్య ఉదయో యస్మాత్ తాదృశమ్ ❀ ॥ ౧౫॥౧౬ ॥ ❀ ఇత్థముక్త్వాఽన్తర్హితో భగ

త్మకతయాఽవగమోఽనుభుఙ్క్తే॥ ౧౧॥ అవతారా మయా దృష్టా రమమాణస్య తే గుణైః। సోఽహం తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి యత్తే యోషిద్వపుర్ధృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేన సంమోహితా దైత్యాః పాయితాశ్చామృతం సురాః। తం దిదృక్షవ ఆయాతాః పరం కౌతూహలం హి నః॥ ౧౩॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవమభ్యర్థితో విష్ణుర్భగవాన్ శూలపాణినా। ప్రహస్య భావగమ్భీరం గిరిశం ప్రత్యభాషత॥ ౧౪ ॥ శ్రీహరిరువాచ। కౌతూహలాయ దైత్యానాం యోషిద్వేషో మయా ధృతః। పశ్యతా సురకార్యాణి గతే పీయూషభాజనే। ౧౫ । తత్తేఽహం దర్శయిష్యామి దిదృక్షోస్సురసత్తమ। కామినాం బహుమన్తవ్యం సఙ్కల్పప్రభవోదయమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ। ఇతి బ్రువాణో భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత। సర్వతశ్చారయంశ్చక్షుర్భవ ఆస్తే సహోమయా॥ ౧౭ ॥ తతో దదర్శోపవనే వరస్త్రియం విచిత్రపుష్పారుణపల్లవద్రుమే। విక్రీడతీం కన్దుకలీలయా లసద్దుకూలపర్యస్తనితమ్బమేఖలామ్॥ ౧౮ ॥ ఆవర్తనోద్వర్తనకమ్పితస్తనప్రకృష్టహారోరుభరైః పదే పదే। ప్రభజ్యమానామివ మధ్యతశ్చలత్పదప్రవాళం నయతీం తతస్తతః॥ ౧౯ ॥ దిక్షూద్భ్రమత్కన్దుకచాపలైర్భృశం ప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్। స్వకర్ణవిభ్రాజితకుణ్డలోల్లసత్కపోలనీలాలకమణ్డితాననామ్॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్దుకూలం కబరీం చ విచ్యుతాం సన్నహ్యతీం వామకరేణ వ

వాన్ యోషితం స్వనిర్మితాం కాంచిదర్శయామాసేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థమభిదధానో - భగవాన్ - తత్రైవాన్తర్హితో - బభూవ - రుద్రస్తు - ఉమయా భవాన్యా సహ - సర్వతః పగతశ్చక్షుః ప్రసారయన్ పరితః పశ్యన్నాస్తే ఆసాంచక్రే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తత, తత్ర - విచిత్రాణి పుష్పాణి - అరుణాః పల్లవాశ్చ, యేషాం - తే - ద్రుమా - యస్మిన్ - తస్మిన్నుపవనే - వరస్త్రియం శ్రేష్ఠాం స్త్రియం - దదర్శ భవ ఇత్యనుషఙ్గః - భగవన్నిర్మితా కాచిదియం స్త్రీ న తు స్వయం పురుషోత్తమ ఏవ స్త్రీరూపం పరిజగ్రాహేతి విజ్ఞాయతే " ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా,, ఆత్మానం దేవమాయయా జడీకృతం,, యస్యైదుస్తరయా స్వైరం మోహితోఽస్యఙ్గమాయయా,, " ఇత్యనన్తరోక్తిభిస్తథావగమాత్ - కథంభూతాం వరస్త్రియం - కన్దుకలీలయా కన్దుకస్య క్రీడయా - విక్రీడతీం పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః, కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః, యద్వా, కన్దుకలీలయేతి హేత్వర్థే తృతీయా - కన్దుకక్రీడాజన్యరసానుభవార్థం కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః - లసద్దుకూలేన - పర్యస్తే పరివీతే, నితమ్బే, మేఖలా - యస్యాస్తామ్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఉత్పతత్కన్దుకలీలావశేన - యే - ఆవర్తనోద్వర్తనే నమనోన్నమనే - తాభ్యాం కమ్పితయోః - స్తనయోః, ప్రకృష్టహారాణాం చోరుభరైః, ప్రతిపదం - మధ్యే, ప్రభజ్యమానామివ స్థితాం - చలత్పదం ప్రవాళమివ పదప్రవాళం తత్, దితస్తతః నయన్తీమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ దిక్షూద్భ్రమతః - కన్దుకస్య - చాపలైః చాఞ్చల్యైః, భృశం - ప్రోద్విగ్నే, తారే కనీనికే - యయోస్తే, ఆయతే - లోచనే - యస్యాస్తాం స్వకర్ణాభ్యాం, విభ్రాజితే - కుణ్డలే - తాభ్యాం, ముల్లసన్తౌ, కపోలౌ - తాభ్యాంచ - నీలాలకైశ్చ - మణ్డితమాననం - యస్యాః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ శ్లథద్విచ్యుతం - దుకూలం - విచ్యుతాం - కబరీం ధమ్మిల్లంచ - వల్గునా సున్దరేణ - వామహస్తేన - సన్నహ్యతీం బధ్నతీం - అన్యతరేణ దక్షిణకరేణ, కన్దుకం - వినిఘ్నన్తీం, ఆత్మనః స్వసంబన్ధిన్యా - మాయయా కపటవృత్త్యా, జగద్విమోహయ

స్తీమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తాం-వీక్ష్య, దేవోరుద్రః, ఆత్మానమ్, అన్తికస్థితాముమాం, స్వగణాంశ్చ, న వేద, కథంభూత ఇతి, యా, కన్దుకలీలా, తయా, ఈషద్వ్రీడా, తయా, అస్ఫుటం, స్మితం, తేన సహ, విసృష్టో, యః, కటాక్షః, తైన, ముష్ణో వఞ్చితః, అత ఏవ, స్వయం, యత్, స్త్రియాః ప్రేక్షణం, తయా చ ప్రతిసమీక్షణం, తాభ్యాం, విహ్వల-ఆత్మా మనో, యస్య, తథాభూతః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ సః, క్రీడ్యమానః, కన్దుకో, యదా, తస్యాః, కరాగ్రాద్, దూరం, గత, స్తదా, తం కన్దుకమనువ్రజన్త్యాః, స్త్రియాః, లఘుసూక్ష్మం, వాసస్సూత్రం కాఞ్చీసహితం, మారుతో, దేవస్య రుద్రస్య, పశ్యతస్సతః, అహరత్కిల ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవమేవంభూతాం మారుతేనాపహృతవాససం నగ్నామితి యావత్ - రుచిరస్సున్దరః, అపాఙ్గో, యస్యాః, దర్శనీయామతిసున్దరీత్వాదితి భావః, మనోరమాం మనోజ్ఞాం, తాం, దృష్ట్వా, రుద్రః, తస్యాం, విలజ్జన్త్యాం లజ్జయా కుఞ్చితకటాక్షైరాత్మానం నిరీక్షమాణాయాం, మనశ్చక్రే కిల ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తయా, అపహృతవివేకః-అత ఏవ, తయా, కృత ఉత్పాదితః, స్మరః కామః, తేన, విహ్వలః, అత ఏవ-గతా హ్రీర్యస్య "కామాతురాణాం న భయం న లజ్జే" తి, న్యాయాత్ - ఏవంభూతో-రుద్రః-భవాన్యాః - పశ్యన్త్యాస్సత్యా అపి-తత్పదం తస్యాస్సమీపం-యయౌ-గతః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తమాయాన్తం-రుద్రం-విలోక్య-సా స్త్రీ-వివస్త్రా, అత ఏవ-భృశం - వ్రీడితా - అత ఏవ-వృక్షేషు-నిలీయమానా తిరోభవన్తీ-హసన్తీ - నాన్వతిష్ఠత క్వచిత్ స్థిరం న తస్థౌ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తామనుతిష్ఠన్తీం - భగవాన్భవో-ఽన్వగచ్ఛత్-కథంభూతః ప్రమథితాని-క్షోభితానీన్ద్రియాణి-యస్య - కామవశ్యతాం ప్రాప్తః-

---

ల్గునా । వినిఘ్నతీం చాన్యతమేన కన్దుకం విమోహయన్తీం జగదాత్మమాయయా ॥ ౨౧ ॥ తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి కన్దుకలీలయేషద్వ్రీడాస్ఫుటస్మితవిసృష్టకటాక్షముష్టః ❋ । స్త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మానమన్తిక ఉమాం స్వగణాంశ్చ వేద ॥ ౨౨ ॥ తస్యాః కరాగ్రాత్స తు కన్దుకో యదా గతో విదూరం తమనువ్రజన్త్యాః ❋ । వాసస్ససూత్రం లఘు మారుతోఽహరద్భవస్య దేవస్య కిలానుపశ్యతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తాం రుచిరాపాఙ్గీం దర్శనీయాం మనోరమామ్ । దృష్ట్వా తస్యాం మనశ్చక్రే విలజ్జన్త్యాం భవః కిల ॥ ౨౪ ॥ తయాఽపహృతవిజ్ఞానస్తత్కృతస్మరవిహ్వలః । భవాన్యా అపి పశ్యన్త్యా గతహ్రీస్తత్పదం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ సా తమాయాన్తమాలోక్య వివస్త్రా వ్రీడితా భృశమ్ । నిలీయమానా వృక్షేషు హసన్తీ నాన్వతిష్ఠత ❋ ॥ ౨౬ ॥ తామన్వగచ్ఛద్భగవాన్భవః ప్రమథితేన్ద్రియః । కామస్య చ వశం నీతః కరేణుమివ యూథపః ॥ ౨౭ ॥ సోఽనువ్రజ్యాతివేగేన గృహీత్వాఽనిచ్ఛతీం స్త్రియమ్ । కేశబన్ధ ఉపానీయ బాహుభ్యాం పరిషస్వజే ॥ ౨౮ ॥ సోపగూఢా భగవతా కరిణా కరిణీ యథా । ఇతస్తతః ప్రసర్పన్తీ విప్రకీర్ణశిరోరుహా ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానం మోచయిత్వాఽఙ్గ సురర్షభభుజాన్తరాత్ । ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా ॥ ౩౦ ॥ తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో విష్ణోరద్భుతకర్మణః । ప్రత్యపద్యత కామేన వైరిణేవ వినిర్జితః ॥ ౩౧ ॥ తస్యానుధావతో రేతశ్చస్కన్దామోఘరేతసః । శుష్మిణో యూథపస్యేవ వాశితామనుధావతః ॥ ౩౨ ॥ యత్ర యత్రాపతన్మహ్యాం రేతస్తస్య మహాత్మనః । తాని రూప్యస్య హేమ్నశ్చ క్షేత్రాణ్యాసన్మహీపతే ॥ ౩౩ ॥ సరిత్సరస్సు శైలేషు వనేషూపవనేషు చ । యత్ర క్వ చాసన్నృషయస్తత్ర సన్నిహితో హరః ॥ ౩౪ ॥ స్కన్నే రేతసి సోఽపశ్యదాత్మానం దేవమాయయా । జడీకృతం నృపశ్రేష్ఠ సన్న్యవర్తత కశ్మలాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథావగతమాహాత్మ్య ఆత్మనో జ

యథా-యూథపో గజః-కరేణుమిభీ-మనుగచ్ఛతి-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సోఽనుగతో-రుద్రః - అతివేగేన-సమీపమేత్య-అనిచ్ఛన్తీమపి, స్త్రియం-కేశబన్ధే-గృహీత్వా ఆత్మసమీపం ప్రాపయ్య-బాహుభ్యా-మాలిఙ్గితవాన్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యథా-కరిణా గజేన-కరిణీ-తథా-భగవతా రుద్రేణో-పగూఢా పరిష్వక్తా - విప్రకీర్ణా-శ్శిరోరుహాః కేశాః-యస్యాస్సా-ఇతస్తతః-ప్రసర్పన్తీ-సురర్షభస్య రుద్రస్య - భుజయో-రన్తరాన్మధ్యా - దాత్మానం-బలా-న్మోచయిత్వా -అఙ్గ హే రాజన్-దేవేన భగవతా-వినిర్మితా-సా పృథుశ్రోణీ-మాయా మోహనీ-భగవన్మాయానిర్మితా వా-సా-యోషిత్-ప్రాద్రవత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ప్రాధావత్, వైరిణా కామేన-వినిర్జిత ఇవా-సౌ-రుద్ర - స్తస్యా - ద్భుతకర్మణః-విష్ణో-ర్విష్ణునిర్మితాయా యోషితః-పదవీం-ప్రత్యపద్యతాన్వగచ్ఛత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ శుష్మిణః మత్తస్య - యూథపస్య గజస్య-వాశితాం పుష్పవతీం గజీ-మనుధావత ఇవ-తస్య- తా-మనుధావతో,ఽమోఘరేతసో-రుద్రస్య- రేత-శ్చస్కన్ద అక్షరత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అమోఘరేతస్త్వమేవాహ ॥ యత్రేతి ॥ మహ్యాం యత్ర యత్ర స్థలే-మహాత్మనః-తస్య రుద్రస్య, రేతః - అపతత్ -తాని స్థలాని- హే మహీపతే-రూప్యస్య రజతస్య - సువర్ణస్య చ- క్షేత్రాణ్యాసన్ బభూవుః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ కిఞ్చ-యత్ర క్వ చ యత్ర సరిదాదిషు- రేతో,ఽపత- త్తత్ర-రుద్రస్సన్నిహితో బభూవ-తత్ర తదుపాసకా ఋషయశ్చాసన్ అవాత్సుః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏవం రేతసి స్కన్నే సతి-దేవమాయయా మోషితా-జడీకృత-మాత్మానం-స రుద్రోఽపశ్యత్-తతో- హే నరశ్రేష్ఠ, కశ్మలాత్కామాత్, సన్న్యవర్తత ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అథాస న్తర, మపరిజ్ఞేయం పరిశో

జ్ఞాతుమశక్యం,వీర్యం చేష్టితం,యస్య , తస్య,జగదాత్మనః పరమాత్మనః , య-న్మాహాత్మ్యం , త,దవగతం, యేన-సతథాభూతో-రుద్ర- స్తదుహాతద్ధి,యోషిద్రూపంతచ్చేష్టితంచ-మహ,దద్భుతం-అదృష్టాశ్రుతపూర్వం, మేనేఅమన్యత ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ భగవా,న్మధుసూదనః , స్వాంతిరోధాపితాం, పౌరుషీంతనుం,బిభ్రత్ ఆవిర్భావయన్ , స్వీయమావిర్భూతఇత్యర్థః,అవిక్లబం ధృష్టం,నిర్లజ్జంచ,తంరుద్ర,మాలక్ష్య,నితరాం.ప్రీతఃజగాద ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవాహ॥దిష్ట్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠ, త్వం , స్వాం - న్నిష్ఠాంప్రకృతింకామవికారరాహిత్యం - దైవా,దాత్మనా స్వేనైవా-స్థితఃస్థితఃలబ్ధవాన్,మన్మాయయాయాదురత్యయత్వాదితిభావః,తదేవాహ- అఙ్గహేరుద్ర,యత్ యస్మాత్ ,త్వం, మేమమ,మాయయా,దుస్తరయా,స్వైరంయథేచ్ఛం-నితరామిత్యర్థః, మోహితోఽసి, ఏవంమోహితస్యస్వనిష్ఠాలాభోదైవాత్సంపన్న ఇతిభావః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ దుస్తరత్వమేవాహ॥త్వాంవినా,కోన్ను, పుమాన్,మమ - మాయాం-విషక్తఆసక్తః విషయాసక్తోఽతితరేత్-విషక్తఇత్యనేనజితేన్ద్రియస్తుమత్ప్రపన్నోఽతితరేదేవేతిసూచితంకథంభూతాం-అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైర్దుస్తరాన్-తాంస్తాన్-భావాన్కామక్రోధాదీన్-విసృజన్తిం ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏవంస్వమాయాయాదుస్తరత్వమభిధాయతాంవిశింషన్ తయాతస్యాఽనభిభవమనుగృహ్ణాతి సేయమితి। సేయముక్తవిధాత్రిగుణాత్మికా , కాలేనకాలశరీరకేణమయా-సృష్ట్యాద్యుచితకాలేన-భాగశఃరజఆద్యంశేన-సమేతా వ్యాప్తామాయా-త్వాం, నాభిభవిష్యతి- మోహితంనకరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థం, హేరాజన్-భగవతా-శ్రీవత్సాఙ్కేన-సత్కృతోఽనుగృహీతో-రుద్ర- స్తంశ్రీవత్సాఙ్కం , మామన్త్ర్యనుజ్ఞాప్య , తేనానుజ్ఞాత- స్తం , పరిక్రమ్య

గదాత్మనః। అపరిజ్ఞేయవీర్యస్య న మే నేతదుహాద్భుతత్॥ ౩౬ ॥తమవిక్లబమవ్రీళమాలక్ష్యమధుసూదనః।ఉవాచ
పరమప్రీతోబిభ్రత్స్వాం పౌరుషీంతనుమ్॥ ౩౭ ॥శ్రీభగవానుఉవాచ॥ దిష్ట్యాత్వంవిబుధశ్రేష్ఠస్వాంనిష్ఠామాత్మ
నాస్థితః। యన్మేస్త్రీరూపయాస్వైరం మోహితోస్యఙ్గమాయయా॥ ౩౮ ॥ కోను మేఽతితరేన్మాయాంవిషక్త
స్త్వదృతేపుమాన్। తాంస్తాన్విసృజ❁తీంభావాన్దుస్తరానకృతాత్మభిః॥ ౩౯ ॥ సేయంగుణమయీమాయా
నత్వామభిభవిష్యతి। మయాసమేతా కాలేనకాలరూపేణభాగశః॥ ౪౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంభగవతా రాజన్
శ్రీవత్సాఙ్కేనసత్కృతః। ఆమన్త్ర్యతంపరిక్రమ్యసగణస్స్వాలయంయయౌ॥ ౪౧ ॥స్వాత్మాంశభూతాం
తాంమాయాంభవానీంభగవాన్భవః। శృణ్వతామృషిముఖ్యానాంప్రత్యాచష్టాథభారత॥ ౪౨ ॥శ్రీరుద్రఉవా
చ॥ అపిహ్యపశ్యస్త్వమజస్యమాయాంపరస్య పుంసఃపరదేవతాయాః। అహంకలానామృషభోవిముహ్యే
యయాఽవశోఽన్యేకిముతాస్వతన్త్రాః॥ ౪౩ ॥ యన్మామపృచ్ఛస్త్వముపేత్యయోగాత్సమాసహస్రాన్తఉపా
రతంవై। సఏషసాక్షాత్పురుషఃపురాణోనయత్రకాలోవిశతే❁యశ్చవేద॥ ౪౪ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతితేఽభిహి
తస్తాతవిక్రమశ్శార్ఙ్గధన్వనః। సిన్ధోర్నిర్మథనేయేనధృతఃపృష్ఠేమహాచలః॥ ౪౫ ॥ ఏతన్ముహుఃకీర్తయతోఽను

ప్రణమ్య చ-సగణఃసప్రమథాదిగణః-స్వాలయం కైలాసాద్రిం,జగామ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథానన్తరం,హేభారత-ఋషిముఖ్యానాం-శృణ్వతాంసతాం , భగవా-న్భవ-ఆత్మనోఽంశభూతాంశరీరార్ధభూతాం , తాంభవానీం-ప్రత్యాచష్టఉవాచ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥అపీతిద్వాభ్యాం॥పరదేవతాయాః,అజస్యకర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితస్యపరమపురుషస్య-మాయాం - త్వం,అప్యపశ్యః మాయామాహాత్మ్యమపశ్యఃకిమిత్యర్థః,తదేవదర్శయతి-కలానాంవిద్యానాం,ఋషభోఽధిపతిః-అవశః-పారవశ్యరహితోఽప్యహం - యయామాయయా - ముహ్యేమోహితవానస్మి-కింపున-రస్వతన్త్రా-మర్త్యాదైత్యాదయో-ముహ్యన్తీతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సమాసహస్రాన్తేఅనేకసంవత్సరసహస్రపర్యన్తం , తపస్తప్త్వా,తదన్తే,యోగాత్తపోయోగా-దుపారతంనివృత్తం - మాం-త్వం - య-దపృచ్ఛఃత్వదుపాస్యం వస్తుకిమితిపృష్టవత్యసి-స-మయా - ఉపాసిత-స్సాక్షాత్, దేవఏవపురాణఃపురుషః-యత్రయస్మిన్పురాణేపురుషే-కాలో-నవిశతి-యంకాలోనకలయతి-కాలాపరిచ్ఛిన్నఇత్యర్థః-యశ్చకాలాదికంసర్వంవస్తుజాతంయుగపత్సాక్షాద్వేదసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అష్టాధ్యాయ్యర్థంనిగమయతి॥ఇతీతి॥ హేతాతరాజన్-ఇతీత్థంశార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య-విక్రమా-స్తేతుభ్యం - మయా - అభిహితాః-కోఽసౌ-యేనాజితేనకూర్మరూపిణాసిన్ధోఃక్షీరోదధే- ర్నిర్మథనేకర్మణి - మహాచలోమన్దరఃపృష్ఠే-ధృతః-తదష్టాధ్యాయ్యాఃకీర్తనాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥ఏతత్సిన్ధోర్నిర్మథనాదికం-పునఃపునః-కీర్తయతఃకథయతః-శృణ్వతశ్చ - సముద్యమఃయత్నః-క్వచిదపిదేశే- జాతుకదాచిదపికాలే నరిష్యతే॥రిష్ త్తు మె,,ననశ్యతినవిఫలోభవిష్యతీత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్, ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో-గుణానామనువర్ణనం సమస్తానాం-సంసారశ్రమాణాం-త్రయాణామాధ్యాత్మికాదీనాంతాపానామపహన్తృ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ భక్తపశుపా

తంస్మరన్నమస్కరోతి-మథో మథనం-తత్రజాతంమథ్యంసిన్ధోర్మథనేజాత-మమృతం-యః - కపటయువతివేష-స్సురారీన్దైత్యాన్మోహయన్-ప్రపన్నా-నమరశ్రేష్ఠా-నాశయదపాయయత్-త-మసతామజితేన్ద్రియాణా-మవిషయోఽగమ్యః-అఙ్ఘ్రిర్యస్యతం-భావేనభక్త్యా-గమ్య-ముపసృతానా - మాత్మాన-మనువర్తమానానాంకామానిష్టార్థా-న్పూరయతీతితథా-తం-నతోఽస్మి-కర్తరిక్తః-నమస్కృతవానస్మి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంషష్ఠంచాక్షుషంమన్వన్తరంసచరిత్రాజితావతారంనిరూప్యాథసప్తమాదిమన్వన్తరాణ్యాహమనుర్యావదధ్యాయసమాప్తి॥ మనురితి ॥ అధునావిద్యమానస్సప్తమోమనుర్వివస్వతఃపుత్రఃశ్రాద్ధదేవఇతిప్రసిద్ధః-తస్యశ్రాద్ధదేవస్యాపత్యానిపుత్రాన్కథయతో-మేమత్తః,శృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హేపరన్తప,ఇక్ష్వాక్వాదయశ్చైతే-దశ-వైవస్వతస్యమనోః-పుత్రాః ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ దేవానాహ॥ఆదిత్యాఇతి॥ఆదిత్యాదయోదేవాఇత్యన్వయః॥ఇన్ద్రమాహ॥ హేరాజన్-తేషాందేవానామధిపతిరిన్ద్ర-పురందరాఖ్యః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సప్తరుషీనాహ॥కశ్యపఇతి ❁ ॥ ౫ ॥ అవతారమాహ॥అత్రాపీతి॥అత్రాపిసప్తమేమన్వన్తరే-కశ్యపాత్పితు-రదితేర్మాతుశ్చ-భగవజ్జన్మా,భూత్ - భగవానవతతారేత్యర్థః,సచవిష్ణురుపేన్ద్రాఖ్యో-వామనరూపంధరతీతితథా - ఆదిత్యానాంవివస్వానర్యమాపూషేత్యాదీనాంషష్ఠస్కన్ధోక్తానాంమధ్యే - అవరంజన్మయస్యసః,ఆదిత్యానాంకనీయానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంవర్తమానంసప్తమంమన్వన్తరముక్తం॥షడతీతాన్యుక్తాని ॥ అథభవిష్యాణ్యష్టమాదిమన్వన్తరాణివివక్షురుక్తాన్యనువదతి॥ సంక్షేపతఇతి ॥ ఏవంసప్తమన్వన్తరాణి - సంక్షేపత-స్తుభ్యం-మయోక్తానీతి-అథభవిష్యాణివక్తుంప్రతిజానీతేభవిష్యాణీతి-విష్ణో-శ్శక్తిభిరంశైరవతారైరితి - యావత్-అన్వితాని- భవిష్యాణి -మన్వన్తరాణ్యష్టమాదీని;వక్ష్యామి-విష్ణోశ్శక్త్యన్వితానీత్యనేనతేషామవశ్యశ్రోతవ్యత్వంసూచ్యతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అష్టమంమన్వంతరంవక్తుంతావత్తదుపోద్ఘాతరూపాంకథామాహ॥వివస్వతఇత్యాదిభిస్త్రిభిః - విశ్వకర్మణఃప్రజాపతేః - దుహితరా-ఉభేసంజ్ఞాచ్ఛాయానామ్న్యౌ-వివస్వతో-ద్వేభార్యే-హేరాజేన్ద్ర-యే-సంజ్ఞాచ్ఛాయే-తవతుభ్యం-మయా-ప్రాక్షష్ఠస్కన్ధే-అభిహితేఉక్తే ❁ ॥౮॥ ❁ బడబాఖ్యాం - వివస్వత-స్తృతీయాం-భార్యా-మేకే-ఆహుః॥మమతునైవబడబేతిమతం॥తదుక్తంషష్ఠే"సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువి"-ఇతి-తాసాంభార్యాణాంతిసృణాంతిమధ్యేసంజ్ఞాయాస్సుతాస్త్రయః-సుతౌచసుతాచసుతాః"పుమాన్స్త్రియే"త్యేకశేషః,ఏకాసుతా-ద్వౌసుతావిత్యర్థః॥తదేవాహ॥యమశ్చ,యమీచయమునానదీచ-శ్రాద్ధదేవశ్చ-ఇతి-త్రయ-స్సుతాఇత్యర్థః-అథచ్ఛాయాయా-స్సుతాన్శృణు-అత్రాపిపూర్వవదేకశేషనిర్దేశః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ-సావర్ణిస్సుతః , తపత్యాఖ్యాకన్యాసుతా-యా,తపతి-స్సంవరణస్య , భార్యా కథితా-శనైశ్చర-స్తృతీయః-సావర్ణిశనైశ్చరాఖ్యౌసుతౌ-తపతిరేకాసుతే-త్యర్థః-అశ్వినౌతు-బడబాయా-స్సుతౌ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథాష్టమమన్వన్తరషట్కమాహ॥అష్టమఇత్యాదినా ॥ నవమోదక్షసావర్ణిరిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ అష్టమేమన్వన్తరే- ఆయాతేసతి సావర్ణిర్వివస్వతఏవపుత్రో-మను-ర్భ

శృణ్వతోనరిష్యతేజాతుసముద్యమఃక్వచిత్ । యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనంసమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్ ॥ ౪౬ ॥ అసదవిషయమఙ్ఘ్రింభావగమ్యంప్రపన్నానమృతమమరవర్యాన్నాశయత్సిన్ధుమథ్యమ్ । కపటయువతివేషోమోహయన్యస్సురారీంస్తమహముపసృతానాంకామపూరంనతోఽస్మి ॥౪౭॥ ❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మనుర్వివస్వతఃపుత్రశ్శ్రాద్ధదేవఇతిశ్రుతః । సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు॥౧॥ ఇక్ష్వాకుర్నభగశ్చైవధృష్టశ్శర్యాతిరేవచ । నరిష్యన్తోఽథనాభాగస్సప్తమోదిష్టఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ కరూషకఃపృషధ్రశ్చదశమోవసుమాన్స్మృతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతేదశపుత్రాఃపరన్తప॥ ౩ ॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రావిశ్వేదేవామరుద్గణాః । అశ్వినావృభవోరాజన్నిన్ద్రస్తేషాంపురన్దరః॥ ౪ ॥ కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చవిశ్వామిత్రోఽథగౌతమః । జమదగ్నిర్భరద్వాజఇతితే ❁ ఋషయస్స్మృతాః ॥ ౫ ॥ అత్రాపిభగవజ్జన్మకశ్యపాదదితేరభూత్।ఆదిత్యానామవరజోవిష్ణుర్వామనరూపధృత్॥ ౬ ॥ సంక్షేపతోమయోక్తానిసప్తమన్వన్తరాణితే।భవిష్యాణ్యపివక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానిచ ॥ ౭ ॥ వివస్వతశ్చద్వేజాయేవిశ్వకర్మసుతేఉభే । సంజ్ఞాచ్ఛాయాచరాజేన్ద్రయేప్రాగభిహితేతవ ॥ ౮ ॥ తృతీయాంబడబామేకేతాసుసంజ్ఞాసుతాస్త్రయః।యమోయమీశ్రాద్ధదేవశ్ఛాయాయాశ్చసుతాఞ్శృణు ॥ ౯ ॥ సావర్ణిస్తపతీకన్యాభార్యాసంవరణస్యయా।శనైశ్చరస్తృతీయోఽభూదశ్వినౌబడబాత్మజౌ ॥ ౧౦ ॥అష్టమేఽన్తరఆయాతేసావర్ణిర్భవితామనుః।నిర్మోహవిరజస్కాద్యాస్సా

పితా-భవిష్యతి ॥ నిర్మోకాదయ-స్సావర్ణేర్మనోః-పుత్రా-భవితారః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తత్రమన్వన్తరే-సుతపఆద్యాఖ్యా-దేవగణాః-తేషాం దేవగణానాం-అధిప-ఇన్ద్రో-విరోచనసుతో-బలి-ర్దైత్యో-భవిష్యతి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తంవిశినష్టి దత్త్వేతిద్వాభ్యాం. యోబలిః-పదత్రయం-యాచమానాయ-విష్ణవేవామనాయ-మాంపృథ్వీందత్త్వా, విష్ణోః,ప్రసాదాద్రాద్ధంలబ్ధ-మిన్ద్రపదం. భుక్త్వాఅనుభవపూర్వకంహిత్వైశ్వర్యత్-తత - స్సిద్ధింముక్తి,మవాప్స్యతి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ యోఽసౌబలి,ర్భగవతా-బద్ధః,పునః ప్రీతేన-తేనైవభగవతా-సుతలే. స్వర్గాదప్యధికే-లోకే-నివేశితో,ఽధునా-స్వరాడిన్ద్రఇవా-స్తే ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అత్రమన్వన్తరే భవిష్యతస్సప్తఋషీనాహ ॥ గాలవఇతి ॥ రామఃపరశురామః,ద్రోణపుత్రోఽశ్వత్థామా-కృపఃకృపాచార్యః ,ఇమేగాలవాదయఃస్వయోగతఃస్వయోగప్రభావా , త్సప్తర్షయో-భవిష్యన్తి- హేరాజ-న్నిదానీం-తఏతేగాలవాదయః , స్వకీయాశ్రమస్థానేషు-వర్తన్తే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అవతారంతచ్చరిత్రంచాహ॥ దేవగుహ్యాదితి ॥ఈశ్వరోభగవాన్-దేవగుహ్యాత్,సరస్వత్యాం,మవతీర్ణ , స్సార్వభౌమఇతిప్రసిద్ధో-విభుస్సమర్థః,అతఏవ-పురన్దరాత్సప్తమమన్వన్తరస్థాదిన్ద్రాత్,స్థానమిన్ద్రపదం-హృత్వాఅపనీయ-బలయే-దాస్యతి । అత్రేదమనుసంధేయం । చాక్షుషాఖ్యే షష్ఠేమన్వన్తరే యచ్చదుర్వాసశ్శాపేనగతశ్రీరిన్ద్రోఽజితశరణవరణాత్తత్సహాయో ఽమృతం ప్రాశ్య బలింవిజిత్యసశ్రీకస్స దేవగణస్త్రిలోకాధిపత్యంకృతవాన్, తదా బలిర్భార్గవైరాహితబలస్తమిన్ద్రముచ్చాట్య త్రివిష్టపమధితిష్ఠ , తదాపునరదిత్యా ఽఽరాధితోభగవానదిత్యామనుజో

ర్ణేస్తనయానృపాః ॥ ౧౧ ॥ తత్రదేవాస్సుతపసోవిరజాఅమృతప్రభాః। తేషాంవిరోచనసుతోబలిరిన్ద్రోభవిష్యతి । ౧౨ ॥ దత్త్వేమాంయాచమానాయవిష్ణవేయఃపదత్రయమ్। రాద్ధమిన్ద్రపదంభుక్త్వాతతస్సిద్ధిమవాప్స్యతి ॥ ౧౩॥ యోఽసౌభగవతాబద్ధఃప్రీతేనసుతలేపునః। నివేశితోఽధికేస్వర్గాదధునాఽఽస్తేస్వరాడివ॥ ౧౪॥ గాలవోదీప్తిమాన్రామోద్రోణపుత్రకృపస్తథా। ఋశ్యశృఙ్గః పితాఽస్మాకంభగవాన్బాదరాయణః ॥ ౧౫ ॥ ఇమేసప్తర్షయస్తస్మిన్భవిష్యన్తిస్వయోగతః। ఇదానీమాసతేరాజన్స్వే స్వ ఆశ్రమమణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ దేవగుహ్యాత్సరస్వత్యాంసార్వభౌమఇతిప్రభుః। స్థానంపురన్దరాద్ధృత్వాబలయేదాస్యతీశ్వరః ॥ ౧౭ ॥ నవమోదక్షసావర్ణిర్మనుర్వరుణసంభవః। ధృతకేతుర్దీప్తకేతురిత్యాద్యాస్తత్సుతా నృపాః॥ ౧౮ ॥ ధాతామరీచిగర్గాద్యా దేవాఇన్ద్రశ్శ్రుతస్స్మృతః। ద్యుతిమత్ప్రముఖాస్తత్రభవిష్యన్త్యృషయస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ఆయుష్మతోఽమ్బుధారాయామృషభోభగవత్కళా। భవితాయేనసంరుద్ధాంత్రిలోకీంభోక్ష్యతేశ్రుతః ॥ ౨౦ ॥ దశమోబ్రహ్మసావర్ణిరుపశ్లోకసుతోమహాన్ । తత్సుతాభూరిషేణాద్యాహవిష్మత్ప్రముఖాద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ హవిష్మాన్సుకృతిస్సత్యోజయోమూర్తిస్తదాద్విజాః । సువాసనవిరుద్ధాద్యాదేవాశ్శమ్భుస్సురేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ విష్వక్సేనోవిషూచ్యాంతుశమ్భోస్సఖ్యంకరిష్యతి। జాతోంఽశేనభగవాన్గృహేవిశ్వసృజోవిభుః॥ ౨౩ ॥ మనుర్వైధర్మ

వామనోభూత్వా పదత్రయయాచ్ఞావ్యాజేనబలేస్త్రివిష్టపంగృహీత్వేన్ద్రాయదాయబలిమనుగృహ్ణన్నిదమాహ ॥ ఏష స్వప్రాపితంస్థానందుష్ప్రాపమితరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయంభవితేన్ద్రోమదాశ్రయః ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తేవిశ్వకర్మవినిర్మిత,, మితి-తదేవమనుగృహీతస్తత్ప్రభృతిసుతలేఽధివసన్నాయాస్యత్యష్టమేమన్వన్తరేతదాఽవతరిష్యమాణేనసార్వభౌమాఖ్యేనభగవతాపురందరాదపనీయదత్తేన్ద్రపదఇన్ద్రోభవిష్యతి,తతస్తదాధిపత్యావసానేసిద్ధిమవాప్స్యతీతి❀॥ ౧౭ ॥❀ నవమమన్వన్తరవృత్తమాహ ॥ నవమఇతి ॥ వరుణసంభవఃవరుణస్యపుత్రో దక్షసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో , మను-ర్భవితా-తస్యసుతాః-ధృతకేత్వాదయః , ధాత్రాదయోదేవగణాః , ఇన్ద్రస్తుశ్రుతఇతిప్రసిద్ధోభవితా-ద్యుతిమత్ప్రభృతయస్సప్తర్షయోభవిష్యన్తి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః॥ సచరిత్రమవతారమాహ॥ ఆయుష్మతఇతి ॥అమ్బుధారాయాంభార్యాయా-మాయుష్మతస్సకాశా-ద్భగవా-నవతీర్ణ , ఋషభఇతి ప్రసిద్ధోభవిష్యతి-యేనఋషభేణసంరుద్ధాంరక్షితాం , త్రిలోకీం,శ్రుత,ఇన్ద్రోభోక్ష్యతేపాలయిష్యతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దశమమన్వన్తరవృత్తమాహ॥ దశమఇతి॥ఉపశ్లోకస్యసుతో-మహాన్సుగుణః , బ్రహ్మసావర్ణిరితిప్రసిద్ధో,దశమో-మను,ర్భవితా-తస్యబ్రహ్మసావర్ణేర్మనోః-స్సుతాః-భూరిషేణాద్యాః , ద్విజాః సప్తర్షయస్తు,హవిష్మత్ప్రభృతయః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏతానేవకాంశ్చిన్నిర్దిశతి॥ హవిష్మానితి ॥ సువాసనాదయోదేవగణా-భవిష్యన్తి,సురేశ్వరఇన్ద్రస్తు,శమ్భుర్భవిష్యతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అవతారమాహ॥ విష్వక్సేనో ॥విభుర్భగవాన్-విశ్వసృజోగృహేతచ్ఛాయాయాం-విషూచ్యాం-స్వాంశేనా-వతీర్ణః - శమ్భోరిన్ద్రస్య,సఖ్యం-కరిష్యతి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏకాదశమన్వన్తరవృత్తమాహ ॥ మనురితి॥ఆత్మవాన్ప్రశస్తమనస్కః,ధర్మసావర్ణిరితిప్రసిద్ధ,ఏకాదశో-మను-ర్భవిష్యతి, ఏకాదశమఇత్యార్షం-తస్య

ధర్మసావర్ణ్ణేస్సుతా-దశ-సత్యధర్మాదయో, అనాగతా భవితారః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ విహఙ్గమాద్యాఖ్యా దేవగణాః- తేషాం దేవగణానా-మధిపతిరిన్ద్రస్తు,ధ్రువ ఇతిప్రసిద్ధో, భవిష్యతి, ఋషయస్సప్తర్షయస్త్వ, రుణాదయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అవతారమాహ ॥ ఆర్యకస్యేతి ॥ ఆర్యకస్య-భార్యాయాం-వైధృతాయాం-జాతోఽవతీర్ణః- హరేరంశః-తత్రమన్వన్తరే-ధర్మసేతురితిప్రసిద్ధో భపిష్యతి॥సచ - త్రిలోకీం-ధారయిష్యతి॥రక్షిష్యతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ హేరాజన్-ద్వాదశోమనూ-రుద్రసావర్ణిరితిప్రసిద్ధో భవితా-తస్య-సుతా దేవవదాదయః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత్రమన్వన్తరే-ఋతుధామాఖ్యఇన్ద్రః - హరితాదయోదేవగణాః, సప్తర్షయస్తుతపఃప్రభృతయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వధామాఖ్యో-హరే-రంశావతార- స్తస్యమనోరుద్రసావర్ణే- రన్తరం-సాధయిష్యతి-సచ-సత్యసహాస్సూనృతయోస్సుతః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ త్రయోదశో-మను, ర్దైవసావర్ణిరితిప్రసిద్ధో-భావ్యః భవితా-దేవసావర్ణే-ర్దేహాజ్జాతా స్తత్సుతా శ్చిత్రసేనాదయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ సుకర్మాదిసంజ్ఞకా-దేవగణాః-ఇన్ద్రస్తు,దివస్పతిరితిప్రసిద్ధో భవితా-తదామన్వన్తరే-ఋషయస్సప్తర్షయో-నిర్మోకాదయో-భవిష్యన్తి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ దేవహోత్రస్య- భార్యాయాంబృహత్యాం-హరే-రంశస్సంభవిష్యతిసచ-యోగేశ్వరాఖ్యో-దేవహోత్రస్య-తనయో-దివస్పతేరిన్ద్రస్యో -పహర్తాఇష్టసంపాదకోభవితా ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ చతుర్దశోమను స్త్విన్ద్రసావర్ణిరితిప్రసిద్ధఏష్యతిభవిష్యతి-దద్వీర్యజాస్సుతాః-ఉర్వాదయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ దేవ

సావర్ణిరేకాదశమ❁ఆత్మవాన్। అనాగతాస్తత్సుతాశ్చ సత్యధర్మాదయోదశ ॥ ౨౪ ॥ విహఙ్గమాః కామగమా
నిర్వాణారుచయస్సురాః ।ఇన్ద్రస్తు వైధ్రువస్తేషామృషయశ్చారుణాదయః॥ ౨౫ ॥ఆర్యకస్యసుతస్తత్రధర్మసే
తురితిస్మృతః।వైధృతాయాంహరేరంశస్త్రిలోకీంధారయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భవితారుద్రసావర్ణీ రాజన్ ద్వాదశ
మో❁మనుః। దేవవానుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠాదయస్సుతాః॥ ౨౭ ॥ ఋతుధామాచతత్రేన్ద్రో దేవాశ్చహరితా
దయః।ఋషయశ్చతపోమూర్తిస్తపశ్చాగ్నీధ్రకాదయః॥ ౨౮ ॥స్వధామాఖ్యోహరేరంశస్సాధయిష్యతితన్మ
నోః। అన్తరంసత్యసహసస్సూనృతాయాస్సుతోవిభుః॥ ౨౯ ॥మనుస్త్రయోదశోభావ్యో దేవసావర్ణిరాత్మ
వాన్।చిత్రసేనవిచిత్రాద్యాదేవసావర్ణిదేహజాః॥ ౩౦ ॥దేవాస్సుకర్మసుత్రామసంజ్ఞాఇన్ద్రోదివస్పతిః ।నిర్మో
కతత్త్వదర్శాద్యాభవిష్యన్త్యృషయస్తదా॥ ౩౧ ॥ దేవహోత్రస్యతనయఉపహర్తాదివస్పతేః। యోగేశ్వ
రోహరేరంశోబృహత్యాంసంభవిష్యతి॥ ౩౨ ॥మనుర్వాఇన్ద్రసావర్ణిశ్చతుర్దశమ❁ఏష్యతి। ఉరుగమ్భీరవస్వా
ద్యాఇన్ద్రసావర్ణివీర్యజాః॥ ౩౩ ॥ పవిత్రాశ్చాక్షుషా దేవాశ్శుచిరిన్ద్రోభవిష్యతి। అగ్నిర్బాహుశ్శుచిశ్శుక్రో
మాగధాద్యాస్తపస్వినః॥ ౩౪ ॥సత్రాయణస్యతనయోబృహద్భానుస్తదాహరిః। వితానాయాంమహారాజక్రి
యాతన్తూన్వితాయితా ॥ ౩౫ ॥ రాజంశ్చతుర్దశైతాని త్రికాలానుగతానితే। ప్రోక్తాన్యేభిర్మితః కల్పోయు
గసాహస్రపర్యయః ॥ ౩౬ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఽష్టమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీవిష్ణురావఉవాచ ॥ మన్వన్తరేషుభగవన్యథామన్వాదయస్త్వమీ। యస్మిన్కర్మణియేయేననియుక్తాస్తద్వద
స్వనః॥ ౧ ॥బ్రహ్మరాతఉవాచ ॥ మనవోమనుపుత్రాశ్చమునయశ్చమహీపతే। ఇన్ద్రాస్సురగణాశ్చైవసర్వేపు

గణాస్తు-పవిత్రాదిసంజ్ఞికాః-ఇన్ద్రశ్శుచిరితిప్రసిద్ధో-భవిష్యత-తపస్వినస్సప్తర్షయో, ఽగ్న్యాదయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ హరిస్త్వగవాన్-సత్రాయణస్య - తనయో-బృహద్భానురితిప్రసిద్ధో - భవిష్యతి- హేమహారాజ-సచ-బృహద్భాను, ర్వితానాయాంసత్రాయణస్యభార్యాయాం-జాతః,క్రియాతన్తూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్-వితాయితా విస్తారయిష్యతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ మన్వన్తరకథనముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హేరాజన్-త్రికాలానుగతానిభూతవర్తమానభవిష్యత్కాలగతానితత్రభూతానిషట్, వర్తమానమేకం-భవిష్యాణిసప్తేత్యేవం-చతుర్దశమన్వన్తరాణి-తేతుభ్యం - మయా -ప్రోక్తాని- ఏభిశ్చతుర్దశభిర్మన్వన్తరైః- కల్పఃదైనందినాత్మకః కల్పః- సచయుగసాహస్రపరిమితః - యుగానాంకృతాదీనాం - సాహస్రవారం-పర్యాయః పరివృత్తిర్యస్మిన్ - సతథాభూతః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంమన్వన్తరేషుకథితేషుప్రసఙ్గాన్మన్వాదీనాంకృత్యంపృచ్ఛరాజా ॥ మన్వన్తరేష్వితి ॥ హేభగవన్-మన్వన్తరేష్వ, మీఉక్తా-మన్వాదయః - ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాస్తత్పుత్రాదయఃపఞ్చ - అమీమన్వాదయః-యేన-యస్మిన్కర్మణి-యే-నియుక్తాస్తే- నోఽస్మభ్యం-వదస్వ-ప్రత్యేకంమన్వాదీనాంకృత్యంవదేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్రయేనేతిపృష్టంనియోక్తారంతావదాహమను॥ మనవఇతి ॥ హేమహీపతే-మన్వాదయఃపఞ్చ - తేసర్వే-పురుషేణేశ్వరేణ-యజ్ఞాద్యవతారైః-శ్శాస్యన్తే-నియుజ్యన్తఇతిత

థా॥ ౨॥ తతేవాహ॥ యజ్ఞాదయ ఇతి॥ హేనృప-పౌరుష్యఃపరమపురుషస్యసమ్బన్ధిన్య- స్తనవోఽవతారాః-యాఃయజ్ఞాదయః-కథితాః-ఆభి స్తనుభిః-ప్రచోదితానియుక్తా-మన్వాదయః-జగద్యాత్రాంనయన్తి జగత్పోషణంకుర్వన్తి॥ ౩॥ ఏవంభగవదవతారైర్నియోక్తామన్వాదయోనియోజ్యాః-జగద్యాత్రానయనం తేషాంకర్మేత్యుక్తం-అథకథంజగద్యాత్రాంనయన్తీత్యపేక్షాయాం తావదృషీణాంకర్మాహ॥ చతుర్యుగాన్తఇతి। పూర్వపూర్వమన్వన్తరావసానే-కాలేనఅధ్యేత్రభావయుక్తకాలేన - గ్రస్తాన్విప్లుతాన్ - శ్రుతిగణాన్-పున,ర్యథావ-దృషయస్సప్తర్షయ - స్తపఃప్రభావేనా-పశ్యన్సాక్షాత్కృత్యప్రవర్తితవన్త ఇత్యర్థః - శ్రుతిగణాన్విశినష్టి-యతోయేభ్యశ్శ్రుతిగణేభ్యః- సనాతనో-ధర్మో-ఽవబుధ్యతఇతి శేషః ॥ ౪ ॥ మనూనాంకర్మాహ॥ తతఇతి॥ తతః-ఋషిభిర్యథావచ్ఛ్రుతిగణదర్శనానన్తరం-తదవబోధితం -స్వంస్వంప్రవర్త్యం-చతుష్పాదం-ధర్మం-హరిణాయజ్ఞాదిరూపిణా - ఉదితాఉక్తా-నియుక్తాఇత్యర్థః - సంయతాస్సన్తో-మనవః - అద్ధాసాక్షాత్ - స్వేస్వేకాలే-యుగానురూపం-మహీం-మహ్యాం-సంచారయన్తి-ఉపదేశేనప్రవర్తయన్తి ॥ ౫ ॥ మనుపుత్రాణాంకృత్యమాహ॥ పాలయన్తీతి॥ ప్రజాపాలమనుపుత్రాః-తంధర్మం - యావదన్తం -యావన్మన్వన్తరావసానం-విభాగశఃపుత్రపౌత్రాదిక్రమేణవర్ణాశ్రమవిభాగేనచ-పాలయన్తి - దేవానాంకర్మాహ। యజ్ఞేతి॥ యేచఋషిపితృభూతమనుష్యాః-యత్రపఞ్చమహాయజ్ఞాదౌకర్మణిఅన్వితాభోక్తృత్వేనాన్వితా-స్తైస్సహ-దేవా-యజ్ఞభాగభుజః,తద్భోక్తారః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రస్యకృత్యమాహ॥ ఇన్ద్రఇతి॥ భగవతాయజ్ఞాదిరూపిణా-దత్తా - మతఏవోర్జితాంప్రభూతాం-త్రైలోక్యశ్రియ - మనుభవన్- త్రీన్లోకాన్-పాతి-కథంపా

రుషశాసనాః॥ ౨॥ యజ్ఞాదయోయాఃకథితాఃపౌరుష్యస్తనవోనృప। మన్వాదయోజగద్యాత్రాంనయన్త్యాభిఃప్రచోదితాః॥ ౩ ॥ చతుర్యుగాన్తేకాలేనగ్రస్తాన్శ్రుతిగణాన్యథా। తపసాఋషయోఽపశ్యన్యతోధర్మస్సనాతనః॥ ౪ ॥ తతోధర్మంచతుష్పాదంమనవోహరిణోదితాః। యుక్తాస్సంచారయన్త్యద్ధాస్వేస్వేకాలేమహీంనృప॥ ౫ ॥ పాలయన్తిప్రజాపాలాయావదన్తంవిభాగశః। యజ్ఞభాగభుజోదేవాయేచాన్యేఽత్రానుకీర్తితాః॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రోభగవతాదత్తాంత్రైలోక్యశ్రియమూర్జితామ్। భుఞ్జానః * పాతిలోకాంస్త్రీన్కామంలోకేప్రవర్షతి॥ ౭ ॥ జ్ఞానంచానుయుగంబ్రూతేహరిస్సిద్ధస్వరూపధృత్। ఋషిరూపధరఃకర్మయోగంయోగేశరూపధృత్॥ ౮ ॥ సర్గంప్రజేశరూపేణదస్యూన్హన్యాత్స్వరాడ్వపుః। కాలరూపేణసర్వేషామభావాయపృథగ్గుణః॥ ౯ ॥ స్తూయమానోజనైరేభిర్మాయయానామరూపయా। విమోహితాత్మభిర్నానాదర్శనైర్నచదృశ్యతే॥ ఏతత్కల్పవికల్పస్యప్రమాణంపరికీర్తితమ్। యత్రమన్వన్తరాణ్యాహుశ్చతుర్దశపురావిదః॥ ౧౧ ॥ *****

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. *********

వామనవతారకథాప్రారమ్భః.

విష్ణురాతఉవాచ॥ బలేఃపదత్రయంభూమేఃకస్మాద్ధరిరయాచత। భూతేశ్వరఃకృపణవల్లబ్ధార్థోఽపిబబన్ధ

తీత్యత్రాహ॥ కామంయథేష్టం-లోకే,ఽభివర్షతివృష్ట్యాపాతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అథావతారస్యకృత్యమాహ॥ జ్ఞానమితి॥ చశబ్దేనమన్వాదినియోజనంసముచ్చీయతే - హరిర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః - సిద్ధరూపధృత్ కపిలాదిరూపధృత్ -జ్ఞానంయుగానురూపం- బ్రూతేఉపదిశతి ॥ ౮॥ ప్రజేశరూపేణమరీచ్యాదిరూపేణ-సర్గంకరోతి శేషః-స్వరాడ్వపుఃరాజమూర్తిస్సన్-తదనుప్రవేశేనేతిభావః,దస్యూన్ దుష్టసత్త్వాన్హన్యాత్పునః-కాలరూపేణ-సర్వేషా,మభావాయలయాయచ-భవతి-కథంభూతః-పృథగ్గుణః-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిశిష్టః ॥ ౯ ॥ నామరూపయానామరూపభాజా-మాయయా-విమోహితాని-మనాంసి-యేషాంతైః - అతఏవ-నానాదర్శనైఃజ్ఞానైః కాకారేష్వాత్మసుదేవమనుష్యాదినానాబుద్ధింకుర్వద్భి - రేభిర్జనైః- కేవలం-స్తూయమానఏవశాస్త్రేణనిరూప్యమాణఏవ-నతుదృశ్యతఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసఙ్గికంనిరూప్య,,మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాస్స్యౌఃకల్పేస్వాయంభువాదయ ,, ఇతి-మన్వన్తరకథనార్థతయాప్రస్తుతంకల్పమేవోపసంహరతి। ఏతదితి॥ కల్పవికల్పస్యకల్పభేదస్యావాన్తరకల్పస్యదైనందినకల్పస్యేత్యర్థః- ఏతచ్చతుర్దశమన్వన్తరాత్మకంప్రమాణంపరికీర్తితం - కోఽసౌకల్పవికల్పః- పురావిదఃకల్పవికల్పయాథాత్మ్యవిదః-యత్రకల్పవికల్పే - మన్వన్తరాణి-చతుర్దశ-ఆహురూచుః ॥ ౧౧ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః. ***************

ఏవం మన్వన్తరాణ్యాకర్ణ్య,,దత్త్వేమాంయాచమానాయవిష్ణవేయఃపదత్రయ,, మితిసంగ్రహేణోక్తంహరేర్వామనరూపస్యచరిత్రంవిస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా। బలేరితిద్వాభ్యాం। హరిస్స్వయమీశ్వరః,అవాప్తసమస్తకామోభూత్వా-కృపణవ-త్కస్మాద్ధేతోః- బలేస్సకాశా-ద్భూమేః-పదత్రయమయాచత లబ్ధార్థోఽపియాచ్ఞయాలబ్ధపదత్రయోఽపి-కస్మా

ద్ధితో- స్తం బలిం-బబన్ధ ❁॥౧॥❁ ఏతద్వ్యాఖ్యాబన్ధనాదికం హరేః-కర్మ-వేదితు-మిచ్ఛామో-వయం-అత్రైతచ్ఛ్రవణే-నోఽస్మాకం పరమధికం-కుతూహలం-వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టమాహ- పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య-యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః-కర్తురిష్టే-యజ్ఞేశ్వరేణా-నాగసో నిరపరాధస్య బలేః-బన్ధనం-చకారాద్యాచనంచ ❁॥౨॥❁ ఏవమాపృష్టస్సవిస్తరం తచ్చరిత్రమాహ మునిర్న్నవభిరధ్యాయైః ॥ తత్ర తావత్-బలేస్త్రిలోకీమపహర్తుముపాయాన్తరమపశ్యన్ యాచ్ఞాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేర్గురుసేవాబలేన స్వర్గప్రాప్తిక్రమమాహ ॥ పరాజితశ్రీరిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హే రాజన్ ఇన్ద్రేణ-దైవాసురయుద్ధే-పరాజితా-శ్రీర్జయలక్ష్మీ-ర్యస్య సః-అసుభిః ప్రాణైశ్చ హాపితస్త్యాజితః - పున-ర్భృగుభిశ్శుక్రాదిభి-ర్జీవితః జీవనం ప్రాపితో-భృగూణాం శిష్యో బలి-స్తాన్ భృగూన్-సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన- మహాత్మా ఉదారమనాః-ధనసమర్పణేన చా-భజత్ ❁ ॥౩॥ ❁ తం భజన్తం-త్రిణాకం స్వర్గం జేతుమిచ్ఛన్తం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణాః - భృగవః ప్రీయమాణాస్సన్తః-విశ్వజితాయాగేనా-యాజయన్-కింకృత్వా-మహాభిషేకేణ బహ్వృచబ్రాహ్మణప్రసిద్ధేనా- భిషిచ్య ❁ ॥౪॥ ❁ తతో-విశ్వజిద్యాగే-హవిర్భి-రిష్టా-ద్ధుతాశనా-ద్రథాదయ -ఆసన్ - తత్ర తావత్ కాఞ్చనపరికరబద్ధో-రథ-ఆవిర్బభూవ - తతో-హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-తురఙ్గాణామివ-వర్ణో హరితో-యేషాం - తే - హయా-ఉద్బభూవుః తత-స్సింహేన-విరాజమానో-ధ్వజః-పురటోపనద్ధం కాఞ్చనపరికరబద్ధం-ధనుః-అరిక్తౌ అక్షయా-తూణౌ ఇషుధీ-దివ్యం-కవచంచా- సన్ - పితామహః ప్రహ్లాదః-తస్య బలే-స్సంప్రదానస్య

తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామో మహత్కౌతూహలం హి నః। యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బన్ధనంచాప్యనాగసః॥౨॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరాజితశ్రీరసుభిశ్చ హాపితస్త్విన్ద్రేణ రాజన్ భృగుభిస్స జీవితః। సర్వాత్మనా తానభజద్భృ
గూన్ బలిశ్శిష్యో మహాత్మాఽర్థనివేదనేన చ॥ ౩ ॥ తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అయాజయన్విశ్వజితా త్రి
ణాకమ్ । జిగీషమాణం విధినాభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః॥ ౪ ॥ తతో రథః కాఞ్చనపట్టబద్ధో హయా
శ్చ హర్యశ్వతురఙ్గవర్ణాః। ధ్వజశ్చ సింహేన విరాజమానో హుతాశనాదాస హవిర్భిరిష్టాత్ ॥ ౫ ॥ ధనుశ్చ దివ్యం
పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తౌ కవచంచ దివ్యమ్ । పితామహస్తస్య దదౌ చ మాలామమ్లానపద్మాం జలజంచ శు
క్రః॥ ౬ ॥ ఏవం స విప్రార్జితయోధనార్థస్తైః కల్పితస్వస్త్యయనోఽథ విప్రాన్ । ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్ర
హ్లాదమామన్త్ర్య నమశ్చకార ॥ ౭ ॥ అథారుహ్య రథం దివ్యం భృగుదత్తం మహారథః । సుస్రగ్ధరస్సుసన్నద్ధో ధ
న్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః॥ ౮ ॥ హేమాఙ్గదలసద్బాహుః స్ఫురన్మకరకుణ్డలః। రరాజ రథమారూఢో ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్య
వాట్ ॥ ౯ ॥ తుల్యైశ్వర్యబలశ్రీభిస్స్వయూథైర్దైత్యయూథపైః। పిబద్భిరివ ఖం దృగ్భిర్దహద్భిః పరిధీనివ॥౧౦॥ వృతో
వికర్షన్మహతీమాసురీం ధ్వజినీం విభుః । యయావిన్ద్రపురీం స్వృద్ధాం కమ్పయన్నివ రోదసీ॥ ౧౧ ॥ రమ్యాముపవ
నోద్యానైశ్శ్రీమద్భిర్నన్దనాదిభిః। కూజద్విహఙ్గమిథునైర్గ్గాయన్మత్తమధువ్రతైః ॥ ప్రవాళఫలపుష్పోరుభార
శాఖామరద్రుమైః॥౧౨॥ హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవకులాకులాః । నళిన్యో యత్ర క్రీడన్తి ప్రమదాస్సురసేవి
తాః॥౧౩॥ ఆకాశగఙ్గయా దైవ్యా వృతాం పరిఘభూతయా। ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలేనోన్నతేన చ॥౧౪॥

సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ-తస్మై-అమ్లానాని పద్మాని యస్యాం తాం మాలాం-దదౌ-శుక్రో-జలజం శఙ్ఖం దదావిత్యనుషఙ్గః ❁॥౫॥౬॥❁ ఏవం-విప్రై-ర్భృగుభి రర్జితస్సంపాదితో- యోధనార్థో యుద్ధపరికరో - యస్య - స-బలి-స్తైర్విప్రైః-కల్పితం కృతం -స్వస్త్యయనం మఙ్గళవచనాదికం-యస్య- తాదృశః-అథ విప్రాన్ - పరిక్రమ్య - తేభ్యః-కృతః ప్రణామో యేన సః - ప్రహ్లాద-మామన్త్ర్యాపృష్ట్వా-తస్మై-నమ-శ్చకార ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథ -భృగుభిర్దత్తం దివ్యమనర్ఘం రథమారుహ్య - సబలిః-రరాజేత్యన్వయః ॥ కథంభూతః స్రగ్ధరో మాలాధరః సుసన్నద్ధః కవచిత్వాత్-ధన్వీ ధనుర్ధరః-ధృత ఇషుధిర్యేన సః ❁ ॥౮॥ ❁ హేమాఙ్గదాభ్యాం-లలన్తౌ-బాహూ-యస్య-స్ఫురతీ-మకరకుణ్డలే-యస్య తథాభూతో - రథమారూఢో-రరాజ, క ఇవ-ధిష్ణ్యస్థః వన్ప్రజ్వలితః-హవ్యవాడగ్నిరివ - కుణ్డస్థ ఆహవనీయ ఇవేతి వా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ దైత్యయూథపై-ర్వృతః-స్వృద్ధామిన్ద్రపురీం - యయావిత్యన్వయః-కథంభూతైః తుల్యమైశ్వర్యం-బలం-శ్రీశ్చ-యేషాం-తైః-స్వయూథైస్స్వసైన్యైః-దృగ్భిః-ఖమన్తరిక్షం-పిబద్భిరివ-పరిధీన్ దిశో, దహద్భిరివస్థితైః-కథంభూతస్సన్-విభుస్సమర్థః-మహతీ -మాసురీం-ధ్వజినీం సేనాం- వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్- రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, కమ్పయన్నివ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సమృద్ధిమేవ దర్శయితుమిన్ద్రపురీం వర్ణయతి ॥ రమ్యామితి సార్ధైరేకాదశభిః- శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నన్దనాదిభిరుపవనైరుద్యానవనైశ్చ - రమ్యాం- తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని-నికటస్థాని వా ఉద్యానాని పుష్పప్రధానాని దూరస్థాని వా- కథంభూతైః-కూజన్తి విహఙ్గమిథునాని యేషు గాయన్తో-మధుమత్తా-మధువ్రతా-యేషు॥ ప్రవాళాదీనా-మురుభారో-యాసు-తా-శ్శాఖా-యేషాం తే అమరద్రుమా-యేషు తైః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యత్ర

యాసు-సురసేవితాః - ప్రమదాః-క్రీడన్తి-తాః-హంసాదికులైః, ఆకులా వ్యాప్తాః-నలిన్యస్సరాంసి - యత్ర యేషు- తైరుపవనోద్యానైః-రమ్యామితి పూర్వేణాన్వయః-కించ - పరిఖాభూతయా - దైవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాఙ్గుష్ఠజయా-ఆకాశగఙ్గయా-ప్రాకారేణచ-జుష్టామిత్యన్వయః-కథంభూతేన - అగ్నేరివ వర్ణో యస్య- తేన - సువర్ణమయేనేతి భావః-అట్టాలాః ప్రాకారోపరిరచితాని యుద్ధస్థానాని-తత్సహితేనోన్నతేనచ, ఏవంభూతేన ప్రాకారేణ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ రుక్మపట్టాని-కవాటాని యేషు తైః-రవాన్తరద్వారైః-స్ఫటికమయైః-ర్గోపురైః పురద్వారైశ్చ జుష్టాం - విభక్తాః- ప్రపథా రాజమార్గా-యస్యాం విశ్వకర్మణా వినిర్మితామ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సభాదిభి-రాఢ్యాం సున్దరీం- సంపన్నాం వా-తత్ర-సభా ఆవేశస్థానాని-చత్వరాణ్యఙ్గణాని-రథ్యా ఉపమార్గాః స్యద్బుదండశకోటయః - తాభిర్గణనీయైః - ర న స్తైర్విమానైః-ర్యుతాం-వజ్రవిద్రుమమయ్యో-వేదయో వేదికా-యేషు-తైః-శ్శృఙ్గాటకైశ్చతుష్పథైః-ర్యుతామ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ నిత్యం,వయస్తారుణ్యం-రూపం-సౌకుమార్యంచ-యాసాం తాః,శ్యామాయావనమధ్యస్థాశ్చ-విరజం నిర్మలం - వాసో - యాసాం తాః రూపవత్యో- నార్యః స్త్రియః-అర్చిర్భిశ్శిఖాభిః వహ్నయ ఇవ-యత్ర యస్యాం రాజన్తే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ యత్ర యస్యాం - సురస్త్రీణాం-కేశేభ్యో-విభ్రష్టానాం-నవసౌగన్ధికస్రజామామోద-ముపాదాయ-మారుతో- హేమగవాక్షేభ్యో-వినిర్గచ్ఛతా-ధూపేనా-గరుగన్ధినా సహ-మార్గే-వహతి-తాం-యస్యాం-మార్గే పాణ్డురేణ-పటేన-ప్రతిచ్ఛన్నే-మార్గే - సురస్త్రియోఽప్సరసః-యాన్తి సంచరన్తి-తామ్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❀

రుక్మపట్టకవాటైశ్చ ద్వారైస్స్ఫటికగోపురైః । జుష్టాం విభక్తప్రపథాం విశ్వకర్మవినిర్మితామ్॥ ౧౫ ॥ సభాచత్వ
రరథ్యాఢ్యాం విమానైర్న్యర్బుదైర్యుతామ్ । శృఙ్గాటకైర్మణిమయైర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః॥ ౧౬ ॥ యత్ర నిత్య
వయోరూపాశ్శ్యామా విరజవాససః। భ్రాజన్తే రూపవన్నార్య ❀ అర్చిర్భిరివ వహ్నయః॥ ౧౭ ॥ సురస్త్రీకేశవిభ్ర
ష్టనవసౌగన్ధికస్రజామ్ । యత్రామోదముపాదాయ మార్గ ఆవాతి మారుతః॥ ౧౮ ॥ హేమజాలవినిర్గచ్ఛద్ధూపే
నాగరుగన్ధినా । పాణ్డురేణ ప్రతిచ్ఛన్నమార్గే యాన్తి సురస్త్రియః॥ ౧౯ ॥ ముక్తావితానైర్మణిహేమకేతుభిర్నా
నాపతాకావలభీభిరావృతామ్ । శిఖణ్డిపారావతభృఙ్గనాదితాం వైమానికస్త్రీకలగీతమఙ్గళామ్॥ ౨౦ ॥ మృద
ఙ్గశఙ్ఖానకదున్దుభిస్వనైస్సతాళవీణామురజైశ్చ వేణుభిః । నృత్తైస్సవాద్యైరుపదేవగీతైర్మనోరమాం స్వప్రభ
యా ❀ జితప్రభామ్ ❀॥ ౨౧ ॥ యన్న వ్రజన్త్యధర్మిష్ఠాః ఖలా భూతద్రుహశ్శఠాః । మానినః కామినో లుబ్ధాష్షడ్భి
ర్హీనా వ్రజన్తి యామ్॥ ౨౨ ॥ తాం దేవధానీం స వరూథినీపతిర్బహిస్సమన్తాద్రురుధే పృతన్యయా। ఆచార్యదత్తం
జలజం మహాస్వనం దధ్మౌ ప్రయుఞ్జ ❀ న్భయమిన్ద్రయోషితామ్ ॥ ౨౩॥ మఘవాంస్తమభిప్రేత్య బలేః పరమముద్య
మమ్ । సర్వదేవగణోపేతో గురుమేతదువాచ హ॥ ౨౪ ॥ భగవన్నుద్యమో భూయాన్ బలేః పూర్వవైరిణః। అ
విషహ్యామిమం మన్యే కేనాసీత్తేజసోర్జితః ॥ నైనం కశ్చిత్కుతో వాఽపి ప్రతివోఢుమధీశ్వరః॥ ౨౫ ॥ పిబన్నివ ము
ఖేనేదం లిహన్నివ దిశో దశ । దహన్నివ నభో దృగ్భిస్సంవర్తాగ్నిరివోత్థితః॥ ౨౬ ॥ బ్రూహి కారణమేతస్య దుర్ధ

ముక్తామయైః-వితానైః-ర్మణిహేమమయైః-కేతుభిశ్చ నానావిధానాం - పతాకానా- మావళిభిశ్చ-విరాజితాం-శిఖణ్డ్యాదిభిర్నాదితాం-వైమానికస్త్రీణాం,మధురగీతైః,ర్మణ్డితామ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ మృదఙ్గాదీనాం,స్వనైః-తాళాదిధ్వనిసహితైః,ర్నృత్తైః,సవాద్యై-రుపదేవానాం గన్ధర్వాదీనాం-గీతకైశ్చ-మనోరమాం-స్వప్రభయా - జితా-ప్రభా సాక్షాద్దివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీదేవతా-యయా-తాం,అన్యైరజితప్రభామితి వా- పాఠాన్తరే, జితాః గ్రహాస్సూర్యాదయో యయా తామ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ యత్ యాం సామాన్యే నపుంసకం అధర్మిష్ఠాదయో న వ్రజన్తి ఇతః ప్రేత్య న ప్రాప్నువన్తి॥ ఖలా దురాత్మానః,శఠా మూర్ఖాః,మానినో,ఽహంకారిణః,లుబ్ధా వఞ్చకాః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తామేవంభూతాం-దేవధానీం అమరావతీం బహి-స్సమన్తా,ద్వరూథిన్యాస్సేనాయాః,పతి-స్సబలిః-పృతన్యయా సేనయా -రురుధే-తత-ఇన్ద్రయోషితాం , భయ , ముత్పాదయ,న్నాచార్యేణ శుక్రేణ, దత్తం,మహాస్వనం,శఙ్ఖం-దధ్మౌ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ మఘవానిన్ద్రస్తం-బలేః,పరమమధిక , ముద్యోగం,జ్ఞాత్వా,సర్వైర్దేవానాం గణైః,రుపేతో,బృహస్పతి,మిత్థమువాచ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవాహ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్,పూర్వవైరిణో దేవాసురయుద్ధే పరాజితస్య బలేః,రధునాఽయం,మహానుద్యమః,ఇమముద్యమం-సోఢుమశక్యం , మన్యే కేన హేతునాఽయం తేజసోర్జిత ఆసీత్ ఏవం బలిం,కోఽపి పుమాన్, కేనాప్యుపాయేనా, పాకర్తుం,న ప్రభుః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అయం ముఖేనేదం జగ,త్పిబన్నివ,దశ,దిశో లిహన్నివ,ఉత్థితః,ప్రళయాగ్నిరివ,దృగ్భి,ర్నభో, దహన్నివా, స్తే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ మమ,శత్రోర్బలే,ర్దుర్ధర్షత్వస్యైతస్య-కారణ

౨౧॥ శ్లో ❀ పా॥ జితగ్రహామ్.

ణం,బ్రూహి,యతఃకారణా,దోజఆది, స్తత్ప్రయుక్తస్సముద్యమశ్చ-త్యేత , దాసీత్,తత్ర,ఓజఇన్ద్రియబలం, సహఉత్సాహో,మానసం,బలందైహికమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ఏవంవిజ్ఞాపితఆహగురుః,జానామీతి ॥ హేమఘవన్,అస్యత్వచ్ఛత్రోర్బలే,రౌన్నత్యస్య,కారణ,మహం,జానామికింతత్,బ్రహ్మవాదిభిశ్శుక్రాదిభిః , శిష్యాయబలయే , ఉపభృతమాహితం , తేజ , ఇత్యేతత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀అతో,భగవన్తంవినా,ఽన్యః- కశ్చి-ద్భవాదృశ-స్సాక్షా-ద్భవాన్వా,ఽస్య-సంముఖే,క్షణమపి-స్థాతుం-నశక్నోతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀మన్త్రమాహ॥తస్మాదితి॥తస్మా జ్జేతుమశక్యత్వా-త్సర్వే, యూయం-త్రివిష్టపం-త్యక్త్వా-నిలయమదర్శనం-యాతగచ్ఛత-కథంభూతాః,యతఃయేనకాలేన-శత్రోః-పరాజయో, నౌన్నత్యంవా,భవిష్యతి-తంకాలం,ప్రతీక్షమాణాస్సన్తః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀కోఽసౌ-సకాలస్తత్రాహ-అయమధునా-విప్రాణాం-బలేన-ఉదర్కః-ఉత్తరోత్తరమధికంఫలం-యస్య ఊర్జితఃబలీభూతః-విక్రమో-యస్య,తాదృశ,ఆస్తే,స, పున-స్తేషాంవిప్రాణామేవావ , మానేన హేతునా,సానుబన్ధస్సమృద్ధి-ర్వినఙ్క్ష్యతి-తంకాలంప్రతీక్షమాణా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ఏవమిత్థ-మర్థానుదర్శినా తత్తత్కాలోచితకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞేనబృహస్పతినా-సమ్య-గాలోచితా, గీర్వాణాస్సురాః,త్రివిష్టపం-త్యక్త్వా-కామరూపిణస్సన్తో-జగ్ముః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ఏవందేవేష్వన్తర్హితేషుసత్సుఅథవైరోచనో- బలి-ర్దేవధానీంపురీం,అధిష్ఠాయ-లోకత్రయం-స్వవశ-మకరోత్ ❀ ॥ ౩౩ ॥❀

ర్షత్వస్యయద్రిపోః।ఓజస్సహోబలం తేజో యతఏతత్సముద్యమః ॥ ౨౭ ॥ గురురువాచ॥జానామిమఘవన్శత్రోరున్నతేరస్యకారణమ్ । శిష్యాయోపభృతం తేజో గురుభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౨౮ ॥నచాస్యాద్యక్షణమపిస్థాతుంశక్నోతిసమ్ముఖే।భవద్విధో భవాన్వాఽపివర్జయిత్వేశ్వరంహరిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మాన్నిలయముత్సృజ్యయూయంసర్వేత్రివిష్టపమ్।యాతకాలంప్రతీక్షన్తో ❀ యతశ్శత్రోర్విపర్యయః ॥ ౩౦ ॥ ఏషవిప్రబలోదర్కస్సంప్రత్యూర్జితవిక్రమః। తేషామేవావమానేనసానుబన్ధోవినఙ్క్ష్యతి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ఏవంసుమన్త్రితార్థాస్తేగురుణాఽర్థానుదర్శినా।హిత్వాత్రివిష్టపంజగ్ముర్గీర్వాణాఃకామరూపిణః ॥ ౩౨ ॥ దేవేష్వథవిలీనేషుబలిర్వైరోచనఃపురీమ్ । దేవధానీమధిష్ఠాయవశంనిన్యేజగత్త్రయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తంవిశ్వజయినంశిష్యంభృగవశ్శిష్యవత్సలాః।శతేనహయమేధానామనువ్రతమయాజయన్ ॥ ౩౪ ॥ తతస్తదనుభావేనభువనత్రయవిస్తృతామ్।కీర్తిందిక్షువితన్వానస్సరేజఉడురాడివ ॥ ౩౫ ॥ బుభుజేచశ్రియంస్వృద్ధాంద్విజదేవోపలమ్భితామ్। కృతకృత్యమివాత్మానంమన్యమానోమహామనాః ॥ ౩౬ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , అష్టమస్కన్ధే,పఞ్చదశోఽధ్యాయః

శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంపుత్రేషునష్టేషుదేవమాతాఽదితిస్తదా।హృతేత్రివిష్టపేదైత్యైఃపర్యతప్యదనాథవత్ ॥౧॥ ఏకదాకశ్యపస్తస్యాఆశ్రమంభగవానగాత్। నిరుత్సవంనిరానన్దంసమాధేర్విరతశ్చిరాత్ ॥ ౨॥ సపత్నీందీనవదనాంకృతాసనపరిగ్రహః । సభాజితోయథాన్యాయమిదమాహకురూద్వహ॥ ౩ ॥ అప్యభద్రంనవిప్రా

తత-స్తం విశ్వజయినం-శిష్యమనువ్రతం-బలిం-తద్వత్సలా- భృగవో-హయమేధానాంశతేనఅశ్వమేధానాంశతేనా-ఽయాజయన్ప్రాప్తమిన్ద్రపదంస్థిరీకర్తు-మయాజయన్ ❀ ॥ ౩౪॥ ❀తతో - హయమేధయాగశతప్రభావేన- లోకత్రయవ్యాప్తాం కీర్తిం-వితన్వాన-స్సబలి-శ్చన్ద్రమా ఇవ-రరాజ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ద్విజదేవైర్బ్రాహ్మణై-రుపలమ్భితాంప్రాపితాం- సుసమృద్ధాం , శ్రియఃసంపదం-బుభుజే-కథంభూతఃమహామనాఃదీర్ఘసఙ్కల్పః - ఆత్మానం-కృతంకృత్యం కర్తవ్యప్రయోజనం యేనతం-కృతార్థమివ - మన్యమానః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః

* * *

ఏవంబలేరిన్ద్రాధిపత్యప్రాప్తిప్రకారమభిధాయాథభగవతోవామనావతారప్రకారం ప్రస్తోష్యన్ తదుపోద్ఘాతరూపాంకథాంతావత్ప్రస్తౌతిమునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-పుత్రేష్విన్ద్రాదిషు- నష్టేష్వదృశ్యేషుసత్సు-దైత్యై-స్త్రివిష్టపే-హృతే చసతి-దేవమాతా-అదితి,రనాథవ,త్పర్యతప్యత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ఏవంపరితప్యన్త్యామదిత్యాం-కదాచి-ద్భగవాన్,కశ్యప,శ్చిరాత్సమాధేర్విరతః,తస్యాఅదితే,రాశ్రమ-మాజగామ-కథంభూతం-నిర్గతఉత్సవోయస్మాత్,నిర్గతఆనన్దోయస్మాత్తమ్ ❀॥ ౨ ॥ ❀సకశ్యపః,కృతఃఆసనపరిగ్రహోయేనసః-యథాన్యాయం,సభాజితస్సమ్యక్పూజితః - హేకురూద్వహ-దీనంవదనంయస్యాస్తాం-పత్నీ,మిదంవక్ష్యమాణ,మాహ ❀॥ ౩ ॥ ❀దీనవదనామాలక్ష్యబహుధావికల్పయతాకశ్యపేనపృష్టమాహ ।అపీతిసప్తభిః॥అపీతిప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం హేభద్రే,అధునా,లోకే,విప్రాణాం,గవాం,ధర్మస్య , లోకస్యజనస్య-కథంభూతస్య

మృత్యోశ్ఛన్దమిచ్ఛా,మనువర్తత ఇతి తథా,తస్య చ,అభద్రమకుశలం,నహి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హేగృహమేధిని,అపివా,కిం,గృహేషు ధర్మాదేః,కించిదకుశలమితి కాక్వా ప్రశ్నః - గృహాన్విశినష్టి-యత్ర యేషు గృహేషు అయోగినామపి-యోగః-స్వధర్మాదినా యోగఫలం,భవతి॥యద్వా॥అయోగినామేవ,యోగ ఆసక్తిః , యోగినాంతు నేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అతిథయ-ఆగత్య,కుటుమ్బాసక్తయా,త్వయా ప్రత్యుత్థానాదినా, కదాచిదప్య ,పూజితాస్సన్తో-గృహాద్యాతాః గతాః,కింవా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ యద్య,తిథయో,ఽభ్యేత్య,యేషుగృహేషు,సలిలైరప్యనర్చితాస్సన్తో నిర్గచ్ఛన్తి- తర్హి- తే గృహాః,నూనం,సృగాలనాథబిలతుల్యా ఏవ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ హేసతి- హేభద్రే,మయి,ప్రోషితే ప్రస్థితే సతి,ఉద్విగ్నధియా,త్వయా అగ్నయ ఆహవనీయాదయ, స్త్వదధీనా,హవిషా వేలాయాముదితే సూర్యే ప్రాతర్జుహోతీత్యుక్త ప్రాతరాదికాలే , న హుతాః,కింవా ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అగ్నీన్విశినష్టి కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా,తయా,యేషామగ్నీనాం,పూజయా , గృహస్థః పుమాన్ , పుణ్యాలోకా-న్యాతి ప్రాప్నోతి,కించ,బ్రాహ్మణో,ఽగ్నిశ్చ,సర్వదేవతాశరీరకస్య,విష్ణోర్ముఖం,వైనిశ్చయే "బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్ , ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ",ఇత్యాదిశ్రుతేరితి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ హే మనస్విని-తవ,సర్వే,పుత్రాః,కుశలినోఽపి కుశలిన ఏవహి,కిమాలక్ష్యైవంపృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥భవత్యా ఆత్మానం మనః,అస్వస్థం అప్రకృతిస్థం-వదనదైన్యాదిభిశ్చిహ్నై, రహం , లక్షయే,తవ చిత్తమస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం పృచ్ఛామీతి భావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవమదితిరాపృష్టా సత్య స్వాస్థ్య కారణమన్యదితి వక్తుం తత్పృష్టమభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ॥భద్రమితి ద్వాభ్యాం- హే బ్రహ్మన్,ద్విజాదీనాం ,భద్రమేవ , తథా - హే గృహమేధిన్ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య

ణాం భద్రేలోకేఽధునాగవామ్ । నధర్మస్యనలోకస్యమృత్యోశ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ అపివాఽకుశలంకించిద్గృ
హేషుగృహమేధిని । ధర్మస్యార్థస్యకామస్యయత్రయోగోహ్యయోగినామ్॥ ౫ ॥అపివాఽతిథయోఽభ్యేత్యకుటు
మ్బాసక్తయాత్వయా । గృహాదపూజితాయాతాః ప్రత్యుత్థానేనవాక్వచిత్॥ ౬ ॥గృహేషుయేష్వతిథయోఽ
నర్చితాస్సలిలైరపి । యదినిర్యాన్తితేనూనం ఫేరురాజగృహోపమాః॥ ౭ ॥అప్యగ్నయస్తువేలాయాం నహు
తాహవిషాసతి । త్వయోద్విగ్నధియాభద్రేప్రోషితేమయికర్హిచిత్॥ ౮ ॥యత్పూజయాకామదుఘాన్యాతిలో
కాన్గృహాన్వితః । బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చవైవిష్ణోస్సర్వదేవాత్మనోముఖమ్॥ ౯ ॥ అపిసర్వేకుశలినస్తవపుత్రా
మనస్విని । లక్షయేఽస్వస్థమాత్మానంభవత్యాలక్షణైరహమ్॥ ౧౦ ॥అదితిరువాచ॥భద్రంద్విజగవాంబ్రహ్మ
న్ధర్మస్యాస్యజనస్యచ । త్రివర్గస్యపరంక్షేత్రంగృహమేధిన్గృహాఇమే॥ ౧౧ ॥అగ్నయోఽతిథయోభృత్యాభిక్ష
వోయేచలిప్సవః । సర్వంభగవతోబ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్నరిష్యతి॥ ౧౨ ॥కోనుమేభగవన్కామోనసమ్పద్యే
తమానసః।యస్యాభవాన్ప్రజాధ్యక్షఏవంధర్మాన్ప్రభాషతే॥ ౧౩ ॥తవైవమారీచమనశ్శరీరజాఇమాః ప్రజా
స్సత్త్వరజస్తమోజుషః । సమోభవాంస్తాస్వసురాదిషు ❀ ప్రభోతథాఽపిభక్తంభజతేమహేశ్వరః॥ ౧౪ ॥
తస్మాదీశభజన్త్యామేశ్రేయశ్చిన్తయసువ్రత।హృతశ్రియోహృతస్థానాన్సపత్నైః పాహినఃప్రభో॥ ౧౫ ॥పరై

యత్పరం క్షేత్రముద్భవస్థానః-తద్గృహాంగృహాశ్రమశ్చ - అగ్న్యాదయః పూజేప్సవశ్చ - ఇత్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మన్ భగవతస్తవానుధ్యానాన్మయా క్రియమాణాద్ధేతో-ర్నరిష్యతి న నఙ్క్ష్యతి న హీయత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అనుధ్యానాన్నరిష్యతీత్యేతదేవ కాక్వా దర్శయతి॥కోన్వితి॥ హే భగవన్- మే- మానసో మనోవిషయః,మనసాకాఙ్క్షితః కామః-కోనునసమ్పద్యేత సర్వోఽపి కామస్సంపత్స్యత ఏవేత్యర్థః,కుతః-యతో,భవాన్ , ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాంపతిస్సన్-యస్యాః మేత్వద్ధర్మపత్న్యా-ఏవంవిధాన్,ధర్మాన్, ప్రభాషతే ఉపదిశతి - ఉపదేశేనైవంవిధాన్ ధర్మాన్ త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కోనుకామో దుర్లభ ఇతిభావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తర్హి కింతవ చిత్తాస్వాస్థ్యనిమిత్తమిత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయం నాపా , కుర్యాదిత్యాశఙ్కయా తావత్తం ప్రసాదయతి॥తవేతి॥ హే మారీచ సత్త్వాదిప్రధానా, ఇమాః-సర్వాః ప్రజా దేవాదైత్యాశ్చ-తవైవ-మనస-శ్శరీరాచ్చ-జాతాః-అతో-భవాం-స్తాసు సురాదిషు ప్రజాసు - యద్యపి-సమస్సమదర్శన- స్తథాఽపి, హే ప్రభో-మహేశ్వరో భవాన్-భక్తం-భజతే అనువర్తతే,భక్తపక్షపాతీ భవానిత్యర్థః,ప్రభోరితిపాఠే, ప్రభోస్తవ , భక్తం,మహేశ్వరో భవాన్భజత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తస్మాద్భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వాంభజన్త్యా- మేమమ-శ్రేయః శ్రేయఉపాయం-చిన్తయ ఆలోచయ- హేసువ్రత,కస్తవాధునా శ్రేయోవిపర్యయస్తత్రాహ సపత్నైర్దైత్యైః, హృతా, శ్రీర్యేషాం,హృతాని స్థానాని యేషాం తాన్,అస్మానస్మత్పుత్రాన్,పాహి పాలయ, హే ప్రభో ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సాత్త్వత్పత్న్యా త్వేనాసంభావితదుఃఖాఽహ,మధునా,పరైర్దైత్యై,ర్వివాసితాస్వస్థానాదుచ్చాటితా , పుత్రేషుస్వాభేదాభిమానేనాహం వివాసితేత్యుక్తం దుఃఖసాగరే-మగ్నాఽభ

---

౧౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రభోస్తథాఽపి.

వం.అధునా-ప్రబలైర్దైత్యైర్మమైశ్వర్యాదీన్య-పహృతాని-తత్రైశ్వర్యమాధిపత్యం-శ్రీర్భాగ్యాదిసంపత్,స్థానంనివాసదేశః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏతాని-మత్పుత్రాః-పున-ర్యథా-పూర్వవ-త్ప్రపద్యేరన్ప్రాప్నుయుః-యథా-యేనోపాయేనప్రపద్యేరన్నితివా,తథా,హేసాధో,హేకల్యాణకృచ్ఛ్రేష్ఠకల్యాణ్యాధియాశుభాలోచనయా, విధేహికురు ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవమితమదిత్యాప్రార్థితః,కః ప్రజాపతిః కశ్యపః,స్మయన్నివ,తామదితి, మాహ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహం అహోఇతిప్రథమంతావత్పుత్రస్నేహంత్యాజయితుంవిస్మయవ్యాజేనతత్త్వముపదిశతిఅహోఇతిసార్ధేన , అహో,విష్ణోర్మాయాయాబలం,కిం,య,దిదంజగత్ ,స్నేహబన్ధంపుత్రాదిషుస్నేహపాశేనబద్ధమిత్యేతత్ భౌతికః భూతపఞ్చకపరిణామరూపోదేహః,క్వ, ప్రకృతేః , పరోభిన్న , ఆత్మాప్రత్యగాత్మాక్వ , పరస్పరమేవమత్యన్తవిలక్షణయోర్దేహాత్మనోరభేదోఽత్యన్తమసంభావితఇత్యర్థః - ఏవమసంభావితాభేదయోర్దేహాత్మనోర్మధ్యే , కస్యేమేపుత్రాద్యాః కస్యసంబన్ధినః , కిందేహస్యసంబన్ధినః , కింవా ఆత్మనః,అయంభావః , తావన్నాత్మనస్సాక్షాత్పుత్రాదిభిస్సమ్బన్ధః,అపితుదేహద్వారా , దేహస్యభౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేనచానిత్యత్వాత్తత్సంబన్ధిషుపుత్రాదిషుస్నేహోఽజ్ఞానమూలకఇతి , తదేవాహ । మోహఏవహికారణమితి॥ దేహాత్మభ్రమఏవాత్రస్నేహేకారణమిత్యర్థః ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఏవంతత్త్వోపదేశేనాపరితుష్యన్తీంప్రత్యాహ।ఉపతిష్ఠస్వేతిద్వాభ్యాం।వాసుదేవ,ముపతిష్ఠస్వఆరాధయ , వాసుదేవారాధనస్యసమీహితసాధనత్వంసూచయన్తంవిశినష్టి,జగద్గురుంజగతఆరాధకస్యలోకస్యగురుంహితకారిణం, క్వావసన్హితంకరోత్యతోవిశినష్టి,సర్వేషాంభూతానాం,గుహాసుహృదయకుహరేష్వా,వాసో,యస్యతం,అనేనవాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తందర్శితం , ననుకింవిశేషేణవాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతివదసీ

ర్వివాసితాసాహంమగ్నావ్యసనసాగరే। ఐశ్వర్యంశ్రీర్యశఃస్థానంహృతానిప్రబలైర్మమ॥ ౧౬ ॥యథాతాని
పునస్సాధోప్రపద్యేరన్మమాత్మజాః। తథావిధేహికల్యాణ్యాధియాకల్యాణకృత్తమ॥ ౧౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏ
వమభ్యర్థితోఽదిత్యాకస్తామాహస్మయన్నివ॥ ౧౮ ॥కశ్యపఉవాచ। అహోమాయాబలంవిష్ణోస్స్నేహబద్ధమిదం
జగత్ । క్వదేహోభౌతికోఽనాత్మాక్వచాత్మాప్రకృతేఃపరః ॥ కస్యేమేపతిపుత్రాద్యామోహఏవహికార
ణమ్॥ ౧౯ ॥ఉపతిష్ఠస్వపురుషంభగవన్తంజనార్దనమ్ । సర్వభూతగుహావాసంవాసుదేవంజగద్గురుమ్॥ ౨౦ ॥స
విధాస్యతితేకామాన్హరిర్దీనానుకమ్పనః । అమోఘాభగవత్సేవానేతరేతిమతిర్మమ॥ ౨౧ ॥అదితిరువాచ॥ కే
నాహంవిధినాబ్రహ్మన్నుపస్థాస్యేజగద్గురుమ్।యథామేసత్యసఙ్కల్పోవిదధ్యాత్సమనోరథమ్॥ ౨౨ ॥ఆదిశస్వ
ద్విజశ్రేష్ఠవిధింతదుపధావనమ్ । ఆశుతుష్యతిమేదేవస్సీదన్త్యాస్సహపుత్రకైః॥ ౨౩ ॥కశ్యపఉవాచ।ఏతన్మేభ
గవాన్పృష్టఃప్రజాకామస్యపద్మజః । యదాహతేప్రవక్ష్యామివ్రతంకేశవతోషణమ్॥ ౨౪ ॥ఫాల్గునస్యామలేప

త్యతోవిశినష్టి ॥జనార్దనమితి॥ “అర్దగతౌయాచనేచ ” తిధాతుః-జనైశ్శ్రేయస్కామైరర్ద్యతేయాచ్యతఇతిజనార్దన,స్తంసఏవయాచనీయఇతిభావః,తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి,భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం,దేవతాన్తరస్యదరిద్రత్వాదితిభావః,వదాన్యత్వమాహ,పురుషమితి,పురుఅధికంషనోతిదదాతీతిపురుషస్తం“షణుదానే” ఇతిధాతోరన్యేభ్యోఽపిదృశ్యతఇతిడః “ యఆత్మదాబలదాః , ఏకోబహూనాం , యోవిదధాతి , కామా ” నిత్యాత్మపర్యన్తదాతృత్వేనప్రసిద్ధఇతిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పురుషజనార్దనశబ్దాభ్యామభిప్రేతంవిశదయన్నాహ ॥ సఇతి-సపురుషోజనార్దన - స్తేతవ-కామా - విధాస్యతిపూరయిష్యతి - అనేనోదాహృతశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః - సచపురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతఇతిచదర్శితం - సకేవలంకామానాంవిధాతా - అపితు-హరిఃఆశ్రితార్తిహరశ్చ - నాహంతమారాధితుంప్రభవామీతిశఙ్కామపనుదన్విశినష్టి - దీనానుకమ్పనః దీనేషుకించిదానుకూల్యయుక్తేషు -విపులాపరాధేష్వపి -నిరతిశయకృపాయుక్తః,భగవతఃపూర్ణషాడ్గుణ్యస్యావాప్తసమస్తకామస్యైవ, సేవా , అమోఘాసఫలా- నేతరానదేవతాన్తరసేవేతి-మమ-మతిర్మతమిత్యర్థః ॥ దేవతాన్తరస్యానవాప్తసమస్తకామత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవముపదిష్టాఽనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణసమర్థోపాయాతదుపాయానుష్ఠానప్రకారబుభుత్సయాపృచ్ఛత్యదితిః ॥ కేనేతిద్వాభ్యాం ॥ హేభగవ-న్నహం-కేనవిధినాజగత్పతింభగవన్తం - భజేయం - యథాయేనప్రకారేణ-భజమానాయా-మమ-స-సత్యసఙ్కల్పోభగవాన్మనోరథం-విదధ్యాత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ హేద్విజశ్రేష్ఠపుత్రైస్సహ-క్లిశ్యన్త్యా , మమ-యథాచ దేవోభగవా - నాశు-తుష్యతి-తథా - తంతద్భజనప్రకారాత్మకం - విధి-మాదిశస్వఉపదిశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవంపునరాపృష్టోభగవాన్కశ్యపఃపయోవ్రతాఖ్యంభగవదారాధనాత్మకంకర్మోపదేక్ష్యన్తస్మిన్స్వప్రమ్యార్థంసాంప్రదాయికత్వంవదన్తత్కథనంప్రతిజానీతే। ఏతదితి । ప్రజాఃపుత్రాన్-కామయమానస్య-మేమయా-పృష్టోభగవా-న్పద్మజోబ్రహ్మా-యత్పయోవ్రతాఖ్యంకర్మాహ-త-త్కేశవస్యసంతోషకరం-కర్మ-తేతుభ్యం-వక్ష్యామి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఫా

వంప్రతిజ్ఞాయతదాహ॥ ఫాల్గునస్యేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥ ఫాల్గునస్యమాసస్య - మలేశుక్లే - పక్షేద్వాదశాహంద్వాదశాహసాధ్యం - పయోవ్రతాఖ్యంకర్మ - కర్తవ్యమితిశేషః. తేనపయోవ్రతేన-పరమయాఅవ్యభిచరితయా-భక్త్యా- యుక్తో, ఽరవిన్దాక్ష-మర్చయేత్- అన్వితఇతిపుల్లిఙ్గనిర్దేశేనఏతస్మైపద్మజఆహేత్యనేనతేప్రవక్ష్యామీత్యనేనచస్త్రీపురుషసాధారణమేతద్వ్రతానుష్ఠానమితిసూచయతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్రాదౌపూర్వేద్యుఃకృత్యమాహ॥సినీవాల్యామిత్యాదినా॥ బ్రహ్మచార్యతద్రాత్ర్యామిత్యన్తేన॥ దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయాం,యది-లభ్యేత-తర్హి- క్రోడవిదీర్ణయాఆరణ్యవరాహోత్ఖాతయా-మృదామృత్తికయా- దేహ-మాలిప్య - స్రోతసినద్యా - మిమంమన్త్రంవక్ష్యమాణం-జపన్ - స్నాయాత్. ఉదీరయేదితి - తదాలేపసమయేఏతన్మన్త్రముదీరయేదిత్యర్థః ❁ ॥౨౫॥ ❁ మన్త్రమేవాహ॥త్వమితి॥ “ ఉద్ధృతాసివరాహేణ కృష్ణేనశతబాహునే ,, తి-మన్త్రార్థానువాదకోఽయంమన్త్రః - హేదేవి హేభూదేవతే - స్థానంతవయథాస్థాన-మిచ్ఛతా. వరాహేణభగవతా-త్వం - రసాయాఃరసాతలా-దుద్ధృతాఽసి-తుభ్యం - నమః-మమపాపంప్రణాశయే-తీమంమన్త్రం- ముదీరయ-న్మృదాఽఽలిప్య,స్నాత్వా ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతో-నిర్వర్తితస్సమ్యగనుష్ఠిత-ఆత్మనియమస్సంధ్యోపాసనాది-ర్యేన,తాదృశ-స్సమాహితచిత్తో.హరి-మభ్యర్చయేత్-కుత్రార్చయేదిత్యత్రాహ ॥ అర్చయేదితి ॥ స్థణ్డిలాదిషు-పఞ్చస్వప్యర్చయేదిత్యర్థః-తత్ర,స్థణ్డిలంరఙ్గవల్ల్యాదిభిరలంకృతాభూమిః,జలంవిశుద్ధకుమ్భసంభృతమ్ ❁ ॥౨౭॥ ❁ తత్రావాహనేమన్త్రనాహ ॥నమస్తుభ్యమితి ॥ అత్రాయంవివేకః - అత్ర ప్రధానోమన్త్రోవాసుదేవద్వాదశాక్షరః - వాసుదేవంజగద్గురుముపతిష్ఠస్వేత్యుక్తత్వాత్ “ గన్ధమాలాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । జుహుయాన్మూలవిద్యయాజపేదష్టోత్తరంశత ,, మితివక్ష్యమాణత్వాచ్చ.నమస్తుభ్యమిత్యాదయస్త్వావాహనోపచారమన్త్రాఇతి-తత్రాద్యోమన్త్రోద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ, భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాంతత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - సర్వభూతనివాసాయేత్యనేనవాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం , సర్వభూతనివాసా

క్షేద్వాదశాహంపయోవ్రతమ్ ।అర్చయేదరవిన్దాక్షంభక్త్యాపరమయాఽన్వితః॥ ౨౪॥సినీవాల్యాంమృదాఽఽ
లిప్యస్నాయాత్క్రోడవిదీర్ణయా । యదిలభ్యేతవైస్రోతస్యేతన్మన్త్రముదీరయేత్॥ ౨౫ ॥ త్వం దేవ్యాదివరా
హేణరసాయాఃస్థానమిచ్ఛతా। ఉద్ధృతాఽసినమస్తుభ్యంపాప్మానంమేప్రణాశయ॥ ౨౬ ॥నిర్వర్తితాత్మనియ
మోదేవమర్చేత్సమాహితః । అర్చాయాంస్థణ్డిలేసూర్యేజలేవహ్నౌగురావపి॥ ౨౭ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేపురు
షాయమహీయసే। సర్వభూతనివాసాయవాసుదేవాయసాక్షిణే॥ ౨౮ ॥నమోఽవ్యక్తాయసూక్ష్మాయప్రధా

య - అతఏవ-వాసుదేవశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః.వసతీతివాసుః-వసత్యస్మిన్నితివావాసుః “ వసనివాస ,, ఇతిధాతోఃకర్త్ర్యధికరణేచౌణాదికః - ఆద్యే - సర్వభూతేషునివసత్యన్తరాత్మతయేతిసర్వభూతనివాస-స్తస్మై,ద్వితీయేతు-సర్వభూతానామాధేయానాం-వాసురాధారభూత-స్తథా-తస్మై - సాక్షిణేఇత్యనేనదేవశబ్దార్థఉచ్యతే-సాక్షీసాక్షాద్ద్రష్టా - సర్వంచేతనాద్యాత్మకంవస్తుజాతంసాక్షాత్పశ్యన్దృశ్యధర్మైరస్పృష్టస్సాక్షీత్యుచ్యతే - దేవశబ్దస్యాప్యయమేవార్థః - స్వతేజసాదీప్యమానోహిదేవః-మహీయసేపురుషాయేత్యనేన “ వేదాహమేతంపురుషంమహాన్త ,, మితి-పురుషసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానాత్తత్రచైతమిత్యేతచ్ఛబ్దేనపూర్వోక్తజగత్కారణత్వతదుపయుక్తగుణపౌష్కల్యవతఃపరామర్శాత్తస్యజగత్కారణత్వాదిగుణజాతస్యమన్త్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణత్వమవగమ్యతే-త - దేవంభూతాయ-తుభ్యం - నమః-సర్వత్రమన్త్రేషునమశ్శబ్దప్రయోగస్స్వప్రయోక్త్రభిప్రాయకః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యదిసర్వభూతనివాసస్తర్హికింనదృశ్యతఇత్యత్రాహ ॥ నమోఽవ్యక్తాయేతి॥ అయంమన్త్రస్తు “ యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదంనిత్యంవిభుంసర్వగతంసుసూక్ష్మంతదవ్యయంయద్భూతయోనింపరిపశ్యన్తిధీరా ,, ఇత్యుపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - అవ్యక్తాదిశబ్దైరద్రేశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - అవ్యక్తాయ - వ్యక్తైరిన్ద్రియైశ్చక్షురాదిభిర్నవ్యజ్యతేనదృశ్యతఇత్యవ్యక్త - స్తస్మై , అద్రేశ్యాయేత్యర్థః , తత్రహేతు-స్సూక్ష్మాయనిరతిశయసూక్ష్మజీవాన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేనతతోఽపిసూక్ష్మాయ-సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వంవారయతి ॥ ప్రధానపురుషాయేతి ॥ ప్రకృతిపురుషరూపాయేత్యర్థః - తాద్రూప్యమత్రప్రకృతిపురుషసమానాధికృతత్వం - తచ్చశరీరాత్మభావనిబన్ధనం - శరీరబుద్ధిశబ్దానామాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణాభేదనిర్దేశః - ఏవంచ-సర్వాన్తః - ప్రవేశయోగ్యతయాసూక్ష్మస్యాప్యాకాశస్యేవ ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్యస్వరూపమపరిచ్ఛిన్నమేవేతిభావః - ప్రధానపురుషాయేతికారణావస్థచిద్రూపత్వముక్తం - అ

థకార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ ॥ చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ గుణభూతచతుర్వింశతితత్త్వాభిజ్ఞాయ - గుణభావోవిశేషణత్వం, శరీరత్వమితియావత్ - శరీరమపిహ్యాకృతిగుణాదివదపృథక్సిద్ధవిశేషణమేవేత్యభిప్రాయః ॥ అపృథక్సిద్ధవిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్దయోస్తద్విశేష్యపర్యన్తత్వమాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధం - న కేవలంచతుర్వింశతితత్త్వాన్తరాత్మతయాతద్రూపత్వ - మపితు-తత్కారణతయాపీత్యాహ ॥ గుణసంఖ్యానహేతవ ఇతి ॥ గుణానాంసత్త్వాదీనాంచతుర్వింశతితత్త్వరూపేణకార్యావస్థానాం-సంఖ్యానంగణనం-తస్య - హేతవేకారణభూతాయ - గుణానాంచతుర్వింశతిధాగణనాయాస్తేషాంకార్యతాపత్తిమూలకత్వాత్తస్యతత్కారణత్వాత్తద్ధేతుత్వేనసఙ్ఖ్యానహేతుత్వమపీత్యవగన్తవ్యం , యద్వా- సఙ్ఖ్యానంప్రమితిః-గుణసఙ్ఖ్యానస్యసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితేః,చతుర్వింశతిధాపరిణతానాంసత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితేస్తద్విషయకప్రమాయాః, హేతవే-తత్ప్రమాహేతుత్వంచతత్కారణత్వద్వారేత్యవగన్తవ్యం - యద్వా - గుణసఙ్ఖ్యానయో - ర్హేతవే-సఙ్ఖ్యానమత్ర వ్యష్టిప్రత్యగాత్మస్వరూపం - అహమిత్యేవంసమ్యక్స్వస్మైప్రకాశమానత్వాత్ - గుణశబ్దేనగుణకార్యభూతంచతుర్వింశతితత్త్వాత్మకమచేతనద్రవ్యముచ్యతే-తయో-ర్హేతవేకారణభూతాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ఏవం"యద్భూతయోని"మితిశ్రుతిస్థభూతయోనిశబ్దార్థ ఉక్తః - ప్రధానపురుషాయేత్యాదిపదత్రయేణకార్యకారణోభయావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేనతత్కారణత్వేనచరూపాత్మకస్యజగతస్తద్విశేషణత్వముక్తం-అథనామాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్బోధకత్వేనతద్విశేషణత్వమాహ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణ ఇతి ॥ అయంమన్త్రః "శ్చత్వారిశృఙ్గాత్రయోఅస్యపాదాద్వేశీర్షేసప్తహస్తాసోఅస్య - త్రిధాబద్ధోవృషభోరోరవీతిమహోదేవోమర్త్యాగ్ంఆవివేశ" ఇతిమన్త్రః ప్రకాశితశబ్దాత్మకప్రపఞ్చవిశేషణకపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - తస్మిన్నిమన్త్రేశబ్దాత్మకప్రపఞ్చోవృషభత్వేనరూప్యతే - శబ్దశ్చవర్ణాత్మకోధ్వన్యాత్మకశ్చేతిద్వివిధః - వర్ణాత్మకోఽపిపునస్సాధ్వసాధుభేదేనద్వివిధః - సాధుశ్చవేదరూపేణతన్మూలకస్మృతీతిహాసాదిరూపేణచద్వివిధః-తత్ర "అనాదినిధనాహ్యేషావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా ॥ ఆదౌవేదమయీనామ్నాయతస్సర్వాః ❀ప్రసూతయః॥ వేదశబ్దేభ్యఎవాదౌదేవాదీనాంసనిర్మమే"

నపురుషాయచ। చతుర్వింశగుణజ్ఞాయగుణసంఖ్యానహేతవే ॥ ౩౦ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణేత్రిపదేచతుశ్శృఙ్గాయత

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాకృత్స్నజగత్సృష్టేర్వేదార్థాలోచనమూలకత్వాద్వేదస్యప్రాధాన్యాత్సచతన్మూలకస్మృత్యాదిశ్చసాధుశబ్దాత్మకఃప్రపఞ్చోవృషభత్వేనాస్మిన్మన్త్రేరూప్యతే- తదయంమన్త్రార్థః - మహోదేవోమహాన్దేవః - శబ్దాత్మకోదేవః-దేవస్యపరమాత్మనోబోధకత్వాద్వోపచారాద్దేవః - మర్త్యాన్నశ్వరాన్దేవమనుష్యాద్యర్థా, న్పరమాత్మశరీరభూతా-నావివేశబోధయితుంప్రవృత్తఇత్యర్థః , వృషభోరోరవీతిప్రసిద్ధద్విశృఙ్గచతుష్పాదేకమూర్ధవృషభవిజాతీయవృషభరూపఃరోరవీతిశబ్దంకరోతి। శబ్దాత్మకతామాపన్నఇత్యర్థః , విజాతీయవృషభత్వేనతంరూపయతి , చత్వారీతి,అస్యశబ్దాత్మనోవృషభస్య , శృఙ్గాశ్చత్వారిచత్వారః, నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః , త్రయోభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః,పాదాః ,ఆఖ్యాతాదీనాంభూతాదికాలోపాధినావిహితత్వాచ్ఛబ్దానాంకాలసాహచర్యాచ్చ , తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేనరూపణం,ద్వేశీర్షేప్రవృత్తినిమిత్తంతదాశ్రయశ్చేతిద్వేశిరసీ, సప్తవిభక్తయో, హస్తాసఃహస్తాః"ఆజ్జసేరసు"గిత్యసుగాగమః,త్రిధాబద్ధః,ఉరసికణ్ఠేశిరసిచబద్ధః,స్థానత్రయఎవశబ్దానామావిర్భావాదితిభావ ఇతి॥ప్రకృతమన్త్రార్థస్తు॥త్రయీవిద్యాత్మనే,త్రయీవిద్యావేదవిద్యా , తదాత్మనేతద్విశేషణకాయతద్విశేషణకత్వంచ,తద్బోధ్యత్వరూపంవివక్షితం,రూపాత్మకప్రపఞ్చస్యపరమాత్మనోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానాంవిశేష్యపర్యన్తబోధకత్వస్వాభావ్యాన్నిగమాగమాదిశబ్దజాతబోధ్యాయేతిఫలితోఽర్థః "కాఠిన్యవాన్యోబిభర్తి" త్యాదివద్ద్విశీర్షత్వాదికంసాక్షాత్త్రయీవిద్యావిశేషణం - పరమాత్మనస్తుసద్ద్వారకంవిశేషణమిత్యవగన్తవ్యం - తన్తవే-తనోతియజ్ఞాదిక్రియాకలాపంవిస్తారయతివిస్తృత్యప్రకాశయతీతితన్తు-స్తస్మై - యజ్ఞాయ-యజ్ఞోవిష్ణుః "యజ్ఞోవైవిష్ణు"రితిశ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతఃకర్మసమగ్రంప్రవిలీయత" ఇతిస్మృతౌయజ్ఞశబ్దస్యవిష్ణౌప్రయోగాచ్చ - యజ్ఞాయవిష్ణుప్రకాశకాయ- పూర్వోత్తరభాగాభ్యాంకర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకాయేత్యర్థః - కేచిదత్రయజ్ఞరూపేణవిష్ణుఃస్తూయతఇత్యుక్త్వా , చత్వారిశృఙ్గేతివేదావా- ఏతదుక్తాస్త్రయోఅస్యపాదాఇతిసవనానిత్రీణి-ద్వేశీర్షేప్రాయణీయోదయనీయే- సప్తహస్తాసఃసప్తచ్ఛన్దాంసి , త్రిధాబద్ధస్త్రిధాబద్ధోమన్త్రబ్రాహ్మణకల్పైర్వృషభో-రోరవీతిరోరణం - సవనక్రమేణఋగ్భిర్యజుర్భిస్సామభిః , యదేనమృగ్భిశ్శంసన్తియజుర్భిర్యజన్తిసామభిస్స్తువ

❀॥ప్రవృత్తయః.

న్తీతి యాస్కనిరుక్తముదాహృత్య వ్యాచష్టే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవం నామరూపాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తత్కారణత్వేన చ ప్రకృతకర్మారాధ్యస్య వాసుదేవస్య తద్విశేషణకత్వముక్తమ్ - నను, జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వం బ్రహ్మరుద్రాదిగతం న వాసుదేవగతమిత్యాశఙ్కాయాం యద్బ్రహ్మాదిగతం జగత్సృష్ట్యాదికం తదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య తచ్ఛరీరకస్య తద్ద్వారా తస్యైవ విశేషణమిత్యభిప్రాయేణ తద్రూపత్వముచ్యతే ॥ నమశ్శివాయేతి శ్లోకద్వయేన ॥ తత్ర శివత్వాదిధర్మాణాం ప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనేన్ద్రద్వారా త్వాష్ట్రహన్తృత్వాదీనామివ రుద్రబ్రహ్మశరీరకస్య పరమాత్మనస్తద్ద్వారకవిశేషణత్వమవగన్తవ్యమ్ - శక్తిధరాయ అమ్బికాపతయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ హిరణ్యగర్భాయ చతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ - ప్రాణయతి సర్వాణి భూతానీతి ప్రాణః - తస్మై “కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యా” దితి శ్రుతేః - ప్రాణశరీరకత్వాద్వా ప్రాణః - జగదన్తరాత్మనే బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తజగదన్తరాత్మత్వమేవ తత్సమానాధికృతినిమిత్తమితి భావః - యోగైశ్వర్యశరీరాయ యోగైశ్వర్యనిర్వాహకాయ - తన్నిర్వాహకత్వం యోగస్మృతిప్రణేతృత్వరూపకారణత్వేనేత్యాహ - యోగహేతవే యోగస్మృతికర్త్రే - ఇత్యర్థః - ఇదం విశేషణద్వయం సాక్షాచ్చతుర్ముఖస్య - తద్ద్వారా తు పరమాత్మన ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధైరన్యైరప్యసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్నమస్కరోతి మన్త్రః ॥ నమస్త ఇతి ॥ ఆదిదేవాయ బ్రహ్మరుద్రాదిదేవానామప్యాదిభూతాయ కారణభూతాయేత్యర్థః - అయముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలబ్ధోఽర్థః - శబ్దార్థస్త్వాదిశ్చాసౌ దేవస్తస్మా ఇతి - అత ఏవ - దేవానామపి దేవాయాధిపతయే - స్వతేజసా దీప్యమానానామ్

న్తవే। సప్తహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయీవిద్యాత్మనే నమః ॥ ౩౧ ॥ నమశ్శివాయ రుద్రాయ నమశ్శక్తిధరాయ చ।
సర్వవిద్యాధిపతయే భూతానాం పతయే ✻ నమః ॥ ౩౨ ॥ నమో హిరణ్యగర్భాయ ప్రాణాయ జగదాత్మనే।
యోగైశ్వర్యశరీరాయ నమస్తే యోగహేతవే ॥ ౩౩ ॥ నమస్త ఆదిదేవాయ దేవదేవాయ తే నమః। నారాయణా
య ఋషయే నరాయ హరయే నమః ॥ ౩౪ ॥ నమో మరకతశ్యామవపుషేఽధిగతశ్రియే। కేశవాయ నమస్తుభ్యం
నమస్తే పీతవాససే ॥ ౩౫ ॥ త్వం సర్వవరదః పుంసాం వరేణ్య వరదర్షభ। అతస్తే శ్రేయసే ధీరాః పాదరేణుముపా
సతే ॥ ౩౬ ॥ అన్వవర్తన్త యం దేవాః శ్రీశ్చ తత్పాదపద్మయోః। స్పృహయన్త ఇవామోదం భగవాన్మే ప్రసీద
తామ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ఏతైర్మన్త్రైర్హృషీకేశమావాహనపురస్కృతమ్। అర్చయేచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తః పాద్యోపస్ప
ర్శనాదిభిః ॥ ౩౮ ॥ అర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైః పయసా స్నపయేద్విభుమ్। వస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్ప

బ్రహ్మాదిదేవానామప్యన్తరాత్మతయా దీప్యమానాయేతి వా - నారాయణాయ నారాణాం ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ - నరాయ నిత్యాయ - ఋషయే సర్వజ్ఞాయ - యద్వా - నారాయణాయ ఋషయే - నరాయ చ - నరనారాయణర్షిరూపేణావతీర్ణాయ - హరయే - ఆశ్రితార్తిహన్త్రే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ మరకతవదిన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామం వపుర్యస్య - అధిగతా నిత్యసంశ్లిష్టా శ్రీర్మహాలక్ష్మీః యేన - తస్మై - కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాముపలక్షకః కేశవశబ్దః - కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః, పిశఙ్గం వాసో యస్య తస్మై ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హే వరేణ్య - అనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం సూచితమ్ - హే వరదశ్రేష్ఠ - త్వమేవ, యతః - స్సర్వవరద - స్తతః - స్తవైవ - పాదరేణు - మిష్టప్రాప్తయే - ధీరాః - ఉపాసతే సేవన్తే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ శ్రీర్లక్ష్మీః - ర్దేవా బ్రహ్మాదయశ్చ - యత్పాదపద్మయోః - రామోదం - స్పృహయన్తః కామయమానా ఇవ - య - మనుసృతవన్తః, స - భగవాన్పూర్ణషాడ్గుణ్యో వాసుదేవో - మహ్యం ప్రసీదతాత్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ ఇత్యేతైర్మన్త్రై - రావాహనేన - పురస్కృతం సన్నిధాపితం - హృషీకేశం - పాద్యోపస్పర్శనం పాద్యసమర్పణం - త - దాదిః - యేషాం - తైః - ఆసనాద్యైః ఆదిశబ్దేన గ్రాహ్యాః - క్రమస్త్వవివక్షితః - ఆసనార్ఘ్యపాద్యైరర్చయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవ - మేతై - రర్చయిత్వా - గన్ధమాల్యైర్గన్ధపుష్పైస్సహ - పయసా గన్ధాదిసహితేన క్షీరేణ శుద్ధజలేన చ - విభుం వాసుదేవం - స్నాపయేత్ - తతో వస్త్రాదిభి - రభ్యర్చ్య - గన్ధాదిభిశ్చా - ర్చేత్ - ఆదిశబ్దేన దీపమధుపర్కాచమనాని గ్రాహ్యాణి - ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతి పూర్వోత్తరాన్వయి - ఆసనాద్యు, పచారాశ్చ అనయైవ - కార్యా, స్తథా - తయైవ విద్యయా - విభవే సతి - పయసి క్షీరే - శ్రితం పక్వం - శాల్యన్నం - ససర్పి - స్సగుడం చ - నైవేద్యం - దత్వా సమర్ప్య - ఉక్తద్వాదశాక్షరవిద్యయా - జుహుయాత్ ॥ య - ద్భగవతే నివేదిత - మన్నం పాయసం - త - త్సతిలాభి - భోక్త్రే బ్రాహ్మణాయ - దద్యాత్ - నో

చే-త్స్వయంవా-భుఞ్జీత ❁ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత-ఆచమనం-దద్యా-తామ్బూలం-నివేదయేత్సమర్పయేత్-తతోద్వాద
శాక్షర-మష్టోత్తరశతం-జపేత్-స్తోత్రై-ర్భగవన్తం-స్తువీత ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తతః- ప్రదక్షిణం-కృత్వా-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ముదా
హర్షేణ-ప్రణమేత్-తచ్ఛేషం నిర్మాల్యం పుష్పాదికం శిరసి-ధృత్వా-తతో-భగవన్త-ముద్వాసయేత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ద్వావపరా
వేషాం తా-న్విప్రా - న్యథావిధి-పాయసేన-భోజయేత్ - ద్వ్యవరానిత్యనేన అసతి సమ్భవే ద్వావపి వా భోజయేన్నత్వేకమి
తి వివక్షితం-తతస్సమ్యక్పూజితై-స్తైర్విప్రై-రనుజ్ఞాత-స్సేష్టోబన్ధుభిస్సహ- శేషం శిష్టమన్నాదికం-భుఞ్జీత ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అథ-త
ద్రాత్ర్యాం - బ్రహ్మచారీ స్త్రీప్రసఙ్గరహిత-శ్శయీతేతి శేషః - అథ ప్రథమేఽహని-శ్వోభూతే ప్రభాతే-స్నాత-శ్శుచి-స్సమాహి
తచిత్తో - యథోక్తేన-విధానేన-పయసా-స్నాపయన్-భగవన్తమితి శేషః - స్నాపన గ్రహణమాహ్వానాదీనామప్యుపలక్ష
ణం-యావద్వ్రతసమాప్త్యేవమభ్యర్చేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ పయః క్షీరమేవ-భక్ష ఆహారో-యస్య-స-విష్ణ్వర్చనాయామా
దరయుక్త-ఇదం వ్రతం-కుర్యాత్-పూర్వవదగ్నౌ జుహుయాత్-విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవమహరహః-ద్వాద
శదినపర్యన్తం - స్వయం పయోభక్షో-హరే-రారాధనం-ద్విజభోజనం-తదర్హణం - బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనం - త్రికాల

ర్నైస్తతః ॥ ౩౯ ॥ గన్ధపుష్పాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । శృతం పయసి నైవేద్యం శాల్యన్నం విభవే స
తి ॥ ౪౦ ॥ ససర్పిస్సగుడం దత్త్వా జుహుయాన్మూలవిద్యయా । నివేదితం తు తద్భక్తే దద్యాద్భుఞ్జీత వా
స్వయమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్త్వాఽఽచమనమర్చిత్వా తామ్బూలం చ నివేదయేత్ । జపేదష్టోత్తరశతం స్తువీత స్తుతిభిః
ప్రభుమ్ ॥ ౪౨ ॥ కృత్వా ప్రదక్షిణం భూమౌ ప్రణమేద్దణ్డవన్ముదా । కృత్వా శిరసి తచ్ఛేషం దేవముద్వాసయేత్త
తః ॥ ౪౩ ॥ ద్వ్యవరాన్భోజయేద్విప్రాన్పాయసేన యథోచితమ్ । భుఞ్జీత తైరనుజ్ఞాతశ్శేషం సేష్టస్సభా
జితైః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్రాత్ర్యాం శ్వోభూతే ప్రథమేఽహని । స్నాతశ్శుచిర్యథోక్తేన విధినా సుసమా
హితః ॥ పయసా స్నాపయన్నర్చేద్యావద్వ్రతసమాపనమ్ ॥ ౪౫ ॥ పయోభక్షో వ్రతమిదం చరేద్విష్ణ్వర్చనాదృ
తః । పూర్వవజ్జుహుయాదగ్నిం బ్రాహ్మణాంశ్చాపి భోజయేత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవం త్వహరహః కుర్యాద్ద్వాదశాహం
❁ పయోవ్రతః । హరేరారాధనం హోమమర్హణం ద్విజతర్పణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రతిపద్దినమారభ్య యావచ్ఛుక్లత్ర
యోదశీ । బ్రహ్మచర్యమధస్స్వప్నం స్నానం త్రిషవణం చరేత్ ॥ ౪౮ ॥ వర్జయేదసదాలాపాన్భోగానుచ్చావ
చాంస్తథా । అహింస్రస్సర్వభూతానాం వాసుదేవపరాయణః ॥ ౪౯ ॥ త్రయోదశ్యామథో విష్ణోస్స్నపనం ప
ఞ్చకైర్విభోః । కారయేచ్ఛాస్త్రదృష్టేన విధినా విధికోవిదైః ॥ ౫౦ ॥ పూజాం చ మహతీం కుర్యాద్విత్తశాఠ్యవివ
ర్జితః । చరుం నిరూప్య పయసి శిపివిష్టాయ విష్ణవే ॥ ౫౧ ॥ సూక్తేన తేన పురుషం యజేత సుసమాహితః । నైవేద్యం చా
తిగుణవద్దద్యాత్పురుషతుష్టిదమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆచార్యం జ్ఞానసమ్పన్నం వస్త్రాభరణధేనుభిః । తోషయేదృత్విజశ్చై
వ తద్విద్ధ్యారాధనం హరేః ॥ ౫౩ ॥ భోజయేత్తాన్గుణవతా సదన్నేన శుచిస్మితే । అన్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ శక్త్యా

స్నానం చే-త్యేతత్సర్వం - యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ శుక్లత్రయోదశీపర్యన్తం - కుర్యాత్ - ద్వాదశాహం పయోవ్రతమితి పాఠే
ద్వాదశదినసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ హరేరారాధనాదిరూపం చరేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అథ వర్జ్యానాహ ॥ వర్జ
యేదితి ॥ నానావిధా-నసద్భి,రాలాపా-న్వర్జయేత్-యద్వా - అసదాలాపాం- స్తథేన్ద్రియాన్తరవ్యాపారానసత-స్త్యజేది
త్యర్థః ॥ తథా-సర్వభూతసమ్బన్ధిహింసారహితః-వాసుదేవానుసన్ధానపరో భవేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవం ద్వాదశసు దినేష్వతీతే
ష్వ-థ త్రయోదశ్యాం - పఞ్చభిరమృతైస్సాధనై - శ్చతుర్భిః ఋత్విగ్భిరాచార్యేణ చేతి పఞ్చభిర్వా- శాస్త్రోక్తేన,విధినా-తదభి
జ్ఞైః ప్రయోజ్యకర్తృభి-ర్విష్ణో-స్స్నపనం-కారయేత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ విత్తలోభ-మకుర్వాణో-విష్ణో-ర్మహతీం సర్వోపచారయు
క్తాం-పూజాం-కుర్యాత్-క్షీరే-చరుం హవిః - శిపివిష్టవిష్ణుదేవతాకం -కారయిత్వా శిపివిష్టో నిరతిశయతేజోయుక్తః-సుసమా
హితచిత్తః - పరమపురుషం-పురుషసూక్తేన షోడశభిఋగ్భి - ర్యజేత హోమేన తమారాధయేదిత్యర్థః- తతః-పరమపురుషప్రీ
తికరం-షడ్రసోపేతం-నైవేద్యం-భగవతే-సమర్పయేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తతో-వస్త్రాదిభిర్జ్ఞానసమ్పన్న,మాచార్యం-య
థావిత్తం- ద్విజాంశ్చ, తోషయేత్-హి యస్మాత్-త-దాచార్యద్విజతోషణం-విష్ణోరేవా-రాధనం-భవతి తస్మాత్తాంస్తోషయే
దిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ గుణవతా షడ్రసయుక్తేనా-న్నేన-హే శుచిస్మితే-తాన్పూజితానాచార్యబ్రాహ్మణాన్-యేచాన్యే-త

---

౪౭ ❁ ॥శ్లో॥పా॥పయోవ్రతమ్.

త్రసమాగతా-స్తాంశ్చ-యుక్తాన్ భక్తుంయోగ్యా-న్భోజయేత్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తతో-గురవే-ఋత్విగ్భ్యశ్చ, స్వవిత్తానుసారే
ణ-దక్షిణాం-దద్యాత్-శ్వపాకపర్యన్తేభ్య-స్సమాగతాన్-సర్వా-నన్నాదిభి-స్తోషయేత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవందీనాదిష్వపిభు
క్తవత్సు-తత్సత్కారం-విష్ణోరేవ-తోషకరం-జానన్-స్వయమపి-బన్ధుభిస్సహ-భుఞ్జీత ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఆద్యన్తదినద్వయంమధ్యే
ద్వాదశేత్యేవంచతుర్దశస్వహస్సు,నృత్తాదిభిస్సహ-భగవతః-పూజాం-కారయేత్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తదేవంపయోవ్రతాఖ్యం
కర్మోపదిశ్యపునర్విశ్వాసాయోక్తంసాంప్రదాయికత్వంస్మారయన్నిగమయన్నేనభగవన్తమారాధయేత్యాహ॥ఏతదితి॥
పురుషఃపరమపురుషఆరాధ్యతేయేనతత్తథా-మహ్యం - పితామహేనో-పదిష్టం - మమమయాచతుభ్యం -సమ్య-గభిహితం,
హేమహాభాగే ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ త్వమపి-సమ్య-గనుష్ఠితేనా-నేనపయోవ్రతేన-విశుద్ధఃభావోభక్తిర్యస్మిన్-తేనా-త్మనామనసా-భ
జనీయ-మవ్యయం-కేశవం-భజా-రాధయ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ప్రకృతంవ్రతంస్తౌతి॥అయమితి॥సర్వయజ్ఞాఖ్యోఽయంవ్రతరూపో
యజ్ఞః - ఇదంవ్రతం-సర్వవ్రతం-స్మృతం-సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్యమిదమేకం వ్రతమిత్యర్థః ॥ కించ-హేభద్రే-సర్వతపస్సారతు
ల్యం - తథాసర్వదానతుల్యంచే-దంవ్రతం-కుతః-చశబ్దోహేత్వర్థః - యత-ఇద-మీశ్వరతర్పణమీశ్వరస్తర్ప్యతేఽనేనేతితత్త
థా-ఈశ్వరతృప్తికరత్వేనసర్వయజ్ఞాదిసమకత్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ యమనియమాదయోపీశ్వరతోషకరాఏవసఫలాఅన్యే
తువ్యర్థాఏవేత్యాహ ॥ తఏవేతి ॥ యేననియమాదినా-అధోఽక్షజ-స్తుష్యతి-తఏవ-నియమాదిశబ్దవాచ్యాః-అన్యేత్వాభాసరూ

న్యేచతత్రసమాగతాః ॥ ౫౪ ॥ దక్షిణాంగురవేదద్యాదృత్విగ్భ్యశ్చయథార్హతః।అన్నాద్యేనాశ్వపాకేభ్యఃప్రీ
ణయేత్సముపాగతాన్ ॥ ౫౫ ॥ భుక్తవత్సుచసర్వేషుదీనాన్ధకృపణాదిషు।విష్ణోస్తత్ప్రీణనంవిద్వాన్భుఞ్జీతస
హబన్ధుభిః ॥ ౫౬ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చస్తుతిభిస్స్వస్తివాచకైః । కారయేత్తత్కథాభిశ్చపూజాంభగవతోఽ
న్వహమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏతత్పయోవ్రతంనామపురుషారాధనంపరమ్ । పితామహేనాభిహితంమయాతేసముదా
హృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ త్వంచానేనమహాభాగేసమ్యగర్చయకేశవమ్ । ఆత్మనాశుద్ధభావేననియతాత్మాభజావ్య
యమ్ ॥ ౫౯ ॥ అయంవైసర్వయజ్ఞాఖ్యస్సర్వవ్రతమితిస్మృతమ్ । తపస్సారమిదంభద్రేదానంచేశ్వరతర్ప
ణమ్ ॥ ౬౦ ॥ తఏవనియమాస్సాక్షాత్తఏవచక్రతూత్తమాః ॥ ౬౧ ॥ తస్మాదేతద్వ్రతంభద్రేప్రయతాశ్రద్ధయా
చర।భగవాన్పరితుష్టస్తేవరమాశువిధాస్యతి ॥ ౬౨ ॥ ****************************

*********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః*********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తాసాదితీరాజన్స్వభర్త్రాకశ్యపేనవై । అన్వతిష్ఠద్వ్రతమిదంద్వాదశాహమతన్ద్రి
తా ॥ ౧ ॥ చిన్తయన్త్యేకయాబుద్ధ్యామహాపురుషమీశ్వరమ్ । ప్రగృహ్యేన్ద్రియదుష్టాశ్వాన్మనసాబుద్ధిసార
థిః ॥ ౨ ॥ మనశ్చైకాగ్రయాబుద్ధ్యాభగవత్యఖిలాత్మని । వాసుదేవేసమాధాయచచారహపయోవ్రతమ్ ॥ ౩ ॥
తస్యాఃప్రాదురభూత్తాతభగవానాదిపూరుషః । పీతవాసాశ్చతుర్బాహుశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౪ ॥ తంనేత్ర
గోచరంవీక్ష్యసహసోత్థాయసాదరమ్ । ననామభువికాయేనదణ్డవత్ప్రీతివిహ్వలా ॥ ౫ ॥ సోత్థాయబద్ధాఞ్జలి

పావ్యర్థాఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తస్మా-త్సర్వయజ్ఞాదిభిస్తుల్యత్వాదీశ్వరతోషకత్వాచ్చ-హేభద్రే-సమాహితా-త్వం-శ్రద్ధ
యా-తద్వ్రత-మనుతిష్ఠ-తేన-తుష్టో-భగవాం-స్తవాశు-వరాన్-దాస్యతి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం
శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః. ****************************
ఏవముపదిష్టపయోవ్రతాఅదితిస్తదన్వతిష్ఠదిత్యాహమునిః॥ఇతీతి॥ హేరాజన్ , ఇతీత్థం,స్వభర్త్రాకాశ్యపేనో,క్తాఉప
దిష్టవ్రతా,సాఅదితి-రతన్ద్రితాసమాహితా,ద్వాదశాహ,మిదంపయోవ్రత,మన్వతిష్ఠత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అనుష్ఠానప్రకారమేవా
హ॥చిన్తయన్తీతిద్వాభ్యాం॥మహాపురుషమీశ్వరం,వాసుదేవం - ఏకయాఽనన్యవిషయయా,బుద్ధ్యా,చిన్తయన్తీ-పయోవ్రతం,
చచారేత్యర్థః,కింకృత్వా,బుద్ధి,స్సారథిఃమనోనిగ్రహోపాయభూతా , యస్యాః , స్సా,మనసా , ఇన్ద్రియాణ్యేవదుష్టసత్వా,
స్తాన్ప్రగృహ్యనిగృహ్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ మనశ్చ,ఏకాగ్రయాఅనన్యవిషయయా,బుద్ధ్యా , సర్వాన్తరాత్మని,షాడ్గుణ్యపూర్ణే,వా
సుదేవే,సమాధాయస్థిరంకృత్వా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్యామదిత్యామిత్థంవ్రతమనుతిష్ఠన్త్యాంసత్యాం,భగవా,న్వాసుదేవః,ప్రా
దురాసీత్ ।కథంభూతః,పీతేపిశఙ్గేవాససీయస్య,చత్వారోబాహవోయస్యసః , శఙ్ఖాదీన్బిభ్రాణః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తం,నేత్రగో
చరం,వాసుదేవం,సమీక్ష్య,దితి-రాశూ,త్థాయ,ప్రీత్యా,విహ్వలాసతీకాయేన,దణ్డవ,ద్భూమౌ,ననామనమస్కృతవతీ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁
ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ,సా,బద్ధాఞ్జలి,స్తూష్ణీం,స్థితా,కేవల,మీడుంపున , ర్నోత్సహేనశశాక ॥ కథంభూతా,ఆనన్దజలై,రాకులే

ఈక్షణే అక్షిణీ, యస్యాః, పులకైరాకులా ఆకృతిర్దేహో యస్యాస్సా, తస్య భగవతో, దర్శనమేవ నిరతిశయోత్సవస్తేన, గాత్రే శరీరే, వేపథుః కమ్పో, యస్యాస్సా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతో, హే కురూద్వహ, దితిర్దేవీ, శనైః, గద్గదయా, గిరా, ప్రీతిపూర్వకం, హరిం తుష్టావ, కథంభూతా సా, శ్రియః పతిం, ముదీక్ష్య, చక్షుషా, పిబన్తీవ స్థితా సతీ, తుష్టావ, పిబన్తీవోదీక్ష్యేతి చ క్రియాభేదాత్సేత్యస్యాపదస్య ద్విరుక్తిరదుష్టా ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ “ ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి - అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ ,, త్యాది శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం యద్యజ్ఞేశ్వరత్వాదికం తదధునా దర్శయన్నివ దుర్లభో ఽప్యల్పీయసాఽపి మత్కృతేనారాధనేనావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయన్ ప్రార్థయతే ॥ యజ్ఞేశేతి, హే యజ్ఞేశ, యజ్ఞానాం ప్రభో, హే యజ్ఞపురుష, యజ్ఞభోక్తః, ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత, స్తస్య సమ్బోధనం, తీర్థం గఙ్గాదిరూపం పాదే యస్య, తీర్థం విశుద్ధం శ్రవః కీర్తిర్యస్య - హే తీర్థశ్రవః - శ్రవణమేవ మఙ్గళం యస్య - తన్నామధేయం - యస్య, ఆపన్నానాం శరణాగతానాం - లోకానాం - దుఃఖోపశమాయోదయ ఆవిర్భావో యస్య - నోఽస్మాకం - శం సుఖం - కృధి కురు - యత - స్త్వం - దీనానాం మాదృశానాం - నాథోఽసి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ విశ్వాయ విశ్వరూపాయ - అత ఏవాత్రావిర్భూతోఽసీతి భావః హరయే . తుభ్యం - నమః - విశ్వరూపత్వే హేతుః ॥ విశ్వేతి ॥ విభవ ఉదయః - విశ్వస్య సృష్ట్యాదికారణాయ - విశ్వస్యోపాదానకారణత్వాత్తదన్తరాత్మతయా పాలకత్వాచ్చ తద్రూపాయేత్యర్థః కారణత్వమన్తరాత్మత్వం చ సమానాధికృతౌ నిబన్ధనమితి భావః - నిర్వికారస్య మమ కథం విశ్వకారణత్వమత ఆహ ॥ స్వైరం యథా తథా - గృహీతాః - ఉరుశక్తేర్వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తే - ర్మాయాయా - గుణాస్సత్త్వతమాంసి - యేన స్వైరమిత్యనేన జీవస్యేవ న గుణవశ్యతేత్యుక్తం గృహీతేత్యాదినా ప్రకృతిపురుషశరీరకస్య తవ విశ్వకారణత్వం న స్వరూపేణేత్యత స్తేన నిర్వికారత్వమేవేతి సూచితం - కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణయోగమాహ ॥ భూమ్న ఇతి ॥ కల్యాణగుణై - ర్భూమ్నే మహతే - యద్వా స్వైరం గృహీతేతి ప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తం - భూమ్న ఇత్యనేన పురుషవైశిష్ట్యముచ్యతే, భూమా వ్యాపకః జీవేష్వప్యన్తరాత్మతయా వ్యాపీ - తస్మా ఇత్యర్థః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యే ఽపి తద్గతదోషాస్పర్శమాహ ॥ స్వస్థాయేతి ॥ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యథాఽవస్థితాయ - న త్వన్యథాభావమాపద్యమానాయ, తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - శశ్వదితి, శశ్వత్సదా ఉపబృంహితం ఆవిర్భూతం, పూర్ణం కల్యాణగుణపరిపూర్ణం అపరిచ్ఛిన్నానన్దాత్మకం - యత్స్వరూపం - తస్య బోధేన యాథాత్మ్యదర్శనేన - వ్యాపాదితం నిరస్తం - ఆత్మతమః ఆత్మనాం జీవానాం అచ్ఛాదకం తమోఽజ్ఞానం - యేన, తస్మై జీవానాం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తాజ్ఞానేన స్వభావాన్యథాత్వం - అచేతనస్య తు పరిణామస్వభావత్వాత్స్వరూపాన్యథాత్వం - పరమాత్మనస్తు తవ నిత్యాఽసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపయాథాత్మ్యానుభవేన తదుభయం దూరతో నిరస్తమితి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అస్మదీయమనోరథపూరణమీషత్కరమేవ త్వయేతి కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ ఆయురితి ॥ హే అనన్త, తుష్టాత్ప్రసన్నాత్త్వత్తో - నృణాం - ఆయురాదయ ఏవ, సులభా భవన్తి - కిముత - శత్రువిజయాదిసమ్పత్తిస్సులభేతీత్యర్థః - తత్ర, ఆయుః పరం బ్రహ్మాయురపి - అతుల్యం నిరుపమం - వపుశ్శరీరం, బలపరాక్రమసౌన్దర్యాదియుక్తం శరీరమితి భావః - అభీష్టలక్ష్మీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ - ద్యౌశ్చ - భూశ్చ రసాతలం చ ద్యోభూరసాః ద్యౌరితి పృథక్పాఠే భూశ్చ రసాశ్చ బిలస్వర్గా ఇతి విగ్రహః - సకలాః - యోగగుణా అణిమాదయ - స్త్రివర్గో ధర్మార్థకామాః, కేవలం నిస్సంశయం - జ్ఞానమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హే రాజన్నిత్థ - మదిత్యా - సంస్తుతో - భగవాన్, పుష్కరేక్షణ - స్సర్వభూతానాం - క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రాన్తర్భూతమనోవృత్తిజ్ఞః - జీవశరీరకో వా - ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణో - వాచ. హేతి హర్షే విస్మయే

రీడితుం స్థితా నోత్సేహ ఆనన్దజలాకులేక్షణా । బభూవ తూష్ణీం పులకాకులాకృతిస్తద్దర్శనాత్యుత్సవగాత్రవేపథుః ॥ ౬ ॥ ప్రీత్యా శనైర్గద్గదయా గిరా హరిం తుష్టావ సా దేవ్యదితిః కురూద్వహ । ఉదీక్షతీ ❁ సా పిబ ❁ తీవ చక్షుషా రమాపతిం యజ్ఞపతిం జగత్పతిమ్ ॥ ౭ ॥ అదితిరువాచ ॥ యజ్ఞేశ యజ్ఞపురుషాచ్యుత తీర్థపాద తీర్థశ్రవశ్శ్రవణమఙ్గళనామధేయ । ఆపన్నలోకవృజినోపశమోదయాద్య శం నః కృధీశ భగవన్నసి దీననాథ ॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వభవనస్థితిసంయమార్థం స్వైరం గృహీతపురుశక్తిగుణాయ భూమ్నే । స్వస్థాయ శశ్వదుపబృంహితపూర్ణబోధవ్యాపాదితాత్మతమసే హరయే నమస్తే ॥ ౯ ॥ ఆయుః పరం వపురతుల్యమభీష్టలక్ష్మీ ❁ ర్ద్యోభూరసాస్సకలయోగగుణాస్త్రివర్గః । జ్ఞానం చ కేవలమనన్త భవన్తి తుష్టాత్త్వత్తో నృణాం కిము సపత్నజయాదిరాశీః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అదిత్యైవం స్తుతో రాజన్ భగవాన్పుష్కరేక్షణః । క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానామితి హోవాచ భారత

---

౧౦ ॥ శో ❁ పా ॥ ద్యౌర్భూరసా.

వా-హే భారత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ దేవమాతరిత్యాదినా॥ స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవ దర్శయన్నివాదితైర్హార్దమావిష్కర్తుం ప్రతిజానీతే॥ దేవమాతరిత్యర్ధేన-హే దేవమాతః-భవత్యా-చిరకాఙ్క్షితం-తం-మయా-విజ్ఞాతమేవ- కిం తదిత్యత్ర తదావిష్కరోతి-యదితి సార్ధైస్త్రిభిః-సపత్నైర్దైత్యైర్హృతాః శ్రీర్యేషాం-స్వస్థానాచ్చ్యావితానాం వివాసితానాం -స్వపుత్రాణాం సమ్బన్ధియ-దైశ్వర్యం-త-త్త్వయా-చిరకాఙ్క్షితం-త - న్మయా-జ్ఞాతమిత్యన్వయః కిం చ తాన్సపత్నాన్ - దుష్టః మదో యేషాం తా, నసురర్షభాన్, యుద్ధే, విన్జిత్య , ప్రతిలబ్ధో-జయః-శ్రీశ్చ - యై-స్తైః పుత్రైస్సహ - పాసితుమేకత్రస్థాతు - మిచ్ఛసి ❁ ॥ ౧౨॥౧౩ ॥ ❁ ఇన్ద్రః జ్యేష్ఠో యేషాం తైః స్వతనయై -ర్యుధి-హతానాం-శత్రూణాం స్త్రియో భర్తృసమీప- మాసాద్య రుదన్తీః-దుఃఖితాశ్చ-ద్రష్టు-మిచ్ఛసి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ప్రత్యాహృతం ప్రత్యానీతం-యశః-శ్రీశ్చ-యై స్తాన్-సుసమృద్ధాన్నాకపృష్ఠం స్వర్గ-మధిష్ఠాయ-క్రీడతః, ఆత్మజాన్, ద్రష్టు-మిచ్ఛసీ,త్యేతత్సర్వం త్వత్కాఙ్క్షితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం తదభిప్రేతమావిష్కృత్య, తత్ర "యత్తాన్వినిర్జిత్య సమర" ఇత్యభిప్రేతం, త, దధునా మయాఽపి కర్తుం న శక్యమితి వదన్ సమరాదన్య ఏవోపాయశ్చిన్తనీయ ఇత్యాహ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యాం॥ హే దేవ్యధునా - తే దైత్యాః , ప్రాయశః యద్యప్య-వారణీయా అజేయాః-ఇత్యేవ-మే-మతిః-అవారణీయా ఇత్యహమధ్యవస్యామీత్యర్థః-కుతః యత్ యస్మాత్తే దైత్యా, అధునా , అనుకూల-ఈశ్వరః కాల

త ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవమాతర్భవత్యా మే విజ్ఞాతం చిరకాఙ్క్షితమ్ । యత్సపత్నైర్హృతశ్రీణాం
చ్యావితానాం స్వధామతః ॥ ౧౨ ॥ తాన్వినిర్జిత్య సమరే దుర్మదానసురర్షభాన్ । ప్రతిలబ్ధజయశ్రీభిః పుత్రైరిచ్ఛ
స్యుపాసితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రజ్యేష్ఠైస్స్వతనయైర్హతానాం యుధి విద్విషామ్ । స్త్రియో రుదన్తీరాసాద్య ద్రష్టు
మిచ్ఛసి దుఃఖితాః ॥ ౧౪॥ ఆత్మజాన్ సుసమృద్ధాంస్త్వం ప్రత్యాహృతయశశ్శ్రియః । నాకపృష్ఠమధిష్ఠాయ క్రీడ
తో ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయో ఽధునా తే ఽసురయూథనాథా అవారణీయా ఇతి దేవి మే మతిః ❁। యత్తే ఽను
కూలేశ్వరవిప్రగుప్తా న విక్రమస్తత్ర సుఖం దదాతి ॥ ౧౬ ॥ తథా ఽప్యుపాయో మమ దేవి చిన్త్యస్సన్తోషితస్య వ్ర
తచర్యయా తే । మమార్చనం నార్హతి గన్తుమన్యథా ❁ శ్రద్ధానురూపం ఫల ❁ హేతుకత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయా ఽ
ర్చితశ్చాహమపత్యగుప్తయే పయోవ్రతేనానుగుణం సమీడితః । †స్వాంశేన పుత్రత్వముపేత్య తే సుతాన్ గో
ప్తా ఽస్మి మారీచతపస్యవస్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఉపధావ పతిం భద్రే ప్రజాపతిమకల్మషమ్ । ధారయిష్యసి మాం పత్యావే
వంరూపమవస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైతత్పరస్మా ఆఖ్యేయం దేవగుహ్యం కథఞ్చన । సర్వం సంపత్స్యతే దేవి దేవగుహ్యం
సుసంవృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । అదితిర్దుర్లభం లబ్ధ్వా హరేర్జ
న్మాత్మని ప్రభో । ఉపాధావత్పతిం భక్త్యా +శ్రద్ధయా కృతకృత్యవత్ ॥ ౨౧ ॥ స వై సమాధియోగేన కశ్యపస్తదబుధ్య

రూపో-యేషాం, తైర్విప్రై-ర్గుప్తాః-అతో-ఽస్మదాదిభి-స్తేషు కృతో, విక్రమః పరాక్రమ, స్సుఖం, న దాస్యతి సుఖ - హేతుర్న భవిష్యతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ యద్యప్యేవ-మథాపి-హే దేవి-తవ-వ్రతచర్యయా , తోషితస్య , మే మయా - కశ్చిదుపాయశ్చిన్తనీయ ఏవ-కుతః యతో-మదారాధన-మన్యథా గన్తుం విఫలీభవితుం - నార్హతి-తత్కుతః-మదారాధనస్య కర్తుః -శ్రద్ధానుసారమిచ్ఛానుసారేణ-ఫలహేతుకత్వాత్- ఫలహేతుకృత్త్వాదితి పాఠే - ఫలహేతుం కరోతీతి ఫలహేతుకృ, త్తస్య భావస్తత్త్వం-తస్మాదాదికారణత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ చిన్త్యముపాయం దర్శయతి॥ త్వయేతి॥ త్వయా , పుత్రరక్షణాయ - పయోవ్రతేనా-హం-యథార్హం-సమ్య-గర్చితః- స్తుతశ్చ-అతో ఽహం, మారీచతపస్యవస్థితః కశ్యపతపఃఫలదానే ఽవస్థితః - స్వాంశేన-తవ-పుత్రత్వ-ముపేత్య-తవ, సుతాన్-గోప్తా ఽస్మి గోపాయిష్యామి - స్వాన్ స్వేనేతి పాఠే-స్వేనాజహత్స్వభావస్వరూపేణా,హం-తవ-పుత్రత్వ-ముపేత్య - స్వాన్ త్వత్సమ్బన్ధినః-పుత్రాన్-గోప్తాస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అతో-హే భద్రే, పతిమకల్మషం ప్రజాపతిం కశ్యప- ముపధావ అనువర్తస్వ - పత్యా భర్త్రా నిమిత్తేన మాం గర్భే ధారయిష్యసి, కథంభూతం రూపం వామనరూప-మవస్థితం స్వసఙ్కల్పేనాదదానం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అన్యేన పృష్టయా ఽపి-త్వయై-తన్మదుక్తం, కథంచిదపి-నాన్యస్మై -కథనీయం, హే దేవి-దేవరహస్యం, సర్వం, గుప్తం సదేవ-సమ్పత్స్యతే ఫలదం భవిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏతావదభిధాయ తత్రైవ భగవానన్తర్దధే, అథా,దితి, స్స్వస్యాం, భగవతో-ఽవతారం దుర్లభం - ప్రాప్య కృతార్థేవ-శ్రద్ధాయుక్తయా, భక్త్యా, పరయేతి పాఠే ఽనన్యయా, పతి, మన్వవర్తత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ త-దనువర్తనం స్వస్మిన్ ప్రవిష్టం, హరేరంశం

---

౧౭ ॥ శ్లో ॥ ❁ ॥ పా ॥ ఫలహేతుకృత్త్వాత్. ౧౮ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ స్వాన్ స్వేన పుత్రత్వ ౨౧ ॥ శ్లో + పా ॥ పరయా

చస,కాశ్యప,స్సమాధియోగేనయోగదృష్ట్యాఅన్వబుధ్యతవిజ్ఞాతవాన్- యతో-ఽయ - మవితథేక్షణః-అవితథమీక్షణందృష్టి ర్యస్యసః ❁ ॥ ౨౨॥ ❁ తత-స్సకశ్యప- స్తపసాహేతునా,చిరం-సంభృతంధృతం,వీర్యం.తస్యామదిత్యా-మాధత్తనిహితవాన్ కశ్యపంప్రవిష్టస్యభగవతోయేనకేనాపిరూపేణాదిత్యుదరప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం-నతుజీవస్యేవవీర్యసంశ్లేషకథనపర,మిత్యవగన్తవ్యం-కథమాధత్తేత్యత్రాహ॥ హేరాజన్,సర్వత్రసమోఽపి, వాయు,ర్దారుణిసఙ్ఘర్షణేనయథా-వనదాహకమగ్నిమాధత్తే,ఏవం,స్వయంపుత్రేషు.సమోఽపిదైత్యక్షపణంవీర్యమాధత్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతోఽదితే,ర్గర్భేనిష్ఠితంప్రవిష్టం,సనాతనం,భగవన్తం-జ్ఞాత్వా-హిరణ్యగర్భోబ్రహ్మా,భగవదసాధరణగుణప్రతిపాదకై-ర్నామభి , స్సమీడే సమీపేతుష్టావేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ గుణనామభిర్హిరణ్యగర్భకృతాం స్తుతిమేవాహయావదధ్యాయసమాప్తిఃజయేతి॥ హేభగవ,న్నురుక్రమ,ఉరవఃక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃకరిష్యమాణాఃయస్యతథాభూతేత్యర్థః-జయసర్వోత్కృష్టతాంప్రాప్నుహి, తేతుభ్యం,నమోఽస్తు,బ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాస్తేషాం, దేవాయ , తస్మైదేవాయేతివా , త్రిగుణాయస్పృష్ట్యాద్యుపయుక్తరజఆదిగుణత్రయనియన్త్రే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అదితేరేవపూర్వస్మిఞ్జన్మనిపృశ్నిరితినామ, తస్యా,గర్భాయ,వేదోగర్భోయస్య,వేదానాంగర్భాయ వా , వేధసేవిధాత్రేత్రయోలోకానాభ్యాంయస్యతస్మై-త్రయాణాంలోకానాం,పృష్ఠేఉపరిపరమవ్యోమ్ని,స్థితాయ, శిపయోజీవా-స్తేష్వన్తర్యామితయాప్రవిష్టాయ॥ యజ్ఞోవైవిష్ణుఃపశవశ్శిపిర్యజ్ఞఏవపశుషుప్రతితిష్ఠతీతిశ్రుతేః ॥ యద్వాశిపయోరశ్మయ , స్తై-ర్వేష్టితాయేత్యర్థః,విష్ణవేవ్యాపినే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భువనస్యవిశ్వస్య,త్వమేవాది,

తః ప్రవిష్టమాత్మని హరేరంశం హ్యవితథేక్షణః ॥ ౨౨॥ సోఽదిత్యాం వీర్యమాధత్త తపసా చిరసమ్భృతమ్।సమాహితమనా రాజన్దారుణ్యగ్నిమివానిలః ॥ ౨౩ ॥ అదిత్యా నిష్ఠితం గర్భం భగవన్తం సనాతనం।హిరణ్యగర్భో విజ్ఞాయ సమీడే బ్రహ్మనామభిః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥జయోరుగాయ భగవన్నురుక్రమ నమోఽస్తు తే।నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ త్రిగుణాయ నమో నమః ॥ ౨౫ ॥ నమస్తే పృశ్నిగర్భాయ వేదగర్భాయ వేధసే।త్రినాభాయ త్రిపృష్ఠాయ శిపివిష్టాయ విష్ణవే ॥ ౨౬ ॥ త్వమాదిరన్తో భువనస్య మధ్యమనన్తశక్తిం పురుషం యమాహుః। కాలో భవానాక్షిపతీశ విశ్వం స్రోతో యథాఽన్తః పతితం గభీరమ్ ॥ ౨౭ ॥ త్వం వై ప్రజానాం స్థిరజఙ్గమానాం ప్రజాపతీనామపి సంభవిష్ణుః।దివౌకసాం దేవ దివశ్చ్యుతానాం పరాయణం నౌరివ మజ్జతోఽప్సు ॥ ౨౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతి శ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం విరిఞ్చస్తుతకర్మవీర్యః ప్రాదుర్బభూవామృతభూరదిత్యామ్। చతుర్భుజశ్శఙ్ఖగదాబ్జచక్రః పిశఙ్గవాసా నళినాయతేక్షణః ❁ ॥ ౧ ॥ శ్యామావదాతో ఝషరాజకుణ్డలత్విషోల్లసచ్ఛ్రీవదనామ్బుజః పుమాన్। శ్రీవత్సవక్షా వలయాఙ్గదోల్లసత్కిరీటకాఞ్చీగుణహారనూపురః ॥ ౨ ॥ మధువ్రతవ్రాతవిఘుష్టయా స్వయా విరా

మధ్యాన్తకారణభూతః,య,మపరిమితశక్తిం,పరమపురుష,మాహుః॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే,త్యాదయోవేదాన్తాః॥సత్వమేవకాలశరీరకోభవానేవ,విశ్వ, మాక్షిపతిప్రవర్తయతి,యథాఽన్తఃపతితంతృణాదికం,స్రోతఃప్రవాహః,ఆక్షిపతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ప్రజానామస్మదాదీనాం,ప్రజాపతీనాంచ,త్వమేవ,సమ్భవిష్ణురుత్పాదనశీలోఽసి॥అయంభావః॥నహ్యేవంభూతస్యతవజీవస్యేవకర్మణాజన్మాదిసమ్భవః , కింతుదేవానాంపరమాశ్రయత్వేనతత్కార్యసాధనాయావతారోఽయం,అత , స్త్రాక్స్వర్గచ్యుతాన్ , స్వర్గేస్థాపయ , ఆశ్రయత్వేదృష్టాన్తఃఅప్సుమజ్జతః,పుంసో,నౌర్యథా,తద్వ-త్సురాణా, మాశ్రయభూతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంబ్రహ్మణాసమీడితోభగవానవతతారేత్యాహమునిః ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం-విరిఞ్చేన , స్తుతం,కర్మదేవకార్యలక్షణం, వీర్యమురుక్రమత్వాది ప్రభావశ్చ - యస్య - సో,మృతభూఃకర్మాయత్తమరణోత్పత్తిరహితః, మోక్షప్రదోవా,భగవా -న దిత్యా - మావిర్బభూవ,కథంభూతః - చత్వారోభుజాయస్య-శఙ్ఖాదయోఽస్యసన్తీతితథా -అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్, పిశఙ్గేవాససీయస్య-నళినవ-త్సున్దరే,ఆయతేచే,క్షణేనేత్రే,యస్య ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ శ్యామశ్చాసా,వవదాతోనిర్మలః,ఝషరాజో మకర - స్తదాకారయోః,కుణ్డలయో, స్త్విషా - ఉల్లసన్తీ-శ్రీ-ర్వదనామ్బుజే,యస్య- శ్రీవత్సోవక్షసియస్య-వలయై,రఙ్గదైశ్చ, సహోల్లసన్తి-కిరీటాదీని-యస్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ మధువ్రతానాంభృఙ్గాణాం.సఙ్ఘేన-విఘుష్టయా ,స్వయాఅసాధారణయా-శ్రీమత్యావనమాలయా-విరాజితః-విభుఃసర్వజ్ఞః,ప్రజాపతేఃకశ్యపస్య-వేశ్మగతం-తమః-స్వకాన్త్యా-వినాశయన్అపనుదన్-కన్త్యా,

నివిష్టః కృతః-కౌస్తుభో-యస్య-స-ఆవిర్బభూవేతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదా-దిశ-స్సలిలాని-జనానా-మన్తఃకరణానిచ-ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః - ప్రజాః - ప్రహృష్టాః బుతవః ప్రావృడాదయః, గుణాన్వితాస్స్వస్వగుణయుక్తా - బభూవుః-తథా-ద్యుప్రభృతయో-నగాః సర్వతాశ్చ- యథాఽనురూపం - ప్రసేదుస్సంజహృషుః హర్షయుక్తాశ్చ బభూవుః, తత్రాగ్నిజిహ్వా దేవాః-అగ్నిర్జిహ్వాశిఖా వా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ప్రాదుర్భావకాలమాహ॥ శ్రోణాయామితి ॥ శ్రవణద్వాదశీ భాద్రపదశుక్లద్వాదశీతి ప్రసిద్ధా-తస్యామపి - శ్రోణాయాం శ్రవణర్క్షస్థే సతి చన్ద్ర ఇత్యర్థః - తత్రాపి, శ్రవణస్య ప్రథమాంశే ఽభిజిన్నామకే ముహూర్తే మాధ్యందినే-తచ్చ శ్రుత్యాదర్శితం " అభిజిన్నామనక్షత్రముపరిష్టాదషాఢా నామ ధస్తాచ్ఛ్రోణాయా ,, ఇతి - ఏవం విశిష్టే ముహూర్తే భగవాన్ప్రాదుర్బభూవేతిపూర్వేణాన్వయః ॥ కించ ॥ నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని-తారాగురుశుక్రాదయః, ఆదిశబ్దేన చన్ద్రసూర్యాదయః- తే-సర్వే-తస్య భగవతో-జన్మ - ప్రదక్షిణముదారం-చక్రుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ద్వాదశ్యాం తస్యాం తిథౌ-వహని-సూర్యో , మధ్యందినగతో-బభూవ-సా చ ద్వాదశీ విజయేతి ప్రసిద్ధా-కా-యస్యాం ద్వాదశ్యాం - హరేర్జన్మ - విదుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదా-శఙ్ఖాదయో-మృదఙ్గాదయశ్చ - నేదుర్దధ్వనుః-తథా-విచిత్రవాదిత్రాదీనాం-తుములో-నిర్ఘోషశ్చాభవత్ ❁ ॥ ౭ ॥ అప్సరసః-ప్రీతా-ననృతుః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః-జగుః-మునిప్రభృతయో-తథాయోగ్యం తుష్టువు-ర్జగు-ర్ననృతుశ్చ-ప్ర

జితశ్శ్రీవనమాలయాహరిః । ప్రజాపతేర్వేశ్మతమస్స్వరోచిషా వినాశయన్కణ్ఠనివిష్టకౌస్తుభః ॥ ౩ ॥ దిశః ప్రసేదుస్సలిలాశయాస్తదా ప్రజాః ప్రహృష్టా బుతవో గుణాన్వితాః ❁ । ద్యౌరన్తరిక్షం క్షితిరగ్నిజిహ్వా గావో ద్విజాస్సంజహృషుర్నగాశ్చ ॥ ౪ ॥ శ్రోణాయాం భాద్రద్వాదశ్యాం ముహూర్తేఽభిజితి ప్రభుః । సర్వే నక్షత్రతారాద్యాశ్చక్రుస్తజ్జన్మదక్షిణమ్ ॥ ౫ ॥ ద్వాదశ్యాం సవితాఽతిష్ఠన్మధ్యందినగతోఽహని । విజయానామ సా ప్రోక్తా యస్యాం జన్మ విదుర్హరేః ॥ ౬ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయో నేదుర్మృదఙ్గపణవానకాః । చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాం నిర్ఘోషస్తుములోఽభవత్ ॥ ౭ ॥ ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽనృత్యన్గన్ధర్వప్రవరా జగుః । తుష్టువుర్మునయో దేవా మనవః పితరోఽగ్నయః ॥ ౮ ॥ సిద్ధవిద్యాధరగణాస్సకింపురుషకిన్నరాః । చారణా యక్షరక్షాంసి సుపర్ణా భుజగోత్తమాః ॥ ౯ ॥ గాయన్తః ప్రశశంసుస్తం నృత్యన్తో విబుధానుగాః । ఆదిత్యా ఆశ్రమపదం కుసుమైస్సమవాకిరన్ ॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽదితిస్తం నిజగర్భసమ్భవం పరం పుమాంసం ముదమాప విస్మితా । గృహీతదేహం నిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహ జయేతి విస్మితః ॥ ౧౧ ॥ యత్తద్వపుర్భాతి విభూషణాయుధైరవ్యక్తచిద్వ్యక్తమధారయద్ధరిః । బభూవ తేనైవ స వామనో వటుస్సమ్పశ్యతో దివ్యగతిర్యథా నటః ॥ ౧౨ ॥ తం వటుం వామనం దృష్ట్వా మోదమానా మహర్షయః । కర్మాణి కారయామాసుః పురస్కృత్య ప్రజాపతిమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యోపనీయమానస్య సావిత్రీం సవితాఽబ్రవీత్ । బృహస్పతిర్బ్రహ్మసూత్రం మేఖలాం కశ్యపోదదా ॥ ౧౪ ॥ దదౌ కృష్ణాజినం భూమిర్దణ్డం సోమో వనస్పతిః । కౌపీనాచ్ఛాదనం మాతా ద్యౌశ్ఛత్రం జగతీపతేః ॥ ౧౫ ॥ కమణ్డలుం వేదగర్భః కుశాన్సప్తర్షయో దదుః । అక్షమాలాం మహారాజ సరస్వత్యవ్యయాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ తస్మా ఇత్యుపనీతాయ యక్షరాట్పాత్రికామదాత్ । భిక్షాం భగ

శశంసుః-అదిత్యా-ఆశ్రమపదం, కుసుమై-రవాకిరంశ్చ ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తం పరమపురుషం-నిజగర్భసమ్భూతం-దృష్ట్వా-అదితి-ర్విస్మితా సతీ-నితరాం-ముద-మవాప-తథా - ప్రజాపతిః కశ్యపశ్చ - నిజయోగమాయయా-సహజశక్తియోగయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-యద్వా - యోగ ఏవ-మాయా, తయా ఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః - గృహీతో-దేహో-దివ్యవిగ్రహో-యేన, తం-దృష్ట్వా-ప్రజాపతిః బ్రహ్మే-జయేత్యాహ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ విస్మయాన్తరమాహ॥ యత్తదితి॥ విభూషణైః కౌస్తుభాదిభి-రాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిశ్చ, యుక్తమితి శేషః-ఏవంభూతం-య-ద్వపు, స్స్వసాధారణత్వేన ప్రకాశతే - నిత్యవిభూత్యాదౌ-తద్వపు - రాదా, వవ్యక్తచిద్రూపః ప్రకృతిపురుషశరీరకో భగవా, నధారయదావిశ్చకార, తత, స్తేనైవ వపుషా, పిత్రో, స్సమ్పశ్యతో స్సతో-స్సభగవాన్ - దివ్యగతిరనితరసాధారణచేష్టో, వామనో, వటు, ర్బభూవ, వటుసన్నివేశాద్వామనశబ్దవాచ్యో బభూవ-యథా, నటః, పూర్వపూర్వవేషం విహాయ వేషాన్తరముపాదత్తే-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం భగవన్తం, వామనశబ్దవాచ్యం - వటుసన్నివేశం, దృష్ట్వా - మహర్షయ, స్సంహృష్టాస్సన్తః - ప్రజాపతిం కశ్యపం, పురస్కృత్య-కర్మాణి జాతకర్మాదీని, కారయామాసుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్య వామనస్యో-పనీయమానస్య ఉపనయనేన సంస్క్రియమాణస్య, సవితా, సవిత్రీ-ముపదిష్టవాన్-బృహస్పత్యాదయో-బ్రహ్మసూత్రాదీని, దదుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్ర-వనస్పతిర్వనానాం పతిః - సోమశ్చన్ద్రః - ద్యౌస్తదభిమానీ దేవతా-హే మహారాజ- అవ్యయాత్మనః, అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య, సరస్వతీ - అక్షమాలామదాత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం-ముపనీయమానాయ వామనాయ-యక్షరాడ్వైశ్రవణః, పాత్రికాం భిక్షాపాత్రం-అదాత్

భవానీ,భిక్షా-మదాత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ స,ఏవంసమ్భావితో-మారిషఃశ్రేష్ఠః-పూజ్యో-వటుర్బ్రహ్మవర్చసేన-తాం బ్రహ్మర్షిగణసంఘుష్టాం,సభామభ్యతిక్రమ్య - సభాయానిర్గతో-వ్యరోచతేత్యర్థః - యద్వా-రుచిరత్రణ్యర్థగర్భః - సభామతీవవ్యరోచయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ విభుఃకశ్యపః-సమిద్ధంజ్వలన్తముపనయనాగ్నిం-పరిసమూహనమృజుం-కృత్వా-పరిస్తీర్య-సమ్యగభ్యర్చ్యచ-సమిద్భి-ర్హుతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తతో,భగవాన్వామనో-భృగూణాం-తై-రుపకల్పితైఃకారితై,రశ్వమేధై-ర్యజన్తం, మూర్జితం-బలింవైరోచనిం - శ్రుత్వా.తత్ర-జగామ-కథంభూతః - అఖిలేన-సారేణబలేన-సమ్భృతఃపూర్ణః-అతఏవ-భారేణ-గాంభూమిం,ప్రతిపదం-సంనమయన్సన్నమ్రాంకుర్వన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నర్మదాయా,ఉత్తరే-తటే-భృగువత్సాఖ్యే,క్షేత్రే,క్రతూత్తమం,ప్రవర్తయన్తః - తే-బలేః,ఋత్విజో,భృగవ,స్తంవామనం-దూరా-ద్వ్యచక్షత-అపశ్యన్-కథంభూతం - ఉదితం-సూర్యమివస్థితం-ఆరాత్సమీపఏవో-దితంరవిమివేతివా ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హేనృప-వామనస్య, తేజసా,ఽపహృతతేజస్కా-యజమానోబలి-స్సభ్యాఋత్విజశ్చ - సూర్యఃకిలా-యాతీ-త్యేవమాది-వ్యతర్కయన్నితిశేషః - కింవా-విభావసురగ్ని-రాయాతి-ఉత,క్రతో,ర్దిదృక్షయా-సనత్కుమార,అయాతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం,సశిష్యేషుసయజమానేషు-భృగుషు-వితర్కయమాణేషుసత్సు-సభగవా-న్వామనః-సదణ్డం-ఛత్రం-జలపూర్ణం, కమణ్డలుంచ-బిభ్రద్ధయమేధవాటికాం-వివేశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మౌఞ్జ్యామెఖలయాచా-బద్ధకటి-ముపరి-ధృతోపవీతాజిన-ముపవీతోపరిధృతమజినముత్తరీయంయస్యేతివా - జటిలంసశిఖం-వామనాఖ్యం - మాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశంహరిం-యజ్ఞవాటే - ప్రవిష్టం, దృష్ట్వాసయజమానా-భృగవో-ఽగ్నిభిస్సహ - వామనస్య - తేజసా - సంక్షిప్తాస్సఙ్కుచితప్రకాశాస్సన్త - స్సముత్థాయ - ప్రత్యగృహ్ణన్సత్కృతవన్తః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ యజమానఇతి ॥రూపస్యానురూపాఅవయవాయస్యత-మతఏవ,మనోరమంహృద్యం-అతఏవ,దర్శనీయం-వామనం-దృష్ట్వేతిశేషః-యజమానోబలి-స్తస్మై,ఆసనం-సమర్పితవాన్ ❁॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ-బలి-స్తం,స్వాగతేనాభినన్ద్యస్వాగతంపృష్ట్వా, తస్యభగవతః-పాదా,వవనిజ్యప్రక్షాళ్య, ముక్తసఙ్గానాంయోగినాం,మనస్సు-క్రీడన్తం-తం,భగవన్తమర్చయామాస ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత.స్స్వధర్మవిత్స్వానురూపధర్మజ్ఞోబలిః, కలికల్మషస్యాపహన్తృ,అతఏవసుమఙ్గళం,తస్యభగవతః-పాదయోస్సమ్బన్ధి-శౌచంపవిత్రంప్రక్షాళనోదకం, మూర్ధ్న్యదధాత్ ॥ పాదశౌచంవిశినష్టి॥ దేవదేవో,బ్రహ్మా,చన్ద్రమౌళి,ర్గిరిశోరుద్రశ్చ-పరయా - భక్త్యా.మూర్ధ్నా- యత్పాదశౌచంగఙ్గారూపం,దధార,తతస్తమువాచేతిశేషః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥ హేబ్రహ్మన్ - తేత్వయా-స్వాగతం-తుభ్యం-నమః తే-కింకరవామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః- ఆర్యవపుర్ధరం,శ్రేష్ఠవపుర్ధరం-త్వాం - సాక్షాత్ప్రత్యక్షం-బ్రహ్మర్షీణాం-తపో-మన్యే-తపఏవమూర్తీభూతంమన్యే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యద్యస్మా - ద్భవా-నస్మాకం-గృహా-నాగత - స్తతో - ఽస్మాకం-పితర - స్తృప్తా-బభూవుః-కులంచ-పవిత్ర-మభూత్ - అయంక్రతుశ్చ-యథావదనుష్ఠితో-బభూవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అద్య-మే-ఽగ్నయశ్చ-యథావిధి-సుహుతా-బభూవుః-హేద్వి

వతీసాక్షాదుమాఽదాదమ్బికాసతీ ॥ ౧౭ ॥ సబ్రహ్మవర్చసేనైవంసభాంసమ్భావితోవటుః । బ్రహ్మర్షిగణస
ఙ్ఘుష్టామత్యరోచతమారిషః ॥ ౧౮ ॥సమిద్ధమాహితంవహ్నింకృత్వా పరిసమూహనమ్ । పరిస్తీర్య సమభ్య
ర్చ్యసమిద్భిరజుహోద్విభుః ॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వాఽశ్వమేధైర్యజమానమూర్జితంబలింభృగూణాముపకల్పితైస్త
తః। జగామతత్రాఖిలసారసమ్భృతోభారేణగాంసంనమయన్పదేపదే ॥ ౨౦ ॥ తంనర్మదాయాస్తటఉత్తరేబ
లేర్యఋత్విజస్తేభృగువత్ససంజ్ఞికే । ప్రవర్తయన్తోభృగవఃక్రతూత్తమంవ్యచక్షతారాదుదితంయథారవిమ్ ॥
తమృత్విజోయజమానస్సదస్యా❁హతత్విషోవామనతేజసానృప।సూర్యఃకిలాయాత్యుతవావిభావసుస్సనత్కు
మారోఽథదిదృక్షయాక్రతోః ॥౨౨ ॥ ఇత్థంసశిష్యేషుభృగుష్వనేకధావితర్కమాణేషు❁భగవాన్సవామనః।
సదణ్డఛ❁త్రంసజలంకమణ్డలుంవివేశబిభ్రద్ధయమేధవాటమ్❁ ॥ ౨౩ ॥ మౌఞ్జ్యామెఖలయావీతముపవీతాజినో
త్తరమ్ । జటిలంవామనంవిప్రంమాయామాణవకంహరిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిష్టంవీక్ష్యభృగవస్సశిష్యాస్తేసహాగ్ని
భిః। ప్రత్యగృహ్ణన్సముత్థాయసఙ్క్షిప్తాస్తస్యతేజసాఽ ॥౨౫ ॥ యజమానఃప్రముదితోదర్శనీయంమనోరమమ్।
రూపానురూపావయవంతస్మా ఆసనమాహరత్ ॥ ౨౬ ॥ స్వాగతేనాభినన్ద్యాథపాదౌభగవతోబలిః। అవని
జ్యార్చయామాసముక్తసఙ్గమనోరమం ॥ ౨౭ ॥ తత్పాదశౌచంకలికల్మషాపహంస్వధర్మవిన్మూర్ధ్న్యదధాత్సు
మఙ్గళమ్।❁యద్దేవదేవోగిరిశ❁శ్చన్ద్రమౌళిర్దధారమూర్ధ్నాపరయాచభక్త్యా॥౨౮॥బలిరువాచ॥ స్వాగతంతే
నమస్తుభ్యంబ్రహ్మన్కింకరవామతే। బ్రహ్మర్షీణాంతపస్సాక్షాన్మన్యేత్వాఽఽర్యవపుర్ధరమ్॥౨౯॥అద్యనఃపితర
స్తృప్తాఅద్యనఃపావితంకులమ్। అద్యస్విష్టఃక్రతురయంయద్భవానాగతోగృహాన్ ॥ ౩౦। అద్యాగ్నయోమెసు

జాన్మజ-త్వచ్చరణావనేజనైర్వార్భిర్జలైః-ర్హత-మంహః-పాపం-యస్యతస్యమమసమ్బన్ధినీ-ఇయంభూమి-స్తనుభిరస్మచ్ఛరీరైస్సహ-తవ-పదైః-పాదవిన్యాసైః-పునీతాపవిత్రీకృతా-ఽఽసీత్ * ॥ ౩౧ ॥ * హేవిప్రసుత-త్వా-మర్థినంయాచితార-మనుతర్కయే ఆలక్షయే - అతో-హేవటో-య-ద్వాఞ్ఛసికామయసే-తన్మే-మత్తః-ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ-యద్వాఞ్ఛసీతియచ్ఛబ్దాభిప్రేతానేవకాంశ్చిద్దర్శయతి-గామితి-గాంభూమింధేనుంవా, గుణవద్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమ-ద్ధామగృహం, తథా-మృష్టమన్నం-హేవిప్ర-అథోవాఅథవా - హేఅర్హత్తమ-గవా-దీనన్యద్వా - యత్కించి-త్కామయసే-త-న్మత్తః-ప్రతిగృహాణ * ॥ ౩౨ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. *

తదేవంయాచ్ఞానైచోదితోభగవాన్పదత్రయపరిమితాంభూమింయియాచిషుస్తదప్రత్యాఖ్యానాయప్రతిశ్రుతందృఢీకర్తుంబలింప్రశంసన్నాహేత్యాహమునిః ॥ ఇతిఉక్తవిధం-ధర్మయుక్తం - సూనృతంసత్యం - మధురంచ-బలే-ర్వచ- ఆకర్ణ్య-ప్రీత- స్తంప్రతి-నన్ద్యే-దంవక్ష్యమాణ-మువాచ * ॥ ౧ ॥ * తదేవాహవచఇత్యాదినాయావదర్థపరిగ్రహాఇత్యన్తేన॥ హేజనదేవ,తవ,వచ,స్సూనృతత్వాదిగుణయుక్తంయుక్తంచ-ఏతత్కుతః,యతఃయస్యభగవత,స్సాంపరాయేపరలోకసాధనధర్మనిర్ణయే,తవ,పితామహః- కులవృద్ధః - ప్రశాన్తశ్చ - ప్రహ్లాదఏవ- ప్రమాణం-తద్వృత్త్యైవతత్సన్తానరూపాణాంభ

హుతాయథావిధిద్విజాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైః । హతాంహసోవార్భిరియంచభూరభూత్తథా*పునీతా తనుభిఃపదైస్తవ ॥ ౩౧ ॥ యద్యద్భవాన్వాఞ్ఛతితత్ప్రతీచ్ఛమేత్వామర్థినంవిప్రసుతానుతర్కయే । గాంకాఞ్చనంగుణవద్వాఽథధామమృష్టంతథాఽన్న*మథవావిప్రకన్యామ్ । గ్రామాన్సమృద్ధాంస్తురగాన్గజాన్వారథోత్తమానర్హత్తమప్రతీచ్ఛమే ॥ ౩౨ ॥ ****************************

***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,అష్టాదశోఽధ్యాయః**********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతివైరోచనేర్వాక్యం ధర్మయుక్తంససూనృతమ్ । నిశమ్య భగవాన్ప్రీతఃప్రతినన్ద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥వచస్తవైతజ్జనదేవసూనృతంకులోచితంధర్మయుతంయశస్కరమ్ । *యస్యప్రమాణంభృగవ*స్సాంపరాయేపితామహఃకులవృద్ధఃప్రశాన్తః॥ ౨॥ నహ్యేతస్మిన్కులేకశ్చిన్నిస్సత్త్వఃకృపణఃపుమాన్ । ప్రత్యాఖ్యాతాప్రతిశ్రుత్యయోవాఽదాతాద్విజాతయే ॥ ౩ ॥ నసన్తితీర్థేయుధివాఽర్థినార్దితాఃపరాఙ్ముఖాయేత్వమనస్వినోనృప*।యుష్మత్కులేయద్యశసాఽమలేనప్రహ్లాదఉద్భాతియథోడుపఃఖే ॥ ౪ ॥ యతోజాతోహిరణ్యాక్షశ్చరన్నేకఇమాంమహీమ్ । ప్రతివీరందిగ్విజయంనావిన్దతగదాయుధః ॥ ౫ ॥ యంవినిర్జిత్యకృచ్ఛ్రేణవిష్ణుఃక్ష్మోద్ధారఆగతమ్ । ఆత్మానంజయినంమేనేతద్వీర్యంభూర్యనుస్మరన్ ॥ ౬ ॥ నిశమ్యతద్వధంభ్రాతాహిరణ్యకశిపుఃపురా । హన్తుంభ్రాతృహణంక్రుద్ధోజగామనిలయంహరేః ॥ ౭ ॥ తమాపతన్తమాలోక్యశూలపాణింకృతాన్తవత్ । చిన్తయామాసకాలజ్ఞోవిష్ణుర్మాయావినాంవరః ॥ ౮ ॥ యతోయతోఽ

వతామపివృత్తిస్తాదృశ్యేవేత్యనుమీయతఇతిభావః * ॥ ౨ ॥ * తదేవవిశదయతి ॥ నహీతి ॥ అస్మిన్-త్వదీయేకులే-కశ్చిదపిపుమాన్-నిస్సత్త్వః - కృపణశ్చ - నహి-నజాతః-నజనిష్యతేనాధునావర్తతేచ-తత్ర-నిస్సత్త్వస్యలక్షణంయోద్విజాతయేయాచకాయప్రత్యాఖ్యాతానదదామీతివక్తేతి- కృపణస్యలక్షణంప్రథమంప్రతిశ్రుత్యయోవాఅదాతేతి * ॥ ౩ ॥ * హేనృప-తీర్థేదానావసరేసతి - అర్థినాయాచకేన - అర్థితాయాచితా- స్తథా-యుద్ధే- పరాఙ్ముఖా-యేచా-మనస్వినఃఅస్వతన్త్రాశ్చ-అస్మిన్కులేత్రిపురుషం-నసన్త్యేవ-తీర్థేయాచ్ఞామన్తరేణాపిదదతీత్యర్థః - యత్ యస్మిన్కులే-ఖేఆకాశేచన్ద్రఇవ - అమలేన-యశసా-ప్రహ్లాద-ఉద్భాతినితరాంచకాస్తి * ॥ ౪ ॥ * యుధిపరాఙ్ముఖానసన్తీత్యేతదుపపాదయతి॥యతఇత్యాదినా॥యతోయస్మిన్కులే-జాతో-హిరణ్యాక్షః - ఏకోఽసహాయో-దిగ్విజయనిమిత్తే - ఇమాం-కృత్స్నాం మహీం-చరన్ - గదైవాయుధంయస్యతాదృశః- ప్రతిపక్షంవీరం-నలేభే * ॥ ౫ ॥ * క్ష్మోద్ధారేభూమ్యుద్ధారే-విష్ణుర్వరాహరూపః-యంహిరణ్యాక్షం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-వినిర్జిత్యహత్వా - జయిన-మాత్మాన-మమన్యత - అత- స్తస్యహిరణ్యాక్షస్య -వీర్యం-భూర్యనవధిక-మిత్యనుస్మర-అభిజానీహి * ॥ ౬ ॥ * తథా-తస్యహిరణ్యాక్షస్య-వధం-శ్రుత్వా- తస్యభ్రాతాహిరణ్యకశిపుః-పురా-క్రుద్ధో-భ్రాతృహన్తారం,విష్ణుం-హన్తుం-హరే-ర్నిలయంస్థానం-జగామ * ॥ ౭ ॥ * శూలపాణిం-మృత్యువ-దాపతన్తం- తంహిరణ్యకశిపుం-విజ్ఞాయదుర్జయంజ్ఞాత్వా-మాయావినాంశ్రేష్ఠః-తత్తత్కాలప్రయోజనాభిజ్ఞో-విష్ణు-రిత్థం-చిన్తయామాస * ॥ ౮ ॥ * తత్కృతాంచిన్తామేవదర్శయతి ॥ అహం-యత్రయత్ర-గమిష్యామి-తత్రసర్వత్రా - సోహిరణ్యకశిపుః - ప్రాణభృతాం-మృ

త్యురివా-వతిష్ఠతే-అతో-ఽధునాపరాగ్దృశః బహిర్దృశ్యమానో-ఽహమస్య-దైత్యస్య-హృదయమేవ-ప్రవేక్ష్యామి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం-సవిష్ణు-ర్వినిశ్చిత్య - హేఅసురేన్ద్ర-ఆధావతః తదర్థం తత్రసఞ్చరతో-రిపోర్హిరణ్యకశిపో-శ్శరీరం - నిర్వివిశే-ప్రవివేశ-తత్రాపి హృదయే ప్రవిష్టం మాం జ్ఞాస్యతీత్యేవం వినిశ్చిత్య - శ్వాసానిలే - ఽన్తర్హితః సూక్ష్మదేహో యస్య - తస్య - ఘ్రాణరన్ధ్రేణవివిగ్నమతికమ్పితం-చేతో-యస్య - తాదృశో - బభూవ- తత్రాపి ప్రవిష్టం జ్ఞాస్యతీతి వినిశ్చిత్య ఘ్రాణరన్ధ్రసఞ్చారిశ్వాసవాయునా సహ చఞ్చలస్తదవిభక్తో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత-స్సదైత్య-స్తన్నిలయం-శూన్యం,పరితోఽన్వివిష్య,తమపశ్యమానః-కుపితో-ననాద-జితం మయేతి సింహనాదం కృతవాన్ - తతః-పునః-క్ష్మాం పృథివీం - గాం దివం-దిశః , ఖమన్తరిక్షం-వివరమతలాదికం-సముద్రాంశ్చ-విచిన్వ-న్వీరో దైత్యో-విష్ణుం-నదదర్శ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అపశ్య-న్నిత్థ-మువాచ-తదేవాహ॥ ఇదం కృత్స్నం-జగ-న్మయా-అన్విష్టం అన్వేషితం-మమ-భ్రాతృహన్తాతు-క్వాపి-నదృశ్యతే,సతు,యతః - ప్రాప్య - పున-ర్నావర్తతే- తత్ర,నూనం-గతః-మృతోఽభవదితి భావః ❁ ॥ ౧౨॥ ❁ అధునా,నమద్విషయవైరానుబన్ధస్తస్యాస్తీత్యాహేత్యాహ॥ వైరానుబన్ధ ఇతి ॥ ఇహలోకే,దేహినాం -వైరానుబన్ధః-ఏతావానేవ-కియా-న్య,ఆమృత్యోర్మరణపర్యన్తమ్- ఇత్యే,తావానేవ- కుతః-యతో-మన్యుః క్రోధః - అజ్ఞానప్రభవః దేహలక్షణాత్మస్వరూపాజ్ఞానజ-స్స - దేహాత్మాభిమానేనో-పబృంహితః ప్రకటీకృతో - భవతి - దేహే వినష్టే సతి మన్యురపి ప్రశామ్యతీతి మృత్యుపర్యన్తఏవ వైరానుబన్ధ - స్తతస్స ఉపేక్షణీయ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవం పితామహప్రపితామహయోః స్తీర్థాదావర్థిత్వాపరాఙ్ముఖత్వాదిగుణయోగమభిధాయాథ పితుర్గుణా

హాంతత్రాసౌమృత్యుః ప్రాణభృతామివ। అతోఽహమస్యహృదయం ప్రవేక్ష్యామి పరాగ్దృశః ❁ ॥ ౯ ॥ ఏవం సనిశ్చిత్య రిపోశ్శరీర ఆధావతో నిర్వివిశే ❁ సురేన్ద్రః । శ్వాసానిలాన్తర్హితసూక్ష్మదేహస్తద్ఘ్రాణరన్ధ్రేణవివిగ్నచేతాః ॥ ౧౦ ॥ సతన్నికేతం పరిసృత్య శూన్యమపశ్యమానః ❁ కుపితో ననాద । క్ష్మాం గాం దిశః ఖం వివరాన్సముద్రాన్విష్ణుం విచిన్వన్న దదర్శ వీరః ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యన్నితి హోవాచ మయాఽన్విష్టమిదం జగత్ । భ్రాతృహా మే గతో నూనం యతో నావర్తతే పుమాన్ ॥ ౧౨ ॥ వైరానుబన్ధ ఏతావానామృత్యోరిహ దేహినామ్ । అజ్ఞానప్రభవో మన్యురహంమానోపబృంహితః ॥ ౧౩ ॥ పితా ప్రహ్లాదపుత్రస్తే తద్విద్వాన్విష్ణుతత్పరః । స్వమాయుర్ద్విజలిఙ్గేభ్యో దేవేభ్యోఽదాత్స యాచితః ॥ ౧౪ ॥ భవానాచరితాన్ధర్మానాస్థితో గృహమేధిభిః । బ్రాహ్మణైః పూర్వజైశ్శూరైరన్యైశ్చోద్దామకీర్తిభిః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్త్వత్తో మహీమీషద్వృణేఽహం వరదర్షభాత్ । పదాని త్రీణి దైత్యేన్ద్ర సంమితాని పదా మమ ॥ ౧౬ ॥ నాన్యత్తే కామయే రాజన్వదాన్యాజ్జగదీశ్వరాత్ । నైనః ప్రాప్నోతి వై విద్వాన్యావదర్థపరిగ్రహః ॥ ౧౭ ॥ బలిరువాచ ॥ అహో బ్రాహ్మణదాయాద వాచస్తే వృద్ధసమ్మతాః । త్వం బాలో బాలిశమతిస్స్వార్థం ప్రత్యబుధో యథా ॥ ౧౮ ॥ మాం వచోభిస్సమారాధ్య లోకానామేకమీశ్వరమ్ । పదత్ర

నాహ ॥ పితేతి - ప్రహ్లాదస్యపుత్ర-స్తవపితా విరోచనస్తు-తద్విద్వాన్ పితృపితామహయోర్వృత్తిం విద్వాన్,తద్వృత్త్యభిజ్ఞః కించ-ద్విజవత్సలః ద్విజరూపధారిషు దేవేషు వత్సలః - అతఏవ - ద్విజలిఙ్గేభ్యః ద్విజవేషధారిభ్యో దేవేభ్యో యాచకేభ్య - స్స్వకీయ-మాయు-స్సమాహితో- దదౌ,యద్వా ద్విజరూపధారిణో దేవా ఏతే న తు ద్విజా ఇతి తద్విద్వానపి - సయాచితస్సన్ , స్వీయ,మాయు -ర్దేవేభ్యో- దదా,విత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవం పిత్రాదీన్ స్తుత్వాఽథ తం ప్రశంసతి భవానితి॥ గృహమేధిభిర్బ్రాహ్మణైర్భృగుప్రభృతిభి - స్తథా,పూర్వజైర్విరోచనాదిభి,ర్విపులకీర్తిభి-శ్శూరైశ్చ - చరితాననుష్ఠితాన్ ధర్మాన్,భవా,నాస్థితః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవం ప్రతిశ్రుతాప్రత్యాఖ్యానాయ పిత్రాదిభిస్సహ తం స్తుత్వాఽథ యాచతే॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్త్వత్తాదృశకులప్రసూతత్వాదుక్తగుణత్వాచ్చ - వరదశ్రేష్ఠా- త్త్వత్తో-ఽహ-మీష - న్మహీం పృథ్వీం - వృణే యాచే కియతీమిత్యత్రాహ । పదాని త్రీణి త్రిపదపరిమితామిత్యర్థః -కస్య త్రిపదపరిమితామిత్యత్రాహ॥ హే దైత్యేన్ద్ర-మమ-పదా పాదేన-సమ్మితాని పరిచ్ఛిన్నాని-ఇదం త్రివిక్రమపదాభిప్రాయేణ-నచాయమనృతవాదః,తత్రాపి స్వపదత్వానపాయాత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏతదేవనాన్యద్వృణ ఇత్యాహ ॥ నాన్యదితి ॥ హే రాజన్-జగదీశ్వరాదపి-తత్రాపి,వదాన్యాదపి-త్వత్తం ఏతావదేవ-వృణే-నాన్యత్కామయే-యావదర్థస్యాపేక్షితార్థస్యైవ - ఉపయుక్తార్థస్యైవ - ప్రతిగ్రహో-యస్య,పరిగ్రహ ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః, విద్వాన్-ఏనః పాపం-నప్రాప్నోతి-అధికార్థలిప్సుస్తు పాపీ భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవం యాచితస్తదభిప్రాయానభిజ్ఞ ఆహ బలిః॥ అహో ఇతి త్రిభిః॥ హే బ్రాహ్మణదాయాద బ్రాహ్మణసుత-తవ వాచస్తు,వృద్ధానాం-సంమతాః,అథాపి-త్వం-బాలః,హేతుగర్భమిదం-అతఏవ-బాలిశమతిర్బాలిశానామజ్ఞానామివ మతిర్యస్య సః-అతఏవ-స్వార్థం ప్రతి-యథావదబుధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అబుధత్వమేవాహ ॥ మామితి ॥ లోకానా-మేకమద్వితీయ-మీశ్వరం-మాం,వచోభి-ర్వృద్ధసమ్మతై- రారాధ్య ప్రసాద్యయో

భవాన్-పదత్రయమత్యల్పస్వకీయపదత్రయపరిమితం - భూభాగం-వృణీతే, ద్వీపస్యాపిజమ్బ్వాదే - ర్దాశుషం దాతారం, మా-మవిద్వాన్-నతో-బాలిశమతిర్భవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ మాముపవ్రజ్యమాంయాచిత్వా-పుమా-న్కశ్చి-ద్భూయో-ఽన్యం యాచితుం-నార్హతి-తస్మాత్ - హేవటో-కామంయథేచ్ఛం, వృత్తికరీం-విపులాం-భూమిం- మేమత్తః - ప్రతీచ్ఛప్రతిగృహాణ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పునర్యాచితాధికనిస్పృహత్వమేవావిష్కుర్వన్నాహభగవాన్॥ యావన్తఇతిసత్రిభిః ॥ హేనృప, త్రిలోక్యాం-యావన్తో-విషయాదేశాస్తే, సర్వేఽపి - ప్రతిగృహ్యమాణాస్సన్తః - అజితేన్ద్రియా-న్పూరయితుంనాలం-బుద్ధిమతః కర్తుంనశక్నువన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యదుక్తం ద్వీపదాశుషమవిద్వానిత్యత్రాహత్రిభిః-క్రమైః పాదై-రసంతుష్టః-పుమాన్-నవఖణ్డయుక్తేన-జమ్బూద్వీపేనాపి-నపూర్యతే - అపూర్తౌ హేతుమాహ - సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా - సప్తానాంద్వీపవరాణామిచ్ఛయా హేతునా-ద్వీపేనాపి నపూర్యతే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తర్హి సప్తద్వీపాంమహీంప్రతీచ్ఛేత్యత్రాహ॥సప్తేతి ॥ వైన్యఃపృథుర్గయశ్చా-ది, ర్యేషాం, తేనృపా-స్సప్తానాంద్వీపానామధిపతయోఽప్యర్థైః, కామైశ్చ-తృష్ణాయా-అన్తం, నగతాః, అర్థకామతృష్ణాయా - అన్తమవధిం-నప్రాప్తాఇతి-నో-ఽస్మాభిః - శ్రుతం - ఉత్తరోత్తరమసన్తుష్టస్యార్థకామతృష్ణాయాఅనువృత్తేరితిభావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమసన్తుష్టస్యసుఖంచనాస్తీతివక్తుం తావత్సంతుష్టస్యసుఖమస్తీత్యాహ ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ దైవా-ల్లబ్ధేన-సన్తుష్టస్తు - సుఖం-వర్తతేసుఖంయథాతథా - ఆస్తేఅజితాత్మాఅజితేన్ద్రియః, అతఏవో-పసాదితైః ప్రాప్తైః-

యంయోవృణీతేబుద్ధిమాన్ద్వీపదాశుషమ్ ॥ ౧౯ ॥ నపుమాన్మామనువ్రజ్యభూయోయాచితుమర్హతి।తస్మాద్వృత్తికరీంభూమింవటోకామంప్రతీచ్ఛమే॥ ౨౦ ॥శ్రీభగవానువాచ॥యావన్తోవిషయాఃప్రేష్ఠాస్త్రిలోక్యామజితేన్ద్రియాన్ । నశక్నువన్తితేసర్వేప్రతిపూరయితుంనృప॥ ౨౧ ॥త్రిభిఃక్రమైరసంతుష్టోద్వీపేనాపినపూర్యతే।నవవర్షసమేతేనసప్తద్వీపవరేచ్ఛయా॥ ౨౨ ॥ సప్తద్వీపాధిపతయోనృపావైన్యగయాదయః । అర్థైఃకామైర్గతానాన్తంతృష్ణాయాఇతినశ్శ్రుతమ్॥ ౨౩ ॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనసన్తుష్టోవర్తతేసుఖమ్। నాసన్తుష్టస్త్రిభిర్లోకైరజితాత్మోపసాదితైః॥ ౨౪ ॥పుంసోఽయంసంసృతేర్హేతురసంతోషోఽర్థకామయోః ।యదృచ్ఛయోపపన్నేనసంతోషోముక్తయేస్మృతః॥ ౨౫ ॥యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్యతేజోవిప్రస్యవర్ధతే । తత్ప్రశామ్యత్యసంతోషాదమ్భసేవాశుశుక్షణిః॥ ౨౬ ॥తస్మాత్త్రీణిపదాన్యేవవృణేత్వాంవరదర్షభ । ఏతావతైవసిద్ధోఽహంవిత్తంయావత్ప్రయోజనమ్॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్తఃప్రహసన్నాహవాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్యతామ్।వామనాయమహీందాతుంజగ్రాహజలభాజనమ్॥ ౨౮ ॥విష్ణవేక్ష్మాంప్రదాస్యన్తముశనాహ్యసురేశ్వరమ్ । జానంశ్చికీర్షితంవిష్ణోశ్శిష్యంప్రాహవిదాంవరః॥ ౨౯ ॥శుక్రఉవాచ॥ఏషవైరోచనేసాక్షాద్భగవాన్విష్ణురవ్యయః ।కశ్యపాదదితేర్జాతోదేవానాంకార్యసాధకః॥ ౩౦ ॥ప్రతిశ్రుతంత్వయైతస్మైయదనర్థమజానతా।నసాధుమన్యేదైత్యానాంమహానుపగతోఽనయః॥ ౩౧ ॥ ఏషతేస్థానమైశ్వర్యంశ్రియంతేజోయశశ్శ్రుతమ్ । దాస్యత్యాచ్ఛిద్యశక్రా

స్త్రిభి - ర్లోకైః-రసన్తుష్టస్తు - నసుఖంవర్తతే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సన్తోషాసన్తోషౌనకేవలంసుఖదుఃఖమాత్రహేతూ - అపితు సంసృతిముక్తిహేతూఅపీత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ అర్థకామయోర్విషయయో - ర్యో - ఽసన్తోషస్స, పుంస-స్సంసారస్య-హేతుః, యశ్చ, దైవా, ల్లబ్ధేన, సన్తోష, స్స, ముక్తయే, స్మృతః, హేతురిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, దైవాల్లబ్ధేన, తుష్టస్య, విప్రస్య, తేజో, వర్ధతే-అసన్తోషాత్తు, తత్తేజః, ప్రశామ్యతినశ్యతి, యథాజలేనాశుశుక్షణిరగ్నిస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మాత్సన్తోషస్యైవశ్రేయస్కరత్వాత్ - హేనృపోత్తమ-త్రీణ్యేవ - పదాని-త్వాం, వృణేయాచే-ఏతావతైవా, హం-సిద్ధః కృతార్థః-విత్తంహి-యావత్ప్రయోజనమేవ-సుఖదమితి శేషః, అధికంతుదుఃఖదమితిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ-ముక్తో-బలిః ప్రహసన్-తర్హి-ప్రతిగృహ్యతా-మిత్యాహ॥ఏవముక్త్వా-వామనాయ, భూమిం-దాతుం- జలభాజనం-గృహీతవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదా, వామనాయ-పృథ్వీం, దాస్యన్తం దాతుముద్యుక్త - మసురేశ్వరం- శిష్యం-విష్ణో-శ్చికీర్షితం-జాన-న్నుశనాశుక్రో-విదాం కాలత్రయవిదాం-శ్రేష్ఠః-ప్రాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥యావదధ్యాయసమాప్తి॥ ఏషఇతి ॥ హేవైరోచనే-ఏషవామన స్సాక్షాద్భగవా-నవ్యయో-విష్ణురేవ - దేవానాం, కార్యసాధకఃకార్యంసాధితుమిత్యర్థః-కశ్యపాత్ప్రజాపతే-రవతీర్ణః-పదత్రయవ్యాజేనలోకత్రయం-ప్రతిగృహ్యదేవేభ్యోదాతుమవతీర్ణఇతిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవంవిధాయ- తస్మై-స్వానర్థ-మజానతా-త్వయా-యత్ప్రతిశ్రుతం, త-త్సాధు-నమన్యే - కుతః-యతో-దైత్యానాం - మహా - ననయో-ఽన్యాయ-ఉపగతఉపస్థితః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అన్యాయమేవాహ॥ఏషఇతి॥ ఏష, మాయామాణవకఆత్మసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశో-హరిర్వామ

న-స్తవ-స్థానాదికం-విపులం-యశశ్చాచ్ఛిద్యాపనీయమేన్ద్రాయ,దాస్యతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నను మయా పదత్రయమేవ ప్రతిశ్రుతం నాధికం తత్రాహ॥ త్రిభిరితి॥ విశ్వకాయో విశ్వరూపో భూత్వేత్యర్థః-త్రిభిః-పాదవిన్యాసైః-ఇమాన్-త్రీన్ లోకాన్-క్రమిష్యతే పరిచ్ఛిద్య గ్రహీష్యతీత్యర్థః॥ క్రమతామితి చేత్తత్రాహ॥ సర్వస్వమితి॥ హే మూఢ-సర్వస్వం-విష్ణవే, వామనరూపాయాస్మై-దత్త్వా-కథం-వర్తిష్యసే-తవ స్థితిరపి దుర్లభేతి భావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథాఽపి ప్రతిశ్రుతం సమ్పాదనీయమేవేత్యత్రాహ॥ క్రమత ఇతి ద్వాభ్యాం॥ ఏకేన-పాదా పాదవిన్యాసేన-గాం భూమిం, ద్వితీయేన-దివం హే విభో - మహతా-కాయేన-ఖమన్తరిక్షం చ-క్రమతః-క్రమమాణస్య-భగవత-స్తృతీయస్య-పాదవిన్యాసస్య-కా గతిః-తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్తథాఽపి ప్రతిశ్రుతం న సంపాదితమేవ స్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అత ఏవ-ప్రతిశ్రుత- మప్రదాతు-స్తవాహం-నరకే-నిష్ఠామవస్థితిం-మన్యే-కుతః, యో భవాన్, ప్రతిశ్రుతస్య ప్రతిశ్రుతం పూరయితుమసమర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తథాఽపి సర్వస్వదానాత్కీర్తిస్తావద్భవిష్యతీత్యత్రాహ॥ న తద్దానమితి॥ యేన దానేన-వృత్తిర్జీవికా-విపద్యతే విప్లుతా భవతి-తద్దానం, న ప్రశంసన్త్యార్యాః, కుతః, యతో, లోకే-వృత్తిమతః జీవికావత ఏవ, పుంసః-స్సమ్బన్ధీని దానాదీని-ధర్మాదిహేతవః - జీవికావిపత్తికర దానాదిభిర్ధర్మాదయః ప్రత్యుత నశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతో, విద్వాన్, విత్తం-పఞ్చధా , ధర్మాదిపఞ్చకార్థతయా , విభజన్నేవ, ఇహా , ముత్ర చ - లోకే, మోదతే త్ర-స్వజనాయ స్వజనపుష్టయే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ నను తర్హి ప్రతిశ్రుత్య నేతి కథమనృతం వాచ్యం తత్రాహ॥ సార్ధైష్షడ్భిః॥ అత్రాపి సత్యానృతవ్యవస్థాయాం, బహ్వృచైః-గీతం యత్-తత్కథయతో-మత్తః, శృణు , బహ్వృచశ్రుత్యాపి హి ప్రథమం "ఓమితి సత్యం నేత్యనృతం తదేతత్పుష్పం ఫలం వాచో యత్సత్యం స హీశ్వరో యశస్వీ కల్యాణకీర్తిర్భవితోరీశ్వర" ఇత్యాదినా సత్యానృత

యమాయామాణవకో హరిః ॥ ౩౨ ॥ త్రిభిః క్రమైరిమాన్లోకాన్విశ్వకాయః క్రమిష్యతి। సర్వస్వం విష్ణవే దత్త్వా మూఢ వర్తిష్యసే కథమ్ ॥ ౩౩ ॥ క్రమతో గాం పదైకేన ద్వితీయేన దివం విభోః। ఖం చ కాయేన మహతా తార్తీయస్య ❁ కుతో గతిః ॥ ౩౪ ॥ నిష్ఠాం తే నరకం మన్యే హ్యప్రదాతుః ప్రతిశ్రుతమ్ । ప్రతిశ్రుతస్య యోఽనీశః ప్రతిపాదయితుం భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ న తద్దానం ప్రశంసన్తి యేన వృత్తిర్విపద్యతే। దానం యజ్ఞస్తపః కర్మ లోకే వృత్తిమతో యతః ॥ ౩౬ ॥ ధర్మాయ యశసేఽర్థాయ కామాయ స్వజనాయ చ। పఞ్చధా విభజన్విత్తమిహాముత్ర చ మోదతే। ౩౭ । అత్రాపి బహ్వృచైర్గీతం శృణు మేఽసురసత్తమ। సత్యమోమితి యత్ప్రోక్తం యన్నేత్యాహానృతం హి తత్ ॥ ౩౮ ॥ సత్యం పుష్పఫలం విద్యాదాత్మవృక్షస్య ❁ గీయతే। వృక్షేఽజీవతి ❁ తన్న స్యాదనృతం మూలమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ తద్యథా వృక్ష ఉన్మూలః శుష్యత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్ ।ఏవం నష్టానృతః సద్య ఆత్మా శుష్యేన్న సంశయః ॥ ౪౦ ॥ ప

యోర్లక్షణపూర్వకం స్తుతినిన్దాభ్యాం సత్యం విహితమనృతం చ నిషిద్ధం-అనన్తరం "పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షర" మిత్యాదినా సత్యదోషాననృతే చ గుణానుక్త్వా, 'తస్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలే న దద్యాత్సత్యానృతే మిథునీకరోతి" ఇత్యుపసంహారేణ వృత్తిసఙ్కటాదిష్వనృతమప్యనుజ్ఞాతం-తమిమం శ్రుత్యర్థం దర్శయన్నాహ॥ సత్యమితి ॥ ఓమిత్యంగీకారేణ-యత్, ప్రోక్తం, తత్సత్యం, నేతి యదాహ, తదేవానృతమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్సత్యమీషదనృతం వినా న సిధ్యతీత్యాశయేనాహ , సత్యం పుష్పఫలం, విద్యాత్, జానీయాత్ ఆత్మవృక్షస్య దేహరూపస్య వృక్షస్య, కుతః , గీయతే శ్రుత్యోచ్యత ఇత్యర్థః-జీవత ఇతి పాఠాన్తరం తు సుగమం యద్యపి-శ్రుత్యా వాచస్సత్యం పుష్పం ఫలం చేత్యుక్తం-తథాపి, వాచో దేహనిర్వాహాధీనత్వాదాత్మవృక్షస్యేతి ప్రస్తుతానుసారేణోక్తం భవతి, పుష్పఫలస్థానీయం సత్యం-తతః కిమత ఆహ, వృక్షే దేహే, అజీవతి తత్పుష్పఫలం, న స్యాత్ , సా న స్యాదితి పాఠే శ్రుత్యుక్తాయా వాచః పరామర్శః, దేహశ్చానృతేన రక్షణీయ ఇత్యాహ అనృతం త్వాత్మనో దేహస్య , మూలం, తథా చ శ్రుతిః "దమేతత్వేనైనే" తి ఏనేన త్వనృతేన, దమేత సంకటేష్వాత్మానం రక్షేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏతదేవ దృష్టాన్తేన స్ఫుటయతి , తద్యథా , వృక్ష ఉత్ఖాతమూల , శ్శుష్యతి-అచిరాదేవోద్వర్తతే పతతి చ, ఏవం, నష్టమనృతం యస్య, స, ఆత్మా దేహః, శుష్యేత్, సర్వస్వదానే దేహశ్శుష్యేదితి భావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సర్వదా సత్యం వదతో దేహానిర్వాహాదితి స్ఫుటీకర్తుం సత్యస్య దోషాననృతస్య గుణాంశ్చాహ ॥ పరాగితి ద్వాభ్యాం య, దోమిత్యక్షరం , సర్వస్వం దాస్యామీత్యఙ్గీకారార్థకమక్షరం తత్పరాక్, పరాక్శబ్దవ్యాఖ్యానం రిక్తమితి, తస్యాపి వ్యాఖ్యానమపూర్ణమితి , తథా చ శ్రుతిః "పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షరం యదేతదోమితి, సర్వస్వదానే కృతే వృత్త్యభావేన దేహస్యాపి నాశాద్దాతుర్విపత్త్యా దానసాద్గుణ్యాభావాదోమిత్యక్షరమసాద్గుణ్యావద్దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేనాపరిపూర్ణం స్యాదిత్యర్థః కించిదోమితి బ్రూయాత్కించిద్దాస్యామీతి యద్వాక్యం , తేన వాక్యేన, పు

౩౯॥శ్లో ❁ పా॥జీవతః. ❁ పా॥సా న స్యాత్

మాన్ దాతా,రిచ్యేత అవశిష్యేతేత్యర్థః,దత్త్వావశిష్టేనాత్మనోవృత్తింకల్పయన్ జీవే, దత స్తద్వాక్యంసాద్గుణ్యవద్దానప్రతిశ్రుతిపరత్వేనపరిపూర్ణంస్యాదితిభావః,తథాచ శ్రుతిః “ నయత్సర్వ మోంకుర్యాద్రిక్తంచాత్మానంసకామేభ్యోనాలంస్యా„దితి, యః,స్సర్వ,మోంనకుర్యాత్,స,ఆత్మానం-రిక్తం,కుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ సకామేభ్యోనాలంస్యాదిత్యస్యార్థమాహ॥ భిక్షవఇతి॥భిక్షవేయాచకాయసర్వంస్వ,మోంకుర్వన్ దాస్యామీతిప్రతిశృణ్వన్ పుమాన్,ఆత్మనే , కామేన,కామ్యత ఇతికామోజీవనంఅద్యయనేనవసతీతివత్ హేత్వర్థేతృతీయా - తస్మై-నాలంనసమర్థస్స్యాదిత్యర్థః, అతఃకించిదేవదేయమితిభావః॥అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మంయన్నేతియత్సర్వం నేతిబ్రూయాద్వా పాపికాఽస్యకీర్తిర్జాయేత సైనంతత్రైవహన్యా„ దితిశ్రుత్యర్థమాహ॥అథేతి॥ నేతియదనృతంవచ,ఏత - త్పూర్ణం-అర్థవ్యయాభావాత్ , అభ్యాత్మంచేతిచకారస్యాన్వయః,ఆత్మనోఽభిముఖమన్యస్యార్థమాకర్షతీత్యభ్యాత్మంయోహినిత్యం మమకించిదపినాస్తిసీదామీతిబ్రూతే , సహితేనానృతేనపరేషామర్థానాకర్షతీతిప్రసిద్ధం-తర్హీదమనృతమమృతమివసర్వదాసేవ్యంస్యాన్నేత్యాహ॥ సర్వమితి ॥ సర్వం నేతియోబ్రూయాత్,స,దుష్కీర్తిః,అతఃకించిద్దేయమిత్యర్థః,యద్వా,కించిద్దాస్యామీతిప్రతిశ్రవణాదపికించిదపినదాస్యామీత్యేతదేవతర్హిజ్యాయస్సతరామర్థవ్యయాభావాదితిపరిచోద్య , తత్ప్రతిక్షిపతి-అథైతదితి-అథననుఅభ్యాత్మంయాచకాభిముఖం,యః,న్నేతికించిదపినేత్యనృతం,యః,ద్వచ,స్తదేతత్,పూర్ణం-సతివిత్తే,నేతివచసోమిథ్యార్థపరత్వాదనృతమిత్యుక్తం , తదనూద్యప్రతిక్షిపతి॥సర్వమితి॥యః,స్సర్వం నేతికించిదపి,నేతి,బ్రూయాత్,స,దుష్టా-కీర్తి-ర్యస్యతాదృశః,స్స్యాత్,శ్రుతౌపాశబ్దఃపశువిపరివృత్త్యర్థకః, భవ

రాగ్రిక్తమపూర్ణంవా అక్షరంయత్తదోమితి।తద్వ్యక్త్యోంచోమితిబ్రూయాత్తేనరిచ్యేత వై పుమాన్ ॥ ౪౧ ॥ భిక్షవేసర్వమోంకుర్వన్నాలంకామేనచాత్మనే।అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మంయచ్చనేత్యనృతంవచః॥సర్వం నేత్యతిథిం బ్రూయాత్సదుష్కీర్తిశ్శ్వసన్మృతః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీషునర్మవివాహేచవృత్త్యర్థేప్రాణసంకటే।గోబ్రాహ్మణార్థేహింసాయాంనానృతంస్యాజ్జుగుప్సితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే , ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥బలిరేవంగృహపతిఃకులాచార్యేణభాషితః। తూష్ణీంభూత్వాక్షణంరాజన్నువాచావహితోగురుమ్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥సత్యంభగవతాప్రోక్తంధర్మోఽయంగృహమేధినామ్।అర్థంకామంయశోవృత్తింయోనబాధేతకర్హిచిత్ ॥ ౨ ॥ సచాహంవిత్తలోభేనప్రత్యాచక్షేకథంద్విజమ్। ప్రతిశ్రుత్యదదానీతిప్రాహ్లాదిఃకితవోయథా ॥ ౩ ॥ నహ్యసత్యాత్పరోధర్మఇతిహోవాచభూరియమ్ ।సర్వం ❁ వోఢుమహంమన్యేఋతేఽలీ

త్యస్యేత్యాహ॥శ్వసన్మృతఃసజీవన్నపిమృతప్రాయ ఇత్యర్థః-అనేన “ సైనంతత్రైవహన్యా , దితివాక్యవిశేషోవ్యాఖ్యాతః, సాదుష్టాకీర్తిరేనంసతివిత్తేకించిదపినేతియాచకంప్రతివక్తారం,తత్రైవజీవద్దశాయామేవ,హన్యాదితితదర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అతోవృత్తిసంకటాదిష్వనృతంనదోషాయేత్యుపసంహరతి-స్త్రీష్వితి॥స్త్రీషుప్రోత్సాహనేనవశీకారే,నర్మకర్మణిపరిహాసే వివాహేవరాదిస్తుతౌ,వృత్త్యర్థేజీవికార్థే , గవాంబ్రాహ్మణానాంచహితార్థే-హింసాయాంకస్యచిత్ప్రాప్తాయా,మనృతం-ననిందితంభవేదిత్యర్థః-తథాచయాజ్ఞవల్క్యః॥“వర్ణానాంహివధోయత్రతత్రసాక్ష్యనృతంవదే„దితి॥తథాచశ్రుతిః॥“తస్మాత్కాలఏవదద్యాత్సత్యానృతేమిథునీకరోతీ„తి ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధ ఏకోనవింశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవముశనసోక్తోబలిస్తమువాచేత్యాహమునిః॥బలిరితి ॥ కులాచార్యేణశుక్రేణ-ఇత్థ-ముక్తో , గృహపతిర్యజమానోబలిః క్షణం,తూష్ణీ-మవస్థాయ,హేరాజన్ అవహితఃప్రకృతమధ్యవస్యన్,గురుముశనస, మాహ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ సత్యమితి భగవతాత్వయా,యదుక్తంతత్,సత్యం,సోఽయం , గృహస్థానాంధర్మః,యః,స్తదుక్తోధర్మః-కర్హిచిదపి , గృహమేధినా,మర్థాదీన్నబాధేతనవిహన్తిఅతస్సత్యంగృహమేధినాంధర్మః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తథాఽపి-సగృహస్థోఽప్యహం,దదామీతిప్రతిశ్రుత్య,ధునా,విత్తలోభేన,ద్విజం-కథం-ప్రత్యాచక్షనిరాకరోమి ❁ ॥ ౩ ॥నన్వప్రత్యాఖ్యానేదోషాఉక్తాస్తత్రాహ॥నహీతి ॥ అసత్యాదన్యోఽధర్మో-నాస్తీతి,ఇయం,భూమిః,రాహహి , కింతథావిధంభూమేర్వచస్త్వయోపలబ్ధమిత్యత్రాహ॥సర్వమితి ॥ యత,ఇయం,భూః , రళీకపరమనృతపర , మనృతవాదిన-మృతేవినా , సర్వం మేరుమన్దరాదికమపి-వోఢుంధర్తుం అలంసమర్థా-మాత్మానం , మేనేఅమన్యత , సాక్షాత్తస్యాస్తథావిధోక్త్యభావేఽప్యలీకపరోనరస్తస్యాదుర్భరత్వేనాను

౪॥శ్లో॥ ❁ పా॥ సోఢుమహంమన్య ఋతే

మతఇతిభావః-మన్యేఇతిపాఠాన్తరం-తదాఅళీకపరంనరంవినా,అహం,సర్వం , వోఢుంసోఢుం , మలం,మన్యే,ఆళీకపరంతునసహే,ఏకమహంతత్సహఇత్యర్థః సోఢుమితిపాఠస్తుసుగమః ✲ ॥ ౪ ॥ ✲కించ , యథా , విప్రప్రలోభనాద్విప్రవిషయేఽనృతవదనాద్యథా , ఽహంబిభేమి , తథా , నిరయాదిభ్యో , నబిభేమి , తథా , అధన్యందారిద్ర్యమ్ ✲ ॥ ౫ ॥ ✲కించ-యద్యద్ధరాదికం-తత్సర్వం-సమ్పరేతంమృతంపురుషమస్మిన్నేవలోకే -హాస్యతిత్యక్ష్యతీతితత్కిమితిజీవతైవస్వయంనదేయమితిభావః-తథాఽపితావద్వటుప్రతిశ్రుతపరిహారార్థంకించిద్దీయతామిత్యత్రాహ, తస్యేతి,యేనార్థేన,దత్తేనాపి,నతుష్యేద్విప్రః తర్హి - తస్యార్థస్య , త్యాగేదానే-నకించిత్ ,యాచితాదన్యస్య దానేవిప్రస్యాసంతోషాత్తద్దానంవ్యర్థమేవస్యాత్ - అతస్తద్యాచితంసర్వం దేయంనకించిదితిభావః ✲ ॥ ౬ ॥ ✲ననుయదికించిద్దత్తేననతుష్యేద్విప్రస్తర్హినదేహమేవేత్యత్రాహ॥ శ్రేయఇతి ॥ సాధవఃపరోపకారప్రసాధనస్వభావాః - దధ్యఙ్ఞాదయః దుస్త్యజై - రసుభిఃప్రాణైరపి-భూతానాం - శ్రేయః-కుర్వన్తి-ధరాదిషు,కోవికల్పఃకోవిచారః ✲ ॥ ౭ ॥ ✲సర్వథాకీర్తిరేవసమ్పాదనీయేత్యభిప్రాయేణాహ॥ యైరితి ॥ హే బ్రహ్మన్-యైర్దైత్యేన్ద్రై - రస్మత్పూర్వైర్మహాదిభి-ర్యుద్ధేష్వనివర్తిభి-రియంభూమిః,బుభుజేఉపభుక్తా- తేషాం-లోకాన్భోగాన్కాలో,ఽగ్రసీత్సంహృతవాన్,తైర్భువ్య , ధిగతంలబ్ధం,యశఃకీర్తింతు-నాగ్రసీత్-అధునాఽప్యనువర్తతఇతిభావః ✲॥౮॥✲దేహాదపిప్రియస్యార్థస్యత్యాగాదేవకీర్తిర్భవతీత్యాహ ॥ సులభాఇతి॥ హేవిప్రవర్షే , యుధి,తనుందేహంత్యజన్తీతితథా,తాదృశాః,సులభాః,బహవోఽనువృత్తాఃజాతాబభూవురిత్యర్థః - తథా-తీర్థేసత్పాత్రే-యే - శ్రద్ధయా-సర్వస్వం - త్యజన్తో,నా

కపరంనరమ్ ॥ ౪ ॥ నాహంబిభేమినిరయాన్నాధన్యాదసుఖార్ణవాత్ । నస్థానచ్యవనాన్మృత్యోర్యథావిప్రప్రలోభనాత్॥ ౫ ॥యద్యద్ధాస్యతిలోకేఽస్మిన్సమ్పరేతంధరాదికమ్ । తస్యత్యాగనిమిత్తంకింవిప్రస్తుష్యేన్నతేనచేత్ ॥౬॥శ్రేయఃకుర్వన్తిభూతానాంసాధవోదుస్త్యజాసుభిః।దధ్యఙ్శిబిప్రభృతయఃకోవికల్పోధరాదిషు॥౭॥ యైరియంబుభుజేబ్రహ్మన్దైత్యేన్ద్రైరనివర్తిభిః । తేషాంకాలోఽగ్రసీల్లోకాన్నయశోఽధిగతంభువి॥ ౮ ॥ సులభాయుధివిప్రర్షేహ్యనువృత్తాస్తనుత్యజః।నతథాతీర్థఆయాతేశ్రద్ధయాయేధనత్యజః॥౯॥ మనస్వినఃకారుణికస్యశోభనంయదర్థికామోపనయేనదుర్గతిః । కుతఃపునర్బ్రహ్మవిదాంభవాదృశాంతతోవటోరస్య దదానివాఞ్ఛితమ్॥ ౧౦ ॥యజన్తియజ్ఞైఃక్రతుభిర్యమాదృతాభవన్తఆమ్నాయవిధానకోవిదాః ।సఏవవిష్ణుర్వరదోఽస్తువాపరోదాస్యామ్యముష్మైక్షితిమీప్సితాంమునే॥ ౧౧ ॥యద్యప్యసావధర్మేణమాంబధ్నీయాదనాగసమ్ । తథాఽప్యేనంనహింసిష్యే✲ధృతబ్రహ్మతనుంహరిమ్॥ ౧౨ ॥ఏషవాఉత్తమశ్లోకోనజిహాసతియద్యశః । హత్వామైనాంహరేద్యుద్ధేశయీతనిహతోమమ॥ ౧౩ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవమశ్రద్ధితంశిష్యమనాదేశకరంగురుః । శశాపదైవప్రహితస్సత్యసన్ధంమనస్వినమ్॥ ౧౪ ॥శుక్రఉవాచ॥ దృఢంపణ్డితమాన్యజ్ఞస్తబ్ధోఽస్యస్మదుపేక్షయా।మ

నువృత్తాః,అతోఽతిదుష్కరోధనత్యాగఏవమయాకార్యఇతిభావః ✲ ॥ ౯ ॥ ✲తర్హినిర్ధనత్వేనదైన్యంస్యాదిత్యత్రాహ॥ మనస్వినఇతి ॥ అర్థినాం-కామపూరణేన,దుర్గతిర్దైన్యమితియత్,తన్మనస్వినోవివేకినః, కారుణికస్య - శోభనంభద్రమేవ,కింపునర్భవాదృశానాంబ్రహ్మవిదాంతద్భద్రమేవేతివక్తవ్యం,తతో , ఽస్యవటో-ర్వాఞ్ఛితం,దదాని ✲ ॥ ౧౦ ॥ ✲ననునాయంవటుఃకింతువిష్ణుస్తవశత్రురిత్యుక్తం , తర్హిసుతరామేవదాస్యామీత్యాహ ॥ యజన్తీతి ॥ వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలా,భవన్త,ఆదృతాస్సన్తః - క్రతుభిర్యజ్ఞైశ్చససోమకైరసోమకైశ్చయాగై -ర్యంవిష్ణుం - యజన్త్యారాధయన్తి- సఏవవటువేషోవిష్ణు-రధునా-మమ-వరదోవా-పరశ్శత్రుర్వాఽస్తు-సర్వథాఽస్మై- భూమిమీప్సితాం- హేమునేదాస్యామ్యేవ ✲ ॥ ౧౧ ॥ ✲తర్హితృతీయపాదస్యాస్పదాభావేన హేతునా త్వాం బధ్నీయా-దతఆహ ॥ యదీతి ॥ అనాగసంసర్వస్వసమర్పణేననిరపరాధం-మా-మసౌ,అధర్మేణ-యదిబధ్నీయా-త్తథాప్యే - నం-ధృతవిప్రతనుం-నహింసిష్యేనహనిష్యామి - బన్ధనమప్యనుమన్యే-నాహంబిభేమీతి పూర్వమేవోక్తత్వాదితిభావః ✲ ॥ ౧౨ ॥ ✲కించైష-యద్యుత్తమశ్లోకోవిష్ణు,స్తర్హి,యశఃకీర్తిం, నజిహాసతిత్యక్తుంనేచ్ఛతి-సర్వస్వం ప్రతిగృహ్యమాంబధ్వా స్వకీయంవిపులంయశోనవిహాస్తీతిభావః - కింతు-మాం-యుద్ధే- హత్వా,ఏనాంభూమిం-హరేత్-మాంహన్తుమసమర్థశ్చే-న్మయా-నిహతో,యుద్ధే,శయీతవా॥౧౩॥ఇత్థ-మశ్రద్ధితంశ్రద్ధాస్యసంజాతేతిశ్రద్ధితః- తారకాదిత్వాదితచ్,నశ్రద్ధితోఽశ్రద్ధిత,స్తం , స్వామాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం,శిష్యంబలిం,గురురుశనా- దైవచోదిత,శ్శశాప,శాపానర్హత్వంసూచయన్విశినష్టి-సత్యేసన్ధాఅభిసన్ధిర్యస్యతం - ప్రశస్తమనస్కమ్ ✲ ॥ ౧౪ ॥ ✲ శాపమేవదర్శయతి ॥ దృఢమితి ॥ త్వం-దృఢంనూనం,పణ్డితమాత్మానంమన్యతఇతితథా,వస్తుతస్త్వజ్ఞః - అతఏవ,స్తబ్ధఃసర్వస్వ నాశ

ప్రసక్తావప్యలంపటోఽసి,యత,స్త్వం - మచ్ఛాసనమతిక్రాన్తవా,నత,స్త్వం , మమగురో,రుపేక్షయా,అచిరాదేవ,శ్రియః త్రైలోక్యాధిపత్యాద్భ్రంశ్యసి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ఇతీత్థం -స్వగురుణా,శప్తోఽపి,సత్యా-న్నచలితో,మహాన్,దృఢసఙ్కల్పో -బలి-ర్వామనాయా,ర్చితోదపూర్వికా,మిమాంభూమిం,దదౌ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతివిన్ధ్యావళిరితి॥బలేఃపత్నీ,విన్ధ్యావళిరితిప్రసిద్ధా - జాలకమాలినీ,జాలకంముక్తాభరణవిశేషః,తన్మాలినీ,తదా- ఆగత్య - అవనేజనీనాంపాదప్రక్షాళనార్థానా-మపా,మద్భి-ర్భృతంపూర్ణం-హైమం,కలశ,మానిన్యేఆనీతవతీ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో,యజమానోబలిః,తస్యభగవతో వామనస్య-శ్రీమ,త్పాదద్వన్ద్వం-ముదా-ప్రక్షాళ్య-తదపఃప్రక్షాళనీః-ఆపః,విశ్వపావనీః,మూర్ధ్న్య-వహత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా-దివి-స్థితా,దేవగణా,గన్ధర్వాదయశ్చ - నిర్భయాస్సన్త - స్సర్వే-తస్యబలే-ర్దానరూపంకర్మా - భిహితః-ప్రశంసన్తః-ఆదరా-దసురేన్ద్రంబలిం-ప్రసూనవర్షై-ర్ముదాయుక్తాస్సన్తో,వవృషుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దున్దుభయ,స్సహస్రశో,నేదుఃగన్ధర్వాదయో-జగుః,గానప్రకారమేవదర్శయతి ॥ మనస్వినా-ఽనేనబలినా,కృత,మితరై-ర్దుష్కరం,హాయతో - ఽయం,విద్వాన్ - త్రిపదే పాదత్రయాయ-త్రివిక్రమాయవా,జగ,త్త్రయ,మదాత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇత్యేవం-సర్వేష్వ - భిగృణత్సుసత్సు -తత్,య,ద్ధరే రన,స్తస్య,వామనరూపం , తత్-అద్భుతంయథాతథా - అవర్ధత-వాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్యాతామితిబలినాపూర్వముక్తత్వాల్లో

ఛ్ఛాసనాతిగోయత్త్వమచిరాద్భ్రంశ్యసే*శ్రియః॥ ౧౫ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంశప్తస్స్వగురుణాసత్యాన్నచ
లితోమహాన్ । వామనాయదదావేనామర్చిత్వోదకపూర్వికామ్ ॥ ౧౬ ॥ విన్ధ్యావళిస్తదాఽఽగత్యపత్నీజాలక
మాలినీ । ఆనిన్యేకలశంహైమమవనేజన్య*పాంభృతమ్ ॥ ౧౭ ॥యజమానస్స్వయంతస్యశ్రీమత్పాదయుగంత
దా । అవనిజ్యావహన్మూర్ధ్నితదపోవిశ్వపావనీః॥ ౧౮ ॥తదాఽసురేన్ద్రందివిదేవతాగణాగన్ధర్వవిద్యాధరసి
ద్ధచారణాః । తత్కర్మసర్వేఽభిగృణన్తఆదరాత్ప్రసూనవర్షైర్వవృషుర్ముదాన్వితాః॥ ౧౯ ॥నేదుర్ముహుర్దున్దు
భయస్సహస్రశోగన్ధర్వకింపూరుషకిన్నరాజగుః । మనస్వినాఽనేనకృతంసుదుష్కరంవిద్వానదాద్యద్రిపవేజ
గత్త్రయమ్ ॥ ౨౦ ॥తద్వామనంరూపమవర్ధతాద్భుతంహరేరనన్తస్యగుణత్రయాత్మకమ్ । భూఃఖందిశోద్యౌ
ర్వివరాఃపయోధయస్తిర్యఙ్నృదేవామునయోయదాసత ॥ ౨౧ ॥ కాయేబలిస్తస్యమహావిభూతేస్సహర్త్వి
గాచార్యసదస్యఏతత్ । దదర్శవిశ్వంత్రిగుణంగుణాత్మకే*భూతేన్ద్రియార్థాశయజీవయుక్తమ్॥ ౨౨ ॥రసామ
చష్టాఙ్ఘ్రితలేఽథపాదయోర్మహీంమహీధ్రాన్పురుషస్యజఙ్ఘయోః* । పతత్రిణోజానునివిశ్వమూర్తేరూర్వో
ర్గణంమారుతమిన్ద్రసేనః॥ ౨౩ ॥ సన్ధ్యాంవిభోర్వాససిగుహ్యఐక్ష*త్ప్రజాపతీ*ఞ్జఘనే*ఆత్మముఖ్యాన్ । నా
భ్యాంనభఃకుక్షిషుసప్తసిన్ధూనురుక్రమస్యోరసిచర్క్షమాలామ్॥ ౨౪ ॥ హృద్యఙ్గధర్మంస్తనయోర్మురారేరృతం
చసత్యంచమనస్యథేన్దుమ్। శ్రియంచవక్షస్యరవిన్దహస్తాంకణ్ఠేచసామాదిసమస్తరేఫాన్॥ ౨౫ ॥ఇన్ద్రప్రధానా
నమరాన్భుజేషుతత్కర్ణయోఃకకుభోద్యౌశ్చ*మూర్ధ్ని । కేశేషుమేఘాన్శ్వసనం*నాసికాయామక్ష్ణోశ్చసూ

కత్రయమపివాఞ్ఛితంప్రతిగ్రహీతుమవర్ధతేతిభావః,తదేధితంరూపంవిశినష్టి - గుణత్రయంగుణత్రయాత్మకంజగ- దాత్మనిస్వస్మిన్-యస్య-తత్ - అతఏవ,భూః-ఖ-మిత్యాదయో-యస్మిన్-ఆసతస్థితాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదా,ఋత్విగాదిసహితో-బలి-ర్మహావిభూతే - స్తస్యభగవతః-కాయే , గుణత్రయపరిణామాత్మకజగదాశ్రయభూతే - భూతపఞ్చకాదియుక్త, మేత-త్కృత్స్నం,విశ్వం-దదర్శ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతి॥రసామితిపాదోనైస్సప్తభిః॥ పాదతలే,రసాంరసాతలమధోలోక,మచష్టఅపశ్యత్ -తథా-పాదయో , ర్మహీం-పురుషస్యభగవతో ,జఙ్ఘయో , ర్మహీధ్రాన్పర్వతాన్-జానుని,పతత్రిణఃపక్షిణః, విశ్వమూర్తే - రూర్వోః-మారుతంగణంవాయుసఙ్ఘ - మిన్ద్రసేనోబలి-రిన్ద్రస్యసేనేవసేనాయస్యసః - ఇన్ద్రపురేస్థితత్వాత్, అచష్టేత్యనుషఙ్గఃఐక్షదిత్యపకర్షోవా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ విభో-ర్వాససివస్త్రే సన్ధ్యాం,జఘనే-ఆత్మాస్వయంబలి - ర్ముఖ్యో,యేషాం-తాన్-ప్రజాపతీసనురా-న్నాభ్యాం - నభోఽన్తరిక్షం-కుక్షిషు-సప్త- సిన్ధూన్సముద్రాన్- ఉరుక్రమస్యభగవత-ఉరసి-నక్షత్రపఙ్క్తిమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అఙ్గహే రాజన్-హృది-ధర్మం,మురారేః- స్తనయోః,ఋతంచసత్యంచశబ్దసత్యమర్థసత్యంచ- తదభిమానిదేవతామితిభావః - అథ-మనసి-చన్ద్రమసం-వక్షసి , అరవిన్దంహస్తేయస్యాస్తాంశ్రియంలక్ష్మీం,కణ్ఠే, సామాని-సమస్తాంరేఫాంశ్చశబ్దాదీన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ భుజేషు,ఇన్ద్రఃప్రధానోముఖ్యోయేషాంతాన్ , సురాన్,తస్యభగవతః,కర్ణయోః,కకుభః,దిశః-మూర్ధ్ని-ద్యౌద్యాంచ,కేశేషు - మేఘాన్-నాసికాయాం,శ్వసనం , శ్వాసాత్మకంవాయుం , బాహ్యవాయోరుక్త

త్త్వాత్,అక్ష్ణోర్నేత్రయోః,సూర్యం,వదనేముఖే,వహ్నిమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ వాణ్యాంతు,ఛన్దాంసివేదాన్,రసేరసనేన్ద్రియే,జలేశంవరుణం , భ్రువోర్నిషేధంనివృత్త్యాత్మకంశాస్త్రార్థం , విధింప్రవృత్త్యాత్మకంచ,పక్ష్మసు - అహశ్చ - రాత్రించ,పరమపురుషస్య,లలాటే,మన్యుం,అధరోష్ఠే,లోభమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స్పర్శేత్వగిన్ద్రియే,కామం, రేతసారేతసి-జలం-పృష్ఠేత్వ,ధర్మంక్రమణేషుపాదన్యాసేషు - యజ్ఞంఛాయాసు ,మృత్యుంఅన్తకం - హాసితే-మాయాం - తనూరుహేషురోమసు - ఓషధీజాతీః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ నాడీషు,నదీః,నఖేషు,శిలాః,బుద్ధా-వజంబ్రహ్మాణం-దేవగణా,నృషీంశ్చ-ప్రాణేష్విన్ద్రియేషు, గాత్రే,చరాచరాత్మకాని,భూతాని , పరస్పరవిలక్షణాన్యపశ్యత్-ఇత్థం , సర్వాత్మనికృత్స్నజగదాశ్రయభూతేభగవతి- ఇదంభువనంవిశ్వం,నిరీక్ష్య॥అఙ్గహేరాజన్,అసురాస్సర్వే,కశ్మలంకిమేతదిత్యాశ్చర్యందుఃఖంవా,ప్రాపుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ చక్రమిత్యాదినామీశంభగవన్తముపతస్థురిత్యుత్తరేణాన్వయః , చక్రంవిశినష్టి - సుదర్శనాభిధం ,అసహ్యంతేజోయస్య, ధనుర్విశినష్టి, శార్ఙ్గాభిధం,స్తనయిత్నోరివఘోషోయస్యతత్ , జలజంశఙ్ఖంవిశినష్టి ,పాఞ్చజన్యాభిధః,పర్జన్యస్యేవఘోషోయస్యసః ,గదాంవిశినష్టి,కౌమోదక్యభిధా,తరస్వినీబలవతీ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అసింఖడ్గంవిశినష్టి,విద్యాయా, ఆధారః,విద్యాధరాభిధోవా,తస్యైవనన్దకఇతినామాన్తరంచ,తం, చన్ద్రాకారాణిమణ్డలానియస్య,తేన , చర్మణాఖేటాఖ్యేన, యుక్తఃతూణోత్తమాబాణశ్రేష్ఠావిశినష్టి - అక్షయసాయకాభిధౌ - ఇదమన్వర్థంనామ-సునన్దః ముఖ్యఆదిర్యేషాంతే-హరేః-పార్షదాశ్చ - లోకపాలైస్సహితా-

---

ర్యంవదనేచవహ్నిమ్॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాంచ*ఛన్దాసిరసేజలేశంభ్రువోర్నిషేధంచవిధించపక్ష్మసు* । అహశ్చ
రాత్రించపరస్యపుంసోమన్యుంలలాటేఽధరఏవలోభమ్॥ ౨౭ ॥ స్పర్శేచకామంనృపరేతసాఽమ్భఃపృష్ఠేత్వ
ధర్మంక్రమణేషుయజ్ఞమ్। ఛాయాసుమృత్యుంహసితేచమాయాంతనూరుహేష్వోషధిజాతయశ్చ*॥ ౨౮ ॥నదీ
శ్చనాడీషుశిలానఖేషుబుద్ధావజందేవగణానృషీంశ్చ । ప్రాణేషుగాత్రేస్థిరజఙ్గమానిహరేరనన్తస్యవిలక్షణాని॥
సర్వాత్మనీదంభువనంనిరీక్ష్యసర్వేఽసురాఃకశ్మలమాపురఙ్గ ॥ ౨౯ ॥ సుదర్శనంచక్రమసహ్యతేజోధనుశ్చశా
ర్ఙ్గంస్తనయిత్నుఘోషమ్ । పర్జన్యఘోషోజలజః*పాఞ్చజన్యఃకౌమోదకీవిష్ణుగదాతరస్వినీ*॥ ౩౦ ॥విద్యాధ
రోఽసిశ్శతచన్ద్రయుక్తస్తూణోత్తమావక్షయసాయకౌచ । సునన్దముఖ్యాఉపతస్థురీశంస్వపార్షద*ముఖ్యా
స్సహలోకపాలైః॥ ౩౧ ॥స్ఫురత్కిరీటాఙ్గదమీనకుణ్డలశ్రీవత్సరత్నోత్తమమేఖలామ్బరైః । మధువ్రతస్రగ్వన
మాలయావృతోరరాజరాజన్భగవానురుక్రమః ॥ ౩౨ ॥ క్షితింపదైకేనబలేర్విచక్రమేనభశ్శరీరేణదిశశ్చబా
హుభిః । పదంద్వితీయంక్రమతస్త్రివిష్టపంనవైతృతీయాయతదీయమణ్వపి ॥ ఉరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరుపర్యుపర్య
థోమహర్జనాభ్యాంతపసఃపరంగతః ॥ ౩౩ ॥*************************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,వింశోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సత్యంసమీక్ష్యాబ్జభవోనఖేన్దుభిర్హతస్వధామద్యుతిరావృతోఽభ్యగాత్ । మరీచిమిశ్రాఋష
యోబృహద్వ్రతాస్సనన్దనాద్యానరదేవయోగినః ॥ ౧ ॥ వేదోపవేదానియమానయాన్వితాస్తర్కేతిహాసాఙ్గ

ఈశ-ముపతస్థుః,ఈశస్యసమీపేస్వస్వస్థానేషుస్థితవన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదా- హేరాజన్నురుక్రమోభగవాన్,స్ఫురద్భిః,కిరీటాదిభిః-మధువ్రతానాం - స్రక్పఙ్క్తిః-యస్యాం - తయా- వనమాలయాచా- వృతోవ్యాప్తోఽలఙ్కృతఇతియావత్-రరాజతత్ర-మీనాకారే-కుణ్డలే-రత్నోత్తమఃకౌస్తుభః , కుణ్డలేఇత్యన్తస్యపృథక్పదత్వే - స్ఫురన్తికిరీటాదీనియస్యసః - శ్రీవత్సాదిభిర్వనమాలయాచా-వృతో-రరాజేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఉరుక్రమత్వమేవాహ॥ బలేస్సమ్బన్ధినీం,క్షితింభూమి,మేకేన-పదా-శరీరేణ-నభోఽన్తరిక్షం , బాహుభి-ర్దిశః-విచక్రమేఆక్రాన్తవాన్ - ఏవమాక్రమ్య - ద్వితీయం-పదం,త్రివిష్టపం- క్రమతః-హరేస్తృతీయాయపాదాయ-తదీయంబలేస్సమ్బన్ధ్య - ణ్వపివస్తు,నాసీత్॥తత్రహేతు - స్త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రి,ర్ద్వితీయ , స్త్రివిష్టపా-దుపర్యుపరి-గచ్ఛన్-మహర్జనాభ్యాం,తపసశ్చపరంసత్యలోకం-గతఇతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః.*************************

త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిస్తపసఃపరంగతఇత్యుక్తం , తతఃకింవృత్తంతదాహ॥ సత్యమిత్యాదినా ॥సత్యంసత్యలోకం-గతవన్తమఙ్ఘ్రిం,సమీక్ష్య,అబ్జభవోబ్రహ్మా , తదఙ్ఘ్రే,ర్నఖేన్దుభి,ర్హతా-స్వధామ్నో , ద్యుతి-ర్యస్య,తాదృశ,ఆదరయుక్తో, ఽభ్యగాత్-తథా-మరీచ్యాదయః - ఋషయః- హేనరదేవ-బ్రహ్మనిష్ఠా-స్సనన్దనాదయో-యోగినశ్చ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ వేదాదయస్తదభిమానిదేవతాః - అన్యేచతల్లోకవాసినో-యోగఏవ-సమీరోవాయు - స్తేన-దీపితేన-జ్ఞానాగ్నినా-రన్ధితందగ్ధం,కర్మపుణ్యాపాపరూపంకర్మ , తదేవకల్మషం,యేషాంతే-తత్ర - నయోన్వితాఃమీమాంసాన్యాయోపేతాః - వేదోపవేదరూపానిగమాః

తత్రఋగాదయో వేదాః - ఆయుర్వేదాదయ ఉపవేదాః, అఙ్గాని శిక్షాదీని-పురాణాని, సంహితాః పఞ్చరాత్రాదయః-తఏతే తత్తదభిమానినో దేవగణాః-మరీచ్యాదయశ్చ - యేచ - అకర్మకం జ్ఞానయోగప్రచురం-స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం - గతాః-తత్రోషితవన్త - స్తే, సర్వే - వవన్దిరే-తమఙ్ఘ్రిమితి శేషః-యత్స్మరణప్రభావతః యస్య భగవదఙ్ఘ్రేః స్మరణప్రభావాత్స్వాయంభువం ధామ గతా ఇత్యనేన విచ్ఛిన్న భగవద్భక్తియోగానాం కేషాంచిత్తన్నిష్పత్త్యే ప్రాక్తనారబ్ధయోగప్రభావాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరిత్యభిప్రేతం-నత్విదం క్రమముక్త్యభిప్రాయకం-తస్యాప్రామాణికత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ అథ, శుచిశ్రవాః విమలకీర్తిః - పద్మభవో బ్రహ్మా, స్వయం-యస్య, నాభికమలసంభవ, స్తస్య విష్ణో-రఙ్ఘ్రయే, ప్రోన్నమితాయ ప్రకృష్టమూర్ధ్వం ప్రసృతాయ - ర్హణాదికమర్ఘ్యాదిక-ముపాహరత్సమర్పితవాన్-ఏవం-సమ్య- గభ్యర్చ్య-భక్త్యాఽభ్యగృణాద స్తౌత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదా- హే నరేన్ద్ర-ధాతుః పద్మజస్య-కమణ్డలుజలం-త-ద్భగవత్పాదయోః-ప్రక్షాళనార్థం, నిక్షిప్తం స-దురుక్రమస్య - పాదయో-రవనేజనేన ప్రక్షాళనేన నిమిత్తేన-పవిత్రతయా-స్వర్ధునీ ద్యునద్య, భూత్-సా స్వర్ధునీ-భగవతః - కీర్తిరివ, విశదా నిర్మలా-నభసి ధ్రువమణ్డలే-పతతీ నభసోఽధస్స్రవన్తీ, లోకత్రయం-నిమార్ష్టి పవిత్రీకరోతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత-స్సంక్షిప్తా- ఉపసంహృతా - ఆత్మవిభూతిస్స్వదేహవిస్తారో-యేన-తస్మై - యథాపూర్వం వామనరూపేణ స్థితాయ-స్వనాథాయ భగ

పురాణసంహితాః । యేచాపరే యోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినా రన్ధితకర్మకల్మషాః ॥ ౨ ॥ వవన్దిరే యత్స్మరణా
నుభావతస్స్వాయంభువం ధామ గతా అకర్మకమ్ ॥ ౩ ॥ అథాఙ్ఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ విష్ణో రుపాహరత్పద్మ
భవోఽర్హణోదకమ్ । సమర్చ్య భక్త్యాఽభ్యగృణాచ్ఛుచిశ్రవా యన్నాభిపఙ్కేరుహసమ్భవస్స్వయమ్ ॥ ౪ ॥
ధాతుః కమణ్డలుజలం తదురుక్రమస్య పాదావనేజనపవిత్రతయా నరేన్ద్ర । స్వర్ధున్యభూన్నభసి సా పతతీ నిమార్ష్టి
లోకత్రయం భగవతో విశదేవ కీర్తిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాదయో లోకనాథాస్స్వనాథాయ సమాదృతాః । సానుగా బలి
మాజహ్రుస్సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే ॥ ౬ ॥ తోయైస్సమర్హణైస్స్రగ్భిర్దివ్యగన్ధానులేపనైః । ధూపదీపైస్సురభి
భిర్లాజాక్షతఫలోత్తమైః ॥ ౭ ॥ స్తవనైర్జయశబ్దైశ్చ తద్వీర్యమహిమాఙ్కితైః । నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ శఙ్ఖదున్దుభి
నిస్వనైః ॥ ౮ ॥ జామ్బవానృక్షాధిపతిర్భేరీశబ్దైర్మనోజవః । విజయం దిక్షు సర్వాసు మహోత్సవమఘోషయత్ ॥
మహీం సర్వాం హృతాం దృష్ట్వా త్రిపదవ్యాజయాచ్ఞయా । ఊచుస్స్వభర్తురసురా దీక్షితస్యాత్యమర్షితాః ॥ ౧౦ ॥
దైత్యా ఊచుః ॥ న వా అయం బ్రహ్మబన్ధుర్విష్ణుర్మాయావినాం వరః । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యం చికీర్ష
తి ॥ ౧౧ ॥ అనేన యాచమానేన శత్రుణా వటురూపిణా । సర్వస్వం నో హృతం భర్తుర్న్యస్తదణ్డస్య బర్హిషి ॥ ౧౨ ॥ స
త్యవ్రతస్య సతతం దీక్షితస్య విశేషతః । నానృతం భాషితుం శక్యం బ్రహ్మణ్యస్య దయావతః ॥ తస్మాదస్య వధో ధ
ర్మో భర్తుశ్శుశ్రూషణం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాయుధాని జగృహుర్బలేరనుచరాసురాః । తే సర్వే

వతే. లోకానాం-నాథా-స్సానుగాః - బ్రహ్మాదయః-బలిం పూజాం-తోయాదిభిః - కృతవన్తః- తత్ర-సమర్హణైస్తోయైరర్ఘ్యాదిజలైః, సురభిభిరితి స్రగాదీనాం విశేషణం, ఉత్కరా అఙ్కురాః- స్తవనైః స్తోత్రైః ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-ఋక్షాణామధిపతి, ర్జామ్బవా-న్మనోజవ - ఆగత్య - భేరీశబ్దై, స్సర్వాసు-దిక్షు-విజయసూచకం-మహోత్సవరూపం-ఘోషం-కారయామాస ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ త్రిపదవిషయా-వ్యాజయాచ్ఞా కపటయాచ్ఞా తయా-హృతామపహృతాం-సర్వాం-భూమిం దృష్ట్వా, సర్వే, దైత్యా- దీక్షితస్య స్వభర్తుర్బలే-రగ్ర ఇతి శేషః ఊచుః-స్వభర్తు-ర్మహీం-హృతాం-దృష్ట్వేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తేషాముక్తిమేవాహ ॥ నవా ఇతి ॥ అయం వామనో, బ్రహ్మబన్ధుర్ద్విజో-న భవతి-కింతు-మాయావినాం, శ్రేష్ఠో-విష్ణురేవ-ద్విజరూపేణ తిరోధాపితస్వరూపస్సన్-దేవానాం-కార్యం - కర్తుమిచ్ఛతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యాచమానేన-వటురూపిణా-అనేన విష్ణునా-బర్హిషి యజ్ఞే నిమిత్తే, న్యస్తస్త్యక్తో-దణ్డో దురాత్మ విషయో-యేన-తస్య, నోఽస్మాకం, భర్తు, స్సర్వ - స్వ-మపహృతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సేదమస్మద్భర్తురనుచితం కృత్యం కింతు వామనస్యైవేత్యభిప్రాయేణాహుః, సతతం, సత్యవ్రతస్య - తత్రాపి, విశేషతో - దీక్షితస్య యజ్ఞదీక్షాయాం స్థితస్య - బ్రహ్మణ్యస్య - దయావతశ్చ, భర్తుః, తేనానృతం-భాషితుం-న శక్యం, తస్మాదస్య వామనస్యైవానుచితకారిత్వా - దస్య - వధ ఏవ-న్యాయ్య - స్తదేవా - స్మద్భర్తుః - పరమధికం- శుశ్రూషణమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతీత్థం వదన్తో, బలే - ర్భృత్యా - దైత్యా - ఆయుధాని - గృహీతవన్తః సర్వే - తే అసురాః శూలాదయః పాణిషు యేషాం తే - బలే - రాజ్ఞామప్యనిచ్ఛన్తో - జాత ఉత్పన్నః మన్యు రేషాం తే - వామనం హన్తుం - ప్రాద్రవన్

ప్రదుద్రువుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ హేనృప - తా - న్వామనస్యాభిముఖమాగచ్ఛతో - దైత్యాన్ - దృష్ట్వా - నన్దాదయో విష్ణోః పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాన్యా - యుధాని - యైస్తే - ప్రహస్య- ప్రత్యషేధన్నివారయామాసుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సర్వేచైతే - నన్దాదయో - గజాయుతబలాః నాగాయుతప్రాణా ఇతిబలస్యన్యూనతానివృత్త్యైతాత్పర్యం - అతిశయితబలా ఇతిభావః - నాగాయుతప్రాణా ఇతిచమూవిశేషణంవా - ఆసురీ-స్సేనాః - జఘ్నుఃహతవన్తః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀ పరమపురుషపార్షదై-ర్హన్యమానాన్ - స్వకీయాన్-దైత్యాన్దృష్ట్వా-బలిశ్శుక్రస్య-శాపం « అచిరాద్భ్రశ్యసేశ్రియ» ఇత్యుక్తవిధ-మనుస్మర-న్నతీవక్రుద్ధాన్-దైత్యా-న్వారయామాస ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ వారణప్రకారమేవాహ॥ హేవిప్రచిత్తఇతిషడ్భిః హేవిప్రచిత్త్యాదయః-మద్వచఃశ్రూయతాం-యుష్మాభిరితి శేషః- కింతత్ - యుద్ధం-నకురుత-కింతు-తతో-నివర్తధ్వం-నోఽస్మాక-మయం-కాలోఽర్థకృదనుకూలో- నభవతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ హేదైత్యాయః - కాలరూపో-భగవాన్-సర్వభూతానాం ప్రభు-ర్యదా-దుఃఖద-స్తదా- త-ముపపత్తయేఆనుకూల్యాయసుఖాయనిమిత్తాయేతియావత్ - పుమాన్-కాలవశ్యః - పౌరుషైస్స్వకీయబలపరాక్రమాదిభిరతి- వర్తితుం-నేశ్వరోనసమర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ యఃకాలరూపో- భగవాన్-పూర్వ-మస్మాకం-భవాయసుఖాయా-సీత్-సఏవా-ధునా - తద్విపర్యయ-మస్మాకందుఃఖదోభూత్వా - దివౌకసాం దేవానాం-భవాయ-వర్తతే ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అతో-జనో-బలాదిభి-రుపాయైః-కాలాత్మక-మీశ్వరం-నాత్యేతినాతిక్రామతి-సచివామన్త్రిణ- స్తత్క

వామనంహన్తుంశూలపట్టసపాణయః ॥ అనిచ్ఛన్తోబలేరాజన్ప్రాద్రవన్జాతమన్యవః ॥ ౧౪ ॥ తానభిద్రవతోదృష్ట్వాదితిజానీకపాన్నృప । ప్రహస్యానుచరావిష్ణోః ప్రత్యషేధన్నుదాయుధాః॥ ౧౫ ॥ నన్దస్సునన్దోఽథజయోవిజయః ప్రబలోద్బలౌ । కుముదఃకుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనఃపతత్త్రిరాట్ ॥ ౧౬ ॥ జయన్తశ్శ్రుతదేవశ్చపుష్పదన్తోఽథసాత్వతః । సర్వేనాగాయుతప్రాణాశ్చమూన్తేజఘ్నురాసురీః ॥ ౧౭ ॥ హన్యమానాన్స్వకాన్దృష్ట్వా పురుషానుచరైర్బలిః । వారయామాససంరబ్ధాన్కావ్యశాపమనుస్మరన్ ॥ ౧౮ ॥ బలిరువాచ॥ హేవిప్రచిత్తేహేరాహోహేనేమేశ్రూయతాంవచః । మాయుధ్యత ❀ నివర్తధ్వంననఃకాలోఽయమర్థకృత్ ॥ ౧౯ ॥ యఃప్రభుస్సర్వభూతానాంసుఖదుఃఖోపపత్తయే।తంనాతివర్తితుందైత్యాఃపౌరుషైరీశ్వరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యోనోభవాయ ప్రాగాసీదభవాయ దివౌకసామ్ । సఏషభగవానద్య వర్తతేతద్విపర్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ బలేనసచివైర్బుద్ధ్యాదుర్గైర్మన్త్రౌషధాదిభిః । సామాదిభిరుపాయైశ్చ కాలంనాత్యేతివైజనః ॥ ౨౨ ॥ భవద్భిర్నిర్జితాహ్యేతేబహుశోఽనుచరాహరేః । దైవోన్నద్ధైస్తఏవాద్య యుధిజిత్వానదన్తినః ॥ ౨౩ ॥ ఏతాన్వయంవిజేష్యామోయదిదైవంప్రసీదతి । తస్మాత్కాలంప్రతీక్షధ్వంయోనోఽర్థత్వాయకల్పతే ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥పత్యుర్నిగదితంశ్రుత్వాదైత్యదానవయూథపాః।రసాంనివివిశూరాజన్విష్ణుపారిషదార్దితాః ॥ ౨౫ ॥ అథతార్క్ష్యసుతోజ్ఞాత్వావిరాట్ప్రభుచికీర్షితమ్। బబన్ధవారుణైఃపాశైర్బలింసుత్యేఽహనిక్రతౌ॥౨౬॥హాహాకారోమహానాసీద్రోదస్యోస్సర్వతోదిశమ్।గృహ్యమాణేదైత్యపతౌవిష్ణునాప్రభవిష్ణునా॥౨౭॥తంబద్ధంవారుణైఃపాశైర్భగవానాహవామనః।నష్టశ్రియంస్థిరంప్రాజ్ఞముదారయశసంనృప॥౨౮॥ప

ర్మభిరితిభావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కాలప్రభావంపశ్యతేత్యాహ॥భవద్భిరితి॥దైవేనో-న్నద్ధైర్భవద్భి-రేతే-హరేర్భగవత-ఇన్ద్రస్యవా-అనుచరా దేవాః-ప్రాయశో-నిర్జితాః- తఏవా - ధునా-నోఽస్మా-న్యుధి-జిత్వా-నదన్తిసింహనాదాన్కుర్వన్తి-నదన్తివా-ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యదిదైవ-మస్మాక-మనుకూలం-భవతి-తర్హి-తాన్వయం- విజేష్యామః-తస్మాత్కాలం-ప్రతీక్షధ్వం-కం-యఃకాలోనోఽస్మాక-మర్థత్వాయఆనుకూల్యాయ-భవతి-తంకాలం-ప్రతీక్షధ్వమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవం-పత్యుర్బలేః-నిగదితం-శ్రుత్వా-విష్ణుపారిషదైః-పీడితా-దైత్యాః- హేరాజన్-రసాంరసాతలం-నిర్వివిశుః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అథ-విభోర్వామనస్య-చికీర్షితం-జ్ఞాత్వా-విరాట్ -విశేషేణరాజతఇతితథాతార్క్ష్యసుతోగరుడ-స్సుత్యేఽహనిసోమాభిషవదినే-వారుణైః-పాశైః-బలిం,బబన్ధ॥విభోశ్చికీర్షితంజ్ఞాత్వేత్యస్యాయమర్థః,అస్యసర్వస్వాపహారేణమమేత్యభిమానంసంత్యాజ్యేదానీందేహస్వీకారేణాహంకారమపిత్యాజయిత్వాపరమానుగ్రహంకర్తుమిచ్ఛతి-నచానేనతుల్యోఽన్యఃకోఽపిసత్యసన్ధోవీరోవాఽస్తీతితద్యశఃప్రఖ్యాపనాయకించిద్యాతయితుమపీచ్ఛతీతిప్రభోరభిప్రాయంజ్ఞాత్వాతంబబన్ధేతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ప్రభవిష్ణునాసర్వశక్తినా-విష్ణునా - దైత్యానాంపత్యౌబలౌ - గృహ్యమాణేబధ్యమానేసతి-రోదస్యోర్ద్యావాపృథివ్యోః-స్సర్వదిక్షు-మహాన్హాహాకార-ఆసీత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అథ - భగవాన్వామనఃతం-వారుణైః-పాశైః-బద్ధం-బలి-మువాచ - కథంభూతం-నష్టాశ్రీర్యస్యతం-స్థిరచిత్తం,ప్రాజ్ఞంవివేకిన-ముదారంవిపులంయశోయస్యతమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ప

దానీత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥ హేఅసుర త్వయాభూమేస్త్రీణి-పదాని-మహ్యం - దత్తానిదాస్యామీతిప్రతిశ్రుతాని-తత్ర-ద్వాభ్యాంపదాభ్యాం-సర్వాద్యులోకాదిసహితా-భూమిః - క్రాన్తాపరిచ్ఛిద్యప్రతిగృహీతా-అధునా-తృతీయం-పదముపకల్పయదేహి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁యావ-దసౌ,సూర్యః-కిరణైః - స్తపతి తథాఇన్దుర్యావ-దుడుభిర్నక్షత్రైస్సహ-ప్రకాశతే తథా-సపర్జన్యోఽగ్ని-ర్యావ,దాస్తే-తావత్యేవహి - త్వత్సంబన్ధినీ-యం-భూమిః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁సోఽయం-కృత్స్నో-భూర్లోకః-మయాఽఽత్మనైకేనైవ-పదేన-క్రాన్తః , ఖం-డిశ్చ - తనోస్తన్వాక్రాన్తాః,తథా- తేతవ-పశ్యతస్సతఏవ , స్వంస్వకీయ్యైః,స్వర్లోకస్తు-ద్వితీయేనపదేన -క్రాన్తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ప్రతిశ్రుతంతృతీయంపద-మదాతు- స్తవ-నరకఏవ,నివాస,ఇష్యత్యేతస్మాత్ప్రతిశ్రుతాదానాద్గురుణాశుక్రేణా-నుమోదితశ్చ, చశబ్దో హేత్వర్థః-గురుణాశప్తత్వాచ్చేత్యర్థః,నిరయం,ప్రవిశ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ఏవముక్తేపినిరయపరిహారార్థంస్వర్గాద్భ్రంశపరిహారార్థంచమనోరథంకుర్వన్తంప్రత్యాహ॥ వృథేతి॥యః పుమాన్ప్రతిశ్రుత్యతదర్పితంప్రతిశ్రుతం,నార్పయతేనదదాతి , తస్య,మనోరథః,ప్రాయశో,వ్యర్థఏవ,స్వర్గశ్చ,తస్య,దూరఏవ సచాధః,పతత్యేవ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁త్వయాచ,ఆఢ్యమాత్మానంమన్యతఇతితాదృశస్తేనా , ధునా ,దదామీత్యేవంప్రతిశ్రుతవతాఽహం,విప్రలబ్ధోవఞ్చితః,తస్మాద్వ్యలీకఫలమనృతఫలరూపంనరకం-కతిచిత్సమాస్సంవత్సరాన్,భుఙ్క్ష్వ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధేఏకవింశోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

దానిత్రీణిదత్తానిభూమేర్మహ్యంత్వయాఽసుర। ద్వాభ్యాంక్రాన్తామహీసర్వాతృతీయముపకల్పయ ॥ ౨౯ ॥
యావత్తపత్యసౌగోభిర్యావదిన్దుస్సహోడుభిః।యావదగ్నిస్సవర్జన్యస్తావతీభూరియంతవ ॥ ౩౦ ॥ పదైకేన
మయాక్రాన్తోభూర్లోకఃఖందిశస్తనోః । స్వర్లోకస్తుద్వితీయేనపశ్యతస్తేస్వమాత్మనా ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతమ
దాతుస్తేనిరయేవాసఇష్యతే। విశత్వం నిరయంతస్మాద్గురుణాచానుమోదితః ॥ ౩౨ ॥ వృథామనోరథస్తస్య
దూరస్స్వర్గఃపతత్యధః॥యోఽర్థినేఽర్థంప్రతిశ్రుత్యనాలంతదుపపాదనే ॥ ౩౩ ॥ విప్రలబ్ధోదదానీతిత్వయాహం
చాఢ్యమానినా। తదళీకఫలంభుఙ్క్ష్వనిరయంకతిచిత్సమాః ॥ ౩౪ ॥ ❁❁❁ఇ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , అష్టమస్కన్ధేవామనచరితే,ఏకవింశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ।ఏవంవిప్రకృతోరాజన్బలిర్భగవతాఽసురః। భిద్యమానోప్యభిన్నాత్మాప్రత్యాహావిక్లబంవ
చః ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ యద్యుత్తమశ్లోకభవాన్మమేరితంవచోవ్యళీకంసురవర్యమన్యతే।కరోమ్యృతంతన్నభ
వేత్ప్రలమ్భనంపదంతృతీయంకురుశీర్ష్ణి*మేనిజమ్ ॥ ౨ ॥ బిభేమినాహంనిరయాత్పదచ్యుతోనపాశబన్ధాద్వ్యస
నాద్దురత్యయాత్ । నైవార్థకృచ్ఛ్రాద్భవతోవినిగ్రహాదసాధువాదాద్భృశముద్విజే * యథా ॥ ౩ ॥ పుంసాం
శ్లాఘ్యమహంమన్యేదణ్డమర్హత్తమార్పితమ్ । యంనమాతాపితాభ్రాతాసుహృదశ్చాదిశన్తిహి ॥ ౪ ॥ త్వం
నూనమసురాణాంనఃపారోక్ష్యఃపరమోగురుః।యోనోఽనేకమదాన్ధానాంవిభ్రంశంచక్షురాదిశత్ ॥ ౫ ॥ య
స్మిన్వైరానుబన్ధేనరూఢేనవిబుధేతరాః। బహవోలేభిరేసిద్ధింయాముహైకాన్తయోగినః ॥ ౬ ॥ తేనాహంని

ఏవంభగవతోపాలబ్ధోబలిస్తమువాచేత్యాహమునిః॥ ఏవమితి ॥ హేరాజన్నిత్థం-భగవతా-విప్రకృతఃవిప్రలబ్ధః-భిద్యమానస్సత్యాచ్చాల్యమానోఽపి-బలి.రభిన్న మచలితంమనోయస్యసః-అవిక్లబమదీనంగమ్భీరం-వచ-ఆహ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁వచఏవాహ-యద్యుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిర్దశభిః॥ హేఉత్తమశ్లోక-మేమయోక్తం - వచో- యదియద్యపిభవా-న్వ్యళీకమనృతం-మన్యతే-తథాఽపి- హేఅసురర్షభ-తత్సత్యమేవాహం- కరోమి - తదుక్తం-ప్రలమ్భనం-నభవతు-మమ-శీర్ష్ణి-తృతీయం-నిజంపదం-నిధేహి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁సర్వతోరక్షణీయమాత్మానంమహ్యంసమర్పయన్నబిభేషికిమిత్యతఆహ॥బిభేమీతి॥నిరయాదిభ్యో-నాహం తథా-బిభేమి-కథం-యథా,ఽసాధువాదాదనృతవదనాదపకీర్తేర్వాభృశ-ముద్విజే-తత్ర-పదచ్యుతిఃస్థానభ్రంశః-దురత్యయాదనతిక్రమణీయా-ద్వ్యసనాద్దుఃఖా-దర్థకృచ్ఛ్రాద్దర్థవ్యయాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ననుమయానిగృహీతస్యతవాకీర్తిరేవనేత్యాహ॥ పుంసామితి॥ యోగ్యతమేనార్పితంకారితం-దణ్డమహం-పుంసాం-శ్లాఘ్యతమంయశస్కరమేవ-మన్యేహియస్మాత్-యందణ్డం మాతాదయోఽపి-మయి, నైవార్పయన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁కించత్వమస్మాకమనుగ్రహీతైవేత్యాహ।త్వమితి।త్వ - మస్మాకం-పారోక్ష్యోగురురసమక్షంహితకారీ-కథమేతజ్జ్ఞాతమిత్యతఆహ ॥ యో - భవా-ననేకైశ్వర్యవీర్యాదిప్రయుక్తై-ర్మదై -రన్ధానా-మస్మాకం-విభ్రంశం-తన్మదాపనోదకం-చక్షురివాదిశత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁కించ - యస్మిన్త్వయి-వైరానుబన్ధేన-బహవో-దైత్యాస్సిద్ధిం-లేభిరే-కాంసిద్ధిం-యాంహిసిద్ధి-మేకాన్తయోగినోఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగనిష్ఠాలభన్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తే

నైవంభూతేన-భూరికర్మణా అచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన-భవతా, నిగృహీతో - వారుణైః పాశైర్బద్ధశ్చాప్యహం-నవ్రీ
డే✻నలజ్జేన దుఃఖ్యామి చ. త్వత్కృతనిగ్రహబన్ధనయోర్నితరాం మమ యశస్కరత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కించాస్మత్పితామ
హః ప్రహ్లాదస్సద్గుణాశ్రయశ్శరీరతదనుబన్ధ్యాదిషు హేయతాం నిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపం త్వత్పాదారవిన్దం శరణం గ
తః తథాఽహమపి దైవాత్ త్వత్సమీపం నీతస్త్వాం ప్రపద్య ఇత్యాహ॥ పితామహ ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ మే.పితామహః-ప్రహ్లాదః-
భవదీయానాం భాగవతానాం-సంమతః-అత ఏవ , విష్కృత-స్సాధువాదః కీర్తి-ర్యస్య సః, స్వపిత్రా, భవతో, విపక్షేణ శత్రు
ణా హిరణ్యకశిపునా - నానావిధం-దుఃఖం, ప్రాపితోఽపి-త్వమేవ-పరమస్సర్వవిధబన్ధుర్నిరతిశయపురుషార్థశ్చ-యస్య-తా
దృశః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మరణశీలస్య- పుంస-ఆత్మాదిభిర్దేహాదిభిః-కిం-నకిమపి-నకోఽపి పురుషార్థః-కింతు-కేవల -మాయుషో వ్య
య ఏవే-తి నిశ్చితవానితి శేషః-అన్యథా పునః పితామహ ఇత్యస్యానన్వయాపత్తేః-యః, అన్తతో , జహాతి, దేహినం. తేనాఽనేనా
త్మనా దేహే-న-కిమిత్యన్వయః, రిక్థహారైర్దాయాదైః - స్వజన ఇత్యాఖ్యా వ్యవహారో యేషాం తైర్దస్యుభిర్దస్యుతుల్యైః, స్వజ
నైరిత్యర్థః-సంసృతే-ర్హేతుభూతయా, భార్యయా ❁ ॥ ౯ ॥ సో - ఽస్మత్పితామహో, మహాన్ , సద్గుణాశ్రయో-ఽగాధబో
ధః అపరిమితజ్ఞానసంపన్న, స్సత్తమో భాగవతశ్రేష్ఠః-ప్రహ్లాద-స్సంసారిజనసఙ్గా-ద్భీతస్సన్ -స్వపక్షం దైత్యకులం క్షపయతీ
తి తథా, తస్యాపి భవతః-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్, త్త - త్పాదపద్మం-ధ్రువం నిత్యపురుషార్థరూపం, ప్రపేదే శరణం జగా

గృహీతోఽస్మి భవతా భూరికర్మణా। బద్ధశ్చ వారుణైః పాశైర్నాతివ్రీడే✻న చ వ్యథే॥ ౭ ॥ పితామహో మే భ
వదీయసంమతః ప్రహ్లాద ఆవిష్కృతసాధువాదః। భవద్విపక్షేణ విచిత్రవైశసం సంప్రాపితస్త్వత్పరమస్స్వ
పిత్రా ॥ ౮ ॥ కిమాత్మనాఽనేన జహాతి యోఽన్తతః కిం రిక్థహారైస్స్వజనాఖ్యదస్యుభిః। కిం జాయయా సంసృతి
హేతుభూతయా మర్త్యస్య గేహైః కిమిహాయుషో వ్యయః॥ ౯ ॥ ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహో మహానగాధబో
ధో భవతః పదామ్బుజమ్। ధ్రువం ప్రపేదే హ్యకుతోభయం జనాద్భీతస్స్వపక్షక్షపణస్య సత్తమః ॥ ౧౦ ॥ తథాఽ
హమప్యాత్మరిపోస్తవాన్తికం దైవేన నీతః ప్రసభం✻ త్యాజితశ్రీః। ఇదం కృతాన్తాన్తికవర్తి జీవితం యయాఽధ్రువం
స్తబ్ధమతిర్న బుధ్యతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యేత్థం భాషమాణస్య ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః। ఆజగామ కురు
శ్రేష్ఠ రాకాపతిరివోదితః ॥ ౧౨ ॥ తమిన్ద్రసేనస్స్వపితామహం శ్రియా విరాజమానం నలినాయతేక్షణమ్।
ప్రాంశుం పిశఙ్గామ్బరమఞ్జనత్విషం ప్రలమ్బబాహుం సుభగం సమైక్షత ॥ ౧౩ ॥ తస్మై బలిర్వారుణపాశయన్త్రి
తస్సమర్హణం నోపజహార పూర్వవత్। ననామ మూర్ధ్నాఽశ్రువిలోలలోచనస్స వ్రీడనీచీనముఖో బభూవ
హ ॥ ౧౪ ॥ స తత్ర హాసీనముదీక్ష్య సత్పతిం హరిం సునన్దాద్యనుగైరుపాసితమ్। ఉపేత్య భూమౌ శిరసా మహామనా
ననామ మూర్ధ్నా పులకాశ్రువిక్లబః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ త్వయైవ దత్తం పదమైన్ద్రమూర్జితం హృతం తదేవా

మ ❁ ॥ ❁ ౧౦ ॥ ❁ తథాఽహమపి-దైవా-త్ప్రసభం బలా - త్త్యాజితా శ్రీర్యస్య- తాదృశః -ఆత్మనో మమ-రిపో- స్తవ-అన్తి
కం సమీపం-నీత- స్త్వత్పాదపద్మం-ప్రపద్య ఇతి శేషః శ్రియం విశినష్టి॥ యయా శ్రియా స్తబ్ధమతిరపహృతజ్ఞానః, పుమాన్-కృతా
న్తస్య మృత్యో-స్సన్నిధానవర్త్యపీ-దం జీవిత-మధ్రువమస్థిరం-న బుధ్యతే న మన్యతే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్య బలే-రిత్థం-భాషమాణస్య
సతః- హే కురుశ్రేష్ఠ-ఉదితో, రాకాపతిశ్చన్ద్ర ఇవ ప్రకాశమానో-భగవత్ప్రియః - ప్రహ్లాదః-తత్ర-జగామ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ త
మాగతం-స్వపితామహం ప్రహ్లాద-మిన్ద్రసేనో బలి-స్సమ్యగైక్షతాపశ్యత్ , కథంభూతం-శ్రియా కాన్త్యా-విరాజమానం కమ
లవదాయతే ఈక్షణే యస్య ప్రాంశుం నిర్మలం అఞ్జనత్విషం శ్యామలం-ప్రలమ్బావాజానులమ్బౌ బాహూ యస్య తం - సుభగం సు
న్దరమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్మై ప్రహ్లాదాయ-పూర్వవదర్ఘ్యాదిపూర్వక-మర్హణం-న చక్రే తత్ర హేతుః-వారుణైః-పాశైః-యన్త్రి
తో బద్ధః కింతు- కేవలం-మూర్ధ్నా ననామ నమస్కృతవాన్- తతో - ఽశ్రుభిర్విలోలే లోచనే యస్య సః-సవ్రీడం-నీచీనమధః కృ
తం-ముఖం-యస్య-తాదృశో-బభూవ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత-స్స-మహామనాః ప్రహ్లాద, స్స తాం భాగవతానాం, పతిం, సునన్దాది
భిః-పార్షదై - స్సేవ్యమానం తత్రోపవిష్టం హరిం వామనం-నిరీక్ష్య-పులకైః-రశ్రుభిశ్చ-విక్లబో విహ్వలస్సన్నుపేత్య-శిరసా-భూ
మౌ-నమస్కృతవాన్, ఉక్తవాంశ్చేతి శేషః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ । త్వయైవేతి ద్వాభ్యాం ॥ ఐన్ద్రం-పదం - త్వయైవా-
స్మై-దత్తం-కుతః-యత, స్త్వం, తత్ప్రాప్తిసాధనేన విశ్వజితా యాగేన- అర్చిత ఆరాధితః, య,దత్తం-త-దిదానీ-ముపహృతం,
త-చ్చ-శోభనమేవ, కృతం-శోభనత్వమేవ వ్యనక్తి॥ మన్య ఇతి॥ యద్యస్మాత్ , శ్రీరేవా , త్మమోహనం-తస్మా-దయం, విభ్రంశిత-ఇతి
యత్, సోఽయ, మస్య, మహా, ననుగ్రహ ఏవం, త్వయా, కృత, ఇతి మన్యే, అన్యథాఽయం శ్రీమదాత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరహి

తో వినశ్యేదితి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కించ యయా శ్రియా, విద్వానపి-యత, స్సంయతోఽపి-ముహ్యేత్, తత, స్తస్యాం సత్యాం పుమానాత్మనో, గతిం-స్వరూపం, యథావ, ద్విచష్టే పశ్యతి, కథమితి శేషః-కథం విచష్టే-న కథంచిదపి పశ్యతీత్యర్థః-తస్మై మహోపకర్త్రే, జగతామీశ్వరాయ, సర్వజ్ఞాయ-నారాయణాయ, తుభ్యం-నమః కేవలం నమస్కర్తుం శక్నుమః న త్వేవం కుర్వేవం నకుర్వితి విధాతుం శక్నుమ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ప్రహ్లాదస్యాభిప్రేతమావిష్కర్తుం హిరణ్యగర్భస్తమువాచేత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కృతాఞ్జలేః, ప్రహ్లాదస్య, శృణ్వతస్సతో - భగవాన్ హిరణ్యగర్భో, మధుసూదన, మువాచ కించిద్వక్తుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తత్రైవ విన్ధ్యావళీరపి కించిద్విజ్ఞాపయితుం ప్రవృత్తా - తాం చ సమ్మానయన్ హిరణ్యగర్భః క్షణం తూష్ణీమవస్థితః - అతస్తస్యా ఏవ వచః ప్రథమమవతారయతి ॥ బద్ధమితి శ్లోకః స్పష్టార్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥ క్రీడార్థమితి॥ తే త్వయా, స్వస్య, క్రీడార్థ-మిదం-కృత్స్నం-జగ-త్కృతం సృష్టం - తత్ర తస్మిన్ త్వత్క్రీడోపకరణభూతే త్వత్సృష్టే జగత్య-పరే కేచి-త్కు-బుద్ధయ, స్స్వామ్యం స్వత్వబుద్ధిం-కుర్యుః, అస్వే స్వత్వబుద్ధిం కుర్వన్తి అత ఏవ త్యక్తా-హ్రీర్లజ్జా యైస్తే-అన్తరాత్మనా త్వయా అవరోపితా ఆరోపితాః కర్తృవాదాః వయం స్వతన్త్రా ఇతి వాదా యేషాం తే-వాదమాత్రేణాపి స్వామిత్వరహితా ఇత్యర్థః-ఏవం విధాస్తే కర్తుస్స్రష్టుః ప్రభోః పాలకస్య, స్యతస్సంహర్తుశ్చ, తవ- కిమావహన్తి కిం సమర్పయన్తి కించిత్స్వమస్తి చేత్సమర్పయేయుస్తదభావాత్కిం సమర్పయన్తీతి భావః, కాం హానిం కుర్వన్తి, న తవ కదాచిదపి హానిరితి వాఽర్థః॥ అయం భావః॥ లోకత్రయం మయాఽర్పితం తృతీయపాదాయ దేహం సమర్ప్య ప్రతిశ్రుతమృతం కరోమీతి దేహాదిషు స్వామ్యావిష్కారేణ బ్రు

ద్యతథైవ శోభనమ్। మన్యే మహానస్య కృతో హ్యనుగ్రహో విభ్రంశితో యచ్ఛ్రియ ఆత్మమోహనాత్ ॥౧౬॥ యయా హి విద్వానపి ముహ్యతే ❋ యతస్తతో విచష్టే గతిమాత్మనో యథా। తస్మై నమస్తే జగదీశ్వరాయ ❋ నారాయణాయాఖిలకర్మసాక్షిణే ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యానుశృణ్వతో రాజన్ప్రహ్లాదస్య కృతాఞ్జలేః। హిరణ్యగర్భో భగవానువాచ మధుసూదనమ్ ॥ ౧౮ ॥ విన్ధ్యావళిరువాచ ॥ బద్ధం వీక్ష్య పతిం సాధ్వీ తత్పత్నీ భయవిహ్వలా। ప్రాఞ్జలిః ప్రణతోపేన్ద్రం బభాషేఽవాఙ్ముఖీ నృప ॥ ౧౯ ॥ క్రీడార్థమాత్మన ఇదం త్రిజగత్కృతం తే స్వామ్యం తు తత్ర కుధియోఽపర ఈశ కుర్యుః। కర్తుః ప్రభోస్తవ కిమస్యత ఆవహన్తి త్యక్తహ్రియస్త్వదవరోపితకర్తృవాదాః ॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగన్మయ। ముఞ్చైనం హృతసర్వస్వం నాయమర్హతి నిగ్రహమ్ ॥ ౨౧ ॥ కృత్స్నాఽనేన తు దత్తా భూర్లోకాః కర్మార్జితాశ్చ యే। నివేదితం చ సర్వస్వమాత్మాఽవిక్లబయా ధియా ॥ ౨౨ ॥ యత్పాదయోరచలధీస్సలిలం ప్రదాయ దూర్వాఙ్కురైరపి విధాయ సతీం సపర్యామ్। అప్యుత్తమాం గతిమసౌ లభతే త్రిలోకీం దాశ్వానవిక్లబమనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీవామన ఉవాచ॥ బ్రహ్మన్యమనుగృహ్ణామి తద్విశో విధునోమ్యహమ్। యన్మదః పురుషః స్తబ్ధో లోకం మాం చావమన్యతే ॥ ౨౪ ॥ య

వన్నయం కుబుద్ధిర్నిర్లజ్జశ్చ త్వమేవ సర్వస్య స్వామీ అతో మన్దబుద్ధిమేనం విముచ్య పాలయేతి - అయమేవ ప్రహ్లాదస్యాప్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇమమేవాభిప్రాయమావిష్కర్తుం సంబోధయన్ స్పష్టమాహ బ్రహ్మా॥ భూతభావనేతి ॥ హే భూతభావన భూతస్రష్టః - భూతేశ భూతాన్తరాత్మన్ - అన్తరాత్మతయా పాలకేత్యర్థః - హే దేవదేవ-దేవానాం జగత్సంహర్తౄణాం రుద్రాదీనామపి-దేవ-జగచ్ఛరీరక-హృతం సర్వస్వం యస్మాత్త-మేనం బలిం-ముఞ్చ, అయం నిగ్రహం ప్రతి నార్హతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ నిగ్రహానర్హత్వమేవాహ ॥ కృత్స్నేతి ॥ కృత్స్నా-భూమి-ర్యేచ-కర్మణా-సమ్పాదితా - ఇన్ద్రాదిలోకా, స్తేచ, త్యేత-త్సర్వస్వం-తథా, ఽవిక్లబయాఽదీనయా-బుద్ధ్యా-ఆత్మా దేహశ్చ - నేన బలినా-తే తుభ్యం - దత్తాః - అతో, ఽయమనిగ్రాహ్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ॥ యత్పాదయోరితి ॥ అశఠధీరమూర్ఖధీః-యస్య తవ, పాదయోః-సలిలం విధాయ అర్ఘ్యజలం సమర్ప్య, దూర్వాఙ్కురైరపి-పూజాం-విధాయ -ఉత్తమాం-గతిమపి-భజతే ప్రాప్నోతి-అయం తు బలి, రవిక్లబమనాః స్థిరచిత్తస్సన్ - త్రిలోకీం-దాశ్వాన్ దత్తవాన్, అతః, కథ, మయ, మార్తిం - ప్రాప్నుయా, త్తస్మాదేనం విముఞ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం విజ్ఞాపితో భగవానిమమనుగ్రహీతుమేవేత్థం మయా కృతమిత్యాహ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మ, న్నహం తావ-ద్య - మనుగ్రహీతుమిచ్ఛామి-తస్య - విశః అర్థా, న్విధునోమి అపహరామి - తావదనర్థహేత్వర్థాపహార ఏవ ప్రథమో మదనుగ్రహ ఇత్యర్థః - అర్థస్యానర్థహేతుత్వమాహ ॥ యన్మదః-యస్య ధనస్య సమ్బన్ధీ మదో-యస్య - స యన్మదః-అత ఏవ-స్తబ్ధో వివేకరహితః - అనమ్రో వా-పురుషో-లోకం-మాం చా-వమన్యతే తిరస్కరోతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవమవమానేనా, న్యైశ్చ-కర్మభి, రిహ లోకే, నానాయోనిషు సంసరన్ -తిర్యక్స్థావరాదిషు జన్మ ప్రాప్నువ-న్నయం జీవాత్మా-కర్మవశ్యః-యదా కదా

చి-ద్యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషా-త్పౌరుషీంగతింపురుషజన్మ,ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀తత్రాపి-జన్మాదిభి,ర్యస్యపురుషస్య-స్తమ్భోమదః-అనమ్రతావా-నభవే-త్తత్రతద్విషయే,అయం స్తమ్భాభావఏవ,మదనుగ్రహో-జ్ఞేయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀కథంతర్హి-ధ్రువాదిభ్యస్సంపదోదదాసీత్త్యత్రాహ ॥ మానేతి ॥ మానోగర్వః - స్తమ్భోనమ్రతా - అవివేకోవా-తయో,ర్నిమిత్తానాం-జన్మాదీనాంపూర్వగ్రన్థపరిగణితానాం - సమన్తత,స్సర్వశ్రేయఃప్రతికూలానాం , సద్భావేఽపీతి శేషః,మత్పర,స్తేష్వ,నముహ్యేదిత్యర్థః. హన్తహేబ్రహ్మన్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀అస్యచేదానీంమత్పరత్వాదన్యైర్దుష్ప్రాపమపిదాస్యామీతివక్తుంతస్యమోహాభావమనుగృహ్ణాతి ॥ ఏషఇతిత్రిభిః ॥ ఏషబలి,ర్దానవానాందైత్యానాంచాధిపతిః - కీర్తివర్ధనశ్చ- అజయాందుర్జయాం-మమ-మాయా,మజైషీత్ జయేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀కీర్తివర్ధనత్వమేవప్రపఞ్చయతిక్షీణం-రిక్థంధనం,యస్య - సోఽపి , స్థానాత్-చ్యుతోఽపి - ఆధిపత్యా - ద్భ్రష్టోఽపి-శత్రుభి,రధిక్షిప్తోఽపి,జ్ఞాతిభిః,పరిత్యక్తోఽపి,యాతనాం - ప్రాపితోఽపి,గురుణాఉశనసా,భర్త్సితోఽపి,శప్తోఽపి-సువ్రతః,దృఢసఙ్కల్పః - సత్యం - నతత్యాజ-తథా,మయా,ఛలైరేవ,ధర్మ - ఉక్త,స్తథాఽప్య-యంసత్యవాక్,తంధర్మం-నత్యజతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀అస్యమోక్షప్రదానంసఙ్కల్పయతి॥ఏషఇతి ॥ అమరైరపిప్రాప్తుమశక్యం - స్థానంమల్లోకం - ప్రాపితః ప్రాపయిష్యతఇత్యర్థః దేహావసానేముక్తోభవతీతిభావః,జీవద్దశాయామిన్ద్ర

దాకదాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్నిజకర్మభిః।నానాయోనిష్వనీశోఽయంపౌరుషీంగతిమావ్రజేత్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మకర్మ
వయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః।యద్యస్య నభవేత్ స్తమ్భస్తత్రాయంమదనుగ్రహః॥౨౬॥ మానస్తమ్భని
మిత్తానాంజన్మాదీనాంసమన్తతః। సర్వశ్రేయఃప్రతీపానాంహన్తముహ్యేన్నమత్పరః ॥ ౨౭ ॥ఏషదానవదై
త్యానామగ్రణీఃకీర్తివర్ధనః । అజైషీదజయాంమాయాంసీదన్నపినముహ్యతి ॥ ౨౮ ॥ క్షీణరిక్థశ్చ్యుతఃస్థానాత్క్షి
ప్తోబద్ధశ్చరశ్మిభిః । జ్ఞాతిభిశ్చపరిత్యక్తోయాతనామనుయాపితః ॥ ౨౯ ॥ గురుణాభర్త్సితశ్శప్తోజహౌసత్యంన
సువ్రతః । ఛలైరుక్తోమయాధర్మోనాయంత్యజతిసత్పథమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏషమేప్రాపితంస్థానందుష్ప్రాపమమరై
రపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయంభవితేన్ద్రోమదాశ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తాంవిశ్వకర్మవినిర్మితమ్ ।
యత్రాధయోవ్యాధయశ్చక్లమస్తన్ద్రీ పరాభవః । నోపసర్గానివసతాంసంభవన్తిమమేక్షయా ॥ ౩౨ ॥ ఇన్ద్రసే
నమహారాజయాహిభోభద్రమస్తుతే। సుతలంస్వర్గిభిఃప్రార్థ్యంజ్ఞాతిభిఃపరివారితః ॥ ౩౩ ॥ నత్వామభిభవిష్య
న్తిలోకేశాః కిముతాపరే । తచ్ఛాసనాతిగాన్దైత్యాంశ్చక్రంమేసూదయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ రక్షిష్యేసర్వతోఽ
హంత్వాంసానుగంసపరిచ్ఛదమ్ । సదాసన్నిహితంవీరతత్రమాంద్రక్ష్యతేభవాన్ ॥ ౩౫ ॥ తత్రదానవదై
త్యానాంసఙ్గాత్తేభావఆసురః । దృష్ట్వామమానుభావంవైసద్యఃకుణ్ఠోవినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౬ ॥ *******

*********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , అష్టమస్కన్ధేద్వావింశోఽధ్యాయః*********

శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యుక్తవన్తంపురుషంపురాతనంమహానుభావోఽఖిలసాధుసమ్మతః।బద్ధాఞ్జలిర్బాష్పకలాకు

ధిపత్యంభవిష్యదనుగృహ్ణాతి ॥ సావర్ణేరితి ॥ సావర్ణేర్మనో,రన్తరస్యసమ్బన్ధీ,న్ద్రో, ఽయంబలి-రహమేవాశ్రయోయస్యసః,భవితాభవిష్యతి-సావర్ణిమన్వన్తరేఽయమిన్ద్రోభవిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ఆధునికంసుతలలోకాధిపత్యమనుగృహ్ణాతి॥తావ,దధునా,విశ్వకర్మణా,వినిర్మితం - సుతలం,లోక,మధ్యాస్తాంతత్రాధిపతిర్భూత్వాఽధివసత్విత్యర్థః ॥ సుతలంవిశినష్టి ॥ యత్రసుతలే,నివసతా-మాధ్యాదయో-మత్కటాక్షేణహేతునా - నసంభవన్తి - తత్రా-ధయోమనఃపీడాః - వ్యాధయోదైహికాః,క్లమఃగ్లానిః-తన్ద్రీఅనవధానతా,పరాభవశ్శత్రోష్ణాదిభిరభిభవః -ఉపసర్గోఽన్యోప్యుపద్రవః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ఏవంబ్రహ్మణముక్త్వాఽథబలిమువాచ, హేఇన్ద్రసేన-మహారాజ - జ్ఞాతిభిః-పరివృత-స్త్వం- సుతలం-స్వర్గిభిరపి - ప్రార్థ్యం, లోకం-యాహిగచ్ఛ-తత్ర,తవ-భద్రమేవ-మదనుగ్రహా-దస్తు ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀తత్రవసన్తం- త్వాం-లోకేశాఃఇన్ద్రాదయోఽపి-నాభవిష్యన్తి అపరేనాభవిష్యన్తీతికిమువక్తవ్యం - మేచ తత్ర-త్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినో-దైత్యా - స్తా-న్మమ,చక్రంసుదర్శనం,సూదయిష్యతిహనిష్యతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్య,స్త్వాం-సానుగం-సపరిచ్ఛదంసోపకరణ,మహం,రక్షిష్యే- కించ, హేవీర,తత్రసుతలే-సదా-సన్నిహితం-త్వద్ద్వారివసన్తం,మాం,భవాన్-ద్రక్ష్యతే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀కించ,దైత్యానాం-సఙ్గాద్ధేతో, స్తవ-య,ఆసురో-భావ-స్స , తత్ర,మత్ప్రస్తావం,దృష్ట్వా-సద్యః , కుణ్ఠఃప్రతిహతో,వినఙ్క్ష్యతి - మదనుభావాద్భవానాసురంభావంత్యక్ష్యతీత్యర్థః ❀॥౩౬॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వావింశోఽధ్యాయః.❀

ఏవమనుగృహీతోబలిర్భగవన్తమాహేత్యాహమునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ .ముక్తవన్తం-పురాణపురుషంభగవన్తం, గద్గ

దయా,గిరా,అబ్రవీత్-కథంభూతః,భక్త్యా-ఉద్గలఃఉత్కణ్ఠః-హర్షబాష్పబిన్దుభి,రాకులే-ఈక్షణే,యస్యసః-అఖిలానాం,సాధూనాం,సంమతః,మహాన్,ననుభావఉక్తవిధో,యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహోఇతి ॥అహోత్వత్ప్రణామస్యప్రభావఇత్యాహ ॥ ప్రణామాయప్రణామార్థం,కృత-స్సముద్యమఏవ, ప్రపన్నానాంభక్తానాం,యో, ఽర్థో,భిమత,స్తస్య-విధానసంపాదనే-సమీహితోఽప్రమత్తః, స్థితః,కుతః,యత్ యేనోద్యమేన-లోకపాలై, రమరై, స్సత్వప్రధానైరప్య-లబ్ధపూర్వ,స్త్వదనుగ్రహో-ఽపశదేనీచే-అసురేమయి-సమర్పితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం,హరి-ముక్త్వా,ప్రణమ్య-తతో,బ్రహ్మాణం,రుద్రంచా-నమ్య, ముక్తః, పాశేభ్యఇతిశేషః, ప్రీతో-బలి-రసురైస్సహ-సుతలంలోకం-వివేశప్రవేష్టుముద్యుక్తోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్,ఇత్థంబలే-ర్గృహీతం,త్రివిష్టపంభగవా,నిన్ద్రాయ-ప్రత్యాదిష్టప్రదదౌ॥ఏవం,మదితేః-కామమిష్టం, పూరయిత్వా, సకలం,జగ-దశాసత్ ఉపేన్ద్రస్సన్పాలయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో-లబ్ధోభగవత్ప్రసాదోయేనతం-పాశేభ్యో-నిర్ముక్తం,పౌత్రం-వంశవర్ధనం-బలిం-నిశామ్యదృష్ట్వా-ప్రహ్లాదః,భక్తితత్పరో-వక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నేమంత్రిభి ॥ అహోతవేదందుర్లభానుగ్రహస్యాపిసౌలభ్యంపరత్వంచానితరసాధారణమితివిస్మయపూర్వకంవిజ్ఞాపయతి॥ నేతి ॥ ఇమమస్మద్విషయం-తవా,నుగ్రహం,చతుర్ముఖలక్ష్మీరుద్రా అపి-నలేభిరే-యే. ఽపరేఇన్ద్రాదయో నలేభిరేఇతికిమువక్తవ్యం, ఏవంతత్ప్రసాదస్యదౌర్లభ్యంక్వచిద్విషయవిశేషే సౌలభ్యంచోక్తం - కుతఏతద్విపరీతమిత్యతఆహ - యత్ యస్మా, దసురాణాంక్రూరస్వభావానామపి-నోఽస్మాకం-దుర్గపాలఃదుఃఖాత్త్రాతా-భవసి ॥ అథపరత్వమాహ - విశ్వాభివ

లేక్షణోభక్త్యుద్గళోగద్గదయాగిరాఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ అహోప్రణామస్య కృతస్సముద్యమఃప్రపన్నభక్తార్థవిధౌసమాహితః । యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోఽమరైరలబ్ధపూర్వోఽపశదేఽసురేఽర్పితః॥౨॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వాహరిమానమ్యబ్రహ్మాణంసభవంతతః । వివేశసుతలం ప్రీతోబలిర్ముక్తస్సహాసురైః॥౩॥ ఏవమిన్ద్రాయభగవాన్ప్రత్యానీయత్రివిష్టపమ్ । పూరయిత్వాఽదితేఃకామమశాస❁త్సకలంజగత్ ॥ ౪॥ లబ్ధప్రసాదంనిర్ముక్తంపౌత్రంవంశధరంబలిమ్ । నిశామ్యభక్తిప్రవణః ప్రహ్లాదఇదమబ్రవీత్ ॥ ౫॥ ప్రహ్లాదఉవాచ॥ నేమంవిరిఞ్చోలభతేప్రసాదంనశ్రీర్నశర్వఃకిముతాపరేయే।యన్నోఽసురాణామపిదుర్గపాలోవిశ్వాభివన్ద్యైరభివన్దితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ యత్పాదపద్మమకరన్దనిషేవణేనబ్రహ్మాదయశ్శరణదాశ్నువతేవిభూతిమ్ । కస్మాద్వయంకుసృతయఃఖలయోనయస్తేదాక్షిణ్యదృష్టిపదవీంభవతఃప్రణీతాః ॥ ౭ ॥ చిత్రంతవేహితమహోఽ❁మితయోగమాయలీలావసృష్టభువనస్యవిశారదస్య।సర్వాత్మనస్సమదృశోఽవిషమస్స్వభావోభక్తప్రియోయదసికల్పతరుస్వభావః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రయాహిసుతలాలయమ్। మోదమానస్స్వ

న్ద్యైఃకృత్స్నజగత్పూజ్యై, ర్బ్రహ్మాదిభిరప్య, భివన్దితావఙ్ఘ్రీయస్యసః-త్వం,అసురాణాం-నో-దుర్గపాలోఽసీత్యనేననాస్మద్గుణదర్శనేనాస్మాసుతవప్రసాదఃప్రవృత్తిః, కింతు-కేవలంకృపయైవేతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥యత్పాదేతి, హేశరణద-శ్రేయస్సాధనప్రద-అనేనస్వహితమపివయంనవిద్మఇతిసూచితం - బ్రహ్మాదయో,యస్యతవ-పాదపద్మయో,ర్యో, మకరన్ద, స్తస్య-సేవయా,విభూతిమైశ్వర్యంసృష్ట్యాద్యధికార ,మశ్నువతేప్రాప్నువన్తి, అనేనపరత్వంస్పష్టీకృతం - తేఏవంభూతస్యతవ-దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీంఅనతిక్రమణీయతాహేతుకృపాదృష్టివిషయతాం, కస్మాద్ధేతో - ర్వయం-కుసృతయఃకుమతయః-ఖలయోనయఃఉగ్రజాతయశ్చ - ప్రణీతాఃప్రాపితాః-కేవలంకృపయైవేతిభావః - పూర్వంవిరిఞ్చాదయోపీమంప్రసాదంనలభన్త ఇత్యనేనతత్సేవయావినాతత్ప్రసాదావిషయత్వముక్తం, అత్రతుతత్సేవయాతద్విషయత్వమిత్యతోనవిరోధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంతర్హిప్రాకృతవత్కంచిదనుగృహ్ణాన్కంచిచ్చనిగృహ్ణన్నహమపివిషమస్వభావఏవేతికింమాంప్రశంససీత్యత్రాహ ॥ చిత్రమితి ॥ తవ,ఈహితంచేష్టితంనిగ్రహానుగ్రహాదిరూప-మహోవిచిత్రం,నతుకర్మవశ్యప్రాకృతేహితసజాతీయమిత్యర్థః వైచిత్ర్యేహేతుంవదన్ అకర్మవశ్యతాంవ్యఞ్జయన్విశినష్టి॥అమితేతి ॥అమితశక్తియుక్తసఙ్కల్పజ్ఞానేననిమిత్తేనానాయాసస్సృష్టభువనస్యేత్యర్థః, విశారదస్యసృష్ట్యపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయుక్తస్య- కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మనః,అతఏవ-సమదృశఃవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్య, తవ,భక్తప్రియో,భవసీ,తి,య,దయమ,విషమఏవ,స్వభావః-నతువిషమః,తత్రదృష్టాన్తంవదన్విశినష్టి, కల్పతరోస్స్వభావఇవస్వభావోయస్య, స,త్వ, మితి-నహికల్పతరోరాశ్రితార్థపూరణేనవైషమ్యాపాదనంయుక్తమితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవంవిజ్ఞాపితస్తంభగవానువాచ॥ వత్సేతి ॥ హేప్రహ్లాద-తవ-భద్ర,మస్తు - సుతలాఖ్యంబిలస్థానం, యాహిగచ్ఛ, తత్ర,స్వపౌత్రేణబలినాసహ- మోదమానః- జ్ఞాతీనాం,ముదంహర్ష-

నావహ ప్రాపయ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తత్ర సుతలే, నిత్యం సదా, అవస్థితం, గదా పాణౌ యస్య తం, మాం, ద్రష్టాసి ద్రక్ష్యసి - నిత్యం ద్ర
ష్టాసీతి వా సంబన్ధః, నిత్యం, మద్దర్శనేన - యో - మహాన్ - ఆహ్లాద ఆనన్ద, స్తేన, ధ్వస్తం, కర్మరూపం, నిబన్ధనం సంసృతి హేతు - ర్య
స్య, తాదృశో, భవిష్యసీతి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవం విధాం, భగవత, ఆజ్ఞాం, శిరసా, బాఢమిత్యా, ధాయ అభ్యుపేత్య, హే రాజ, న్న
మలా, ప్రజ్ఞా స్వాన్త పరమాత్మ యాథాత్మ్య విషయా - యస్య, స - ప్రహ్లాదో - బలినా సహ - కృతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిస్సన్ - ఆదిపురు
షం, ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణతః కృత ప్రణామ, స్సర్వేషా, మసురాణాం, చమ్వా స్సేనాయా, అధిపతిః - భూత్వా, తేన భగవతా
ఽనుజ్ఞాతో, మహాబిలం సుతలం - వివేశ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అథ తత్ప్రవేశానన్తరం హే రాజన్ - భగవాన్నారాయణ, స్సమీపే, సభా
యాం, బ్రహ్మవాదినామృత్విజాం మధ్యే, ఆసీన ముపవిష్ట, ముశనసం శుక్ర, మువాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్ర
హ్మన్ - వితన్వతో యజమానస్య - శిష్యస్య బలే - ర్య - ద్యజ్ఞచ్ఛిద్రం - కర్మసు - వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం - త - ద్బ్రహ్మదృష్టం వేదబో
ధితం - సమం వైషమ్యరహిత - మవిగుణం - యథా భవే త్తథా - సంతను కురు ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవముక్త శ్శుక్ర స్తావత్ప్రకృత కర్మణి
వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి ॥ కుత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తస్య బలేః - కర్మణో - వైగుణ్యం - కుతః, న కస్మాదపీత్యర్థః - వైషమ్యాభావే
హేతుమాహ ॥ యస్య యేన బలినా, కర్తరి షష్ఠీ - సర్వభావేన కరణత్రయేణ - సర్వకర్మణా - మీశ్వరః - యజ్ఞేశః - యజ్ఞపురుషశ్చ -
భవాన్ - యతః - పూజితః - అతో - న వైషమ్యమిత్యర్థః - కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మ ప్రవర్తకత్వముక్తం - యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫల ప్రదత్వం

పౌత్రేణ జ్ఞాతీనాం ముదమావహ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణిమవస్థితమ్ । మద్దర్శనమహాహ్లాదధ్వ
స్తకర్మనిబన్ధనః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆజ్ఞాం భగవతో రాజన్ప్రహ్లాదో బలినా సహ । బాఢమిత్యమలప్రజ్ఞో మూ
ర్ధ్న్యాధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౧ ॥ పరిక్రమ్యాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః । ప్రణతస్తదనుజ్ఞాతః ప్రవివేశ మ
హాబిలమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథాహోశనసం రాజన్ హరిర్నారాయణోఽన్తికే । ఆసీనమృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాది
నామ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్సంతను శిష్యస్య కర్మచ్ఛిద్రం వితన్వతః । యత్తత్కర్మసు వైషమ్యం
బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ కుతస్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్ । యజ్ఞేశో
యజ్ఞపురుషస్సర్వభావేన పూజితః ॥ ౧౫ ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతశ్ఛిద్రం దేశకాలార్హవస్తుతః । సర్వం కరోతి నిశ్ఛిద్ర
మనుసంకీర్తనం తవ ॥ ౧౬ ॥ తథాఽపి వదతో భూమన్ కరిష్యామ్యనుశాసనమ్ । ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం య
త్తవాజ్ఞానుపాలనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రతినన్ద్య హరేరాజ్ఞాముశనా భగవానితి । యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమా
ధత్త బలేర్విప్రర్షిభిస్సహ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం బలేర్మహీం రాజన్ భిక్షిత్వా వామనో హరిః । దదౌ భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ
త్రిదివం యత్పరైర్హృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మా దేవర్షిపితృభూమిపైః । దక్షభృగ్వఙ్గిరోముఖ్యైః కుమా
రేణ భవేన చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపస్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ । లోకానాం లోకపాలానామకరోద్వామ
నం పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య యశసశ్శ్రియః । మఙ్గళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవ
ర్గయోః ॥ ౨౨ ॥ ఉపేన్ద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే । తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృ
ప ॥ ౨౩ ॥ తతస్త్విన్ద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్ । లోకపాలైర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ॥ ౨౪ ॥

యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వం తద్భోక్తృత్వం చే - త్యపౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కిం వక్తవ్యమేతద్యత్తవ పూజనమపై ష
మ్యావహామితి - యత స్తవ నామ్నస్సంకీర్తనమేవ తదావహామిత్యాహ ॥ మన్త్రత ఇతి ॥ మన్త్రతన్త్రదేశకాలయోగ్యవస్తు
భ్యో, యచ్ఛిద్రం మన్త్రాదీనాం యద్వైగుణ్యమిత్యర్థః - త - త్సర్వం - తవ - నామసంకీర్తనమేవ, నిశ్ఛిద్రం - కరోతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀
యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం - తథాపి - హే భూమన్ - వదత - స్తవ - అనుశాసనం - కరిష్యామ్యేవ - యత - స్తవా - జ్ఞానుపాలన
మితి - య - దేత - త్పుంసాం - పరమశ్రేయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం - హరే - రాజ్ఞాం, ప్రతినన్ద్య - భగవా, నుశనా శుక్రః - బలే - ర్యజ్ఞస్య -
ఛిద్ర - మృషిభిస్సహ - సమాధత్త సమాదధే ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థముపవర్ణితం భగవతో వామనస్య చరిత్రముపసంహరతి ॥ ఏవమి
తి ॥ హే మహారాజ యు - త్పరై - రపహృతం - త - త్త్రిదివ - మిత్థం - బలేస్సకాశా, ద్యాచిత్వా, వామనరూపో హరిః - భ్రాత్రే మహే
న్ద్రాయ - దదౌ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదా - ప్రజాపతిపతిః బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - దేవైః - ఋషిభిః - పితృభి - ర్భూమిపై - ర్మనుతత్పుత్రై
ర్దక్షాదిభిశ్చ - సహ - కశ్యపస్యాదితేశ్చ - ప్రీత్యై - సర్వభూతానాం - భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ లోకానాం - తత్పాల
కానాం చ - పతిం - వామన - మకరోత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❀ వేదాదీనాం, కల్పం సమర్థం పాలన ఇతి శేషః ఉపేన్ద్రం, సర్వభూ
తానాం, విభూతయే - పతిం, కల్పయాంచక్రే అకరోత్ తదా - సర్వాణి, భూతాని - నితరాం - ముముదిరే - ముద హర్ష ఇతి ధా
తుః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తతో - బ్రహ్మణా - ఽనుమోదిత - ఇన్ద్రో - లోకపాలైస్సహ - వామనం - భగవన్తం - దేవయానేన దేవ

వాహ్యయానేన-దివంప్రతి-నిన్యే ప్రాపయామాస ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత-ఉపేన్ద్రస్య భగవతో, భుజపాలితం-త్రిభువనం-ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతిర్భూత్వా-ఇన్ద్రః,నిర్భయః,పరమయా, శ్రియాసంపదా-జుష్టో,ముముదే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతో, హే నృప,సర్వే-బ్రహ్మాదయో,వైమానికావిమానారూఢాశ్చ,త-ద్విష్ణోర్వామనస్య- సుమహదనితరసాధారణ - మతఏవ,పరమాద్భుతం కర్మచరిత్రం-గాయన్తః-స్వస్వస్థానాని-జగ్ముః-అదితింప్రశశంసిరేతుష్టువుశ్చ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ❁ హేకురునన్దన-శ్రోతౄణాం శృణ్వతాం-దురితహరం-సర్వ,మస్మద్బుద్ధిగోచర-మేత-దురుక్రమస్య-చరితం - భవతో-మయా,కథితం-సర్వం మయాఽఽఖ్యాతమిత్యనేనస్వమతివిషయంసర్వమాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం - నతూరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవవ్యఞ్జయితుంతన్మహిమ్నోఽనవచ్ఛిన్నత్వమాహ ॥ పారమితి॥ యః-మర్త్యఃపుమా, నురుక్రమస్య,మహిమ్నః-పారమవధిం-గృణానో భవతి-సమర్త్యః-పృథివ్యాఇమానిపార్థివాని- రజాంసి-విమమే గణయేత్ - యథా ,పార్థివానాంతజసాంగణనాకర్తుమశక్యా తథోరుక్రమస్య గుణానామపీత్యర్థః-పార్థివానిరజాంసివాబుద్ధిమాన్మహతాకాలేనగణయేత్ - నతూరుక్రమస్యగుణానితి వాఽర్థః-తథాచశ్రూయతే,విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివానివిమమేరజాంసీతి , తథాహి-యస్యపురుషస్యోరుక్రమస్య,మహిమ్నః-పారంజాతః-జాయమానోజనిష్యమాణోవా-మర్త్యః , ఉపైతికింనోపైత్యేవేతి-❁ మన్త్రద్రష్టాఋషిర్వసిష్ఠాదిరాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ॥యఇతి॥యఃకశ్చి-దేత , దద్భుతకర్మణో-దేవా

ప్రాప్యత్రిభువనంచేన్ద్ర ఉపేన్ద్రభుజపాలితమ్ । శ్రియాపరమయాజుష్టోముముదేగతసాధ్వసః॥ ౨౫ ॥బ్రహ్మాశర్వఃకుమారశ్చభృగ్వాద్యామునయోనృప ।పితరస్సర్వభూతానిసిద్ధావైమానికాశ్చయే॥ ౨౬ ॥సుమహత్కర్మ తద్విష్ణోర్గాయన్తఃపరమాద్భుతమ్ । ధిష్ణ్యానిస్వానితేజగ్మురదితించశశంసిరే॥౨౭॥ సర్వమేతన్మయాఽఽఖ్యాతంభవతఃకురునన్దన । ఉరుక్రమస్యచరితంశ్రోతౄణామఘమోచనమ్॥ ౨౮ ॥ పారంమహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానోయఃపార్థివానివిమమేసరజాంసిమర్త్యః । కింజాయమానఉతజాత ఉపైతిమర్త్యఇత్యాహమన్త్రదృగృషిఃపురుషస్యయస్య॥ ౨౯ ॥యఇదందేవదేవస్యహరేరద్భుతకర్మణః।అవతారానుచరితంశృణ్వన్యాతిపరాం గతిమ్ ॥ ౩౦ ॥క్రియమాణేకర్మణీదందైవేపిత్ర్యేఽథమానుషే । యత్రయత్రానుకీర్త్యేతతత్తేషాంసుకృతం విదుః ॥ ౩౧ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

మత్స్యావతారకథాప్రారమ్భఘట్టః.

రాజోవాచ ॥ భగవఞ్ శ్రోతుమిచ్ఛామోహరేరద్భుతకర్మణః । అవతారకథామాద్యాంమాయామత్స్యవిడమ్బనామ్॥ ౧ ॥యదర్థమదధాద్రూపంమాత్స్యంలోకజుగుప్సితమ్ । తమఃప్రకృతిదుర్మర్షంకర్మగ్రస్తఇవేశ్వరః॥ ౨ ॥ఏతన్నోభగవన్సర్వంయథావద్వక్తుమర్హసి । ఉత్తమశ్లోకచరితంసర్వలోకమలాపహమ్॥౩॥ సూతఉ

నాద్బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్యవామనస్యావతారానుచరితంశృణ్వన్-పరాం-గతిం,ముక్తిరూపాం,యాతిప్రాప్నోతి ❁ ॥౩౦॥ ❁ యత్రయత్రదేవమనుష్యపిత్రాదిసమ్బన్ధిని-క్రియమాణే,కర్మణీ,ద,మవతారానుచరితం - కీర్త్యేత,త-త్తేషాంసమ్బన్ధి-కర్మ సుకృతం , సుష్ఠుఅవిగుణంయథాభవతితథా,కృతంవిదు,స్తజ్జ్ఞా ఇతి శేషః । శ్రౌతస్మార్తసర్వకర్మసాద్గుణ్యాపాదకమేతచ్చరిత్రశ్రవణాదికమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః

* * *

తదేవంశ్రుతవామనావతారతచ్చరితోఽవతారప్రసఙ్గాన్మాత్స్య మవతారంశుశ్రూషుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥భగవన్నితిత్రిభిః ॥ హేభగవన్మునే,అద్భుతకర్మణో,హరే,రాద్యావతారకథాంశ్రోతు, మిచ్ఛామి,కథంభూతాం,మాయామత్స్యవిడమ్బనాంఅద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారోయస్యాంప్రతిపాద్య స్తాం-కథాయాఆద్యత్వంతదవతారప్రాథమ్య ప్రయుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ స్వయ,మీశ్వరోఽపి-కర్మగ్రస్తఃకర్మవశ్యఇవ-జీవవత్, తమస్స్వభావం-దుర్మర్షంక్రోధి-అత ఏవ-లోకై,ర్జుగుప్సితంనిన్దితం, మాత్స్యం,రూపం-యదర్థంయస్మైప్రయోజనాయా-ధాద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ హేభగవన్మునే.ఏత-త్సప్రయోజనం,సర్వం , మత్స్యావతారచరిత్రం-యథావ-ద్వక్తు,మర్హసి , శ్రోతవ్యత్వవక్తవ్యత్వయోర్హేతుంవదన్ చరిత్రంవిశినష్టి । సర్వేషాంలోకానాంశృణ్వతాంవదతాంచ-మలమఘ-మపహన్తీతితథా-తత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టమ

❁ ॥౨౯॥ శ్లోకవ్యాఖ్యానే"నతేవిష్ణోర్జాతోజాయమానోదేవమహిమ్నఃపరమన్తమాప,,ఇతిమన్త్రోఽనుసన్ధేయః

త్స్యావతారతచ్చరిత్రో భగవాన్బాదరాయణిర్యథావద్వర్ణయామాసేత్యాహ సూతః॥ ఇత్యుక్త ఇతి ॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితే, త్థ-ముక్తః, పృష్టో, భగవాన్, బాదరాయణిః శ్రీశుకః, విష్ణో - శ్చరిత - మువాచ ॥ కింతత్-య - న్మత్స్యరూపేణ-కృతమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ గోవిప్రేత్యాదినా ॥ యదర్థమదభ్రరూపమితి విశేషతః పృష్టమవతార ప్రయోజనం వక్ష్యన్ తావత్సర్వావతార సాధారణం ప్రయోజన మాహ ॥ గోవిప్రేతి ॥ గవాం, విప్రాణాం - సురాణాం - సాధూనాం - ఛందసాం వేదానాం - తదుదితధర్మమర్యాదానాం చ - రక్షా - మిచ్ఛన్ - ధర్మార్థాది పురుషార్థచతుష్టయప్రదానార్థంచ - తనూన్మత్స్యాదిమూర్తీ - రీశ్వరో - ధత్తే బిభర్తి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ యదాశఙ్కితం లోకజుగుప్సితంతమః ప్రకృతిదుర్స్పర్శమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ ఉత్కృష్టేష్వ-పకృష్టేషు చ-దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు-చరన్-తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికంకుర్వన్నపీ-శ్వర - ఉచ్చావచత్వం - కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం - నభజతే-యథా-వాయు - స్సర్వత్రవ్యాప్నువన్నపి-నవ్యాప్యగతధర్మైః స్పృశ్యతే-తద్వత్-అత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి । య-ఈశ్వరో-గుణైర్హేయగుణప్రతిభటైః కల్యాణగుణైర్నిర్గుణత్వాత్సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి - నోచ్చావచత్వం-భజత ఇతి “ సతదస్తి పృథివ్యాం వాదివి దేవేషు వా పునః ॥ సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః ” రిత్యుక్తరీత్యా కర్మమూలకసత్త్వాదిగుణత్రయసమ్బన్ధనిమిత్తదేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వం సర్వజీవసాధారణం - భగవతస్తుగవాదిరక్షార్థం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్యతనోస్స్వస్వభావమజహతః కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః - యద్వా- ధియ ఇతిచ్ఛేదః - ధీశబ్దేన ప్రకృతిర్లక్ష్యతే-తద్గుణైస్సత్త్వాదిభిర్హేతుభూతై, రుచ్చావచత్వం, నభజతే-కుతః, నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్- నిర్గుణత్వాదిత్యనేన జీవవత్సత్త్వాదిగుణపారవశ్యం నిషిధ్యతే-నతుగుణనియన్తృత్వమపి, తథాసతి “ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశ ” ఇతిగుణేశత్వశ్రవణవి

వాచ ॥ ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేనభగవాన్బాదరాయణిః । ఉవాచచరితంవిష్ణోర్మాత్స్యరూపేణయత్కృతమ్॥ ౪ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ॥ గోవిప్రసురసాధూనాంఛన్దసామపిచేశ్వరః। రక్షామిచ్ఛంస్తనూర్ధత్తేధర్మస్యార్థస్యచైవహి॥ ౫॥
ఉచ్చావచేషుభూతేషుచరన్వాయురివేశ్వరః । నోచ్చావచత్వంభజతేనిర్గుణత్వాద్ధియోగుణైః॥ ౬ ॥ ఆసీదతీతక
ల్పాన్తేబ్రాహ్మోనైమిత్తికోలయః । సముద్రోపప్లుతాస్తత్రలోకాభూరాదయోనృప॥ ౭ ॥ కాలేనాగతనిద్ర
స్యధాతుశ్శిశయిషోర్బలీ । ముఖతోనిస్సృతాన్వేదాన్హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్॥ ౮ ॥ జ్ఞాత్వాతుదానవేన్ద్ర
స్యహయగ్రీవస్యచేష్టితమ్ । దధారశఫరీరూపంభగవాన్హరిరీశ్వరః॥ ౯ ॥ తత్రరాజఋషిఃకశ్చిన్నామ్నాసత్యవ్ర
తోమహాన్। నారాయణపరోఽతప్యత్తపస్సలిలాశనః॥ ౧౦ ॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్పేతనయస్సవివస్వతః।
శ్రాద్ధదేవఇతిఖ్యాతోమనుత్వేహరిణాఽర్పితః॥ ౧౧ ॥ ఏకదాకృతమాలాయాంకుర్వతోజలతర్పణమ్ । తస్యాఞ్జ

రోధాపత్తేః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యావతారప్రయోజనమవతారకాలంచాహ ॥ ఆసీదితిత్రిభిః ॥ అతీతస్యాతిక్రాన్తస్య - కల్పస్యా-న్తేఽవసానే-బ్రాహ్మో నామ-నైమిత్తికో-లయ-ఆసీత్ ॥ బ్రహ్మణో నిద్రాయాం భవో బ్రాహ్మః - తేనైవ నిమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః - తత్ర తదా ప్రళయ కాలే-భూరాదయ-స్త్రయో-లోకాః-సముద్రే-ఉపప్లుతా నిమగ్నా, ఆసన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేన. ఆగతనిద్రస్య సంప్రాప్తనిద్రస్యా - తఏవ - శిశయిషోశ్శయితుమిచ్ఛో - ర్ధాతుర్బ్రహ్మణో-ముఖా-న్నిస్సృతాన్గళితా-న్వేదా-నన్తికే సమీపవర్తీ, హయగ్రీవాఖ్యో దానవేన్ద్రో - ఽపహృతవాన్, అన్తికే నిస్సృతానితి వా సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య, తచ్చేష్టితం, జ్ఞాత్వా - ఈశ్వరో హరి-ర్భగవాన్-శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం-దధార-హయగ్రీవాఖ్యం దానవం నిహత్య వేదాన్బ్రహ్మణే ప్రత్యర్పయితుం మత్స్యరూపేణావతతారేతి విశేషతః ప్రయోజనముక్తం ॥ శఫరీతి స్త్రీత్వమవివక్షితం ॥ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో విశేషతశ్చావతారప్రయోజనమభిధాయాథావతరణప్రకారం వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తస్మిన్నేవాతీతే కల్పే-కశ్చి, త్సత్యవ్రతాఖ్యో రాజర్షి, ర్మహానక్రోధాద్యాత్మగుణయుక్తః - నారాయణః పరః ప్రాప్యః యస్య, తాదృశో, బభూవ-సచ-సలిలమేవాశనం యస్య, తాదృశ, స్తపోఽతప్యత్-చచార ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ సత్యవ్రతం విశినష్టి॥ య ఇతి॥ యో-ఽతీతకల్పే, సత్యవ్రతాఖ్యో, రాజర్షి, స్స ఏవా-స్మిన్మహాకల్పే, వివస్వత, స్తనయః, శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః, మనుత్వే మనోరధికారే-హరిణా భగవతా, అర్పితః నిహితః మనుః కారిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏకదా-కృతమాలాయాం నద్యాం - జలతర్పణం-కుర్వత, స్తస్య సత్యవ్రతస్యా-ఞ్జల్యుదకే-కాచి-దేకా అసహాయా-శఫరీ అభ్యపద్యతాదృశ్యత ప్రాప్తవతీ వా - స్త్రీత్వమవివక్షితమ్ “ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యం సముద్రే ప్రాతిపజ్ఝషమ్ ” తిష్యమా

ణా, స్తేన వదతా-తమాహే,త్యాదిషు పుంస్త్వనిర్దేశస్య బహుళముపలప్స్యమానత్వాత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తతో-హే భారత, ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రత, శ్శఫరీ-మఞ్జలిగతాం-తోయేనాఞ్జలిస్థేన సహ-నదీతోయే-తత్యాజ ॥ తం త్యక్తవన్తం, మహాకారుణికం నృపం సత్యవ్రతం-సా శఫర్య, తికరుణం యథా తథో-వాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ యాదోభ్య ఇతి ॥ హే రాజన్-జ్ఞాతీనస్మాన్-ఘాతయన్తీతి తథా, తేభ్యః, జ్ఞాతయశ్చ తే ఘాతినశ్చ, తేభ్య ఇతి వా-యాదోభ్యో జలచరేభ్యో, భీతా-మత ఏవ-దీనాం, మాం-హే దీనవత్సల-కథ-మస్మిన్ సరిజ్జలే, బహుజలచరాక్రాన్తే, విసృజసే త్యజసి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఇత్యేవముక్త, స్స రాజా సత్యవ్రతః, ఆత్మన స్స్వస్యా-నుగ్రహార్థం, ప్రీత్యా, మత్స్యమూర్తిం, బిభ్రాణం-సాక్షాద్భగవన్త, మజానన్-శఫరీరక్షణార్థం, మనో దధే మనశ్చక్రే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తత, స్తస్యాశ్శఫర్యాః, దీనతర-ముక్తం, వాక్య, మాకర్ణ్య, స మహీపతిస్సత్యవ్రతః, దయాళు-రేనాం శఫరీం-కలశాప్సు కమణ్డలుజలే-నిధాయ-స్వాశ్రమం ప్రతి-నిన్యే ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తత-స్సా శఫరీ-తత్ర కమణ్డలా-వేకరాత్రేణ-వర్ధమానా సతీ-కమణ్డలో రాత్మనా పూర్ణత్వా, దలబ్ధ, ఆత్మనః అవకాశో-యయా-సా చ మహీపతిం సత్యవ్రతం ప్రతీ దం వక్ష్యమాణ-మువాచ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ అస్మిన్ కమణ్డలా-వహం-కృచ్ఛ్రం సంకటం యథా భవతి తథా-వస్తుం వా సంకర్తుం, నోత్సహే, అత-స్సువిపుల-మోకః స్థానం-కల్పయ, యత్రా-హం-సుఖం-నివసామి-తాదృశమోకః కల్పయేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవముక్త, స్సత్యవ్రత, స్తతః-కమణ్డలో-రేనాం శఫరీ-మాదాయ, ఔదఞ్చనోదకే విపులకటాహోదకే-మణికోదకే వా-న్యధాన్నిహితవాన్ - తత్రౌదఞ్చనోదకే-క్షిప్తా - సా శఫరీ - ముహూర్తేన కాలేన-హస్తత్రయ-మవర్ధత ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తథా వర్ధమానా పునరప్యాహ ॥ హే రాజన్-మే మమ-సుఖం-వస్తు, మేతదుదఞ్చనం-నాలం న పర్యాప్తం-తతో-మహ్యం, పృథువిపులం పదం స్థానం-దేహి కల్పయ-యత-స్త్వా, మహం-శరణం గతా ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇత్యుక్తేన-సత్యవ్రతేన-తత ఉదఞ్చనా-దాదాయ-సరోవరే-క్షిప్తా సతీ - హే రాజన్-తత్సరోవరం, మావృత్య కృత్స్నమభివ్యాప్య, మహామీనరూపేణ-వ్యవర్ధత ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ పునస్తథా వర్ధమానో వాచ- హే రాజన్-సలిలమేవ-ఓకః స్థానం-యస్య, తస్య, మమ-స్వస్తయే సుఖాయ-సుఖం వస్తు, మేత-త్సారసం-జలం, నాలం-సలిలౌకసస్సరస-స్సమ్బన్ధ్యే, తదుదకం, మమ, స్వస్తయే, న భవతీ, తి వాన్వయః, అతో రక్షాయా యోగేనోపాయేన - అవిదాసిని అనుపక్షయజలే-మహాహ్రదే, నిధేహి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఇత్యుక్త- స్స సత్యవ్రతః-తం మత్స్య - ముత్తరోత్తరవిపులే-తత్ర తత్ర జలాశయే, ఽనయత్-పున, స్తజ్జలాశయేన-సంమితం పరిమితం, తం మత్స్యం-సముద్రే, ప్రాక్షిపత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సముద్రే చ క్షిప్యమాణో ఝష స్తం సత్యవ్రత మిద, మాహ ॥ హే వీర, ఇహాసముద్రే-మకరాదయో, ఽతిబలా, జలచరా, మా, మదన్తి అత్స్యన్తి, అతో, మా, మిహ సముద్రే, త్యక్తుం, నార్హసి, త్వమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇత్యేవం, వల్గుభారతీం సున్దరవాచం, వదతా, తేన మత్స్యరూపిణా భగవతా, విమోహిత, స్సత్యవ్రత, స్తం మత్స్య, మాహ ॥ కో భవానిత్యాదినా ఇత్థం బ్రువాణమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన, అస్మాన్, మత్స్యరూపేణ, మోహయన్, భవా, న్కః, ఇతి ప్రశ్నః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కశ్చిన్మత్స్యవిశేష ఏవాహమితి చేన్నేత్యాహ ॥ నైవమితి ॥ ఏవంవిధప్రభావవాన్, కశ్చిదపి, జలచరో, ఽస్మాభి - ర్నదృష్టో, నాపి

ల్యుదకే కాచిచ్ఛఫర్యేకాఽభ్యపద్యత॥౧౨॥సత్యవ్రతోఽఞ్జలిగతాం సహ తోయేన భారత। ఉత్ససర్జ నదీతోయే శ
ఫరీం ద్రమిడేశ్వరః॥ తమాహ సాఽతికరుణం మహాకారుణికం నృపమ్॥ ౧౩ ॥మత్స్య ఉవాచ॥యాదోభ్యో జ్ఞాతిఘా
తిభ్యో దీనాం మాం దీనవత్సల। కథం విసృజసే❀రాజన్ భీతామస్మిన్సరిజ్జలే॥౧౪॥శ్రీశుక ఉవాచ॥స ఆత్మనోఽనుగ్ర
హార్థం ప్రీత్యా మత్స్యవపుర్ధరమ్।అజానన్రక్షణార్థాయ శఫర్యాస్స మనో దధే॥ ౧౫ ॥తస్యా దీనతమం వాక్యమా
శ్రుత్య స మహీపతిః। కలశాప్సు నిధాయైనాం దయాళుర్నిన్య ఆశ్రమమ్॥ ౧౬ ॥సా తు తత్రైకరాత్రేణ వర్ధమానా
కమణ్డలౌ। అలబ్ధాత్మావకాశా సా విదమాహ మహీపతిమ్॥ ౧౭ ॥ మత్స్య ఉవాచ॥ నాహం కమణ్డలావస్మిన్కృ
చ్ఛ్రం వస్తుమిహోత్సహే। కల్పయౌకస్సువిపులం యత్రాహం నివసే❀సుఖమ్॥ ౧౮ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ స ఏనాం
తత ఆదాయ న్యధాదౌదఞ్చనోదకే। తత్ర క్షిప్తా ముహూర్తేన హస్తత్రయమవర్ధత ॥ ౧౯ ॥ న మ ఏతదలం రాజన్
సుఖం వస్తుముదఞ్చనమ్।పృథు దేహి పదం మహ్యం యత్త్వాఽహం శరణం గతా ॥ ౨౦ ॥ తత ఆదాయ సా రాజ్ఞా
క్షిప్తా రాజన్సరోవరే। తదావృత్యాఽఽత్మనా సర్వం మహామీనోఽన్వవర్ధత ॥ ౨౧ ॥ నైతన్మే స్వస్తయే రా
జన్నుదకం సలిలౌకసః। నిధేహి రక్షాయోగేన హ్రదే మామవిదాసిని ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యం త
త్ర తత్రావిదాసిని। జలాశయేఽసంమితం తం సముద్రే ప్రాక్షిపజ్ఝషమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహ
మాం మకరాదయః। అదన్త్యతిబలా వీర న మాముత్స్రష్టుమర్హసి ॥౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విమోహితస్తే
న వదతా వల్గుభారతీమ్। తమాహ కో భవానస్మాన్మత్స్యరూపేణ మోహయన్ ॥ ౨౫ ॥ నైవం వీర్యో జలచరో

శ్రుతశ్చ,ఏవంవీర్యఇత్యుక్తంవీర్యందర్శయన్విశినష్టి।యఇతి।యో,భవా,నహ్నైకాలేన,యోజనశత,మభివ్యాన శేఅభితోవ్యాప్త
వాన్,అత,స్త్వం,నకేవలంమత్స్యః , కింత్వ,మరో దేవః,తత్రాపి,నబ్రహ్మాదిష్వపరేషుకశ్చి,దపితు,సాక్షా,దవ్యయఃనిర్వికారో
భగవాన్,హరి-ర్నారాయణ,స్త్వం , నూనంనిశ్చితమేతదిత్యర్థః,తర్హి,నారాయణస్యమమనైవంవిధఆకారః, కింతుచతుర్భుజ
త్వాద్యాకారఇత్యతఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానా,మనుగ్రహాయ , దేవమనుష్యాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం, జలౌక
సాంమత్స్యానాం,రూపం ,ధత్సే,మాత్స్యంరూపంబిభర్షీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❋కోఽసౌనారాయణఇత్యపేక్షాయాం
తంలక్షయన్నమస్కరోతి॥ నమఇతి ॥ హేపురుషోత్తమ, హేజగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూత, హేవిభో,భక్తానాం,ప్రపన్నా
నాంచా,స్మాకం,ముఖ్యఃనాయకః , అన్తరాత్మా,గతిఃస్వప్రాప్త్యుపాయభూతః॥ సతత్రపర్యేతి,సఉత్తమఃపురుషః , యతో
వాఇమానిభూతానిజాయన్తే,సకారణంకరణాధిపాధిపః , యఆత్మనితిష్ఠన్ , అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాగ్ంసర్వాత్మా ;
అమృతస్యైషసేతుః , నిత్యంవిభుంసర్వగతంసుసూక్ష్మ ,, మిత్యాదివేదాన్తవేద్యోఽఖిలజగదుదయవిభవలయలీలఆత్మేశ్వర
స్సర్వాన్తర్గతస్సిద్ధోపాయభూతఃపురుషోత్తమోయస్సనారాయణ , సఏవాధునామత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతిభావః , ఏవం
భూతాయ,తేతుభ్యం, నమః,భక్తానాంప్రపన్నానామితిప్రపత్త్యుపకృతభక్తియోగనిష్ఠానామిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋అనిత
రసాధారణప్రభావేనత్వంనారాయణఏవేతినిశ్చినోమి, తథాఽవతారాఅపిసర్వేలోకహితార్థాఏవేతివేద్మ్యేవ , కింత్వే
తదవతారప్రయోజనంవిశేషతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామీత్యాహ॥ సర్వఇతి ॥ తేతవ-సర్వే-లీలావతారాఃలీలయోపాత్తాఅవతారాః
లీలావతారాః - లీలాపదేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం-భూతానాందేవాదీనాం - భూతిర్విభవ-స్తద్ధేతవ-ఇతిసా

దృష్టోఽస్మాభిశ్శ్రుతోఽపివా । యోభవాన్యోజనశతమహ్నాఽభివ్యానశేఽమరః ॥ ౨౬ ॥ నూనంత్వంభగవా
న్సాక్షాద్ధరిర్నారాయణోఽవ్యయః। అనుగ్రహాయభూతానాంధత్సేరూపంజలౌకసామ్॥ ౨౭ ॥నమస్తేపురు
షశ్రేష్ఠస్థిత్యుత్పత్త్యప్యయేశ్వరః। భక్తానాంనఃప్రపన్నానాంముఖ్యోహ్యాత్మాగతిర్విభో॥ ౨౮ ॥సర్వేలీలావ
తారాస్తేభూతానాంభూతిహేతవః।జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యదోరూపంయదర్థంభవతాధృతమ్॥ ౨౯ ॥ నతేఽరవిన్దా
క్షపదోపసర్పణంమృషాభవేత్సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః । యథేతరేషాంపృథగాత్మనాంసతామదీదృశోయ
ద్వపురద్భుతంహినః॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిబ్రువాణంనృపతింజగత్పతిస్సత్యవ్రతంమత్స్యవపుర్యుగక్షయే।
విహర్తుకామఃప్రళయార్ణవేఽబ్రవీచ్చికీర్షితంకాన్తజనప్రియఃప్రభుః॥ ౩౧ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ సప్తమేఽద్య
తనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ । నిమఙ్క్ష్యత్యప్యయామ్భోధౌ త్రైలోక్యంభూర్భువాదికమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రైలో
క్యాంలీయమానాయాంసంవర్తామ్భసివైతదా।ఉపస్థాస్యతినౌకావిశాలాత్వాంమయేరితా॥౩౩॥త్వంతావ
దోషధీస్సర్వాబీజాన్యుచ్చావచానిచ । సప్తర్షిభిఃపరివృతస్సర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౩౪ ॥ ఆరుహ్యబృహతీం

మాన్యతోఽవతారప్రయోజనంజానామ్యేవేతిభావః - కింతు-యదర్థం యస్మైప్రయోజనవిశేషాయ - అతఏవన్మాత్స్యంరూ
పం-భవతా-ధృతం-తత్ప్రయోజనం-జ్ఞాతు-మిచ్ఛామి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋అనీశ్వరభజనవన్మద్భజనంనమృషేతిదర్శయితుమిదంమా
త్స్యంరూపంప్రాదర్శిభవతేతిజానామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నేతి ॥ హేఅరవిన్దాక్ష-తవ-పదోపసర్పణంశ్రీపాదారవిన్దభజ
నం-పృథగాత్మనామబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మాభిమానినాంసతా - మితరేషాం-పదోపసర్పణమివ- నమృషాభవేత్ నవ్యర్థంభ
వేదిత్యర్థః అవైయర్థ్యేహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః సర్వేషాంసుహృదఃప్రియస్యాన్తరాత్మనశ్చ-ఏతద్వి
పరీతత్వాదితరేషాంపాదోపసర్పణంమృషేతిభావః - కుతఏతద్విపరీతంనమృషేత్యత ఆహ,హియస్మాత్ - య-దిద-మద్భు
తం-మాత్స్యంవపు-ర్నోఽస్మాకం-భజతా-మదీదృశఃదర్శితవాన్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ఇత్థం . భాషమాణం-సత్యవ్రతంప్రతి-మ
త్స్యవపు-ర్జగదీశ్వరోభగవాన్ - చికీర్షిత-మబ్రవీత్ -కథంభూతః- ప్రళయార్ణవే-విహర్తుకామః - విహారప్రయోజనందర్శయ
న్విశినష్టి ॥ కాన్తజనప్రియః - కాన్తజనానాంభక్తజనానాం-ప్రియః - ప్రభుశ్చ - భక్తజనానాంప్రీతింకర్తుమవతీర్ణఇతిభా
వః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ఏవంపృష్టావతారప్రయోజనవిశేషోమత్స్యమూర్తిర్భగవాన్తత్ప్రయోజనవిశేషమాహ ॥ సప్తమఇతి ॥
హేఅరిన్దమ-అద్యతనా-దహ్నః - యస్మిన్నహనిమదవతారస్తస్మాదహ్నఆరభ్య , సప్తమేఽహనీదంభూర్భువాదికం - త్రై
లోక్య-మప్యయామ్భోధౌప్రళయోదధౌ - నిమఙ్క్ష్యతిమగ్నంభవిష్యతి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋సంవర్తామ్భసిప్రళయోదకే-త్రిలోక్యాం
లీయమానాయాంసత్యాం - తదా-కాచి-న్మయే-రితాప్రేరితా, ఉపకల్పితా-విశాలావిపులా-నౌకా-త్వా - ముపస్థాస్య
తిత్వత్సమీపేస్థాస్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋తదా-త్వం-సర్వా-ఓషధీ-ర్బీజానిచ-నానావిధాని-నావ్యా-రోప్యేతి శేషః-సప్తర్షి
భి-స్సహిత-స్సర్వై - స్సత్త్వైర్జన్తుభి-రుపబృంహితఃఉపశ్లిష్టః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋బృహతీంవిపులాం నావ-మారుహ్య-విక్లబః

న్యరహితః-విచరిష్యసి-నిరాలోకే-సూర్యాద్యాలోకరహితే - ఏకార్ణవే- ఋషీణాం-వర్చసైవో-పలక్షితామ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ బలీయసా-ప్రచణ్డేన,సమీరేణ-ప్రళయవాయునా - దోధూయమానాభృశంకమ్ప్యమానాం-తాం-నావ - ముపస్థితస్యసన్నిహితస్య-మమ--శృఙ్గే-మహాహినావాసుకినా-ఉపస్థితేనేతి శేషః - తేనబన్ధనసాధనేన-నిబధ్నీహి ❁ ॥౩౬॥ ❁ తదా-అహ-ముదన్వతి ప్రళయార్ణవే-ఋషిభి-స్సహితాం - మహతీం-నావం-వికర్షన్-యావ-ద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యేయం బ్రాహ్మీ - నిశారాత్రిః ప్రవర్తతే-తావ-ద్విచరిష్యామి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ పరబ్రహ్మేతిశబ్దితంపరబ్రహ్మశబ్దాభిహితం-మదీయం-మహిమానంచ-వేత్స్యసి-మహిమ్నః బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం తస్యబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన - నిరతిశయబృహత్త్వంహిబ్రహ్మశబ్దార్థః-కథంభూతం-మయాఽనుగృహీతంమయోపదిష్టమిత్యర్థః - సంప్రశ్నై-స్త్వత్కృతై-ర్హృది-వివృతం॥ అత్ర కేచిద్వ్యాచక్షతే॥ అత్రోక్తః ప్రలయఃకింమహాప్రళయః - ఉతదైనందినోవేతి-తత్రతావద్బ్రహ్మలోకలయఇతియోఽసావస్మిన్మహాకల్ప ఇతిచోక్తేర్మహాప్రలయ ఇతిప్రాప్తం - నేతిబ్రూమః-మహాప్రలయేపృథివ్యాదీనామవశేషాసమ్భవాత్ , యావద్బ్రాహ్మీనిశేత్యాద్యుక్తివిరోధాచ్చ - అతోదైనందినఇతియుక్తం-నచైతదపిసంగచ్ఛతే-సాంవర్తకైరనావృష్ట్యాదిభిర్వినాఅకస్మాదేవసప్తమేఽహనిత్రైలోక్యంనిమజ్జ్యతీతిమత్స్యోక్తేరనుపపత్తేః - యచ్చోక్తంప్రథమస్కన్ధే “ రూపంసంజగృహేమాత్స్యం చాక్షుషాన్తరసంప్లవే।నావ్యారోప్యమహీమయ్యామపాద్వైవస్వతంమను ,, మితి,తదపితదాదుర్ఘటం-నహిప్రలయద్వయేఽపిమహీమయ్యాంనావ్యారోహస్సంభవతి - నచచాక్షుషమన్వన్తరేప్రలయోఽస్తి - తథాసతిసప్తమోమనుర్వైవస్వతఇత్యపిదుర్ఘటంస్యాత్ “ త్వంతావదోషధీస్సర్వా ,, ఇత్యాదినిర్దేశోఽపినసంగచ్ఛతే-నహితదాఓషధ్యాదీనాంసత్త్వానాంచావశేషస్సంభవతితస్మాదన్యథావర్ణ్యతే। నైవాయంవాస్తవఃకోఽపిప్రళయః,కింతుసత్యవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశార్థమావిర్భూతో భగవాన్వైరాగ్యార్థమకస్మాత్ప్రళయమివదర్శయామాస - యథాఽస్మిన్నేవవైవస్వతేమన్వన్తరేమార్కణ్డేయాయదర్శితవాన్-తదపేక్షయైవచమహాకల్పేఽస్మిన్నితివిశేషణంసఙ్గచ్ఛతే “ తథాసముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతస్సమదృశ్యతే “ ఇతితస్యైవత

నావంవిచరిష్యస్యవిక్లబః । ఏకార్ణవేనిరాలోకేఋషీణామేవవర్చసా॥ ౩౫ ॥దోధూయమానాంతాంనావంస
మీరేణబలీయసా । ఉపస్థితస్యమేశృఙ్గేనిబధ్నీహిమహాహినా॥ ౩౬ ॥అహంత్వామృషిభిస్సాకంసహనావముద
న్వతి ।వికర్షన్విచరిష్యామియావద్బ్రాహ్మీనిశాప్రభో॥ ౩౭ ॥ మదీయంమహిమానంచపరబ్రహ్మేతిశబ్దితమ్। వే
త్స్యస్యనుగృహీతంమేసంప్రశ్నైర్వివృతంహృది॥ ౩౮ ॥ఇత్థమాదిశ్యరాజానంహరిరన్తరధీయత। సోఽన్వవై
క్షతతంకాలంయంహృషీకేశఆదిశత్॥ ౩౯ ॥ఆస్తీర్యదర్భాన్ప్రాక్కూలాన్రాజర్షిఃప్రాగుదఙ్ముఖః । నిషసాద

థాదర్శనమిత్యేషాదిగితి ॥ అత్రేదంవక్తవ్యం ॥ యదివైరాగ్యజననద్వారాజ్ఞానోపదేశార్థం సత్యవ్రతాయైవాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనం,తర్హ్యా “ సీదతీతకల్పాన్తేబ్రాహ్మోనైమిత్తికోలయః ,, ఇత్యాదేః“ కాలేనాగతనిద్రస్యధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాత్ ॥ ముఖతోనిస్సృతాన్వేదా ,, నిత్యాదేశ్చావతారకాలప్రదర్శనపరస్యావతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్యచోపక్రమస్థగ్రన్థస్యాసాఙ్గత్యాపత్తేః , తత్ర “ కాలేనాగతనిద్రస్యధాతుశ్శిశయిషో ,, రితిస్వరసతస్సూక్తం దైనందిన ప్రలయావగమాత్,సత్యవ్రతస్యైవప్రళయప్రదర్శనేహయగ్రీవాఖ్యాసురేణవేదాపహరణస్యకథనానుపపత్తేశ్చ , తత్రరాజర్షిఃకశ్చిదిత్యాదినాఽతీతకల్పేసత్యవ్రతస్యసతఃపునస్తస్మిన్కల్పే “ యోఽసావస్మిన్మహాకల్ప ,, ఇత్యాదినావైవస్వతమనుత్వకరణకథనానుపపత్తేశ్చనహిచాక్షుషఏవమన్వన్తరేసత్యవ్రతత్వేనావస్థితస్యతస్మిన్నేవమన్వన్తరేవైవస్వతమనుత్వేనావస్థానకథనముపపన్నం , నహిసత్యవ్రతస్యాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనమాత్రేణధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖతోవేదానాంనిస్సృతిరసురేణతదపహృతిశ్చసంభవతి - తస్మాదతీతదైనందినకల్పావసానికఏవప్రలయోఽత్రవివక్షితః , నచమత్స్యోక్తివిరోధః , సాంవర్తకానామనావృష్ట్యాదీనాంశబ్దతోఽనుపాత్తానామప్యర్థతోఽత్రవివక్షితత్వాత్ , మాభూద్వాకల్పవిశేషావసానేఽనావృష్టిః, వృష్టిస్తు“వర్ధమానోమహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత ,, త్యుక్తైవనచప్రథమస్కన్ధవచనస్యదౌర్ఘట్యం, దైనందినకల్పవిశేషావసానేమహీమయ్యాంనావ్యోషధ్యాదీనామారోపసమ్భవాత్ , చాక్షుషాన్తరశబ్దేనచాక్షుషమన్వన్తరయుక్తోవర్తమానోదైనందినకల్పోలక్ష్యతే,తస్మాత్ప్రోక్తోయస్సంప్లవోఽతీతకల్పావసానిక,స్తస్మిన్నావ్యారోప్యేత్యర్థః-నచౌషధ్యాదీనామవశేషాసమ్భవః-తదవశేషస్యైతద్గ్రన్థాదేవావగమాత్-కల్పవిశేషేతదవశేషోపపత్తేశ్చేతి ❁ ॥౩౮॥ ❁ ఏవం-రాజానంసత్యవ్రత-మాజ్ఞాప్య-హరిర్మత్స్యరూప-స్తత్రైవా-న్తర్హితవాన్,తత,స్ససత్యవ్రతో , యం,కాలం,హృషీకేశోవత్స్యమూర్తి-రాదిశత్“సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ,,తినిర్దిష్టవాన్ , తమేవకాల-మన్వవైక్షతప్రతీక్షితవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ రాజర్షిస్సత్యవ్రతః-దర్భా-న్ప్రాగగ్రా-నాస్తీర్య-తేషు , ప్రాగుదఙ్ముఖః-ఈశాన్యాభిముఖః-నిషసాదో

పవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్మత్స్యరూపిణో-హరేర్భగవతః - పాదౌ,చిన్తయన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తత-స్తస్మిన్నేవం సత్యవ్రతే చిన్తయతి సతి,వర్షద్భిః,మహామేఘైః-వర్ధమాన-స్సముద్ర,ఉద్వేలః,మర్యాదాతిగ-స్సర్వతో, మహీం-ప్లావయన్నిమజ్జయన్-సమదృశ్యత-సత్యవ్రతేనేతి శేషః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదా-సత్యవ్రతః,భగవతో మత్స్యరూపిణ,ఆదేశం,ధ్యాయన్-సన్నిహితాం నావం-దృష్టవాన్ తత-ఓషధీర్వీరుధః,బీజానిచా - దాయ,విప్రేన్ద్రైస్సప్తర్షిభిస్సహ,సత్యవ్రత-స్తాంసన్నిహితా-నావ, మారురోహ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తత-స్తం సత్యవ్రతం-మునయస్సప్తర్షయ-ఊచుః, హే రాజన్-కేశవం , ధ్యాయస్వ ❁ స కేశవః నో ఽస్మాత్సంకటాత్,ద్రక్ష్యతి-శంసుఖం-విధాస్యతి కరిష్యతీతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవముక్తేన-రాజ్ఞా సత్యవ్రతేనా-నుధ్యాతో,భగవాన్-ప్రాదుర్బభూవ,కథంభూతః,ఏకంశృఙ్గంధరతీతి తథా, హైమః స్వర్ణాభః-నియుతయోజనపరిమితకాయః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో హరిణా,పూర్వం-యథోక్త-స్తథైవ-వరత్రేణ దోరకరూపేణా-హినా మహాసర్పేణ,నావం , తస్యమత్స్యస్య-శృఙ్గే-నిబధ్య-స-న్తుష్టచిత్తో,హరింతుష్టావ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ స్తోత్రమేవాహ॥అనాద్యవిద్యేత్యాదినా “ వేత్స్యస్యనుగృహీతంమే సంప్రశ్నైర్వివృతంహృది,,ఇతి తత్త్వప్రశ్నాయ సంచోదితస్సత్యవ్రతస్తావత్తత్త్వజిజ్ఞాసురనాదిదేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాజ్ఞానమూలకర్మవాసనాభిస్సంసరతాం,జీవానాం “ ఈశ్వరస్యచసౌహార్దం యదృచ్ఛాసుకృతంతథా ॥ విష్ణోఃకటాక్షః,,ఇత్యుక్తరీత్యాకేవలంప్రథమోపకర్తృభగవత్కృపయైవసదాచార్యసమ్బన్ధో నాన్యథేత్యవబోధయితుం త్వత్కృపయైవ పరమగురో స్తవప్రాప్యస్య సాన్నిధ్యంగత ఇత్యభిప్రయన్ స్తౌతి ॥ అనాదీతి ॥ అనాద్యవిద్యయా దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన-ఉపహతా ఽపగతా- ఆత్మసంవిత్ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యేషాం తే,అతఏవ,తన్మూలేన-అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన-సంసారపరిశ్రమేణ తాపత్రయేణ - తురాః దుఃఖితాః-జనా ఇతి శేషః-ఇహసంసా

హరేః పాదౌ చిన్తయన్మత్స్యరూపిణః॥ ౪౦ ॥ తతస్సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతః ప్లావయన్మహీమ్ । వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత॥ ౪౧ ॥ ధ్యాయన్భగవతః పాదౌ దదృశే నావమాగతామ్ । తామారురోహ విప్రేన్ద్రైరాదాయౌషధివీరుధః॥ ౪౨ ॥ తమూచుర్మునయః ప్రీతా రాజన్ధ్యాయస్వ ❁ కేశవమ్। స వై నస్సఙ్కటాదస్మాదవితా శం విధాస్యతి॥ ౪౩ ॥ సో ఽనుధ్యాతస్తతో రాజ్ఞా ప్రాదురాసీన్మహార్ణవే । ఏకశృఙ్గధరో మత్స్యో హైమో నియుతయోజనః॥ ౪౪ ॥ నిబధ్య నావం తచ్ఛృఙ్గే యథోక్తో హరిణా పురా । వరత్రేణాహినా తుష్టస్తుష్టావ మధుసూదనమ్॥ ౪౫ ॥ రాజోవాచ॥ అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిదస్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః। యదృచ్ఛయేహోపసృతా యమాప్నుయుర్విముక్తిదో నః పరమో గురుర్భవాన్॥ ౪౬ ॥ జనో ఽబుధో ఽయం నిజకర్మబన్ధనస్సుఖేచ్ఛయా కర్మ సమీహతే ఽసుఖమ్ । యత్సేవయా తాం విధునోత్యసన్మతిం గ్రన్థిం విభిన్ద్యాద్ధృదయం స నో గురుః॥ ౪౭ ॥ యత్సేవయా ఽగ్నేరివ రుద్రరోదనం పుమాన్విజహ్యాన్మలమాత్మనస్తమః। భజేత వర్ణం నిజమేష సో

రే,యదృచ్ఛయా యాదృచ్ఛికసుకృతమూలయా త్వత్కృపయేత్యర్థః-ఉపసృతాస్సదాచార్యద్వారా సంశ్రితాస్సన్తో,యం ప్రాప్నుయుః-స-భవానేవ విముక్తిదః ముక్త్యుపాయభూతః-యం ప్రాప్నుయురిత్యనేన ప్రాప్యత్వముక్తం విముక్తిద ఇత్యనేన ప్రాపకత్వముక్తం,నో ఽస్మాకం,పరమో,గురుశ్చ,భవత్,పరమః నితరాం ప్రాప్యః - గురుస్తత్త్వప్రశ్నప్రేరణయా హితోపదేష్టృత్వేనాజ్ఞాననివర్తనేన చోపాయభూతశ్చాసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ జనస్యానాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిత్త్వం తన్మూలకదేహసుఖార్థప్రవృత్తిం పునర్భగవత్సేవయా ఽవిద్యానివృత్తికథనేనతస్య గురుశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వంచవదన్స్వావిద్యానివృత్తమేతం ప్రార్థయతే ॥ జన ఇతి ॥ జనః జన్మమరణాదిభాగ్జీవవర్గః-అబుధః దేహాత్మాద్యభిమానవాన్,నిజకర్మబన్ధనః పుణ్యపాపాత్మకానాదికర్మవశ్యః- సుఖేచ్ఛయా శబ్దాదివైషయికసుఖసమ్పాదనేచ్ఛయా,అసుఖం యథా తథా, కర్మ సమీహతే చేష్టతే-కరోతీతి యావత్ ,పున-ర్యస్యతవ, సేవయా - తా,మసన్మతిం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపామసతీం మతిం-విధునోతి నిరస్యతి స,గురుర్హితోపదేష్టా అజ్ఞాననివర్తకశ్చ ,భవా,న్నో ఽస్మాకం-గ్రన్థిం అసన్మతి రూపాం, భిన్ద్యాదపనుద్యాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ నకేవలం భగవత్సేవా ఽసన్మతిమేవ నిరస్యత్యపితు తన్మూలభూతం కర్మపుణ్యపాపాత్మకమాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతి వదంస్తం స్వహితోపదేశాజ్ఞాననివర్తనార్థం ప్రార్థయతే,యత్సేవయేతి-పుమాన్ ముముక్షుః-యస్య తవ, సేవయా,ఆత్మనస్తమః తమోవత్తిరోధాయకం-మలం పుణ్యాపుణ్యకర్మాత్మకం పాపం-జహ్యాత్ త్యజేత్ తత్ర దృష్టాన్తః,రుద్రరోదనం రజతపిణ్డస్సువర్ణపిణ్డో వా,,యదరోదీత్తద్రుద్రస్య రుద్రత్వం యదశ్రవసీయత తద్రజతమ్, హిరణ్యమభవ,,దితి శ్రుతి ప్రసిద్ధిః-స-యథా,అగ్నేస్సేవయా-నతు క్షాళనాదినా,మలం,జహ్యాత్ ,నిజవర్ణం స్వాసాధారణంవర్ణం-భజేతచ, తద్వదితి-రుద్రరోదనమలస్యాగ్నిసమ్పర్కాన్యోపాయానపనోద్యత్వదృష్టాన్తకథనేనాత్మనో మలస్యాపి భగవత్సేవేతరాన

పనోవ్యత్వమభిప్రేతం, స, ఈశ్వరో, నోఽస్మాకం-గురు-ర్భూయాత్, అత, స్స ఏవ, గురోరపి , పరమో, గురుః-అర్వాచీనగురూణామప్యా“ చార్యం మాం విజానీయా „ దితి తదాత్మకత్వస్మరణాత్తద్వ్యతిరిక్తో న కశ్చిద్గురురస్తీతి భావః ❀॥ ౪౮ ॥❀ యత్సేవయాఽఽత్మనో మలం విజహ్యాదిత్యనేన ముక్తివిరోధిపాపకర్మనివర్తకత్వకథనేన తస్యైవ మోక్షప్రదత్వముక్తం ॥ తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాన్తరాణామముక్తిపత్వం వదన్తమేవ శరణం వ్రజతి ॥ నేతి ॥ పుంసః భగవత్సేవావిధురస్య పుంసః-అన్యే, దేవాః, సర్వే-సమేతా అపి-స్వయం నిరపేక్షాస్సన్తో-గురవో ఽపి సన్తః-యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశం-యస్య భగవతః స్తవ ప్రసాదస్య, యుతభాగః అయుతసఙ్ఖ్యాకానాం భాగానాం మధ్యే య ఏకో భాగ - స్తస్య-లేశం-కర్తుం, న ప్రభవన్తి మోక్షప్రదానాసమర్థా ఇత్యర్థః-తం, ముక్తిదం, ఈశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం-త్వాం , శరణం ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయత్వేన నాధ్యవస్యామి ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ దేవతాన్తరాణాం తత్ప్రసాదాయుతభాగలేశకరణాసమర్థత్వే కర్మవశ్యత్వ తన్మూలకాసర్వజ్ఞత్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్నజ్ఞలోకస్య బ్రహ్మాది స్తమ్బ పర్యన్తస్యాజ్ఞాననివర్తనోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ॥ సచక్షురితి॥ అన్ధస్య చక్షురిన్ద్రియరహితస్య పుంసో, యథా, సచక్షుః, పుమానగ్రణీః పురతో నేతా, కృతః వృత స్తథా ఽవిదుష స్స్వాత్మరక్షణోపయుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య, జనస్య-జన్మ మరణాదిభాజో బ్రహ్మప్రభృతిజీవవర్గస్య-త్వ, మర్కదృక్ అర్క ప్రకాశవత్స్వత ఏవ దృక్ జ్ఞానం యస్య సః-అర్క ఏవ దృక్ యస్యేతి వా“ చక్షోస్సూర్యో అజాయత, అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ„ విత్యాది శ్రుతేః-అనేన సర్వజ్ఞత్వముక్తం, సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః “తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతీ„ తి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వముక్తం ఏవంభూత స్త్వం, సుగతిం సమీచీనత్వాత్ప్రాప్త్యుపాయం-బుభుత్సతాం బోద్ధుమిచ్ఛతాం, అస్మాకం గురుర్వృతః బోద్ధుమిచ్ఛద్భిర్గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః ❀॥ ౫౦ ॥❀ యుక్తం చైతదితరేషాం గురుమన్యానామనర్థహేతుత్వాద్భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థహే

ఽవ్యయో భూయాత్స ఈశః పరమో గురుర్గురోః॥ ౪౮ ॥ నయత్ప్రసాదాయుతభాగలేశమన్యే చ దేవా గురవో జ
నాస్స్వయమ్ । ❀ కర్తుం సమేతాః ప్రభవన్తి పుంస స్తమీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే॥ ౪౯ ॥ సచక్షురన్ధస్య య
థాఽగ్రణీః కృత స్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః। త్వమర్కదృక్సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురుర్నస్స్వ
గతిం బుభుత్సతామ్॥ ౫౦ ॥ జనో జనస్యాదిశతే ❀ ఽసతీం గతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః। త్వమవ్యయం
జ్ఞానమమోఘమఞ్జసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్॥ ౫౧ ॥ త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ప్రియేశ్వరో హ్యాత్మా
గురుర్జ్ఞానమభీష్టసిద్ధిదః। అథాఽపి లోకో న భవన్తమన్ధధీర్జానాతి సన్తం హృది బద్ధకామః ❀ ॥ ౫౨ ॥ తం త్వామ

తు త్వాదిత్యాహ॥ జన ఇతి ॥ జనో జన్మమరణాదిభాక్సంసారీ జీవః, గురుత్వాభిమానవాన్, జనస్య సంసారిణో జీవస్య-అసతీం గతిమర్థకామాద్యుపాయ, మాదిశతే ఆజ్ఞాపయతి, బోధయతీత్యర్థః-తదాదిష్టగతేరసత్త్వం దర్శయన్విశినష్టి॥ యయేతి ॥ యయా సంసారిణోపదిష్టయా గత్యా-అన్తతో, దురత్యయమనతిక్రమణీయం-తమః స్వపరస్వరూపతిరోధాయకం సంసృతిరూపం-ప్రపద్యతే ప్రాప్నోతి త్వం త్వ, వ్యయమక్షయ్యఫలప్రదం- కేవలానర్థైకహేతుమమోఘం ఫలావినాభావి జ్ఞానం స్వపరయాథాత్మ్యగోచరం జ్ఞాన, మాదిశత ఇత్యనుషఙ్గః-తుశబ్దేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వ సమస్తకల్యాణగుణగణత్వాదినా జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వం దర్శయన్విశినష్టి॥ అఞ్జసేత్యాదినా॥ యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన , జనో, ఽఞ్జసా సుఖేనైవ, నిజం వైష్ణవం, పదం స్థానం, ప్రపద్యతే , నిజమిత్యనేన యథాతుశబ్దేన భగవతో నిరస్తనిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చ జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం, అఞ్జసేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽసత్యాఽపి గత్యా తత్ఫలభూతార్థకామాదేరపి దుఃఖప్రాప్యత్వమభిప్రేతమ్ ❀॥ ౫౧ ॥❀ నను జనవిలక్షణో నిరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చేదహమేవ సర్వైర్వాపి కిం న సమాశ్రీయత ఇత్యత్రాహ॥ త్వమితి॥ సర్వలోకస్యానాలోచితవిశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్ధితైషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చాసావీశ్వరో ఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా ఆత్మా ధారకః, గురుర్హితోపదేష్టా-జ్ఞానం జ్ఞానప్రవర్తకః, అభీష్టసిద్ధిదశ్చ అథా ఽపి యద్యప్యుక్తవిధ స్త్వం తథాపి, హృదయకమల ఏవ-వసన్తం, భగవన్తముక్తవిధం-న-సర్వో-లోకో-జానాతి-అజ్ఞానే హేతుం వదన్ లోకం విశినష్టి ॥ అన్యధీ-ర్హృదిబద్ధకామ ఇతి-అన్యధీర్దేహాతదనుబన్ధితద్భోగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థదృష్టిః-నతు దేహవిలక్షణాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యధీ-రత ఏవ-బద్ధకామశ్శబ్దాదివిషయలిప్సుః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ అథోక్తవిధం భగవన్తం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే॥ తమితి॥ తముక్తవిధం-దేవవరం “ తం దేవతానాం పరమం చ దైవత „ మిత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికదైవతం - అత ఏవ-వరేణ్యం వరణీయ-మీశం చ-త్వా - మహం-ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మ పరమాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానాయ-తదుపదేశార్థమితి భావః-ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి - అతో-హే భగవ-న్నర్థదీపైః పరమపురుషార్థభూత పరమాత్మస్వరూపప్రకాశకై - ర్వచోభిః హృద

హందేవవరంవరేణ్యంప్రపద్యఈశంప్రతిబోధనాయ । ఛిన్ధ్యర్థదీపైర్భగవన్వచోభిర్గ్రన్థీన్హృదయ్యాన్వివృణుస్వమోకః॥ ౫౩ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యుక్తవన్తంనృపతింభగవానాదిపూరుషః । మత్స్యరూపీమహామ్భోధౌవిహరంస్తత్త్వమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పురాణసంహితాందివ్యాంసాఙ్ఖ్యయోగక్రియావతీమ్ । సత్యవ్రతస్యరాజర్షేరాత్మగుహ్యమశేషతః ॥ ౫౫ ॥ సోఽశ్రౌషీదృషిభిస్సాకమాత్మతత్త్వమసంశయమ్। నావ్యాసీనోభగవతాప్రోక్తంబ్రహ్మసనాతనమ్॥ ౫౬ ॥అతీతప్రళయాపాయఉత్థితాయచ వేధసే। హత్వాఽసురంహయగ్రీవంవేదాన్ప్రత్యాదిశద్ధరిః॥ ౫౭ ॥ సతుసత్యవ్రతోరాజన్జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోఃప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతోమనుః॥౫౮॥ సత్యవ్రతస్యరాజర్షేర్మాయామత్స్యస్యశార్ఙ్గిణః। సంవాదంమహదాఖ్యానంశ్రుత్వాముచ్యేతకిల్బిషాత్॥ ౫౯ ॥అవతారంహరేర్యోఽయంకీర్తయేదన్వహంనరః। సఙ్కల్పాస్తస్యసిధ్యన్తిసయాతిపరమాంగతిమ్॥ ౬౦ ॥ప్రలయపయసిధాతుస్సుప్తశక్తేర్ముఖేభ్యశ్శ్రుతిగణముపనీతంప్రత్యుపాదత్తహత్వా। దితిజమకథయచ్చబ్రహ్మసత్యవ్రతానాంతమహమఖిలహేతుంజిహ్మమీనంనతోఽస్మి ॥ ౬౧ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే ,అష్టాదశసహస్రికాయాం,సంహితాయాం ❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁ పారమహంస్యాం,శ్రీవైయ్యాసిక్యాం , అష్టమస్కన్ధే , చతుర్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

య్యాన్మద్ధృదయగతాన్ - గ్రన్థీన్గ్రన్థివదనిర్మోచాన్-దేహాత్మాభిమానాదీన్-ఛిన్ధి అపాకురు - స్వంస్వకీయ-మోకఃస్వరూపంస్థానంవా-వివృణుప్రకాశయ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఇతీత్థం-ప్రార్థ్యమానం-నృపతి,ముద్దిశ్య-భగవానాదిపురుషో,మత్స్యరూపీ-మహామ్భోధౌప్రళయార్ణవే - విహరం-స్తత్త్వ-మబ్రవీదుపదిష్టవాన్,తత్వప్రతిపాదకంపురాణముపదిదేశేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తదేవాహ। పురాణేతి ।దివ్యాం దేవస్యస్వస్యసమ్బన్ధినీంప్రతిపాదికాం-దేవేనస్వేనైవప్రణీతాంవా - సాఙ్ఖ్యంప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యోగోభగవద్భక్తియోగః, క్రియానిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయోగః - తఏతేప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాంసన్తీతితథా, తాం,పురాణసంహితాంమాత్స్యపురాణరూపాంసంహితాం-తథా, ఽఽత్మనో,గుహ్యంరహస్యంచా, శేషతఃకార్త్స్న్యేన - సత్యవ్రతస్య-అబ్రవీదిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తదేత,ద్భగవతో-పదిష్ట- మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః,తత్త్వంయాథాత్మ్యం - సనాతనంబ్రహ్మతద్యాథాత్మ్యంచ,ఋషిభిస్సహ-నావ్యు-పవిష్ట-సత్యవ్రతో,నిస్సంశయంయథాభవతితథా,శుశ్రావ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తతో,హరి,రతీతః,పూర్వో-యః,ప్రలయ- స్తస్య, పాయే-ఽవసానే,ఉత్థితాయ-శయనాదితి శేషః-వేధసేచతుర్ముఖాయ -వేదాన్హయగ్రీవేణాపహృతాన్,తమసురం,హత్వా-ఆహృత్యా-దిశద్దదౌ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తత-స్సతుసఏవ-సత్యవ్రతో - రాజా-జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం-సంయుతః-అగమోత్థవివేకోత్థజ్ఞానాభ్యాంయుక్తః- విష్ణోః-ప్రసాదాదనుగ్రహాదేవా-స్మిన్కల్పే - వైవస్వతో-మను-రభూత్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవముపవర్ణితమత్స్యావతారచరిత్రో మునిస్తదాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ । సత్యవ్రతస్యేతి । మాయామత్స్యస్యఅద్భుతమత్స్యరూపిణః - స్వసంకల్పోపాత్తమత్స్యరూపిణోవా-శార్ఙ్గిణోహరే-స్సత్యవ్రతస్య - రాజర్షేశ్చ-సంవాదరూప-మిద-మాఖ్యానం-శ్రుత్వా - పుమాన్-కిల్బిషాత్స్వర్గాపవర్గశ్రేయోవిరోధినఃపాపా - న్ముక్తోభవేత్ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ యో-నరో-హరే-రము-మవతారం-తచ్చరిత్ర-మన్వహమహరహః-కీర్తయేత్-తస్యనరస్య,సర్వే, సఙ్కల్పామనోరథా,స్సిధ్యన్తి, జీవద్దశాయామితి శేషః,దేహావసానేతు , సనరః,పరమాంగతింముక్తిం-యాతి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ మత్స్యావతారచరిత్రకథనాన్తేసుఖప్రతిపత్తయేతదవతారప్రధానప్రయోజనానిసంగృహ్ణన్నమస్కరోతి॥ ప్రలయేతి ॥యః-ప్రలయపయసిప్రలయార్ణవే-విహరన్నితి శేషః ॥ సుప్తాఅప్రబుద్ధా-శక్తిస్సృష్టిశక్తి - ర్యస్య-నిద్రాభిభూతత్వాదితిభావః - అతఏవ-తస్య-ధాతుర్బ్రహ్మణో-ముఖేభ్యః - అపనీతం-నిస్సృతంశ్రుతిగణంహయగ్రీవేణాసురేణాపహృతం-తం-దితిజమసురం , హత్వా-ప్రత్యుపాదత్తప్రత్యాహృత్యధాత్రేదదావిత్యర్థః-తథా-సత్యవ్రతానాంసత్యవ్రతస్యఋషీణాంచ-ఛత్రిణోగచ్ఛన్తీతివల్లిఙ్గసమవాయాద్బహువచనం - బ్రహ్మతద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదకంపురాణ-మకథయత్,త-మఖిలహేతుంసర్వకారణకారణభూతం-జిహ్మమీనంకపటమీనం-హరి-మహం-నతోఽస్మి-నతఇతికర్తరి క్తః-నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్యసర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేనశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా,మష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయనమోనమః, సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధః హరిఃఓంతత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

పూర్వస్కన్ధాన్తే“సతుసత్యవ్రతోరాజాజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః। విష్ణోఃప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతోమనుః”ఇతిప్రకృతస్యభగవత్పూర్ణానుగ్రహవిషయస్యమహాభాగవతస్యవర్తమానస్యసప్తమస్యవైవస్వతమనోర్వంశం“సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు॥ఇక్ష్వాకుశ్చనృగశ్చైవే”త్యాదినాసఙ్గ్రహేణోక్తంవిస్తరతోబుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిరాజా॥మన్వన్తరాణీత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥యాన్యష్టమాదౌ - మయా-పృష్టాని-మన్వన్తరాణి-తేష్వేవ-తీర్ణేన-భగవతా-కృతాని-వీర్యాణిచ-తాని-సర్వాణి,త్వయా,వర్ణితాని-మేమయా,శ్రుతానిచ, ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తథాయోఽసావతీతకల్పే - ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో,రాజర్షి-రతీతకల్పావసానే- పరమపురుషస్య , సేవయాహేతుభూతయా-స్వపరయాథాత్మ్యంజ్ఞానం-లేభేప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సఏవసత్యవ్రతో-ఽస్మిన్కల్పే,వివస్వతః-పుత్రో-భూత్వా,మను,ర్వైవస్వతాఖ్య,స్సప్తమో,మను-రాసీ-దితిచ-త్వత్తో,మయా, శ్రుత,మిత్యుక్తానువాదః ॥ అథప్రష్టవ్యంపృచ్ఛతి ॥ తస్యవైవస్వత

విష్ణురాతఉవాచ ॥ మన్వన్తరాణిసర్వాణిత్వయోక్తానిశ్రుతానిమే । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యహరేస్తత్రకృతానిచ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌసత్యవ్రతోనామరాజర్షిర్ద్రమిడేశ్వరః ।జ్ఞానంయోఽతీతకల్పాన్తేలేభేపురుషసేవయా॥ ౨॥ సవైవివస్వతఃపుత్రోమనురాసీదితిశ్రుతమ్ । తత్తస్తస్యసుతాఃప్రోక్తాఇక్ష్వాకుప్రముఖానృపాః ॥౩॥ తేషాంవంశంపృథగ్బ్రహ్మన్వంశానుచరితానిచ । వర్ణయస్వమహాభాగనిత్యంశుశ్రూషతాంహినః ॥ ౪ ॥ యేభూతాయేభవిష్యాశ్చభవన్త్యద్యతనాశ్చయే। తేషాంనఃపుణ్యకీర్తీనాంపూర్వేషాంవదవిక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీసూతఉవాచ॥ఏవంపరీక్షితారాజ్ఞాసదసిబ్రహ్మవాదినామ్।పృష్టఃప్రోవాచభగవాన్శుకఃపరమధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమానవోవంశఃప్రాచుర్యేణపరన్తప । నశక్యతేవిస్తరేణవక్తుంవర్షశతైరపి ॥ ౭ ॥ ప

స్యమనో-ర్యేసుతా-ఇక్ష్వాకుప్రభృతయః-త్వయా,కథితాః , మయాశ్రుతాశ్చ-తేషామిక్ష్వాక్వాదీనాం,పృథక్పృథగ్వంశం తద్వంశజానాం-చరితానిచా,ధునా-హేబ్రహ్మన్ , మహాభాగ,స్సర్వజ్ఞ-శ్రోతు-మిచ్ఛతాం-నోఽస్మాకంకథయ ❁ ॥౩॥౪॥ ❁ తస్యవైవస్వతస్యమనో-ర్వంశే-యే-భూతాఅతీతాః-యేచ - భవిష్యాభావినో - యేచాద్యతనావర్తమానాశ్చ,భవన్తి-తేషాంసర్వేషాం-పుణ్యాపుణ్యావహాకీర్తిర్యేషాం - పూర్వేషాం-విక్రమాన్-వదచరిత్రాణికథయపుణ్యకీర్తీనామిత్యనేనతద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కానిరస్తా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవంరాజ్ఞాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిర్వైవస్వతమనువంశంతద్వంశ్యచరిత్రాణిచయథావద్వక్తుముపచక్రమఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ఇత్థంబ్రహ్మవాదినామృషీణాం-సదసి-రాజ్ఞాపరీక్షితా-పృష్టః-పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్ణనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో-భగవాన్ శుకః-ప్రోవాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవాహశ్రూయతామిత్యాదినా॥ తావద్వైవస్వతమనువంశమాచిఖ్యాసుస్తద్వంశ్యానాంతచ్చరిత్రాణాంచానన్త్యాత్కార్త్స్న్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యత్వాత్ప్రాధాన్యేనకాంశ్చిత్తద్వంశపరంపరాఃకథయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ శ్రూయతామితి॥ హేపరన్తప-మానవఃవైవస్వతమనోస్సంబన్ధీ-వంశః-ప్రాచుర్యేణకథయతో-మత్తః-శ్రూయతాం - ప్రాచుర్యేణేత్యనేనసాకల్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యఇత్యభిప్రేతం-తదేవాహ,నశక్యతఇతి-స్ఫుటార్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మనోరర్వాచీనాంతద్వంశపరంపరాంవివక్షుస్తావత్తతఃపూర్వపరంపరామాహ ॥ పరావరేషామితిచతుర్భిః ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంస్థూలచిదచిదాత్మకంబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం,కృత్స్నంజగదతీతకల్పాన్తే-సఏవా-సీత్ కోఽసౌయదాత్మకంజగదాసీదిత్యత్రాహ ॥ యఃపరావరేషాముచ్చావచానాంభూతానా-మాత్మాఽన్తఃప్రవిశ్య ధారకః-పరమపురుషః-స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకః-పరమాత్మా-ప్రలయదశాయాంనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనకారణతయాఽవస్థితోబభూవేత్యర్థః అన్యత్స్వసమానం,కారణంవస్తు-నాసీదిత్యర్థః సఏవాసీదిదంవిశ్వంకల్పాన్తఇత్యనేన“సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీ”దితిశ్రుత్యర్థః॥ప్రత్యభిజ్ఞా

పితః॥అన్యన్నకిఞ్చనేత్యనేన ‘‘ఏకమేవాద్వితీయ,,మిత్యస్యార్థః।మనోర్వంశస్యపూర్వావధిద్యోతనాయపఞ్చపురుషాన్తరితత్వేఽపిసాక్షాద్భగవద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాపనాయచపరావరేషామిత్యాదిశ్లోకత్రయంప్రవృత్తమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తస్య ప్రలయదశాయాంసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్యకారణభూతస్య ‘‘ బహుస్యాం ప్రజాయేయే ,, త్యుక్తవిధసిసృక్షానన్తరంమహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వోత్పత్తిద్వారా తైరారబ్ధే బ్రహ్మాణ్డే గర్భోదకేషుశయానస్యానిరుద్ధరూపిణోభగవతో నాభే-ర్హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః-పద్మకోశః త్రిభువనాత్మకఃపద్మకోశ , స్సమభవ-దిత్యర్థః- హేమహారాజతస్మిన్నాభిపద్మే, చతుర్ముఖో బ్రహ్మా-సంబభూవ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తస్య చతుర్ముఖస్య- మనసః-మరీచి-ర్జజ్ఞేమానసఇతిపాఠే-తస్య మరీచి-ర్మానసః పుత్రో-జజ్ఞఇత్యర్థః-తస్యాపిమరీ-చేః కాశ్యపఃపుత్ర-స్సంబభూవ-తస్యకాశ్యపస్య- భార్యాయాం - దక్షదుహితర్య-దిత్యాం వివస్వా,న్సుత-స్సమభవత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తత- స్తస్యవివస్వత,స్సంజ్ఞాఖ్యాయాంభార్యాయాం-శ్రాద్ధదేవో-మనుర్వైవస్వత-స్సమభవత్॥తతః-ప్రశస్తమనస్కో,వైవస్వతో-మనుః-శ్రద్ధాయాంభార్యాయాం,దశ,పుత్రాన్,జనయామాస ❁॥౧౧॥ ❁ తానాహ ॥ ఇక్ష్వాక్వితి ॥ ఇక్ష్వాక్వాదీన్,జనయామాసే - తిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సూర్యపౌత్రస్యసుద్యుమ్నస్య స్త్రీత్వే సతిబుధాత్పురూరవః ప్రభృతిసోమవంశ ప్రవృత్తిం వక్తుంస ప్రస్తావమిలోపాఖ్యానమాహ ॥ అప్రజస్యేతి ॥ పూర్వమిక్ష్వాకు ప్రభృతీనాముత్పత్తేః ప్రాగపుత్రస్య , మనోః - ప్రజార్థంపుత్రార్థం-మిత్రావరుణదేవతాకా-మిష్టిం-మనో,రాచార్యో-భగవాన్-వసిష్ఠః-అకరోత్ అయోజయదిత్యర్థః ❁॥ ౧౩ ॥ ❁తత స్తత్రయోగే క్రియమా

రావరేషాంభూతానామాత్మాయః ప్రకృతేః పరః । సఏవాసీదిదంవిశ్వం కల్పాన్తేఽన్యన్నకిఞ్చన ॥ ౮ ॥ తస్యనాభేస్సమభవత్పద్మకోశోహిరణ్మయః ।తస్మిన్జజ్ఞేమహారాజస్వయంభూర్భూతభావనః ॥ ౯ ॥ మరీచి ❁ ర్మనసస్తస్యజజ్ఞేతస్యాపికశ్యపః।దాక్షాయణ్యాంతతోఽదిత్యాంవివస్వానభవత్సుతః ॥ ౧౦॥తతోమనుశ్శ్రాద్ధదేవస్సంజ్ఞాయామాసభారత । శ్రద్ధాయాంజనయామాసదశపుత్రాన్సఆత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఇక్ష్వాకునృగశర్యాతిదిష్టధృష్టకరూశకాన్ । నరిష్యన్తంపృషధ్రఞ్చ నభగంచకవింవిభుమ్ ॥ ౧౨ ॥ అప్రజస్యమనోఃపూర్వం వసిష్ఠోభగవాన్కిల ।మిత్రావరుణయోరిష్టం ప్రజార్థమకరోద్విభుః ॥ ౧౩ ॥ తతశ్శ్రద్ధామనోఃపత్నీ హోతారంసమయాచత । దుహిత్రర్థముపాగమ్యప్రణిపత్యపయోవ్రతా ॥ ౧౪ ॥ ప్రేషితోఽధ్వర్యుణాహోతాధ్యాయంస్తత్సుసమాహితః।వాచాతేనగృహీతేనవషట్కారంగృణన్ద్విజః॥౧౫॥హోతుస్తద్వ్యభిచారేణకన్యేళానామసాభవత్ । తాంవిలోక్యమనుఃప్రాహనాతిహృష్టమనాగురుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భగవన్కిమిదంజాతంకర్మవోబ్రహ్మవాదినామ్ । విపరీతమహోకష్టంమైవంస్యాద్బ్రహ్మవిక్రియా ॥ ౧౭ ॥ యూయం మన్త్రవిదోయుక్తాస్తపసాదగ్ధకిల్బిషాః।కుతస్సఙ్కల్పవైషమ్యమనృతంవిబుధేష్వివ ॥౧౮॥తన్నిశమ్యవచస్తస్యభగవాన్ప్రపి

ణేసతి,మనోఃపత్నీశ్రద్ధా,పయోవ్రతా-పయఃక్షీరమేవ-వ్రతమాహారో-నియతో-యస్యాస్సాహోతారముపాగమ్యహోతుస్సమీపమాగత్య , ప్రణిపత్యనమస్కృత్యచ - దుహిత్రర్థ , మయాచత - కన్యామమయథాభవేత్తథాయజేతిప్రార్థితవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁తతో-ఽధ్వర్యుణా-ప్రేషితఃహోతర్యజేతిప్రేషితో-హోతా-సుష్ఠుసమాహితచిత్తః-తత్తయాప్రార్థితం-ధ్యాయన్-వాచా,వషట్కారంగృణన్ వషడిత్యుచ్చరన్-గృహీతేన తేనహవిషా - అయజదితి శేషః ❁॥ ౧౫ ॥ ❁తతో-హోతు,స్తద్వ్యభిచారేణయజమానసఙ్కల్పవిపరీతసఙ్కల్పరూపేణవ్యభిచారేణ-ఇళేతిప్రసిద్ధా-సా-కన్యా - బభూవ-యా-యాచితా,సైవ-కన్యా - సంబభూవ-నతుమనునాయాచితఃపుత్రఇత్యర్థః , తాంసంభూతాంకన్యాం,విలోక్య- నాతీవహృష్టంమనోయస్య-తాదృశః-గురుంవసిష్ఠ-మాహ ❁॥ ౧౬॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ భగవన్నితిద్వాభ్యాం ॥ హేభగవన్,బ్రహ్మవాదినాం-వోయుష్మాక-మిదంకర్మ - యుష్మాభిరనుష్ఠితమిదంకర్మ - విపరీతం-జాతం-కిం-సఙ్కల్పితఫలవిపరీతఫలదంఖల్విత్యర్థః - అస్తుకోదోషఇత్యతఆహ॥అహోకష్టమితి ॥కింతత్కష్టం,తత్రాహ॥ మైవమితి ॥బ్రహ్మవిక్రియామన్త్రవికారః,మన్త్రశక్తివిపర్యాసః,మైవంస్యాత్,ఏవంభవితుంనార్హతీత్యర్థః-మన్త్రశక్తివిపర్యయఏవమహత్కష్టమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁బ్రహ్మవాదినాంవఇత్యనేనాభిప్రేతంవివృణోతి ॥ యూయమితి ॥ యూయం-మన్త్రవిదఃమన్త్రస్వరూపతద్వినియోగతదర్థవిదః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః , తపసా-దగ్ధం , కిల్బిషంచిన్తితవిపరీతఫలదం-యేషాం తే-త-దేవంభూతానాంయుష్మాకం,కుతఃకస్మాద్ధేతోః, సఙ్కల్పవైషమ్యంచిన్తితవైషమ్య - మభూత్-తత్రవిబుధేష్వనృతమివేతిదృష్టాన్తః - యథా-విబుధేష్వ , నృతం-భవితుంనార్హతి-తథా-భవత్సుభవితుమనర్హంసఙ్కల్పవైషమ్యంకస్మాద్ధేతోర్బభూవేత్యర్థః ❁॥ ౧౮ ॥ ❁ఏవముక్తస్తమాహవసిష్ఠఇత్యాహామునిః-తత్ , ఏవముక్తం,మనో-వచః-నిశమ్యశ్రుత్వా , నోఽస్మాకం-పితామహః,అస్యప్రేత్యాదిః, ప్రపితామహః

భగవాన్వసిష్ఠః, హోతుః-వ్యతిక్రమంసంకల్పవిపర్యాసం, జ్ఞాత్వా, రవినన్దనంమనుం-బభాషే-ఉవాచ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏతదితి॥ హోతు-ర్వ్యభిచారాద్విపరీతసఙ్కల్పరూపాద్ధేతో, స్తవై,త-త్సఙ్కల్పవైషమ్యంచిన్తితవైషమ్యం - యద్యప్య-భూత్-తథాఽప్య - హం- స్వతేజసాస్వతపోబలేన-సుప్రజా స్త్వం - సాధయిష్యే - కన్యాయాఏవపుం స్త్వం - సాధయిష్యఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఏవంప్రతిజ్ఞాయభగవాన్వసిష్ఠస్తథైవసాధితవానిత్యాహమునిః॥ఏవమితి॥ హేరాజ-న్నిత్థం, వ్యవసితఃనిశ్చయయుక్తః - స-మహాయశావిపులకీర్తిర్భగవా-న్వసిష్ఠ, ఆదిపురుషంభగవన్త, మిళాయాఃకన్యాయాః-పుంస్త్వకామ్యయా పుంస్త్వసంపాదనేచ్ఛయా, ఆస్తౌషీత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ తత, ఈశ్వరోభగవాన్-హరి-స్తత్కృతేనస్తోత్రేణ-తుష్టఃప్రసన్నస్తస్మైవసిష్ఠాయ-కామంవరంఇష్టమిళాయాఃపుంస్త్వరూపంవరం-దదౌ - తతస్తేనవరేణహేతునా-సా - ఇళా-సుద్యుమ్నాఖ్యఃపురుషశ్రేష్ఠో-బభూవ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ స, వీరస్సుద్యుమ్నః, కదాచి, ద్ధేమహారాజ-వనే, మృగయాంవిచరన్మృగయాంకర్తుమిత్యర్థః, కతిపయై, రమాత్యైర్మన్త్రిభిః-పరివృతః, సైన్ధవంసిన్ధుదేశోద్భవమశ్వ, మారుహ్య ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ రుచిరంసున్దరం-దృఢంచ, చాపంధను, స్తథా, ఽద్భుతాన్నిశితాన్-శరాంశ్చ, ప్రగృహ్య, దంశితఃకవచితః, ఉత్తరాందిశంప్రత్య, నుమృగంప్రతిమృగం, జగామవిచచార ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవంవిచరన్-స, కుమారస్సుద్యుమ్నో, మేరోఃపర్వతస్యా, ధస్తాత్స్థితం-వనం, ప్రవివేశ- హేత్యాశ్చర్యేఖేదేచ-తత్ప్రవేశస్యపునఃస్త్రీత్వాపత్తిహేతుత్వాత్ఖేదః-పరాక్రమాతిశయా, దాశ్చర్యంచ, వనంవిశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రవనే-భగవాన్ శర్వోరుద్ర, ఉమయాసహ-రమమాణః-ఆస్తే-తద్వనం, ప్రవివేశ- ఇలావృతవర్షస్థవనంప్రవివేశే

తామహః । హోతుర్వ్యతిక్రమంజ్ఞాత్వాబభాషేరవినన్దనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్సఙ్కల్పవైషమ్యంహోతుస్తే వ్యభిచారతః । తథాఽపిసాధయిష్యేఽహంసుప్రజా❀స్త్వాంస్వతేజసా ॥ ౨౦ ॥ ఏవంవ్యవసితోరాజన్భగవాన్సమహాయశాః । అస్తౌషీ❀దాదిపురుషమిళాయాఃపుంస్త్వకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తస్మైకామవరంతుష్టోభగవాన్హరిరీశ్వరః । దదావిళాఽభవత్తేనసుద్యుమ్నఃపురుషర్షభః ॥ ౨౨ ॥ సఏకదామహారాజవిచరన్మృగయాంవనే । వృతఃకతిపయామాత్యైరశ్వమారుహ్యసైన్ధవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రగృహ్య రుచిరంచాపంశరాంశ్చపరమాద్భుతాన్ । దంశితోఽనుమృగంవీరోజగామదిశముత్తరామ్ ॥ ౨౪ ॥ సకుమారోవనంమేరోరధస్తాత్ప్రవివేశహ । యత్రాస్తేభగవాన్ఛర్వోరమమాణస్సహోమయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టఏవాసౌసుద్యుమ్నఃపరవీరహా । అపశ్యత్స్త్రియమాత్మానమశ్వంచబడబాంనృప ॥ ౨౬ ॥ తదాతదనుగాస్సర్వే హ్యాత్మలిఙ్గవిపర్యయమ్ । దృష్ట్వావిమనసోఽభూవన్వీక్షమాణాఃపరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమేవంవిధోదేశః కేనవాభగవన్కృతః । ప్రశ్నమేనంసమాచక్ష్వపరంకౌతూహలంహినః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదాగిరిశంద్రష్టుమృషయస్తత్రసువ్రతాః । దిశోవితిమిరాభాసాఃకుర్వన్తస్సముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్విలోక్యామ్బికాదేవీవివస్త్రావ్రీడి

త్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ పరాన్శత్రూన్-వీరాన్, హన్తీతితథా-అసౌసుద్యుమ్న, స్తత్రవనే, ప్రవిష్టఏవప్రవేశమాత్రేణైవేత్యర్థః హేనృప-ఆత్మానం, స్త్రియ-మశ్వం, బడబాంచా, పశ్యత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తదా-తస్యసుద్యుమ్నస్యా-నుగా, స్సర్వే- ఆత్మలిఙ్గం పుంస్త్వం, తద్విపర్యయం స్త్రీత్వమిత్యర్థః, త-ద్దృష్ట్వా-పరస్పరం-వీక్షమాణా, విమనసః - అహోకిమేతదస్మాకంప్రాప్తమితిఖిన్నచిత్తా, బభూవుః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ పఞ్చమస్కన్ధేయత్ప్రవిష్టస్య స్త్రీభావఆపద్యతేతన్నిమిత్తంపశ్చాద్వక్ష్యఇతిప్రతిజ్ఞాతస్యస్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తోపపాదనస్యావసరప్రాప్తతామాలోచ్యతద్విస్తరతోబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమేవమితి ॥ హే భగవ, న్నేవంవిధో, దేశఃస్వస్మిన్ప్రవేశమాత్రేణ స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తభూతోదేశః-కథం - ఏవంవిధందేశంనసంభావయామీతిభావః, యదికథంచిత్సంభవేత్తర్హికేనైవంవిధఃకృతఇతిప్రశ్నప్రకారః-ఏనంమయాకృతంప్రశ్నం, సమాచక్ష్వప్రశ్నశబ్దఉపచారాత్తదుత్తరేవర్తతే, ప్రశ్నస్యోత్తరంవదేత్యర్థః, యద్వా, ప్రశ్నశబ్దేనతన్నిమిత్తముక్తదేశనిష్ఠంస్త్రీత్వాపాదకత్వం లక్ష్యతే-తదుపపాదయేత్యర్థః, తచ్ఛ్రవణేఽస్మాక-మతీవ-కౌతూహలముత్సాహో-వర్తతే, అతస్సమాచక్ష్వేతి భావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోయథావత్తదుపపాదయితుంతత్ప్రస్తావమాహమునిః । ఏకదేతిత్రిభిః । కదాచి, దృషయ-స్తపోనిష్ఠాహరంరుద్రం, ద్రష్టుం, తత్రైలావృతస్థేవనే-సముపాగమన్-జగ్ముః, కథంభూతాస్సన్తఃభాసాస్వదీప్త్యాదిశో-వితిమిరాః-కుర్వన్తస్సన్తః, విగతంతిమిర-మాసమన్తా-ద్భాసఃప్రకాశశ్చ, యాసు, తథాభూతాఃకుర్వన్తఇతివా ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఆఋతాన్-తత్రసముపాగతానృషీ-న్విలోక్య, అమ్బికాదేవీ-వివస్త్రానగ్నాసతీ, అతఏవ-నితరాంలజ్జితా, భర్తుశ్శర్వస్యా, ఙ్కా

దాశు, సముత్థాయ, నీవీం నీవీయుక్తం వస్త్రం - పర్యధాత్ ధృతవతీ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తదా - ఋషయోఽపి - రమమాణయో - స్తయో ర్భవభవాన్యోః - ప్రసఙ్గం రత్యభినివేశప్రసఙ్గం - వీక్ష్యాలోచ్య - తస్మాద్వనా - న్నివృత్తా - స్తత్ప్రసఙ్గరహితం నరనారాయణాశ్రమం - జగ్ముః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తదా - భగవాన్రుద్రః - ప్రియాయా - అమ్బికాయాః - ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా, ఏతదాహ - కథం - యః కశ్చిత్పుమా - నేత - త్స్థానం - ప్రవిశేత్ - స - యోషి - ద్భవే - దితి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తతో రుద్రశాపానన్తరం - తత్స్థానం - సర్వే - పురుషా - వర్జయన్తి - తత్ర - న ప్రవిశన్తీత్యర్థః - హీతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ఏవం తద్దేశస్య స్త్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్త మభిధాయాథ సుద్యుమ్నస్య స్త్రీత్వాపత్త్యనన్తరవృత్తాన్తమాహ ॥ సాచేతి ॥ సాచ - పూర్వమపి యోషిత్ మధ్యే పుంస్త్వం ప్రాప్తాఽపి పునః స్త్రీత్వ మాపన్నా యోషిత్ - అనుచరసంయుక్తా అనుచరీభిస్సంయుక్తా, అనుచరీసంయుక్తేతి వక్తవ్యే భూతపూర్వగత్యా పుంస్త్వనిర్దేశః, వనాద్వనం వనాన్తరాత్పునః పునర్వనాన్తరం - విచచార ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత - స్స్వాశ్రమసమీపే - చరన్తీం, తాం, స్త్రీభిః - పరివృతాం - ప్రమదోత్తమా, మవలోక్య - భగవా - న్బుధస్సోమపుత్ర - శ్చకమే ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తథా - సాచ సుభ్రూః - సోమరాజసుతం ప్రతి - చకమే - పరస్పరకామనయా మిథునీబభూవతుః - స బుధ, స్తస్యాం యోషితి - పురూరవస్సంజ్ఞక - మాత్మజ - ముత్పాదయామాస ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఏవం, స్త్రీత్వ - మాపన్నో - మనోః పుత్రో - నృపస్సుద్యుమ్నః, స్వకులాచార్యం వసిష్ఠం, సస్మార - దధ్యౌ, ఇతి శుశ్రుమేత్యనేనోక్తవృత్తాన్తస్యాసత్యత్వశఙ్కాం - నివారయతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ స సంస్మృతో వసిష్ఠ, స్తస్య, దశామవస్థా

తాం భృశమ్ భర్తురఙ్కాత్సముత్థాయ నీవీమాశ్వథ పర్యధాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషయోఽపి తయోర్వీక్ష్య ప్రసఙ్గం రమమాణయోః । నివృత్తాః ప్రయయుస్తస్మాన్నరనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదిదం భగవానాహ ప్రియాయాః ప్రియకామ్యయా । స్థానం యః ప్రవిశేదేతత్స వై యోషిద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తత ఊర్ధ్వం వనం తద్వై పురుషా వర్జయన్తి హి । సా చానుచరసంయుక్తా విచచార వనాద్వనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథ తామాశ్రమాభ్యాశే చరన్తీం ప్రమదోత్తమామ్ । స్త్రీభిః పరివృతాం వీక్ష్య చకమే భగవాన్బుధః ॥ ౩౪ ॥ సాఽపి తం చకమే సుభ్రూః సోమరాజసుతం పతిమ్ । స తస్యాం జనయామాస పురూరవసమాత్మజమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం స్త్రీత్వమనుప్రాప్తస్సుద్యుమ్నో మానవో నృపః । సస్మార స్వకులాచార్యం వసిష్ఠమితి శుశ్రుమ ॥ ౩౬ ॥ స తస్య తాం దశాం దృష్ట్వా కృపయా భృశపీడితః । ❀ సుద్యుమ్నస్యాశయన్పుంస్త్వముపాధావత శఙ్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తుష్టస్తస్మై స భగవానృషయే ప్రీతిమావహన్ । స్వాం చ వాచమృతాం కుర్వన్నిదమాహ విశాంపతే ॥ ౩౮ ॥ మాసం పుమాన్స భవితా మాసం స్త్రీ తపసా తవ । ఇత్థం వ్యవస్థయా కామం సుద్యుమ్నోవతు మేదినీమ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఆచార్యానుగ్రహాత్కామం లబ్ధ్వా పుంస్త్వం వ్యవస్థయా । పాలయామాస జగతీం నాభ్యనన్దన్స్మ తం ప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ తస్యోత్కలో గయో రాజ్ఞో విమలశ్చ సుతాస్త్రయః । ఉత్తరాపథరాజానో బభూవుర్ధర్మవత్సలాః ॥ ౪౧ ॥ తతః పరిణతే కాలే ప్రతిష్ఠానపతిః

న్తరాపత్తిం - దృష్ట్వా - కృపయా నితరాం పీడితః - పున - స్సుద్యుమ్నస్య - పుంస్త్వ - మాశయన్ ఇచ్ఛన్, అర్దయన్నితి పాఠాన్తరం, తదాఽప్యయమేవార్థః - శఙ్కర - ముపధావత అస్తావీదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ స భగవాన్ శఙ్కరః - తదుపధావనేన తుష్ట - స్తస్మై వసిష్ఠాయ, ప్రీతి - మావహన్ కుర్వన్ - స్వాం స్వకీయాం - వాచం “ స్థానం యః ప్రవిశేదేతత్స వై యోషిద్భవే ” దిత్యుక్తాం వాచం, ఋతాం సత్యాం చ - కుర్వన్ - హే విశాంపతే, ఇదం వక్ష్యమాణ - మాహ - తవ - తపసా తపః ప్రభావేన, అయం సుద్యుమ్నో, మాసం పుమా - న్భవిష్యతి - మద్వాచా తు - మాసం యోషి - ద్భవిష్యతి - ఏవం సత్యావయోర్న తపోవచసోరసత్యతేతి భావః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇత్యేవంవిధయా - వ్యవస్థయా - యం - సుద్యుమ్నః - కామం యథేచ్ఛం, మేదినీం - పాలయత్వితి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత, ఏవ - మాచార్యస్య వసిష్ఠస్యా, నుగ్రహా - త్కామమిష్టం, పుంస్త్వం, వ్యవస్థయా ఏకైకమాసాన్తరితత్వరూపయా వ్యవస్థయా - లబ్ధ్వా, జగతీం - పాలయామాస - తథాఽపి - తం సుద్యుమ్నం, ప్రజా - నాభ్యనన్దన్స్మ నాభినన్దితవన్తః ఖలు - మాసం మాసం స్త్రీత్వేన లజ్జయా సంవీయావస్థానాదితి భావః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తస్య రాజ్ఞస్సుద్యుమ్నస్యో - త్కలాదయ, స్త్రయ - స్సుతా - బభూవుః - తే చ - దక్షిణాపథరాజానః దక్షిణదేశాధీశ్వరాః - సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా “ ద్రాజాహ ” ఇతి టజభావః - ధర్మవత్సలాః ధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ, బభూవుః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తతః - కాలే - పరిణతే సతి - కాలవశాజ్జరాయాం ప్రాప్తాయామిత్యర్థః, ప్రతిష్ఠానపతిః, ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నితి ప్రతిష్ఠానం భూమణ్డలం, అధికరణే ల్యుట్ - తస్యా, ధిపతిస్సుద్యుమ్నః ప్రభు, ర్జితేన్ద్రియో - భూ

---

౩౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సుద్యుమ్నస్యార్దయన్.

త్వా,పురూరవసేబుధాదుత్పన్నాయస్వపుత్రాయ-గాంపృథ్వీముత్సృజ్యదత్వా,వనం-గతః-తపఃకర్తుమితి శేషః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః.✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవంసోమవంశప్రవృత్తిమభిధాయాథసుద్యుమ్నేవనంగతేసతిపునర్మనోఃపుత్రార్థంతపశ్చర్యాంభగవదారాధనంతతఇక్ష్వాక్వాదిపుత్రలాభంతత్పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాంతచ్చరిత్రాణిచాహ ॥ ఏవమితి॥ ఇత్థం,సుతేసుద్యుమ్నే,వనంగతేసత్య: థ,మనుర్వైవస్వతః,పుత్రా,న్కామయమానః, యమునాయాంనద్యాం, తత్తటే, శతం,సమా,స్తప,స్తేపేచకార ❁ ॥ ౧ ॥ తతోఽ,పత్యార్థేపుత్రార్థం, దేవం, హరిం,ప్రభుంస్వతన్త్రంభగవన్తమయజదారాధితవాన్,తత,స్తస్యభగవతః,ప్రసాదా,త్స్వతుల్యా,నిక్ష్వాకుప్రభృతీన్,దశ,పుత్రా, న్ప్రాప,ఇక్ష్వాక్వాదయఃపూర్వమేవనిర్దిష్టాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ర, పృషధ్రకవ్యోస్సంతత్యభావజ్ఞాపనాయతచ్చరిత్రంతావదాహ ॥ పృషధ్రస్త్విత్యాదినాకరూషాన్మానవాదిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన॥మనోర్వైవస్వతస్య,పుత్రః,పృషధ్రస్తు,తుశబ్దోఽస్యేక్ష్వాక్వాదిభ్యస్సన్తత్యభావకృతవైలక్షణ్యద్యోతనార్థః,గురుణావసిష్ఠేన,పిత్రావా,గోపాలఃకృతః,గాఃపాలయేతినియుక్తః-యతఃఅవహితస్సన్, వీరాసనమేవవ్రతంయస్యతథాభూతో, రాత్ర్యాంఖడ్గపాణి,ర్గాః-పాలయామాసవ్యాఘ్రాదిభ్యోరరక్ష ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ఏవంసత్యేకదా, నిశిరాత్ర్యాం,వర్షతిసతిపర్జన్యే-శార్దూలోవ్యాఘ్రః-గోష్ఠం-ప్రావిశత్ ॥ తదా,తందృష్ట్వా,తా-శ్శయానా,గావో-భీతా-ఉత్థాయప్రజేగోష్ఠేబభ్రముః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁తదా,బలవా,న్శార్దూల-ఏకాం-గాం-జగ్రాహ, సాగృహీతాగౌ-రాతురాసతీ,చుక్రోశఆక్రన్దితవతీ,తస్యాగో,స్తత్క్రన్దితం-నిశమ్య,పృషధ్రస్సమీపమియాయ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁నిశి-ప్రలీనా,ఉడుగణానక్షత్రగణా,యస్మిన్తస్మిన్సమయే,మేఘావృతత్వాదమర్చస్యనక్షత్రప్రకాశేనాపివర్జితేసమయే,అతఏవ,అజానన్,శార్దూలశఙ్కయా -బభ్రోఃకపిలాయాగో-శ్శిరః-ఖడ్గ-మాదాయ,తరసాబలేన,అచ్ఛినత్ చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తదా, నిస్త్రింశఃఖడ్గ-స్తస్యా,గ్రతఃప్రహారణవేగా,త్సమీపస్థేవ్యాఘ్ర,శ్ఛిన్నకర్ణో,భూత్వా,నితరాం,భీతః,పథిరక్తంసముత్సృజన్,తతోగోష్ఠా-న్నిష్క్రాన్తః✻॥౭॥✻తతః,పరవీరహాపృషధ్రో,వ్యాఘ్రం,హతం-మన్యమానో,నిశివ్యుష్టాయామతీతాయాంసత్యాం, ప్రభాతే,స్వేన - హతాం,బభ్రూ,మద్రాక్షీత్,తతో,నితరాం-దుఃఖితో,బభూవ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁త,మకామతః ప్రమాదాత్,కృతాగసమపి,పృషధ్రం-కులాచార్యోవసిష్ఠశ్శశాప,శాపమేవాహ ॥ నేతి ॥ త్వంక్షత్రబన్ధురపి, నభవితాసి,కిన్త్వ,మునాపాపేనకర్మణా,కేవలం-శూద్రోభవేతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఇత్థంస్వగురుణావసిష్ఠేన-శప్తః,పృషధ్రః,కృతాఞ్జలి-శ్శాపం-ప్రత్యగృహ్ణాత్ ప్రతిజగ్రాహ,తతో,వీరఃపృషధ్రో-జితేన్ద్రియో-భూత్వా మునీనాం-ప్రియంవ్రతం, భగవదుపాసనాత్మక, మధారయత్-భగవన్తముపాసాఞ్చక్రఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తతః,కతిపయైర్దినైః-స్సర్వభూతాన్తరాత్మని-నిరస్తనిఖిలదోషే, పరస్మిన్బ్రహ్మణి,ఏకాన్తిత్వం,,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః॥జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత,, మిత్యాదిస్థానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కారపర్యన్తభక్త్యాత్మకజ్ఞాననిష్ఠత్వంప్రాప్త-స్సర్వభూతసుహృత్,సమః, సుఖదుఃఖయోరితి శేషః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁విముక్తఐహికేష్వాముష్మికేషుచభోగేషుసఙ్గో,మనసః-శాన్తః-రాగాదిభిరకలుషిత-ఆత్మామనో,యస్య - సంయతానినియమితాన్యక్షాణీన్ద్రియా

ప్రభుః । పురూరవసఉత్సృజ్యగాంపుత్రాయగతోవనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,ప్రథమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంగతేఽథసుద్యుమ్నేమనుర్వైవస్వతస్సుతే । పుత్రకామస్తపస్తేపేయమునాయాంశతంసమాః ॥ ౧ ॥ తతోఽయజన్మనుర్దేవమపత్యార్థేహరింప్రభుమ్ । ఇక్ష్వాకుపూర్వజాన్పుత్రాన్లేభేస్వసదృశాన్దశ ॥ ౨ ॥ పృషధ్రస్తుమనోఃపుత్రోగోపాలోగురుణాకృతః । పాలయామాసగాయత్తోరాత్ర్యాంవీరాసనవ్రతః ॥ ౩ ॥ ఏకదాప్రావిశద్గోష్ఠంశార్దూలోనిశివర్షతి । శయానాగావఉత్థాయభీతాస్తాబభ్రముర్వ్రజే ॥ ౪ ॥ ఏకాంజగ్రాహబలవాన్సాచుక్రోశభృశాతురా । తస్యాస్తత్క్రన్దితంశ్రుత్వాపృషధ్రోఽభిససారహ ॥౫॥ ఖడ్గమాదాయతరసాప్రలీనోడుగణేనిశి । అజానన్నచ్ఛినద్బభ్రోశ్శిరశ్శార్దూలశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ వ్యాఘ్రోఽపివృక్ణశ్రవణోనిస్త్రింశాగ్రహతస్తతః । నిశ్చక్రామదృఢంభీతోరక్తంపథిసముత్సృజన్ ॥ ౭ ॥ మన్యమానోహతంవ్యాఘ్రంపృషధ్రఃపరవీరహా।అద్రాక్షీత్స్వహతాంబభ్రుంవ్యుష్టాయాంనిశిదుఃఖితః ॥ ౮ ॥ తంశశాపకులాచార్యఃకృతాగసమకామతః।నక్షత్రబన్ధుశ్శూద్రస్త్వంకర్మణాభవితాఽమునా ॥ ౯ ॥ ఏవంశప్తస్స్వగురుణాప్రత్యగృహ్ణాత్కృతాఞ్జలిః।అధారయద్వ్రతంవీరఊర్ధ్వరేతామునిప్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవేభగవతిసర్వాత్మనిపరేఽమలే । ఏకాన్తిత్వంగతోభక్త్యాసర్వభూతసుహృత్సమః ॥ ౧౧ ॥ విముక్తసఙ్గశ్శాన్తాత్మా

ణిమేన-నవిద్యతే - పరిగ్రహః-దేహాతిరిక్తతదనుబన్ధీ-యస్య సః-యదృచ్ఛయోపపన్నేనదైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా,ఆత్మనోదేహస్యవృత్తింకల్పయన్-ధారణాంకుర్వన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఆత్మనిపరమాత్మన్యాత్మానంమన - ఆధాయనివేశ్య-యద్వా-ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మాన-మాధాయ''ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత,, ఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణతచ్ఛేషతయాతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసన్ధాయేత్యర్థః-జ్ఞానతృప్తఃనిరతిశయానన్దరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానేనైవతృప్త-స్తదన్యవిషయనిస్పృహ-స్సమాహితఃఅప్రకమ్ప్యఃభగవద్భక్తియోగనిష్ఠః-జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారోయస్యసః,ఏతాంమహీం-వీచచార ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యావత్ప్రారబ్ధ-మేవంవిధం-వృత్తంవృత్తి-ర్యస్యసః-తదవసానే-కదాచి- ద్వనం-ప్రవిశ్య,తత్రోత్థితం-దావాగ్నిం,దృష్ట్వాతం-ప్రవిశ్య,తేనదవాగ్నినో-పభుక్తానిదగ్ధాని-కరణానికరచరణాదీని- యస్య-తాదృశో - మునిః-పృషధ్రః,పరంబ్రహ్మప్రాప-ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథకవేర్వృత్తమాహ॥కవిరిత్యేకేన ॥ కనీయానిక్ష్వాక్వాదీనాంసర్వేషామవరజః,కవి,ర్విషయేషుశబ్దాదిషు-నిస్పృహః-అతఏవరాజ్యం-బన్ధుభిస్సహ,గృహాంశ్చ-త్యక్త్వా , స్వరోచిషంస్వాభావికదీప్తియుక్తం''ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితిహిశ్రుతిః-యద్వా,స్వప్రకాశఞ్జ్ఞానస్వరూపం,పురుషంపరమపురుషంస్వచిత్తే, నివేశ్య-చిత్తంతస్మిన్స్థిరీకృత్యేత్యర్థః,కైశోరవయస్క-ఏవ - పరాం - గతి - మవాప ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథకరూషస్యవంశమాహ ॥ కరూషాదితి॥ కారూషసంజ్ఞాః క్షత్రయః - క్షత్రియాః - ఉత్తరదేశస్య - గోప్తారః - బ్రహ్మణ్యాఃబ్రాహ్మణేషుసాధవః - ధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ , భవన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథధృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం , చాహ ॥ ధృష్టాదిత్యర్ధేన ॥

సంయతాక్షో౽పరిగ్రహః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనకల్పయన్వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మన్యాత్మానమాధాయజ్ఞానతృప్తస్సమాహితః । విచచారమహీమేతాంజడాన్ధబధిరాకృతిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవృత్తోవనంగత్వాదృష్ట్వాదావాగ్నిముత్థితమ్ । తేనోపభుక్తకరణో బ్రహ్మావాపపరంమునిః ॥ ౧౪ ॥ కవిఃకనీయాన్విషయేషునిస్పృహోవిసృజ్య రాజ్యం సహబన్ధుభిర్గృహాన్ । నివేశ్యచిత్తేపురుషంస్వరోచిషంవివేశకైశోరవయాః పరాంగతిమ్ ॥ ౧౫ ॥ కరూషాన్మానవాదాసన్కారూషాఃక్షత్రజాతయః। ఉత్తరాపథగోప్తారోబ్రహ్మణ్యాధర్మవత్సలాః ॥ ౧౬ ॥ ధృష్టాద్ధార్ష్టమభూత్క్షత్రం బ్రహ్మభూయంగతింక్షితౌ । నృగస్యవంశ్యస్సుమతిర్భూతజ్యోతిస్తతోవసుః ॥ ౧౭ ॥ వసోఃప్రతీకస్తత్పుత్రఓఘవానోఘవత్పితా। కన్యాచౌఘవతీనామసుదర్శనఉవాహతామ్॥ ౧౮॥ చిత్రసేనోనరిష్యన్తాదృక్షస్తస్యసుతో౽భవత్ । తస్యమీఢ్వాంస్తతఃకూర్చఇన్ద్రసేనస్తుతత్సుతః ॥ ౧౯ ॥ వీతిహోత్రస్త్విన్ద్రసేనాత్తస్యసత్యశ్రవాస్సుతః। ఉరుశ్రవాస్సుతస్తస్యదేవదత్తస్తతో౽భవత్ ॥ ౨౦ ॥ తతో౽గ్నివేశ్యోభగవానగ్నిస్స్వయమభూత్సువః ।కానీనఇతివిఖ్యాతోజాతుకర్ణ్యోమహానృషిః ॥ ౨౧ ॥ తతోబ్రహ్మకులంజాతమాగ్నివేశ్యాయనంనృప।నరిష్యన్తాదయఃప్రోక్తాదిష్టవంశమథోశృణు ॥ ౨౨ ॥ నాభాగోదిష్టపుత్రో

ధృష్టాన్మానవా - ద్ధార్ష్టసంజ్ఞం , క్షత్రం క్షత్రజాత్యాశ్రయాణికానిచిదపత్యాన్యభూవన్నిత్యర్థః , తచ్చ , క్షత్రం క్షితౌ - బ్రహ్మభూయంగతం - బ్రహ్మణోభావఃబ్రహ్మభూయంఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకసంపత్తిః '' బ్రాహ్మేణజైమిని ,, రితిహిశారీరకంసూత్రం - తద్గతంఅస్మిన్లోకేపరబ్రహ్మోపాసనయాతద్భావంప్రాపేత్యర్థః-అథనృగస్యవంశమాహ ॥ నృగస్యేతి ॥ నృగస్య మానవస్య - వంశ్యఃవంశేభవస్తావ-త్సుమతి - స్తత-స్సుమతే - ర్భూతజ్యోతి - స్తతశ్చవసుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ వసోః-ప్రతీక- స్తస్యప్రతీకస్య-పుత్ర-ఓఘవాన్-ఓఘవాన్పితాయస్య - సో౽ప్యోఘవానేవ-ఓఘవతః-కన్యాదుహితా-ఓఘవతీతిప్రసిద్ధా - తామోఘవతీం-సుదర్శన-ఉవాహఉపయేమే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథనరిష్యన్తస్యవంశమాహ॥చిత్రసేనఇతి ॥ నరిష్యన్తాన్మానవా-చ్చిత్రసేన- స్తస్యచిత్రసేనస్య-ఋక్షసంజ్ఞ-స్సుతో౽భవత్-తస్యఋక్షస్య - మీఢ్వాన్-తతోమీఢుషః-కూర్చ- స్తత్సుతఃకూర్చస్యసుత-ఇన్ద్రసేనః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇన్ద్రసేనా-ద్వీతిహోత్రో౽భవత్-తస్యవీతిహోత్రస్య-సుత-స్సత్యశ్రవాః-అభవత్ - తస్యసత్యశ్రవస-స్సుత-ఉరుశ్రవాః-తత,ఉరుశ్రవసో-దేవదత్త-స్సుతో౽భవత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దేవదత్తస్యతు-భగవా-నగ్ని - స్స్వయమేవ-పుత్రతాం-ప్రాప్త-స్సచ-కానీనఇతి-ప్రసిద్ధ - ఋషి-రభూత్-తస్యైవనామాన్తరే జాతుకర్ణ్యఇత్య,గ్నివేశ్యఇతిచ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతఃఅగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యాపరనామధేయాత్కానీనా - ద్ధేనృప-అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్యగోత్రమేతత్కులమిత్యేవంవిధవ్యవహారవిషయం - బ్రాహ్మణకులం-జాతం - వృత్తానువాదపూర్వకంవక్ష్యమాణకథనంప్రతిజానీతే - ఏవంనరిష్యన్తఆదిర్యేషాంతత్పుత్రాదీనాం- తే-ప్రోక్తాః-అథ-దిష్టస్యమానవస్య-వంశం-శృణు-కథయతోమత్తఇతిశేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దిష్టస్య-పుత్రో-నాభాగ-స్సచాయంనాభాగః - కర్మణాకృషిగోరక్షవాణిజ్యాదికర్మ

ణా,న్వైశ్యతాం-ప్రాప్తః - కర్మణావైశ్యతాంగతఇత్యనేనపూర్వకాలేశమదమాదికర్మ త్యైవవిప్రత్వాదిజాత్యాశ్రయత్వమితిసూచితం - మనుపౌత్రాన్నాభాగాదయమన్యోనాభాగ - స్తస్యవంశశ్చతుర్థేఽధ్యాయేవక్ష్యతే - తస్యనాభాగస్య-సుతో-హలన్ధనః-హలన్ధనా-ద్వత్సప్రీతి-స్సుతోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁వత్సప్రీతే-స్సుతః-ప్రాంశుః-తత్సుతఃప్రాంశోస్సుతః- ప్రమితిః-హౌవిభోః-ప్రమితేః-ఖమిత్ర-స్తస్మాత్ఖమిత్రా-చ్చక్షుషః- అథ-చక్షుషా-ద్వివింశతి-రభూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁వివింశతేః-పుత్రో-దమ్భః-అస్యదమ్భస్య-పుత్రః-ఖనినేత్ర,స్సచ,ధార్మికః,తస్యదమ్భస్యాత్మజః,కరన్ధమాఖ్యో-మహారాజ, ఆసీత్, హేనృప ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తస్యకరన్ధమస్య-సుతోఽవిక్షిత్-తత్పుత్రంవదం స్తంవిశినష్టి॥యస్యావిక్షితః-పుత్రో-మరుత్తాఖ్య,శ్చక్రవర్తీ-కృత్స్నభూమణ్డలరూపంచక్రంయస్యవశేవర్తతేసచక్రవర్తీ, తాదృశో,బభూవ,మరుత్తంవిశింషన్ సఙ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సంవర్త ఇతి ॥ యంమరుత్త-మఙ్గిరస-స్సుతో-మహాయోగీ-సంవర్తః-అయాజయత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁మరుత్తస్య-యజ్ఞో-యథాయాదృశః-తథాతాదృశః - కశ్చిదప్య-న్యో-యజ్ఞో-భువి-నకేనచిత్కృతఇత్యర్థః-మరుత్తస్యయజ్ఞమేవవిశినష్టి॥యత్కించిద్యజ్ఞోపకరణాదికం-తత్సర్వం - తత్కృతయజ్ఞేహి-శోభనం-హిరణ్మయమేవా,సీత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁తథా-తస్మిన్యజ్ఞే- ఇన్ద్రః-స్సోమేనరసేన,అమాద్యత్ అహృష్యత్ - తథా-ద్విజాతయోబ్రాహ్మణాశ్చ-దక్షిణాభిఃరమాద్యన్-కించ- తత్రయజ్ఞే-మరుతః-పరివేష్టారఃభోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాంప్రదాతార-స్సభాయాంసీదన్త్యుపవిశన్తీతిసభాసదస్సభ్యా-విశ్వేదేవాః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁మరుత్తస్య-పుత్రో, దమ-స్తస్యతు-పుత్రో-రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్-తస్యరాజవర్ధనస్య-సుత - స్సుధృతి-ర్జజ్ఞేబభూవ-తస్య-

---

ఽన్యఃకర్మణావైశ్యతాంగతః।హలన్ధనస్సుత స్తస్యవత్సప్రీతిర్హలన్ధనాత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతేస్సుతఃప్రాంశు స్తత్సుతఃప్రమితిర్విభోః।ఖమిత్రఃప్రమితే స్తస్మాచ్చక్షుషోఽథవివింశతిః ॥ ౨౪ ॥ వివింశతిసుతోదమ్భఃఖనినేత్రోఽస్యధార్మికః। కరన్ధమోమహారాజ స్తస్యాసీదాత్మజోనృప ॥ ౨౫ ॥ తస్యావిక్షిత్సుతోయస్యమరుత్తశ్చక్రవర్త్యభూత్ । సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యఙ్గిరస్సుతః ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్యయథాయజ్ఞోనతథాఽన్యోఽస్తికశ్చన।సర్వంహిరణ్మయంచాసీద్యత్కించిత్తస్యశోభనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అమాద్యదిన్ద్రస్సోమేనదక్షిణాభిర్ద్విజాతయః। మరుతఃపరివేష్టారోవిశ్వేదేవాస్సభాసదః ॥ ౨౮ ॥ మరుత్తస్య దమఃపుత్ర స్తస్యాసీద్రాజవర్ధనః। సుధృతి స్తత్సుతోజజ్ఞేసౌధృతేయోనరస్సుతః ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతఃకేవల స్తస్మాద్బిన్దుమాన్వేగవాం స్తతః।బిన్దు స్తస్యాభవ త్తస్యతృణబిన్దుర్మహీపతిః ॥ ౩౦ ॥ తంభేజేఽలమ్బుసాదేవీభజనీయగుణాలయమ్। వరాప్సరాయతఃపుత్రాఃకన్యాచేలబిలాఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాముత్పాదయామాసవిశ్రవాధనదంసుతమ్। సోఽవాపవిద్యాంపరమామృషిర్యోగేశ్వరాత్పితుః ॥ ౩౨ ॥ విశాలశ్శూన్యబన్ధుశ్చధూమ్రకేతుశ్చతత్సుతాః। విశాలోవంశకృద్రాజావైశాలీంనిర్మమేపురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ హేమచన్ద్రస్సుత స్తస్యధూమ్రాక్ష స్తస్యచాత్మజః।తత్పుత్రస్సహదేవ స్తుకృశాశ్వ స్తస్యచాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూద్యోఽశ్వమేధైరిడస్పతిమ్ । ఇష్ట్వాపురుషమేవాగ్ర్యాంగతింయోగేశ్వరాదృతామ్ ॥ ౩౫ ॥ సోమదత్తాత్తుసుమతి స్తత్సుతోజనమేజయః।

నరఇతిప్రసిద్ధ-స్సుత-స్తస్యైనామాన్తరంసౌధృతేయఇతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తత్సుతస్సౌధృతేయసుతః - కేవల-స్తస్మాత్కేవలా-ద్బిన్దుమాన్-జజ్ఞేఇత్యనుషఙ్గః - తతోబిన్దుమతో,వేగవాన్-తస్యవేగవతః-బిన్దుః-పుత్రోఽభవత్-తత్పుత్రందర్శయన్ తంవిశినష్టి॥యస్యబిన్దో-స్తృణబిన్దురితిప్రసిద్ధో-మహీపతిః-పుత్రో-బభూవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁భజనీయాస్సమాశ్రయణోపయుక్తాః-గుణా-యస్య-తం-తృణబిన్దు-మప్సరశ్శ్రేష్ఠా - దేవస్యేన్ద్రస్యసంబన్ధినీ-అలమ్బుసా-భేజేఅన్వవర్తత-యతఃయస్యామలంబుసాయాం-తృణబిన్దోః-పుత్రా-అభవన్-ఇలబిలాఖ్యా-కన్యాచా-భవత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁కన్యాంవిశింషన్ తస్యాస్సుతమాహ ॥యస్యామిలబిలాయాం-విశ్రవాః-కుబేరం ధనదం - సుత-ముత్పాదయామాస-సధనద-స్తృణబిన్దుర్వా- యోగేశ్వరా-త్పితుర్విశ్రవసో-బిన్దోర్వా-ఋషేస్సకాశా-త్పరమాం-విద్యా - మవాప-అన్తర్ధానవిద్యాంవాఽవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తృణబిన్దోస్సుతాన్నిర్దిశతి॥ విశాలఇతి ॥తత్ర-విశాలాఖ్యో-రాజా,వంశవర్ధనో,వైశాలీంపురీం-నిర్మమే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁తస్యవిశాలస్య-సుతో-హేమచన్ద్రః - తస్యహేమచన్ద్రస్యా - త్మజో-ధూమ్రాక్షః - తత్సుతోధూమ్రాక్షసుతస్తు - సహదేవః - సహదేవపుత్రస్తు- కృశాశ్వః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁కృశాశ్వా-త్సోమదత్తః-పుత్రో,ఽభవత్॥ తస్యవృత్తమాహ ॥యస్సోమదత్తో,ఽశ్వమేధై-రిడస్పతిమిడాహ్యూమారాధ్యంపరమపురుష - మిడాపృథివీ-తదుపలక్షితజగత్పతిమితివా-పారస్కరాదిత్వాత్సాధుః - ఆరాధ్య-యోగీశ్వరైః-ప్రార్థనీయాం-గతి-మవాప-ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁సోమదత్తా-త్సుమతిః-తత్సుతో-జనమేజయః-ఏతేఉక్తా-వైశాలభూపాలాఃవిశాలాన్వయేజాతాః - తృణబిన్దోఃకూటస్థస్య-యశోధరాఃకీర్తివర్ధనాః-ఏతేవైశాలభూపాలాఇత్యనేన

తద్వంశజా అన్యేపి బహవోఽగణ్యాస్సన్తీత్యభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః

* * *

దిష్టవంశస్యాతివిపులత్వాత్సాకల్యేన వక్తుమశక్యతామభిప్రేత్యాథ శర్యాతేర్మానవస్య చరిత్రం వంశం చాహ తృతీయేన ॥ మనోః పుత్రః-శ్శర్యాతిసంజ్ఞకో-రాజా-బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠో-బభూవ - తదేవాహ-యో వై శర్యాతి-రఙ్గిరసాం-సత్రే-అఙ్గిరసకర్తృకే సత్రే-ద్వితీయమహ్ని క్రియమాణం కర్మో-చివాన్-శ్రౌతేఽతీవకుశల ఇతి భావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తస్య శర్యాతేః-కమలే ఇవ లోచనే యస్యాస్సా-కన్యా-సుకన్యేతి ప్రసిద్ధా, సంబభూవ-ఉత్తానబర్హిరాదయః పుత్రా వక్ష్యన్తే - తావత్కన్యా- వృత్తాన్తమాహ । స కదాచిత్,తయా సహ-వనం,గతః- తత్ర-చ్యవనస్యర్షే-రాశ్రమ-మగమత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ సా సుకన్యా,సఖీభిః-పరివృతా-వనే-అఙ్ఘ్రిపాన్ద్రుమాన్,విచిన్వన్తీ,వల్మీకబిలే-ఖద్యోతే ఇవ స్థితే-జ్యోతిషీ-దదర్శ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ బాలా సుకన్యా, చోదితా-సఖీభిరితి శేషః, ముగ్ధభావేన మౌఢ్యేన చ-తే-జ్యోతిషీ,కణ్టకేనా-విధ్యత్- అతాడయత్-తతో, వల్మీకబిలయోస్సకాశాద్బహు-రుధిరం-సుస్రావ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తస్మిన్నేవ చ క్షణే, సైనికానాం-మలమూత్రయో-ర్నిరోధో-బభూవ-తదా-తాన్నిరుద్ధశకృన్మూత్రాన్-సైనికా-నాలక్ష్య జ్ఞాత్వా,రాజర్షిశ్శర్యాతి-ర్విస్మితః-స్వపురుషా-నబ్రవీత్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ అపీతి॥ యుష్మాభి-ర్భార్గవస్యచ్యవనస్య , భద్రమపరాధః,విచేష్టితమపి-అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః-అపరాధః కృతః కిమిత్యర్థః , నోఽ

ఏతే వైశాలభూపాలాస్తృణబిన్దోర్యశోధరాః ॥ ౩౬ ॥ * * *

* * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శర్యాతిర్మానవో రాజా బ్రహ్మిష్ఠస్స బభూవ హ । యో వా అఙ్గిరసాం సత్రే ద్వితీయమహరూచివాన్ ॥ ౧ ॥ సుకన్యా నామ తస్యాసీత్కన్యా కమలలోచనా । తయా సార్ధం వనగతో హ్యగమచ్చ్యవనాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ సా సఖీభిః పరివృతా విచిన్వన్త్యఙ్ఘ్రిపాన్వనే। వల్మీకరన్ధ్రే దదృశే ఖద్యోతే ఇవ జ్యోతిషీ ॥ ౩ ॥ తే దైవచోదితా బాలా జ్యోతిషీ కణ్టకేన వై। అవిధ్యన్ముగ్ధభావేన సుస్రావాసృక్తతో బహు ॥ ౪ ॥ శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూత్సైనికానాం చ తత్క్షణాత్। రాజర్షిస్తానుపాలక్ష్య పురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్॥ ౫ ॥ అప్యభద్రం న యుష్మాభిర్భార్గవస్య విచేష్టితమ్ । వ్యక్తం కేనాపి నస్తస్య కృతమాశ్రమదూషణమ్ ॥ ౬ ॥ సుకన్యా ప్రాహ పితరం భీతా కిఞ్చిత్కృతం మయా । ద్వే జ్యోతిషీ అజానన్త్యా నిర్భిన్నే కణ్టకేన తే॥ ౭ ॥ దుహితుస్తద్వచశ్శ్రుత్వా శర్యాతిర్జాతసాధ్వసః । మునిం ప్రసాదయామాస వల్మీకాన్తర్హితం శనైః॥ ౮ ॥ తదభిప్రాయమాజ్ఞాయ ప్రాదాద్దుహితరం మునేః। కృచ్ఛ్రాన్ముక్తస్తమామన్త్ర్య పురం ప్రాయాత్సహానుగః॥ ౯ ॥ సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య పతిం పరమకోపనమ్ । ప్రీణయామాస చిత్తజ్ఞా హ్యప్రమత్తాఽనువృత్తిభిః॥ ౧౦ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య నాసత్యావాశ్రమం గతౌ। స పూజయిత్వా ప్రోవాచ వయో మే దత్తమీశ్వరౌ॥ ౧౧॥ గ్రహం గ్రహీష్యే సోమస్య యజ్ఞే వామప్యసో

స్మాకం సంబన్ధినా - కేనాపి ప్రాణినా , ఆశ్రమదూషణం - వ్యక్తం కృతం నూనం కృతం , అన్యథైవముపద్రవో న స్యాదితి భావః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవం-శర్యాతౌ పృచ్ఛతి సతి-భీతా సతీ-సుకన్యా,పితరం,ప్రాహ-కిం,కించిన్మయా,అభద్రం,కృతమితి,కిం తదభద్రమిత్యత్రాహ॥ ద్వే ఇతి ॥ తే వల్మీకరన్ధ్రయోర్దృష్టే, ద్వే,జ్యోతిషీ, అజానన్త్యా ఇమే వల్మీకాన్తర్హితస్యఋషేశ్శరీరైకభూతే ఇత్యేవమజానన్త్యా,మయా కర్త్ర్యా,కణ్టకేన కరణేన,నిర్భిన్నే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఇతీదం,దుహితుర్వచః,శ్రుత్వా,శర్యాతిః,జాతం సాధ్వసం భయం యస్య సః,వల్మీకాన్తర్హితం,మునిం చ్యవనం,శనైః,ప్రసాదయామాస,స్తోత్రాదిభిః ప్రసన్నమకరోత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తతః,తస్య చ్యవనస్య , అభిప్రాయం , ముగ్ధేయం మమ కన్యా త్వయా క్షన్తవ్యమిత్యుక్తే సతి కతి వర్షాణ్యస్యాః వివాహః కృతో న వేత్యాది తద్వాక్యైస్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా , దుహితరం,మునేశ్చ్యవనస్య , ప్రాదాత్ ,తతః,కృచ్ఛ్రాద్భవిష్యద్దుహితృవిశ్లేషనిమిత్తాత్క్లేశాన్ముక్తః “ అర్థో హి కన్యా పరకీయ ఏవ ” ఇత్యాదిన్యాయానుసన్ధానేన ముక్తః,తం చ్యవనమామన్త్ర్య పృష్ట్వా, సానుగః పురీం యయౌ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తతస్సుకన్యా,పరమమధికం కుప్యతీతి పరమకోపనః,తం,నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః,చ్యవనం,పతిం,ప్రాప్య,తదభిప్రాయజ్ఞా సావధానచిత్తా సతీ,అనువృత్తిభిః,ప్రీణయామాస ప్రీతమకరోత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ అథ తతః, కస్యచిత్కాలస్య కస్మింశ్చిత్కాలే , నాసత్యావశ్వినౌ,స్వాశ్రమం ప్రతి,గతౌ,సమ్యక్,పూజయిత్వా, చ్యవనః,ప్రాహ॥ తదేవాహ ॥ వయ ఇత్యాదినా చాధమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ హే ఈశ్వరౌ,యువాం, మే,జరయా గ్రస్తాయ మహ్యం, వయస్తారుణ్యం,దత్తం యచ్ఛతం “ దుదాఞ్ దానే ” ఇత్యస్య లోణ్మధ్యమపురుషద్వివచనం యచ్ఛాదేశస్తు ణిత ఏవ,తద్విధౌ దాణితి ణితో నిర్దేశాత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తవ వయఃప్రదానేన ఆవయోః కస్త్వత్కృత ఉపకార ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ॥ గ్రహమితి॥

యజ్ఞేఽసోమపోః సోమపానరహితయోః, అనేన « అశ్వినౌ వై దేవానామసోమపావాస్తామ్ » ఇతి శ్రుత్యర్థ ఉక్తః, వాం యువయోః, సోమస్య, గ్రహం, గ్రహీష్యే సోమపూర్ణం పాత్రం దాస్యామి, యువాం సోమేన యక్ష్యే ఇత్యర్థః « ఐన్ద్రవాయవం గృహ్ణాతీ » త్యాదిషు ద్రవ్యదేవతాసంబన్ధానుపపత్త్యా గృహ్ణాతేర్యాగపర్యవసాయిత్వాత్, అతః, మమ, వయస్తారుణ్యం, స్త్రీణాం, యదీప్సితం, తాదృశం, రూపం సౌన్దర్యం చ, క్రియతాం యువాభ్యాం సంపాద్యతామ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఇత్థం తద్వచ ఆకర్ణ్య, స్వర్వైద్యావశ్వినౌ, అభినన్ద్య, విప్రం చ్యవనం, బాఢమిత్యూచతుః అఙ్గీకృత్యోచతురిత్యర్థః, ఉక్తిమేవాహ ॥ నిమజ్జతామితి ॥ సిద్ధైర్వినిర్మితే అస్మిన్ హ్రదే, భవాన్, నిమజ్జతాం నిమగ్నో భవతు ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఇతీత్థమ్, ఉక్తః, చ్యవనో, జరయా, గ్రస్తదేహః, అత ఏవ, ధమనిసన్తతః, ధమనీభిర్నాడీభిః దేహే పరిదృశ్యమానాభి, ర్వ్యాప్తః వలీభిః, పలితేన చ ఉపలక్ష్యమాణో దేహో యస్య సః అశ్విభ్యాం, హ్రదం, ప్రవేశితః, తావపి తమతివృద్ధం గృహీత్వా ప్రవిష్టావిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత, స్తస్మాత్ హ్రదా, త్త్రయః, పురుషాః-అపీచ్యాః కమనీయాః, ప్రమదానాం స్త్రీణాం-ప్రియాః-పద్మానాం స్రగ్యేషాం-కుణ్డలాన్యేషాం సన్తీతి తథా, శోభనాని వాసాంసి యేషాం తే-తుల్యరూపాః పరస్పరమవిభజనీయరూపా-ఉత్తస్థుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం తాన్-సమానరూపాన్, ఉత్థితాన్-త్రీన్-పురుషా-నవలోక్య, తేషాం మధ్యే, స్వపతి-మజానతీ-సుకన్యా, సాధ్వీ, హేతుగర్భమిదం పతివ్రతాత్వాదిత్యర్థః, అశ్వినౌ, శరణం, యయౌ, యువాం పృథక్కృత్వా మమ పతిం దర్శయతమితి ప్రార్థయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తతో, ఽశ్వినౌ-తత్పాతివ్రత్యేన-తోషితౌ-తస్యై సుకన్యాయై పతిం-దర్శయిత్వా, ఋషి-మాపృచ్ఛ్య, తేన, స్తూ

మహోః। క్రియతాం మే వయోరూపం ప్రమదానాం యదీప్సితమ్ ॥ ౧౨ ॥ బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్య భిషక్తమౌ। నిమజ్జతాం భవానస్మిన్ హ్రదే సిద్ధవినిర్మితే ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తో జరయా గ్రస్తదేహో ధమనిసన్తతః। హ్రదం ప్రవేశితోఽశ్విభ్యాం వలీపలితవిక్రియః ॥ ౧౪ ॥ పురుషాస్త్రయ ఉత్తస్థురపీచ్యా వనితాప్రియాః। పద్మస్రజః కుణ్డలినస్తుల్యరూపాః సువాససః ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిరీక్ష్య వరారోహా సరూపాన్ సూర్యవర్చసః। అజానతీ పతిం సాధ్వీ హ్యశ్వినౌ శరణం యయౌ ॥ ౧౬ ॥ దర్శయిత్వా పతిం తస్యై పాతివ్రత్యేన తోషితౌ। ఋషిమామన్త్ర్య యయతుస్స్తూయమానౌ త్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౭ ॥ యక్ష్యమాణోఽథ శర్యాతిశ్చ్యవనస్యాశ్రమం గతః। దదర్శ దుహితుః పార్శ్వే పురుషం సూర్యవర్చసమ్ ॥ ౧౮ ॥ రాజా దుహితరం ప్రాహ కృతపాదాభివన్దనామ్। ఆశిషో న ప్రయుఞ్జానో నాతిప్రీతమనా ఇవ ॥ ౧౯ ॥ శర్యాతిరువాచ ॥ చికీర్షితం తే కిమిదం పతిస్త్వయా ప్రలోభితో లోకనమస్కృతో మునిః। యా త్వం జరాగ్రస్తమసత్యసమ్మతం విహాయ జారం భజసేఽముమధ్వగమ్ ॥ ౨౦ ॥ కథం మతిస్తేఽవగతాఽన్యథా సతాం కులప్రసూతే కులదూషణం త్విదమ్। బిభర్షి జారం యదపత్రపా కులం పితుశ్చ భర్తుశ్చ నయస్యధస్తమః ॥ ౨౧ ॥ ఏవం బ్రువాణం పితరం స్మయమానా శుచిస్మితా। ఉవాచ తాత జామాతా తవైష భృగునన్దనః ॥ ౨౨ ॥ శశంస పిత్రే తత్సర్వం వయోరూపాభిలమ్భనమ్। విస్మితః పరమప్రీతస్తనయాం పరిషస్వజే ॥ ౨౩ ॥ సోమేనాయాజయద్వీరం గ్ర

యమానౌ-త్రివిష్టపం దివం-యయతుః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అథ తతః-కదాచి-ద్యక్ష్యమాణో యాగం కరిష్యమాణ-శ్శర్యాతి-శ్చ్యవనస్య జామాతు-రాశ్రమం, గతః-తత్ర-దుహితుః, పార్శ్వే, సూర్యవర్చసం-పురుషం-దదర్శ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదా-కృతం పాదయోరభివన్దనం యయా-తాం, దుహితరం-రాజా శర్యాతిః, ప్రాహ-కథంభూతః, ఆశిషః, అకుర్వన్నేవ-నాతీవ ప్రీతం మనో యస్య తాదృశ ఇవ స్థితః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ చికీర్షితమిత్యాదినా ॥ తే త్వయా-కిమిదం చికీర్షితం కిమిదం కృతమిత్యర్థః, సన్నర్థస్త్వవివక్షితః, న కించిదప్యకృత్యం మయా కృతమిత్యత ఆహ ॥ లోకనమస్కృతో-మునిశ్చ్యవన, స్తవ-పతి, స్త్వయా, ప్రలోభితః వఞ్చితః-ఇదమేవాకృత్యం కృతమితి భావః, ప్రలోభనం కథం జ్ఞాతమిత్యత్రాహ ॥ హే అసతి; యా-త్వం, జరాగ్రస్తం, మతేవా-సమ్మతమనభీష్టం, పతిం-విహాయ-కంచి-దముం పార్శ్వవర్తిన-మధ్వగం పాన్థం, జారం-భజసే అనువర్తసే, అసౌ న తవ భర్తా జరాగ్రస్తస్యైవ త్వద్భర్తుర్మయా దృష్టత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ హే సతాం కులప్రసూతే, తే తవ-మతి-రన్యథా తద్విపర్యయేణ-కథ-మవగతా అవసన్నా, అధ్యవసితేతి వా-తదేవాహ ॥ కులదూషణం త్విదమిత్యాది, అపత్రపా నిర్లజ్జా సతీ-జారం-బిభర్షి అనువర్తస, ఇతీదం-కులదూషణం-కృతం-కించ-పితుః-పత్యుర్భర్తుశ్చ, కుల-మధస్తమః-నయసి, అధస్తనం తమః ప్రాయం నరకం నయసి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఇత్యేవం, బ్రువాణం-పితరం-శుచిస్మితా-సుకన్యా, స్మయమానా సత్యువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ హే తాత-ఏషః మత్పార్శ్వవర్తీ, తవ-జామాతా-భృగునన్దనశ్చ్యవన ఏవ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కథం త్వస్మిన్ తేన ప్రవయసో-నవంవిధవయోరూపాదికం ప్రాప్తమితి పృచ్ఛతే పిత్రే - తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికం సర్వం- శశంస కథయామాస-తతో-విస్మితశ్శర్యాతి-ర్నితరాం ప్రీత, స్తనయాం-పరిషస్వజే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత, శ్చ్యవనో-వీరం శర్యాతిం-సోమేన ద్రవ్యేణ-యాజయత్,

హంసోమస్యచాగ్రహీత్ ।అసోమపోరప్యశ్వినో*శ్చ్యవనస్స్వేనతేజసా॥ ౨౪ ॥హన్తుంతమాదదేవజ్రంశతమన్యురమర్షితః । సవజ్రం స్తమ్భయామాసభుజమిన్ద్రస్యభార్గవః॥ ౨౫ ॥ అన్వజానం స్తతస్సర్వేగ్రహంసోమస్యచాశ్వినోః । భిషజావితియత్పూర్వంసోమాహుత్యాంబహిష్కృతౌ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తానబర్హిరానర్తోభూరిషేణఇతిత్రయః । శర్యాతేరభవన్పుత్రాఆనర్తాద్రైవతోఽభవత్॥ ౨౭ ॥ సోఽన్తస్సముద్రేనగరీంవినిర్మాయకుశస్థలీమ్ । ఆస్థితోభుఙ్క్తవిషయానానర్తాదీనరిన్దమః॥ ౨౮ ॥ తస్యపుత్రశతంజజ్ఞేకకుద్మిజ్యేష్ఠముత్తమమ్ । రైవతోరేవతీంకన్యాంసమాదాయదివంగతః ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర్యావరంపరిప్రష్టుంబ్రహ్మలోకమపావృతమ్।ఆవర్తమానేగాన్ధర్వేస్థితోఽలబ్ధక్షణఃక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥తదన్తఆద్యమానమ్యస్వాభిప్రాయంన్యవేదయత్ ।తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్బ్రహ్మాప్రహస్యతమువాచహ ॥ ౩౧ ॥ అహోరాజన్నిరుద్ధాస్తేకాలేనహృదికృతాః । తత్పుత్రపౌత్రనప్తౄణాంగోత్రాణిచనశృణ్మహే ॥ ౩౨ ॥ కాలోఽతియాతస్త్రిణవశ్చతుర్యుగవికల్పితః । తద్గచ్ఛదేవదేవాంశోబలదేవోమహాబలః ॥ ౩౩ ॥ కన్యారత్నమిదంరాజన్నరరత్నాయదేహిభోః । భువోభారావతారార్థోభ

సోమయాగంకారితవానిత్యర్థః-తస్మిన్యాగే,చ్యవనః,స్వతేజసాస్వతపోబలరూపేణ-సోమపానరహితయోరప్య, శ్వినోః-సోమస్య,గ్రహ-మగ్రహీత్ , సోమగ్రహేణాశ్వినౌరాజ్ఞాయాజయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తంసోమేనాశ్వినౌయజన్తం శర్యాతిం,హన్తుమమర్షితఃక్రుద్ధ, శ్శతమన్యురిన్ద్రో, వజ్ర,మాదదే,తదా,భార్గవశ్చ్యవన,స్సవజ్రంవజ్రేణసహిత,మిన్ద్రస్య-భుజం,స్తమ్భయామాసప్రతిబబన్ధ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యావశ్వినౌ,భిషజావితిబుద్ధ్యా,పూర్వం,సోమాహుత్యాం,బహిష్కృతౌ-సర్వైర్యష్టృభిః,తయోరశ్వినోః,స్సోమస్యగ్రహం,తతఃప్రభృతి,సర్వే,అన్వజానన్ అనుజ్ఞాతవన్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవంశర్యాతేఃకన్యాయావృత్తాన్తమభిధాయాథపుత్రపౌత్రాదిపరంపరాంతద్వృత్తాన్తం చాహ ॥ ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా ॥ ఉత్తానబర్హిరాదయ,స్త్రయ,శ్శర్యాతేః,పుత్రా,స్సంబభూవుః,తత్రా,నర్తా,ద్రైవత,స్సంబభూవ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సచ,సముద్రమధ్యే, కుశస్థలీసంజ్ఞాం,నగరీం , నిర్మాయ , తస్యాఏవాధునాద్వారవతీతివ్యవహారః, తస్యా , మధివసన్ , ఆనర్తాదీన్ , విషయాన్ దేశాన్ , అభుఙ్క్తపాలయామాస , అరిన్దమఃవిరోధినోఽనిరస్యన్నభుఙ్క్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కకుద్మీతిప్రసిద్ధోజ్యేష్ఠోయస్య,త,త్పుత్రాణాంశతం , తస్యరైవతస్య,సంబభూవ,ఏకా,కన్యాచ,జజ్ఞేఇత్యర్థతోద్రష్టవ్యం,స,రైవతో , రేవత్యాఖ్యాం-స్వాం,కన్యా,మాదాయ , పుత్ర్యాః,వరంభర్తారం,పరిప్రష్టుం,దివం,యయౌ,కిమిన్ద్రలోకంగతః , నేత్యాహ, బ్రహ్మలోక-మపావృతంస్వస్యగతిప్రతిబన్ధకరహితం , తస్యలోకం-యయావిత్యర్థః ॥ తత్రబ్రహ్మణస్సన్నిధౌ-గాన్ధర్వేగానే- ఆవర్తమానే-సమన్తాత్ప్రవర్తమానేసత్య - లబ్ధఃనప్రాప్తఃక్షణఃప్రశ్నావసరోయేన - సరైవతః-క్షణమాత్రం-తూష్ణీం - స్థిత- స్తదన్తేగానావసానే - ఆద్యంబ్రహ్మాణ-మానమ్య , స్వాభిప్రాయం-కోఽస్యాఃపతి-రిత్యేవంరూపం - న్యవేదయత్ వ్యజిజ్ఞపత్-తద్రైవతస్యవచః,శ్రుత్వా-ప్రహస్య-తంరైవతం-బ్రహ్మోవాచ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥అహోఇత్యాదినాఇత్యాదిష్టఇత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ అహోఇతిప్రశ్నానుపపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః , ఆగమనవేలాయాం-త్వయా, యే-జనాః-హృదికృతాఃహృదయేకృతాః,దృష్టాః - మనసాచిన్తితాశ్చ - తే-సర్వే, కాలేన-చిరం-నిరుద్ధాఃఉపసంహృతాః, తదుపసంహారానన్తరమపిమహాన్కాలోవ్యతీతఇత్యర్థః, తేషాంత్వయాహృదికృతానాం - యే-పుత్రాదయ , స్తేషాం-గోత్రాణివంశాంశ్చా , ధునా-నశృణ్మహే-మమక్షణమాత్రకాలేనతత్రమహాన్కాలోవ్యతీతఇతిభావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్రకియాన్కాలోవ్యతీతఇత్యత్రాహ ॥ కాలఇతి ॥ చతుర్యుగవికల్పితఃచతుర్యుగభేదభిన్న , కాల,స్త్రిణవః-వ్యతీయాత్ -చతుర్యుగానిసప్తవింశతివారమావృత్తానీత్యర్థః , తర్హ్యధునాకస్మైదేయేత్యతఆహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్ -త్వయాదృష్టానాంజనానామధునా అభావా-దిదానీం-దేవదేవస్యవిష్ణో, ర్యోఽంశో , అనన్తో, మహాబల-స్సఏవ-బలదేవఃబలరామరూపేణయదుష్వవతీర్ణో-వర్తతే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తస్మైనరదేవాయ,ఇదం-కన్యారత్నం, హేరాజన్-దేహి-ననుభగవతోనివాసశయ్యాసనాదిసర్వవిధశేషవృత్త్యైకరసోఽనన్తస్తాంవిహాయకస్మాద్యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యాశఙ్కాయాంభగవానపిభువోభారాపహరణాయతేనసహావతీర్ణ ఇత్యాహ ॥ భువఇతి ॥ భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణోనారాయణోఽపి-భువో-భారాపహారాయప్రయోజనాయ-స్వాంశేనస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజోగుణజాతేన - జ్ఞానాదిగుణజాతమజహదేవేత్యర్థః - అవతీర్ణః-నన్వేవంవిధస్యసంకల్పమాత్రేణాపిభూభారాపనోదనసంభవాత్కిమవతారేణేతిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ భూతభావనఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనఇతిచ , భూతానిసాధుభూతానిభావయతిత్రాయతఇతిభూతభావనః , స్వచేష్టితంశృణ్వతాంకీర్తయ

తాంచ-పుణ్యసంపాదనేనానన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దసామ్రాజ్యప్రదానార్థంచా-వతీర్ణ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఇత్థ-మాదిష్టోనియుక్తో, నృపోరైవతః, అజంబ్రహ్మాణం, ప్రణమ్య, స్వపురంకుశస్థలీం-యయౌ ॥ పుణ్యజనత్రాసాద్యత్తద్భయాద్ధేతోః-దిక్షు, వస్థితైః-భ్రాతృభిః-కకుద్మ్యాదిభిః-పూర్వమేవ-త్యక్తామ్ ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ స్వాంకన్యాం రేవతీ-మనవద్యాఙ్గీంశోభనాఙ్గీం, బలశాలినేబలరామాయ దత్వా, హేరాజన్-రైవత, స్తప, స్తప్తుం, బదర్యాఖ్యంనరనారాయణాశ్రమం-యయౌ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథనభగస్యమానవస్యవంశంతద్వృత్తాన్తంచాహ ॥ నాభాగఇతి ॥ నభగస్యమానవస్యాపత్యంనాభాగః - అనుశతికాదిత్వాదుభయపదవృద్ధిః-శివాదిత్వాదణ్ - ఉభయోరాకృతిగణత్వాదార్షత్వాద్వా, అన్యాన్యపత్యానినభగస్యబభూవురిత్యర్థతోద్రష్టవ్యం - భ్రాతరోదాయంవ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ - నాభాగస్యవృత్తాన్తంవదన్స్తంవిశినష్టి ॥ యమిత్యాదినా ॥ యంనాభాగం-యవిష్ఠంకనీయాంసం - భ్రాతరస్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః-బహుకాలంగురుకులేవసంతంపశ్చాదాగతమపి, బ్రహ్మచారిణం-కవింజ్ఞానినం, మత్వా - దాయం-వ్యభజన్ విభాగకాలేతస్మైభాగమప్రకల్ప్యైవభ్రాతరస్స్వంస్వం పిత్ర్యంవస్తువిభాగంకృతవన్తఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తతోభ్రాతౄన్ప్రతినాభాగఆహ-హేభ్రాతరః-మహ్యం-కి-మభాక్తవ్యభజత-మదర్థంకంభాగంయూయంప్రకల్పితవన్తఇతి-తత-స్తంభ్రాతరఆహుః ॥ విభజామపితరంతవేతి ॥ తదావిస్మృతమస్మాభిః ఇదానీంనవయంవిభాగేప్రభవః యదితవాపేక్షాతర్హి తవపితరం “జీవన్పుత్రేభ్యోదాయంవిభజే„ దిత్యుక్తవిధంవిభాజకం, భజామప్రాప్నుయామ - తత్సన్నిధింగచ్ఛామేత్యర్థః - యదిపితాభాగంప్రయచ్ఛతేతివక్ష్యతితర్హిదాస్యామఇతిభావః- వ్రజామఇతిపాఠాన్తరమప్యస్తి, తథా-భజామేమేత్యపిపాఠాన్తరం, అస్మిన్పాఠేభజాయభాజయ-పితరమేవభాగత్వేనగృహాణేత్యర్థః - హ్రస్వదీర్ఘయోర్వ్యత్యయఆర్షః-నివృత్తప్రేషణాద్భజేర్ణిచిలోణ్మధ్యమైకవచనమ్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తతోనాభాగఃపితుస్సకాశమేత్యతమువాచ ॥ మమత్వార్యాస్తతాభాక్షురితి ॥ హేతతతాతపితః-మమార్యాః జ్యేష్ఠభ్రాతరః - అభాక్షుఃవిభక్తవన్తః - మాంవినేతిశేషః-మమత్వామేవభాగంచక్రురితివాఽర్థః - కింమఆర్యాస్తదాభాక్షురితిపాఠాన్తరం-తదా- ఆర్యాజ్యేష్ఠభ్రాతరః, కిం, మే, భాగం-విభక్తవన్తఇత్యర్థః - కింమమార్యాస్తతాభాక్షురితిపాఠేఽప్యయమేవార్థః - తతస్తంపితానభగఆహ॥ మాపుత్రకతదాఽదృథాఇతి ॥ హేపుత్రక-తస్మిన్ దాయే-ఆదరం-మాకృథాఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ కథంతర్హిమమజీవికేతిపుత్రేణపృష్టఃపితోవాచ ॥ ఇమేఇతి ॥ భజాయపితరంతవేతిపాఠపక్షేమాపుత్రకేత్యాదేరయమర్థః- హేపుత్రక-తత్ తైరుక్తం - మాఽదృథాఃప్రతారణమాత్రంతైఃకృతంతస్మిన్నాదరంమాకార్షీః - నహ్యహందాయఇవభోగసాధనమిత్యర్థః - తథాఽపితైర్భాగత్వేనకల్పితోఽహంతవజీవనోపాయముపదేక్ష్యామీత్యాహ ॥ ఇమఇతి ॥ ఇమేసన్నికృష్టాః - అఙ్గిరస-స్సుమేధసస్సుబుద్ధయో - ఽధునా-సత్రమాసతేద్వాదశాహాఖ్యంసత్రమనుతిష్ఠన్తి - తత్రద్వాదశాహేసత్రే - షష్ఠంషష్ఠమహఃకర్మప్రాప్య - తేఽఙ్గిరసో-ముహ్యన్తిప్రయోగస్యదురవబోధత్వాత్సూక్తవిశేషాజ్ఞానాచ్చముహ్యన్తీత్యర్థః - షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఇతిద్విర్వచనేనషడహస్యపునఃపునఃప్రయోగోఽపివైధఇతిప్రతీయతే, అతఏవహిపూర్వతన్త్రే“అభ్యాసేచతదభ్యాసఃకర్మణఃపునఃప్రయోగాత్ । ఆవృత్తిస్తువ్యవాయేకాలభేదాత్స్యా„దిత్యధికరణద్వయేషడహస్యపునఃపునఃప్రయోగమాస్థాయమధ్వశనస్యావృత్తిః కర్తవ్యానవేత్యాశఙ్క్య - కర్మాన్తరావ్యవహితషడహావృత్తౌనకర్తవ్యా, గవామయనాదావభిప్లవాదిభిర్వ్యవహితావృత్తౌతుకర్తవ్యేత్యుక్తం, తత్రకర్మణివైశ్వదేవేకర్మణివిశ్వదేవదేవతాప్రకాశకే “ఇదమిద్ధారాత్ర„మి

గవాన్స్వాత్మభావనః ॥ అవతీర్ణోనిజాంశేనపుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిష్టోభివన్ద్యాజంనృపస్స్వపురమా
గతః। త్యక్తాంపుణ్యజనత్రాసాద్భ్రాతృభిర్దిక్ష్వవస్థితైః ॥ ౩౫ ॥ సుతాందత్వానవద్యాఙ్గీంబలాయబలశాలినే।
బదర్యాఖ్యంయయౌరాజాతప్తుంనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ నాభాగోనభగాపత్యంయంనతద్భ్రాతరఃకవిమ్।యవిష్ఠంవ్యభజన్దాయంబ్రహ్మచారిణమాగ
తమ్॥ ౧ ॥భ్రాతరోఽభాక్తకింమహ్యం ✽ భజామపితరంతవ ।నాభాగస్తుపితాపుత్రంప్రాహతంబ్రహ్మచారి
ణమ్॥ ౨ ॥ † మమత్వార్యాస్తతాభాక్షుర్మాపుత్రకతదాదృథాః॥ ౩ ॥ఇమేహ్యఙ్గిరసస్సత్రమాసతేఽద్యసుమే

౨శ్లో॥ ✽ పా॥వ్రజామఃపితరం ✽ భజాయపితరం. ౩శ్లో॥ † పా॥కింమమార్యాస్తదాఽభాక్షుః † కింమమార్యాస్తతాభాక్షుః.

తిచః మేయజ్ఞేనదక్షిణమే „తిచద్వేసూక్తే తైరఙ్గిరోభిరపరిజ్ఞాతేవర్త్తేతే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేసూక్తే-త్వం-మహాత్మనోఽపి-తాన్ప్రతి-శంసయస్తుపీహ-తతః కర్మణిసమాప్తేసతి - స్వర్యన్తః స్వర్గంగచ్ఛన్తో, ఽఙ్గిరసః - స్వసత్రపరిశేషితమవశిష్ట- మాత్మనో ధనంతేతుభ్యం-దాస్యన్త్య-తో-ఽద్య-తాన్గచ్ఛేతి-తత, స్సనాభాగో-యథాపిత్రోక్తం - తథైవ-కృతవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత-స్తేఽఙ్గిరస-స్సత్రపరిశేషితం, ధనం, తస్మై నాభాగాయ-దత్వా-స్వర్గం-యయుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత- స్తద్ధనం, స్వీకరిష్యన్తం-తం నాభాగం-కశ్చిత్పురుష, ఉత్తరతోదిశ-ఆగత్య - ఉవాచ-పురుషోఽత్రరుద్రః-ఉత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్- తంవిశినష్టి- కృష్ణదర్శనః, దృశ్యత ఇతిదర్శనంశరీరం-కృష్ణందర్శనంయస్యసకృష్ణదర్శనః - ఉక్తిమేవాహ-మమేదంవాస్తుకంవస్త్వితి-వాస్తుకంయజ్ఞభూమిగతం-యజ్ఞావశేషితం-వసుధనంచమమదీయమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవంరుద్రేణోక్తేసతి, తర్హిస్మతత్రైవ, మానవోనాభాగః - ఋషిభిరఙ్గిరోభి, ర్మహ్యమేవేదంధనందత్త- మిత్యువాచ, తతః పునారుద్రఉవాచ, స్యాన్నస్తేపితరిప్రశ్న ఇతి - నౌ ఆవయోః తస్మిన్వివాదే, తేతవ, పితరి - ప్రశ్న- స్స్యాత్ - తవపిత్రైవతర్హ్యస్మిన్వివాదపదేప్రష్టవ్య ఇత్యర్థః - తతో-నాభాగః-పితర, మేత్య-తథా-పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతః పృష్టః పితాతమాహ ॥ యజ్ఞేతి ॥ యజ్ఞభూమిగత-ముచ్ఛిష్టంయజ్ఞావశేషితం-సర్వం-వసు - ఋషయః-క్వచిద్దక్షాధ్వరే-రుద్రాయ-భాగం, చక్రు-రత-స్స ఏవ-దేవోరుద్ర-స్సర్వం - వాస్తుకం-వస్వ-ర్హతి-తదీయమేవ తత్సర్వమిత్యర్థః„ ఉచ్ఛేషణభాగోవైరుద్ర„ ఇతిశ్రుతేరితిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో, నాభాగః, పితు, ర్వచ-ఆకర్ణ్య-వాస్తుకవసుగ్రహణార్థముపాయాన్తరమపశ్యన్-రుద్రం - ప్రణమ్య - ఇదమాహ-కిం- హే-ఈశ-యద్యపి- మే-పితా, వాస్తుకం - వసు-త్వై

ధసః । షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహః కవేముహ్యన్తికర్మణి ॥ ౪ ॥ తాం స్త్వంశంసయసూక్తేద్వేవైశ్వదేవేమహాత్మనః । తేస్వర్యన్తోధనంసత్రపరిశేషితమాత్మనః ॥ దాస్యన్త్యతోఽద్యతాన్గచ్ఛ తథాసకృతవాన్యథా ॥ ౫ ॥
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్మైదత్వాయయుస్స్వర్గం తేసత్రపరిశేషితమ్ ॥ ౬ ॥ తంకశ్చిత్స్వీకరిష్యన్తంపురుషః కృష్ణదర్శనః ॥
ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేత్యమమేదంవాస్తుగంవసు ॥ ౭ ॥ మమేదమృషిభిర్దత్తమితితర్హిస్మమానవః । స్యాన్నస్తేపితరిప్రశ్నః పృష్టవాన్పితరంతథా ॥ ౮ ॥ యజ్ఞవాస్తుగతంసర్వముచ్ఛిష్టమృషయః క్వచిత్ । చక్రుర్విభాగంరుద్రాయసదేవస్సర్వమర్హతి ॥ ౯ ॥ నాభాగస్తంప్రణమ్యాహతవేశకిలవాస్తుగమ్ । ఇత్యాహమేపితాబ్రహ్మన్శిరసాత్వాంప్రసాదయే ॥ ౧౦ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ యత్తేపితాఽవదద్ధర్మంత్వంచసత్యంప్రభాషసే । దదామితేమన్త్రదృశోజ్ఞానంబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదసత్యంనబ్రూయాత్పరస్యాం చాపదిక్వచిత్ । సత్యేనపరిసన్తుష్టోభవామిష్టస్సమేభవేత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహాణద్రవిణందత్తంయత్సత్రపరిశేషితమ్ । ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధేరుద్రోభగవాన్సత్యవత్సలః ॥ ౧౩ ॥ యఏతత్సంస్మరేత్ప్రాతస్సాయంచసుసమాహితః । కవిర్భవతిమన్త్రజ్ఞోగతించైవతథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నాభాగాదమ్బరీషోఽభూన్మహాభాగవతః కృతీ । నాస్పృశద్బ్రహ్మశాపోఽపియమప్రతిహతః క్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణురాతఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామిరాజర్షేస్తస్యధీమతః । నప్రాభూద్యత్రనిర్ము

వత్వాత్సంబన్ధ్యేవేత్యాహ - తథాపి, హే బ్రహ్మన్, శిరసా - త్వాం - ప్రసాదయే ప్రణతేనశిరసాత్వాంవాస్తుకవసుప్రదానాయప్రసన్నంకుర్యా, మితి-వదన్-ప్రణతోబభూవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతోరుద్రఆహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మా, త్తేతవ-పితా-ధర్మమేవాహ-తథా, త్వమపి-సత్యమేవ - ప్రభాషసే-తత్తస్మా - న్మన్త్రదృశే వైశ్వదేవమన్త్రద్రష్ట్రే- తేతుభ్యం-సనాతనంబ్రహ్మ బ్రహ్మవిషయకంజ్ఞానం-దదామి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తథా-య-ద్యజ్ఞపరిశేషితం, ద్రవిణం-మయాదత్తం - గృహాణ-ద్వాదశాహస్యసత్రత్వాద్యాగత్వాచ్చయజ్ఞవాస్తుగతంయత్సత్రపరిశేషితమితియజ్ఞసత్రపదయోః ప్రయోగః-ఇతీత్థ - ముక్త్వా, భగవాన్-సత్యవత్సలః సత్యభాషణనిమిత్తవాత్సల్యయుక్తో-రుద్ర- స్తత్రైవా- న్తర్దధే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏతదాఖ్యానసంస్మరణఫలమాహ ॥ యః పుమా- నేత-దాఖ్యానంప్రాత, స్సాయంచ-సమాహితచిత్త- స్సంస్మరేత్ -స-కవిశ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ- భవతి - మన్త్రజ్ఞశ్చ-భవతి, తథా - ఆత్మనస్స్వస్య - పరస్యచ-గతి-యాథాత్మ్యం చ- వేదేతి శేషః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవంనాభాగవృత్తాన్తమభిధాయాథ - తత్పుత్రంచాహ ॥ నాభాగాదిత్యాదినా ॥ యావత్పఞ్చమాధ్యాయసమాప్తి ॥ నాభాగా-దమ్బరీష - స్సంబభూవ - సచ - మహాభాగవతః, కృతీసాపరాధేష్వప్యుపకారకరణశీలః - విశేషేణతచ్చరిత్రప్రశ్నావసరప్రదానాయసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తంవదన్తంవిశినష్టి ॥ నాస్పృశదిత్యర్ధేనక్వచిదపి, నప్రతిహతః ప్రతిహతశూన్యో- విప్రశాపోఽపి - య-మమ్బరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాసానతస్మైశాపం దదౌ, నాప్యుత్కృత్తజటోత్పాదితకృత్యాయాశ్శాపరూపత్వం - తథాపి - శాపవత్కృత్యాయాస్తన్నిగ్రహార్థత్వాత్కృత్యాయాంశాపశబ్దౌపచారికోద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవముక్తేలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ - రాజర్షే - ర్ధీమతః - తస్యామ్బరీషస్య, శ్రో

తు - మిచ్ఛామి - చరిత్రమితి శేషః - యత్రామ్బరీషే - వినిర్ముక్తః ప్రయుక్తో - దురత్యయోఽపి - బ్రహ్మదణ్డః - కృత్యారూపో - నప్రాభూన్న సమర్థో బభూవ - తంచాధితుమితి శేషః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో బ్రహ్మదణ్డస్యాప్రభుత్వమాచిఖ్యాసుస్తావత్తస్య మహాభాగవతః కృతీత్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ అమ్బరీష ఇత్యాదినా ఆరాధయిషు-రిత్యాతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన-మమ్బరీషో-మహాభాగః-ధీమాన్-అత ఏవ - సప్తద్వీపయుక్తాం-మహీం - అవ్యయాం నిరుపద్రవాం-శ్రియం సంపదం-అతులమసమానమనితరసాధారణం - విభవం-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమైశ్వర్యం వే-త్యేత-త్సర్వం ❁ ఇతరేషాం - దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యం-లబ్ధ్వాఽపి విభవనిర్వాణం విభవస్య నిర్వాణమవసానం నాశం-విద్వాన్, తత్సర్వం-స్వప్నసమ్మితం స్వాప్నవస్తుతుల్యం మేనే-హేయమమన్యతేత్యర్థః-తత్ర హేతుః - యత్ యస్మాద్విభవసఙ్గాత్పుమాం-స్తమో నరకం-విశతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ న కేవలం విరక్తో బభూవా-పితు-భగవతి-వాసుదేవే , తద్భక్తేషు సాధులక్షణలక్షితేషు చ-పరం భావం భక్త్యాత్మకమభిప్రాయం-గతః ప్రాప్తః ॥ భావం విశినష్టి ॥ యేన భావేనే - దం-విశ్వం-లోష్టవత్కృతం లోష్టవదనుపాదేయ-మమన్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ వాసుదేవే పరం భావం గత ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స వా ఇతి ॥ తావన్మనుష్యదేహస్య సర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తతామావేద్య తథైవ కృతవానిత్యాహ ॥ స వా ఇతి త్రిభిః ॥ స వై అంబరీషః-వై శబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః.మనః.కృష్ణస్య భగవతః-పదారవిన్దయో-శ్చకార - తచ్చిన్తనప్రవణమకరోదిత్యర్థః-వైకుణ్ఠస్య - గుణానా-మనువర్ణనే-వచాంస్యకరోత్.-గుణవర్ణనప్రవణాన్యకరోదిత్యర్థః-ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం-భగవన్మన్దిరమార్జనాదిషు వ్యాపారే

క్తో బ్రహ్మదణ్డో దురత్యయః॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అమ్బరీషో మహాభాగస్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్. అవ్యయాం చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం విభుః ॥ ౧౭ ॥ మేనేఽతిదుర్లభం పుంసాం సర్వం తత్స్వప్నసంమితమ్ । విద్వాన్విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు । ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం యేనేదం లోష్టవత్కృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్వచాంసి వైకుణ్ఠగుణానువర్ణనే । కరౌ హరేర్మన్దిరమార్జనాదిషు శ్రుతీ చకారాద్భుతసత్కథోదయే॥ ౨౦ ॥ ముకున్దలిఙ్గాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగాత్రస్పర్శేఽఙ్గసఙ్గమమ్ ॥ ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజసౌరభే శ్రీమత్తులస్యా రసనాం తదర్పితే॥ ౨౧ ॥ పాదౌ హరేః క్షేత్రపథానుసర్పణే శిరో హృషీకేశపదాభివన్దనే । కామం చ దాస్యే న తు కామకామ్యయా ❁ యథోత్తమశ్లోకజనాశ్రయా రతిః ౨౨॥ ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేఽధియజ్ఞే భగవత్యధోక్షజే । సర్వాత్మభావం విదధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ ॥ ౨౩॥ ఈజేఽశ్వమేధై రధియజ్ఞమీశ్వరం మహావిభూత్యోప

షు-హస్తా-వకరోత్-ఆదిశబ్దాదారాధనాదీనాం సంగ్రహః - అద్భుతానాం - సత్కథానాం పుణ్యావహానాం భగవత్కథానా-ముదయే శ్రవణే-శ్రుతిం శ్రోత్రేన్ద్రియం-చకార ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ముకున్దస్య లిఙ్గాని విగ్రహాః - ఆలయాః స్థానాని చ- తేషాం-దర్శనే-దృశౌ-నేత్రే-చకార-తస్య ముకున్దస్య-యే-భృత్యా-స్తేషాం - గాత్రాణాం - స్పర్శనే నిమిత్తే - అఙ్గసఙ్గమం స్వాఙ్గస్య యత్కించిద్వస్తుసంస్పర్శం-ముకున్దభక్తగాత్రం చేత్స్పర్శ-నేతరదిత్యర్థః-శ్రీమత్యా-స్తులస్యాః ముకున్దపాదసరోజేన-యత్సౌరభం-తత్పాదసరోజసంబన్ధేన యత్సౌరభం- తస్మిన్ - ఘ్రాణేన్ద్రియం-చకార-తదర్పితే ముకున్దాయ నివేదితేఽన్నాదౌ-రసనామ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హరేః- క్షేత్రాణి వేఙ్కటాద్ర్యాదీని- తేషాం-పన్థానో మార్గాః- క్షేత్రపథాః “ ఋక్పూరబ్ధూ ” రితిసమాసాన్తోఽప్రత్యయః- తేష్వ-నుసర్పణే గమనే-పాదౌ-హృషీకేశస్య,పదయో - రభివన్దనే-శిరో మూర్ధానం-కామం తదర్పితస్రక్చన్దనాది సేవాం-దాస్యనిమిత్తే-చకార-తత్ప్రసాదస్వీకారస్తద్దాస్యార్థమేవ - న తు కామకామ్యయా విషయేచ్ఛయా కృత ఇత్యర్థః-సర్వమేతత్కథం చకార-ఉత్తమశ్లోకజనా భగవద్భక్తా-స్తదాశ్రయా రతిస్తత్పర్యన్తా రతిర్భక్తి-ర్యథా - భవే-త్తథా చకారేత్యర్థః-తథేతి పాఠే-ఉత్తమశ్లోకజనవిషయా రతిశ్చ తస్యాభవదిత్యర్థః-అనేన తద్భక్తేషు చ పరం భావం గత ఇత్యేతత్ప్రపఞ్చితం-అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం సర్వాత్మభావం - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ-భావో భావనా-యస్మిన్ తం-కర్మకలాప-మధియజ్ఞే యజ్ఞనిర్వాహకే భగవతి-విదధత్సమర్పయన్ - కర్మసమూహస్య భగవదారాధనరూపతామనుసన్దధదిత్యర్థః ॥ యద్వా-ఏవంవిధం కర్మకలాపం-భగవతి - సర్వాత్మభావం సర్వస్యాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానం చ-విదధత్కుర్వన్-భగవన్నిష్ఠైర్విప్రై ర్వసిష్ఠాదిభి-రభిహితః ఏవం కుర్వేవం మాకార్షీరిత్యేవముక్త- ఇమాం మహీం సప్తద్వీపవతీం - శశాస పాలయామాస ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం మహావిభూత్యా-ఉపచితాని బహూని క్రతూ న్యఙ్గాని దక్షిణాశ్చ యేషు తై-రశ్వమేధై-ర్వసిష్ఠాదిభిః

౨౨శ్లో॥ ❁ పా॥ తథోత్తమ.

హేతుభూతైః తతైర్విస్తృతై-రారాధయామాస-ధన్వన్ ధన్వని - నిరుదకే దేశ విభక్తిలోప ఆర్షః నిరుదకాత్తస్మాద్దేశా-దభిస్రోతం ప్రవాహాభిముఖం యథా భవతి తథా-యష్టుం-సరస్వతీం నదీ - మగాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తేనానుష్ఠితానశ్వమేధాన్విశినష్టి॥యస్యేతి॥యస్యామ్బరీషస్య క్రతుష్వశ్వమేధేషు-సభ్యా ఋత్విజశ్చ - జనాః-గీర్వాణైః దేవైస్సహ - భూషణాదిభిః-తుల్యరూపిణో-వ్యదృశ్యన్త-తథా- అనిమిషా ఇన్ద్రాదయో దేవా -స్సువాససశ్శోభనవస్త్రాభరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యన్తఅలక్ష్యన్త - యచ్ఛబ్దానాం స ఇత్థమితి చతుర్థేనాన్వయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ న కేవలం తదీయజనానాం వస్త్రభూషణాదిభిరమరతౌల్యమేవ-అపి తు స్వర్గిభ్యోఽప్యతిశయితసుఖత్వం చేత్యాహ॥సర్గ ఇతి॥ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతశ్చేష్టిత-మనుగాయద్భిః-శృణ్వద్భిశ్చ-యస్యామ్బరీషస్య సంబంధిభి-ర్మనుజై-రమరాణాం-ప్రియః-స్వర్గోఽపి-న ప్రార్థితః-స్వర్గాదప్యతిశయితముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్రవణగానజనసుఖరసమనుభవద్భిః స్వర్గోఽప్యుపేక్షిత ఇతి భావః - తదీయైరేవ జనైః స్వర్గ ఉపేక్షితస్తైనోపేక్షిత ఇతి కిము వక్తవ్యమితి చ భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అస్తాం తావత్స్వర్గప్రార్థనాశఙ్కాఽపి-సిద్ధానాం యోగీశ్వరాణామపి-దుర్లభాః-కామాః-కామ్యన్త ఇతి కామాః అణిమాదయః - స్వారాజ్య పరిభావితాః - స్వారాజ్యేన అకర్మవశ్యత్వావహ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవేన - పరిభావితాః ప్రాపితాః - ముకున్దం హృది పశ్యత ఉపాసీనాన్ - యాన్ యదీయాన్ జనాన్ న వర్ధయన్తి న హర్షయన్తి అణిమాదయోఽపి న హర్షయన్తి-కిముత న స్వర్గో హర్షయతీతి భావః , యమితి పాఠే - యమమ్బరీషం - పశ్యతామితి పాఠే-తత్సిద్ధానాం విశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ యస్య సంబన్ధినో- జనా ఏవంవిధాః-స పార్థివోఽమ్బరీష- స్తపోయుక్తేన-తపశ్శబ్దోఽత్రాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపరః ॥ తప ఆలోచన ,, ఇతి జ్ఞానార్థాత్తపధాతోర్నిష్పన్నత్వాత్-తద్యుక్తేన -స్వ

చితాఙ్గదక్షిణైః ।తతైర్వసిష్ఠాసితగౌతమాదిభిర్ధన్వన్యభిస్రోతమసౌ సరస్వతీమ్ ॥ ౨౪ ॥ యస్య క్రతుషు గీర్వా
ణైస్సదస్యా ఋత్విజో జనాః ।తుల్యరూపాశ్చానిమిషా వ్యదృశ్యన్త సువాససః ॥ ౨౫ ॥ స్వర్గో న ప్రార్థితో యస్య
మనుజైరమరప్రియః ।శృణ్వద్భిరనుగాయద్భిరుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్ ॥ ౨౬ ॥ నవర్ధయన్తి ❁ యాన్కామాస్స్వా
రాజ్యపరిభావితాః । దుర్లభా అపి సిద్ధానాం ముకున్దం హృది ❁ పశ్యతః ॥ ౨౭ ॥ స ఇత్థం భక్తియోగేన తపోయు
క్తేన పార్థివః ।స్వధర్మేణ హరిం ప్రీణ*న్సర్వాన్కామాఞ్ఛనైర్జహౌ ॥ ౨౮ ॥ గృహేషు దారేషు సుతేషు బన్ధుషు ద్విపో
త్తమస్యన్దనవాజివస్తుషు ।అక్షయ్యవస్త్రాభరణాయుధాది*ష్వనన్తకోశేష్వకరోదసన్మతిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మా
అదాద్ధరిశ్చక్రం ప్రత్యనీకభయావహమ్ । ఏకాన్తభక్తియోగేన ప్రీతో భీతాభిరక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆరిరాధయిషు
ర్విష్ణుం మహిష్యా తుల్యశీలయా ।యుక్తస్సంవత్సరం ధీరో దధార ద్వాదశీవ్రతమ్ ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాన్తే కార్తికే మా

ధర్మేణ స్వవర్ణాశ్రమోచితాసఙ్గకర్మానుష్ఠానేన - భక్తియోగేన జ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనేత్యర్థః, హరిం స్వాశ్రితానాం సంసృతిబన్ధహరం భగవన్తం-ప్రీణయన్ - శనైస్సర్వా-న్సఙ్గాన్-హృద్గతాన్, దేహతదనుబన్ధివిషయా - నైహికానాముష్మికాంశ్చ-జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సఙ్గాన్జహావిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥గృహేష్వితి ॥ గృహాదిషు గజోత్తమరథాశ్వాదివస్తుషు-అక్షయ్యేషు-వస్త్రాదిషు-అనవధికేషు-కోశేషు-ధనభణ్డారేషు - అసన్మతిమపురుషార్థత్వబుద్ధిమనిత్యత్వబుద్ధిం, హేయత్వబుద్ధిం వా-అకరోత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంభూతోఽసౌ కథం ప్రతిపక్షాన్ జితవాంస్తత్రాహ॥తస్మా ఇతి॥ఏకాన్తభక్తియోగేనానన్యప్రయోజనభక్తియోగేన-ప్రీతో- హరి- స్తస్మై అమ్బరీషాయ - భీతానభిరక్షతీతి తథా-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః-ప్రత్యనీకాస్సమాశ్రితానాం విపక్షాస్తేషాం-భయమావహతీతి తథా - తచ్చక్రం సుదర్శన-మదాత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కోన్వేవంవిధస్యాస్య ప్రతిపక్షో బభూవ-యస్య భయావహం హరిశ్చక్రమదా - దిత్యపేక్షాయాం తదుపపాదయితుం తావత్తత్ప్రస్తావమాహ॥ఆరిరాధయిషురిత్యాదినా॥ ప్రాదిష్టమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ భగవన్తమారాధయితుమిచ్ఛు-ర్వీరోఽమ్బరీష-స్తుల్యశీలయా స్వతుల్యస్వభావసద్వృత్తిమత్యా-భార్యయా సహ - యుక్తస్సంవత్సరపర్యన్తం-ద్వాదశీవ్రతం-దధార చకార ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వ్రతాన్తే సంవత్సరమనుష్ఠితవ్రతాన్తే- కార్తికే మాసి-అనేన వ్రతోపక్రమోఽపి కార్తికశుద్ధద్వాదశ్యామితి ఫలితం-త్రిరాత్రం నవమీదశమ్యేకాదశీషు- సమ్యగుపో - షితః - దశమ్యామేకభక్తం ద్వాదశ్యామేకభక్తమేకాదశ్యాముపవాస ఇత్యుపవాసత్రయమితి కశ్చిత్సంప్రదాయః- కదాచి-ద్ద్వాదశ్యామిత్యర్థః-కాళిన్ద్యాం యమునాయాం-స్నాత్వా-మధువనాఖ్యే వనే-సర్వేషాముపకరణానామారాధనోపకరణానాం గన్ధపుష్పధూపదీపాదీనాం - సంపత్సమృద్ధిర్యస్య- తేన-మహాభిషేకవిధినా సహస్రకలశస్నాపనవిధినా - హరి - మభిషిచ్యా-ర్చయేత్-అడభావ ఆర్షః॥అర్చయదిత్యేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరై

౨౭॥ శ్లో ❁ ॥పా॥ యం కామాః, ❁ పశ్యతామ్,

శ్రేష్ఠైః,ఆకల్పైరాభరణైః,గన్ధైః, మాల్యైఃకుసుమైః-రర్హణైరర్ఘ్యోదకైః - రాదిశబ్దాత్పాద్యాదిభిర్ధూపదీపనైవేద్యాభిశ్చ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కేశవం.తద్గతాన్తరభావేన కేశవవిషయాన్తఃకరణవ్యాపారేణ- పూజయామాసభాగవతానభ్యర్చ్యయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తత,ష్షడ్గవాంన్యర్బుదానిషష్టికోటింసాధుయథాతథా -విప్రేభ్యః-ప్రాహిణోత్ప్రదదా ॥ కథంభూతానాంగవాం.రుక్మవిషాణీనాం-సువర్ణకవచితవిషాణయుక్తానాం- రాజితాలఙ్కృతపాదానాం-శోభనానివాసాం-సియాసాం-పయఃక్షీరంచ-శీలంసుస్వభావశ్చవయఃఅపూర్వప్రసవత్వంచ - రూపంలాఙ్గూలఖురవిషాణాదిసౌష్ఠవంచ-వత్సాశ్చ-ఉపస్కరాఃదోహనపాత్రాదీనిచ- తేషాం-సంపత్సమృద్ధి,ర్యాసాంతాసాం॥తత-స్స్వాదుమృష్టం,గుణవత్తరంషడ్రసోపేతమన్నం-అగ్రే-బ్రాహ్మణా- న్భోజయిత్వా-లబ్ధాఃకామాఃదక్షిణాదయోయైః- స్తైః-ద్విజైః,రనుజ్ఞాతః, పారణాయోపచక్రమే.తర్హితదైవ-భగవాన్-దుర్వాసా- స్తస్యామ్బరీషస్య-అతిథి-స్సాక్షాదభూత్ప్రత్యక్షోబభూవ ❁ ॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥ ❁ త,మాగతమతిథిం-సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభి.రభ్యర్చ్య-తస్య-పాదయో - ర్మూల- ముపాగతఃప్రణతో.ఽభ్యవహారాయభోజనాయ-యయాచేభవతాత్రభోక్తవ్యమితిప్రార్థయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత - స్సదుర్వాసా- స్తస్యామ్బరీషస్య-యాచ్ఞాంప్రతినన్ద్య-వశ్యకంనైయమికంమాధ్యాహ్నికం-కర్తుం- గతః - శుచౌశుద్ధేకాళిన్ద్యాయమునాయా - జలే.బృహద్బ్రహ్మధ్యాయన్ - మమజ్జసస్నావిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదా - ధర్మజ్ఞోఽమ్బరీషో - ద్వాదశ్యాం-ముహూర్తార్ధేనఘటి

సత్రిరాత్రంసముపోషితః। స్నాతఃకదాచిత్కాళిన్ద్యాంహరింమధువనేఽర్చయత్ ॥ ౩౨ ॥ మహాభిషేకవిధి
నాసర్వోపకరణ ❁ సంపదా। అభిషిచ్యపరాకల్పైర్గన్ధమాల్యార్హణాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ తద్గతాన్తరభావేనపూజ
యామాసకేశవమ్। బ్రాహ్మణాంశ్చమహాభాగాన్సిద్ధార్థానపిభక్తితః ॥ ౩౪ ॥ గవాంరుక్మవిషాణానాంరూ
ప్యాఙ్ఘ్రీణాంసువాససామ్। పయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కరసంపదామ్॥ ౩౫ ॥ ప్రాహిణోత్సాధువిప్రే
భ్యోగృహేషున్యర్బుదానిషట్। భోజయిత్వాద్విజానగ్రేస్వాద్వన్నంగుణవత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ లబ్ధకామైరను
జ్ఞాతఃపారణాయోపచక్రమే।తర్హిదిష్ట్యాఽథితిస్సాక్షాద్దుర్వాసాభగవానభూత్ ॥ ౩౭ ॥ తమానర్చాతిథింస
మ్యక్ప్రత్యుత్థానాసనార్హణైః । యయాచేఽభ్యవహారాయపాదమూలముపాగతః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతినన్ద్యసత
ద్యాచ్ఞాంకర్తుమావశ్యకంగతః। నిమమజ్జబృహద్ధ్యాయన్కాలిన్దీసలిలేశుచౌ ॥ ౩౯ ॥ ముహూర్తార్ధావశిష్టా
యాంద్వాదశ్యాంపారణాంప్రతి। చిన్తయామాసధర్మజ్ఞోద్విజైస్తద్ధర్మసఙ్కటమ్ ॥ ౪౦ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్ర
మేదోషోద్వాదశ్యామప్యపారణే।యత్కృత్వాసాధుమేభూయాదధర్మోవానమాంస్పృశేత్ ॥ ౪౧ ॥ అమ్భ
సాకేవలేనాథకరిష్యేవ్రతపారణామ్।ఆహురబ్భక్షణంవిప్రా అశితానశితంచయత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యపఃప్రాశ్య
రాజర్షిశ్చిన్తయన్మనసాఽచ్యుతమ్। ప్రత్యాచష్టకురుశ్రేష్ఠద్విజాగమనమేవసః ॥ ౪౩ ॥ దుర్వాసాయమునా
కూలాత్కృత్వాఽఽవశ్యకమాగతః।రాజ్ఞాఽభినన్దితస్తస్యబుబుధేచేష్టితంధియా ॥ ౪౪ ॥ మన్యునాప్రచలదా

కామాత్రేణా-వశిష్టాయాంసత్యాం - పారణాంప్రతిసఙ్కటంపారణావిషయకంసఙ్కటం- ద్విజైస్సహ - చిన్తయామాస ❁ ॥౪౦ ॥ ❁ సఙ్కటమేవాహ॥బ్రాహ్మణాతిక్రమేతి॥బ్రాహ్మణస్యాతిథే,రతిక్రమే-దోషఃఅతిథింనిమన్త్ర్యతమనాదృత్యైవభోజనేమహాన్ప్రత్యవాయ, స్తథా,ద్వాదశ్యా-మపారణేచ-దోషః-వ్రతవైగుణ్యా, దిత్యేవంవిధంసఙ్కటంప్రాప్తంతత్రయత్కృత్వాసాధు-మే-భూయాత్-యత్కృత్వేత్యవ్యయసముదాయః-యథాచేత్యర్థః-యథాచమేసాధుభూయాదిత్యర్థః. యథాచాధర్మోమాంనస్పృశేత్తథాబ్రూతేతిశేషః ❁॥౪౧॥❁ ఏవంద్విజైర్విచార్యనిశ్చినోతి॥ అమ్భసేతి ॥ కేవలేనా-మ్భసావ్రతస్యాఙ్గభూతం-పారణం-కరిష్యే - ఏవంచేత్పారణస్యకృతత్వాన్నవ్రతవైగుణ్యం, నాప్యతిథ్యతిక్రమణదోషః - అనశనాదిత్యాహ॥ ఆహురితి ॥ హేవిప్రాః-య-దపాంభక్షణం-త-దశితంనాశితంచా-హుః- శ్రుతయఇతిశేషః - తథాచశ్రుతయః ,, ఆపోఽశ్నాతితన్నైవాప్రాశిత ,, మిత్యాద్యాః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం-వినిశ్చిత్యేతిశేషః-స-రాజర్షిరమ్బరీషో,ఽచ్యుతం-మనసా, చిన్తయన్-ధర్మస్యసుసూక్ష్మత్వాత్తదజ్ఞాననిమిత్తబాధకపరిహారాయాచ్యుతంచిన్తయన్నితిభావః - అపః-ప్రాశ్య , హేకురుశ్రేష్ఠ,ద్విజస్యదుర్వాససః-ఆగమనమేవ-ప్రత్యాచష్టప్రత్యైక్షత ❁ ॥౪౩॥ ❁ తతః,కృతమావశ్యకంమాధ్యాహ్నికంయేన, సదుర్వాసాః-యమునాయాః - కూలాత్తీరా-దాగతః-రాజ్ఞా,అమ్బరీషేణా-భినన్దితోఽపి-బుషిత్వా, ధియాసూక్ష్మదృష్ట్యా, తస్యరాజ్ఞ-శ్చేష్టిత-మశనరూపం-బుబుధేవిజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో,మన్యునాహేతునా-ప్రచల-ద్గాత్రంశరీరంయస్య-భ్రుకుటిభ్యాం,కుటిల-మాననంయస్య-సః-సుతరాంభృశం-బుభుక్షితశ్చ, తిక్రోధాతిశయద్యోతనార్థముక్తం, కృతాఞ్జలింబ

ద్ధాఞ్జలి-మమ్బరీషం-ప్రత్యభాషత ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ అహో-జనాః-అస్య,క్షత్రబన్ధోః-ధర్మవ్యతిక్రమం-పశ్యత-కథంభూతస్య, క్రూరస్వభావస్య,శ్రియాసంపదా-గర్వితస్య,విష్ణోరభక్తస్యాపి-తస్యేష్టంభక్తమాత్మానంమన్యమానస్య ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కోఽసౌధర్మవ్యతిక్రమఇత్యత్రాహ ॥ యఇతి ॥ యోఽయంక్షత్రబన్ధు, రాగతం-మా-మాతిథ్యేనఆతిథ్యార్థం-అధ్యయనేనవసతీతివత్రీయా-నిమన్త్ర్య,అతిథయే-మహ్యం, మదత్త్వైవ-భుక్త్వా-నయమేవధర్మవ్యతిక్రమః-అత-స్తస్య ,ధర్మవ్యతిక్రమస్య , ఫలం-సత్యం,తవ-దర్శయేదర్శయామి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఏవం,బ్రువాణః-రోషేణ-విదీపితాం,ప్రజ్వలితాం-జటా-ముత్కృత్య ఉచ్ఛిద్య ఉద్ధృత్యేత్యర్థః-సదుర్వాసా - స్తయాజటయా-తస్మా అమ్బరీషాయ-తంహన్తుమిత్యర్థః-కాలాగ్నితుల్యాం , కృత్యాం,నిర్మమే-మారికాంశక్తింనిర్మితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తతో,ఽసిఃఖడ్గోహస్తేయస్యాః,పదా-భువం-వేపయన్తీంకమ్పయమానాం,తా-మభిముఖమాగచ్ఛన్తీం,జ్వలితాందీప్తాం,సమ్య,గుద్వీక్ష్య,నృపోఽమ్బరీషః-కించిదపి-నచచాల ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తదా-భృత్యరక్షాయాం, * నిమిత్తేసప్తమీ భృత్యస్యామ్బరీషస్యరక్షార్థమిత్యర్థః-మహాత్మనా " ప్రణతరక్షాయాంవిలమ్బమసహన్నివ,సదాపక్ష్మాయధీంబిభ్రి ,, దిత్యుక్తవిధేనమహాత్మనా,పరమపురుషేణ,చక్రంసుదర్శనం,ప్రవిష్టంఆజ్ఞాపితంస,దాగత్య- తాం కృత్యాం,దదాహ,యథా,క్రుద్ధ - మహింసర్వం,పావకోదవాగ్ని , స్తద్వత్,యథాదవాగ్నేరుపర్యహేః క్రోధోనిష్ఫల స్తథాకృత్యానిష్ఫలాబభూవేతిదృష్టాన్తాభిప్రేతార్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తతో,ఽభిముఖం,ద్రవద్గచ్ఛ,ద్ధరే,శ్చక్రం,నిష్ఫలం,స్వప్రయాసంచ,సముద్వీక్ష్య,దుర్వాసాః , భీతః,ప్రాణపరీప్సయాప్రాణాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛయా,జీవనేచ్ఛయేతిభావః , దిక్షు,దుద్రువేపలా

తోభ్రుకుటీకుటిలాననః।బుభుక్షితశ్చసుతరాంకృతాఞ్జలిమభాషత॥ ౪౫ ॥దుర్వాసాఉవాచ ॥అహోఅస్యనృశంసస్యశ్రియామత్తస్యపశ్యత।ధర్మవ్యతిక్రమంవిష్ణోరభక్తస్యేశమానినః॥ ౪౬॥ యోమామతిథిమాయాతమాతిథ్యేననిమన్త్ర్యచ । అదత్త్వాభుక్తవాంస్తస్యసద్యస్తేదర్శయేఫలమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణఉత్కృత్యజటాంరోషవిదీపితామ్।తయాసనిర్మమేతస్మైకృత్యాంకాలానలోపమామ్ ॥ ౪౮ ॥ తామాపతన్తీంజ్వల*తీమసిహస్తాంపదాభువమ్। వేపయన్తీంసముద్వీక్ష్య నచచాలపదాన్నృపః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదిష్టంభృత్యరక్షాయాంపురుషేణమహాత్మనా। దదాహకృత్యాంతాంచక్రంక్రుద్ధాహిమివపావకః ॥ ౫౦ ॥ తదభిద్రవదుద్వీక్ష్యస్వప్రయాసంచనిష్ఫలమ్ । దుర్వాసాదుద్రువే * భీతోదిక్షుప్రాణపరీప్సయా ॥ ౫౧ ॥ తమన్వధావద్భగవద్రథాఙ్గందవాగ్నిరుద్ధూతశిఖోయథాఽహిమ్ । తదాఽనుషక్తంమునిరీక్షమాణోగుహాంవివిక్షుఃప్రససారమేరోః ॥ ౫౨ ॥ దిశోనభఃక్ష్మాంవివరాన్సముద్రాన్లోకాన్సపాలాంస్త్రిదివంగతస్సః । యతోయతోధావతితత్రతత్రసుదర్శనందుష్ప్రసహందదర్శ ॥ ౫౩ ॥ అలబ్ధనాథస్సయదాకుతశ్చిత్సంత్రస్తచిత్తోఽరణమేషమాణః । దేవంవిరిఞ్చంసమగాద్విధాత*స్త్రాహ్యాత్మయోనేఽజితతేజసోమామ్ ॥ ౫౪ ॥బ్రహ్మోవాచ ॥ స్థానంమదీయంద్విజవిశ్వమేతత్క్రీడావసానేద్విపరార్ధసంజ్ఞే । భ్రూభఙ్గమాత్రేణచసందిధక్షోః కాలాత్మనోయస్యతిరోభవి

యితవాన్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ తంధావన్తందుర్వాససం,భగవతో,రథాఙ్గంచక్ర,మన్వధావత్పృష్ఠతోఽనుసృత్యదుద్రావ,యథా,ఉద్ధూతాఃఊర్ధ్వం వేపమానాః,శిఖా,యస్య,స,దావాగ్ని , రహి,మనుధావతి, తద్వత్,తదా , అనుషక్తంపృష్ఠతస్సంసక్తం,చక్ర,మీక్షమాణో,మునిర్దుర్వాసాః,మేరోఃపర్వతస్య,గుహాం,వివిక్షుఃప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,ప్రససారప్రదుద్రావ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తదా,దిశో,నభోఽన్తరిక్షం , క్ష్మాం వివరానతలాదిలోకాన్,సముద్రాన్,లోకపాలైస్సహితాన్,లోకాంశ్చ, ససారేత్యనుషఙ్గః,తత,స్త్రిదివం,గతః,ప్రదుద్రావ , ఏవం,యత్రయత్ర,మేరుగుహాదిష్వ,ధావ,న్మునిర్దుర్వాసా,స్తత్రతత్ర , దుష్ప్రసహందుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యం,సుదర్శనం,దదర్శ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తత,స్స,దుర్వాసాః,యదా,కుతశ్చిత్క్వచిదపి,అలబ్ధః,నాథఃరక్షితా-యేనసః,తదా,సంత్రస్తంభీతంచిత్తంయస్యసః , అరణంశరణంరక్షక, మేషమాణోఇచ్ఛుః దేవం,విరిఞ్చంకమలాసనం,సమగాత్,తత్ర,గత్వా , హేవిధాతః, హేఆత్మయోనే,అజితస్యభగవత,స్తేజసఃచక్రరూపాత్,మాం,త్రాహిపాలయే, తివిజ్ఞాపయామాసేతిశేషః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తదాకర్ణ్యమదన్తరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమేష్ఠ్యస్థాన స్తస్మిన్యోజ్యోఽహంతచ్చక్రాదనతిక్రమణీయత్వాత్త్రాతుమసమర్థఇత్యాహబ్రహ్మా ॥ స్థానమితి ॥ హేద్విజ , ఏతన్మదీయం , స్థాన,మిదం , జగచ్చ , స్థానస్యజగదన్తర్భూతత్వేపితన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయపృథగుక్తిః , యద్యపితదనిత్యత్వోక్త్యైవతదధిపస్సృష్టవిశ్వస్యాపిభగవతాసంహార్యత్వం ప్రతీయతఇతివిశ్వస్య పృథక్సంహార్యత్వం నవక్తవ్యం , తథాఽపి , యథావిశ్వం తత్సంహార్యంతథైతన్మదీయంస్థానమపీతిదృష్టాన్తార్థముక్తం , తదేతత్సర్వం , సందిధక్షోస్సన్దగ్ధుమిచ్ఛోస్సంజిహీర్షోః, యస్యకాలశరీరకస్యభగవతో, భ్రూవిక్షేపమాత్రేణ - తిరోభవిష్యతిలయమేష్యతి - తస్య తేజసస్త్రాతుమహంనప్రభురితిశే

షః, యద్వా, తమేవశరణంవ్రజేతి శేషః, ఏవముత్తరత్రాపి, కదా సన్దిధక్షోః, క్రీడావసానే జగద్వ్యాపారరూపక్రీడాయా అవసానే, తదపి కదా, ద్విపరార్ధసంజ్ఞే ద్విపరార్ధాఖ్యపరిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసాన ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ న కేవలమహమేవ త్వాం త్రాతుమప్రభుః అపితు రుద్రాదయోఽపీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథాఽహం న ప్రభుః తథా భవాదయ ఇతి దృష్టాన్తార్థం పునరహమిత్యుక్తం - భవో రుద్రః - దక్షభృగుప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే - తాన్ విశింషన్ బహువ్రీహ్యర్థభూతాన్యపదార్థానాహ ॥ ప్రజేశేతి ॥ ప్రజేశాః ప్రజాపతయః మరీచిప్రభృతయః - భూతేశా భూతపతయ ఏకాదశరుద్రప్రభృతయః - సురేశాస్సురపతయ ఇన్ద్రాద్యాః - ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - అత్రాపి తన్నియోజ్యా అన్యేప్యన్యపదార్థతయా వివక్షితాః - యద్వా - దక్షభృగుప్రధానా ఇతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిణా దక్షభృగుసన్తానజా అన్యపదార్థత్వేన గ్రాహ్యాః - ప్రజేశశబ్దేన ఇతరేషాం సప్తానాం మరీచ్యాదీనాం సఙ్గ్రహః - భూతేశశబ్దేన రుద్రప్రభవానాం - సురేశ ఇన్ద్రః - ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - తత్సన్తానప్రభవాస్తన్నియోజ్యాశ్చేత్యర్థః - ఏతే సర్వే - వయం - త్వాం - త్రాతుం - న ప్రభవ ఇత్యత్రాపి శేషః - తత్ర హేతుమాహ - యస్య భగవతో - నియమను శేవనియమనం, ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్సన్తో - లోకహితం యథా భవత్యేవం - మూర్ధ్న్యర్పితం - తన్నియమమాజ్ఞాం వహామః కుర్మః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ ఏవం విరిఞ్చేన, ప్రత్యాఖ్యాతః - భగవచ్చక్రేణోపతాపితశ్చ - దుర్వాసాః - కైలాసగిరివాసినం, శర్వం - శరణం - గతః - శర్వం - త్వమవితా భవేతి ప్రార్థితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ ఏవం ప్రార్థితశ్శర్వస్తతో హరేశ్చక్రాత్త్రాతుమసామర్థ్యం వక్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాం భగవన్మహిమార్ణవవిప్రుట్త్వం తత్సృజ్యత్వం తత్సంహార్యత్వం తన్మాయామోహితత్వేన తచ్చికీర్షితానభిజ్ఞత్వం చాహ ॥ వయమితి ॥ హే తాత, వయం న ప్రభవామః - భగవ

ష్యతి ❀ ॥ ౫౫ ॥ అహం భవో దక్షభృగుప్రధానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః । సర్వే వయం యన్నియమం ప్రపన్నా మూర్ధ్న్యర్పితం లోకహితం వహామః ॥ ౫౬ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో విరిఞ్చేన విష్ణుచక్రోపతాపితః । దుర్వాసాశ్శరణం యాతశ్శర్వం కైలాసవాసినమ్ ॥ ౫౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ వయం న తాత ప్రభవామ భూమ్ని యస్మిన్పరేఽన్యేప్యజజీవకోశాః । భవన్తి కాలేన భవన్తి హీదృశా ❀ స్సహస్రశో యత్ర వయం భ్రమామః ॥ ౫౮ ॥ అహం సనత్కుమారశ్చ నారదో భగవానజః । కపిలోఽపాన్తరతమో దేవలో ధర్మ ఆసురిః ॥ ౫౯ ॥ మరీచిప్రముఖాశ్చాన్యే సిద్ధేశాః పారదర్శినః । విదామ న వయం సర్వే యన్మాయాం మాయయావృతాః ॥ ౬౦ ॥ తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం శస్త్రం దుర్విషహం హి నః । తమేవ శరణం యాహి హరిస్తే శం విధాస్యతి ॥ ౬౧ ॥ తతో నిరాశో దుర్వాసాః ప

చ్చక్రాత్త్రాతుమితి శేషః - కుతః - హి యస్మాత్ - ద్వారేణాపి అస్మాభిరపి వరణీయే - యస్మిన్భగవతి - యస్మిన్బ్రహ్మాణ్డే, వయం - లోకేశాభిమానినో - భ్రమామః « క్షుద్రా రుద్రపితామహప్రభృతయః కీటాస్సమస్తాస్సురా » ఇత్యుక్తరీత్యా కీటవద్భ్రమామః, ఈదృశా ఏతద్బ్రహ్మాణ్డసదృశా - అజా బ్రహ్మాణ - స్త ఏవ జీవాస్తేషాం - కోశా బ్రహ్మాణ్డరూపాః - సహస్రశః - కాలే « బహు స్యామ్ » ఇత్యుక్తవిధసిసృక్షాకాలే - భవన్తి ఉత్పద్యన్తే - పునస్సఞ్జిహీర్షాకాలే - న భవన్తి తస్మిన్ లయం యాన్తి ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ అహం శర్వః - అస్మదాదయస్సర్వే - తథాఽన్యే పారదర్శినః సర్వజ్ఞాః - సిద్ధేశాశ్చ - యస్య భగవతో - మాయాం సఙ్కల్పం చికీర్షితమితి యావత్ - న విదామః న జానీమః - తత్ర హేతుః - మాయయావృతాః ❀ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ❀ తస్యైవంవిధమహిమశాలినో, విశ్వేశ్వరస్య భగవత - ఇదం శస్త్రం - నోఽస్మాకమపి, దుర్విషహం - వయం తత్సోఢుమేవ న ప్రభవః - కుతస్తన్నిగ్రహ ఇతి భావః - అతస్తమేవ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రానన్తమహిమశాలినం శరణాగతరక్షాదీక్షితం భగవన్తం - శరణం - యాహి - స - హరిశ్శరణాగతార్తిహరో భగవాన్, తే - శం సుఖం - విధాస్యతి కరిష్యతి ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ ఇత్యుక్తో - దుర్వాసా - నిరాశస్సన్ - తతః కైలాసాద్భగవతో వైకుణ్ఠాఖ్యం పదం అణ్డాన్తర్గతశ్రీవిష్ణులోకం - యయౌ ॥ పదం విశినష్టి ॥ యత్పదం స్థానం - శ్రియా లక్ష్మ్యా సహ శ్రీనివాసః అధ్యాస్తే శ్రీనివాస ఇత్యనేన భగవతో లక్ష్మ్యనపాయిత్వముక్తం - శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యనేన పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా సహ తస్మిన్లోకేఽవస్థానముక్తం - యద్యపి శ్రీనివాసోఽధ్యాస్త ఇత్యేతావతైవాలం - శ్రీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్య నివాసశబ్దాభిప్రేతస్య తదనపాయిత్వస్య చ లాభాత్ - తథాపి - శ్రీనివాస ఇత్యేతావత్యుక్తే రామకృష్ణాద్యవతారేషు వైదేహ్యాదివినాహాత్మాగమూర్తిమత్యా - ఇతరైరలక్ష్యమాణయా వా లక్ష్మ్యా సహావస్థానేనానపాయిత్వవదత్రాపి తదుపపత్తేస్తత్ర సాక్షాత్పరిదృశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశఙ్కానిమిత్తశరణవరణదుశ్శకత్వశఙ్కాపనోదనార్థం శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యుక్తం - తావత్యుక్తే కాదాచిత్కసాహిత్యశఙ్కానిమిత్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్యశఙ్కానిమిత్తతద్దుశ్శకత్వశఙ్కా

స్యాదితి తదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఏవం శర్వేణాభిహితో - ఽజితస్య భగవత - శ్శస్త్రవహ్నినా చక్రజ్వాలయా - సందహ్యమానో - దుర్వాసా - స్తత్ర గత్వా - తస్యాజితస్య - పాదయో - ర్మూలే - పతితః - భయాత్ప్రచలద్గాత్ర - ఆహ కిం - హే అచ్యుత - ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీతి తథాభూత - హే అనన్త అపారమహిమశాలిన్ - హే సదీప్సిత - సతాం భక్తానాం నిరతిశయమిష్ట - హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణసమర్థ, హే విశ్వభావన - విశ్వం శరణాగతవర్గమపరాధాననవేక్షణేన భావయతి సుఖయతీతి తథాభూత - యద్వా - విశ్వం చిదచిదాత్మకం భావయత్యుత్పాదయతి - జగత్కారణభూతేత్యర్థః - ఇత్యేవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకార్పణ్యం నివేదయన్ స్వరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృత - మాగోఽపరాధ ఏవ, నతు రక్షణోపయుక్తగుణలేశో, యేన, తం, మామేవంవిధార్తియుక్తం అవ - రక్ష “అవ రక్షణ„ ఇతి ధాతో “ర్లోట్చ„ ఇతి ప్రార్థనాయాం లోట్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ కృతాగసమిత్యుక్తం - కిం తత్త్వయా కృతమాగ ఇత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయన్నేవంవిధం కృతాగసమపి మాం త్రాతుం సమర్థస్త్వమితి సూచయితుం తన్నామ్నః ప్రభావమాహ ॥ అజానతేతి ॥ తే తవ, పరమం నిరతిశయ, మనుభావం ప్రభావ - మజానతా - మయా - భవతః - ప్రియాణా - మఘం - కృతం - త్వద్భక్తవిషయే అపరాధః కృత ఇత్యర్థః - హే విధాతః - తస్యాఘస్యా - పచితిం నిష్కృతిం - విధేహి కురు - అపరాధం సోఢ్వా పాహీత్యర్థః - యుక్తం చైతత్ - యతో - యస్య తవ - నామ్న్యపి - ఉదితే ఉచ్చరితమాత్రేఽపి - నారకోఽపి - ముచ్యేత - నరకప్రాప్తినిమిత్తానాం పాపానాం శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకత్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘనరూపత్వేన త్వదపరాధరూపత్వాత్ తత్కర్తుర్విమోచనే త్వన్నామోచ్చారణమేవ సమర్థం దృష్టం - అతస్సాక్షాత్తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధమితి భావః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఏవం ప్రాణరక్షాయై శరణం గతం ద్విజమవలోక్యాహ భగవాన్ ॥ అహమిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర, సత్యముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే పి నారక ఇతి - ఇదం తు దురుక్తం - భవతః ప్రియాణామఘం మయా కృతమతస్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షాన్మద్విషయాపరాధస్య కేనచిదానుకూల్యేన మయా సోఢవ్యత్వే

దం భగవతో యయా । వైకుణ్ఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాసః శ్రియా సహ ॥ ౬౨ ॥ సందహ్యమానోఽజితశస్త్రవహ్నినా తత్పాదమూలే పతితస్సవేపథుః । ఆహాచ్యుతానన్త సదీప్సిత ప్రభో కృతాగసం మామవ విశ్వభావన ॥ ౬౩ ॥ అజానతా తే మహిమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్ । విధేహి తస్యాపచితిం విధాతర్ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారకోఽపి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజ । సాధుభిర్గ్రస్తహృదయో భక్తైర్భక్తజనప్రియః ॥ ౬౫ ॥ నాహమాత్మానమాశాసే మద్భక్తైస్సాధుభిర్వినా ।

ఽపి మద్భక్తవిషయాపరాధో మయా సోఢః క్వచిద్విద్వన్మన్యేన “ఏవముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతే„ రిత్యధికరణన్యాయానభిజ్ఞేన దృష్టశ్శ్రుతో వేత్యభిప్రయన్ భక్తవిషయే స్వస్య పారతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యహేతూన్ తన్నిమిత్తం తద్విషయాపరాధాసహ్యత్వం చాహ ॥ ఉపాయమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ హే ద్విజ, అస్వతన్త్ర ఇవ రాజభృత్య ఇవాహం - భక్తపరాధీనః - మద్భక్తపరతన్త్రోఽహమిత్యర్థః ॥ నను రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వాజ్జీవత్వాద్ధేయార్హత్వాత్తన్నిమిత్తం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపారతన్త్ర్యం యుక్తం, తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యానన్యాధిపతేః స్వభృత్యపారతన్త్ర్యం హేయతరమనుచితమిత్యాశఙ్కాయాః పరిహారం - సమాశ్రితవాత్సల్యవివశస్య భక్తపారతన్త్ర్యం న హేయత్వావహం అపితు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యగుణప్రపఞ్చరూపత్వా - దిత్యభిప్రయన్ తావద్భక్తపారతన్త్ర్యహేతూన్ వక్తుమాత్మానం భక్తాంశ్చ విశినష్టి ॥ సాధుభిరితి ॥ సాధ్నువన్తి సర్వైః కరణైర్మహ్యముపకుర్వన్తీతి సాధవస్తైర్భక్తైః - గ్రస్తం స్వవశీకృతం - హృదయం మనో యస్య - సోఽహం - లోకే హ్యాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారిత్వాత్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభిర్వశీకృతత్వాత్సాధుచిత్తవృత్త్యనువ్యాప్రియమాణాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారితద్విషయవ్యాపారవానహమిత్యభిప్రాయః ॥ నను - నహి లోకేఽన్యచిత్తవృత్త్యనుసారిస్వచిత్తవృత్తిః పుమాన్కశ్చిద్దృష్ట ఇత్యాశఙ్కాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయస్య శ్రీపతిస్తథైవ లోకే దృష్ట ఇతి వక్ష్యమాణదృష్టాన్తమభిప్రేత్య స్వభక్తయోర్మిథో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తజనప్రియ ఇతి ॥ అత్ర తన్త్రేణ బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురుషౌ ద్వావపి వివక్షితౌ - భక్తజనాః ప్రియా యస్య - భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ - తత్రాద్యే భక్తజనస్య నిరతిశయస్వప్రీతివిషయత్వముక్తం - ద్వితీయేన స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం - నిరతిశయప్రీతివిషయత్వాద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్ధృదయం జాతమితి భావః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కిఞ్చ - లోకః స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్త్వధీనం కుర్వన్న తూష్ణీమాస్తే, కింతు తద్విశ్లేషం దేహచ్ఛేదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహరన్ దృష్టః, తథాఽహమపీత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - అహం భక్తజనప్రియోఽహం

సాధుభిర్భక్తై, ర్వినా, ఆత్మానమిమంచతుర్భుజాదివిశిష్టందివ్యవిగ్రహ,మాత్యన్తికీంశ్రియంనిరతిశయాంవిభూతిం-యద్వా ఆత్యన్తికీమత్యన్తమనన్యార్హశేషభూతాంలక్ష్మీంచ - నాశాసేనస్పృహయామి - యద్యపిలోకేప్రియతమవస్తువిశ్లేషనిమిత్తదేహతదనుబన్ధ్యాదిత్యాగఃక్వచిద్దృష్టచరః - పరమాత్మనితుభక్తజనవిశ్లేషస్తన్నిమిత్తశరీరాదిత్యాగశ్చనదృష్ట - స్తథాఽపిసంభావనామాత్రాభిప్రాయేణభగవతైవముక్తమితిద్రష్టవ్యం - తథాచోక్తం భగవతాదాశరథినా “ అప్యహంజీవితంజహ్యాంత్వాం వాసీతేనలక్ష్మణామ్ - నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్యబ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషత” ఇతి“మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజేయంకథంచనే”తిచ - యద్యపిలక్ష్మ్యా అపిభక్తవత్ప్రీతివిషయత్వాచ్ఛ్రియమపినాశాసఇత్యుక్తిరయుక్తా-తథాపి-లక్ష్మ్యపేక్షయాపిభక్తానాంస్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వమభిప్రేత్యభగవతైవముక్తమిత్యవగన్తవ్యం - సాధూనామత్యర్థప్రియత్వహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ యేషాంసాధూనాం - మహం - అహమేవ-అబ్భక్షఇతివత్సావధారణం-పరాఉత్కృష్టాగతి-రుజ్జీవనోపాయః-ఉజ్జీవనోపాయోహిప్రియతమః-అతోనిరతిశయప్రియోజ్జీవనోపాయత్వేనమామాశ్రితత్వాత్తేఽపిమమనిరతిశయప్రియాఇతియుక్తమేవైతదితిభావః ❀ ॥౬౬॥ ❀ యేషాంగతిరహంపరేతిస్వస్యైవతత్పరగతిత్వముక్తంవ్యఞ్జయన్స్వస్యతన్నిమిత్తాంతత్త్యాగానర్హతామాహ॥యఇతి॥ యేసాధవః-ప్రాణాన్ప్రాణయన్తిజీవయన్తీతిప్రాణా-స్తాన్-జీవనహేతూన్ప్రాణాన్-తదనుబన్ధిదారాదీంశ్చ - హిత్వాసంసృతిహేతవఏవైతేనతూజ్జీవనహేతవఇతివిమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబుద్ధింపరిత్యజ్య-మాం-శరణముజ్జీవనోపాయం,గతాః-తత్త్వేనాధ్యవసితవన్తఇత్యర్థః-అతః-స్తాన్,కథం-త్యక్తుముత్సహేశక్నోమి - నహికృతజ్ఞస్యవిశ్వస్తత్యాగఉచితఇతిభావః - యద్యపిభక్తజనత్యాగాయనదుర్వాసాశ్శరణంగతోఽపితుస్వప్రాణరక్షాయై-అతస్తంప్రతి“ కథంతాంస్త్యక్తుముత్సహ”ఇత్యుక్తిరసఙ్గతా - తథాపి - నిరతిశయప్రియవస్తువిశ్లేష

శ్రియంచాత్యన్తికీంబ్రహ్మన్యేషాంగతిరహంపరా ॥ ౬౬ ॥ యేదారాగారపుత్రాప్తాన్ప్రాణాన్విత్తమిమంప
రమ్ । హిత్వామాంశరణంయాతాఃకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహే॥ ౬౭ ।మయినిర్బద్ధహృదయాస్సాధవస్సమ
దర్శినః । వశేకుర్వన్తిమాంభక్త్యాసత్స్త్రియస్సత్పతింయథా॥ ౬౮ ॥మత్సేవయాప్రతీతం తేసాలోక్యాదిచతు
ష్టయమ్। నేచ్ఛన్తిసేవయాపూర్ణాఃకుతోఽన్యత్కాలవిప్లుతమ్॥ ౬౯ ॥సాధవోహృదయంమహ్యంసాధూనాం
హృదయంహ్యహమ్ । మదన్యం తేనజానన్తినాహం తేభ్యోమనాగపి॥ ౭౦ ॥ ఉపాయంకథయిష్యామితవవిప్ర

పరిహారాయదేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగస్యప్రాక్ప్రస్తుతత్వాద్దేహాదిపరిత్యాగేనాప్యవినాభావ్యాన్సాధూన్కథంవినాభూయవర్తేమిత్యేతదభిప్రాయేణకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహఇత్యుక్తం- యద్వా - భక్తజనప్రతిపక్షత్వద్రక్షణేకృతేఆశ్రితవిపక్షపక్షపాతీభగవానితిబుద్ధ్యామాంత్యజేయుర్భక్తాః-అతస్తాన్సర్వభావేనభజతఃకథంత్యక్తుముత్సహఇత్యభిప్రాయేణోక్తమ్ ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ ఏవమాత్మానంవిశిష్యాథభక్తాన్విశినష్టి ॥ మయీతి ॥ మయినిరతిశయప్రీతివిషయే-నిర్బద్ధమనస్యవిషయత్వేనస్థిరీకృతం-హృదయం-యైస్తే-అతఏవ - సమదర్శినస్సర్వస్యమదాత్మకత్వదర్శినః-సాధవః-భక్త్యాపరస్పరప్రీత్యావహయాస్వయమపిప్రీతిరూపయా అనన్యప్రయోజనయాభక్త్యా-మాం-వశే - కుర్వన్తి-యథా,సత్స్త్రియఃపతివ్రతాఃసత్పతింపరదారపరాఙ్ముఖం-అనన్యార్హశేషత్వవత్స్త్రీపరాఙ్ముఖంవా, వశేకుర్వన్తి-తద్వత్ ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ అనన్యప్రయోజనభక్తినిష్ఠత్వమేవవ్యనక్తి॥మత్సేవయేతి॥ తేసాధవః,మత్సేవయా,మద్భక్తాః-ప్రతీతం - సాలోక్యమాదిర్యస్యతత్-చ్చతుష్టయంచతుర్విధంసాలోక్యసామీప్యసాయుజ్యసార్ష్టిరూపంముక్తిమేవ - నేచ్ఛన్తి-కుతో,ఽన్యత్కాలేనవిప్లవోనాశోయస్యతత్-దిన్ద్రాద్యైశ్వర్య-మిచ్ఛేయః?తత్రహేతుః సేవయామచ్ఛేషత్వైకరసానుభవరూపయాభక్త్యా-పూర్ణానిర్వృతాన్తఃకరణాః❀॥౬౯॥❀ కింబహునా-సాధవో-మహ్యంమమ- హృదయం , మద్ధృదయానువర్తిహృదయాస్సాధవఇత్యర్థః-తథా-అహంసాధూనాం-హృదయం-సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం-తేసాధవః-మత్ మత్తః-అన్యత్ప్రియంవస్తు-నజానన్తి-తథా , ఽహమపితేభ్యస్సాధుభ్యో-ఽన్య,న్మనాగీషదపి-ప్రియం,నజానామి , ఏవంపరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వాత్పరస్పరప్రియత్వాచ్చభక్తపాగతస్త్రియంమమయుక్తమితినతద్విషయాపరాధోమయాసోఢుంశక్యఇతిభావః ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ ఏవంస్వభక్తవిషయాపరాధస్యస్వేనాసహ్యత్వం సహేతుకముపపాద్యస్వసన్నిధౌతత్కృతప్రాణరక్షణార్థశరణాగతేర్వైఫల్యపరిహారాయోపాయమాహ ॥ ఉపాయమితి ॥ హేవిప్ర,తవ,ప్రాణరక్షణోపాయంతత్సాధనం , కథయిష్యామి,తచ్ఛృణుష్వ❀కోఽసౌతత్రాహ,తేతవా,యు,మాత్మాపచారఃస్వయంకృతాపరాధః - స , యతోయద్విషయేజాత,స్తమేవామ్బరీషంప్రతి,భ

---

౭౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ హ్యాత్మాభిచారస్తే.

వాన్, గచ్ఛత్వితి॥ ఆత్మాభిచార ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర, స్వహింసార్థం కృతోయముద్యమః ఆత్మన ఏవాభిచారః, స్వహింసార్థమేవాభూదిత్యర్థః॥ తథాహి॥ లోకే-సాధుషు మద్భక్తేషు, ప్రహితం ప్రయుక్తం, తేజస్సామర్థ్యం, కర్తుః ప్రహర్తురేవా , శివమనర్థం-కురుతే ❁ ॥ ౭౧ ॥ ❁ తపోవిద్యాదిసంపన్నస్య మమ కథమనర్థస్సమజనీతి మా విస్మయం కార్షీరిత్యాహ । తప ఇతి॥ తపోవిద్యాచై-తేఉభే, విప్రాణాం వినీతానాం, నిశ్శ్రేయసకరే నిరతిశయపురుషార్థసాధనే , దుర్వినీతస్య కర్తుర్నిరపరాధేష్వపరాధకర్తు, ర్విప్రస్య తు, తే ఏవ తపోవిద్యే ఏవ, అన్యథా కల్పేతే అనర్థాయ భవేతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౭౨ ॥ ❁ తత్తస్మాత్ , హే బ్రహ్మన్, నాభాగతనయమంబరీషం ప్రత్యేవ, గచ్ఛ, తమేవ , మహాభాగమపరాధానామవిజ్ఞాతారం, క్షమాపయ, తత, శాన్తిః భద్రం , తవ , భవిష్యతీతి ❁ ॥ ౭౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁

ఇత్థం, భగవతో-పదిష్టోపాయ - శ్చక్రతాపితో-దూర్వాసా-అమ్బరీష-ముపేత్య - దుఃఖిత-స్తస్యామ్బరీషస్య-పాదా-వగ్రహీత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య దుర్వాసస-స్తథావిధం-వ్యసనం-సమీక్ష్య, పాదస్పర్శవిలజ్జితో, ఽమ్బరీషః-కృపయా-నితరాం తాపితః-ద్విజస్య-పృష్ఠతో, ఽనుషక్తం , హరేః-శ్చక్ర-మస్తౌషీత్తుష్టావ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥ త్వమగ్నిరిత్యాదినా॥ సత్వమిత్యతః ప్రాక్తనేన । తావత్సుదర్శనం ప్రసాదయితుం సర్వతేజఃకారణభూతస్య సర్వాత్మకస్య తవ తేజసో ఽయం ద్విజస్త్వదాత్మా విషయో న భవతీతి సూచనాయ చ సర్వతేజఃకారణత్వే స సర్వాత్మకత్వేన చ స్తౌతి ॥ త్వమగ్నిరితి ॥ యద్యప్యై ‘‘ తదాత్మ్య

శృణుష్వ*తత్ । అయం ❁ హ్యాత్మాపచారస్తే యతస్తం యాతు వై భవాన్ । సాధుషు ప్రహితం తేజః ప్రహర్తుః కురుతేఽశివమ్ ॥ ౭౧ ॥ తపో విద్యా చ విప్రాణాం నిశ్శ్రేయసకరే ఉభే । తే ఏవ దుర్వినీతస్య కల్పేతే కర్తురన్యథా ॥ ౭౨ ॥ బ్రహ్మంస్తద్గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపమ్ । క్షమాపయ మహాభాగం తతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ ❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్థం భగవతాఽఽదిష్టో దుర్వాసాశ్చక్రతాపితః । అమ్బరీషముపాగమ్య తత్పాదౌ దుఃఖితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వ్యసనం వీక్ష్య పాదస్పర్శవిలజ్జితః । అస్తౌషీ* త్తద్ధరేశ్చక్రం కృపయా పీడితో భృశమ్ ॥ ౨ ॥ అమ్బరీష ఉవాచ ॥ త్వమగ్నిర్భగవాన్సూర్యస్త్వం సోమో జ్యోతిషాం పతిః । త్వమాపస్త్వం క్షితిర్వ్యోమ వాయుర్మాత్రేన్ద్రియాణి చ ॥ ౩ ॥ సుదర్శన నమస్తుభ్యం సహస్రారాచ్యుతప్రియ । సర్వాస్త్రఘాతిన్విప్రాయ స్వస్తి భూయా ఇడస్పతే ॥ ౪ ॥ త్వం ధర్మస్త్వం ధృతిర్నిత్యా త్వం యజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్ । త్వం లోకపాలస్సర్వాత్మా

మిదం సర్వం-సర్వం ఖల్విద,, మిత్యాదిభిః ర్న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం,, మిత్యాదిభిశ్చ బ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మకత్వం సర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వం సర్వతేజఃకారణత్వం సర్వతేజసామనుగ్రాహకత్వమిత్యాదయో ధర్మాః శ్రుతాః - న తు బ్రహ్మానియామ్యస్య సుదర్శనస్య క్వాపి శ్రుతా-స్తథాపి-తస్మిన్ ‘‘ శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ,, దితి శారీరకనయేనా ‘‘ హమేవాసమహమేవ వర్తామి భవిష్యామి చ తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర,, ఇత్యాదౌ బ్రహ్మాత్మకత్వేన బ్రహ్మవిశేష్యకత్వాద్విశేషణబుద్ధిశబ్దాదీనాం విశేష్యపర్యన్తస్యాకృతినయసిద్ధత్వాద్విశేష్యపర్యన్తసాక్షాత్కారనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యవహారవద్బ్రహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయబుద్ధిశబ్దానాం బ్రహ్మపర్యన్తనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశాచ్చ సౌదర్శనస్య పురుషస్య పరమాత్మాభిన్నత్వాద్వా తస్య సర్వాత్మకత్వాదిభిర్ధర్మైః ప్రవృత్తేయం స్తుతిరిత్యదోషః, త్వమేవా-గ్న్యాది తేజసామనుగ్రాహకస్తత్కారణభూతశ్చేత్యర్థః, జ్యోతిషాం నక్షత్రాణాం-పతి-ర్యస్సోమశ్చన్ద్రః, స్స త్వమేవేత్యన్వయః అప్పృథివ్యాకాశవాయ గన్ధాదితన్మాత్రోభయేన్ద్రియాత్మా త్వమేవేత్యర్థః- త్వమగ్నిరితి తేజ ఆత్మకత్వం పూర్వముక్తమిత్యచాదిభిర్న తస్య సహపాఠః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ హే సుదర్శన సహస్రారేత్య సాధారణనామాభ్యాం సంబోధనం, హే అచ్యుతప్రియ-భక్తానామిష్టమేవాచ్యుతస్యేష్టం-తదిష్టమేవ తవాపి ప్రియ , మతో మదిష్టం ద్విజప్రాణరక్షణం తవాపీష్టమేవేతి ప్రసన్నో భవేత్యచ్యుతప్రియేతి సంబోధనాభిప్రాయః , సర్వారిఘాతిన్-న తు శరణాగతఘాతిన్నిత్యభిప్రాయః, హే ఇడస్పతే పృథివీపతే, హే జగత్పాలక-జగత్పాలకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి భావః , విప్రాయ-స్వస్తిభూయాః మఙ్గళరూపో భవ- ప్రసన్నో భవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించ, సర్వధర్మరక్షకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి సూచయితుం ధర్మాదినిర్వాహకత్వేన తదాత్మకతయా స్తౌతి ॥ త్వం ధర్మ ఇతి ॥ ధృతిర్ధైర్యం నిత్యా ధృతి, స్త్వమేవ-యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకో యజ్ఞారాధ్యశ్చ , త్వమేవ-హే సర్వాత్మన్-పౌరుషం పరమపురుషసంబన్ధి, తేజ-స్త్వమేవ-పౌరు

షంపరమపురుషసమ్బన్ధి-య-చ్ఛత్రుసంజిహీర్షాత్మకసఙ్కల్పరూపమీక్షణాపరపర్యాయంసామర్థ్యం, త్వమేవేత్యర్థః-తథాచాభియుక్తోక్తిః “ వాణీపౌరాణికీయంప్రథయతిమహితంప్రేక్షణంకైటభారేశ్శక్తిర్యస్యేషుదంష్ట్రానఖపరశుముఖవ్యాపినీతద్విభూషా,మితి ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ హేసునాభ-శోభనానాభిర్యస్యతథాభూత-తేతుభ్యం, కేవలం, నమః-నతుత్వాంస్తోతుమహంసమర్థః, అతఃకేవలంనమస్కరోమీతిభావః-కథంభూతాయతే-అఖిలానాం-ధర్మాణాం-సేతవేమర్యాదాపాలకాయ-అధర్మశీలా-యేఽసురా, స్తేషాం-ధూమకేతవేధూమకేతువదనర్థహేతవే-త్రైలోక్యపాలకాయ, విశుద్ధంవర్చోయస్య-మనోజవాయ-మనసఇవవేగోయస్య,అద్భుతంకర్మయస్య ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అద్భుతవర్చస్కత్వమేవప్రపఞ్చయన్ స్తౌతి ॥ త్వత్తేజసేతి ॥ ధర్మనిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్తన్మయేన-తవ-తేజసా-మహాత్మనాంసాధూనాం-దృశోజ్ఞానస్యావారకం-తమో-ఽజ్ఞానం-సంహృతంనిరస్తం-ప్రకాశస్సూర్యాదిప్రకాశశ్చ-త్వద్రూపం-త్వయైవరూప్యతేప్రకాశ్యతఇతిత్వద్రూపం-తథా-పరావరంఉచ్చావచం-చిదచిదాత్మక-మేతజ్జగచ్చ-త్వద్రూపం-త్వచ్ఛరీరకం-హేగిరాంపతే-ఏవంభూతస్య-తవ-మహిమా దురత్యయః,యద్వా-మహాత్మనాం-దృశ-ఆచ్ఛాదకం-తమ-స్త్వత్తేజసా-సంహృతం-తథా-దృశః-ప్రకాశః ప్రసరశ్చ-కృతఇతిశేషః-సదసదాత్మకంజగత్త్వచ్ఛరీరభూతమేవేత్యన్వయః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ మహిమ్నోదురత్యయత్వమేవదర్శయన్ స్తౌతి ॥ యదేతి ॥ యదావేత్యర్థః-యదాతు-త్వ-మనఞ్జనేననిరఞ్జనేన-అవిద్యారూపాఞ్జనరహితేన-పరమపురుషేణ-విసృష్టఆదిష్ట-స్తదా-ఊర్జితాస్సంజాతబలా-దైత్యా-దానవాశ్చ-యస్మిన్-త-త్తద్బలం-ప్రవిశ్యా-జస్రం-బాహ్వాదీన్-వృ

స్త్వం తేజఃపౌరుషంపరమ్ ॥ ౫ ॥ నమస్సునాభాఖిలధర్మసేతవేహ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే । త్రైలోక్యగోపాయవిశుద్ధవర్చసేమనోజవాయాద్భుతకర్మణేగృణే ॥ ౬ ॥ త్వత్తేజసాధర్మమయేనసంహృతంతమఃప్రకాశశ్చదృశోమహాత్మనామ్ । దురత్యయస్తేమహిమాగిరాంపతేత్వద్రూపమేతత్సదసత్పరావరమ్ ॥ ౭ ॥ యదావిసృష్టస్త్వమనఞ్జనేనవైబలంప్రవిష్టోఽజితదైత్యదానవమ్ । బాహూదరోర్వఙ్ఘ్రిశిరోధరాణివృశ్చన్నజస్రంప్రధనేవిరాజసే ॥ ౮ ॥ సత్వంజగత్త్రాణఖలప్రహాణయేనిరూపితస్సర్వసహోగదాభృతా । విప్రస్యచాస్మత్కులదైవహేతవేవిధేహిభద్రంతదనుగ్రహోహినః ॥ ౯ ॥ యద్యస్తిదత్తమిష్టంవాస్వధర్మోవాస్వనుష్ఠితః । కులంనోవిప్రదైవంచేద్ద్విజోభవతువిజ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యదినోభగవాన్ప్రీతఏకస్సర్వగుణాశ్రయః । సర్వభూతాత్మభావేనద్విజోభవతువిజ్వరః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిసంస్తువతోరాజ్ఞోవిష్ణుచక్రంసుదర్శనమ్ । అశామ్యత్సర్వతోవిప్రమజహాద్రాజయాచ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ సముక్తోఽస్త్రాగ్నితాపేనదుర్వాసాస్స్వస్తిమాంస్తతః । ప్రశశంసతమూర్వీశంయుఞ్జానఃపరమాశిషః ॥ ౧౩ ॥ దుర్వాసాఉవాచ ॥ అహోఅనన్తదాసానాంమహః

శ్చన్-ఛిన్దన్-ప్రధనేయుద్ధే-విశేషేణరాజసే ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ సఏవంవిధదురత్యయమహిమా,త్వం-సాధులోకపరిత్రాణదుష్కృద్వినాశనయోర్నిమిత్తయోర్గదాభృతాభగవతా-నిరూపితఃనియుక్తః-సర్వసహశ్శరణాగతానాంసర్వవిధాపరాధసహః-అస్మత్కులస్య-దైవహేతవేభాగ్యహేతవే, అన్యథావిప్రహింసయాఅస్మత్కులం వినశ్యేదితిభావః-అస్యవిప్రస్యభద్రంమఙ్గళంప్రాణరక్షణరూపం-విధేహికురు ॥ తద్విప్రభద్రవిధానమేవా-స్మాకమస్మద్విషయే-త్వత్కృతో-మహా-ననుగ్రహః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ సర్వసుకృతార్పణేనవిప్రరక్షాంప్రార్థయతే॥యద్యస్తీతిద్వాభ్యాం॥ దత్తందాన-మిదంస్మార్తస్యకర్మణఉపలక్షణం-ఇష్టంయాగాదిక-మిదంశ్రౌతస్య-స్వనుష్ఠితః స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశ్చ-యది-నోఽస్మాక-మస్తి-యదివా-అస్మాకం-కులం,విప్రాఏవదైవంయస్యతథాభూతంచే-త్తతో-ద్విజో-విజ్వరో-భవతు, అస్మదీయదత్తాదిభిఃప్రసన్నోభగవాన్సుదర్శనఃద్విజంనిర్దుఃఖంకుర్యాదితిభావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏకఃనిస్సమాభ్యధిక-స్సర్వేషాం,కల్యాణగుణానా-మాశ్రయో-భగవా-న్నోఽస్మాకం-యది-సర్వాత్మభావేనసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన-ప్రీతోఽస్తి-తతో-ద్విజో-విజ్వరోభవతు ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఇతీత్థం-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-సమ్య-క్స్తువతస్సత-స్త-ద్విష్ణో-శ్చక్రంసుదర్శనాభిధం,సర్వతో-ఽశామ్యచ్ఛాన్తమభూత్-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-యాచ్ఞయా-విప్రందుర్వాసస-మజహా-త్తత్త్యాజచ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అస్త్రాగ్నేస్సుదర్శనాగ్నే-స్తాపేన-ముక్త-స్సదుర్వాసా-స్స్వస్తిమాన్విజ్వర-స్త-మూర్వీశమమ్బరీషంపరమా-ఆశిషో,యుఞ్జానఃకుర్వ-న్ప్రశశంసతుష్టావ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇత్యాదినా ॥ రాజన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥అహోఅత్యాశ్చర్యమేత-దనన్తస్య-దాసానాం-మహత్త్వ-మధునా-మయా-దృష్టం-కింతత్-యత్-కృతాపరాధస్యాపి-మమ-హేరాజన్నమ్బరీష-మ

ఙ్గళాని-సమీహసే-ఇచ్ఛసీతి-తత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సాధూనాంభగవద్భక్తానాం-దుష్కరంకర్తుమశక్యం-కిన్వస్తి - నిగ్రహానుగ్రహాదికంసర్వం సుకరమేవేతిభావః - యద్యస్తిదత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రార్థనామాలక్ష్యాహ॥మహాత్మనాంసాధూనాం.దుస్త్యజం-కిన్వస్తి- సర్వంసుత్యజమేవేతిభావః ॥ తత్రహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యైస్సాధుభిర్మహాత్మభి-స్సాత్వతాంభక్తానా-మృషభః-ప్రియో-హరిరాశ్రితార్తిహోభగవా - న్సంగృహీతోవశీకృతః-వశీకృతనిరతిశయానన్దరూపభగవతాం నకించిద్దుష్కరందుస్త్యజంవాఽస్తీతిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథాఅలభ్యమపితేషాంనాస్తీత్యాహ॥యన్నామేతి॥ యస్యహరేర్నామ్నః-శ్రవణమాత్రేణ-పుమా-న్నిర్మలోనిష్పాపో - భవతి-తస్య,తీర్థపదఃగఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయపాదారవిన్దస్యభగవతోదాసానాం.కింవాలభ్య-మవశిష్యతే - సర్వంసంపన్నమేవేతిభావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవంప్రశస్యస్వస్యకృతజ్ఞతాసూచనాయతత్కృతముపకారమావేదయతి॥రాజన్నితి॥ హేరాజ - న్నిరతిశయకరుణాయుక్తచిత్తేన-త్వయా-ఽహ-మనుగృహీతః-కోఽసౌమత్కృతోఽనుగ్రహ- స్తత్రాహ-మమాఘమపరాధం.పృష్ఠతః-కృత్వా, విస్మృత్యేత్యర్థః-మే - ప్రాణా,అభిరక్షితా-ఇతియ-దేవఏవ-మహా-ననుగ్రహః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రాజాతమిత్యాదిశ్లోకద్వయంశుకోక్తిః॥ద్విజస్యప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా-అకృత-ఆహారోభోజనం-యేన-స,రాజాఅమ్బరీషః-తందూర్వాససం - చరణా-వుపసంగృహ్యప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా-తంద్విజమభోజయదభోజయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సర్వే,కామాఃకామ్యన్తఇతికామాఃషడ్రసాః - యస్మిన్,త-దాదృతంసాదరం యథాభవతితథా-ఆనీతంఆనీయసమర్పిత - మాతిథ్యం-భుక్త్వా,తుష్టాత్మా సంతుష్టచిత్త-స్సదుర్వాసాః - నృపమమ్బరీషం-భు

త్త్వందృష్టమద్యమే । కృతాగసోఽపియద్రాజన్మఙ్గళానిసమీహసే ॥ ౧౪ ॥ దుష్కరంకిన్నుసాధూనాం
దుస్త్యజంవామహాత్మనామ్ । యైస్సంగృహీతోభగవాన్సాత్వతామృషభోహరిః ॥ ౧౫ ॥ యన్నామశ్రుతి
మాత్రేణపుమాన్భవతినిర్మలః । తస్యతీర్థపదఃకింవాదాసానామవశిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజన్ననుగృహీతోఽహం
త్వయాతికరుణాత్మనా।మమాఘంపృష్ఠతఃకృత్వాప్రాణాయన్మేఽభిరక్షితాః ॥౧౭॥శ్రీశుకఉవాచ॥రాజాత
మకృతాహారః ప్రత్యాగమనకాఙ్క్షయా । చరణావుపసంగృహ్యప్రసాద్యతమభోజయత్ ॥ ౧౮॥సోఽశిత్వా
ఽఽదృతమానీతమాతిథ్యంసార్వకామికమ్ । తృప్తాత్మానృపతింప్రాహభుజ్యతాంభుజ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥దు
ర్వాసాఉవాచ॥ ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మితవభాగవతస్యవై ।దర్శనస్పర్శనాలాపైరాతిథ్యేనాత్మమేధ
సా ॥ ౨౦ ॥ కర్మావదాతమేతత్తేస్వఃర్గాయన్తిస్త్రియోముహుః । కీర్తింపరమపుణ్యాంచకీర్తయిష్యతిభూరియ
మ్॥౨౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంసంకీర్త్యరాజానందుర్వాసాఃపరితోషితః। యయావిహాయసాఽఽమన్త్ర్య
బ్రహ్మలోకమహైతుకమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంవత్సరోఽత్యగాత్తావద్యావతానాగతోగతః । మునిస్తద్దర్శనాకాఙ్క్షీ
రాజాఽబ్భక్షోబభూవహ ॥ ౨౩ ॥ గతేఽథదుర్వాససిసోఽమ్బరీషోద్విజోపయోగాతిపవిత్రమాహరత్ ❁ ।
ఋషేర్విమోక్షంవ్యసనంచబుధ్వామేనేస్వవీర్యంచపరానుభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధానేకగుణస్సరాజాప

జ్యతాంభుజ్యతా - మిత్యువాచ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయందూర్వాససఉక్తిః॥ఆత్మనిపరమాత్మన్యేవ-మేధాబుద్ధిర్యస్య-అనల్పమేధసఇతిపాఠే-విపులబుద్ధే- స్తవా-తిథ్యేనా-హం,నితరాంప్రీతస్సన్తుష్టోఽస్మి-తథా- తవభాగవతస్య,దర్శనాదిభి-రనుగృహీతశ్చాఽస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తవైత-దవదాతంనిర్మలం-కర్మ స్వఃస్వర్గేలోకే-స్త్రియో - ముహుర్ముహు-ర్గాయన్తిగాస్యన్తి-తథా-తవ-పరమపుణ్యాం- కీర్తి-మియం-భూర్భూలోకస్థోజనః-కీర్తయిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్యేవం-రాజానం-ప్రస్తుత్య,రాజానమమ్బరీష-మామన్త్ర్యపృష్ట్వా-పరితోషితో-రాజేతిశేషః - దుర్వాసాః-విహాయసామార్గేణా-హైతుకందైనందినప్రళయాదిభిరనివర్త్యం-ద్విపరార్ధావస్థాయినమిత్యర్థః-బ్రహ్మలోకంచతుర్ముఖలోకం - యయా-తత్రామ్బరీషస్యగుణాన్ స్తోతుమితిశేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అమ్బరీషస్యధైర్యందృఢసఙ్కల్పంచాహ ॥ సంవత్సరఇతి॥ అగతో-మునిర్దుర్వాసాః యావతాకాలేన-పున-ర్దిక్షు-భ్రమన్నాగత-స్తావ-త్సంవత్సరాత్మకః-కాలో - ఽత్యగాద్వ్యతీయాయ - ప్రథమాగమనాదారభ్యపునరాగమనపర్యన్తఃకాలఃసంవత్సరోబభూవేత్యర్థః-తావన్తంచకాలం- రాజామ్బరీష- స్తస్యమునే-ర్దర్శనమేవాకాఙ్క్షన్ - అపఏవ,భక్షయన్,బభూవతస్థౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ దుర్వాససి-గతేసత్య-థా - మ్బరీషః-ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం-ద్విజోపయోగేనద్విజభుక్తావశేషణాద్ధేతోః-పరమంపవిత్ర-మన్న-మాహరద్బుభుజే - తతః,ఋషేర్దుర్వాససో,వ్యసనంచక్రజం తస్మా-ద్విమోక్షణం-స్వస్యవీర్యంధైర్యాదిలక్షణంచే-త్యేతత్సర్వం- పరస్యపరమాత్మనః - ప్రభావంప్రభావకృతమేవ-మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉక్తవిధా-అనేకే,గుణాయస్య,సరాజాఽమ్బరీషః , పరాత్మనిపరేబ్రహ్మణి,వాసుదేవే-క్రియాకలాపైస్సహ,స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాసముచాయసహకృతా,మనన్యప్రయోజనాం,భక్తిం-సమువాహచకారేత్యర్థః॥భక్తింవిశిన

ష్టి ॥ యయాఽనన్యప్రయోజనయా వాసుదేవభక్త్యా-ఆవిరిఞ్చాత్ విరిఞ్చపర్యన్తభోగా-న్నిరయాన్నిరయప్రాయాం-శ్చకార
అమన్యత ॥ తథా చ స్మర్యతే ॥ „ఎతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన„ ఇతి „ వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు
తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల„ మితి చ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తతో-ఽమ్బరీషః-స్వతుల్యశీలేషు-తనయేషు-రాజ్యం
విసృజ్య నిధాయ, ధీరో జితేన్ద్రియో, వనం, వివేశ ॥ తత్రా, న్తరాత్మభూతే భగవతి , వాసుదేవే, మనో-దధే ఏకాగ్రచిత్తో బభూవ,
తతో, ధ్వస్తః, గుణప్రవాహస్సంసారో, యస్య, తాదృశః , ముక్తో బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఎవముపవర్ణితామ్బరీషోపా
ఖ్యానకీర్తనాదిజం ఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ-మమ్బరీషస్య, రాజ్ఞ ఎతద్వర్ణితం-పుణ్య , మాఖ్యానం - భక్త్యా సఙ్కీర్తయ-న్నను
ధ్యాయంశ్చ-పుమా, న్భాగవతో , భవేత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఇతి శ్రీగభావతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం
నవమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

తనయేషు రాజ్యం విసృజ్య వనం వివేశేత్యుక్తం „ కే తే తనయా ఇత్యత ఆహ మునిః „ విరూప ఇతి ॥ విరూపాదయ, స్త్రయో
ఽమ్బరీషస్య, సుతాః, తత్ర, విరూపా, త్పృషదశ్వ, స్సంబభూవ , పృషదశ్వపుత్ర స్తు-రథీతరః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తస్య రథీతరస్యాప్ర
జస్య సన్తానరహితస్య సత-స్తద్భార్యాయాం , తన్తవే సన్తానార్థ, మఙ్గిరా ఋషిః , బ్రహ్మవర్చస్వినః బ్రహ్మవర్చసుసంపన్నా న్
సుతాన్, జనయామాస ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఎతే రథీ-తరస్య, క్షేత్రప్రసూతత్వేన-రథీతరగోత్రాస్సన్తో, ఽఙ్గిరసో బీజప్రసూతత్వా
దాఙ్గీరసాశ్చ ॥ అతో, రథీతరాణాం రథీతరపుత్రాణాం , తత్సన్తానప్రసూతానాం చ-ప్రవరాః, క్షత్త్రోపేతాః ద్విజాతయః క్షత్త్ర

రాత్మని బ్రహ్మణి వాసుదేవే ॥ క్రియాకలాపైస్సమువాహ భక్తిం యయాఽఽవిరిఞ్చాన్నిరయాంశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ అ
థామ్బరీష స్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషు విసృజ్య ధీరః । వనం వివేశాత్మని వాసుదేవే మనో దధద్ధ్వస్తగుణప్ర
వాహః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యేతత్పుణ్యమాఖ్యానమమ్బరీషస్య భూపతేః । సంకీర్తయన్ననుధ్యాయన్భక్తో భాగవ
తో భవేత్ ॥ ౨౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే-పఞ్చమోఽధ్యాయః, ❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విరూపః కేతుమాన్ శమ్భురమ్బరీషసుతాస్త్రయః । విరూపాత్పృషదశ్వోఽభూత్తత్పుత్రస్తు
రథీతరః ॥ ౧ ॥ గథీతరస్యాప్రజస్య భార్యాయాం తన్తవే ఋషిః । అఙ్గిరా జనయామాస బ్రహ్మవర్చస్వినస్సు
తాన్ ॥ ౨ ॥ ఎతే క్షేత్రప్రసూతా వై పునశ్చాఙ్గిరసాస్మృతాః । రథీతరాణాం ప్రవరాః క్షత్త్రోపేతా ద్విజాత
యః ॥ ౩ ॥ క్షువతస్తు మనోర్జజ్ఞ ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః । తస్య పుత్రశతజ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకాః ॥ ౪ ॥ తేషాం
పురస్తాదభవన్నార్యావర్తే నృపా నృప । పఞ్చవింశతిః పశ్చాచ్చ త్రయో మధ్యేఽపరేఽన్యతః ॥ ౫ ॥ స ఏకదాఽష్ట
కాశ్రాద్ధేత్విక్ష్వాకుస్సుతమాదిశత్ । మాంసమానీయతాం మేధ్యం వికుక్షే గచ్ఛ మాచిరమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతి స వనం
గత్వా మృగాన్హత్వా క్రియార్హణాన్ । శ్రాన్తో బుభుక్షితో వీరః శశం చాదదపస్మృతిః ॥ ౭ ॥ శేషం నివేదయా

గోత్రాన్వయినో బ్రాహ్మణప్రవరాః, క్షత్త్రబ్రహ్మోభయగోత్రాన్వితాః బభూవురిత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తదేవం మనోర్దశసు
పుత్రేషు వృషధ్రకవీవిరక్తత్వాన్న వంశప్రవర్తకౌ । కరూషాదీనాం చ సప్తానాం వంశాస్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః ॥ ఇదానీమతివి
తతమిక్ష్వాకోర్వంశమాహ ॥ క్షువతస్త్విత్యాదినా యావత్సోమవంశప్రస్తావం ॥ క్షువతః క్షుతం కుర్వతో-మనోర్వైవస్వ
తస్య, ఘ్రాణా , దిక్ష్వాకురితి ప్రసిద్ధ-స్సుతో, జజ్ఞే „ శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రా „ నితి పూర్వం బాహుళ్యాభిప్రాయే
ణోక్త-మతో నానేన విరోధః, తస్యేక్ష్వాకోః, పుత్రశతం-బభూవ, తత్ర , జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయః త్రయః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఎవం స్థితే
తేషాం, శతపుత్రాణాం మధ్యే , పఞ్చవింశతిసఙ్ఖ్యాకాః, పుత్రాః, పురస్తాత్పూర్వస్యాం దిశి-య, ఆర్యావర్తః విన్ధ్యహిమవ
ర్వతయోః మధ్యదేశ-స్తస్య-నృపా రాజానో- బభూవుః ॥ ఆర్యావర్తపురస్తాత్సముద్రపర్యన్తం మణ్డలవిభాగేనాధిపతయో బ
భూవురిత్యర్థః, హే నృప-తథైవ పశ్చాదార్యావర్తే - నృపాః పఞ్చవింశతిసంఖ్యా, బభూవుః, ఆర్యావర్తమధ్యే తు, త్రయో జ్యే
ష్ఠా వికుక్ష్యాదయో,ఽధిపతయో బభూవుః-అపరే అవశిష్టాస్తు, అన్యతః దక్షిణోత్తరాదిషు, నృపా , అభవన్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ వికు
క్షేరేవ శశాద ఇతి నామాన్తరం వక్ష్యతే తత్ర హేతుమాహ ॥ స ఏకదేతి చతుర్భిః „ కదాచి , దిక్ష్వాకు, రష్టకాశ్రాద్ధనిమిత్తే, మాం
స, మానీయ, తాం, హే వికుక్షే, శీఘ్రం, గచ్ఛ విళమ్బం మాకార్షీరితి-సుత, మాదిశ దాదిష్టవాన్„ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తత, స్స వికుక్షి- స్తథై
వానేష్యామీ, త్యుక్త్వా, వనం ప్రతి-గత్వా-క్రియార్హణాన్ శ్రాద్ధార్హాన్, మృగాన్, హత్వా, శ్రాన్తో , బుభుక్షితః, అపగతా
స్మృతిః శ్రాద్ధార్థం హతా ఇమే మృగా న మయా భక్షితుం యోగ్యా ఇతి స్మృతిజ్ఞానం యస్య , స వీరో వికుక్షిశ్శశం మృగ-మాదద
భక్షయత్ „ అదదస్త్వేషా „ మిత్యపృక్తహలః అడాగమః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ శేషం స్వభుక్తావశిష్టం మాంసం పిత్రే-నివేదయామా

పసమర్పయామాస - స-తత, స్తేనపిత్రా ఇక్ష్వాకుణాచోదితః, ప్రోక్షణాయప్రోక్షణేనమాంసంసంస్కుర్విత్యాదిష్టః తస్యేక్ష్వాకోర్గురుర్వసిష్ఠ-ఆహ,ఏతన్మాంసం-దుష్టముచ్ఛేషణదోషదుష్ట-మతో,ఽకర్మకంశ్రాద్ధానర్హ,మిత్యాహ ❁ ॥౮॥ ❁ తతో, గురుణాఽభిహితం, పుత్రస్యవికుక్షే, స్తత్కర్మ-జ్ఞాత్వా, నృపఇక్ష్వాకు, స్త్యక్తో,విధిశ్శాస్త్రీయనియమరూపో,యేన తం,సుతం,రుషా-దేశాన్నిస్సారయామాస ❁ ॥౯॥ ❁ తతస్తు,సఇక్ష్వాకు,ర్జాపకేనతపసాసహ - సంవాదంభగవద్గుణసంవాదం,విప్రేణసహ,సమాచరత్, తపశ్చర్యా సహకృతంభగవద్గుణానువాదంగురుణాసహాకరోదిత్యర్థః॥తత, స్సఇక్ష్వాకుస్తేనజాపకసహకృతేనసంవాదేన, యోగీరాజ్యభోగేషువిరక్తః-ప్రారబ్ధావసానేకళేబరంత్యక్త్వా,య-త్పరంబ్రహ్మ,త,దవాప ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఏవం,పితరీక్ష్వాకా,వుపరతేమృతేసత్య,థ-వికుక్షి,రిత్యాగత్యే, మాంపృథివీం-శాసత్పాలయన్,యజ్ఞైర్హరి-మీజేఆరాధితవాన్,తతశ్శ్రాద్ధార్థశశభక్షణాన్నిమిత్తా, చ్ఛశాదఇతిప్రసిద్ధో,బభూవ ❁ ॥౧౧॥ ❁ తస్యవికుక్షే,స్సుతః,పురఞ్జయ,స్సఏవ-ఇన్ద్రవాహః-కకుత్స్థ-ఇతిచ-ఈరితఃవ్యవహృతః, కుతఏతన్నామద్వయంప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥కర్మభిః క్రియావిశేషైః-ప్రాప్తాని,నామాని-శృణు, కథయతోమత్తఇతి శేషః॥ నామానీతిబహువచనేనపురఞ్జయనామాపికర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥౧౨॥ ❁ పురఞ్జయాదినామనిమిత్తానికర్మాణివక్తుమితిహాసమాహ॥ కృతాన్తఇత్యాదినాజిత్వేత్యతః ప్రాక్తనేన॥దానవైస్సహ-దేవానాం,కృతాన్త-స్సమరస్సఙ్గ్రామ,అసీత్,తస్యవిశ్వస్యాన్తఃకృతాన్తఃప్రలయ-స్తత్కల్పస్స

మాసపిత్రేతేనచతద్గురుః।చోదితఃప్రోక్షణాయాహదుష్టమేతదకర్మకమ్॥౮॥జ్ఞాత్వాపుత్రస్యతత్కర్మగురుణాఽభిహితంనృపః। దేశాన్నిస్సారయామాససుతంత్యక్తవిధింరుషా॥౯॥సతువిప్రేణసంవాదంజాపకేనసమాచరత్। త్యక్త్వాకళేబరంయోగీసతేనావాపయత్పరమ్॥౧౦॥పితర్యుపరతేఽభ్యేత్యవికుక్షిఃపృథివీమిమామ్। శాసన్నీజేహరింయజ్ఞైశ్శశాదఇతివిశ్రుతః॥౧౧॥పురఞ్జయస్తస్యసుతఇన్ద్రవాహఇతీరితః।కకుత్స్థఇతిచాప్యుక్తశ్శృణునామానికర్మభిః॥౧౨॥ కృతాన్తఆసీత్సమరోదేవానాంసహదానవైః। పార్ష్ణిగ్రాహోవృతోవీరోదేవైర్దైత్యపరాజితైః॥౧౩॥ వచనాద్దేవదేవస్యవిష్ణోర్విశ్వాత్మనఃప్రభోః। వాహనత్వేవృతస్తస్యబభూవేన్ద్రోమహావృషః॥౧౪॥ ససన్నద్ధోధనుర్దివ్యమాదాయవిశిఖాన్శితాన్। స్తూయమానస్తమారుహ్యయుయుత్సుఃకకుదిస్థితః॥౧౫॥ తేజసాఽఽప్యాయితోవిష్ణోఃపురుషస్య మహాత్మనః। ప్రతీచ్యాందిశిదైత్యానాంన్యరుణత్త్రిదశైఃపురమ్॥౧౬॥ తైస్తస్యచాభూత్ప్రధనంతుములంరోమహర్షణమ్। యమాయభల్లైరనయద్దైత్యాన్యేఽభియయుర్మృధే॥౧౭॥ తస్యేషుపాతాభిముఖంయుగాన్తాగ్నిమివోల్బణమ్। దృష్ట్వాఽస్యాదుద్రువుర్దైత్యాహన్యమానాస్స్వమాలయమ్॥౧౮॥ జిత్వాపురంధనంసర్వమయచ్ఛద్వజ్రపాణయే। ప్రత్యాగచ్ఛత్సరాజర్షిరితినామభిరాహృతః॥౧౯॥పురఞ్జయస్య పుత్రోఽభూదనేనాస్తత్సుతఃపృథుః। విశ్వగన్ధస్తతశ్చ

మరఆసీదిత్యర్థః-తదా,వీరఃపురఞ్జయః,దైత్యైః, పరాజితైర్దేవైః-విశ్వేశ్వరస్య,ప్రభోర్విష్ణో-ర్వచనా,త్పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయ-స్తత్త్వేన-వృతఃకృతః, పురఞ్జయేనేన్ద్రోవాహనత్వేనవృతో, మహా, న్వృషభ,ఆసీత్ ❁ ॥౧౩॥౧౪॥ ❁ తత-స్తం మహాన్తం,వృషభ, మారుహ్య,కకుది-స్థితఉపవిష్టః-దేవైః,స్తూయమానో, యోద్ధుమిచ్ఛు, స్సన్నద్ధఃకవచిత-స్సపురఞ్జయో,దివ్యం,ధను-ర్నిశితా-న్బాణాంశ్చా,దాయ, మహాత్మనః- పురుషస్యవిష్ణో-స్తేజసా, ఆప్యాయితఉపబృంహిత-స్త్రిదశైర్దేవైస్సహ-ప్రతీచ్యాందిశి-దైత్యానాం-పురం- న్యరుణత్నిరుద్ధవాన్ ❁ ॥౧౫॥౧౬॥ ❁ తైర్దైత్యైః,పురవాసిభిస్సహ,తస్యపురఞ్జయస్య,తుములం-రోమహర్షణం-రోమ్ణాంశ్రుణ్వతాంపశ్యతాంచలోమ్నాంహర్షణముదఞ్చనం-యస్మాత్తథావిధం-ప్రధనంయుద్ధ-మాసీత్॥తత్ర-భల్లైరిషుభిః-పురఞ్జయో, దైత్యాన్,యమాయానయత్ హతవానిత్యర్థః-కాన్దైత్యాన్, యేఽభిముఖమాయయుః ❁ ॥౧౭॥ ❁ తతోఽస్యహతావశిష్టాదైత్యా,స్తస్యపురఞ్జయస్యే,షూణాం,పాతస్యాభిముఖ, మాగత్యేతిశేషః,తం - యుగాన్తాగ్నిమివో-ల్బణందుస్సహం- దృష్ట్వా - తేన-హన్యమానా-స్స్వకీయమాలయంపాతాలంప్రతి-దుద్రువుః ❁ ॥౧౮॥ ❁ తత-స్సరాజర్షిఃపురఞ్జయో-దైత్యాన్-జిత్వా- తేషాం-పురం-ధనం-సర్వం-ప్రీత్యా-వజ్రపాణయఇన్ద్రాయా-యచ్ఛద్దదౌ,ఇతిశబ్దోహేత్వర్థకః- యతః-పురంజితవాన్ - వృషభస్య కకుదిస్థితః-ఇన్ద్రమేవవాహనత్వే నపరిగృహీతవాన్-తతోహేతో - ర్నామభిఃపురఞ్జయాదినామభిః-పురజయాదికర్మప్రవృత్తినిమిత్తకై-రుదాహృతోవ్యవహృతః ❁ ॥౧౯॥ ❁ పురఞ్జయస్యా-నేనా,ఇతిప్రసిద్ధః-పుత్రో,బభూవ-తస్యానేనస, స్సుతః,పృథుః,తతఃపృథో,ర్విశ్వగన్ధః-పుత్రో,బభూవ-విశ్వ

గన్ధాచ్చన్ద్రః, స్తస్యచన్ద్రస్య-సుతో,యువనాశ్వః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్యయువనాశ్వస్య-సుతః-శాబస్తిః తంవిశినష్టి-యేనశాబస్తి
నాశాబస్తీతిప్రసిద్ధా-పురీ-నిర్మితా, శాబస్తే-స్సుతో, బృహదశ్వ-స్తతోబృహదశ్వా-త్కువలయాశ్వకః,పుత్ర-స్సంబభూ
వ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కువలయాశ్వస్యైవధున్ధుమారఇతినామాన్తరం,నామ్నఃప్రవృత్తినిమిత్తంకర్మాహ । యఇతి। యఃకువలయా
శ్వకో-బలీబలవాన్ - ఉదఙ్క-స్యఋషేః - ప్రియార్థంప్రియంకర్తుం - సుతానా-మేకవింశత్యా-సహస్రై-రేకవింశతిసహస్ర
సఙ్ఖ్యాకైస్సుతైః - వృతఇత్యర్థః-యుద్ధే-ధున్ధుంనామా,సుర,మహన - దతోధున్ధుమారఇతిప్రసిద్ధోబభూవ , తస్యకువలయా
శ్వకస్య-సుతా-స్తేసర్వే - ధున్ధుమారస్య-ముఖాగ్నినా-జజ్వలుఃదగ్ధాబభూవురిత్యర్థః - తేషాంమధ్యే - త్రయఏవ-సుతా-అవ
శేషితాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తేచసుతా, హేభారత-దృఢాశ్వాదినామానః-తత్ర-దృఢాశ్వస్య-పుత్రో,హర్యశ్వ-స్తస్యహర్య
శ్వస్య-నికుమ్భ-స్సుతో-ఽభవత్ ❁ । ౨౪ । ❁ నికుమ్భస్య-సుతో-బర్హిణాశ్వః-తస్యసుతః-కృశాశ్వః-అస్యకృశాశ్వస్య-సుత-
స్సేనజిత్-తస్య సేనజితః-యువనాశ్వ-స్సుత-స్సమభవత్ ॥ యువనాశ్వవృత్తాన్తమాహ ॥ సఇత్యాదినా ॥ యువనాశ్వో-ఽన
పత్యస్సన్తానరహితః-అతఏవ-నిర్విణ్ణోనిర్వేదమాపన్నో భార్యాశతేనసహ - వనంప్రతి-గతః - తత్ర-మునయః-అస్యకృపాళ
వఃఏతద్విషయకృపాయుక్తా-బభూవుః ॥ తేఋషయ-స్సుసమాహితాస్సన్త - ఐన్ద్రీమిన్ద్రదేవతాకా - మిష్టింపుత్రకామేష్టిం
ప్రవర్తయాంచక్రుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-రాజాయువనాశ్వ-స్తర్షితః-నిశిరాత్రౌ-పిపాసు, స్తద్యజ్ఞసదనం-ప్రవిష్టః-శయా
నాం-స్తాన్విప్రాన్-దృష్ట్వా-మన్త్రజలంమన్త్రాభిమన్త్రితంజలంపత్న్యైదేయంస్వయంపపౌపీతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత-ఉత్థి

ద్రో యువనాశ్వస్తుతత్సుతః ॥ ౨౦ ॥ శాబస్తిస్తత్సుతోయేనశాబస్తిర్నిర్మితాపురీ । బృహదశ్వస్తుశాబస్తే
స్తతః కువలయాశ్వకః ॥ ౨౧ ॥ యఃప్రియార్థముదఙ్కస్య ధున్ధుంనామాసురంబలీ । సుతానామేకవింశత్యాస
హస్రైరహనద్వృతః॥ ౨౨ ॥ ధున్ధుమారఇతిఖ్యాతస్తత్సుతాస్తేప్రజజ్వలుః । ధున్ధోర్ముఖాగ్నినాసర్వేత్రయఏ
వావశేషితాః॥ ౨౩ ॥ దృఢాశ్వఃకపిలాశ్వశ్చభద్రాశ్వఇతిభారత । దృఢాశ్వపుత్రోహర్యశ్వోనికుమ్భస్తస్యచా
త్మజః॥ ౨౪ ॥ బర్హిణాశ్వోనికుమ్భస్యకృశాశ్వోఽథాస్యసేనజిత్।యువనాశ్వోఽభవత్తస్యసోఽనపత్యో వనం
గతః॥ ౨౫ ॥ భార్యాశతేననిర్విణ్ణఋషయోఽస్యకృపాళవః । ఇష్టింప్రవర్తయాంచక్రురైన్ద్రీంస్మసుసమాహి
తాః॥ ౨౬ ॥ రాజాతద్యజ్ఞసదనంప్రవిష్టోనిశితర్షితః।దృష్ట్వాశయానాంస్తాన్విప్రాన్పపౌమన్త్రజలంస్వయమ్॥
ఉత్థితాస్తేనిశామ్యాథవ్యుదకంకలశంప్రభో । పప్రచ్ఛుఃకస్యకర్మేదంపీతంపుంసవనంజలమ్॥ ౨౮ ॥ రాజ్ఞాపీతం
విదిత్వాథఈశ్వరప్రహితేనతే। ఈశ్వరాయనమశ్చక్రురహోదైవబలంబలమ్॥ ౨౯ ॥ తతఃకాలఉపావృత్తేకు
క్షింనిర్భిద్యదక్షిణమ్ । యువనాశ్వస్యతనయశ్చక్రవర్తీ❁జజానహ॥ ౩౦ ॥ కింధాస్యతికుమారోఽయంస్తన్యే
రోరూయతేభృశమ్ । మాన్ధాతావత్సమారోదీరితీన్ద్రోదేశినీమదాత్॥ ౩౧ ॥ నమమారపితాతస్యవిప్రదైవప్ర
సాదతః । యువనాశ్వోఽపితత్రైవతపసాసిద్ధిమన్వగాత్॥ ౩౨ ॥ త్రసదస్యురితీన్ద్రోఽఙ్గవిదధేనామచాస్యవై।
యస్మాత్త్రసన్తిహ్యుద్విగ్నాదస్యవోరావణాదయః ॥ ౩౩ ॥ యౌవనాశ్వోఽపిమాన్ధాతాచక్రవర్త్యవనింప్ర

తా-స్తేవిప్రా-నిరుదకం,కలశం-నిశామ్యదృష్ట్వా - హేప్రభో-కస్యేదంకర్మ - కేనేదం-పుంసవనంపుత్రోత్పత్తికారణం-జలం,
పీత,మితిపప్రచ్ఛుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత-ఈశ్వరచోదితేన-రాజ్ఞాయువనాశ్వేన-పీత-మిదంజల,మితి,విదిత్వా - తేఋషయః-అ
హో-దైవబలమేవ-ముఖ్యంబలం,పురుషబలంతునకించి,దితివదన్తః - ఈశ్వరాయ-నమశ్చక్రుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తతః-కాలేపు
త్రోత్పత్తికాలేసన్నిహితేసతి-యువనాశ్వస్య - దక్షిణం-కుక్షిం,నిర్భిద్య - తనయ-శ్చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతి - స్సంబభూ
వ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అయం-కుమారః-స్తన్యాభావేన-రోరూయతేభృశంరోదితి-అతో-ఽయం-కం,ధాస్యతి„ ధేట్పానే „కంపా
స్యతీ-త్యేవం,దుఃఖితై - ర్విప్రై-రుక్తేసతి-తస్యామిష్ట్యా - మారాధిత-ఇన్ద్రో - మా-మయంకుమారో-ధాస్యతిపాస్యతీ-త్యు
క్త్వా - హేవత్స - మారోదీ-రితి-వదన్, దేశినీంతర్జనీమమృతస్రావిణీ-మదాత్కుమారస్యవక్త్రేనిహితవాన్ - ఇన్ద్రేణాయం
మాంధాతేత్యుక్తత్వాన్మాంధాతేతిప్రసిద్ధోబభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తస్యకుమారస్య-పితాచయువనాశ్వో-విప్రాణాం,దై
వస్యచా-నుగ్రహా-న్నమమారనమృతఃతత-స్స-తత్రైవవనే-తపసాఽనుష్ఠితేన-సిద్ధింముక్తిం - మన్వగాత్ప్రాప ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁
అఙ్గహేరాజన్ , అస్యకుమారస్య , త్రసదస్యురితి-నామధేయ-మిన్ద్ర-శ్చకార।తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహయస్మాద్యౌవనాశ్వా
త్కుమారా-ద్రావణాదయో దస్యవోదుష్టా-ఉద్విగ్నాశ్చలన్త - స్త్రసన్తిబిభ్యతి - అత-స్సోఽయం-త్రసదస్యురితి-ప్రసిద్ధో-
భవితేతి-వద-న్నామ-విదధతఇతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ మాన్ధాతుశ్చరిత్రమాహ।యౌవనాశ్వఇత్యాదినాశతబిన్దో
రిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ యువనాశ్వస్యాపత్యంపుమాన్ యౌవనాశ్వో, మాన్ధాతా - ప్రభుస్సమర్థ,స్సప్తద్వీపాత్మకం-భూచ

క్రమం-యస్య- సప్తద్వీపాత్మకంభూతచక్రంయస్యవశవర్తత ఇతితథాభూత - ఏకఏవా-చ్యుతస్యభగవత-స్తేజసా - అప్రచ్యుతేన తేజసేతివా-సప్తద్వీపవతీ-మవనింభూమిం-శశాస ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఆత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీసన్-భూరయఃబహ్వ్యః -దక్షిణా-యేషు-తైః క్రతుభి-ర్యజ్ఞంవిష్ణుం « యజ్ఞోవై విష్ణుః „ రితిశ్రుతేః॥ ఈజేఇయాజ॥యజ్ఞమేవకింవిశేషణారాధితవానిత్యత స్తంవిశినష్టి « సర్వదేవమయమితిసార్ధేన। సర్వదేవతాప్రచురం-తత్ప్రాచుర్యంచతచ్ఛరీరకత్వేన - తథాచహూయతే« సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా „ఇతి , దేవంస్వతేజసాదీప్యమానం.సర్వాన్తరాత్మానం- ప్రాకృతేన్ద్రియాగమ్యమ్ ❁ । ౩౫ । ❁ ద్రవ్యాదిక-మేతత్సర్వం-యదాత్మకంయద్యజ్ఞాత్మకం,తం-యజ్ఞ-మీజఇతిపూర్వేణాన్వయః,ద్రవ్యాదిభిస్సహపఠితోయజ్ఞశబ్దః క్రతుపరః-ద్రవ్యంచరుపురోడాశాదికం-మన్త్రోద్రవ్యదేవతాప్రకాశకోవేదభాగః- విధిశ్చోదనాత్మకోభాగః-యజమానఃకర్తా - ధర్మఃఅపూర్వాఖ్యో, దేవతాప్రసాదరూపోవా-దేశ « స్సమేయజేతే „త్యాద్యుక్తః-కాలోవసన్తాదిః ❁ । ౩౬ । ❁ యావద్భూమణ్డలం-సూర్యఉదేతిఉదేత్యప్రకాశయతి - యద్వా-యావద్యత్ర-ఉదేతి- యత్రచ-ప్రతితిష్ఠత్యస్తమేతి-తదవధీకృత్య-సర్వ- మేతద్భూమణ్డలం - యౌవనాశ్వస్యమాన్ధాతుః-క్షేత్రంపాలితంక్షేత్ర-మితికథ్యతఇత్యర్థః - ఆచక్రవాలమాధిపత్యంకృతవానితియావత్ ❁ । ౩౭ । ❁ నృపఃమాన్ధాతా-నృపేతిపాఠేహేనృప-శతబిన్దో - ర్దుహితరి బిన్దుమత్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం- పురుకుత్సాదీన్ , త్రీన్పుత్రాన్,ఉత్పాదయామాసేతిశేషః , నృపేతిపాఠేమాన్ధాతేతికర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తేషాంపురుకుత్సాదీనాం,స్వసారఃభగిన్యః - పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాకాః,సౌభరిమృషిం-పతిం-వవ్రిరేపరిజగృహుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ కథంవాతమృషింవవ్రిర ఇత్యపేక్షాయాం ప్రసఙ్గాత్సౌభరేశ్చరిత్రమాహయావదధ్యాయసమాప్తి॥

భుః । సప్తద్వీపవతీమేకశ్శశాసాచ్యుతతేజసా॥ ౩౪ ॥ఈజేచయజ్ఞంక్రతుభిరాత్మవిద్భూరిదక్షిణైః। సర్వవేద
మయందేవంసర్వాత్మకమతీన్ద్రియమ్॥ ౩౫ ॥ద్రవ్యంమన్త్రోవిధిర్యజ్ఞోయజమానస్తథర్త్విజః। ధర్మోదేశశ్చకా
లశ్చసర్వమేతద్యదాత్మకమ్॥ ౩౬ ॥యావత్సూర్యఉదేతిస్మయావచ్చప్రతితిష్ఠతి । సర్వంతద్యౌవనాశ్వస్యమా
న్ధాతుఃక్షేత్రముచ్యతే॥ ౩౭ ॥ శతబిన్దోర్దుహితరిబిన్దుమత్యామథా❁న్నృపః । పురుకుత్సామ్బరీషంచముచుకు
న్దంచయోగినమ్॥ ౩౮ ॥తేషాంస్వసారఃపఞ్చాశత్సౌభరింవవ్రిరేపతిమ్॥౩౯॥ యమునాన్తర్జలేమగ్నస్తప్యమా
నః+పరన్తపః । నిర్వృతింమీనరాజస్యవీక్ష్యమైథునధర్మిణః ॥ ౪౦ ॥ జాతస్పృహోనృపంవిప్రఃకన్యామేకా
మయాచత ।సోప్యాహగృహ్యతాంబ్రహ్మన్కామంకన్యాస్స్వయంవరే॥ ౪౧ ॥సవిచిన్త్యాప్రియంస్త్రీణాం
జరఠోఽయమసమ్మతః । వలీపలితఏజత్కఇత్యహంప్రత్యుదాహృతః॥ ౪౨ ॥సాధయిష్యేతథాఽఽత్మానం
సురస్త్రీణామభీప్సితమ్। కింపునర్మనుజేన్ద్రాణామితివ్యవసితఃప్రభుః॥ ౪౩ ॥మునిఃప్రవేశితఃక్షత్త్రాకన్యాన్తఃపు
రమృద్ధిమత్। వృతస్సరాజకన్యాభిరేకఃపఞ్చాశతావరః॥ ౪౪ ।తాసాంకలిరభూద్భూయాంస్తదర్థేఽపోహ్య

॥ పరముత్కృష్టం - తపోయస్యసపరన్తపః,సౌభరిః,పరన్తపేతిపాఠే, హేపరన్తప-యమునాయాః ,అన్తర్జలేజలమధ్యే-నిమగ్నః , స్తప్యమానః,పరంతపఇత్యపిపాఠాన్తరం,తత్ర,పరంతప - స్తప్యమానఃకుర్వాణః,పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః॥ కదాచి, న్మైథునమేవధర్మోయస్య , తస్య,మత్స్యశ్రేష్ఠస్య,నిర్వృతిం మైథునసుఖం,దృష్ట్వా , విప్రస్సౌభరి , ర్జాతా ఉత్పన్నా-స్పృహామైథునేచ్ఛా, యస్యసః,నృపంమాన్ధాతార-మాగత్యై , కాం,కన్యాం,మయాచత - సమాన్ధాతాఽప్యస్య,వైరూప్య-మాలక్ష్యైవమాహ । హేబ్రహ్మన్-స్వయంవరే-కామంయథేచ్ఛంకన్యా,గృహ్యతా,మిత్యాహేత్యర్థః ❁ । ౪౦ । ౪౧ । ❁ సవిప్రస్సౌభరిః,స్త్రీణాం , మప్రియం , మాం , విచిన్త్య , నేనా , హం , ప్రత్యుక్తః , అత , ఆత్మానం , సురస్త్రీణామప్య , భీప్సితం , సాధయిష్యామి - తి - వ్యవసితః నిశ్చితవానితిద్వయోరన్వయః , స్వస్య స్త్రీణామప్రియత్వే హేతుః , జరఠోవృద్ధః , వలిభిర్యుక్తః , పలితశ్చ - ఏజత్కః కమ్పమానశిరాః , ఏవం భూతోఽయమితి బుద్ధ్యా , రాజ్ఞా , అహం ప్రత్యుక్తఇత్యన్వయః ॥ సురస్త్రీణామప్య , భీప్సితమాత్మానం - యోగప్రభావేన - సాధయిష్యే - కిం పున - ర్మనుజేన్ద్రాణాం మనుజేన్ద్రస్త్రీణా - మభీప్సితం - సాధయిష్య ఇతికియదేతదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం - వ్యవసితః వ్యవసాయయుక్తః-ప్రభుస్సమర్థో- యోగిత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ మునిస్సౌభరిః-క్షత్త్రాసూతేనప్రయోజ్యకర్త్రా-రాజ్ఞాప్రయోజకేన-బుద్ధిమత్సర్వసమృద్ధిమ-దన్తఃపురం - ప్రవేశితః-పఞ్చాశతాపఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాభి - రాజకన్యాభి-స్సర్వాభి - రేకఏవ-వరస్స-న్వృతః ❁ । ౪౪ । ❁ తదా-తాసాంకన్యానాం,తదర్థేవరనిమిత్తం-అహమేవైనంవృణే,మమైవాయమనురూపఃపతి-ర్నతవే-త్యేవం - సౌహృదంసోదర్యత్వప్రయుక్తంసౌహృద - మపోహ్య - తస్మిన్నితరాంసున్దరేవరే-గ

---

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నృప.   ౪౦ ॥ శ్లో + పా ॥ పరంతప ॥ పరంతపః.

తంనిహితం-చేతో - యాసాం - తాసాం-మహాన్కలిఃకలహ - ఆసీత్ యోగమాహాత్మ్యేనతాదృశసున్దరరూపంధృతవానితిభావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తస్యగార్హస్థ్యంవర్ణయతి॥సఇతిచతుర్భిః॥సబహ్వృచఆశ్వలాయనః-సౌభరిః-యద్వా,బహ్వృచ ఇతిమన్త్రసామర్థ్యముక్తం - తాభిస్స్త్రీభిస్సహ - రేమ-ఇత్యుత్తరేణాన్వయః-అపారణీయందురన్తం-యత్తపః-తస్య-శ్రియా సమృద్ధ్యాహేతుభూతయా - అనర్ఘాః - పరిచ్ఛదాఉపకరణాని-యేషు - తేషుగృహేషు-ఉపకల్పితేషు-తథా-నానావిధోపవనేషు-అమలాన్యమ్భాంసి,యేషు , తేషు , సరస్సుచకథంభూతేషు,సౌగన్ధికానాంకల్హారాదీనాం,కాననానిస్తోమాః-యేషు ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కథంభూతేషుగృహాదిషు,స్వలఙ్కృతాః,స్త్రియః , పురుషాశ్చ , యేషు,అనుగాయన్తో,ద్విజాఃపక్షిణో, భృఙ్గాశ్చ,వన్దినశ్చ,యేషు,కథంభూతః,మహార్హశయ్యాదిభిః , ఉపలక్షితస్సన్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ యస్య సౌభరేర్గార్హస్థ్యం,సమ్యగవలోక్య,విస్మితః,సార్వభౌమసంపదా,యుక్త, సప్తద్వీపసహితాయాః , భూమేరధిపతిర్మాన్ధాతా,స్తమ్భంగర్వం, జహౌతత్యాజ,కియదేతన్మదీయమైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః॥యద్వా॥దుహితౄణాంసత్కారవైకల్యచిన్తాంజహౌ ❁ ॥౪౮॥ ❁ ఇత్థం,గృహేష్వాసక్త-స్సౌభరిర్నానాముఖైర్బహుముఖైర్బహుభిరిన్ద్రియైరిత్యర్థః,అనేనానేకశరీరపరిగ్రహః,ప్రతిశరీరమిన్ద్రియభేదశ్చసూచ్యతే,విషయాన్శబ్దాదీన్,సేవమానోఽనుభవన్నపి- నతుతోషనాలమమన్యత , యథాఆజ్యస్తోకైఃఘృతబిన్దుభి-రగ్ని-ర్నతుష్యతి- తద్వత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇదానీంతస్యానుతాపపూర్వకంవానప్రస్థాశ్రమమాహ ॥ తావదనుతాపమాహ ॥ సఇత్యాదినాఏవంవసన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన॥ బహ్వృచానా - మాచార్య-స్సౌభరిః-కదాచి-దుపాసీనఉపవిష్టః-ఆ

సౌహృదమ్ । మమానురూపోనాయంవ ఇతితద్గతచేతసామ్ ॥ ౪౫ ॥ సబహ్వృచస్తాభిరపారణీయతపశ్శ్రియాఽనర్ఘ్యపరిచ్ఛదేషు।గృహేషునానోపవనామలామ్భస్సరస్సు సౌగన్ధికకాననేషు ॥ ౪౬ ॥ మహార్హశయ్యాసనవస్త్రభూషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః । స్వలఙ్కృతస్త్రీపురుషేషునిత్యదా ❁ రేమేఽనుగాయద్ద్విజభృఙ్గవన్దిషు ॥ ౪౭ ॥ యద్గార్హస్థ్యంతుసంవీక్ష్యసప్తద్వీపావనీపతిః । విస్మితఃస్తమ్భమజహాత్సార్వభౌమశ్రియాఽన్వితః ॥ ౪౮ ॥ ఏవంగృహేష్వభిరతోవిషయాన్వివిధైర్ముఖైః । సేవమానోనచాతుష్యదాజ్యస్తోకైరివానలః॥ ౪౯ ॥సకదాచిదుపాసీనఆత్మాపహ్నవమాత్మనః।దదర్శబహ్వృచాచార్యోమీనసఙ్గసముత్థితమ్॥౫౦॥ అహోఇమంపశ్యతమేవినాశంతపస్వినస్సచ్చరితవ్రతస్య । అన్తర్జలేవారిచరప్రసఙ్గాత్సంస్రావితంబ్రహ్మచిరంధృతంయత్ ॥ ౫౧ ॥ సఙ్గంత్యజేత ❁ మిథునవ్రతినాంముముక్షుస్సర్వాత్మనానవిసృజేద్బహిరిన్ద్రియాణి।ఏకశ్చరన్రహసిచిత్తమనన్తఈశే యుఞ్జీత తద్వ్రతిషుసాధుషుచేత్ప్రసఙ్గః ॥ ౫౨ ॥ ఏకస్తపస్వ్యహమథామ్భసిమత్స్యసఙ్గాత్పఞ్చాశదాసముతపఞ్చసహస్రసర్గః । నాన్తంవ్రజామ్యుభయకృత్యమనోరథానాంమాయాగుణైర్హృతమతిర్విషయేఽర్థభావః ॥ ౫౩ ॥ ఏవంవసన్గృహేకాలంవిరక్తోన్యాసమాస్థితః । వనంజగామాను

త్మనామనసా-మీనస్య-సఙ్గాద్ధేతో-స్సముత్థిత-మాత్మాపహ్నవంస్వరూపానుసన్ధానవిరోధినం- విషయచాపలం - దదర్శఆలోకితవాన్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ దర్శనవిషయంప్రపఞ్చయతి । అహోఇతి॥అహోహేలోకాః, స్తపోనిష్ఠస్య - సంశ్చాసౌచరితవ్రతశ్చ-యోఽహం-తస్య-మమ-ఇమం,వినాశం,పశ్యత - కోఽసౌవినాశస్తత్రాహ,అన్తర్జలే-యో-వారిచరోమీనస్తస్య-ప్రకృష్టాత్సఙ్గాద్ధేతోః-చిరం-ధృతంధ్యాతం-బ్రహ్మ- విస్రావితంవిస్మృతమితి , యదేవఏవవినాశః-బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనోవినాశప్రాయమేవేతిమత్వావినాశంపశ్యతేత్యుక్తం॥తథాచశ్రూయతే॥అసన్నేవసభవతిఅసద్బ్రహ్మేతివేదచేదితి ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ అతఏవంవర్తితవ్యంముముక్షోరిత్యభిప్రాయేణముముక్షోర్వృత్తిమాహ ॥ సఙ్గమితి॥ముముక్షుః - సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ- మిథునవ్రతినాందాంపత్యధర్మవతాం-సఙ్గం- త్యజేత్,బహిశ్శబ్దాదివిషయేషు-ఇన్ద్రియాణి - నవిసృజేత్నప్రవర్తయేత్-ఏకోఽసహాయఏవ,చరేత్,రహసిఏకాన్తే-చిత్త- మనః-అనన్తేఅపరిచ్ఛిన్నే-ఈశేభగవతి,యుఞ్జీత - క్వచిదపిసఙ్గోనకార్యఏవ-క్వచిచ్చేద్భవతిప్రసఙ్గ- స్తర్హి-తస్మిన్ననన్తఏవరతిర్యేషాం-తేషు - సాధుష్వేవ,విధేయః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ స్వావస్థాంప్రపఞ్చయతి॥ఏక ఇతి॥ప్రథమ-మేకఃఅసహాయఏవాహమాసం - అథతతో-ఽమ్భసి-యో-మత్స్యఃతస్యసఙ్గా - త్పఞ్చాశ,దాసంపఞ్చాశతాభార్యాభిరేకదాసంబన్ధాయపఞ్చాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభవం-తతశ్చ-పుత్రరూపేణ - పఞ్చసహస్రవర్గ,ఆసం- ఏవమప్య-న్తంవిషయానుభవజాంతృప్తింఅన్తస్యతృప్త్యవధిత్వాత్-నవ్రజామి-కథంభూతః,ఉభయకృత్యంస్త్రీపుంసకృత్యం , తస్మిన్నేవ - మనోరథో యేషాం-మాయాగుణైర్మోహాదిభిర్వృతా,మతి-ర్యస్య,విషయేషుశబ్దాదిష్వేవ- అర్థభావఃపురుషార్థబుద్ధి,ర్యస్య-తథాభూతః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఏవమిత్యాదిశ్లోకోక్తిః॥ఇత్థం-మహాన్తంకాలం-గృహే-వసన్ , తతో,విరక్తో- న్యాసంకామ్యకర్మత్యాగ,

మాస్థితః-వనం-జగామ - తపస ఇతి శేషః - తం గచ్ఛన్తం సౌభరిం - పతిరేవ దేవతా యాసాం తాః - పత్న్యశ్చా-నుస్సృత్యజగ్ముః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తత్రవనే, ఆత్మవిత్ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానపర, స్సౌభరి, రాత్మకర్శనం శరీరకార్శ్యావహం-అత్యన్త-తీక్ష్ణముగ్రం-తప- స్తప్త్వాకృత్వా-అగ్నిభిరాహవనీయాదిభిస్సహైవా, త్మానం - పరమాత్మని-యుయోజలీనమనుసందధ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తతో-హేమహారాజ, పత్యుస్సౌభరే- రాధ్యాత్మికీం గతిం పరమాత్మసంబన్ధినీం అగ్నిభిస్సహాప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనిలయానుసన్ధానపూర్వికాం తత్ప్రాప్తిరూపాం గతి-మవలోక్య-తాః, పతి - మనుగతాః, పత్న్యశ్చ, తస్యపత్యుః, ప్రభావేన పరమాత్మోపాసనప్రభావేన - అన్వీయురనుస్సృత్యజగ్ముః, ముక్తాబభూవురితియావత్-తద్యథా-శాన్తం నిరన్ధన-మగ్నిమర్చిషశ్శిఖా, అనులీనాభవన్తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ప్రాసఙ్గికస్సౌభరివృత్తాన్తోఽనువర్ణితః, అథ ప్రస్తుతం మాన్ధాతుర్వంశపరంపరాం తద్వృత్తాన్తం చాహ॥ మాన్ధాతృపుత్రప్రవర ఇతి ॥ మాన్ధాతుః-పుత్రాణాం పురుకుత్సాదీనాం-మధ్యే-శ్రేష్ఠోఽమ్బరీష ఇతి ప్రసిద్ధః - పుత్ర-స్స-పితామహేన యువనాశ్వేన-ప్రవృతః పుత్రత్వేన స్వీకృతః - అత ఏవ-తత్సుతః- అమ్బరీషస్యసుతః-యువనాశ్వనామా, ఽభవత్-పితామహస్య నామధ్రే ఇత్యర్థః - యౌవనాశ్వస్తుతత్సుత-ఇతి పాఠాన్తరం-తదా మాన్ధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽప్యమ్బరీషః - పితామహేన వృతత్త్వా, త్తత్పుత్ర ఆమ్బరీష్యాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయ యౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయో బభూవేత్యర్థః - యువనాశ్వస్యానన్తరా

యయుస్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః॥ ౫౪ ॥ తత్ర తప్త్వా తపస్తీక్ష్ణమాత్మకర్శనమాత్మవిత్ । సహైవాగ్నిభిరాత్మానం యుయోజ పరమాత్మని॥ ౫౫ ॥ తాస్స్వపత్యుర్మహారాజ నిరీక్ష్యాధ్యాత్మికీం గతిమ్ । అన్వీయుస్తత్ప్రభావేన శాన్తమగ్నిమివార్చిషః ॥ ౫౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ-॥ మాన్ధాతృపుత్రప్రవరో యోఽమ్బరీషః ప్రకీర్తితః । పితామహేన ప్రవృతో ❁ యువనాశ్వస్తు తత్సుతః ॥ ౧ ॥ హారితస్తస్య పుత్రోఽభూన్మాన్ధాతృప్రవరా ఇమే। నర్మదా భ్రాతృభిర్దత్తా పురుకుత్సాయ యోరగైః ॥ ౨ ॥ తయా రసాతలం నీతో భుజగేన్ద్రప్రయుక్తయా । గన్ధర్వాన్సోఽవధీత్తత్ర వధ్యాంస్తాన్విష్ణుశక్తిధృత్॥ నాగాల్లబ్ధవరస్సర్పాదభయం స్మరతామిమమ్ ॥ ౩ ॥ త్రసదస్యుః పౌరుకుత్సో యోఽనరణ్యస్య దేహకృత్ । హర్యశ్వస్తత్సుతస్తస్మాత్త్ర్యరుణోఽథ త్రిబన్ధరః ॥ ౪ ॥ తస్య సత్యవ్రతః పుత్రస్త్రిశఙ్కురితి విశ్రుతః। ప్రా

పత్యం యౌవనాశ్విరమ్బరీషః " అత ఇఞ్ " తస్యాపత్యం యౌవనాశ్విః "తస్యాపత్య" మిత్యౌత్సర్గికోఽణ్ప్రత్యయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య యౌవనాశ్వస్య - సుతో-హారిత ఇతి ప్రసిద్ధో-బభూవ- ఇమే అమ్బరీషయౌవనాశ్వహారితాః - మాన్ధాతృప్రవరాః మాన్ధాతృసన్తానభూతా ఇత్యర్థః - ఏవం మాన్ధాతృసుతస్యామ్బరీషస్య వంశ ఉక్తః - అథ పురుకుత్ససన్తానం వక్ష్యన్తావత్తద్వృత్తాన్తమాహ॥ నర్మదేతి ॥ భ్రాతృభి-రురగై ర్నాగై-ర్యా-నర్మదాఖ్యా నాగకన్యకా-పురుకుత్సాయ-దత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తయా-భుజగేన్ద్రైః భ్రాతృభిః ప్రచోదితయా - నర్మదయా-రసాతలం-నీతో-యః పురుకుత్స-స్స-విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదాహితబలః-అత ఏవా, వధ్యానపి-గన్ధర్వా - నవధీద్ధతవాన్-తతో-నాగాద్భుజగేన్ద్రా-ల్లబ్ధః ప్రాప్తో వరో యేన- తాదృశో-బభూవ-వరస్వరూపం దర్శయతి ॥ సర్పాదభయం స్మరతామిమమితి ॥ ఇమం నర్మదయా రసాతలనయనాదివృత్తాన్తం - స్మరతాం-జనానాం-సర్పా - దభయం భయాభావ ఇతి-మద్వృత్తాన్తం స్మరతాం సర్పాద్భయం మాభూదిత్యేవంవిధం వరం వృణ్వానస్తం లబ్ధవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పురుకుత్సస్యాపత్యం పౌరుకుత్స్య - త్రసదస్యుః-తం విశింషన్ తత్పుత్రమాహ॥ యస్త్రసదస్యు-రనరణ్యస్య-దేహకృత్ - అనరణ్యముత్పాదితవానిత్యర్థః - తస్యానరణ్యస్య, సుతో-హర్యశ్వ- స్తస్మాద్ధర్యశ్వా-త్త్ర్యరుణో-జజ్ఞే ఇతి శేషః-అథ త్ర్యరుణా-త్త్రిబన్ధరః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్య, పుత్ర-స్సత్యవ్రత-స్స ఏవ-త్రిశఙ్కు-రితి-విఖ్యాత-స్స చ-గురో ర్వసిష్ఠస్య, శాపా-చ్చణ్డాలతాం, ప్రాప్తః, పశ్చా, త్కౌశికస్య విశ్వామిత్రస్య - తేజసా తపః ప్రభావేన-సశరీర ఏవ-స్వర్గం-గతోఽధునాఽపి-దివి - నక్షత్రరూపేణ-దృశ్యతే-కథం చణ్డాలస్య స్వర్లోకేఽవస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పాతిత ఇతి ॥ కౌశికతేజసా స్వర్గం ప్రాపిత- స్తత్ర త్రైదశై, ర్దేవై, రవాక్ఛిరాః- పాతితః పాత్యమానః-పున - స్తేనైవ కౌశికతేజసైవ బలాత్ - స్తమ్భితః-స్వర్గాన్తరనిర్మాణపూర్వకం కౌశికతేజసా దివ్యేవ స్థా

---

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యావనాశ్వస్తు.

ష్ఠిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ త్రైశఙ్కవః త్రిశఙ్కోః పుత్రః - హరిశ్చన్ద్రః - తద్వృత్తాన్తమాహ । యన్నిమిత్తం - యో హరిశ్చన్ద్రో నిమిత్తం కారణం - యస్య - త, ద్బహువార్షికం - యుద్ధం. పక్షిణోః పక్షిత్వం ప్రాప్తయోః - విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః - బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేన సర్వస్వాపహారేణ హరిశ్చన్ద్రం యాతయామాస - తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో హరిశ్చన్ద్రగురుర్వసిష్ఠః విశ్వామిత్రం త్వమాడిర్భవేతి శశాప. ఆడిర్బలాకా " శరారి రాడిరాతిశ్చ బలాకా బిసకణ్ఠికే ,, ఇతి కోశాత్ - విశ్వామిత్రోఽపి వసిష్ఠం త్వం భాసో భవేతి శశాప - తయోశ్చ యుద్ధమభూదితి శ్రుతిప్రసిద్ధమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హరిశ్చన్ద్రస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ స ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి - స హరిశ్చన్ద్రోఽనపత్యః అపుత్రస్సన్నత ఏవ - విషణ్ణః దుఃఖితః - ఆత్మా మనో, యస్య - సః, నారదస్యోపదేశా, ద్వరుణం, శరణం, గతః, కథం శరణం యాతస్తత్రాహ ॥ పుత్ర ఇత్యాదినా యజా ఇత్యన్తేన ॥ వరుణం శరణముపగమ్య - హే ప్రభో, మమ, పుత్రో, జాయతాం తథాఽనుగృహాణ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే మహారాజ వరుణ, యది, వీరః, పుత్రో - మమ, జాయేత, తర్హి, తేనైవ పురుషపశునా, త్వాం, యజై యజాసి, ఇతి భాషాబన్ధనేన శరణం గత ఇత్యర్థః, తత, స్తథైవాస్త్విత్యుక్తవతా, వరుణేన నిమిత్తేనా, న్యేన హేతునా, అస్య హరిశ్చన్ద్రస్య, పుత్రో జాత - స్స చ, రోహిత - ఇతి ప్రసిద్ధః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో - వరుణ, స్తవ, పుత్రస్తు, జాత, స్తేన పుత్రేణ, పురుషపశునా, మాం, యజస్వే, త్యబ్రవీత్ ॥ ఏవముక్తవన్తం వరుణం హరిశ్చన్ద్ర ఆహ ॥ యదా - పశు - ర్నిర్దశః నిర్గతదశదిన - స్తదా - మేధ్యో భవేత్ - యాగయోగ్యో భవేదితి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతో - వరుణ - స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా - నిర్దేశదశస్వహస్సు వ్యతీతేష్వా - గత్య, యజస్వే, త్యాహ - తత - హరిశ్చన్ద్రోఽస్య పురుషస్య పశో - ర్దన్తా - యది జాయేరం - స్తదా - మేధ్యో భవే - దిత్యబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత - వరుణ - స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా, జాతేషు దన్తేషు - పునరేత్య, దన్తా

స్తశ్చణ్డాలతాం శాపాద్గురోః కౌశికతేజసా ॥ ౫ ॥ సశరీరో గతస్స్వర్గమద్యాపి దివి దృశ్యతే । పాతితోఽవాక్ఛిరా దేవై స్తేనైవ స్తమ్భితో బలాత్ । ౬ । త్రైశఙ్కవో హరిశ్చన్ద్రో విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః । యన్నిమిత్తమభూద్యుద్ధం పక్షిణోర్బహువార్షికమ్ । ౭ । సోఽనపత్యో విషణ్ణాత్మా నారదస్యోపదేశతః । వరుణం శరణం యాతః పుత్రో మే జాయతాం ప్రభో ॥ ౮ ॥ యది వీరో మహారాజ తేనైవ త్వాం యజా ఇతి । తథేతి వరుణేనాస్య పుత్రో జాతస్తు రోహితః ॥ ౯ ॥ జాతస్సుత స్త్వనేనాఙ్గ మాం యజస్వేతి సోఽబ్రవీత్ । యదా పశుర్నిర్దశస్స్యాదథ మేధ్యో భవేదితి ॥ ౧౦ ॥ నిర్దశే చ సమాగత్య యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । దన్తాః పశోః ప్రజాయేరన్నథ మేధ్యో భవేదితి । ౧౧ । జాతా దన్తా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । యదా పతన్త్యస్య దన్తా హ్యథ మేధ్యో భవేదితి । ౧౨ ॥ పశోర్నిపతితా దన్తా యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । యదా పశోః పునర్దన్తా జాయన్తేఽథ పశుశ్శుచిః । ౧౩ । పునర్జాతా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । సాన్నాహికో యదా రాజన్రాజన్యోఽథ శుచిః పశుః । ౧౪ । ఇతి పుత్రానురాగేణ స్నేహయన్త్రితచేతసా । కాలం వఞ్చయతా తం తముక్తో దేవస్తదైక్షత । ౧౫ । రోహితస్తదభిజ్ఞాయ పితుః కర్మ చికీర్షితమ్ । ప్రాణప్రేప్సుర్ధనుష్పాణిరరణ్యం ప్రత్యపద్యత ॥ ౧౬ ॥ పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా జాతమహోదరమ్ । రోహితో గ్రామమేయాయ తమిన్ద్రః ప్రత్యషేధత । ౧౭ । భూమేః పర్యటనం పుణ్యం తీర్థక్షేత్రనిషేవ

అస్య, జాతాః - యజస్వే, త్యువాచ తతో - హరిశ్చన్ద్రో, యదా, ఽస్య పురుషపశోః, దన్తాః, పతన్తి, తదాఽ - యం - మేధ్యో, భవే - దిత్యబ్రవీత్ ❁ । ౧౨ । ❁ తత, స్తథేత్యుక్త్వా, వరుణః - పతితదన్తం కుమారమవలోక్యా, స్య, దన్తాస్తు - పతితాః - మాం - యజస్వే, త్యాహ, అథ - హరిశ్చన్ద్రః, పునః - పశో - ర్యదా - దన్తా - జాయేరం, స్తదా - పశు - శ్శుచిర్మేధ్యో, భవే - దిత్యాహ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతః - పునర్జాతదన్త - మవలోక్య, అస్య, దన్తాస్తు, జాతా - యజస్వే, త్యాహ - వరుణః - తత - స్స హరిశ్చన్ద్రో, హే రాజన్వరుణా - యం రాజన్యః, అత ఏవ - పురుషపశు - ర్యదా, సాన్నాహికః సన్నాహయోగ్యః ఆయుధగ్రహణయోగ్యః, యుద్ధయోగ్య ఇతి యావత్ - తదా - శుచిర్మేధ్యో, భవేదితి ❁ । ౧౪ । ❁ ఇతీత్థం, పుత్రే - అనురాగో - యస్య, పుత్రేయః స్నేహ - స్తేన - యన్త్రితం వశీకృతం - చేతో - యస్యా, త ఏవ - తం తం నిర్దశాదిరూపం, కాలం - వఞ్చయతా - హరిశ్చన్ద్రేణో, క్తో, దేవో వరుణ, స్తత్ - అస్య, సన్నాహయోగ్యత్వ, మైక్షత - ప్రత్యవేక్షమాణో బభూవ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం స్థితే తదా - రోహితః - పితు, స్తచ్చికీర్షిత - మాత్మపశునా వరుణయజన - మభిజ్ఞాయ, ప్రాణప్రేప్సుర్జిజీవిషుః, ధనుః పాణౌ యస్య తథాభూతో, ఽరణ్యం, జగామ ❁ । ౧౬ । ❁ తతః, కుపితేన, వరుణేన, గ్రస్తం ॥ గ్రాసస్వరూపమేవాహ ॥ జాతమహోదరమితి ॥ క్రుద్ధేన వరుణేనోత్పాదితమహోదరమిత్యర్థః, ఏవం భూతం పితరం - వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా, రోహితః - గ్రామ - మేయాయాగన్తుముద్యతః - త - మిన్ద్రః, ప్రత్యషేధత - మాగా ఇత్యుక్తవాన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా, శక్రః - పుణ్యానాం - తీర్థానాం - క్షేత్రాణాంచ - నిషేవణై, ర్భూమేః, పర్యటనం - రోహితాయా - దిశత్ - గ్రామం మాగాః కిన్తు భూపర్యటనేనోపాయేనానృతదోషజం పితుర్మహోదరం నివర్తయేత్యాహేత్యర్థః, సోఽపి

రోహితోఽశక్రేణ-యథోక్తం,తథైవా-రణ్యే, పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు-కతిచిద్వత్సరా-నచరత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ఏవం-ద్వితీయే-తృతీయే-చతుర్థే,పఞ్చమేచే-త్యేవంప్రతివర్షం , వృత్రహాఇన్ద్రః,స్థవిరోవృద్ధో-విప్రో-భూత్వా,భ్యేత్యాభ్యేత్య,ప్రత్యషేధత-గ్రామంమాగాఃకిన్తుభూమణ్డలంపర్యటేత్యుక్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తతో-రోహిత,షష్ఠం,సంవత్సరం-చరిత్వా , పురీ-ముపగచ్ఛన్-అజీగర్తాద్భార్గవవంశజా , త్తన్మధ్యమసుతంశునశ్శేఫ-మక్రీణత్-తంచ,పిత్రేహరిశ్చన్ద్రాయ, ప్రదాయస్వప్రతినిధితయాయాగార్థందత్వా,సమవిన్దత,గ్రామంప్రాప్యసుఖంస్థితోబభూవేత్యర్థః ❁॥ ౨౦ ॥ ❁తతో-మహాయశామహారథో-హరిశ్చన్ద్రః , పురుషమేధేనక్రతునా-వరుణాదీన్ దేవా-నయజత్ ముక్తోదరో-ముక్తమపగతముదరంమహోదరంయస్య , తథాభూతశ్చబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁తత్రపురుషమేధే-విశ్వామిత్రో-హోతా-బభూవ-భృగువంశజ,ఆత్మవా,న్జమదగ్ని,రధ్వర్యు,రభవత్-వసిష్ఠో,బ్రహ్మా,బభూవ- అయాస్యోముని-స్సామగఉద్గాతా-బభూవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏవంమహర్షిభిఃకారితేన పురుషమేధేనారాధిత,ఇన్ద్ర , స్తుష్ట, స్తస్మైహరిశ్చన్ద్రాయ , శాతకుమ్భమయంస్వర్ణమయం , రథ, మదాత్ । కథంశునశ్శేపః పిత్రాప్రచోదితోఽప్యాత్మవధమన్వమన్యత - కథంతరాంవిశ్వామిత్రాదయోబ్రహ్మర్షయఃబ్రహ్మర్షిసుతంశునశ్శేపమాలభన్తఇత్యపేక్షాయామాహ । శునశ్శేపస్యేతి । ఉపరిష్టాత్ షోడశేఅధ్యాయే,శునశ్శేపస్య,మాహాత్మ్యంస్వప్రాణరక్షణాయవిశ్వామిత్రశరణవరణం - తేనసంస్తుతానాంవరుణాదీనామనుగ్రహాదనాలమ్భన , మిత్యాదికం , సర్వం , వక్ష్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తత-స్సభార్యస్య,భూపతేర్హరిశ్చన్ద్రస్య,సత్యమననృతమేవసారోబలంయస్యాంతాం-ధృతిం-దృష్ట్వా, విశ్వామిత్రో-నితరాంప్రీత, స్తస్మై , అవిహతాంగతింసావధానాంగతి-మాత్మజ్ఞానరూపాం-దదౌ , స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశ్యతన్నిష్ఠమచీకరదిత్యర్థః , అత్రసభార్యస్యసత్యసారాంధృతిందృష్ట్వేత్యనేనబ్రహ్మసుతాలమ్భనప్రవృత్తహరిశ్చన్ద్రవిషయకకోపేనతద్యజ్ఞేఆర్త్విజ్యం ప్రాప్యదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వమపహృత్యపీడ్యమానస్యాపితస్యసత్యానువృత్తిత్వందృష్ట్వాప్రీతఇతీతిహాసార్థోఽభిప్రేతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁అవిహతాంగతిమేవాహ॥మనఇతిసార్ధాభ్యాం,హరిశ్చన్ద్రో,విశ్వామిత్రోపదిష్టజ్ఞానయోగనిష్ఠాప్రభావేన , మనఆదీన్ పూర్వపూర్వా , నుత్తరోత్తరేషుపృథివ్యాదిషు-ధారయన్ ధ్యాయన్-తయాఽజ్ఞానం , వినిర్దహన్నిశ్శేషందహన్-తాంజ్ఞానకలాం-హిత్వా,నిర్వాణసుఖసంవిదా-అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ-స్వేనభావేన,ధ్వస్తబన్ధన , స్తస్థా,విత్యన్వయః,మనఃపృథివ్యామిత్యాదేరయమర్థః॥ అన్నమయంహిసోమ్యమన ,,ఇతిప్రకారేణమనసోఽన్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యైవవ్యాపారక్షమత్వాన్మనోవ్యాపారఃపృథివ్యాయత్తఇతిమనోనియమనార్థంపృథివ్యాంతత్సంశ్లిష్టమనుసందధే,అథాప్యయక్రమానుసన్ధానమాహ॥తామితి॥తాంపృథివీం,అద్భిస్సహ,సంశ్లిష్టాం, అప,స్తైజసా , తత్తేజో,ఽనిలేనవాయునా,తంచ,ఖేఆకాశే , సంశ్లిష్టం,తచ్చఖం , భూతాదౌతామసాహఙ్కారే , తమహఙ్కారం , మహాత్మనిమహత్తత్త్వస్యాత్మని,తద్వ్యాపకేప్రధానే,కార్యంహికారణత్వవ్యాప్యం, మహత్తత్త్వద్వారాతత్కారణేలయమనుసందధానఇత్యర్థః , తస్మిన్ప్రధానే,స్థితాం,జ్ఞానకలాంజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యజీవస్యకలాం , విద్యాంధ్యాత్వాఉపాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టంప్రత్యగాత్మానమనుసన్ధాయేత్యర్థః,తయావిద్యయా,అజ్ఞానందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానరూపం,వినిర్దహన్ అపనయన్ , తాంహిత్వా ఉపాసనరూపకలాంహిత్వా,స్మృతిసన్తతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్యాస్వాభావికత్వాభావాదుపాయభూతకలావిశిష్టత్వంనస్వరూపాన్తర్భూతమితిమత్వేత్యర్థః , ధ్వస్తంపుణ్యపాపాత్మకంబన్ధనంయస్మాత్తథాభూతః , నిర్వాణసుఖసంవిదానిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాఖ్యేనా,నిర్దేశ్యేనదృష్టవస్తుసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశక్యేన,అప్రతర్క్యేణదేవోఽయంమనుష్యోఽయమితితర్కితుమశక్యేన , అనేనపదద్వయేనప్రాకృతనామరూపాభ్యామనిర్దేశ్యత్వముక్తం,స్వేనభావేన , భావశబ్దస్తద్వత్పరః,అపహతపాప్మత్వాదిస్వభావవిశిష్టేనస్వరూపేణేత్యర్థః, తస్థావుక్తోబభూ

తైః । రోహితాయాదిశచ్ఛక్రస్సోఽప్యరణ్యేఽవసత్సమాః॥ ౧౮ ॥ ఏవంద్వితీయేతార్తీయే❁చతుర్థేపఞ్చమేతథా । అభ్యేత్యాభ్యేత్యస్థవిరోవిప్రోభూత్వాఽఽహవృత్రహా॥ ౧౯ ॥ షష్ఠంసంవత్సరంతత్రచరిత్వారోహితఃపురీమ్ । ఉపవ్రజన్నజీగర్తాదక్రీణాన్మధ్యమంసుతమ్॥ శునశ్శేపంపశుంపిత్రేప్రదాయసమవిన్దత॥ ౨౦ ॥ తతఃపురుషమేధేనహరిశ్చన్ద్రోమహాయశాః । ముక్తోదరోఽయజద్దేవాన్వరుణాదీన్మహాయశాః॥ ౨౧ ॥ విశ్వామిత్రోఽభవత్తస్మిన్హోతాఽధ్వర్యురథాత్మవాన్ । జమదగ్నిర్వసిష్ఠోఽభూద్బ్రహ్మాఽయాస్యస్తుసామగః॥ ౨౨ ॥ తస్మైతుష్టోదదావిన్ద్రశ్శాతకుమ్భమయంరథమ్ । శునశ్శేపస్యమాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యతే॥ ౨౩ ॥ సత్యసారాంధృతిందృష్ట్వాసభార్యస్యచభూపతేః । విశ్వామిత్రోభృశంప్రీతోదదావవిహతాంగతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనఃపృథివ్యాంతామద్భిస్తేజసాఽపోఽనిలేనతత్ । ఖేవాయుంధారయంస్తచ్చభూతాదౌతంమహాత్మని.॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్

వ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః ❀❀❀

రోహితస్యసుతో-హారితః-తస్మా-చ్చమ్పోజజ్ఞే ఇతి శేషః - తంవిశినష్టి - చమ్పాపురీవినిర్మితేతి-చమ్పేనేతి శేషః-అథచమ్పాత్సుదేవో,జజ్ఞే,తస్యసుతంవిశినష్టి॥యస్యసుదేవస్యా-త్మజో-విజయః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తస్యవిజయస్య-సుతో, భరుకః,తస్మాద్భరుకా,ద్వృక, స్తస్యాపివృకస్యాపి-బాహుకః - పుత్రః,తస్యవృత్తాన్తమాహ ॥ సబాహుక , శ్శత్రుభిః- హృతభూ-ర్హృతరాజ్యశ్చ-సభార్యో,వనం,ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత్రైవ,వృద్ధంస్థవిరం-పఞ్చతాంమరణం,ప్రాప్తం,బాహుకం-తత్పత్నీ, అనుమరిష్యతీ అనుమరణంకర్తుముద్యుక్తాసతీ - ఆత్మానంస్వదేహం - ప్రజావన్తం , జానతా - ఔర్వేణఋషిణా-నివారితా ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తత,స్తా,మన్తర్వత్నీ,మాజ్ఞాయప్రత్యభిజ్ఞాయా,స్యై-సపత్నీభి,ర్గరోవిష,మన్ధసాఅన్నేనసహ-దత్తః,తత,స్తేనగరేణసహైవ ,సంజాత - స్సగరాఖ్యః , పుత్రః,గరేణసహజాతత్వాత్సగరఇతిప్రసిద్ధః , సచమహద్యశోయస్యతథాభూతః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతి-రాసీత్। తంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥యస్యసగరస్య,సుతైః,స్సాగరస్సముద్రః,కృతః,కరణమత్రఖననం ,నతునిర్మాణం - ప్రియవ్రతరథచరణనేమికృతత్వస్యపఞ్చమేకథితత్వాత్-సాగరైఃకృతత్వాత్సముద్రో ఽపిసాగరాఖ్యోబభూవ-కించ,యస్సగర - స్తాలజఙ్ఘాదిసంజ్ఞాన్-యవనాన్మ్లేచ్ఛాన్ - గురువాక్యేనగురోరౌర్వస్య-వచనగౌరవేణేత్యర్థః,నావధీత్-కింతు,కృతవేషిణఃవిరూపిణ,శ్చక్రే,తదేవాహ॥ ముణ్డానితి॥కాంశ్చి-న్ముణ్డాన్ - కాంశ్చిచ్ఛ్మశ్రుమాత్రధరాన్-కాంశ్చిచ్చ - ముక్తకేశా , నర్ధముణ్డితాన్-కాంశ్చిచ్చ, నవిద్యతేఅన్తర్వాసోఅన్తరీయవస్త్రంమేషాం,తాన్-కాంశ్చి , న్నవిద్యతేబహిర్వాసోబహిఃపరిధానీయంవాసో - మేషాం - తథాభూతాం , శ్చక్రేఇతిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❀ కించ-ససగరః-ఔర్వేణో-పదిష్టో-యోగఉపాయ-స్తేన-అశ్వమేధై-స్సర్వవేదాత్మకంసర్వదేవాత్మకంసర్వాన్తరాత్మానం,సర్వస్యనియన్తారంచ-హరి,మయజతఆరాధితవాన్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తస్యసగరస్య - యజ్ఞేశతతమే-ఉత్సృష్టం,పశు,మశ్వ-మిన్ద్రో-జహారహృతవాన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ సగరస్యద్వేభార్యేసుమతిఃకేశినీచ-తత్రసుమత్యాఃపుత్రాణాంషష్టిసహస్రసఙ్ఖ్యానాంప్రభావంమృత్యుంచాహ ॥ సుమత్యాఇతిషడ్భిః ॥ సుమత్యా-స్తనయా,దృప్తాబలేనగర్వితాః- తేచ-పితు-రాజ్ఞాకారిణో-యజ్ఞియమశ్వ- మన్వేషమాణా-స్సమన్తతో-మహీం-న్యఖనన్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఏవం-ఖనన్తః - ప్రాగుదీచ్యామైశాన్యాందిశి,రసాతలస్థస్య-కపిలస్యా,న్తికే , ఇన్ద్రేణస్థాపితమితి శేషః-చరన్తం-హయమశ్వం , దదృశుః,తతో,ఽయమేవ,హయస్య-హర్తా,చోరస్సన్నపి-మీలితేలోచనేయస్యతాదృశ-ఆస్తే, అతో, ఽయం-పాపాత్మా, హన్యతాంహన్యతా-మిత్యేవం,వదన్తః, షష్టిసహస్రిణ,స్సగరాత్మజాః, ఉద్యతాయుధాస్సన్తో,ఽభిముఖ,మాయయుః.తదా,మునిఃకపిల, ఉన్మిమేషలోచనోన్మీలనంచకార ❀ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ ❀ మహేన్ద్రేణహృతం-చేతో-యేషాం, తే-మహతికపిలే,వ్యతిక్రమేణఅపరాధేన,హతాశ్చఅత-స్స్వశరీరేష్వేవో-త్పన్నేనా-గ్నినా-క్షణా-ద్భస్మసాదభవన్ భస్మీభూతాబభూవుః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కేచిత్తుకపిలస్యకో

జ్ఞానకలాంధ్యాత్వాతయా ఽజ్ఞానంవినిర్దహన్।పీత్వాతాంస్వేనభావేననిర్వాణసుఖసంవిదా ॥ అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణతస్థావిధ్వస్తబన్ధనః ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ॥ హరితోరోహితసుతశ్చమ్పస్తస్మాద్వినిర్మితా । చమ్పాపురీసుదేవోఽతోవిజయోయస్యచాత్మజః॥ ౧ ॥భరుకస్తత్సుతస్తస్మాద్వృకస్తస్మాచ్చబాహుకః।సోఽరిభిర్హృతభూరాజ్యస్సభార్యోవనమావిశత్॥ వృద్ధంతంపఞ్చతాంప్రాప్తంమహిష్యనుమరిష్యతీ।ఔర్వేణజానతాఽఽత్మానంప్రజావన్తంనివారితా॥౩॥ ఆజ్ఞాయాస్యైసపత్నీభిర్గరోదత్తోఽన్ధసాసహ । సహతేనైవసంజాతస్సగరాఖ్యోమహాయశాః॥ ౪ ॥సగరశ్చక్రవర్త్యాసీత్సాగరోయత్సుతైఃకృతః। యస్తాళజఙ్ఘాన్యవనాన్ శకాన్హైహయబర్బరాన్॥ ౫ ॥నావధీద్గురువాక్యేనచక్రేవికృతవేషిణః । ముణ్డాన్శ్మశ్రుధరాన్కాంశ్చిన్ముక్తకేశార్ధముణ్డితాన్ । అసన్తర్వాససఃకాంశ్చిదబహిర్వాససోపరాన్॥ ౬ ॥సోఽశ్వమేధైరయజతసర్వవేదసురాత్మకమ్ । ఔర్వోపదిష్టయోగేనహరిమాత్మానమీశ్వరమ్॥ ౭ ॥తస్యోత్సృష్టంపశుంయజ్ఞేజహారాశ్వంపురన్దరః॥ ౮ ॥ సుమత్యాస్తనయాదృప్తాఃపితురాదేశకారిణః । హయమన్వేషమాణాస్తేసమన్తాన్న్యఖనన్మహీమ్॥ ౯ ॥ప్రాగుదీచ్యాందిశిహయందదృశుఃకపిలాన్తికే । ఏషవాజిహరశ్చోరఆస్తేమీలితలోచనః ॥౧౦ ॥హన్యతాంహన్యతాంపాపఇతిషష్టిసహస్రిణః । ఉదాయుధాఅభియయురున్మిమేషతదామునిః ॥ ౧౧ ॥ స్వశరీరాగ్నినాతావన్మహేన్ద్రహృతచేతసః । మహద్వ్యతిక్రమహతాభస్మసాదభవన్క్షణాత్॥ ౧౨ ॥నసాధువాదోమునికోపభర్జితానృపేన్ద్రపుత్రాఇతిసత్త్వధామని । కథంత

పాగ్నినావదగ్ధాఇతివర్ణయన్తి, తాన్నిరాకరోతి ॥ నేతిద్వాభ్యాం ॥ నృపేన్ద్రస్యసగరస్యపుత్రాః, మునేఃకపిలస్యకోపాగ్నినా భర్జితావదగ్ధా,ఇతి-నసాధువాదః,అపితు-స్వాపరాధాన్నష్టాఇత్యేవవాదస్సాధురిత్యభిప్రాయః ॥ కుతఇత్యతఆహ ॥ సత్త్వధామని కేవలశుద్ధసత్త్వాశ్రమే-జగతః, పవిత్రఃశుద్ధికర,ఆత్మా దేహోయస్య, తస్మిన్కపిలే-రోషాత్మకం-తమః-కథం,విభావ్యతేసంభావ్యతే, అసంభావనాయాందృష్టాన్తః - రజః-భువఇతి శేషః, భువస్సంబన్ధిరజః,ఖేఆకాశ,యథానసంభావ్యతే,తద్వత్, నహిరజఆశ్రయఖం, మపితుపాదాహత్యాదివశాదుత్థితంసత్ఖమివాభాతి - తథాసాగరాణామపరాధఏవమునిస్థతయాప్రతీతః,నతుతస్మిన్దోషస్యప్రసక్తిరితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కించ,యస్యమునేకపిలేన,ఇహలోకే, ఈరితాప్రవర్తితా-సాఙ్ఖ్యాత్మికా-నౌః-కా-సాఙ్ఖ్యస్యభవార్ణవతారణోపాయత్వాన్నౌకాత్వేనరూపణం, యస్యాస్యతఇతిపాఠాన్తరం। తదా,యస్యాః,స్యతోముఖా,త్ప్రాదుర్భూతా,సాఙ్ఖ్యాత్మికా,దృఢా, నౌరిత్యర్థః ॥ నావంవిశినష్టి ॥ యయానావా, ముముక్షువస్సంసారబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛవోజనాః, దురతిక్రమణీయం,మృత్యోస్సకాశా,ద్భయం, యస్మింస్తంభవార్ణవం,తరన్తి-తస్యైవంభూతస్య-విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య- పరాత్మనఃపరానుగ్రహైకమనసః, పరమాత్మభూతస్యవా-కథం-పృథఙ్మతిశ్శత్రుమిత్రాదిబుద్ధి-ర్విభావ్యతఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవంసుమత్యాఃపుత్రేషుమృతేషు కేశిన్యాఃపౌత్రేణాశ్వస్సమానీతఃపితృవ్యాణాముద్ధరణోద్యోగశ్చకృతఇతిదర్శయితుమాహ ॥ యఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యోఽసమఞ్జసఇత్యుక్తః-కేవలమఞ్జసః-వస్తుతస్తుసమఞ్జసః-సతు- కేశిన్యాస్సుతః - క్షేత్రజత్వప్రతీతింవారయతి- తస్యైవనృపస్యసగరస్యాత్మనోదేహాజ్జాతః-తస్యాసమఞ్జసస్య,పుత్రోఽంశుమానితిప్రసిద్ధః-పితామహస్యసగరస్య-హితే - రతః-అంశుమతఃపితామ

మోరోషమయంవిభావ్యతేజగత్పవిత్రాత్మనిఖేరజోయథా ॥ ౧౩ ॥ యస్యేరితాసాఙ్ఖ్యమయీదృఢేహనౌర్య
యాముముక్షుస్తరతే❁దురత్యయమ్। భవార్ణవంమృత్యుభయంవిపశ్చితఃపరాత్మనస్తస్యకథంపృథఙ్మతిః॥౧౪॥
యోఽసమఞ్జసఇత్యుక్తస్సకేశిన్యానృపాత్మజః। తస్యపుత్రోఽంశుమాన్నామపితామహహితేరతః ॥౧౫॥
అసమఞ్జసఆత్మానందర్శయన్నసమఞ్జసమ్। జాతిస్మరఃపురాసఙ్గాద్యోగీయోగాద్విచాలితః ॥ ౧౬ ॥ ఆచరన్గ
ర్హితంలోకేజ్ఞాతీనాంకర్మవిప్రియమ్। సరయ్వాంక్రీడతోబాలాన్ప్రాస్యదుద్వేజయఞ్జనమ్॥౧౭॥ఏవంవృత్తః
పరిత్యక్తఃపిత్రాస్నేహమపోహ్యవై।యోగైశ్వర్యేణబాలాంస్తాన్దర్శయిత్వాతతోయయౌ ॥ ౧౮ ॥ అయో
ధ్యావాసినస్సర్వేబాలకాన్పునరాగతాన్। దృష్ట్వావిసిస్మి❁రేరాజన్రాజాచాప్యన్వతప్యత ॥ ౧౯ ॥ అంశు
మాంశ్చోదితోరాజ్ఞాతురగాన్వేషణేయయౌ। పితృవ్యఖాతానుపథంభస్మాన్తేదదృశేహయమ్ ॥ ౨౦॥ తత్రా
సీనంమునింవీక్ష్యకపిలాఖ్యమధోఽక్షజమ్। అస్తౌత్సమాహితమనాఃప్రాఞ్జలిఃప్రణతోమహాన్॥ ౨౧ ॥నపశ్య
తిత్వాం❁పరమాత్మనోఽజనోనబుధ్యతేఽద్యాపిసమాధియుక్తిభిః। కుతోఽపరేయస్యమనశ్శరీరధీవిసర్గసృ

హహితేరతత్వకథనేనాసమఞ్జసస్యతత్ప్రతికూలత్వంసూచితమ్ ❁ ॥ ౧౫॥ ❁ తదేవదర్శయంస్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సమఞ్జసఇతిచతుర్భిః అసమఞ్జసః-పురాపూర్వజన్మని-యోగీసన్-సఙ్గాద్ధేతో-ర్యోగా-ద్విచాలితః -అత, ఇదానీం-పూర్వదైహికయోగప్రభావేన-జాతిస్మరఃస్వజన్మస్మరన్-పునస్సఙ్గపరిహారాయ- సమఞ్జసమప్యా - త్మాన-మసమఞ్జసమివ-లోకస్య-దర్శయన్-లోకే-గర్హితం-జ్ఞాతీనాంచ,విప్రియం, కర్మా-చరన్కుర్వన్ , జనం-ఉద్వేజయన్భీషయన్ - క్రీడతో,బాలా,నాదాయ, సరయ్వాంనద్యాం,ప్రాస్యత్ప్రాక్షిపత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవంవిధవృత్తః , అతఏవపిత్రాపుత్రస్నేహ,మపోహ్య-పరిత్యక్తఃనిర్యాపితః-పున,ర్యోగప్రభావేన-తాన్ప్రక్షిప్తాన్ బాలాన్ - దర్శయిత్వా,యయౌ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా-పున-రాగతాన్-బాలకాన్-దృష్ట్వా-అయోధ్యావాసిన-స్సర్వేజనా , విసిస్మిరేవిస్మయంగతవన్తః హేరాజన్ , రాజాసగరః,అన్వతప్యతఅహోబతతత్ప్రభావమజానతామయాసనిర్యాపితఇత్యనుతప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథాంశుమతఃకథామాహ॥రాజ్ఞాసగరేణ,తురగాన్వేషణనిమిత్తే-చోదితఆదిష్టో-ఽంశుమాన్ , పితృవ్యాణాంసంబన్ధీ-యఃఖాత-స్తమను,యః-పన్థా,స్తం, యయౌ-తత్ర-భస్మాన్తేభస్మసమీపే-హయమశ్వం,దదృశే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్రో,పవిష్ట-మధోఽక్షజావతారభూతం-కపిలాఖ్యం-ముని-మవలోక్య-మహాత్మాఅంశుమాన్ప్రణతఃకృతప్రణామః-ప్రాఞ్జలి,స్సమాహితమనా-స్తుష్టావ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ ॥ నేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావత్త్వత్ప్రభావమజానన్తోఽపివయంత్వయాఽనుకమ్ప్యాఇత్యభిప్రయన్దుర్జ్ఞేయత్వేనస్తౌతి॥యస్యపరమాత్మనస్తవ-తత్త్వంయాథాత్మ్యం,జన , స్సమాధ్యాదిభి-రుపాయై,రద్ధాస్ఫుటం , నబుధ్యతేనజా

౨౨॥ ❁ పా॥పరమాత్మనోఽజనో.

ష్టావయమప్రకాశాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ యేదేహభాజస్త్రిగుణప్రధానాగుణాన్విపశ్యన్త్యుతవాతమశ్చ । యన్మాయ
యామోహితచేతసస్త్వాంవిదుస్స్వసంస్థంనబహిఃప్రకాశాః॥ ౨౩ ॥ తంత్వామహంజ్ఞానఘనంస్వభావప్రధ్వస్త
మాయాగుణభేదమోహైః।సనన్దనాద్యైర్మునిభిర్విభావ్యంకథంవిమూఢఃపరిభావయామి॥ ౨౪ ॥ప్రశాన్తమా
యాగుణకర్మలిఙ్గమనామరూపంసదసద్విముక్తమ్। జ్ఞానోపదేశాయగృహీతదేహంనమామహే ❁ త్వాంపురు
షంపురాణమ్॥ ౨౫ ॥యన్మాయారచితేలోకేవస్తుబుద్ధ్యాగృహాదిషు। భ్రమన్తికామలోభేర్ష్యామోహవిభ్రాన్త
చేతసః॥ ౨౬ ॥అద్యనస్సర్వభూతాత్మ ❁ న్కామకర్మేన్ద్రియాశయః । మోహపాశోదృఢశ్ఛిన్నోభగవంస్తవ
దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్థంగీతానుభావస్తంభగవాన్కపిలోమునిః । అంశుమన్తమువాచేదమనుగృ
హ్యధియాన్నృప॥ ౨౮ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ అశ్వోఽయంనీయతాంవత్సపితామహపశుస్తవ।ఇమేచపితరోదగ్ధా
గఙ్గామ్భోఽర్హన్తినేతరత్॥ ౨౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥తంపరిక్రమ్యశిరసాప్రసాద్యహయమానయత్। సగరస్తేనప

నాత్మి,యతో,యోగిజనఏవ,నబుధ్యతే,కుతఃకథ,మపరేఽన్యేయోగినో,వయం,తవ , మనఆదిభిర్విశేషేణసృజ్యన్తఇతిమనశ్శరీరధీవిసర్గాః-హిరణ్యగర్భాదయః , తై-స్సృష్టాః-అప్రకాశాదేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానవన్తః , బుధ్యన్తే,తత్రశరీరంప్రధానం,ధీస్సఙ్కల్పవిశేషః,అజనఇతిపాఠాన్తరం,తత్రా , జనోఽజోబ్రహ్మే,సమాధ్యుపాయై-స్త్వా,మద్యాపి,నజానాతి,కుత,స్తస్యాజనస్య,మనశ్చశరీరంచధీశ్చ-తాభి-రైర్యైర్వివిధాదేవతిర్యఙ్నరాదీనాంసర్గా-స్తేషు , సృష్టా-స్తత్రాపివయమజ్ఞానజానీమఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అపరేతర్హికింబుధ్యన్తఇత్యత్రాహ।యఇతి॥యేదేహభాజ - స్తే, త్రిగుణప్రధానాఃగుణత్రయపరవశాః-గుణాన్‌శబ్దాదీన్ - పశ్యన్తి-విషయానేవానుధ్యాయన్తీత్యర్థః - ఉతవాఅపిచ-తమశ్శబ్దఃప్రధానపరః-ప్రధానకార్యంశరీరంచ-పశ్యన్తి - నతు-స్వసంస్థంస్వాత్మనిస్థితం-త్వాం-విదుః-తత్రహేతుంవదన్‌దేహభాజోవిశినష్టి। యస్యతవ-మాయయా-మోహితంచేతోయేషాంతే-అతఏవ-బహిఃప్రకాశాఃపరాగర్థజ్ఞానినః - గుణత్రయపరవశత్వాద్భగవన్మాయామోహితత్వేనపరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చనత్వాంవిదు - రపితు-దేహం-తదుపభోగ్యాన్విషయాంశ్చ-విదురిత్యర్థః ❁॥౨౩॥❁ ఏవం సామాన్యతోలోకస్యపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదిత్వముక్తంస్వస్మిన్నుపసంహరన్‌ఉక్తానుక్తగుణైర్విశింషన్‌స్తౌతి।తమితి॥తముక్తవిధం - జ్ఞానఘనంఆనన్దాత్మకజ్ఞానైకరసం-స్వభావతఃఉత్పత్తేరారభ్య-ప్రధ్వస్తః- మాయామయభేదేషుప్రకృతికార్యశరీరభేదేషు-మోహఃభ్రాన్తిర్జ్ఞానం - ఆత్మాభిమానఇతియావత్ -స-యేషాం-తై-స్సనన్దనాద్యై-ర్మునిభిరపి-కేవలం-విభావ్యంచిన్తనీయం-నతుదృష్టమిత్యభిప్రాయః - త్వా-మహం-మూఢః-కథం-పరిభావయామిమనసావిచారయామి ❁ ॥౨౪॥ ❁ యతోఽహంభావయితుమప్యనర్హ - స్తతస్త్వాంకేవలంనమస్కరోమీత్యాహ। ప్రశాన్తేతి ॥ మాయాగుణాఃప్రకృతిగుణాస్సత్త్వాదయః కర్మలిఙ్గంకర్మకృతదేహశ్చే - త్యేతే-యస్య-ప్రశాన్తా-నవిద్యన్తే-సప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గః - త-మనామరూపంజాత్యాదిభిస్తత్ప్రయుక్తదేవాదినామభిశ్చవర్జితం - సదసద్విముక్తంశుభాశుభఫలముక్తం - చేతనాచేతనధర్మైరస్పృష్టంవా - జ్ఞానోపదేశాయ - నతుసుఖదుఃఖానుభవాయ-గృహీతంస్వేచ్ఛోపాత్తంలిఙ్గశరీరంయేనతం - పురాణం-పురుషం-త్వాం,నమామహే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యన్మాయేతి ॥ యస్య-మాయారచితేషుగృహాదిషు-వస్తుబుద్ధ్యాభోగస్థానాదిబుద్ధ్యా-భ్రమన్తి-తంత్వానమామహఇతిపూర్వేణాన్వయః - భ్రమణేహేతుంవదన్‌తత్కర్తౄన్విశినష్టి। కామాదిభి-ర్విభ్రాన్తం-చేతో,యేషాంతఇతి - తత్ర - కామోరాగః - లోభోఽనలంబుద్ధిః - ఈర్ష్యాకామోపభోగవిరోధిష్వక్షమా - మోహశ్చిత్తవికారః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తద్దర్శనాత్స్వస్యకృతార్థతామావిష్కరోతి। అద్యేతి । హేసర్వభూతాత్మన్‌-హేభగవన్‌-తవ-దర్శనాదద్యాధునా-నోఽస్మాకం - కామ్యన్తఇతికామాశ్శబ్దాదయోవిషయాః-విషయస్పృహావాకామః - కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-తత్కరణానీన్ద్రియాణి - తేషామాశ్రయోమూలభూతోమోహఃదేహాత్మభ్రాన్త్యాదిరూపో- దృఢోఽనిర్మోచ్య-శ్ఛిన్నః-ఆశయఇతిపాఠాన్తరం - తదా-కామేన్ద్రియాణిజ్ఞానేన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీని-తేషాంశబ్దాదికామానాంగ్రాహకత్వాత్ -కర్మేన్ద్రియాణివాగాదీని-తేషాంతత్స్వభావత్వాత్ - తాన్యేవా-శయఆశ్రయో-యస్య- స-మోహాత్మకః - పాశః- మోహస్యాత్మగతత్వేప్యుభయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోభయేన్ద్రియాశ్రయత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హేనృప, ఇత్థం-గీతస్సఙ్గీతస్సంస్తుతోఽనుభావఃప్రభావోయస్య - సభగవాన్-కపిలో-ముని-స్తమంశుమన్తం - మనసాఽనుగృహ్యే - దంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥అశ్వఇతి॥హేవత్సఅంశుమన్-అయ-మశ్వ-స్తవ-పితామహస్యసగరస్య- యజ్ఞీయఃపశు-ర్నీయతాం-భస్మరాశీన్‌దర్శయిత్వా - ఇమేచ-తవ-పితరఃపితృవ్యాః -దగ్ధా-స్తేచ-గఙ్గామ్భఏవా-ర్హన్తి-నేతరదమ్భః గఙ్గామ్భసైవైషాంక్రియాఃకార్యాఃనేతరేణైషాముత్తారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తంకపిలం-ప్రదక్షిణీకృత్య- శిరసాప్రసా

---

౨౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కామకర్మేన్ద్రియాశయః.

ద్వ్యాప్రణిపత్య-అంశుమాన్ - హయ-మానీతవాన్-తేనపశునా హేతునా- క్రతుశేషం సగరః-సమాపయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతో-రాజ్య-మంశుమతి-న్యస్యనిధాయ - నిస్స్పృహః దేహాతదనుబన్ధిషుస్పృహారహితః-ముక్తం - బన్ధనంబన్ధకమహంమమత్వాదికం-యేన-తాదృశః-ఔర్వేణోపదిష్టో- మార్గఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూప- స్తేన-నవిద్యతేఉత్తమాయస్యాస్తాం-గతింముక్తిం - లేభేలబ్ధవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః. ***********************************

ఏవమానీతాశ్వః - పితామహదత్తరాజ్యో, ఽప్యంశుమాన్-పితౄణాం-సముత్తరణార్థం - గఙ్గా-మానేతు-మిచ్ఛయా-మహాన్తం-కాలం-తప - స్తేపేచక్రే-నాశక్నోద్గఙ్గామానేతుంనప్రబభూవకిన్తు - కాలేనో-పసంహృతోమృతో-బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అథ,తస్యాంశుమత-స్సుతో-దిలీపోఽపి-తద్వత్పితృవత్తపఃకుర్వన్-గఙ్గా-మానేతు-మశక్తఏవ-కాలంమృత్యు-మేయివాన్ప్రాప్తవాన్ -అథ-తస్యదిలీపస్య-సుతో-భగీరథ-స్స-సుమహ-త్తప-శ్చక్రే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత,స్తేనతపసా-ప్రసన్నా-గఙ్గా-దర్శయామాస - ఆత్మానమితిశేషః- తేతుభ్యం - వరదాఽస్మీతి-తంభగీరథ-మువాచచేతి శేషః - ఇత్థం-గఙ్గయో-క్తో-నృపోభగీరథః-ప్రణతః-స్వ - మభిప్రాయం-శశంస-ఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పునస్తంగఙ్గోవాచ॥కోన్వితిద్వాభ్యామ్॥మహీతలే-పతన్త్యా-మమ-వేగం - కోను-ధారయితా-కోఽపీతిపాఠే- అపిశబ్దస్సంభావనాయాం-కోవాధారయితేత్యర్థః-నచేద్ధారయితాకోఽపినవిద్యతేచే-త్తర్హి-హేనృప-భూమితలం-భిత్వా- రసాతలం-యాస్యేగమిష్యామి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ భూమితలఏవకింన

శునాక్రతుశేషంసమాపయత్ ॥ ౩౦ ॥ రాజ్యమంశుమతిన్యస్యనిస్పృహోముక్తబన్ధనః । ఔర్వోపదిష్టమార్గేణ
లేభేగతిమనుత్తమామ్ ॥ ౩౧ ॥ ***************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,అష్టమోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ అంశుమాంశ్చతపస్తేపేగఙ్గానయనకామ్యయా । కాలంమహాన్తంనాశక్నోత్తతఃకాలేనసం
స్థితః ॥ ౧ ॥ దిలీపస్తత్సుతస్తద్వదశక్తఃకాలమేయివాన్ ।భగీరథస్తస్యసుతస్తేపేససుమహత్తపః ॥ ౨॥దర్శయా
మాసతందేవీప్రసన్నావరదాఽస్మితే। ఇత్యుక్తస్స్వమభిప్రాయంశశంసావనతోనృపః ॥ ౩ ॥ గఙ్గోవాచ॥కో
ను ❁ ధారయితావేగంపతన్త్యామేమహీతలే । నచేద్భూమితలంభిత్వానృపయాస్యేరసాతలమ్॥ ౪ ॥ కించా
హంనభువంయాస్యేనరామయ్యామృజన్త్యఘమ్ । మృజామితదఘంక్వాహంరాజంస్తత్రవిచిన్త్యతామ్॥ ౫ ॥
రాజోవాచ ॥ సాధవోన్యాసినశ్శాన్తాధర్మిష్ఠాలోకపావనాః । హరన్త్యఘం తేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తేహ్యఘ
భిద్ధరిః ॥ ౬ ॥ ధారయిష్యతితేవేగంరుద్రస్త్వాత్మాశరీరిణామ్ । యస్మిన్నోతమిదంప్రోతంవిశ్వంశాటీవతన్తు
షు ॥ ౭॥ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాగఙ్గాతంపునరబ్రవీత్। ప్రసాదయమహేశానంధారణార్థంమదమ్భసామ్॥౮॥త

ప్రవహసీత్యత్రాహ ॥ కించేతి ॥కించా-హం-భువంనయాస్యేభూమౌనప్రవహామీత్యర్థఃతత్ర హేతుః-నరాభూమిష్ఠా-అఘం పాపం-మయ్యా-మృజన్తిశోధయన్తి - ప్రక్షిపన్తి-తన్నరైస్త్యక్త-మఘం-అహం-క్వ - మృజామిప్రక్షిపామి- హేరాజన్-తత్ర-విచిన్త్యతాముపాయఇతి శేషః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతోభగీరథఆహ॥ సాధవఇతిద్వాభ్యామ్ ॥న్యాసినఃకామ్యకర్మత్యాగినః-శాన్తాజితేన్ద్రియాః- బ్రహ్మిష్ఠాఃబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః,యద్వా,అతిశయితంబ్రహ్మబ్రహ్మిష్ఠం - తేనతదుపాసకాలక్ష్యన్తే-బ్రహ్మవిదగ్రేసరాఇత్యర్థః - అతఏవ-లోకపావనా-స్సాధవ- స్తవా-ఘంనరైస్త్యక్త-మఙ్గసఙ్గాత్ స్నానరూపా - ద్ధరన్తి- తర్హి తేక్వ మృజన్తీత్యత్రాహ ॥ తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిరితి ॥ తేషుసాధుషు-అఘభి-ద్ధరి-రాస్తేహి-తర్హిహరిరపిక్వమృజతీత్యాశఙ్క్య-అఘభిదిత్యనేనపరిహృతా - అఘంభినత్తినిరస్యతినాశయతీతియావత్ -నత్వఘమాదాయాన్యత్రప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంకించాహమిత్యాదేరుత్తరముక్తం - అథకోన్విత్యాదేరుత్తరమాహ। ధారయిష్యతీతి ॥రుద్రోరుద్రశరీరకఃపరమాత్మా-తవ-వేగం-ధారయిష్యతి - తస్యధారణాయామసామర్థ్యశఙ్కాంవారయన్విశినష్టి ॥ శరీరిణాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానా-మాత్మా అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః॥కింబహునా॥యస్మిన్పరమాత్మనీదంవిశ్వంప్రోతంశరీరతయాసమవేతం యథా-తన్తుషు, శాటీ,తద్వత్,కృత్స్నవిశ్వధారకస్య॥అకలితశ్రమఏవబిభర్త్యసా,,విత్యుక్తవిధస్యత్వద్వేగధారణాయాంసామర్థ్యం కైముత్యనయసిద్ధమితిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవంవిధం-తస్యభగీరథస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-తంభగీరథం,పున,ర్గఙ్గో,వాచ,తర్హి,మదమ్భసాం, ధారణార్థం,మహేశానంరుద్రశరీరకంపరమాత్మానంప్రసాదయప్రసన్నంకుర్వితి* ॥ ౮ ॥ *తద్గఙ్గావచ-శ్శ్రుత్వా,సనృపోభగీర

---

౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కోఽపిధారయితా,

థ-స్తపసా-శివ-మతోషయత్-హేరాజన్-అల్పీయసైవ-కాలేన,తస్యభగీరథస్యే-శానో-రుద్రః-ప్రసన్నో బభూవ ❁ ||౯|| ❁తతో-రాజ్ఞాభగీరథేనా-భిహితఃగఙ్గాయావేగంధారయేతివిజ్ఞాపిత,స్సర్వస్యలోకస్య,హితకర-శ్శివ, స్తథేతిబిభర్మ్యహమిత్యుక్త్వా-అవహితస్సావధానః-హరేః-పాదావనేజనేన-పూతం-జలం-యస్యాః-తాం-గఙ్గాం-దధార-అత్రశివశబ్దశ్శివమాత్రపరోనతువిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తః-గఙ్గాయావా పాదపూతజలత్వవిశేషణసామర్థ్యాత్-యద్వా-పూర్వత్రాపిరుద్రేశానాదిశబ్దావిశేషణభూతరుద్రమాత్రగోచరాః-ఆత్మాశరీరిణామిత్యాదిత్వష్టమూర్తిత్వాభిప్రాయేణోక్తమ్ ❁ ||౧౦|| ❁తతో-రాజర్షి-ర్భగీరథో-యత్ర-పితౄణాం-దేహాః-భస్మభూతా-శ్శేరతేఆసతే-తత్ర-భువనపావనీం గఙ్గాం,నిన్యేస్మఆనయత్ ❁ ||౧౧||, ❁వాయోరివవేగోయస్య,తేన-రథేన-ప్రయాన్తం,భగీరథ-మనుధావత్యనుగచ్ఛన్తీగఙ్గా-దేశాన్మార్గస్థానపి-పునన్తీ-నిర్దగ్ధాన్-సగరాత్మజా-నసిఞ్చత్ ❁ ||౧౨|| ❁బ్రహ్మదణ్డేన-బ్రహ్మభూతేబ్రహ్మణ్యౌవాకపిలే-యో-దణ్డః,స్వకృతాపరాధరూప-స్తేన-హతాదగ్ధాఅపి-సగరాత్మజాః-యస్యాగఙ్గాయా-జలస్పర్శమాత్రేణహేతునా-కేవలం-దేహభస్మభిరేవనిమిత్తభూతై-ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభిర్నిమిత్తభూతై-ర్దివం-జగ్ముః,బ్రహ్మదణ్డహతాఅపీత్యనేన "నబ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్యనభూతభయదస్యచ। నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తి యాంయాంయోనిమసౌగత", ఇతితాన్త్రీయవచనోక్తరీత్యాబ్రహ్మదణ్డహతానాంనారకైరపినిన్ద్యత్వం, తేషామప్యుత్తారకత్వేనగఙ్గాజలస్య నిరతిశయపావనత్వం చోక్తమ్ ❁ ||౧౩|| ❁ఏతదేవకింపునర్న్యాయేనదర్శయతి|| భస్మేతి ||భస్మభూతానా-మఙ్గానాం-యస్సఙ్గో-గాఙ్గామ్భస్సఙ్గ-

చ్ఛ్రుత్వాసనృపోదేవంతపసాఽఽరాధయచ్ఛివమ్। కాలేనాల్పీయసారాజంస్తస్యేశానస్త్వతుష్యత ❁ ||౯|| తథేతిరాజ్ఞాఽభిహితస్సర్వలోకహితశ్శివః। దధారావహితోగఙ్గాంపాదపూతజలాంహరేః ||౧౦|| భగీరథోఽథరాజర్షిర్నిన్యేభువనపావనీమ్ ।యత్రస్వపితౄ❁ణాందేహాభస్మీభూతాశ్శేరతే ||౧౧|| రథేనవాయువేగేనప్రయాన్తమనుధావ❁తీ। దేశాన్పునన్తీనిర్దగ్ధానసిఞ్చత్సగరాత్మజాన్ ||౧౨|| యజ్జలస్పర్శమాత్రేణబ్రహ్మదణ్డహతాఅపి। సగరా❁త్మజాదివంజగ్ముః కేవలందేహభస్మభిః ||౧౩|| భస్మభూతాఙ్గసఙ్గేనస్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః। కింపునశ్శ్రద్ధయాదేవీంయేసేవన్తేధృతవ్రతాః ||౧౪|| నహ్యేతత్పరమాశ్చర్యంస్వర్ధున్యాయదిహోదితమ్। అనన్తచరణామ్భోజప్రసూతాయాభవచ్ఛిదః ||౧౫|| సన్నివేశ్యమనోయస్మిన్ శ్రద్ధయామునయోఽమలాః। త్రైగుణ్యందుస్త్యజంహిత్వాసద్యోయాతాస్తదాత్మతామ్ ||౧౬|| శ్రుతోభగీరథాజ్జజ్ఞేతస్యనాభావరోభవత్। సిన్ధుద్వీపస్సుతస్తస్మాదయుతాయుస్తతోఽభవత్ ||౧౭|| ఋతుపర్ణోనళసఖోయోఽశ్వవిద్యామగాన్నళాత్। దత్వాఽక్షహృదయంతస్మైసర్వకామస్తుతత్సుతః ||౧౮|| తతస్సుదాసస్తత్పుత్రోమదయన్తీపతిర్నృప। ఆహుర్మిత్రసహంయంవైకల్మాషాఙ్ఘ్రిముతక్వచిత్। వసిష్ఠశాపాద్రక్షోఽ

స్తేనైవహేతునా-సగరాత్మజాః-స్వఃస్వర్గం-యాతాః-యే-ధృతం-వ్రతం-గాఙ్గామ్భస్స్నానరూపం-యైస్తే-శ్రద్ధయా-దేవీంగఙ్గాం,సేవన్తే,తే-దివంయాన్తీతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ||౧౪|| ❁సకలదురితాపహారేణముక్తిహేతుభూతజలస్పర్శాయాగఙ్గాయాఃస్వర్గప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వేనాశ్చర్యంకార్యమిత్యాహ। నహీతి|| అనన్తస్యభగవత-శ్చరణామ్భోజాత్ప్రసూతాయా-అతఏవ-భవచ్ఛిదఃపాపనివర్తనసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తనద్వారాభవంసంసారంఛిన్దన్తి తథాభూతాయాఃస్వర్ధున్యాఃస్వర్నద్యాఃగఙ్గాయాః-యన్మాహాత్మ్య-ముదితముక్తం-తదేత-త్పరమాశ్చర్యంనహీతి-ఉక్తవిధంమాహాత్మ్యమనన్తచరణామ్భోజప్రసూతత్వప్రయుక్తమిత్యుక్తమ్ ❁||౧౫||❁అథానన్తచరణామ్భోజమాహాత్మ్యందర్శయితుంతద్విశినష్టి||యస్మిన్నితి||అమలానిర్మలాన్తఃకరణా-మునయో-యస్మిన్ననన్తచరణామ్భోజే-శ్రద్ధయా-మనో-నివేశ్య-దుస్త్యజం త్రైగుణ్యం-త్రయోగుణాఏవత్రైగుణ్యం త్రిగుణాన్-హిత్వా-ప్రకృతిసంబన్ధంహిత్వేతియావత్-సద్యస్తదైవ-తదాత్మతామనన్తతుల్యస్వభావతాం,ముక్తిమిత్యర్థః,యాతాఃప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❁||౧౬|| ❁భగీరథాచ్ఛ్రుతాఖ్యః,పుత్రో-జజ్ఞే,తస్యశ్రుతస్య-నాభావరః-పుత్రో-బభూవ-తతోనాభావరాత్సిన్ధుద్వీప,స్తస్మాత్సిన్ధుద్వీపా-దయుతాయు,స్తతోఽయుతాయుషో-ఋతుపర్ణస్సంబభూవ || తంవిశినష్టి || యఃఋతుపర్ణో-నలస్య,సఖా-తయోఃపరస్పరోపకర్తృత్వరూపంసఖిత్వందర్శయతి-నలా-దశ్వవిద్యామశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాంవిద్యా-మగాత్ప్రాప్తవాన్-కింకృత్వా-తస్మైనలాయా,క్షహృదయంద్యూతశాస్త్రరహస్యం-దత్వా-తస్యఋతుపర్ణస్య-సుత-స్సర్వకామః ❁ ||౧౭|| ౧౮|| ❁తతస్సర్వకామా-త్సుదాసో-జజ్ఞేఇతిశేషః-తత్పుత్రస్సుదాసస్యపుత్రో,మదయన్త్యాః-పతిః-హేనృప-యంమదయన్తీపతిం-మిత్రసహ-మాహుః-తమేవకల్మా

షాఙ్ఘ్రించాహుః-సఏవ-క్వచిత్క-దాచి-ద్వసిష్ఠస్య - శాపా - ద్రక్షో,బభూవ,స్వకర్మణా - అనపత్యఃఔరసరహితశ్చ-బభూవ-క్షేత్రజస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సఙ్గ్రహేణోక్తంతద్వృత్తాన్తంవిస్తరేణబుభుత్సయాపరిపృచ్ఛతిరాజా॥ యన్నిమిత్తఇతి ॥ మహాత్మనస్సౌదాసస్య - గురుశాపః-యదేవనిమిత్తం యస్యతాదృశో,బభూవ,తదేతచ్ఛాపస్య నిమిత్తం, వేదితు-మిచ్ఛామి,త,ద్యదినరహస్యంకథయితుంయోగ్యంచే,త్క-థ్యతామ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవంపృష్టఆహమునిః ॥ సౌదాసఇత్యాదినావసిష్ఠ స్తదనుజ్ఞాతఇత్యతఃప్రాప్తనేన ॥ మృగయైవశీలంయస్య - ససౌదాసోమిత్రసహ-శ్చరన్-రక్షో- హతవాన్ రక్షసో - భ్రాతరంతు-నజఘాన-కింతుముమోచ-తత-స్స - రక్షసోభ్రాతా-గతస్సన్-రాజ్ఞస్సౌదాసస్య , అఘం భ్రాతృహననరూపమపరాధం - చిన్తయన్ - ప్రతిచికీర్షయా అపకర్తుమిచ్ఛయా-రాజ్ఞో - గృహే-య - స్సూదః పాచక - స్తద్రూపధరో - భోక్తుమిచ్ఛవే - గురవేవసిష్ఠాయ - పక్వం - నరామిషం,- నిన్యే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతోభగవాన్వసిష్ఠః - పరివేష్యమాణం భోజనపాత్రేణనిక్షిప్యమాణం - నరామిష - మతఏవా - భక్ష్యమఞ్జసాఆశు- విలోక్యజ్ఞాత్వా -క్రుద్ధో - రాజానంమిత్రసహ - మశపత్ ॥ కిమితి ॥ ఏవంఏవంకారయం స్త్వం - రక్షో - భవిష్యసీతి-తత- స్తంనరామిషం-సూదరూపధరేణ-రక్షసా-కృతం - నతురాజ్ఞాకారిత-మితి-విదిత్వా - స్వవాక్యానృతత్వపరిహారాయ- శాపం-ద్వాదశవర్షావధికం-చక్రే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సోఽపిసౌదాసోఽప్య,ఞ్జలినా-అపఃజల - మాదాయ,గురుంవసిష్ఠం-శప్తుం-సముద్యుక్తః,మదయన్త్యా, నివారితః-రుశతీఃతీక్ష్ణాః-తాఅపః-స్వపాదయో- ర్జహాతత్యాజ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర హేతుమాహ ॥ దిశః - ఖమాకాశం-స

భూదనపత్యస్స్వకర్మణా ॥ ౧౯ ॥ విష్ణురాతఉవాచ ॥ యన్నిమిత్తోగురోశ్శాపస్సౌదాసస్యమహాత్మనః ।ఏతద్వే
దితుమిచ్ఛామికథ్యతాంనరహోయది ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సౌదాసోమృగయాంకించిచ్చరన్రక్షోజఘాన
హ।ముమోచభ్రాతరంభ్రాతాగతఃప్రతిచికీర్షయా ॥ ౨౧ ॥ సచిన్తయన్నఘంరాజ్ఞస్సూదరూపధరోగృహే।గు
రవేభోక్తుకామాయపక్వంనిన్యేనరామిషమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరి❁వేక్ష్యమాణంభగవాన్విలోక్యాభక్ష్యమఞ్జసా।రా
జానమశపత్క్రుద్ధోరక్షోహ్యేవంభవిష్యసి।రక్షఃకృతంతద్విదిత్వాచక్రేద్వాదశవార్షికమ్ ॥ ౨౩ ॥ సోఽప్య
పోఽఞ్జలినాఽఽదాయగురుంశప్తుంసముద్యతః । వారితోమదయన్త్యాఽపోరుశతీఃపాదయోర్జహౌ ॥ ౨౪ ॥ ది
శఃఖమవనీంసర్వాంపశ్యన్జీవమయంనృపః।రాక్షసంభావమాపన్నఃపాదేకల్మాషతాంగతః ॥ ౨౫ ॥ వ్యవాయ
కాలేదదృశేవనౌకోదంపతీద్విజౌ।క్షుధాఽఽర్తోజగృహేవిప్రంతత్పత్న్యాహాకృతార్థవత్ ॥ ౨౬ ॥ నభవా
న్రాక్షసస్సాక్షాదిక్ష్వాకూణాంమహారథః। మదయన్త్యాఃపతిర్వీరనాధర్మంకర్తుమర్హసి ॥ ౨౭ ॥ దేహిమేఽ
పత్యకామాయాఅకృతార్థంపతింద్విజమ్ । దేహోఽయంమానుషోరాజన్పురుషస్యాఖిలార్థదః ॥ తస్మాదస్య
వధోవీరసర్వార్థవధఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఏషహిబ్రాహ్మణోవిద్వాంస్తపశ్శీలగుణాన్వితః।ఆరిరాధయిషుర్బ్రహ్మ
మహాపురుషసంజ్ఞితమ్ ॥ సర్వభూతాత్మభావేనభూతేష్వన్తర్హితంగుణైః ॥ ౨౯ ॥ సోఽయంబ్రహ్మర్షివర్య

ర్వ్యా-మవనింభూమించ-జీవప్రచురం- పశ్యన్స్వపాదయోర్జహావిత్యన్వయఃనృపస్సౌదాసః-రాక్షసం - భావంరూప - మాపన్నఃప్రాప్తః- గురుశాపాద్ధేతోరితిశేషః - పాదే - కల్మాషతాంనైల్యంవికారంచ - గతః-శాపార్థజలప్రక్షేపాద్ధేతోరితిశేషః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కదాచి-ద్వనమేవఓకఃస్థానం-యయో-స్తౌ-దంపతీభార్యాపతీ-ద్విజౌ-మైథునకాలేదదర్శ॥తదా-క్షుధాఅశనాయయా-పీడితో-రాక్షసరూప-స్సౌదాసో - మిథునీభూతం - ద్విజం-జగృహే-భక్షితుమితిశేషః-తదా-తస్యద్విజస్య-పత్నీ-అకృతార్థమసమాప్తరతితృష్ణంపతింవేత్తీతితథాభూతాసత్యు-వాచ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నేత్యాదినాఏవంకరుణభాషిణ్యాఇత్యతఃప్రాప్తనేన॥భవా-న్నరాక్షసః-కింతు-సాక్షా - దిక్ష్వాకూణాం - మహారథఃశ్రేష్ఠః-మదయన్త్యాః-పతిః,అతో, హేవీర-అధర్మంవిప్రహననరూపం-కర్తుం-నార్హసి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అపత్యకామాయా-మేమహ్యం , పతిం,తత్రాపిద్విజం-తత్రాప్య-కృతార్థం-దేహి ॥ హేరాజన్,అయం,మానుషో,దేహః- పురుషస్యజీవస్యా-ఖిలానాంపురుషార్థానాం,సాధనభూతః-యతఏవం-తస్మాదస్యాఖిలార్థదస్యమానుషదేహస్య-వధో, హేవీర,సర్వార్థానాం-వధ-ఇత్యుచ్యతే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కించైషత్వయాగృహీతోమత్పతిః,బ్రాహ్మణః-తత్రాపి-విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్ , నకేవలంవిద్వా-నపితు,తపశ్శీలాభ్యా-మన్యైశ్చక్రోధాదిభిర్గుణై ర-న్వితః,సర్వభూతానా- మాత్మభావేనఅన్తరాత్మతయా - గుణైస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిస్సహైవ,భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు,అన్తర్హితంహృదయకుహరేనివిష్టం-మహాపురుషాదిశబ్దవాచ్యం,బ్రహ్మ, రాధయితుమిచ్ఛుఃఉపాసీనఇత్యర్థః-సన్న,న్తనిర్దేశస్తూపాసనదశాయామపిబ్రహ్మజ్ఞానస్యేష్టతమత్వజ్ఞాపనాయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సోఽయమేవంభూతో-బ్రహ్మర్షివరో-రాజర్షిశ్రేష్ఠా-స్తత్రాపి-విభోరధికృతరాజ్యా-త్త్వత్తః,కథంవధ-మర్హతి-సర్వథానార్హత్యేవేత్యర్థః-యథాపి-తు

స్సకాశా,దాత్మజో,వధం,నార్హతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్యోక్తవిధస్య, పాపస్యభ్రూణస్యసూత్రప్రవచనాధ్యాయినః, “వేదానాంకించిదధీత్యబ్రాహ్మణఏకాంశాఖామధీత్యశ్రోత్రియోఽఙ్గాధ్యాయ్యనూచానఃకల్పాధ్యాయీఋషికల్పసూత్రప్రవచనాధ్యాయీభ్రూణ,, ఇత్యాదిప్రయోగాత్, బ్రహ్మవాదినః బ్రహ్మోపదేష్టుః-వేదాధ్యాపకస్యవా, వధం-సాధూనాం, సమ్మతో, భవాన్, కథం, మన్యతే, సమ్మతమితిశేషః, యథా, బభ్రోర్ధేనో-ర్వధం, భవా-న్నసమ్మతంమన్యతే-తథాస్యాపివధం, నసమ్మతంమన్యస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యది-సర్వథా, అయంబ్రాహ్మణ- స్త్వయా, భక్షః-క్రియతే-భక్ష్యతఇత్యర్థః-తర్హి పూర్వతఃతద్భక్షణాత్ప్రాగేవ, మాంఖాదఅద్ధి-అనేన-వినా, ఽహం-క్షణమపి, నజీవిష్యే, యథా, మృతకంకుణపం, జీవేనవినా, తద్వదహమప్యనేనవినేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం, తస్యాః, కరుణభాషిణ్యా, అనాథవ, ద్విలపన్త్యాస్సత్యా-శ్శాపేన, మోహిత-స్సౌదాసో, ద్విజం, వ్యాఘ్రః, పశుమివ-అఖాదద్భక్షితవాన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతః పురుషాదేనరక్షసా, సౌదాసేన, భక్షితం, పతిం, వీక్ష్య, బ్రాహ్మణీ, ఆత్మానం, ప్రతి-శోచన్తీ, కుపితాసత్యు-ర్వీశంసౌదాస,మశపత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కిమితి॥యస్మాత్కామార్తాయా, మమ, పతిః అపాపోనిరపరాధ, స్త్వయా, భక్షిత, స్తస్మాత్, హేఅకృతప్రజ్ఞవివేకశూన్య, తవాప్యా,ధానా,న్మృత్యు,ర్దర్శితఇతి, యదాగర్భాధానంకర్తుముద్యుక్తస్తదా, మరణం, ప్రాప్స్యసీతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం, మిత్రసహంసౌదాసం, శప్త్వా - బ్రాహ్మణీ-పతిలోకపరాయణాపతిలోకంకామయమానేత్యర్థః - తత్ర-పత్యు-రస్థీని-సమిద్ధేప్రజ్వలితే-ఽగ్నౌ-ప్రాస్య-పతిత్వా - భర్తు,ర్గతింప్రాప్తా ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో, ద్వాదశవత్సరాన్తే -విగతశాప-స్ససౌదాసో మైథునాయోద్యతః-

స్తేరాజర్షిప్రవరాద్విభోః । కథమర్హతిధర్మజ్ఞవధంపితురివాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ తస్యసాధోరపాపస్యభ్రూణస్యబ్రహ్మవాదినః । కథంవధంయథాబభ్రోర్మన్యతేసమ్మతోభవాన్ ॥ ౩౧ ॥ యద్యయంక్రియతేభక్షస్తర్హిమాంఖాదపూర్వతః । నజీవిష్యేవినాఽనేనక్షణంచమృతకంయథా ॥ ౩౨ ॥ ఏవంకరుణభాషిణ్యావిలపన్త్యాఅనాథవత్ । వ్యాఘ్రః పశుమివాఖాదత్సౌదాసశ్శాపమోహితః ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణీవీక్ష్య దిధిషుంపురుషాదేనభక్షితమ్ । శోచన్త్యాత్మానముర్వీశమశపత్కుపితాసతీ ॥ ౩౪ ॥ యస్మాన్మేభక్షితోఽపాపః కామార్తాయాః పతిస్త్వయా । తవాపిమృత్యురాధానాదకృతప్రజ్ఞదర్శితః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంమిత్రసహంశప్త్వా పతిలోకపరాయణా । తదస్థీనిసమిద్ధేఽగ్నౌప్రాస్యభర్తుర్గతింగతా ॥ ౩౬ ॥ విశాపోద్వాదశాబ్దాన్తేమైథునాయసముద్యతః । విజ్ఞాప్యబ్రాహ్మణీశాపంమహిష్యాసనివారితః ॥ ౩౭ ॥ తతఊర్ధ్వంసతత్యాజస్త్రీసుఖంకర్మణాప్రజాః । వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతోమదయన్త్యాంప్రజామధాత్ ॥ ౩౮ ॥ సావైసప్తసమాగర్భమబిభ్రన్నవ్యజాయత । జఘ్నేఽశ్మనోదరంతస్యాస్సోఽశ్మకస్తేనకథ్యతే ॥ ౩౯ ॥ అశ్మకాన్మూలకోజజ్ఞేయస్స్త్రీభిః పరిరక్షితః । నారీకవచఇత్యుక్తోనిక్షత్రేమూలకోఽభవత్ ॥ ౪౦ ॥ తతోదశరథస్తస్మాత్పుత్రఐలబిలస్తతః । (రాజావిశ్వసహోయస్యఖట్వాఙ్గశ్చక్రవర్త్యభూత్) ॥ ౪౧ ॥ యోదేవైరర్థితోదైత్యానవధీద్యుధిదుర్జయః । ముహూర్తమాయుర్జ్ఞాత్వైత్యస్వపురంసన్దధేమనః ॥ ౪౨ ॥ నమేబ్రహ్మకులాత్ప్రాణాః కులదైవాన్నచాత్మజాః । నశ్రియోనమహీరాజ్యంనదారాశ్చా

బ్రాహ్మణీశాపం, విజ్ఞాప్యప్రత్యభిజ్ఞాప్య-మహిష్యామదయన్త్యా, సమ్య-జ్నివారితః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతఆరభ్య - స, సౌదాసః-స్త్రీసుఖం, తత్యాజ, మృత్యుభయాదితిశేషః - అతఏవో - క్తేనకర్మణా-అప్రజాః - ఔరసరహితో-బభూవ- ఏవంస్థితే- తేనసౌదాసేనా, నుజ్ఞాతో-వసిష్ఠో-మదయన్త్యాం-ప్రజా-మధాత్, గర్భాధానమకరోత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత-స్సావై-మదయన్తీ- సప్త-సమాః వత్సరాన్-గర్భ - మబిభ్రత్-తదాఽపి-నవ్యజాయత - అపత్యమితిశేషః-తదా, సౌదాస - స్తస్యామదయన్త్యా-ఉదర-మశ్మనాపాషాణేన-జఘ్నే, సఉదరాన్నిర్గత-స్తేనాశ్మఘాతేననిమిత్తేనా-శ్మకఇతి-కథ్యతేవ్యవహ్రియతే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అశ్మకా-న్మూలకో-జజ్ఞే - తస్యైవనారీకవచఇతినామాన్తరం - నామద్వయనిమిత్తేదర్శయతి-యో, ఽశ్మకస్య- పుత్రః-నిఃక్షత్రేభార్గవేణరామేణక్షత్రోత్పాటనేక్రియమాణే - స్త్రీభిః-పరిరక్షితః - అతో-నారీకవచఇత్యుక్తః-పునఃతు క్షత్రకులస్యమూలత్వా-న్మూలకనామా చా, భవత్ ఇత్యుక్తః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తతోమూలకా, ద్దశరథః-జజ్ఞేఇత్యనుషఙ్గః-తస్మాద్దశరథా, దైలబిలః-పుత్రః-ఐలబిలా, ద్విశ్వసహాఖ్యో, రాజా, జజ్ఞే,, తత్పుత్రంవదన్తంవిశినష్టి ,, యస్యవిశ్వసహస్య , ఖట్వాఙ్గ-స్సంబభూవ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథఖట్వాఙ్గంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యఇత్యాదినా॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యః, ఖట్వాఙ్గో యుధియుద్ధే-దుర్జయః జేతుమశక్యః, అతఏవ- దేవై- రర్థితః సహాయత్వేనప్రార్థితః, దైత్యా , నవధీత్ ॥ తతో, దేవై, ర్వరాయ, చోదితః - స్వస్యాయు, ర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం , జ్ఞాత్వా, స్వపురమాగత్య, మన, స్సన్దధే, మనసాఆలోచ్యనిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తస్యమనస్సన్ధానప్రకారమేవదర్శయతి॥ నేత్యాదినా ॥ ఇతివ్యవసితఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥ బ్రహ్మకులా,న్మమ

ప్రాణా,నాతివల్లభా,ఇత్యన్వయః - బ్రహ్మకులమేవమమప్రాణేభ్యోఽపిప్రియమిత్యర్థః॥ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం,కులదైవాద్భగవతః,ఆత్మజాదయో,నవల్లభాః ✱ ॥ ౪౩ ॥ ✱ మహ్యం,మమ,మతి,ర్బాల్యేఽపి ,క్వచిదాపద్యపి,అధర్మే,నరమతే నారమత,ఇహలోకే,కించిదపి,వస్తూ,త్తమశ్లోకాద్భగవతో,ఽన్యత్పృథగ్భూతం,నాపశ్యం , సర్వంవస్తుభగవదాత్మకమేవదృష్టవానస్మీత్యర్థః॥నావశ్యమితిపాఠాన్తరం,తదా,కించిదపివస్తూ,త్తమశ్లోకా,దన్య,న్నావశ్యం నోపాదేయమిత్యర్థః ✱ ॥౪౪॥ ✱ యద్యపి,త్రిభువనేశ్వరై ర్దేవై,ర్మహ్యం,కామానుగుణో,వరో,దత్త,స్తథాప్యహం,తం- కామంవరం,నవృణేనవృణుయాం, తత్రహేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి ॥ భూతభావనభావనః , భూతానిదేవాదీని , భావయతిసత్తాదిమన్తికరోతీతి,భూతభావనో భగవాన్ - తం , భావయతి భజతీతి , తథాభూతోఽహమిత్యర్థః “ వాసుదేవే మనోయస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ „ ఇత్యుక్తరీత్యా దేవైర్దీయమానో వరో మమభగవత్ప్రాప్తివిరోధీతిభావః ✱ ॥ ౪౫ ॥ ✱ తర్హి దేవాద యస్స్వర్గాదికమేవోత్కృష్టంకిమితిమన్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే , దేవా , స్తే , వితృష్టేన్ద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః , అత , స్తే , శశ్వత్సదా, స్వహృది , స్థితమప్య,న్తరాత్మానం ,నిరతిశయప్రియం,నవిన్దన్తి , కింతు,వైషయికమేవసుఖంపరమన్యన్తఇతిభావః-దేవా ఏవనజానన్తి,కిముతా,పరే,నవిన్దన్తీతి ✱ ॥ ౪౬ ॥ ✱ అథతస్మా,దహ,మిహలోకే,భగవన్మాయయా , రచితేషు,గన్ధర్వనగరతుల్యేష్వనిత్యేషు-గుణేషుశబ్దాదివిషయేషుప్రకృత్యాత్మనిప్రకృత్యాత్మకే - ప్రకృతిపరిణామాత్మకేశరీరేచ-రూఢం-సఙ్గం,త్యక్త్వా-విశ్వభర్తుర్భగవతః-భావేనభక్త్యా-తంవిశ్వభర్తారం - ప్రపద్యేప్రాప్స్యామి ✱ ॥ ౪౭ ॥ ✱ ఇత్థంబుద్ధ్యా-నారాయణే,గృహీతయా,తద్విషయయాబుద్ధ్యేత్యర్థః-వ్యవసితః నిశ్చితవాన్,అన్యభావం , అన్యత్రదేహాదౌ,భావో,యేనస్యా,త్తదన్యథాభావమజ్ఞానం,హిత్వా,దేహంత్యక్త్వేత్యర్థః తతః,స్వంభావమాశ్రితః-ఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః ✱ ॥ ౪౮ ॥ ✱ అశూన్యంప్రమాణేనసిద్ధం,నతు-శశవిషాణాదివత్తుచ్ఛమిత్యర్థః - యద్వాశూన్యంరహితంనిర్గుణంనభవతీత్యశూన్యం-మనన్తకల్యాణగుణాకరమిత్యర్థః॥శూన్యకల్పితం-కల్పితంకల్పనా-భావేక్తః-విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా , యస్మిన్,శూన్యా-త-త్తథోక్తం,అనేనహేయగుణరాహిత్యముక్తం,యత్తద్బ్రహ్మమయం - భగవా,న్వాసుదేవ-ఇతి,గృణన్తి -సాత్వతాః తదాశ్రితా ఇత్యనుషఙ్గః-స్వంభావమాశ్రితఇతిప్రత్యగాత్మనశ్శుద్ధస్వభావావిర్భావఉక్తః - ఏవంముక్తోఽభూదిత్యర్థః ✱ ॥ ౪౯ ॥ ✱

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః .

✱ ✱ ✱

ఖట్వాఙ్గా,ద్దీర్ఘబాహు,ర్జజ్ఞే-తస్మా,ద్దీర్ఘబాహోః,రఘు-స్సచ,పృథులం-శ్రవః యశో, యస్య- తథాభూత,స్తస్మాద్రఘోరజః,మహారాజో,జజ్ఞే,తస్మాదజా,ద్దశరథ-స్సంబభూవ ✱ ॥ ౧ ॥ ✱ తస్యాపిదశరథస్యాపి ; సాక్షాత్పరబ్రహ్మభినోఽభగవాన్,హరి,స్సురైః,ప్రార్థితో,ఽంశాంశేనసహ,చతుర్ధా ,పుత్రతాం,ప్రాప్తః , భగవాన్ బ్రహ్మమయోహరిఃపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యనేనశ్రీరామస్యషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వముక్తం , అంశాంశేనసహపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యనేనభరతాదీనాంతదంశావతారత్వముక్తం , ఏవంచభరతాదీనామపిస్వాంశావతారత్వాత్తైస్సహచతుర్ధాపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యర్థః,చాతుర్విధ్యమేవదర్శయన్నవతారాణాం నామాన్యాహ ॥ రామేతి ॥ రామాదిసంజ్ఞయా , చతుర్ధాపుత్రతా , మగాదితి పూ

తివల్లభాః ॥ ౪౩ ॥ నబాల్యేఽపిమతిర్మహ్యం మధర్మేరమతేక్వచిత్ । ✱ నాపశ్యముత్తమశ్లోకాదన్యత్కించనవస్త్వహమ్ ॥ ౪౪ ॥ దేవైః కామవరో దత్తో మహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః । నవృణేతమహంకామంభూతభావనభావనః ॥ ౪౫ ॥ యేవితృష్ణేన్ద్రియధియోదేవాస్తేస్వహృదిస్థితమ్ । నవిన్దన్తిప్రియంశశ్వదాత్మానంకిముతాపరే ॥ ౪౬ ॥ అథేశమాయారచితేషుసఙ్గంగుణేషుగన్ధర్వపురోపమేషు । రూఢంప్రకృత్యాత్మనివిశ్వభర్తుర్భావేనహిత్వాతమహంప్రపద్యే ॥ ౪౭ ॥ ఇతివ్యవసితోబుద్ధ్యానారాయణగృహీతయా । హిత్వాఽన్యభావమజ్ఞానంతతస్స్వంభావమాశ్రితః ॥ ౪౮ ॥ యత్తద్బ్రహ్మపరంసూక్ష్మమశూన్యంశూన్యకల్పితమ్ । భగవాన్వాసుదేవేతి యంగృణన్తిహిసాత్వతాః ॥ ౪౯ ॥

✱ ✱ ✱

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః.

✱ ✱ ✱

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఖట్వాఙ్గాద్దీర్ఘబాహుశ్చరఘుస్తస్మాత్పృథుశ్రవాః । అజస్తతోమహారాజస్తస్మాద్దశరథోఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తస్యాపిభగవానేషసాక్షాద్బ్రహ్మమయోహరిః । అంశాంశేనచతుర్ధాగాత్పుత్రత్వంప్రార్థితస్సు

---

౪౪ ॥ శ్లో ✱ పా ॥ నావశ్య.

ర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్య శ్రీరామస్య సీతాపతేః, అనుచరితం, హే రాజన్, తత్త్వదర్శిభిరవతారయాథాత్మ్యవిద్భిః - ఋషిభిర్వాల్మీకాదిభిః, భూరిబహులం యథాభవతి తథా, వర్ణితం, త్వయా, చ, ముహుః శ్రుతం, అతస్తన్న విస్తరతః కథయామః, తథాఽపి సఙ్గ్రహేణ కథ్యమానం శృణ్విత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతోఽధ్యాయద్వయేన శ్రీరామచరితం వివర్ణయిషుస్తావదేకేన శ్లోకేన సఙ్గ్రహేణ తత్కర్తృకామాత్మరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ గుర్వర్థ ఇతి ॥ యః శ్రీరామః-గుర్వర్థే - గురోః పితుః-అర్థే వచస్సత్యతాపాలనార్థం - త్యక్తం రాజ్యం యేన సః-పద్మవ-దతిసుకుమారాభ్యాం-పద్భ్యాం॥ తదేవాహ ॥ ప్రియాయాస్సీతాయాః-పాణేః-స్పర్శే-నాస్తి-క్షమా-యయోః- తాభ్యాం - ప్రతివన-మచరత్-హరీన్ద్రానుజాభ్యాం సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం- మృజితా అపనీతా-పథరుజా మార్గశ్రమో-యస్య - శూర్పణఖ్యాః- వైరూప్యాత్కర్ణనాసికాచ్ఛేదాద్ధేతోః - తయా ప్రలోభితేన రావణేనాపహారాత్-ప్రియేణకళత్రేణ-యో-విరహః విశ్లేషః- తేన-యా-రుక్-తయా - ఆరోపితాయాః కుటిలీకృతాయాః-భ్రువో-విజృమ్భణైవ- త్రస్తో భీతో, ఽబ్ధిస్సముద్రః-యస్మాత్ - తత స్తద్విజ్ఞాపనేన-బద్ధస్సేతుర్యేన-తతః - ఖలాదురాత్మానః రావణాదయ ఏవ-దవోవనం-తస్య-దహనః-సః- ఏవంభూతః-కోసలేన్ద్రః-నోఽస్మాన-వతాత్పాతు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం సఙ్గ్రహేణ శ్రీరామచరితమాదిత ఆరభ్య వర్ణయతి ॥ విశ్వామిత్రేత్యాదినా యావదుత్తరాధ్యాయసమాప్తి ॥ విశ్వామిత్రస్య-అధ్వరే యజ్ఞే-మారీచాద్యాః-నిశాచరాః-నైరృతపుఙ్గవా రాక్షసశ్రేష్ఠాః - లక్ష్మణస్య-పశ్యత ఏవ-తమప్యనపేక్ష్యైవ - యేన శ్రీరామేణ - హతాః - యచ్ఛబ్దానాం-స కోసలేన్ద్రోఽవతాన్న ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ య ఇతి॥ హే నృప-లోకే-యే-వీరాః-తేషాం-సమితౌ సమాజే-యః శ్రీరామః-సీతాయాః-స్వయంవరగృహే-

---

రైః ॥ రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతి సంజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ తస్యానుచరితం రాజన్నృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః। శ్రుతం హి వర్ణితం భూరి త్వయా సీతాపతేర్ముహుః ॥ ౩ ॥ గుర్వర్థే త్యక్తరాజ్యో వ్యచరదనువనం పద్మపద్భ్యాం ప్రియాయాః పాణిస్పర్శాక్షమాభ్యాం మృజితపథరుజో యో హరీన్ద్రానుజాభ్యామ్। వైరూప్యాచ్ఛూర్పణఖ్యాః ప్రియవిరహరుషారోపితభ్రూవిజృమ్భత్రస్తాబ్ధిర్బద్ధసేతుః ఖలదవదహనః కోసలేన్ద్రోఽవతాన్నః ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన మారీచాద్యా నిశాచరాః। పశ్యతో లక్ష్మణస్యైవ హతా నైరృతపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ యో లోకవీరసమితౌ ధనురైశముగ్రం సీతాస్వయంవరగృహే త్రిశతోపనీతమ్। ఆదాయ బాలగజలీల ఇవేక్షుయష్టిం సజ్జీకృతం నృప వికృష్య బభఞ్జ మధ్యే ॥ ౬ ॥ జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽఙ్గరూపాం సీతాభిధాం శ్రియమురస్యభిలబ్ధమానామ్। మార్గే వ్రజన్భృగుపతేర్వ్యనయత్ప్రరూఢం దర్పం మహీమకృత యస్త్రిరరాజబీజామ్ ॥ ౭ ॥ యస్సత్యపాశపరివీతపితుర్నిదేశం స్త్రైణస్య చాపి జగృహే శిరసా సభార్యః। రాజ్యం శ్రియం ప్రణయినస్సుహృదో నివాసం త్యక్త్వా యయౌ వనమసూనివ ముక్తసఙ్గః ॥ ౮ ॥ రక్షస్స్వసుర్వ్యకృత రూపమశుద్ధబుద్ధేస్తస్యాః ఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబ

ఉగ్రం కఠినం-గరిష్ఠం వా - తదేవాహ-త్రిశతోపనీతం కిఙ్కరాణాం శతత్రయేణానీత - మైశం రౌద్రం-ధను-రాదాయ-సజ్జీకృతమారోపితం-వికృష్య, బాలగజస్యేవ లీలా యస్య సః-ఇక్షుదణ్డమివ-మధ్యే-బభఞ్జ భగ్నమకరోత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్య-యాని రూపాదీని- తేషా - మనురూపాణి-రూపాదీని-యస్యాః-తాం-సీతాసంజ్ఞాం-పూర్వ - మురసి-అధిలబ్ధో-మనో-యయా-తాం-శ్రియం-జిత్వా ధనుర్భఙ్గేన స్వాధీనాం కృత్వా - ధనుర్భఙ్గమహానాదశ్రవణక్షుభితస్య - భృగుపతేర్భార్గవరామస్య-ప్రరూఢం-దర్పం-మార్గే, వ్యనయదపనీతవాన్-కథంభూతస్య-యో భృగుపతిః-త్రిరిత్యుపలక్షణం త్రిస్సప్తకృత్వః-అరాజబీజాం, రాజబీజశూన్యాం-మహీ-మకరోత్-తస్య ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇదానీం గుర్వర్థ ఇతి శ్లోకం వివృణ్వన్నాహ॥ య ఇతి ॥ కదాచి-త్కైకేయ్యాస్తుష్టేన దశరథేన త్వదపేక్షితం వరద్వయం దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతం - తత్ర శ్రీరామస్య యౌవరాజ్యాభిషేకసమయే తయా-భరతస్య రాజ్యం రామస్య వనవాసశ్చేతి వరద్వయం ప్రార్థితం - తదా-సత్యరూపేణ-పాశేన-పరివీతస్య పరివృతస్య- పితుర్దశరథస్య-స్త్రైణస్య స్త్రీవశ్యస్యాపి - నిదేశమాజ్ఞాం-శిరసా జగృహే-తత-స్సభార్యస్సానుజశ్చ- రాజ్యాదీన్-త్యక్త్వా-వనం-యయౌ-దుస్త్యజానామపి రాజ్యాదీనాం సహసా త్యాగే దృష్టాన్తః-ముక్తసఙ్గో యోగీ-అసూన్ ప్రాణానివేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥ రక్షసో రావణస్య - స్వసుర్భగిన్యాశ్శూర్పణఖ్యా-అశుద్ధబుద్ధేస్సీతాంజిఘృక్షోః-కామాతురాయా వా - రూపం-వ్యకృత వికృతమకరోత్-తస్యాశ్శూర్పణఖ్యాః-ఖరాదిప్రముఖాః, బన్ధవో, యేషు, తాన్, చతుర్దశసహస్రం సహస్రాణి బన్ధూనిత్యత్ర లిఙ్గవ్యత్యయః, సహస్రమిత్యత్ర వచనవ్యత్యయశ్చార్షః - జఘాన హతవాన్, ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపి బన్ధుశబ్దస్య వృత్తిః, నిత్యసాపేక్షత్వాద్వా। తథా చోక్తం హరిణా "సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షో నిత్యం సర్వస్సమస్యత" ఇతి, కథంభూతః, అవారణీయమలఙ్ఘ్యమసహ్యం, కోదణ్డం ధనుః, పాణౌ, యస్య, తథాభూతః, తత ఇతస్తతో వనే, సఞ్చరన్, కృచ్ఛ్రమసువాసవనవాసస్య దుఃఖరూపత్వ

ప్రదర్శనాయకృత్రిమివోవాసేత్యుక్తిః,నిత్యానన్దరూపస్యతస్యదుఃఖాభావాత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀సీతేతి॥సీతాయాః,శ్రవణేన,దీపితో,హృచ్ఛయః,కామో,యస్య - తేన,దశకన్ధరేణరావణేన,సీతాం,జిఘృక్షుణా,స్వయంతత్రగన్తుంభీతేన , సృష్టం,ప్రేషితం,మారీచం,విలోక్య,హేనృపతే, అద్భుత,మేణస్యేవవపు,ర్యస్య,తేన,సీతయాక్రీడార్థమపేక్షితేన , మారీచేన- ఆశ్రమతఃస్వాశ్రమా,దపకృష్టః,ప్రలోభనపూర్వకమాశ్రమతోఽపకృష్టస్సన్ , ఆశు,విశిఖేనబాణేన,తంమారీచం, జఘ్నేహతవాన్,యథా,కందక్షు,ముగ్రోరుద్ర, స్తద్వత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀రక్షఇతి॥తదా,రక్షోఽధమేనరావణేన, అసమక్షం , రామలక్ష్మణయోరితి శేషః- మృగానయనార్థంరామస్య , తద్వృత్తాన్తజ్ఞానార్థంలక్ష్మణస్యచప్రేషితత్వాత్తయోరసాన్నిధ్యేసతి,వనే, వృకవత్ వృకేనేవ,వైదేహరాజదుహితరిసీతాయా , మపయాపితాయామపహృత్యలఙ్కాం,ప్రతిప్రాపితాయాంసత్యాం , ప్రియయా,వియుక్తో,భ్రాత్రాలక్ష్మణేనసహ , కృపణవద్దుఃఖీవ,వనే,విచచార,కింకుర్వన్,ఇతిఅనేనప్రకారేణ, స్త్రీసఙ్గినాం , దుఃఖోదర్కాం,గతిం,ప్రథయన్‌ప్రఖ్యాపయన్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀దగ్ధ్వేతి॥ఆత్మనః,శ్రీరామస్య,యు,త్కృత్యం,ప్రయోజనం,సీతానిర్మోచనరూపం-తేననిమిత్తేన,హతంరావణేనసహయుద్ధేహతం , గృధ్రంజటాయుషం,దగ్ధ్వా,కబన్ధ,మహన్‌జఘాన , తతః,కపిభిర్వానరైః,సహ,సఖ్యం,విధాయకృత్వా,అథ , వాలిని,హతేసతి,తైః,కపిభి,ర్దయితాయాస్సీతాయాః , గతిం,బుధ్వా , అజభవాభ్యాంబ్రహ్మరుద్రాభ్యా,మర్చితా,వఙ్ఘ్రీ , యస్య,తథాభూతోఽపి,సశ్రీరామః , మనుజావతారరూపత్వాత్,ప్లవగేన్ద్రాణాంకపీన్ద్రాణాం,సైన్యైస్సహ, వెలాం,తీరం, సముద్రస్యేతి శేషః,అగాజ్జగామ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ యదితి॥తత్ర,త్రిరాత్రముపవాసేనాపి,ప్రతీక్షితసిన్ధు

న్ధూన్ । జఘ్నేచతుర్దశసహస్రమవారణీయకోదణ్డపాణిరటమాన❀ఉవాసకృచ్ఛ్రమ్ ॥ ౯ ॥ సీతాకథాశ్రవణదీపితహృచ్ఛయేనసృష్టంవిలోక్యనృపతేదశకన్ధరేణ । జఘ్నేఽద్భుతైణవపుషాఽఽశ్రమతోపకృష్టోమారీచమాశువిశిఖేనయథాకముగ్రః॥ ౧౦ ॥రక్షోఽధమేనవృకవద్విపినేసమక్షంవైదేహరాజదుహితర్యపయాపితాయామ్ । భ్రాత్రావనేకృపణవత్ప్రియయావియుక్తస్త్రీసఙ్గినాంగతిమితిప్రథయంశ్చచార ॥ ౧౧ ॥ దగ్ధ్వాఽఽత్మకృత్యహతకృత్యమహన్కబన్ధంసఖ్యంవిధాయకపిభిర్దయితాగతింతైః । బుధ్వాఽథవాలినిహతేప్లవగేన్ద్రసైన్యైర్వేలామగాత్సమనుజోఽజభవార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౨ ॥యద్రోషవిభ్రమవివృత్తకటాక్షపాతసంభ్రాన్తనక్రమకరోభయగీర్ణఘోషః ।సిన్ధుశ్శిరస్య❀ర్హణంపరిగృహ్యరూపీపాదారవిన్దముపగమ్యబభాషఎతత్॥ తంత్వాంవిభోజడధియోనవిదామభూమన్కూటస్థమాదిపురుషంజగతామధీశమ్ । యత్సత్త్వతస్సురగణారజసఃప్రజేశామన్యోశ్చభూతపతయస్సభవాన్గుణేశః ॥ ౧౪ ॥ కామంప్రయాహిజహివిశ్రవసోఽవమేహంత్రైలోక్యరావణమవాప్నుహివీరపత్నీమ్ । బధ్నీహిసేతుమిహతేయశసోవిభూత్యై గాస్యన్తిదిగ్విజయినోయముపేత్యభూపాః॥ ౧౫ ॥బధ్వోదధౌరఘుపతిర్వివిధాద్రికూటైస్సేతుంకపీన్ద్రకరకమ్పితభూరుహాఙ్గైః । సుగ్రీ

శ్యదానోపస్థిత,స్తదా,యస్య,రోషవిభ్రమేణక్రోధలీలయా,వివృత్తో,యః,కటాక్ష,స్తస్య,పాతేన,సంభ్రాన్తా,నక్రా,మకరాశ్చ,యస్మిం,న్భయేన,గీర్ణః స్తమ్భితో,ఘోషో,యేన,సససిన్ధు,రర్హణమర్ఘ్యాదిద్రవ్యం,శిరసి,పరిగృహ్యనిధాయ, రూపీమూర్తిమాన్,పాదారవిన్ద,ముపగమ్యశరణంగత్వా-ఎతద్వక్ష్యమాణం-బభాషే ❀ ॥౧౩॥ ❀భాషణమేవాహ॥తంత్వామితిద్వాభ్యాం॥ హేభూమన్-తం,ప్రాయోపవిష్టం-త్వాం-ఎతావత్పర్యన్తం-జడధియో,వయం,కూటస్థంనిర్వికారం-జగతా,మధీశ,మాదిపురుషం-నవిదామః,నజానీమః-ఇదానీంతుజ్ఞాతోఽసీత్యాహ ॥ యదితి ॥ యదితిపృథక్పదంలుప్తషష్ఠ్యన్తం-యస్యతవ,నియామ్యా.త్సత్త్వతస్సత్త్వగుణా-త్సురగణా,జజ్ఞిరఇతి శేషః - రజసోగుణా-త్ప్రజేశాః,ప్రజాపతయః - మన్యో స్తమసః-భూతపతయోరుద్రాదయః-సభగవాన్-గుణేశఃసత్త్వాదిగుణానాంనియన్తేత్య.ధునాఽహంమన్యఇత్యర్థః ❀ ॥౧౪॥ ❀ కామమితి-కామంయథేచ్ఛం జలమాక్రమ్యాపి - ప్రయాహిగచ్ఛ - విశ్రవసఃప్రజాపతే - రవమేహంపురీషప్రాయం,త్రైలోక్యంరావయత్యాక్రన్దయతీతితథా-తం,దశకన్ధరం-జహి- హేవీర - పత్నీంసీతా-మవాప్నుహి - యద్యపితవమదీయంజలంన ప్రతిబన్ధకంభవతి - తథాఽపిసేతుంబధ్నీహి-కిమర్థమిత్యత్రాహ-తేతవ-యశసో - విభూత్యైవిస్తారాయ - తథాహి - దిగ్విజయినోభూపాఃయంసేతు-ముపేత్య-దుష్కరంత్వత్కర్మ-వెత్త్య-త్వద్యశో,గాస్యన్తి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀తద్వాక్యమభిసన్ధాయయత్కృతంతదాహ॥ బధ్వేతి ॥కపీన్ద్రాణాం,కరైః - కమ్పితాని,భూరుహాణా - మఙ్గానిశాఖాదీని-యేషు-తై - ర్వివిధానా-మద్రీణాం-కూటైశ్శిఖరై -రుదధౌ-సేతుం-బధ్వా- రఘుపతి - స్సుగ్రీవాదయః-ప్రముఖాముఖ్యా-యేషాం,తై - రనేకైఃకపిభిస్సహ.అనీకైరితిపాఠే సైన్యైస్సహేత్యర్థః-అగ్రేసీతాన్వేషణసమయే-హనుమతైవ-దగ్ధాం - లఙ్కాం.విభీషణస్య - దృశాబుద్ధ్యా-తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతిభా

వః-అవిశత్ప్రవివేశ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ సేతి॥సా,శ్రీరామేణసకపిసైన్యేనప్రవిష్టాలఙ్కా,గజకులైః-హ్రాదినీ,యథా,ఘూర్ణా- భవతి,తద్వ, ద్ఘూర్ణాబభూవ,కథమ్భూతా,వానరేన్ద్రాణాం,బలైః, రుద్ధా,విహారాదయో,యస్యాం , నిర్భజ్యమానా,ధిషణాదయో,యస్యాం - సా,తత్ర,విహారః,క్రీడాస్థానం,కోష్ఠం ధాన్యాగారాది - శ్రీః,కోశః,ద్వారం,గృహాదీనాం - గోపురం,పురద్వారం,సదస్సభా - వలభీః,ప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ - విటఙ్కాః,కపోతపాలికా,ధిషణం,వేదికాది - ధ్వజహేమకుమ్భా,ప్రసిద్ధా,శృఙ్గాటకశ్చతుష్పథః ✽ ॥ ౧౭ ॥ రక్షఇతి॥రక్షఃపతిః,రావణః,తద్విఘూర్ణనం,దృష్ట్వా- నికుమ్భాదీ, న్సైనికః-స్వస్వ,బలసహితాన్,పుత్రమిన్ద్రజితం - ప్రహస్తాదీంశ్చ - సర్వా, ననుగాన్భృత్యాన్-సమహినోత్ప్రాయుఙ్క్త,అథ,కుమ్భకర్ణం,చ,సమహినోత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తామితి॥తాం,మసిశూలాదిభిః,దుర్గమాం,యాతుధానానాం,పృతనాం సేనాం ,సుగ్రీవాదిభిః అన్వితః-శ్రీరామో,ఽభ్యయాత్,తత్ర,మరుత్సుతో హనుమాన్-ఋక్షో జామ్బవాన్ ✽ ॥౧౯॥ ✽ తఇతి॥ తే,రఘుపతేరనీకపాః సర్వే-అఙ్గదాద్యాః-రావణస్యే-భాదీనాం,గజాదీనాం,యోధై-ర్యద్వరూథం,సైన్యం-తద్వద్ద్వం,యథాభవతితథా,అభిపద్య సఙ్గమ్య-ద్రుమైః , ర్గిరిభి , ర్గదాభి,రిషుభిశ్చ- సీతాయా,అభిమర్శనేన,హతం,మఙ్గళం,యస్య-సరావణ,ఈశో-యేషాం-తాన్, నికుమ్భాదీన్,జఘ్నిరే ✽ ॥౨౦॥ ✽ రక్షఇతి॥అథ,రక్షఃపతీ రావణః-స్వబలస్య-నష్టిం నాశ-మవేత్య-రుష్టః,క్రుద్ధస్సన్,యానకం విమాన,మారుహ్య,శ్రీరామ-మభ్యపతత్-అథస్వస్యన్దనే ఇన్ద్రస్యరథే-మాతలినా,ఇన్ద్రసారథినా-ఉపనీతే సమానీతే-ద్యుమతిదీప్తి

వనీలహనుమత్ప్రముఖై ✽ రనేకైర్లఙ్కాంవిభీషణదృశాఽవిశదగ్రదగ్ధామ్ ॥ ౧౬ ॥ సావానరేన్ద్రబలరుద్ధవిహా
రకోష్ఠశ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిటఙ్కా । నిర్భజ్యమానధిషణధ్వజహేమకుమ్భశృఙ్గాటకాగజకులైర్హ్రా
దినీవఘూర్ణా॥ ౧౭ ॥ రక్షఃపతిస్తదవలోక్యనికుమ్భకుమ్భధూమ్రాక్షదుర్ముఖసురాన్తనరాన్తకాదీన్ । పుత్రం
ప్రహస్తమతికాయమకమ్పనాదీన్సర్వానుగాన్సమహినోదథకుమ్భకర్ణమ్॥ ౧౮ ॥ తాంయాతుధానపృతనామ
సిశూలచాపప్రాసర్ష్టిశక్తిశరతోమరఖడ్గదుర్గామ్ । సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగన్ధమాదనీలాఙ్గదర్క్షపనసాదిభిరన్వి
తోయాఽగాత్॥ ౧౯ ॥ తేఽనీకపారఘుపతేరభిపద్యసర్వేద్వన్ద్వంవరూథమిభపత్తిరథాశ్వయోధైః। జఘ్నుర్ద్రు
మైర్గిరిగదేషుభిరఙ్గదాద్యాస్సీతాభిమర్శహతమఙ్గళరావణేశాన్॥ ౨౦ ॥ రక్షఃపతిస్స్వబలనష్టిమవేక్ష్యరుష్టఆరు
హ్యయానకమథాభిససారరామమ్ । స్వస్స్యన్దనేద్యుమతిమాతలినోపనీతేవిభ్రాజమానమహనన్నిశితైఃక్షు
రప్రైః॥ ౨౧ ॥రామస్తమాహపురుషాదపురీషయన్నఃకాన్తాఽసమక్షమసతాఽపహృతాశ్వవత్తే । త్యక్తత్ర
పస్యఫలమద్యజుగుప్సితస్యయచ్ఛామికాలఇవకర్తురలఙ్ఘ్యవీర్యః ॥ ౨౨ ॥ ఏవంక్షిపన్ధనుషిసన్ధితముత్ససర్జబాణం
సవజ్రమివతద్ధృదయంబిభేద । సోఽసృగ్వమన్దశముఖైర్న్యపతద్విమానాద్ధాహేతివాదినిజనేసుకృతీవరిక్తః॥ ౨౩ ॥
తతోనిష్క్రమ్యలఙ్కాయాయాతుధాన్యస్సహస్రశః । మన్దోదర్యాసమంతత్రప్రరుదన్త్యఉపాద్రవన్॥ ౨౪ ॥
తాంస్తాన్స్వబన్ధూన్పరిష్వజ్యలక్ష్మణేషుభిరర్దితాన్ ।రురుదుస్సుస్వరందీనాఘ్నన్త్యఆత్మానమాత్మనా॥ ౨౫ ॥హాహా
తాస్స్మవయంనాథలోకరావణరావణ।కంయాయాచ్ఛరణంలఙ్కాత్వద్విహీనాపరార్దితా॥ ౨౬ ॥ నవై వేదమ

యుక్తే,విభ్రాజమానం,శ్రీరామం-క్షురప్రైః,క్షురధారాతుల్యాగ్రైః, ర్విశిఖై ర్బాణై, రహనత్తాడ-తనాదిత్వాదేవసిద్ధే కృఞ్గ్రహణేనగణకార్యస్యానిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాశపోలుగభావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తమేవంతాడయన్తం రావణంశ్రీరామ ఆహ॥కిమితి॥ హేపురుషాదపురీష రాక్షసేషు తేషాంవాపురీషప్రాయ-యస్మా,న్నో-ఽస్మాక,మసమక్షం-కాన్తా ,అసతాదురాత్మనా-త్వయా-శునేవా , పహృతా, శునాయథాఅసమక్షంగృహంప్రవిశ్యైనకిమపివస్త్వపహ్రియతేతద్వదితిదృష్టాన్తార్థః,తస్మా,జ్జుగుప్సితస్య , కర్మణఇతి శేషః,కర్తు,స్తేనిర్లజ్జస్యతవా,ద్య , కాలోమృత్యురివా , లఙ్ఘ్యవీర్యో,ఽహం - ఫలం,యచ్ఛామీతి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏవమిత్థ,మధిక్షిపన్,ధనుషి,సన్ధితం,బాణ,ముత్ససర్జ,ప్రాయుఙ్క్త,స,బాణో,వజ్రమివ,తస్యరావణస్య,హృదయం,బిభేద,సరావణః,దశభి,ర్ముఖై,రసృగ్రుధిరం,వమన్, జనేపశ్యతిజనే,హాహేతి,వాదినిసతి , విమానాత్పుష్పకా,దపతత్, యథా,సుకృతీక్షీణపుణ్యః,స్వర్గ్లోకా,త్పతతి,తద్వత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తతఇతి॥తతో, యాతుధాన్యః రాక్షస్యో,మన్దోదర్యాసహ లఙ్కాయాః,నిష్క్రమ్య,ప్రరుదన్త్య,స్తత్ర రావణసమీపే, ఉపాద్రవన్ ఆజగ్ముః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తత్రేతి॥తత్ర , లక్ష్మణస్య,బాణై,రర్దితాన్హతాన్ , స్వాన్స్వాన్,బన్ధూన్పరిష్వజ్య,ఆత్మనా , ఆత్మానం,ఘ్నన్త్యః , దీనాదుఃఖితా , సుస్వరం,రురుదుః ✽॥ ౨౫ ॥ ✽ రోదనప్రకారమేవాహ॥హాహేతిత్రిభిః॥ హేతిఖేదద్యోతకమవ్యయం, హేనాథ, హేలోకరావణ,వయం,హతా,స్స్మ,హతప్రాయాబభూవిమ , అధునా,పరైశ్శత్రుభి,రర్దితాపీడితా,త్వయా, హీనారహితా , లఙ్కా-లఙ్కాస్థోజనః.కం,శరణం,యాయాత్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ నవాఇతి॥ హేమహాభాగ,భవా,న్కామవశఙ్గతః,సీతాయా,స్తేజసః , ప్రభావం, తేజో

---

౧౬ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ అనీకైః.

రూపంవాప్రభావం,నవైవేదనజ్ఞాతవాన్-యేన తేజోऽనుభావేన-ఇమాం , దశాం,నీతఃప్రాప్తవా-నసి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృతేతి॥ హేకులనన్దన-వయ-మేషా,లఙ్కా-చ-విధవాః-కృతాః- యేనేత్యనుషఙ్గః - అయంశయాన-స్త్వద్దేహః - గృధ్రాణాం,కృతః-భక్ష్యఇతి శేషః-ఆత్మాతు,నరకహేతవేనరకభోగాయ-కృతః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వానితి॥తతః , కోసలేన్ద్రేణశ్రీరామేణా-నుమోదితో,విభీషణః, పితృమేధవిధానేనపితృమేధవిధినా,యద్ - ఉక్తంవిహితం,తత్ , సాంపరాయికంప్రేతకర్మ-స్వానాంరావణాదీనాం,చక్రే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తతఇతి॥తతో,భగవాన్శ్రీరామః , అశోకవనే,యత్,ఆశ్రమ, స్తస్మిన్,శింశుపాయా-మూల,మాశ్రితాం-మూలేస్థితాం- స్వస్య-విశ్లేషఏవ-వ్యాధి ర్యస్యా-స్తా-మతఏవ-క్షామాంకృశామ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ప్రియతమాం-భార్యా-మవలోక్యా - నుకమ్పితవాన్ - ఆత్మనఃస్వస్యసన్దర్శనేన-య - ఆహ్లాద - స్తేన-వికస , న్ముఖం-పఙ్కజమివ-యస్యా-స్తాంసీతామ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యానంపుష్పక-మారోప్య-భ్రాతృభ్యాంవాలిరావణభ్రాతృభ్యాంసుగ్రీవవిభీషణాభ్యాంసహ-హనుమతా-యుక్తో, యాన-మారురోహ-రక్షోగణాధిపత్య-మాకల్పాన్త-మాయు-ర్లఙ్కాంచ-విభీషణాయ -దత్వా-చీర్ణమనుష్ఠితం, వ్రతంపితురనుశాసనరూపం - యేన - సభగవాన్శ్రీరామః - పురీమయోధ్యాం-విభీషణేనసహైవ-యయౌ ,కథమ్భూతః-పథి-లోకపాలైరిన్ద్రాదిభి, రర్పితాని-యాని - కుసుమాని-తై -రవకీర్యమాణః- శతధృత్యాదిభిః-బ్రహ్మాదిభి-ర్ముదాహృష్టేన-ఉపగీ

హాభాగభవాన్కామవశంగతః। తేజోఽనుభావంసీతాయాయేననీతోదశామిమామ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతైషావిధవా
లఙ్కావయంచకులనన్దన । దేహఃకృతోఽన్నంగృధ్రాణామాత్మానరకహేతవే॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ స్వా
నాంవిభీణశ్చక్రేకోసలేన్ద్రానుమోదితః। పితృమేధవిధానేనయదుక్తంసాంపరాయికమ్॥ ౨౯ ॥ తతోదదర్శభ
గవానశోకవనికాలయే। క్షామాంస్వవిరహవ్యాధింశింశుపామూలమాశ్రితామ్॥ ౩౦ ॥ రామఃప్రియతమాం
భార్యాందీనాంవీక్ష్యాన్వకమ్పత।ఆత్మసన్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖపఙ్కజామ్॥ ౩౧ ॥ ఆరోప్యారురుహే❁యా
నంభ్రాతృభ్యాంహనుమద్యుతః। విభీషణాయభగవాన్దత్వారక్షోగణేశతామ్ ॥ లఙ్కామాయుశ్చకల్పాన్తం
యయౌచీర్ణవ్రతఃపురీమ్॥ ౩౨ ॥అవ❁కీర్యమాణఃకుసుమైర్లోకపాలార్పితైఃపథి। ఉప❁గీయమానచరితశ్శతధృ
త్యాదిభిర్ముదా॥ ౩౩ ॥గోమూత్రయావకంశ్రుత్వాభ్రాతరంవల్కలామ్బరమ్।మహాకారుణికోఽతప్యజ్జటిలం
స్థణ్డిలేశయమ్॥ ౩౪ ॥ భరతఃప్రాప్తమాకర్ణ్యపౌరామాత్యపురోహితైః। పాదుకేశిరసిన్యస్యరామంప్రత్యు
ద్యతోఽగ్రజమ్॥ ౩౫ ॥నన్దిగ్రామాత్స్వశిబిరాద్గీతవాదిత్రనిస్వనైః। బ్రహ్మఘోషేణచముహుఃపఠద్భిర్బ్రహ్మ
వాదిభిః॥ ౩౬ ॥స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభిర్హైమైశ్చిత్రధ్వజైరథైః। సదశ్వైరుక్మసన్నాహైర్భటైఃపురటవర్మభిః॥
శ్రేణిభిర్వారముఖ్యాభిర్భృత్యైశ్చోపాయనోద్వహైః। పారమేష్ఠ్యాన్యుపాదాయపణ్యాన్యుచ్చావచాని
చ॥ ౩౮ ॥ పాదయోరపతత్ప్రేమ్ణాప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః। పాదుకేన్యస్యపురతఃప్రాఞ్జలిర్బాష్పలోచనః॥ ౩౯ ॥
తమాశ్లిష్యద్దృఢందోర్భ్యాంస్నపయన్నేత్రజైర్జలైః। రామోలక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యోర్హత్తమాశ్చ

యమానంచరితంయస్యతథాభూతః-పురీంయయావిత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గోమూత్రపక్వయవాన్నభోజనం,వల్కలమమ్బరంయస్య - జటాఅస్యసన్తీతితథా - స్థణ్డిలేదర్భైరాస్తీర్ణేభూప్రదేశే శేతఇతితథాభూతం- భ్రాతరంభరతం-శ్రుత్వా,మహాకారుణికో-భగవా-నతప్యత్ పరితతాప ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ భరతఃప్రాప్తంపురీమాగచ్ఛన్తం శ్రీరామ-మాకర్ణ్య,పాదుకే, స్వశిరసి-నిధాయ-పౌరైరమాత్యైః-పురోహితై - గీతైః-ర్వాద్యానాం-నిస్వనైః-బ్రహ్మవేదంముహుర్ముహుః ఘోషేణఉచ్చైస్స్వరేణపఠద్భిః-బ్రహ్మవాదిభిః-స్వర్ణాసక్తాఃకక్ష్యాఃప్రాన్తాఃయాసాం, తాభిః-పతాకాభిఃరథైః-స్వర్ణకవచధారిభిః-భటైః,శ్రేణిభి-స్తామ్బూలికైః,వారాఙ్గనా-శ్రేష్ఠాభి-రుపాయనోద్వహైరుపాయనధారిభిః-భృత్యైశ్చసహా - గ్రజంశ్రీరామం, స్వశిబిరాన్నన్దిగ్రామా-త్ప్రత్యుద్యతఃఅభిముఖంయయావిత్యన్వయః , రామంవినాఅయోధ్యామప్రవిశన్భరతోనన్దిగ్రామే స్వస్యవాసంనిర్మితవాన్ - తస్మాచ్ఛిబిరాద్యయావిత్యర్థః - కథంభూతైఃరథైః-హైమైస్సువర్ణమయైః- చిత్రాధ్వజాయేషు-సన్తస్సమీచీనాఅశ్వాయేషాం - రుక్మమయాస్సన్నాహాఃబన్ధనాయేషు - తైః -పారమేష్ఠ్యానిమహారాజార్హాణినానావిధాని ఛత్రచామరాదీన్యు-పాదాయ-ప్రత్యుద్యతఇతిపూర్వేణాన్వయః ,ప్రేమ్ణా , ప్రక్లిన్నంఆర్ద్రీభూతం , హృదయం , ఈక్షణేచ, యస్య-సః - ప్రీత్యా - పాదుకే-పురతో-నిధాయ-పాదయో-రపతత్ -తతః-ప్రాఞ్జలి-ర్బాష్పలోచన-స్తస్థావితి శేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తతః-శ్రీరామ- స్తం,భరతం-దృఢంగాఢంయథాతథా-దోర్భ్యాం - ఆలిఙ్గ్య -నేత్రజైః- హర్షాబ్బిన్దుభిః - స్నపయన్ - లక్ష్మణసీతాభ్యాంసహ-విప్రేభ్యః - యేచార్హత్తమానమస్కార్యాః - కులవృద్ధా-స్తేభ్యశ్చ-స్వయం-న

మశ్చక్రే-ప్రజాభిర్నమస్కృతశ్చ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఉత్తరాః కోసలాః ఉత్తరకోసలదేశస్థాజనాః-చిరాగతం-పతిం శ్రీరామ,మవలోక్య-మాల్యైః పుష్పైః-కిరన్తః-ఉత్తరాసఙ్గానుత్తరీయాన్-విధున్వన్తశ్చాలయన్తో-ననృతుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ అయోధ్యాప్రవేశప్రకారమాహ త్రిభిస్సార్ధైః । భరతః,పాదుకే, అగృహ్ణాత్-విభీషణసుగ్రీవౌచ-వ్యజనోత్తమే - అగృహ్ణాతాం-మరుత్సుతోహనుమాన్-శ్వేతాతపత్రమ్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ధనుశ్చనిషఙ్గౌచ-తాన్,శత్రుఘ్నః - అగృహ్ణాదిత్యనుషఙ్గః-సీతా-తీర్థకమణ్డలు-మబిభ్రత్, హేనృప-అఙ్గదః-ఖడ్గం హైమం స్వర్ణఖచితం-చర్మ ఖేట-మృక్షరాడ్జామ్బవాన్,అబిభ్రత్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ హేరాజన్,భగవాన్ శ్రీరామః-పుష్పకస్థః-స్త్రీభిః - పరివృతః-వన్దిభిః-స్తూయమానశ్చ - యథో-దిత-శ్చన్ద్రో - గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభి-ర్విరాజతే-తథా-విరేజే బభ్రాజే ॥ భ్రాతృభిర్భరతాదిభి-ర్నన్దితోఽనుమోదిత - ఉత్సవేనసహితశ్చ - సభగవా-న్పురీమయోధ్యాం, ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తతో-రాజభవనం-ప్రవిశ్య-గురుపత్నీః కైకేయ్యాద్యాః-స్వమాతరం కౌసల్యాం,గురూన్ వసిష్ఠాదీన్, వయస్యాన్-అవరజాంశ్చ-కులీనాన్-యథాయోగ్యం-తైః-పూజితః-ప్రత్యపూజయత్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తథా-వైదేహీ-లక్ష్మణశ్చ - యథావద్యథాయోగ్యం , పూజయన్తౌ పూజితౌచ-సమ్య., గుపేయతుః - రాజభవనమిత్యనుషఙ్గః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ మాతరః కౌసల్యాదయ-స్సుతా-న్ప్రాప్య - స్వాః స్వకీయాః-తన్వః దేహాః , ప్రాణా-న్ప్రాప్య,యథో,త్థితా-భవన్తి, తద్వ-దు

యే ॥ తేభ్యస్స్వయంనమశ్చక్రే ప్రజాభిశ్చనమస్కృతః ॥ ౪౦ ॥ ధున్వన్త ఉత్తరాసఙ్గాన్పతింవీక్ష్యచిరాగతమ్।
ఉత్తరాః కోసలామాల్యైః కిరన్తోననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ పాదుకేభరతోఽగృహ్ణాచ్చామరవ్యజనోత్తమే।విభీషణ
శ్చసుగ్రీవశ్శ్వేతచ్ఛత్రంమరుత్సుతః॥ ౪౨ ॥ ధనుర్నిషఙ్గాన్శత్రుఘ్నస్సీతాతీర్థకమణ్డలుమ్। అబిభ్రదఙ్గదః ఖడ్గం
హైమంచర్మర్క్షరాణ్నృప ॥ ౪౩ ॥ పుష్పకస్థోవృతః స్త్రీభిస్స్తూయమానశ్చవన్దిభిః। విరేజేభగవాన్రాజన్గ్రహై
శ్చన్ద్రఇవోదితః॥ భ్రాతృభిర్నన్దితస్సోఽథసోత్సవః ప్రావిశత్పురీమ్ ॥ ౪౪ ॥ ప్రవిశ్య రాజభవనంగురుపత్నీస్స్వ
మాతరమ్ । గురూన్వయస్యానుచరాన్పూజితః ప్రత్యపూజయత్ । ౪౫ ॥ వైదేహీలక్ష్మణశ్చైవయథావత్స
ముపేయతుః । ౪౬ ॥ ప్రాప్యాత్మజాన్మాతరస్తాస్స్వప్రాణాంస్తన్వ ఇవోత్థితాః । ఆరోప్యాఙ్కేఽభిషిఞ్చ
న్త్యోబాష్పౌఘైర్విజహుశ్శుచః ॥ ౪౭ ॥ జటానిర్ముచ్యవిధివత్కులవృద్ధైస్సమంగురుః।అభ్యషిఞ్చద్యథైవేన్ద్రం
చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః । ౪౮ । ఏవంకృతశిరస్స్నానస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలఙ్కృతః।స్వలఙ్కృతైస్సువాసోభిర్భ్రా
తృభిర్భార్యయాబభౌ ॥ ౪౯ ॥ అగ్రహీదాసనంభ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదితః । ప్రజాస్స్వధర్మనిరతావర్ణా
శ్రమగుణాన్వితాః ॥ ౫౦ ॥ జుగోపపితృవద్రామో మేనిరేపితరంచతమ్ । త్రేతాయాంవర్తమానాయాంకాలః
కృతసమోఽభవత్ । ౫౧ । రామేరాజనిధర్మజ్ఞేసర్వభూతసుఖావహే । వనానినద్యోగిరయోవర్షాణిద్వీపసి
న్ధవః ॥ సర్వేకామదుఘాఆసన్ప్రజానాంభరతర్షభ॥ ౫౨ ॥ నాధివ్యాధిజరాక్షుత్తృడ్దుఃఖశోకభయక్లమాః।మృ
త్యుశ్చానిచ్ఛతామాసీద్రామేరాజన్యధోఽక్షజే॥ ౫౩ ॥ఏకపత్నీవ్రతధరో రాజర్షిచరితశ్శుచిః।స్వధర్మంగృహ

త్థితాస్సత్యః-అఙ్కే,ఆరోప్య-హర్షజైః బాష్పబిన్దుసంఘైః-సిఞ్చన్త్య- శ్శుచశ్శోకాన్-విజహుః ✽ । ౪౭ । ✽ తతో-గురుర్వసిష్ఠః కులవృద్ధైః,స్సమంసహ-విధివ,జ్జటా-నిర్ముచ్య , చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః , ఆదిశబ్దాద్గఙ్గాయమునాజలాదిభిశ్చ , శ్రీరామ-మిన్ద్రమివా,భ్యషిఞ్చత్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ ఏవం,కృతంశిరస్స్నానం యేన-శోభనే వాససీయస్య-సః-సుష్ఠుయథాతథా-అలఙ్కృతః-శ్రీరామః-స్వలఙ్కృతైః-సువాసోభిః,భ్రాతృభిః,భార్యయాచ-తథాభూతయా -బభౌ ✽ ॥ ౪౯ । ✽ తతో-భ్రాత్రాభరతేన,ప్రణిపత్య,ప్రసాదితః ప్రార్థిత-స్సింహాసన-మగ్రహీత్ -తదా,విషయవాసిన్యః,ప్రజాః,స్వధర్మనిరతాః ।తదేవాహ । వర్ణానా-మాశ్రమాణాంచ-యే,గుణధర్మాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదయః-తై-రన్వితా-బభూవుః ✽ ।౫౦। ✽ పితా,యథా,పాతి,తద్వ-ద్రామః,ప్రజా-జుగోప,తాశ్చ,తంరామం,పితరం,మేనిరే అమన్యన్త,తదా,త్రేతాయాం , వర్తమానాయాం , త్రిపాద్ధర్మయుక్తే త్రేతాయుగే ప్రవర్తమానేఽపి,చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః-కాలోబభూవ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ భూతానాం, సుఖకరే శ్రీరామే,ధర్మజ్ఞే,రాజనిసతి,తదా,వనాదయ,స్సర్వే.ప్రజానాం , కామదుఘాః - కామ్యమానఫలాదిప్రదాః , ఆసన్-తత్ర,వర్షాణిరమ్యకాదీని,ద్వీపాస్సింహలాదయః,సిన్ధవస్సముద్రాః- హేభరతర్షభ ✽ । ౫౨ ॥ ✽ తథా,అధోఽక్షజే శ్రీరామే,రాజనిసతి,తదా,ఆధ్యాదయః,అనిచ్ఛతాం-మృత్యుశ్చ-నాసన్-తత్రా , ధిర్మనఃపీడా- వ్యాధిశ్శరీరజా , దుఃఖమతీతపుత్రమరణస్మృత్యాత్మకంప్రతికూలంజ్ఞానం , శోకఃవర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః -భయమాగామ్యనిష్టదర్శనజం,యద్వ్యాధినిషేధేనైవైతత్త్రయంనిషిద్ధం-తథాపి.తత్ప్రపఞ్చార్థమిదం-క్లమోగ్లానిః ✽ । ౫౩ ॥ ✽ ఏకపత్నీవ్రతధరః స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహరహితః- రా

జ్ఞైరేవచరితంయస్యసః - శుచిఃరాగాదిప్రాకృతగుణరహితః-గృహస్థస్య-విహితాన్-స్వవర్ణానుకూలాంశ్చ-ధర్మాన్,లోకస్య శిక్షయన్-స్వయ-మాచరత్-లోకసఙ్గ్రహార్థమాచరదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ ప్రశ్రయేణవినయేనా-వనతానమ్రా-భావజ్ఞాఅభిప్రాయజ్ఞాసతీ-సీతా - ప్రేమాదిభిర్భర్తుః శ్రీరామస్య - మనోజహార-తత్ర-ప్రేమ్ణా-ప్రీతిః-అనువృత్తిః పరిచర్యా-శీలంసుస్వభావఃసద్వృత్తిశ్చభీర్భయం-హ్రీర్లజ్జా ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః.

* * *

అథ-భగవాన్ శ్రీరామ-ఉత్తమైర్వసిష్ఠాదిభిః - కల్పితైః కారితైః-మఖైః క్రతుభిః-సర్వదేవమయం, స్వమాత్మానమేవాత్మనైవా,చార్యవాన్సన్-ఈజేఇయాజ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ హోత్రఇతి॥తత్ర-హోత్రే-ప్రాచీం - దిశం-దక్షిణా-మదాత్-బ్రహ్మణేతు-దక్షిణాందిశం-అధ్వర్యవే-ప్రతీచీం-సామగాయినేఉద్గాత్రేతూ-దీచీ-మదిశత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదన్తరా - తాసాందిశామన్తరామధ్యే-యావతీ-భూమిర-వశిష్టా-తాం-సర్వా- మాచార్యాయ - దదౌ - కథమ్భూతః-ఇదం-కృత్స్నంభూమణ్డలం-బ్రాహ్మణోఽర్హతి-ప్రతిగ్రహీతుమితిశేషః-ఇతీత్థంమన్యమానఃనిస్పృహశ్చ॥ఇతితథా-సమీచీనా-నలఙ్కారాంశ్చా-దాత్-ఏవంసర్వందత్వా-కేవలం - వాసోభ్యాంపరిధానీయోత్తరీయాభ్యా - మవశేషితః-తథా-రాజ్ఞీవైదేహీసీతాఽపి - భర్త్రభిప్రాయజ్ఞా-సర్వా-నలఙ్కారాన్ప్రదాయ-కేవలం-సౌమఙ్గల్యమాత్రేణా-వశేషితా-బభూవ ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ తేహో

మేధీయాన్శిక్షయన్స్వ్రతమాచరత్ ॥ ౫౪ ॥ ప్రేమ్ణాఽనువృత్త్యాశీలేన ప్రశ్రయావనతాసతీ । భియాహ్రియా చభావజ్ఞాభర్తుస్సీతాఽహరన్మనః ॥ ౫౫ ॥

* * *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేనవమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీశుకఉవాచ ॥ భగవానాత్మనాఽఽత్మానంరామఉత్తమకల్పితైః । సర్వదేవమయందేవమీజఆచార్యవాన్మఖైః ॥ ౧ ॥ హోత్రేదదాదిశంప్రాచీంబ్రహ్మణేదక్షిణాంప్రభుః । అధ్వర్యవేప్రతీచీంవాఉదీచీంసామగాయినే ॥ ౨ ॥ ఆచార్యాయదదౌశేషాంయావతీభూస్తదన్తగా । మన్యమానఇదంకృత్స్నంబ్రాహ్మణోఽర్హతినిస్పృహః ॥ ౩ ॥ ఇత్యయంసదలఙ్కారాన్వాసోభ్యామవశేషితః । తథారాజ్ఞ్యపివైదేహీసౌమఙ్గల్యావశేషితా ॥ ౪ ॥ తేతుబ్రాహ్మణదేవస్యవాత్సల్యంవీక్ష్యసత్సుతత్ । ప్రీతాఃక్లిన్నధియస్తస్మైప్రత్యర్ప్యేదంబభాషిరే ॥ ౫ ॥ అప్రత్తంనస్త్వయాకింనుభగవన్భువనేశ్వర । యన్నోఽన్తర్హృదయంవిశ్య*తమోహంసిస్వరోచిషా ॥ ౬ ॥ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయరామాయాకుణ్ఠమేధసే । ఉత్తమశ్లోకధుర్యాయన్యస్తదణ్డార్పితాఙ్ఘ్రయే ॥ ౭ ॥ కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుర్గూఢోరాత్ర్యామలక్షితః । చరన్వాచోఽశృణోద్రామోభార్యాముద్దిశ్యక

త్రాదయోబ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణాఏవదైవతంయస్య-తస్యశ్రీరామస్య-సత్సు-తద్వదాన్యత్వయుక్తంవాత్సల్య-మవలోక్య ప్రీతాః-క్లిన్నధియఆర్ద్రచిత్తాస్సన్తస్తస్మై రామాయ- ప్రత్యర్ప్య-ప్రాచ్యాదిదిశఇతిశేషః-దిశః-ప్రతిగ్రహీతుం-వయం-నార్హా-ఇతి-విజ్ఞాప్యేత్యర్థః-నతుప్రతిగృహ్యప్రత్యర్ప్యేత్యర్థః దత్తప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్ - ఏవంచాదిశద్దదావిత్యాదేరపి ప్రతిగ్రహీతుంహోత్రాదీన్ప్రార్థితవానిత్యర్థః-ఇదంవక్ష్యమాణం,బభాషిరే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ హేభగవన్-త్వయా-నోఽస్మభ్య-మప్రత్తమప్రదత్తం-కింనుసర్వమపిప్రదాతుముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః-తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి - పరమేశ్వరః-పరోమాయస్మాత్సపరమ-స్సచాసావీశ్వరః - స్వతఏవావాప్తసమస్తకామస్యతవకిమేతైరితిభావః,కించ, నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ-తత్సాధనసమ్యఙ్జ్ఞానవిరోధ్యజ్ఞాన-మస్మాకమన్తర్హృదయే-ప్రవిశ్య- హంసినిరస్యసికేన - స్వరోచిషాస్వప్రకాశేన-తస్యైవంభూతస్యాత్మపర్యన్తవదాన్యస్యకియదేతత్ప్రాచ్యాదిదిక్ప్రదానమితిభావః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ త్వద్గుణాన్వర్ణయితుంనశక్నుమఇత్యభిప్రాయేణకైశ్చిద్గుణైర్విశింషన్తోనమస్కుర్వన్తి॥ నమఇతి ॥ బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః, „తత్రసాధు”రితియత్ప్రత్యయః„యేచాభావకర్మణో”రితిప్రకృతిభావః - సచాసౌ-దేవస్స్వతేజసాదీప్యమానః-బ్రహ్మణ్యానాం-దేవః శ్రేష్ఠోవా-అకుణ్ఠమేధసేనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ-ఉత్తమశ్లోకానాం-ధుర్యోఽగ్ర్యః ముఖ్యః న్యస్తదణ్డైఃభూతద్రోహరహితైస్సర్వభూతసుహృద్భిర్మునిభి-రర్పితౌచిత్తేనిహితా-వఙ్ఘ్రీ-యస్య-న్యస్తదణ్డేష్వర్పితావఙ్ఘ్రియేనేతివా-తస్మైశ్రీరామాయ-తుభ్యం- నమఇతి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవంసీతయాసహదశవర్షసహస్రాణిరాజ్యముపాస్య - శ్రీరామః-కదాచి-ల్లోకజిజ్ఞాసుః కింవదన్తీంజ్ఞాతుమిచ్ఛుః-గూఢః ప్రచ్ఛన్నవేషః-ఇతరైరలక్షితో - రాత్ర్యాం-తత్రతత్ర-పుర్యాం-చరన్

కస్యచిత్పురుషస్య-వచో-భార్యా-ముద్దిశ్యో-చ్యమాన-మశృణోత్ ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ తద్వచోదర్శయతి॥ నేతి ॥ పరస్యపురుషాన్త
రస్య-వేశ్మగచ్ఛతిపునఃపునరితి-తథా-అతఏవ-దుష్టామసతీంవ్యభిచారిణీం - త్వా-మహం-నబిభర్మి-పరవేశ్మగామపిసీతాం-రా
మోబిభృయాత్ తతస్త్వంకింశ్రేష్ఠఇతివదన్తీంప్రత్యాహ “ స్త్రైణఇతి,, హియస్మా-ద్రామః స్త్రైణః-అత-స్సీతాం-బిభృ
యాత్-అహంతు-పుసః-స్త్రీపారవశ్యరహితః-త్వాం - నభజామీతి ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ ఇతీత్థ-మసంవిదస్తత్వా-నభిజ్ఞా-దతఏవ-బ
హుముఖాన్నానావిధనాదినో, దురారాధ్యాల్లోకా-ద్భీతేన, పత్యా-శ్రీరామేణ, త్యక్తా - సాసీతా, ప్రాచేతసస్య-వాల్మీకే, రా
శ్రమం, ప్రాప్తాయయా-కథమ్భూతా-ఽన్తర్వత్నీ గర్భిణ్యేవసతీగతేత్యన్వయః ॥ తతః-కాలే-ప్రసవకాలేఆగతేసతి, సాసీతా,
యమౌ, సుతౌ, సుషువే, తౌ, చకుశో, లవ, ఇతిచ-ఖ్యాతౌ-తయోఃకుశలవయోః, మునిఃప్రాచేతసః-జాతకర్మాదిక్రియాః, చ
క్రే ✱ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✱ తథా అఙ్గదాదయో, ద్వౌద్వౌ, పుత్రౌ, లక్ష్మణాదీనాం, సంబభూవతుః ॥ దిశాంవిజయే దిగ్విజయకాలే
కోటిశో, గన్ధర్వాన్, భరతో, హతవాన్, తదీయ్యంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి, సర్వం, ధన-మాదాయ-రాజ్ఞే-శ్రీరామాయా, ర్పయా
మాస ✱ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ✱ తథా, శత్రుఘ్నశ్చ, మధోరసురస్య, పుత్రం-లవణాఖ్యం-రాక్షసం, హత్వా-మధువనే-మధురాం
నామపురీం-నిర్మమే ✱ ॥ ౧౪ ॥ ✱ మునౌవాల్మీకౌ-తనయా-నిక్షిప్య-మున్యధీనాకృత్వా, భర్త్రా-శ్రీరామేణ వివాసితానిర్యా
పితా-సీతా-శ్రీరామస్య-చరణౌ - ధ్యాయన్తీ-వివరం-భువఇతి శేషః-ప్రవివేశ ✱ ॥ ౧౫ ॥ ✱ తద్వివరప్రవేశన-మాకర్ణ్య, భగ
వాన్ శ్రీరామ-స్తస్యాస్సీతాయాః-స్తాంస్తా-న్గుణాన్, స్మరన్, ధియా, శుచంశోకం - రున్ధన్నపీ-శ్వరో-ఽపిరోద్ధుం-నాశక్నో

స్యచిత్ ॥ ౮ ॥ నాహంబిభర్మిత్వాందుష్టామసతీంపరవేశ్మగామ్ । స్త్రైణోహిబిభృయాత్సీతాంరామోనా
హంభజేపునః ॥ ౯ ॥ ఇతిలోకాద్బహుముఖాద్దురారాధ్యాదసంవిదః । పత్యాభీతేనసాత్యక్తాప్రాప్తాప్రాచే
తసాశ్రమమ్ ॥ ౧౦ ॥ అన్తర్వత్న్యాగతేకాలేయమౌసాసుషువేసుతౌ । కుశోలవఇతిఖ్యాతౌతయోశ్చక్రేక్రియా
మునిః ॥ ౧౧ ॥ అఙ్గదశ్చన్ద్రకేతుశ్చలక్ష్మణస్యాత్మజావుభౌ । తక్షఃపుష్కలఇత్యాస్తాంభరతస్యమహీపతే ॥ ౧౨ ॥
సుబాహుశ్శ్రుతసేనశ్చశత్రుఘ్నస్యబభూవతుః । గన్ధర్వాన్కోటిశోజఘ్నేభరతోవిజయేదిశామ్ ॥ తదీ
యంధనమానీయసర్వంరాజ్ఞేన్యవేదయత్ ॥ ౧౩ ॥ శత్రుఘ్నశ్చమధోఃపుత్రంలవణంనామరాక్షసమ్ । హత్వా
మధువనేచక్రేమధురాంనామవైపురీమ్ ॥ ౧౪ ॥ మునౌనిక్షిప్యతనయాసీతాభర్త్రావివాసితా । ధ్యాయన్తీరామ
చరణౌవివరంప్రవివేశహ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్రామోరున్ధన్నపిధియాశుచః । స్మరంస్తస్యాగుణాం
స్తాంస్తాన్నాశక్నోద్రోద్ధుమీశ్వరః ॥ ౧౬ ॥ స్త్రీపుం✱ప్రసఙ్గఏతావాన్సర్వత్రత్రాసమావహః । అపీశ్వరాణాం
కిముతగ్రామ్యస్యగృహచేతసః ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంబ్రహ్మచర్యంధారయన్నజుహోత్ప్రభుః । త్రయోదశాబ్ద
సాహస్రమగ్నిహోత్రమఖణ్డితమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్మరతాంహృదివిన్యస్యవిద్ధందణ్డకకణ్టకైః । స్వపాదపల్లవంరామఆ
త్మజ్యోతిరగాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ నేదంయశోరఘుపతేస్సురయాచ్ఞయాఽఽత్తలీలాతనోరధికసామ్యవిముక్తధా

త్ ✱ ॥ ౧౬ ॥ ✱ నచాతిచిత్రమేతదిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామపి - స్త్రీపుంసయోః, ప్రసఙ్గః-ఏతావాన్ ఏతాదృక్-కీదృక్-సర్వ
త్రైవం-భయావహః-భయశబ్దశ్శోకోపలక్షకః-ఈశ్వరాణామపి - భయావహః కిముత-గ్రామ్యస్య, గృహఏవచేతోయస్య,
తస్య ✱ ॥ ౧౭ ॥ ✱ తతఊర్ధ్వంవివరప్రవేశశ్రవణానన్తరం, బ్రహ్మచర్యంధారయన్ స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహంవర్జయన్, ప్ర
భుః-శ్రీరామ, త్రయోదశాబ్దానాం-సహస్రాణి, అగ్నిహోత్ర-మవిచ్ఛిన్నంయథాతథా, అజుహోత్ జుహావ ॥ ననుశ్రీరామా
యణే“దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ, రామోరాజ్యముపాసిత్వా ,, ఇత్యేకాదశవర్షసహస్రాణిశ్రీరామావతారావస్థాన
ముక్తం అత్రతుత్రయోదశాబ్దసాహస్రమితి- తేనవిరోధః ॥ మైవం ॥ తత్రహిదశవర్షసహస్రాణీత్యనేనతావన్తంకాలంసీతయా
సహావస్థితిరుచ్యతే- దశవర్షశతానీత్యనేనతుతావన్తంకాలంతయావినాఽవస్థానముచ్యతే - అతఏవహికోటిద్వయోక్తిః- సీత
యావినారామస్యఏకైకవర్షశతస్యవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయసహస్రమితినోక్తం - ఏవంస్థితేతత్రదశగ్రహం త్రిగుణి
తానాందశానాముపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యకార్త్స్న్యేనావతారసహచరితఃకాలోఽత్రగణితః ✱ ॥ ౧౮ ॥ ✱ తతో-వనవాస
దశాయాం-దణ్డకారణ్యస్థకణ్టకైః- ర్విద్ధం - స్వపాదపల్లవం-స్మరతాంజనానాం-హృది-విన్యస్యనిధాయ - స్మర్తృహృత్స్థంకృత్వేత్య
ర్థః - శ్రీరామ-ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశంజ్యోతిర్మయంస్థానంపరమపదాఖ్యం, మగాత్ ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ అస్త్రప్రాణైర్నోద
ణ్డపాణైః-రఘుపతేః శ్రీరామస్య - రక్షోవధో-జలధిబన్ధనంచేతీదం-యశఃస్తుతిర్నభవతి-తత్రహేతుః-అధికసామ్యాభ్యాం-వి
ముక్తం, ధామప్రభావో-యస్య- నిస్సమాభ్యధికప్రభావస్యేత్యర్థః - తస్య-కిం-కపయోవానరాః-స్సహాయాః - అత-స్సుగ్రీవా
ద్యాశ్రయణంయథాలీలామాత్రం - తథేదమపి- యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - సురాణాం-యాచ్ఞయా- ఆత్తాఽసా

త్త్వా,లీలార్థా-తను-స్త్యైన-తస్య ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవంవిధలీలాప్రయోజనసందర్శయన్ శరణం ప్రవ్రజతి-యస్యా-మల-మఘఘ్నం పాపహారం-పాదామ్బుజమాహాత్మ్యమితివిశేష్యమధ్యాహార్యం-నృపాణాం యుధిష్ఠిరాదీనాం-సదస్సు-యశ ఏవధనం మేషాం-తే-తథాభూతా అపి,ఋషయో మార్కణ్డేయాదయః - యశోధనా పీతిసన్ధిరార్షః - గాయన్తి - యన్మాహాత్మ్యం - దిగిభేన్ద్రాణాం,పట్టవదాభరణరూపం - తత్పర్యన్తవ్యాప్తమిత్యర్థః - నాకపాలాః దేవాః-వసుపాలా వసుధాపాలకాః , వైశ్రవణాదయోవా- తేషాం - కిరీటైర్జుష్టం-పదామ్బుజం-యస్యతం- రఘుపతిం-శరణం-ప్రపద్యే-పాఠాన్తరేత-త్తస్యరఘుపతేర్జుష్టం-పాదామ్బుజం,శరణం-ప్రపద్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యైర్జనైః, శ్రీరామః-సంస్పృష్ట-స్సన్దృష్ట,స్సంవిష్టః ఉపసేవితః,సంపీత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - అనుగతో వా- తే,సర్వే , కోసలదేశవాసినః, యత్ర యత్స్థానం-యోగినో-గచ్ఛన్తి,త-త్స్థానం-యయుః-ముక్తా బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫలమాహ॥పురుష ఇతి॥ హేరాజన్,ఆనృశంస్యపర ఉపశమనిష్ఠః,పురుషో-రామచరితం, శ్రవణైరుపధారయన్ శ్రోత్రేన్ద్రియవృత్తిభిః పరిచిన్వన్-కర్మబన్ధైః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః,సంసృతిహేతుభిః-ప్రముచ్య తే ముక్తో భవతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యద్యప్యగ్రహీదాసనం భ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదిత ఇత్యానేన భ్రాతౄణాం రామస్య చ పరస్పరఛన్దానువర్తనం ఏకపత్నీవ్రతధర ఇత్యాదినా రాజ్యపరిపాలనదశాయాంతస్యావస్థానప్రకారశ్చేత్యాదికం సర్వముక్తమేవ , తథాపి తదేవ పునర్విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి ॥ స రామః-కథం, అవర్తతేతి శేషః,ఆత్మనః - భ్రాతౄ - న్జానపదాన్ దేశవాసినో జనాంశ్చ - కథ-మావిశత్ భ్రాతౄన్జానపదాంశ్చ కథమన్వవర్తతేత్యర్థః ॥ తే జనాః భ్రాతరశ్చ-పౌరాః ప్రజాశ్చ, తస్మిన్నీశ్వరే శ్రీరామే విషయే-కథమన్వవర్తన్త,ఇతి త్రయః ప్రశ్నాః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర శ్రీరామస్య భ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిప్రకారమాహ॥ అథేతి ॥ అథ సింహాసనోపవేశానన్తరం త్రిభువనేశ్వరః శ్రీరామో-దిగవనే దిక్పాలనేనిమిత్తే - భ్రాతౄ-నాదిశత్,అనేనైవ భ్రాతౄణామపి తదాజ్ఞానువృత్తిరుక్తా-తతస్స్వానాం కౌసల్యాదీనా-మాత్మానం,దర్శయన్-సానుగః-పురీమయోధ్యా,మైక్షత ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ పౌరాణాం తస్మిన్ననువృత్తిం ఖ్యాపయితుం తైరలఙ్కృతాం పురీం వర్ణయతి॥ఆసిక్తమార్గామితి త్రిభిః॥గన్ధాఢ్యైశ్చన్దనోదకాదిభిః-స్వామినం-ప్రాప్తం ప్రాప్తరాజ్య-మాలోక్య- సుతరాం, మత్తానామివస్థితానాం-కరిణాం-మదోదకశీకరైశ్చా-సిక్తాః మార్గా యస్యాం , మత్తాం వేతి పాఠాన్తరం - తత్ర సుతరాం మత్తామివేతి పురీవిశేషణం-వాశబ్దోవితర్కే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రాసాదాదిషు- విన్యస్తైః - స్వర్ణకుమ్భైః - పతాకాభిశ్చ - మణ్డితామ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ పూగైః,స్సంవృతాః-యా-రమ్భాః కదళ్యః, స్తాభిః-నిత్యసాపేక్షత్వాత్సంవృతశబ్దస్య సమాసః-యద్వా, పూగైశ్చ,పత్రఫలపుష్పాదిసంవృతాభిః-రమ్భాభిశ్చ,వాససాం,పట్టికాభిశ్చ,మణ్డితా-మితిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ పౌరాణాం తస్మిన్వృత్తిమాహ ॥ తతః , అర్హణాని పూజాసాధనాని-పాణిషు-యేషాం-తే-పౌరా, స్తత్రతత్ర-తం శ్రీరామ-ముపేయురుపజగ్ముః, హే దేవ , ప్రాగ్వరాహవతా త్వయోద్ధృతాం , పృథివీం-పాహి-ఇతి ప్రార్థయమానా,ఆశిషో, యుయుజుః ప్రయుక్తవన్తః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తస్మిన్ప్రజానామనువృత్తిమాహ॥ తమితి ॥చిరా-దాగతం-తం-పతిం శ్రీరామం-వీక్ష్యాకర్ణ్య,స్త్రియో-నరాశ్చ,ప్రజాః-దిదృక్షయా , ఉత్సృష్టాగృహాయాభిస్తాః , హర్మ్యాణ్యారుహ్య , అతృప్తానినేత్రాణి

మ్నః। రక్షోవధో జలధిబన్ధనమస్త్రపూగైః కిం తస్య శత్రుహనసే కపయస్సహాయాః॥ ౨౦ ॥ యస్యామలం నృపసద
స్సు యశోధునాఽపి గాయన్త్యఘఘ్నమృషయో దిగిభేన్ద్రపట్టమ్ । ❁ యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదా
మ్బుజం రఘుపతేశ్శరణం ప్రపద్యే॥ ౨౧ ॥ స యైః స్పృష్టోఽభిదృష్టో వా † సంవిష్టోఽనుగతోఽపి వా । కోసలా
స్తే యయుస్స్థానం యత్ర గచ్ఛన్తి యోగినః॥ ౨౨ ॥ పురుషో రామచరితం శ్రవణైరుపధారయన్। ఆనృశంస్యపరో రా
జన్కర్మబన్ధైర్విముచ్యతే। ౨౩ । పరీక్షిదువాచ ।కథం రామో జానపదాన్ భ్రాతౄంశ్చావిశదాత్మనః। తస్మి
న్వా తేఽన్వవర్తన్త ప్రజాః పౌరాస్తథేశ్వరే। ౨౪ ।శ్రీశుక ఉవాచ॥అథాదిశద్దిగవనే భ్రాతౄంస్త్రిభువనేశ్వ
రః। ఆత్మానం దర్శయన్స్వానాం ❁ పురీమైక్షత సానుగః॥ ౨౫ ॥ ఆసిక్తమార్గాం గన్ధోదైః కరిణాం మదశీకరైః ।
స్వామినం ప్రాప్తమాలోక్య × మత్తానాం సుతరామివ । ౨౬ । ప్రాసాదగోపురసభాచైత్యదేవగృహాదిషు।వి
న్యస్తహేమకలశైః పతాకాభిశ్చ మణ్డితామ్॥ ౨౭ ॥పూగైస్సంవృతరమ్భాభిః పట్టికాభిశ్చ వాససామ్। ఆదర్శై
రంశుకైస్స్రగ్భిః కృతకౌతుకతోరణామ్। ౨౮ ।తముపేయుస్తత్రతత్ర పౌరా అర్హణపాణయః। ఆశిషో యుయు
జుర్దేవ పాహీమాం ప్రాక్త్వయోద్ధృతామ్ । ౨౯ । తతః ప్రజా వీక్ష్య పతిం చిరాగతం దిదృక్షయోత్సృష్టగృహాః

౨౧॥శ్లో ❁ పా॥ తన్నాకపాల. ౨౨॥శ్లో † పా॥ సంవీతో. ౨౬॥శ్లో × పా॥ మత్తాంవాసుతరామివ.

యాసాంతాః, అరవిన్దలోచనం శ్రీరామం - కుసుమైః, రవాకిరన్ - యద్వా, చిరాగతం - పతిం, ద్రష్టుమిచ్ఛయా, ఉత్సృష్టగృహాః, స్త్రియో - నరాశ్చ, ప్రజా - హర్మ్యాణ్యారుహ్య, వీక్ష్య, తృప్తనేత్రాః కుసుమైః, రవాకిరన్నిత్యన్వయః ❁ ॥౩౦॥ ❁ స్వయం కథమవర్తతేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ స్వగృహం - ప్రవిష్టః - తస్మిన్ - సభగవాన్ - స్వారామధీరాణామాత్మారామమునిజనశ్రేష్ఠానా - మృషభో నాయకః - రామః, ప్రియా చేష్టా యస్యాః, తయా, స్నిగ్ధయా నిరతిశయానురాగవత్యా, సీతయా సహ, రేమే, ఇతి పఞ్చమేనాన్వయః ॥ గృహం వర్ణయతి ॥ పూర్వరాజభిరిక్ష్వాకుప్రభృతిభిః, జుష్టం సేవితం, ప్రీతివిషయీకృతం వా, అనన్తా నిరవధికా - యే - అఖిలరత్నాదీనాం కోశాః, తైః, ఆఢ్యం సమృద్ధం - అనర్ఘ్యాః, ఉరవః - పరిచ్ఛదా - యస్మిన్ - విద్రుమమయాః, ఉదుమ్బరా దేహళ్యో, యేషు, తైః, ద్వారైః, తృతీయాన్తానాం మణ్డితమితి తృతీయేనాన్వయః, వైదూర్యమణిమయస్తమ్భానాం, పఙ్క్తిభిః - స్స్వచ్ఛై, రిన్ద్రనీలమణిమయైః, స్థలైః ప్రదేశైః, దాన్తాః ఘర్షణేన నిర్మలీకృతాః, స్ఫటికాః, స్తన్మయీభి - ర్భిత్తిభి - శ్చిత్రాభిః, స్రగ్భిః, పతాకాభిశ్చ, వాససాం - మణిగణానాం చాంశుకైః పఙ్క్తిభిః, చిచ్చైతన్మయం - తద్వా, దుల్లాసైరుజ్జ్వలై, ర్ముక్తాఫలైః, యద్వా, చిదితి పృథక్పదమవ్యయం - క్వచిద్వైదూర్యస్తమ్భాదిషు - యథాశోభ - ముజ్జ్వలై - ర్ముక్తాఫలైః, ర్మణ్డితమిత్యర్థః, కాన్తాః కమనీయాః - కామోపపత్తయో భోగసాధనాని - తాభి - స్సురభిభిః - ధూపైశ్చ, మణ్డితం, పుష్పాణి మణ్డనమలఙ్కారో యేషాం, భూషణై - ర్భూషితాః, తైః, స్సురసఙ్కాశైర్దేవతుల్యైః, స్త్రీపుంభిః - సమాసా

స్త్రియో నరాః । ఆరుహ్య హర్మ్యాణ్యరవిన్దలోచనం వ్యాతృప్తనేత్రాః కుసుమైరవాకిరన్ ॥౩౦॥ అథ ప్రవిష్టస్స్వగృహం జుష్టం స్వైః పూర్వరాజభిః । అనన్తాఖిలకోశాఢ్యమనర్ఘ్యోరుపరిచ్ఛదమ్ ॥౩౧॥ విద్రుమోదుమ్బరద్వారైర్వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తిభిః । స్థలైర్మారకతైస్స్వచ్ఛైర్దాన్తస్ఫాటికభిత్తిభిః ॥౩౨॥ చిత్రస్రగ్భిః పతాకాభిర్వాసోమణిగణాంశుకైః । ముక్తాఫలైశ్చిదుల్లాసైః కాన్తకామోపపత్తిభిః ॥౩౩॥ ధూపైర్దీపైస్సురభిభిర్మణ్డితం పుష్పమణ్డనైః । స్త్రీపుమ్భిస్సురసఙ్కాశైర్జుష్టం భూషణభూషితైః ॥౩౪॥ తస్మిన్స భగవాన్రామస్స్నిగ్ధయా ప్రియచేష్టయా । రేమే స్వారామధీరాణామృషభస్సీతయా కిల ॥౩౫॥ బుభుజే చ యథాకాలం కామాన్ధర్మమపీడయన్ । వర్షపూగాన్బహూన్నౄణామభిధ్యాతాఙ్ఘ్రిపల్లవః ॥౩౬॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. ✱✱✱✱✱✱✱✱✱

శ్రీశుక ఉవాచ । కుశస్య చాతిథిస్తస్మాన్నిషధస్తత్సుతో నభః । పుణ్డరీకోఽథ తత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవత్తతః ॥౧॥ దేవానీకస్తతోఽహీనః పారియాత్రోఽథ తత్సుతః । తతో బలశ్చలస్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసమ్భవః ॥౨॥ ఖగణస్తత్సుతస్తస్మాద్విధృతిశ్చాభవత్సుతః । తతో హిరణ్యనాభోఽభూద్యోగాచార్యస్తు జైమినేః ॥౩॥ శిష్యః కౌసల్య ఆధ్యాత్మం యాజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగాద్యతః । యోగం మహోదయమృషిర్హృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥౪॥ పుష్యో హిరణ్యనాభస్య ధ్రువసన్ధిస్తతోఽభవత్ । సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణశ్శీఘ్రస్తస్య మరుత్సుతః ॥౫॥ యోఽసావా

నాభావస్తస్యానిత్యత్వాదార్షత్వాద్వా, జుష్టం సేవితమ్ ❁ ॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥ ❁ కామాన్ - యథాకాలముచితకాలమనతిక్రమ్య, బహూన్ వర్షగణాన్ - స్సుభుజే - కథంభూతస్సన్, ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచిత - మపీడయన్ననుపరున్ధన్, అత్యజన్నిత్యర్థః, నృణామితి శేషే షష్ఠీ, నృభిరభిధ్యాత - మఙ్ఘ్రిపల్లవం - యస్య, తథాభూతస్సన్ ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

కుశస్య శ్రీరామసుతస్య - అతిథి - స్సుతోఽభవత్ - తస్మాదతిథే - ర్నిషధాఖ్య - స్త - త్సుతో నిషధసుతో - నభః - అథ - నభాత్పుణ్డరీక - స్తత్పుత్రః పుణ్డరీకపుత్రః - క్షేమధన్వా ❁ ॥౧॥ ❁ తతః క్షేమధన్వనో - దేవానీకోఽభవత్ - తతో దేవానీకాత్ - హీనః - అథ - తత్సుతో హీనసుతః - పారియాత్రః - తతః పారియాత్రాద్ - బల - స్తస్మాద్బలాచ్చల - స్తస్మాచ్చలాద్వజ్రనాభ - స్సచార్కస్యాంశాత్సంభూతః ❁ ॥౨॥ ❁ తత్సుతో వజ్రనాభసుతః - ఖగణ - స్తస్మాత్ఖగణా - ద్విధృతి - స్సుతోఽభవత్ - తతో విధృతేః - హిరణ్యనాభః - సమభవత్ - సచ - యోగాచార్యస్య జైమినేః - శిష్యః - యతో హిరణ్యనాభాత్ - అధ్యాత్మశాస్త్రం, కౌసల్యో, యాజ్ఞవల్క్య ఋషి - రధిగతవాన్ ॥ అధ్యాత్మం విశినష్టి ॥ యోగం యోగాఖ్యం - మహోదయం - మహానుదయోఽభ్యుదయో యస్మాత్ - హృదయగ్రన్థిమజ్ఞానం భినత్తీతి తథాభూతమ్ ❁ ॥౩॥౪॥ ❁ హిరణ్యనాభస్య - పుష్య, స్సుత - స్తతః పుష్యాద్ధ్రువస - న్ధి - రభవత్, అథ ధ్రువసన్ధే - స్సుదర్శన - స్తస్మా - దగ్నివర్ణ - స్తస్యసుత - శ్శీఘ్ర - స్తస్యాపి - సుతో - మరుత్ ❁ ॥౫॥ ❁ మరుతం విశినష్టి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ మరుత్ - యోగేన - సిద్ధః జితకాయః, కలాపగ్రామాఖ్యం గ్రామ - మాశ్రితో - ఽధునాఽప్యా - స్తే, కిమర్థమిత్యత్రాహ ॥ కలేర్యుగస్యాన్తే అవసానే - నష్టం - సూర్యవంశం - పునర్భావయితా భావయిష్యతి - పుత్రపౌత్రాదిపరంపరా

యాప్రవర్తయిష్యతి-తదర్థం తత్రాస్త ఇతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్మాన్మరుతః. ప్రసుశ్రుతః,తస్య,సుత-స్సన్ధి-స్తస్యాపి-మర్షణ,స్సుత స్తత్సుతో మర్షణసుత-స్సుమహాన్,తస్మాత్సుమహతో - విశ్వసాహ్వః,జజ్ఞే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతో విశ్వసాహ్వా ద్బృహద్బలః.జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః ॥ తం విశినష్టి॥ యస్తు బృహద్బలః, సమరే సఙ్గ్రామే తే,పిత్రా హతః, ఏతే-కథితా - ఇక్ష్వాకువంశజా-భూపాలాః,అతీతా అతిక్రాన్తాః॥ అథా,నాగతాన్భావిన,ఇక్ష్వాకుభూపాలాన్,మయా కథయిష్యమాణాన్,శృణు ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ బృహద్బలస్య,సుతో-నామ్నా,బృహద్రణ-ఇతి ప్రసిద్ధః-తస్య బృహద్రణస్యో, రుక్షత,స్తస్యోరుక్షతస్య,వత్సప్రీత-స్సుతో,భవిష్యతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో వత్సప్రీతాత్,ప్రతివ్యోమః తతః ప్రతివ్యోమా,ద్భాను,స్తస్మా ద్దివాక-స్సచ, వాహిన్యాస్సేనాయాః,పతి స్తతో దెవా,కాత్సహదేవ- స్తతో,బృహదశ్వ,స్సచ-వీరః॥ అథ బృహదశ్వా,ద్భానుమాన్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ భానుమతః,ప్రతీకాశ్వ స్తత్సుతః,ప్రతీకాశ్వసుతః,సుప్రతీకః-అథ సుప్రతీకా,న్మరుదేవ-స్సుతో,భవితా,తస్మా-త్సునక్షత్ర,స్తస్మాత్పుష్కరః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్య పుష్కరస్యా న్తరిక్ష-స్తత్పుత్రో౽ న్తరిక్షపుత్ర-స్సుతప- స్తత్తస్మాత్సుతపస్తా,దమిత్రజి ద్భవితా,తస్యామిత్రజితో, బృహద్వాజ- స్తస్మాద్బృహద్వాజా,ద్బర్హి- స్తస్మాద్బర్హిషో-ధనంజయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్య ధనంజయస్య,సుతో-రణఞ్జయ స్తతో రణఞ్జయా,త్సృఞ్జయ,స్సుతో భవితా-తస్మాత్సృఞ్జయా-చ్ఛాక్యః,అథ శాక్యాచ్ఛుద్ధోదః అథ శుద్ధోదసుతో లాఙ్గలః,స్మృతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో లాఙ్గలా,త్ప్రసేనజి- త్తస్మాత్ప్రసేనజితః,క్షుద్రకః,భవిష్యతి-తతః క్షుద్రకా, త్కుణకో,భవితా,తస్మాత్కుణకా,త్సు

స్తైర్యోగసిద్ధః కలాపగ్రామమాశ్రితః । కలేరన్తే సూర్యవంశం నష్టం భావయితా పునః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రసుశ్రుత
తస్తస్య సన్ధిస్తస్యాపిమర్షణః । సుమహాంస్తత్సుతస్తస్మాద్విశ్వసాహ్వో౽న్వజాయత ॥ ౭ ॥ తతో బృహద్బలో
యస్తు పిత్రా తే సమరే హతః । ఏతే హీక్ష్వాకుభూపాలా అతీతాః శృణ్వనాగతాన్ ॥ ౮ ॥ బృహద్బలస్య భవితా
పుత్రో నామ్నా బృహద్రణః । ఉరుక్షత స్తత స్తస్య వత్సప్రీతో భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ ప్రతివ్యోమ స్తతో భానుర్దివాకో వా
హినీపతిః । సహదేవ స్తతో వీరో బృహదశ్వో౽థ భానుమాన్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీకాశ్వో భానుమతస్సుప్రతీక స్తతస్సుతః ।
భవితా మరుదేవో౽థ సునక్షత్రో౽థ పుష్కరః ॥ ౧౧ ॥ తస్యాన్తరిక్ష స్తత్పుత్రస్సుతప స్తదమిత్రజిత్ । బృహద్వా
జిస్తు తస్యాపి బర్హి స్తస్మాద్ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ రణఞ్జయ స్తస్య సుతస్సృఞ్జయో భవితా తతః । తస్మాచ్ఛాక్యో౽థ
శుద్ధోదో లాఙ్గల స్తత్సుతస్స్మృతః ॥ ౧౩ ॥ తతః ప్రసేనజి త్తస్మాత్ క్షుద్రకో భవితా తతః । కుణకో భవితా తస్మా
త్సురథ స్తనయ స్తతః ॥ ౧౪ ॥ సుమిత్రో నామ నిష్ఠాన్త స్త్వేతే బార్హద్బలా నృపాః । ఇక్ష్వాకూణామయం వంశ
స్సుమిత్రాన్తో భవిష్యతి ॥ యత స్తం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ ౧౫ ॥

****

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే ద్వాదశో౽ధ్యాయః.**********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ నిమిరిక్ష్వాకుతనయో వసిష్ఠమవృత ర్త్విజమ్ । ఆరభ్య సత్రం సో౽ప్యాహ శక్రేణ ప్రాగ్వృతో౽స్మి
భోః ॥ ౧ ॥ తం నిర్వర్త్యాగమిష్యామి తావన్మాం ప్రతిపాలయ । తూష్ణీమాసీద్గృహపతిస్సో౽పీన్ద్రస్యాకరోన్మ
ఖమ్ ॥ ౨ ॥ నిమిశ్చలమిదం విద్వాన్సత్రమారభతాత్మవాన్ । ఋత్విగ్భిరపరైస్తావన్నాగమద్యావతా గురుః ॥ ౩ ॥

రథ-స్తనయో-భవిష్యతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మా-త్సుమిత్ర ఇతి ప్రసిద్ధ-స్సుతో,భవితా,సతు,నిష్ఠాన్తః, నిష్ఠా వంశస్య స్థితి-స్తస్యా అన్తః అన్తిమావధిభూతః,ఏతే బృహద్బలస్య భవితే త్యాదినోక్తాః,బార్హద్బలా బృహద్బలగోత్రజా, భావినో,నృపాః॥ సుమిత్రస్య నిష్ఠాన్తత్వమేవాహ ॥ అయ-మిక్ష్వాకూణాం , వంశ,స్సుమిత్రో౽న్తో౽వధి-ర్యస్య , తథాభూతో,భవిష్యతి-కుతః యత- స్తం సుమిత్రం,రాజానం-ప్రాప్య-కలౌ యుగ-సంస్థాముచ్ఛేదం,ప్రాప్స్యతి-వంశ ఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వాదశో౽ధ్యాయః.**********

ఏవం ,,క్షువత స్తు మనోర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః - తస్య పుత్రశతం జ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకా ,, ఇత్యుపక్రాన్తానామిక్ష్వాకుసుతానాం వికుక్షేర్వంశః కథితః-అథ నిమేర్వంశం వివక్షు స్తావన్నిమేరౌరసపుత్రో నాభూదితి దర్శయితుం తత్కథామాహ॥ నిమిరిత్యాదినా అరాజకభయమిత్యతః ప్రాక్తనేన , ఇక్ష్వాకో,స్తనయో, నిమిః-కదాచి-త్సత్ర-మారభ్య,వసిష్ఠ-మృత్విజ-మవృత-త్వం ఋత్విగ్భవేతి వసిష్ఠముపా చేత్యర్థః॥ తత-స్సవసిష్ఠః భో నిమే , ప్రాక్ త్వద్వరణాత్ప్రాగేవా,హం,శక్రేణ,వృతో౽స్మి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అత- స్తం-శక్రస్య మఖం , నిర్వర్త్య నిష్పాద్య , కారయిత్వేత్యర్థః,ఆగమిష్యామి,తావత్పర్యన్తం త్వాం ప్రతిపాలయ ప్రతీక్షస్వే, త్యాహ , తతో-గృహపతిర్నిమి , స్తూష్ణీమాసీత్, కించిదప్యవదన్ తస్థౌ తత,స్స వసిష్ఠశ్శక్రస్య మఖ,మకరోత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదా,నిమి-రాత్మవాన్ ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవి-దత ఏవ,ఇదం జీవితం-చలం అనిత్యం ,జానన్ చలమితి పాఠే ఇదం గురోర్వాక్యః ఆర్త్విజ్యాకరణే మిథ్యాహేతుం జానన్నిత్యర్థః యావద్గురుర్వసిష్ఠో నాగత స్తావదేవాన్యైః ఋ

త్విగ్భిస్సత్రమారబ్ధవాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ శిష్యఇతి॥తతో , గురుర్వసిష్ఠ-శ్శక్రస్య-మఖంనిర్వర్త్యఆగతఃశిష్యస్యనిమే - ర్వ్యతిక్రమం-వీక్ష్య,శపత్-కిమితి-పణ్డితమాత్మానమమన్యతఇతితథా-తస్యనిమే-ర్దేహః-పతతాంవియుజ్యతా, మితి-నిమెఇతిపాఠే-హేనిమే-పణ్డితమానిన-స్తవ-దేహః-పతతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నిమిరితి॥త,దాకర్ణ్య,నిమిరపి-ధర్మానువర్తినే-గురవేవసిష్ఠాయ-ప్రతిశాపం-దదౌ-కిమితి-విత్తలోభా-ద్ధర్మ-మజానత-స్తవాపి-దేహః-పతతా-మితి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఇతీత్థం-వద,న్నధ్యాత్మకోవిదో-నిమి-స్స్వం - దేహం-తత్యాజ-తథా,ఽస్మత్ప్రపితామహఃవసిష్ఠోఽపి-త్యక్తదేహః-పున-ర్మిత్రావరుణయోరూర్వశీదర్శనాత్స్కన్నవీర్యయో- స్తస్యాం-జజ్ఞే-అత్రోర్వశీదర్శనాన్మిత్రావరుణయోఃస్కన్నం రేతస్తాభ్యాం తత్కుమ్భేనిషిక్తంతస్మాజ్జజ్ఞేఽస్మత్ప్రపితామహఇతీతిహాసోఽనుసన్ధేయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథ-తంత్యక్తంనిమేర్దేహం-సుగన్ధివస్తుషుపరిమళద్రవ్యేషుగన్ధతైలేషు-నిధాయ-మునిసత్తమాఃఋత్విజ-స్సత్రయాగేసత్య-థానన్తరం-తత్రసమాగతాన్-దేవా-నూచుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ రాజ్ఞఇతి॥యది-యూయం - ప్రభవఃజీవయితుంసమర్థాః-ప్రసన్నాశ్చ-తర్హి , రాజ్ఞోనిమే-రయం-దేహో-జీవత్వితి-తతో-దేవై-స్తథేతిజీవత్వయందేహఇత్యు-క్తేసతి-నిమిః,ప్రాహ॥ తదేవాహమాభూదిత్యాదినావిదేహఉష్యతామిత్యతఃప్రాక్తనేనః దేహబన్ధనందేహయోగః - పున-ర్మమ-మాభూత్-తత్రహేతుంవదన్నాహ॥ యస్యేతి॥మునయో-వియోగభయకాతరాః-దేహయోగేసతిపునర్వియోగస్స్యాత్ - అతోవియోగభయదుఃఖోదర్కత్వా,త్పూర్వం,యస్యదేహస్య - యోగం-నవాఞ్ఛన్తీత్యర్థః-కిన్తు,హరిమేధసో , భగవత-శ్చరణామ్భోజమేవ-భజన్తే,హరిరాశ్రితానాంసంసృతిబన్ధంహరతీతితథా - సచాసౌ

శిష్యవ్యతిక్రమంవీక్ష్యనిర్వర్త్యగురురాగతః । అశపత్పతతాం * దేహో ❁ నిమేఃపణ్డితమానినః॥ ౪ ॥నిమిఃప్రతి
దదౌశాపంగురవేధర్మవర్తినే । తవాపిపతతాం * దేహోలోభాద్ధర్మమజానతః॥ ౫ ॥ఇత్యుత్ససర్జస్వందేహం
నిమిరధ్యాత్మకోవిదః । మిత్రావరుణయోర్జజ్ఞేహ్యుర్వశ్యాంప్రపితామహః॥ ౬ ॥గన్ధవస్తుషుతద్దేహంనిధాయ
మునిసత్తమాః । సమాప్తేసత్రయాగేఽథదేవానూచుస్సమాగతాన్॥ ౭ ॥ రాజ్ఞోజీవతుదేహోఽయంప్రస
న్నాఃప్రభవోయది । తథేత్యుక్తేనిమిఃప్రాహమాభూన్మేదేహబన్ధనమ్॥ ౮ ॥యస్యయోగంనవాఞ్ఛన్తివియో
గభయకాతరాః । భజన్తిచరణామ్భోజంమునయోహరిమేధసః॥ ౯ ॥దేహంనావరురుత్సేఽహందుఃఖమోహ
భయాశ్రయమ్ । సర్వత్రాస్యయతోమృత్యుర్మత్స్యానాముదకేయథా॥ ౧౦ ॥దేవాఊచుః॥విదేహఉష్యతాం
కామంలోచనేషుశరీరిణామ్ । ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాంలక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః॥ ౧౧ ॥ అరాజకభయంనృణాం
మన్యమానామహర్షయః । దేహంమమన్థుస్స్మనిమేఃకుమారస్సమజాయత॥ ౧౨ ॥ జననాజ్జనకస్సోఽభూ
ద్వైదేహస్తువిదేహజః । మిథిలోమథనాజ్జాతోమిథిలాయేననిర్మితా॥ ౧౩ ॥తస్మాదుదావసుస్తస్యపుత్రోఽభూ
న్నన్దివర్ధనః। తతస్సుకేశస్తస్యాపిదేవరాతోమహీపతే॥ ౧౪ ॥తస్మాద్బృహద్రథస్తస్యమహావీర్యస్సుహృత్పితా।
సుహృదోధృష్టకేతుర్వైహర్యశ్వోఽథమరుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మరోఃప్రతీన్ధకస్తస్మాజ్జాతఃకృతరథోయతః । దేవ

మేధాస్తేషామిష్టప్రాపణానిష్టపరిహారోయుక్తజ్ఞానవాన్-తస్య ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❁ దేహమితి॥అతో,ఽహం,దుఃఖాదినిమిత్తభూతం-దేహం - నావరురుత్సేఅవరోద్ధుంగ్రహీతుంనేచ్ఛామి - యతోదేహస్యావరోధా-దస్యదేహినః- సర్వదాపునఃపునరితిభావః-మృత్యు-రనువర్తతఇతిశేషః-యథో-దకే-వసతాం-మత్స్యానాం-మృత్యుః-పౌనఃపున్యేన-తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థముక్తాదేవాఊచుః॥ విదేహఇతి ॥నిమి-ర్విదేహఏవసన్-అధ్యాత్మసంస్థితఃసూక్ష్మదేహస్థితిమాన్ - కామంయథేచ్ఛం-శరీరిణాం-లోచనేషూ-న్మేషనిమేషాభ్యాం - లక్షిత-స్తత్ప్రవర్తకత్వేనసూచిత-ఉష్యతాం - ఏవంచయుష్మాభిఃప్రార్థితమస్యజీవితమపిభవిష్యతి-నచస్థూలదేహసంబన్ధఇతిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవంమృతాదపినిమేర్దేహాద్వంశప్రవృత్తిందర్శయతి॥అరాజకభయమితి ॥ నృణా-మరాజకత్వనిమిత్తం,భయం-మన్యమానాస్సంభావయన్తో-మహర్షయో-నిమే-ర్దేహం-మమన్థుఃమథితవన్తః,తతః-కుమార-స్సమజాయత ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్యఅన్వర్థానిత్రీణినామాన్యాహ॥ జననాదితి ॥జననాదనితరసాధారణజన్మనోనిమిత్తా,జ్జనకపదాభిధేయో-బభూవ , యద్వా, స్వదేహద్వారాజనయితృత్వాజ్జనకః - విదేహతఃజీవవియుక్తాద్దేహాజ్జాతత్వా,ద్వైదేహాఖ్యః - మథనాజ్జాతత్వాన్మిథిలః-యేనమిథిలశబ్దాభిధేయేన-నిర్మితత్వా - త్పుర్యపి-మిథిలాఖ్యా-బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్మాదితి॥తస్మాన్మిథిలా-దుదావసు-ర్వ్యజాయతేత్యనుషఙ్గః, తస్యోదావసో-ర్నన్దివర్ధనః-పుత్రో-బభూవ-తతోనన్దివర్ధనా-త్సుకేశ , స్తస్యాపిసుకేశస్యాపి-దేవరాతః-పుత్రః- హేమహీపతే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మాద్దేవరాతా-ద్బృహద్రథః-తస్యబృహద్రథస్య - మహావీర్య-స్తత్పుత్రంవదన్తంవిశినష్టి-సుహృత్పితేతి-సుహృదఃపుత్రస్యా-పితేత్యర్థః,సుహృదఃపుత్రో-ధృష్టకేతుః-అథ-ధృష్టకేతోః - హర్యశ్వ-స్తతోహర్యశ్వా - న్మరుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మరోః-పుత్రః- ప్రతీన్ధకః-తస్మాత్ప్రతీన్ధకా,

---

౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నిమేపణ్డితమానినః.

త్కృతరథో-జాతః-తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ - యతఃకృతరథా,ద్దేవమీఢో-జాత ఇత్యనుషఙ్గః-తస్య దేవమీఢస్య - సుతో-విధృతః-అథవిధృతా-న్మహాధృతిః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతోమహాధృతేః-కృతిరాతః-తస్మాత్కృతిరాతా,న్మహారోమా,జాతః తత్సుతోమహారోమ్ణస్సుతః-స్వర్ణరోమా-తస్యస్వర్ణరోమ్ణః - హ్రస్వరోమా-వ్యజాయత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతోహ్రస్వరోమ్ణః-సీరధ్వజో-జజ్ఞే-తస్మిన్ సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యతోహ్రస్వరోమస్య-యజ్ఞార్థం-మహీం-భువం-కర్షతఃకర్షయతస్సతః సీరాల్లాఙ్గలాగ్రా-త్సీతాదాశరథేర్భార్యా , పూర్వంభూమిస్థాసతీ-జాతాప్రాదుర్భూతా- తస్మాన్నిమిత్తా-ద్ధ్రస్వరోమ-స్సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో - బభూవ-సీరఏవధ్వజవత్ఖ్యాతిహేతుఃయస్య,ససీరధ్వజః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్యసీరధ్వజస్య-పుత్రః-కుశధ్వజః-తతఃకుశధ్వజా - ద్ధర్మధ్వజః-హేనృప-ధర్మధ్వజస్య,ద్వౌ,పుత్రౌ-తౌచ-కృతధ్వజమితధ్వజాఖ్యౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్రకృతధ్వజా-త్కేశిధ్వజః-మితధ్వజాత్తు - ఖాణ్డిక్యో-జాతః-హేరాజన్-కృతధ్వజసుతః కేశిధ్వజో - బ్రహ్మవిద్యాయాం-ప్రవీణః-ఖాణ్డిక్యస్తు-కర్మయోగయాథాత్మ్యవిత్ - సచ-కేశిధ్వజా-ద్భీతో-గతః-తస్య కేశిధ్వజస్య , సుతో-భానుమాన్-బభూవ,తత్సుతోభానుమత్సుతః,శతద్యుమ్నః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తస్మాచ్ఛతద్యుమ్నాచ్ఛుచి-స్తనయో,ఽభూ,త్తతశ్శుచే,స్సనద్వాజో,ఽభవత్,సనద్వాజా,దూర్ధ్వకేతుః-అథోర్ధ్వకేతో,రజ,స్సచ,పురుజిత్సుతోయస్యతథాభూతః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్యాపిపురుజితో-పి,

మీఢ స్తస్యపుత్రోవిధృతోఽథమహాధృతిః॥ ౧౬ ॥కృతిరాత స్తత స్తస్మాన్మహారోమాఽథతత్సుతః । స్వర్ణరోమా
సుత స్తస్యహ్రస్వరోమావ్యజాయత॥ ౧౭ ॥తతస్సీరధ్వజోజజ్ఞేయజ్ఞార్థంకర్షతోమహీమ్ । సీతాసీరాగ్రతోజా
తాతస్మాత్సీరధ్వజస్స్మృతః॥ ౧౮ ॥కుశధ్వజ స్తస్యపుత్ర స్తతోధర్మధ్వజోనృపః । ధర్మధ్వజస్యద్వౌపుత్రౌకృత
ధ్వజమితధ్వజౌ॥ ౧౯ ॥కృతధ్వజాత్కేశిధ్వజఃఖాణ్డిక్యస్తుమితధ్వజాత్ । కృతధ్వజసుతోరాజన్నాత్మవిద్యావి
శారదః॥ ౨౦ ॥ఖాణ్డిక్యఃకర్మతత్త్వజ్ఞోభీతఃకేశిధ్వజాద్గతః । భానుమాం స్తస్యపుత్రోభూచ్ఛతద్యుమ్న స్తుతత్సు
తః॥ ౨౧ ॥శుచి స్తత్తనయ స్తస్మాత్సనద్వాజ స్తతోభవత్।ఊర్ధ్వకేతుస్సనద్వాజాదజోఽథపురుజిత్సుతః॥౨౨॥
అరిష్టనేమి స్తస్యాపిసుతాయుస్తస్యపార్శ్వకః।తతశ్చిత్రరథ స్తస్యక్షేమాద్రిర్మిథిలాధిపః॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్దేమర
థ స్తస్యసుతఃకృత్యరథ స్తతః ।ఆసీదుపగురు స్తస్మాదుపగుప్తోఽగ్నిసంభవః॥ ౨౪ ॥శ్వసనోఽథతతఃపుత్రస్సువ
ర్చాయత్సుభూషణః । శ్రుత స్తతోజయ స్తస్మాద్విజయోఽస్యధృతస్సుతః ॥ ౨౫ ॥ ❁ శునక స్తత్సుతోజజ్ఞేవీతి
హవ్యోధృతి స్తతః । విపులాశ్వోధృతే స్తస్యకృతి స్తస్యమహావశీ ॥ ౨౬ ॥ ఏతేవైమైథిలారాజన్నాత్మవిద్యావి
శారదాః । యోగేశ్వరప్రసాదేనద్వన్ద్వైర్ముక్తాగృహేష్వపి ॥ ౨౭ ॥

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాంరాజన్వంశస్సోమస్యపావనః । యస్మిన్నైళాదయోభూపాఃకీర్త్య

సుతో-ఽరిష్టనేమి-స్తస్య-శ్రుతాయు-స్తస్య-పార్శ్వకః , తతఃపార్శ్వకా - చ్చిత్రరథః-తస్యచిత్రరథస్య- క్షేమాద్రిః-సచ మిథిలాధిపః-ఇదంపూర్వేషామపివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్మాత్క్షేమాద్రేః - హేమరథ-స్సుత- స్తస్మాత్కృత్యరథ- స్తస్మా-దుపగురు,రాసీత్,తస్మాదుపగురో,రుపగుప్తః-సచా-గ్నిసంభవఃఅగ్నేరంశాత్సంభూతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తతఉపగుప్తా-చ్ఛ్వసనః-పుత్రో,ఽభవత్ -తత-స్సువర్చాః - యత్ యస్మాత్సుభూషణో-జజ్ఞే, తతస్సుభూషణా-చ్ఛ్రుతో-జజ్ఞే,తస్మాచ్ఛ్రుతా-జ్జయ-స్తస్మాజ్జయా-ద్విజయః - అస్యవిజయస్య,సుతో-ధృతః,వ్రతఇతిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్సుతోవ్రతసుత-శ్శునకః-అనఘఇతిపాఠాన్తరం-తతో - వీతిహవ్య,స్తతశ్చ,ధృతిః-ధృతే-ర్విపులాశ్వ,స్తస్య,కృతిః,తస్యకృతే,ర్మహావశీ-జజ్ఞే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ హేరాజ,న్నేతేకథితాః - మైథిలాఃమిథిలవంశజాః - ఆత్మవిద్యాయాం , విశారదాః,యోగీశ్వరప్రసాదేనభగవత్ప్రసాదేన,గృహేషు,వసన్తోఽపి,ద్వన్ద్వైస్సుఖదుఃఖాదిభి,ర్విముక్తా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః. ********************

తదేవంసూర్యవంశమనువర్ణ్యాథసోమవంశమనువర్ణయితుంప్రతిజానన్ రాజ్ఞశ్శుశ్రూషాముత్పాదయతిమునిః ॥ అథేతి॥ హేరాజ-న్నథసూర్యవంశవర్ణనానన్తరం-మయా-కథ్యమాన , స్సోమవంశ-శ్శ్రూయతాం-త్వయేతి శేషః॥ శ్రోతవ్యతాఖ్యాపనాయవంశంవిశినష్టి ॥ పావనఇతి ॥ తత్ర హేతుమాహ॥ యస్మిన్నితి॥కీర్త్యతఇతికీర్తనంయశః - పుణ్యం-కీర్తనం-యె

---

౨౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ అనఘ,

షాం తే.ఐళాదయఃపురూరవాదయో-నృపాః-యస్మిన్సోమవంశే-కీర్త్యన్తే ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్రవంశస్యపూర్వావధింవక్తుం సోమోత్పత్తిమాహ॥సహస్రశిరసఇతి ॥ సహస్రంశిరాంసియస్య-తస్య-పుంసః అనిరుద్ధరూపిణః పరమపురుషస్య-గర్భోదకేషుశయానస్య-నాభిరేవహ్రద-స్తస్మిన్-యదుత్పన్నం-సరోరుహంజగత్పద్మం-తస్మాత్-జాతస్య-ధాతుశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-ఽత్రి-రాసీత్-సచాఽత్రి-ర్గుణైః-పితృసమశ్చతుర్ముఖతుల్యః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్మాదత్రేః-దృగ్భ్యః-ఆనన్దాశ్రుభ్యః-సోమశ్చన్ద్రః-పుత్రోఽభవత్-అతఏవ-అమృతమయః,కిలేత్యాశ్చర్యే-పాఠాన్తరే-దృశోనేత్రాత్-నచైవం"చన్ద్రమామనసోజాత,,ఇతిశ్రుతివిరోధః-తస్యైవాత్రజన్మాన్తరకథనాత్-వక్ష్యమాణదర్పస్యకారణంవదన్సోమంవిశినష్టి॥విప్రేతి॥ బ్రహ్మణా-సోమో-విప్రాదీనాం,పతిః-కల్పితఃకృతః ॥ పతిత్వేనకృతఇత్యర్థః-అంబుగర్భాఃకుముదాదయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యస్సోమో-భువనత్రయం-విజిత్య , రాజసూయేనాయజత్ ॥ సోమస్య పుత్రోబుధఇతికథాద్వారేణాహసార్ధైర్నవభిః॥పత్నీమితి ॥ బృహస్పతేః-పత్నీం-తారాంనామతారేతిప్రసిద్ధాం-దర్పాద్బలాత్ప్రసహ్య-అహృతవాన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ససోమో-యదా-దేవానాం-గురుణాబృహస్పతినా-పునఃపున-ర్యాచితో-మదాద్దర్పా-న్నాత్యజత్-తారామితిశేషః॥తదా-తత్కృతే తన్నిమిత్తం-దేవానాం-దానవానాంచ-విగ్రహోద్వేషః-జజ్ఞే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సురాసురాణాంవిగ్రహజన్మప్రకారమాహ॥శుక్రఇతి॥బృహస్పతేః-ద్వేషా-చ్ఛుక్రస్సాసురఃఅసురైస్సహితః-ఉడుప-ముడూనినక్షత్రాణిపాతీతితథా-తంసోమ-మగ్రహీత్స్వపక్షపాతినమకరోదిత్యర్థః-సన్ధిరార్షః-తథా-హరోరుద్ర-స్సర్వై-ర్భూతగణై-ర్వృతః-గురోరఙ్గిరస-స్సుతం-బృహస్పతిం-స్నేహా-దగ్రహీత్ , అఙ్గిరసస్సకాశాత్ప్రాప్తవిద్యోహరఇతిహిప్రసిద్ధిః-అతోగురుసుతమిత్యుక్తం ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథాసర్వై

న్తేపుణ్యకీర్తనాః ॥ ౧ ॥ సహస్రశిరసఃపుంసోనాభిహ్రదసరోరుహాత్ । జాతస్యాసీత్సుతోధాతురత్రిఃపితృస
మోగుణైః ॥ ౨ ॥ తస్మాద్దృగ్భ్యోఽభవత్పుత్రస్సోమోఽమృతమయఃకిల। విప్రౌషధ్యమ్బుగర్భాణాంబ్రహ్మ
ణాకల్పితఃపతిః ॥ ౩ ॥ సోఽయజద్రాజసూయేనవిజిత్యభువనత్రయమ్ ।పత్నీంబృహస్పతేర్దర్పాత్తారాంనా
మాహరద్బలాత్ ॥ ౪ ॥ సయదాదేవగురుణాయాచితోఽభీక్ష్ణశోమదాత్। నాత్యజత్తత్కృతేజజ్ఞేసురదానవవి
గ్రహః ॥ ౫ ॥ శుక్రోబృహస్పతేర్ద్వేషాదగ్రహీత్సాసురోడుపమ్ । హరోగురుసుతంస్నేహాత్సర్వభూతగణై
ర్వృతః ॥ ౬ ॥ సర్వదేవగణోపేతోమహేన్ద్రోగురుమన్వగాత్ । సురాసురవినాశోఽభూత్సమరస్తారకా
మయః ॥ ౭ ॥ నివేదితోఽథాఙ్గిరసాసోమంనిర్భర్త్స్యవిశ్వసృట్।తారాంస్వభర్త్రేప్రాయచ్ఛదన్తర్వత్నీ
మవైత్సపతిః ॥ ౮ ॥ గర్భంత్యజాశుదుష్ప్రజ్ఞేమత్క్షేత్రేత్వాహితంపరైః। నాహంత్వాంభస్మసాత్కుర్యాంస్త్రి
యంసాన్తానికేఽసతి ॥ ౯ ॥ తత్యాజవ్రీడితాతారాకుమారంజనకప్రభమ్ । స్పృహామాఙ్గిరసశ్చక్రేకుమా
రేసోమఏవచ ॥ ౧౦ ॥ మమాయంనతవేత్యుచ్చైస్తస్మిన్వివదమానయోః ।పప్రచ్ఛురృషయోదేవానైవోచే
వ్రీడితాతుసా ॥ ౧౧ ॥ కుమారోమాతరంప్రాహకుపితోఽలీకలజ్జయా।కింనావోచస్త్వసద్వృత్తేహ్యాత్మావ

ర్దేవగణై-రుపేతో-మహేన్ద్రః-గురుంబృహస్పతి-మన్వగాదనుససార-ఏవంస్థితే-తదా-సురాణా-మసురాణాంచ-వినాశోయస్మాత్-స-సమరస్సఙ్గ్రామ-స్తారకామయః-తారకాతారా-తస్యాఃనిమిత్తభూతాయాఆగతస్తారకామయః"తతఆగత,,ఇత్యధికారే"మయట్చ,,తిమయట్,,అభూద్బభూవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథ-సోమం, నిర్భర్త్స్య-అఙ్గిరసా-విశ్వసృడ్బ్రహ్మావిజ్ఞాపితో-బభూవ-తత-స్తద్భయాత్సోమ-స్తారాం-భర్త్రేబృహస్పతయే-ప్రాయచ్ఛదదాత్ ॥ తదా,పతిర్బృహస్పతి-ర్భార్యామన్తర్వత్నీం-గర్భిణీ-మవైదబుధ్యత, ఆహచేతిశేషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥ గర్భమితి॥ హేదుష్ప్రజ్ఞే-మత్క్షేత్రభూతాయాం త్వయి-పరై-రాహితం-హేతుగర్భమిదం-పరైరాహితత్వా-దాశు-గర్భం-త్యజ-గర్భేత్యక్తేభస్మీకరిష్యతీతిబిభ్యతీంప్రత్యాహ॥నాహమితి॥సాన్తానికేసన్తత్యాధాయకేపుత్రే-అసతిఅవిద్యమానేసతి,అహం-స్త్రియం, త్వాం , నభస్మసాత్కుర్యాంనభస్మీకరోమీతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో,వ్రీడితాలజ్జితా, తారా-జనకస్యచన్ద్రస్యేవప్రభాయస్య,తం , కుమారం-తత్యాజప్రసూతవతీ,తత-స్తస్మిన్కుమారే,అఙ్గిరసోబృహస్పతిస్సోమశ్చ , స్పృహాం,చక్రే , క్షేత్రజత్వాద్వీర్యజత్వాచ్చేత్యుభయత్రహేతుద్వయంబోధ్యమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం , స్పృహయా , మమైవా , యం , సుతో,నతవే , త్యేవం-తస్మిన్ , పుత్రనిమిత్తం,ముచ్చైశ్చ , రాఙ్గిరససోమయో , ర్వివదమానయోస్సతో,ర్దేవా,ఋషయశ్చ , పప్రచ్ఛు,స్తామితిశేషః,తదా,వ్రీడితా, సాతారాఽపి-నైవోచేనోవాచ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో,మాతరంతారాం,కుమారః,క్రుద్ధః-ప్రాహ,కిమితి, హేఅసద్వృత్తే,త్వం,వ్యర్థయా,లజ్జయా-మిథ్యాలజ్జయా,మిథ్యాలజ్జయావా,కింనావోచః,నోక్తవతీ-అధునా ,కస్యాపత్యంపుత్రః ,అహమితిశేషః,త,స్మై మహ్యం,వదేతి - అత్ర "నత్వాంతుభస్మసాత్కుర్యామాత్మావద్యవిగూహినీ ,, మితికేచిత్పఠ్యతే - ఆత్మావద్యంఆత్మదో

షం-విగూహన్త్యాచ్ఛాదయన్తీతథా,తాం,శేషంస్పష్టమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం-మాతుస్సమీపే,నిర్భర్త్స్య-అధిక్షేప్తారం,తం కుమారం-వీక్ష్య-బ్రహ్మా-చతుర్ముఖః-రహఏకాన్తేతాంతారాం-ఆహూయ-సాన్త్వయన్ననునయన్,సమప్రాక్షీత్-కస్యాయంసుతఇతిపృష్టవాన్॥పృష్టాచసా,శనకైఃలజ్జయాశనైః-సోమస్యేత్యాహచన్ద్రస్యసుతఇత్యువాచ-తతః-సోమః,తం సుతం-అగ్రహీత్-బ్రహ్మణాఽనుజ్ఞాతోఽగృహ్ణాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హేనృప,ఆత్మయోనిర్బ్రహ్మా, తస్యకుమారస్య,బుధఇత్య,భిధాంనామధేయం,చక్రే-తస్యప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ బుద్ధ్యేతి ॥ఉడురాట్చన్ద్రః-యేనయతో,గమ్భీరయా,బుద్ధ్యా-పుత్రేణహేతునా-ముదంహర్షం,మాపప్రాప్తవాన్-తతోఽయంబుధఇతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతోబుధాత్పురూరవా-జాతః-కోఽసౌ,య-ఇళాయాంసుద్యుమ్నస్త్రీరూపే-ఉక్తఃజాతఇత్యుక్తఃప్రథమాధ్యాయే,సోఽయమిత్యర్థః, పురూరవసఊర్వశ్యామాయుఃప్రముఖాఃపుత్రాజజ్ఞిరేఇతివక్తుంకథామాహ ॥ తస్యేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తస్యపురూరవసో-రూపాదీ,నిన్ద్రభవనే,సురర్షిణానారదేన,గీయమానాన్-శ్రుత్వా-ఊర్వశీ-దేవీ-స్మరశరార్దితాకామార్తా, తస్యపురూరవస,స్సమీపం,ముపేయాయఆజగామ॥తత్ర-రూపంసౌన్దర్యం-ఔదార్యంవదాన్యతా-శీలంసుస్వభావ-స్సద్వృత్తిశ్చ-ద్రవిణంధనం, విక్రమఃపరాక్రమః-గుణశబ్దేనగామ్భీర్యధైర్యాదిసఙ్గ్రహః,నను దేవీకుతోమనుష్యాన్తికముపగచ్ఛేత్తత్రాహ ॥ మిత్రావరుణయోరితి ॥ మిత్రావరుణయోః-శ్శాపా-న్నరలోకతాంమనుష్యభావం, ఆపన్నాప్రాప్తాసతీ, నరలోకవాసిత్వంవాప్రాప్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సాచలలనాఊర్వశీ-కన్దర్పమివ-రూపిణంసున్దరం,పురుషశ్రేష్ఠంపురూరవసం,నిశామ్యదృష్ట్వా,ధృతిం

ద్యంవదాశు మే॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మా తాంరహఆహూయసమప్రాక్షీత్తుసాన్త్వయన్ । సోమస్యేత్యాహశనకైస్సోమస్తంసుతమగ్రహీత్॥ ౧౩ ॥తస్యాత్మయోనిరకృతబుధఇత్యభిధాంనృప । బుద్ధ్యాగమ్భీరయాయేనపుత్రేణాపోడురాణ్ముదమ్॥ ౧౪ ॥ తతఃపురూరవాజజ్ఞ ఇళాయాంయఉదాహృతః । తస్యరూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవిక్రమాన్॥ ౧౫ ॥శ్రుత్వోర్వశీన్ద్రభవనేగీయమానాన్సురర్షిణా । తదన్తికముపేయాయదేవీస్మరశరార్దితా ॥ మిత్రావరుణయోశ్శాపాదాపన్నానరలోకతామ్॥ ౧౬ ॥నిశామ్యపురుషశ్రేష్ఠంకన్దర్పమివరూపిణమ్ । ధృతింవిష్టభ్యలలనాహ్యుపతస్థేతదన్తికమ్॥ ౧౭ ॥సతాంవిలోక్యనృపతిర్హర్షేణోత్ఫుల్లలోచనః । ఉవాచశ్లక్ష్ణయావాచాదేవీంహృష్ట*తనూరుహః॥ ౧౮ ॥పురూరవాఉవాచ ॥ స్వాగతంతేవరారోహేహ్యాస్యతాంకరవామకిమ్।సంగచ్ఛస్వమయాసాకంరతిర్నౌశాశ్వతీస్సమాః॥ ౧౯ ॥ఊర్వశ్యువాచ ॥ కస్యాస్త్వయినసజ్జేతమనోదృష్టిశ్చసున్దర। ❁ యదఙ్గాన్తరమాసాద్యచ్యవతేహరిరంసయా॥ ౨౦ ॥ ఏతావురణకౌరాజన్న్యాసౌరక్షస్వ*మానద। రంస్యేఽహంభవతాసాకంశ్లాఘ్యస్స్త్రీణాంవరస్స్మృతః॥ ౨౧ ॥ ఘృతంమేవీరభక్ష్యంస్యాన్నేక్షేత్వాఽన్య

ధైర్యం-విష్టభ్యావలమ్బ్య,తస్యపురూరవసః-అన్తికంసమీపంఉపతస్థేప్రాప్తవతీ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత,స్సనృపతిఃపురూరవా-తాంలలనాం,విలోక్య-హర్షేణో,త్ఫుల్లేవికసితే,లోచనే,యస్య,హృష్టాన్యుదఞ్చితాని-తనూరుహాణిరోమాణి-యస్య,తథాభూతః,శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా, వాచా-దేవీమూర్వశీ-మువాచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహస్వాగతమితి॥ హేవరారోహే, తేత్వయా-స్వాగతం-హి-ఆస్యతాముపవిశ్యతాం-కింకరవామత్వద్విధేయావయమిత్యర్థః, మయాసహ, సఙ్గచ్ఛస్వసఙ్గతాభవ-నౌఆవయోః-శాశ్వతీ,స్సమాః-రతి-రస్త్వితి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవముక్తోర్వశ్యాహ॥ కస్యాఇతి ॥ హేసున్దర-త్వయి-కస్యాఃస్త్రియాః,మనో-దృష్టిశ్చ-నసజ్యేత-సర్వస్యాఅపిమనోదృష్టిశ్చసజ్యతఏవేత్యర్థః-ఆసక్తౌహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ యస్యతవాఙ్గాన్తరంవక్షో-రిరంసయారన్తుమిచ్ఛయా-ఆసాద్యప్రాప్య-నారీ-నచ్యవతేనాపయాతి-యద్యస్మాదితివా-యదఙ్గాన్నరమాసాద్యేతిపాఠాన్తరం-తదా-రమాశ్రీ-శ్శోభా-సౌన్దర్యలక్ష్మీరితియావత్-సా-రన్తుమిచ్ఛయే-హ-త్వచ్ఛరీరే-ఆసాద్య-యత్ యస్యతవాఙ్గాత్తు-నచ్యవతేనాపయాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మిత్రావరుణశాపావసానంభాషాభఙ్గమిషేణజిగమిషు-స్తస్యాభాషాబన్ధమాహ ॥ ఏతావితిద్వాభ్యాం ॥ హేరాజన్-ఏతా-వురణకౌమేషా-న్యాసౌనిక్షేపరూపౌ-న్యస్తావితిపాఠే, మమేతి శేషః-మయాత్వదన్తికేనిహితావిత్యర్థః-మమపుత్రతుల్యావిమావిత్యభిప్రాయః-పుత్రయోర్నీయమానయోః-హృతాపత్యాచేతిచ-వక్ష్యమాణత్వాత్,తౌ-రక్షస్వపాలయ-తద్రక్షణమేవాస్మత్సంమాననమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-హేమానదేతి-భవతాసహాహంరంస్యే-యావదిమౌభవాన్రక్షితా-తావదితి శేషః,యః-శ్లాఘ్య-స్సఏవ-స్త్రీణాం-వరః-స్మృతః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హేవీర-ఘృతమమృతం-మమ-భక్ష్యం-స్యాత్ "అమృతంవాఆజ్య" మితిశ్రుతేః-మైథునాన్మైథునకాలా-

---

౨౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యదఙ్గాన్నర.

దస్యత్ర కాలే-త్వాం - వివాససంనగ్నం, నేక్షే, యదాత్వంవివాససమాత్మానం మైథునాదన్యత్రదర్శయిష్యసితదాగమిష్యామీతిభావః,ఏవంతయాకృతంభాషాబన్ధనం , తథైవా, స్త్వితి,మహామనాః,పురూరవాః,ప్రతిపేదేఅఙ్గీచకార ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహోఇతి ॥ అహోఅత్యాశ్చర్యం,తవే, దం,రూపంసౌన్దర్యం,భావోఽభిప్రాయవిశేషశ్చ,నరలోకవిమోహననరలోకంవిమోహయతితథా,తదుభయమితిశేషః , అత,స్త్వాం-స్వయ - మాగతాం, దేవీం,కోను,మనుజో,నసేవేత , సర్వోఽపిమనుజస్సేవేతైవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తయేతి॥తత, స్తయా,యథాయోగ్యం , రమయన్త్యాక్రీడయన్త్యా, ఊర్వశ్యాసహ,పురుషశ్రేష్ఠఃపురూరవాః-సురావిహారస్త్యైష్వితితథా, తేషు-చైత్రరథప్రభృతిషు,వనేషు , ఆదిశబ్దేననన్దనపారిభద్రాదిసఙ్గ్రహః-కామంయథేష్టం,రేమే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁రమమాణఇతి ॥ పద్మకిఞ్జల్క-స్యగన్ధఇవదేహగన్ధోయస్యా, స్తయా, ఊర్వశ్యాసహ,నిత్యం, రమమాణః,తస్యాః,ముఖామోదేన,ముషితః,ప్రలోభితస్సన్-బహూ,నబ్దగణా,న్ముముదే ❁॥ ౨౫ ॥ ❁ఆనేతుమితి॥తతః,కదాచి,దిన్ద్రః,ఊర్వశ్యా , రహితం,మహ్యంమమా,స్థానం,నాతీవ,శోభత, ఇతి,విచార్యేతిశేషః , ఊర్వశీ-మానేతుం,గన్ధర్వాన్ ,సమచోదయత్ ప్రేషయామాస ❁॥ ౨౬ ॥ ❁తఇతి॥తత,స్తే,గన్ధర్వా,మహారాత్రౌమధ్యరాత్రే॥మహానిశాద్వేఘటికేరాత్రౌమధ్యమయామయో,, రితిస్మృతిః , తమసిఅన్ధకారే,నిద్రాయాంవా , ప్రత్యుపస్థితేసంప్రాప్తేసతి,రాజనిపురూరవసి,న్యస్తౌపాల్యత్వేననిహితౌ, ఊర్వశ్యాఉరణకౌమేషౌ-మాయయా-జహ్రురపహృతవన్తః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁నిశమ్యేతి॥ తదా,నీయమానయోః , పుత్రయోరురణయో, రాక్రన్దితంరోదనం , నిశమ్యాకర్ణ్యఆహేతిశేషః , జిగమిషో స్తస్యాఃపరుషో

త్రమైథునాత్ । వివాససంతత్తథేతిప్రతిపేదేమహామనాః॥ ౨౨ ॥ అహోరూపమహోభావోనరలోకవిమో
హనమ్ । కోనసేవేతమనుజోదేవీంత్వాంస్వయమాగతామ్ ॥ ౨౩ ॥ తయాసపురుషవ్యాఘ్రోరమయన్త్యాయ
థార్హతః। రేమేఽమరవిహారేషు కామంచైత్రరథాదిషు॥ ౨౪ ॥రమమాణస్తయానిత్యంపద్మకిఞ్జల్కగన్ధయా❁।
తన్ముఖామోదముషితోముముదేఽబ్దగణాన్బహూన్॥ ౨౫ ॥ ఆనేతుమూర్వశీమిన్ద్రోగన్ధర్వాన్సమచోదయత్।
ఊర్వశీరహితంమహ్యమాస్థానంనాతిశోభతే॥ ౨౬ ॥తఉపేత్యమహారాత్రౌతమసిప్రత్యుపస్థితే। ఊర్వశ్యారణ
కౌజహ్రుర్న్యస్తౌరాజనిమాయయా॥ ౨౭ ॥నిశమ్యాక్రన్దితందేవీపుత్రయోర్నీయమానయోః। హతాస్మ్యహం
కునాథేననపుంసా❁వీరమానినా॥ ౨౮ ॥యద్విస్రమ్భాదహంనష్టాహృతాపత్యాచదస్యుభిః। యశ్శేతేనిశిసం
త్రస్తోయథానారీతథాపుమాన్ ॥ ౨౯ ॥(ముఞ్చముఞ్చాశ్వపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహా
త్వంమాయయాయోతిలమ్పటః)॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివాక్సాయకైర్విద్ధఃప్రతోదైరివకుఞ్జరః । నిశినిస్త్రిం
శమాదాయవివస్త్రోఽభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ తేవిసృజ్యోరణౌతత్రవిద్యోతన్తస్మవిద్యుతః । ఆదాయమేషా
వాయాన్తంనగ్నమైక్షతసాపతిమ్॥ ౩౨ ॥ఐలోఽపిశయనేజాయామపశ్యన్విమనాఇవ । తచ్చిత్తోవిక్లబశ్శోచన్బ
భ్రామోన్మత్తవన్మహీమ్॥ ౩౩ ॥సతాంవీక్ష్యకురుక్షేత్రేసరస్వత్యాంచతత్సఖీః। పఞ్చప్రహృష్టవదనఃప్రాహ
సూక్తంపురూరవాః॥ ౩౪ ॥అయిజాయేతిష్ఠతిష్ఠఘోరేనత్యక్తుమర్హసి ।మాంత్వమద్యాప్యనిర్వృత్యవచాంసికృ

క్తిమాహ ॥ హాహతాస్మీతిసార్ధేన ॥ కుత్సితనాథేన-నపుంసానపుంసకేన , అవీరమాత్మానంవీరంమన్యతఇతివీరమానీ- తేనా,నేనా,హం,హతాస్మి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁యస్యాస్యకునాథస్య,విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా,దహం,దస్యుభి,ర్హృతే,అపత్యేపుత్రౌ,యస్యా,స్సా,నష్టప్రాయా,అభవం-యథా,నారీ , దివాఅహ్ని , సంత్రస్తాసతీ, శేతే,తథా,యోఽయం,పుమానపి, శేతే,అత్రాన్తరాక్వ చిత్పుస్తకేషు ,, ముఞ్చముఞ్చాశ్వపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహాతుంమామయంయాతిలమ్పట,, ఇత్యధికశ్శ్లోకఃపఠ్యతే,తత్రాయమపితస్యాఃపురుషోక్తిరూపఏవ,మద్గాత్రే,వేష్టితౌ,బాహూ, ముఞ్చముఞ్చఅపగచ్ఛ , అయం, మాం,హాతుం,కాతరోభీతః,లమ్పటశ్చ,యాతీ,తినిన్దా ❁॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ఇతీ,దృశై,ర్వాగ్రూపై,స్సాయకై రిషుభిః,ప్రతోదైరఙ్కుశైః,కుఞ్జరఇవ,విద్ధః,పురూరవాః,నిస్త్రింశంఖడ్గ,మాదాయ,వివస్త్రోనగ్నః,రుషా,నిశిరాత్రౌ,వభ్యద్రవత్ ❁॥౩౧॥❁ తచ్చా,తేగన్ధర్వా,ఉరణౌ,తత్రవిసృజ్య,విద్యుతఃవిద్యుతఇవ,విద్యోతన్తేస్మ , యద్వా,విసృజ్యజగ్మురితిశేషః,తదా , విద్యుతస్తటితోఽపి,విద్యోతన్తేస్మేత్యర్థః , తదా-మేషా-వాదాయా-గచ్ఛన్తం,నగ్నం, పతిం , సాఊర్వశీ-దదర్శ,తతో-భాషాభఙ్గాన్నిర్జగామేతిచజ్ఞేయమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తత,ఐలఃపురూరవాః,శయ్యాయాం-జాయా-మపశ్యన్-దుఃఖితమనా, స్తస్యామేవచిత్తంయస్యసః,విక్లబఃఅధృష్ట-శ్శోచ-న్నున్మత్తవ-న్మహీం-బభ్రామ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఏవంపృథ్వీమటన్-సపురూరవాః-కురుక్షేత్రేసరస్వత్యాస్తీరే-తామూర్వశీం,తత్సఖీశ్చ,పఞ్చ,పశ్యన్,ప్రహృష్టంవదనంయస్యసః,సూక్తంశోభనంవచః,ప్రాహ❁॥ ౩౪ ॥❁ తదేవాహ ॥ అయీతిద్వాభ్యాం ॥ అయీత్యవ్యయంసంబోధనార్థకం,అయిజాయే-హేభార్యే,తిష్ఠతిష్ఠ , ఘోరే-దుఃఖే-త్య

క్తుంపాతయితుం,మామితి శేషః-నార్హసి, అద్యాపి-మన్త్రరహస్సల్లాపాః, అనిర్వృత్తాఽసమాప్తాః, వచాంసికృణవావహైగోష్ఠీంకరవావహై,కృపణవాదసహితసల్లాపవిశేషమావాంకరవావేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హే దేవి-త్వయా హేతుభూతయా-దూరం, హృతఃనీతః-సుదేహః కమనీయోదేహః-మమేతి శేషః, అత్ర,పతతి, ఏవంసతి-తం దేహం-వృకాః-గృధ్రాశ్చ, ఖాదన్తిఖాదిష్యన్తి, ఏవంచ,త్వత్ప్రసాదస్యా, స్పదంవిషయో-నభవిష్యతి,ఇదంతత్ప్రసాదంపునస్సంభావయతోరాజ్ఞోవచః, సుదేవోఽయమితిపాఠాన్తరం,తదాఽయమర్థః, పురూరవాస్స్వయమేవాత్మానమపహ్నువన్నిర్దిశతి, సుదేవః పురూరవశ్శరీరస్థశ్చేతనోలక్షితః-వృకాః ఇన్ద్రియాణి-బాధకత్వాత్-గృధ్రాః " గృధూ అభికాంక్షాయాం ,, లోలుపా ఇత్యర్థః, తచ్ఛబ్ద ఊర్వశీవిషయః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథోర్వశీప్రాహ॥మామృషేతి॥త్వం,మృషాపురుషః మిథ్యాప్రతిజ్ఞః పురుషో-మాసీః మాభూః-ధీరోభవేత్యర్థః, మామృథాఇతిపాఠే-మామ్రియస్వేత్యర్థః, ఏవంచే-మే-వృకాః,త్వాం, మాస్మాద్యుః మాఖాదిషుః నఖాదిష్యన్తీత్యర్థః,క్వాపి,స్త్రీణాం,సఖ్యం, నస్థిరం,యథా-వృకాణాం,తద్వత్ స్త్రీణామపిహృదయమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతి॥ అకరుణాః కృపారహితాః,క్రూరస్వభావాశ్చ,దుర్మర్షాః క్షమారహితాః, ప్రియేనిమిత్తేసాహసంయాసాంతాశ్చ,హియస్మాదల్పార్థేఅల్పప్రయోజనేనిమిత్తే-విస్రబ్ధంవిశ్వస్తంపతిం-భ్రాతరంవా-ఘ్నన్తి*॥౩౮॥*విధాయేతి॥కించ-అళీకవిస్రమ్భంకపటవిశ్వాస-మజ్ఞేషుస్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు-విధాయ-త్యక్తంసౌహృదంయాభిస్తథాభూతాః,నవంనవం, కాన్తమభీప్సన్త్యః కామయమానాః-పుంశ్చల్యః వ్యభిచారిణ్యః,స్వైరాస్స్వచ్ఛన్దావృత్తిర్యాసాం-తాశ్చ-భవన్తి-అతోమత్సఖ్యం

ణవావహై॥ ౩౫ ॥ ❁ సుదేహోఽయంపతత్యద్య దేవిదూరంహృతస్త్వయా।ఖాదన్త్యేనంవృకాగృధ్రాస్త్వత్ప్రసాదస్యనాస్పదమ్॥ ౩౬ ॥ఊర్వశ్యువాచ॥ † మామృషాపురుషోఽసిత్వంమాస్మత్వాఽద్యుర్వృకాఇమే। క్వాపిసఖ్యంనవై స్త్రీణాంవృకాణాంహృదయంయథా ॥ ౩౭ ॥ స్త్రియోహ్యకరుణాఃక్రూరాదుర్మర్షాఃప్రియసాహసాః। ఘ్నన్త్యల్పార్థేఽపివిస్రబ్ధంపతింభ్రాతరమప్యుత॥ ౩౮ ॥ విధాయాళీకవిస్రమ్భమజ్ఞేషుత్యక్తసౌహృదాః। నవంనవమభీప్సన్త్యఃపుంశ్చల్యస్స్వైరవృత్తయః॥ ౩౯ ॥సంవత్సరాన్తేహిభవానేకరాత్రంమయేశ్వర।వత్స్యత్యపత్యానిచతేభవిష్యన్త్యపరాణిభోః॥ ౪౦ ॥అన్తర్వత్నీముపాలక్ష్య దేవీంసప్రయయౌపురీమ్। పునస్తత్రాగతాఽబ్దాన్తేహ్యూర్వశీంవీరమాతరమ్॥ ౪౧ ॥ఉపలభ్యతయాయుక్తస్సమువాసముదానిశామ్। అథైనమూర్వశీప్రాహకృపణంవిరహాతురమ్॥ ౪౨ ॥గన్ధర్వానుపధావేమాంస్తుభ్యందాస్యన్తిమామితి। తస్యసంస్తువతస్తుష్టాఅగ్నిస్థాలీందదుర్నృప॥ ౪౩ ॥ఊర్వశీంమన్యమానస్తాంసోఽబుధ్య*విచరన్వనే। స్థాలీంన్యస్యవనేగత్వాగృహాంస్తత్రోషితోనిశి॥ ౪౪ ॥ త్రేతాయాంసంప్రవృత్తాయాంమనసిత్రయ్యవర్తత। స్థాలీస్థానగతోఽశ్వత్థంశమీగర్భంవిలక్ష్యసః॥ ౪౫ ॥ తేనద్వేఅరణీకృత్వాహ్యూర్వసీలోకకామ్యయా। ఊర్వశీం

త్యజేతిభావః*॥౩౯॥*సంవత్సరేతి॥ హే ఈశ్వర భర్తః,భవాన్-సంవత్సరాన్తే-ఏకస్యాం రాత్ర్యాం,మయాసహ-వసతు-తథాసత్యపరాణ్యప్య-పత్యాని,నౌఆవయోః-భవిష్యన్తి,అపరాణీతివచనాత్స్వస్యాఅన్తర్వత్నీత్వమావేదితమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అన్తర్వత్నీమితి॥ తద్వచనాత్,తాం దేవీం, అన్తర్వత్నీంగర్భిణీ-ముపాలక్ష్య - సపురూరవాః పురీం-స్వాం యయౌ తతః-పునస్సంవత్సరాన్తే-తత్ర-రాజ్ఞః - స్సమీప-మాగతా-బభూవ-తత, స్తామూర్వశీం - వీరస్యపుత్రస్యమాతరం,పుత్రేణసహాగతామితిభావః-ఉపలభ్యదృష్ట్వా - యద్వా - పుత్రవతీంప్రత్యభిజ్ఞాయ-హర్షేణ,యుక్తో - రాజా,తయాసహ- తాంనిశాం-మువాస॥ అథైనం-విరహాతురంవిశ్లేషాసహిష్ణుంపురూరవస-మూర్వశీప్రాహ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ కిమితి,త్వమిమాన్-గన్ధర్వానుపధావ-స్తుత్యాప్రీతాన్కురు- తేచ-తుభ్యం-మాం-దాస్యన్తి-మల్లోకప్రాప్తిసాధనందర్శయిష్యన్తీతి-తతో- హేనృప-తస్యపురూరవసస్సంస్తువతః,గన్ధర్వాః ప్రీతాస్సన్తః,తస్మై,అగ్నిస్థాలీంఅగ్న్యాధానార్థంపాత్రవిశేషం-దదుః*॥౪౩॥*తత, స్తామగ్నిస్థాలీ,మూర్వశీమూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం,మన్యమాన,స్స ,పురూరవా,వనే,విచరన్,అబుధ్యఅజ్ఞాత్వేత్యర్థః,స్థాలీం ,వనఏవ , న్యస్యనిధాయ , గృహాన్, గత్వా , నిశిరాత్రౌ , తత్రోవాస ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ త్రేతేతి ॥ అథ , త్రేతాయాంసంప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారమ్భే ప్రవృత్తేసతి , పురూరవసో , మనసి , త్రయీవేదః , అవర్తత ప్రాదురభూత్ ; తత , స్స పురూరవాః , స్థాలీస్థానం , గతస్సన్ , శమ్యా , గర్భేజాత ,మశ్వత్థం , విలక్ష్య , స్వమనసి , పరివర్తమానయా " శమీగర్భాదగ్నింమన్థేత్ ,, ఇతిశ్రుత్యాశమీగర్భస్యాశ్వత్థస్యాగ్నిమథనసాధనతామవబుధ్యేత్యపిజ్ఞేయం*॥ ౪౫ ॥*తేనా

---

౩౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సుదేవోఽయంపతత్యద్య. ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ మామృథాఃపురుషోఽసి.

శ్వత్థేన-ద్వే-అరణీమన్థనకాష్ఠే-కృత్వా-ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా-మన్త్రితః మథనప్రకాశకమన్త్రప్రయోగపూర్వక-మధరారణి-మూర్వశీ-ముత్తరారణిం-స్వాత్మానం-ఉభయోరరణ్యోర్మధ్యే-య-త్కాష్ఠం-విదుః-త-త్ప్రజననంపుత్రం-ధ్యాయన్-మమన్థేతి శేషః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తస్యతేనకృతాన్నిర్మథనాద్విభావసురగ్నిర్జాతః-కథంభూతః,జాతం,వేదోధనం,భోగ్యం-యస్మా-త్తథాభూతః-స-విభావసు,స్త్రయ్యా,విద్యయా-తద్విహితేనాధానసంస్కారేణ-త్రివృ,దాహవనీయాదిరూపస్సన్-రాజ్ఞాపురూరవసా,పుత్రత్వే,కల్పితః,పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తదాహ॥ తేనేతి॥ తేనవిభావసునా యజ్ఞఫలదం-సర్వదేవతాశరీరకం-ఆశ్రితార్తిహరం,భగవన్తం,మధోఽక్షజం-ఊర్వశీలోకం, కామయమానః-పురూరవాః,అయజత ఆరాధితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ నన్వనాదివేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనామిన్ద్రాద్యనేకదేవతాయజనేనస్వర్గప్రాప్తిహేతుఃకర్మమార్గఃకథమాధునికస్యాదితివర్ణ్యతే॥తత్రాహ॥ ఏకఏవేతిద్వాభ్యాం॥ పురాకృతయుగే-సర్వాసాం-వాచాం-బీజభూతః-ప్రణవ-ఏకఏవ,వేదః-దేవశ్చ-నారాయణ-ఏకఏవ,నాన్యః,అగ్నిశ్చైక ఏవ,లౌకికఃవర్ణశ్చైక ఏవహంసాఖ్యః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ హేనృప-త్రయీవేదత్రయంతు-త్రేతాముఖే, పురూరవసస్సకాశాదేవాసీత్ , అయంభావః , కృతయుగేసత్వప్రధానాః ప్రాయశస్సర్వే,రజఃప్రధానేతు త్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేనకర్మమార్గః పురూరవసస్సకాశాత్ప్రకటోబభూవేతి , తతో, రాజాపురూరవాః-అగ్నిరూపయా-ప్రజయాపుత్రేణహేతుభూతేన , గన్ధర్వలోక-మేయివాన్ప్రాప ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మన్త్రితోధ్యాయన్నధరారణిముత్తరామ్। ఆత్మానముభయోర్మధ్యేయత్తత్ప్రజననంవిదుః॥ ౪౬ ॥ తస్యనిర్మథనాజ్జాతోజాతవేదావిభావసుః। త్రయ్యాసవిద్యయారాజ్ఞాపుత్రత్వేకల్పితస్త్రివృత్॥ ౪౭ ॥ తేనాయజతయజ్ఞేశంభగవన్తమధోఽక్షజమ్। ఊర్వశీలోకమన్విచ్ఛన్సర్వదేవమయంహరిమ్॥ ౪౮ ॥ ఏకఏవపురావేదఃప్రణవస్సర్వవాఙ్మయః। దేవోనారాయణోనాన్యఏకోఽగ్నిర్వర్ణఏవచ ॥ ౪౯ ॥ పురూరవసఏవాసీత్త్రయీత్రేతాముఖేనృప। అగ్నినాప్రజయారాజాలోకంగాన్ధర్వమేయివాన్ ॥ ౫౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఐళస్యచోర్వశీగర్భాత్షడాసన్నాత్మజానృప। ఆయుశ్శ్రుతాయుస్సత్యాయూరయోఽథవిజయోజయః ॥ ౧ ॥
శ్రుతాయోర్వసుమాన్పుత్రస్సత్యాయోస్తు ❁ శ్రుతఞ్జయః।రయస్యసుతఏకశ్చజయస్యతనయో † ఽమితః ॥ ౨ ॥
భీమస్తువిజయస్యాథకాఞ్చనోహోత్రకస్తతః। తస్యజహ్నుస్సుతోగఙ్గాంగణ్డూషీకృత్యయోఽపిబత్ ॥ ౩ ॥
జహ్నోస్తుపూరుస్తస్యపుత్రోబలాకశ్చాత్మజోఽజకః ।తతఃకుశఃకుశస్యాపికుశామ్బోమూర్తయోవసుః ॥కుశనాభశ్చచత్వారోగాధిరాసీత్కుశామ్బతః ॥ ౪ ॥ తస్యసత్యవతీంకన్యామృచీకోఽయాచతద్విజః। వరంవిసదృశం
దృష్ట్వాగాధిర్భార్గవమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాంహయానాంచన్ద్రవర్చసామ్। సహస్రందీయ

ఇలస్యపురూరవసః,ఊర్వశీగర్భాత్,సంవత్సరాన్తేసకృద్రాత్రౌసఙ్గతాయాఊర్వశ్యాఉదరాత్ - హేనృప,షడాత్మజా,ఆసన్ - తేచాయ్వాదిసంజ్ఞాః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ శ్రుతాయోరితి॥తత్ర-శ్రుతాయుప్రభృతీనాంషణ్ణాంవంశానల్పాదిక్రమేణాహ॥ శ్రుతాయోః-పుత్రో,వసుమాన్,సత్యాయోః,పుత్రస్తు , ధనంజయః,శ్రుతఞ్జయఇతిపాఠాన్తరం-ఏకసంజ్ఞశ్చేతి-ద్వౌ,పుత్రౌ,జయస్యతు,తనయో,విభుః, అమితఇతిపాఠాన్తరం-తదాతత్సంజ్ఞః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విజయస్యతు , భీమః,పుత్రః,తస్యతు-కాఞ్చనః ఆయోస్తుపుత్రాస్సప్తదశవక్ష్యన్తే,తతఃకాఞ్చనా - ద్వ సుమతో వా,హోత్రకః,జజ్ఞే ఇతి శేషః , తస్యహోత్రకస్య,సుతో,జహ్నుః , తంవిశినష్టి-యోజహ్నుర్గణ్డూషీకృత్య,గఙ్గా , మపిబత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ జహ్నోస్తు,పుత్రః,పూరు, స్తత్పుత్రః-పూరుపుత్రో,బలాక, స్తస్యా,త్మజ- స్త్వజకః,తతోఽజకా,త్కుశః,కుశస్య తు-కుశామ్బాదయ , శ్చత్వారః,పుత్రాఃతత్ర-కుశామ్బాద్గాధి,రాసీత్ జజ్ఞే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ గాధేఃపుత్రోఽపివిశ్వామిత్రో బ్రహ్మర్షిరభూదిత్యుత్తరాధ్యాయేవక్ష్యతి "గాధేరాసీన్మహాతేజా", ఇత్యాదినా ,తత్ర తావదుపోద్ఘాతత్వేనభృగువంశభవస్యరుచికస్యచరితం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా పరశురామావతారతచ్చరిత్రాదికంచాహ॥తస్యసత్యవతీమిత్యాదినా॥తస్యగాధేః,కన్యాందుహితరం , సత్యవత్యాఖ్యా,మృచికాఖ్యో,ద్విజో,భార్గవో,ఽయాచత,తతో,గాధి-ర్వరం-విసదృశంకన్యాయాఅననురూపం , దృష్ట్వా,భార్గవమృచిక-మువాచ ❁ ॥ ౫ ❁ కిమితి॥ఏకతఇతి॥దక్షిణవామయో, రేకతఏకస్మిన్పార్శ్వే,శ్యామఃకర్ణోయేషాం,చన్ద్రస్యేవవర్చోయేషాం,తేషాం,హయానామశ్వానాం-సహస్రం,కన్యాయా- శ్శుల్కం - దీయతాం-నచేదమపిపర్యాప్తమస్మత్కన్యాయాః - యతః-కుశికాఃకౌశికా-వ

---

౨ ॥ శ్లో ❁ పా॥ధనంజయః.   † ॥ తనయోవిభుః.

య-మితి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ఇతీత్థ-ముక్త-స్తస్య గాధే-ర్మతిం-జ్ఞాత్వా - మామననురూపం దృష్టవతోఽస్యాయం మతిరభూదితి
జ్ఞాత్వా-వరుణస్యా-న్తికం గతః-తత-ఆనీయ-యాచ్ఞయా ప్రతిగృహ్యేత్యాదిః - తాన్ తదుక్తవిధా-నశ్వాన్- దత్వా-వరాన
నాం,సత్యవతీ-ముపయేమే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ స ఇతి॥ తతః - కదాచి-త్స ఋషిః ఋచికః , పుత్రకామ్యయా ఆత్మనోః పుత్రేచ్ఛయా ప
త్న్యా-శ్వశ్ర్వా పత్నీ మాత్రా చ-ప్రార్థితః , ఉభయైర్బ్రాహ్మైః క్షాత్రైశ్చ మన్త్రైశ్చరుం-శ్రపయిత్వా - పత్న్యాః పు
త్రార్థం బ్రాహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితమేకం చరుం-శ్వశ్ర్వాస్తు-పుత్రార్థం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితమపరం చ చరుం - పాచయి
త్వేత్యర్థః మునిః ఋచికః-స్నాతుం-గతః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తావదితి॥ తావత్ యావత్స్నాత్వా మునిర్నాగతస్తావ-ద్భార్యాయాం
భర్తుః స్నేహాధిక్యాత్సుతాయాస్సత్యవత్యాశ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా -మాత్రా-యాచితా-సత్యవతీ,స్వం-చరుం-బ్రహ్మమ
న్త్రాభిమన్త్రితం,స్వమాత్రే, ప్రాయచ్ఛత్ ప్రాదాత్ - మాతుస్తు - చరుం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితం,స్వయ - మదాత్ ఆదత్
భక్షితవతీ,దీర్ఘవ్యత్యయ ఆర్షః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత-ఆగతః,మునిః ఋచికః,తచ్చరువినిమయరూపం కర్మ -విజ్ఞాయ-పత్నీం-ప్రాహ - కిమితి
త్వం,కష్టం జుగుప్సితమకార్షీః-అత,స్తవ-పుత్రో దణ్డధరో, ఘోరో,భవితా,తవ-భ్రాతా-తు-బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ప్ర
సాదిత ఇతి,తత-స్సత్యవత్యా,మైవం భూదేవం న నిగృహాణేతి-ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ కిమితి-అథ తర్హి భవేత్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘో
రో భవితా పుత్రస్తు శాన్త ఏవేత్యాహేత్యర్థః,తత,స్సత్యవత్యాః జమదగ్ని-ర్జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సా చేతి॥ సా చ సత్యవతీ, కౌశికీ సుమహాపు
ణ్యా లోకపావనీ నదీ బభూవ కౌశికీరూపేణ సస్యన్ద ఇత్యర్థః,అథ జమదగ్ని,ర్యాం, రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యా,మువాహ ఉపయే

తాం శుల్కం కన్యాయాః కుశికా వయమ్ ॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తస్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గతస్స వరుణాన్తికమ్ । ఆనీయ దత్వా
తానశ్వానుపయేమే వరాననామ్ ॥ ౭ ॥ స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్ర్వా చాపత్యకామ్యయా । శ్రపయిత్వో
భయైర్మన్త్రైశ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః ॥ ౮ ॥ తావత్సత్యవతీ మాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ । శ్రేష్ఠం మ
న్వానయాఽయచ్ఛన్మాత్రే మాతురదాత్స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్టమకార్షీః । పుత్రో
ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదితస్సత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః । అథ తర్హి భవే
త్పౌత్రో జమదగ్నిస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౧ ॥ సా చాభూత్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ । రేణోస్సుతాం రేణుకా
ఖ్యాం జమదగ్నిరువాహ యామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాం హి భార్గవ ఋషేస్సుతా వసుమనాదయః । యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతే
షాం రామ ఇత్యభివిశ్రుతః ॥ ౧౩ ॥ యమాహుర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాన్తకమ్ । త్రిస్సప్తకృత్వో
య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్రియాం మహీమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృప్తం క్షత్రం భువో భారమబ్రహ్మణ్యమధార్మికమ్ । రజస్తమో
వృతమహన్ ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి ॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కిం తదంహో భగవతో రాజన్యైరజితాత్మభిః । కృ
తం యేన కులం నష్టం క్షత్రియాణామభీక్ష్ణశః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హైహయానామధిపతిరర్జునః క్షత్రియర్షభః ।
దత్తం నారాయణాంశాంశమారాధ్య పరికర్మభిః ॥ ౧౭ ॥ బాహూన్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వమరాతిషు । అవ్యాహ

మే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్యాం హీతి॥ తస్యాం హి రేణుకాయాం-భార్గవ ఋషేర్జమదగ్నే-ర్వసుమనాదయః-సుతా-జజ్ఞిర ఇతి శేషః - తేషాం
వసుమనాదీనాం-యవీయాన్ కనీయాన్-రామ ఇత్యభితః ప్రఖ్యాతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తం విశినష్టి ॥ యమితి ॥ యం రామం-వాసుదేవాంశం
వాసుదేవాంశావేశావతారం , ఆహుః-తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః-కథంభూతం-హైహయానాం కార్తవీర్యాదీ
నాం-కులస్యా-న్తకః నాశకః - యో-రామ-ఇమాం-మహీం-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం
చక్రే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ దృప్తమితి॥ ఫల్గున్యల్పే-అంహస్యపరాధే-కృతేఽపి-క్షత్రం క్షత్రకుల-మహన్ హతవాన్-కథంభూతం-దృ
ప్తం గర్వితం-పృథ్వ్యాః , భారం భారావహం-అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణేష్వసాధు-రజస్తమోభ్యాం,వృతమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ త
త్ర ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి క్షత్రమహన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ కిమితి॥ అకృతాత్మభిర్దురాత్మభిః-రాజన్యైః,
కృతం-త-దంహః కిం కిం స్వరూపం-కీదృశం చ-యేనాంహసా హేతునా-పౌనఃపున్యేన-క్షత్రియాణాం-కులం-నష్టమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁
ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృతమపరాధం వక్తుం తస్య హేతుమైశ్వర్యాదికమాహ॥ హైహయానామితి షడ్భిః ॥ హై
హయానాం జనపదానా-మధిపతిః - పురుషర్షభో,ఽర్జునః కార్తవీర్యః, పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః-నారాయణాంశావతారభూ
తం-దత్తం దత్తాత్రేయ-మారాధ్య ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దశశతం సహస్రం-బాహూన్- అరాతిషు శత్రుషు-దుర్ధరత్వం దుస్సహత్వ-
మవ్యాహత-మిన్ద్రియాదికం - యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం చ-లేభే లబ్ధవాన్-ఇన్ద్రియాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వ-స్తతోఽవ్యాహ
తశబ్దేన కర్మధారయః-తత్ర - ఓజో బుద్ధిబలం-తేజశ్శరీరకాన్తిః-వీర్యమిన్ద్రియబలం-యశః కీర్తిః- బలం శరీరబలం-ఐశ్వర్యం విశి
ష్టి-యత్ర యస్మిన్నైశ్వర్యే - అణిమాదయో గుణాః-ఏవం-లబ్ధసహస్రబాహ్వాది - రర్జునః-పవనో - యథా-తద్వల్లోకేష్వ-

వ్యాహతగతి ర్విచచార ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❀ స్త్రీభిరితి॥సః,కదాచిత్-స్త్రియఏవరత్నాని-తైః-రావృతః- వైజయన్తీంస్రజం-బిభ్రాణః- రేవామ్భసినర్మదాజలే-క్రీడన్-మదోద్రిక్తః-స్సరితం రేవాం-భుజైః-రురోధ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ విప్లావితమితి॥తదాదశాననోదిగ్విజయాయమాహిష్మత్యాః అర్జునపుర్యాః సమీపేనర్మదాయాంశిబిరేదేవపూజాంకుర్వన్ - తేనప్రవాహస్యావరోధాత్-ప్రతిస్రోతసఃప్రత్యుద్గతప్రవాహాయాః - స్సరితోనర్మదాయాః-జలైః-రాప్లావితం-స్వశిబిర-మాలక్ష్య - తస్మాదపి-వీరమాత్మానంమన్యమానః - తస్యకార్తవీర్యస్య-తద్వీర్యం-నామృష్యన్నమమర్ష- కిం తు తమభ్యద్రవ-దితిశేషః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ గృహీతఇతి॥తతః-కృతకిల్బిషఃక్రీడన్తమభిభపతుంప్రవృత్తో - దశాననః-స్త్రీణాం-సమక్షం-యేనార్జునేన-లీలయా-గృహీతః-మాహిష్మత్యాంపుర్యాం-సన్నిరుద్ధః - పశ్చాన్ముక్తశ్చ- యథాకపిర్గృహీతోముచ్యతే-తద్వత్ - అనేనరావణాదప్యతిశయితవీర్యవత్త్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఇదానీంతత్కృతమపరాధందర్శయన్నాహ॥ సఏకదేత్యాదినా ॥సోఽర్జునః-కదాచి-ద్విపినే-సుచిరం-మృగయాం-విచరన్ కుర్వన్-యదృచ్ఛయా-జమదగ్నే-రాశ్రమస్థాన-ముపాగమత ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తస్మాఇతి॥తస్మైఆగతాయ-నరదేవాయార్జునాయ - సైన్యామాత్యవాహనసహితాయ-సమునిర్జమదగ్నిః-స్తపోధనో-హవిష్మత్యాకామధేన్వా,అర్హణమాతిథ్య-మాహరచ్చక్రే ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ సఇతి॥తదా-సోఽర్జునః-ఆత్మనః- ఐశ్వర్యాదప్య - తిశయిత-మద్భుతం-వీర్యంసామర్థ్యం-దృష్ట్వా-తదర్హణం - నాద్రియత నాదృతవాన్-కింతు-సహైహయోఽర్జునః- అగ్నిహోత్ర్యాం హోమధేనౌ-సాభిలాషః,భటాన్-దృష్ట్వా - ఋషేర్హవిర్ధానీంధేనుం-హర్తు-మచూచుదత్ - తే-చోదితాః-నరాః-సవత్సాంక్రన్దతీం క్రోశన్తీం-హవి

తేన్ద్రియౌజశ్శ్రీ తేజోవీర్యయశోబలమ్ । ౧౮ । యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యంగుణాయత్రాణిమాదయః । చచారా
వ్యాహతగతిర్లోకేషుపవనోయథా॥ ౧౯ ॥ స్త్రీరత్నైరన్వితఃక్రీడన్రేవామ్భసిమదోత్కటః । వైజయన్తీంస్ర
జంబిభ్రద్రురోధసరితంభుజైః ॥ ౨౦ ॥ విప్లావితంస్వశిబిరంప్రతిస్రోతస్సరిజ్జలైః । నామృష్యత్తస్యతద్వీర్యం
వీరమానీదశాననః॥ ౨౧ ॥గృహీతోలీలయాస్త్రీణాంసమక్షంకృతకిల్బిషః । మాహిష్మత్యాంసంనిరుద్ధోముక్తో
యేనకపిర్యథా॥ ౨౨ ॥సఏకదాతుమృగయాంవిచరన్విజనేవనే । యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదంజమదగ్నేరుపా
గమత్॥ ౨౩ ॥తస్మైసనరదేవాయమునిరర్హణమాహరత్ । ససైన్యామాత్యవాహాయహవిష్మత్యాతపోధనః॥
సవీరస్తత్రతందృష్ట్వాహ్యాత్మైశ్వర్యాతిశాయినమ్ । తన్నాద్రియ * తాగ్నిహోత్ర్యాంసాభిలాషస్సహైహ
యః॥ ౨౫ ॥హవిర్ధానీమృషేర్దర్పాన్నరాన్హర్తుమచోదయత్। తేతాంమాహిష్మతీంనిన్యుస్సవత్సాంక్రన్ద*తీం,
బలాత్॥ ౨౬ ॥అథరాజనినిర్యాతేరామస్స్వాశ్రమమాగతః। శ్రుత్వాతత్తస్యదౌరాత్మ్యంచుక్రోధాహిరివా
హతః ॥ ౨౭ ॥ ఘోరమాదాయపరశుంసతూణంవర్మకార్ముకమ్ । అన్వధావతదుర్ధర్షోమృగేన్ద్రఇవయూథ
పమ్॥ ౨౮ ॥తమాపతన్తంభృగువర్యమోజసాధనుర్ధరంబాణపరశ్వధాయుధమ్ । ఐణేయచర్మామ్బరమర్క
ధామభిర్యుతంజటాభిర్దదృశేపురీంవిశన్॥ ౨౯ ॥అచోదయద్ధస్తిరథాశ్వపత్తిభిర్గదాసిబాణర్ష్టిశతఘ్ని*శక్తిభిః।

ర్ధానీం-బలాత్-ప్రసహ్య-మాహిష్మతీంపురీం-నిన్యుః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అథేతి॥అథ-రాజన్యర్జునే-నిర్యాతే నిర్గతేసతి-పూర్వం,క్వచి-ద్గతో-రామః-పితు-రాశ్రమ - మాగత-స్తస్యార్జునస్య-తద్దౌరాత్మ్యం-శ్రుత్వా-ఆహతస్తాడితః- అహిస్సర్పఇవ-చుక్రోధ క్రుద్ధోబభూవ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఘోరమితి॥ తతో- ఘోరంభీషణం-పరశుం-సతూణం-కార్ముకం-వర్మకవచంచా-దాయ-మృగేన్ద్రస్సింహో-యూథపంగజంప్రతీవ-దురాధర్షో,ఽన్వధావత్ అర్జునంపృష్ఠతోఽనుసృత్యాధావత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తమితి॥తత, స్తమాపతన్తం - భృగువర్యం రామం-పురీం-విశన్నర్జునో-దదర్శ-కథంభూతం-ఓజసా - ఉపలక్షితమితి శేషః-ఓజసాఆపతన్తమితివా-బాణపరశ్వధౌబాణపరశూ - ఆయుధే-యస్య-తం - ఐణేయంచర్మకృష్ణాజిన-మమ్బరం - యస్య- తం-అర్కస్యేవ-ధామతేజో-యాసాం-తాభి-ర్జటాభి ర్యుతమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అచోదయదితి॥తతో,ఽర్జునః-హస్త్యాదిభి-ర్గదాదిభిశ్చ-అతిభీషణాః-స్సప్తదశా-క్షౌహిణీస్సేనా - అచూచుదత్-ఋష్టిశతఘ్నిశక్తయఃఆయుధవిశేషాః- తాశ్చాక్షౌహిణీ-ర్భగవా-న్రామోభార్గవ-ఏకోఽసహాయఏవా - సూదయత్ జఘాన-హస్తినోగజాః,పత్తయఃపదాతయః-రథానామేకవింశతిసహస్రాణిఅష్టాశతానిసప్తతిశ్చైకా - ఏవంగజానామపి-నరాణాంతుశతసహస్రాణినవసహస్రాణిచపంచాశదధికాని త్రీణిశతాని చ-అశ్వానాంతుసహస్రాణిషట్షష్టిఃషట్చేతి - సంకలయ్యైకాఽక్షౌహిణీజ్ఞేయా-తథాచోక్తంమహాభారతే ఆదిపర్వణిద్వితీయేఽధ్యాయే " ఏకోరథోగజశ్చైకఃనరాఃపఞ్చపదాతయః । త్రయశ్చతురగాస్తజ్జ్ఞైః పత్తిరిత్యభిధీయతే ॥ పత్తింతుత్రిగుణామేతాంవిదుస్సేనాముఖంబుధాః। త్రీణిసేనాముఖాన్యేకోగుల్మఇత్యభిధీయతే ॥ త్రయోగుల్మాగణోనామవాహినీతుగణా

స్త్రియః । శ్రుతాస్తిస్రస్తువాహిన్యః పృతనేతివిచక్షణైః ॥ చమూస్తుపృతనాస్తిస్రస్తిస్రశ్చమ్వస్తిస్రస్త్వనీకినీ । అనీకినీందశగుణాం ప్రాహురక్షౌహిణీంబుధాః ॥ అక్షౌహిణ్యాస్తుసఙ్ఖ్యాతారథానాంద్విజసత్తమాః । సఙ్ఖ్యాగణితతత్త్వజ్ఞైస్సహస్రాణ్యేకవింశతిః । శతాన్యుపరిచాష్టౌచతథాభూయశ్చసప్తతిః । గజానాంతుపరీమాణంతావదేవాత్రనిర్దిశేత్ ॥ జ్ఞేయంశతసహస్రంతు సహస్రాణితథానవ । నరాణామధిపంచాశచ్ఛతానిత్రీణిచానఘాః ॥ పఞ్చషష్టిసహస్రాణితథాశ్వానాంశతానిచ।దశోత్తరాణిషట్ప్రాహుర్యథావదభిసఙ్ఖ్యయా ॥ ఏతామక్షౌహిణీంప్రాహుస్సఙ్ఖ్యాతత్త్వవిదోజనా ,, ఇతి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యతోయతఇతి॥ ప్రహరన్‌పరశ్వధోయస్య - అనలస్యేవ,ఓజస్తేజో-యస్య- అసౌరామః-పరేషాం-చక్రంసైన్యమణ్డలం - సూదయతీతి-తథాభూతో-యత్రయతోయత్రయత్రసైన్యే - విచక్రమఇతిశేషః-తతస్తతస్తత్రతత్ర-ఛిన్నా-భుజాఊరవఃకన్ధరాశ్చ-యేషాం-హతా-స్సూతావాహనానిచ- యేషాం- తే-వీరాః-నిపేతుః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో,రామస్య - కుఠారేణ-సాయకైశ్చ-వివృక్ణాశ్ఛిన్నా-వర్మాదయో-యస్య - తత్స్వసైన్యం-రుధిరౌఘేణకర్దమోయస్మిన్-తస్మిన్-రణాజిరేయుద్ధాఙ్గణే - నిపాతితం-దృష్ట్వా-హైహయోఽర్జునో-రుషా - ఆపతత్-తత్ర-విగ్రహోదేవాః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథేతి॥ అథ,పఞ్చశతేషుధనుష్మద్బాహుభి-ర్బాణా-న్యుగప-త్సోఽర్జునో - రామాయ-సన్దధే-అథా,స్త్రభృతా-మగ్రణీ-రామ-ఏకధన్వీ - తా-న్బాణా-నిషుభి-స్సమమేకదా-సమచ్ఛినత్‌సంచిచ్ఛేద ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ పునరితి॥పున-స్స్వహస్తై-రచలా-నఙ్ఘ్రిపాంశ్చో-త్క్షిప్య-యుధిసఙ్గ్రామే-వేగా-దభిధావ

అక్షౌహిణీస్సప్తదశాతిభీషణాస్తారామఏకోభగవానసూదయత్ ॥ ౩౦ ॥ యతోయతోఽసౌప్రహరత్పరశ్వ
ధోమనోఽనిలౌజాః పరచక్రసూదనః । తతస్తతశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరానిపేతురుర్వ్యాంహతసూతవాహనాః ॥
దృష్ట్వాస్వసైన్యం రుధిరౌఘకర్దమేరణాజిరేరామకుఠారసాయకైః । వివృక్ణవర్మధ్వజచాపవిగ్రహంనిపాతి
తంహైహయఆపతద్రుషా ॥ ౩౨ ॥ అథార్జునః పఞ్చశతేషుబాహుభిర్ధనుస్సుబాణాన్యుగపత్ససన్దధే । రామా
యరామోఽస్త్రభృతాంసమగ్రణీస్తాన్యేకధన్వేషుభిరచ్ఛినత్సమమ్ ॥ ౩౩ ॥ పునస్స్వహస్తైరచలాన్మృధేఽ
ఙ్ఘ్రిపానుత్క్షిప్యవేగాదభిధావతోయుధి । భుజాన్కుఠారేణకఠోరనేమినాచిచ్ఛేదరామః ప్రసభంహసన్నివ ॥ ౩౪ ॥
కృత్తబాహోశ్శిరస్తస్యగిరేశ్శృఙ్గమివాహరత్ । హతేపితరితత్పుత్రాస్సంఖ్యయాత్వయుతంతదా ॥ ౩౫ ॥ అగ్ని
హోత్రీముపాహృత్యసవత్సాందుద్రువుర్భయాత్ । సఉపేత్యాశ్రమంపిత్రేపరిక్లిష్టాంసమార్పయత్ ॥ ౩౬ ॥ స్వ
కృతంతత్కృతంరామః పిత్రేభ్రాతృభ్యఏవచ । వర్ణయామాసతచ్ఛ్రుత్వాజమదగ్నిరభాషత ॥ ౩౭ ॥ రామరా
మమహాబాహోభవాన్పాపమకా * ర్షీత్ । అవధీన్నరదేవంయత్సర్వదేవమయంరుషా ॥ ౩౮ ॥ వయంహి
బ్రాహ్మణాస్తాతక్షమయాఽర్హణతాంగతాః । యయాలోకగురుర్దేవః పారమేష్ఠ్యమగాత్పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ క్షమ
యారోచతేలక్ష్మీర్బ్రాహ్మీసౌరీప్రభాయథా । క్షమిణామాశుభగవాంస్తుష్యతే * హరిరీశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ రాజ్ఞో

తో,ఽర్జునస్య-భుజా-న్కఠోరనేమినా - కుఠారేణ-రామః-ప్రహసన్నివ-ప్రసభంబలా-చ్చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కృత్తేతి॥కృత్తాశ్ఛిన్నా-బాహవో-యస్య - తస్యార్జునస్య-శిరః-గిరేస్సకాశా-చ్ఛృఙ్గమివ-జహార-ఏవం-పితర్యర్జునే - హతేసతి,తస్యార్జునస్య-పుత్రాః,అయుతసఙ్ఖ్యాకాః , భయా-దగ్నిహోత్రీం-హోమధేనుం-సవత్సా- ముపాహృత్యసమీపమానీయ-రామాయసమర్ప్యేత్యర్థః - దుద్రువుః పలాయాంచక్రిరే-తతో-రామః , ఆశ్రమ-ముపేత్య , పరిక్లిష్టాం-ధేనుం - పిత్రేజమదగ్నయే-సమార్పయత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ త,త్స్వేనకృతం-కర్మ-పిత్రే-భ్రాతృభ్యశ్చ-వర్ణయామాస-తద్రామోపవర్ణితంకర్మ - శ్రుత్వా-జమదగ్ని-రబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవాహరామరామేతియావత్సమాప్తి॥ హేరామరామ-మహాబాహో-భవాన్-పాపం-కృతవాన్,కింతత్- య-త్సర్వదేవమయం-నరదేవ-మర్జునం-వృథా,హతవా-నసీతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కృతాగసోనహననంపాపమిత్యత్రాహ॥ వయమితి ॥వయం,బ్రాహ్మణా-హి “ఘాతుంనఘాతుకోవిప్ర ,, ఇత్యుక్తవిధాహీతిభావః - క్షమయా హేతుభూతయా-అర్హణతాంపూజ్యతాం - గతాః ప్రాప్తాః॥క్షమాంప్రస్తౌతి॥యయేతి,లోకగురు-ర్దేవో బ్రహ్మా-యయాక్షమయా-పారమేష్ఠ్యంపరమేష్ఠియోగ్యం - పదంస్థానం-అగాత్ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ క్షమయేతి॥క్షమయైవ, బ్రాహ్మీలక్ష్మీః-బ్రహ్మకులసంబన్ధినీశమదమాదిసంపత్ - యథా-సౌరీసూర్యప్రభా-తథా-రోచతేప్రకాశతే-భగవాన్- హరి-రీశ్వరోఽపి-క్షమిణాంక్షమావతామేవా-శు-తుష్యతేప్రసన్నోభవతీతిభావః ❁,॥ ౪౦ ॥ ❁ రాజ్ఞేతి । కించ,మూర్ధాభిషిక్తస్యసార్వభౌమస్యేత్యర్థః-తస్యరాజ్ఞో-వధో - బ్రహ్మవధాద్విప్రవధాదపి-గురుః నితరాంపాపరూపః- అతస్త్వముచ్యసే- భగవతి-న్యస్తా-చేతనా

జ్ఞానం-యస్య-తథాభూత-స్తీర్థానాంగఙ్గాదీనాం-సంసేవయా-అంహ స్తత్పాపం-జహిఅపాకురు ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం,పిత్రో-పశిక్షితఆదిష్టో-రామ- స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య, హేకురునన్దన-సంవత్సరం-తీర్థచర్యాం,చరిత్వాకృత్వా,పున-రాశ్రమ-మాయయౌ ❁ ॥౧॥ ❁ కదాచిదితి॥ఏవంస్థితే-కదాచి-ద్రేణుకా-గఙ్గాంప్రతిగతా-తస్యాం-కంచి-దప్సరోభిస్సహ-క్రీడన్తం, పద్మమాలినం-చిత్రరథాఖ్యం-గన్ధర్వరాజ-మపశ్యత్ ❁ ॥౨॥ ❁ ఉదకార్థంజలాహరణార్థం-నదీంగఙ్గాం-గతా- రేణుకా-క్రీడన్తంవిలోకయన్తీసతీ- కించిదీష-చ్చిత్రరథే-స్పృహా-యస్యాః- స్తథాభూతా, హోమవేలాంపత్యురగ్నిహోత్రహోమసమయం,నసస్మారవిస్మృతవతీ❁॥ ౩ ॥❁కాలాత్యయమితి॥తతః,కథంచి- త్తంకాలాతిక్రమం,విలోక్యవిదిత్వా-మునేఃపత్యుస్సకాశాదాత్మన,శ్శాప,మాశఙ్కమానా, రేణుకా,త్వరయా,ఆగత్య,కలశం,పురఃపత్యురగ్రే,నిధాయ,కృతాఞ్జలిః,తస్థౌ❁॥౪॥❁వ్యభిచారమితి॥తతో,మునిర్జమదగ్నిః,పత్న్యాః,వ్యభిచారం,జ్ఞాత్వా,ప్రకుపితః,పుత్రా,నబ్రవీత్,కిమితి, హేపుత్రకాః,పాపా,మేనాంఘ్నతమారయతేతి,ఏవముక్తా,స్తేపుత్రా,నచక్రిరే,మాతృవధమితి శేషః❁॥౫॥❁పిత్రా,సంచోత,ఆజ్ఞాతిలఙ్ఘినాం,భ్రాతౄణాం మాతుశ్చ,వధే,పరిచోదిత,స్సరామః,మాత్రాసహ,భ్రాతౄ,నవధీత్,కథమేవమకృత్యంకృతవానితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్రామం విశినష్టి॥మునేఃపితు-ర్యః-స్సమాధి- స్తస్య-తపసశ్చ-సమ్యక్ప్రభావం -జానాతీతి -తథాభూతః , యదినహన్యాంమామపిశప్తుం

మూర్ధాభిషిక్తస్యవధోబ్రహ్మవధాద్గురుః । తీర్థసంసేవయాచాంహోజహ్యఙ్గాచ్యుతచేతనః ॥ ౪౧ ॥ ❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ।పిత్రోపశిక్షితోరామస్తథేతికురునన్దన । సంవత్సరంతీర్థయాత్రాంచరిత్వాఽఽశ్రమమావ్రజత్ ॥ ౧ ॥ కదాచిద్రేణుకాయాతాగఙ్గాయాంపద్మమాలినమ్ । గన్ధర్వరాజంక్రీడన్తమప్సరోభిరవైక్షత॥౨॥ విలోకయన్తీక్రీడన్తముదకాయనదీంగతా।హోమవేళాంనసస్మారకించిచ్చిత్రరథస్పృహా ॥ ౩ ॥కాలాత్యయంతంవిలోక్యమునేశ్శాపవిశఙ్కితా।ఆగత్యకలశంతస్థౌపురోధాయకృతాఞ్జలిః ॥ ౪ ॥ వ్యభిచారంమునిర్జ్ఞాత్వాపత్న్యాఃప్రకుపితోఽబ్రవీత్ । ఘ్నతైనాంపుత్రకాఃపాపామిత్యుక్తాస్తేనచక్రిరే ॥ ౫ ॥ రామస్సంచోదితఃపిత్రాభ్రాతౄన్మాత్రాసహావధీత్ । ప్రభావజ్ఞోమునేస్సమ్యక్సమాధేస్తపసశ్చసః ॥ ౬ ॥వరేణచ్ఛన్దయామాసప్రీతస్సత్యవతీసుతః।వవ్రేహతానాంరామోఽపిజీవితంచాస్మృతింవధే ॥ ౭ ॥ ఉత్తస్థుస్తేకుశలినోనిద్రాపాయఇవాఞ్జసా।పితుర్విద్వాంస్తపోవీర్యంరామశ్చక్రేసుహృద్వధమ్ ॥ ౮ ॥ యేఽర్జునస్యసుతారాజన్స్మరన్తస్స్వపితుర్వధమ్ । రామవీర్యపరాభూతాలేభిరేశర్మనక్వచిత్ ॥ ౯ ॥ ఏకదాఽఽశ్రమతోరామేసభ్రాతరివనంగతే । వైరంసిషాధయిషవోలబ్ధచ్ఛిద్రాఉపాగమన్ ॥ ౧౦ ॥దృష్ట్వాఽగ్న్యగారఆసీనమావేశితధియంమునిమ్ భగవత్యుత్తమశ్లోకేజఘ్నుస్తేపాపనిశ్చయాః ॥ ౧౧ ॥ యాచ్యమానాఃకృపణయారామమాత్రాఽతిదారుణాః । ప్రసహ్యశిరఉత్కృత్యనిన్యుస్తేక్షత్రబన్ధవః ॥ ౧౨ ॥ రేణుకాదుఃఖశోకార్తానిఘ్నన్త్యాత్మానమాత్మ

ప్రభుర్యదిహన్యాంతర్హిపునఃప్రసాదితఃపితామృతాన్జీవయితుంసమర్థఇతిజానన్నితిభావః ❁॥౬॥❁ సతః-ప్రీత-స్సత్యవత్యాస్సుతోజమదగ్ని-ర్వరేణ-ఛన్దయామాస , అధ్యయనేనవసతీతివద్వరేణేతి హేత్వర్థేతృతీయావరార్థం-చోదయామాసేత్యర్థః, రామమితి శేషః ॥తతః-పిత్రా-వరాయ-చోదితో-రామః-హతానాం-పున-ర్జీవనం- తేషాం-మాత్మనవధే-అస్మృతిం-విస్మృతిం-చ-వవ్రే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత-స్తే భ్రాతర-స్సమాతృకాఃనిద్రాన్తఇవా-ఞ్జసా-కుశలినోజీవన్త- ఉత్తస్థుః-నన్వనుచితంకథంకృతవాన్ తత్రాహ॥పితురితి॥పూర్వోక్తఏవాభిప్రాయః-శబ్దార్థస్స్ఫుటః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సర్వక్షత్రియవధకారణంవక్తుమాహ॥యేఽర్జునస్యసుతాఇత్యాదినా॥ హేరాజ-న్నర్జునస్య-యే-సుతాః-రామవీర్యేణ - పలాయితాః- స్తే-స్వపితు - ర్వధం-రామకృతం-స్మరన్తః-క్వచిదపి-శర్మసుఖం-నలేభిరే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏకదేతి॥కదాచి-త్సభ్రాతరి-రామే-స్వాశ్రమా-ద్వనం,గతేసతి-వైరంసి-షాధయిషవః-లబ్ధచ్ఛిద్రాలబ్ధావసరాః - ఉపాగమన్-అర్జునసుతాఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి॥తత్రాశ్రమే-అగ్న్యగారేఅగ్నిహోత్రశాలాయా - మాసీనం-భగవత్యా- వేశితధియంసమాహితమనసం,మునింజమదగ్నిం- దృష్ట్వా-పాపఏవనిశ్చయోయేషాం- తేఽర్జునసుతాజఘ్నుఃహతవన్తః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యాచ్యమానాఇతి॥కృపణయా - రామమాత్రా-రేణుకయా-యాచ్యమానాః-ఏనంనమారయతేతి శేషః-అతిదారుణాఃనితరాంక్రూరాః- బలా - చ్ఛిర-ఉత్కృత్య- తే-క్షత్రబన్ధవో,నిన్యుఃనీతవన్తః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ రేణుకేతి॥తదా- రేణుకా-దుఃఖశోకార్తా-దుఃఖంమానసికః , క్లేశః-శోకోబాహ్యః-స్తాభ్యాం-ఆర్తాపీడి

తా-ఆత్మనా-ఆత్మానం-ఘ్నన్తీ తాడయన్తీ సతీ-రామరామేత్యేవ ముచ్చైః-చుక్రోశ ఆజుహావ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ హా రామేతి-ఆర్తస్వరం-దూరస్థాః-శ్రుత్వా-సుతాః-త్వరయా-ఆశ్రమ-మాగత్య-హతం-పితరం-దదృశుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ త ఇతి॥ తే జమదగ్నేస్సుతాః, దుఃఖాదీనాం-వేగేన-విమోహితాః-బభూవురితి శేషః-తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః - రోషః క్రోధః-అమర్షో-ఽక్షమా-ఆర్తిర్దైన్యం-శోకో రోదనమ్-తతో-రామః, హా తాతే-త్యాదిరూపేణ విలప్య, పితు-ర్దేహం-భ్రాతృషు-నిధాయ-పితుర్దేహం రక్షతేతి భ్రాతౄనాదిశ్యేత్యర్థః-స్వయం-పరశుం-ప్రగృహ్య-క్షత్రాన్తాయ క్షత్రకులనాశాయ-మనో దధే సఙ్కల్పం చకార ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ గత్వేతి ॥ తత-స్స రామః-బ్రహ్మఘ్నైః-విహతా-శ్రీ-ర్యస్యాః-తాం-మాహిష్మతీం, గత్వా-తస్యాః పుర్యాః, మధ్యే-హైహయానాం-శిరోభిః-మహాగిరిం-చక్రే చకార ❁ ౧౭ ॥ ❁ తద్రక్తేనేతి॥ తేషాం-రక్తేన-అబ్రహ్మణ్యానాం-భయావహాం-ఘోరాం, నదీం చ-చక్రే తథా-ఽపి-సర్వక్షత్రవధే కిం-కారణం తత్రాహ। హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన॥ క్షత్రే-అమఙ్గళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి-పితృవధం, హేతుం నిమిత్తం - కృత్వా ప్రభూ రామః-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం పృథ్వీం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం-కృత్వా-శమన్తపఞ్చకాఖ్యే దేశే-శోణితోదకాన్-హ్రదాన్-పఞ్చేతి శేషః-చక్రే-హే నృప-అత్ర శోణితోదాన్ హ్రదాన్నృపేతి పాఠస్తు సాంప్రదాయికః-హ్రదాన్నవేతి త్వపపాఠః-తద్దేశే శమన్తపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తౌ శోణితోదకహ్రదపఞ్చకసమీపవర్తిత్వస్యైవ నిమిత్తత్వాత్ - నవేతిపాఠే శమన్తనవకశబ్దప్రయోగాపత్తేః-తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయేఽధ్యాయే॥ " శమన్తపఞ్చకమితి యదుక్తం సూతనన్దన, ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయ,, మితి పృష్టో మునిస్సూత ఆహ " త్రేతాద్వాపరయోస్సన్ధౌ రామః ప్రహరతాం వరః-అసకృత్పార్థివం క్షత్రంజ

నా। రామరామేతి తాతేతి విచుక్రోశోచ్చకైస్సతీ॥ ౧౩॥ తదుపశ్రుత్య దూరస్థా హా రామేత్యార్తవత్స్వరమ్। త్వరయాఽఽశ్రమమాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్॥ ౧౪ ॥ తే దుఃఖరోషామర్షార్తిశోకవేగవిమోహితాః। హా తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మాన్స్వర్గతో భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విలప్యైవం పితుర్దేహం నిధాయ భ్రాతృషు స్వయమ్। ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాన్తాయ మనో దధే॥ ౧౬ ॥ గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మఘ్నవిహతశ్రియమ్। తేషాం స శీర్షభీ రాజన్మధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్॥ ౧౭ ॥ తద్రక్తేన నదీం ఘోరామబ్రహ్మణ్యభయావహామ్। హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమఙ్గళకారిణి ॥ ౧౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః। శమన్తపఞ్చకే చక్రే శోణితోదాన్హ్రదాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ పితుః కాయేన సన్ధాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి। సర్వదేవమయం దేవమాత్మానమయజన్మఖైః॥ ౨౦ ॥ దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్। అధ్వర్యవే ప్రతీచ్యాశాముద్గాత్రే హ్యుత్తరాం దిశమ్॥ ౨౧ ॥ అన్యేభ్యోఽవాన్తరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః। ఆర్యావర్తముపద్రష్ట్రే సదస్యేభ్యస్తతః పరమ్॥ ౨౨ ॥ తతశ్చావభృథస్నానవిధూతాశేషకిల్బిషః। సరస్వత్యాం

ఘనామర్షచోదితః - స సర్వం క్షత్రముత్సాద్య స్వవీర్యానలద్యుతిః-శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదాన్, స తేషు రుధిరామ్భస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః-పితౄన్సన్తర్పయామాస రుధిరేణేతి నశ్శ్రుతం, అథర్చీకాదయోఽభ్యేత్య పితరో బ్రాహ్మణర్షభమ్-తం క్షమస్వేతి సిషిధుస్తతస్స విరరామ హ, తేషాం సమీపే యో దేశో హ్రదానాం రుధిరామ్భసామ్-శమన్తపఞ్చకమితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే-యేన లిఙ్గేన యో దేశో యుక్తస్స ముపలక్ష్యతే - తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్యమాహుర్మనీషిణ,, ఇతి - అత్ర,, తేషాం సమీపే యో దేశ ,, ఇతి సమీపశబ్దేన శమన్తశబ్దార్థ ఉక్తః-శమన్తస్సమన్తస్సమీపదేశః-పరితో దేశ ఇతి యావత్ - తేషాం రుధిరామ్భసామిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాసశ్చ ప్రదర్శితః-శమన్తశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్త్వార్షః-యేన లిఙ్గేనేత్యనేన తదేవ తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుక్తం- అతో నృపేత్యేవ పాఠస్సాధుః - అన్యథోదాహృతభారతవిరోధాపత్తేః నను రుధిరోదకహ్రదపఞ్చకనిర్మాణానన్తరభావి-తద్దేశస్య తన్నామధేయం - తత్కథం శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదానితి భారతవచనం - ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చోపపద్యత ఇతి చేన్న- సూత్రశాటకాదిసంజ్ఞావద్భావిసంజ్ఞావిజ్ఞానాదుపపత్తేః-త్రిస్సప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖావేశాదుదరతాడనం కృతం, తతో రామస్తావత్కృత్వః క్షత్రముత్సాదితవానితి ప్రసిద్ధిమపేక్ష్య తత్ర తత్ర త్రిస్సప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ పితురితి ॥ తతః, పితుః-శ్శిర-ఆదాయ, త-ద్బర్హిషి యజ్ఞే పితుః కాయేన సహ-సంయోజ్య-మఖైః క్రతుభిః-స్సర్వదేవమయం-దేవం పరమాత్మానమయజత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దదావితి॥ తతః-ప్రాచీం దిశం-హోత్రే-దక్షిణాం తు దిశం, బ్రహ్మణే-ప్రతీచ్యాశాం ప్రతీచీం దిశ, మధ్వర్యవే, ఉత్తరాం దిశ-ముద్గాత్రే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అవాన్తరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః, అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః, మధ్యమాం దిశం, కాశ్యపాయ-తత్రాప్యార్యావర్తం విన్ధ్యహిమవత్పర్వతమధ్యదేశ-ముపద్రష్ట్రే-తత ఆర్యావర్తాత్పరం పరిత, స్తం దేశం, విభజ్యేతి శేషః, సదస్యేభ్యో, దదౌ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత

ఇతి ॥ తతశ్చ, అవభృథస్నాతః క్రత్వవసానికే అవభృథాఖ్యకర్మణి స్నాతః, విధూతాన్య, శేషాణి, కల్బిషాణి, యేన, తథాభూతః - విగతాభ్రస్సూర్య ఇవ - సరస్వత్యాఖ్యాయాం, బ్రహ్మనద్యాం, రరాజ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సజమదగ్నిస్తు, సంజ్ఞానసంస్మృతి, స్తదేవ, లక్షణం చ యస్మిం, యస్య, తం, స్వదేహం - లబ్ధ్వా, రామేణ, పూజితః, స, సప్తర్షీణాం, మణ్డలే, సప్తమః, ఋషి, రభూత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ జామదగ్న్యేతి, భగవాన్, జామదగ్న్యః, కమలలోచనో, రామోఽపి, హేరాజన్, ఆగామిన్యన్తరే, బృహద్వేదం, ప్రవర్తయిష్యతి, స, సప్తర్షిష్వేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అధునాతు, మహేన్ద్రాఖ్యే, అద్రౌ పర్వతే - ఆస్తే, కథంభూతః, న్యస్తస్త్యక్తః, దణ్డః, క్షత్రవధాదిరూపో, యేన - ప్రశాన్తాధీర్యస్య, సిద్ధాదిభి, రుపగీయమానం, చరితం, యస్య, తథాభూతః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ రామచరిత్రం నిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ హేనృప - ఇత్థం, భగవాన్, విశ్వాత్మా, హరి, రీశ్వరో, భృగుష్వవతీర్య - భువః పృథివ్యాః పరం భారమధికం భారరూపం - క్షత్రం, బహుశో - హతవాన్, నృపానితి పాఠే - భారమేవాహ - నృపానితి, బహుశ ఇత్యనేన కశ్చిదవశేషితస్స్యాదితి సూచ్యతే ॥ తదేవోక్తం పురస్తాత్ "అశ్మకాన్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః - నారీకవచ ఇత్యుక్తో నిఃక్షత్రే మూలకోఽభవ," దితి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తం పరశురామచరిత్రముపవర్ణితముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధేర్వంశమాహ ॥ గాధేరితి ॥ గాధే, రభూ - ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః, తం విశినష్టి ॥ మహాతేజో - యస్య, క ఇవ, సమిద్ధో జ్వలితో - ఽగ్నిరివ - యో - విశ్వామిత్ర, స్తపసా హేతుభూతేన - క్షత్రం క్షత్రజాతిం - త్యక్త్వా - బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః, తస్య బ్రహ్మవర్చసావహతపశ్చర్యాయాం హేతుర్బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితచరుప్రభావ ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ విశ్వామిత్రస్యేతి ॥ హేనృప, విశ్వామిత్రస్య చ, పుత్రా - ఏకశతం - సంబభూవుః - తత్ర - మధ్యమో మధుచ్ఛన్ద, స్తత్సంబన్ధా దన్యేఽపి, సర్వే తద్భ్రాతరో - లిఙ్గసమవాయన్యాయేన ప్రాణభృత ఉపదధాతీతివన్మధుచ్ఛన్దస ఏవ మధుచ్ఛన్దో నామాన ఏవ - బభూవుః ॥ తథా చ శ్రుతిః "విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పఞ్చాశదేవ జ్యాయాంసో మధుచ్ఛన్దసః పఞ్చాశత్కనీయాంసః" ఇత్యాది ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యత్ప్రతిజ్ఞాతం "శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యత" ఇతి - తదవసరప్రాప్తం వక్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచిద్వృత్తాన్తమాహ ॥ పుత్రమితి ॥ స విశ్వామిత్రః - ఆజీగర్తిం ఆజీగర్తస్య సుతం - భార్గవగోత్రజం, దేవైర్దత్తప్రాణత్వాద్దేవరాతాపరనామధేయం - శునశ్శేపం - పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య - స్వసుతానేకశతసఙ్ఖ్యాకానాహ - కిమితి - ఏష శునశ్శేపః - జ్యేష్ఠః - ప్రకల్ప్యతాం - యుష్మాభిర్జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతామితి - అత్రేదం కథాశరీరమనుసన్ధేయం - శునశ్శేపో భృగుకులప్రసూతత్వాద్భార్గవః - స ఏవ దేవరాతః దైవైర్దత్తప్రాణత్వాత్ - స ఏవాజీగర్తిః ఆజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః - మధ్యమత్వాదేవ పితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చన్ద్రపుత్రేణ రోహితేనానీతో యజ్ఞీయపశుత్వేన హరిశ్చన్ద్రాయ సమర్పితస్తేన యూపే బద్ధః ప్రాణరక్షణార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గతస్తదుపదిష్టమన్త్రైస్స్తుతవరుణాదిభిర్దత్తప్రాణో బభూవ - తం చ విశ్వామిత్రః కృపయా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛన్దసో జ్యేష్ఠాన్స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం కురుతేత్యుక్తవాన్ - తతస్తైః ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్మ్లేచ్ఛా భవతేతి శప్త్వా కనిష్ఠానాహ - తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య పఞ్చాశతా కనిష్ఠైస్సహ మధుచ్ఛన్దాస్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ, తదేతదత్రోచ్యతే ॥ పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ తదేవం శునశ్శేపస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వమవగమ్యతే - తథా ఆశ్వలాయనబోధాయనాదిభిః - కౌశికానాం దేవరాతప్రవరత్వముక్తం ప్రవరశ్చ తస్మిన్నేవ వంశేఽవాన్తరభేదః న తు వంశాన్తరం, తథా చ స్మృతిః - ఏక ఏవ ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే, తావత్సమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వఙ్గిరోగణాదితి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్ర కథం భృగువంశజస్య దేవరాతస్య కౌశికప్రవరత్వమిత్యాశఙ్క్య తదుపపాదనాయ ప్రవృత్తోయం పుత్రం కృత్వేతి శ్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః - యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామితి ॥ తదేవ స్ఫుటయితుం శునశ్శేపం విశినష్టి ॥ య ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ యో - వై శునశ్శేపః - విక్రీతః - పితృభ్యామితి శేషః - హరిశ్చ

బ్రహ్మనద్యాం రేజే వ్యభ్ర ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వదేహం జమదగ్నిస్తు లబ్ధ్వా సంజ్ఞానలక్షణమ్ । ఋషీణాం మణ్డలే సోఽభూత్సప్తమో రామపూజితః ॥ ౨౪ ॥ జామదగ్న్యోఽపి భగవాన్రామః కమలలోచనః । ఆగామిన్యన్తరే రాజన్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆస్తేఽద్యాపి మహేన్ద్రాద్రౌ న్యస్తదణ్డః ప్రశాన్తధీః । ఉద్గీయమానచరితస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవాన్హరిరీశ్వరః । అవతీర్య పరం భారం భువోఽహన్ ❀ బహుశో నృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ గాధేరభూన్మహాతేజాస్సమిద్ధ ఇవ పావకః । తపసా క్షత్రముత్సృజ్య యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ విశ్వామిత్రస్య చైవాసన్పుత్రా ఏకశతం నృప । మధ్యమస్తు మధుచ్ఛన్దో మధుచ్ఛన్దస ఏవ తే ॥ ౨౯ ॥ పుత్రం కృత్వా శునశ్శేపం దేవరాతం చ భార్గవమ్ । ఆజీగర్తిం సుతానాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యో వై హరిశ్చన్ద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః । స్తుత్వా దేవాన్జలేశాదీన్ముముచే పాశబన్ధ

---

౨౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ బహుశోన్నృప.

న్ద్రకర్తృకే-మఖే-పురుషపశు-ర్బభూవ-యశ్చ,జలేశాదీన్వరుణాదీన్,స్తుత్వా, విశ్వామిత్రోపదిష్టమన్త్రైరితి శేషః- పాశబన్ధనా-న్ముముచేఽముచ్యత * ॥ ౩౧ ॥ * యశ్చ-దేవయజనే- వరుణాదిదేవతారాధనాత్మకే,హరిశ్చన్ద్రమఖే-దేవైర్వరుణాదిభిః-రాతోదత్తో-దత్తప్రాణఇతియావత్ - గాధిషుగాధివంశజేషు - దేవరాతఇతిఖ్యాత , స్సశునశ్శేపో-భార్గవఃభృగువంశజః * ॥ ౩౨ ॥ * పిత్రాజ్యేష్ఠఏవప్రకల్ప్యతామిత్యుక్తా-యే,మధుచ్ఛన్దస-స్తేషు-యే, జ్యేష్ఠాః-పఞ్చాశ-త్తే-పిత్రోక్తం,కుశలం,నమేనిరేనాఙ్గీకృతవన్తః,తతః-క్రుద్ధో-మునిర్విశ్వామిత్ర-స్తాన్, హేదుర్జనా,మ్లేచ్ఛా,భవతే,త్యశపత్ * ॥ ౩౩ ॥ * తత-స్సమధుచ్ఛన్దా-మధ్యమః-పఞ్చాశతా,కనిష్ఠై-ర్భ్రాతృభిస్సహ,పితర, మాహ॥కిమితి ॥ య-ద్భవా,న్నోఽస్మా-న్సఞ్జానీతేఽదిశతి తస్మిన్నాదేశే-వయం,తిష్ఠామహే,ఆజ్ఞాంకరవామేతి * ॥ ౩౪ ॥ * ఏవముక్త్వా,తత,స్తం దేవరాతం , మన్త్రదృశం॥కస్యనూనంకరమస్యామృతానా,మిత్యాదిమన్త్రాణాంద్రష్టారం-జ్యేష్ఠం,చక్రుః ॥ కరణప్రకారందర్శయతి॥ త్వామన్వఞ్చోవయంస్మహీతి ॥ వయంసర్వే,త్వా,మన్వఞ్చఃస్మహి, అనుగన్తారః,స్మభవామ , తవకనిష్ఠాభవామేత్యర్థః ॥ తతో,విశ్వామిత్రః,ప్రీతస్తాన్సుతాన్,యూయం,వీరవన్తో,భవిష్యథపుత్రవన్తోభవిష్యథేత్యనుజగ్రాహ * ॥ ౩౫ ॥ * కోఽస్మాసుతవేద్యశోఽనుగ్రహహేతురిత్యత్రాహ।యఇతి॥యే,యూయం,మానంపూజ్యతాం, అనుగృహ్ణన్తఃఅనువర్తమానాస్సన్తః,యద్వా,మానంప్రమాణంమమనిశ్చయ, మనుగృహ్ణన్తఃఅనుపాలయన్తః , మాం , వీరవన్తంపుత్రవన్తం,అకర్తకృతవన్తః - మన్మానప్రత్యాఖ్యానేయూయమపిశప్యేధ్వం, దేవరాతశ్చహీయేత,అతోఽహమవీరవాన్స్యాం , తథాతునకృతంయుష్మాభి,రితీమంగుణం

నాత్ ॥ ౩౧ ॥ యోరాతోదేవయజనేదేవైర్గాధిషుతాపసః । దేవరాతఇతిఖ్యాతశ్శునశ్శేపస్తుభార్గవః॥ ౩౨ ॥ యేమధుచ్ఛన్దసోజ్యేష్ఠాఃకుశలంమేనిరేనతత్ । అశపత్తాన్మునిఃక్రుద్ధోమ్లేచ్ఛాభవతదుర్జనాః ॥ ౩౩ ॥ సహోవాచమధుచ్ఛన్దాస్సార్ధంపఞ్చాశతాతతః । యన్నోభవాన్సంజానీతేతస్మింస్తిష్ఠామహేవయమ్ ॥ ౩౪ ॥ జ్యేష్ఠంమన్త్రదృశంచక్రుస్త్వామన్వఞ్చోవయంస్మహి । విశ్వామిత్రస్సుతానాహవీరవన్తోభవిష్యథ॥ ౩౫ ॥ యేమానంమేఽనుగృహ్ణన్తోవీరవన్తమకర్తమామ్ । ఏషవఃకౌశికావీరోదేవరాతస్తమన్విత॥ అన్యేచాష్టకహారీతజయన్తసుమదాదయః ॥ ౩౬ ॥ ఏవంకౌశికగోత్రంతద్విశ్వామిత్రైః పృథగ్విధమ్ । ప్రవరాన్తరమాపన్నంతద్ధిచైవంప్రకల్పితమ్॥ ౩౭ ॥ **************************************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,షోడశోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుకఉవాచ॥ యఃపురూరవసఃపుత్రఆయుస్తస్యాభవన్సుతాః ।నహుషఃక్షత్రవృద్ధశ్చరజీరమ్భశ్చవీర్యవాన్॥ ౧ ॥ అనేనాఇతిరాజేన్ద్రక్షత్రవృద్ధాన్వయంశ్రుణు । క్షత్రవృద్ధసుతస్యాసన్సుహోత్రస్యాత్మజాస్త్రయః॥ ౨ ॥ కాశ్యఃకుశోగృత్సమదఇతిగృత్సమదాదభూత్। శునకశ్శౌనకోయస్యబహ్వృచప్రవరోమునిః॥ ౩ ॥ కాశ్యస్యకాశిస్తత్పుత్రోరాష్ట్రోదీర్ఘతపఃపితా । ధన్వన్తరిర్దీర్ఘతపా * దాయుర్వేదప్రవర్తకః॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్వాసుదేవాంశస్స్మృతమాత్రార్తినాశనః । తత్పుత్రఃకేతుమానస్యజజ్ఞేభీమరథస్తతః ॥ ౫ ॥ దివోదాసోద్యుమాం

పశ్యన్ననుగృహీతవానస్మీతిభావః, హేకుశికాః,ఏష దేవరాతః, వఃయుష్మదీయఃకౌశికఏవ , కుతః, యతో , వీరఃమత్పుత్రః.తమేన,మన్వితఅనుగచ్ఛత,తతోఽన్యేచాష్టకాదయ,స్తస్యవిశ్వామిత్రస్య,పుత్రా-స్సంబభూవురిత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * ఉపసంహరతి॥ఏవమితి॥ఏకేశప్తాఃఏకేఽనుగృహీతాః,అన్యస్తుపుత్రత్వేనస్వీకృత,ఇత్యేవం, తత్కౌశికగోత్రం , విశ్వామిత్రైః,పృథగ్విధంనానాప్రకారం,జాతం,తతశ్చ,ప్రవరాన్తర,మాపన్నం , కుతః , హియస్మాత్ , ఏవందేవరాతజ్యేష్ఠత్వేన,తత్ప్రకల్పితమ్ * ॥ ౩౭ ॥ *ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః*

తదేవంపురూరవసఃపుత్రాణాంపఞ్చానాంకనిష్ఠానాంవంశానుపవర్ణ్యేదానీంప్రథమస్యాయోర్వంశమాహ॥యఇతి ॥ యః-పురూరవసఃపుత్రః-ఆయు,రుక్త-స్తస్య-నహుషాదయః , పఞ్చ-సుతాః-అభవన్ ॥ తత్ర, హేరాజేన్ద్ర-తావ-త్క్షత్రవృద్ధస్యా,న్వయంవంశం,శృణు,క్షత్రవృద్ధస్య-య-స్సుత-స్సుహోత్ర-స్తస్య,త్రయ,ఆత్మజా, ఆసన్ * ॥ ౧-౨ ॥ * తాన్నిర్దిశతి॥కాశ్యఇతి॥కాశ్యః,కుశో,గృత్సమద,ఇతి,తత్ర,గృత్సమదా,చ్ఛునకస్సమభవత్- యస్మాచ్ఛునకా,చ్ఛౌనకో - జాతఃసచ,బహ్వృచశ్రేష్ఠః , మునిః * ॥ ౩ ॥ * కాశ్యస్యేతి ॥ కాశ్యస్యతు , పుత్రః - కాశిరాజః - తతోరాజ్ఞఃకాశిరాజా,ద్దీర్ఘతపాః,జాతః,దీర్ఘతపసస్తు,ధన్వన్తరిః,సచా,యుర్వేదస్య, ప్రవర్తకః * ॥ ౪ ॥ * యజ్ఞభుగ్యజ్ఞభాగభాక్, వాసుదేవస్యభగవతో,ఽంశభూతః,స్మృతమాత్రఏవా-ర్తింరోగంనాశయతీతి - తథాభూతః-అయంధన్వన్తరిస్సముద్రమథనజాతాద్ధన్వన్తరేరన్యోభగవదంశావతారభూతఏవ, తత్పుత్రోధన్వన్తరిపుత్రః, కేతుమాన్ , తతఃకేతుమతో , భీమరథో,జజ్ఞే * ॥ ౫ ॥ * తస్మా

త్కేతుమతః , ద్యుమాన్ , జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః , సచ - దివోదాసాద్యపరనామధేయః , తతః దివోదాసాదిశబ్దవాచ్యా-దలర్కాదయో - జజ్ఞిరే,తత్రాలర్కం విశినష్టి ॥ షష్టిరితి ॥ షట్సహస్రాధికషష్టిసహస్రవర్షాణి , అలర్క-ఏవ,యువా సన్-మేదినీం,బుభుజే అనుబభూవ , అలర్కాదన్యస్తు న బుభుజ ఇత్యర్థః - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః , నతు పాలనం,తత్ర "భుజోఽనవన" ఇత్యాత్మనేపదనిషేధప్రసఙ్గాత్ ,అలర్కాత్,సన్నతి- స్తస్మాత్సన్నతేః,సుకేతః,సుకేతా- త్సుకేతనః,సునీతోఽథసుదర్శన ఇతి పాఠాన్తరమ్ ✹ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✹ తస్మాద్ధర్మకేతు- స్తస్మాచ్చ-సత్యకేతు,రజాయత,సత్యకేతోః,ధృష్టకేతుః,తస్మాత్సుకుమారాఖ్య-స్సుతః క్షితీశ్వరో,జజ్ఞే ✹ ॥ ౯ ॥ ✹ సుకుమారాద్వీతిహోత్ర- స్తస్య-భర్గః,తతోభర్గా,ద్భర్గభూమి-రభూత్ ॥ హే నృప,ఇతీత్థ,మిమే ఉక్తాః , కాశయః కాశ్యస్య వంశజాః,నృపాః,క్షత్రవృద్ధస్య కాశ్యప్రపితామహస్య , అన్వయం అయన్తే-యాన్తీతి తథా ✹ ॥ ౧౦ ॥ ✹ ఏవం క్షత్రవృద్ధాన్వయ ఉక్తః॥అథ రమ్భస్యాన్వయమాహ॥ రమ్భస్య పుత్రో,రభసః,గమ్భీరశ్చ, తతోరభసా,త్క్రతుః , తస్య క్రతోః, క్షేత్రే కళత్రే,బ్రహ్మ బ్రాహ్మణకులం,జజ్ఞే, అథా,నేనసః ఆయోః పుత్రస్య కనీయసో,వంశం శృణు ✹ ॥ ౧౧ ॥ ✹ తతోఽనేనస,శ్శుద్ధ, స్తతశ్శుద్ధా,చ్ఛుచి, స్తస్మా,త్త్రికకుప్ , స ఏవ ధర్మసారథ్యపరనామధేయః, తతస్త్రికకుపః,శాన్తరయో,జజ్ఞే , సచ,కృతమనుష్ఠితం,కృత్యం ముక్తిసాధనం,యేన,తథాభూతః , ఆత్మవాన్ జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ, అతః పుత్రోత్పాదనం న కృతవానితి భావః ✹ ॥ ౧౨ ॥ ✹ అథ రజేరాయోః పుత్రస్య వంశమాహ॥రజేరితి ॥రజేః,పుత్రాః,పఞ్చశ

స్తస్మాత్ప్రతర్దన ఇతి స్మృతః । స ఏవ శత్రుజిద్వత్స ఋతధ్వజ ఇతీరితః ॥ ౬ ॥ తతః కువలయాశ్వేతి ప్రోక్తోఽలర్కాదయస్తతః । షష్టిం వర్షసహస్రాణి షష్టిం వర్షశతాని చ ॥ ౭ ॥ నాలర్కాదపరో రాజా బుభుజే మేదినీం యువా । అలర్కాత్సన్నతిస్తస్మా ✹ త్సుకేతోఽథ సుకేతనః ॥ ౮ ॥ ధర్మకేతుస్సుతస్తస్మాత్సత్యకేతురజాయత । సత్యకేతోర్ధృష్టకేతుస్సుకుమారః క్షితీశ్వరః ॥ ౯ ॥ వీతిహోత్రోఽస్య భర్గోఽతో భార్గభూమిరభూన్నృప । ఇతీమే కాశయో భూపాః క్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః ॥ ౧౦ ॥ రమ్భస్య రభసః పుత్రో గమ్భీరశ్చక్రతుస్తతః । తస్య క్షేత్రే బ్రహ్మ జజ్ఞే శృణు వంశమనేనసః ॥ ౧౧ ॥ శుద్ధస్తతశ్శుచిస్తస్మాత్త్రికకుద్ధర్మసారథిః । తతశ్శాన్తరయో జజ్ఞే కృతకృత్యస్స ఆత్మవాన్ ॥ ౧౨ ॥ రజేః పఞ్చశతాన్యాసన్పుత్రాణామమితౌజసామ్ । దేవైరభ్యర్థితో దైత్యాన్హత్వేన్ద్రాయాదదాద్దివమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రస్తస్మై పునర్దత్వా గృహీత్వా చరణౌ రజేః । ఆత్మానమర్పయామాస ప్రహ్లాదాత్పరిశఙ్కితః ॥ ౧౪ ॥ పితర్యుపరతే పుత్రా యాచమానాయ నో దదుః । త్రివిష్టపం మహేన్ద్రాయ యజ్ఞభాగాన్సమాదదుః ॥ ౧౫ ॥ గురుణా హూయమానేగ్నౌ బలభిత్తనయాన్రజేః । అవధీద్భ్రంశితాన్మార్గాన్న కశ్చిదవశేషితః ॥ ౧౬ ॥ కుశాత్ప్రతిః క్షాత్రవృద్ధాత్సంజయస్తత్సుతో జయః । తతః కృతః కృతస్యాపి జజ్ఞే హర్యశ్వకో నృపః ॥ ౧౭ ॥ సహదేవస్తతో భీమో జయత్సేనస్తు తత్సుతః । సఙ్కృతిస్తస్య తు జయః క్షత్రధర్మా మహారథః ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రవృద్ధా

తసఙ్ఖ్యాకా అనవధికతేజస , స్సమ్బభూవురిత్యర్థః॥ రజేశ్చరిత్రమాహ ॥దేవైః,రభ్యర్థితో,రజిః,దైత్యాన్,హత్వా, దివం త్రివిష్టపం,ఇన్ద్రాయ,అదదాత్ ✹ ॥ ౧౩ ॥ ✹ ఇన్ద్రస్తు,పునః,ప్రహ్లాదా,దతీవ,శఙ్కితో,దివం,తస్మై రజయే,దత్వా,రజేశ్చరణౌ,గృహీత్వా,ఆత్మాన,మర్పయామాస , స్వరక్షాభరం తస్మిన్నిహితవానిత్యర్థః ✹ ॥ ౧౪ ॥ ✹ తత్పుత్రచరిత్రమాహ॥ పితరీతి॥అథ,పితరి రజౌ,ఉపరతే మృతే సతి , తస్య,పుత్రాః పఞ్చశతం,యాచమానాయ,ఇన్ద్రాయ , త్రివిష్టపం,నదదుః,కించ,యజ్ఞభాగాన్,సమాదదుః,స్వీకృతవన్తః ✹ ॥ ౧౫ ॥ ✹ అథ,గురుణా బృహస్పతినా,అభిచారవిధినా, తేషాం,మతిభ్రంశాయ,అగ్నౌ,హూయమానే సతి , మార్గాదిన్ద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపా,ద్భ్రంశితాన్,రజేః పుత్రాన్,సర్వాన్,బలభిత్,ఇన్ద్రః , అవధీజ్జఘాన,కశ్చిదేకోఽపి,నావశేషితః ✹ ॥ ౧౬ ॥ ✹ పూర్వం క్షత్రవృద్ధపౌత్రాణాం కాశ్యకుశగృత్సమదానాం మధ్యే కాశ్యగృత్సమదయోర్వంశావుక్తౌ ॥ గృత్సమదాదభూదిత్యాదినా ॥ తతః కుశస్య వంశమాహ॥కుశాదిత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥క్షాత్రవృద్ధాత్ క్షత్రవృద్ధపౌత్రాత్ కుశాత్ , ప్రతి,ర్జజ్ఞే,తత్సుతః ప్రీతిసుత,స్సఞ్జయః,తతస్సఞ్జయా,జ్జయో,జజ్ఞే , తతో జయాత్, కృతః,హే నృప,కృతస్య,హర్యశ్వకః,పుత్రో,జజ్ఞే ✹ ॥ ౧౭ ॥ ✹ తతో హర్యశ్వకా,త్సహదేవ,స్తతో,భీమ,స్తత్సుతో భీమసుతో, జయత్సేన,స్తస్య జయత్సేనస్య,తనయ,స్సఙ్కృతి,స్సచ , క్షత్రధర్మా మహాశూరః-మహారథశ్చ ✹ ॥ ౧౮ ॥ ✹ క్షత్రవృద్ధాన్వయం నిగమయన్నహుషాన్వయం వక్తుం తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాదిశతి - క్షత్రవృద్ధాన్వయే, జాతా ఇతి శేషః , ఇమే ఉక్తా భూపాః,

---

౮ ॥ శ్లో ✹ పా ॥ సునీతోఽథసుదర్శనః॥

అథ-నాహుషాన్నహుషవంశజాన్-శృణు ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః. **

యతిరితి ॥ దేహినః-ఇన్ద్రియాణీవ-నహుషస్య-యతిప్రభృతయ-ష్ష-డాత్మజా,ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాజ్యమితి॥తత్ర-యతిర్జ్యేష్ఠః-పిత్రానహుషేణ-దత్తమపి-రాజ్యం-నైచ్ఛత్, కథంభూతః-తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోదర్కత్వం జానన్నిత్యర్థః,తత్ర హేతుమాహ-యత్ర రాజ్యే-ప్రవిష్టోఽధికుర్వన్-పుమా-నాత్మానం-నావబుధ్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పితరీతి ॥ ఇన్ద్రాణ్యాప్రాప్తైన్ద్రాధిపత్యేననహుషేణమాంభజస్వేత్యుక్తయాశచ్యా-విజ్ఞాపితైర్ద్విజైః-ర్నహుషేణస్వవాహనంవోఢుంవిష్టిగృహీతైః,ర్వాహనస్థేన తేన పాదాఙ్గుష్ఠేన తాడనపూర్వకంసర్పతసర్పతేత్యుక్తైః,-రగస్త్యాదిభిః-ధర్షణాత్సర్పో భవేత్యేవ ముక్తిపూర్వకంవాహనపాతరూపాద్ధర్షణా-త్పితరినహుషే-స్థానాత్త్రివిష్టపా-ద్భ్రంశితే. అజగరత్వంచ-ప్రాపితేసతి-యయాతి-ర్నృపఃఅధికృతరాజ్యో-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చతసృష్వితి॥సచ,కనిష్ఠాన్-చతురో-భ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్-చతసృషు-దిక్షు-ఆదిశత్, పాలనార్థమితి శేషః-స్వయంతు-కావ్యస్య-వృషపర్వణోదానవస్యచ-కన్యాభ్యామితి శేషః-కృతదారస్సన్ పృథ్వీం,జుగోప ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కావ్యస్యకృతదారఇత్యుక్త్యాలబ్ధప్రశ్నావసరఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ బ్రహ్మర్షిరితి ॥ భగవాన్-కావ్యో-బ్రహ్మర్షిః-నాహుషోయయాతిస్తు-క్షత్రబన్ధుఃక్షత్రియావరఃఅత-స్తయోరాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్ధేతోః-ప్రాతిలోమికో-వివాహః-కుతశ్శ్వశురజామాతృభావరూపస్సంబన్ధఆసీత్-ఇతిప్రశ్నః ❁॥౫ ॥ ❁ సప్రతిలోమతాదోష-ఈశ్వర

న్వయాభూపాఇమే శృణ్వథనాహుషాన్॥ ౧౮ ॥ ****************************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,సప్తదశోఽధ్యాయః.************

శ్రీశుకఉవాచ ॥ యతిర్యయాతిస్సంయాతిరాయాతిర్వియతిఃకృతిః । షడిమేనహుషస్యాసన్నిన్ద్రియాణీవదేహినః॥ ౧ ॥ రాజ్యంనైచ్ఛద్యతిఃపిత్రాదత్తంతత్పరిణామవిత్ । యత్రప్రవిష్టఃపురుషఆత్మానంనావబుధ్యతే॥౨॥పితరిభ్రంశితేస్థానాదిన్ద్రాణ్యాధర్షణాద్ద్విజైః । ప్రాపితేఽజగరత్వంవైయయాతిరభవన్నృపః॥ ౩ ॥చతసృష్వాదిశద్దిక్షుభ్రాతాభ్రాతౄన్యవీయసః ।కృతదారోజుగోపోర్వీంకావ్యస్యవృషపర్వణః॥ ౪ ॥రాజోవాచ॥బ్రహ్మర్షిర్భగవాన్కావ్యఃక్షత్రబన్ధుశ్చనాహుషః । రాజన్యవిప్రయోఃకస్మాద్వివాహఃప్రాతిలోమికః॥ ౫ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏకదాదానవేన్ద్రస్యశర్మిష్ఠానామకన్యకా। సఖీసహస్రసంయుక్తాగురుపుత్ర్యాచభామినీ ॥ ౬ ॥దేవయాన్యాపురోద్యానేపుష్పితద్రుమసఙ్కులే । వ్యచరత్కలగీతాళినళినీపుళినేఽబలా॥ ౭ ॥ తాజలాశయమాసాద్య కన్యాఃకమలలోచనాః । తీరేన్యస్యదుకూలానివిజహ్రుస్సిఞ్చతీర్మిథః॥ ౮ ॥వీక్ష్యవ్రజన్తంగిరిశంసహదేవ్యావృషస్థితమ్ । సహసోత్తీర్యవాసాంసిపర్యధుర్వ్రీడితాఃస్త్రియః॥ ౯ ॥శర్మిష్ఠాఽజానతీవాసోగురుపుత్ర్యాస్సమపర్యధాత్ । స్వీయంమత్వాప్రకుపితాదేవయానీదమబ్రవీత్॥ ౧౦ ॥ అహోనిరీక్ష్యతామస్యాదాస్యాఃకర్మహ్యసాంప్రతమ్ । అస్మద్ధార్యంధృతవతీశునీవహవిరధ్వరే॥ ౧౧ ॥యైరిదంతపసాసృష్టంముఖంపుంసఃపరస్యయే।

ఘటనాదితిదర్శయన్ కథామాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజగ్రాహతద్వచఇత్యన్తేన ॥దానవేన్ద్రస్యవృషపర్వణఃకన్యకా-శర్మిష్ఠానామ-భామిన్యబలా-కదాచి-త్సఖీనాం-సహస్రేణ-గురోఃకావ్యస్య-పుత్ర్యా-దేవయాన్యాచ, సంయుక్తాసతీ-పుష్పితైర్ద్రుమైః-సఙ్కులే-కలమవ్యక్తమధురం, గీతం-యేషాం-తే, అళయోభృఙ్గాయేషుతాని, నవానిపుళినానియస్మిన్తస్మిన్పురోద్యానేవ్యచరత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తాఇతి ॥ తాశ్శర్మిష్ఠాప్రభృతయః-కమలలోచనాః-కన్యాఃజలాశయ-మాసాద్య-తత్తీరే-దుకూలాని-నిధాయతస్మి-న్మిథ-స్సిఞ్చతీస్సిఞ్చన్త్యో-విజహ్రుః-విహారంచక్రుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వీక్ష్యేతి ॥ తదా-తాః-స్త్రియః-దేవ్యాఉమయాసహ-వృషేస్థితం-వ్రజన్తం,గిరిశంరుద్ర-మవలోక్య-వ్రీడితాః-ఆశూ-త్తీర్యతీరమారుహ్య-వాసాంసి-పర్యధుఃధృతవత్యః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శర్మిష్ఠేతి॥తదా-శర్మిష్ఠా-అజానతీ-గురుపుత్ర్యాః దేవయాన్యాః-వాసః-పర్యధాత్-తతో-దేవయానీ-శర్మిష్ఠయా-పరిధృతం-వాస-స్స్వకీయం-మత్వా-ప్రకుపితాసతీ-దంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥అహోఇత్యాదినాక్షిపన్తీమిత్యతఃప్రాక్తనేన॥అహో-అస్యా-దాస్యా,అసాంప్రతమయుక్తంకర్మ-నిరీక్ష్యతాం-కింతత్-య-దస్మద్ధార్యం-వాసో-ధృవతీ-త్యేతత్ ॥అసాంప్రతత్వంస్ఫుటీకర్తుందృష్టాన్తమాహ ॥ శునీ-యథా-అధ్వరేయజ్ఞే,హవి-ర్గ్రహీతుమనర్హా-తద్వ-దస్మద్ధార్యంవస్త్రమియంపరిధాతుమనర్హేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అసాంప్రతత్వమేవబ్రాహ్మణోత్కర్షవర్ణనేనవ్యనక్తి ॥ యైరితి ॥ యైర్బ్రాహ్మణైర్భృగ్వాదిభి-స్తపసా-పరమపురుషస్య-ముఖంముఖస్థానీయమిదం-బ్రహ్మకులం-సృష్టం-యైశ్చేదం-జ్యోతిస్స్వరూపం-పరంబ్రహ్మ, ధార్యతేఉపాస్యతే-యైశ్చ, శివఃపే

మజ్జరః-పన్థాః-వైదికమార్గశ్చ-ప్రదర్శితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁యానితి॥యాన్ బ్రాహ్మణాన్- సురేశ్వరా-లోకనాథాః-కిముత-పరమపావనః-శ్రీనివాసః-విశ్వాత్మా-భగవానపి-ప్రణమన్తి- ఉపతిష్ఠన్తేప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తత్రేతి॥తత్రాప్యుక్తైర్ధన్యైః శ్రేష్ఠేషు- తేషుబ్రాహ్మణేష్వపి-వయం-భృగవఃభృగువంశజాః-అస్యాశ్శర్మిష్ఠాయాః-పితా- అసురోవృషపర్వా - నోఽస్మాకం-శిష్యశ్చ - ఏవంస్థితే , ఇయ-మసతీఅనర్హా , అస్మద్ధార్యంవస్త్రం , ధృతవతీ-యథా - ఽనర్హా-శ్శూద్రో- వేదం-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ఏవమితి॥ఏవమిత్థం-క్షిపన్తీంతిరస్కుర్వన్తీం- గురుపుత్రీందేవయానీం-శర్మిష్ఠో-వాచ-కథంభూతా-ధర్షితా-నిష్ఠురవాక్యైరితి శేషః-రుషా- ఉరగీపన్నగీవ-శ్వసన్తీశ్వాసంముఞ్చతీ - దష్టో-దచ్ఛదోఽధరోష్ఠో - యయా - తథాభూతా ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁భాషణమేవాహ॥ ఆత్మవృత్తమితి ॥ హేభిక్షుకి-త్వ-మాత్మవృత్త మవిజ్ఞాయ-బహుధా-కత్థసే-ఆత్మానం శ్లాఘసే-వృత్తిమేవదర్శయన్త్యాహ ॥ కిమితి ॥ యథా- బలిభుజోవాయసాః,శ్వానోవా-తథా-త్వ-మస్మాకం గృహాన్-నప్రతీక్షసేకిం-జీవనార్థంనప్రతీక్షితవత్యసికిమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఏవంవిధైరితి॥ఏవంవిధై-రన్యైరపి-పరుషైర్వచోభి- రాచార్యస్యగురోస్సుతాం - క్షిప్త్వాఉపాలభ్య-సతీశర్మిష్ఠా - మన్యునా-వాసోవస్త్రంచా-దాయ తామాచార్యసుతాం-కూపే , ప్రాక్షిపత్ పాతయామాస ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁తస్యామితి॥అథ తస్యాంశర్మిష్ఠాయాం, స్వగృహంప్రతి-గతాయాంసత్యాం-యయాతిర్మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా - జలార్థీ,కూపసమీపం - ప్రాప్తఃగతః-తత్ర - తాంకన్యాం దేవయానీం - నగ్నాం-దదర్శ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁దత్త్వేతి॥తతో-వివాససేనగ్నాయై-తస్యైదేవయాన్యై స్వకీయ-ముత్తరీయం-వస్త్రం-దత్త్వా- రాజాయయా-

ధార్యతేమైరిహజ్యోతిశ్శివఃపన్థాశ్చదర్శితః॥ ౧౨ ॥యాన్నమస్యుపతిష్ఠన్తేలోకనాథాస్సురేశ్వరాః ।భగవానపిశ్వాత్మాపావనశ్శ్రీనికేతనః॥ ౧౩ ॥వయంతత్రాపిభృగవశ్శిష్యోనోఽస్యాఃపితాసురః।అస్మద్ధార్యంధృతవతీశూద్రోవేదమివాసతీ॥ ౧౪ ॥ఏవంక్షిపన్తీంశర్మిష్ఠాగురుపుత్రీమభాషత । రుషాశ్వసన్తీవ్యాళీవధర్షితాదష్టదచ్ఛదా॥ ౧౫ ॥ఆత్మవృత్తమవిజ్ఞాయకత్థసేబహుభిక్షుకి । కింనప్రతీక్షసేఽస్మాకంగృహాన్బలిభుజోయథా॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంవిధైస్సపరుషైఃక్షిప్త్వాఽఽచార్యసుతాంసతీ । శర్మిష్ఠాప్రాక్షిపత్కూపేవాసశ్చాదాయమన్యునా॥ ౧౭ ॥ తస్యాంగతాయాంస్వగృహంయయాతిర్మృగయాంచరన్ । ప్రాప్తోయదృచ్ఛయాకూపే జలార్థీతాందదర్శహ॥ ౧౮ ॥ దత్త్వాస్వముత్తరంవాసస్తస్యైరాజావివాససే । గృహీత్వాపాణినాపాణిముజ్జహారదయాపరః॥ ౧౯ ॥తంవీరమాహౌశనసీప్రేమనిర్భరయాగిరా ।రాజంస్త్వయాగృహీతోమెపాణిఃపరపురఞ్జయ ॥హస్తగ్రాహఃపరోమాభూద్గృహీతాయాస్త్వయాహిమే ॥ ౨౦ ॥ ఏషఈశకృతోవీరసంబన్ధోనౌనపౌరుషః।యదిదంకూపలగ్నాయాభవతోదర్శనంమమ ॥ ౨౧ ॥ నబ్రాహ్మణోమేభవితాహస్తగ్రాహోమహాభుజ । కచస్యబార్హస్పత్యస్యశాపాద్యమశపంపురా ॥ ౨౨ ॥ యయాతిరనభిప్రేతందైవోపహృతమాత్మనః

తిః దయాపరః,పాణినా-తస్యాః-పాణిం-గృహీత్వా-తాం-బహి-రుద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తమితి-తముద్ధృతవన్తం-వీరం యయాతి-మౌశనసీకావ్యసుతా-ప్రేమపూర్ణయా గిరా-ఉవాచ,తదేవాహ ॥ రాజన్నితిత్రిభిః ॥ హేరాజన్-పరేషాంపురాణి జయతీతితథాభూత-మమ-పాణి - స్త్వయా - గృహీతః-అత - స్త్వయా-గ్రహీతాయా-మమ-పరో-హస్తగ్రాహః , అన్యదీయపాణినామత్పాణిగ్రహో మాభూత్,మాముద్వహస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ననుత్వంబ్రాహ్మణీ అహంతురాజన్యఃకథమావయోఃప్రాతిలోమికోవివాహస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏషఇతి ॥ హేవీర - నౌఆవయో - రేషభర్తృభార్యా భావరూపస్సంబన్ధ-ఈశ్వరకృతః-నతు- పౌరుషఃమనుష్యకృతః - అతోఽత్రనదోషఇతిభావః - నన్విమంసంబన్ధంకుర్వన్నీశ్వరోఽత్రనదృశ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మా,త్కూపలగ్నాయాః-మమే-దమసంభావితం-భవతో-దర్శన-మభూత్ - యథేదం దర్శనమీశ్వరకారితమనుమీయ తేతథాసంబన్ధశ్చేతిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁కించమమరాజన్యఏవపతిర్భవితా-నబ్రాహ్మణఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేమహాబాహో- మేమమ-హస్తగ్రాహఃపాణిగ్రాహకో-భర్తేతియావత్-బ్రాహ్మణో, నభవితానభవిష్యతి- కుతః-బార్హస్పత్యస్యబృహస్పతిసుతస్య-కచస్య,శాపాత్,కోఽసౌకచస్తత్రాహ , యంకచ , మహం-పురాప్రథమ-మశపం, తస్యశాపాదిత్యర్థః- బృహస్పతేస్సుతఃకచశ్శుక్రాన్మృతసఞ్జీవనీవిద్యామధ్యగాత్ - తదాదేవయానీతంపతించకమే , సచగురుపుత్రీత్వంమమపూజ్యేత్యుక్త్వానతాముపయేమే ॥ తతస్సాకుపితాసతీతవేయం విద్యానిష్ఫలాభవత్వితిశశాప ॥ సచతవపతిర్బ్రాహ్మణోనభవిష్యతీఃశశాపేతికథాఽత్రానుసన్ధేయా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁తతో , యయాతిరశాస్త్రీయత్వాదనభిప్రేతమపి-దైవేనో-పహృతంప్రాపితం,బుద్ధ్వా - తద్గతంతస్యామాసక్తం - మనశ్చ- బుద్ధ్వా , నహ్యధర్మేమదీయంమనఃప్రవిశేదితి-త

స్యాః,వచః,ప్రతిజగ్రాహ-అఙ్గీకృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శర్మిష్ఠాసమ్బన్ధోఽపి దైవవశాదేవాభవదితిదర్శయన్నాహ॥ గతేరాజనీతినవభిః॥ నీరే-రాజనియయాతౌ-గతేసతి-సాదేవయానీ-తత్రగతా, రుదతీ, పితుస్సమీపమేత్యేతి శేషః, శర్మిష్ఠయా, కృత,ముక్తంచ,త-త్సర్వం-న్యవేదయత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ దుర్మనా ఇతి॥త-దాకర్ణ్య-సభగవాన్కావ్యో,దుర్మనాః విమనాః, పౌరోహిత్యం,విగర్హయన్,కాపోతీంవృత్తిముఞ్ఛవృత్తిం,స్తువంశ్చ,దుహిత్రాసహ-వృషపర్వణః,పురా-ద్యయౌనిశ్చక్రామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వృషపర్వేతి॥తతో-వృషపర్వా,ప్రత్యనీకాదేవా , స్తై, వివక్షితాః జయంప్రాపణీయా ఇత్యభిప్రేతా-యస్య , తథాభూతం, తంగురుంజ్ఞాత్వా-పథి-పాదయోః- పతితః - గురుంప్రసాదయామాస ప్రార్థయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ క్షణార్ధేతి॥క్షణార్ధమేవమన్యుః క్రోధో యస్య-సభగవా-న్భార్గవః కావ్య-శ్శిష్యం వృషపర్వాణ-మాచష్ట అబ్రవీత్ - హేరాజ-న్నస్యా దేవహూత్యాః కామమిష్టం-క్రియతాం-యదియమిచ్ఛతితత్క్రియతాం - ఎనాం దేవయానీం-త్యక్తు-మహం నోత్సహే-నప్రభవామి-స్నేహాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథేవేతి॥తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకృత్య- వృషపర్వణిస్థితేసతి-దేవయానీ - స్వమనోగతం-ప్రాహ॥కిమితి-పిత్రా-దత్తాసత్యహం-యతో-యాస్యే గమిష్యామి-తత్రతే-యం-శర్మిష్ఠా - సానుగాససఖీ-మా-మనుయాతు అనుగచ్ఛతు-మద్దాస్యంకర్తుమితిభావ ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వానామితి॥తత-శ్శర్మిష్ఠా-తత్తస్మాచ్ఛుక్రా - త్స్వానాంపిత్రాదీనాం-సఙ్కటం-నిరీక్ష్య-తత్తస్మా-దవస్థితా-దర్థస్యప్రయోజనస్య-గౌరవంచ-వీక్ష్య స్త్రీసహస్రేణసహ-దాసీవ-ద్దేవయానీంపర్యచరత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ నాహుషాయేతి॥తతః-ఉశనా కావ్యః-శర్మిష్ఠయాసహ-సుతాం దేవయానీం-నాహుషాయ యయాతయే - దత్త్వా-తం నాహుష-

మనశ్చతద్గర్హంబుధ్వా ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥ ౨౩ ॥ గతేరాజని సావీరే తత్రస్మ రుదతీ పితుః । న్యవేదయత్తతస్స
ర్వముక్తం శర్మిష్ఠయా కృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ దుర్మనా భగవాన్కావ్యః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్ । స్తువన్వృత్తిం చ కా
పోతీం దుహిత్రా సయయౌ పురాత్ ॥ ౨౫ ॥ వృషపర్వా తమాజ్ఞాయ ప్రత్యనీకవివక్షితమ్ । గురుం ప్రసాదయ
న్మూర్ధ్నా పాదయోః పతితః పథి ॥ ౨౬ ॥ క్షణార్ధమన్యుర్భగవాన్ శిష్యం వ్యాచష్ట భార్గవః । కామోఽస్యాః క్రియ
తాం రాజన్నైనాం త్యక్తుమిహోత్సహే ॥ ౨౭ ॥ తథేత్యవస్థితే ప్రాహ దేవయానీ మనోగతమ్ । పిత్రా దత్తా
యతో యాస్యే సానుగా యాతు మామను ॥ ౨౮ ॥ స్వానాం తత్సఙ్కటం వీక్ష్య తదర్థస్య చ గౌరవమ్ । దేవయా
నీం పర్యచరద్దాసీవత్స్త్రీగణైస్సహ ॥ ౨౯ ॥ నాహుషాయ సుతాం దత్త్వా సహ శర్మిష్ఠయోశనా । తమాహ రాజ
న్శర్మిష్ఠామాధాస్తల్పే న కర్హిచిత్ ॥ ౩౦ ॥ విలోక్యౌశనసీం రాజఞ్ఛర్మిష్ఠా సుప్రజాం క్వచిత్ । తమేవ వవ్రే రహసి స
ఖ్యాః పతిమృతౌ సతీ ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్ర్యార్థితోఽపత్యే ధర్మం చావేక్ష్య ధర్మవిత్ । స్మరన్ శుక్రవచః కాలే దిష్టమే
వాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ యదుం చ తుర్వసుం చైవ దేవయానీ వ్యజాయత । ద్రుహ్యుం చానుం చ పూరుం చ శర్మిష్ఠా
వార్షపర్వణీ ॥ ౩౩ ॥ గర్భసంభవమాసుర్యా భర్తుర్విజ్ఞాయ మానినీ । దేవయానీ పితుర్గేహం యయౌ క్రోధవిమూ
ర్ఛితా ॥ ౩౪ ॥ ప్రియామనుగతః కామీ వచోభిరుపమన్త్రయన్ । న ప్రసాదయితుం శేకే పాదసంమర్దనాదిభిః ॥ ౩౫ ॥
శుక్రస్తమాహ కుపితస్స్త్రీకామానృతపూరుష । త్వాం జరా విశతాం ❁ మన్ద విరూపకరణీ నృణామ్ ॥ ౩౬ ॥

మాహ,కిమితి హేరాజన్-తల్పే శయ్యాయాం-శర్మిష్ఠాం-కర్హిచిదపి - నాధాః నవిన్యస్యేరితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విలోక్యేతి॥తతః-కదాచిచ్ఛర్మిష్ఠా - రాజ్ఞో యయాతేః-స్త్రియ - మౌశనసీం దేవయానీం సుప్రజాం శోభనాపత్యవతీం - విలోక్య,స్వయమపి-ఋతౌ వర్తమానా, సఖ్యా దేవయాన్యాః-పతిం-తమేవ యయాతిమేవ- వవ్రే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రాజపుత్ర్యేతి॥తదా-అపత్యార్థం-రాజపుత్ర్యా శర్మిష్ఠయా-అర్థితః-ధర్మవి-ద్యయాతి-ర్ధర్మ-మవేక్ష్య - అపత్యార్థమృతుకాలే ప్రార్థయమానాయాః కామపూరణం ధర్మ ఏవేతివిచార్య- శుక్రవచః శర్మిష్ఠామధాస్తల్పే న కర్హిచిదితివచః స్మరన్నపి-కాలే - దిష్టం దైవప్రాపితమేవా - భ్యపద్యత-దైవప్రాపితమేవ తత్సఙ్గమభ్యపద్యత-నతు కామత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదుమితి॥ తత్ర-దేవయానీ యదుం - తుర్వసుంచ-ద్వౌపుత్రౌ,వ్యజాయత సుషువే-వార్షపర్వణీ వృషపర్వణో దుహితా-శర్మిష్ఠాతు-ద్రుహ్యు,మనుం , పూరుంచేతి-త్రీన్,సుతాన్ వ్యజాయత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గర్భసంభవమితి॥తతో,మానినీ దేవయానీ-భర్తుస్సకాశాదేవా - సుర్యాశ్శర్మిష్ఠాయా,గర్భసంభవం-విజ్ఞాయ-క్రోధమూర్ఛితా - పితుః కావ్యస్య-గేహం,జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రియామితి ॥ ప్రియాం దేవయానీ - మనుగతః కామీ యయాతి-స్తాం-పాదసంవాహనాదిభిః పాదగ్రహణాదిభి-స్సాన్త్వవచనైశ్చ,ఉపమన్త్రయన్ ప్రార్థయమానోఽపి తాం, ప్రసాదయితుం,న శేకే న ప్రబభూవ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ శుక్ర ఇతి॥తదా,తం యయాతిం-కుపిత,శ్శుక్ర-ఆహ-కిమితి-హే స్త్రీకామ, హే అనృతపూరుష పురుషాకృత్యాపన్నానృతరూప, హే మన్దదుర్బుద్ధే-నృణాం, విరూపం వికృతరూపం కరోతీతి తథా-సా,జరా-త్వాం విశతాం అవిశత్వితి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతృప్త ఇతి॥ఏవం శప్తో యయాతిరాహ॥అతృప్తోఽస్మీతి॥హే బ్రహ్మన్ , తే తవ, దుహితరి కా

మానాం కామానాం, రహః, మద్వ్యాపృత్య తృప్తో౽స్మి, కామానాం, భోగైరితి శేషో వా, తతశ్శుక్ర ఆహ, వ్యత్యస్యతామితి, యో౽భిధాస్యతి జరామహం గ్రహీష్యామీత్యభిధాస్యతి - తస్మై, స్వవయసా తస్య వయసా, యథాకామం యావత్కామం, వ్యత్యస్యతాం, జరేతి శేషః, జరాం తస్మై దత్త్వా తద్వయో గృహాణేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఇత్థం, లబ్ధం, వ్యవస్థానం జరావ్యవస్థితిః, యేన, సః, యయాతిః, జ్యేష్ఠం పుత్రం, యదుమవోచత ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ కిమితి ॥ హే యదో, హే తాత, ఇమాం, తవ, మాతామహేన, కృతాం ప్రహితాం జరాం, ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ, నిజం త్వదీయం, వయః, దేహి, విషయేష్వహం న తృప్తో౽స్మి ॥ అతో, భవదీయేన త్వద్దత్తేన, వయసా, అహం, కతిచిద్వర్షాణి రంస్య ఇతి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ యదురాహ ॥ నోత్సహ ఇతి ॥ తవాన్తరా వయోమధ్యే ప్రాప్తయా జరసా జరయా స్థాతుమహం నోత్సహే, అనుత్సాహే హేతుమాహ, గ్రామ్యం, సుఖం, అవిదిత్వా అననుభూయ పుమాన్, శాన్తిం వైరాగ్యం, నోపైతి అనుభూతగ్రామ్యసుఖస్త్వమేవ శాన్తిం నోపైషి, అహం త్వనాస్వాదితగ్రామ్యసుఖః కథం శాన్తిముపేయామిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తథా, ఇత్థమేవ పిత్రా యయాతినా చోదితః తుర్వసు - రనుశ్చ హే భారత యదువ, దూచతురితి శేషః, ఏవం త్రయః పుత్రాః అనిత్యే దేహే, నిత్యబుద్ధిర్యేషాం, తథాభూతాః, అత ఏవా, ధర్మజ్ఞాః ప్రత్యాచఖ్యుః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ అపృచ్ఛదితి ॥ తతో యయాతిః పుత్రత్రయాదపి - వయసా, ఊనం - గుణైరధికం తనయం పూరుమపృచ్ఛత్ కిమితి హే వత్స త్వమగ్రజవజ్జ్యేష్ఠవన్మాం, ప్రత్యాఖ్యాతుం, నార్హసీతి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవముక్తః పూరురాహ ॥ కోన్వితి ద్వాభ్యాం ॥ హే మనుష్యేన్ద్ర, ఆత్మకృతః పితృదేహేనోత్పాదితః, కోను, పుమాన్, లోకే, పితుః, ప్రతికర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం,

యయాతిరువాచ ॥ అతృప్తో౽స్మ్యద్య కామానాం బ్రహ్మన్దుహితరి స్మ తే । వ్యత్యస్యతాం యథాకామం వయసా
యో౽భిధాస్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఇతి లబ్ధవ్యవస్థానః పుత్రం జ్యేష్ఠమవోచత ॥ ౩౮ ॥ యయాతిరువాచ ॥ యదో తాత ప్ర
తీచ్ఛేమాం జరాం దేహి నిజం వయః । మాతామహకృతాం వత్స న తృప్తో విషయేష్వహమ్ । వయసా భవదీయేన
రంస్యే కతిపయాస్సమాః ॥ ౩౯ ॥ యదురువాచ ॥ నోత్సహే జరసా స్థాతుమన్తరా ప్రాప్తయా౽నఘ । అవిది
త్వా సుఖం గ్రామ్యం శాన్తిం నోపైతి పూరుషః ॥ ౪౦ ॥ తుర్వసుశ్చోదితః పిత్రా ద్రుహ్యుశ్చానుశ్చ భారత । ప్ర
త్యాచఖ్యురధర్మజ్ఞా అనిత్యే నిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥ అపృచ్ఛత్తనయం పూరుం వయసోనం గుణాధికమ్ । న త్వమ
గ్రజవద్వత్స మాం ప్రత్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪౨ ॥ పూరురువాచ ॥ కో ను లోకే మనుష్యేన్ద్ర పితురాత్మకృతః
పుమాన్ । ప్రతికర్తుం క్షమో యస్య ప్రసాదాద్విన్దతే పరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తమశ్చిన్తితం కుర్యాత్ప్రోక్తకారీ తు మ
ధ్యమః । అధమో౽శ్రద్ధయా కుర్యాదకర్తోచ్చరితం పితుః ॥ ౪౪ ॥ ఇతి ప్రముదితః పూరుః ప్రత్యగృహ్ణాజ్జరాం పితుః ।
సో౽పి తద్వయసా కామాన్యథావజ్జుజుషే నృపః ॥ ౪౫ ॥ సప్తద్వీపపతిస్సమ్యక్పితృవత్పాలయన్ప్రజాః । య
థోపజోషం విషయాన్జుజుషే౽వ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ దేవయాన్యప్యనుదినం మనోవాగ్దేహవృత్తిభిః । ప్రే
యసః పరమాం ప్రీతిమువాహ ప్రేయసీ రహః ॥ ౪౭ ॥ అయజద్యజ్ఞపురుషం క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । సర్వదేవమ
యం దేవం సర్వయజ్ఞమయం హరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ యస్మిన్నిదం విరచితం వ్యోమ్నీవ జలదావలిః । నానేవ భాతి నాభాతి

క్షమః ప్రభుః, అసామర్థ్యే హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ యస్య పితురనుగ్రహాత్, పరమధికం, ఐహికమాముష్మికం చ శ్రేయో, విన్దతే లభతే ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ యద్యపి కో, ప్యుత్తమః, తథా, పితుశ్చిన్తితమభిప్రేతం, యః, కుర్యాత్స, ఉత్తమః, యథోక్తకారీ తు, మధ్యమః, అశ్రద్ధయా, యః - కుర్యాత్సో, ౽ధమః, అశ్రద్ధయాప్యకర్తా తు, పితురుచ్చరితం పురీషప్రాయః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఇతీత్థం, భాషమాణః, పూరుః ప్రీతః, పితుర్జరాం, ప్రత్యగృహ్ణాత్, స్వీయం వయో దత్త్వేతి శేషః, తతస్సో౽పి యయాతిరపి, నృపః, తద్వయసా పుత్రదత్తేన వయసా, కామాన్, యథావజ్జుజుషే సేవితవాన్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తద్వీపేతి ॥ సప్తద్వీపాధిపతిస్సన్, ప్రజాః పితృవత్పాలయన్ యథోపజోషం యథాప్రీతి - విషయాన్ జుజుషే, కథంభూతః, అవ్యాహతాని దృఢాని ఇన్ద్రియాణి యస్య, తథాభూతః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ దేవయానీతి ॥ ప్రేయసీ దేవయానీ ప్రేయసో భర్తుః, రహః ఏకాన్తే, పరమాం ప్రీతిమువాహ నితరాం ప్రీతివిషయా బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ అయజదితి ॥ తథా యయాతిః, భూరిః దక్షిణా యేషు తైః, క్రతుభిస్సర్వదేవతాశరీరకమారాధకార్తిహరం, సర్వయజ్ఞారాధ్యం, తత్ఫలదం, తద్భోక్తారం, భగవన్తం, అయజత్ ఆరాధితవాన్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ యజనప్రకారమేవాహ ॥ యస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం యస్మిన్నిత్యస్య తమిత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్మిన్వాసుదేవే, ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగద్విరచితం సత్, వ్యోమ్ని, జలదపఙ్క్తిరివ, నానేవ, భాతి, నాభాతి చ పాల్యతే సంహ్రియతే చేత్యర్థః, యస్మిన్నితి ధారకత్వదోషాస్పర్శిత్వే వివక్షితే, విరచితమిత్యస్యాయమేసేతి శేషః, అనేన స్రష్టృత్వముక్తం, నానాభాతీత్యనేన పాలనదశాయాం దేవమనుష్యాదినామరూపభేదేన బహుధా ప్రతీతిరు

క్తా, ఇవశబ్దేనవస్తుతఃస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకం బ్రహ్మైకమేవవిశ్వరూపేణావస్థితమితిసూచ్యతే, అనేనైవసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వమపిలబ్ధం, కారణస్యైవవస్తునఃకార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్-యస్మిన్నానానాభాతీత్యనేనలయాధికరణత్వోక్త్యాచతల్లభ్యతే, లయాధికరణస్యైవలీయమానోపాదానత్వదర్శనాత్, యస్మిన్ధారకే, నానాభాతీత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేనప్రశాసనమేవపాలనమితిసూచితం, ప్రపఞ్చంవిశినష్టి, స్వప్నమాయామనోరథఇతి,స్వప్నమాయామనోరథతుల్యఇత్యర్థః, అత్రస్వప్నదృష్టాన్తత్వేనాశ్చర్యత్వం,మనోరథదృష్టాన్తేనమనోఽనుకూలత్వంచదార్ష్టాన్తికేఽభిప్రేతం, అతఏవదృష్టాన్తత్రయ, మన్యథావైయర్థ్యప్రసఙ్గా, దేకేనైవవివక్షితసాధర్మ్యలాభాత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తమితి॥తమేవంభూతం,వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయం,గుహాశయంహృదయకుహరేవసన్తం, అణీయాంసంఅణోర్జీవాదప్యణుం, తదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మమితిభావః, నారాయణంజీవసమూహానాంప్రాప్యంప్రాపకమాధారం, హృదివిన్యస్యధ్యానేనసన్నిహితంకృత్వేత్యర్థః, నిరాశీఃఫలాభిసన్ధిరహితః, ప్రభుర్యయాతి,రయజత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థం,మనష్షష్టంయేషాంతైః, కుత్సితైరిన్ద్రియై-ర్వర్షసహస్రాణి-మనస్సుఖంకామభోగం-విదధానఃకుర్వన్నపి, సార్వభౌమోయయాతి-ర్నాతృప్యత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే అష్టాదశోఽధ్యాయః ****************************

సఇతి॥సయయాతి-రిత్థం, స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః,కామాన్-చరన్ భక్షయన్-అనుభవన్నితియావత్, కదాచి-దాత్మనోఽపహ్నవంఅపహారం బుధ్వా "యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యత" ఇత్యుక్తవిధమపహ్నవంజ్ఞాత్వా, నిర్వి

స్వప్నమాయామనోరథః ॥ ౪౯ ॥ తమేవహృదివిన్యస్యవాసుదేవంగుహాశయమ్ । నారాయణమణీయాంసం నిరాశీరయజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏవంవర్షసహస్రాణిమనష్షష్ఠైర్మనస్సుఖమ్ । విదధానోఽపినాతృప్యత్సార్వభౌమః కదిన్ద్రియైః ॥ ౫౧ ॥ ****************************

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,అష్టాదశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థమాచరన్కామాన్స్త్రైణోఽపహ్నవమాత్మనః।బుధ్వాప్రియాయైనిర్విణ్ణోగాథామేతామగాయత ॥ ౧ ॥ యయాతిరువాచ ॥ శృణుభార్గవ్యమూంగాథాంమద్విధాచరితాంభువి। ధీరాయస్యానుశోచన్తివనేగ్రామనివాసినః ॥ ౨ ॥ బస్తఏకోవనేకశ్చిద్విచిన్వన్ప్రియమాత్మనః।దదర్శకూపేపతితాంస్వకర్మవశగామజామ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాఉద్ధరణోపాయంబస్తఃకామీవిచిన్తయన్। వ్యధత్తతీర్థముద్ధృత్యవిషాణాగ్రేణరోధసి ॥ ౪ ॥ సోత్తీర్యకూపాత్సుశ్రోణీతమేవచకమేకిల।తయావృతంసముద్వీక్ష్యబహ్వ్యోఽజాఃకాన్తకామినీః । పీవానంశ్మశ్రులంభేజుర్మీఢ్వాంసంయాభకోవిదమ్॥ ౫ ॥సఏకోఽజవృషస్తాసాంబహ్వీనాంరతివర్ధనః।

ణ్ణఃనిర్వేదంప్రాప్తః, ప్రియాయైదేవయాన్యై,ఇమాంవక్ష్యమాణాం-గాథా-మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికా,మగాయతకథయామాస ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తామేవాహ॥ శృణ్వితి ॥ హేభార్గవి-భువి-మద్విధేనమాదృశేనా-చరితాం-మద్విధస్యాచరితంయస్యామితివా-తా-మమూంమయావక్ష్యమాణాం, గాథామితిహాసం-శృణు-యస్యమద్విధస్య,గ్రామవాసినోగృహస్థస్యా,చరితం-వనేస్థితా-ధీరాజితేన్ద్రియాః, కృపయా-శోచన్తి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ బస్తఇతి॥ అన్యాపదేశేనాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థంప్రవృత్తోఽయమితిహాసః-ఏకోఽసహాయః, కశ్చి,ద్బస్తోమేషో-వనే-ఆత్మనఃస్వస్య,ప్రియం-విచిన్వన్-కూపపతితాం-కర్మవశగాం-కాంచి,దజాం-దదర్శ, బస్తఇత్యనేనాత్మావివక్షితః-వన ఇత్యనేనసంసారః-ప్రియమిత్యనేనశబ్దాదివిషయః ; అజామిత్యనేనదేవయానీ-ఏవంయథాసంభవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్యాఅజాయా-స్సబస్త- ఉద్ధరణోపాయం-వ్యచిన్తయత్-స్వోత్తరీయావిప్రదానేనోద్ధరణోపాయంచిన్తితవానితిభావః ॥ ఉపాయమేవదర్శయన్నాహ ॥ రోధసితటే-విషాణాగ్రేణ - మృదాదిక-ముద్ధృత్య - తీర్థంనిర్గమమార్గ-ముత్తారణమార్గమితియావత్ -వ్యధత్తకృతవాన్-విషాణాగ్రేణేత్యనేనఖనిత్రాదికంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత,స్సా-సుశ్రోణ్యజా-కూపా-దుత్తీర్య-తమేవబస్తం, పతిం-చకమే-కిలేత్యాత్మవృత్తాన్తప్రత్యభిజ్ఞాపకః-తత-స్తయాఽజయా - వృతం-బస్తం-సముద్వీక్ష్య-బహ్వ్యోఽన్యా-అజాః-కాన్తంప్రతికామినీఃకామవత్యో - బభూవుః-బహ్వ్యోఽజాఇతిశర్మిష్ఠాప్రముఖావివక్షితాః - కథంభూతం-పీవానంపరిపుష్టసర్వావయవం - శ్మశ్రులంరతిసమర్థమిత్యర్థః-మీఢ్వాంసంరేతస్సేక్తారం-యాభేమైథునే-కోవిదమభిజ్ఞమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అజాభిఃవృత-స్సఏకఏవబస్త-స్తాసాంబహ్వీనామజానాం-రతివర్ధనః-కామఏవ - గ్రహఃపిశాచ-స్తేన-గ్రస్తః - కేవలం-రేమే-న త్వా-త్మాన-మబుధ్యత - దేహవిలక్షణమాత్మస్వ

రూపంనానుసంహితవానితిభావః-మేషపక్షే ఆగామ్యనర్థాశ్రయంనావబుధ్యతేత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తమితి॥ ఏవ-మన్యయా-ప్రేష్ఠతమయా అన్యయా అజయా సహ - రమమాణం-తంబస్తం-విలోక్య-తేన-పూర్వం-కూపాదుద్ధృతా - అజా-రూపసంవిగ్నా మత్తోరూపవతీమన్యామజాంపరిగృహ్యామాంత్యజత్యయమితిభీతాసతీ - బస్తస్య-తత్కర్మ అజాన్తరపరిగ్రహరూపం- నామృష్యత్ నాసహత ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తంబస్తం-దుర్హృదం-వస్తుత ఇతి శేషః-సుహృద్రూపంసుహృదాభాసం- అతఏవ-క్షణంసౌహృదం యస్య-కామిన-మతఏవేన్ద్రియారామం - నతుధర్మజ్ఞం,జ్ఞాత్వేతి శేషః-స్వామినంపతిం త్యక్త్వా,దుఃఖితా,యయౌ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తత,స్సోపిబస్తోపి - స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం - స్త్రైణత్వాత్,తాం-యాస్త్రీ, మజాం- ప్రసాదితుం-కృపణస్స , న్ననుగతః-బిడీబిడాకారం బిడీంమార్జాలీ-మనుగతస్య-బిడస్య,య-ఆకారస్సాన్త్వశబ్దముఖరముఖత్వరూపః-స్తం-కుర్వన్-పథిమార్గే, సన్ధితుం ప్రసాదయితుం-నాశక్నోత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తత్ర,తస్యబస్తస్య-లమ్బన్తం-వృషణం-కశ్చిద్ద్విజో-రుషా- అచ్ఛినత్ -కశ్చిద్ద్విజోఽజఇతిసక్రోవివక్షితః - అణ్డశబ్దేనవయోవివక్షితం-జరాపాదనేనవయోఽపహారేణచసమ్భోగాసమర్థమకరోదితిభావః - తతో-భూయఃపునః-అర్థాయప్రయోజనాయ - స్వపుత్ర్యాః కామభోగాయేతిభావః-యోగవిదుపాయజ్ఞః - లమ్బన్తం-వృషణం-సన్దధే-జరావ్యత్యాసేనరతిసమర్థమకరోదితిభావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తత,స్స- లబ్ధవృషణఉపాత్తపుత్రవయా ఇతిభావః-సబస్తోఽపి కూపలబ్ధయా - అజయాసహ-బహువిధం-కామం,అనుభవన్నపీతి శేషః-బహుతిథమితిపాఠే - బహుకాలమిత్యర్థః-హేభద్రే-అద్యాపి-నపరితుష్యతి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవమన్యాపదేశేనోపవర్ణితమితిహాసమాత్మనిసఙ్గమయతి॥ తథేతి ॥ హేసుభ్రు,

---

రేమే కామగ్రహగ్రస్త ఆత్మానం నావబుధ్యత॥ ౬ ॥ తమేవం ప్రేష్ఠతమయా రమమాణమజాఽన్యయా । విలోక్య రూపసంవిగ్నా నామృష్యద్బస్తకర్మ తత్॥ ౭ ॥ తందుర్హృదంసుహృద్రూపంకామినంక్షణసౌహృదమ్ । ఇన్ద్రియారామముత్సృజ్యస్వామినందుఃఖితాయయౌ॥ ౮ ॥ సచైవానుగతస్త్రైణఃకృపణస్తాంప్రసాదితుమ్। కుర్వన్ బిడీబిడాకారంనాశక్నోత్పథిసన్ధితుమ్॥ ౯ ॥ తస్యతత్రద్విజఃకశ్చిదజాస్వామ్యచ్ఛినద్రుషా । లమ్బన్తంవృషణం భూయస్సన్దధేఽర్థాయయోగవిత్॥ ౧౦ ॥ సలబ్ధవృషణస్తత్రహ్యజయాకూపలబ్ధయా। క్రీడన్కాలంబహువిధం కామైర్నాద్యాపితుష్యతి॥ ౧౧ ॥ తథాఽహంకృపణస్సుభ్రు ❋ భవత్యాః ప్రేమయన్త్రితః। ఆత్మానంనాభిజానామి మోహితస్తవమాయయా॥ ౧౨ ॥ యత్పృథివ్యాంవ్రీహియవంహిరణ్యంపశవస్స్త్రియః। నదుహన్తిమనః ప్రీతింపుంసఃకామహతస్యతే॥ ౧౩ ॥ నజాతుకామఃకామానాముపభోగేనశామ్యతి । హవిషాకృష్ణవర్త్మేవభూయఏవాభివర్ధతే॥ ౧౪ ॥ యదానకురుతేభావంసర్వభూతేష్వమఙ్గళమ్ । సమదృష్టేస్తదాపుంసస్సర్వాస్సుఖమయా ❋ దిశః ॥ ౧౫ ॥ యాదుస్త్యజాదుర్మతిభిర్జీర్యతోయానజీర్యతే ❋ । తాంతృష్ణాందుఃఖనివహాంశర్మకామో ధ్రువంత్యజేత్ ॥ ౧౬ ॥ మాత్రాస్వస్రాదుహిత్రావానావివిక్తాసనోభవేత్ । బలవానిన్ద్రియగ్రామోవిద్వాంసమపికర్షతి ॥ ౧౭ ॥ పూర్ణంవర్షసహస్రంమేవిషయాన్సేవతోఽసకృత్ । తథాఽపిచానుసవనంతృష్ణాతేషూ

తథాబస్తవ-దహమపి - భవత్యాస్తవ-ప్రేమ్నా-యన్త్రితఃవశీకృత-స్తవ-మాయయావిభ్రమాదిరూపయా-మోహితోఽధునాస్యా-త్మానం-నాభిజానామి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ననుతర్హి పునరపిబహవోవిషయాస్సేవ్యన్తాంతతోమనసిప్రీతేసతికామోపశాన్త్యా మోహోనివర్తేతేత్యత్రాహ ॥ యదతిద్వాభ్యామ్ ॥ యత్ మే-పృథివ్యాం-వ్రీహ్యాదయ-స్తే.సర్వే-కామహతస్యకామాసక్తస్యపుంసో-మనఃప్రీతిం-నదుహన్తినపూరయన్తి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ జాతుకదాచిదపి-కామానా-ముపభోగేన-కామోవిషయతృష్ణా-నశామ్యతి-కింతు - హవిషాఘృతేన కృష్ణవర్త్మేవాగ్నిరివ-భూయో,ఽభివర్ధతఏవ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తర్హికథంకేనోపాయేనమనసఃపూర్ణప్రీతిస్స్యాద్యయాకామోపశమస్స్యాదిత్యతఆహ ॥ యదేతిషడ్భిః ॥ యదాభూతేష్వ-మఙ్గళంభావంరాగద్వేషాదివైషమ్యరూపంభావం - నకురుతే-తదా-సమదృష్టేఃస్వాత్మసమదృష్టేః-పుంస-స్సర్వా - దిశః-సుఖమయాః-క్వాపిగతస్యాప్యస్యసుఖమేవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ అతో,దుర్మతిభిః-దుస్త్యజా-విషయతృష్ణా-కథంభూతా-యా-జీర్యతస్సతోఽపిపుంసో-నజీర్యతేనజీర్ణతాంప్రాప్నోతి - తాం-దుఃఖనివహాం-దుఃఖానినితరాంవహత్యావహతిప్రాపయతీతితథా-తాం-తృష్ణాం, శర్మకామఃదుఃఖాసంభిన్నంసుఖంకామయమానః-ధ్రువంనూనం-త్యజేత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ స్త్రీసన్నిధానంతుసర్వథాత్యాజ్యమిత్యాహ ॥ మాత్రేతి ॥ మాత్రాదీనా-మన్యతమయావాపి-వివిక్తంసఙ్కీర్ణ-మాసనం-యస్య - తథాభూతో-నభవేత్-అన్యథా-బలవాన్ప్రమాథీ - ఇన్ద్రియసమూహః-విద్వాంసమప్య-పకర్షతిఆకర్షతిచ్చాలయేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ జీర్యతోపినజీర్యత ఇత్యేతదేవస్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ పూర్ణమితి ॥ అసకృద్వారంవారం-విషయా-ననుభవతో-మమ-వర్షసహస్రం-పూర్ణమభూ-దథాప్యద్యాపి - అనుసవనంతద్విషయానుభవసమయమనతిక్రమ్య-అతిమాత్రం-తృష్ణా-ఉపజాయతే - నతుశామ్య

తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్మా-త్కా-మానాముపభోగేన కామాశాన్తే- రహ-మేతాంవిషయతృష్ణాం-త్యక్త్వా - బ్రహ్మణి-మానస-మాధాయ-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభూతో- దేహాత్మభ్రమరహితశ్చ-మృగైస్సహ-చరిష్యామి-వనంప్రవిశామీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ననుతృష్ణాయాదుస్త్యజత్వాత్క-థంసహసాతవమనసోబ్రహ్మణ్యాధానంస్యాత్తత్రాహ । దృష్టమితి । దృష్టమైహికవిషయజాతం,శ్రుతమాముష్మికం-త-దుభయ - మసదపురుషార్థరూపం-విద్వా- న్పుమా-న్నానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ నానుధ్యాయతి నోపభుఙ్క్తేచ-కథంభూతః - తత్రానుధ్యానసంవేశనయోస్సతో-స్సంసృతి-మాత్మనాశమన్తతఃస్థావరత్వప్రాప్తించ , విద్వాన్-అననుధ్యానాసంవేశయోర్హేతుంవదన్విద్వాంసంవిశినష్టి । సఃదృష్టాదీనామసద్రూపత్వాదికంవిద్వాన్పుమా- నాత్మదృక్ దృష్టశ్రుతాద్యపేక్షయానిరతిశయానన్దరూపస్యాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యంపశ్యతితథా -నిరతిశయానన్దరూపయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవతృష్ణానివర్తతఇతిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం,జాయాందేవయానీ-ముక్త్వా, నాహుషోయయాతిః-పూరవేపుత్రాయ-తదీయం - వయో-దత్వా , విగతవిషయతృష్ణస్తస్మాత్పూరోస్సకాశా - త్స్వకీయాం-జరా-మాదదేజగ్రాహ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతో,దక్షిణపూర్వస్యామాగ్నేయ్యాందిశి-ద్రుహ్యు-మీశ్వరమధిపతిం-చక్రే-దక్షిణతోదక్షిణస్యాంతుదిశి-యదుం-ప్రతీచ్యాందిశి-తుర్వసు-ముదీచ్యా-మను-మీశ్వరం-చక్రే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దిశాం,మధ్యవర్తినఇతి శేషః-సర్వస్య-భూమణ్డలస్య-ఈశ్వరమధిపతి - మర్హత్తమంబహుమన్తవ్యం-పూరు-మభిషిచ్య-అగ్రజాన్యదుప్రభృతీన్ - తస్యపూరోర్వశే- స్థాప్యస్థాపయిత్వా-అసమాసేపి,ల్యబార్షః-తదధీనాన్కృత్వేత్యర్థః-స్వయం-వనం-యయౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సయయాతి-ర్వర్షపూగాన్-విషయేషుశబ్దాదిష్వ - స్ఖలితం-షడ్వర్గంషడిన్ద్రియసుఖం-క్షణేన-ముముచేతత్యాజ-యథా-జాతాపక్షౌయస్య- స-ద్విజో

పజాయతే ॥ ౧౮ ॥ తస్మాదేతామహంత్యక్త్వాబ్రహ్మణ్యాధాయమానసమ్। నిర్ద్వన్ద్వోనిరహఙ్కారశ్చరిష్యా
మిమృగైస్సహ ॥ ౧౯ ॥ దృష్టంశ్రుతమసద్బుద్ధ్వానానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ । సంసృతించాత్మనాశంచతత్రవి
ద్వాన్సఆత్మదృక్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్త్వానాహుషోజాయాంతదీయంపూరవేవయః।దత్వాస్వాంజరసంతస్మాదా
దదేవిగతస్పృహః ॥ ౨౧ ॥దిశిదక్షిణపూర్వస్యాంద్రుహ్యుందక్షిణతోయదుమ్।ప్రతీచ్యాంతుర్వసుంచక్రేహ్యు
దీచ్యామనుమీశ్వరమ్॥ ౨౨ ॥భూమణ్డలస్యసర్వస్యపూరుమర్హత్తమందిశామ్ । అభిషిచ్యాగ్రజాంస్తస్యవశేస్థా
ప్యయయౌవనమ్॥ ౨౩ ॥ఆసేవితంవర్షపూగాన్షడ్వర్గంవిషయేషుసః । క్షణేనముముచేనీడంజాతపక్షఇవద్విజః॥
సతత్రనిర్ముక్తసమస్తసఙ్గఆత్మానుభూత్యావిధుతత్రిలిఙ్గః । పదేపరేబ్రహ్మణివాసుదేవేలేభేగతింభాగవతీంప్ర
తీతః ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వాగాథాందేవయానీమేనేప్రస్తోభమాత్మనః । స్త్రీపుంసోస్స్నేహవైక్లబ్యాత్పరిహాసమి
వోదితమ్॥ ౨౬ ॥ సాసంనివాసంసుహృదాంప్రపాయామివగచ్ఛతామ్ । విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాంమాయావి
రచితంప్రభోః ॥ ౨౭ ॥ సర్వత్రసఙ్గముత్సృజ్యస్వప్నౌపమ్యేనభార్గవీ।కృష్ణేమనస్సమావేశ్యవ్యధునోల్లిఙ్గమా
త్మనః॥ ౨౮ ॥నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే।సర్వభూతనివాసాయశాన్తాయబృహతేనమః॥ ౨౯ ॥ **
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. *********

విహగః-నీడం-త్యజతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ప్రతీతఃప్రఖ్యాత-స్సయయాతి- స్తత్రవనే-నిర్ముక్త-స్సమస్తో-దేహాతదనుబన్ధ్యాదిసఙ్గో- యేన-సః - ఆత్మానుభూత్యాబ్రహ్మోపాసనయా-విధుతత్రిలిఙ్గఃనిర్ముక్తగుణత్రయకార్యః - పదేప్రాప్యే- పరస్మి-న్బ్రహ్మణి-వాసుదేవాఖ్యే - భాగవతీం-గతింలేభే-ఆసన్నమోక్షోబభూవేత్యర్థః-అన్యథాభారతవిరోధాత్ - తత్రతస్యస్వర్గాదిప్రాప్తైరేవకథనాదితితత్త్రైవవిస్తరతోద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ దేవయానీతు,భర్త్రా-కథితాం-కథాం-ఆత్మనః- ప్రస్తోభం-మేనే-తావ-త్పరిహాసరూపామమన్యత - ప్రస్తోభతామేవవ్యనక్తి-స్త్రీపుంసోరితి-సమాసాన్తాభావ ఆర్షః-తదనిత్యత్వాద్వా-స్త్రీపుంసయోః-యః-పరస్పరం - స్నేహ- స్తత్కృతం-య - ద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం-తస్మాద్ధేతోః - పరిహాసమివేరితంకథిత-మితిహాసంప్రస్తోభం-మేనే - ఇత్యన్వయః-ఈరితామితిపాఠే-గాథావిశేషణం- ఈహితమితిపాఠే - ఆత్మనోశ్చేష్టితంకథారూపేణోపవర్ణితంపరిహాసమివమేనఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సేతి॥తత,స్సా దేవయానీ,ఈశ్వరతన్త్రాణాం-సుహృదాంపతిపుత్రాదీనాం-సంనివాసం-సుహృద్భిస్సహవాసమిత్యర్థః-గచ్ఛతాం, పాన్థానాం,ప్రపాయాంపానశాలాయామివా,నిత్యం-ప్రభోరీశ్వరస్య-మాయయా,విరచితంచ- విజ్ఞాయ,స్వప్నదృష్టాన్తేనసర్వత్రదేహాతదనుబన్ధ్యాదిషుసఙ్గముత్సృజ్య,స్వప్నవత్సర్వైస్సంబన్ధోఽనిత్యఇతినిశ్చిత్యేత్యర్థః,భార్గవీదేవయానీ,స్వమనః,కృష్ణేభగవతి,నిధాయ , కృష్ణంధ్యాత్వేత్యర్థః,ఆత్మనో,లిఙ్గంశరీరం,వ్యధునోత్తత్యాజ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ప్రసక్తానుప్రసక్తంభగవన్తంనమస్కరోతిశుకస్సూతోవా॥ నమఇతి ॥ వేధసేజగత్స్రష్ట్రే,సర్వభూతానా,మాధారభూతాయ,శాన్తాయఅశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితాయ,బృహతేబ్రహ్మణే, వాసుదేవాఖ్యాయ-తుభ్యం,నమః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పూరోర్వంశం ప్రవక్ష్యామి యత్ర జాతోఽసి భారత । యత్ర రాజర్షయో వంశ్యా బ్రహ్మవంశ్యా
శ్చ జజ్ఞిరే ॥ ౧ ॥ జనమేజయో హ్యభవత్పూరోః ప్రచిన్వాంస్తత్సుతస్తతః । ప్రవీరోఽథో నమస్యుర్వై తస్మాచ్చారుస్సు
తోఽభవత్ ॥ ౨ ॥ తస్య సుద్యురభూత్పుత్రస్తస్మాద్బహుగవస్తతః । శర్యాతిస్తస్యాహంయాతీ రౌద్రాశ్వస్తత్సు
తస్స్మృతః ॥ ౩ ॥ ఋతేయుస్తస్య కక్షేయుస్స్థణ్డిలేయుః కృతేయుకః । జలేయుస్సన్నతేయుశ్చ ధర్మసత్యవ్రతేయవః ॥ ౪ ॥
దశైతేఽప్సరసః పుత్రా వనేయుశ్చావమస్స్మృతః । ఘృతాచ్యా ఇన్ద్రియాణీవ ముఖ్యస్య జగదాత్మనః ॥ ౫ ॥ ఋతేయో
రన్తినారోఽభూత్త్రయస్తస్యాత్మజా నృప । సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథః కణ్వోఽప్రతిరథాత్మజః ॥ ౬ ॥ తస్య మేధా
తిథిస్తస్మాత్ప్రస్కణ్వాద్యా ద్విజాతయః । పుత్రోఽభూత్సుమతే రైభ్యో దుష్యన్తస్తత్సుతో మతః ॥ ౭ ॥ దుష్యన్తో
మృగయాం యాతః కణ్వాశ్రమపదం గతః । తత్రాసీనాం స్వప్రభయా మణ్డయన్తీం రమామివ ॥ ౮ ॥ విలో
క్య ముముహే సద్యో దేవమాయామివ స్త్రియమ్ । జగామ తాం వరారోహాం భటైః కతిపయైర్వృతః ॥ ౯ ॥ తద్ద
ర్శనప్రముదితస్సంనివృత్తపరిశ్రమః । పప్రచ్ఛ కామసన్తప్తః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౧౦ ॥ దుష్యన్త ఉవాచ ॥
కా త్వం కమలగర్భాభే కస్యాసి హృదయఙ్గమే । కిం వా చికీర్షితం త్వత్ర భవత్యా విజనే వనే ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తం రాజన్య
తనయాం వేద్మ్యహం త్వాం సుమధ్యమే । న హి చేతః పౌరవాణామధర్మే రమతే క్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ శకున్తలోవాచ ॥ వి
శ్వామిత్రాత్మజైవాహం త్యక్తా మేనకయా వనే । వేదైతద్భగవాన్కణ్వో వీర కిం కరవామ తే ॥ ౧౩ ॥ ఆస్యతామరవి

ఏవం యయాతేశ్చరిత్రముపవర్ణ్యేదానీం తత్సుతస్య పూరోర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి ॥ పూరోరితి ॥ హే భారత, యత్ర యస్మిన్ వంశే త్వం, జాతోఽసి - యత్ర - రాజర్షయో, వంశ్యాః - వంశ్యా బ్రహ్మా బ్రాహ్మణాశ్చ, వంశ్యా - జజ్ఞిరే ॥ తం, పూరో - ర్వంశం - ప్రవక్ష్యామి, వంశే సాధవో వంశ్యాః, వంశవర్ధనాః, రాజర్షయో బ్రాహ్మణాశ్చ యత్ర జజ్ఞిర ఇత్యర్థః ॥౧॥ జనమేజయ ఇతి ॥ పూరోః, స్తావ - జ్జనమేజయ, స్సుత - స్సమభూత్ - తత్సుతో జనమేజయసుతః, ప్రధన్వాన్, ప్రచిన్వానితి పాఠాన్తరం - తస్మా - త్ప్రవిరోధః - తస్మాన్నమస్యుః తస్మాన్నమస్యో - శ్చారురితి ప్రసిద్ధ - స్సుత - స్సమభవత్ ॥౨॥ తస్య చారోః, స్సుద్యుః - పుత్రోఽభవత్, తస్మాత్సుద్యో - ర్బహుగవ, స్సమభవత్, తస్య బహుగవస్య శర్యాతి, స్సంయాతిరితి పాఠాన్తరం - తస్యా - హంయాతి - స్తత్సుతోఽహంయాతిసుతః - రౌద్రాశ్వః - రౌద్రాశ్వ ఇతి పాఠాన్తరమ్ ॥౩॥ తస్య రౌద్రాశ్వస్య - ఋతేయుప్రభృతయో దశ పుత్రాః, ఘృతాచ్యాః అప్సరసః అప్సరసి - జాతాః - యథా - జగదాత్మనో భగవతో - దశేన్ద్రియాణి - జాతాని తద్వత్ తేషాం దశానా - మవమః కనీయాన్ - వనేయుః - జలేయురితి కులేయురితి చ పాఠాన్తరం - ధర్మేతి ఈయుశబ్దస్య ధర్మాదిభిః ప్రత్యేకం సంబన్ధః ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతత్వాత్ - తతశ్చ, ధర్మేయుస్సత్యేయుః వ్రతేయుశ్చేతి ఫలితమ్ ॥౪॥౫॥ తత్ర - ఋతేయోః - స్సుతః - రన్తినారో, బభూవ - హే నృప - తస్య రన్తినారస్య, త్రయః, సుతాః - తాన్నిర్దిశతి ॥ స్మృతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథశ్చేతి - సుమతిరితి పాఠాన్తరం - తత్రాప్రతిరథస్యాత్మజః - కణ్వః ॥౬॥ తస్యేతి ॥ తస్య కణ్వస్య - మేధాతిథిః - తస్మాన్మేధాతిథేః - పుత్రాః - ప్రస్కణ్వప్రభృతయో - బ్రాహ్మణా జజ్ఞిరే - సుమతే రన్తినారసుతస్య - పుత్రో - రైభ్యః - తత్సుతో రైభ్యసుతః - దుష్యన్తో - మతః ప్రఖ్యాతః ॥౭॥ దుష్యన్తస్య శకున్తలాయాం భరతోఽభవదితి వక్తుం తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ దుష్యన్త ఇత్యాదినా పితర్యుపరత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ కదాచి - ద్దుష్యన్తో - మృగయాం - చరన్ - యదృచ్ఛయా - కణ్వస్య ఋషే - రాశ్రమస్థానం - గతః - తత్రాశ్రమే - ఆసీనాముపవిష్టాం - రమామివ లక్ష్మీమివ - స్వప్రభయా - మణ్డయన్తీ - మాత్మానమితి శేషః - తమాశ్రమమితి పాఠాన్తరం, తదా - తం - మణ్డయన్తీం - దేవమాయాం మోహినీమివ స్థితాం - శకున్తలాఖ్యాం - స్త్రియం - విలోక్య - సద్యస్తదైవ - ముముహే మోహం ప్రాప్తః - తస్యాః - దర్శనేన - నితరాం - ముదితః హృష్టః - అత ఏవ - సంనివృత్తః పరిశ్రమః మృగయాయాసః యస్మాత్సః - కతిపయై - ర్భటై - ర్వృతః - కామేన - సన్తప్తో - దుష్యన్తః - ప్రహసన్ - మధురయా - గిరా - తాం - వరారోహాం, బభాషే ॥౮॥౯॥౧౦॥ తదేవాహ ॥ కా త్వమితి ॥ హే కమలగర్భాభే - హే హృదయఙ్గమే మనోజ్ఞే త్వం - కేతి జాతిప్రశ్నః - కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి - నిర్జనేఽస్మిన్వనే - భవత్యా త్వయా - కిం - చికీర్షితం కర్తుమిష్టమ్ ॥౧౧॥ వ్యక్తమితి ॥ హే సుమధ్యమే - త్వా - మహం, రాజన్యతనయాం - వ్యక్తం నూనం - వేద్మి - అన్యథా మచ్చేతస్త్వయి న సక్తం స్యాదిత్యాహ ॥ నహీతి ॥ పౌరవాణాం పూరోర్వంశజానాం - చేతః, కదాచిదప్య, ధర్మే, న రమతే ॥౧౨॥ ఏవముక్తా శకున్తలాఽఽహ ॥ విశ్వామిత్రాత్మజేతి ॥ విశ్వామిత్రస్యైవ - తనయా, మేనకయా, మాత్రా - స్వర్గచ్ఛన్త్యా అస్మిన్వనే - త్యక్తా - అహం రాజన్యకన్యైవేత్యర్థః, తత్ర మానమాహ - వేదేతి, ఏతచ్చ - భగవాన్కణ్వః - వేద జానాతి, హే వీర, తే తవ - కిం కరవామ ॥౧౩॥ హే అరవిన్దాక్ష, ఆస్యతాం స్థీయతాం - త్వమేతి శేషః, నోఽస్మాక - మర్హణం, అస్మత్కృతమర్హణం - గృహ్యతాం, అత్ర, నీవారా ఆరణ్యవ్రీహయ - స్సన్తి, తే భుజ్యన్తాం - యది రోచతే, తర్హి

ష్యతామ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ కింకరవామేతి వాక్యాత్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వాఽఽహ దుష్యన్తః ॥ ఉపపన్నమితి ॥ హే సుభ్రు-కుశికాన్వయే-జాతాయాస్తవ-ఇదం కింకరవామేతి వచ-ఉపపన్నం యుక్తమేవ-తథా హి- రాజ్ఞాం - కన్యకాః-స్వయమేవ - సదృశం-వరం పతిం-వృణ్వతే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తత-స్తయా దుష్యన్తోక్త్యా అఙ్గీకృతే సతి-సః, రాజా దుష్యన్తః, దేశకాలవిధానజ్ఞో గాన్ధర్వవిధినా మిథస్సమయపూర్వకేన, యథాధర్మం-శకున్తలా, ముపయేమే ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అమోఘేతి ॥ అమోఘమవితథం, వీర్యం, యస్యాస రాజర్షిర్దుష్యన్తః, మహిష్యాం శకున్తలాయాం, వీర్యం రేత, ఆదధే నిహితవాన్ ॥ తతః, శ్వోభూతే ప్రభాతే, స్వపురం-గతః, తతః, కాలేన ప్రాప్తకాలేన - సా శకున్తలా - సుతం పుత్ర - మసూత సుషువే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ కణ్వేతి ॥ తస్య కుమారస్య, సముచితాః, క్రియాః జాతకర్మాది క్రియాః, కణ్వో, వన ఏవ, చక్రే, స చ బాలక, స్తరసా బలేన, మృగేన్ద్రం సింహం బధ్వా - తేన, క్రీడతిస్మ - బాల్యాదారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసపన్న ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తమితి ॥ తమపారవిక్రమం, భగవతో, ఽంశాంశేన, సంభూతం, కుమార- మాదాయ - శకున్తలా భర్తుర్దుష్యన్తస్య, అన్తికం ఆగమత్ యయౌ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ యదేతి ॥ తౌ, వాగతౌ, వనిన్దితౌ నిర్దుష్టౌ, భార్యాపుత్రౌ, రాజా దుష్యన్తః, యదా-న జగృహే మమైవేమౌ భార్యాపుత్రావితి న స్వీకృతవాన్-తదా- సర్వభూతానాం, శృణ్వతాం సతాం, ఖే ఆకాశే, అశరీరిణీ - వాక్, గాహ ఆబ్రూయ తేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తామేవ దర్శయతి ॥ మాతేతి ॥ భస్త్రా చర్మమయం పాత్రం, తద్వన్మాతా, ఆధారమాత్రం, పితురేవ, పుత్రః, తత్ర హేతుః, యేనేతి, యేన పిత్రా-జాతః ఉత్పాదిత-స్స, పుత్రః, స ఏవ పితైవ "ఆత్మా వై పుత్రనామాసి", ఇతి శ్రుతేరితి భావః,

ద్దాత్తుగృహ్యతామర్హణం చ నః । భుజ్యన్తాం సన్తి నీవారా ఉష్యతాం యది రోచతే ॥ ౧౪ ॥ దుష్యన్త ఉవాచ ॥ ఉపపన్నమిదం సుభ్రు జాతాయాః కుశికాన్వయే । స్వయం హి వృణ్వతే రాజ్ఞాం కన్యకాస్సదృశం వరమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఓమిత్యుక్తే యథాధర్మముపయేమే శకున్తలామ్ । గాన్ధర్వవిధినా రాజా దేశకాలవిధానవిత్ ॥ ౧౬ ॥ అమోఘవీర్యో రాజర్షిర్మహిష్యాం వీర్యమాదధే । శ్వోభూతే స్వపురం యాతః కాలేనాసూత సా సుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ కణ్వః కుమారస్య వనే చక్రే సముచితాః క్రియాః । బధ్వా మృగేన్ద్రం తరసా క్రీడతి స్మ స బాలకః ॥ ౧౮ ॥ తం దురత్యయవిక్రాన్తమాదాయ ప్రమదోత్తమా । హరేరంశాంశసంభూతం భర్తురన్తికమాగమత్ ॥ ౧౯ ॥ యదా న జగృహే రాజా భార్యాపుత్రావనిన్దితౌ । శృణ్వతాం సర్వభూతానాం ఖే వాగాహాశరీరిణీ ॥ ౨౦ ॥ మాతా భస్త్రా పితుః పుత్రో యేన జాతస్స ఏవ సః । భరస్వ పుత్రం దుష్యన్త మావమంస్థాశ్శకున్తలామ్ ॥ ౨౧ ॥ రేతోధాః పితరం పుత్రో నయత్యేవ యమక్షయాత్ । త్వం చాస్య ధాతా గర్భస్య సత్యమాహ శకున్తలా ॥ ౨౨ ॥ (భరస్వ పుత్రం భరతం వాసుదేవాంశసంభవమ్ । బ్రహ్మణ్యం సత్యసన్ధం చ గుణజ్ఞం కీర్తివర్ధనమ్ ॥ మహోత్సాహం స్థూలలక్షం కృతజ్ఞం వృద్ధసేవకమ్ । అశరీరవచశ్శ్రుత్వా స్వీచకార తదాత్మజమ్ ॥) పితర్యుపరతే సోఽపి చక్రవర్తీ మహాయశాః । మహిమా గీయతే యస్య హరేరంశభువో భువి ॥ ౩౨ ॥ చక్రం దక్షిణహస్తేఽస్య పద్మకోశశ్చ పాదయోః । ఈజే మహాభిషేకేణ సోఽభిషి

అతః-పుత్రం, దౌష్యన్తిం దుష్యన్తస్య తవైవాపత్యం, అనేన క్షేత్రజత్వశఙ్కా-పరిహృతా - భరస్వ పోషయ-శకున్తలాం, మావమంస్థాః నావమన్యస్వ, భర స్వేత్యుక్త్యా భరతనామ నిరుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించ ॥ రేతోధాః రేతస్సేక్తా వంశకృత్పుత్రః-హే నరదేవ-యమక్షయాద్యమసదనాత్-పితరం-స్వర్గం నయతి, పుత్రమితి ద్వితీయాన్తపాఠః ప్రామాదికః - తత్ర యమక్షయాద్వా నేతి శేషః-పుత్రం- రేతోధాః పితా-నయతి - మృతపుత్రం వినాఽన్యం క్వాపి స్థితం పుత్రం పితా స్వీకరోతీత్యర్థః-యమక్షయమితి పాఠాన్తరం-తదా తద్వాక్యాన్తరం-యం రేతోధాతారం పుత్రః-అక్షయం-స్థానం-నయతి - స రేతోధాః-పుత్రం-నయతి స్వీకరోతీత్యర్థః పూర్వపాఠే ఏవం వాఽన్వయః- హే నరదేవ-అధా ఇతిచ్ఛేదః- రేతో-నిహితవానసి- శకున్తలాయామితి విభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః, అతోఽయం తవ పుత్ర, స్త్వాం-యమక్షయాన్నయతి నేష్యతి-స్వర్గమితి శేషః, అతః స్వీకుర్వితి భావః । శకున్తలోక్తం నానృతమిత్యాహ- త్వమితి ॥ అస్య గర్భస్యాపత్యస్య - ధాతా విధాతా ఉత్పాదక, స్త్వమేవేతి, యచ్ఛకున్తలాఽఽహ, తత్, సత్యమేవ నానృతమిత్యర్థః-తతశ్చ సభార్యాపుత్రౌ స్వీకృతవానితి జ్ఞేయమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తతః, పితరి-దుష్యన్తే- ఉపరతే మృతే సతి-సోఽపి భరతోఽపి-చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతిః మహాయశాః-బభూవ-తం విశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ మహిమేత్యాదినా - భువి-హరేర్భగవతోం-ఽశేన-జాతస్య-యస్య భరతస్య-మహిమా - గీయతే-త "దప్యేతే శ్లోకా అభిగీతా", ఇత్యాదిబహ్వృచశ్రుత్యేతి శేషః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ హరేరంశభవత్వే లిఙ్గం వదన్ విశినష్టి ॥ చక్రమితి ॥ అస్య భరతస్య-దక్షిణే-హస్తే-చక్రం చక్రాకారా రేఖా-పాదయోస్తు, పద్మకోశాకారా అవర్తతేతి శేషః, స చ భరతో-మహాభిషేకవిధినా- అభిషిక్తో-అధిరాట్సార్వభౌమో-విభుర్భూత్వా గఙ్గాయామనుగఙ్గాతీరే-గఙ్గాయా అనులోమం వా - గఙ్గాసాగరసఙ్గమాదారభ్య యావత్తదుత్పత్తి తావదిత్యర్థః॥

పఞ్చపఞ్చాశతా పఞ్చాశదధికశతద్వయసఙ్ఖ్యాకైః, వాజిభిరశ్వైర్భగవన్తం, ఈజే ఉక్తసఙ్ఖ్యాకైరశ్వమేధైస్తత్ర భగవన్తమారాధితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తథా, దీర్ఘతమసమ్ముషిం - పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - ప్రభుర్భరతః, యమునాయామనుపూర్వవదర్థః - అష్టసప్తతి అష్టాధికసప్తతిసఙ్ఖ్యాకాన్మేధ్యాన్ నిర్దుష్టానశ్వాన్బబన్ధ - తావతామశ్వానాం బన్ధనపూర్వకైర్మేధైరీజ ఇత్యర్థః - కథంభూతః, వసుధనం - ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ దౌష్యన్తేర్దుష్యన్తసుతస్య - భరతస్యాగ్నిః - సాచిగుణే ప్రకృష్టగుణవతి - దేశే - చితః - యస్మిన్నగ్నిచయనే - తద్దేశే వా, సహస్రం - బ్రాహ్మణాః, భరతేన, భూరిదానేన, దత్తాః - గాః - బద్వశః ప్రత్యేకం బద్ధ్వా బద్ధ్వా - విభేజిరే విభజ్య జగృహుః - సహస్రశబ్దో బహూనాముపలక్షకః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తథా మష్ణారే తీర్థవిశేషే, కర్మణి యజ్ఞకర్మణి, మష్ణార్యాఖ్యే కర్మణి వా - త్రయస్త్రింశచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకాన్ - అశ్వాన్ బద్ధ్వా - నృపాన్ పార్థివాన్ - విస్మాపయన్, పురు బహ్వ్యః - మాయాః, యేషాం సన్తీతి తథా, తేషాం, దేవానాం - మాయామశ్వవారణాదిరూపాం దౌష్యన్తిర్భరతః, అత్యగాత్ - దేవైః నృపైశ్చ చికీర్షితం యజ్ఞవిఘ్నమపాకృత్యాయజతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శుక్లదతః శుక్లదన్తాన్, హిరణ్యేన, పరివృతాన్, చతుర్దశాయుతసఙ్ఖ్యాకాన్, మృగాన్ భద్రమృగాదిసంజ్ఞికాన్గజాన్, అదాత్ ప్రాయచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కిఞ్చ, భరతస్య - మహదద్భుతం, కర్మ, పూర్వే, అపరే, అర్వాచీనాశ్చ నృపాః, నైవాపుర్నైవ కృతవన్తః, నాపి - ప్రాప్స్యన్తి కరిష్యన్తి యథా - జనాః - బాహుభ్యాం గమనసాధనాభ్యాం, త్రివిష్టపం, నైవ ప్రాపుర్నాపి ప్రాప్నువన్తి - ప్రాప్స్యన్తి చ, తద్వత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ మహత్కర్మైవ దర్శయతి । కిరాతహూణానితి । అబ్రహ్మణ్యాన్ బ్రాహ్మణేష్వసాధూన్, కిరాతాదీన్, హీనజాతీన్నృపాం

క్త్వోఽధిరాడ్విభుః । పఞ్చపఞ్చాశతా మేధ్యైర్గఙ్గాయామనువాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ దీర్ఘతమసంపురోధాయ యమునాయామను ప్రభుః । అష్టసప్తతి మేధ్యాశ్వాన్బబన్ధ ప్రదదద్వసు ॥ ౨౫ ॥ భరతస్య హి దౌష్యన్తేరగ్నిస్సాచీగుణే చితః । సహస్రం బద్వశో యస్మిన్బ్రాహ్మణా గా విభేజిరే ॥ ౨౬ ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతం హ్యశ్వాన్బద్ధ్వా విస్మాపయన్నృపాన్ । దౌష్యన్తిరత్యగాన్మాయాం దేవానాం గురుమాయినామ్ ॥ ౨౭ ॥ మృగాన్ శుక్లదతః కృష్ణాన్హిరణ్యేన సమావృతాన్ । అదాత్కర్మణి మష్ణారే నియుతాని చతుర్దశ ॥ ౨౮ ॥ భరతస్య మహత్కర్మ న పూర్వే నాపరే నృపాః । నైవాపుర్నైవ ప్రాప్స్యన్తి బాహుభ్యాం త్రిదివం యథా ॥ ౨౯ ॥ కిరాతహూణాన్యవనానన్ధ్రాన్వఙ్గాన్ శకాన్ఖషాన్ । అబ్రహ్మణ్యాన్నృపాంశ్చాహన్మ్లేచ్ఛాన్దిగ్విజయేఽబలాత్ ॥ ౩౦ ॥ జిత్వా పురాఽసురా దేవాన్యే రసౌకాంసి భేజిరే । దేవస్త్రియో రసాం నీతాః ❁ ప్రాణిభిః పునరాహరత్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వాన్కామాన్దుదుహతుః ప్రజానాం తస్య రోదసీ । సమాస్త్రిణవసాహస్రీర్దిక్షు చక్రమవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ స సమ్రాడ్లోకపాలానామైశ్వర్యమధిరాట్ శ్రియమ్ । చక్రం జాయాస్సుతాన్ప్రాణాన్మృషేత్యుపరరామ హ ॥ ౩౩ ॥ తస్యాసన్నృప వైదర్భ్యః పత్న్యస్తిస్రస్సుసంమతాః । జఘ్నుస్త్యాగభయాత్పుత్రాన్నానురూపా ఇతీరితే ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవం వితథే వంశే తదర్థం యజతస్సుతమ్ । మరుత్స్తోమేన మరుతో భరద్వాజముపాదదుః ॥ ౩౫ ॥ అన్తర్వత్న్యాం భ్రాతృపత్న్యాం

శ్చ, మ్లేచ్ఛాంశ్చ, సర్వాన్దిగ్విజయే అహన్ హతవాన్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కిఞ్చ - యే - అసురా రాక్షసాః, పురా, పూర్వకాలే - దేవాన్ జిత్వా, రసౌకాంసి రసాతలస్థానాని, భేజిరే ప్రాప్తాః - తైః ప్రాణిభిర్బలిభిః, ర్వా, దేవస్త్రియో - రసాం రసాతలం ప్రతి, నీతాః ప్రాపితాస్తాః, పునరాహరదానయత్, ప్రాణిభిరన్యైః మనుష్యాదిభిస్సహ, నీతా ఇతి వా, పణిభిరితి పాఠే పణయోఽసురాస్తైర్నీతాః, యద్వా, పణయో దూతాః, దూతాన్ప్రస్థాప్యాహరదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కిఞ్చ - భరతే - రాజని సతి, రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, తస్య, ప్రజానాం, తద్విషయస్థానాం, సర్వాన్ - కామాన్, దుదుహతుః పూరయామాసతుః, ఏవం, త్రిణవసాహస్రీస్సమాః, సప్తవింశతిసహస్రవత్సరాన్, దిక్షు - చక్రం ఆజ్ఞామవర్తయత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం, వర్తయన్ - స - సమ్రాట్ సార్వభౌమో భరతః - లోకపాలానామైశ్వర్యమతులాం - స్వాం, శ్రియమవ్యాహతమాజ్ఞాచక్రం, ప్రాణాంశ్చ, మృషేత్యనిత్యా ఇతి, నిశ్చిత్య, ఉపరరామ విరక్తోఽభవత్ । ❁ ౩౩ । ❁ హే నృప, తస్య భరతస్య - సుసమ్మతాః - తిస్రః - పత్న్యః, విదర్భస్య సుతాః, ఆసన్ - తాసాం - చ - ఏకైకం - జాతాన్ - పుత్రాన్ మమ నానురూపాస్సదృశా - ఇమే - పుత్రా - న భవన్తీతి - భర్త్రాఽభిహితే సతి - వ్యభిచారశఙ్కయా - అస్మాంస్త్యక్ష్యతీతి భయాత్తాన్ - జఘ్నుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం - తస్య భరతస్య - వంశే - వితథే వ్యర్థే సతి - తదర్థం పుత్రార్థం - మరుత్స్తోమాఖ్యేన యాగేన, యజత ఆరాధయతః - తస్య - ప్రసన్నాః మరుతః - భరద్వాజాఖ్యం - సుతముపాదదుస్సమర్పయామాసుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తస్య భరద్వాజనామనిర్వచనం కథామాహ ।

---

౩౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పణిభిః.

అన్తర్వత్న్యామితి॥ కదాచిద్బృహస్పతి-ర్భ్రాతురుచథ్య,స్యభార్యాయా-మన్తర్వత్న్యాంగర్భిణ్యాం-మమతాఖ్యాయాం మైథునార్థం-ప్రవృత్త-స్తదా-ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభావాదాక్రోశపూర్వకంగర్భస్థేన-వారితః -తతః-క్రుద్ధో-బృహస్పతిర్దీర్ఘంతమః ప్రవేక్ష్యసిఅన్ధశ్చభవిష్యసీతితంగర్భంశప్త్వాబలాద్వీర్యంన్యషిఞ్చత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతో - బృస్పతే-శ్శాపాద్గర్భస్థో-దీర్ఘతమా-బభూవ- తేనచ,తద్వీర్యం,పార్ష్ణిప్రహారేణ,యోనేర్బహి- ర్నిస్సారితం - భూమౌ-పతితం-సద్యఏవ-కుమారోఽభవత్,తంచ-పరవీర్యజం-భర్తు-స్త్యాగా-ద్విశఙ్కి-తాంసతీం- త్యక్తుకామాం - మమతాంప్రతి-సురాః-బృహస్పతేశ్చ మమతాయాశ్చవివాదరూపం-ఏతంమూఢేఇతివక్ష్యమాణం-శ్లోకం - జగుః-కిమర్థంజగురత ఆహ ॥ నామనిర్వచనంతస్యేతి-నామనిరుచ్యతేయేనప్రవృత్తినిమిత్తేనతన్నామనిర్వచనం-తత్ప్రతిపాదకంశ్లోకం , జగు-రిత్యన్వయః - యద్వా - నామనిరుచ్యతేయేనశ్లోకేన-తం-జగు-రిత్యన్వయః-తస్యనామనిర్వవచనేనైవభర్తృత్యాగశఙ్కామపాకర్తుంజగురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ శ్లోకమాహ॥మూఢేఇతి ॥ తత్రపుత్రంత్యక్త్వాయాన్తీంమమతాంబృహస్పతిరాహ ॥ హేమూఢే-ఇమంపుత్రం- భరపుషాణ-భర్తుర్బిభేమీతిచేత్తత్రాహ॥ద్వాజం-ఏకస్యక్షేత్రేఅన్యస్యబీజాదిత్యేవం- ద్వాభ్యాంజాతం - అత- స్తస్యాప్యయంపుత్రఇతినతస్మాద్భయశఙ్కేత్యర్థః-ఏవముక్తాసతీతంప్రత్యాహ ॥ హేబృహస్పతే-త్వమేవే-మం - ద్వాజంద్వాభ్యామావాభ్యామన్యాయేనజాతం,భర,నాహమేనంభరామీత్యర్థః-యద్యస్మాదేవ,ముక్త్వా , పితరౌమమతాబృహస్పతీ-వివదమానౌ,పుత్రం-పరిత్యజ్య,యాతౌ,తతో- హేతోరయంభరద్వాజసంజ్ఞకఇతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవం,సురై-శ్చోద్యమానాశ్లోకగానపూర్వకంపరిశఙ్క్యమానా-మమతా-తమాత్మజం-వితథంవ్యభిచారజత్వాన్నిరర్థకం,మత్వా-వ్యసృజత్ - మత్వాదితరమాత్మజమితిపాఠాన్తరం-తదా, ఆదితరంప్రథమజం-భర్తుర్వీర్యాజ్జాతమేవముఖ్య,మాత్మజం-మత్వా-బృహస్పతేర్జాతంతత్యాజేత్యర్థః,ఏవం-త

మైథునాయబృహస్పతిః।ప్రవృత్తోవారితోగర్భంశప్త్వావీర్యమపాస్సృజత్ ॥ ౩౬ ॥ తంత్యక్తుకామాంమమ
తాంభర్తుస్త్యాగవిశఙ్కితామ్।నామనిర్వచనంతస్యశ్లోకమేతంసురాజగుః ॥ ౩౭ ॥ మూఢేభరద్వాజమిమంభ
రద్వాజంబృహస్పతే।యాతౌయదుక్త్వాపితరౌభరద్వాజస్తతస్త్వయమ్ ॥ ౩౮ ॥ చోద్యమానాసురైరేవంమ
❁ త్వావితథమాత్మజమ్ । వ్యసృజన్మరుతోఽబిభ్రన్దత్తోఽయంవితథేఽన్వయే ॥ ౩౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , వింశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వితథస్యసుతాన్మన్యోర్బృహత్క్షత్రోజయస్తథా । మహావీర్యోనరోగర్గస్సఙ్కృతిస్తునరాత్మ
జః ॥ ౧॥ గురుశ్చరన్తిదేవశ్చసఙ్కృతేః పాణ్డునన్దన।రన్తిదేవస్యహియశఇహాముత్రచగీయతే॥ ౨॥ వియద్విత్తస్య

యా-త్యక్తం-మరుతో,ఽబిభ్రన్ అబిభరుః-త,దేవం-మరుద్భిః-ప్రాప్తోఽయం-భరతస్యాన్వయే - వితథేసతి,దత్తః,ఏవంచవితథాఖ్యోఽపిబభూవేతిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం వాత్స్యవీరరాఘవవిరచితాయాం నవమస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

భరతస్యయోదత్తపుత్రస్తస్యవితథస్య-యస్సుతో - మన్యు-స్తస్మాన్మన్యో,ర్బృహత్క్షత్రాదయః,గర్గాంతాః-పఞ్చ-జజ్ఞిరే-తతో-జయః-బృహత్క్షత్రానుజోజయఇత్యర్థః-భారద్వాజస్యబ్రాహ్మణత్వేఽపిభరతస్యాన్వయేవితథేసతిదత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞస్సన్ భరతస్యదత్తపుత్రోభూత్వాతద్వంశకరోజాతఇత్యభిప్రాయేణమన్యుప్రభృతీనాంభారతత్వమత్రోచ్యతే,తత్ర,నరస్యాత్మజ,స్సఙ్కృతిః ❁ ॥ ౧॥ ❁ హేపాణ్డునన్దన,సఙ్కృతేస్తు, గర్గో-రన్తిదేవశ్చేతి,ద్వౌ , సుతౌ,రన్తిదేవస్య,కీర్తిస్తు,ఇహాముత్రచలోకే,గీయతే ❁ ॥ ౨॥ ❁ కీదృశంతద్యశఇత్యపేక్షాయాంసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ వియద్విత్తస్యేతి॥వియతోగగనాదివోద్యమంవినైవదైవాదుపస్థితమేవ,విత్తంభోగ్యం , యస్య , యద్వా , వియత్ వ్యయంప్రాప్నువద్విత్తం,యస్య,తదేవాహ,బుభుక్షతఃసంప్రదానస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-భోక్తుమిచ్ఛవే, లబ్ధంలబ్ధంయద్దైవాల్లబ్ధం-త-ద్దదతః-ప్రయచ్ఛతః-అతఏవ -నిష్కిఞ్చనస్యసాయన్తనశ్వస్తనాదిపరిగ్రహరహితస్య-సకుటుమ్బస్య-సీదతఃకృశస్యాపి-ధీరస్యజితేన్ద్రియస్య-కదాచిదపిబతఃజలపానమప్యకుర్వతః-అష్టచత్వారింశదహాని,వ్యతీయుః , వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః॥కృచ్ఛ్రంక్లేశం,ప్రాప్తః,కుటుమ్బోయస్య,క్షుత్తృడ్భ్యాం,జాతః-వేపథుః,వ్యథా-యస్య,తస్య,దైవాత్ప్రాప్త , రుపస్థితం,ఘృతాదీనాంద్వన్ద్వైక్యం-ఘృతాద్యన్నత్రయం-తోయంచ , భోక్తుకామస్యసతః , కాలేభోజనకాలే - కశ్చిద్బ్రాహ్మణో-ఽతిథి-రాగ

---

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మత్వాఽఽదితరమాత్మజమ్.

మత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❁ స రన్తిదేవ-ఆదృతః ఆదరయుక్తః-శ్రద్ధయాచా-న్వితః-సర్వత్రభూతేషు-హరిం-పశ్యన్-సర్వం భూతజాతం భగవదాత్మకమనుసందధత్-అన్నం ఘృతపాయససంయావం-తస్మై అతిథయే - సంవ్యభజత్ విభజ్యాదదౌ-తదన్నం-భుక్త్వా-సద్విజో-యయౌ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథ-విభక్తస్య కుటుమ్బార్థం తద్ద్విజభుక్తావశిష్టమన్నాదికం విభక్తవతో - భోక్ష్యమాణస్య సతః-హే మహీపతే-అన్యః-కశ్చి-ద్వృషలో-ఽతిథి-రాగమత్-అదాన్య ఇతి పాఠే- దానాయానర్హః-తస్మై వృషలాయాతిథయే-విభక్తం కుటుమ్బార్థం విభక్తం-పున-ర్వ్యభజత్ విభజ్యాదదౌ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శూద్రే వృషలే-గతే సతి - కశ్చి-చ్ఛ్వభి-రావృతః-పరివృతో-ఽతిథి-రాగతః-తం రన్తిదేవ-మాహ-కిమితి- హే రాజ-న్సభుక్షుతే క్షుధార్దితాయ-మహ్యం,మన్నం-దీయతా-మితి-అభ్యాగాదితి పాఠే,ఏవం వదన్నభ్యాగచ్ఛదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ స విభూ రన్తిదేవో - య-దాతిథ్యా వశిష్ట-మన్నం-తద్బహుమానపురస్కృతం యథాతథా-దత్వా-శ్వభ్య-శ్శ్వనాం పతయే చ- తస్మై-నమ-శ్చక్రే-భగవద్భావేనేతి శేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అథో-చ్ఛేషమవశిష్టం-పానీయమాత్రం-తదప్యేకపరితర్పణం ఏకపురుషమాత్రతృప్తికరం-పాస్యతస్సతః-కశ్చి-త్పుల్కసః అశుభాయ నీచాయ,మహ్య-మపః పానీయం జలం- దేహీ,తి వద-న్నభ్యాగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తస్యాపి పుల్కసస్యాపి-కృపణాః దీనాః విపులః శ్రమో,యాభ్యో-ఽవగమ్యతే-తా,వాచః,ఆకర్ణ్య,కృపయా,నితరాం - సన్తప్తో,రన్తిదేవః ఇదం వక్ష్యమాణ-మమృతతుల్యం వచ,ఆహ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవ దర్శయతి। న కామయ ఇతి ద్వాభ్యాం। అష్టర్ధియుక్తాం అణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుక్తా-మీశ్వరాణాం

దదతో లబ్ధం లబ్ధం బుభుక్షతః। నిష్కిఞ్చనస్య ధీరస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః ॥ ౩ ॥ వ్యతీయురష్టచత్వారింశ❁దహాన్య
పిబతః కిల। ఘృతపాయససంయావం తోయం ప్రాతరుపస్థితమ్ ॥ ౪ ॥ కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుమ్బస్య క్షుత్తృడ్భ్యాం
జాతవేపథోః। అతిథిర్బ్రాహ్మణః కాలే భోక్తుకామస్య చాగమత్ ॥ ౫ ॥ తస్మై సంవ్యభజత్సోఽన్నమాదృత
శ్రద్ధయాన్వితః। హరిం సర్వత్ర సంపశ్యన్స భుక్త్వా ప్రయయౌ ద్విజః ॥ ౬ ॥ † అథాన్యో భోక్తుకామస్య విభక్త
స్య మహీపతేః। విభక్తం వ్యభజత్తస్మై వృషలాయ హరిం స్మరన్ ॥ ౭ ॥ యాతే శూద్రే ❁ తమన్యోఽగాదతిథిః శ్వ
భిరావృతః। రాజన్మే దీయతామన్నం సగణాయ బుభుక్షతే ॥ ౮ ॥ స ఆతిథ్యావశిష్టం యద్బహుమానపురస్స
రమ్। తస్య దత్వా నమశ్చక్రే శ్వభ్యః శ్వపతయే విభుః ॥ ౯ ॥ పానీయమాత్రముచ్ఛేషం తచ్చైకపరితర్పణమ్।
పాస్యతః పుల్కసోఽభ్యాగాదపో దేహ్యశుభాయ మే ॥ ౧౦ ॥ తస్యాపి కరుణాం వాచం నిశమ్య విపులశ్రమాః।
కృపయా భృశసన్తప్త ఇదమాహామృతం వచః ॥ ౧౧ ॥ న కామయేఽహం గతిమీశ్వరాణామష్టర్ద్ధియుక్తామపున
ర్భవం వా। ఆర్తిం ప్రపద్యేఽఖిలదేహభాజామన్తస్స్థితో యేన భవన్త్యదుఃఖాః ॥ ౧౨ ॥ క్షుత్తృట్శ్రమో
గాత్రపరిభ్రమశ్చ దైన్యం క్లమశ్శోకవిషాదమోహాః। సర్వే నివృత్తాః కృపణస్య జన్తోర్జిజీవిషో † ర్జీవజలార్పణే
న ॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రభాష్య పానీయం మ్రియమాణః పిపాసయా। పుల్కసాయాదదాద్ధీరో నిసర్గకరుణో నృపః ॥ ౧౪ ॥

బ్రహ్మాదీనాం-గతిం ప్రాప్తిం - అహం న కామయే నేచ్ఛామి-నాప్య-పునర్భవం మోక్షం వా-కామయే-కిన్తు-అఖిలానాం-దేహభాజాం దేహినాం-క్షుత్పిపాసార్దితానాం - అన్తస్స్థితః-ఆర్తిం దుఃఖం-ప్రపద్యే ప్రాప్నుయామితి కామయే - సర్వేషాం-దుఃఖ-మహ-మేక ఏవా - నుభవేయ-మిత్యాశాస ఇత్యర్థః-కిమేవంవిధకామన యేత్యత ఆహ॥ యేన భవన్త్యదుఃఖా ఇతి ॥ యేన భోక్త్రా మయా హేతుభూతేన-సర్వే దేహభాజో-నిర్దుఃఖా భవన్తి- యేనాస్మదనుభవేనేతి వా ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నను దుఃఖం కిమితి ప్రార్థయసే పరదుఃఖనివృత్త్యైవ మమ సర్వదుఃఖనివృత్తేరిత్యాహ। క్షుత్తృడితి। కృపణస్య దీనస్య -జీవితుమిచ్ఛో-ర్జన్తో-ర్జీవజలార్పణేన జీవనహేతోర్జలార్పణేనైవ - సర్వే-క్షుత్తృడాదయో-నివృత్తా-భవేయురితి శేషః - జీవకలార్పణేనేతి పాఠేఽయమర్థః-జిజీవిషోర్జన్తో-స్తస్మై - జీవకలార్పణేన అస్మత్ప్రాణదానేన - క్షుదాదయో-నివృత్తా-స్స్యుః - మమ ప్రాణానపి దద్యామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ స్వయం,పిపాసయా-మ్రియమాణోప్యే,వం-ప్రభాష్య-ధీరో-నిసర్గకరుణః నిరుపాధికకృపావా-న్నృపో రన్తిదేవః ,పుల్కసాయ,తదేకపరితర్పణం,పానీయం,దదౌ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఫలమర్థకామాదిరూప-మిచ్ఛతాం-కామయమానానాం జనానాం-ఫలదా - స్త్రిభువనస్యాధీశాః-బ్రహ్మాదయ-స్తస్య రన్తిదేవస్యా-త్మానం-దర్శయాంచక్రుః-ప్రసన్నా బభూవుః, విష్ణునా-వినిర్మితాం-మాయాంచ - దర్శయాంచక్రుః-మాయా ప్రకృతిః-విష్ణువినిర్మితామిత్యుక్తత్వాత్కార్యరూపా ప్రకృతిర్వివక్షితా-ప్రకృత్యాత్మవివేకజ్ఞానం దదురిత్యర్థః, యద్వా,తన్మనః పరీక్షార్థం వృషలాదిమాయారూపమాత్మానం దర్శయాం

---

౭ ॥ శ్లో † పా ॥ అదాన్యో భోక్తు. ౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ తమభ్యాగాత్। ౧౩ ॥ శ్లో † పా ॥ జీవకలార్పణేన.

చక్రురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత, స్సవైరన్తిదేవ-స్తేభ్యస్త్రిభువనాధీశేభ్యో-మాయారూపేభ్యోవా-నమస్కృత్య, నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిష్వహంమమతారహితః-విగతైహికాముష్మికఫలలిప్సః- పరంకేవలం-వాసుదేవే, మనశ్చక్రే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఈశ్వరేతి ॥ అనన్యరాధసా అనన్యప్రయోజనేనభావేన-చిత్త-మీశాలమ్బనంవాసుదేవనిష్ఠం-కుర్వత-స్తస్యరన్తిదేవస్య, త్రిగుణాత్మికా-మాయా-స్వప్నవత్ - ప్రత్యలీయతన్యవర్తత, స,ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కిముత, తస్యరన్తిదేవస్య-యః-ప్రసఙ్గ-స్తస్యా, నుభావేనప్రభావేనహేతునా-రన్తిదేవ-మనువర్తమానా-స్సర్వేపి - యోగినః, యోగిత్వమేవాహ, నారాయణపరాయణాబభూవుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవంనరస్యవంశఉపవర్ణితః । అథగర్గస్యవంశమాహ ॥ గర్గాదితి ॥ గర్గా,చ్ఛిల్లో, జజ్ఞే, శినిరితిపాఠాన్తరం, తస్మాత్తు, గార్గ్యః, తత్రతతో గార్గ్యా,ద్బ్రహ్మబ్రహ్మకుల, మవర్తత, పుత్రాదిపరంపరయాప్రావర్తతేత్యర్థః - అథమహావీర్యస్యాన్వయమాహ-మహావీర్యా - ద్దురితక్షయో, జజ్ఞే-తస్యదురితక్షయస్య - త్రయ్యారుణిః, కవిః, పుష్కరారుణిశ్చే, తి, త్రయః, పుత్రాః, కథంభూతాః, యే, అత్రక్షత్రవంశే, బ్రాహ్మణగతింబ్రాహ్మణరూపతాం-గతాఃప్రాప్తాః - అథజ్యేష్ఠస్యబృహత్క్షత్రస్యవంశమాహ, బృహత్క్షత్రస్యపుత్రోఽభూదిత్యాదినా - బృహత్క్షత్రస్య- పుత్రో, హస్తీ-బభూవ, యత్ యేన, హాస్తినంపురం, కృతమితిశేషః, సహస్తీబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ హస్తిన, స్సుతా, అజమీఢాదయః, త్రయః - తత్రా, జమీఢస్య-వంశ్యావంశజాః, ప్రియమేధాదయో, ద్విజా, బభూవుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అజమీఢాదేవా, న్యః-పుత్రో, బృహదిషుర్నామా - భవత్, తస్యబృహదిషో, స్సుతో, బృహద్ధను, స్తస్యసుతో -బృహత్కాయ, స్తస్యబృహద్రథః, పుత్ర, ఆసీత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్సుతో బృహద్రథసుతో, విశద, స్తస్యవిశదస్య, తస్మాదితిపాఠే, విశదా, త్ఫేనజీ, త్సమజాయత, తత్సుతాః ఫేనజిత్సుతాః - రుచిరాశ్వాదయ, శ్చత్వారః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్ర, రుచిరాశ్వస్య, సుతః, ప్రాజ్ఞః-తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః, పృథుసేనః - తదాత్మజః పృథుసేనతనయః, పారః, తత్తనయః పారతనయః, నీప, స్తస్యనీపస్య, పుత్రశత, మభూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సనీపఏవ, శుకకన్యాయాం-శ్రీశుకస్య-కన్యాయాందుహితరి, కృతిసంజ్ఞాయాం-బ్రహ్మదత్తాఖ్యం, సుత, మజీజనజ్జనయామాస, అత్రతస్యపుత్రశతంత్వభూదిత్యస్యానన్తరంక్వచి “దణుహోనామయస్తేషాంజ్యేష్ఠస్సత్యరథోన్నృపే,, తిపఠ్యతే, తత్ర, హేనృప, తేషాంపుత్రాణాం, శతే, యో, జ్యేష్ఠ, స్సోఽణుహః, సఏవసత్యరథాపరనామధేయఇత్యర్థః, శుకకన్యాయామిత్యనేనశుకస్యాప్యత్రసన్తానఉక్తః - తథాచోక్తం హరివంశాదిష్వపి “పారాశరసుతోత్పన్నశ్శుకోనామ మహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాంసంభూతోవిధూమాగ్నిరివజ్వలన్ ॥ సతస్యాంపితృకన్యాయామిరిణ్యాంజనయిష్యతి। కృష్ణం గౌరంప్రభుంశంభుంతథాభూతశ్రుతంజయమ్ ॥ కన్యాంకీర్తిమతీంషష్ఠీంయోగినీంయోగమాతరమ్ । బ్రహ్మదత్తస్యజననీం మానుషీ,, మిత్యాది-యద్యపిశుకఉత్పత్తేరారభ్యవిముక్తసఙ్గోఽసర్గత-స్తథాపివిరహాతురంవ్యాసమనుయాన్తందృష్ట్వాఛాయాశుకంనిర్మాయగతవాన్ - తదభిప్రాయేణైవాయంగార్హస్థ్యాదివ్యవహారఇత్యవిరోధఇత్యాచక్షతే - సచబ్రహ్మదత్తః-గవిసరస్వత్యాం-భార్యాయాం-విష్వక్సేనాఖ్యం - సుత-మగాత్ప్రాప్తవాన్-అజీజనదితియావత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సఏవ, జైగీషవ్యస్యో-పదేశేనయోగతన్త్రంయోగశాస్త్రం - చకార-తతోవిష్వక్సేనా-దుదక్సేన - స్తస్మాదుదక్సేనా - ద్భల్లాదః-బార్హదీషవః-ఇమేఉక్తాస్సర్వేబృహదిషోరజమీఢసుతస్యవంశజాఇత్యర్థః, దీర్ఘత్వమార్షమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథద్విమీఢస్యవంశమాహ॥

తస్యత్రిభువనాధీశాఃఫలదాఃఫలమిచ్ఛతామ్। ఆత్మానందర్శయాంచక్రుర్మాయాంవిష్ణువినిర్మితామ్॥౧౫॥ సవైతేభ్యోనమస్కృత్యనిస్సఙ్గోవిగతస్పృహః। వాసుదేవేభగవతిభక్త్యాచక్రేమనఃపరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరాలమ్బనంచిత్తంకుర్వతోఽనన్యరాధసః। మాయాగుణమయీరాజన్స్వప్నవత్ప్రత్యలీయత ॥ ౧౭ ॥ తత్ప్రసఙ్గానుభావేనరన్తిదేవానువర్తినః।అభవన్యోగినస్సర్వేనారాయణపరాయణాః ॥ ౧౮ ॥ గర్గాచ్ఛినిస్తతోగార్గ్యఃక్షత్రాద్బ్రహ్మహ్యవర్తత। దురితక్షయోమహావీర్యాత్తస్యత్రయ్యారుణిఃకవిః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరారుణిరిత్యత్రయేబ్రాహ్మణగతింగతాః।బృహత్క్షత్రాత్సుహోత్రోఽస్మాద్ధస్తీయద్ధస్తినాపురమ్ ॥ ౨౦ ॥ అజమీఢోద్విమీఢశ్చపురుమీఢశ్చహస్తినః । అజమీఢస్యవంశ్యాస్స్యుఃప్రియమేధాదయోద్విజాః । ౨౧ ॥ అజమీఢాద్బృహదిషుస్తస్యపుత్రోబృహద్ధనుః।బృహత్కాయస్తతస్తస్యపుత్రఆసీద్బృహద్రథః ॥ ౨౨ ॥తత్సుతోవిశదస్తస్యఫేనజిత్సమజాయత।రుచిరాశ్వోదృఢహనుఃకాశ్యోవత్సశ్చతత్సుతాః ॥ ౨౩ । రుచిరాశ్వసుతఃప్రాజ్ఞఃపృథుసేనస్తదాత్మజః । పారస్తత్తనయోనీపస్తస్యపుత్రశతంత్వభూత్॥ ౨౪ ॥ సకృత్యాంశుకకన్యాయాంబ్రహ్మదత్తమజీజనత్ । యోగీశోగవిభార్యాయాంవిష్వక్సేనమగాత్సుతమ్॥ ౨౫ ॥జైగీషవ్యోపదేశేనయోగతన్త్రంచకారహ । ఉదక్సేనస్తతస్తస్మాద్భల్లాదోబార్హదీషవాః॥ ౨౬ ॥యవీనరోద్విమీఢస్యకృతిమాంస్తత్సుతస్తతః॥

ద్విమీఢస్య,సుతో-యవీనరః - తత్సుతఃయవీనరసుతః-ధృతిమాన్-తతోధృతిమత-స్సత్యధృతి,స్తస్మాత్సత్యధృతేః , దృఢనేమి,స్సచ.సుపార్శ్వకృత్ సుపార్శ్వస్యపితేత్యర్థః,తత్పుత్రస్సుపార్శ్వఇతియావత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సుపార్శ్వా,త్సుమతి,స్తస్యసుమతేః,పుత్ర,స్సన్నతిమాన్ , తతస్సన్నతిమతః,కృతిః,తంవిశినష్టి-యఃకృతిః,హిరణ్యనాభా,ద్యోగం , సామ్నాం,ష, ట్సంహితాశ్చ,ప్రాప్య,జగౌఅధ్యాపితవాన్ , తస్యకృతే,స్సుత,ఉగ్రాయుధః,తస్యోగ్రాయుధస్య,సుతః,క్షేమ్యః, అథక్షేమ్యా,త్సువీర-స్తస్యతు,రిపుంజయః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తతఃరిపుంజయా,ద్బహురథోనామ,జజ్ఞే,ఏవ,మజమీఢద్విమీఢయోర్వంశావభిధాయ పురుమీఢస్త్వపుత్రోభవదిత్యాహ॥పురుమీఢోఽప్రజోభవదితి॥అజమీఢస్య,వంశ్యాః, ప్రియమేధాదయః , కేచి,ద్బ్రాహ్మణా,బభూవుఃబృహదిషుప్రభృతయఃక్షత్రియాశ్చేతివంశద్వయముక్తం,తస్యైవేదానీంవంశాన్తరమాహ॥ నలిన్యామితయావత్సమాప్తి॥అజమీఢస్య,నలిన్యాంభార్యాయాం,నీల,స్తత్సుతోనీలసుతస్తు,శాన్తిః,తత్పుత్ర,స్సుశాన్తిః , సుశాన్తిపుత్రః,పురుజః,తతఃపురుజా,దర్కః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత్సుతోఽర్కసుతః-భర్మ్యాశ్వః,తస్యభర్మ్యాశ్వస్య,పుత్రాః,ముద్గలఏకః,యవీనరాదయశ్చత్వారశ్చే,తిపఞ్చా,సన్ జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తేషాంపఞ్చాలసంజ్ఞితత్వంవక్తుంతన్నిమిత్తంపితృవచోరూపమాహ ॥ భర్మ్యాశ్వఇతి ॥ భర్మ్యాశ్వః,ప్రాహ,పుత్రానితిశేషః,కిమితి, హేపుత్రాః,మెమమ,పఞ్చానాం , విషయాణాంశబ్దాదీనాందేశానాంవా,రక్షణాయ , ఇమెయూయ,మలంప్రభవఇతి , యత,ఏవంపిత్రోక్తా , అత,స్తే,పఞ్చాలసంజ్ఞితాఃపఞ్చాలేతిసంజ్ఞామే

నామ్నాసత్యధృతిస్తస్మాద్దృఢనేమిస్సుపార్శ్వకృత్ ॥ ౨౬ ॥ సుపార్శ్వాత్సుమతిస్తస్యపుత్రస్సన్నతిమాంస్తతః । కృతీహిరణ్యనాభాద్యోయోగంప్రాప్యజగౌస్మషట్ ॥ ౨౭ ॥ సంహితాఃప్రాప్యసామ్నాంవైతస్యాప్యుగ్రాయుధస్సుతః । తస్యక్షేమ్యస్సువీరోఽథసువీరస్యరిపుంజయః॥ ౨౮ ॥తతోబహురథోనామపురుమీఢోఽప్రజోభవత్ । నళిన్యామజమీఢస్యనీలశ్శాన్తిస్తుతత్సుతః ॥ శాన్తేస్సుశాన్తిస్తత్పుత్రఃపురుజోఽర్కస్తతోఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ భర్మ్యాశ్వస్తత్సుతస్తస్య పఞ్చాసన్ముద్గలాదయః । యవీనరోబృహదిషుఃకాంపిల్యస్సృంజయస్సుతాః ॥ ౩౧ ॥ భర్మ్యాశ్వఃప్రాహపుత్రామేపఞ్చానాంరక్షణాయహి। విషయాణామలమిమఇతిపఞ్చాలసంజ్ఞితాః ॥ ౩౨ ॥ ముద్గలాద్బ్రహ్మనిర్వృత్తంగోత్రంమౌద్గల్యసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౩ ॥ మిథునంముద్గలాద్భార్మ్యాద్దివోదాసఃపుమానభూత్ । అహల్యాకన్యకాయస్యాంశతానన్దస్తుగౌతమాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యసత్యధృతిఃపుత్రోధనుర్వేదవిశారదః।శరద్వాంస్తత్సుతోయస్మాదూర్వశీదర్శనాత్కిల । శరస్తమ్బేఽపతద్రేతోమిథునంతదభూచ్ఛుభమ్ ॥ ౩౫ ॥ తద్దృష్ట్వాకృపయాఽగృహ్ణాచ్ఛన్తనుర్మృగయాంచరన్ । కృపఃకుమారఃకన్యాచద్రోణపత్న్యభవత్కృపీ ॥ ౩౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,ఏకవింశోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥మిత్రాయుశ్చదివోదాసాచ్చ్యవనస్తత్సుతోనృప । సుదాసస్సహదేవోఽథసోమకోజన్తుజన్మకృత్ ॥ ౧ ॥ తస్యపుత్రశతంతేషాంయవీయాన్పృషతస్తతః । ద్రుపదోద్రౌపదీతస్యధృష్టద్యుమ్నాదయస్సు

షాంసంజాతేతితథా,తారకాదిత్వాదితచ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్రముద్గలాత్,బ్రహ్మగోత్రంబ్రాహ్మణకులంనిర్వృత్తముత్పన్నం॥ తద్విశినష్టి,మౌద్గల్యసంజ్ఞితమితి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదేవసద్విహేణదర్శయతి॥మిథునమితి॥ భార్మ్యాద్భర్మ్యాశ్వసుతాన్ముద్గలా,న్మిథునం స్త్రీపుంస,మభూత్,తత్ర , పుమాన్,దివోదాసః,కన్యకాత్వ,హల్యా,తాంవిశినష్టి, యస్యామహల్యాయాం , గౌతమాద్భర్తు,శ్శతానన్దో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్యశతానన్దస్య,పుత్ర,స్సత్యధృతి,స్సచ,ధనుర్వేదవిశారదః,తత్సుతస్సత్యధృతిసుత-శ్శరద్వాన్,తంవిశింషన్ తన్నామ్నినిమిత్తంతద్వంశంచాహ ॥ యస్మాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి ॥ ఊర్వశ్యాఅప్సరసో , దర్శనాద్ధేతో,ర్యస్మాచ్ఛరద్వతో , రేత,శ్శరస్తమ్బేఅశ్వవాలస్తమ్బే,న్యపతత్,అత,స్స,శరద్వాన్నామా, బభూవేతిభావః,తచ్చపతితం,రేత,శ్శివంశుభాచారం,మిథునం స్త్రీపుంస,మభూత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ శన్తనుఃరాజా,యదృచ్ఛయా , మృగయాం-చరన్-తన్మిథునం,దృష్ట్వా,కృపయా , అగృహ్ణాత్ గృహీత్వారరక్షేత్యర్థః,తత్రమిథునే,కుమారః,కృపఃకృపాచార్యః, కన్యాతు,కృపీ-సాచ , ద్రోణాచార్యస్య పత్నీ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేఏకవింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంముద్గలస్యదుహితృసంతానమభిధాయాథపుత్రసన్తానమాహ॥మిత్రాయుశ్చేతి ॥ దివోదాసాన్ముద్గల్యా-న్మిత్రాయు-ర్జజ్ఞే-తత్సుతామిత్రాయుసుతాః-హేనృప-చ్యవనాదయశ్చత్వారః - తత్ర-సోమకః-కనీయాన్-సచ,జన్తోః,జన్మకృతవానితితథా-సోమకస్యసుతోజన్తురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ నకేవలంజన్తురేవతస్యపుత్రః-అపితు జన్తుర్జ్యేష్ఠంశతమిత్యాహ॥తస్యే

౧ । తస్య-సోమకస్య-పుత్రశత-మభూత్ - తేషాం , పృషదః-కనీయాన్-జన్తుస్తు జ్యేష్ఠ ఇతి శేషః, పృషదాత్తు ద్రుపదః, యస్య ద్రుపదస్య, సుతా-దృష్టద్యుమ్నాదయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇమే-దృష్టద్యుమ్నాదయః-పఞ్చాలకాః పఞ్చాలసంజ్ఞికముద్గలవంశప్రసూతత్వాత్పఞ్చాలకాః, అజమీఢస్య పునర్వంశాన్తరమాహ ॥ య ఇతి ॥ అజమీఢస్యా,న్యో,య-స్సుతః, ఋక్షాఖ్య, స్తత, ఋక్షా-త్సంవరణః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సంవరణాచ్చ, తపత్యాఖ్యాయాం సూర్యకన్యాయాం-కురు, ర్జజ్ఞే, సచ-కురుక్షేత్రస్య-పతిః-కురోస్సుతాస్తు-పరీక్షిదాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సుధనుష-స్సుత-స్సుహోత్రో, ఽభూత్ , అథ-సుహోత్రా-చ్చ్యవనః, తతశ్చ్యవనా-త్కృతిః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యాః కృతే-రుపరిచరో వసుః ఉపరిచరవసుః-కృతీతి పాఠాన్తరం-తదా-తస్య కృతినః-తత ఉపరిచరవసోః-బృహద్రథో ముఖమాదిర్యేషాం తే-జజ్ఞిరే-తానాహ-కుసుమ్భేతి-ఏతే-చేదిపాః చేదిజనపదాధిపాః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత్ర-బృహద్రథా-త్కుశాగ్రో, బభూవ-కుశజ్ఞోఽభూదితి పాఠాన్తరం-తత్సుతః కుశజ్ఞసుతః-ఋషభః-స్మృతః ప్రసిద్ధః - తత్సుతః ఋషభసుతః-పుష్పవాన్-తస్య, హితః హితాఖ్యః - అపత్యం పుత్రో-జజ్ఞ ఇత్యన్వయః-తత్సుతో హితసుతః-జహుః జగురితి పాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం బృహద్రథస్య ఏకో వంశ ఉక్తః, అథా,న్యస్యామపి, భార్యాయాం-బృహద్రథాత్, ద్వే, శకలే-జజ్ఞాతే, తే చ-మాత్రా-బహిరుత్సృష్టే ఇత్యుక్తే-తత్ర-క్రీడన్త్యా జరయా రాక్షస్యా-జీవజీవే-తి-భాషమాణయా-అభిసన్ధితే జరయా సన్ధితత్వా-జ్జరాసన్ధ-స్సుతో-ఽభవత్-తతో జరాసన్ధా-త్సహదేవః - యత్ యస్మాత్సహదేవా-త్సోమాపిః - శ్రుతశ్రవాశ్చ - జా

తాః ॥ ౨ ॥ ధృష్టద్యుమ్నాద్ధృష్టకేతుర్భార్మ్యాః పఞ్చాలకా ఇమే । యోఽజమీఢసుతో హ్యన్యస్త్వృక్షస్సంవరణస్తతః ॥ ౩ ॥ తపత్యాం సూర్యకన్యాయాం కురుక్షేత్రపతిః కురుః । పరీక్షిత్సుధనుర్జహ్నుర్నిషధశ్చ కురోస్సుతాః । సుహోత్రోఽభూత్సుధనుషశ్చ్యవనోఽథ తతః కృతిః ॥ ౪ ॥ వసుస్తస్యోపరిచరో బృహద్రథముఖాస్తతః । కుసుమ్భమత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యాశ్చ చేదిపాః ॥ ౫ ॥ బృహద్రథాత్కుశాగ్రోఽభూదృషభస్తస్య చాత్మజః । జజ్ఞే తస్య హితోఽపత్యం పుష్పవాంస్తత్సుతో జహుః ॥ ౬ ॥ అన్యస్యామపి భార్యాయాం శకలే ద్వే బృహద్రథాత్ । తే మాత్రా బహిరుత్సృష్టే జరయా చాభిసన్ధితే ॥ ౭ ॥ క్రీడన్త్యా జీవ జీవేతి జరాసన్ధస్తతోఽభవత్ । తతశ్చ సహదేవోఽభూత్సోమాపిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదనపత్యోఽభూత్సురథో నామ జాహ్నవః । తతో విడూరథస్తస్మాత్సార్వభౌమస్తతోఽభవత్ ॥ ౯ ॥ జయసేనస్తత్తనయో రాధికోఽతో ❁ ద్యుమానభూత్ । తతశ్చ క్రోధనస్తస్మాద్దేవాతిథిరముష్య చ ॥ ౧౦ ॥ † ఋక్షస్తస్య దిలీపోఽభూత్ప్రతీపస్తస్య చాత్మజః । దేవాపిశ్శన్తనుస్తస్య బాహ్లీక ఇతి చాత్మజాః ॥ ౧౧ ॥ పితృరాజ్యం సముత్సృజ్య దేవాపిస్తు వనం గతః । అభవచ్ఛన్తనూ రాజా ప్రాఙ్మహాభిషసంజ్ఞితః ॥ ౧౨ ॥ యం యం కరాభ్యాం స్పృశతి జీర్ణం యౌవనమేతి సః । శాన్తిమాప్నోతి చైవాగ్ర్యాం కర్మణా తేన శన్తనుః ॥ ౧౩ ॥ సమా ద్వాదశ తద్రాష్ట్రే న వవర్ష యదా విభుః । శన్తనుర్బ్రాహ్మణైరు

తౌ-స-సహదేవ, ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ కురోః-పుత్రః-పరీక్షి-దనపత్యః, అథ-జహ్నోః కురుసుతస్య, సుతో-జాహ్నవః, సచ-నామ్నా, సురథ, ఇతి ప్రసిద్ధ - స్తతస్సురథా, ద్విడూరథ, స్తస్మా-త్సార్వభౌమః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో, జయసేన - స్తత్తనయో జయసేనతనయః-రాధికః-అతో రాధికా - ద్యుమా -నభూత్-అతోఽయుతో భవదితి పాఠాన్తరం-తతశ్చ ద్యుమతః - క్రోధనః -తస్మాత్ క్రోధనా - ద్దేవాతిథిః-అముష్య దేవాతిథేః-ఋక్షు - స్తస్మాదృక్షా-ద్దిలీప - స్తస్య దిలీపస్యా-త్మజః - ప్రతీపః “ ఋక్షోఽస్య భీమసేనోఽభూత్ప్రతీపస్తస్య చాత్మజ ” ఇతి పాఠాన్తరం - తస్య ప్రతీపస్య- దేవాపి - శ్శన్తను-ర్బాహ్లీకశ్చే-తి-త్రయస్సుతాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర-దేవాపిః, పితృరాజ్యం, త్యక్త్వా, వనం-గతః, అధునా-అపుత్రశ్చేతి భావః-శన్తనుస్తు - రాజా - అధికృతరాజ్యః - సచ- ప్రాక్పూర్వజన్మని - మహాభిషసంజ్ఞితః మహాభిషసంజ్ఞాఽస్య సంజాతేతి తథాభూతః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్యైతస్మిఞ్జన్మని శన్తనునామప్రవృత్తౌ నిమిత్తమాహ ॥ యం యమితి ॥ సోఽస్మిఞ్జన్మని-కరాభ్యాం - యం యం-జీర్ణం జరఠం-స్పృశతి-స-సర్వోఽపి-యౌవన-మేతి ప్రాప్నోతి - అగ్ర్యాం ముఖ్యాం - శాన్తిం చా-ప్నోతి-యత-స్తతో - ఽనేన-కర్మణా యౌవనశాన్త్యాపాదనరూపేణ కర్మణా నిమిత్తేన- శన్తను-రితి ప్రసిద్ధః - శం సుఖం తనుతే యౌవనశాన్త్యోరాపాదనేనేతి శన్తనురితి నిరుక్తిరభిప్రేతా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్య శన్తనో-రాష్ట్రే- యదా-ద్వాదశ-సమాః వర్షాణి-విభుః పర్జన్యో - నవవర్ష-తదా-శన్తను- స్తత్ర-నిమిత్తం-బ్రాహ్మణాన్-పప్రచ్ఛ-బ్రాహ్మణైస్త్వే-వ-ముక్తః “ దారాగ్నిహోత్రసంయోగం కురుతే యోఽగ్రజే స్థితే । పరివేత్తా స విజ్ఞేయః పరివిత్తిస్తు పూర్వజ ” ఇతి స్మృతేః-యోఽగ్రభుక్ భువమగ్రతో భు

---

౧౦ ॥ శ్లో ❁ , పా ॥ యుతోఽభవత్,   ౧౧ ॥ శ్లో † ఋక్షోఽస్య భీమసేనోఽభూత్,

నక్త్య - యం-త్వాదృశోఽపి-పరివేత్తైవభవతి । అత-స్తద్దోషపరిహారాయ-రాజ్య-మగ్రజాయ-దేహి-తతో-వృష్టి-ర్భవిష్యతీ-త్యేవ-ముక్తః - పురరాష్ట్రయో-ర్వివృద్ధి-ర్యస్మాద్వర్షా-త్తస్మై - వర్షార్థమిత్యర్థః - తత-స్స,శన్తనుర్వనం-గత్వా-జ్యేష్ఠం-ఛన్దయామాస-రాజ్ఞః ప్రజాపరిపాలనాదిఃపరమోధర్మ స్తత స్త్వం రాజ్యంస్వీకుర్వితి ప్రార్థయాంచక్రే - తతఃపూర్వమేవ - తస్య-మన్త్రిణాఅశ్మరాదసంజ్ఞికేన-దేవాపిం-పాషణ్డీకృత్య - రాజ్యానర్హంకర్తుం,యే-ప్రహితా,విప్రా-స్తైః,పాషణ్డమతాశ్రయయా-గిరా-వేదా-ద్విభ్రంశితస్సన్-వేదవాదస్యా - తివాదాన్ నిన్దావచనాని - సదేవాపి-రబ్రవీత్ - తత స్తస్యపాతిత్యేన రాజ్యానర్హత్వేజాతేశన్తనోర్దోషాభావా,ద్దేవో-వవర్షేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ దేవాపి-ర్యోగ,మాశ్రిత్య, కలాపగ్రామ-మాశ్రితస్సన్-కలౌ-సోమవంశే-నష్టేసతి - పునః-కృతయుగస్యా-దౌ - స్థాపయిష్యతిప్రతివర్తయిష్యతి-సోమవంశమితిశేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ బాహ్లీకాత్ప్రతీపాత్మజా-త్సోమదత్తో-జజ్ఞే-తతస్సోమదత్తా-ద్భూరిః-భూరిశ్రవాః- శలశ్చే-తి- త్రయ-స్సుతా జజ్ఞిరే-శన్తనోస్తు - బ్రహ్మశాపాన్మానుషీత్వంప్రాప్యస్వయంవరేణాగతాయాం-గఙ్గాయాం - భార్యాయాం - భీష్మో,జాతః-తంవిశినష్టి,ఆత్మవాన్ బ్రహ్మవిత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సర్వేషాంధర్మ విదాం-శ్రేష్ఠః-మహాభాగవతః-కవిర్విద్వాన్,వీరాణాం-సైన్యస్య, నాయకః-యేనభీష్మేణ-రామోజామదగ్న్యోఽపి-యుధిసఙ్గ్రామే-తోషితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తతోగఙ్గాయామన్తర్హితాయాం-శన్తనో - ర్దాశకన్యాయాం-దాశైఃకైవర్తైఃపాలితాయా-ముపరిచరవసోర్వీర్యంభక్షితవత్యామత్స్యాఉదరాద్దాశైరుద్ధృతాయాంతైఃపాలితాయాంమత్స్యగన్ధియోజనగన్ధిసత్యవత్యాద్యాఖ్యాయామిత్యర్థః - చిత్రాఙ్గద , స్సు

క్తః పరివేత్తాత్వమగ్రభుక్ ॥ ౧౪ ॥ రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశుపురరాష్ట్రవివృద్ధయే । ఏవముక్తోద్విజైర్జ్యేష్ఠం ఛ
న్దయామాససోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తన్మన్త్రిప్రహితైర్విప్రైర్వేదాద్విభ్రంశితోగిరా । వేదవాదాతివాదాన్వైత
తోదేశోవవర్షహ ॥ ౧౬ ॥ దేవాపిర్యోగమాస్థాయకలాపగ్రామమాస్థితః । సోమవంశేకలౌనష్టేకృతాదౌస్థా
పయిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ బాహ్లీకాత్సోమదత్తోఽభూద్భూరిర్భూరిశ్రవాస్తతః । శలశ్చశన్తనోరాసీద్గఙ్గాయాంభీ
ష్మఆత్మవాన్ ॥ ౧౮ ॥ సచధర్మవిదాంశ్రేష్ఠోమహాభాగవతఃకవిః । వీరయూథాగ్రణీర్యేనరామోఽపియుధి
తోషితః ॥ ౧౯ ॥ శన్తనోర్దాశకన్యాయాంజజ్ఞేచిత్రాఙ్గదస్సుతః । విచిత్రవీర్యోఽవరజోనామ్నాచిత్రాఙ్గదోహ
తః ॥ ౨౦ ॥ యస్యాంపరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణోహరేఃకలా । వేదగుప్తోమునిఃకృష్ణోయతోఽహమిదమధ్యగాత్ ॥
హిత్వాస్వశిష్యాన్పైలాదీన్భగవాన్బాదరాయణః । మహ్యంపుత్రాయశాన్తాయపరంగుహ్యమిదంజగౌ ॥ ౨౨ ॥
విచిత్రవీర్యోఽథోవాహకాశిరాజసుతేబలాత్ । స్వయంవరాదుపానీతేఅమ్బికామ్బాలికేచసః ॥ ౨౩ ॥ తయో
రాసక్తహృదయోగృహీతోయక్ష్మణామృతః ॥ ౨౪ ॥ క్షేత్రేఽప్రజస్యవైభ్రాతుర్మాత్రోక్తోబాదరాయణః ।
ధృతరాష్ట్రంచపాణ్డుంచవిదురంచాప్యజీజనత్ ॥ ౨౫ ॥ గాన్ధార్యాంధృతరాష్ట్రస్యజజ్ఞేపుత్రశతంనృప । తత్ర

త-స్తస్య-కనీయా-న్విచిత్రవీర్యశ్చే - తిద్వౌ-సుతౌ-జజ్ఞాతేఇత్యర్థః - తత్ర-చిత్రాఙ్గదో-నామ్నాతత్సనామ్నా-చిత్రాఙ్గదాఖ్యేన-గన్ధర్వేణ-యుద్ధే-హతః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దాశకన్యాంవిశినష్టి ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాందాశకన్యాయాం-శన్తనోఃపరిగ్రహాత్పూర్వమేవ-పరాశరా-ద్భగవతః-కలా అవతతారః - శ్రీవ్యాసరూపేణేతిశేషః - తస్యాందాశకన్యాయాం - శన్తనో-శ్చిత్రాఙ్గదో-జజ్ఞే-ఇతిపూర్వేణాన్వయః ॥ హరేఃకలావతారంవిశినష్టివేదగుప్తఇతి ॥ వేదాఃగుప్తాయేన-స-వేదగుప్తః- కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనాఖ్యో-మునిః-యస్మా,దహంశుకో-జాతస్స - న్నిదం శ్రీభాగవత-మధ్యగాం - అహమేవేదంభాగవతంతస్మాదధీతవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవోపపాదయతి ॥ హిత్వేతి ॥ భగవా-న్బాదరాయణఃపారాశర్యస్సత్యవతీసుతః-పైలాదీ-న్స్వశిష్యాన్-హిత్వా-తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః - ప్రశాన్తాయేతిహేతుగర్భం - ప్రశాన్తత్వా - న్మహ్యమేవేదం,పరం,గుహ్యం-పురాణంశ్రీభాగవతం-జగౌఉపదిదేశేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ విచిత్రవీర్యఇతి ॥ విచిత్రవీర్యశ్శాన్తనవః-కాశిరాజస్య,సుతే బలా-ద్భీష్మేణ-స్వయంవరా-దుపానీతే,అమ్బికామ్బాలికాఖ్యే,ద్వే,ఉవాహఉపయేమే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత, స్తయోరమ్బికామ్బాలికయో-రాసక్తం,హృదయం-యస్య,సచిత్రవీర్యః , యక్ష్మణాక్షయరోగేణ,మృతః ❁ । ౨౪ । ❁ తతో-మాత్రాసత్యవత్యా,ఉక్తఆదిష్టో,భగవా-న్బాదరాయణః, అప్రజస్యాపుత్రస్య - భ్రాతుర్విచిత్రవీర్యస్య , క్షేత్రేఅమ్బికామ్బాలికారూపేకలత్రద్వయే-తద్దాస్యాంచ-ధృతరాష్ట్రం - జ్యేష్ఠం-తస్య , కనీయాంసం-పాణ్డుం ,విదురంచా-జీజనజ్జనయామాస; తత్రామ్బికాయాంధృతరాష్ట్రం,అమ్బాలికాయాం పాణ్డుం-దాస్యాంతువిదుర-మితివివేకః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్ర-ధృతరాష్ట్రస్య,గాన్ధార్యాం , పుత్రశతం-జజ్ఞే, హేనృప- తేషాంశతసఙ్ఖ్యాకానాంధార్తరాష్ట్రాణాం-దుర్యోధనో-జ్యేష్ఠః,దుశ్శలానా

మ-కన్యా చ-ధృతరాష్ట్రా, ద్గాన్ధార్యాం, జజ్ఞ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అరణ్యే మృగరూపిణోః రమమాణయోః ఋష్యోః, శాపాద్ధేతోః మైథునే కర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య-పాణ్డోః, ర్భార్యాయాం కున్త్యాం, ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో, యుధిష్ఠిరః ముఖమాదిర్యేషాం తే, యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః, త్రయః-జాతాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథా అన్యస్యాం, భార్యాయాం మాద్ర్యాం, నాసత్యదస్రయోరశ్వినోస్సకాశాన్నకుల-స్సహదేవశ్చేతి-ద్వౌ, సుతౌ-జాతౌ-పఞ్చభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యో, ద్రౌపద్యా, మేకభార్యాయాం-పఞ్చ, పుత్రా, అభవన్- తే చ, అపి ఇతరః న కేషాంచిత్పితరః, అపుత్రా ఏవ సన్తో ద్రౌణినా హతా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథ, యుధిష్ఠిరాత్ప్రతిస్వీకభార్యాయాం, ప్రతివిన్ధ్యో, జాతః-వృకోదరాద్భీమా-చ్ఛ్రుతసేనః, అర్జునాత్తు, శ్రుతకీర్తిః, నాకులః నకులసుతస్తు-శతానీకః- హే రాజన్, సహదేవసుత, శ్శ్రుతకర్మా, తథాఽపరే చ, భార్యాన్తరే, యుధిష్ఠిరాదిభ్యో, జాతా ఇత్యర్థః, తానేవ దర్శయతి॥ యుధిష్ఠిరాత్తు, పౌరవ్యాం, దేవకో, జాతః, భీమసేనాత్తు, హిడిమ్బాయాం, ఘటోత్కచో, జాతః, కాళీ చాన్యా భీమస్య భార్యా, తస్యాం, తతో భీమా, త్సర్వగతో నామ, పుత్రో, ఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పార్వతీ పర్వతస్య పుత్రీ, విజయా నామ, సహదేవా, త్సుహోత్ర, మసూత, నకులః, కరేణుమత్యాం, వీరమిత్రం, జనయామాస, నిరమిత్రమితి పాఠాన్తరం, తథాఽర్జునోఽపి, ఇరావత్యామిరావన్తం, మణలూరుపతేస్సుతాయాం, ఉలూప్యాం ॥ అభ్రాతృకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యామలంకృతామ్ । అస్యాం యో జాయతే పుత్రస్స మే పుత్రో భవిష్యతి, ఇత్యుక్తవిధభాషాబన్ధనరూపపుత్రికాధర్మేణ-దత్తాయాం-బభ్రువాహనం చాసూత-అత-స్తత్పుత్రోఽర్జునపుత్రస్సన్నపి, స బభ్రువాహనః-పుత్రికాసుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తవ పరీక్షిత-స్తాతః పితా-అభిమన్యు, రర్జునా-త్సుభద్రాయా-మజాయత, ఇతి రాజానం ప్రతి శుకోక్తిత్వాత్తవేత్యుక్తం-అభిమన్యుం విశినష్టి-సర్వా, నతిరథాన్ జితవానితి తథా, వీరః-తతః అభిమన్యో-రుత్తరాయాం-భవాన్ త్వం-జాతోఽసి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కురుషు దుర్యోధనాదిషు-వినష్టేషు సత్సు-క్రుద్ధస్య-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నః-బ్రహ్మాస్త్రతేజసా తత్ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రతేజసా- దగ్ధోఽపీతి శేషః-త్వం కృష్ణస్య భగవతో-ఽనుభావేన-సజీవస్సప్రాణో-ఽన్తకాన్మృత్యో-ర్మోచితోఽసి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ హే తాత రాజన్ తవ-తనయా-స్తు-ఇమే-జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠో యేషాం- తే-శ్రుతసేనో-భీమసేన-ఉగ్రసేనశ్చే, తి చత్వారః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తత్ర జనమేజయాదీనాం భావినం వృత్తాన్తం వంశం చాహ ॥ జనమేజయస్త్విత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ త్వాం-తక్షకా-న్నిధనం, ప్రాప్తం-విదిత్వా-స త్వత్పుత్రో జనమేజయః, రుషా, యుక్త-స్సర్పయాగసమ్బన్ధిన్య, గ్నౌ-సర్పాన్-హోష్యతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ కిం కృత్వా-కావషేయం-తురం తురసంజ్ఞం-పురోధాయ పురోహితం కృత్వా-తథా, తురగమేధైరశ్వమేధైర్యక్ష్యతీతి తథా-భవితా, కథం యష్టేత్యత్రాహ-సర్వతః-పృథివీం-సర్వాన్నృపా, న్జిత్వా-అశ్వమేధై-ర్యక్ష్యతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తస్య జనమేజయస్య-పుత్రశ్శతానీకో-భవితా-స చ-యాజ్ఞవల్క్యా, త్త్రయీం వేదం, పఠన్ అధీయానః, కృపాత్కృపాచార్యాత్-అస్త్రజ్ఞానం - శౌనకాత్తు - పరం జ్ఞానం ఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం, ఏష్యతి ప్రాప్స్య, తి-క్రియాజ్ఞానమితి పాఠే - శౌనకాదస్త్రజ్ఞానాది త్రయం లప్స్యత ఇత్యర్థః - తత్ర - క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్పు

దుర్యోధనో జ్యేష్ఠో దుశ్శలా చాపి కన్యకా ॥ ౨౬ ॥ శాపాన్మైథునరుద్ధస్య పాణ్డోః కున్త్యాం మహారథాః । జాతా
ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః ॥ ౨౭ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః । ద్రౌ
పద్యాం పఞ్చ పఞ్చభ్యః పుత్రాస్తే ఽపితరోఽభవన్ ॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివిన్ధ్యశ్శ్రుతసేనో వృకోద
రాత్ । అర్జునాచ్ఛ్రుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ॥ ౨౯ ॥ సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథాపరే ।
యుధిష్ఠిరాత్పౌరవత్యాం దేవకోఽథ ఘటోత్కచః । భీమసేనాద్ధిడిమ్బాయాం కాళ్యాం సర్వగతస్తతః ॥ ౩౦ ॥ స
హదేవాత్సుహోత్రం తు విజయాఽసూత పార్వతీ । కరేణుమత్యాం నకులో నిరమిత్రం తథార్జునః ॥ ౩౧ ॥ ఇరా
వన్తములూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్ । మణలూరుపతేస్సోఽపి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ॥ ౩౨ ॥
తవ తాతస్సుభద్రాయామభిమన్యురజాయత । సర్వాతిరథజిద్వీర ఉత్తరాయాం తతోఽభవాన్ ॥ ౩౩ ॥ పరిక్షీ
ణేషు కురుషు ద్రౌణేర్బ్రహ్మాస్త్రతేజసా । త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితోఽన్తకాత్ ॥ ౩౪ ॥ తవేమే
తనయాస్తాత జనమేజయపూర్వకాః । శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేనశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౫ ॥ జనమేజయస్త్వాం జ్ఞా
త్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్ । సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ స హోష్యతి రుషాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ కావషేయం పు
రోధాయ తురం తురగమేధయాట్ । సమన్తాత్పృథివీం సర్వాం జిత్వా యక్ష్యతి చాధ్వరైః ॥ ౩౭ ॥ తస్య పుత్ర
శ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్యాత్త్రయీం పఠన్ । అస్త్రజ్ఞానం ❁ పరం జ్ఞానం శౌనకాత్పరమేష్యతి ॥ ౩౮ ॥ స

---

౩౮ శ్లో ❁ । పా ॥ క్రియాజ్ఞానం.

త్రశ్శతానీకపుత్ర-స్సహస్రానీకః-తస్మాత్తు-అశ్వమేధజః-తస్యాప్యశ్వమేధజస్యాపి-అసీమకృష్ణో భవితా తత్సుతః అసీమకృష్ణసుతః, నిశ్చక్రుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తస్య తన్నామ్ని నిమిత్తమాహ ॥ గజాహ్వయే హాస్తినపురే. నద్యా గఙ్గయాఽపహృతే నాశితే సతి, తతో నిశ్చక్రుః-రమ్యా. కౌశామ్బ్యాం-సాధు యథా తథా-వత్స్యతి వాసం కరిష్యతి, తతో నిశ్చక్రో, రుక్తః-తత ఉక్తాచ్చిత్రరథః-తస్మాచ్ఛుచిరథః-ఉక్తస్తతో రథస్తస్మాత్తస్మాచ్చిత్రరథస్సుత ఇతి పాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తస్మాచ్చిత్రరథాద్వృష్టిమాన్, తస్య వృష్టిమత-స్సుషేణో-మహ్యాః పతి-స్సుతో-భవితా-తస్య సుషేణస్య, సునీథో-భవితా-తస్య చ-నృచక్షుః-యత్ యస్మాన్నృచక్షో-స్సుఖీనలో-భవితా ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ స చ-పారిప్లవస్సుతో యస్య, తథాభూతః-తస్మాత్పారిప్లవా-న్మేధావీ-స చ, సునయ ఆత్మజో యస్య-తథాభూతః-యద్వా-పారిప్లవాత్సునయ, స్తస్యాత్మజో-మేధావీత్యర్థః-తస్మా-న్నృపంజయ-స్తస్మాచ్చ-దూర్వ-స్తతశ్చ-నిమి-ర్జనిష్యతి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ నిమేర్బృహద్రథ-స్తస్మాద్బృహద్రథా-చ్ఛతానీకః-సుదాసజః-బృహద్రథాత్సుదాస-స్తస్మా-చ్ఛతానీకో-జనిష్యత ఇత్యర్థః-శతానీకా-ద్దుర్దమన-స్తస్య దుర్దమనస్య-అపత్యం పుత్రస్తు, విహీనరః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తస్య-దణ్డపాణి-స్తస్య తు-నిధి-స్తస్య నిధేః, క్షేమకో-నృపో-భవితా-తదేవం-బ్రహ్మక్షత్రస్య బ్రహ్మక్షత్రకులయో-ర్యోనిః కారణభూతో-వంశస్సోమవంశః-దేవైః, ఋషిభిశ్చ, సత్కృతః అనుగృహీతః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కలౌ యుగే-క్షేమకం-రాజానం-ప్రాప్య క్షేమకపర్యన్తమనువృత్త ఇత్యర్థః-తత-స్సంస్థాం సమాప్తిం-ప్రాప్స్యతి ॥ అజమీఢ

హస్రానీకస్తత్పుత్రస్తతశ్చైవాశ్వమేధజః । అసీమకృష్ణస్తస్యాసీన్నిశ్చక్రుస్తు తత్సుతః ॥ ౩౯ ॥ గజాహ్వయే హృతే నద్యా కౌశామ్బ్యాం సాధు వత్స్యతి । ఉక్తస్తతశ్చిత్రరథస్తస్మాచ్ఛుచిరథస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చ వృష్టిమాంస్తస్య సుషేణోఽథ మహీపతిః । సునీథస్తస్య భవితా నృచక్షుర్యత్సుఖీనలః ॥ ౪౧ ॥ పరిప్లవసుతస్తస్మాన్మేధావీ సునయాత్మజః । నృపంజయస్తతో దూర్వో నిమిస్తస్మాజ్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథస్తస్మాచ్ఛతానీకస్సుదాసజః । శతానీకాద్దుర్దమనస్తస్యాపత్యం విహీనరః ॥ ౪౩ ॥ దణ్డపాణిర్నిధిస్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః । బ్రహ్మక్షత్రస్య వై యోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః ॥ ౪౪ ॥ క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ । అథ మాగధరాజానో భావినో యే వదామి తే ॥ ౪౫ ॥ భవితా సహదేవస్య మార్జాలేయశ్ఛ్రుతశ్రవాః । తతోఽయుతాయుస్తస్యాపి నిరమిత్రోఽథ తత్సుతః ॥ ౪౬ ॥ సునక్షత్రస్సునక్షత్రాద్బృహత్సేనోఽథ కర్మజిత్ । తతశ్శ్రుతఞ్జయో విప్రశ్శుచిస్తస్య భవిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ క్షేమోఽథ సువ్రతస్తస్మాద్ధర్మనేత్రశ్శ్రుతస్తతః । దృఢసేనోఽథ సుమతిస్సుబలో జనితా తతః ॥ ౪౮ ॥ సునీపస్సత్యజిదథ విశ్వజిచ్చ పురఞ్జయః । ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యాస్సాహస్రవత్సరాః ॥ ౪౯ ॥

* * *

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః.

* * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అనోస్సభానరశ్చక్షుః పరోక్షశ్చ త్రయస్సుతాః । సభానరాత్కాలనాభస్సృఞ్జయస్తత్సుత

పౌత్రస్య సంవరణస్య సుతః-కురు-స్తస్య పరిక్షిదాదయశ్చత్వార-స్తత్ర పరిక్షిదనపత్య ఉక్తః-సుధనుర్జహ్నోర్వంశావుక్తౌ-నిషధస్యత్వనుక్త ఏవ-తత్రైవ-సుధనుర్వంశ్యస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగురన్త ఉక్తః-అన్యస్తు-శ్రుతశ్రవః పర్యన్తః-ఇదానీం శ్రుతశ్రవః పితామహాత్సహదేవాన్మగధాధిపతేర్భవిష్యతో వంశ్యాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్-భావిన-స్తే తుభ్యం-వదామి ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ సహదేవస్య జరాసన్ధసుతస్య-మార్జాలేయః-భవితా భవిష్యతి-తతో మార్జాలేయా-చ్ఛ్రుతశ్రవాః-తతః శ్రుతశ్రవసః-అయుతాయు-స్తస్యాపి-నిరమిత్ర-స్తత్సుతః నిరమిత్రసుత-స్సునక్షత్రః-సునక్షత్రాత్తు-బృహత్సేనో-భవితా-అథ బృహత్సేనాత్కర్మజిత్-తతః కర్మజితః, శ్రుతఞ్జయః-తస్య-శుచి-ర్నామ, విప్రో-భవిష్యతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తస్య శుచేః-క్షేమో నామ-రాజన్యః-అథ క్షేమాత్, సువ్రతః, తస్మాత్, సువ్రతా-ద్ధర్మనేత్రః-శ్రుతః ప్రఖ్యాతః-తతో ధర్మనేత్రాత్-దృఢసేనః-అథ దృఢసేనా-త్సుమతిః-తతస్సుమతే-స్సుబలో-జనితా జనిష్యతే ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తత-స్సునీపః-అథ సునీపా-త్సత్యజిత్-తస్మా-ద్విశ్వజిత్-తస్మాచ్చ-పురఞ్జయః-త ఏతే-సర్వే-బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాన్తం-భావ్యాః భావినః-తతః పశ్చా-ద్బార్హద్రథో-వంశ-స్సంస్థా-మేష్యతీతి భావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః.

* * *

తదేవం యయాతేః పుత్రాణాం పఞ్చమస్య పూరోర్వంశోఽధ్యాయత్రయేణానుక్రాన్తః ॥ ఇదానీం చతుర్థస్య వంశమనుక్రామతి ॥ అనోరితి ॥ కర్ణస్య జగతీపతేరిత్యన్తేన ॥ అనోర్యయాతిపుత్రస్య చతుర్థస్య-సభానరాదయ-స్త్రయ-స్సుతా-జజ్ఞిరే-తత్ర సభానరాత్కాలనాభ-స్తత్సుతః కాలనాభసుతః-సృఞ్జయ-స్తతో-జనమేజయః-తత్పుత్రో జనమేజయపుత్రో మహా

కాల-స్తస్య-మహామనాః-తస్యతూ-శీనర-స్తితిక్షుశ్చేతి-ద్వావాత్మజౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తతోఽ-శీనరస్యాత్మజా-శ్శిబిప్రభృతయ-శ్చత్వారః-తత్ర-శిబే-ర్వృషదర్భాదయ-శ్చత్వార ఏవా-త్మజా-బభూవుః తితిక్షో రుశీనరానుజస్యతు-వృషద్రథః-తతో వృషద్రథా,ద్ధేమః,అథ హేమా,త్సుతపాః-సుతపస-స్తు-బలిః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యబలేః - క్షేత్రే కళత్రే-దీర్ఘతపసా హేతునా,అఙ్గాదిసంజ్ఞకా-స్సింహాదిసంజ్ఞకాశ్చ మహీక్షితో భూపా, జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతా,ఙ్గతః అఙ్గాత్,ఖనపానో-జజ్ఞే,తస్మాద్దివిరథః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యసుతో-ధర్మరతో-జజ్ఞే-యస్యధర్మరతస్య,చిత్రరథో,జాత,స్సచా , ప్రజోఽనపత్య,స్సఏవ,చిత్రరథో-రోమపాదఇతి-ఖ్యాతః ప్రసిద్ధః-తస్మై రోమపాదాయా - ప్రజాయ,తస్యసఖా - దశరథః॥ శాన్తాంనామ,స్వస్య-కన్యాం-ప్రాయచ్ఛద్దదౌ-తాంచకన్యా - మృశ్యశృఙ్గ-ఉవాహ ఉపయేమే - కోఽసావృశ్యశృఙ్గ ఇత్యపేక్షాయాంతంవిశినష్టి-యం,హరిణ్యాస్సుతం-విభాణ్డకాదుత్పన్నం-దేవే పర్జన్యే.అవర్షతిసతి-వృష్ట్యర్థం- రామా గణికాః - నాట్యాదిభి-రుపాయై-రానిన్యుః-స ఋష్యశృఙ్గ ఇత్యర్థః-కథం దశరథః స్వకన్యామదాదిత్యత్రాహ ॥ సత్వితి ॥ సతుదశరథః , మరుత్వతః ఇష్టిం మరుత్వద్దేవతాకామిష్టిం,నిరుప్యానపత్యస్య-రాజ్ఞో రోమపాదస్య-సఖ్యాద్ధేతోః-స్వాం-కన్యాం , శాన్తాఖ్యా-మదాత్ - యేనదశరథద త్తేనశాన్తారూపేణాపత్యేన-అప్రజోఽపిరోమపాదః-ప్రజాం లేభేసుప్రజాబభూవేత్యర్థః॥ రోమపాదా త్తు-చతురఙ్గః-తత్సుతశ్చతురఙ్గసుతః,పృథులాక్షః ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్సుతాః పృథులాక్షసుతాః.బృహద్రథాదయ-స్త్రయః-తత్రా-ద్యా-ద్బృహద్రథా

స్తతః ॥ ౧ ॥ జనమేజ❁యస్తస్య పుత్రో మహాశాలో మహామనాః । ఉశీనరస్తితిక్షుశ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ॥ ౨ ॥ శిబిర్వనః క్రిమిర్దర్పశ్చత్వారోశీనరాత్మజాః । వృషదర్భస్సువీరశ్చ మద్రః కైకయ ఆత్మజాః ॥ ౩ ॥ శిబేశ్చత్వార ఏవాసంస్తితిక్షోశ్చ వృషద్రథః । తతో హేమోఽథ సుతపా బలిస్సుతపసోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గాద్యాస్సింహపుణ్డ్రాన్ధ్రసంజ్ఞికాః । జజ్ఞిరే దీర్ఘతపసా బలేః క్షేత్రే మహీక్షితః ॥ ౫ ॥ చక్రుస్స్వనామ్నా విషయాన్షడిమాన్ప్రాచ్యకాంశ్చ తే । ఖనపానోఽఙ్గతో జజ్ఞే తస్మాద్దివిరథస్తతః ॥ ౬ ॥ సుతో ధర్మరథో యస్య జజ్ఞే చిత్రరథోఽప్రజాః । రోమపాద ఇతి ఖ్యాతస్తస్మై దశరథస్సఖా ॥ ౭ ॥ శాన్తాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛదృశ్యశృఙ్గ ఉవాహ తామ్ । దేవేఽవర్షతి యం రామా ఆనిన్యుర్హరిణీసుతమ్ ॥ ౮ ॥ నాట్యసఙ్గీతవాదిత్రైర్విభ్రమాలిఙ్గనాదిభిః । స తు రాజ్ఞోఽనపత్యస్య నిరుప్యేష్టిం మరుత్వతః ॥ ౯ ॥ ప్రజామదాద్దశరథో యేన లేభే ప్రజాః❁ప్రజామ్ । చతురఙ్గో రోమపాదాత్పృథులాక్షస్తు తత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ బృహద్రథో బృహత్కర్మా బృహద్భానుశ్చ తత్సుతాః । తతో బృహన్మనాస్తస్మాజ్జయద్రథ ఉదాహృతః ॥ ౧౧ ॥ విజయస్తస్య సంభూత్యాం ధృతిస్తస్య ధృతవ్రతః । సత్యకర్మాఽభవత్తస్య పుత్రశ్చాధిరథస్తతః ॥ ౧౨ ॥ యోఽసౌ గఙ్గాతటే క్రీడన్మఞ్జూషాన్తర్గతం శిశుమ్ । కున్త్యాఽపవిద్ధం కానీనమనపత్యోఽకరోత్సుతమ్ ॥ వృషసేనస్సుతస్తస్య కర్ణస్య జగతీపతేః ॥ ౧౩ ॥ ద్రుహ్యోస్తు తనయో బభ్రుస్సేతుస్తస్యాత్మజస్తతః । ఆరబ్ధస్తస్య గాన్ధారస్తస్య ధర్మస్తతో ధృతః ॥ ౧౪ ॥ ధృతస్య దుర్మదస్తస్మాత్ప్రచేతాస్తత్సుతాశ్శతమ్ । మ్లేచ్ఛాధిపతయోఽభూవన్నుదీచీం దిశమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥ తుర్వసోస్తు సుతో వహ్నిర్వహ్నేర్భాగోఽథ భానుమాన్ । సుభానుస్తత్సుతోఽస్యాపి కరన్ధమ ఉదారధీః ॥ ౧౬ ॥ మరుత్తస్తత్సుతోఽపుత్రః

ద్బృహన్మనాః,తస్మాద్బృహన్మనసః-జయద్రథ,ఉదాహృతః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్య జయద్రథస్య-సంభూత్యాం భార్యాయాం విజయః-తతో విజయా - ద్ధృతి - రజాయత - తతో ధృతేః - ధృతవ్రతః,తస్య ధృతవ్రతస్య , సత్యకర్మా-తతస్సత్యకర్మణో-రథః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం విశినష్టి॥ యోఽసౌ రథః కున్త్యా పాణ్డోర్భార్యయా - కానీనం కన్యావస్థావస్థితాయాస్స్వస్యాః జాతం అపవిద్ధం,త్యక్తం-మఞ్జూషాయాం నిక్షిప్యేతి శేషః-శిశుం-మంజూషాన్తర్గతం పేటికాయాం స్థితం-కర్ణాఖ్యం గఙ్గాతటే-క్రీడన్ననపత్యస్సన్-సుత-మకరో-త్సరథ ఇత్యర్థః,తస్య రథేన స్వీకృతస్య కర్ణాఖ్యస్య-జగతీపతేర్భూపాలస్య-సుతో-వృషసేనః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ యయాతే స్తృతీయపుత్రస్య ద్రుహ్యో,ర్వంశమనుక్రామతి॥ ద్రుహ్యోశ్చేతి ద్వాభ్యాం॥ ద్రుహ్యో,ర్బభ్రుః- తస్య బభ్రో-రాత్మజ-స్సేతు-స్తత స్సేతో-రారబ్ధ,స్తస్య తు-గాన్ధారః-తస్య గాన్ధారస్య,ధర్మ- స్సుత,స్తతో ధర్మా,ద్ధృతో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ధృతస్య-సుతో,దుర్మద,స్తస్మాద్దుర్మదా,త్ప్రచేతా-జజ్ఞే ప్రచేతసస్సుతా స్తు,శతం - తే చో-దీచీం, దిశ-మాశ్రితాస్సన్తో-మ్లేచ్ఛానా,మధిపతయో-బభూవుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథ యయాతిసుతస్య ద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి ॥ తుర్వసో స్త్వితి ద్వాభ్యాం ॥ తుర్వసో,స్సుతో-వహ్నిః,వహ్నే స్తు,భాగః-అథ భాగా-ద్వహ్నిమాన్,తత్సుతో వహ్నిమత్సుతః-సుభానుః , అస్యాపి సుభానోరపి,కరన్ధమః,స చ-ఉదారాధీర్యస్య తథాభూతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కరన్ధమసుతో-మరుత్త,స్స చా,పుత్రస్సన్ , పౌరవం పూరోర్వంశజాతం-దుష్యన్తం-పుత్ర-మన్వభూత్ ప్రాప్తవాన్-తం స్వీకృతవానిత్యర్థః,స చ దుష్యన్తః , రాజ్యకాముకస్సన్-స్వవం

శంజనకవంశమేవ-భేజేఅన్వవర్తత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథయదోర్వంశంవక్తుంప్రతిజానంస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి-యయా
తేరితిద్వాభ్యాం-హేనరర్షభయయాతేః,జ్యేష్ఠఃపుత్రః,తస్యయదో,ర్వంశం,వర్ణయామ్యనుక్రమిష్యామి, కథంభూతం,మ
హాపుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచనృణాంపుణ్యావహంపాపహరంచ ❁ ॥౧౮॥ ❁ తస్యపాపహరత్వమేవసహేతుకముపపాదయ
తి॥యదో-ర్వంశం - శ్రుత్వా, నర - స్సర్వైః - పాపైః, ప్రముచ్యతేనిర్ముక్తోభవతి, యత్రయదోర్వంశే - భగవాన్
షాడ్గుణ్యపూర్ణఃపరమాత్మా, నరస్యాకృతిరివఆకృతిరాకారోయస్య - తథాభూతో, ఽవతీర్ణః,శ్రీకృష్ణరూపేణేతిభా
వః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యదో, స్సూనవస్సుతా - స్సహస్రజిదాదయ, శ్చత్వారః, శ్రుతాఃవిశ్రుతాః, తత్రచతుర్ణాం
మధ్యే,ప్రథమాత్మజః,ప్రథమస్యసహస్రజితః, ఆత్మజః-శతజిత్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ తత్సుతాశ్శతజిత్సుతాః,మహాహయాదయస్త్ర
యః,తత్ర,హైహయస్య,సుతో,ధర్మః,తతోధర్మా-న్నేత్రో-జజ్ఞే,సచ-కున్తేఃపితా-సోఽపికున్తిరితిప్రసిద్ధఇతిభావః ❁ ॥౨౧ ॥ ❁
కున్తేర్నేత్రాపరనామధేయా - త్సోహంజి-రభూత్ - తతో-మహిష్మాన్ - తతశ్చ-భద్రసేనకః- భద్రసేనకస్యతు-దుర్మదో-
ధనకశ్చే-తి,ద్వౌపుత్రౌ - తత్ర-ధనకః కృతవీర్యసూఃకృతవీర్యంసుషువేఇతితథా-కృతవీర్యస్యపితేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నకేవ
లంకృతవీర్యసూరేవ-కింతు - కృతాగ్న్యాదయోఽపిత్రయస్తదాత్మజాః - ధనకస్యాత్మజాఃకృతవీర్యాదయశ్చత్వారోధనక
స్యాత్మజాఇత్యర్థః - తత్రకృతవీర్యసుతోఽర్జునఃకార్తవీర్యఇతిప్రసిద్ధః-సచ-సప్తానాంద్వీపానాం - ఈశ్వరోఽధిపతి-ర్బభూ
వ-తంవిశినష్టి-హరే-రంశావతారరూపా - ద్దత్తాత్రేయా-త్ప్రాప్తో-యోగః-గుణాఅణిమాదయశ్చ-యేన-సః ❁ ॥౨౩॥ ❁ కిం,

పుత్రంపౌరవమన్వభూత్ । దుష్యన్తంసపునర్భేజేస్వవంశంరాజ్యకాముకః ॥ ౧౭ ॥యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య
యదోర్వంశంనరర్షభ।వర్ణయామిమహాపుణ్యంసర్వపాపహరంనృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ యదోర్వంశంనరశ్శ్రుత్వా
సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే । యత్రావతీర్ణోభగవాన్పరమాత్మానరాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ యదోస్సహస్రజిత్క్రో
ష్టానలోరిపురితిశ్రుతాః । చత్వారస్సూనవస్తత్రశతజిత్ప్రథమాత్మజః ॥ ౨౦॥ మహాహయోవేణుహయోహై
హయశ్చేతితత్సుతాః । ధర్మస్తుహైహయసుతోనేత్రఃకున్తేఃపితాతతః ॥ ౨౧ ॥ సోహఞ్జిరభవత్కున్తేర్మహి
ష్మాన్భద్రసేనకః।దుర్మదోభద్రసేనస్యధనకఃకృతవీర్యసూః ॥ ౨౨ ॥ కృతాగ్నిఃకృతవర్మాచకృతౌజాధనకా
త్మజాః।అర్జునఃకృతవీర్యస్యసప్తద్వీపేశ్వరోఽభవత్ ।దత్తాత్రేయాద్ధరేరంశాత్ప్రాప్తయోగమహాగుణః॥౨౩॥
ననూనంకార్తవీర్యస్యగతింయాస్యన్తిపార్థివాః । యజ్ఞదానతపోయోగైశ్శ్రుతవీర్యజయాదిభిః ॥ ౨౪ ॥పఞ్చా
శీతిసహస్రాణిహ్యవ్యాహతబలస్సమాః । అకరోదర్జునోరాజ్యం హరించైవాన్వహంస్మరన్ ॥ ౨౫ ॥ అనష్ట
విత్తస్మరణోబుభుజేఽక్షయ్యషడ్వసు।తస్యపుత్రసహస్రస్యపఞ్చైవోర్వరితామృధే ॥ ౨౬ ॥ జయధ్వజశ్శూ
రసేనోవృషణోమధుసూర్జితః।జయధ్వజాత్తాళజఙ్ఘస్తస్యపుత్రశతంత్వభూత్ ॥ ౨౭ ॥ క్షత్రంయత్తాళజంఘా

బహునా-సర్వేపార్థివాస్సంభూయాపి - యజ్ఞాదిభిః,శ్రుతాదిభిశ్చ-కార్తవీర్యస్య-గతింప్రకారంసామ్యం- నూనంధ్రువం-న
యాస్యంతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కించా,వ్యాహతంబలంయస్య-సోఽర్జునః పఞ్చాశీతిసహస్రాణి-సమాఃవర్షాణి-రాజ్య-మకరోత్-క
థంభూతః-హరిందత్తాత్రేయ-మనుస్మరన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ,అనష్టమవినాశం-విత్తం-యేన-తథావిధం-స్మరణం-యస్య-త
థా-యస్యస్మరణాద్వినష్టమపివిత్తంపునర్లభ్యతేతథాభూతఇత్యర్థః - అక్షయ్యం-షడ్వసుషడిన్ద్రియవిషయసుఖం - బుభుజే-త
స్యకార్తవీర్యస్య-యత్పుత్రాణాంసహస్రం - తస్యతత్ర-జయధ్వజాదయః-పఞ్చైవమృధేయుధిఉర్వరితాః అవశేషితాః-ఇ
తరేతుభార్గవరామేణహతాఇత్యర్థః-తత్ర-జయధ్వజా-త్తాలజఙ్ఘః-తస్యతాలజఙ్ఘస్యతు-పుత్రశత-మభూత్ ❁ ॥౨౬॥౨౭॥ ❁
యచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకం-తాలజఙ్ఘాఖ్యం - క్షత్రంక్షత్రియాః-ఔర్వస్యబుభుషే-స్తేజసా - ఔర్వతేజఉపబృంహితేనసగరేణేత్యర్థః-
ఉపసంహృతంవినాశితమ్ - తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాం - జ్యేష్ఠోవీతిహోత్రః-తస్యసుతోమధుః- స్మృతఃప్రఖ్యాతః-మధో
స్సుతస్తువృష్ణిఃప్రఖ్యాతః - నకేవలంవృష్ణిరేవ-అపితువృష్ణిజ్యేష్ఠోయస్మిన్తత్పుత్రాణాంశతం - తస్యమధోరాసీదిత్యర్థః- వృ
ష్ణిఃపుత్రోమధోస్స్మృతఇతిపాఠాన్తరం - తదా- తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాంజ్యేష్ఠ-స్సుతో-వీతిహోత్ర, స్తస్యతు-మధు, స్త
స్యచ-వృష్ణి-రిత్యన్వయః - ఇతరత్పూర్వవత్-యతో-మధోఃకులంమాధవాఖ్యంక్షత్రకులం-ప్రవృత్తం- యస్యమధోః-వృష్ణిజ్యే
ష్ఠం-పుత్రశత-మభూ-దిత్యర్థః - వృష్ణిజ్యేష్ఠమిత్యనేనపుత్రశతస్యాపివృష్ణ్యాఖ్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥యదువంశజత్వాద్యాదవాఖ్య
త్వం-తదేతదాహ ॥ మాధవాఇతి ॥ మధోఃపుత్రా-స్సర్వే, మాధవాఃమాధవనామానః-మధోఃప్రసూతత్వాదితిభావః-వృష్ణ

యఃవృష్ణిర్జ్యేష్ఠత్వాదితిభావః· హేరాజ-న్యాదవాశ్చ- యదువంశజత్వాదతిభావః ❀ ॥౨౮॥౨౯॥ ❀ ఏవంయదోఃజ్యేష్ఠపుత్రస్యవంశఉక్తః-అథద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ యదుపుత్రస్యేత్యాదినా ॥యదుపుత్రస్య, క్రోష్టోః-పుత్రో-వృజినవాన్-తతోవృజినవతః శ్వాహితః - అతఃశ్వాహితాత్ - ఉరుశఙ్కుః " అభిభూస్తత్కుశేకుర్వా ,, ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తత్తస్మా-దభిభువకుశేకు-రిత్యర్థః - తస్యతు-చిత్రరథః-తతశ్చిత్రరథా-చ్ఛశిబిన్దురభూత్-తంవిశినష్టి - మహాయోగీ-మహాన్భాగోయస్యసః-మహాన్-గుణైరితి శేషః - చతుర్దశ-మహారత్నానితత్తజ్జాతశ్రేష్ఠాని-యస్యసః-తానిచ - మార్కణ్డేయపురాణేదర్శితాని " గజవాజిరథాస్త్రీషునిధిమాలామ్బరద్రుమాః । శక్తిపాశమణిచ్ఛత్రవిమానానిచతుర్దశ ,, తిచక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతిః,అపరాజితఃజయీ ❀ ॥౩౦॥౩౧॥ ❀ తస్యశశిబిన్దోఃసంబన్ధినాం-పత్నీసహస్రాణాం-దశానాం-భార్యాయుతస్యేత్యర్థః-తేషాం-ప్రత్యేకంలక్షలక్షనిత్యే - వం,తాసు-మహాయశాః-శ్శశిబిన్దుః-పుత్రాణాం-దశలక్షసహస్రాణి-జనయామాస ❀॥౩౨॥❀ పృథుశ్రవాః-పృథుకీర్తిః - పృథుయశాః-ఇత్యాదయః-షట్ప్రధానాఃశ్రేష్ఠాః-యేషాం- తేషాంమధ్యే-యో-ధర్మోనామ-తస్యధర్మస్య-ఉశనా-సుతః-సచ-హయమేధశతస్య-యాట్ యష్టా ❀॥ ౩౩ ॥ ❀తత్సుతః-ఉశనసస్సుతో-రుచక-స్తస్య-పఞ్చా-త్మజా-ఆసన్, తాన్, శృణు, తానేవాహ - పురుజిచ్చ-రుక్మశ్చ-రుక్మేషుశ్చ-పృథుశ్చ-జ్యామఘశ్చే-తిసంజ్ఞినః ❀ ॥౩౪॥ ❀తత్ర,జ్యామఘ,శ్శైబ్యాయాః - పతి,రప్రజఃఅపుత్రస్సన్,భార్యాభయా-దన్యాం-భార్యాం - నావిన్దత్ నలేభే - ఏవంస్థితే,స,కదాచి,చ్ఛ

ఖ్యామార్వతేజో*పసంహృతమ్, తేషాంజ్యేష్ఠోవీతిహోత్రోవృష్ణిఃపుత్రో ❀మధుస్స్మృతః ॥౨౮॥తస్యపుత్రశ
తంత్వాసీద్వృష్ణిజ్యేష్ఠంయతఃకులమ్।మాధవావృష్ణయోరాజన్యాదవాశ్చేతిసంజ్ఞితమ్॥౨౯॥ యదుపుత్రస్యచ
క్రోష్టోఃపుత్రోవృజినవాంస్తతః। † శ్వాహితోఽతో * రుశఙ్కుర్వైతస్యచిత్రరథస్తతః ॥ ౩౦ ॥ శశిబిన్దు
ర్మహాయోగీమహాభాగోమహానభూత్ । చతుర్దశమహారత్నశ్చక్రవర్త్యపరాజితః ॥ ౩౧॥తస్యపత్నీసహస్రా
ణిదశాసన్మహాయశాః । దశలక్షసహస్రాణిపుత్రాణాంతాస్వజీజనత్ ॥ ౩౨ ॥ తేషాంతుషట్ప్రధానా
నాంపృథుశ్రవసఆత్మజాః । ధర్మోనామోశనాతస్యహయమేధశతస్యయాట్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతోరుచకస్తస్యప
ఞ్చాసన్నాత్మజాశ్శృణు।పురుజిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్యామఖసంజ్ఞితాః ॥౩౪॥జ్యామఖస్త్వప్రజో*ప్యన్యాం
భార్యాంశైబ్యాపతిర్భయాత్ । నావిన్దచ్ఛత్రుభవనాద్భోజ్యాంకన్యామహార్*షీత్ ॥ ౩౫ ॥ రథస్థాంతాం
నిరీక్ష్యాహశైబ్యాపతిమమర్షితా । కేయంకుహకమత్స్థానంకథమారోపితేతివై ॥ ౩౬ ॥స్నుషాతవేత్యభిహితేస్మ
యన్తీపతిమబ్రవీత్ । అహంవన్ధ్యాసపత్నీచస్నుషాయుజ్యేతమేకథమ్॥ ౩౭ ॥జనయిష్యసియంరాజ్ఞితస్యేయ
ముపపత్స్యతే । అన్వమోదతసావిశ్వేదేవాఃపితరఏవచ ॥ ౩౮ ॥ శైబ్యాగర్భమధాత్కాలేకుమారంసుషువే
శుభమ్ । సవిదర్భఇతిప్రోక్తఉపయేమేస్నుషాంసతీమ్॥ ౩౯ ॥**********************

**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః.**********

త్రూ,న్విజిత్య - తేషాం,భవనా,త్కాంచి,త్కన్యాం , భోజ్యాం భుజిష్యాం - ఉపభార్యార్థమితియావత్ , అహార్షీ దాన్యే ❀ ॥౩౫॥ ❀రథస్థామితి॥రథస్థితాం,తాంకన్యా-మాలోక్య-శైబ్యా - అమర్షితాసతీ,పతింజ్యామఖ,మాహ,కిమితి,హేకుహకవఞ్చక,మత్స్థానంమదుపశస్థానం-ఇయం-కథ-మారోపితేతి ❀ ॥౩౬॥ ❀తతస్తస్యాభయా-జ్యామఘః-తవ-స్నుషే-యు,మానీతే-త్యుక్తేసతి,పతిం,స్మయన్తీసతీ,శైబ్యో-వాచ-కిమితి,అహం-వన్ధ్యా-అసపత్నీ, అవిద్యమానాసపత్నీయస్యాస్తథాభూతాచ-అతో,మేమమ-స్నుషా , కథం-యుజ్యేతఉపపద్యేతేతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀తతస్తాంజ్యామఘఆహ ॥ హేరాజ్ఞి,త్వం,యంపుత్రం-జనయిష్యసి-తస్యే - యం-భార్యాసతీ ఉపపత్స్యతే-తవస్నుషాభవిష్యతీతి-తత-స్సాశైబ్యా - అన్వమోదతతథైవేత్యఙ్గీచకార- తదాభార్యాభయప్రకమ్పమానస్యాన్నసర్వజ్ఞస్యరాజ్ఞః ప్రాణసఙ్కటమాలోక్యానుకమ్పితాస్తైనపూర్వం బహుకాలమారాధితాః - విశ్వే-దేవాః - పితరశ్చ-తథాస్త్విత్యన్వమోదన్త ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀తతశ్చదేవతాప్రసాదేనజనయిష్యసీతివచనముహూర్తగుణేననివృత్తరజస్కాపి-శైబ్యా-గర్భ-మధాద్ధృతవతీ- తత-స్సా-ప్రాప్తకాలే - శుభలక్షణం-కుమారం,సుషువే-సచకుమారో-విదర్భ-ఇతి-ప్రోక్తః - ప్రఖ్యాతః-తత-శ్శైబ్యా-స్నుషా - ముపయేమేఉపయమయామాసజ్యామఖస్యమహిమాతుపరాశరాదిభిరుక్తః-యథోక్తం " భార్యావశ్యాస్తుయేకేచిద్భవిష్యన్తితథామృతాః । తేషాంవైజ్యామఖశ్శ్రేష్ఠశ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపే ,, తి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః.**

---

౨౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ మధోస్స్మృతః.   ౩౦ ॥ శ్లో † పా ॥ అభిభూస్తత్కుశేకురైవ.

తస్యాం శైబ్యయా వివాహితాయాం కన్యాయాం-విదర్భో-నామ్నా కుశః, క్రథశ్చేతి-ద్వౌ, పుత్రౌ, వ్యజనయత్, తత, స్తృతీయం, రోమపాదాఖ్యంచ, తస్యామేవా-జనయత్, కథంభూతం, వైదర్భకులనన్దయతీతి తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రోమపాదస్య, సుతో, బభ్రు, స్తస్మాత్తు, క్రతు, రజాయత, తత్సుతః క్రతుసుతః, కుశికః, తస్మాత్కుశికా, చ్చేదిః-తతశ్చేదే-శ్చైద్యాదయః దమఘోషాదయో, నృపా-జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ క్రథస్య విదర్భసుతస్యతు-పుత్రః, కున్తి, రభూత్, తస్యకున్తేః, వృష్ణిః, అథ, తస్మా, న్నిర్వృతిః, విధృతిరితిపాఠాన్తరం, తతో నిర్వృతేః, దశార్హాఖ్యః, తస్యదశార్హస్యతు-సుతో, వ్యోమః, తతో వ్యోమ్నా, జ్జీమూతః, తస్యజీమూతస్య, వికృతిః-యస్యవికృతే, స్సుతః భీమరథః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తత స్తీమరథా, న్నవరథః-పుత్రో, జాతః, తతో నవరథా, ద్దశరథః, తతో దశరథా, చ్ఛకునిః-తతః-కరంభ ఇత్యర్థః తదాత్మజః కరమ్భాత్మజః దేవరాతః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తస్య దేవరాతస్య, సుతో-దేవక్షత్ర, స్తతో, మధు, స్తతశ్చ, కుకురకః, తతః కుకురకా, త్పురుహోత్ర, స్తస్య, సాత్వతః, పుత్రో-బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సాత్వతస్యతు-భజమానశ్చ, భజిశ్చ, దీప్తశ్చ, వృష్ణిశ్చ, దేవాపృథశ్చా, న్ధకశ్చ, మహాభోజశ్చేతి, సప్త, సుతాః, సోమారిష-పరీక్షిత ఏవమారిష ఇతి నామాన్తరమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత్ర, భజమానస్యై, కస్యాంచ-పత్న్యాం, నిమ్లోచ్యాదయ, స్త్రయః, అన్యస్యాంచపత్న్యాం, శతజిదాదయ, స్త్రయ ఏవ, సుతాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే ప్రభో, దేవాపృథస్య సాత్వతే, స్సుతస్తు,

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యాం విదర్భోఽజనయత్పుత్రౌ నామ్నా కుశక్రథౌ । తృతీయం రోమపాదంచ వైదర్భకులనన్దనమ్ ॥ ౧ ॥ రోమపాదసుతో బభ్రుర్బభ్రోః క్రతురజాయత । కుశిక స్తత్సుత స్తస్మాచ్చేదిశ్చైద్యాదయో నృపాః ॥ ౨ ॥ క్రథస్య కున్తిః పుత్రోఽభూద్వృష్ణి స్తస్యాథ నిర్వృతిః । తతో దశార్హో నామాఽభూ త్తస్య వ్యోమస్సుత స్తతః ॥ ౩ ॥ జీమూతో వికృతి స్తస్య యస్య భీమరథస్సుతః ॥ ౪ ॥ తతో నవరథః పుత్రో జాతో దశరథ స్తతః । కరమ్భశ్శకునేః పుత్రో దేవరాత స్తదాత్మజః ॥ ౫ ॥ దేవక్షత్ర స్తత స్తస్య మధుః కుకురక స్తతః । పురుహోత్రోఽభవత్పుత్ర స్తస్యాభూత్సాత్వత స్తతః ॥ ౬ ॥ భజమానో భజిర్దివ్యో వృష్ణిర్దేవాపృథోఽన్ధకః । సాత్వతస్య సుతాస్సప్త మహాభోజశ్చ మారిష ॥ ౭ ॥ భజమానస్య నిమ్లోచిః కఙ్కణో వృష్ణిరేవచ । ఏకస్యామాత్మజాః పత్న్యామన్యస్యాంచ త్రయస్సుతాః ॥ ౮ ॥ శతజిచ్చ సహస్రజిదయుతజిదితి ప్రభో । బభ్రుర్దేవాపృథసుత స్తయోశ్శ్లోకౌ పఠన్త్యమూ ॥ ౯ ॥ యథైవ శృణుమో దూరాత్సంపశ్యామ స్తథాఽన్తికాత్ । బభ్రుశ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవైర్దేవాపృథస్సమః ॥ ౧౦ ॥ పురుషాః పఞ్చషష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్టచ । యేఽమృతత్వమనుప్రాప్తా బభ్రోర్దేవాపృథాదపి ॥ ౧౧ ॥ మహాభోజోఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆసం స్తదన్వయే । వృష్ణేస్సుమిత్రః పుత్రోఽభూద్యుధాజిచ్చ పరన్తప ॥ ౧౨ ॥ శిని స్తస్యానమిత్రశ్చ నిమ్నోఽభూదనమిత్రతః । సత్రాజితః ప్రసేనశ్చ నిమ్నస్యాథాసతుస్సుతౌ ॥ ౧౩ ॥ అనమిత్రసుతో హ్యన్యశ్శిని స్తస్యచ సత్యకః । యుయుధాన స్సాత్యకిర్వై జయ స్తస్య కుణి స్తతః ॥ ౧౪ ॥ యుగన్ధరోఽనమి

బభ్రుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవాపృథబభ్ర్వోః, శ్లోకౌ మాహాత్మ్యసూచకౌ, ఇమౌ శ్లోకౌ, పఠన్త్యార్యా ఇతి శేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్లోకావేవదర్శయతి ॥ యథైవేతి ॥ యథైవ, దూరా, చ్ఛృణుమః, యాదృశగుణవిశిష్టౌ, దేవాపృథబభ్రూ, దూరా-చ్ఛృణుమః శ్రుతవన్తో వయం, అన్తికాత్సమీపేఽపి, తాదృశావేవ, తౌ-పశ్యామ, ఇత్యార్యాణాం-ఉక్తిః, కీదృశావిత్యాహుః, బభ్రురితి-మనుష్యాణాం మధ్యే, బభ్రుః, శ్రేష్ఠః, దేవాపృథస్తు, దేవై, స్తుల్యః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ శ్రైష్ఠ్యమేవదర్శయన్తి ॥ పురుషా ఇతి ॥ బభ్రోర్దేవాపృథాదప్య, నుపశ్చా, ద్యే, తద్వంశజాః, పురుషాః, పఞ్చషష్ట్యధికచతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా, స్తే, సర్వే-తయోః, ప్రభావాదమృతత్వం ముక్తిం-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ మహాభోజ-స్సాత్వతిస్తు, అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజస్యా, న్వయే వంశే, భోజాభోజాఖ్యా, నృపా, ఆసన్ జజ్ఞిరే, వృష్ణేస్తు, పుత్ర, స్సుమిత్రో, ఽభూత్, యుధాజిచ్చ, వృష్ణేః పుత్రో-బభూవ-హే పరన్తప ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్య యుధాజితః, శిని, రనమిత్రశ్చేతి, ద్వౌ-జాతౌ, తత్రా, నమిత్రా, న్నిమ్నో, ఽభవత్, అథ, నిమ్నస్య, సత్రాజితః, ప్రసేనశ్చేతి, ద్వౌ-సుతా, వాసతుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా, ఽన్యస్యాం భార్యాయాం, అనమిత్రస్యైవ, యోఽన్య, స్సుత, శ్శినిర్నామ-తస్య, సుత, స్సత్యకః, సాత్యకిస్సత్యకసుతస్తు, యుయుధానః, తస్య యుయుధానస్య, జయః, తతో జయా, త్కుణిః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో, యుగన్ధరః, తథా, అనమిత్రస్యైవా, న్యస్యాం, పుత్రః పృశ్నిః-వృజినవానితి పాఠాన్తరం-తతః పృశ్నేః-గాన్దిన్యాం, శ్వఫల్క, శ్చిత్రకశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, తత్ర, శ్వఫల్కాత్-గాన్దిన్యాం భార్యాయాం-ద్వాదశ, సుతా, అక్రూరాదయో-విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతా, బభూవుః, అక్రూరః ప్రముఖా మేషామిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాతిరిక్తా ద్వా

దశ, తాన్దర్శయతి, అసఙ్గ ఇతి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తేషామసఙ్గాదీనాం, స్వసా భగినీ, సుసారేత్యాఖ్యా యస్యాస్సా, తత్రా, క్రూరస్య, సుతౌ - దేవవా, నుపదేవశ్చేతి ద్వావేవ ॥ ఏవం చిత్రరథస్య శశిబిన్దోరారభ్యైకో౽న్వయ ఉక్తః॥ అథాన్వయాన్తరమాహ॥ చిత్రరథాత్మజా ఇతి॥ యథా-శశిబిన్దు, శ్చిత్రరథస్యాత్మజ - స్తథా౽న్యేపి, చిత్రరథస్యాత్మజాః పృథుశ్చ- విదూరథ ఆద్యా యేషాం తే చ-బహవో, బభూవుః, సాత్వతసుతస్య వృష్ణేరన్వయమనుక్రామతి॥ వృష్ణినన్దనా ఇత్యాది॥ కుకురాదయో, వృష్ణేః, నన్దనాః, తత్ర, వృష్ణేస్సుతస్యేతి శేషః, కుకురస్య, తనయో, విలోమా-తతో విలోమ్నః, కపోతరోమా, అభూత్-యస్య చ కపోతరోమ్ణ, స్తుమ్బురు, స్సఖా, బభూవ, స కపోతరోమా౽భవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అథాన్ధకస్య సాత్వతసుతస్యాన్వయమాహ ॥ అన్ధకాదితి ॥ అన్ధకా, ద్దున్దుభిః, అన్ధకా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తూచితః. తత్ర - తథా చిత్రరథాత్మజా ఇత్యస్య శశిబిన్దోరారభ్యైతే ఉక్తాస్సర్వే చిత్రరథవంశజా ఇత్యర్థః, పృథ్వాదయస్తు, వృష్ణిసనన్దనాః, తత్ర "పృథుర్విపృథుధన్యాద్యా,, ఇతి పాఠే - ఆదిశబ్దేన విదూరథో౽ప్యుక్తః. అత ఏవ - తత - శ్శూరో విదూరథాదితి వక్ష్యమాణనిర్దేశోపపత్తిః- కుకురాదయశ్చత్వారస్సాన్వయా అన్ధకసుతా ఇత్యర్థః - తథా చాహ పరాశరః "కుకురభజమానరుచికమ్బలబర్హిషాద్యా స్తథా౽న్ధకస్య పుత్రా,, ఇతి-తస్య కపోతరోమ్ణో-దున్దుభిరిత్యర్థః - తస్య దరిద్యోత-స్తస్మా-త్పునర్వసు - స్తస్య పునర్వసో-రాహుకః- ఆహుకీ నామ-కన్యా చ - ఆహుకస్యాత్మజౌ తు-దేవకశ్చో - గ్రసేనశ్చే - తి-ద్వౌ-తత్ర - దేవకస్యా - త్మజాః-దేవవదాదయ-శ్చత్వా

త్రస్య పృశ్నిః పుత్రో౽పరస్తతః। శ్వఫల్కశ్చిత్రకశ్చైవ గాన్దిన్యాం తు శ్వఫల్కతః॥ ౧౫ ॥ అక్రూరప్రముఖా ఆసన్పుత్రా ద్వాదశ విశ్రుతాః। అసఙ్గస్సారమేయశ్చ మృదురో మృదుపచ్ఛివః॥ ౧౬ ॥ వర్మదృగ్ధృష్టవర్మశ్చ క్షత్రోపేక్షో౽రిమర్దనః। శత్రుఘ్నో గన్ధమాదాహ్వః ప్రతిబాహుశ్చ ద్వాదశ॥ ౧౭ ॥ తేషాం స్వసా సుసారాఖ్యా ద్వావక్రూరసుతావపి। దేవవానుపదేవశ్చ తథా చిత్రరథాత్మజాః॥ ౧౮ ॥ పృథుర్విదూరథాద్యాశ్చ బహవో వృష్ణినన్దనాః। కుకురో భజమానశ్చ శుచిః కమ్బలబర్హిషః॥ ౧౯ ॥ కుకురస్య సుతో వృష్ణిర్విలోమా తనయస్తతః। కపోతరోమా తస్యాభూత్సఖా యస్య చ తుమ్బురుః॥ ౨౦ ॥ అన్ధకాద్దున్దుభిస్తస్య దరిద్యోతః పునర్వసుః। తస్యాహుకశ్చాహుకీ చ కన్యా ద్వావాహుకాత్మజౌ॥ ౨౧ ॥ దేవకశ్చోగ్రసేనశ్చ చత్వారో దేవకాత్మజాః। దేవవానుపదేవశ్చ సుదేవో దేవవర్ధనః॥ ౨౨ ॥ తేషాం స్వసారస్సప్తాసన్ధృతదేవాదయో నృప। శాన్తిదేవోపదేవా చ శ్రీదేవా దేవరక్షితా। సహదేవా దేవకీ చ వసుదేవ ఉవాహ తాః॥ ౨౩ ॥ కంసస్సునామా న్యగ్రోధః కహ్వశ్శఙ్కుస్సుభూస్తథా। రాష్ట్రపాలో విసృష్టశ్చ తుష్టిమానౌగ్రసేనయః। ౨౪ ॥ కంసా కంసవతీ కఙ్కా శూరభూ రాష్ట్రపాలికా। ఔగ్రసేన్యో దుహితరో వసుదేవానుజస్త్రియః॥ ౨౫ ॥ శూరో విదూరథాదాసీద్ధ్వజమానస్సుతస్తతః। శిమిస్తస్మాత్స్వయంభోజో హృదీకస్తత్సుతో మతః ॥ దేవబాహుశ్శతధనుః కృతవర్మేతి తత్సుతాః॥ ౨౬ ॥ దేవమీఢస్య శూరస్య మారిషా నామ పత్న్యభూత్। తస్యాం స జనయామాస దశ పుత్రానకల్మషాన్॥ ౨౭ ॥ వసుదేవం దేవభాగం దేవశ్రవసమానకమ్। సృఞ్జయం శ్యామకం కఙ్కం శమీకం వత్సకం వృకమ్। ౨౮ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

నః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తేషాం చతుర్ణాం-స్వసారో భగిన్యః-ధృతదేవా ఆదిర్యాసాం తాః-శ్శాన్తిదేవాదయః. ధృతదేవయా సహ-సప్త-బభూవుః-తాశ్చ కన్యాః-వసుదేవ - ఉపయేమే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఔగ్రసేనయః ఉగ్రసేనస్య సుతాః-కంసాదయో-నవ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కంసా ప్రభృతయ-శ్చతస్ర-ఔగ్రసేనాః ఉగ్రసేనాజ్జాతాః-దుహితరః-తాశ్చ-వసుదేవానుజానాం దేవభాగాదీనాం వక్ష్యమాణానాం, స్త్రియో భార్యాః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ విదూరథాచ్చిత్రరథాత్మజా-ద్వృష్ణిసుతాద్వా విదూరథా-చ్ఛూరో-జజ్ఞే-తత్సుతశ్శూరసుతస్తు- ధ్వజమానః-తతః ధ్వజమానా - చ్ఛిమిః, తస్మాచ్ఛిమేః-స్వయంభోజః-తత్సుతస్స్వయంభోజసుతో-హృదీకః-తత్సుతాః హృదీకసుతాః- దేవబాహ్వాదయ- స్త్రయః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అయమేకశ్శూరస్యాన్వయ ఉక్తః-అథ వంశాన్తరమాహ॥ దేవమీఢస్యేతి ॥ దేవమీఢసుతస్య-శూరస్య-మారిషా నామ-పత్నీ-బభూవ - అత్ర దేవమీఢస్యేతి విశేషణబలాత్ "చ్ఛూరో విదూరథాదాసీ,, దితి ప్రాక్తనగ్రన్థే విదూరథా ద్దేవమీఢ-స్తస్మా- చ్ఛూరో జాత ఇతి క్రమో వగన్తవ్యః "కృతవర్మేతి తత్సుతా,, ఇత్యనన్తరగ్రన్థే ఇతిశబ్దః ప్రభృత్యర్థకః- తతశ్చ-తత్ర దేవమీఢస్యాపి సఙ్గ్రహః - తస్య దేవమీఢస్య దేవమీఢసుతస్య శూరస్యేత్యర్థః - అయం చ శూరో విదూరథధర్మజాదన్యః- తథా చాహ భగవాన్పరాశరః "తస్యాపి కృతవర్మ శతధను దేవమీఢాద్యాః పుత్రా బభూవు ర్దేవమీఢస్య శూరశ్శూరస్యాపి మారిషా నామ పత్న్యభూత్తస్యాం చాసౌ దశ పుత్రానజనయద్వసుదేవపూర్వా,, నితి, అత్ర తస్యాపీతి వైష్ణవవచనస్య హృదీకస్యాపీత్యర్థః. తస్యాం మారిషాయాం- దేవమీఢ-శ్శూరో- అకల్మషాన్విశుద్ధా-న్వసుదేవాదీ-న్పుత్రా-నజనయత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❀ వసుదేవస్యానకదున్దుభి నామ నిర్వక్తుం నిమిత్తమాహ॥ య

తః-దేవదున్దుభయః-ఆనకాశ్చ - యస్యవసుదేవస్య - జన్మని ప్రాదుర్భావకాలే-నేదుః దధ్వనుః,తత- స్తంవసుదేవ-మానకదున్దుభి-రితి-వదన్తి - ఆనకాదీనాం నాదే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ హరేః కృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య - స్థానమవతరణస్థానభూతమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ పృథేతి ॥ ఏతేషాం వసుదేవాదీనాం-పృథా ప్రభృతయః-పఞ్చ- కన్యకా-భగిన్యః స్వసారః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్ర పృథాయాః కన్యావస్థాయాం కర్ణోత్పత్తిప్రకారమాహ ॥ కున్తేరితి పఞ్చభిః ॥ అత్రాయమితిహాసః-కదాచిద్గృహమాగతం దుర్వాససం పృథా పరిచర్యాదినా తోషయామాస - తతశ్చ సా తస్మాద్విద్యాం దేవాహ్వానసమర్థామవాప్య పరీక్షార్థం రవిమాజుహావ- తతశ్చాగతం రవిమాలోక్య విస్మితాయాం తస్యాం గర్భమాధాయ రవిర్యయౌ - తత స్తస్యాః కర్ణో జజ్ఞ ఇతి, సోఽయమత్రోచ్యతే-పితా వసుదేవపృథాదీనాం పితా-శూరః-పృథాం దుహితరం-సఖ్యు - రపుత్రస్య - కున్తేః కున్తిభోజస్య- దాత్ దుహితృత్వేన దదౌ-సఖ్యురపుత్రస్యేతి విశేషణద్వయం దానహేతుపరం - యతః కున్తిభోజాయ దత్తా-అత ఏవ-పృథా-కున్తీతి నామాన్తరం లేభే తత-స్సా - కదాచి-త్ప్రతోషితా - ద్దుర్వాససః-దేవహూతిం- దేవ ఆహూయతే అనయేతి తథా- తాం-విద్యామాప ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తస్యా విద్యాయా-వీర్యపరీక్షార్థం సామర్థ్యపరీక్షార్థం-రవిం సూర్యం భువ్యా-జుహావ-తదైవో-పగతమాగతం దేవం-రవిం-వీక్ష్య-విస్మితమానసం యస్యాస్సా,సూర్యమాహ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ హే దేవ-మే మయా, ప్రత్యయార్థం ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం-వీర్యపరీక్షార్థమితియావత్-ఇయం విద్యా - ప్రయుక్తా,అత- స్త్వం , యాహి-మాం-క్షమస్వ , మదపరాధం క్షమస్వేతి,తతో,రవిరాహ , దేవసన్దర్శం దేవతుల్యం,అమోఘ , మాత్మజం-త్వయ్యా,ధిత్సే ఉత్పాదయితుమిచ్ఛామి,ఆధత్స ఇతి త్వ

రానకాయస్య జన్మని । వసుదేవం హరేః స్థానం వదన్త్యానకదున్దుభిమ్॥ ౨౯ ॥ పృథా చ శ్రుతదేవా చ శ్రుతకీర్తిశ్శ్రు
తశ్రవాః । రాజాధిదేవీ చైతేషాం భగిన్యః పఞ్చ కన్యకాః॥ ౩౦ ॥ కున్తేస్సఖ్యుః పితా శూరో హ్యపుత్రస్య సుతా
మదాత్ । సాఽఽప దుర్వాససో విద్యాం దేవహూతిం ప్రతోషితాత్॥ ౩౧ ॥ తస్యా వీర్యపరీక్షార్థమాజుహావ ర
విం భువి । తదా ప్రాపోగతం దేవం వీక్ష్య విస్మితమానసా॥ ౩౨ ॥ ప్రత్యయార్థం ప్రయుక్తా మే యాహి దేవ క్షమస్వ
భోః। అమోఘం దేవసన్దర్శమాధిత్సే త్వయి చాత్మజమ్ ॥ యోనిర్యథా న దుష్యేత కర్తాహం తే సుమధ్యమే॥ ౩౩॥
ఇతి తస్యాం స ఆధాయ గర్భం సూర్యో దివం గతః । సద్యః కుమారస్సంజజ్ఞే ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః॥ ౩౪ ॥ తం సా
ఽత్యజన్నదీతోయే కృచ్ఛ్రాల్లోకస్య బిభ్యతీ । ప్ర❀పితామహస్తాముహవాహ పాణ్డుస్సత్యవిక్రమః॥ ౩౫ ॥ శ్రుతదే
వాం తు కారూషో ❀ దృఢవర్మా సమగ్రహీత్ । యస్యామభూద్దన్తవక్ర ఋషిశప్తో దితేస్సుతః॥ ౩౬ ॥ కేకయో ధృ
ష్టకేతుశ్శ్రుతకీర్తిమవిన్దత । సన్తర్దనాదయస్తస్యాం పఞ్చాసన్ కైకయాస్సుతాః॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యామా
వన్త్యౌ జయత్సేనోఽజనిష్టహ । దమఘోషశ్చేదిరాజశ్శ్రుతశ్రవసమగ్రహీత్॥ ౩౮ ॥ శిశుపాలస్సుతస్తస్యాః క
థితస్తస్య సంభవః । దేవభాగస్య కంసాయాం చిత్రకేతుబృహద్బలౌ॥ ౩౯ ॥ కంసవత్యాం దేవ❀శ్రవసస్సువీర

పపాతః , రూపాసిద్ధేః యద్వా- దేవసందర్శం దేవస్య మమ దర్శనం క్లీబత్వమార్షం - అమోఘం ఫలావినాభూతం - అత-స్త్వయ్యాత్మజ,మాధిత్సే ఇత్యర్థః కన్యాఽహమిత్యత్రాహ ॥ తవ - యోని- ర్యథా -నదుష్యేత - తథా - ఽహం హే సుమధ్యమే - కర్తా కరిష్యామి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ఇతీత్థముక్త్వా - తస్యాం పృథాయాం- గర్భం - సమాధాయ - సూర్యో- దివం - గతః- తత-స్సద్య ఏవ-కుమారో-జజ్ఞే-స చ - ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః భాస్కరతుల్యః ❀ ॥ ౩౪॥ ❀ సా పృథా - లోకస్య - లోకాద్బిభ్యతీ సతీ-కృచ్ఛ్రాద్దుఃఖా-న్నదీతోయే - తం కుమార -మత్యజత్ - తాం పృథాం-తవ - ప్రపితామహః - సత్యవిక్రమః-పాణ్డు-రువాహ ఉపయేమే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ శ్రుతదేవేతి ॥ శ్రుతదేవాం పృథానుజాం -కరూషసుతో దృఢవర్మా-సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్యర్థః-వృద్ధశర్మేతి పాఠాన్తరం - శ్రుతకీర్తిం తు-దితేస్సుతః-విప్రచిత్తిః-కైకయశ్చ-ధృష్టకేతుశ్చ- అవిన్దత దూషితాం కృతవన్తః-చౌర్యేణ సంజగ్మురిత్యర్థః - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం-తస్యాః నిన్దితాయాః శ్రుతకీర్తేః- సన్తర్దనాదయః-పఞ్చ-సుతాః, కైకయాః కైకయాజ్జాతా-బభూవుః ❀ ॥౩౬॥౩౭॥ ❀ రాజాధిదేవ్యాం తు-ఆవన్త్యః అవన్తేస్సుతః - తస్మాత్-అవన్తేస్సకాశాదిత్యర్థః-జయత్సేనాఖ్య - స్సుతో,ఽజనిష్ట జజ్ఞే- శ్రుతశ్రవసం తు - చేదిరాజో ,దమఘోషాఖ్య - స్సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తస్యాః శ్రుతశ్రవస-స్సుత,శ్శిశుపాలః,తస్య శిశుపాలస్య,సంభవః ఉత్పత్తిప్రకారః,కథిత,స్సప్తమస్కన్ధ ఇతి శేషః-ఏవం వసుదేవస్య భగినీనాం పతీన్పుత్రాంశ్చోక్త్వా తద్భ్రాతౄణాం నవానాం పత్నీః పుత్రాంశ్చాహ ॥ దేవభాగశ్చేతి నవభిః శ్లోకైః స్పష్టైః ॥ దేవభాగస్య-కంసాయాం భార్యాయాం-చిత్రకేతుశ్చ-బృహద్బలశ్చ- ద్వావేతౌ-సుతౌ-జాతౌ ❀॥ ౩౯॥❀ తథా- దేవశ్రవసః,కంసవత్యాం భార్యాయాం , సువీర,ఇషుమాంశ్చేతి,ద్వౌ,సుతౌ,జజ్ఞాతే,కఙ్కాత్తు , తద్భార్యాయాంక

---

౩౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ వృద్ధశర్మా:

ఙ్కాయాం,బక,స్సత్యజి,త్పురుజిత్,త్రయో,జాతాః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ రాష్ట్రపాల్యాంభార్యాయాం- సృఞ్జయో,వృష్టాదీన్,జనయామాస,శ్యామకస్తుశూరభూమ్యాంభార్యాయాం,శూరభూత్యామితిపాఠాన్తరం , హరికేశహిరణ్యాక్షౌ,జనయామాస ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తథా,వత్సకోఽపి,మిశ్రకేశ్యా,మప్సరసి,బకాదీన్,సుతా,న్నవా , జీజనత్,వృకస్తు,దూర్వాక్ష్యాంభార్యాయాం,పుష్కరసాల్వాదీన్,సుతా,నాదధేఉత్పాదయామాస ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ శమీకస్తు,సుధామనిభార్యాయాం, సుమిత్రాదీన్-సుతా,నాదధే,ఆనకస్తు,కర్ణికాయాంపత్న్యా,మృతధామజయా,సుతా,వాదధే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అథవసుదేవస్యపత్నీః,పుత్రాంశ్చాహ। పౌరవీత్యేకాదశభిః ॥ దేవకీప్రముఖం,ప్రధానం,యాసాంతాః,పూర్వోక్తాః,పౌరవ్యాదయశ్చ, ఆనకదున్దుభేఃవసుదేవస్య,పత్న్య,ఆసన్బభూవుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తత్ర,రోహిణ్యాంపత్న్యాం,బలాదీన్,కృపాదీన్,సుతా , నుపపాదయజ్జనయామాస,తత్ర,బలోబలరామః , కృపఆదిర్జ్యేష్ఠోయేషాంతా,న్బలాదీ,న్నిత్యర్థః, బలాదీన్కృపాదీంశ్చేతివా , ఆదిశబ్దేనానుక్తానస్యాగ్రాహ్యాః-ఏవమగ్రేపి ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ భూతఆదిర్యేషాం-త ఏతే-సుభద్రాదయో-ద్వాదశ-పౌరవ్యా-స్తనయాః-ఆదిశబ్దగ్రాహ్యైరుక్తసఙ్ఖ్యాపూర్తిః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తథా-శూరాద్యా-నన్దాదయో-మదిరాయా-ఆత్మజాః॥కౌసల్యాభద్రాతు-కేశినమేకమేవ-సుతమ-సూత-కథంభూతం,కులంనన్దయతీతితథా ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తతో-వసుదేవా-ద్రోచనాయాం-హస్తహేమాఙ్గదాదయో-జాతాః - ఇలాయాంతు - ఉరువల్కాదీన్-యదుముఖ్యాన్యాదవశ్రేష్ఠాన్-సుతా-నజీజనత్ - వసుదేవఇతిశే

ఇషుమాంస్తథా । బకఃకఙ్కాత్తుకఙ్కాయాంసత్యజిత్పురుజిత్తథా॥ ౪౦ ॥సృఞ్జయోరాష్ట్రపాల్యాంతువృషదుర్మర్షణాదికాన్ । హరికేశహిరణ్యాక్షౌశూరభూమ్యాంతుశ్యామకః॥ ౪౧ ॥ మిశ్రకేశ్యామప్సరసిబకాదీన్వత్సనామకః । తక్షపుష్కరసాల్వాదీన్దూర్వాక్ష్యాంవృకఆదధే॥ ౪౨ ॥ సుమిత్రానీకపాలాదీనసీకస్తుసుధామని । ఆనకఃకర్ణికాయాంవాఋతధామజయావపి॥ ౪౩ ॥ పౌరవీరోహిణీభద్రామదిరారోచనాఇళా। దేవకీప్రముఖాఆసన్పత్న్య ఆనకదున్దుభేః॥ ౪౪ ॥ బలంగదంసారణంచదుర్మదంవిపులం ధ్రువమ్ । వసుదేవస్తురోహిణ్యాంకృపాదీనుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥ సుభద్రోభద్రబాహుశ్చదుర్మదోభద్రఏవచ । పౌరవ్యాస్తనయాహ్యేతేభూతాద్యాద్వాదశాభవన్ ॥ ౪౬ ॥ నన్దోపనన్దకృతకశూరాద్యామదిరాత్మజాః । కౌసల్యాకేశినంత్వేకమసూతకులనన్దనమ్ ॥ ౪౭ ॥ రోచనాయాంతతోజాతాహస్తహేమాఙ్గదాదయః। ఇళాయామురువల్కాదీన్యదుముఖ్యానజీజనత్ ॥ ౪౮ ॥ తృపృష్ఠోధృతదేవాయామేకఆనకదున్దుభేః । శాన్తిదేవాత్మజారాజన్ప్రశమప్రశ్రితాదయః ॥ ౪౯ ॥ రాజానఃకల్పవర్షాద్యాఉపదేవాసుతాదశ। వసుహంససుధన్వాద్యాఃశ్రీదేవాయాస్తుషట్సుతాః ॥ ౫౦ ॥దేవరక్షితయాలబ్ధానవచాత్రగదాదయః । వసుదేవస్సుతానష్టావాదధేసహదేవయా ॥ ౫౧ ॥ పౌరవశ్రుతముఖ్యాంశ్చసాక్షాద్ధర్మోవసూనిచ । వసుదేవస్తుదేవక్యామష్టౌపుత్రానజీజనత్ ॥ ౫౨ ॥ కీర్తిమన్తం సుషేణంచభద్రసేనముదారధీః । ఋజుంసమదనంభద్రంసఙ్కర్షణమహీశ్వరమ్ ॥ ౫౩ ॥ అష్టమస్తుతయోరాసీత్స్వయమేవహరిఃకిల। సుభద్రాచమహాభాగాతవరాజన్పితామహీ ॥ ౫౪ ॥ యదాయదేహధర్మస్యక్షయో

షః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ "దేవకీప్రముఖాఆసన్పత్న్య,,ఇత్యనేనోక్తాభ్యోఽన్యాఅపిపత్న్యఆనకదున్దుభేరాసన్నితిసూచితం దేవక్యోగ్రసేనయోఃస్వస్రార్వసుదేవఉపయేమఇతిచోక్తంపురస్తాత్. - ఇదానీంతాస్తత్పుత్రాంశ్చాహ ॥ తృపృష్ఠఇత్యాదినా॥ ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-ధృతదేవాయాంభార్యాయాం-త్రిపృష్ఠ-ఏకఏవ-జజ్ఞే - ప్రశమప్రశ్రితాదయస్తు - శాన్తిదేవాయా-ఆత్మజాః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ కల్పవర్షఆదిర్యేషాంతే-రాజానస్తు-దశ-ఉపదేవాయా-స్సుతాః-వసు-ర్హంసశ్చ- సుధన్వాయా-స్సుతా-శ్రీదేవాయా-స్సుతాస్తు - షట్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ దేవరక్షితయావసుదేవస్యభార్యాయా-గదాదయో-నవ-పుత్రా-లబ్ధాఃప్రసూతాఇత్యర్థః - వసుదేవ-స్సహదేవయాభార్యయా-సాధనభూతయా - అష్టా-సుతాన్-పౌరవః - శ్రుతశ్చ-ముఖ్యో-యేషాం-తా-నాదదే-అజీజనత్-ధర్మో- యథా-సాక్షా-ద్వసూ-నష్టా-నాదధే-తద్వత్ - దేవక్యామపి-వసుదేవో - ఽష్టా-కీర్తిమదాదీన్-పుత్రాన్-అజీజనత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అహీశ్వరంనాగేన్ద్రమితిసఙ్కర్షణవిశేషణం-ఉదారధీరితిఃసుదేవస్య ఏవంచైతేకీర్తిమదాదయ-స్సప్త ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అష్టమంసుతమాహ॥అష్టమస్త్వితి॥తయోర్వసుదేవదేవక్యో-రష్టమ-స్సుతస్తు-స్స్వయం-హరిరేవ, శ్రీకృష్ణరూపేణా-సీదవతతార-తథా-సుభద్రానామ్నీ - కా-కన్యా - తయో-ర్జజ్ఞే - సాచ-మహాభాగా-మహాభాగ్యశాలినీ- హేరాజన్-తవ-పితామహీపితామహస్యార్జునస్యభార్యా ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ అష్టమస్తుసుతోహరిరేవాసీదిత్యుక్తం - తత్ర-కోవాహరేరవతారకాలః-కింతస్యజన్మనిమిత్తం - కింవాఽస్యజన్మప్రయోజన - మిత్యాదిప్రశ్నాన్పరిహరన్సఙ్గ్రహేణతచ్చరిత్రంచాహ॥యదేత్యాదినాయావత్సమాప్తి॥యదాహియస్మిన్కాలేహ-ధర్మస్య,క్షయః- పాప్మనోఽధర్మస్యా-భ్యుత్థానమితి శేషః,

భవతి,తథా,తు,తస్మిన్కాలేతు,భగవాన్,ఈశః,హరిః,ఆత్మానం,సృజతే,అవతారయతి,యదాహీత్యాదినాతదాత్వేప్యన్తైనావతారకాలఉక్తః,హరిరిత్యనేనాశ్రితార్తిహరత్వముక్తం, తదేవావతారస్యముఖ్యంప్రయోజనమితిసూచితం-భగవానాత్మానంసృజతఇత్యనేనఅవతారదశాయామపిషాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా,ఈశఇత్యనేనాకర్మవశ్యత్వరూపంస్వాతన్త్ర్యముక్తమ్❁॥౫౫॥❁ తదేవవ్యనక్తి ॥ నహీతి ॥ అస్యభగవతః, జన్మనః, కర్మణః, దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాయావా, ఆత్మమాయాంవినా స్వసఙ్కల్పంవినా-అన్యో-హేతుః-పుణ్యాపుణ్యాదిరూపో- నవిద్యతే- హేమహీపతే.అనేనజన్మకారణంస్వసఙ్కల్పఏవనతుజీవస్యేవపుణ్యాపుణ్యాదికమిత్యుక్తం,తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ ఈశస్యప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుః-నను-భృత్యాదీన్నియమయన్నపిరాజాదిఃకర్మవశ్యఏవదృష్టఇత్యతోవిశినష్టి ॥ ద్రష్టురితి-పుణ్యాపుణ్యాదికర్తౄన్క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతః - సతుపుణ్యాపుణ్యాదికంకుర్వతఇత్యర్థః-తత్కర్తృత్వేహితద్వశ్యతేతిభావః ॥ కథమేకస్సర్వాన్క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతీత్యతోవిశినష్టి-పరస్యాత్మనఇతి-పరమాత్మనఇత్యర్థః-చిదచిదాత్మకంలోకత్రయమప్యన్తఃప్రవిశ్యవ్యాప్యగతైర్ధర్మైరస్పృష్టస్సన్యోఽన్తరాత్మతయాబిభర్తి సపరమాత్మా,యథోక్తంభగవతా"పరమాత్మేత్యుదాహృతః-యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర" ఇతి ! భరణమత్రధారకత్వేనచిదచిద్వస్తునోఃకర్మానుగుణంప్రేరణమ్ ❁॥౫౬॥❁ నన్వవతారదశాయాందేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాంకుర్వన్నప్యయంకేవలంద్రష్టైవ,నతుతత్కర్తేతికథముచ్యతఇత్యతఆహ - యన్మాయేతి ॥ యస్యభగవతో-మాయాచేష్టితంస్వసఙ్కల్పైకహేతుకంచేష్టితం-తత్పుంసోజీవస్య - సర్గాద్యర్థమేవ - కాంశ్చిదుత్పాదయితుం-కాంశ్చిత్పాతుం-కాంశ్చిత్సంహర్తుమేవ-నతు- స్వస్యపుణ్యాపుణ్యత్వాదిరూపార్థమితిభావః - అప్యయోలయః-తర్హికింజీవసర్గాద్యర్థేనమాయాచేష్టితేనప్రయోజనం-ప్రత్యుతాన్యానర్థకారిణాచేష్టితేనస్వస్యాప్యనర్థఆపద్యేతేత్యతాహ॥అనుగ్రహఇతి॥మా

భవతిపాప్మనః । తదాతుభగవానీశఆత్మానంసృజతే❁హరిః ॥౫౫॥ నహ్యస్యజన్మనోహేతుఃకర్మణోవామ
హీపతే । ఆత్మమాయాంవినేశస్య పరస్యద్రష్టురాత్మనః ॥౫౬॥ యన్మాయాచేష్టితంపుంసస్స్థిత్యుత్పత్త్యప్య
యాయహి । అనుగ్రహస్తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతే ॥౫౭॥ అక్షౌహిణీనాంపతిభిరసురైర్నృపలా
ఞ్ఛనైః ॥ భువఆక్రమ్యమాణాయాహ్యభారాయకృతోద్యమః ॥౫౮॥ కర్మాణ్యపరిమేయానిమనసాఽపిసురే
శ్వరైః । సహసఙ్కర్షణశ్చక్రేభగవాన్మధుసూదనః ॥౫౯॥ కలౌజనిష్యమాణానాందుఃఖశోకతమోనుదమ్ ।
అనుగ్రహాయభక్తానాంస్వంపుణ్యంవ్యతనోద్యశః ॥౬౦॥యస్మిన్సత్కర్ణపీయూషేయశస్తీర్థవరేసకృత్ ।శ్రో

యాచేష్టితరూపోవ్యాపారోఽనుగ్రహః-అనుగ్రహరూపఏవ - జీవాననుగ్రహీతుమేవచేష్టాయాఇతియావత్-చేష్టితస్యానుగ్రహరూపతామేవదర్శయతి-తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతఇతి ॥ సచమాయాచేష్టితరూపోవ్యాపారః- తన్నివృత్తేస్సర్గాదినివృత్తేః-పశ్చాత్-ఆత్మలాభాయమోక్షాయ - చోఽవధారణార్థః-ఆత్మలాభాయైవేష్యతే - రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణేనభగవతామేస్పృష్టాఃపాలితాస్సంహృతాశ్చతేసర్వేతద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసంబన్ధసహశయ్యాసనభోజనసన్దర్శనాదిభిస్తైర్హేవసానేముక్తాఏవేయురిత్యేవమర్థమేవభగవాంశ్చేష్టతఇత్యర్థః-యద్వా-తచ్చేష్టితమనుగ్రహరూపఏవ - నివృత్తేరాత్మలాభాయనివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ - ఇష్యతే - సృష్ట్యాదిసమర్థంమామవలోక్యమత్ప్రీతిసాధనంనివృత్తిధర్మంమద్భక్తిరూపమనుష్ఠాయముచ్యేరన్నిత్యేవమర్థంచేష్టతఇత్యర్థః ❁॥౫౭॥❁ అవతారప్రయోజనంహరిశబ్దేనసూచితంవ్యనక్తి।అక్షౌహిణీనామితి ॥ నృపాణాంలాఞ్ఛనానిచిహ్నానియేషాంతైః-నృపవదవభాసమానైరిత్యర్థః-అసురైరాసురసంపత్త్యాజాతైః,అనేకాక్షౌహిణీసఙ్ఖ్యానాంసేనానాం-పతిభిశ్చైద్యాదిభిః-రాక్రమ్యమాణాయాః-భువః-పృథ్వ్యాః-అభారాయభారాభావాయోద్యమఃఅవతారరూపః,కృతః- యేనసః-భువోభారాపహారాయావతీర్ణఇత్యర్థః ❁॥౫౮॥❁ తథైవచాకరోదిత్యాహ ॥ కర్మణీతి ॥ సురేశ్వరైర్బ్రహ్మాదిభిరపి,మనసాప్య-పరిమేయానిఅవితర్క్యాణి, కర్మాణి,సఙ్కర్షణసహితో-భగవాన్మధుసూదనఃశ్రీకృష్ణశ్చక్రే - పూతనాశకటయమళార్జునకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికతోసలకంసచైద్యాదిసంహారరూపాణికర్మాణీతిభావః ❁॥౫౯॥❁ ప్రధానంప్రయోజనందర్శయతి ॥ కలావితి॥ కలౌయుగే - జనిష్యమాణానాం-భక్తానా,మనుగ్రహాయ- తేషాం,దుఃఖాదికంనుదత్యపనయతీతితథా,త,త్సుపుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచపుణ్యావహం- యశో-వ్యతనోత్ భూభారహరణస్యసఙ్కల్పమాత్రేణాపిసిద్ధేరిదమేవావతారస్యప్రధానంప్రయోజనమితిభావః ❁॥౬౦॥❁ యశోవితానస్యభక్తానుగ్రహరూపతాందర్శయితుంయశోవిశినష్టి॥యస్మిన్నితి ॥ సతాంసాధూనాం - కర్ణయోఃశ్రోత్రయోఃపీయూషేఅమృతతుల్యే,యస్మిన్,యశోరూపేతీర్థశ్రేష్ఠే - శ్రోత్రమేవాఞ్జలిఃపానసాధనం,యస్య,సపురుష - స్సకృదప్యుప

స్పృశ్యాచమ్య - కర్మవాసనాః ధునుతే తత్తన్నద్యాదిగుణాకృష్టచిత్తః కర్మవాసనాః క్షపయతి ముక్తో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తదేవాహ ద్వాభ్యాం, భోజాదిభిః, కుర్వాదిభిశ్చ, శ్లాఘనీయమీహితం చేష్టితం - యస్య సః స్నిగ్ధస్మితానురాగై, రీక్షితై రవలోకనై రుదారై ర్గమ్భీరై, ర్వాక్యై ర్వచోభిశ్చ - విక్రమలీలయా, విక్రమః పాదవిక్షేపః తద్రూపయా - లీలయా చ - సర్వై, రఙ్గైః రమ్యయా మూర్త్యా చ - నృలోకం రమయామాస ❁ ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ ❁ మూర్తేస్సర్వాఙ్గరమ్యత్వం సూచయితుం స్థాలీపులాకన్యాయేన తావన్ముఖశోభామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్యాననం, దృశిభిర్నేత్రైః, పిబన్త్యో, ఽతితృష్ణయా పశ్యన్త్యో, ముదితా, నార్యో, నరాశ్చ, న తతృపుర్న తృప్తాః, నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధానమప్యసహమానాః నిమేషోన్మేషకర్తు - ర్నిమేః, కుపితాశ్చ - బభూవుః, ఇక్ష్వాకుతనయస్య నిమేర్నిమేషాదికర్తృత్వం తచ్చరిత్ర ఏవోక్తం పురస్తాత్ - కథంభూతమాననం; మకరకుణ్డలాభ్యాం, చారూ, కర్ణౌ కపోలౌ చ, తైస్సుభగం, సవిలాసో, హాసో, యస్మిన్, నిత్యముత్సవశ్శోభాతిశయో, యస్మిన్ ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ శ్రీకృష్ణచరితం సమాసతో వర్ణయతి ॥ జాత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ జాతస్తావన్నిజేన రూపేణ జాతః, పురుషః, పశ్చాన్మనుష్యాకారస్సన్ పితృగృహాత్కారాగృహాత్, వ్రజం, గతః, వ్రజవాసినామేధితా వర్ధితా అర్థాః పురుషార్థాః, యేన, రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా, కృతాః పాణినా గృహీతాః, ఉరవష్షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా అష్టౌ చ రుక్మిణ్యాదయః, దారాః కళత్రాణి - యస్య సః, తే

త్రాఞ్జలిరుపస్పృశ్య ధునుతే కర్మవాసనామ్ ॥ ౬౧ ॥ భోజవృష్ణ్యన్ధకమధుశూరసేనదశార్హకైః । శ్లాఘనీయే
హితశ్శశ్వత్కురుసృఞ్జయపాణ్డుభిః ॥ ౬౨ ॥ స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారై ర్వాక్యై ర్విక్రమలీలయా । నృలోకం రమ
యామాస మూర్త్యా సర్వాఙ్గరమ్యయా ॥ ౬౩ ॥ యస్యాననం మకరకుణ్డలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలసుభగం సవి
లాసహాసమ్ । నిత్యోత్సవం న తతృపుర్దృశిభిః పిబన్త్యో నార్యో నరాశ్చ ముదితాః కుపితా నిమేశ్చ ॥ ౬౪ ॥ జాతో గతః
పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతాని కృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్స
మీజే ఆత్మానమాత్మనిగమం ప్రథయఞ్జనేషు ॥ ౬౫ ॥ భూమ్యాస్స వా ఉరుభరం క్షపయన్కురూణామన్తస్స
ముత్థకలినా యుధి భూపచక్రమ్ । దృష్ట్యాఽభిధూయ విజయే జయముద్విఘుష్య ప్రోచ్యోద్ధవాయ పరమం సమ
గాత్స్వధామ ॥ ౬౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం ✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాం నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

షు దారేషు, సుతానాం, శతాని, ఉత్పాద్య, ఆత్మనిగమమాత్మనో నియోగరూపం వేదం, జనేషు, ప్రథయన్ ప్రథయితుమితి భావః, క్రతుభిస్స్వైః, స్వాత్మానమేవ, సమీజే సమారాధితవాన్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కురూణాం, అన్తః పరస్పరం సముత్థేన, కలినా కలహేన నిమిత్తేన, పృథ్వ్యాః, ఉరుం అధికం, భరం, క్షపయన్, యుధి సఙ్గ్రామే, భూపానాం, చక్రం సైన్యం, దృష్ట్యైవా, భిధూయ, విజయే అర్జునే, జయం, ముద్విఘుష్య సర్వాన్ జిగాయార్జున ఇత్యేవంవిధముద్ఘోషం కారయిత్వా, పరం తత్త్వముద్ధవాయ, ప్రోచ్య ఉపదిశ్య, స్వం, ధామ స్థానం, వైకుణ్ఠాఖ్యం, సమగాత్ తేనైవ రూపేణ యయావిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్న తత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం, నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః
✽✽✽ సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు ✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ హరిః ఓం తత్సత్ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽